

Universitat
de les Illes Balears

TESI DOCTORAL
2017

FLORA MEDICINAL
DE LES ILLES BALEARS

Volum 1 de 2

Josep Carles Amengual i Vicens

Programa de Doctorat de Biologia de les Plantes
Departament de Biologia
Universitat de les Illes Balears

Universitat
de les Illes Balears

TESI DOCTORAL
2017

Programa de Doctorat de BIOLOGIA DE LES
PLANTES

FLORA MEDICINAL
DE LES ILLES BALEARS

Volum 1 de 2

Josep Carles Amengual i Vicens

Director: Leonard Llorens i Garcia

Doctor per la Universtitat de les Illes Balears

**Universitat de les
Illes Balears**

Dr. Lleonard Llorens i García, de la Universitat de les Illes Balears

DECLARO:

Que la tesi doctoral que porta per títol

FLORA MEDICINAL DE LES ILLES BALEARS

presentada per Josep Carles Amengual i Vicens per a l'obtenció del títol de doctor,
ha estat dirigida sota la meva supervisió.

I perquè quedi constància d'això signo aquest document.

Signatura

Palma de Mallorca, 25 de febrer de 2017

AGRAÏMENTS

Als meus pares Antònia i Pere, de tot cor

Al meu avi Jaume, apotecari

A l'amo en Miquel, mestre de vida

A Antoni Gamundí, apotecari

Al professor Dr. Leonard Llorens (Departament de Botànica-UIB)

Al professor Dr. Woei Song Khan (China Medical College)

Al Dr. Wu Chung Ying (Chinese Institute of Traditional Acupuncture and Moxibustion)

Al mestre Xiou Xue (Temple Ming Shin Chan)

A la professora Dra. Ludivina S. de Padua (University Los Baños-Philippines)

Al professor Dr. Ivano Morelli (Facoltà Farmacia-Università Pisa)

Al maestro Dr. Proceso Sánchez Ortega (Homeopatia de México-IES Oaxaca)

Al Dr. Yeshi Donden (Tibetan Medical and Astrological Institute of H.H. The Dalai Lama-Dharamsala)

Al Dr. Nida Chenatsang (International Institute of Traditional Tibetan Medicine)

A Bernat Mesquida, mestre de plantes

A Miquel Àngel Benito, mestre d'aromes

A Anthony Bonner, mestre en saviesa

A la meva esposa Damiana, i a les meves filles Damiana, Maria Lara i Maria de Lluc

VOLUM 1: INDEX GENERAL		VOLUM 2: ANNEXOS	996
1.INTRODUCCIÓ. ESTAT DE LA QÜESTIÓ. OBJECTIUS	7	13.FLORA BÍBLIA	1002
2.METODOLOGIA	11	14.FLORA HOMER-ODISSEA	1033
3.RESULTATS FLORA MEDICINAL	14	15.FLORA CATÓ	1043
4.TAULER FLORA COMPARADA	858	16.FLORA VARRÓ	1051
5.TAULER FLORA CLÀSSICA	874	17.FLORA VIRGILI	1058
6.DISCUSIÓ I CONCLUSIONS	901	18.FLORA ALCORÀ	1077
7.ÍNDEX NOMS POPULARS	909	19.FLORA MIL I UNA NITS	1087
8.ÍNDEX NOMS CIENTÍFICS	949	20.FLORA RONDALLES MALLORQUINES	1142
9.ÍNDEX FAMÍLIES	961	21.FLORA RAMON LLULL	1269
10.ÍNDEX TERAPÈUTIC	975	22.FLORA DANTE-DIVINA COMÈDIA	1281
11.ÍNDEX HOMEOPÀTIC	985	23.FLORA BOCACCIO-DECAMERÓ	1287
12.BIBLIOGRAFIA	988	24.FLORA CERVANTES-QUIJOTE	1301
		25.FLORA SHAKESPEARE-OBRA COMPLETA	1319
		26.LLISTAT OM 28.1.2004 PLANTES PROHIBIDES / FLORA BALEAR	1359

RESUM

L'interès per les plantes medicinals, des del punt de vista científic i popular, ha estat una constant a les illes Balears, com ho demostren les persones que s'hi han dedicat, la bibliografia existent, i fins i tot una indústria de cultiu i producció de medicaments extrets de les plantes. Ho corroborem també a les conclusions, no sense sorpresa, que demostra aquesta evidència.

S'estudien totes les plantes de les illes Balears referenciades com a medicinals, amb l'estudi de cadascuna d'elles, que inclou la fitonímia, botànica, química, farmàcia, medicina, referències en els clàssics, populars i moderns, i comparació amb set farmacopees (ayurveda, tibetana, xinesa, filipina, marroquí, mexicana i homeopàtica).

S'han elaborat els índexs de noms científics, noms populars, famílies botàniques i usos terapèutics. En forma d'addendas, afegim les cites textuais de les obres clàssiques consultades.

L'objectiu del treball és tenir un arxiu de plantes medicinals actualitzat i útil per a la recerca i el seu ús en terapèutica.

RESUMEN

El interés por las plantas medicinales, desde el punto de vista científico y popular, ha sido una constante en las illes Balears, como lo demuestran las personas que a ellas se han dedicado, la bibliografía existente, e incluso toda una industria de cultivo y producción de medicamentos extraídos de las plantas. En las conclusiones hemos podido corroborar, no sin sorpresa, la demostración de esta evidencia.

En el presente trabajo se estudian todas las plantas de las illes Balears referenciadas como medicinales, con el estudio particularizado de cada una, incluyendo la fitonímia, botánica, química, farmacia, medicina, citas en los autores clásicos, populares y modernos, y comparación con siete farmacopeas (ayurveda, tibetana, china, filipina, marroquí, mexicana y homeopática).

Se han elaborado los índices de nombres científicos, nombres populares, familias botánicas y usos terapéuticos. En forma de d'addendas, adjuntamos las citas textuales de las obras clásicas consultadas.

El objetivo del trabajo es disponer de un archivo de plantas medicinales actualizado y útil para la investigación y su uso en la terapéutica.

ABSTRACT

The interest about medicinal plants, from the scientific and popular point of view, has been a constant in the Balearic islands, as it can be seen by the number of persons to them dedicated, the broad bibliography, and even the industry of cultivation and production of medicaments from the plants. We have constated this point in the conclusions.

In this work the medicinal plants of Balearic islands are studied one by one, including popular names, botany, chemistry, pharmacy, medicine, references in the classics, populars and modern writers, and a comparison with seven pharmacopoeias (ayurvedic, tibetan, chinese, philippine, marroquean, mexican and homeopathic).

We ellaborated the indexes of scientific names, popular names, botanical families and therapeutic uses. In the addendas, we included the textual citacions of the classical works.

The aim is to dispose of an updated archive of medicinal plants, useful for research and application in therapeutics.

1. INTRODUCCIÓ

1.1. PRESENTACIÓ

Una de les referències més antigues que tenim de l'ús de les plantes –en aquest cas en un enterrament prehistòric- és la cova de Shanidar IV (actual Iraq), ón s'han trobat restes de l'home de Neanderthal de fa 60.000 anys, amb els ossos que presumiblement varen ser envoltats d'herbes que encara avui s'usen com a medicinals. Les tècniques palinològiques han permès la identificació del pol·len dels gèneres *Achillea*, *Equisetum*, *Malva*, *Althaea*, *Ephedra* i d'altres (Griggs, 1982). Ja coneixien els antics les propietats terapèutiques d'aquestes plantes? A les illes Balears també s'han trobat en excavacions arqueològiques gran diversitat d'esquelets i cranis trepanats, amulets, instrumental quirúrgic, aixovars funeraris, etc., que donen testimoni de la preocupació dels nostres avantpassats per “aliviar el dolor, mitigar l'angoixa, combatre la malaltia; demorar, en fi, l'arribada, inexorable, de la mort” (Tejerina, 1981).

L'objecte d'aquest treball és analitzar els coneixements que en les Illes Balears s'han arribat a acumular de les plantes considerades medicinals.

1.2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Quins són els autors que s'han dedicat a la botànica medicinal de les Illes Balears? Els treballs de Camarasa (1989) i Payeras (2006) ofereixen un panorama molt complet de la història de la botànica, i a ells ens referim per a aprofundir en el tema.

Considerem com a primer naturalista i botànic de les Balears –entre d'altres moltes accepcions- a Ramon Llull (1232-1316), que va escriure més de 250 obres de filosofia, mística, poesia, pedagogia i medicina. Dins els seus escrits cita una setantena de plantes.

Els apotecaris de Mallorca dels segles XIV-XVI utilitzaven quasibé unes dues-centes plantes, segons els inventaris analitzats per Maria J. Sampietro (2006). Bover (1868) cita del cronista general del Regne de Mallorca Joan Binimelis (1538-1616) un *Tractat de las virtuts de la herba que es diu Sanctae crucis o Nicoriana*, com també una *Flora Balear* inèdita de Jordi Fortuny (1623-1681).

Els germans Joan (1683-1725) i Josep (1690-1761) Salvador i Riera varen herboritzar a Mallorca i Menorca els anys 1712 i 1725. El tractat d'agricultura mallorquina *Art de conró* (1747) de Montserrat Fontanet (1706-1762) es refereix a les feines de la terra (sembrar, entrecavar, segar, estorjar el gra, exsecallar, empeltar, etc.) i fa referència a una dotzena de plantes medicinals. El jurista Bonaventura Serra i Ferragut (1728-1784) és autor d'una *Flora Balearica* (1765) inèdita. Va ser ajudat per Joan Borràs, herbolari de Fornalutx, molt conegut en el seu temps. El pintor mallorquí Cristòfol Vilella i Amengual (1742-1803) va dibuixar col·leccions de fruits, plantes i flors que han estat publicats recentment. L'apotecari menorquí Andreu Hernández i Basili (1744-1817) va deixar inèdita una *Flora menorquina* (1787). L'apotecari mallorquí i *rector maior* del col·legi d'apotecaris de Mallorca Joan Antoni Brotat i Terrers (1700-1787) va escriure dues obres que romanen inèdites: una *Pharmacopea Majoricensis* (1779) i la *Materia Medica in hoc nostro Balearico Regno* (1781). El metge menorquí Joan Cursach i Arguimbau (1757-1832) va publicar *Botanicus medicus ad medicinae alumnorum usum* (1791), amb la

major part de les plantes medicinals que es troben a Menorca, una obra molt completa i útil, que ja segueix la nomenclatura linneana.

En el segle XIX hem de citar Miquel Juan de Padrines (1754-1837), que deixà inèdit el *Diccionario de plantas medicinales que se hallan en Mallorca*. L'apotecari Onofre Jaume (¿-1815) també va escriure *Diccionario de plantas, árboles y arbustos que se crían en Mallorca, con noticia de sus propiedades medicinales* (1804). El monjo cartoixà de Valldemossa Marià Cortès (1777-1835), encarregat de la farmàcia del convent, va deixar manuscrit el *Diccionario de los vegetales de Mallorca, sus usos descubiertos hasta el presente, y semillas de todas clases* (1820). Els autors Bover (1868) i Barceló (1879) informen del luxós herbari que hi havia a la Real Sociedad Económica Mallorquina, amb el títol de *Plantas de esta isla de Mallorca* (1806), que contenia 80 espècies. El menorquí Joan Ramis (1746-1819) va publicar *Specimen animalium, vegetabilium et mineralium in insula Minorica frequentiorum ad norman Linneani sistematicis* (1814), amb 487 espècies vegetals.

També en el segle XIX hi ha l'obra de l'apotecari Pere Vicenç Trias (1759-1829), el *Diccionario de los vegetales de Mallorca y de las semillas sembradas, de sus usos descubiertos hasta el presente año* (1800). El farmacèutic maonès Joan Bals i Cardona (1760-1840) va escriure diverses obres sobre botànica, citades per Bover (1868), que totalitzen més de 2.300 pàgines. El metge Fernando Weyler y Laviña (1808-1879) va publicar *Elementos de Botánica* (1843) y *Topografía físico-médica de las islas Baleares* (1854). El també metge i catedràtic de l'Institut Balear Francesc Barceló i Combis (1820-1889) va publicar la *Flora de las islas Baleares* (1879-1881), una obra que ha estat molt útil fins a ben entrat el segle XX. El company d'estudis d'en Barceló, Antoni Cebrià Costa i Cuixart (1817-1885) va editar *La flora de Baleares y sus exploradores. Especies endémicas* (1882). El botànic de Montpeller Jacques Cambessèdes (1799-1863) va publicar *Excursions dans les iles Baleares* (1827) i *Enumeratio plantarum quas in insulis Balearibus collegit J. Cambessèdes* (1827). També de Montpeller, Paul Marès (1825-1900) va herboritzar a les Balears i publicà amb Guillaume Vigineix (1810-1877) el *Catalogue raisonné des plantes vasculaires des iles Baléares* (1880). L'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria va fer moltes referències botàniques en la seva magníficent obra *Die Balearen. In Wort und Bild* (1884). L'apotecari menorquí Rafael Oleo i Quadrado (1806-1879) va publicar diversos catàlegs taxonòmics de la flora de Menorca, i d'aquesta illa també Joaquim Rodríguez i Femenias (1839-1905) va editar la *Flórmula de Menorca* (1904). D'altres botànics europeus, com Heinrich Moritz Willkomm (1821-1895) i Michel Gandoger (1850-1926) ens deixaren publicacions sobre les seves visites botàniques.

El segle XX va ser marcat de forma molt important per les aportacions d'il·lustres botànics estrangers com Paul Jaccard (1868-1944), Robert Chodat (1865-1934), Charles Flahault (1852-1935), Hermann Knoche (1870-1945) amb la *Flora Balearica* (1921-1922), el germà Bianor Marie (1863-1920), que va viure a Mallorca i va escriure *Les propriétés des plantes* (1919), publicat en castellà amb el títol *Las propiedades de las plantas. Medios prácticos de utilizarlas en la curación de las indisposiciones pasajeras o crónicas* (1940). El seu *Herbari* va ser l'origen d'una *Flora Balear* posterior, reunint 1385 espècies.

El farmacèutic de Sogorb Carles Pau Español (1857-1937) va publicar nombrosos

articles sobre la flora de les Balears, així com el farmacèutic i químic Pius Font i Quer (1888-1964), que va herboritzar a les nostres illes i va publicar una obra mestra sobre la botànica medicinal: *Plantas medicinales. El Dioscòrides renovado* (1962), considerada encara avui en dia de referència obligada i de necessari estudi i font inesgotable de coneixements científics. L'apotecari Pere C. Palau i Ferrer (1881-1956) va herboritzar per l'arxipèlag balear, va fer l'*Herbarium Balearicum* del Col·legi d'Apotecaris de Balears i publicà la petita obra *Les plantes medicinals baleàriques* (1954), amb la qual molts afeccionats han tingut el seu primer contacte amb la botànica medicinal. El micropaeontòleg Guillem Colom i Casanovas va també influir en molts joves amb les seves obres *Biografia de las Baleares* (1957) i *El medio i la vida en las Baleares* (1964), que aportaven una visió de les illes amb la mirada del científic divulgador. El pare Francesc Bonafè i Barceló (1908-1994) va publicar la *Flora de Mallorca* (1977-80) en quatre volums, i farcida de referències etnobotàniques, poètiques, literàries i medicinals. L'americà Anthoni Bonner (1928-) va escriure la deliciosa obreta *Plantas de les Balears* (1976), que ha servit a molts estudiosos per a iniciar-se en la botànica balear, tot caminant per bosc i garriga, camps i camins, muntanyes i parets, voreres i llits de torrent i la regió costera, i éssent capaços amb la seva lectura de poder identificar moltes de les plantes presents.

No podem deixar de citar tants d'altres autors que han aportat el seu coneixement a la flora de les illes Balears: Jacques Duvigneaud, René Molinier, Oriol de Bolòs, Antoni de Bolòs, Jeroni Orell, Mª Àngels Cardona, Joan Cañiguer, Llorens Gil, Antoni Llorens, Lleonard Llorens, C. Guerau d'Arellano, Josep Lluís Gradaille, Carles Constantino, Josep L. Siquier, Joan Rita, Guillem Alomar, Josep Rosselló, Miquel Àngel Benito.

Recordam d'una manera molt especial l'apotecari Antoni Gamundí i Amengual (¿-1985?), que va fundar el laboratori *Falafi* d'extractes de plantes medicinals, i que en el seu temps era reconegut internacionalment. La continuació de la seva tasca a través del laboratori *Bionorica*, pel farmacèutic Michael Popp fa que els principis actius de les plantes medicinals de les Illes Balears extrets amb tècniques innovadores siguin coneguts en més de 50 països.

Com a institucions, han tingut un paper cabdal la *Societat d'Història Natural de les Illes Balears*, el *Jardí Botànic de Sóller* i la *Universitat de les Illes Balears*.

Volem, per a acabar aquest panorama de la situació del coneixement de la botànica en general i de les plantes medicinals baleàriques en particular, citar quatre autors actuals que amb els seus rigorosos treballs i tesis han aportat avenços significatius: Fèlix Grases en la recerca dels principis actius de les plantes i la seva aplicació a la terapèutica, Maria José Sampietro sobre plantes medicinals, destiladors i llibres a les apotecaries de Mallorca dels segles XIV-XVI, Jaume Mercant amb la tesi sobre *La farmàcia monàstica de la Reial Cartoixa de Valldemossa* (2011) i Maria Magdalena Carrió amb la tesi *Contribució a l'etnobotànica de Mallorca* (2013).

1.3. OBJECTIUS

Els objectius d'aquest treball són:

- Posar al dia els coneixements dels efectes terapèutics de les plantes baleàriques
- Comparar l'ús medicinal de les plantes baleàriques amb altres farmacopees
- Conèixer les referències que es fan de les plantes en determinats autors de la literatura clàssica i popular
- Disposar d'un arxiu que pugui orientar en la recerca química i medicinal de les plantes medicinals baleàriques

2. METODOLOGIA

2.1. CATÀLEG DE LA FLORA MEDICINAL DE LES ILLES BALEARS

En primer lloc hem fet el **llistat** de plantes que poden ser incloses dins la categoria de medicinals, en base al catàleg general de les plantes baleàriques, i específicament les que tenen propietats terapèutiques que han estat referenciades en la literatura científica. Aquest llistat fou presentat com a memòria de recerca del doctorat de Ciències Mèdiques Bàsiques del Departament de Biologia Fonamental i Ciències de la Salut de la Universitat de les Illes Balears amb el títol de *Catàleg de la Flora Medicinal de les Illes Balears* (2000) i obtenció del Diploma d'Estudis Avançats que va acreditar la suficiència investigadora en el programa de doctorat de Ciències Mèdiques Bàsiques.

Per a la seva realització hem consultat els **textos** més importants de:

- Flora Balearica
- Flora Medicinal Balearica
- Flora Medicinal Comparada

- Publicacions periòdiques
- Entrevistes personals

Hem fet els **índexs** següents:

- Índex taxonòmic
- Índex de famílies botàniques
- Índex homeopàtic
- Índex de noms populars
- Índex terapèutic

Dins l'índex taxonòmic, hem seguit l'orde de l'*Aproximació al Catàleg de la Flora Vascular de les Illes Balears* de V. Pla, B. Sastre i Ll. Llorens (1992), l'obra *Claus de determinació de la Flora Balear* de L. Gil i Ll. Llorens (1999) i l'Herbari Virtual de la UIB (2007)

Dins de cada família, hem anotat el nº total de plantes, el nº de plantes medicinals i el % de plantes medicinals.

2.2. ESTUDI PARTICULARITZAT DE CADA PLANTA

Del llistat de **662 plantes medicinals baleàriques** així obtingut hem estudiat de cadascuna:

<ul style="list-style-type: none"> - Sinonímia - Descripció botànica - Hàbitat - Part utilitzada - Composició química - Acció farmacològica. Indicacions	<ul style="list-style-type: none"> - Terapèutica comparada - Història - Literatura - Cultura popular - Bibliografia
---	--

2.3. TERAPÈUTICA COMPARADA

En l'apartat de **Terapèutica Comparada**, hem inclòs de cada planta -quan existeixen- les següents terapèutiques:

- Ayurvèdica	- Marroquí
- Tibetana	- Mexicana
- Xinesa	- Homeopàtica
- Filipina	

en comparació als usos que té específicament la planta balear, amb una aproximació a nivel de gènere.

Per a l'estudi de la **terapèutica comparada**, hem fet estades a **centres especialitzats** de diversos països: **Xina** (China Medical College), **Filipines** (University of Philippines at Los Baños), **Itàlia** (Facultat de Farmàcia de Pisa), **Mèxic** (Instituto de Estudios Superiores de Oaxaca), **Índia** (Escola de Medicina Tibetana del Dalai Lama), **Tibet** i **Nepal** (International Academy of Traditional Tibetan Medicine).

2.4. LITERATURA I CULTURA POPULAR

Dins la **literatura clàssica** hem estudiat les plantes de: La *Biblia*, l'*Odissea* d'Homer, l'obra *De Agricola* de Cató, l'obra *Del Camp* de Varró, les *Geòrgiques* de Virgili, l'*Alcorà*, les *Mil i Una Nits*, l'obra completa de Ramon Llull a través del *Glossari General Lul·lià*, la *Divina Comèdia* de Dante, el *Decameró* de Bocaccio, l'obra completa (37 toms) de William Shakespeare i el *Quijote* de Miguel de Cervantes.

Com a més específiques de **literatura antiga**: la *Història de les Plantes* de Teofrast, la *Materia Medica* de Dioscòrides, la *Història Natural* de Plini el Vell, l'obra d'Hipòcrates i de Galè.

En la **cultura popular** d'una manera sistemàtica hem usat el *Llibre del Sent Soví* (s.XV), el *Llibre dels Secrets d'Agricultura* (1617), les *Rondalles* mallorquines, menorquines i eivissenques i el *Diccionari Català-Valencià-Balear*, a més del *Costumari Català* de Joan Amades.

D'una manera més específica l'obra del menorquí Joan Cursach *Botanicus medicus ad medicinae alumnorum usum* (1791), poc citada i gens comentada pels anteriors estudiosos del tema.

2.5. PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

Hem consultat les col·leccions de les revistes de plantes medicinals: FITOTERAPIA (Milano), PHYTOTHERAPY (Paris), PLANTA MEDICA (Tübingen), PLANTES MEDICINALES ET PHYTOTHERAPIE (Angers), JOURNAL OF TRADITIONAL TIBETAN MEDICINE (London), JOURNAL OF ETHNOBIOLOGY AND ETHNOMEDICINE, BIOLOGICAL AND PHARMACEUTICAL BULLETIN, PHYTOMEDICINE, REVISTA DE FITOTERAPIA (Madrid).

2.6. ENTREVISTES PERSONALS

Molt instructives sempre, i fetes fa més de vint anys, hem hagut de salvar una sèrie d'obstacles:

- la desconfiança d'alguns entrevistats cap als desconeguts, quan no havíem estat prèviament presentats per una tercera persona.
- els noms populars de les plantes: hi ha herbes que en poden arribar a tenir més de 10 (polisèmia), pel que la dificultat és òbvia quan es tracta de saber de quina planta s'està parlant. També un mateix nom popular pot referir-se a diverses plantes (sinonímia), com queda reflexat en els índex respectius.
- la confusió d'unes plantes amb altres: alguna vegada ens han parlat de l'arnica, quan a les illes Balears no existeix.
- el vocabulari mèdic: cal posar atenció quan ens diuen que tal planta cura l'apendicitis!

2.7. EXPERIÈNCIA TERAPÈUTICA

Ens dedicam en la nostra clínica diària a la medicina homeopàtica i la fitoteràpia des de fa 30 anys, pel que aportam observacions personals.

LES PLANTES MEDICINALS DE LES ILLES BALEARS

TABULAE PLANTARUM MEDICINARUM QUAE IN INSULIS BALEARIBUS ET PITYUSIS INVENIUNTUR, CUM ADDITIS ET EMENDATIS

A. PTERIDOPHYTA

Les plantes pteridòfites o falgueres tenen tiges, arrels i fulles, però mai no tenen estams ni pistils, i es reproduïxen per espores.

Aquestes plantes, de les que n'hi ha moltes restes fòssils petrificades, vivien ja fa uns 340 milions d'anys, en el període Silúric, i es consideren els vegetals superiors més antics que varen poblar la terra ferma.

FAMILIA

Nº total de plantes	Nº de plantes medicinals	% plantes medicinals
---------------------	--------------------------	----------------------

Abreviacions

Ma: Mallorca Me: Menorca Ei: Eivissa Fo: Formentera Ca: Cabrera Dr: Dragonera	Cat: Català Cast: Castellà Port: Portuguès Basc: Basc	Fra: Francès Ital: Italià Ale: Alemany Angl: Anglès
--	--	--

ADIANTACEAE

1 1 100%

1. *Adiantum capillus-veneris*

L.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Adiantum, del grec *adianton*, sec: es refereix a l'aigua que llenega per les fulles i que per tant no se mullen, a més de designar una herba que és manté verda tot l'any. *Capillus Veneris* (cabells de Venus o de dona), per la propietat terapèutica d'ésser emprada contra la caiguda de cabells i per a que es tornin negres (Plini). Segurament aquest ús vé donat per l'antiga teoria de les signatures, ja que els pecíols negres de

la falzia o capil.lera s'assemblen als cabells, i per això la planta "hauria" de ser bona pel "signe" més evident i, en aquest cas, pels cabells.

La forma *adanthum*, amb h, no és correcta, perquè es refereix al grec *anthos*, que vol dir flor.

Sinonímia. Denominacions

Adianthus capillus-Veneris.

Cat.: Falzia. Falguerola. Adiant. Capil.lera. Fauzia. Falsija. Folguerola. Falguerina. Cast.: Culantrillo de pozo. Port.: Avenca. Basc.: Garaiska. Fra.: Capillaire de Montpellier. Ital.: Capelvenere. Ale.: Frauenhaar. Angl.: Lady's hair.

Descripció botànica

Planta perenne, fins a 40 cm d'alçària. Rizoma escamós, pelut, reptant. Fulles ovals o ovato-lanceolades, de contorn oblong, glabres, molles, persistents, de color verd clar. Pecíols llargs, prims, lluints, de color marró o negrenc. Sorus marginals, linears, ovals o oblongs, coberts per les fulles que tomben cap endins i que fan de tapadora o indusi de les llavors.

El gust és dolcenc al principi i després amarg i astringent. Fa un poc d'olor aromàtica quan s'esclafa entre els dits o es posa en aigua calenta.

Hàbitat

Fonts, colls de pous i cisternes, torrents, coves, llocs que vessen aigua, humits i ombrívols, des del nivell de la mar fins a més de 1000 m. Dominant a *Adiantion*, del domini de l'*Oleo-Ceratonion* al del *Buxo-Quercetum pubescentis*.

Part utilitzada

Les fulles (*Fol. Adianti*). Tota la planta en medicina xinesa (*Herba Adianti*).

Composició química

Mucíl·lag, tanins, substàncies amargues (capillarina), olis volàtils, flavonoides (astragalòsid, isoquercitòsid i rutòsid), terpenoides (adiantona), goma.

Acció farmacològica. Indicacions

Emol·lient, pectoral, amb acció antiinflamatòria i mucolítica. Util en les alteracions respiratòries com a calmant de la tos crònica (per la presència de mucíl·lag i tanins), sobretot en els infants, i en bronquitis, faringitis i catarros de vies altes.

S'ha emprat en certes alteracions del fetge que cursen amb icterícia. També

en medicina popular s'empra com a diurètic.

Terapèutica comparada

En medicina ayurveda s'empra *Adiantum caudatum* per diarrea, alteracions esplèniques i hepàtiques, hemorroides, i paràsits intestinals. També *Adiantum lunulatum* com a astringent en diarrea, cucs intestinals, expectorant i diurètic.

En medicina tibetana *Adiantum capillus-veneris* i *A. caudatum* es posa dins les estupes com a medicina en pols, en oferiments i rituals. També s'usen *A. aspidium* i *A. pedatum*.

En medicina xinesa el rizoma d'*Adiantum capillus-veneris* és usat des d'antic pel tractament de refredats, com a febrífug i diurètic. S'empra a més les espècies *Adiantum caudatum* (com a antiespasmòdic i pel tractament de l'asma), *A. davidi*, *A. flabellulatum*, *A. monochlamys*, *A. pedatum* i *A. philippinense*.

En medicina filipina *Adiantum capillus-veneris* s'empra per a alteracions pulmonars i com a emmenagog. L'espècie *A. caudatum* per fotificar els cabells i per la tos. L'espècie *A. philippinense* com a diurètic i antidiarreic.

En medicina marroquí, la planta sencera es posa sobre els abscessos per a fer-los madurar. S'usa com a fumigatori conjuratori. En infusió contra la tos i molèsties d'estómac, i en decocció concentrada com a emmenagog.

En medicina mexicana *Adiantum capillus-veneris* s'usa com a sudorífica, emmenagoga, emol·lient, expectorant, antitussígena, diurètica i avortiva. També en patiments de fetge i melsa.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles (que s'han d'escaldar, no bullir) al 5%, com

emmenagoga, és a dir, millora els dolors de menstruació.

En decocció (bullidura durant 3 minuts), a la que es pot afegir regalèssim, anís o menta per a millorar el sabor, quan s'ha de pendre per via interna. Aquesta mateixa decocció, per via externa, és útil en friccions diàries per la caiguda del cabell.

Cultura popular

Diuen que els pous on hi ha falguerina tenen l'aigua molt bona (DCVB). A Menorca es té la falzia com a emmenagoga, és a dir, que regula la menstruació i la fa retornar a les al.lotes que l'han perduda.

Història

Antigament era considerada una panacea, sobretot contra les malalties pulmonars i la caiguda de cabells.

TEOFRAST diu que la falguerola "*no es mulla, encara que estigui aficada dins aigua, i no es cubreix de rovada... és útil contra la caiguda del cabells, triturat en oli*" VII 14, 1.

DIOSCORIDES l'anomena *adianton*; diu que "*la bullidura d'aquesta herba és útil als asmàtics, als que els hi costa respirar, als ictèrics, als malalts de la melsa i als que no poden orinar*", DIOSC IV 137

CURSACH recomana la falzia "*in viscerum obstructione; thoracis vitiis; raucitate; dyspnea, tussi, pectoris morbis; acrimonia humorum, et viscositate; febre lenta &c*".

Literatura

El nom capilera prové del llatí *capillaria*, "propi dels cabells".

Coneix todas las herbas medicinales...y sab trovar ses virtuts amagadas desde la capilera a l'acònit, Genís Julita 6.

El terme falzia a més designa un ocell insectívor, de nom científic *Apus apus*, de plomatge negre, ales arquejades i llargues i potes molt curtes, que pot arribar a viatjar 1.000 quilòmetres en un dia).

Sia-li donat un poch...destemprat ab aygua cuyta ab falzia e gínjols, MS Klag, segle XIV,15.

Preneu una tassa de vinagre e oli de una herba que ha de nom falzia, Dieç Menesc.II, 58.

E ages falsia axí matex culide en roqua, Flos Medic.66.

Endomassada amb penjarelles de falzia, la bella herba parietària que ama la penombra humida, Riber Miny.129.

Per a preservació procurar desopilarse ab decoctions de agrimònia, pimpinella, bethònica, dauradella, falguerola, Libre de la Peste, 53.

Bibliografia

FM-I-20, FPC-I-166, HNPC-4-468, PPF-49, BC-524, PMCV-43, FST-1, FQ-68, JLB-207, SCH-P-192, RT-22, VP-176, HL-257, CHEV-158, RPM-34, CDFB-12, DEF-III-405, CAPB-47, PhC-25, PhD-252, PH-4ed-143, FE-7ed-236, DAKPA-192, DEKHANG-7, DASH-116, GOGTE-753, KAN-121, CHMM-271, STU-18, ECHMM-127, CSCH-501, PHMT-133, QSMB-60

ASPIDIACEAE

6 1 6.6%

2. *Dryopteris filix-mas*

(L.) Schott.....Ma

Dryopteris, del grec *dryos*, roure (o *dryad*, nimfa dels boscos) i *ptēris*, falguera. *Filix-mas*, del llatí *filix*, falguera, i *mas*, home, mascle.

Sinonímia. Denominacions

Aspidium filix-mas. *Polypodium filix-mas*.

Cat.: Falguera mascle. Falzia mascle. Falaguera mascle. Cast.: Helecho macho. Port.: Fetomacho. Basc: Iriarr. Fra:

Fougère mâle. Ita.: Felce maschio. Ale.: Wurmfarne. Angl.: Male fern.

Descripció botànica

Planta perenne, fins a 30 cm. de llargària, de color molt fosc. Rizoma gruixat. Arrels molt dures, negres, rígides i ramificades a l'extrem inferior del rizoma. Fulles que neixen directament del rizoma, glanduloses o glabres, grans, pinnatisectes, amb els segments inferiors poc asimètrics, que poden arribar a més d'1 m. de llargària, de color verd brillant, disposades en cercle. Sorus o munts d'esporengis que maduren a l'estiu, de forma arrodonida a l'envers de les fulles. Indusi sense glàndules, membranós, orbicular, reniforme.

Hàbitat

Boscs caducifolis humits, terrenys argilosos i silicis, estatge montà superior, en alçades superiors a 1.300 metres. *Fagion* (> *Vaccinio-Piceetalia*). Cosmopolita. A Mallorca només s'ha trobat al Puig Major de Torrella. També es fan els endemismes *Dryopteris pallida* subsp. *balearica* i *Dryopteris tyrrhena*. Viuen a les encletxes de les roques, llocs ombrívols, coves i fondals.

Part utilitzada

El rizoma (*Filix mas*, *Filicis*, *Rhizoma filicis*), a més de les arrels i de la base dels pecíols, collits a la tardor. El gust del rizoma és dolcenc al principi i després amarg i astringent. S'ha d'usar dins de l'any següent d'haver estat recollat.

Composició química

La filicina, conjunt de constituents actius, conté una mescla de polifenols (monocíclics, dicíclics i tricíclics), com l'aspidina, l'albaspidina, la desaspidina i l'àcid flavaspídric, i una fracció etèria (oli

essencial) amb àcids grassos lliures. A més conté tanins i resines. La filicina s'extreu per lixiviació de la pols de rizoma amb èter rectificat i evaporat després al bany maria: és l'extracte eteri o filicina bruta.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica: pot produir intoxicacions amb mal de cap, broncoespasme o dificultat respiratòria, hematúria, vòmits, gastroenteritis, estupor, convulsions i fins i tot ceguesa. S'han descrit alguns casos d'intoxicació mortal, i és perillós el seu ús en les dones gestants, pels seus efectes avortius. Parasitocida: els principis actius de la falguera mascle paralitzen la musculatura dels cucs intestinals (cestodes, trematodes i nematodes), i així és més fàcil la seva expulsió del tracte digestiu dels mamífers (persones i animals, ja que la planta és emprada també en veterinària). S'ha d'acompanyar de la presa posterior d'un purgant salí (Na₂SO₄), unes dues hores després, per tal de que completi l'acció expulsiva. S'empra sobretot en casos de teniasis (tènia o solitària). Vulnerària, aplicada localment en ferides infectades, varices i úlceres.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Dryopteris filix-mas* s'usa en febres per intoxicacions amb carn. El mateix ús per a *D. carthusiana*, del que es mengen les tiges com a verdura.

En medicina xinesa *Dryopteris crassirhizoma* s'empra com a febrífug, antihemorràgic (en epistaxis, hemoptisis, metrorràgies, diarrea sanguinosa), i vermífug (per a matar els vermes o cucs intestinals, inclosa la solitària). També és emprada *Dryopteris oligophlebia*.

En medicina filipina *Dryopteris heterocarpa* s'usa en aplicació local en leucoderma. Els brots joves són menjats com a verdura.

En medicina mexicana *Dryopteris filix-mas* s'usa com a antihelmíntic.

En medicina homeopàtica FILIX MAS s'empra en pacients amb simptomatologia produïda per vermes, sobretot restrenyiment, i en determinades inflamacions cròniques de ganglis limfàtics. El pacient pot estar irritable, amb ansietat i pèrdua de consciència. La visió pot estar afectada, amb ambliopia monocular i ceguesa, i ansietat a la nit que li impedeix dormir. Hahnemann, el fundador de la medicina homeopàtica, diu que "*val la pena remarcar que els símptomes mòrbids del pacient que sofreix de tenia són generalment aliviats per la més petita dosi de la tintura de falguera mascle*".

Fórmules i preparacions

Actualment es recomana la pols, 4 g. en dosi única (en el segle XIX es recomanava una presa de 40 g. en dosi única!).

D'altres preparacions són l'oleoresina, l'oli essencial, l'extracte fluid i la tintura etèria.

Bouchardat, en el seu *Novísimo Formulario Magistral* (1877), inclou diverses preparacions antihelmíntiques, per a destruir els vermes o cucs intestinals, i la falguera mascle és una de les plantes més usades, en pols, tintura, extracte o oli eteri, píldores, etc. Un dels remeis, segons diu, "*molt econòmic que es troba pertot arreu i moltíssim menys desagradable que la bullidura d'escorça d'arrel de magraner*", és la presa de 40 a 60 g. al dia (!) de pols de rizoma de falguera mascle secat ràpidament i pulveritzat.

Cultura popular

Arrel de falguera mascle contra els cucs fa miracle.

A alguns països europeus, com Alemanya, es creia que aquesta falguera tenia propietats segures contra la bruixeria.

Història

DIOSCÒRIDES recomana menjar primer alls i després aiguamel i quatre dracmes de l'arrel de falguera mascle, per tal de fer sortir els cucs dels budells, DIOSC IV 185

CURSACH diu que els romans utilitzaven la falguera mascle per la tenia o solitària, i així ha estat utilitzada al llarg de la història: "*Radix plantae a longo tempore anthelmintica credita est*".

Bibliografia

FPC-I-170, HNPC-4-479, FQ-58, JLB-314, RT-23, VP-254, KUKL-164, CHEV-201, SCH-P-310, DEF-III-404, VRMLN-753, DASH-1-146, DEKHANG-69,70, KAN-129, CSCH-499, QSMB-65

ASPLENIACEAE

24 6 25%

3. *Asplenium ceterach*

L.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Ceterach, nom àrab de la planta. *Officinarum*, medicinal, per ésser emprat a les oficines de farmàcia.

Sinonímia. Denominacions

Ceterach officinarum.

Cat.: Doradella (IBal.). Dauradella. Dauradeta. Doraella. Dorada. Auradella. Herba daurada. Herba de la sang. Cast.: Doradilla. Port.: Doiradinha. Basc: Kulandrin ori. Fra.: Cétérach officinal. Ital. Indorata. Ale.: Steinfarm. Angl.: Rusty back.

Descripció botànica

Planta perenne, fins a 20 cm. d'alçària. Rizoma cespitos, curt, gruixat. Fulles en roseta, lobulades, alternes, glabres, nombroses, coriàcies, lanceolades, pinnatipartides, arrodonides, gruixades, sense pèls, amb el pecíol molt curt i de color verd per damunt i cobertes d'escames rosses o argentades i brillants per davall. Sorus oblongs o linears, allargats, coberts en part per les escames rogenques del revers de les fulles. Espores brunes.

Hàbitat

És una planta abundant a la regió mediterrània per les encletxes de les parets, roques i murs ombrejats de les muntanyes (*Asplenietea rupestris*), dins de *Quercion ilicis* i *Quercetalia pubescentis* fins a l'*Oleo-Ceratonion*. Pla de Mallorca i Serra de Tramuntana, des del nivell del mar fins a 1500 m.

Part utilitzada

Les fulles (*Ceterach herba*).

Composició química

Tanins, àcids orgànics, mucíl·lags.

Acció farmacològica. Indicacions

En ús popular s'empra com a pectoral i antitussigen, en grip, refredats i bronquitis; com a diurètic per a "rebaixar la sang" en la hipertensió i en afeccions genitourinàries (uretritis, cistitis, càlculs renals o urolitiasis). El Dr. Henri Leclerc la recomana en les molèsties urinàries per la presència a l'orina d'àcid oxàlic o oxalats. Bouchardat (1877) diu que les plantes amb activitat diurètica poden donar bons resultats quan es reuneixen aquestes tres condicions: 1.- vehicle aquós abundant; 2.- activitat convenient a l'aparell digestiu i absorció suficient;

3.- activitat moderada de les funcions de la pell.

Fórmules i preparacions

La decocció es fa amb 30-50 g. de la planta en un litre d'aigua, deixant bullir durant 10 minuts. Com a pectoral, s'hi afegeix mel. Com a diurètic es beu a voler. Es pot aromatitzar amb anís o menta per millorar el gust.

Cultura popular

Les "dauradelles" de Menorca, del mateix nom de la planta d'aquest capítol, són uns bunyols de carn capolada de vadella amb mantega, sucre, ous, clovella de llimona i canyella.

Història

Teofrast l'anomena "falguera de la India", i diu que produeix esterilitat a les dones, mesclada amb raspadures de casc i pell de mula. També és bona per a la melsa (Teof IX 18, 7).

Dioscòrides recomana beure durant 40 dies les fulles bullides en vinagre per les alteracions de la melsa. També diu que desfan les pedres de la bufeta (Diosc III 145).

Explica Dinet (1614) que en ús extern la dauradella fa tornar rossos els cabells, aplicant el lleixiu de la cendra de les fulles per a rentar-se el cap: a Gènova es diu *far la bionda*.

CURSACH la defineix com a "*splenica, tonica, referans, pectoralis, diuretica*".

Bibliografia

FM-I-45, FPC-I-188, FST-3, FQ-65, JLB-222, HL-258, VP-183, SCH-P196, CSCH-379, BOUCH-315

4. *Asplenium onopteris*

L.....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Asplenium adiantum-nigrum L. ssp. *onopteris* Heufler.

Cat.: Falzia negra. Capil.lera negra. Cast.: Culantrillo negro o mayor. Capilera negra. Fra.: Capillaire noir. Angl.: Black spleenwort.

Descripció botànica

Planta perenne, glabra, fins a 30 cm de longitud. Rizoma llarg, rèptil. Fulles ovato-triangulars, coriàcies, acuminades, brillants, amb el pecíol negre vermellós igual o més gran que la làmina o limbe. Pínnules amb dents estretes, lanceolades, profundes. Sorus confluent, linears, que omplen el revers de les pínnules. Espores reticulades, brunes.

Gil i Llorens (1999) diuen que "*el gènere Asplenium té una gran plasticitat genètica, la qual cosa ha estat un factor essencial en la seva evolució; d'això en són exemple l'elevat nombre d'espècies que posseeix i els nombrosos híbrids que se n'han produït. Les Balears, i en particular les muntanyes de l'entorn de la vall de Sóller, presenten una important variació pteridofítica amb alguns tàxons endèmics*".

Hàbitat

Torrenteres, penyes ombrívols dels barrancs, garrigues i boscs d'alzines, on hi ha terra negra ("humus") i humitat. *Quercetum ilicis galloprov., Quercetum medit.-mont., Cyclamini-Quercetum ilicis (> Quercion ilicis).*

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

És poc coneguda.

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa com *Adiantum capillus-veneris*. La bullidura és bona per a calmar la tos crònica. També ha estat emprada en xampús, per a rentar el cabells.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Asplenium adiantum-nigrum* s'empra per a moltes malalties diferents, *A. macrophyllum* com a diurètic i *A. antiquum* per llagues i ferides, com a vulnerari.

En medicina filipina *Asplenium macrophyllum* s'usa com a diurètic. L'espècie *A. nidus* com a depuratiu i sedant

En medicina mexicana *Asplenium monanthes* s'empra per a provocar amenorrea.

Bibliografia

FM-I-39, BC-523, FPC-I-184, FST-4, CDFB-16, HL-258, MH-303, KAN-123, QSMB-61

5. *Asplenium ruta-muraria*

L.....Ma

El nom de *ruta-muraria* prové del fet que les fulles s'assemblen a les de la ruda, i perquè es fa per les parets i les marjades.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Falzia blanca (IBal.). Ruda de paret. Falzija borda (Val.). Cast.: Culantrillo blanco. Ruda de los muros. Port.: Arruda-dos-muros. Basc: Txarrangil. Fra.: Rue-de-muraille. Angl.: White Maidenhair. Wall rue.

Descripció botànica

Petita falguera perenne, de rizoma ramificat, curt. Fulles amb el limbe més curt que el pecíol, que és quasi completament verd. Limbe coriàci, gruixat. Pinnes poc nombroses. Sorus linears, confluent cobrint el revers dels

lòbuls. Fructificació: primavera i tardor, encara que pot madurar durant quasi tot l'any.

Hàbitat

Per marjades i roques. *Potentilletalia caulescentis* (> *Asplenietalia petrarchae* > *Parietarietalia*).

Part utilitzada

Les fulles.

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa com *Adiantum capillus-veneris*.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Asplenium ruta-muraria* s'usa com a expectorant.

Història

CURSACH diu "*crescit in insula*", per a referir-se que la trobam a Menorca i a les Illes Balears, però en aquest cas concret només es fa a Mallorca, i tot i així és rara. La defineix com "*sicca, inodora, subdulcescens, substringens, mucilagino sa roborans, tonica, pectoralis, abstergens, expectorans, deobstruens*". La recomana, entre d'altres indicacions, en raquitisme, escorbut, vòmits, alteracions pulmonars, com tos i expectoració difícil. Diu que té "*efectes òptims*" a les aftes de la boca dels infants, mesclades les fulles de falzia blanca amb pètals de rosa i aplicades localment. Semblants recomanacions fa Quer (1762), que també la prescriu com a pectoral, per la tos, mucositat i dificultat de respiració, i per a incrementar el flux d'orina.

Un dels vells noms populars anglesos d'aquesta planta, "tentwort", es refereix al seu ús com a específic per a la cura del raquitisme, malaltia que en llengua

anglesa era anomenada "the taint". També l'anglès Culpeper (ca.1650) la recomana en decocció com a espècie pectoral.

Bibliografia

FM-I-42, FQ-63, FPC-I-183, CSCH-379, MH-303, GBONN-63

6. *Asplenium sagittatum*

(DC) Bange, A.J....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Sinonímia. Denominacions

Phyllitis sagittata. *Phyllitis hemionitis*.
Scolopendrium hemionitis.
Scolopendrium sagittatum.

Cat.: Llengua de cero (Ma.). Cast.:
Lengua de ciervo.

Descripció botànica

Planta perenne, fins a 15 cm d'alçària. Rizoma cespitós, gruixat, curt. Fulles enteres, de base cordiforme, amb dues petites orelles divergents, lanceolades, sagitades, glabres, lleugerament coriàcies, llustroses. Pecíol esquamós. Nervis bifurcats. Sorus llargs, linears, el·líptics. Espores brunes. Fructificació: primavera i estiu.

Hàbitat

Poc abundant, des del nivell de la mar fins a 850 m. *Asplenietalia petrarchae* (> *Parietarietalia*). Es fa per les roques humides, marjades, balmes, avencs, coves i pous. A Eivissa, a Sant Antoni. A Menorca, pels barrancs d'Algendar i del Favaret.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

És poc coneguda.

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa com la espècie següent.

Història

Segons Barceló i Combis (1879), aquesta espècie és astringent i resolutiva. Dioscòrides (capítol 145 del Llibre III de la *Materia Medica*) li posà per nom *hemionitis*, i l'aconsella sobretot per a malalties de la melsa, beguda amb vinagre.

Bibliografia

FM-I-50, FPC-I-188, BC-523, FST-5

7. *Asplenium scolopendrium*

L.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Phyllitis scolopendrium. *Scolopendrium vulgare*. *Scolopendrium officinale*.

Cat.: Llengua de cérvol. Llengua de cero vera. Herba melsa. Herba cervuna. Melsa. Herba freixurera. Cast.: Lengua de ciervo. Port.: Língua-cervina. Basc.: Oren-mii. Fra.: Langue de cerf. Ale.: Hirschzunge. Angl.: Harts-tongue.

Descripció botànica

Planta perenne que pot arribar a 1 m. Rizoma llarg, cespitós, gruixat. Fulles enteres, linears-lanceolades, rígides, de color verd clar o groguenc, amb dues orelles petites, arrodonides, convergents a la base. Marge foliar enter. Pecíol llarg i cobert de nombroses escames membranoses. Sorus linears, oblongs, biseriats, paral·lels. Espores brunes. Fructificació: primavera i estiu.

Hàbitat

Muntanyes calcàries, coves humides i fosques i barrancs ombrívols. També a boscs caducifolis humits, sobre sòl bàsic o neutre. *Fraxino-Carpinion* (> *Alno-Padion* > *Adianton*). Estatge montà (*Quercus-fagetea*) fins a *Quercetum ilicis galloprov*. És una planta poc abundant.

Part utilitzada

La planta sencera (*Herba Linguae Cervinae*).

Composició química

Aminoàcids (àcid alfa-metilglutàmic), tanins, sucre i mucíl·lacs (Cursach, 1791-ja la defineix com a mucilaginoso). En els sorus s'hi han trobat greixos amb àcid etènic i àcid mirístic.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, pels tanins que conté. S'empra a les malalties pulmonars, com a diaforètic (que fa suar), diurètic i en certs tipus de diarrees. És una de les espècies vulneràries (cicatritzants) del "Codex" francès: s'usa en ferides, contusions, hematomes i cremades.

Terapèutica comparada

La *British Herbal Pharmacopoeia* (1983) la recomana per les alteracions de la melsa, la colitis mucosa i certes discràsies de la sang.

Fórmules i preparacions

La decocció al 10% per via interna, i en forma de cataplasma -decocció o aplicació directa de la planta- en ús extern, damunt les ferides.

L'antic SIRUPUS DE SCOLOPENDRIA, segons la *Concordie Apothecariorum Barchinone* (1511), de la pàgina 50, conté llengua de cérvol (*Asplenium scolopendrium*), endivia (*Cichorium endivia*), hepàtica (*Anemone hepatica*), absenta (*Artemisia absinthium*), camarrota (*Cichorium intybus*), cuscuta (*Cuscuta epithimum*), les quatre llavors fredes majors: borratxa (*Borago officinalis*), capillorum veneris (*Adiantum capillus-veneris*), fonoll (*Foeniculum vulgare*), julivert (*Petroselinum hortense*) i, tal com

pertoca, "*cum zucaro fiat sirupus secundum artem*", o sigui, "amb sucre es fa el xarop segons art".

Cultura popular

En terapèutica popular s'empra contra les malalties de la melsa, i com a hipotensor, per a "rebaixar la sang".

Història

DIOSCÒRIDES diu que la phylítide "*neix en els llocs més ombrívols dels jardins...el revers de les fulles té com a certs cucs subtils, separats els uns dels altres...les fulles begudes amb vi són útils contra les mossegades de serps...la disentería i la diarrea*" DIOSC III 115

Bibliografia

FM-I-48, FQ-61, JLB-362, SCHP-201, BC-523, FST-6, CSH-378, VP-288

8. *Asplenium trichomanes*

L. subsp. *inexpectans* Lovis...Ma Me Ca
nothosubsp. *lucanum*
Cubas, Rosselló, Pangua.....Ma *
subsp. *quadrivalens* Meyer, D.E..Ma Me Ei

El nom de *trichomanes* es refereix a l'abundància de pèl, per la gran quantitat de frondes que té aquesta planta, amb raquis negres i prims, que s'assemblen als cabells.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Falzia roja. Falzia de pou. Herba del cordó negre. Cast.: Polítrico. Hoja mosaica. Culantrillo menudo. Port.: Avençao. Basc: Txardinbelarr. Fra.: Capillaire rouge. Angl.: Common Maidenhair.

Descripció botànica

Planta perenne, fins a 30 cm. Rizoma cespitós, gruixat, curt. Fulles peciolades, molt fràgils, que s'assequen a l'estiu. Limbe pinnatisecte, lanceolato-linear, de color verda intensa, amb nombroses

pínnules, sèssils, dentades, alternes o suboposades, ovades. Sorus linears. Espores reticulades, brunes. Fructificació entre maig i finals d'estiu.

Hàbitat

És quasi cosmopolita. *Asplenietea rupestris*. Molt abundant a Mallorca pels murs i encletxes de les roques, des del nivell del mar fins al Puig Major.

Part utilitzada

Tota la planta.

Acció farmacològica. Indicacions

Te les indicacions semblants a l'*Adiantum capillus-veneris*. Segons el Dr.Leclerc, és un bèquic (que millora la tos).

Terapèutica comparada

Per gust dolcenc i l'acció demulcent i mucilaginosa, s'usa a Anglaterra com a expectorant en desordres pulmonars. També, com a substitut del te, ha estat usat com a laxant.

En medicina xinesa s'empra en diarrees hemorràgiques.

Fórmules i preparacions

Es prepara amb sucre un xarop d'agradable sabor per a edulcorar les pocions.

Història

TEOFRAST diu que és útil contra la caiguda del cabell (com *Adiantum capillus-veneris*) i és bo contra la estranguria, VII 14, 1

DIOSCÒRIDES diu que la bullidura de la planta en lleixiu de cendra s'usava altre temps per a rentar els cabells: per això se li deia *polytrichon* i *callitrichon*, "*per la notable virtut* -diu el metge Andrés Laguna (1566), comentarista de

Dioscòrides- *de restituir i acréixer els cabells perduts i donar-lis tintura molt agraciada*", DIOSC IV 138

Bibliografia

FM-I-31, BC-522, FQ-64 HL-258, FPC-I-182, FST-7, MH-303, KAN-124

ATHYRIACEAE 2

EQUISETACEAE
3 2 66.6%

9. *Equisetum arvense*

L.....Ma

En llatí *equisetum* vol dir trompera d'aigua, i *arvense* es refereix a què creix en els camps. Una altra interpretació del nom *equisetum* és *equus* (cavall) i *seta* (crin o crinera).

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Coa de cavall. Cua de cavall petita. Cua de rossí. Cua d'egua. Sangnua. Trencanua. Aspreta. Asprella. Herba estanyera. Cast.: Cola de caballo. Equiseto menor. Port.: Cavalinha. Basc: Azeribuztan. Fra.: Prêle des champs. Ale.: Schachtelhalmkraut. Angl.: Horsetail.

Descripció botànica

Planta vivaç. Rizoma subterrani, pubescent. Tiges cilíndriques, dimorfes: les estèrils, regulars, aspres, verdes, fins a 80 cm, primes, molt solcades, acabades en dents negroses; les fèrtils llises, simples, amb beines separades de la tija, terminades en dents lanceolato-acuminades, ben desenvolupades abans de l'aparició de les estèrils, més curtes i senzilles. Fulles estèrils que s'uneixen en beina que envolta la tija. Branques llargues nombroses, verticil·lades. Fructificació: primavera. Es seca a l'hivern.

Hàbitat

Herbassars, pastures, jonqueres, boscs caducifolis humits (*Populeta lia albae*, *Molinio-Arrhenatheretea*), horts amb molta d'aigua, a les contrades mediterrànies plujoses de la terra baixa (*Querco-Lentiscetum*, *Quercion ilicis*) fins a l'estatge montà (*Querco-Fagetea*). Va esvaïr-se amb l'embassament del Gorg Blau, a la Serra de Tramuntana de Mallorca. Bonafè la va veure al Torrent de Valldemossa.

Part utilitzada

Tota la planta, però sobretot les tiges estèrils (*Herba Equiseti*).

Composició química

Sals minerals (fins a un 3% del pes en sec de la planta): silíciques -en forma de silicat orgànic soluble-, magnèsiques, alumíniques i potàsiques, a més de principis amargs, resina, manitol, inositol, àcids oxàlic, màlic, gàlic, cafèic i equisetòlic; flavonoides, tanins, vitamina C i saponòsids. L'any 1942 s'hi va trobar l'alcaloide nicotina.

Acció farmacològica. Indicacions

Remineralitzant, hemostàtica i diurètica: és la triple acció terapèutica que cita el Dr. Henri Leclerc. La més coneguda és la diurètica: és útil en casos d'infeccions urinàries lleus (cistitis, uretritis), càlculs renals, gota, hipertensió arterial i disminució del flux d'orina. Els tanins li donen les seves propietats astringents, eficaç en certs tipus de diarrees, i per a millorar la coagulació i la cicatrització, en ulceracions, ferides i inflamacions de les mucoses, aplicada localment la polpa fresca de la planta. Com a remineralitzant, en problemes d'osteoporosi (disminució de la calç als ossos), fractures òssies i ungles fràgils. Augmenta els glòbuls blancs de la sang per la sílice soluble, millorant les

defenses inespecífiques de l'organisme. En ús extern, té efecte astringent i millora la resistència del teixit conjuntiu, contribuint al manteniment del colàgen: s'usa en la prevenció i tractament d'arrugues de la pell, afeccions reumàtiques i en hemorroides. És falsificat sovint en el comerç per d'altres espècies de cua de cavall que contenen substàncies que poden ésser tòxiques pel ronyó i el sistema nerviós. És millor fer tractaments de curta durada.

Terapèutica comparada

La *British Herbal Pharmacopeia* (1983) la recomana en problemes d'enuresi, alteracions de la pròstata, cistitis amb hematúria i uretritis.

En medicina tibetana *Equisetum arvense* s'empra en alteracions amb pèrdua de sang, febre, epidèmies, infecció del tracte urinari.

En medicina xinesa *Equisetum arvense* s'usa com a diurètic, i en menstruació abundant, hemoptisis, hemorràgies intestinals i hemorràgies en general.

En medicina filipina *Equisetum debile* s'utilitza per doloros articulars. L'espècie *E. ramosissimum* com a diurètic i astringent.

En medicina mexicana *Equisetum hyemale* s'usa en alteracions renals i de les vies urinàries, en gastritis, úlceres i per afavorir la fecunditat femenina.

En medicina homeopàtica el remei EQUISETUM té una acció principalment en l'esfera urinària, en certs tipus de disúria i enuresi. S'ha de fer el diagnòstic diferencial amb d'altres remeis, com *Cantharis vesicatoria*, *Lycopodium clavatum*, *Apis mellifica*, *Berberis vulgaris*, *Silicea*, etc.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5% en un litre d'aigua a foc lent durant 20 minuts és la

preparació més emprada. També l'extracte fluïde, l'extracte sec, la pols, el suc, la SIPF, la tintura i el nebulitzat són usats en terapèutica.

Cultura popular

Es recomanava antigament aquesta planta en casos de fatiga general, convalescència i tuberculosi, per afavorir la remineralització, presa amb aliments àcids, ja que d'aquesta manera el silici s'absorbeix millor a la mucosa digestiva.

Història

En èpoques geològiques del període carbonífer, les plantes del gènere *Equisetum* arribaven a tenir un gran tamany, fins a 50 m. d'alçària, tal com ens mostren les restes fòsils. El metge menorquí Joan Cursach (1791) recomana la coa de cavall "*in gonorrhoea benigna; haematuria, phthisi, profluviis uterinis; haemorrhagiis, mictu cruento; nephritide calculosa; fluore albo; scabie*".

Bibliografia

FM-I-8, FPC-I-149, FMPC-58, CSCH-377, FQ-54, JLB-190, HL-63, VP-163, RT-21, KUKL-313, CHEV-202, VERM-710, STUT-163, DAKPA-19, DEKHANG-74, QSMB-72

10. *Equisetum telmateia*

Ehrh.....Ma Me

Telmateia, propi d'embassament o de pantà. *Maximum*, pel seu tamany.

Sinonímia. Denominacions

Equisetum maximum. *Equistum fluviale*. *Equisetum eburneum*.

Cat.: Coa de cavall. Coa de rossí (Ma.). Cua de cavall. Cua d'egua. Herba estanyera. Trencanua. Sangnua. Aspreta. Asprella. Cast.: Cola de caballo. Equiseto mayor. Port.: Cavalinha. Basc: Estaño

belarr. Fra.: Prêle élevée. Angl.: Great Horsetail.

Descripció botànica

Planta molt robusta. Rizoma amb tubercles, negre, rèptil. Tiges estèrils solcades, fistuloses, fins a 1 m. d'altària, d'un verd pàl·lid o blanquinoses, amb moltes branques verdes, primes, asproses, llargues. Tija fèrtil dreta, blanca, amb beines grans, brunenques. Fructificació: març.

Hàbitat

Llocs humits, síquies, torrents, amb sòl poc àcid o neutre. *Alno-Padion* (> *Populetalia albae*). Del dom. dels *Fagetalia* al del *Quercion ilicis*. S'adapta molt bé en invadir els terrenys de cultiu, i arriba a estendre-se pertot.

Part utilitzada

Les tiges estèrils (*Cauda equina*), collides a la primavera.

Composició química

Conté més sílice que l'*Equisetum arvense*. A més s'hi troben saponòsids, flavonoides, àcids orgànics, saponòsids, resina, sals potàssiques, àcid gàlic i alcaloides (palustrina i nicotina).

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa de la mateixa manera que *Equisetum arvense*, com a diurètic, hemostàtic i remineralitzant. És falsificat sovint amb d'altres espècies d'*Equisetum*, com *E.palustre* i *E.ramosissimum*, que són tòxiques i poden produir colitis i alteracions nervioses i renals.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa s'empren a més *Equisetum arvense* L. var. *boreale*, *E. hiemale* (com a astringent i hemostàtic,

en reumatisme, catarates i hemorràgia uterina, i externament en cataplasma per hemorroides i fístula anal), *E. hiemale* var. *ramigerum*, *E. ramosissimum* i *E. ramosissimum* var. *debile* (en catarates).

Fórmules i preparacions

L'apotecari Pere Palau i Ferrer (1954) aconsella la planta "en decuit al 3%, en gargarismes, locions, glopeigs, i també en beguda, com a astringent, detersiu o antihemorràgic, per a restringer els teixits orgànics, per a evacuar el pus o per a contenir els fluïxos de sang", indicada en inflamacions dels ulls, morenes, vòmits de sang i malures del fetge, melsa i bufeta. El bulliment es pot fer d'uns 50 grams de planta seca en un litre d'aigua durant quinze minuts.

Cultura popular

La cua de cavall era usada per a polir metalls (és la *terra d'escurar*; a Alacant, i l'*herbo d'escuret* al Llenguadoc). Les cendres de la planta han estat usades en casos d'acidesa d'estomac i dispèpsia. Antigament, els romans més pobres es menjaven els ulls tendres, com si fossin espàrecs.

Història

DIOSCÒRIDES l'anomena *Hippuris*: Tota l'herba té virtut estíptica, i el suc estronca la sang del nas. Beguda amb vi, serveix per la disenteria i provoca l'orina. Les fulles, esclafades i posades en emplastre, clouen les ferides sagnants, DIOSC IV 47

Bibliografia

FM-I-8, FPC-I-148, FQ-52, PPF-40, VP-196, STU-163, CHH-24, MH-419, KAN-109

HEMIONITIDACEAE 2

HYPOLEPIDACEAE

1   1   100%

11. *Pteridium aquilinum*

(L.) Kuhn.....Ma Me

Pteris, del grec *pteron* (ploma), per l'aparença plomosa dels frondes. *Aquilinum*, per la figura semblant a una àguila doble imperial (de les armes dels Àustria, diu Barceló i Combis) en una secció transversal dels vasos llenyosos de la base del pecíol.

Sinonímia. Denominacions

Pteris aquilina.

Cat.: Falguera. Folguera. Foguera. Falaguera. Herba falaguera. Cast.: Helecho común. Port.: Feto-ordinário. Basc: Garo. Fra.: Fougère aigle. Angl.: Brake Fern.

Descripció botànica

Panta vivaç, fins a 2 metres d'alçària. Rizoma gruixat, profund, negre, ramificat, llarg, ramós, horitzontal. Pecíol robust, llarg, negre. Limbe ovato-triangular, coriàci. Pínnules sèssils de base ampla, auriculada. Sorus linears en el revers de la pínnula. Se seca durant l'hivern i les noves frondes rebrosten durant la primavera. Fructificació: estiu.

Hàbitat

Cosmopolita. Es troba fins als 1000 m., a bardisses i boscs ombrívols i sòls arenosos i humits, arribant a fer falguerars. *Sarothamnion scoparii* (> *Ulicetalia*, *Quercion robori-petraeae*, *Prunetalia*, *Quercion ilicis*, etc.).

Part utilitzada

Les fulles i el rizoma.

Composició química

Conté un heteròsid cianogenètic anomenat prunasòsid, a més de midó, tanins i àcid sikímic, que segons Evans i Osman (1974), podria tenir una acció

cancerígena. Les cendres de les fulles, pel seu alt contingut en potassa, han estat utilitzades com a fertilitzants, sobretot per la patata, i en la fabricació de vidre.

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats astringents, vermífugues i per a "rebaixar la sang". Tendria propietats similars a *Dryopteris filix-mas*, però més suaus i amb millor tolerància.

Terapèutica comparada

A Nova Zelanda, una planta relacionada, *Pteris esculenta*, era molt usada pels aborígens com a aliment.

En medicina xinesa *Pteridium aquilinum* s'empra com a diurètic, i en determinats tipus de febres.

En medicina marroquí s'usa en cataplasma sobre les contusions i úlceres, i per a fer-ne llits pels animals.

En medicina mexicana s'usa en alteracions gastrointestinals i renals.

Fórmules i preparacions

La bullidura de l'arrel és astringent i amarga.

Cultura popular

La falguera de Lluc és la més preuada. Els carros que baixaven del monestir (el nom de Lluc vé del llatí *lucus*, bosc sagrat), anàven enramats amb falgueres dels voltants, ón hi són abundoses. S'usava com a ornamental.

Diu Palau i Ferrer: "*De la falguera de Lluc es preparen els mallorquins una tisana: un grapadet de falguera, a ull, per mig litre d'aigua, la qual farà desaparèixer les rojors, el martellejar dels polsos, el trot esborrat del cor, les pèrdues momentànies d'equilibri, els excessos dels períodes de les dones, i una infinitat de símptomes molestos que*

tenen el seu origen en la sang massa carregada".

Collin de Plancy, en el seu *Dictionnaire Infernal* (1968), conta que la nit de Sant Joan, després d'haver fet un dejuni de quaranta dies, els bruixos recollien les llavors de falguera, per a aplicar-la després a rituals màgics. Durant el temps que va durar l'Inquisició, n'hi havia prou per a condemnar a una persona si li trobaven llavors de falguera a caseva. Recordem que la falguera és una planta pteridòfita, que té arrel, fulles i tija, però no flors, i que les espores de la generació asexualada es formen dins els esporangis, solitaris o reunits en sorus, i que popularment són conegudes com a "llavors".

En el *Traité des Superstitions* (s.XVII), J.B.Thiers escriu que la falguera és emprada en màgia negra: a les dotze de la mitjanit de la verbena de sant Joan, els bruixos posen un drap nou de lli davall de la falguera per a recollir les seves llavors.

Antoni Maria Alcover, en la rondalla *Sa flor de falguera i es dimonis boiets* (T. XXIV), comença així: "*No sé si n'heu vistes mai, de falgueres: són unes herbes com abrets, molt gentils, ben verdes, de fulles entretallades, i se fan a llocs humits*". Segueix dient: "*No les veuen la flor mai, i la gent diu que és sa dematinada de Sant Joan que floreixen i granen, i en sortir es sol ja tiren sa llavor. Per això canten:*

Sa falguera n'és un abre
qui ne té propietat;
amb una dematinada
n'ha florit i n'ha granat,
n'ha escampada sa llavor.
Amor, triau-la garrida,
Amor, triau-la millor!

Conta aquesta rondalla que els fadrins d'altre temps de Son Servera anàven al puig de Sa Font a aplegar llavor de falguera dins un canonet de plata, i cada gra recollit es tornava un dimoni boiet. Quan un fadrí tenia un dimoni boiet a son manar, es podia "fer rotllo de sa coa", ja que li feia fer el que volia.

També ens conta Joan Pellicer a la rondalla alacantina *La vareta de les tres virtuts*, que aquesta vareta es fa amb una branca d'ametler tallada amb tres destralades, l'os del genoll d'un mort i la llavor de falguera. I vegeu el que diuen:

A la serra hi ha una mata
que li diuen falaguera,
que en la Nit de Sant Joan
fa flor, grana i s'asseca.

Les virtuts meravelloses de la falguera, que simbolitza la Humilitat, eren nombroses, com les de combatre els mals esperits, allunyar els llamps, destruir els malsons i obrar contra els encanteris.

Pel taní que conté, la falguera era emprada per adobar pells. Ha estat usada i encara és molt útil com a pinso del bestiar, i ben seca per a fer el jaç de cavalls i d'altres animals, a més de fer sostres de cabanes en els boscs on és abundosa i per a omplir matalassos i coixins. El naturalista Humboldt relata que els habitants de les Illes Canàries es menjaven l'arrel de falguera mesclada amb farina d'ordi, quan no hi havia res més com a aliment. En el Japó, les fulles tendres de la planta són considerades una delicadesa per a menjar: abans de cuinar-les, es renten curosament en aigua fresca, després es bullen durant dos minuts i finalment es deixen dins aigua freda durant un parell d'hores. Es

pot fer així puré, com espinacs, o servir-ho amb mantega o una salsa adient.

Literatura

Dix que la falguera és cosa provada, Medic.Part.64.

Cendra de rayu de falgera estrey n la sanc e sane les nafres, Tres Pobr.28.

Un viarany que es clou entre falgueres, Atlantàtida introd.

Bibliografia

FM-I-26, FPC-I-160, FQ-66, PPF-48, FST-8, RT-28, BC-524, MH-305, KAN-119, GB-63, PHMT-134

ISOETACEAE 3

MARSILEACEAE 2

OPHIGLOSSACEAE

1 1 100%

12. *Ophioglossum lusitanicum*

L.....Ma Me Ei Fo

El significat del nom *ophioglossum* és llengua (*glossa*) de serp (*ophios*), per la forma de l'espiga esporangífera. Lusitanicum, de Portugal.

Sinonímia. Denominacions

Aquestes denominacions fan referència a *Ophioglossum vulgatum*:

Cat.: Llengua de serp. Cast.: Lengua de serpiente. Port.: Lingua-de-cobra. Fra.: Langue de serpent (el nom francès d'ophiose serpentinaire es refereix a Rauwolfia serpentina). Angl.: Christ's Spear.

Descripció botànica

Planta perenne, petita, fins a 6 cm. d'alçària. Rizoma prim, curt, fibrós, amb arrels fasciculades marronenes. Fulles 2-3, lanceolades, estretes, agudes, amb pecíol més curt que el limbe. Reticle de nervis sense terminacions lliures. Espiga fèrtil, amb uns 5-12

esporangis a cada costat. Espores llises o finament reticulades. Fructificació: primavera.

Hàbitat

És una planta abans considerada molt rara a les Illes Balears. Fou trobada per primera vegada per Duvigneaud l'any 1971 a les costes de Xorrigo, prop d'Algaida (Mallorca). Després ha estat trobada a més llocs. Es fa a herbeis i prats humits de l'estatge montà, i és rara a la terra baixa mediterrània marítima. *Helianthemion guttai*. *Quercetum ilicis galloprov.*, *Cyclamini-Quercetum ilicis*, *Oleo-Ceratonion*. Viu a la regió mediterrània i Europa occidental. N'hi ha unes 45 espècies pels països tropicals i temperats. L'espècie *Ophioglossum vulgatum* és de relativament fàcil cultiu, i la més emprada en terapèutica.

Part utilitzada

L'arrel i les fulles (*Herba Ophioglossi*).

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Se li atribueixen propietats vulneràries, per a curar les ferides i les llagues.

Terapèutica comparada

La planta *Ophioglossum vulgatum* és més abundant als Pirineus i no es troba a les Illes Balears. El suc de les fulles, begut totsol o juntament amb aigua destil·lada d'*Equisetum arvense*, era usat per a les ferides internes i vòmits de sang.

En medicina xinesa s'usen *Ophioglossum petiolatum*, *O. reticulatum* i *O. thermale*, a més d'*Ophioglossum vulgatum*. Aquesta darrera s'empra en malalties escrofuloses, mossegades de serp,

febres, inflamacions, faringitis, estomatitis, pneumònia i algunes alteracions cardiaques.

Fórmules i preparacions

Pot emprar-se en decocció en ús intern i en cataplasma de la planta fresca en ús extern. Antigament es feia l'*Oli Verd de la Caritat*, com a remei de les ferides, macerant en oli fulles de la planta i deixat a sol i serena durant un novenari. La Pomada de llengua de serp es fa bullint les fulles amb oli i saïm, i és una recepta molt antiga també per a les ferides, "*un excel.lent bàlsam verd, no solament per les ferides recents, sinó també per les velles inveterades úlceres, sobretot si s'afegeix una mica de trementina*", segons escriu Culpeper devers l'any 1650.

Cultura popular

De l'espècie citada d'*Ophioglossum vulgatum* diu Rolland, a la *Flore Populaire de la France* (1898) que la planta amb espiga era usada pels homes i sense espiga per les dones, per a curar les llagues. El seu ús podria venir del nom de *Lancea Christi* que se li va donar en el segle XVI.

Bibliografia

FM-I-14, FPC-I-154, FQ-55, MH-308, CULP-16, KAN-110

POLYPODIACEAE

1 1 100%

13. *Polypodium cambricum*

L. subsp. *serrulatum* (Sch. ex Arcangeli) Pic.
Ma Me Ei Fo Ca Dr

Polypodium vol dir pop (*polypus*) amb molts (*poly*) de peus (*podos*), pels sorus col·locats a les fulles com les ventoses dels tentacles dels pops.

Sinonímia. Denominacions

Polypodium australe. Polypodium vulgare. Polypodium serratum.

Cat.: Polipodi (Ma.). Regalíssia de falguera. Daurada. Herba pigotera. Herba dels humors freds. Herba pansera. Cast.: Polipodio. Port.: Pipódio. Basc: Aritzgaro. Fra.: Réglisse sauvage. Ale.: Engelwurz. Angl.: Pic Polypody.

Descripció botànica

Planta vivaç fins a 50 cm. d'alçària. Rizoma gruixat, esquamos, rèptil, superficial, carnós, de tast semblant a la regalèssia. Fulles pinnatipartides, glabres, dístiques, dretes. Pecíol més curt que el limbe, groc verdós. Segments serrats. Sorus ovats, de color taronja viu o rogencs, grans, en dos rengles paral·lels al nervi mitjà del segment. Fructificació: hivern i primavera.

Hàbitat

Molt abundant en els murs, marges, parets, fissures amples i replans de les roques ombrejades i penyes humides, des de ran de la mar fins a les muntanyes més altes de totes les Illes Balears. *Anomodonto-Polypodietalia*. De vegades com epífites damunt les alzines i oliveres. Es cultiva com ornamental.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

El rizoma conté sacarosa, fructosa i glucosa, que li donen un tast dolcenc, així com glicirizina, a més del glucòsid polipodina, midó, matèries tàniques, oli essencial, mucíl·lag, resines, saponines, manita, fitosterols, samambaina (principi amarg), oxalat càlcic, àcid benzoic i salicílic.

Acció farmacològica. Indicacions

És emprada a les Illes Balears com a pectoral i expectorant, per a la bronquitis i tos seca, i com a laxant suau. També per a millorar la funció del fetge, estimula la producció de bilis (colagog), i millora la secreció gàstrica. Els floroglucinos li donen un efecte vermífug. Pel seu contingut en sucres ha estat emprat com a edulcorant.

Terapèutica comparada

A Europa, el rizoma de *Polypodium vulgare* és emprat des de l'Antiguitat, pel fet de ser paràsit del roure i d'altres arbres, i així es creia que augmentava el seu poder terapèutic, com en el cas de *Viscum album*. Dioscòrides la recomanava com a vulnerari. Té propietats expectorants i laxants. Millora la funció digestiva, en casos d'hepatitis, icterícia i manca de gana.

En medicina tibetana *Polypodium vulgare* és usat pel tractament d'intoxicacions.

En medicina xinesa són emprades les espècies de *Polypodium amoenum* (el suc per la tos i la mala olor de boca), *Polypodium argutum* (= *P. lingua*, com a febrífug) i *Polypodium niponicum*.

En medicina marroquí, la decocció del rizoma s'usa com a laxant i durètic.

En medicina mexicana *Polypodium polypodioides* s'usa com a antiasmàtic.

Fórmules i preparacions

S'usa la decocció al 10%, l'extracte fluid, la tintura mare i la pols de l'arrel. El Dr. Leclerc recomana en la insuficiència hepàtica la tisana hepàtica de les tres arrels: 20 g de rizoma de *Polypodium*, 10 g d'arrel de *Glycyrrhiza* i 5 g d'arrel d'*Angelica*. Bullir el polipodi durant 15 minuts en 200 cc d'aigua, i afegir les arrels de regalèssim i d'angèlica. Deixar macerar 12 hores. Filtrar i endolcir amb mel. Una taça al matí en dejú durant 10 dies.

Cultura popular

Regalícia de falguera
el mal de pit deixa enrera.

Història

DIOSCÒRIDES diu que "*l'arrel té virtut purgativa, i per a tenir més bons efectes, es dona cuita amb alguna gallina, o amb peix, o amb bledes, o finalment amb malves*", DIOSC IV 187

En el segle XIII, Aldebrandino de Siena recomanava per al restrenyiment la bullidura d'un gall vell, farcit de polipodi i de llavor d'anís.

Bibliografia

FM-I-57, FPC-I-188, BC-521, FST-9, FQ-70, JLB-492, VP-382, RT-24, HL-12, CHEV-252, JP-173, PMCV-46, DEKHANG-144, KAN-133, PHMT-134

PTERIDACEAE 1

SELAGINELLACEAE

1 1 100%

14. *Selaginella denticulata*

(L) Spring.....Ma Me Ei Fo Dr

Selaginella és el diminutiu de selago donat per Plini a una mena de sivina, per ser més petites aquestes plantes que els licopodis. *Denticulata*, per les fulles denticulades.

Sinonímia. Denominacions

Lycopodium denticulatum.

Cat.: Molsa (Ma.). Selaginella denticulada. Cast.: Pinchuita. Ang.: Toothed Clubmoss.

L'Écluse (1576) li dóna el nom de *muscus terrestris repens*.

Descripció botànica

Planta perenne, reptant, feble, fins a 8 cm. Tiges de simetria dorsiventral, radicans, esteses, ramificades, repetidament bifurcades. Branques

aplanades, ascendents o postrades. Fulles desiguals, denticulades, ovals, disposades en quatre sèries. Espiga sèssil, solitària, terminal. Macrosporangis grocs. Microsporangis vermells. En temps molt fred o molt sec es torna vermella. Té un tast astringent i una mica dolcenc. Fructificació: primavera.

Hàbitat

Llocs ombrejats, enclotxes de les roques i parets humides, tenasses d'olivera, des del nivell de la mar fins a les muntanyes més altes. *Selaginello-Anogrammetum* (: *Bartramio-Polypodium*). Contrades mediterrànies marítimes (*Oleo-Ceratonion, Cyclamini-Quercetum ilicis, Quercetum ilicis galloprov.*). Abunda a totes les Illes Balears. Cultivada com a planta ornamental, juntament amb les plantes exòtiques del mateix gènere *Selaginella krausiana* i *S.martensii*.

Part utilitzada

La planta sencera.

Acció farmacològica. Indicacions

És usada com a antihelmíntica, en bullidura pels cucs dels infants.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Selaginella involvens* s'empra en edema, constipació i retenció d'orina, inflor de les extremitats i per fractures.

En medicina xinesa s'usen diverses espècies de *Selaginella*: *S. involvens*, *S. doederleinii*, (en certs tipus de febres, com a depuratiu i preventiu del càncer) *S. plana* (pel mal de cap), *S. rosii*, *S. stauntoniana* i *S. tamariscina* (com a hemostàtica, per hemorràgies intestinals, hemorroides, prolapse rectal, hematuria).

En medicina filipina *Selaginella tamariscina* s'usa com a pectoral, en

prolapse uterí, en litiasi renal. Com que sembla que la planta no es mor mai, se li atribueixen propietats de perllongar la vida.

En medicina mexicana *Selaginella lepidophylla* s'usa en dolors renals, cistitis, tos, reuma, inflamacions intestinals i hepàtiques, litiasi biliar. L'espècie *S. pallescens* en micció dolorosa, alteracions hepàtiques i biliars, diarrea, menstruació excessiva, debilitat, diabetis.

En medicina homeopàtica, el remei SELAGINELA és emprat en determinats casos de picades d'aranyes.

Cultura popular

La planta *Selaginella lepidophylla*, anomenada "rosa de Jericó" o "rosa del desert" (erròniament, ja que la vertadera rosa de Jericó és la planta brassicàcia *Anastatica hierochuntica*), s'hidrata i s'obre en mullar-se, i és molt apreciada comercialment per la seva elegància.

Bibliografia

FM-I-5, FPC-I-143, BC-527, HNPC-4-448, FQ-51, PMCV-47, DAWA-2-133, KAN-104, QSMB-72

SINOPTERIDACEAE 1

B. SPERMATOPHYTA

Són plantes amb òrgans sexuals evidents, amb flors i llavors, com volen indicar les diferents etimologies: Anthophyta o Phanerogamae.

B.1. GYMNOSPERMAE

Són plantes llenyoses antigues, derivades dels Pteridòfits, amb flors sempre unisexuals i sense periant, que arriben a fer-se arbres o arbusts de notable grandària, de fulles normalment reduïdes i persistents, que creixen a les regions temperades, fredes i de muntanya. Hi ha unes 800 espècies actuals, encara que el registre fòssil ens mostra que n'hi havia és de 3000 en el moment del seu màxim desenvolupament, entre els períodes Devonià i el Juràssic.

CUPRESSACEAE

8 5 62.5%

15. *Cupressus macrocarpa*

Hartweg.....C

Cupressus és el nom llatí clàssic del ciprer: del llatí vulgar vé *cypressus*. *Macrocarpa*, pel fruit.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ciprer esbrancat (Ma.). Xiprer de Califòrnia. Cast.: Ciprés.

Descripció botànica

Arbre ampleament cònic. Fulles inflades a l'àpex, esquamiformes, aplicades, petites de 2 mm de longitud. Brancam molt obert. Flors femenines amb nombrosos primordis seminals. Fullatge verd groguenc. Pinyes brillants, de color bru grisenc, formades per 8-10 bràctees poligonals, mucronades en llur centre. Suau aroma de most.

Hàbitat

Prové de Califòrnia. Plantat a les terres àrides de la regió mediterrània. Cultivat als jardins.

Hi ha uns 20 gèneres amb unes 140 espècies en tot el món de la família Cupressàcies.

Part utilitzada

Les pinyes, les fulles i les branques.

Composició química

Totes les parts de l'arbre, i sobretot les pinyes, contenen molt de taní, a més d'oli essencial, àcids diterpènics i dímers flavònics.

Acció farmacològica. Indicacions

Pel taní que contenen, les pinyes s'usen com astringents, en hemorràgies, diarrees, varices. Per l'oli essencial, les fulles i pinyes tenen propietats antisèptiques (antifúngiques i

antibacterianes), eficaç en afeccions respiratòries. Les flavones exerceixen una acció tònica vasoconstrictora venosa, útil en varices, hemorràgies i edemes.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí la resina és utilitzada, per via oral, contra la tos i les afeccions toràciques. En ús extern, contra les fisures i úlceres dels peus. Triturada amb oli, s'aplica com a cicatritzant.

En medicina mexicana *Cupressus lusitanica* s'empra en alteracions gastrointestinals, tossina i en ús extern contra la sarna.

Fórmules i preparacions

La decocció es fa amb 30 g. de pinya verda, bullida 10 minuts en un litre d'aigua. L'essència de xiprer es fa destil·lant les branques joves i les fulles: és molt bona contra la tos.

Cultura popular

Per la seva fusta incorruptible i aromàtica, en temps dels romans es feien els taüts de les persones riques.

Bibliografia

FM-I-67, FPC-I-201, HNPC-6-105, PHMT-269

16. *Cupressus sempervirens*

L..... C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Xiprer. Ciprer. Xifrer. Els gàbul: closca de mort o cap de mort. Cast.: Ciprés. Port.: Cipreste. Basc: Nekosta. Fra.: Cyprès. Ital.: Cipresso. Ale.: Zypresse. Angl.: Cypress.

Descripció botànica

Arbre perennifoli, monoic, estret, fins a 30 m. d'alçària. Branques aplicades al tronc (f.sempervirens), o ampleament

cònic (f.horizontalis). Fulles densament imbricades, esquamiformes, d'1 mm de longitud. Pinyes (estròbils fructífers o gàlbuls) subglobuloses, llenyoses, de color gris marronenc.

Hàbitat

Plantat com espècie forestal en terres àrides, ornamental a ermites, cementiris i jardins, i per a fer tanques protectores contra el vent. En temps antics formava grans masses forestals. Pot arribar a viure fins a 2000 anys. Originari de l'Orient Mitjà i de Grècia.

Part utilitzada

Com l'espècie anterior.

Composició química

Semblant a l'espècie anterior: conté sobretot oli essencial, flavonoides, procianidols, leucoantocianidines, àcids glicèric i glicòlic, catecol, i tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

L'acció astringent del xiprer és ben coneguda: s'usa en diarrees, com a hemostàtic, cicatritzant, antisèptic i venotònic. Té una certa acció analgèsica local, que ho fa útil en aplicacions per neuràlgies, herpes zòster i inflamacions articulars. El Dr. Leclerc inclou el xiprer en el capítol dels tònic astringents. Diu el següent: "*Una experiència de molts d'anys em permet d'afirmar que els gàlbuls de xiprer són uns vasoconstrictors de gran eficàcia en les afeccions del sistema venós, d'acció idèntica o fins i tot superior a la d'Hamamellis virginica. He obtingut resultats notables en el tractament de les varices, les alteracions de la menopausa, les metrorràgies i sobretot les hemorroides*". Bézanguer (1980) ho considera un medicament excel·lent per les alteracions circulatòries venoses (hemorroides, varices, metrorràgies de

la menopausa). L'essència de xiprer, dins aigua bullint, en bavarades, és molt eficaç en la tos convulsiva.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Cupressus torulosa* s'empra per a banys terapèutics; les llavors per disuria, constipació, alteracions menstruals i urinàries, excésiva transpiració, inflamacions articulars, febres.

En medicina xinesa *Cupressus sempervirens* s'usa com astringent i vermífug. També és emprada l'espècie *Cupressus formosensis*.

En medicina marroquí, el mateix ús que *Cupressus macrocarpa*.

En medicina homeopàtica CUPRESSUS LAWSONIANA és usada en terapèutica, especialment en neoformacions del tipus de queloides i lipomes. L'experimentació de CUPRESSUS AUSTRALIS va demostrar símptomes en que els dolors punyents són predominants.

Fórmules i preparacions

El xiprer s'usa en pomades, supositoris, bullidures, extracte, oli essencial, tintura i nebulitzat. La decocció de fulles i pinyes al 5% és útil en aplicació externa per les hemorroides i per la suor de peus. Una bona fórmula per l'enuresi nocturna dels infants: 20 gotes d'extracte fluïde de xiprer a cada menjada durant 7 dies. No s'ha d'abusar, ja que l'excés d'oli essencial és tòxic.

Es sol posar una part de pinya de ciper en la preparació de licors estomacals, anomenats "Herbes", dolces o seques, que a més contenen molts d'altres components. L'ungüent de la princesa o *Unguentum Myrtinum Compositum*, molt emprat antigament per a la debilitat de les vísceres abdominals, conté oli de murta, cera groga, agalles de roure (ballarugues o cassanelles), fruits

de murta i de xiprés, escorça de magrana, fulles de sumac (*Rhus coriaria*) i màstic (resina que s'extreu per incisió del llentiscle). La recepta original (*Pharmacopea Hispana*, 1817) és la següent:

Rp/ Olei Myrti libram unam,
Cerae Citrinae uncias tres.
Liquatis et ab igne semotis, adde sequentia in pulverem subtilem redacta:
Gallarum immaturarum unciam unam,
Fructuum Myrti,.....
Cupressi,.....ana drachmas duas,
Corticum Grantorum.....
Foliorum Sumach unciam unam,
Mastiches unciam semis.
Agita usque ad refrigerationem et serva at usum.

El Dr. Leclerc recomana formular la recepta amb el nom llatí (*Cupressus sempervirens*) i no amb el nom popular (xiprer), per a no evocar en el pacient pensaments fúnebres.

Cultura popular

El xiprer és, també, símbol d'acolliment, de permanència, de benestar i de repòs, a més de ser símbol de la mort des dels temps mitològics. Es diu que allunya els llamps. El nom de l'illa de Xipre deriva de l'arbust anomenat *kipros* (*Lausonia alba*), que produeix les fulles d'henné. La fusta és de color groc clar rosat, molt aromàtica, de duresa mitjana i baixa densitat. S'usa en ebenisteria i fusteria, per mobles, xapes de guitarres, bigues, construcció d'arbres de velers.

Història

DIOSCÒRIDES escriu que "*els gàlbuls en pols i macerats en vi, aprofiten als qui arranquen sang del pit, a la disenteria, a qualsevulla aflux de ventre que prové de*

l'estómac dèbil, a l'asma i, finalment, a la tos", DIOSC I 82

Diu la tradició que l'Arca de Noé (*Fes-te una arca de fusta de xiprer*, Gn 6,14), el temple de Salomó (*He rebut el teu missatge. Faré, doncs, tot el que desitges pel que fa als troncs de cedre i de xiprer. Els meus homes els faran baixar des del Líban cap al mar, i jo els faré remolcar fins al lloc que m'indiquis*, 1Re 5,22) i els vaixells d'Alexandre Magne eren fets en gran part de fusta de ciprer.

Literatura

Les cites bíbliques del xiprer són moltes. Gràcies al nombre dels meus carros, he pujat al cim de les muntanyes, al capdavant del Líban; he tallat els seus cedres més alts, els seus xiprers més bells; he penetrat en el seu últim racó, al millor parc dels seu bosc, 2Re 19,23

Tota la terra reposa, tranquil·la, esclaten en crits de joia; els xiprers s'alegren sorollosament de tu, els cedres del Líban: D'ençà que jeus, no puja ningú més a tallar-nos, Is 14,8

La glòria del Líban vindrà cap a tu amb el xiprer, el plàtan i l'avet; sí, faré magnífic el lloc del meu santuari i honoraré el lloc on s'assenten els meus peus, Is 60,13

Jo sóc com el xiprer verd (seuran a la seva ombra). És de mi que procedeix el seu fruit, Os 14, 6

La Mitologia ens conta la història de Ciparís, que va ser estimat per Apol·lo. Un dia que anava de cacera, va matar per accident un cèrvol consagrat al déu, i es va suïcidar per no poder superar el remordiment. Apol·lo, commogut, el va transformar en xiprer, i en féu el símbol del dol etern i de la tristesa. Plutó, déu dels inferns i de la mort, es coronava amb branques de xiprer.

Però tu preferires el jardí,
aquell que de la vila no és enfora.
Jardí que riu; amb tu res ja no hi plora:
xiprers i lloses, flors i creus sense fi.

I a nosaltres, que encara estam aquí,

i la vida d'espines bé s'enflora,
no et canses de dir-nos:"sempre a la
vora
estic, mes ja vos toca anar sens mi".

Ai, mare; ai, mu-mare, mu-mareta:
la vida, ens sia ampla o sia estreta,
l'hem d'omplir, t'ho juram, dels teus
records!

Els seran com les flors que tant delies,
i posaves o treies tots els dies...
I la casa flairava sempre a flors.
B. Cifre Fortesa, *El Jardí*, 1993

Per un ciprés que aportaren del ort dels frares
menors, doc.a.1309 (BSAL, VIII,269).
Les vigues de les nostres cases són de cedre e les
posts són de ciprés, Canals carta, c.20.
Dues caxes fetes de fusta de xiprer, Carbonell
Ex.Joan II,c.60.
Si fos de faig altra color tenguera, e si de pi o de
ciprés fóra més ple de nuus, Alegre
Transf.62.

Enterrada a l'ombra dels ciprers del cementeri,
Rosselló Many.190.
Y el xiprer, amich feel, Salvà Poes.99.

Bibliografia

FM-I-66, FPC-I-201, FQ-79, JLB-178, VP-159, GRINY-
192, HNPC-6-105, BC-431, PMCV-48, HL-96, CHEV-
195, RT-27, DAKPA-269, DEKHANG-59, KAN-149,
PHMT-269

17. *Juniperus oxycedrus*

L. subsp. *macrocarpa*...Ma
subsp. *oxycedrus*.....Ma Ei Fo Ca

Juniperus és el nom llatí del ginebró, ja
usat per Virgili, que vendria del cèltic
junepirus (aspre), pel sabor dels seus
fruits. *Oxycedrus*, nom d'una conífera
que s'identifica amb el ginebró.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ginebró. Genibró (Ma.). Ginebre.
Ginebrera. Càdec. Oxicedre. Cast.:
Oxicedro. Port.: Oxicedro. Fra.: Cadier.

Al.: Roter Wacholder. Angl.: Prickly
Juniper.

Descripció botànica

Arbrissó dioic, perennifoli, de capa
cònica, d'1-7 m d'alçària. Arrels llargues,
que s'estenen arreu, sobretot en
terrenys arenosos. Fulles rígides,
punxents, aciculars, linears, articulades
a la base, verticil·lades, cendroses.
Revers del limbe amb dues línies
blanquinoses característiques (l'espècie
Juniperus communis, que no es troba a
les Illes Balears, només presenta una
banda blanca). Peus masculins i
femenins separats. Flors poc vistoses.
Fruit axil·lar, lluent, rogenc, gros,
subglobulós. Floració: primavera.
Fructificació: tardor de l'any següent. La
ssp.*macrocarpa* és més robusta i gran,
amb fulles més amples i gàbulos més
grossos.

Hàbitat

Es troba en els alzinars, garrigues,
pinedes fins a 1.100 m i a les platges de
tot el litoral, en la terra baixa
mediterrània, preferentment en sòls
calcaris. *Asparago-Juniperetum*
macrocarpa (: *Quercion ilicis*).

Part utilitzada

Les fulles, els fruits i l'oli de la fusta
(*Oleum Cadinum*, *Oleum Cadae*).

Composició química

L'oli de càdec conté resina amb fenols
(cadinol, creosol, guaiacol), principi
amarg (juniperina) i carburs terpènics
(cadinè, cadinol).

Acció farmacològica. Indicacions

Els fruits són diurètics, emmenagogs i
estomacals, i les fulles són tòniques,
estimulants i diurètics.

Terapèutica comparada

L'oli de *Haarlem*, de Konning Tilly, un producte de composició secreta fet amb oli de *Juniperus communis*, s'emprava en ús intern per les afeccions hepàtiques i sobretot en el tractament de les crisis nefrítiques (còlics de ronyons), en les que s'obtenien excel·lents resultats.

L'espècie *Juniperus communis* (que no es troba a les Illes Balears), s'usa també com a diurètica i eupèptica (per a millorar la digestió). La *British Herbal Pharmacopoeia* (1983) ho recomana com a diurètic, antisèptic, carminatiu, estomàquic, antireumàtic, en cistitis agudes i cròniques, còlics flatulents i alteracions reumàtiques.

En medicina ayurvèdica, *Juniperus communis* s'usa com a estimulant digestiu, carminatiu, en hemorroides i dolors còlics, bronquitis i dismenorrea. En ús extern per úlceres i com a antiinflamatori.

En medicina tibetana *Juniperus squamata* s'empra en febres, refredats, alteracions renals, inflamacions i diftèria. Les llavors són un excel·lent tònic general. Les tiges i les branques per a fer incens.

En medicina xinesa, l'espècie citada *Juniperus communis* és emprada com a diurètica, en edemes, alteracions de la uretra i òrgans de la reproducció i com a diaforètic (per a augmentar la transpiració). A més s'usen *Juniperus chinensis*, *J.dahurica*, *J.formosana* (com a vulnerari, en ferides i llagues), *J.littoralis*, *J.procumbens*, *J.rigida* (com a diurètic), *J.sibirica* i *J.virginiana*.

En medicina marroquí, l'oli de càdec és emprat per via externa en dermatologia: afeccions escamoses, psoriasi, llagues, alopecia, caiguda de cabells, sarna dels animals. Per via oral, com a vermífug.

En medicina mexicana *Juniperus deppeana* s'usa en trastorns

ginecològics, hemorràgia del part, reumatisme i neuràlgies.

En medicina homeopàtica, *JUNIPERUS COMMUNIS* s'usa en determinats casos d'inflamacions de ronyons.

Fórmules i preparacions

L'apotecari Pere Palau i Ferrer recomana un grapat de fruits de ginebró bullits en un litre d'aigua, com a diurètic, però no s'ha de beure quan els ronyons estàn inflamats. També s'usen en els dolors reumàtics i la gota. En ús extern, l'oli de càdec s'usa com a parasitocida (per la sarna del bestiar de llana, i la pediculosi -pells- dels infants), antisèptic, vulnerari, antipruriginós, antipsoriàtic i reductor epidèrmic, en problemes de neuràlgies, afeccions herpètiques i dolors reumàtics, psoriasi, dermatomiosi, acné, impetigen, seborrea, caspa, cabells grassos i èczema sec. Aquest oli de càdec entra en la composició de sabons, xampús, cremes, pomades i locions. En ús intern, de III a V gotes en un taçó d'aigua, a la nit en anar a dormir i en despertar al matí, l'oli de càdec s'usava contra els cucs intestinals (Bouchardat, en el seu *Formulario Magistral* de 1877, recomana 20 gotes!). En dosis altes o tractaments perllongats pot produir problemes renals, hematuria i albuminuria. Està contraindicat durant l'embaràs. Segons l'esmentat autor, una fórmula eficaç pels crulls dels mugrons de les dones que alleten és la següent:

Rp/ Oli de ginebró.....2 gr.

Oli d'ametles.....4 gr.

Glicerina.....30 gr

Si les fissures són amples i fondes, pot augmentar-se la proporció d'oli de ginebró. Es posa amb un pinzell damunt de les parts afectades, diverses vegades al dia.

Una fòrmula que el Dr. Leclerc recomana en els artrítics que necessiten estimular la funció renal és aquesta:

Rp/   Extracte fluide d'*Equisetum arvense*.....10 gr.

    Extracte tou de gàlbuls de
        Juniperus

communis.....10 gr.

    Xarop   de   les   cinc
arrels.....q.s.p. 400 gr.

De dues a cinc cullerades de sopa per dia.

Cultura popular

El gin de Menorca és un licor alcohòlic que s'obté per destil·lació de sègol germinat, i que s'aromatitza amb gàlbules de ginebre. RIPOLL, en la seva obra "*Llibre de vins, licors i per necessari*" (1974), dóna la següent recepta per l'aigoardent de ginebró o gin: "*12 unces (400 gr.) de llavors de ginebró seques se posen en infusió per quaranta-vuit hores amb 24 lliures (9 l. 85 cl.) d'aigoardent o prova d'holanda, afegint-hi 6 lliures (2 l. 50 cl.) d'aigo; se destil·larà en es bany maria fins haver acabat s'aigoardent emprat. Se posa dins bòtils. Si a s'aigoardent se li vol donar es color de ginebra d'holanda, bastarà cremar un poc de blanc d'ou dins una cuera, tenint esment de remenar-lo mentres se vaja cremant i retirant-lo d'es foc abans de què se faça carbó, mesclant-lo després amb so licor*". Diu el Pare Francesc Bonafè de com es feia la destil·lació seca o pirogenació de l'oli de càdec a les possessions de Mallorca: "*Col·locaven una olla plena d'estellicons ben secs de ginebró, tapada amb una cobertora amb un forat al mig, la trabucaven damunt una altra olla; entre les dues olles quedava la cobertora o llauna amb el forat. Feien un bon foc damunt l'olla de damunt i els estellicons anaven destil·lant oli, que queia a poc a poc dins l'olla de davall*" (*Flora de Mallorca* I 68). Aquest oli, viscos i de color negrenc, amb tast coent i amarg, i forta i característica olor empireumàtica, era emprat com antiparasitari i per a alteracions de la pell, tant dels animals com de les persones. També en les odontalgies, es

posava una gota de l'oli dins la dent corcada. La fusta del ginebró és de color vermellenc, amb estries, d'aroma característic i imputrescible. La duresa és tova i la densitat mitjana. S'ha usat en ebenisteria i escultura. Els pagesos donen el decuit dels fruits per a facilitar l'expulsió de la placenta. En cuina popular, els ginebrons s'empren per a pair millor, i per a la preparació de la chucrute. Altre temps, es creia que cremar branques de ginebró protegia de la peste i dels mals esperits.

Pren en dejú ginebrons
i et fugirà molts trastorns

Si no t'alcança, joveneta,
pens que moriré d'amor
me'n pren com lo ginebró
que mor amb la fulla dreta

Història

A la Bíblia, el ginebró és signe d'hospitalitat. Cató el Vell, en *De re rustica*, recomana el vi de ginebró com a diurètic. El Dr. Leclerc ens parla dels autors antics, que consideren el ginebró (*Juniperus communis*) com un remei "*meravellosament eficaç*" en les afeccions de les vies urinàries.

DIOSCÒRIDES diu referit també a *Juniperus communis*: "*...és amic de l'estómac, i begut, val contra les passions del pit, contra la tos, contra les ventositats, contra els mals de ventre i contra les mossegades d'animals. A més, fa orinar i és útil a les ruptures i espasmes de nervis i a la sofocació de la mare*" DIOSC I 83

Literatura

Oh esquerpa cadena de puigs gegantins!
Ginebrons balsàmics, estepes i pins;
sitges que negregen sota l'ausinar;
soleiada ardenta que besa el pinar;
ombra esmaragdina del fullatge espès;

càntics de revetlla que arriben al mar,
de l'esglèsia oberta com un ull encès...
J. Alcover, *La Serra*, 1909

També Joan Alcover dedica tot una llarga poesia al ginebró en els *Poemes Biblics* (1918):

En el desert s'aixeca, solitari,
un ginebró; i Elias, fugitiu
de l'odi sanguinari
de Jezabel, la règia meretriu,
al peu del ginebró s'atura i cau,
i, defallint, -Misericòrdia!- crida.
-Senyor, ja no puc més! Preneu ma vida!
Deixeu-me reposar en santa pau!-

Les mates de ginebrons li entretenien les cames,
Massó Croq. 78.

Carga de ginebre VI diners. Cost. Tort. 389.

Dos parels de portadores unes de ginebre. doc.
segle XV (arx. de Montblanc).

Oli de ruda e de ginebre. Spill 2529

Bibliografia

FM-I-69, FPC-I-201, FST-10, PPF-53, GRINY-153,
HNPC-6-104, PMPC-75, PMCV-49, BC-430, FQ-84, JLB-
454, VP-123, RT-28, HL-64, BOUCH-164, CHEV-223,
DAKPA-244, DEKHANG-102, DAWA-200, DASH-149,
GOGTE-752, KAN-150, PHMT-270

18. *Juniperus phoenicea*

subsp. *phoenicea*....Ma Me?Ei?Fo?Ca?

subsp. *turbinata*.....Ma Me Ei Fo Ca?

Phoenicea, de color vermell, per les gàlbules.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Sivina (Ma.). Savina. Savina borda.

Cast.: Falsa sabina. Enebro de Fenicia.

Angl.: Phoenician Juniper.

Descripció botànica

Arbre o arbrissó monoic, fins a 8 m. d'alçària. Fulles petites, en escames, ovals triangulars, imbrincades, glanduloses, verticil·lades. Gàlbules rogenques o color del cuir, lluent, subglobuloses, amb la polpa fibrosa.

Escorça rogenca. Floració: finals d'hivern. Fructificació: estiu del'any següent.

Hàbitat

Sempre prop de la mar, a les platges i arenals de les Illes Balears. Prefereix els terrenys rocosos secs i calcaris. *Stipojuniperetum phoeniceae*, *Rhamnococciferetum* (> *Quercion ilicis*, *Oleo-Ceratonion*, *Rosmarino-Ericion*). S'adapta bé a la sequera i al vent. El creixement és molt lent i pot arribar a viure molts d'anys. És una planta de la Regió mediterrània, (dom. dels *Quercetalia ilicis*) fins a Canàries i Madeira. L'espècie *Juniperus sabina* (savina muntanyenca), que no es troba a les Illes Balears, és una mata reptant amb els gàlbuls petits que es fa per llocs secs i carenes de la muntanya mediterrània continental, per damunt dels 1400 m.

Part utilitzada

Les branques i les fulles.

Composició química

Pot tenir semblances amb *Juniperus sabina*.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. Bézanger-Beauquesne et al. diuen que podria servir per a l'obtenció d'un medicament hipotensor. Ha estat usada com *Juniperus sabina*, sovint per a adulterar-la.

Terapèutica comparada

L'espècie *Juniperus sabina* conté essència (amb terpens, sabinè i sabinol), tanins, cumarinis i podofilotoxina. És tòxica i molt irritant. Produeix augment de la contracció uterina, i té una acció tòxica selectiva sobre les fibres

musculars llises. En aplicació externa és queratolític i vesicant, i ha estat emprat com antiverrucós.

Altres temps es va usar per a provocar l'avortament, però sovint també ocasionava la mort de la mare. Pot provocar gastroenteritis, vòmits, còlics, hipotermia, disminució de l'activitat cardíaca, coma i mort.

En medicina xinesa, *Juniperus sabina* s'usa com avortiu i irritant en ús extern.

En medicina marroquí, la mescla de les fulles i gàbules s'usa en decocció contra la diabetes. Les fulles en pols per les afeccions pulmonars i com a diurètic. L'espècie *Juniperus thurifera* és emprada com a emètic en intoxicacions i diarrees; en cataplasma pels vertígens, cefalees, insolacions i com a cicatritzant; per omplir les dents corcades o perforades; com a taní per les pells.

En medicina homeopàtica, pel principi de la similitud, "*similia similibus curentur*", ja que la savina en dosis ponderals produeix avortament, en dosis mínimes pot en ocasions evitar-ho. Així, el remei SABINA, extret de *Juniperus sabina*, té una acció especial damunt la matriu i en les membranes seroses i fibroses. Produeix dolor del sacre al pubis, hemorràgies de sang fluida, tendència a l'avortament, sobretot durant el tercer mes, i molts d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

Diu el Dr. Leclerc de *Juniperus sabina* que "*és un remei brutal, perillós i infidel del que ens hauríem d'abstenir*". L'infusió de les fulles a dosis molt baixes ha estat usada com antidiarreic i per a regular la menstruació, però és millor no emprar-la.

Cultura popular

La fusta és d'albeca gruixada i blanca, duramen groc fosc, té una duresa

mitjana, i s'usa en ebenisteria, fusteria, construcció i per a fer carbó. A Eivissa, per a referir-se a una persona forta, diuen que "és de savina". "Al s'endemà va comparèixer es pa. El trobaren, penjat amb una cordelleta a una parrera -que és una soca de savina amb ses punxes de ses branques poc espurgades, per penjar-hi coses-, vora unes cases de més avall", *Rondalles Pitiüses*, "Es pa i sa coca".

Literatura

Tantes males dones per amagar llurs defalliments se affollen e ans de temps parexen, e per ço la miserable de la savina se troba tostemps pelada, Corbatxo 42.

Dix Gal. que'l ginebre, e l'altra savina, e l'altra çerrista e l'altra l'opi menor...E'l ssegon, que és dit ssavina, no fa aytal fruyt ssino en semblant de poma de çiprés, mas és menor un poc, e és arbre espinós, e fan ne alquitrà, Medic. Part. 125.

En lo mes de mag pren de la fula de sauina e menge'n la fembra III o IIII ous plens, Micer Johan 429.

Que no pogan exçedir los que fan cercols de seuina..., de dos sous per dotzena, Capit. Iuçà 68.

De cireres de pastor enramada, i de sivina, Ferrà Rosada 9.

Bibliografia

FM-I-71, FPC-I-204-414, BC-430, FQ-86, HL-235, VP-411, PMCV-50, RT-29, KAN-151, PHMT-271

19. Thuja occidentalis

L.....C

El nom de *Thuja* és la llatinització del grec *thuo*, "sacrificar", "fumigar", per la fusta flairosa que era cremada pels antics en els sacrificis. Clusius el va anomenar "*arbor vitae*".

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Tuia. Arbre de la vida (Ma.). Cast.: Ciprés de abanico. Arbol de la vida. Fra.: Arbre de vie. Ital.: Thuya. Ale.: Lebensbaum. Angl.: Yellow cedar.

Descripció botànica

Arbre perennifoli que pot arribar als 15 m. d'alçària. Tronc gruixat a la base. Branquillons aplanats que pengen, amples. Fulles perennes, escamoses, imbrincades en quatre fileres. Fruits o pinyes terminals, nodosos, amb nombroses escames, amb prominències apicals recorbadades.

Hàbitat

Se cultiva als jardins. És originari d'Amèrica septentrional. Creix a llocs humids i freds, devora de rius i llacs.

Part utilitzada

Les fulles i les branques fèrtils.

Composició química

Conté oli essencial (amb tuiona), de flaire que recorda l'alcamfor, tanins (5%), flavonoides (amb kenferol i catecol), sucres, ceres, resines i glucòsids. Té un tast astringent.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica per via interna a dosis altes. Produeix una acció balsàmica sobre les vies respiratòries, en bronquitis, asma i enfisema. Té efectes diurètics i pot provocar l'avortament. En aplicació externa és astringent. S'empra en infeccions fúngiques de la pell, en úlceres varicoses i en berrugues, papilomes i condilomes. També és útil en les hemorroides.

Terapèutica comparada

Thuja orientalis (*Thuja chinensis*, *Biota orientalis* o *B.chinensis*), que es troba a l'Índia, Xina i Japó, és emprada de manera semblant a *Thuja occidentalis*: les fulles són astringents, emmenagogues i antipirètiques. Les

llavors, de tast dolcenc, tenen propietats sedatives, en palpitations i insomni.

En medicina tibetana *Thuja orientalis* s'empra en restrenyiment, gota, febres associades amb pulmons, fetge, ronyons, melsa i vesícula biliar; inflamacions urinàries i ginecològiques, rigidesa muscular –en banys medicinals.

En medicina xinesa *Thuja occidentalis* és utilitzada com a emmenagog i diurètic.

En medicina homeopàtica el remei THUJA OCCIDENTALIS, incorporat a la terapèutica pel Dr.Samuel Hahnemann, actua a nivell de "*pell, sang, tracte gastrointestinal, ronyons i cervell, i la seva relació en la producció de condilomes, excrescències i tumors esponjosos és molt important*" (Vermeulen, 1997). És un dels anomenats policrestes, "molts d'usos", per l'ampli espectre terapèutic que té aquest medicament.

Fórmules i preparacions

Les més utilitzades són la tintura mare, l'extracte fluïde i la pomada. L'oli essencial de tuia és tòxic i té efectes convulsivants i tetaniformes, a més de provocar hipotensió i trastorns psíquics i sensorials.

Cultura popular

En ús extern s'utilitza contra el reuma, i en ús intern s'ha emprat com a emmenagog, per a regularitzar la menstruació.

Història

Alguns autors, com Miquel Ylla-Català, s'han referit a *Thuja occidentalis* com l'arbre del paradís i també l'arbre de la vida de la Bíblia. Diuen que la seva presència ens acosta al jardí de Déu.

Podem menjar fruits de tots els arbres del jardí, però del fruit de l'arbre que hi ha al mig del jardí,

Déu ha dit que no en mengem ni el toquem, perquè moriríem, Gn 3:3-4

Els seus camins són camins de delícies i totes les seves sendes són de pau. És l'arbre de la vida per als qui s'hi arrapen, i el cedre, per als qui l'agafen fort Pr 3:17-18.

La recompensa del just és l'arbre de la vida, i el savi assoleix una vida eterna, Pr 11:30. Esperança diferida fa posar malalt el cor, però el desig satisfet és un arbre de vida, Pr 13:12. Llengua sana és un arbre de vida, el seu transtorn, un desastre per a l'esperit, Pr 15:4

Al qui sortirà vencedor, li concediré de menjar l'arbre de la vida que hi ha al paradís del meu Déu, Ap 2:7. Al mig del carrer gran, a banda i banda del riu, creix l'arbre de la vida, que fa fruit dotze vegades, és a dir, cada mes dóna el seu fruit, i les fulles de l'arbre són d'ús medicinal per a les nacions, Ap 22:2. Feliços els qui es renten els vestits perquè puguin tenir dret sobre l'arbre de la vida i puguin entrar per les portes a la ciutat, Ap 22:14

Literatura

Conta Miguel de Cervantes, en la seva novel·la *El Licenciado Vidriera*, que una dama "*de todo rumbo y manejo*" va quedar enamorada de l'estudiant Tomàs, però com que ell "*atendía más a sus libros que a otros pasatiempos, en ninguna manera respondía al gusto de la señora*" i així ella, aconsellada per una morisca, "*en un membrillo toledano dio a Tomás uno de estos que llaman hechizos*". Segurament hi havia fulles de *Thuja occidentalis*, ja que poden produir per intoxicació un tipus d'alteració mental caracteritzat perquè el pacient es creu fet de vidre: "*Seis meses estuvo en la cama Tomás, en los cuales se secó y se puso, como suele decirse, en los huesos, y mostraba tener turbados todos los sentidos. Y aunque le hicieron los remedios posibles, sólo le sanaron la enfermedad del cuerpo; pero no la del entendimiento, porque quedó sano, y loco de la más extraña locura que, entre las locuras, hasta entonces se había visto. Imaginóse el desdichado que era todo hecho de vidrio, y con esta imaginación, cuando alguno se llegaba a él, daba terribles voces pidiendo y suplicando con palabras y razones concertadas que no se le acercasen porque le quebrarían; que real y verdaderamente él no era como los otros*

hombres, que todo era de vidrio de pies a cabeza. Para sacarle de esta extraña imaginación, muchos, sin atender a sus voces y rogativas, arremetieron a él y le abrazaron, diciéndole que advirtiese y mirase cómo no se quebraba. Pero lo que se granjeaba en esto era que el pobre se echaba en el suelo, dando mil gritos, y luego le tomaba un desmayo, del cual no volvía en sí en cuatro horas, y cuando volvía era renovando las plegarias y rogativas de que otra vez no llegasen. Decía que le hablasen desde lejos y le preguntasen lo que quisiesen, porque a todos les respondería con más entendimiento por ser hombre de vidrio y no de carne; que el vidrio, por ser de materia sutil y delicada, obraba por ella el alma con más prontitud y eficacia que no por la del cuerpo, pesada y terrestre".

Bibliografia

FM-I-67, JLB-579, VP-445, RT-33, MH-176, KEYS-31, DEKHANG-190, DAWA-2-147

EPHEDRACEAE

1 1 100%

20. *Ephedra fragilis*

Desf. subsp. *fragilis*...Ma Me Ei Ca Dr

Ephedra és el nom emprat per Plini per a referir-se a una liana afil·la que viu devora de l'aigua. *Fragilis*, perquè es trenca molt fàcilment. *Dystachya*, per a referir-se a les inflorescències femenines geminades, sovint de dues espigues.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ginesta borda. Candelers (Ma). Trompera (Me.). Trompera fràgil. Cast.: Hierba de las coyunturas. Els noms populars d'*Ephedra vulgaris*. Port.: Efedra. Basc: Itsas mahats. Fra.: Éphédra. Ital.: Efedra. Ale.: Meerträubel. Angl.: Ephedra.

Descripció botànica

Arbust dioic, ajagut, o ascendent, ramós, fins a 2 m. d'alçària. Branques compostes d'entrenusos trencadissos i curts, estriades, cilíndriques, flexuoses, de color verd fosc; les branques velles

de color grisenc. Fulles oposades, reduïdes a una beina bidentada a l'extrem superior. Aments masculins sèssils. Gàlbules en dos glomèruls a cada nus. Ovuls exteriors o amagats en les bràctees. Gàlbula madura vermella, subglobulosa, comestible. Floració: principis d'estiu.

Hàbitat

Garriques i màquies poc plujoses, fins a 1100 m. *Oleo-Ceratonion* (> *Rhamno-Cocciferetum*).

Es troben unes cinquanta espècies d'*Ephedra* a la zona mediterrània i a les zones àrides i estepàries d'Amèrica i Àsia, en terrenys guixencs, calcaris i pedregosos. *Ephedra* és un genere filogenèticament aïllat i molt antic, sense parents pròxims actuals. La planta *Ephedra distachya* té les tiges més rígides que *Ephedra fragilis*, groguenques, és lianoide i de gàlbules vermelles amb 2 llavors. Es troba a *Rosmarino-Ericion*. L'espècie *Ephedra nebrodensis*, de branques molt fines, menors d'1.5 mm i amb les gàlbules groguenques o vermelles amb una sola llavor, es destil.lava abans en alambins per a obtenir la l-efedrina.

Part utilitzada

Les parts aèries (*Herba Ephedra*).

Composició química

Coneixem millor la d'*Ephedra vulgaris*, amb alcaloides derivats de la fenil-etil-amina, com la l-nor-efedrina, la L-efedrina, la d-pseudoefredina i d'altres, que no contenen nitrògen heterocíclic, i per això donen negatiu a la reacció de Dragendorff. A més hi trobam tanins, saponines, oli essencial, polisacàrids, matèries minerals i leucoantocianidines. L'efedrina s'obté amb un cultiu químicobiològic de *Saccharomyces* sp. amb benzaldehid, metilamina i

acetilcoenzima A. El seu ús en medicina moderna va començar l'any 1923, quan es van descobrir les propietats de l'efedrina. Va començar a ser sintetitzada l'any 1926 al laboratori alemany Merck. El sulfat d'efedrina ($C_{10}H_{15}NO$) $_2$ .H $_2$ SO $_4$ s'obté de font natural o de manera sintètica, en forma de cristalls o en pols. És un adrenèrgic. L'hidroclorit d'efedrina ($C_{10}H_{15}NO$ .HCl) té les mateixes propietats farmacològiques que l'efedrina i s'usa com a simpaticomimètic. La FDA americana recomana actualment un màxim per dosi equivalent a 8 mg d'alcaloides i una dosi màxima diària de 24 mg, en tractaments no superiors a una setmana, a més de no associar-la a la presa de cafè, te, guaranà o cola, per sinergitzar la cafeïna l'acció dels alcaloides.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica a dosis elevades. La planta *Ephedra vulgaris*, pel contingut en alcaloides (al voltant d'1%), exerceix una acció adrenèrgica, similar a la de l'adrenalina, estimulant les fibres musculars llises i el sistema simpàtic: en l'arbre respiratori, dilata els bronquis, i s'usa en l'enfisema pulmonar, tos espàstica, rinitis, hipotensió arterial i sobretot asma bronquial. Produeix vasoconstricció perifèrica i estimula l'activitat cardíaca. També hi ha evidències d'una activitat vitamínica P, que és antitumoral i antiinflamatòria, deguda a les leucoantocianidines. Els efectes secundaris poden incloure vòmits, mal de cap, suors, midriasi, dolor abdominal, taquicardia i hipertensió. Per atravesar la barrera hematoencefàlica, produeix pèrdua de la gana, ansietat i insomni. En ús tòpic nasal prolongat pot produir rinitis de rebot. Està contraindicada en la taquicardia, hipertensió, insuficiència

coronària, atonia vesical, hipertrofia prostàtica i diabetis.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Ephedra gerardiana* s'usa en asma bronquial, artritis reumatoide, com a diurètica i febrífuga, i estimulant mental.

En medicina tibetana *Ephedra saxatilis* i *E. gerardiana* s'empren en hemorràgies, febres, úlceres, tumors, retenció d'aigua, tos, excessiva perspiració i per a rejuvenir.

En medicina xinesa la planta *Ephedra sinica* o Ma Huang (que vol dir "herba groga astringent", pel tast i color de la planta), ha estat usada durant més de cinc mil anys. D'altres espècies que tenen propietats semblants són: *E. distachya* (sudorífic, antipirètic, calmant de la tos, per les sudoracions nocturnes i l'asma), *E. equisetina*, *E. gerardiana*, *E. intermedia* i *E. monosperma*.

En medicina marroquí els brots verds d'*Ephedra alata* s'usen com a masticatori en cefalàlgies i com a avortiu. Les efedres s'empren com a plantes saponíferes (*Ephedra alata*, *E. altissima* i *E. fragilis*).

En medicina mexicana *Ephedra aspera* s'empra pel tractament de l'asma.

En medicina homeopàtica EPHEDRA VULGARIS fou experimentada a Rússia pel Dr. B. H. Mouravow: els símptomes es varen establir amb 20 gotes de l'extracte alcohòlic cinc vegades al dia, produint extrema apatia i fatiga general, sensació de presió a l'exterior de les òrbites, dolor ocular, oligúria, etc.

Fórmules i preparacions

S'usa en comprimits, supositoris i gotes, a més de tintura (*Tinct. Ephedrae*) i extracte (*Extr. Ephedrae*). La planta sencera, en decocció.

Cultura popular

Segons Bonafè, la ginesta borda té propietats febrífugues, antidiarriètiques, i per millorar el reumatisme i l'asma bronquial. També és usada per l'hipertensió arterial.

Ens confirma Font i Quer, citant a Loza-Palacios, que en medicina popular, la bullidura de les tanyades joves d'aquesta planta té un gran prestigi com "*antiasmàtica, antireumàtica, sudorífica i estimulant*". Pel nom de ginesta borda o ginesta d'escombrar també és coneguda la planta favàcia o lleguminosa *Sarothamnus scoparius*.

Història

Alguns autors reconeixen a *Ephedra major* en el *trago* descrit per Dioscòrides en el capítol 52 del Llibre IV de la *Materia Medica*, encara que d'altres autors indiquen que es refereix a la planta *Salsola tragus*. Pel dibuix i el comentari del llibre de Laguna (1566), que la fa com "*una planta espinosa en tal grau que en lloc de fulles només produeix espines i devora d'elles el fruit*", i com a propietats només cita "*l'admirable virtut del suc de soldar les ferides fresques i restrenyer qualsevol flux del ventre*", sembla que no es deu referir a la planta que nosaltres coenixem com *Ephedra*.

Bibliografia

FM-I-78, FPC-I-206, HNPC-6-108, PMCV-52, FQ-96, JLB-226, VP-186, RT-35, KUKL-210, TBR-288, SCH-41, GOGTE-749, DAKPA-203, DEKHANG-72, TSARONG-97, DAWA-1-152, KAN-153, PHMT-279

PINACEAE

3 3 100%

21. *Pinus halepensis*

Miller var. *ceciliae*...Ma Me Ei *

Miller var. *halepensis*...Ma Me Ei Fo Ca Dr

Pinus, nom llatí del pi. *Halepensis*, provinent d'Haleb, al sud del Taurus.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Pi (Ma.). Pi blanc. Pi garriguenc. Pi bord. Cast.: Pino carrasco. Port.: Pinheiro. Basc: Lerrondo. Fra.: Pin. Ital.: Pino. Ale.: Gemeine Kiefer. Angl.: Pine.

Descripció botànica

Arbre que arriba a més de 20 m. d'alçària. Tronc allargat i cònic a les muntanyes i boscs, i flexuós i retort a la vora del mar. Branques i tronc jove d'escorça grisenca. Beina amb dues fulles primes i curtes, de color verd clar, amb marges denticulats i canals resinífers marginals. Flors masculines oblongo-cilíndriques. Gemmes no resinoses. Pinyes nombroses, pedunculades, solitàries, còniques. Pinyons petits, grisencs, puntejats de negre. Floració: primavera. Fructificació: tardor de l'any següent. La varietat *ceciliae*, endèmica de Mallorca, Menorca i Eivissa, té forma de xiprer, amb el tronc blanc d'argent, escudets prominents i branques erectes.

Hàbitat

Des del litoral fins a més de 1.000 m., a totes les Illes Balears, a les brolles i boscs xeròfils clars de tota la regió mediterrània. *Rosmarino-Ericion*, *Cistion* > *Oleo-Ceratonion*, *Quercion ilicis*.

Part utilitzada

Les fulles, l'escorça, la resina i els derivats (trementina, colofònia, aiguarràs, pega, quitrà), les gemmes (*Turiones Pini*).

Composició química

Les gemmes contenen oli essencial, principis amargs i una bona quantitat de glúcids.

Les agulles del pi contenen tanins, flavonoides, resines, vitamina C, catecols, pinicrina i àcids juniperínic i sabínic. L'escorça és rica en oli essencial, trementina, tanins, cel.lulosa i metilcel.lulosa. La trementina és una oleoresina amb essència (15-30%) i resina que conté àcids abietínic i pimàric. El quitrà conté hidrocarburs bencènics, derivats fenòlics, àcids orgànics i àcids resinícs.

Acció farmacològica. Indicacions

La trementina a dosis altes pot produir una intoxicació. Les diverses trementines s'usen des del temps d'Hipòcrates. A l'interior, obren com a excitants enèrgics sobretot damunt de les mucoses de l'aparell respiratori i genito-urinari. A l'exterior eren emprades en les pleurodinies, molèsties reumàtiques i com a vulneraris o cicatritzants.

Terapèutica comparada

L'espècie *Pinus pinaster*, de la que s'extreu la Trementina de Burdeus, és una font d'extracció de leucocianidol, de propietats antihemorràgiques, actiu en les insuficiències venoses i les alteracions de la permeabilitat capil.lar.

En medicina ayurvèdica s'usa *Pinus gerardiana* com a tònic i afrodisíac, i *Pinus roxburghii* com a laxant. L'espècie *P. deodar* s'empra com a estimulant hepàtic i laxant, i en ús exter com a bactericida i anticoagulant.

En medicina tibetana *Pinus roxburghii* s'usa en alteracions de les seroses, edema i problemes dermatològics. L'espècie *P. gerardiana* en inflors, desordres freds, èczema.

En medicina xinesa, hi ha quasi una vintena d'espècies de pi usades en

terapèutica tradicional, com *Pinus armandi*, *P.australis*, *P.densiflora*, *P.elliottii*, *P.insularis*, *P.koraiensis*, *P.longifolia*, *P.luchuensis*, *P.massoniana*, *P.morrisonicola*, *P.pinaster*, *P.sylvestris*, etc. El fong *Poria cocos*, d'excel.lents propietats sedatives i diurètiques, creix en associació amb les arrels de diverses coníferes, com *Pinus sinensis* i *P.longifolia*.

En medicina marroquí l'escorça és emprada com a astringent; la pols per via interna contra les diarrees. Per via externa, com a hemostàtic. La pega de pi com a succedani d'oli de càdec. La resina, en fumigacions conjuratòries. Els pinyons, com afrodisiacs i espermatogènics. El quitrà com a antisèptic.

En medicina mexicana s'usen diverses espècies: *Pinus ayacahuite* (vulnerari), *P. leiophylla* (bronquitis, reuma), *P. montezumae* (refredats, ferides), *P. oocarpa* (disenteria, asma), *P. patula* (tos), *P. pseudostrobus* (ronquera), *P. teocote* (refredats, ascaris).

En medicina homeopàtica, PINUS SYLVESTRIS s'usa en casos d'alteracions òssies com raquitisme, turmells dèbils, emaciació de les extremitats inferiors. La creosota de fusta o creosota officinal - KREOSOTUM-, prové del quitrà de faig, i és una mescla líquida obtinguda de la destil.lació de diversos fenols. La destil.lació seca de la fusta de diverses coníferes produeix el medicament PIX LIQUIDA, d'acció electiva en la pell i sistema respiratori. La trementina homeopàtica o TEREBINTHINA té una afinitat selectiva en problemes de les mucoses digestives i urinàries, així com en diverses alteracions hemorràgiques.

Fórmules i preparacions

La *trementina* és una resina que en estat líquid és dorada i quasi incolora. S'extreu majoritàriament del pi marítim

o *Pinus pinaster*, que no es troba a les Illes Balears, encara que també es poden usar les altres espècies de *Pinus*. S'extreu de l'escorça i de les parts més externes del tronc mitjançant unes incisions longitudinals que es fan a l'inici de la primavera. Es penjen unes casoles per a recollir la substància que va caiguent, que es purifica, es filtra i es deixa reposar. La resina que continua vessant quan ja ha finalitzat la recolecció a la tardor, que es va solidificant a l'aire, és el *galipodi*. El producte de destil.lació de la trementina és l'*aiguarràs* (*Oleum terebintinae*), un líquid incolor o lleugerament groc, que conté sobretot pinè i és d'olor de trementina i tast coent i fort. El residu que resta després de destil.lar la resina i extreure l'aiguarràs és la *colofònia* o *pega grega*. Antigament s'usaven diverses trementines, com el *bàlsam de la Meca*, el *bàlsam del Canadà*, la *trementina de Chio*, la de *Venècia*, la dels *Vosgues*, la de *Burdeus*, amb propietats terapèutiques semblants. Es feien diversos preparats d'ús intern, com l'*aigua trementinada*, l'*aigua hemostàtica*, el *xarop de trementina*, l'*alcoholat d'essència de tementina*, l'*emulsió trementinada*, el *sabó de Starkey*, la *poció de Graves*, la *mel trementinada*, la *poció de Carmichael*, l'*electuari trementinat*, l'*opiata trementinada*, l'*oli de trementina sulfurat*, les *píldores trementinades*, les *píldores balsàmiques*, l'*aigua espirituosa de Anhalt*, etc. L'aigua trementinada casolana, segons cita Font i Quer, es fa amb 50 cc d'essència de trementina o aiguarràs i 1 l. d'aigua: es posa en una ampolla, s'agita diverses vegades al dia i es filtra al cap d'una setmana. Amb l'aigua i doble quantitat de sucre es prepara un xarop contra la bronquitis i la tos, a més de les inflamacions de les vies urinàries. També es poden fer

inhalacions del vapor d'aigua bullint, a la que s'haurà afegit unes gotes d'aiguarràs.

Per a ús extern, diu Bouchardat (1877) que "*la trementina i els bàlsams són preciosos agents del mètode substitutiu; s'han usat des dels temps més remots de la medicina per a modificar les úlceres de mal caràcter, trobant-se avui en dia quasi abandonat el seu ús, tal vegada sense motiu*". Són moltes les preparacions que es feien amb trementina i oli, mel, vermell d'ou, mucíl·lag de goma aràbiga, etc. Alguns d'aquests preparats eren el *digestiu simple*, el *coliri trementinat*, l'*alcoholat de Fioraventi*, el *liniment estimulant*, l'*aigua de Lepremier*, el *liniment resolutiu*, l'*oli de camamila trementinat*, el *bàlsam acústic*, els *banys de vapors trementinats* i molts d'altres. La colofònia s'usa en pols per a cohibir les hemorràgies. La fórmula de les *Pols hemostàtiques de Bonafoux* és la següent:

Rp/ Colofònia en pols.....100 g.
Goma aràbiga pulveritzada...25 g.
Carbó vegetal pulveritzat.....25 g.

Es posa en aplicació externa diverses vegades al dia damunt de les ferides, úlceres i superfícies sanguinoses. També és usada com a excipient per a endurir l'esparadrap. L'antic *Unguentum Basilicum*, o *Unguentum colophoniae pallidum*, es fa amb cera groga, colofònia, resina de pi, greix d'ovella (100 g. de cadascun), mesclat amb 300 g. d'oli d'oliva, posat a foc lent i filtrat per un drap fi; es deixa refredar fins a obtenir la consistència adequada. És usat externament com a excitant. Una fórmula actual de bàlsam bronquial conté oli essencial de pi, oli alcamforat, oli d'eucalipte i essència de trementina. L'*alquitrà* o *quitrà* (en castellà *brea*) és

una resina de color vermell fosc o negrenc, que s'obté per destil·lació seca de diverses matèries orgàniques, com la llenya de faig i la de pi. S'utilitza en pomades al 20% per certs tipus d'èccemes i psoriasis.

Cultura popular

Grinyó indica que "*per combatre la tos i el bronquitis i fins l'ofec, s'empren els brots de pi marítim preparats en infusió d'un parell de brots per una tassa d'aigua, de la qual es pren una tassa en dejú i una en anar a dormir, sempre ben calentona*". Diu Bonafè que "*el pi proporciona la trementina i el quitrà, que serveix per a curar la bronquitis, les afeccions de la pell i les escròfules. Posant 100 grams de quitrà de pi, no de carbó mineral, dins una gerra regular o altre recipient, l'aigua pren el gust del quitrà; aquesta aigua es pren com a beguda*". Repetim que no s'ha d'utilitzar el quitrà derivat del petroli, que no té res a veure amb el que es fa del pi. La *pega* s'obté per destil·lació del quitrà vegetal procedent del pi negre. La més emprada era la pega negra: pels mestres d'aixa per a embetumar la fusta de les barques i naus en construcció, pels boters per a tapar juntes i forats dels bòtils i pels pastors per a marcar les ovelles. A Menorca diuen *Fer sa pega* quan fan el darrer esforç. *Tenir pega als ulls* significa que no es veu el que és evident. *Més negre que la pega*, quan l'objecte o la persona és molt negra. Eiximenis diu que "*Qui fa la pega, que la's bega*", de significat ben clar. El nom *Peguera*, a més "d'una alqueria i platja de la part occidental de l'illa de Mallorca", es refereix, segons l'Alcover-Moll, al lloc on s'escalfa la pega per a marcar el bestiar, al forn on es cou i fabrica la pega, i a la llenya de pi que es cou per a extreure'n la pega. Segons Balari, hi ha documents del segle X on

peguera és sinònim de "pinar". La fusta del pi blanc és blanquinosa i resinosa, dura, densitat mitjana, i s'usa en fusteria (taulers, caixes d'embalatge) i en construcció. Alguns productes de l'escorça s'utilitzen per a adobar pells.

Història

DIOSCÒRIDES diu que "*les més excel·lents resines venen de Pityusa*". Recomana que s'ha de triar "*la més olorosa de totes, la transparent, la que ni és torrada, ni massa humida, sinó que s'assembli a la cera i es fongui fàcilment*", DIOSC I 73

Literatura

L'alquitrà, atrassi, deuen fer bo e leyal, e'l deu vendre sens tota mescla de terra ni d'aygua ni d'altra cosa, Cost.Tort. II, IV, 21.

Ab pega e ab alquitra fus e ab foch, Muntaner Cròn., cap. 282.

Y'l fort alquitra...ab lo qual untantli la ronya y la bua del tot l'ha guarida. Passi cobles 15.

De pega o quitrà o d'altres mercaderies, doc. a. 1341 (BABL, XI, 416).

Negra i arrugada com la crosta que forma el quitrà quan se pren de sobte, Ruyra Pinya, II, 103.

S'havia tallat un cedre, o havia pres un roure, o s'havia deixat enrobustir una alzina entre els arbres del bosc; havia plantat un pi, que la pluja havia fet créixer, perquè servís als homes per a fer foc. I n'agafa i s'escalfa; en part l'encén i hi cou el pa; en part en fabrica una estàtua i es prosterna davant d'ella, Is 44,14

¿Te'n recordes, amic? Tresca qui tresca,
sota l'ardenta llum canicular,
arribàrem un jorn a l'ombra fresca
i plena de perfums d'un vell pinar.
J. Alcover, *Poemes Bíblics*, 1918

Seguien en silenci, seguien la ribera
per un camí de cabres tot ombrejat de pins,
i fent de pas alçar-se l'estol de corbs marins.

M. Costa i Llobera, *La Deixa del geni grec*, 1901

Bibliografia

FM-I-73, FPC-I-197, FQ-95, JLB-484, BOUCH-157, PPF-74, VP-372, RT-31, SCH-299, PHMT-417, DAKPA-51, DEKHANG-134, DASH-290, 173, GOGTE-735

22. *Pinus pinea*

L.... Ei C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Pi ver. Pi pinyoner (Ma). Pi pinyer.
Cast.: Pino piñonero.

Descripció botànica

Arbre que arriba a més de 25 m. d'alçària, amb el tronc fins a 2 m. de diàmetre. Tronc amb el ritidoma o escorça crivellat en grans esquames poligonals, molt característiques, de color vermell grisenc. Branques superiors de la capçada densament fulloses, formant una copa arrodonada, d'un verd de maragda. Fulles gruixades, persistents, amb canals resinífers marginals. Gemmes no resinoses. Pinyes ovoides, grans. Pinyons a la closca llenyosa, dura, de llavor comestible. Floració: primavera. Fructificació: tardor del tercer any.

Hàbitat

Cultivat des de l'antiquitat. Naturalitzat a Eivissa, a Mallorca i Menorca es troba aïllat i en petits redols, en dunes fixades, erms, garrigues. *Cistion*, *Helianthemion guttati*, *Rosmarinetalia*, *Crucianelletum maritima*, etc. És una planta molt heliòfila, que cerca la llum: per això les fulles estan disposades molt densament en la part superior.

Acció farmacològica

S'utilitza de manera semblant a d'altres espècies de *Pinus*.

Literatura

Mon cor estima un arbre!
M. Costa i Llobera, *El Pi de Formentor*,
1885

Bibliografia
FM-I-75, FPC-I-199, 414

TAXACEAE

1 1 100%

23. *Taxus baccata*

L.....Ma

Taxus és el nom llatí del teix. *Baccata*, ple de baies.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Teix (Ma.). Teixera. Cast.: Tejo.
Port.: Teixo. Basc: Agin. Fra.: If. Ital.:
Tasso. Ale.: Taxus. Angl.: Yew.

Descripció botànica

Arbre o arbust dioic de creixement molt lent que pot arribar als 15 m. d'alçària. Tronc poc resinós, gruixat, fins a 1,5 m. de diàmetre. Escorça rogenca o d'un bru fosc, que es desprèn en laminetes planes. Branques horitzontals. Capçada cònica, de brancam molt obert i els branquillons penjants. Fulles perennes, alterenes, peciolades, lineals, punxegudes, esparses, de disposició pinnada, més obscures en l'anvers, de color verd molt fosc, i més clares pel revers.. Flors masculines groguenques, amb nombrosos estams, solitàries o geminades en les branques de 2 anys. Flors femenines verdes, amb un sol rudiment o primordi seminal, en les branques curtes de la mateixa edat. Llavors endurides, amb l'aril, cúpula carnosa, vermella, dolça, sucosa, comestible. Floració: primavera. Fructificació: estiu i inici de la tardor.

Hàbitat

Es fa per llocs i boscs ombrívols, boirosos, devora de les roques, dins les encletxes, entre 500 i 1500 m. Els teixos actuals són les restes d'antigues poblacions molt més abundants. *Quercu-Fagetea* (: *Fagion* > *Quercion pubescenti-petraeae*). A la muntanya mediterrània (dom. del *Quercetum medit.-mont.*, del *Quercetum rotundifoliae* i del *Cyclamini-Quercetum ilicis*). El teix de Sa Granja d'Esporles és un dels arbres més antics de Mallorca: possiblement té uns 2.000 anys. Cultivat (hi ha més de 40 varietats en jardineria), als parcs i jardins.

Part utilitzada

L'aril del fruit i les fulles.

Composició química

Conté l'alcaloide taxina, que es troba a totes les parts de la planta, excepte l'aril: és amarga, amorfa, soluble a l'alcohol i insoluble dins l'aigua. Hi trobam a més els alcaloides miluina i miosina, el glucòsid taxicantina, heteròsids, pigments carotenoides (rhodoxantina), la baccatina i el taxol, que és un diterpè d'efecte antitumoral i antimitòtic: s'uneix i promou la polimerització de la beta-tubulina, proteïna dels microtúbuls que formen l'hús acromàtic durant la mitosi, bloquejant les cèl.lules a l'anafase. Dins l'aril s'han trobat traces d'efedrina.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta molt tòxica: totes les seves parts són verinoses, excepte l'aril. Alguns animals, com les cabres, llebres i conills, són resistents a la toxicitat del teix. L'intoxicació per taxina produeix al principi augment i després disminució de les pulsacions cardíaques, disminució de la tensió arterial, còlic intestinal, diarrea, convulsions, midriasi i mort per aturada cardíaca.

Les fulles contenen un principi anovulatori i un principi tranquilitzant; tenen propietats hipotensives i un efecte protector sobre la necrosi miocàrdica experimental de les rates (Hussain et al.). El taxol s'usa en determinats càncers d'ovari i de mama. Pot produir nàusees, vòmits, caiguda de cabell, alergia, neutropènia i problemes cardíacs. El teix es va usar antigament en problemes respiratoris (tos i bronquitis crònica), en càlculs urinaris i per a produir l'avortament. El seu ús en medicina popular no és aconsellable per l'alta toxicitat.

Terapèutica comparada

L'espècie *Taxus brevifolia* d'Amèrica del Nord conté taxol, usat en terapèutica com antitumoral. L'extracció és molt cara (per cada kilògram d'escorça s'obtenen 100 mg de taxol). Per a obtenir aquesta substància, es modifiquen per hemisíntesi els terpens de *Taxus baccata* a partir de les zones renovables com són les fulles. El taxotere (docetaxel) s'obté per modificació semisintètica dels taxans de les fulles de *Taxus baccata*.

En medicina ayurvèdica *Taxus baccata* s'empra com a afrodisiac i estimulant mental.

En medicina xinesa s'usen les espècies *Taxus celebica* (la fusta és especialment eficaç en la glucosuria) i també *T.cuspidata*. Ambdues són tòxiques pel bestiar.

En medicina marroquí la decocció de les fulles és abortiva.

En medicina homeopàtica, TAXUS BACCATA té com a característiques certes malalties pustulars de la pell i sudoracions nocturnes, així com en gota i alguns tipus de reumatismes.

Fórmules i preparacions

El xarop pectoral de teix, fet amb l'aril del fruit sense les llavors -que també són molt tòxiques-, es fa amb una quantitat doble de sucre. La pols de les fulles, en dosis de 0,006-0,3 g.

Cultura popular

El teix, encara que abans formava boscs, sovint es trobava aïllat, donant referències toponímiques: Es Puig del Teix, Es Teixos, Font del Teix, Bosc del Teix, etc. La fusta és de bona qualitat, compacta i molt dura. Es vermella fosca i agafa el poliment perfecte. S'usa en fusteria, escultura, torneria i ebenisteria.

Arc de teix i curenya de servera quan disparen ja l'han feta

La fusta de teix per arcs no serveix

Arc de teix costa d'armar i afluixar deix

Història

El teix era un arbre sagrat dels druides. Antigament se'n feien arcs de la seva fusta, i amb el suc de les fulles s'enverinaven les fletxes. També la taxina fou emprada com a substitut de la digitalina. Teofrast ja coneixia el teix. Plini deia que perdia els efectes tòxics si se li posava un clau de coure clavat al tronc. Els pastors arrancaven sovint els teixos per a que no poguéssin afectar a les ovelles. Diu Barceló i Combis: "El Teix fou considerat com a verinós, fins i tot la seva ombra, entre els antics, i encara avui és sospitós per a molts".

DIOSCÒRIDES diu d'aquest arbre, per ell anomenat *esmilaci* i que els llatins deien *taxo*, que els ocells que mengen el seu fruit es tornen negres, i a més "*el teix de*

Narbona té tanta vehemència, que ofèn greument als que dormen o fan la sesta baix la seva ombra, i moltes vegades els mata. He volgut ací recitar la seva història, per a que tothom vagi alerta", DIOSC IV 81. Comenta Laguna a aquest capítol que de la fusta del teix s'hi fan molt bons arcs, que les bèsties no remugadores moren si es mengen les fulles, i que "*comido el tejo, engendra grandísima frialdad en el cuerpo, causa grande angustia de anhélito, y es veneno que muy presto despacha, por donde piensan algunos, que los venenos tóxicos, fueron llamados tóxicos*".

Literatura

Teix, arbre: Hic Taxus, Lacavalleria Gazoph.

A les *Geòrgiques* de Virgili, Llibre primer, *Les sagrades eines del conreu*, (trad. Llorenç Riber), podem llegir: El teix lleuger, per fer-ne el jou, es talla; es talla el faig sublim per fer l'esteva que empeny la rella endins. En la llar penja-ho, i que el fum ho explori i que ho mascari.

Bibliografia

FM-I, FPC-I-195, HNPC-6-106,415, BC-431, FQ-78, JLB-566, RT-33, KUKL-131,377, SCH-61, DASH-180, KAN-140, PHMT-513, VMLN-1581

B.2. ANGIOSPERMAE

DICOTYLEDONES

ACANTHACEAE

1 1 100%

24. *Acanthus mollis*

L.....C

Acanthus, del grec espina.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Carnera. Herba carnera (Ma.). Ala d'àngel. Acant. Geganta. Herba geganta.

Cànem de bruixa. Cast.: Acanto. Port.: Erva-gigante. Basc: Malorri. Fra.: Acanthe. Ital.: Acanto. Ale.: Bärenklau. Angl.: Bear's Breech. Llatí medieval: Branca ursina. Virgili va anomenar-la *mollis acanthus*.

Descripció botànica

Planta molt robusta. Arrel axonomorfa. Fulles basals en roseta, grans, llustroses, oblongues, amples, pinnatifides o pinnatisectes, de color verd fosc. Limbe glabrescent, pinnatipartit. Tija florífera fins a 1,5 m. d'alçària, erecta, simple, gruixada, amb fulles caulinars petites i poc nombroses. Espiga terminal de flors blanques en vara, densa, amb bràctees agudes, ovades. Calze bilabiat, de corol.la violàcia blanquinosa. Bràctees espinoses. Floració: Primavera.

Hàbitat

Subespontània en sòls profunds eutròfics i herbassars ruderals. *Silybo-Urticion*. Naturalitzada a les Illes Balears. Cultivada en els llocs ombrívols i humits dels jardins com a ornamental. És pròpia de la Regió mediterrània. Es conèixen unes 30 espècies.

Part utilitzada

Les fulles i l'arrel.

Composició química

Les fulles i l'arrel contenen molt de mucíl·lag, a més de sals minerals, resines, tanins, glúcids (oligosacàrids), àcids orgànics i principis amargs.

Acció farmacològica. Indicacions

Les fulles tenen propietats emol·lients, estimulants de la gana (aperitives), colerètiques i laxants. En ús extern s'apliquen damunt de les ferides i picades d'insectes. El suc de les fulles

pot fer minvar el dolor d'algunes neuràlgies provocades per cremades, contusions i herpes. Les arrels, en el tractament de certs tipus de diarrees i en lavatives per a determinades inflamacions intestinals.

Terapèutica comparada

L'infusió de l'herba carnera era utilitzada antigament a Europa per a les inflamacions urinàries i per als espus de sang.

En medicina ayurvèdica *Acanthus ilicifolius* s'empra com a astringent per les úlceres cutànies.

En medicina xinesa no s'empra *Acanthus mollis*, per ser una planta de la regió mediterrània, però sí algunes plantes de la mateixa família, com *Adhatoda vasica* (asma, disenteria, colitis), *Dicliptera sinensis* (pulmonia, contusions, laringitis, vòmits i diarrea), *Justicia procumbens* (laringitis), *Rungia parviflora* (pel "foc del fetge"), *Strilobanthes cusia* (erisipela, faringitis, hemoptisis), *Thunbergia alata* (cefalea), *T. chinensis* (gastritis) i *T. laurifolia* (útil en metrorràgies).

En medicina filipina *Acanthus ilicifolius* s'usa com a astringent, expectorant, emol·lient i estimulants; en leucorrea i debilitat general.

En medicina marroquí està indicat en inflamacions de les vies urinàries, cremades, irritacions cutànies, pruija i pell seca.

Fórmules i preparacions

La bullidura al 5% de les fulles, després de cada menjada, s'usa com a laxant i emol·lient en bronquitis, gripes i refredats. El tast desagradable de l'infús pot corregir-se amb mel. S'ha usat molt en cataplasmes i enemes. Les anomenades "Quatre Herbes Emol·lients" de la Farmacopea Matritense (1823) estan formades per

Acanthus mollis, *Malva officinalis*, *Althaea officinalis* i *Viola tricolor*.

Cultura popular

Segons conta Barceló i Combis, la carnera era usada antigament a Itàlia per a la picada de *Tarantula*.

Història

La carnera té una gran relació amb les arts: ha estat el model per l'arquitectura grega (juntament amb *Acanthus spinosus*) com a motiu ornamental en els capitells corintis. És senyal d'harmonia i elegància. Diu Font i Quer (p.634) que la descripció que fa Dioscòrides de l'herba carnera, en el capítol 17 del Llibre III de la *Materia Medica*, és una de les més clares dels autors de l'Antiguitat: "*L'acant, anomenat pederota dels romans, neix en els horts i en els llocs humits i pedregosos. Produeix les fulles molt més amples i més llargues que les lletugues...*".

Literatura

Fites d'acants, de pàmpols i amorells, Vidal Mirall 10.

Morella roquera e carnera e malves per equal quantitat, Dieç Menesc. II, 29 vº.

Bibliografia

FM-IV-135, FPC-III-523, HNPC-6-290, PMVV-57, FQ-233, JLB-6, VP-50, BC-379, SCH-P-315, KAN-512, QSMB-882

ACERACEAE 1

AIZOACEAE
13 1 7.6%

25. *Mesembryanthemum
crystallinum*
L.....Ma Me Ei Fo

Mesembryanthemum és la flor que s'obre vers el migdia. *Crystallinum*,

referit als tubèrculs cristal·lins que recobreixen la planta.

Sinonímia. Denominacions

Cryophytum crystallinum. Gasoul crystallinum.

Cat.: Herba de plata. Herba gelada. Cast.: Hierba de la plata. Escarchada.

Descripció botànica

Planta herbàcia procumbent, que s'extén per terra. Fulles ovades, suculentas, amples, ondulades, cobertes de grans papil·les tuberculoses, cristal·lines, plenes de suc cel·lular. Epidermis papil·losa i lluent. Flors axil·lars, terminals, blanques, molt vistoses, amb nombrosos pètals, més llargs que el calze. Floració: Primavera.

Hàbitat

Subespontània a les Illes Balears, ben adaptada als ambients assolellats, secs i eixuts. *Oleo-Ceratonion, Chamaeroporhamnetum*. És cultivada com a ornamental al jardins. Les papil·les reflecteixen part de la radiació solar que rep la planta, deixant passar la llum visible que necessita, i les fulles donen l'impressió d'estar cobertes per gotes de roçada. En jardineria s'usen moltes espècies del mateix gènere. La planta *Carpobrotus edulis* (bàlsam), de la mateixa família, és molt resistent als sòls eixuts, i s'usa en jardineria per a recobrir el terra. Les fulles són carneses i trígonas, amb grans flors molt vistoses de pètals liguliformes d'intens color rosat. S'està naturalitzant a les platges i als llocs habitats, fins a fer-se quasi la planta dominant del seu redol.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Conté gran quantitat de mucíl·lats.

Acció farmacològica. Indicacions

Té acció demulcent, per a hidratar i suavitzar les pells seques, en aplicació externa. També és una planta diurètica.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí és emprada com a emètic en intoxicacions. Els grans són comestibles: se'n fa farina que s'afegeix a d'altres tipus de farina de cereals. En cendra és saponífera.

Fórmules i preparacions

Les fulles es prenen per via interna en decocció, i en aplicació externa en forma de cataplasmes.

Cultura popular

En medicina popular se recomana per les malalties del fetge.

Bibliografia

FM-II-123, FPC-II-625, HNPC-VI-30, 141, BC-186, PMCV-58, PHMT-136

AMARANTHACEAE

16 3 18.7%

26. *Amaranthus caudatus*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Moc d'indiot (Ma.). Blet. Amarant. Cast.: Moco de pavo. Amaranto. Kiwicha. Fra.: Amarante. Angl.: Amaranth.

Descripció botànica

Planta anual, de tiges dretes, fins a 1,80 cm. d'alçària. Fulles alternes, laminars, peciolades, verdes. Flors en raïms o panícules penjats i llargs, de color vermell o púrpura. El segment terminal de la panícula llarg i gros, pèndul des de la base. Periant de 3-5 sèpals, lliures, endurits a la fructificació. Tèpals ovats o

espatulats. Ovari lliure, uniovulat. Llavor lenticular, negra i lluent.

Hàbitat

Cultivada als jardins. La majoria d'espècies d'aquesta família (unes 900 coegudes), viuen a les regions tropicals i subtropicals. Se'n coneixen una desena que són espontànies a les nostres contrades. Prové probablement d'Amèrica del Sud, i s'ha extès per Àsia, nord d'Àfrica i sud d'Europa.

Part utilitzada

Les flors i les fulles.

Composició química

És poc coneguda.

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats astringents. Diu Grieve (1931) que la decocció de les flors s'administra en les hemorràgies dels pulmons i que és tan efectiva que també pot ser emprada en casos de menorràgies. Ha estat usat com a antihelmíntic.

Terapèutica comparada

L'espècie *Amaranthus hypochondriacus* és astringent, i s'usa en casos de disenteria, diarrea, hemorràgies intestinals i menstruació excessiva. Per via externa s'empra en gargarismes per les aftes i ulceracions bucals, pel flux vaginal en irrigacions.

L'espècie *Amaranthus viridis*, comú a les Antilles, zona tropical d'Amèrica del Sud i del sud dels Estats Units, és usada en el tractament de les diarrees.

En medicina ayurvèdica *Amaranthus spinosus* s'empra com a estimulants de la gana, diurètic i laxant. A l'Índia, les espècies *A.spinosa* i *A.campestris* són emprades com a diurètiques. Les fulles d'*A.oleraceus* són mejades com a

espinacs, i l'espècie *A.polygonoides* és considerada molt útil pels convalescents.

En medicina tibetana *Amaranthus caudatus* s'utilitza en febres, com a diaforètica, per úlceres i fractures.

En medicina xinesa *Amaranthus caudatus* s'usa per a la disenteria sanguinosa. També s'empen les espècies *A.mangostanus*, *A.spinosa*, *A.tricolor* i *A.viridis*.

En medicina filipina *Amaranthus paniculatus* s'usa com a pectoral i diurètic. L'espècie *A. spinosus* com a aliment, en gonorrea, en aplicació local per èczema, expectorant, diurètic, emol·lient. L'espècie *A. viridis* com a aliment, febrífug, antiinflamatori, diurètic, galactagog.

En medicina mexicana *Amaranthus hybridus* s'usa en alteracions gastrointestinals, hipermenorrea, leucorrea i infeccions de la pell. L'espècie *A. spinosus* en dolors reumàtics, cistitis, cremades.

En medicina marroquí, *Amaranthus blitoides* té el mateix nom popular que *Cleome arabica*.

Fórmules i preparacions

El decuit de les flors i fulles al 5%, quan és per via interna. Es pot augmentar la concentració per aplicar-lo per via externa.

Cultura popular

En el Perú és molt usada com a aliment, mesclat amb blat de moro. A Mèxic (García Rivas, 1980), la bullidura concentrada de les flors és emprada per l'icterícia.

Història

Diu Culpeper (1650) de l'amarant que "és per la figura o imatge de cada herba, que els antics varen trobar llurs virtuts. Els escriptors moderns se'n riuen d'això,

però em demano en el fons del meu cor com les virtuts de les plantes no fou coneguda al principi sinó per les seves signatures...les flors vermelles, en l'home i en la dona, aturen tota casta d'hemorràgies...l'amarant que té les flors blanques atura els fluixos vaginals...". L'amarant era una planta sagrada dels nadius d'Amèrica: diu la tradició que Moctezuma es feia pagar els impostos amb grans de blat de moro i d'amarant. Era usat en els rituals màgic-religiosos. A la Grècia antiga, l'amarant era dedicat a la deessa Àrtemis: tenia propietats curatives especials i era símbol de la immortalitat, adornant les imatges dels déus i les tombes dels mortals.

Bibliografia

FM-II-114, FPC-II-814, HNPC-VI-145, JLB-55, POT-15, CULP-24, MH-30, DASH-335, DAKPA-39, KAN-216, PHMT-236, QSMB-266

27. *Celosia cristata*

L..... C

Sinonímia. Denominacions

Celosia argentea var. *cristata* (L.) O. Kze.

Cat.: Cresta de gall. Velluts. Cast.: cresta de gallo.

Descripció botànica

Herba anual. Fulles enteres, sense estípules. Inflorescència gran, com un a cresta ondulada, molt variable en forma, de colors forts, purpuris, rarament blanquinosos. Fruit polisperm. Aqueni rodejat del periant. Llavor vertical, lenticular, lluent, negra.

Hàbitat

És una planta cultivada a les Illes Balears. Rarament s'escapa dels jardins.

Part utilitzada

Les flors.

Composició química

Tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats astringents, i és útil en els vòmits de sang i les diarrees.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Celosia cristata* s'usa en intoxicacions, com a vulnerària, diaforètica, i en fractures d'ossos.

En medicina xinesa s'usa *Celosia cristata* per les hemorroïdes sangrants, disenteria sanguinosa, metrorràgies i leucorrees.

En medicina filipina *Celosia argentea* s'empra com a afrodisiac, en diarrea, com a vulnerari en aplicació local.

Bibliografia

FM-II-113, FPC-II-806, HNPC-VI-145, DEKHANG-44, KAN-218, QSMB-269

28. *Gomphrena globosa*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Perpètues. Cast.: Perpetua encarnada.

Descripció botànica

Hàbitat

Cultivada als jardins com a planta ornamental, amb nombroses formes. És una planta originària d'Amèrica tropical.

Part utilitzada

Les flors.

Composició química

Composts fenòlics, betacianines.

Acció farmacològica. Indicacions

Antihemorràgica, antipirètica, diaforètica, emol·lient en aplicació local.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Gomphrena globosa* és tenguda com "*extremadament eficaç*" (Kan, 1980) pel tractament de l'asma bronquial, macerada en vi blanc.

En medicina filipina *Gomphrena sessilis* (*Alternanthera sessilis*) s'usa com a aliment, galactagóg.

En medicina mexicana *Gomphrena nitida* s'usa en cistitis, contra els "corajes" i "bilis". L'espècie *G. serrata* en gastràlgia, disenteria, leucorrea, antipirètic.

Bibliografia

FM-II-119, HNPC-VI-145, KAN-219, QSMB-266

ANACARDIACEAE

2   2   100%

29. *Pistacia lentiscus*

L.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Pistacia és el nom àrab de la mata. *Lentiscus*, viscos, aferradís, del llatí *lentiscere*.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Mata. Llentiscle. Llentisclera. Mata llentisclera. Mata ventrisquera. Mata roja. Matera. Matissa. Ventiscle. Dentiscle. Gentiscle. Rendiscle. Bàlsam de Galaad. La llavor, llentrisca o llentiscle. Cast.: Lentisco. Port.: Almecegueira. Basc: Legeltxor. Fra.: Lentisque. Ital.: Lentisco. Ale.: Lentisk. Angl.: Lentisk.

Descripció botànica

Arbust fins a 3 m. d'alçària, compacte, glabre, poques vegades com un arbre, de flaire resinosa. Fulles perennes, compostes, paripinnades, persistents, amb pecíols coriàcis, lanceolats, lluent per damunt, amb el raquis alat. Flors axil·lars en raïms densos espiciformes,

petites, vermellenques i verdoses. Fa peus femella i peus mascle (*matots*). Drupa globulosa, apiculada, petita, al principi vermella i després negra. Floració: primavera.

Hàbitat

Es troba a les contrades mediterrànies d'hivern temperat: garrigues, màquies, boscs escleròfil·les poc densos, muntanyes fins a 700 m. No resisteix les gelades fortes de l'hivern a les altes muntanyes. Domina a l'*Oleo-Ceratonion*. És una planta de desenvolupament molt lent i molt adaptable: viu des dels llocs secs als més humits, i de la vorera de la mar fins a la muntanya.

Part utilitzada

Les fulles, les flors i els fruits. L'exsudat resinós o màstic, que forma unes llàgrimes petites, com un pèsol com a màxim, lenticulars, rodones o piriformes, de color groc, lleugerament verdós, que amb el temps es tornen de color groc intens o vermellenc, cobertes generalment d'una pols blanquinosa, d'olor balsàmica terebintàcia, i tast aromàtic.

Composició química

Tota la planta conté taní, matèries colorants, principis amargs i oleoresina, soluble en alcohol i éter, amb monoterpens, sesquiterpens, monoterpenols i sesquiterpenols. L'oli essencial conté pinè i d'altres derivats terpenics.

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats astringents, estomacals i tòniques. S'usa el decuit al 5% en diarrees infantils i refredats o cadarns. Les branques joves són diurètiques i baixen la tensió arterial. L'oli essencial és un descongestionant venós, limfàtic i prostàtic, usat en inflamacions de la

pròstata i alteracions cardiovasculars. S'emprava antigament d'una manera semblant a les trementines de les coníferes. La resina ha estat usada en alteracions menstruals i gàstriques (activitat comprovada en *Helicobacter pylori*), així com a sedant i analgèsic. També per a perfumar l'alè, fortificar les genives, omplir dents corcades i millorar les dents que es mouen.

Joan Cursach (1791) escriu que la bollidura de branques de mata és "*specialis panacea adversus arthritidem et catarrhum*". En ús extern, com a vulnerari (per a cicatritzar les ferides i llagues) i per les picades d'insectes.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Pistacia lentiscus* s'empra en edema, per a les alteracions de les genives i el mal alè de boca, per augmentar la gana, en alteracions hepàtiques, bronquitis, asma, disuria i dismenorrea.

En medicina xinesa la mata, *Pistacia lentiscus* es diu "resina flairosa" i s'usa per a les equimosis. De les espècies de *Rhus* són emprades *R. chinensis*, *R. orientalis*, *R. potanini*, *R. punjabensis*, *R. semialata*, *R. succedanea*, *R. succedanea* var. *dumortieri* i *R. verniciflua*. A més, de la mateixa família, són emprades *Anacardium occidentale*, *Mangifera indica* i *Semecarpus gigantifolia*.

En medicina marroquí s'empren les fulles i l'escorça, en decocció o en pols, en les malalties intestinals. La resina és calmant nerviós i emmenagoga. Com a masticatori purifica l'alè i té un gran ús en cosmètica. En infusió se prescriu per la feblesa cardíaca i la tos. També s'utilitza en fumigacions màgiques.

Fórmules i preparacions

El *mastichatum* o *masticatum* és el vi fet amb màstic. El nom prové del grec *mastikhe*, mastegar, per tal de refrescar

l'alè amb el màstic. Dioscòrides es refereix al vi de mata (*Ilentiscite*) en el capítol 31 del Llibre V de la *Materia Medica*: Diu que és "*estíptic i confortatiu de l'estómac, del que atura els fluixos*". Es fa com el vi de murta o *Myrsinite*:

uns 5 kg de branques de mata, ben passades pel murter, es posen en 10 l. de most. Es fa bullir fins a minvar el líquid una tercera part o la meitat. Després es cola i se guarda. Aquest vi "*conforta l'estomac, estronca les diarrees i els fluixos de ventre, de bufeta i de sang*".

Una bona fórmula per a les gingivitis, segons el "Tesoro de Pobres", pàgina 210, es prepara amb parts iguals de fulles de mata, romaní, olivera i dues nous de xiprés esclafades, bullit en parts iguals d'aigua i de vi fins a reduir a la meitat. Es renta la boca glopejant quatre vegades al dia amb aquest líquid tebi.

Cultura popular

Segons Barceló i Combis, antigament els pagesos de Mallorca, com els àrabs, treien de les llentrisques un oli que empraven per a llum. Diu Joan Cursach (1791): "*Ex fructibus oleum elicitor, quod Turcae praeferunt ol. olivarum pro lampadibus, et medicamentis*". La mata s'ha usat des de sempre per a fer rams, adornar carrosses i carrers en els dies de festa. A l'illa d'Eivissa, la mata ha estat emprada en medicina popular per a rentar les lleganyes dels ulls, pels talls, picades d'insectes i punxades infectades, i per a curar el llombrigolet dels infants (Marià Torres, 1999). Hi ha diversos noms de lloc que es refereixen a la mata, segons el *Corpus de Toponimia* de Mascaró Pasarius (T.III, 864): Sa Mata Grossa, Sa Mata Plana, Sa Mata des Marquès, Sa Mata Nova, Sa Mata Vella, Es Mataclar. La *mata escrita* és aquella varietat a la que es refereix la llegenda de la mata de Ramon Llull, de

M. Costa i Llobera, a la muntanya de Randa, amb les fulles que duen gravades unes línies que semblen lletres aràbigues.

Contemplant la inspirada vident que, dins la pregonera roca, canta els destins i escriu noms i signes en fulles. Tots els versos profètics que escriu en fulles, la verge, els disposa ordenats i els deixa tancats dins la gruta (Virg En III 443).

Una mata escrita hi ha 10
escrita de sant Ramon
i, si voleu sebre a on:
a's carreró de Meià

Mata, amor ingrata

Les mates tenen ulls i les parets orelles

D'enfora se coneixen les mates
lletrisques

No totes les mates fan lletrisca

No és mala la mata que en surten dos
conills

Qui bat la mata, que mengi el conill

Anar a la mata

Conèixer ses mates que fan lletrisca

Any de lletrisca, any de rates (Men.)

Ja esteim bé, dins sa mata! 20

Enmig de la mar hi ha
un arbre qui fa lletrisca,
ningú no s'hi pot acostar
si no és la senyora Francisca (Men.)

Pes camí quan van a Lluç
tot són mates i murteres
i set creus per ses voreres

que em conforten quan hi puig

Ses alzines fan aglans
i ses mates, lletrisca
si dius que som petiteta
no em fan por ses dones grans

A Ternelles hi ha pins
també mates i murteres
i atletes sandungueres
que encativen els fadrins

Quan ses mates treuran pampol
i ses fadrines colors
es fadrins de dos en dos
festetjaran ses bergantes (Men.)

Sa madona de Sa Mata
enguany l'han feta segar
si se torna descuidar
l'any qui vé la faran batre

Història

El màstic és una resina que en mastegar-la es torna llefiscosa i tova, i quan es crema dóna una flaire aromàtica.

En el capítol 71 del Llibre I de la *Materia Medica*, Dioscòrides es refereix a la mata com un arbre que "*és estíptic en totes llurs parts. El fruit, les fulles i l'escorça de les branques i de les arrels tenen una mateixa virtut... Se'n fa un licor d'aquesta manera: es bullen totes aquestes coses (les fulles, les arrels i l'escorça) en aigua, es deixa refredar, es treuen les fulles i es torna a bullir, fins a tornar espessa com la mel...per la seva virtut constrictiva, aquest licor és útil als que arranquen sang del pit, als fluixos que provenen de la fluixera de l'estómac, a les disenteries i a l'excés de fluix menstrual...*". Andrés Laguna (1566), comentarista de Dioscòrides, escriu: "*Hácese de la chíá el aceite de almástiga, el cual conforta maravillosamente el estómago y*

restríne el flujo del vientre". Diu Ramon Muntaner en la seva *Crònica* (cap. CCIII): "...que l'almirall, ab totes les galees e ab tots los hòmens de mar, anassen eixhivernar a l'illa del Xiu - Quios-, qui és molt graciosa illa, e lla se fa lo màstec, e enlloc més del món no se'n fa". També diu el metge menorquí

CURSACH (1791): "*Mastix ex inciso arboris trunco distillat; melior colligitur in insula Chio*". De fet, es troba a diverses illes gregues, on és cultivada per la resina, fent a l'estiu incisions en el tronc dels exemplars masculins vells i arbustius. Aquesta exsudació és el *màstic* ("almáciga") del comerç, que forma uns grans de color groguenc, translúcids i fràgils, usat en odontologia per a fer ciments dentaris, i també perfums, licors, confitures i vernís.

Literatura

Sement de li, sement de lentisch, Tres. pobr. 62.

Aquestes són les virtuts del lentisch, aquesta erba és calent e secha, Macer Erbes.

Preneu fulles de lantisca e feu-les secar al forn, Dieç Menesc. II, 37.

Preneu dels brots de la mata del lentiscle e picau-los, Anim. caçar 49.

Ficareu-y una estaca o tascó de llantrisca o de vet, Agustí Secr. 54.

Saps tu si les llentiscles poguessin parlar, Penya Mos. III, 133.

Aquells que fugien o se amagaven per les mates, Muntaner Cròn., c. 275.

Exir-ha com lo conill que està en la mata, que li baten la mata e done en boqua dels cans, Sermons SVF, I, 50.

Mas, qui bat la mata, que menge'l conill, Proc. olives 1300.

La capella dintre de la qual tiràvem ramells de mata i romaní, Ruyra Pinya, II, 89.

De mates com aquesta llentiscles...en té Mallorca tot arreu, Costa Trad. 154.

Diu un viatjant del segle XVII: "*Havia llançat l'àncora a la badia de Katarraktis, gairebé exclusivament freqüentada per les barques dels pescadors, perquè es dedica a un dels contrabans més lucratiu. De seguida vaig comprendre que es tractava del màstic, que només es produeix a Quios i enlloc més del món, i que les autoritats turques reserven íntegrament a l'ús de l'harem del sultà, on s'ha posat de moda que aquelles nobles dames en masteguin del matí al vespre per tenir les dents blanques i l'alè perfumat. Els camperols de l'illa, que conreen aquest arbre preciós que s'anomena llentiscle -i que s'assembla al pistatxer d'Alep fins al punt de confondre-s'hi-, tenen l'obligació de lliurar-lo a les autoritats, que en fixen la retribució; els qui en tenen un excedent miren de vendre'l en benefici propi, cosa que pot costar-los llargs anys de presó o de galera, i de vegades la mort. Però, malgrat aquesta amenaça, l'afany del guany triomfa per damunt de tot, i s'ha creat un comerç de contraban, en el qual suquen sovint duaners i altres representants de la llei*" (Amin Maalouf, *El periple de Baldassare*, 2000, p.232).

La mata era un arbre de jardí, molt estimat pels jueus.

Bibliografia

FM-III-143, FPC-II-349, HNPC-VI-239, BC-100, PPF-65, PMCV-58, JP-169, FQ-440, JLB-363, MH-522, GOGTE-707, KAN-361, PHMT-141

30. Pistacia terebinthus

L.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Arbre del pi (Ma.). Bitxo. Cornicabra. Garrofer bord. Llampuga. Mataselva. Matissa vera. Noguetera. Nogueterola. Púdol. Púdiol. Cast.: Cornicabra. Port.: Cornalheira. Basc: Auntzadarr. Angl.: Turpentine tree.

Descripció botànica

Arbust glabre, no gaire alt, fins a 5 m. d'alçària, de flaire resinosa. Fulles caduques, imparipinnades, de folíols poc coriàcis, mucronats, ovals o oblongs, grans, enters, lluent per damunt, amb el raquis no alat. Flors brunenques en raïms o panícules amples axil·lars; les masculines amb 5 sèpals, les femenines amb 3-4. Drupes apiculades, vermelles al principi, després negres. Floració: inici de primavera.

Hàbitat

És una planta mediterrània. La trobam en els alzinars, carrascars, rouredes seques, garrigues i sobre sòls rocosos i calcinals del *Quercion ilicis*. A Mallorca viu al cinturó entre el Gorg Blau, Prat de Cúber, Tossals Verds, Comellar de Sa Jonqueta i Camí de Lluc, de 500 a 1300 m. No n'hi ha ni més amunt, cap al Massanella, ni més avall d'aquesta franja.

Part utilitzada

Les fulles, l'escorça i les arrels.

Composició química

Tota la planta és rica en matèries tàniques. Els fruits tenen fins a un 40% d'olis. Les agalles, cassanelles o ballarugues, que semblen per l'aspecte un corn de cabra, són produïdes a les fulles per la picada d'un pulgó (*Pemphigus cornicularis*). Tenen gran quantitat de tanins (fins a un 60%), i s'empren com a astringents.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta astringent. La resina - trementina de Quio- s'usa com a vulnerària i detersiva en aplicació externa, per a curar llagues i ferides, i per a inflamacions cròniques a l'interior.

Terapèutica comparada

La família de les Anacardiàcies, amb més de 70 gèneres i 600 espècies, proporciona resines exòtiques molt emprades des de temps antics, com *Boswellia carterii*, que dóna l'encens, i *Commiphora myrrha*, que dóna la mirra bíblica. El mango (*Mangifera indica*) també pertany a les Anacardiàcies, així com el sumac (*Rhus coriaria*), que s'havia cultivat per a la indústria de la pell. A Filipines l'arrel del mango s'usa com a diurètica, l'escorça i llavors com a astringent, les fulles com a te, la resina per les aftes, el fruit com a aliment.

La planta *Pistacia vera* (pistatxo, pistatxer, festuc, fistic, fustet), arriba fins a 7 m. d'alçària. És de fulles caduques, coriàcies, imparipinnades, folíols prim i pubescents al principi, drupa vermella de granes verdes comestibles, de tast agradable i dolç. Es cultiva en alguns indrets de Menorca. Els pistatxos són nutritius, i s'usen en confiteria i per a fer orxates refrescants. L'oli de pistatxo és útil en inflamacions intestinals i urinàries.

En medicina ayurvèdica *Pistacia vera* és considerada afrodisiaca i tònica.

En medicina marroquí la goma del festuc s'utilitza per a purificar l'alè. El fruit és comestible i en pols s'empra per a les malalties de l'estómac. L'oli dels fruits, en friccions externes, contra la tos i els refredats. Les fulles, en decocció, pel mal de ventre, així com les agalles (cassanelles o ballarugues), que també s'empren en pols pels cabells. Les cassanelles de les fulles, produïdes per la picadura de *Pemphigus utricularis* Pass., contenen tanins. El fruit es menja amb dàtils i figues, i el seu oli és alimentari. La fusta per a fer carbó, i les cendres són saponíferes.

En medicina homeopàtica s'usen diverses espècies de la família de les

Anacardiàcies. RHUS TOXICODENDRON, arbre d'Amèrica del Nord, produeix inflamació molt intensa, pruija i vesiculació de la pell, amb gran agitació. D'altres espècies de *Rhus*, com RHUS VENENATA (en determinades afeccions dermatològiques) i RHUS AROMATICA (en incontinença urinària), són emprades en homeopatia. ANACARDIUM ORIENTALE produeix dispèpsia, alteracions de la memòria, sensació de tap a diverses parts del cos, millora de tots els símptomes en menjar, etc. La planta *guao* de l'illa de Cuba, usada en la farmacopea homeopàtica des de finals del segle XIX, COMOCLADIA DENTATA, és un remei excel·lent de pell i per a determinades afeccions oculars amb dolor i la sensació de que l'ull dret és molt més gran que l'esquerre i de que surt cap a defora.

Fórmules i preparacions

La *trementina de Quio* s'obté per incisió de l'escorça. És la trementina per excel·lència, anomenada *terebinthos* i *terebinthina* pels antics. Conté un 14% d'essència, amb pinè i àcid benzoic. És consistent, nebulosa, de vegades opaca, grisenca o groc-verdosa, d'olor resinosa, tast aromàtic, incompletament soluble en l'alcohol i molt soluble a l'éter. El vi de cornicabra (1 litre de vi ranci amb 3 unces de ballarugues o escorça macerat durant 9 dies i colat), serveix per a fortificar les genives. Diu també Font i Quer (p. 442) que el vi ranci en que s'ha macerat l'arrel pot ajudar per l'ascitis.

Cultura popular

NOUS CONFITES: Si vols nous configir escapsa-les a cada part, ço és, I a cada costat e un a cada cap altre; après remullats-les IX dias e IX nits, e mudats-hi tot dia aygua freda; e après escaldats-los ab una olla d'aygua bullent, e estiga una dia e una nit. A CCL nous agats III lliures de mel e un cànter d'aygua, e cogua tro sia tornat a mig cànter. E puys trau-les de la olla, e metets-

les en un cove que escórregua bé tota una nit; e puys estenets-les en garbell e posats-les de cap; e estiguen tota la nit. E après prenets XIII lliures de mel e les nous demunt dites, e prenets la mel, e posats-la sobre lo foch; e com bulla, escumats-la bé, e metets-hi les nous, e cogua tant que la mel se tenga bé; e après traets-las de la mel, e metets-hi I clavell de girofla al cap, e en altre un fastuch, e al costat un clavell de gíngebre e un pinyol. E tot açò fets en totes les nous. E mit-les en una solssera, e desobre vaga la mel calenta en guisa que totes se cobren bé, SENT SOVI, Apèndix 61

Història

DIOSCÒRIDES ens parla del terebint en el capítol 72 del Llibre I de la *Materia Medica*. Després de insistir en que la resina de terebintina és la millor, diu que és "*molt convenient pels tísics, neteja el pit, mou l'orina, digereix els humors cruus, relaxa el ventre...*"

Literatura

Amb l'oli de *Pistacia vera* i de *Pistacia lentiscus* es feia el "nard", compost aromàtic actualment extret de la planta amaril·lidàcia *Polianthes tuberosa*.

Los bous.../ varen al toril entrar / que'l tenien prevengut /.../ un toril com per a ells / de cornicabra llaurat, Ros Rom. 173.

Carga de festuchs, Leuda Coll. 1249.

Un quintar de festuchs, Item altres VIII llibres de festuchs confits, doc. a. 1335 (Est. Univ. XIX, 258, 259).

Fastuchs an aytalla conexensa que sien de una clouella e que sien nouells e granats e que aien bell gra de part de dintre, fastuchs de dues clouellas per semblant manera mateixa, Conex. spic. 19 vº.

El nom popular fustet (de l'àrab fústak) es refereix, a més de *Pistacia vera*, també a la planta de la mateixa família *Rhus coriària*:

Quintal de fustet, Leuda Coll. 1249.

Mel, pega, fustet, erba cauquera, doc. a. 1295 (RLR, v, 86).

Carga de fustet, Cost. Tort. IX, X, 10.

Fustet a aytal la conexensa que sia novell e que sia ben groch e que no tingua mundilla, e són bastons llarchs e prims, *Conex. spic.* 19 v°.

Bibliografia

FM-III-145, FPC-II-350, HNPC-VI-239, BC-100, PMCV-59, FQ-442, PHMT-140, DASH-291, QSMB-538

APIACEAE

63 23 36.5%

En medicina homeopàtica s'usen a més de les espècies esmentades més envant en el text: *SUMBUL* (*Ferula sumbul*, per determinats símptomes nerviosos - insomni en alcoholisme crònic, corea, epilèpsia, palpitations, neuralgies-), *ANGELICA* (amb característic desitj d'alcohol), *AETHUSA* *CYNAPIUM* (alteracions nervioses i gastrointestinals, amb marcada intolerància a la llet), *HYDROCOTYLE ASIATICA* (en inflamació intersticial i proliferació cel.lular, amb hipertrofia i induració del teixit connectiu); *PELLANDRIUM AQUATICUM* (*Oenanthe phellandrium*: els símptomes respiratoris catarrals són els més importants en la pràctica clínica); *OENANTHE CROGATA* (en determinats tipus de convulsions); *CICUTA VIROSA* (en afeccions espasmòdiques i convulsives).

31. *Ammi majus*

L.....Ma Me

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Estaca-rossins (Ma.). Ammió. Siscla. Cast.: Ameo. Fra.: Ammi des boutiques. Ital.: Capo bianco. Ale.: Ammi. Angl.: Bishop's weed.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, erecta, fins a 80 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tija dreta, ramificada, estriada, poc foliosa. Fulles polimorfes, glauques, molt dividides. Flors en umbel.les de nombrosos radis -

fins a un centenar-, filiformes, blanques. Fruit petit, en aqueni, oval, glabre, amb costelles prominents, primes. Floració: primavera i principi d'estiu.

Hàbitat

Es troba del nivell de la mar fins a 600 m., pertot arreu als camps de cereals, rostolls, damunt sòl poc permeable. *Secalio mediterraneum* (associada a *Polycnemo-Linarietum*). Poques vegades puja a la muntanya submediterrània.

Part utilitzada

Els fruits. De vegades l'arrel i la planta sencera.

Composició química

Les furocumarines derivades del psoralè (xantotoxina, bergaptè) li donen les propietats fotosensibilitzants. A més conté tanins, glucòsids, oli fixe, oxalat de calci, cel.lulosa, mucíl·lags, gomes, i petites quantitats d'oli essencial.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. L'estaca-rossins, com moltes de les plantes d'aquesta família de les Apiàcies (antigament Umbel.líferes), té propietats diurètiques i carminatives, a més de tòniques i estimulants. Per l'acció fotosensibilitzant, pot ajudar en casos lleus de vitiligen, leucodermia i psoriasi, aplicat damunt la pell. La presa excessiva d'aquesta planta pot produir vòmits, dolor abdominal, diarrea i mal de cap. Els malalts hepàtics i renals no poden emprar-la, perquè s'han descrit casos de cirrosis i nefritis.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Ammi copticum* (*Carum copticum*) s'usa com a carminatiu.

En medicina marroquí els fruits d'*Ammi majus* són emprats pel tractament del vitiligen, per via interna i externa.

Fórmules i preparacions

S'usen l'extracte fluïde i la tintura (per via externa), i la pols de les llavors.

Història

Els àrabs ja l'usaven en el segle XIII pel tractament de la leucodermia.

Literatura

Lo ui de la decocció d'estaca roci molt en val, Tres. Pobr. 19

Bibliografia

FM-III-263, FPC-II-457, BC-208, RT-225, PHMT-145, QSMB-683

32. *Ammi visnaga*

(L) Lam.....Ma

Ammi, de *ammós*, arena. *Visnaga*, de *bixnaca*, paraula àrabica que significa pastenaga.

Sinonímia. Denominacions

Daucus visnaga

Cat.: Bisnaga. Escuradents. Fonollassa blanca. Visnaga. Cast.: Biznaga. Port.: Paliteira. Basc: Biznaga. Fra.: Herbe aux cure-dents. Ital.: Erba cura denti. Ale.: Bischofskraut. Angl.: Toothpick amni.

Descripció botànica

Herba anual o biennal, glabra, fins a 80 cm. d'alçària, més robusta i foliosa que *A. majus*. Arrel axonomorfa. Tiges robustes, dretes, ramoses, estriades a la base i solcades a l'àpex, cobertes de fulles. Fulles inferiors pinnatisectes, les altres 2-3-pinnatisectes, de lacínies canaliculades, enteres, agudes, linears, de color verd fosc. Flors en umbel·les de radis nombrosos, blanques. Bràctees de lacínies linear-filiformes. Fruit en

aqueni, petit, oval, de tast molt amarg. Floració: estiu.

Hàbitat

En els camps i llocs humits, síquies i torrenteres, vegetació ruderal, a sòls poc permeables. *Ruderali-Secalieta*. Regió mediterrània. A Mallorca: Albufera d'Alcúdia. Manacor, Montuiri, Santa Margalida, Sa Pobla, Vilafranca.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Conté productes de les furanocromones: quelina (0.4%), quelol, visnagina, a més de piranocumarines (visnadina), oli fixe, glúcids, flavonoides (kenferol, quercetol, mirceol), fitosterols, àcids oleic, palmític, petroselínic, linoleic.

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats relaxants de la fibra muscular llisa: és un diurètic i un excel·lent antiespasmòdic i vasodilatador coronari. És emprada des de temps immemorials a Egipte per a eliminar les pedres dels ronyons o càlculs urinaris, ja que relaxa la musculatura de l'uretra. També en còlics hepàtics i nefrítics. La fonollassa blanca s'ha emprada per a prevenir l'angina de pit, pel fet de dil·latar els vasos sanguinis i activar la circulació de la sang. L'efecte és de llarga durada, ja que les furanocromones s'eliminen lentament. La funció dil·latadora de la musculatura bronquial fa que hagi estat emprada per l'asma bronquial i la tos irritativa. Externament és fotosensibilitzant: en ús tòpic pot ser d'utilitat en el vitiligen i l'alopecia areata.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí, la decocció dels fruits en gargarismes s'empra en inflamacions de la boca i odontàlgies. Per via oral, en diabetes, palpitations, molèsties renals i de la bufeta urinària. En fumigacions, pels vertigens i cefalees. Els fruits, com a descongestionant prostàtic.

Fórmules i preparacions

Els fruits, en infusió. També la pols, l'extracte sec, l'extracte fluid i la tintura mare. La quelina s'empra en injeccions intramusculars, 50-300 mg/dosi, tres vegades al dia. A dosis altes pot produir insomni, cefalea, vertigen, nàusees, vòmits i sudoració profusa. La visnadina, com antiespasmòdic, és tres vegades més activa que la papaverina.

Història

Els antics àrabs la consideraven una panacea.

DIOSCÒRIDES anomena *Dauco* a aquesta planta, de la que en cita tres espècies: "*La llavor de cadascuna d'elles té la força d'encalentic. Beguda, provoca l'orina, la menstruació i el part; millora els torçons de ventre, minva l'antiga tos...*", DIOSC III 78

Bibliografia

FM-III-260, FPC-II-457, BC-209, FQ-490, JLB-111, VP-461, RT-226, KUKL-229, MAUG-652, PHMT-147

33. *Anethum graveolens*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Peucedanum graveolens

Cat.: Anet. Anet pudent. Fonoll pudent. Comí. Cast.: Eneldo. Port.: Endro. Basc: Ezamillo. Fra.: Aneth. Ital.: Aneto. Ale.: Dill. Angl.: Dill.

Descripció botànica

Planta anual, glaucescent, erecta, glabra, de color verd blavenc, ramificada, fins a

60 cm. d'alçària. Arrel llarga, fusiforme. Tija llisa, estriada, buida. Fulles pinnatisectes, dividides en lacínies filiformes. Umbel·la grossa amb radis desiguals. Pètals enters, grocs. Fruit en diaqueni, comprimit, el·líptic, marronenc. Tota la planta amb flaire característica, feixuga, poc agradable. Floració: primavera.

Hàbitat

D'origen asiàtic, de terrenys arenosos i a la vora dels rius, es troba a les terres mediterrànies poc plujoses, guarets i erms de les terres meridionals. De vegades puja a l'estatge montà. Els redols on creix l'anet provenen d'antics cultius. *Ruderali-Secalieta*. Cultivada ocasionalment a les Illes Balears.

Part utilitzada

Els fruits (*Fructus Anethi*).

Composició química

Conté essència, amb carvona (30%), d-limonè, felandrè, anetè, dilapiol i miristicina; a més de mucíl·lag, matèries minerals, cumarines, flavonoides, sucres, aleurona, àcids fenòlics i oli fixe amb sitosterol.

Acció farmacològica. Indicacions

Com les apiàcies en general, té propietats tòniques digestives, estomacals i carminatives, útil en espasmes gastrointestinals i meteorisme. És un excel·lent remei en les flatulències dels infants, en forma d'aigua destil·lada, infusió o oli essencial. Afavoreix la producció de llet (galactogog) i és també un bon diurètic. És útil com espasmolític en dolors menstruals. En aplicació externa és antisèptic, per la desinfecció i neteja d'úlceres, cremades i ferides. El Dr. Leclerc recomana la infusió en els pacients nerviosos per a disminuir els

vòmits i el sanglot. L'oli essencial pot causar fotodermatitis (pel seu contingut en furanocumarines) i convulsions a dosis elevades. També és tòxic pels insectes, pels efectes de la carvona i la miristicina, i augmenta considerablement l'acció dels insecticides de síntesi.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica les llavors i l'oli d'*Anethum sowa* s'empren com a digestiu, laxant i per paràsits intestinals, tos i vòmits; també en anorèxia, indigestió, flatulència, expectorant, diurètic, emmenagog i galactogog.

En medicina marroquí, la decocció dels fruits és emprada pels desordres intestinals dels nadons. La infusió concentrada té efectes emètics. Els fruits s'empren en fórmules màgiques.

En medicina mexicana *Anethum graveolens* s'usa en molèsties estomacals i biliars.

Fórmules i preparacions

La infusió, tant en ús intern com extern, és la forma més emprada, a més de pols, oli essencial i tintura mare. L' Janet és emprat com a aromatitzant per a corregir el sabor en moltes preparacions farmacèutiques de fitoteràpia.

Cultura popular

Els grecs tenien molt d'apreci pel perfum d' Janet. A l'Edat Mitjana era una de les plantes màgiques emprades per a fer encanteris. Actualment l' Janet és sovint utilitzat en la cuina casolana com a condiment: les fulles tendres en salses, sopes i peix; les llavors en pastisseria i per a posar amb cogombres en conserva; el vinagre de les llavors per a les ensalades; l'oli d' Janet, amb les llavors macerades, per a condimentar les sopes.

Història

El Papir d'Ebers, escrit a Egipte devers 1700 aC, indica la utilització de l' Janet com a planta medicinal i condimentària. DIOSCÒRIDES diu de l' Janet (*Anethon*): "*La bullidura de les fulles i les llavors de l' Janet ben sec, augmenta la llet, resòl les ventositats, atura els torçons de ventre, restreny les cambres i els vòmits lleugers, provoca l'orina, emboira la vista i, begut molt sovint, consumeix l'esperma*", DIOSC III 63

Literatura

¿No és veritat que, un cop aplanada, hi escampa l' Janet i sembla el comí, després posa el blat i l'ordi i l'espelta de les vores?, Is 28:25

L' Janet creix silvestre a Palestina. Quan era cultivat, en temps bíblics, hi havia l'obligació de separar-ne una part com a impost als sacerdots: Ai de vosaltres, escribes i fariseus hipòcrites, que pagueu el delme de la menta, del fonoll i del comí, i heu abandonat les coses més greus de la Llei: la justícia, la misericòrdia i la lleialtat!, Mt 23 : 23

Bibliografia

FM-III-247, FPC-II-434, HNPC-VI-251, FQ-500, JLB-235, VP-192, RT-227, HL-163, MH-255, POTT-108, PHTM-148, DASH-143, GOGTE-461

34. *Apium graveolens*

L.....C

Apium, del grec *apion* i del celta *apon* (aigua), nom que es dóna a diverses apiàcies o umbel·líferes que viuen a llocs embassats. *Graveolens*, nom donat per Linneu, per la flaire greu i feixuga.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Api. Api bord. Àpit bord. Api de riu. Àpit. Àbit. Àbit bord. Gata-rabiosa. Cast.: Apio. Port.: Aipo-dos-pantanos. Basc: Perretxilleze. Fra.: Céleri. Ital.: Appio palustre. Ale.: Sellerie. Angl.: Celery.

Descripció botànica

Herba biennal o anual, aromàtica, lluent, glabra, fins a 80 cm d'alçària. Arrel carnosa, prima, fusiforme. Tiges dretes, carneses, fistuloses, ramificades, fortament solcades. Fulles gruixades, suculentas, lluentas, pinnaticompustes, de color verd fosc. Follols en general trilobats. Flors en umbel·les petites, nombroses, curtament pedunculades, de color blanc verdenc. Calze sense limbe. Pètals enters. Fruit glabre, petit, esferoïdal, comprimit pels costats, marronenc. Aquenis de 5 costelles filiformes. Flaire característica. Floració: primavera-estiu.

Hàbitat

Es troba a llocs humits, albuferes, camps d'arròs, canals de drenatge, terrenys salabrosos, jonqueres. *Phragmitetalia*, *Bidentetalia*, de 0 a 1200 m. A Mallorca: a Pollença, Alcúdia, Sóller. La var. *dulce*, de fulles aromàtiques i arrel prima, no comestible, es cultiva als horts com a condiment. La var. *rapaceum*, d'arrel gruixada, comestible, fistulosa a vegades, també cultivada, és rica en vitamina C.

Part utilitzada

Les fulles, els fruits i les arrels. També l'oli essencial (*Ol. Apii graveolentis seminum*).

Composició química

Conté oli essencial amb limonè i b-selinè, heteròsids flavònics, glucòsids, vitamina C, inosita, manita, àcids orgànics (a.tartàric, cítric, fumàric, succínic, màlic). L'apiína es troba a tota la planta. Els fruits contenen més quantitat d'essència que les altres parts de la planta.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta diurètica i eupèptica (que millora la digestió). S'usa també en

molèsties de la menstruació i per a activar la circulació venosa, útil en hemorroides i congestió hepato-renal. Les llavors tenen una lleugera acció tranquilitzant i anticonvulsivant (Kulshrestha, 1970). En experimentació animal s'ha vist que l'extracte d'api provoca una gran disminució de la tensió arterial en el conill. En ús extern és una planta vulnerària, per a cloure llagues, cremades, úlceres i ferides. Per la vitamina C que conté, el suc de la planta és útil en llagues de la boca i la gargamella. Convé evitar l'administració en afeccions renals agudes, per la possibilitat d'augmentar les molèsties. L'apiína pura té propietats avortives en animals. No convé que en prenguin les dones embarassades. És emprat per a retirar la llet de les dones que crien.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa es considera digestiu, refrescant i tònic. El suc es recomana en alteracions digestives dels infants.

En medicina filipina *Apium graveolens* s'usa com a diurètica i emmenagoga.

En medicina marroquí, les arrels i els fruits en decocció s'empren com a diurètic, i en cataplasmes com a resolutius. La pols dels fruits en malalties de l'estómac i com a afrodisiac. Molt emprada en la composició de sopes i brous.

En medicina mexicana *Apium graveolens* s'usa en trastorns digestius, hepàtics i renals. També en reumatisme, mal de cap i asma.

En medicina homeopàtica APIUM GRAVEOLENS provoca dolors reumàtics cervicals i a la regió sacra, dismenorrea, retenció d'orina, cefalea pulsàtil, sensació d'inflor a la cara, gargamella i mans, entre d'altres símptomes. A més, no té sensació de cansament encara que dormi poc o gens.

Fórmules i preparacions

La forma més usada és en infusió dels fruits al 5%, una taça després de cada menjada. A més, s'usa en decocció, pols, oli essencial, suc, extracte fluide i tintura mare. L'infusió de l'arrel és també molt útil. L'apotecari Palau i Ferrer recomana per l'afonia, l'asma i la tos crònica el decuit de les fulles al 3%: quan encara es tebi, afegir a mig litre d'aquest decuit 250 cc de llet, i pendre un tassó gran en dejú, tres vegades al dia durant dos dies. El conegut xarop d'api compost o XAROP DE LES CINQ RELS (*Syrupus ex quinque radicibus*) de propietats diurètiques i aperitives, es prepara amb *Apium graveolens* (api), *Foeniculum vulgare* (fonoll), *Ruscus aculeatus* (cirerer de Betlem), *Asparagus officinalis* (espàrec) i *Petroselinum sativum* (julivert). La farmacopea de 1926 aconsella la preparació amb 80 g de cada planta, 640 g de sucre i aigua bullint (aquae fontanae). Coure fins a l'evaporació d'una tercera part (coquantur ad tertiae partis consumptionem). En ésser freda l'infusió, colar i espremer el residu. Deixar sedimentar i decantar. Afegir el sucre (*expressa additis Sacchari albi*) i colar. La farmacopea danesa de 1772 indica encara 8 unces de vinagre de vi a coure amb el xarop. Pendre a dosis de 15-30 g.

Cultura popular

En medicina popular l'àpit és emprat en aplicació externa de les fulles picades, crues amb sal i vinagre o escaldades, com a vulnerari i per a fer madurar bonys i foruncles. S'aconsella també menjar l'arrel fresca cultivada com a lleuger tònic nerviós i per a millorar les molèsties reumàtiques. Segons Grinyó (1976), a l'Edat Mitjana era emprat per a saber el sexe dels futurs fills: es col·locava un brot d'àpit damunt del cap

de la dona embarassada, sense que se n'adonés, s'esperava que pronunciés el primer nom propi d'home o dona i, segons fos aquest, se sentenciava el sexe del futur nadó. És una de les apiàcies més importants en agricultura. És molt utilitzada a la cuina, com a verdura, en ensalades, sopes, escaldums, i com a aromatitzant.

Història

CURSACH qualifica l'api (*Apium graveolens*) com "*antifebrilis, carminans, diuretica, emmenagoga, pellens, repellens, sudorifera, resolvens, sedans, discutens, subnarcotica*". Recomana la planta en la supressió de la menstruació i l'orina, contusions, febres, escorbut, alteracions de les genives, refredats, etc.

DIOSCÒRIDES parla de les diferents espècies d'api: el capítol 71 és de l'*eleioselinon* (que els romans anomenaven *Apium rusticum*) i diu: "*L'eleioselinum, que vol dir api dels estanys, creix a llocs aquosos i és més gran que l'api domèstic i efiç per a les mateixes coses*". L'api domèstic (*selinon kepaion*), del capítol 70, és recomanat per "*...provocar l'orina, resoldre les ventositats, socórrer als qui han estat mosegats de serp...en mescles per a mitigar el dolor...i en els remeis contra la tos*", DIOSC III 70-74

Literatura

Prin livistic, api, fuyles de col, Nudr. ocel 22.
Preneu apit e euols, Dieç Menesc. I, 9 vº.
Pendre such de donzell e de api e sagi, id., ibid, II, 34 vº

L'api és el *selinon* de l'Odissea.

Bibliografia

FM-III-256, FPC-II-453, HNPC-VI-251-404, PMCV-234, BC-210, FQ-487, PPF-22, GRIN-108, CSCH-151, VP-89, RT-229, MH-182, POTT-74, SCH-269, CLK-I-145, VMLN-148, STUT-42, KAN-414, PHMT-149, QSMB-682

35. *Apium nodiflorum*

(L.) Lag.....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Helosciadium nodiflorum.

Cat.: Gallassa (Ma.). Api de síquia (Me.). Creixenera. Créixens bords. Creixen bord. Cast.: Berraza. Angl.: Fool's Watercress.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 80 cm. d'alçària. Arrels fasciculades. Tiges estriades, ramoses, fistuloses, radicans als nusos inferiors. Fulles pinnaticompostes, lluent, verdes. Flors en umbel·les, nombroses, oposades a les fulles, verdencues. Dents del calze molt petites. Pètals ovals, enters, blanquinosos. Fruit oblong o oval, comprimit pels costats. Aquenis amb costelles filiformes, prominents, iguals. Carpòfor enter. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Síquies i llocs humits, fonts, recs i rierols, amb aigües somes i tranquil·les. Holàrtica. Europa mediterrània. A Mallorca: Sóller, Andratx, Sa Pobla, Artà, Lluc, Puigpunyent.

Part utilitzada

Per la seva toxicitat, no s'utilitza en medicina.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta verinosa, que es pot confondre amb els créixens (*Rorippa nasturtium-aquaticum*).

Bibliografia

FM-III-257, FPC-II-453, HNPC-VI-251

36. *Berula erecta*

(Hudson) Coville.....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Sium angustifolium. *S. erectum*. *Berula angustifolia*.

Cat.: Galassa (Ma.). Cast.: Arzafraga. Angl.: Water Parsnip (*S. latifolium*).

Descripció botànica

Herba perenne, fins a 80 cm. d'alçària. Rizoma estolonífer. Tiges fistuloses, glabres, estriades. Branques difuses, esteses. Fulles llustroses, pinnatipartides les inferiors, sèssils sobre una beina peciolar les superiors. Flors en petites umbel·les, oposades a les fulles, blanques. Pètals escotats, transovats. Fruit globulós, petit, dídim. Aquenis amb costelles filiformes. Floració: maig-juliol.

Hàbitat

Llocs humits, canals, síquies, bassiols, gorgs, en aigua corrent poc profunda. *Glycerio-Sparganion* (> *Phragmitetalia*). De ran de mar a l'estage montà. Quasi cosmopolita. A Mallorca: Sa Pobla, Alcúdia, Andratx, Pollença.

Part utilitzada

Les fulles. Les arrels són verinoses. El ramat porcí i oví pot menjar les fulles sense que li faci mal, però les vaques lleteres no n'han de menjar, perquè dona un tast desagradable a la llet.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica.

Terapèutica comparada

En medicina mexicana *Berula erecta* s'usa en afeccions hepàtiques i disenteria.

Història

Antigament les fulles es van usar com a estimulants, diurètiques i emmenagües.

Bibliografia

FM-III-242, FPC-II-421, BC-206, MH-617

37. *Bunium bulbocastanum*

L.....Ma Ca

Bulbocastanum, pel petit tubercle de l'arrel principal.

Sinonímia. Denominacions

Bulbocastanum incrassatum

Cat.: Castanyola. Seraions. Cast.: Castaña de tierra. Ita.: Nabone salvatico.

Descripció botànica

Herba vivaç, erecta, verda, ramificada, glabra, fins a 60 cm. d'alçària. Arrel subglobulosa, grossa, de 2 cm. de diàmetre. Tiges dretes, solcades, primes, poc fullades, ramificades des de la base. Fulles radicals pinnatisectes, llargament peciolades, triangulars; les superiors subsessils. Flors en umbel·les de 8-14 radis, blanques. Calze de dents molt curtes. Pètals emarginats. Fruit comprimit lateralment, oblong, ovoide. Floració: primavera i quasi tot l'any.

Es considera un gènere difícil i encara mal conegut, semblant a *Conopodium*, amb el que es pot confondre.

Hàbitat

En terres cultivades i erms pedregosos. Contrades marítimes. *Quercetea ilicis*. Mallorca: Sóller, Deià, Andratx, Santa Ponça, Esporles, Felanitx, Teix, l'Ofre. Europa central i meridional. Àfrica septentrional.

Part utilitzada

El tubercle.

Composició química

Poc coneguda: conté tanins, a més de fècula, proteïnes i sucres.

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa com a astringent en diarrees.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí, els tubercles cuïts baix la cendra, bollits en aigua salada o torrats, són emprats com a comestible. La planta, com a farratge per les vaques, per a augmentar la producció de llet.

Cultura popular

Els bulbs de les castanyoles es donen als porcs com a part de la seva alimentació. Abans de la introducció de la patata a Europa era cultivada per la fècula, ja que els esmentats bulbs són comestibles. El nom de castanyoles s'aplica a les persones curtes d'enteniment:

Més valdria que callessis y dormissis, castanyola: has perdut s'oremus, Ruyra Pinya II, 95.

Quin castanyolas!- va fer la mare, plorant de riure. Oller Bog. 126.

Les castanyoles són uns instruments de música popular, rodones, fetes en os o fusta, amb una cara còncava, que produeixen un so fort i sec i que es fan servir per acompanyar les danses.

Balla y canta fort al so, fent gestos y remanyoles, y en palmes y castanyoles, creu-se qu'ell és y altri no, Flor d'enam. 48.

Alegre com unes castanyoles

Dir es floc amb ses castanyoles

Fer sa mitja castanyola

Història

DIOSCÒRIDES parla de la castanyola o *bounion* en el capítol 125 del Llibre IV de la *Materia Medica*. La recomana per a provocar l'orina, i per a alteracions de la

melsa, de la bufeta urinària i dels ronyons. Aconsella el suc de tota la planta (fulles, tiges i arrels) mesclat amb aiguamel (melicrate).

Bibliografia

FM-III-238, FPC-II-408, BC-208, FQ-492, PHMT-149

38. *Bupleurum lancifolium*

Hornem.....Ma Me Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Bupleurum protractum.

Cat.: Niella (Me.). Garrovereta (Ma.).

Cast.: Bupleuro. Hierba gitana (*B. falcatum*).

Descripció botànica

Herba anual, fins a 50 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges amb branques divergents, ramificades des de la base, flexuoses. Fulles lanceolades, perfoliades, que enrevolten completament la tija, ovato-oblongues, mucronulades, obtuses, de color verd pàl·lid. Flors grogues, en umbel·les de radis molt curts. Involucre nul. Fruit oval, gros, de costelles filiformes. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Es troba pels camps de cereals, sembrats i terres argiloso-calisses. *Secalio mediterraneum*. Comarques mediterrànies marítimes (*Quercetalia ilicis*). Mallorca: Lluc, Alcúdia, Sóller, Marratxí. És més rara a Menorca (Torre Petxina, Alcaufar) i Eivissa (Sant Antoni).

Part utilitzada

L'arrel i les fulles.

Composició química

L'arrel de la planta *Bupleurum falcatum* (que es troba al nord d'Àsia i Europa, usada en medicina xinesa com *Bupleuri*

radix), conté furfurool, saponines, esterols i bupleurumol.

Acció farmacològica. Indicacions

Fou emprada altre temps, segons Barceló i Combis (1879), com a vulnerària (per llagues i ferides), febrífuga i astringent.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa hi ha diverses espècies de *Bupleurum* usades en terapèutica: *Bupleurum falcatum*, com a febrífuga, desobstruent i carminativa, s'usa en pleuritis, icterícia, inflamació gastrointestinal, com a antipirètica i en amenorrea funcional. *Bupleurum chinense* és una planta usada "per a dissipar la calor", emprada en febre alterna amb calfreds, mialgia intercostal, timpanisme abdominal, vertigen, vòmits, malària, "manca de circulació de l'energia", amenorrea funcional. També són emprades les espècies *B. longeradiatum* i *B. scorzoneraefolium*.

En medicina marroquí, *Bupleurum canescens* i *B. dumosum* són conegudes com a tòxiques. En els dromedaris provoca diarrees, alteracions nervioses i mort en els casos greus.

Bibliografia

FM-III-251, FPC-II-440, BC-205, KEYS-197, ICHMM-I-33, ICHMM-II-25, KAN-414, PHMT-150

39. *Conium maculatum*

L. var. *barceloi*..... Me

var. *maculatum*..... Ma Ei Fo

El nom grec de la cicuta és *coneion*, que vol dir "que estimula el desmai", i es refereix també a la forma cònica dels fruits. El terme *maculatum* fa referència a les taques o màcules vermellenques de la tija i els pecíols.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Fonollassa (Ma.). Cicutu. Cicutu major. Ceguda. Ceguta. Ciguda. Fonoll de bou. Julivert de calàpet. Juliverdassa. Julivertassa. Cast.: Cicutu. Perejil lobuno. Port.: Cegude. Basc: Otxerri-belarr. Fra.: Grande ciguë. Ale.: Gefleckter Schierling. Angl.: Common Hemlock.

Descripció botànica

Planta anual o biennal, glabrescent, erecta, ramificada. Arrel fusiforme, carnosa, de color blanc groguenc. Tiges fins a 2 m. d'alçària, estriades, dretes, robustes, ramoses, fistuloses, amb taques de porpra a la base. Fulles blanques, lluent, grosses, pinnades, de color verd fosc, les superiors sèssils, sobre una beina curta, les inferiors amb llarg pecíol, de contorn triangular i tacat de porpra. Flors en umbel·les compostes, glabres, blanques. Calze sense limbe. Pètals transovats. Estils gruixats i curts. Fruit en diaqueni, comprimit pels costats, petit, ovoide, amb costes prominents. Tota la planta fa una olor virosa fètida. Les fulles, esclafades i remullades en aigua de calç o lleixiu, fan olor d'orina de ratolí. Floració: principis d'estiu.

Hàbitat

Créix actualment com a mala herba a tot el món, però abans només es trobava a Àsia. La veiem a les escombreries, herbassars nitròfils de sols humits i camins, des del nivell de la mar fins a l'estatge montà, arreu de les Illes Balears. Rara o absent a les comarques àrides mediterrànies.

Part utilitzada

Les llavors i les fulles (*Herba Conii*).

Composició química

Conté alcaloides derivats de la piperidina, com laconiina, coniceina, conicina i d'altres. La major

concentració es troba a la planta fresca, i disminueix amb el temps, fins a desaparèixer a la planta seca. També hi trobam oli essencial, hesperidina, pigments carotenoides, gomes, pectines, sals minerals, àcid acètic i cafeic. L'alcaloideconiina fou aïllat l'any 1831, i va ser el primer alcaloide vegetal sintetitzat (1886).

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta molt tòxica. S'han usat els fruits immadurs per a provocar cert grau d'analgèsia, com a espasmolític i calmant en dolors neoplàsics i calambres musculars. Foren també emprats en la tos espasmòdica de la cucurutxa i per aliviar els episodis de l'asma bronquial. El Dr. Leclerc l'usava sovint en dolors d'afeccions cròniques d'estómac, de budells i de la bufeta. És d'eficàcia comprovada en espasmes pilòrics i en dispèpsies reflexes d'origen vesicular. En forma de pomada calma les neuràlgies, com la de trigèmin i la ciàtica, perquè els alcaloides s'absorbeixen per la pell. La intoxicació per cicuta, que produeix vertígen, fred, set, diarrea, parestèsies, paràlisi muscular fins a arribar a paràlisi respiratòria i mort, s'ha de tractar ràpidament amb vomitius, purgants, tanins, excitants i respiració artificial, si s'escau. Fins i tot per via externa pot haver-hi casos d'hipersensibilitat, amb erupcions, pruija i vesícules a la pell. El consum de 6 g. de fulles pot provocar la mort d'un adult.

Terapèutica comparada

El metges grecs, llatins i àrabs l'utilitzaven per a tractar processos dolorosos, tumors ("*Cicutu effectum habet in tumore scirrroso abdominis*"), edemes i afeccions de la pell.

En medicina marroquí *Conium maculatum* s'emprava antigament en

neuràlgies, ciàtica i reumatismes. L'arrel en fumigacions contra les picades d'animals verinosos. La planta sencera com a avortiu en tampons vaginals. És ben coneguda com a planta verinosa.

En medicina homeopàtica, el remei CONIUM MACULATUM és caracteritzat per la seva paràlisi ascendent, amb debilitat física i mental, tremolor i palpitations. Afecta sobretot els nervis, els múscles i les glàndules. Provoca induracions de consistència pètria.

Fórmules i preparacions

Aquesta planta és molt tòxica, i el seu ús ha de quedar exclusivament reservat als metges.

La *Pharmacopoea Danica* (1772) cita l'*Emplastrum de Cicuta cum Ammoniaco*, que es fa amb cera, oli d'*Hyoscyamus*, suc i pols de *Conium*, i amoníac.

La dosi màxima és d'1 gr. diari de fruits de fonollassa reduïts a pols. La dosi diària màxima de bromhidrat de coníina és de 15 mgr. en quatre preses. L'alcoholatur es prescribia a dosis de X a XX gotes per dia. La tintura de fulles o de llavors immadures en dosis de X a XL gotes per dia. Cataplasma analgèsica: 10 g. de pols de fonollassa amb 250 g. de pastanaga triturada. Disminueix el dolor en aplicació local. La *pomada de cicuta*, segons el Dr. Leclerc, té la fórmula següent:

Extracte de cicuta.....20 g.

Emplastre sabonós.....60 g.

Pomada camforada.....30 g.

Per la seva toxicitat i fluctuació en el contingut d'alcaloides, actualment aquesta planta ha caigut en desús.

Cultura popular

El suc de la cicuta o fonollassa formava part de l'*Ungüent de Bruixes*, del que hi havia diverses fórmules, que contenien plantes amb principis químics que exercien una acció sobre el sistema

nerviós central i perifèric, com *Atropa*, *Datura*, *Hyoscyamus*, *Mandragora*, *Solanum*, *Cannabis*, *Papaver*, *Conium*, etc. La rondalla mallorquina *Madò Fenoïassa i los seus* (Tom IV), parla dels malnoms d'una família que "*else sabia greu ferm que else diguessin aquests noms, i ja ho crec que sa gent passava prou gust de dir-los-ho per fer-los enrabià, i fins i tot ells amb ells s'ho deien com se gatinyaven*".

Història

Quan el profeta Osees augura més sufriments pel poble d'Israel, per la seva arrogància i llibertinatje, que condueix a una anarquia emmetzinadora, fa referència a la cicuta, per a comparar-la amb un mal judici i suggerir la desesperació i la mort, encara que en algunes traduccions es parli de l'herba metzinosa com l'absenta (*Artemisia absinthium* L.):

"Ja que ara diuen: "No volem rei! I no tenim por de Jahvè, què ens ha de fer?" Parlar perquè sí, jurar en fals, concloure aliances; i el dret floreix com l'herba metzinosa als solcs del camp!" (Osees 10,3-4)

PLINI EL VELL, Nat.hist. 25,95

DIOSCÒRIDES la recomana en "*moltes coses en medicina, com...col.liris que minven el dolor, en llagues i en el foc de Sant Antoni...en polucions nocturnes*", DIOSC IV 80 Diu el metge Andrés Laguna (1566), comentarista de Dioscòrides, que els estornells es mengen les llavors de fonollassa sense que els hi faci mal, però per a les persones és una gran metzina.

CURSACH (1791) la defineix com "*subnauseosa, virosa, venenata, subnarcotica, resolvens, suppuratoria*,

diuretica, deobstruens". Aquest mateix autor diu que els antidòts de la cicuta són: "*Optimum antidotum cicutae est acetum, succus limonum, oxymel, theriaca in aqua vita*".

Literatura

DIONIS.-Tu, el que has de fer, és no afegir res a les teves paraules, sinó aclarir-me els camins pels quals davallarem a l'Hades al més ràpid possible: digue'm un camí que no sigui massa gelat ni massa calorós.

HERACLES.-A veure: ¿quin és el camí que et diré primer? ¿Quin? En tens un que surt d'una sogra i un tamboret: et penges.

DIONIS.-Alto! M'anomenes un camí asfixiant.

HERACLES.-Doncs un senderó que fa drecera i és molt fressat, el del morter...

DIONIS.-¿Potser vols dir la cicuta?

HERACLES.-Justa! Això mateix.

DIONIS.-És un camí glacial i inclement; les cames se't gelen a l'acte, ARISTOFANES, *Les granotes*, 120-125

Com diu el Dr. Leclerc, "*poques plantes han ocupat en la història un lloc tan important com la cicuta, lloc poc envejable, és cert, ja que és el paper mortífer que ha jugat en un dels episodis més tràgics de l'Antiguitat que li ha donat la seva fama: si la cicuta ha fet la grandesa de Sòcrates, la mort de Sòcrates ha fet la reputació de la cicuta*". Aquesta és la transcripció literal que Plató fa de la mort de Sócrates:

Critó, en sentir-lo, va fer un senyal al seu servent, que tenia aprop, el qual sortí i després de passar molt temps, va tornar conduint l'home que havia de donar la metzina; la portava molta en una copa. En veure'l, Sòcrates: Està bé, company, va dir-li, tu ets el qui entens, ¿què em cal fer? -Res més que, un cop hagi begut, passejar-te a l'entorn fins que se t'afeixuguin les cames; després, et pots ajeure. D'aquesta manera la metzina obrarà. Mentre li deia això, va allargar la copa a Sòcrates...Mentre parlava així, contenint la respiració va beure fins al fons, molt decidit i sense repugnància. La majoria de nosaltres fins aquell instant havia reixit força bé a contenir les llàgrimes, però quan el vam veure mentre bevia i, sobretot, quan hagué begut, ja no poguérem aguantar més, i a desgrat de tots els esforços a mi mateix se m'escolaven les llàgrimes a raig, fins que em vaig cobrir el cap i anava

planyent...Ell anava passejant entorn i quan va dir que se li afeixugaven les cames es va ajeure de sobines, tal com li ho havia recomanat l'home. El que li havia donat la metzina l'anava palpant i, de tant en tant, li examinava els peus i les cames. Després, li va estrènyer amb força un peu i li preguntà si ho sentia. Sòcrates va respondre que no. Llavors, féu el mateix amb les canyelles i, anant pujant, ens ensenyà d'aquesta manera com es tornava fred i rígid. I així, tocant-lo, ens digué que quan això li passés prop del cor, Sòcrates se n'aniria. Ja se li havia refredat gairebé tota la zona del baix ventre, quan descobrint-se la cara - perquè la tenia coberta- va dir el que foren les seves darreres paraules: Critó, devem un gall a Esculapi; pagueu-lo i no us n'oblidau. -Està bé, va respondre Critó, però veges si tens alguna altra cosa a dir. Aquesta pregunta no la va respondre; poc després, es va estremir, i l'home llavors el va destapar: tenia la vista fixa. Critó, en veure-ho, li va tancar la boca i els ulls. Aquesta, Equècrates, va ésser la fi del nostre amic, l'home del qual diríem que, dels que hem tractat del seu temps, era el millor, i també el més ple de seny i el més just (PLATO, Diàlegs VII, *Fedó*, 149).

Bibliografia

FM-III-250, FPC-II-436, BC-213, JLB-173, VP-156, RT-231, HL-316, CSCH-137, PHMT-151

40. *Crithmum maritimum*

L.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Crithmum, del grec *crethmós*, fonoll de mar, o *crithé*, ordi, perquè els fruits s'assemblen a l'ordi. *Maritimum*, pel lloc a on es troba.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Fonoll marí. Fenoll marí. Fonoll marí. Fenosa marina. Julivert de mar. Cresta marina. Rapa marina. Cast.: Hinojo marino. Port.: Funcho-maritimo. Fra.: Fenouil marin. Ital.: Finocchio marino. Ale.: Meerfenchel. Angl.: Sea fennel.

Descripció botànica

Herba vivaç, glaucescent, llenyosa a la base, fins a 50 cm. d'alçària. Rizoma gruixat, ramificat. Tiges ascendents, dretes, estriades, flexuoses,

subcarnoses. Fulles de segments linear-lanceolats, bi-tripinnatisectes, carneses, de color verd glauc. Flors blanc verdoses en umbel·les de 15-20 radis curts, gruixats. Pètals rodons, enters. Fruit esponjós, ovoide, amb costes prominents. Costelles del mericarp agudes, prominents. Tota la planta té una flaire aromàtica. Floració: juny-octubre.

Hàbitat

Roques del litoral, penya-segats, encletxes, sovint a primera banda de vegetació fanerogàmica, adaptada a viure en un medi altament salinitzat. *Crithmo-Limonion*. Es troba a les contrades marítimes de totes les Illes Balears, de 0 a 100 m. Cultivat als horts, hi creix molt bé. Europa. Àsia occidental. Àfrica del Nord.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Oli essencial (dilapiol, a-terpinè, critmè), vitamina C.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta ben coneguda pels efectes diurètics i digestius. La vitamina C explica el seu ús en malalties per dèficit d'aquesta vitamina, com l'escorbut en els antics navegants. Avui en dia, pel menjar de la civilització, pobre en vitamines i ric en greixos industrials, també es veuen casos de deficiència de vitamina C. A més té propietats antihelmíntiques, contra els cucs intestinals.

Fórmules i preparacions

L'infús al 5%, la pols, i la planta envinagrada.

Cultura popular

Les fulles de fonoll marí, cullides a principis d'estiu, i adobades en aigua, sal i vinagre, com les tàperes, són un aperitiu indispensable per a menjar amb el pa amb oli i d'altres plats de la cuina popular. Els navegants sempre duïen una bona provisió de fonoll marí envinagrat per les llargues travesses marítimes.

A Cabrera he pensat 30
anar-me'n. Què hi vols venir?
Cercarem fonoll marí
que és molt bo envinagrat

Un mariner me va dir
un dia dematinada
que sa meva enamorada
venia fonoll marí

An el qui té mal de ventre
donau-li per reblanir
un poc de fonoll marí
mesclat amb pega pudenta

A qui passa mal de ventre
jo sé què és bo donar-li:
un poc de fonoll marí
mesclat amb aigo calenta

Cornacelis i malrubí
curen de mal de ventrell
amb un poc de fonoll marí
fe una empasta i posa-la-hi (Me.)

Història

DIOSCÒRIDES diu que el fonoll marí (*krithmon* o *krambe thalassia*) "neix comunament en llocs marítimes i pedregosos. Té les fulles molt gruixades i blanquinoses, com les de la verdolaga, però més gruixades i més llargues, i són salades en tastar-les...les arrels, la llavor i les fulles cuites en vi i begudes són útils a la retenció d'orina i a l'icterícia, i provoquen la menstruació. El *crithmon*

es menja també cruu i cuit i es conserva en salmorra", DIOSC II 118

Literatura

Altra ampolla ab una lliura mija de fenoll marí, doc. a. 1409 (Arx. Gral. R. Val.).

Quant ne voldreu usar rentau-la ab aygua tebia, o vi, y apres feu-ne ansalada ab oli, y desta manera poreu conduyr Fonolls, y Fonolls marins, Espàrechs, la herba banya de Ceruo, Taparas, y otras herbas semblants, Agustí Secr. 133.

Fonoy marí! no haver sigut més resolt!, Vict. Cat., Cayres 123.

EDGAR. Mireu, senyor: ja hi som. Estigueu-vos quiet. Fa por i vertigen de llançar l'esguard per aquest cingle. Tant els corbs com les gralles que voleien per l'aire entre el mar i aquest cim no semblen pas més grossos que els escarabats. A mig camí, n'hi ha un d'enfilat que cull fonoll marí, ofici perillós! (W. Shakespeare, *El Rey Lear*, Acte IV, Escena 4)

Bibliografia

FM-III-242, FPC-II-421, HNPC-VI-253, PMCV-235, BC-201, FQ-497, JLB-334, MH-709

41. *Daucus carota*

L. subsp. *carota*.....Ma Me Ei Fo Ca Dr
subsp. *maximus*.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Daucus, del grec *daucón*, pastenaga.
Carota, del celta *kar*, vermell.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Pastenaga. Pastanaga vera. Pastanaga borda. Pastenagueta. Botxes. Carlota. Carlota borda. Fonollassa. Safranària. Safranòria. Safanòria borda. Cast.: Zanahoria. Port.: Cenoura. Basc: Pastana. Fra.: Carotte. Ital.: Carota selvatica. Ale.: Gemeine Mohrrübe. Angl.: Wild Carrot.

Descripció botànica

Planta biennal (silvestre) o anual (cultivada), eriçada, fins a 80 cm. d'alcària. Arrel axonomorfa. Tiges estriades. Fulles inferiors pinnatisectes. Flors rosades o blanques, en umbel·les de 8-40 radis, planes, amples i bastant grans. Flors exteriors de cada umbel·la asimètriques. Umbel·lula en posició central amb una sola flor negra petita. Umbel·les que es tanquen progressivament en forma de niu a mesura que els fruits van madurant. Bràctees de l'involucre dividides. Pètals escotats. Fruit en diaqueni elipsoidal, comprimit dorsalment, ovoide, amb agullons que s'enganxen fàcilment a la roba i als pèls. Aquenis amb 9 costelles. Floració: quasi tot l'any. El tacte és aspre per estar coberta de pèls rígids És una espècie variable amb quatre subespècies no sempre ben definides.

Hàbitat

Es troba a prats, vores de camins i carreteres, marges, camps sense cultivar, guarets, escombreries i llocs herbosos subnitròfils. Holàrtica. És una de les apiàcies o umbel·líferes més freqüents a tot el país.

Part utilitzada

L'arrel i les llavors.

Composició química

Les llavors contenen oli essencial amb a-pinè, daucol, geraniol, cariofilè, b-bisabolè, limonè, àcid isobutíric i asarona. Les arrels tenen una composició molt complexa: son riques en pectines i carotenoides (provitamina A), a més de sucres, matèries nitrogenades, proteïnes, fibra, vitamines B, C, D, E i F, flavonoides, àcids orgànics, asparagina, minerals i essència, entre d'altres. Les fulles contenen els alcaloides pirrolidina i daucina i diverses porfirines que estimulen la

hipòfisi i augmenten la producció d'hormones sexuals.

Acció farmacològica. Indicacions

L'arrel de la varietat cultivada (subsp. *sativus*) és molt salutífera per la gran quantitat de vitamines que conté. S'usa en l'avitaminosi i l'anèmia dels adolescents, afeccions de la pell (acné, foruncles, psoriasi, èczemes, sedes, ulceracions, cremades) i de la vista (miopia progressiva, hemeralopia, retinopaties). Bullida amb arròs és útil en diarrees dels infants, pel seu contingut en pectines i mucíl·lags urònics. També té efectes antihelmíntics, contra els cucs intestinals. Bullida amb llet pot millorar la tossina, refredats i asma. La pasta de l'arrel, passada pel murter, té propietats vulneràries: ajuda a cloure les llagues i úlceres, amb un efecte benèfic en casos d'acné i pruíja de la pell. Té un lleuger efecte hipoglucemiant. L'arrel de la planta silvestre és comestible i diurètica. Els fruits són diurètics, i poden disminuir la tendència a la litiasi renal (formació de pedres en el ronyó), per l'efecte irritant de l'oli essencial en el parènquima renal. També són galactògens, antiespasmòdics, carminatius, i milloren els dolors de la menstruació. No és recomanable emprar les llavors durant l'embaràs. Diu el Dr. Leclerc que "*el suc ha donat bons resultats en el tractament de l'impetigen i té un lloc capital en fitodietètica pel carotè, substància capaç, a dosis ímfimes, d'acumular en el fetge grans dosis de vitamina A, de reforçar les reaccions de defensa de l'organisme contra els agents infecciosos i d'augmentar el nombre d'hematíes i llur riquesa en hemoglobina*".

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Daucus carota* s'empra com a digestiva, estimulant, diurètica, emmenagoga i expectorant, i en aplicació local per ferides i hemorroides.

En medicina xinesa *Daucus carota* és una herba per a "treure el vent", per les diarrees cròniques infantils i contra la tenia o solitària. La varietat cultivada s'empra per a "remontar l'energia" o chi, reforçar l'aparell respiratori (pulmons i diafragma) i digestiu (estómac i budells), útil en febres eruptives, com a reconstituent, clarificar la vista, refredats, polidipsia, per a "dissipar la calor" i com antídoto o contraverí.

En medicina filipina *Daucus carota* s'usa com a aliment, diurètic, antisèptic.

En medicina marroquí, els fruits s'empren en alteracions urinàries i diarrees infantils. El suc en loció per a cuidar la pell i el tractament de les cremades.

En medicina mexicana *Daucus carota* s'usa en cucs intestinals, diarrea, tos i per a controlar la diabetis.

Fórmules i preparacions

L'infusió al 5% dels fruits, una taça després de cada menjada. Les arrels, crues o en suc, es consumeixen fresques a voluntat. Si se'n beu molta quantitat durant llargues temporades, la pell pot adquirir una discreta pigmentació groga, sense cap efecte tòxic. L'oli essencial de les llavors s'empra per a aromatitzar locions, cremes i sabons. El suc de l'arrel s'usa en cosmètica com a nutritiu de la pell, tant en aplicació local com begut. L'oli de pastanaga, maceració al 20% de l'arrel triturada en oli d'oliva durant 15 dies, és un bon filtre solar.

Cultura popular

És una planta comestible: menjades en verdura, les dolces arrels i les fulles aromàtiques són molt bones per les

persones, i els animals també la mengen amb gust (ovelles, cabres, conills, vaques). Diuen que si se sembren pastanagues fent tramuntana, no neixen (Gomis), i que bevent infusions de safranàries grogues, es cura la grogor.

L'antic "pastenagat" del segle XIV es fa de la següent manera: Si vols ffer pastenagat amb let de hamelles, se ffa axí: Ages pastanagues blanques, e mit-les a coura. E quant seran ben cuytes, trau-les-ne, e mit-les en aygua ffreda, e para-les. E com seran parades, prim-les entre II telladors, quax qui ffa fformatge. E si y trobes cor, trau-lo'n. E puys, elles premudes, ages un bel morter, e pica-les bé; e mit-les a coura en manera de carabaces. E con dauran ésser cuytes, ages let de amelles que sia ffeta ab el milor brou que ages, e mit-la dins. E mit-hi fformatge entregua ho tellat. E si't vols ni te n'agrades, hi pots metra let de cabres en loc de la let de amelles, SENT SOVÍ, CXIII

Pastanaga i nap, matrimoni ben casat

Pastanaga i nap, sembra'ls aviat

Pastanagues i naps sempre van plegats i germans acabats

A Déu no sia retret i al diable pastanaga

És un pastanaga

Ses faves sembren a l'Horta 40
ses pastanagues també
no sé parlar en foraster
perquè som nat a Mallorca

Història

DIOSCÒRIDES descriu la pastanaga (*staphulinos kepaios*): "la llavor beguda, o aplicada abaix, provoca la menstruació. És útil per la retenció d'orina, el mal de costat, la hidropesía i les mossegades de les feres verinoses...l'arrel provoca l'orina, desperta la virtut genital i, aplicada, arranca la criatura del ventre. Les fulles esclafades i aplicades amb mel, milloren

les llagues que van corcant la carn. La pastinaca hortense és més útil per a menjar, i serveix per a les mateixes coses, però no amb tanta eficàcia", DIOSC III 55

CURSACH la recomana "*in calculo, stranguria, nephritide, lumbricis, cancro scrophuloso; apthis, tussi infantium; phthisi &c*".

Literatura

So és assaber, pastanagues e raves, doc. a. 1311 (RLR, XI, 175).

Altra pot ab sement de pastanagues, doc. a. 1409 (Arx. Patriarca de Val.).

Ab aygua de safanòries, Micer Johan 432
Me ve en la seua sistella plena de palla y en una safanòria d'a vara, Guinot Capolls 76

Qui sembra safanòries no pot collir flors, Casp Proses 101

Bibliografia

FM-III-275, FPC-II-497, HNPC-VI-251, BC-190, CSCH-134, JP-91, PMCV-236, FQ-515, JLB-606, VP-464, RT-233, HL-89, CHEV-198, SCH-66, DASH-346, GOGTE-597, KAN-418, PHMT-154, QSMB-689

42. *Echinophora spinosa*

L.....Ma Me Ei Fo

Echinophora, del grec *echinos*, eriçó, i *phero*, jo duc, per ser una planta molt espinosa.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Equinòfora. Cast.: Zanahoria marina. Zanahoria bastarda.

Descripció botànica

Herba perenne, glauca, pubescent, fins a 40 cm. Arrel gruixada, comestible. Tiges robustes, erectes, solcades, anguloses, ramificades. Fulles bipinnatisectes, carneses, rígides, curtament peciolades, amb lòbuls espinosos a l'apex. Flors polígames, radiants, blanques. Umbelles de 4-8 radis, gruixats, desiguals, pubescents. Calze de 5 dents espinoses.

Fruit comprimit, oblong. Aquenis amb cinc costelles poc prominents, envoltat per flors estèrils. Floració: juliol-octubre.

Hàbitat

Arenals marítims i dunes del litoral. Poc abundant. *Ammophiletum* (> *Ammophiletalia*). *Quercion ilicis* i *Oleo-Ceratonion*.

Part utilitzada

L'arrel.

Fórmules i preparacions

L'arrel és comestible i molt aromàtica.

Cultura popular

Segons Font i Quer, es recomana per a millorar el fetge, els ronyons i la bufeta urinària.

Bibliografia

FM-III-232, FPC-II-394, FQ-483, POLU-857

43. *Eryngium campestre*

L.....Ma Me Ei

Eryngium, del grec *eruggarein* (eructar), per emprar-se en flatulències i eructes.

Campestre, del camp.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Card girgoler. Card corredor (Ma.). Card panical (Me). Centcaps. Espinacal. Panical. Panical blanc. Panicalt. Card perical. Card parnical. Card pernical. Card quirical. Cast.: Cardo corredor. Port.: Cardo corredor. Basc: Txori gardu. Fra.: Chardon roulant. Ital.: Iringo. Ale.: Mannstreu. Angl.: Field eryngo.

Descripció botànica

Herba anual, espinosa, de color verd grisenc, fins a 60 cm. d'alçària. Rizoma gruixat, llarg fins a 1 m., aromàtic, negrenc. Tija dreta, ramificada, corimbosa. Fulles espinoses, coriàcies,

grans, molt dividides. Flors en capítols ovoïdes, blanques. Inflorescència corimbiforme, ampla, amb 25-100 glomèruls. Fruit amb escames espinoses, ovoïde. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Camps incults, erms, prats eixuts, voreres de camins, del nivell de la mar fins a 1.000 m. Molt abundant. Terres argiloses i calcàries. Pastures de sòl eutròfic. *Aphyllanthion*, *Brometalia erecti*, *Brachypodietalia phoenicoidis*. Regió mediterrània i estatge montà, del dom. de l'*Oleo-Ceratonion* al del *Fagion*. Les abelles xuclen la flor i les cadernereres cerquen els fruits del card girgoler.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Conté saponòsids, sals minerals, resina, goma, matèries tàniques, àcid glicòlic, àcid cafeic, àcid clorofènic, cinesina, inulina, essència i sacarosa.

Acció farmacològica. Indicacions

És molt emprat com a diurètic (per les saponines que conté), en cistitis, prostatitis, uretritis, litiasi renal, hiperuricèmia, augment de clorurs a la sang, gota, hipertensió arterial i d'altres problemes dels ronyons. Touchard (1925) va demostrar que la decocció d'arrel de card girgoler "*fa triplicar el volum d'orina, augmenta l'eliminació de clorurs, fa desaparèixer l'albuminúria i els edemes en els nefrítics...*" El Dr. Leclerc (1939) relata els "*feliços resultats*" del panical en "*reumatisme amb congestió de fetge i ronyons*". És útil en la dismenorrea (dolors de menstruació), i com a diaforètic (per a estimular la sudoració) i expectorant en bronquitis i refredats.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí, les fulles en infusió s'empren com a depuratiu, diurètic i laxant. Les arrels i les fulles tendres són comestibles. L'arrel d'*Eryngium ilicifolium* s'empra, en pols o en decocció, com a diurètic, depuratiu, diurètic i espermatogènic. L'arrel d'*E. triquetrum* es menja crua pels refredats i les amigdalitis infantils.

En medicina mexicana *Eryngium carlinae* s'usa per alteracions renals, gastritis, problemes biliars. L'espècie *E. foetidum* en diarrees, meteorisme i com a estimulant de la gana. L'espècie *E. heterophyllum* pel "mal de orín", bronquitis i alteracions de l'estómac. L'espècie *E. momocephalum* pel "mal de orín" i la tos.

Fórmules i preparacions

La decocció de l'arrel al 5%, una tassa després de cada menjada. També s'usa la tintura mare. Les *cinc arrels aperitives* de les antigues farmacopees són les de card girgoler (*Eryngium campestre*), gram (*Cynodon dactylon*), taparera (*Capparis spinosa*), rogeta (*Rubia tinctorum*) i ugó (*Ononis spinosa*).

Cultura popular

El nom de *card girgoler* li vé per la gírgola comestible (*Pleurotus eryngii*), molt cercada i apreciada, que se sol fer damunt les arrels. El nom de *card corredor* és per la forma de disseminar-se: quan la planta s'asseca, es trenca per la base i el vent la fa córrer, escampant arreu els fruits. Diu Barceló i Combis (1879) que l'arrel és diurètica i emmenagoga. Joan Pellicer (2000) diu que és "*una de les plantes silvestres de més anomenada i mèrit entre les gents del camp valencià*": s'usa contra l'escaldat de la suor, contra el mal de

queixal i les hemorroides, com a vulnerària (llagues i ferides) i per a picades de serps, etc. Els *pólvors de Xixona* (Blasco, 1804), antídod contra picades, es fan amb la pols d'*Eryngium campestre*, *Echium vulgare*, *Alyssum spinosum* i *Micromeria fruticosa*. De l'India venen els contes dels animals que es defensen de les picades de serp amb una herba vulnerària quasi màgica, llegenda transmesa a Occident amb Pli en la seva *Naturalis Historia*. Al Pirineu hi ha la creença que el panical blanc (*Eryngium bourgatii*) o la ruda (*Ruta graveolens*) ajudava als mostels (rates paniqueses) i llangardaixos a curar-se de les ferides produïdes després d'haver-se barallat amb les serps. La rondalla "*La flor del panical*" es refereix a aquest tema. També es deia que l'arrel de panical minva les escaldadures de les llargues caminades.

Qui sembra cards, espines cull

Per l'abril, arrenca un card i en naixeran mil

Dins un camp de Son Fortesa
un card negre, gros, hi ha
set dies m'hi vaig pegar
i no el vaig porer tomar.
Mirau si té fortalesa!
I d'una branca cruixida
que aquest card negre tengué
m'hi va judicar un fuster
de posts una gran partida

Història

DIOSCÒRIDES diu que "*l'erungion provoca la menstruació i l'orina, cura els torçons de ventre i resòl les ventositats*", DIOSC III 22

CURSACH la recomana "*in calculo, sterilitate, hydrope, menstruorum, et urinarum retentione; hepaticis vitiis;*

febre quartana; convulsionibus, morbis comitialibus; leucoplegmata, gonorrhoea &c".

Literatura

Cerques pel món la flor del panical?, Sagarra Comte 237.

Entre els panicals i les esparragueres, Einer Capcigrany 149.

Per confeir la reyll del penicalt, Flos medic. 197.

Que sia denejat de cards si n'hi ha, Epist. Pere 184.

E troba cards per voler cullir flos, Ausiàs March CII.

Lo camp del món té cent cards, Maura Aygof. 44.

Ompliu de cards les meves vies, Colom Juven. 177.

Bibliografia

FM-III-230, FPC-II-392, HNPC-VI-249, BC-214, PPF-35, CSCH-133, JP-99, PMCV-237, FQ-478, JLB-149, VP-135, RT-234, MH-407, PNC-114, SCH-248, HL-76, VML-713, CLK-714, GOM-236, PHMT-155

44. *Eryngium maritimum*

L.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Maritimum, perquè es fa a la vora del mar, als arenals.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Card marí. Card panical marí. Panical marí. Castellà: Cardo corredor marino. Port.: Cardo-rolador. Fra.: Panicaut. Angl.: Sea Holly.

Descripció botànica

Herba perenne, robusta, glabra, molt espinosa, glauca, blavosa, fins a 30-60 cm. d'alçària. Rizoma llarg, amb estolons subterranis. Tija ramificada a la part superior, erecta. Fulles espinoses, dentades, coriàcies, amb nervis blancs prominents. Flors en capítols globulosos, pedunculats, grossos, blavenques. Fruit ovoide, gros, amb

escames agudes espinoses. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Arenals marítims, dunes del litoral. *Ammophiletea*. Doms. del *Quercion ilicis* i de l'*Oleo-Ceratonion*. Es troba al litoral de totes les Illes Balears. Europa. Àfrica del Nord. Àsia occidental.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Conté mucíl·lags i saponines.

Acció farmacològica. Indicacions

L'acció diurètica és més activa que la de *Eryngium campestre*. Touchard (1925) va demostrar els efectes satisfactoris en el tractament de la nefritis crònica albuminúrica o hematúrica. És molt útil com a expectorant en tossina i alteracions bronquials.

Terapèutica comparada

Les arrels d'*Eryngium planum* (Europa central) són usades en la tos espasmòdica, pels saponòsids que contenen, a més de tenir una activitat antimicòtica i antiinflamatòria (Bézanguer, 1980).

En medicina xinesa *Eryngium foetidum* s'usa com a cardiotònic i digestiu.

El remei ERYNGIUM MARITIMUM en medicina homeopàtica és usat en casos de tos, debilitat, afeccions herpètiques i erupcions de la pell. Segons Clarke, és bastant semblant a ERYNGIUM AQUATICUM: dolor a les òrbites, engonals, regió cervical i laringe, sensació de buidor a l'epigastri i debilitat sexual es troben en els dos remeis.

També en medicina homeopàtica ERYNGIUM AQUATICUM és un remei que actua damunt les membranes mucoses:

produeix mucositat groguenca en els ulls, oïdes, nas, boca, budells, uretra i vagina, amb molèsties urinàries, estranguria, cistitis i còlic renal, entre d'altres símptomes.

(*Pèricles*, V, 1, 93)

Fórmules i preparacions

La decocció de l'arrel.

Cultura popular

El cultiu del panical marí com a planta ornamental i medicinal es pot fer fàcilment en un sòl arenós, ben drenat i assolellat. L'arrel es pot trasplantar a la tardor, o fer-ne esqueixos a la primavera. Les llavors són de germinació molt lenta.

Història

Els àrabs consideraven l'arrel del panical marí com a tònica i afrodisiaca, a més d'antiescorbútica. Altre temps es menjava a Anglaterra l'arrel confitada (Grieve, 1980). Diu Andrés Laguna (1566) en els seus comentaris a Dioscòrides, capítol XXIII, Llibre III, que "*l'arrel de l'eringi marítim serveix admirablement per a arrencar els humors gruixats del pit, com la regalèssia vulgar, i encara amb més gran eficàcia, per ésser més calenta i dessecativa*".

Bibliografia

FM-III-230, FPC-II-391, PMCV-237, BC-214, FQ-480, MH-407, KAN-419

45. *Ferula communis*

L. subsp. *communis*.... Me Ei Fo
subsp. *glauca*.....Ma

Ferula, de *ferire*, ferir, perquè amb les tiges es pegava als nins sense fer massa mal i es guiava als animals.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Canyaferla (Ma.). Canyafèrlera (Me.). Fèl·lera. Cast.: Cañaheja.Ital.: Ferola. Angl.: Giant Fennel.

Descripció botànica

Herba perenne, glabra, glaucescent, erecta, fins a 2 m. d'alçària. Rizoma gruixat, ramificat, llarg. Tiges gruixades, dretes, fistuloses, amb les rames superiors verticil·lades. Fulles triangulars, grans, dividides en segments linears, blanques, de color verd. Flors grogues en umbel·la central terminal gran. Pètals grocs, enters, aguts. Fruits el·líptics, amb costelles dorsals filiformes, comprimits pel dors. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Llocs àrids i pocs plujosos, costers eixuts i erms del nivell de la mar (*Oleo-Ceratonion*) fins a més de 1.000 m (*Quercetum mediterraneo-montanum*). Regió mediterrània. La subsp. *communis* a sòls pedregosos, marges de camins, llocs rocosos. *Brachypodietalia phoenicoidis*.

A Mallorca: Sa Calobra, Puig Roig, Artà, Alcúdia, Pollença, Capdepera, Lluç, Esporles. Menorca: Monte Toro. Mercadal.

Part utilitzada

Les llavors.

Acció farmacològica. Indicacions

La decocció de les llavors de canyaferla és usada com a laxant.

Terapèutica comparada

La planta *Ferula asafoetida* (*Scorodosma faetidum*), originària d'Àsia, dona per incisió de l'arrel una oleogomaresina molt fètida amb cumarines, oli volàtil, resina i gomes, que s'empra com a expectorant (l'oli

essencial s'elimina per la mucosa bronquial), emmenagoga, estimulant i carminativa, a més de vermífuga. Les llàgimes de gomaresina formen masses irregulars, granoses, de color gris-groguenc o vermellós, de consistència cèria, de fractura blanquinosa, olor aliàcia intensa, repugnant, i tast amarg i acre. L'arrel de *Ferula sumbul* ha estat usada a India i l'antiga Persia per les seves propietats medicinals i com a encens en cerimònies religioses. Juntament amb *Ferula suaveolens* són usades com a tòniques, antiespasmòdiques i estimulants, en diverses afeccions nervioses, bronquitis, asma, dismenorrea i amenorrea. La tintura al 10% de Sumbul, amb 2 volums d'alcohol i un volum d'aigua, és usada com antiespasmòdica (Grieve, 1980). La resina de *Ferula galbaniflua* (Gum Galbanum), un dels ingredients de l'encens, és usada per via interna en afeccions bronquials i reumatisme, i per via externa en diverses inflamacions de la pell.

En medicina ayurvèdica *Ferula foetida* s'empra en dolors còlics, ascitis, flatulència i paràsits intestinals; com a estimulant cardíac, diurètic i afrodisiac, analgèsic i anticonvulsiu. En aplicació local per la pruija de la pell.

En medicina xinesa, la gomaresina de *Ferula asafoetida* és emprada com vermícida, sedativa, digestiva i antiespasmòdica. *Ferula pallida* és útil en bronquitis, gastritis i alteracions palúdiques.

En medicina marroquí per via oral s'usa com a antihelmíntic, i en friccions contra la tinya i diverses dermatosis, reumatismes, com a rubefacient i cicatritzant; en caiguda de cabells. En fumigacions rituals màgiques, per la seva forta olor, en sortilegis i per a cridar o allunyar els mals esperits. Com a llegum, cuita al vapor o dins les

cedres, es menja trempada amb oli d'oliva, sal i pebre.

En medicina homeopàtica ASAFOETIDA té com a símptomes més marcats la flatulència, la contracció espasmòdica de l'estomac i l'esòfag amb alteració del peristaltisme, gran hipersensibilitat, necrosi dels ossos nasals, descàrrega purulenta, alteracions de la lactància.

Fórmules i preparacions

Les llavors, en decocció, i la gomaresina.

Cultura popular

Els mahometans usen la resina de canyaferla (amoniac africà) per a fer-ne encens. Des de molt antic, la *Ferula asafoetida* ha estat usada en els països d'Orient com a condiment de salses.

Història

DIOSCÒRIDES parla de la canyaferla: "*...serveix als que arranquen sang del pit i és útil als fluxos estomacals...la llavor es beu útilment contra els torçons de ventre, i aplicada amb oli en forma d'unció, fa suar*", DIOSC III 85. En el capítol 91 de l'esmentat llibre, parla del Selinum Galbanum: "*és bo contra la tos antiga, contra l'asma i contra l'espasme i la ruptura de nervis...millora el mal de dents...sembla que ajuda també als que no poden orinar*".

CURSACH recomana la *Ferula Assa Faetida* "*in asthmate, bubone, hysteria, paronychia, sphacelo, apoplexia, motibus convulsivis; colica, vermibus, verrucis cutaneis; atonia, timpanitide, febribus intermittibus nervosis protractis, et recentibus; ozaena &c*".

Literatura

El perfum.- Jahvè va dir a Moisès: Procura't aquestes aromes; reïna, unglà i gálban, aromes i encens pur, en parts iguals. En faràs un perfum, una aroma, com de perfumista, barrejat amb sal,

pura, santa...Ho tindreu per una cosa molt santa. Per a vosaltres no fareu cap més perfum de la mateixa composició. El tindreu per una cosa consagrada a Jahvè, Ex 30, 34

Florint en vos pus vert que canyaferla, Corella Obres 156.

Puix que dels vells lo vell bordo es canyaferla, Somni J. Joan 2916.

Bibliografia

FM-III-264, FPC-II-469, HNPC-VI-252, BC-199, CSCH-135, JLB-84, POTT-22-128-295, MH-31-62-340-781-782, VMLN-215, CLK-I-203, KEY-290, STU-173, DASH-152, GOGTE-519, KAN-419, PHMT-157

46. *Foeniculum vulgare*

Miller subsp. *piperitum*...Ma Me Ei Fo Ca
subsp. *vulgare*.....C

Foeniculum, del llatí *funiculus*, petit filet, per les fulles en lacínies filiformes, o també de *foenum*, fenc.

Sinonímia. Denominacions

Foeniculum officinale. *Anethum foeniculum*.

Cat.: Fonoll. Fonollera (Ma.). Fenoller. Fenollera. Fanoll. Fenoll. Fonell. Herba de les vinyes. Cast.: Hinojo. Port.: Fiuncho. Basc.: Mirillu. Fra.: Fenouil. Ital.: Finocchio. Ale.: Wilder Fenchel. Angl.: Fennel.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, erecta, glauca, de flaire aromàtica característica, de color verd grisenc, alta fins a 2 m. d'alçària. Rizoma gruixat fusiforme. Tiges dretes, robustes, estriades, ramificades, entrenusos llargs, nusos marcats. Fulles 3-4 pinnatisectes, les inferiors peciolades, grans; les superiors sèssils amb la beina més llarga que el limbe. Flors en umbel·les, nombroses, grogues. Pètals escotats, reflexes, enters, grocs. Fruit cilíndric, oblong, glabre. Aquenis amb costelles carenades, prominents. Floració: juny-octubre. L'insecte dípter *Lasioptera carophila* provoca

inflaments (cecidis, gal·les o llotges) a qualsevol lloc de la tija o umbel·la.

Hàbitat

Freqüent a llocs pedregosos, fenassars, vinyes, camps, herbats nitròfils, erms eixuts, vores de carreteres i camins. Una de les apiàcies o umbel·líferes més característica i extesa a tot el país. Sòls eutròfics, profunds. *Brachypodietalia phoenicoidis*. Puja fins a l'estatge montà (doms. del *Buxo-Quercetum pubescentis* i de l'*Isopyro-Quercetum roboris*). La subsp. *vulgare*, originada de la subsp. *piperitum* en cultiu, es troba naturalitzada a les contrades plujoses.

Part utilitzada

Les llavors (*foeniculi fructus*), les arrels i les fulles.

Composició química

Les llavors contenen oli essencial ric en anetol (50-80%), canfè, carvona, citral, estragol, així com fitosterols, sals potàssiques, flavonoides, cumarines i glúcids. L'essència és incolora o lleugerament groga, de tast dolcenc i després lleugerament amarg. L'arrel conté diverses cumarines (umbeliferona, bergaptè), àcid clorogènic i cafeic, i oli essencial ric en anetol. Les fulles contenen flavonoides i oli essencial.

Acció farmacològica. Indicacions

Les arrels són aperitives, diurètiques, antisèptiques urinàries. Són útils en cistitis, uretritis, oligúria i litiasi urinària. Els fruits són galactògens (5 grams de la pols de les llavors al dia), emmenagogs (per a millorar i provocar la menstruació), carminatius, vermífugs, diurètics, expectorants i antisèptics. S'empren en alteracions gastrointestinals, dispèpsies, meteorisme, còlics flatulents, bronquitis,

tossina, lactància i alteracions de la son en els infants nerviosos. Palau i Ferrer recomana la pols dels fruits en els vòmits de llet dels infants que mamen: sel's en dóna un parell de centígrams, en la punta d'un ganivet, en acabar la presa, i una altra dosi entre cada dues. L'oli essencial dels fruits és eupèptic, carminatiu i molt bon antisèptic, i és usat en perfumeria. És un corrector organolèptic del sabor més utilitzats. A dosis altes pot provocar tremolor, excitació i convulsions. Les fulles són carminatives, galactògenes i expectorants. En aplicació externa són vulneràries (per llagues i ferides). La infusió és útil com a coliri en casos d'irritació ocular, en blefaritis i conjuntivitis (*Semina optime praescribuntur in collyriis*, segons Cursach, 147).

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Foeniculum vulgare* s'usa com a febrífug, expectorant, emmenagog, galactogog, pels còlics intestinals, úlceres de la pell i inflamacions oculars.

En medicina tibetana *Foeniculum vulgare* s'empra per problemes d'estómac i intestins, helmintiasi, i per a millorar la vista.

En medicina xinesa s'usa com a carminativa i expectorant, en dispèpsia, còlics i d'altres transtorns abdominals dels infants.

En medicina filipina *Foeniculum vulgare* s'empra com a carminatiu.

En medicina marroquí, la decocció o pols dels fruits, s'empra en alteracions gastrointestinals, com a galactògen i carminatiu, i antiespasmòdic en pediatria. En disnea, astenia i pruíja. En gargarismes per les inflamacions de la boca, i en col·liri per inflamacions oculars. Com a condiment en pastisseria. Les fulles, com a aromàtic culinari.

En medicina mexicana *Foeniculum vulgare* s'usa en alteracions biliars, còlics, diarrea, gastralgia, tos i problemes d'ansietat.

Fórmules i preparacions

La infusió dels fruits i la decocció de l'arrel. S'usen a més la pols, l'extracte fluid, l'hidrolat i la tintura. Forma part de la composició de moltes preparacions tradicionals: les quatre llavors càlides majors, les cinc arrels aperitives majors, el xarop de les cinc arrels, el xarop d'Artemisia, les píldores àuries, etc. XAROP DE LES CINQ ARRELS: *Foeniculum vulgare* (fonoll), *Apium graveolens* (àpit), *Petroselinum hortense* (julivert), *Asparagus officinalis* (espàrec) i *Ruscus aculeatus* (cirerer de Betlem). Una unça de cadascuna d'elles, en 250 cc. d'aigua bullint, se deixa macerar 24 hores. S'afegeixen 460 g. de sucre, es calenta lleugerament fins a la consistència de xarop i es cola. Dues cullarades soperes en aigua després de cada menjada. La infusió dels fruits és útil per a afavorir la producció de llet: dues cullerades petites al dia.

Cultura popular

Molt usat com a condiment en la cuina popular, és indispensable per a salar les olives, caragolades, faves, figues, coques dolces, i menjats com a verdura bullida o crua, els ulls tendres que acaben de brostar, i en medicina popular en decocció per millorar la vista, augmentar la llet de les mares, millorar la digestió. Es diu també que les llavors fan perdre pes i ajuden a viure més anys (nosaltres pensam que en lloc de donar més anys de vida, hem de donar més vida als anys).

A l'Edat mitjana es penjaven als portals rams de fonoll i herba de Sant Joan (*Hypericum perforatum*) per a allunyar els mals esperits. En alguns llocs es creu

que l'alè de la mare que ha mastegat
fonoll és bo per a que els infants no
agafin malalties dels ulls.

Toponimia i llinatges: Es Fonoiar,
Fonoieta, na Fonoll, es Fonollar,
Fonolleda, Fonollada, Fonollera,
Fonolleres, Fonollet, Fonollós,
Fonollosa.

Es fonoll de ses voreres
se fa llarg i esporgat
jo en tenc un redol sembrat
entre Campos i Porreres.

Fonoll dolç i fonoll agre
fonoll de la gran dissort
en tenc una corterada
un cortó i un hort.

Fonoll dolç i fonoll agre
fonoll de la gran dolçor
qui té fonoll i no en menja
tot lo dia té tristor.

Es fonoll de Son Vedó
enguany no ha ben granat
i encara n'hem aplegat
set caixes i un uró.

Madò Juana tenia
funoll a dins s'hort sembrat
de nits hi han anat lladres
i tot li han esferrat (Me.)

Madò Molla assoleiava
es fonoll dins un platet
hi va anar un auellet
tec, tec, la hi espipellava.

Es fonoll que teniu, tia, 50
l'heu de dur a s'amarador
i a qualcú farà temor
però a mi no me'n feria.

Es funoll de na Barbera
no l'hem pogut acabar
i hem hagut de tirar

funoll, vinagre i salcera.

Tres dones de Santanyí
anant a cercar fonoll
una va dir: Refoi,
quina mota tenc assí!

Ses atletes d'Alfurí
van anar a collir funoll
sa petita diu: Caroy,
quina mota hi ha assussí! (Me.)

Si et fa mal el païdor
el fonoll és el millor.

En sortir de la Calenda
a dur fonoll aniré
per la gent del meu carrer
que té tant de mal de ventre.

Es mal de ventre d'En Rigo
li puja per un genoll
ja l'hi curarà es fonoll
de sa vinya de Xorrigo.

El qui té mal a un genoll
no hi ha pena que no senta
i pel qui té mal de ventre
a sa vinya hi tenc fonoll.

Funoll i ruda
fan sa vista aguda (Me.)

Dalt es puig Tomir de Mina
hi habita un conrador
diuen si s'ha fet senyor
amo i posseïdor
des teu fonoll, Gomandina.

Es fonoll de na Mercanta 60
ja mai aplega rovell
perquè enmig el té vermell
i pelut a cada banda.

I en ésser d'allà Consell
sa civada ja no grana.
Es teu fonoll, Mariana,

de negre ha tornat vermell.

Sa madona de Son Bono
cremava un camp de rostoll
se va socorrar es fonoll
idò bono, idò bono.

Na Juana de Son Estela
va dir an el pare Bordoy:
Si no em tocau es fonoll
no torn pus a sa novena.

Pel maig, fonoll pel cavall.

Mal de ronyons, cataplasmes de fonoll.

El qui veu el fonoll i no se'l menja
el diable el penja.

A Polinyà, fenolls.

Els fenolls de Polinyà, tiraninà-ninà;
si toqueu el fenollet, tot el vi se n'anirà.

La bugada de na Fonoll,
que mata la puça i deixa el poll.

Història

Els antics ja coneixien bé les propietats
medicinals del fonoll. És el *marathron*
de Dioscòrides: *Menjat el fonoll, la
mateixa herba, o bullida la llavor,
augmenta la llet. Beguda la decocció de
les fulles, és útil al dolor de ronyons i als
de bufeta, com a provocatiu d'orina.
Begut amb vi, serveix als qui els hi han
mossegat les serps i provoca la
menstruació... El suc de les tiges i de les
fulles i aixugat al sol, es mescla útilment
en totes les medicines emprades per a
aguditzar la vista, DIOSC III 77*

CURSACH qualifica el fonoll com
"carminans, lactifera, pellens, resolvens,
diuretica, pectoralis, stomachica,
aperiens, incidens, sudorifera,
emmenagoga, ophtalmica".

Literatura

Que aguiàssem bé la casa en què nós érem: e
faem-la bé aguiar, e enjoncar de fenoyl, que ho
hauíem altre jonch, Jaume I, Cròn. 122

Sia-li donada aquesta ajuda feta de segó, malves
e fenoll, Alcanyís Reg. pest. 20.

Que úsia sovint del such del fonoll, Agustí
Secr. 11

Els papallons revolen entre els fonolls del
cementeri, Bertrana Herois 7.

Entre la vinya el fenollar amor me pres, fe'm
Déus ama e'ntre sospirs e plors estar R. Ll.
Cant de Ramon, 53.

Semen foeniculi pellit spiracula culi (Escola
de Salerno, s. XII).

*Per això a tots els menuts els entrava basca
després del bateig, però les àvies i les comares
sabien de bon de veres que això era flat, i bullien
un grapat de llavorettes de fonoll i en acabant
amb un drap ben net feien una munyequeta i la
banyaven en el suc de les llavorettes i la donaven
a la criatura perquè xuclàs (Carmelina
Sánchez-Cutillas, Matèria de Bretanya).*

Milton, *El paradís perdut*

Bibliografia

FM-III-246, FPC-II-432, HNPC-VI-247-251-425, PPF-
50, JP-110, PMCV-237, BC-203, FQ-498, JLB-333, VP-
267, RT-235, HL-49-162, MH-293, POTT-120, SCH-
283, CHEV-210, CSCH-147, ICHMM-I-148, ICHMM-II-
101, DASH-142, GOGTE-489, DAKPA-230, KAN-420,
PHMT-160, QSMB-690

47. *Laserpitium gallicum*

L.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Laserpici gà.lic. Villandre.

Descripció botànica

Herba perenne, poc pilosa o glabra,
erecta, fins a 80 cm. d'alçària. Tiges
dretes, ramificades, estriades. Fulles
amb nombrosos segments, lluentes per
l'anvers, verdes, triangulars,
pinnatisectes, rígides, coriàcies. Flors
rosades o blanques, en grans umbel·les,
de 20-50 radis. Bràctees reflexes,

persistents. Fruit glabre, ovoide, comprimit pel dors, truncat als extrems. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Fissures de les roques. *Thlaspietalia* (> *Asplenieta rupestris*), dels 600 als 1300 m. A Mallorca: Serra de Tramuntana (Sóller, Teix, Puig Major, Gorg Blau, Massanella, Ternelles, Formentor).

Part utilitzada

L'arrel i les fulles.

Composició química

Poc coneguda: conté oli essencial.

Acció farmacològica. Indicacions

Té activitat laxant i diurètica (Garnier).

Terapèutica comparada

Els fruits de la planta *Laserpitium siler* L. contenen essència, oli i oxalat sòdic, amb una flaire que recorda a l'anís. Tenen activitat diurètica i estomacal.

Història

DIOSCÒRIDES cita el *seseli aethiopicum*, que correspon a la planta *Laserpitium latifolium* L., i que té les mateixes propietats que el *seseli massiliense* (corresponent a *Seseli tortuosum* L.), és a dir, que "*és útil a la continua destil.lació d'orina, a l'sma, a la sofocació de la mare i a la gota coral; expeleix la criatura i la menstruació; cura la tos antiga i serveix a totes les malalties intrínseques...es dona en aigua a les cabres i demás bestiar per a que pugui parir més fàcilment*", DIOSC III 56

Bibliografia

FM-III-268, FPC-II-484, HNPC-VI-253, BC-197, MH-500

48. *Pastinaca sativa*

L.....C

Pastinaca, del llatí *pastus*, per l'arrel comestible.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Xirivia. Xerovia. Xerevia. Xaravia. Xervia. Cast.: Chirivía. Port.: Pastinaga. Basc: Txiribi. Fra: Panais cultivé. Ital.: Pastinaca. Ale.: Gemeiner Pastinak. Angl.: Parsnip.

Descripció botànica

Planta biennal, robusta, ramificada, pubescent, de flaire característica, coenta, fins a 70 cm. d'alçària. Rizoma carnós, comestible. Tija ramosa, estriada. Branques superiors verticil.lades o oposades, Fulles superiors reduïdes progressivament; les inferiors amb folíols dentats, oblongs o ovats. Umbel.les nombroses, de 10-20 radis. Pètals enters, grocs. Fruit comprimit pel dors, el.líptic, amb costelles dorsals filiformes. Floració: juliol-sembre.

Hàbitat

Prové de la Regió Mediterrània i del Caucàs. Marges ruderals, herbassars nitròfils. La var. *hortensis* és cultivada als horts. És una de les poques umbel.líferes d'interés agrícola. La subsp. *sylvestris* es troba a herbassars de sòls humits. *Arction* (> *Onopordetalia* > *Chenopodietalia*). La *Pastinaca lucida* (endèmica de les Illes Balears), es troba a llocs pedregosos de l'*Hypericion balearici*, del nivell del *Teucrium subspinosi* fins al dom. de l'*Oleo-Ceratonion*.

Part utilitzada

El rizoma i els fruits.

Composició química

Els fruits contenen monoterpens (terpinolè), fenil-metilèters (miristicina), àcids grassos i furocumarines (pastinacina). El rizoma conté sucre de canya, pròtids, midó, pectina, glucosa, oli, essència.

Acció farmacològica. Indicacions

Pot produir fotodermatitis per les cumarines que conté. S'han comprovat dels fruits propietats vasodil·latadores coronàries i hipotensores, a més d'efectes antiespasmòdics.

Fórmules i preparacions

La decocció dels fruits al 2%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

En medicina popular la llavor s'empra com a diurètica, aperitiva i per a facilitar la digestió. Antigament s'aconsellaven per l'icterícia i la litiasi renal. Les tiges, com a condiment. Les arrels s'utilitzen per a fer sopes i confitures. El xiriviat és el cuinat fet de xirivies: En aytal temps deu hom mengar viandes caldes e grosses, axí com cols e xiriviat e pastenagat, Jacme d'Agramont, Tractat de Pestilència, art. V, cap. 2.; Axí matex se fa xeroviat com letugat, Sent Soví 127 d.

A Irlanda es fa una casta de cervesa bullint l'arrel de xirivia amb aigua i llúpol, i deixant fermentar. El vi de xirivía es fa bullint les arrels i afegint-hi després sucre i llevadura. Les arrels són un menjar molt apreciat pel bestiar.

La xirivia de l'hortolà 70
sempre belluga
i mai no caurà

El profeta Xiribia,
que endevinava el que sabia

Història

Els romans ja cultivaven la xirivia com a aliment. Plini conta que fou l'emperador Tiberi que des del Rhin va fer dur aquesta planta a Roma.

Literatura

El que molt robust se cria / de res sol fer
aprensió / mateix menja girivia / que col, nap y
pimentó Martí G., Troços 32

Bibliografia

FM-III-266, FPC-II-477, HNPC-VI-252-410,
PMCV-238, BC-200, FQ-510, JLB-463, RT-237,
SCH-174, MH-615, GOM-286

49. *Petroselinum crispum*

(Miller) Hill, A.W.....C

Petrosélinon, julivert silvestre o àpit de roca en grec; *petrocilium* a l'Edat mitjana. *Crispum*, arrissat.

Sinonímia. Denominacions

Petroselinum sativum. *P. peregrinum*. *P. hortense*. *Apium sativum*. *Apium petroselinum*. *Carum petroselinum*.

Cat.: Juevert (Ma.). Julivert. Cast.: Perejil. Port.: Prixel. Basc: Perresil. Fra.: Persil. Ital.: Prezzemolo. Ale.: Petersilie. Angl.: Parsley.

Descripció botànica

Herba biennal, lluent, glabra, erecta, ramificada, flairosa, fins a 80 cm. d'alçària. Tiges solcades, ramoses, dretes. Fulles de color verd lluent, triangulars, les inferiors peciolades, pinnatisectes; les superiors enteres, en lacínies linears. Flors en umbel·les, llargament pedunculades, de color verd groguenc. Fruit subglobulós, comprimit pel costat, ovoide, aromàtic. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Cultivada a tots els horts. Subespontània en parets i roques (*Parietalietalia*),

terres ruderals o cultivades (*Ruderalia-Secalieta*), en medis nitrificats amb humitat edàfica. Del litoral a l'estage montà. Prové del SE d'Europa.

Part utilitzada

Tota la planta: els fruits, les fulles, les arrels i les tiges.

Composició química

Conté oli essencial (miristicina, mircè, apiol), flavonoides (apiína, bergaptè), sals minerals (sofre, ferro, sodi, calci, iode, manganès, potasi, fòsfor), vitamines A, B, C i E.

Acció farmacològica. Indicacions

S'empra com a tònic, aperitiu, estomacal, emmenagog, espasmolític, vasodilatador, expectorant i diurètic, en certs tipus d'edemes, bronquitis, oligúria, uremia, uretritis, cistitis, litiasi renal, leucorrea, amenorrea i esterilitat. Henri Leclerc escriu textualment: "*les observacions de Galligo, de Poggeschi i de Marotte no deixen cap dubte sobre les propietats emmenagogues de l'apiol, i mostren que aquesta substància està dotada d'una eficàcia real per a restablir i regular el flux menstrual així com per fer desaparèixer els dolors que l'acompanyen*". Les llavors i les fulles afavoreixen la digestió, i tenen propietats carminatives. L'arrel té acció diurètica. En aplicació externa, les fulles tenen acció detersiva i vulnerària, útil per les ferides i llagues. Mastegades, les fulles poden millorar l'halitosi o mala olor de boca. És una planta tòxica a dosis altes i presa durant molt de temps: pot provocar mal de cap, vertigen, excitació nerviosa, hipertermia, paràlisi muscular, hiperglucèmia, nefritis i hematuria. L'apiol i la miristicina, per excitar la musculatura llisa de l'uterus, poden tenir acció avortiva; per això no s'ha de pendre durant l'embaràs.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Petroselinum sativum*, la planta sencera i els fruits, en decocció, és diurètica i emmenagoga. La planta verda i el suc són tònic. En ús extern, per les picades d'insectes, i les cataplasmes per a aturar la pujada de la llet. Molt emprada com a condiment.

En medicina mexicana *Petroselinum sativum* s'usa pel mal de dents, com a diurètic, carminatiu, emmenagog.

En medicina homeopàtica PETROSELINUM SATIVUM és un remei amb els símptomes urinaris com a notes clau: urgència súbita per orinar, el més característic, i pruija, dolor, inflamació vesico-uretral, hipertròfia prostàtica. Segons Hahnemann, pot estar indicat en la gonorrea quan hi ha desitj freqüent per orinar. Farrington ho considera un gran "remei infantil" en les dificultats urinàries.

Fórmules i preparacions

L'infusió del fruit al 3%, una tassa després de cada menjada. L'apiol, en càpsules gelatinoses.

A més es poden usar la maceració, la tintura mare, l'oli essencial (*Ol. Petroselinum*), el suc de la planta fresca (100 g. per dia) i l'extracte fluïde. Henri Leclerc aconsella la decocció de l'arrel al 10% com a diurètica, i diu que "*és un remei econòmic i fàcil que seria una llàstima que els metges de poble no en féssin més ús*". Les cinc arrels aperitives majors (*species aperientes*), amb les que se fa el xarop de les cinc arrels (*Syrupus ex quinque radicibus*, també anomenat xarop d'api compost, *Syrupus apii compositus*), d'acció diurètica, són: *Apium graveolens* (api), *Foeniculum vulgare* (fonoll), *Petroselinum crispum* (julivert), *Ruscus aculeatus* (cirerer de Betlem) i *Asparagus acutifolius* (espàrec).

Cultura popular

El julivert és un condiment indispensable en la cuina popular.

QUI PARLA CON SA DEU FFER JURVERT.-Si vols ffer jurvert, prin jurvert e moradux e sàlvia e menta; e talla-le manut, e piqua-u bé. E mit-i II grans d'any e pa torrat mullat en vinagre, e avellanes e nous, e muyols d'ous. E quant és bé piquat, destrempa hom ab un raig d'oli, e puyes ab vinagre. E met-i hom mel ho arop, segons que n'as mester, Sent Soví 166

Antigament l'infusió de julivert era emprada contra la gonorrea i en certes malalties cròniques urinàries i vesicals.

Lo que es dóna
ja no es torna
i el que es perd
és julivert

Verd com el julivert

Encara és verd, es juevert!

Vint sous de julivert

Per l'abrillet, sembra el julivert

Sembra el julivert pel maig
i tot l'any en tindràs

Julivert, perd, perd,
que a la caixa n'hi ha de verd

Api, alls i julivert
qui més hi fa més hi perd

Cavall, dona i julivert   80
qui més hi va més hi perd

Esser el julivert de tots els guisats

Fer com en Tripó,
que es va fer ric venent julivert

Bleda vol dir
encantada i freda;
julivert, cap verd,
i marduix, cap fluix

Les xiques de Torrevella
al gresol diuen candil
a la finestra ventana
i al julivert perejil

Les xurretes del Vilar
al gresol diuen candil
de la finestra ventana
i del julivert perejil

Les noies de Sant Celoni
totes tenen un hortet
que en el mig hi planten faves
i a les vores julivert

Història

DIOSCÒRIDES l'anomena *Petroselinon* i diu que "*produeix una llavor semblant a l'ammí, però més olorosa, aromàtica i de tast coent; provoca l'orina i la menstruació, és útil contra les ventositats de l'estómac i dels budells i contra els torçons de ventre. Beguda, va bé contra el mal de costat, dels ronyons i de la bufeta. S'usa mesclada amb medecines contra els verins i en les que provoquen l'orina*", DIOSC III 73

CURSACH diu que l'*Apium petroselinum* s'usa "*in contusione, pediculis, cachexia, calculosa dispositione; variolis malignis; apium puncturis; urinae suppressione, morbis exanthematicis, &c'*".

Literatura

Homer diu que els cavalls eren alimentats amb julivert per a fer millors corregudes. També els gladiadors romans menjaven julivert abans del combat. Els grecs varen dedicar aquesta planta a Persèfona i als ritus funeraris, i ornaven les tombes amb rams. Els

guanyadors dels jocs atlètics eren coronats amb julivert. Segons la mitologia grega, el julivert va brollar amb la sang de la ferida de l'heroi Archemorus. El jardins grecs eren envoltats sovint amb julivert i ruda.

E ftes bolir un poch de jurvert e un poc de moradux, e capola-ho tot ab un poch de seba (Sent Soví 4).

La carn sia perbulida ab cansalada e ab jurvert e ab altres bones herbes (Sent Soví 5).

Cabrit en hast, ab jurvert ho hab sall pebre se deu menyar (Sent Soví 22).

Dels potatjes la mostalla y julivertada és cosa bona ab tal que no sia dolça, mes agreta, Libre de la peste, 71 (ap. Aguiló Dicc.).

De jolivertada, Robert Coch 33.

Y yo bé sé que a vós no poran metre mostalla per jolivert, Tirant.

Tinch ja mig sech lo morritort hi'l jolivert, Somni J. Joan 281.

Un poch de julivert, Dieç Menesc. I, 7 vº

Ha-n'hi molts que hi meten jolieuert, doc. a. 1568 (BSAL, VIII, 118).

Per lavor de spinachs e de juyvert, doc. a. 1309 (BSAL, VIII, 270).

Bibliografia

FM-III-259, FPC-II-455, HNPC-VI-249, BC-209, PPF-60, PMPC-88, PMCV-239, JLB-472, VP-366, RT-237, KUKL-311, SCH-70, HL-78-230, MMSS-264, MH-611, POT-238, CHEV-244, VMLN-1272, CLK-III-751, CSCH-150, PHMT-163

50. *Pimpinella anisum*

L C

Pimpinella, de *bipennula* o *dipinnella*, per les fulles bipinnades. *Anisum*, del grec "fer sortir", pels efectes carminatius, ja coneguts des de l'Antiquitat.

Sinonímia. Denominacions

Anisum vulgare

Cat.: Anís. Matafaluga. Matalafuga. Batafaluga. Batafalua. Cast.: Anís. Matalahuga. Port.: Erva-doce. Basc:

Anis-belar. Fra.: Anis vert. Ital.: Anice verde. Ale.: Anis. Angl.: Anise.

Descripció botànica

Herba anual, pubescent, erecta, flairosa, fins a 60 cm d'alçària. Tija fràgil, ramosa, erecta. Fulles inferiors lobades, reniformes, simples; les següents pinnaticompostes; les superiors laciniades, pinnatisectes. Umbel·les amb 7-14 radis, sense involucre. Pètals blancs. Ovari pubescent. Fruit en diaqueni, ovoide, prolongat, lleugerament comprimit, marronenc, amb 5 estries filiformes. Floració: juny.

Hàbitat

Cultivada en climes càlids. Rarament subespontània. Espontània a Egipte, Grècia i Orient Mitjà. A Mallorca es troben els endemismes *Pimpinella tragi* subsp. *balearica*, a les encletxes de les roques de la Serra de Tramuntana, d'Artà i del Puig de Randa, i *Pimpinella bicknellii*, del Torrent de Pareis a Ariant. També *Pimpinella lutea* a Menorca.

Part utilitzada

Les llavors (*Fructus anisi*).

Composició química

Conté essència (amb anetol, estragol, cetones, terpens), oli fixe, sucre, midó, matèries proteiques, pentosans, minerals, àcid màlic, clorogènic i cafeic, colina, resina i cumarines.

Acció farmacològica. Indicacions

L'anís és tònic, aperitiu, estomacal, carminatiu, diurètic, expectorant (en tos crònica, bronquitis, asma), espasmolític (en dispèpsies, palpitations, ansietat) i emmenagog (regularitza la funció menstrual), a més de galactogog (augmenta la producció de llet) i

afrodisíac. És molt útil en els còlics del lactant. Tòpicament és antisèptic, fungicida, vermífug i escabicida. És útil en dermatomiosi, candidiasi, tricofitosi, pediculosi i pitiriasi versicolor. L'oli essencial a dosis altes pot provocar convulsions.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí, els fruits verds són una panacea: aperitiu, colagog, galactògen, diurètic, estomàquic, diaforètic, afrodisíac, digestiu, antiespasmòdic infantil. La pols dels fruits és emprada com a antiverí. Els fruits per a aromatitzar el pa i en pastisseria.

En medicina mexicana *Pimpinella anisum* s'usa en alteracions digestives i mal de cap.

En medicina homeopàtica, una espècie pròxima a l'anís, PIMPINELLA SAXIFRAGA, pot ser útil en alteracions de la membrana mucosa respiratòria, que és molt sensible a la humitat, tremolors de fred, debilitat corporal, lumbago, epistaxis, vertígen i acúfens, entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

La infusió i la pols dels fruits (*Fruct. Anisi*), considerada com un dels millors carminatius; l'oli essencial (*Ol. anisi*), la tintura mare (*Tinct. Anisi*), el xarop i l'extracte fluid. L'anís és molt usat per a aromatitzar preparacions farmacèutiques, com a corrector organolèptic d'olor i sabor. Hi ha extractes carminatius i expectorants per a ús pediàtric.

Cultura popular

S'usa en pastisseria, licoreria, perfumeria i confiteria. L'essència s'empra per la fabricació dels aperitius anisats. Les pastilles d'anís, per afavorir la digestió. Els antics romans feien el

pastís anomenat *Mustacae*, que contenia anís, comí i d'altres llavors aromàtiques. Es menjava com a postres, per afavorir la digestió. L'anís és també una bolleta amb un gra d'anís cobert de sucre, que s'empra en gran quantitat en els refrescs de festa (DCVB).

Vi digestiu d'anís: es prepara amb 100 g de llavors en 1 l. de vi blanc, en maceració durant 10 dies. Es pot afegir canyella en rama. Una culleradeta en mig taçó d'aigua després de cada menjada.

Ratafia d'anís: prendràs 5 lliures (1 l. 65 cl.) d'aigoardent; 2 unces (66 g.) de llavors d'anís i 10 unces (330 g.) de sucre blanc. Posaràs s'anís en infusió amb s'aigoardent per espai de dotze hores i després de colar-lo li afegiràs es sucre. Dissolt aquest, ho passaràs per sa mànega i posa'l dins bòtils (Ll. Ripoll, *Llibre de vins, licors i per necessari* 46). Anisette: 30 g. de llavors d'anís, 15 g de Coriandre, 10 g d'escorça de llimona, 1 g de canyella en rama, 1 litre d'alcohol de 85°. Macerar durant 3 setmanes, filtrar. Per a pendre unes gotes diluïdes en un taçó d'aigua freda.

Ni un gra d'anís

Acabar els anissos

Arribar als anissos

Menjar anís fa petar 90

Història

Els antics egipcis ja cultivaven l'anís per a tractar el mal de dents, alteracions digestives i per augmentar l'orina. Plini en parla a la Història Natural.

DIOSCÒRIDES diu així de l'*Anison*: "*Universalment l'anís té força de calentar, de dessecar i de resoldre; facil.lita l'alè, minva el dolor, provoca la*

orina, consumeix l'hidropesia, i begut treu la set...contra les ventositats, restreny el ventre i les purgacions blanques de les dones; augmenta la llet i estimula la luxuria", DIOSC III 61

CURSACH l'aconsella en "*torminibus infantum, tussis, singultu, morbis flatulentis absque inflammatione...ventriculi debilitate, diarrheis &c'*".

Literatura

Comí e anís, quatre de la carga de tres quintals, doc. a. 1284 (RLR, IV, 375).

Aquella masega que comensava tirant anissos a les noyes, després picapica o férleshi olorar brots de ruda, Vilanova Obres, IV, 12.

No tengué forsa per durse a sa boca una copa d'anís que tenia en sa mà, Roq. 35.

Bibliografia

FM-III-241, FPC-II-419, BC-207, FQ-493, JLB-64, VP-85, RT-239, KUKL-268, SCH-298, HL-160, MMS-69, HE-238, GLHE-41, MH-41, POTT-18, CHEV-246, VMLN-1308, CLK-III-824, PHMT-163

51. *Scandix pecten-veneris*

L. subsp. *macrorhyncha*.....Ma?

subsp. *pecten-veneris*.....Ma Me Ei Ca

Pecten-veneris, pinta de Venus.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Filabarba (Ma., Me.). Agullots (Me.). Agulles. Agulles de pastor. Herba d'agulles. Pinta de Venus. Pinta de pastor. Forquilles. Cast.: Peine de Venus. Angl.: Shepherd's Needle.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 40 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tija robusta, híspido-pubescent, rígida, ramificada, eriçada. Fulles bi-tripinnatisectes. Flors en umbel.les petites, blanques, Pètals truncats, obovals. Fruit comprimit, linear, prolongat en bec, amb les cares planes. Floració: març-maig.

Hàbitat

Petita mala herba comú en els camps, sembrats i conreus. *Secalietalia* (> *Ruderali-Secalietea*). Del litoral mediterrani a l'estatge montà.

Part utilitzada

Les fulles i les llavors.

Acció farmacològica. Indicacions

Té activitat diurètica i digestiva. És molt útil en cistitis. En aplicació externa és vulnerària, per a llagues i ferides.

Terapèutica comparada

El cerfull, *Scandix cerefolium* (= *Anthriscus cerefolium*), cultivat com a condiment, de vegades subespontani, és usat en pastisseria, en en els "bouquets" francesos de fines herbes. És una planta estimulante, diurètica i resolutive. El suc és emprat en problemes de fetge, afeccions de les vies urinàries, certes malalties cutànies cròniques i dels ulls. Les llavors són carminatives.

Història

CURSACH diu del cerfull: "*in phthisi, haemorrhoidibus, hydrope tussis inveterata; herpete, haemoptisi, peripneumonia, pleuritide, ictero, scabie, tumoribus duris; calculo, urinae suppressione; viscerum infarctu; vertigine, scorbuto, exinanitione à venere nimia; afthmate, urinae ardoribus; sanguinis coagulis &c'*".

Cultura popular

S'ha usat per a tenyir de groc (Barceló). El nom popular d'agulles de pastor li vé pels seus fruits, molt allargats i en forma d'agulla.

Cerfull és bo pels ulls

Literatura

L'encatifen cerfull i genciana, Canigó II

Bibliografia

FM-III-234, FPC-II-396, HNPC-VI-248, BC-211, CSH-143, MH-210

52. *Smyrniium olusatrum*

L.....Ma Me Ei Fo

Smyrniium, del grec *smyrna*, mirra, per l'olor del suc semblant a la mirra. *Olusatrum*, de *holus atrum*, herba negra, pel color de les arrels. També pot provenir del nom propi *Alexander*, referit a Alexandre de Macedònia, com es pot veure en els noms populars en altres llengües.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Aleixandri (Ma.). Cugul (Me.). Api de cavall. Api cavallar. Àbit de siquia. Julivert de moro. Cast.: Apio caballar. Perejil macedonio. Port.: Salsa-de-cavalo. Fra.: Maceron. Ital.: Macerone. Angl.: Alexanders.

Descripció botànica

Herba biennal, robusta, glabra, fins a 1 m. d'alçària. Arrel gruixada. Tija fistulosa, buida, erecta. Fulles amples, dentades, lluent a la part superior, pàl·lides per davall, dividides de forma ternada; les inferiors peciolades. Flors en umbel·les convexes, de color groc verdenc, radis desiguals, glabres. Pètals el·líptics, acuminats, enters, verdosos. Fruit ovoide-orbicular, amb costelles prominents, negre a la maduració. Floració: març-juny.

Hàbitat

Molt comú a llocs humits, descampats ombrívols, herbassars ruderals, vores de camins. *Urtico-Smyrniium* (: *Silybo-Urticion*). De l'*Oleo-Ceratonion* fins a

Cyclamini-Quercetum ilicis i *Quercetum ilicis galloprov.*

Part utilitzada

Les arrels i les fulles.

Composició química

Conté vitamina C.

Acció farmacològica. Indicacions

És emprada com a antiescorbútica, aperitiva, depurativa i diurètica.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí els fruits són considerats com a calents, i la seva pols és emprada en refredats, així com per les hemorràgies dels primers mesos d'embaràs. Molt emprada en màgia i encanteris. La pols dels fruits com a condiment.

Cultura popular

Tant si puc com si no puc
tenc d'arrancar s'aleixandri
si alcanç aqueix calamandri
peu descalç tenc d'anar a Lluç

Història

Era una planta molt cultivada a l'Antiquitat i l'Edat Mitjana. Es menjaven les arrels, crues i cuites, i també les fulles crues en ensalada i bullides amb d'altres verdures. L'*Ipposelinon* de Dioscòrides és comentat així per aquest autor: "*Es menja la seva arrel crua i cuita, i es cuina com l'api... la llavor, beguda amb vi i mel, provoca la menstruació, i no solament beguda, emperò també aplicada, calenta als que tremolen de paroxismes febrils, i serveix quan l'orina degota. L'arrel serveix per a les mateixes coses*" (DIOSC III 74). Andrés Laguna (1566) fa el comentari de l'hiposelino,

"el cual apellido denota un apio bestial y muy grande".

Literatura

La volentat d'Alexandri qui posseya tot lo mon, Lull Cont. 358.

Aquest sera altre Alexandri en lo mon, Muntaner Cròn. 47.

It. un Alaxandri scrit en paper sotil sens posts, doc. a. 1416 (Aguiló Dicc.).

Bibliografia

FM-III-236, FPC-II-407, HNPC-VI-251, BC-212, FQ-484, MH-500, PHMT-166

53. *Thapsia garganica*

L..... Ei Fo

Thapsia, de l'illa de Thapsos, d'on els antics creien que era originària aquesta planta.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Èdril. Tàpsia. Cast.: Tapsia. Port.: Tápsia. Ital.: Tapsia.

Descripció botànica

Herba perenne, poc ramificada, robusta, erecta, semblant a *T. gymnesica*, fins a 1,5 m d'alcària. Tija voltada de fibres a la base, glabra. Grans fulles basals, dividides en segments de color verd glauc. Fulles poc piloses, en lacínies (2)4-50. Umbel.la gran a l'extrem de la tija principal, amb 12-20 radis iguals sense involucre. Flors grogues. Umbel.lles laterals més petites, sense fruit. Fruits grossos, amb ales més amples que *T. gymnesica*. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Matollars, brolles, del litoral fins a l'estatge montà. *Teucrion subspinosi* (> *Rosmarinetalia*). Del domini de l'*Oleo-Ceratonion* al del *Cyclamini-Quercetum ilicis*.

Part utilitzada

L'escorça de l' arrel, de la que s'extreu la resina.

Composició química

Conté resina (amb àcid tàpsic, angèlic, isovaleriànic, caprílic), essència sulfurada aromàtica, cera, goma, terpens, canfè, substàncies minerals i materies proteiques.

Acció farmacològica. Indicacions

És un purgant violent. En aplicació externa ha estat emprat en medicina popular contra la lumbalgia, el reuma, la ciàtica i diverses neuralgies.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí, l'arrel és emprada com a revulsiu, en liniment per les bronquitis, tossina crònica, reumatisme, mossegades d'animals. Macerada en oli, contra la esterilitat femenina. Com a purgant, i amb finalitats criminals.

Fórmules i preparacions

La gomo-resina era usada per a la preparació de l'esperadrap revulsiu de *Thapsia*, com a contra-irritant dràstic, que origina inflamació local, erupció eczematososa i molta pruija, fins a arribar a vesícules i pústules.

El producte *Silphion*, asa dolça o Silfio cirenaico, podria ser la gomo-resina de *Thapsia garganica* que els antics anomenaven també *Laser Cyrenaicon*.

El Codex francès o Farmacopea de 1895 (p. 536) encara inclou la *Resina Thapsiae*: escorça d'arrel de *Thapsia*, alcohol de 90°. Rentar amb aigua tèbia l'escorça, secar-la i pulveritzar-la. Digerir-la en calent amb alcohol en bany maria. Decantar, filtrar i destil.lar: el residu és la resina de tàpsia. Rentar

aquest residu amb aigua calenta. Evaporar en bany maria.

Cultura popular

Segons Gómez Pamo, la recollició de l'arrel, feta a Argèlia pels indígenes, "*és molt perillosa i sempre ocasiona erupcions o pústules als individus que la practiquen*". Així ho corrobora Dioscòrides fa 2000 anys. A Algèria es considera específica contra el dolor.

Història

Els antics coneixien bé l'acció purgant de *Thapsia garganica*. Teofrast ja dóna a conèixer les seves propietats. Hipòcrates la prescribia com a purgant i vomitiu. Plini diu que Neró l'emprava per a fer desaparèixer les senyes de les contusions que rebia en les seves orgies nocturnes. Els àrabs l'usaven com a purgant enèrgic a l'interior, i contra el reumatisme en aplicació externa. El *Silphion* dels antics, planta a la que els grecs atribuïen propietats meravelloses, i que es deia que només es trobava a les comarques cirenaiques de Grècia, anomenada segons els autors *Thapsia silphium*, *Silphium cyrenaicum* i *Laserpitium deria*, és la *Thapsia garganica* L. Però diu Gómez Pamo que el *Silphium* "*no pot ser cap de les plantes citades, ja que les propietats irritants de la tàpsia no corresponen als caràcters que de la planta i el seu suc en feien els antics; per les descripcions i els dibuixos podria pensar-se que és una Umbel·lífera del gènere Narthex*" (I, p.286).

DIOSCÒRIDES escriu: *Els que recullen la resina han d'anar alerta en tenir el vent de cara i, si és possible, que no faci gens d'aire, perquè sel's inflarà la cara molt fortament, i totes les parts nues s'inflaran d'ampolles...mesclada l'arrel i el suc, amb igual quantitat de cera i*

encens, treu els cops blaus dels ulls i de les altres parts del cos, però només s'hi ha de deixar damunt dues hores, i després rentar amb aigües calentes, DIOSC IV 158

Bibliografia

FM-III-270, FPC-II-488, BC-197, FQ-511, GP-II-282, MH-794, PHMT-167

54. *Thapsia gymnesica*

Rosselló & Pujadas.....Ma Me

Gymnesica, per trobar-se a les illes gimnèsiques (Mallorca i Menorca).

Sinonímia. Denominacions

Abans descrita com a *Thapsia villosa* (els noms populars es refereixen a aquesta planta).

Cat.: Fonollassa groga. Herba santa (Ma.). Croca (del llatí *croca*, groga, pel color de les flors). Baladre (en els llocs on no es crien ni *Veratrum album* ni *Nerium oleander*). Tàpsia. Fenollassa groga. Cast.: Cañaheja. Port.: Pancierva. Basc: Bermidorr.

Descripció botànica

Planta vivaç, pubescent, fins a 1 m. d'alçària. Rizoma gruixat. Tiges robustes, dretes, estriades, amb retxes negres a la base. Fulles inferiors ovals, verd glauques pel revers, piloses; les superiors en beina groga, ampla. Flors en umbel·les, grogues, sense bràctees; umbel·la central gran, fèrtil, amb 12-20 radis. Umbel·la jove que surt dins una fulla caulinar en espata. Fruit escotat pels extrems, oval, en mericarp, amb ales grogues, manifestes, estriades transversalment. Floració: juny-juliol.

Hàbitat

A terrenys calcaris, costers, substractes descarbonatats subnitificats arenosos, pastures àrides, contrades marítimes, des del nivell de la mar fins a 500 m

d'altitud. *Cistion* (> *Rosmarinetalia*). Dominis del *Quercion ilicis* i de l'*Oleo-Ceratonion*. Després dels incendis, és una de les primeres plantes que s'estableix en els sòls cremats. A la zona de Llevant de Mallorca (Pollença, Alcúdia, Artà), sa Calobra, i de Ponent (Andratx). Menorca.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Semblant a *Thapsia garganica*, però conté resines menys actives.

Acció farmacològica. Indicacions

És purgant i vomitiva. En ús extern, per a tractar abscessos, foruncles i molèsties reumàtiques.

Cultura popular

A alguns llocs s'utilitza l'oli de l'arrel de fonollassa groga per a tractar els crulls de les potes o peülles dels cavalls.

Història

Les arrels foren emprades antigament per a falsificar l'arrel de turbit (*Ipomoea turpethum*) de l'India, molt apreciat com a purgant.

Bibliografia

FM-III-268, FPC-487, ALOM-69, FQ-514, BC-197, PMCV-239

APOCINACEAE

2 2 100%

55. *Nerium oleander*

L..... Ei C

Nerium, del grec *nerós*, humit, o bé de *nerion*, relacionat amb Nereu, divinitat marina. *Oleander*, per la imprecisa semblança a les fulles de l'ullastre, *oleaster*, puix es consideraven abans de

la mateixa família botànica. *Apokynon* (d'ón vé el nom de les apocinàcies) és el nom grec del baladre, que prové d'*apo*, rebuig, i *kynos*, ca, per considerar-se aquesta planta com un matacans. La paraula Defla –alqueria del terme de Sineu– provendria de l'àrab *ad-defla*, “el baladre”.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Baladre. Baladrera. Veladre. Llorer rosa. Biva. Diva. Oleandre. Cast.: Adelfa. Port.: Loendro. Basc: Eroitzorri. Fra.: Laurier rose. Ital.: Oleandro. Ale.: Rosenlorbeer. Angl.: Rose Laurel.

Descripció botànica

Arbust laticífer, espès, perennifoli, de branques glabres, dretes, fins a 4 m. d'alçària. Fulles coriàcies, lanceolades, curtament peciolades, enteres, agudes, llargues, oposades o ternades. Flors grans, flairoses, rosades, porpres o blanques, en corimbos terminals, a l'àpex de les tiges. Corol·la en forma de copa. Ovaris obtusos. Fruits en folicle que s'obren per una sutura ventral per la que surten les llavors amb plomall, oblongues, pubescents, nombroses. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Als bosquets de ribera i codolars de les rambles mediterrànies d'hivern temperat, sòl pedregós i règim hídric variable. *Rubo-Nerietum* (: *Nerion oleandri* > *Oleo-Ceratonion*). Espontani a l'illa d'Eivissa (Sant Antoni, Santa Eulària). Cultivat com espècie ornamental. Un lloc poblat de baladres és un baladrar. Es troba a Europa, Àsia i Àfrica.

Part utilitzada

Les fulles, l'escorça i els fruits.

Composició química

Conté heteròsids cardenòlids (oleandròsid, neriantina, oleandrogenol, oleandrogenina), d'activitat cardiotònica; flavonoides (rutina, àcid ursòlic, nicotiflorina), heteròsids cianogenètics, clorur i sulfat càlcic, i oli essencial amb umbeliferona.

Acció farmacològica. Indicacions

Tota la planta és verinosa: pot produir nàusea, vòmits, bradicardia, somnolència, vertigen, midriasi, diarrea, fins a coma i mort per paràlisi respiratòria. Es diu que una sola fulla pot provocar la mort. Les flors fresques dins una habitació poden produir fenòmens d'alèrgia a les persones sensibles, així com també dormir davall la seva ombra. L'aigua de les basses properes al baladre pot incorporar a través de les arrels les substàncies tòxiques de la planta.

S'ha usat com a cardiotònic per a substituir la digital. El seu ús va començar l'any 1888 per Pouloux, que va reconèixer una acció tetanitzant damunt el cor. Leclerc diu que s'ha de prescriure com l'estrofant, per l'acció cardiotònica i diurètica, sobretot en les miocarditis senils. També pot ser útil en casos d'intolerància o contraindicació a la digitalina. Pot provocar la menstruació i té activitat purgant, diurètica i febrífuga. Per via externa, com a parasitocida contra la tinya i la sarna. El seu ús casolà no és gens aconsellable.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Nerium indicum* s'utilitza externament en conjuntivitis, úlceres de la pell i pruíja; en ús intern és tòxica: en poca quantitat s'empra com a laxant, cardiotònic, diurètic, diaforètic i febrífug.

En medicina xinesa *Nerium indicum* s'empra com a cardiotònica i diurètica.

En medicina marroquí, l'arrel en fumigacions per les cefalees i problemes uterins; en aplicació externa, les fulles en contusions i cremades, sarna, caiguda dels cabells. En conjurs màgics i talismans. Com a avortiu.

En medicina filipina *Nerium oleander* s'usa en aplicació externa amb oli per erupcions cutànies.

En medicina mexicana *Nerium oleander* s'usa per les taques de la pell, com a cicatritzant, antisèptic, en disenteria i tos.

En medicina homeopàtica, la planta *Nerium oleander* s'empra amb el nom d'OLEANDER: té una marcada acció damunt la pell, el cor i el sistema nerviós, produint i curant condicions paralítiques. La pell és molt sensible, amb erupcions violentes i sagnants. Hahnemann diu que "*és d'utilitat en algunes alteracions mentals, paràlisis, erupcions i afeccions externes del cuir pilós*".

Fórmules i preparacions

La decocció de les fulles, la pols de l'escorça i del fruit, l'extracte sec i l'extracte fluid.

Cultura popular

El Gorg des Baladre es troba a Capdepera, al torrent de Canyamel (Mallorca). Joan Pellicer anomena algunes toponímies del País Valencià: Font del Baladre, Gorg del Baladret, Font del Baladrar, barranc del Baladre d'Oliva. *Adelfa* prové del grec *dafne*, per l'àrab *ed-defla*, pronunciat *def-la*. La possessió de *Defla* (Sineu, Mallorca), apareix en el *Llibre del Repartiment* com l'alqueria islàmica *Adeffla Eixarquía*. La papallona nocturna esfinx del baladre, l'insecte lepidòpter *Daphnis*

nerii, es menja en la fase d'eruga les fulles del baladre.

L'oli i el saïm en el que s'han fregides les fulles s'usa contra la sarna. També en el nord d'Àfrica s'empra la maceració de les fulles en mel. Bollides les fulles amb blat, es fa un menjar per a matar rates. A Eivissa, amb les branques seques en fan flabiols. Es diu que si es torra la carn amb branques de baladre, pot intoxicar als que la mengin. Durant la segona guerra mundial, a alguns països asiàtics es matava als presoners fent-lis beure infusions de baladre.

Voldria que fósseu lladre
perquè em robàsseu s'amor
que du tanta vermellor
com una flor de baladre

Xiquetes de les covetes
si voleu matar un lladre
poseu aigua a la serena
amb fulletes de baladre

Ets com sa flor de baladre
que tot cuc n'ha de fugir
de graci n'és rebaixada
i es que no fuig ha de morir

El mot *baladrear* es diu quan hom parla massa fort o crida exageradament sense necessitat, i *baladrer* és un sorollós o bravejador (DCVB)

Bon bolitxer i enamorat baladrer solen posar
una campana en el capcer

Baladrajant cançons carrinclones, Pous Empord. 103

He sentit aquell pobre errat de contes que baladreja contra es frares, Ignor. 64

Sons d'esquellas y picarols, baladreig de collas, Pons Auca 281

Els pillets que s'escapavan... tots etzarats y baladrers, Oller Bogeria 165

Despertant unes ressonàncies tan baladreres, Ruyra Parada 20

Els pegaré a la papalbra, per haver estat tan baladrona, Valor Rond. II, 62

Història

Antigament el baladre s'emprava contra determinades malalties cutànies, com picor, ulceracions i sarna.

DIOSCORIDES anomena *nerion* al baladre, i diu que *les fulles i les flors són metzina mortífera dels cans, dels ases, dels muls i de molts d'altres animals quadrúpedes. Begudes amb vi són remei als homes contra les mossegades de les feres, principalment si es mescla amb la ruda*, DIOSC IV 83.

CURSACH diu: "*Nullius est usus, nisi in scabie... et eorum decoctum venenum hominibus*"

Literatura

El nom del gènere *Nerium* vé, com hem dit, del grec *nerion*, de Nereu, el "vell de la mar" per antonomàsia, divinitat marina anterior a Posidó, que era casat amb Doris. Va tenir almenys cinquanta filles, les nereides, nimfes marines, que personificaven les innombrables ones de la mar. Les més conegudes són Tetis (mare d'Aquiles), Galatea, Àgave, Calipso, Nemertes, Amfitrite (esposa de Posidó). Totes eren molt hermoses, i passaven el temps cantant, filant i teixint, i nedant damunt les ones entre dofins i tritons.

Apulei, *L'Ase d'or*, III

Demanaren a un savi: ¿què dius de fembres? Dix: axí són com baladra, que ha bella la fulla e la flor, e si hom ne menge auciuolo, Jahuda Dits, c. 30 Qui pres l'aladre / mira'l baladre / restat darrere, Spill 12434

Prin de les ffulles del baladre que sien ffresques, Flos medic. 50

A l'entorn de les soques dels baladres, Alomar
Columna 188

Diu Joan Pellicer -que escriu amb vertader entusiasme i coneixement sobre "aquest arbrissó tenaç, alegre i estimat"- que "pot considerar-se l'esplendent senyal peculiar, el tret prodigiós original, el segell rosat suau i vivíssim del més genuí paisatge meridional mediterrani, cantellut i calcari, eixut i aromat". En el seu saborós primer volum del *Costumari Botànic* (pàgina 150 i ss.) fa les següents cites:

...escarit i ardent, esquinçat per rambles codoloses, on creix abrasint-se el baladre,
Gabriel Miró

Però també hi havia altres plantes voltades de misteri que ens feien por a tota la menudalla. Una es deia baladre i es criava als barrancs i tenia flors blanques i flors com el color del corall, i diu que eren verinoses, i quimenjàs una flor de baladre es moriria ben aviat, C. Sánchez-Cutillas, *Matèria de Bretanya*

Què és sinó la teua flor
tan bella que a tots encisa?
Què la saba que ens envisca
i enverina sang i cor?
Sols neguit en l'alegrança.
Només plor en el somrís...
Per això m'atrau l'encís
del Baladre, fet recança!,
Baladre: Pòrtic

Baladre:
Cara de lladre.
Quan te veig és amb recel...
Tu tens gaia la presència
i ets amargós com la fel!,
J. Mascarell i Gosp, *Verd i Blau*

Baladre, lladre del camí,
baladre precipitat, de lluminosa flor,
ah lliri fals de contingut verí
flor capital de capitell dolcíssim,
oh fill darrer d'entranyes de barranc,
funesta arrel i generosa gràcia,
repartiment general de colors,
cant general tancat amb pany i clau,
segell dels horts i lacre d'alqueries,

distribuïts els solcs, tandes de l'aigua!
Guaites camins que mai ningú endevina,
V. Andrés Estellés, *Baladre*

Flor roja, de sang,
que creix al barranc
i al meu pit.
Tu ets com l'amor
irat pel dolor
de l'oblit.
Verí i ets bonica.
Un poc xica.
Per xò t'he collit
i et porte en el flanc
del meu pit,
ací on raja sang
d'amor i d'oblit,
C. Salvador, *Baladre*

Viu la boga, la canya i el baladre
voltes de riu, resposta al desconsol
que proclama l'entorn abandonat,
J. Climent, *Notícia de murmuris*

Aigua de rambla amb codolells
tebis de sol i baladres vermells,
Anys i llegües. Aigua de poble

Estaven sols en la vesprada tranquil·la. I
travessaren rials i barrancs codolosos, on
s'arrosseguen aigües verdes entre els baladrars,
que semblen ser l'amagatall de verges encisades,
sospirants de tedi, plenes d'amarguesa, com
nodrides del suc del seu arbrissó,
G. Miró, *Del viure*

Una sorpresa
de vent omple els baladres
ardents, que frisen
un instant, com les sedes
d'una dansa enganyosa,
C. Riba, *Baladres*

Dins la foscúria-com un lladre-
mou el gesmil, mou el baladre,
F. Almela i Vives, *L'airet joliu*

Pensau que les gents sien cegues gallines,
que lo fust e lo fruit ignoren de vós;
baladre florint, sou fort verinós,
que vostres amors són aspres metzines,
Roís de Corella, *Debat de Caldesa*

Bibliografia

FM-III-324, FPC-III-132, HNPC-VI-257-409, BC-310, JP-I-146, PMCM-60, FQ-732, JLB-15, HL-345, VP-55, RT-266, KUKL-159, SCH-238, DASH-120, GOGTE-338, KAN-452, PHMT-169, CSCH-125, QSMB-729

56. *Vinca difformis*

Pourret..... Ma Me Ei

Vinca, del llatí vincire, *lligar*, per les tiges sarmentoses que se mesclen.

Sinonímia.Denominacions

Vinca media. Vinca acutiflora.

Cat.: Proenga (Ma.). Pruenga. Viola de bruixa. Vinca. Vincapervinca. Pervinca. Herba donzella. Cast.: Hierba lechera. Port.: Erva de inveja. Basc: Ikonte belarr. Fra.: Petite pervenche. Ale.: Kleines Immergrün. Angl.: Lesser periwinkle.

Descripció botànica

Herba perenne, glabra, radicant, sufruticosa a la base. Tiges fins a 2 m de llargària: les estèrils ajegudes, les floríferes dretes, fins a 30 cm. Fulles de marge glabre, ovades, coriàcies, gruixades, oposades, peciolades, llargues. Flors axil.lars, solitàries, blaves. Segments de la corolla truncada amb divisions molt obliqües. Floració: febrer-maig.

Hàbitat

Molt comú a vores de torrents, talussos, bardisses, fonts, rierols, horts, marges de camps de cultiu i llocs humits. Sotabosc dels boscs caducifolis. *Vinco-Populetum albae* (: *Populion albae*). Del nivell de la mar fins a 1000 m d'altitud. Sovint cultivada en jardins com a ornamental.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Conté alcaloides indòlics (vincamina, perivincina, isovincamina), flavonoides, triterpens, rutovincina, tanins, pectines, sals minerals (calci, manganès, potasi), heteròsids i àcids fenòlics, fenols, àcids orgànics (àcid cafeic).

Acció farmacològica. Indicacions

S'ha usat com astringent, sudorífica i purgant. També, en infusió al 5%, per a retirar la llet de les dones que alleten. En ús extern, el decuit és útil per a diverses malalties de la pell, i com a protector dels capil.lars sanguinis.

Terapèutica comparada

La planta *Vinca major*, molt emprada en jardineria, té propietats semblants a *Vinca difformis*, encara que més dèbils, a més d'un efecte citotòxic. És emprada com a tònic i astringent, en hemorràgies, i com a laxant. En ús extern és útil per a inflamacions de la pell. En medicina xinesa *Vinca major* és usada com a antihemorràgica en metrorràgies, hematemesi, hemoptisi.

Vinca minor és més emprada en terapèutica que les espècies precedents. Els seus alcaloides tenen acció dilatadora arterial, útil a nivell cerebral i coronari, a més de ser hipotensora, per disminuir la pressió arterial diastòlica. La vincamina obtinguda per semisíntesi s'utilitza per a millorar el rec sanguini cerebral, en vertigens, acúfens, inestabilitat, pèrdua de memòria. Té a més acció espasmolítica, hemostàtica, hipoglicèmica i analgèsica.

La planta *Vinca rosea* o *Catharanthus roseus*, originària de Madagascar, és amplament cultivada com a ornamental i en medicina popular és coneguda com hipoglicèmica. Un grup d'investigadors canadencs (Noble, Beer i Cutts) va descobrir la propietat de produir granulocitopènia i depressió medular en experimentació animal: l'alcaloide

indòlic vinblastina, aïllat de la planta, produïa leucopenia severa en rates. Estudis posteriors amb els diversos alcaloides (en té més de 55: vincristina, vinblastina, vinleurosina, vinrosidina, etc.), demostraren l'activitat oncolítica de la planta. Per a obtenir un gram de vincristina es necessiten 500 quilògrams de la planta sencera. S'usen en diversos tipus de malaltia de Hodgkin, leucèmia, coriocarcinoma, etc. En medicina xinesa *Catharanthus roseus* s'usa en disenteria, gastralgia, dolor abdominal i en determinats tipus de càncer.

En medicina filipina *Catharantus roseus* s'empra en diabetis, com a emmenagog i avortiu.

En medicina mexicana *Vinca minor* s'usa en procediments rituals.

En medicina homeopàtica VINCA MINOR produeix debilitat i postració, hemorràgies uterines, sensibilitat i vermellor de la pell amb seborrea, entre d'altres símptomes. En medicina homeopàtica de la mateixa família de les Apocinàcies són usades: ALSTONIA SCHOLARIS (en tracte gastrointestinal: diarrees líquides indolores amb gran postració); APOCYNUM CANNABINUM (actúa en el teixit cel.lular, amb secrecions mucoses i seroses augmentades, produint edema i diaforesi); ASPIDOSPERMA QUEBRACHO (anomenada la "digital dels pulmons"); STROPHANTHUS HISPIDUS (produeix augment de la força contràctil de la musculatura estriada, millorant la sistole cardíaca; també és útil en alcoholisme); RAUWOLFIA SERPENTINA (en determinades condicions del sistema nerviós central i en hipertensió arterial sense marcats canvis ateromatosos).

Fórmules i preparacions

S'utilitza en infusió, decocció, nebulitzat, extracte fluïde, tintura mare. La

vincamina purificada s'obté per hemisíntesi de l'alcaloide tabersonina d'algunes apocinàcies africanes del gènere *Voacanga* o per síntesi total.

Cultura popular

En alguns llocs se'n feien garlandes i corones amb les tiges florides, per a regalar a les verges, per a posar a les tombes dels infants, per a fer encanteris, per a treure els mals esperits, contra les mossegades de serp i per a fer filtres d'amor. S'ha considerat símbol de la mort, de la immortalitat i de l'amistat.

Història

DIOSCÒRIDES es refereix a *Vinca major* en el seu capítol de *Klematis*: diu que *les tiges i les fulles begudes en vi aturen el flux del ventre i la disenteria. Aplicades per abaix amb llet i oli rosat o Cyprinum, curen els dolors de matriu, i mastegada millora els dolors de dents, i aplicada localment millora les mossegades de serp*, DIOSC IV 7.

Literatura

Man que tot lo camí que lo meu cos deurà fer de lla mia casa tro a la dita Seu, sia enremat de gesemí o proenga verda, doc. segle XV (BSAL, III, 293).

Fulla de malva o de prohenga, Cauliach Coll., ll. IV, d. 2^a, c. 7.

Com correria a través de la vincapervinca, entre l'ortiga i la menta, Espriu Lab. 178.

Bibliografia

FM-III-326, FPC-III-133, HNPC-VI-258, BC-309, PPF-78, PMCV-60, FQ-735, JLB-598, VP-460, RT-266, KUKL-234, MH-629, CLK-III-1544, VMLN-1654, TBR-273, KAN-452-455, QSMB-725

AQUIFOLIACEAE

1 1 100%

57. *Ilex aquifolium*

L.....Ma

Ilex, del grec alzina, per semblar-se les fulles a les d'aquest arbre. *Aquifolium*, per les fulles espinoses.

Sinonímia. Denominacions

Ilex balearica. *Ilex monserratensis*.

Cat.: Arbre de visc. Arbre de mal fruit (Ma.). Agrifoli. Coscoll del vesc. Coscoll grec. Coscó marí. Grèvol. Grèvol de visc. Grevoler. Greu. Greuler. Boix grèvol. Hereu. Cast.: Acebo. Port.: Acevinho. Basc: Gorosti. Fra.: Houx. Ital.: Agrifoglio. Ale.: Stechpalme. Angl.: Holly.

Descripció botànica

Arbust perennifoli, de creixement lent, ramificat, d'escorça grisenc, amb branques verdes i lluent, fins a 6 m. d'alçària. Fulles coriàcies, glabres, lluent, ondulades, dentades, amb les dents punxoses i rígides, alternes, peciolades, ovals, planes, de color verda fosca damunt i clar per davall. Fulles de les branques inferiors espinoses; les de les superiors amb menys o sense espines. Flors regulars, hermafrodites, tetràmeres, de color blanc, de vegades rosat. Fruit en drupa, lluent, globulós, carnós, de color vermell, en pedicels axil·lars. Floració: febrer-març.

És una espècie protegida per la llei.

Hàbitat

Encletxes de les roques, alzinars muntanyencs. *Quercetum mediterraneo-montanum*. A les muntanyes de la Serra de Tramuntana de Mallorca per damunt dels 1.000 m.: Massanella, Puig Major, Alfàbia, l'Ofre, Teix. També al Torrent de Pareis. Cultivada com a ornamental i medicinal.

Part utilitzada

L'escorça, les fulles (*Folia Ilicis*) i els fruits.

Composició química

Les fulles contenen saponòsids, rutina, tanins, dextrosa, goma, cera, resina, pectina, furfural, teobromina i cafeïna, àcids cítric, màlic, ilèxic i ursòlic, ergosterol, ilixantina (colorant groc) i el principi amarg ilicina. Els fruits contenen glucòsids.

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats espasmolítiques, analgèsiques, diurètiques i sudorífiques, usades en gripes, refredats, bronquitis, gota, artritis i per a disminuir la febre. Altre temps era usat per la febre en lloc de l'escorça de *Cinchona*. Els fruits, presos en dejú, són laxants i vomitius. Són tòxics, i poden ser mortals pels infants. L'intoxicació produeix diarrea, vòmits i convulsions. El visc o lliga, si s'ingereix, pot produir obstruccions del tracte digestiu.

Terapèutica comparada

L'espècie *Ilex paraguayensis*, d'Amèrica del Sud, és rica en cafeïna i s'empra per a fer el mate. Les fulles es recol·lecten quan els fruits són madurs, es calenten, es molen i s'emmagatzemen durant almenys un any abans de consumir-se. És estimulants, analgèsica i diurètica. *Ilex guayusa* és emprada com a digestiva, febrífuga, calmant i afrodisíaca per alguns pobles d'Ecuador.

Els nadius d'Amèrica del Nord empraven *Ilex vomitoria* en les seves cerimònies.

En medicina xinesa s'usen diverses espècies d'*Ilex*: *I. asprella* (en alteracions broncopulmonars), *I. cornuta* (en certs tipus de cefalees), *I. crenata*, *I. pedunculosa*, *I. pubescens* (per a activar la circulació sanguínia), *I. rotunda*.

En medicina homeopàtica ILEX AQUIFOLIUM és emprat en certs tipus clínics de diarrees mucoses, afeccions

dels ulls, febre intermitent i icterícia, entre d'altres.

Fórmules i preparacions

La bullidura de les fulles al 3%, la pols i la tintura mare. El vi es prepara amb la pols de les fulles i l'escorça al 10% en 1 litre de vi negre, deixat en maceració durant 15 dies i filtrat: es pren a copetes per a disminuir la febre (Palau i Ferrer). Aquest vi pot servir per a casos aguds i crònics.

Cultura popular

El visc s'extreu de l'escorça *Ilex aquifolium* i d'altres plantes (com *Viscum album*). És una materia glutinosa i apelagosa amb la que s'embaumaven branques de determinades plantes i s'usava per a caçar els ocells que s'hi enganxaven, com els ropits. Es sol pintar l'arbre del visc en les postals de Nadal, amb unes fulles i fruits de l'arbre, un monigot de neu, uns llaços i unes campanetes. Sembla que aquest costum prové de les festes Saturnalia dels romans, que començaven una setmana abans de Nadal, adaptades a la simbologia cristiana. Els druides també oferien l'arbre del vesc als esperits del bosc. Alguns autors (Turner, Herbal, 1568) li van donar el nom de espina de Crist, per simbolitzar que aquest arbrissó havia sorgit de les trepitjades de Crist i que els fruits provenien de les gotes de sang i representaven la sofrença que va passar a la Terra. La fusta, blanca o blanca grisosa, ha estat usada en ebenisteria, escultura i torneria, per ser compacta i molt dura. La paraula *grèvol* també té el significat d'incosistent, trencadís. El mot *grevolós* indica abundància de grévols.

Història

TEOFRAST descriu les fulles i els llocs on es fa *Ilex aquifolium*, i diu que "la

fusta d'aladern és la més idònia per a ser tornejada, i la seva blancura és com la de l'arbre del vesc" (V 6, 2) i que "s'empra per a fabricar bastons", V 7, 7

Literatura

Si les empeltau en un grèvol, que és lo arbre de què se fa lo vesch, Agustí Secr. 41.

Com un aucell quan ha posat les ungles sus del besch de l'aucellayre, Caseponce Contes Vallesp. 47.

Ab les mans untades ab algun visch, Cauliach Coll., V, 1^a, 6.

En les palles del visch est caygut, Corbatxo 76.

Puys que no's trob en mi lo visch / on Amor cau, Ausiàs March CXXXVII.

Serà deslliurada del vesc de concupiscència, Oliver Exc. 75.

La farigola i grèvol d'una rosada d'or, Atlàntida I.

Arços i grèvol a la fredor oculta de tramuntana, Espriu Lirica 22.

Bibliografia

FM-III-147, FPC-II-352415, BC-97, PPF-24, PMCV-61, FQ-452, JLB-7, VP-51, HL-158, SCH-221, MH-405, CHEV-220, CLAK-II-15, KAN-371

ARALIACEAE

1 1 100%

58. *Hedera helix*

L. subsp. *helix*.....Ma Me Ei

Hedera, del llatí *haerere*, aferrar-se, estar aferrat..

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Heura. Hedra. Hedrera. Heurera. Gedra. Xedra. Elra. Eubra. Deura. Cast.: Hiedra. Port.: Hereira. Basc: Huzkei. Fra.: Lierre. Ital.: Edera arborea. Ale.: Gemeiner Efeu. Angl.: Ivy.

Descripció botànica

Herba enfiladissa, perenne, de soca gruixada, sempre verda, que pot arribar als 30-50 m. de llargària. Petites arrels

caulogèniques, fixadores, curtes, en el costat ombrejat de les tiges. Tiges llargues, aferradisses, sarmentoses. Fulles alternes, llunts, esparses, persistents, estipulades, grans, coriàcies, de color verd fosc. Flors groc-verdenques, hermafrodites, regulars, pentàmeres, en umbel·les terminals. Baia negra, globulosa, de la grandària d'un pèsol. Floració: setembre. La planta *Orobancha hederæ* parasita específicament *Hedera helix*.

Hàbitat

Roques de les muntanyes, murs, parets i troncs, del nivell de la mar fins a 1300 m. *Quercion ilicis*, *Quercio-Fagetum*, *Thlaspietea*. Cultivada com a ornamental, en diverses varietats.

Part utilitzada

Les fulles, la resina gomosa (amarga i aromàtica: *ex hederæ arborea elicitor per incisionem resina gummosa*-Cursach), la tija i els fruits.

Composició química

Les fulles contenen saponòsids triterpènics (hederagenina) derivats de l'àcid oleanòlic, a més de carotina, fitosterols, àcid fòrmic, àcid màlic, flavonoides, inosita, alcaloides (emetina) i substàncies de tipus hormonal foliculínic i estrogènic. Els fruits contenen glucòsids i oli. Les llavors també contenen oli. De la tija s'extreu una gomoresina.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. Pot produir dermatitis, excitació, diarrea sanguinosa, alteracions digestives i respiratòries, bradicardia, fins a trastorns nerviosos, coma i mort per paràlisi respiratòria. In vitro té una acció hemolítica. Els fruits són purgants i vomitius. També s'ha descrit una acció

febrífuga. Les fulles tenen acció vulnerària, escaldades en aplicació local sobre úlceres tròfiques i varicoses, inflors i ferides, cremades de sol, per l'efecte vasoconstrictor i hemolític de l'hederina, a més de l'efecte antibiòtic dels saponòsids contra els gèrmens Gram + . També és útil per a certs casos de cel·lulitis, ja que provoca una vasoconstricció inicial seguida d'una vasodilatació, a més de prevenir i tractar les estries dèrmiques. El Dr. Leclerc recomana l'aplicació externa de les fulles com a moderador molt eficaç de la sensibilitat dels nervis perifèrics, útil en reumatisme, neuritis i neuràlgies. La resina de la tija s'empra en aplicació local contra el mal de queixal (Palau). La tintura al 10% de la tija d'heura ha provat la seva eficàcia com a antitusígen i expectorant en bronquitis, enfisema, tossina crònica i cucurutxa, a més de baixar la tensió arterial, en posologia de XL gotes al dia en preses de X gotes cada 6 hores..

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica hi ha descrit a l'antiga literatura un cas d'hidrocefàlia crònica curat per la presa d'HEDERA HELIX (H.W., xxxiv. 489, citat per CLARKE, I, 873). Actúa sobretot en el sistema nerviós i vasos sanguinis. Pot ésser útil en casos de catarates, raquitisme, lumbago, ciàtica i reumatisme crònic.

També en medicina homeopàtica ARALIA RACEMOSA, de la mateixa família botànica, és un remei d'estats asmàtiformes, emprada en determinats casos d'asma i tos crònica que s'agrava en jeure, pitjor després del primer somni i amb sensació de cos estrany a la gargamella. En fitoteràpia té efectes desintoxicants, sudorífics i estimulants. S'usa per al mal d'esquena, reumatisme,

asma i flatulència. En aplicació externa per a diferents tipus d'eczema.

Seguint amb la família de les araliàcies, però que tampoc no es troben a les Illes Balears, hi ha unes plantes útils en terapèutica:

Panax ginseng és emprada a Xina i d'altres països asiàtics des de temps immemorials, i s'ha considerat com una panacea: la paraula *panax* deriva del grec *pan* (tot) i *axos* (curació). La seva arrel antropomorfa ha estat a l'origen de llur utilització com a afrodisíac i tònic general. La composició química és molt complexa: estrògens, tanins, aminoàcids, saponòsids triterpènics (ginsenosíds), vitamines del grup B i C, etc. El ginseng produeix una millora del rendiment físic i intel·lectual, disminueix el colesterol sanguini, augmenta la tolerància a la glucosa, i és útil en els tractaments de deshabitació d'opiàcis, alcohol i estupefaents. S'usa també en cosmètica.

Panax quinquefolium és cultivat a Amèrica del Nord, des del Canadà a Florida. S'utilitza per les mateixes indicacions del *P. ginseng*.

Eleutherococcus senticosus és cultivat a Sibèria, Xina i Corea. L'arrel conté nombrosos saponòsids, ben estudiats per diversos autors russos. L'acció és semblant al ginseng, però de menor intensitat. Estimula el sistema nerviós central, i és antiinflamatori, antidiabètic en casos lleus o incipients, i augmenta la taxa d'hemoglobina i de polinuclears neutròfils i eosinòfils. Millora l'estat general dels pacients oncològics en tractament per quimioteràpia i radioteràpia.

Fórmules i preparacions

A l'exterior, per llagues i ferides, es bullen durant 3 minuts les fulles d'heura i es renta la zona afectada amb l'aigua de la cocció, aplicant després les fulles que

s'han bullit i deixant-les durant almenys 12 hores. Per a reblanir i treure calls, Bianor dona la recepta d'una fulla d'heura en vinagre durant 24 hores i aplicada damunt del call, amb una gasa mantinguda durant un dia.

Cultura popular

El fruits servien per a tenyir de gris i la tija per a tenyir de groc. Si es prenen cinc grans d'heura collits en lluna de març, s'arrenca la suor (Gomis). Per facilitar la dentició dels infants, s'usa un collar de grans en nombre senar fets d'arrel verda d'heura (Gomis). De les tiges velles s'extreu una resina emprada abans per a fumigacions emmenagogues i vernissos (Barceló i Combis). Les fulles eren emprades per a adobar pells. En toponímia, el nom d'heura apareix sovint: avenc de l'heura (Pollença), coll de s'heura (Esporles), cova de s'heura (Santa Maria del Camí).

Qui tudó vol menjar
a l'heurer té d'estar

Història

L'heura fou considerada pels antics símbol de la fidelitat (usada en les cerimònies de noces dels grecs) i de immortalitat, pels molts anys que pot viure. També era dedicada a Bacus, déu del vi. Es diu que els efectes de l'intoxicació etílica poden disminuir i desaparèixer si es beu la bullidura de les fulles de l'heura en vi. L'església cristiana primitiva va prohibir l'ús de l'heura en les cerimònies religioses, per estar associada als ritus pagans. TEOFRAST indica que l'heura s'arriba a fer arbre (I 3, 2), que és de fulla perenne (I 9, 4), les fulles dissímils i amb diferents formes (I 10, 1), de pecíol llarg (I 10, 7), amb flors velloses (I 13, 1) i aferrades a la càpsula frugífera (I 13, 4), i l'inclou com a arbre més tardà en

brostar (III 4, 2), amb fruit semblant al til·ler (III 10, 5) i fulles semblants al poll (*Populus tremula*, III 14, 2). Constata que hi ha moltes castes d'heura: la negra, la blanca i la helix (III 18, 6-9, 12), i aconsella no plantar-la devora els arbres, ja que les mata per tenir les arrels compactes, llenyoses i gruixades, i una sobreabundància d'heura és perjudicial als arbres (IV 16, 5). Alexandre i el seu exèrcit es varen coronar d'heura (IV 4, 1). Descríu la fusta com a calenta (V 3, 4), i les branques cremen ràpid i amb la flama molt viva (V 9, 6). Les tiges són flexuoses (VII 8, 1) i les fulles són com les de *Rubia tinctorum* (IX 13, 6), però més redones.

DIOSCÒRIDES diu: "...els grans d'heura fan tornar negres els cabells, quan hi són untats amb ells. Les fulles cuites en vi i posades en emplaste, sanen tota casta de llagues per malignes que siguin. Curen les cremades del foc, extirpen les taques que el sol ha fet a la cara...", DIOSC II 170

CURSACH l'aconsella en "*atrophia infantum; epiphora, fonticulo, ozaena, rachitide, ulceribus ichorosis, febre, atonia, obstructionibus abdominalibus, morbis cutaneis, tinea, erysipellate, impetigine, odontalgia, dysenteria, peste, clavo, vel pedum gemursa. &c*".

Literatura

Catul, poema LXIII *Mite d'Atis*, v. 23 i 255

Ovidi, *Metamorfosis*, V, 337-340

Virgili, *Eneida*, VII, 390 (citada per Pellicer, no hi és)

Acorus e eura... són especialment amigues a totes junctures, Cauliach Coll., ll. VI, d. 1^a, c. 1
Amagada de l'eura en la verdor, Canigó IX

Vora la tinta obscura de les fecondes eures parietàries, Alomar Columna 192
Com blancs todons que deixen llur niu en les heureres, Atlàntida X

Bibliografia

FM-III-226, FPC-II-366, HNPC-246, BC-215, PPF-58, PMPC-86, JP-114, PMCV-62, FQ-472, JLB-323, VP-259, RT-243, KUKL-337, HL-281, MH-440, SCH-250, CLK-I-873, CHEV-168, CSCH-120, KAN-409

ARISTOLOCHACEAE

4 2 50%

59. *Aristolochia clematitis*

L.....Ma Me

Aristolochia, del grec *aristos*, excel·lent, i *lochia*, part, per creure que facilitava la menstruació i el part. *Clematitis*, del grec, que vol dir sarmentosa.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Aristolòquia sarmentosa.
Aristològia (forma antiga). Cast.: Aristoloquia. Fra.: Aristolochie commune. Ital.: *Aristolochia clematite*. Ale.: Osterluzei. Angl.: Birthwort.

Descripció botànica

Planta sarmentosa, vivaç, que forma colònies, glabra, fins a 80 cm d'alcària. Rizoma profund, serpentejant, que es trenca fàcilment. Tiges solcades, dretes, simples. Fulles grans, ovades, cordiformes. Flors zigomorfes, en fascicles axil·lars, petites, grogues, d'olor fètida, per atraure els insectes i afavorir la polinització. Fruit en càpsula piriforme, grossa. Floració: maig.

Hàbitat

Llocs calcaris, pedregosos i arenosos, herbassars, vinyes. *Diplotaxietum eruroidis* (*Diplotaxion*, *Solano-Polygonetalia* > *Origanetalia*). Mallorca: Sóller. Sa Granja. Artà.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Conté resines, oli essencial, derivat fenantrènic (àcid aristolòquic, de concentració màxima en elmes de maig), principi amarg (clematitina), pigment flavònic (groc d'aristolòquia), alcaloides (magnoflorina), derivats de l'àcid oxicinàmic, alantoina, glicòsids flavònics, saponines, colina, tanins, sitosterina, fenilalanina.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. L'àcid aristolòquic, encara que estimula l'activitat fagocitària dels leucòcits, és tòxic, irritant de les mucoses i dels capil·lars, amb activitat vomitiva i purgant, i pot produir paràlisi respiratòria. A més és nefrotòxic i carcinogènic. També té activitat antitumoral. L'arrel pot produir hemorràgies intestinals i uterines, a més d'ésser avortiva. El Dr. Leclerc descriu l'aristolòquia com a planta emmenagoga "*d'una eficacàcia dubtosa o d'un ús perillós*", l'infusió de l'arrel al 1,5 % o la tintura (1 a 2 g.). Es recomana només l'ús extern de les fulles de la planta. En ús tòpic pot ajudar a la resolució de foruncles, acné, ferides, herpes, fístules, llagues, úlceres i d'altres alteracions dermatològiques.

Terapèutica comparada

Diverses espècies s'usen en fitoteràpia: *Aristolochia klugii*, a l'Amazonas, per les mossegades de serp; *A. bracteata*, al Sudàn, per les picades d'escorpí; *A. indica*, com emmenagoga i anticonceptiu; *A. serpentaria*, a Amèrica del Nord, també per les mossegades de serp; *A. rotunda*, a Iràn, per a provocar la menstruació.

En medicina ayurvèdica *Aristolochia indica* és usada externament contra el verí de serps i escorpins, mossegades de

rata, paràsits intestinals i úlceres de la pell. També en ús intern en depressió i alteracions psicossomàtiques, còlera, tifus, amenorrea i disuria. La planta *A. bracteata* s'empra en úlceres cròniques; en ús intern en amenorrea i febres periòdiques.

En medicina tibetana *Aristolochia moupinensis* s'utilitza per alteracions calentes dels pulmons, fetge i budells, i també en problemes de la sang.

En medicina xinesa el fruit d'*Aristolochia debilis* és emprat com antitussiu i expectorant en bronquitis i asma. D'altres espècies també són oficinals: *A. contorta*, *A. cucurbitifolia*, *A. fangchi*, *A. elegans*, *A. kankauensis*, *A. kaempferi*, *A. mollis*, *A. mollissima*, *A. moupinensis*, *A. tagala*.

En medicina filipina *Aristolochia philippinensis* s'usa com a digestiu i emmenagog.

En medicina mexicana *Aristolochia argentea* s'usa en restrenyiment, mal d'ossos, picada d'escorpí. L'espècie *A. foetida* com a antiàlgica. L'espècie *A. monticola* en alteracions digestives, diabetis. L'espècie *A. pentandra* en còlics digestius. L'espècie *A. pringlei* per la picada d'escorpí.

En medicina homeopàtica s'empra ARISTOLOCHIA MILHOMENS en determinats casos de diabetis i alteracions cardíques: la patogenèsia fou feta per Benoit Mure a Brasil en el segle XIX. També ARISTOLOCHIA SERPENTARIA pot ser útil en certs casos de dispèpsia i flatulència.

Fórmules i preparacions

S'usa la infusió, la decocció de l'arrel, la tintura mare, l'extracte fluid, la pomada i la pols.

Cultura popular

Barceló i Combis (1879) l'indica com a emmenagoga i cefàlica. Les fulles,

vulneràries a l'exterior i sudorífiques a l'interior. Era usada antigament a Egipte contra les mossegades de serps.

Història

HIPÒCRATES emprava l'aristolòquia per a afavorir el part.

TEOFRAST indica que *Aristolochia rotunda* té molt bona olor (sic), és amarga al gust i de color negre; és molt bona per les ferides del cap i d'altres, i mossegades de serps, per a dormir i per als desarreglaments intestinals (IX 13, 3); l'arrel es pot utilitzar durant cinc o sis anys (IX 14, 1); es fa per Grècia a Tesàlia, Eubea, Parnassos, Arcàdia i Lacònia (IX 15, 5); la millor és la que creix a les muntanyes, i té moltes virtuts medicinals; es remulla en aigua, s'aplica com emplaste o es dilueix en mel i oli d'oliva; també en vi agre o pulveritzada en vi negre i sec (IX 20, 4).

DIOSCÒRIDES esmenta tres castes d'aristolòquies, i de la clematitis diu que les arrels són "*primes, llargues i amb una escorça aromàtica que serveix als perfumistes per a fer unguents olorosos...té efectes semblants a l'aristolòquia llarga*" Diosc III 4.

CURSACH (1791) recomana *Aristolochia clematitis* en "*cariae, ulceribus, vulneribus, haemorrhoidibus internis; hypersarcosi, fistula, menstruis suppressis &c'*".

Literatura

Aquestes coses sien axí dites: tagramum, arsenic, gales, aristologia, Nudr. ocells 17.

Medicaments aperitius... axí com aristologia, Cauliach Coll., II, 2, d. 2^a, cap. 2.

Bibliografia

FM-II-70, FPC-I-282, HNPC-VI-113, BC-410, FQ-194, JLB-184, VP-94, RT-82, HL-235, SCH-309, MH-744, CHEV-169, CSCH-325, CLK-I-168, VMLN-170, KEYS-

87, DASH-93, GOGTE-549,581, DAWA-1-76, KAN-192, PHMT-172, QSMB-254

60. *Aristolochia longa*

L..... Me

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Aristolòquia llarga. Carbassó. Cast.: Aristoloquia. Port.: Aristolóquia-longa.

Descripció botànica

Planta vivaç, peluda, enfiladissa. Rizoma cilíndric, tuberós, gruixat, llarg. Tiges simples o ramoses, fins a 80 cm. de llargària, flexuoses. Fulles alternes, peciolades, ovato-triangulars, amples, cordiformes a la base, llises, verdes a l'anvers, glauques al revers. Flors solitàries, axil.lars, llargues en forma de tub amb la base inflada, verdoses o brunes, de mala olor. Càpsula piriforme, el.lipsoidal, oval, pèndula. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Camps, alberedes, comarques marítimes, indrets frescals, bardisses. Contrades mediterrànies baixes, del nivell de la mar fins a 500 m. (doms. del *Quercion ilicis* i de l'*Oleo-Ceratonion*). Poc abundant.

Part utilitzada

L'arrel i les fulles.

Composició química

Poc coneguda: hi ha àcid aristolòquic. Segons Font i Quer, no s'ha comprovat cap alcaloide en aquesta espècie.

Acció farmacològica. Indicacions

Semblant a *Aristolochia clematitis*.

Terapèutica comparada

D'altres espècies d'*Aristolochia*, que no es troben a les Illes Balears, són emprades en terapèutica: *A. debilis*, per

tos i alteracions respiratòries; *A. argentina*, com a diaforètica i diurètica; *A. roxburghiana*, en alteracions digestives; *A. cymbifera*, com afrodisíaca. De la mateixa família, i que tampoc es troba a les Illes Balears, *Asarum europaeum*, més comú a l'Europa central, Sibèria i Àsia menor, té propietats emètiques, expectorants i diurètiques, i l'alantoina que conté fa que sigui útil en la cicatrització de l'úlcer gàstric, encara que l'ús intern és delicat per d'altres principis tòxics (asarona). Abans era oficinal (*Rhiz. Asari*), usat quasi exclusivament com a emètic, i ha estat substituït per l'arrel d'ipecaquana.

En medicina xinesa, d'entre les diverses espècies d'*Asarum*, la més emprada és l'arrel d'*Asarum sieboldi*, que conté oli essencial amb fenol, eugenol, pinè, eucarvona i asarinina. S'usa com a expectorant, emètic, diurètic, purgant, sedatiu i analgèsic.

En medicina filipina *Aristolochia sericea* com a carminativa, emmenagoga, febrífuga, abortiva. L'espècie *A. tagala* s'empra com a tònica, carminativa, emmenagoga, i en còlic infantil.

En medicina marroquí, les arrels d'*Aristolochia longa* i *A. baetica* són emprades en palpitations, constipació i afeccions intestinals, a més de vomitives, diurètiques i com a antídote de picades de serp. En ús extern, per la micosi interdigtal i la tinya.

En medicina homeopàtica ASARUM EUROPAEUM pot ser útil en casos d'hipersensibilitat nerviosa, amb sensacions de pressió, tensió i contracció com a més prominents, en problemes menstruals, gastrointestinals i oculars, entre d'altres.

Fórmules i preparacions

La decocció de l'arrel i la pols.

Cultura popular

Segons Bonafè, l'arrel és sudorífica i vulnerària. S'usa en decuit contra la gota, l'apoplexia, la icterícia, la hidropesia, les quartanes, etc.

Història

DIOSCÒRIDES diu que l'aristolòquia llarga "*resisteix al mal de les serps i de qualsevulla metzina mortífera, si se'n beu una dracma d'ella amb vi, i s'aplica també per defora. Beguda amb pebre i amb mirra, fa sortir la menstruació i la criatura del ventre*" DIOSC III 4

CURSACH (1791) li atribueix virtuts semblants a *Aristolochia rotunda*: "*abortiva, diurètica, emmenagoga...vomitoria, vulneraria, expurgans, uteina, antiscorbutica &c*".

Bibliografia

FM-II-69, FPC-I-284, HNPC-VI-114, FQ-194, RT-83, CSCH-325, SCH-273, CLK-I-206, VMLN-220, KEYS-88, ICHMM-I-29, KAN-196, PHMT-172, QSMB-255

ASCLEPIADACEAE

4 3 75%

61. *Cynanchum acutum*

L.....Ma Me Ei

Cynanchum, del grec *cyon*, ca, i *anchein*, escanyar, "matacans", per les propietats purgants de la planta, que "matarien" els cans. *Acutum*, per la forma de les fulles.

Sinonímia. Denominacions

Cynanchum monspeliacum

Cat.: Matacà. Corriola borda. Corretjola de bou (Ma.). Corretjola blanca. Corretjola de serp. Corretjola borda. Matagós. Cast.: Correhuela lechosa. Port.: Escamónia-de-mompelher.

Descripció botànica

Herba vivaç, enfiladissa, sufruticosa, glauca, pubescent, grisenc, fins a 3 m.

d'alçària. Tiges primes, sarmentoses, volubles, pubescents a la part superior i glabres a la inferior. Fulles oposades, ovades, acuminades, profundament cordiformes, coriàcies, glabres, peciolades. Flors pentàmeres, en umbel·les terminals i axil·lars, flairoses. Calze quinquepartit. Corol·la rosada o blanca. Fol·licles llisos. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Sòls salabrosos i humits, canyissars subhalonitròfils, vinyes i cultius de secà. Del nivell de la mar fins a 500 m. *Tamaricion africanae* (> *Convolvulion sepium* > *Populion albae*). Àrea de distribució subtropical. Mallorca: Sóller. Torrent de Pareis. Artà. Llubí.

Part utilitzada

El suc lletós de la tija.

Composició química

El làtex conté cinancol, mescla de cinanococerina i cinanquina.

Acció farmacològica. Indicacions

El làtex, de color marró negrenc, a la dosi d'1 g., és un purgant dràstic: el nom romanç de *yerba cacansa* vé del llatí *caccare*, per la seva funció terapèutica.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa hi ha diverses espècies d'aquest gènere usades en terapèutica: *Cynanchum atratum* (antipirètic i diurètic); *C. ascyrifolium* (antitussigen, antipirètic, expectorant); *C. caudatum* (cardiotònic, diurètic); *C. formosanum* (antitussigen); *C. japonicum* ("per a treure defora el vent"); *C. sibiricum* ("per a treure defora el vent i el fred"); *C. stauntoni* (expectorant, antitussigen); *C. wilfordi* (tònic).

En medicina filipina *Cynanchum tenellum* (*Tylophora perrottetiana*) s'empra en aplicació externa com a excel·lent vulnerari.

Fórmules i preparacions

Barceló i Combis indica que d'aquesta planta s'extreu l'*escamonea de Montpellier*, succedània de l'*escamonea d'Alep*.

Cultura popular

El nom de matacà també es dona a d'altres plantes, com *Sambucus ebulus*, i a una part d'obra de fortificació que coronava una muralla, torre o porta, amb parapet i sòl espitllerat per a poder observar i hostilitzar l'enemic (DCVB).

Té traça de torre forta / lo solitari casal..., / per finestres té espilleres / i més amunt matacans, Costa Agre terra 28.

Història

Antigament es feia adulteració del purgant de *Cassia* (*C. senna*, *C. acutifolia*, *C. obovata*) amb plantes d'aquest gènere, com *Cynanchum oleofolium* i *C. argel*.

Bibliografia

FM-III-329, FPC-III-140, BC-310, PMCV-64, FQ-736, RT-269, MH-65, KAN-456, QSMB-754

62. *Gomphocarpus fruticosus*

(L.) Aiton fil.....Ma

Gomphos, clau en grec, i *carpos*, fruit, per les càpsules amb pèls. *Fruticosus*, del grec *frutex*, arbust. *Asclepias*, per estar dedicada a Asclepi o Esculapi.

Sinonímia. Denominacions

Asclepias fruticosa

Cat.: Seder. Sadera. Arbre de la seda (Ma.). Mata de la seda. Arquell de Síria. Cotoner. Flor de dragó. Cast.: Mata de la seda.

Descripció botànica

Subarbust erecte, de tiges dretes, ramoses i fullades, fins a 2 m. d'alcària. Branques joves poc llenyoses. Fulles oposades o verticil·lades, les adultes glabrescents, enteres, acuminades, lanceolato-linears, amb nervi mitjà prominent. Flors pentàmeres, blanques o groguenques, hermafrodites, en umbel·les terminals i axil·lars. Fruit en 2 fol·licles solitaris, de forma ovoide, inflats, amb llargues pues verdes o apèndix setacis que no punxen, amb el peduncle del fruit corbat en forma característica de *S.* Floració: juny-agost.

Hàbitat

Cultivada als jardins. Subespontània a les contrades mediterrànies marítimes. *Thero-Brometalia*. Mallorca: Serra de Tramuntana (Sóller, Pollença). Regió mediterrània. Autòctona de Sud-Àfrica.

Part utilitzada

Les fulles i les arrels.

Composició química

Les arrels contenen uzarina.

Acció farmacològica. Indicacions

Té acció purgant (fulles) i antiespasmòdica (arrels).

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Asclepias curassavica*, anomenada popularment ipecacuanha borda, conté cardenòlids, i és emprada com a tònic i expectorant (tota la planta), i l'arrel com a emètic i purgant. Ha estat comprovada una activitat antitumoral. El suc de la planta, donat en xarop, té propietats antihelmíntiques. També és insecticida, especialment contra les mosques. És cultivada com a ornamental. S'ha

naturalitzat en algunes contrades marítimes d'*Oleo-Ceratonion*.

En medicina homeopàtica, el remei ASCLEPIAS TUBEROSA, de la mateixa família, produeix dolors punyents, que empitjoren pel moviment. Correspòn a alteracions catarrals per fred i temps humit. El remei homeopàtic ASCLEPIAS SYRIACA té una influència específica en els teixits nerviosos. Pot ser útil en cefalees que cursen amb dolors punyents, amb vòmits, i seguides de profusa sudoració o emissió d'orina. També en alteracions menstruals i amenaça d'avortament, entre d'altres. De la mateixa família de les asclepiadàcies, el remei CONDURANGO, que prové de la planta *Marsdenia condurango* (*Gonolobus condurango*), estimula les funcions digestives i millora la salut general. Ha estat usat en determinats casos de dermatopaties i càncers epitelials. Un símptoma clau són les ràgades en els orificis mucocutanis.

Literatura

La paraula seder, a més de ser el nom popular d'aquesta planta, es refereix a "qui fabrica o ven seda" (DCVB): Lo qual venedor, sia draper o parayre o pelisser o argenter o cedera, que escrichen o fassen escriure, doc. a. 1305 (RLR, VII, 47).

Que les perxes e els fusts que obren los menestrals e sederes, no ixquen més que les taules, Mostassaf 54.

Bibliografia

FM-III-327, FPC-III-137, HNPC-VI-259, BC-312, PMCV-63, MH-65, VMLN-652, CLK-I-630, KAN-456

63. *Vincetoxicum hirundinaria*

(L.) Moench..... Ca Dr
subsp. *intermedium* var. *balearicum*

Vincetoxicum, del llatí *vincere*, vèncer, i *toxicum*, verí. *Hirundinaria*, del llatí *hirundo*, oronella, per la forma de les beines dels fruits, i perquè en escampar-

se volen per l'aire com si fóssin oronelles.

Sinonímia. Denominacions

Vincetoxicum officinale. Asclepias vincetoxicum. Cynanchum vincetoxicum.
Cat.: Pebrotera borda. Pebrotera boscana. Maser vera. Maseres. Herba del cor. Herba del bagul. Herba del brí. Herba del verí. Cast.: Matatósgo. Port.: Vincetóxico. Basc: Sarandoi. Fra.: Asclépiade dompte venin. Angl.: Tamepoison.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 80 cm. d'alçària. Rizoma serpentejant, fibrós. Tiges dretes, folioses, estriades, simples, poc pubescents. Fulles oposades, coriàcies, acuminades, llustroses, les superiors lanceolades, les inferiors agudes, cordiformes, ovals. Flors pentàmeres, albo-verdoses, flairoses, en umbel·les axil·lars i terminals, en pedicels pubescents. Fol·licles acuminats, llisos, estriats, inflats a la base. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Sòls pedregosos. Vorades de bosc. Contrades mediterrànies poc plujoses. *Hypericium balearicum*.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Heteròsids esteroídics (vincetoxina), principis amargs, midó, glucòsids esteròidics, alcaloides, flavonoides, àcids sinàpic i clorogènic, cetones terpeniques, desoxisucres.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. La vincetoxina (semblant a la condurangina de

Condurango) actúa sobre el sistema nerviós i el cor, i pot produir símptomes greus emeto-catàrtics. Té propietats sudorífiques i diurètiques, a més d'una acció antifúngica.

Terapèutica comparada

La planta *Vincetoxicum nigrum*, que es troba a Mallorca, Menorca i Dragonera, és també tòxica.

En medicina tibetana *Vincetoxicum canescens* s'empra en febres bilioses, disenteria, inflamació de la gola i com a antihelmíntic.

Fórmules i preparacions

La tisana d'1 g. d'arrel en 1 l. d'aigua.

Cultura popular

Antigament era usada com a expectorant, sudorífica en malalties eruptives, diurètica, depurativa. S'ha usat a vegades com a substitut de l'arrel de *Polygala senega*, de propietats expectorants.

Història

DIOSCÒRIDES diu que *les arrels begudes en vi són útils contra els torçons de ventre i les mossegades de les feres. Les fulles aplicades en forma d'emplastre valen contra les llagues malignes de les mames i de la natura de la dóna*, DIOSC III 100. Laguna (1566) comenta que "*la bullidura de l'arrel provoca molt fortament la menstruació, i purga per l'orina l'aigua dels hidròpics*".

Bibliografia

FM-III-331, FPC-III-140, HNPC-VI-259, BC-311, PMCV-63, FQ-737, JLB-588, RT-269, MH-65, DAKPA-60, DAWA-1-342

ASTERACEAE

203 64 31.5%

64. *Achillea ageratum*

L.....Ma Ei

Achillea, per Achil·les, heroi de la guerra de Troia i deixeble del metge Chiron. *Ageratum*, compacte, pel corimbe espès de les flors; també es refereix a que mai no envelleix, perquè després d'arrancar la planta pot estar molt de temps sense mustiar-se.

Sinonímia. Denominacions

Achillea viscosa.

Cat.: Alè de bou (Ma.). Altarreina. Agèrat. Cast.: Hierba julia. Port.: Agerato.

Descripció botànica

Herba vivaç, poc ramificada, glabra, erecta, pluricaule, flairosa, fins a 50 cm. d'alçària. Rizoma llenyós. Tiges dretes, simples o ramificades, poc estriades. Fulles puntejades, planes, serrades, simples, aspres, oblongo-obovades, amb glàndules puntiformes. Flors tubuloses, grogues, en nombrosos petits capítols en corimbe dens, compacte. Lígules curtes, grogues. Aquenis blancs, arrodonits a l'àpex. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Llocs humits i embassats, argilosos, torreneres, camps, voreres de camins. *Deschampsion mediae*. Rarament fins a *Quercion pubesc.-petr.*

Part utilitzada

Les fulles, les flors i les llavors.

Composició química

Les flors contenen essència.

Acció farmacològica. Indicacions

És emprada com a vulnerària, per a llagues i ferides. També com a tònica i estimulante.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Achillea leptophylla* i *A. santolinoïdes* són emprades en cataplasmes com a vulneràries.

Fórmules i preparacions

L'infusió de les branques florides al 2%, amb mel i unes gotes de llimona, com a estimulante, una xicra després de cada menjada (Palau).

Cultura popular

Bonafè cita de Mª A. Salvà que aquesta planta era molt cercada per a esvaïr en forma de bavarada les males humors i enfortir els múscles. Les llavors s'usen com a vermífugues, i les fulles per a promoure la menstruació (Laza). Introduïda a Anglaterra l'any 1570, fou emprada per les mateixes indicacions de *Tanacetum balsamita*, com a herba culinària, aperitiva, astringent i antisèptica, útil en disenteries i desarregraments del ventrell (Grieve).

Història

DIOSCÒRIDES l'anomena *ageraton* i escriu que "*provoca l'orina i reblaneix les dureses que sobrevenen a la mare*", DIOSC IV 60. Laguna, en el seu comentari, diu que resòl i relaxa les inflamacions.

Bibliografia

FM-IV-247, FPC-III-791, HNPC-VI-308, BC-249, PPF-18, FQ-806, MH-227, PHMT-176

65. *Achillea millefolium*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Milfulles. Espina de peix (Ma.). Herba de tos (Me.). Aquilègia. Camamilla vera. Marfull. Milifulla. Mil-en-rama. Flor de ploma. Herba de les nou camises. Herba d'anyell. Herba de corder. Herba de ferides. Herba de tall.

Herba de xai. Percala. Sabuda blanca. Cast.: Milenrama. Port.: Erva-dos-soldados. Basc: Millorri. Fra.: Milefeuille. Ital.: Millefoglio. Ale.: Schafgarbe. Angl.: Yarrow.

Descripció botànica

Herba perenne, pluricaule, erecta, poc ramificada, fins a 90 cm. d'alçària. Tiges folioses, dretes, piloses o pubescents. Fulles alternes, allargades, bipinnatisectes, linear-oblongues, amb molts segments estrets i llargs, com una espina de peix, de color verd fosc. Flors en corimbe dens, de color blanc, porpra o rosa. Fruit en aqueni. És molt polimorfa. Flaire característica aromàtica que recorda a la camamil·la. Floració: juliol-agost.

Hàbitat

Es troba a prats de l'estatge montà, subnitròfils. *Arrhenatheretalia* (>*Mesobromiom* >*Juncetea trifidi* >*Brachypodion phoenicoidis*). De la terra baixa mediterrània fins a l'estatge subalpi. Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les sumitats florides (*Herba Millefolii*) i l'oli essencial (*Ol. Millefolii*).

Composició química

Conté flavonoides, oli essencial (amb azulè, terpens monocíclics i bicíclics, àcids salicílic, acètic i fòrmic), tanins, asparagina, betaína, lactones sesquiterpèniques, substàncies amargues, àcid cafeic, composts nitrogenats, glucòsids, traces d'heteròsids cianogènics.

Acció farmacològica. Indicacions

Té activitat antiinflamatòria, vulnerària, astringent, hemostàtica, antimicrobiana, antiespasmòdica, emmenagoga i

estimulant. S'empra en alteracions digestives (anorèxia, nàusees, gastritis, molèsties del fetge, hemorroides), alteracions menstruals (dismenorrea, amenorrea, leucorrea) i prostatitis. També té acció antipirètica, diurètica i hipotensora. És útil a l'inici dels refredats i infeccions respiratòries, presa en infusió. Per via externa és molt útil en alteracions de la pell: ferides, llagues, foruncles, úlceres, cremades. En cosmètica, l'oli essencial de milfulles és emprat per a dentrífics i sabons. En persones sensibles pot produir dermatitis de contacte.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Achillea millefolium* s'empra com a estimulants, aromàtica, vulnerària, sudorífica, tònica, astringent, diurètica i vulnerària.

En medicina mexicana *Achillea millefolium* s'usa en otalgies, alteracions gastro-intestinals, esterilitat, ferides, contusions, llagues.

En medicina homeopàtica el remei MILLEFOLIUM pot ser útil en diverses hemorràgies del tracte respiratori, digestiu i de la matriu, varices doloroses durant l'embaràs, leucorrea infantil, entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

S'empra la decocció, la tintura mare, l'oli essencial, l'extracte fluïde, l'extracte sec, el suc de la planta fresca i el xarop. L'infusió de les fulles, en ús intern com a tisana (una tassa després de cada menjada) i extern per a llagues i ferides. Font i Quer (p.804, modificat) recomana el vi de milfulles: 50 g de sumitats florides en 1 litre de vi blanc, macerar una setmana i filtrar. Una xicra abans de cada menjada com a aperitiu o després com a digestiu.

Cultura popular

Segurament pel seu nom (dedicada a Aquil·les, heroi de la guerra de Troia) i els seus resultats terapèutics, és una planta medicinal molt coneguda arreu. Els antics l'anomenaven *herba militaris* o *millefolium stratiotes sive militaris*, per l'acció vulnerària comprovada: tots els soldats en duïen com a cura individual. Era també emprada per a tenyir de groc-verdós, per a prevenir la caiguda del cabell, com a component de la cervesa en els països nòrdics en lloc del llúpol (*Sueci plantam cerevisiae adjiciunt, cui magnam vim inebriandi conciliat*, -CURSACH, 1791 i repetit per Grieve, 1931), les llavors com a conservant del vi de les bótes a l'Alemanya del s.XVII i com a part de les amanides en la cuina del Renaixement.

Història

L'anomenada per DIOSCÒRIDES *achilleios* o *achillea sideritis* fa que "*passada pel morter l'inflorescència clou les ferides sagnants, i les defensa contra l'apostema i l'efusió de sang. Aplicada a la natura de la dona, restreny el fluxe de la menstruació. La bullidura... serveix contra la disenteria*" DIOSC IV 37. En un altre capítol, Dioscòrides parla de l'*stratiotes chiliophullos* o *stratiotes millefollius* i diu: "*és molt útil aquesta herba contra les efusions de sang, contra les llagues recents, antigues i enfistulades*" DIOSC IV 104. Possiblement es tracta de diverses formes d'*Achillea millefolium*.

CURSACH (1791) diu que l'*Achillea millefolium* s'usa en "*haemopthisi, haemorrhoidibus, hypochondriasi, vulnere, morbis hystericis; spasmodicis doloribus; tumoribus, inflammationibus, haemorrhagiis, diarrhea, debilitate, et laxitate fibrarum; istu, contusione, abortu, vomica, et pulmonum ulcere; affectionibus ulcerosis &c*".

Literatura

Ab la mil.y.fulla / el fonoll germà / creix per onsevulla, Liost Munt. 85

Bibliografia

FM-IV-248, FPC-III-796, HNPC-VI-308, BC-450, PMCV-64, FQ-804, JLB-69, VP-328, RT-371, HL-122, MM-225, MH-863, SCH-264, CHEV-54, CLK-II-490, VMLN-1140, CSCH-314, QSMB-955

66. *Anthemis arvensis*

L.....Ma Me Ei Dr

subsp.*incrassata*

(Loisel) Nyman.....Ma

Anthemis, del grec, petita flor. *Arvensis*, del camp.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Camamil·la borda. Camamil·la de camp. Botons. Confits. Marieta. Panicort. Cast.: Manzanilla bastarda. Angl.: Corn Chamomile.

Descripció botànica

Planta anual, erecta o ascendent, glabra o pubescent, fins a 50 cm. d'alçària. Arrel ramificada. Tiges dretes, estriades, ramificades. Fulles bipinnatisectes, de segments mucronats, linears. Bràctees involucrals piloses. Capítols solitaris, regulars. Flors de la periferia el·líptiques, blanques; les del disc amb el tub dilatat a la base, grogues. Aquenis amb 10 costelles llises. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Voreres de camins, terres cultivades. *Ruderali-Secalieta*, *Thero-Airion*, *Thero-Brachypodietea*. Mallorca: Serra de Tramuntana.

Part utilitzada

Les inflorescències.

Composició química

Conté essència, àcid antèmic i l'alcaloide antemina, segons anàlisis antigues.

Acció farmacològica. Indicacions

S'empra com *Anthemis nobilis* (que no es troba a les Illes Balears), amb propietats menys intenses: segons Barceló, és tònica, antiespasmòdica, febrífuga i vermífuga. A França és considerada com un dels millors febrífugs indígenes.

Fórmules i preparacions

S'usa en infusió al 5%.

Bibliografia

FM-IV-244, FPC-III-787, HNPC-IV-308, BC-247, FQ-802, JLB-399, RT-374, KUKL-272, VMLN-117, CLK-117, PHMT-178

67. *Anthemis cotula*

L.....Ma Me Ca

Sinonímia. Denominacions

Anthemis foetida. *Maruta cotula*. *M. foetida*.

Cat.: Camamil·la pudenta. Camamirla de mont. Cast.: Manzanilla hedionda. Port.: Macela-fétida. Angl.: Stinking Mayweed.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabrescent, erecta, pudenta, fins a 50 cm. d'alçària. Arrel ramificada. Tiges dretes, ramificades. Fulles ovades, de segments filiformes, bipinnatisectes. Capítols en panícula corimbiforme a la part superior de la tija. Flors de la perifèria blanques, ligulades; les del disc amb el tub dilatat a la base, grogues. Receptacle cònic. Aquenis petits, no comprimits, marrons, tuberculats. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Camps i terres cultivades, pastures nitròfiles. *Ruderali-Secalieta* (= *Echio-Galactition*, *Sisymbrium officinalis*, *Secalietalia*, etc.). Del nivell de la mar

fins a la muntanya mitjana. Mallorca: Sóller, Lluc, Manacor, Pollença, Alcúdia.

Part utilitzada

Les inflorescències.

Composició química

Conté lactones sesquiterpèniques, oli volàtil, àcid tànic, oxàlic i valèric, matèries colorants, greixos, sals minerals (ferro, potassi, calci, magnesi).

Acció farmacològica. Indicacions

La planta és considerada com a tòxica. Té propietats tòniques, estimulants i antiespasmòdiques (Palau). Pot ajudar com a emmenagoga (Grieve). És vesicant aplicada tòpicament. La bullidura concentrada és sudorífica i vomitiva.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Anthemis cotula* s'usa en hepatitis i com a vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

L'infusió al 2%, una xicra després de cada menjada.

Cultura popular

Les fulles han estat usades per a tenyir de groc. Tota la planta és molt pudenta, i de tast desagradable. Pot produir alteracions dermatològiques si es cull amb les mans nues. A Anglaterra s'anomena "fonoll de ca".

Història

S'usava abans "pels excessos histèrics" (Quer). També es deia que era tan útil com l'opi a les disenteries. El pediluvi (bany de peus) amb decocció de la planta es considerava útil pel prolapse uterí i per les morenes en aplicació local

de la planta escaldada (K'Eogh, *Irish Herbal*, 1735).

Bibliografia

FM-IV-245, FPC-III-782, BC-247, FQ-803, PPF-31, MH-188-523, CHEV-167, QSMB-975

68. *Anthemis nobilis*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Chamaemelum nobile (L.) All. *Ormenis nobilis*.

Cat.: Camamilla romana. Cast.: Manzanilla romana. Port.: Macela. Basc: Bitxilora. Fra.: Camomille romaine. Ital.: Camomilla romana. Ale.: Römische Kamille. Angl.: Roman Chamomille.

Descripció botànica

Herba perenne, pubescent, flairosa, amb tiges erectes, poc ramificada, fins a 50 cm. d'alçària. Arrel gruixada amb nombroses petites arrels. Fulles sèssils, en lacínies linears, pinnatisectes, de color verd pàl·lid. Capítols florals solitaris, terminals, amb nombroses lígules blanques entorn del capítol floral central, de color groc. Bràctees involucrals obtuses. Receptacle floral cònic. Fruit en aqueni. Floració: estiu.

Hàbitat

Pradells humits, silicis i arenosos. *Potentillo-polygonetalia aviculare*. Cultivada.

Part utilitzada

Les inflorescències fresques, de tast amarg i flaire suau. L'oli essencial (*Ol. Chamomillae Romanae*).

Composició química

Conté oli essencial amb camazulè, àcid tànic, asparagina, resina, gomes, lactones sesquiterpèniques (nobilina),

flavonoides, matèries amargues, sucres, catecols, cumarines, colina.

Acció farmacològica. Indicacions

És molt emprada com a tònic amarg i eupèctic per alteracions gastrointestinals (dispèpsia, flatulència), com antiespasmòdic en ginecologia (dismenorrea, amenorrea) i antiinflamatori en oftalmologia (conjuntivitis). L'oli essencial té utilitat en problemes reumàtics (Bézanger). També té propietats antiinflamatòries, antisèptiques i antiparasitàries en aplicació tòpica. L'oli essencial és útil en ansietat, depressió, fatiga intel·lectual, migranya, alteracions menstruals, dolors musculars i osteoarticulars, picades d'insectes, ferides i llagues.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí, la planta sencera d'*Anthemis nobilis* s'empra en infusió pels còlics i alteracions gastrointestinals i en la migranya.

En medicina homeopàtica ANTHEMIS NOBILIS és d'utilitat en alteracions gàstriques, amb gran sensibilitat al fred, i sudoració al menor esforç.

Fórmules i preparacions

L'infusió al 5%, o mitja dotzena de caps florals, és la preparació més utilitzada. També l'oli essencial, la pols, la tintura mare, l'extracte fluïde. En licoreria, per a fer begudes aperitives.

Cultura popular

És una de les plantes més emprades des de temps antics en diverses cultures: era considerada sagrada tant a Egipte com a Grècia. El nom de camamilla vé del grec *kamai* -damunt terra-, i *melon* -poma-, per tenir una flaire que recorda a aquest fruit. Era molt usada per a sembrar arreu de jardins: caminar descalç per damunt d'ella es

considerava molt beneficiós per a la salut. També es creia que contribuïa a millorar l'estat de "salut" de les altres plantes del jardí. La infusió molt concentrada es prenia per a prevenir els malsons i per a calmar neuràlgies facials, així com també l'aplicació tòpica. Les flors eren usades per a tenyir de ros els cabells.

A Linyola, camamilla

La camamilla de Linyola cura tota sola

Història

CURSACH (1791) l'aconsella en "*calculo, colica flatulenta puerperarum, et hysterica; nephritide, tertiana, febribus intermittibus; crampis, spasmis, doloribus parturientium; rheumatismis, nodis mammarum; tumoribus &c*". Comenta a més el nostre metge menorquí que "*infus. flor. chamomillae utilitatem, et efficaciam habet magnam in febribus intermittibus (quae virtus Antiquis nota ja erat)*". És molt interessant de notar que "*chamomilla in lacte cocta, qua soventur nodi mammarum, optimum est resolvens*".

Literatura

Oli de camamilla una onza, MS Klag segle XIV, 19.

Les virtuts de la camamilla son aquestes que ella es calent e secha, Macer Erbes.

Preneu camamilla e romaní, Dieç Menesc. I, 19 vº.

Prin camamilla e picala e fen polvora, Flos medic. 176 vº

De camamilla, Alcanyís Reg. pest. 23.

Tant m'es prendre café com camamilla, Aguiló Poes. 181.

Bibliografia

FPC-III-790, FQ-801, JLB-399, VP-311, KUKL-273, RT-374, HL-210, MH-185, SCH-268, CHEV-184, CURSCH-312, PHMT-178

69. *Arctium chabertii*

Briq. & Cavillier subsp. *balearicum*...Ma *

Arctium, del grec *arktos*, onso, per la seva pilositat. *Lappa*, en grec vol dir aferrar, per les llavors.

Sinonímia. Denominacions

Lappa tomentosa. Arctium tomentosum
Cat.: Llapassa. Bardanera (Ma.).
Bardana. Cast.: Lampazo.

Descripció botànica

Herba biennal, fins a 2 m. d'alçària. Tiges robustes, solcades, ramificades, pubescents. Fullesovals, peciolades; les inferiors grans i cordiformes a la base. Capítols globulosos en raïm corimbós amb bràctees acabades en punta ganxuda, aferradissa. Flors hermafrodites. Aquenis comprimits. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Herbassars humits nitròfils. *Silybo-urticion*. Només es troba a Mallorca, a la Serra de Tramuntana, de 0 a 1.000 m.: Andratx, Lluc, Sóller, Esporles.

Part utilitzada

Les arrels, les fulles i les llavors..

Composició química

Les arrels contenen nitrat potàsic i inulina. A les fulles s'hi troba un principi amarg.

Acció farmacològica. Indicacions

Per les propietats febrífugues, sudorífiques i diurètiques, és considerada una planta "depurativa", útil en afeccions dermatològiques i reumàtiques (Palau). Les llavors són purgants.

Terapèutica comparada

L'arrel de l'espècie *Arctium lappa* (= *Arctium majus*) té una acció antifúngica i antibacteriana (contra els gèrmen Gram +), a més d'astringent i vulnerària. S'utilitza en casos de forunculosi, llagues, ferides, acné, psoriasis, abscessos. També és diurètica, digestiva i hipoglicèmia. El Dr. Leclerc constata els "feliços resultats" de l'arrel de bardana en el tractament de la forunculosi, a més dels "reals serveis" en la seborrea, l'èczema escamosa i l'acné. Les fulles contenen un antibiòtic actiu contra *Staphylococcus aureus*, *Streptococcus*, *Pneumococcus* i *Bacillus subtilis*.

La planta *Arctium minus* (= *Lappa minor*) és emprada en el País Valencià en ècemes, psoriasis i forunculosi (Stübing), a més com diurètica i hipoglucèmia. S'ha comprovat una certa acció antitumoral de l'arctiopicrina dels fruits.

L'espècie *Arctium minus* s'usa també com *A. chabertii*.

En medicina tibetana *Arctium lappa* s'empra en càlculs renals i vesicals i tumoracions uterines. És especialment efectiva en creixements malignes i tumoracions.

En medicina xinesa *Arctium lappa* s'usa com a diurètic i antifebrífug, per faringitis, inflamacions, neumònia, refredat, escarlatina, parotiditis, linfoangitis, per a promoure la supuració, i facilitar la resolució de les febres i erupcions cutànies.

En medicina homeopàtica ARCTIUM LAPPA o LAPPA ARCTIUM és molt important en dermatologia, en afeccions que cursen amb erupcions, èczema humida, foruncles, ulceracions, agror de l'estomac, sudoració freda de les aixelles, a més de prolapse uterí i certs tipus d'esterilitat, entre d'altres símptomes. Diu Clarke (I, 155) que "les

patogenèsies confirmen els ensenyaments dels antics".

Fórmules i preparacions

La decocció de l'arrel és la part més activa. Es falsifica sovint amb arrel de carxofera.

Cultura popular

Un llapassar és un lloc abundant de llapasses. Sa Llapassa o S'Allapassa és una possessió del terme de Lluçmajor, que fou vinculada durant segles a la família de la poetessa i escriptora Maria Antònia Salvà. Ja es troba en el Llibre del Repartiment l'alqueria *Allapaza*.

Sempre hi vaig de mala gana 100
a Sa Llapassa a segar
¿Què mos deuen esperar
es moros dins Na Forana?

Sa Llapassa n'és bon lloc
emperò n'és moratiu
moros hi surten d'estiu
a modo que enguany mos toc

Més de cent se n'han negats
de peraraires dins sa bassa
pensant que era un borrelló
i va ésser una llapassa

Història

DIOSCÒRIDES escriu que l'arrel de la llapassa (*Arctium lappa*) menjada, "és útil als que arranquen sang i matèria delpit. Passada pel morter i aplicada en emplaste, alleugera els dolors de juntes. Les fulles s'apliquen còmodament damunt de les llagues velles" DIOSC IV 108. Laguna afegeix, entre d'altres comentaris, que "el suc de les fulles begudes amb mel provoca l'orina i alleureix els dolors de la bufeta".

CURSACH diu d'*Arctium lappa* que és "diurètica, esculenta, purgans, aperiens,

resolvens, mundificans, diaphoretica, culinaris, vulneraria, sudorifera, deobstruens, attenuans, &c."

Literatura

Referent a *Arctium minus*, trobam a la *Bíblia: Espines i cards creixeran sobre els seus altars. Llavors diran a les muntanyes: "Cobriu-nos!" (i als puigs:) "Caieu sobre nosaltres!"* Os 10, 8

Llapasses, lappa minor. Pou Thes. puer. 36
Llapasses o llepasses herba de la qual grana se agafa als vestits dels passants, Lacavalleria Gazoph.

Tenia l'amor a ella apegat com una llapassa enmig del cor, Valor Narr. 35.

"A l'Allapassa aniria,
a l'Allapassa aniré,
que és segur que hi trobaré
conhort per la vida mia".

Així jo cantava un dia
i el conhort prou me vingué:
la musa m'escometé
i la salut reffloria.

Mª A. Salvà, *A l'Allapassa, a Cel d'horabaixa*, 1948

Bibliografia

FM-IV-272, FPC-III-870, BC-274, PPF-26, PMCV-65, FQ-841, JLB-100, RT-375, HL-82, VMLN-1012, CLK-I-155, DAKPA-155, DEKHANG-17, KAN-549

70. *Artemisia arborescens*

L.....C

Artemisia, gènere dedicat a la deessa Diana o Artemis. *Arborescens*, per la forma d'arbre.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Donzell. Donzell arbustiu. Donzell bord. Donzell de muntanya. Duzzell.
Cast.: Ajenjo de montaña. Port.: Losnado-algarve.

Descripció botànica

Herba perenne, flairosa, cendrosa grisenca, poc amarga, fins a 1 m. d'alçària. Tiges dretes, llenyoses, fulloses, ramificades. Fulles bipinnatisectes, laciniades, pubescents. Capítols erectes o nutants, grans, globulosos, en raïms unilaterals, formant panícula dreta, amb flors groguenques. Bràctees involucrals tomentoses. Aquenis glandulosos. Floració: juny-juliol.

Hàbitat

Cultivada als horts. Subespontània als voltants dels llocs habitats, a totes les Illes Balears. *Oleo-Ceratonion. Quercetum ilicis galloprov.*

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Conté oli essencial, absintina, àcid palmític, esteàric, acètic, isovaleriànic i fòrmic, entre d'altres substàncies.

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa com a tònic, aperitiu, digestiu, emmenagog i vermífug. Té propietats diurètiques. És útil també contra les angines.

Terapèutica comparada

Hi ha moltes espècies del gènere *Artemisia* que s'usen en terapèutica. L'espècie *Artemisia maritima* s'usa com *A. absinthium*, encara que les propietats terapèutiques són menys marcades. La pols de les llavors d'*Artemisia cina* és un dels més antics vermífugs pels infants. Conté oli essencial i lactones sesquiterpèniques. L'abús pot produir visió borrosa, coloració groguenca de la mucosa conjuntival, confusió mental, vòmits i diarrees.

El remei homeopàtic CINA (*Artemisia cina*) és útil en pediatria, en infants sensibles i irritables amb molta gana, problemes abdominals i cucs intestinals, entre d'altres símptomes.

La planta *Artemisia absinthium*, anomenada popularment donzell, encens, artemaga, alsamilla o donzell mascle, no es troba a les Illes Balears. És un aperitiu, estomacal, vermífug i emmenagog.

En medicina xinesa s'usen diverses espècies d'*Artemisia*: *A. annua*, *A. anomala*, *A. apiacea*, *A. capillaris*. La planta *Artemisia cina*, que conté santonina i cineol, s'usa com a vermífug.

En medicina marroquí *Artemisia arborescens* és una vertadera panacea: s'usa en infusió com a tònica, aperitiva, digestiva, colagoga, diurètica, emmenagoga, antiespasmòdica, diurètica, febrífuga, vermífuga i antidiabètica. En dosis elevades com a abortiva. Per a perfumar el te.

En medicina mexicana *Artemisia absinthum* s'usa en dolor d'estómac, afeccions biliars, còlics, menstruació dolorosa i per ajudar al part. L'espècie *A. franserioides* en alteracions biliars. L'espècie *A. laciniata* en diarrees, còlics, meteorisme. L'espècie *A. ludoviciana* en alteracions digestives i biliars, disenteria, bronquitis, esterilitat femenina.

En medicina homeopàtica ABSINTHIUM (*Artemisia absinthium*) produeix un quadre de convulsió epileptiforme amb tremolors prèvies, i vertigen en aixecar-se, amb tendència a caure cap enrere.

Fórmules i preparacions

L'apotecari Palau i Ferrer (1954) ens indica la següent preparació per a curar les angines: "es couen deu grams de planta en un quart de litre de vinagre, afegint-hi cinc o deu grams de sal. El

decut, colat, es gargaritza unes quantes vegades al dia".

Cultura popular

A València amb el donzell es fa l'*herberet*. A Mallorca és un dels components per a fer el licor digestiu d'*herbes*. S'usa per a fer fugir els mosquits, cucaraxes i grills, espolsant per terra amb les branques de la planta. Amb la planta *Artemisia absinthium* es feia el licor aperitiu anomenat absenta o vermut. El seu abús provoca l'absintisme, caracteritzat per tremolors, convulsions, alteracions de la sensibilitat i motricitat general i alteracions de les facultats mentals.

Història

La deessa olímpica Àrtemis és filla de Zeus i de Leto, i germana bessona d'Apol·lo. Representa un sincretisme de les més antigues divinitats: la natura salvatge, la lluna, la fecunditat. Les dones l'invocaven en els parts i era protectora dels infants. Els romans la varen identificar amb la deessa Diana. Els egipcis empraven una espècie d'*Artemisia*, anomenada *saam*, segons el papir d'Ebers.

TEOFRAST diu que "les ovelles no mengen en certs llocs l'absinta (*Artemisia absinthium*), però les del Ponto sí i, a més, engreixen més i son més llustroses i, com diuen alguns, els hi manca la bilis" Teofrast IX 17, 4.

L'*apsinthion* de DIOSCÒRIDES es l'*Artemisia absinthium*. Aquest autor diu que serveix en "*la digestió, per a purgar els humors colèrics recollits a l'estomac i ventre, provoca l'orina, i menjat abans del dinar, impedeix l'embriaguesa...provoca la menstruació begut o aplicat amb mel...es fa beure amb vinagre útilment als que després*

d'haver menjat bolets s'ofeguen, i amb vi als que han begut cicuta" DIOSC III 24. Dioscòrides parla també d'*Artemisia maritima* (apsinthion thalassion), *A. palmata* (apsinthion triton santonion) i *A. abrotanum* (abrotonon).

CURSACH (1791) recomana *Artemisia absinthium* "in achore, calculo, gangraena, hydrope, ictero, illiaca passione; hernia, nephritide, tinea, stomachi inflammationibus; doloribus intestinorum; scorbuto, tumoribus, ulceribus, crapula, vermibus, cachexia, colica frigida; appetitus languido; obstructionibus hepatis; podagra, febribus intermittentibus, &c".

Literatura

A la Bíblia, el tast amarg de l'absinta (*Artemisia absinthium*) es comparava als aspectes més desagradables de l'existència: Que no hi hagi entre vosaltres cap soca que tregui brots metzinosos o amargants , la versió de Valera (1880) diu: quizá habrá en vosotros raiz que eche veneno y ajeno, Dt 29, 17.

Ja que la seva vinya és de Sodoma i dels bancals de Gomorra; els seus raïms són metzinosos, raïms amargants, Dt 32, 32-33.

Em tiren fel al menjar, i vinagre a la beguda, Ps 69, 22.

Perquè els llavis de l'estrangera destil·len mel i el seu parlar és més untuós que l'oli; però la fi n'és amarga com el donzell, afilada com una espasa de dos talls, Pr 5, 3-4.

Vet aquí que els farà menjar herba amarga i els farà beure aigua emmetzinada, Jr 9, 14.

Per això, així parla Jahvè-Sabaot sobre els profetes: Els farà menjar herba amarga i els farà beure aigua emmetzinada, Jr 23, 15.

M'ha saturat d'herbes amargues, m'ha embriagat amb absenta, Lm 3, 15.

Ja que així parla el Senyor, Jahvé a la casa d'Israel, als qui canvien el dret en donzell i fan tocar a terra la justícia, Am 5, 7.

Els cavalls, que galopen sobre la roca? O que és llaurat el mar amb bous? Ja que canviu el dret en metzina, i el fruit de la justícia, en donzell!, Am 6, 12.

Estrany serà que Àrtemis davalli a una ciutat. Viuré en les muntanyes, i només prendré contacte amb les ciutats dels homes quan em cridin en la seva ajuda les dones turmentades pels vius dolors del part; les moires m'assignaren, des de l'instant que vaig néixer, la tasca de socórrer-les, puix ma mare m'engendrà i em duqué a la seva sina sense cap sofrença, i sense esforç va donar a llum el fruit de les seves entranyes. Així va parlar la nina Àrtemis, Calímac, *Himnes*, III, 19-26
Ovidi, *Metamorfosis*, VI, 185-193

Azalais es despullà, tot continuant la seva parla. Sota els hàbits mongívols, l'esplendor daurada de la pell clara i l'esclat dels cabells que oscil·laven onejant aparagueren com la flor que s'obre il·luminada en sentir la presència del sol. Restà penjada al coll la diminuta bossa de lli amb artemisa i coriandre que portaven les monges entre la roba i la pell per evitar la concepció, Ll. Racionero, *Cercamón*, Ed. 62, 1982, p. 54.

Referit també a *Artemisia absinthium* (donzell, donzell mascle) (DCVB):

Alta ampolla ab II lliures de aygua de donzell, doc. a. 1409 (Arx. Patriarca Val.).

Tinch gran vent / en lo ventrell / ab lo donzell / no m'hi trob bé / mostrar-vos he / un jorn l'orina Spill 5844.

Quant lo cavall té cuchs en lo ventrell...hi és bo pendre donzell e menta, Dieç Menesc. II, 97.

Prin ruda e exens e donzell e edra e picau-ho, Flos medic. 172 vº.

Li fareu cristera de decoctió de donzell y ruda, Agustí Secr. 181.

En un cafè despatxaven vermuts amb olives, Pla Pagesos 73.

Bibliografia

FM-IV-258, FPC-III-830, BC-244, PPF-43, JP-34, FQ-819, JLB-26, SCH-212, MH-858, VMLN-4, CLK-I-5, DASH-105, GOGTE-609,634, KAN-549, PHMT-180

71. *Artemisia vulgaris*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Altimira. Altamira vera. Artemísi. Donzell fals. Donzell salvatge. Donzell vulgar. Cast.: Artemisia. Port.: Erva-de-fogo. Basc: Erle belarr. Fra.: Armoise. Ital.: Artemisia. Ale.: Beifuss. Angl.: Mugwort.

Descripció botànica

Planta vivaç, erecta, flairosa, pluricaule, fins a 1 m. d'alçària. Rizoma llenyós, gruixat. Tiges dretes, estriades, pubescents, herbàcies, ramificades. Fulles alternes, auriculades a la base, pinnatipartides, de color verd fosc per damunt i blanquinós per davall. Capítols subsessils, ovoides, en panícula fullada piramidal. Flors vermelloses o groguenques. Floració: juliol-octubre.

Hàbitat

Cultivada i subespontània en voreres de camins, prats, marges, sòls humits i herbassars nitròfils. *Arction* (> *Convolvulion sepium*). Estatge montà (*Querco-Fagetea*). Rara al litoral.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Conté essència amb tuiona i cineol, flavonoides, colina, inulina, adenina, lactones sesquiterpèniques, principis amargs, cumarines, fitosterols, carotenoides.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica: a dosis altes pot provocar convulsions amb alteracions hepàtiques i renals. Està contraindicada durant l'embaràs. És un aperitiu i tònic, a més d'emmenagog (en dismenorrea i amenorrea), antifúngic, antimicrobià, antihelmíntic i astringent. L'ús continuat té efectes hipoglucemiants.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Artemisia vulgaris* s'empra contra els verins d'aranya i de serp. En ús intern com a analgèsic i antiinflamatori, carminatiu, colagog i cardiotònic. La planta *A. maritima* és usada com anticonvulsivant, estimulant hepàtica, diurètica i emmenagoga.

En medicina tibetana *Artemisia vulgaris* s'usa per inflamacions, abscesos, refredats; *A. dubia* s'utilitza per hemorràgies, inflorescències i refredats. L'espècie *A. dracunculoides* per alteracions de la gola i els pulmons i febres, i *A. santolinifolia* com a antihelmíntic, en diftèria i malalties epidèmiques, espasmes abdominals i afeccions dermatològiques.

En medicina xinesa *Artemisia vulgaris* s'usa en dolors abdominals, vòmits i diarrees, hemorràgies, cefalees. La planta seca d'almenys tres anys s'usa per a la moxabustió, aplicada als punts d'acupuntura.

En medicina filipina *Artemisia vulgaris* s'empra com a carminatiu i emmenagog.

En medicina mexicana *Artemisia vulgaris* s'usa en gastràlgies, paràsits intestinals, alteracions biliars, diabetis.

En medicina marroquí *Artemisia herba-alba* s'usa com a panacea: vermífuga, emmenagoga, diurètica, estomàquica, antisèptica intestinal, tònica, depurativa, colagoga i antidiabètica. També en refredats i com a sinèrgic de tots els antidòs; en alteracions hepàtiques i per a aromatitzar el café. Les ovelles en mengen per les pastures.

En medicina homeopàtica ARTEMISIA VULGARIS, com d'altres plantes del mateix gènere, pot ser útil en determinades convulsions de la infància: amb excitació i irritabilitat prèvia, els atacs duren fins a 10 minuts, acabant en perfecta relaxació i el pacient queda adormit

durant més de mitja hora. També en medicina homeopàtica **AMBROSIA ARTEMISAEOFOLIA**, que prové de *Senecio jacobea* (ragweed en anglès), produeix símptomes similars als de l'alergia, rinitis i de la febre del fenc, amb llagimeig i intolerable picor de les parpelles, així com diverses formes de diarrea, sobretot l'estival (Vermeulen). També **ABROTANUM** (*Artemisia abrotanum*) s'usa en homeopatia per diversos estats de consumpció i emaciació.

A les Illes Balears es troben altres gèneres d'*Artemisia*: *A. caerulea* i *A. gallica*, poc emprats en terapèutica. La planta *Artemisia herba-alba* (botja pudenta) s'usa com a antiàlgic, per a còlics nefrítics i còlics intestinals. També com a estomacal i vermífug. Les ovelles mengen sovint aquesta planta, que dona un tast especial a la carn.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5% és la més emprada i menys efectiva. S'usa també la tintura mare, l'extracte fluïde, l'extracte aquós (el millor, segons Leclerc) i la pols de les fulles.

Cultura popular

La llegenda diu que quan sant Joan va viure al desert es va fer un cinturó fet amb altimira, i per això se li va donar el nom de *cingulum sancti Johannis*. Diu el Dr. Leclerc que "la paraula altimira és encara, en els nostres dies, inseparable del mot avortament. Moltes dones no s'atrevirien, per res del món, a demanar a l'apotecari una planta que és símbol d'un atentat criminal" (sic). Malgrat això, segueix dient l'autor esmentat, s'usa com a emmenagog (per a normalitzar la menstruació) en medicina popular. Antigament, la planta florida i seca era emprada per

aromatitzar la cervesa, abans de que es comencés a fer amb llúpul (*Humulus lupulus*).

Si les dones sabessin la virtut de l'altimira sempre la portarien cosida a la camisa (Provença).

Ruda, orenga, hisop i donzell tot és molt bo per remei.

Història

DIOSCÒRIDES diu de les diverses plantes del gènere *Artemisia* que són bones per a "*la menstruació i el part, per a desopilar la mare i relaxar les imflamacions, desfer la pedra i provocar l'orina retinguda...*" **DIOSC III 121-122**. El comentarista anglès John Goodyer (1655) inclou en **DIOSC III 129** l'anomenada ambrosia com a *Artemisia campestris*, mentres que Laguna en **DIOSC III 123** diu que "*l'ambrosia dels antics era el menjar amb que els déus s'alimentaven i es feien immortals*".

Literatura

Prin altimira e fe-la coure en aygua, Flos medic. 171.

Bibliografia

FM-IV-258, FPC-III-830, PMPC-44, PMCV-67, FQ-815, JLB-83, VP-96, RT-382, HL-226, MH-556, SCH-271, VMLN-77-205, CLK-I-79-195, KEYS-219, GOGTE-634, DAKPA-137, DEKHANG-20, DAWA-1-78, DAWA-2-10,11,12,13, KAN-551, PHMT-181, QSMB-960

72. *Aster chinensis*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Celestrellat. Cast.: Reina Margarita.

Descripció botànica

Planta vellosa. Tija ramificada. Fulles amb dents gruixades; les inferiors espatulades, peciolades; les superiors

oblongues. Fulles bracteals més llargues que l'involucre. Flors grans ligulades o tubuloses. Floració: estiu.

Hàbitat

Cultivada en els jardins. Originària de la Xina.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

La planta *Aster tataricus* conté saponines, shionona, quercetina, arabinosa (Keys 1976).

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats vulneràries.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Aster diplostephioides* s'empra en febres, intoxicacions, gastritis crònica, com a vulnerària, hemostàtica i en malalties causades per esperits malignes. L'espècie *A. thomsonii* en intoxicacions, infeccions, i erupcions dermatològiques. L'espècie *A. sikkimensis* en úlceres, fractures, intoxicacions i com a febrífug. En fomentacions per a alteracions de la pell. L'espècie *A. albescens* com a vulnerària i antiinflamatòria, en psoriasis i altres afeccions cutànies.

En medicina xinesa l'arrel d'*Aster tataricus* s'usa en asma crònica, hemoptisi, faringitis. L'espècie *Aster indicus* s'empra com a antihemorràgic i antídote.

En medicina mexicana *Aster gymnocephalus* s'usa com a vulnerària, en dolor d'estómac, hemorroïdes, per a facilitar el part.

Bibliografia

FM-IV-206, BC-239, ICMM-I-31, KEYS-221, DAKPA-181,182,222, TSARONG-53, DAWA-1-84,86,88, DAWA-2-14, KAN-552

73. *Bellis sylvestris*

Cyr.....Ma Me

Bellis, del llatí *bellus*, hermós, graciós, agradable.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Primavera. Margalida. Margalideta (Bal.). Margaridoia. Margaridoia silvestre. Pasqüeta. Cast.: Margarita. Port.: Margarida. Basc: Ostaiska. Fra.: Pâquerette vivace. Ale.: Marienblume. Angl.: Bruisewort (*aquests noms populars poden també correspondre a Bellis perennis, planta molt semblant a Bellis sylvestris, i que no es troba a les Illes Balears*).

Descripció botànica

Planta vivaç, fins a 30 cm. d'alçària. Rizoma sinuós, truncat, curt, de color marronenc. Tiges robustes, escapiformes, pubescents. Fulles coriàcies, lanceolades, dentades o subenteres en roseta radical, grisenques, amb tres nervis, els laterals menys marcats. Capítols terminals, solitaris, amb peduncle gruixat. Flors del disc grogues. Flors de la circumferència amb la lígula purpúria. Floració: octubre-desembre.

Hàbitat

Llocs ombrívols, herbosos, sòls eutròfics, pastures, del nivell del mar fins a més de 1.000 m. *Brachypodion phoenicoidis* (> *Thero-Brachypodietea*). Regió mediterrània.

Part utilitzada

Les flors o capítols florals (*Flores Bellidis*).

Composició química

Poc coneguda: conté mucíl·lag i àcids orgànics.

Acció farmacològica. Indicacions

Segons Barceló i Combis, té propietats vulneràries i astringents.

Terapèutica comparada

La infusió de la planta *Bellis perennis*, que conté mucíl·lags i saponòsids, s'usa com a expectorant, sudorífica i diurètica, en bronquitis, hipertensió (Leclerc) i com a vulnerària en aplicació externa, per a llagues, úlceres, foruncles i ferides. L'aigua destil·lada ha estat emprada en inflamacions del fetge. Està contraindicada en gastritis i ulcus gàstric.

En medicina homeopàtica BELLIS PERENNIS té una esfera d'acció semblant a *Arnica* i *Calendula*, especialment damunt les fibres musculars dels vasos sanguinis, en determinades alteracions després de traumatismes, amb congestió venosa, sensació de cop i inflor local.

Història

La planta *Bellis perennis* podria correspondre al *bupthalthmon* de DIOSCÒRIDES: "*es diu que quan es beu en sortir del bany aquesta herba, torna el seu color natural per espai de temps als malalts d'icterícia*" DIOSC III 150.

Literatura

Margaridoyas de totes colors, Agustí Secr. 21.

Què se li'n dona de la margaridoia que aixafa sota el peu, Canigó I.

Pastoreta que pel prat
com l'amiga a una altra amiga
va cercant entre les flors
la humil margarida
no la esfulles demanant
qui t'estima o no t'estima

J. Verdager

Bibliografia

FM-IV-202, FPC-III-704, BC-241, PMCV-69, FQ-780, JLB-401, VP-317, RT-383, HL-263, MH-247, SCH-245

74. *Calendula arvensis*

L.....Ma Me Ei Ca

Calendula, del llatí *calendae*, el primer dia de cada mes, ja que floreix quasibé tots els mesos de l'any. *Arvensis*, referit al camp.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Llevamà. Llevamans (Bal.). Boixac de camp. Calèndula silvestre. Galdirons. Groguet de camp. Inflabou. Llevagat. Llevamal. Llevamà bord. Lligamà. Cast.: Maravilla silvestre. Port.: Erva-vaqueira. Basc:

Descripció botànica

Herba anual, difusa, ramificada, pubescent, d'olor forta, polimorfa, amb diverses races, fins a 30 cm. d'alçària. Tiges dretes o ascendents, amb branques esteses. Fulles oblongues, alternes, sèssils, enteres. Capítols terminals, solitaris, regulars, de color carabassa, taronja o groc. Flors de la periferia ligulades femenines, les del disc masculines. Aquenis blanquinosos, amb el dors espinós. Multiplicitat de formes dels fruits. Floració: octubre-juny.

Hàbitat

Molt abundant als herbassars ruderals, medis subnitròfils i camps conrats. *Ruderali-Secalieta* (:*Diplotaxion* > *Hordeion* > *Thero-Brometalia*).

Part utilitzada

Les flors i les fulles.

Composició química

Flavonoides derivats del quercetol i isorramnetol, carotenoides, saponòsids triterpènics.

Acció farmacològica. Indicacions

Les fulles s'empren en aplicació tòpica com a vulneràries, per a llagues, ferides i problemes de la pell. Les flors tenen activitat estimulant, emmenagoga (amenorrea, menopausa) i antiespasmòdica (Barceló i Combis). També s'ha comprovat una acció hipotensora, per la vasodilatació que produeix. S'ha comprovat "in vitro" una acció viricida contra el rinovirus i el virus de l'estomatitis vesicular (Stübing). És considerada pels alguns autors més activa que *Calendula officinalis* (Quer), i alguns dels seus extractes podrien presentar una certa toxicitat (Bézanger).

Terapèutica comparada

En medicina marroquí les diverses espècies de *Calendula sp.* són emprades com a vulneràries.

Fórmules i preparacions

La més emprada és la infusió al 5%. El suc de la planta fresca, en aplicació tòpica, i l'oleat de la planta.

Cultura popular

S'ha usat per a donar color als formatges. També per a falsificar la flor d'arnica (que no n'hi ha a les Illes Balears) i el safrà (que és molt car).

Literatura

No per les roselles fines / o els llevamans color d'or, Salvà Ret. 24.

Bibliografia

FM-IV-265, FPC-III-857, HNPC-VI-308, BC-260, PMCV-69, FQ-833, JLB-133, RT-386, PHMT-187

75. *Calendula officinalis*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Llevamans (Bal.). Boixac de jardí. Boixac ver. Calèndula. Clavellina de mort. Flor d'albat. Flor de tot l'any. Galdiró. Garronada. Gauget. Gaujat. Gojat. Groguet. Jaumet. Mal d'ulls. Meravella. Cast.: Maravilla. Port.: Maravilhas. Basc: Illen. Fra.: Souci. Ital.: Calendola. Ale.: Ringelblume. Angl.: Marigold.

Descripció botànica

Planta semblant a l'anterior, robusta, més gran, més pilosa, fètida, lignificada a la base. Fulles inferiors enteres, espatulades; les superiors dentades, cordiformes, lanceolades. Capítols grossos de color carabassa. Lígules en rengleres nombroses molt més llargues que les flors centrals tubuloses. Floració: octubre-desembre.

Hàbitat

Cultivada com a ornamental en els jardins europeus des del segle XII. Subespontània a herbassars subnitròfils. *Ruderali-secalietea* (:*Chenopodietalia*, etc.). Del nivell de la mar a l'estage montà.

Part utilitzada

Els capítols florals (*Flores Calendulae*) i les fulles.

Composició química

Conté mucíl·lags, poliacetilens, sals minerals, flavonoides, saponòsids triterpènics, principis amargs, tanins, oli essencial, carotenoides, alcohols triterpènics, polisacàrids.

Acció farmacològica. Indicacions

En ús extern és vulnerària, antiinflamatòria, parasitocida i antisèptica, molt útil en ferides,

èczemes, acné, foruncles, abscesos, dermatosis, picades d'insectes, úlceres, cremades, contusions i d'altres alteracions de la pell i de les mucoses. S'ha comprovat una acció antibiòtica, antiviral i fungicida. Inhibeix també el *Trichomonas vaginalis*. S'empra en cosmètica en pomades, cremes, sabons, i forma part d'alguns colliris per a inflamacions dels ulls. En ús intern s'empra com emmenagoga, per tenir una suau acció estrogènica, en dolors de menstruació, menopausa, amenorrea. També és útil en colecistitis, molèsties hepàtiques, úlcera gastroduodenal, així com en estats gripals i migranyes, i com a sudorífic.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Calendula officinalis* s'usa com a vulnerària i per a piorrea pulmonar.

En medicina xinesa *Calendula officinalis* s'empra en úlceres i abscessos.

En medicina mexicana *Calendula officinalis* s'usa en amigdalitis, galteres, tos, contusions, mal de dents, ferides.

En medicina homeopàtica CALENDULA OFFICINALIS és un medicament de primera necessitat en la farmaciola familiar, molt útil com a vulnerari, i en pacients amb molta disposició a refredar-se, sobretot per temps humit. Forma part dels tres grans remeis vulneraris de Clarke: ARNICA, BELLIS i CALENDULA.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, l'oli essencial, l'extracte fluïde, l'ungüent.

Cultura popular

Diu l'"Arbolayre" que el llevamà "fa córrer les flors a les dones que les tenen retingudes" (citada de Font i Quer i de Leclerc). En alguns llocs s'empra en

cuina per a fer-ne sopes i cruës en ensalada, per ser comestibles.

Es llevamans són p'es bous
es margall per ses oveies
es romaní per ses 'beies
i es lli p'es verderols.

Història

No és segur que aquesta planta sigui la *caltha* de Plini i Virgili o el *klymenon* de DIOSC IV 192, 193. Santa Hildegarda ja aconsellava el suc de la planta en l'impetigen del cap: en efecte, s'ha demostrat l'acció de la *Calendula* contra el microbi *Staphylococcus*. Linneu deia que les flors del llevamà s'obrien vers les nou del matí i es tancaven cap a les tres del capvespre: per això els antics li deien *solsequia* i *solis sponsa*, per seguir el sol.

Literatura

Pósali bojachs, unas perpetuinas, Guimerà RV 55.

Obra'l bojach son calzer, Clapés Engl. 13.

Bibliografia

FM-IV-267, FPC-III-858, HNPC-VI-308, BC-260, PMCV-70, FQ-833, JLB-133, VP-127, RT-385, HL-229, MH-517, RT-273, VMLN-387, CLK-I-366, DEKHANG-30, KAN-556, PHMT-187

76. *Carduncellus monspelliensium*

All... Ei

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Escanyabocs. Cast.: Cardo arzolla.

Descripció botànica

Herba glabrescent fins a 20 cm. d'alçària. Tija foliosa o acaule. Fulles inicials poc dividides, oblongues; les següents pinnatipartides o pinnatisectes, coriàcies, glauques. Capítols amb les bràctees externes semblants a les fulles caulinars. Flors

blaves. Aquenis granulosos. Papus blanquinós. Floració: estiu.

Hàbitat

Pastures seques. *Aphyllanthion*. De la muntanya baixa (*Quercion ilicis*) fins al domini del *Quercion pubesc.-petr.*

Part utilitzada

Els capítols florals i les fulles.

Composició química

És poc coneguda.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta vulnerària i laxant.

Fórmules i preparacions

La bullidura de la planta sencera.

Cultura popular

Font i Quer cita Arizaga, que havent vist el metge d'un poble els bons resultats obtinguts pels pagesos que posaven la bullidura en aplicació externa al bestiar mossegat pel llop, va començar a usar-ho en medicina humana, també amb excel.lents efectes en úlceres i llagues de la pell.

Bibliografia

FPC-III-952, FQ-856

77. *Carthamus lanatus*

L. subsp. *lanatus*...Ma Me Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Carduncellus lanatus. *Kentrophyllum lanatum*. *Centaurea lanata*. *Atractylis lanata*.

Cat.: Card de sang. Card fuell. Card negre. Card sant (Bal.). Assota-Cristos. Cast.: Cardohuso.

L'espècie cultivada *Carthamus tinctorius* es diu popularment safrà bord, safrà romí, safranó, safranet, alasfor.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 50 cm. d'alçària. Tiges dretes, robustes, rígides, ramificades a la part superior. Fulles oblongues, rígides, molt espinoses, coriàcies, fortes, viscoses, glanduloses. Capítols terminals, solitaris. Involucre de bràctees espinoses, rígides, llargues, imbricades. Flors hermafrodites, de color groc. Aquenis subglobulosos, subtetràgons, grocs amb taques negres, plomall ros. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Escombraries, camps, cardassars viaris secs, terrenys àrids. *Scolymo-Kentrophyllion* (> *Thero-Brometalia*). Del nivell de la mar fins a 1.200 m.

Part utilitzada

Els capítols florals.

Composició química

És poc coneguda: conté oli amb diferents components.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tònica, febrífuga i sudorífica (Barceló i Combis).

Terapèutica comparada

Les flors de la planta *Carthamus tinctorius*, cultivada, s'empren com a sudorífic. L'oli de les llavors, ric en glicèrids linoleics, disminueix el colesterol sanguini i té acció purgant. Per via externa com analgèsic pot calmar els dolors reumàtics i té una acció vulnerària i antifúngica, útil en dermatomycosis i en febres eruptives dels infants. Els estams són sovint utilitzats per a falsificar safrà. El colorant cartamina s'empra en cosmètica. Per a fer tintures, els estams grocs es renten i després es mesclen amb aigua calenta i cendres o carbonat

sòdic: dona un colorant vermell, molt utilitzat per a tenyir la seda i d'altres teixits. L'oli és emprat per a cuinar a India i Xina.

En medicina ayurvèdica *Carthamus tinctorius* s'empra en disuria.

En medicina tibetana *Carthamus tinctorius* s'usa en tota casta d'alteracions hepàtiques, anèmia, hemorràgies i hipertensió arterial.

En medicina xinesa les flors de *Carthamus tinctorius* s'usen com a emmenagog, en alteracions de la menstruació, antiinflamatori, antiàlgic, febrífug, sudorífic. En experimentació animal s'ha comprovat que millora la circulació coronària i baixa els nivells de colesterol, a més d'estimular la funció immunològica a les rates de laboratori.

En medicina filipina *Carthamus tinctorius* s'empra en cuina, per a tenyir, com a diaforètic, en reumatisme.

En medicina marroquí *Carthamus tinctorius* s'utilitza com a col·liri, cosmètic i en locions dèrmiques; per a extreure un oli alimentari, com a quall de la llet, colorant de salses i teixits, i fabricar tintures per a escriure fórmules màgiques.

Història

DIOSCÒRIDES diu que el suc de la llavor del safrà bord (*Carthamus tinctorius*) és bo per a "molificar el ventre" DIOSC IV 189

TEOFRAST, també referint-se a aquesta planta, diu que té les flors damunt de les llavors (I 13, 3), amb fulles espinoses (VI 1, 3; 4, 3); distingeix la classe silvestre i la cultivada (VI 4, 5) i compara la flor del safrà bord a la del roser (VI 6, 6).

Literatura

Item munten les taffulles del safrà et del alassor (sic) per les quals paguen los dits moros per

taffulla que sembren IIII diners (Rendes Rey dellà X.), Col. Bof. XXXIX 120.

Item valen les taffulles del saffra et del alasfor qui's fa en lo dit lloch, ibid. 122.

La dita terra produeix...grana, pastell, gauda e alasflor e altres diverses herbes pertanyents e aptes per a tintoreria, Eiximenis Reg. 30.

Bibliografia

FM-IV-, FPC-948, HNPC-VI-312, BC-270, JLB-154, VP-65, RT-387, MH-698, CHEV-181, KEYS-223, ICHMM-I-125, ICHMM-II-85, DASH-477, DAWA-1-102, DEKHANG-39, KAN-556, PHMT-188, QSMB-967

78. *Centaurea aspera*

L. subsp. *aspera*.....Ma Me Ei Fo Ca

subsp. *stenophylla*.....Ma

Centaurea, per estar dedicada al centaure Quiró, que segons la mitologia va ensenyar als humans les propietats medicinals de les plantes.

Sinonímia. Denominacions

Centaurea heterophylla. *C. parviflora*. *Seridia microcephala*.

Cat.: Bracera (Bal.). Bovenaga. Esbarcera. Gracera. Herba del Terrig. Herba vaquera. Manuaga. Tiravaques. Travallera. Cast.: Tramaladros.

Descripció botànica

Planta vivaç, ascendent o erecta, aspra, pubescent, fins a 80 cm. d'alçària. Rizoma prim, llarg i ramificat. Tiges dretes, aspres, anguloses, molt ramificades. Fulles calloses, aspres. Capítols terminals, solitaris, petits. Flors purpúries, rosades o blanques. Bràctees involucrals amb 3-5 espines patents. Aquenis oblongs, lluent, de color blanc. Plomall blanc. Floració: abril-setembre fins a l'hivern.

Hàbitat

Sembrats, arenals marítims, fenassars, llocs herbosos i pocs nitrificats, vores de camins, fins a la muntanya poc plujosa. La ssp. *aspera*, molt freqüent, a

Brachypodietalia phoenicoidis. La ssp. *stenophylla*, rara o accidental, a *Oleo-Ceratonion*. Del nivell de la mar fins a 900 m.

Part utilitzada

Els capítols florals.

Composició química

Conté lactones sesquiterpèniques, que li donen el gust amarg, heteròsids cianogenètics i derivats del b-sitosterol.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta aperitiva, útil en anorexia, disquinèsia hepatobiliar i dispèpsia hiposecretora, i és usada en medicina popular com a antidiabètica, per a disminuir la glucosa en sang i orina.

En experimentació animal s'ha comprovat l'acció hipoglicèmica de diverses espècies del gènere *Centaurea*. En ús extern és emprada en banys antiinflamatoris dels membres i articulacions dolorits.

Terapèutica comparada

La planta *Centaurea cyanus* (blavet), que no es troba a les Illes Balears, té propietats diurètiques i antiinflamatòries, a més d'emprar-se com a astringent en col·liri pels ulls.

Fórmules i preparacions

La infusió és molt amarga, i no s'ha d'endolcir ni amb mel ni amb sucre: una tassa al matí i una tassa a la nit abans d'anar a dormir (Palau).

Literatura

Evol, braçeres, carts, romagueres, Spill 13515.

Prens ton urc de ta pròpia esponera resolta braca, vistós salamó; per furgir terra endins mai n'ets farta;

per desarrelar-te
mà de conrador.

Mª A. Salvà

Bibliografia

FM-IV-296, FPC-III-940, HNPC-VI-313, BC-268, PPF-29, PMCV-71, FQ-849, JLB-10, VP-152, RT-389, HL-130

79. *Centaurea calcitrapa*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Calcitrapa, del llatí *calx, calcis*, per la disposició de les espines semblants a l'arma de guerra anomenada *caltrops*, que eren unes bolles de ferro amb púes unides amb un cadena que feia de trampa pels peus dels soldats i dels cavalls.

Sinonímia. Denominacions

Centaurea myacantha. Calcitrapa stellata.

Cat.: Card estrellat. Floravia. Riola (Bal.). Abraüll. Abriülls. Blanquiella. Cagatrepa. Cagatripa. Calcítrapa. Candell. Card vermell. Espitllera. Foravia. Herba de la febre. Herba espitllera. Obriülls. Cast.: Cardo estrellado. Port.: Calcatripa. Basc: Lubeazun. Fra.: Chausse-trape. Angl.: Common star-thistle.

El nom de "abriülls" vendria del llatí *aperi oculos*, "obre els ulls", volguent indicar de no punxar-se amb les espines.

Descripció botànica

Planta biennal, pubescent o glabrescent, divaricada, fins a 50 cm. d'alçària. Rizoma gruixat. Tiges solcades, dretes, molt ramificades. Fulles pubescents, blanques; les radicals pinnatífides, en roseta; les caulinars pinnatisectes, aspres. Flors no radiants. Capítols solitaris, terminals, o en les dicotomies de les rames. Corol·les blanques o purpurines. Aquenis llunts, ovals, petits. Floració: abril-juliol.

Hàbitat

Camps sense conrar, vores de camins, famers, abocadors. *Ruderali-Secalieta* (: *Polygonion avicularis*, *Hordeion leporini*, etc.). CURSACH (1791) diu "*in Insula -de Menorca- sponte crescit*".

Part utilitzada

La planta sencera: flors, fulles, fruits i arrels.

Composició química

Conté una lactona sesquiterpènica (la centaurina, que li dona el tast amarg), àcid calcitràpic, resina, sals potàssiques, beta-sitosterol, flavonoides, traces d'alcaloides i àcid calcitràpic.

Acció farmacològica. Indicacions

Diu Teixidor (1871) que és útil en el panadís i que és un dels millors febrífugs indígenes, segons Cazin. S'utilitza en migranya i anorexia, i com a vulnerària per via externa (Stübing).

El suc de les fulles és emprat com a tònic, diurètic i febrífug (Bonafè). La bullidura de les arrels en els càlculs renals (Barceló i Combis) i còlics nefrítics.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí, *Centaurea calcitrapa* i altres espècies (*C. chamaerhaponticum*, *C. maroccana* i *C. pungens*) són emprades per les alteracions del fetge, estómac i intestins; contra les palpitations i els refredats.

En medicina homeopàtica CENTAUREA TAGANA produeix marcats símptomes de congestió. Pot ser útil en determinats tipus de refredats, inflamacions oculars, febres, entre d'altres.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%. També la pols de la planta. La maceració de la pols de les

llavors en vi era considerada com un remei per la litiasi renal i la febre ("cortex radicis calcitrapae infus. in vino albo habetur in Gallia pro certo febrifugo"). La pols de l'arrel com a remei de les arenes i la fistula.

Cultura popular

Les flors s'usen per a cuallar la llet i fer formatge.

Espineta de riola
quantes picades m'has dades!
També lo card girgoler
m'ha picat moltes vegades.

Tots es cards i ses rioles
voldria poder tallar
perquè tengués bon segar
s'estimat de Ses Sitjoles.

Història

CURSACH (1791) diu que és "*amara, balsamica, tonica, febrifuga, diuretica calida, antinephritica &c.*". Clouet, l'any 1787, la va donar amb èxit a més de dos mil soldats amb febres intermitents (Martin, 1863)

Literatura

Bramen com ases entre les bardisses, al dessota de cardons s'acoblen, Jb 30, 7
Una abella tota enfeinada en traure mel d'una espinosa floravia, Verdaguer Rond. 8.
Après pren oronal e abreulls he peu de crist e picaho, Micer Johan 420.
Té ses cames dessangrades d'ets abriulls y espines, Roq. 53.

Bibliografia

FM-IV-298, FPC-III-945, BC-268, PMCV-71, FQ-850, JLB-132, VP-136, RT-387, HL-138, MH-801, CRSCH-318, CLK-I-447, VMLN-447, PHMT-189

80. *Centaurea seridis*

subsp. *maritima*..... Ei

Sinonímia. Denominacions

Cat.: centàurea cruenta. Cast.:

Descripció botànica

Planta decumbent, tomentosa, poc ramificada. Tiges alades. Fulles inferiors peciolades; les caulinars lanceolades, feses o dentades. Capítols involucrats per les fulles superiors. Involucre ovat. Flors marginals poc radiants. Fruit en aqueni.

Hàbitat

Terrenys àrids i secs. La subsp. *maritima*, del nivell de la mar fins a 50 m. *Glaucio-Cakilion*. Rarament penetra al domini d' *Oleo-Ceratonion*.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Semblant a l'anterior.

Acció farmacològica. Indicacions

Beltràn et al. (1950) varen demostrar l'acció hipoglicèmica de diverses espècies del gènere *Centaurea*, entre d'elles *Centaurea seridis* subsp. *maritima*.

Fórmules i preparacions

S'usa la infusió al 5% de tota la planta, sense endolcir, una tassa al matí i una altra a la nit.

Bibliografia

FPC-III-936, FQ-849

81. *Chiliadenus glutinosus*

(L.) Fourr.....Ma

Glutinosa, perquè tota la planta és viscosa al tacte. El nom de *jasonia*, antic gènere assignat a aquesta planta, prové de *Jaso*, filla d'Esculapi, o de *Jason*, capitost dels argonautes. *Saxatilis*, per viure entre les pedres.

Sinonímia. Denominacions

Jasonia glutinosa. *J. saxatilis*. *Erigeron glutinosum*. *Chiliadenus camphoratus*. *Ch. saxatilis*. *Inula saxatilis*. *Chrysocoma saxatilis*.

Cat.: Te de roca. Te bord. Te de serra. Àrnica. Cast.: Pulguera fina.

Descripció botànica

Herba perenne, multicaule, peluda, glandulosa, viscosa, flairosa, fins a 30 cm. d'alçària. Rizoma llenyós, nuós, gruixat. Tiges nombroses, lignificades, dretes, peludes, simples o ramificades. Fulles enteres, sèssils, glanduloses, pubescents, lanceolades, esteses. Capítols de flors tubuloses, en raïms corimbiformes, grogues. Involucre campanulat. Aquenis peluts, blanquinosos. Floració: agost-setembre.

Hàbitat

Encletxes, cingleres i fissures de les roques calcàries. *Asplenietalia petrarchae*. Del nivell de la mar fins a 300 m. Pot arribar al domini dels *Quercetalia ilicis*. A Mallorca, només a alguns indrets de la Serra de Tramuntana.

Part utilitzada

Les sumitats aèries i la planta sencera.

Composició química

Oli essencial ric en borneol i alcanfor, a més de tanins, heteròsids, lactones sesquiterpèniques.

Acció farmacològica. Indicacions

Té una acció antiinflamatòria, antiespasmòdica, astringent, eupètica (digestiva) i carminativa. És útil en alteracions del sistema digestiu i dolors de menstruació. En aplicació externa és

vulneraria, antisèptica, hemostàtica, antiinflamatòria i antifúngica.

Fórmules i preparacions

L'infús al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

És molt apreciada en medicina popular, quasi com una panacea, per a infeccions respiratòries i alteracions del ventrell.

Bibliografia

FM-IV-233, FPV-III-758, BC-255, PMPC-126, PMCV-80, FQ-790, JLB-565, VP-432

82. *Chondrilla juncea*

L.....Ma Me Fo

Chondrilla, del grec *chondrós*, grumets o terrossets de goma o làtex de les arrels. *Juncea*, per les tiges clares i rodones com un jonc, quasi sense fulles.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cames-roges espinoses. Cama-roja de rel (Bal.). Alotxa. Cama-roja amarga. Cama-roja dolça. Estaquetes. Fusells. Llonja. Màstec. Màstecs. Masteguera. Morret de bou. Xicoira. Xicoira dolça. Xicloina. Cast.: Achicoria dulce.

Descripció botànica

Planta biennal erecta, rígida, glabrescent, amb poques fulles, prima i ramosa a la part superior, fins a 1 m. d'alçària. Fulles radicals oblongues, runcinades; les caulinars linears, dentades o enteres. Capítols petits, geminats o solitaris. Involucre de bràctees linears. Flors de color groc. Aquenis oblongs, costats. Plomall o papus blanc, de pèls simples. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Vores de camins, vinyes, camps. *Thero-Brometalia*, *Brachypodietalia*

phoenicoidis. Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Acció farmacològica. Indicacions

Les fulles basals són comestibles, menjades com ensalada. Tenen propietats aperitives, per a estimular la gana.

Cultura popular

Els terrossets grumosos de les arrels són emprats per a fer visc: es renten amb aigua per a treure la terra i es posen a calentar amb oli per a fer la lliga. Diu Joan Pellicer, per a fer visc o envisc: "s'agarran les xufetes o cagarrutetes de les arrels i es posen a bullir en dos litres d'aigua, per exemple, durant tres hores, i es remena de tard en tard amb un bastó. En vas de terralla, en metall no va. Foc ni lent ni fort. Es pot afegir un grapat de trementina, o millor resina de pi mentre bull; fa més apelagós. Es trau i es pica. Cal passar la massa a una altra cassola i abocar aigua damunt perquè es conserve fresc el visc, i es guarda".

Història

DIOSCÒRIDES aconsella el màstec de l'arrel, "*mesclat amb mirra i posat en un drap dins de la natura de la dona, en quantitat i forma com una oliva, per a provocar la sang menstrual. L'arrel picada i mesclada amb mel, en pastilles rodones, desfetes en aigua i mesclades amb nitre, extirpen les taques aspres i escamoses de la pell*" DIOSC II 122

Literatura

Els rostolls on cercàvem cosconilles i màstecs, Ruyra Pinya, II, 89.

Adinya-li un màstec!- crida el Barba, Vallmitjana (ap. BDC, VII, 42).

Bibliografia

FM-IV-345, FPC-III-1014, BC-283, FQ-867, JP-74

83. *Chrysanthemum coronarium*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Chrysanthemum vé de *chrusós* i *antheum*, "flor d'or" en grec.

Sinonímia. Denominacions

Pinardia coronaria.

Cat.: Bòlitx. Margalides. Margarides. Moixos. Sordanaia. Sordonaia. Cast.: Ojo de buey.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, robusta, erecta, fins a 60 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges ramificades, dretes, fullades. Fulles caulinars sèssils; les mitjanes bipinnatipartides, de lòbuls lanceolats, amb dents mucronades. Capítols grans, solitaris, inflats a l'àpex. Flors blanques o grogues. Aquenis estriats, tetràgons. Floració: març-juny.

Hàbitat

Camps i camins, llocs nitrificats. Molt abundant. *Hordeion leporini*. Arriba fins als dominis d'*Oleo-Ceratonion*. Del nivell de la mar fins als 600 m. Cultivada als jardins.

Part utilitzada

Els capítols florals.

Composició química

És poc coneguda.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta diurètica i vermífuga. Per via externa és vulnerària.

Terapèutica comparada

La planta *Chrysanthemum cinerariaefolium*, el pelitre ("foc" en grec) de Dalmàcia, és cultivada per les

piretrines que conté, molt útils en medicina veterinària i humana (Leclerc) com a antiparasitari i repelent de mosquits per via externa (pediculosi, sarna) i com a vermífug (oxiurasi, lambliasi, ascaridiasi, tricouriasi, teniasi) per via interna.

En medicina xinesa *Chrysanthemum cinerariaefolium* és emprat com a vermífug. *Chrysanthemum indicum* s'usa en diarrees coleriformes i mal de ventre. *Chrysanthemum morifolium* és emprat en cefalea, vertigen i en determinades afeccions oftalmològiques.

En medicina filipina *Chrysanthemum coronarium* s'usa com a digestiva. L'espècie *C. indicum* com a carminativa. L'espècie *C. sinense* com a digestiva i laxant, en refredats, cefalea, inflamacions oculars.

En medicina marroquí diverses espècies de *Chrysanthemum* (*C. coronarium*, *C. macrocarpum*, *C. segetum* i *C. trifurcatum*) són emprades per via externa contra la sarna i per via interna com a vermífugs. La infusió de la planta sencera en alteracions hepàtiques i per a regularitzar l'excés de bilis. Com a aromatizant del te. Les fulles tendres són comestibles.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Les flors s'usen per a tenyir de groc.

Sou de Santa Margalida i Margalida de nom, vos agradau a tothom per mor de que sou garrida.

Per Santa Margalida garrova tenyida.

Per Santa Margarida 110
l'avellana és mitja;
per santa Magdalena
l'avellana és plena.

Com les gallines de Margalida,
que cacaregen i no ponen.

Les gallines de Margarita,
que quequegen i no ponen.

Poques i bones
com les carxofes de Margarida.

La vaca de la Margarida
que fa la llet aigualida.

Literatura

Preneu de una erba que a nom margarida e
picau-la, Anim. caçar 76.

La margarida el càlzer groch té obert, Clapés
Engl. 14.

Com la neu blanquetgen les margalides,
Orlandis Poes. 18.

Les margarides s'ofereixen encara a les
donzelles, Alomar Columna 189.

Bibliografia

FM-IV-252, FPC-III-803, BC-245, PMCV-73, JLB-468,
VP-376, KUKL-397, RT-390, HL-33, MH-622, KAN-
557, PHMT-191, QSMB-970

84. *Chrysanthemum segetum*

L.....Ma Me

Segetum, dels sembrats.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Margarides (Bal.). Rot de bou. Ull
de bou. Cast.: Corona de rey.

Descripció botànica

Planta anual, glabra, erecta, fins a 40 cm.
d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges
dretes, fullades, simples o ramificades.
Fulles bipinnatipartides; les inferiors
peciolades, les superiors amplexicaules.
Capítols grans, inflats a l'àpex. Involucre

d'escames còncaues, desiguals. Flors
grogues. Aquenis sense corona. Floració:
abril-maig.

Hàbitat

Camps, vinyes, pastures i voreres de
camins. *Diplotaxion* (>*Echio-Galactition*
> *Ruderali-Secalietae*). Del nivell de la
mar fins a 700 m. Rara.

Part utilitzada

Les fulles i les flors.

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats vulneràries, per a llagues i
ferides. També és diurètica.

Terapèutica comparada

La planta *Chrysanthemum parthenium*
(= *Tanacetum parthenium*) és aperitiva,
espasmolítica, antisèptica, emmenagoga
i antiagregant plaquetària, útil en
dispèpsies, espasmes gastrointestinals,
alteracions menstruals, insomni. S'usa
també en la prevenció d'alguns tipus de
mal de cap i com a coadiuvant de la
hipertensió arterial. També és
insecticida.

Cultura popular

Les flors serveixen per a tenyir de groc.

Bibliografia

FM-IV-252, FPC-III-802, BC-246, RT-391

85. *Cichorium endivia*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Endívia. Escarola. Cast.: Escarola.
Port.: Escariola. Fra.: Chicorée. Ital.:
Scarola. Ale.: Endivie. Angl.: Chicory.

Descripció botànica

Planta anual o biennal. Fulles basals
glabrescents, disposades en roseta.
Bràctees de l'involucre poc ciliades.

Peduncles dels capítols gruixats. Flors ligulades. Pigment blau de les flors poc soluble en aigua. Semblant a *C. intybus*, però més petita. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Originària de l'Índia. Cultivada en els horts. Nombroses varietats.

Part utilitzada

Les fulles i el suc fresc.

Composició química

Semblant a *Cichorium intybus*. El principi amarg intibina o lactucopicrina és estimulants de les funcions digestives.

Acció farmacològica. Indicacions

Millora la funció hepàtica.

Cultura popular

Escarola, derivat del llatí *esca*, menjar.

"E si aquest pol aperrellaves a hom que agués aguda calor de ffebre, pories-hi metre sements ffredes, axí con de amelles o de carabasses o de vordolagues o de ciurons. E si era hom que agués aguda callor de ffebre, mit-hi lecsons de indínia (*endivia*). En aquesta manera pots aperrellar a tot malalt. E pots-hi metre a hom qui aya ffebra algunes fulles de jurvert e un poc de gras. En aquesta manera se perella per tot brou amellat, axí con de cabrit ho d'altra carn" Sent Soví, 187.

Escarolat, es diu del cabell o de la cosa crespada com la fulla d'escarola (Gomis). *Cap d'escarola*, nom que es dona a qui té el cabell naturalment encrespat (Gomis).

Història

CURSACH (1791) la recomana "*in ictero, viscositate bilis; cachexia acri humorum obstructionibus, scorbuto &c.*"

Literatura

Aquesta nit menjaran la carn rostida a la brasa, i amb àzims i herbes amargues, Ex 12, 8

Però haureu de celebrar-la el mes segon, el dia catorze, al vespre, hauran de menjar-la amb àzims i herbes amargues, Nm 9, 11

Esgot hom en l'uyl aygua d'endívia e aygua de plantage bulida, Alcoatí 26 v°.

Sie emplatat sobre'l loch endívia picada confegida ab oli uiolat, Tres. Pobr. 57.

Quant ha calor ultra natura en lo fetge, sia aiustada endívia, Cauliach Coll., ll. II, d. 2^a, c. 6.

La lletugueta d'endívia la tallen per quatre parts, Ros Rom. 93.

Et pot causar perjui la voraç oca, les grues estrimònies i l'endívia de fibres amargoses, Riber Geòrg. 13.

Un brotet d'escarola tendra, Ruyra Parada 35.

I aqueixa escarola de cabeis, Ruyra Pinya, II, 63.

Parava de ple els darreres, embardissats de cabells escarolers, Ruyra Parada 32.

Ciris...entortellats de garlandes, de lletres daurades, d'escaroleres de papers virolats, Vict. Cat., Sol. 68.

Bibliografia

FM-IV-308, FPC-III-956, HNPC-VI-313, BC-277, JLB-13, CSCH-372

86. *Cichorium intybus*

L.....Ma Me Ei Ca

Cichorium, del grec *kikhórion*, xicoira.
Intybus, del grec *íntybos*, endívia.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cama-roja (Bal.). Masteguera borda. Mastagueres. Xicòria de café. Xicoina. Xicoira. Xicoira amarga. Xicòria. Cast.: Achicoria. Port.: Chicória-do-café. Basc: Txikoro. Fra.: Chicorée. Ital.: Cicoria. Ale.: Wegwarte. Angl.: Wild succory.

Descripció botànica

Planta anual, biennal o perenne, molt ramificada, fins a 1 m. d'alçària. Rizoma

gruixat. Tiges dretes, flexuoses, híspides, de branques divaricades. Fulles basals en roseta; les inferiors runcinades; les caulinars enteres, petites, lanceolades. Flors ligulades de color blau lluent. Les flors s'obren regularment al matí i es tanquen a la nit. Capítols terminals o axil·lars, sèssils. Bràctees endurides a la base a la maturitat. Aquenis comprimits, persistents, subtetràgons. Floració: abril-juny i quasi tot l'any.

Hàbitat

Camins, camps, llocs humits. *Trifolio-Cynodontion*, *Agropyro-Rumicion*. Del nivell de la mar fins a 750 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

L'arrel conté lactones sesquiterpèniques (lactucina i lactucopicrina, principis amargs del làtex), tanins, àcid xicorèsic, inulina, colina, pectina, sals minerals, fructosa, àcids clorogènic i isoclorogènic (d'acció bacteriostàtica per *Brucella* i *Salmonella*). Les fulles contenen àcid xicorèsic, fructosa, inulina, resines, vitamines, colina i escutelòsid.

Acció farmacològica. Indicacions

Les fulles es mengen en ensalada: tenen propietats aperitives, estomacals, laxants, colerètiques i diurètiques, útils en alteracions hepatobiliars i estrenyiment. L'arrel és un diurètic natriurètic, emprada en hipertensió arterial i oligúria. També disminueix la glucèmia. L'infusió de tota la planta és digestiva.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí les fulles fresques s'empren en alteracions

hepàtiques i estomacals, i crues en ensalades i sopes.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles seques. La decocció al 5% de les fulles i arrels tendres. També s'usa l'extracte fluïde, el xarop i la tintura.

SYRUPUS CICHORII SIMPLEX

Rp/. Succis recentis Cichorii,

Sacchari albi..... ana libras

quatuor

Aquae Q.S.

Clarifica et coque in Syrupum.

Dosis ad uncias duas.

Simili modo parantur Syrupi

Fumariae,

Urticarum,

Plantaginis,

Boraginis et similibus.

(*Pharmacopoea Hispana*, editio quarta, 1817)

Cultura popular

Amb les arrels torrades es fa un succedani del cafè. L'arrel és un laxant suau. Segons Palau, contraresta els efectes de la cafeïna. Segons Leclerc, "transforma el més deliciós cafè en un brevatge acre i farmacèutic que fa ericçar d'horror les papil·les gustatives dels gourmets" (sic).

Un cama-rojar és un camp de cama-roges:

No es pot conrear

cap camarojar

Més fresc que una cama-roja.

Més amarg que la xicoira.

Hala, dones!

Hala, dones!

Cames-rotges

Ara que n'hi ha!
fresques i bones.
Que no n'hi haurà
per qui en voldrà
(*Sa cama-rotgera*,
Rondalles Mallorquines)

Atlota, camarrotgera,
Quantes comes-rotges duis?
Jo vos umpliria ets ulls
de fulles d'aufabaguera.

-Vols-me dir, camarrotgera, 120
quines comes-roges dus?
-Jo duc unes comes-roges
d'un pam i mig de caluix.

Garrideta, garrideta,
per los meus ulls ho sou més
quan vos veig amb es paners
Cames-roges! Cireretes! (Menorca).

Es qui menja comes-rojes
somnia s'enamorat
i jo que no n'he menjades
lo mateix l'he somiat

Cames-roges i alitsons
colissos i casconies
en vivien molts de dies
ses mares amb sos minyons.

Arangades, bacallà,
olives i carabassa,
bledes, arrop i melassa,
ametles, tàperes i pa;
comes-roges i safrà,
alls, cebes de tota raça,
peix d'escata si n'hi ha
caragols sense esmocar,
aglans, figues seques, panses...
Vet aquí ses varies dances
que ara mos toca ballar
(Cançó de Corema).

Història

A la Bíblia la cama-roja és símbol de frugalitat i correcció.

Aquesta nit menjaran la carn rostida a la brasa, i amb àzims i herbes amargues, Ex 12, 8.

Però haureu de celebrar-la el mes segon, el dia catorze, al vespre; hauran de menjar-la amb àzims i herbes amargues, Nm 9, 11.

TEOFRAST diu que les fulles de la cama-roja neixen directament de l'arrel (I 10, 7), l'inclou dins les verdures (VII 7, 1); que brosta després de "l'orto de la pléyade" (VII 7, 3), que floreix durant molt de temps (VII 9, 2 i 10, 3), que té fulles anuals i fulles basals (VII 11, 3), que la rosella s'assembla a la cama-roja i que és comestible (IX 12, 4), que la fulla de l'acònit és semblant a la de la xicòria (IX 16, 4).

DIOSCÒRIDES parla de l'endívia domèstica i la silvestre, , que tenen "virtut estíptica, freda i convenient a l'estomac...i serveixen contra la gota i les inflamacions dels ulls" Diosc II 121. PLINI recomana el suc de la cama-roja amb vinagre i oli de roses per a calmar el mal de cap. GALÈ deia de la cama-roja que "era amiga del fetge".

CURSACH diu que "*Cichorii usus optimus creditur in hepatis obstructionibus, ictero, inflammationibus gutturis, et pectoris*".

Literatura

Endívies o xicoyres, Agustí Secr. 41.

Cama roja, xalesta xicoira, d'un cel sense boira, retraus la color, Salvà Ret. 92.

Alguna plata de xicoies cullides pels prats, Virós 19.

L'homo venia més fresch qu'una cama-rotja, y procurá posá pau y tranquilisá aquella gent, Roq. 6.

Posats camaroga picada e bollida sobre lo pentenil, maravellosament fa pixar, Micer Johan 411.

Algunes borratges e camaroges o altres herbes, Alcanyís Reg. pest. 20.

Ell sopa de cammarrotjas, Aguiló Poes. 158.

Bibliografia

FM-IV-308, FPC-III-955, HNPC-VI-313, BC-276, PPF-31, PMPC-138, JP-75, PMCV-73, FQ-859, JLB-13, VP-54, RT-392, HL-138, MH-197, SCH-215, CHEV-187, PHMT-191

87. *Cirsium arvense*

(L) Scop.....Ma Ei

Cirsium, del grec *cirsi*, varices. *Arvense*, del camp.

Sinonímia. Denominacions

C. retusum. *C. incanum*. *Serratula arvensis*.

Cat.: Calcida. Calcides (Bal.). Calcida vera. Calciga. Carsos. Cast.: Cardo cundidor. Fra.: Cirse des champs.

Descripció botànica

Planta vivaç, fins a 1 m. d'alçària. Arrels reptants profundes. Tiges aèries solcades, dretes, glabrescents, ramificades a la part superior. Fulles ciliades i espinoses al marge, les caulinars sèssils. Capítols homògams, petits o amb peduncle curt, en panícula corimbiforme. Involucre amb una petita espina a les bràctees exteriors. Corolla blanca o purpurina. Aquenis bruns. Plomall sedós. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Camps i camins, bancals d'hortes, vinyes, llocs frescs, indrets ruderals, herbassars nitròfils. *Ruderali-Secalietaea*. Del nivell de la mar fins a 1.000 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries amb les agalles (cassanelles o ballarugues) formades per la picada del dípter *Urophora cardui*.

Composició química

Conté tanins, alantoína, alcaloides, glucòsids, flavonoides.

Acció farmacològica. Indicacions

L'acció astringent és útil per a les hemorroides sagnants.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Cirsium verutum* s'usa com a vomitiu, en càncer i com a antiinflamatori.

En medicina xinesa *Cirsium japonicum* s'empra en hemoptisis i epistaxis. L'espècie *Cirsium albescens* en expectoració sanguinosa i leucorrea.

En medicina mexicana *Cirsium anartiolepis* s'usa en ferides, abscessos, asma, afeccions pulmonars. L'espècie *C. ehrenbergii* en problemes respiratoris, leucorrea, ferides i reuma. L'espècie *C. mexicanum* en micció dolorosa, diabetis. L'espècie *C. subcoriaceum* en afeccions reumàtiques, ansietat.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5% en banys de seient, 3 vegades al dia. També la pols.

Cultura popular

La planta tendra es menja com a ensalada. Per a les morenes, es duen damunt nou carxofetes de calcida (Pellicer).

Història

TEOFRAST en el capítol de les plantes aquàtiques, de rius, embassaments i llacs, diu de la calciga que és una planta espinosa, amb l'arrel no nuosa, diferent de la de la canya, IV 10, 6.

DIOSCÒRIDES diu del *kirsion* (*Cirsium tenuiflorum*) que "l'arrel d'aquesta planta minva els dolors de les varices" DIOSC IV 120 Laguna comenta que "té força de refredar i restrényer".

Bibliografia

FM-IV-280, FPC-III-893, HNPC-VI-310, BC-266, JP-76, PMCV-74, JLB-179, RT-393, DAWA-2-23, DEKHANG-49, KAN-558

88. *Conyza bonariensis*

(L.) Cronq.....Ma Me Ei? Fo

Conyza, del grec *conops*, mosquit.

Sinonímia. Denominacions

Conyza ambigua. *Erigeron bonariense*.
E. crispus. *E. linifolium*. *Dimorphantes ambigua*.

Cat.: Coniza bonarienca.

Descripció botànica

Herba anual, erecta, peluda, flexuosa, fins a 40 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges simples o ramificades a l'àpex. Fulles pubescents, curtes, mucronades, de color verd cendrós. Rames laterals més llargues que les principals. Capítols en raïm corimbós a l'extrem de la tija i de les branques laterals. Flors groguenques. Fruit en aqueni. Floració: juliol.

Hàbitat

Horts, camins, herbassars ruderals. *Chenopodium muralis*. Del nivell de la mar fins a 1.000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Conté oli volàtil, tanins, flavonoides.

Acció farmacològica. Indicacions

És considerada com a "molt eficaç" en molèsties reumàtiques (Barceló).

Terapèutica comparada

La planta *Conyza squarrosa* (*Inula conyza*) és emprada com a vulnerària i

emmenagoga. Les fulles cremades com a insecticides i repelent de mosquits.

Bibliografia

FM-IV-207, BC-238, MH-760

89. *Conyza canadensis*

(L.) Cronq.....Ma Me Ei Fo

Erygeron vol dir "envellir ràpidament, aspecte envellit".

Sinonímia. Denominacions

Erigeron canadensis. *E. canadense*. *E. paniculatum*.

Cat.: Cànem bord. Coniza canadenca.
Cast.: Erígero del Canadà. Fra.: Vergerette du Canada. Ale.: Franzosenkraut. Angl.: Blood stanch.

Descripció botànica

Herba anual, glabrescent o poc pilosa, fins a 1,80 m. d'alçària. Tiges simples, fràgils, dretes, cendroses, ramoses, fullades. Fulles lanceolades, pubescents, amb flaire a trementina i comí si s'estrenyen entre els dits. Capítols en raïms, nombrosos, petits. Flors perifèriques femenines, blanquinoses; les centrals masculines o hermafrodites, tubuloses, grogues. Fruit en aqueni estret. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Herbassars ruderals, camps cultivats. *Chenopodietalia*. Del nivell de la mar fins als 500 m. Més freqüent a l'estatge montà. A Mallorca molt abundant en el Pla. És originària d'Amèrica. Fou introduïda a Europa en el segle XVII: l'any 1653 ja era cultivada al Jardí Botànic de Paris. S'ha extès i naturalitzat per les regions temperades de quasi tot el món.

Part utilitzada

La planta florida sencera. Les fulles (*Herba Erigerontis*).

Composició química

Conté oli essencial amb citrenol, terpineol, limonè, linalol; tanins, flavonoides, resina, terpens, poliens, àcid gàlic.

Acció farmacològica. Indicacions

És estimulants i emmenagoga (Barceló, 1879). Actualment és emprada com a astringent en diarrees, hemorroides i metrorràgies, diurètica (augmenta la diuresi i també l'eliminació d'àcid úric). Pel contingut en oli essencial és útil com a antiinflamatori i antisèptic en inflamacions bronquials, vaginals i urinàries. El Dr. Leclerc ha constatat els seus efectes beneficiosos en periartritis escapulo-humeral i artritis sacro-ilíaca. S'ha demostrat un efecte hipotensor en experimentació animal.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Erigeron linifolius* s'usa contra les mossegades de serps.

En medicina filipina *Conyza balsamifera* (*Blumea balsamifera*) s'empra en refredats, cefalea, dolor d'estómac, diarrea, reumatisme.

En medicina mexicana *Conyza canadensis* s'usa en trastorns digestius i calentura. L'espècie *C. coronopifolia* en alteracions estomacals, bilis, vòmit i tos. L'espècie *C. filaginoides* en trastorns digestius, diarrea per "coraje", flatulència, diabetis. També l'espècie *C. gnaphalioides*.

En medicina homeopàtica ERIGERON CANADENSE és emprat en hemorràgies i congestions, sobretot de la gola i dels òrgans genitourinaris. S'han descrit tres casos de placenta prèvia tractats amb aquest remei (W. Moore).

Fórmules i preparacions

S'usa en infusió, decocció al 15%, pols, suc fresc, oli essencial, nebulitzat, extracte fluïde, tintura.

Cultura popular

El cànem bord s'emprava per a fer vapor i perfumar l'ambient, a més d'aplicar en hematomes i cremar per a allunyar els mosquits. Els nadius americans l'utilitzaven també en cerimònies rituals.

Bibliografia

FM-IV-209, FPC-III-719, HNPC-VI-398, BC-239, JLB-239, VP-196, RT-398, HL-73, MH-320, SCH-282, CHEV-203, VMLN-711, CLK-I-711, KAN-560, QSMB-964

90. *Crepis vesicaria*

L. subsp. *haenseleri*..... Ei Fo

subsp. *taraxifolia*..... Ei?

subsp. *vesicaria*.....Ma

Crepis, del grec *crepis*, xinella, per la forma del fruit. *Vesicaria*, emprat en els mals de bufeta.

Sinonímia. Denominacions

Crepis taraxacifolia. *C. taurinensis*. *C. cinerea*. *Barckhausia taraxacifolia*. *B. haenseleri*.

Cat.: Cap-roig. Caproll. Carrois.

Descripció botànica

Planta anual, biennal o perennant, robusta, erecta, pubescent, fins a 70 cm. d'alçària. Tiges fistuloses, dretes, ramificades des de la base. Fulles basals oblongues, híspides. Capítols en corimbe irregular. Flors groguenques. Aquenis exteriors marrons, amb bec més curt que els centrals, que són estèrils. Floració: febrer-maig.

Hàbitat

Camins, camps, herbeis. *Ruderali-Secalieta*, *Molinio-Arrhenatheretea*, *Brachypodietalia phoenicoidis*, etc.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La crepina s'ha aïllat de les flors i arrels.

Acció farmacològica. Indicacions

Té activitat bacteriostàtica. S'ha usat en infeccions de la bufeta urinària.

Bibliografia

FM-IV-348, FPC-III-1025, BC-290

91. *Cynara cardunculus*

L.....Ma Me Ei Fo

Cynara, del grec *kinara*, carxofera (també del llatí *cinis -eris*, cendra). *Cardunculus*, del llatí *carduus*, espinós.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Card coler. Card de formatjar. Card d'herba. Card formatger. Carxofera borda (Bal.). Escardasses. Herba-col. Cast.: Cardo lechero.

Descripció botànica

Planta vivaç, amb roseta basal de fulles pinnatipartides o pinnatisectes, fins a 1,50 m. d'alçària. Tiges estriades, robustes, erectes, simples o ramificades. Fulles verdes per damunt, albotomentoses per davall, de segments lanceolats, amb espines primes, groguenques. Capítols ovoides, grans, terminals, solitaris. Involcre de bràctees coriàcies, lanceolades, amb espina terminal. Flors blaves o blanquinoses. Aquenis groguencs. Floració: juny-juliol.

Hàbitat

Cases de camp, camins, herbassars ruderals. *Silybo-Urticion*. Del nivell de la mar fins a 1.000 m. Cultivada.

Part utilitzada

Les flors, les fulles i les arrels.

Composició química

Conté inulina, cinarina, flavonoides, sals de potasi, àcid clorogènic.

Acció farmacològica. Indicacions

Les fulles tenen propietats aperitives, diurètiques, colerètiques, colagogues i protectores del fetge. És útil en disquinèsies hepatobiliars i hepatitis. Les arrels són diurètiques.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Cynara cardunculus* és emprada com a comestible i per a reforçar el fetge. L'arrel de *C. humilis* s'empra en aplicació tòpica per les cremades i en decocció per les alteracions hepàtiques; també per quallar la llet.

Fórmules i preparacions

La decocció de les fulles.

Cultura popular

Diu el Pare Bonafè que "per fer pendre la llet de formatjar s'empren únicament les flors o cabells de la carxofa. Sembla que n'hi ha tres varietats; unes de cabells blaus, altres de cabells rosa, i altres de cabells blancs. Els blaus són els millors, i amb pocs basta; els rosa i sobretot els blancs són els menys actius". Les fulles serveixen per a tenyir la llana de groc amb bismut (Barceló). El raquis de les fulles es menja com a verdura. El nom popular de card s'aplica a diverses espècies d'asteràcies de fulles i tiges espinoses (*Carduus*, *Carlina*, *Carthamus*, *Centaurea*, *Cnicus*, *Cynara*, *Echinops*, *Eryngium*, *Onopordon*, *Silybum*).

En ús industrial, s'han trobat noves aplicacions: fabricació de polímers i

elastòmers, com a herbicida, lubricant, manufactura de bolquers per a infants, a més dels ja coneguts de cuall pel formatge i farratge de bestiar (Gunter Pauli, Novamont).

Qui sembla cards, cull espines

Història

A la Bíblia s'usa el nom de card per a designar una cosa dolenta i inútil, i com a símbol de fragilitat i insignificància.

TEOFRAST diu que l'"alcarxofera" només es fa a Sicília, i té la fulla ampla i espinosa; les tiges pelades són comestibles (*káktoi*) i una mica amargs; se'ls conserva en salmorra, VI 4, 10

Literatura

E troba carts per voler cullir flos, Ausiàs March CII.

Lo camp del mon té cent cards, Maura Aygof. 44.

Ompliu de cards les meves vies, Colom Juven. 177.

Rentareuli la naffra ab aygua bullida ab euols e cart beneyt, Dieç Menesc. I, 9 v°

Bibliografia

FM-IV-287, FPC-III-905, HNPC-VI-312-404, BC-264, PMCV-76, VP-134, RT-396, PHMT-193

92. *Cynara scolymus*

L.....C

Scolymus, espinós en grec.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Carxofa. Carxofera. Card de la senyora. Escarxofera. Cast.: Alcachofa. Port.: Alcachofra. Basc: Orribura. Fra.: Artichaut. Ital.: Carciofo. Ale.: Artischocke. Angl.: Garden Artichoke.

Descripció botànica

Prové de *Cynara cardunculus* per cultiu. Tiges erectes i gruixades. Les fulles

tampoc tenen espines; les superiors poc dividides. Flors de color blau, tubuloses, en capítols gruixats terminals, amb involucre de bràctees carnosos no espinoses, mucronades, ovals.

Hàbitat

Cultivada i rarament subespontània a la terra baixa. Distribució mediterrània.

Part utilitzada

Les fulles del primer any i els capítols joves.

Composició química

Principis amargs (cinaropicrina), àcids orgànics, sals minerals magnèsiques i potàsiques, pectina, inulina, tanins, saponines esteroídiques, vitamines A, B2 i C, alcohols triterpènics, flavonoides, derivats cafeics (cinarina), composts ortodifenòlics, complexos enzimàtics.

Acció farmacològica. Indicacions

La carxofera millora i estimula la funció del fetge (colerètica i colagoga), regenera la cèl.lula hepàtica, disminueix el colesterol, la glucosa i els triglicèrids de la sang, preveu la formació de càlculs biliars i es recomana en la prevenció de l'arteriosclerosi i l'asma. És un laxant i diurètic suau. És un excel.lent aliment pels diabètics.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí, la decocció de les arrels i els capítols de l'alcaxofera és prescrita per les afeccions hepàtiques i com a diurètic. Les carxofes crues són consumides per les dones embarassades per a calmar l'agrura d'estómac. S'usa per a quallar la llet.

En medicina mexicana *Cynara scolymus* s'usa en alteracions biliars, diabetes, i com a diurètic.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, la tintura mare, l'extracte fluïde, l'extracte sec, el nebulitzat, la cinarina, el suc fresc de les fulles. El suc de les fulles fresques amb aigua és un bon tònic pel fetge. Es pot afegir escorxa de taronja amarga i herbasana a la decocció de fulles de carxofera per a que no sigui tan amarga.

Cultura popular

El capítols florals joves es mengen com a verdura. Una carxofada és una menjada de carxofes (també es diu carxofat) o una multitud de carxofes (també escarxoferar).

Poques i bones, com les carxofes de Margalita

Pareixes una escarxofa
d'un escarxoferar

Anar de carxofa a carxofa

Amb diners, carxofes,
i amb paper, milotxes

No facis carxofades! 130

Ser l'amo del carxofar

Na Francina és una al.lota
que és bona per fer un ramell
però me té un aucell
que li pica sa carxofa

Me'n vaig anar a Formentor
i vaig conèixer una al.lota
i tenia una carxofa
com un plat de fer trampó

Gloriosa Santa Nofre
un salteri vos diré
perque quan me moriré
no em doneu s'homo carxofa

Història

Els egipcis varen ser els primers en cultivar la carxofera. Els àrabs la varen introduir a Europa.

TEOFRAST parla de l'altre tipus de carxofera comestible (*ptérnix*), que no es pot conservar, i que el receptacle s'assembla al de la palmera, VI 4,11.

DIOSCÒRIDES l'anomena *skolumos*: "l'arrel és negra i gruixada, i aplicada en emplastre, corregeix l'olor de les aixelles i de les altres parts del cos...provoca orina pudenta i en gran abundor" DIOSC III 14

Literatura

Han-se de plantar d'esqueix les carxoferes,
Agustí Secr. 28

E hon se mostrava la seda se mostrauen carts de
argenteria brodats, los caps de les carxofes alt
eren d'or ab smalts, Tirant, c. 44

Un cortinatge negre de obra de carxofes, doc. a.
1492 (arx. episcopal de Vic).

Tocat lo cap amb vistós mocador de seda, amb
quines puntes s'hi fan artística "carxofa" que els
cau...damunt del pols dret, Moreira Folk. 305
Gimo del Portal era l'amo del carjofar y tenia la
paella pel manech, Rond. de R. Val. 63

Un gipó de domas carxofat, doc. a. 1529 (arx.
parr. de Sta. Col. de Q.).

Altra capa de vellut vert carxofat ab la flocadura
de seti groch, doc. a. 1549 (Boll. Lul. VIII,
284)

Pegant carxofades als majors per a fer pas a la
processó, Bol. Dim. 22

Colin, mangeant des artichaux,
dit à sa femme: ma mignone,
goûtes-en, ils sont tout nouveaux;
par ma foi, l'espèce en est bonne.
La belle, avec un doux maintien,
lui dit: mange-les, toi que mon coeur
aime;
car ils me feront plus de bien
que si je les mangeois moi-même

Chansonnier françois, 1740, citat per Font i Quer

Bibliografia

FM-IV-189, FPC-III-905, PMCV-75, FQ-843, JLB-33, VP-68, KUKL-296, RT-394, MMS-53, MH-60, SCH-216, CHEV-196, PHMT-194

93. *Dittrichia graveolens*

(L.) Greuter, W.....Ma Me Ei Fo Ca

Graveolens, de forta olor.

Sinonímia. Denominacions

Cupularia graveolens. *Inula graveolens*.
Erigeron graveolens. *Solidago graveolens*.

Cat.: Olivardó. Olivardeta. Salvió. Cast.: Olivardilla.

Descripció botànica

Planta anual viscosa, piloso-glandulosa, de forta olor, fins a 50 cm. d'alçària. Tiges dretes, estriades, molt ramificades, amb branques esteses, inclinades, molt fullades. Fulles sèssils, enteres o dentades, primes, glanduloses, verdes. Capítols breument pedunculats, petits, axil·lars i terminals. Flors grogues, poc nombroses, lígula curta, violeta o groga. Aquenis blanquinosos. Floració: agost-setembre.

Hàbitat

Camps i camins, erms terofítics. (*Diplotaxion*, *Secalium mediterraneum* > *Thero-Brachypodietalia*, etc.). Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

Les inflorescències.

Composició química

Conté oli essencial.

Acció farmacològica. Indicacions

És sudorífica.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%.

Història

TEOFRAST diu de l'olivardó, al que anomena coniza femella, que "és planta de fulla més delicada, més compacta i més petita... l'olor de la planta mascle (olivarda) és més forta, la de la femella és més penetrant", VI 2, 6

Bibliografia

FM-IV-229, FPC-III-747, BC-252, FQ-788

94. *Dittrichia viscosa*

(L.) Greuter, W.

subsp. *viscosa*.....Ma Me Ei Ca

Viscosa, perquè les flors i les fulles ho són.

Sinonímia. Denominacions

Inula viscosa. *Cupularia viscosa*.
Erigeron viscosum. *Pulicaria viscosa*.
Solidago viscosa.

Cat.: Olivarda. Bufarrell. Jolivarda. Joliverda. Julivarda. Juliverda. Herba mosquitera. Matavinya. Politària. Cast.: Pulguera valenciana.

Descripció botànica

Mata subllenyosa vivaç, erecta, ramificada, glandulosa, viscosa, de flaïre característica, fins a 1 m. d'alçària. Tiges fullades, dretes, llenyoses a la base, ramificades a l'àpex. Fulles alternes, sèssils, glanduloses, lanceolades, dentades. Capítols nombrosos, en panícula oblonga poc foliosa. Flors grogues. Involucre de bràctees desiguals. Aquenis oblongs, pilosos. Floració: agost-setembre. El dípter *Myopites olivieri* fa que el receptacle floral de l'olivarda es transformi en una deformació o cecidi (gal·la o llotja) llenyós, plurilocular, que passa del verd,

roig i finalment al marró, d'octubre a juny en observació preferent.

Hàbitat

Vorereres de camins, torrenteres, arenals, camps sense conrar, indrets ruderalitzats, llocs assolellats, medis subnitròfils. *Nerio-Tamaricetea; Bromo-Oryzopsion*. Del nivell de la mar fins als 1.000 m. Distribució mediterrània.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Conté oli essencial ric en carvacrol i ésters.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica per via oral. En ús extern és antisèptica i vulnerària, per a cops, blavures, llagues i ferides.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Inula racemosa* s'usa en febres i gastritis crònica. En medicina marroquí s'empra la pols de l'arrel seca per a engreixar, de vegades mesclada amb llavors de *Vitex agnus-castus*. L'arrel crua en tuberculosi i afeccions respiratòries. En cataplasma per a madurar els abscessos. A Argèlia en ús intern és emprada contra la malària, com antisèptica urinària i astringent, a més d'emprar-se contra els cucs intestinals i com antiespasmòdica. El seu ús intern és delicat.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5% en aplicació externa.

Cultura popular

No vos anemoreu, amor de cap fadrina gallarda que és com la flor d'olivarda molt guapa i dolenta olor

Quin és el fem millor?

- L'olivarda i el roldor.

Història

TEOFRAST diu de d'olivarda o coniza mascle que "la planta és més gran (que la femella -*Dittrichia graveolens*-, de tija més robusta, de més brancatge; la fulla és més gran i més llisa i, a més, la flor és més cridanera...l'olor és forta...per això s'usa contra les bèsties salvatges", VI 2, 6

Literatura

La olyvarda és herba que refresca, Medic. Part. 70.

Aiustat-hi suc de politarie, ço és olivarda, Tres. Pobr. 25.

Prin de les olivardes e del lor, Flos medic. 67.

Bibliografia

FM-IV-227, FPC-III-749, HNPC-VI-305-415, BC-253, JP-120, PMCV-79, PHMT-197, DAKPA-176, DAWA-2-59, TSARONG-58

95. *Eupatorium cannabinum*

L. subsp. *cannabinum*.....C

Eupator, del llatí bon pare, o en grec que significa "bé pel fetge"; també pot provenir del rei Mitrídates Eupator, que va utilitzar-la contra la hepatitis (*Rex Mitrídates dictus Imperator primus fuit, qui hanc adhibuit in morbis hepatis*, Cursach, p.300). *Cannabinum*, per les fulles que s'assemblen a les del cànem.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Canabassa. Cànem bord. Eupatori. Herba de talls. Lladrecà. Cast.: Cáñamo de agua. Port.: Eupatório. Basc: Orrotxeta. Fra.: Chanvrin. Ital.: Canapa aquatica. Ale.: Wasserhauf. Angl.: Hemp agrimony.

Descripció botànica

Planta vivaç, robusta, erecta, fins a 2 m. d'alçària. Tiges dretes, aspres, pubescents, de flaire aromàtica en tallar-les. Fulles peciolades, suboposades, amb tres a cinc folíols lanceolats, de marge dentat. Flors tubuloses, hermafrodites, de color rosa porpra. Inflorescència corimbiforme. Capítols en corimbos terminals, ramosos. Bràctees de l'involucre imbricades. Aquenis glandulosos, oblongs. Floració: juny-octubre.

Hàbitat

Herbassars humits, llocs embassats, sòls entollats, fonts, cursos d'aigua. *Sileno-Eupatoriium* (*Alliarienion*). Del nivell de la mar a l'estatge subalpí. Cultivada i subespontània a les Illes Balears a llocs humits de la Serra de Tramuntana.

Part utilitzada

L'arrel i les fulles.

Composició química

Conté lactones amargues sesquiterpèniques, saponines, tanins, inulina, resina, essència, inositol, flavonoides, alcaloides pirrozilidínics i composts acetilènics.

Acció farmacològica. Indicacions

L'arrel és diurètica, laxant, sudorífica i febrífuga. Activa la funció hepàtica i disminueix el colesterol. També actua com a expectorant. En grans quantitats és vomitiva. Les fulles tenen acció nematocida (contra els cucs intestinals) i antibiòtica. Es considera estimulants inespecífics del sistema immunitari, útils en infeccions virals com la grip (Weiss). Per via externa és vulnerària, per a llagues i ferides, a més d'alguns tipus de dermatosis. Les lactones (eupatoriopícrina) inhibeixen el creixement cel·lular i tenen acció

antitumoral comprovada en experimentació animal (Bézanger).

Terapèutica comparada

La planta *Eupatorium perfoliatum*, de nom popular "boneset" en anglès, que es fa en zones pantanoses d'Amèrica del Nord, era emprada pels indígenes en febres, refredats i alteracions reumàtiques. Fou considerada com una panacea. Estimula la resistència a les infeccions virals i bacterianes. L'arrel de la planta *Eupatorium purpureum*, originària d'Amèrica del Nord, era inclosa a la farmacopea oficial d'Estats Units fins l'any 1842. Té activitat en inflamacions urinàries i litasi renal.

En medicina ayurvèdica *Eupatorium triplinerve* és emprada com a hemostàtic per úlceres i ferides, i en ús intern com a cardiotònic, febrífug i alteracions urinàries.

En medicina xinesa *Eupatorium formosanum* s'empra per alguns tipus de càncer de la sang.

En medicina filipina *Eupatorium japonicum* s'usa com a diurètic i antihelmíntic. L'espècie *E. triplinerve* com a tònic i sudorífic en febres.

En medicina mexicana *Eupatorium albicaule* s'usa en asma i litiasi renal. L'espècie *E. glabratum* en dolors d'estómac. L'espècie *E. odoratum* en febre puerperal, retenció d'orina, "mal aire". L'espècie *E. petiolare* en trastorns digestius i biliars, reumatisme, dolor menstrual. L'espècie *E. pycnocephalum* en refredats, per accelerar el part. L'espècie *E. quadrangulare* per les mossegades de serps.

En medicina homeopàtica EUPATORIUM PERFOLIATUM es caracteritza pels seus dolors "com d'ossos trencats", amb necessitat de moure's, encara que el moviment no millora el seu malestar. És molt útil en determinats quadres clínics d'infeccions virals.

En medicina homeopàtica EUPATORIUM PURPUREUM produeix símptomes semblants a EUPATORIUM PERFOLIATUM, però molt més marcats a l'esfera urinària, amb cistitis, enuresi, còlic renal, albuminúria i d'altres.

Fórmules i preparacions

El decuit de l'arrel al 5%, la infusió de les fulles, la tintura mare i l'extracte fluide.

Cultura popular

Deia Hieronymus Bock que els cérvols empraven l'eupatori -*trevo cervino*- per a curar les ferides. Boerhaave, metge holandès (1668-1738), també la recomanava per a llagues i ferides. En ús popular s'emprava el decuit de la planta en saïm com a vulnerària. Un altre nom antic de la canabassa és *Avicennae quorundam*, l'eupatori d'Avicenna (980-1037). Diu aquest autor (citats per Laguna) que "*obre les opilacions dels membres, resol l'aigua dels hidròpics per l'orina, i desfà la pedra*".

Història

L'eupatori de DIOSCÒRIDES es refereix a *Agrimonia eupatoria* (DIOSC IV 42). Alguns autors, com Goodyer (1655), l'interpreten, equivocadament, com *Eupatorium cannabinum*.

CURSACH (1791) diu que s'usa "*in cachexia, hydrocele, hydrope, aedemate, ictero, affectione scorbutica, ulceribus saniosis, hepatis morbis, febribus intermitentibus, atonia, morbis chronicis, &c.*".

Bibliografia

FM-IV-199, FPC-III-100, PMCV-76, FQ-, JLB-139, VP-213, RT-399, MH-15, SCH-216, CHEV-206, CLK-I-727, VMLN-720, CSCH-379, GOGTE-544, KAN-561, QSMB-983

96. *Flaveria bidentis*

(L.) Kuntze, O.....C

L'antic nom de *contrayerba* prové de contra-veri o antídote.

Sinonímia. Denominacions

Flaveria contrayerba. F. capitata. Dorstenia contrayerba. D. houstoni. Ethulia bidentis. Milleria contrayerba.
Cast.: Matagusanos. Fra.: Contrayerbe.
Ital.: Contraierba. Ale.: Widergift.

Descripció botànica

Planta erecta. glabrescent, ramificada. Fulles oposades, lanceolades, sèssils, dentades. Capítols grocs a l'àpex de les branques. Flors tubuloses.

Hàbitat

Naturalitzada. *Cneoro-Ceratonietum*. Cultivada a les Illes Balears. Originària d'Amèrica tropical.

Part utilitzada

L'arrel (*Contrayerbae radix*) i les fulles.

Composició química

Conté cajupina i contrayerbina.

Acció farmacològica. Indicacions

Té acció vermífuga (Monardes la va descriure l'any 1619), antisèptica i vulnerària.

Terapèutica comparada

L'arrel de la planta *Dorstenia brasiliensis*, que s'anomena *Radix contrayerbae*, d'olor aromàtica agradable i sabor astringent al principi i amargant després, és la que més s'ha emprat com a ofical, en problemes de disenteria i diarrea, i com a tònica i diurètica. Forma part de diverses composicions antisèptiques.

En medicina mexicana l'espècie *Flaveria trinervia* s'usa per dolors d'esquena, acúfens.

Fórmules i preparacions

La pols de l'arrel, l'infusió al 20%.

Bibliografia

FM-IV-241, MH-219

97. *Helianthus annuus*

L.....C

Helianthus, del grec *helios*, sol, i *anthos*, flor.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Girasol. Corona de rei. Mira-sol. Solcoronat. Cast.: Girasol. Port.: Helianto. Basc: Ekhilili. Fra.: Tournesol. Ital.: Girasole. Ale.: Gewöhnliche Sonnenblume. Angl.: Common sunflower.

Descripció botànica

Planta anual, erecta, robusta, no ramificada, fins a 2 m. d'alçària. Fulles alturnes, trinerviades, amplament ovades, les inferiors cordades a la base. Capítols pènduls, solitaris, de grans dimensions, a l'extrem de les tiges. Flors ligulades, grogues, estèrils, a la perifèria; les tubuloses o flòsculs a la zona central. Les flors es giren sempre cap al sol. Fruit en aqueni angulós-aplastat, amb la llavor oleaginosa comestible.

Hàbitat

Cultivada com a ornamental, com a farratgera i per a extreure l'oli dels fruits. Originària d'Amèrica del Nord, fou introduït a Europa en el segle XVI.

Part utilitzada

Les sumitats aèries i les llavors.

Composició química

Les fulles contenen escopolamina, rutina, àcid cafeic, àcid clorogènic, rutina. Les flors contenen antocianòsids, flavonoides, pectina, saponòsids, alcohols triterpènics, àcid heliàntic i fitosterol. Les llavors ("pipes") són riques en oli (amb linoleïna i oleïna), palmitina, lecitina, colesteïna, fitina, àcids orgànics.

Acció farmacològica. Indicacions

Les flors i les fulles tenen acció bacteriostàtica i s'usen com a antitèrmiques en febres palúdiques (Kroeber). La tintura de les flors és útil en la urticària. L'oli de girasol de primera pressió en fred (no l'oli refinat!) és ric en àcid linoleic: té un gran valor nutritiu i està indicat en dietes per a controlar les tases de colesterol sanguini i com antiateromatós. És emol·lient en ús tòpic: èczemes, dishidrosis, ictiosis, pells seques, psoriasis, i vulnerari en contusions i ferides. La farina de girasol és útil en fórmules antidiarrièiques i en dietes infantils d'intolerància a les llets animals.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Helianthus annuus* s'usa per a tonificar els ronyons, per marejos i acúfens de l'embaràs, hemorràgies uterines, hipertensió arterial, diabetes, infeccions urinàries, tumors gastrointestinals. L'oli de les llavors és molt emprat en cuina tibetana. En medicina xinesa *Helianthus annuus* s'utilitza en forunculosi, per a millorar la circulació sanguínia, com a laxant, i en la malària.

En medicina filipina *Helianthus annuus* s'empra en afeccions pulmonars, disenteria, febres intermitents.

En medicina marroquí els capítols joves s'empren en cataplasmes per les llagues i contusions.

En medicina mexicana *Helianthus annuus* s'usa en refredats, trastorns nerviosos, mal de cap, reuma.

En medicina homeopàtica HELIANTHUS ANNUUS és útil en casos de febres intermitents, amb símptomes que empitjoren amb la calor i milloren amb el vòmit. És un bon remei de la melsa (Burnett). Com a vulnerari s'ha comparat a ARNICA i CALENDULA.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%. La tintura de les flors..

Cultura popular

Era considerada planta sagrada en el Perú.

Miqueleta, estàs perduda
com la flor de gira-sol
es festetjador no't vol
perquè et troba llengaruda

Es ball de sa molinera
el ball amb es gipó nou
ses falde de gira-sol
i randes per sa vorera

Literatura

Com gira-sol amat vos voltaria, Verdaguer Idilis.

Bibliografia

FM-IV-238, FPC-III-768, PMCV-77, FQ-795, JLB-286, VP-286, RT-402, HL-151, SCH-121, VMLN-818, CLK-I-874, DAKPA-77, DEKHANG-89, KAN-561, PHMT-197, QSMB-986

98. *Helianthus tuberosus*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Nyàmera. Pataca. Patata de canya.
Cast.: Pataca. Tupinambo. Port.: Batata-tupinamba. Basc: Topiñamorr. Fra.: Topinambour. Ale.: Erdbirne. Angl.: Topinambur.

Descripció botànica

Planta vivaç, erecta, aspra robusta, ramificada, fins a 2 m. d'alçària. Rizoma tuberós, multiforme, de color groquenc fins a vermell vinós. Fulles simples, oposades, ovades, dentades, peciolades. Capítols nombrosos, petits, agrupats en raïms, grocs. Flors ligulades. Aquenis angulosos.

Hàbitat

Naturalitzada en herbassars humits, en indrets de clima plujós. *Convolvulion sepium*. Del nivell de la mar fins a la muntanya mitjana. Cultivada com a ornamental i pels tubercles carnosos i dolços. Originària d'Amèrica del Nord.

Part utilitzada

Les fulles i els tubercles.

Composició química

Els tubercles contenen inulina (fins al 20%), matèries nitrogenades, minerals, aigua (84%), lípids, colina, betaína, pectina, sucre de canya.

Acció farmacològica. Indicacions

Està indicada en l'alimentació per diabètics, per l'alt contingut en inulina (que amb la cocció es transforma en fructosa) i poc de fècula dels tubercles. Es pren crua en ensalada, i també cuinada en puré, truita i d'altres aguiats. El tast és semblant a la carxofa. S'utilitzen també els tubercles per a fer pinso pel bestiar.

Terapèutica comparada

S'ha descrit a *Helianthus pumilus* la presència d'un germacranòlid antileucèmic (Herz).

En medicina xinesa *Helianthus tuberosus* té utilitat en diabetis mellitus.

En medicina marroquí el puré dels tubercles s'empra en cataplasmes emol·lients. El rizoma és molt preuat com a comestible.

Cultura popular

Era cultivada com a hortalissa pels indígenes d'Amèrica del Nord. Introduïda a Europa en el segle XVII, es cuinava bollint-la i després de pelada, amb mantega, vi i espècies, així com en pastisseria. Amb el suc del tubercle i llevadura de cervesa, es pot preparar una espècie de beguda fermentada anàloga a la cervesa.

Història

Introduïda a Europa en el segle XVII.

Bibliografia

FM-IV-238, FPC-III-768, HNPC-398-407, PMCV-77, FQ-797, JLB-577, RT-402, MH-58, KAN-562, PHMT-196

99. *Helichrysum stoechas*

(L.) Moench..Ma Me Ei Fo Ca Dr

Helichrysum, del grec *helios*, sol, i *chrysos*, or, pel color de les flors. *Stoechas*, per les fulles que s'assemblen a les de la lamiàcia4 *Lavandula stoechas*.

Sinonímia. Denominacions

Gnaphalium stoechas. *G. citrium*.

Cat.: Flor de tot l'any. Maçanelles. Perpetuina. Ramell de Sant Ponç. Ramell de tot l'any. Sempre viva (IBal.). Ajoca-sapos. Botja. Botja blanca. Botja femetera. Caçanella. Camamirla borda. Escanella. Flor de mort. Flor de Pasqua. Flor de salpassa. Flor de Sant Joan. Flor de Santa Llúcia. Guirnalda. Herba femetera. Joca-sapos. Mançanilla borda. Perpètua. Salpassa. Sempre viva borda. Sempre viva de camp. Sempre vives bordes. Cast.: Siempre viva. Port.: Herba de San Pedro. Basc: Betibizi. Fra.: Immortelle des sables. Ital.: Elicriso.

Ale.: Sandimmerschön. Angl.: Sandy everlasting.

Descripció botànica

Planta perenne, tomentosa, grisenca, fins a 50 cm. d'alçària. Tiges llenyoses a la base, dretes, ramificades. Fulles linears, estretes, revolutes, uninerves, albo-tomentoses, flairoses. Capítols petits, en corimbe compost. Involucre globulós, color groc d'or. Aquenis petits, marrons, tuberculats, amb petites glàndules brillants. Floració: maig-setembre.

Les varietats litorals poden no tenir la forta olor característica.

Hàbitat

Arenals, dunes, pujols àrids, secs i assolellats; matollars, erms, camps de secà abandonats. *Ononido-Rosmarinetea*, *Cisto-Lavanduletea*, *Thero-Brachypodietea*, *Ammophiletea*, etc. Del nivell de la mar fins a 1.200 m. Distribució mediterrània.

Part utilitzada

Les inflorescències.

Composició química

Conté flavonoides, oli essencial, fitosterols, àcids orgànics, derivats fenòlics i de l'acetofenona.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta antiinflamatòria, pectoral (bronquitis, sinusitis, refredats), digestiva, diurètica (uretritis, cistitis) i sudorífica. És útil per a millorar la funció hepàtica i disminuir el colesterol, en colecistitis crònica, hepatitis, disquinèsia hepatobiliar. En aplicació externa és antisèptica i vulnerària, eficaç en cremades, úlceres i ferides. S'empra també en al·lèrgies cutànies, respiratòries i digestives. S'ha

comprovat una acció antifúngica (*Mycobacterium phlei*, *Candida albicans*) i antibacteriana (gram +).

Terapèutica comparada

L'espècie *Helichrysum arenarium* s'empra com *H. stoechas*. La planta *Helichrysum serotinum*, que no es fa a les Illes Balears, té propietats estomacals i digestives. També *H. italicum* s'empra en al·lèrgies i dermatosis.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, l'extracte fluïde, la tintura, el xarop i el col·liri pels ulls.

Cultura popular

Els capítols s'usen a València en tapisseria floral. S'empra per a millorar la qualitat del compost, mesclada amb les restes orgàniques de fems.

Història

TEOFRAST inclou l'helicrís (*Helichrysum serotinum*) en el capítol de les plantes usades en la confecció de guirnaldes (VI 8, 1). A més, quan parla de la superstició popular, diu que "el que es coroní amb l'helicrís arribarà a tenir bona fama...la flor és com l'or, la fulla és blanca i la tija prima i forta...s'empra amb vi contra les mossegades de les serps i contra les cremades, cremant la planta i mesclant les cendres amb mel", IX 19, 3.

DIOSCÒRIDES diu de l'*elichruson* que "beguda amb vi és útil contra la dificultat d'orina, contra les mossegades de serps, contra la ciàtica i contra les ruptures de nervis. A més d'això provoca la menstruació" DIOSC IV 58.

Literatura

Such de sempreviva, Cauliach Coll., ll. II, c. 2.

La corona de tristes semprevives, Col·lell Flor. 97.

Bibliografia

FM-IV-216, FPC-III-740, HNPC-VI-303-306, BC-256, JP-116, PMCV-78, FQ-783, JLB-315, VP-368, RT-403, MH-359

100. *Hieracium pilosella*

L.....Ma

Hieracium, del grec *ierax*, esparver, perquè els antics creien que l'esparver usava aquesta planta per a millorar la vista.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Filosella. Herba cançera. Orella de rata. Pelosella. Peludella. Pilosella. Cast.: Vello-silla. Port.: Pilosela-das-boticas. Basc: Sagu-belarr. Fra.: Piloselle. Ital.: Pelosella. Ale.: Langhaariges Habichtskraut. Angl.: Mouse ear.

Descripció botànica

El gènere *Hieracium*, propi de les regions temperades, és d'una extrema complexitat pels freqüents processos de partenogènesi i hibridació: comprèn unes 1.000 espècies i unes 5.000 microespècies. La formació de grans viables sense fecundació prèvia provoca que els canvis en l'estructura genètica de la planta es mantinguin indefinidament.

Planta vivaç, fins a 50 cm d'alçària. Fulles inferiors en roseta, lanceolades. Fulles ovals, obtuses, allargades, amb pelussa blanquinosa al revers. Flors ligulades grogues, que s'obren al matí i es tanquen al capvespre. Bràctees involucrals agudes, piloses, abundants. Capítols florals terminals, en inflorescència corimbiforme o solitaris. Receptacle alveolat. Fruit en aqueni denticulat. La tija produeix un suc lletós quan es trenca. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Llocs pedregosos, pastures seques. Domini del *Quercion ilicis*. És indicadora de sòls magres i secs.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Principis amargs, cumarines (umbeliferona), resines, flavonoides, pigments fenòlics, àcid cafeic, àcid clorogènic, carotenoides, matèries tàniques, mucíl·lag, oli essencial, sucres, glúcids, pròtids, manganès, substàncies antibiòtiques derivades de l'umbeliferona. L'arrel conté inulina.

Acció farmacològica. Indicacions

És astringent, útil en diarrees, i menstruació excessiva, i expectorant, en asma, bronquitis, tos crònica, cucurutxa i refredats. Com a diurètica, té marcats efectes hipoazotèmics i declorurants, en inflamacions i infeccions de les vies urinàries: cistitis, uretritis, pielonefritis, urolitiasi. Baixa també la taxa de colesterol sanguini. Té activitat antibiòtica contra *Brucella melitensis* i *B. abortus*, i s'ha comprovat la seva acció terapèutica en la febre de Malta, fent desaparèixer la febre entre el primer i el quart dia. Per via externa és vulnerària.

Terapèutica comparada

La planta *Hieracium auranticum* té propietats diurètiques i cicatritzants comprovades.

En medicina mexicana *Hieracium fendleri* s'usa en amigdalitis, otitis.

Fórmules i preparacions

L'infusió al 10% de la planta fresca, el nebulitzat, la tintura mare, l'extracte fluïde, l'extracte sec.

Història

A l'Edat Mitjana era emprada amb el nom d'*Auricula muris*, orella de rata, per la pilositat del revers de les fulles.

CURSACH (1791) la defineix com "*astringens, vulneraria, pecoralis, diuretica &c.*".

Literatura

Pólvora capital..., osmunda tant com de totes de pilosella, Cauliach Coll., ll. III, d. 1^a, c. 1.

Pelosella: *Auricula muris*, Pou Thes. puer. 37

Bibliografia

FPC-III-1146, HNPC-VI-315, FQ-873, JLB-587, VP-454, RT-404, HL-67, MH-384, SCH-80, CHEV-218, CSCH-294

101. *Inula conyza*

DC..... S

Inula, del grec *inaein*, purgar. *Conyza*, nom d'un gènere de plantes, que vol dir pols, per indicar els seus efectes contra els insectes.

Sinonímia. Denominacions

Inula squarrosa. Conyza squarrosa. C. vulgaris.

Cat.: *Inula conyza*. Cast.: *Conyza*. Angl.: *Ploughman's spikenard*.

Descripció botànica

Planta vivaç o biennal, erecta, fètida, fins a 1 m. d'alçària. Tiges dretes, pubescents, ramificades a l'apex. Fulles enteres, pubescents a l'anvers, tomentoses al revers; les caulinars sèssils, les radicals peciolades. Flors grogues o vermelloses. Capítols petits, en corimbe. Involucre de bràctees desiguals. Aquenis bruns. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Bosc caducifoli. *Origanetalia* (> *Quercus-Fagetea*). Estatge montà. Subespontània a les Illes Balears: Serra de Tramuntana

de Sóller, Esporles (Mallorca). De 300 fins a 1.000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Poc coneguda: conté olis volàtils, triterpens i flavonoides.

Acció farmacològica. Indicacions

És sudorífica, digestiva i emmenagoga. En aplicació tòpica és vulnerària.

Terapèutica comparada

La planta *Inula montana*, que no es troba a les Illes Balears, encara que té una distribució mediterrània occidental, s'empra també per via externa com a vulnerària: és "l'herba del mal estrany", i és confosa sovint -voluntaria, per a falsificar, o involuntàriament- amb *Arnica montana*.

L'arrel de la planta *Inula helenium*, que conté inulina, sals potàssiques, oli essencial i substàncies amargues, té efectes antivirals, antifúngics i antibiòtics. S'usa en la helmintiasi, i és útil en inflamacions bronquials i digestives. També com a tònic, estimulants i diurètic. L'oli essencial és remarcable en afeccions pulmonars cròniques. En ús tòpic és vulnerària, en úlceres, èczemes, ferides, dermatomycosis. La inulina, substància mucilaginosa semblant d'aspecte a la gelatina, fou aïllada l'any 1804 i se li va posar el nom per aquesta planta. El nom *helenium* vé per haver-la dedicada a Helena de Troia.

La planta *Inula racemosa* té una acció antifúngica tan eficaç com la nistatina contra els dermatòfits.

Les fulles de l'espècie *Inula crithmoides*, present a les Illes Balears, foren

emprades per a falsificar el fonoll marí (*Crithmum maritimum*).

En medicina ayurvèdica *Inula racemosa* és emprada en disúria, febre, edema, anorèxia, flatulència, amenorrea, dismenorrea i disnea. En ús extern com a antifúngica.

En medicina tibetana s'utilitza *Inula racemosa* en gastritis crònica, indigestió, Febres contagioses.

En medicina filipina *Inula cappa* (*Blumea lacera*) s'usa com a expectorant en bronquitis.

En medicina xinesa *Inula japonica* s'usa en opresió precordial, meteorisme intestinal, asma, tos crònica, regurgitació.

En medicina homeopàtica INULA HELENIUM és un bon remei de les membranes mucoses, amb marcats símptomes de pesadesa abdominal ("bearing-down") i alteracions bronquials.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%.

Cultura popular

Aplicada exteriorment, era emprada per a allunyar els mosquits i les puces, per la flaire que exhala. S'han usat les flors per a tenyir de groc. Les fulles d'*Inula conyza* han estat emprades per a falsificar les fulles de *Digitalis*.

Història

TEOFRAST inclou *Inula helenium* en el capítol de les plantes "que tot ho curen", i l'anomena "cura-ho-tot de Quiró". L'empra "contra la mossegada de serps, de les aranyes, de les víbores i altres rèptils... també és bo contra les llagues, mesclada amb vi i oli d'oliva, i pels tumors, si se mescla amb mel" Teof IX 11, 1.

DIOSCÒRIDES l'anomena *elenion* i l'aconsella per a "provocar l'orina i la menstruació...l'arrel és profitosa per la tos, l'asma, les ruptures i espasmes de nervis, les ventositats i les mossegades de feres" DIOSC I 27.

CURSACH (1791) recomana *Inula helenium* "in colica, hypochondriasi, scabie, tremoribus, tussi, asthmate humido, mensiun et lochiorum obstructione, vermibus, paralyssi, debili ventriculo..."

Literatura

La planta *Inula helenium* podria correspondre al *nepenthes* homèric.

Bibliografia

FM-IV-225, FPC-III-, BC-253, FQ-785-787, JLB-343, VP-255, RT-405, MH-324-760, CHEV-105-221, VMLN-886, CLK-II-25, CSCH-307, DASH-67, GOGTE-429,706, DAKPA-176, DAWA-2-59, TSARONG-58, KAN-561, QSMB-966

102. *Lactuca capitata*

DC.....C

Lactuca, del llatí *lac*, llet, pel làtex que surt de la tija i les branques.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ensiam cabdellat o trucat. Lletuga flamenca. Cast.: Lechuga repolluda.

Descripció botànica

Fulles amplexicaules, les radicals còncaues abans de la floració, quasi rodones i bofegades, sense costelles. Tronc florit en forma de panolla. Capítols nombrosos. Aquenis comprimits. Plomall blanc.

Hàbitat

Cultivada.

Part utilitzada

Les fulles.

Acció farmacològica. Indicacions

Té acció laxant. És menys activa que les altres espècies del gènere *Lactuca*.

Fórmules i preparacions

El suc d'aquesta planta és actualment considerat com a inert.

Bibliografia

FM-IV-343, BC-285, MH-476

103. *Lactuca sativa*

L..... C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Enciam. Ensiam. Lletuga. Cast.: Lechuga de huerto.

Hàbitat

Cultivada.

Part utilitzada

Les fulles, les llavors i el làtex de la tija.

Acció farmacològica. Indicacions

És sedant i pectoral. L'oli de les llavors és afrodisíac. El suc de les fulles és un bon hidratant de la pell

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Lactuca sativa* s'empra com a aliment, per a dormir, sedant, purgant, diurètic, antiespasmòdic.

En medicina marroquí les fulles calentes de *Lactuca sativa* serveixen com a cataplasmes calmants. Molt consumida en ensalades.

En medicina mexicana *Lactuca sativa* s'usa per l'insomni, alteracions biliars i nervioses.

Cultura popular

Entre col i col, qualche lletuga

L'ensiam fa mal d'ulls 140

L'ensiam fa lleganyes

L'ensiam, quan és tendre, porta'l a vendre,
i quan és dur, queda-te'l tu

Amb l'ensiamet hi cau bé el tragué

El verb enciamar vol indicar "amanir":

Tot enciamant la ceba, a la jove se li havia vessat el saler, J. Raventós, Catalana, II, 274.

L'ensiam es refereix també al conjunt de bocins de verdura, hortalissa, olives, etc., amanits amb oli, sal, vinagre, per a menjar-se abans dels plats principals o durant la menjada d'aquests (del llatí *incisamen*, conjunt de trossets, de coses tallades) (DCVB).

La lletugueta va mal
sense oli, vinagre, pebre i sal

De Gomis i Mestre recollim:

Una plàtera d'enciam
ben amanida, ben amanida
una plàtera d'enciam
ben amanida amb oli i sal
(Camp de Tarragona)

Si voleu que canti prim
deu-me enciam de lletuga
vós us menjareu els tronxos
i jo em menjaré la fulla
(Collbató)

Sant Celoni venen l'oli
a Palau venen la sal
i a Sant Esteve el vinagre
per amanir l'enciam
(Granollers)

Una plàtera d'enciam

que ens recompartisquérem
una plàtera d'enciam
que ens la recompartiscam
(Mataró)

Una plata d'enciam 150
tots tres ens la recompartiscam
tres n'érem
tots tres ens la recompartisquérem
(Vall de la Vansa)

Una mata d'enciam
quatre som que ens la recompartiscam
quatre érem
que ens la recompartisquérem
quatre serem
que ens la recompartiscarem
(Argelaguer)

El lletugat és un condiment fet amb puré de tronxos de lletuges, adicionats amb llet d'ametles o de cabra, i amb formatge.

Qui parla con se ffa Letugat ab let de amelles: Si vols ffer letugat ab let de hamelles, se ffa axí: Prin letugues, sol lo blanc. E si no as asats letugues, pots-hi metre sebes blanques, e mit-les a coura. E quant seran ben cuytes, trau-les-ne, e mit-les en aygua freda; e puys prim-les entre II telladors, quax qui ffa fformatges. Puys, elles premudes, ages un bel morter, e pica-les bé; e mit-les a coura ab brou de moltó e de cansalada ho de quèt vulles. E cou-les en manera de carabaces. E quant deuran ésser cuytes, ages let de amelles que sia ffeta ab del millor brou que ages, e mit-la dins; e mit-hi fformatge tallat ho entregua ho con te vuyles. E si.t vols ni te n'agrades, hi pots metra let de cabres en loc de la let de amelles, Sent Soví CXVIII.

Història

CURSACH (1791) diu en "*hypochondriasi, satyriasi, bili copiosa, vel acri; ardore viscerum; delirio, febre tertiana; morbis melancholicis &c*".

Literatura

Aquesta nit menjaran la carn rostida a la brasa, i amb àzims i herbes amargues, Ex 12:8.

Qualsevol de vosaltres o dels vostres descendents que estigui contaminat per un cadàver o es trobi lluny, de viatge, haurà de celebrar la Pasqua de Jahvè. Però haureu de celebrar-la el mes segon, el dia catorze, al vespre; hauran de menjar-la amb àzims i herbes amargues, Nm 9:11.

Per lavor de spinachs e de juyvert e de ràvens e de cebes e de latugues, doc. a. 1309 (BSAL, VIII, 270).

Ab such de letugues agrestes, Villena Vita Chr., c. 148.

Los posareu davant letugues y rael de herbes, Alegre Transf. 121.

Sement de leytuga, Tres. pobr. 14.

Com se fa letugat ab let de ametles, Flos medic. 233.

E con, si ensiam remou, com no dich pus aquest gran mall, Obra vells 153.

Sopa d'ensiam de bròquil, Aguiló Poes. 173.

Sebas y ensiam 29 lliures 6 sous, doc. a. 1652 (Hist. Sóller, I, 956).

Se li dóna cada setmana tres mesuretets d'oli..., oliues, vinagre, ensiam, doc. a. 1669 (BSAL, VII, 150).

Pensant ab els enciamets y herbetas, Pons Auca 97.

Gloses, coverbos, vuyts y nous y qualsevol altre ensiam, Roq. 16.

Ehi tiren brossat... i venga a trencar-hi ous... i a escampar-hi sucre... i cloveia de llimona..., remolca amb un cuierot tot aquell ensiam tan preciós porque se mescl ben bé, Alcover Cont. 222.

Bibliografia

FM-IV-343, BC-285, PMCV-81, PHMT-197, CSCH-291

104. *Lactuca serriola*

L.....Ma Me

Sinonímia. Denominacions

Lactuca scariola. *L. sylvestris*.

Cat.: Rascanuvies. Enciam bord. Cast.: Lechuga espinosa.

Descripció botànica

Planta ruderal biennal, robusta, hispida a la base, fins a 2 m. d'alçària. Tija

blanquinosa, glabra, ramificada a la summitat. Fulles rígides característiques, glauques, espinuloses al marge i al revers del nervi medial, verticals. Capítols cilíndrics de color groc pàl·lid, nombrosos, petits, en llarga panícula. Flors grogues. Aquenis aspres, grisencs. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Voreres de camins, camps sense conrar, herbassars ruderals subnitròfils. *Silybo-Urticion* (>*Ruderali-Secalietae*). Del nivell de la mar fins a 800 m. Distribució eurosiberiana.

Part utilitzada

Les fulles (*Herba Lactuca silvestris*) i el làtex (*lactucarium*) obtingut per incisions de la part superior de la tija.

Composició química

Composts triterpènics, lactones sesquiterpèniques amargues (lactucopicrina i lactucina).

Acció farmacològica. Indicacions

Com *Lactuca virosa*.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí és emprada com a calmant i hipnòtica, i en decocció per les mossegades de serps i picades d'escorpins.

Bibliografia

FM-IV-338, FPC-III-1001, HNPC-VI-313, BC-285, PMCV-80, SCH-222, PHMT-198

105. *Lactuca virosa*

L.....Ma

Virosa, per les propietats narcòtiques.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Enciam bord. Enciam boscà. Lletuga borda. Lletuga boscana. Lletuga

de bosc. Cast.: Lechuga silvestre. Port.: Alfaca-virosa. Fra.: Laitue virose. Ital.: Lattuga virosa. Ale.: Gift-Lattich. Angl.: Lettuce.

Descripció botànica

Planta biennal, d'olor virosa característica, fins a 2 m. d'alçària. Tija dreta, ramosa, violàcia, densament foliosa. Fulles subenteres, glauques, horitzontals, sagitades. Capítols en raïm. Flors grogues. Aquenis negres amb marge muricat. Floració: juny-agost. De vegades apareixen híbrids amb l'espècie anterior.

Hàbitat

Camps i voreres de camins, muntanyes, clarianes de bosc. Nitròfila. Ruderali-Secalieta (Atropetalia, Alliarionion, Silybo-Urticion). Dels 1.000 als 1.300 m.

Part utilitzada

Les fulles i el làtex de la tija (*Lactucarium*).

Composició química

Conté alcaloides, àcids orgànics, lactones sesquiterpèniques (lactucarina, lactucina, lactucopicrina), flavonoides, gomes, pectines, oli essencial, manitol, albúmina, matèries minerals, nitrat de potasi.

Acció farmacològica. Indicacions

El lactucari és emprat com a antiespasmòdic, hipnòtic, bèquic i sedant, per l'insomni, tos crònica i inflamacions de les vies respiratòries. S'emprava molt en pediatria: "és en la medicina infantil quan el lactucari dona els millors serveis: desprovist de toxicitat, calma l'excitació nerviosa, provoca la son, millora les quintes de tos, sobretot de la cucurutxa, sense que la seva administració, inclús

perllongada, s'acompanyi de depressió" (Leclerc).

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Lactuca lessertiana* s'usa per la febre biliosa, icterícia, cefalea amb nàusea.

En medicina xinesa *Lactuca chinensis* s'empra com antiinflamatori, sedant, febrífug i contra la mastitis.

En medicina marroquí s'utilitza com l'espècie *Lactuca serriola*.

En medicina homeopàtica LACTUCA VIROSA té una extensa patogenèsia: actúa principalment sobre el sistema nerviós central i l'aparell circulatori, amb delirium tremens, tremolor, insomni, ascitis, sensació d'estretor al tòrax. És galactogoga. Produeix a l'orina una marcada olor de violetes.

Fórmules i preparacions

El lactucari o *lactucarium* és el líquid lletós que surt de la part superior del tronc tallat abans de la floració, i que es solidifica i s'aixuga al sol, d'aspecte resinós i color marronenc. Forma unes pastilles circulars de 4 a 6 cm. de diàmetre, o en trossos angulosos, irregulars, provenint de les fragmentacions de les pastilles. L'estructura és més o menys compacta; olor forta, que recorda a l'opi, i tast amarg. S'ablaneix per la calor sense fondre. S'empra a dosis de 3 a 30 centigrams per presa. La tintura, l'extracte sec, l'extracte fluid. L'aigua destil·lada té propietats sedants. Les dosis elevades estan contraindicades en afeccions de la pròstata i glaucoma.

Història

DIOSCÒRIDES diu: "*La lletuga salvatge provoca son, minva el dolor, atreu la menstruació i es beu útilment contra les mossegades de l'alacrà...*" DIOOSC II 125

CURSACH diu que el "*succus lactucae virosae substantiam praebet opio analogam*".

Bibliografia

FM-IV-340, FPC-III-1002, PMCV-81, FQ-871, JLB-360, RT-406, HL-292, SCH-222, CLK-II-235, CSCH-292, VMLN-1009, KAN-562, PHMT-198

106. *Mantiscalca salmantica*

(L.) Briq. & Cavillier.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Calcitrapa altissima. Centaurea salmantica. Mantiscalca elegans. Microlonchus clusii. M. duriei. M. salmanticus.

Cat.: Cabeçuda. Cabeçudes. Herba de graneres (IBal). Baleja. Escombra. Escombrera. Granallons. Granera. Herba escombrera. Herba granera. Raspallera. Cast.: Cabezuela. Basc: Umanzelorri.

Descripció botànica

Planta vivaç o biennal, pilosa a la base, glabra a la part superior, fins a 60 cm. d'alçària. Tiges dretes, poc rmicades, anguloses. Fulles radicals en roseta; les caulinars linears, aspres, espinuloses. Capítols solitaris, petits, terminals. Involucre imbricat. Corolla blanca o purpurina. Aquenis oblongs, glabres, bruns. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Muntanyes i camps, herbeis nitròfils, llocs assolellats. *Thero-Brometalia* (>*Hordeion leporini*, etc.). Del nivell de la mar fins a 1.000 m.

Part utilitzada

Els capítols florarls.

Composició química

Conté derivats del beta-sitosterol.

Acció farmacològica. Indicacions

Per via interna s'usa com a hipoglicemiant. L'activitat terapèutica ha estat comprovada en experimentació animal. Per via externa contra les berrugues, aplicant directament els capítols frescs sobre els llocs afectats.

Fórmules i preparacions

La decocció o la infusió al 5%, una taça després de cada menjada.

Cultura popular

Va haver-hi un temps que amb els capítols florals se'n feien graneres: per això alguns dels seus noms populars s'hi refereixen.

El mestral és sa granera del cel

La primera, la granera;
la segona, la senyora

En Llanera se casen les dones amb la granera

Granera nova agrana net

Tenir tant de seny com sa granera

Semblar una granera

Fer tant de paper com sa granera

Literatura

Item graneres, la dotzena grossa I diner, doc. segle XIII (RLR, XXXI, 74).

Faldes bé steses / ... / tot ho roceguen, / de fanch empeguen, / fan-ne granera / per la carrera, Spill 7641.

Bibliografia

FM-IV-294, FPC-III-911, BC-269, PMCV-82, FQ-853

107. *Matricaria recutita*

L.....C

Del llatí *matricaria*, matriu, per considerar-se bona per aquest òrgan i del grec *chamaimelon*, poma de terra o nana, perquè segons Plini les flors tenen una certa flaire a poma.

Sinonímia. Denominacions

Chamomilla recutita. *Matricaria chamomilla*. *Chrysanthemum indicum*.

Cat.: Camamilla vera. Camamilla d'Aragó. Camamilla d'Urgell. Camamilla forastera. Camamirla. Camamirla borda. Maçanella. Majola. Cast.: Manzanilla. Port.: Camomila. Basc: Amasabel belarr. Fra.: Matricaire. Ital.: Camomilla comune. Ale.: Echte Kamilie. Angl.: German chamomille.

Descripció botànica

Planta anual, erecta o ascendent, flairosa, glabra, fins a 60 cm. d'alçària. Tija molt ramificada a la part superior. Fulles pinnatisectes, amb segments linears, aguts, ben separats. Capítols nombrosos amb lígules llargues, estretes, blanques, aviat deflexes. Flors tubuloses amb 5 lòbuls, grogues, en capítols terminals. Bràctees involucrals de marge escariós, pàllid. El botó central amb la maduració es va tornant més convex per l'abombament del receptacle. Aquenis arquejats, de color gris pàllid. Papis absent o auriculat a les flors ligulades. Floració: abril-juny. No s'ha de confondre amb *Anthemis nobilis* (camamilla romana), que és més gran, el receptacle no té escames, les bràctees sense marge membranós i l'involucre inflat.

Hàbitat

Vorerres de camins, rostolls, ambients nitrificats, amb humitat edàfica superficial. *Ruderali-secalietea*. Del nivell de la mar fins a l'estatge montà. A les Illes Balears només cultivada.

Part utilitzada

Els capítols florals.

Composició química

Conté oli essencial, amb camazulè. A més s'hi troben mucíl·lacs, cumarines, metoxicumarines, colina, flavonoides, glucòsids, sals minerals, lactones sesquiterpèniques..

Acció farmacològica. Indicacions

És digestiva, eupèptica, carminativa, febrífuga i emmenagoga (en amenorrea i dismenorrea), a més de tenir activitat sedant i antiespasmòdica, en determinades neuràlgies i també antihistamínica, útil en certes al·lèrgies i asma bronquial. És un dels millors remeis de l'inflamació i de l'úlcer gàstrica, a condició de que es prengui entre menjades i durant llarg temps (Weiss). En ús extern és antiinflamatòria, antiparasitària, antibacteriana i antisèptica, útil com a vulnerària (llagues, ferides, dermatosis, èczemes), conjuntivitis, faringitis, gingivitis, aftes bucals, vulvovaginitis.

El Dr. Leclerc aconsella indistintament la camamilla (*Matricaria recutita*) o *Anthemis nobilis* per a obtenir els mateixos efectes, encara que manifesta la seva preferència per la primera, per tenir els efectes més ràpids i constants. També aconsella que sigui la infusió concentrada i entre menjades, no immediatament postprandial.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Matricaria chamomilla* s'usa com a sedant, digestiu i carminatiu.

En medicina marroquí *Matricaria chamomilla* és emprada en les alteracions digestives del nadó, i en ús extern per les otitis. La planta *M. pubescens*, en pols o en infusió pels problemes gastrointestinals i càlculs

biliars. En ús extern per les otitis i en friccions pel reumatisme, ciàtica i neuràlgies. També per a conservar i perfumar la mantega.

En medicina homeopàtica CHAMOMILLA és un excel·lent remei amb marcada sensibilitat pel dolor i forta irritabilitat. És especialment útil en pediatria.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada. També la tintura, l'extracte fluïde, el nebulitzat, la pols, el xarop, l'oli essencial.

Cultura popular

S'ha emprat per a fer tornar rossos els cabells. Font i Quer dóna la següent fórmula: 0.5 l. d'alcohol de 95º, altre tant d'aigua, 3 unces de flor de camamilla, 1 unça d'aigua de colònia. Macerar durant 9 dies, remoure cada dia, i filtrar. Banyar els cabells amb aquesta loció abans de pentinar-se. A la fira de sant Ponç de Barcelona (11 de maig), el carrer de l'Hospital està ple aquell dia de flairosa camamilla i altres herbes. Els camamillaires són les persones que cullen camamilla. Hi ha la creença que per fer infusió de camamilla cal emprar un nombre imparell de cabeçoles d'aquesta planta, i que si en posen un nombre parell fa mal de ventre (Ciutadella) (DCVB).

Història

TEOFRAST diu que té les fulles ran de terra, i que la part superior floreix primer; la flor en el cercle exterior és blanca i groga en el centre. El fruit cau i deixa buid el receptacle, 8, 3; 14, 2.

DIOSCÒRIDES diu que hi ha tres espècies de camamilla, que només difereixen en la flor. Va bé per a "*provocar la menstruació, el part, la orina, i també la pedra...contra les*

ventositats i la ilíaca passió (sic)...sana la icterícia i les malalties del fetge...entre totes és la més eficaç per a desfer la pedra la que fa la flor purpúria...sana les llagues de la boca" DIOSC III 148.

PLINI, XXII 53 GALE, XI 833 ISIDORO, XVII 9, 46

CURSACH diu que "*crescit in Insula*", referint-se a Menorca. Parla de la "*chamomilla nostratis herba*". L'aconsella en "*febribus intermittibus, colica, pulmonicis, doloribus externis, paralyisi, doloribus colicis, cardialgiis post partum, suppressis lochiis, hysterica affectione &c.*".

Literatura

Oli de camamilla una onza, MS Klag s. XIV, 19.

Les virtuts de la camamilla son aquestes que ella es calent e secha, Macer Erbes.

Preneu camamilla e romaní, Dieç Menesc. I, 19 vº.

Prin camamilla e picala e fen poluora, Flos medic. 176 vº.

De camamilla, Alcanyís Reg. pest. 23.

Tant m'es prendre cafè com camamilla, Aguiló Poes. 181.

Bibliografia

FPC-III-798, HNPC-VI-307, PMPC-46, PMCV-82, FQ-808, JLB-398, VP-308, KUKL-274, RT-408, HL-210, MH-187, VMLN-478, CLK-I-454, CSCH-311, PHMT-200

108. *Otanthus maritimus*

(L.) Hoffmans et Link ...Ma+ Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Athanasia maritima. Diotis maritima. D. candidissima. Santolina maritima. S. tomentosa.

Cat.: Herba de bona. Herba de renegat. Blanqueta borrera. Perlerina de mar. Perlina blanca. Perlina marina. Cast.: Algodonosa. Port.: Cordeiros-da-praia.

Descripció botànica

Herba perenne, llenyosa, pluricaule, albo-llanosa, flairosa, fins a 50 cm d'alçària. Arrel axonomorfa, llarga, gruixada. Tiges postrades o ascendents. Fulles alternes, sèssils, nombroses, enteres o crenulades, oblongues. Capítols globulosos. Inflorescència corimbiforme. Involucre hemisfèric. Flors tubuloses, hermafrodites, grogues, sense lígula. Aquenis glandulosos. Floració: juny-agost. PLANTA LEGALMENT PROTEGIDA.

Hàbitat

Arenals marítims. *Ammophiletea*.

Part utilitzada

La inflorescència.

Composició química

No la coneixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Se li atribueixen popularment virtuts depuratives, febrífugues i emmenagogues (per a trastorns de la menstruació), a més de ser útil contra els cucs intestinals.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%.

Cultura popular

Quasi s'ha extingida a les costes de Mallorca i Catalunya per la intensa collita a que ha estat sotmesa, per les virtuts depuratives i contra la gota que se li atribueixen. A Portugal s'empra contra la dispèpsia, la gota i la tisi. A Argèlia és també molt usada.

Història

DIOSCÒRIDES diu poc del *gnaphalion* (que en grec vol dir borra de llana cardada): "*les fulles begudes amb vi*

estíptic són útils contra la disenteria"
DIOSC III 126

PLINI XXVII 88 GALE, XI 861

Bibliografia

FM-IV-251, FPC-III-801, BC-248, PMCV-86, FQ-807

109. *Petasites fragans*

(Vill.) Presl, C.....C

Petasites, del grec *petasos*, capells emprats pels pastors. *Fragans*, olorós.

Sinonímia. Denominacions

Cancelia alliariaefolia. *Nardosmia fragans*. *N. denticulata*. *Petasites pyrenaicus*. *Tusilago fragans*.

Cat.: Pota de cavall. Pota de cavall negra. Barretera. Cast.: Sombrerera olorosa. Corresponen a *Petasites officinalis*: Cat.: Capellera. Mantell de la Mare de Déu. Fra.: Pétasite. Ital.: Farfaraccio. Ale.: Gemeine Pestwurz. Angl.: Butterbur.

Descripció botànica

Planta vivaç, fins a 25 cm. d'alçària. Rizoma serpentejant. Tiges dretes, simples. Fulles vegetatives radicals, amples, rodonesques, glabres a l'anvers, piloses al revers. Capítols pedunculats, en raïms curts. Flors blanc-rosades o violàcies, breument ligulades, amb flaire a vainilla. Floració: gener-març.

Hàbitat

Llocs humits i ombrejats. Contrades mediterrànies marítimes. *Quercetum illicis galloprov.*

Cultivada i subespontània.

Part utilitzada

Les fulles i les arrels.

Composició química

Conté mucíl·lags, tanins, flavonoides, inulina.

Acció farmacològica. Indicacions

Les fulles en aplicació tòpica poden calmar el dolor de la gota. Les arrels són vulneràries.

Terapèutica comparada

La planta *Petasites officinalis* té activitat espasmolítica, expectorant i diurètica per via interna; en ús extern és vulnerària.

Les espècies *Petasites albus* i *P. japonicus* contenen lactones sesquiterpèniques d'activitat citotòxica i antitumoral.

La planta *Tussilago farfara*, que conté flavonoides, mucíl·lag, tanins, alcaloides pirrolizidínics i vitamina C, és emprada com a expectorant, demulcent, diurètic i antisèptic, útil en alteracions respiratòries (tos, bronquitis, laringitis, asma). Antigament era considerat el medicament bèquic (contra la tos: *tussilago*, corrupció de *tussim ago*) per excel·lència. S'ha demostrat que els extractes de la planta milloren el sistema immunitari.

En medicina homeopàtica TUSSILAGO FRAGRANS pot ajudar en alguns tipus d'obesitat. TUSSILAGO FARFARA és útil en determinats casos de tos crònica. TUSSILAGO PETASITES actua en el sistema urinari, i té acció en determinats casos de problemes oftàlmics després de gonorrea.

Fórmules i preparacions

La decocció, la tintura mare, l'extracte fluïde, l'extracte sec.

Història

DIOSCÒRIDES anomena *bechion* a la planta *Tussilago farfara*, i diu que "*les fulles esclafades i mesclades amb mel curen el foc de Sant Antoni i tot apostema sanguini...és bona contra la*

tos seca i cura els que no poden respirar" DIOSC III 120

PLINI XXVI, 30; XXIV, 135 GALE XI 810

CURSACH diu que *Tussilago farfara* "*colitur in Insula*" i s'empra "*in astmate, phthisi, tusi, morbis pectoris, raucedine, pleuritide, peripneumonia, orthopnoea, vomica, calculo, diarrhea colliquativa, et hectica; scrophullis, atrophia &c.*".

Literatura

De l'illa de Mallorca, on se cria abundantment la Barretera, que ara anomenem "Mantellet de la Verge", Verdaguer Flors 7.

Bibliografia

FM-IV-261, FPC-III-834, PMCV-90, FQ-824, JLB-, VP-368, RT-411, HL-242, MH-148, CHEV-277, VMLN-1622, CLK-III-1470, CSCH-390

110. *Picris echioides*

L.....Ma Me Ei

Picris, del grec *picrós*, amarg. *Echioides*, semblant als *echiums*.

Sinonímia. Denominacions

Helminthia echioides. *H. tuberculata*.

Cat.: Arpell. Arpella. Arpello. Cast.: Raspasayo. Port.: Repassage. Angl.: Ox-tongue.

Descripció botànica

Herba anual, aspra, ericada, ramificada, fins a 70 cm. d'alçària. Tiges solcades, dretes, amb rames dicòtomes. Fulles basals oblongues, aspres, amb pèls bifurcats, inflats a la base. Capítols grans. Involucre doble. Flors grogues amb lígules poc exsertes. Aquenis comprimits, amb bec filiforme. Tast amarg. Floració: març-setembre.

Hàbitat

Llocs humits, síquies, torrents, herbassars nitròfils, àrees de regadiu.

Ruderali-Secalietae. Del nivell de la mar fins a l'estatge montà.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Possiblement conté tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

És astringent, útil en diarrees (Laza). Antigament s'usava com a antihelmíntic, contra els cucs intestinals.

Cultura popular

Les fulles tendres poden ser emprades per a fer-ne amb el bullit.

Bibliografia

FM-IV-323, FPC-III-975, FQ-862, MH-605

111. *Pulicaria dysenterica*

(L.) Bernh.....Ma Me Ei

Pulicaria, del llatí *pulex*, puça, perquè la seva olor fa fugir les puces. *Dysenterica*, perquè és útil en la disenteria.

Sinonímia. Denominacions

Inula dysenterica.

Cat.: Herba de Sant Roc. Herba disentèrica. Cast.: Hierba del gato. Port.: Erva-das-disenterias. Basc: Astamendia. Fra.: Pulicaire. Ale.: Ruhrwurz. Angl.: Fleabane.

Descripció botànica

Herba vivaç, pluricaule, fins a 50 cm. d'alçària. Rizoma ramificat, gruixat. Tiges dretes, estriades. Fulles ondulades, ovato-lanceolades, de color verd-clar per l'anvers, albo-llanoses pel revers. Capítols solitaris, terminals, de flors grogues. Involucre de bràctees linears, desiguals, ciliats. Lígules estretes. Aquenis bruns. Floració: juliol-setembre.

Hàbitat

Síquies, jonqueres, llocs humits. *Molinio-Holoschoenion* (>*Molinio-Arrhenateretea*). Del nivell de la mar fins a 1.000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Flavonoides, tanins, oli essencial, àcids fenòlics, àcid cafeic, derivats poliacetilènics, inulina, alcaloides, poliens i poliínes.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta astringent, útil en hemorràgies i diarrees. Se li suposen propietats antibacterianes. També és antihistamínica i cardioestimulant (Bézanger).

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Pulicaria insignis* és útil en dolor en la part alta de l'esquena produït per diftèria, inflamacions musculars.

En medicina marroquí diverses espècies de *Pulicaria* (*P. arabica*, *P. crispa*, *P. inuloides*, *P. undulata*) s'empen com a estornutatòries per a descarregar els sinus. Són una bona pastura pels dromedaris.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5% de les fulles i flors, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Les flors eren emprades per a tenyir de groc (Barceló).

Història

DIOSCÒRIDES cita diverses espècies de *konyza*, que podrien correspondre a

l'antic gènere *Inula* i actual *Dittrichia*: *D. graveolens*, *D. viscosa* i *D. britannica*. La tercera espècie, "que es d'olor més forta, més desagradable i de menys eficàcia, i néix a llocs aquàtics", podria correspondre a *Pulicaria dysenterica*, segons Font i Quer, DIOSC III 130

TEOFRAST VI 2, 6 PLINI, XXI 58 GALE, XII 35

Diu Linneu en la seva *Flora Suecia* que el general Keit, de l'Armada Rusa, havia emprat aquesta herba en la disenteria dels soldats, en una campanya contra Pèrsia, amb molt bon resultat.

Bibliografia

FM-IV-230, FPC-III-754, HNPC-VI-303, BC-254, PMCV-84, FQ-791, JLB-497, RT-412, MH-321, PHMT-203, DAWA-2-110

112. *Pulicaria odora*

(L.) Reichenb.....Ma Me

Odora, pel rizoma olorós.

Sinonímia. Denominacions

Inula odora.

Cat.: Herba pucera. Pulicària d'olor. Afrontacavadors. Afrontallauradors. Botja. Herba pucera. Plantatge de ca. Saragatona. Sargantona. Cast.: Hierba pulguera.

Descripció botànica

Herba vivaç, llanosa, erecta, fins a 40 cm. d'alçària. Rizoma negrenc, escamós, olorós. Tiges dretes, velloses, blanquinoses. Fulles pubescents per l'anvers, llanoses pel revers, oblongues o ovato-lanceolades. Capítols terminals, en corimbe. Flors grogues. Involucre de bràctees estretes, desiguals, linears. Lígules més llargues que l'involucre. Aquenis blanquinosos. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Alzinars clars. *Quercetum illicis suberetosum* i comunitats afins, *Quercion ilicis* (>*Cistion* >*Rosmarino-Ericion*). Del nivell de la mar fins a 700 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Conté inulina, oli essencial, flavonoides.

Acció farmacològica. Indicacions

És estimulants (Barceló i Combis).

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%.

Bibliografia

FM-IV-229, FPC-III-755, BC-254

113. *Reichardia picroides*

(L.) Roth.....Ma Me Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Scorzonera picroides. *Picridium vulgare*.

Cat.: Cascunia. Cosconilla. Cast.: Lechuguilla dulce.

Descripció botànica

Herba anual, erecta, glabra, fins a 50 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges dretes, nues a la part superior. Fulles caulinars oblongues, dentades o enteres. Capítols terminals. Flors grans, grogues. Peduncles molt llargs. Bràctees involucrals cordiformes. Aquenis externs amb tubercles sortits, bruns. Floració: tot l'any.

Hàbitat

Es troba arreu de les Illes Balears: camps, camins, pradells, fenassars. *Thero-Brachypodietea*. Diu Bonafè que "tal volta és la més estesa i comuna de la

nostra flora". Del nivell de la mar fins a 1.300 m. Regió mediterrània.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa com a aliment.

Cultura popular

Les fulles es mengen com enciam.

Literatura

Guaytava... el vert dels llachsons, de les cosconillas y ruellas, Pons Auca 246.

Jo coneixia aquells paratges... els rostolls on cercàvem cosconilles i màstecs, Ruyra Pinya, II, 89.

Bibliografia

FM-IV-329, FPC-III-987, HNPC-VI-315, BC-287

114. *Santolina chamaecyparissus*

L. subsp. *chamaecyparissus*.... C

subsp. *magonica*.....Ma Me Ei *

subsp. *Magonica* var. *teucrietorum*....Ma S

Santolina, planta santa.
Chamaecyparissus, com una lletrera en forma de ciprer.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Camamil·la de muntanya. Camamil·la de la mar. Camamil·la de la Mola. Camamil·la de Maó (IBal). Botxes de Sant Joan. Broida femella. Camamilla blanca. Camamilla groga. Camamirla. Camamirla amarga. Cardonet. Cordonet. Espernallac. Flor de Sant Joan. Herba de Sant Joan. Maçanella. Mançanilla. Cast.: Abrótano hembra. Port.: Guarda-roupa. Basc: Zoldabelarr. Fra.: Santoline. Ale.: Heiligenkraut. Angl.: Garden cypress.

Descripció botànica

Herba perenne, molt ramificada des de la base, flairosa, densa, en motes rodonenques, rabassa llenyosa, fins a 60 cm. d'alçària. Tiges llenyoses, dretes, ramificades. Fulles petites, estretes, alternes, sèssils, linears, carnoses, tomentoses o glabrescents, pinnatífides, grisenques. Capítols solitaris, subglobulosos, en peduncles inflats a l'àpex. Involucre d'escames desiguals. Flors de corol·la glandulosa, tubuloses, de color groc intens. Aquenis tetràgons, oblongs. Floració: juny-juliol. L'insecte dípter *Rhopalomya santolinae* produeix en els borrons axil·lars un zoocecid (gal·la o llotja) esfèric amb pilositat blanca. ÉS UNA ESPECIE PROTEGIDA PER LA LLEI.

Hàbitat

Pastures, erms, matollars secs i assolellats. Terra baixa mediterrània fins a l'estatge montà. *Hypericion balearici*. Rara al *Crithmo-Limonion* del litoral. A Mallorca, a la Serra de Tramuntana, Artà. A Menorca, Maó, La Mola, a nivell de la mar. Distribució mediterrània occidental.

Part utilitzada

Les summitats florides o capítols florals.

Composició química

Oli essencial amb alfa-santolinenona, flavonoides, lactones i cetones terpèniques, àcids fenòlics, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tònica, antiespasmòdica, febrífuga, digestiva, emmenagoga i vermífuga. També té virtuts antisèptiques, antifúngiques i vulneràries. Per via externa és útil en dermatomycosis, glositis, conjuntivitis, vulvovaginitis, candidiasis.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí els capítols són emprats com a digestius, emmenagogs i vermífugs, així com a tònic intestinals, sudorífics i antidiabètics.

En medicina homeopàtica SANTONINUM s'extreu d'*Artemisia maritima*: correspon als dolors en xocs; els símptomes oculars i urinaris són els més prominents. Té una vàlua comprovada en el tractament de les verminosis amb irritació intestinal, picor al nas, alteracions del dormir, espasmes musculars.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%.

Cultura popular

Es posa dins bossetes de tela en els armaris i calaixos per a allunyar els insectes. S'ha emprat per a suavitzar i tenyir de ros els cabells. L'oli essencial és emprat en perfumeria. Diu Palau i Ferrer que "*a Menorca hi ha la creença vulgar que, perquè la infusió de camamilla produeixi bons efectes estomacals, és necessari emprar un nombre senar o imparell de cabeçoles, i que, si en posen un nombre parell, fa mal de ventre*". Gomis conta que "l'espernallac és un gran preservatiu contra les bruixes; a les cases on n'hi ha, les bruixes no hi poden entrar a fer mal; mes, per això, cal que la planta sigui robada; si no ho és, no té cap virtut".

Història

Antigament era considerada com afrodisíaca. Alguns autors -Gunther- han identificat l'*abrotonum* de Dioscòrides com *Artemisia abrotanum*. D'altres, com Fortes, identifiquen l'*artemisia* o *abrotanum* de Teofrast com *Santolina chamaecyparissus*.

DIOSCÒRIDES parla de dues espècies d'*abrotonum*, i que "la llavor... és molt útil contra la ortopnea, serveix a les ruptures i espasmes de nervis, a la ciàtica, a la retenció d'orina i de la menstruació" DIOSC III 27

TEOFRAST I 9, 4 PLINI XXI 60 GALE XI 804

CURSACH (1791), metge menorquí, ens parla de la camamilla de Maó: "*Amara, fragrans, non ingrata aromatica, balsamica, anthelmintica, carminativa, diaphoretica, pellens, tonica discutiens, sudorifera, stomachica, thoracica &c*". S'usa "*in leucorrhoea, pleuritide, flatibus, fluore albo, peripneumonia verminosa, pectoris morbis, tinea &c*".

Literatura

Ja no hi ha res més odorant ni més bufarell que una camamillera en flor, Bonafè IV 243
Açò caldeja ab aquets fets de camamilla, corona de rey o maçanella, Alcanyís Reg. pest. 23

Bibliografia

FM-IV-242, FPC-III-779, HNPC-VI-307-425, BC-249, PPF-30, PMPC-63, JP-191, PMCV-84, FQ-799, JLB-3, VP-49, KUKL-143, RT-413, HL-32, MH-473, VMLN-1433, CLK-III-1103, CSCH-300, PHMT-201

115. *Scolymus hispanicus*

L.....Ma Me Ei Fo

Scolimus, nom grec d'un card comestible.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Caderlina. Card de moro. Cardet.
Cast.: Cardillos. Port.: Cangarinha. Basc: Kardaberaizka. Angl.: Spanish Oyster Plant.

Descripció botànica

Herba vivaç o biennal, robusta, fins a 80 cm. d'alçària. Tiges dretes, pubescents, dentato-espineses, ramificades. Fulles espineses, lanceolades. Flors groc-

taronja. Capítols terminals i a l'axil. La de les fulles, en raïm paniculoide. Bràctees involucrals acuminades. Lígules eriçades. Aquenis amb plomall. Floració: juny-juliol.

Hàbitat

Camps i camins. Cardassars. *Scolymo-Kentrophyllion*. Del nivell de la mar fins a 1.000 m. Distribució mediterrània.

Part utilitzada

Les arrels.

Composició química

Inulina, flavonoides.

Acció farmacològica. Indicacions

És diurètica.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí la planta crua o cuinada es recomana en alteracions del fetge i dels intestins. Les fulles basals de la planta jove en ensalada.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

La planta tendra (fulles) i l'arrel és comestible, crua com cuita. El suc lletós o làtex és emprat per a fer triar o pendre la llet. La flor s'ha emprat per a adulterar el safrà.

El formatge, el meló i el cardet, a pes

El nom de caderlina (del llatí *carduelina*) és derivat de *carduus*, card.

Tot són cards i caderlines 160
comes rotges un planter.
Com tenc jo de segar bé
enmig de tantes espines!

El mot cardina es refereix a l'ocell fringíl·lid cadernera (*Carduelis carduelis*), protegit per la llei, que li agrada molt menjar les llavors de les diferents espècies de cards.

El pescador de canya i el caçador de cardina és tard quan dina

Ni el pescador de canya ni el caçador de cardina
no compraran mai ni casa ni vinya

Bibliografia

FM-IV-305, FPC-III-954, BC-293, PMCV-85, FQ-858, PHMT-203

116. *Scorzonera baetica*

(Boiss.) Boiss. subsp. *ebusitana*

Bolòs, O. & Vigo, J. .... Ei S

Scorzonera: en català *escorçó*, serpent; en italià *scorza nera*, escorça negra.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Escorçonera. Eскурçonera. Herba escurçonera. Cast.: Escorzonera. Port.: Escorcioneira. Basc: Sendapoki.

Els mateixos noms populars també per *Scorzonera hispanica*.

Descripció botànica

Herba vivaç, pubescent o glabrescent a la base, fins a 1 m. d'alçària. Arrel o rabassa gruixada, axonomorfa, comestible, de color negre. Tiges solcades, simples, ramoses, glabres o tomentoses. Fulles molt estretes; les caulinars nombroses; les superiors en punta. Capítols terminals, solitaris. Flors grogues. Aquenis tuberculats, quasi espinosos. Floració: maig-juliol.

Hàbitat

Camps cultivats, erms. Domini de l'*Oleo-Ceratonion*. A Eivissa, de 0 fins a 200 m.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Inulina, glucòsids, arginina, inositol, manitol, asparagina.

Acció farmacològica. Indicacions

Té activitat diurètica., en casos de cistitis, gota, urolitiasis. Com a hortalissa, l'arrel és útil en reumatisme, hipertensió, arteriosclerosi, diabetis (Font i Quer).

Terapèutica comparada

En medicina marroquí les arrels en decocció, soles o associades a les fulles de *Cichorium intybus*, s'usen com a depuratives. També crues en ensalada.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Es creia antigament que era útil per les mossegades de serp o escurçó. Monardes (1574) conta la història d'un moro que curava les mossegades de serp, i no volia dir quin remei emprava, fins que es va descobrir que era l'arrel de l'escorçonera.

Pessic de noia i picada d'escurçó
no hi ha a temps l'extremunció

A picada d'escurçó
no hi és a temps l'extremunció

Les flors d'*Scorzonera humilis* eren emprades a certs llocs d'Europa per a falsificar les flors d'*Arnica montana*.

Bibliografia

FM-IV-326, FPC-III-981, PMCV-85, FQ-863, VP-198, MH-55, PHMT-204

117. *Senecio cineraria*

DC subsp. *cineraria*...C

Senecio, del llatí *senex*, vell, pels plomalls blancs, semblants als cabells blancs de la vellesa. *Cineraria*, cendrosa.

Sinonímia. Denominacions

Senecio bicolor. *Cineraria maritima*
Cat.: Donzell de mar. Cinerària. Cast.: Cenicienta.

Descripció botànica

Herba perenne, albo-tomentosa, fins a 60 cm. d'alçària. Rizoma ramificat. Tiges dretes, folioses, estriades, llenyoses a la base. Fulles ovades, carnoses, bipinnatipartides, d'un verd cotonós per l'anvers i albo-tomentoses per davall. Capítols nombrosos en corimbe dens. Flors ligulades, grogues. Involucre campanulat. Floració: juny-juliol.

Hàbitat

Roques del litoral, penyasegats. Asilvestrada en medis subhalonitròfils. *Crithmo-Limonion*. Del nivell de la mar fins a 200 m. Cultivada a les Illes Balears. Subespontània. Regió mediterrània.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Alcaloides pirrolizidínics.

Acció farmacològica. Indicacions

S'empra com a emmenagoga i com a antiinflamatòria en conjuntivitis. S'han descrit algunes millores en catarates (Weiss). Per via interna és tòxica: millor no emprar-la, ja que pot produir problemes de fetge. Tot i així, diu Bézanger, "els cancerígens son de vegades antitumorals a dosi infratòxica:

alguns assaigs positius han estat constatats amb una espècie nordamericana de *Senecio*".

Terapèutica comparada

La planta *Senecio jacobea* (herba de Sant Jaume), és emolient en aplicació externa, útil en cremades i conjuntivitis. També té activitat hipoglicèmica i venotònica, en tintura mare.

En medicina filipina *Senecio scandens* s'usa en conjuntivitis, com a vomitiva i febrífuga.

En medicina homeopàtica SENECIO JACOBEA pot ser d'utilitat en determinades alteracions cerebrospinals amb rigidesa muscular, depressió i pèrdua de memòria.

Fórmules i preparacions

En rentats oculars, l'infusió al 0,5% tres vegades al dia, amb un poc de sal comú (1%).

Cultura popular

Antigament es creia que una o dues gotes del suc fresc del donzell de mar (*S. cineraria*) com a coliri feia desaparèixer les cataractes. És coneguda la toxicitat de l'herba de Sant Jaume (*Senecio jacobea*) pel bestiar que la menja. Aplicada exteriorment té efectes vulneraris.

Bibliografia

FM-IV-265, FPC-III-847, BC-243, PMCV-86, FQ-831, JLB-545-546, VP-264, RT-415, HL-227, MH-379, VML-1456, CLK-III-1150, DAWA-2-134, QSMB-993

118. *Senecio viscosus*

L..... Me

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Seneci viscos. Cast.: Senecio viscoso. Angl.: Viscid groundsel.

Descripció botànica

Planta erecta, flexuosa, ramificada. Fulles pinnatipartides, no violàcies al revers, de contorn ovat; les superiors sèssils, les inferiors peciolades. Capítols en corimbe irregular. Flors grogues. Floració: juliol-setembre.

Hàbitat

Llocs pedregosos i secs. *Galeopsis*. Citat a Menorca per Rodriguez Femenías.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

No la coneixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Les fulles són carminatives. En quantitat elevada té propietats emètiques.

Terapèutica comparada

En fitoterapia *Senecio aureus* era usada pels indígenes catawba d'Amèrica del Nord per alteracions ginecològiques i per aliviar els dolors del part. Ajuda a provocar la menstruació i és útil en la menopausa. En ús extern s'empra en leucorrea.

En medicina homeopàtica SENECIO AUREUS té una acció clínica verificada en l'esfera ginecològica, amb alteracions de les mucoses, tendència hemorràgica, descàrregues debilitants. És útil en determinats casos d'amenorrea, dismenorrea, inflamacions urinàries.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%.

Bibliografia

FPC-III-849, MG-380, CHEV-267, VMLN-1454, CLK-III-1145

119. *Senecio vulgaris*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lletsó. Lletsó de foc (IBal.). Apagallums. Bufallums. Cap d'ocell. Citró. Flor d'onze mesos. Herba cana. Herba conillera. Herba de cardina. Herba-sana. Morruts. Morruts de bou. Vellea. Xenixell. Xinxerinxó. Xinxirinxó. Cast.: Hierba cana. Port.: Cardo-morto. Basc: Zornabelarr. Fra.: Séneçon. Ital.: Senecio. Ale.: Gemeines Greiskraut. Angl.: Senecio.

Descripció botànica

Herba anual erecta, glabra, fins a 30 cm. d'alçària. Arrel fibrosa, obliqua. Tiges dretes, estriades, fistuloses. Fulles alternes, pinnatífides, carnoses, de lòbuls obtusos. Flors tubuloses, grogues, hermafrodites. Capítols en raïms. Bràctees involucrals tacades de negre a la base. Aquenis pubescents. Plomall blanc. Floració: novembre-abril, i quasi tot l'any ("flor d'onze mesos").

Hàbitat

Pertot arreu per camps i camins, terres cultivades, camps abandonats, herbassars ruderals, molt comú. *Ruderali-Secalieta*. Del nivell de la mar fins a 1.400 m. Cosmopolita.

Part utilitzada

Les sumitats aèries (*Herba Senecionis vulgaris*).

Composició química

Flavonoides (glucòsids del quercetol), alcaloides pirrolizidínic, matèries minerals.

Acció farmacològica. Indicacions

Es una planta tòxica a dosis altes. Presa durant llarg temps pot arribar a ser carcinogènica.

A dosis terapèutiques el seu ús és segur i innocu: s'empra com a emmenagog en alteracions menstruals i per a millorar la circulació venosa. És també sudorífica, diurètica i laxant. Leclerc inclou diverses espècies en el mateix capítol (*Senecio vulgaris*, *S. jacobea*, *S. viscosus*). Constata els seus bons resultats en "pacients amb alteracions intestinals i hepàtiques en que la funció menstrual, irregular o insuficient, dóna sovint alteracions congestives i dolors pelvians i lumbar". S'ha utilitzat com a vermífuga en veterinària (Barceló i Combis) i en pediatria (Grieve).

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Senecio scandens* s'empra com a vulnerària, en alteracions dermatològiques i inflamacions intestinals. L'espècie *S. dianthus* també en aquestes indicacions i en alteracions del fetge i la vesícula biliar.

En medicina xinesa *Senecio scandens* s'utilitza per a conjuntivitis, disenteria hemorràgica, dolor abdominal.

En medicina marroquí *Senecio vulgaris* i *S. leucanthemifolius* són emprades com a emmenagogues. La planta *S. anteuophorbium* com a hemostàtica, en llagues i ferides; com a sedatiu en friccions pel reumatisme i dolors. El suc en inflamacions conjuntivals i per a calmar els efectes del làtex vesicant de les eufòrbies.

En medicina homeopàtica ERECHTHITES (obtinguda a partir de la planta *Senecio hieracifolia*) pot estar indicada en determinats tipus d'hemorràgies i orquitis.

Fórmules i preparacions

El suc de la planta fresca, la decocció, l'extracte fluïde, la tintura.

Història

DIOSCÒRIDES diu que els grecs l'anomenen *erygeron*, mot que es refereix a la vellesa *-senecio-*, i l'aconsella en "els dolors d'estómac que va engendrar la còlera", a més de "les fulles i les flors tenen virtut refrigerant, pel que aplicades en cataplasma amb un poc de vi dolç resolen les inflamacions dels testicles i de l'anus. Amb uns grans d'encens curen les altres ferides i les dels nervis..." DIOSC IV 98 Teofrast inclou el lletsó en les diverses verdures no cultivades, i fa notar la seva llarga floració.

TEOFRASST VII 7, 1; 4; 10, 2. PLINI XXV 167
GALE XI 884 ISIDOR XVII 9, 53

Bibliografia

FM-IV-262, FPC-III-848, HNPC-VI-308, BC-241, PMCV-86, FQ-829, JLB-545, RT-414, HL-227, MH-377, SCH-57, CLK-I-709, DAWA-1-310, DAWA-2-134, KAN-562, PHMT-204

120. *Silybum marianum*

(L.) Gaertner..Ma Me Ei Fo Ca

Silybum, nom d'un card comestible.
Marianum, marià.

Sinonímia. Denominacions

Carduus marianus.

Cat.: Card de Maria. Card blanc (IBal.).
Card burral. Card gallofer. Card lleter.
Card marià. Cardot. Cast.: Cardo
mariano. Port.: Cardo-de-Santa-Maria.
Basc: triaga. Fra.: Chardon Marie. Ale.:
Mariendistel. Angl.: Marian Thistle.

Descripció botànica

Herba biennal, glabra, fins a 150 cm.
d'alçària. Tiges dretes, robustes,
solcades, poc ramificades, glabres o una
mica pubescents. Fulles llents, grans,
verdes amb taques blanques, de vora
espinosa. Capítols solitaris, grans,
terminals, semblants a petites carxofes,
envoltats de bràctees corbades cap

enfora, acabades en punxa triangular
robusta. Flors hermafrodites, totes
iguals, tubuloses, purpurines, liles o
rosades. Aquenis comprimits
lateralment, llents, amb taques
grogues. Floració: abril-agost.

Hàbitat

Camps, marges de camins,
escombraries, llocs hipernitrificats,
talussos de terra baixa, cardassars.
Silybo-Urticion. Del nivell de la mar fins
a 1.000 m. Regió mediterrània.

Part utilitzada

Els fruits secs (aquenis: *semen cardui
Mariae*)), les fulles i les arrels.

Composició química

Les llavors contenen flavolignones
(silimarina), tanins, essència, amines
(histamina, tiramina), mucíl·lags, àcids
orgànics, oli amb àcid linoleic, oleic i
palmític; resines, tocoferol, saponòsids,
proteïnes. Les fulles són riques en àcid
fumàric.

Acció farmacològica. Indicacions

És molt útil en alteracions hepàtiques,
com a regenerador de les cèl·lules del
fetge i estimulador de la síntesi de
proteïnes: hepatitis, icterícia,
insuficiència hepàtica, cirrosi,
disquinèsies hepatobiliars, alcoholisme,
excés de medicació. També és emprada
en hipotensió arterial, alteracions
circulatòries venoses, en alguns tipus de
reaccions al·lèrgiques i d'urticàries i com
antihemorràgica i diurètica. Augmenta
la producció de llet i té un cert efecte
antidepressiu.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí, les arrels i les
fulles en decocció són emprades contra
les febres.

En medicina mexicana *Carduus marianus* s'usa en la presió arterial baixa, com a galactogog, i en emocions després de susto.

En medicina homeopàtica CARDUUS MARIANUS centra la seva acció en la esfera hepàtica i del sistema porta, a més del sistema vascular en general. El remei CARDUUS BENEDICTUS, de la planta *Cnicus benedictus*, mostra una forta acció oftàlmica amb sensació de constricció general.

Fórmules i preparacions

El decuit dels fruits al 4%, una tassa després de cada menjada. També la pols, l'extracte sec, el nebulitzat i la tintura mare.

Cultura popular

La planta tendra (fulles i brots) és comestible. La tradició diu que les taques blanques de les fulles varen ser produïdes per la llet de la Verge Maria. Les flors s'empren per a triar la llet. Els fruits s'han utilitzat com a antihemorràgics i febrífugs, en hematúries i metrorràgies.

Història

Antigament s'emprava en casos de metrorràgies, amb una acció similar a la banya del sègol (*Claviceps purpurea*). Suposam que *Silybum marianum* és el *silubon* de DIOSCÒRIDES: "és una planta espinosa i ampla... les fulles tendres es mengen cuites amb oli i sal. Beguda una dracma del suc de l'arrel provoca el vòmit" DIOSC IV 159. TEOFRAST l'inclou dins les plantes espinoses (VI 4, 3).

PLINI XXII 85; XXVI 40

CURSACH indica *Carduus marianus* per a "carcinomate, hydrophobia, leucorrhæa, pleuritide, fluore albo,

calculo, dysuria, stranguria, pectoris affectibus, febribus exanthematici, &c."

Literatura

Rentareuli la naffra ab aygua bullida ab euols e cart beneyt, Dieç Menesc. I, 9 v°

Bibliografia

FM-IV-289, FPC-III-906, HNPC-VI-315, BC-263, PMPC-47, PMCV-87, FQ-845, JLB-150, VP-136, KUKL-299, RT-416, HL-343, MH-797, SCH-226, CHEV-71, VMLN-448, CLK-I-415-417, CSCH-374, PHMT-206

121. *Solidago virgaurea*

L.....Ma Ei

Solidago, del llatí *solidare*, cloure, per sanar les ferides. *Virgaurea*, verga d'or.

Sinonímia. Denominacions

Solidago virga-aurea.

Cat.: Vara d'or. Cast.: Vara de oro. Port.: Vara-de-oiro. Fra.: Verge d'or. Ital.: Verga d'oro. Ale.: Goldrute. Angl.: Goldenrod.

Descripció botànica

Herba vivaç, erecta, simple, pluricaule, polimorfa, glabra o una mica pubescent, fins a 1 m. d'alçària. Tiges dretes, simples o ramificades a l'àpex, de color vermell-violaci. Fulles lanceolades o ovato-lanceolades, dentades, les inferiors agudes, les superiors enteres. Flors en raïm, grogues, ligulades les de la circumferència, tubuloses les del centre. Capítols erectes, nombrosos, en raïm o en panícula oblonga. Aquenis sublinears amb costelles, grocs. Floració: octubre.

Hàbitat

Matollars, prats muntanyencs. Cultivada sovint.

Part utilitzada

Els capítols florals o sumitats florides.

Composició química

Flavonoides, saponòsids, àcids fenòlics, inulina, tanins, oli essencial, cumarines, mucíl·lag.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta astringent, en diarrees i enteritis, i diurètica, molt valuosa en cistitis, uretritis, nefritis, litiasi renal i inflamacions de les vies urinàries. També és útil per a baixar la tensió arterial. Tonifica el sistema venós i protegeix els capil·lars. En aplicació tòpica és vulnerària, antifúngica (contra *Candida albicans*) i antisèptica, per a èczemes, ferides, aftes bucal i llagues, a més de dermatomicosis.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa s'usa en alteracions de l'aparell urinari, hemorràgia postpart, hemoptisi.

En medicina filipina *Solidago virgaurea* s'empra com a aromàtica, estimulante, carminativa.

En medicina homeopàtica SOLIDAGO és molt útil en determinats problemes renals: provoca una sensació de debilitat, sensibilitat a la pressió a la regió renal, refredats sovint.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada. També la maceració, la infusió, la pols, la tintura mare i l'extracte fluïde.

Història

Mattioli comenta que Arnau de Vilanova va alabar molt *Solidago virgaurea* com a admirable per a provocar l'orina i trencar les pedres dels ronyons (citada de Font i Quer, 780), i sembla que va ser el primer que va utilitzar aquesta planta, en forma d'aigua destil·lada beguda amb

vi, així com també menjades les fulles crues amb truita (Leclerc).

CURSACH (1791) la recomana "*in calculo, ulcere, ictero, nephritide, mictu cruento; debilitate, et laxitate viscerum; morbis, et affectibus ulcerosis urinarum viarum, ortis a sanguinis mictu; convalescencia chronicorum morborum &c*".

Bibliografia

FM-IV-200, FPC-III-701, PMCV-88, FQ-, JLB-586, VP-452, RT-417, HL-60, MH-361, SCH-258, CHEV-269, CRSCH-392, VMLN-1491, CLK-III-1219, KAN-563, QSMB-995

122. *Sonchus arvensis*

L..... Me?

Sonchus, del grec *somphos*, buit, per les tiges buides o fistuloses. *Arvensis*, del camp.

Sinonímia. Denominacions

Cast.: Hierba del aire. Angl.: Corn Sow-Thistle.

Descripció botànica

Planta perenne, erecta, glabra. Rizoma carnós. Tiges ramificades a la part superior. Fulles oblongues, de marge dentat. Inflorescència corimbiforme. Flors grogues. Aquenis estriats transversalment.

Hàbitat

Horts. *Polygono-Chenopodion polyspermi*.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

En aplicació externa actúa com a desinflamant (Grieve).

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Sonchus arvensis* s'empra en icterícia, com a diurètica i expectorant.

Fórmules i preparacions

Cataplasmes.

Bibliografia

FPC-III-995, MH-756, QSMB-996

123. *Sonchus asper*

subsp. *asper*..... Ma Me Ei Fo Ca

subsp. *glaucescens* .....Ma

Asper, en llatí aspre, per les fulles.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lletsó. Lletsó bord. Lletsó punxós.

Cast.: Cardeña. Angl.: Spiny Sow-thistle.

Descripció botànica

Herba anual o biennal, erecta, glabra, fins a 50 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges dretes, poc ramificades, llises. Fulles variables, enteres, oblongues, lluints, espinuloses, amb aurícules a la base. Capítols en cimes umbel·lifformes. Flors grogues. Aquenis llisos. Floració: abril-octubre.

Hàbitat

La subsp. *asper*, cosmopolita. Herbassars ruderals, camps conrats, etc. *Polygono-Chenopodietalia*. Del nivell de la mar fins a 800 m. La subsp. *glaucescens*, fins a 100 m. *Crithmo-Limonion*.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta emol·lient (Barceló i Combis).

Cultura popular

Les fulles tendres són comestibles. Les flors poden ésser emprades per a tenyir de groc.

Bibliografia

FM-IV-335, FPC-III-996, BC-286

124. *Sonchus oleraceus*

subsp. *oleraceus*.Ma Me Ei Fo

subsp. *oleraceus*

var. *lacerus*.....Ma

Oleraceus, per emprar-se com a comestible en ensalada. El nom popular *lletsó* prové de *lactitione*, derivada de *lacte*, "llet".

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lletsó. Alextó. Llantaïm. Llecsó. Llensó. Lletissó. Llicsó. Llicsó burrero. Llicsó d'ase. Llicsó d'espasa. Llicsó de bancal. Llinsó. Llinsó d'ase. Llitsó. Pixallits. Serralla. Cast.: Cerraja. Port.: Serralha. Basc: Astaurraza. Angl.: Common Sow-Thistles.

Descripció botànica

Herba anual o biennal, fins a 80 cm. d'alçària. Arrel fusiforme. Tiges dretes, fistuloses. Fulles blanques, glabres, finament dentades. Peduncles llargs. Capítols florals agrupats en corimbes. Flors ligulades, grogues. Aquenis rugosos, bruns. Floració: quasi tot l'any.

Hàbitat

Extensa arreu: herbassars ruderals, camps, camins, horts. Es considera una "mala herba". *Polygono-Chenopodietalia* (= *Solano-Chenopodietalia*) (> *Ruderali-Secalieta*). Del nivell de la mar fins a 1300 m.

Part utilitzada

La planta sencera i el làtex.

Composició química

Flavonoides, apigenòsid, kenferol, taraxasterol, cinaròsid, linaròsid, vitamina C. En el làtex hi ha fitosterina.

Acció farmacològica. Indicacions

És febrífuga, diurètica i galactògena. És útil en refredats, infeccions urinàries, hipertensió arterial, alteracions hepatobiliars. En aplicació externa és vulnerari: analgèsic, antiinflamatori i cicatritzant, emprat en ferides i dermatitis. El làtex s'ha recomanat -amb precaució- contra l'ascitis. S'ha parlat de propietats antitumorals (Bézanger).

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Sonchus oleraceus* s'usa com a laxant.

En medicina marroquí diverses espècies de *Sonchus* (*S. asper*, *S. oleraceus*, *S. pinnatifidus*, *S. tenerrimus*), són emprades com a depuratiu.

En medicina mexicana *Sonchus oleraceus* s'usa en alteracions digestives, anèmia, contusions, otitis, problemes biliars.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles al 5%, una taça després de cada menjada.

Cultura popular

Les fulles tendres són comestibles, com a verdura, sopes i ensalada. També cuinades:

QUI PARLA CON SE FFA BROU AMELLAT A HOM DELIQUAT: E si aquest pol (pollastre) aperrellaves a hom que agués aguda callor de ffebre, pories-hi metre sements ffredes, axí con de amelles o de carabasses o de vordolagues o de ciurons. E si era hom que agués aguda callor de ffetge, mit-hi lecsons de indínia. En aquesta manera pots aperrellar a tot malalt. E pots-hi

metre a hom qui aya ffebra algunes fulles de jurvert e un poc de gras. En aquesta manera se perella per tot brou amellat, axí con de cabrit ho d'altra carn, SENT SOVI, 187

Conta Gomis que "a Sant Pere de Vilamajor, Vallès Oriental, va nèixer un lletsó al campanar, i els veïns van resoldre pujar-hi un ruc perquè se'l mengés. Van lligar l'animal pel coll i, tira que tiraràs, l'anaven pujant cap amunt; mes com que la pobre bèstia s'anava escanyant i ensenyava unes dents de pam, els qui s'ho miraven deien: Mira com riu!". Des d'aleshores als habitants del poble se'ls diu lletsoners. A la rondalla mallorquina "Es lletsó d'es campanar d'Andratx", es diu exactament el mateix: "Sobretot, veent que (s'ase) no li deia res (al lletsó), el davallaren, i va tenir dos pams de llengo defora i tot es cos més enravenat que un cuiro d'ego. Era mort: sa corda l'havia estrangolat. Veiès com s'havia d'abordar an es lletsó! Vaja quina porcada! (*Rondalles Mallorquines*, Tom14, p. 62, contada a Mossèn Antoni Mª Alcover per son pare).

Les mossetes de Saidí han pujat al campanar a menjar el llantaïm i no el poden acabar

Us convidem que féu una prova i amaniu una bona ensalada. Cal arreplegar un bon manoll de lletsons i anar arrancant-ne les branquetes, les quals, una volta separades del tronquet, rentareu i deixareu en aigua una estona perquè s'enduresquen una mica. Si en teniu a mà, hi podeu afegir ceba, ràvens, tomaca i olives verdes trencades i tota la mescla ben amanida -d'aquí el seu nom- amb abundància d'oli, un raquet de vinagre i molt ensalgada. El refrany ho diu ben clar: *L'ensalada, salada i molt oliada*. I una recomanació final: si la mengueu a pessics li trobareu un sabor més plaent,

ja que, per força, haureu d'anar xuplant-vos els dits, Bernat Capó, *Costumari valencià* (citat de Pellicer, *Costumari botànic*).

Els conills, les ovelles, els porcs i les cabres mengen el lletsó amb molt de gust. Diu Laguna que Apulei anomena a aquesta planta *lactucam leporinam*, "perquè les llebres quan tenen molta calor es refresquen amb ella".

Els de Tamarit i Albelda
mos ne diuen llantaïms
valtres vos mengeu per enciam
naltres el dem als conills

Història

Teseu va menjar un plat de lletsons el dia abans d'enfrontar-se amb el bou de Marathon (Plini). Des de temps antics, les espècies de *Sonchus* es consideren "refrigerants".

DIOSCÒRIDES en cita dues espècies i anomena *Sonchos trupheros* a l'espècie *S. oleraceus*: "*tenen força de refredar i restrènyer moderadament... és útil aplicada en emplastre damunt de l'estómac calorós i sobre els apostemes calents... el suc minva les mordidacions de l'estómac i augmenta la llet...*" , DIOSC II 120

TEOFRAST inclou el lletsó entre les plantes que tenen espines a les fulles, la tija s'assembla a la d'un card frondós, l'arrel és carnosa i comestible i la flor en envellir es converteix en pèls com els de *Taraxacum*. TEOFRAST IV 6, 10. VI 4, 3, 5, 8. VII 8, 3

PLINI XXII 88-90, GALE XII 128

CURSACH (1791) diu del lletsó que "*sponté crescit in Insula*" i que s'usa "*Sonchi herba, succus, radix, decoct.*", i

que el "*Succus sonchi in pleuritide salutatis habetur: Sonchus contusus, et expressus succum praebet copiosum valde utilem in lienis obstructione*".

Literatura

Prin àloe e acàcia... e sia destemprat ab aygua de leççons e mès en l'uyl, Alcoatí 82.

Com l'ensiam de ruques y espinachs o llacsons y cosconilles, Vilanova Obres, IX, 11.

Jo, parent de les brosses
sempre anònimes dels màrgens,
comencí a saber triar
els llicsons mengívols
i bevia sense got
l'aigua de les séquies
d'entre els camps que no canvien
Xavier Casp

Bibliografia

FM-IV-335, FPC-III-993, BC-286, JP-206, PMCV-88, FQ-870, JLB-171, VP-155, RT-418, MH-756, CSH-292, PHMT-207, CSCH-368

125. *Sonchus tenerrimus*

L.var. *dianae*.....Ei Fo
var. *pectinatus*.....Ma Ei
var. *tenerrimus*....Ma Me Ei Fo Dr

Tenerrimus, delicadíssim.

Sinonímia. Denominacions

Sonchus pectinatus.

Cat.: Lletsó de paret. Lletsó de cadarnera. Lletsó de cingle. Lletsó fi. Lletsó petit. Llicsó de paret. Llicsó de parreta. Llicsó de pastor. Llicsó de penya. Llicsó de perdiu. Llicsó de perdiueta. Llinsó de perdiu. Llicsó rull. Llicsó ver. Cast.: Cerraja tierna. Angl.: Tender Sow-Thistle.

Descripció botànica

Herba vivaç o biennal, tendra, fràgil, fins a 40 cm. d'alçària. Arrels primes. Tronc dret, glabre, fistulós. Fulles blanques, pinnatífides, amplexicaules, auriculades.

Flors grogues. Cabeçoles en corimbe. Flocs de pèls cotonosos a la base. Bràctees estretes. Peduncles llargs. Aquenis bruns. Floració: d'octubre a març, i quasi tot l'any.

Hàbitat

Molt comú arreu: camps, camins, parets, horts, erms, llocs assolellats i secs, herbassars nitròfils. La var. *tenerrimus*, a *Thero-Brachypodietea*, *Ruderali-Secalieta*, *Parietalietalia*. Regió mediterrània.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats emol·lients.

Fórmules i preparacions

S'usa com l'espècie anterior.

Cultura popular

El lletsó és molt cercat per a menjar-ne les fulles tendres en ensalada amb oli i vinagre. Al País Valencià el lletsó és un dels components dels pastissos de brossa, amb d'altres espècies de *Sonchus* i de *Taraxacum*. Les flors serveixen per a tenyir de groc.

"La contalla diu que fa molts anys, en temps molt reculats, va existir un llicsó dalt del campanar, i la gent del poble comentava com llevar-lo d'allí, i es decidí lligar amb una corda un ase del coll, l'ase del tio Fartera, puix als ases agraden molt els llicsons, i la passaren per una corriola que havien fermat dalt del campanar, i es posaren a estirar, estirar i estirar per a enfilem l'ase cap amunt a fi que es mengés l'ardit i desvergonyot llicsó, però la corda

escanyava cada volta més l'ase i l'ofegava, i quan estava aplegant al llicsó, amb les dents i dos pams de llengua defora, la gent deia *ja el llep, ja el llep, ja el llep*. Com a altres pobles deien *ja es riu*. O bé era el burro que en ple desesperat esforç llençava el crit" (citad de Pellicer, *Costumari*).

La rondalla valenciana "La lletjor de la serralla", recollida per Enric Valor, també parla de l'ase que varen aixecar arran de la paret del campanar per a menjar-se la serralla.

Bibliografia

FM-IV-334, FPC-III-994, FQ-871, HNPC-VI-315, BC-286, JP-207, PMCV-89

126. *Tagetes patula*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Clavell de moro. Clavell de mort. Cast.: Clavel de la India. Fra.: Oeillet d'Inde.

Descripció botànica

Planta anual, fins a 30 cm. d'alçària. Tija dreta, ramificada. Fulles pinnatifides, en segments lanceolats, serrats, molt flairoses, de color verd viu. Peduncles cilíndrics, allargats. Involucre llis. Flors simples, grogues o de color taronja. Floració: juliol.

Hàbitat

Espècie neotropical, originària de Mèxic, cultivada com ornamental als jardins.

Part utilitzada

Els fruits i les arrels.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Té activitat purgant.

Les fulles poden produir dermatitis de contacte.

Terapèutica comparada

La camamilla americana (*Tagetes minuta* o *T. glandulifera*) té propietats antisèptiques, antifúngiques i insecticides, en aplicació externa.

En medicina ayurvèdica *Tagetes erecta* és emprada com a hemostàtica. Molt utilitzada per a decoració dels temples i en cerimònies religioses.

En medicina tibetana *Tagetes patula* s'usa en hemorràgies, efusions pleurals.

En medicina filipina *Tagetes erecta* s'usa com a expectorant i laxant. L'espècie *T. patula* com a refrescant i carminatiu.

En medicina mexicana *Tagetes filifolia* s'usa en alteracions digestives, nervis, debilitat, tos. L'espècie *T. lucida* en alteracions digestives, problemes ginecològics, leucorrea, odontàlgia, refredats, asma. L'espècie *T. lunulata* en indigestió, leucorrea, problemes urinaris, com a anticonceptiu. L'espècie *T. micrantha* en alteracions digestives, còlic del nadó, trastorns després de susto.

Cultura popular

Les flors serveixen per a tenyir de groc. La planta sembrada en els horts és útil per a allunyar els llimacs.

Bibliografia

FM-IV-241, FPC-III-778, BC-246, FPC-303, FQ-797, GOGTE-618, DEKHANG-182, QSMB-1001

127. *Tanacetum balsamita*

L.....C

Tanacetum, del grec *athanasia*, immortal.

Sinonímia. Denominacions

Balsamita major. *Chrysanthemum balsamita*. *Pyretrum majus*. *Pyretrum tanacetum*.

Cat.: Cost. Herba cost. Herba de Sant Joan. Herba de Santa Maria. Herba sanjoanera. Menta de Santa Maria. Menta romana. Cast.: Hierba de Santa Maria. Port.: Hortela-romana. Fra.: Herbe Sainte Marie. Angl.: Costmary.

Descripció botànica

Herba perenne, erecta, pilosa, flairosa, fins a 90 cm. d'alçària. Tiges solcades, dretes, simples o ramificades. Fulles alternes, amples, glandulars, dentades. Flors glanduloses, grogues, pedunculades. Corimbe terminal compost. Capítols nombrosos. Aquenis amb costes. Floració: juliol-agost.

Hàbitat

Cultivada des de l'antiquitat a horts (*costus hortorum*) i jardins com a ornamental i condiment. Subespontània. *Ruderali-Secalieta*. Originària d'Àsia. Naturalitzada a Europa.

Part utilitzada

Les sumitats florides i les fulles.

Composició química

Oli essencial amb carvona.

Acció farmacològica. Indicacions

És útil contra els cucs intestinals, com a aperitiu i estomacal, per a millorar la funció hepàtica, diurètica i com a emmenagoga en alteracions menstruals. El Dr. Leclerc recomana la infusió en bronquitis amb tos espasmòdica.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5% té gust càlid i aromàtic. Amb cera, resina i herba cost bullida en oli d'oliva es fa una preparació vulnerària per a llagues tòrpides, contusions i ferides ("*domesticum remedium est in vulneribus*", Cursach).

Cultura popular

És una herba molt utilitzada en cuina casolana com a preservant i condiment. És emprada contra les picades d'aranya i de paparra.

En anar an es Castellot
un ramell t'enviaré
i enmig hi posaré
tres fulles de cost que cost

Història

L'herba cost és una de les plantes que apareix en el "*Capitulare de villis imperialibus*" de Carlemany en el segle VIII.

CURSACH la recomana "*in hysteria, melancholia, ventriculi imbecillitate; mensibus difficilibus, opio assumpto, vulneribus, contussionibus, dysenteria &c*".

Literatura

Sien mesclats los dits enguents, e sia-y més un quart de cost, e un quart de alforbi, MS. Klag. s. XIV, 17.

Medicaments aperitius... axí com... cost, cinamòmum, Cauliach Coll., ii. 2, d. 2^a, c. 2.

Bibliografia

FM-IV-255, FPC-III-803, FQ-814, JLB-328, VP-264, HL-223, MH-226, CSCH-382

128. *Tanacetum parthenium*

(L.) Schultz Bip..... C

Pyretrum, del grec foc, pel tast de l'arrel.

Sinonímia. Denominacions

Chrysanthemum parthenium.
Leucanthemum parthenium. *Matricaria parthenium*. *Pyretrum parthenium*.

Cat.: Botons de plata. Confits (IBal.).
Camamilla pudenta. Camamirla d'hort.
Segura. Cast.: Matricaria. Fra.: Grande camomille. Angl.: Feverfew.

Descripció botànica

Planta herbàcia perenne, erecta, flairosa, fins a 70 cm. d'alçària. Tiges glabres, ramificades, canaliculades. Fulles alternes, planes, pubescents, pinnatisectes, molles. Flors compostes, amb el disc groc. Lígules blanques. Fruit en aqueni angular i uniforme. Floració: maig.

Hàbitat

Cultivada com a medicinal i ornamental. Subespontània. *Arction*.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Lactones sesquiterpèniques, tanins, oli essencial, fitosterols, principis amargs, hidrocarburs terpènics, àcid antèmic.

Acció farmacològica. Indicacions

És tònica, emmenagoga (en alteracions de la menstruació), carminativa (en flatulència i cucs intestinals), febrífuga, antisèptica. Redueix la freqüència de les migranyes. També té acció antiagregant plaquetària. La tintura diluïda en ús extern sobre la pell serveix com a repelent dels mosquits.

Terapèutica comparada

La planta *Tanacetum corymbosum* s'empra com a antiespasmòdica i emmenagoga. És vulnerària en aplicació externa.

La planta *Tanacetum vulgare* és usada com antihelmíntica. L'oli essencial (*Oleum Tanaceti*) té activitat convulsivant en ús intern, i en aplicació tòpica millora els dolors reumàtics.

En medicina mexicana *Tanacetum parthenium* s'usa en alteracions ginecològiques, per a promoure la fertilitat, en trastorns després de susto.

En medicina homeopàtica TANACETUM VULGARE produeix sensació de fatiga, espasmes, alteracions de la musculatura estriada, sensació d'inflor de les cames, irritabilitat, entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, la pols, l'extracte fluïde, la tintura.

Cultura popular

Les tiges i les fulles serveixen per a tenyir de groc.

Història

CURSACH diu de *Tanacetum vulgare*: "*Flores siccati, et pulverati pro magno antihysterico dantur. Conserva florum utilis creditur in epilepsia, et vertigine...vinum tanacetii utile est in rheumatismo...*".

Bibliografia

FM-IV-255, FPC-III-807, PMCV-89, FQ-813, JLB-409, VP-316, RT-418, HL-31, MH-309, VMLN-1573, CLK-III-1364, CSCH-381

129. *Taraxacum obovatum*

(Willd.) DC

subsp. *obovatum*.....Ma Ei

subsp. *ochrocarpus*.....Ma

Taraxacum, del grec *taraxis*, trastorn, i *akeomai*, curar. *Obovatum*, per la forma oboval de les fulles. *Leontodon*, per semblar-se a les dents de lleó.

Sinonímia. Denominacions

Taraxacum officinale. *T. taraxacoides* ssp. *obovatum*. *Leontodon obovatus*.

Cat.: Apagallums. Angelets. Bufallums. Cama-roja. Dent de lleó. Ferrexacó. Lletsó d'ase. Llumenetes. Queixals de vella. Pixacà. Pixallit. Xicoia. Xicoira. Cast.: Diente de león. Port.: Coroa-de-monge. Basc: Galkidea. Fra.: Pissenlit. Ital.: Tarassaco. Ale.: Löwenzahn. Angl.: Dandelion.

Descripció botànica

Herba vivaç, acaule, fins a 40 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tija florífera fistulosa, nua, acabada en un sol capítol. Fulles polimorfes, llargues, dentades, molt dividides en lòbuls irregulars triangulars, subenteres, gruixades, en roseta basal, obovato-oblongues, glabres o pubescents. Peduncles radicals tomentosos, prims. Flors ligulades, totes iguals, grogues. Aquenis fusiformes, oblongs, solcats, bruns, vermells o grisos. Plomall blanc de pèls simples, bec llarg. Floració: primavera i tardor.

Hàbitat

Pastures, camps, camins, pla i muntanya. Dom. del *Rhamno-Cocciferetum*, de l'*Oleo-Ceratonion* i del *Quercetum rotundifoliae*. Cultivat com a medicinal i per les fulles comestibles.

Part utilitzada

Les fulles i les arrels. També el suc de l'arrel capolada (*Succus Taraxaci*).

Composició química

Les fulles contenen flavonoides, inulina, pectina, principi amarg, colina, sals minerals (potasi), asparagina, saponines, cumarines, alcohols triterpènics, sucres, aminoàcids, vitamines A, B2, C i D. La composició química de l'arrel és complexa i va variant en les estacions de l'any. El làtex, de tast amarg, conté inosita, derivats triterpènics, cautxú, resina, principis amargs, fitosterol.

Acció farmacològica. Indicacions

L'activitat diurètica és coneguda des de molt antic: a ella es refereix algú dels seus noms populars i el nom llatí d'*herba urinaria*. S'empra en litiasi renal

i biliar, i com a desintoxicant general. També és colerètica i laxant osmòtic suau, útil en dispèpsies, alteracions biliars i del fetge. Se li atribueixen propietats protectores del teixit conjuntiu i una certa eficàcia en el reumatisme crònic. En aplicació externa és útil en llagues i dermatosis.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Taraxacum officinale* s'usa externament en úlceres dermatològiques, i a l'interior com a estimulant hepàtic, colagog, purgant, diurètic i antimicrobià.

En medicina tibetana *Taraxacum officinale* i *T. tibeticum* s'utilitzen en alteracions de la flegma, febres associades amb bilis, desordres estomacals, inflamacions intestinals, i com a antídote en intoxicacions per pedres precioses

En medicina xinesa *Taraxacum mongolicum* s'empra com a refrescant ("dissipar la calor"), sudorífic, antiinflamatori, antiàlgic, digestiu.

En medicina filipina *Taraxacum officinale* s'usa com a diurètica, tònica, aperitiva, estimulant.

En medicina mexicana *Taraxacum officinale* s'usa en alteracions hepàtiques i biliars, restrenyiment, tos, reuma, litiasi renal, diabetis, com a diurètic, sudorífic, tònic.

En medicina homeopàtica TARAXACUM OFFICINALE produeix "urgència freqüent i indolora per orinar, amb descàrrega copiosa d'orina". Pot ser útil en la esfera hepàtica, intestinal i renal.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5% una tassa abans de cada menjada. La decocció, la pols, la tintura mare, l'extracte sec, l'extracte fluïde, el nebulitzat. El vi depuratiu i febrífug es fa amb arrel fresca de la planta (10%) macerada en mig litre de vi blanc durant

7 dies. Una altra fórmula de vi de *Taraxacum*, com a tònic excel·lent (Grieve): un litre d'aigua bullida amb un quilo de flors (o igual pes de planta i d'aigua); macerar tres dies, colar i bullir 30 minuts, havent afegit 200 g de sucre, arrel de gengibre, escorxa de taronja i de llimona. En refredar, afegir un troç de llevadura i deixar fermentar. Colar als dos dies i reposar almenys dos mesos abans de servir.

Cultura popular

Les fulles dels *Taraxacum* es mengen en ensalada. També se'n fan els "pastissos de brosa" a València. Els botons florals abans d'obrir-se es mengen com les tàperes, amb vinagre i sal. Amb les arrels torrades es fa un sucedani del cafè. Conta Gomis que "quan el pixallits està granat, és a dir, quan fa el que diuen *llums*, la jovenalla el bufa; si totes les volves se'n van a la primera bufada, el bufador es casarà aquell mateix any; si no se'n van totes, trigarà tants anys a casar-se com llavors hi hagin quedat. Altres diuen que s'han fet tants pecats com fruits hi queden".

Història

CURSACH diu d'aquesta planta que "*perenne crescit in Insula*" -de Menorca-, i recomana el *Leontodon taraxacum* "*in hypocondriasi, ictero, fervore febrili, acrimonia, cachexia pituitosa; morbis cachecticis, febribus intermittibus, hecticis; nephritide, scabie, purpura rubra, obstructionibus, hydrope, calculo renali; phthisi incipiente; hepatis morbis; tumoribus, humorum spissitudine; morbis omnibus curaneis &c*".

Bibliografia

FM-IV-344, FPC-III-1012, HNPC-VI-304, BC-284, PMPC-59, PMCV-89, FQ-868, JLB-220, VP-180, RT-419, HL-142, MH-249, CHEV-140, VMLN-1574, CLK-III-1369, CSCH-369, GOGTE-637, DAKPA-20,

DEKHANG-183, TSARONG-47, DAWA-1-326, KAN-564, QSMB-1002

130. *Tragopogon porrifolius*

L. subsp. *australis* (Jordan) Nyman ..Ma Ei

Tragopogon, del grec *tragos*, boc, i *pogon*, barba, pels plomalls dels fruits. *Porrifolius*, per les fulles com les del porro.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba barbuda. Barba cabruna. Barba de cabra. Barba de frare. Barbeta. Cast.: Salsifí. Barba de cabra. Port.: barba-de-bode. Basc: Teebuza. Fra.: Salsifis des prés. Angl.: Salsafy.

Descripció botànica

Herba biennal, fins a 1 m. d'alçària. Arrel axonomorfa, fusiforme. Tiges dretes, solcades, glabres, estriades, simples o ramificades. Fulles linears, acuminades, amples, dretes, allançades linears, planes. Flors vermell-violàcies o purpurines. Capítols grans, terminals, en forma de maça. Aquenis groguencs, fusiformes. Floració: maig-juny. La flor de la planta segueix el curs del sol, com indica el seu nom en llatí *solsequium* i alguns noms populars.

Hàbitat

Fenassars, muntanya poc plujosa. *Brachypodium phoenicoidis*. Molt rara a les Illes Balears. Del nivell de la mar fins a 500 m. La subsp. *sativus*, cultivada a vegades.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Inositol, manitol, cautxú, fitosterina, lactucerol, arsènic, manita.

Acció farmacològica. Indicacions

Aperitiva i diurètica. És emprada en casos de tensió alta i arteriosclerosi.

Terapèutica comparada

La planta *Tragopogon pratensis* s'usa per a problemes hepatobiliars, com a estimulants de la gana i de la funció digestiva i del fetge. És un bon aliment per a diabètics, ja que no eleva el nivell de glucosa de la sang.

Cultura popular

L'arrel es menja en hivern crua en ensalada o cuinada com a verdura. Segons Grieve, "és un dels vegetals de cuina més salutífers: antibiliós, refrescant, desobstruent, i aperitiu". Un altre autor anglès, John Gerard, va dir que era "l'aliment més agradable i sà".

Història

Teofrast l'inclou en el capítol de les diverses verdures: "té l'arrel llarga i dolça, però les fulles semblants a les del safrà, només que més grans, la tija curta amb un gran calze i a dalt la gran barba gris, d'ón li vé el nom" TEOFRAST VII 7, 1.

DIOSCÒRIDES diu que "la tija és petita i les fulles semblants a les del safrà. L'arrel és llarga i dolça... és bona per a menjar" DIOSC II 132

PLINI XXI 89; XXVII 142

CURSACH recomana *Tragopogon pratense* ("*crescit in insula*") en "*stranguria, tussi, scorbuto*".

Bibliografia

FM-IV-327, FPC-III-985, FQ-866, MH-708, CHEV-275, CSCH-364

131. *Xanthium spinosum*

L.....Ma Me Ei

Xanthium, del grec xanthos, groc.
Spinosum, per les espines de la tija.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Floravia. Rioles espinoses (IBal.).
Cadells. Enganxadones. Enganxagossos.
Espina-xoca. Gafets petits. Gossets.
Gossos. Herba de tres claus. Llagastes.
Llipasses. Llufes. Aferragós. Catxurros.
Coscorros. Gafets. Llapasa petita. Rialla.
Xoca. Cast.: Cepacaballo. Angl.:
Cocklebur.

Descripció botànica

Herba anual, espinosa, fins a 60 cm.
d'alçària. Tiges pubescents, solcades,
molt ramificades. Fulles verdes per
damunt, albo-tomentoses per davall,
nervis blancs, amb espines grogues
ternades a la base. Capítols sèssils,
unisexuals: els femenins, de forma
ovoide; els masculins al capdamunt de
les tiges. Fruits ovals, eriçats d'espines
grogues. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Camps, camins, herbassars ruderals,
escombreries, llocs secs i nitrificats.
Chenopodium muralis. Del nivell de la
mar fins a 1.300 m. Molt comú. Es
considera perjudicial als sembrats. Té
proprietats medicinals comprovades.
Originària d'Amèrica del Sud, es va
introduir a Europa a començaments del
segle XIX. Ara és cosmopolita.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Oli essencial, resina, àcid cafeic i
cumarínic, heteròsids, lactones
sesquiterpèniques, quercetina, traces
d'alcaloides. Els fruits contenen beta-
sitosterol. Les llavors contenen àcid
linoleic.

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats astringents, útil contra la
diarrea. També és diurètica, sudorífica i
sialagoga. Millora la funció del fetge. En
aplicació externa és cicatritzant i
antisèptica, útil per llagues i ferides.

Terapèutica comparada

La planta *Xanthium italicum* (llipassa
borda, present a Menorca), s'empra com
X. spinosum. Els fruits abans de la
maduració s'usen com a sedants i
demulcents.

En medicina ayurveda s'empra el rizoma
de *Xanthium spinosum* com
anticancerós.

En medicina mexicana *Xanthium
canadense* s'usa en alteracions bucal,
odontàlgia, dolor d'estómac.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de
cada menjada. També la pols, l'extracte
fluïde.

Cultura popular

En alguns llocs s'ha emprat per a
disminuir o inhibir la fertilitat femenina.
D'altres ho feien "un específic valuós i
segur en la hidrofòbia" (Grieve). Els
fruits s'empraven per a fer tornar rossos
els cabells (*xanthos*, groc)

Bibliografia

FM-IV-239, FPC-III-772, HNPC-VI-303, PMCV-91, FQ-
794, VP-122, RT-421, MH-210

132. *Xanthium strumarium*

L.....Ma Me Ei Fo

Strumarium, del llatí *struma*, tumor
escrofulós, galteres, perquè es creu que
pot curar aquesta malaltia.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Escorpins (IBal.). Aubergínia
salvatge. Bardana borda. Bardana

menor. Gafets bords. Gafets de fulla ampla. Gaferots. Gossets. Gossos. Llapassa borda. Llapassa menor. Llufes. Rapalassa borda. Cast.: Bardana menor. Port.: Bardana menor. Fra.: Lampourde. Ital.: Lappola minore. Ale.: Bettlerläuse. Angl.: Cocklebur.

Descripció botànica

Herba anual, poc ramificada, erecta, fins a 60 cm. d'alcària. Tiges sense espines, dretes, robustes, pubescents. Fulles peciolades, cordades a la base, ovato-triangulars, de color verd grisenc per damunt i més pàl·lides per davall. Fruits en raïms terminals i axil·lars, ericats d'espines, grossos. Floració: juliol-octubre.

Hàbitat

Herbassars. Domini de l'*Oleo-Ceratonion*.

Part utilitzada

Les fulles i les llavors.

Composició química

Oli amb àcids oleic i linoleic, nitrats, sacarosa, glucòsid, heteròsid sulfurat, lactona sesquiterpènica (xanthumina), alcaloides, vitamina C, resina.

Acció farmacològica. Indicacions

Té efectes tòncics, sudorífics i diurètics. És també colerètica i antibacteriana, pels àcids polifenòlics que conté. S'ha comprovat una certa acció hipoglucemiant per l'heteròsid sulfurat (Craig).

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Xanthium strumarium* s'empra en refredats, artritis, filariasis, febres dels ronyons, flatulència, dolor d'oïda, i com a antiinflamatori i diurètic.

En medicina xinesa *Xanthium strumarium* s'usa com a sudorífic, diurètic, desintoxicant, antiespasmòdic, sedant, útil en dermatosis, carbuncles, forunculosi, inflamacions glandulars.

En medicina mexicana *Xanthium strumarium* s'usa per les mossegades de ca, afeccions hepàtiques, hemorràgies intestinals, uterines i uretrals, problemes de micció.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%. Les llavors macerades en vi blanc, una xicra després de cada menjada, són emprades en la litiasi renal.

Cultura popular

La planta sencera ha estat usada per a tenyir de groc: "el fruit, abans de secar completament, recollit i macerat i guardat en una olla de test, té la virtut de tenyir de ros els cabells...amb aigua tèbia i s'aplica al cap, rentats aquests prèviament amb nitre" DIOSC IV 139

Història

Antigament es creia que aquesta planta era útil en les galteres ("paperes") i diverses afeccions escrofuloses, possiblement per la teoria de les signatures: les llavors "inflades" anirien bé per les "inflors" del cos. DIOSCÒRIDES l'anomena *xanthion* i recomana "el fruit aplicat útilment en forma d'emplastre contra les inflors" DIOSC IV 139

GALE XII 87

CURSACH recomana *Xanthium strumarium* "in *erysipellate, scrophulis, impetigine, serpigine, calculo &c*".

Bibliografia

FM-IV-240, FQ-792, JLB-101, RT-421, HL-89, MH-210, CSCH-432, KEYS-239, DAKPA-154, DEKHANG-201, DAWA-1-344, KAN-566

BALANOPHORACEAE 1

BALSAMINACEAE

1 1 100%

133. *Impatiens balsamina*

L..... C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Floquet. Floqueter. Floquí.
Floquiner. Balsamina. Cast.:
Damasquina. Angl.: Common Balsam.

Descripció botànica

Planta anual, erecta. Fulles esparses, ovato-lanceolades, amb marge dentat; les superiors alternes. Flors agregades, zigomorfe, axil.lars, pedunculades, de color blanc, purpuri o rosa. Càpsula pubescent, el.lipsoidal. Floració: estiu.

Hàbitat

Cultivat com a ornamental als jardins. Subespontània a llocs humits. Originària d'Àsia tropical: India, Xina, Japó.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

És poc coneguda: possiblement les fulles tenen tanins i un éter metílic.

Acció farmacològica. Indicacions

En medicina xinesa s'usen les flors d'*Impatiens balsamina* en alteracions pectorals, el suc de les tiges capolades per a tenyir de groc i les llavors en dismenorrea, amenorrea, i com a expectorants i desintoxicants.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Impatiens balsamina* s'usa en restrenyement, amenorrea i dificultat per orinar.

L'espècie *I. noli-tangere*, originària de l'Himàlaia i naturalitzada a Europa, és diurètica, laxant i vomitiva. El seu ús intern és delicat.

En medicina filipina *Impatiens balsamina* s'empra en panadís en aplicació local.

En medicina mexicana *Impatiens balsamina* s'usa en mal de cap, nervis, erupcions cutànies.

En aplicació externa *Impatiens balsamina* és vulnerària i s'ha usat per les hemorroides.

Cultura popular

Tenc una levita
qui té mil botons
cada botó
té floc floquí (Me.)

Literatura

Tests de floquets, aufàbegues y caragoleres, doc. a. 1787 (BSAL, XXV, 151).

Sa violeta a ses viudes, es floquiner an es viudos, Alcover Cont. 247

Bibliografia

FM-III-147, FPC-II-325, HNPC-VI-246, BC-92, MH-450, SCH-221, DAKPA-158, DEKHANG-95, KAN-343, QSMB-555

BORAGINACEAE

29 12 41.3%

134. *Anchusa arvensis*

(L.). Bieb.....C

Anchusa, del grec *anchousa*, afaitar, tenyir, pintar, per emprar-se en cosmètica el suc vermell de l'arrel. *Arvensis*, del llatí *arvum*, camp cultivat.

Sinonímia. Denominacions

Lycopsis arvensis.

Cat.: Llengua de bou. Llengua bovina (IBal.). Ancusa arvensis. Buglosa. Cast.: Miel de avispas.

Descripció botànica

Herba anual, ramificada, pilosa, fins a 50 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa, prima. Fulles lanceolades o oblongues, irregularment dentades, . Flors petites, en raïms espiciformes, blaves o blanques. Corol.la zigomorfa. Aquenis ovoides, amb bec grisos. Floració: març-juny.

Hàbitat

Voreres de camins, camps cultivats. *Ruderali-Secalieta*. Del nivell de la mar fins a 300 m. Cultivada i subespontània a les Illes balears.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa com *Anchusa azurea* i *A. officinalis*.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%.

Bibliografia

FM-III-366, FPC-III-189, HNPC-266, BC-321, PMCV-93

135. *Anchusa azurea*

Miller...Ma Me Ei Fo Ca

Azurea, per les flors blaves.

Sinonímia. Denominacions

Anchusa italica.

Cat.: Llengua de bou. Llengua bovina. Blugossa blava. Bugalosa. Buglossa. Bugulosa. Cast.: Lengua de buey. Port.: Buglossa. Basc: Beltxori. Fra.: Buglosse. Angl.: Blue Alkanet.

Descripció botànica

Planta perenne o biennal, híspida, fins a 70 cm. d'alçària. Tija dreta, ramificada. Fulles subsinuades o enteres. Flors grans, blaves o rarament rosades o blanques, en raïms que formen panícula cònica terminal. Aquenis rugosos, grisencs. Floració: abril-agost.

Hàbitat

Camps i camins, sòls eutròfics. *Secalium mediterraneum* (>*Ruderali-Secalieta*). Del nivell de la mar fins a 1.200 m.

Part utilitzada

Les flors i les fulles.

Composició química

Semblant a *Anchusa officinalis*: conté alantoína, mucílags, àcids fenòlics i orgànics, sals potàssiques, alcaloides.

Acció farmacològica. Indicacions

S'empra com a expectorant, antitussígen, antiinflamatòria, diaforètica i durètica. En aplicació externa les fulles són emol.lients: en hematomes, contusions, úlceres, dermatitis, psoriasis. Palau i Ferrer diu que "substitueix perfectament a la borratja (*Borago officinalis*)".

Terapèutica comparada

En medicina marroquí s'usa com a diurètica.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Història

A les antigues farmacopees, la *Flos buglossi* corresponent a *Anchusa azurea* era emprada com a demulcent.

Literatura

De borrajes e lengua bovina apelada buglosa: cor borrage e lengua bovina domèstica són bones tostemps, Arn. Vil. II, 159

Herba beate Virginis, buglosa, gram, F. Eximenis Reg. (ap. Arch. Ib. Am. XXIV, 369).

Mel rosat, violat, de buglosa, Agustí Secr. 189

Bibliografia

FM-III-364, FPC-III-189, BC-320, PPF-61, FQ-552, VP-287, PHMT-211

136. *Anchusa officinalis*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Officinalis, medicinal, emprada en les *oficines* de farmàcia.

Sinonímia. Denominacions

Anchusa angustifolia. *A. procera*.

Cat.: Bugalosa. Buglossa. Bugulosa. Llengua de bou. Cast.: Buglosa. Port.: Lingua de vaca. Basc: Beltxori. Fra.: Buglosse. Ale.: Ochsenzunge. Angl.: Ox-tongue.

Descripció botànica

Herba vivaç, eriçada. Tija ramificada. Fulles enteres, no ondulades, linear-lanceolades. Flors grans, vermelles o blaves, en raïms. Aquenis ruats, negres. Floració: abril-agost. Molt apropada i de vegades confosa amb *Anchusa undulata*.

Hàbitat

Camins, sembrats, terrenys calcaris, ruïnes, escombreries. Citada a les Illes Balears per diversos botànics (Marès et Vigineux, Cambessèdes, Garcias, Bonafè). No citada per Barceló i Combis ni Pla, Sastre, Llorens.

Part utilitzada

Les flors i les fulles.

Composició química

Conté mucíl·lag, nitrat potàssic, alantoina, tanins, alcaloides (consolidina i

cinoglosina), glucòsids, colina, àcid litospèrmic, àcid silícic.

Acció farmacològica. Indicacions

És pectoral, emol·lient, sudorífica i diurètica. L'àcid litospèrmic de l'extracte aquós té una certa acció antigonadotròfica. El suc de la planta fresca o les fulles fresques aplicades tòpicament són un excel·lent vulnerari, molt útil en llagues i úlceres de difícil cicatrització.

Terapèutica comparada

La planta *Alkanna tinctoria* (abans *Anchusa tinctoria*) anomenada pota de colom o boleng roig, que no es troba a les Illes Balears, conté un colorant violeta a l'arrel, té activitat emol·lient i vulnerària, útil per via externa com a cicatritzant de llagues i ferides. S'emprava com a colorant de pomades i d'altres productes farmacèutics, com a indicador d'assaigs volumètrics de neutralització i per a donar color al vi. Dioscòrides (IV 26) diu que és bona contra les mossegades de serp. És citada per Cursach com a útil en aplicació externa damunt dels hematomes.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, la cataplasma, el suc de la planta fresca.

Història

Alguns autors (García Valdés) donen com *Anchusa officinalis* o *A. azurea* el *bouglosson* de Dioscòrides DIOSC IV 129. D'altres autors (Mattioli, Laguna, Font i Quer) creuen que correspon a *Borago officinalis*.

PLINI XXV 40, 81. GALE XI 852 ISIDORO XVII 9, 49

Les antigues farmacopees classificaven *Anchussa officinalis* com una de les

quatre flors cordials, amb la rosa, la violeta i la borratxa.

CURSACH diu que s'usa en "*hypochondriasi, melancholia, viscerum ardore; pleuritide, dysenteria, morbis biliosis, inflammatoriis (praecipue ubi humores acres, et tenuiores sunt) gonorrhoeis*". Continua diguent que "encara que avui el seu ús és obsolet", *seu fibres cum lacte cocti optime propinantur in dysenteria*".

Bibliografia

FM-III-365, FPC-III-173-190, FQ-553-554, JLB-121-478, RT-278, CSCH-60-61

137. *Asperugo procumbens*

L.....Ma

Asperugo, del llatí *asper*, aspre. *Procumbens*, per tenir les tiges postrades.

Sinonímia. Denominacions

Cast.: Raspilla.

Descripció botànica

Herba anual, enfiladissa o procumbent, eriçada, aspra, pluricaule, fins a 60 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tija molt ramificada, de branques ajagudes. Fulles enteres o sinuades, obovato-oblongues, cobertes de pèls, aspres. Flors axil.lars, petites, en petits grups o solitàries, blanques o blaves. Calze irregular. Corol.la petita. Aquenis comprimits, rugosos. Floració: febrer-març.

Hàbitat

Vores de camins, herbassars nitròfils, sestadors. *Onopordion acanthii*. Es troba principalment als estatges subalpí i montà (Bolós). del 700 fins als 1.800 m. Citada a Mallorca antigament per Barceló: "camps propers a la porta de Santa Catalina de Palma". Actualment no està inclosa en el catàleg de Pla, Sastre,

Llorens (1992) ni en les Claus de determinació de la Flora Balear (Gil, Llorens, 1999).

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats semblants a *Borago officinalis*.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%.

Cultura popular

Ha estat usada per a tenyir de vermell.

Bibliografia

FM-III-368, FPC-III-191, BC-326

138. *Borago officinalis*

L.....Ma Me Ei

Borago, segons l'Escola de Salerno, del llatí *cor ago*, moure o fer funcionar el cor. *Officinalis*, medicinal. El nom popular en àrab de Siria és *abou* (pare) *rash* (suor). També pot venir del llatí medieval *borragine*, dels noms populars que indiquen la *borra* o pelussa de la planta.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Borratja. Borratxa. Borraina (IBal.). Herba de la tos. Orella d'ós. Pa-i-peixet. Cast.: Borraja. Port.: Borragem. Basc: Murriun. Fra.: Bourrache. Ital.: Borrana. Ale.: Borretsch. Angl.: Borage.

Descripció botànica

Herba anual, hispida, amb pèls aspres, fins a 60 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tija dreta, erecta, fistulosa, ramificada. Fulles ruades, carneses,

amples, les basals en roseta, grans, lanceolades; les caulinars més petites. Flors grosses, blaves, vermellenques, liles o blanques, rotàcies, estrellades, en raïms terminals. Anteres de color porpra o negres. Calze amb els lòbuls iguals. Corol·la de lòbuls ovato-acuminats. Aquenis rugosos. Floració: març-setembre.

Hàbitat

Freqüent a camps, camins, vores de poblacions, terra baixa, herbassars nitròfils. *Silybo-Urticion* (>*Chenopodietalia*). Del nivell de la mar fins a 800 m. També cultivada. Regió mediterrània.

Part utilitzada

La planta sencera: fulles, flors, llavors.

Composició química

Conté sals minerals (nitrat de potassa), antocianòsids, flavonoides, alantoina, resina, àcid silícic, tanins, mucíl·lag, vitamina C, alcaloides. Les llavors contenen oli ric en àcids grassos insaturats, precursors de les prostaglandines (és més rica en aquestes substàncies que *Oenothera biennis*).

Acció farmacològica. Indicacions

S'empra com a sudorífica, emol·lient, expectorant i diurètica, en febres, tos, bronquitis, gripes, reumatisme. L'extracte aquós de la tija i les fulles és molt útil en nefritis agudes acompanyades d'edemes (Leclerc). L'oli de les llavors és útil en la dismenorrea, en dermatitis i per a baixar la xifra de colesterol sanguini (per l'àcid gamma-linolènic).

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Borago indica* s'empra com a pectoral i sudorífic.

En medicina marroquí la planta sencera s'usa com a diurètica. En aplicació local és antinflamatòria. Les fulles tendres en sopes i per al couscous.

En medicina mexicana *Borago officinalis* s'usa en afeccions catarrals, amigdalitis, cucurutxa, asma, tos, bronquitis, micció difícil, úlcera d'estómac, reumatisme.

Fórmules i preparacions

La infusió de les flors al 5%, una tassa després de cada menjada. També la tintura mare, l'extracte aquós i l'extracte fluïde de tiges i fulles. Les fulles en cataplasma i l'oli en ús extern, per dermatitis, llagues, èczemes.

Cultura popular

Els brots tendres s'empren cruus com a ensalada i bullits com a verdura. Les flors fresques són comestibles i es posen per a adornar les ensalades. De les fulles arrebossades amb farina se'n fan els bunyols de borraja. En alguns llocs, la nit de Nadal es fregien les fulles de borraja amb farina i ous i es cobrien de mel.

El carregament de pit
la borraja treu tot seguit

La borraja, emborratxa 170

Si cuneixeu sa borraja
ja sabeu quina flor fa
uns gruen per sa ferratja
i altres se l'han de menjar (Menorca)

Aigua de borraja

Segons conta Gomis (99), a Santa Liestra i Sant Quiles hi havia la creença que s'havien de menjar bunyols de fulles de borraja el 25 de març, dia de la Mare de Déu, per a que les oliveres "s'emprenyassin" (és a dir, que és formés el fruit), i que no anava bé la

collita de les olives de la tardor si aquell dia no es feien els dits bunyols.

Història

Possiblement Dioscòrides no va conèixer la borraja, encara que Mattioli i Laguna creuen que correspon a la buglosa DIOSC IV 130. Les quatre flors cordials de les antigues farmacopees són la borraja, la rosa, la buglosa i la violeta. Una traducció francesa de l'escola salernitana diu així: La bourrache peut dire, et c'est la verité: Je soulage le coeur, j'enfante la gaieté.

CURSACH la recomana "*in melancholia, viscerum ardore, febre ardente, pleuritide, peripneumonia, transpiratione impedita*".

Literatura

El *nepenthes*, medicament mitològic que Homer alaba per a oblidar les penes i calmar la ira, ha estat identificat com a *Inula* (Plini), *Anchusa* (Galè), *Borago* (Plutarc), *Papaver* (Sprengel), *Hyoscyamus* (Adanson), *Cannabis*, sofre i d'altres substàncies. La hipòtesi més versemblant és que el poeta va usar el significat del nom grec *nepentes* ("no més penes") com a expressió al·legòrica.

Cor borraja (sic) e lengua bovina domèstica són bones tostemps, Arm. Vil. II, 159

Ab sengles flors de borraja al mig dels trevols, Inv. Anfós V

Hauras spinachs e bledes e borrajes, Robert Coch 22

Anyívola borraja que xafava ton peu, Verdager Jov.

Bibliografia

FM-III-366, FPC-III-190, HNPC-VI-265, BC-319, PPF-28, JP-57, PMCV-93, FQ-550, JLB-115, VP-117, RT-279, HL-80, MH-119, SCH-317, CHEV-177, CSCH-65, PHMT-209, QSMB-779

139. *Cynoglossum cheirifolium*

L.....Ma Me Ei Ca

Cynoglossum, del grec *cynos*, ca, i *glossa*, llengua. *Cheirifolium*, per les fulles que s'assemblen a *Cheiranthus cheiri*.

Sinonímia. Denominacions

Cynoglossum argenteum.

Cat.: Llapassa. Llapassera (IBal.). Besneula de fulla blanca. Llengua de ca. Maneula. Cast.: Viniebla.

Descripció botànica

Herba biennal, cotonosa, d'un esblanqueït to característic, fins a 40 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges dretes, cotonoses, simples o ramificades a la part superior. Fulles en roseta basal; les fulles caulinars més petites, les superiors sèssils. Flors en raïms curts, vermelles, blaves o violades, segons el moment de maduració. Calze albotomentós. Aquenis amb agullons curts. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Llocs secs, àrids, camins, camps sense cultivar, sestadors de bestiar. *Scolymokentrophyllion* (> *Thero-Brometalia*). Del nivell de la mar fins a 1.000 m.

Part utilitzada

Les fulles i les arrels.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa com *Cynoglossum officinale*.

Bibliografia

FM-III-370, FPC-III-205, HNPC-VI-265, BC-325

140. *Cynoglossum creticum*

Miller.....Ma Me Ei Fo Ca

Creticum, de l'illa de Creta. *Pictum*, per les flors blaves amb les venes violàcies.

Sinonímia. Denominacions

Cynoglossum pictum.

Cat.: Llapassera (IBal.). Berneula. Besneula crètica. Herba de gos. Aferragós. Besneula. Llengua de ca. Llengua d'ovella. Maneula. Cast.: Lengua de perro.

Descripció botànica

Herba biennal, de color verd grisenc, pubescent-tomentosa, fins a 60 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa, marronenca. Tiges fortes, folioses, ramificades. Fulles lanceolades, tomentoses; les basals en roseta. Flors reticulades, color de cel, en raïms terminals paniculoides. Aquenis amb agullons ganxuts, curts, amb petits tubercles. Floració: febrer-juny-octubre.

Hàbitat

Camps, camins, llocs sense conrar, herbassars nitròfils. *Silybo-Urticion*. Del nivell de la mar fins a 800 m. Regió mediterrània.

Part utilitzada

Les fulles i les arrels.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa com *Cynoglossum officinale*.

Cultura popular

Les fulles s'usen en aplicació tòpica com a vulneràries i en dermatosis.

Literatura

"Aleshores jo coneixia totes les plantes i, quan pegava un bac, em posava sobre la ferida un grapadet de fulles de besneula", Carmelina Sánchez-Cutillas,

Matèria de Bretanya -extret de Pellicer, *Costumari Botànic*

Bibliografia

FM-III-372, FPC-III-206, BC-326, JP-87, FQ-548

141. *Cynoglossum officinale*

L..... C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cinoglossa. Avellana torrada. Besneula oficinal. Llapassa. Llapassera. Llengua de ca. Llengua d'ovella. Maneula. Cast.: Cinoglossa. Fra.: Cynoglosse. Ital.: Cinoglossa. Ale.: Hundszunge. Angl.: Dog's tongue.

Descripció botànica

Planta herbàcia bianual, fins a 70 cm. d'alçària. S'assembla a *Cynoglossum creticum*, però amb les fulles basals més grans, la coloració més verda, la corolla vermellosa, la inflorescència sovint sense cap bràctea (Bolós). Flors petites, marronenques. Floració: maig-juliol. En fregar les fulles amollen una forta olor de ratolí.

Hàbitat

Camps, camins, terrenys calcaris, llocs secs, herbassars nitròfils, prop d'establiments humans. *Onopordion acanthii*. De 400 a 2.000 m. Cultivada a pocs indrets de les Illes Balears. Cursach (1791) diu que "*crescit sponte in Insula*" (de Menorca).

Part utilitzada

Les fulles i les arrels.

Composició química

Matèries tàniques, gomes, alantoína, resines, colina, inulina, principis amargs, mucíl·lag, saponines. Les llavors contenen alcaloides pirrolizidínic.

Acció farmacològica. Indicacions

És astringent, útil en diarrees, hemorroides i inflamacions respiratòries i digestives. Per via externa és vulnerària, per a llagues, cremades, flebitis, contusions i ferides.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Cynoglossum lanceolatum* s'empra en aplicació local per úlceres, ferides i fractures; en febres, tossina, disúria, dismenorrea. L'espècie *C. wallichii* en fractures, ferides, inflor d'articulacions.

En medicina marroquí l'arrel de *Cynoglossum officinale* en aplicació local s'usa com a antiinflamatori.

Fórmules i preparacions

La decocció de l'arrel al 5%. Les fulles en aplicació tòpica.

A les antigues farmacopees es troben les píldores opiades de cinoglossa, PILULAE CYNOGLOSSI OPIATAE:

Rp/. Corticis Radicis Cynoglossi pulverati uncias duas,

Extracti Opii aquosi drachmas tres,
Pulveris Croci drachmas quinque,
Castorei drachmas sex.

Misce et cum Syrupi Simplicis drachmis novem fiat massa, aëri ad siccitatem exponenda.

In singulis scrupulis continent Extracti Opii grana duo.

Dosis ad scrupulum unum. (Pharm. Hisp., 4^a ed., 1827, pàg. 167).

Segons Leclerc, el sol mèrit d'aquesta fórmula és que "permet administrar l'opi baix un vocable que no aixequi sospites als malalts".

Cultura popular

Se li varen atribuir antigament virtuts sedants i paralitzants dels nervis, que poden justificar-se pels alcaloides pirrolizidínics, encara que a quantitat elevada poden provocar hepatotoxicitat.

Història

És dubtós que el *kunoglosson* de DIOSCÒRIDES IV 130 pertanyi a *Cynoglossum officinale*, per la descripció que en fa. Diu aquest autor que "les fulles mesclades amb saïm vell de porc curen les mossegades de cans, la tinya i les cremades de foc. La bullidura amb vi molifica el ventrell".

CURSACH la recomana "*in coryza, tussi, haemorrhagia, alvi fluxu; ustione, strumis scrophulis, dysenteria, peripneumonia, diarrhaea, gonorrhoea, affectionibus catarrhalibus &c*".

Bibliografia

FPC-III-206, FQ-547, JLB-176, RT-280, HL-292, MH-421, SCH-39, CSCH-62, PHMT-210, DAKPA-111, DEKHANG-62

142. *Heliotropium europaeum*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Heliotropium, del grec *helios*, sol, i *trepo*, girar, perquè la flor va seguint al sol. *Europaeum*, d'Europa.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Girasol (Me.) Cua d'escorpí. Heliotropi. Herba berruguera. Herba passerella. Herba passerellera. Malgirasol. Mirasol. Passarelles. Cast.: Heliotropo. Port.: Verrucària. Basc: Suharrosto. Fra.: Héliotrope.

Descripció botànica

Herba anual, pubescent, dreta, fins a 40 cm. d'alçària. Arrel flexuosa, prima. Tiges ramificades, peloses. Fulles peciolades, pubescents, ovalades o el·líptiques, aspres, d'un verd blanquinós. Flors geminades, sèssils, en raïms densos escorpioides terminals o de vegades axil·lars, mirant totes al mateix costat, sense bràctees, liles, violàcies o blanques. Fruit glabre o

pubescent, globulós. Floració: juny-octubre.

Hàbitat

Comú a llocs secs, erms, camps conreats, camins, vinyes. *Diplotaxion*. Del nivell de la mar fins a 1.000 m. Regió mediterrània.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Alcaloides pirrolizidínics (que són hepatotòxics i neurotòxics) semblants als de *Cynoglossum officinale*.

Acció farmacològica. Indicacions

S'empra com a febrífuga i emmenagoga. Té una certa acció antitumoral (Kupchan). El seu ús per via interna és delicat. En aplicació externa s'ha usat com a vulnerària i contra els fics i berrugues.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa s'empra *Heliotropium indicum* en inflamacions bronquials, edema pulmonar, refredats.

En medicina filipina *Heliotropium indicum* s'usa com a vulnerari, emmenagog, pectoral, i en malalties de la pell.

En medicina marroquí les fulles s'empren com a tòpic en inflamacions, contusions, abscesos i cremades, i tota casta d'afeccions cutànies en els animals.

En medicina mexicana *Heliotropium angiospermium* s'usa per alteracions digestives, leucorrea, afeccions cutànies, grip, tossina, inflamacions.

Fórmules i preparacions

L'infusió de les fulles al 3%.

Història

DIOSCÒRIDES diu que "produeix la flor semblant a la cua d'escorpí (*skorpiouron*) les fulles s'apliquen còmodament damunt dels dolors de la gota, damunt dels membres desconcertats (desconyuntats) i sobre les inflamacions que surten als caps dels infants (per la calor del sol o siríasis)" DIOSC IV 192.

TEOFRAST diu que l'heliotrop té un temps de floració llarg (VII 3, 1); amb tiges procumbents (8, 1); floreix durant molt de temps (9, 2); és perennifolia (10, 5); la floració s'ajusta al curs dels astres (15, 1).

PLINI XXII, 57 GALE XIX 732

Bibliografia

FM-III-348, FPC-III-164, HNPC-VI-265, BC-326, PMCV-94, FQ-546, JLB-316, RT-281, KAN-466, PHMT-211, QSMB-776

143. *Heliotropium peruvianum*

L..... C

Sinonímia. Denominacions

Heliotropium arborescens.

Cat.: Heliotrop de jardí. Cast.: Heliotropo. Angl.: Heliotrope.

Descripció botànica

Arbust molt flairós. Tiges dretes. Fulles peciolades, pubescentes, ovades-lanceolades, amb nervis prominents. Flors color violeta o blau clar, en cimes corimbiformes esorpioides denses. La flor segueix el curs del sol. Floració: quasi tot l'any.

Hàbitat

Cultivada com a ornamental als jardins.

Part utilitzada

La planta sencera.

Terapèutica comparada

En medicina mexicana *Heliotropium curassavicum* s'usa en disenteria, asma, anèmia. L'espècie *H. fruticosum* en tos, diarrea. L'espècie *H. procumbens* en aplicació local per un "mal puesto" (demanda d'atenció).

En medicina homeopàtica HELIOTROPIUM PERUVIANUM s'usa en determinats tipus d'afonia, dismenorrea, amb símptomes de sensació de pressió i tensió.

Fórmules i preparacions

La tintura de la planta fresca en el moment de la floració.

Bibliografia

FM-III-353, FPC-III-164, BC-327, MH-387, VMLN-819, CLK-I-876

144. *Lithospermum officinale*

L.....Ma

Lithospermum, del grec *lithos*, pedra, i *sperma*, llavor. *Officinale*, medicinal, per éser emprat a la oficina de farmàcia.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba sanguinària. Litosperm. Mill bord. Mill del sol. Mill gruà. Mill gruer. Mill roquer. Te. Cast.: Granos de amor. Port.: Milho do sol. Basc: Artoxehe. Fra.: Grémil officinal. Ale.: Meerhirse. Angl.: Common Gromwell.

Descripció botànica

Herba perenne, pubescent, fins a 1 m. d'alçària. Rizoma subllençós, gruixat. Tiges dretes, cilíndriques, dretes, molt ramificades a la summitat. Fulles alturnes, nombroses, aspres, lluentes, eriçades, agudes, lanceolades. Flors subsèssils, blanques o grogues, en raïms fullosos terminals. Aquenis ovoides, llunts, que semblen de porcelana. Floració: maig-juliol.

Hàbitat

Bosc humit, sòls nitròfils, terrenys calcaris. *Alliarion* (>*Convolvulion sepium*). A Mallorca, a la Serra de Tramuntana i a la Serra de Llevant. Del nivell de la mar fins a 800 m. CURSACH (1791) diu que creix a l'illa de Menorca.

Part utilitzada

La planta sencera; les llavors (*Semini Mili solis*).

Composició química

Matèries grasses, carbonat i silicat càlcis, rutina, quercetina (fruit), materia colorant vermella (escorça de l'arrel), glucòsids, oli fixe, composts polifenòlics (àcid litospèrmic, amb 3 mol.lècules d'àcid cafeic), tanins, flavonoides, mucílags.

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats antiinflamatòries, febrífugues i diurètiques: és útil en inflamacions urinàries i litiasi renal. S'han comprovat efectes antihormonals amb inhibició de la hipòfisi per l'àcid litospèrmic i bloqueig de les hormones gonadotropes, així com inhibició de la glàndula tiroides. En ús tòpic s'empra com a vulnerari en dermatitis, cremades i ferides.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Lithospermum erythrorhizon* s'empra com a febrífug, refrescant, antiinflamatori, laxant. És útil en febres eruptives i com anticonceptiu.

En medicina marroquí l'espècie *Lithospermum callosum* (= *Moltkia ciliata* Maire) s'utilitza com a hemostàtic en aplicació local. És una pastura galactògena pels dromedaris.

En algunes tribus d'indis d'Amèrica del Nord les dones usen *Lithospermum*

rudérale per a provocar-se esterilitat temporal.

Fórmules i preparacions

La infusió, la tintura mare, l'extracte fluide, la pols de les llavors.

Cultura popular

Per la teoria de les signatures i per l'aspecte i conformació de les llavors- de *lithos*, pedra-, és creença popular que aquesta planta destrueix les pedres biliars i renals. També s'usen les llavors per a fer sortir cossos estranys dels ulls: amb la humitat de les llàgrimes es fa un líquid mucilaginos al que s'aferra el cos estrany.

Història

DIOSCÒRIDES diu que "el *lithospermon* s'anomena així per la duresa de la llavor... beguda amb vi blanc (la llavor) té força de rompre la pedra i provocar la orina" DIOSC III 152

PLINI XXVII 98

CURSACH diu que s'usa "*in calculo, urinae suppressione cum irritatione, et calore &c*". Afegeix a més: "*Nullius est momenti in Medicina; femina tamen cum vino pota calculos frangere, urinamque expellere creditur; haec autem opinio ex praejudicio, et signaturis natura est*".

Literatura

Hun altre marçapà ab VIII onces de mill cruer, doc. a. 1409 (Arx. Patriarca de Val.).
Hajats milium solis, en altra manera appellat mill gruer, Anim. caçar 66

Bibliografia

FM-III-353, FPC-III-167, BC-322, FQ-557, JLB-379, VP-328, RT-282, HL-284, SCH-326, CSCH- 62, KAN-468, PHMT-212

145. *Symphytum officinale*

L.....C

Symphytum, del grec *symphyo*, afegir, unir. *Officinale*, medicinal, per ésser emprat a les oficines de farmàcia.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Consolda. Consolda major. Consòlida. Consolva. Matafoc. Orella d'ase. Sempreviu. Símfít. Cast.: Consuelda mayor. Port.: Consolda-maior. Basc: Zoldabedarr. Fra.: Grande Consoude. Ital.: Consolida maggiore. Ale.: Beinwell. Angl.: Comfrey.

Descripció botànica

Planta erecta, poc ramificada, pilosa, pluricaule, fins a 70 cm. d'alçària. Rizoma no tuberós, fibrós, carnós, curt, oblong, fusiforme, ramificat, negrenc. Tija robusta, dreta, netament alada, angulosa. Fulles aspres, les caulinars decurrents, sèssils. Flors pèndules, blanques, grogues o rosades-violàcies. Cimes terminals escorpioides. Corolla tubular amb cinc estams. Fruit en tetraqueni, negrenc, lluent, amb quatre llavors. Floració: maig-juliol.

Hàbitat

Contrades humides, medis nitrificats. Estatge montà. *Convolvulion sepium* (*Arction, Arrhenatheratalia*). Cultivada com a medicinal a pocs indrets de les Illes Balears. Diu CURSACH que "*colitur in Insula*" de Menorca.

Part utilitzada

L'arrel (*Radix Consolidae maioris*) i les fulles.

Composició química

Alantoina, asparagina, fitosterol, tanins, oli essencial, mucílags, inulina, àcid litospèrmic (d'activitat antigonadotròfica), àcid cafeic, àcid clorogènic, àcid rosmarínic, midó, colina,

resina, gomes, alcaloides pirrolizidínics, glucòsids.

Acció farmacològica. Indicacions

És un extraordinari vulnerari, a més d'astringent i demulcent. Estimula la mitosi cel·lular pel seu contingut en alantoína. Per via interna és útil en bronquitis, tos crònica, gastritis, úlcera gastroduodenal, diarrees, colon irritable, hemorràgies. Pot ser emprat en el tractament d'alguns tipus de quistes fol·liculínics i d'endometriosi, per inhibir la secreció d'hormones femenines (LH i FSH). En aplicació externa, en llagues, crulls de mugrons, dermatitis, èczemes, psoriasi, úlceres, ferides. El Dr. Leclerc la recomana també en ginecologia, per la seva triple acció astringent, emol·lient i sedativa. L'ús perllongat de l'arrel per via interna pot produir hepatotoxicitat: no s'han de fer tractaments de més de 4 setmanes seguides per any.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Symphytum officinale* s'empra com a reconstituent i anticancerígen, així com també *S. asperum* de la mateixa manera.

En medicina homeopàtica SYMPHYTUM OFFICINALE és molt útil en ferides de cartílags, globus oculars i periosti -sensitiu i dolorós-, en ferides antigues encara hiperàlgiques, fractures, calcificació deficient.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada. Segons Leclerc, la infusió concentrada al 10% i posterior maceració és la millor forma d'administració. També la tintura mare (per a pomades); la pols de l'arrel seca o l'arrel fresca en aplicació externa.

Cultura popular

Des de molt antic el símfít té reputació de planta vulnerària: els seus noms populars i científic ho testimonien: consolda, l'anglès comfrey (del llatí *confirmare*).

Història

DIOSCÒRIDES parla de "l'altre símfít", (*sumphuton allo*), del *symphytum pectum*: "les arrels... esclafades i begudes són útils als que arranquen sang del pit. En emplastre, solden les ferides i cuites amb carn trocejada la junten i redueixen l'unió" DIOSC IV 11

PLINI XXVI 45, 81, 137; GALE XII 154

CURSACH (1791) la recomana "*in dysenteria, haematuria, haemopthisi, stranguria, diarrhaea, ulcere, vulnere, paralyisi, pthisi, sanguinis sputo; tussi, cephalalgia, uberis fissuris &c*".

Literatura

Dar-li-n'as d'aquella aygua a beure ab rovells d'ous e ab gíngebre e consolda maior e girofle, MS Klag. segle XIV, 11.

Preneu de la consolda qui és bona per a les trencadures, Anim. caçar, 26 vº.

Prenets plantatge, consolda maior, cleda, argila vermella, Flos medic. 160 vº.

La consòlida mayor se fa en llochets humits y té les virtuts de la Buglosa en unir les plagues, Agustí Secr. 34.

Bibliografia

FPC-III-186, PMCV-95, FQ-548, JLB-197, VP-169, RT-285, HL-119, MH-215, SCH-59, CHEV-136, CSCH-64, VMLN-1563, CLK-III-1340, KAN-468

146. *Symphytum tuberosum*

L. subsp. *tuberosum*.....Ma Me

Tuberosum, pel rizoma tuberós.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Consolda menor. Consolda petita.
Cast.: Símfíto menor.

Descripció botànica

Herba vivaç, unicaule o pluricaule, fins a 60 cm. d'alçària. Rizoma tuberós, carnós. Tiges poc ramificades, primes, dretes. Fulles aspres, piloses, ovato-lanceolades, les superiors decurrents, sèssils; les inferiors peciolades, petites. Flors pèndules. Cimes escorpiodes terminals, en raïms geminats, curts, de color blanc groguenc o groc cremós. Aquenis tuberculosos. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Contrades mediterrànies humides. Sol eutròfic. *Alno-Padion* (>*Fagetalia* >*Populion albae*). A Mallorca, només a la Serra de Tramuntana, als voltants de Lluc.

Part utilitzada

L'arrel i les fulles.

Composició química

Semblant a l'anterior.

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats semblants a *Symphytum officinale*.

Bibliografia

FM-III-363, FPC-III-187, HNPC-VI-266, FQ-550, JLB-197, MH-216

BRASSICACEAE

80 27 33.7%

147. *Arabidopsis thaliana*

(L.) Heynh.....Ma Me

Sinonímia. Denominacions

Arabis thaliana. *Sisymbrium thaliana*. *Stenophragma thaliana*.

Cat.: Arabidopsis. Cast.: Arabidopsis.

Descripció botànica

Herba anual, pilosa a la part inferior, glabra a la superior, fins a 30 cm. d'alçària. Tiges dretes, primes, simples ramoses. Fulles dentades o enteres, les basals en roseta; les caulinars sèssils. Flors petites, blanques, en raïm. Silíques ascendents, linears. Llavors uniseriades, grogues, llises. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Llocs arenosos. Pradells terofítics. *Thero-Airion*, *Helianthemion guttati* (>*Thero-Brachypodion*). Del nivell de la mar fins a 1.400 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Conté vitamina C.

Acció farmacològica. Indicacions

Ha estat emprada com a antiescorbútica (Garnier).

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Arabidopsis himalaica* s'usa en indigestió i intoxicació per carn.

Cultura popular

Les fulles tendres es mengen en ensalada.

Bibliografia

FM-II-274, FPC-II-38, DAWA-1-66

148. *Biscutella auriculata*

L. subsp. *auriculata* .....Ma Ei

Biscutella, per les silícules en forma de platets. *Auriculata*, en forma d'orella.

Sinonímia. Denominacions

Biscutella balearica. *B. cambessedessii*. *B. elicronensis*. *Iondraba sulfurea*.

Cat.: Aumoll. Herba de les llunetes. Llunetes de sembrat. Cast.: Hierba de los anteojos.

Descripció botànica

Herba anual, ramificada, pilosa, fins a 40 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges dretes, híspides, ramoses. Fulles oblongues, sèssils, les basals en roseta; les caulinars oblongues o lanceolades, auriculades, dentades o enteres. Inflorescència simple o en panícula. Flors grans, grogues. Silícules peludes o glabres, ben aparents, de més d'1 cm. Llavors ovals, comprimides, reticulades. Floració: març-juny.

Hàbitat

Comarques eixutes. Camps de cereals. *Secalium mediterraneum*. Del nivell de la mar fins a 500 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta diurètica.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FM-II-257, FPC-II-143, HNPC-VI-56-182, BC-39, FQ-255

149. *Brassica napus*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Nap. Colza. Cast.: Nabo. Basc: Arbi. Fra.: Navet. Ale.: Raps. Angl.: Rape.

Descripció botànica

Planta anual (o biennial), robusta, fins a 1 m. d'alçària. Arrel gruixada, axonomorfa, napiforme. Fulles no carneses, glabres o poc piloses, glauques, les superiors amplexicaules. Flors grogues, en llarg raïm dens. Síliques torulosa, dehiscent, no articulada. Floració variable segons l'època de la sembra.

Hàbitat

Rarament subespontània. *Ruderali-Secalieta*. Cultivat als horts com a llegum oleaginosa i farratge pel bestiar. Amb la llavor de *Brassica napus* subsp. *oleifera* es fa l'oli de colza i margarines.

Part utilitzada

L'arrel i les fulles.

Composició química

L'arrel conté substàncies de reserva. Les llavors contenen glucòsid (gluconapina), oli essencial, oli gras (40%), àcid erúic (que pot afectar al miocardi-Rauber, 1974). Les fulles contenen ferro, calci, fosfor, vit.B.

Acció farmacològica. Indicacions

L'oli de llavors de nap és emprat per a les aftes (llagues) de la boca, en tocs, diverses vegades al dia. L'arrel s'usa en alimentació humana i del ramat.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Brassica juncea* s'empra en refredats.

En medicina filipina *Brassica juncea* s'usen les fulles com a aliment, les llavors per a fer mostassa, en aplicació externa com a contrairritant.

En medicina marroquí les llavors en pols amb mel s'empren per a augmentar el metabolisme. Les arrels com a llegum en el couscous. Les fulles per a fer salses.

En medicina mexicana *Brassica campestris* s'usa en molèsties digestives, asma, reuma. L'espècie *Brassica eruca* en problemes estomacals, ferides, cops, calambres, úlceres.

En medicina homeopàtica es coneixen els efectes de la patogenèsia de BRASSICA NAPUS per l'abús d'aquesta planta a Irlanda durant les fams del segle XIX: edemes, alteracions escorbútiques, timpanisme abdominal, erupcions, caiguda de les ungles, gangrena. Pot ser útil en determinades patologies similars a les que pot produir per ingesta excessiva (*similia similibus curentur*).

Cultura popular

Alcover-Moll (DCVB-VII), Gomis (1891) i Parés (1999) anoten les següents dites i refranys:

Pelat com un nap

Nap de neu!

Com ara plouen naps

No val un nap torrat

Vi batejat no val un nap

Tant se me'n dóna naps com cols

Quan no és per naps, és per cols

Tant m'estimo naps com cols 180

Ara per naps, ara per cols

Tant se me'n donen naps com xirivies

Naps i cols,
xirivies i fesols

El pagès naps ha de napejar

Nap gelat

val més arrancat

Bon nap n'havem arrancat!

Naps i cols
bona menja i costa poc

Naps i cols i cols i naps
escudella de soldat

Naps i cols, olla de pobre

Naps i cols, res hi ha millor 190

Si li diuen naps, respon cols

Cols i naps sempre van plegats

Raves i naps, ben separats

Naps i cols, ventre, si en vols;
cols i naps, ventre, ja ho saps

Alabeu-vos, cols,
que hi ha naps a l'olla

Cada cosa al seu temps,
com naps i cols a l'Advent

Els naps a l'Advent
i "el demás" al seu temps

Per l'Advent,
naps i cols a trencadent

Cada cosa en son temps,
i els naps en Advents

Mai no es sap si és gros el nap 200
fins que ha descobert el cap

Tots als naps
i ell a la carn

Per un nap
no es deixa de cuinar

Per un nap
l'olla no es deixa de cuinar

Per un nap
no es fa mal cuinat

Qui bons naps vol
els sembra per juliol

Si vols bons naps
pel juliol sembrats

El bon nap
per sant Jaume ha d'ésser sembrat

El bon nap
per sant Jaume ha d'ésser nat

El bon nap
a l'agost deu ésser nat

El bon nap   210
per sant Llorenç ha d'ésser nat

Pastanaga i nap
matrimoni ben casat

Pastanaga i nap
sembra'ls aviat

Per si no ho saps
res millor que l'ànec amb naps

Mala cara fan les rates
mala cara fan els gats
mala cara fan els frares
a la casa on cuinen naps

Amb cargols, figues i naps
aigua no beguis sinó vi,
tant fins que
cargols, figues i naps vegis nedant

De les cireres als naps tot va en gran;
dels naps a les cireres tot són penes

A Aleixar, naps i fesols

A Montserrat, col i nap,
i a Monistrol, nap i col

A Vacarisses mengen gruixes
a Monistrol nap i col

Les noies de Monistrol, nap i col, 220
totes van a Montserrat, col i nap

Escudella de Cadaqués, naps i cols i no
res més

La carn d'olla de Cadaqués
naps i cols i no res més

Naps de Bianya, cols de Ridaura
i dones d'Olot no fan prova enlloc

A Campmany es fan els naps
a Peralada carabasses
i a Vilabertran pebrots
albergínies i tomàquets

Història

CURSACH (1791) diu del nap: "*Odor rapae, amara, subaromatica; incidens, diuretica, depurans, antiscorbutica, nutriens, attenuans, detergens, alexipharmaca, indigesta &c*".

Literatura

Certificam-vos que d'espínachs e de naps e de cols e de brotons... se dóna de totes aquestes coses lo XI, doc. a. 1373 (Hist. Poll. I, 237). Perque la salssa, per als naps mustius hi vells, vella deu ser axí com ells, Somni J. Joan 1370. Y em recorda que quan jo era un nap..., Mercè Bellam, 8.

L'agenolles als peus del confessor, ignocent y nap com és encara, Oller Rur. Urb. 42.

Entrem a dinar a Ca'n Justench; vull que aprovi un cubert de nap... Després de molt de cabilar, pogué deduhir que un nap a Barcelona eren cinch pessetes a Mallorca, Oliver Obres, v, 218.

Bibliografia

FM-II-231, FPC-II-43, HNPC-VI-178-179, BC-30, PPF-68, RT-128, MH-570, SCH-91, CSCH-321, CLK-I-305, PHMT-214, DAKPA-78, DEKHANG-28, QSMB-332

150. *Brassica oleracea*

subsp. *oleracea* C

subsp. *robertiana* (Gay) Rouy & Fouc...Ma

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Col. (var. *capitata*). Col arrossada o de Milà (var. *sabauda*). Col flori. Col-i-flor. Brocol. Bròquil. Pinya (var. *botrytis*). Col de Brusel.les. Col borratxona (var. *gemmifera* i *bullata*). Col-rave (var. *gongyloides*). Col silvestre (subsp. *robertiana*). Col bajana, verda o gegant (var. *acephala*). Per a més noms populars de les varietats de col, veure el DCVB. Cast.: Col. Port.: Couve. Basc: Txakurraza. Fra.: Chou. Ale.: Kohl. Angl.: Cabbage.

Hàbitat

Totes les varietats deriven de la planta silvestre *Brassica sylvestris*. La subsp. *robertiana* i les races silvestres, en indrets marítims rocallosos. *Pimpinello-Gouffeion* (> *Phagnalo-Cheilanthion*). La subsp. *oleracea* cultivada arreu com a comestible, amb nombroses varietats. Subespontània a medis nitrificats i sòls humits. Al coll de l'arrel de *Brassica oleracea* var. *capitata* (col), es poden produir deformacions o cecidis esfèrics turgescents (llotges o gal.les), de la grandària d'un pèsol, per la picada de l'insecte coleòpter *Centhorrhynchus pleurostigma*, durant els mesos de juny a novembre.

Part utilitzada

La planta sencera: brots axil.lars, fulles, tubercles, inflorescències, segons les varietats, per a l'alimentació humana i com a farratgera (var. *gongyloides*). El suc de les fulles.

Composició química

Mucíl·lacs, inositol, àcid glucurònic, glucosinolats, sofre, àcid fosfòric, iode, ferro, vitamines (A, complexe B, C, K, E, U). Les llavors contenen oli (amb àcids linoleic, oleic i erúdic) i essència.

Acció farmacològica. Indicacions

Per via interna té una acció protectora i regeneradora de l'epiteli i augmenta la resistència capil.lar: úlcera gastroduodenal, gastritis, alteracions del fetge. També en bronquitis, dèficits vitamínics, com a laxant i contra els cucs intestinals. El Dr. Leclerc recomana la "cura brassicàcia" com a adjuvant del tractament en cirrosi i nefritis: absorció quotidiana de 400 g de col, una meitat crua, l'altra cuita. En aplicació externa el suc de les fulles és vulneràri, útil en ferides, llagues, èczems i dermatitis.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Brassica oleracea* és emprada com a digestiva, cardiotònica, febrífuga, i s'utilitza en dermatosis, tos, alteracions urinàries i hematològiques, i en retenció d'orina. La planta *B. juncea* en cataplasmes per la pell, i en ús intern en disenteria. La planta *B. alba* en ús extern per dermatosis, i en ús intern és "una de les millors medicines per l'esplenomegàlia", a més d'afrodisiac i emmenagog.

En medicina xinesa la varietat *acephala* i la varietat *botrytis* s'usen com a substàncies antibiòtiques. La varietat *capitata* s'usa en la hipersomnia.

En medicina filipina *Brassica oleracea* s'usa com a aliment, pectoral, diurètic, laxant, antihelmíntic.

En medicina mexicana *Brassica oleracea* s'usa en afeccions catarrals, asma, ronquera, inflamacions oculars, còlics, mal de cap.

Fórmules i preparacions

El suc de la planta fresca, la tintura mare, cataplasmes de fulles. La cocció destrueix les vitamines: millor consumir-la crua o en suc. Pot provocar aerofàgia.

Cultura popular

SECRETS PER A FER COLS PER LO HIVERN, PASCUA, Y TEMPS DE VAREMAS. Si voleu menjar Cols en lo hivern, se sembran en lo juny en Lluna vella, apres que haura fet lo ple, fent-los bon goret, ab molt fems, be podrits y reposats, hase de regar sovint, trasplatalas a mig Agost, fins a mig Setebre, apres al cap de tres setmanes collarles ab fems i terra...Agustí Secr 23
QUI PARLE CON SE TALLA CARNSALADA. Si vols tallar carnsalada, se vol tallar axí: que la conna sia vers aquel qui la talla. E si la talla ha obs de carabasses o de cols, vol-se tallar prim e manuda; e a tot altro menjar, tallades amples, SENT SOVI, 40

Els tres menjars que anirien més cars si no se'n trobessin són:
alls, cols i moltó

No valer un tronxo de col

Mirau, "donya" col!

És el qui remena les cols

A un pagès, deu-li cols

Entre col i col, tomàtecs 230

Sempre cols, amarguen

La col, per a qualsevol

Cada dia cols, amarga el brou

Col, per què no t'has cuit?
Perquè no m'has remenat

Les cols s'han de sentir bullir
de l'hort o de la plaça estant

Olla de cols vol poca aigua

Alabau-vos cols,
que hi ha naps a l'olla

Qui menja les cols del rei
al cap de cent anys les paga

Cols sense oli
no valen un dimoni

A Àgueda, Bali, 240
cols sense oli

All, cargol i col
el cargol pica l'all i l'all pica la col

Aquí cols plantava l'avi
aquí cols planto jo, savi

El món ha estat, és i serà, i tal com l'hem trobat l'hem de deixar, i tal com veiem fem: si cols aquí plantaven, cols aquí plantem

Encara que estiga ací
a Vinarós planto ceba
a Benicarló col
i a Penyíscola la bleada

Juny, juliol i agost,
ni dones, ni cols, ni most

El mes de maig i mes de juny,
mes d'agost i juliol,
ni col, ni peix, ni cargol

Pel juliol
ni dona ni col

Juny i juliol
ni col ni cargol

La bona col
ha de ser feta pel juliol

Si vols una bona col 250
planta-la pel juliol

Col i dona
tot l'any és bona

Quan fa calor,
ni dona, ni col, ni sermó

Cada col en es seu tronxo

Qui vol la col, vol els brots

Sa col bullida acurça sa vida

Cols que tinguis d'amanir
deixa-les bullir

Cols i fesols, ventre si en vols

Una lavativa i una mica de xarop de col
i fins demà, si Déu vol

Any de colada
any de gavellada

A la col i al capellà 260
com més se'n treu, més n'hi ha

Cols i naps,
ventre, ja ho saps;
cols i fesols,
ventre, si en vols

Cols i naps,
Josep, ja ho saps;
trumpfes i cols,
Josep, si en vols

Tant si en vols com si no en vols
menjaràs cols i fesols

Apa, company:
vós a les cols, i jo a la carn

Cols amb oli, cols amb oli,
són més dures que el dimoni

A qui no vol cols, dos plats

Trumpfes i cols i què dimoni vols!

La carn d'olla d'en Lau
trumpfes, cols i marramau

Col fa llet a cas veïnat

Sa col xorca fa llet an els vesins 270

Col i carabassa, tota la casa en passa

Història

Segons la mitologia grega, la col va nèixer de la transpiració de Zeus.

TEOFRAST anomena a la col una "llegum arbòria, per tenir la fesomia d'un arbre; perjudica la vinya, i Andòcides (metge d'Alexandre), va usar la col contra el vi per a expulsar l'embriaguesa, ja que la vinya refusa també la forta olor de la col (sic); la planta silvestre té les tiges més redons i suaus que la cultivada; aquesta té la inserció de la fulla ampla, I 4; IV 16, 6; VII 6 1-2. Cató el vell ja deia que els romans pogueren passar sense metges durant molt segles debut a l'us de la col: una dita semblant també és referida a la salvia. També els romans usaven la col com antídote contra l'alcohol.

DIOSCÒRIDES l'anomena *krambe emeros*, i diu que "menjada és útil als que tenen la vista curta i als que els hi tremolen les extremitats... si es pren al final de les menjades, atura els mals del vi i de l'embriaguesa... els brots tendres... provoquen l'orina; les fulles són bones contra les inflors i curen el foc de sant Antoni... mesclades amb sal, tenen força d'extirpar els carbuncles i de confirmar els cabells caducs..." DIOSC II 111

PLINI XX 84 ss, GALE XII 42

CURSACH (1791) diu que "*brassica acidulata in diaeta navali eximia deprehensa est in scorbuto...e brassicae capitibus fermentatis spiritus ardens elicitur; eadem capita incisa in dolio sponté, et brevi fermentescunt, fermentatione acida, quae dicitur Saverkraut Germanicorum*".

Literatura

Evast no hac en què reebés les cols que hom li volia donar, Llull Blanq. 14

E feyts en guisa que una col no tocassen ne res no talassen les nostres gents, Muntaner Cròn., c. 141

Axí seran bones les cols que's són regadas ab la canal de fust, com les que's són regades ab la d'argent, Sermons SVF. I, 257

Ni menys té sabor sens oli la col, Proc. olives 435

Bibliografia

FM-II-230, FPC-II-44, HNPC-VI-426, BC-29, PMCV-96, FQ-256, JLB-189, VP-110, RT-128, HL-279, CHEV-178, CSCH-323, DASH-344,478, GOGTE-589,705,736, KAN-288

151. *Brassica rapa*

L. subsp. *sylvestris* (L.). Janchen.....C

Sinonímia. Denominacions

Brassica campestris.

Cat.: Nap-i-col (del llatí *napocaule*, arrel cònica o en forma de nap). Nap boal.

Nap de bou. Nap rodó. Cast.: Naba. Fra.: Rave. Ital.: Rapa. Ale.: Weisse Rübe.

Angl.: Turnip.

Descripció botànica

Herba anual o biennal. Arrel carnosa, grossa, fusiforme o globulosa. Base de la tija amb nombroses fulles. Fulles superiors glabres; les inferiors pinnatipartides. Flors grogues. Fruit en síliqua torulosa. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Cultivada. Rarament subespontània. *Ruderali-Secalieta*.

Part utilitzada

L'arrel i els brots ("grelós").

Composició química

Glucòsid i oli essencial.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Brassica campestris* s'empra com a estimulant digestiu.

En medicina tibetana *Brassica rapa* s'usa en tota casta d'intoxicacions i com a tònic.

Cultura popular

S'usa com a verdura i com a planta farratgera.

Història

CURSACH la recomana "*in apthis, asthmate, calculo, colica, otalgia, pernixionibus, stranguria, tussi, tumoribus, pustulis, odontalgia, raucedine &c.*".

Bibliografia

FPC-II-43, HNPC-VI-178-404-407, SCH-92, CSCH-322, DASH-478, DAKPA-78, DEKHANG-28

152. *Cakile maritima*

Scop. subsp. *maritima*...Ma Me Ei Fo Ca

Cakile, nom en àrab de la planta. *Maritima*, per fer-se als arenals marítims.

Sinonímia. Denominacions

Bunias cakile. Isatis aegyptia. Eruca marina.

Cat.: Rave de mar. Ravenissa de mar. Cast.: Oruga marítima. Port.: Eruca-marítima. Angl.: Sea-Rocket.

Descripció botànica

Herba anual o biennal, glaucescent, verda, glabra, ramificada, fins a 50 cm.

d'alçària. Arrel profunda, axonomorfa. Tija ramosa, flexuosa. Fulles sinuoses, carneses, suculentas, més o menys dentades o pinnatipartides. Raïms corimbiformes, llargs, clars. Flors flairoses, rosa, blanques o liles. Síliqua coriàcia, biarticulada, amb dos articles indehiscent. Llavors oblongues. Floració: gener-juny, i quasi tot l'any.

Hàbitat

Arenal marítims, platges pedregoses, llocs halonitròfils. *Glaucio-Cakilion* (> *Ammophilion*). Del nivell de la mar fins a 100 m.

Part utilitzada

Les rames joves.

Composició química

Vitamina C, principis coents, sals minerals.

Acció farmacològica. Indicacions

Per la vitamina que conté, s'ha usat contra l'escorbut. També en "alteracions limfàtiques i escrofuloses" (Grieve).

Fórmules i preparacions

El suc endolcit de les rames joves.

Cultura popular

Els brots tendres es mengen en ensalada.

Bibliografia

FM-II-244, FPC-II-116, HNPC-VI-178, BC-43, PMCV-96, FQ-259, MH-681

153. *Capsella bursa-pastoris*

(L.) Medicus.....Ma Me Ei Ca

Capsella, caixeta o bossa, per la forma del fruit o silícula. *Bursa-pastoris*, perquè els pastors duïen el sarró semblant a aquest fruit.

Sinonímia. Denominacions

Thlaspi bursa-pastoris.

Cat.: Bossa de pastor. Fas de formiga. Herba del carboner. Pa i formatge. Pala de formiga. Taleca de pastor (IBal.). Bosses de pastor. Formatget. Herba del passerell. Herba del pastorell. Herba del pastoret. Misèria. Sarronets. Sarronets de pastor. Cast.: Zurrón de pastor. Port.: Bôlsa-de-pastor. Basc: Txorrontela. Fra.: Bourse à berger. Ital.: Borsacchina. Ale.: Gänsekresse. Angl.: Shepherd's purse.

Descripció botànica

Herba anual o biennal, pubescent, fins a 50 cm. d'alçària. Arrel prima, axonomorfa. Tiges dretes o ascendents, simples o ramoses. Fulles caulinars sèssils, auriculades; les radicals en roseta. Flors en raïms terminals, corimbiformes a la floració. Flors petites, blanques. Silícula dehiscent, no articulada, triangular, aplatada. Llavors oblongues, petites. Planta polimorfa. Floració: febrer-abril, i quasi tot l'any.

Hàbitat

Vores de camins, camps, femers, horts, herbassars ruderals subnitròfils. *Ruderali-Secalieta*. Subcosmopolita.

Part utilitzada

La planta sencera (*Herba Bursae pastoris*).

Composició química

Saponòsids, alcaloides (ergocristina, bursina, iohimbina), tanins, flavonoides, pèptids, vitamina C, amines (histamina, colina, tiramina), àcid fumàric, oli essencial sulfurat, sals potàssiques.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica, astringent i antihemorràgica, útil en diarrees, menstruacions massa

abundants, hemorràgies de tota casta (orina, estomac, genitals, bronquis). També és vasoconstrictora, hipertensora i diurètica. En augmentar la diuresi, provoca un efecte hipotensor. Per via externa és antisèptica, vulnerària i hemostàtica, útil en llagues, ferides i dermatitis. En experimentació animal l'extracte de la planta inhibeix el creixement dels tumors sòlids d'Ehrlich (Kuroda, 1976). Leclerc l'aconsella especialment en la pubertad i la menopausa; en l'hemofília, en fibromes.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Capsella bursa-pastoris* s'utilitza en malalties de les arteries, venes i nervis; també en edemes, malalties cròniques pulmonars, alteracions renals, i per a aturar el vòmit i com a antitussigen i antihemorràgic.

En medicina xinesa *Capsella bursa-pastoris* s'empra en el tractament del xarampió i de la tuberculosi pulmonar, a més d'antihemorràgic.

En medicina homeopàtica THLASPI BURSA PASTORIS s'usa en alteracions que cursen amb hemorràgies, àcid úric, albuminúria durant l'embaràs, neuralgies cròniques, fibromes.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5% de la planta fresca; l'extracte fluïde, el xarop, la tintura mare. La planta seca no té activitat terapèutica. Vi de Capsella (Leclerc): 180 g de la planta fresca en un litre de vi blanc, macerat durant 8 dies i colat: una cullerada sopera cada hora fins a aturar l'hemorràgia.

Cultura popular

Quan les gallines mengen molta taleca de pastor, s'observa que en pondre els ous són d'un color més fosc i de tast més fort.

Història

DIOSCÒRIDES l'anomena thlaspi i diu que "beguda, fa sortir la sang, romp els apostemes que varen madurar dins del cos , provoca la menstruació i mata la criatura del ventre" DIOSC II 145.

PLINI XXVII 139 GALE XI 886

CURSACH l'aconsella "*in haemorrhogia, fluxu alvi; haemorrhoidibus, menstruis copiosis; urinis excessivis; fluore albo; diabete, haemopthisi, cefalalgia, odontalgia, diarrhaeis, dysenteriis, evacuationibus uterinis; gonorrhoeis, febribus intermittibus; sanguinis minctione &c*".

Durant el darrer conflicte mundial, com que en les guerres es consumeixen quantitats fabuloses d'antihemorràgiques, i en la impossibilitat d'obtenir l'hidrastis del Canadà, els alemanys se serviren de la humil planta europea *taleca de pastor*, que si bé no és tan activa com l'hidrastis, pot substituir-la augmentant-se les dosis, PALAU 87

Bibliografia

FM-II-258, FPC-II-150, HNPC-VI-182, BC-40, PPF-87, PMCV-97, FQ-260, JLB-114, VP-115, RT-128, HL-127, MH-738, SCH-118, CHEV-181, VMLN-1598, CLK-III-1416, CSCH-314, DAKPA-256, DEKHANG-36, DAWA-1-96, KAN-289

154. *Cardaria draba*

(L.). Desv....Ma Me Ei Fo Ca

Cardaria, del grec *cardia*, cor, per la forma de la silícula. *Draba*, pel gust acríforme com el gènere *Draba*.

Sinonímia. Denominacions

Lepidium draba.

Cat.: Bàbol. Babols. Capellans. Frares. Palitra. Papol. Pàpola. Papoles. Pelitre. Cast.: Draba. Port.: Erva-forme. Angl.: Hoary Pepperwort.

Descripció botànica

Herba perenne, peluda, multicaule, fins a 60 cm. d'alçària. Rizoma amb estolons subterranis. Tiges floríferes dretes,

ramoses a la part superior. Fulles ovato-oblongues, les radicals peciolades; les caulinars superiors sèssils, auriculades. Flors blanques, flairoses, nombroses, en panícula corimbiforme. Silícula no alada, glabra, indehiscent. Floració: març-juny.

Hàbitat

Camps cultivats, dunes, llocs pedregosos i mollericosos. *Chenopodietalia* (> *Thero-Brometalia*). Del nivell de la mar fins a 1.000 m.

Part utilitzada

Les fulles i les llavors.

Composició química

Essència sulfurada, vitamina C.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta diurètica, digestiva i antiescorbútica.

Cultura popular

Es pot menjar la planta tendra en ensalada. Les llavors poden utilitzar-se com a condiment.

Història

DIOSCÒRIDES diu que s'usen les llavors com a condiment en lloc de pebrebò, DIOSC II 146

PLINI XXVII 49; 73

Bibliografia

FM-II-254, FPC-II-120, BC-42, FQ-272

155. *Cheiranthus cheiri*

L.....C

Cheiranthus, nom compost del grec *anthos*, flor, i *cheiri*, de l'àrab *alkeiri*.

Sinonímia. Denominacions

Erysimum cheiri.

Cat.: Violer groc. Cast.: Alhelí amarillo. Port.: Goivo. Basc: Txidarr. Fra.: Giroflée de murailles. Ale.: Goldlack. Angl.: Wallflower.

Descripció botànica

Planta sufruticosa a la base, fins a 70 cm. d'alçària. Tiges folioses, erectes. Fulles enteres, ovals, agudes, alternes, de color verd clar. Flors brunes, taronges o grogues, molt oloroses. Síliques comprimides, tetragonals. Floració: març-juny.

Hàbitat

Cultivada com a ornamental. De vegades subespontània a parets i antigues murades. Abans es cultivava en monestirs i ermites. *Parietario-Centranthion*. Del nivell de la mar fins a 700 m.

Part utilitzada

Les flors, les fulles i les llavors.

Composició química

Oli essencial, alcaloides, glucòsid sulfurat, heteròsids cardiotònics.

Acció farmacològica. Indicacions

És tòxic a dosis altes. És un medicament cardiotònic: el seu ús ha d'estar reservat exclusivament als metges. Té efectes diurètics. S'ha citat un efecte contra els virus de la poliomielitis i de l'herpes (Amorós, 1997).

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Cheiranthus younghusbandii* s'usa en febre pulmonar, tossina, hemoptisis i diverses febres.

En medicina homeopàtica CHEIRANTHUS CHEIRI és d'ús especial en problemes de sordera relacionats amb la sortida dels queixals del seny.

Fórmules i preparacions

El vi de violer groc, "per provocar l'orina i reforçar el cor" (Leclerc), es prepara amb 100 g. de flors macerades durant 7 dies en un litre de vi blanc.

Cultura popular

S'usa en medicina popular pels seus efectes diurètics. En els antics festivals es duïen les flors de violer groc en les mans. L'oli té una flaire molt agradable en estar diluït.

Història

DIOSCÒRIDES diu que "les flors seques i cuites serveixen contra la inflamació de lamare i provoquen la menstruació...begudes amb vi les llavors, o posades dins la natura amb mel, fan venir la menstruació...les arrels aplicades amb vinagre, minven les inflamacions de la melsa i serveixen pel dolor de gota " DIOSC III 132

PLINI XXI 27, 131. GALE XII 58. ISIDOR XVII 9, 19

CURSACH la recomana "*in apoplexia, dolore, dysenteria, humoribus coagulatis; obstructionibus, mensibus suppressis; partu difficili, distocia &c*"

Literatura

Aquí vérets violers, blaves, grogues e vermeyles, Turmeda Diuis. 6

De violers i molses en llitera, Canigó III

Bibliografia

FM-II-279, FPC-II-80, HNPC-VI-176, BC-32, FQ-263, JLB-42, RT-129, HL-350, MH-842, SCH-93, CHEV-185, CLK-I-462, CSCH-320, DAKPA-262

156. *Coronopus didymus*

(L.) Sm.....Ma Me Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Lepidium didymum. Senebiera didyma. S. pinnatifida.

Cat.: Cervina menuda. Cast.: Mastuerzo de Indias.

Descripció botànica

Herba biennal, glabra, postrada, estesa, fins a 50 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges nombroses, ramoses, ascendents o postrades. Fulles peciolades, pinnatipartides. Flors molt petites, blanques, en raïms laterals o terminals. Silícules dídimes, amb valves caduques. Llavors reticulades, grogues. Floració: març-juny.

Hàbitat

Sols humits. *Polygonion avicularis* (> *Hordeion*). Del nivell de la mar fins a 200 m. Originària d'Amèrica del Sud. Naturalitzada a Europa. Subcosmopolita.

Part utilitzada

Les fulles i les flors.

Composició química

Conté vitamina C.

Acció farmacològica. Indicacions

Té activitat diurètica. La planta fresca, menjada en amanida, és antiescorbútica.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5% com a diurètica, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FM-II-253, FPC-II-130, FQ-272

157. *Coronopus squamatus*

(Forsk.) Ascherson....Ma Me Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Coronopus procumbens. Lepidium squamatum. Senebiera coronopus.

Cat.: Cervellina. Herba de sang (IBal.).
Banya de cervo. Cervina. Cornicelis.
Cast: Mastuerzo silvestre.

Descripció botànica

Herba anual o biennial, pluricaule, glabra, procumbent, fins a 30 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges ramoses, esteses. Fulles pinnatipartides, les basals en roseta. Flors blanques en curts raïms densos laterals i terminals. Silícules reniformes. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Zones arenoses del litoral. Camins. *Sclerochloetum durae* (> *Polygonion avicularis*). Del nivell de la mar fins a 300 m. Subcosmopolita.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Conté vitamina C.

Acció farmacològica. Indicacions

Com l'anterior.

Bibliografia

FM-II-253, FPC-II-129, PPF-37

158. *Descurainia sophia*

(L.) Webb ex Prantl.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Sisymbrium sophia.

Cat.: Herba de la saviesa. Herba de Santa Sofia. Herba de la sapiència. Sofia. Cast.: Hierba de la sabiduría. Port.: erva-sofia. Fra.: Herbe de la sagesse.

Descripció botànica

Herba anual o biennial, pubescent, erecta, de color verd cendra, fins a 80 cm. d'alçària. Tija dreta, ramosa, molt foliosa. Fulles molt dividides, en lacínies

linears. Flors petites, grogues. Raïms fructífers allargats. Síliques nodoses, corbades. Llavors vermelloses. Floració: abril-setembre.

Hàbitat

Camps, camins, indrets ruderals, solars abandonats, femers. *Onopordion acanthii* (> *Sisymbrium officinalis* > *Ruderali-Secalieta*).

Part utilitzada

La planta sencera, les llavors.

Composició química

Conté vitamina C, oli volàtil sulfurat.

Acció farmacològica. Indicacions

És antiescorbútica, astringent i vulnerària, a més de febrífuga i antihelmíntica (Barceló). S'ha usat en diarrees.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Descurainia sophia* s'empra en infors i en malalties ginecològiques.

Fórmules i preparacions

L'infús al 5% és vulnerari. Per via interna és útil en inflamacions pulmonars. Les llavors s'empren contra els oxiürs. El suc de la planta, amb igual quantitat de mel o vinagre, és útil en tos crònica i afonia.

Història

Antigament les fulles en aplicació externa eren usades pels cirurgians per a cloure les llagues i ferides: és la *Sophia chirurgorum*.

Literatura

Vera scolana de eternal sophia, Peccador Remut 25 (ap. Aguiló Dicc.).

Santa Sufia donà major almoyna en edificar la esgleya de Contastinoble que l'emperador, Llull Blanq. 58, 12.

Atrobaren hun canó de na Sofia fornera, Codi Çagarriga 138.

Més plahent fon mealla de Sofia que'l temple d'or del gran rey Salomó, Trobes V. Maria 125.

Bibliografia

FM-II-278, FPC-II-36, HNPC-VI-179, BC-34, PPF-56, FQ-278, MH-570, DEKHANG-67

159. *Diplotaxis tenuifolia*

(L.) DC. .... Me

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ravenissa tenuifòlia. Cast.: Jaramago silvestre. Fra.: Diplotaxe.

Descripció botànica

Planta erecta, glaucescent, poc ericada o amb pèls simples a la base, pluricaule, fètida. Tija foliosa. Fulles no auriculades, pinnatífides, peciolades. Flors oloroses. Síliques toruloses.

Hàbitat

Camps i vores de camins. *Hordeetum leporini* (> *Hordeion*). Del nivell de la mar fins a 100 m.

Part utilitzada

La planta sencera, les llavors.

Composició química

Vitamina C, essència amb butilè, sulfur d'al.lil i diplotaxil.lè.

Acció farmacològica. Indicacions

És diurètica, antiescorbútica i pectoral. Matthioli (segle XVI) diu que "cuita, i afegint sucre, és singular per la tos dels infants" (citad de Leclerc).

Terapèutica comparada

En medicina marroquí diverses espècies de *Diplotaxis* (*D. tenuisiliqua*, *D.*

catholica, *D. harra*, *D. ollivieri*) són emprades per via interna per a augmentar el metabolisme, i en aplicació externa com a rubefacient. Les fulles fresques en contusions i per a fer salses. Els grans com a espícies. Les pastures d'aquestes plantes són preuades pel bestiar, però la seva ingesta excessiva pot produir intoxicacions mortals..

Fórmules i preparacions

El xarop (3 cullerades/dia), l'alcoholatur (50 gotes, t.i.d. en infusió pectoral).

Cultura popular

Amb la farina de les llavors es fa una espècie de mostassa, que serveix de condiment.

Història

Alguns autors diuen que Dioscòrides considera aquesta planta com a diurètica.

Bibliografia

FPC-II-58, HL-254, PHMT-217

160. *Eruca sativa*

Miller subsp. *longirostris*. Ma Me? Ei Fo subsp. *sativa*.....C

Eruca, del llatí urere, *cremar*; per les llavors de gust coent. *Sativa*, del llatí *sativus*, que es sembra o planta i cultiva.

Sinonímia. Denominacions

Eruca vesicaria. *Brassica eruca*. *B.vesicaria*.

Cat.: Card oruga. Ruca. Ruca pudenta. Ruqueta. Cast.: Jaramago. Port.: Eruca. Basc: Bekarki. Fra.: Roquette. Ital.: Ruchetta. Angl.: Dame's Rocket.

Descripció botànica

Herba anual, erecta, polimorfa, fins a 70 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tija dreta, ramificada, glabra. Fulles basals en roseta; les superiors sèssils. Flors grosses, grogues, blaves o blanques, amb venes violades, en raïms nus, no corimbiformes. Síliqüa erecta, dehiscent, oblonga. Llavors biseriades. Floració: febrer-juny.

Hàbitat

Comarques eixutes, camps de cultiu, sòls àrids, nitrificats. *Ruderali-Secalietae*. Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les fulles i les llavors.

Composició química

Oli essencial, essència sulfurada.

Acció farmacològica. Indicacions

És diurètica, antiinflamatòria i antiescorbútica. Per via externa és rubefacient.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí els grans són vermífugs i afrodisíacs. Les fulles són comestibles, crues o cuites, i serveixen per a fer salses i les llavors per a espiciar el menjar. Són bona pastura pel bestiar, però dóna una forta olor a la llet.

Fórmules i preparacions

El decuit de les fulles al 5%, com a antiinflamatori. El suc de la planta fresca, com a antiescorbútic. És vomitiu si es pren en excés.

Cultura popular

Amb les llavors es fa una espècie de mostassa: "... a la Ibèria occidental la llavor és utilitzada pels seus habitants en lloc de mostassa" DIOSC II 129. Per menjar en ensalada, s'ha de collir abans

de la floració. Per a ús medicinal, durant la floració.

QUI PARLA CON SE FFA HORUGUA.-Si vols ffer horugua, primerament ralla-le e piqua-la ffort, e axeta-la ab bon vinagre, e ffé'n pasta dura. E cogua bé e escalda-le VIII vegades ab aygua bulent; e cada vegada pica-la ffortment. S és massa dura, pots-himetre vinagre, e pica-ho; e quant serà bé piquat, exeta-ho; e pots-ho axetar en lo morter matex. E cada veguada ne gita la aygua. E puys destrempa-la ab vinagre per sabor, e ab espícies, pebre, gingebre, clavels, canyella; e mit-hi mel ho arop, ho sucre a hom deliquat. E mit-la per gresals. E dóna-la ab porc ffresc ho ab pex sellat, Sent Soví 163

Història

DIOSCÒRIDES l'anomena *euzomon*, i diu: "*menjada crua en gran quantitat la ruca estimula a la luxúria...provoca l'orina, serveix a la digestió*" DIOSC II 129.

TEOFRAST diu que la ruca té l'arrel carnosa; s'ha de sembrar en el mes de juliol; germina en tres dies; una casta de raves té les fulles semblants a la ruca; es poden conservar les llavors; la fulla de l'estramoni és com la de la ruca, però més gran...TEOFRAST I 6, 6; VII 1, 2-3; 2, 8; 4. 1-2; 5, 5; IX 11, 6.

PLINI XIX 123, 154; XX 125; GALE VI 639; ISIDOR XVII 10, 21

Per les virtuts suposadament afrodisíacues, no es podia tenir en els horts dels monestirs: *non convenit monachis ut in hortis erucam alant*.

Literatura

Ruques: Ruqua, pro illa erba: Eruca, Esteve Eleg. q 5 v°

Lo morritort, la ruca, la sanguinària, Agustí Secr. 77

Bibliografia

FM-II-238, FPC-II-62, HNPC-VI-176, BC-28, PPF-80, PMCV-97, FQ-267, HL-182, MH-681, PHMT-218

161. *Lepidium latifolium*

L.....S S

Lepidium, per la silícula en forma d'escama. *Latifolium*, per la fulla ampla.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Coclearia. Herba de mal de queixal. Herba queixalera (IBal.). Herba arenera. Herba de la fluixor. Herba de la fluxió. Morritort bord. Morritort de fulla ampla. Morritort salvatge. Piperotis. Cast.: Mastuerzo mayor. Port.: Erva pimenteira. Basc: Buminka. Fra.: Moutarde des anglais. Ital.: Peverella.

Descripció botànica

Herba perenne, glabra, de forta olor, fins a 1 m. d'alçària. Rizoma estolonífer, gruixat. Tiges robustes, dretes, ramoses. Fulles coriàcies, les caulinars lanceolades, enteres; les inferiors ovades, grans, asserrades. Flors nombroses, petites, blanques, en panícula foliosa piramidal. Silícules orbiculars, molt petites. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Cultivada en els horts. Naturalitzada en herbassars humits. *Silybo-Urticion*, *Agropyro-Rumicion* (>*Plantaginetalia majoris* > *Ruderali-Secalietae*). Subspontània. Del nivell de la mar fins a 1.000 m.

Part utilitzada

Les fulles i les llavors.

Composició química

Essència sulfurada, mirosina.

Acció farmacològica. Indicacions

És antiescorbútica, antiinflamatòria, aperitiva i diurètica. En ús extern, la

cataplasma de les fulles és emprada popularment com a derivatiu, pels dolors de mal de queixal i de ciàtica. Per l'essència sulfurada amb bencilglucosinolat que conté, pot produir un efecte antitiroideu, inductor de boci.

Terapèutica comparada

La planta *Lepidium iberis*, que no es troba a les Illes Balears, s'empra també en aplicació externa com a antineuràlgic en la ciàtica.

En medicina tibetana *Lepidium latifolium* s'empra per a drenar excessiva acumulació de líquid en l'espai intersticial de la regió toràcica, inflor d'articulacions. L'espècie *L. apetalum*, en edema, inflor d'articulacions, reumatisme, pèrdua excessiva de sang, fractures.

En medicina xinesa *Lepidium apetalum* s'usa en problemes asmàtics.

En medicina mexicana *Lepidium virginicum* s'usa en alteracions intestinals, afeccions catarrals, asma, tos, cremades, úlceres, reuma, com a diurètic, vermífug, antiescorbútic i desintoxicant.

En medicina homeopàtica LEPIDIUM BONARIENSE pot tenir utilitat en determinades afeccions que cursen amb alteracions cardíques i reumatisme, amb dolors lancinants.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, l'extracte fluïde, la tintura, i en aplicació externa.

Cultura popular

Era cultivada antigament com a medicinal i alimentícia, per a menjar en ensalada i com a condiment.

Història

Comenta Dioscòrides que "les fulles tenen virtut corrossiva i aguda, i

esclafades i aplicades...són remei eficaç contra la ciàtica... Exterminen també les infeccions de la pell. Es creu que l'arrel penjada del coll cura el mal de les dents" DIOSC II 165.

CURSACH la qualifica d'"aromàtica, pungens, piperata", i la recomana "in scorbuto, viis urinae suppressis; transpiratione impedita; colluvie pituitosa primarum viarum &c", encara que en el seu temps (1791) diu que "nullius est usus".

Bibliografia

FM-II-250, FPC-II-124, BC-42, FQ-269, VP-288, VMLN-1022, CLK-II-270, CSCH-310, DAKPA-21, DEKHANG-106, DAWA-1-210, DAWA-2-71, KAN-290

162. *Lepidium sativum*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Morritort. Morritort ver. Morretort. Morrissà. Enciamet de caputxí. Cast.: Mastuerzo. Port.: Agriao-mouro. Basc: Buminka. Fra.: Cresson alénois. Ale.: Gartenkresse. Angl.: Wild pepper grass.

Descripció botànica

Planta anual o biennal, erecta, glauca, glabrescent, ramificada, de forta olor característica, fins a 60 cm. d'alçària. Fulles enteres, les superiors linears; les inferiors pinnatisectes. Flors petites, de color rosa o blanques, en raïms llatgs terminals. Silícula ovalada, curta, alada. Floració: maig-juliol.

Hàbitat

Cultivada als horts. Subespontània. *Chenopodietalia*.

Part utilitzada

Les fulles i les llavors.

Composició química

Glicòsids sulfurats (gluconasturtiina o glucotropaelòsid), essència de mostassa, vitamina C.

Acció farmacològica. Indicacions

Font i Quer l'indica com un excel·lent antiescorbútic, menjat en ensalada. També té propietats aperitives, tòniques, estimulants, digestives i diurètiques. Les llavors poden utilitzar-se en aplicació externa local en sinapismes (per a inflamacions osteoarticulars, miàlgies, contractures musculars) i com a condiment.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Lepidium sativum* en ús local és emprat pel dolors articulars, i en ús intern com a diurètic, afrodisiac, galactogog, emmenagog i en la gota. Les llavors de la planta *L. iberis* en ús extern per inflamacions de la pell i en ús intern com a afrodisiac.

En medicina xinesa *Lepidium sativum* s'ha comprovat que millora la circulació coronària i augmenta l'amplitud de les contraccions cardíques i la tensió arterial en experimentació animal.

En medicina marroquí els grans de *Lepidium sativum* són considerats una panacea: tos, asma, tuberculosi, afeccions pulmonars, refredats, raquitisme, impotència, esterilitat, sífilis; i com a tònic, expectorants, carminatius i galactògens. Per activar les contraccions del part, i en ús extern com a cataplasmes revulsius en abscessos i foruncles. La planta sencera en ensalada i per a fer salses.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, la infusió, l'extracte fluide, la tintura, la planta fresca en ensalada.

Cultura popular

El nom de morritort prové del fet de que en menjar la planta, pel tast coent, fa girar el nas o el morro: *nasturtium*, del llatí *nasus tortus*. El morritort d'aigua són els créixens, *Rorippa nasturtium-aquaticum*, antigament *Nasturtium officinale*. És comestible en ensalada. Es diu popularment que el morritort és bo per a "rentar la sang".

QUI PARLA CON SE FFA FFREXOLS: Si vols ffer frexols, se ffa axí: Prin sàlvia e menta e ysop e sagurida e ruda e jurvert e ffanol e moritort e celiandre e comí tendre e matafalugua e altres bones erbes, de cascuna segons què.t serà semblant; e piqua-les totes encemps ffort he règeu. Puys ages fferina blanqua bé pessada, e destrempe'n les erbes ab aygua, e fé'n resolés SENT SOVI, 169 (segons Rudolph Grewe, les "altres bones erbes" de la cuina citades al llibre del Sent Soví són l'alfàbrega, la farigola i el moraduix).

Història

TEOFRAST diu que el morritort té l'olor molt penetrant, que s'ha de sembrar després del solstici d'estiu, en el primer període de sembra, i que està cinc dies a germinar TEOFRAST I 12, 1; VII 1, 2-3

PLINI XIX 155; XX 127 GALE XII 11 ISIDOR XVII 10, 17

CURSACH diu que s'empra "*in achore, asthmate, calculo, hernia, hydrope, scorbuto, affectionibus soporosis; variolis &c*".

Literatura

Ab gingebre e consolda major e girofle e moritort, MS Klag. segle XIV, 11.

Altra capça ab dos almuts de morritort, doc. a. 1409 (Arx. Patriarca de Val.).

Trobí violes / en lo meu hort / e morritort / doncell ab malva, Spill 2291.

Bibliografia

FPC-II-126, FQ-268, JLB-406, VP-314, RT-133, SCH-81, CHEV-225, CSCH-309, PHMT-220, GOGTE-606,632

163. *Lobularia maritima*

(L.) Desv. var. *argentata*

Palau...Ca *?

var. *maritima*...Ma Me Ei Fo Ca?

Sinonímia. Denominacions

Alyssum maritimum. *Clypeola maritima*.

Koniga maritima.

Cat.: Barba blanca. Caps blancs. Herba blanca. Herba gafarronera. Herba pixanera. Herba terrera. Miramar. Murrissà. Murrissà bord. Pixanera. Salivetes del Bon Jesús. Sempre-en-flor. Terrera. Xuclamel. Cast.: Mastuerzo marítimo. Port.: Escudinha. Angl.: Sweet Alison.

Descripció botànica

Planta perenne, multicaule, argentada, sedosa, lignificada a la base, fins a 40 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges ramoses, estriades, ascendents. Fulles alternes, linears-lanceolades, tomentoses. Flors blanques o un poc rosades, amb olor a mel (*xuclamel*), en raïms corimbiformes, llargs, fullosos a la base, hemisfèrics, petits, terminals. Silícules suborbiculars. Llavors ovals. Floració: novembre-juliol, i quasi tot l'any.

Hàbitat

Litoral marítim, arenals, solars abandonats, camps de secà, medis subnitròfils, costers eixuts, vores de camins, paratges pedregosos. *Bromo-Oryzopsis* (> *Hordeion*). Del nivell de la mar fins a 300 m. Hi ha races de jardí.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica. És útil també en la litiasi renal.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí és emprada com a febrífuga.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Història

Conta Teixidor (*Flora Farmacèutica*, 1871, p.1081) que les sumitats florides han estat emprades per a la gonorrea. No sabem quina planta és l'*alysson* de Dioscòrides: Font i Quer (1960) la desconeix (III XCIX); Gunther (1934) l'identifica com *Alyssum clypeatum* (III 105); García Valdés (1998) creu que és *Biscutella* sp. o *Fibigia clipeata* (III 91).

Bibliografia

FM-II-264, FPC-II-165, HNPC-VI-181, BC-37, PMCV-98, FQ-252, PHMT-213

164. *Raphanus raphanistrum*

subs. *landra*.....Ma Me Ei Fo Ca

subs. *raphanistrum*....Ma Me Ei Ca

Raphanus, en grec *raphanis*, arrel.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ravenissa blanca (IBal.). Citró. Erviana. Rafanistre. Raveguissa. Ravenissa. Ravenissia. Cast.: Rábano silvestre. Port.: Saramago. Basc: Kantari-belarr. Fra.: Radis ravenelle. Ale.: Acker-Rettich. Angl.: Wild Radish.

Descripció botànica

Herba anual o perenne, ramificada, erecta, fins a 80 cm d'alcària. Arrel axonomorfa, prima. Tiges dretes,

flexuoses, ramoses, híspides. Fulles superiors dentades, lanceolades; les inferiors lirades. Flors grandetes, blanques o grogues, amb venes violeta, laxes, en raïms fluixos. Sílquies uniloculars, indehiscents, esponjoses, allargades. Bajoques amb seccions globuloses, en loment, que dispersa les llavors en fragmentar-se per les constriccions. Llavors ovoides, negres o brunes. Floració: abril-juny, i quasi tot l'any. La subsp. *landra*, més petita, amb bec de la síliqua més llarg i segments de les fulles basals més separats.

Hàbitat

Terres cultivades: molt comú. Terrenys àcids. *Secalietalia*. Del nivell de la mar fins als 500 m. La subsp. *landra*, en vegetació ruderal. *Secalium mediterraneum* (>*Ruderali-Secalietea*).

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Les llavors contenen oli gras, mirosina, glucòsid sulfurat.

Acció farmacològica. Indicacions

Estimulant, per a fer sinapismes.

Terapèutica comparada

En medicina mexicana *Raphanus raphanistrum* s'usa per cops interns.

Història

En altre temps es va pensar que la malaltia dita "rafània" (malaltia convulsiva, dolorosa de les extremitats) era produïda per aquesta planta: en realitat era l'ergotisme o foc de Sant Antoni, de la banya del sègol (*Claviceps purpurea*). Linneu va escriure que les llavors de *Raphanus raphanistrum* mesclades amb la farina de blat, amb la

que es fa el pa, produeixen alteracions convulsives i espasmòdiques. D'altres autors constaten que la planta és innocua.

Literatura

Entre blets mústics i ravenisses seques, Ruyra Parada 76.

Bibliografia

FM-II-240, FPC-II-64, HNPC-VI-176, BC-26, FQ-275, MH-667, SCH-95

165. *Raphanus sativus*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Rave. Ravec. Ravenera. Ravera (var. *niger*). Ravenet (var. *radicula*). Cast.: rábano. Port.: Rábao. Basc: Arrapa. Fra.: Radis. Ital.: Radice, rabanelo. Ale.: Rettich. Angl.: Black radish.

Descripció botànica

La var. *niger*: planta anual o biennal, híspida, fins a 50 cm. d'alçària. Arrel napiforme, amb l'eix central engruixit, epidermis vermella, tuberosa. Fulles superiors dentades; les inferiors pinnatisectes. Pètals violacis o blancs. Fruit poc estrangulat, en síliqüa indehiscent. La var. *radicula*: arrel blanca o rosada, carnosa, petita.

Hàbitat

Cultivada   arreu.   Rarament
subespontani.

Part utilitzada

L'arrel o tubercle hipocotilar, les fulles tendres.

Composició química

Heteròsid sofrat, vitamina B, C i P, enzimes, antocianòsids, sals minerals: sogre, magnesi, iode. Les llavors

contenen oli essencial sulfurat i glucòsid.

Acció farmacològica. Indicacions

Aperitiu, diurètic, antiescorbútic, estimulant, colagog, laxant. És útil contra l'àcid úric i el mal de pedra (Palau). El suc ha estat emprat en el tractament de la colelitiasi i com a preventiu de càlculs biliars (Grieve). També contra la tos, les afeccions del fetge i els reumatismes articulars (Schauenberg). L'oli essencial és antibacterià. En ús tòpic, en forma de sinapisme, com a rubefaent, en èczemes, inflamacions articulars, mialgies. El rave i el ravenet estan indicats a la dieta de pacients amb insuficiència hepàtica, i contraindicats en alteracions tiroidees, úlcera gastroduodenal i gastritis.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Raphanus sativus* és usat com a carminatiu, i és útil en disnea, alteracions de la gola i rinitis crònica.

En medicina tibetana *Raphanus sativus* és utilitzat per a millorar la calor digestiva, tumoracions, malalties cròniques, disnea, úlceres, infeccions oculars, restrenyiment, refredats, infeccions, reumatisme, edemes, filariasi.

En medicina xinesa s'empra l'arrel de *Raphanus sativus* com a diurètic, en edemes i bronquitis, litiasi renal i amenorrea.

En medicina filipina *Raphanus sativus* s'usa com a aliment, diurètic, laxant

En medicina marroquí és considerada digestiva, carminativa i antisèptica intestinal. La pols dels grans en icterícia neonatal.

En medicina mexicana *Raphanus sativus* s'usa en anèmia, problemes de micció, alteracions respiratòries, càlculs biliars.

En medicina homeopàtica RAPHANUS SATIVUS produeix dolor i punxades a nivell de fetge i melsa, amb augment de bilis i saliva, distensió abdominal després d'operació, estrenyiment, entre d'altres símptomes. Una de les patogenèsies fou feta pel Dr. Curie.

Fórmules i preparacions

L'arrel fresca, les fulles, el suc de l'arrel, la tintura mare, el nebulitzat.

Cultura popular

Lo Rave, diuen los metges, que no es bo per la salut, pero si en continent que haureu menjat lo Rave menjau alguna simeta de Isop, Frigola, ò de orenga, ò sis menja juntament ab All, es molt bo per la salut del home, Agustí Secr. 27

Les fulles es mengen en ensalada i les arrels pelades, tallades i remullades en aigua com a aperitiu.

És verd i no és julivert
és groc i no és safrà
és vermell i no és grana
és pelut i no és llana

Pel gener, el rave és buit i no val res

Bo seria el rave,
si es païa tot sol

Bo seria el rave
si es molia a si mateix

Al vell, rave o carbassa amb ell

Dret com un rave

Tibat com un rave de llavor

Estirat com un rave de diner

Créixer per avall, 280
com els raves

El rave fa coratge

Si tens raves i porcs
ja tens de tot i bo

Any de raves, any de salut

Prendre el rave per les fulles

Cosa de pa i raves

No estic per raves

Donar un rave

Agafar es ràvec

Raves fregits!

Més coent que un rave 290

Més gelat que un rave

Què, ni què rave!

Història

DIOSCÒRIDES diu que "*el rave aguditza tots els sentits. Menjat cuit, serveix a la tos antiga i als humors gruixats del pit...menjat o begut, ajuda als que s'ofeguen per haver menjat alguns fongs malèfics, i provoca la menstruació...*"
DIOOSC II 104

TEOFRAST I 2, 7; PLINI XIX 83, GALE XII 111, ISIDOR XVII 10, 10.

CURSACH la recomana "*in asthmate, convulsione, ischuria, raucedine, urina suppressa; calculo, scorbuto, morbis viarum urinarium &c*".

Literatura

Donam an Saydo cequier per lavor d'espínachs e de juyvert e de ràvens, doc. a. 1309 (BSAL, VIII, 270).

Les rayls de les quals usam comunament són aquestes: porres, cebes, ayls e ràvens, Arn. Vil. II, 163

Aytambé hi val such de rave, Micer Johan 411
Oli de decocció de cebes o de rave gaylesch...
ajuden molt a les orelles malaltes, Tres. Pobr.
25

Per confegir lo rave gualsch, pendreu lo rave
gualsch e reu-lo e feu-lo net bé ab aygua,
Confits 110

Preneu ràuens e donau-ne al cauall, Dieç
Menesc. II, 37

Què profecies, ni què raves fregits!, Ruyra
Parada 125

Forquillant d'aquí, pessigant d'allà..., ara que
cogombres, ara que ravanets, Pons Auca 141

Bibliografia

FM-II-242, FPC-II-64, HNPC-VI-19-177, BC-26,
PMCV-99, FQ-276, JLB-, VP-387, HL-180, MH-
667, SCH-95, CHEV-258, CSCH-326, VMLN-1371,
CLK-III-957, DASH-347, GOGTE-699, DAKPA-
231, DEKHANG-155, KAN-290, PHMT-223,
QSMB-336

166. *Rorippa nasturtium-aquaticum*

.....Ma Me Ei

Nasturtium, del llatí *nasitortium* (*nasus*
i *tortus*), tòrcer el nas. *Aquaticum*, per
créixer en llocs humits.

Sinonímia. Denominacions

Nasturtium officinale. *Sisymbrium*
nasturtium-aquaticum.

Cat.: Créixens. Créixems. Créixecs
(IBal.). Glinxa. Gréixols. Morritort
d'aigua. Cast.: Berros. Port.: Agriao.
Basc: Zarra. Fra.: Cresson. Ital.:
Crescione. Ale.: Wasserkresse. Angl.:
Watercress.

Descripció botànica

Herba perenne, glabra, de gust coent,
flaire característica aromàtica, fins a 50
cm. d'alçària. Rizoma prim, horitzontal,
amb arrels adventícies. Tiges flexuoses,
gruixades, ramoses, fistuloses. Fulles
compostes, pinnatisectes, carnosetes,
radicants a la base, amb 2 orelles;
erectes a la part superior; glabres,

peciolades. Flors blanques en raïms
corimbiformes terminals. Síliques
linears. Llavors reticulades, brunes.
Floració: abril-juliol, tardor.

Hàbitat

Síquies, fonts, basses, llocs humits.
Glycerio-Sparganion. Del nivell de la
mar fins a 1400 m.

Cultivat en els horts.

Part utilitzada

Les sumitats aèries (*Herba Nasturtii*).

Composició química

Heteròsid sofrat, oli essencial, vitamines
A, B2, C, D, E i P; iode, ferro, sodi,
manganès, sals potàssiques, enzimes,
carotens. El feniletilsevenol dóna el tast
coent, irrita la pell i té propietats
insecticides.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètic, antiescorbútic, estimulant,
aperitiu, febrífug i expectorant. En
aplicació tòpica és vulnerari, per llagues
i ferides; útil en dermatitis i estimulant
del creixement dels cabells. En
experimentació animal, l'extracte de
créixens té un efecte restrictiu sobre el
creixement del càncer experimental
(Binet).

Terapèutica comparada

En medicina filipina s'usa com a
antiescorbútic.

En medicina marroquí és considerada
com a tònic.

En medicina mexicana *Rorippa*
nasturtium-aquaticum s'usa en
alteracions renals, hepàtiques i biliars,
en anèmia, escorbut, diabetis, com a
diurètic i estimulant.

En medicina homeopàtica NASTURTIUM
AQUATICUM s'empra en escorbut i
restrenyiment.

Fórmules i preparacions

El suc de la planta fresca, la infusió al 5%, l'extracte fluïde. Segons Palau, "el suc de la planta picada i espremuda dins una tela, és depuratiu de la sang i antiescorbútic, prenent-ne de tres a cinc cullerades al dia". Leclerc l'aconsella en bronquitis crònics, per a millorar l'expectoració muco-purulenta. Amb les espècies de *Rorippa*, *Lactuca*, *Fumaria* i *Cichorium* es fa el suc d'herbes depuratives.

Cultura popular

Es mengen cuïts com a verdura, amb arròs i llegums; tendres i crus en ensalada. S'han de rentar bé, segons els lloc on s'hagin agafat. El consum excessiu pot provocar irritació intestinal i urinària. Tampoc és aconsellable menjar els créixens florits. No s'han de confondre amb els créixens bords, gallassa o creixenera, l'apiàcia o umbel.lifera *Apium nodiflorum* (*Helosciadium nodiflorum*), que és verinosa. El mot créixens prové del llatí *crescere*, pel seu desenvolupament ràpid. Els que van a cercar créixems es diuen *creixemaires*.

Si acàs no pots orinar
els créixens t'han de curar

Història

DIOSCÒRIDES diu que aquesta herba, anomenada en grec *sisymbrión*, "calenta, mou la orina i es sol menjar crua. Treu les taques de la cara i les produïdes pel sol, si es té posada tota la nit i es treu al matí següent" DIOSC II 127

PLINI XIX 172; XX 247; GALE XII 124

CURSACH (1791) l'aconsella "in *obstipatione, polypo, scorbuto, phthisi,*

febribus comatosis; arthritide, atonia, debilitate viscerum; obstructionibus, morbis cutaneis; cynanche, ulceribus oris; leucophlegmatia &c". Els créixens foren usats altre temps per a tractar la tuberculosi: "*Succus quotidie potari praescibitur in phthisi, et scirrhis viscerum*".

Literatura

Aristòfanes ja fa referència a problemes de dolors de les vies urinàries per l'abús de créixens (citats de Leclerc). Xenofont l'aconsellava com a estimulant.

Preneu una herba que's fa en les síquies qui és tal com los créixens, Dieç Menesc. II, 37.

Créixens herba és calda, Cauliach Coll., ll. 7. 1^a, c. 8.

Los créixems vorejan un manso regueró, Vilanova Obres, IV, 211.

L'aigua... caient dins una conca entapissada de créixens i falsies, Ruyra Parada 68.

16 d'abril.- Vaig al mas. La tarda és una mica més clara. Als recs se sent un rajolí d'aigua. En els bassals hi deu haver créixens i herbes aquàtiques, que ara són tan fines, en ensalada. Els espàrrecs de marge ja passen. Estan a punt de sortir, a plaça, els pèsols i les faves. Les pastanagues són dolces. Els espinacs tenen una tendresa extraordinària. Les bledes gairebé no ho semblen. Els enciams es fonen a la boca. Ara és el moment de menjar herbes. A la primavera, la botànica té una cosa angèlica, celestial, Josep Pla, *El quadern gris*, Un dietari, J. Pellicer, *Costumari Botànic*.

Bibliografia

FM-II-272, FPC-II-104, HNPC-VI-180, BC-35, PPF-41, JP-145, PMCV-99, FQ-273, JLB-106, VP-109, RT-134, HL-179, MH-845, SCH-69, CHEV-237, CSCH-315, PHMT-222

167. *Sinapis alba*

L.subsp. *alba* Briq.....Ma

subsp. *dissecta* (Lag.) Bonnier...Ma Ei

Sinapis, del grec *sinapi*, mostassa. *Alba*, blanca.

Sinonímia. Denominacions

Brassica alba.

Cat.: Mostassa blanca. Mostalla blanca. Mostàsia. Mostarda. Senabre. Cast.: Mostaza blanca. Port.: Mostarda-branca. Basc: Urdunputxa. Fra.: Moutarde blanche. Ital.: Senape. Ale.: Weisser Senf. Angl.: White mustard.

Descripció botànica

Herba anual, glabrescent o peluda, erecta, fins a 80 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa, prima. Tija ramosa o simple, dreta. Fulles grans, alternes, peciolades, pinnatisectes o pinnatipartides, dentades les superiors. Flors de color groc pàl·lid, en raïms corimbiformes a l'antesi. Síliques aplanades, oblongues, glabres o peludes. Llavors reticulades. Floració: març-juny.

Hàbitat

Camps cultivats. Herbassars ruderals. *Secalietalia* (>*Ruderali-Secalietea*). Del nivell de la mar fins a 200 m. Subcosmopolita. Cultivada antigament. La subsp. *dissecta* és més rara: sobretot als camps de lli.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Glucòsid, oli, mucíl·lag, enzimes, composts sofrats (sinigròsid), proteïnes. El sinigròsid per hidròlisi llibera glucosa i isotiocianat d'alil, substància volàtil, llacrimògena i d'olor coenta que és l'essència de mostassa. Conté a més sinapina, que dona el tast amarg a les llavors.

Acció farmacològica. Indicacions

La mostassa és tòxica a dosis altes per via interna: pot provocar

gastroenteritis, vòmits, diarrea, convulsions, avortament, parada cardíaca. És digestiva estomacal en poca quantitat (fins a un màxim de 10 grams al dia-Palau); en major proporció és vomitiva i laxant. El seu ús intern és desaconsellable en medicina casolana. En aplicació tòpica, la farina de mostassa aplicada entre els mitjons i la pell evita el fred dels peus (Bianor).

Terapèutica comparada

La mostassa negra, *Sinapis nigra*, que no es troba a les Illes Balears, és emprada en sinapismes per afeccions pulmonars i reumàtiques, i per via interna en alteracions digestives.

La planta *Sinapis juncea* és originària de l'Índia i es cultiva arreu. S'usa com *S. nigra* i *S. alba*.

En medicina xinesa *Sinapis alba* s'usa en asma i té utilitat com a rubefaent.

En medicina filipina *Sinapis juncea* s'empra com a contrairritant.

En medicina marroquí s'empren les llavors de *Sinapis alba* com a rubefacient i laxant. La pols dels grans en oli d'oliva en el tractament de l'esterilitat femenina.

En medicina homeopàtica SINAPIS ALBA té els símptomes de la gola molt marcats, amb sensació de pressió, cremor i obstrucció de l'esòfag. El remei SINAPIS NIGRA pot tenir utilitat en determinats tipus de febre del fenc, coriza, faringitis. Produeix equimosis generalitzades.

Fórmules i preparacions

La decocció al 10%, per a fer sinapismes en aplicació externa, per l'acció rubefaent i revulsiva. També l'essència i el liniment. La infusió de les llavors, glopejada, en inflamacions de la gargamella. Els sinapismes són tractaments derivatius amb efecte calmant: cataplasmes de farina de llavors de mostassa (100 grams de

farina per litre d'aigua teba, no superior a 45°C), aplicats durant 10 minuts (més temps pot provocar ampolles i ulceració), per tal de produir una vasodilatació local de la pell de la zona. S'empren en neuralgies, contusions, inflamacions articulars, contractures musculars, afeccions respiratòries. De vegades es mescla la farina de mostassa (1/4) amb farina de llinassa (3/4) per a que no sigui tan irritant.

Cultura popular

La planta sencera s'empra com a farratgera, per a donar a menjar als animals.

Lo gra de la Mostalla picat un poc, y posat sota la llengua, val contra la parilicia de la llengua, y contra tot genero de prilicia, posantla sobre lo lloch ab un saquet ple de Mostalla, que primer haya bullit ab vi. La pols posada al nas fa estornudar, y purga lo cervell de la superfluytat. La decoctio de la Mostalla, aquieta lo dolor de las dents venint de fredor, y beguda romp la pedra, y fa venir la mesada à la dona. Lo oli de Mostalla, es excelentissim per untar la gota siatica, y debilitat de nervis, Agustí SECRETS 35

Pujar la mostassa al nas: irritar-se.

Metre mostalla per julivert

En la cuina casolana com a condiment. La mostassera és la salsera per a tenir la mostassa.

PER A FER MOSTALLA: Per a fer Mostalla, convé netejar be la sement de la Mostalla, y esclafaula, y apres rentaula ab aygua freda, deixantla una nit ab la aygua, apres rentarla, y quant la haureu rentada y premuda ab la ma, la posareu en un morter, y la picareu ab vinagre fortissim, apres colau y passaula, Agustí SECRETS 134

QUI PARLA QUINA CARN MENGE HOM EN MOSTAYA: Sabut és que carn ffresqua de vaca e de porch ffresch en olla menya hom ab mostaya; he si hes en ast, ab arugua, SENT SOVI 20

QUI PARLA CON SE FFA MOSTAYA NOSTRADA: Si vols ffer mostaya nostrada, se ffa en aquesta manera: Primerament tu la pendràs, e piqua-la com a pólvora, ho la mols en molí. E escalda-la II ho III vaguades, e puy destrempa-la ab brou

fret. E met-hi mel ho sucre. E si la vols ffer ffrensassa, destrempa-la ab vinagre. E pots hi metre arop, SENT SOVI 162

Història

TEOFRAST diu que la mostassa s'ha de sembrar en el mes de juliol, que germina en cinc dies; les llavors estàn tancades en beines i són vigoroses TEOFRAST VII 1, 2-3; 3, 2; 5, 5

Diu DIOSCÒRIDES que "*mesclat el suc amb aigua i mel i glopejat, és útil contra les inflors de les angines... aplicada en forma d'emplastre, cura la tinya...*" DIOSC II 143

PLINI XIX 171; XX 236 GALE XII 85 COLUMELLA XII 57

CURSACH, en descriure *Sinapis nigra*, diu que se cultiva a Menorca i l'aconsella "*in cachexia, calculo, lethargo, nauseis, tussi, scorbuto, tinea, tympanitide, coxendico dolore; paralyti, strangulatione uterina; colluvie pituitosa; alopecia, impetigine, lepra, doloribus, apoplexia pituitosa; chlorosi, asthmate, morbis nervorum; variolis, anorexia tertiana, herpete, rheumatismo, podagra retropulsa; indigestione, affectibus soporosis &c.*". També diu de *Sinapis nigra* que "*sinapi ad cochlear sumptum commendatur in asthmate humido, praecipué saccharo mixtum*".

Literatura

El gra de mostassa i el llevat.- Els proposà una altra paràbola: "Al Regne del cel, digué, li passa com a un gra de mostassa que un home va sembrar al seu camp. Prou és la més petita de totes les llavors, però, quan ha crescut, resulta més gran que les hortalisses, i es fa un arbre, talment que vénen els ocells i

s'ajoquen a les seves branques" Mt 13:31 -32 (també Mc 4:31)

Perquè jo us asseguro que, si teniu una fe com un gra de mostassa, direu a aquesta muntanya: "Trasllada't d'aquí cap allà", i s'hi traslladarà, i res no us serà impossible, Mt 17: 20

Si teníeu fe com un gra de mostassa, diríeu a aquesta morera: "Arrenca't de soca-rel i planta't al mar"; i us obeiria, Lc 17:6

Ab muscilage de mostassa, Cauliach Coll., ll. 2, c. 1

Es nostros aguiats no necessiten mostassa, Roq. 28

La malea dels pecadors és semblat al gra de la mostalla, Lull Cont. 15, 29

Mostalla de Sicília aytal la conexença que sia ben vermella e ben manuda e no sia neulada ni negra e que no tingua pallas, Conex. spic. 24 v°

La dida, quan vol desmamar un infant... met-se mostalla en les mamelles, Cordial 47

E yo bé sé que a vós no poran metre mostalla per jolivert, Tirant, c. 156

Esmina de mostayla, Leuda Coll. 1249

Dues liures de vaca ab mostaya, doc. a. 1285, ap. Botet Mon. III, 274

Són menjades ab lo vinagre e ab la mostaya, Medic. part. 90

Auruga e mostasia, per aquest for metex, Reua Perp. 1284

Mostasia, auruga, un diner, doc. a. 1295 (RLR, v, 87)

Bibliografia

FM-II-233, FPC-II-55, HNPC-VI-176, BC-28, PPF-68, FQ-258, JLB-428, VP-333, KUKL-362, RT-135, HL-266, MH-566, SCH-96, VML-1486, CSCH-325, CLK-III-1191, KAN-291, PHMT-224, QSMB-332

168. *Sinapis arvensis*

L.....Ma Me Ei Ca

Arvensis, del camp.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ravenissa groga (IBal.). Mostassa borda. Mostassa de camp. Ravenissa borda. Cast.: Rábano silvestre. Fra.: Rapistre. Angl.: Field Mustard.

El nom de ravenissa prové del llatí *raphanicia*, "semblant a rave".

Descripció botànica

Herba anual, pilosa, fins a 80 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges dretes o ascendents, ramoses o simples, híspides; branques divergents. Fulles poc o gens retallades, oblongues; les superiors decreixents, dentades o sinuades; les inferiors peciolades, pinnatipartides. Flors grogues, en raïms corimbiformes terminals. Síliques oblongues, eriçades o glabres, amb tres nervis prominents. Floració: març-abril.

Hàbitat

Camps cultivats. Molt comú. *Secalietea* (> *Ruderali-Secalietea*). Del nivell de la mar fins als 500 m.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

La sinapina té efectes antibiòtics sobre bacils Gram - i un efecte hipotensor (Zawahry).

Acció farmacològica. Indicacions

Semblant a *Sinapis alba*. Emprada també en sinapismes.

Cultura popular

Es pot emprar en cuina casolana per a fer mostassa, com *Sinapis albis*. Les fulles, bullides o crues, són comestibles. És una herba farratgera.

Bibliografia

FM-II-232, FPC-II-54, HNPC-VI-176, BC-27, PPF-78, FQ-259, JLB-429, RT-136, HL-266, MH-570

169. *Sisymbrium irio*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Apagallums. Bufallums. Matallums. Ravenissa. Cast.: Matacandiles. Angl.: London Rocket.

Descripció botànica

Herba anual o biennial, glabra o feblement pilosa, fins a 80 cm. d'alçària. Tija dreta, simple o ramificada. Fulles retallades, les superiors amb el lòbul terminal llarg; les inferiors dentades, en lacínies oblongues. Flors petites, grogues, en raïm fructífer oblong. Síliques ascendents, nombroses, rectilínies. Floració: gener-juny.

Hàbitat

Vores de camps i camins, descampats, escombreries, sòls eixuts, poblaments terofítics ruderals. Molt abundant. Nitròfila. *Chenopodium muralis* (> *Hordeion leporini* > *Salsolo-Peganion*). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Essència sofrada.

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa com *Descurainia sophia*: és pectoral i antiescorbútica.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Sisymbrium irio* s'usa per a vòmits i polidipsia, i en aplicació externa en conjuntivitis i abscess mamari.

Cultura popular

Les fulles tendres es mengen en ensalada.

Bibliografia

FM-II-275, FPC-II-33, HNPC-VI-177-179, BC-33, FQ-279, GOGTE-596

170. *Sisymbrium officinale*

(L.) Scop.....Ma Me Ei Ca

Sinonímia. Denominacions

Erysimum officinale.

Cat.: Eríssim. Herba dels cantors. Sisimbri oficial. Cast.: Hierba de los cantores. Port.: Erva-dos-cantores. Basc: Mendaski. Fra.: Herbe aux chantres. Ital.: Erba del cantore. Ale.: Weg-Rauke. Angl.: Singer's plant.

Descripció botànica

Herba anual, erecta, pilosa, fins a 80 cm. d'alçària. Tija rígida, dreta. Fulles superiors hastades; les inferiors pinnatífides. Flors petites, grogues, en espigues terminals. Síliques còniques, piloses. Llavors puntejades. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Garrigues, camps i camins. *Hordeion leporini*, *Sisymbrium officinalis*. Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

La planta sencera, les llavors.

Composició química

Essència de mostassa, mucíl·lags, mirosina, oli essencial, glucòsids sofrats, glucòsids cardenòlids (llavors), dextrina, pectina, vitamina C.

Acció farmacològica. Indicacions

Expectorant, balsàmic, espasmolític, estomacal, diurètic i antiinflamatori, útil en litiasi biliar, afonia, amigdalitis, bronquitis, asma i alteracions laríngies.

Terapèutica comparada

La planta *Sisymbrium alliaria*, de forta olor a all, i que no es troba a les Illes Balears, és diurètica, vulnerària i antiescorbútica.

Fórmules i preparacions

La pols, la decocció al 5%, la infusió, el xarop, l'extracte fluïde, la tintura mare.

Cultura popular

Diu Palau i Ferrer: "herba molt abundant a Mallorca, on ha tengut gran predicament contra les malalties de la gargamella; els cantors en feien gran ús per conservar i aclarir la veu. La seva infusió al 2% és emprada en gargarismes contra la ronquera i l'afonia" (p. 44).

Història

CURSACH (1791) la recomana "*in asthmate, ischuria, raucedine, tussi, colluvie pituitosa pulmonum; urinis, et menstruis suppressis; tumoribus scirrhis mammarum; viscositate humorum; expectoratione impedita: vocis extenuatione &c*".

Les virtuts de l'eríssim en l'afonia i problemes de la laringe han estat alabades per Jean Racine, que recomana el xarop pels problemes de la veu (citad de Fournier, III, p. 516; Grieve, 570). Diu el Dr. Leclerc: "Contrariament al que ha passat avui a moltes plantes medicinals relegades en els museus de paeontologia mèdica, la nostra època ha ratificat les virtuts de l'eríssim" (p. 252).

Bibliografia

FM-II-275, FPC-II-30, HNPC-II-179, BC-33, PPF-44, FQ-277, JLB-240, VP-197, RT-136, HL-252, MH-570, SCH-97, CSCH-316

171. *Sisymbrium polyceratium*

L.....Ma Me

Polyceratium, moltes banyes, pels lòbuls de les fulles.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ravenissa de cornets. Cast.: Jaramago de cuernecillos.

Descripció botànica

Herba anual o biennial, quasi glabra, erecta o ascendent, d'olor desagradable, fins a 40 cm. d'alçària. Tija dreta. Fulles peciolades, nombroses; les superiors hastades, les inferiors runcinades. Flors petites, grogues, en raïm. Síliques peludes o glabres. Floració: març-octubre.

Hàbitat

Molt rara a les Illes Balears. Algunes citacions poden correspondre a *Sisymbrium uncinatum* a una presència accidental de la planta, en estat adventici efímer (Bolós).

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Se li atribueixen virtuts diurètiques.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FM-II-278, FPC-II-35, BC-35

172. *Thlaspi arvense*

L.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Traspic de camp. Cast.: Tlaspios. Fra.: Tabouret des champs. Ital.: Erba

Storna. Ale.: Feld-Täschelkraut. Angl.: Pennycress.

Descripció botànica

Planta anual, glabra, erecta, amb olor d'all, fins a 50 cm. d'alçària. Tija angulosa, ramificada. Fulles de color verd clar, dentades, brillants; les superiors oblongues; les inferiors espatulades. Flors petites, blanques. Silícula alada, orbicular, de més d'1 cm. de diàmetre. Llavors estriades, negres. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Camps cultivats. *Ruderali-Secalietae*. Molt rara a Mallorca. Citada poques vegades. CURSACH (1791) diu que "*in Insula -de Menorca- crescit*".

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Glucòsid (sinigrina), oli.

Acció farmacològica. Indicacions

Irritant i rubefacient (Schauenberg).

Fórmules i preparacions

En aplicació externa, com a vulnerària.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana les llavors de *Thlaspi arvense* s'usen en febres i inflamacions, per la piorrea pulmonar, tossina, inflamació renal, apendicitis, leucorrea.

Cultura popular

L'oli extret de la planta fou usat per les làmpades d'oli ("*semina expressa preabent oleum lampadibus*").

Història

Antigament era emprada per a la confecció del contraverí o antídoto anomenat mitridat, una complicada fórmula de gran nombre d'ingredients per a antidotar verí, que s'utilitzava contra els emmetzinaments. A la pàgina 26-27 del *Receptario di Firenze* de 1498, considerat com la primera farmacopea europea, el MITRIDATO conté 104 components, alguns d'ells tòxics-*Papaver, Hyoscyamus, Urginea*, d'altres innocus, que es posen en maceració en "vi antiquíssim" i mel. Mitridates VI Eupàtor (132-63 aC.), rei del Pont, va guerrear contra els romans, i la seva figura impressionà als antics (Ciceró, Plutarc; Racine va escriure *Mithridate* - 1673 i Mozart li va dedicar *Mitridate re del Ponto*-1770). Va estudiar des de jove els verins i metzines, i va adquirir resistència als seus efectes, per la seva administració perllongada, progressiva i continua, començant per dosis inofensives: la immunitat atribuïda per aquests medis es diu mitridatisme.

CURSACH la recomana "*in rheumatismo, ischiatico dolore; menstruis suppressis; scorbuto, affectionibus ulcerosis &c*".

Bibliografia

FM-II-259, FPC-II-144, MH-571, SCH-98, CSCH-313, DAKPA-164, TSARONG-26, DAWA-1-334

BUXACEAE

2 2 100%

173. *Buxus balearica*

Lam.....Ma Ca

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Boix. Cast.: Boj. Fra.: Buis.

Descripció botànica

Mata o arbret robust, perennifoli, fins a 3 m. d'alçària. Tronc ramificat, dret. Fulles coriàcies, oposades, llunts,

obtuses o subagudes. Flors monoiques, grogues, flairoses, a l'axil·la de les fulles. Càpsula trilocular característica. Floració: abril.

Hàbitat

Màquies, penyes calcàries, torrents, boscs. *Aceri-Bruxetum balearice* (: *Quercion pubescenti-petraeae* > *Quercetalia ilicis*). De 50 a 1200 m. A Mallorca, a la Serra de Tramuntana. Rar a Cabrera. Abans era molt abundant. L'acció depredadora de l'home l'ha esvaïda molt. És una espècie protegida per la llei.

Part utilitzada

Les fulles i les arrels.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica per via interna. Se considera aperitiu, purgant i febrífug.

Fórmules i preparacions

El decuit al 6% de la rel, tres tasses al dia, era emprat com a sudorífic en les febres intermitents (Palau).

Cultura popular

La fusta s'emprava per a fer carbó, en xilografia i en ebenisteria: escultures, gravats, culleres, forquetes, instruments musicals.

Lo boix es molt vtilos, per fer de la sua fusta, Imagens de bulto, y per los Torners, per fer haynes, millor que per medicina, les sues fulles bullides ab llexiu, fan rossos los cabells, Agustí Secrets 43

Bibliografia

FM-III-149, FPC-II-586, HNPC-VI-431, BC-421, PPF-28, FQ-192

174. *Buxus sempervirens*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Boix. Boix de la Mare de Déu. Cast.: Boj. Port.: Buxo. Basc: Ezpel. Fra.: Buis. Ital.: Bosso. Ale.: Buchsbaum. Angl.: Box tree.

Descripció botànica

Arbret perenne, de fusta groga, molt dura, fins a 5 m. d'alçària. Fulles nombroses, ovades, oposades, coriàcies, enteres, llunts, de color verd fosc i vermellós a la tardor. Flors petites, grogues, allargades, axil·lars. Fruit globulós. Llavors negres, oblongues, llunts. En madurar, el fruit s'obre en forma d'explosió. Floració: juliol-agost.

Hàbitat

Terrenys calcaris, matollars, damunt sòl eutròfic. *Quercion pubescenti-petraeae*. Cultivada com a ornamental als jardins.

Lo Boix se planta de rael, y de branca, en lo mes de Nohembre, requerex la montanya, se fa molt be en lloch fret, y quel toch lo vent, Agustí Secrets 43

Part utilitzada

Les fulles (*Folia Buxi*), l'escorça (*Cortex Radicis Buxi*) i la rel.

Composició química

Alcaloides (buxina, parabuxina), oli volàtil, gomes, tanins, resines, ceres, clorofil·la.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica per via interna: provoca vòmits i diarrea. Té activitat purgant, vermífuga i colagoga (Bézanguer). S'ha usat com a febrífug, en el tractament de les febres palúdiques ("*lignum buxi tanquam sudorificum guajaco praefertur*",

Cursach). Leclerc la recomana en casos de febres resistents a la quinina. Tòpicament és antisèptic: s'empra en alopecàcia ("*caput, decocto buxi si lavatur, pili iterum nascuntur*", Cursach), ferides, úlceres, dermatitis seborreica, psoriasi.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, tres tasses al dia; la tintura mare, 25 gotes abans de cada menjada; la pols de les fulles i l'oli destil.lat.

Cultura popular

Fou emprat en locions per a fer sortir els cabells i en perfumeria. La pols de les fulles es donava als cavalls per a millorar el pelatge i contra els cucs. El costum de retallar el boix dels jardins sembla que vé dels romans. En els llocs dels camins on moria una persona d'accident, s'hi posava un brot de boix (Gomis). A Eivissa, un infant és un boix. La mà de fusta del murter es diu el boix, i pot ser feta també de la fusta d'aquest arbret. A la Bíblia és signe d'estoïcisme.

Com el tupí d'en Boixeda,
que el posava una hora lluny del foc

Molt soroll de boixets i poques puntes

Història

TEOFRAST diu del boix, en els diferents capítols: la fusta no és liviana, encara que estigui curada; és feixuga; la part central o cor és poc aparent; la fusta no té nusos; és de fulla perenne; es propi de la muntanya i se cria a la planura; és tardà en fer el fruit; és de creixement ràpid; no és massa gran i té les fulles semblants a la murtera; se cria en llocs freds i aspres; la mel de boix no és dolça; no creix bé a Àsia; es fa a les regions fredes i orientades al nord; la fusta és densa i feixuga, se'n fan imatges i escultures; el corc no pot foradar la

fusta; la part central de la fusta sembla que no té mèdula, encara que tots els arbres en tenen; el boix s'empra per a fer eines, però no el del mont Olimp, perquè la fusta està plena de nusos; se'n fan martells i barrines; la fusta de *Dyospiros* s'assembla a la de boix, però és negra per dins- TEOFRAST I 5, 4, 5; 6, 2; 8, 2; 9, 3. III 3, 1, 3; 4, 6; 6, 1; 15, 5. IV 4, 1; 5, 1. V 3, 1, 7; 4, 1, 5; 5, 2, 4; 7, 7, 8. IX 20, 4.

CURSACH recomana el boix "*in depilatis, epilepsia, hysteria, hydrope, cachexia, odontalgia, febribus, haemorrhoidibus &c*".

Literatura

Dos boys de picar, doc. a. 1458 (arx. parr. de Sta. Col. de Q.)

Dos box de fust, doc. segle XIV (Catalana, II, 166)

Miler de stella de boix, Leuda Colliure 1249

Tres boxos de fust de boix, Inv. Grau

Anar als boixars a replegar unes forques de boix, Bol. Dim. 117

Passarem per la boixeda / cullirem dos rams de flós, cançó pop.

Hun morter de pedra amb son boix, Inv. Pr. Viana

Moleula bé en un morter de pedra o de coure ab oli rosat mullant lo boix en lo dit oli, Anim. Casar. 31

Hagueren despeses les llances e les pedres e la calcins, e meserenmans a gitar los boxos dels morters, Desclot Cròn., c. 113.

Bibliografia

FM-III-149, FPC-II-586, PMCV-100, FQ-191, JLB-112, VP-112, RT-146, HL-87, MH-121, SCH-32, CSCH 427

CACTACEAE

3 1 33.3%

175. *Opuntia maxima*

Miller C

Sinonímia. Denominacions

Opuntia ficus-indica. *O. ficus-barbarica*.
O. vulgaris. *Cactus opuntia*.

Cat.: Figuera de moro (IBal.). Figuera de pala. Figuerassa. Palera. Cast.: Chumbera. Port.: Figueira-da-índia. Basc: Indiapico. Fra.: Figuier de Barbarie. Angl.: Prickly Pear.

Descripció botànica

Arbust ramificat, de base lignificada en ser vell, fins a 4 m. d'alçària. Aparell radical extès superficialment. Tiges curtes, suculentes, aplatades. Branques (pales o cladodis) superposades, articulades, planes, el·líptiques, verdes, espinoses. Flors sèssils, amb nombrosos pètals, solitàries, grogues. Ovari ífer. Estams disposats helicoidalment envoltant l'ovari. Fruit comestible dolç, sucós. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Cultivada als horts per a fer tanques i bardisses. Adaptada a l'aridesa: cutícules gruixades i fulles transformades en espines. Es reproduïx per llavors i pels cladodis. Subespontània al litoral i costers secs. Del nivell de la mar fins a 1000 m. Originària d'Amèrica, fou introduïda a Europa en el segle XVI. Diu Joan Pellicer: "La presència d'aquesta planta tan especial, d'arquitectura tan senzilla i singular, que sembla dissenyada per l'intacte magí d'un infant genial, i que perfila una silueta precisa i inconfusible, és, malgrat el seu exotisme, inseparable, a hores d'ara, de la nostra geografia i paisagística" (p. 159).

Part utilitzada

Els fruits, les pales o cladodis, les flors.

Composició química

Mucíl·lacs, flavonoides, carotenoides, sucres, àcids orgànics, tanins, pectines, vitamina C.

Acció farmacològica. Indicacions

Els fruits són un bon aliment i tenen propietats astringents. El suc calent dels fruits, colat, és útil contra la tos. Les pales en aplicació tòpica són emol·lients, vulneràries i antiinflamatòries.

Les flors són astringents i s'usen també contra la tos i en alteracions intestinals (colitis) i prostàtiques. No s'ha de menjar la figa de moro amb raïm, ja que pels efectes astringents es pot provocar obstrucció intestinal.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Opuntia maxima* s'usa com a expectorant, tònic de la melsa, digestiu; en aplicació tòpica per la mastitis.

En medicina filipina *Opuntia cochinelífera* s'empra en reumatisme articular.

En medicina marroquí les diverses espècies d'*Opuntia* (*O. megacantha*, *O. maxima*, *O. ficus-indica*) són emprades: el fruit és comestible i antidiarreic, la decocció de les flors és diurètica i contra les diarrees i hemorroides, les pales en cataplasmes antiinflamatòries i emol·lients en contusions, hematomes i eczemes. Del fruit fermentat se n'extreu esperit.

En medicina mexicana *Opuntia ficus-indica* s'usa en diabetis, alteracions digestives i pulmonars, com a diurètic i tònic cardíac. L'espècie *O. fulgida* en diarrees, dolors dentaris, litiasi renal, febres. L'espècie *O. imbricata* en diabetis, tos, com a diurètic. L'espècie *O. megacantha* en diabetis, afeccions digestives.

En medicina homeopàtica *OPUNTIA VULGARIS* pot ser útil en determinades

patologies que cursen amb diarrea i nàusea.

En medicina homeopàtica COCCUS CACTI, un insecte hemípter emprat per a tenyir que viu damunt cactàcies de Mèxic, produeix alteracions sobretot en les membranes mucoses respiratòries i urinàries, tos espasmòdica -un dels millors remeis per la cucurutxa o pertussis amb acumulació i expulsió de moc viscos després de la quinta de tos.

La cactàcia *Cereus flagelliformis* conté principis digitàlics. En medicina homeopàtica s'usen CEREUS SERPENTINUS i també CEREUS BONPLANDII. El remei CACTUS GLANDIFLORUS és emprat en determinades alteracions cardíques amb sensació de constricció. El cactus *Lophophora williamsii*, de Mèxic, s'empra per a obtenir el remei homeopàtic ANHALONIUM, molt útil en determinades alteracions mentals.

Fórmules i preparacions

Les flors al 5% en infusió, una tassa després de cada menjada. Xarop: es cobreixen amb sucre durant una nit les pales tallades a troços

Cultura popular

La figuera de moro s'ha adaptat tan bé a les Illes Balears, que es pot trobar arreu, en horts i tanques del pla i la muntanya. Forma part de la cultura i gastronomia popular. Els fruits són dolços i comestibles. Les pales joves amb sal són un bon aliment pel bestiar (Barceló). A Mèxic es fa una beguda alcohòlica per fermentació dels fruits.

Verd, verd, com el julivert;
groc, groc, com el safrà;
té coroneta i no és capellà

En Bernat Bàmbol va anar a robar
figues de moro per berenar.
L'amo le hi troba, li afua es ca:

d'es mateix susto va trevalar

Literatura

Té més puas que una figuera de moro, Aguiló Poes. 187

Figuera de les Indies: Pala, Pou Thes. puer. 39

El temps ho madura poch a poch, com les figues de pala, Martí G. Tip. mod. II, 319

Bibliografia

FM-III-211, FPC-II-627, HNPC-VI-176, BC-185, JP-159, PMCV-101, FQ-162, JLB-214, VP-343, RT-216, MH-185, CHEV-245, VMLN-1248, CLK-II-674, KAN-402, PHMT-229

CAESALPINACEAE

1 1 100%

176. *Ceratonia siliqua*

L.....C

Ceratonia, del grec *keratonia*, garrover, corn, pel color i forma dels fruits.
Siliqua, del llatí *siliqua*, garrova.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Garrover. Garrofer. Cast.: Algarrobo. Port.: Alfarrobeira. Fra.: Caroubier. Ital.: Carrubo. Ale.: Bockshornbaum. Angl.: Carob tree.

Descripció botànica

Arbre de tronc gruixat, nuós, fins a 8 m. d'alçària. Fulles pinnades, coriàcies, de color verd fosc, lluent. Flors dioiques o polígames, petites, sense corolla, verdoses, poc aparents, en raïms axil·lars. Fruit comprimit, indehiscent, marronenc fosc, quasi negre en ésser ben madur, de polpa dolça, comestible. Floració: estiu i tardor.

Hàbitat

Cultivat. Sòls secs, màquies del litoral. *Oleo-Ceratonion*. Del nivell de la mar fins

a 600 m. Originari de l'Orient Mitjà. Asilvestrat a tota la regió mediterrània.

Part utilitzada

Les fulles, l'escorça i els fruits.

Composició química

Tanins (fulles i escorça), glúcids (pectines, sucres -glucosa, fructosa, sacarosa- en els fruits), mucíl·lags neutres (gomes), midó, greixos, àcids orgànics, sodi, potasi, proteïnes, sals minerals.

El garroffí (llavors o pinyols) conté fitat o àcid fític (myo-inositol 1,2,3,4,5,6 hexakisfosfat), inhibidor de la cristallització de l'oxalat i el fosfat càlcic (també són inhibidors el citrat, el magnesi i el pirofosfat).

El fitat és present en els cereals integrals, llegums i fruita seca, i el seu consum regular prevé dels trastorns cardiovasculars, la formació de tumors i càlculs renals, i és així mateix beneficiós per disminuir els riscos de patir diversos tipus de càncer, entre els quals es troba el càncer de pell i el de còlon.

Acció farmacològica. Indicacions

La farina de la polpa és astringent i s'usa en diarrees, gastritis, vòmits infantils. La goma de garroffí s'usa com a espessant en la indústria alimentària i farmacèutica, com a fibra no digerible: és laxant, regula el trànsit intestinal i retrassa l'absorció dels glúcids. També és pectoral pel mucíl·lag que conté. El garroffí com a antioxidant en litiasi oxalocàlcica, per l'acció del fitat. El fitat (que també es troba a fruits secs, llegums i cereals integrals) pot ajudar a prevenir alteracions vasculares, litiasi renal i tumors de colon i de pell. El germen de garroffí com a aliment: conté aminoàcids, vitamines A i B, oligoelements. El fruit verd és antivíric (berrugues) i antifúngic.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí la pols de les llavors s'empra en diarrees; la decocció de la polpa en bronquitis. La infusió de fulles és vomitiva, per a combatre les intoxicacions. Les garroves com a aliment molt energètic.

Fórmules i preparacions

La decocció de les fulles o escorça és astringent. La bullidura dels fruits és laxant.

Cultura popular

Amb les garroves ja des d'antic es fa alcohol per fermentació i destil·lació (*olim ex fructu per fermentationem vinum parabant Sirii, et Aegyptii, Cursach*), xarops i productes de pastisseria. La "xocolata" de garrova és un bon aliment. Com l'arrel de cama-roja, les garroves torrades s'empren com a sucedani del cafè. Se suposa que l'aliment de Joan Baptista al desert de la Judea eren els fruits del garrover. És un bon farratge pel bestiar: la "garrova estrucada", sense el garroffí. Les llavors o garroffí són emprades en l'indústria alimentària. Com diu A. Bonner: "la llavor ha donat lloc a la unitat de pes dels joiers, el quirat. No és segur, però en canvi si es pot assegurar que la paraula catalana, com la castellana (quilate), francesa (carat) i altres, vénen totes de l'àrab *qirât* que ve del grec *keration*, nom de la garrova mateixa (i origen del nom científic de l'arbre), i que aqueixa paraula grega és el diminutiu de *keras*, "banya", per la forma allargada i corbada del fruit" (*Les plantes de les Balears*, p. 18). Les fulles i l'escorça es feien servir per adobar pells. La fusta és dura, quasi incorruptible, de densitat molt alta, i s'usa en fusteria (formes de calçat, bancs de fuster, carros). Per les

més de vint varietats de garrova, vegeu
DCVB VI 204.

Déu dóna garrofes a qui no les pot
rosegar 300

Més dret que una garrofa

Anar a menjar les garrofes

Quan l'home dorm
la garrofera vetlla

Quan l'amo dorm
lo garrofer vela

Ésser com un garroví
dins sa boca d'un ase

Estar més perdut que un garroffí a la mar

Bàndol de garrofes,
brams d'ase

Qui aigua detura
garrofes mesura

Al juliol
la garrofeta porta dol
i el raïmet també en vol

Garrofa nascuda a l'abril 310
val per mil

Pluges de maig,
garrofes a raig

El rector de Fajeca té un matxo pardo
que li dóna garrofes per baix del rabo

Moncofa la garrofa

Més val una bona llengua
que un garroferal

Que n'has dites, de garroves!

Si vols mal a ta muller
dus-li llenya d'arbocer
i si la vols mal del tot
dus-li de garrofer bord

Bon arbre és el garrover
qui fa garroves tot l'any
quan li cuien ses d'enguany
ja té ses de l'any qui vé

Què et penses que jo m'enjunc
en coses que no sé fer?
Què no saps que es garrover
en so ésser bord o borrar
fa ses garroves pes tronc?

Plega garrofes, maneta,
no et canses mai de plegar
que, mentre tindrem garrofes
no mos faltará minjar

Un any es dijous llarder 320
me'n vaig anar a Son Servera
i feien sa greixonera
d'orelles d'ase i somera
i fulles de garrover

Ja ho dirà qui serà viu
lo que patien es pobres
que vivien de garroves
per arribar a s'estiu

Ses al.lotes de Bunyola
i ses de Biniaraix
se midaven sa de baix
amb una bona garrova.
Respòn sa més atrevida:
De sa meva no me queix
tant per llarg com de través
té un pam afavorida

Ses al.lotes de Bunyola
quan no tenen res que fer
van davall un garrover
i amb un brotet de ciprer
se punyen dins sa viola

S'ombra d'un garroveret
diuen que és mal sanitosa
demanu-ho a n'en Doret
si la troba saborosa

No me toquis sa garrova
que tenc en es garrover
Un altre pic jo vendré
en trobar-te tota sola

Història

A Egipte ja s'emprava la garrova per la diarrea i en infeccions oculars.

DIOSCÒRIDES diu de les garroves que "menjades fresques -verdes- fan mal a l'estomac i relaxen el ventrell, però restrenyen si són seques, i són més útils a l'estomac. Provoquen també l'orina, i sobretot les que se preparen netes de llavor i closca " DIOSC I 130

TEOFRAST cita les llavors dins la beina del garrover; aquest fruit s'anomena erròniament per alguns "figa egípcia": és de fulla persistent i flor blanquinosa; l'arbre té al mateix temps el fruit de l'any anterior i de l'actual, TEOFRAST I 11, 2; IV 2, 4

PLINI XV 95; XXVI 51 GALE XII 23
ISIDOR XVII 7, 29

CURSACH l'aconsella "*in asthmate, ophthalmia, raucedine, soda tussi. &c*".

Literatura

Tenia ganes d'omplir-se el ventre amb les garrofes que menjaven els porcs, però ningú no li'n donava (de la paràbola del Fill retrobat) Lc 15:16

Viu amb la garrofa i el pa indigest, Horaci Epist. 2

El senzill aliment de les seves garrofes i pa d'ordi debilita el jovent i ocasiona insomni, Perseu Sat. 3, v. 55

Pus prop és en natura pera o codony ab poma, que no és poma ab oliva ni ab garrofa, Llull Cont. 171, 4.

La natura de la poma... pus lleugerament la porà apercebre en lo perer que en la olivera ni en lo garrofer, Llull Cont. 171, 4

Pus bellament se mou... com nomena rosa o lliri o poma que no fa com nomena garrova o romaguera, Llull Cont. 359, 12

Dix la cirera a la garroffa que ella era torta e negra, e dix la garrofa a la cirera que ella era tost podrida, Llull Arbre Sc. II, 359

Es menester que li donets unes poques de garrofes, Dieç Menesc. I, 3 v°

Tot sta cremat, axí oliveras com garrofers, doc. a. 1726 (Hist. Sóller, I, 152)

Devall l'espès ramatge de les oliveres y dels garrofers, Rosselló Many. 27

Empeltar vint garrofers bords, doc. a. 1405 (BDC, XIII, 36)

Aquelles garroferes que plantà Quico, Guinot Capolls 40

Els portals dels graners abovedats, de la botiga baixa y estreta, de la garrovera d'olors agres y fortes..., pareixen les entrades d'altres tantes coves, Rosselló Many. 27

Hun garroferalet situat en la seca y terme de Moncada, Inv. Bertran, a. 1614

S'internà en el garroferar, Oller Vilaniu 231

Ja no valen tres garroffins ses eynes, Coll. dames 1042

Mesclant fanch, polseta y busques amb garrovins y payús, Roq. 12

Olors de blat i garroves, Salvà Poes. 51

Els baixos de la casa... eren magatzems: aquí arròs, allí garrofa, Ruyra Pinya, II, 8

Dues braçades de palla i una ambosta de garrofa, Vict. Cat., Ombr. 51

Dali, dali garrofa, dali! Ma si en tragina de morral aquest noi!, Ruyra Parada 46

Dues coses hey ha que no són fetes per noltros ni mos han pogut passar may per sa garrova, Roq. 40

Y tot s'ho passen per sa garrova, Aguiló Rond. de R. 7.

Es veinats començaren a estarne ma a pler i a passar-los-se per sa garrova, Alcover Rond. VIII, 7

Comensà també a haverhi altra vegada motiu per armolà la garrova, Penya Mos. III, 37

Un gipó de guarqueran guarrovat, guarnit de passamà, doc. mall. a. 1652 (ap. Aguiló Dicc.)

Un doselet de domàs garrofat, doc. val. a. 1653 (Arx. Patriarca)

Llista de dos dits cabellada y garrofada, ibid.

Bibliografia

FM-II-331, FPC-I-438, HNPC-VI-210-415, BC-153, PMPC-72, PMCV-111, FQ-350, JLB-40, VP-72, KUKL-72, RT-179, MH-450, CHEV-184, CSCH-491, PHMT-243

CALLITRICHACEAE 4

CAMPANULACEAE 7

CANNABACEAE

3 3 100%

177. *Cannabis sativa*

L. var. *sativa*.....C

var. *indica*.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cànyom. Cànem. Marihuana. Cast.: Cáñamo indio. Marihuana. Port.: Cánamo indio. Basc: Kalamo. Fra.: Chanvre indien. Ital.: Canapa indiana. Alem.: Indischer Hanf. Angl.: Indian hemp.

Descripció botànica

Planta anual, dioica, erecta, de color verd fosc, fins a 3 m. d'alçària. Fulles alternes a la part superior, oposades a la inferior; de nervadura palmejada, digitades, amb segments de forma lanceolada. Inflorescències laterals. Flors masculines en panícula, verdoses, amb calze de cinc sèpals i cinc estams de filaments molt curts. Flors femenines en glomèrul, amb un sèpal, situades a l'aixella de les fulles superiors, desenvolupant-se molt després de fertilitzades. Els ramallets de la planta femella s'anomenen *haixix*, *kif* o *kifi*, i a

Amèrica *marihuana*, *marijuana* o *grifa*.

El fruit o cànyom és rodó, comprimit i format per dues meitats hemisfèriques, amb forta olor i sabor aromàtic. Hi ha molts híbrids entre les dues varietats de *Cannabis sativa*: La varietat *indica* és més baixa, més frondosa i de fulles digitades més amples i curtes, i pels seus efectes s'empra més en usos mèdics. La varietat *sativa* és més alta, menys frondosa i amb les fulles digitades més fines i llargues, amb efectes més "psíquics" i menys narcòtics, i s'usa per a provocar el riure i afavorir la comunicació.

Hàbitat

Cultivada com a planta tèxtil, alimentària pels ocells (llavor de cànyom), psicoactiva i medicinal. Subespontània a la vegetació ruderal (*Chenopodietalia*, *Onopordetalia*). Necessita molta d'aigua. Originària de l'Orient Mitjà. La varietat *indica* produeix molta resina, formada i acumulada en els pèls glandulars dels ramells florals femenins.

Part utilitzada

La resina, les fulles, els fruits.

Composició química

El fruit conté un 35% d'oli groc verdós, materies albuminoides, glucosa i 0,3% de resina. La resina, que conté més de 60 substàncies distintes, se forma amb més abundància al ramell de la part femenina: és flairosa i amarga; conté alcaloides, el més actiu del quals és el delta-tetrahidro-cannabinol (THC), oli volàtil, àcids de propietats antibiòtiques, i fins a un 20% de substància resinosa. Les plantes femenines produeixen més i millors cannabinoides que les masculines. La varietat *indica* és la espècie psicoactiva més potent.

Acció farmacològica. Indicacions

Està sotmesa a control de substàncies estupefaents. És d'esperar que s'arribi a un consens legal internacional en la regulació racional d'aquesta planta, per a poder aprofitar la seva potencialitat terapèutica. Diversos assaigs clínics suggereixen que *Cannabis* és útil en baixar la pressió intraocular (glaucoma), minvar el dolor (en la migranya i processos cancerosos), reduir els vòmits (en tractaments amb quimioteràpia), disminuir la tensió muscular i curar el glioblastoma (en rates de laboratori). Té propietats antibiòtiques sobre gèrmens Gram +.

Les fulles en infusió al 5% s'usen per al reumatisme crònic, prenent-ne dues o tres tasses al dia (Palau). Produeix una sensació de benestar i d'eufòria, amb pèrdua de la noció d'espai-temps, hipersensibilitat sensorial i disminució de la capacitat de coordinació. La varietat *indica* és més usada en medicina pel seu major contingut en THC. Té més efectes en l'insomni, el dolor, la pressió intraocular, les nàusees i augmenta la relaxació. A dosis elevades produeix al·lucinacions i posterior sedació. S'ha comprovat que el seu abús provoca efectes teratogènics i inhibició del desenvolupament fetal. Els productes de piròlisi tenen tendència a produir càncer de pulmó. El consum habitual i continuat produeix tolerància i una lleugera dependència física. Els cànnyoms són refrescants.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Cannabis sativa* s'empra com a laxant, analgèsic, narcòtic, antidiarreic, hemostàtic i diurètic.

En medicina tibetana *Cannabis sativa* s'usa en fórmules de rejuvenir, com a afrodisiac i per a millorar la vista, en

restrenyiment, insomni i dolors de càncer.

En medicina xinesa *Cannabis sativa* s'empra com a calmant de la tos i sedant.

En medicina marroquí s'empra com a sedant i altre temps com a anestèsic abans de les operacions, associat a *Hyosciamus* i *Mandragora*.

En medicina mexicana *Cannabis sativa* var. *indica* és per a molts de pobles indígenes una deïdat, i se consumeix ritualment. S'usa en reumatisme, dolors musculars, insomni, com a narcòtic.

En medicina homeopàtica CANNABIS INDICA produeix exaltació intensa, exageració de la duració del temps i de l'espai, rialla incontrolada, mobilitat psíquica exagerada, ansietat, entre d'altres símptomes. El remei CANNABIS SATIVA té més activitat a nivell urinari, sexual i respiratori, amb menys alteració mental que l'anterior.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles al 5% contra el dolor reumàtic, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Les llavors s'usen tradicionalment com a aliment d'ocells. L'oli de les llavors és emprat com a secant de pintures. L'orxata de cànnyoms es prepara amb 50 gr. de fruits, passats pel morter amb la mateixa quantitat de sucre, colat i afegit fins a 1 l. d'aigua. És útil en les inflamacions de les vies urinàries. La fibra és usada en la indústria tèxtil per fer espartenyas, cordes i senalles. En la indústria paperera s'empra per a fer paper de fumar i bosses de te.

Esser com el cànem de les vores

Quedar-se per cànem de gra

Passar-ne més que el cànem

Qui vulgui bon canemàs
que el sembri pel mes de març
i qui vulgui tenir bon bri
que el sembri pel mes d'abril

Per sant Benet 330
se sembra el canemet

Per Sant Salvador,
el cànem segador

Sant Bartomeu
embarcador de cànem

Cànem gentil,
sembrat en març i eixit en abril

Val més estopa de març
que cànem d'abril

De cànem podràs canviar,
però de teixidor no

Cànem de corder
fila'l com ve

Aquest any és any de cànem
hem d'aprofitar el bri
per cosir les garronades
dels fadrins que hi ha per 'quí

Ninetes, fileu, fileu,
que la camisa ja riu:
si no me l'apedaceu
no m'arribarà a l'estiu

DE SEMBRAR LO CANEM Y LO LLI- Sembareu lo Canem en terra ben cavada y femada, en lo mes de Mars en la Lluna noua, apres q sera un poch forta, y vol se regar molt sovint, ço es apres que es ya un poch gran de quinze en quinze dias, sino plou, si lo sembrau derrarench, no posan tanta obra, lo arrecareu en lo mes de Agost, ò quant sia asaonat en Lluna vella. Lo gra del Canem es bo per engrexar las Gallines, lo qual se ha de notar del gra del Canem, es que del matex gra nasca lo mascle y la femella, Agustí Secr. 25.

Arrencareu los Canems en lo menguant de la Lluna: Veritat es, que si arrencau los Llegums quant la Lluna va creixent, seran més facils de coure, Agustí Secr.192.

Abans de veremar
el cànem a amaran

A la primeria del mes d'agost hom sol segar el cànem... Una de les operacions més importants del'elaboració del cànem és la d'amarar-lo... El cànem, en amaran-lo, desprèn un baf altament tòxic i pernicios. Els qui amaran es passaven, mig nus, tot el dia dins de la bassa, remanant les garbes i respirant la bafarada verinosa. En acabar la jornada, ja els tenien preparat un carro amb un jaç, on es tiraven sense ni vestir-se, i ben tapats amb mantes. En arribar a casa, es posaven al llit. Solien estar a més de quaranta graus de febre. Durant un parell de dies, feien una dieta rigorosa. Només bevien aigua d'herba sanguinària, fins assolir normalitzar la temperatura. Al cap de dos o tres dies, ja podien menjar. Feien una excessiva sobrealimentació a fi de recuperar les forces perdudes per efecte de la febre i de la dieta. Es passaven set o vuit dies al llit, menjant a desdir. Quan es llevaven, tornaven a la bassa d'amarar, a remenar el cànem altra vegada. Durant el temps de l'amarament, feien cinc o sis jornals i altres tantes setmanes de llit i febre. Hom solia pagar els jornals a vint pessetes, quantitat que aleshores representava una suma molt important, Amades *Costumari* IV 692

El procés d'extracció de la fibra del cànem era similar al del lli, a força de successius embassaments, assecaments i bregades, i així separaven finalment el bri amb rastells, Vilella, 36

L'agrama és l'aparell consistent en un banc de fusta de figuera, amb la superfície superior acanalada i una maça també de fusta amb una llengua de ferro, que encaixa dins la canal, i serveix per cascar-hi la canya del cànem i treure'n el bri, DCVB I 296

Les masses de les agrames, les colpetjaven damunt les grames com si foren màquines, Pascual Raval 6

El bregador o bregadora és un banc de fusta amb la superfície superior acanalada d'una o algunes canals i amb una maça articulada que encaixa dins les canals, i serveix per cascar la canya del cànem o del lli i per separar-ne la fibra, DCVB II 660

Una bregadora, doc. a. 1410 (Alós Inv. 16)

Item una bregadora petita per batre lli, sens petites, doc. a. 1541 (arx. mun. d'Igualada)

Item una braguadora y rebreguadora tot d'una pessa, doc. any 1564 (arx. parr. d'Igualada)

Xerrar més que unes bregadores 340

Bregar es diu de batre el cànem o altre vegetal fibrós amb les bregadores per trencar la canya i separar la fibra de la caramuixa, DCVB op. cit.

Història

Els israelites empraven les fibres de cànem per a fer teles i cordes, que foren emprades per Moisès per a construir el santuari. L'efecte narcòtic del cànem es coneix des de l'any 800 a.C. a Xina, on es feien operacions emprant la resina com a anestèsic.

DIOSCÒRIDES diu del cànem domèstic que "és una planta molt útil a la vida humana, per fer-se amb ella cordes fortíssimes... la llavor menjada en gran quantitat consumeix l'esperma. El suc de tota la planta verda, posat en les oïdes que fan mal, les cura" DIOSC IV 159

PLINI XIX 173-174; XX 259; Ps-Apulei 115, 10

El cànem silvestre del llibre IV capítol 160 de Dioscòrides està identificat per García Valdés com a *Althaea cannabina*. En canvi, Laguna l'identifica com a *Cannabis*.

CURSACH diu que és "*copiose in Insula de Menorca*". La recomana "*in gonorrhoea, ictero, sanguinis coagulo; acrimonia; lochiis, urinisque suppressis; venere tarda; maculis faciei; tussi; urinae ardore; unrinae incontinentia; venere nimia &c*". També diu: "*Ex foliis cannabis praeparatur potum inebrians in nonnullis Indiae orientalis regionibus*".

Literatura

Que tots els artesans hàbils d'entre vosaltres vinguin a executar tot el que Jahvè ha manat...les cortines del pati, les seves columnes amb els seus petges i la cortina d'entrada del pati; les estaques del tabernacle i les del pati amb les seves cordes, Èxode 35,10 i 17-18

A les *Mil i una Nits* és citada diverses vegades, usada com a estupefaent.

L'eruga blava d'*Alicia en el País de les Meravelles*, instal·lada al capdamunt del bolet amb els braços creuats, fuma tranquil·lament *Cannabis* en una llarga pipa oriental, sense preocupar-se ni poc ni molt del seu voltant.

Sa espardenya es del cànem més fi, Canigó X Quintal de canem obrat o no obrat, Leuda Coll. 1249

Drap de canem passat per cera, Metge Somni III

Fo ab cordes de canem escobat per la ciutat, Ardits, I, 8 (a. 1390)

Canem així de Sicília com de qualsevols altres parts, salvo de Nàpols, val lo quintar vuyt lliures. Canem de Nàpols ques millor que tot lo demés, val lo quintar onse lliures, Tar. preus 48.

Evitar de dir... cànem per dir cànem, Fenollar Regles 30

D'una rossor canemal, Ruyra Pinya, I, 127 Horts, camps, canemals frondosos de molta gallardia, Bosch Rec. 305

Sex sachs de canamàs vuyts, doc. a. 1331 (Capmany Mem. II, 412)

Per raho e preu de cinquanta alnes de canamaç... per obs de fer sachs, doc. a. 1420 (Arx. Gral. R. Val.)

Cuberta de canemàs vert, Tirant, c. 51

Entram en la cambra ont atrobam un munt de canamassa, doc. a. 1431 (Est. Univ. X, 130)
Son tenguts de ben enguixar, canamassar e acabar de totes colors fines, doc. a. 1468 (Boll. Lul. XI, 253)

Fustanis, canamaceria, teles, Cap. Ordin. Drets Gral. 1481, c. 49

Una uanoua canonada de canemat de Burgunya, doc. a. 1395 (Miret Templers 564)

Era un bon llaurador... de fals canemera i bona llegona, Pascual Tirado (BSCC, VIII, 243)

Un traveser ab cuberta de canamys, doc. a. 1485 (arx. Cúria Fumada de Vic)

Un matalas ab cuberta de canemis, doc. a. 1489 (mateix arx.). Sis capells blancs de canemis, doc. a. 1599 (arx. parr. de Pont de l'Armentera)

Tres caneraços plens de canemos, It. tres punyerons de canemos, Inv. del segle XIV (arx. de Montblanc)

Lo canemos salvatge es pus fort que l'altres, Medic. Part. 107

Canamoxas y canyes petites, doc. segle XVI (Est. Univ. VII, 245)

Exarcia obrada de canyem, doc. a. 1252 (Campmany Mem. II, 21)

Fil de li ne de canyem, doc. a. 1410 (Alòs Inv. 12)

No puguen ser amerats ni axugats los llins y los cañoms, doc. a. 1513 (BSAL, VIII, 90)

Bibliografia

FM-II-54, FPC-II-539, BC-426, FQ-127, JLB-403, KUKL-199, PC-162, MH-396, PPF-31, HMB-52, CSCH-470, VMLN-400-404, CLK-I-376-380, DASH-123, GOGTE-447, DAKPA-461, DEKHANG-35, KAN-183, PHMT-232

178. *Humulus lupulus*

L.....C

Humulus, del llatí *humulus*, llúpol; o també d'*humus* (sòl) o *humeo* (humitat). *Lupulus*, del llatí *lupus*, llúpol, o de *lupus*, llop, perquè el llop s'hi amagava dins les branques; o de *lupus*

salicarius, perquè aquesta planta en créixer al voltant dels salzes els hi pot produir la mort.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Llúpol. Boca de llop. Cervesera. Escanya-poll. Esparga. Espàrgol. Espargolera. Espàrrec bord. Esquellerinc. Guilleuma. Herba de la cervesa. Lubet. Cast.: Lúpulo Port.: Lúparo. Fra.: Houblon. Ital.: Luppolo. Ale.: Hopfen. Angl.: Hop.

Descripció botànica

Planta perenne, enfiladissa o lianoide, dioica, aspra al tacte, amb tiges sarmentoses glabres fins a 10 m. Rizoma reptant. Fulles palmatilobades, peciolades, cordiformes, oposades, dentades. Flors verdes, les masculines en panícula; les femenines en cònuls pènduls, d'escames membranoses amb glàndules aromàtiques a l'interior. Ovari bicarpel·lar. Fruit en aqueni.

Hàbitat

Bardisses humides, herbassars ruderals, vegetació de ribera. *Populetalia albae* (> *Prunetalia spinosae*). Cultivada a poca escala a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les inflorescències femenines o estròbils. El lupulí és la pols glandular de la secreció resinosa segregada pels estròbils.

Composició química

Els fruits contenen oli essencial (esters-àcid valeriànic; terpens-beta-pinè, limonè, mircè; sesquiterpens-beta-cariofilè, alfa-humulè; ésters terpènics-àcid valeriànic), resina (lupulona i humulona); estrògens, principis antiandrogènics, matèries tàniques,

àcids fenol-carboxílics, flavonoides, asparagina, alcaloides.

Acció farmacològica. Indicacions

Aperitiva, diurètica, anafrodisiaca i sedant, útil en gastritis, taquicardia, dismenorrea, insomni. S'ha emprat com a equilibrant en l'angoixa de guerra (Rénon). També té propietats antisèptiques i bacteriostàtiques. En ús tòpic és útil en dermatomycosis, acné, inflamacions articulars. Dosis excessives poden produir nàuses i vòmits.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Humulus lupulus* s'empra com a digestiu, sedant, diurètic, en insomni, cistitis. La planta *H. cordifolius* s'empra per a aromatitzar la cervesa, i *H. scandens* s'usa en contusions.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa abans de cada menjada; l'extracte, la tintura mare, la pols, el nebulitzat. En la indústria farmacèutica i cosmètica s'empren els extractes concentrats de llúpul com a conservants i hidratants.

Cultura popular

La cervesa, beguda alcohòlica amb un 3-5% d'alcohol, ja era coneguda pels egipcis i mesopotàmics, i dels grecs va passar a Europa. Conté dextrines (20 a 30 g/l), alcohol (30 a 60 g/l), diòxid de carboni (4 a 6 g/l), sals minerals, proteïnes, àcids orgànics, tanins i vitamines del complex B. Les flors femenines o estròbils del llúpul, aromàtiques, s'empren des del segle XI per a donar l'aroma amarg aromàtic en la fabricació de la cervesa (a més d'utilitzar-se per les seves propietats d'antibacterianes), que es fa per maceració, cocció i fermentació d'ordi germinat (malt), blat de moro o d'altres

cereals, i fermentació posterior amb soques de llevadura *Saccharomyces cerevisiae* (d'olor a formatge, color groc i tast amarg; és rica en vitamines del complex B) i *S. carlbergensis*. La cervesa negra es fa per torrefacció del malt i addició de caramel. D'altres cerveses casolanes es preparen amb la maceració o decocció de diferents herbes (*Urtica*, *Taraxacum*, *Spiraea*, *Achillea*, *Agrimonia*, *Betonica*), mel i llevadura. Els coixins amb cònuls de llúpul s'empren per a afavorir la son.

Història

PLINI menciona el llúpul com a planta de jardí. Diu que els romans mengen els brots tendres com si fóssin espàrecs ("*Turiones lupuli vere collecti, loco sparagi eduntur*", Cursach).

CURSACH (1791) la recomana "*in alopecia, luxatura, nephritide, pleuritide, obstipatione viscerum infarctu; ictero, urinis suppressis; debili ventriculo; vermibus, scorbuto, doloribus, tumoribus, colica, hysteria, morbis venereis, splenicis; et incipiente hydrope &c*".

Bibliografia

FM-II-54, FPC-II-538, HNPC-VI-128, PMPC-89, PMCV-103, FQ-125, JLB-382, VP-298, RT-78, HL-154, MH-411, SCH-220, CHEV-102, CSCH-471, KAN-183

CAPPARIDACEAE

1 1 100%

179. *Capparis spinosa*

L. subsp. *canescens* (Coss.) Bolòs..Ma
subsp. *rupestris* (Sm.) Nyman ..Ma Me Ei
subsp. *spinosa*.....Ma Me Ei

Capparis, tal vegada del llatí *capra*, cabra. *Spinosa*, per les espines estipulars.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Taparera. Tapanera. Tàpena. Cast.: Alcaparra. Port.: Alcaparra. Angl.: Caper.

Descripció botànica

Planta o arbust, estesa o penjant, fins a 1 metre de llargària. Tija amb rames flexuoses. Fulles ovades o quasi rodones, alternes, glabres, peciolades, amb espines estipulars a la base dels peciols, enteres, de color verd cendrós. Flors hermafrodites, zigomorfes, tetràmeres, pedunculades, solitàries, axil·lars, de quatre sèpals, blanques, lila pàl·lid o rosades. Estams nombrosos. Fruit en baia oblonga o piriforme, polisperma, unilocular. Floració: abril-agost.

Hàbitat

Murs, parets, talussos assolellats. *Salsolo-Peganion*. *Capparidetum inermis* (*Parietario-Centranthion*). Domini de l'*Oleo-Ceratonion* i del *Quercetum ilicis galloprov*. Del nivell de la mar fins a 200 m. La subsp. *spinosa*, amb branques ascendents, estípules espinoses uncinades i fulles sense mucró terminal espinós, cultivada pel seu fruit. Subspontània.

Part utilitzada

L'arrel; les poncelles (capolls florals o botons de les flors) o tàperes i els fruits o taperots (baies allargades fins a 5 cm).

Composició química

Saponòsids, flavonoides, glucòsids, pectina.

Acció farmacològica. Indicacions

Aperitiva, febrífuga, antiescorbútica, estimulant, vermífuga. Segons Palau, "l'escorça de l'arrel és amargant i diürètica. Mastegada immediatament abans dels àpats, augmenta l'apetit. El

seu decuit al 2%, pres en glopeigs, té la mateixa virtut; pres en ús intern, diverses tasses al dia, augmenta la quantitat d'orina". L'infús del fruit, per a tractar la ciàtica i la decocció de les tiges per a la dismenorrea i la infertilitat femenina (Stübing). En aplicació externa: afeccions de la pell, hematomes, caiguda del cabell.

Terapèutica comparada

A Amèrica del Nord s'usa *Capparis cynophallophora* per a afavorir la menstruació, inflamació de gargamella i herpes en aplicació externa.

En medicina ayurvèdica *Capparis decidua* és emprada com a antidiarèica, analgèsica i per a rentar ferides, i en hemorroïdes i cucs intestinals. La planta *C. zeylanica* s'usa en abscesos.

En medicina filipina *Capparis horrida* s'empra com a contrairritant. L'espècie *C. micracantha* com a pectoral i en dolor d'estómac. L'espècie *C. sepiaria* en febres i problemes de la pell.

En medicina marroquí *Capparis spinosa* és una panacea: s'empra en reumatisme, refredats, gota, ciàtica, i com a diurètic i antidiarèic. Els fruits en la esterilitat femenina i dismenorrea, i les flors en aplicació local contra l'èczema. L'arrel contra la blenorràgia. El fruit fresc per l'escorbut.

En medicina mexicana *Capparis incana* s'usa com a febrifug. L'espècie *C. odoratissima* per a aplicar en enemes.

Fórmules i preparacions

Primer es posen quatre dies en aigua, canviant-la tots els dies, perquè se'n vaja l'amargor un poc, i en acabant es posen en pots amb salmorra -sal, vinagre i mitja llima- (Pellicer).

Vi aperitiu de taperera: 50 g. d'escorça de l'arrel macerats durant 9 dies en 1 l. de vi de Jerez; remenar cada dia; colar.

Una copeta abans de cada menjada com a aperitiu (Font i Quer).

Cultura popular

Les tàperes envinagrades són aperitives: *Gemmae, seu fructus aceto conditi appetitu augendo, digestionique opportuni* (Cursach).

En temps de l'antiga Roma es trobava més en els cementiris: *Dum sepulcra aperiuntur, capparim evertitur*

Donar tàperes: guanyar a algú en competició.

SECRET DE LES TAPERES- Las Plantas de Taparas, venen en molta part sens cultivarles, y en part que nos conrea, recreanse en lloch sech, y sin voleu sembrar cové en un clot pel de pedras, y calsinada, ò en una paret: y axí no es bo ocuparne los Hortos: per que hi fa molt dany, no tant per lo que esta dit, pero encara per lo que inficiona per alguna sua venenosa qualitat, tota aquella terra, y la fa esteril, no es menester cultivarlas, per que sens cultivacio elles crexen prou, pot se sembrar a la Primavera, y tambe à la tardor. Lo fruyt de las Taparas es bo per ensalada per incitar lo apetit, y netejar le ventrell, y llevar la opilacio del fetge, y principalmente la melsa, Agustí Prior 44.

A Llubí ses llubineres
com han 'cabat de segar
se'n van a rossegar
ses mans per ses tapereres

Tàperes duen a s'era
per berenar es dematí
saps què voldria tenir?
Potestat per maleir
ses rels de ses tapereres

Ses tapereres boscanes
fan es brots més escampats
noltros mai hem acabat
sa tasca que tenim ganes

Estimada, flors són flors

i no són de taperera
no hi ha flor més verdadera
que, garrida, lo teu cos

Prediquen dalt d'una trona
sa llei de Déu què cosa és.
Vols-me dir quina fruita és
que en haver florit ja no és bona?

Quina herba és sa qui sol fer
es fruit primer que sa flor
i com aquesta se mor
altra fruita ja li ve?

Si dius que en sa nit tens por
deixa el pla i pren la costa.
Quin és l'arbre que demostra
la fruita abans de la flor?

Estimat, escolta això
contesta a on te pregunt.
Quin arbre és el que fa el fruit
abans de treure la flor?

Història

Plató va anomenar les tàperes *sinapis sceleratum*. L'escorça de l'arrel era considerada pels antics com aperitiva i resolutiva, alabada en afeccions de fetge i les malalties hipocondríiques, formant part de molts preparats de polifarmàcia.

TEOFRAST fa la diferència entre la tàpera silvestre i la cultivada, i aquella té els fruits millors i més dolços; les fulles i les tiges són espinoses, amb l'arrel que creix ran de terra; germina i floreix a l'estiu, i no li agrada créixer a terrenys cultivats, però si a bons terrenys i prop de les ciutats, TEOFRAST I 3, 6; III 2, 1; IV 2, 6; VI 5, 2

COLUMELA: ... De res no servirà que el ramat estigui ben alimentat si no es posa tot el seny en què disfruti de bona salut i conservi llurs forces, coses que ambdues es preserven amb la generosa administració, durant tres dies, d'un medicament compost de fulles de taperera

triturades, murta silvestre i xiprès en semblant proporció, tot en aigua, es deixa durant una nit; i això s'ha de fer quatre vegades a l'any en els darrers dies de primavera, de l'estiu, de la tardor i de l'hivern VI 4, 1; ... el remei eficaç (pels cucs dels cavalls) és introduir la mà i treure l'excrement, rentar després el ventre amb aigua de la mar o amb salmorra dura i després donar-li per boca arrel de taperera esclafada amb un sextari de vinagre, ja que d'aquesta manera moriran aquests paràsits...VI 30, 10; ... convé també plantar la taperera, condiment vulgar... X 117; ... també, cap a les Calendes d'abril... convé igualment sembrar el cogombre, la carabassera i la taperera, per a que neixin més aviat... la taperera neix espontàniament, però si s'ha de sembrar en llocs on n'hi ha poques, haurà de mester un lloc sec, que abans s'envoltarà d'un petit solc ple de pedres amb calç o argila cartaginesa, de manera que faci com una cuirassa, per a que no la rompin les tiges de la dita planta, que s'extén habitualment per tot el terreny si els obstacles no li ho impedeixen... aquesta planta prospera fins i tot en camps desèrtics, sense treball del pagès. Se sembra en ambdós equinoccis..., XI 3, 17 y 54-55; XII 7, 1-3 y 5

DIOSCORIDES diu de *kapparis* que les tàperes alteren el ventre, són danoses a l'estómac i fan set. Però si es mengen cuites són útils a l'estómac. Begudes amb dues dracmes de la seva llavor, per espai de quaranta dies, desfan la melsa, provoquen l'orina i purgen les superfluitats sangonoses. Es beuen també útilment contra el dolor de ciàtica, contra la perlesia i les ruptures i espasmes dels nervis; provoquen la sang menstua i purguen els humors del cap. La bullidura de la llavor en vinagre treu el dolor de dents si en fan glopeigs, DIOSC II 164

PLINI XIII 127; XIX 163 GALE XII 9 ss. ISIDOR XVII 10, 20

CURSACH la recomana "*in hypochondriasi, obstipatione, paralyti, anorexia, ulceribus sordidis; odontalgia, hepatis, et lienis obstructionibus; vaporibus, atrabiliari morbo &c*".

Literatura

I mentre l'ametler floreix, i la llagosta es torna gràvida, i la tàpera dóna fruit, l'home se'n va al seu estatge etern! Ecle 12:5

Plató, *Symposium IV*

Taparera, planta que produheix les tàperes, Lacavalleria Gazoph.

Poderosos baluards, tapareres entre les pedres antigues, Villangómez Any 54.

En lo armari, dos caduffeles de terra per tenir tàperes, buydes, doc. a. 1493 (BSAL, VII, 419).

Mana ell per oximel donar tàperes en lo començament de la vianda, Cauliach Coll., VI, 1^a, 3.

Tàpara, fruyt que la taperera produheix, Lacavalleria Gazoh.

Jovellanos, Descripción histórico-artística del Castillo de Bellver

Bibliografia

FM-II-228, FPC-I-720, HNPC-VI-174, BC-45, PPF-88, JP-60, PMCV-104, FQ-250, MH-426, CHEV-180, CSCH-252, PHMT-235, DASH-348, GOGTE-557,720, QSMB-338

CAPRIFOLIACEAE

5 4 80%

180. *Lonicera implexa*

Aiton.....Ma Me Ei Fo Ca

Lonicera, dedicada a Lonicer, botànic alemany. *Implexa*, per les branques enllaçades.

Sinonímia. Denominacions

Lonicera balearica. *L. implexa* var. *balearica*.

Cat.: Rotaboc. Xuclamel. Gavarrera. Mamellera. Mareselva (IBal.). Banya de cabra. Didalets de la Mare de Déu. Dolçamel. Gallinassa. Gallaret. Lligabosc. Santjoanera. Cast.: Madreselva. Fra.: Chèvrefeuille. Ital.: Caprifoglio. Ale.: Wohlriechendes Geissblatt. Ang.: Honeysuckle.

Descripció botànica

Arbust sarmentós, de ramificació laxa, glabre, fins a 2 m. de llargària. Fulles enteres, oposades, sèssils, mucronades, oblongues, coriàcies, gruixades, persistents, lluents a l'anvers, blanquinoses al revers. Flors en capítols terminals. Corol·la pubescent, de tub més llarg que el limbe, molt flairosa. Fruits en baies ovoides, vermells. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Comú arreu: garrigues, alzinars, màquies, terra baixa mediterrània. *Quercion ilicis*. Del nivell de la mar fins a 850 m.

Part utilitzada

Les fulles i les flors.

Composició química

Mucíl·lag, saponòsids, oli essencial, àcid salicílic, pectina, sucres.

Acció farmacològica. Indicacions

Els fruits són tòxics, pel contingut en saponòsids i bases nicotíniques: provoquen vòmits, dolor abdominal i diarrea. Les flors són antitusígenes. Les fulles són sudorífiques i diurètiques.

Terapèutica comparada

La planta *Lonicera caprifolium*, que no es troba a les Illes Balears, s'usa de manera semblant a *L. implexa*, a més de ser vulnerària en aplicació tòpica.

En medicina tibetana *Lonicera hypoleuca* i *L. saccata* s'empren per alteracions calentes del cor i problemes ginecològics.

En medicina xinesa *Lonicera japonica*, que conté saponines, taní, luteolina, oli volàtil i inositol, s'empra com a diurètica i digestiva, en disenteria, malalties purulentes, còlera epidèmic,

úlceres sifíl·tica, hematemesis, intoxicació alimentària. És considerada excel·lent com a desintoxicant. Les fulles en aplicació externa són antisèptiques, útils en foruncles, "humitat i calor en els meridians energètics", fatiga muscular. Inhibeix el bacil de la tuberculosi. També s'usen *L. acuminata* i *L. morrowii*.

En medicina filipina *Lonicera japonica* s'usa com a tònic.

En medicina homeopàtica LONICERA XYLOSTEUM produeix símptomes convulsius i tremolors, vòmits, alteració pupil·lar i coma; pot ser útil en determinats casos d'uremia. El remei LONICERA PERICLYMENUM produeix irritabilitat i exaltació mental.

Fórmules i preparacions

La infusió de les flors al 5%, la decocció de les tiges.

Història

Antigament es feia un xarop vomitiu i antiasmàtic amb els fruits del xuclamel. Dioscòrides es refereix a *kissanthemon*, identificada per García Valdés com a *Lonicera periclymeum*, quan diu que "el fruit, si es beu la quantitat d'una dracma, amb dos ciats (mesura de capacitat equivalent a 45 ml) de vi blanc, durant quaranta dies, redueix la melsa per medi de l'orina i el ventre. Es beu també contra la ortopnea, i purga les dones després del part, DIOSC II 154. Dioscòrides també cita el *periklymenon*, que podria correspondre segons García Valdés a *Lonicera etrusca* o *Lonicera caprifolium*, amb propietats semblants a l'anterior, DIOSC IV 15.

TEOFRAST: en collir les arrels de xuclamel, els raigs de sol no han de caure damunt d'elles, IX 8, 5; és bona per a la melsa, IX18, 6.

PLINI XXV 70; GALE XII, 98.

CURSACH diu que *Lonicera periclymenum* creix espontània a Menorca i serveix "*in ophthalmia, rheumatismo, cynanche, tussi, respirandi difficultate; calore ventriculi, urinarum suppressione: Nullius momenti est in medicina*". També recomana *L. caprifolium* "*in ulcere oris; angina, ophthalmia, vitii cutaneis, &c*".

Literatura

Ramets de xuclamel, clavellines, margaridoyes y roselles, Bosch Rec. 85

Sé de cert que Artemisa plorà com yo, emperò plorant vencé, e la Mareselva, aduersària sua, morí de dol en lo carçre, Curial, III, 70

Lo lligabosc, espígol i roselles / al bressoleig de l'aigua s'esfullaren, Atlàntida VII.

Amb eureres per cortina, lligabosc per festó, Canigó VI.

Bibliografia

FM-IV-177, FPC-III-595, HNPC-VI-298, BC-217, PMCV-104, JLB-385, RT-360, MH-409, SCH-223, CHEV-228, VMLN-1039, CLK-II-319, CSCH-80,81, DAKPA-138, DAWA-2-72,73, KAN-527, QSMB-928

181. *Sambucus ebulus*

L.....Ma Me Ei

Sambucus, del grec *sambuca*, saüc, del que es feien instruments musicals amb la seva fusta.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ébols. Èvol. Llampúdol. Matacà. Pudamans. Saüc pudent. Cast.: Yezgo. Port.: Erva-de-sao-cristóvão. Basc: Mause. Fra.: Hièble. Ital.: Ebbio. Ale.: Attich. Angl.: Danewort.

Descripció botànica

Herba anual, glabrescent, fètida, fins a 1 m. d'alçària. Rizoma serpentejant. Tiges erectes, robustes, herbàcies, simples o poc ramificades, solcades. Fulles

oposades, llargues, pinnatisectes. Flors hermafrodites, en corimbes terminals. Corolla vermellosa o blanca. Fruit en baia negra, globulosa, lluent, amb quatre llavors. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Camps no cultivats, vores de camins, sòls humits, marges de síquies, herbassars higronitròfils. *Urtico-Sambucetum ebuli* (: *Arction*). Del nivell de la mar fins a 1000 m. Sovint s'hi troba la planta *Cuscuta europaea* com a paràsita sobre les fulles i la tija.

Part utilitzada

L'arrel (*Rad. Ebuli*), les fulles, les flors i els fruits.

Composició química

Les fulles i flors contenen sals potàssiques, flavonoides, glucòsids, àcids fenòlics, antocianòsids, sacarosa. Els fruits contenen oli essencial, saponines, principis amargs, matèries tàniques, sucres, àcids valeriànic, màlic i tartàric. L'arrel i els fruits contenen hemaglutinines, amb pigments antociànics i àcids-fenols.

Acció farmacològica. Indicacions

Els fruits, que no tenen mal gust, poden produir intoxicacions mortals, sobretot en infants. S'usa de manera semblant al saüc. Les flors són diurètiques i sudorífiques. Les arrels són purgants i diurètiques. Les fulles, en aplicació externa, són vulneràries, en cremadures i pell escaldada; també són útils en rentats corporals, amb acció demulcent.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Sambucus adnata* i *S. wightiana* s'empren com a vulnerari, en inflors d'articulacions, problemes

venosos, psoriasis i altres alteracions de la pell.

En medicina xinesa *Sambucus chinensis* s'usa per a "treure el vent", en esguinces de canell i turmell, lumbalgia; *S. formosana* en gonorrea i forunculosi; *S. racemosa* en alteracions reumàtiques i *S. sieboldiana* en contusions.

En medicina filipina *Sambucus javanica* és emprat per a la fatiga, alteracions reumàtiques.

En medicina mexicana *Sambucus mexicana* s'usa en febres, alteracions respiratòries i digestives, inflamacions, com a purgant, desinfectant, diurètic, depuratiu.

En medicina homeopàtica *SAMBUCUS CANADENSIS* ha provocat en la seva patogenèsia problemes d'albuminúria, angina pectoris, asma, erupcions, laringe seca, lumbago.

Fórmules i preparacions

La infusió de les flors al 5%, una tassa després de cada menjada.

La decocció de l'arrel, dues tasses al dia.

La tintura mare, 30 gotes t.i.d. (tres vegades al dia).

EMPLASTRUM RANARUM SIMPLEX

Rp/.

Ranas viventes quadraginta,

Radicum recentium Ebuli.....

Bardanae..... ana sesqui

libram,

Aceti libras tres,

Aquae libras novem.

Macera per biduum et coque ad dimidias.

Tunc sume.

Decocti colati et expressi libras quinque,

Olei Olivarum libras novem.

Coque ad humiditatis fere consumptionem.

Deinde ab igne remove et adde

Axungiae Suillae libras tres,

Oxydi Plumbi Semivitrificati pulverati libras sex,

Ejusdem Decocti Q.S.

Spathula lignea permixtis, iterum coque ad debitam spissitudinem, ut digitis non adhereat; tun adde

Cerae Citrinae libras tres,

Terebinthinae uncias duas.

Exacte permixtis et semirefrigeratis insperge

Euphorbii pulverati unciam unam.

Fiat Emplastrum Secundum Artem.

(*Farmacopea Hispana*, 1817, p. 218)

Cultura popular

Les baies s'empren per a tenyir de morat i donar color als vins. Amb la fermentació es produeix una beguda alcohòlica. Les fulles en ramells penjades del sòtil o esquitant amb la decocció, allunyen mosques, puces i mosquits, segons creença popular.

Història

DIOSCÒRIDES diu que les dues espècies de *Sambucus* "tenen una mateixa virtut, convé a saber, dessecativa, purgativa d'humors aquosos i enemiga de l'estomac... cuita l'arrel en vi i menjada, és útil als hidròpics... les fulles serveixen a les cremades del foc... i conglutinen les llagues fondes i cavernoses", DIOSC IV 175

CURSACH (1791) la recomana "*in hydropo, leucorrhea, scabie, tumoribus aedematosi, inflammatoris, duris; urinae, sudorisque suppressione, morbis chronicis &c*".

Literatura

Sisca, fenoll, / évols, braçeres, / carts, romagueres / ... / si hi nexeran/ no hi crexeran, Spill 13515

Such de évols espessit ab oli rosat, Cauliach Coll., ll VI, d. 1^a, c. 1.

Ayguia bullida ab éuols, Dieç Menesc. I, 9 v.º

Bibliografia

FM-IV-171, FPC-III-592, HNPC-VI-293, BC-216, PMCV-105, FQ-755, JLB-601, VP-463, RT-361, HL-66, MH-276, SCH-225, CLK-III-1071, CSCH-152, DAKPA-221, DAWA-2-124, KAN-530, QSMB-929

182. *Sambucus nigra*

L..... C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Bonarbre. Saüc. Saüquer. Cast.: Saúco. Port.: Sabugueiro. Basc: Sabuka. Fra.: Sureau. Ital.: Sambuco. Ale.: Holunder. Angl.: Black Elder.

Descripció botànica

Arbret de capçada ampla, corimbiforme, d'escorça solcada de color gris marronós, fins a 5 m. d'alçària. Branques medulloses, grisenques, piloses les joves. Fulles oposades, serrades, acuminades, d'olor forta i desagradable. Inflorescència terminal amb flors petites, blanques, flairoses, pentàmeres. Drupa esferoïdal, negra a la maturitat. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Bardisses humides, talussos, fondals. *Prunetalia*. Cultivada com a ornamental i medicinal a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les flors (*Flor Sambuci*), els fruits, l'escorça i les arrels.

Composició química

Les flors contenen mucíl·lag, compostos polifenòlics, glucòsids flavònics, àcid tànic, nitrat de potassi, oli essencial. Els fruits contenen antocianòsids, àcids orgànics (cítric i màlic), oli essencial, sucres, tanins, pectina, vitamines A, C i flavonoides. Els fruits verds i les fulles fresques contenen heteròsids cianogenètics. L'escorça conté l'alcaloide sambucina, colina, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Les flors són sudorífiques, diurètiques, antiinflamatòries i calmants de la tos: s'empren en costipats, estats gripals, alèrgies, dolències reumàtiques i de la pell. Donen molt bon gust a les infusions. L'escorça és útil en litiasi renal, nefritis, cistitis. Els fruits, l'escorça i les fulles són laxants. El suc dels fruits és emprat en aplicació externa contra diverses neuràlgies.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica *SAMBUCUS NIGRA* actúa especialment en l'aparell respiratori, ronyons i pell, amb increment de la secreció i sudoració de la pell i de les membranes mucoses. Una de les característiques principals del remei és l'edema. La patogenèsia fou feta pel Dr. Samuel Hahnemann.

Fórmules i preparacions

La infusió de les flors i les fulles. La decocció de l'escorça al 5%. La tintura mare, l'extracte fluïde, l'ungüent, el xarop. Vi d'escorça de saüc contra la hidropesia: es maceren durant 15 dies 250 grams d'escorça fresca en un litre de vi blanc: se'n prenen dues xicres al dia (Palau). L'oli de flors de saüc s'empra tòpicament en ferides i cremades.

Cultura popular

Els fruits del saüc s'empren com a aliment des del Neolític. Són usats per a tenyir el vi i fer un colorant taronja. Les flors serveixen per a perfumar i per a cerimònies màgiques a Galícia, Sicília i Bretanya. L'arrop de saüc era considerat una panacea, com a preventiu de malalties: el suc d'un quilo de fruits amb 200 grams de sucre moreno, calentar fins a que tenguí consistència melosa. Una cullerada

sopera abans de les menjades principals. Les fumigacions de flor de saüc s'empren en les galteres, escalfant draps de llana amb el fum de flor de saüc cremada al braser (Grinyó).

A mal de cor, oli de saüc 350

Perfums d'espígol i de flor de saüc tornen la salut

No siguis ruc:
per les sangs pren el saüc

SECRETS DEL SAUC- Lo Sauc es bo per a posar al entorn dels Horts, per a fer-los tanca, volse plantar de rael, ò de estaca, en lloch humit. Destilas aygua de la flor del Sauc, la qual es excelent per llevar la dolor del cap, que prove de calor, fregantsen lo front, y les parts posteriors del cap. Ab la flor del Sauc, se fa molt bon vinagre. Lo such premut de la escorça de la rael del Sauc, incita lo vomit, y llança la aygua del hidropit, Agustí Secrets 43.

Història

Es deia que l'arbre ón es va penjar Judes era un saüc, i la fusta de la creu era també d'aquest arbre, encara que a la Bíblia no hi és citat.

CURSACH recomana el saüc "*in erysipellate, dysenteria, diarrhea, hydrope, ani varicibus; haemorrhoidum doloribus, tumoribus, inflammationibus externis pleuritide, lactis suppressione; alvi constipatione; dentium doloribus; sudore suppresso; purpura, febribus, aedemate; haemorrhoidibus caecis; rheumatismo, arthritide, exanthematibus, viscerum obstructionibus, morbis chronicis; ulceribus, colica, morbis pectoris, &c*".

Literatura

Pren lo sauch e de aquella escorsa qui és per lo fust, Micer Johan 414

Hi ha gran vegetació de boixos, sahuuchs, lladoners, Bosch Rec. 82.

Shakespeare, *Cimbellí*, es refereix al saüc com a símbol de la pena.

¿Què diu el magnífic? ¿Què diu el meu Esculapi, el meu Galè, el meu cor de saüc, eh? ¿És mort aquest magnífic xaruc? ¿És mort? Shakespeare, *Les alegres casades de Windsor*, Acte II, Escena 3, trad. Salvador Oliva.

Bibliografia

FM-IV-174, FPC-III-592, HNPC-VI-297, BC-216, PPF-84, PMPC-122, PMCV-106, FQ-752, JLB-539, VP-421, RT-361, HL-65, MH-265, SCH-126, CHEV-131, VMLN-1418, CLK-III-1072, CSCH-153

183. *Viburnum tinus*

L.....Ma

Viburnum, del llatí *viere*, lligar. *Tinus*, del grec *tinnós*, petit.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Llorer bord. Lloreret. Marfull. Mollfull. Oriola. Picabaralles. Cast.: Durillo. Port.: Folhado. Basc: Gogorrtxu. Angl.: Laurustinus.

Descripció botànica

Arbust ramificat, perennifoli, de branques grisenques, fins a 2 m. d'alçària. Fulles oposades, ovades, enteres, coriàcies, peciolades, pubescents, verdes, llunts. Flors blanques o rosades, inodores, en corimbes terminals a l'àpex de les branques. Fruit el.lipsoidal, en baia, monosperm, comprimit, blavós negrenc a la maturitat. Floració: gener-març.

Hàbitat

Màquies, garrigues, alzinars. *Quercetum ilicis galloprov.* (>*Quercetum mediterraneum*.>*Cyclamini-Quercetum ilicis*). Del nivell de la mar fins a 1200 m. Cultivat en els jardins.

Part utilitzada

Les fulles i les llavors.

Composició química

Poc coneguda: les fulles contenen glucòsids.

Acció farmacològica. Indicacions

Les fulles són febrífugues. Els fruits són purgants, i poden produir intoxicacions.

Terapèutica comparada

La planta *Viburnum opulus* conté àcids triterpènics, cumarines, glucòsids (semblants als de *Salix* i *Populus*), dialdehids sesquiterpènics i àcids orgànics. S'empra com a espasmolític, hemostàtic, cardiotònic i antiasmàtic. És útil com a relaxant muscular, en artritis i en hipertensió arterial.

L'escorça de *Viburnum prunifolium* és sedativa i espasmolítica, útil en dismenorrees.

En medicina xinesa *Viburnum dilatatum* s'empra com a vermífug, i *V. luzonicum* en disminució del creixement infantil, reumatisme.

En medicina homeopàtica VIBURNUM TINUS pot ser útil en determinades afeccions diafragmàtiques i alteracions dels ovaris amb depressió. També VIBURNUM OPULUS és un remei general per a calambres, còlics, afeccions espasmòdiques, dismenorrea i preventiu d'avortament. A Amèrica se l'anomena popularment com "escorça dels calambres". El remei VIBURNUM PRUNIFOLIUM és útil en amenaça d'avortament, menorràgia, dismenorrea. S'ha usat en alguns casos de tètanos.

Fórmules i preparacions

L'infusió de les fulles al 5%.

Història

Laguna, en els seus comentaris al llorer, cita el "llorer salvatge" d'Itàlia, que correspon al marfull o *tinus* del que parla Plini, DIOSC I 86.

Bibliografia

FM-IV-175, FPC-III-594, HNPC-VI-297, BC-217, PMCV-106, FQ-757, JLB-954, RT-363, MH-381, SCH-228, CHEV-148, VMLN-1651, CLK-III-1535, KAN-531

CARYOPHYLLACEAE

73   12   16.4%

184. *Agrostemma githago*

L.....Ma

Agrostemma, en llatí corona del camp. *Git*, nom de les llavors negres de *Nigella*, a les que s'assemblen les d'aquesta planta: ambdues tenen el mateix nom popular, niella.

Sinonímia. Denominacions

Githago segetum. *Lychnis githago*.

Cat.: Negrelló. Niella. Niella de blat. Ballaruma. Clavell d'ase. Clavell de moro. Clavell del blat. Herba de git. Herba de la geneta. Cast.: Neguilla. Port.: Nigela-dos-trigos. Basc: Usagarri. Angl.: Corn Cockle.

Descripció botànica

Herba erecta, anual, piloso-sedosa, d'entrenusos llargs, fins a 1 m. d'alçària. Tija dreta, robusta, fistulosa. Fulles oposades, agudes, lanceolades. Flors pedunculades, solitàries, terminals, pentàmeres, de color violeta o rosades. Calze ovoide, soldat, amb cinc lòbuls estesos que depassen la corol·la. Càpsula oblonga, sèssil, oval. Llavors anguloses, negres. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Camps de cereals. *Secalietalia*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Gitagenina (heteròsid tòxic), oli, sucres.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. La intoxicació produeix nàusees, inflamació de gargamella, dolors aguds, sialorrea, còlic i diarrea. Pot arribar a convulsions, mal de cap, alteracions circulatòries i mort per asfixia en els infants. Avui en dia no s'usa en terapèutica. S'emprava antigament en icterícia.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica AGROSTEMA GITHAGO produeix sensació de cremor en el tub digestiu, nàusea, vòmits, alteració de la locomoció, vertigen, mal de cap. S'usa en determinats casos de gastritis, paràlisis, tenesme.

Cultura popular

Les llavors són tòxiques, i en créixer la planta en els camps de cereals, donen un tast desagradable a la farina contaminada. El nieller era un dels quatre garbells que obligaven a tenir als garbelladors de blat; garbell per a separar el blat de la niella i altres herbes (DCVB). Les ballarumes són les càpsules de la niella que contenen la llavor, i a les quals els infants apliquen un broquet i les fan ballar donant-los moviment de rotació amb els dits.

Tens un cor tan petitó
com el gra de la niella
com te vaig veure tan bella
me vares robar s'amor

Història

Diu Dioscòrides del *lycnis agria* que "begudes dues dracmes de la sement,

purguen per abaix els humors colèrics i serveixen als ferits d'escorpí. Es diu que si es posa aquesta herba sobre els escorpins, els deixa estormiats i no poden atacar", DIOSC III 109

PLINI XXI 171 GALE XIX 82.

Literatura

Una capça ab hun almut de niella, doc. a. 1409 (Arx. Patriarca de Val.).

Oli ab ensens e ab niella, Cauliach Coll., II II, d. 2^a, c. 4

La farina de la niella posada el dent foradat tantost sana, Tres. pobr. 26

Ahont hi ha blat, hi creix la niella, Oller Fig. pais. 17

Una mica de negrelló que ha mascarar qualche redol, Vidal Mem. 133.

Feya garlanda o corona de cugulla o de niella... y la posaua a la soca del arbre senyint-lo per lo entorn, Agustí Secr. 59

Bibliografia

FM-II-153, FPC-II-713, HNPC-VI-150, BC-64, PMCV-107, FQ-178, MH-223, VMLN-44, CLK-I-48

185. *Corrigiola telephiifolia*

Pourr.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Corrigiola litoralis subsp. *telephiifolia*.

Descripció botànica

Herba perenne, glabra, fins a 60 cm. d'alçària. Tiges nombroses, radials. Fulles caulinars el·líptico-espatalades. Ramificacions floríferes afil·les. Flors en cimes de glomèruls. Pètals blancs.

Hàbitat

Sòls arenosos. *Isoetion*, *Bidention*. Del nivell de la mar fins a 200 m. Planta molt rara a les Illes Balears.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa com a tònica i digestiva.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí l'arrel seca és molt aromàtica, emprada en fumigacions per a allunyar els mals esperits. És antitusígena, diurètica, tònica i afrodisiaca. També en bronquitis, refredats, migranya i afeccions dèrmiques.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%.

Cultura popular

A Àfrica del Nord s'usa en l'elaboració de perfum.

Bibliografia

FM-IV-360, FPC-II-690, MH-622, PHMT-238

186. *Dianthus caryophyllus*

L.....C

Dianthus, flor divina, en grec.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Clavell. Claveller. Clavellina. Clavellinera. Cast.: Clavel. Port.: Cravo. Basc: Krabelin. Fra.: Oeillet.

Descripció botànica

Planta cespitosa, fins a 60 cm. d'alçària. Tiges ramoses. Fulles linears, carneses. Flors solitàries, flairoses. Calze gros. Pètals dentats. La sistemàtica d'aquest gènere és molt difícil, a causa de fenòmens freqüents d'hibridació i d'introgressió (Bolós).

Hàbitat

Cultivat com a ornamental als jardins.

Part utilitzada

Les flors i l'oli essencial.

Composició química

Essència, benzoat de benzil, salicilat de metil, saponines.

Acció farmacològica. Indicacions

Les flors són sudorífiques. L'essència té efectes tòncics i minva els dolors flatulents (Palau). Té efectes en alteracions coronàries i nervioses (Chevalier).

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Dianthus caryophyllus* s'empra en forunculosi i eliminació de toxines, la planta seca i triturada, macerada en aigua freda. L'espècie *D. chinensis* s'usa en disuria; *D. pygmaeus* per a "disoldre la calor interna" i *D. superbis* com a diurètic, en edemes i hematuria.

En medicina mexicana *Dianthus caryophyllus* s'usa en hipertensió arterial, trastorns digestius, mal de dents, nervis, tos.

Fórmules i preparacions

La infusió de les flors al 3%. El xarop calma la set dels febricitants i estimula les funcions cutànies (Leclerc). Des d'antic es feia a les farmacopees l'*Aqua caryophyllorum hortensium*, l'aigua destil·lada de clavell.

Cultura popular

S'empra en perfumeria.

SECRETS PER TENIR CLAVELLS EN LO HIVERN.- Si al primer de Octubre plantareu plantes ab rael de Clavellines, domesticchs, y de silvestres, y de violes, ab fems de vinasa, i de cavall tot mesclat, vos donaran flors molt gentils en lo hivern, axi podreu fer de las demes flors olorosas. Empero procurareu de guardarlas del

fret: perquè moltes flors se moren quat estan
prenyades, per negligència, Agustí SECRETS
41

El clavell,
l'amor amb ell

Una dona de Segarra
portada a l'Urgell:
vet aquí un clavell

La flor més gentil
la clavellina d'abril

No tot són roses i clavells

Benimodo és un jardí
de clavells i roses fines
els clavells són els fadrins
i les roses les fadrines

Quan el clavell és badat
cada fulla fa sa via
el mateix fan els fadrins
quan volen formar família

Si aquest clavellet hermós 360
tenia cap malaltia
fos metge, li donaria,
ses medicines millors

Jo me'n vaig arena, arena,
a sembrar un clavelliner
el primer que colliré
serà per tu, Magdalena

Aqueix jove que ara balla
ajudeu-me-lo mirar:
ten la rosa a cada galta
un clavell a cada mà

A la vora del riu, mare,
he plantat un claveller:
la primera flor que esclata
té la cara de llaüter

Tins clavells a la finestra

tins aufàbrega al terrat
tins moraduix dalt la golfa
tins molts pardalets al cap

Ai, d'aquesta clavellina
qui en pogués collir un clavell!
A Madrid l'enviaria
per fer-ne present al rei

Adéu, punteta de sol,
adéu, estrella de l'alba
adéu, clavellet florit
florit a la matinada

El clavell truca a la porta:
- Roseta, baixa'm a obrir.
Ja respon la clavellina:
- Que hi baixi el llessamí

Marieta, fes-te el "monyo"
endega't bé els cabells
que, com és dia de festa
irem a collir clavells

Història

Diu CURSACH (1791) del clavell que
"colitur in hortis Insulae (de Menorca)
perennis", s'usa "in contagio, febribus,
exanthematicis; febribus malignis &c."
CURSACH 214

Literatura

Sembrà d'hora un claveller, Salvà Poes. 55
Axò de dir-li a s'homo "fe feyna y seràs felís" és
una cosa que no té clavellera-porta, Roq. 47

Es una cosa sense to ni so ni clavellera-porta,
Ignor. 23

Li apuntava un clavellet al trau del jaqué, Pons
Com an., 86

Brotà una clavellina encesa de clavells,
Verdaguer Flors 39

Los clavells s'han acabat d'una hermosa
clavellina, Collell Flor 117

Si voleu que lo clavelliner fassa los clavells
grochs, empeltau-lo ab la olivarda o ginesta o ab
lo violer groch, Agustí Secr v^o

Roser o clavellinera, Llorente Versos 211

Sense poncells han deixat totes ses clavellineres,
Masifern Coses Amp. 31

Bibliografia

FM-II-168, FPC-II-758, HNPC-VI-151, BC-66,
PPF-40, FQ-175, HL-89, CHEV-199, KAN-225

187. *Herniaria cinerea*

DC.....Ma Me Ei Fo Ca

Herniaria, perquè fou emprada per a curar l'hernia. *Cinerea*, pel color de cendra. *Hirsuta*, perquè és peluda.

Sinonímia. Denominacions

Herniaria hirsuta subsp. *cinerea*.

Cat.: Trencapedra. Arenària. Cent-en-grana. Herba de la irritació. Herba de mal de pedra. Herba de Noè. Herba de Sant Francesc. Herba pixosa. Herniària. Pixosa. Romproca. Cast.: Quebrantapiedras. Port.: Herniaria. Fra.: Herniaire. Ale.: Bruchkraut. Angl.: Rupture Wort.

Descripció botànica

Planta anual, coberta de pèls, que li donen un to grisenc, fins a 20 cm d'alcària. Tiges primes, reptants, ajagudes. Fulles alternes, ovals o oblongues. Flors petites, sèssils, pentàmeres, verdoses, en glomèruls oposats a les fulles, densos, confluent, alterns. Floració: març-juny.

Hàbitat

Camps sense cultivar, voreres de camí, llocs secs, terrenys àrids, pradells terofítics. *Thero-Brachypodietalia*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Tota la planta.

Composició química

Flavonoides, cumarines, saponòsids triterpènics, alcaloides, vitamina C, àcids fenòlics, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Segons Palau, "és una de les plantes que més diüresi produeixen", emprada en cistitis, uretritis, pielonefritis, oligúria, uremia, hipertensió arterial, micció dolorosa i per a pedres renals i de la bufeta. La planta fresca és antiespasmòdica. També és útil com a astringent en afeccions de la pell: úlceres, èczema i psoriasi.

Terapèutica comparada

La planta *Herniaria glabra*, que no es troba a les Illes Balears -encara que Cursach (1791) diu "*crecit in Insula*"-, s'empra de la mateixa manera que *H. cinerea*.

En medicina marroquí la decocció d'*Herniaria hirsuta* s'empra com a diurètica i per la litiasi renal.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles al 5%, tres tasses al dia; la maceració, l'extracte fluïde, la tintura mare.

En aplicació externa, per alteracions de la pell. L'activitat de la planta desapareix amb la dessecació.

Cultura popular

Possiblement, per la doctrina de les signatures, s'hauria començat a emprar aquesta planta en càlculs urinaris per trobar-se sovint en arenals i pels nombrosos granets que formen les flors a les sumitats de les rames. La pràctica, en aquest cas, ha confirmat la teoria.

Història

Fou emprada per curar les hèrnies ("*pro herniis curandis ab Holerii temporibus laudata est*").

CURSACH (1791) la recomana "*in calculo, urinae suppressione sine calore; affectionibus catharrhalibus renum, et vesicae; oculorum fluxu; ophtalmia, hernia, hydrope, carcinomate, scotamia, laxitate, et debilitate viscerum & c'*".

Bibliografia

FM-II-131, FPC-II-698, HNPC-VI-153, BC-180, PPF-90, PMCV-108, FQ-169, JLB-319, VP-257, RT-95, HL-77, MH-697, CHEV-218, CSH-112, PHMT-239

188. *Paronychia argentea*

Lam.....Ma Me Ei Fo Ca

Paronychia, panadís en grec. *Argentea*, pel color de les bràctees.

Sinonímia. Denominacions

Illecebrum paronychia. I. argenteum.

Paronychia hispanica.

Cat.: Sanguinària. Arracada. Arracades de la mare de Déu. Arrecadeta. Capçotera. Cotonet. Flor de terra. Herba capçotera. Herba de la sang. Herba de neu. Herba de plata. Herba sanguinària. Mantellineta. Paroníquia argentada. Plateta. Recaes. Sanguinària blanca. Te blanc. Cast.: Sanguinaria menor. Port.: Erva-prata. Basc: Elurr.

Descripció botànica

Herba perenne, de petites dimensions, reptant, fins a 30 cm. d'alçària. Arrel gruixada, llenyosa. Tija ramificada, pubescent, postrada. Fulles agudes, oposades, lanceolades, ciliades. Flors sense corol·la, poc vistents, en glomèruls argentins, grans, llunts, terminals i axil·lars. Bràctees florals nombroses, molt aparents. Sèpals escariosos. Fruit en aqueni. Floració: febrer-juny.

Hàbitat

Sòls arenosos, prims, esclètxes de roques, vores de camins, costers eixuts,

oberts, herbassars nitròfils, camps de cultiu. *Thero-Brachypodium* (> *Thero-Brachypodietalia* > *Helianthemion guttati*). Del nivell de la mar fins als 1000 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

En ús intern és diurètica, usada en la litiasi renal, cistitis, uretritis, hiperazotèmia, hiperuricèmia, i com a febrífuga. En aplicació externa és astringent i vulnerària, emprada tradicionalment en úlceres, llagues, ferides, varices, hemorroides, cremades, contusions, alteracions de la pell i panadissos.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí diverses espècies de *Paronychia* (*P. arabica*, *P. argentea*, *P. cossoniana*) són emprades en infusió com a estimulants, afrodisiac i diurètic.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada. La planta fresca, esclafada, en aplicació tòpica.

Història

DISOCÒRIDES diu que "la paronychia... aplicada en forma d'emplastre, cura els panadissos i les llagues..." DIOSC IV 55

Literatura

Eufràsia, lo morritort, la ruca, la sanguinària, Agustí Secr. 77

Un tassó de gram o herba sanguinària, Maura Aygof. 57

Bibliografia

FM-II-128, FPC-II-694, HNPC-VI-153, BC-179, JP-II-110, PMCV-109, FQ-167, VP-340, PHMT-239

189. *Paronychia capitata*

(L.) Lam.....Ma Me Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Illecebrum capitatum. Paronychia nivea.

Cat.: Paroníquia nivia. Sanguinària. Els mateixos noms que *Paronychia argentea*. Cast.: Hierba de la sangre.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 15 cm. d'alçària. Rizoma subllenyós. Tiges decumbents, postrades, denses, ramoses. Fulles oposades, lanceolades, ciliades, pubescents, imbricades, espesses. Flors en glomèruls. Bràctees blanques, amplament ovades. Floració: març-juny.

Hàbitat

Sòls secs i àrids, pradells terofítics. *Thero-Brachypodietalia*. Del nivell de la mar fins a 1400 m. Més rara que *Paronychia argentea*.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

S'utilitza com *Paronychia argentea*. En alguns llocs s'empra també com antidiarèica (Loscós).

Bibliografia

FM-II-130, FPC-II-695, FQ-167

190. *Saponaria officinalis*

L.....C

Saponaria, perquè era utilitzada per a fer sabó. *Officinalis*, per ser emprada a les oficines de farmàcia com a medicinal.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba sabonera. Herba de bugada. Sabó de gitana. Sabonera. Saboneta. Saponària. Cast.: Jabonera. Port.: Saponaria. Basc: Txaboe. Fra.: Saponaire. Ital.: Saponaria. Ale.: Waschkraut. Angl.: Soapwort.

Descripció botànica

Planta perenne, glabrescent, fins a 90 cm. d'alçària. Rizoma reptant, que s'extén arreu. Tiges dretes, robustes, ascendents, ramificades, nuoses. Fulles oposades, grans, agudes, el·líptiques, lanceolades, trinervades. Flors grosses, rosades o blanques, aromàtiques, en inflorescència densa, compacta, terminal. Calze tubulós. Fruit sec en càpsula oblonga, amb nombroses llavors negres. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Herbassars subnitròfils, llocs humits, sòls profunds, contrades plujoses, vores de camins i sèquies, clarianes de boscs. *Saponario-Salicetum*. Cultivada als jardins com a medicinal i ornamental. Subespontània.

Part utilitzada

Les sumitats florides, rizomes i arrels (*Radix Saponariae*).

Composició química

Saponòsids, àcids glicèric i glicòlic, flavonoides, matèries minerals, vitamina C, oli essencial, gomes, mucíl·lags, resina.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. El seu ús és delicat per via interna, pels components tòxics que conté: provoca irritació de la

mucosa digestiva, alteració gastrointestinal i depressió nerviosa, respiratòria i cardíaca. Les saponines provoquen hemòlisi o destrucció dels hematíes. Diurètica, expectorant (tos, bronquitis, asma), mucolítica, sudorífica, depurativa, purgant, colerètica, hipolipemiant, antiinflamatòria. Es recomana només l'ús extern, en amigdalitis, dermatitis, alteracions descamatives i pruriginoses, forunculosis, èczemes i psoriasis.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí diverses espècies de *Saponaria* (*S. glutinosa*, *S. vaccaria*) s'empren com a vomitiu, antídoto general en intoxicacions, laxant; en ús extern per les llagues, sarna, pruija i afeccions de la pell. La pols de l'arrel per afavorir la concepció i la decocció de la planta sencera com a avortiu.

En medicina homeopàtica SAPONARIA OFFICINALIS és emprada sovint per a tractar determinats tipus de refredats i molèsties de la gola, amb somnolència i dolor supraorbital. Hills va fer la patogenèsia del glucòsid SAPONINUM, obtingut també d'aquesta planta: és emprat en medicina homeopàtica en certs casos d'exoftalmos, forunculosi, reumatisme, depressió, entre d'altres.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5% per via externa, al 0,5% per via interna; la decocció, el xarop, la tintura mare, l'extracte fluïde, la maceració (més tòxica que la decocció: pot provocar tremolors, boca seca, parèsia de la llengua, midriasi i alucinacions -Leclerc), l'extracte glicòlic (en ús extern). En farmàcia l'extracte fluïde de l'herba sabonera s'empra com a patró per a determinar l'índex d'escuma o poder tensioactiu de diversos detergents. En ús intern, afegir-hi plantes amb mucíl·lags per a evitar els

efectes adversos de les saponines (*Plantago*, *Malva*, *Althaea*).

Cultura popular

S'empra per a rentar roba i fer sabons: es deixen la tija i l'arrel, ben rentades, tallades a trocets, secades; es posa en aigua tota la nit, que servirà al sen demà per a rentar teles fines o per fer-ne xampú (Font i Quer).

Grumeador de vorera
i casat un poc tronera
cerquen mar de sabonera

Si el sabó no fa sabonera 370
mal any espera

Història

TEOFRAST cita la sabonera en el capítol de les diverses plantes espinoses (VI 4, 3), floreix a l'estiu (8, 3), amb fulles semblants a *Silene vulgaris* (IX 12, 5)

PLINI XXIV 111 GALE XII 131 ISIDOR XVII 9, 56

DIOSCÒRIDES diu de l'herba de la llana o *strouthion* -suposam *Saponaria officinalis*- que "presa una cullerada amb mel, serveix per a la tos, a les passions del fetge i a l'asma... relaxa el ventre... presa amb la panace (*Ferula*) i l'arrel de la taparera (*Capparis spinosa*), desfa la pedra i resol les dureses de la melsa...", DIOSC II 152

Era emprada pels àrabs en el tractament d'èczemes, úlceres, llagues i lepra.

CURSACH la recomana "*in cachexia, leuchorrea, contusione, ictero, fluore albo; lue venerea, scabie, rheumatismo, arthritide, asthmate, menstruis suppressis, hytericis affectionibus, et hypocondriacis; coagulis biliatibus; febribus nervosis symptomatibus stipatis &c*".

Literatura

Canyeta a l'aire, y ab s'am ben escat per dins aquells saboners, Alcover Rond. II, 220

A més dels pitxers..., botes i pileres de tota la cigroneria, formatgeria, saboneria i altres herbes de la tenda, Ll. Sales Boli (BSCC, XIII, 165). Construï y inventà en Mallorca unes saboneries pera fer sabó de llosa, doc. a. 1628 (BSAL, VII, 122).

En rahó de la aygua sabonosa que ix de les cases de dits molins, doc. a. 1634 (BSAL, VIII, 368).

A la casa la sabonera entrà, doc. segle XVII (Alm. Isl. Bal. 1876, 88).

Bibliografia

FM-II-170, FPC-II-747, HNPC-VI-150, BC-65, PMPC-120, PMCV-109, FQ-173, JLB-536, VP-418, RT-96, HL-86, MH-748, SCH-256, CHEV-264, VMLN-1434, CLK-III-1105, CSCH-213, PHMT-239

191. *Silene vulgaris*

(Moench) Garcke

subsp. *vulgaris*....Ma Me Ei Fo Ca

subsp. *prostrata*...Ma

Sinonímia. Denominacions

Silene cucubalus. *S. inflata*. *S. latifolia*. *S. venosa*. *Cucubalus behen*. *C. venosus*. *C. inflatus*. *Behen vulgaris*.

Cat.: Colís. Colissos. Colitxos. Conillets. Conillets de marge. Conillets sense ulls. Conillets dels petets. Cuniells. Curibells. Esclafidors. Petets. Trons. Xuplons. Cast.: Collejas.

Descripció botànica

Herba vivaç, pubescent o glabra, verda o glaucescent, fins a 60 cm. d'alçària. Arrel carnosa, gruixada. Tiges inflades als nusos, cilíndriques. Fulles oposades, enteres, ovato-lanceolades. Flors grans, de pètals bilobats, blancs; polígames o hermafrodites, penjants. Calze el·lipsoide, vesiculós, umbilicat, amb 20 nervis longitudinals. Càpsula coriàcia, subglobulosa. Llavors nombroses,

tuberculoses, brunes. Floració: març-juny. Espècie polimorfa.

Hàbitat

Camps cultivats, herbassars, indrets ruderals. *Secalietalia*. *Brachypodietalia phoenicoidis*. *Arrhenatheretalia*. Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Saponines.

Acció farmacològica. Indicacions

Té propietats astringents, útil en fluxos de sang i diarrees.

Terapèutica comparada

El salsufragi (*Silene saxifraga*), que no es troba a les Illes Balears, s'empra en medicina popular com a diurètic i per a la litiasi renal (*saxifraga* vol dir que romp les pedres).

En medicina tibetana *Silene nigrescens*, *S. setisperma* i *S. tenuis* s'usen en hipoacusia i com a enema per restrenyiment. Les arrels s'utilitzen per a rentar.

En medicina marroquí *Silene vulgaris* s'empra de la mateixa manera que la *Saponaria sp.*

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%.

Cultura popular

Els rebrots ramificats, amb moltes fulles glauques, es mengen tendres com a verdura (amb arròs, truita, sopes, fregits amb alls) i en ensalada. La planta serveix per a tenyir de groc. Quan els calzes s'estampen damunt el front, fan un tro o esclafit.

Història

DIOSCÒRIDES es refereix a *Silene saxifraga*, quan diu que "creix a llocs aspres i pedregosos. Begut el vi en el que s'ha bullit, és útil contra les calentors, contra l'estilicidi de l'orina (orina gota a gota) i contra els importuns sanglots. A més desfà la pedra de la bufeta i fa orinar" DIOSC IV 18

Literatura

Sopan de sopes amb colissos, Aguiló Poes. 165

Enguany ha plogut poch y de colissos casi no s'en veuen, Roq. 47

Bibliografia

FM-II-154, FPC-II-716, FPC-VI-149, BC-58, JP-202, FQ-172, PHMT-239, DAKPA-247, DEKHANG-178, TSARONG-83

192. *Spergularia marina*

(L.) Besser..Ma Me Ei Fo Dr

Sinonímia. Denominacions

Spergularia dillenii. *S. heterosperma*. *S. salina*. *Arenaria rubra* var. *marina*.

Cat.: Espergulària marina. Cast.: Hierba de las calenturas. Rabaniza de los soseros. Angl.: Sea Spurrey.

Descripció botànica

Herba anual, biennal o perenne, pubescent, fins a 30 cm. d'alçària. Tiges ascendents, dretes. Fulles llises, carnosos, succulentes, linears, mucronades. Flors en cimes, fulloses a la base. Pètals bicolors, rosa a l'àpex, blanquinosos a la base. Càpsula trivalva, groguenca. Granes brunes. Floració: març-juny.

Hàbitat

Salobrans, terrenys salins del litoral. *Puccinello-Salicornietea*.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Suposam que semblant a *Spergularia rubra*.

Acció farmacològica. Indicacions

Cistitis aguda i crònica, càlculs renals.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí les arrels de la planta *Spergularia marginata* són emprades contra la esterilitat femenina i com afrodisiac.

Fórmules i preparacions

La infusió al 4% (que és salina i aromàtica), l'extracte aquós, l'extracte fluide.

Bibliografia

FM-II-136, FPC-II-706, BC-71, MH-711, PHMT-240

193. *Spergularia media*

(L.) Presl,C.....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Spergularia marginata. *Arenaria marginata*. *A. media*. *Lepigonum marinum*.

Cat.: Espergulària. Cast.: Hierba de la golondrina. Angl.: Greater Sea Spurrey.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 40 cm d'alçària. Rizoma gruixat. Tiges esteses o ascendents. Fulles alternes, subcarnoses, linears. Flors en cimes terminals, grans, de color lila o rosa. Càpsula més gran que el calze. Llavors comprimides, alades. Floració: gener-juliol.

Hàbitat

Sòls salins. *Puccinellio-Salicornietea*. Del nivell de la mar fins a 50 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Suposam que semblant a *S. rubra*.

Acció farmacològica. Indicacions

Cistitis aguda i crònica, litiasi renal.

Fórmules i preparacions

La infusió al 4%.

Literatura

Forma unes motetes esteses a la rodona, damunt els costers prop de la mar, i són bellíssimes quan estan en flor, puix se cobreixen d'innombrables floretes de cinc pètals lilacines o moradenques, Bonafè II 135

Bibliografia

FM-II-135, FPC-II-706, BC-72

194. *Spergularia rubra*

(L.) Presl.....Ma Me Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Arenaria rubra.

Cat.: Arenària. Espergulària vermella. Herba vermella. Herba passarella. Minyoneta roja. Cast.: Esparcilla encarnada. Fra.: Sabline. Ale.: Rote Schuppenmiere. Angl.: Sand Spurrey.

Descripció botànica

Herba anual, biennal i perenne, fins a 30 cm. d'alçària. Tiges postrades o ascendents, ramoses, pubescents a la part superior. Fulles curtes, linears, glabres o pubescents. Flors petites, rosades o blanquinoses, en cimes fulloses. Càpsula papiràcia. Llavors negres-brunes. Floració: març-juliol.

Hàbitat

Camins, sòls arenosos del litoral, sòls salabrosos, herbassars nitrificats i halòfils. *Hordeion leporini*. *Sisymbrium officinalis*. Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Sals minerals (càlciques, potàsiques), flavonoides, antocianòsids, saponines, resines.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, per a fondre les pedres de l'aparell urinari (litròpica), en cistitis, hiperuricèmia, oligúria, hipertensió, reumatisme. S'ha comprovat clínicament la seva acció antilitiàsica, amb augment de la diuresi i l'eliminació de l'àcid úric (Lacroix).

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una taça després de cada menjada. També l'extracte fluïde i l'extracte aquós.

Bibliografia

FM-II-137, FPC-II-708, HNPC-VI-153, BC-71, PPF-24, PMCV-110, FQ-170, JLB-76, VP-92, RT-97, MH-711

195. *Stellaria media*

(L.) Vill.....Ma Me

Stellaria, del llatí *stella*, per la flor estrellada. *Media*, per la llargària dels pètals, entremig d'altres espècies.

Sinonímia. Denominacions

Alsine media.

Cat.: Saginera. Burrissol. Herba de cadernerres. Herba de gallina. Herba gallinera. Herba ponedora. Herba saginera. Llapó. Morallons. Morró. Morró blanc. Morró de canari.

Morruts. Murrons. Pardalera. Pica-gallina. Pica-poll. Tinya. Tinyarra de mur. Cast.: Hierba pajarrera. Port.: Morugem. Basc: Sapabedarr. Fra.: Stellaire. Ital.: Budellina. Ale.: Vogelmiere. Angl.: Starwort.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 70 cm. d'alçària. Arrel prima. Tiges arrodonides, nombroses, ramificades. Fulles oposades, amples, el·líptiques o ovals, subsèssils les superiors, peciolades les inferiors. Flors solitàries, poc aparents, petites, axil·lars, terminals, com una estrella de deu braços. Pètals blancs, glabres, molt petits, bipartits. Llavors berrugoses. Floració: desembre-juny.

Hàbitat

Llocs humits, ombrejats, horts, camps, herbassars terofítics nitrificats. Abundant. *Ruderali-Secalieta*. Del nivell de la mar fins a 1400 m. Cosmopolita.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Saponòsids, àcid ascòrbic, rutina, sals minerals (potasi i silici), cumarines, flavonoides.

Acció farmacològica. Indicacions

És tòxica per via interna a altes dosis: pot produir vòmits i diarrea. Expectorant, vulnerària i astringent, en èczema, ferides, psoriasi.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Stellaria media* s'empra per a purificar la sang i en inflamacions intestinals. *Stellaria aquatica* és usada com a diurètica, i en mal de cap, dolor ocular, abscessos.

Stellaria dichotoma var. *lanceolata* és útil en artritis juvenil.

En medicina mexicana *Stellaria ovata* s'usa en còlics, disenteria, micció dolorosa.

En medicina homeopàtica STELLARIA MEDIA fou incorporada a la materia mèdica l'any 1893: produeix una condició d'estasi, de congestió i enlentiment de totes les funcions, útil en inflamació del fetge, determinades alteracions reumàtiques amb dolors punyents i sensació general de copejament, i en certs casos de psoriasi.

Fórmules i preparacions

El decuit al 5%, una tassa després de cada menjada; la maceració. En aplicació externa com a detersiva, en èczema, úlceres, urticaria, contra la forta pruija, associada sovint a *Althaea* i *Ulmus*, la decocció, la maceració i la pomada. El suc enforteix les vies respiratòries (Palau).

Cultura popular

S'empra en cuina casolana com a verdura i ensalada. Es dona sovint als ocells engabiats. La gent la considera com una mena de baròmetre: si a les nou del matí és dreta i amb les flors obertes, i així segueix fins a les quatre del capvespre, anuncia bon temps per al dia següent; però si a les nou encara té la flor tancada, plou amb tota seguretat el mateix dia (Palau).

Història

Alguns autors (García Valdés) han proposat la planta *Thelygonum cynocrambe* com a *alsine*, i d'altres (Font Quer) proposen *Stellaria media*.

DIOSCÒRIDES diu que "té virtut de refredar i restrènyer, i s'usa amb polenta contra la inflamació dels ulls. El

suc es posa a les oides que fan mal",
DIOSC IV 88

PLINI XXVII 23 GALE XI 823

Era emprada antigament com a
vulnerària i refrescant (Barceló).

Bibliografia

FM-II-144, FPC-II-666, HNPC-VI-153, BC-69,
PPF-82, PMCV-110, FQ-170, JLB-51, MH-195,
SCH-258, CHEV-270, VMLN-1520, CLK-III-1263,
KAN-227

CELESTRACEAE

1 1 100%

196. *Evonymus europaeus*

L.....C

Evonymus, en llatí "bon nom". Euonime
és un personatge mitològic.

Sinonímia. Denominacions

Evonymus vulgaris.

Cat.: Barretets de capellà. Barretets
vermells. Bonets. Evònim. Matapoll.
Cast.: Evónimo. Port.: Bonete-de-preste.
Basc: Basaerramu. Fra.: Fusain. Ital.:
Fusano. Ale.: Spindelbaum. Angl.:
Spindle tree.

Descripció botànica

Arbust glabre, caducifoli, fins a 5 m.
d'alçària. Fulles amb un curt pecíol,
caduques, oposades, lanceolades,
acuminades o agudes. Branques verdes,
quadrangulars les novelles. Flors blanc
verdoses, en cimes corimbiformes.
Fruits vistosos, en càpsules
tetracarpel·lars. Aril carnós que cobreix
les granes. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Bardisses humides de l'estatge montà.
Prunetalia (> *Quercu-Fagetea*). Cultivat

als jardins de les Illes Balears com a
ornamental.

Part utilitzada

Les fulles i els fruits.

Composició química

Les fulles: glucòsids, vitamina C,
teofilina, cafeïna. L'arrel: tanins,
flobàfens. Les llavors: glucòsids,
alcaloides, oli, teobromina, matèries
colorants.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica: els fruits
produeixen còlics, diarrees, debilitat
general, al·lucinacions, convulsions,
pèrdua de consciència i fins i tot la mort.
Els fruits són cardiotònics, diurètics,
purgants i colagogs, però el seu ús
intern és molt delicat. En aplicació
externa ha estat emprat en la sarna, com
a parasitocida i insectocida.

Terapèutica comparada

La planta *Evonymus atropurpureus* és
emprada ocasionalment com a purgant,
diurètica i colagoga. Els nadius
d'Amèrica del Nord empraven l'escorça
per a inflamacions dels ulls, llagues i
afeccions ginecològiques.

En medicina xinesa *Euonymus alata*
s'usa com a antialgic, parasitocida, i en
amenorrea. La planta *E. echinata* és
emprada en lumbàlgia, i *E. japonica* com
a diurètica i tònica.

En medicina homeopàtica EUONYMUS
EUROPAEA és usada en alteracions
gàstriques, hepàtiques i albuminúria. El
remei EUONYMUS ATROPURPUREA produeix
alteracions mentals, hepàtiques i renals,
afeccions catarrals i debilitat cardíaca,
entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

La decocció dels fruits al 5% en aplicació externa.

Cultura popular

La fusta groguenca és fina i de molta qualitat; s'usa en marqueteria. La decocció dels fruits en aigua i afegint-hi vinagre és emprada per la ronya dels cavalls. La pols dels fruits també era usada antigament com a insecticida.

Bibliografia

FM-III-149, FPC-II-352, HNPC-VI-228, FQ-451, JLB-261, VP-213, RT168, MH-762, SCH-235, CHEV-206, VMLN-719, CLK-I-725, KAN-370

CERATOPHYLLACEAE 2

CHENOPODIACEAE

35 15 40%

197. *Atriplex halimus*

L.....Ma Me Ei Fo

Atriplex, del grec *a*, no, i *trephein*, nodrir: no comestible. *Halimus*, del grec *alimos*, marí.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Salat blanc. Salgada vera. Cast.: Marisma.

Descripció botànica

Arbust ramós, llenyós, de color argentat, fins a 2 m. d'alçària. Fulles carnoses, crasses (adaptació a la dificultat d'extreure aigua dels sòls salins; suc cel.lular també salabros), peciolades, alternes, coriàcies, ovato-rombals. Flors monoiques, grogues, en glomèruls densos, en panícula terminal. Fruit en valves reniformes, ovals. Llavors lenticulars, negres, llises. Floració: maig-desembre.

Hàbitat

Comunitats nitròfiles poc plujoses, sòls salats, del litoral a la terra endins: talussos i costers. *Salsolo-Peganion*. Litoral de totes les illes (però no a Cabrera), fins a 100 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides. Les llavors són molt tòxiques.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. S'ha emprat l'infús molt diluït en l'acidesa gàstrica.

Les llavors són vomitives.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí les cendres en aigua són emprades en acidesa gàstrica i les llavors com a vomitiu. Per a fer sabó i en la fabricació de vidre. La decocció de l'arrel com a colorant. És bona com a pastura, però en excés provoca una violenta purgació del bestiar.

Bibliografia

FM-II-99, FPC-II-779, HNPC-VI-144, BC-394, PMCV-196, PHMT-247

198. *Atriplex hortensis*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Armolls. Arn blanc. Arnoll. Almolls. Blet moll. Espinac de carn. Moll. Cast.: Armuelle. Port.: Armoles. Basc: Garadizka. Fra.: Arroche. Ital.: Atriplice. Ale.: Gartenmelde. Angl.: Arrach.

Descripció botànica

Planta anual, simple o ramificada, glabra, verda, fins a 2 m. d'alçària. Fulles grans, les superiors lanceolades, les inferiors cordades o triangulars, dentades. Flors femenines dimòrfiques.

Inflorescència en panícula. Fruit vermellenc-negrós. Hi ha diverses varietats.

Hàbitat

Planta cultivada en els horts com a verdura i ensalada. *Chenopodietalia*. Subespontània a vegades. Contrades plujoses, comunitats arvenses terofítiques. El bleterar és el camp on abunden els blets.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Saponines, vitamina C.

Acció farmacològica. Indicacions

Les fulles són diurètiques i laxants. En aplicació tòpica, per aliviar inflamacions articulars.

Les llavors són vomitives i purgants.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica ATRIPLEX HORTENSIS s'empra en determinats casos d'amenorrea, palpitations, insomni.

Cultura popular

S'empra com a verdura.

No se me'n dona un blet

Història

Antigament les llavors foren usades mesclades amb vi per a curar la icterícia: d'ací vendria el nom "armoll", "armuelle", "arroche", "arrach", derivat del llatí *aurum*, or, pel color groc. També podria derivar del llatí *holus molle*, verdura molla (DCVB).

Diu TEOFRAST que les llavors de l'armoll són petites i fines, III 10, 5; s'ha de sembrar després del solstici d'hivern,

en el mes de Gamelió (gener), VII 1, 2; germina en vuit dies VII 1, 3; l'arrel és única i aficada en profunditat, i d'ella en surten d'altres de més petites, VII 2, 6; les llavors estàn tancades en un tegument VII 3, 2; i no són massa vigoroses VII 5, 5.

PLINI XX 219 GALE VI 633; XI 843

DIOSCÒRIDES la recomana "*bollida com a verdura per a molificar el ventre. Aplicada crua o cuita, resol qualsevol inflamació de la pell. La llavor beguda amb aiguamel, sol curar la icterícia*", DIOSC II 110.

CURSACH l'aconsella "*in phlogisticis, rachitide, constipatione, calidis et biliosis &C*", però apunta que "*haec planta debile est remedium*".

Literatura

Gent que rosega l'herba de la garriga, que cull l'armoll vora la bardissa i té per pa l'arrel de ginesteres, Jb 30, 4

Letugues o berdolagues, ho encare almoys ho bledes, Arn. Vil. II, 160

En stiu letugues e bottatges e aumolls, *ibid.* 237

Dien los doctors que almoyll es fort en lo primer grau e umit en lo segon, e fa ben exir a cella aquells qui la menjen, Macer (ap. Ribelles *Biblgr.* 385).

Pot hom anedir tostems espinacs o blets ben tendres e no vermeys, Arn. Vil. II, 160.

Donali a menjar fins en huit dies blets, Micer Johan 323

Una semana / hi mangí blets / cols e brots frets, *Spill* 961

Grans de blets y de bledes ab alguns grans de espinachs, Agustí Secr. 24

En el ràfec d'un terradet, entre blets mústics i revenisses seques, Ruyra Pinya, 76

Bibliografia

FM-II-100, FPC-II-782, FQ-156, JLB-78, MH-56, SCH-245, VMLN-236, CSCH-486

199. *Atriplex patula*

L.....Ma Me Ei Ca

Patula, per les rames esteses.

Sinonímia. Denominacions

Atriplex ceretana.

Cat.: Salat de fulla estreta. Cast.: Armuelle silvestre. Angl.: Wild Arrach.

Descripció botànica

Herba anual, erecta, poc farinosa, fins a 1 m. d'alçària. Tiges dretes. Branques obertes, laxes. Fulles alternes, peciolades, amb base cuneïforme; les superiors linears, agudes; les inferiors i mitjanes triangulars. Panícula terminal. Llavors lenticulars, lluent, solitàries. Floració: agost-novembre.

Hàbitat

Sòls salins, comunitats arvenses, halòfiles i ruderals: femers, sembrats, jaces. Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

S'empra com analgèsic suau en mal de cap i dolors reumàtics.

Fòrmules i preparacions

Les llavors madures en un 5%, esclafades, en 1 l de vi, reposar 6 setmanes: una cullerada sopera per dia en un tasó d'aigua.

Bibliografia

FM-II-101, FPC-II-783, HNPC-VI-144, BC-395, MH-56

200. *Atriplex prostrata*

Boucher ex DC...Ma Me Ei Ca

Hastata, per les fulles hastades.

Sinonímia. Denominacions

Atriplex hastata.

Cat.: Blet. Herba molla. Cast.: Armuelle salado. Angl.: Arrach.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 1 m. d'alçària. Tiges ramificades, primes, llargues. Fulles lanceolades, verdes, peciolades, oposades o alternes. Flors monoiques, en glomèruls verdosos, en raïms clars i llargs, terminals i axil·lars. Llavors opaques o lluent. Floració: juny-octubre. Planta polimorfa.

Hàbitat

Arenals, horts, llocs humits, comunitats ruderals i arvenses. *Ruderali-Secalietae*.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Com *Atriplex hortensis*.

Cultura popular

Les fulles es mengen en ensalada com els espinacs.

Història

Les llavors, mesclades amb vi, varen ésser emprades contra la icterícia.

Bibliografia

FM-II-102, FPC-II-784, BC-395, MH-56

201. *Beta vulgaris*

L. subsp. *vulgaris*.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Bleda. Beta-rave. Bleda-rave. Remolatxa. Cast.: Acelga. Remolacha. Port.: Acelga. Basc: Betarga. Fra.: Betterave. Ale.: Zuckerrübe. Angl.: Sugar beet.

Descripció botànica

Planta robusta, biennal o rarament anual. Arrel carnosa, més gruixada que la tija. Tija dreta o ajaguda. Fulles peciolades, les basals grans, en roseta, carnosos, llunts, ondulades. Fulles caulinars petites. Inflorescències terminals. Flors hermafrodites. Floració: abril-juliol.

Hàbitat

La bleda cultivada, amb nombroses formes: la var. *rapacea*, *rapa* o *crassa*, remolatxa o bleda-rave, amb arrel napiforme, tuberosa, oblonga; la var. *rubra* (bleda roja); la var. *cicla* (bleda). Subespontània pels horts. Ecòtops nitròfils ruderals. A Eivissa i a l'Illa de les Bledes, de l'arxipèlag de Cabrera, es troba la varietat *marcosii*, endèmica. Totes les varietats deriven de *Beta maritima* (bleda borda).

Part utilitzada

Les fulles i les arrels.

Composició química

Glutamina, colina, sacarosa, betaina (colorant vermell), glicilbetaina, saponines, vitamines A, B i C, galactinols, vanillina, asparagina, sals minerals, àcids orgànics, aminoàcids, fitoestrògens.

Acció farmacològica. Indicacions

El suc de bleda és hepatoprotector, disminueix els triglicèrids i millora el metabolisme dels greixos: és útil en alteracions hepàtiques, trastorns

circulatoris, arteriosclerosi. S'ha indicat la seva utilitat en alguns tipus de tumors (Tyihak, Seeger). En aplicació externa s'empra en micosis cutànies (Konrad). La remolatxa és vitamínica i remineralitzant. També té acció hepatoprotectora i hipolipemiant. La sacarosa és edulcorant i excipient en moltes preparacions galèniques. La remolatxa roja conté l'antocianina betanina, responsable de l'efecte immunoestimulant: s'empra en tractaments antitumorals.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Beta vulgaris* s'empra en alteracions pruriginoses de la pell i en ferides, infeccions i abscessos.

En medicina filipina *Beta vulgaris* s'usa com a emmenagog, laxant, diurètic.

En medicina marroquí *Beta vulgaris* s'empra en decocció per les afeccions hepàtiques. Els tubercles i les fulles són comestibles. Molt bon farratge pels animals.

En medicina mexicana *Beta vulgaris* s'usa en alteracions hepàtiques, restrenyiment, diabetis, anèmia, hidropesia.

En medicina homeopàtica BETA VULGARIS ha demostrat influenciar estats catarrals i tuberculosos, sobretot en infants.

Fórmules i preparacions

El suc, la tintura mare, el nebulitzat. El suc s'ha de pendre un litre al dia durant dos mesos. El xarop simple se compon d'aigua i sacarosa (en doble proporció), que actúa com a component conservador i esterilitzant.

Cultura popular

Les fulles de bleda són molt usades en cuina casolana: bullides i trempades amb oli d'oliva, són una excel·lent dieta vegetariana (Font i Quer, p. 151). Els

tubercles de la remolatxa s'usen com a planta farratgera i sucrera (la sacarosa s'hi extreu des de 1747), i per a fer alcohol i melasses. És la planta quenopodiàcia de més interès econòmic. La remolatxa roja (var. *vulgaris*) conté molta betaina. La subsp. *maritima*, que creix en els arenals aprop de la mar, s'usa a vegades com a verdura. Diu Amades que "la generalitat de la població, el dia d'avui -27 de desembre menjava sopes de farigola o de polioli, bledes i, per tall, cegues amb casaca, és a dir, arengades arrebossades, per tal de treure l'embañament que pogués produir el bon menjar de les festes de Nadal" (I, 213).

Bledes i flors cordials
recepta de malalts

Bleda solellada

No valer una bleda

A les encantades i fredes, bledes

Li planten la bleda al clatell

Planta'm la bleda al clatell

Entre col i col hi ha qualque bleda

Pel gener
es gelen bledes al calder

Bledes a casa, 380
bledes a l'hort,
i a casa més que enlloc

Bledes a casa,
bledes a l'hort,
les de casa conserven les de l'hort

Si sembres les bledes pel maig
per Nadal encara en menjaràs

Bledes i espinacs
molts a l'olla i pocs al plat

Les bledes i la carbassa
més bé que al ventre, a la bassa

Tant bleda com carabassa
llença-la dins una bassa

Bledes, bledotes,
que se'n couen moltes
i en surten poques

Les bledes del diable són fetes

El dimoni, quan caga,
caga bledes

Les bledes,
es mengen calentes
i es caguen fredes

Ni bleda rescalfada 390
ni dona dos cops casada

Ni bleda ni ruc guixer ni cigarro de calé

Bledes donen als condemnats per més
pena

A esmorzar,
sopes i bledes;
a dinar,
bledes i pa;
a sopar,
sopa escaldada,
i la bleda
no hi pot fallar

Bledes a dinar i bledes a sopar
massa bledes hi ha

SECRET PER A FER LAS BLEDAS BLANCAS Y GROSSAS. Las Bledas si voleu que sian blancas y grossas, cobriu las suas raelas ab fems de Bou fresch, y despres los tallareu lo ull, posant sobre de dit ull, una pedra, o un tros de teula. Fareu la tenca de la Bleda molt sabrosa, y de principal

grossaria, si les sembrau primerament en bona terra cavada, despres que seran nades les netejareu de les fulles mes baxes, y casi podridas, y quant lo tronxo anira crexent les cubrireu de terra, de tal manera que no tregan sino lo ull, y si molt sovint les entrecavau, y femau crexeran, y vos donaran mes grossas tecas. La Bleda cuyta, y menjada, allisa molt lo cervell. Lo matex such fregantne lo cap mata los polls y cuques. La rael de Bleda cuyta entre las cendras, lleua lo mal olor del All menjat. La Rael de la Bleda esclafada, y posada en vi, al cap de tres hores ha convertit lo Vi ab Vinagre, Agustí Secr. 25.

Història

DIOSCÒRIDES recomana "la decceió de les fulles i les arrels de la bleda per a rentar el cap de caspa i de polls, i mitiga les sedes... també serveixen contra la tinya, després d'haver gratat bé, i contra les llagues... i les cremades" DIOSC II 112.

TEOFRAST diu que la bleda amb el cultiu arriba a fer-se molt gran (I 3, 2); té una sola arrel (6, 6); la bleda blanca és més gustosa i produeix menys llavor que la negra (VII 4, 4).

PLINI XIX 132; XX 72 GALE XII 138

CURSACH la recomana "*in cephalgia, coryza sicca; odontalgia, ophthalmia, capitis dolore; constipatione, urinae ardoribus; affectionibus catarrhalibus pulmonum; aurium tinnitu; narium siccitate &c*".

Literatura

Les fulles de les bledes piquades e sobre posades desús moltes vegades, delexen e maten les porcellanes, Micer Johan 416.

Hauras spinachs e bledes e borratges, Robert Coch 22.

Grans de blets y de bledes ab alguns grans de spinachs, Agustí Secr. 24.

Aquesta bleda soleyada qu'ha arplegat el meu germà, m'ha de matar, Vict. Cat., Film (Catalana, II, 155).

El pinar... s'anava espesseint i fent-se més bledà, Valor Narr. 16.

La vida era barata, còmoda, d'una gràcia provinciana una mica bleda, però sense maldecaps possibles, Pla Rus. 41.

Allí està St. Ròc per a que tots lo vegen i sapien que les flors bledanes i polícromes plantes son per ad ell, Pascual Tirado (BSCC, VI, 233). Aquelles blederies de fer viatges a vila sense cap solta, J. Folch y Torres (Joscs Fl. 1903, p. 255).

Bleda-ràvec pel porc i l'aujam, Berga MT 185. Els arreglen un perol de menjar: cols, patates..., remolatges, Scriptorium abril 1925.

Bibliografia

FM-II-91, FPC-II-784, HNPC-VI-142, BC-398, PMCV-197, FQ-, JLB-9, VP-394, RT-90, MH-93, SCH-96, CHEV-176, CSH-118, VMLN-296, KAN-212, PHMT-248

202. *Chenopodium album*

L. subsp. *album*.....Ma Me Ei Fo

Chenopodium, del grec *chenos*, oca, i *pous*, peu, per la forma en peu d'oca de les fulles. *Album*, pel color blanquinós de la planta.

Sinonímia. Denominacions

Chenopodium leiospermum.

Cat.: Blet blanc. Cast.: Berza perruna. Port.: Fariñaentos. Basc: Ollabellarr. Angl.: White Goosefoot.

Descripció botànica

Herba anual, erecta, farinosa, blanquinosa o verdosa, fins a 1 m. d'alçària. Tija estriada, angulosa, amb rames ascendents. Fulles alternes, enteres, peciolades, lanceolades, ovals o romboidals, variables. Glomèruls en espigues axil.lars. Flors poc vistoses, verdoses. Sèpals farinosos, carenats, que cobreixen el fruit. Llavors negres, lluints. Floració: maig-desembre.

Hàbitat

Horts, camps cultivats, escombraries, femers, vores de camí, comunitats terofítiques. *Chenopodium muralis* (> *Chenopodietalia* > *Ruderali-Secalieta*). Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Saponòsids, mucíl·lags, sals potàssiques, betaina, essència, chenopodina.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, anthelmíntica, emmenagoga, antiespasmòdica, útil en inflamacions de les vies urinàries. Com a verdura té acció laxant.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Chenopodium album* s'empra com a estimulant digestiu, i *C. murale* com a carminatiu i laxant.

En medicina tibetana *Chenopodium album* s'utilitza com a vulnerari, diaforètic, laxant i febrífug. Les fulles són danyines pels ulls.

En medicina xinesa *Chenopodium album* s'usa per a "dispersar la sang", en abscessos i com antihelmíntic.

En medicina marroquí diverses espècies de *Chenopodium* (*C. album*, *C. vulvaria*, *C. ambrosioides*) són usades com a vermífug, en afeccions gastrointestinals, galactògen; en aplicació local la planta fresca en abscessos, ulceracions i llagues purulentes.

En medicina mexicana *Chenopodium album* s'usa en diarrea, erupcions cutànies, ferides.

El gra de la planta *Chenopodium quinoa*, d'Amèrica del Sud (Bolivia, Xile, Perú), s'usa com a aliment.

Fórmules i preparacions

La infusió al 2%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Les fulles tendres es menjaven bollides en èpoques de fam. Poden ser un excel·lent i agradable substitut dels espinacs. Les llavors s'han trobat en jaciments prehistòrics: amb elles es feia farina. Són un bon menjar per l'aviram i el bestiar (porcs, ovelles).

Bibliografia

FM-II-96, FPC-II-773, HNPC-VI-142, BC-396, PMCV-198, FQ-156, MH-366, DASH-332,333, DAKPA-115, DEKHANG-45, KAN-213, PHMT-248

203. *Chenopodium ambrosioides*

L.....Ma Me Ei Fo

Ambrosioides, semblant a la planta ambrosia (*Ambrosia artemisaefolia*).

Sinonímia. Denominacions

Chenopodium anthelminticum. *Ch. ambrosioides* var. *anthelminticum*.

Cat.: Te bord. Te d'Espanya. Te fals. Te de Mèxic. Herba dels leprosos. Cast.: Pazote. Port.: Pasotle. Basc: Txiñurri-bedarr. Fra.: Chénopode vermifuge. Ital.: Chenopodio antelmintico. Ale.: Amerikanischer Wurmsamen.

Descripció botànica

Planta anual o perennant, glandulosa, robusta, de flaire agradable, fins a 70 cm d'alçària. Tija dreta, ramificada, estriada. Fulles peciolades, lanceolades o oblongues, enteres. Flors laterals femenines, les terminals hermafrodites. Llavors llunts, negres, molt petites. Floració: primavera-tardor.

Hàbitat

Llocs assolellats i secs, vores de camins, escombraries, herbassars ruderals nitròfils de comarques litorals.

Chenopodium muralis. Del nivell de la mar fins a 500 m. Cultivat als jardins com a planta medicinal.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les llavors.

Composició química

Saponines, oli essencial amb ascaridol, àcid salicílic, àcid butíric, salicilat de metil.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. Estomacal, sedant i vermífug, molt efectiu sobretot en *Ascaris lumbricoides* i *Anchilostoma*. S'ha emprat també com a pectoral.

Terapèutica comparada

La planta americana *Chenopodium glaucum* és emprada com a vermífuga.

En medicina xinesa *Chenopodium ambrosioides* s'usa en contusions, reumatisme i com a vermífug.

En medicina filipina *Chenopodium ambrosioides* s'empra com a carminatiu i emmenagog.

En medicina homeopàtica CHENOPODIUM ANTHELMINTICUM produeix alteracions vertiginoses i auditives, respiració estertorosa, marcat dolor escapular, entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada, com a estomacal. Com a vermífuga s'empra l'essència, un màxim de 10 gotes, i després s'ha de pendre un laxant. Majors quantitats d'essència poden ser perilloses: mal de cap, nausea, vertígen, vòmits, tremolor, alteracions cardiaques. També s'usen la pols, el suc, l'extracte fluïde.

Cultura popular

S'usa en cuina casolana com a condiment i estomacal. Els aborígens americans l'usen en decocció per la dismenorrea.

Història

Fou importat de Mèxic a Europa durant el segle XVI.

Bibliografia

FM-II-93, FPC-II-767, HNPC-VI-143-398, BC-397, PMCV-198, FQ-153, JLB-236, VP-386, RT-91, MH-854, VMLN-498, CLK-I-468, KAN-213, QSMB-261

204. *Chenopodium bonus-henricus*

L.....C

Bonus-Henricus, del nom popular alemany *Guter Heinrich*.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Armolla. Blet de bosc. Blet moll de bosc. Blet bord. Espinac de muntanya. Peu d'ànec. Peu d'oca. Sarró. Cast.: Zurrón. Fra.: Épinard sauvage. Ital.: Bono-Enrico. Ale.: Guter Heinrich. Angl.: Mercury Goosefoot.

Descripció botànica

Herba perenne, erecta, farinosa, verds, fins a 80 cm d'alçària. Tiges simples, dretes, robustes, solcades, amb retxes vermelles i verdes. Fulles peciolades, sagitades o hastades, grans, farinoses, de tast amarg, amb el revers del limbe cobert de petites vesícules hialines. Flors molt petites. Calze de cinc sèpals. Glomèruls en panícula terminal espiciforme, densos, estrets, verdosos. Llavors llunts, brunes, de marge obtús. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Herbassars nitròfils, pastures del bestiar, voreres de camins. *Rumiclon alpini*. Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les fulles i les arrels.

Composició química

Saponines.

Acció farmacològica. Indicacions

Laxant, digestiva i vermífuga. S'ha emprat en anèmia ferropènica. En aplicació externa és vulnerària, en ferides, contusions i úlceres. La pomada és útil contra la sarna i les hemorroides.

Fórmules i preparacions

S'usa en cataplasmes.

Cultura popular

Es menja com els espinacs. Les llavors s'han emprat en la manufactura de marroquineria i per a engreixar aviram. Les arrels es donaven com a remei de tos per les ovelles.

Història

CURSACH la recomana "*in pleuritide, aedemate, paronichia, phthisi, podagra, ani varicibus, scabiae dolore haemorrhoidali, ulceribus &c'*".

Bibliografia

FM-II-94, FPC-II-769, FQ-154, MH-365, SCH-247, CHEV-186, CSCH-113

205. *Chenopodium hybridum*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Chenopodium angulosum.

Cat.: Blet angulós.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, fins a 80 cm. d'alçària. Tija dreta, simple o ramosa. Fulles peciolades, ovades o triangulars, acabades en punta. Flors hermafrodites, en panícula terminal laxa. Llavors rugoses, horitzontals, negres. La planta

sencera té una olor fètida desagradable. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Horts, llocs humits, voreres de camins. *Polygono-Chenopodion polyspermi* (> *Ruderali-Secalietae*). Estatge montà humit. Cultivada rarament a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Ha estat emprada per a adulterar les fulles de *Stramonium*. Es distingeixen per tenir petites cèl.lules epidèrmiques, i els pèls amb amples cèl.lules vesicul.lars als extrems.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Chenopodium hybridum* s'usa per a la forunculosi i com a antihemorràgica.

En medicina mexicana *Chenopodium graveolens* s'usa en alteracions digestives i respiratòries, calambres, menstruació dolorosa.

Fórmules i aplicacions

La decocció de les fulles al 3%. La cataplasma en aplicació externa.

Bibliografia

FM-II-97, FPC-II-775, MH-366, KAN-213

206. *Chenopodium vulvaria*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Chenopodium olidum.

Cat.: Blet pudent. Herba pudenta. Pixacà. Sardinera. Vulvària. Cast.: Sardinera.

Port.: Fedegosa. Angl.: Stinking Motherwort.

Descripció botànica

Herba anual, blanquinosa-grisenca, d'olor desagradable a peix pudent, fins a 50 cm d'alçària. Tiges ascendents o ajagudes, ramoses. Fulles alternes, petites, enteres, peciolades, ovades-romboidals. Glomèruls terminals i axil·lars, en petits raïms. Flors verdoses, hermafrodites. Llavors negres, llunts, horitzontals. Floració: primavera-tardor.

Hàbitat

Terres seques, comunitats ruderals terofítiques, medis halonitròfils, femers, escombraries, corrals. *Chenopodium muralis* (> *Ruderali-Secalietae*). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Oli essencial (amb ascaridol), tanins, chenopodina, fòsfats, nitrats, sals potàssiques i amòniques. La propilamina (trimetilamina) li dona la olor característica.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. S'ha emprat contra els cucs intestinals, i també com a emmenagoga i antiespasmòdica.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica CHENOPODIUM VULVARIA produeix sensació de pesadesa a tot el cos, amb debilitat a la regió dorsal i lumbar, enuresi, constipació i dolor subescapular, entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles al 3%, una tassa després de cada menjada. És d'olor forta i tast desagradable. L'anomenat *Electuarium hystericum* es feia en part amb l'extracte fluïde d'aquesta planta i àmbar (*succinum*).

Cultura popular

És una planta que amb només tocar-la fa ferum a arengades podrides o a bacallà, per la rotura de les glàndules epidèrmiques.

Història

S'emprava per a la caiguda de la matriu, i fins i tot es va usar per a l'esterilitat.

CURSACH la recomana "*in hysteria, impotentia venerea &c*"

Bibliografia

FM-II-95, FPC-II-772, HNPC-VI-142, BC-397, PMCV-199, FQ-155, CSCH-116, MH-55, VMLN-499, CLK-I-471

207. *Salicornia ramossissima*

Woods.....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Salicornia europaea. *S. herbacea*.

Cat.: Cirialera herbàcia. Herba salada. Pollet. Salicor. Salicorn herbaci. Salicòrnia. Cast.: Hierba del jabón. Port.: Salicòrnia. Basc: Salicornia. Fra.: Salicorne d'Europe. Ital.: Salicornia. Ale.: Glasschmalz. Angl.: Jointed Glasswort.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, vermelloso o verda, fins a 40 cm. Arrel axonomorfa. Tija ramificada, erecta, articulada, carnosa, suculenta. Fulles oposades, esquamiformes. Espigues cilíndriques, curtes. Flors ternades. Calze glabre. Llavor pubescent. Floració: agost-novembre.

Hàbitat

Sòls salins, salobrars, albuferes. *Thero-Salicornion* (> *Thero-Suaedion*). Del nivell de la mar fins a 20 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Tanins, polisacàrids, àcid oxàlic, glicerina, alcohol, esterina, àcids grassos, substàncies minerals.

Acció farmacològica. Indicacions

Antiescorbútica, diurètica i aperitiva.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Salicornia fruticosa* (= *Salicornia arabica*) era exportada i emprada com a materia primera per a la fabricació de sabó i vidre.

Fórmules i preparacions

El suc fresc de la planta, la decocció al 3%. Les cendres, en aplicació tòpica, per inflamacions cutànies.

Cultura popular

La planta envinagrada és un bon aperitiu, com el fonoll marí; també crua en ensalada i bollida com a verdura. El bestiar la menja amb avidesa, pel gust salat característic. Les cendres s'han emprat per a la fabricació de sabó i vidre, per la potassa i la sossa que contenen, a més de magnesi ("Planta combusta sodam dat, ut plurimae plantae marine").

Història

CURSACH la recomana "*in abcessu, hypersarcosi, scabie, scelotyrbe, hydrope, scorbuto, podagra, &c*".

Literatura

Tres gots de vidra ab peu de salicorn, doc. a. 1490 (arx. Cúria Fumada de Vic).

Una almorratxa, un poalet e una tassa, tot de vidre de celicorn, doc. a. 1492, ap. Aguiló Dicc. II, 154).

Bibliografia

FM-II-106, FPC-II-804, HNPC-VI-145, BC-398, FQ-159, MH-357, SCH-328, CSCH-7, PHMT-247

208. *Salsola kali*

L. subsp. *kali*.....Ma Me Ei Fo
subsp. *ruthenica*..Ma Me? Ei Fo

Salsola, del llatí *salsus*, salat, i *olus*, verdura. *Kali*, de l'àrab *al kali*, cendra.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Barrella. Barrella borda. Barrella espinosa. Barrella punxosa. Capitana. Espinadella. Salat. Sosa. Cast.: Hierba del cristal. Fra.: Soude. Ital.: Soda. Ale.: Gemeines Salzkraut. Angl.: Prickly Glasswort.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 1 m. d'alçària. Arrel llarga. Tija molt ramificada, flexuosa, verda, amb estries vermellenques. Fulles alternes, petites, lanceolades, subcilíndriques, espinoses, sucoses. Flors poc vistoses, verd-blanquinoses, en espigues compactes axil.lars. Llavor horitzontal, fràgil, llisa. Espècie polimorfa. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Arenals, platges, llocs salitrosos, codolars, camps amb acumulació de matèria orgànica, medis arenosos halonitròfils, cultius de secà. *Glaucio-Cakilion*, *Ruderali-Secalietae*. Del nivell de la mar fins a 100 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Alcaloides (salsolina, salsolidina), sals minerals, oli essencial.

Acció farmacològica. Indicacions

Hipotensora, espasmolítica, diurètica.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Salsola collina* i *S. ruthenica* s'empren per a "rebaixar la sang".

En medicina marroquí *Salsola kali* i *S. soda* són emprades per a produir cendres alcalines.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada. El suc de la planta fresca s'usa com a diurètic.

Cultura popular

La cendra de barrella era emprada per a fer vidre i sabó. La planta es recollia en els barrellars.

Història

CURSACH recomana *Salsola sativa* "*in calculis, vermibus, obstructionibus, morbis cutaneis &c.; contraindicatur in mulieribus utero gerentibus; urinae ardoribus, vel inflammatoria vesicae dispositione &c.*".

Bibliografia

FM-II-110, FPC-II-791, HNPC-VI-142, BC-399, PMCV-199, RT-92, CSCH-119, MH-358, KAN-214, PHMT-247

209. *Salsola soda*

L.....Ma Me

Soda, sosa, pel carbonat sòdic que conté la seva cendra.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Barrella. Sosa. Cast.: Barrilla.

Descripció botànica

Herba anual glabra, fins a 60 cm d'alçària. Tija dreta, robusta, ramificada des de la base. Fulles no espinoses, linears, llargues, blanques, carneses, mucronades, les inferiors oposades, les altres alternes. Flors hermafrodites, sèssils, solitàries, axil·lars, poc vistoses. Llavor subglobulosa, negra. Floració: maig-juliol.

Hàbitat

Sòls humits salabrosos i rics en matèria orgànica: salines, estanys salats, albuferes. *Thero-Suaedion*. Del nivell de la mar fins a 20 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Semblant a l'anterior, encara que fixa més sodi.

Acció farmacològica. Indicacions

Poc emprada en terapèutica.

Cultura popular

Les cendres s'empren per a coure llegums, per la gran quantitat de carbonat sòdic que contenen. La barrella com a font de carbonat sòdic s'obtenia cremant les plantes chenopodiàcies del gènere *Salsola*, *Salicornia*, *Atriplex*, *Halogeton*, fent un forn o barrellar a terra d'uns 60 cm de fondària per 80 d'amplària. El residu deixava unes masses poroses, quasi vítreas, que es feien troços i s'expenien al comerç. La riquesa en carbonat sòdic, obtinguda per anàlisis alcalimètriques, depèn de l'espècie vegetal i el terreny on s'hagi cultivat o recollit. Fins a principis del segle XIX, la barrella o sosa va constituir una matèria primera molt important, i n'hi havia moltes i extenses zones de

conreu. Després de les guerres napoleòniques, i debut a la falta de matèria prima i prohibició d'exportació de *Salsola* del litoral mediterrani, Leblanc i Barruel varen descobrir la barrella artificial, consistent en descompondre en forns a alta temperatura una mescla de sulfat sòdic, carbonat càlcic i carbó.

Literatura

Altre vidre y ha molt millor, lo qual se fa de la herba nomenada barrella que's cull en lo regne de València, Gil Hist. Nat. 215.

Barrella, val lo quintar tres lliures de sous, Tar. preus 109.

Bibliografia

FM-II-111, FPC-II-793, HNPC-VI-145, BC-400, MH-357, PHMT-247

210. *Spinacia oleracea*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Espinacs. Armolls. Blets molls.
Cast.: Espinaca. Port.: espinafre. Basc:
Ziazerba. Fra.: Épinard. Ital.: Spinachia.
Ale.: Spinat. Angl.: Spinach.

Descripció botànica

Planta anual, glabrescent. Fulles superiors ovato-oblongues; les inferiors triangulars. Flors petites, verdes, dioiques; les masculines en espigues, les femenines en glomèruls axil.lars. Fruit en aqueni. Nombroses varietats. Floració: Maig-setembre.

Hàbitat

Cultivada com a planta alimentícia.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Àcid oxàlic, àcid fòlic, sals minerals (calci, iode, ferro), clorofil.la, cel.lulosa, provitamina A, vitamina C i K1, saponines, flavonoides.

Acció farmacològica. Indicacions

Laxant i emol.lient. Activadora de la secreció pancreàtica. Està indicada en anèmies carencials, com a aliment i normalitzador del trànsit intestinal. No es pot fer abús d'espinacs pels que pateixen mal de pedra, perquè l'àcid oxàlic de la planta afavoreix la formació de càlculs de la bufeta (Palau). Tampoc s'han de recalentar, per la possible formació de nitrits tòxics (Schauenberg).

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Spinacia oleracea* s'empra com a reconstituent i antianèmic.

En medicina marroquí s'empra com a laxant i en les afeccions de la gola i l'aparell pulmonar.

En medicina mexicana *Spinacia oleraea* s'usa com a aliment, en alteracions digestives, anèmia, reumatisme.

Cultura popular

Les fulles s'empren per a tenyir de vert la llana i alguns licors. El vi amb suc d'espinacs al 2% ha estat emprat en les guerres per a donar als soldats que havien perdut molta sang.

QUI PARLA CON NI EN QUINA MANERA DEVETS DONAR DE MANYAR CORESMAL AL DINAR: Primerament, al dinar posats gresals de mel ab poros que sien bé perats, e ffèts-ne trossos, e sien possats sobre los gresals de mel. Aprés donats pex ab arugua, e aprés espinachs ab pex ffrít, e aprés pex de pebre o casola o sosengua, de qualche ayats; e puy menyar de cuyera, e puy pex ffrít ab salsa de vinagre he d'ayls bulida. E aprés doneràs piment e nel.les, e puy ffruyta sequa. E si aviets pex en ast, possats-los-ne a lur volentat, anans que doneu lo piment e neules; e panades atrestal, SENT SOVI, 190

Qui sembra espinacs pel juliol
en menja quan vol

L'espinac és l'escombra del ventre

Els espinacs són menjar sa
més que segons quin menjar

Si vols estar sa
menja espinacs i menja'ls a sacs

L'espinac fa l'amor llarg

Els espinacs, menja'ls a sacs 400

Els espinacs són sans i barats

Els espinacs, fins que els caigui el cucut

Els espinacs, fins que el cucut faci forta

PER FER ESPINACHS QUE SERAN BONS EN LO IVERN Y QUARESMA.- Si voleu fer Espinachs que seran bons en lo Ivern y Quaresma, los sembrareu en lo mes de Agost en Lluna vella, ab molt fems, y san a regar quant veureu ho auran menester, y axi seran bons de Ivern y Quaresma. Altres Espinachs podreu fer per la Quaresma, o sia alta, o baxa, si los sembrau a mig mes de Setembra, fins en mig de Octubre, en Lluna vella, ab molt fems, y regarlos com los altres, y se fan millors de sement vella. Los Espinachs son molt bons per menjar en temps de Quaresma: perque sen aparellan de moltes maneres. Lo us dels Espinachs es bo per aquells qui estan impedits de la hale; y de la veu, y catarro espes, principalment als matins, prenent brou de Espinachs cuyts ab Mantega fresca, o de Ametlles dolces, Agustí SECRETS 24

Història

CURSACH diu dels espinacs que són una herba "*aquosa, subinsipida, oleracea, inodora, herbacea, succulenta; diluens, humectans, culinaris, non multum nutriens, salutaris, temperans, emolliens, sublaxans &c*".

Literatura

E quan sien premuts, sien picats bé, ab un coltel, axí com espinachs que hom ffa de coresma, sien capolats, SENT SOVI 96

Donam an Saydo cequier per lavor d'espinachs, doc. a. 1309 (BSAL, VIII, 270).

Ayls tenres, laytuges, espinarchs e porrat, doc. a. 1311 (RLR, XI, 175).

E puys tornant-se'n a casa apareyllaua cols o spinachs, Valter Gris. 5.

Grans de blets y de bledes ab alguns grans de espinachs, Agustí Secr 24.

Bibliografia

FM-II-98, FPC-II-765, HNPC-VI-405, BC-396, PPF-46, FQ-158, VP-200, RT-92, MH-761, SCH-74, KAN-214, CSCH-469

211. *Suaeda spicata*

(Willd.) Moq...Ma Me Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Suaeda maritima. Chenopodium maritimum.

Cat.: Canyametes. Salat maritim. Sosa prima. Cast.: Salitrera. Angl.: Anual Seablite.

Descripció botànica

Herba anual o perennant, rogenca o verdenca, erecta o difusa, fins a 50 cm. d'alçària. Tiges ramificades, glabres, dures a la base. Fulles agudes, alternes les superiors, carnoses, llunts. Flors hermafrodites, en raïms fullats. Llavor negra, horitzontal, reticulada. Planta polimorfa. Floració: setembre-octubre.

Hàbitat

Sòls salins. *Thero-Suaedion* > *Thero-Salicornion*. Del nivell de la mar fins a 100 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí s'empra contra la pruija de la mateixa manera que les

espècies de *Salsola* i *Atriplex*. Les flors de *Suaeda fruticosa*, en cataplasmes, són usades per a cicatritzar llagues, i les cendres per a tenyir la llana de negre. L'espècie *S. mollis* ha estat usada en dolors lumbar.

Composició química

La desconeixem. És tòxica pel bestiar, provocant còlics violents.

Història

Segons Culpeper, "és refrescant... i útil en els fluxos de sang, sobretot la planta rogenca".

Bibliografia

FM-II-108, FPC-II-798, MG-115, PHMT-253

CISTACEAE

20 5 25%

212. *Cistus albidus*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Albidus, del llatí *albus*, blanc, pel color de la planta.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Estepa blanca. Estepa d'escurar. Estepa margalidera. Estepa blanca. Aixaral. Rentaplats. Cast.: Jarilla.

Descripció botànica

Mata ramificada, tomentosa, de branques erectes, fins a 90 cm. Fulles densament tomentoses, sèssils, oposades, amb marges revoluts, de color verd esblanqueït. Flors pedunculades, rosades, grans, solitàries o en cimes umbel·lifformes terminals. Sèpals ovals. Pètals mastegats, promptament caducs, disposats de forma corrugada. Càpsula ovoide. Llavors llises. Floració: març-maig. L'insecte coleòpter *Apion cianescens* produeix un zoocècidi o

deformació a la tija, en forma ovoide, esfèrica o unilocular

Hàbitat

Garrigues, brolles, erms terofítics. Planta molt piròfila. *Thero-Brachypodion*, *Quercetum cocciferae*, *Rosmarino-Ericion*, *Cistion*, etc. Abundant a les Illes Balears. Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Resina, oli essencial.

Acció farmacològica. Indicacions

Estomacal i antinflamatòria, en gripes, refredats, diarrees i hemorroides.

Terapèutica comparada

La planta *Cistus ladanifer*, que no es troba a les Illes Balears, és emprada com a tònic, emmenagog i en inflamacions bronquials; antisèptic i liniment en ús extern pels dolors reumàtics. La resina és emprada en perfumeria (com a fixador) i farmàcia: s'anomena *làdanum*, i es presenta en masses rodones, negres, toves, de forta olor balsàmica, i tast acre i amarg. S'obté de bullir en aigua les fulles i branques tendres, per destil·lació i també amb una espècie de pintes amb trinxes de cuir que es passen per la planta i hi queda la resina aferrada. Abans es recollia de la llana de les ovelles que havien pasturat pels estepars. Pot afectar al fetge i al ronyó: no es recomanable el seu ús intern.

En medicina marroquí les fulles seques de *Cistus ladanifer* són emprades contra l'acidesa gàstrica. El làdanum era recollit antigament de la llana de les ovelles i cabres.

Fórmules i preparacions

La decocció de les fulles al 5%, amb figues seques, dàtils i fulles d'eucaliptus, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Les fulles seques s'han usat com a substitut del tabac en temps d'escassetat. Les tiges i les fulles per a escurar.

El barranc de l'estepar:
murta, baladre i espart

El lloc era un paradís. A tramuntana corria un seguit de tossals reblits de carrasques i pins i encatifats d'estepes florides, de verdíssimes argelagues ensucrades i de timons i romanins que omplien l'aire d'una flaire encisadora. Tals tossals, tots a contraforts, pujolets, raconades i barrancusseus, venien dolçament a extingir-se en un pla onejat cobert de verdina tendríssima i sucosa, alta de dos pams ben complits. De tant en tant, aïllats enmig del pla, creixien breus bosquets de xops i arbres blancs, que congriaven en les seues ombres una delitosa fresca, on retilaven rossinyols i busqueretes i xisclaven oronelles en eterna persecussió dels petits i brumidors insectes, Enric Valor, *Don Joan Panarra*, Rondalles Valencianes, 8, citat de J. Pellicer, I, 78

Història

TEOFRAST parla de les fulles de *Cistus salvifolius* (VI 1, 4); de la planta masculina i femenina-que pot correspondre a *Cistus salvifolius*, *C. villosus* o *C. incanus* (VI 2, 1). PLINI XXIV 81; XXVI 49.

PLINI XII 73-76; XXVI 47 GALE XII 28

Encara és més estranya i meravellosa la droga de làdanum, com l'anomenen els àrabs, que neix en el lloc més fastigós i és la que millor flaire té de totes... és el més profitós de tots els ungüents per a mil usos, i d'ell especialment es serveixen els àrabs per als seus perfums, HERODOT III 112.

DIOSCORIDES cita el làdanum obtingut de *Cistus ladanifer*: "...d'aquesta planta s'obté el làdanum... mitiga el dolor i la tos i es posa en emplastres. Begut amb vi, restreny el ventre i provoca l'orina", DIOS I, 108.

Literatura

A la Bíblia el làdanum (producte de *Cistus ladanifer*) és citat al Gènesi: I alçant els ulls, veieren una caravana d'ismaelites que venien de Galaad amb els seus camells carregats d'adragant, resina i làdanum, que transportaven a l'Egipte, Gènesi 37, 25

Aleshores el seu pare Israel els digué: "Si ha de ser així, feu-ho. Preneu els millors productes de la terra en els vostres atuells i porteu-los com a obsequi a aquell home: un xic de reïna i un xic de mel, adragant i làdanum, pistatxos i ametlles, Gènesi 43, 11

Preneu estepa blanca e romaní e meteu-lo en una caldera, Dieç Menesc. I, 13

Els tafoners... se renten el cap, els brassos y els peus... amb estepa blanca que un d'ells de bonmatí és anat a collir, Rosselló Many. 29.

No sonava una veu en l'estepar, Bertrana Herois 112.

Estepars de flor blanca o rosada / que m'han encisada, Salvà Retorn 94

Les estepes treuen flor, Vilanova Obres, IV, 210.

S'oguer s'entretén an es plans d'estepes més que an es turons de càrritx, Aurora, 267.

El cel blavejava entre els cops dels pins, i entre la garriga blavejaven així mateix les flors de l'estepa, aquelles roses senzilles de pètals amples, obertes sens dubte arran del reg transitori de la darrera tronada, Enric Valor, *Temps de batuda* (op. cit.).

Bibliografia

FM-III-187, FPC-II-188, BC-46, JP-76, PMCV-114, FQ-280, JLB-350, VP-277, MH-329, PHMT-255

213. *Cistus clusii*

Dunal subsp. *multiflorus*

Demoly.... Ma Ei Fo

Clusii, decidada al botànic francès Clusius.

Sinonímia. Denominacions

Cistus libanotis.

Cat.: Esteperola. Estepa de fulla de romer. Esteperola vera. Matafoc. Matagall. Romaní mascle. Romer mascle. Romerola. Socarell. Cast.: Romero macho.

Descripció botànica

Herba ramosa, fins a 60 cm d'alçària. Tiges dretes, albo-tomentoses. Fulles oposades, estretament linears, uninerves, glabres a l'anvers, tomentoses pel revers. Flors petites, blanques. Sèpals ovals. Càpsula ovoide. Floració: març-maig.

Hàbitat

Brolles, terrenys calcinals i àrids, matollars heliòfils. *Rosmarino-Ericion*. Del nivell de la mar fins a 200 m. La margalida d'estepa (*Cytinus hypocistis*) és paràsita de les estepes de flor blanca: els filaments penetren dins les rels de l'hoste i la inflorescència vistosa a ran de terra.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Oli, resina.

Acció farmacològica. Indicacions

Pectoral, anitinflamatòria, vulnerària, estimulants del creixement dels cabells.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica CISTUS CANADENSIS produeix afeccions glandulars, erupcions herpètiques,

inflamacions cròniques en pacients molt sensibles al fred.

Fórmules i preparacions

La decocció en vi al 5% de *Cistus clusii* i *Rosmarinus officinalis* s'empra en fregues per a reforçar els cabells.

Cultura popular

S'empra per a millorar la circulació sanguínia, com a tònic venós.

Bibliografia

FM-III-194, FPC-II-190, HNPC-VI-164-228, BC-46, JP-78, PMCV-112, VMLN-557, CLK-I-530

214. *Cistus monspeliensis*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Cistus florentinus.

Cat.: Estepa llimonenca. Estepa borrera. Estepa morisca. Estepa mosquera. Estepa negra. Xara negra. Cast.: Jaguarzo negro. Fra.: Ciste noir.

Descripció botànica

Mata viscosa, flairosa, fins a 1 m. d'alçària. Tiges ramificades, erectes, vermelloses. Fulles oposades, sèssils, linears, rugoses. Flors petites, blanques. Sèpals pilosos. Càpsula lluent, globulosa. Llavors rugoses. Floració: març-maig.

Hàbitat

Brolles, matollars secs i haliòfils, llocs que s'han incendiat. *Lavanduletalia stoechadis* (> *Rosmarino-Ericion*). Del nivell de la mar fins als 900 m. A l'estiu fa una forta olor a resina, que va fer dir a Napoleó: "Les yeux fermés, à l'odeur seule, je reconnaîtrais ma Corse" (citad d'A. Bonner, *Les Plantes de les Balears*).

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Resina, oli.

Acció farmacològica. Indicacions

Vulnerària i antisèptica, per a ferides i llagues.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí s'empren diverses espècies (*Cistus salviaefolius*, *C. populifolius*, *C. crispus*, *C. monspeliensis*, *C. albidus*): les llavors i fruits com aliment aperitiu i afrodisiac, les fulles en infusió de *C. albidus* com a digestiu, els fruits per a fer tatuatges.

Cultura popular

S'usava bullida en vi, per a rentar les úlceres (Barceló).

Literatura

Prin los capellons tendres de la estepa negra, Flos medic. 67.

Bibliografia

FM-III-191, FPC-II-191, HNPC-VI-165, BC-47, PPF-46, PMCV-114, PHMT-254

215. *Fumana ericoides*

(Cav.) Gand ..... Ma Me Ei Fo Ca

Ericoides, de forma d'*Erica*.

Sinonímia. Denominacions

Fumana sapchii.

Cat.: Fumana ericoide. Cast.: Silerilla.

Descripció botànica

Herba perenne, de tiges ascendents, llenyoses, fins a 30 cm d'alçària. Fulles alternes, sèssils, linears, obtuses, pubescents o glabres. Flors solitàries, axil·lars, grogues. Càpsula trígona, ovoide. Llavors llises, comprimides. Floració: novembre-juny.

Hàbitat

Garrigues, pastures seques, brolles, pinars. *Rosmarinetalia*. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FM-III-200, FPC-II-217, HNPC-VI-164, BC-51, FQ-283

216. *Fumana thymifolia*

(L.) Spach ex Webb....Ma Me Ei Fo
var. *juniperina*.....Ma? Ei? Fo?

Sinonímia. Denominacions

Cistus glutinosus. *Fumana glutinosa*. *F. viscida*. *Helianthemum viride*.

Cat.: Fumana viscosa. Cast.: Tomillo morisco.

Descripció botànica

Herba perenne, llenyosa a la base, pubescent, erecta, fins a 20 cm. Tiges glanduloses, dretes. Fulles inferiors oposades, les superiors alternes, filiformes, de marge revolut, mucronades o obtuses, semblants a les de *Thymus*. Flors grogues, en cima terminal curta. Càpsula ovoide, subglobulosa, glabra, amb 6 llavors reticulades. Floració: març-juny.

Hàbitat

Pujols àrids i secs, erms, brolles. *Rosmarinetalia*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La desconeixem. En el gènere *Helianthemum*, de la mateixa família, s'hi troben olis volàtils, ceres, tanins, clorofila i d'altres components.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica.

Terapèutica comparada

La planta *Helianthemum canadense* s'usa com a tònica i astringent, útil en ulceracions i diarrea. Fou emprada antigament en la sífilis secundària.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FM-III-201, FPC-II-216, BC-51, FQ-283

CNEORACEAE

1 1 100%

217. *Cneorum tricocon*

L.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Cneorum, pel nom que Teofrast va donar a aquesta planta. *Tricocon*, per la càpsula composta de tres coques.

Sinonímia. Denominacions

Cneorum tricoccum.

Cat.: Olivella. Boixerol. Escanyacabres. Garrupa. Olivereta. Raspall. Cast.: Olivilla.

Descripció botànica

Arbust perenne, glabrescent, dret, fins a 80 cm. Tiges llenyoses, ramificades. Fulles oblongues, sèssils, enteres,

lluents, coriàcies, espatulades, esparses. Flors hermafrodites, trímeres o tetràmeres, grogues, pedunculades, disposades a l'axilla de les fulles superiors. Fruit drupaci, primer verd, després vermell i finalment negrós i sec. Càpsules amb tres coques, biloculars. Floració: febrer-març.

Hàbitat

Terres seques, garrigues, màquies, brolles termòfiles. *Oleo-Ceratonion*. Del nivell de la mar fins a 1100 m.

Part utilitzada

Les fulles i els fruits.

Composició química

És poc coneguda.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. El seu ús intern és delicat i poc recomanable. S'ha d'utilitzar a petites dosis. Purgant actiu. Té propietats hipotensores. En ús extern és vesicant.

Fórmules i preparacions

La decocció de les fulles al 2%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Els pastors fermaven branques d'olivella a la cua de les ovelles per a estroncar la diarrea. A Eivissa sen fan manats per a grenar les eres.

Bibliografia

FM-III-138, FPC-II-329, HNPC-VI-241, BC-100, FQ-425

CONVOLVULACEAE

14 7 50%

218. *Calystegia sepium*

(L.) Br., R.....Ma Me Ei

Calystegia, del llatí *calix*, calze i *etego*, cobrir, perquè el calze està cobert per les bràctees. *Sepium*, del llatí *saepes*, tancat, per créixer en les bardisses.

Sinonímia. Denominacions

Convolvulus sepium.

Cat.: Corretjola blanca. Campanetes. Corretjola gran. Corretjola mascle. Corriola gran. Escanyapoll. Cast.: Correhuela mayor. Port.: Trepadeira. Basc: Ezkarr. Fra.: Liseron des haies. Ale.: Zaunwinde. Angl.: Greater Bindweed.

Descripció botànica

Herba perenne, molla, glabra, enfiladissa, fins a 4 m de llargària. Tiges volubles, anguloses. Fulles peciolades, acuminades, sagitades, grans, amb les aurícules trencades. Flors grans, blanques o amb bandes longitudinals roses, en peduncles axil.lars, solitaris. Càpsula glabra. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Síquies, bardisses, albuferes, canyars, herbassars, marges dels horts. *Convolvulion sepium*. Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

L'arrel sobretot; també les fulles i les flors.

Composició química

Glucòsid resinós, alcaloides (cuscohigrina), tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Purgant i colagoga.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Calystegia sepium* s'empra com a diurètica i en diabetis.

També *C. japonica* és emprada com a diurètica.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, dues tasses al dia; també la tintura mare, la pols de l'arrel i la resina.

Història

TEOFRAST diu que "les flors tenen un sol pètal i els altres només estan insinuats" I 13, 2

DIOSCÒRIDES diu que "beguts tres òbols del seu fruits, amb d'altres de l'anomenat *doryknion* (una altra espècie de *Convolvulus*), fa somniar moltes coses terribles" DIOSC IV 146.

PLINI XXIV 82 GALE XII 78

Bibliografia

FM-III-344, FPC-III-145, HNPC-VI-263, BC-317, FQ-542, JLB-203, RT-275, HL-9, MH-101, SCH-278, KAN-459

219. *Calystegia soldanella*

(L.) Br., R.....Ma Me Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Convolvulus soldanella.

Cat.: Campaneta de mar. Coleta de mar. Corretjola blanca. Corretjola mascle. Lletugueta marina. Soldanella de mar. Cast.: Berza marina. Port.: Couve-do-mar. Angl.: Sea Bindweed.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 60 cm. Rizoma ramificat, prim. Tiges enfiladisses, postrades, anguloses. Fulles oposades, carnoses, peciolades, reniformes, glabres. Flors axil.lars, solitàries. Corol.la púrpura o rosa i blanca, en forma d'embut. Càpsula ovoide unilocular. Floració: maig.

Hàbitat

Arenals i platges del litoral. *Ammophilion*. Del nivell de la mar fins a 20 m.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Semblant a la planta anterior. També conté alcaloides.

Acció farmacològica. Indicacions

Purgant.

Fórmules i preparacions

La decocció de l'arrel al 3%.

Història

DIOSCÒRIDES diu que la campaneta de mar "té un suc blanc, greixós, un poc salat i amarg, encara que no és molt abundant. Tota la planta és aguda i enemiga de l'estomac; si es menja cuita, relaxa el ventre potentíssimament", DIOSC II 111.

PLINI XX 96 GALE XII 43.

CURSACH la recomana "*in hydrope, aedemate &c*", i encara que en el seu temps (1791) ja diu que és poc emprada en terapèutica, "*contusa et sub cataplasmatibus forma applicata aedema pedum minuere valent*".

Bibliografia

FM-III-344, FPC-III-144, HNPC-VI-263, BC-317, FQ-542, MH-102, CSCH-77, RT-276

220. *Convolvulus althaeoides*

L. *subsp. althaeoides*..... Ma Me Ei Fo Ca

Convolvulus, del llatí *convolvere*, girar. *Althaeoides*, perquè les fulles s'assemblen a les del gènere *Althaea*.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Capells de serp. Corretjola. Corretjola de camins. Corretjola de serp. Herba campanera. Cast.: Correhuela. Angl.: Mallow-leaved Bindweed.

Descripció botànica

Herba perenne, pubescent, voluble, fins a 1 m. Rizoma gruixat. Tiges poc fullades, enfiladisses o postrades. Fulles peciolades, dimorfes, molt dividides. Flors axil.lars, rosades, grans. Càpsula glabra, ovoide. Floració: març-juny.

Hàbitat

Camps, camins, prats subnitròfils. *Saturejo-Hyparrhenion hirtae*. Del nivell de la mar fins a 700 m.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

És poc coneguda.

Acció farmacològica. Indicacions

Purgant.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí la planta sencera de les diverses espècies de *Convolvulus* és emprada com a purgant en decocció, i també contra la tos.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%.

Bibliografia

FM-III-343, FPC-III-148, HNPC-VI-264, BC-317, PMCV-115, PHMT-258

221. *Convolvulus arvensis*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Arvensis, del llatí *arvensis*, camp.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Camisola de la Mare de Déu. Campanella. Campaneta. Corretjola. Corretjola de conradís. Cornitjola. Cornitxola. Corritjola. Corretjoleta. Corrinjola. Corriola. Currinxola. Falde de la Mare de Déu. Cast.: Correhuela. Port.: Garriola. Basc: Lehuntz. Fra.: Liseron des champs. Ital.: Correggiola. Ale.: Ackerwindenkraut. Angl.: Small bindweed.

Descripció botànica

Herba perenne, glabra o pubescent, enfiladissa o postrada, fins a 90 cm. Rizoma prim, profund. Tiges herbàcies, estriades, anguloses, primes, volubles. Fulles petites, sagitades, amb orelles acuminades. Flors axil.lars, rosades o blanques, amb faixes longitudinals vermellenques. Calze glabre. Càpsula ovoide, bilocular. Floració: abril-setembre.

Hàbitat

Camps, camins, sembrats, guarets, comunitats ruderals i arvenses. *Ruderali-Secalieta*, *Brachypodietalia phoenicoidis*. Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

L'arrel i les fulles.

Composició química

Resines, alcaloides, tanins, flavonoides, àcid cafeic, saponòsids.

Acció farmacològica. Indicacions

Purgant (usada també després de tractaments antihelmítics), febrífuga, hipotensora, vasodil.latadora coronària, antiespasmòdica i colagoga. En aplicació tòpica és vulnerària, per a llagues i ferides.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Convolvulus pluricaulis* és usada com a sedativa, cardiotònica, expectorant, diurètica.

En medicina marroquí les fulles tendres de *Convolvulus arvensis* entren en la composició de la *bqûla*, una cocció al vapor de plantes d'efecte antiinflamatori.

En medicina homeopàtica CONVULVULUS ARVENSIS produeix símptomes en l'esfera gastrointestinal: eructes després de menjar, còlic, femta líquida, flatulència.

Fórmules i preparacions

La decocció al 2%, una tassa en anar a dormir; la tintura mare, la resina.

Cultura popular

Aquesta inofensiva i innocent herbeta que encatifa els fraus i els màrgens dels camps i de tota llei de cultiu de secà i de regadiu és un malson per al llaurador que la percaça amb tenacitat i, d'una altra banda, la considera una de les millors herbes silvestres per a donar de menjar als animals de corral, Joan Pellicer, *Costumari Botànic*, I, 83

Margalida Cirerola,
saps què em va dir es cuní?
Que et xecaves dematí
per donar-lí curritjola

Corritjola i peu de Crist
és que m'embossa s'arada
sabeu quin estar més trist
fa alluny de s'enamorada

Corriola i peu de Crist
és que m'embossa s'arada
pensant en vós, estimada
tot lo dia estic molt trist

Corriola i peu de Crist
és que m'embossa s'arada
oh! quin llaurar hi fa tan trist

ausent de vós, estimada

Història

DIOSCÒRIDES diu que "el suc de les fulles, begut, relaxa el ventre i té força de minvar els humors" DIOSC IV 40.

PLINI XXI 23; XXII 82; XXIV 139 GALE XI 875

Literatura

Dix que'l libel és correjola, Medic. part. 57.
A tota dolor d'uyls... tres rayus de corregola (sic) cuyllitz en nom de la santa trinitat ab pater noster, penyatz al col ab un drap de li, destroex la màcula, Tres. Pobr. 20.
Se li allargava el nas com un tirany de correixola (sic), Einer Capcigr. 11.
Us alçàveu a esbarts pels camps de corritjoles, Colom Juven. 138.

Una pomereta sola que no si pos carrixola, glosa mall. (ap. Aguiló Dicc.)
Cinc dones, hàbilment ben acotades entre solc i solc, maldaven amb les aixadelles per extirpar la cugula i els citrons i les incipients correixoles que creixien per onsevol, Enric Valor, *L'ambició d'Aleix* (citad de J. Pellicer, op.cit.).

Bibliografia

FM-III-341, FPC-III-149, HNPC-VI-263, BC-316, JP-82, PMCV-114, FQ-541, JLB-202, VP-174, RT-276, MH-219, SCH-277, CLK-I-591, PHMT-258, GOGTE-506

222. *Convolvulus tricolor*

L.subsp. *tricolor*.....Ma

Tricolor, pels colors de les flors en groc, blanc i blau.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Campanera tricolor. Campaneta.
Cast.: Campanilla.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 40 cm. Arrel llarga, prima. Tiges cespitoses, ascendents o postrades. Fulles transovades, venoses, pubescents. Flors en peduncles axil.lars, solitaris, que s'acopen de nit. Corol.la

grog a fons, blanca al mig i blava a la part superior. Càpsula globosa. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Camps, camins, vegetació ruderal. Naturalitzada a Mallorca. Originària del Brasil.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Fècula, resines.

Acció farmacològica. Indicacions

Purgant.

Terapèutica comparada

La planta *Convolvulus jalapa* (*Ipomoea jalapa*, *I. purga*), d'Amèrica central, conté resines, cumarines, glucòsids, alcaloides i fitosterols. És emprada com a purgant, colagoga i vermífuga. En medicina homeopàtica JALAPA s'empra sobretot en pediatria: causa i cura còlic i diarrea, amb agravació a la nit, ansietat i agitació. El remei homeopàtic CONVOLVULUS DUARTINUS fou experimentat per Mure: s'han registrat alteracions oculars, mal de cap, reumatisme, vertigens.

Fórmules i preparacions

La bullidura de l'arrel al 3%, una tassa en anar a dormir.

Bibliografia

FM-III-338, FPC-III-150, BC-315, JLB-348, VP-277, VMLN-912, CLK-I-591

223. *Ipomoea batatas*

(L.) Lamk.....C

Ipomoea, del grec *ipos*, cuc, per la forma de les tiges.

Sinonímia. Denominacions

Convolvulus batatas. *Batatas edulis*.

Cat.: Moniato. Monyaco. Boniato. Muniaco. Monei. Cast.: Batata.

Descripció botànica

Planta perenne, decumbent, laticífera. Arrel tuberosa, llarguera, més grossa que la patata, oblonga, fusiforme, amb tubercles feculents i dolços. Tiges llargues, rarament enfiladisses. Fulles peciolades, anguloses, cordiformes, amplament ovades, lobulades o enteres, sinuades. Flors axil.lars. Corol.la acampanada, blanca, purpurina o rosàcia. Fruits en càpsula.

Hàbitat

Cultivada com a hortalissa a les terres de clima temperat, amb diverses varietats. S'adapta bé a sòls lleugers, arenosos. Vol temperatura i humitat altes. Originària d'Amèrica.

Part utilitzada

L'arrel i les fulles.

Composició química

Fècules, vit. B12.

Acció farmacològica. Indicacions

Alimentícia.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Ipomoea digitata* s'usa com a galactogoga. La planta *I. hederacea* en ascitis, edemes, estrenyiment, flatulència i helmintiasi. La planta *I. reniformis* és diurètica, antihelmintica, laxant i en ús extern per alteracions dermatològiques.

En medicina xinesa *Ipomoea batatas* s'usa com a reconstituent, per a fortificar la melsa i l'estómac.

En medicina filipina *Ipomoea batatas* s'usa en alimentació i en diabetes. Les

espècies *I. aquatica*, *I. digitata*, *I. hederacea*, *I. pes-caprae* com a laxants. L'espècie *I. pes-tigridis* com a cataplasma per a abscesos.

En medicina marroquí, la polpa cuïta al forn d'*Ipomoea batatas* s'usa en cataplasmes. És planta alimentícia.

En medicina mexicana *Ipomoea arborescens* s'usa en mossegada de víbora, contusions, reumatisme, mal d'estómac, caiguda de cabell.

En medicina homeopàtica IPOMOEAE PURPUREA produeix vertigen, dolor en la regió renal, nàusea, vòmits, litiasi renal.

Cultura popular

La indústria en treu midó i alcohol. En alguns països és emprat com a combustible per a motors d'explosió.

De llegums i moniatos
no te'n fiis, que fan flatos

Història

Fou introduït a Europa després de la colonització d'Amèrica, on ja era cultivat des de temps immemorials.

Literatura

Bones pilotes de melons i garbetes de moniateres i tomates, Pascual Tirado (BSCC, VIII, 244).

Bibliografia

FM-III-347, FPC-III-147, HNPC-VI-264-403, VMLN-904, DASH-74,331, GOGTE-546,594, KAN-461, PHMT-259, QSMB-758

224. *Ipomoea stolonifera*

(Cyr.) Gmelin, J.F... Ca

Sinonímia. Denominacions

Ipomoea littoralis. *I. imperati*.

Descripció botànica

Herba radican, laticífera, glabra, suculenta. Fulles peciolades, limbe

ovato-el·líptic, lobulat. Flors axil·lars, solitàries. Corolla blanquinosa.

Hàbitat

Platges arenoses. *Ammophiletalia*. A les Illes Balears només ha estat citada a Cabrera per P. Palau (Bolòs -III-146- diu que els exemplars conservats a l'herbari BC són plàntules de *Calystegia sepium*, amb cotilèdons emarginats). Del nivell de la mar fins a 10 m.

Part utilitzada

La planta sencera i l'arrel.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Aquesta planta no és emprada en medicina occidental.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Ipomoea stolonifera* s'usa en diarrea, metrorràgia, leucorrea, neuràlgia. També en medicina xinesa, les llavors de la planta *Pharbitis nil*, de la mateixa família de les convolvulàcies, s'empren com a catàrtiques, diurètiques i antihelmíntiques.

En medicina mexicana *Ipomoea bracteata* s'usa en leucorrea, mal de ronyons, micció dolorosa. L'espècie *I. murucoides* en picades d'insectes, caiguda de cabells, contusions, reuma. L'espècie *I. pauciflora* s'usa en picades d'aranya capulina, tumors cancerosos. L'espècie *I. pes-caprae* en micció dolorosa, disenteria, asma. L'espècie *I. purga* s'usa com a laxant. L'espècie *I. purpurea* com a laxant, per ajudar en els dolors del part. L'espècie *I. stans* s'usa en ansietat, tos, calambres, com a anticonceptiu.

Bibliografia

FM-III-346, FPC-III-146, KAN-463

CORIACEAE

1 1 100%

225. *Coriaria myrtifolia*

L..... Ei

Coriaria, del llatí *coriarius*, adobar, assaonar. *Myrtifolia*, per tenir les fulles semblants a la murta.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Emborratxacabres. Matacabra. Raola. Raudor. Reor. Rudor. Roldor. Tinter. Cast.: Roldón.

Descripció botànica

Arbust semicaducifoli, molt ramificat i fullós, fins a 2 m d'alçària. Arrels amb bacteris simbiòtics que assimilen nitrogen. Tiges anguloses. Branques quadrangulars i vincladisses. Fulles sèssils, oposades, enteres, coriàcies, glabres, lanceolades, eixamplades a la base. Flors pentàmeres, en raïms terminals o axil·lars, verdoses, polígames. Fruit amb 5 núcules, carnós, vermellenc al principi i negre a la maduritat. Floració: març-juliol.

Hàbitat

Bardisses, torrenteres, sòls humits. *Rubo-Coriarietum*. Del nivell de la mar fins a 100 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Alcaloide (coriarina), glucòsid (coriamirtina), tanins, quercetina, àcid elàgic.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta molt tòxica. Pot produir intoxicacions accidentals per

confondre's amb móres de batzer, amb vertigen, nausea, pallidesa, mal de cap, vòmits, trastorns nerviosos, convulsions, miosi, fins a la mort. És una de les principals causes d'intoxicació per plantes al sud d'Europa.

La coriamirtina s'empra com a analèptic en medicina hospitalària. Les fulles són antiinflamatòries i s'usen externament en hemorroides.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Coriaria intermedia* s'usa per a la gastralgia, i les fulles de *C. japonica* per a fer un colorant groc.

En medicina filipina *Coriaria intermedia* s'empra com a verí.

En medicina marroquí els fruits de *Coriaria myrtifolia* són usats com a verí amb finalitat criminal. Tenen un tast dolcenc i són fàcils de dissimular entre els aliments.

En medicina homeopàtica CORIARIA RUSCIFOLIA produeix vòmits, alteracions de memòria, del.liri. Pot ser útil en casos de delirium tremens.

Fórmules i preparacions

És millor no emprar aquesta planta en terapèutica casolana.

Cultura popular

Des de temps antics són emprades les fulles seques en pols per a adobar pells, per les matèries tàniques astringents que contenen. També produeix un tint blavós, emprat per a tenyir teles i fer tinta. La maceració dels fruits en aigua s'usa com a insecticida. La roldorassa són els residus de les fulles de roldor, que després de servir en les adoberies s'aprofiten per a adobar les terres (DCVB).

Quin és el fem millor? 410

L'olivarda i el roldor

Història

CURSACH la descriu com a "*toxica, cauta, venenosa; vertiginosa, epileptica &c*", i la recomana "*in morbis caeliacis; ani, et aurium ulceribus &c*", però afegeix: "*Nullius est usus ad medicinam, nam venenum est valentissimum*".

Literatura

Assegurada a la moresca a l'ombra d'unes roldoneres atapehides, Girbal Pere Llarch 348

Per prohibir que no's tragan roldors del present Principat, Const. Cat. 310.

Aquells claps d'acàcies y sahuchs..., de roldós y alzinaz, Pons Auca 291

Tot hom que vendrà raudor, haia a vendra aquell a quorter, Mostassaf 101

Que negun tintorer no gos metre roudor ne aygua de roudor en neguna tinta que faça, doc. a. 1387, ap. Col. Bof. XL, 312

Morí amb els brins de rodó en les mans, Bertrana Crisàl. 60

És una de les meravelles botàniques del nostre riu, tant per la seua importància etnobotànica com pel seu port brillant i, sobretot, per la raresa, la singularitat, l'enigma i l'ensucrat verí del seu fruit, J. Pellicer, *Costumari Botànic* -2, p. 31.

Bibliografia

FPC-II-341, HNPC-VI-120-409, JP-II-31, PMCV-115, FQ-448, CSCH-365, MH-737, KAN-360, PHMT-260, QSMB-534

CORYLACEAE

1 1 100%

226. *Corylus avellana*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Avellaner. Cast.: Avellano. Port.: Avelaneira. Basc: Besaurr. Fra.: Noisetier. Ale.: Gemeine Hasel. Angl.: Hazel.

Descripció botànica

Petit arbre que pot arribar als 4 m d'alçada, amb l'escorça grisenca i nombrosos tanyes que neixen de la mateixa soca. Fulles peciolades, orbiculars, dentades, piloses, grans, caduques. Branques flexibles. Flors masculines en aments pènduls; les femenines en glomèruls sèssils. Fruit comestible. Floració: novembre-desembre.

Hàbitat

Boscs caducifolis, parts humides de l'estatge montà. Fraxino-Carpinion. Cultivat i molt rarament subespontani a les Illes Balears. Del nivell de la mar fins a 600 m. L'àcar *Eriophyes avellanae* produeix un zoocecid i malformació que fa que el brot prengui l'aparença d'un borró hipertrofiat, amb petites berrugues a les escates internes.

Part utilitzada

Els fruits, les flors, les fulles i l'escorça.

Composició química

Les llavors contenen lípids, fitosterina, sacarosa. Les fulles contenen flavonoides i tanins. A l'escorça hi ha tanins, flobàfen, oli, sitosterina.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, febrífug, tònic venós, emprat en varices, hemorroides, diarrees, fragilitat capil·lar, flebitis. Les llavors o avellanes augmenten la pressió sanguínia. Les closques de les avellanes són diurètiques; els fruits, en canvi, s'usen en la incontinença urinària nocturna dels infants. Les fulles són vulneràries, antiedematoses, vasoconstrictores i antiinflamatòries, i poden substituir les d'*Hamamelis virginiana*. L'oli dels fruits és antihelmíntic.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Corylus heterophylla* s'empra com a reconstituent nutritiu i tònic estomacal

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles al 3%, una tassa després de cada menjada; també la tintura mare, l'extracte fluïde i el macerat glicerinat.

Cultura popular

Es menja el fruit cru o torrat, i s'empra en cuina, pastisseria, gelateria. La fusta és blanquinosa o de color ocre pàl·lid, amb una duresa i densitat mitjanes. S'empra en la fabricació de bótes i cistelleria. L'avellanat es una menja que es fa amb avellanes torrades, mesclades amb sucre, nous, vermell d'ou, espècies i sal, cuit amb aigua. Les avellanes s'empren com a laminadures en diverses festivitats, amb fruita seca, nous, figues, ametles, panses, pinyons i orellanes.

QUI PARLA CON SA DEU FFER PERDIGUAT AB VALANES. Si vols ffer perdiguat, se ffa axí: prin om les perdius, e perbul-les. E con són perbulides, hom les pren e talla hom los cortés derés e les ales e pits, en guissa que estiguen troseyades. E puys prin hom lart de cansalada en una casola, e fón lo lart. E con serà ffus, sofrig-ne les perdius troseyades. E puys prin la salsa, e pica-la bé, e sia pessada per sadàs; e con serà pessada, destrempa-la ab aygua calda ho ab brou. E prin hom vallanes e vermels d'ous e pica-u hom bé; e con serà picat, destrempa-ho ab la salsa encemps. E met-hi hom agràs molt ho vinagre. E quant les perdius són bé soffrites, va la salsa dedins, e buyl tro que syen cuytes. E van perdius per tallador e salsa per escudelles, SENT SOVI 69

Si vols mal a ta muller
dus-li llenya d'avellaner

Llenya d'avellaner
no fa foc ni braser

Si a la Selva vols venir,
Maria, a aplegar avellanes,
cantarem una cançó
dels fadrins de Riudecanyes

Aquí dalt de la muntanya
mare, deixeu-m'hi anar
no pas per collir avellanes
sinó per saltar i ballar

Si vols fer un regal i gastar poc,
dóna avellanes amb floc

Per santa Margarida
l'avellana és "mija"

Per sant Feliu
l'avellana surt del niu

Pluja joana
podreix l'avellana

Per sant Pere i sant Feliu
l'avellana surt del niu

Per santa Magdalena 420
l'avellana és plena

Santa Magdalena
l'avellana plena;
plena o no plena
santa Magdalena

Santa Magdalena
l'avellana plena;
plena o no plena
cull l'avellana
per santa magdalena

Per sant Jaume
l'avellana a taula

Aquesta setmana
cull l'avellana

Any d'avellanes

any de casaments

Avellanes, ametles i figues
són bones amigues

En terra de senyoriu
ametller i avellaner

Atrevit com l'ametller
imprudent com l'avellaner

Els avellaners treuen florida
per cada Mare de Déu

Segons la tradició, Josep i Maria, camí de Betlem, es van deturar a reposar sota d'un avellaner. Per les contrades avellaneres creuen que cada any al punt de mitjanit del dia 24 de desembre els Sants Esposos passegen per sota els avellaners i s'asseuen a reposar a la soca d'un avellaner, l'amo del qual gaudirà per sempre més de gran ventura i felicitat (Amades, *Costumari*, I 104). També segons la tradició, el bastó de sant Josep que va florir miraculosament per anunciar-li que ell era l'escollit per a espòs de Maria, era de fusta d'avellaner. Per això cada any, l'avellaner floreix el dia de sant Josep (Amades, op. cit., 938).

Amb espigues de blat i branques d'avellaner (que era símbol de fecunditat en els pobles primitius), es feien creus per a beneir les collites. Les avellanes són un element important de moltes festes, com les de sant Joan de Ciutadella.

SECRETS DEL AVALLANER.-Avallaners se fan en qualsevol temperament de ayre, y en tota terra, y sobre tot en lloch magre, humit, y arenos, quant se sembran, se ha de posar sota terra, dos Avallanas juntes, pero venen millor plantantlos de rael, y de esquex ab que hi haya del vell, y del joue, plantantse de Octubre, y Nohembre en lloch calt y trempat, ò de Febrer, y Mars es millor, y dexarli algun ram quan se planta, y plantarlo de una verga sola, a cada mata, que produex mes

fruit, que no quant te mes socas, y quant se fara es menester netejarlo, y produyra millor, y fara millor fruit, altrament tota la virtut posara ab brancas, y llenya, y fulles sense fruit...Si ab una verga de Avallaner pegau à una serp, ò altre animal verinos, morira prest...Qui tindra desig de tenir salut, que no mengia Avallanas: per que donan dolor de cap, y inflamacio del ventrell, Agustí SECRETS 51

Història

TEOFRAST diu que el gust de l'avellana és oliós (I 12, 1); l'avellaner silvestre és més pobre en fulles, branques i escorça i li agrada la humitat de les zones muntanyoses (III 2, 3); també es pot criar a la planura (III 3, 1); floreix un poc abans de l'equinocci de primavera (III 4, 2); es fa molt bé a l'Olimp de Misia (IV 5, 4); té diferències de germinació amb els cereals i les lleguminoses (VIII 2, 2).

DIOSCÒRIDES diu que "les avellanes en aiguamel sanen la tos antiga. Torrades i amb un poc de pebre, maduren els catarros. Cremades les closques i mesclades amb greix d'onso i aplicades, fan renèixer els cabells", DIOSC I 142

PLINI XV 88 GALE XII 14

CURSACH recomana l'avellaner "*in odontalgia, calculosis, tumoribus, cimicibus, morbis convulsivis; epilepsia, eclampsia infantis; vermibus, tussi &c*".

Literatura

Los vellaners són herbes als peus dels dalladors, Canigó VII

De que compràs avellanas e fryta que donàs als infants, Lull Blanq. 83, 3

Per huna cordera de vellanes una lliura, doc. segle XVI (Miret Templers 581).

Tant gran com una auellana, Dieç Menesc. I, 12

Va recomanar-li de prendre la solució de les nou avellanes diàries, picades al morter, durant el període de lactació, Llor Laura 129.

No quedava més ànima... que la pobre avellanayre aseguda en la cuina, Vict. Cat., Sol. 160

Y com... es passa per una avellaneda, hi varen empleyar tota la tarda, Genis Mercè 231

Quatre vellaneres exercexen baix des cadafals, Ignor. 5

Bibliografia

FM-II-47, FPC-II-503, HNPC-VI-137-415-426, FQ-427, PMCV-92, FQ-101, JLB-88, VP-99, RT-72, CSCH-440, HL-131, CHEV-100, KAN-170

CRASSULACEAE

14 4 28.5%

227. *Sedum album*

L. var. *micranthum* (Bast.) DC..... Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Crespinell blanc. Arròs de bruixa. Arròs de pardal. Arròs de paret. Bàlsam blanc. Pinets de teulada. Pinyonets. Raïm de galàpat. Raïm de llop. Raïm de sàput. Cast.: Uva de gato. Port.: Arroz-dos-telhados. Basc: Telanbelarr. Angl.: White stonecrop.

Descripció botànica

Herba perenne, cespitosa, sufrutescent, fins a 20 cm. Tiges erectes o ascendents, vermellenques. Fulles verdes, carnoses, cilíndriques, esparses, amb l'àpex arrodonit. Flors pentàmeres, blanques, en inflorescències poc denses i vistoses. Pètals obtusos. Fol·licles erectes. Floració: juliol-agost.

Hàbitat

Terrenys calcaris, litosòls heliòfils i secs, terraprims, substrats pedregosos poc profunds, contrades marítimes. *Thero-Brachypodion*. Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Tanins, mucíl·lags, àcids orgànics, fosfats, sulfats.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, antiinflamatòria i vulnerària, per a llagues, hemorroides, úlceres i ferides, en aplicació externa.

Cultura popular

L'envinagrat de la planta sencera és emprat com a condiment i aperitiu.

Literatura

La soca els fa de seient / lo crespinel de catifa, Verdaguer Bethlem 63.

Bibliografia

FPC-I-303, HNPC-VI-195, BC-183, PMCV-116, FQ-296, MG-771

228. *Sedum sediforme*

(Jacq.) Pau
subsp. *dianium* Bolòs, O... Ei Fo
subsp. *sediforme*.....Ma Me Ca

Sinonímia. Denominacions

Sedum altissimum. *Sedum nicaeense*.

Cat.: Crespinel. Crespinel gros. Crespinella. Arròs. Arròs de pardal. Caspinell. Gapinell. Pinyons de rata. Raïm de bruixa. Raïm de gat. Raïm de pastor. Cast.: Uña de gato.

Descripció botànica

Herba vivaç, glauca, glabra, fins a 30 cm. Arrel fruticulosa. Tiges estèrils, imbricades; tiges fèrtils, dretes. Fulles cilíndriques, grasses, alternes, mucronades. Flors en espigues, amb els verticils de branques arquejades cap enfora i nombroses flors blanquinoses o groc pàl·lid. Llavors rugoses. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Teulades, camins, marges, llocs pedregosos, sòls assolellats. *Oleo-Ceratonion* (subsp. *sediforme*, 0-1300 m). *Querco-Lentiscetum* (subsp. *dianium*, 0-200 m).

Part utilitzada

Les parts aèries.

Composició química

Semblant a la planta anterior.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, digestiva, vulnerària. S'empra en medicina casolana contra la gastritis.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Sedum acre* s'usa en febres i problemes pulmonars crònics, i en intoxicacions, picades de serp i escorpí, cremades i inflamacions.

En medicina xinesa *Sedum alboroseum* s'empra com a antiinflamatori i sedant, *S. formosanum* per a la diabetis, i *S. japonicum* en cremades.

En medicina mexicana *Sedum dendroideum* s'usa en problemes oftàlmics, aftes bucals, malalties venèries, micció dolorosa, febre, escorbut. L'espècie *S. praealtum* s'usa en mal de dents, oftalmies, angines, otitis, cremades.

En medicina homeopàtica *SEDUM ACRE* produeix dolors hemorroidals, de tipus constrictiu; fisures, debilitat, alteracions genito-urinàries, entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Es menja com a refrescant, envinagrat com el fonoll marí i les olives: la planta tendra es bull durant uns minuts, i

s'adoba amb aigua, vinagre, pebre de cirereta, sal i herbes aromàtiques.

No s'escapà d'una bona cremaionada; bé n'hi posaren de vermey d'ou y de coques de crespinnella; la cosa va pendre malalment, Alcover Rond. II, 168.

Tant és possible mudar 430
s'amor que jo tenc amb ella
com fregir dins una pella
escorxes de crespinnella
baix des fondo de la mar

Bibliografia

FM-II-292, FPC-I-299, HNPC-VI-194, BC-182, JP-199, PMCV-117, VMLN-1450, DAKPA-198, DEKHANG-176, KAN-296

229. *Sempervivum tectorum*

L.....C

Sempervivum, del llatí, perquè sobreviu en condicions climatològiques molt adverses i per tenir sempre verdes les fulles. *Tectorum*, del llatí *tectum*, teulada.

Sinonímia. Denominacions

Sempervivum arvernense. *S. erubescens*.

Cat.: Herba de foc. Consolda. Consolva. Herba puntera. Matafocs. Naulós. Nualós. Pinets. Cast.: Siempreviva mayor. Port.: Sempreviva. Basc: Betibizi. Fra.: Barba jovis. Ale.: Dachlauch. Angl.: Houseleek.

Descripció botànica

Planta robusta, crassa, perenne, fins a 20 cm d'alçària. Tiges erectes terminades en nombroses flors de color rosa o porpra. Fulles lanceolades, verdes, mucronades; les de la roseta, glabres a ambdues superfícies, ciliades al marge. Flors en espigues escorpioides, formant corimbe terminal. Anteres purpurines. Floració: juny-juliol.

Hàbitat

Teulades, parets, roquissars, en llocs gairebé sense terra, resistint els períodes eixuts i els contrastos de temperatura. *Sedo-Scleranthion* (> *Asplenietes rupestris*). Subespontània. Del nivell de la mar fins a 1000 m. Cultivada als jardins.

Part utilitzada

Les fulles fresques (*Fol. Sedi magni*).

Composició química

Resina, tanins, mucíl·lacs, alcaloides, malat càlcic, àcid màlic, àcid fòrmic, àcid isocítric.

Acció farmacològica. Indicacions

Antiescorbútica, refrescant, diurètica. El suc de les fulles és astringent. A dosis altes és vomitiu i purgant. Vulnerària, cicatritzant i antiinflamatòria en aplicació externa, per les cremades, úlceres, ferides, foruncles i hemorroides.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica SEMPERVIVUM TECTORUM pot estar indicat en determinats casos d'herpes zoster, tumoracions, induracions de la llengua.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa cada hora, és refrescant durant la febre.

Les fulles picades i prèviament escaldades, en cataplasma s'apliquen a les cremades poc profundes, alleugen les morenes, estoven i fan de fàcil arrancar les durícies i ulls de poll, i lleven la irritació a les llagues, Palau, p. 55.

Història

TEOFRAST diu que sempre està humida i verda, amb les fulles carnoses, llises i oblongues... creix especialment a les

teulades, sobretot si hi ha una mica d'arena mesclada amb terra (VII, 15 2).

DIOSCÒRIDES diu que "té virtut de refredar i de restrènyer... és útil al foc de sant Antoni, a les llagues... a les cremades per foc... contra la disenteria" DIOSC IV 90.

PLINI XXV 169; XXVI 137 GALE XI 815

A l'Edat Mitjana es creia que aquesta planta protegia dels llamps, i Carlemany va arribar a ordenar que es sembrés a les taulades de les cases de les finques imperials.

CURSACH la recomana "*in apthis ambustis, ulceribus, clavis pedum; susurru, auditu abolito; oculorum nubeculis; cancro, linguae fisuris; profluviis, dysenteria, gonorrhoea, erisypellate, febribus intermittibus, ardentibus, &c'*". Afegeix "*succus in potu datur optimo cum successu in dysenteria, alvique profluviis*".

Literatura

Bibliografia

FM-II-290, FPC-I-290, HNPC-VI-194, BC-183, PPF-55, FQ-298, JLB-552, VP-429, RT-176, HL-283, MH-422, SCH-206, CSCH-226, CHEV-267, VMLN-1453, CLK-III-1145

230. *Umbilicus horizontalis*

(Guss.) DC..Ma Me Ei Fo Ca Dr

Umbilicus, per les fulles en forma de llombrígol. *Horizontalis*, per les flors horitzontals.

Sinonímia. Denominacions

Umbilicus gaditanus. Cotyledon horizontalis.

Cat.: Capellets de teulada. Capellets de paret. Barralets. Barret de capellà. Barretets. Capadella. Caquell. Cobertora. Coques. Coquetes de paret. Orella de

monjo. Pepellides. Tassa de jueu. Cast.: Ombligo de Venus. Fra.: Nombril de Vénus.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, robusta, fins a 40 cm. d'alçària. Arrel fibrosa. Tija dreta, poc ramificada. Fulles orbiculars, carneses, peciolades, umbilicades, amb el pecíol excèntric; les basilsars en forma de ronyó. Flors pentàmeres, en espiga densa, llarga. Corol·la pentagonal, oblonga, groguenca. Fruits horitzontals. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Roques, parets. *Parietario-Centranthion*. Del nivell de la mar fins a 700 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Mucíl·lacs, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Com *Umbilicus rupestris*.

Bibliografia

FM-II-290, FPC-I-289, BC-184

231. *Umbilicus rupestris*

(Salisb.) Dandy....Ma Me Ca

Sinonímia. Denominacions

Umbilicus pendulinus. Cotyledon pendulina. C. umbilicus-veneris.

Cat.: Capellets de paret. Barralets. Barret de capellà. Barretets. Capadella. Caquell. Cobertora. Coques. Coquetes de paret. Orella de monjo. Pepellides. Tassa de jueu. Cast.: Ombligo de Venus. Fra.: Nombril de Vénus.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 40 cm. d'alçària. Arrel fibrosa. Tija dreta,

simple, poc ramificada. Fulles orbiculars, carnosos, peciolades, peltades. Flors pèndules, tetràmeres, verdoses. Pètals soldats. Corol·la tubulosa, oblonga, amb lòbuls mucronats, ovats, verd-groguenca. Floració: abril-juliol.

Hàbitat

Replans i escletxes de les roques, indrets secs, poc assolellats. *Parietario-Centranthion*, *Phagnalo-Cheilanthion*, *Antirrhinion asarinae*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les fulles fresques.

Composició química

Mucíl·lags, maltosa, tanins, trimetilamina.

Acció farmacològica. Indicacions

Refrescant, emol·lient i durètica. Vulnerària, per a ferides, úlceres i llagues, en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

Forma part de l'antic *Unguent Populeon*.

Cultura popular

Les fulles s'apliquen com a refrescants i emol·lients, en úlceres, cremades, tumors, ulls de poll i morenes. Bullides amb oli, s'aplica a les angines.

Història

DIOSCÒRIDES recomana el suc de les fulles i de l'arrel amb vi per les "inflamacions, induracions ganglionars, foc de sant Antoni, sedes i cremor d'estómac. Menjades, desfan la pedra i provoquen l'orina", DIOSC IV 93

TEOFRAST VII 7, 4.

Bibliografia

FM-II-288, FPC-I-288, FPC-VI-194, BC-184, FQ-300, PPF-33

CUCURBITACEAE

9   7   77.7%

232. *Citrullus colocynthis*

(L.) Schrad.....C

Colocynthis prové del grec i vol dir "que mou el ventre".

Sinonímia. Denominacions

Cucumis colocynthis.

Cat.: Coloquinta. Coloquintida. Cast.: Coloquintida. Port.: Colocíntida. Basc: Pillamiña. Fra.: Coloquinte. Ital.: Pomo amaro. Ale.: Koloquinte. Angl.: Colocynth.

Descripció botànica

Herba anual, herbàcia, monoica, fins a 2 m. Arrel blanquinosa. Tija pilosa, ruosa. Fulles alternes, ovades, piloses, profundament dividides, de color verd clar a l'anvers i més pàl·lid pel revers. Flors grogues, axil·lars, solitàries, amb tres estams; anteres soldades, replegades. Corolla campanulada. Ovari híspid. Fruit en baia, com una taronja, de closca coriàcia, groga. Polpa esponjosa, molt amarga. Llavors brunes.

Hàbitat

Llocs secs, desèrtics. Originària d'Àfrica. Cultivada a pocs indrets de les Illes Balears.

Part utilitzada

La polpa del fruit.

Composició química

Glucòsids (elaterina, cucurbitacina), resines, pectines, gomes, fitosterines, àcids orgànics, oli, fosfat càlcic i magnèsic, lignina, colina, alcaloides.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta molt tòxica. Produeix

dolor còlic, inflamació de la mucosa intestinal, femta sanguinosa, alteracions cardíques, coma i mort en dosi de 2 a 5 g. És un purgant dràstic. Per via externa, l'oli s'usa en fregues contra les neuràlgies. A nivell experimental s'ha comprovat una certa acció antitumoral (Auterhoff).

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Citrullus colocynthis* s'usa com a laxant, i en alteracions hepàtiques, esplèniques i abdominals. També com a hipoglicèmic, expectorant i en dismenorrea. En ús extern, les arrels són antiinflamatòries i antisèptiques.

En medicina tibetana l'arrel i el fruit de *Citrullus colocynthis* s'utilitzen com a hepatoprotectors.

En medicina xinesa *Citrullus colocynthis* s'empra com a purgant. La planta *C. lanatus* s'utilitza en diabetis mellitus.

En medicina marroquí *Citrullus colocynthis* s'empra la polpa -molt amarga- com a diurètica, antiepilèptica i antiblenorràgica; és un purgant violent i perillós. També en l'ascitis, gota, reumatismes i malalties articulars. Les llavors -quatre com a màxim-, són usades com antidiabètic, antihelmíntic, antiasmàtic, afrodisiac i purgant. En cataplasmes per les mossegades de serp. La decocció de l'arrel o de les llavors, mesclada amb all, s'administra per via interna com a antiverí. La maceració del fruit és avortiva. En medicina veterinària és emprada contra la sarna, mesclada amb altres plantes.

En medicina mexicana *Citrullus lanatus* s'usa pel reumatisme, restrenyiment, afeccions renals, gota i alteracions urinàries. El fruit en aplicació externa per les cremades.

En medicina homeopàtica COLOCYNTHIS desenvolupa els seus símptomes sobretot a la zona cefàlica i abdominal,

amb dolors neuràlgics que milloren amb la presió i el moviment, calambres, dolor "agonitzant" abdominal: el pacient s'ha de doblegar damunt d'ell mateix per a cercar alivi.

Fórmules i preparacions

La tintura, l'extracte sec, l'extracte fluide, la polpa fresca, la resina.

Història

És una planta ja citada al Papir d'Ebers.

DIOSCÒRIDES parla de les virtuts purgants de la coluquintida, "contra la ciàtica... mata la criatura del ventre... mal de dents" DIOSC IV 178

CURSACH la recomana "*in epilepsia, obstipatione, morbis phlegmaticis; ferosa colluvie; mensium suppressionibus; venerea, melancholia, herniis incarceratis; cephalicis, dentium doloribus, morbis chronicis; tenia, affectionibus soporosis; hydrope, asthmate &c*".

Literatura

El cedre que cobria l'interior de l'edifici del temple estava decorat amb relleu de coluquintes i de garlandes de flors, 1Re 6, 18

Sota la seva vora, tot a l'entorn, hi havia una decoració de coluquintes. Tot el perímetre de la pica era de trenta colzades. Les coluquintes formaven dos rengles i eren foses amb la mateixa pica, 1Re 7, 24

Sien preses polpa colloquintida (sic), Cauliach Coll., 4, 2^a.

Bibliografia

FPC-III-644, FPC-VI-170, FQ-770, JLB-192, RT-353, MH-49, CHEV-188, GSCH-457, VMLN-605, CLK-I-572, DASH-40, GOGTE-315, KAN-536, PHMT-262

233. *Cucumis melo*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Meló. Melonera. Cast.: Melón. Port.: Melon. Fra.: Melon. Angl.: Sweet melon.

Descripció botànica

Planta anual, monoica, reptant, amb circells, híspida. Fulles cordades, suborbiculars, lobulades. Fruit gran, comestible. Floració: juny.

Hàbitat

Originari d'Àsia meridional. Paleotrop. Cultivat a les Illes Balears, amb moltes varietats: meló de tot l'any, meló tendral, meló aiguardenter, meló de gra d'arròs, meló de pinyol de blat, meló eriçoner, meló escrit, etc.

Part utilitzada

La polpa, les llavors i les arrels.

Composició química

Les llavors contenen cucurbitina, oli, mucíl·lag, flavonoides. La polpa té aigua i vitamines.

Acció farmacològica. Indicacions

La polpa és refrescant, demulcent i alimentícia. Les llavors són refrescants, tenífugues i diurètiques, útils en inflamacions urinàries. Les arrels són emètiques i purgants.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Cucumis melo* és considerat afrodisiac, laxant i diurètic, a més d'estimular la digestió.

En medicina xinesa *Cucumis melo* s'usa en halitosi, lumbàlgia, ciatalgia, hipermenorrea. La varietat *makuwa* és expectorant, i la varietat *conomon* s'empra com a digestiva i diurètica.

En medicina filipina *Cucumis melo* s'empra com a aliment, demulcent, diurètic i refrescant.

En medicina marroquí les llavors de *Cucumis melo* s'empren, en decocció o

en pols, contra els dolors intestinals i contra l'asma. El grans pulveritzats en aigua, filtrats i afegida aigua de flor de taronger i canyella, fan una beguda refrescant. L'arrel en decocció concentrada és vomitiva. La polpa és considerada laxant.

Fórmules i preparacions

En cosmètica s'empra per a preparacions demulcents. Les "quatre llavors fredes majors" dels antics són: meló, carabassera, síndria i cogombre.

Cultura popular

SECRETS DE MELONS-. Los Melons se han de sembrar en lo mes de Mars en Lluna vella com los Carabasses, y ab la mateixa terra y diligencia que tenim dit de les Carabaçes, pero han se de sembrar en llur lloch: perque nos volen trasplantar, sino ab la mateixa terra, se han de fer en part en la qual lo Sol los toque tot lo dia. Volen se regar sempre sia menester, accpetar quant volen madurar: per que sian bons los Melons, no haveu de dexar sino à cada mata dos o tres, y abans de sembrar haveu de posar los grans en ramull ab algun licor dos o tres dias, apres sembrarlos. Si voleu fer tornar los Melons dolços, y olorosos, posareu los grans entre rosas secas sembrant ho tot junt, Agustí SECRETS 29

El melonat és la confitura de meló: Us manam que'ns façats provisió de melonat, doc. a. 1390 (Est. Univ. XIII, 399).

Per sant Vidal
se sembren els melons

Per sant Mateu
el raïm meu
i el meló teu

El meló
ni sembrat de març
ni nascut de maig

El meló
ni sembrat en maig

ni nascut d'abril

La llavor del meló
que nedi no es bo

El meló,
al matí és or
a la tarda, plata
i al vespre, mata

Melons i criades,
cerca'ls, no els comanes

Melons i criades,
cerca'ls tu mateix
i no els encarreguis a altri

La gent de Ponts són com els melons
que de cada mil no n'hi ha dos de bons

Dones i melons 440
els de millor mena són els pitjors

Dones, taronges i melons, el que donin

La dona i el meló a prova
tothora és bona

El formatge, la dona i el meló
com més pesen millor

El meló, el cavall i la muller
o són bons o no valen res

Dona, vinya, cabra i melonar
fan de mal guardar

Les tres fruites millors:
el préssec, la figa i el meló

Pera i meló verdós
ni per a mi ni per a vós

El bon meló es coneix amb l'olor

El pernil i el meló
es coneixen amb l'olor

Meló tallat, meló menjat 450

El meló vol vi bo
el pebrot vol vi fort
i el préssec també en vol

El meló vol vi bo
i el cargol diu que també en vol

Les figues volen aigua;
les peres i el meló, vi en abundor

El peix, arròs i meló
demanen el vi felló

Cargols, peres i meló
volen vi felló

Peres, préssecs i meló
volen vi felló

El meló fa el vi felló

El meló madur demana vi pur

Després del préssec i el meló
beuràs el vi millor

D'amics i de melons 460
n'hi ha pocs de bons

El meló tatxat
i l'amic provat

No hi ha meló sense taca

El meló i el casament
han d'esser d'encertament

Meló i casament
ha d'èsser a content

Meló i casament
o l'err o l'avenc

Casament i meló

surti com surti

És un meló el casar
que no es pot tatxar

La dona és com el meló:
qui més el tria menys l'encerta

La dóna és com el meló:
si és bo no hi ha res millor
si és dolent no hi ha res pitjor

Es meló i es casament 470
solen enganar sa gent

En temps de melons
curts els sermons

En temps de melons
pocs sermons

En temps de melons
ni missa llarga ni sermons

En vindre els melons
el sastre a rebolcons

El meló del promès
és bo, corfa i tot

L'amor de la joveneta
l'acompar a un meló:
defora, sa cara elegre;
dedins, sa traïció

Història

PLINI XIX 5

CURSACH recomana el meló "*in faciei de
secatione, pectoris acrimonia, &c*".

Literatura

A sequejar les vinyes i melonars, Entrev. Eyv.
6.

Tindran el melonar atrassat- Ca home! Si no
tenen una melonera!, Guinot Capolls 60

Pera el rech de les musties taules del melonar,

Llorente Versos 180

Quintal de melons, Leuda Coll. 1249

Nos trametats melons e alborgons, doc. a. 1368 (Rubió Docs. cult. II, 157).

No's deu beure sobre fruyta, e maiorment sobre melons, Albert G., Ques. 20.

Los cabirons de la angorfa no tenien prou de claus per a mantindre la forta melonada dels acordonats, Pascual Tirado (BSCC, VII, 322).

Bibliografia

FM-III-210, FPC-III-644, HNPC-VI-405, BC-175, PMCV-118, JLB-415, RT-354, MH-527, CSCH-458, DASH-287,324, KAN-536, PHMT-265, QSMB-934

234. *Cucumis sativus*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cogombre. Cogombrera. Carbassó bord. Cast.: Pepino. Fra.: Concombre. Ale.: Gurke. Angl.: Cucumber.

Descripció botànica

Planta herbàcia, anual, amb diverses varietats. Tiges anguloses, ajagudes, amb pèls picants. Fulles suborbiculars, amb lòbuls aguts, denticulats, angulosos. Flors grogues. Fruit en pepònide, cilíndric, berrugós. Floració: juny.

Hàbitat

Originari de l'Índia. Cultivat des de molt antic.

Part utilitzada

La polpa del fruit, les llavors.

Composició química

Mucíl·lages, vitamines, olis volàtils, esteroides.

Acció farmacològica. Indicacions

Antipruriginós, demulcent, refrescant, emprat en èczemes, cremades, erupcions. Les llavors són diurètiques i

tenífugues, per la cucurbitina que contenen.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Cucumis sativus* és considerat estimulant digestiu, i s'empra com a diurètic, en disúria i en litiasi renal. L'oli de les llavors és usat en insomni i cefalea frontal.

En medicina xinesa la polpa de *Cucumis sativus* s'empra com a diurètica, refrescant i per apagar la set.

En medicina filipina *Cucumis sativus* s'usa com a aliment, refrescant, antihelmíntic, antidiarreic, diurètic, i en cremades i malalties de la pell.

En medicina marroquí el cogombre en puré és febrífug. En ús extern, la polpa s'empra com a emol·lient en la pruíja i irritacions locals.

Fórmules i preparacions

La pols de les llavors. El suc dels cogombres amb aigua de roses i glicerina a parts iguals és útil en cremades. S'usa en cosmètica com a hidratant en emulsions i llets de bellesa.

Cultura popular

Qui ha fet el cogombre que el tregui a l'ombra

Els cogombres només creixen quan plou

Es deia antigament que la dona cosidora i que s'alimenta de cogombre, amb la vida sedentària es torna libidinosa: *Texens pallium mulier, cucumerem devoret.*

Història

TEOFRAST diu que el fruit del cogombre està format de polpa i de fibra (I 10, 10); l'humor és aquós (12, 2); té la flor damunt del fruit i les que néixen a l'extremitat de les tiges són estèrils i s'han de treure (13 3-4); es femen amb

les restes de les collites (II 7, 5); es sembra en el mes d'abril i germina en cinc o sis dies (VII 1, 2-3); les de llavor nova creixen més ràpidament (1, 6); té les arrels curtes (2, 9); la floració és llarga (3, 1); n'hi ha diverses varietats (4, 1); l'aigua de pluja no li és bona (5, 2); soporta bé el trasplant (5-3); el cogombre silvestre i el cultivat són diferents (6, 4); la fulla és ampla i còncava (13, 1).

DIOSCÒRIDES diu de la *kolokuntha* o cogombre que "relaxa el ventre i és convenient a l'estomac... refresca, és útil a la bufeta... la llavor provoca moderadament l'orina, i beguda amb vi dolç o amb llet, cura les llagues de la bufeta... del suc mesclat amb les llavors i farina, i secat després al sol, se'n fa una bona mescla per a purificar el rostre i donar-li un llustre resplendent...", DIOSC II 164.

PLINI XX 10 GALE XII 121

CURSACH aconsella el cogombre "*in mania, phrenitide, febre, &c'*".

Literatura

Qui ens deixés menjar carn! Com recordem el peix que per no res menjàvem a l'Egipte, els cogombres, els melons, els porros, les cebes, els alls! I ara estem decaiguts, no hi ha res; no veiem més que el manà!, Nm 11, 5.

Com un espantall en un cogombrar, que no protegeix res, així són els seus déus de fusta, recoberts d'or i de plata, Ba 6, 69

La filla de Sió ha quedat com una borja a la vinya, com un rafal en el camp de cogombres, com una torre de guardia, Is 1, 9

Grans de carabasses o de cogombres o d'albudeques, dos diners lo quintar, doc. a. 1252 (Capmany Mem. II, 20).

El ordonà un perfum... de semensa de cogombre, Turmeda Diuis 20

De les carns cuytes, / cohombros, fruytes, / figues, magranes / egipcianes, Spill 12466

Bibliografia

FM-III-210, FPC-III-644, HNPC-VI-169-405, BC-175, PMCV-118, JLB-471, RT-354, MH-239, CSCH-459, PHMT-265, DASH-318,321, GOGTE-633, QSMB-937

235. *Cucurbita citrullus*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Citrullus lanatus. Cucumis citrullus.

Cat.: síndria, sindriera, meló d'aigua, melonera d'Alger (var. *jace*). Carabassera de cabell d'àngel (var. *pastecca*).

Cast.: sandía, patilla, paitilla, aguamelón, melón de agua.

Descripció botànica

Planta reptant, anual, pilosa, monoica. Tiges ajegudes, llargues, piloses, amb circells. Fulles grans, pinnatífides, amb lòbuls obtusos. Calze curt. Ovari llanós. Flors grogues. Fruits grans, ovals, llisos, verds. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Cultivada als horts de regui i de secà. Originària de l'Àfrica tropical.

Part utilitzada

La polpa del fruit.

Composició química

Vitamines, minerals.

Acció farmacològica. Indicacions

La polpa és refrescant.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Cucurbita maxima* és usada en litiasi renal.

En medicina filipina *Cucurbita citrullus* és emprada com a aliment i refrescant.

El suc de les arrels per a aturar hemorràgies després d'avortament; la

decocció de les fulles com a febrífug; les llavors tenen efecte refrescant, demulcent, diurètic, vermífug, nutritiu. En medicina mexicana *Cucurbita maxima* se cultiva com a verdura; se consumeix en compota o en conserva. Els fruits com a "pipas" o "pepitas". S'usa en diabetis, paràsits intestinals.

Cultura popular

Amb confitura de cabell d'àngel es fan els rubiols de Pasqua.

És rodona i no es mou;
és vermella i no és foc.
- La síndria.

El meló pel pes 480
i la síndria pel bot

Paco, la burra s'ha mort
i l'han colgada en un femer
i ha eixit una melonera
amb quatre melons d'Alger

Història

CURSACH recomana la síndria "*in februm aestu; calore aestivo; cutis defedatione &c*".

Literatura

Se ha considerat danyós a la salut el que a los minyons de quinse anys en avall se'ls venen malons y síndries, doc. a. 1695 (BSAL, VIII, 394).

La roja sang de la xíndria esborrant del rostre la suor del treball, Espriu Anys 38.

Per confegir carabaçat o sindriat en sucre, Flos medic. 191 v°

Bibliografia

FM-III-211, FPC-III-644, BC-176, CSCH-456, QSMB-931

236. *Cucurbita pepo*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Carabassera. Carbassera. Carbassonera. Cast.: Calabaza. Port.: Cabaceira. Basc: Jankui. Fra.: Citrouille. Ale.: Gartenkürbis. Angl.: Pumpkin.

Descripció botànica

Planta anual, híspida, monoica, de creixement espectacular, enfiladissa, amb llargs circells. Fulles palmatilobades. Flors groc-taronja. Fruit variable. Floració: juny.

Hàbitat

Cultivada: vol molta d'aigua. Se'n fan moltes varietats: carabassa de menjar, carabassa de pelegrí, carabassa de cabell d'àngel, carabassa abellera, carabassa de caçar, carabassa gitana, carabassa de formatge, etc. Originària d'Amèrica.

Part utilitzada

La polpa, les llavors.

Composició química

Vitamines A, C i E; sucres, sals minerals. Les llavors contenen oli, tirosina, cucurbitina, resina, sacarosa, globulina, lecitina, pectina, carotenoides, minerals i fitosterols.

Acció farmacològica. Indicacions

La polpa de la carabassa és aliment i refrescant. Augmenta la llet de les dones que alleten. En aplicació tòpica, en cremades i inflamacions de la pell. Les llavors són refrescants, diurètiques, antiinflamatòries i antihelmíntiques (àscaris, oxiures). L'oli de les llavors és útil en alteracions de la pròstata -adenoma benigne, prostatitis- i de la bufeta -cistitis. El Dr. Leclerc recomana les llavors de carabassa com un tenífug incontestable: no és ni irritant ni tòxic, i se'n poden elevar les dosis sense inconvenients.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Cucurbita pepo* s'usa com a vermífug i diurètic.

En medicina marroquí les llavors de *Cucurbita pepo* són emprades com les de *C. maxima*: tenen efecte tenífug, associats a un purgant. Les fulles tendres són consumides en els oasis com a llegum i serveixen per a fer-ne salses.

En medicina mexicana *Cucurbita pepo* s'usa en paràsits intestinals, reumatisme, cremades, cistitis, litiasi renal.

En medicina homeopàtica CUCURBITA PEPO produeix nàusea intensa immediatament després de menjar, vòmits, marejos.

Fórmules i preparacions

Forma part de les quatre llavors fredes majors. La tintura mare de les llavors, 40 gotes, tres vegades al dia. Les llavors triturades, 100 grams bullides 3 minuts en 500 cc d'aigua, prendre durant el dia: és molt útil en inflamacions urinàries i insomni.

Les llavors de la carabassa tenen un ús extens i d'efectes molt bons per a expulsar aqueix hoste molest que és el cuc solitari, sense els inconvenients i perills d'altres antihelmítics. És un bon procediment el següent: pelar llavors de carabassa fins a obtenir-ne 130 grams; picar-les al morter reduint-les a pasta tan fina com sigui possible; afegir-hi 50 o més grams de sucre roig millor que no blanc, i barrejar-ho íntimament. Dividir la massa en tres porcions, poc més o menys iguals, i prendre en dejú una primera porció, una altra a l'hora de dinar, i la darrera a l'hora de sopar, no prenent en tot el dia cap altre aliment. Passada una hora després de la darrera presa, prendre 30 grams d'oli de ricí; dues hores més tard ja es pot prendre aliment. El dolç empalagós d'aquesta barreja a vegades produeix vòmit; per evitar-lo és bona pràctica ingerir la pasta per petites porcions, empassant-se-la el més aviat possible, sense salivar-la. En fer l'efecte el purgant, és, generalment, expulsat el paràsit, Palau i Ferrer, 34.

Cultura popular

Les carabasses fresques, tallades per la meitat, s'usaven en casos d'insolació i de febres altes.

Les llavors són nutritives i s'empren en orxates refrescants. El cabell d'àngel és indispensable en rubiols, cremadillos i d'altres dolços. El carabassat és una confitura que es fa de carabassa bullida amb sucre. Al País Valencià es fan amb carabassera llepolies com l'arnadí i l'arrop i tallaetes (vegeu Martí Domínguez, *L'ulla*). És una bona planta farratgera.

SECRETS DE LES CARABACES Y COGOMBRES-
Les carabaces haveu de sembrar en lo mes de Febrer apres la Lluna haura fet lo ple, en bona terra posant y molt fems, fent de quant en quant uns clots de fondo de un bon palm, omplintlos de fems ab poca terra, despres posareu los grans, ço es, cinch o sis per lo entorn del clot cobrintlos de fems, y terra mesclada, que sols estigan cuberts un traves de dit, y abans de sembrar los fareu estar en remull tres o quatre dias ab aygua tibia, y mirau que en lo lloch ahont los sembrareu, y toc be lo Sol tot lo dia, y que noy pas molt de vent, regantles de tres en tres dias, y com aniran creixent anaulos cavant la terra per lo entorn, y se fan millor... Si desitjau haverles molt grossas, preneu los grans del mig del ventre de la Carabaça, y los plantareu la punta per avall... Agustí Secrets 29.

Per sant Bernabé
se sembra el carbasser

Quan la gana passa
sembra la carabassa

Tramuntana verdadera
porta la carabassa al darrere

Tramuntana palleresa
la carbassa i la corretja

Vent en popa les carabasses naveguen

En popa, ses carabasses redolen

Març, marcer, carabasser i ventoler		amb poca n'hi ha massa
A l'agost, carabasses		Menjar carabassa fa perdre el pols
Al setembre, carabasses	490	Qui menja carabassa queda sense pols
Les carabasses rai, la carabassera quedi		La carabassa, tan dolenta és al mercat com a la panxa
Si a la carabassa hi toca el vent no beuràs el vi calent		Fadrina galana, carabassa vana
Carabassa sense vi, digues-li fusta		El festeig que dura massa
Carabassa sense vi ni és carabassa ni carabassí		sol acabar amb carabassa
Gat en sac i vi en carabassa		Fam i carabassa treuen la gent de casa
Ni veure frares per ma casa ni portar vi sense bóta o carabassa		Fum i carabassa treuen el marit de casa
Ni rates a casa ni vi sense bóta o carabassa		Casar-se lluny de casa és beure amb carabassa
Qui beu en carabassa ni veu si beu poc ni si beu massa		Qui amb donzella es casa de vidre pren tassa; i qui es casa amb vídua beu amb carabassa
Fum i carabassa treuen la gent de casa		Ni per calor deixis la capa ni per fred la carabassa
Jonquerencs de mala raça	500	Qui en vestits gasta massa té el cap de carabassa
podrits com una carabassa		Qui riu massa té el cap de carabassa
La carabassa no embarassa		Qui beu massa té el cap de carabassa
La carabassa embafa		Qui s'alaba massa té el cap de carabassa
Carabassa, ni poc ni massa		Qui es banya massa
Carabassa, amb poca n'hi ha massa		té el cap de carabassa
D'escarola i carabassa		Qui es banya massa
		té el cap de carabassa

Ésser tap i carabassa		Semblar un carabassó amb potes	
Semblar sant Roc i la carbasseta		Semblar la flor de carabassera	540
Voto a sant Roc i el gos la plaga, la capa la carbasseta del vi i la bona mare que el va parir		que de mirar-la es sema	
Bordó i carabassa, vida grassa		Els carabassons no es poden mirar perquè es blimen	
Bordó i carabassa, vida regalada		Tenir cap de carabassa	
Donar carabasses		Sempre passa i repassa mal haja tant de passar Un dia tropissarà i es romprà sa carabassa	
Carabassa senyalada, carabassa morta		Carabassa me n'han donada i l'hai pres alegrament: m'estim més tenir carabassa que servir dolenta gent	
Les carabasses, si es senyalen, es moren		Carabassa m'han donada carabassa menjaré me l'han donada petita no sé si la'm 'cabaré	
Saber nedar sense carabasses		Carabassa me n'has dat pensant que n'era meló més m'estimo carabassa que un tall de carabassó	
Arròs, carabassa i peix	530	Ja sé que te n'has vantat de què m'has donat carbassa; bé me'n puc vantat més jo que l'hai menjada a ta casa	
mor en vi i en aigua neix		Jo mirava ses lletugues i no les podia entendre. M'engana que aquest no tenga ses carabasses feixugues	
Cent quintars de carabassa no fan una unça de greix		Les xiques de Vinaròs tenen el topo molt gros pensen que és cabellera i és carabassa en arròs	
Dos plats de carabassa no fan dos dits de sèu			
Cada lliura de carabassa en fa perdre una de greix			
Escudella que bull massa, carabassa			
Olla que bull massa té gust de carabassa			
Encara no és a la carabassa, i ja es torna vinagre			
Rabassut com un carbassó			
Enfilar-se com una carabassera		Agarreu-me eixe home	550

i porteu-me-lo ací
que lo que porta al cap
és un carabassí

Madò Bet s'altra diassa
s'esclatava de plorar
perquè no pogué llevar
es tap a sa carabassa

A Migjorn per esquellera
tenen un carabassot
per llàntia un cuixot
i per corda una tireta

A Santa Maria hi ha
unes quatre o cinc polletes
que guarden carabassetes
que un jove les va donar

Ses dones de Lluçmajor
no saben beure en gerreta
només en carabasseta
aigordent de sa millor

Maria, si et vols casar
no et casis a la Ribera
que et faran menjar bajoques
i flor de carabassera

Damunt es coll de Morell
s'hi fan carabasses blanques.
Maria, eixanca ses anques
i t'hi posaré s'auzell

Al Puig de Sant Salvador
s'hi fan carabasses blanques.
Al.lota, mostra'm ses anques
jo et mostraré es gorrió

Història

CURSACH recomana *Cucurbita lagenaria*
"in agrypina, febribus putridis;
nephritide, stranguria, febrium aestu;
nutricibus &c".

Literatura

Teniu aquestes dues carabassetes: en la una hi

ha aygua del pou sant, Vilanova Obres, XI,
255

Axí com li deurien mostrar sciència..., humplen-li
la carabaça de vent, Arn. Vil. I, 163

No portau taça ni carabaça, Spill 948

Y aquell que pren viuda beu ab carabaça,
Viudes Donz. 264

Sol haver una gerra gran pera guardar també
aigua ab lo seu carabassí pera pourla,
Martínez Folkl. I, 23

Quintal de gra de carabassa, Leuda Coll. 1249

Grans de carabasses, doc. a. 1252
(Campmany Mem. II, 20)

Pren los carabacins de les carabasses, dich la
sement, Robert Coch 12

Un manol de licçons e una lliura de carabacins,
Micer Johan 323

Son estornells de carabassa, Metge Somni IV
Y axuí sense coneixerlo ni sebre qui era, los hi
has donats? Carabassa, més que carabassa!,
Penya Mos. III, 62

Et tinc d'examinar de doctrina, i si no la saps et
daré una carabassa com un cove, Catllar, 25
juny 1921

No abandonava mai l'ampla panera amb el
carabassot dels cucs, Rosselló Many. 80

Mes de dos perfandos o carabassots se passetjan
amb un títol, Ignor. 40

No podia aguantar mai que ningú diguera jut ni
mut ni carabaçut contradint-la ad ella, Morales
Id 32

Us manam que'ns façats provisió de carabaçat,
doc. a. 1390 (Est. Univ. XIII, 399).

Feya fer fresch molt citronat, carabaçat, Spill
2678

Per confegir carabassat o sindriat, Flos medic.
195

Carabassat de cabeyes d'àngel, Penya Mos. III,
204

Bibliografia

FM-III-210, FPC-III-644, HNPC-VI-405-407,
BC-176, PPF-33, JP-II-35, PMCV-119, FQ-773,
JLB-128, VP-128, RT-355, HL-27, MH-529,
CHEV-194, VMLN-651, CSCH-455, CLK-III-629,
PHMT-266, DASH-318, QSMB-930

237. *Ecballium elaterium*

(L.) Richard, A.

var. *dioicum*.....Ei Fo

var. *elaterium*.....Ma Me

Ecballium, del grec "llançar". *Elaterium*, del nom grec *elaterion*, purgatiu, donat al suc de la planta.

Sinonímia. Denominacions

Momordica elaterium.

Cat.: Cogombre bord. Cabassó bord. Carabasseta pudenta. Carabasseta punxoseta. Carbasser bord. Carbassí. Carbassó bord. Cogombre amarg. Cogombre boig. Cogombre salvatge. Cogombre silvestre. Cogombret. Cogombret amarg. Cobrómbols amargs. Esquitxadors. Esquitxagossos. Melonar bord. Melonets bords. Cast.: Pepino del diablo. Port.: Cogombro do demo. Basc: Luzokerr. Fra.: Concombre d'âne. Ital.: Elaterio. Ale: Esels Cucumer. Angl.: Elaterium.

Descripció botànica

Herba perenne, monoica, postrada, reptant, suculenta, amb pèls rígids, fins a 60 cm. Arrel carnosa, napiforme. Tiges cilíndriques, ramificades, gruixades, suculentes, aspres, cobertes de pèls rígids. Fulles peciolades, gruixades, triangulars, de base cordiforme, verdes. Flors fasciculades, monoiques, acampanades, grogues, venoses; les masculines en raïms axil.lars; les femenines solitàries, axil.lars. Calze campanulat. Fruit verdós, pèndul, en baia eriçada; en madurar es desprèn i llança suc viscos i llavors negres per una obertura basilar. Floració: març-octubre.

Hàbitat

Camps, camins, escombraries, comunitats nitròfiles, indrets ruderals, llocs habitats. *Chenopodium muralis*. Del nivell de la mar fins als 500 m.

Part utilitzada

Els fruits i l'arrel.

Composició química

Principis amargs (elaterines, cucurbitacines), glucòsids, fitosterina, resines, alantoina, lípids, matèries minerals.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta molt tòxica. Purgant, diurètica i vomitiva. En aplicació externa és vulnerària. El Dr. Leclerc la recomana com a dràstic, útil en el tractament de l'uremia, asistòlia, cirrosi hepàtica i "en totes les afeccions que reclamen una exoneració de la sobrecàrrega cardíaca". A nivell experimental s'ha observat una activitat antitumoral (Shomat, Seifert) dels fruits i analgèsica de l'arrel (Steinegger).

Terapèutica comparada

En medicina marroquí és molt emprat el fruit i el seu suc, com a antiictèric, purgant i emètic. El fruit esclafat s'introdueix dins la vagina com a avortiu. La decocció de la polpa, en palpitations de l'aorta abdominal amb angoixa.

En medicina homeopàtica ELATERIUM és útil en casos de vòmits i evacuacions copioses i aquoses, amb violent dolor abdominal i orina fosca, entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

El suc dels fruits poc abans de la maduració és anomenat *elaterium*. Actualment s'usa, encara que poc, la pols del suc fresc deshidratat.

Cultura popular

L'oli en el que s'han fregit els fruits s'ha emprat en fregues pels dolors reumàtics.

Per la ronya, conve traure sanch de les parts couenients segons lo lloch dont es lo mal, y per

Paràsita i fixada amb haustoris damunt de les tiges i fulles de moltes espècies, i així n'extreu l'aliment: *Teucrium*, *Astragalus*, *Hypericum*, *Rosmarinus*, *Genista*, *Ulex*, *Trifolium*, *Medicago*, *Helianthemum*, etc., en les famílies ericàcies, lamiades, papilionàcies, asteràcies, etc. Hàbitats molt diversos. Del nivell de la mar fins a 1000 m. Cosmopolita.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Resina amb antraquinones, glucòsids amargs, àcid hidroxicinàmic, tanins, gomes, lactones, flavones.

Acció farmacològica. Indicacions

Colagoga, carminativa i laxant, útil en restrenyiment, flatulència, alteracions hepatobiliars.

Terapèutica comparada

La planta *Cuscuta europaea* s'empra com a laxant.

En medicina ayurvèdica s'usa *Cuscuta reflexa* en alteracions de la micció, tos, dolor muscular i problemes hepàtics, cardíacs i de la sang.

En medicina tibetana *Cuscuta europaea* var. *indica* i *C. chinensis* s'usen com a tònic renal i hepàtic, per augmentar el semen i com a afrodisiac, en leucorrea, desordres ginecològics, prolapse rectal, poliurea, acúfens i visió dèbil, i per a reforçar ossos, lligaments i tendons.

En medicina xinesa *Cuscuta chinensis* és útil en determinades alteracions sanguínies: abscessos, carbuncles, forunculosi; malalties provocades per la calor humida; augment de les secrecions, disenteria purulenta; part difícil, olor corporal, antisudorífic; antimalàric, icterícia, oligúria, etc. La planta *C. japonica* s'empra com a tònic i

reconstituent.

En medicina marroquí *Cuscuta epithymum* és emprada en menstruació llarga, i en decocció com a laxant. L'infusió és col·lagoga, diurètica i laxant. En medicina mexicana *Cuscuta corymbosa* s'usa per a tractar les conseqüències d'emocions fortes ("susto"). L'espècie *C. jalapensis* en alteracions biliars, cremades, "susto".

Fórmules i preparacions

L'infusió al 5%, una tassa abans de cada menjada; l'extracte fluïde, l'extracte tou; l'extracte de *Cuscuta* amb pols de regalèssia (Leclerc).

Història

DIOSCÒRIDES diu que "beguda amb mel, purga la felma per abaix i la còlera negra... es dóna als que pateixen d'humor melancòlica i ventositats", DIOSC IV 179.

PLINI XXVI 55, 56   GALE XI 875   ISIDOR XVII 9, 13

Literatura

Digues, oh tu, farigola que creixes enmig del prat sens regor ni conreu qui hi entrelliga a tos brots i madeixes lo ros cabell de la Mare de Déu, Verdagner, citat de Bonafè, III, 333.

Comencem pels Cabells de la Mare de Déu, que en agraciats tirabuixons s'enrixolen sovint a les mates de la farigola, Verdagner Flors 10.

Es tracta d'un altre curiós i preciós vampir vegetal com la margalida d'estepa o el visc, que es fa trobadís als matollars i herbassars eixuts i solejats, on parasiten diverses espècies herbàcies i fruticoses com ara timons, espígols, sajolides, cepells, romers, argelagues, pebrelles, xarettes o saüllades, J. Pellicer, *Costumari* II, p. 40.

Bibliografia

FM-III-332, FPC-III-157, HNPC-VI-264, BC-318, JP-II-40, PMCV-119, FQ-544, JLB-209, VP-193, RT-276, HL-13, SCH-186, CHEV-195, DASH-92, GOGTE-534, KAN-460, PHMT-259

DIPSACACEAE

7   2   28.5%

239. *Dipsacus sylvestris*

Hudson.....Ma   Ei

Dipsacus, del grec *dipsao*, tenir set, per les fulles que retenen l'aigua.

Sinonímia. Denominacions

Dipsacus fullonum.

Cat.: Pinta de moro. Carda de paraires. Cardassa. Cardatxa. Cardet. Cardeta. Cardó. Cardó bord. Cardot. Cardot de paraire. Cardús. Escardassó. Escardot. Escardot de raspall. Guitarra. Pinta. Pinya de cardar. Rierenca. Cast.: Cardencha. Port.: Cardo-penteador. Basc: Astakarlo. Fra.: Chardon à foulon. Ale.: Wilde Karde. Angl.: Teasel.

Descripció botànica

Herba biennal, glabrescent, erecta, robusta, fins a 1,50 m. Tiges anguloses, aculeades, dretes, amb agullons, robustes, medulloses. Fulles coriàcies, amb agullons a les costelles; les caulinars amplexicaules, lanceolades, oposades, formant un receptacle on s'acumula l'aigua de pluja; les radicals oblongues, esteses per terra. Flors lilàcies o rosades, en capítols ovoides, pedunculats. Involucre guarnit d'agullons i d'una costella prominent, gruixada. Fruit oblong. Floració: abril-juliol. Els cucs nematodes *Tylenchus dipsaci* crien sovint en els capítols d'aquesta planta.

Hàbitat

Camps, torrents, llocs humits, sòls

nitrogenats, herbassars.
Dipsaco-Cirsietum crinití
(*Silybo-Urticion* > *Convolvulion sepium*, *Arction*, etc.). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les arrels.

Composició química

Saponòsids triterpènics, inulina, substàncies amargues.

Acció farmacològica. Indicacions

Sudorífica, aperitiva, depurativa i diurètica. Astringent en diarrees. El Dr. Leclerc la recomana com a adjuvant en el tractament d'eczema, impetigen i psoriasi. Alguns autors l'aconsellen en casos d'insuficiència renal. En aplicació externa, per fics, fístules, llagues i berrugues.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Dipsacus asper* s'empra en abscessos i fractures. També s'usen *D. chinensis* i *D. japonicus*.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Es posa com a ornament dins les cases. L'aigua d'entre les seves fulles oposades, soldades a la base, era considerada com a molt bon cosmètic: "*Aqua in cratere foliorum contenta optimum aestimatur cosmeticum, unde nomen illi venit crater veneris*", CURSACH 42.

El cardó de paraire (*Dipsacus fullonum* subsp. *sativus*) era cultivat antigament pels seus capítols secs com a eina per a cardar la llana; actualment es considera extingit.

Un cardassar és el camp on hi ha moltes

cardasses.

Suau com un escardot

Qui menja flors d'escardot,
cria polls

Si pel març arrenques un escardot
560
te'n sortirà un brot;
i si l'arrenques per l'abril,
te'n sortirà mil

Si talles un escardot per l'abril
te'n sortirà mil

A Oliana carden llana

Uns agafen la fama
i altres carden la llana

El formatge, el meló i el cardet, a pes

Història

DIOSCÒRIDES la recomana per fístules i berrugues, DIOSC III 11

PLINI XXVII 71   GALE XI 864

CURSACH l'aconsella "*in ictaero, morbis viarum urinariorum, pthisi tuberculosa &c*".

Literatura

Vist que tan bé ja la fahena del arquejar no fa per ells, ni'l carducar tanpoch la lana, Somni J. Joan, 2827

Que alguna persona... qui pentin lana e qui cart o faça cardar lana no gos untar ne fer untar la lana ni les pintes ni les cardes ab oli sino ab lart, doc. a. 1387 (Col. Bof. VIII, 258).

Les dites lanes angleses les hajen a obrar ben conreades,... e lo cardedor les haje ben cardar, doc. a. 1438 (Capmany Mem. II, 428).

Ni's pot sense oli cardar be la lana, Proc. Olives 436.

Ha alcançat art de treur pel a las robes de llana, o cardar a la perxa del modo que's fa en

Inglaterra, doc. segle XVII (BSAL, VI, 47).

Bibliografia

FM-IV-188, FPC-III-627, HNPC-VI-254-300, BC-232, PMCV-119, FQ-761, JLB-147, RT-368, HL-89, MH-793, SCH-107, CHEV-200, CSCH-42, KAN-533

240. *Scabiosa maritima*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Scabiosa, del llatí *scabies*, sarna, per usar-se per a tractar aquesta malaltia.

Sinonímia. Denominacions

Scabiosa atropurpurea.

Cat.: Cardetes. Escabiosa. Escabiosa d'hort. Viuda. Viuda borda. Cast.: Escabiosa. Port.: Saudades-roxas. Fra.: Scabieuse. Ale.: Witwenblume. Angl.: Scabious.

Descripció botànica

Herba anual, biennal o perennant, ramificada, fins a 1 m. d'alçària. Tiges llargues, primes. Fulles polimorfes, llargues, estretes; les superiors pinnatisectes; les caulinars oblongues, incises o dentades. Flors lilàcies o rosades en capítols. Receptacle cònic. Calze amb arestes linears, amb un llarg pedicel que les uneix al fruit. Morfologia variable. Floració: quasi tot l'any.

Hàbitat

Llocs pedregosos, camins, fenassars. *Brachypodietalia phoenicoidis*. Del nivell de la mar fins a 1000 m. Cultivada en els jardins.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Matèries tàniques, saponòsids.

Acció farmacològica. Indicacions

Vulnerària, útil en llagues i ferides. Ha estat usada pel tractament de la sarna, sarampió i erupcions cutànies, i com a expectorant, en refredats i alteracions bronquítiques.

Terapèutica comparada

S'usa com *Knautia arvensis*, planta de la mateixa família que no es troba a les Illes Balears.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

L'aigua d'escabiosa trenca el sarampió i la rosa

L'escabiosa cura el mal de rosa

Història

CURSACH recomana *Scabiosa succisa* "in angina tonsillarum catarrhali; fluore albo; vulneribus &c" i *Scabiosa arvensis* "in scabie, pthisi, pleuritide, tussi catharrhali; empyemate, viscerum inflammatione, ulceribus mali moris, et venereis; febre variolis retrocessis; asthmate pituitoso; peripneumonia nota; impetigine, febre intermittente &c".

Literatura

Aygua de scabiosa, Cauliach Coll., ll. II, c. 2.
Aygua de scabiosa una altra ampolla, doc. segle XV (Rom., XXXVI, 106).
Scauiosa picada ab ensunya ueylla de porc amorrex fleuma falsa, Tres. Pobr. 12.

Bibliografia

FM-IV-193, FPC-III-639, BC-234, FQ-766, JLB-242, RT-369, HL-260, MH-722, CSCH-43-44

EBENACEAE

2   1   50%

241. *Diospyros kaki*

L. fil.....C

Sinonímia. Denominacions

Diospyros chinensis. *D. costata*. *D. roxburgii*. *D. schitze*. *Embryopteris kaki*.
Cat.: Caqui. Caquier. Cast.: Caqui. Angl.: Japanese persimmon.

Descripció botànica

Arbre caducifoli, polígam, fins a 10 m. d'alçada. Branquillons pubescents. Fulles alternes, amples, ovades, acuminades, peciolades, pubescents al revers. Flors urceolades, groguenques; les femenines solitàries; les masculines en grups. Fruit en baia esferoidal, amb pell lluent, de color taronja o groc-vermellós, pericarp polpós, mucilaginos. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Cultivat als horts. Originari de Xina i Japó.

Part utilitzada

El fruit i els peduncles.

Composició química

Tanins, sucres, àcid màlic, pentosanes, licopè, carotè, vitamines A, B i C, arabinosa, àcid trioxibenzoic.

Acció farmacològica. Indicacions

El fruit és astringent, útil en diarrees i hemorroides.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Diospyros tomentosa* és usat en diabetes i alteracions de la sang, en disenteria i com a antitussigen. Com a vulnerari en ús extern.

En medicina xinesa el fruit de *Diospyros kaki* és emprat en enuresi nocturna i

disenteria; el suc del fruit immadur en hipertensió i el peduncle pel sanglot i la tos. *D. lotus* s'usa com a refrescant, y *D. morrisiana* ha estat emprat en lepra i tinya.

En medicina filipina *Diospyros ebenaster* s'usa com a aliment; el fruit immadur per a narcotitzar els peixos. L'escorça de l'espècie *D. multiflora* com a cataplasma en inflamacions de la pell, i l'escorça de l'espècie *D. pilosanthera* com a antitussigen.

En medicina mexicana *Diospyros digyna* s'usa per la sarna, nervis, taques facials ("pañó").

Cultura popular

La fusta és resistent, densa, emprada en torneria, i per a fer bastons de golf i llançadores.

Literatura

Duen caquis, codonys, magranes, Villangómez
Any 68

Bibliografia

FM-III-307, FPC-III-101, HNPC-VI-188-402, KEYS-248, DASH-281, GOGTE-628, KAN-439, QSMB-704

ELATINACEAE 2

ERICACEAE

4 3 75%

242. *Arbutus unedo*

L.....Ma Me Ei Fo

Arbutus, del llatí *arbor*, petit arbre. *Unedo*, nom grec de l'arbocera; també del llatí "menja'n un".

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Arbocera. Arbocer. Albuixec. Albocer. Alboix. Alborçó. Albrocer. Ambrocer. Arboç. Arboçó. Auborcer. Cirerer d'arboç. Cirerer de llop. Cirerer

de pastor. Llicutet. Llipoter. Llipotet. Cast.: Madroño. Port.: Erbedeira. Basc: Gurrbiz. Fra.: Arbousier. Ital.: Albatro. Ale.: Erdbeerbaum. Angl.: Strawberry tree.

Descripció botànica

Arbust ramificat, perennifoli, d'escorça rugosa, bruna, fins a 3 m. d'alçària. Branques joves piloses, vermelloses. Fulles alternes, coriàcies, amples, planes, lanceolades, agudes, serrades, llustroses. Flors pentàmeres, blanques, en raïms terminals. Corolla en forma d'esquella. Fruit gros, en baia, granulós, vermell a la maduresa, comestible. Floració: octubre.

Hàbitat

Muntanyes, llocs humits, alzinars, màquies. *Quercion ilicis*. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

Les fulles, les flors, els fruits, l'escorça, l'arrel.

Composició química

Resina, tanins, arbutina, principis amargs, heteròsids. Els fruits contenen pectina, sucres, àcid màlic, alcohol.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent i antisèptic urinari, útil en diarrees i infeccions urinàries: cistitis, uretritis, prostatitis. Les fulles tenen un efecte antiespasmòdic sobre la vesícula biliar. Els fruits o arboques, menjades en molta quantitat, poden produir mal de cap per l'alcaloide arbutina i l'alcohol que contenen.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí el fruit d'*Arbutus unedo* són emprats com a antidiarreics en poca quantitat i com a

laxants en molta quantitat. El consum excessiu provoca una espècie de borratxera.

En medicina mexicana, *Arbutus peninsularis* s'usa com a febrífug, en dolor d'estómac.

La planta *Arctostaphylos uva-ursi*, de la mateixa família, i que no es troba a les Illes Balears, s'empra com antisèptic urinari (un dels millors), en uretritis i cistitis agudes i cròniques. En medicina xinesa aquesta planta també s'usa com a diurètic, antisèptic urinari i astringent.

En medicina homeopàtica ARBUTUS ANDRACHNE és un remei per determinats tipus d'eczema i símptomes reumàtics, articulars i vesicals.

En medicina homeopàtica UVA URSI s'usa en cistitis, hematuria, dolor vesical, tenesme i d'altres símptomes urinaris.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Amb els fruits es fa l'aigordent d'arboç. La fusta és blanca grogosa, molt dura i d'alta densitat, usada en ebenisteria i torneria.

En el mes de setembre de 1268 un sacerdot de la catedral de València va enviar a treballar a un bancal seu un camperol. L'laurava amb un jou de dos bous i en passar per davall un arbocer, els bous s'agenollaven. A la tercera volta d'aquest succeït va esguardar en el tronc de l'arbre i va trobar la imatge de la Mare de Déu, anomenada la Moreneta, pel seu color, Pellicer, *Costumari Botànic*, 33.

Més dolç que l'alborç

Tu et pensaves amb arboces
haver guanyat mon voler
dona no hauries d'esser

que traïdora no fosses

M'heu enviades arboces
que és mala fruita per mi
si sa filla em diu que sí
ja podreu tirar coces

Si vol mal a ta muller   570
dus-li llenya d'arbocer

De l'Arboç,
ni dona ni gos

A Santa Catalina
pins, esteperes i arbocers
tant si plou com si fa sol
l'amo sempre està a recés

Història

TEOFRAST diu que l'arbocera té l'escorça fàcil de treure (I 5, 2); les flors es presenten en raïms... no tenen pètals i són buides com una closca d'ou buid i la boca és oberta... el fruit madura en un any, de manera que aquest i la flor nova estàn junts en el mateix arbust, (III 16, 4).

DIOSCÒRIDES diu que "quan es menja el fruit de l'arbocera, dóna una certa aspror de boca, com si fós palla, danya l'estómac i fa mal de cap" DIOSC I 138.

PLINI XV 99; XXIII 151   GALE XI, 34

Literatura

Altra ampolla ab cinch liures mija de aygua d'arboç, inv. a 1409 (arx. Patriarca Val.). Per espargirme al front rosades perles / gronxau lo pi y l'arbós, Verdaguer Idilis.

Rubeus gavarrera arbocer es fret, Cauliach. Coll., ll. 7, d. 1^a, cap. 8.

Camp viu sense murmuris d'arbocera, Bonet Coral 54

Arrodonit com una cirereta d'arboç, Pons Com. an., 116

L'arboçer és l'arbre més il·lustrós i pintoresc de la nostra flora. A la tardor, frondós i florit i enjoiat amb la dolça i polícroma càrrega dels seus esfèrics fruits, és l'arlequí dels nostres barrancs i aiguavessants frescs i càlids, J. Pellicer, *op. cit.*

Bibliografia

FM-III-283, FPC-III-28, HNPC-VI-185, BC-298, JP-31, PMCV-120, FQ-533, JLB-386, RT-247, MH-52, SCH-195, CHEV-168, VMLN-157, CLK-I-155, KAN-429, PHMT-279

243. *Erica arborea*

L.....Ma Me Ei Ca

Erica, del grec *ereikein*, trencar, per les tiges que es trenquen fàcilment.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Bruc. Bruc arbori. Bruc boal. Bruc de bou. Bruc de pipes. Bruc de soques. Bruc mascle. Bruguera. Dinada. Cast.: Brezo cucharero. Port.: Queiroga. Basc: Urrigata. Angl.: Tree Heath.

Descripció botànica

Arbust fins a 3 m. d'alçària. Tiges ramificades, dretes. Fulles revolutes, estretes, glabres, verticil·lades. Flors petites, en panícules piramidals, flairoses, blanques. Càpsula glabra. Floració: març-abril.

Hàbitat

Sòl poc humit. *Lavanduletalia stoechadis*. Del nivell de la mar fins a 1000 m. La brucatera és el lloc on abunden els brucs.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Tanins, flavonoides, arbutòsid.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, antisèptica de les vies

urinàries, litiasi renal.

Terapèutica comparada

La planta *Calluna vulgaris*, de la mateixa família, i que no es troba a les Illes Balears, és també usada com a diurètica, antisèptica urinària i astringent.

En medicina marroquí la decocció de flors de les diverses espècies d'*Erica* (*E. multiflora*, *E. cinerea*, *E. scoparia*, *E. arborea*) i *Calluna vulgaris* és emprada com a diurètica i antisèptic urinari.

Fórmules i preparacions

La decocció de les fulles al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

La fusta vermellova de l'arrel serveix per a fer pipes: l'home que prepara les soques és el brucataire. La fusta també s'empra per a fer llenya i carbó.

Terra de bruc,
terra de poc suc

El Bruc,
terra de poc suc

Acabar-se en punxa,
com el campanar del Bruc

Esser més sec que un bruc

Embolicar amb una fulla de bruc

Història

TEOFRAST diu que el bruc fa els fruits a la part distal (I 14, 2); que la *Lactuca graeca* es troba a les terres de bruc (IX 11, 11).

DIOSCÒRIDES parla del bruc com "un arbust ramós... la flor no és bona per a la mel... la cataplasma de les flors cura les mossegades de serp", DIOSC I 97

PLINI XIII 114; XXIV 64 GALE XI 877

Literatura

Miler d'anaps de bruch, Leuda Coll. 1249
Ensès com bruch sech pres del foch, Lleonart
de Sors (Cançon. Univ. 95).
Converses sense such ni bruch que solien tenir
per passatemps, Vilanova obres IX, 33.
Amb garrics i brucateres, Einer Capcigr. 158

Bibliografia

FM-III-280, FPC-III-35, BC-299, JP-II-49, VP-119,
RT-249, HL-59, PHMT-280

244. *Erica multiflora*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ciprell. Xiprell. Bruc. Bruc de bou.
Bruc d'hivern. Bruguera. Cepell. Ciprelló.
Peterrell. Petorreig. Petorrell. Petorrera.
Petorret. Petorrí. Xipell. Cast.: Brezo.

Descripció botànica

Planta glabra, de fulla perenne, fins a 80
cm. d'alçària. Tiges dretes, ramificades.
Fullesverticil·lades, linears. Flors en
raïms densos terminals, roses o
blanques, flairoses. Càpsula glabra.
Corol·la campanulada, oblonga, ovoide.
Anteres exsertes. Floració:
gener-setembre, quasi tot l'any.

Hàbitat

Garrigues, muntanyes, brolles de terra
baixa. Calcícola. *Rosmarino-Ericion*. Del
nivell de la mar fins a 800 m. El ciprellar
és el paratge on abunda el ciprell.

Part utilitzada

Les fulles i les flors.

Composició química

Semblant a l'anterior.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de
cada menjada.

Cultura popular

Les flors, durant l'hivern, són apreciades
per a fer ramells i embellir l'interior de
les cases. La fusta era usada per a fer
agulles de cosir sacs.

Enmig de la mar una penya
damunt un brot de ciprell
ja te'n pots anar al bordell
amb so prometre i no atènyer

Jo tinc un hortet allà en el Raboset
amb quatre algilagues i algun romeret
dos botgetes blanques i algun petorrí.
Això serà teu, això serà teu si et cases
amb mi.

Jo tinc un almari molt ben adornat
amb quatre escudelles i un plat foradat
un setrill sense oli, barral sense vi
i això serà teu si et cases amb mi,
Pellicer *Costumari Botànic* 99

Literatura

Grogas són sas de ginestra, las té el ciprell
moradencas, Aguiló Poes. 28.
Qualque mata de càrritx, romaní, ciprell y
ginebró, Rosselló Many. 204.

Bibliografia

FM-III-281, FPC-III-37, HNPC-VI-184, BC-298,
JP-98, PHMT-280

EUPHORBIACEAE

40   11   27.5%

245. *Chamaecyse peplis*

(L.) Prokh....Ma Me Ei   Ca

Peplis, del grec *péplion*, verdolaga,
perquè té les fulles semblants a les

d'aquesta planta.

Sinonímia. Denominacions

Euphorbia pepelis.

Cat.: Lletrera. Lleteresa. Lleterola de platja. Cast.: Péplide. Fra.: Euphorbe péplis. Ale.: Rote Wolfsmilch. Angl.: Purple spurge.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, carnososa, ramificada, fins a 30 cm d'alçària. Arrel llarga, axonomorfa. Tiges postrades, vermellenques. Fulles carnosos, oposades, glauques, ovades. Flors solitàries, axil·lars, poc aparents. Càpsula glabra, de 3 coques. Llavors còniques, grises. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Arenals marítims. *Agropyretum mediterraneum* (>*Ammophilion*). Del nivell de la mar fins a 100 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Resina, saponines.

Acció farmacològica. Indicacions

Com amb la major part de les plantes d'aquesta família, s'ha de tenir precaució en el seu ús, pels components irritants o tòxics que conté. Expectorant, purgant, diurètica.

Fórmules i preparacions

L'extracte, la tintura.

Història

DIOSCÒRIDES diu que "es semblant a la verdolaga... posada en adob, serveix i té la mateixa força que *Euphorbia pepelis*", DIOSC IV 170

PLINI XX 210

Bibliografia

FE-II-216, FM-III-110, FPC-II-551, HNPC-VI-432, BC-411, MH-765, SCH-249, CLK-I-736

246. *Chamaecyse prostrata*

(Aiton) Small.....Ma

Prostrata, per estar ajeguda a terra.

Sinonímia. Denominacions

Euphorbia prostrata.

Cat.: Lleterola prostrada. Cast.: Euforbia postrada.

Descripció botànica

Herba anual, postrada, molt ramificada, fins a 20 cm. d'alçària. Tiges pubescents a la part superior; glabres a la inferior. Fulles amb estípules triangulars, obtuses, ovades, serrulades. Flors axil·lars, petites, solitàries. Glàndules enteres o subenteres. Llavors grises. Floració: juny-octubre.

Hàbitat

Originària d'Amèrica del Nord. Introduïda a la regió mediterrània l'any 1916. Molt rara a les Illes Balears. Ruderal i arvense. *Eleusino-Euphorbietum prostratae*. Del nivell de la mar fins a 200 m. Esdevinguda pantropical.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Resina, saponines.

Acció farmacològica. Indicacions

Ha estat usada contra les picades d'aranyes.

Terapèutica comparada

En medicina mexicana *Chamaesyce umbellulata* s'usa en alteracions digestives, leucorrea, disenteria.

En medicina homeopàtica s'ha fet la patogenèsia d'EUPHORBIA PROSTRATA.

Fórmules i preparacions

El suc de la planta fresca.

Bibliografia

FE-II-216, FM-III-113, FPC-II-554, HNPC-VI-399, MH-765

247. *Chrozophora tinctoria*

(L.) Juss., A.....Ma Me Ei

Tinctoria, per la substància blava que s'usa com a reactiu i en tintoreria.

Sinonímia. Denominacions

Croton tinctorium.

Cat.: Gira-sol. Mira-sol. Tornassol. Cast.: Tornasol. Port.:

Tornassol-dos-tintureiros.

Descripció botànica

Herba anual, tomentosa, foliosa, coberta de borra grisencs amb pèls asteriformes, ramificada, fins a 40 cm. d'alçària. Tija dreta, ramosa. Fulles alternes, trinerviades, peciolades, romboidals, blanquinoses, peludes, amb glanduletes devora la base. Flors monoiques, grogues; les femelles en raïm, les mascles en espiga. Càpsula esfèrica, penjant, trilocular, escamosa. Floració: juny-octubre.

Hàbitat

Camps, rostolls, vores de camins, guarets, llocs secs. *Ruderali-Secalietae*.

Del nivell de la mar fins a 500 m.

Part utilitzada

Les llavors, la planta sencera.

Composició química

Matèria colorant tornassol, blava o roja, segons predomini l'alcalinitat o l'acidesa, molt soluble i sensible a l'acció dels àcids. Es prepara amb les càpsules.

Acció farmacològica. Indicacions

Les llavors han estat emprades com a febrífugues (Bontinau, 1702).

Terapèutica comparada

En medicina marroquí les llavors són emprades com a purgatiu i emètic. Les cendres de *Chrozophora brocchiana* són utilitzades pels tuaregs per a les llagues dels dromedaris. La tintura de la planta s'usa per a colorar les teles.

Fórmules i preparacions

25 grans de llavors al matí, cada dos dies.

Cultura popular

El colorant tornassol s'extreu del fruit i de tota la planta: s'empra en reaccions químiques, i per a tenyir aliments, licors, teixits. Tornassolar és fer que un teixit, roba o paper esdevengui tornassolat, i així produeix diferents reflexos segons la inclinació de la llum que hi incideix. El colorant tornassol s'extreu també pel tractament amb amoníac i posterior fermentació de diversos líquens de la família de les lecanoràcies i de les roccel·làcies.

Literatura

Suc de granorum solis que és dit tornasol, Tres. Pobr. 63

Pomposament endiumenjada / ab son abric tornassolat, Liost Munt. 219

Un mantell de girasol vermell flocat d'or, doc. a. 1370 (Miret Templers 558).

Un coxí de girasol ab llistes morades et blanques, doc. a. 1373 (ibid. 557).

Bibliografia

FE-II-211, FM-III-106, FPC-II-547, HNPC-VI-231,

248. *Euphorbia characias*

L.....Ma Me Ca Dr

Characias, de les valls.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lletrera de visc. Lletrera de marina. Bambollera. Lletera vera. Lletrera d'enviscar. Lletranera. Lletreguera. Lletrera visquera. Lleteresa vesquera. Xurrera. Cast.: Euforbia encarnada.

Descripció botànica

Herba perenne, llenyosa a la base, erecta, fins a 1 m. d'alçària. Rizoma gruixat. Tiges robustes, nues inferiorment, curtes, dretes, afil·les a la part inferior. Fulles persistents, coriàcies, lanceolades, pubescents. Umbel·les terminals de molts de radis axil·lars. Bràctees groc-verdoses. Glàndules del ciati purpúries o negreses. Càpsula trígona, molt peluda. Llavors amb carúncula piramidal. Floració: març-juny.

Hàbitat

Camins, murs, pujols, prats, alzinars, fenassars, garrigues, llocs ruderalitzats. *Quercetum cocciferae*. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

El suc o làtex de les tiges.

Composició química

Làtex vesicant.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. El suc és irritant: fou emprat per a les berrugues, i com a queratolític en èczemes crònics.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Euphorbia neriifolia* és emprada com a estimulants digestiu i purgant, en ascitis, diabetes i artritis reumatoide. En aplicació local per otalgies.

En medicina tibetana *Euphorbia royleana* és usada com a purgant i antisèptica, en úlceres, febres cròniques, desordres de les seroses. L'espècie *E. cognata* com a laxant, diurètica, antiinflamatòria, en edemes, desordres inflamatoris, infeccions fúngiques de la pell. L'espècie *E. helioscopia* en ferides cròniques, i com a emètic i purgant. L'espècie *E. stracheyi* com a purgant en alteracions bilioses. L'espècie *E. wallichii* en alteracions fredes i com a purgant; les cendres per a tractar vòmits; per a tenyir el cuiró.

En medicina mexicana *Euphorbia anychioides* s'usa en alteracions digestives, irritació ocular. L'espècie *E. dioica* com a antiespasmòdic, antisèptic. L'espècie *E. fulva* en trencadura d'ossos, refredats. L'espècie *E. furcillata* en dolors reumàtics.

En medicina homeopàtica EUPHORBIA AMYGDALOIDES produeix dolors reumàtics, diarrea, espasmes, il·lusions olfactòries.

Cultura popular

Amb el làtex o lletrada d'aquesta planta, arreplegada gota a gota, escalfat al foc en una cassola de test i unes gotes del suc de garrova verda o d'oli d'oliva, es feia visc, matèria apelagosa per a untar joncs o branques i caçar els ocells que hi quedaven enganxats. El visc també es fa amb la planta lorantàcia *Viscum album*, que no es troba a les Illes Balears.

Història

DIOSC IV 166

Literatura

Prin de la let de la letrera, MS Klag. segle XIV,

10.

Sia untat ab let de letrera vermella III veguades,
Flos medic. 67 v°

Such de lletrera y verdolagas, Agustí Secr. 53

Let de letresa major, Dieç Menesc. II 39 v°

Referit al visch, sobretot de *Viscum album* :

En les palles del visch est caygut, Corbatxo 76.

Viscat o enviscat: Viscosus, Torra Dicc.

Puys que no's trob en mi lo visch / on Amor cau,
Ausiàs March CXXVII.

Serà desliurada del vesch de concupiscència,
Oliver Exc. 75.

Ab les mans untades ab algun visch, Cauliach
Coll., V, 1^a, 6.

Lo vesch: hoc viscum, Pou Thes. Puer. 46.

En un grèvol, que és lo arbre de què se fa lo
vesch, Agustí Secr. 41.

Com un auccell quan ha posat les ungles sus del
besch de l'auccellayre, Caseponce Contes
Vallesp. 147.

Bibliografia

FM-III-130, FPC-II-556, HNPC-VI-233-411,
BC-418, JP-104, PMCV-124, FQ-190, DASH-45,
GOGTE-74, DAKPA-95, DAWA-1-156,158,
DEKHANG-76,77, TSARONG-79,89

249. *Euphorbia dendroides*

L...Ma Me Ei Ca Dr

Dendroides, per la forma d'arbre.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lletrera. Lleterassa. Lleteresa
arbòria. Mula. Cast.: Lechetrezna
arborea.

Descripció botànica

Planta glabra, llenyosa,
semiperennifòlia, fins a 2 m. d'alçària.
Tiges gruixades, ramoses. Fulles enteres,
lanceolades, sèssils. Perd parcialment
les fulles a l'estiu. Cicatrius foliars ben
visibles a la part inferior. Umbel·les de
radis bifurcats. Bràctees groc-verdoses.
Glàndules grogues, arrodonides. Càpsula
trígona, amb taques blanques. Llavors

negrenques. Floració: març-abril. És la
més gran de les lletreres.

Hàbitat

Sòls rocosos, màquies, brolles
termòfiles, zona litoral, indrets càlids.
Oleo-Lentiscetum provinciale. Del nivell
de la mar fins a 600 m.

Part utilitzada

El làtex.

Composició química

Resines, ceres, lignina, oli volàtil.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. S'ha emprat com a
purgant.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica EUPHORBIA
CORROLATA produeix nàusea, vòmit,
diarrea amb evaquacions copioses,
sudoració freda.

Literatura

És la lletrera per excel·lència, que es fa per tota
la Mediterrània, gran, rodona, estufada, vistosa,
d'un verd clar durant l'hivern i la primavera,
mes amb la sequedat de l'estiu es torna roja,
com a ruboritzada, amb un vermell encès,
donant un novell encant a les seques garrigues i
a les pelades penyes calcàries de les muntanyes,
Bonafè, Flora, III 114.

Bibliografia

FE-II-216, FM-III-114, FPC-II-557, HNPC-VI-232,
BC-414, MH-765

250. *Euphorbia helioscopia*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Helioscopia, per la inflorescència que se
gira vers el sol.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lleterola d'hort. Lletrera. Cast.:
Lechetrezna. Angl.: Sun Spurge.

Descripció botànica

Herba anual o biennal, glabrescent, erecta, poc ramificada, fins a 50 cm. d'alçària. Tija gruixada, que acaba en una ampla umbel·la. Fulles alternes, espatulades, cuneiformes, denticulades a la part superior. Umbel·la de 5 radis, plano-còncava, compacta. Glàndules esfèriques, groguenques. Càpsula llisa, glabra. Estils bífids. Llavors brunes. Floració: desembre-maig.

Hàbitat

Escombraries, horts, camps, camins, vegetació ruderal terofítica. Nitròfila. *Ruderali-Secalieta*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

El làtex.

Composició química

Saponòsids, terpens, euforbina.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. El làtex de les eufòrbies produeix dermatitis i irritació ocular. Pot arribar a fer lesions a les mucoses digestives, vòmits, convulsions, alteracions renals i la mort. Purgant per via interna. Vesicant per via externa: "esclafada i aplicada damunt la pell, la planta fa nèixer vesícules que s'omplen de serositat i de pus, on la secreció, molt abundant, pot servir d'exutori en tots els casos on està indicat l'ús d'un vesicatori", Leclerc, 271.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí la planta sencera d'*Euphorbia helioscopia* és utilitzada per via interna a dosis febles com a laxant i emètic. El làtex contra les berrugues.

En medicina homeopàtica EUPHORBIA

CYPARISSIAS produeix intensa irritació de la pell. El remei EUPHORBIA HETERODOXA s'ha usat per a disminuir dolors cremants de certs tipus de càncer.

Història

DIOSCÒRIDES diu que "el làtex i el fruit té la mateixa força, encara que no tant potent, com les altres espècies de lletreres", DIOSC IV 166

Bibliografia

FE-II-221, FM-III-117, FPC-II-574, HNPC-VI-232-411, BC-411, PMCV-123, JLB-258, HL-271, MH-765, CLK-I-735, PHMT-286

251. *Euphorbia hirsuta*

L.....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Euphorbia pubescens. *E. platyphyllos* subsp. *pubescens*.

Cat.: Lleteresa pubescent. Cast.: Lechetrezna vellosa.

Descripció botànica

Herba vivaç, pubescent, erecta, vermellenca, sovint pluricaule, fins a 1 m. d'alçària. Tiges simples, robustes, fistuloses. Fulles agudes, dentades, lanceolades. Inflorescència laxa. Càpsula globosa, pilosa. Llavors brunes, lluent. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Herbassars de sòls humits. *Molinio-Holoschoenion* (>*Magnocaricion*). Del nivell de la mar fins a 600 m.

Part utilitzada

El làtex.

Composició química

Semblant a la planta anterior.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. Purgant per via interna. Vesicant per via externa.

Terapèutica comparada

En medicina mexicana l'espècie *Euphorbia heterophylla* s'usa en erupcions cutànies, berrugues, ferides, sarna, alteracions renals.

En medicina homeopàtica EUPHORBIA MARGINATA produeix alteracions de la pell, amb irritació i vesicació. La mel de les flors és tòxica.

Cultura popular

El suc fou emprat per a estormiar el peix i poder-lo així pescar més fàcilment.

Bibliografia

FE-II-220, FM-III-116, FPC-II-583, BC-413, MG-765, VMLN-727

252. *Euphorbia lathyris*

L.....C

Lathyris, del nom *lathyros*, lleguminosa cultivada per les llavors.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cagamuja. Cagamutxo. Cagamusa. Cataprusa. Catapúcia. Herba del frare. Herba vomitòria. Lletera. Lleteresa. Cast.: Tártago. Port.: Cagarrios. Basc: Satorr-bedarr. Angl.: Caper Spurge.

Descripció botànica

Herba biennal, glauca, glabra, erecta, fins a 1 m. d'alçària. Arrel axonomorfa, ramificada. Tija robusta, fistulosa. Fulles oposades, lanceolades, sèssils. Umbel·la gran. Glàndules semilunars. Càpsula globulosa, gran, glabra. Llavors brunes. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Comunitats ruderals terofítiques. *Chenopodietalia*. Del nivell de la mar fins a 500 m. Cultivada. Subespontània.

Part utilitzada

Les llavors, l'arrel, les fulles.

Composició química

Làtex, amb resines, oli.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. Les llavors s'empren com a vomitives i purgants. També en ús industrial per a biofuel. El suc és emprat com a depilatori, encara que és molt irritant de la pell.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Euphorbia lathyris* s'empra com a purgant i diurètica, en edemes i ascitis.

En medicina marroquí les llavors són emprades com a purgant, i el làtex com a rubefaent extern. De 6 a 12 grans produeixen una forta intoxicació.

En medicina mexicana *Euphorbia hirta* s'usa en erupcions cutànies, sedes, llagues, ferides infectades. L'espècie *E. hypericifolia* en erupcions cutànies, com a antisèptic. L'espècie *E. maculata* en ferides, mal de dents.

En medicina homeopàtica EUPHORBIA LATHYRIS produeix vòmits i diarrea sanguinosa, pal·lidesa, pols irregular.

Fórmules i preparacions

De les llavors s'extreu un oli, per presió o l'acció d'alcohol o èter: és un tòxic molt violent, semblant a l'oli de ricí.

Cultura popular

El decuit de la planta sencera és emprat com a depilatori.

Història

DIOSCÒRIDES aconsella "sis o set grans de les llavors, en forma de píndoles, o menjats en figues, o dàtils, purguen per abaix l'aigua, la flema i la còlera, però

convé beure aigua freda. El suc té la mateixa força", DIOSC IV168

PLINI XXVII 95   GALE XII 56

En el segle XVI s'aconsellava de prendre 15-20 llavors per a purgar un adult (Font i Quer, 189).

Literatura

Carga de gala, faix de pintes et de cagamuja, doc. a. 1243 (Bulbena Crest. I, 42, ap. Masclans Pl. 68).

Altra capça ab catapucia, doc. d'un apotecari, a. 1409 (Arx. Patriarca, Val.).

Grans de catapucia, Cauliach Coll., ll. 2, c. 4. Preneu huit grans de cataprusa en altre manera apel·lada cagamusa, Anim. casar 88.

Qui no es bo per empelt de cagamutja, Aguiló C., Rond. de R., 21.

Bibliografia

FE-II-221, FM-III-119, FPC-II-554, FQ-188, JLB-258, MH-765, CHEV-207, VMLN-726, CLK-I-736, KAN-231, PHMT-287

253. *Euphorbia peplus*

L.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lleterola peplus. Cast.: Tornagallos. Basc: Esnabedurria.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, erecta, fins a 40 cm. d'alçària. Arrel flexuosa, axonomorfa. Tiges dretes, ramificades des de la base. Fulles enteres, primes, transovades, espatulades, peciolades. Umbel·la gran. Càpsula trígona. Floració: primavera; quasi tot l'any.

Hàbitat

Comunitats ruderals terofítiques. Nitròfila. *Ruderali-Secalietae*. Del nivell de la mar fins a 700 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Semblant a l'anterior.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. És útil en disnea d'origen pulmonar o pneumogàstric, bronquitis cròniques, asma.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa l'arrel d'*Euphorbia pekinensis* s'empra com a purgant i diurètic, en edemes, pleuritis.

En medicina marroquí el làtex d'*Euphorbia peplus* és emprat contra les berrugues.

En medicina homeopàtica EUPHORBIA PEPLUS produeix inflamació intensa, dolorosa, flegmonosa, pustular, amb dolor cremant.

Història

PLINI XXVII 119   GALE XII 96

Bibliografia

FM-III-122, FPC-II-559, HNPC-VI-233, BC-417, MH-765, CLK-I-736, KAN-231, PHMT-289

254. *Euphorbia pithyusa*

L. subsp. *pithyusa*...Ma Me Ei?   Dr

Pithyusa, de les Pitiüses.

Sinonímia. Denominacions

Euphorbia imbricata.

Cat.: Lleteresa imbricada. Cast.: Pitiusa.

Descripció botànica

Herba perenne, glauca, ramosa a la base, fins a 60 cm. d'alçària. Tiges dretes, ramificades, poc rígides. Fulles coriàcies, espesses, molt acostades, quasi imbricades, linears-lanceolades. Umbel·la de radis bifurcats. Glàndules grogues. Càpsula glabra, trígona, llisa. Llavors rugoses, amb carúncula

reniforme. Floració: primavera-estiu.

Hàbitat

Camps incults, camins, torrents, contrades marítimes. *Crithmo-Limonion*, *Hypericion balearici*, *Thero-Brachypodietea*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La suposam semblant a les anteriors.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. Purgant.

Terapèutica comparada

La planta *Euphorbia ipecacuanha* és emètica i catàrtica; per via externa és vesicant. És la planta *Cephaelis ipecacuanha*, de la família de les rubiàcies.

CURSACH aconsella *Euphorbia ipecacuanha*, de les selves humides del Brasil, "*in dysenteria, diarrhaea, hemorrhagia uteri; tussis convulsiva; febribus, rheumatismo &c*".

Història

DIOSCÒRIDES aconsella de la *pityusa* "l'arrel amb dos dracmes d'aiguamel per a relaxar el ventre. El mateix fa una dracma de la llavor i una cullerada del làtex amb farina, en forma de píndola. De les fulles se'n donen tres dracmes", DIOSC IV 167

PLINI XXIV 31 GALE XII 103

Bibliografia

FM-III-128, FPC-II-566, BC-414, MH-764, CSCH-225

255. *Euphorbia pulcherrima*

Willd.....C

Sinonímia. Denominacions

Poinsettia pulcherrima.

Cat.: Arbre de Nadal. Flor de pasqua.

Cast.: Nochebuena.

Descripció botànica

Les fulles florals de color vermell fan la seva imatge característica.

Hàbitat

Cultivada en els jardins. Originària d'Amèrica.

Part utilitzada

Les tiges, les fulles.

Composició química

Saponòsids, terpens.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Euphorbia thymifolia* s'empra en ús extern per alteracions dermatològiques i picades d'insectes, i en ús intern com a carminatiu, laxant i antihelmíntic.

En medicina xinesa *Euphorbia pulcherrima* s'usa com a tònic i activador immunològic en malalties cròniques.

En medicina filipina *Euphorbia pulcherrima* s'empra com a galactogoga, les fulles en cataplasmes per afeccions cutànies. L'espècie *E. neriifolia* en otalgia i com a catàrtic. L'espècie *E. pilulifera* en asma, les fulles mesclades amb les de *Datura metel*. L'espècie *E. thymifolia* en aplicació local per mossegades de serp i com a vulnerari. L'espècie *E. tirucalli* en cataplasma sobre el ventre per dolor abdominal.

En medicina mexicana *Euphorbia pulcherrima* s'usa en alteracions

genitals femenines, problemes cutanis, processos inflamatoris. L'espècie *E. prostrata* s'usa en trastorns digestius, molèsties oculars, ferides, alteracions renals. L'espècie *E. schlechtendalii* en alteracions venèries. L'espècie *E. tanquahuete* en el postpart, promoure la concepció, aliviar fractures.

En medicina homeopàtica EUPHORBIA, de l'exudació d'*Euphorbia resinifera*, produeix dolors cremants, irritació de mucoses, alteracions respiratòries i dermatològiques. El remei EUPHORBIA PILULIFERA no produeix els efectes irritants de les euforbiàcies; en canvi té efectes en determinats tipus de leucorrea, alteracions gonorreiques, asma.

Bibliografia

FM-III-132, HNPC-VI-411, GOGTE-637, KAN-232, QSMB-502-510

256. *Mercurialis annua*

L. subsp. *ambigua* (L.fil.) Arc..Ma Me Ei Fo Ca
subsp. *huetii* (Hanry) Lange.....Ma?

Mercurialis, dedicada al déu Mercuri.
Annua, anual.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Malcoratge. Melcoratge. Mercurial.
Morquerol. Morteral. Morterol.
Murcarola. Cast.: Mercurial. Port.:
Urtiga-morta. Basc.: Maxuritxola. Fra.:
Mercuriale. Ital.: Mercorella. Ale.:
Einjähriges Bingelkraut. Angl.: Annual
Mercury.

Descripció botànica

Herba dioica, anual, erecta, glabrescent, fins a 50 cm. d'alçària. Arrel axonomorfa. Tija quadrada, ramosa, amb angles obtusos. Fulles ovals, peciolades, dentades. Flors masculines en peduncles axil.lars. Flors femenines solitàries, subsèssils. Fruit en càpsula. Llavors petites, rugoses. Espècie

polimorfa. Floració: març-juny.

Hàbitat

Camps, camins, comunitats ruderals terofítiques, ambients nitrificats, escombraries. *Chenopodietalia* (> *Parietarietalia*). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Sals potàsiques, heteròsids flavònics, saponines, mucíl·lags, essència, matèria colorant, principis amargs, hermidina (que dóna un pigment blau en secar-se la planta), tanins, alcaloides, metilamina.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. Diurètica, purgant, antihelmíntica, colagoga. En ús extern, per reumatisme, èczema i dermatitis escamoses.

Terapèutica comparada

La planta *Mercurialis perennis* s'usa com a antisèptic per llagues i ferides, i el suc per les dureses còrnies de la pell.

En medicina marroquí la planta fresca de *Mercurialis annua* és emprada com a purgant, en infusió o en forma de lavativa.

En medicina homeopàtica el remei MERCURIALIS PERENNIS produeix gran debilitat, sensacions de cremor i de tensió, sequetat de mucoses, afeccions de les fibres musculars de l'estómac, indestins i bufeta de la orina, entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

El suc i la decocció de la planta fresca al 3%. També en lavatives.

Cultura popular

En el seu significat toponímic, el nom Morquerols pot representar un *acervus mercurialis*, com a designació d'un munt de pedres que els romans posaven vora els camins en honor del déu de les carreteres Mercuri, tirant-n'hi una cada vianant, DCVB-VII-586 (cf. Coromines ap. AIL Cuyo, II, 143). Antigament es menjaven les fulles com espinacs ("*planta culinaria erat apud veteres*") i es feien xarops laxants.

SECRETS DE LA HERBA MALCORATGE, è ó Murcarols.- El Melcoratge, no es menester sembrar, ni plantar: per que ella se fa be, sens cultivarla. En la vinya se ha de mirar y no sembraray: per que lo vi pren la sua sabor, hil fa plasant de beure. Lo such del Melcoratge, è ó Murcarols, fa concebir, y provoca lo monstruo (sic) à la dona, y la descarrega de la secundina. La decoccio de esta herba, fa anar del cos beventla, ò ab ajuda, Agustí SECRETS 32

Història

DIOSCÒRIDES la recomana "per a purgar la còlera i els humors aquosos. Les fulles de la planta femella... fan que es concebesqui una nina, i les flors masculines són causa de que s'engendri un nin", DIOSC IV 190

PLINI XXV 38 GALE XII 63

CURSACH la recomana "*in syphilitide, obstructionibus alvi; ictero, sterilitate, spasmis hystericis &c*".

Literatura

Són fets los supositoris de malcoratge, Cauliach Coll., ll. VII, d. 1^a, c. 2.

Los mals coratges són molt bons bollits o ofegats per a evacuar, Gil Hist. 247.

Bibliografia

FM-III-108, FPC-II-549, HNPC-VI-231, BC-419, PPF-65, PMCV-124, FQ-182, JLB-421-422, RT-144, HL-10, MH-530, SCH-251, CSCH-477, VMLN-1106, CLK-II-435, PHMT-291

257. *Mercurialis tomentosa*

L..... Ei

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Botja blanca. Botja peluda. Bercolatge. Herba blanca. Herba porguera. Melcoratge tomentós. Orella de rata. Orelleta de rata. Cast.: Carra.

Descripció botànica

Herba dioica, tomentosa, ramificada. Tiges lignificades, erectes, tetragonals. Fulles peciolades, coriàcies, gruixades, recobertes d'una pilositat densa. Flors masculines en espigues axil.lars. Flors femenines axil.lars, poc nombroses, solitàries. Càpsula tomentosa. Floració: abril.

Hàbitat

Codolars de torrents, terrenys pedregosos i àrids, herbassars subnitròfils. *Andryalo-Glaucion* (> *Thlaspietea*). Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Les llavors contenen oli essencial.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. Purgant, colagoga.

Història

TEOFRAST diu que "hi ha fàrmacs destinats, uns, a procrear mascles i d'altres, generadors de femelles. Les plantes són semblants entre elles i tenen la forma de la mercurial... ", IX 18 5.

DIOSCÒRIDES diu que "begut, el *phyllum* fa que es concebesqui mascle, i el telígon, femella. Conta aquestes coses Cratevas, i ací només ho he volgut dir a manera d'història", DIOSC III 134

PLINI XXVII 125

Bibliografia

FPC-II-548, HNPC-VI-231, BC-419, JP-II-78, PMCV-125, FQ-185, MH-529

258. *Ricinus communis*

L.....S

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ricí. Riciner. Cagamuja. Cagamutxo. Enfiter. Figuera infernal. Cast.: Ricino. Port.: Bafureira. Fra.: Ricin. Ale.: Wunderbaum. Angl.: Castor oil plant.

Descripció botànica

Arbust fins a 4 m. o planta anual, glabrescent. Tija fistulosa. Fulles alternes, grans, palmades, peciolades. Flors unisexuals. Inflorescències en panícula a l'aixella de les fulles superiors. Càpsula el.lipsoïdal, trilocular, espinosa. Fruits dehiscent, grosos, vermells, espinosos, amb tres grans grosses i llunts, tòxiques. Floració: març, octubre.

Hàbitat

Cultivat des d'antic. Subespontani. Del nivell de la mar fins a 300 m. Originària d'India.

Part utilitzada

L'oli de les llavors.

Composició química

Oli amb àcid ricinoleic i glicèrids d'àcids grassos, alcaloides, toxalbumina (ricina), enzimes, vitamina E, proteïnes, sals minerals.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta molt tòxica. Produeix nàusea, irritació digestiva, set, vòmits, mal de cap, còlic, diarrea sangonosa, debilitat, disminució de la visió,

convulsions, hipertermia, alteració renal, hemòlisi, urèmia i mort. Set llavors poden provocar la mort a un adult. Purgant dràstic. En aigua de colònia, suavitza els cabells. També s'empra en cosmètica.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica l'oli de *Ricinus communis* és emprat en alteracions abdominals, dermatològiques, nervioses, circulatòries, respiratòries, digestives, urinàries i reumatisme. En ús extern, l'oli per neuràlgies.

En medicina tibetana *Ricinus communis* s'utilitza com a emètic i purgant, en indigestió, alteracions de l'estómac, intoxicacions.

En medicina xinesa *Ricinus communis* s'usa en inflamació diafragmàtica i intestinal, ferides, refredats, reumatisme, tumor inguinal i com a purgant.

En medicina filipina *Ricinus comunis* s'empra en aplicació local de les fulles en cefalea i com a vulnerari cuites en llet. Les llavors com a purgants i antirreumàtiques.

En medicina marroquí *Ricinus communis* s'usa com a emmenagog (fulles) i els grans com a laxants i avortius. L'oli de ricí contra en fregues contra el reumatisme i per a suavitzar la pell.

En medicina mexicana *Ricinus communis* s'usa en la "calentura", alteracions biliars, problemes digestius, afeccions respiratòries, llagues, mossegades de víbora, com a catàrtic.

En medicina homeopàtica RICINUS COMMUNIS produeix nàusea, diarrea coleriforme, tenesme, aftes bucals, inflor abdominal, entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

L'oli de les llavors, 1-2 cullerades soperes al dia; l'oli encapsulat, 2-10

g./dia. En el procés de l'extracció en calent de l'oli, es separa la substància tòxica i s'obté l'oli de ricí, "purgant gens irritant i de magnífiques qualitats, amb el sol inconvenient d'esser malsàpid i apegallós a la boca, cosa que fa que duri llarga estona la ingrata sensació que produeix; en molts casos, però, és insubstituïble", Palau, 29. Es pren amb un corrector del sabor, com oli essencial de taronja, de llimona, de menta, de poncem, etc.

Cultura popular

En estar cultivat com a ornamental en jardins, s'aconsella tallar les inflorescències abans de la fructificació. La indústria utilitza l'oli de ricí per a la fabricació de lubricants i sabons.

Història

Planta ja citada al Papir d'Ebers.

DIOSCÒRIDES diu que "trenta grans purguen per abaix la còlera, l'aigua, la flema i provoquen el vòmit, però la pugació és molesta i enfitosa, perquè resòl violentament l'estomac. En forma d'emplastre, extirpen els grans i les taques que el sol deixa a la cara. Les fulles amb polenta minven l'inflor i l'inflamació dels ulls..." DIOSC IV 165. Del l'oli de ricí diu que "és bo per les llagues del cap, per la sarna, per les obstruccions i desviaments de la mare, pels abscessos calents del recte ("apostemas calientes del sieso"), per les cicatrius que queden de les ferides i, finalment, pel dolor d'oïda, DIOSC I 30.

CURSACH la recomana "*in volvulo, colica pictonum; febribus biliosis; gonorrhoea, colica nephritica; doloribus ventris; affectionibusque renum; calculo felleo; febribus acutis; inflammatoriis; haemicrania, oculorum inflammatione; morbis frigidis &c*".

Literatura

Aleshores Jahvè Déu va fer que creixés un enfiter (= ricí) al damunt de Jonàs, a fi que li fes ombra sobre el cap (per deslliurar-lo del seu mal). Jonàs estigué molt content de l'enfiter. Però, a trenc d'alba, l'endemà, Déu va fer que un cuc piqués l'enfiter, i s'assecà, Jn 4: 6

Bibliografia

FM-III-109, FPC-II-545, HNPC-VI-230-411, BC-420, PPF-29, PMCV-125, FQ-187, JLB-516, VP-396, MH-169, CHEV-260, VMLN-1396, CLK-III-1012, CSCH-452, DASH-31, GOGTE-321, DAKPA-101, DEKHANG-161, TSARONG-30, DAWA-1-292, KAN-236, QSMB-531

FABACEAE

175   30   17.1%

259. *Anagyris foetida*

L.....Ma Me Ei

Anagyris, del grec *anaguros*, corbat, pel bec del llegum. *Foetida*, per la mala olor que fa.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Garrover del dimoni. Garrover pudent. Arbre monjat. Arbre mongeter. Bajoca de moro. Garrofer bord. Garrofer del diable. Garroferet de moro. Mongetera borda. Mongetera d'arbre. Cast.: Leño hediondo. Port.: Anagiris-fedegosa. Fra.: Bois puant. Angl.: Bean Trefoil.

Descripció botànica

Arbust caducifoli, ramós, pudent, fins a 3 m. d'alçària. Branques novelles blanquinoses, pubescents. Fulles alternes, trifoliades, peciolades, glabres per damunt. Flors papilionàcies, grogues, amb taques negres, en raïms laterals. Calze acampanat, amb 5 pètals. Estams lliures. Fruit en llegum, amb bec girat cap amunt, bonyagut. Llavors grosses, com a mongetes. Floració:

octubre-març.

Hàbitat

Torrenteres seques, màquies, camps, camins, vores de castells. *Oleo-Ceratonion*. Del nivell de la mar fins a 700 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Alcaloides (citisina, anagirina), resines, matèries colorants.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. La intoxicació amb les llavors produeix vòmits i diarrees. Les fulles són purgants i ascaricides. Aplicades localment o en infús són vulneràries. Les llavors són emètiques.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí els grans d'*Anagyris foetida* són usats com a purgants i emètics, així com en les malalties renals, probablement per la seva forma de petit ronyó. La planta fresca en friccions s'empra per a fer sortir el pèl de les bísties.

Fórmules i preparacions

L'ús d'aquesta planta no és aconsellable en medicina casolana.

Cultura popular

Antigament es plantava a la vora dels monestirs i castells per a emprar la fusta en sagetes emmetzinades.

Història

DIOSCÒRIDES diu que "les fulles tendres, esclafades i aplicades en emplastre, reprimeixen les inflors. Begudes amb vi dolç, són útils als asmàtics, i provoquen el part i la

menstruació... la llavor cuita provoca fortament el vòmit", DIOSC III 161

PLINI XXVII 30

GALE XVI 143

Bibliografia

FE-II-85, FM-II-332, FPC-I-439, HNPC-VI-214, BC-103, PMCV-126, FQ-353, HL-40, PHMT-295

260. *Anthyllis vulneraria*

L. subsp. *balearica*.....Ma *
subsp. *font-querii*. Ma Me Ei

Anthyllis, flor de borrisol, pel calze sedós. *Vulneraria*, del llatí *vulnero*, referit a que cura les ferides.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Vulnerària. Cast.: Vulneraria. Port.: Vulnerària. Basc: Aingeru-osto. Fra.: Vulnéraire. Ital.: Antillide. Ale.: Wundklee. Angl.: Kidney Vetch.

Descripció botànica

Herba anual, biennal o perenne, pilosa, fins a 40 cm. d'alçària. Tiges subllenyeses, poc fulloses. Fulles compostes, imparipinnades, peludes, peciolades. Flors papilionàcies blanques, grogues o vermelles, en capítols geminats o solitaris, terminals o axil·lars. Calze bilabiat, vesiculós. Fruit en llegum petit, oval, glabre. Llavors llises. Planta molt polimorfa. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Llocs secs i mesòfils, herbassars subnitròfils, pastures, replans de les roques.. La subsp. *balearica*, endèmica. *Cyclamini-Quercetum ilicis* i *Teucrietum subspinosi*. De 800 fins a 1400 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides (*Herba Vulnerariae*).

Composició química

Saponòsids, tanins, mucíl·lag, flavonoides, matèria colorant groga, pigments antociànics blau i vermell.

Acció farmacològica. Indicacions

Vulnerària, hemostàtica, antisèptica i astringent en aplicació externa. Laxant per via interna.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%.

Història

CURSACH la considera vulnerària.

Bibliografia

FE-II-179, FM-III-68, FPC-I-630, HNPC-VI-219, BC-112, PMCV-126, FQ-370, JLB-600, VP-462, RT-178, SCH-244, CSCH-339

261. *Arachis hypogaea*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cacauet. Cacauer. Cast.: Cacahuete. Port.: Amendoim. Fra.: Arachide. Ale.: Arachis. Angl.: Peanut.

Descripció botànica

Planta pubescent, ramificada, fins a 60 cm d'alçària. Fulles alternes, paripinnades. Follíols el·líptics. Estípules llargues i punxegudes. Flors papilionàcies, solitàries, petites, axil·lars, grogues; les inferiors femenines; les superiors masculines. Llegums indehiscent, reticulats, cilíndrics, de clovella forta i gratel·losa, de maduració subterrània. Grana comestible, blanca, oliosa, rodona, dolça. Floració: estiu.

Hàbitat

Cultivat. Originari d'Amèrica del Sud.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Oli ric en glicèrids dels àcids linoleic i oleic; proteïnes. La coberta vermellenca de les llavors conté leucoantocianidol.

Acció farmacològica. Indicacions

Util per a prevenir alteracions i hemorràgies capil·lars, per la seva acció vitamínica P. L'oli insaturat d'expressió en fred s'utilitza en la prevenció de colesterol i ateromes. Emol·lient. Per les dermatitis en aplicació externa, amb la fracció insaponificable de l'oli.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa s'empra l'oli d'*Arachis hypogaea* pels cucs intestinals i en símptomes d'obstrucció i paràlisi intestinal.

En medicina filipina *Arachis hypogaea* s'usa com a aliment, aperitiu i emol·lient; l'oli de les llavors per la gonorrea, com a liniment i cosmètic.

En medicina marroquí el cacauet és emprat com a aliment d'alt valor energètic i com a afrodisiac, associat a ametles, nous, mel, sèsam i altres productes.

En medicina mexicana *Arachis hypogaea* s'usa en inflamacions internes, debilitat sexual, diabetis, paràsits intestinals, com a galactogog.

Fórmules i preparacions

Se'n fan margarines i oli de cuina. Emprat en perfumeria i cosmètica com a emulsionant i disolvent.

Cultura popular

Per arròs, en la Ribera per a tomaquets, Gandia per a bon peix, en Altea

per a cacauet, Alzira

D'Alginet, al cacauet 580

En Alginet, el cacauet

Història

Era un aliment molt important pels indígenes americans.

Literatura

Que de cacauets y xufles ses butxaques s'ha omplit bé, Ignor. 25
Arrencaren les cacaueres, y ben enfilades y exteses, les posaren a secar, T. Llorente Falcó (Catalana, I, 156)

Bibliografia

FM-I-437, HNPC-VI-58-213-401, PMCV-127, FQ-381, JLB-123, KAN-310, PHMT-296, QSMB-366

262. *Astragalus boeticus*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cafè bord. Cafè de pobre. Cafetera. Herba cafetera. Regalènsia de garrot.

Descripció botànica

Planta pilosa, robusta, llenyosa a la base. Tija ascendent o erecta. Follíols enters. Estípules lliures. Flors en raïms compactes. Calze pilós, acampanat. Fruit en llegum, de secció triangular.

Hàbitat

Llocs herbosos, camps, camins. *Resedo-Chrysanthemum coronarii* (>*Hordeion leporini*). Del nivell de la mar fins a 200 m. Subespontània i cultivada.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

S'empra com a succedani del cafè.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Astragalus floridus* s'usa com a tònic, diurètic, emmenagog, en convalescència, inflamació renal, menstruació irregular, perspiració excessiva, diarrea, leucorrea. L'espècie *A. chlorostachys* en retenció de líquids.

En medicina xinesa *Astragalus membranaceus*, que conté esterols, asparagina, astragalòsids i calciosina, és un dels medicaments vegetals més usats a Xina: en debilitat, esgotament, desnutrició, diarrea crònica, forunculosi, edemes, reumatisme. Millora la funció immunològica, és diurètic i hipotensor.

En medicina marroquí *Astragalus boisseri* i *A. armatus* són usades com a farratge. La planta *A. lusitanicus* és emprada en cataplasma en els dolors articulars, i en massatge amb la decocció de l'arrel.

Història

CURSACH diu de la planta *Astragalus fragacantha* (sic) que és útil "*in colica, nephritide, raucedine, stranguria, tussis, dysenteria, diarrheaea &c*".

Bibliografia

FE-II-111, FM-II-345, FPC-I-468, BC-133, CHEV-65, CSCH-353, DAKPA-215, TSARONG-78, KAN-310, PHMT-297

263. *Calicotome spinosa*

(L.) Link subsp. *infesta*. Me
subsp. *spinosa*..... Ma Me Ei

Calicotome, de *calix* i *tomé*, jo romp el calze, per fer-ho després de la floració. *Spinosa*, per les espines.

Sinonímia. Denominacions

Cytisus spinosus.

Cat.: Argelaga. Argelaga de bosc. Argelac. Argelaga negra. Argelaga vera. Argelaguera. Argelanc. Argentí. Argilaga. Argilaga de forn. Argilaga marina. Argilagueta negra. Bàlec. Cambrona. Cambronera borda. Gatosa blanca. Gatosa marina. Gatosa negra. Gilaga-cabróna. Punxa-cabróna. Cast.: Retama espinosa.

Descripció botànica

Arbust verd, poc foliós, fins a 2 m. d'alçària. Branques espinoses a la punta, glabres, acanalades. Espines axil·lars, gruixades, laxes, fortes. Fulles escasses, trifoliades, caduques, peciolades. Flors grogues, laterals, solitàries o en fascicles. Calze pilós, tubulós. Llegum comprimit, oblong, negre. Llavors groguenques, llunts. Floració: març-maig.

Hàbitat

Roquissars, màquies, matollars secs, coscollars, garrigues, estepes, brolles, llocs àrids. *Cistion mediterraneum*. Des del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les flors.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Febrífuga. Estomacal. Cardiotònica.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%.

Cultura popular

La fusta és emprada per les esquelles de les ovelles i les cabres. També d'altres plantes dels gèneres *Genista* i *Ulex* són anomenades argelaga.

Suau com una argelaga

Ser amorós com un argelaga

Tenir més punxes que una argilaga

Esser pitjor que caure dintre d'una argelaga

Foc d'argelaga,
foc real;
la calentura
poc ne dura,
i la cendra poc ne val.

Quan l'argilaga floreix,
la fam creix;
quan bajoca, a tots toca;
quan grana,
ja s'acaba.

Quan l'argelaga floreix,
la fam creix;
i quan madura,
fam més segura

Quan l'argelaga floreix
l'amor creix

L'argelaga va deixar morir sa mare de fred 590

Una dona d'Urgell portada a la Segarra:
vet aquí una argelaga

Més val agarrar-se a una cambróna
que a una ona

De pues d'argelaguera
i fulles de ginjoler
un llit te voldria fer
i per llençol un batzer
i un llamp per coixinera

L'argelaga s'empra com a combustible i
per a socorrar el porc a les matances.

A's cap d'una miqueta hi va sa dona, veu que tot ja està cuit, treu es pans, deixa es cocs a rostir una mica més i no troba sa coca. Ella bé va mirar per dins es forn amb un tany sec d'argelaga ben encès però ni hi havia sa coca ni cap altre pa. Lo que es sentia, això sí, era s'oloreta de sa coca, Rondalles Pitiüses, "*Es pa i sa coca*"

Segons l'Alcover-Moll, "l'argelaga es diu també *genesta del dimoni* (Llofriu), perquè hi ha aquesta llegenda: El dimoni, com va veure que Déu havia feta la preciosa i daurada ginesta, volgué fer-ne d'igual, i li sortiren les flors semblants a les de la ginesta, petites i sense olor, i la planta plena de punxes; això va ser l'argelaga", DCVB I 851.

Literatura

Perquè igual que l'espetec de l'argelaga sota l'olla és la rialla del foll. També això és vanitat!, Ecle 7:6

Tot l'aparell / es ginjoler, / garauller / e garrera, / de romaguera / e de argilaga, Spill 8475

Com haguessen aplagades moltes rames e romagueres e argilagues, Genebreda Cons. 63

Te du flors tot herbey, tota rama, fins el betzer y l'argelaga adusta, Costa Hor. 73

Són lliris, escardots i argelaguers, Sagarra Comte 288

Esvairia s'argelagà, y a fer marges!, Pons Llar 75

Bibliografia

FE-II-86, FM-II-334, FPC-I-442, HNPC-VI-214, BC-104, JP-60

264. *Cercis siliquastrum*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Arbre de l'amor. Arbre de Judes. Arbre de Judea. Garrofer bord. Cast.:

Arbol del amor.

Descripció botànica

Arbre tortuós, caducifoli. Fulles suborbiculars, grans, esparses. Flors pentàmeres, de color rosat, en fascicles: es formen al tronc i a les branques velles (cauliflòria). Corol·la papilionada. Estendart més curt que els altres pètals. Fruit en llegum, comprimit, de color bru, alat a la sutura ventral. Floració: març-abril.

Hàbitat

Cultivat en els jardins com a ornamental. Subespontani.

Cultura popular

Les branques tendres serveixen per a tenyir de groc. Els botons de les flors s'envinagren com a condiment. La fusta s'usa en ebenisteria.

Literatura

Aleshores Judes, el qui l'havia traït, veient que havia estat condemnat, va tornar, penedit, les trenta monedes als grans sacerdots i als ancians dient: "He pecat lliurant amb traïdoria la sang d'un innocent". Però ells li digueren: "I a nosaltres, què ens importa? Tu mateix". Aleshores va llençar les monedes dins el temple, se n'anà i es va penjar, Mt 27:3-5

Bibliografia

FM-II-329, FPC-I-436, HNPC-VI-22-209-419, BC-152, MH-266

265. *Cicer arietinum*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ciuró. Cigró. Ciuronera. Cigroneira. Cast.: Garbanzo. Port.: Gravanço. Basc: Xixaro. Angl.: Chick Pea.

Descripció botànica

Planta erecta, glandulosa, pilosa, fins a 50 cm d'alçària. Fulles imparipinnades,

estipulades. Foliols dentats, ovats. Flors papilionàcies, petites, grogues, blanques, blavoses o purpúries, solitàries, axil.lars. Llegums amb granes grosses, comestibles. Floració: maig.

Hàbitat

Cultivat com a llegum. Subespontani.

Part utilitzada

El fruit o ciuró.

Composició química

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètic i aliment.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Cicer arietinum* és usat com a astringent abdominal i en alteracions dermatològiques.

En medicina marroquí el ciuró és emprat com a aliment d'alt valor energètic, vigoritzant i afrodisiac. En ús extern, la pols és usada en emplastres maduratius i per a fer màscares facials, mesclada amb la polpa de meló. Les arrels pels dolors de dents i genives.

Cultura popular

Són usats des de molt antic en la cuina: "*Semina a primis temporibus culinaria fuerunt*".

QUI PARLA CON SE APARELLEN CIURONS TENDRES AB LET DE MELLES.- Si vols aperellar ciurons tendres ab let de amelles, se ffa axí: Prin los ciurons, e leva'ls bé. E ages let de amelles, e mit-los a coura ab la let e ab holi e ab sal; e mit-hi seba escaldade ab aygua bulent. E quant deuran ésser cuyts, mit-hi jurvert e alfàbegua e moradux e d'altres bones espícies, e un poc de gingebre e de gras. E quant hi metràs los ciurons, sien levats ab aygua calda, que tentost són cuyts, Sent Soví 115

El cigró, per sant Josep,
just sembrat
i tot just nat

Per l'abril, el cigró
ni sembrat ni per afemar

De cigró a cigró,
hi ha de poder jeure un moltó

SECRETS DELS CIGRONS.- Volen Esser sembrats los Ciurons en terra grassa, y humida, y deuen se sembrar en Lluna nova en temps plujos, y gastan la terra. Abans de sembrar, conve fer los estar en ramull ab Aygua tebia un dia, perque se fassen, y nasquen mes prest, y mes grossos. Alguns per fer los grossos los fan estar en ramull ab aygua de Salmitra. Fer se ha mes grossos sils sembrau entre ordi. Per guardar los que los Passatgers, y Brivants no sels menjen, conve ruxarlos sinch matins abans que lo Sol hisque, ab Aygua en la qual hi ajan estat infusos sement de Cogombres silvestres, y donzell, que apres la amargor la Rosada lan llevara ab altres sinc dias, asso mateix se pot fer ab las Favas. Los Ciurons son bons per fer venir color, y principalment per disminuir les pedretas dels ronyons, y per aquells qui tenen la veu baixa y debil, lo modo de usarne, es beure lo brou, abans que menjar lo gra, Agustí Secrets 84.

El bon cigró, arrugat i gros,
amb cara vella i cul de fornera

El cigró per ser gustós
ha de tenir cara de vella
i el cul gros

La mongeta i el cigró
van tenir aquesta raó:
diu el cigró, "jo sóc millor";
diu la mongeta: "jo, més tendreta"

Del cigró, 600
beu-te el caldo
i tira-ló

Per un cigró
no deixa de coure's l'olla

Si voleu cigrons,
correu, minyons

Caure unes llàgrimes
com a ciurons

No prear un ciuró

No diguis cigró
que no sigui al sarró

El casament d'en Simó
que es va desfer per un cigró

L'avi Cigró,
carn i moltó

Pagès, pagès,
si et vols salvar
la fava espessa
i el cigró clar

Cocentina per la ceba,
Benilloba pel meló,
Alcoletge per la pera,
Benifallim pel cigró

Història

TEOFRAST diu que "la floració del ciuró dura més (que les altres lleguminoses), VIII 2, 5; en les llegums com el cigró, la lletia, i en certa mesura, la fava i el pèsol, en les que hi trobam diferències de color i de gust, en la resta no són constatables aquestes diferències, VIII 5, 1.

DIOSCÒRIDES diu que "els ciurons domèstics fan bon ventre, provoquen l'orina, engendren ventositats, produeixen bona color, fan sortir la menstruació i el part, i augmenten la llet, DIOSC II 95

PLINI XXII 148 ss   GALE XI 876

CURSACH ho recomana "*in tumoribus glandularum; lochiis suppressis; variolis &c*".

Literatura

No serien preades un ciuró, Metge Somni III
Esmina de ciurons, Leuda Coll. 1249
Emina de ciurons VI diners, Cost. Tort. IX, XIX, 1
Dona-li àlohes en póluora en cantitat de vn ciuró, Flos medic. 126
Unas gotas claretjants tan grosses com un ciuró, doc. a. 1761 (Hist. Sóller, II, 605).

Bibliografia

FE-II-128, FM-I-350, FPC-I-437, HNPC-VI-401, BC-143, FQ-382, CSCH-348, PHMT-302, DASH-472

266. *Coronilla scorpioides*

(L.) Koch.....Ma Me Ei Fo Ca

Coronilla, per la forma de la inflorescència. *Scorpioides*, per la forma del llegum.

Sinonímia. Denominacions

Arthrolobium scorpioides. *Ornithopus scorpioides*. *Scorpioides matthioli*.

Cat.: Herba de l'amor. Herba enamorada. Alacranera. Anemorà. Banya de cabra. Herba d'escorpí. Herba de l'enamorà. Peu de pardal. Cast.: Hierba del alacrán. Angl.: Scorpion Senna.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, glauca, erecta o ascendent, fins a 40 cm d'alçària. Arrel axonomorfa, cònica. Tiges laterals ascendents. Fulles inferiors espatulades, simples; les demás amb folíols desiguals, reniformes, sèssils. Flors petites, grogues, en inflorescència umbel.liforme. Llegums linears, corbats, angulosos, com la coa d'un escorpí. Llavors negres, comprimides. Floració: febrer-maig.

Hàbitat

Terres cultivades, herbassars nitròfils.
Secalium mediterraneum (>

Thero-Brachypodietalia).

Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les fulles i les llavors.

Composició química

Glucòsids (coronilina), substàncies aromàtiques, matèries grasses.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. Cardiotònica. Purgant. Vesicant en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles al 3% és purgant. Les llavors són cardiotòxiques: poden produir intoxicacions mortals.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Coronilla sesban* s'empra en aplicació local de les fulles per a abscessos i foruncles, per hidrocele i efusions reumàtiques. El suc de les fulles com a antihelmíntic.

Cultura popular

Les fulles picades en aplicació directa damunt la pell deixen una taca vermella: el nom d'herba de l'amor li vendria perquè els fadrins presumien de que les al.lotes els havient besat. Les fulles fermentades produeixen un colorant indigo. L'herba de l'escorpí ha estat emprada en substitució d'*Spartium junceum* en medicina popular.

Història

DIOSCÒRIDES diu que "l'herba de l'escorpí és una herba petita, amb poques fulles i la llavor semblant a la cua de l'alacrà. Aplicades les fulles en forma d'emplastre, són un bon remei per la picada de l'escorpí", DIOSC IV 194

PLINI XXII 39 GALE XII 126

Bibliografia

FE-II-183, FM-III-76, FPC-I-635, HNPC-VI-219, BC-148, JP-83, PMCV-128, FQ-379, RT-180, MH-130, SCH-232, QSMB-431

267. *Coronilla valentina*

L. subsp. *glauca* (L.) Batt...Ma Me

Sinonímia. Denominacions

Coronilla glauca.

Cat.: Coroneta. Coronilla. Coronil.la glauca. Canaris. Carolina. Cast.: Ramitos de oro. Port.: Pascoinhas. Fra.: Coronille. Angl.: Scorpion-vetch.

Descripció botànica

Arbust glauc, ramós, fins a 1 m. d'alçària. Tiges tortuoses. Branques fortes, plenes. Fulles imparipinnades. Foliols obtusos, carnosos. Estípules linear-lanceolades. Flors en umbel.lles, grogues, flairoses durant el dia. Llegums oblongs, rectes, pèndols, en laments, per trencar-se per les constriccions, transversalment als carpels. Floració: febrer-maig.

Hàbitat

Roquissars calcaris. *Hippocrepidetum balearicae*. Del nivell de la mar fins a 600 m. Cultivada en els jardins com a ornamental. Subespontània.

Part utilitzada

Les fulles i les llavors.

Composició química

Glicòsids cardiotònics.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. Cardiotònica.

Terapèutica comparada

La planta *Coronilla juncea* també és tòxica i té propietats cardiotòniques, encara que no s'empra actualment en terapèutica.

Bibliografia

FE-II-183, FM-III-74, FPC-I-639,
HNPC-VI-57-219, BC-148, PMCV-129, FQ-380,
RT-180

268. *Glycyrrhiza glabra*

L.....C

Glycyrrhiza, del grec *glukos*, dolç, i *rhiza*, arrel. És la *radix dulcis* dels antics llatins.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Regalèssim. Regalèssia. Regalissi. Regalíssia. Cast.: Regaliz. Port.: Alcaçuz. Basc: Gotxerro. Fra.: Réglisse. Ital.: Liquerizia. Ale.: Lakritze. Angl.: Liquorice.

Descripció botànica

Planta erecta, robusta, glandulosa, fins a 1 m. d'alçària. Rizoma dolç, llarg, flexible, de creixement ràpid, perenne. Tija poc ramificada. Fulles compostes, alternes, imparipinnades. Flors papilionàcies en raïms axil·lars, més curts que la fulla corresponent, blavenques o violàcies. Calze bilabiat, glandulós. Fruit en llegum, comprimit, amb 2-5 llavors, petites, arronyonades. Floració: maig-juliol.

Hàbitat

Herbassars humits, vores de corrents d'aigua. *Tamaricetalia*. Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

Rizoma.

Composició química

Saponòsids triterpènics (glicirricina), alcaloides, flavones, flavanones, principis amargs, fitosterols (estrògens vegetals), oli essencial, cumarines, pigments grocs, aminoàcids, glucosa,

sacarosa, celulosa, midó. Les hormones vegetals (estriol, estradiol i estrona), són del tipus dels 17-cetoesteroides.

Acció farmacològica. Indicacions

Antinflamatòria, expectorant, demulcent, antiulcerosa, antiespasmòdica. És útil en bronquitis, gastritis, halitosi o mala olor de boca, úlcera d'estomac, artritis, faringitis, hepatitis crònica, cirrosi hepàtica.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Glycyrrhiza glabra* és usada en alteracions inflammatòries del sistema respiratori, circulatori, digestiu i urinari. En ús extern com a refrigerant, analgèsica, antiinflamatòria i vulnerària.

En medicina tibetana *Glycyrrhiza glabra* i *G. uralensis* són usades com a tònic i antiinflamatori.

En medicina xinesa *Glycyrrhiza uralensis*, kan tsao, herba dolça, és una de les plantes més importants de la farmacopea oriental, emprada des de fa més de 4.000 anys com a tònic de la melsa i l'estomac, expectorant, antitussigen, refrescant, desintoxicant, i com a corrector de fórmules farmacèutiques.

En medicina marroquí s'usa en problemes inflamatoris de les cordes vocals, alteracions de la gola i els pulmons, gastritis i dolors abdominals, excés de bilis, i per a mastegar i fer bona olor de boca.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada, un màxim de 3 setmanes. La maceració, l'extracte sec (regalim), la pols, el nebulitzat, la tintura mare. L'ús perllongat del regalèssim pot produir hiperaldosteronisme secundari amb hipertensió arterial, edemes a cara i articulacions, marejos i mal de cap, ja

que la glicirricina augmenta la retenció de sodi, clorurs i aigua i incrementa l'excreció de potasi.

Cultura popular

Emprat com a edulcorant en pastisseria, confiteria i preparacions farmacèutiques.

Història

TEOFRAST diu que "la regalèsia és l'arrel dolça... és útil contra l'asma i la tos seca i, en general, contra les malalties del pit. També, servida amb mel, contra les úlceres. Pot també calmar la set, si es té dins la boca. Per això diuen que els escites passen onze i dotze dies amb aquesta arrel i amb formatge d'egua, sense beure", IX 13, 2

DIOSCÒRIDES diu que "el suc és útil per l'aspror de la canya dels pulmons... serveix també contra la cremor d'estomac i contra les malalties del tòrax i del fetge. Begut amb vi dolç, cura la sarna de la bufeta i les afeccions dels ronyons... mossegat, és molt agradable de tast", DIOSC III 5

PLINI XXI 91; XXII 24

CURSACH la recomana "*in asthmate, nephritide, rheumatismo, stranguria, tussi, acrimonia humorum, et viscositate; calculo, siti, arthritide, hydrope, raucedine, morbis vesicae &c*".

Literatura

Violes, regalèsia, roja, Cost. Tort. IX, XV, 22
Carga de regalèsia, Leuda Coll. 1249
Pren comins rústechs..., alfolbes, regalèsia, oliuetes de lor, MS Klag. segle XIV, 23
Regalèsia aytalla conexença que sian belas vergues e pasants, e quant hom les trencha que sian ben grogas, e que no sia neulada, e deu esser ben dolça, Conex. spic. 28
No li dons vi sinó aygua cuyta ab lo morterol, e violetes, e ab licçons e ab regalícia parada, Micer Johan 323
Troba flors la petonera abella, regalèsia balsàmica l'anyell, Canigó IV
Amb saborino de roch, de saltigó y de regalim,

Roq. 18

Bibliografia

FM-II-348, FPC-I-491, HNPC-VI-217-403, PMCV-130, FQ-376, JLB-511, VP-391, KUKL-254, RT-185, HL-244, MH-487, SCH-250, CHEV-99-215, CSCH-349, DASH-28, GOGTE-457, KAN-314, PHMT-305

269. *Lathyrus cicera*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Cicera, semblant al ciuró.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Guixó. Guixó cigronenc. Guíxol. Guixons. Pedrerols. Cast.: Garbanzos gitanos. Basc: Txitxirio txiki. Fra.: Pois chiche. Ital.: Cicerchia. Ale.: Kichererbse. Angl.: Red Vetchling.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, fins a 60 cm d'alçària. Tiges enfiladisses. Fulles amb circells ramificats i dos únics folíols allargats. Flors grans, solitàries, purpurines o vermelles. Calze glabre. Fruits en llegum comprimits, canaliculats. Llavors brunes, anguloses. Floració: març-maig.

Hàbitat

Camps de cereals, indrets secs terofítics. *Thero-Brachypodietea* (>*Secalietalia*). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Semblant a *Lathyrus sativus*.

Acció farmacològica. Indicacions

L'abús pot produir el latirisme (veure *Lathyrus sativus*).

Cultura popular

Un guixonar és un camp sembrat de

guixons. Un guixoner és la persona que li agraden molt els guixons.

A Alaior 610
mostren sa panxa
per un guixó

A Alaior són guixoners

En es terme d'Alaó
hi ha sembrat un auzinar
mentre hi hagi un guixó
no menjaré cap aglà

Bibliografia

FE-II-142, FM-II-364, FPC-I-520, HNPC-VI-216,
SCH-45

270. *Lathyrus sativus*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Guixes. Cairetes. Guixera. Cast.:
Almorta. Port.: Almorta. Basc: Aiskol.
Fra.: Gesse cultivée. Ale.: Platterbse.
Angl.: Chickling Pea.

Descripció botànica

Planta robusta, enfiladissa, glabra.
Circell ramificat. Fulles lanceolades.
Peduncles curts. Foliols mucronats,
obtusos. Flors blaves, roses o blanques.
Llegum amb 2 ales a la sutura dorsal.

Hàbitat

Cultivada. Subespontània.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Betaina, colina.

Acció farmacològica. Indicacions

L'abús de guixes produeix el *latirisme*:
alteració del sistema nerviós, amb
dolors intestinals, diarrees, tremolor,

calambres, dificultat de la marxa,
paraplejia.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Lathyrus sativus* i *L. aphaca* són emprats com a antidiarreics i per a calmar un excés de vent i de foc (*kapha* i *pitta*).

En medicina marroquí diverses espècies de *Lathyrus* (*L. clymenum*, *L. aphaca*, *L. ochrus*, *L. sativus*, *L. cicera*, *L. sylvestris*) són consumides per les poblacions rurals, sobretot en períodes d'escasesa alimentària. Poden provocar la intoxicació coneguda com latirisme.

En medicina homeopàtica LATHYRUS SATIVUS afecta les astes anteriors i laterals de la mèdula espinal, amb augment de reflexes, afeccions paralítiques dels membres inferiors, paràlisi espàstica, esclerosi lateral, debilitat després de les infeccions, recuperació lenta.

Cultura popular

Cultivada per a l'alimentació humana i com a farratge. Un guixar o guixerar és un camp sembrat de guixes.

Li falta un bull
com a les guixes

Guixa de mal coure

Omplir el "gorro" de guixes

Si vols tenir bon guixar
perd un dia de sembrar

Guixes a grapats,
mongetes a cabassos
i faves a sacs

Guixes tendres en arròs
i entremig un conillet
arreglen un dinaret
que ni fet a Vinaròs

Encar que tos pares vulguen
a Faió no et cases mai
que et duran el dot en guixes
i no el podràs rosegar

A Vacarisses mengen guixes   620
i no me'n volen donar
a la primera cullerada
se'n poguessin escanyar

En Banyeres
caguen les guixes senceres

A Carcaixent, guixots

Literatura

Sester de guixes, Leuda Coll. 1249
Viandes de les que se dehuen guardar aquells
que han morenes..., lentias, guixes, Cauliach
Coll., ll. IV, d. 2^a, c. 7

Guixes o cayretes: Cicercula, vicia, Pou Thes.
puer. 207

Bibliografia

FE-II-142, FM-II-365, FPC-I-528, FQ-384,
SCH-45, VMLN-1012, CLK-II-248, PHMT-308,
DASH-472

271. *Lens culinaris*

Medicus.....C

Sinonímia. Denominacions

Lens esculenta. Ervum lens. Vicia lens.
Cat.: Llentia. Llentilla. Cast.: Lenteja.
Angl.: lentil.

Descripció botànica

Planta ramificada, pubescent, erecta.
Fulles paripinnades. Follols oblongs.
Flors en raïm axil·lar, blavenques.
Llegum groc, glabre. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Cultivada com a llegum. Subespontània.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Acció farmacològica. Indicacions

Emprada com a aliment.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Lens culinaris*
és emprada com a fortificant. Amb arròs,
és un plat bàsic de la cuina nepalí.

En medicina marroquí es considera que
les lletilles afavoreixen la memòria, i la
sopa de lletilles amb fenogrec
augmenta la lactància. Amb la farina
cuita amb un poc de vinagre es fan
cataplasmes maduratives d'abscessos i
foruncles. La sopa de lletilles, blat de
moro i mill té propietats fortificants.

Cultura popular

El llentíó és una pasta de sopa que té
forma de llenties.

SECRETS DE LAS LLANTIAS.- Les Lletilles, se
sembren en dos temps, ò a la tardor o a la
primavera, quant la Lluna creix, fins al dotze dia,
en terra prima, ò en terra grassa, y seca: perque
quant ella es en flor, se pert y se gasta, y per que
vinga mes prest conve abans de sembrarles,
posarles entre fems sechs sinc dias, y apres que
seran reposades sembrarles, ò untarles ab fems
de bou sechs. Conservarse han mesclant ab elles
cendra, o posades en un vas, ahont se conserva
lo oli, o ruxantles ab vinagre, o ab benjuy. Los
llegums seran cuytosos si quant los sembrareu y
mesclau fems, y salmitre, y si asso no us
succeheix, y voleu que tota manera de llegums
coga prest, posau a la olla al coure un poch de
gra de Mostalla, y prest seran cuyts, y se
desfaran, o sian llegums, o sia carn lo que
coureu, Agustí Secrets 84

Es diu que les lleties es mengen set
vegades, perquè menjades es fan
senceres i es poden tornar a sembrar,
Parès VII 750

Qui menja lleties
no les mastega totes

Per a triar les lleties
has de passar-hi tres dies

Llentilles, menjar de velles

Tenir un coret com una lletia

Passar amb lletia i mitja

Història

TEOFRAST: per a donar verdor i frondositat a les lleties, es sembren en fems, II 4,2; la planta que els helens anomenen "lletia" s'assembla externament a la Trigonella, IV 4, 9-10; té la tija tortuosa... i és la més prolífica de les lleguminoses, VIII 3, 2, 4; entre les lleties s'hi cria *Lathyrus tuberosus* VIII 8, 3-4.

DIOSCÒRIDES diu que "les lleties restrenyen el ventre si es treuen de la closca... fan tenir malsons i són danyoses als nervis, al pulmó i al cap... mesclades amb mel, tenen virtut de soldar les fistules, arranquen les costres i mundifiquen les llagues... cuites amb closca de magraner i amb roses seques, amb un poc de mel.. van be per les llagues" DIOSC II 98

PLINI XXII 142 GALE XII 149

Literatura

Ell li va fer jurament, i va vendre el seu dret de primogenitura a Jacob. Aleshores Jacob donà a Esaú pa i lleties. Va menjar i va beure, s'alçà i se n'anà. Així menyspreà Esaú la primogenitura, Gn 25:33

Esmina de lentiylles, Leuda Coll. 1249

Un bot, un dobler ab lentiylles, doc. a. 1380 (BABL, VI, 470)

Et desplau la lletia egipciana, Riber Geòrg. 18

Un collar de argent ab grans de lentiylletes grosses, doc. a. 1476 (Hist. Sóller, II, 1001)

Penitència... de brúfol és de lentiylles, doc. a.

1549 (BSAL, VIII, 327)

Bibliografia

FE-II-136, FM-II-362, FPC-I-511, HNPC-VI-213, BC-142, PHMT-307, DASH-473

272. *Lotus corniculatus*

L.....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Lotus longesiliquosus.

Cat.: Lot corniculat. Lotus. Cast.: Cuernecillo. Port.: Cornichao. Fra.: Lotier corniculé. Ale.: Schotenkee. Angl.: Birds-foot trefoil.

Descripció botànica

Herba perenne, glabra o peluda, fins a 40 cm d'alçària. Tiges ascendents o postrades, quasi llenyoses. Fulles formades per tres folíols i dues estípules. Estípules ovals o lanceolades. Flors grogues. Llegum recte, amb les valves enrevoltades en espiral. Llavors subglobuloses. Planta polimorfa, molt variable. Floració: març-maig.

Hàbitat

Sòls argilosos, llocs humits. *Trifolio-Cynodontion* (>*Juncetalia maritim*). Del nivell de la mar fins a 550 m.

Part utilitzada

Les flors, la planta sencera.

Composició química

Glucòsids flavònics, fenòlics i cianogenètics, enzimes.

Acció farmacològica. Indicacions

Espasmolític, en insomni, taquicardia, palpitations, dismenorrea, depressió lleu. Antiinflamatori en ús extern. El Dr. Leclerc compara els efectes de *Lotus corniculatus* als de *Passiflora*.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Lotus jolyi* s'empra en cataplasmes per a fer créixer el cabell. És coneguda com a planta tòxica pels animals: produeix meteorisme, inapetència, immobilitat, hipersecreció salivar i alteracions nervioses.

Fórmules i preparacions

L'infusió de les flors al 5%, una tassa després de cada menjada. El nebulitzat, la tintura mare, l'extracte fluide, el xarop.

Bibliografia

FE-II-174, FM-III-60, FPC-I-619, HNPC-VI-218, BC-130, FQ-372, JLB-381, VP-175, RT-187, HL-218, PHMT-309

273. *Lupinus albus*

L.....C

Lupinus, llop en llatí. *Albus*, blanc.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Llobí. Llupí. Tramús. Tramusser.
Cast.: Altramuz. Port.: Tramoços. Fra.: Lupin. Ital.: Lupino. Ale.: Wolsbohne. Angl.: White Lupin.

Descripció botànica

Planta herbàcia anual, pilosa, fins a 50 cm. d'alçària. Fulles palmades, oblongues. Flors grans, trasovato-oblongues, alternes, en raïm curt, blanques amb taques blaves. Follols obovats. Fruit en llegum, blanc o groguenc, llis, lenticular, comestible. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Cultivat. Subespontani.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Fècula, midó.

Acció farmacològica. Indicacions

La farina fou emprada com a emolient, en cataplasmes. Les llavors en decuit es varen usar en la sarna dels infants. La pols de les llavors és emprada contra la diabetes, en malalties hepàtiques i com a vermífug.

Terapèutica comparada

En medicina mexicana *Lupinus leptophyllus* s'usa en alteracions biliars, "susto", per a fregar la pell dels infants amb rosa (xarampió).

Cultura popular

Les llavors eren emprades pels actors romans com a peces de moneda: "*nummus lupinus*". La planta sencera s'usa com a adob en verd i com a farratge.

SECRETS DELS LLUBINS.- Los Llubins, no requieren molta cultivacio, y son de bon mercat, y adoban la terra: perque quan les vinyes, y altres terres llavorables son magres els serveixen de bon fems: y axi en deffecte de fems, se podran sembrar en las terras que han de menester de esser femades y quant hauran florit, la segona vegada, soterrarlos ab la arada... son molt bons per nodrir los bous, en lo yvern, havet estat en remull ab Aygua salada, y apres cuyts. Son tambe bons en mantenir lo home, fent ne Pa en temps de carestia... los Llubins picats, y posats sobre lo llobrigo dels infantets, fan morir los Cuchs de aquells, Agustí Secr. 83.

El tramussar és el lloc plantat de tramussos, i el tramussaire era el venedor de tramussos.

Tenir un llobí al camp

Tenir encara el tramús a la boca

Tornar-se aigua de tramussos 630

Història

Cultivada com a planta comestible pels

antics egipcis i pels romans.

TEOFRAST diu que es diferencia el llobó silvestre del cultivat, I 3, 6; si es sembren damunt un jaç de fulles i herbes, l'arrel creix cap adalt, I 7, 3; les llavors dels llobins silvestres són més dolces que les cultivades, III 2, 1; els fruits d'*Avicennia officinalis* són semblants als del llobí, IV 7, 5, 6, 7; s'ha de sembrar prest, VIII 1, 3; a les llavors surt una espècie d'excrecència, de la que l'arrel va cap abaix i les fulles i la tija cap adalt, VIII 2, 1; la beina està dividida, VIII 5, 2; els animals no es mengen els llobins immadurs, VIII 7, 3; les llavors emmagatzemades són resistents als cucs, VIII 11, 2, 6; s'ha de plantar tot d'una després de ser retirat de l'era, VIII 11, 8.

DIOSCÒRIDES diu que "la farina amb mel, o beguda amb vinagre, mata i fa sortir els cucs del ventre... aplicada en les llagues, contra la gangrena, contra la sarna recent, contra els herpes, contra les taques de la pell, contra les costres que surten per tot el cos, i contra les llagues del cap que supuren... les llavors cuites amb aigua de pluja purifiquen la pell de la cara... l'arrel bullida i beguda, provoca l'orina, DIOSC II 101

PLINI XVIII 133 ss; XXII 154 ss   GALE XI 885

CURSACH la recomana "*in parotide, scabie, vermibus &c*".

Literatura

Naguna persona no gos metra bestiar gros ne manut en lobins ni en erbeyes d'altra, doc. a. 1370 (BABL, XII, 135).

Farina de lentilles e de lobins, Cauliach Coll., ll. II, d. 2^a, c. 4.

La palla dels llubins tallada té virtut de bon fems, Agustí Secr. 78.

De li, faues, ordi, tramuços, sia dada delma,

Jaume I, Sent.

La farina dels tramuços del riu, Medic. Part. 69

Abunda en diversitats de grans, axí co de forment, ordi..., pèsols, tremussos, arròs, Eiximenis Reg. 25.

Bibliografia

FE-II-102, FM-II-343, FPC-I-468, BC-107, MH-502, CSCH-340, PHMT-310

274. *Medicago marina*

L.....Ma Me Ei Fo

Medicago, del grec *mediké*, país dels Medes; o be del llatí *medica*, herba medicinal. *Marina*, per fer-se en els arenals marítims.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Alfalç marí. Melgó marí. Cast.: Mielga marina. Angl.: Sea Medick.

Descripció botànica

Herba perenne, albo-tomentosa, fins a 50 cm. d'alçària. Arrel ramificada, llarga, llenyosa. Tiges ascendents o postrades. Fulles peciolades, petites, Estípules acuminades, ovals. Flors en peduncles no aristats, grogues. Estendard més llarg que la carena. Fruit en llegum, cilíndric, enrotllat en hèlix o forma helicoidal, tomentós, amb un orifici al centre, i les vores amb espines curtes, corbades. Llavors llises, reniformes. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Arenals marítims, dunes, litoral. *Ammophiletum* (>*Ammophilion*). Del nivell de la mar fins a 100 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètic.

Bibliografia

FE-II-156, FM-III-31, FPC-I-559, HNPC-VI-216, BC-117, FQ-368

275. *Medicago sativa*

L. subsp. *falcata*.....C
subsp. *sativa*.....C

Sativa, conreada.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Alfals. Auserda. Mèliga. Melga. Melgó. Userda. Cast.: Alfalfa. Port.: Luzerna. Basc: Parrastu. Fra.: Luzerne. Ital.: Cedrangola. Ale.: Luzerne. Angl.: Lucerne.

Descripció botànica

Herba perenne, fins a 70 cm d'alçària. Arrel llarga, gruixada. Tija molt ramificada, negrosa, pubescent, estriada. Foliols espatulats, pubescents. Estípules lanceolades. Flors en densos raïms axil·lars, grans, violetes, blaves o grogues. Llegums en general falciformes, pubescents, amb pèls blancs. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Cultivada com a farratgera. Subespontània. Contrades mediterrànies i estatge montà. *Arrhenatherion*, *Brachypodion phoenicoidis*. Del nivell de la mar fins a 1000 m. Una característica de les fabàcies o papilionàcies és que formen a les rels nòduls de colònies simbiòtiques bacterianes, que fixen el nitrogen atmosfèric, i així enriqueixen el medi de compostos nitrogenats i milloren els sòls de conreu.

Part utilitzada

Les sumitats aèries, les llavors germinades.

Composició química

Proteïnes, vitamines (A, B, C, E, K), flavones, isoflavones, derivats cumarínics, saponòsids neutres, tanins, profirines, fitosterols, alcaloides, carotenoides, sals minerals, àcids orgànics, clorofil·la.

Acció farmacològica. Indicacions

Antihemorràgica, hipolipemiant, antiescorbútica, estrogènica, recalçificant, útil en menopausa, osteoporosi, raquitisme, avitaminosi, arteriosclerosi, hipercolesterolemia, alteracions circulatòries venoses, anèmies, hemorràgies. També com a tònic, en convalescència, i galactògen. Vulnerària en aplicació tòpica. Les llavors disminueixen el colesterol. Contraindicada en problemes d'autoimmunitat.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Medicago lupulina* s'usa en alteracions calentes dels pulmons, tossina i com a vulnerària.

En medicina marroquí l'alfals *Medicago sativa* s'empra com a reconstituent, sobretot en ensalades, per les parteres, en convalescència i debilitat infantil. Millora la lactància i augmenta la secreció espermàtica.

En medicina mexicana *Medicago sativa* s'usa com a complement alimentici, en alteracions digestives, afeccions respiratòries i urinàries, sistema muscular i esquelètic.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; el suc de la planta fresca; la tintura mare, el nebulitzat, la pomada.

Cultura popular

La planta tendra pot menjar-se com els espinacs. És una font industrial de carotens, vitamina K i clorofil·la. L'arrel de l'alfals ha estat emprada com a adulterant de l'arrel de belladona.

SECRETS DE LA AUSERDA, EO, ALFALS.- La Auserda, eo, Alfals se ha de sembrar a la fi de Abril, en terra llaurada tres voltes, ò mes y ben femada, y apres no conve tocarla ab ningun ferro, sino regarlo sovint.

Per haver bella y fertil Auserda, conve tallarla sinc, ò sis voltes. Lo primer Any, y casi axi mateix los altres, si es sovint regada, y dura deu Anys sens sebrarla, engreixa la terra, y es una suprema medicina per los animals malalts, y magres, de manera que los Llatins li diuhen medicina dels Animals, Agustí Secr. 85

A l'alfals i a la vinya
per la vora els entra la tinya

Entre l'alfals i la garbera
està la fam vertadera

Es dematí, amb sa roada
has anat a segar aufus?
Tornaràs amb sos dits blaus
tu no hi estàs avesada

Història

TEOFRAST diu que "l'alfals se tuda si tiren orina i fems al camp", VIII 7, 7

DIOSCÒRIDES diu que "aplicada verda, la llavor és útil a totes aquelles coses que volen ésser refredades. Tota l'herba serveix de pastura en lloc del gram pel bestiar", DIOSC II 136

PLINI XVIII 144 ss   ISIDORO XVII 4, 9

Literatura

E après ve lo alfals que es ja de dos segahons a tres, Dieç Menesc. II, 8.

Han fet sembrades enormes de aufals, Serra Cal. folkl. 345

Mentres es dos atlots arreglavan s'animal... donantli una manada d'aufaus, Maura Ayg.

125

Avuy qu'els prats salobrencs han desaparegut per a convertir-se en parades d'aufalsars amb les corresponents cegles de reg i de desaiguo, Serra, Cal. folkl. 184

Ací és el camp d'auserda que un dels meus vells dallava, Berga MT 13

Ton marge dóna preclara userda, Liost Munt. 43

El xaval del cove d'userda es gira, Ruyra Pinya, I, 110

Que només cria melgues i margalls, Sagarra Comte 171

Bibliografia

FE-II-154, FM-III-25, FPC-I-562, HNPC-VI-213-398-407, BC-114, PMCV-131, FQ-367, JLB-38, VP-71, RT-187, MH-501, SCH-68, CHEV-232, DAWA-1-228, PHMT-312

276. *Melilotus officinalis*

(L.) Pallas....Ma   Ei

Officinalis, medicinal.

Sinonímia. Denominacions

Melilotus arvensis.

Cat.: Corona de rei. Almegó. Enze. Fenet. Melilot oficial. Trèvol embadalit. Trèvol d'olor. Trifoli olorós. Cast.: Meliloto. Port.: Meliloto. Basc: Uso-belar. Fra.: Mélilot. Ale.: Honigklee. Angl.: Yellow Melilot.

Descripció botànica

Herba anual o biennal, fins a 80 cm. d'alçària. Tiges dretes o ascendent, ramificades, estriades. Fulles pinnades, peciolades. Estípules lanceolades. Flors en raïms axil·lars, grogues, flairoses. Estandard més llarg que les ales. Llegum oval, glabre, penjant, globós, monsperm. Llavors llises, ovoides, brunes. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Herbassars humits. *Onopordetalia*, *Chenopodietalia*, *Myricarietalia*.

Part utilitzada

Els raïms de les flors.

Composició química

Cumarines, àcid melilòtic, flavones, saponòsids, resines, tanins, essència, àcid amino-caproic, vitamina C.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, antiespasmòdica, venotònica, anticoagulant, útil en tos, insomni, alteracions circulatòries, tromboflebitis. Col·liri en aplicació externa, per inflamacions dels ulls, per l'activitat astringent i antiinflamatòria.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Melilotus officinalis* s'usa en febres epidèmiques, diftèria, acumulació de pus en les extremitats.

En medicina marroquí diverses espècies de *Melilotus* són emprades en decocció dels fruits per cuidar els cabells; també com a condiment pel seu aroma de cumarina, i per les seves propietats espasmolítiques. La planta sencera té acció emol·lient.

En medicina mexicana *Melilotus indica* s'usa en alteracions estomacals.

En medicina homeopàtica MELILOTUS OFFICINALIS produeix cefalees, congestions, hemorràgies, dolor i debilitat, entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

L'infús al 2%, tres tasses al dia; el nebulitzat; la tintura mare; l'extracte fluïde; l'extracte sec.

També en locions pels ulls.

Cultura popular

S'extreu un perfum de les flors. L'aigua destil·lada s'ha emprat com a aromatitzant. En farmàcia, com a correctiu del sabor. Les fulles per a

aromatitzar el tabac, i per a posar en saquets de tela entre la roba, com l'espígol. S'empra en el formatge suís Schabziger, que es fa amb llet descremada i sal, en peces cilíndriques d'uns 10 cm d'alcària, i s'usa ben mesclat amb mantega per acompanyar sopes, salses i pastes, a les que dona la seva flaire característica.

Història

TEOFRAST: "del lotus hi ha diverses formes i, malgrat això, tenen el mateix nom; poden canviar en les fulles, les tiges, en les flors i en els fruits. Entre elles s'hi troba l'anomenat melilot, VII 15, 3 (podria ser també *Trigonella graeca*).

DIOSCÒRIDES es refereix a diverses lleguminoses de fulles trifoliades i flors grogues i oloroses; podria també correspondre a *Trigonella corniculata*. Diu del *Melilotos* que "té virtut estíptica, i molifica tota casta d'inflamació, sobretot la dels ulls... cuit amb vi... millora els dolors d'estomac. Posat en el front amb vinagre i oli rosat, disminueix el mal de cap, DIOSC III 44.

NICANDRE, Teríaqes 897 PLINI XXI 53, 151 GALE XII 70

CURSACH l'aconsella "*in dysuria, leucorrhoea, abcessibus, doloribus, tumoribus, colicis doloribus; inflammationibus &c*".

Literatura

Açò caldegant ab saquets fets de camamirla, corona de rey e maçanella, Alcanyís Reg. 23
Altra capça ab corona de Rey, doc. a. 1409 (Arx. Patriarca, Val.)
Ha posat flors de Sant Joan i coronas de rei, cullides en el cingle, Verdaguer Exc. 52
Decocció de camamilla, melilot y gra de lli, Agustí Secr. 170

Raeba hom III unçes de mellilot, Arn. Vil. II, 194

Ab flors de lir de Sancta Maria e VIII fulles de trevols, Inv. Anfós V, 164

Bibliografia

FE-II-149, FM-III-16, FPC-I-552, HNPC-VI-217, BC-121, PPF-92, PMCV-132, FQ-368, JLB-411, VP-318, RT-188, HL-220, MH-525, SCH-174, CHEV-232, VMLN-1099, CLK-II-420, CSCH-355, DAKPA-36, DAWA-1-230, DEKHANG-116, PHMT-313

277. *Melilotus sulcata*

Desf.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Sulcata, pels solcs del llegum.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Trèvol de ramelletes. Melilot solcat.
Cast.: Corona de olor.

Descripció botànica

Herba anual, ramificada, erecta, fins a 40 cm. d'alçària. Tiges anguloses, pubescents a l'àpex. Fulles peciolades. Foliols dentats. Estípules dentades o laciniades a la base. Flors petites, grogues, en raïms densos. Estendard més llarg que les ales. Llegums sèssils, obtusos. Llavors subglobuloses, escotades. Planta polimorfa. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Camps conrats, llocs àrids, pradells terofítics. *Thero-Brachypodietalia*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

La suposam semblant a *Melilotus officinalis*.

Acció farmacològica. Indicacions

Com la planta anterior.

Bibliografia

FE-II-150, FM-III-21, FPC-I-550, BC-121, PMCV-132, PHMT-313

278. *Ononis natrix*

L. subsp. *crispa*.....Ma? Me
subsp. *hispanica*....Ma? Ei? Fo
subsp. *natrix*.....Ma? Ei? Fo?
subsp. *ramossissima*..Ma Ei Fo
subsp. *ramossissima*
var. *font-queri*.....Ma? Ei? Fo?

Ononis, nom grec de la planta, d'*onos*, ase, perquè les menja de gust. *Natrix*, nom d'una planta en Plini.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ugons. Gaons. Gavó. Gavó groc. Llenties bordes. Motxa. Ungla de gat. Cast.: Melosa.

Descripció botànica

Herba vivaç o perenne, aromàtica, pubescent, glandulosa, viscosa, fins a 50 cm. d'alçària. Tiges esteses o dretes, ramoses. Fulles caulinars trifoliades. Foliols oblongs, dentats. Flors grans, el doble més llargues que el calze, grogues. Estendard amb venacions rogenques. Llegum pèndul, linear. Llavors petites, nombroses, globuloses. Floració: març-abril.

Hàbitat

Llocs assolellats, camps abandonats, prats eixuts, vores de camins, arenals costaners. *Teucrion subspinosi*, *Crithmo-Limonion*, *Ammophilion*, *Diplotaxion*, *Rosmarino-Ericion*, etc. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Semblant a *Ononis spinosa*.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Ononis natrix* és emprada en alteracions hepàtiques. L'arrel era utilitzada com a planta saponífera per a rentar els vestits dels pastors.

La planta *Ononis repens*, que no es troba a les Illes Balears, té propietats diurètiques. És emprada en litiasi renal, orquitis blenorràgiques, uretritis, cistitis.

Fórmules i preparacions

El Dr. Leclerc recomana 20 g de l'arrel d'*Ononis repens*, 5 g. de llavors de *Foeniculum vulgare* (fonoll), bullir durant 5 minuts dins 1 l. d'aigua, i pendre les 24 hores.

Cultura popular

Els brots tendres bullits són comestibles. Les flors s'empren per a tenyir de groc. Hi ha la tradició de que de les espines d'una espècie d'*Ononis* es va fer la corona d'espines de Crist.

Bibliografia

FE-II-144, FM-III-7, FPC-I-539, HNPC-VI-218, BC-108, HL-50, MH-674, PHMT-314

279. *Ononis spinosa*

L. subsp. *antiquorum*...Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Ononis campestris. *O. procurrans*. *O. vulgaris*.

Cat.: Ugons. Abriüll. Adragó. Adragulls. Adrul. Adrull. Afrontacavadors. Afrontallauradors. Agaó. Agragull. Agraul. Ardagull. Augó. Balomaga. Bornaga. Cadells. Dent de bou. Candell. Gaons. Gavó espinós. Ugó. Cast.: Gatuña. Port.: Gatunha. Basc: Galdarrona. Fra.: Bougrande. Ital.: Arrestabue. Ale.: Stachelkraut. Angl.: Thorned Rest-harrow.

Descripció botànica

Herba vivaç, glandulosa, pilosa, fins a 60 cm. d'alçària. Arrels llenyoses, llargues, profundes. Tiges llenyoses a la base, postrades o ascendents, rogenques. Fulles el·líptiques, trifoliades. Flors geminades o solitàries, rosades. Pedicels curts. Llegum curt, romboïdal. Floració: juny-juliol.

Hàbitat

Llocs herbosos, prats mesòfils. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

L'arrel (*Rad. Ononidis*), les sumitats florides.

Composició química

Heteròsids flavònics, resines, goma, midó, oli essencial (conté mentol, carvona, transanetol), triterpens, lecitines, àcid cítric, àcid tànic, sals minerals, tanins, fitosterols, glucòsids, saponines.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, litontríptica renal i biliar. Eficax en eliminació de clorurs, urea i àcid úric. És útil en cistitis, nefritis, uretritis, litiasi renal, oligúria, reumatisme, i en alteracions dermatològiques, com èccema i pruija crònica. Vulnerària en aplicació externa.

Terapèutica comparada

La planta *Ononis aragonensis*, que no es troba a les Illes Balears, és emprada com a diurètica i per la litiasi renal.

En medicina homeopàtica ONONIS ARVENSIS s'usa per a determinats tipus d'epilèpsia, amb cefalea i epistaxis.

Fórmules i preparacions

El decuit al 10%, bullit durant 10

minuts, a beure durant el dia. Alguns autors recomanen la infusió en lloc de la decocció, ja que aquesta tendria l'efecte contrari d'inhibir la diüresi. L'aigua destil·lada de l'arrel és molt més eficaç. També la tintura mare, l'extracte fluide.

Cultura popular

Es diu que amb una arrel d'ugons a la butxaca, els peus no s'escalden per molt que es camini (Cató ho diu del donzell marí, CLIX)

Terra d'ugons
ni la venguis ni la dons

Cames-roges i ugons
venga tot dins sa falcada
es matí menjam truitada
i es capvespre formatjons

Ara he trobat un ugó
Jesús amat, quina prenda!
Mal fassa ui es senyor
es lloc i s'arrendador
i sa terra qui el sustenta

Jo vaig trobar bona renda
quan me vaig fer segador
Ah! mal bé fassa s'ugó
sa senyora i es senyor
es lloc i es qui en paga renda

En trobar mota d'ugó
me'n decant com el dimoni
Jesús amat, Sant Antoni
ajudau-me a passar-ho

Història

TEOFRAST diu que "els ugons tenen fulles com espines", VI 1, 3; "té fulles a més d'espines", VI 5 1; "els ugons són una planta que té espines a les branques. És anual i la fulla és semblant a la ruda. La fulla creix erecta al llarg de la tija... la flor és irregular, i el fruita està tancat dins una beina, sense

compartiments. Creix en terreny ric i sobretot en terres sembrades i cultivades; per això els llauradors li tenen odi, i és difícil d'esvair, perquè quan ha invadit una part de terreny, tot d'una les arrels van cap avall i cada any en fa nous brots als costats, tornant fer a l'any següent noves arrels. Així que es fa necessari de treure tota la planta. Això es fa quan la terra està humida; aleshores s'arranca més fàcilment. I si només es deixa enterrada una part de la planta, es torna a reproduir...", VI 5 3-4.

DIOSCÒRIDES diu dels ugons que "conservada en salmorra, abans de treure les espines, és molt agradable al gust... l'arrel té la virtut de calentar i aprimar. L'escorça de l'arrel beguda amb vi provoca la orina, desfa la pedra i extirpa les costres. Si es cou en aigua i vinagre, minva el mal de dents si es fan glopejades. Es creu també que la mateixa bullidura beguda, cura les hemorroides", DIOSC III 19

PLINI XXI 91, 98; XXVII 12, 29

CURSACH la recomana "*in febre maligna; deliriis, urinae suppressione; dysuria, calculo, ulceribus, dolore dentium; sarcocele, ischuria, scorbuto, spissitudine humorum; arenulis, viscerum obstructionibus; hydrocele &c*".

Literatura

Com més desmanegats són els pagensos més brut tenen el conreu, i allavors cullen poca vianda perquè se la xuclen la cugula, romaguerons, xarpolla, cames roges i gaons, Scriptorium, abril 1925.

Après pren oronal e abreulls he peu de Crist e picaho, Micer Johan 420

Té ses cames dessangrades d'ets abriulls y espines, Roq. 53

Bibliografia

FE-II-147, FM-III-14, FPC-I-530, HNPC-VI-218,

PPF-93, JP-II-107, PMCV-132, FQ-363, JLB-278, VP-226, RT-189, HL-50, MH-674, SCH-297, CHEV-239, CSCH-338, CLK-II-657, PHMT-314

280. *Phaseolus vulgaris*

L.....C

Phaseolus, del grec *phaselos*, llegum allargat.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Mongetera. Fasolera. Cast.: Judía. Port.: Feijoeiro. Basc: Indiababa. Fra.: Haricot. Ital.: Fagiuolo. Ale.: Bohne. Angl.: Bean.

Descripció botànica

Planta voluble, enfiladissa, fins a 4 m., o de tija curta. Fulles trifoliolades. Folíols acuminats. Flors rosades, liles o blanques. Llegum tendra i grana comestibles.

Hàbitat

Cultivada com a alimentícia. Nombroses varietats: blanques, vermelles, negres, boniques o d'endiana, del vermar, banyolina, catalanes, rènegues, de confit (blanc i vermell), de Parets, de pasta real, de la balança, fogoneu, algerina, manresana, facciosa, d'ou de canari, etc. (vegeu DCVB-VII-537). Originària d'Amèrica.

Part utilitzada

Les beines (*Fruct. Phaseoli sine sem.*).

Composició química

Aminoàcids, pectina, alantoina, sucres, cel.lulosa, sals minerals, vitamina C, flavones, inositol.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, tònic cardíac, emprada en la litiasi urinària, cistitis, uretritis, obesitat. Disminueix el colesterol i la glucosa de la sang. Les llavors o mongetes poden

millorar la leucopènia provocada per la quimioteràpia (Bézanguer, 190). Les llavors crues per via interna produeixen vòmits i enteritis hemorràgica. per via externa, la pols pot calmar l'èczema i la pruija de la pell. Les arrels tenen propietats narcòtiques.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica s'usen diverses espècies: *Phaseolus aconitifolius*, *P. mungo* (millora l'agudesia visual, la paràlisi de Bell i reumatisme), *P. radiatus* (afrodisiac i diurètic), *P. trilobus* (en inflamacions, úlceres i malalties oculars).

En medicina tibetana *Phaseolus lunatus* s'utilitza com a tònic renal.

En medicina filipina *Phaseolus lunatus* s'usa com a aliment. Hi ha varietats amb les llavors verinoses.

En medicina marroquí *Phaseolus vulgaris* s'empra sobretot com a planta alimentària.

Em medicina mexicana *Phaseolus vulgaris* ("frijol negro") s'usa en alimentació, en alteracions digestives i ginecològiques, problemes dermatològics, alteracions biliars, esterilitat femenina, leucorrea.

En medicina homeopàtica PHASEOLUS VULGARIS provoca símptomes cardíacs, palpitations, taquicardia, pericarditis, albuminuria, hematuria, diabetis, gran sensibilitat al tacte, entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

La infusió de les beines al 5%, una tassa després de cada menjada. La pols de les beines encapsulada, la tintura mare.

Cultura popular

La monjeta tendra, tavella o bajoca (llegum immadur) es menja sencera. Les llavors seques són els fesols o mongetes seques.

Cal treballar
per guanyar-nos les mongetes

De sant Joan a sant Pere, 640
la setamana fesolera

A mig juliol
sembra el fesol

A primers de juliol
sembra el fesol

El sol de juny i de juliol
escalda i omple el fesol

Fesol sense canya no creix

No puja fesol sense aspre

Els fesols, sense aspre,
no puguen

A la collita se veurà el fesol

Per la Mare de Déu Carmeta,
a sembrar la mongeta

Qui vol mongetes cuitores,
que les sembri en bon lloc

Advocat de pagès, 650
cobra amb mongetes

Amb les mongetes, porc;
i amb el porc, vi fort

De fesols i moniato,
vés espai que donen flato

Tot bon català
mongetes ha de menjar

La mongeta vol aigua al matí
i aigua per bullir

Fer un compte amb mongetes

Per on va la mongeta
ve l'altra llavoreta

És una bajoca

On va aquest fesol virat?

Mastegar fesols

Mirar-se com els fesols 660

Fer la fesolada d'algú

Quan cant el rossinyol,
planta el fesol

Qui no arreplega el fesol,
no sopa quan vol

Qui no cull un fesol,
no en menja quan vol

Qui no aprofita un fesol,
no menja pa quan vol

La feina del fesol cuitós:
molta fressa i poca endreça

Aquest any és any de fesols,
que podrem ben refesolejar

Qui festetja, malalteja;
així m'ha passat a mi;
festejava una bajoca:
s'ha tornat un bajoquí

Maria, per bé que et vull,
no et cases a la Ribera,
que sols menjaràs bajoques
i flors de carabassera

Història

TEOFRAST diu que els grecs de l'expedició d'Alexandre Magne varen començar a usar la llavor de *Phaseolus calcaratus*, que s'assembla externament

a la *Trigonella*, IV 4, 9-10

DIOSCÒRIDES es refereix possiblement amb *phasiolos* a *Phaseolus nanus*, i diu que "les llavors inflen, moven ventositats i es digereixen amb dificultat. Quan són verds, menjats cuits, calmen el ventre i restrenyen el vòmit", DIOSC II 99. Més endavant, Dioscòrides parla de *smilax hortensis* (que es pot referir a una espècie de fesol truquesc) com "una planta semblant a la *Trigonella*, que fa unes llegums arronyonades... es menja la beina i la llavor, així com els espàrecs. Provoca l'orina i fa somniar coses greus i horribles", DIOSC II 135

CURSACH l'aconsella "*in nephritide, arenulis, tumoribus &c*".

Literatura

Y passà el dia a l'hort... ajudant a enfilejar las monjeteras, Mestres Est. 84

Mongetes: Phaseolus, Pou Thes. Puer. 207

Hi esperava l'hora de les mongetes, Pons Auca 6

Una barsella de monjetas, doc. a. 1772 (arx. convent de Felanitx)

Ses faves y ciurons, monjetes y fasols no hi volen coure, Ignor. 4

Què tenim per sopar... -Mongetes, Saiset Poc de tout, 18

E menys lo prehen / que un fesol, Spill 529

Per un cortà i mij de lletilles y un de fasols, doc. a. 1558 (Miret Templers 582)

Viandes inflants axí com són faves, fasols, Cauliach Coll., ll. VI, d. 2^a, c. 7

Si en parlan, heu fan com qui mastega fasols, Roq. 43

Diu quatre paraules mastegant fesols, Ignor. 32

No menja pas fesoles i crostó, Segarra Comte 89

Birbaren un rodalet de junca que abatollava lo fesolar, Pascual Tirado (BSCC, VII, 192)

Bibliografia

FM-II-350, FPC-I-437, HNPC-VI-52-59-213, BC-136, PMCV-133, FQ-387, JLB-351, VP-279, RT-190, HL-351, VMLN-1272, CLK-III-753, MH-88, SCH-327, CHEV-244, CSCH-341, PHMT-316, DASH-468, GOGTE-696, DAKPA-24

281. *Pisum sativum*

L. subsp. *arvense*.....C

subsp. *elatius*.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Pèsol. Pesolera. Escanyavelles. Estiragassó. Tirabec. Xitxero. Cast.: Guisante.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, fins a 2 m. d'alçària. Tiges enfiladisses, fistuloses, glauques, robustes. Fulles amb circell, paripinnades. Flors amb l'estendard i la carena blanca, rosa o vermella. Llegum oblong, truncat, sèssil, glabre. Llavors globuloses. Floració: abril-juny.

Hàbitat

La subespècie *elatius*, vorades i bardisses. Del nivell de la mar fins a 500 m La subespècie *arvense*, cultivada. Hi ha moltes varietats: pèsol garrofi, pèsol mollar o pèsol dolç, pèsol caputxí, pèsol bord, pèsol d'esflorar, pèsol de bajocada, pèsol quadrat, pèsol de quaranta dies, pèsol de pasta reial, pèsol d'Indiana, pèsol d'olor, etc. (DCVB VIII 519). Sovint als cultius de pèsols s'hi fan sobre les seves arrels plantes paràsites com el frare (*Orobanche crenata*), amb les arrels transformades en haustoris i fulles reduïdes a escames.

Part utilitzada

Les llavors o pèsols.

Composició química

Fècules, vitamines.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta alimentícia.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Pisum sativum* és emprat com a equilibrant dels humors.

En medicina tibetana *Pisum sativum* s'usa en menstruació irregular, epistaxis i com a aliment humà i animal. Les flors en metrorràgies, hemorràgies i alteracions renals; els fruits per a baixar el colesterol i com a vulneraris.

Cultura popular

És creença general que si es planten els pèsols en lluna nova, floriran més temps i faran pèsols amb més abundor (Gomis, 244).

SECRETS DELS PESOLS.- Los Pesols, han de esser sembrats en lloc gras, y en temps temprat, y humit en Lluna crexent, de Febrer, ò de Mars, per que son delicats del fret del hivern, y volen continuament al Sol, y volen esser sostinguts ab braques, per venir mes bells, que no jaguen per terra, son molt subiectes de esser rosegats sota la terra dels Cuchs, y aquells qui son corcats son millors per sembrar, que no los enters, conve cullir los encontinent son madurs, altrament se secan, y hixen fora de la tauella, Agustí Secr. 84

Més eixerit que un pèsol 670

Més trempat que un pèsol

Més fresc que un pèsol

Més tendre que un pèsol

Esser un segar de pèsols

Qui no vol menjar sopes a l'estiu, ha de fer pèsols el mes d'abril

Si no vols menjar sopes a l'estiu, sembra pèsols pel mes d'abril

Si vols menjar pèsols pel segar, per l'abril els has de menjar

Si vols collir pèsols

sembra tots els mesos

Per Santa Creu,
faves i pèsols a tot arreu

A la Selva som anat a menjar pèsols;
680
veniu-nos a rescatar,
que tots som presos

Història

CURSACH la recomana "*in scorbuto, epilepsia &c*".

Literatura

Esmina de pèsols, Leuda Coll. 1249
Costaren pèsols e oli dos diners, doc. a. 1416
(Miret Templers 565)
El pesolar comença a florir, Villangómez Any 17

Bibliografia

FE-II-143, FM-II-369, FPC-I-529, HNPC-VI-423, BC-143, CSCH-342, PHMT-317, DASH-471, DAWA-2-99, DEKHANG-136, QSMB-1035

282. *Psoralea bituminosa*

L.....Ma Me Ei

Psoralea, sarnosa, pels tubercles del calze. *Bituminosa*, per l'olor a betum dels tubercles.

Sinonímia. Denominacions

Bituminaria bituminosa.

Cat.: Cabruja. Cabrull. Calabrulla. Calambruna. Camabruna. Girasol de marge. Herba bruna. Herba cabruna. Herba pudenta. Pedrenca. Ruda cabruna. Trèvol de rebenta. Trèvol pudent. Cast.: Higuera. Port.: Trevo-bituminoso. Basc: Okotz bedarr. Angl.: Pitch Trefoil.

Descripció botànica

Herba vivaç, glandulosa, fètida, amb forta olor de betum, fins a 1 m. d'alçària. Arrels que arriben a molta fondària.

Tiges dretes, ramoses, amb taques negres a la base. Fulles trifoliolades, amb piquets translúcids. Flors en capítols subglobulosos, densos, axil·lars, de color blau violeta o blanquinós. Calze acampanat. Estendard més llarg que les ales. Fruit indehiscent. Llegum ovoide, comprimit, amb una llavor reniforme. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Camps, camins, garrigues, prats eixuts, herbats subnitròfils. *Brachypodietalia phoenicoidis*. Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

Les fulles, les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, sòlid a temperatura ambient.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, tònica i emmenagoga. Vulnerària en aplicació externa. Fotosensibilitzant: pot produir cremades.

Terapèutica comparada

Els fruits de la planta asiàtica tropical *Psoralea corylifolia*, que no es troba a les Illes Balears, s'empren com a depuratiu, afrodisíacs, i en lesions precanceroses de la pell, vitiligen, psoriasi i alopecia.

En medicina ayurvèdica *Psoralea corylifolia* és emprada per a rejuvenir i com a laxant i tònic cardíac, i en indigestió i asma. En ús extern com a vulnerària i per a fer créixer els cabells.

En medicina tibetana *Psoralea corylifolia* s'usa en leucorrea, lepra, alteracions de la pell; com a afrodisiac, antidiabètic i en perspiració excessiva. La pasta de la pols de les llavors en ús

extern per a la decoloració de la pell és molt efectiva.

En medicina marroquí la planta sencera *Psoralea bituminosa* és utilitzada en friccions per alteracions dermatològiques.

En medicina mexicana *Psoralea pentaphylla* s'usa en la caries dental, hipertensió arterial, paludisme, dolor d'estómac.

Fórmules i preparacions

La decocció al 2% per a llagues i ferides.

Cultura popular

Es dona mesclada amb el farratge als animals.

Història

DIOSCÒRIDES diu que "begudes amb aigua les fulles i les llavors, són útils al mal de costat, a la retenció d'orina, a la gota coral, a l'inici de l'hidropesia i al mal de la mare; a més provoquen la menstruació", DIOSC III 117

NICANDRE, Teriaques 520 ss PLINI XXI 54
GALE XIV 491 ISIDOR XVII 9, 72

CURSACH la recomana "*in cancro, paralyti &c*"; diu a més que "*in planta remedium est contra cancrum si interne sumitur*".

Barceló i Combis (1881) diu que "els antics la recomanaven contra les convulsions, l'histerisme i les febres intermitents; emprada a Itàlia contra el càncer i el mal de dents".

Literatura

Estassar no cabrulls ni farigoles, sinó l'avet reconquillat als cims, Sagarra Comte 284

Bibliografia

FE-II-127, FM-II-348, FPC-I-554, HNPC-VI-217, BC-135, JP-II-135, PMCV-135, FQ-373, JLB-495, MH-656, CHEV-256, CSCH-354, PHMT-317, DASH-81,

283. *Robinia pseudacacia*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Acàcia. Acàcia blanca. Acàcia blanquera. Acàcia borda. Càcia. Falsa acàcia. Robínia. Cast.: Acacia blanca. Angl.: Locust Tree.

Descripció botànica

Arbre de 5 a 25 m., d'escorça fissurada, gruixada. Fulles dividides, imparipinnades, de color verd clar. Foliols glabrescents, ovats o el·líptics, enters. Estípules transformades en espines. Flors en raïms axil·lars, blanques, grogues a la base de l'estendard, aromàtiques. Llegum pèndul, glabre, comprimit. Floració: maig.

Hàbitat

Cultivada com a ornamental als jardins, parcs urbans, camins, torrenteres, talussos. Subespontània.

Part utilitzada

Les flors, les fulles.

Composició química

Glicòsids cardiotònics (robitina), fitotoxines (robina), flavonoides.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. Produeix depressió, pal·lidesa, vòmits, diarrea, bradicardia, fredor d'extremitats. Diurètica: elimina l'urea i l'àcid úric. S'ha emprat en l'hiperacidesa gàstrica. Les fulles tenen acció colàgena.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Robinia grandiflora* s'usa com a astringent en hemoptisi,

com a tònic i febrífug.

En medicina homeopàtica *ROBINIA PSEUDACACIA* produeix hipercloridria, acridesa i acidesa, sobretot durant la nit, amb eructes àcids, entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

El Dr. Leclerc recomana la infusió de les fulles al 10% com a laxant.

Cultura popular

La fusta és gris groguenca, pàl·lida, dura, de mitjana-alta densitat. S'usa en paviments, torneria (joguines), vaixells. Amb el temps es torna més dura i compacta. Les flors joves són dolcenques i sucoses: poden produir intoxicacions als infants que les xuclen.

Història

És originària d'Amèrica del Nord. Fou introduïda a Europa en el segle XVII. El primer exemplar de França es va plantar al Jardin des Plantes de Paris l'any 1615.

CURSACH (1791) diu que la planta està en desús, encara que pot substituir al senet. La recomana "*in vaporibus, syncope, languore, alvi constipatione &c*".

Literatura

Armonisen sa dansa, en les riberes / los pastors al ombriu de les acacies, Atlàntida VII

Bibliografia

FE-II-106, FM-II-345, FPC-I-465, HNPC-VI-408-416-419, BC-135, CSCH-350, PMCV-134, RT-190, HL-5, MH-4, VMLN-1396, CLK-III-1016

284. *Sophora japonica*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Sòfora. Cast.: Sófora. Fra.: Sophora. Angl.: Japanese Pagoda tree.

Descripció botànica

Arbre robust, no espinós, de 7 a 20 m. d'alçària. Escorça fosca, grisàcia. Fulles alternes, compostes, imparipinnades, de color blavós clar o verd fosc. Folíols lluents a l'anvers. Flors en panícules terminals, groguenques o blanc crema, flairoses. Llegum papiraci, groguenc, pèndul.

Hàbitat

Cultivada als jardins com a ornamental, a les carreteres per a fer ombra.

Part utilitzada

Els botons florals joves i les flors.

Composició química

Flavonoides derivats del quercetol: rutina (rutòsid); alcaloide (citisina).

Acció farmacològica. Indicacions

Antihemorràgica, útil com a flebotònic en fragilitat capil·lar i venosa: hipertensió, arteriosclerosi, hemorràgies digestives i uterines.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Sophora moorcroftiana* s'utilitza en icterícia, indigestió, intoxicació, diftèria.

En medicina xinesa la planta *Sophora japonica* s'usa com a antihemorràgica. La planta d'origen siberià *Sophora angustifolia* (= *S. flavescens*) s'empra en úlceres digestives, pel seu contingut en flavanona. En medicina xinesa s'empra en disenteria hemorràgica, hematemesi, icterícia, edema, oligúria, i com a tenífuga. La planta *Sophora tomentosa* s'usa pel tractament del còlera.

En medicina filipina *Sophora tomentosa* s'empra en alteracions estomacals, com a expectorant i en aplicació local l'oli per dolors dels ossos.

En medicina homeopàtica BAPTISIA TINCTORIA (= *Sophora tinctoria*), que no es troba a les Illes Balears, produeix símptomes astènics, febres, condicions sèptiques, extrema prostració, amb debilitat muscular i fenòmens pútrids.

Fórmules i preparacions

L'infusió al 2%, una tassa després de cada menjada; la pols, fins a 9 grams/dia.

Cultura popular

La indústria n'extreu el rutòsid per a les especialitats farmacèutiques. Les flors proporcionen una tintura groca per a tenyir la seda. També donen un color verd quan es mesclen amb colorant blau.

Bibliografia

FM-II-332, FPC-I-436, HNPC-VI-419, PMCV-135, JLB-555, KUKL-108-239, RT-192, MH-432, VMLN-256, CLK-I-243, DAWA-1-314, K-317, QSMB-432

285. *Spartium junceum*

L..... S S

Spartium, del grec *sparton*, corda. *Junceum*, del llatí *juncus*, joncs, per les branques junciformes.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ginesta. Ginesta vera. Ginestera. Ginestra. Herba del ballester. Cast.: Gayomba. Port.: Giesteira. Basc: Espartzu. Fra.: Genêt. Angl.: Spanish Broom.

Descripció botànica

Arbust xeròfil no espinós, ramós, dret, verd, lleugerament grisenc, fins a 3 m. d'alçària. Branques junciformes, cilíndriques, llises, medulloses, de color verd glauc. Fulles només a les rames tendres, sèssils, lanceolades, enteres, caduques. Flors en raïms terminals

bracteolats, grogues, flairoses. Llegum molt més llarg que ample, negre a la maduresa. Llavors lluent, groguenques, que surten disparades en obrir-se el llegum per un moviment de torsió de les valves. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Brolles clares. Dom. del *Quercion ilicis*. Subespontània o adventícia a Mallorca i Menorca. Cultivada com a ornamental.

Part utilitzada

Les flors, les branques, les llavors.

Composició química

Alcaloides citisina, semblant a la nicotina, molt tòxic, i esparteina.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica: produeix nàusea, vòmit, mal de cap, diarrea, alteracions renals, fins a la mort si es superen els 5 mg de citisina ingerida. Vomitiva, purgant. Depurativa, útil en reumatisme crònic.

Fórmules i preparacions

El decuit al 5%, una tassa després de cada menjada. La tintura de les llavors, com a diurètica. L'alcoholatur de les flors al 10%, en friccions externes en reumatisme.

Amb les cendres de tota la planta es prepara el vi de ginestra, usat en la hidropesia, posant 1/2 quilo de cendra en tres litres de vi blanc. Es deixa macerar quatre o cinc dies i no es filtra. Cada matí se'n prenen sis cullerades, remenant prèviament perquè es barregi el pòsit, Palau 54.

Cultura popular

Les branques serveixen per fer-ne corda i teixits, sobretot estovalles. També per a tenyir de groc. Les flors de ginestra

servien per a donar color a les festes dels pobles, espargir-ne per terra (es tiraven flors de ginesta, roselles, romaní, clavells, roses i d'altres flors aromàtiques des dels balcons quan passava la processó del Corpus), fer-ne aurèoles amb esparreguera, etc.

La ginestada és una salsa de llet, farina d'arròs, espícies, figues, pinyons, panses, dàtils i rovells d'ou, DCVB VI 288

QUI PARLA CON SE FFA GINESTRADA AB LET DE AMELLES.-Si vol ffer genestrada ab let de amelles, se ffa en aquesta manera: Primerament ffes let de amelles perades he prim collades, he mit-la en la olla. E après ages ffarina de ros ben picada he pessada per sadàs. E puy destrempa-la ab la dita let; he serà ben clara, per tal que cogua bé. E après, quant la levaràs del ffoch, mit-hi safrà, en guisa que torn a color de ginestra. E ages canyella, clavells, he mit-ho a coura tot encemps. À-n'i alguns que no volen que y peregue. Ages un bel drap, e enbolca-la dins liguada ab fill, he bulla tota vaguada. E pots-hi metre un poch d'oli vell. Puy, a la deraria, ages panes menudes, he mit-les en la olla. E sabora-ho de sall. E deu ésser ben espès, a manera de farines; e deu-hi aver molt sucre, en guisa que tolga la sabor de l'aròs e deles amelles. E pots-hi metre a IIII escudelles una liura d'amelles e tant haròs con na cabria en un gresal de mostaya. E qui ce n'alta, pot-hi hom metra pinyons torrats dins. Puy mit-ne per escudelles asats, e guarda que anans que hi metes los pinyons, sie un poch refredade. E si no y volies metre sucre ho eres en loc que no.n posquesses aver, mit-hi de bella mel en loc de sucre, Sent Soví 56

Per Corpus
festa i ginesta

Mal és el Corpus
que la ginesta
no va a parar al mar

Si la ginesta no floria
la festa del Corpus no es faria

Quan la ginesta floreix,
Corpus s'atansa

Ni Pasqua sense "mona",

ni Corpus sense ginesta,
ni Sant Joan sense coca

SECRETS DE LA GINESTA.- Axi la Ginesta, com lo Cedro, nos fan per totes parts, plantantse de rael, y de branca, al crexent de la Lluna, en lo mes de Mars, y tambe se poden sembrar, volen la terra seca. La flor de la Ginesta, com encara la sua sement, fa orinar y rompre las pedretas, tant les dels ronyons, quant encara las de la vexiga, y ab bevenda provoca vomits, Agustí Secr. 43

Història

TEOFRAST diu que l'escorça de la ginestra té diverses capes, I 5, 2

DIOSCÒRIDES diu que "beguts amb aiguamel cinc òbols del fruit, i també de les flors, purga per alt amb molta vehemència, com l'el.lèbor, i sense cap perill, i el fruit relaxa el ventre. El suc de les branques remullades en aigua, i després esclafades i sucades... és remei per la ciàtica i l'esquinància...", DIOSC IV 159

PLINI XXIV 65   GALE XII 129   ISIDOR XVII 9, 103

Literatura

Desijants que lurs cabells negres sien semblants a fils d'aur, moltes vegades ab sofre... mares de vin grech e de genesta... converteixen aquells en la color que desigen, Metge Somni III

Un poc de çafrà perque haya color de genesta, Robert Coch 23 v°

Ramades té que viuen de romaní i ginesta, Canigó VI

Una tovalla prima de genesta blanca, doc. a. 1436

Dues stovalles de genesta primes, Inv. Grau a. 1489

Tovalles de fil amples de ginesta, Tar. preus 17

Que no puguen tallar aulets ni bosch gros sino brollars e ginestars, doc. a. 1551 (ap. Aguiló Dicc., s. v. *aulet*)

El ginestar humil, la salzereda donen fullatge al folc, Riber Geòrg. 55

La ginesta és una de les més belles plantes per la viva coloració groga de les seves flors que brufen d'or els camps i la muntanya, Bonafè II 342

Bibliografia

FE-II-101, FM-II-343, FPC-I-463, HNPC-VI-59-61-214, BC-105, PPF-54, PMCV-136, FQ-355, JLB-513, MH-130, QSMB-432

286. *Trifolium arvense*

L..... Me

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Peu de llebre. Farratge bord. Trèvol. Trifoli. Cast.: Trébol. Port.: Trevo. Fra.: Pied-de-lièvre. Ale.: Mäuseklee. Angl.: Hare's foot trefoil.

Descripció botànica

Planta erecta, pubescent, rogenca, simple o ramificada. Fulles linears, espatulades; les superiors sèssils. Estípules acuminades, lanceolades. Follols denticulats a l'àpex. Glomèruls oblongs o ovoides. Corol.la rosa pà.lid. Floració: abril.

Hàbitat

Pradells terofítics. *Helianthemion gottati*, *Thero-Airion*. Del nivell de la mar fins a 250 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Tanins, oli essencial, flavonoides (quercetina, astragalina).

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètic, antitussígen, emprat en augment de l'àcid úric, bronquitis, laringitis. Antidiarreic, pel taní que conté. En aplicació externa, per la leucorrea i com a vulnerari, en úlceres i cremades.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde.

Bibliografia

FE-II-167, FPC-I-599, HNPC-VI-217, BC-123, JLB-574, RT-193

287. *Trifolium pratense*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Farratge bord. Herba de la desfeta. Trefle. Trèvol. Trèvol de prat. Trèvol de sèquia. Trèvol roig. Trifoli. Trifoli de prat. Cast.: Trébol de prado. Port.: Trevo-dos-prados. Basc: Irukusta. Angl.: Red Clover.

Descripció botànica

Planta herbàcia, fins a 60 cm d'alçària. Tiges piloses, ascendents o erectes. Fulles sobretot basals; les superiors amb estípules molt amples. Follíols ovats o el·líptics. Glomèruls geminats o solitaris. Flors rosades o blanquinoses. Fruit monosperm.

Hàbitat

Cultivat com a farratge a les contrades plujoses, herbassars subnitròfils. Subespontani.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Flavonoides, glucòsids fenòlics (trifolina), àcid salicílic, essència, asparagina, proteïnes, midó, àcids grassos, composts sulfurats.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, antiespasmòdica, expectorant, antitúsígena. L'efecte estrogènic la fa útil en la menopausa. És anticonceptiva en les ovelles. Per via externa s'empra

en el tractament de psoriasis, tumoracions i èczemes.

Terapèutica comparada

En medicina mexicana *Trifolium amabile* s'usa com a galactogog.

En medicina homeopàtica TRIFOLIUM PRATENSE produeix ptialisme molt marcat, amb sensació d'inflor i congestió de les glàndules salivars.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde. Per via externa, la infusió al 10%.

Cultura popular

Ha estat usada per les "ofuscacions de la vista", les catarates, per la Doctrina de les Signatures: la mitja lluna de les fulletes s'assemblaria a una catarata.

Història

DIOSCÒRIDES diu del lotus domèstic, "anomenat per alguns trifoli-triphylon-, neix en els secretíssims horts. El suc mesclat amb mel, resol els flecs, els núvols, les taques blanques i d'altres impediments que enfosqueixen la vista", DIOSC IV 112. Alguns autors (García Valdés) l'identifiquen com *Trifolium fragiferum*.

PLINI XXII 55 GALE XII 65

Bibliografia

FM-III-52, FPC-I-608, HNPC-VI-217-407, PMCV-136, FQ-369, JLB-574, MH-207, CHEV-275, VMLN-1613, CLK-III-1450

288. *Trifolium repens*

L. subsp. *repens*....Ma Ei Fo

Repens, que s'arrossega.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Tréfol. Trèvol blanc. Trèvol bord de prat. Trèvol escampat. Trèvol mascle.

Trèvol repent. Trevolera. Trevolet de prat. Farratge bord. Cast.: Trébol rastrero. Angl.: White Clover.

Descripció botànica

Herba perenne, glabra, fins a 40 cm d'alçària. Rizoma ramificat. Tiges ramoses, primes, radicants, estoloniformes. Fulles peciolades. Fòlols obtusos o escotats, tacats de blanc. Estípules lanceolades. Flors en capítols globulosos, blanques o d'un blanc rosaci. Llegum linear. Llavors reniformes. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Llocs humits, síquies, prats, gespes, vores humides de camí. *Molinio-Arrhenatheretea* (>*Plantagineta* *majoris*, *Onopordetalia*, etc.). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Semblant a la planta anterior.

Acció farmacològica. Indicacions

Emprada contra el reumatisme, per l'acció diurètica.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Trifolium alexandrinum* és emprada com a antitussígen, en pols dels fruits o en infusió.

En medicina homeopàtica TRIFOLIUM REPENS produeix congestió i induració de les glàndules salivars, amb augment de la salivació. S'ha usat com a profilàctic de les galteres.

Cultura popular

S'empra com a farratge pels animals.

Qui té trèvol
amor no vol

Després passà la llarga i fresca collada que separava el meu regne del regne que hi havia a migjorn; allà atipà cavall i be d'alfals silvestre i d'un trèvol bledà que entapissava el sòl de terra, i omplí dues cantimplores de l'aigua d'un rialler fontinyol, Enric Valor, *Rondalles Valencianes*, VI.

Història

CURSACH diu que és "*perenne in Insula -de Menorca-*" i que s'usa "*in leucorrhæa &c*".

Literatura

Homer *Odissea* IV, 600-603

Ab flor de lir de Sancta Maria e VIII fulles de trevolles, Inv. Anfós V, 164

El trevol és de II maneres, Medic. Part. 30
Puix aies vy blanch e mescla lo such del trevol ab lo vy, Micer Johan 415

Trevol: Trifolium, Pou Thes. Puer 37

Tan suaument que no doblega el trèvol, Canigó X

El trèvol ja verdeja a la ribera, Torres Poes. 36

Bibliografia

FE-II-162, FM-II-41, FPC-I-588, HNPC-VI-217, BC-125, JP-II-197, RT-193, CSCH-357, VMLN-1614, CLK-III-1451, PHMT-319

289. *Trigonella foenum-graecum*

L.....C

Trigonella, tres angles, per la corolla triangular. *Foenum-graecum*, fenc grec, molt emprada pels grecs.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Fenigrec. Fenogrec. Alfolba. Alfolga. Alfolva. Alfolver. Banya de cabra. Senigrec. Tapissot bord. Cast.: Alholva.

Port.: Alfolva. Basc: Allorbe. Fra.: Fenugrec. Ital.: Erba medica. Ale.: Bockshornklee. Angl.: Fenugreek.

Descripció botànica

Herba anual, amb flaire característica, fins a 80 cm d'alçària. Tija simple, poc ramificada. Fulles trifoliades. Foliols oblongs o ovats. Flors solitàries o geminades, subsessils, axil.lars, solitàries o per parells. Corolla blanc groguenca. Llegum linear, falciforme, glabrescent. Llavors brunes.

Hàbitat

Cultivada. Subespontània. *Rudero-Secalieta*. A les Illes Balears només es troba *Trigonella monspeliaca*, rara.

Part utilitzada

Les llavors (*Sem. Foenugraeci*).

Composició química

Glúcids (mucíl·lag en forma de galactomanans), oli fixe, saponines, colina, proteïnes, flavonoides (rutina), glúcids, alcaloides, lecitina, fitina, nicotinamida, fitosterols, cumarines, fósfor, vitamines A, B1, C.

Acció farmacològica. Indicacions

Emol·lient, fortificant, expectorant, antiinflamatòria, febrífuga, indicada en anorèxia, pèrdua de pes, anèmia ferropènica, gastritis, lactància materna. És útil en tractaments per la obesitat i la diabetis. Vulnerària en aplicació externa, per llagues, foruncles, èczemes.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Trigonella foenum-graecum* s'usa com a tònic cardíac, i com a laxant, en dolors còlics i hemorroides. En el post-part, per a la lactància; també en dispèpsia,

indigestió, artritis i com a afrodisiac.

En medicina tibetana *Trigonella foenum-graecum* s'empra en efusions pleurals, supuracions pulmonars, diarrea de naturalesa freda, com a tònic renal, en diabetes i com a aliment. L'espècie *T. emodi* en úlceres, febre pulmonar, intoxicacions, alteracions renals.

En medicina marroquí *Trigonella foenum-graecum* és quasi una panacea: emprada per a estimular la gana i com a reconstituent, en palpitations, anèmia, diabetis, alteracions intestinals, com a galactògena, i en la tos, constipació i esterilitat. Se li suposen propietats afrodisiaques. És usada com a condiment. Les llavors de la planta fan que la suor agafi un color groguenc i mala olor.

Fórmules i preparacions

La pols desodoritzada i aromatitzada, la maceració, l'extracte fluïde, el nebulitzat, la tintura mare. Com a reconstituent, al Marroc es recomana la farina de les llavors, oli d'olives i mel a parts iguals, amb llet; s'aromatitza amb anís o menta (Font Quer 367).

Cultura popular

Forma part del curry i per a aromatitzar certs formatges.

Què és una cosa
que fa tres branques
i, al cim de tot,
una flor blanca?

Història

És una planta citada al paper d'Ebers per les cremades. Recomanada antigament -i modernament- per a engreixar el bestiar.

DIOSCÒRIDES diu que "la farina de fenogrec té la virtut de molificar i

resoldre... serveix a les malalties de les dones... netegen els cabells, renten la caspa i less llagues del cap que supuren...", DIOSC II 93

TEOFRAS IV 4,10, VIII 8,5 GALE VI 537

CURSACH recomana el fenogrec "*in diarrhaea, dysenteria, ophthalmia, oculorum doloribus; alvi, et urinae difficultate, colicis doloribus, ulceribus humidis, capitis doloribus omnibus &c*".

Literatura

Medicines que dessolven les postemes dures, axí com mirra... e ensens e fenigrech, Alcoatí 65

Un quart de alfolbes, un dracma de gra de fenoll, Micer Johan 328

Let de fembra ab alfolba e ab sement de linós, Alcoatí 33 v°

Preneu mija liura de alfolbes e mija liura de lavor de li, Dieç Menesc., I, 20

Vi mig cànter, alfolbes e segi, Flos medic. 57

Bibliografia

FE-II-152, FM-III-23, FPC-I-556, HNPC-VI-215, BC-119, FQ-366, VP-73, RT-194, HL-168, MH-299, SCH-74, CHEV-276, PHMT-320, CSCH-358, DASH-144, GOGTE-700, DAKPA-166, DEKHANG-194

290. *Ulex parviflorus*

Pourret subsp. *parviflorus*.. Ei

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Gatosa. Gatova. Angigala borda. Angigala roja. Angelaga. Angilaga vera. Argelaga. Argelaga marina. Argilaga roja. Argilaga vera. Cast.: Aulaga morisca.

Descripció botànica

Arbust espinós, ramificat, glabrescent. Fulles subulades. Flors solitàries o fasciculades, grogues. Calze groc. Llegum pilós, comprimit. Floració: hivern.

Hàbitat

Llocs oberts, secs i assolellats; costers pedregosos. Heliòfila. *Rosmarineta*,

Lavanduletalia stoechadis. Del nivell de la mar fins a 300 m. L'àcar *Eriophyes genistae* produeix a la planta unes deformacions o cecidis en forma de pilositat blanquinosa.

Part utilitzada

Les flors, les llavors.

Composició química

Tanins, alcaloides.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, moderadament cardiotònica.

Terapèutica comparada

La planta *Ulex europaeus*, que no es troba a les Illes Balears, fou emprada per a trastorns hepàtics i com a astringent en diarrees.

Cultura popular

La gatosa s'empra a les matances per a socorrar la pell del porc. S'usa per a separar parets de finques veïnades i tapar les portes de les vinyes i bancals. Els brots tendres són bons com a farratge pel bestiar.

Esser viu

com una espurna de gatosa

Dolç com una gatosa

Com si em passessis una gatosa per l'esquena 690

Foc d'argelaga,
foc de rialla

Literatura

"Aquesta és vostra via!"

Deixa un espai més ample el camperol si amb forcat d'argelaga o prunyona salva la vinya en començar el verol, que aquella migradesa de sendera on ens deixaren sols, per enfilejar

el meu mestre davant i jo darrera.
Dante, *Divina Comèdia*, Purgatori, IV,
18-24

Ay, que no m'esperàveu, y jo m'entrebancava ab
las gatasas, Guimerà RV 51
En la fullaca cau de genolls... lo gatosam li va
obrint llagues, Ruyra(Jocs Fl. 1895, pàg.
115)

En Quimet es ficava en mig dels
embarbissaments i dels gatosars més
espantosos, Bertrana Herois 13

Bibliografia

FE-II-102, FM-IV-362, FPC-I-440,
HNPC-VI-210-213-426, JP-220, FQ-361, MH-366

291. *Vicia ervilia*

(L.) Willd...Ma Ei

Sinonímia. Denominacions

Ervum ervilia. *E. sativa*.

Cat.: Erb. Cast.: Yervo.

Descripció botànica

Herba anual, glabrescent, ramificada.
Fulles sense circells. Foliols mucronats,
linears. Flors blanques o rosades, amb
línies violàcies. Llegum inflada. Llavors
cantelludes, blanquinoses.

Hàbitat

Cultivada com a llegum. Subespontània.
Rudero-Secalieta.

Part utilitzada

La farina de les llavors.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes.
Provoca neurolatirisme. Galè ja va
descriure l'intoxicació provocada per la
farina d'aquesta planta mesclada amb
farina de blat. Emol·lient, diurètica.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí la farina de les
llavors mesclada amb oli i vinagre
s'utilitza en cataplasmes per les
mossegades i úlceres. Per via oral,
mesclada amb oli d'oliva, contra la tos.
S'empra en alimentació humana en
períodes de fam.

Cultura popular

S'empren les llavors com a farratge pel
bestiar i per a fer pinsos composts. Els
coloms mengen els grans crus, en sec.
Es creu que no van bé pels porcs ni pels
ases.

Història

CURSACH la recomana "*in variolis,
morbillis, nepriticis &c*".

Bibliografia

FE-II-133, FM-II-353, FPC-I-502, BC-142, CSCH-347,
PHMT-321

292. *Vicia faba*

L..... C

Sinonímia. Denominacions

Faba vulgaris.

Cat.: Fava. Favera. Cast.: Haba. Port.:
Fava. Basc: Baba.

Descripció botànica

Planta anual glabrescent, robusta,
glauca, erecta, fins a 1,20 m d'alçària.
Tija quadrada. Flors blanques. Estípules
maculades. Foliols enters. Calze de dents
desiguals. Llegum gran, inflat,
pubescent, negre a la maduresa,
comestible. Germinació hipogea, per
restar els cotilèdons dins la llavor,
enfonsats al terra. Floració: Febrer.

Hàbitat

Cultivada com a llegum alimentícia.
Subespontània a indrets ruderals.
Rudero-Secalieta. La planta paràsita

Orobanche crenata (frare), amb les arrels transformades en haustoris i les fulles reduïdes a escames, parasititza l'arrel de *Vicia faba* i d'altres lleguminoses cultivades.

Part utilitzada

Les flors, les llavors tendres.

Composició química

Tirosina, tiramina, convicina, hidrats de carboni.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica.

El FAVISME és una malaltia caracteritzada per anèmia hemolítica, icterícia, hemoglobinúria, trastorns digestius i febre. És deguda a una reacció al·lèrgica a una substància continguda en les flors i fruits de la favera en individus mancats de determinats enzims (glucosa-6-fosfat-deshidrogenasa). Hom l'observa després de la ingestió de la lleguminosa o de la inhalació del seu pol·len. Pot ésser mortal. És freqüent a la Itàlia meridional i a Sardenya, DEM, 592

Terapèutica comparada

En medicina xinesa les llavors (faves) de *Vicia faba* s'empren per a tonificar l'estomac i les vísceres, i els brots tendres es preparen amb sal, calentats en oli, en decocció i en tintura alcohòlica.

En medicina marroquí les faves seques en pols s'empren per l'acidesa gàstrica i la pirosi de la dona embarassada. En ús extern, com a cataplasma maduratiu en abscesos i foruncles. En alimentació humana, com a llegum, farina, puré, amb oli d'oliva, all i comí.

En medicina mexicana *Vicia faba* s'usa en alteracions urinàries, malalties de la pell, dolor d'estómac, vòmits, tos, calentura.

Fórmules i preparacions

La infusió de les flors al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Els romans oferien faves en el Festivals dels Difunts, i encara avui a alguns pobles d'Itàlia es mengen faves en els funerals.

La fava du sort i abundor, com la del tortell de Reis i les que es posen dins els mitjons per a les joguines dels infants a la nit de Reis.

Moltes rondalles i contes populars tenen la fava com a protagonista: "*Les faves de sant Medir*", "*La raboseta i les faves*", "*El conte de la favereta*", etc.

El *fava-fideu* de Menorca es fa amb puré de faves i fideus.

La *fava parada* de Mallorca es fa amb faves sense clovella, amb el besó obert amb col o altra verdura.

El 24 de desembre... el planeta Mercuri només se sol veure per les rogenques postes tardorals, ben arran de l'horitzó: temps de veremes, de sembrar les faves i de collir les patates; i, d'acord amb aquestes feines agrícoles, hom l'anomena l'*Estel favater*, la *Favera*, la *Patatera* i la *Raïmera*, Amades I 85

A Fortià creuen que si, de part del vespre del 23 de juny, hom posa grans de faves a la finestra, l'endemà els troba convertits en monedes d'or, Amades IV 115

Els nostres avis el dia 24 de juny menjaven faves amb medalles guisades amb alfàbrega en lloc d'espècies i d'altres cuinats que s'avinguessin amb aquesta planta aromàtica, que, segons la tradició, abans d'emprar-se les espècies feia l'ofici de tals, Amades IV 204

SECRETS DE LAS FAVAS.-Les Faves, se deuen sembrar en terra grassa, ò molt femada, y vol que antes de sembrarles, sels conrea la terra, y elles entre los altres llegums, son las que manco

consuman la substància de la terra, volen ésser ben cobertes sota terra, y volen ésser entrecavades diligentment: perquè així multipliquen lo fruit, y se fa mes tendra la Pell. La Fava se pot sembrar en dos temps, ço es la tardor, y Primavera, la de tardor es millor, sino en parts de molts frets, y per axo usau los remeys dels frets, y gelades tenim dits, que diu lo Agricultor que mes estima las Pallofas de la Favas primarencas, que no las que estan en la terra, tres mesos. Haveu de advertir de sembrar las favas al ple de la Lluna, y un dia abans de sembrarlas, posarlas heu en ramull ab murcades de Oli, ò Aygua de Salmitra: perquè lo fruit sia cuytos, y no estigan subiestas a ésser manjades dels Corchs. Conve cullir les en lo ple de la Lluna, y dexarles secar a la Era, y batre les apres que la Lluna ha fet lo Ple, y apres posar les al graner, y desta manera los Corchs no les danyara en ninguna manera. Si les voleu servir gran temps, ruxaules ab Aygua de Mar, ò ab aygua salada. Si voleu sian cuytas prest, posau les a remullar ab Aygua de Salmitre, Agustí Secrets 84.

QUI PARLA CON SE APARELLEN FFAVES TENDRES AB LET DE AMELLES.-Si vols aperellar ffaves tendres ab let de amelles, se ffa axí: Prin les ffaves, e leva-les bé ab aygua calda, que tentost són cuytes. E ages let de amelles, e mit-les a coura ab la let e ab holi e ab sal; e mit-hi seba escaldade ab aygua bulent. E quant deuran ésser cuytes, mit-hi jurvert e alfàbegua e moradux e d'altres bones espícies, e un poc de gingebre e de gras, Sent Soví 116

Treure faves de l'olla

Això són faves comptades

Faves comptades
no fan plat

Faves porteu,
oli voleu

Estar fava

Fer fava

Ser una fava

No poder dir fava

Plantar faves (coixejar)

Faves, les més cares; 700
cireres, les més barates

Entendre faves per lletilles

Ésser més brut
que una garba de faves

Déu dóna faves
a qui no té queixals

Déu dóna a menjar la fava
a qui no té dents

Tenir bona fava
de son queixal

Tenir tant de gust
com fava parada freda

A cada casa couen faves,
i a la nostra, a calderades

Val més faves a caseva
que pollastres a ca d'altri

Les millors faves
són les fetes amb medalles

Les millors faves 710
són les ben porquejades

Ses faves no couen
si no hi afigen

Les faves
fan venir son

Per sant Sever
faves a fer

A Vilanat
faves i blat

Al sembrar en Poblenu

cullen només mitja fava
i la contemplen tot l'any dasta
que a l'hivern s'acaba

Qui vulgui tenir bon favar
sembri les faves
per la Mare de Déu del Pilar

Per la Mare de Déu del Pilar
faves a sembrar

Quan l'any s'acaba
planta la fava

Si vols tenir un bon faver
fes-lo pel gener

Flors de gener   720
no omplen paner
si no són de favera
o d'ametler

Qui vol donar favons en segar
ha de fer-los per sant Sebastià

Qui vulgui menjar faves pel segar
que les sembri per sant Sebastià

Qui vol donar favons a segar
té de fer-los per sant Sebastià

Per sant Sebastià
els favons a secar

Per Sant Sever
faves a fer

Aigua de març
ordis i blats
i faves a sacs

Ploure de març
dóna faves i lleva blat

Any de faves
any de blat

Any de beixest
any de faves

Si sembres faves en molí   730
faves al coll

Sembres faves al moll?
Faves al coll

Faves en flor
bojos en vigor

Les faves en flor
fan molt bona olor

La saó del març
bona pel favar

Pel març
corc als favars

Faves d'abril
bones com el pernil;
faves de maig
no me n'empatx

Les faves de l'abril
les vull per a mi;
les faves del maig
per al meu cavall

Les faves verdes
per l'abril encara han de néixer
i pel maig són mortes

Per l'abril
faves mil

Per l'abril   740
faves tendres a desdir

Pel maig
faves a raig

Al maig, el favar,
primerenc o tardà

Pel maig
faves a raig.
Per Santa creu
robar faves pertot arreu

Per Santa Creu
pèsols i faves pertot arreu

El maig mata
les faveres i les civades

Si vols tenir bon favar
perd un dia de sembrar

No saber treure la lloca d'un favar

Dona formosa,
o fava o vanitosa

Cada fava té son corc
menys la meva que en té dos

Cada fava té son corc   750
i n'hi ha que en tenen dos

Pa de faves,
mai no s'acaba

El que guanyaràs amb les faves
ho perdràs amb el segó

Si vols enganyar al pagès
sembla les faves clares
i el mill espès

Pagès, pagès,
sembla les faves
que quan tornarem
ja sien cavades

Quan la grua passa
sembla la favassa
i quan torna a passar
ja les pots cavar

Quan la gana passa
sembla la favassa

i quan torna a passar
ja la pots cavar

Quan la fava fa cloc
de l'amo me'n fot

Quan la fava fa cloc-cloc
nostramo, no estic enlloc

Quan la fava fa cloc-cloc
nostramo, ha cantat el xot

Quan la fava fa cloc-cloc,   760
qui té dolent l'amo
despatxar-lo pot

Quan la fava fa clofa
els mossos fora de l'amo

Quan les faves granan
una figa per nostre amo

Quan la fava fa clofa
els mossos fora de l'amo

Quan la fava treu el cap
el pillard és acampat

En temps de faves
ets al.lots no diuen què mana

El dilluns
faves a munts;
el dimarts
faves a grapats;
el dimecres
faves seques;
el dijous
faves amb ous;
el divendres
faves tendres;
el dissabte
faves amb recapte;
el diumenge
faves amb fetge

El diumenge, per variar, faves menja

A les taules ben parades
qui no menja escudella
no menja faves

Cada dia faves
massa faves

En vint dies vaig menjar 770
seixanta vegades faves:
es dematí, de trempades;
es migdia, de cuinades;
es vespre, de recaufades;
això era per mudar

A en Turrai
li torraven faves al cul
i no se'n sentia

A Mercadal diuen: "Vergae!",
perquè ho tenen de costum;
en menjar faves cellades
hi esverguen oli des llum

Atlota, em vols o no em vols?
No em vengues amb marrendengues
jo tenc faves primerenques
guixes, ciurons i fasols

Ses faves sembren a l'Horta
ses pastanagues també
no sé parlar en foraster
perquè som nat a Mallorca

Fava! Munta i calla
I si caic?
Rebenta com la cigala

Història

Els pitagòrics no menjaven faves per creure que les ànimes dels avantpassats podien residir-hi, i els podrien privar de renàixer: "*Pythagoras discipulis earum usum interdixit, quod mentis aciem obnubilet, et animi quietem turbet: Nocent propterea studiosis, vitae sedentariae deditis, colica affectis,*

cephaleae, alvo astritae delicatulis &c",
CSCH 345

TEOFRAST diu que la fava és un llegum, VIII 1, 1; es sembren les faves abans de l'hivern, 3, 5, III 13,3; 15,3; 17,6. Iv 3,1. VII 3, 1. VIII 1, 1, 3-5; 2, 3, 5-6; 3, 1-2; 5, 1, 4; 6, 1, 5; 7, 2; 8, 6-7; 9, 1; 10, 5; 11, 1, 3

DIOSCÒRIDES diu que "les faves inflen, generen ventositats, són difícils de digerir i fan tenir terribles somnis, però minven la tos. Són productives de carn... restrenyen els fluxos disentèrics i estomacals. Es mengen útilment contra els vòmits... la farina de les faves, tota sola o amb farina de blat, minva les inflamacions que sobrevenen a les ferides, torna el color natural a les cicatrius...", DIOSC II 96

PLINI XVI 123; XXIV 6 GALE XII 49

CURSACH la recomana "*in tumoribus glandularum, erysipellate, maculis faciei; gonorrhoea &c"*.

Literatura

Van portar jaços, estores, atuells de terrissa, blat, ordi, farina i gra torrat, faves i llentilles, mel i mantega, moltons i vedells, i ho van oferir a David i a la gent que anava amb ell perquè mengessin, pensant:-Aquesta gent està cansada i haurà sofert fam i set en el desert, 2S 17 28:29 El menjar racionat i impur.- I tu agafa blat, ordi, faves, llentilles, mill, espelta. Posa'ls en un mateix atuell i fes-te'n pa. Tants de dies com jauràs sobre el costat-tres-cents noranta dies-, en menjaràs, Ez 4:9

Cuylien en un favar les faves de XXX a XL sarraïns, Jaume I, Cròn. 258

Menjar faves, beure vimudat e agre, Llull Blanq. 58, 6

Ensumant los favons, Vilanova obres, IV, 281

Conèixer herbes e saber lur virtut e la propietat de les figues seques..., de les faves seques e de lur aygua, Metge Somni III

Qui sense quixals mastega tals faves, Proc. olives 1237

Si han menjat iosquiam que los antichs

anomenaven fava de porch, Agustí Secr. 117 vº

Ni encara lletilles, puix tinch fava fresa, Brama llaur. 200

Los donaren faves ensabatades y altres verdure, Miquel Parets, II, 77 (ap Aguiló Dicc)

E més a instància dels dits honorables concellers anyadeixen a la ordinació feta sobre lo joc de daus que negú no gos jugar al joch de les faves sots pena de LX sous per quescun contrafahent (arx. mun. d'Igualada)

Sortirà un patracol qui tindrà tant de gust y sabor com fava parada freda, Aguiló Rond. de R. 6

Però may tenia millor fava de son caxal que com las havia amb qualche cap-ferro, Aguiló Rond. de R. 10

Sustàncies que són indispensables per fer bons blats y bons favars, Ignor. 42

Dexant sentir bona olor de carxofes y faveres, Roq. 20

Ja l'han vist a la caça dels favons, Sagarra Comte 175

De menjar-ne pa de jull, favolins y coses aspres, cançó pop. catalana (ap. Milà Rom. 94)

L'alè del vent, suau i rítmic, feia córrer una argentada tremolor sobre els favars aleshores ufans de llur fullatge, d'un verd pàllid com aquell de les oliveres; i esparpillava les miríades de pupil·les negres que animaven la blanca i menuda flor, Llorenç Riber, citat de Bonafè, II, 359

L'aire és transparència

i la llum és or

l'aire beu l'essència

dels favars en flor

Oliver, citat de J. Pellicer, 229

Bibliografia

FE-II-135, FM-II-361, FPC-I-492, HNPC-VI-60-423, BC-139, JP-415, FQ-383, CSCH-345, KLETTER-333, KAN-319, PHMT-322

293. *Vicia sativa*

L. subsp. *amphicarpa* (Dorthes)....Ma Ei Fo

subsp. *cordata* (Wulfen ex Hoppe)...Ma Ei Ca

subsp. *nigra* (L.) Ehrh...Ma Me Ei Fo Ca Dr

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Veça. Vecera. Vecera borda. Arvella.

Bordanya. Garroff. Llegumet. Pesolina.

Cast.. Veza.

Descripció botànica

Herba anual, pubescent, fins a 80 cm d'alçària. Tiges ramificades, flexuoses, enfiladisses. Fulles compostes, pinnades, estipulades, amb els folíols linears, escotats, transovats. Circells ramosos. Flors zigomorfe, grans, subsèssils, geminades o solitàries, de color blau, porpra fosc o violeta. Llegum o bajoca pubescent, comprimit, linear, bonyegut. Llavors globuloses, llises, brunes o negres. Floració: abril-maig. Planta polimorfa, amb tres subespècies i diverses varietats. La var. *sativa* (= var. *obovata*) és la veça cultivada.

Hàbitat

Llocs herbosos, terres cultivades, camps, erms terofítics. *Thero-Brachypodion*, *Rudero-Secalietae*. Del nivell de la mar fins a 1300 m.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Àcids aminats, glucòsids.

Acció farmacològica. Indicacions

Planta alimentícia. Pot provocar una intoxicació semblant al neurolatirisme de *Lathyrus sativus*.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí els grans torrats i esclafats són utilitzats en cataplasma pel mal de ventre. En períodes de fam, les llavors són emprades en alimentació humana.

Cultura popular

S'empra la planta sencera com a farratge pel bestiar. Les llavors o veves són molt apreciades pels coloms.

Qui tengui por dels ocells que no sembri veves

Anar de cara a les veves

Ser més honrada que les veves

Literatura

Ordi, miyl, vessa, avena, doc. a. 1295 (RLR, v, 87)

Batreu bon çenteno mesclat amb prou veves, en loch de forment, Proc. Olives 1560

Lo pa més dolent és lo pa de favons y vessas nanas, Bosch Rec. 61

De família pescadora per guanyar ses beses, Roger Pera 28

Abans les dones no eren tan boltaires, y la que parava cara a tots, bé podien dir que era tan honrada com les beses, y de les que van a tres en lliura, Rond. de R. Val. 24

Bibliografia

FE-II-134, FM-II-356, FPC-I-500, HNPC-VI-212-215-407, PHMT-322

FAGACEAE

9 5 55.5%

294. *Castanea sativa*

Mill.....C

Castanea, del grec *kastanea*, castanya.
Sativa, del llatí, que es cultiva.

Sinonímia. Denominacions

Castanea vesca. *Fagus castanea*.

Cat.: castanyer. Cast.: Castaño. Port.: Castanheiro. Basc: Gaztañondo. Fra.: Marronnier. Ital.: Castagno. Ale.: Edelkastanie. Angl.: Sweet Chestnut.

Descripció botànica

Arbre corpulent, d'ampla capçada, tronc gruixat, fins a 20 m. d'alçària. Escorça

llisa, fissurada, bruna o grisenca. Fulles grans, caduques, agudes, llargues, lanceolades, de marge serrat, glabres, rígides, nerviació regular. Flors en espigues dretes, groguenques, amb poques flors femenines a la base. Aments masculins erectes. Involucre espinós, globulós, que inclou el fruit o castanya, i s'obre en quatre valves. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Boscs caducifolis, contrades de clima marítim, sòls sorrencs i pobres. Naturalitzada. *Quercion pubescenti-petraeae*, *Quercion robori-petraeae*. Cultivada rarament a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les llavors, les fulles, l'escorça.

Composició química

Tanins, flavonoides, saponòsids, resines, gomes, pectines, àcids orgànics, àcid ursòlic, vitamina C i E. Les castanyes contenen matèries nitrogenades, midó, calci, magnesi, àcid fosfòric.

Acció farmacològica. Indicacions

Expectorant, antiespasmòdic, antitussigen, astringent. Bacteriostàtica sobre cultius d'*Staphylococcus aureus*.

Terapèutica comparada

L'arbre americà *Castanea dentata* s'empra en tos i hemorràgies.

En medicina xinesa *Castanea crenata* s'empra per a ferides i abscesos. *Castanea vulgaris* per a l'escròfula, refluxe gàstric, hemorràgies.

En medicina marroquí *Castanea sativa* s'utilitza en alteracions renals, sovint en associació amb fulles d'eucalipte, blat de moro, menta poliol i lavanda.

En medicina homeopàtica CASTANEA

VESCA és molt útil en la cucurutxa inicial, amb la tos espasmòdica, violenta, seca, amb sudoració després de beure.

Fórmules i preparacions

El decuit de les fulles al 5%, una tassa després de cada menjada. La tintura mare, el nebulitzat, l'extracte fluide, l'extracte sec.

Cultura popular

La castanya s'empra en pastisseria i com a menjar pels humans i pel bestiar. Per Tots Sants es mengen les castanyes amb panellets i vi dolç. La fusta s'usa en fusteria i torneria (carros, bótes). L'escorça bullida amb sals de ferro dona una tintura verda.

Pel Ripollès creien que les primeres castanyes s'havien de menjar al bosc mateix i tot seguit de collides. Antigament s'havien fet castanyades a les mateixes castanyedes. Hom feia grans fogueres per torrar-les damunt de la llenya. La fadrinalla d'ambdós sexes s'asseia al voltant del foc i anava menjant les castanyes que petaveni saltaven de la flama. Aquestes castanyades solien fer-se enmig de molta alegria i gairebé sempre acabaven amb ball fet al so de cançons, quan no s'ensopegava entre la colla algún pastor o altre fadrí que sabés tocar el flabiol. Abans de disgregar-se la colla, era costum dir unes oracions o una part de rosari per les animetes del Purgatori, Amades COSTUMARI V 679

La castanya
pel maig ja reganya

Quan la grua va a castanyar   780
agafa l'aparell i posa't a sembrar;
quan la grua ve del castanyar
agafa la podadora i vés-te'n a podar

El castanyer i la figuera
varen deixar morir
son pare de fred

Fins que els castanyers siguin florits
no us tragfeu roba dels llits

Per sant Martí
castanyes i vi

Amb castanyes,
vi de Pasqües

Per Sant Sever
a batre el castanyer
i el noguer també

Per Tots Sants, castanyes
i cargols amb banyes

Castanyes per Nadal
saben bé i es parteixen mal

Castanya bullida
castanya ensopida

Qui juga
no torra castanyes

Castanya sencera   790
al foc peta

En dintre de la castanya
hi és la maganya

Clavar una castanya

Donar castanya

Esser més clos que una castanya

Assemblar-se tant com un ou a una
castanya

Alçar-se amb la castanya torta

Treure les castanyes del foc
sense cremar-se

Uns treuen les castanyes del foc
i altres se les mengen

De castanyes,
qui més en pela

més en menja

Les castanyes, 800
de calent en calent,
es pelen

Castanyes de Mallorca
no en menja
sinó la gent porca

La castanya d'Osor
cada castanya un mesuró

La castanya de Na Vica
com més se l'arregla
més se l'embolica

Llenya de clop
deixa morir sa mare
vora el foc
i la de castanyer, també

Al temps de les castanyes
cauen els cabells

La dona i la castanya
per l'aparença enganyen

Què és una cosa?
La soca és grossa
la mare reganyosa
i la filla amorosa

Calentoneta t'agrad,
i, per fer-me passar el fred,
a les brasses em condemnes
per satisfer un gust teu

Tres vestits has de llevar-me
ans d'arribar a la pell.
El primer, punxant-te els dits;
el segon, foc encenent;
el tercer és la camisa,
i em queda treta al moment

SECRETS DEL CASTANYER.- Lo Castanyer se
agrada de terra freda, y que sia bona, pero no
llapisosa, ni agrà... Lo modo de conservar les

Castanyes, es cobrirles de nous comunes: per
que la nou te virtut de discecar, y traure lo
humor escramentosa per totas las cosas, à las
quals son aplicades. Nos veu la virtut de les
castanyes si son bones, sino en aplicarles amb
emplastre fet ab vinagre, per mollificar las
mamellas duras, y pastades ab Sal y Mel, se
aplica als mosechs dels cans rabiosos, Agustí
SECRETS 45

Història

TEOFRAST diu que el gust de les
castanyes és melós, I 12, 1; III 2, 3; es
cria al pla, 3, 1, 8; brosta després de la
primavera, 4, 2, 4; brosta també
d'hivern, 5, 5; li agrada el fred, IV 5, 1, 4;
8, 11; la fusta millora si es remulla en
aigua, V 4, 4; quan la fusta és a punt de
crullar fa un so característic, V 6, 1; la
fusta és resistent si es té davall terra, V
7, 7; a les mines de ferro s'empra el
carbó de castanyer, V 9, 2

DIOSCÒRIDES diu que "les castanyes
són estíptiques, i fan els mateixos
efectes que les altres glans, sobretot la
camisola que hi ha entre la carn i la
closca", DIOSC I 122

CURSACH considera aquest arbre com
"*dulcis, esculenta, inodora; febrilis,
flatulenta insuetis; taemulentans,
nutriens, culinaris &c*".

Literatura

Caffiç de nous e d'auellanes e de castanyes e de
tota altra fruyta seca, Cost. Tort. IX, XV, 19

Al temps de la cullita, baix al castanyerar,
Verdaguer Jov. 192

Agafa'ls castanyons y'ls treus de poch en poch,
Caseponce Man. 129

Mengen lo pa de castanyes, e beuen aygua en
còpia, Eximenis II Reg., c. 40

Ermodatills... sian a manera de castanyes
pasades, Conex. spic. 18

Apareixen per les castanyades, ara fullades d'un
vert poma, Girbal pere llarch 142

Se resen les tres parts del Rosari en totes les
cases cristianes avans de fer la Castanyada,

Serra Calend. folk. 291

Una gobeleta castanyada daurada, doc. a. 1543

Voltada de castanyedes, Cases A., Poes. 9

En algunas parts d'aquestas y ha castanyers, auallaners, Gil Hist. Nat., c. 11

Fustes de castanyer, doc. a. 1485 (Arx. Cúria Fumada de Vic)

Los castanyers se rompen, Canigó VII

Bibliografia

FPC-II-506, HNPC-VI-46-75-131-132-401, PMPC-53, PMCV-137, FQ-103, JLB-157, VP-143, RT-73, HL-99, MH-193, SCH-195, CHEV-182, VML-454, CLK-I-426, CSCH-439, KAN-170, PHMT-324

295. *Fagus sylvatica*

L.....C

Fagus, referit al menjar, en grec.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Faig. Cast.: Haya. Port.: Faia. Basc: Pago. Fra.: Hêtre. Ital.: Faggio. Ale.: Buche. Angl.: Beech.

Descripció botànica

Arbre gran, d'ampla capçada, fins a 30 m. d'alçària. Tronc recte. Escorça llisa, grisa, coberta de líquens corticícoles. Branques en capçada oblonga. Fulles agudes, ovades, ciliades, translúcides, coriàcies, llunts. Inflorescències masculines, pedicel·lades, globuloses. Gemmes fusiformes. Infructescències amb dues núcules (fages) i cúpula dehiscent amb agullons tous. Fruits trígons, secs; involucre espinós. Floració: abril-maig. L'insecte dípter *Mikiola fagi* produeix uns zoocididís ovoïdals a la part superior de les fulles.

Hàbitat

Bosc de l'estatge montà superior, molt humit i plujós, a partir dels 500 m. *Fagion* (> *Quercion pubesc.-petr.*). Les fagedes són boscos caducifolis pròpies de climes plujosos i temperats. Cultivada

molt rarament a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les fulles, la fusta, l'escorça, els fruits, l'oli de les llavors.

Composició química

Fitosterina, glucòsids, flavonoides, àcids orgànics, aminoàcids, pigments. Els fruits contenen oli. L'escorça conté matèries tàniques, àcids orgànics, betulina.

Acció farmacològica. Indicacions

El carbó vegetal és molt útil en meteorisme i com a desinfectant bucal. L'escorça s'ha usat com a febrífuga, astringent, antisèptica, expectorant. Les fulles són diurètiques.

Terapèutica comparada

L'espècie japonesa *Fagus crenata* conté xilanes que disminueixen el colesterol a la sang, per inhibir l'absorció intestinal (Hashi 1975).

En medicina homeopàtica KREOSOTUM produeix descàrregues àcides, calentes, fèrides; hemorràgies, dolors còlics, cremor, meteorisme, alteracions dentàries, urinàries i dermatològiques. També en medicina homeopàtica l'intoxicació per les llavors de FAGUS SYLVATICA produeix salivació, tremolor, convulsions, mal de cap, espasmes.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5% de l'escorça; el carbó vegetal; el macerat glicerinat; l'oli de les llavors. La fusta s'empra per a la obtenció de fenols-cresolina, cresol i guaiacol (*creosotum*), usat com a antisèptic respiratori.

Cultura popular

La fusta és de gran qualitat, groc vermelloso, dura, densa. S'empra en

ebenisteria, fusteria (mànecs d'eines, mobles, formes de sabates), construcció (travesses de ferrocarril), vaixells, per a fer carbó, per a fumar carn i peix.

La fadrinalla de Sant Hilari Sacal plantava al mes de maig un plançó de faig enmig de la plaça al qual donaven el nom propi de parcel·lera; el significat ens és completament desconegut. Durant tot el dia es lliuraven a diverses expansions d'alegria al voltant de l'arbre, entre les quals sobresortien les balles. Al vespre encenien el plançó, i un cop cremat es repartien les brases i els tions i s'escampaven per la població i pels camps empaitant-se els uns als altres amb brases enceses, Amades *Costumari* III 370

A terra de faig   810
no hi vaig

La ceba, per l'abril
és com un fil;
pel maig
és com un faig

Per l'abril
el blat puja a fil;
i pel maig
puja com un faig

Al maig
el blat puja com un faig

Pel maig floreix el faig
i canta el gaig

Història

TEOFRAST III 3,8; el faig té poques arrels, 6, 5; és un arbre que créix dret, és llis, sense ramificacions... la fusta és d'un hermós color, forta i de gra fi. L'escorça és llisa i gruixada... la fusta s'empra per a moltes necessitats: per a fer carros, llits, cadires, taules i vaixells, 10, 1; el color del faig és agradable, fort i suau, 11, 5; es talla després de la verema, V 1, 2, 4; no es podreix dins l'aigua i millora la qualitat, 4, 4; la fusta és molt humida, 6, 4; amb fusta de faig es fa la quilla dels

petits vaixells i la coberta protectora, 7, 2; per a fer carros i cotxes barats, 7, 6; la terra del país dels llatins... produeix fagedes magnífiques, 8, 3

DIOSCÒRIDES parla en el mateix capítol del roure, l'aglà, el faig i l'alzina: "tota sort de roure és estíptica", DIOSC I 121

Literatura

Fret sou y sech com faig, Coll. dames 777
Estava en un bastó a la paret per la ansa penjat un gavadal de faig, Alegre Transf. 71
Rost avall freixes cruixen i faigs esbocinats, Atlàntida I

Bibliografia

FPC-II-506, HNPC-131-132-416-426, FQ-105, JLB-313, VP-254, RT-73, HL-99, MH-92, SCH-198, VMLN-972, CLK-I-751, CLK-II-176

296. *Quercus coccifera*

L.....Ma   Ei

Coccifera, del llatí *cusculium*, portador del coccus, l'insecte dípter que fa les gal·les..

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Coscoll. Coscolla. Coscoll roger. Coscoll roig. Coscollera. Coscó. Coscona. Carascolla roja. Carrasca. Alzina ravell. Garric. Garric roig. Garriga. Garriguella. Garritx. Garroll. Garrulla. Grana. Grana d'escarlata. Grana vermelló. Graneta. Reboll. Revell. Cast.: Coscoja. Port.: Carrasqueiro. Angl.: Kermes Oak.

Descripció botànica

Arbust molt ramificat, fins a 3 m. d'alçària. Escorça prima, escamosa, no clivellada, negrenca. Fulles perennes, esclerofil·les, petites, pubescents les tendres, glabres després, coriàcies, oblongues o ovades, ondulades o planes, espinoses, peciolades, de color verd clar. Aments masculins curts, nombrosos. Espigues femenines geminades o

solitàries. Fruit subsèssil. Gla amargant, gros, amb les escames de la cúpula recorbadades, punxents. Floració: Abril-maig.

Hàbitat

Màquies, garrigues, matollars secs, indrets calcaris assolellats i eixuts, sòls rocosos. *Quercetalia ilicis*. Del nivell de la mar fins a 500 m. Torna a brostar aviat després dels incendis. Diversos insectes produeixen zoocecidis o deformacions en gal.les de coloració vermella: *Eriophyes ilicis* (*Coccus ilicis*) (àcar), *Plagiotrochus sp.* (himenòpter), *Phyllodiplosis sp.* (dípter), *Dryomyia tensteini* (dípter).

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Tanins, flavonoides.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent en la enuresi dels infants. Les gal.les també són astringents.

Terapèutica comparada

Veure COCCUS CACTI en medicina homeopàtica (cf. *Opuntia maxima*, 175).

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una taça després de cada menjada.

Cultura popular

Emprat antigament per a llenya i carbó. Les gal.les o kermes proporcionen el colorant granat o vermell fort *carmesí*: *quermezí*, *escarlata*, *roig de Turquia* o *grana de Portugal*, *vermiculus* o *coccus* dels llatins. Es feia posant l'insecte viu *Eriophyes ilicis* dins aigua bullint o en vapor d'aigua i deixant-ho aixugar. L'insecte *Coccus cacti*, de la figuera de

moro o nopal -*Opuntia sp.*- de Mèxic, s'usa en tintoreria, en cremes dentals i ungüents, i dóna més quantitat de colorant. La coscollada és el lloc on hi ha moltes alzines joves. El mot "garriga" deriva de garric o coscoll.

Fer garriga

Fam garriguera

Fosses nat a can Garriga
i duries botja blanca

Diu al pagès el garric:
-Arrenca'm, que et faré ric;
mes quan m'hauràs arrencat
jo ja t'hauré arruïnat

Diu el garric:
Si m'arrenques, t'hi faràs ric;
però com m'hauràs arrencat
tot el pa t'hi hauràs menjat

Arrenca, garric, 820
que et farà ser ric;
mes quan l'hauràs ben arrencat
ja se t'haurà menjat

El gloriós Sant Marçal
està dins una garriga
i no pot menjar cap figa
perquè no té figueral

La terra garrigala
és la més frescala

La vida de la garriga
és la mort de l'hortalissa

En el plet d'en Garriga
qui més hi sàpiga
que més hi diga

A Garriguella,
sempre garriguellen
amb unes garriguelladores

totes noves;
i quan les han prou garriguellades
les tornen a garriguellejar
altra vegada

Història

TEOFRAST diu que el coscoll té la part central dura i compacta, I 6, 1; el cor és gran i visible I 6, 2; és de fulla perenne, I 9, 3; les fulles són espinoses, I 10, 6; és propi de les muntanyes i es cria a la planura III 3, 1; és perennifoli, III 3, 3; hi ha un coscoll frugíver i un altre estèril, III 3, 6; els fruits estàn un any en madurar, III 4, 1; madura el fruit de l'últim any al mateix temps que apareix el nou, III 4-6; sembla que el coscoll és l'arbre silvestre que més endins afica les arrels, III 6, 4; el coscoll produeix la gal·la carmesí, III 7, 3; el coscoll té la fulla semblant a la de l'alzina, però més petita i espinosa; l'escorça, en canvi, és més suau. Si té espai i terreny fèrtil, aquest arbre se fa gran com una alzina. La fusta és forta i dura. Té arrels prou fondes i nombroses, i fruit com un aglà, però més petit. El fruit nou coexisteix amb el de l'any anterior, perquè té una maduració tardana. Per això, alguns diuen que fruitifica dues vegades. A més de l'aglà, produeix una baia granada. Créixen també en ella el vesc de roure i el vesc corrent. De manera que a la vegada succeeix que l'arbre té, al mateix temps, quatre fruits: dos d'ell i els dos aliens del vesc, III 16, 1-4; la fulla està dividida, IV 3, 1; la fusta és forta, V 4, 8; la fusta té mèdula, V 5, 4; s'empra pels eixos dels carretons i els ponts de les lires i psalteris, V 7, 6; s'empra per a fer foc, V 9, 7; la fulla és com la de l'arbre de la mirra, IX 4, 3

DIOSCÒRIDES diu que "la virtut de la grana és estíptica. Mesclada amb vinagre i aplicada en forma d'emplastre, és útil a les ferides recents i als nervis

tallats", DIOSC IV 49

PLINI IX 141 GALE XII 32

CURSACH aconsella *Quercus coccifera* "in diarrhaea, dysenteria, haemopthisi, nimio mensium fluxu; abortu, memoriae debilitate; epilepsia, cordis palpitatione; partu difficili &c".

Literatura

Jahvè parlà així a Moisès: "Mana als israelites que em recullin una contribució. Prendré la meva contribució de tothom que s'hi senti ben disposat. Acceptareu d'ell com a contribució: or, plata i bronze; blau-porpra, vermell-porpra, carmesí, lli i pèl de cabra; pells vermelles de be, couro i fusta d'acàcia; oli per a la llàntia, aromes per a l'oli de la unció i per a l'encens dels perfums; pedres d'ònix, pedres d'ornament per a l'efod i per a la bossa", Ex 25:1-8

Aquesta serà la llei del leprós, el dia de la seva purificació: El duran al sacerdot, i el sacerdot sortirà fora del campament i l'examinarà. Si la lepra està guarida, ordenarà que prenguin per al qui s'ha de purificar dos ocells vius, purs, una branca de cedre, carmesí i hisop, Lv 14:1-4

Després prendrà la branca de cedre, l'hisop, el carmesí i l'ocell viu, i ho mullarà tot dins la sang de l'ocell degollat i dins l'aigua corrent, i aspergirà la casa set vegades. Un cop purificada la casa amb la sang de l'ocell, amb l'aigua corrent, amb l'ocell viu, amb la branca de cedre, amb l'hisop i amb el carmesí, deixarà anar l'ocell viu fora de la població, al camp. Així farà expiació, per la casa, i serà pura, Lv 14:49-52

La dida n'arme un gran foch / de coscolls y de semia, Milà Rom. 39

Avellotes de carrasca i de coscoll, Serres Poes 59

En Bernat Coscoll e na Bernarda, Codi Çagarriga 141

Se'l veu volar entre garrics, Canigó II
Passé per lo camp del peresós e per la vinya del fol, e viu que tota era plena de garrigues e de spines, Suma de collacions, 126 vº (ap. Balari Dicc.).

Damunt d'un grapat de garrigues va donar-li uns cops de ventall, les flames esclataren, Pous

Nosa 17

Los prats e les pastures e les selues e les garrigues e les roques... són de les postats, Usatges, trad. segle XIII (Anuari IEC, I, 294)

Ni metre nul bestiar en lo bosch o garriga que és enclausa dins aquetz termes, doc. a. 1306 (RLR, VII, 50)

Et mes en la guarriga ans de sol post, doc. a. 1341 (BABL, XI, 426)

Les perdius corren a esbarts pels rostroys y les garrigues, Salvà Poes. 49

En una fonda clotada rublerta de garrigal, Camil Geis (Catalana, IV, 378)

Entre l'aulet i el garrigar pansit, Sagarra Comte 137

De Sant Francisco n'han fet un garrigó, Ignor. 64

Les mates sonores garrigoses del trist llobí, Riber Georg. 10

Sa recepta es bona del tot per fer cobrar fam garriguera, Roq. 27

S'havia extraviat garriguera enllà, Víct. Cat., Vida 224

Vestit de vellut pelós carmesí, Metge Somni I Dels carmesins estrados de la bella filla de Titan, Corella Obres 237

Era la roba de ceti carmesí tota brodada de perles, Tirant, c. 262

Stava la iglesia encortinada de damassos carmesis, doc. a. 1720 (BSAL, VII, 8)

Verger de roses carmesines, Carner Sonets 66

La cara de la noia de llavis carmesins, Alcover Poem, Bibl. 33

Yo portaré una aljuba de carmesí, Tirant, c. 138

Un frontal de carmesí brodat de perles, doc. a. 1493 (Boll. Lul. VII, 418)

Altres prenen alquena e clofoll e magrana e carmi e mesclenho tot, Dieç Menesc. II, 68

El foc qui les circumdava d'aurioles de carmí, Colom Juven. 105

Lo color carminat y rogench, Bosch Rec. 115 Començava a resplendir per celatges carminencs, Maragall Enllà 11

Una lliure de carmini, doc. a. 1309 (BSAL, VIII, 270)

Que resta lo camper pinctat degudament de or e

de atzur o carmini, doc. a. 1532 (Butll. C. Exc., XXXI, 179)

Una faixa carminosa, bruta y destenyida, Vict. cat., Cayres 243

S'era tenyit de carminositats de verge, Galmés Flor 74

Bibliografia

FE-I-63, FM-II-50, FPC-II-507, HNPC-131-132-426, JP-140, PMCV-138, FQ-108, MH-594, CSCH-436

297. *Quercus ilex*

L. subsp. *ballota* (Desf.) Samp. Ma Me? Ei S
subsp. *ilex*.....Ma Me

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Alzina. Auzina. Aulina. Bellotera. Carrasca. Carrascla. Carrascó. Carrascolla parda. Carrasquera. Glaner. Aglaner. Cast.: Encina. Port.: Azinheira. Basc: Abarra. Fra.: Chêne vert. Ang.: Holm Oak.

Descripció botànica

Arbre robust, corpulent, d'escorça escamosa, negra, fins a 20 m. d'alcària. Fulles perennes, de color verd fosc per damunt i revers grisenc, esclerofil·les, coriàcies, persistents, polimorfes: espinoses o enteres, lanceolades, ovals, suborbiculars. Aments masculins penjants, pubescents. Espigues femenines dretes. Gla en punta llargueta, dolç. Cúpules o capells amb escames aplicades i curtes. Floració: abril-maig. Diversos insectes indueixen zooecidis (agalles o cassanelles): *Eriophyes ilicis* (àcar), *Plagiotrochus* sp. (himenòpter), *Phyllodiplosis cocciferae* (dípter), *Dryomya linchtensteini* (dípter).

Hàbitat

Contrades mediterrànies marítimes humides. *Quercetum ilicis galloprov*, *Quercetum mediterraneo-montanum*, *Cyclamini-Quercetum ilicis*. Del nivell de la mar fins a 1200 m. Molt més estesa

antigament que ara.

Part utilitzada

Les fulles, l'escorça, els aglans.

Composició química

Tanins. Els fruits: hidrats de carboni, greixos.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent: diarrees, llagues i aftes, úlceres, ferides, hemorràgies.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Quercus infectoria* en ús extern com a astringent, vulnerari i per a tenyir el cabell; en ús intern en diarrea, homorroïdes, diabetis i leucorrea.

En medicina tibetana *Quercus incana* s'usa en diarrea i inflamacions articulars.

En medicina xinesa les diverses espècies de *Quercus* (*Q. acutissima*, *Q. aliena*, *Q. dentata*, *Q. glauca*, *Q. sclerophylla*, *Q. variabilis*) s'empren com a astringents.

En medicina mexicana *Quercus crassipes* s'usa en alteracions bucals, hemorroïdes, diarrea. L'espècie *Q. elliptica* en problemes de genives, en el postpart. L'espècie *Q. laurina* en fluixedat de dents, caiguda de cabell, diarrea, tos, sarna, hemorràgies, "susto". L'espècie *Q. oleoides* en problemes de genives, diarrea, gastritis, grip, tossina, ferides, sarna. L'espècie *Q. rugosa* en alteracions gingivals.

Fórmules i preparacions

La decocció de les fulles i/o escorça al 5%, una tassa després de cada menjada; la pols de les fulles, el cafè d'aglans, l'orxata d'aglans.

Farmacopea Matritense 1823 Pomada de la comtesa

Cultura popular

Els aglans serveixen com a aliment pels humans i pel ramat. El color de la fusta és ocre vermellós, molt dura i d'alta densitat. S'empra en fusteria i torneria (mànecs d'eines, carros, vaixells, mobles-llits, calaixeres, taules, portes, barreres), carbó i construcció (paviments).

SECRETS DE LA ALZINA ROVRE Y FAIX.- Totes aquestes sorts de Alzina son de gran y llarga vida, tanta que es llur vida fins à tres cents anys, ço es, cent per creixer, y cent per estar en bon estat, y cent per disminuir, cosa que se pot veure per los boschs... Quant a la virtut y propietat destos arbres de Alzina, se fa molta estima de las fullas, y de las aglans, potse distillar de las fullas tendras una aygua, que es singularissima per retenir lo flux del fetge, y per desminuyr les pedras, y per retenir la flor blanca de las donas. Les nous dels aglans secades, y feta pols retenen lo flux del cos, Agustí SECRETS 76

Més fort que una alzina

Alzina i dona,
de cent, una de bona

Dona i alzina,
de cent, una de fina

Foc d'alzina,
foc de fadrina

Vi de marina   830
i llenya d'alzina

Carn de moltó,
dona fadrina
i llenya d'alzina

Qui diu mal del pa de forment,
del vi de sarment,
de la llenya d'alzina
i de la carn de moltó
es desdiu de la raó

Qui surt de llenya d'alzina
i carn de moltó

se n'ix de la raó

Pa de blat,
llenya d'alzina
i vi de parra
aguanten la casa

Llenya d'alzina
vi de sarment
oli d'oliva
i pa de forment

D'olives i de glans
tants en cullen els xics
com els grans

D'olives i de glans
tant ne cullen els petits
com els grans

Si no sentiu cantar l'alzina
no cregueu en ella

Alzina que no floreix pel juny
tot l'any el porc en gruny

Moreno com una gla   840

Guardar sa gla

No anar de glans

Esperar sa gla

Esperar que sa gla caiga

Estar a sa gla

El porc més roí
menja el millor aglà

S'agla més fi
p'es godí més roí

Dels glans florits pel juny
tot l'any el porc en gruny

Anys de glans
any abundant

Anyada de glans   850
malaltia pels camps

Els empordans
paguen amb glans

A bacó grunyidor
la gla millor

El gla fresc
augmenta el pes

L'aglà tendre engreixa el ventre

Qui menja una gla i beu
posa dos dits de sèu

Fer un pet com un aglà

Hi ha qui et dóna un aglà
per fer-te cagar un roure

Tirar una gla
per agafar un porc senglar

Fer un pet com una cassanella

A mitges   860
no umplen sitges

D'olives i d'aglans
tant ne cullen els petits
com els grans

Si vols mal a ta muller
dóna-li llenya de figuera i de noguer,
i si la vols bé,
dóna-la-hi d'alzina o d'oliver

Ses alzines fan aglans
i ets arbocers fan arboces;
totes ses al.lotes rosses
encativen els bergants

Una figuera fa figues
i una alzina fa aglans
i es mol.lo de ses fadrines
fa encativar es bergants

En Mata-dones
va amb calçons blancs
per dins sa casa
mostra ets aglans

Si passes per s'alzinar
no facis caure aglans dolços
més val que et facis es polsos
que es vespre en pere vindrà

A sa Roca estic llogat
que és lloc de molta campanya
me donen aglans torrats
i càrritx de sa muntanya

Has d'enviar a demanar
dotze canes de budell
per pusà es greix d'es purcell
que tenies a s'aglà

L'auzina no pot
mostrar-se florida
de borra s'enflocà
sa brosta garrida

Vaig néixer capell posat   870
tota ma vida l'he duit
i des que es capell m'és fuit
no he begut ni menjat

Ben alt estic
més alt desig;
moros veig venir
i no puc fugir

En Pengim Penjoll penjava
el Pelut se la mirava;
en Pengim Penjoll caigué
i el Pelut se l'endugué

Pínjolo Pínjolo està pinjolant
Pampelut l'està esperant;

Pínjolo Pínjolo ha caigut
Pampelut se l'ha endut

Història

Segons moltes cites de la mitologia, el bosc de Dodona tenia el millor alzinar del món.

TEOFRAST *Quercus, tam domibus quam navibus, commoda* : l'alzina és un arbre perennifoli, III 3, 8; la floració és ja entrada la primavera, III 4, 2; la fructificació és a l'inici de l'hivern, III 4, 4; l'alzina agrifòlia (*Quercus ilex* var. *typica*) ocupa un lloc entre el coscoll i el roure, III 16, 3; té un fruit semblant al de l'alzina surera, III 17, 1; s'ha de tallar la fusta després de la verema, V 1, 2; la fusta de l'alzina és molt forta, i els artesans les banyen per a ablanir-la, V 3, 3; la fusta és incorruptible, V 4, 2; la fusta és difícil de treballar-la, V 5, 1; dóna un carbó molt bo, V 9, 1

DIOSCÒRIDES diu de les diverses espècies del gènere *Quercus* que són estíptiques, i es dóna la bullidura pels fluixos i hemorràgies. Els aglans "provoquen l'orina, fan mal de cap i engendren ventositats", DIOSC I 121

Ad viscum Druidae clamare solebant,
PLINI XVI

PLINI XIII 137; XVI 16; XXIV 7   GALE
XI 865   ISIDORO XVII 7, 38

Literatura

Abram travessà el país fins al lloc de Siquem, fins a l'alzina de Morè. Els cananeus es trobaven aleshores al país. Jahvè s'aparagué a Abram i li digué: "És a la teva descendència que donaré aquest país". I allà va construir un altar a Jahvè, que se li havia aparegut, Gn 12:6-7.

Jahvé se li va aparèixer a l'alzina de Mambré mentre ell s'estava assegut a l'entrada de la tenda en plena calor del dia, Gn 18:1-15.

Amb la seva tenda, Abram anà a establir-se a

l'alzina de mambré, queés a Hebron, i hi va erigir un altar a Jahvé, Gn 13:18

Aleshores va morir Deborah, la dida de Rebeca, i fou enterrada sota Bet-El, sota l'alzina, que fou anomenada "Alzina dels plors", Gn 35:8

Perquè hi ha un dia per a Jahvè-Sabot contra tot el que és soberg i elevat, contra tot el que s'alça i s'empina; contra tots els cedres del Líban i contra totes les alzines de Basan, Is 2:12-13

I, si encara en subsistís un desè, tornaria a ser perquè el brostegin, com l'alzina i com el terebint que, quan els tallen, hi queda la soca. La seva soca és una llavor santa, Is 6:13

I jo que havia destruït davant vostre l'amorreu, que tenia la talla com la d'un cedre i era fort com una alzina!, Am 2:9

Al cor del mar tenies les fronteres, els teus constructors t'havien fet d'una bellesa perfecta. Amb xiprers de Sanir t'havien construït tot el teu folre. Havien pres cedre del Líban per fer-te el pal. De les més altes alzines de Basan t'havien fet els remes. T'havien fet el pont amb avet de les illes de Quetim, Ez 27:6

Lamenteu-vos, alzines de Basan, que és a terra el bosc inaccessible! Za 11:2

Absalom va trobar-se davant per davant dels homes de David. Muntava una mula i, en ficar-se la mula sota les branques d'un gran arbre, se li enredà el cap amb l'arbre i es va trobar penjat entre cel i terra, mentre la mula s'escapava de sota seu, 2Sam 18: 9

TEOCRIT Idili XI; APOLLONI DE RODES, El viatge dels argonautes, IV, 110-171, APOLLADOR, Biblioteca de relats mitològics I; OVIDI, Metamorfosis, VIII 618-724; VIII 738-884; XV 395-396; PINDAR Phyth. Od. 5

Vinga mirar les rames dels alzinalls però ¡c! els alzinalls no movien fulla, P. Vayreda (Catalana, I, 439)

Los abets son los cedres del Pirineu,... alzinars y pinedes los diuen reys, Canigó, V

Va alzinar-se tant com pogué, alçant el cap, botint el pit, Ruyra Parada 28

Algunes vegades alzinaven més de mig cos sobre la mar, drets, encirats, Ruyra Pinya, II, 42

Entre las alzinellas més altas del bosch, Casellas Sots 18

Hi han alzineres, de les quals ne cullien branques, Serra Cal. folkl. 114

Alzinons descarnats, Isern SdP, 17

Hi havia una capa espessa de suros i alzinots,

Ruyra Parada 30

De glans e de aygua eren contents los hòmens, Metge Somni IV

Recullireu los aglans per nodrir los porchs, Agustí Secr. 8

Se fa molta estima de las fullas y de las aglans, ibid. 77

Unes mosques més grans que un aglan, Boades Feyts 363

Bastava allargar-se d'esquena devall ses auzines, y ets aglans dolsos y madurs los queyen dins sa boca, Ignor. 28

Sortia a la manera d'una gla, Ruyra Parada 44

Bibliografia

FE-I-63, FM-II-49, FPC-II-507, FPC-VI-63-131-133-416-426-432, BC-427, PPF-20, JP-II-143, PMPC-49, PMCV-139, FQ-107, MH-594, GOGTE-693, DEKHANG-152, KAN-170

298. *Quercus robur*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Roure. Roure martinenc. Roure pèrol. Reure. Reurer. Aglaner. Glaner. Pèrol. Cast.: Roble albar. Port.: Carvalho. Basc: Areitz. Fra.: Chêne. Ital.: Rovere. Ale.: Sommereiche. Angl.: Common Red Oak.

Descripció botànica

Arbre robust que pot superar els 40 m d'alçària. Les capçades no són tan denses com les alzines. Escorça rugosa i fosca. Fulles caduques, glabres, obovades, lobulades, sinuoses. Pecíol curt, amb dues orelletes a la base del limbe. Flors femenines a l'aixella de les fulles; flors masculines en aments pèndols. Glans en un peduncle comú, amb les escames concrecents. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Bosc caducifoli sobre sòl humit de la península ibèrica. *Isopyro-Quercetum*

roboris. Cultivada a les Illes Balears. A Mallorca es troba *Quercus faginea* Lam. subsp. *faginea*, al Puig dels Roures de Puigpunyent, d'antiga presència, i anomenat roure, reure o reurer. Fulla xeromorfa, coriàcia, petita. Les fulles seques romanen a l'arbre durant tot l'hivern: és la marcescència foliàcia.

Part utilitzada

Les fulles, els fruits, l'escorça, les gal·les (cassanelles, secanelles, ballarucs, ballarugues).

Composició química

Tanins, composts flavònics, proantocianòsids, resines, sitosterol, floroglucina, pectina.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, antisèptic. En ús intern: hemorràgies, gastritis, colitis, diarrees, incontinença urinària. En ús extern: èczemes, cremades, úlceres, leucorrea, fisures anals, hemorroides, conjuntivitis.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica QUERCUS GLANDIUM SPIRITUS, preparació de les glans de *Quercus robur*; és molt útil en alcoholisme i alteracions de la melsa.

Fórmules i preparacions

La pols, la farina d'agllans, la decocció, la tintura mare, l'extracte fluid, el macerat glicerinat.

Cultura popular

La fusta és castanya groga, molt dura i d'alta densitat. S'empra en ebenisteria i fusteria, torneria (bótes), escultura, construcció (bigues, paviments, travesses de ferrocarril), vaixells (altre temps es varen tallar boscs sencers).

Més fort que un roure

Fort com un roure

Cor de reure

Qui sembla alguna gla
algun roure collirà

Un gla fa un roure

D'una gla surt un roure

Donar una gla per a fer cagar un roure
880

Més arrugat que un roure

Tremolar més que una fulla de roure

Un cop de destrall
no fa caure un roure

El bastó adreça el plançó
però el roure no

El roure va deixar morir la seva mare de fred

Els costums arrelen més que els roures

Història

Les dríades eren les nimfes dels arbres. El seu nom es relaciona amb drys, "roure", però tenien cura d'altres espècies. Tot i que la seva vida anava lligada a la de l'arbre que els estava assignat, tenien el seu propi cos i podien separar-se a voluntat. Els antics les invocaven abans de tallar un arbre, per aplacar el seu furor, Parramón, *Dicc. Mitol.*, 69. Les hamadríades eren les nimfes dels boscos. El seu nom significa "semblant a les dríades", amb les quals es confonen sovint. No eren immortals, ja que el seu destí anava lligat a la vida de l'arbre en què habitava, Parramón, *op. cit.*, 104

TEOFRAST I 2, 1,7; 5, 2-3, 5; 6, 1-4; 8, 5; 9, 5; 10, 6-7; II 2, 3; II 2, 3, 6; 7, 6; III 3, 1, 3, 8; 4, 2, 4; 5, 1-2; 5; 6, 1, 5; 7, 4-6; 8, 2, 7; 16, 1, 3. IV 2, 8; 5, 1, 3; 14, 10; 15, 2-3. V 1, 2, 4; 3, 1, 3; 4, 1-3, 8; 5, 1; 7, 2, 4; 8, 3; 9, 1-3. VIII 2, 2. IX 9, 5.

DIOSCÒRIDES diu que "... les gal·les... reprimeixen els humors que destil·len de les genives... curen les llagues de la boca dels infants...usarem d'elles sempre que hem de restènyer i ressecar", DIOSC I 121-123

PLINI XVI 26; XXIV 9 GALE XII 24
ISIDORO XVII 7, 38

CURSACH diu de *Quercus robur* que *crescit in Insula* -de Menorca- i l'aconsella "*in diarrhaea, haemorrhagiis, tertiana, sanguinis profluvio; soda, alvi flux; odontalgia, uvulae prolapsu; phthisi pulmonali; sputo sanguinis; colica, febribus intermittibus; morbis verminosis; hydrope &c*".

Literatura

Estava veient un arbre al centre de la terra. La seva alçària era enorme. L'arbre va créixer i es féu molt fort; era tan alt que arribava al cel, i era visible de cap a cap de la terra. El seu fullatge era bell, abundant el seu fruit; tothom hi trobava el seu aliment. Feia ombra a les bèsties salvatges, a les seves branques vivien els ocells, i tot ésser de carn s'alimentava d'ell, Dn 4:7-9

S'havia tallat un cedre, o havia pres un roure, o s'havia deixat enrobustir una alzina entre els arbres del bosc; havia plantat un pi, que la pluja havia fet créixer, perquè servís als homes per a fer foc, Is 44:14-15

No m'haveu tret de soca de roure, Metge Somni III

A la soca de un roure, Eximplis, II, 322

Una post de roure, doc. a. 1410 (Alós Inv. 11)

Tot lo sola de dita sglésia enfustat de pots de roure, doc. a. 1531 (Miret Templers 577)

Com en branques i brots roure aglaner, Canigó
Tal un recer de roures muntanyesos, Atlàntida introd.

Diu que, a l'estabre, com ses aglans un roure, Atlàntida IX

Bosch de roure, roureda, Lacavalleria Gazoph

Y en la roureda trova / dels seus ardit estol, Collell Flor. 75

Dues portes de reure, doc. a. 1564 (arx. parr. de Sta. Col. de Q.)

A molts d'aquests ricots de cor de reure, Ignor. 11

Bibliografia

FM-II-48, FPC-II-510, HNPC-VI-131-135-416, PPF-80, FQ-108, JLB-517, VP-398, RT-75, HL-98, MH-593, SCH-205, CHEV-258, VMLN-1363, CSCH-437, CLK-III-941

299. *Quercus suber*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Alzina surera. Alcornoc. Surer. Surera. Cast.: Alcornoque. Fr.: Chêne-liège.

Descripció botànica

Arbre de no gaire densa capçada, esparsa, clara, fins a 15 m. d'alçària. Escorça suberosa, molt gruixuda, espessa, crivellada. Fulles coriàcies, ovato-oblongues, triangulars, subenteres o dentades, de color verd grisenc. Glans oblongues, amargants.

Hàbitat

Llocs assolellats i secs, silicis. *Quercetum galloprovinciale suberetosum*, *Cistion mediomediterraneum*. Cultivada rarament a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les fulles, l'escorça, l'arrel.

Composició química

El suro està compost de cel·lulosa, lignina, suberina, tanins, greix, ceres.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí l'escorxa és emprada per les llagues com a hemostàtica i cicatritzant. La pols per via oral com antidiarreic i en el tractament de les malalties d'estómac i colon. Els aglans en alimentació humana i animal. L'escorxa és utilitzada pels tanins que conté en l'indústria de l'adob.

Cultura popular

L'escorça s'extreu en forma de peces de suro, per a taps, aïllaments acústics i tèrmics, decoració, indústria de la pesca. El millor suro és el collit de l'arbre a partir dels 40 anys.

Es pot pensar que l'esponjosa i clavillada i incombustible escorça del surer és una de les troballes més reeixides del seny creatiu mediterrani, un giny molt hàbil, una ancestral i molt eficaç adaptació del geni inventiu del bosc, l'aïllant immillorable, estèticament i funcionalment perfecte per a protegir i defensar l'arbre contra els atacs i les agressions externes, especialment les dels focs dels incendis, sempre tan probables en els ardents i perllongats estius mediterranis, Pellicer COSTUMARI II 153

La fusta és brunenca vermellova, dura, de molt alta densitat. S'empra en torneria i fusteria (bótes, carros), vaixells, per llenya i carbó.

Tossut com el suro

Tenir la cara més gruixada que un suro

Nedar com un suro

Cap de suro 890

Cara de suro

Cor de suro

Sempre sura

A Agullana, hi entren carretades de suro i a la Jonquere carretades de músics

A Agullana torren suro

Història

TEOFRAST diu que l'escorça està feta de la carn i de la sava, I 2, 7; és aspra, I 5, 2; la fusta és lleugera, I 5, 4; és de floració tardana, III 4, 2; és un arbre de tronc simple, de poques branques, molt alt i de fort creixement. La fusta és dura, l'escorça molt gruixada... se'ls hi treu l'escorça... en tres anys torna a cobrir-se, III 17, 1; cobra més força si se li treu l'escorça externa, IV 15, 1; la fusta és bona de treballar i trencadissa, V 3, 6

CURSACH recomana l'alzina surera "*in dysenteria, erysipellate, haemorrhoidibus, alvi fluxibus; scrophulis &c*".

Literatura

Una clapa espessa de suros y alzinots, Ruyra Parada 30

L'un d'ells prè una planxa de suro qui estava ligada ab un ferro, Tirant, c. 284

Un caxó ab suros y escadanys, Ignor. 13

En Tomeu... se presentà molt trempat, ab cara de suro y sa rialleta a sa boca, Penya Mos. III, 135

Fent befa d'aquellas caras surosas, Oller Fig. pais. 76

Bibliografia

FM-II-49, FPC-II-508, HNPC-VI-133-416-432, FQ-427, JP-II-150, CSCH-434, PHMT-326

FRANKENIACEAE

4

GENTIANACEAE

13 3 23%

300. *Blackstonia perfoliata*

(L.) Hudson

subsp. *grandiflora* (Viv.) Maire.....Ma Me
subsp. *imperfoliata* (L.fil.) Franco&Rocha A
..... Me Fo
subsp. *perfoliata*.....Ma Me Ei Ca
subsp. *serotina* (Koch ex Reichenb.)
Vollmann...Ma Me Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Chlora perfoliata.

Cat.: Centaura groga. Clora. Cast.: Clora.
Angl.: Yellow Wort.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, glauca, erecta, fins a 70 cm d'alçària. Fulles caulinars oposades, triangulars, soldades de dues en dues per les bases; les radicals en roseta, transovades, subpeciolades. Flors en corimbe, de color groguenc taronja. Calze partit. Càpsula globulosa-oblonga. Llavors el·lipsoides. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Herbeis poc secs, herbosos, síquies, rierols. Holàrtica. De la terra baixa a l'estatge montà.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Febrífuga. Tònica.

Bibliografia

FE-III-56, FM-III-317, FPC-III-114, HNPC-VI-256, BC-314

301. *Centaurium erythraea*

Rafn subsp. *enclunense*... Me *
subsp. *majus*.....Ma Me

Centaurium, de l'herba que va curar el peu del centaure Quiró de la ferida que Hèrcules li va fer. *Erythraea*, del grec *erythros*, de color vermell.

Sinonímia. Denominacions

Centaurium umbellatum. *C. minus*.
Erythraea centaurium. *Gentiana centaurum*

Cat.: Centaura. Centaura menor. Fel de terra. Flor vermella. Genciana. Herba centaura. Herba de Santa Margarida. Herba de Santa Paula. Pericó vermell. Cast.: Centaura menor. Port.: Fel-da-terra. Basc: Lubeazun. Fra.: Petite centauree. Ital.: Centaurea minore. Ale.: Echtes Tausendgüldenkraut. Angl.: Common Centaury.

Descripció botànica

Herba biennal, glabra, robusta, fins a 60 cm d'alçària. Arrel llenyosa, fibrosa, groga. Tija quadrangular, ramificada, dreta. Fulles caulinars sèssils, amples, amb tres nervis principals; les basilaris en roseta. Flors grans, rosades o blanques, nombroses, sèssils, en cimes fasciculades, multiflora; s'obren amb el sol. Fruit en càpsula allargada. Llavors brunes, molt petites. Floració: juny. Planta polimorfa.

Hàbitat

Llocs herbosos, humits. *Rosmarinetalia*, *Lavanduletalia stoechadis*, *Ruderali-Secalietae*, *Brachypodion phoenicoidis*. Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides (*Herba Centaurii*).

Composició química

Glicòsids amargs, alcaloides, esterols, flavonoides, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Febrífuga. Tònica. Estimulant de la secreció gàstrica. Vermífuga. Fou emprada per la diabetis. Vulnerària en

aplicació externa, en úlceres, llagues, ferides, alopecia.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa s'empren moltes espècies del gènere *Gentiana* (*G. algida*, *G. arisanensis*, *G. dahurica*, *G. atkinsonii*, *G. flavo-maculata*, *G. macrophylla*, *G. scabra*, *G. scabrida*, *G. squarrosa*, *G. triflora*): s'usa generalment coma tònic digestiu i febrífug.

En medicina marroquí *Centaurium spicatum* i *C. erythraea* s'empren en infusió per la diabetes, com a depuratiu i febrífug. En ús extern, la pols ajuda la cicatrització de les llagues, i en pasta per la ciàtica. La decocció com a loció pels cabells.

La planta *Gentiana lutea*, molt amarga, que no es troba a les Illes Balears, s'empra com a tònic amarg, digestiva i febrífuga.

Fórmules i preparacions

La infusió al 2%, una tassa abans de cada menjada; la pols, l'extracte fluïde, l'extracte sec, la tintura mare.

Cultura popular

Una xicra o una copeta de l'infús dels caps florits a l'1%, deu minuts abans dels àpats, paladejant-lo, excita la secreció salival i la gana, i tonifica el ventrell, Palau 53

Si vols agafar gana
pren en dejú genciana

Més amarg que la genciana

Història

Antigament -i encara ara- es deia *fel terrae*, per la seva amargor. També *chironia*, pel centaure.

DIOSCÒRIDES diu que "l'herba verda,

esclafada i aplicada en forma d'emplastre, clou les ferides fresques i tanca les llagues velles. Cuita i menjada, purga per avall el humors colèrics i gruixats... el suc és molt útil per les medicines dels ulls...", DIOSC III 7

PLINI XXV 68

CURSACH recomana *Centaurium erythraea* "in cachexia, hypocondriasi, ictero, podagra, tertiana, febribus intermittibus; hydrope, viscerum induratione; callositate ulcerum; atonia, mensium suppressione; pediculis, ulceribus, morbis cutaneis; vulneribus &c". La *Gentiana lutea* és recomanada per CURSACH "in cachexia, calculo, febribus intermittibus; ictero, podagra, menstruis suppressis; ulceribus, oculorum sordibus; arthritide, ulcere fistuloso; polypo, morbis verminosus; obstructionibus abdominalibus &c".

Literatura

Altra capça ab X liures de gençana, doc. a. 1409 (Arx. Patriarca de Val.)

Prenets gençana dos onces, doc. segle XV (Rom. XXXVI, 106)

La genciana és freda e umida, Macer Erbes

L'encatifen serfull i genciana, Canigó II

Lo tramès (a Hèrcules) a domdar los Centaures, los quals són figurats mig cavalls e mig hòmens silvestres, Genebreda Consol. 218

Bibliografia

FE-III-57, FM-III-319, FPC-III-120, HNPC-VI-256, BC-313, PPF-53, FQ-726, JLB-166-282, VP-152, RT-271, HL-136, MH-182, SCH-214, CHEV-204, CSCH-122-123, KAN-449-450, PHMT-328

302. *Centaurium quadrifolium*

(L.) López, G & Jarvis, Ch.E.

subsp. *barrelierii*

(Duf.) López, G.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Centaurium linariifolium. *C. favargerii*.

Erythraea barrelieri.

Cat.: Centaura. Flor de Sant Joan. Herba de Santa Paula. Pericó roig. Sanpaula. Santa Àgueda. Santaula. Santaura. Cast.: Centaula.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, sovint pluricaule, fins a 40 cm d'alçària. Tiges simples o ramificades, poc fullades. Fulles superiors curtes, estretes, obertes; les basilaris en roseta. Flors grans, pentàmeres, nombroses, en cimes corimbiformes, en falsa umbel·la. Limbe rosat purpurescent. Floració: juny.

Hàbitat

A la comarca d'Artà. Llocs poc humits, assolellats, pastissars heliòfils. *Rosmarino-Ericion*. Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Flavonoides, principis amargs, xantones, àcids fenòlics.

Acció farmacològica. Indicacions

Aperitiva amargant. Antibacteriana. Antifúngica. Útil en dispèpsies, anorèxia, atonia gastrointestinal, convalescència.

Terapèutica comparada

La planta *Erythraea chilensis* (canchalagua) té activitat tònica estimulante, digestiva i emmenagoga.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa abans de cada menjada; la maceració en aigua o en vi.

Bibliografia

FM-III-320, FPC-III-116, HNPC-VI-256, JP-66, PMCV-140

303. *Centaureum spicatum*

(L.) Fritsch.....Ma Me Ei Fo

Spicatum, per les flors en cimes espiciformes.

Sinonímia. Denominacions

Erythraea spicata. *Gentiana spicata*.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, fins a 40 cm d'alçària. Tiges folioses, dretes, erectes, ramificades. Fulles oblongues. Roseta basal caduca. Flors solitàries, sèssils, axil·lars, en cimes espiciformes. Corol·la petita, rosada. Floració: juny.

Hàbitat

Llocs humits, salabrosos, prats del litoral. *Puccinellio-Salicornietea* (> *Deschampsion mediae*, *Secalium mediterraneum*). Del nivell de la mar fins a 300 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Glicòsids amargs, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica. Estimulant. Aperitiva. Digestiva.

Bibliografia

FE-III-59, FM-III-322, FPC-III-117, BC-312, PHMT-328

GERANIACEAE

20   5   25%

304. *Erodium cicutarium*

(L.) L'Hér
subsp. *cutarium*
...Ma Me Ei Fo Ca Dr
subsp. *microphyllum*
(Pomel) Murb.....Ma

Erodium, cigonya o garsa, perquè els fruits s'assemblen al bec d'aquestes aus. *Cicutarium*, per les fulles semblants a la cicuta.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Rellotges. Agulles. Agulletes de bruixa. Agulloles. Agullots. Banya de bou. Càrgola cicutària. Cubripeus. Curripeus. Forquilles. Cast.: Peine de Venus. Port.: Bico-de-cegonha. Fra.: Bec de grue. Angl.: Common Storksbill.

Descripció botànica

Herba anual o biennal, glandulosa, a vegades glabra, fins a 40 cm d'alçària. Tiges dretes, ascendents o postrades. Fulles molt dividides, pinnatisectes; les basals en roseta. Flors petites, en umbel·les, blanques, rosa o vermelles. Sèpals mucronulats. Pètals desiguals. Fruit sec en forma de bec. Polimorfa. Floració: gener-juny.

Hàbitat

Pradells terofítics, erms. (*Thero-Brachypodietea*, *Helianthemetea annua*, *Festuco-Sedetalia*, *Ruderali-Secalietae*). Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Fenols, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent. Hemostàtica. S'empra en menstruacions excessives, metrorràgies, semblant a *Hydrastis canadensis*: provoca contraccions uterines.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Erodium cicutarium* s'usa en disenteria.

En medicina mexicana *Erodium cicutarium* s'usa com a vulnerari, en dolor d'estómac, diarrea, "calentura", angines, erupcions cutànies, inflamacions bucals, llagues, úlceres, diurètic.

En medicina homeopàtica ERODIUM CICUTARIUM és útil en metrorràgies i pòlips uterins.

Fórmules i preparacions

El suc de la planta fresca; la infusió al 5%.

Bibliografia

FE-II-202, FM-III-97, FPC-II-307, HNPC-VI-245, BC-85, FQ-417, JLB-39, RT-152, HL-131, KAN-340

305. *Erodium moschatum*

(L.) L'Hér.....Ma Me Ei Ca

Moschatum, per l'olor a almesc. Els llatins li deien *acus muscata*.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Agullots. Almesquer. Almesquera. Almescat. Càrgola moscada. Herba del mesc. Herba del moro. Rellotges. Cast.: Geranio almisclado. Port.: Agulheira-moscada. Angl.: Musk Storksbill.

Descripció botànica

Herba anual o biennal, glandulosa, pilosa, fins a 70 cm d'alçària. Tiges robustes, erectes o ascendents. Fulles pinnatipartides, llargues; les basals en roseta. Flors petites, purpurines, en umbel·les. Pètals de color rosa violaci. Floració: gener-maig.

Hàbitat

Camins, escombraries. *Asphodelo-Hordeetum*, *Resedo-Chrysanthemetum coronarii* (>*Hordeion leporini*). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Semblant a l'anterior.

Acció farmacològica. Indicacions

Semblant a *Geranium robertianum*.

Història

En els comentaris que fa Laguna al capítol del gerani, diu que "les fulles i les arrels de tots els geranis tenen virtut estíptica i desecativa", DIOSC III 125, encara que el mateix Dioscòrides la considera inútil.

Bibliografia

FE-II-203, FM-III-98, FPC-II-305, HNPC-VI-245, BC-84, FQ-418

306. *Erodium malacoides*

(L.) L'Her.

subsp. *aragonense*...Ma Me Ei

subsp. *malacoides*...Ma Me Ei Fo Ca Dr

Malacoides, per les fulles semblants a les malves.

Sinonímia. Denominacions

Erodium subtrilobum.

Cat.: Agulleta. Bec de cigonya. Forquilles.

Relotges. Cast.: Filamaría.

Descripció botànica

Herba anual, glandulosa, peluda, fins a 40 cm d'alçària. Tiges ramificades, ascendents o postrades. Fulles cordiformes, ovals. Flors petites, en umbel·les, de color lila. Planta polimorfa. Floració: gener-juny.

Hàbitat

Vores de camins, erms.
Ruderali-Secalieta.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Semblant a *Geranium robertianum*.

Història

A l'edició crítica del *Greek Herbal of Dioscorides* de Robert T. Gunther (1933-pàg. 361), es considera el *geranion eteron* de DIOSC III 131 com *Erodium malacoides*.

Bibliografia

FE-II-200, FM-III-95, FPC-II-302, HNPC-VI-245, BC-83

307. *Geranium columbinum*

L.....Ma Me

Geranium, del grec *gueranion*, grulla. *Columbinum*, per la semblança amb el peu del colom: és el *pes columbinus* dels llatins.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Gerani. Gerani de colom. Forquilles.

Relotges. Cast.: Pico de paloma. Port.:

Agulleira.

Descripció botànica

Herba anual coberta de pèl, ramificada, fins a 40 cm d'alçària. Tiges primes, dretes o ascendents, difuses. Fulles oposades, peciolades, palmatisectes. Flors retxades, purpurines. Sèpals estesos, aristats. Carpels llisos. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Marges, pastures, herbeis ruderals. *Festuco-Sedetalia*, *Origanetalia*, *Thero-Brachypodietea*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Semblant a *Geranium robertianum*.

Bibliografia

FE-II-198, FM-III-89, FPC-II-290, HNPC-VI-245, BC-81, FQ-416

308. *Geranium dissectum*

L.....Ma Me Ei

Dissectum, per les fulles partides.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Gerani. Gerani de fulla retallada. Rellotges. Cast.: Geranio cortado.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 60 cm d'alçària. Tiges dicòtomes, dretes o ascendents, piloses. Fulles oposades, orbiculars. Peduncles més curts que la fulla corresponent. Flors petites. Pètals de color púrpura. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Prats humits. *Molinio-Arrhenatheretea*. Del nivell de la mar fins als 900 m.

Part utilitzada

Les fulles, l'arrel.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Semblants a *Geranium maculatum*, segons Grieve (1931, p. 233).

Terapèutica comparada

La planta americana *Geranium*

maculatum, que conté tanins, àcid gàlic, gomes i pectines, és emprada com a estíptica, tònica i astringent, en hemorroides, hemorràgies internes, diarrea, leucorrea.

En medicina homeopàtica GERANIUM MACULATUM produeix hemorràgies, úlcera d'estómac, úlceres tòrpides, diarrea, leucorrea. La patogenèsia feta amb la decocció de la planta va roduir símptomes de diplopia (Clarke I 819).

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde.

Bibliografia

FE-II-198, FM-III-90, FPC-II-291, HNPC-VI-245, BC-81, MH-233, VMLN-780, CLK-I-819

309. *Geranium robertianum*

L... Ma Me Ei Fo Ca Dr

Robertianum, del llatí *ruber*, vermell, herba ruberta, i després derivaria a *herba Ruperti* i *herba Ruberti*, atribuïnt-la a sant Robert.

Sinonímia. Denominacions

Geranium purpureum. *G. mediterraneum*

Cat.: Herba de Sant Robert. Herba roberta. Agulles. Gerani. Gerani pudent. Güelles salades. Herba de Sant Jaume. Poteta de gall. Rellotges. Cast.: Hierba de San Roberto. Port.: Erva-roberta. Basc: Zangogorri. Fra.: Herbe à Robert. Ital.: Erba roberta. Ale.: Ruprechtskraut. Angl.: Herb Robin.

Descripció botànica

Herba anual o biennal, fètida, glandulosa, pilosa, vermellosa, fins a 50 cm d'alçària. Tiges trencadisses, difuses o dretes. Fulles oposades, palmatisectes, cordiformes. Peduncles biflores. Flors vermelles amb venes blanques. Sèpals ovats, piloso-glandulosos. Pètals enters,

més llargs que el calze. Carpels pubescents o glabres. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Llocs humits, alzinars, exposició al nord, contrades poc àrides, indrets ombrívols. *Quercion ilicis*. Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

La planta sencera (*Herba Geranii Robertianii*).

Composició química

Tanins, essència, principis amargs, àcids cítric i màlic, resines.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent. Vulnerària. S'empra en ferides, llagues, èczemes, erupcions, herpes, úlceres externes i internes (boca, estómac). Oliveira descriu el seu ús en "úlceres d'estómac, la enterocolitis i com a anticancerosa, de resultats molt interessants" (citad de Font Quer, 416). S'ha citat també una acció diurètica e hipoglicemiant suau.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Geranium pratense* s'usa com a febrifug, analgèsic i antiinflamatori, en malalties epidèmiques, alteracions hepàtiques i desordres nerviosos. És antídote de verins i millora la inflor de les cames. L'espècie *G. nepalense*, en refredats, nemònia, alteracions calentes de les arteries i venes i inflor de cames. L'espècie *G. wallichianum* en febres i inflamacions, i l'arrel en ús extern per contusions.

En medicina xinesa *Geranium robertianum*, així com les altres espècies de *Geranium*: *G. hayatanum*, *G. japonicum*, *G. nepalense*, *G. sibiricum*, *G.*

suzukii, *G. wilfordi*, s'empren com a astringents.

En medicina marroquí la geraniàcia *Pelargonium odoratissimum* s'empra en destilat com a aigua d'olor (altres aigües són les de rosa, flor de taronger i orenga). L'infusió de les fulles és considerada calmant i antiespasmòdica. En medicina mexicana *Geranium mexicanum* s'usa en vòmits, diarrea, sarna, pruija. L'espècie *G. potentillaefolium* en escaldadura dels infants. L'espècie *G. seemannii* en dolor d'estómac, alteracions biliars, diarrea, còlics per "coraje", sarna, ferides, infeccions, inflamacions, febre, edema, tos.

Fórmules i preparacions

La infusió al 10%, per via interna i externa; la tintura mare, l'extracte fluide.

Història

CURSACH la recomana "*in bubone, carcinomate, colica, haematuria, hysteria, nephritide, profluviis, ragadibus, vulneribus, ulceribus vulvae et mammaram; oris ardore; angina, fissuris linguae; febribus intermittentibus; ablactione, cancro, aedemate, cachexia, &c'*".

Bibliografia

FE-II-198, FM-III-92, FPC-II-288, HNPC-VI-245, BC-82, PPF-57, FQ-415, JLB-327, VP-263, RT-153, HL-130, SCH-219, CHEV-214, CSCH-328, DAKPA-238, DAWA-1-178,180, DEKHANG 83-84, TSARONG-51, KAN-341, PHMT-329

GLOBULARIACEAE

2   2   100%

310. *Globularia alypum*

L.....Ma Me Ei   Ca

Globularia, per les flors en capítols globulosos.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Botja. Cebullada. Cibullaga. Cociaga. Cogullada. Corona de frare. Crogullada. Cruixillada. Cuixarda. Deüllaga. Escorcillada. Escorsiada. Foixarda. Fuixarda. Fusellada. Herba cossiada. Marieta. Murtereta. Pixina. Saullà. Sogullà. Ullastró. Cossiada. Cast.: Corona de rey. Fra.: Séné de provence. Ale.: Kugelblumenstrauch. Angl.: Globularia.

Descripció botànica

Herba perenne, molt ramificada, fins a 60 cm d'alçària. Tiges dretes, llenyoses, brunes. Fulles amb l'àpex acuminat, coriàcies, glauques, peciolades, oblongues, lanceolades, mucronades, de color verd grisenc. Flors blaves o liloses en capítols terminals, densos, olorosos. Floració: abril-juny i quasi tot l'any.

Hàbitat

Pujols àrids, pedregosos, secs; brolles, terrenys calcinals secs, garrigues, sotabosc, matollars eixuts. *Rosmarino-Ericion*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Flavonoides, àcids fenòlics, resines, tanins, matèries colorants, àcids cinàmics, glucòsids.

La superfície foliar és coberta de porus per on la planta secreta sals de calci.

Acció farmacològica. Indicacions

Purgant: si es pren en excés pot provocar vòmits, mal de cap i còlics. S'ha emprat en reumatisme i gota crònica. Astringent en diarrees i hemorràgies. Vulnerària en aplicació externa. L'extracte aquós tendria propietats

antileucèmiques, Bézanguer 314.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí és emprada com a laxant suau, en decocció amb figues seques. La planta sencera com a depuratiu i antidiabètic, febrífuga i en la enuresi dels infants.

Fórmules i preparacions

En infusió al 2%, una tassa després de cada menjada, per a "rebaixar la sang", Palau 41.

No és recomanable el seu ús continuat.

Cultura popular

La cossiada és una de les plantes medicinals de més anomenada dins el poble per rebaixar la sang, Bonafè IV 134.

S'empren les fulles com a succedani del senet, com a purgant.

Història

Fou emprada pels metges àrabs per a tractar els edemes de membres inferiors, PMCV-140.

Bibliografia

FE-II-283, FM-IV-133, FPC-III-524, HNPC-VI-208, BC-384, PPF-41, JP-113, PMCV-140, FQ-716, JLB-45, VP-173, RT-314, HL-14, PHMT-330

311. *Globularia cambessedesii*

Wiilk...Ma

*

Sinonímia. Denominacions

Globularia vulgaris. *G. majoricensis*.

Per *G. vulgaris*: Cat.: Senet de pobre. Herba del sarró. Cast.: Globularia mayor. Port.: Globularia. Fra.: Marguerite bleue. Ital.: Globularia. Ale.: Gemeine Kugelblume. Angl.: Blue Daisy.

Descripció botànica

Herba perenne, glabra, fins a 40 cm d'alçària. Tiges dretes, simples, sufruticoses. Fulles basals en roseta,

coriàcies, carnoses; les caulinars sèssils, lanceolades, amb marge dentat. Capítols grans. Calze bilabiat. Corol·la blava. Floració: abril-juny. Endèmica de les Illes Balears.

Hàbitat

Roques ombrívols y penya-segats d'orientació nord. *Hippocrepidum balearicae* (*Brassico-Helichryson rupestris*). De 200 fins a 900 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Flavonoides, resina, tanins, glucòsids, matèries colorants.

Acció farmacològica. Indicacions

Laxant. Presa en excés provoca vòmits, mal de cap, còlics.

Terapèutica comparada

S'empra de la mateixa manera que *Globularia vulgaris*, de la que seria una subespècie (Bolòs): laxant, diurètica i contra l'incontinència d'orina.

Fórmules i preparacions

Com la planta anterior.

Bibliografia

FE-III-282, FM-IV-133, FPC-III-527, HNPC-VI-289, BC-383, PMCV-141, FQ-718, JLB-288, RT-314, SCH-284

HALORAGACEAE

2

HYDROPHYLLACEAE

1

HYPERICACEAE

7   2   28.5%

312. *Hypericum balearicum*

L.....Ma Me Ei   Ca Dr   *

Hypericum, del grec *hyper*, damunt, i *eikon*, imatge, per les moltes virtuts medicinals que se li atribueixen. *Balearicum*, que es fa a les illes Balears.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Estepa joana. Estepa oliera. Estepera joana. Sacorrel.

Descripció botànica

Arbust llenyós, espès, glandulós, glabre, tortuós, fins a 1 m d'alçària. Tiges fulloses, ramificades. Fulles oposades, sèssils, petites, crespes, flexuoses al marge, amb vesícules transparents al limbe, ovades, coriàcies, de color verd intens. Flors solitàries, terminals, grans, grogues. Sèpals ovals. Pètals estriats. Estams agrupats en cinc feixos. Càpsula viscosa. Floració: quasi tot l'any. Endèmica de les Illes Balears.

Hàbitat

Terrenys càrstics, indrets rocosos de les zones muntanyoses. *Hypericum balearici*. De l'*Oleo-Ceratonion* fins a les muntanyes. Dels 30 a 1400 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Olis, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Vulnerària, en ferides, llagues. Són necessaris estudis més aprofundits de les seves propietats.

Fórmules i preparacions

La maceració en oli.

Literatura

Bell aubó de la tija galana / estepa joana, / ciprell, romaní, Salvà Ret. 94

Bibliografia

FE-II-263, FM-III-175, FPC-II-250, BC-86, FQ-295

313. *Hypericum perforatum*

L.....Ma Me Ei Fo

Perforatum, perquè les fulles semblen foradades de petits puntets transparents.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba de Sant Joan. Floreta de la Mare de Déu. Floreta de Sant Joan. Herba de cop. Herba foradada. Herbata de Sant Joan. Herba de Sant Pere. Hipèric foradat. Pericó bord. Pericó groc. Periquet. Tresflorina vera. Cast.: Hierba de San Juan. Port.: Milfurada. Basc: Bioztxu. Fra.: Millepertuis. Ital.: Millebuchi. Ale.: Hartheu. Angl.: St. John's wort.

Descripció botànica

Herba perenne, glabra, fins a 70 cm d'alçària. Rizoma llenyós. Tiges ascendents, dretes, amb nombroses ramificacions laterals estèrils. Fulles ovals, linears o oblongues, sèssils, amb punts translúcids corresponents a glàndules oleíferes. Flors en corimbos, grogues. Càpsula ovoide. Planta polimorfa. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Erms, llocs secs, vores de camins, bancals de secà, prats subnitròfils. *Brachypodium phoenicoidis* (*Origanetalia*, *Arrhenatherion*, etc.). Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides (*Herba Hyperici*).

Composició química

Oli essencial, tanins, rutina, quercetina; àcid cafeic, clorogènic, ferúlic, gentísic; saponines, pigments, cumarines (umbeliferona), substàncies antibiòtiques (imanina), manitol, derivats fenòlics: flavonoides, hipericina (naftodiantrona), hiperforina (d'efectes antimicrobians sobre *Staphylococcus* i *Streptococcus*).

Acció farmacològica. Indicacions

Balsàmica, en afeccions bronquials. Antidepressiva, per inhibir la monoaminoxidasa (M.A.O.). Antiinflamatòria. Astringent, per a reforçar els esfínters. Venotònica. Antiviral. Vulnerària, antisèptica i astringent en aplicació externa, en ferides, èczemes, llagues, cremades, contusions. La hipericina pot produir fotosensibilització: la pell humida en contacte amb la planta i amb exposició solar, produeix ulceració i eritema de la dermis. També després d'ingerir la planta i estar exposat al sol pot produir fotosensibilització.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Hypericum perforatum* s'empra en refredats, febre hepàtica i disenteria; en infeccions bucals i alteracions de la pell. Les fulles per a preparar infusió com a te. L'espècie *H. bellum* per les mateixes indicacions.

En medicina xinesa s'usen diverses espècies d'*Hypericum*: *H. ascyron* (mal de cap, hemoptisis, hepatitis); *H. geminiflorum* (contusions); *H. chinense* (espasmes gàstrics, contusions); *H. japonicum* (febrífug, antiinflamatori); *H. patulum* (ferides, contusions); *H. sampsoni* (gastralgia).

En medicina homeopàtica HYPERICUM PERFORATUM és un dels millors remeis per les ferides dels troncs nerviosos, amb gran sensibilitat i dolor.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, l'extracte fluide, el nebulitzat, l'oli (*Oleum Hyperici*).

La maceració en oli arriba a agafar un hermós color vermell:

Per a preparar l'oli s'umpla una botella de flors, s'hi aboca oli, i es té 40 dies i 40 nits al sol i a la serena. Les ferides s'untan amb aquest oli, Bonafè III 182

Macerar durant 3 dies 500 grams de sumitats florides fresques en una mescla de 1000 grams d'oli d'oliva i 500 grams de vi blanc; bullir al bany maria fins a consumir el vi. Usar en aplicació externa, Leclerc 273

Cultura popular

Les flors s'han emprat per a tenyir de groc. La planta sencera com a astringent, per a adobar pells. Els antics atribuïen moltes virtuts a aquesta planta: fins i tot allunyava els mals esperits, *fuga daemonum*.

Qui té oli de pericó
no li cal metge ni doctor

SECRETS DE LA HERBA TRANSFLORINA dita herba de Sanct Ioan.- La herba Transflorina, dita herba de Sanct Ioan, y en llatí Hypericon, vol la matexa terra que la Matre Silua, lo such de les sues fulles, y flor, curan las plagas. Lo seu sement begut ab vi blanch, deslliura de la febre tersana. La sua flor esta molt en us per fer guarir les nafres, y colps, tal qual aquest. Pendreu del fruyt del Hom, y flor de aquesta herba, botons de Roses, que son les ponselles encara closas, y posat tot junt en una ampolla de vidre ab oli, ho posareu al Sol, fins vejau sia tot consumit, apres ho colareu y guardareu per usar dell per los trenchs, colps y nafres, Agustí Secr. 34

Història

DIOSCÒRIDES diu que l'hipèric "mou l'orina, i aplicat per abaix, mou la menstruació. Begut amb vi, extermina

les tercianes i les quartanes. La llavor beguda durant 40 dies cura la ciàtica, i les fulles amb la llavor aplicades en emplastre cura les cremades de foc, DIOSC III 165

PLINI XXVI 85 GALE XII 48

CURSACH la recomana "*in haematuria, haemoptysi, hypochondriasi, mania, vermibus, febribus, melancholia, debilitate nervorum; pleuritide spuria; sanguinis coagulis; tussi, ulceribus internis; vulneribus, phthisi pulmonali; insania, affectibus hystericis; morbis uterinis; ingurgitationibus humorum &c*".

Literatura

Cada any m'aixec a l'albada
per anar-les a collir
que ha de ser de matinada
poc abans del sol sortir

I dins d'una ampolla plena
d'oli pur, així com cal,
les deix a sol i serena
a la branca del portal

Al cap de quaranta dies
ja s'ha fet un bàlsam fi
remei de les malalties
que tot mal sap fer fugir

Talls de falç i podadora
en tres dies n'ha curat
qui es posa el bàlsam no enyora
cap metge de la ciutat
Mª Antònia Salvà, *Les Herbes de sant Joan*

Bibliografia

FE-II-269, FM-III-179, FPC-II-258,
HNPC-VI-39-159-160, BC-86, PPF-91, JP-119,
PMCV-142, FQ-291, JLB-335, VP-270, RT-141, HL-272,
MH-707, SCH-187, CHEV-104, CSCH-363, VMLN-862,
CLK-I-947, DAKPA-73, DAWA-2-54, DEKHANG-94,
KAN-327

JUGLANDACEAE

1   1   100%

314. *Juglans regia*

L.....C

Juglans, nom llatí de l'arbre, de *Jovis glans*, gla de Júpiter. *Regia*, reial.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Noguer. Noguera. Anoguer. Cast.: Nogal. Port.: Nogueira. Basc: Etzaurr. Fra.: Noyer. Ital.: Noxera. Ale.: Walnussbaum. Angl.: Walnut tree.

Descripció botànica

Arbre monoic, robust, d'ampla capçada, fins a 20 m. d'alçària. Escorça grisenc, fissurada en envellir. Fulles imparipinnades, compostes, caduques, coriàcies. Folióls el·líptics o obovats, acuminats, glabrescents. Flors unisexuals, de disposició monoica: les femenines solitàries o en grups petits, amb ovari ífer; les masculines en aments pènduls, estams en nombre variable. Fruit en drupa, comestible. L'àcar *Eriophyes tristatus* produeix cecidis a la superfície de les fulles, en forma de reinflaments ovoïdals, i pilositat rogenca al revers.

Hàbitat

Cultivat. Originari de l'Àsia menor. Subespontani a terres frescals a *Populion albae*.

Part utilitzada

Les fulles (*Fol. Juglandis*), el fruit.

Composició química

Tanins gàlics i catèquics, vitamina C, derivats naftoquinònics: hidrojoglona, que per oxidació dona juglona, de color vermell; flavonoides, oligoelements (Mg, Fe, Ph, Ca, K, S), carotens. Oli, amb

terpens monocíclics, hidroxitriptamina, en els fruits.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, antisèptica: llagues, úlceres, ferides, genives sagnants, flux vaginal, erupcions, èczemes, impetigen, psoriasi, sedes, caiguda de cabell. Depurativa, eupèptica, hipoglicèmia lleuger, colàgena. L'oli de nous fresques -de tast molt agradable- és vermífug, emolient i hipolipèmia.

Terapèutica comparada

L'escorça de l'espècie *Juglans cinerea*, d'Amèrica del nord, cultivada per la fusta, conté naftaquinones, tanins i oli. S'empra com a laxant, tònic, hipolipèmia, vermífug, antisèptic, astringent.

En medicina ayurvèdica *Juglans regia* en ús extern és emprat com a hemostàtic i vulnerari; en ús intern en debilitat general, ascitis, tuberculosi.

En medicina tibetana *Juglans regia* s'usa com a tònic general, lactagog i en restrenyiment. L'oli per a fer massatges i com a tònic capil·lar; també la coberta externa de la closca com a ingredient en fórmula capil·lar. L'escorça per a netejar les dents.

En medicina xinesa *Juglans regia* s'empra en èczema, psoriasi, impetigen. L'espècie *J. nigra* s'empra com l'anterior, i *J. mandshurica* en disenteria, leucorrea, conjuntivitis, fotofòbia, llagimeig, a més de vermífuga.

En medicina marroquí les nous són emprades com a aliment d'alta energia, reconstituent, afrodisiac, galactògen i antiverí. L'escorça per a blanquejar les dents, gingivitis, piorrea i halitosi. Les flors en decocció contra la diabetis. La fusta en ebanisteria.

En medicina mexicana *Juglans regia* s'usa en alteracions ginecològiques, com a antiavortiu, leucorrea, llagues, ferides,

caiguda de cabell, aftes bucal, tossina, anèmia, paràsits intestinals. L'espècie *J. major* en alteracions biliars, paràsits intestinals, ferides, llagues, hemorràgies, leucorrea.

En medicina homeopàtica JUGLANS REGIA produeix sobretot símptomes dermatològics: pruija, erupcions, úlceres, acné. El remei JUGLANS CINEREA produeix icterícia, alteració hepàtica i erupcions cutànies, amb cefalea occipital característica.

Fórmules i preparacions

El decuit al 5% de les fulles, en glopeigs i gargarismes; la tintura mare, l'extracte fluïde, el macerat glicerinat. En cosmètica i dermofarmàcia.

Vi d'anous: 1 litre de vi negre; 7 nous collides la nit de Sant Joan. Es posen en remull durant 40 dies com a mínim. Filtrar. Afegir 125 grams de sucre i 90 grams d'alcohol (Pellicer, II, 66).

Cultura popular

La fusta és dura, de mitjana densitat, de color bru fosc, molt resistent sota l'aigua. Molt emprada en ebenisteria, fusteria (carros), torneria, artesanía. Les nous tendres són un dels components de la ratafia, amb claus d'espècia, nou moscada, canyella i sucre. S'empren també en pastisseria. Les closques s'empren per a tenyir de negre. L'oli de noguer, fet amb fulles bullides dins oli, s'empra per a donar color als mobles i evitar el corc.

SECRETS DEL NOGUER.- Lo Noguer se diu Noce, id est à nocendo, per que la sua hombra, danya a tots los altres arbres que te vehins: ve en qualsevol terra, pero millor en terra grassa y delicada, y en terra de forment, y desitja lloch alt, se planta de Nous, y de branca, en tal temps, y lloch, com lo Amelle... Se fa una medicina excelent per contra la pesta, com esta ya dit al capitol de la Ruda, de dos nous velles, y tres figas, y vint fulles de Ruda, y un gra de sal... La aygua destilada de les nous, abans que sian maduras, cullides al entorn de Sant Joan de Juny,

es singular per guarir les febras terçanes, beuent-ne quatre, ò sinch dits, Agustí Secr. 51

Laguna (1556) diu que "l'ombra del noguer és feixuga i danyosa a tots els animals, principalment si es dorm davall".

CURSACH (1791) diu que "*Umbra arboris soporem cum somnolentia et vertiginem causat*".

Diu Barceló i Combis (1889) que "les emanacions del noguer produeixen mal de cap al que s'ajeu davall de l'arbre", p. 426.

Diu l'ombra del noguer:

si no em fas mal,
jo te'n faré

A Itàlia diuen:

Ombra di noce,   900
ombra di frate,
e ombra di padrone,
son tre ombre poco buone
(citad de Gomis, 218)

Qui dorm sota una noguera
la mort l'espera

Jo voldria ésser noguer
per fer ombra a lo teu cos
voldria tornar més gros
per més ombra porer fer

Amor, si vols estar sana
po't a s'ombra d'un noguer
perquè sa des garrover
he sentit dir que és malsana

El que planta una noguera
la mort l'espera

El qui planta un noguer
no en menjarà nous

Al llaurar les nogueres
l'oli on no en veus no n'esperis

En llaurar les nogueres

on no vegis no esperis

Una caixeta molt xicoteta
que cap fuster
ha fet tan ben feta

Quatre cames dins d'un llit
i el rigoric al mig

Un arbre en el món hi ha 910
que fa sa fruita amb tres crestes.
Saps que els ets de dir de fresques
per poder-ho endevinar!

Quan trona per sant Joan
totes les nous bufen

Xerrar més que un sac de nous

Trencar nous

Déu dona les nous
a qui no les sap trencar

Fer més renou
que un sac de nous

Com més petita és la nou
més remor mou

Nou i dona
la que calla és bona

Amb el noguer i la mala muller
a bastonades t'hi has de fer

Per santa Magdalena
la nou és plena;
per sant Salvador
ja hi ha el galló

Per sant Bartomeu 920
bat el noguer que és teu

Si no és teu, deixa'l estar
que algun altre el batrà

Per sant Gil
sacsejar nogueres

La nogada és una salsa de nous. El nogat és una pasta de farina, mel i nous, cuita al forn (DCVB).

QUI PARLA EN ALTRA MANERA CON SE FFA ESQUABEY AB NOUS E FFRUYTA SECA A PEIX FRIT: Si vols ffer pex ffrít ab escabey, ages de bon pex e frigg-lo. E quant sia ffrít, ages seba manut tellada, e soffrig-la ab holi. E puy prin pa torrat remullat en vinagre, e de la polpa del pex ab salsa picada bé, e de la seba soffrita una partida, e de bones nous e avellanes ho melles. Puy, quant serà bé piquat, destrempa-u hom ab aygua calda, e va en la casola ont és la seba soffrita; e met-hi hom un poc de vinagre per aseborir. E puy quant bul, va sobre .l pex en telladors. E qui.s vol, pica-hi jurvert perbullit, e val-ne més, Sent Soví 204

Història

TEOFRAST diu que el noguer floreix durant la primavera, III 4, 2; el creixement es produeix en els brots laterals, III 6, 2; té la fulla semblant a l'arbre de l'amor, III 14, 4.

DIOSCORIDES diu que "les nous tenen virtut molt gran contra els verins mortífers, amb figues i ruda es mengen abans i després d'aquells", DIOSC I 141 PLINI XVI 97; XXIII 147 GALE XII 13 ISIDOR XVII 7, 21-23

CURSACH recomana el noguer "*in dysenteria, haemorrhagiis, cicatricibus variolarum; angina, tenia, venenis, calculosis, vermibus, tumoribus faucium; stomacho debili; ambustura, albugine, glaucomate, oculorumque nubeculis &c.*".

Literatura

He baixat al jardí de les nogueres, per veure com rebrota la vall, per observar si la vinya brotona, si floreixen els magraners, Ct 6:11

Fuig lo dallaire de l'ombra del noguer, Canigó IV

La meitat de tres nogueres que són en una vinna de Domingo Escolano, doc. a. 1294 (Col. Bof.

XXXIX, 211)

Y alguna de vosaltres és sota la noguera, Liost. Munt. 215

Noguerar, bosch de nogueres: hoc nucetum, Lacavalleria Gazoph

Una caixa gran de noguer, doc. a. 1345 (BSAL, XI, 299)

Un llit de camp parat ab son gorniment de filadís noguerat ab huyt pessés, doc. a. 1662 (Est. Univ. X, 137)

Ab un gra de forment m'alimenti / y d'una noga m'acontenti, Caseponce Man. 149

Nogada, menjar fet de nous: Nuceum embamma, Lacavalleria Gazoph

Tots aquests fruits... si són cuyts ab mel o ab çucre, axí com a pinyonat o nogat, són menys nohiblas que en altre manera, Arn. Vil. III, 235

L'ascolà vuy s'a menyat hun toxó ab bon noguat, Canç. Nad. 125

Varen menjar un bocí i beure un gotet de nogat, Massó Croq. 32

I les tapides nogueres escampades d'ací d'allà pels marges. D'aquestes nogueres més que les nous, que sempre assolien bon preu, em va embadalir la bledania de les seues fulles grosses, gruixudes i verdes i la forta fresca que exhalaven les seues ombres denses i remoroses, Enric Valor, *Temps de batuda* a Pellicer.

Bibliografia

FE-I-56, FM-II-46, FPC-VI-514, HNPC-VI-129-401-416-427, BC-426, PPF-69, JP-II-65, PMPC-103, PMCV-144, FQ-111, JLB-438, VP-342, KUKL-357, RT-68, HL-105, MH-842, SCH-200, CHEV-222, CSCH-438, VMLN-915-917, CLK-II-71, GOGTE-537, DAKPA-87, DEKHANG-100, KAN-167, PHMT-335

LAMIACEAE

73   43   58.9%

315. *Acinos arvensis*

(Lam.) Dandy.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Acinos thymoides. *A. vulgaris*.
Calamintha acinos. *Melissa acinos*.

Satureja acinos. *Thymus acinos*.

Cat.: Alfàbrega borda. Cast.: Albahaca menor. Angl.: Common Calamint.

Descripció botànica

Herba anual, pubescent, erecta, ramificada, a vegades perennant, difusa, fins a 40 cm. d'alçària. Tiges dretes o ascendents, ramificades des de la base. Fulles peludes, ovals o lanceolades, peciolades. Flors en verticil·lastres axil·lars. Calze inflat a la base, corbat. Corol·la blanca, violada o purpurina. Aquenis negres, tacats de blanc. Floració: abril-juliol.

Hàbitat

Sòls pedregosos, calcaris, camps de cultiu. *Festuco-Sedetalia*. Del nivell de la mar fins a 400 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, àcids fenols.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica estomacal. En ús extern, l'oli és aplicat a zones de neuràlgies i odontàlgies.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare; l'oli essencial.

Bibliografia

FE-III-166, FM-IV-51, FPC-III-303, BC-362, JLB-130, MH-807

316. *Ajuga chamaepitys*

(L.) Schreber subsp. *chamaepitys*.....Ma

Ajuga, de *a*, sense, i *jugum*, jou, per la corol·la sense llavi superior. *Chamaepitys*, del grec *jamai*, ran de

terra, i *pitus*, pi.

Sinonímia. Denominacions

Teucrium chamaepitys.

Cat.: Artètica. Iva. Iva artètica. Iveta. Herba felera. Herba flatera. Pinell. Cast.: Pinillo oloroso. Port.: Camepite. Basc: Atxeribustan. Angl.: Ground pine.

Descripció botànica

Herba anual, pilosa, flairosa, fins a 25 cm d'alçària. Arrel fibrosa, axonomorfa. Tiges herbàcies, ramificades, fullades. Fulles tripartides, viscoses, peludes, enteres, linears. Flors sèssils, axil.lars o solitàries. Calze de dents desiguals. Corolla amb el lòbul del mig obcordiforme, groga, amb taques vermelloses. Floració: abril-setembre.

Hàbitat

Pradells terofítics, pastissars subnitròfils, erms. *Polycnemo-Linarietum* (> *Ruderali-Secalietea* > *Thero-Brachypodi etalia*). Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, antirreumàtica, emmenagoga.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Ajuga bracteosa* s'empra com a febrífuga i en aplicació externa com a antihemorràgica; *A. decumbens* en bronquitis; *A. pygmaea* com a astringent, en abscessos i ferides. En medicina filipina *Ajuga bracteosa* s'usa com a estimulants, diurètica i aperitiva; en reumatisme, paràlisi, gota, amenorrea.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

El nom d'artètica es refereix a "qui pateix gota a les articulacions", DCVB II 47.

SECRETS DE LA YVA ERTETICA.- Iva Ertetica, vol la terra amorosa y pedregosa, se planta millor que sembrar. La herba entera bullida ab idromel, guareix la Itericia, ò groguesa, y fa venir la mesada à la dona, fa orinar, es unica contra la gota Sciatica, presa tant en bevenda, quant aplicada en forma de emplastre, sobre las ancas, Agustí Secr. 35

Història

Antigament era considerat quasi específic per a condicions reumàtiques: "*planta pulverata optima est ad podagram, quae praxis antiquissima est*", Cursach 279. Formava part del *Portland Powder*, Grieve 141.

DIOSCORIDES cita tres espècies d'*Ajuga* i diu de la Camepite que "les fulles begudes per espai de set dies curen l'ictericia, i quaranta dies amb aiguamel, curen la ciàtica... clou les ferides,... atura les llagues", DIOSC III 169

PLINI XXIV 29 ISIDOR XVII 9, 86

CURSACH la recomana "*in febribus, haematuria, rheumatismo, ictero, arthritide, menstruis retentis &c*".

Literatura

Los puagrosos, / coxos, artètichs, / folls e frenètichs, Spill 12153
De arthètica passio, malalties en las conjuncturas, Pram. Cat. 113
E beguda sana la gota artèticha, Macer

Bibliografia

FE-III-129, FM-IV-16, FPC-III-216, HNPC-VI-268,

BC-372, PMCV-145, FQ-643, JLB-122, MH-141, CHEV-161, KAN-475, CSCH-279, QSMB-811

317. *Ajuga iva*

(L.) Schreber....Ma Me Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Teucrium iva.

Cat.: Almescat. Esquiva peluda. Fel de la terra. Iva. Iva moscada. Iveta. Cast.: Pinillo almizclado. Port.: Erva crina. Fra.: Ivette.

Descripció botànica

Herba perenne, blanquinosa, peluda, d'olor a almesc, fins a 20 cm d'alçària. Tiges postrades, ramificades, difuses, fulloses. Fulles oposades, sèssils, linears, uninerves. Flors axil.lars, en espiga, purpurines o grogues. Calze llanós. Corol.la sense el llavi superior. Floració: abril-setembre.

Hàbitat

Llocs secs terofítics, sòls eutròfics, vores de camins, erms, herbats subnitròfils. *Thero-Brachypodion*. Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Tanins, oli essencial, heteròsids, àcids fenolcarboxílics.

Acció farmacològica. Indicacions

Antiespasmòdica, tònica, aperitiva, astringent, antidiarreica. Vulnerària en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Ajuga iva* és considerada una vertadera panacea: ansiolítica, depurativa, antidiabètica, vermífuga, febrífuga. En ús extern com a vulnerària.

La planta *Ajuga reptans*, que no es troba a les Illes Balears, és emprada com a astringent i vulnerària.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

La maceració en vi s'empra a Eivissa com a febrífuga (Bonafè).

Iva, tot mal esquiva

Història

TEOFRAST diu que les tiges s'arrossegueu per terra, VII 8, 1.

Bibliografia

FE-III-129, FM-IV-14, FPC-III-217, BC-371, PPF-60, JP-26, PMCV-145, FQ-642, JLB-122, VP-276, HL-283, MH-139, SCH-193, PHMT-337

318. *Ballota nigra*

L. subsp. *foetida* Hayek....Ma Me

Ballota, del grec *balló*, tirar, per la mala olor. *Nigra*, pel color verd fosc de les fulles.

Sinonímia. Denominacions

Ballota foetida.

Cat.: Malrubí bord. Malrubí negre. Malrubí pelut. Malrubí pudent. Ballota fètida. Garrotxa. Herba pudenta. Malroig bord. Marrumbí. Cast.: Marrubio fétido. Port.: Marroio-negro. Fra.: Ballote fétide. Ale.: Schwarznessel. Angl.: Black Horehound.

Descripció botànica

Herba perenne, foliosa, peluda, de mala olor, fins a 130 cm d'alçària. Tiges herbàcies, dretes o ascendents, ramificades, quadrangulars. Fulles ovades, peciolades, amb les vores fistonades. Flors en verticils axil.lars.

Corol.la blanca, lila o rosa. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Vores de camins, herbassars ruderals, nitròfils. *Arction*, *Silybo-Urticion* (>*Ruderali-Secalietae*). Del nivell de la mar fins a 600 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Lactones diterpèniques, colina, dèpsids, sucres, essència, malat i pectinat potàssics, àcids fenols, colina, tanins, saponòsids.

Acció farmacològica. Indicacions

Ansiolítica, sedant, antiemètica, emmenagoga, vermífuga, molt eficaç en tos quintosa, espasmes digestius, ansietat, Bézanguer 319

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada. Segons Leclerc: alcoholatur, 30 gotes al dia per any d'edat, a la cucurutxa; 1-2 culleradetes en les neurosis dels adults.

Història

DIOSCÒRIDES diu que "les fulles cuites davall de la cendra calenta, reprimeixen els abscesos del recte. Aplicades amb mel, purifiquen les llagues brutes", DIOSC III 111

PLINI XXVII 30, 54

Bibliografia

FE-III-150, FM-IV-39, FPC-III-271, HNPC-VI-270, BC-368, PMCV-145, FQ-673, JLB-97, RT-319, HL-209, MH-416, CHEV-174

319. *Calamintha nepeta*

(L.) Savi subsp. *glandulosa*

(Req.) Ball,P.W.....Ma? Ei?

Calamintha, del grec *calé*, bella i *minthé*, menta. *Nepeta*, del poble italià Nepet, avui Nepi

Sinonímia. Denominacions

Satureja calamintha.

Cat.: Borriol. Calamenta. Calaments. Ramenderola. Rebenterola. Rementerola. Rementola. Tarongina borda (aquests noms també per *Calamintha sylvatica*). Cast.: Calaminta. Angl.: Lesser Calamint.

Descripció botànica

Herba perenne, pubescent, fins a 80 cm d'alçària. Tija quasi llenyosa. Fulles ovals, obtuses, crenato-serrades a l'apex. Corol.la lila, blavosa o blanca. Floració: juny-octubre.

Hàbitat

Encletxes fresques de les penyes, fenassars de marge. *Brachypodium phoenicoidis*. Del nivell de la mar fins a 500 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial.

Acció farmacològica. Indicacions

El decuit és recomanat contra les indigestions, l'asma i els cadarns crònics, i també per retornar a les dones la regla anormalment suprimida, Palu i Ferrer 30. Vesicant en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí l'infusió s'empra com a febrífuga. La pols de les fulles seques en micció dolorosa, refredats, gripes i afeccions pulmonars. S'utilitza per a aromatitzar el te.

Fórmules i preparacions

El decuit al 5%.

Cultura popular

Per la ronya dels bous, fregaulos ab All picat, y Satureja dita altrament Timbria, Sofre, y vinagre, ab Nous de Galas picades, y such de Calamenta dita herba Gatta, ab Cansalada, Agustí Secr. 170

Literatura

Una fulleta de marialluïsa, un brot de rebenterola, Riba Perot 68

Bibliografia

FE-III-166, FM-IV-53, FPC-III-306, BC-362, PPF-30, RT-320, HL-171, MH-153, PHMT-354

320. *Calamintha sylvatica*

Bromf. subsp. *ascendens*
(Jordan) Ball, P.W. .... Ma Me Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Calamintha ascendens. *C. menthaefolia*.
Satureja ascendens. *S. calamintha*.

Cat.: Borriol. Calamenta. Herba mentera. Mentera. Mentereta. Poliol de menta. Rementerola. Tarongina borda. Cast.: Calamento. Fra.: Mélisse des champs. Ale.: Bergminze. Angl.: Common Calamint.

Descripció botànica

Herba perenne, pubescent, flairosa, fins a 80 cm d'alçària. Tiges estoloníferes. Fulles ovades, subagudes o obtuses, dentades. Calze pubescent o glabre. Corol.la lila o porpra, amb punts blancs al llavi inferior. Floració: juny-octubre.

Hàbitat

Vores de boscos poc humits. *Geranium sanguinei*. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, àcids fenols.

Acció farmacològica. Indicacions

Digestiva, expectorant, sudorífica.

Terapèutica comparada

La planta *Calamintha officinalis* (*Calamintha sylvatica* subsp. *sylvatica*), que no es troba a les Illes Balears, és emprada com a estimulants, aromàtica i estomacal.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare.

Història

TEOFRAST II 1, 3

DIOSCORIDES cita tres espècies de calamenta, i diu que "la bullidura de les fulles provoca l'orina i serveix contra les ruptures i espasmes dels nervis... si es beu amb mel i amb sal, extermina els cucs intestinals... provoca la menstruació...", DIOSC III 39

NICANDRE Teríques 60 PLINI XX 144
GALE XII 4 ISIDOR XVII 9, 82

Bibliografia

FE-III-166, FM-IV-52, FPC-III-307, HNPC-VI-276, BC-361, JP-II-20, FQ-691, JLB-130, RT-320, MH-807

321. *Glechoma hederacea*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Nepeta glechoma.

Cat.: Heura de terra. Cast.: Hiedra terrestre. Port.: Erva de sao joao. Basc: Amuntz. Fra.: Lierre terrestre. Ital.: Edera terrestre. Ale.: Gundermann. Angl.: Ground Ivy.

Descripció botànica

Planta perenne, grisosa, radican,

glabrescent o pilosa, repent, flairosa, tendra, estolonífera. Tiges floríferes ascendents o erectes. Fulles reniformes. Limbe crenat, suborbicular. Cimes axil·lars de 2-3 flors. Corola violeta pàl·lid. Floració: març-maig.

Hàbitat

Citada a les Illes Balears per Cursach (1791), Barceló i Combis (1879) i per Palau (1954). No citada al catàleg de Pla, Sastre, Llorens (1992) ni a Bolós (1995). Bosc caducifoli humit, llocs ombrívols. *Quercu-Fagetea*.

Part utilitzada

Les sumitats florides (*Herba Hederae terrestris*).

Composició química

Essència, colina, tanins, substàncies amargues (gelconina), lactones diterpèniques, àcids fenols, resines, saponines, aminoàcids.

Acció farmacològica. Indicacions

Pectoral: "facilita molt l'expectoració de les fleumes, i minva la tos. També és diurètica i litontríptica de les concrecions d'àcid úric", Palau 58. Leclerc (155) la recomana per bronquitis i bronquiectàsies. Vulnerària i antisèptica en aplicació externa, per a llagues i úlceres.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Glechoma hederacea* s'empra en dismenorrea, metrorràgia, hemoptisi, melenes, odontàlgia. La var. *grandis* s'usa com a febrífuga, diurètica, i en calculosi biliar i urinària.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare; la pols, la decocció.

Cultura popular

Aquesta planta fou emprada pels pintors americans per a prevenir i tractar el còlic produït pel plom de les pintures. S'usa de vegades per a donar flaire a la cervesa; "*fermentationem cerevisiae impedit, eamque reddit limpidam*", Cursach 292

Història

DIOSCÒRIDES diu que "beguts tres òbols (cada òbol és mig escrúpol, o sia 12 grans) de les fulles amb tres tassons d'aigua, per espai de quaranta o cinquanta dies, són molt útils als que pateixen de ciàtica, i bevent-se per sis o set dies, de la mateixa manera, serveixen per la icterícia", DIOSC IV 127

PLINI XXIV 82, 135   GALE XII 153

CURSACH recomana *Glechoma hederacea* "*in affectibus pituitosis; cephalalgia, colica nephritica; hypocondriasi, tussi, urinae et menstruorum difficultate; flatibus, scabie, pectoris morbis; vomica pulmonum; laxitate, et viscerum obstructionibus; atonia, vocis extinctione; contusionibus, respirationis difficultate; ulcere pulmonum; narium haemorrhagia &c*".

Bibliografia

FM-IV-46, FPC-III-288, BC-365, PPF-58, FQ-665, JLB-324, VP-261, RT-322, HL-155, MH-442, SCH-199, CHEV-215, CSCH-292, KAN-477

322. *Hyssopus officinalis*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Hisop. Sajolida borda. Cast.: Hisopo. Port.: Erva sagrada. Basc: Urdingorri. Fra.: Hyssope. Ital.: Isopo. Ale.: Ysop. Angl.: Hyssop.

Descripció botànica

Planta perenne, molt ramificada, flairosa, tomentosa, fins a 40 cm d'alçària. Rabassa llenyosa. Tiges erectes. Fulles oposades, lanceolades, enteres, subsèssils. Inflorescència terminal. Bràctees acuminades, linears. Corol·la bilabiada, blanca, lilosa o blavenca. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Esponània a les zones muntanyoses, brolles, prats secs. Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les sumitats florides (*Herba Hyssopi*).

Composició química

Principi amarg (marrubina), oli essencial, derivats flavònics, àcids fenòlics, lactones, tanins. L'extracte d'hisop és molt actiu *in vitro* front els virus de l'herpes simple i VIH, Stübing 146

Acció farmacològica. Indicacions

Estomacal, expectorant, vermífug, carminatiu, emmenagog. En glopeigs, pel mal de queixal; en locions, per inflamacions dels ulls (Palau). Vulnerari en aplicació externa: llagues, ferides, úlceres, cremades.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, l'oli essencial, l'extracte fluïde.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Hyssopus officinalis* és emprada com a digestiva, estimulant hepàtica, colagoga i antihelmintica.

Cultura popular

SECRETS DEL ISOP.- Lo Isop no vol terra grassa, pero vol esser posat en part ahont lo Sol lo toch, potse plantar y sembrar al entorn de la Primavera, deuse segar de Agost, y ferlo secar, y guardarlo per lo hiuern. Lo Isop entre les sues grans virtuts, es bo per lo efecte dels lloms, fentne brou per pendre als matins en deju. Diu que lo axarop del Isop pres moltes vegades, ab quatre vegades altra tanta aygua de Vitriola, fa vacuar gran copia de pedretas del ronyons, Agustí Secr. 35

L'hisop és un dels constituents del licor Chartreuse.

Per fer vi de Hisop, preneu fulles de Hisop ben picades, y posaules dins un drap de Lli, i posaulo dins una bota de una carrega de most. Aquest vi es bo contra lo mal dels lloms, tos vella y sospirs, Agustí Secr. 104

L'hisop
posa la mare a son lloc

La dona que beu hisop
té el part aprop

Rentar-se amb hisop
fa trobar xicot

L'hisop ho cura tot

Qui troba hisop i no el cull
té molt d'orgull

Hisop, hisop,
que a casa no em toc
ni de lluny ni de prop

Hisop, hisop,
que el dimoni no em toc
ni de lluny ni de prop
ni a casa tampoc

QUI PARLA CON SE FFA FFREXOLS.-Si vols ffer frexols, se ffa axí: Prin sàlvia e menta e ysop e sagurida e ruda e jurvert e ffanol e moritort e celiandre e comí tendre e matafalugua e altres bones herbes, de cascuna segons què't serà semblant; e piqua-les totes encemps ffort he règeu. Puy's ages fferina blanqua bé pessada, e destrempe'n les herbes ab aygua, e fé'n resoles, Sent Soví 169

Història

DIOSCÒRIDES diu que l'hisop és una herba molt coneguda, i "bullida amb figues, aigua, mel i ruda i beguda, és útil a l'inflamació del pulmó, a l'asma, a la tos crònica, al cadarn i a l'estretor de pit... i mata els cucs del ventre... la bullidura d'hisop amb figues és un excel·lentíssim glopeig per l'escanyadura. Cuit en vinagre, minva el mal de dents...", DIOSC III 28

CURSACH la recomana "*in asthmate humoralis; calculo, ophthalmia, podagra, sugillatione oculi; tussi, viscerum obstructione; affectionibus pectoralibus; faucium muccositate; flatibus, menstruis suppressis; aurium tinnitibus; dolore dentium; angina, morbis pulmonum; vermibus, impetigine, echymosi &c*".

Literatura

Preneu també un manat d'hisop, mulleu-lo en la sang del gibrell i xopeu amb la sang del gibrell la llinda i els dos brancals, Ex 12:22

Si la lepra està guarida, ordenarà que prenguin per al qui s'ha de purificar dos ocells vius, purs, una branca de cedre, carmesí i hisop, Lv 14,4.6.49.52

Acabat, el sacerdot prendrà una branca de cedre, d'hisop i de carmesí i ho llençarà al mig del foc on crema la vaca, Nm 19,6

Un home pur prendrà hisop, el mullarà dins l'aigua i aspergirà la tenda, tots els objectes i totes les persones que s'hi troben, així com aquell qui haurà tocat cap os, o un mort per l'espasa, o un mort qualsevol, o una sepultura, Nm 19,18

Parlà de les plantes, des del cedre del Líban fins a l'hisop que brota a les parets, 1Re 5,12

La erba patita dita ysop, Scip. e An. 33

Ysop torrat e calt posat al cap val contra dolor de cap, Tres. Pobr. 16

Prin salvia e menta e ysop, Flos. medic. 253

Un vaxell d'argent al aygua de la benedicció ab son ysop, Ordin. Palat. 226

Bibliografia

FM-IV-58, FPC-III-308, HNPC-VI-274, PPF-58, PMPC-87, PMCV-146, FQ-694, JLB-336, VP-272,

RT-322, HL-251, MH-426, SCH-285, CHEV-220, CSCH-284, GOGTE-617

323. *Lamium amplexicaule*

L.....Ma Me Ei

Lamium, del grec *laimos*, boca. *Amplexicaule*, per la forma de les fulles.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Flor-robí. Floruví. Ninois. Peu de gall. Tinya negra. Cast.: Ortiga muerta. Angl.: Henbit.

Descripció botànica

Herba anual, unicaule o pluricaule, pubescent, fins a 30 cm d'alçària. Tiges dretes o ascendents, ramificades a la base, nues davall les flors. Fulles superiors grans, sèssils, amplexicaules, reniformes; les inferiors petites, orbiculars, peciolades. Flors purpúries, en espiga fullosa, curta. Calze campanulat. Estams corbats sobre el llavi superior de la corolla. Aquenis glabres. Floració: novembre-maig.

Hàbitat

Horts, camps cultivats de blat, faveres, etc. *Polygono-Chenopodietalia*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Mucíl·lags, tanins, saponines, sucres, glicòsids flavònics, oli essencial.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, en hemorràgies. Vulnerària en aplicació externa, en llagues, úlceres, èczemes, cremades.

Terapèutica comparada

La planta *Lamium album*, que no es troba a les Illes Balears, activa la

circulació uterina: és útil en metrorràgies i leucorrea.

En medicina tibetana *Lamium album* s'usa en artritis, febres cròniques i desordres freds. Promou la calor digestiva i la temperatura corporal. L'espècie *L. purpureum* en malalties de la boca i odontàlgies, i alteracions hepàtiques amb febre.

En medicina xinesa *Lamium amplexicaule* s'empra com a febrífuga; *L. album* var. *barbatum* en alteracions ginecològiques i urinàries, leucorrea, dismenorrea i com a font de vitamines.

En medicina homeopàtica LAMIUM ALBUM és útil en l'esfera ginecològica i urinària, en menstruació adelantada, leucorrea, hemorroides.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%; l'extracte fluïde, l'alcoholatur, la tintura mare, el nebulitzat.

Història

DIOSCÒRIDES diu de la galiopsis (*Lamium album*) que en aplicació externa, en emplastre i bullidura, millora les inflorescències i dureses; "aplicada amb sal, és útil a les llagues de la carn, a les gangrenes i a les corrupcions dels membres", DIOSC IV 96

NICANDRE Teríaqes 849   PLINI XXVII 102
GALE XII 58

Bibliografia

FE-III-148, FM-IV-39, FPC-III-265, HNPC-VI-270,
BC-366, FQ-670, JLB-452, VP-355, RT-323, MH-581,
HL-126, SCH-122, CHEV-224, VMLN-1011,
CLK-II-244, DEKHANG-104,105, KAN-478

324. *Lavandula dentata*

L.....Ma   Ei

Lavandula, del llatí *lavare*, rentar.
Dentata, per la forma de les fulles.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Caps d'ase. Encens silvestre. Espígol dentat. Gallanda. Garlanda. Lavanda. Cast.: Alhucema rizada. Fr.: Lavande à feuilles dentées.

Descripció botànica

Arbust llenyós, ramificat, de branques erectes, fins a 2 m d'alçària. Fulles pubescents, oblongo-linears. Flors disposades en quatre rengles, en espigues pedunculades, compactes, amb un plomall a l'àpex, de color rosa, violeta o blau. Bràctees florals mucronulades. Corol·la amb llavi inferior trifid i el superior bifid. Aquenis ovoides, llisos. Planta polimorfa. Floració: març-maig.

Hàbitat

Llocs secs i àrids, brolles, terrenys àcids. *Rosmarino-Ericion* (*Erico-Lavanduletum dentatae*, *Anthyllido-Teucrietum majorici*). Del nivell de la mar fins a 400 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Semblant a les altres lavandes.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica, antiespasmòdica: s'empra en gastràlgies i com a antisèptica de les vies urinàries.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Lavandula dentata* s'utilitza en pols o en infusió per les alteracions gastrointestinals, litiasi renal, menstruació abundant, i també com a tonificant i diurètica. La decocció per les gastràlgies, acidesa gàstrica i malalties del fetge. En ús extern, com a vulnerària i antisèptica. Les flors s'usen per a perfumar la roba.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

L'oli essencial s'emprava per a donar lluentor als cabells de les dones

Bibliografia

FE-III-188, FM-IV-70, FPC-III-336, HNPC-VI-272, BC-353, PMCV-147, PHMT-337

325. *Lavandula latifolia*

Medicus.....C

Latifolia, de fulles amples.

Sinonímia. Denominacions

Lavandula spica.

Cat.: Barballó. Espic. Espígol. Espigoler. Espígol comú. Espígol de fulla ampla. Espígol mascle. Cast.: Alhucema. Port.: Alfazema. Basc: Espika. Fra.: Lavande aspic. Angl.: Spike Lavender.

Descripció botànica

Mata llenyosa, de flaire camforàcia, tomentosa, fins a 60 cm d'alçària. Fulles inferiors atenuades a la base, lanceolades; les caulinars mitjanes, poc nombroses. Flors de color lila pàlid, blavós o violaci, en inflorescència cilíndrica, interrompuda a la base, de fins a 50 cm de longitud. Floració: Juny.

Hàbitat

Indrets secs, pedregosos, brolles, garrigues, pastures camefítiques, matollars calcaris. *Rosmarinetalia*. Del nivell de la mar fins a 200 m. Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les sumitats florides, l'oli (*Oleum spica*).

Composició química

Oli essencial: monoterpènols, cetones terpèniques, monoterpens, alcohols no terpènics, òxids terpènics.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica, estomacal, expectorant, diurètica, antiespasmòdica. És útil en asma, cucurutxa, grip, laringitis estridulosa (Leclerc 205). En glopeigs bucal en gingivitis i dents corcades. Vulnerària i antisèptica en ús extern: llagues, ferides, èczemes.

Terapèutica comparada

La planta *Lavandula angustifolia* (= *L. officinalis*), que no es troba a les Illes Balears, s'empra com a sedant, diurètica, hipotensora, colerètica, colagoga, i en ús extern com a vulnerària i antisèptica. És molt usada en cosmètica i perfumeria.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; el vi al 5%, maceració durant una setmana, com a tonificant; l'alcoholatur, 40 gotes quatre vegades al dia; fregues de la maceració en alcohol en aplicació externa pel reumatisme.

Cultura popular

S'empra en aromateràpia, dermatologia, cosmètica, perfumeria, pintures, fotografia. S'usa per a cremar, per la seva bona olor; per a perfumar la roba, posada en saquets de tela. La nit de Nadal es cremaven les xameles o manolls d'espígol al País Valencià, anant cantant pels carrers.

Perfums d'espígol   930
i de flor de saüc
tornen la salut

El verb *espigolar* es refereix, entre d'altres acepcions, a "collir d'en terra les espigues que han caigut als segadors durant la segada", DCVB V 428, mentres

que el substantiu *espigolar* és el lloc a on es fa molt d'espígol, op. cit. L'espigoler o espigolador és la persona que espigola.

Quan és hora de berena
surten ets espigolers
mirau si duen bon feix
que el se posen davall xella

Història

TEOFRAST diu que la lavanda s'origina de llavor, VI 6, 11; que és una planta estival, VI 8, 3.

CURSACH la recomana "*in aponia, dystocia, balbutie, doloribus rheumaticis; atonia, flatibus, uteri imbecillitate; syncope, hysteria, tumoribus, languore, paralyisi, vertigine temulentia, mensium suppressione; capitis morbis, et nervorum; viscositate, et pituitosa colluvie &c*".

Literatura

Dos coxinets petits plens d'espígol, doc. a. 1409 (Rubió Docs. cult. I, 444)

Fenoll o espígol me par que retire, Brama llaur. 68

Prenets fulla de murt e de lor e de romaní e espígol, Flos medic. 160

Prevençió també han de fer / de un quarteronet de espígol / per a donar perfumets, Ros Rom. 87

Lo lligabosc, espígol i roselles / al bressoleig de l'aigua s'esfullaren, Atlàntida VII

Un llarg corredor il·luminat amb xameles d'espígol, Valor Rond. II, 40 (Cf. Martí G., Tip. mod. I, 118)

Ol a silenci. Ol a cast, íntim tàlem: a part, a espígol, V. A. Estellés, *Cant Temporal* a Pellicer, 129

Bibliografia

FE-III-188, FM-IV-72, FPC-III-339, HNPC-VI-272, BC-353, PPF-45, JP-128, PMPC-64, PMCV-148, FQ-656, JLB-252-359, VP-75, KUKL-143, RT-325, HL-204, MH-468, CHEV-107, CSCH-286

326. *Lavandula stoechas*

L. subsp. *stoechas*...Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Bafarull. Bofarull. Cabeçada. Caps d'ase. Romaní mascle. Romanill mascle. Te de moro. Timó mascle. Timosa. Tomaní. Tomanyí. Cast.: Cantueso. Port.: Aranha. Basc: Esplikamin. Fra.: Lavande stéchas. Ital.: Steca. Angl.: French lavender.

Descripció botànica

Mata grisenca, tomentosa, molt ramificada, de flaire camforat, fins a 80 cm d'alçària. Tiges folioses. Fulles oposades, revolutes, linears, enteres. Bràctees fèrtils ovades. Inflorescència compacta, blau violeta, purpuri negrés o lila. Flors disposades en quatre rengles, en espigues ovoïdo-oblongues acabades en un plomall de bràctees violàcies blaves. Planta polimorfa. Floració: març-juny.

Hàbitat

Brolles, terrenys àcids. *Cistion mediterraneum*. Del nivell de la mar fins a 300 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, tanins, resina.

Acció farmacològica. Indicacions

Pectoral, en asma, bronquitis; digestiva, carminativa. Calmant, antisèptica i vulnerària en ús extern, per a èczemes, llagues, ferides, estomatitis, reumatismes.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí la decocció de les sumitats florides de *Lavandula stoechas*

és molt utilitzada en refredats, grip, asma, tossina, bronquitis i mal de ventre. També en afeccions gastrointestinals dels infants, i com a vulnerari en llagues i ferides.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada. En ús extern, la infusió concentrada al 15%.

Cultura popular

És una planta mel·lífera excel·lent. S'empra en perfumeria.

Història

DIOSCORIDES diu que "la bullidura és útil a les malalties del pit. Es mescla útilment amb les medicines contra els verins", DIOSC III 29

PLINI XXVII 131   GALE XIV 76   ISIDOR XVII 9, 88

CURSACH la cita com a component de la *Mithridata* i de la *Theriaca*

Literatura

No s'hi han pogut arrelar més que tomanyons i volivardes, Ruyra Pinya, I, 51

A l'agost, ja s'han assecat les flors de farigola i han badat les de tomaní, Villangómez Any 55

Bibliografia

FE-III-187, FM-IV-366, FPC-III-336, HNPC-VI-272, BC-353, PPF-90, JP-II-70, PMCV-146, FQ-657, JLB-140, VP-130, RT-326, MH-473, CHEV-107, CSCH-286, PHMT-339

327. *Marrubium vulgare*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Marrubium, de l'hebreu mar, amarg, i *rob*, molt. *Vulgare*, vulgar.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Malrubí. Malrubí blanc. Malroig. Malrúbio. Manrúbio. Marreus. Marrubí.

Melrubí. Cast.: Marrubio blanco. Port.: Marroio. Basc: Lekugi. Fra.: Marrube. Ital.: Marrubio. Ale.: Weisser Andorn. Angl.: White Horehound.

Descripció botànica

Herba perenne, tomentosa, grisenca, de flaire forta, fins a 45 cm d'alçària. Fulles ovato-orbiculars, fistonades, piloses, peciolades, verdes per damunt, tomentoses per davall. Verticil·lastres en espiga llarga, multiflors, densos. Calze tubulós. Corolla bilabiada. Aquenis obtusos. Floració: abril-setembre

Hàbitat

Vores de camins, camps oberts, erms, vegetació ruderal. *Ruderali-Secalieta*. Del nivell de la mar fins a 1300 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles.

Composició química

Alcaloides, mucíl·lags, lactones diterpèniques, oli essencial, sals potàssiques, saponines, àcids fenòlics, flavonoides, resina, cera, tanins, pectina, colina, àcid ursòlic.

Acció farmacològica. Indicacions

Expectorant, digestiva, febrífuga, emmenagoga, diurètica, hipoglicèmiat; útil en asma i bronquitis aguda i crònica, per a fluidificar les secrecions. Vulnerària en aplicació externa, per ferides i úlceres.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Marrubium indicum* s'usa com a aperitiu, en afeccions uterines, estimulant en reumatisme, i en ús extern com a antisèptic.

En medicina marroquí *Marrubium vulgare* és una panacea: la decocció o el suc de la planta fresca s'usa com a

antidiabètica; també en la febre tifoidea, diarrea, febre, i com a expectorant, tònica i estimulant. En cataplasma sobre abscessos i foruncles; mastegada en els dolors dentaris. En cosmetologia pels cabells i taques de la pell.

En medicina mexicana *Marrubium vulgare* s'usa en alteracions biliars, problemes gastrointestinals, afeccions respiratòries, sarna, fongs, ferides, caspa, caiguda del cabell, reuma, diabetis.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; la pols, la tintura mare, l'extracte fluïde, l'extracte sec.

Vi de melrubí: les sumitats florides al 10% en 1 l de vi blanc, macerar una setmana i filtrar: 2 xicres al dis, després de les menjades principals.

Cultura popular

S'emprava després de tondre bísties i ovelles, per a netejar-les de paràsits, fregant-les per la pell. L'herba arreu, en els estables, per a les puces.

Història

Els antics egipcis empraven el melrubí per a fer sacrificis als déus.

TEOFRAST diu que el melrubí és una planta subarbusciva amb diversitat de fulles, VI 1,4; hi ha dues castes de melrubí: una amb la fulla herbàcia i dentada, emprada pels farmacèutics, i l'altra de fulla més rodona i poc sucosa, VI 2, 5

DIOSCORIDES recomana "les fulles verdes i seques cuites en aigua amb la llavor, amb mel, pels tísics, pels asmàtics i en tos crònica... les fulles aplicades amb mel, purifiquen les llagues brutes...", DIOSC III 113

PLINI XIV 105; XX 241 GALE XII 107

CURSACH recomana el melrubí "*in asthmate humoralis; obstipatione viscerum; pthyalismo mercuriali; phthisi, menstruis retentis; ictero, scirrhus hepatis; ulceribus externis; hysteria, pulmonum infarctibus; tussi catarrhali, viscositate bilis; morbis chronicis, scrophulis, fluore albo; chlorosi, cachexia &c*".

Literatura

Decocció de mal rubí, Cauliach Coll., ll. IV, d. 1^a, c. 4

Malrubins, herba: hoc Marrubium, Lacavalleria Gazoph

Bibliografia

FE-III-138, FM-IV-31, FPC-III-246, BC-369, JP-II-77, PMCV-150, FQ-659, JLB-405, VP-313, RT-328, HL-152, MH-415, SCH-291, CHEV-231, CSCH-294, PHMT-341, QSMB-818

328. *Melissa officinalis*

L.....C

Melissa, del grec *melissa*, abella, per ser planta molt mel·lífera; o bé del grec *melissóphyllon*, tarongí. *Officinalis*, per emprar-se a les oficines de farmàcia, és a dir, medicinal.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Tarongí. Tarongina. Abellera. Arangí. Cidrac. Citronella. Herba abellera. Melissa. Torongina. Cast.: Torongil. Port.: Cidreira. Basc: Garraiska. Fra.: Mélisse. Citronelle. Ital.: Melissa. Ale.: Melisse. Angl.: Lemon Balm.

Descripció botànica

Herba perenne, de flaire a llimona, pilosa o glabrescent, fins a 80 cm d'alçària. Tiges ramificades, dretes. Fulles ovals, peciolades, fistonades, de marge dentat. Flors rosades, violàcies, groguenques o blanques. Verticil·lastres

unilaterals, axil·lars. Calze campanulat, pelut. Corol·la bilabiada. Aquenis bruns. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Herbassars, indrets humits, clarianes d'alzinars. *Alno-Padion*, *Convolvulion sepium*. Del nivell de la mar fins a 1000 m. Cultivada a les Illes Balears. Subespontània.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles, l'oli essencial (*Ol. Melissae*).

Composició química

Oli essencial, tanins, àcids fenòlics (àcids cafeic, clorogènic, rosmarínic), cumarines, flavonoides, matèries minerals, mucíl·lags.

Acció farmacològica. Indicacions

Antiespasmòdica, estimulant, diaforètica, febrífuga, estomàquica, colerètica útil en dismenorrea, alteracions nervioses i intestinals, palpitations cardíaques, hipertiroidisme. L'oli essencial és bacteriostàtic i viricida en aplicació externa. També s'empra en fregues per reumatisme, herpes labial i neuràlgies. Vulnerària, cicatritzant i antisèptica per a llagues, ferides.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí la infusió de *Melissa officinalis* és considerada estomàquica, digestiva i refrescant. Per a perfumar el te.

La gramínia o poàcia asiàtica *Cymbopogon* s'empra de vegades per a substituir la melissa, per tenir una essència anàloga.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de

cada menjada; l'oli essencial, l'extracte fluïde, la crema.

L'aigua del Carme o aigua carmelitana es prepara des del segle XVII amb la destil·lació de melissa i d'altres plantes. Diu Leclerc (206) que "és l'antiespasmòdic més popular, al que recurreixen totes les classes de la societat en els moments patètics de l'existència, indigestions, síncope, crisis nervioses, etc". La fórmula més usual és la maceració en vi blanc de taronquí, escorça de llimona, nou moscada, clau, canyella i culantre.

Cultura popular

SECRETS DE LA TORONGINA-La Torongina se vol sembrar ò plantar en terra grassa, y no vol molt lo Sol la toch. La Torongina joue, es bona per alegrar lo cor, y deslliurar lo animo de pensaments, y imaginacions malencolicas. Aquells que desitgen tenir Abelles, perque no sen vagen, y per ferlas tornar si son ya perdudas, untaulos la casa ab flor y fulles de Torongina, y per traurelas fora, untaune la casa ab la flor de la herba matricaria, Agustí Secr. 36. La aygua de la Tarongina, conforta del mal de caure, fa bona memoria, lleua lo dolor de les dents, romp las arenas, sana la Hidropesia, preserua del veri, y aquells que se an enuiada alguna Aranya beuent, encontinent despres beuent de dita Aygua, Agustí Secr. 124

Les infusions de taronquí s'han usat per a afavorir la longevitat (Grieve). El taronquí s'empra en la cuina com a condiment. En ús extern l'oli essencial és emprat com a repelent d'insectes. La tarongea o torongea és la essència de melissa: Dix Galien el Rrazim el ssemblant de la meliça que és apelada tarongea. Dix Galien que torongea a aytal força com lo marrubí, Medic. Part. 44

La tarongina
l'amor afina

Història

TEOFRAST inclou el taronquí entre les plantes subarborescives amb diversitat de fulles, VI 1, 4.

DIOSCORIDES diu que "les fulles begudes amb vi i amb nitre, ajuden als que s'ofeguen per haver menjat fongs, i als que tenen torçons de ventre... aplicades amb sal... resolen les llagues i minven el dolor de les juntes", DIOSC III 112

PLINI XX 116; XXI 53

CURSACH recomana el tarongí "*in hypocondriasi, hysteria, melancholia, palpitatione, imbecillitate viscerum; doloribus, spasmis, atrabili, affectione maniaca, paronichya, epilepsia uterina; morbis capitis, ventriculi, et uteri; febribus ardentibus; debilitate, et laxitate viscerum; atonia, menstruis suppressis; fungorum indigestione; peste; cordis palpitatione &c*".

Literatura

Escampa tu... tarongí esmicolat, humil cerinte, Riber Geòrg. 92

Ayguia calda... en la qual haja bullit torongina, fulles de lor, camamilla, Arn. Vil. II, 254

En Jordi... trenca un brotet de tarongina, Verdaguer Jov. 203

Amb l'aire fragant de tarongina i altres efluvis de la primavera, Mascarell Vall 16

Lo gram destrueix los prats axí com la citronella lo adoba y cria y aumenta la llet a les vaques, Agustí Secr. 87

Bibliografia

FE-III-162, FM-IV-49, FPC-III-293, HNPC-VI-274, BC-362, PPF-89, JP-137, PMPC-124, PMCV-151, FQ-685, JLB-412, VP-320, RT-329, HL-206, MH-76, SCH-292, CHEV-111, CSCH-300, PHMT-342

329. *Mentha aquatica*

L.....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Mentha hirsuta.

Cat.: Herba-sana borda. Herba d'aigua.

Menta d'aigua. Cast.: Menta de agua.

Basc: Xipar-belar. Fra.: Menthe

aquatique. Ale.: Wasserminze. Angl.:

Wild Water Mint.

Descripció botànica

Herba perenne, pluricaule, tomentosa a glabrescent, de flaire forta, fins a 90 cm d'alçària. Rizomes llargs, estolonífers. Tiges dretes o ascendents, fistuloses. Fulles ovato-lanceolades, peciolades, serrades. Inflorescència en verticil·lastres. Calze tubulós. Corol·la peluda per dins, de color lila. Aquenys bruns. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Llocs humits, sòls inundats. *Magnocaricion*. Planta indicadora de la existència d'aigua. Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles.

Composició química

Oli essencial (que no conté mentol), flavonoides, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Antiespasmòdica, estomacal, carminativa, colagoga, astringent, emmenagoga. Les fulles mastegades tenen propietats vermífugues.

Terapèutica comparada

En medicina mexicana *Mentha arvensis* s'usa en alteracions digestives, per accelerar les contraccions uterines, dolor d'oïda, tossina, grip. L'espècie *M. canadensis* en alteracions digestives, dolors renals, insomni. L'espècie *M. citrata* en alteracions digestives, reuma, mal de cap, hipertensió arterial.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

La deccocció de les fulles en vinagre es va emprar en medicina popular per a aturar els vòmits de sang i per la litiasi urinària (Grieve 544).

Història

TEOFRAST: la menta aquàtica neix de les branques, II 1,3; sembla convertir-se en menta verda, 4, 1; és un subarbust emprat per a fer coronas, VI 1,1; totes les parts són flairoses, 6, 2; la forma és simple i és una planta llenyosa, 6, 3; no germina de fruit, 7, 2; es reproduïx per les arrels, 7, 4; degenera si no es transplanta, 7, 6; té la fulla semblant a un malrubí bord (*Ballota acetabulosa*), IX 16, 3

Bibliografia

FE-III-185, FM-IV-65, FPC-III-332, HNPC-VI-272, BC-355, PMCV-152, RT-332, MH-544, SCH-293, CHEV-112

330. *Mentha x piperita*

L..... C

Mentha, de Mente, nimfa que fou transformada en aquesta planta. *Piperita*, del grec *péperi*, pebre, pel tast coent.

Sinonímia. Denominacions

Mentha nigricans. *Mentha aquatica x spicata*.

Cat.: Herbabona. Menta pebrera. Menta piperita. Albarsana. Cast.: Menta inglesa. Port.: Hortela-pimenta. Fra.: Menthe poivrée. Ital.: Piperina. Ale.: Pfeffer-Minze. Angl.: Peppermint.

Descripció botànica

Híbrid estèril, perenne, verd-vermellenc, subglabre, fins a 90 cm d'alçària. Tija gris-tomentosa. Fulles lanceolades, serrades, peciolades. Inflorescència amb verticil·lastres, en espiga terminal. Calze glabre. Corol·la lilàcia vermelloso. Es

reproduïx exclusivament per via vegetativa. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Cultivada en sòls ben adobats i profunds. Subespontània.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles.

Composició química

Oli essencial ric en mentol, flavonoides, àcids fenòlics, cumarines, tanins, sals de ferro, matèries minerals.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica estimulant, antiespasmòdica, estomacal, colerètica: útil en menstruació dolorosa i alteracions de la digestió. Vulnerària, analgèsica, antifúngica, antiviral, estimulant vascular i antisèptica en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa s'empren diverses espècies de *Mentha*: *M. arvensis*, en mal de cap, faringitis, conjuntivitis, erupcions pruriginoses, per a "expulsar les malalties del vent", aromàtica i sudorífica. *M. piperita*, com a corrector del sabor i de l'olor. *M. rotundifolia*, per a "dispersar el vent, el fred i la humitat", millorar la menstruació. *M. sachalinensis*, com a correctora del sabor i de l'olor, digestiva, per a "expulsar el vent", sudorífica; en fermentació intestinal, colitis, disenteria. En medicina filipina *Mentha arvensis* s'usa com a carminativa i com antídote de les picades d'insectes.

En medicina marroquí *Mentha x piperita* s'empra per a calmar els dolors abdominals; en ús extern per la febre i insolació, i per a perfumar el te.

En medicina mexicana *Mentha piperita*

s'usa en alteracions digestives, neumònia, amenorrea, diabetis, tos, amigdalitis, amebiasi, picadura d'alacrà. En medicina homeopàtica MENTHA PIPERITA té una acció marcada en l'aparell respiratori i la pell. És útil en gastrodinia, flatulència. En tos seca, agreujada per fredor, aire fresc, llegir o parlar, xoc de qualsevol tipus, és un dels millors remeis. És també efectiva en cantants abans de sortir a l'escenari. També en medicina homeopàtica MENTHOLUM, l'oli essencial de *Mentha piperita*, s'ha comprovat curatiu en catarros aguds nasals i de la trompa d'Eustaqui, faringitis, laringitis, neuràlgies, pruija de pell i mucoses, especialment *pruritus vulvae*.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; l'oli essencial, la tintura mare, l'extracte fluïde, el nebulitzat.

Cultura popular

SECRETS DE LA MENTA.-La Menta viu molt be de troços de las rael, y dels brots ficats en terra, no es menester conrearla, quant es crescuda no conue tocarla ab ferro: per que se moriria ni sembrarne quiscun any: perque alli ahont ni ha aguda ella torna brotar ab gran abundancia. La menta picada, y posada per emplastre, conforta lo ventrell debil. La menta val moltissim pera cobrar la respiracio, y sentiment, per aquell qui la han perduda, tenintla en lo nas. Les sues fulles secas y posadas en pols, y beguda ab vi blanch, mata los cuchs dels xichs. Aquell qui ha menjada llet, deu encontinent mastegar fulles de menta, per impedir que la llet no se prenga en lo ventrell, perque la menta te aquesta virtut, y es especie de conservar los formatges de tota sort ruxantlos ab lo such, ò decoctio de la menta, Agustí Secr. 31

L'oli essencial de menta, molt aromàtic, és un dels més utilitzats, medicinalment i comercialment: en licoreria, com a condiment culinari, corrector organolèptic; com a aromatitzador: dentrífics, cremes, alcohols mentolats,

etc.

Quan la Sagrada Família anava cap a Egipte, fugint de la persecució dels soldats del rei Herodes, la menta va descobrir el lloc on s'havien amagat perquè no la trobessin. La mare de Déu la va maleir dient-li: Menta mentidera, floriràs i no granaràs. I d'aleshores ençà, la menta no fa llavor, Gomis 208

Tu ets menta i mentiràs
floriràs i no granaràs

A damunt es terradet
tenc un test amb herba-sana
el reg com me ve de gana
el reg perquè no se sec

Ja floreix la menta,
ja grana el fonoll
a la porta del Llarg
les dames hi són

La menta
l'estómac assenta

La menta
l'estómac renta

La menta,
la gana augmenta

La menta no pot mentir:
l'escudella fa pair

La menta, pel païdor,   940
l'herba millor

Herba-sana,
mata el cuc i fa la gana

Si tens mal de ventre
menja sopes de menta

La menta,
l'amor augmenta

On hi ha menta

l'amor hi entra

La menta
tot mal renta

L'aigua de menta
tot mal renta

Menta, mentona,
l'herba més bona

Menta olorada
noia casada

Sa menta,
dona calenta

Si vols que la dona   950
estiga contenta
dóna-li aigua de menta

Menta mentolada,
pel païdor
no hi ha herba més bona

Si tens mal de ventre
menja sopes amb menta

Història

La nimfa Mente habitava els inferns, estimada per Hades. Persèfone n'estava gelosa i la va maltractar, i el déu la va transformar en la planta de la menta, Grimal 352.

CURSACH la recomana "*in hysteria, flatibus, colicis flatulentis, singultu, morbis oculorum, morbis calculosis &c*".

Literatura

Ai de vosaltres, escribes i fariseus hipòcrites, que pagueu el delme de la menta, del fonoll i del comí, i heu abandonat les coses més greus de la Llei: la justícia, la misericòrdia i la lleialtat!, Mt 23:23

Però ai de vosaltres, els fariseus, que pagueu el delme de la menta, de la ruda i de tots els llegums, i negligiu la justícia i l'amor de Déu!, Lc

11:42

De la menta e del anet, Evang. Palau
Ací comencen les virtuts de la menta e sàpies que és calent e secha, Macer Erbes
Ab una rejola igualaren aquells enamant-la de menta y d'altres bones herbes, Alegre Transf. 71

E ages espícies, les millors que tròpies, e un poc d'oli, e bones erbes, jurvert e menta e moradux, e seba prim tellada, Sent Soví 139

Puys ages seba e jurvert e menta e moradux, e capola-ho tot encemps en un tellador, Sent Soví 149

E quant les auràs tretes de là d'on seran asosengades, ages cebes gros tellades e jurvert e menta e moradux; soffrig-ho hun poc, e puys mit-ho tot a coura, Sent Soví 183

Bibliografia

FM-IV-65, FPC-III-333, HNPC-VI-272, PPF-57, PMPC-96, PMCV-152, FQ-703, JLB-417, VP-323, RT-332, HL-169, MH-537, SCH-293, CHEV-112, CSCH-290, VMLN-1101-1102, CLK-II-426, DAKPA-50, DEKHANG-118, KAN-481, PHMT-343, QSMB-822

331. *Mentha pulegium*

L.....Ma Me

Pulegium, del llatí *pulex*, puça, per emprar-se per allunyar aquests insectes.

Sinonímia. Denominacions

Pulegium vulgare.

Cat.: Polioli. Herba cuquera. Herba de Sant Ponç. Herbeta de la bassa. Polioli d'aigua. Polioli de riu. Polioli negre. Ponioli. Porioli. Pulioli. Pulioli. Purioli. Cast.: Poleo. Port.: Poejo. Basc: Txortallo. Fra.: Menthe pouliot. Angl.: Penny-royal.

Descripció botànica

Herba perenne, ramificada, pilosa o glabrescent, de flaire agradable, fins a 60 cm d'alçària. Tiges ascendents o postrades, ramificades. Fulles obtuses, el·líptiques, amb petites dents o enteres, peciolades. Flors petites, en glomèruls axil·lars, compactes, clarament separats. Calze estriat, pelut. Corol·la rosada o lilosa. Aquenis llisos, ovoides. Planta polimorfa. Floració: abril-octubre.

Hàbitat

Fonts, llocs humits, torrents, síquies. *Isoetion*. Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles.

Composició química

Oli essencial ric en monoterpens i cetones terpèniques; principis amargs, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Estimulant, antiespasmòdica, sudorífica, digestiva, carminativa, colagoga, emmenagoga, antiasmàtica. El Dr. Leclerc la recomana especialment en afeccions catarrals dels bronquis, com a expectorant, en tos infantil i carminativa, Leclerc 170. "*Optimum est in tussi infantum*", CURSACH 291. Antisèptica, vulnerària i refrescant per via externa, útil en ferides, llagues, èczemes, pruija. Repeleix els insectes.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Mentha pulegium* s'usa en refredats, mal de gola, tossina, bronquitis, infeccions pulmonars, alteracions digestives, aerofagia. És considerada la planta per excel·lència de les malalties d'hivern. S'empra per a protegir les figues seques de l'atac dels insectes i per a perfumar el te.

En medicina mexicana *Mentha pulegium* s'usa en afeccions respiratòries catarrals, disenteria, indigestió del lactant.

En medicina homeopàtica MENTHA PULEGIUM produeix cefalea, sobretot de la part dreta, i sudoració nocturna.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de

cada menjada; l'extracte fluïde, l'oli essencial.

Licor estomacal: alcohol rectificat pur de vi, mig litre; aigua, mig litre; poliol tendre, 12 grams; sucre blanc, 400 grams; es macera deu dies com a mínim, es filtra i s'envasa; si ve de gust s'hi pot afegir mig gram de vainillina. Per pendre'l a copetes, com a estomacal o com a simple licor de taula, Palau 75.

Cultura popular

Abans es recomanava bullir la llet amb poliol, per evitar els "mals efectes" de la llet.

SECRETS DEL PULIOL.-Puliol se sembra y se planta de rael, y de branca, en la entrada del estiu, y floreix a mig Nohembre, y plantat una vegada dura sempre, tallantlo una vegada en lo an sis rega ab diligencia. Lo Puliol es admirable per prouocar, y fer venir la mesada a la dona, cuyt ab vi blanch y begut. Lo perfum del Puliol fa morir las Puças. Lo emplastre fet de Puliol cuyt ab vi mitiga la dolor de la siatica, Agustí Secr. 36

El poliol
és la flor del consòl

Ja et conec, herbeta:
poriol te dius

Història

TEOFRAST IX 16, 1

DIOSCORIDES diu del poliol que "begut provoca la menstruació... si es beu amb mel i acíbar, arranca els humors dels pulmons... en emplastre disminueix la inflamació... minva la pruija en rentar-s'hi", DIOSC III 32

PLINI XX 152 GALE XI 857

CURSACH la recomana "*in asthmate humoralis; hysteria, raucedine, tussi convulsiva; nauseis, stomachi cruditatibus; atrabili, menstruis, ac secundinis retentis; pulmonum vitiis; inflammationibus, podagra, prurigine, fluore albo; chlorosi &c*".

Literatura

Medicina atractiva per sa natura... axí com poliol cerví e armoniac, Alcoati 60

Lo poliol / secat al sol / veuràs florit, Spill 11557

Tres fulles de polioll ab bon vin blanc, Flos medic. 172

Del polioll aquesta és la primera virtut, que si la fembra prenyada menja d'ella, moltes vegades fer-l'a avortar, Macer Erbes

Quant seran cuytes les galines fets escudelles o gresls de la poriola ab les gualines encemps, Flos medic. 220 v°

A tot pex d'hast ho de greylla age aygua sal ho poriola ab vi, ibid. 263

Bibliografia

FE-III-184, FM-IV-63, FPC-III-331, HNPC-VI-273, BC-355, PPF-75, JP-138, PMCV-151, FQ-708, JLB-489, VP-379, RT-332, HL-170, MH-624, CHEV-233, CSCH-291, CLK-II-428, PHMT-343, QSMB-822

332. *Mentha spicata*

L. subsp. **glabrata** (Lej.&Court.)
Lebeau.....Ma Ei Ca C

Spicata, per la inflorescència en espiga.

Sinonímia. Denominacions

Mentha crispa. *M. crispata*. *M. longifolia*.

M. sylvestris. *M. viridis*.

Cat.: Herba-sana. Menta borda. Menta boscana. Menta de bou. Menta verda.

Cast.: Menta verde. Port.: Hortela verde.

Fra.: Menthe verte. Angl.: Spearmint.

Descripció botànica

Herba perenne, molt flairosa, fins a 1 m d'alçària. Tiges glabrescents, ramificades a l'àpex, robustes. Fulles lanceolades, agudes, subsèssils, serrades. Flors en verticil·lastres, en espigues llargues, poc denses, cilíndriques, terminals. Calze campanulat. Corolla blanca, rosa o lila. Floració: agost-octubre.

Hàbitat

Llocs humits. Subespontània. Cultivada.

Del nivell de la mar fins a 100 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles.

Composició química

Oli essencial, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònic local i general, digestiva, carminativa, antiespasmòdica, febrífuga, diurètica. Antisèptica i vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; l'oli essencial, l'extracte fluide.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Mentha spicata* en ús extern és analgèsica, desodorant, antisèptica i vulnerària; en ús intern com a antiemètica, carminativa, antihelmíntica. Usada en disúria, amenorrea, dismenorrea, febre puerperal i malalties de la pell.

En medicina tibetana *Mentha spicata* s'usa per a augmentar la calor del fetge i estómac, en indigestió, halitosi, flatulència, helmintiasi i pèrdua de gana i de la calor corporal.

En medicina xinesa *Mentha spicata* (= *M. viridis*) s'usa com a correctora del sabor i de l'olor.

En medicina marroquí la infusió de *Mentha spicata* és considerada carminativa, tònica, odontàlgica, afrodisiaca i refrescant. Les fulles fresques són vomitives. La decocció concentrada per a aturar la pujada de llet. En infusió per a fer el te verd a la menta, que és la beguda nacional per excel·lència.

En medicina mexicana *Mentha spicata* s'usa en trastorns digestius, paràsits

intestinals, com a diaforètic. L'espècie *Mentha rotundifolia* s'usa en dolor d'estómac, grip, refredats, aftes bucal.

Cultura popular

Molt emprada en perfumeria i com a condiment culinari: arròs, faves, caragols, ciurons, ensalades, pastisseria, etc. El flaó d'Eivissa és un pastís fet de farina farcida de brossat o de formatge, amb herba-sana, ous i sucre.

Història

TEOFRAST diu que la menta verda no es reproduïx per llavors, VI 7, 2; està inclosa dins de les herbes anomenades "verdures", VII 7, 1.

DIOSCORIDES diu que "el suc begut amb vinagre estronca la sang, mata els cucs del ventre i provoca la virtut genital... Posades les fulles dins la llet, no la deixen cuallar. És molt agradable a l'estómac i còmoda en els aguiats", DIOSC III 37

PLINI XIX 159; XXXV 181 GALE XI 852
ISIDOR XVII 11, 9

CURSACH diu de *Mentha crispa* que s'empra "*in anorexia, asthmate humoralis; cephalalgia, dysmenorrhea, hysteria, leucorrhoea, lienteria, satiriasi, soporosis affectibus, tussi convulsiva; vomitu, lactis coagulo; venere frigida &c*".

Literatura

Li donà un flaó que menjàs en l'escola si li venia sabor de menjar, Lull Blanq. 2, 7

Vers a la fi de taula flaons e formaiades o formatge frit am mantega, Eximenis Terç (ap. Roca Medic. 143)

Fets-nos aparellar flaons de let e de formatges e crema, doc. a. 1392 (Est. Univ. XIV, 163).

Replegant dins covos es flaons y ses panades, Ignor. 41

Una verdor tan valenta
hi ha en els ulls
d'aquesta dona
que tenen olor a menta,
F. Almela i Vives, 54,
citad de J. Pellicer, 140

Bibliografia

FE-III-186, FM-IV-67, FPC-III-330, HNPC-VI-272, BC-355, JP-139, PMCV-153, FQ-703, JLB-419, RT-332, MH-533, PHMT-344, GOGTE-670, DAKPA-50, DEKHANG-118, CSCH-289

333. *Mentha suaveolens*

subsp. *insularis*.....Ma Fo?
subsp. *suaveolens*...Ma Me Ei S

Sinonímia. Denominacions

Mentha rotundifolia. *M. insularis*. *M. macrostachya*.

Cat.: Herba-sana borda. Mendastre. Albarsana borda. Alfàbrega de pastor. Madastra. Mandastre. Matapuça. Matapuques. Menta borda. Menta d'ase. Menta de bou. Menta de gat. Mentastra. Cast.: Mastranzo. Port.: Mentastro. Basc: Astamenda. Fra.: Menthe à feuilles rondes. Angl.: Egyptian mint.

Descripció botànica

Herba perenne, d'olor poc agradable, estolonífera, fins a 1 m d'alçària. Tiges tomentoses, dretes, pluricaules, ramificades a l'àpex. Fulles orbiculars, rugoses, peciolades o sèssils, serrades, tomentoses. Flors en verticil·lastres, en espiga terminal, ramificada. Calze campanulat. Corol·la rosada, blavenca o blanca. Aquenis llisos. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Llocs humits, jonqueres, herbassars, estanys, síquies, fonts. *Molinio-Holoschoenion*. Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles.

Composició química

Oli essencial (amb timol, carvona i mentol), tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Antiespasmòdica, anticatarral, carminativa, vermífuga. Antisèptica i vulnerària en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Mentha suaveolens* s'utilitza en infusió contra els refredats i palpitations, i com a tonificant. La pols de les fulles, com a laxant i en cataplasma per les hemorroides. La planta fresca com a cicatritzant. En galletes per a prevenir costipats. Per filtrar la mantega i aromatitzar-la.

En medicina mexicana *Mentha suaveolens* s'usa en retràs de menstruació, còlic infantil.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Com a condiment, en la preparació dels caragols i altres plats. Per a allunyar les puces, posar gavelles de la planta en els llocs on hi ha cans, moixos i d'altres animals.

S'estimat té un jardí d'herba-sana i d'orengues si no t'agrada no en menges jo per ara ho vull així

Història

DIOSCORIDES diu que no s'empra massa aquesta espècie, per ser d'olor més forta i per tenir les fulles més piloses que les altres mentes, DIOSC III 38

Literatura

Les ginyives sien lavades ab decocció de mandastre, Cauliach Coll., ll. VI, d. 1^a, c. 3
Sia picada la femta dels coloms, mostai, mandastre, Tres. pobr. 16

Bibliografia

FE-III-185, FM-IV-66, FPC-III-329, HNPC-VI-270, BC-354, JP-II-78, PMCV-153, FQ-707, JLB-420, RT-331, MH-545, PHMT-345

334. *Micromeria graeca*

(L.) Bentham ex reichenb...Ma? Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Satureja graeca.

Cat.: Colicosa. Herba de les olives. Micromèria grega. Cast.: Colicosa. Port.: Hissopo bravo.

Descripció botànica

Herba pluricaule, sufruticosa, pubescent. Tiges ascendets o erectes, febles. Fulles agudes, estretes, enteres, revolutes; les superiors variables, les inferiors ovades. Flors en cimes axil.lars. Corol.la violàcia rosada pà.lida.

Hàbitat

Llocs assolellats, prats secs. *Oleo-Ceratonion*, *Quercetum ilicis galloprov.*

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

No la coneixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Calmant de dolors i còlics d'estómac, Font Quer 691

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FM-IV-58, FPC-III-298, HNPC-VI-276, FQ-691

335. *Nepeta cataria*

L.....Ma Me

Nepeta, del poble Nepet, d'Itàlia; també podria venir del llatí *nepa*, escorpí. *Cataria*, del llatí *catus*, moix.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Gatera. Herba gatera. Menta de gat. Nepta. Cast.: Hierba gatera. Port.: Erva-gateira. Basc: Katubelarr. Fra.: Cataire. Ital.: Cataria. Ale.: Katzenminze. Angl.: Catmint.

Descripció botànica

Herba vivaç, flairosa, fins a 1 m d'alçària. Tiges dretes, ramificades. Fulles oposades, curtes, ovals, peciolades, pubescents. Flors en verticil·lastres densos, en raïms espiciformes. Calze de tub ovoide, pelut, amb dents estretes, subulades o agudes. Corol·la blanca amb punts vermellsosos. Aquenis llisos, bruns. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Herbassars ruderals. *Onopordion* (>*Onopordietalia*). Del nivell de la mar fins a 200 m.

Antigament cultivada com a medicinal.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles.

Composició química

Oli essencial ric en carvacrol, lactona, àcids fenols (àcid rosmarinic, caèic, clorogènic), mucíl·lags, sucres, tanins, principis amargs.

Acció farmacològica. Indicacions

Emmenagoga, antitussígena, digestiva, carminativa, antidiarreica, sudorífica. El

Dr. Leclerc la recomana en el sanglot i tos convulsiva, Leclerc 223. Produïx un lleu efecte narcòtic, semblant a la marihuana. En hemorroides i molèsties reumàtiques, en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Nepeta angustifolia* és usada en malalties provocades per dimonis i influències planetàries, i com a vulnerària.

En medicina filipina *Nepeta indica* (*Anisomeles indica*) s'usa en gastritis, febres intermitents i en problemes reumàtics.

En medicina marroquí la planta fresca *Nepeta apulaei* s'empra com a vulnerària en cataplasmes.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; el suc de la planta, l'extracte fluïde.

El vi de nepta, fet amb la maceració al 10% de la planta en 1 l de vi blanc durant 9 dies, es filtra, i es pren una xicra després de cada menjada.

Cultura popular

Els moixos se senten molt atrets per aquesta planta, així com també per la valeriana.

La nepta
tot mal repta

La nepta
tot mal la respecta

La nepta
el gat la repta

Història

TEOFRAST II 1, 3

DIOSCORIDES diu que la nepta "provoca l'orina i serveix contra les ruptures i

espasmes dels nervis", DIOSC III 39

NICANDRE Teriaques 60 PLINI XX 144
GALE XII 4 ISIDOR XVII 9, 82

CURSACH la recomana "*in chlorosi, hysteria, viscerum obstructionibus; mensibus suppressis; vermibus, morbis uterinis &c*".

Literatura

Es en semblant de la fulla de la nepta, Medic. part. 140.

Aquestes són les virtuts de la nepta, aquesta és calent e secha, Macer Erbes.

Bibliografia

FE-III-159, FM-IV-44, FPC-III-286, PMPC-102, FQ-664, JLB-277, RT-334, HL-222, MH-173, SCH-296, CHEV-237, CSCH-285, DAWA-2-82, QSMB-812

336. *Ocimum basilicum*

L.....C

Ocimum, del grec *ocynum*, "joodoro".
Basilicum, del grec *basilicon*, real.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Alfabaguera. Alfàbega. Alfàbrega. Alfàbriga. Aufàbrega. Aufàdia. Cast.: Albahaca. Port.: Alfàdega. Basc: Albaraka. Fra.: Basilique. Ital.: Basilico. Ale.: Basilienkraut. Angl.: Basil.

Descripció botànica

Planta anual, molt flairosa, fins a 60 cm d'alçària. Fulles oposades, lanceolades, dentades o enteres, peciolades. Flors en verticils, en espigues allargades. Calze ciliat. Corol.la blanca o rosada. Floració: juliol-agost.

Hàbitat

Cultivada. Originària de l'Índia.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles (*Herba basilici*).

Composició química

Oli essencial, saponòsids, flavonoides, heteròsids, tanins, àcid cafeic.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica, antiespasmòdica, digestiva, vermífuga, galactògena. Antisèptica i vulnerària en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Ocimum basilicum* és usada com a estimulant digestiu i tònic cardíac. La planta *O. sanctum* en ús extern és desodorant, insecticida, estimulant i vulnerària. En ús intern, com a digestiva, tònic cardíac, expectorant, diurètica i diaforètica.

En medicina xinesa *Ocimum basilicum* s'empra en ginecologia, gastralgia, alteracions renals, en oftalmologia i com a anticonceptiu.

En medicina filipina *Ocimum basilicum* s'usa com a carminativa i estimulant.

En medicina marroquí *Ocimum basilicum* és utilitzada en sinusitis, taquicardia, hemorroides, mal de ventre, aerofagia. L'aigua destil·lada era abans utilitzada com a febrífug. El suc contra les inflamacions oculars. L'olor de la planta fa allunyar els mosquits. L'alfabaguera té la reputació de portar la felicitat a les cases. Com a planta aromàtica i condiment a la cuina.

En medicina mexicana *Ocimum basilicum* s'usa en alteracions digestives, trastorns menstruals, processos inflamatoris, infeccions bucals, caiguda de cabell, picadura d'alacrà.

En medicina homeopàtica la planta OCIMUM CANUM és útil en determinades alteracions de l'aparell urinari, amb àcid úric augmentat; arenes vermelloses com a símptoma característic, hematúria, inflamació glandular, còlic renal, càlculs renals.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; l'oli essencial, la tintura mare.

Cultura popular

Els cossiols d'aufabaguera es posen per la primavera a les finestres i balcons, per la seva flaire i per a allunyar els mosquits. És una planta molt mel·lífera. En algunes poblacions del País Valencià -Bétera, Gat-, l'alfabaguera és molt important en l'ornamentació durant les festes de la Mare de Déu d'Agost. És un condiment indispensable en la cuina casolana: salses, pastes, amanides, aguiats, peix, caragols, faves.

SECRETS DE LA ALFABAGA.-L'Alfabaga sembrareu en lo mes de Abril, y de Maig, en terra grassa, y es vinguda molt prest, y en ser sembrada vol esser regada ab aygua un poch calda, y la sua sement se vol banyar abans ab vinagre un poch, y vol que la reguen sempre al mig dia, al contrari de las otras herbas, que se volen regar als matins, y à les vesprades. Per ferla gran, conve que li mogau la terra molt sovint ab lo dit, y no ab res de ferro. Lo qui pateix dolor de cap, ò qui te temor esserne molestat, deu fugir totalment de la olor de la Alfabaga: per que la sua olor engendra dolor, y encara algunes vegades fa naxer cuchs al cervell, y tambe Escorpins, com ha esdevingut a un home en nostros temps, com ho afirma M.I. Holler Doctor en Medicina alprincipi de lasua platica, que lo sovint oloar la Albaga, li engendra un Escorpit en lo cervell, y li donava grandissima dolor de cap, y finalment lo mata. La mes gran virtut que la Alfabaga te es, que si la dona que sera tormentada de part, y en lo parir tindra una rael de Alfabaga ab una pluma de Oraneta en la ma,parira encontinent ab poca dolor, Agustí Secr. 31

Per santa Àgueda
planta l'alfàbrega
que per Santa Margalida
ja serà florida

Per santa Àgueda 960
sembra l'alfàbrega;

dama garrida
ja la té eixida

Per santa Àgueda
sembrau s'alfàbrega

Per santa Àgata
planta l'alfàbrega;
dama espavilada
ja la té sembrada;
dama garrida
ja la té sortida
i la galana, trasplantada

Per santa Àgueda
sembra l'alfàdia;
mossa polida
la té *nacida*

Per què no creixes,
alfàbrega?
Perquè no em va veure plantada
santa Àgata

Pel febrer
treu l'alfàbega al carrer

Història

L'alfabaguera va tenir a l'Antiquitat un significat eròtic i funerari. És molt emprada en medicina hindú.

TEOFRAST diu que l'alfabaguera té les arrels llenyoses, I 6, 6.

DIOSCORIDES diu que "l'alfabaguera és una herba molt coneguda... és lenitiva pel ventre, mou ventositats, provoca la orina i augmenta la llet, però es digereix amb dificultat... el suc millora els núvols dels ulls i desseca els humors que d'ells destil·len. La llavor beguda, serveix als que tenen humor melancòlica, als que no poden orinar i als que estàn plens de ventositats", DIOSC II 130

PLINI XX 119, XX 124 GALE VI 640, XII 158

CURSACH la recomana "in distillationibus, vomitu, cephalalgia, stomacho debili; inflammationibus, ulceribus, viscositate pituita &c".

Literatura

Plantà una bella planta de alfàbega selernitana, Decam., Jorg. 4^a, nov. 5^a

Allà dins, entre alfàbegues florides, Llorente Versos, I, 164

Un jardí ple de mutreres, / floretes y alfabagueres, Peña Poes. 140

Jo t'estim, aufabeguera,
gentil planta riolera
estufada y finestrera
com un jove cor fadrí
plena d'olor volandera
que refresca y refrigera
amb perfums de primavera
amb frescors de serení, Riber Sol ixent 45

Al espòs ella s'inclina, / com alfàbrega a son test
/ quant algun peu la trepitja, Canigó VII

Amb un brot verd' aufàbaga, Aguiló Poes. 13
Pres un alfabeguer, e en aquell lo dit cap més...

Decam., Jorg. 4^a, nov. 5^a
Item I alfabeguer de terra obrat de obra de melica, doc. segle XIV (arx. parr. de Sta. Col. de Q.).

Un alfauguer de terra, doc. a. 1410 (Misc. Puig 27)

E quant deuran ésser cuyts, mit-hi jurvert e alfàbega, Sent Soví 115

Aquesta mata olorosa
de la nit de Sant Joan
llença flaire, silenciosa,
entremig de la bravada
de la nit incendiada
per tants focs que es van açant.

...

Una flaire es va escampant
fresca, suau i candorosa:
les aufàbegues la fan.
Són les mates oloroses
de la nit de Sant Joan.
Donzelles enamorades
d'un nuvi esdevenidor,
escabellen les algàbegues
perquè facin més olor.

L' aufàbega escabellada
és un ensencer violent
que al llançar la flaire en l'aire
augmenta l'encantament,
J. Maragall, a Pellicer, *Costumari Botànic*,
158.

Veies el cos adolescent dempeus
com una vaga i delirant alfàbega
dins de la safa; li corria l'aigua
per sobre els muscles,
vers els pits i vers el ventre llis,
i l'entreuix gratíssim,
V.A. Estellés, *Sonata a Isabel*, a Pellicer,
op. cit.

Bibliografia

FM-IV-75, PPF-18, JP-156, PMPC-28, PMCV-154,
FQ-713, JLB-31, VP-66, RT-335, HL-207, MH-86,
SCH-296, VMLN-1231, CLK-II-633, DASH-205,
GOGTE-385, KAN-482, PHMT-347, CSCH-301,
QSMB-825

337. *Ocimum minimum*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Alfabaguera de fulla petita.
Alfàbega fina. Cast.: Albahaca fina. Port.:
Manjarico. Fra.: Basilic. Angl.: Bush
Basil.

Descripció botànica

Planta anual, semblant a l'anterior, molt ramificada. Fulles molt petites, com a màxim de 2 cm, enteres, ovades. Flors petites, blanques. Flaire més delicada. Floració: juliol-agost.

Hàbitat

Cultivada.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles.

Composició química

Semblant a l'anterior: l'oli essencial conté més eugenol, de flaire més fina.

Acció farmacològica. Indicacions

Aromàtica, carminativa, antiespasmòdica.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Ocimum sanctum* és usada com a demulcent, anticatarral, expectorant, diaforètica.

En medicina mexicana *Ocimum micranthum* s'usa en alteracions digestives, determinades "malalties culturals" ("susto", "mal de ojo"), ferides, llagues, infeccions cutànies, diabetis, mal d'oïda, dolors reumàtics, bronquitis. L'espècie *Ocimum selloi* en alteracions digestives, grip, tossina, i en banys postpart.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; l'oli essencial.

Cultura popular

És emprada en la cuina casolana com a condiment, en sopes, ensalades, pastes i salses.

Bibliografia

FM-IV-75, PMCV-155, FQ-715, MH-85, CHEV-238, PHMT-348, QSMB-827

338. *Origanum majorana*

L.....C

Origanum, del grec *oros*, muntanya, i *ganos*, ornament, alegria.

Sinonímia. Denominacions

Majorana hortensis.

Cat.: MoraduiX. Marduix. Amàrac. Cast.: Mejarana. Port.: Majorona. Basc: Mendaro. Fra.: Marjolaine. Ital.: Maggiorana. Ale.: Gartenmajoran. Angl.: Sweet Marjoram.

Descripció botànica

Herba anual, biennal o perenne, flairosa,

fins a 60 cm d'alçària. Fulles senceres, ovades, obtuses, peciolades. Bràctees tomentoses. Calze zigomorf. Flors petites, axil·lars, blanques o purpúries, en espigues terminals, oblongues. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Cultivada com a planta aromàtica, ornamental i medicinal. Subespontània.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles.

Composició química

Oli essencial, principis amargs, àcids fenols, tanins, hidroquinona, substàncies minerals.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica, antiespasmòdica, estomacal, carminativa, sudorífica, emmenagoga. Vulnerària, analgèsica i bactericida en aplicació externa. Antiviral i antigonadotròfica, Bézanguer 336.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Origanum majorana* s'usa com a calmant, antiespasmòdic intestinal i tònic. També en refredats, febres, mal de ventre, cefalea i migranya. L'oli destil·lat per les otitis. L'aigua destil·lada s'emprava com a calmant pels infants i, a l'exterior en compreses, contra la migranya. L'espècie endèmica *Origanum compactum* és emprada com una panacea: s'usa en disenteria, colitis, alteracions gastrointestinals, acidesa gàstrica, afeccions bronco-pulmonars, gingivitis, i com a tònic, afrodisiac i estimulador de la gana. En cuina com a condiment, i com a conservant de la mantega.

En medicina mexicana *Origanum majorana* s'usa com a condiment

alimentici, i en alteracions estomacals, menstruals, diarrea, refredat.

En medicina homeopàtica ORIGANUM MEJORANA actúa sobre el sistema nerviós, i és efectiva en excessiva activitat sexual, desig de fer exercici excessiu, amb necessitat de córrer.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare; l'extracte fluïde, l'oli essencial, la pols.

El Dr. Leclerc recomana la següent fórmula per l'insomni, una cullerada sopera abans d'anar a dormir:

Hidrolat de MoraduiX.....50 g

Hidrolat de Valeriana.....25 g

Hidrolat de Lletuga.....25 g

Cultura popular

És emprada en cuina casolana com a condiment. En cosmetologia com a antioxidant.

SECRETS DEL MORADUIX.-Naix lo MoraduiX altrament dit Mayorana de sement, y se planta de rael, y de branca com la Saluia, vol la terra ben femada, y lloch de hombra, vol esser regat sovint, y se fa mes bell tresplantantlo al principi del estiu. Conve guardar la sua rael de las ratas, que los fan gran guerra, y aço conexereu sin feu experiència. Lo such premut de les fulles del MoraduiX, tirat per lo nas purga lo cervell. Lo brou ab que haura bullit MoraduiX, es utilos al principi de la hidropesia, y per la dificultat de la orina, Agustí Secr. 37

Per març
es marduix treu el nas

Ja et conec, herbeta,
que et dius marduix

Del marduix,
l'amor en fuig

MoraduiX escapçat
l'amor al costat

MoraduiX   970

cap fluix

Del marduix
l'amor en fuig;
i si és escapçat
més aviat

Del marduix
l'amor en fuig;
però, si és escapçat
l'amor hi cap

Un petit brot de moraduiX
de les vostres mans voldria
sols per a pensar en vós
tots els dies de ma vida

MoraduiX truca a la porta
clavellina, baixa a obrir
que les teves amoretes
te vénen a recibir

A Costitx ses costitxeres
duen es monyo estufat
quan hi va s'enamorat
volta ses moraduiXeres

Ses dones, quan han pixat
se peguen una grapada
per eixugar sa roada
que es moraduiX ha aplegat

No em toquis es moraduiX
toca'm sa moraduiXera
no me vénguis per darrera
vine per davant, que és fluix

Aquest jove té tossina
i no és de refredament
sabeu de què té talent?
De moraduiX de fadrina

Història

TEOFRAST diu que el moraduiX se propaga per esqueix i per llavor; té molta llavor que és molt olorosa, de flaire molt delicada; també pot ésser

transplantada, VI 7, 4

DIOSCORIDES diu que "la bullidura és útil en el principi d'hidropesia, i serveix per la retenció d'orina i els torçons de ventre. Les fulles seques aplicades amb mel en forma d'emplastre resolen els cops blaus, i posades en la natura de la dona, provoquen la menstuació...", DIOSC III 43

A més aquest autor dóna la fórmula de l'ungüent de sansuc, amb el moradux com a component principal, DIOSC I 44

NICANDRE Teriaques 617 PLINI XXI 61, 163 ISIDOR XVII 9, 14

CURSACH la recomana "*in coryza, paralyti, doloribus, gravitatibus capitis; serosa colluvie; epilepsia, tumoribus dolentibus; scirrhis, asthmate humido; apoplexia, odoratu amisso &c*".

Literatura

Pendràs de totes herbes, so és moradux..., Robert Coch 36

Ha-n'hi molts que hi meten joliuert e menta e moradux en la casola, doc. a. 1568 (BSAL, VIII, 118)

Rams de clavells, marduix, aufàbrega, Scriptorium agost 1926

Pensant de quina manera ha d'aplegar moraduxos, Aguiló poes. 156

E ftes bolir un poch de jurvert e un poc de moradux, Sent Soví 4, 12, 115, 116, 126, 127, 139, 149, 166, 181, 183, 196, 209,

Bibliografia

FM-IV-60, FPC-III-310, BC-357, PPF-67, FQ-696, JLB-410, VP-317, RT-335, HL-207, MH-519, SCH-290, CHEV-240, CSCH-297, VMLN-1248, CLK-II-677, PHMT-349

339. *Origanum virens*

Hoffmanns & Link.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Origanum vulgare subsp. *virens*.

Cat.: Orenca. Cast.: Orégano.

Descripció botànica

Herba perenne, peluda, flairosa, fins a 60 cm d'alçària. Tiges dretes, pubescents, ramificades. Fulles oposades, ovals, peciolades, dentades o enteres, pàl·lides per davall, verdes per damunt. Flors en espigues ovoides. Calze tubulós. Bràctees glabrescents, més llargues que el calze. Corolla blanca. Aquenis ovoides. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Bosc esclerofil.le. *Quercion ilicis*. Entre 100-200 m. Penyal de S'Orengar (Alaró).

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, flavonoides, àcids fenòlics.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica general, antiespasmòdica, antisèptica urinària i respiratòria, digestiva, carminativa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

L'orenga és emprada en cuina casolana com el moradux; en embutits, com a conservant i aromatitzador.

Mare de Déu del Refugi
no el sabéreu emparar
an En Fonoï quan va caure
pes penyal de S'Orengar?

Bibliografia

FE-III-171, FM-IV-58, FPC-III-310, HNPC-VI-275, BC-356, PMCV-155

340. *Origanum vulgare*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Orenga. Orega. Cast.: Orégano.
Port.: Orégao. Basc: Atx-usain. Fra.:
Origan. Ital.: Origano. Ale.: Wilder
Majoran. Angl.: Wild Marjoram.

Descripció botànica

Herba llenyosa, fins a 60 cm d'alçària, rizomatosa. Tiges dretes, ramificades. Fulles ovades, acuminades, de marge llis o poc dentat, pubescents. Flors en inflorescències espiciformes terminals, vermelloses o blanques. Floració: juliol-setembre.

Hàbitat

Vores de camins, marges de bosc caducifoli. *Geranion sanguinei*. Cultivat a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, tanins, principis amargs, triterpens, resina, àcids polifenòlics, flavonoides.

Acció farmacològica. Indicacions

Espasmolítica, digestiva, antireumàtica, antitussígena, emmenagoga. Antisèptica, antifúngica, analgèsica i cicatritzant en ús extern. És d'eficàcia comprovada en cucurutxa i afeccions bronquítiques catarrals, Leclerc 173

Terapèutica comparada

En medicina mexicana *Origanum vulgare* s'usa en alteracions intestinals i ginecològiques, mal d'oïda, paràsits intestinals, còlic infantil, com a estimulants.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; l'oli essencial, la tintura mare, el nebulitzat, l'extracte fluïde.

A una tisanca d'orenga cal afegir el suc de mitja llimona i endolcir amb una bona cullerada de mel. Se'n fan lents glopeigs i gargarismes en calent fins a esgotar mitja tassa i beure's el suc restant a poquet a poquet, Pellicer, *Costumari Botànic*, 160

Liniment d'orenga: 30 g d'oli essencial d'orenga, 3 g d'oli essencial de farigola, 500 cc d'oli verjo d'oliva. Mesclar i guardar en ampolla de vidre de color àmbar o verda. S'utilitza per a ciàtica, artritis, reumatisme, contusions i processos dolorosos del sistema osteomuscular, Berdonces 447.

Cultura popular

L'orenga s'empra en la cuina casolana, per a adobar les olives.

SECRETS DE LA ORENGA.-La orenga, dita altrament Moradux bastart, vol la terra aspre, vol fems, y aygua fins es gran, volse transplantar de xicas plantas, se sembra de sement que sia vella, que quant mes vella sera millor es, y quant es sembrada, no naix de terra de trenta dias. La orenga cuyta ab vi, y posada sobre los ronyons, lleva y resol la dificultat de orinar. Empastre fe de Orenga, y farina de ordi, cuyt tot junt, resol la infladura. La decoctio de la orenga, es bona per confortar los nervis, y parts llassades, y debils: lo gra begut ab vi prepara y dispon la dona per concebre, Agustí Secr. 35

Orenga,
980
aquell que en sembra

Tant m'és moraduix
com orenga

Això durà molta d'orenga

L'orenga
tot mal trenca

Si vols que l'amor te prenga

dóna-li un brotet d'orenga

Si vols que l'amor et prenga
dóna-li un brotet d'orenga
Si vols que et prenga l'amor
d'orenga dóna-li un brot

S'estimat té un jardí
d'herba-sana i d'orengues
si no t'agrada no en menges
jo per ara ho vull així

Història

TEOFRAST diu que hi ha una orenga negra, que no produeix fruit, i una altra blanca, que si que en fa... la llavor frugívera és ben visible, VI 2, 3

DIOSCORIDES diu que "pres amb mel, calma la tos crònica. El bany de la bollidura resol la pruija, la sarna i la icterícia... les fulles i les flors begudes amb vi, serveixen als que han estat mossegats d'alguna fera", DIOSC III 30

PLINI XX 175, XXV 32 GALE XII 91 ISIDOR XVII 9, 76

CURSACH recomana l'orenga "*in asthmate, chlorosi, aedemate, phthisi, tussi, obstructionibus, atonia, menstruis suppressis; ictero, cruditatibus ventriculi; dentium doloribus; singultu, coryza tumoribus &c*".

Literatura

Axí com és juyvert e menta, moraduix, orengua,
Sent Soví 139

La cura de començament és ab yerapigra e fassa'n gargarismes d'aquesta yera o d'orenga e de mentrastre, Alcoatí 40

Vaja en la olla tot ensemps ab jolivert e orenga,
Robert Coch 18 v°

Y sobrix l'orenga, baladrera com una mallerenga, Liost Munt 85

Bibliografia

FM-IV-60, FPC-III-310, HNPC-VI-275, PPF-71, JP-160, PMPC-107, PMCV-156, FQ-695, JLB-447, VP-350,

RT-336, HL-172, MH-520, SCH-298, CHEV-240, CSCH-296

341. *Prunella laciniata*

(L.) L.....Ma

Prunella, del llatí *brunella*, moreneta.

Sinonímia. Denominacions

Prunella alba. Brunella alba.

Cat.: Herba de la prunella. Prunella blanca. Brunella blanca. Cast.: Hierba de las heridas.

Descripció botànica

Herba perenne, pubescent, pluricaule, fins a 30 cm d'alçària. Tiges dretes o ascendents. Fulles oblongues, les superiors laciniades, les inferiors en roseta. Flors blanques-grogenques, en verticil·lastres, en espigues terminals cilíndriques. Calze tubular. Aquenís oblongs. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Fonts i siquies, llocs humits, pastures.
Mesobromion. De 200 fins a 1100 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles.

Composició química

Oli essencial, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, en bronquitis, hemoptisis, hemorroides. Vulnerària en aplicació externa, per a llagues, ferides, dermatitis.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FE-III-162, FM-IV-46, FPC-III-290, BC-370

342. *Prunella vulgaris*

L.....Ma Me? Ei

Sinonímia. Denominacions

Brunella vulgaris.

Cat.: Brunel.la. Herba de la prunel.la. Herba del traïdor. Prunel.la vulgar. Cast.: Consuelda menor. Port.: Erva-férrea. Fra.: Brunelle. Ital.: Brunella. Ale.: Kleine Brannelle. Angl.: Carpenter's herb.

Descripció botànica

Planta bianual o perenne, pluricaule, ascendent o erecta, ramificada, poc pubescent, fins a 60 cm d'alçària. Fulles oposades, peciolades, enteres o dentades, piloses, ovals o oblongues; les inferiors en roseta. Limbe enter o crenat. Flors petites. Inflorescències curtes. Corol.la blau violat. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Sòls humits, herbassars. *Molinio-Arrhenatheretea*. De 200 fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides (*Herba Prunellae*), les fulles.

Composició química

Oli essencial, resina, substàncies amargues, tanins, rutina, saponòsids triterpènics, àcid ursòlic, àcid rosmarínic, àcid cafeic, vitamines B1, C i K.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, útil en hemoptisis, hemorroides, hipermenorrea, bronquitis, diarrea. És també hipotensora. Vulnerària i antisèptica en aplicació externa, en ferides, llagues, amigdalitis, afeccions genitals i alteracions dermatològiques.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Prunella vulgaris* s'empra en escrofulisme, conjuntivitis, abscesos, forunculosi. També com a diurètica, en gonorrea, alteracions uterines.

En medicina mexicana *Prunella vulgaris* s'usa en dolor d'estómac, diarrea, afeccions de la pell, reuma, tossina, mal d'ulls.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Es menja crua, en ensalada: és un bon remei per a les hemorroides.

Història

No hi ha millor herba en el món per a les ferides que la brunel.la, Gérard (1597).

CURSACH la recomana "*in angina, vulneribus, sanguinis profluviis; apthis, carunculis, haemorrhagiis, ventris fluxibus; dentibus labentibus &c*".

Bibliografia

FE-III-162, FPC-III-291, FQ-666, JLB-119, RT-319, MH-731, SCH-204, CHEV-122, KAN-485, CSCH-302

343. *Rosmarinus officinalis*

L. var. *officinalis*...Ma Me Ei Fo Ca

var. *palaui* Bolòs,O. & Molinier..Ma Me *

Rosmarinus, del llatí *ros marinus*: rou marí. *Officinalis*, medicinal.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Romaní. Romanill. Romanyí. Romer. Cast.: Romero. Port.: Alecrim. Basc: Erremule. Fra.: Romarin. Ital.: Rosmarino. Ale.: Kranzenkraut. Angl.: Rosemary.

Descripció botànica

Arbust o mata sempre verd, molt flairós, fins a 1,5 m d'alçària. Tiges ramificades, fullades, erectes, procumbents. Fulles oposades, linears, sèssils, coriàcies, de marge revolut. Flors grans, poc nombroses, blaves o roses, subsèssils, en raïms axil·lars i terminals, curts, oposats. Calze bilabiat, campanulat, poc pilós. Aquenis llisos. Floració: primavera, quasi tot l'any.

Hàbitat

Brolles calcinals, matollar, prats secs. *Rosmarino-Ericion*. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles.

Composició química

Oli essencial, àcids fenòlics, flavonoides, lactones diterpèniques (principis amargs), alcaloides, tanins, colina, saponina àcida, vitamina C.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica, estimulante, digestiva, colerètica, colagoga, expectorant, diurètica, emmenagoga. Antisèptica, rubefacient, parasitocida, analgèsica i vulnerària en aplicació externa, en ferides, úlceres, acné, dermatitis seborreica, reuma, inflamacions osteoarticulars, caiguda de cabells, per a evitar les úlceres de decubit.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Rosmarinus officinalis* s'empra en aplicació externa com a parasitocida i antifúngic.

En medicina filipina *Rosmarinus officinalis* s'usa en conjuntivitis, reumatisme, refredats, com a estimulante, carminativa, tònic capil·lar, emmenagoga. "És una de les plantes més valorades a Filipines".

En medicina marroquí *Rosmarinus officinalis* s'utilitza en infusió com aperitiu, colagog i estomàquic, emmenagog. En ús extern com a vulnerari i resolutiu. La pols de les fulles és cicatritzant i antisèptic; també macerat en oli d'oliva. L'oli essencial de romaní en massatges sedatius en reumatisme i ciàtica. Les fulles seques protegeixen la llana de l'atac dels insectes. Les fulles formen part de mescles rituals contra els mals genis. La indústria artesanal de destil·lació del romaní està molt extesa al Marroc.

En medicina mexicana *Rosmarinus officinalis* s'usa en alteracions digestives, desordres ginecològics, angines, refredats, bronquitis, com a antiespasmòdic, antihepatotòxic, antibiòtic. També en "malalties culturals", rituals màgics.

En medicina homeopàtica *ROSMARINUS OFFICINALIS* s'usa en determinats casos d'alteracions menstruals i d'avortament.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, l'oli essencial, l'extracte fluïde, el nebulitzat, el macerat glicerinat. La maceració o destil·lació en alcohol és útil en fregues contra el reumatisme i per la caiguda del cabell.

Fórmula per la calvície prematura: essència de romaní, 10 grams; essència d'espígol, 10 grams; alcohol rectificat, 200 grams; una culleradeta de glicerina, Palau 79.

El vi de romaní, fet amb la maceració de les sumitats florides durant 15 dies al 10% en 1 litre de vi blanc, és un tònic general.

L'aigua de la reina d'Hongria es fa macerant durant 4 dies el romaní al

15% en vi blanc, amb posterior destil·lació.

El *vinagre dels quatre lladres* era fet amb alls, fonoll, ruda i romaní bullit, que servia de beuratge per a tot malestar, *Amades Costumari* III 716

Cultura popular

S'empra com a condiment en la cuina casolana. És molt usat en perfumeria, cosmètica i farmàcia. El romaní és una planta molt mel·lífera. Al poble de Xaló del País Valencià es fa la festa del Romer a la primavera.

SECRETS DEL ROMANI.-Vol lo Romani la terra seca, y pedras grossas, fas à tots ayres, y principalment enves la mar, deu esser plantat à la primavera, y tardor de rael, ò de esquex ficat en terra. Lo Romani es molt bo en temps de pesta perfumarne la casa: perque lo seu fum neteja la casa del ayre corromput. Les fulles y flor del Romani begut ab pebre, y vi blanch, guareix la itericia, è ò groguesa de la pell, y neteja lo fetge. La decoctio de las fulles del Romani, conforta los nervis romputs y debils, Agustí Secr. 39

La nit del 31 de desembre, per a allunyar els dimonis i les bruixes, era costum mullar o aspergir amb aigua beneïda totes les portes i finestres, i sobretot el forat del pany, servint-se d'una branqueta de llorer o romaní beneït i recitant una oració, *Amades Costumari* I 275

Antigament, molts dels oficis que intervenen en foc, no encenien els forns directament. Amb esca, encenien primer una fulla de llorer o un brot de romaní, i amb ells calaven foc a la llenya del forn. Terrissers, vidriers, carboners de bosc i altra gent que tracten amb foc duïen a beneir grosses branques de llorer i de romaní, a fi de tenir-ne per a l'ús de tot l'any, *Amades Costumari* II 691

A l'aplec de la Mare de Déu del Castell, d'Alaró, se celebrava una solemne festa religiosa, durant la qual es repartia el panbeneït als concurrents. Davant del castell, es feien ballades al so de xeremia, i s'encantaven dotzenes de mateixes i de copeos, que la jovenalla ballava amb delit. Era costum que els romeus compressin mides (cintes beneïdes) de la Mare de Déu, i que els homes se les pengessin al trau del gec, i les dones, al pit. També era costum que al costat de

la mida s'hi posessin un brot de romaní. Tot els que havien acudit a l'aplec, quan se'n tornaven duïen aquests testimonis de la seva concurrència a la festa, *Amades Costumari* II 956

Conten que la Verge Maria, essent al portal de Betlem, després d'haver donat a llum el seu infant Jesús i haver-li rentat els bolquers, cercava un indret on estendre'ls quan va trobar una mata de romaní i els hi va posar al damunt. Els bolquers van eixugar-se ràpidament i la planta va quedar ben florida. I, des de llavors, els romanins de tot el món floreixen de nou cada vegada que se celebra alguna festa de la Mare de Déu, Gomis 259

"Lo Romaní", rondalla de F. Maspons i Labrós

"El Gegant del Romaní", Enric Valor

De la virtut del romaní
mil coses se'n poden dir

L'esperit de romaní
el dolor prest fa fugir

Oli i romaní fregit
remei beneït

Picada d'escorpí   990
mel de romaní

Terra de romaní
terra de poc vi

Les mates tenen ulls
i els romanins orelles
El romaní
no es pot sofrir

Per l'amor, el romaní
a qui no en té li fa venir
i a qui en té li fa fugir

Qui no cull el romaní
no té amor ni en vol tenir

Qui ve de Montserrat
i no porta romaní
ni té amor ni en vol tenir

Ni l'escambrilla
ni el romaní
no fan per mi

Es poden fer romanins
pel camí

Llenya de romaní i pa de fleca
mal per la casa

Es llevamans són pes bous
i es margall per ses ovelles
es romaní per ses abelles
i es lli pes verderols

Quan la flor del romer ve   1000
prepara l'abeller

El romaní que hi ha nat
dins la garriga comuna
cada mes té flor segura
i en es maig, propietat

Es rumaní creat
dins la garriga comuna
cada mes té flor segura
i altra propietat

Jo passaria sa mà
per damunt un rumaní
solament per poder dir
Toni, vine, dam sa mà

Damunt sa muntanya més alta
hi ha rumaní florit
i a les onze de sa nit
hi ha un rossinyol que canta

De flors de romaní
i de noies per casar
tot l'any n'hi ha

No hi ha dissabte sense sol
ni romaní sense flor

Perquè de tot hi hagués

en el preciós jardí
hi vaig sembrar romaní
que n'està en flor cada mes

Pastorets i pastoretes
feu-me llenya que tinc fred
no me la feu d'angilaga
feu-me-la de romeret

Pastorets, si aneu per llenya
no porteu matagallet
aneu a aquella serreta
i porteu-li romeret

A Vallromanes, romanins 1010
i a la Roca escorxen pins

Venim els maiets
davant la porteta
venim per cantar
una cançoneta.
Requetetxec, cigala,
fonoll, romaní
i violes boscanes.
Ha passat l'hivern
que porta nevetes
ha vingut el maig
que porta floretes.
Ha passat l'hivern
mentre el maig dormia
ha passat l'hivern
mentre el maig venia.
Al carrer del mig
hi ha una finestreta
hi passa el maiet
hi tira una pedreta.
Sa mare que ho sent:
-Què és això, Pepeta?
-Mare, és el maiet
que cerca la maieta.
I si la pot haver
faran sardaneta.
Al carrer més alt
hi ha una finestreta.
Amades *Costumari* III 344

Història

Pal·las era la deessa dels prats i dels ramats, i hom la representava coronada de llorer i romaní. Els pastors amagaven llorer i romaní entre l'herba que havia de menjar el bestiar, per tal que participés del favor de la deessa i se'n derivés la seva protecció vers els ramats, Amades *Costumari* IV 30

DIOSCORIDES diu que el romaní "cura la ictericia en bullidura... es mescla amb medicines que minven el cansament i a l'ungüent gleucí", DIOSC III 83

PLINI XIX 187 GALE XII 135

CURSACH la recomana el romaní "*in chlorosi, asthmate humido; apoplexia serosa; diarrhea, febribus tertianis; hysteria, syncope, paralyti omnibus nervosis affectibus; gangraena, morbo regio, fluore albo à causa frigida; retentis, et suppressis menstruis; epilepsia &c*".

Literatura

Altre cabaç ab flor de romaní, doc. a. 1409 (Arx. Patriarca de val.)

La blancha mel estillava dels vert romaní, Alegre Transf. 4

Olor de romaní dels boscos puja, Canigó II

Els romanins són mig plorosos, Carner Sonets 72

Flayroses farigoles, romanills y mata, A. Mª Gibert ap. Catalana, I, 11

Pren un manoll de romer et altre de xara, Micer Johan 322

Del abròtanum, e los lechs li dien romer, sàpies que calent e sech és, Macer Erbes

Enramada ab romer y sarjolida, Llorente Versos 101

És preciós fust e fragrant, ço és romero, de què en altres terres envides se'n troba una mata, e es planta per los horts en grans relíquies; lo qual romero vos adoba lo pa en lo forn, e el fa fort sà, e la fragància conforta fort lo cervell de les gents, ultra les altres propietats que ha moltes e fort

precioses, Francesc Eiximenis, *Regiment de la cosa pública*.

El romaní representa l'emblema de la fidelitat dels amants. S'emprava en noces, festes, funerals, cerimònies.

Quan les volgudes muntanyes
deixava el pobre catiu,
plorant, collí d'una penya,
un brotet de romaní.

Passà terres i fortunes,
però, resant cada nit,
besava el pobre, besava
un brotet de romaní.

Un dia d'hivern, les ones
tragueren un mort, ai trist!
Estret en la mà tenia
un brotet de romaní.

M. Costa i Llobera, *Amor de Pàtria*

Sos ulls irradiaven entorn somni diví.
Cenyia-li la testa un tany de romaní,
M. Costa i Llobera, *La deixa del geni grec*

I miro el cel: que és alt, quin blau desert!
I miro aquesta pau del meu camí;
no n'hi ha pas cap al món de tan obert,
que tingui tant perfum de romaní!

J. M. de Sagarra, *Chora*

Bibliografia

FE-III-187, FM-IV-68, FPC-III-334, HNPC-VI-271, BC-363, PPF-79, JP-178, PMPC-115, PMCV-157, FQ-651, JLB-518, VP-399, RT-337, HL-174, MH-681, SCH-300, CHEV-125, CLK-III-1019, CSCH-15, KAN-485, PHMT-350, CSCH-15, QSMB-831

344. *Salvia officinalis*

L.....C

Salvia, del llatí *salvare*, salvar.
Officinalis, medicinal.

Sinonímia. denominacions

Salvia lavandulifolia.

Cat.: Sàlvia. Sàlvia bona. Sàlvia d'Aragó.
Sàuvia. Cast.: Salvia. Port.: Salva. Basc:
Sobe. Fra.: Sauge. Ital.: Salvia. Ale.:
Salbei. Angl.: Sage.

Descripció botànica

Mata flairosa, fruticosa, multicaule, fins a 60 cm d'alçària. Tiges llenyoses, dretes, ramificades. Fulles peciolades, lanceolades, simples, pubescents, rugoses, reticulades. Flors en verticil·lastres en raïm espiciforme. Galze glandulós, pubescent. Corol·la blanca, rosa i violada. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Pastures camefítiques. *Aphyllanthion* (*Ononido-Rosmarinetea*). Cultivada en els horts i jardins. Subespontània a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les fulles, les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, tanins, resina, saponines, flavonoides (d'efecte hormonal femení de tipus estrogènic), glucòsids, àcid ursòlic, àcid fumàric, àcid cafeic.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica, digestiva, carminativa, emmenagoga, diurètica, antidiarreica, antiespasmòdica, antigluceciant, antitussígena, antisudorífica. Vulnerària, antisèptica, bactericida i antiinflamatòria en aplicació externa, per a llagues, ferides, èczemes, amigdalitis i per a fortificar les dents, les genives i els cabells.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Salvia campanulata* s'usa en malalties oftàlmiques: catarata, conjuntivitis. L'espècie *S. hians* en alteracions bucal i hepàtiques, acúfens per pressió arterial baixa i anèmia. L'espècie *S. nubicola* en alteracions calentes d'estómac i fetge, problemes bucal. L'espècie *S.*

roborowskii en úlceres bucal, odontàlgia, febre hepàtica, catarates.

En medicina xinesa *Salvia miltiorrhiza* s'empra per a activar la circulació, per les equimosis, regular la menstruació, antiinflamatori, antiàlgic, evaquar el pus, cicatritzant.

En medicina filipina les llavors de *Salvia plebeia* s'usen en gonorrea i menorràgia. En medicina marroquí *Salvia officinalis* s'usa com a emmenagoga, colagoga, antisèptic general, astringent i per a aturar la pujada de llet. Les fulles mastegades per a les aftes bucal, amb un poc d'orenga. Es diu que cura la timidesa. A dosis elevades és convulsivant pels infants. Per a perfumar el te a la menta, prevenir els refredats, i condiment a la cuina.

En medicina mexicana *Salvia coccinea* s'usa en alteracions digestives, problemes menstruals, hemorràgies vaginals, com a antiespasmòdic, tranquil·litzant, en dolors musculars. L'espècie *S. elegans* s'usa en dolor d'estómac, contusions. L'espècie *S. fulgens* com a somnífer infantil. L'espècie *S. hispanica* en alteracions digestives del lactant. L'espècie *S. lavanduloides* en alteracions digestives, hemorràgies vaginals, ferides, "calentura". L'espècie *S. leucantha* en dolor d'estómac, caiguda de matriu, retràs menstrual. L'espècie *S. microphylla* com a somnífer. L'espècie *S. misella* en ferides, erupcions cutànies. L'espècie *S. polystachya* com a purgant, antigastràlgica, en retenció d'orina.

En medicina homeopàtica SALVIA OFFICINALIS produeix sudoracions nocturnes, tos sofocant, galactorrea.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; la decocció, la tintura mare, l'extracte fluïde, l'extracte sec, la pols, el nebulitzat. En pediluvís, minva la

suor dels peus.

Cultura popular

SECRETS DE LA SALVIA.-Salvia se planta de esquex en la primavera, y à la tardor. Les sues rael's se crien molt ab cendra de bugada, conve plantarla prop dela ruda per defensarla de las Serps que frequentan molt prop della. La Salvia te una singular virtut que conforta los nervis romputs y debils, per esta ocasio se fa un vi de Saluia pera dar à beure als que tenen dit mal. Tambe se fa una fomentacio ab decoctio de Saluia, per lo tremolo de les mans, y de altres membres. Per incitar lo apetit, y netejar lo ventrell, ple de malas humors, conue usar souint de la Saluia en la olla, y à altres menjars que fareu, Agustí Secr. 30

La sàlvia és emprada com a condiment en la cuina casolana:

A tota carn escorxadissa és bon jurvert al coure, e sàlvia e ab conils o lebres, e carnsalada ab tota carn, enfora de vaca e de porch ffresch, Sent Soví 17

E prin hom seba e jurvert e sàlvia, e talla-le om bé manut, e soffrig ab les ffexures encemps, Sent Soví 122

E matets-los a coura en aygua calda, e matets-hi sal, e de bona cansalada, e moradux, e sàlvia que sia trosseyada, e jurvert que sia liguat, per so que.l pusquats piquar ab la salsa, Sent Soví 126

E quant és soffrita, met-i hom ceba escaldada, que.s soffrige ab la carn, e moradux e jurvert e sàlvia, Sent Soví 127

Si vols ffer jurvert, prin jurvert e moradux e sàlvia e menta, Sent Soví 166

QUI PARLA CON SE FFA FFREXOLS.-Si vols ffer frexols (*resoles d'herbes aromàtiques*), se ffa axí: Prin sàlvia e menta e ysop e sagurida e ruda e jurvert e ffanol e moritort e celiandre e comí tendre e matafalugua e altres bones erbes, de cascuna segons què.t serà semblant; e piqua-les totes encemps ffort he règeu. Puys ages fferina blanca bé pessada, e destrempe'n les erbes ab aygua, e fé'n resoles, Sent Soví 169

QUI PARLA CON SA APERELLA DE MENYAR SALVIA.-Si vols menyar sàlvia, se ffa en aquesta manera: Prenets la sàlvia e talla-le menut, e quant serà tellada, perbullà bé. E quant serà perbulida, deu-la hom piquar; e quant és piquada, hom pren mel, tanta con conaxareu que.n volreu ffer, e bulla, e escuma-la. Puys prin

hom la sàlvia e mescla-le ab la mel; e à hom espícies, e met-n'i hom. E quant aurà bolic encemps, e conexarets que sia cuyt, leve'll hom del ffoc, e va per escudelles a reffredar, Sent Soví 172

E prin hom jurvert e sàlvia e sebes, e coen ab la carn en la olla, Sent Soví 180

Puys prin hom cebes e jurvert e sàlvia, e van en la olla, Sent Soví 182

Prin de la polpa de les cames del pex, e pan torrat e mullat ab vinagre, e amelles parades e jurvert e moradux e sàlvia que sia cuyta, e pique-u tot bé, Sent Soví 196

E met lo pex en una casola; e age-y jurvert e sàlvia e moradux menut tella, e met-lo sobre .l pex, Sent Soví 209

El salviat és un preparat medicinal o culinari en què entra la sàlvia. Un salviar és un lloc on abunda la sàlvia.

Cur moriatur homo cui salvia crescit in horto?

Contra vim mortis non est medicamen in hortis

Qui sàlvia té dins son hort gran remei té molt a prop

La sàlvia salva

Sàlvia ho cura tot

Malva, sàlvia i valeriana de tot mal sana

Ruda i valeriana alfàbrega i sàlvia tot el món salven

La sàlvia és la mare de la malva

Història

TEOFRAST diu que la sàlvia és una planta subarbustiva amb diversitat de

fulles, VI 1, 4; distingeix la sàlvia calicina, cultivada, i la sàlvia silvestre: la fulla de la primera és més suau, més petita i menys suculenta, i la fulla de la segona és més aspra, VI 2, 5

DIOSCORIDES recomana la sàlvia "en bullidura per a provocar l'orina, la menstruació i el part, i és útil contra les punxades de la pastinaca marina. Té la virtut d'ennegrir els cabells, cloure les ferides fresques, estroncar la sang i mundificar les llagues malignes", DIOSC III 36

PLINI XXII 146 GALE XI 873

CURSACH la recomana "*in languore, leucorrhea, viscerum laxitate, et debilitate post morbos; uvulae relaxatione; paralyti, urinae incontinentia; sputo cruento; cardialgia, scorbuto, gingivarum laxitate, soda, colore pallido; syncope, asthmate humido; tussi catharrhali; sudore convalescentium, aphthis, ulceribusque oris &c'*".

Literatura

Pren un manoll de romer et altre de xara e altre de sàlvia, Micer Johan 322

Prin lo such de la sàlvia ab let de somera, Flos medic. 123 v°

De salviat, Robert Coch 20

Bibliografia

FE-III-189, FM-IV-72, FPC-III-341, FPC-273, BC-363, PPF-83, FQ-677, JLB-529, VP-412, RT-338, HL-98, MH-700, SCH-301, CHEV-130, VMLN-1418, CLK-III-1070, CSCH-16, DAKPA-75,76,205, DEKHANG-172, DAWA-2-123, KAN-485, QSMB-833, PHMT-352

345. *Salvia sclarea*

L.....C

Sclarea, per a aclarar la vista.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Sàlvia romana. Herba madrona. Herba santa. Madrona. Ormí. Ormini. Cast.: Salvia romana. Port.: Esclarea. Basc: Andiurrin. Fra.: Sauge romaine. Ale.: Scharlach. Angl.: Clary Sage.

Descripció botànica

Planta perenne o biennal, robusta, erecta, viscosa, flairosa, amb olor de mesc, peluda, fins a 1 m d'alçària. Tiges dretes, ramificades, glanduloses. Fulles gruixades, peciolades, simples, ovals, grisenques, reticulades, llanoses. Flors en verticil·lastres. Calze glandulós, pubescent. Corolla pilosa, glandulosa, de color blau o lila. Aquenis bruns, lluents. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Cultivada. Naturalitzada als horts, prats humits subnitricats. *Thero-Brometalia*. Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

Les fulles, les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, tanins, principis amargs, quinones.

Acció farmacològica. Indicacions

Aperitiva, digestiva. Emmenagoga, estrogènica, antiespasmòdica, útil en alteracions menstruals i calrades de la menopausa. Vulnerària i antisèptica en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Salvia plebeia* s'empra en hepatitis, i en aplicació externa com a aintiinflamatòria i antiulcerosa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa abans de cada menjada, com a aperitiva. El

mucíl·lag de les llavors fou emprat per a tractar inflamacions dels ulls.

Cultura popular

L'oli essencial és emprat en perfumeria com a fixador de perfums. Les fulles s'usen per a aromatitzar la cervesa i el vi (*folia vino saporem dant muscatum*).

Història

CURSACH la recomana "*in colica, hysteria, leucorrhea, sterilitate à causa frigida; fluore albo; affectionibus phlegmaticis; inappetentia, excretionum naturalium suppressione; nervosi systematis laxitate, febre &c'*".

Literatura

Hi ajen bullides fulles de llorer y mirra y ormini de hort, Agustí Secr. 101 v°

Bibliografia

FE-III-190, FM-IV-73, FPC-III-344, BC-364, PPF-83, PMCV-158, BC-681, FQ-681, JLB-530, RT-339, HL-92, MH-705, CHEV-263, CSCH-18, KAN-485

346. *Salvia verbenaca*

L. subsp. *horminoides* (Pourret) Nyman..Ma?
subsp. *verbenaca*.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Verbenaca, per tenir les fulles semblants a les de la verbena.

Sinonímia. Denominacions

Salvia clandestina. S. horminoides.

Cat.: Tàrrec. Targa. Tàrrega. Tarró.
Herba de Santa Llúcia. Tèrrec. Tèrric.
Cast.: Gallocresta. Basc: Gandollar. Angl.:
Vervain Sage.

Descripció botànica

Herba perenne, pubescent, flairosa, fins a 80 cm d'alçària. Tiges dretes, glanduloses a la part superior. Fulles pinnatífides, peciolades, ruoses, aspres al tacte; la majoria en roseta basal. Inflorescència densa. Flors lila, violeta i blau, disposades en verticil·lastres.

Planta molt polimorfa. Floració: març-setembre.

Hàbitat

Camps i camins, fenassars; lleugerament nitròfila. *Brachypodietalia phoenicoidis*. Del nivell de la mar fins a 1500 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Oli essencial, tanins; els fruits contenen mucíl·lags.

Acció farmacològica. Indicacions

Digestiva. Vulnerària en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Salvia japonica* s'empra en inflamacions intestinals. En medicina marroquí *Salvia verbenaca* és usada en cataplasmes per abscessos, ferides i llagues.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada. L'oli de tàrrec, per a ús extern, es fa macerant la planta al 10% en oli d'oliva o d'ametles. Les llavors en vi, com a afrodisíac: "*Hormini semina pulverata cum vino si bibantur venerem stimulare antiqui credidere*", CURSACH. El terme *hórmion*, en grec, significa excitant o estimulants.

Cultura popular

Si posau la flor de la herba Tarrech, y la sement en la bota, o vexell de vi blanch, mentres que bull, li donara tant gentil gust, que apareixera ser lo gust del vi Grech, o Malvasia: pero advertiu Taverners que no enganyeu la gent ab aquest secret, Agustí Secr. 103

Les fulles seques han estat emprades per a fumar, com a substitut del tabac, i els fruits, posats en els ulls, per a aclarir

la vista: per això a l'Edat mitjana se li deia *Oculus Christi*. També s'usava l'aigua destil·lada de les fulles.

Història

TEOPRAST diu que se sembra a l'estiu, VIII 1, 4; és negre com el comí i se sembra al mateix temps que el sèsam, VIII 7, 3

DIOSCORIDES diu que "beguda amb vi, incita la virtut genital. Amb mel elimina les taques de la còrnia... aplicada en forma d'emplastre amb aigua, resòl les inflores...", DIOSC III 139

PLINI XVIII 96; XXII 159   GALE XII 152

CURSACH la recomana "*in ophthalmia, febre tertiana, flatibus, menstruis suppressis; fluore albo; venere frigida &c*".

Literatura

Altres pot ab lavor de tarrech, doc. a. 1409 (Arx. Patriarca Val.)

Rasina, acèuer cicutrí e póluora de tàrech, Micer Johan 434

Gallitricum i tarrech herba és calda, Cauliach Coll., VII, 1^a, 8

Bibliografia

FE-III-192, FM-IV-73, FPC-IV-348, HNPC-VI-273, BC-364, JP190, PMCV-159, FQ-683, MH-707, CSCH-17, PHMT-353

347. *Satureja hortensis*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Senyorida de jardí. Sajolida de jardí. Sajulida. Sajurida. Saborija. Sabotida. Sadurija. Sagurida. Herba de les olives. Hisopeta. Cast.: Ajedrea. Basc: Atzitrail. Fra.: Sarriette des jardins. Ital.: Santoreggia. Ale.: Bohnenkraut. Angl.: Savory.

Descripció botànica

Herba anual, pubèrula, erecta, ramificada, flairosa, fins a 30 cm d'alçària. Arrel prima. Fulles oposades, estretes, pubescents, lanceolades. Flors en verticil·lastres. Calze campanulat, pelut. Corol·la blanca o lila. Aquenis bruns. Floració: juny-octubre.

Hàbitat

Cultivada en els horts. Rarament subespontània. *Thlaspietea*. Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

Les fulles, les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, tanins, àcids fenòlics, colina, àcid ursòlic.

Acció farmacològica. Indicacions

Emmenagoga, expectorant, digestiva, antidiarreica, antihelmíntica, diurètica. Antisèptica i vulnerària en aplicació externa. L'oli essencial és antiviral i antimicrobià, actiu en Gram +, Gram - i *Candida albicans*. En aplicació local en odontalgies.

Terapèutica comparada

La planta *Satureja montana* (= *S. hyssopifolia*), que no es troba a les Illes Balears, és emprada com a tònica, estimulants, carminativa i aperitiva. La planta *Satureja obovata*, que tampoc no es troba a les Illes Balears, de mateixos noms populars que *S. hortensis*, s'usa com a digestiva, vulnerària i condimentària, per a salar olives.

En medicina marroquí diverses espècies de *Satureja* (*S. calaminta*, *S. granatensis*, *S. peltieri*) són usades en micció dolorosa, refredats, afeccions bronco-pulmonars, en aftes buccals, alteracions gastrointestinals i en infusió

com a digestiu.

En medicina mexicana *Satureja brownei* s'usa en còlic intestinal, "espanto". L'espècie *S. macrostema* en dolor d'estómac, còlics menstruals, refredats, com a estimulant.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, l'oli essencial; el suc de la planta fresca.

Cultura popular

El jardí de les herbes de bona olor, segons Miquel Agustí (1617): Lo repartiment dels camins entre las brodaduras de las herbas sera ample de sis palms, y se diuidira en dos parts yguals, la una part sera de les herbas de flors, com son Violes boscanes, Margaridoyes de totes colors, Clauellines de totes colors, Ionchs molt olorosos y suaus, Lliris de moltes y diferents colors, y de altres flors agradables; la altra part del repartiment sera de totes altras herbas olorosas que no tenen flor de molta importancia, y destas si ha de posar la planta en tira, com es Abrotano, Donzell, Romani, Orenga, Balsamina, Menta, Puliol, Isop, Lauanda, Alfabaga, Saluia, Saborija, Ruda, Frigola, Camamilla, Moradux bastart, Torongina, totes maneres de Anisos, y altres herbas semblants, y se podra anomenar aquest quadro lo Hort, ò **Jardi de les herbas de bona olor**, Agustí Secr. 21

És molt emprada en cuina casolana i per a conserves i adobar olives. És una de les plantes que en el *Sent Soví* es recomanen per a fer resoles d'herbes aromàtiques, *Sent Soví* 169

Història

TEOFRAST diu que la senyorida és un subarbust amb moltes tiges i branques, I 3, 1; de gust molt punyent, I 12 1; néix de les branques, II 1, 3; és subarbustiva amb diversitat de fulles, VI 1, 4; una espècie de timó és semblant a la senyorida, VI 7, 5; se sembra a l'estiu, VII 1, 2; està més de trenta dies en germinar, VII 1, 3; germina més aviat si

és de llavor vella, VII 1, 6; les llavors són vigoroses, VII 5, 5; n'hi ha de silvestres i de cultivades, VII 6, 1.

DIOSCORIDES recomana la senyorida de bosc i la de jardí pels aguiats, DIOSC III 41

PLINI XIX 165 ISIDOR XVII 9, 42

CURSACH la recomana "*in anorexia, sterilitate &c*".

Literatura

Los bens escarpir ells, peixent-los sajulida, Atlàntida VI

Ab quatre brotets de farigola y sajulida, Vilanova Obres, XI, 70

Sadoriga e de altres bones herbes, Robert Coch 18

Les mosques fugen, escampant per la casa aigua en què sadoria e sauch sie cuyt, Tres. Pobr. 13 Ruda, clauelina, sajorida, jazmir, Fr. Eximenis ap. Arch. Ib. Am. XXIV, 369

Aquesta pren lla mançanella de la muntanya e spígol e ysop e savoriga e sàluia e ginesta, Micer Johan 324

Comparable és a la flor de la gerda savoritja, J. Verdaguer

Sia collida sahorida en lo ple de la luna, Micer Johan 432

Un coxí de senyorida, Ribera Sol ixent 13

-I de l'embotit? Què me'n diuen? Era de Cassana-llonganisses d'aquell temps, no sofisticades; botifarres de ceba oloroses de sajolida i poc carregades d'espècies, segons semblà a ma mare-. Tot, com aquell grapat de peres i pomes de Sant Joan collides del dia, regal de Llorenç, de collita seua, pertanyia a l'autenticitat rural que es resistia a morir, Enric Valor, *Temps de batuda*, citat de Pellicer *Costumari* 194

Rodes cansades,
veus del meu poble. llenya,
herba d'olives,
els bocois on ressonen
futurs herois incògnits.

V. A. Estellés, *Nocturn*, La Lluna de

Colors

Bibliografia

FM-IV-50, FPC-III-295, HNPC-VI-274, BC-359, PPF-85, JP-193, PMPC-121, PMCV-161, FQ-687, JLB-24, VP-59, RT-340, HL-39, MH-718, SCH-302, CHEV-265, CSCH-283, PHMT-354

348. *Stachys arvensis*

(L.) L.....Ma

Stachys, espiga en grec, per les inflorescències en espiga terminal. *Arvensis*, del camp.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Estaquis arvense. Cast.: Hierba de gato.

Descripció botànica

Herba anual, eriçada, pilosa, pluricaule, fins a 40 cm d'alçada. Tiges postrades o ascendents, primes. Fulles obtuses, ovals, peciolades. Flors pedicel·lades, en verticil·lastres. Calze verd, eriçat. Corol·la rosa o blanca, amb anell de pèls transversal. Aquenis tuberculats. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Pradells terofítics. *Helianthemion guttati* (>*Secalietalia*, *Diplotaxion*, etc.). Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles.

Composició química

Oli essencial, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica, febrífuga, anticatarral. Vulnerària en aplicació externa.

Terapèutica comparada

La planta *Stachys heraclea* (= *Stachys valentina*), l'herba santònica, que no es

troba a les Illes Balears, és emprada com a vulnerària en aplicació externa i en inflamacions bronquials i intestinal per via interna. La planta *Stachys officinalis*, la betònica, que tampoc no es troba a les Illes Balears, era considerada antigament com una panacea -es deia que curava 47 malalties (Hamelbergius 1537). És un vulnerari d'efectes comprovats, Leclerc-233, a més de ser antiespasmòdica i d'usar-se en alteracions menstruals, inflamacions bronquials i digestives.

En medicina filipina *Stachys artemisiae* (= *Leonorus sibiricus*) s'usa com a diurètica.

En medicina mexicana *Stachys agraria* s'usa en refredats, ferides, "malalties culturals".

En medicina homeopàtica BETONICA produeix dolors i manca de concentració, entre d'altres símptomes.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

SECRETS DE LA HERBA BETONICA.-La Herba Betonica vol esser sembrada en terra humida, y freda, y prop de alguna paret per tenir hombra que no vol molt lo Sol. La decoccio de la Betonica feta ab vi blanch, quieta la dolor dels ronyons, romp les pedretas, y guareix la iterizia, o groguesa de la pell y carn. Les sues fulles pastades, y aplicades en forma de emplastre, guareix molt prest les plagues del cap. Lo emplastre fet de les sues fulles ab grex de Porch, fa obrir los floroncos, y tota altra manera de apostemas, Agustí Secr. 33

Per fer aygua de Betonica, convé picar les fulles de la Betonica, y posarles en infusio per algun temps ab vi, y apres destillarlas, Agustí Secr. 124

Història

DIOSCORIDES recomana la betònica "les fulles amb aigües contra les ruptures i espasmes dels nervis..... provoca la

orina i relaxa el ventre; beguda en aigua, sana la gota coral i també la mania. Es dona una dracma amb oximel als malalts del fetge i de la melsa... corregeix la icterícia i provoca la menstruació...", DIOSC IV 1

PLINI XXV 84 GALE XII 23

CURSACH recomana *Stachys officinalis* (= *Betonica officinalis*) "in cephalalgia, coagulatis viscerum; ictero, mensibus suppressis; arthritide, lippitudine serosa; capitis vulneribus; hysteria, laxitate, viscerumque debilitate, atonis &c".

Literatura

Tot hom quaternari prengua la bretonegua e sia cuyta en aygua, Micer Johan 322

Item la fulla de la bretoneca molta e donada a beure ab aygua o ab vy tebeu fa aço mateix, ibid. 141

Altra capça ab una dotzena de brotonega menor, doc. a. 1409 (arx. Patriarca de Val.)

A persona qui te descalsades les dens prin la erba brotonega, Flos medic. 177 v

Per fer aygua de Betonica, conué picar les fulles de la Betonica, y posarles en infusió per algún temps ab vi, y apres destillarlas, Agustí Secr. 124

Bibliografia

FE-III-157, FM-IV-44, FPC-III-280, HNPC-VI-274, BC-367, JP-209, PMCV-164, FQ-674, JLB-108, VP-111, RT-341, HL-233, MH-97, SCH-207, CHEV-270, CSCH-293, VMLN-296, QSMB-819

349. *Stachys germanica*

L. subsp. *germanica*...Ma

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Estaquis germanica. Cast.: Matagallos. Angl.: Downy Woundwort.

Descripció botànica

Planta vivaç, erecta, llanosa, robusta, fins a 1 m d'alçària. Tiges simples. Fulles oblongues, gruixades, reticulades,

vellutades, fistonades, crenato-dentades. Flors en verticils densos, en espiga llarga. Calze campanulat, llanut. Corolla purpúria. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Vores de camins. *Cyclamini-Quercetum illicis*. De 50 fins a 600 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Oli essencial, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica, anticatarral, fébrifuga. Vulnerària en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Stachys sieboldi* és emprada com a antiedematosa i antiàlgica.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FE-III-153, FM-IV-41, FPC-III-274, BC-367, MH-97, KAN-488

350. *Teucrium botrys*

L.....Ma

Teucrium, del príncep de Troia Teucer, fill de Telamó, rei de Salamina, que, segons la tradició, va descobrir les virtuts medicinals d'aquest gènere de plantes. *Botrys*, raïm en grec, per les inflorescències racemiformes.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Teucrí. Cast.: Germandrina bótrida. Fra.: Germandrée botrys.

Descripció botànica

Herba anual o biennal, erecta, flairosa,

fins a 30 cm d'alçària. Tiges simples o ramificades, herbàcies. Fulles ovades, glanduloses, piloses, en lacínies oblongues. Flors en glomèruls axil·lars. Inflorescència racemiforme. Calze glandulós, pilós. Corol·la rosa lilàcia. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Pradells terofítics. *Thero-Brachypodion*. De 200 fins a 1100 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, tanins, resina.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica, estomacal, febrífuga. Vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare.

Bibliografia

FE-III-132, FM-IV-20, FPC-III-220, BC-373, JLB-135, HL-149

351. *Teucrium capitatum*

L. subsp. *capitatum*.....Ma?Me?Ei?Fo?Ca?

Sinonímia. Denominacions

Teucrium polium subsp. *capitatum*.

Cat.: Timó blanc. Timó mascle. Timó ver. Farigola. Frígola borda. Frígola mascle. Frígola vera. Fríula blanca. Fríula mascle. Fríula vera. Herba de Sant Ponç. Herbeta del mal de ventre. Lledànies. Llengua de passarell. Cast.: Tomillo macho.

Descripció botànica

Planta perenne, pilosa, pluricaule, fins a 25 cm d'alçària. Tiges primes, llenyoses, ramificades. Fulles oposades, linears,

sèssils. Capítols globulosos, pauciflors, densos. Calze de dents desiguals, obtuses. Corol·la petita, blanca, rosada o purpúria. Planta molt variable. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Brolles, erms, matollars, bancals de muntanya. *Rosmarineta*. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, tanins, flavonoides.

Acció farmacològica. Indicacions

Digestiva, estimulant, astringent, emmenagoga. Vulnerària i antisèptica en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FE-III-134, FM-IV-28, FPC-238, BC-375, JP-211, PMCV-164, FQ-651

352. *Teucrium chamaedrys*

L. subsp. *pinnatifidum*

(Sennen) Reichenb. fil.....Ma Me

Chamaedrys, del grec *jamai*, ran de terra, y *drys*, alzina.

Sinonímia. Denominacions

Teucrium pulchrius.

Cat.: Alzineta. Auledella. Brotònica. Brutònica. Camèdit. Camedris. Escarlòpia. Herba colònia. Herba de Sant Domingo. Herbeta de la sang. Iva. Cast.: Camedrio. Port.: carvalhinha. Basc: Enuntzi. Fra.: Germandrée. Ital.: Camedrio. Ale.: Edler Gamander. Angl.: Wall germander.

Descripció botànica

Herba perenne, subllençosa, fins a 30 cm d'alçària. Rizoma estolonífer, prim. Tiges ramificades, ascendents, radicants a la base. Fulles oposades, pubescents, fistonades, ovals, lanceolades, lluentes per damunt, pàl·lides per davall. Flors purpúries o vermellenques, en verticil·lastres densos, unilaterals. Calze campanulat, vermellenc. Aquenis bruns. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Carrascars, garrigues, matollars, llocs secs i pedregosos. *Rhamno-Cocciferetum*. Del nivell de la mar fins als 1000 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, flavonoides, àcids fenòlics, principis amargs, tanins, saponines.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica, estomacal, antiinflamatòria, astringent, diurètica. Vulnerària en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Teucrium viscidum* s'empra per al mal de cap.

En medicina mexicana *Teucrium cubense* s'usa en sedes, infeccions de la pell.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa abans de cada menjada; la pols, la tintura mare, l'extracte fluïde.

El vi al 3%, es pren una xicra abans de cada menjada, per a despertar la gana, Palau 21

Història

TEOFRAST diu que "les fulles de l'alzineta en oli d'oliva són convenients a les fractures, les ferides i úlceres que rosequen la carn. Diuen que el fruit purga la bilis. És també bona pels ulls. Per les taques de la còrnia se posa la fulla esclafada en oli d'oliva i després s'aplica...", IX 9, 5

DIOSCORIDES la recomana "contra la tos, contra els espasmes dels nervis, contra les dureses de la melsa, contra la retenció d'orina i contra els prindipis d'hidropesia; provoca la menstruació i elpart... aplicada amb mel, mundifica les llagues velles", DIOSC III 106

PLINI XXIX 130 GALE 153 ISIDOR XVII 9, 47

CURSACH la recomana "*in catarrho, chlorosi, podagra, scrophulis febribus intermittibus, tertianis praecipué; coagulo sanguinis; cachexia, morbis pectoris, et acutis, lateris doloribus; sanguinis sputo; arthritide, ulceribus, morbis chronicis &c*".

Literatura

ODISSEA X 166

Bibliografia

FE-III-132, FM-IV-20, FPC-III-230, HNPC-VI-270, BC-373, PPF-21, JP-212, PMCV-165, FQ-, JLB-135, RT-343, HL-149, MH-352, SCH-303, CSCH-282, KAN-488

353. *Teucrium flavum*

L. subsp. *flavum*.....Ma

subsp. *glaucum* (Jordan&Fourr.) Romiguer..Ma Ei

Flavum, pel color groc de les flors.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba escurçonera. Cordial. Frígoles grogues. Herba gossara. Quina. Quina borda. Teucrí groc. Cast.: Teucrí amarillo.

Descripció botànica

Herba perenne, sufruticosa, en motes flairoses, fins a 50 cm d'alçària. Tiges llenyoses, erectes, robustes, pubescents, ramificades. Fulles coriàcies, peciolades, ovals, lluent a l'envers. Flors verd groguenc, grans, en verticils formant raïm unilateral fullós. Calze campanulat, tubulós. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Roques, fissures, matollars ombrius. *Asplenietalia petrararchae*. Del nivell de la mar fins a 500 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Descongestionant venós i limfàtic, en varices i hemorroides. Tònica, amarga, aperitiva, antihelmíntica, depurativa, diurètica. És útil en afeccions cutànies.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Història

DIOSCORIDES diu que "begut el teucri verd i cruu amb aigua i vinagre, així com sec i cuit, desfa la melsa crescuda, i també aplicat amb figues i vinagre", DIOSC III 105

PLINI XXV 45   GALE XII 138

Bibliografia

FE-III-132, FM-IV-22, FPC-III-227, BC-374, JP-II-192, PMCV-165, FQ-646

354. *Teucrium marum*

L. subsp. *drosocalyx*

(Litard.) Mus, Mayol & Rosselló..... Me

subsp. *occidentale*

Mus, Mayol & Rosselló.....Ma *

subsp. *marum*..... Me Ca

Sinonímia. Denominacions

Teucrium maritimum. *Chamaedrys marum*. *Teucrium subspinosum*.

Cat.: Eixorba-rates blanc. Farigola de Menorca. Frígola. Frívola. Herba de l'epidèmia. Herba dels gats. Marduix anglès. Cast.: Maro. Port.: Erva-forte. Fra.: Germandrée marum. Angl.: Cat Thyme.

Descripció botànica

Planta en petita mota, flairosa, fins a 50 cm d'alçària. Tiges primes, ramificades, dretes. Fulles peciolades, petites, lanceolades, pubescents per damunt, albo-tomentoses per davall. Flors en inflorescència cilíndrica. Calze inflat a la base, pelut. Corol.la purpurina. Aquenis bruns. Floració: juny-juliol.

Hàbitat

Matollar mediterrani. *Teucrietum subspinosi* (: *Hypericion balearici*). Del nivell de la mar fins a 1445 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles, l'escorça de l'arrel.

Composició química

Oli essencial, tanins, resina, principis amargs, flavonoides, àcids fenols.

Acció farmacològica. Indicacions

Estimulant, diurètica, sudorífica, carminativa, emmenagoga, astringent. Linneu la considerava una de les millors plantes medicinals (Font i Quer, 648). Vulnerària en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica TEUCRIUM MARUM produeix símptomes nasals i

rectals molt marcats, amb pòlips, ozena, pèrdua de l'olfacte, excitabilitat i hipersensibilitat, catarro nasal crònic.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada. El vi de frígola, amb la planta al 10%, deixada en maceració durant 9 dies i filtrar: una xicra després de dinar i sopar.

Cultura popular

El mot eixorbar (pel nom popular *eixorba-rates blanc* d'una de les subespècies d'aquesta planta) vol dir privar de la vista: La voluptat / te fa torbar / fa't exorbar / los ulls e seny, Spill 15209

Història

DIOSCORIDES diu que l'*hysóbryon* "restreny i calenta moderadament. Aplicat en emplastre, atura les llagues que creixen i es mescla en unguents calents", DIOSC III 45

PLINI XII 111, XIII 18

CURSACH la recomana "*in asthmate, hydrope, hysteria, oblivione, soporosis affectibus; glandulis infarctis; viscerum obstructione; vertigine, paralyti, atonia, colluvie pituitosa; cachexia, nervorum debilitate; apoplexia imminente; vulnere, morbis capitis &c*".

Bibliografia

FE-III-133, FM-IV-23, FPC-IV-221, HNPC-VI-63, BC-374, FQ-647, JLB-404, RT-343, MH-808, CHEV-274, CSCH-280, VMLN-1590, CLK-III-1401

355. *Teucrium polium*

L. subsp. *aguilasense* Puech..Ma
subsp. *piti-fonti* Palau F
.....Ma Me Ei Fo Ca *
subsp. *purpurascens*
(Bentham) Puech....Ma Ei? Fo?

Polium, del grec *poliós*, cabells blancs, per ser una planta canosa.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Farigola mascle. Frígola. Capsigranyera. Herba capcera. Herba capsigranyera. Herba cuquera. Herba de cucs. Herba de Sant Ponç. Lledànies. Llengua de passarell. Orella de rata. Pi d'olor. Polioli. Timó mascle. Timó ver. Tomello mascle. Cast.: Zamarrilla. Port.: Pólio montano.

Descripció botànica

Herba perenne, pilosa, multicaule, flairosa, fins a 40 cm d'alçària. Tiges nombroses, llenyoses, tomentoses, ramificades. Fulles linears o oblongues, sèssils, revolutes. Flors grogues, blanques o purpúries, agrupades en glomèruls al capdamunt de les tiges. Bràctees linears. Aquenis bruns. Planta polimorfa. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Brolles, roquissers, arenals, garrigues. *Rosmarinetalia*. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, flavonoides, tanins, àcids fenols.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica, estimulant.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Teucrium polium* s'utilitza com a depuratiu, afeccions gastrointestinals i en alteracions hepàtiques. En ús extern com a vulnerari. Per a refredats, diarrees i febres.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; la pols, la tintura mare, l'extracte fluïde.

Història

TEOFRAST diu que té les fulles carnoses, I 10, 4; en tenir les fulles carnoses serveix per a la caprificació, II 8, 3; és perennifòlia, VII 10, 5

DIOSCORIDES diu que "la bullidura és útil contra les mossegades de serps, contra la hidropesia i contra la icterícia. Si es beu amb vinagre, seveix als malalts de la melsa. Fa mal de cap i és danyós per l'estomac. Estimula el ventre i provoca la menstruació... aplicat en emplastre, clou les fresques ferides", DIOSC III 118

PLINI XXI 44, 100, 145 GALE XII 106

Bibliografia

FE-III-134, FM-IV-26, FPC-III-233, HNPC-VI-271, BC-375, FQ-650, JLB-135, RT-343, PHMT-356

356. *Teucrium scordium*

L. subsp. *scordioïdes*
(Schreber) Maire & Petitmengin
.....Ma Me

Scordium, del grec *scordon*, all, per l'olor semblant a aquesta planta.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Escordi. Herba delfinera. Cast.: Germandrina acuática. Angl.: Water Germander.

Descripció botànica

Herba perenne, pilosa, grisenc, fins a 50 cm d'alçària. Rizoma estolonífer. Tiges herbàcies, fulloses, reptants, amb ramificacions erectes. Fulles oblongues, sèssils, glabrescents o peludes, dentades. Flors pedicel·lades, axil·lars, de color lila o rosa, amb olor a all. Calze campanulat. Aquenis bruns. Floració:

juny-octubre.

Hàbitat

Herbassars, jonqueres. *Magnocaricion* (> *Molinio-Arrhenatheretea*). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, tanins, resina.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònica, estimulant, diaforètica, vermífuga, astringent. Vulnerària i antisèptica en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare.

Història

GALEÏ conta que després del combat els morts ajeguts damunt d'aquesta herba es descomponien menys ràpidament (citad de Leclerc 149).

CURSACH la recomana "*in febribus, gangrena, peste, ulceribus, morsu rabido; cachexia, anasarca, tussi inveterata; inflammationibus gangrenosis &c*".

Bibliografia

FE-III-132, FM-IV-18, FPC-III-233, BC-373, JLB-135, RT-343, HL-149, MH-353, CSCH-281

357. *Thymbra capitata*

(L.) Cav.....Ma Ei Fo

Capitata, per la forma de la inflorescència.

Sinonímia. Denominacions

Thymus capitatus. Coridothymus capitatus. Satureja capitata.

Cat.: Farigola. Frígola. Frígola de Sant Joan. Pebrella. Sajulida. Senyorida. Timó capitat. Cast.: Tomillo andaluz.

Descripció botànica

Mata llenyosa, ramificada, flairosa, blanquinosa, fins a 150 cm d'alçària. Rames floríferes tomentoses, dretes. Fulles sèssils, planes, oblongues o linears. Flors roses, en capítols terminals densos, oblongs o esferoïdals. Corol·la amb el llavi superior bifid. Floració: juny.

Hàbitat

Pastures, matollars secs litorals. *Rosmarino-Ericion*. Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides, les fulles.

Composició química

Oli essencial, tanins, flavonoides, principis amargs, alcohols terpènics.

Acció farmacològica. Indicacions

Antisèptica, en infeccions respiratòries, digestives i urinàries. Vulnerària i antisèptica en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

S'empra com a condiment en la cuina casolana, i per a adobar olives. El licor eivissenc de frígola es fa amb aquesta planta.

Història

TEOFRAST diu que el suc és un poc aspre, I 12, 2; el fruit és emportat pel vent a llocs propers, i fa créixer noves plantes, III 1, 3; a Libia la farigola és

molt abundant, IV 3, 5; hi ha una farigola blanca i una altra negra que donen molta flor; floreixen, sobretot, en el solstici d'estiu; l'abella en fa la mel, VI 2, 3; te arrels superficials que es divideixen i s'entrecreuen, VI 7, 4; soporta be la calor i necessita menys humitat, i li agrada el fens de cavall, VI 7, 6

DIOSCORIDES diu que la decocció de farigola amb mel és útil als que pateixen d'ortopnea, pels asmàtics. Expulsa els cucs i provoca la menstruació, la placenta i elpart. És també diurètica. Mesclada amb mel i enforma d'electuari és eficaç expectorant dels humor del pit... menjada amb els aliments, és útil contra la ambliopia, DIOSC III 40

PLINI XXI 56 GALE XI 887 ISIDOR XVII 9, 12

Literatura

Al retornar del passeig solitari
sec una estona en l'aspror d'una penya
tèbia de sol, la vesprada perfuma
la senyorida, Alcover (Bonafè IV 61)

Bibliografia

FE-III-174, FM-IV-60, FPC-III-311, BC-357, JP-II-193, PMCV-167, JLB-570, RT-344, MH-811

358. *Thymus vulgaris*

L. subsp. *vulgaris*.....C

subsp. *aestivus* (Reuter)

Bolòs,A.& Bolòs,O....

Ei

Thymus, en llatí, vol dir coratge.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Farigola. Frígola. Frígula. Fríula. Fríula borda. Senyorida. Timó. Timó femella. Timonet. Tomanil. Tomell. Tomello. Cast.: Tomillo. Port.: Tomilho. Basc: Elharr. Fra.: Farigoule. Ital.: Timo volgare. Ale.: Thymian. Angl.: Thyme.

Descripció botànica

Moteta espessa, llenyosa, flairosa, molt

ramificada, fins a 50 cm d'alçària. Arrel fibrosa, llenyosa. Tiges novelles pubescents. Fulles linears, obtuses, ovades o lanceolades, de marges revoluts, amb glandules d'oli essencial. Corol·la blanquinosa o rosada, en inflorescències. Planta molt polimorfa. Floració: abril-maig.

Hàbitat

La subespècie *vulgaris*, cultivada. La subespècie *aestivus*, calcícola, a prats assolats i secs, brolles, cingles. *Rosmarineta*. Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial, principis amargs, resina, tanins, flavonoides, saponines, àcids triterpènics (àcid ursòlic, àcid oleanòlic).

Acció farmacològica. Indicacions

Estimulant, aperitiva, digestiva, vermífuga, colerètica, antitussígena, expectorant, antiespasmòdica. Antisèptica, vulnerària i repelent de mosquits en aplicació externa. L'oli essencial té propietats antifúngiques, antimicrobianes i antivirals.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Thymus quinquecostatus* s'empra com a vermífug, antianèmic, antitussígen, antigripal, desinfectant i antisèptic.

En medicina filipina *Thymus virginicus* (= *Hyptis capitata*) s'usa com a vulnerari i la decocció de les arrels en amenorrea.

En medicina marroquí diverses espècies de *Thymus* (*T. broussonettii*, *T. satureioides*, *T. maroccanus*, *T. pallidus*,

T. ciliatus, *T. zygis*, *T. capitatus*, *T. riatarum*, *T. serpyllum*, *T. algeriensis*, *T. vulgaris*) tenen activitat vulnerària, i s'empren en aftes, gingivitis, mal de gola, infeccions gastrointestinals, alteracions hepàtiques, bronquitis, refredats. Com a condiment a la cuina.

En medicina mexicana *Thymus vulgaris* s'usa en alteracions respiratòries, tos, diarrea, dolor d'estómac, mal de dents, menstruació dolorosa, com a antiespasmòdic, carminatiu, estimulant. En medicina homeopàtica THYMUS SERPYLLUM pot ser útil en infeccions respiratòries, asma seca, cucurutxa amb poca expectoració. També en medicina homeopàtica THYMOLUM té una acció limitada al sistema genitourinari, en emissions patològiques, priapisme, prostatorrea.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare; l'oli essencial; el nebulitzat; l'extracte fluïde, el xarop.

Cultura popular

S'empra com a condiment en la cuina casolana, per a fer sopes de pa i all; per a adobar les olives.

QUI PARLA CON SA DEU FFER SOLS A QUE.T VULLES.-Si vols ffer sols (adob de vinagre) a què.t vuyles, cou la carn ab aygua e lo pex ffit. E puy ffé'n trosos, e gite-y salandre desús; mas gite-y abans la fferigola, Sent Soví 148.

QUI PARLA CON SA DEU FFER PEX DE ARUGUA.-Si vols ffer pex d'urugua, se ffa axí: Primerament posats lo pex al ffoch, ab aygua e ab sal molta. E quant serà cuyt, levats-lo ab aygua ffreda e tolets-ne alò que no és bo; e puy ayats de bona ffrerigola, e posats-li'n desús ab sal e ab vinagre. E va lo pex en taule ab gresals d'urugua, e menyats-ho, Sent Soví 212.

E quant serà ben neta, metets-la en sols ab de bona fferigola en un bel plat ho quin vaxel te'n vullés, Sent Soví 218

Un farigoler (frigoler o farigolaire) és una persona que cull farigola i la ven a la porta de les esglésies. Un farigolar

(frigolar o timonetar) és una terra poblada de farigola.

No deixar criar farigola en el camí

Terra de farigola, terra de poc pa

Terra farigolar, terra de poc pa
1020

Terra farigolera, no hi cal era

Quan a Montblanc se vol indicar el que pertoca a una persona vella, que ja no pot treballar, diuen que faci "sopes de farigola i parts de rosari".

Amb farigola, malves
i grans de rosari
es planta un ric herbolari

Per la gola, farigola

Del païdor, la farigola treu el dolor

Si et fa mal el païdor
farigola és el millor

Es diu que la farigola té les seves virtuts medicinals sobretot el Dijous i Divendres Sant, i per això aquests dies es posa davant de certes esglésies i la gent va a cercar-la:

Per Santa Creu, floreix la farigola arreu

Per Divendres Sant, a collir farigola al camp

Al Penedès, per tal d'esquivar les bruixes, hom tirava al foc de Sant Joan brots de romaní i de farigola i fulles de llorer beneïts el Diumenge de rams, *Amades Costumari* IV 48

Krumm Heller, en el seu llibre *Plantas sagradas*, diu que la millor espècie de farigola "creix a la terra sagrada de Catalunya".

El dia 29 d'abril, Sant Pere Màrtir... es feia una fira d'herbes, que era molt visitada. Sortia el sacerdot a beneir-les, seguit de molt de públic, que formava com una mena de processó. Tothom portava rams de romaní, farigola, espígol, fonoll i d'altres herbes populars, ben aromàtiques, que augmentaven llur virtut ordinària i cobraven força sagrada per efecte de la benedicció... La fira d'herbes s'estenia especialment per la placeta de les Beates, pel carrer del mateix nom i cap al dels Mercaders. La gent hi acudia a cercar herbes remeieres, que destinava a fer aigües, olis i vins de remei, i hi anava també a comprar-ne d'aromàtiques per a cuinar, *Amades Costumari* III 325

Història

TEOFRAST diu que la resina de farigola (*Thymus atticus*) és acre, I 12, 2; es reproduïx per llavors, VI 7, 2; el creixement és característic, pot créixer a qualsevol altura; hi ha diferents formes de l'espècie cultivada, i de la silvestres n'hi ha diverses, VI 7, 5

CURSACH recomana la farigola "*in coryza, epiphora, leucophlegmatia, senectute atonia viscerum; mensibus suppressis; pulmonibus infarctis; doloribus rheumaticis; odontalgia &c*".

Literatura

Bull el treball i flaira la mel de fragant farigola,
Virg En I 486

Quant serà ben neta, metets la en sals ab de bona ferigola, *Flos medic.* 270 v°

Li ensenyen ses boscúries / sos verds pletius,
farigolars i prades, *Canigó* IV

LA FARIGOLA

I

Quan ja de la terra
Jesús se'n volava
el cim de la terra
s'enfarigolava.
L'herbeta eixerida
de sos peus eixida
de flors s'esmaltà.

Abelleta,

vola,

per la

farigola;

vola

abelleta,

pel farigolar
II

Amb ses mans mateixes
la Verge en collia;
semblaven-li deixes
del fill que partia.
Hi troba en sa absència
de Jesús essència,
la seva hi posà.

Abelleta,

vola...

III

Des d'aquell sant dia
de l'Ascenció
tapis de Maria
se diu el timó.
La terra abrigada
d'eixa empalissada
quina festa fa!

Abelleta,

vola...

J. Verdaguer, *Tapís de Maria*

Bibliografia

FE-III-176, FM-IV-62, FPC-III-312, HNPC-VI-276,
BC-358, JP-214, PMPC-67, PMCV-169, FQ-698,
JLB-570, VP-437, RT-345, HL-175, MH-808, SCH-304,
CHEV-142, VMLN-1608, CSCH-299, KAN-488,
PHMT-359, QSMB-817

LAURACEAE

1   1   100%

359. *Laurus nobilis*

L.....Ma S   S   C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Llorer. Llaurer. Lloret. Llor. Bacalia.
Bager. Cast.: Laurel. Port.: Loureiro.
Basc: Ereñotz. Fra.: Laurier. Ital.: Alloro.
Ale.: Lorbeerbaum. Angl.: Sweet Bay.

Descripció botànica

Arbre o arbust glabre, ramificat,
perennifoli, flairós, escorça grisa, fins a 6
m d'alçària. Fulles alternes, esparses,
lanceolades, coriàcies, lluent. Flors
dioiques, blanques, en unbel.les axil.lars.
Ovari lliure. Baia esferoïdal, negra a la

maturitat. Floració: març-abril. L'insecte
homòpter *Trioza alacris* produeix
zoocecidis en forma d'un recargolament
de les fulles.

Hàbitat

Cultivada. Subespontània en indrets
humits, torreneres. *Quercetum ilicis*
galloprov., *Populion albae*. Del nivell de
la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les fulles i els fruits.

Composició química

Oli essencial, greixos, tanins,
flavonoides, principis amargs, mucíl·lag.

Acció farmacològica. Indicacions

Tònic, estimulant, diurètic, estomacal,
carminatiu, sudorífic, emmenagog,
antisèptic, útil en infeccions i
inflamacions respiratòries i intestinals.
Parasiticida, estimulant, astringent i
antiinflamatori en aplicació externa, en
medicina humana i veterinària.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Laurus nobilis*
s'utilitza en abscesos i pèrdues
menstruals.

En medicina marroquí *Laurus nobilis* és
usat com a digestiu i en infeccions
bucals; l'oli en ús extern contra la sarna.
Les fulles i baies com a condiment
aromàtic i per a perfumar el vinagre i les
olives.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de
cada menjada; l'oli de llorer, en el que
s'han macerat les fulles i els fruits, és
emprat en fregues per dolors reumàtics,
contractures musculars.

El saïm de llorer és calmant,
antireumàtic i parasiticida en aplicació

externa.

Vi de llorer: baies de llorer i de ginebró, a parts iguals, esclafades, en 1 litre de vi, deixades en maceració durant 9 dies; una xicra després de cada menjada, en cas d'amenorrea, Font Quer 201.

Cultura popular

SECRET DEL LLORER.-Ll Llorer se fa en qualsevol terra, no demana lloch espres, sino la mar, y terra magra, y delicada, y en part de ayre calt, y temperat, deuse plantar à la Primavera, y à la tardor de verga, y de Mars, quant la virtut vè à la escorça... Las fullas del Llorer secas, y fregantne la una ab l'altra, posant al mig delles un poch de Sofre polvoritzat, treuran guspises de foch, com un foguer, y lo matex fanles fulles de Eura, Agustí Secr. 45

El llorer és emprat en cuina casolana, per a aromatitzar i conservar els aliments.

Lo vi de Llorer es bo contra la dolor dels cos y tormo, Agustí Secr. 104

Un llorar, lloret, lloreda, lloredar, llorerar o lloredal és un lloc amb molts de llorers.

Verd com un llorer

En aquesta santa casa
els llorers hi són florits
i a la cara de les noies
els àngels hi són escrits.

En aquesta santa casa   1030
els llorers hi són granats
i a la cara de les noies
els àngels hi són pintats

Lloret de les alegries
val més de nit que de dies

Lloret de Mar
terra a l'Havana

Entre Blanes i Lloret
no en farem un pam de net

A Bunyola, bunyolers
a Ciutat, ciutadans
a Llorito, lloritons
i a Sineu, sinevers

Na Bernarda, que dormia
quan va caure des llorer?
Un brotet fullat "coïa"
per com l'hauria mester

Ja diràs an es llorer
enguany que se'n casen tantes
que s'afany a treure branques
per fer es fiol l'any qui ve

Història

TEOFRAST diu que el llorer té l'escorça prima, I 5, 2; és de fulla perenne, I 9, 3; de llavor carnosa, I 11, 3; aconsella sembrar els llorers a una distància no superior a nou peus, II 5, 6; és perennifoli, III 3, 3; produeix zoocecidis, III 7, 3; es fa be en els terrenys freds, IV 5, 3; rebrosta de la tija, IV 13, 3; perjudica la vinya, IV 16, 6; la fusta és compacta i s'usa pel sòtil, V 3, 3; se'n fan gaiatos lleugers pels vells, V 7, 7; el país dels llatins és abundant en aigua... produeix llorer V 8, 3; el millor taladre que es fa és de fusta de llorer V 9, 7

DIOSCORIDES recomana el llorer "per les picades de vespa i d'abelles. Mesclades les fulles amb farina i pasta de pa, minven tota casta d'inflamacions. Begudes, calmen l'estómac, i provoquen el vòmit. Les branques... aprofiten molt als tísics i als asmàtics, i van be contra tots els humors que destil·len del pit... L'escorça de l'arrel romp la pedra, mata la criatura del ventre... és útil als malalts del fetge", DIOSC I 86

PLINI XV 127, 131; XXIII 158   GALE XI 863
ISIDOR XVII 7, 2

CURSACH recomana el llorer "*in colica*

lochiali; partu difficili flatibus, atonia, menstruis, et lochiis suppressis; dyspnea, vitiis auditus; tumoribus, aurium doloribus, et gravitate; hysteria, tetanis, torminibus &c'.

Literatura

La gent portava / al cap lorer / signant victòria, Spill 13342

La palma y triumpho, llorer y vistòria deu rebre la verge, Viudes donz. 877

Les palmes del martiri... mudades en llores, Llorente Versos, II, 53

Pagam an Jofre per II arangers e per un lor que compram a ops de plantar en lo ort del senyor rey, doc. a. 1309 (BSAL, VIII, 270)

Les coronas stan fullades de llor en senyal de victòria, Tirant, c. 377

Met entorn del plat fulles de llor, Robert Coch 14

Per tu, dèbil eura, só un llor vincladís, Atlàntida VI

Tu, per lo front que llors triomfals coronen, Llorente Versos II, 63

Quan a sos peus oviren / lo més gallard llorer de lloredar, Canigó IX

Un mèrit més que té la grandiosa obra de nostre llorejat poeta català, Bosch Rec. 352

Filomena correc prestament a un llorer per ço com moltes voltes havia oït raonar de quanta honor eren dignes les fulles d'aquell, Decam. I, 61

Reposant en la plaent y escura ombra de un vert lorer, Corella Obres 177

Un llorerar m'abrigà / amb ses branques amargoses; / les fulles del llorerar / eren llances belicoses, Riber Sol ixent, 72

13 d'abril.- Diumenge de rams. Vaig a l'ofici. Olor de branques de llorer- que a l'Empordà en diem llor- i de cireres d'arboç. L'església és plena. La fressa que fan les branques arrossegades per les loses de pedra de l'església. El perfum és fort, rústic, agradable. Les cuixes daurades dels angelets de l'altar, la roba de la gent, els racons foscos, l'aire, les fustes i les reixes de l'església en queden impregnats. L'olfacte en queda tan saturat que fa l'efecte que tot el mon fa olor de llorer. És potser l'únic dia de l'any que una altra olor desplaça la covada, dolça, de l'encens, l'oloreta agra que hi fan les beates i el gust de la

cera. Aquesta olor de llor ens retornarà, al nas, cada vegada que a casa facin estofat, J. Pla, *El quadern gris* 615

A cada casa hi havia una garba de fulles de llorer, que s'emplenava de pols al llarg de l'any, penjada d'un clau a la cuina; però hi havia un moment que inevitablement entrava en acció i llavors es prenia una fulla de llorer o dues i sortia un guisat-uns trossos de patata, uns trossos de carn- d'una gràcia palatal perfecta, fora de tota ponderació. La fulla de llorer, al plat, era una inutilitat, una generositat, una irrisió; però atorgava al menjar una aroma penentrant, grata, perdurable, V.A. Estellés, *Quadern de Bonaire*, "Una imatge de la tardor", 51, citat de Pellicer *Costumari Botànic* 124

Bibliografia

FE-I-246, FM-II-209, FPC-I-209, HNPC-VI-113-428, BC-407, PPF-62, JP-125, PMCV-170, FQ-199, JLB-357, VP-283, RT-114, HL-182, MH-464, SCH-288, CHEV-224, CSCH-194, PHMT-363

LINACEAE

7   1   14.2%

360. *Linum usitatissimum*

L.....C

Linum, del grec *linon*, fil. *Usitatissimum*, per les múltiples utilitats.

Sinonímia. Denominacions

Linum crepitans. *L. humile*.

Cat.: Lli. Llinet. Cast.: Lino. Port.: Linho. Basc: Liho. Fra.: Lin. Ital.: Lino. Ale.: Flachs. Angl.: Common Flax.

Descripció botànica

Planta anual, unicaule, robusta, glabra, erecta, fins a 1 m d'alçària. Arrel fibrosa. Tiges no ramificades. Fulles alternes, petites, acuminades, lanceolades, sèssils. Flors pedunculades, de color blau clar, ens cimes laxes. Càpsula ovoide. Granes lluints, oleíferes. Floració: abril.

Hàbitat

Cultivat des del Neolític per l'oli de les llavors i la fibra de les tiges.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Mucílag, albúmina, lípids, tanins, pectina, lecitina, sals magnèsiques i potàsiques, resina.

Acció farmacològica. Indicacions

Laxant mecànic, una culleradeta de les llavors macerades en aigua. Antiinflamatòria en alteracions respiratòries, digestives i urinàries. La farina de lli recent és emol·lient en ús extern: "Són conegudíssimes les cataplasmes de farina de llinosa, com emol·lients, a les quals és corrent i encertat afegir una espolvoració superficial de mostassa, quan s'empren en les afeccions del pit", Palau 61. També és útil en foruncles, èczemes, abscessos, contusions. L'oli de llinosa és protector de les mucoses digestives i urinàries. Complement dietètic en la prevenció de l'arteriosclerosi, sobrepès, hiperglucèmia i colesterol.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Linum usitatissimum* s'empra per a reduir el semen i millorar la vista. Les llavors són astringents, l'oli és purgant i les flors cardiotòniques. En ús extern en cataplasma per imflamacions dermatològiques.

En medicina tibetana *Linum usitatissimum* s'usa en alteracions fredes i supuracions.

En medicina xinesa *Linum usitatissimum* s'empra com a purgant.

En medicina marroquí els grans de *Linum usitatissimum* són utilitzats com a emol·lients contra la tos, mal de gola, restrenyiment. Torrats i menjats amb

mel se consideren afrodisiacs. En ús extern, com a cataplasma antiinflamatòria i madurativa en foruncles.

En medicina homeopàtica LINUM USITATISSIMUM pot ser útil en irritacions dermatològiques, urticària, inflamacions urinàries i intestinals, asma, febre del fenc.

Fórmules i preparacions

La maceració en aigua al 10%, una tassa abans de cada menjada. La infusió al 3%, una tassa abans de cada menjada. Les llavors s'han de pendre senceres, i la farina només en ús tòpic, per la petita quantitat d'àcid cianhídric que contenen (25 mg per 100 g).

Cultura popular

Els draps de lli es fan amb les seves fibres. L'oli de llinosa o llinassa s'empra en medicina, farmàcia i indústria de la pintura; en ús casolà per a untar mobles, portes i bigues, diluït en gasoil o aiguarràs. Fórmula de ma mare pels mobles: aiguarràs, amoniac, vinagre i oli de llinosa a parts iguals.

DE SEMBRAR LO CANEM Y LO LLI.-Lo Lli nos deu sembrar en totes parts, perque no dona ningun profit a la terra, vol la terra molt grassa (perque ell la desuca molt), y mediocrament humida, sobre tot la terra ha de ser moltes vegades netejada, y conreada, de manera que sia vinguda tota en pols, apres la mare de Familia tindra cuydado, y curiositat, quant lo Lli sera crescut, guardarlo que no se entortellich, altrament lo Lli seria poagros, y aço no una vegada à soles, pero moltes vegades, y tambe quant sera madur en cullirlo, y lo demes exercici se ha de fer ab ell, fins à ferne tellas per la casa. De la sement de Lli, se fa un oli, lo qual may se gela per molt fret que fassa, Agustí Secr. 25

L'etnografia i la musicologia creuen que entre els balls rodons de nenes i llurs cançonetes de rotllo figuren danses que poden recordar cerimònies de tipus

agrari per a afavorir la germinació i el creixement del lli, Amades *Costumari I* 625

Sembra en creixent
i arrenca amb minvant
i tindràs un lli
com un gegant

Quan sembris ton lli
mira que la pluja sigui aquí

Any de molt lli
any de molt vi

Tant el lli bo com el dolent   1040
pel maig floreix

El lli, mentre neix i floreix
la meitat creix

Anem, vet aquí,
embolicat amb un drap de lli

Vet aquí un altre que n'ha filat avui!

El lli ben filat
dóna drap doblat

El drap de lli
cura set sagnies

Qui bé nua, bé desnua,
tant si és fil com filempua

Dona qui molt bada
acaba tard la fusada

Qui fila, menja

Qui filassa sua fila
bona saliva destil.la

Qui de Tots Sants a Nadal no fila
1050
tot l'any sospira

La bona filanera
per sant Bartomeu pren la vela;
i la molt bona
per santa Magdalena

Història

TEOFRAST diu que la llavor de lli esclafada és emprada pels metges contra la tos, per la viscositat i untuositat, III 18, 3; amb la planta dita heraclea (*Silene venosa*) es blanqueja el lli, IX 12, 5; néix entre el blat, IX 18, 6

DIOSCORIDES diu que "la llavor de lli... resol tot gènere d'apostema sanguini, tan a l'interior com a l'exterior... cuita amb vi millora les llagues... extermina les ungles sarnoses... arranca els humors del pit i calma la tos", DIOOSC II 94

PLINI XIX 3 ss   GALE VI 549; XII 62

CURSACH recomana el lli "*in artritide, calculo, colica, haemoptisi à calculo pulmonum; faucium externa inflammatione; ambustis, haemorrhoidibus dolentibus; dente carioso, et odontalgia; passione illiaca; pleuritide, colica nephritica; tenesmo, hernia incarcerata; angina, stranguria &c*".

Literatura

El lli i l'ordi foren abatuts, perquè l'ordi ja havia espigat i el lli treia flor, Ex 9:31

Al tabernacle, hi faràs deu tapissos de lli retort, de blau porpra, vermell-porpra i carmesí, Ex 26:1.31.36

Faràs també el pati del tabernacle. Alcostat del Nègueb, a migdia, el pati tindrà cortines de lli retort, d'una llargada de cent colzades per un dels costats, Ex 27:9.16

Hi esmerçaran or, blau-porpra, vermell-porpra, carmesí i lli, Ex 28:5-8.15

No portis un vestit teixit amb barreja de llana i lli, Dt 22:11

Ella els havia fet pujar dalt del terrat i els havia coberts amb tija de lli, que tenia estesa al terrat,

Josué 2:6

Estaves abillada amb or i amb plata, vestida de lli fi, de seda i de brodats, Ez 16:13

Sí, la seva mare ha fornicat, s'ha deshonrat la qui els va concebre, ja que ha dit: "Vull anar-me'n darrera els meus amants, que em donen el pa i l'aigua, la llana i el lli, l'oli i la beguda, Os 2:7.11

Busca sol.lícita la llana i el lli,

que les seves mans transformen en belles peces, Pr 31:13

Arreu, tapissos de lli finíssim i porpra vileta sostinguts per cordons de fil i porpra vermella, amb anelles de plata, fixades a columnes de marbre blanc, Est 1:6

El dia vint-i-quatre del mes primer, mentre em trobava a la vora del gran riu (és el Tigirs), vaig alçar els ulls i vaig veure un home vestit de lli, amb els lloms cenyots d'or d'Ufaz, Dn 10:5

Aquest es presentà a Pilat i lidemanà el cos de Jesús; el va baixar, l'embolcallà amb un llençol i el diposità en un sepulcre tallat a la roca, on encara no havien posat mai ningú, Lc 23:53

Quantes fusades ixen de una lliura de lli, Metge Somni III

Los lins e los ordís, Serra Gèn. 55

Quintal de li, Leuda Coll. 1249

Bala grossa de drap de li, doc. a. 1252 (Capmany Mem. II, 20)

La camisa era de prim drap de li, Llull Blanq. 52

E puix desús un cassot de lli tint vert, Muntaner Cròn., c. 89

A les filles féu mostrar que obrassen lin e lana, Scachs 23

Duran elm d'or i túniques de lli, Alcover Poem. Bibl. 49

Una sanalla gran ab vuyt cortans de linossa, doc. segle XV (Aguiló Dicc.)

Quan donchs va arribà el temps de sembrar la llinosa, Caseponce Faules 27

Bibliografia

FE-II-209, FM-III-103, FPC-II-316, HNPC-VI-237, BC-74, PPF-61, JP-130, PMCV-171, FQ-411, JLB-373, VP-295, RT-151, HL-264, MH-317, SCH-67, CHEV-226, CSCH-157, VMLN-1030, CLK-II-288, DEKHANG-110, DASH-476, GOGTE-525, KAN-344, PHMT-378

LYTHRACEAE

5   1   20%

361. *Lythrum hyssopifolia*

L.....Ma Me Ei Fo

Hyssopifolia, de fulles semblants a les de l'hisop.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lítrum hissopifoli. Angl.: Grass Poly.

Descripció botànica

Herba anual, erecta, fins a 40 cm. Tiges glabres, dretes o ascendents. Fulles alternes, lanceolades, sèssils, enteres. Flors subsèssils, petites, liles o rosades, pedunculades, solitàries. Calze glabre. Càpsula cilíndrica. Floració: abril-setembre.

Hàbitat

Poblacions terofítiques de sòls humits. *Isoeto-Nanojuncetea*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Glucòsids flavònics, tanins, pectines, sals de ferro, mucíl·lags.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, antidiarreica, antihemorràgica, en gastroenteritis, colitis, leucorrea, hipermenorrea. Vulnerària en aplicació externa, per a llagues, ferides, èczema, pruija vaginal.

Terapèutica comparada

La planta *Lythrum salicaria*, herba de la diarrea, estronca-sangs o salicària, que no es troba a les Illes Balears, és molt útil com a astringent, contra la diarrea en ús intern i per les llagues i ferides en aplicació externa.

En medicina xinesa *Lythrum salicaria* s'empra contra la disenteria i el dolor cardíac i abdominal.

En medicina marroquí *Lythrum junceum* s'utilitza en cataplasmes astringents per les ferides i crulls dels peus.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; la pols, la decocció, l'extracte fluïde.

Història

DIOSCORIDES diu de la lisimàquia o salicària que "el suc de les fulles és útil als que tenen alguna vena rompuda en el pit i es fa beure còmodament als que tenen disenteria. Aplicada per avall tota l'herba restreny l'excessiva menstruació i atura la sang del nas. També és eficaç en cloure les ferides i restrènyer la sang", DIOSC IV 3

PLINI XXV 72 GALE XII 64

Bibliografia

FE-II-301, FM-III-214, FPC-I-659, BC-172, JP-II-74, PNCV-172, FQ-394, JLB-528, VP-411, RT-221, HL-121, MH-497, SCH-201, CHEV-229, KAN-399, PHMT-382

MALVACEAE

17   11   64.7%

362. *Abutilon theophrasti*

Medicus.....C

Sinonímia. Denominacions

Abutilon avicennae. Side abutilon.

Cat.: Abútilon. Campaneta. Cast.: Abutilón.

Descripció botànica

Planta robusta, anual, tomentosa. Fulles acuminades, cordiformes, peciolades. Cimes axil·lars. Flors grogues. Floració: juliol.

Hàbitat

Cultivada en els jardins. Subespontània. *Chenopodieta*.

Part utilitzada

L'arrel, les llavors, les fulles.

Composició química

Asparagina, mucíl·lag, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Demulcent.

Terapèutica comparada

La planta asiàtica *Abutilon indicum*, que no es troba a les Illes Balears, s'empra com a demulcent per l'aparell respiratori i urinari. És vulnerària en aplicació externa.

La planta americana *Abutilon trisulcatum*, que tampoc no es troba a les Illes Balears, s'usa en asma infantil i en úlceres i llagues.

En medicina xinesa *Abutilon theophrasti* és utilitzada en disenteria.

En medicina filipina *Abutilon indicum* s'usa com a demulcent, diurètic, sedant i afrodisiac.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Es fan cordes amb les fibres de la tija.

Bibliografia

FM-III-169, FPC-II-262, BC-80, CHEV-156, KAN-333, QSMB-574

363. *Alcea rosea*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Althaea rosea.

Cat.: Malva reial. Donzella de jardí.

Malva de la reina. Malva doble. Malva loca. Malva marina. Malva vera. Vara de Sant Josep. Vaumera. Cast.: Malva real. Port.: Malva-da-India. Fra.: Rose trémière. Ale.: Stockmalve. Angl.: Hollyhock.

Descripció botànica

Planta biennal, erecta, robusta, fins a 3 m d'alçària. Rabassa gruixada. Fulles trilobades. Limbe foliar suborbicular. Flors grans, en espigues denses, de color rosa, violeta, blanc, groc. Floració: maig-octubre.

Hàbitat

Cultiva als jardins com a ornamental i medicinal.

Part utilitzada

Les flors, les arrels i les fulles.

Composició química

Mucíl·lags urònics, fitosterol, sals minerals, pigment antociànic (alceína).

Acció farmacològica. Indicacions

Emol·lient i pectoral, útil en gripes, bronquitis, refredats, tossina i restrenyiment. Diurètica, en inflamacions de les vies urinàries.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Alcea rosea* s'usa en leucorrea, emaciació i anorèxia (arrels), alteracions calentes dels ronyons, infeccions del tracte urinari, pèrdua de fluids reproductors.

En medicina xinesa *Alcea rosea* s'empra com a digestiva, febrífuga, diurètica, vermífuga.

En medicina marroquí *Alcea rosea* és emprada com a emol·lient. En decocció concentrada pels refredats i alteracions bronquials. L'arrel per a rosegar en els dolors de dentició dels infants. La

decocció per a la micció dolorosa. En cataplasmes com a antiinflamatori.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Les tiges s'empren per a fer paper i teixits. Les fulles i pètals per a tenyir teles i vins.

Història

Fou introduïda a Europa en l'època de les creuades.

DIOSCORIDES diu que "l'alcea és una espècie de malva salvatge... de flor petita, com la rosa... fa cinc o sis arrels blanques... begudes amb aigua, o vi, curen la disenteria i les ruptures dels nervis", DIOSC III 158

Bibliografia

FM-III-168, FPC-II-278, HNPC-VI-162, BC-79, JP-II-16, PMCV-174, FQ-406, JLB-391, RT-148, MH-409, CHEV-163, DAWA-1-54, DAWA-2-4, DAKPA-109, KAN-334, PHMT-383

364. *Althaea officinalis*

L.....Ma Me

Althaea, del grec *altho*, curar. *Officinalis*, medicinal.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Malví. Malvinera. Malvís. Altea. Cast.: Malvavisco. Port.: Alteia. Basc: Zigiboilla. Fra.: Guimauve. Ital.: Bonavischio. Ale.: Samptappel. Angl.: Marsh Mallow

Descripció botànica

Herba perenne, tomentosa, amb pèls estel·lats, poc ramificada, fins a 1 m d'alçària. Arrel blanca, gruixada. Tiges robustes, simples o ramificades. Fulles alternes, ovals, triangulars. Limbe foliar

lobulat. Flors grans, rosades, solitàries, en peduncles axil·lars; les apicals en inflorescència racemiforme. Anteres purpúries. Fruit en aqueni. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Llocs pantanosos, aiguamolls litorals, ambients nitròfils. *Magnocaricion*. Cultivada.

Part utilitzada

L'arrel; també les fulles i les flors.

Composició química

Mucíl·lags, tanins, pectines, midons, flavonoides, oli essencial, asparagina, lecitina, fitosterol, sacarosa.

Acció farmacològica. Indicacions

Emol·lient, expectorant, antiinflamatòria, útil en inflamacions de les vies respiratòries, intestinals i urinàries. Per via externa és emprada en foruncles, abscessos, cremades, èczemes, dermatitis.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada; la maceració, l'extracte fluïde.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Althaea officinalis* és emprada en aplicació externa en inflamacions i abscessos; en ús intern per rinitis, tossina i colitis.

En medicina tibetana *Althaea rosea* és usada com a antiinflamatòria, aperitiva, en leucorrea i descàrrega seminal.

Cultura popular

Altea és una població de la comarca de la Marina, al costat del riu Algar. El nom ve de l'àrab Altaya.

En Altea els rucs guaiten per les finestres

En la Núcia, tramussos;
en Callosa, espartenyers;
en la Vila, els arrieros;
en Altea, els peixcaters

En Tàrbena, sobrassades;
en Benidorm, peixcaters;
el cordellet, en Altea;
i en Bolulla, carboners

Entre Altea i la Vila
pren til·la

Història

TEOFRAST diu que el malví es fa abundós en alguns territoris de Grècia, IX 15, 5; té la fulla semblant a la malva, però més gran i aspra... s'usa per a les fractures i per a la tos amb vi dolç, i per les úlceres, amb oli, IX18, 1

DIOSCORIDES diu que el malví "cuit en aiguamel, o amb vi, cura les ferides fresques... perquè madura, resòl i clou... la bullidura de l'arrel amb vi serveix a la retenció de l'orina, als cruelíssims dolors que dona la pedra, a la disenteria, a la ciàtica i als tremolors i ruptures dels nervis. Minva el mal de dents el vinagre en que sigui bullida... també serveix contra la disenteria i restreny la sang del pit i dels budells... les fulles s'apliquen amb un poc d'oli damunt les mossegades i les cremades del foc", DIOSC III 157

PLINI XX 29, 222, 229 GALE XI 867 ISIDOR XVII 9, 75

CURSACH la recomana "*in calculo, dolore, nephritide, pleuritide, raucedine, tussi, abcessibus, alvi costipatione; urine difficultate; pleuritide sicca; ophthalmia serosa acri; tumoribus, ulcere vesicae; ischuria, tenesmo, humoris mucositate*

acri, phlegmonibus &c'.

Literatura

Prenets dues liures d'escorça de rayl de malví, e sia ben picat tro que torn blan a guisa d'enguent, MS Klag. segle XIV, 6.

Met empastre de malví pastat ab farina d'ordi, Alcoatí 28

Destà manera se destilla la aygua de... Malves, Malvissos, Lliri blanch, Agustí Secr. 124

Malbaisch auen fuylls departides cuytes en aigua, Tres. pobr. 51

Bibliografia

FE-II-253, FM-III-166, FPC-II-276, BC-78, PPF-65, JP-II-65, PMPC-95, PMCV-173, FQ-405, JLB-392, VP-306, RT-147, HL-241, MH-507, SCH-316, CHEV-163, CSCH-329, GOGTE-595, DEKHANG-11,12, TSARONG-41

365. *Gossypium barbadense*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Gossypium vitifolium.

Cat.: Cotó. Cotonera. Cast.: Algodón.

Descripció botànica

Herba anual, sufruticosa, ramosa. Fulles pubescents, lobades. Calze cupuliforme. Fruit en càpsula loculicida. Columna estaminal llarga. Flors solitàries i axil·lars. Pètals grocs, tacats de púrpura. Les fibres són pèls de la grana. Floració: agost-setembre.

Hàbitat

Cultivat.

Part utilitzada

Com *Gossypium herbaceum*.

Composició química

Semblant a *G. herbaceum*

Acció farmacològica. Indicacions

Semblant a *G. herbaceum*

Bibliografia

FM-III-169, FPC-II-261, BC-80

366. *Gossypium herbaceum*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cotó. Cotonera. Cast.: Algodón.

Port.: Algodoeiro. Basc: Liñabera. Fra:

Coton. Ital.: Cotone. Ale.:

Baumwollstrauch. Angl.: Cotton.

Descripció botànica

Herba anual, sufruticosa, fins a 2 m d'alçària. Arrel fusiforme, amb nombroses radícules. Tija ramificada, pubescent. Fulles lobades. Lòbuls foliars atenuats a la base. Calze cupuliforme. Fruit en càpsula. Filaments estaminals subiguals. Pètals grocs amb l'ungla purpúria. Les fibres són pèls de la grana o llavor. Floració: setembre.

Hàbitat

Cultivada.

Part utilitzada

L'escorça de l'arrel. Les llavors i els seus productes: oli, filaments.

Composició química

Oli, proteïnes, diastases proteolítiques, resina, gossypol (sesquiterpè), flavonoides, fitosterol, tanins, gomes, clorofil·la, substàncies fenòliques. Els filaments són de cel·lulosa en un 95%.

Acció farmacològica. Indicacions

Emmenagoga, avortiva, galactogoga, anticonceptiva (inhibidora de l'espermatoògens).

Terapèutica comparada

La planta *Gossypium hirsutum*, que no es troba a les Illes Balears, fou emprada pels indígenes americans pels dolors del part, i per a provocar la menstruació i

l'avortament.

En medicina ayurvèdica *Gossypium herbaceum* en ús extern és analgèsic i vulnerari; en ús intern en alteracions psicosomàtiques, amenorrea, dismenorrea, hemostàsica, galactogoga i afrodisiaca. En excés de dosi pot provocar avortament.

En medicina xinesa *Gossypium herbaceum* s'empra com a galactogoga, emmenagoga, i com a matèria prima pel cotó hidròfil.

En medicina marroquí *Gossypium herbaceum* s'empra en alteracions d'estómac i intestins. Les llavors esclafades amb oli com a cosmètic.

En medicina mexicana *Gossypium hisutum* s'usa en alteracions respiratòries -asma, bronquitis, refredats-, alteracions menstruals, ferides, picades d'alacrà. L'espècie *Gossypium barbadense* per a erupcions cutànies.

En medicina homeopàtica GOSSYPIMUM HERBACEUM produeix alteracions uterines, avortament, dismenorrea, amenorrea, laxitud general.

Fórmules i preparacions

La decocció, la infusió, la tintura mare, l'extracte fluïde, l'oli.

Cultura popular

Del cotó se'n fa oli de cuina, margarines, i és matèria prima indispensable de la indústria farmacèutica. Per les diverses denominacions i castes de cotó, veure DCVB III 673 i ss.

Estar més blan que un cotó

Esser com cotó

Tractar amb cotonets

Rebassau sa cutunera
que es cutó n'és nat espès

i es senyor de s'Albufera
n'ha fet frente a s'inglès

Totes ses qui són anades 1060
enguan a collir cotó
n'han agafada grogor
de pendre dematinades

A Oliana filen llana
a Nargó filen cotó
molt més val a Peramola
que mengen carn de moltó

Vaig anar a Molló
a collir cotó;
quan m'ajupia,
cotó collia;
quan m'aixecava,
cotó portava

A l'hort de matí
me n'entrí:
a l'entrar, cotó cullí;
a l'entorn, collí cotó;
i al sortir, cotó cullí.

Història

DIOSCORIDES diu de l'acanti o cotó que "produeix fulles semblants a la blanca espina... cobertes d'una vellositat, que s'assembla a les teranyines; del que collit i filat, es fa una tela subtil, que sembla de seda. Es beuen les fulles i les arrels contra l'opistòton", DIOSC III 16

CURSACH recomana la planta del cotó "*in nephritide, podagra, tussi febribus ardentibus, acrimonia humorum &c*".

Literatura

Carga de cotó, Leuda Coll 1249

Alcohol... sie posat ab cotó sobre les emorroydes,
Tres Pob. 55

Gros infingint / e afegint / als pits cotons, Spill
4765

Que prengue una candela encessa he ab un poc
de cotó que crem hom lo loch d'on la unglà és

cahuda, Flos medic. 122
 Si lo cavall tenia gran alcançadura... cremau-li'n lo taló e posau-li cotó debre, Dieç Menesc II, 66
 S'hi destriaven els revexins de la carrera de Sant Jaume com a borrallons de cotó fluix, Rosselló Many. 213
 Perçò quant la làntia fa lum esmortida se pot bé conèixer ab justa rahó que deu tenir l'oli escàs hi a mida, o és de la metcha roín lo cotó, Proc Olives 440
 Leuà-lo-y del tot, ab molt cotó del gipó que la punta de la lança se'n portà, Tirant, c. 64
 Ab les gonelles... de la cinta amunt embotides de tela o cotó per fer-los bons pits, Metge Somni III
 Ella y sa mossa / percint e bossa / fins al cotó / del meu gipó / me scorcollaren, Spill 930
 Son certa... que li sabríets traure lo cotó del jupó com cavaller errant qui vage al torneig, Curial, II, 14
 De cotó filat III quintars per sportada, Consolat, c. 45
 Avia aportat cotó filat aportat de Palerm, doc. a. 1506 (Boll. Lul. X, 305)
 Altres tovalles de convent listades de cotó blau, doc. a. 1373 (Miret Templers 556)
 Biatilles de cotó y seda, doc. a. 1546 (Alós Inv. 65)
 Vaig temprar bé la plometa / al tinter li possí aygua / perque'ls cotons dels Poetes / estan sechs com una gala, Ros Rom. 127
 ¿Què et diré... dels boscos de l'Etiopia / arreu nevats de cotonada molla? Riber Geòrg. 39
 Dues cortines de cotonada blava y blanca, doc. a. 1789 (Aguiló Dicc.)
 Vay pas vore a ningú, perque en avay tot eri com una cotonada del fum d'una escopetada, Víct. Cat., Sol. 97
 La indústria cotonayre hi ha pres gran increment, Cels Gomis (Geog. Barc. 101)
 Sargua de Cams cotonada, doc. a. 1307 (RLR, IV, 379)
 Unes tovalles cotonades, doc. a. 1410 (Alós Inv. 12)
 En Jacme Sasala cotoner ciutadà de Barchinona, doc. a. 1360 (arx mun. de Barc.)
 No sia lícit a alguna persona parar obrador de cotoner... si donchs no ha stat primerament per spay de tres anys ab cotoner aprenent lo dit

offici de cotoner, doc. a. 1505 (Capmany Mem. II, 312)
 Cotoners de bergamon llisos o crespats, Tar. preus 46
 Altres tovalles de cotonet ab llista blanca, doc. a. 1476 (Hist. Sóller, II, 999)
 Cotonets crus dits entaquis de tir de nou a deu canas la pessa, Tar. preus 6
 Trata a ta filla en cotonets, y voràs com tocant-li la barbeta, la tindràs dels nasos a demanar de boca, Rond. de R. val 37
 Altera illarum erat de cotonina, altera vero de lino, doc. a. 1345 (Boll. Lul. XI, 299)
 Per miga cana de cotonina que compré d'en Berenguer, doc. a. 1354 (Catalana, IX, 364)
 Un cobertor de drap... forrat de cotonina blava, doc. a. 1395 (Miret Templers 563)
 Unes toalloles de cotonina ab randa a cascun cap, doc. a. 1400 (RLR, XVI, 27)
 VII tovalles de taula larga fetes de cotonina, doc. a. 1494 (Inv. Abeyar)
 Una vànova ab rosetes de cotonina, Inv. Eixarch
 Altre gipó de cotonina blanche, doc. a. 1523 (Alós Inv. 40)
 Se compraren sengles vestadures de cothonina, ja que ells no eren vesats sinó de draps d'aur e de seda, Jacob Xalabin 6 v°
 Amb el sarró de cotolina negra, Víct. Cat. Ombr. 43
 Els borrals cotonosos de la fumareda, Víct. Cat., Ombr.
 Del son placèvol en què estava submergit el seu cos cotonós i calentó, Ruyra Pinya, II, 204
 Alta serra de núvols molt més alta, / cotonosa, inflamada pel ponent, Maragall Obres I, 52

Bibliografia

FM-III-169, FPC-II-261, FQ-407, JLB-41, MH-228, CHEV-216, CSCH-331, VMLN-790, CLK-I-831, DASH-112, GOGTE-575, KAN-334, PHMT-383

367. *Hibiscus rosa-sinensis*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Hibisc. Cast.: Hibisco. Fra.: Ketmie odorante. Ale.: Bisornkorner. Angl.: Musk seed.

Descripció botànica

Planta herbàcea anual, fins a 2 m d'alçària. Tija llenyosa, ramificada. Fulles alternes, serrades. Flors grans, solitàries, de color groc o vermell. Fruit en càpsula estreta, cilíndrica, pentagonal. Llavors nombroses, flairoses. Floració: estiu.

Hàbitat

Cultivada a les Illes Balears, és originària d'Egipte i de l'Índia.

Part utilitzada

El fruit, les llavors, l'escorça de l'arrel.

Composició química

Oli, resines, mucíl·lag.

Acció farmacològica. Indicacions

Estomacal, afrodisíaca. Demulcent en aplicació externa, en dermatitis, pruija.

Terapèutica comparada

La planta africana *Hibiscus abelmoschus* és emprada com a antiespasmòdica, afrodisíaca, antipruriginosa, i per a obtenir un perfum molt preuat. La planta *H. syriacus* és emol·lient i antiinflamatòria, útil en colitis amebiana i dermatitis. La planta d'origen tropical *H. sabdariffa* és usada com a digestiva, diurètica, demulcent, vasoprotectora i corrector organolèptic.

En medicina ayurvèdica *Hibiscus rosa-sinensis* s'empra com a antidiarreic i per la caiguda del cabell. La planta *H. abelmoschus* com a astringent i desodorant; en anorèxia, diarrea, asma, bronquitis, disuria i gonorrea.

En medicina tibetana *Hibiscus abelmoschus* és usada en inflamacions articulars, lepra, èczema, pèrdua de cabell, pruija.

En medicina xinesa *Hibiscus*

rosa-sinensis s'empra en infeccions estafilocòciques de la pell. A més, d'altres espècies d'*Hibiscus* són emprades en la farmacopea xinesa: *H. cannabinus*, *H. manihot*, *H. mutabilis*, *H. sabdariffa*, *H. schizopetalus*, *H. syriacus*, *H. taiwanensis*, *H. tiliaceus*.

En medicina filipina *Hibiscus rosa-sinensis* s'usa com a emol·lient. També són emprades les espècies *H. cannabinus*, *H. mutabilis*, *H. sabdariffa*, *H. surattensis*, *H. syriacus*, *H. tiliaceus*.

En medicina marroquí s'empra *Hibiscus esculentus* com a laxant, antihemorràgic, per l'acidesa gàstrica. Les fulles són comestibles i el fruit tendre es menja com a llegum. Les fulles de la planta *H. sabdariffa*, cultivada en els oasis, són usades per a fer salses i tenen virtuts antisèptiques urinàries i diurètiques.

En medicina mexicana *Hibiscus rosa-sinensis* s'usa en alteracions respiratòries –tossina, cucurutxa, asma-, diarrea, llagues, diabetis; en contextes cerimonials, en rituals d'iniciació de curanderos. L'espècie *H. sabdariffa* en excés de menjar, meteorisme, afeccions catarrals, micció difícil. L'espècie *H. uncinellus* en tossina, tuberculosi, ferides, erupcions cutànies, calentura.

Fórmules i preparacions

La pols de les llavors, la decocció al 3% de l'escorça de l'arrel.

Bibliografia

HNPC-420, JLB-320, VP-257, MH-566, KEYS-132, DASH-203, GOGTE-710, DEKHANG-1, DAWA-2-53, KAN-335, PHMT-384, QSMB-577

368. *Lavatera arborea*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Malva arborea.

Cat.: Malva. Malva d'arbre. Malva gran. Malvera. Malvió. Vauma. Vaumera. Cast.:

Malva arbórea. Fra.: Lavatère en arbre.
Ale.: Malve. Angl.: Tree Sea Mallow.

Descripció botànica

Herba biennal, erecta, llenyosa a la base, fins a 3 m d'alçària. Tiges subllenyoses, robustes, ramificades. Fulles peciolades, fisionades, orbiculars, dentades. Flors grans, en fascicles axil.lars i terminals, violàcies. Fruit en aqueni. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Vegetació ruderal antropogènica, llocs rocosos de la costa.

Medicagini-Lavaterion

(> *Silybo-Urticion*). Del nivell de la mar fins a 300 m. Cultivada. Subespontània.

Part utilitzada

Les fulles, les flors.

Composició química

Mucíl·lags, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Emol·lient, com les altres malves.
Vulnerària en aplicació externa.

Terapèutica comparada

Les plantes *Lavatera cretica* i *L. maritima*, que es troben a les Illes Balears, poden emprar-se com *L. arborea*.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada.

Història

TEOFRAST diu que la malva d'arbre arriba a tenir forma d'arbre en sis o set mesos fins a la gruixa i l'alçària d'una llança, I 3, 2; totes les plantes, com la malva, es desenvolupen bé si els llocs són apropiats, I 9, 2; se li treu l'escorça

externa, IV 15, 1; té les fulles i els fruits semblants al malví, IX 18, 1

Bibliografia

FE-II-252, FM-III-161, FPC-II-270, BC-77, PPF-64, PMCV-174, MH-509, SCH-319

369. *Malva nicaeensis*

All.....Ma Me Ei Fo Ca

Malva, del llatí *mollire*, emol·lient.
Nicaeensis, de Nice, ciutat italiana.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Malva. Malva nicensa. Vauma. Cast.: Malva.

Descripció botànica

Herba anual o biennal, pilosa, fins a 50 cm d'alçària. Tiges postrades o ascendents, ramificades. Fulles palmatilobades, cordiformes, crenades, amb lòbuls fisionats. Flors petites, en fascicles axil.lars, albo-blavoses. Calze poc pilós, de lòbuls triangulars. Carpels glabres o peluts. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Vegetació ruderal. *Chenopodietalia*. Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les fulles, les flors.

Composició química

Mucíl·lags.

Acció farmacològica. Indicacions

Semblant a *Malva sylvestris*.

Bibliografia

FE-II-251, FM-III-156, FPC-II-269, BC-76

370. *Malva parviflora*

L.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Parviflora, de flor petita.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Malva. Malva de flor petita. Vauma.
Cast.: Malva de flor chica.

Descripció botànica

Herba anual, robusta, ramificada, ascendent o postrada, fins a 50 cm d'alçària. Fulles cordiformes, orbiculars, peciolades. Flors petites, en fascicles axil.lars. Calze de lòbuls ovats, vermell. Pètals escotats, de color blanc blavós o lila, amb ratlles violàcies o rosa. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Vegetació ruderal. *Chenopodieta*. Del nivell de la mar fins als 800 m.

Part utilitzada

Les fulles, les flors.

Composició química

Mucíl·lag, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Semblant a *Malva sylvestris*.

Bibliografia

FE-II-251, FM-III-158, FPC-II-267

371. *Malva sylvestris*

L. var. *mauritiana*

(L.) Boiss.....Ma Me Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Malva ambigua. *M. erecta*. *M. mauritiana*.

Cat.: Malva. Malva major. Malvera. Vauma. Cast.: Malva silvestre. Port.: Malva. Basc: Zigi. Fra.: Mauve. Ital: Malva. Ale.: Waldmalve. Angl.: Blue Mallow.

Descripció botànica

Herba biennal o perenne, pilosa, ascendent o postrada, ramificada, robusta, llenyosa a la base, fins a 50 cm

d'alçària. Fulles palmatífides, llargament peciolades, de lòbuls profunds, dentats. Flors grans, en fascicles axil.lars, de color rosat o violat, amb venes fosques. Pètals purpurins, emarginats. Carpels reticulats, grocs. Planta polimorfa. Floració: abril-octubre. El fong *Puccinia malvacearum* parasititza sovint les fulles de les malves: es veuen unes taques rodones i petites de color marronenc. No s'han d'emprar per a ús terapèutic.

Hàbitat

Camps, camins, erms, sòls nitrificats, prop de les poblacions humanes. *Hordeion*. *Sisymbrium officinalis* (>*Ruderali-Secalieta*). Del nivell de la mar fins a 1300 m.

Part utilitzada

Les fulles, les flors.

Composició química

Mucíl·lags urònics, tanins, flavonoides, antocianòsids, vitamines A, B1, B2 i C, àcids fenilcarboxílics.

Acció farmacològica. Indicacions

Emol·lient, pectoral, antiinflamatòria, sudorífica, laxant. S'empra en inflamacions de les vies respiratòries, digestives i urinàries, febres eruptives, dermatitis.

Terapèutica comparada

La planta *Malva rotundifolia*, que no es troba a les Illes Balears, és emprada en el tractament extern de les hemorroides. En medicina ayurvèdica *Malva sylvestris* s'usa en alteracions dermatològiques i urinàries.

En medicina tibetana *Malva sylvestris* i *M. verticillata* són utilitzades en alteracions renals i urinàries, restrenyiment, i com a vulneràries.

En medicina xinesa *Malva verticillata* s'empra com a diurètica.

En medicina filipina *Malva luzonica* (= *Malvastrum coromandelinum*) s'usa en aplicació local per carbuncles.

En medicina marroquí *Malva sylvestris*, *M. rotundifolia* i *M. parviflora* s'empren en afeccions gastrointestinals, colitis, hemorroides, constipació; en cataplasmes per les dermatosis i hemorroides. Les fulles tendres i els pecíols són comestibles.

En medicina mexicana *Malva neglecta* s'usa en alteracions digestives, calentura, micció difícil. L'espècie *M. parviflora* en inflamacions, calentura, diarrea, erupcions cutànies, afeccions respiratòries, cistitis, micció difícil. L'espècie *M. rotundifolia* en febre, mal de cap, mal d'ossos, bronquitis, mal de ronyons, ferides, com a anticonceptiu.

Fórmules i preparacions

La infusió al 2% de les flors, una tassa després de cada menjada; la infusió al 5 de les fulles; la tintura mare, l'extracte fluide. S'empra també com a corrector organolèptic de diversos preparats farmacèutics.

Cultura popular

SECRETS DE LA MALVA.-Com la Malva sia herba que naix per totes parts, no te necessitat de sembrarla, ni de cultivarla, y sin voleu sembrar ha de ser en la tardor, ò en altre temps. La Malva quant mes petita es millor es, ella vol la terra grassa y humida, conve notar una cosa miraculosa de la Malva, y es que las fullas y la flor se obren en lo exir del Sol, y à la posta del Sol se tancan, com fa la flor de tots los mesos. Todas dos Malvas tenen gran virtut en mollificar, servexen tamb en evacuar lo cos, especialment la Malva en aquietar la dolor dels ronyons, à fer orinar, y lo such mesclat ab oli guareix la picadura de las Vespas. Lo such de las Malvas mesclat ab vi, ajuda à la dona que va de part. Las fullas de las malvas picades y pastades, mesclades ab fulles de Salze, y ab oli rosat, llevan la dureza de la mara, Agustí Secr. 33

Les fulles joves es mengen com a

espinacs, amb alls, cebes, pebres i adobat amb espècies.

La malva collida al punt de la mitjanit de Sant Joan, rebrota la nit del 24 de desembre quan sonen les dotze: cal vetllar-la i tenir-la penjada al capçal del llit, Amades *Costumari* I 103; també penjada al cim de les quadres, estables, corts i corrals, la malva amanseix el bestiar, Amades *Costumari* IV 91

¿Qui la collirà la malva
la nit de Sant Joan,
qui la collirà la malva
si les minyones no hi van?

Jo m'és seguit cuir vaumes
per fer madurar ets inflons
per falta de garbaions
al.lotes, roegam paumes

Qui poguessa entrar a Paüls
en un pantalon de mauves
una llupa de llecsons
i un barret de verdolagues

La malva
de tots mals salva

Si amb malves et cures
mal vas

Amb malves, aigua i un morter
apotecari vull ser

Amb malves i un pou   1070
apotecari fou

Ha anat a fer malves

D'aquí a cent anys
tots farem malves

Si ton pare no fos una malva
ja t'hauria ataonat

És una malva

Tenir el geni com una malva

Pescador de melva
pescador de malva

Terra de malves
terra de gràcies

La mauva-rosa és la planta *Pelargonium capitatum* (Geraniaceae):

Jo me'n tenc d'anar a cuir
un brot de mauva-rosa
sempre n'hem sentit a dir
que es qui no té amor ne posa

Història

TEOFRAST diu que la malva pot ser considerada com a verdura i s'ha de menjar cuita, VII 7, 2; té la tija procumbent VII 8, 1

DIOSCORIDES diu que "les fulles crues amb un poc de sal i aplicades amb mel, sanen les fístules dels llacrimals... les fulles cuites i macerades en oli, s'apliquen útilment contra les cremades i el foc de sant Antoni", DIOSC II 109

PLINI XX 222 ss GALE VI 628; XII 66 ISIDOR XVII 10, 5

CURSACH recomana *Malva rotundifolia* "in alvi, et urinae difficultatibus; faucium asperitate; inflammatione, vesicae cruciatibus; doloribus phlogisticis; stranguria, ischuria, colica nephritica; dysenteria, acrimonia humorum; ardoribus internis &c".

Literatura

Uns paraments de seda tots brodats de fulles de malves, Curial, I, 32

Trobí violes / en lo meu hort/... / doncell ab malva, Spill 2293

Brava ortiga, virtut tens qui salva, així com la malva que és tota bondat, Salvà Ret. 95

La casaca malva o tabac, Carner Bonh. 34

Té clarors roges i malves, ibid. 138

Pintat d'un malva i d'un verdet gelós, Sagarra Equador 118

De sogres... n'he tingut dues; la que és a fer malves, ja't dich que era endiastrada, Conrad Roure (Catalana, I, 480)

Bibliografia

FE-II-250, FM-III-156, FPC-II-269, HNPC-VI-161, BC-76, JP-135, PMPC-94, PMCV-175, FQ-404, JLB-390, VP-304, RT-148, HL-15, MH-508, SCH-68, CHEV-230, CSCH-330, DASH-102, DAKPA-175, DEKHANG-113, TSARONG-17, DAWA-1-220, KAN-338, PHMT-387, QSMB-584

MELIACEAE

1 1 100%

372. *Melia azederach*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Azadirachta indica. Melia dubia.

Cat.: Cinamom. Mèlia. Cast.: Lila de Persia. Fra.: Margousier. Angl.: China Berry tree.

Descripció botànica

Arbre fins a 10 m d'alçària. Fulles alternes, imparipinnades. Fol·liols oposats, de marge dentat. Flors violeta, flairoses, pedunculades, en panicles axil·lars composts. Estams soldats, en tub violaci. Fruit globulós groc, amb pericarp carnós. Llavors negres, amb tegument coriàci. Floració: març-abril.

Hàbitat

Cultivat com a ornamental. Originari de l'Orient Mitjà.

Part utilitzada

L'escorça de l'arrel i del tronc, els fruits.

Composició química

Alcaloides, flavonoides, principis amargs, olis, àcid tànic, esterols.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica i narcòtica a dosis altes. Tònica, febrífuga, emètica, purgant, útil en parasitosis intestinals, sobretot per *Ascaris* i *Anchilostoma*. En aplicació externa per dolors reumàtics, úlceres, dermatitis, foruncles, èczemes. S'ha emprat per a pediculis capitis (polls del cap) i en pomada per a la caiguda del cabell. Les llavors son espermicides.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Melia azederach* s'usa en parasitosis intestinals, nàusea, vòmits i alteracions de la pell.

En medicina xinesa *Melia azederach* s'empra per la solitària, gastralgia, sarna, abscess maligne.

En medicina filipina *Melia azederach* s'usa com a antihelmíntic.

En medicina mexicana *Melia azederach* s'usa en alteracions digestives, còlics, bilis, paràsits intestinals, calentura, ferides, erupcions cutànies, diabetis, infeccions venèries, refredats, "malalties culturals".

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, la pols, la tintura.

Cultura popular

Els pinyols són emprats per a fer-ne rosaris. L'oli de les llavors era usat com a combustible d'enllumenar.

Bibliografia

FM-III-140, BC-91, PMCV-176, JLB-92, MH-75, CHEV-173, DASH-47, KAN-359, QSMB-485

MIMOSACEAE

3   1   33%

373. *Acacia farnesiana*

(L.) Willd.....C

Sinonímia. Denominacions

Mimosa farnesiana.

Cat.: Acàcia. Aromer. Mimosa. Cast.: Carambuco.

En nom popular d'acàcia s'aplica a diverses plantes dels gèneres *Acacia*, *Robinia* i *Gleditschia*.

Descripció botànica

Arbust espinós, flairós, fins a 3 m d'alçària. Branques flexuoses. Fulles glabres, pinnaticompostes. Foliols linears. Estípules transformades en espines geminades, rectes, robustes. Flors grogues en glomèruls esfèrics. Estams nombrosos amb llargs filaments. Fruit en llegum cilíndrica de color bru. Floració: hivern.

Hàbitat

Cultivada. Subespontània en *Oleo-Ceratonion*. La mimosa comuna, *Acacia dealbata*, arbre no espinós, plantada molt sovint als jardins, que vesteix d'un alegre color groc, prové d' Austràlia.

Part utilitzada

Les flors, l'escorça de l'arrel i el tronc.

Composició química

Oli essencial, àcid salicílic, alcohol, benzaldehid, metil salicilat.

Acció farmacològica. Indicacions

Digestiva, astringent, afrodisíaca.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3% de les flors, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Acacia farnesiana* s'usa en alteracions bucals, parasitosis intestinals i úlceres

dermatològiques. L'espècie *A. arabica* també té les mateixes indicacions, i *A. catechu* en problemes dentaris, alteracions urinàries i dermatològiques. En medicina tibetana *Acacia catechu* és utilitzada en alteracions de la sang i limfàtics.

En medicina xinesa *Acacia catechu* s'empra en ús extern com analgèsica, cicatritzant, astringent, antihemorràgica. L'espècie *A. confusa* s'usa com a cicatritzant; *A. decurrens* és astringent. L'espècie *A. senegal* és utilitzada per a fer-ne la goma aràbiga.

En medicina filipina *Acacia farnesiana* s'empra com a astringent en prolapse rectal i leucorrea, com a vulnerari en úlceres i ferides.

En medicina marroquí les llavors d'*Acacia farnesiana* són emprades com a condiment. Les flors en perfumeria.

En medicina mexicana *Acacia farnesiana* s'usa en excessos de menjar, aftes bucals, diarrea, dolor d'estómac, picadures d'alacrà, ferides, llagues. L'espècie *A. angustissima* en gastritis, diarrea, anèmia, llagues, ferides. L'espècie *A. cochliacantha* en alteracions urinàries -cistitis, uretritis-, diarrea. L'espècie *A. collinsi* en mal d'estómac, mal de dents. L'espècie *A. cornigera* en diarrea, picades d'insectes, leucorrea, tossina, tuberculosi, erupcions cutànies, ferides, com a analgèsic, astringent. L'espècie *A. pennatula* en alteracions digestives, erupcions cutànies, llagues, contusions, alteracions urinàries, inflamacions oculars.

L'espècie *Acacia vera* (*A. arabica*), que no es troba a les Illes Balears, pel mucíl·lag, tanins i flavonoides que conté, s'empra com a demulcent, astringent i antiinflamatòria, en alteracions respiratòries, digestives i urinàries. Amb ella es prepara la goma aràbiga.

Cultura popular

Les flors són emprades en perfumeria: s'obté l'oli essencial, de flaire semblant a la violeta, per destil·lació en corrent de vapor. La goma de la fusta s'usa a la indústria com a espesant. Se planta sovint per a fer tanques. Es creia que els aromers, en temps d'epidèmia, cridaven la pesta als llocs on eren sembrats, i per això es varen arrencar molts d'ells a finals del segle XIX.

Història

TEOFRAST diu que l'acàcia es troba a Egipte, IV 2, 1; el suc és llagrimós i dens, IX 1, 2

DIOSCORIDES diu que l'acàcia -*Acacia arabica*- "té virtut de restrènyer i refredar. El suc és útil a les medicines pels ulls. Va be contra el foc de Sant Antoni, contra les llagues, les sedes... restreny el fluxe del ventre... no deixa sortir vesícules de les cremades del foc", DIOSC I 113

PLINI XXIV 109-110 GALE XI 816 ISIDOR XVII 7, 29

Literatura

Faràs una arca de fusta d'acàcia... La recobriràs d'or pur per dins i per fora, i li faràs una motllura d'or al voltant... Faràs després barres de fusta d'acàcia i les recobriràs d'or... Faràs també una taula de fusta d'acàcia... Ex 25:10-30

Faràs les posts del tabernacle de fusta d'acàcia, que es mantinguin dretes, Ex 26:15

Sobre els rasos obriré rius, i fonts al mig de les valls. Transformaré el desert en un estany, i la terra àrida, en sortidors d'aigua. Al desert, hi posaré cedres, acàcies, murtra i oliveres. A l'estepa plantaré ginebres, i tot de plàtans i avets, Is 41:18-19

Aquell dia, les muntanyes regalaran de most, els puigs traspuaran llet, i totes les torrenteres de Judà portaran aigua. Sortirà del temple de Jahvé una font, que regarà la vall de les Acàcies, Jl 4:18

Del aromer ne plouen de groguenques, Canigó

III

Armonisen sa dansa, en les riberes / los pastors
al ombriu de les acacies, Altlàntida VII
Chopin... sensitiu com una mimosa, necessitava
atmosferes tèbies y perfumades, M.S. Oliver
Catalana I 274

Bibliografia

FM-II-331, FPC-I-427, FPC-VI-209, BC-153,
PMCV-176, JLB-5, MH-5, CHEV-156, QUIS-362,
DASH-246,247, GOGTE-354,547,674, DAKPA-254,
DEKHANG-2, KAN-309, PHMT-390, QSMB-362

MORACEAE

3   3   100%

374. *Ficus carica*

L.....Ma   Ei   C

Ficus, nom llatí de figa. *Carica*, de la
regió de Cària.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Figuera borda. Cabrafiguera. Cast.:
Higuera. Port.: Figueira. Basc: Uztapiko.
Fra.: Figuier. Angl.: Fig tree.

Descripció botànica

Arbust o arbre, laticífer, de flaire
característica, fins a 8 m d'alçària. Tronc
d'escorça grisa. Fulles alternes,
rasposes, peciolades, variables,
palmatipartides, gruixades. Flors
monoiques, les femenines a l'interior
d'un receptacle carnós, piriforme, en
siconi, propi del gènere *Ficus*. Floració:
juny i agost-setembre.

Hàbitat

Cultivada. La planta silvestre (var.
caprificus), a enclotxes, penyals, cingles,
roques assolellades. *Asplenietalia*
petrarchae. Del nivell de la mar fins a
1300 m. L'insecte himenòpter
Blastophaga grossorum s'encarrega de
la pol.linització de les figues de la planta
silvestre.

Part utilitzada

Els fruits, les fulles, el làtex.

Composició química

Sucres, gomes, greixos, vitamines A1, B1,
B2, C i D; furocumarines; sals de ferro,
calci i manganès. El làtex conté ficina,
d'activitat proteolítica similar a la
papaina. Les llavors contenen mucíl·lags.

Acció farmacològica. Indicacions

Pectoral, emolient, digestiva, laxant. És
un bon aliment energètic. Les fulles
tenen efecte cicatritzant en aplicació
externa.

Fórmules i preparacions

La decocció de les figues, amb tisanes
pectorals i digestives.

Terapèutica comparada

En medicina aiurvèdica *Ficus religiosa*,
arbre sagrat de l'hinduïsmo i el budisme,
s'empra com a astringent, en vòmits,
diarrea i foruncles. També s'usen les
espècies *F. bengalensis*, *F. hispida*, *F.*
lacor i *F. racemosa*.

En medicina tibetana *Ficus religiosa* és
usada en refredats, febres i alteracions
limfàtiques.

En medicina xinesa *Ficus carica* s'empra
com a laxant i emollient, i el làtex en
excrescències dèrmiques. D'altres
espècies de *Ficus* s'empren en medicina
xinesa: *F. awkeotsang*, *F. bengalensis*, *F.*
benjamina, *F. erecta*, *F. formosana*, *F.*
foveolata, *F. glomerata*, *F. hirta*, *F.*
hispida, *F. lacor*, *F. pumila*, *F. religiosa*, *F.*
retusa, *F. septica*, *F. stipulosa*, *F.*
superba, *F. tinctoria*.

En medicina filipina *Ficus benjamina*
s'empra com a vulnerària, en malalties
del fetge, reumatisme. D'altres espècies
són usades: *F. elastica*, *F. hauili*, *F. indica*,
F. minahassae, *F. payapa*, *F. pumila*, *F.*
retusa, *F. stipulosa*, *F. variegata*.

En medicina marroquí els fruits de *Ficus carica* són emprats com a emol·lients, pectorals i laxants, i com a aliment energètic. El làtex de les fulles per a quallar la llet, en les berrugues i en ús extern pel vitiligen. Les figues seques com a aliment. La fermentació i destil·lació de les figues produeix un alcohol que s'aromatitza amb anetol. Les fulles seques com a farratge d'hivern pels animals.

En medicina mexicana *Ficus carica* s'usa en tossina, dolor d'estómac, restrenyiment, bronquitis, berrugues, tumors dolorosos, hemorroïdes, paràsits intestinals. L'espècie *F. cotinifolia* en inflamacions de melsa, bronquitis. L'espècie *F. glabrata* en paràsits intestinals. L'espècie *F. goldmanii* en paludisme, inflamacions. L'espècie *F. pertusa* en mal de dents, galactífug. L'espècie *F. petiolaris* en paràsits intestinals, tossina, ferides, úlceres, boci, hepatitis. L'espècie *F. tecolutensis* en infeccions urinàries, vòmit del lactant, fractures; per a fer el "papel amate" dels otomíes de la Sierra de Puebla.

En medicina homeopàtica FICUS RELIGIOSA produeix i cura hemorràgies diverses: hematemesi, menorràgies, hemòptisi.

Cultura popular

La lletrada, que conté làtex vesicant amb furocumarines, és usada per a coagular la llet, i per a berrugues i ulls de poll.

SECRETS DE LA FIGUERA.-La Figuera te aquella virtut, si teniu algun jument desenfrenat que nos puga domar, lligaulo en una Figuera, prestament se domara, y perdra la sua fereza salvatica. La Figa cuyta ab Isop, guareix la tos vella, y los lleus. El Rey Mitridato, feya una medicina contra tota manera de veri, y perill de pesta, preparant Figas y nous, y Ruda, com tenim dit en lo capitol de la Ruda, Agustí Secr. 47

A Vallbona d'Igualada es celebra el dia 13 de març un dia de mercat, molt famós per tota la conca de l'Anoia i per l'alt Penedès. L'anomenen el mercat figueter, perquè, segons el dir popular,

antigament els concurrents a ell gairebé no menjaven altra cosa que figues. Vallbona havia gaudit fama per les figues, de les quals es feien grans collites, i que eren de qualitat excepcional, Amades *Costumari* I 890

Orina clara
figues al metge

Com el cadarn d'en Ramis 1080
que durava de figues a figues

Caiguda de figuera
la mort darrere

No jегuis a l'ombra d'una figuera
que la mort s'amaga al darrere

Les figues flors
al ventre causen dolors

Si menges figues flors
et criaràs dolors

No hi ha figa flor
que no faci olor

Si hi ha una bona figa
és per a un porc

La figuera
el peu a l'aigua
i el sol al cap

Les millors figues
se les mengen els dropos

Per Sant Miquel
ses figues són mel

La figa 1090
quan és prou madura
per ella mateixa cau

Moll com una figa

Fer figueres

Sembrar una figuera		any de fatigues
Esser una flor de figuera		Les cames li fan figa
Semblar la figuera dels nois		Figa tocada figa menjada
Beure's es cop, com sa figuera		La figa secallona si no cau avui caurà demà
Estar en la figuera		
Darrera el rei figues li fan		La figa si és bona no és cara
Les nous i les figues són bones amigues		La figa et faig, gardenya, a tu i a la teva parentela
Panses, nous i figues són bones amigues	1100	La figa, per ser bona, ha de tenir tres senyals: crivellada, secaiona, bequejada des pardals
Mitja figa mig raïm		
Val més coca dura que figa madura		La figa, per ser bona, ha de tenir tres senyals: camatorta, secallona pessigada dels pardals
Aiguardent i figues seques allioli i pa torrat fan ballar endimonià		Una figa, per ser bona, ha de tenir tres senyals: madureta, pansideta i picada dels pardals
Això són figues d'altre paner		
Quan no són figues són gotims		La figa, per a ser bona deu tenir tres condicions: madureta, pansideta i picada dels moixons
Any de figues flors any de plors		
D'any de figues no te'n rigues		La figa, per ser bona ha de tenir coll de penjat, roba de pobre i ull de viuda
Qui li agraden les figues que no parli mal de la figuera		Ai! Sa nostra figueralera un fracàs li ha passat pensant en s' enamorat va caure de sa figuera
Qui sembra la figuera no en menja les figues		
Any de figues	1110	Sa nostra figueralera

és caiguda d'un cimbal
i diu que no s'ha fet mal
perquè pensava amb en Pere

Sa vida des figueral
és vida molt devertida
cuit figues tot lo dia
i es vespres un bon ball

De cateva surts i entres
i a ca d'altri fas es plors
t'has menjat ses figues flors
i m'has deixat ses agostenques

Jo tenia una figuera
i es vent me la va matar
i un dia que jo no hi era
ses branques li van robar

Des que som figaroler
ses dones m'embarriolen
com més ne don, més en volen
de figues per un dublé

Un pobre figueraler
passa la vidapenada
perque en veure nigulada
ja pot córrer a entrar es sequer

Any de figues
no hi riguis

Any de figues flors
campanes i amors

Any de figues flors   1130
any de plors

Any de figues flors
campanes amb flors

Quatre figues en un brot
bon any de tot

Damunt figues
beu aigua
i no te'n rigues

D'any de figues
no te'n rigues
i si les pots secar
posa't a plorar

Pel març
sembra les figues
si les vols feineres

Si el cinc d'abril plou
moren les figues flors

Si per l'abril plou el dia nou
es perden les figues flors

Per Sant Pere
enrevolten sa figuera

Les figues de juliol
porten dol

Al juliol   1140
figues i verol

Cada cosa al seu temps
i les figues a l'agost

En temps de figues i raïms
eixampla els vestits

En temps de figues
no hi ha amigues

Amb les figues
s'ha de beure vi tres vegades
per trobar-hi gust

Les figues
volen aigua;
les peres i el meló
vi falló

Per les figues aigua
i per les peres vi

Les figues flors

volen vi

Les figues
demanen vi

Vi amb les panses
i aigua amb les figues

Les figues-flors   1150
volen vi

Aigua amb figues flors
gemecs i plors

Figa, pera i cargol
aigua vol

Peix, figa i caragol
nedar amb vi vol

Darrere de les figues aigua
i darrere de les peres vi

Figues i aigua
mort en l'aire;
figues i vi
mort de camí

Figues i aigua
molt enlaire;
figues i vi
molt pel camí

És tan cert
com ara plouen figues

Bon bac i sense figa

Foc de figuera
foc de quimera

Saps que és de verd es figó!   1160
Encara no té lletrada;
ell sa figuera no és nada
ni hem sembrat es brancó

La tia Maria de Benifaió

que es menjava les figues
i tirava el pessó

Figa verdal i mossa d'hostal
palpant es maduren

Ni figa verdal
ni mossa d'hostal

De figuera verdal
una a cada vinya en cal

Oliveres del teu avi
figueres del teu pare
i vinyes teves

Figuera, de ton avi;
vinya, de tu mateix

Figa blanqueta i mossa d'hostal
palpant es maduren
i no els hi fan mal

La figa no té clam
però guarda el costellam

La figa pelada
put a arengada

La figa i la dona   1170
quan torça el coll, és bona

La figa, al matí és or
al migdia, plata
i al vespre, mata

Quan hi hagi figues i raïms
arregla't els teus vestits

Si deis que captam ses figues
som a's dissabte del Ram
de ses vostres figues dolces
donau-mos-ne un paner gran

No les mos doneu forneres
d'aquelles com a cerol
dau-les-mos de ses primeres

que traguéreu an es sol

No mos deu figues forneres
perquè són com a cerol
dau-les-mos de ses primeres
que secareu en es sol

Adiós figuera roja
jo me'n vaig a s'aubacor;
s'espigolera major
d'aquesta possessió
en es capell du es rellotge

Què li darem
al fillet de Maria,
què li darem
que li sàpiga bo?
Panses i figues
i nous i olives,
i una miqueta
de mel i mató

A Búger no hi ha res bo
només un tronc de figuera
corcat davant i darrera
i en varen fer Sant Pere:
poreu pensar quin tresor

La noble ciutat d'Eivissa
n'és una ciutat reial
perquè tot l'any hei fa figues
sense tenir figueral

València n'està voltada   1180
de figueres burjassots
encara no són madures
se les mengen els capsots

València tota rodada
de figueres palejals
encara no estan madures
ja les piquen els pardals

Per a bon raïm Xixona
per a figues Ontinyent
per a gaiatos Corbera
per taronges Carcaixent

Jo tinc una xica en Piles
que en porta una margeleta
tota voltada de parres
i enmig una figuereta

Penyíscola està rodada
de figueres de Maella
sabeu qui les ha plantades?
Maria la Verdiella

Nàquera i Serra,
gent de dimoni:
per mitja figa
maten un home

Encara que el món se'n riga
al Pinell m'haig de casar
me daran el dot en figues
i tindrè que rosegar

Si vols casar-te en acert
busca la xica a Artana
si vols figuera de gust
planta-la napolitana

Per a figues, Riba-roja;
per a finestres, Ascó;
per a xiquetes boniques,
Mequinensa i Escatró

A Vilamarxant flatosos
a Riba-roja esquerers
a Lliria culipardals
i a benaguasil figuers

Entre Culla i Benassal   1190
han plantat una figuera
enc estan les figues verdes
i ja amaneix la cistella

De Torms a Soleràs
en temps de les figues
no hi patiràs

De Juncosa al Soleràs
el temps de les figues

gana no patiràs

A Fraga
figues i dides solteres

A Ullastrell
les figues les mengen amb pell

A S'Agaró
figues en abundor

A S'Agaró
figues de dol de bacó
de tot l'Empordà és la millor

A S'Agaró
pa i figues
i no te'n rigues

Qui no ha menjat figues
de S'Agaró
no sap què és bo

A Figueres
fan figuerades

A Figueroles 1200
no vages a soles
que t'acacen les xiques
en camisoles

A Igualada, figueters

Al Soleràs, figueters

Llobera, corral de bous
Figuerola, la columna
la Foia les petrolones
i l'Alcora l'hermosura

Figuera, magraner i codonyer
volen el seu amo carnisser

Moltes figues
poques farines

Algunes de les disfresses que per Carnestoltes
trobem soles i desconnectades poden haver-se

després del conjunt de les mascarades. Una d'elles és el figuetaire, que es troba gairebé per tot Europa i molt especialment pels països on estan més esteses les mascarades. La figa, per raó del gran nombre de llavors que porta, des de temps molt reculats ha estat considerada com un símbol de la fecunditat i de la fertilitat i se la troba relacionada amb molts ritus i costums referents a cerimònies de fecundació. El figuetaire, si no era el geni que prodigava l'essència fecundant i premiava l'iniciat que sabia copsar-la, era un altre personatge que gaudia d'una categoria molt prominent dintre del conjunt representatiu i simbòlic, Amades *Costumari* II 86

Història

TEOFRAST diu que la figuera produeix figues que cauen prematurament, III 7, 3; la figa és dolça com el fruit de *Ficus sycamorus*, IV 2, 3

DIOSCORIDES cita les figues domèstiques i silvestres; convenen als asmàtics, als hidròpics; purga els humors del pit, va bé contra la tos crònica i les velles malalties dels pulmons; la lletrada fa cuallar la llet; de la cendra de les branques es fa lleixiu, saludable contra les llagues mortificades-el capítol és molt extens, DIOSC I 145

PLINI XXIII 117, 120, 127; XIII 58; XIV 102; XV 68 GALE XII 68, 132 ISIDOR XVII 7, 17

CURSACH recomana la figa "*in anthrace, colica saturnina; bubonibus, exanthematicis, obstipatione, tussi, asperitate faucium; angina, raucedine, urinae, et alvi difficultate; abcessibus maturandis; tumoribus inflammatoriis; ulceribus, furunculis, verrucis, asthmate, odontalgia &c*".

Literatura

Llavors conegueren que anaven nus i cosiren fulles de figuera per cobrir-se a la cintura, Gn 3:7

Arribaren fins a la vall d'Escol; d'allí, tallaren un

sarment amb raïms i se l'emportaren entre dos amb una barra, a més de magranes i figues, Nm 13: 23

¿Per què ens heu fet pujar de l'Egipte per dur-nos en aquesta mala contrada? No és lloc de sembra, ni de figueres, ni de vinya, ni de magranes. Ni tan sols hi ha aigua per a beure!", Nm 20:5

País de blat i d'ordi, de vinyes, figueres i magraners; terra d'oliveres, d'oli i de mel, Dt 8:8

Llavors els arbres van dir a la figuera: "Vine tu, sigues el nostre rei!". Però la figuera els respongué: "¿Com puc renunciar a la meua dolçori almeu fruit exquisit, per anar a balancejar-me sobre els arbres?", Jt 9:10-11

De seguida, Abigail va prendre dos-cents pans, dos odres de vi, cinc moltons a punt per a menjar, cinc mesures de gra torrat, cent raïms de panses i dos-cents pans de figues seques, i ho va carregar tot sobre els ases, 1S 25:18

Durant tota la vida de Salomó, Judà i Israel, des de Dan fins a Beer-Sabé, visqueren en seguretat, cadascun sota la seva parra i sota la seva figuera, 1R 5:5

Després Isaïes digué: "Preneu un pa de figues". El prengueren, l'aplicaren sobre l'úlçera, i es va posar bo, 2R 20:7

Li arrasaré el cep i la figuera de què ha dit: "Són el guardó que m'han donat els meus amants", Os 2:14

Com un dels raïms del desert; vaig trobar Israel; com una figa-flor a la figuera vaig veure els vostres pares, Os 9:10

M'ha posat el cep fet una desolació, m'ha deixat descarnada la figuera, l'ha pelada tot llençant-ne trossos, les rames s'han tornat blanques, Jl 1:7

No hi ha cap bagot per a menjar, cap figa-flor, per la qual em deleixo!, Mi 7:1

Jahvé em féu veure, i vet aquí dues cofes de figues disposades davant el temple de Jahvé... una cofa era de figues molt bones, com són les figues-flor; l'altra, de figues molt dolentes, que no es podien menjar de dolentes, Jr 24:1

La figuera dóna els seus primers fruits, i les vinyes florides escampen perfum, Ct 2:13

Totes les teves forteses són figues i fruita primerenca; si les sacsegen, cauen a la boca de qui les vol menjar, Na 3:12

Perquè la figuera no fa fruit, no hi ha res per a collir en els ceps; ha fallit la producció de l'olivera, els camps no donen res per a menjar, Ha 3:17

El qui guarda una figuera menja del seu fruit, i el qui vetlla pel seu senyor, és honorat, Pr 27:18

Pels seus fruits els coneixereu. ¿Es cullen potser raïms dels cards, o figues dels arços?, Mt 7:16

De bon matí, mentre tornava a la ciutat, tenia gana. Veient una figuera vora el camí, hi anà, però no hi va trobar res, sinó fulles solament; i li digué: "Que no surti mai més fruit de tu". I a l'instant la figuera es va assecar, Mt 21:18, Mc 11:12-14

Apreneu de la figuera aquesta paràbola: Quan la seva branca ja es torna tendra, i les fulles broten, coneixeu que l'estiu és a prop; així també vosaltres, quan veureu que passen aquestes coses, sapigueu que és a prop, a les portes, Mc 13:28, Lc 21:29

Natanael li féu: "¿D'on em coneixeu?" Jesús li contestà: "Abans que Felip et cridés, quan eres sota la figuera, t'he vist", Jo 1:48

Les estrelles del sol van caure a la terra, com quan la figuera, sacsejada per una gran ventada, s'espolsa les figues rebordonides, Ap 6:13

Sporta de figa d'Alacant, Leuda Coll. 1249

Figues de Malicha, doc. a. 1249 (RLR, IV, 384)

Aturam-nos aquí un poch e menjam-hi figues... e eren-hi un poch scalfades, e feu-nos mal la mar, que Nós les haguem vomitar, Pere IV, Cròn. 159

Tornant-se més blanets que les figues sechols (figues de color de dolsayna, molt primerenques y bones), Caps y sent. 22

Ses balladores, que no són de bronzo, senten ses cametes que les fan figa, Ignor. 60

Armen atra brega, atan terrible, que si no hagueren fet figa alguns trabuchs, s'aguieren mort com a mosques, Rond. de R. Val 71

Meseren-se per lo linar e lo figueral de Val de Segon, Jaume I, Cròn. 227

Dos vigilants... que no fan altra feyna que seure y pesar figues tota la nit, Vilanova Obres, IV, 226

Vaig estar-me fent la figuereta, guardant equilibri, Vilanova obres, XI, 251

Menys que una figa / tot ho preà, Spill 2928

Puys ayats ffigues que sien remullades ab aygua calda, e de bones espícies; e que y aya molt seffrà per so que vengua bé grogua, Sent Soví 165

Hey ha pilots de figada que es porchs y tot les morretjarien, Roq. 18

Ortal de sancta Maria cum ipsas figeras, doc. a. 1127 (BABL, VI, 392)

Y ell se havia de beure es cop com sa figuera, Aguiló Rond. de R. 12

No sta, senyora, en figuera nostre senyor, Somni J. Joan 538

En mitx de la bulla de les figueraleres, Galmés Flor 47

Les figueraleres assegudes a terra..., una se quexava de figuerols, Galmés Flor 95

Bibliografia

FE-I-67, FM-II-63, PMPC-II-537, HNPC-VI-127, BC-422, JP-106, PMCV-179, FQ-121, JLB-332, VP-266, RT-77, MH-311, CHEV-209-210, CSCH-492, VMLN-753, CLK-I-779, DASH-292, GOGTE-536, DEKHANG-79, KAN-177-180, PHMT-395, QSMB-231

375. *Morus alba*

L.....C

Morus, del llatí *mora*, retrassar, per la maduració tardana de les inflorescències. *Alba*, blanc en llatí.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Morera. Morera blanca. Morera de cucs. Morera de cuques. Morera de seda. Cast.: Morera. Port.: Amoreira branca. Basc: Masustabe. Fra.: Mûrier. Ital.: Gelso. Angl.: Mulberry tree.

Descripció botànica

Arbre caducifoli, monoic, laticífer, fins a 15 m d'alçària. Fulles alternes, dentades, ovades, glabres a l'envers, de color verd fosc, aspres al tacte. Inflorescències unisexuals. Infrutescències petites, blanquinoses o rosadenques, pedunculades, globoses, amb els tèpals transformats en parts carnoses. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Cultivada com a ornamental, a parcs, jardins, places, carrers i avingudes.

Part utilitzada

Les fulles, l'escorça de l'arrel, els fruits.

Composició química

Tanins, flavonoides, carbonat càlcic, antocianines, artocapina. El fruit conté vitamines A, B1, B2 i C.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, emol·lient, expectorant, vermífuga, laxant.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Morus alba* s'empra en ús extern per úlceres de decúbit, i en estomatitis i faringitis. En ús intern, com a carminatiu i en estats de debilitat (fruit), purgant i antihelmíntic (escorxa).

En medicina xinesa *Morus alba* s'usa com a diurètic, antitussigen, tònic, febrífug, i per a clarificar la visió.

En medicina filipina *Morus alba* s'empra el xarop dels fruits com a refrigerant i expectorant.

En medicina marroquí els furits de *Morus alba* són considerats tòncics i reconstituents.

En medicina mexicana *Morus alba* s'usa en dolor toràcic, mal de dents, neumònia, llagues, ferides, paràsits intestinals, inflamacions musculars, debilitat hepàtica, restrenyiment. L'espècie *M. celtidifolia* en leucorrea, com a galactògen, mal de dents, alteracions bucals, prevenció del vòmit.

Cultura popular

S'empra per la cria dels cucs de seda. Els fabricants o comerciants són els sedaires.

SECRETS DE LES CUQUES DE FILAR SEDA, y de la utilitat que donen, ab llurs malalties y remeys.-La bona mare de familia de la casa

Rustica de la campanya à la qual pertany lo govern del bestiar domestic volatíl, axí no fara manco cas de les cuques que fan la Seda, que de les Abelles que fan la mel, perque ultra del plaer que pot pendre en contemplar la industria maravellosa de aquestos animalets en lo fer y filar la Seda, de la qual pot ella traure de son treball un profit increyble y tant excelent, lo qual serveix per ornaments en les Iglesies, y honra y posa los homens en gran pompa, aquells que se estimen, y glorien de anar ben vestits..., Agustí Secr. 190

SECRETS DE LA MORERA.-Lo such de las Moras mig maduras, mesclat amb mel rosat, es un remey singular per la inflamació de la boca, y dents gastades, y les genives ulcerades, Agustí Secr. 46

Donar més faena que una anyà de cucs

Qui tinga cucs que pele fulla

Entre alducar i seda
açò me queda

Vestir de seda pel gener
fantasia o poc diner

Suor de gener   1210
sedes pel febrer

El que de seda va vestit
o és molt pobre
o és molt ric

A dolent viatge
tafarra de seda

Fi com una seda

Anar com una seda

¿Què has venut la seda?

Se n'ixen les remateres
allà a les cinc de l'esprà
a espigolar per les eres
tota la roba esgarrà
de pujar a les moreres

Història

CURSACH la recomana "*in vermibus, febribus intermittibus &c*".

Literatura

Carga de seda, Leuda Coll. 1249

Per seda que compram a la seyerà, doc. a. 1265 (Soldevila PG 453)

No sia més oripeyl ni obra de ceda, doc. a. 1265 (Miret Templers 548)

Los ditz sobrepujamentz ne pot hom tolra si hom los ligua en la rayl ab una ceda ho ab sedà, Arn. Vil, II, 198

Totes les carreres de la ciutat empaliades e encortinades de draps d'aur e de seda, Lull Cont. 103, 2

E llur vestit / de fina lana / seda pisana / serà tot nou, Spill 616

Les dites sedes ni crues ni sens obrar, doc. a. 1611 (BSAL, XXII, 255)

Passaven novies y canonges fent giscar ses seues sedes, Roq. 48

Ab els fulls del paper sedant y la capsà dels satins, Pons Auca 25

Escoltaré, amb l'oïda a la terra,
pregones veus i molts pregons tambors,
veuré arribar, per camins de moreres,
migdiés d'or i universos de pols...

V. A. Estellés *Cantata inicial del País Valencià*

Bibliografia

FM-II-62, FPC-II-538, HNPC-VI-126, BC-421, JP-II-79, PMCV-180, FQ-120, JLB-427, MH-560, CHEV-235, CSCH-430, DASH-294, GOGTE-630, KAN-180, PHMT-396, QSMB-239

376. *Morus nigra*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Morer. Morer de Sant Joan. Morera de móres. Morer negre. Morera negra. Morera vera. Sicòmor. Cast.: Moral. Port.: Amoreira negra. Basc: Mazuzta. Fra.: Mûrier noir. Ital.: Gelso nero. Ale.: Schwarzer Maulbeerbaum. Angl.: Black mulberry tree.

Descripció botànica

Arbre més gran que l'anterior. Fulles més fosques, alturnes, aspres, cordades a la base, pecíol més curt, híspides a l'anvers, dentades o lobades. Flors unisexuals, en espigues allargades les masculines i ovoidees les femenines. Infrutescències o móres pedunculades, negroses, porpra o roig pujat, comestibles, agredolces. Floració: abril.

Hàbitat

Cultivada. Zones muntanyenques.

Part utilitzada

Les infrutescències, les fulles.

Composició química

Àcids orgànics, vitamina B2 i C, glúcids, goma, matèries colorants, pectines, antocianòsids, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Demulcent, expectorant, laxant, vermífuga. Les fulles són hipoglucemiantes i diurètiques.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3% de les fulles, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, l'extracte sec, l'extracte fluïde. També s'empra el xarop de móres.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Morus nigra* s'empra com a purgant.

En medicina filipina *Morus nigra* s'usa com a antidiabètic.

En medicina marroquí els fruits de *Morus nigra* se consideren bons per la sang.

Cultura popular

El suc de móra és emprat com a corrector organolèptic en l'indústria farmacèutica i alimentària. El nom de

sicòmor (del grec *sykáminon*) també és donat a *Ficus sycomorus*, la figuera egípcia.

Història

TEOFRAST diu que el fruit és carnós, dur i compacte, I 6, 1; és de fulla caduca, I 9, 7; el fruit és de carn i de fibra, I 10, 10; el gust del fruit és semblant al del vi, I 12, 1; les flors són piloses, I 13, 1; la fulla s'assembla a la del cotoner arbori, IV 4, 8; la fusta és calenta i emprada com a llenya per a cremar, V 3, 4; la fusta és dura i fàcil de treballar, V 4, 2; és flexible i s'empra per a fer objectes hermosos, V 6, 2; amb la fusta es fan les parts rodonenques dels vaixells, V 7, 3

DIOSCORIDES diu que "el suc de móres amb un poc de mel, és útil pels cadarns, a les llagues i a les inflamacions de les aïnges... Les fulles en oli van be per les cremades del foc", DIOSC I 143

PLINI XXIII 134 ss GALE XII 78; 910 ISIDOR XVII 7, 19

CURSACH recomana *Morus nigra* "in angina, febribus putridis; tenia, aestuantibus, biliosis, scorbuticis, faucium tumoribus; inflammationibus, apthis secretionibus tardis &c".

Literatura

Amós respongué a Amasies: "Jo no sóc ni profeta, ni fill de profeta; sóc oveller i picador de sicòmors", Am 7:14

Ensenyaven als elefants suc de raïm i de móres per enardir-los a la batalla, 1M 6:34

El rei féu que a Jerusalem hi hagués tanta plata com pedres, i fusta de cedres tan abundant com els sicòmors que hi ha a la Terra Baixa, 1R 10:27

Els apòstols digueren al Senyor: "Augmenteu-nos la fe". El Senyor va respondre: "Si teníeu fe com una gra de mostassa, diríeu a aquesta morera: "Arrenca't de soca-rel i planta't al mar", i us obeiria, Lc 17:5

Dos plantes, la una de metler y la altra de

morera, doc. a. 1611 (Archivo, IV, 390)
Com fulla de morera / al revenir la saba en
primavera, Atlàntida VII

Bibliografia

FM-II-62, FPC-II-538, HNPC-VI-126, BC-421, JP-II-80,
PMCV-179, FQ-117, JLB-427, HL-186, MH-560,
CHEV-235, CSCH-431, KAN-182, PHMT-396,
QSMB-240

MYOPORACEAE 2

MYRTACEAE

3 2 66.6%

377. *Eucalyptus globulus*

Labill.....C

Eucalyptus, del grec *eucalyptos*, ben cobert, per l'opercle que tanca el calze a la flor.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Eucalyptus. Arbre de la salut.
Febrer. Cast.: Eucalypto. Port.: Eucalito.
Basc.: Eukalitu. Fra.: Arbre à la fièvre.
Ital.: Eucalypto. Ale.: Fieberbaum. Angl.:
Gum tree.

Descripció botànica

Arbre poc ombrívol, de ràpid creixement i gran alçària, fins a 30 m. Fulles juvenils oposades, cordades, oblongues, glauques, amb glàndules d'oli essencial. Fulles adultes coriàcies, peciolades, pèndules, lanceolades, flairoses. Flors solitàries, amb receptacle endurit. Floració: tardor.

Hàbitat

Cultivat. Contribueix a la dessecació de terrenys pantanosos. Empobreix els sòls i crea competència amb les espècies autòctones. Originari d'Austràlia.

Part utilitzada

Les fulles adultes o cladodis, que són

tiges aplanades; els fruits; el carbó de la fusta.

Composició química

Oli essencial, flavonoides, tanins, triterpens, resina, àcids polifenòlics.

Acció farmacològica. Indicacions

Expectorant, balsàmic, fluidificant bronquial, antisèptic, astringent, vermífug. Febrífug, hipoglicemiant. Vulneràri i antisèptic en ús extern, en dermatitis, llagues, èczemes, ferides.

Fórmules i preparacions

La decocció a l'3% de les fulles, una tassa després de cada menjada; l'oli essencial, la tintura, l'extracte fluïde, la pols de les fulles. En alta concentració pot produir alteracions gàstriques. Amb romaní i espígol per a fer-ne inhalacions.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Eucalyptus globulus* s'empra com a febrífug, en inflamacions intestinals, neuràlgies i problemes reumàtics. L'espècie *E. robusta* és usat en glucosuria, i *E. citriodora* en perfumeria.

En medicina filipina *Eucalyptus tereticornis* s'usa com a estimulant, antisèptic i anestèsic.

En medicina marroquí s'empra sobretot *Eucalyptus globulus* per l'asma, tos, bronquitis. Les fulles d'*E. citriodora* com a febrífug i per aromatitzar el te. L'escorxa de vegades per a adulterar la pols de canyella.

En medicina mexicana *Eucalyptus globulus* s'usa en trastorns respiratoris, diarrea, bilis, ferides, com a desinfectant.

En medicina homeopàtica EUCALYPTUS GLOBULUS és un poderós antisèptic, expectorant i diaforètic. Produeix profuses descàrregues catarrals.

Cultura popular

La infusió d'eucaliptus, a foc lent, aromatitza l'ambient mentres es va evaporant. És molt emprat en la indústria farmacèutica i en perfumeria.

Si la tos et don neguit
eucaliptus ben bullit

Història

L'eucaliptus va començar a utilitzar-se a Europa a partir de l'any 1792.

Literatura

Però a ell li agradaven especialment els eucaliptus, perquè eren d'alguna manera nadius, o solitaris, o el que fos, tot i que hauria pogut comprar, fins i tot en aquell temps, qualsevol tipus d'esqueix d'arbre, plantat en una llauna rovellada, Murray Bail, *Eucaliptus*, Edicions 62, 2000, p. 21

Bibliografia

FE-II-304, FM-III-219, FPC-I-661, HNPC-VI-223, PPF-48, PMCV-177, JLB-257, VP-209, KUKL-258, RT-218, HL-189, MH-287, SCH-282, CHEV-94, VMLN-715, KAN-396, PHMT-397, QSMB-662

378. *Myrtus communis*

L.....Ma Me Ei

Myrtus, del grec *myron*, perfum.
Communis, abundant, comú.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Murta. Murtera. Murtolera. Murtra.
Cast.: Arrayán. Port.: Murta. Fra.: Myrte.
Ale.: Brautmyrte. Angl.: Myrtle.

Descripció botànica

Arbust flairós, perennifoli, molt ramificat, fins a 3 m d'alçària. Fulles oposades, coriàcies, lluent, subsèssils, glabres, lanceolades, amb punts translúcids. Flors hermafrodites, pedunculades, solitàries, aromàtiques, blanques, axil·lars. Estams nombrosos.

Ovari ífer. Fruit en baia (murtó), poc carnós, de color blau fosc, comestible. Floració: maig-juliol.

Hàbitat

Sòls poc eixuts, llocs temperats i càlids, màquies, matollars, torrenteres. *Calicotomo-Myrtetum*, *Clematido-Myrtetum* (: *Oleo-Ceratonion* > *Quercion ilicis*). Del nivell de la mar fins a 600 m.

Part utilitzada

Les fulles, les flors, els fruits.

Composició química

Oli essencial, tanins, floroglucínols, resina. Els fruits contenen àcid cítric i màlic, tanins, oli essencial.

Acció farmacològica. Indicacions

Anticatarral, expectorant, diurètica. Activa front a gèrmens Gram +. Antisèptica, hemostàtica i vulnerària en ús extern.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles al 5%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, l'oli essencial. La decocció al 2% dels murtons torrats és diurètica. El vi al 10% de les fulles i fruits macerats en vi és aperitiu.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Myrtus cumini* (= *Syzygium cumini*) s'usa en disenteria, diabetes, com a vulnerari, astringent.

En medicina marroquí la infusió i decocció de les fulles de *Myrtus communis* s'empra en afeccions respiratòries i diarrees, conjuntivitis, antitranspirant i com a loció cosmètica. La decocció en compreses sobre llagues, abscessos, foruncles i hemorroides sagnants; també com a tònic dels cabells

i contra els polls. El fruit mastegat en gingivitis i aftes, i menjat cruu com a aliment. El poetes d'Al Andalus consideraven la murta com el símbol de l'amor.

En medicina homeopàtica MYRTUS COMMUNIS produeix dolor toràctic, sobretot a la part superior esquerra, i inflamacions de les vies respiratòries i urinàries, com bronquitis, cistitis i pielitis, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

SECRETS DE LA MURTRERA-La Murtrera se ha de plantar als Horts, en lo lloch mes vistos, per lo que ella ab la sua olor, y vista, recrea, y es molt apacible. Plantas ab branca que hi hage un poch de la sua rael, y tambe de estaca en terra arenosa, y polsosa, y magre, y pot se sembrar com lo Llorer, pero ve molt tart. Per ferla creixer molt, netejatla per lo entorn, y cavantla sovint, y produyra molt fruyt, y molt bell, si li plantau prop della Rosers: y vol esser regada sovint ab orina humana, y principalment de bestias, en defecte desta, de aygua calda, de las quals se alegra molt..., Agustí Secr. 43

L'aigua destil.lada de murta s'emprava a Mallorca com a cosmètic, per a perfumar-se el cos i enfortir la pell, i era exportada arreu d'Europa. La fira de les Herbes de Selva ha recuperat l'aigua de murta, de la que es té referències des del s.XIV com a aigua d'olor. "L'actualització del seu ús, amb promocions com la que des de fa un temps es fa al municipi de Selva, podria ser un motiu per aprofitar i conservar aquest tipus de vegetació" Llorens-Gil, p. 62

Més aportà dos panés de raims y una castanya de aygo murta, doc. a. 1584 (arx. del col.legi de Lluc)

Les tiges i fulles, pel taní que contenen, s'empraven per a adobar pells. Els murtons, per a tenyir els cabells de negre.

L'entrada de la murta: en els pobles valencians-*i al poble de Selva de*

Mallorca-enramen de murta els carrers durant les festes, i la vesprada de llur vigilia van a collir-ne a les muntanyes els fadrins amb els carros enflocats, i en tornar al poble entren tots els carros plegats precedits de la música, DCVB VII 669

Tots tenim murta

Se l'hi ha espolsat sa murta

Murta, l'amor és fuita 1220

Murtra i amor és fruita

Pel maig, murta
pel setembre, fruita

Vetaquí un brot de murta
collit de la meva mà
per veure si et tornarà
aquella amor que t'ha fuita

Has anat a sa murtera
i murta no me n'has duita
diuen que murta, amor fuita
i jo la tenc verdadera

Sempre me cuit de mirar
si sa murta està florida
perquè sempre hi sol haver
davall, qualche margalida

La flor de murta
ditxós la cumplirà
elles tan petitones
que murigueren en pau

Jo no sé què dar-te més
jo t'he dat sa meva vida
cara de murta florida
per tu hi som i res més

Oh! Brotet de murta tendra
Què estona està a flurir!
Atlota, tú m'has de dir
si tun pare em vol per gendre

Ramellet de murta tenra
ja pots començar a florir
a ta mare tenc de dir
es vespre, si em vol per genre

Cara de murta florida   1230
vós me deis que teniu set
vetací un guinavet
xapau-me el cor, atrevida

Com te veig tan falaguera
Tonineta, t'ho diré:
es murtons de sa murtera
fan talent a qui no en té

Jo he menjat un murtó
es canyó meu s'ha restret
crec que es vi des cadafet
és bo per desembossar-ho

Si passes per sa murtera
no facis caure sa flor
mumare jo vull en Pere
i en Pere em vol a jo

L'entrà de la murta és
un carro ple de flocs
un llaurador cantant
i un altre tirant flors

Toca tambal,
toca Pasqual,
toca Regina;
tot són festes d'alegria,
ses de Pascua i de Nadal.
Jo som es pastor més gros,
que veng per entre ses murtes
amb ses faldes curtes, curtes,
i els mostatxos plens d'arròs.
Toca gambal...
Jo, qui som el quart pastor,
qui no teng més que una coca,
i me la llev' de sa boca
per donar-la al Sant Minyó

Història

La murta era dedicada a Afrodita, deessa

de l'amor.

TEOFRAST diu que la murta, si no es poda, com l'avellaner, torna a la seva natura arbustiva, I 3, 3; és un arbre cultivat de fulla perenne, I 9, 3; la part superior de la fulla està orientada cap al sol, I 10, 2; el gust del pericarp és semblant al vi, I 12, I; la flor està situada part damunt el fruit, I 13, 3; hi ha formes cultivades i silvestres, I 14, 4; es reproduïx a partir de la tija i de l'arrel, II 1, 4; a vegades millora si es reproduïx per llavors, II 2, 6; s'han de plantar a una distància no superior a nou peus, II 5, 6; s'ha de podar generosament, II 7, 2; s'ha d'adobar amb fems i regar molt, i així viurà molts d'anys, II 7,3; el créixement comença als brots laterals, III 6, 2; el fruit és com el del càdec, III 12, 4; té les fulles semblants al boix, III 15, 5; la flor és de grandària semblant a l'arboçera, III 16, 4; no li agraden els terrenys freds, i no n'hi ha al mont Olimp, IV 5, 3-4; el país dels llatins produeix molta murta, V 8, 3; les murteres d'Egipte són admirables per la seva fragància, VI 8, 5

DIOSCORIDES diu de la murta, "tant la planta com el fruit, tenen virtut estíptica. La llavor verda i seca es fa menjar als que escupen sang i als que tenen pruija en orinar... la bullidura de la llavor fa tornar negre el cabell, i cuita en vi i aplicada en forma d'emplastre, sana les llagues que es fan a les parts extremes del cos... les fulles esclafades són útils a les llagues humides... l'anomenat myrtídanon és una excrescència o inflor que envolta la tija i és més estíptica que la mateixa murta...", DIOSC I 128

PLINI XV 118-126; XXIII 159   GALE XII
81   ISIDOR XVII 7, 50

CURSACH la considera "*aromatica fragrans, calida, amaricans, grata; calefaciens, roborans, astringens, tonica &c*".

Literatura

Al desert, hi posaré cedres, acàcies, murtra i oliveres. A l'estepa plantaré ginebres, i tot de plàtans i avets, Is 41:19

Llavors ho divulgaren, i van enviar aquesta proclama a totes les poblacions i a Jerusalem: "Sortiu a la muntanya i porteu rams d'olivera, d'ullastrell, de murtra, de palmera o d'altres arbres frondosos per fer cabanes, tal com està escrit", Ne 8:15

Oh molt venerat Iaccos, que tens aquí l'estatge, Iaccos oh Iaccos, vine a través d'aquest prat envers els teus piadosos seguidors per dansar; branda entorn del teu cap la corona de murtra brotonada i plena de baies. Amb peu agosarat percudeix el ritme del ball desenfrenat i amic de la gresca, dansa parçonera de les Gràcies més que no cap altra cosa, dansa pura, sagrada per als teus piadosos iniciats, Aristòfanes, *Les granotes*, 323-335

Per lo nòlit de cent sixty peus de murteres, doc. a. 1485 (Arx. Gral. R. Val.)

Alcuns pescadors qui prenen vergues de mata de murtra e altres, doc. a. 1393 (Col. Bof. XLI, 82)

Qui sembla ayts, no arranque murtra, Jahuda Dits, c. 65

La cremen amb la fulla de murtra fresca, Medic. part. 55

En mig de un bosc de murtra tan ordenat, Alegre Transf. 144

Les dones públiques... cascuna portava en lo cap una garlanda de flors o de murtra perquè fossen conegudes, Tirant, c. 42

Evitar de dir... murtra per murtra, Fenollar Regles 14

De murta y baladres vestix sos barranchs, Llorente Versos 50

Tu qui cenyires de llover y murta / doble corona, Costa Horac. 19

Girofles, safrans novells / e poms d'amors e murteyles, Turmeda Diuis., estrofa 14

Lo gran pi ab lo murter, Metge Fort. 65

Ab rams, verdura / de les murteres, Spill 13315

Abaixà senyida la alta de aquells de molt gentils murteres, Alegre Transf. 78

Tot l'any hi remoregen / les fonts entre murteres perfumades, Costa Poes. 1

Altre pot ab mel de murtons, doc. a. 1409 (Arx. Patriarca de Val.)

Aprés preneu murtons que sien sechs e moleu-los bé e fets-ne pólvora, Anim caçar 50 vº

Decocció de mill o de murtrons, Agustí Secr. 160 vº

Devés el desembre, quan els murtons són madurs, Riber Miny. 112

Y sap que s'engoleixen qualsevol mentida com a murtons de floquet, Aurora 227

Ja no sé si trobareu res més embaumador que una murtera en flor, ni res que faça més festa que una plaça o un carrer emmurterat, ni una faç més joiosa i més gentil que una "cara de murta florida", com diu el nostre Cançoner, Bonafè III 218

Sense tu els meus dies
esdevingueren negres
i amb tu
les meues nits eren blanques...
Ploga en tu la joia,
en tu que fores
com murta d'olor

cima de floretes.

Hàbitat

Cultivada com a ornamental.
Originària d'Amèrica tropical.

Part utilitzada

Les tiges.

Composició química

La desconeixem.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Bougainvillea spectabilis* s'empra per a inflamacions del fetge.

Literatura

La reverberació escarlatinosa d'una buganvília que s'enfilava pel balcó, Vidal Mem. 78

Bibliografia

FM-II-120, FPC-II-628, HNPC-VI-138, KAN-219

NYMPHAEACEAE

2   2   100%

381. *Nymphaea alba*

L.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Nenúfar. Nimfa. Nimfea. Cadells. Carabassera d'aigua. Carabassera de marjal. Carabassera de sèquia. Carabassera de vall. Escudet. Escudet de riu. Figa de vall. Flor d'en Nyofà. Flor d'en Xofà. Lliri d'aigua. Lliri de sèquia. Pampolera. Panets. Plats giradors. Cast.: Nenúfar blanco. Port.: Lis-dos-tanques. Basc: Otzikera. Fra.: Nénuphar. Ale.: Weisse Seerose. Angl.: White water-lily.

Descripció botànica

Herba perenne aquàtica, fins a 2 m de llargària. Rizoma gruixat, carnós, repent, negre. Fulles flotants, suborbiculars, coriàcies, llargament peciolades, que surten del rizoma. Flors hermafrodites, solitàries, grans, oloroses. Pètals biseriats, nombrosos. Anteres grogues. Fruit subglobulós, ovoide, carnós, cobert de cicatrius. Llavors lluent, ovoides. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Sèquies, safareigs, estanys d'aigües dolces tranquil·les i netes. *Potamion*. Del nivell de la mar fins a 100 m. Escassetja molt per la destrucció de les zones humides i l'eutrofització creixent de les aigües.

Part utilitzada

Les flors, les fulles, els rizomes.

Composició química

Alcaloides, flavonoides, àcids tàncics, midó, mucíl·lag, sucres, resines, àcid tartàric.

Acció farmacològica. Indicacions

Sedant nerviós: "He tingut bons resultats en certs malalts amb alteracions nervioses de predominància de l'eretisme genèsic, de l'insomni i del que es podria dir, amb els teòlegs, de la *delectació amorosa*", Leclerc 296. L'alcaloide nimfalina és tònic cardíac. Astringent i antisèptic en leucorrea, gonorrea i diarrees. Vulnerària en aplicació externa, en cremades, ulceracions, abscessos.

Fórmules i preparacions

La decocció del rizoma al 2%, la infusió de les flors al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Nymphaea alba* és utilitzada en disuria. L'espècie *N.*

stellata, en febres, alteracions de la sang, polidipsia. Bollida amb llet per a prevenir l'avortament.

En medicina xinesa *Nymphaea tetragona* s'usa en convulsions infantils.

En medicina filipina el suc de *Nymphaea nouchali* s'empra com a astringent en gonorrea i sedant per a dormir.

Cultura popular

Els fruits, de la grandària d'una pruna, són comestibles, de sabor dolcenc.

Història

TEOFRAST diu del nenúfar blanc que "només creix dins l'aigua... la flor i les fulles són bones per les ovelles, les tiges tendres pels porcs i el fruit pels homes", IV 10, 4, 6-7

DIOSCORIDES diu que "l'arrel seca i beguda amb vi, és útil al fluxe celíac i disenteric, i resol la inflor de la melsa... Reprimeix i atura els somnis veneris... ", DIOSC III 142

PLINI XXV 75   GALE XII 86

CURSACH recomana *Nymphaea alba* "in febribus lentis, gonorrhoea, cephalalgia febrili; sanguinis profluviis; urinae ardore; veneris insomniis, doloribus stomachi, et vesicae; alopecia, menstruis immodicis, tussibus, phthisicis, ventris fluxibus &c".

Literatura

Sia bullida sement de carabaça... ho flors de nenúfari, Arn. Vil. II

D'aqueles qui no escalfen... així com lo nenúfar, Medic. part. 24

Els nenúfars s'arrisquen palpitant sobre l'ensomni dels estanyols, Alomar Columna 190

Vora el xiprer, la rosa o el bell nenúfar moll, Carner Ofrena 213

Lo rieró festeja la nimfea, Canigó X

Al llac on les nimfees són badades, Carner Ofrena 14

Júpiter, en delits furtats, ab les belles nimfes reposava, Corella Obres 176

Magnificant al qui us magnifficha / Minerva gran e Nimpha de Diana, Trobes V Maria (123)

Com si el cridassen nimfes d'escumes al seu llit, Atlàntida II

Fugí de tos paratges la nimfa joventut, Oliver Obres, i, 75

Les àligues marines cregueren-me de lotus flor novella, Atlàntida VII

Bibliografia

FE-I-204, FM-II-171, FPC-I-279, HNPC-VI-114, BC-19, JP-155, PMCV-181, FQ-236, JLB-435, RT-98, HL-295, SCH-239, CHEV-238, CSCH-258, VMLN-1208, CLK-II-602, KEYS-142, DASH-189, GOGTE-583, KAN-283, QSAMB-289

382. *Nymphaea odorata*

(Soland).....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Nenúfar. Cast.: Nenúfar.

Descripció botànica

Planta aquàtica perenne. Fulles molt més grans que l'anterior. Flors grans, blanques, flairoses, que s'obren amb el sol, i es tanquen del migdia al matí següent. Estams nombrosos. Ovari ample, globulós. Fruit carnós, amb llavors oblongues.

Hàbitat

Cultivada com a ornamental. Originària d'Amèrica del nord.

Part utilitzada

El rizoma, les fulles.

Composició química

Tanins, mucíl·lag, àcid gàlic, midó, gomes, sucres, resina, àcid tartàric.

Acció farmacològica. Indicacions

Demulcent, astringent: s'usa en disenteria, diarrea, leucorrea. Vulnerària en ús extern.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa la planta del lotus, de flors rosades i fulles peltades, *Nelumbo nucifera* s'empra com a hemostàsica, astringent, diurètica, refrescant.

En medicina homeopàtica NYMPHAEA ODORATA produeix lumbàlgia, mucositat nasal i diarrea matinal, entre d'altres símptomes. En medicina homeopàtica NUPHAR LUTEUM, de la mateixa família de les nimfàcies, produeix debilitat nerviosa, amb símptomes marcats de l'esfera sexual, i diarrea groguenca que empitjora a les primeres hores del matí i debilita molt al pacient.

Història

TEOPRAST diu que *Nuphar luteum* "se cria a les llacunes i llocs pantanosos... els beocis es mengen el fruit. Te la fulla gran que descansa damunt l'aigua. Es diu que obra com estíptic, si es posa pulveritzada damunt les ferides. És recomanable també beguda contra la disenteria", IX 13, 1

DIOSCORIDES diu de l'altra espècie de nimfea -nymphona-, *Nuphar luteum*, que "l'arrel i la llavor, beguda amb vi negre,

és útil contra el fluxe de les dones", DIOSC III 143

Literatura

Els capitells tenien forma de lotus... Tenia un pam de gruix, i la seva vora tenia la forma d'una copa de flor de lotus. Tenia una cabuda de noranta mil litres, 1R 7:19, 26

Bibliografia

FM-II-171, JLB-435, MH-484, CLK-II-632

OLEACEAE

11 8 72.7%

383. *Fraxinus angustifolia*

Vahl subsp. *angustifolia*.....Ma

Fraxinus, del grec *fraxis*, tanca. *Angustifolia*, per les fulles estretes.

Sinonímia. Denominacions

Fraxinus parvifolia.

Cat.: Freix. Freixe. Freixe de fulla petita. Freixera. Frejó. Fleix. Arbre ver. Estanca sang. Cast.: Fresno. Port.: Freixo. Basc: Lizar. Fra.: Frêne. Ital.: Frassino. Ale.: Esche. Angl.: Ash

Descripció botànica

Arbre caducifoli, fins a 20 m d'alçària. Escorça fissurada, grisenca o rogenca. Branques llustroses, fràgils. Fulles oposades, imparipinnades, compostes. Foliols sèssils, dentats, oblongs o lanceolats, acuminats. Gemmes brunes. Flors en raïm, en panícules pèndules, sense calze ni corolla. Fruit en sàmara, amb la llavor a la part basal. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Torrenteres, boscs de ribera. *Populeta lia albae*.

Part utilitzada

Les fulles, l'escorça, els fruits.

Composició química

L'espècie *Fraxinus excelsior* conté composts polifenòlics: tanins, pigments flavònics, heteròsids cumarínics; àcid màlic, àcid ursòlic, glúcids (dextrosa, inositol, manitol), oli volàtil.

Acció farmacològica. Indicacions

Febrífug, diurètic, purgant. Vulnerari en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

El decuit de l'escorça al 5%, una tassa després de cada menjada, com a febrífug. El decuit de les fulles al 10%, 4 tasses al dia, com a antireumàtic. El decuit dels fruits al 2%, una cullerada cada tres hores, com a diürètic, Palau 50. Els fruits menjats, com a tònic.

Terapèutica comparada

El freixe de fulla gran *Fraxinus excelsior* és de folíols més amples. S'empra com a antiinflamatori, laxant i diurètic.

En medicina marroquí les llavors de *Fraxinus angustifolia*, *F. dimorpha* i *F. excelsior* s'usen com a tònic i afrodisiac. La pell de les llavors, triturada en un poc de vinagre per a fer-ne una pasta, està indicada en les malalties del fetge. Les fulles serveixen de farratge pel bestiar.

Cultura popular

SECRETS DEL FREIXE.-Lo Freixe requer terra baixa, y aquosa, y ve ab major abundancia, que no en lloch alt, y axí se ha de plantar en lloch bax, y ayguos, no tant com lo Salzer, y ve bell y dret... Lo Freixe te una singular virtut contra lo veri de serpents, al qual li es tant enemich, que la serpent no se acosta à la hombra del Freixe, que molts o han experimentat, com esta dit ab los secrets de les serpents... no y ha mes prompte remey que picar fulles de Freixe de les mes tendras, y esprimirne lo such, y ferlo beure à la bestia, y aplicar à la part ofesa la pasta de aquellas fullas... la escorça del Freixe posada en decoctio es excelent, per desopilar la melsa, y traure gran cantitat del aygua del hidropit, i

amagrir lo cos gras, Agustí Secr. 76

L'escorça s'empra per a tenyir. La fusta, elàstica i tenaç, és usada en fusteria. En alguns llocs d'Europa, hi ha la creença de que cura la trencadura dels infants a la nit de sant Joan (veure vímet-*Salix*).

Curar un mal de cap amb xarop de freixe

Com la dona d'en Freixa
que per xerrar la filosa deixa

Història

TEOFRAST diu que hi ha dues espècies de freixe: el comú és alt, de creixement vigorós i fusta compacta, III 11, 3-5; és abundant a la vora dels rius, IV 8, 2

Sammonicus va citar per primera vegada l'acció terapèutica del freixe: *Fraxineum seme cum Bacchi rore bibendum est*-Leclerc 54

DIOSCORIDES diu del freixe que "les fulles aplicades en forma d'emplastre i begudes amb vi, i també el suc, ajuden als que han estat mossegats per serps. La cendra de l'escorça untada amb aigua cura la sarna. Diuen que si es beuen les llimadures de la llenya són mortals, DIOSC I 88

PLINI XVI 62, XXIV 46 ISIDOR XVII 7, 39

CURSACH recomana *Fraxinus excelsior* "in haemorrhagia, tertiana, obesitate, febribus intermittibus; vomitu cruento; scorbuto, morbo hypochondriaco; nephritide, hydrope, vulneribus, ictibus, auditu difficili; serpentum morsu; vermibus, venere tarda; podagra, lue venera &c".

Literatura

Posat al foc fust de freix vert, Tres. pobr. 23

Penyals del cim rodolen, / rost avalls freixes cruixen i faigs esbocinats, Atlàntida I

Prades fresques i freixedes, Verdaguer Exc. 27

Vallcebollera, frement de freixeneda, mar blanca de fullatge, Cerdà GG 20

Bibliografia

FE-III-54, FM-III-309, FPC-III-105, HNPC-VI-276, BC-306, PPF-50, PMCV-182, FQ-740, JLB-269, VP-218, RT-261, HL-54, MH-65, SCH-172, CHEV-211, CSCH-489, PHMT-402

384. *Fraxinus ornus*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Ornus europea.

Cat.: Freixe de flor. Freix. Fleitx. Fleix. Fleixener. Fleixer. Fleixera. Fletx. Fletxera. Cast.: Orno. Fra.: Frêne à manne. Ale.: Manna-Esche. Angl.: Manna Ash.

Descripció botànica

Arbre de capçada ampla, caducifoli, de fullatge lleuger, fins a 10 m d'alçària. Escorça grisenc, llisa. Fulles oposades, compostes de 5 a 9 folíols lanceolats, dentats. Flors amb calze petit, flairoses, agrupades en ramells. Corol·la blanquinosa. Pètals linears, estrets. Sàmara oblonga. Floració: abril.

Hàbitat

Bosc caducifoli, alzinars, barrancs humits. *Quercion pubescenti-petraeae*. Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

El mannà (manna, maina o magna), groc, gomós i dolcenc, que flueix en fer incisions a l'escorça.

Composició química

Manitol, heteròsids cumarínics, resina, dextrosa, glucosa, àcid màlic.

Acció farmacològica. Indicacions

Laxant, usat en pediatria. Diurètic, venotònic, antiinflamatori.

Fórmules i preparacions

Es mescla el mannà amb aigua o llet calenta. També és emprat en lavativa. L'indústria farmacèutica usa el manitol com a excipient. Actualment és obtingut per síntesi.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Fraxinus bungeana* és emprat com a febrífug, contra la disenteria i per a clarificar la vista. La planta *F. rhynchophylla* s'usa com a tònic estomacal, astringent, en colitis i diarrea.

En medicina homeopàtica FRAXINUS AMERICANA produeix fibromes uterins, prolapse de la matriu, dismenorrea.

Cultura popular

Antigament de la fusta del freixe de flor se'n feien vares pels carreters pegar als animals, i garrots, gaiatos, mànecs, forques.

Història

El mannà de la Bíblia -veure *Tamarix gallica*- ha estat suggerit per a diferents autors com a provinent de diversos líquens (*Lecanora*, *Urceolaria*) i de *Tamarix gallica*. El mannà del freixe de flor s'extreia de *Fraxinus ornus* de Sicília i de Calàbria, exsudat espontàniament o amb la picada de l'insecte *Cycada orni*, i amb incisions practicades durant l'estiu.

CURSACH recomana el freixe de flor "*in asthmate humoralis; thoracis affectibus pituitosis; hypochondriacis; melancholicis, variolis confluentibus;*

colica nephritica &c'.

Literatura

Magna granada aytal la conexença que sia ben blanca e és axí com a femta de colom, e si volç conèixer si és fina, mit-te'n en la boca un poch, si és fina deu dolçiar e fonre en la bocha, Conex. spic. 25

Magna és ros celestial gelat de grans menutz, Medic. part. 34

Mirra, val la lliura de sous... Magna de Calàbria o altres parts, val la lliura deu sous, Tar. preus 117

Bibliografia

FPC-III-104, HNPC-280, BC-307, JP-II-52, PMCV-181, FQ-739, JLB-449, VP-352, RT-262, MH-67, CHEV-211, CSCH-490, VMLN-764, CLK-I-791, KAN-442

385. *Jasminum grandiflorum*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Englantina. Gessamí reial. Llessamí reial. Cast.: Jazmín oloroso. Fra.: Églantine.

Descripció botànica

S'assembla a *Jasminum officinale*, però les branques són més curtes i fortes, i les flors més grans, vermellenques per fora i blanques per dedins, molt flairoses.

Hàbitat

Cultivada com a ornamental i per a l'ndústria perfumera. El fong *Agaricus melleus* ataca sovint els camps de cultiu del gessamí, i s'han de substituir per rosers o oliveres.

Part utilitzada

Les flors, l'oli essencial.

Composició química

Oli essencial.

Acció farmacològica. Indicacions

Calmant, relaxant. L'oli s'usa en aplicació tòpica per a la pell seca.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3% de les flors, una tassa després de cada menjada. El perfum s'extreu amb la tècnica de l'enfleurage: maceració i absorció dins greix (oli o saïm).

Terapèutica comparada

La planta asiàtica *Jasminum sambac* és usada en inflamacions oculars i com a galactofuga.

En medicina ayurvèdica *Jasminum grandiflorum* és usada en alteracions del cap, ulls i dents. En ús intern en malalties de la sang, disuria, amenorrea, impotència, alteracions dermatològiques i intoxicacions. També s'usen les espècies *J.sambac*, *J. auriculatum* (malalties cardiaques, intoxicacions, alteracions dermatològiques, estomatits, gingivitis, problemes oculars i de l'esfera ORL) i *J. multiflorum*.

En medicina tibetana *Jasminum grandiflorum*, *J. officinale*, *J. dispernum* i *J. humile* s'usen per a millorar la calor digestiva, en sinusitis i alteracions limfàtiques.

En medicina xinesa *Jasminum nudiflorum* s'empra com a sudorífic i diurètic; *J. odoratissimum* és emprada en perfumeria; *J. sambac* en conjuntivitis; *J. hemsleyi* també en inflamacions oculars.

En medicina filipina *Jasminum grandiflorum* s'usa en rentats oculars. També les espècies *J. bifarium*, *J. multiflorum* i *J. sambac*.

En medicina marroquí les flors de *Jasminum grandiflorum* i *J. officinale* s'empren en la fabricació de perfums i pomades cosmètiques amb la tècnica de

l'enfleurage. També per a perfumar la roba.

Cultura popular

És el gessamí més emprat en perfumeria.

Història

Va arribar a Europa en el segle XVI.

Literatura

Gessamins qui's fan aquí, ço és d'aquells qui han la flor gran e ampla, doc. a. 1382 (Arch. Ib. Am. XXIV, 369)

Com en camp de violes l'englantina, / só de totes illes regina, Atlàntida VII

Suaus florien les englantines, Riber Sol ix. 71

Si guanyo l'englantina, / brillarà entre els tresors de Montserrat, Camps i F., Poes. 8

Jo no havia pujat a la boscuria hon riu l'englantiner d'olor suau, Verdaguer Ayres 3

Bibliografia

FM-III-307, BC-309, MH-447, CHEV-222, DASH-194, GOGTE-614,703, DAKPA-258, DEKHANG-98,99, DAWA-2-66, KAN-442, PHMT-403, QSMB-706

386. *Jasminum officinale*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Llessamí. Gessamí. Gessamí comú. Gesmí. Gesmil. Geramí. Cast.: Jazmín. Angl.: Common White Jasmine.

Descripció botànica

Liana glabra, semicaducifòlia, fins a 5 m. Tiges anguloses, estriades, molt ramificades. Fulles oposades, imparipinnades, compostes, de color verd fosc. Foliols lanceolats, aguts. Flors en cimes terminals poc denses, blanques, pentàmeres, flairoses. Fruit carnós, globulós. Floració: estiu.

Hàbitat

Cultivat com a ornamental. Subespontani. Originari d'Àsia.

Part utilitzada

Les flors.

Composició química

Oli essencial, ric en éster acètic, cetona i linalols.

Acció farmacològica. Indicacions

Els fruits són tòxics. Pectoral, antiinflamatòria.

Fórmules i preparacions

La infusió de les flors al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Jasminum officinale* s'usa en disenteria, gastralgia i perfumeria.

En medicina homeopàtica JASMINUM OFFICINALE produeix vòmits, convulsions, estat comatós i tètanos.

Cultura popular

L'oli essencial és emprat com a corrector organolèptic i en perfumeria.

El llessamí, al qui no té amor
n'hi fa venir
i al que en té
li fa fugir

Lo llessamí, al qui no té amor
n'hi fa venir
i al qui en té
l'hi fa reverdir

Aquí dalt de la muntanya   1240
jo hi tenia un gessamí
les mares, crieu les filles
i no sabeu per aquí

Boniqueta sou, minyona
com la flor de gessamí
bé sereu més boniqueta
quan haureu dormit amb mi

La delicà de Gandia,
que amb una flor de llessamí li
trencaren el cap

Si sabia la diada
Joan, quan has de venir
t'enramaria es camí
de brotets de gessamí
i de murta capolada

Mirau si és blanc lo paper
vós encara li guanyau
com el lliri li guanyau
Oh! flor de geraminer

Història

CURSACH qualifica el gessamí de
"*fragrans suaviter, subamaricans,
emolliens &c.*

Literatura

De gessamí i vidalba darrera un cortinatge,
Atlàntida II

De roses i de clavells, de geranis i llessamins n'hi
havia, Pons Com an., 8

Bibliografia

FM-III-307, FPC-III-103, BC-309, PMCV-182, MH-447,
CSCH-8, CLK-II-65, KAN-442, PHMT-403

387. *Olea europaea*

L. subsp. *europaea*.....C

subsp. *sylvestris*

Brot.....Ma Me Ca

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Olivera. Oastre. Ullastre. Oliu.
Oliver bordís. Bordís. Rabell. Rabellot.
Olivera borda. Cast.: Olivo. Port.:
Oliveira. Basc: Oligai. Fra.: Olivier. Ital.:
Olivo. Ale.: Olivenbaum. Angl.: Olive tree.

Descripció botànica

Arbre o arbust de tronc tortuós i gruixat,
perennifoli, capçada ampla, fins a 10 m
d'alçària els cultivats. Escorça fissurada,
grisa. Fulles oposades, lanceolades,
enteres, glabres, coriàcies, peciolades,
mucronades. Flors hermafrodites,
blanques, en raïms axil.lars. Corolla
blanca. Estigma cònic. Fruit
monocarpel.lar. Drupa el.lipsoide o
globulosa. Floració: abril-maig.

La subsp. *sylvestris*, l'ullastre, té les
branques punxoses i els fruits i fulles
més petits.

Hàbitat

Cultivada. La subsp. *sylvestris*, a
màquies termòfiles. *Oleo-Ceratonion*.
Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les fulles, l'oli del fruit.

Composició química

Les fulles contenen flavonoides, tanins,
manitol, principis amargs, sals
orgàniques, oli essencial, secoiridoides,
derivats terpènics, alcaloides,
saponòsids. L'oli de les olives està
format per glúcids, pròtids, vitamines,
escualè, esterols, lípids amb derivats de
l'àcid oleic.

Acció farmacològica. Indicacions

L'oli és digestiu, laxant, colagog, emètic,
preventiu de l'arteriosclerosi. En ús
extern és vulnerari, per a les cremades,
escaldadures, picades d'abelles, ferides,
úlceres, èczemes. També és un aliment
extraordinari de la dieta mediterrània.
Les fulles són diurètiques, antisèptiques,
astringents, febrífugues, hipoglicèmians
i hipotensores.

Fórmules i preparacions

La decocció d'una quinzena de fulles per tassa, després de cada menjada, per a baixar la tensió, en cures de dues setmanes; la tintura mare, l'extracte fluïde, l'extracte sec, el macerat glicerinat, el nebulizat. L'oli és imprescindible com a disolvent per a fer nombroses preparacions farmacèutiques.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa l'oli d'oliva s'usa en lavatives.

En medicina marroquí l'oli d'oliva és una vertadera panacea. Per via oral, en afeccions hepàtiques, constipació crònica, afeccions ORL i bronco-pulmonars, astènia, inapetència. És també antídote contra verins. En liniment per les afeccions respiratòries i per a donar força als cabells. L'oli calent, en otitis doloroses i per a disoldre la cera de les orelles. Com a excipient, en moltes preparacions. Les flors, en afeccions bucals i gastro-duodenals. La resina, en malalties dels nadons. Les fulles, per les hemorroides sagnants.

Cultura popular

SECRETS DEL OLIVER.-Lo oliuer, es arbre que nos fa per totas parts, y en demes en terres molt fredas: porque vol la terra calda, y trempada, y axi si voleu plantar Oliuers en vostres terres, triau lo lloch mes alt, y posat al vent, y ben fondo, y que baix sia terra argilosa, y desobre mig arenosa, y de argila blanca espessa, y no magre... Les Oliuas per servarse pera menjar, se han de posar ab salmorra, ab molta diligencia, ò ab vinagre salat, ò oli, ò murcades de oli, ò ab most cuit... alguns y posan al sol del vas debax de las oliuas, fulles de Puliol, Menta, Anis, Llentrisca, Enula, ò Ruda, y conve tenir lo vas ple, y recullit per conservarlas... les fulles del Oliuer picades i tret lo such, posat i begut ab vi blanch, y aygua, restreny tota manera de fluix de sanch. La decoctio de les sues fulles donada ab ajuda estreny lo fluix del cos. Lo llicor que destila de la llenya del Oliuer quant esta al foch cremant, es bo per matar la ronya, i altres crostes de les mans fregantles del dit llicor... Lo oli te tal virtut, que axi dins del cos, com encara

defora, allarga y mollifica lo cos, y lleva la malignitat del veri, y lo fa prest vomitar... Agustí Secrets 47

LA MANERA DE FER OLI, QUE SON TRES MODOS DE PREPARARLO.-En lo primer llibre he tractat del Oliuer, y de la oliua, hara he de tractar del modo de fer lo oli, cosa molt vtil al Pare de Familia, de la casa de la Agricultura... Agustí Secrets 110

Hom té la creença que les branques millors per a fer beneir són les d'olivera i de llorer, perquè són sagrades i esquiven els llamps, Amades *Costumari* III 328

L'Església celebra el Diumenge de Rams l'entrada triomfal de Jesús a Jerusalem, on fou rebut amb palmes i branques de llorer i d'olivera. Per això són beneïts rams i branques d'aquests arbres, Amades *Costumari* II 688

Per les contrades olivareses creien que, si al punt de caure les dotze batallades del migdia, hom posava fulles de saüc i fulles d'olivera dins una ampolla d'oli, i guardava aquest quaranta dies en indret ben fosc, esdevenia un remei balsàmic per a guarir cremades, ferides i nafres. Hi havia qui, en lloc d'oli, posava les fulles en aigua, i les exposava l'espai de temps indicat, a sol i serena, Amades *Costumari* II 968

La fusta de l'olivera és groga, amb vetes fosques, compacta, d'alta densitat i molt dura: s'usa en escultura, ebenisteria, torneria, per a cadires, gaiatos, mànecs, perxes, eines.

L'oliaigo es fa a Menorca amb sopes de pa escaldades amb aigua i amanides amb oli, ceba, all i d'altres ingredients.

Pels mals de ronyó
l'oli d'oliva és el millor

El dia de l'Ascensió
per als olis el millor

Pel mal de costat
oli de llangardaix

Unta el teu mal
amb oli del llum
i et curaràs al punt

Si la cama et dol
unta-te-la amb oli de gresol

La Mare de Déu   1250
quan pel mon anava
amb oli de gresol
tots els mals curava

L'oli és armer
és rellotger
i és curander

L'oli no és sant
però fa miracles

L'oli d'oliva, tot mal esquivava

Oli d'oliva tot mal alivia

Oli de sant Bernat
tot mal cura i ha curat

L'oliva amargant
vol vi al darrere
i vi al davant

Oli i vi, bàlsam diví

Oli i vi, remei diví

Oli, vi i amic
és millor com més antic

Oli, vi i amic,   1260
el més antic

Oli, vi i amic
tant més bo com més antic

Oli vell, or vell i amic vell;
barca nova, dona nova
i casa nova

Vi vell i oli novell

Oli, porc, vi i amic,
tant més bo, com més antic

L'aigua i l'oli
mai poden barrejar-se

L'oli quan calla
i el llard quan espetega

Els tres mals gustos són:
oli de bassa
carn d'espatlla
i fadrí de quinze anys

El pa negret
el vi agret
i l'oli sabentet

Sopa sense oli
no val un dimoni

Si vols tenir oli vell   1270
no vessis l'oli del sitrell

Si vols envellir
poc oli al setrí

Si vols comprar bé
l'oli del damunt
el vi del mig
i la mel de baix

Qui vessa una gota d'oli
té set anys de purgatori

Qui oli remena
els dits se n'unta

Qui oli mesura
les mans se n'unta

Oli de butxaca
el jutge aplaca

Pa calent
amb oli és menys dolent

Olives i pa calent
maten la gent

Oli sabent sap a pega

L'oli cau al coll i a la butxaca 1280

Massa oli a la plata
cau al coll i a la butxaca

Ses olives i ses dones
a fora casa són ses bones

Les olives i les dones
a les altres cases són més bones

Sort i olives
o moltes o cap

Sort i olives
o cap o a estibes

Olivetets d'Orient
com més en mengen més talent

Olivera, amor vertadera

Olivera que estàs prop de camí
ni tu feràs oli ni jo faré vi

Ja sé que tu et penses ser
la més maca de la vila;
en seràs com l'olivera:
molta mostra i poca oliva

Sota l'oliver, l'oliva, 1290
sota l'olivera està
a la plaça fan ballades
mare, deixeu-m'hi anar

Ja s'acaba l'arrencar
ara vénen les olives
les xiques de l'arrabal
ja canten les "despedides"

La fulla de l'olivera
n'és amarga com un fel
l'amor de les donzelletes
n'és més dolça que la mel

La fulla de l'olivera
per ella mateixa cau

ara ha passat una bèstia
sense dir adéu-siau

No et casis amb cap ferrer
no t'enganyin ferradures
més val una oliverada
que tots els malls i encluses

Menjar olives per sopar fan somniar

Si vols somiar
menja olives per sopar

De dia va madona
i de nits crema s'oli

La muller de Marc Antoni
de dia passeja
i de nit gasta oli

Qui de dia dorm la son
de nit crema oli

Matiner de gener 1300
gastador d'oli

Pluja i lluna
oliva segura

L'oliva
com més està a l'oliver
més oli té

Qui no poda bé
deixa la meitat de l'oli
a l'oliver

Qui poda bé
sobra d'oli té

Olivera vella
destral amb ella

Oliver ben podat
dóna oli doblat

Va dir l'olivera al podador:

"Pren-me força fusta
i et daré oli el bo i millor"

Ben podada l'olivera
es renova tota entera

L'oliver diu:
"Despulla-mé i et vestiré"

L'oliver,
1310
li fas mal i et dóna bé

Cava l'oliver
i bona oliada espera

Entre olivera i olivera
dotze passes de carrera

L'oliver,
d'entre els arbres el primer

Si collita d'oli vols fer
omple de flor el plat del garber

L'oliver diu:
"Pega'm i et donaré oli"

L'oliva fresca en el molí
fa l'oli fi

L'oliva molt llanosa
fa poc oli

No totes les olives
cauen a la borrassa

Qui es menja l'oliva
que cagui el pinyol

Si el trull és brut   1320
l'oli en put

Si l'oli vols conservar
sovint l'has de trasbalsar

Quan se'n va Santa Coloma

la darrera fruita (l'oliva)
i la primera flor ens dóna (ametler)

Sant Silvestre
deixa l'any i vés-te'n.
I el sant va dir:
deixo la primera flor
i el primer fruit

Qui arreplega l'oliva
abans del gener
deixa l'oli a l'oliver

L'olivera no vol rigor
ni de fred ni de calor

Pel gener compra l'oli
que has de menester

Al gener
l'oli és a l'oliver

L'oli del gener
i les botifarres del febrer

Es febrer
s'oliva aixecaré

Qui aigua detura   1330
olives mesura

Aigua al gener
omple bótes i graner
i la pica de l'oli també

L'aigua al gener
omple el graner
i emprenya l'oliver

Qui rega al gener
posa l'oli a l'oliver
el gra al graner
i la palla al paller

L'aigua de gener
oli a la sitja
i vi al celler

Aigua de gener
posa l'oli a l'oliver
el gra al graner
i el vi al celler

Pluja de gener
prenya l'oliver

Aigua i lluna
temps d'oliveres

Si plou pel gener
l'oli és a l'oliver

Aigua de gener
emprenya l'oliver

L'aigua de gener   1340
omple la bóta
i emprenya l'oliver

Per la lluna nova del febrer
esporga l'oliver

Polls de febrer
rosseguen l'ametller i l'oliver

Per sant Llop
oli pertot

L'olivera
verda crema

Neu a les serres
oli a les gerres

Quan vénen les olives
fan nuvi les fadrines

Les olives i el blat
Déu ens els ha dat;
l'oli i la farina
les dóna el moliner

Les olives les dóna Déu
i l'oli el moliner

Les olives, Déu les dona;
l'oli, no

Per a treure molt d'oli   1350
tremp i força

Qui olives vareja
no es mou de terra

Qui mol oliva fermentada
mal oli fa

Oliva covada
pudenta oliada

Olivera batuda
l'anyada vinent perduda

Si hi ha una bona oliada
és una bona anyada

Per santa Caterina
l'oli és a l'oliva

Per santa Caterina
replega l'oliva

El cadell d'abril
per a mi
el de maig
per a mon germà

De mostra d'abril
no en posaràs oli al setrill

Val més un bon setrí   1360
que poc oli i més fi

Flor per l'abril
oli al setrill

Flor d'olivera per l'abril
oli just per a amanir

Flor d'oliver pel maig
oliada per tot l'any

Pel maig
floreix l'olivera
i grana el blat

Les olives, per sant Joan
són com grans de sal
per sant Pere
com grans de pebre

Si el dia de sant Pere
vas a l'olivar
i en veus una aquí,
una allí i altra enllà,
torna-te'n cap a casa
que olivada hi haurà

Per sant Pere
vés-te'n sota l'olivera:
si en veus una ençà i una altra enllà
vés-te'n a casa, que prou n'hi ha

El dia de sant Pere
posa't sota l'olivera:
si en veus una aquí i una enllà
torna-te'n cap a casa que prou n'hi ha

Matiner de gener
malgastador d'oli

Qui cull l'oliva ans del gener   1370
deixa l'oli a l'oliver
i qui les cull després del gener
cull les d'aquest any i l'any que ve

Per sant Andriu
la perxa sobre l'oliu

Terra d'oliveres
terra d'"embusteres"

No diguis oliva
fins que sigui collida

No diguis oliva
fins que no sigui sota la biga

No és oliva
que de l'agost no sia eixida

Sopes i olives
o cap, o a estibes

Poques olives i bones

Casa de pare
vinya d'avi
i oliver de besavi

Oliver, de ton padrí
de ton pare, el castanyer
i el morer, de tu mateix

Oliveres heretades   1380
però no comprades

En terra reial,
olivera

Patrimoni d'oliveres
patrimoni d'embusteres

L'oliva ha de ser prensada
així que és arreplegada

Qui és el fem millor?
L'olivera i el roidó

Oliva: una és or
dues, plata,
i la tercera, mata

L'oliva, una és or
la segona és plata
i la tercera mata

Una oliva, bé va
dues, ça com lla
i tres massa n'hi ha

No beguis aigua de bassa
ni olives mengis massa

D'oliva, oliveta,

no passis de dotzeneta		que el ballen ses cuidores i són totes agradoses i cuien a dins Son Vic
Entrar amb olivetes	1390	
Foc d'oliver foc de cavaller		Jo som una cuidora que m'agrada sa solada tenc es meu cor que s'enyora perquè estic enamorada
L'oliu crema a tot viu		Ta mare diu que no'm vol i jo no la vull a ella qui té es mànec per sa pella fa anar s'oli allà on vol
Estudiant de nit gasta oli sense profit		L'oli gelat vol el setrill molt foradat
Creumar oli		Qui té la paella pel mànec fa anar l'oli allà on ell vol
Estar més ple que un tord d'olivó		Ser pitjor que taca d'oli
Fer tornar algú verd com s'olivó		1410
No tenir sal ni oli		Estendre's com taca d'oli
No esser ben tret d'oli		Ja ha begut oli!
Com la dona d'en Batllori que de dies dorm i de nit gasta oli		Tú pagaràs, peix menut, l'oli que t'has begut
Els tràfec de na Maria Gori	1400	Me só untat i no he begut oli
cinc setrills per un dit d'oli		Ser més car que l'oli
Llaura bé la vinya i l'olivar i tindràs bona collita		Amb oli a les piques les cases són riques
Del camp el forment i de l'olivar l'argudell		Fer oli
M'agrada es cuir oliva però és un art perillós germanets, aferrau-vos que amb dobbés no compren vida		Una i oli!
Estic damunt un cimbal es més alt de s'olivera feis pregàries, amor meva que si caic no'm faça mal		Oli en un llum
Això és un ball antic		Sap més que l'oli de bassa
		1420
		Tirar oli al foc

Per saber, s'ha de cremar oli

Tranquil com una bassa d'oli

Ja ha caigut a la bassa d'oli

No diguis oliada
que no sigui passada l'octubrada

Any de gelada
any d'oliada

Tira-li sa clau
tira-li sa clau
envia'l a dur oli
rompe-li es setrill.
Sa jota volen que canti
i jo no la sé cantar
per dar gust a la senyora
i al senyor capità

Al.lotes, aquest estiu
estava dalt un ullastre
sa mitat per cada banda
i una berganta de Randa
em paupava sa perdiu

Es revells tornen ullastres
i ets ullastres, oliveres.
Si em toques ses coioneres
tocaràs dues banastres

Quan collia a Son Vidal   1430
cercava olives pansides.
No n'hi ha de més garrides
que ses que tens afegides
just abaix des teu pardal

En es porxos de sa plaça
venen olives.
I en es cul de ta mare
n'hi ha de pansides

Els de Benimarfull
per quatre gotes d'oli i cireres
tenen molt d'orgull

Benimarfull té molt d'orgull
per una miqueta d'oli que cull
i si la collita s'erra
Benimarfull està per terra

El Pinell té molt d'orgull
per un poc d'oli que cull

A Argentona venen l'oli
a Cabrera venen sal
a Dosrius venen vinagre
i a Orrius fan l'enciam

A Butsènit venen l'oli
a Montgai venen la sal
a la Sentiu el vinagre
a Balaguer l'enciam

A Cervera venen oli
a Cardona venen sal
a Santpedor el vinagre
i a Sallent fant l'enciam

A Sant Celoni venen oli
a Cardona venen sal
a Sant Feliu el vinagre
i a Caldes fan l'enciam

A can Toni venen oli
a can Toni venen sal
a la porta de ca l'Ivo
escarola i enciam

Vilamalla, poca gent i molta canalla
1440
ple d'orgull pel poc oli que s'hi cull
les dones van a mercat
amb la sitra al cim del cap

Algaida no és gent comuna
no és tan fina a Lluçmajor
i a sa muntanya es carbó
i a Lluç s'aigo més fina
i quan ve que un hi arriba
que es troba acalorat,
Solleric oli cimat
a Alaró un bon tabac

i a sa Pobla cànyom fi.

A Olesa
bona gent i bon oli

Cornudella del Montsant
amb olives van tirant

S'oli d'Artà sap i taca

Sap tant com s'oli d'Artà

Tenir l'urc de la Mestressa de Falgars
que de can Oliveres sentien
quan demanava la llossa

A Oliva, faldons

Si vols veure coses rares
vés-te'n al poble d'Oliva
i veuràs els llauradors
treballar tots en camisa

La tramuntana s'enduu tot el que veu:
ordi, blat i civada,
però no s'enduu
res de l'olivada

Es vent emprenya ses oliveres 1450

L'oli sempre va damunt

La veritat és com l'oli:
a la curta o a la llarga
acaba per surar

La veritat i l'oli sempre suren

La veritat sura com l'oli

La veritat fa com l'oli,
que sempre sura

Història

TEOFRAST I 3,1; I 8, 1-2, 6; I 9, 3; la fusta de l'olivera és trencadissa, I 5, 4-5; I 6, 2-4; I 10, 1-2, 4, 7; I 11, 3-4; I 12, 1; I

13, 1; l'olivera es reproduïx per molts procediments, II 1, 2, 4; II 2, 12; l'olivera es pot transformar en ullastre, II 3, 1, 3; el terreny pla és el més adient per l'olivera, II 5, 3-7; la poda de l'olivera ha d'esser molt generosa, II 7, 2-3; III 2, 1; III 12, 2; III 15, 4; IV 2, 8-9; les oliveres de Cirenaica són molt hermoses i l'oli molt abundant, IV 3, 1; IV 4, 1, 11; l'ullastre viu més que l'olivera... sembla que viu més de dos-cents anys, IV 13, 1-2, 5; una malaltia produïda per un àcar *-Paratetranychus pilosus-* ataca l'olivera: sorgeix com una teranyina i fa perdre el fruit, IV 14, 3, 8-10, 12; IV 16, 1; les escultures petites es fan amb la fusta de l'arrel d'olivera, que és incorruptible i carnososa més o menys uniforme, V 3, 3, 7; la fusta no és atacada pel corc, V 4, 4; V 5, 2; V 6, 1; V 9, 6-8; sembla que l'olivera no es fa bona a més de tres-cents estadis de la mar, VI 2, 2, 4; VIII 2, 8; IX 11, 8; IX 18, 5

DIOSCORIDES diu que "les fulles de l'ullastre restrenyen... curen el foc de sant Antoni... les llagues... les efusions de sang. Per a treure el suc convé posar les fulles en vi o en aigua, i després prémer...", DIOSC I 116

PLINI XXI 69 GALE VI 608; XI 868

CURSACH recomana les fulles d'olivera "*in colica pictonum et lochiali; dissenteria, morsu rabido; rheumatismo, tenesmo, tussi, nephritide, enteritide, pleuritide, torminibus ventris; calculi doloribus; alvi astrictione, veneno deglutito; mensium suppressione*".

Literatura

Cap al tard, el colom li tornà duent al bec una fulla tendra d'olivera. Aleshores Noè va comprendre que l'aigua havia minvat a la terra, Gn 8:11

Jacob es llevà de bon matí, prengué la pedra que havia fet servir de capçal, la dreçà com una estela i hi vessà oli al damunt, Gn 28:18

Manaràs als israelites que et procurin oli d'oliva pur, verge, per al lampadari, per fer pujar continuament els gresols, Ex 27:20

A més, una desena part d'efà de flor de farina per a l'oblació, pastada amb un quart d'hin d'oli verge, Nm 28:5

País de blat i d'ordi, de vinyes, figueres i magraners; terra d'oliveres, d'oli i de mel, Dt 8:8

Tindràs oliverars per tot el teu territori, però no et podràs ungir amb oli, perquè les olives cauran, Dt 28:40

El porta als llocs més alts del país, el nodreix amb les collites del camp. Li fa xuclar la mel de la roca i l'oli de la pedra dura, Dt 32:13

Una vegada, els arbres es van posar en camí per anar a ungir un rei que els governés. I van dir a l'olivera: "Sigues el nostre rei!" . Però l'olivera els respongué: "¿Com puc renunciar al meu oli, que serveix per honorar Déu i els homes, i anar a balancejar-me sobre els arbres?", Jt 9:8

... o com en eixonar olives: dues o tres baies a la punta del cim, quatre o cinc a les branques de l'arbre, oracle de Jahvé, Déu d'Israel, Is 17:6

D'"olivera fresca, de forma bella", t'han donat l'epítet. S'ha corcat, s'ha podrit en ple vigor, la seva flor penja, les seves fulles s'han passat, són lletges les seves rames!, Jr 11:16

Una mosca morta malmet un vas d'oli perfumat. Una mica de follia fa més pes que un tresor de saviesa, Eccl 10:1

I, després de l'himne, van sortir cap a la muntanya de les Oliveres, Mc 14:26

Però, si algunes de les branques han estat trencades, i tu, olivera borda, hi has estat empeltat per beneficiar-te de l'arrel que produeix l'oli gras de l'olivera, no et gloriegis

menyspreant les branques; i si et glorieges, pensa que no ets pas tu qui portes l'arrel, sinó l'arrel a tu, Rm 11:17-18

Mentrestant donaré als meus dos testimonis de profetitzar durant mil-dos-cents seixanta dies, vestits de sac. Aquests són les dues oliveres i els dos lampadaris que es troben a la presència del Senyor de la terra, Ap 11:3-4

La póluora de les roses... ajuden molt a les genies... e sàpies que d'aquestes fan oly rosat aprofita a moltes malalties, Macer Erbes (ap. Ribelles Biblgr. I, 384)

Fet enguent de peucedano, de castor e d'oli rosat, e untat-ne lo cap, Tres. Pobr. 14

Per dolor de orella, prenu oli rosat y un poch de vinagre, y posau-ne a la orella, Agustí Secr. 10

Pastava / pasta muda / d'oli de ruda / e de ginebre, Spill 2528

Va pendre oli ronyer i purgues a plens pots, Saisset Fables y fabliots 19

Si vols, aniré a cercar oli d'histèrich, Vilanova Obres, XI, 181

També vos ne poreu servir per la Gota Siàtica, fent-ne un cataplasme de dita fempta y de sement de Créixens y de Mostalla, ajustant-hi un poch de oli de Filosofia, Agustí Secr. 162

L'oli és medicinal, specialment oli de oliva, e serveix a moltes malalties, Sermons SVF, I, 173

Les oliveres nuyl hom no les tayl ne malmeta les olives, doc. segle XIII (Anuari IEC, I, 305)

Les almàçeres en què fan oli, doc. a. 1315 (Col. Bof. XXXIX, 110)

Preneu holi de oliues que sia bo, Anim. caçar 29 v^e

Si ja no les apaguen ab oli o ab resina de pi, Tirant,c. 10

Olives són fruyta que l'oli hix d'elles, Proc.
Olives 409

Tant de bo ab la gota / del teu oli en flor /
m'ablanissis tota / la fortor del cor, Colom
Cançons 74

Per lo preu de dos liures de oli terongí... per obs
de trametre a la senyora Reyna, doc. a. 1486
(Arx. Gral. R. Val.)

Una plaça que tota la vida ha sigut una bassa
d'oli, Vilanova Obres, XI, 52

Era un pobre estudiant de medicina que sabia
més que l'oli ranci, Penya Mos. III, 115

Ja has conseguit lo que volies; però te dich,
Llorens, que una y oli, Penya Mos. III, 194

Panses i pinyons embolicats amb un tel... de
pasta oliada, Serra Calend. folkl. 104

Les tufarades coherentes a oliassa, a tabach, Víct.
Cat., Film (Catalana, II, 159)

Tirant-hi dos o tres portadores d'oliasses,
Moreira Folkl. 70

Tot olier qui serà trobat ab les mesures falses
aprés de esser-li estades afinades per lo
mostassaf, encórregue en ban de cinc sous, doc.
a. 1556 (Catalana, IX, 183)

Nuyla fembra... gos espigolar oliues en nuyl loch
hon aja oliuar, doc. a. 1312 (BABL, XII,
203)

Oliueda de ton avi, figuera de ton pare, vinya de
vós mateix, Agustí Secr. 95

-Portau -diu n'Escopes- els rostits, pollastres,
perdius, tords, ànecs, ànneres, colomins, conills,
llebres, vadella, cabrit i les salses, el vinagre,
l'agràs, les llimones i olives de Mallorca
assaonades, trencades i posades en salmorra.
-No n'hi ha d'Andalusia? -demana en Demòcrit. I
n'Escopes, fi de paladar, replica: - Sí, però tenen
més bon gust les de Mallorca, Lluís Vives,

Diàlegs

Conta'm, vella olivera,
mentre sec alenant sobre la roca,
noves del temps d'enrera
que escrites veig en ta surenca roca.

Jo vinc a recolzar-me
a tes nuades rels, trist d'enyorança,
perquè vulles tornar-me
dels béns que n'he perduts sols l'esperança.

Ton delicat fullatge
que sota lo cel blau l'embat oreja
és de la pau la imatge,
de tots los goigs de la ciutat enveja.

Ta rama verda i blanca
com cabellera d'àngel t'emmantella;
i a ta esqueixada branca
falta, pel vent la arrabassada estella.

Quan jove i vincladissa
creixies sobre el marge de la coma,
xermava ta verdissa
la falç del llaurador fill de Mahoma.

L'àrab i sa mainada
respirant-ne tes flors pel maig sortien
i ta oliva escampada
sos fills, per la tardor, la recollien.

Ah, quin dol, escoltant-ne
del corn aragonés lo toc de guerra,
tallà tos brots, donant-ne
empriu a l'host de la guanyada terra!

I el jorn de la conquesta
amb llàgrimes del cor senyant sos passos,
sense girar la vista,
sortí, amb l'infant més xic estret als braços.

Los cavalls trepitjaren
dins lo solc sarraí les bruiets tendres
i els ferros enfonsaren
de l'alqueria en les calentes cendres.

Com reposava, a l'ombra,
deslliurat lo baró dels durs arnesos,
mentre els llebrers sens nombre
jeien al sol assedegats i estesos!

I de son puny volant-ne
lo manyac esparver dalt tu es posava,
les ungles encreuant-ne
i els tendres cims dels branquillons vinclava.

Quan era una alta ermita
aqueix claper de trossejada runa
lo místic cenobita
aquí s'agenollava al clar de lluna.

Al toc del monestiri
mans plegades al pit, plegàries deia,
i el cel en son deliri
per lo reixat de ton ombratge veia.

Ara aquí el temps enganya
lo pastoret que embadalit s'atura
i amb flabiol de canya
gira el ramat que al comellar pastura.

Mentres l'ovella tosa
amb lo clapat anyell entorn apila,
la cabra delitosa
tos tanys novells per rosegar s'enfila.

Arbre amic del qui plora,
dosser sagrat d'eternitat serena,
jo et sento grat de l'hora
que m'has aidat a conhortar ma pena.

Tu al cor m'has donat força,
tu apar que em tornes joventut perduda,
com de t'eixuta escorça
la saba n'ix que ton brancatge muda.

Jo moriré i encara
espolsarà el mestral ta negra oliva;
res serà del que és ara,
tu sobre el blau penyal romandràs viva.
J.Ll. Pons i Gallarza, *L'Olivera mallorquina*

Una de les pitjors calamitats culinàries i nutricionals, amb no poques repercussions en la salut individual i colectiva, és, a més, la desaparició del pa de casa, del pa, mollut i crostut, pastat i cuit al forn de casa o del poble, la desaparició de la taula del plat d'olives amargues, que mai ha faltat, des de fa mil.lenis en aquestes terres banyades per la mar nostra, ni en la taula luxosa ni en la humil, encetat i tonificant amb la seva crua i divina amarguesa tots els àpats, i compensant i depurant excessos i manques, Pellicer *Costumari* II 94

L'anava cobrint la son,
com ho fa l'olivera
vestint-se de verd gris.
Sa nina dormirà,
la pau de la soneta

la farà descansar
Maria del Mar Bonet,
La son t'envolta, CD EL.LAS, 1993

Bibliografia

FE-III-55, FM-III-311, FPC-III-107, HNPC-280-416, BC-308, PPF-69, JP-II-87, PMPC-104, PMCV-183, FQ-741, JLB-444, VP-347, RT-263, HL-199, MH-598, CHEV-239, CSCH-10, KAN-445, PHMT-404

388. *Phillyrea angustifolia*

L.....Ma Me Ei Ca Dr

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Aladern de fulla estreta. Aladern allitendre. Fràngula. Lladern de fulla estreta. Vern menut. Cast.: Olivillo.

Descripció botànica

Arbust glabrescent, polígam, fins a 4 m d'alçària. Escorça grisenc. Fulles oposades, lanceolades, enteres, peciolades, coriàcies, lluent. Flors verdoses o blanques, petites, en curts raïms axil.lars subglobulosos. Drupa ovoide, petita, acuminada, negrosa. Floració: març-maig.

Hàbitat

Bardisses, garrigues, màquies, brolles, alzinars. *Quercetalia ilicis*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, útil en inflamacions de la boca.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí l'escorça s'usa en decocció com a febrífug. La fusta s'empra per a fer diversos objectes i

dóna un exel·lent carbó.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, per a glopejar.

Bibliografia

FE-III-55, FM-III-314, FPC-III-109, HNPC-VI-280, BC-308, PHMT-406

389. *Phillyrea latifolia*

L. subsp. *latifolia*...Ma

subsp. *media*.....Ma Me

subsp. *media*

var. *rodriguezii*..... Me*

Sinonímia. Denominacions

Phillyrea media. *P. stricta*.

Cat.: Aladern de fulla ampla. Aladern fals. Cast.: Ladierna.

Descripció botànica

Arbre o arbust de capçada densa, fins a 15 m d'alçària. Fulles de color verd fosc, dimorfes: les joves dentades, subespinoses, oval-lanceolades o oval-cordiformes; les adultes oblongues, enteres. Flors en raïms curts. Drupes umbilicades. Floració: març-maig.

Hàbitat

Màquies, alzinars. *Quercion ilicis*. Del nivell de la mar fins a 1050 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa com l'espècie anterior.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, per a glopejar.

Bibliografia

FE-III-55, FM-III-315, FPC-III-109, HNPC-VI-280, BC-308, PHMT-406

390. *Syringa vulgaris*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Lilac vulgaris.

Cat.: Arbre de Sant Josep. Lila. Lilà. Lilac.

Cast.: Lila. Fra.: Lilas. Angl.: Lilac.

Descripció botànica

Arbret baix, fins a 5 m d'alçària. Fulles grans, oposades, cordiformes, agudes, peciolades. Flors tetràmeres, lilacines o blanquinoses, molt flairoses, en panícules terminals llargues. Corol·les campanulades. Fruit en càpsula bolonga, coriàcia.

Hàbitat

Cultivada als jardins com a ornamental.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Heteròsids, glucòsids, alcaloides.

Acció farmacològica. Indicacions

Febrífuga, antiinflamatòria, analgèsica, vermífuga.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada. La maceració en oli de les flors és emprada en fregues pel reumatisme.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Syringa vulgaris* s'empra com a tònic amarg digestiu. L'espècie *S. oblata* s'usa de la mateixa manera.

Literatura

Com una pubertat les liles embalsamen, Oliver Obres, I, 196

Amb un trenat de seda blava i branques de lilàs,
Carner Lluna 76

Bibliografia

FM-III-309, FPC-III-102, HNPC-VI-280, JLB-370,
RT-264, HL-158, MH-477, KAN-447

ONAGRACEAE

4   1   25%

391. *Epilobium hirsutum*

L.....Ma Me

Epilobium, del grec *epi* i *lobos*, siliqua,
per la forma de la flor. *Hirsutum*, pelut.

Sinonímia. Denominacions

Epilobium grandiflorum.

Cat.: Epilobi. Epilobi hirsut. Matajaia.
Niella de rec. Cast.. Adelfilla pelosa. Fra.:
Herbe de Saint Antoine. Ale.:
Walröschen. Angl.: Great Hairy
Willow-herb.

Descripció botànica

Herba perenne, erecta, estolonífera,
recoberta amb pèls llargs i suaus, de
flaire agradable, fins a 1,50 m d'alçària.
Fulles oposades, pubescents, agudes,
lanceolades. Flors grans, purpurines o
rosades, en raïms fullosos
corimbiformes. Càpsula peluda.
Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Herbassars humits, jonqueres, vores de
síquies i canals. *Convolvulion sepium*
(>*Molinio-Holoschoenion*,
Filipendulo-Petasition). Del nivell de la
mar fins a 600 m. Cultivada sovint als
jardins.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Àcid màlic, esterols, glucòsids, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes:
produeix convulsions epileptiformes.
S'usa empíricament en l'amenorrea. En
aplicació externa, en afeccions de la pell
i les mucoses, com a astringent.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de
cada menjada.

Terapèutica comparada

La planta *Epilobium angustifolium*
(= *Chamaenerion angustifolia*) que no es
troba a les Illes Balears, s'usa en
l'adenoma de pròstata, diarrea i tos
espasmòdica.

La planta *Oenothera biennis*, de la
mateixa família, que no es troba a les
Illes Balears, té un elevat contingut
d'olis grassos essencials -linoleic, oleic,
dihomogammalinoleic-. És molt útil en
alteracions del cicle menstrual, quistes
benignes mamaris i d'ovaris, i èczemes i
alteracions inflamatòries de la pell.

En medicina tibetana *Epilobium*
latifolium és emprada com a antitòxica,
febrífuga, analgèsica, antireumàtica,
antiinflamatòria, en alteracions calentes
de la vesícula biliar, disenteria,
helmintiasi. L'espècie *E. laxum* en
edemes i obstrucció renal.

Bibliografia

FE-II-309, FM-III-222, FPC-I-667, HNPC-VI-225,
BC-170, FQ-401, JLB-237, MH-848, SCH-197,
DAWA-2-43, DEKHANG-73, TSARONG-44

OROBANCHACEAE   9

392. *Orobanche* sp.

El nom d'*Orobanche* prové del grec
orobos, lleguminosa, i *achein*,
estrangular, perquè maten les plantes

que parasiten, sobretot les lleguminoses.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Frares. Espàrecs bords. Mal espàrec. Cast.: Matalegumbre. Fra.: Orobanche.

Descripció botànica

Plantes herbàcies holoparàsites, carneses, anuals, sense clorofil·la, que es fan sobre les arrels d'altres plantes. Escames alternes en lloc de fulles. Flors hermafrodites. Calze persistent. Corolla irregular. Càpsula multiesperma. A les Illes Balears es troben nou espècies del gènere *Orobanche*.

Hàbitat

Paràsites damunt d'altres plantes, sobretot a favars i fesolars. Regions temperades i subtropicals.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Substàncies polifenòliques, alcaloides.

Acció farmacològica. Indicacions

En assaigs de laboratori *Orobanche rapum-genistae* inhibeix els tremolors i potencialitza la L-dopa.

Fórmules i preparacions

La maceració en vi al 5%, una xicra després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Orobanche cernua* i *O. alba* s'empren com a tònic renals i afrodisiacs, en hemorràgies, ferides i cremades, en impotència, lumbàlgia i pèrdua de força articular.

En medicina xinesa *Orobanche ammophila* s'usa com a tònic sexual. La planta *O. coerulescens* s'empra com a

tònic, i en forunculosi.

En medicina filipina *Aeginetia indica*, de la mateixa família, s'usa en diabetes i nefritis.

En medicina marroquí les parts subterrànies de la planta, tendres i carneses, s'usen com a aliment, bollides en aigua o cuites en la cendra. S'han d'haver deixat durant uns dies macerades en aigua per a treure l'amargor.

La planta americana *Orobanche virginiana* s'usa en inflamacions intestinals i com a vulnerària en aplicació externa.

Cultura popular

A Xina es creia que la planta sorgia del semen dels cavalls salvatges.

En aquest favar s'hi ha posat el frare

Bibliografia

FM-IV-138, FPC-III-498, HNPC-VI-289, BC-350, RT-309, MH-93, KEY-267, DAKPA-56, TSARONG-64, DAWA-1-236, KAN-507, PHMT-408, QSMB-881

OXALIDACEAE

4   1   25%

393. *Oxalis corniculata*

L.....Ma Me Ei

Oxalis, referent a l'àcid oxàlic que conté. *Corniculata*, per les càpsules en forma de banyes.

Sinonímia. Denominacions

Oxalis repens.

Cat.: Agrella. Agrelleta. Al·leluia. Ljújula. Lújula. Pa de cucut. Cast.: Acederilla. Port.: Azedinha. Basc: Mineta.

Descripció botànica

Planta perenne o anual, pubescent, fins a 30 cm d'alçària. Arrels caulescents, primes. Tiges erectes o prostrades, ramificades. Fulles alternes, peciolades,

trifoliolades. Flors petites, grogues, en peduncles axil·lars, en umbel·les. Sèpals linears. Càpsula pubescent, prismàtica, dreta, com una petita banya. Llavors estriades transversalment. Floració: tot l'any.

Hàbitat

Camps, camins, vegetació ruderal. *Ruderali-Secalieta*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les fulles i les flors.

Composició química

Àcid oxàlic.

Acció farmacològica. Indicacions

Antiescorbútica. L'excés d'àcid oxàlic pot ser tòxic per l'organisme.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

La planta *Oxalis acetosella*, que no es troba a les Illes Balears, conté àcid oxàlic, i s'usa com a refrescant i astringent en ulceracions de la boca, hemorràgies i diarrees. S'ha emprat com a analgèsica, estomacal i emmenagoga (Schauenberg, 311)

En medicina ayurvèdica *Oxalis corniculata* és usada com a digestiva i estimulant, cardiotònica i hemostàtica, en la síndrome de malabsorció, hemorroïdes, inflamacions de la pell i diarrea. El suc en el tractament de l'alcoholisme.

En medicina xinesa *Oxalis corniculata* s'empra com a refrescant, febrífuga, diurètica, i en inflamacions de la gola.

En medicina filipina *Oxalis corniculata* s'usa en alimentació com a

antiescorbútica, vulnerària, en febres i disenteria.

En medicina marroquí *Oxalis cernua* és emprada com a refrescant.

En medicina homeopàtica OXALICUM ACIDUM és considerat l'antitesi d'OPIUM: provoca dolors intensos, que empitjoren pensant en ells.

Cultura popular

L'àcid oxàlic s'empra en revelat de fotografia i tintoreria. La planta *Oxalis pes-caprae*, originària del Cap de Nova Esperança, que omple els camps de flors grogues, es dona mesclada amb palla com a menjar pels animals.

Història

CURSACH recomana *Oxalis acetosella* "in febribus putridis, phlogisticis, biliosis, hecticis, exanthematicis, maculis rubiginosis; angina, viribus deffessis; scorbuto, pthisis &c".

Bibliografia

FE-II-192, FM-III-84, FPC-II-283, BC-92, JP-II-110, FQ-413, JLB-8, MH-750, SCH-311, CSCH-216, DASH-345, GOGTE-368, KAN-342, VMLN-1252, CLK-II-692, PHMT-408, QSMB-442

PAEONIACEAE

1   1   100%

394. *Paeonia cambessedesii*

(Willk.) Willk.....Ma Me Ca Dr *

Paeonia, del grec *paionía*, medicinal. *Cambessedesii*, dedicada al botànic Cambessèdes.

Sinonímia. Denominacions

Paeonia mascula subsp. *cambessedesii*.
P. corallina.

Cat.: Palònia. Pampalònia. Pelonis. Peònia. Celònia. Llampoina. Rosa montesca. Cast.: Peonia. Fra.: Pivoine. Ale.: Grossblumige Pfingstrose. Angl.: Peony.

Descripció botànica

Planta vivaç, rizomatosa, glabra, robusta, fins a 60 cm. Arrels gruixades, napiformes, negres. Tiges simples o ramificades. Fulles lluents per l'anvers i purpurascents pel revers. Foliols ovals o el·líptics. Flors grans, solitàries. Pètals amples, de color vermell o rosa purpurescent. Llavors globuloses, negres. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Llocs calcaris, sobretot a la vessant nord. *Pastinacetum lucidae* (:*Hypericion balearici*). Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

Les arrels, les llavors.

Composició química

A la planta *Paeonia officinalis* es troben alcaloides, pigments, oli essencial, midó, tanins, carbohidrats, sucres, fosfats, malats, oxalats.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. S'ha usat en afeccions convulsives.

Fórmules i preparacions

El decuit al 2%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, la pols, el suc.

Terapèutica comparada

La planta *Paenoia officinalis*, que no es troba a les Illes Balears, s'empra com a antiespasmòdica, antiinflamatòria, antibacteriana, antiulcerosa, analgèsica i sedant, en espasmes nerviosos, convulsions, cucurutxa.

En medicina xinesa *Paeonia lactiflora* s'usa en gastralgia, hematomes, abscessos, conjuntivitis; *Paeonia*

obovata, en equimosis, tònic venós, analgèsic, per a activar la funció hepàtica; *Paeonia suffruticosa*, com a antiespasmòdica.

En medicina marroquí la pols de l'arrel de *Paeonia coriacea* és emprada per calmar els espasmes gastro-duodenals. La decocció de les flors és utilitzada com a avortiu.

En medicina homeopàtica PAEONIA OFFICINALIS produeix ulceracions, símptomes anals -inflamació, cremor-, amb abscessos, fissures, fístules, hemorroïdes.

Cultura popular

Se suposava que la peònia brillava durant la nit. Una rondalla mallorquina parla d'una planta amb aquesta propietat.

Sa rosa i sa pampalònia
ses beies no en prenen mel
sa careta de na Tònia
és més hermosa que un cel

Història

El mític metge grec Paeos va curar amb aquesta planta als déus ferits a les guerres troianes.

TEOFRAST conta que la peònia ha d'esser arrancada de nit, perquè de dia hi ha el risc de perdre la vista o de contraure fluixesa de ventre, IX 8, 6

DIOSCORIDES diu de la peònia que "... provoca la menstruació beguda en quantitat d'una ametla. Si se beu amb vi, és útil al mal de panxa, serveix contra el mal d'icterícia i contra el dolor de bufeta i ronyons...", DIOSC III 151

PLINI XXV 29; XXVII 84-87 ISIDOR XVII 9, 48

CURSACH recomana la palònia "*in eclamsi, epilepsia, morbis convulsivis*;

spasmis, convulsionibus, cephalalgis, torminibus infantum; tussi convulsiva; obstructionibus, urinae ardore; doloribus renum; morbis spasmodicis, epilepticis; vulneribus &c'.

Literatura

Aquestes són les virtuts de la peònia, dien los metges que es calent e secha, Macer Erbes.

Goluda d'aigua s'alça la peònia, Salvà Ret. 114

Bibliografia

FE-I-244, FM-II-174, FPC-I-277, HNPC-VI-157, BC-18, PPF-72, PMCV-188, FQ-203, JLB-470, VP-365, RT-109, MH-606, CHEV-241-115, VMLN-1256, CLK-II-707, KAN-270, PHMT-459, CSCH-264

PAPAVERACEAE

30   11   36.6%

395. *Chelidonium majus*

L.....

S

Chelidonium, diminutiu del grec *khelidón*, oreneta. *Majus*, del llatí més gran.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Celidònia. Celedònia. Celedrònia. Herba berruguera. Herba d'orenets. Herba dels ulls. Herba de les berrugues. Oronellera. Cast.: Celidonia. Port.: Cedronha. Basc: Piko-belarr. Fra.: Chélideine. Ital.: Irundinaria. Ale.: Schöllkraut. Angl.: Greater Celandine.

Descripció botànica

Planta perenne, pilosa, fins a 90 cm d'alçària. Tija ramosa, robusta, amb làtex groc-taronja, acre, càustic. Fulles alternes, dividides, pinnatífides, glauques. Flors petites, grogues, en inflorescència umbel·liforme. Sèpals caducs, groguencs. Càpsula linear, siliquiforme, glabra. Llavors reniformes, negres. Floració: març-setembre.

Hàbitat

Herbassars ruderals nitròfils de llocs frescos, ombrejats i humits. *Arction* (> *Chenopodietalia* > *Parietarietalia*). Del nivell de la mar fins a 500 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries, el suc.

Composició química

Alcaloides (quelidonina, sanguinarina, etc.), flavonoides, oli essencial, àcids orgànics, enzimes proteolítics, saponòsids, carotenoides.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica: per via externa produeix irritacions i ulceracions de la pell; per via interna produeix sequedat de la boca, gastroenteritis, vertigen, trastorns circulatoris, somnolència, paràlisi respiratòria. Colagoga, purgant, diurètica, vermífuga, sedant, hipoglicemiant, antitussiva, antiviral. El suc de la planta s'aplica directament a les berrugues, hiperqueratosis, condilomes.

Fórmules i preparacions

La infusió al 2%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, l'extracte fluide, el làtex.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Chelidonium majus* s'usa com a analgèsica en úlcera gastroduodenal i càncer d'estómac.

En medicina homeopàtica CHELIDONIUM MAJUS s'empra en alteracions hepàtiques, icterícia, dolor escapular dret, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

SECRETS DE LA CELIDONIA MAYOR.-Diuse de la Celidonia mayor que vol qualsevol terra, vol esser sembrada de Febrer, dura dos anys, apres que ha granat se vol tallar à dos dits de la rael.

Lo such de la sua flor mesclat ab mel, trau las tacas dels ulls, y disseca las ulceras, Agustí Secr. 33

Si es treuen els ulls a una nierada d'orenetes, la mar va a cercar una heba anomenada celidònia, els frega pels ulls buits i tornen a tenir ulls i hi veuen com abans, Gomis 119

Història

TEOFRAST diu que l'oronellera floreix quan bufa el vent oroneller, VII 15, 1

DIOSCORIDES diu que "el suc bullit en mel en un vas de coure damunt de foc de carbó és útil per a clarificar la vista... l'arrel beguda amb vi blanc i anís cura el mal de la ictericia... les llagues... el mal de dents. Sembla que li van donar aquest nom de celidònia, que vol dir oronellera, perquè néix quan venen les oronelles, i quan se'n van se seca i se mustia. Escriuen alguns que les oronelles restitueixen la vista dels seus petits, tocant els ulls amb la celidònia", DIOSC II 171

PLINI XXV 89 GALE XII 156 ISIDOR 9, 36

CURSACH recomana la celidònia "*in calculo, herpete, hydrope, ictero, aedemate, pterigio, podagra verrucis, ulceribus, suffusione incipiente; maculis oculorum, cachexia &c*".

Literatura

La rayu de celidònia picada e boida en vi, Tres. pobr. 31

Prin celedònia pastada ab lart de porc vel, Flos medic. 177

Bibliografia

FE-I-251, FM-II-210, FPC-I-705, HNPC-VI-121-411, BC-22, PPF-37, PMPC-80, PMCV-184, FQ-245, JLB-165, VP-150, RT-116, HL-268, MH-178, SCH-34, CHEV-185, CSCH-254, VMLN-488, CLK-I-462,

KAN-284

396. *Eschscholtzia californica*

Cham.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Rovella de Califòrnia. Cast.: Fernandos. Fra.: Pavot jaune de Californie. Ale.: Kalifornischer Mohn. Angl.: Californian Poppy.

Descripció botànica

Planta anual o perenne, fins a 50 cm d'alçària. Fulles glauques, verdes, molt dividides. Flors grans, de color taronja, groc, rosa o blanc.

Hàbitat

Cultivada als jardins com a ornamental, a sòls arenosos. Originària d'Amèrica del Nord.

Part utilitzada

L'arrel i les flors.

Composició química

Alcaloides (d'estructura similar a la morfina), glucòsids flavònics, heteròsids cianogenètics.

Acció farmacològica. Indicacions

Analgèsica, tranquilitzant, espasmolítica, diaforètica: s'empra en trastorns del dormir, neuràlgies, taquicardia, ansietat, enuresi nocturna.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluide, la tintura mare.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica ESCHSCHOLTZIA CALIFORNICA produeix debilitat general, taquipnea, paràlisis dels membres inferiors, disminució de la circulació.

Cultura popular

La rovella de Califòrnia era emprada pels nadius americans per les odontàlgies.

Bibliografia

FE-I-251, FM-II-210, JLB-54, VP-82, RT-117, CHEV-205, VMLN-714

397. *Fumaria capreolata*

L. subsp. *capreolata*...Ma Me Ei Fo Ca

Fumaria, del llatí fumus, per semblar un fumet blau. *Capreolata*, del llatí *capreoli*, pels pedicels enrevoltats com circells.

Sinonímia. Denominacions

Fumaria queri.

Cat.: Colomina. Cendrellosa. Conillets. Fartabous. Fum de terra. Fumària enfiladissa. Fumisterra. Fumusterra. Gallerets. Gatamoro. Herba ponedora. Inflabous. Juevert bord. Julivert bord. Julivert de rata. Mataconills. Ponedora. Cast.: Palomina. Angl.: Ramping Fumitory.

Descripció botànica

Herba anual, enfiladissa, molla, fins a 1 m d'alçària. Tija flexuosa. Fulles alternes, pinnatisectes, de lòbuls amples, que recorden les del julivert. Flors irregulars, vermelloses o blanquinoses, negroses a l'apex, en raïms multiflors, pedunculats. Bràctees lanceolades. Fruit simple, nuciforme, en silícula esfèrica, llisa. Floració: gener-juny.

Hàbitat

Camps cultivats, conreus, horts, vores de camins, parts, herbassars subnitròfils. *Chenopodietalia*, *Parietarietalia*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Alcaloides, indobenzodiacepines, protoberberines.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes o continuades. Depurativa, espasmolítica, diurètica, hipotensora, en alteracions biliars, hipertensió, migranya.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Fumaria capreolata* i altres espècies (*F. officinalis*, *F. agraria*, *F. parviflora*) són emprades en dermatosis, èczema, pruija i com a sedatiu local. La infusió és depurativa i per alteracions hepàtiques.

Fórmules i preparacions

La infusió al 2%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Es donava de menjar als animals, com a farratge.

Bibliografia

FE-I-256, FM-II-224, FPC-I-713, HNPC-VI-122, BC-23, JP-111, PMCV-185, MH-331, PHMT-327

398. *Fumaria densiflora*

DC.....Ma Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Fumaria micrantha.

Cat.: Fumària densiflora. Noms populars com l'espècie anterior.

Descripció botànica

Herba anual, ramosa, erecta, glaucescent, fins a 50 cm d'alçària. Tija flexuosa. Fulles pinnatisectes. Flors petites, blanques o purpurines, en raïms espessos, subsessils. Silícula arrugada, esferoïdal. Floració: febrer-juny.

Hàbitat

Camps, vergers, horts.
Rudero-Secalieta. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Semblant a l'anterior.

Acció farmacològica. Indicacions

Semblant a l'anterior.

Fórmules i preparacions

Semblant a l'anterior.

Bibliografia

FE-I-257, FM-II-226, FPC-I-717, HNPC-VI-122, MH-331, PHMT-327

399. *Fumaria officinalis*

L. subsp. *officinalis*...Ma Me Ca
subsp. *wirtgenii*
(Koch) Arcangeli.....Ma Ei Fo

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Fumària oficinal. Fumusterra. Herba dels innocents. Herba fum. Peuets de Nostre Senyor. Noms populars com *Fumaria capreolata*. Cast.: Fumaria. Port.: Herba do fogo. Basc: Negakin. Fra.: Fumeterre. Ital.: Fumoterra. Ale.: Ackerraute. Angl.: Fumitory

Descripció botànica

Herba anual, glauca, erecta o difusa, fins a 50 cm d'alçària. Fulles pinnatisectes amb lacínies oblongo-linears. Flors rosa o purpurines, en raïms densos. Sèpals dentats. Silícula rugosa, escotada a l'àpex. Planta polimorfa. Floració: març-juliol.

Hàbitat

Vergers, vinyes, camps de conreu.

Solano-Polygonetalia

(>*Rudero-Secalieta*). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Alcaloides, sals de potasi, tanins, àcids fenòlics, flavonoides, derivats del quercetol.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. Depurativa, digestiva, diürètica, laxant, antiescorbútica. També té acció antiserotonínica, antihistamínica, antiinflamatòria. En aplicació externa pel tractament de la custra lactea; per via interna en èczema, dermatosis, exantemes, erupcions cutànies: "*optime sero lactis haec planta infusa, vel ejus succus praescribitur in morbis ab impuritate sanguinis*", CSCH 332.

Fórmules i preparacions

El decuit al 5%, una tassa després de cada menjada; el suc de la planta fresca, la maceració o decuit en vi, la tintura mare, l'extracte fluïde. En tractaments discontinus de 15 dies.

Història

DIOSCORIDES recomana la fumària per a "clarificar la vista i provocar les llàgrimes dels ulls... menjada, purga gran quantitat de còlera per l'orina", DIOSC IV 111

PLINI XXV 156 GALE XII 8

CURSACH la recomana "*in arthritide, cachexia, hypochondriasi, melancholia, podagra, scabie, scorbuto, sanguinis impuritate; viscerum obstructionibus; febribus longis; bili atra; variolis,*

morbillis, hydrope, morbis cutaneis; atonia menstruus suppressis, et urinis retentis; phthisi &c".

Literatura

La Sicuta, Apit salvatge, Fumisterra, venen de putrefactio, Agustí Secr. 77

Fumisterris, herba: Haec fumaria, Lacavalleria Gazoph

Carquèxia, falzia, fumària, sivina, Espriu Lab 136

Bibliografia

FE-I-257, FM-II-226, FPC-I-718, HNPC-VI-122, BC-23, PPF-51, PMCV-185, FQ-248, JLB-271, VP-222, RT-125, HL-141, MH-331, SCH-42, CHEV-211, CSCH-332, PHMT-327

400. *Fumaria parviflora*

Lam.....Ma Me Ei Fo Ca

Parviflora, del llatí: flors petites.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Fumària de flor menuda. Cast.: Palomita menuda. Basc: Zerribusterra.

Descripció botànica

Herba anual, ramosa, glauca, pluricaule, poc robusta, fins a 60 cm d'alçària. Fulles pinnatisectes, molt retallades, en lacínies fines. Flors petites, rosades o blanquinoses, en raïms curts, subsèssils, densos. Silícula esfèrica, apiculada. Floració: març-juny.

Hàbitat

Horts, camps de conreu. *Solano-Polygonetalia* (> *Rudero-Secalieta*). Del nivell del mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica. Indicacions

Com l'espècie anterior.

Fórmules i preparacions

Com l'espècie anterior.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Fumaria parviflora* és emprada com a astringent i febrífuga, en del-liri, marejos, polidipsia, anorèxia, hepatomegàlia, icterícia, alteracions de la sang, gota. També en alteracions de la pell, fetge i ronyons.

Bibliografia

FE-I-258, FM-II-227, FPC-I-716, HNPC-VI-122, BC-24, PMCV-185, RT-125, MH-331, PHMT-327, DASH-83, GOGTE-650

401. *Fumaria vaillantii*

Loisel.....Ma?

Descripció botànica

Semblant a *Fumaria parviflora*, però amb raïms curtament pedunculats, de més poques flors. Sèpals estrets. Fruit obtús, carinat. Floració: març.

Hàbitat

Camps de cereals. *Caucalio platycarpae* (> *Rudero-Secalieta*).

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La desconeixem.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Fumaria vaillantii* s'empra per la hipertensió.

Bibliografia

FE-I-258, FPC-I-717, BC-24, RT-125

402. *Glaucium corniculatum*

(L.) Rudolph, J. H. .... Ma Fo Ca

Glaucium, pel color glauc de la planta.
Corniculatum, per la forma en banya de la càpsula.

Sinonímia. Denominacions

Chelidonium corniculatum.

Cat.: Cascall banyut. Cascall cornut.
Glauci. Paramà. Cast.: Amapola loca.
Adormidera cornuda. Glaucio rojo.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 50 cm d'alçària. Tija peluda, dreta. Fulles peciolades, pinnatipartides, peludes, glauques, les basals en roseta. Flors solitàries, de color taronja o vermell, amb la base tacada de porpra. Càpsula siliquiforme, cilíndrica. Llavors llunts, negres. Floració: març-juliol.

Hàbitat

Camps de cereals.
Roemerio-Hypecoetum penduli
(: *Secalium mediterraneum* >
Rudero-Secalieta). Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les fulles, els fruits, les flors.

Composició química

Alcaloides.

Acció farmacològica. Indicacions

S'ha emprat en la diabetis i neurastènia, segons Bonafè (II 211). Font i Quer (p.244) cita Hager, *Farmàcia pràctica*, p.1648, amb l'espècie propera *Glaucium flavum*, utilitzat per diabetis i neurastènia.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí els grans dolcencs de *Glaucium corniculatum* són

comestibles, al natural o torrats. Les fulles i els fruits contenen principis analgèsics.

Fórmules i preparacions

L'extracte fluïde de tota la planta, una cullerada petita després de cada menjada.

Bibliografia

FE-I-251, FM-II-211, FPC-I-704, BC-22, PHMT-412

403. *Glaucium flavum*

Crantz....Ma Me Ei Fo Ca

Flavum, pel color groc de les flors.

Sinonímia. Denominacions

Glaucium luteum. *Chelidonium glaucium*.

Cat.: Cascall de mar. Cascall de marina. Cascall banyut. Cascall cornut. Cascall marí. Carxofera de prat. Ciuró bord. Glauci. Guixó bord. Rosella marina. Trepó marí. Cast.: Amapola marina. Port.: Papoula pontuda. Fra.: Pavot cornu. Angl.: Yellow horned Poppy.

Descripció botànica

Herba biennal, erecta, fins a 60 cm d'alçària. Tija ramosa, robusta, ascendent, que fa un làtex groguenc en trencar-se. Fulles pinnatífides, carneses, glauques, glabres o peludes, oblongues, de color verd glauc. Flors solitàries, grans, vistoses, grogues, a les aixelles de les fulles superiors. Càpsula llarga, sovint arquejada, llisa o tuberculosa. Llavors reniformes, negres. Floració: març-juliol.

Hàbitat

Platges, ambients ruderalitzats del litoral. *Glaucio-Cakilion* >
Andryalo-Glaucion. Nivell de la mar.

Part utilitzada

El làtex, la planta sencera.

Composició química

Alcaloides aporfínic, làtex, àcids orgànics.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica. Diurètica, litontríptica, colerètica, antitussígena. Vulnerària-en úlceres, llagues, ferides-, per berrugues, antihemorroidal, en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles al 2%, una tassa després de cada menjada; el làtex i les fulles, en aplicació externa.

Història

TEOFRAST diu que el cascall marí "té l'arrel gruixada i superficial. El fruit és com una petita banya; és recolleix durant la collita del blat. Té la virtut de purgar el ventre. La fulla pot curar les úlceres dels ulls de les ovelles. Creix a la vora del mar, en indrets rocosos, IX 12, 3

DIOSCORIDES diu que el glauci "té molt de suc de color safrà. Les fulles, posades en una olla, són calentades en forns fins que es mustien. Després s'esclafen i se'n treu el suc, que s'empra en el començament de les malalties oculars", DIOSC III 94

PLINI XXVII 83 GALE XI 857

Bibliografia

FE-I-251, FM-II-212, FPC-I-704, HNPC-VI-121, BC-21, PPF-35, JP-II-56, PMCV-186, FQ-244, JLB-287, VP-236, RT-118, PHMT-412

404. *Papaver dubium*

L.....Ma Me

Papaver, en llatí cascall i rosella. *Dubium*, pel dubte que hi ha en diferenciar-la de l'espècie següent.

Sinonímia. Denominacions

Papaver modestum. *P. obtusifolium*.

Cat.: Rosella dúbia. Cast.: Amapola oblonga.

Descripció botànica

Herba anual, erecta, peluda, fins a 60 cm d'alçària. Arrel prima, axonomorfa. Tija dreta, ramosa, unicaule. Fulles variables, pinnatisectes, peludes o glabres. Peduncles llargs. Flors grans, de color vermell intens. Pètals no maculats. Càpsula oblonga, obovoide, glabra. Llavors reticulades, negres o brunes. Espècie polimorfa. Floració: març-juliol.

Hàbitat

Camps de cereals. *Secalietalia* (> *Rudero-Secalietea*). Del nivell de la mar fins a 850 m.

Part utilitzada

Les càpsules.

Composició química

Alcaloides.

Acció farmacològica. Indicacions

Calmant, antidiarreja.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí la decocció dels pètals i de càpsules de *Papaver dubium* s'empra contra la rubèola. Les càpsules per a fer dormir els infants.

Fórmules i preparacions

La maceració en vi, una cullerada sopera després de cada menjada.

Bibliografia

FE-I-248, FM-II-218, FPC-I-699, HNPC-120, BC-20, FQ-244, MH-654, PHMT-413

405. *Papaver rhoeas*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Rhoeas, que s'esfulla fàcilment.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Rosella. Roseller. Roselleta. Roella. Rovella. Ruella. Ababolera. Ababol. Babol. Badabadoc. Cacaraquec. Capellà. Caputxí. Gall. Gallaret. Gallet. Gallgallaret. Màpola. Mongeta. Monja. Monges. Paparota. Paramà. Quequerequec. Quicaraquc. Vermelló. Cast.: Amapola. Port.: Papoula-ordinària. Basc: Lobedarr. Fra.: Coquelicot. Ale.: Klatschrose. Angl.: Field Poppy.

Descripció botànica

Herba anual, híspida, fins a 60 cm d'alçària. Arrel axonomorfa, prima. Tija dreta, ramosa. Fulles alternes, peludes, eriçades, pinnatipartides o pinnatisectes. Peduncles llargs. Flors grans, solitàries, de color vermell viu, efímeres. Càpsula subglobulosa. Llavors reticulades, negres. Floració: març-juny.

Hàbitat

Guarets, camps de cereals, vores de camins, herbassars subnitròfils. *Secalietalia* (> *Chenopodietalia* > *Rudero-Secalietea*). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les càpsules, els pètals, les llavors.

Composició química

Alcaloides isoquinoleics, mucíl·lags, glucòsids antociànics, pigments. Les llavors contenen oli.

Acció farmacològica. Indicacions

Sedant lleuger, espasmolítica, antitussígena, demulcent. Sudorífica, en afeccions bronquítiques. Leclerc (240) la recomana per la tos i l'insomni dels infants i els vells.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Papaver rhoeas* s'usa en diverses febres i lumbàlgia.

En medicina xinesa la flor i l'arrel de *Papaver rhoeas* són emprades per l'icterícia.

En medicina marroquí *Papaver rhoeas* s'empra en la rosèola i per a fer dormir els infants.

Fórmules i preparacions

La infusió dels pètals al 5%, una tassa després de cada menjada; el xarop, el decuit, la tintura mare.

Les **quatre flors pectorals** són: *Malva sylvestris*, *Papaver rhoeas*, *Antenaria dioica* i *Tussilago farfara*. Per a les **set espècies pectorals**, s'hi han d'afegir *Althaea officinalis*, *Viola tricolor* i *Verbascum thapsus*.

Cultura popular

La planta jove, abans de treure la tija, es menja crua en ensalada: "Les fulles basals tendres estan considerades com una de les verdures més volgudes, sanes i saboroses, sobretot fregides amb allets, tant per a menjar-les soles com per a farcir pastissets, coquetes o minxos", Pellicer *Costumari Botànic* 162. L'oli de les llavors és emprat en la cuina, com a substitut de l'oli d'oliva. Al matí -de la diada del Corpus- solien sortir noies, i les dones en general, a collir ginesta i sobretot roselles, per adornar les capelletes i altars, i per tirar-les a la Custòdia quan passés... a pagès, hom sol encatificar els carrers del curs amb un tou de fulles d'heura, de xop i d'om, i per damunt hi estén roselles, flors de Sant Joan o perpetuïnes i ginesta, AMADES *Costumari* III 64-65

Més vermell que una rosella

Com una rosella

Vós teniu la vermellor   1460
de la flor de la roella
la color de la poncella
i del lliri la blancor

Any de bon roellar
hi ha bon conillar

Història

TEOFRAST diu que "purifica la flema per abaix... és útil per les fulles, el suc i els fruits", IX 11, 9; es fa la recollecció abans de la sega de l'ordi, quan encara està una mica verda, IX 12, 4

DIOSCORIDES recomana bullir les càpsules en vi per a fer dormir, DIOSC IV 65

PLINI XIX 169; XX 204   GALE XII 72

CURSACH la recomana "*in catarrho, pleuritide, tussi obstinata &c*".

Literatura

Rumbejen molt vistoses en los camps les roselles, Llorente Versos 27

Amb espigues y roelles esclaten es sementers, Roq. 15

Les roselles d'una encesor frenètica, Alomar Columna 90

Dijous sant..., el sopar ritual d'aquesta diada, de tota la gent devota, consta solament de sopes i ruelles amanides, Violant SS 49

De llabis del color de la rosella, Cases A., Poes. 212

S'enrogí com una rosella, Pons Auca 322

Les galtes com la roella, Salvà Poes. 82

La jove... encesa com una roella, Pons Llar 30

Com el rosellar dels rostolls, Oller Rur. Urb. 133

Rosella al vent,
petit bocí vermell,
la teva pell tremola
quan dansa amb tu el ponent.
Faré un vestit,
faré un vestit ben roig
que duri poc, que es trenqui,
quan se'l posi el meu amor
Maria del Mar Bonet, *Abril*, CD EL.LAS, 1993

El sol, com una rosella
estesa damunt l'atzur,
envermellia la selva,
la selva del mes de juny
F. Almela, *Romanç sense paraules*, a Pellicer *Costumari* 163

Bibliografia

FE-I-248, FM-II-216, FPC-I-699, HNPC-VI-120, BC-20, PPF-79, JP-162, PMPC-116, PMCV-186, FQ-242, JLB-53, VP-80, RT-120, HL-239, MH-651, SCH-53, CHEV-242, CSCH-255, DAKPA-37, KAN-285, PHMT-413

406. *Papaver somniferum*

L. subsp. *setigerum* (DC.) Arcangeli
.....Ma Me Ei Fo Ca
subsp. *somniferum*..... C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cascall. Dormidera. Herba dormidora. Pintacoques. Cast.: Adormidera. Port.: Dormideira. Basc.: Lobedarr. Fra.: Pavot. Ital.: Papavero. Ale.: Weisser Gartenmonhn. Angl.: Opium poppy.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 1 m d'alçària. Tija fistulosa, robusta. Fulles oposades, glauques, dentades, oblongues, ondulades, poc dividides. Flors grans, blanques, violàcies, rosades o vermelles. Pètals amb una taca negra a la base. Estams nombrosos. Càpsula globulosa, gran, glabra. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Indrets ruderals, camps, horts, jardins, herbassars nitròfils. *Rudero-Secalietae*. Del nivell de la mar fins a 500 m.

Part utilitzada

El làtex de la capsula immadura, després de fer-ne incisions superficials, és l'opi (del grec *opos*, suc); també s'usen les càpsules o carabassetes madures i seques i les flors.

Composició química

L'opi o làtex conté més de 40 alcaloides: morfina, codeïna, tebaïna, papaverina, noscapina, narceïna, a més de mucíl·lats, resines, àcids orgànics (àcid mecònic, àcid làctic, àcid acètic). Les llavors contenen oli ric en lecitina i fòsfor. Hi ha unes 25.000 llavors per càpsula.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta molt tòxica. L'ús i el cultiu estan sotmesos a restriccions legals. La morfina elimina el dolor. La codeïna deprimeix el centre de la tos. La papaverina és antiespasmòdica, actuant sobre la musculatura llisa. Derivats o productes d'hemisíntesi: codetilina-antitussiu; apomorfina-emètic; heroïna-sense ús farmacològic. L'únic ús medicinal recomanat als profans, segons Palau i Ferrer, és el decuit de les càpsules madures i seques, en glopeigs, per a combatre inflamacions de la gargamella o de la boca. El Dr. Leclerc fa de *Papaver somniferum* una magnífica exposició de sis pàgines (*Précis de Phytothérapie*, 286). S'ha emprat la bullidura de les càpsules seques en l'insomni, la tos i la diarrea dels infants. L'oli és hipocolesteremiant. Per via externa s'usa en cremades i alteracions de la pell.

Fórmules i preparacions

La infusió de les flors, l'extracte fluïde, les càpsules o carabassetes.

Terapèutica comparada

La planta *Papaver bracteatum*, originària de l'Iran, és emprada per l'hemisíntesi de la codeïna, i l'oli de les llavors té efectes radioprotectors en experimentació animal

En medicina ayurvèdica *Papaver somniferum* s'usa com a analgèsic, sedatiu, anticonvulsivant, antiasmàtic i antiinflamatori.

En medicina tibetana *Papaver somniferum* és utilitzada en alteracions de la sang i com a antiàlgic.

En medicina xinesa *Papaver somniferum* s'empra en disenteria, i com analgèsic.

En medicina marroquí *Papaver somniferum* s'usa en decocció de les càpsules en les afeccions pulmonars i les diarrees. En infusió com a antiàlgic. La gran indicació de les càpsules és l'insomni. En compreses sobre el front pel mal de cap i l'insomni de l'adult. Per les cistitis i les llavors en rituals màgics.

En medicina homeopàtica OPIUM produeix insensibilitat del sistema nerviós, estupor, sopor, analgèsia, torpor, manca de reacció.

Cultura popular

L'oli de les llavors és emprat en cuina casolana i en aplicacions industrials i farmacèutiques. Les llavors són usades en pastisseria: pintacoques.

Oh! floreta de cascall
vine i dóna'm un abraç
dins vuit dies no sabràs
si has vist tal homo mai

Amb plantatge i cascall
fuig el mal de queixal

Quants amb cascall
per fer dormir
los fan morir

Història

TEOFRAST diu que el suc s'obté de la càpsula, IX 8, 2; Trasiades de Mantinea va descobrir, com ell deia, una droga de tal eficàcia que era capaç de matar d'una manera simple i indolora. Emprava els suc de la fonollassa, del cascall i d'altres herbes per l'estil en les dosis necessàries per a obtenir la petita i convenient quantitat de menys d'un dracma. No hi ha res capaç de neutralitzar aquest verí i es pot conservar durant temps sense perdre en absolut llur virtut, 16, 8

DIOSCORIDES diu, en aquest llarg capítol, que "la bullidura de les càpsules... treu totalment el dolor, minva la tos, reprimeix els humors que destil·len la canya dels pulmons i atura els fluixos estomacals", DIOSC IV 66

PLINI XIX 168; XX 188 TEOCRIT VII 157 GALE VI 548; XII 72 ISIDOR XVII 9, 31

CURSACH recomana *Papaver somniferum* "in agrypnia, doloribus, pleuritide, spasmis, profluviis immodicis; pulmonum catarrho; pervigilio febrili; irritabilitate, et sensibilitate nimia; vulneribus, putriditate, mania, venere frigida; hysteria, abortu, vigiliis, tussi catarrhali; calculo, dysenteria, febribus remittentibus &c".

Literatura

No hi ha bàlsam capaç d'amosir les ferides incurables del meu cor. He esperat en va qui em compadís, no trobo ningú que m'aconselli. Em tiren fel al menjar, i vinagre a la beguda, Ps 69: 20-22

Arribats en un lloc anomenat Gòlgota, que vol dir lloc de la Calavera, li donaren a beure vi barrejat amb fel; però, després de tastar-lo, no en volgué beure, Mt 27:33-34

Un feix de cascalls, doc. a. 1409 (Arx. del Patriarca, Val.)

Era tota brodada de cascayls, e dehia lo mot: Lo que a altri fa dormir, a mi desperta, Tirant, c. 117

Davant la entrada de aquesta cova ha molts cascalls florits, Alegre Transf. CXLVIII

Quants ab cascall / per fer dormir / los fan morir, Spill 9146

Medicines fredes, axí com opi o jusquiam, Alcoatí 37 v°

Val a la mordedura de la serp e al pozon e majorment a l'opi e al velenyo, Medic. Part. 88

Fet odorar càmfora, opi, erba, Tres. Pobr. 14

Quin baf exòtic d'opis prohibits 7 mon deig flaira!, Dolç Somni 110

La narradora aclaria, voltada de l'opi d'assentiments, Espriu Anys 129

El Faroler remenant la coa per desperatr tants de senyors ensopits, opiats, estupefactes, Vidal Mem. 94

Axí com en castori e en los opiates, Cauliach Coll., ll. VII, d. 1^a, c. 5

Opiata, composició medicinal: Medica compositio quam opiatam vocam, Lacavalleria Gazoph.

Reblit de plantes populars: margarides, alfàbegues, flors de nit, cascalls, i alguns arbres no massa grossos per a ombra, Enric Valor, *Temps de batuda*, citat a Pellicer

Costumari Botànic 164

Perquè jo pensava que la terra després de la pluja també feia olor de rent; i també ho feia aquell nounat fill de la masovera; i les flors del cascall, que jo mastegava d'amagatons per veure quina cosa em passaria, però mai no em passava res. Sí, tot el que era vida feia olor de rent, Carmelina Sánchez-Cutillas, *Matèria de Bretanya*, citat a Pellicer *Costumari Botànic 164*

Bibliografia

FE-I-247, FM-II-215, FPC-I-698, HNPC-VI-120, BC-20, PPF-35, JP-163, PMPC-26, PMCV-187, FQ-238, JLB-17, KUKL-192, RT-120, HL-286, MH-651, SCH-53, CHEV-242, CSCH-256, VMLN-1241, CLK-II-664, DASH-130, GOGTE-305, DAKPA-38, DEKHANG-125, KAN-285, PHMT-413

PHYTOLACCACEAE

2   1   50%

407. *Phytolacca americana*

L.....C

Phytolacca, planta de la laca, pel suc vermell del fruit. *Decandra*, per tenir deu estams.

Sinonímia. Denominacions

Phytolacca decandra.

Cat.: Arbre de la tinta. Belladona borda. Escopetes. Raïm de guilla. Raïm de l'escopeta. Raïm de moro. Raïm de Sant Salvi. Rem de moro. Tinta. Cast.: Hierba carmín. Port.: Tintureira. Fra.: Phytolaque. Ital.: Fitolacca. Ale.: Kermesbeere. Angl.: Pokeweed.

Descripció botànica

Arbust vivaç, glabre, llenyós a la base, fins a 3 m d'alçària. Arrel gruixada. Tija estriada, vermellosa. Fulles alternes, grans, ovals, agudes. Flors regulars, hermafrodites, rosades o blanques, en raïms llargs, simples. Fruits en baia blavenca o negra, globulosa, marcada amb solcs. Floració: juny-octubre.

Hàbitat

Herbassars nitròfils, clarianes de boscs humits, vores de sèquies, torrents. *Silybo-Urticion* (> *Arction*). Del nivell de la mar fins a 500 m. Cultivada en els jardins. Subespontània. Introduïda a Europa en el segle XVIII. Originària d'Amèrica del Nord.

Part utilitzada

Els fruits, les fulles i l'arrel.

Composició química

Saponòsids, alcaloides, pigments, tanins, sals potàssiques, resines, sucres, àcid fòrmic, nitrats.

Les lectines de les llavors són proteïnes molt tòxiques.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes: pot produir espasmes estomacals, nàusea, vòmits, diarrea, alteracions respiratòries, convulsions, fins a la mort. Purgant, vomitiva, anticonceptiva. S'usa com a antiinflamatòria i rubefaent -pot provocar irritació de pell i mucoses- en erupcions cutànies, en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La tintura, l'extracte fluïde, l'extracte sec, la pols de l'arrel.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Phytolacca acinosa* s'empra com a antídote, febrífug i antiinflamatori, en ascitis i febres renals. En medicina xinesa *Phytolacca acinosa* s'usa coma a diurètica; *P. esculenta* en edemes, pericarditis, oligúria, nefritis; *P. japonica* per a provocar l'avortament. En medicina homeopàtica PHYTOLACCA DECANDRA produeix símptomes generals de postració, dolor, agitació, inflamacions glandulars. És molt útil en determinades afeccions amigdalars.

Cultura popular

El suc s'empra per a tenyir de vermell, per a fer tinta i com a colorant de begudes i de vi.

Història

Els indígenes americans l'utilitzaven com a vomitiu i en malalties de la pell.

CURSACH la recomana "*in carcinomate, schirris cancro &c*".

Bibliografia

FE-I-112, FM-II-120, FPC-II-622,
HNPC-VI-138-398-410, BC-391, FQ-160, JLB-265,
KUKL-86, RT-93, MH-648, CHEV-245, CSCH-217,
VMLN-1299, CLK-III-802, DAKPA-136,
DEKHANG-131, DAWA-1-256, KAN 219

PITTOSPORACEAE 1

PLANTAGINACEAE
11 6 54.5%

408. *Plantago afra*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Plantago, plantatge en llatí. *Psyllium*, del grec *psylla*, puça, per semblar les llavors petites i negres a les puces.

Sinonímia. Denominacions

Plantago psyllium.

Cat.: Herba de les puces. Herba pucera. Afrontallauradors. Llavor de puça. Seragatona. Cast.: Zaragatona. Port.: Zaragatoa. Basc: Arrdi-belarr. Fra.: Herbe aux puces. Ale.: Flohsamenkraut. Angl.: Fleawort.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 30 cm d'alçària. Tija ramificada o simple, dreta o ascendent, glandulosa. Fulles oposades o verticil·lades, linears, trinerves, planes. Flors en espigues ovals. Bràctees

lanceolades. Càpsula ovoide. Floració: març-juliol.

Hàbitat

Erms terofítics, contrades poc plujoses, sòls subnitròfils. *Thero-Brachypodietalia*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les llavors (*Semen psyllii*).

Composició química

Mucíl·lags, alcaloides, iridoïdes, esterols, oli fixe, tanins, matèries minerals.

Acció farmacològica. Indicacions

Emol·lient, laxant mecànic, útil en restrenyement, colitis ulcerosa, diverticulosi intestinal, malaltia de Crohn. Hipolipemiant, antiinflamatòria, hipoglicemiant. En aplicació tòpica, per ferides, úlceres, cremades, èczemes.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada. Una culleradeta de llavors en un tassó d'aigua, es reposa tota la nit, i es pren al matí en dejú.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Plantago asiatica* s'empra com a diurètic, antitussígen, expectorant, antidiarreic, per a clarificar la vista. La planta *P. formosana* s'empra com a refrescant i diurètica, com també *P. sawadai*.

En medicina marroquí els grans de *Plantago afra* s'usen amb llet per disenteria, úlcera gastro-duodenal, diarrea i també constipació crònica i hemorroides; en inflamacions dels ronyons, bufeta i vies urinàries. La pols de les fulles com a astringent i hemostàtic en úlceres i ferides.

Cultura popular

Les llavors s'empaven en l'indústria per a blanquejar i engomar les teles de cotó. També per a fer gomina per a fixar els cabells.

Història

TEOFRAST diu que és una planta simple, que presenta diverses formes, amb una espiga que no és aguda ni silícia, VII 11, 2

DIOSCORIDES diu que "té força de refredar i de restrenyer... mesclada amb saïm, mundifica les llagues brutes i les de mala natura", DIOSC IV 71

PLINI XXV 140 GALE XII 158
ISIDOR XVII 9, 54

CURSACH recomana l'herba pucera "*in dysenteria, ophthalmia, raucitate, dysuria, palpebrarum et partium fissuris; ustione, stranguria, febre biliosa, ardente; constipatione, peripneumonia, gutturis affectione; vulneribus, ulceribus, scrophulis &c*".

Bibliografia

FE-IV-44, FM-IV-141, FPC-III-531, BC-383, PPF-55, PMCV-190, FQ-720, JLB-607, VP-465, RT-346, HL-16, MH-643, SCH-322, CHEV-120, CSCH-51, KAN-515, PHMT-421

409. *Plantago albicans*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Albicans, pel color blanquinós.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba-fam. Herba de foc. Mall-llaurat. Pa-eixut. Panosella. Pelosella. Penosella. Pinosella. Cast.: Gitanilla.

Descripció botànica

Herba vivaç, pilosa, cespitosa, fins a 40 cm d'alçària. Rizoma llenyós, ramificat.

Fulles lanceolades o linears, acuminades, blanquinoses, cobertes de pèls. Espiga cilíndrica, llarga. Inflorescència laxa. Bràctees obtuses, lanceolades. Sèpals lliures, escariosos. Corol·la bruna. Càpsula ovoide. Floració: abril-juliol. L'àcar *Eriophyes barroisi* produeix una hipertrofia de les flors amb cecidis durs, irregulars, globulosos, coberts de pèls blancs.

Hàbitat

Camps, vores de camins, talusos assolellats, sòls pedregosos. *Brachypodietalia phoenicoidis* (> *Thero-Brachypodietea*). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les fulles, les llavors.

Composició química

Semblant a l'anterior.

Acció farmacològica. Indicacions

Demulcent en aplicació interna, per a refredats i bronquitis. Vulnerària en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí els grans de *Plantago albicans* s'usen per a cataplasmes vulneràries i contra la diarrea; l'infusió de les fulles és diurètica.

Fórmules i preparacions

Semblant a l'anterior.

Cultura popular

Bancal de penosella
caga't en ella

Terra de penosella
fuig d'ella

Penosella, arrere d'ella

Bibliografia

JP-II-123, FE-IV-43, FM-IV-144, FPC-III-538, HNPC-VI-278, BC-381, JP-II-123, PHMT-421

410. *Plantago coronopus*

L. subsp. *coronopus*...Ma Me Ei Fo Ca
subsp. *purpurascens* Pilger...Ma *

Coronopus, del grec *coroné*, cornella i *pous*, peu.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Banya de bou. Banya de cervo. Bracets. Cames de rata. Cervellina. Cerverina. Cervina. Cornacelis. Cornicels. Cornicelis. Cornicervi. Dragonets. Herba d'arenes. Manetes. Manetes del Senyor. Muixana. Peuets del Nostre Senyor. Plantatge cornut. Poteta de pardalet. Rampets. Rapana. Cast.: Estrellamar. Port.: Guiabelha. Basc: Izarr-bedarr. Fra.: Corne de cerf. Angl.: Buck's horn plantain.

Descripció botànica

Herba anual, biennal o perenne, rosulada, acaule, glabrescent o pilosa, fins a 30 cm d'alçària. Arrel axonomorfa. Fulles radicals, en roseta, dretes o esteses, linears, un poc carnosos. Espiga cilíndrica, compacta, prima. Corolla groguenca, acuminada, amb el tub pilós. Càpsula ovoide, petita. Floració: abril-octubre.

Hàbitat

Sòls salabrosos, pasturatges. Dom. dels *Quercetalia ilicis*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Resines, oli essencial, àcid coronòpic,

àcid plantagínic, mucíl·lags.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica. Vulnerària, per picades d'insectes i hemorroides, en aplicació externa. Les llavors són laxants.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí les fulles de *Plantago coronopus* s'usen en cataplasma per les ferides, úlceres, cremades, abscesos, picades d'insectes i erupcions inflamatòries de la pell, per les seves propietats astringents, vulneràries, maduratives, analgèsiques, antiinflamatòries i antipruriginoses.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

Les fulles tendres es mengen en ensalada.

Cornicelis i malrubí

fer-li a sa panxa una empasta
i si aquest remei no basta
ja ho enviareu a dir

Història

TEOFRAST diu que té les fulles ran de terra, VII 8, 3

DIOSCORIDES diu del cornicelis que "es menja, cuita, com a hortalissa. Té la rel prima i estíptica, que es menja útilment contra els fluixos estomacals", DIOSC II 119

PLINI XXI 99; XXII 48 GALE XII 40

Literatura

Una herba que ha nom cornicervi que's fa en los prats, Dieç Menesc. II, 36 vº

La Festa començà / y amanegué tot lo barri / de

cornicervi enramat, Ros Rom. 172

Bibliografia

FE-IV-40, FM-IV-142, FPC-III-532, HNPC-VI-278, BC-381, JP-171, PMCV-188, FQ-722, JLB-329, HL-276, MH-642, PHMT-420

411. *Plantago lagopus*.

L.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Lagopus, del grec *lagopous*, peu de llebre.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba de cinc nirvis. Herba de cinc venes. Peu de llebre. Plantatge morro d'ovella. Cast.: Pie de liebre.

Descripció botànica

Herba anual, acaule, en mates plenes d'espigues ovals, sedoses, fins a 30 cm d'alçària. Arrel axonomorfa. Fulles radicals, dretes, lanceolades, peludes o glabres. Espiga densa, compacta, piloso-sedosa, globulosa, ovoide. Corol·la de tub glabre, de lòbuls acuminats. Càpsula ovoide. Planta polimorfa. Floració: març-juny.

Hàbitat

Camps, camins, sòls secs. *Hordeion leporini*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

La suposam semblant a la planta anterior.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FE-IV-43, FM-IV-146, FPC-III-543, HNPC-VI-278, BC-380

412. *Plantago lanceolata*

L. var. *sphaerostachya*

Mert. & Koch...Ma Me Ei Fo Ca

Lanceolata, per les fulles lanceolades.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba de cinc nirvis. Cinc venes. Herba de cinc venes. Herba de les cinc costures. Plantatge de cinc nervis. Plantatge de fulla estreta. Plantatge lanceolat. Cast.: Llanten menor. Port.: Tanchagem. Basc: Borzain-belarr. Fra.: Plantain lancéolé. Ital.: Piantaggine lanceolata. Ale.: Spitz-Wegerich. Angl.: Ribwort plantain.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 60 cm d'alçària. Rizoma gruixat, vertical. Fulles radicals, lanceolades, acuminades. Peduncles radicals drets o ascendents. Espiga compacta, glabra. Bràctees ovals, acuminades. Càpsula oblonga, obtusa. Planta polimorfa. Floració: març-octubre.

Hàbitat

Camps, vores de camins, herbes subnitròfils. *Brachypodietalia phoenicoidis*. Del nivell de la mar fins a 1300 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Glucòsids, vitamina C, alcaloides, heteròsids cromogènics, pectines, tanins, mucíl·lags.

Acció farmacològica. Indicacions

Emol·lient, antiïnflamatòria, astringent, antidiarreica, anticatarral, antitussígena. Vulnerària en aplicació externa, en llagues, ferides, conjuntivitis i alteracions bucals.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde, la tintura mare, el xarop.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Plantago lanceolata* s'usa en aplicació local de les fulles en ferides i úlceres. Les llavors com a laxant i hemostàtic.

Cultura popular

És una planta útil com a menjar pel bestiar.

Història

TEOFRAST diu que aquesta planta neix amb les primeres pluges després de l'equinocci, VII 7, 3

Bibliografia

FE-IV-42, FM-IV-141, FPC-III-545, HNPC-VI-278, BC-380, PMCV-189, FQ-721, JLB-383, VP-302, RT-347, HL-275, MH-644, SCH-320, CHEV-249, QSMB-894

413. *Plantago major*

L.subsp. *major*.....Ma Me Ei Ca

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Plantatge. Plantatge ample. Plantatge gros. Bleda borda. Coleta borda. Cast.: Llantén. Port.: Tanchagem. Basc: Borzain. Fra.: Plantain. Ital.: Piantaggine. Ale.: Spitz-Wegerich. Angl.: Plantain.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra o pubescent, fins a 40 cm d'alçària. Rizoma gruixat, amb fibres radicals. Fulles en roseta, radicals, coriàcies, ovals. Peduncles pilosos. Flors

en espiga cilíndrica, llarga, atenuada a l'àpex. Càpsula ovoïde, bilocular. Llavors oblongues, anguloses, petites. Floració: abril-octubre.

Hàbitat

Camins, llocs humits i trepitjats. *Lolio-Plantaginetum*. Del nivell de la mar fins a 1300.

Part utilitzada

Les fulles, la planta sencera.

Composició química

Mucíl·lacs, pectines, sals potàssiques, tanins, secoiridoïdes, glucosinolats, èsters osídics de l'àcid cafeic, heteròsids cromogènics, cumarines, alcaloides, àcids fenols.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, emol·lient, antihemorràgica, antiïnflamatòria, antibacteriana, en afeccions respiratòries, inflamacions de la boca i gargamella, inflamacions urinàries. Disminueix el colesterol. Vulnerària, antihemorràgica i antiïnflamatòria, per a hemorroïdes, èczemes, acné, ferides, cremades, úlceres i llagues, en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La decocció de les fulles al 5%, una tassa després de cada menjada. També en gargarismes i glopeigs; l'extracte fluïde, la tintura mare, el xarop, el suc de la planta fresca.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Plantago ovata* és usada com a antiïnflamatòria, laxant, antihelmíntica. Les llavors en disenteria crònica i la pols de les llavors en disenteria aguda.

En medicina tibetana *Plantago major* s'usa en disenteria, hemorràgies i

úlceres cròniques. L'espècie *P. depressa* en diarrea i febres.

En medicina filipina *Plantago major* s'usa com a emol·lient.

En medicina marroquí s'empra *Plantago major* de la mateixa manera que *Plantago coronopus*.

En medicina homeopàtica PLANTAGO MAJOR té una considerable reputació clínica en determinades formes d'otàlgia, odontàlgia i enuresi.

Cultura popular

SECRETS DEL PLANTATGE.-Plantatge es vuna herba que no es menester tenir cuydado de sembrar, ni plantarla, per lo que es herba que sen fa prou per tot, sino que se ha de preciar per la sua virtut.

Lo such premut de la rael, ò fulles del Plantatge, beguda la cantitat de dos dits, dos hores abans del exces de la febra tersana la disminueix molt. Lo emplastre fet del such de Plantatge, y de blanch de ous, y ab oli Armini posat sobre lo front, restreny lo flux de sanch del nas, Agustí Secrets 32

Història

TEOFRAST diu que el plantatge té les fulles ran de terra, VII 8, 3; floreix durant varies estacions, d'una forma perllongada, VII 10, 3

DIOSCORIDES parla del plantatge major, considerada l'espècie més útil, i el menor... les fulles s'apliquen en llagues... inflamacions, cremades. Cuita amb sal i vinagre, serveix contra els fluxos disenterics i estomacals... les fulles amb la rel, contra les llagues de la bufeta i dels ronyons, DIOSC II 115

PLINI XXXV 80 ISIDOR XVII 9, 50 GALE XI 838

CURSACH recomana el plantatge "*in diarrhea, tertiana, ulcere, tabe, aurium doloribus; leucophlegmatia, dysenteria, fluore albo; morsu venenato; cancro mammarum; dentium dolore; abortu,*

haemorrhagiis &c".

Literatura

Rael del plantatge portada e beguda, no lexa nexa glànols, Micer Joham 415

Esgot hom en l'uyl aygua d'endívia e aygua de plantatge bulida, Alcoatí 26 v°

Altra ampolla ab una liura e mija de aygua de plantatge, doc. a. 1409 (Arx. Patriarca de Val.)

Preneu plantatge, lletilles e una molla de pa, Alcanyís Reg. pest. 24

Bibliografia

FE-IV-39, FM-IV-148, FPC-III-547, HNPC-VI-277, BC-380, PPF-74, JP-172, PMCV-189, FQ-724, JLB-383, VP-300, RT-347, HL-275, MH-640, SCH-320, CHEV-249, CSCH-50, VMLN-1310, CLK-III-838, GOGTE-535, DAWA-1-258, DAKPA-90, PHMT-420, QSMB-894

PLATANACEAE

3 1 33.33%

414. *Platanus orientalis*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Plàtan d'Orient. Plataner d'Orient. Platana. Cast.: Plátano. Fra.: Platane. Angl.: Oriental Plane tree.

Descripció botànica

Arbre monoic, caducifoli, fins a 20 m d'alçària. Escorça llisa, grisenca, que es desprèn en plaques primes i deixa taques brunes, grogues i verdoses. Fulles alternes, grans, palmatípartides, cuneades a la base, glabres. Aments compactes, esfèrics. Flors en glomèruls esfèrics, en llargs peduncles. Floració: abril.

Hàbitat

Cultivat a carreteres, parcs, passeigs, jardins, places, carrers. Subespontani a

vores de torrents i llocs humits.

Part utilitzada

L'escorça del tronc, les fulles.

Acció farmacològica. Indicacions

S'usa popularment com a antireumàtic i pel mal de queixal.

Fórmules i preparacions

El decuit al 5%, en glopeigs i gargarismes.

Terapèutica comparada

Les espècies *Platanus hispanica* i *P. occidentalis* s'usen en medicina occidental de la mateixa manera que *P. orientalis*.

En medicina xinesa *Platanus orientalis* s'empra en diarrea i hèrnia.

En medicina homeopàtica PLATANUS ACERIFOLIA s'empra en determinats tipus d'ictiosi i de tumors tarsals.

Cultura popular

El plataner ocupa un lloc remarcable entre els arbres que han gaudit d'una gran veneració, entre els arbres sagrats de l'antigor mediterrània, per l'edat respectable que pot atényer, per la formidable i acollidora grandària que pot abastar i per l'espessa i remorejant fronda d'un cridaner verd clar que anuncia de lluny, al viatger assedegat, l'aigua propera i l'ombra refrescant; però, sobretot, per l'esbalaïdora capacitat que té de cicatritzar els talls, colps i arraps i fer desaparèixer les ferides i perquè, com la serp, muda cada any la corfa i, com aquella, és un símbol de renovellament, Pellicer *Costumari Botànic* II 125

L'escorça es va emprar per l'adob de pells.

Història

TEOFRAST diu que el plataner viu als llocs humits i pantanosos, I 4, 2; té moltes arrels i molt llargues, I 6, 3; el plàtan que hi ha en el Liceu, a la vora de l'aqüeducte, quan encara era jove, extenia llurs arrels a una distància de 33 colzes perquè tenia espai i aliment, I 7, 1; apareixen unes formacions de petites branques com a malaltieses, I 8, 5; es diu que hi ha a Creta, a la regió de Gortina i a la vora d'una font, un plataner que no perd la fulla, mentres que totes les altres plantes veïnades la perden. Diu la fàbula que baix d'aquest arbre es van ajuntar Europa i Zeus, I 9, 5; té les fulles amples, I 10, 4; créix aviat i amb facilitat, III 1, 1; té llavor i d'ella brosta la nova planta, III 1, 3; és caducifoli, a menys que a certs llocs rebi cuidats especials, com hem dit del plataner de Creta, III 3, 3; és tardà en brostar, III 4, 2; és de creixement ràpid en estar a la vora de l'aigua, III 6, 1; el plàtan només existeix a la comarca adriàtica al costat del temple de Diomedes, IV 5, 6; és un arbre de rius, embassaments i llacs, IV 8, 1; alguns diuen també que Agammenó va plantar el plàtan que hi ha a Delfos i el que hi ha a Cafias, IV 13, 2; té l'escorça trencadissa, IV 15, 2; havent despullat de les branques a un plàtan caigut i aplicada la destral al tronc, l'arbre va resurgir durant la nit, IV 16, 2; la fusta és flexible i de naturalesa humida... després de tallada, treu molta d'aigua, V 3, 4; les parts arrodonides dels vaixells que es fan amb fusta de plataner... ràpidament es podreix, V 7, 3; la fusta humida produeix un fum molest, V 9, 4; la cabeça del plataner s'assembla a la de l'estramoni, IX 11, 6

DIOSCORIDES diu del plataner que "les fulles tendres cuites en vi i aplicades en forma d'emplastre, reprimeixen els humors que destil·len dels ulls i relaxen els apostemes i les inflamacions.

L'escorça bullida en vinagre i en glopejades serveix pel mal de dents. El fruit verd, begut amb vi, seveix per les mossegades de serps; mesclat amb saïm, cura les cremades del foc. La pelusa de les fulles i el fruit molesta als ulls i les oïdes si hi cau dedins", DIOSC I 87

NICANDRE, Teríaqes 584 PLINI XII 6 ss GALE XII 104 ISIDOR XVII 7, 37

Literatura

Jacob prengué vergues tendres d'àlber, d'ametller i de plàtan, i les escorxà en franges blanques pelant el blanc de damunt les vergues, Gn 30:37

Formosa jove, minyona encisadora, tu ets ja mestressa de casa. Nosaltres anirem enjorn a la pista de curses i als prats florits per fer garlandes oloroses, pensant molt en tu, Helena, com ovelles de llet que enyoren les mamelles de l'ovella parida. Serem les primeres a teixir per a tu una garlanda de trèvol, i la posarem en un plataner frondós; serem les primeres a prendre oli suau de la mesura d'argent i a escampar-lo davall el frondós plataner. I en la seua escorça hi haurà gravada una inscripció perquè qualsevol que passe a prop seu llija a la dòria: "Venera'm, sóc l'arbre d'Helena", Teòcrit *Idili XVIII*, Cançó de nocces per a Helena, vs. 38-49

Guiava els animals perquè topessin contra algun destorb (una columna, un plàtan), Pons Com an. 159

En plàtanos sens branques, que els feien de parpals, Atlàntida VI

Prou sobraven abrics de vern, om o platana, Berga MT 61

Per tenir una platanada és bon costum recordar que el plàtan es fa de rebrot de soca, Cost. Cat. I, 56

Voltat per garrides palmeres, plataners, surers, Guinot Capolls 95

El plàtan i l'arbre de les boles.

No el pi d'amor vora la mar salada,
no el faig lluent com un matí de guerra,
no l'olivera amb cendra de la vida,
no el roure vell de la malenconia,
no el xiprer fosc com estendard de mort.
El plàtan i l'arbre de les boles.
Petita, bona, dolça vida nostra,
com t'estimàvem!
Cap pensament on s'arrelés la por.
Tot era nou, feliç,
tot era estrany i sense cap recel.
J. Teixidor, *El Jardí*, poemari El príncep

Bibliografia

FE-I-384, FM-II-299, FPC-I-426, HNPC-VI-125, BC-429, JP-II-124, VMLN-1312, CLK-III-842, KAN-322

PLUMBAGINACEAE

48 1 2%

415. *Limonium auriculæ-ursifolium*
(Pourret) Druce.....Ma

Limonium, del grec *leimon*, prat. *Statice*, del grec *staticós*, astringent.

Sinonímia. Denominacions

Limonium lychnidifolium. *Statice confusa*. *S. limonium*. *S. lycnidifolia*.

Cat.: Ensopégall. Ensopeguera (moltes espècies). Angl.: Sea Lavender.

Descripció botànica

La sistemàtica del gènere *Limonium* és molt difícil. Herba perenne, llisa, glabra, fins a 40 cm d'alçària. Rizoma gruixat. Fulles simples, les basals en roseta; les caulinars esparses, espatulades, atenuades en llarg pecíol. Secrecions resinoses a la base. Tiges robustes. Inflorescència piramidal. Flors pentàmeres, actinomorfes. Calze pelut. Corol.la blau violeta. Floració: juny.

Hàbitat

Sòls àrids, salins. *Puccinellio-Salicornietea*. Del nivell de la mar fins a 50 m. Bon nombre de tàxons

endèmics en territoris reduïts.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Resines, gomes, àcid tànic.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, en diarrea, leucorrea.
Vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana s'usa *Limonium aureum*.

En medicina xinesa *Limonium sinensis* s'empra com a antitòxic, diurètic i antihemorràgic. L'espècie *L. wrightii* s'usa en reumatisme i asma bronquial.

En medicina marroquí diverses espècies de *Limonium* (*L. bonduelli*, *L. sinuatum*, *L. beaumerianum*, *L. thouini*), s'usen en decocció de la planta sencera com a diurètic. La planta jove és menjada crua en els oasis. És una bona pastura pels dromedaris.

Bibliografia

FE-III-43-50, FM-III-303, FPC-III-87, BC-385, MH-474, KAN-437-438, PHMT-423

POLYGALACEAE

4   2   50%

416. *Polygala rupestris*

Pourret.....Ma Me Ei Fo Ca

Poly, del grec *polus*, molt i *gala*, llet.
Rupestris, per fer-se damunt les roques.

Sinonímia. Denominacions

Polygala saxatilis.

Cat.: Polígala rupestre. Cast.: Polígala

rupestre.

Descripció botànica

Herba perenne, laxa, sufruticosa, amb la base lignificada, fins a 60 cm d'alçària. Rizoma llenyós. Tiges filiformes, dretes o postrades. Fulles alternes, lanceolades, acuminades, esparses, coriàcies. Flors púrpura o rosades, solitàries o en raïms axil·lars pauciflors. Càpsula oboval. Floració: març-juny.

Hàbitat

Llocs pedregosos, assolellats; fissures de les roques calcàries. *Rosmarineta*, *Thero-Brachypodietea*, *Asplenietalia petrarchae*. Del nivell de la mar fins a 1150 m.

Part utilitzada

L'arrel, les branques, les fulles.

Composició química

Saponines, àcids triterpènics.

Acció farmacològica. Indicacions

Expectorant, diurètica. S'empra en afeccions bronquials, cistitis, oligúria.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde, el xarop, la pols.

Terapèutica comparada

L'arrel de la planta americana *Polygala senega*, que conté saponòsids triterpènics, àcids triterpènics, esteroides, oli essencial, resines, pectines, etc., és emprada com a diurètica i expectorant.

En medicina xinesa s'usen moltes espècies de *Polygala*: *P. arcuata* -antiespasmòdica-, *P. chinensis* -antireumàtica-, *P. japonica* -diurètica, expectorant-, i com a expectorants *P.*

reinii, *P. sibiricum*, *P. tatarinowii*, *P. telephioides*, i *P. tenuifolia*.

En medicina mexicana *Polygala paniculata* s'usa en alteracions digestives, estomatitis, úlceres, mal d'estómac, diarrea, en cucurutxa, com a analgèsic en mal de cap i mal de dents.

Cultura popular

L'arrel de *Polygala senega* era emprada pels indígenes americans per les mossegades de serps.

Història

DIOSCORIDES diu que "aquesta planta, segons pareix, beguda augmenta la llet", DIOSC IV 143

PLINI XXVII 82 GALE XI 857

CURSACH recomana la *Polygala senega* "*in arthritide, hydrope, marasmo, pleuritide, peripneumonia, morsu venenato; rheumatismo, asthmate, febre hectica; urina suppressa; alvo stricta; glandulis salivalibus ingurgitatis; phthisi pulmonali, morbis inflammatoriis &c*".

Bibliografia

FE-II-232, FM-III-141, FPC-II-343, HNPC-VI-237, BC-56, FQ-438, JLB-491, VP-381, RT-166, MH-733, SCH-255, CHEV-255, CSCH-333, KAN-367

417. *Polygala vulgaris*

L.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Poligala vulgar. Cast.: Polígala lechera. Fra.: Polygale vulgaire. Ital.: Vecciolina. Ale.: Gemeine Kreuzblume. Angl.: Common Milkweed.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabrescent o poc pilosa, fins a 30 cm d'alçària. Rizoma llenyós. Tiges dretes o ascendents, primes. Fulles alternes, les inferiors el·líptiques o oblongues. Flors blanques, rosa,

purpúries o blaves, en raïms terminals. Planta polimorfa. Floració: maig-juliol.

Hàbitat

Pasturatges mesòfils. *Querco-fagetea*. De 1000 a 1150 m. Rara.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Saponines, sucres, poligatolol, salicilat de metil, poliòsids.

Acció farmacològica. Indicacions

Expectorant. Emètica a dosis altes.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, l'extracte fluide, el xarop.

Cultura popular

Els antics coronaven a les nines amb garlandes de flors d'aquesta planta.

Història

CURSACH recomana la poligala vulgar "*in pleuritide, morbis pectoris inflammatoriis &c*".

Bibliografia

FE-II-235, FM-III-142, FPC-II-346, BC-56, JLB-490, RT-167, HL-262, CHEV-250, CSCH-334

POLYGONACEAE

26 10 38.4%

418. *Fagopyrum sculentum*

Moench.....C

Fagopyrum, del llatí *fagus*, faig.

Sinonímia. Denominacions

Polygonum fagopyrum.

Cat.: Fajol. Blat negre. Cairat. Cast.:

Alforfón. Port.: Trigo preto. Basc: Kizki. Fra.: Sarrasin. Ale.: Buchweizen. Angl.: Buckwheat.

Descripció botànica

Planta anual, erecta, fins a 80 cm d'alçària. Tiges poc ramificades, vermellenques. Fulles peciolades, sagitades, triangulars, amples. Flors roses o blanques, en llargs raïms densos, flairosos. Fruit llis, d'endosperma farinós, de secció triangular, negre. Floració: juliol-setembre.

Hàbitat

Cultivada com a rostoll estival. Subespontània.

Part utilitzada

Les fulles, les flors, les llavors.

Composició química

Rutina (derivat flavònic), midó, sucre, gomes, glucòsids, pigments.

Acció farmacològica. Indicacions

Antihemorràgic, hipotensor, en fragilitat capil·lar, varices, hemorràgia de retina, hipertensió.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; també en comprimits amb vitamina C o suc de llimona.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Fagopyrum esculentum* s'utilitza com a vulnerari i en tumors malignes; la decocció de l'herba és usada pels efectes tòxics de beure *chang* (cerveza tibetana) en excés. En medicina xinesa *Fagopyrum vulgare* s'empra en còlics intestinals i renals.

En medicina homeopàtica FAGOPYRUM ESCULENTUM s'usa en determinades afeccions de la pell: pruritus senilis,

pruritus vulvae, dermatitis vesicular.

Cultura popular

SECRETS DEL FAJOL E LO BLAT NEGRE.-Lo Fayol, e lo Blat negra se fa millor en la terra grassa ques conrea, y sembra quiscun Any, sembras en lo mes de Mars, y tambe encontinent han segat los forments, fassen Pa per la gent pobra, y es millor per engrexar lo Pollam, y les bestias que no lo cos de persona humana, Agustí Secr. 83.

El fruit és útil per a la obtenció de farina, per a pa i pastisseria, i per a engreixar el bestiar. En alguns llocs se'n fa cervesa i esperit per destil·lació. És una planta molt melífera: tambe sembrareu en lo camp mes cerca del lloch hont les podreu tenir, blat negre, altrament dit fajol, perque al temps de traurelas sia florit, Agustí Secr. 186

Pa de fajol
s'atura al coll

Pel juliol 1470
sembra el fajol

Al juliol
recull la bresca
i sembra el fajol

És tan segur
com el fajol a Olot

Història

El fajol va arribar a Europa a l'època de les Creuades.

CURSACH diu del fajol: "*Nullius est usus ad medicinam: ex farina fem panis conficitur nigricans, qui humidus est, flatuosior tamen fecali: semina copiosum dant amyllum, quod aqua coctum gelatinam praeber cineream bene glutinantem*".

Literatura

Los fajolars com cobrellits de plata, Clapés

Engl. 15

Bibliografia

FPC-II-599, HNPC-VI-154, RT-193, MH-137, SCH-120, CHEV-208, VMLN-734, CLK-I-749, DAKPA-159,160, DEKHONG-78, KAN-198, CSCH-188

419. *Polygonum aviculare*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Polygonum, del grec *polys*, molt, i *gonu*, genoll, pels nusos de les rames; també pot venir de *gonos*, llavor. *Aviculare*, perquè els ocells mengen les llavors.

Sinonímia. Denominacions

Polygonum heterophyllum. *P. littorale*.
Cat.: Herba de cent nusos. Herba de cent nusos. Centinòdia. Corretjola. Corretjoles. Corriola. Corriols. Destrompassacamins. Escanyavelles. Estacarossins. Estiravelles. Herba caminadora. Herba caminaire. Herba llarga. Passacamins. Tirabou. Tiravaques. Traspascamins. Travabou. Travacavalls. Cast.: Centinodia. Port.: Erva-da-muda. Basc: Odarr. Fra.: Revouée. Ital.: Centinodia. Ale.: Blutkraut. Angl.: Knotgrass

Descripció botànica

Herba anual, repent o erecta, fins a 80 cm d'alçària. Tiges nuoses, procumbents, que es ramifiquen ajagudes a terra. Fulles alternes, petites, planes, lanceolades, oblongues o linears. Flors molt petites, solitàries o en cúmules axil·lars, de color rosaci o verd blanquinós. Peduncles florals curts. Aquenis trígons. Espècie polimorfa. Floració: abril-agost.

Hàbitat

Camps, camins, llocs trepitjats. *Polygonum avicularis* (> *Ruderali-Secalieta*). Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries (*Herba Polygoni*).

Composició química

Tanins, derivats antraquinònics, àcid silícic, sucres, resina, essència, glucòsids flavònics, vitamina C, mucíl·lag.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, tònica, diurètica, antihemorràgica, útil en hematúria, glucosúria, polidipsia diabètica, diarrea, enteritis, inflamacions de les vies urinàries. Vulnerària en aplicació externa.

El Dr. Leclerc diu que "els resultats que m'ha donat aquesta *mala herba* són particularment satisfactoris", p. 117

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada; la pols, la tintura mare.

Terapèutica comparada

La planta *Polygonum bistorta*, que no es troba a les Illes Balears, conté tanins i àcid gàl·lic, i s'empra en trastorns intestinals i en la polidipsia diabètica.

En medicina tibetana *Polygonum aviculare* s'usa en edemes, sensació de cremor en orinar, alteracions de la pell, pruija. L'espècie *P. hydropiper* en alteracions limfàtiques i edemes. Si és consumida abans d'una medicació purgant, ajuda a evitar el vòmit. També s'empra en set excessiva. L'espècie *P. macrophyllum* en diarrea i pèrdua de calor digestiva. L'espècie *P. viviparum* en diarrea i per a pujar el nivell d'hemoglobina de la sang.

En medicina xinesa *Polygonum aviculare* s'empra com a diurètica, en alteracions reumàtiques (*de la sequera i l'humitat*), antiinflamatòria, astringent, vermífuga. A més, s'usen més de vint espècies de *Polygonum*: *P. barbatum*, *P.*

bistorta, *P. caespitosum*, *P. blumei*, *P. chinense*, *P. cuspidatum*, *P. cymosum*, *P. heterophyllum*, *P. hidropiper*, *P. hypoleucum*, *P. japonicum*, *P. lapathifolium*, *P. lapidosum*, *P. manshuriense*, *P. multiflorum*, *P. paleaceum*, *P. perfoliatum*, *P. sagittatum*, *P. thunbergii*, *P. tinctorium*, *P. viviparum*.

En medicina marroquí les fulles de *Polygonum aviculare* s'usen com a cataplasma per les llagues. Les arrels en rituals màgics.

En medicina mexicana *Polygonum aviculare* s'usa en calentura, en la pell escaldada dels infants.

En medicina homeopàtica POLYGONUM (a partir de *Polygonum punctatum* i *P. hydropiper*) és útil en determinats casos de metrorràgia, alteracions varicoses, dolors intestinals de tipus tallant.

Cultura popular

Si aquest bestiar -Ovellas y Moltons- menja de la herba dita en Llati Poligonum, y Sanguinaria, y los Apotecaris li diuen Centinodia, los enfeciona tot lo cos, que los es molt dolenta, y los fa una humor sotil, y per aço conve traure la sanch de desota la cua de la part mes prop de las cuxas, y no sera manco de sagnarla de la vena del morro de sobre, Agustí Secr. 174

Història

DIOSCORIDES diu del polígon mascle o centinòdia que "el suc begut té força de refredar i de restrényer i és útil als que arranquen la sang viva del pit, i als vòmits del còlera, als còlics de ventre i a les dificultats d'orinar", DIOSC IV 4

PLINI XXVII 113; GALE XII 104; ISIDOR XVII 9, 79

CURSACH recomana la centinòdia "*in prolapsu, contusione, sanguinis profluvio; vulneribus, dysenteria, haemorrhagiis, gonorrhoea locali &c*".

Literatura

Centinòdia és loada de Arnau, Cauliach Coll, ll. 4, d. 1^a, c. 6

Bibliografia

FE-I-77, FM-II-78, FPC-II-619, HNPC-VI-154, BC-404, PPF-41, PMPC-42, PMCV-192, FQ-148, JLB-168, VP-154, RT-84, HL-116, MH-457, SCH-123, CHEV-251, CSCH-187, VMLN-1329, CLK-III-873, DAKPA-153, DAWA-2-100, DEKHANG-142,143, KAN-199, PHMT-447

420. *Polygonum maritimum*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Maritimum, perquè es fa a la vora de la mar.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Passacamins marí. Cast.: Corregüela marina. Fra.: Renouée maritime.

Descripció botànica

Herba perenne, sufruticosa, fins a 50 cm d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges gruixades, fulloses, postrades. Fulles coriàcies, lanceolades, marge revolut, de color verd grisenc. Flors rosa o blanques, en cúmules axil.lars, fullades. Aquenis trígons, grossos, llunts, bruns. Floració: febrer-novembre.

Hàbitat

Arenals marítims. *Agropyretum mediterraneum* (*Ammophilion*). Del nivell de la mar fins a 20 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Semblant a la planta anterior.

Acció farmacològica. Indicacions

S'empra com la planta anterior.

Terapèutica comparada

La planta *Polygonum bistorta*, que no es

troba a les Illes Balears, s'usa com a astringent, en estomatitis, faringitis, uretritis, leucorrea, a més d'hemorroides i diarrea.

En medicina xinesa *Polygonum bistorta* s'empra com a astringent.

En medicina marroquí, la planta sencera *Polygonum maritimum* s'usa en cataplasmes per les inflors, llagues i cremades. Les arrels en rituals màgics.

En medicina mexicana *Polygonum hydropiperoides* s'usa en pruija, sarna, hemorroides. L'espècie *P. lapathifolium* en hemorroides. L'espècie *P. mexicanum* en escaldadura dels nadons.

Història

TEOFRAST assenyala que la bistorta té les arrels gruixades, més nombroses que les fulles, i l'anomenen *perdikion* perquè les perdus s'enreden en ella i l'arranquen, I 6, 11

DIOSCORIDES diu de la bistorta que "té virtut estíptica i particularment útil a les llagues corrosives de la boca i la gargamella. Serveix també contra tots els mals que volen ser restrenyits", DIOSC IV 2

CURSACH recomana la bistorta "*in dysenteria, diarrhea, fluore albo; leucorrhoea, stomachace, haemorrhagia cum excessi; hemopthisi, febribus intermittibus; odontalgia, dentibus vacillantibus &c'*".

Bibliografia

FE-I-78, FM-II-80, FPC-II-618, HNPC-VI-154, BC-405, PMPC-42, PMCV-192, CSCH-185, KAN-199, PHMT-448

421. *Polygonum orientale*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Passacamins d'Orient. Cast.: Gitanas.

Descripció botànica

Planta anual, pubescent, erecta. Fulles grans, amb limbe ovato-acuminat, peciolades. Inflorescència en espigues denses, oblongues, ramificades. Flors rosades. Fruit lenticular. Floració: estiu.

Hàbitat

Cultivada als jardins com a planta d'ornament. Subespontània. Originària de l'Àsia tropical.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

La suposam semblant a l'anterior.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Polygonum orientale* s'empra com a diurètic.

En medicina filipina *Polygonum orientale* s'usa com a emmenagog i avortiu.

En medicina mexicana *Polygonum punctatum* en esterilitat, lesions dermatològiques, ferides, sarna, cremades, escaldadura dels infants.

Bibliografia

FM-II-78, FPC-II-621, BC-404, KAN-204, QSMB-258

422. *Polygonum persicaria*

L.....Ma Me

Persicaria, per les fulles semblants a les del presseguer, *persica*.

Sinonímia. Denominacions

Polygonum biforme.

Cat.: Herba felera. Herba de mala bua. Herba presseguera. Persicària. Presseguera borda. Cast.: Duraznillo. Port.: Pessegueira. Basc: Txinurri-belarr. Fra.: Persicaire douce. Ale.: Floh-Knöterich. Angl.: Persicary.

Descripció botànica

Herba anual, glabra o pubescent, fins a 80 cm d'alçària. Tiges ramificades; postrades o dretes, llises, cilíndriques, vermelloses. Fulles alternes, ovals, lanceolades o el·líptiques, glabres, curtament peciolades, amb una taca fosca a l'anvers. Flors globuloses, rosades o blanques, en espigues oblongues, cilíndriques, axil·lars, terminals, llargues. Aquenis lenticulars o trígons, negres. Floració: juny-octubre.

Hàbitat

Terres inundades, sèquies, horts. *Bidention* (> *Polygono-Chenopodion*). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Tanins, mucíl·lag, ceres, vitamina K, heteròsids flavònics, oxalat càlcic, àcid butíric, oli essencial, pectines.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, astringent, estimulant de la circulació capil·lar, hemostàtica. Vulnerària en aplicació externa, en úlceres, llagues, èczemes i ferides.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada; la pols, la planta esclafada i aplicada directament a la pell.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Polygonum persicaria* s'empra com a vermífug. En medicina filipina s'usen les fulles de *Polygonum persicaria* com a vulnerari, les arrels com a astringent.

Cultura popular

Lo Plantatge menor, la Argentina de dos maneras, la Persicària, la Pampinella, las tres maneras de Virga Pastoris, fan gran benefici als Animals, y los preservan de Arenas, y los provoca a abundancia de urina, Agustí Secr. 87

Història

TEOFRAST diu que per a millorar la fecunditat de l'esperma s'ha de donar persicària amb aigua, IX 18, 5

DIOSCORIDES diu del *crateògon* o *krataiógonon* ("engendrador de mascles") que si la dona i l'home en prenen, concebiràn fill mascle, DIOSC III 133

PLINI XXVII 62 GALE XII 44

Bibliografia

FE-I-79, FM-II-76, FPC-II-616, HNPC-VI-154, BC-404, PMCV-192, FQ-145, JLB-474, RT-86, SCH-300, KAN-205, QSMB-256

423. *Rumex acetosa*

L.....C

Rumex, del llatí *rumex*, una espècie de llança.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Agrella. Agrelletes. Agriguella. Vinagrella. Cast.: Acedera. Port.: Azedadas. Basc: Belarrgazi. Fra.: Oseille. Ital.: Iuliolo. Ale.: Wiesenampfer. Angl.: Sorrel.

Descripció botànica

Planta perenne, erecta, verda, fins a 1 m. d'alçària. Arrel llenyosa. Tija dreta, senzilla, estriada. Fulles alternes, carnoses, peciolades, sagitades, amb dos lòbuls basals. Flors dioiques, petites, vermellenques. Panícula llarga, densa. Llavors lluent, brunes. Les fulles són de tast agre. Floració: maig.

Hàbitat

Cultivada als horts. Subespontània a la muntanya humida i zones ombrívols.

Part utilitzada

Les fulles (*Herba Rumicis acetosae*).

Composició química

Àcid oxàlic, vitamina C, quercitrina, derivats antraquinònics, tanins.

Acció farmacològica. Indicacions

Aperitiva, digestiva, diurètica, laxant, antiescorbútica. Vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada. El suc fresc de la planta, aplicat directament en úlceres i èczemes. La ingestió de vinagrella no se recomana als malalts del ventrell, als que tenen litiasi biliar i urinària i als gotosos, per la forta proporció d'àcid oxàlic que conté.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Rumex nepalensis* s'usa en diftèria, febre pulmonar, inflamació del fetge, restrenyiment, helmintiasi. En ús extern com a vulnerària, en èczema i alteracions dermatològiques.

En medicina xinesa *Rumex acetosa* s'empra en sarna i pruija.

En medicina marroquí la pols de les llavors de *Rumex acetosa* i altres espècies s'usa en alteracions del fetge i com a laxant.

En medicina homeopàtica RUMEX ACETOSA s'usa per a determinats tipus de convulsions, gastritis, inflamació esofàgica.

Cultura popular

SECRETS DE LA AGRELLA Y DE LA PAMPINELLA.-Agrelles y Pampinella se fan sens cultivarles ab gran abundancia per los prats,y

sin voleu sembrar poreu à la primavera en terra grassa, volen al principi esser molt regades, volense tresplantar y dexarles creixer à llur perfectio, y secarles, no temen lo fret, ni lo gel, ni abundancia de aygua. La fullad eAgrella cuyta à la cendra calda, te virtut singular per fer resoldre, y llançar les humors dels ulls. La sement de la Agrella polu orizat, y beguda ab aygua, ò ab vi, guarex la dissenterie, è ò cambres de sanch. La Agrella posada ab vinagre, y menjada al mati en deju es preservativa contra la pesta. Les Agrelles picades les fulles, y posades sobre los polsos mitigan lo ardor de la febra, Agustí Secr. 36

Les fulles es mengen bullides com a verdura i condiment.

Història

DIOSCORIDES cita diverses espècies de *Rumex o lapathon*, i diu que "qualsevulla d'aquestes espècies, bullida, reblaneix el ventre. Esclafada crua amb safrà i oli rosat, i aplicada en forma d'emplaste, resòl les llagues que semblen caeres de mel... les fulles bullides minven la pruija de la pell... ", DIOSC II 106

NICANDRE *Teriaques* 838 GALE XII 56
PLINI XX 231

CURSACH recomana la vinagrella "*in febribus exacerbantibus; diaeta antifebrili; morbis inflammatoriis; scorbuto calido; viscerum ardore; profluviis, eruptionibus cutaneis; impetigine, gonorrhoea*".

Literatura

Lo mateix dia aportaran da Pollensa sireras, agrelles i fonoll marí, doc. a. 1577 (arx. del col.legi de Lluc).

Un redolet de moraduix, herba-sana, vinagrella y totes herbes, Maura Aygof. 126

Bibliografia

FM-II-90, FPC-II-603, HNPC-VI-156, BC-403, PPF-94, FQ-141, JLB-8, SCH-190, CHEV-262, CSCH-174, CLK-III-1020, DAKPA-245, DEKHANG-168, KAN-210, PHMT-448, QSMB-259

424. *Rumex acetosella*

L. subsp. *angiocarpus*

(Murb.) Murb.....Ma Me

Acetosella, per ser més petit i semblant a l'*Acetosa*.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Agrelleta. Agrelletes. Agreta. Sang de Cristo. Vinagrella borda. Cast. Acederilla.

Descripció botànica

Herba vivaç, vermellenca, multicaule, de tast àcid, fins a 40 cm d'alçària. Rizoma ramificat, repent. Tiges dretes, ascendents, simples o ramificades, solcades. Fulles peciolades, oblongues, sagitades o lanceolades. Flors en falsos verticils, en panícula terminal. Aqueni subglobulós, lluent, bru. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Pradells terofítics, sòls pobres i àcids. *Quercetum ilicis galloprov.*

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Antraquinones, oxalats.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, laxant.

Fórmules i preparacions

S'empra com la planta anterior.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Rumex acetosella* s'usa com a diurètica i sudorífica.

En medicina marroquí l'arrel de *Rumex spinosum* s'empra en la constipació, icterícia i afeccions hepàtiques. Les fulles, menjades en ensalada, són tòniques i refrescants.

Cultura popular

Es menja en ensalada.

Bibliografia

FE-I-83, FM-II-88, FPC-II-603, HNPC-VI-156, BC-402, MH-750, JLB-8, CHEV-262, KAN-210, PHMT-448

425. *Rumex conglomeratus*

Murray.....Ma Me Ei

Conglomeratus, per les flors en verticil. lastres densos.

Sinonímia. Denominacions

Rumex acutus. R. verticilatus.

Cat.: Paradella. Paradella conglomerada. Fra.: Parelle. Angl.: Clustered Dock.

Descripció botànica

Herba vivaç, erecta, flexuosa, fins a 1 m. d'alçària. Rizoma napiforme. Tija solcada, ramificada. Fulles radicals bolongues, peciolades; les caulinars glabres, lanceolades. Flors hermafrodites, en falsos verticils, densos. Valves fructíferes estretes. Aqueni lluent, bru. Floració: abril-juliol.

Hàbitat

Llocs humits, herbassars. *Magnocaricion* (> *Phragmitetalia* > *Molinio-Holoschoenion* > *Bidention*). Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Semblant a l'anterior.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, laxant. Vulnerària i antipruriginosa en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada. Es pot emprar en

aplicació externa per alteracions de la pell.

Cultura popular

Anar contra la paradella

Història

TEOFRAST diu que la paradella silvestre és més saborosa que la cultivada, i amb una olor més penentrant, VII 6, 1; s'ha de cuinar al foc, VII 7, 2

CURSACH recomana *Rumex conglomeratus* (= *R. acutus*) "*in dysenteria, atonia intestinorum; scabie, ulcere, morbis omnibus cutaneis; ictero, scorbuto, podagra, febribus intermittentibus & c*".

Literatura

Pren... oliuetes de lor, siurons o faues, lauor de paradeses, MS Klag. segle XIV, 23

Fulles de viles boscanes e paradella, Dieç Menesc. II, 91 v°

Paradella: hic rumex, Pou Thes. Puer. 37

Bibliografia

FE-I-87, FM-II-86, FPC-II-608, HNPC-VI-155, BC-401, MH-752, CSCH-172

426. *Rumex crispus*

L.....Ma Me Ei

Crispus, per les fulles reülles.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Paradella. Paradella crespà. Esparadella. Esparadelletes. Panadella. Cast.: Acedera. Angl.: Curled dock.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 1 m d'alçària. Arrel napiforme, groguenca. Tija dreta, solcada, vermellosa. Fulles ondulades. Panícula estreta, compacta. Flors hermafrodites. Aqueni lluent, bru. Floració: abril-juliol.

Hàbitat

Herbassars humits, sòls nitrificats, vores de camins, sembrats, erms, pastures. *Plantaginetalia majoris* (>
Holoschoenetalia >
Ruderali-Secalietae). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

L'arrel, les fulles.

Composició química

Tanins, antraquinones, quercitina, sals de ferro, vitamina C, oli essencial, àcid oxàlic, oxalats.

Acció farmacològica. Indicacions

Laxant i astringent, segons la dosi. Tònica, antianèmica. Vulnerària en aplicació externa. A dosis altes pot produir nàusea, vòmits, dolors còlics, diarrea, alteracions de la micció, fins a insuficiència hepàtica i renal.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada; la pols de l'arrel.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Rumex crispus* s'empra com a laxant.

En medicina filipina *Rumex crispus* és utilitzada com a laxant, tònic i febrifug.

En medicina marroquí *Rumex crispus* s'usa en les malalties del fetge i com a laxant.

En medicina mexicana *Rumex crispus* s'usa en trastorns digestius, bilis, mal d'estómac, afeccions hepàtiques, diarrea, inflamació de la melsa.

En medicina homeopàtica RUMEX CRISPUS produeix, entre altres símptomes, dolors inconstants i variables, tos característica, pruija, descàrrega mucosa.

Cultura popular

La paradella es menja com a verdura, amb bledes i espinacs.

Bibliografia

FE-I-87, FM-II-86, FPC-II-610, HNPC-VI-155, BC-401, JP-185, FQ-142, JLB-455, VP-55, RT-88, HL-148, MH-259, CHEV-126, VMLN-1398, CLK-III-1022, KAN-210, PHMT-448, QSMB-260

427. *Rumex obtusifolius*

L. subsp. *obtusifolius*.....Ma

Obtusifolius, per les fulles obtuses.

Sinonímia. Denominacions

Rumex friesii.

Cat.: Paradella. Paradella obtusifòlia. Llengües de bou. Pradelles. Romàs. Cast.: Romaza vulgar. Angl.: Broad-leaved Dock.

Descripció botànica

Herba vivaç, pubescent o glabra, robusta, alta, fins a 1 m. d'alçària. Arrel gruixada, groga. Tija dreta, amb rames ascendents. Fulles de vores crenelades, papil·loses per davall. Flors en verticils multiflores. Aqueni oval, arrodonit a la base, lluent, de color bru. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Herbassars humits, sèquies, horts. Nitròfil. *Arction* (> *Onopordetalia* > *Ruderali-Secalietaea*).

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Tanins, derivats antraquinònics, oli essencial.

Acció farmacològica. Indicacions

Laxant, antianèmica. Vulnerària en aplicació externa, per a llagues, úlceres, cremades, picades d'insectes, ferides.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada; la pols, la tintura mare.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Rumex vesicarius* s'empra en ús extern com a antiinflamatòria, analgèsica i antitòxica. En ús intern, les fulles són digestives, purgants i estimulants hepàtiques. Les llavors en disuria i cistitis. El suc de les fulles en palpitations.

En medicina homeopàtica, de la planta *Rumex obtusifolius* s'obté LAPATHUM, que és l'antic nom d'aquesta herba: produeix a l'experimentació cefalea, epistaxis, leucorrea, dolor en la zona renal.

Cultura popular

Les fulles eren emprades antigament per a embolicar la mantega.

Bibliografia

FE-I-88, FM-II-84, FPC-II-607, BC-401, JLB-455, MH-258, CHEV-126, CLK-II-245, GOGTE-608,652

428. *Rumex patientia*

L.....C

Patientia, pel creixement lent de la planta.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Paradella. Paradella de galàpet. Cast.: Romaza hortense. Fra.: Grande patience. Ale.: Garten-Ampfer. Angl.: Patience Dock.

Descripció botànica

Herba erecta, robusta, llenyosa, fins a 1,80 m d'alçària. Arrel llarga, gruixada, amarga. Tija groguenca, ramificada a la part superior. Fulles ovades-elíptiques o lanceolades, les inferiors peciolades. Panícula estreta, compacta. Fruits

densos, amb un tubercle aprop de la base.

Semblant a *Rumex obtusifolius*, però sense dents a les valves.

Hàbitat

Cultivada als horts. Subespontània.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Tanins, derivats antraquinònics, oli essencial, oxalats, sals de ferro.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, astringent, aperitiva, sudorífica, antianèmica: augmenta la taxa d'hemoglobina.

Vulnerària per via externa, per a les úlceres i llagues.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada; la pols, la tintura mare.

Terapèutica comparada

La planta *Rumex aquaticus*, que no es troba a les Illes Balears, és aconsellada per CURSACH "*in cachoéte, haemorrhagiis, stomacaceae, scelotyrbé, ulcere maligno; scorbuto, lue venerea; obstructionibus &c*". La planta *Rumex scutatus*, que tampoc no es troba a les Illes Balears, s'empra "*in scorbuto febribus calidis; morsu rabido; strumis, gangliis, ventris fluxibus; stomachi vitiis; ictero, arenulis; menstruis suppressis &c*".

Dins de la família de les Polygonàcies hi ha el gènere *Rheum*, que no es troba a les Illes Balears. Diverses espècies d'aquest gènere són emprades com a laxants des de temps immemorial, pel seu contingut en antraquinones.

Història

TEOFRAST diu que la paradella té una sola arrel, I 6, 6; s'ha de sembrar durant l'hivern, VII 1, 2; l'arrel penetra molt profundament dins la terra... té una llarga vida: quasi pot viure per temps indefinid; si s'arranca l'arrel, que és carnosa i saturada d'humitat, viurà encara llarg temps, VII 2, 7-8; només n'hi ha una forma, VII 4, 1

Bibliografia

FM-II-88, FPC-II-611, FQ-142, JLB-455, CSCH-171,173, RT-88, HL-148, KAN-210

PORTULACACEAE

1 1 100%

429. *Portulaca oleracea*

L. subsp. *oleracea*.....Ma Me Ei Fo Ca

Portulaca, del llatí portula, petita porta, per com s'obri la cobertora de la càpsula. *Oleracea*, dels horts i comestible.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Verdolaga. Ensiam de patena. Pulsallana. Verdalaga. Cast.: Verdolaga. Port.: Beldroega. Basc: Ketozki. Fra.: Pourpier. Angl.: Garden Purslane.

Descripció botànica

Herba anual, postrada, carnosa, glabra, fins a 30 cm d'alçària. Tiges vermellenques, cilíndriques, trencadisses. Fulles alternes o oposades, oblongues, sèssils, llunts, enteres, carneses. Flors hermafrodites, grogues, poc aparents, solitàries o en cimes. Llavors nombroses, negres, rugoses, llunts. Floració: abril-novembre.

Hàbitat

Camps, horts, vinyes, conreus frescals. *Solano-Polygonetalia* (> *Chenopodietalia*). Del nivell de la mar

fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Sals minerals, mucíl·lags, saponòsids, àcids orgànics, sucres, bioflavonoides, carotens, vitamines A, B1, B2, C i PP.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, refrescant, antiescorbútica, antibacteriana, vermífuga, útil en diarrea, enteroràgia, hemorroides, anquilostomiasi, irritacions de les vies digestives i urinàries. Actúa sobre la diabetis experimental del conill. Emol·lient, vulnerària i detersiva en aplicació externa, en abscessos, cremades, impetigen, picades d'insectes.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada. El suc de la planta fresca, un taçó al matí en dejú durant 5 dies, com a vermífug.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica s'usen *Portulaca oleracea* i *P. quadrifida* en disnea, tos i intoxicacions.

En medicina tibetana *Portulaca oleracea* s'usa com a antihemorràgica.

En medicina xinesa *Portulaca oleracea* s'empra en glucosuria, disenteria, beriberi, edemes, hemorroïdes. Investigacions xineses van demostrar la presència de noradrenalina a la verdolaga. D'altres espècies de *Portulaca* usades són *P. grandiflora* i *P. pilosa*.

En medicina filipina *Portulaca oleracea* s'empra com a hemostàtica i vulnerària en aplicació local de ferides i cremades i diurètica en infusió

En medicina marroquí *Portulaca*

oleracea s'usa la planta sencera com a emol·lient per via interna i externa. Menjada crua és refrescant per a calmar la set i la febre. També com a anafrodisiaca i antidiabètica.

En medicina mexicana *Portulaca oleracea* s'usa en paràsits intestinals, diabetis, varices, inflamacions.

Cultura popular

LO MODO DE CONSERVAR Y CONFITAR LAS HERBAS, TANT DE MENJAR Y MEDICINALS, QUANT OLOSAS.-La Verdolaga se confita de aquesta manera, colliu abans que fassa la sement los brots plens de fulles, y ne llevareu las rael, y rentareula diligentment, ler llevarne la terra, y secula un poc fins a tant que veureu que comensa de pansirse, apres acomodaules en un barrilet o vas de terra, y de sostre en sostre, anireu posanthi sal, quan sia suficientment cubert, y quant sera ple posau hi desobre sufficientment vinagre, o una part de Agras, y dos parts de vinagre. Fet aço posareu lo vas en algun lloc sech, no humit, y tindreu cuydado que sempre estiga cubierta de dita salmorra y vinagre. Quant ne voldreu usar rentaula ab aygua tebia, o vi, y apres feune ansalada ab oli, y desta manera poreu conduyr Fonolls, y Fonolls marins, Esparechs, la herba banya de Cervo, Taparas, y otras herbas semblants, Agustí Secr. 133

Es un bon aliment per a persones, menjada en ensalada, i animals. La subsp. *sativa*, més robusta i erecta, és cultivada rarament com a hortalissa. Es menja crua o bullida.

Si voleu que canti prim
deu-me enciam de verdolagues
i una nina de quinze anys
per fer bones matinades

Hala, no siguis verdolaga!

QUI PARLA CON SE FFA BROU AMELLAT A HOM DELIQUAT.- E si aquest pol aperrellaves a hom que agués aguda cal·lor de ffebre, pories-hi metre sements ffredes, axí con de amelles o de carabasses o de vordolagues o de ciurons. E si era hom que hagués aguda callor de ffetge, mit-hi lecsons de indínia. En aquesta manera pots aperrellar a tot malalt. E pots-himetre a

hom qui aya ffebra algunes fulles de jurvert e un poc de gras, Sent Soví, 187

Història

TEOFRAST diu que la verdolaga s'ha de sembrar durant l'estiu, VII 1, 2-3

DIOSCORIDES diu que la verdolaga "té virtut estíptica... serveix pels dolors d'estomac, al foc de sant Antoni i pels dolors de la bufeta... el suc és molt útil per les calentures... contra els cucs, la disenteria, les hemorroides i les efusions de sang, DIOSC II 113

PLINI XXV 162 ss GALE XI 830

CURSACH recomana la verdolaga "*in calculo, nauseis, vomitu, scorbuto, stranguria, bilis fervore; putredine, dysenteria, haemopthisi, aliisque sanguinis profluviis; vulneribus, morbis chronicis, viscerum ardore; tussi, febribus ardentibus, malignis &c*".

Les **quatre llavors fredes menors** dels antics eren les de cama-rotja, lletuga, escarola i verdolaga.

Literatura

Item verdolagues piquades e desús moltes vegades posades, delexen les porcellanes, Micer Johan 415

Medicina... freda e humida axí com verdolagues, Alcoatí 59

Such de sempreviva o de verdolagua, Cauliach Coll., II, c. 2

Bibliografia

FE-I-114, FM-II-126, FPC-II-630, HNPC-VI-146, BC-178, PPF-93, JP-II-129, PMCV-193, FQ-165, JLB-590, VP-456, RT-94, HL-39, MH-660, CHEV-253, CSCH-220, DASH-340, DAWA-2-102, KAN-223, PHMT-449

PRIMULACEAE

12 5 41.6%

430. *Anagallis arvensis*

L. subsp. *arvensis*

.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

subsp. *foemina*

(Miller) Schinz & Thell

.....Ma?Me?Ei? Ca

subsp. *parviflora*

(Hoffmanns & Link) Arcangeli

.....Ma

Anagallis, del grec *anagelao*, riure, per les petites flors que alegren la vista; també perquè es pensava que eliminava la depressió d'origen hepàtic. *Arvensis*, del camp.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Anagalls. Borrissol. Herba de cadernelles. Herba sabonera. Moraga. Moragues. Morrons. Pic de gallina. Picapoll. Sabonera. Tinya. Cast.: Muraje. Port.: Morriao. Basc: Amorrubedarr. Fra.: Mouron rouge. Ital.: Anagallide. Ale.: Roter Gauchheil. Angl.: Scarlet Pimpernel.

Descripció botànica

Herba anual, biennal o perennant, ramificada, postrada, de tiges fins a 20 cm, herbàcies, quadrangulars, glabres, cantelludes. Fulles oposades o en verticils, sèssils, lanceolades o ovades. Flors vermelles o blaves, en peduncles axil.lars, solitaris, filiformes. Corol.la petita, rotàcia. Llavors xagrinades, negres. Floració: febrer-juny.

Hàbitat

Vegetació ruderal, erms terofítics, camps de conreu. *Ruderali-Secalietae*. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries (*Herba Anagallidis*).

Composició química

Saponines, tanins, heteròsids triterpènics, glucòsids, oli essencial, fitoestrògens, enzimes proteolítics, flavonoides, ciclamina (l'arrel).

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes: produeix inflamació de la mucosa respiratòria i digestiva, cefalea, convulsions, dolor articular i diarrea. Expectorant, diurètica, sudorífica. Vulnerària, en úlceres i llagues, i antifúngica i antiviral en ús extern, en micosis cutànies i herpes zoster.

Fórmules i preparacions

La infusió a l'1%, una tassa després de cada menjada; la pols, la tintura, la pomada, el suc de la planta fresca.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica ANAGALLIS ARVENSIS té una marcada acció sobre la pell, amb pruija, coïssor i sensació de formigueig.

Cultura popular

Els morrons s'han emprat per a pescar, ja que el suc produeix una intoxicació als peixos.

Història

TEOFRAST diu que la subsp. *foemina* és molt amarga i té les fulles com les de l'alfabaguera, VII 7, 2

DIOSCORIDES diu que aquesta planta "té la virtut de minvar el dolor, resistir les inflamacions, treure les espines, cloure les llagues", DIOSC II 169

PLINI XXV 144; XXVI 90 GALE XI 829

CURSACH recomana els morrons "*in hydrophobia, melancholia, delirio maniaco, melancholico; obstructionibus, menstruorum suppressione; leucophlegmatia, cancre, cataracta &c*", i també afegeix: "*...eodem modo contusa sub forma cataplasmatis applicantur nonnullo cum successu in cancre mammarum*".

Literatura

Aquestes herbetes, com les seues veïnes les veròniques, constitueixen, per la seua petita i preciosa presència, una de les estampes més encisadores del camp; fan part dels mollencs pradellats que solen criar-se als vorals de les sendes, dels braçals i dels bancals de l'horta, Pellicer *Costumari Botànic* II 18

Bibliografia

FE-III-28, FM-III-291, FPC-III-62, HNPC-VI-192, BC-305, JP-II-17, PMCV-194, FQ-523, JLB-60, VP-335, RT-256, HL-261, MH-632, SCH-243, CHEV-164, CSCH-70, VMLN-105, CLK-I-107

431. *Coris monspeliensis*

L. subsp. *font-querii* Masclans
var. *ebusitana*
Masclans...Ma Me Ei
subsp. *font-querii* Masclans
var. *font-querii*...Ei *

Coris, del grec *coris*, xinxa, per la forma de les llavors. *Monspeliensis*, de Montpeller.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Farigola borda. Farigola mascle. Herba flatera. Herba punxosa. Pinell. Pinzell. Sempito real. Cast.: Hierba pincel.

Descripció botànica

Mata biennal o perenne, subllençosa, fins a 20 cm d'alçària.

Tiges nombroses, vermellenques, pubescents. Fulles linears, enteres, coriàcies, sèssils. Flors zigomorfe, en espigues compactes, de color rosa lila. Calze campanulat. Corol·la bilabiada. Càpsula globulosa. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Arenals marítims, llocs àrids, brolles, garrigues. *Rosmarino-Ericion*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Antocianòsids, flavonoides.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica i antiinflamatòria, emprada en litiasi renal i hepàtica. Vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Història

DIOSCORIDES la recomana per a provocar l'orina i la menstruació, DIOSC III 168

CURSACH diu que s'empra "*in syphillitide, morbis cutaneis; parvi momenti est in medicina; tamen optimos parit effectus in morbis venereis, et magnum est medicamentum ad virus venereu expellendum*".

Bibliografia

FE-III-29, FM-III-294, FPC-III-66, HNPC-VI-192, BC-304, PPF-50, JP-II-34, PMCV-194, FQ-526, CSCH-82

432. *Cyclamen balearicum*

Willk.....Ma Me Ei Ca Dr

Cyclamen, del grec *cyclos*, cercle, per tenir els rizomes rodons. *Balearicum*, descoberta a les Illes Balears; també se'n troba a Provença.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Artànita. Ciclamen.
Engreixaporcs. Pa de porc. Pa porcí.
Patata morenera. Rapa de porc.
Viola de Sant Pere. Viola morenera.
Cast.: Pamporcino. Fra.: Cyclamen.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 25 cm d'alçària. Rizoma tuberós. Fulles basals, peciolades, glabres, cordiformes. Limbe oval, verd obscur, amb taques blanques a l'anvers, morat al revers. Corolla blanca o rosada. Flors pèndules, girades cap per avall, oloroses. Càpsula esfèrica. Floració: març-abril.

Hàbitat

Alzinars, màquies ombrívols, encletxes de penyals. *Cyclamini-Quercetum ilicis*. Del nivell de la mar fins a 1500 m.

Part utilitzada

El rizoma fresc.

Composició química

Saponines, carbohidrats, midó, gomes.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. Purgant, vomitiva. Vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La pols, la tintura mare, la pomada en aplicació externa.

Terapèutica comparada

La planta *Cyclamen europaeum*, que no es troba a les Illes Balears, s'empra com a vomitiu i purgant. El Dr. Leclerc la recomana en els acúfens.

El *Cyclamen persicum* té propietats antitumorals.

En medicina homeopàtica CYCLAMEN EUROPAEUM produeix vòmits, diarrea, anèmia, alteracions de la visió, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

La rapa de porc ha estat emprada a Sicília per a pescar, ja que produeix paràlisi motora als peixos.

Història

TEOFRAST diu que l'arrel té una membrana afegida a la part carnosa, VII 9, 4; s'aprofita l'arrel i el suc, IX 9, 1; l'arrel s'usa contra la supuració dels flemons, com a pesari per a les dones i per les ferides, mesclada amb mel. El suc mesclat amb mel serveix per a purgar el cap. Serveix també contra la embriaguesa, mesclat amb vi. Diuen també que l'arrel és un bon embruixament per a provocar un part ràpid i que és també un filtre amorós, IX 9, 3

DIOSCORIDES diu de *Cyclamen europaeum* que "beguda amb aiguamel, purga per baix l'aigua i la flema, i provoca la sang menstrual... és útil contra les catarates i la vista cansada... sana les ferides fresques... diuen que presa molta i en forma de pastilles, origina amor i gran benevolència", DIOSC II 153

PLINI XXV 115 GALE XII 50

CURSACH recomana *Cyclamen europaeum* "in schirro, vitiis

cutaneis; capitis ulcusculis et pernionibus; constipatione, faetu et secundinis retentis; scrophulis &c".

Literatura

Stiga-hi pera un dia e puys per quatre dies ab fulles de cicla (sic), Cauliach Coll., ll. 6, d. 2^a, c. 1

Bibliografia

FE-III-25, FM-III-287, FPC-III-56, HNPC-VI-191, BC-302, FQ-524, JLB-172, RT-257, HL-223, MH-245, SCH-247, CSCH-67, VMLN-669, CLK-I-647

433. *Primula elatior*

L. (Hill).....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Primavera. *Primula gran.* Cast.: Primavera. Fra.: Primevère.

Descripció botànica

Planta de rizoma curt. Fulles ovades, glabrescents a l'anvers. Flors inodores. Umbel.la unilateral. Calze pubescent, pentagonal. Corol.la groga o porpra. Floració: març.

Hàbitat

Cultivada als jardins.

Part utilitzada

L'arrel, les flors.

Composició química

Saponòsids triterpènics, oli essencial, flavonoides.

Acció farmacològica.

Indicacions

Expectorant, diurètica, espasmolítica, útil en afeccions respiratòries, cistitis, edemes.

En ús extern s'empra en contusions, hematomes i inflamacions articulars.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; la pols, la tintura, l'extracte fluïde.

Terapèutica comparada

La planta *Primula veris*, que no es troba a les Illes Balears, s'empra com a expectorant.

En medicina tibetana les primules en general s'usen per a tractar alteracions vasculars i nervioses. Les espècies de flors vermelles per disenteria, febres i malalties limfàtiques; les de flors blanques en malalties fredes i contagioses, i febres. Les de flors grogues en febres i diarrees de la infantesa. Les de flors porpres en efusió pleural. L'espècie *Primula sikkimensis* s'usa en malalties vasculars i nervioses, febre i diarrea en infants. L'espècie *P. macrophylla* en alteracions pulmonars, diarrea, inflamació del fetge, vesícula biliar, estómac i intestins. L'espècie *P. rotundifolia* en ferides, psoriasis i berrugues. L'espècie *P. involucreta* com a febrífuga, antiinflamatòria i antidisentèrica.

En medicina xinesa *Primula japonica* és emprada com a diurètica; *P. sieboldi* és usada com a expectorant.

En medicina homeopàtica PRIMULA VERIS produeix neuralgia, migranya, dolors reumàtics.

Història

CURSACH recomana *Primula veris* "*in vertigine, paralyti, epilepsia, cephalalgia, odontalgia, rheumatismo, maculis faciei, capitis doloribus &c"*.

Literatura

Una tovallola y palis de primaveras vermellas, doc. a. 1746 (arx. de Montblanc).

La primula se desvetlla, Verdaguer Flors
Mar. 17

Una primulàcea de les muntanyes,
Verdaguer Flors Mar. 7

Bibliografia

FE-III-16, FM-III-287, FPC-III-45, BC-302, FQ-519, JLB-494, VP-383, RT-259, HL-258, MH-656, SCH-247, CHEV-254, CSCH-66, VMLN-1333, CLK-III-883, DAKPA-240, TSARONG-80,81, DEKHANG-148, DAWA-1-266, DAWA-2-106,107, KAN-436

434. *Samolus valerandi*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Samolus, del llatí *sanum* i *olus*, llegum sana. *Valerandi*, dedicada al botànic Valerand.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Dolceta. Ensiam de senyor. Ensiamet. Ensiamet de la Mare de Déu. Ensiamet de senyor. Cast. Pamplina de agua. Angl.: Brooklime.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, erecta, poc ramificada, fins a 60 cm d'alçària. Rizoma fibrós, curt. Tiges dretes, cilíndriques. Fulles alternes, pubescents, enteres, les radicals en roseta. Flors petites, blanques, en raïms terminals. Corol.la ciatiforme, caduca. Càpsula globulosa, polisperma. Floració: abril-agost.

Hàbitat

Torrents, fonts, sèquies, jonqueres, canyissars, degotalls de roques calcàries.

Phragmitetea
(>*Adiantetea* >*Holoschoenetalia*).
Del nivell de la mar fins a 500 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica.

Indicacions

Aperitiva, antiescorbútica.
Vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa abans de cada menjada.

Cultura popular

Es menja com a ensiam.

Literatura

Pensant ab els enciamets y herbetas, Pons
Auca 97

Bibliografia

FE-III-29, FM-III-291, FPC-III-65, HNPC-VI-192, BC-306, FQ-521

PUNICACEAE

1 1 100%

435. *Punica granatum*

L.....C

Punica, de Cartago, perquè fou cultivat pels egipcis i estesa per la mediterrània pels fenicis. *Granatum*, magrana, que té molts grans.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Magraner. Mangraner. Cast.: Granado. Port.: Romeira. Basc: Minglana. Fra.: Grenadier. Ital.: Melogranato. Ale.: Granatpfelbaum. Angl.: Pomegranate.

Descripció botànica

Arbre caducifoli, dens, fins a 5 m d'alçària, de branques espinoses a la punta. Fulles oposades, lanceolades, glabres, llunts. Flors hermafrodites, solitàries, grans, molt vistoses, vermelles. Estams nombrosos. Fruit gros, subglobulós, indehiscent, amb teles membranoses i moltes cel·les, anomenat balaüsta: fruit sec amb

llavors carneses. Llavors amb pulpa transparent, prismàtiques, nombroses, de color granat. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Cultivat. Subespontani. *Nerio-Tamaricetea* (>*Prunetalia*).

Part utilitzada

El fruit, l'escorça de l'arrel.

Composició química

Alcaloides, tanins, sals minerals. Les llavors contenen derivats estrogènics -un dels vegetals que més en conté-, àcid cítric, àcid màlic, vitamina C.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. Astringent, refrescant, febrífug, antihelmíntic. Vulnerari i antiinflamatori en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La decocció, la pols, l'extracte fluïde. Es prenen 60 g d'escorça de rel de magraner agre, es bat, i es posa a bullir en 3/4 de litre d'aigua, fins que aquesta minvi a mig litre; es divideix el líquid en tres porcions sensiblement iguals, les quals es prendran amb una hora d'interval entre cadascuna, Palau 63

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Punica granatum* s'usa externament com a astringent en alteracions de la boca i de la gola. En ús intern, com a tònic, digestiu, antihelmíntic, febrífug, cardiotònic, hemostàtic, expectorant, diurètic i en aplicacions vaginals.

En medicina tibetana *Punica granatum* millora la calor digestiva,

la indigestió i pèrdua de gana, i s'usa en alteracions fredes, diarrees i diversos problemes pulmonars. La part externa dels fruits per a cucs intestinals, diarrea, prolapse anal, leucorrea, pèrdues seminals i hemorràgies.

En medicina xinesa *Punica granatum* s'empra com a astringent intestinal, en diarrea i hematemesis.

En medicina filipina *Punica granatum* s'usa la decocció de les fulles per inflamacions de la boca, com antihelmíntic i tenífug. L'escorça de l'arrel com astringent. Les flors en hemorràgies.

En medicina marroquí l'escorça de magrana *Punica granatum*, en pols o en decocció, s'utilitza per l'atonía estomacal, malalties

gastrointestinals i diarrees. Sola o associada a d'altres plantes, és el tractament per excel·lència de les úlceres; també com a hemostàtic i en leucorrea i alteracions vaginals en aplicació local; per la caiguda dels cabells amb escorça d'alzina i fulles de murta. Els fruits i el seu suc són pectorals i astringents; el suc de les varietats àcides és diurètic. Les flors en pols contra les diarrees i alteracions gastrointestinals. En decocció, pels infants dèbils amb facilitat de vomitar. En gargarismes, la decocció de l'escorça i flors per les gingivitis i l'higiene bucal. Les fulles són antidiarriques i l'escorça de l'arrel és vermífuga. Amb el suc de magrana, aigua de flor de taronger i suc de llimona es prepara una beguda refrescant. L'escorça del fruit s'empra en la indústria de la pell i per a tenyir de groc.

En medicina mexicana *Punica granatum* s'usa en diarrea, paràsits intestinals, leucorrea, hemorràgies vaginals, com a anticonceptiu, en problemes de pell -sarna, llagues, ferides.

Cultura popular

S'ha emprat l'escorça i la pell del fruit per a tenyir i adobar pells. Aromatitzant, com a corrector organolèptic, en preparats farmacèutics. També se'n fan xarops i licors.

SECRETS DEL MAGRANER.- Si lo magraner es esteril, lo fareu fertil, regantli souint la soca ab cendra y llexiu, y seran las magranes mes rosses, regant y posantli a les raelis cendra de bugada. Los antichs posauan rams de magraner en casa, y sota, y desobra lo llit, per los animals verinosos, que no si acostan, Agustí Secr. 53

A la representació del Misteri d'Elx, referent a la mort i assumpció de la Verge Maria, la part més espectacular consisteix en la baixada d'una esfera blava franjada d'or, que s'anomena la mangrana, la qual baixa de la volta del temple fins a posar-se a l'alçada de cadafal o llit de la Verge, DCVB VII 122

A Menorca la magrana constituïa les postres obligades d'avui -2 de novembre-, i hi havia qui en menjava copiosament, fins i tot fora dels àpats, AMADES *Costumari* V 663

Un marge ben marginat
que la punta del martell
no ha tocat

A esqueixa magraner

Ple com una magrana

Tenir es cap
com una magrana

Perdre s'ase i ses magranes 1480

Badat com una magrana

Vermell com una magrana

De magranes a la butxaca

Els nostres avis qualificaven l'octubre com el mes del magraner, perquè és quan es cull aquesta fruita tardoral. Hom prenia la magrana com averany de la collita de blat de l'any següent, AMADES *Costumari* V 305

Any de magranes, any de blat

Hom creu que les magranes no s'han de collir fins el dia de sant Francesc, puix que aquest sant els posa mel i els dóna dolçor, i que abans d'avui agregen, AMADES *Costumari* V 461

Per sant Francesc,
ses magranes

Dels colors la grana
i de les fruites la magrana

La magrana i la taronja
primer que altra fruita

Primer que gana
taronja i magrana

Val més taronja i magrana
que passar gana

Si vols agafar gana 1490
menja magrana

La magrana al matí és or
al migdia plata
i al vespre mata

Si et vols morir
menja magrana
i ves-te'n a dormir

Madona de Sa Cabana
aixecau-vos dematí
que veureu es sol sortir
vermell com una magrana

M'has enviades magranes
tu me deus trobar badoc
i jo t'he enviat bugiot
perquè et trob ruca tardana

Maria, de bé que et vull
no et casos a la Ribera
no minjaràs badocs
i tronxos de carxofera

Es dimoni cucarell
va nèixer es temps de magranes
va dir que en tenia ganes
i sa mare n'hi da pes clotell

La campana de Lleó
s'ha obert com una magrana
perquè les castelloneses
festegen la mala gana

Campanar d'Espinavesa
tot voltat de magraners
els fadrins no donen balles
perquè no tenen diners

Si dius que a Mallorca vas
no me'n feràs venir ganes
allà menjaràs magranes
agres, dolces i aubàs

Dones i magranes 1500
de l'Alcora les més bones

Magranes i dones
d'Alcora són les bones

Carregat i vora camí
aspres són les magranes

Magranera prop de camí
agre segur

- Si vols venir, ja vendràs
a s'hort a coir magranes
que es temps que else coiràs
jo te tocaré ses mames
- Si vols venir, ja vendràs
a s'hort a coir melons
que es temps que else coiràs
jo te tocaré es coions

E ages agror de limons o de taronges
o de magranes agres o de bon

vinagre, e mit-n'i un poch segons la
quanditat que auràs sofregida, Sent
Soví 44

E mit-ho a bollir; e mit-hi sucre, e
vin de magranes e vinagra vermel e
d'altra agror vermella, e canyella e
gingebre la mayor pertida, e d'altres
bones espísies, Sent Soví 51

Puys destrempats les espísies
mòltes, he vagen encemps en una
olla (però més hi val casola), e
matets-hi sucre e vi de magranes,
Sent Soví 55

E puys prin amelles parades, e pica-
les ben, e ffé'n let. E puys prin pa
torrat mullat ab vin de magranes e
seba soffrita ab jurvert e ab altres
herbes, e ab sucre ho ab mel, e de
bona salsa; he sia ben picat, Sent
Soví 80

E val més ab agror de magranes
agradolces, Sent Soví 168

Hom diu que al cim del Puig de Lia,
del terme d'Amer, hi ha un gran
tesor enterrat sota d'una llosa, que
només es pot desenterrar a la
mitjanit de sant Joan. Hom hi ha
d'anar sense haver tastat res des de
dotze hores. Cal donar tres voltes a
la pedra i set copets amb una branca
de magraner bord. I la pedra s'obre
al punt i deixa al descobert unes
veritables muntanyes d'or, que hom
pot abastar i agafar amb la mà amb
tota facilitat, AMADES *Costumari* IV
120

Història

La magrana és citada al papir
d'Ebers. Dedicat a Afrodita, el
magraner és símbol d'amor i
fecunditat. Els pobles antics
consideraven la magrana com a
símbol de fertilitat i fecundació. En
el culte al jove pastor Atis, déu frigi
de la vegetació, el qual, segons la
tradició, es va castrar al peu d'un
arbre, hom representava aquest
personatge per un arbre, al qual

hom penjava magranes per figurar els òrgans generadors de què el déu va privar-se, AMADES *Costumari* V 299

TEOFRAST diu que l'arrel de magraner és curta, I 6, 3; la ceba marina serveix per a conservar les magranes que s'han emmagatzemat, VII 13, 4

DIOSCORIDES diu que "el que menja tres flors de magraner, per petites que siguin, aquell any no tindrà mal d'ulls... beguda la bullidura de l'arrel de magraner, mata els cucs grossos del ventre i les treu defora", DIOSC I 127

PLINI XIII 113; XXIII 107 GALE XII 115 ISIDOR XVII 7, 6

CURSACH recomana la magrana "*in vulvae laxitate, ani procidentia; diarrhaeis, dysenteriis, febribus biliosis, malignis, putridissimis &c*".

Literatura

A la vora inferior, hi posaràs magranes de blau-porpra, vernell-porpra i carmesí, i entremig d'elles, campanetes d'or tot al voltant: una campaneta d'or i una magrana, una campaneta d'or i una magrana, tot al voltant de la vora inferior del mantell, Ex 28:33-34

Arribaren fins a la vall d'Escol; d'allí, tallaren un sarment amb raïms i se l'emportaren entre dos amb una barra, a més de magranes i figues, Nm 13:23

País de blat i d'ordi, de vinyes, figueres i magraners; terra d'oliveres, d'oli i de mel, Dt 8:8

Saül, mentrestant, s'estava assegut sota el magraner de l'era, vora Gabaà. Tenia amb ell uns sis-cents homes, 1S 14:2

Decorà també els capitells amb dos rengles de magranes entorn de cadascuna de les xarxes. Els capitells tenien forma de lotus.

Les magranes, totes plegades, eren quatre-centes, 1R 7:18-20

El cep s'ha assecat, s'ha mort la figuera; magraners, palmeres, pomeres, tots els arbres del camp són secs, Jl 1:12

¿Encara no produeixen fruit el cep, la figuera, el magraner i l'olivera? Des d'avui, jo beneiré, Ag 1:19

Com un fil d'escarlata, els teus llavis; la teva boca és un encís. Les teves galtes són com grans de magrana, darrera el teu vel, Ct 4:3

Ets un jardí reclòs, germana meva, esposa, un jardí reclòs, una font segellada. Els teus recs formen un verger de magraners i de fruits exquisits. Ciprers i nards, nard i safrà; canya aromàtica i cinamom, amb tots els arbres d'encens; mirra i àloes, amb tots els bàlsams més fins, Ct 4:12-14

Anirem de bon matí cap a les vinyes. Veurem si brotonen els ceps, si esclaten les gemes, si els magraners floreixen. Allí et faré do del meu amor!, Ct 7:13

Et conduiria i et faria entrar a la casa de la meva mare, que em nodrí, i jo et donaria a beure vi perfumat i most de les meves magranes, Ct 8:2

Aportaven figues seques e zabib e dàtils e magranes dolces, Desclot Cròn., c. 76

Per pendre de les magranes d'aur que són en lo verger de les Espèrides, Genebreda Cons. 218

Roses e flors de magranes e fulla de lentrisca, Flos medic. 160 vº

La flor que cau del malgraner estreny més que'l suc de la malgrana, Medic. part. 85

Quan és donat a beure ab lo vi de les malgranes, reposa el vòmit, Medic. Part. 72a

Niaren les cigonyes, los magraners brostaren, Atlàntida VIII

Com un inmems magranó mostiy, Galmés
Flor 59

Y ells dos tota la santa nit perdian s'ase y
ses magranes festetjant p'es balcó, Aguiló
Rond. de R. 17

La magrana badada en la polsosa
voravia del camí! Quin desperdici
de robins que s'esmicolen trèmuls,
inútils! Massa color i encara
un punt de lívids. És la corfa
de cuiro ressec que s'ha esquerdat.
Un glabre cap convuls,
l'esventrament d'un cor.
Tono Fornés, "Fruit", Vol de mans, a
Pellicer *Costumari Botànic* II 137

Qui dirà el gran delit de les cames obertes
qui dirà aquest delit de les cames compactes
que un amor separava amb mans
sagramentals
i qui dirà aquest sexe de llavis tremolosos
qui dirà aquest secret febril de la magrana
dels robins espargits dignament per l'amor.
V. A. Estellés, *Dic Amor*, a Pellicer,
op.cit.

Bibliografia

FE-II-305, FM-III-219, FPC-I-662, HNPC-VI-224,
BC-169, PPF-63, JP-II-136, PMPC-92, PMCV-196,
FQ-399, JLB-293, VP-243, RT-222, HL-29, MH-
649, CHEV-257, CSCH-229, DASH-274, GOGTE-
392, DAKPA-251, DEKHANG-151, DAWA-1-276,
KAN-392, PHMT-450, QSMB-645

PYROLACEAE

1 1 100%

436. *Monotropa hypopitys*

L. subsp. *hypophegea*
(Wallr.) Holmboë.....Ma

Monotropa, del grec *monos*, un, i
tropós, volta, per les flors en raïm
unilateral. *Hypopitys*, del grec *upó*,
davall, i *pitós*, pi, per ser paràsita de
les arrels del pi i de les alzines.

Sinonímia. Denominacions

Hypopitys monotropa. *H. multiflora*.
Cat.: Espàrrec bord. Monòtropa.
Cast.: Chupapinos. Angl.: Yellow
Bird's Nest.

Descripció botànica

Herba sapròfita per mitjà de
micorriza, sense clorofil·la, anual,
carnosa, groguenca, fins a 20 cm
d'alçària. Tiges dretes, pubescents,
suculentos. Fulles reduïdes a
escames alternes. Flors
hermafrodites, actinomorfes,
regulars, flairoses, en raïm terminal
unilateral, primer pèndul i després
erecte en fruitar. Càpsula ovoidal,
polisperma, dehiscent. Floració:
maig-agost.

Hàbitat

Boscs ombrívols, especialment de
coníferes, faigs, alzines. *Vaccinio-
Piceetea* (*Quercu-Fagetea*,
Quercetea ilicis). De 700 a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Oli essencial amb salicilat de metil,
glucòsids.

Acció farmacològica.

Indicacions

Antitussígena, antiespasmòdica.

Fórmules i preparacions

La tintura mare, XXV a XXX gotes, en
tos espasmòdica i cucurutxa
(Leclerc).

Terapèutica comparada

En medicina xinesa s'empra
Monotropa uniflora.

Bibliografia

FE-III-5, FM-III-278, FPC-III-23, HNPC-VI-187-
424, FQ-529, RT-251, HL-248, KAN-427

RAFFLESIIACEAE

3 2 66.6%

437. *Cytinus hypocistis*

(L.) L. subsp. *hypocistis*
.....Ma Me Ei Fo
subsp. *pityusensis*
Finschow..... Ei?Fo? *?

Cytinus, del grec cytinós, flor de magraner, per semblar-se a aquesta planta. *Hypocistis*, davall els cistus.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Citinet. Estopissot. Filosa. Filoseta. Frare d'estepa. Gerreta de mel. Hipocístide. Magraneta. Mamelletes. Mamelló. Margalida. Margalideta. Melera. Rabassot. Cast.: Chupamieles. Port.: Coalhadas.

Descripció botànica

Planta vivaç, paràsita damunt de les arrels de *Cistus monspeliensis* i *C. salviaefolius*, fins a 10 cm d'alçària. Arrels transformades en haustoris. Tija carnosa. Fulles escamiformes. Raïm espiciforme. Flors monoiques, petites. Escames de color taronja o groc. Fruit bacciforme, polisperm, indehiscent. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Brolles d'estepes, matollars. *Cistion* > *Rosmarino-Ericion*. Del nivell de la mar fins a 700 m.

Part utilitzada

El fruit, el suc de la planta sencera.

Composició química

Mucíl·lags, matèries astringents.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, en diarrea i menstruació copiosa.

Fórmules i preparacions

El suc de la planta fresca.

Cultura popular

En veure estepa florida
corrents vaig a girar-la
perquè sé que hi sol haver
davall, qualche margalida

Jo sempre m'agrad d'anar
d'estiu per ses aigos fresques
margalides com aquestes
no se'n fan per s'estepar

No hi ha rosa tan pulida
ni clavell amb tanta olor
ni mel amb tanta dolçor
com es teu nom, Margalida

Història

DIOSCORIDES diu que l'hipocístide "restreny i resseca... estronca els fluxos celíacs i disentèrics, reprimeix la sang del pit i l'excés de menstruació", DIOSC I 107

PLINI XXIV 81; XXVI 49 GALE XII 27

CURSACH recomana el suc de la margalida "*in profluviis, atonia &c*".

Bibliografia

FE-I-75, FM-II-73, FPC-I-285, HNPC-VI-228-423, BC-409, JP-88, FQ-198, CSCH-421

438. *Cytinus ruber*

(Fourr.) Komarov.....Ma Ei

Ruber, vermell, pel color de les escames.

Sinonímia. Denominacions

Cytinus hypocistis subsp. *kermesinus*. *Hypocistis rubra*. Noms populars com la planta anterior.

Descripció botànica

Herba paràsita, que es fa damunt *Cistus albidus*, més grossa que la precedent, més vermellenca, fins a 12 cm d'alçària. Flors petites, blanques. Periant d'un blanc d'ivori. Escames de color roig fort. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Matollars, brolles. *Quercetalia ilicis*.
Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

El suc de la planta fresca.

Composició química

Mucíl·lags, tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent.

Bibliografia

FE-I-75, FM-II-74, FPC-I-285, HNPC-VI-228-423,
FQ-199

RANUNCULACEAE

38 11 28.9%

439. *Adonis annua*

L. subsp. *cupani* (Guss.)
Steinberg, C.....Ma Me Fo

Adonis, personatge mitològic, de la sang del qual va néixer aquesta flor.
Annua, anual.

Sinonímia. Denominacions

Adonis autumnalis.

Cat.: Gota de sang. Ull d'àngel. Ull de perdiu. Cast.: Adonis negro. Fra.: Adonis. Ital.: Adonide. Ale.: Adonisröschen. Angl.: Pheasant's Eye.

Descripció botànica

Herba anual, erecta, fins a 40 cm d'alçària. Arrel prima, axonomorfa. Tiges ramoses, solcades. Fulles sèssils o peciolades, molt laciniades. Flors vermelles. Sèpals estesos. Pètals amb una taca negra a la base. Aquenis en espiga. Floració: març-juny.

Hàbitat

Camps de cereals. *Secalio*
mediterraneum (> *Secalietea*). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Heteròsids cardiotònics,
flavonoides, sals minerals,
carotenoides.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. Tònic cardíac, diurètic. A dosis terapèutiques no produeix fenòmens d'acumulació.

Fórmules i preparacions

La decocció al 2%, 1/4 de tassa després de cada menjada; la tintura, l'extracte fluïde.

Terapèutica comparada

La planta *Adonis vernalis*, que no es troba a les Illes Balears, s'usa com a tònic cardíac.

En medicina xinesa *Adonis amurensis* s'empra com a tònic cardíac i diurètic.

En medicina marroquí *Adonis annua* i *A. aestivalis* s'usen en infusió de la planta sencera com a emmenagog.

En medicina homeopàtica ADONIS VERNALIS és útil en determinades afeccions cardíaques, renals i reumàtiques, entre d'altres.

Literatura

Y com ella no's cap Venus
no pretén sia un Adonis
es qui un dia posseyesca
de son còr es monopòli,
Aguiló Poes. 174

Bibliografia

FE-I-222, FM-II-207, FPC-I-231, HNPC-VI-118, BC-8, PMPC-130, PMCV-202, FQ-233, JLB-16, VP-118, RT-101, HL-339, MH-389, SCH-231, CHEV-158, VMLN-21, CLK-I-30, KAN-260, PHMT-454

440. *Adonis microcarpa*

DC.....Ma Me Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Adonis cupaniana. *A. dentata*. *A. intermedia*.

Noms populars com la planta anterior.

Descripció botànica

Planta semblant a l'anterior. Fulles curtes. Pètals ovato-espatalats, grocs. Aquenis en espiga cilíndrica, densa. Núcules molt rugoses. Floració: març-juny.

Hàbitat

Camps de cereals. *Agropyro-Lygeion*. Del nivell de la mar fins a 500 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. Tònic cardíac, diurètic.

Fórmules i preparacions

Com l'espècie anterior.

Bibliografia

FE-I-223, FM-II-208, FPC-I-234

441. *Clematis flammula*

L.....Ma Me Ei

Clematis, del grec *clema*, sarment. *Flammula*, de *flamma*, bandereta, pel plomissol del fruit.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Vidauba. Vidiella. Vidriella. Vidriera. Virumbella. Badiella. Bressol de Maria. Coroneta de sant Joan. Coroneta del Nostre Senyor. Engarlandera. Esguirlanda. Esguirlandera. Flàmula. Flàmula de Job. Geramí bord. Gessamí bord. Gessamí dels ases. Herba de Job. Herba de llagues. Manxiula. Matadent. Ridorta. Santjoanets. Santjuaní. Cast.: Clemátide flámula. Fra.: Herbe aux gueux. Angl.: Maiden's Bower.

Descripció botànica

Herba o liana perenne, enfiladissa, sarmentosa, glabrescent, fins a 8 m de llargària. Fulles coriàcies, peciolades, pennades. Flors blanques, en panícules terminals i axil·lars, flairoses. Sèpals oblongs, estesos. Aquenis comprimits. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Bardisses, batzerars, garrigues, alzinars, matollars. *Quercion ilicis*. Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Saponines.

Acció farmacològica.

Indicacions

Vesicant i càustica en aplicació externa. En el mal de queixal, a glopeigs.

Fórmules i preparacions

En aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Clematis triloba* s'usa en alteracions

sanguínies, diabetis, alteracions cardiaques, problemes de pell, febre, vòmits i febre tifoidea.

En medicina tibetana *Clematis tibetana* s'utilitza en desordres freds, promou la calor digestiva i s'usa en tumoracions del colon. L'espècie *C. montana* és antisèptica i augmenta la calor corporal. L'espècie *C. vernayi* en indigestió, tumoracions fredes i alteracions limfàtiques. L'espècie *Clematis virginiana* en alteracions fredes, tumoracions i indigestió. L'espècie *C. alternata* en tumoracions fredes, diarrea, malalties infeccioses.

En medicina xinesa *Clematis chinensis* s'empra com a antirreumàtica, febrífuga, antiàlgica, diurètica i reguladora de la menstruació. S'usen unes 26 espècies de *Clematis*.

En medicina marroquí la planta fresca *Clematis flammula* i *C. vitalba* en cataplasma s'usa en dolors ciàtics, per les seves propietats revulsives i vesicants; l'infusió de la planta seca en refredats i malalties del fetge i la melsa.

En medicina mexicana *Clematis dioica* s'usa en alteracions de la pell, insolacions, sarna, catarro, grip, com a diurètic, en problemes renals, caries dental. L'espècie *C. drummondii* en caiguda del cabell, urticària, taques a la pell, caries dental, mal d'estómac, dolor renal, catarro. L'espècie *C. grossa* en problemes de la pell, inflamació intestinal, catarro, com a antihelmíntic.

En medicina homeopàtica CLEMATIS ERECTA actúa sobretot en la pell, glàndules i aparell genito-urinari, així com en alteracions de la son i alguns tipus de neuràlgies.

Cultura popular

La vidiella seca s'empra com a farratge pel bestiar. A la nit de sant Joan es fan garlandes i corones amb aquesta planta. La vidiella s'ha usat com a repelent de les mosques.

Història

DIOSCORIDES diu de la *clematide* que "les fulles i les tiges begudes en vi estronquen el flux de ventre i la disenteria... mastegades treuen el mal de dents", DIOSC IV 7, 8

PLINI XXIV 141 GALE XII 31

CURSACH recomana *Clematis erecta* "in ulceribus sordidis, ichorosis, fungosis, cancrrosis, hypersarcosi, carie ossium; cephalea, doloribus nocturnis; lue venerea; scabie, melancholia &c".

Literatura

Entre aromes... d'olivarda, de vidiella o d'aranyoner, Riber Miny. 71

Bibliografia

FE-I-221, FM-II-188, FPC-I-222, HNPC-VI-118, BC-7, PPF-93, JP-80, PMCV-203, FQ-228, JLB-183, MH-206, VMLN-562, CLK-I-533, CSCH-275, GOGTE-698, DAKPA-168, DEKHANG-52, TSARONG-36, DAWA-1-118,120,122, KAN-265, PHMT-455

442. *Clematis vitalba*

L.....Ma

Vitalba, del llatí *vitis*, cep, i alba, blanca.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Vidalba. Bressol de Maria. Clemàtide. Herba de llagues. Llessamí de burro. Lligabosc. Manxiula. Redorta. Ridorta. Vedigueres. Vidarsa. Vidaura. Vidiella blanca. Vidarsa. Vidorta. Vidiguera. Cast.: Clemátide. Port.: Vide-branca. Basc.: Ayen. Fra.: Herbe aux gueux. Ital.: Vitalba. Ale.: Brennkraut. Angl.: Old Man's Beard.

Descripció botànica

Liana llenyosa, sarmentosa, fins a 15 m de llargària. Fulles coriàcies, oposades, pinnaticompostes, caduques, amb pecíol en circell, prènsil. Folíols lobulats, rarament enters, amples. Flors en grups axil.lars, flairoses, de color blanc verdós. Fruit sec en núcula, amb aresta plumosa.

Hàbitat

Bardisses, boscs humits. *Prunetalia spinosae* (> *Quercu-Fagetea*).

Part utilitzada

Les fulles fresques.

Composició química

Glucòsids, saponòsids, alcaloides, resina, àcid cafeic, alcohols.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica per via interna: produeix nàusees, gastroenteritis, lesió renal i mort per paràlisi respiratòria. Vesicant, analgèsica, bactericida en aplicació externa, en llagues tòrpides, inflamacions osteoarticulars i dolors reumàtics.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, en aplicació tòpica sobre llagues, i en teràpies derivatives; la tintura mare, la pomada. La planta sencera, esclafada, bullida tres minuts en aigua, després macerada 9 dies en oli, és emprada en covitja generalitzada de la pell.

Cultura popular

La vidalba era emprada antigament pels captaires per a produir-se llagues i així cridar a la compassió. El vocable *manxiula* o *sinapisme* es

refereix a un pegat de cantàrides o d'altra substància irritant (v.g., la vidalba), que alça butllofes: El Ros... secretament afollonit per la manxiula viva que li encenia el clatell, Víct. Cat., Ombr. 64

O fusta o redolta

Història

TEOFRAST diu que les tiges seques de la vidalba són excel.lents per a encendre el foc. Aquest és un arbre semblant al cep i al cep silvestre, i com aquests, s'enreda pels altres arbres, V 9, 6

DIOSCORIDES diu que "la llavor de la vidalba, esclafada i beguda amb aigua, o amb aiguamel, purga la flema i la còlera. Les fulles, aplicades en forma d'emplaste, aprimen les asprors del cuiró i es posen en adob amb lepidi per a menjar", DIOSC IV 8

Literatura

Del gessamí i vidalba darrera un cortinatge, Atlàntida II

Amb corretjoles trenades amb flors blanques de vidauba, Bonet Coral 53

Agafen una saca i la col.loquen lligant-li una vidiguera (vidalba) al voltant de la boca, Violant Abelles 14

E fon cinta d'una redorta / de vímens mesclats ab fil d'aur, Metge Fort. 69

Ridorta, mata espinosa: Silvestris vitis, Hoc Viburnum, Lacavalleria Gazoph.

Ja entre els cabells nuosos d'una ridorta pres, Atlàntida VI

Las redortas, llambruscas, sarsaparrellas, s'enfilen pels arbres, Bosch Rec. 168

Las entrebancadas redoltas que guaitavan per demunt de la paret de tanca, Querol Her. cab. 383

Com una ridolta a un ram, Guimerà Poes 81

Bibliografia

FE-I-221, FPC-I-221, HNPC-VI-118, BC-7, PMPC-135, PMCV-203, FQ-226, JLB-183, VP-162, RT-105, HL-284, MH-206, SCH-181, CHEV-189, PHMT-455

443. *Delphinium staphysagria*

L...Ma C

Staphisagria vol dir raïm silvestre.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Caparràs. Caparrós. Estafisàgria. Herba de poll. Matapoll. Paparra. Cast.: Hierba piojera. Port.: Piolheira. Basc: Zorribedarr. Fra.: Staphysagrie. Ale.: Stephanskraut. Angl.: Licebane.

Descripció botànica

Herba anual o perennant, pubescent, fins a 120 cm d'alçària. Arrel axonomorfa, gruixada. Tija erecta, pubescent. Fulles palmades, peciolades. Flors grans, blaves, en raïm pelut, llarg. Esperó curt i obtús. Llavors negres, rugoses. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Erms, clapers, garrigues. *Hypericion balearici*. Del nivell de la mar fins a 850 m.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Alcaloides diterpènics, com la delfinidina, semblant a l'aconitina; oli, colorants.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica per via interna: produeix vòmits, diarrea fins la mort

per paràlisi respiratòria. Antiparasitària i analgèsica en aplicació externa, en neuràlgies facials i odontàlgies; pediculosi i sarna.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, la pomada.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Delphinium zaili* s'usa en alteracions dermatològiques. La planta *D. denudatum* com a antídote en enverinaments per serp, estricnina i digital.

En medicina tibetana *Delphinium himalayi* s'utilitza en infeccions intestinals, ferides amb pus, infestació per poll. L'espècie *Delphinium brunonianum* en refredats, alteracions de la pell, pruija, augment de la calor interna.

En medicina xinesa *Delphinium consolida* s'empra com a vermífuga, i en espasmes, asma, edemes.

En medicina marroquí la pols dels grans de *Delphinium staphysagria* s'utilitza en aplicació local al cap contra els polls dels infants. Per via interna, ha estat utilitzat per fins criminals.

En medicina homeopàtica STAPHYSAGRIA produeix afeccions nervioses amb marcada irritabilitat, alteracions dentals, genito-urinàries i dermatològiques, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

El matapoll fou emprat per a matar insectes i poll (*herba pedicularis*), amb el decuit de les llavors al 2%, o la pols de les llavors mesclada amb talc o midó.

Els pagesos de la Garrotxa penjaven una branca de matapoll per fer fugir les bruixes, i també per esquivar les

puces, que solen haver-n'hi a milers, AMADES *Costumari* IV 436

El terme *matapollar* vol dir posar matapoll (*Delphinium staphysagria* i també *Daphne gnidium*) dins l'aigua per a produir un atuïment als peixos i tenir-los més fàcils d'agafar, DCVB VII 298

Història

TEOFRAST IX 11, 1

DIOSCORIDES diu del matapoll que "beguts 10 o 15 grans desfets amb aiguamel, purguen els humors gruixats per vòmit. Esclafada amb oli i amb sandàraca, i en emplaste, és útil contra la infinitat de polls que neix per tot el cos, contra la covitja i contra la sarna... El vinagre on s'hi ha bullit, serveix pel mal de dents... Mesclada amb mel, sana les llagues que surten a la boca. Es mescla amb els emplastes que tenen virtut càustica", DIOSC IV 157

PLINI XXIII 17 GALE XI 842

CURSACH recomana el matapoll "*in morbis cutaneis, pediculis, scabie, odontalgia, ulceribus fungosis; glandulis salivalibus ingurgitatis & c*".

Literatura

Un poc de pols de sola stafisàgria, Nudr. ocells 21

Prin terra d'argentviu... e orpiment vermeyl e estafisàgria, Alcoatí 80 v°

Item stafisàgria, neyre, orpiment, totes aquestes coses picades, Tres. Pobr. 13

Si hom pren escortxa de matapol e'n fa hom fils, Arn. Vil. II, 198

Bibliografia

FE-I-216, FM-II-183, FPC-I-228, HNPC-VI-117, BC-16, PPF-65, FQ-219, JLB-253, VP-206, RT-107, MH-770, SCH-41, CSCH-265, VMLN-1513,

CLK-III-1252, DASH-183, GOGTE-648, DAKPA-148,149, DEKHANG-65, TSARONG-43, DAWA-1-136, KAN-270, PHMT-456

444. *Helleborus foetidus*

L. var. *balearicus* Chodat.....Ma *

Helleborus, de *elléboros*, nom grec de la planta. *Foetidus*, pudent.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Peònia borda. Baladre. El.lèbor. Lletera borda. Malbec. Manxiuler. Manxiulot. Marxívols. Palònia blanca. Palònia borda. Ulierca. Cast.: Pie de grifo. Port.: Erva besteira. Basc: Lupu belar. Angl.: Stinking Hellebore.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fètida, fins a 80 cm d'alçària. Rizoma carnós, gruixat. Tija llenyosa, forta. Fulles alternes, caulinars, coriàcies. Limbe digitat. Sèpals verdosos, amb el marge sovint vermellós. Inflorescència en panícula multiflora. Flors campanulades, nombroses. Pètals groguencs.

Hàbitat

Muntanya submediterrània. Clarianes de bosc. *Quercu-Fagetea*. De 700 a 1440 m.

Part utilitzada

El rizoma (*Rhizoma Hellebori*), tota la planta.

Composició química

Heteròsids cardiotònics, saponines.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica. L'intoxicació produeix irritació de mucoses, cremor de boca, nàusees, vòmits, fins a mort per aturada cardíaca. La manipulació de la planta pot produir

analgèsia de les mans. Cardiotònica, purgant. Vulnerària en aplicació externa, en ferides, sedes, fístules.

Fórmules i preparacions

La decocció al 2% en aplicació tòpica.

Terapèutica comparada

La planta *Helleborus viridis*, que no es troba a les Illes Balears, és també tòxica i s'ha emprat com a estimulants del sistema nerviós central.

La planta *Helleborus niger* (rosa de Nadal), que no es troba a les Illes Balears, és cardiotònica i s'ha emprat alteracions mentals, com a purgant i en amenorrea.

En medicina marroquí *Helleborus foetidus* es va utilitzar antigament en terapèutica; avui en dia ha caigut en desús.

En medicina homeopàtica HELLEBORUS FOETIDUS produeix convulsions, alteracions de la visió, diarrea, vòmits. El remei HELLEBORUS NIGER produeix depressió sensorial, debilitat muscular, estats paralítics, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

S'ha emprat com a raticida.

Història

TEOFRAST diu que s'ha de fer un cercol al voltant de l'el.lèbor que s'hagi de tallar, IX 8, 8; té nombroses arrels primes... el negre mata als cavalls, als bous i als porcs... es cria arreu, X 10, 1-4

CURSACH recomana *Helleborus foetidus* "in vermibus, mania, morbis frigidis, phlegmaticis &c". També recomana *Helleborus niger* "in achore, chlorosi, hypocondriasi, mania, melancholia, affuetis suppressis; humoribus viscosis;

obstructionibus glandularum; apoplexia, elephantiasi, hydropes &c".

Literatura

Medicaments aperitius axí com cascu dels el.lèbors, Cauliach Coll., ll. II, d. 2^a, c. 2.

Convindrà untar les parts ab unguent fet de argent ciu, elèbor, sofre, alum, Agustí Secr. 181

Bibliografia

FE-I-207, FM-II-176, FPC-I-216, HNPC-VI-115, BC-15, PMCV-203, FQ-206, JLB-230, RT-108, HL-236, MH-388, SCH-237, CHEV-217, CSCH-278, VMLN-819, CLK-I-877-878, PHMT-457

445. *Ranunculus arvensis*

L.....Ma Me

Ranunculus, petita granota.
Arvensis, del camp.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba de l'amor. Ranuncle arvense. Cast.: Gata rabiosa. Angl.: Corn Buttercup.

Descripció botànica

Herba anual, pubescent, de color verd clar, fins a 40 cm d'alçària. Arrels fasciculades. Tija dreta, ramosa. Fulles estretes, lanceolades; les radicals peciolades; les caulinars en lòbuls linears. Flors petites, grogues. Aquenis comprimits, amb tuberculs espinosos ganxuts. Floració: març-juliol.

Hàbitat

Camps conreats. *Secalietalia*. Del nivell de la mar fins a 900 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Glucòsids.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica. Antibacteriana. Antifúngica.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí diverses espècies de *Ranunculus* (*R. bullatus*, *R. macrophyllus*, *R. ficaria*, *R. muricatus*, *R. arvensis*), són emprades en els refredats d'esquena i ronyons; també com a purgant i vomitiu per antidotitzar intoxicacions. La pols o infusió d'arrel de *R. bullatus* es dona per a activar el part.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, en aplicació externa.

Bibliografia

FE-I-230, FM-II-202, FPC-I-267, HNPC-VI-117, BC-13, FQ-206, JLB-508, PHMT-459

446. *Ranunculus bulbosus*

L. subsp. *bulbosus*

var. *hispanicus* Freyn.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Api bord. Botó d'or. Queixals de diable. Ranuncle bulbós. Cast.: Hierba velluda. Fra.: Jaunet. Ale.: Knolliger Hahnenfuss. Angl.: Bulbous Buttercup.

Descripció botànica

Herba vivaç, pilosa, fins a 60 cm d'alçària. Rizoma bulbós, amb arrels fibroses. Tiges cilíndriques, pubescents, ramoses. Fulles basals peciolades, peludes, oblongues, ovato-triangulars. Fulles caulinars reduïdes, palmatisectes o pinnatisectes. Flors grans, grogues. Pètals obovals. Sèpals pilosos. Aquenis comprimits, carinats. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Prats humits, herbassars. *Mesobromion*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Alcaloides, saponines.

Acció farmacològica.

Indicacions

Vesicant, càustic, irritant de la pell i mucoses.

Fórmules i preparacions

La tintura.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica RANUNCULUS BULBOSUS actúa en la pell, teixit muscular, sistema nerviós: produeix erupcions de tipus herpetiforme i dolors característics, sobretot intercostals.

Cultura popular

Altre temps els captaires usaven aquesta planta per a produir-se ulceracions de la pell. Els porcs aprecien molt els bulbs del botó d'or.

Bibliografia

FE-I-229, FM-II-198, FPC-I-269, HNPC-VI-117, BC-11, MH-149, SCH-183, VMLN-1366, CLK-III-945

447. *Ranunculus bullatus*

L.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Emprenyavelles. Cast.: Flor de San Diego. Port.: Monta-do-outono.

Descripció botànica

Herba vivaç, pubescent, fins a 20 cm d'alçària. Arrels napiformes,

inflades, fasciculades. Tiges simples, afilles. Fulles totes en roseta basal, ovals, inflades, dentades. Flors solitàries o geminades, grogues, flairoses. Sèpals pilosos. Pètals multinervis. Aquenis inflats, carenats. Floració: octubre-febrer.

Hàbitat

Contrades marítimes. Del nivell de la mar fins a 100 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica.

Indicacions

Vesicant, rubefaent.

Fórmules i preparacions

La planta esclafada, en aplicació tòpica.

Bibliografia

FE-I-234, FM-II-197, FPC-I-252, HNPC-VI-117, FQ-231

448. *Ranunculus ficaria*

L. subsp. *ficaria*.....Ma Me

Ficaria, per les arrels semblants a les figues; també per haver estat emprada contra el fic dels cavalls.

Sinonímia. Denominacions

Ficaria ranunculoides. *F. verna*.

Cat.: Celidònia. Ficària. Gatassa. Herba de les morenes. Morro de porc. Cast.: Celidonia menor. Port.: Erva-das-hemorroidas. Basc: Korradu-belarr. Fra.: Ficaire. Ale.: Feigwurz. Angl.: Lesser Celandine.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, poc ramificada, fins a 30 cm d'alçària. Arrels

tuberoses, fasciculades. Tiges esteses, glabres. Fulles alternes, embeinadores, lluent, obtuses, amples, peciolades. Flors solitàries, grans, grogues, terminals. Aquenis en capítol globulós. Floració: febrer-maig.

Hàbitat

Llocs humits, síquies. *Populion albae*. Del nivell de la mar fins a 900 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Saponines, oli essencial, vitamina C, ranunculina, anemonina, tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica per via interna: produeix vòmits, gastroenteritis. Antiescorbútica. Vesicant en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La tintura mare, 40 gotes tres vegades al dia; l'extracte fluïde; el suc de l'arrel fresca i la pomada en aplicació externa per les hemorroides.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica RANUNCULUS FICARIA s'empra en determinats tipus d'hemorroides.

Cultura popular

La fulla tendra, durant l'hivern, es pot menjar en ensalada; cuita, com a verdura. Els capítols florals, envinagrats, com les tàperes.

Història

TEOFRAST diu que la gatassa treu la flor al mateix temps que brosta, VII 7, 3

DIOSCÒRIDES diu que la ficària "fa ulceracions a la superfície, castra la sarna i fa caure les ungles corruptes", DIOSC II 172

NICANDRE, Teríaqes, 857 PLINI XXV 142; XXVI 141 GALE XII 156

CURSACH recomana la ficària "*in ani varicibus; scorbutica diathesi; contusione, gingivis putridis; haemorrhoidum doloribus; scorbuto, verrucis, scrophulis &c*".

Bibliografia

FE-I-233, FM-II-205, FPC-I-250, PPF-51, FQ-232, JLB-264, HL-101, MH-179, CHEV-268, CSCH-276, CLK-III-951

449. *Ranunculus repens*

L.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Botó d'or. Ranuncle repent.
Angl.: Creeping Buttercup.

Descripció botànica

Herba estolonífera, glabrescent. Tiges radicants. Fulles pinnaticompostes; les superiors més poc dividides; les inferiors ovato-triangulars, peciolades. Flors grogues. Sèpals pubescents. Núcules glabres, carinades. Floració: abril.

Hàbitat

Jonqueres, herbassars humits, fonts.
Agropyro-Rumicion crispí.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La suposam semblant a l'anterior.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica per via interna.
Vesicant en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica RANUNCULUS REPENS produeix inflamació ocular i alteració del ritme de la son, entre d'altres símptomes.

Bibliografia

FE-I-227, FPC-I-273, HNPC-VI-117, BC-11, CLK-III-953

450. *Ranunculus sceleratus*

L. subsp. *sceleratus*.....Ma Me

Sceleratus, pernicios.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Gata rabiosa. Herba de foc.
Cast.: Sardonia. Port.: Sardoa. Basc: Irri-belarr. Ale.: Gift-Hahnenfuss.
Angl.: Celery-leaved Crowfoot.

Descripció botànica

Herba anual, de color verd clar, glabrescent, fins a 70 cm d'alçària. Arrels primes, fibroses. Tija solcada, dreta, ramosa. Fulles basals en roseta, peciolades, lobades, reniformes; les superiors sèssils. Flors nombroses, petites, llunts, grogues. Aquenis nombrosos, petits. Floració: abril.

Hàbitat

Llocs humits. *Spergulario-Ranunculetum scelerati* (> *Bidention*). Del nivell de la mar fins a 100 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Saponines, anemonina.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica per via interna: és la més perillosa de la família de les ranunculàcies. Produeix cremor de gargamella, vòmits, irritació gastrointestinal, diarrea, hematuria, convulsions. Vesicant en aplicació externa, s'ha emprat a petites dosis en neuràlgia intercostal.

Fórmules i preparacions

La tintura mare.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Ranunculus sceleratus* s'usa en linfoadenitis i ganglis de la pesta en aplicació local. En medicina tibetana *Ranunculus hirtellus* és utilitzat per a augmentar la calor corporal, en úlceres, diftèria, tumoracions de naturalesa freda. L'espècie *R. tricuspis* en dolors reumàtics. L'espècie *R. acris* és vulnerària, promou el calor interna, dissol tumors i drena fluids serosos.

En medicina xinesa *Ranunculus sceleratus* s'empra en dolors reumàtics.

En medicina mexicana *Ranunculus petiolaris* s'usa en mal de dents, diarrea, paràsits intestinals, infeccions de la pell, taques blanques, sarna.

En medicina homeopàtica RANUNCULUS SCELERATUS produeix símptomes cutanis característics que empitjoren a la nit, llengua geogràfica, covitja general, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

L'aigua destil·lada de la planta, de característiques vesicants, produeix en refredar uns cristalls insolubles i inflamables.

Història

DIOSCORIDES diu que "tots els ranuncles tenen una virtut, molt corrossiva i aguda... l'espècie que neix a Sardenya... és més aguda que totes les altres", DIOSC II 166

PLINI XXV 172 GALE XI 849

Bibliografia

FE-I-233, FPC-I-264, PMCV-204, FQ-229, MH-235, SCH-183, VMLN-1370, CLK-III-954, GOGTE-573, DAKPA-72, DEKHANG-154, TSARONG-18, DAWA-1-280, 282, KAN-273

451. *Ranunculus trilobus*

Desf....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Ranunculus sardous subsp. *trilobus*.
Cat.: Herba centella. Ranuncle sard.

Descripció botànica

Herba anual, multiflora, glabra o pubescent, fins a 50 cm d'alçària. Arrels fasciculades, primes. Tija fistulosa, ramificada. Fulles molt dividides; les basals peciolades; les caulinars progressivament decreixents. Flors grans, grogues. Sèpals glabres, reflexes. Aquenis petits, nombrosos, comprimits, tuberculosos per les dues cares. Floració: març-juny.

Hàbitat

Sòls humits, jonqueres. *Bidention*.
Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Saponines, protoanemonines.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica per via interna.
Vesicant en aplicació externa.

Bibliografia

FE-I-230, FM-II-201, FPC-I-266, PMCV-205

RESEDACEAE

5 3 60%

452. *Reseda alba*

L.....Ma Me Ei

Reseda, del llatí *resedare*, calmar, per les propietats vulneràries. *Alba*, per les flors de color blanc.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Capironats. Enturió. Pebre d'ase. Cast.: Hopo de zorra. Angl.: White mignonette.

Descripció botànica

Herba anual o biennal, glabra, fins a 60 cm d'alçària. Tija robusta, dreta, estriada, fistulosa. Fulles pinnatipartides. Flors blanques, en raïms llargs, densos. Pètals més llargs que el calze. Càpsula erecta. Llavors reniformes. Floració: febrer-juny.

Hàbitat

Vores de camins, tenasses, indrets secs i calcaris. *Resedo-Chrysanthemum coronarii*. Del nivell de la mar fins a 600 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, sudorífica.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FE-I-347, FM-II-282, FPC-II-183, HNPC-VI-182, BC-55, FQ-280

453. *Reseda luteola*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Luteola, pel color groc de les flors.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Gabarró. Galda. Galsa. Gavarró. Gualda. Disciplinant. Pallola. Palleta. Cast.: Hierba lanaria. Ital.: Reseda. Fra.: Réséda des teinturiers. Gaude. Ale.: Färber-Wau. Angl.: Dyer's Rocket.

Descripció botànica

Herba biennal, erecta, glabra, fins a 1 m d'alçària. Tija robusta, angulosa, fistulosa, dreta. Fulles simples, lanceolades, obtuses, sèssils; les basals en roseta. Flors petites, grogues, en raïms espiciformes, llargs, densos. Sèpals oblongs, obtusos. Càpsules ovals, petites. Llavors llunts, negres. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Camins, sestadors de bestiar, indrets ruderals. *Onopordion acanthii*. Del nivell de lamar fins a 1200 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Flavones, matèries colorants.

Acció farmacològica.

Indicacions

Actualment no s'usa en medicina europea.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí les fulles de *Reseda luteola* i *R. alba* s'utilitzen contra les diarrees, còlics i intoxicacions digestives. De *R. luteola* se'n treu el colorant groc luteolina per a tenyir el cuiro, llana i teles.

Cultura popular

La galda s'empra per a treure un colorant groc: fou cultivada altre temps amb aquesta finalitat.

Literatura

Tot fex de galda que sia cordat, Leuda Puigc. Quer. 1288

Bibliografia

FE-I-347, FM-II-283, FPC-II-182, HNPC-VI-182, BC-55, MH-376, SCH-124, PHMT-460

454. *Reseda odorata*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Marduixí. Minyoneta. Cast.: Reseda de olor.

Descripció botànica

Herba difusa, ascendent, robusta. Fulles enteres o tripartides. Flors blanques, flairoses, d'olor semblat a la del moradui. Pètals dividits en segments espatulats. Càpsula subglobosa. Floració: març-abril.

Hàbitat

Originària d'Egipte. Cultivada als jardins. Subespontània.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Oli essencial.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Reseda odorata* s'empra com a diurètica i expectorant.

En medicina marroquí els grans de *Reseda villosa* són molt preuats com a afrodisiacs.

Bibliografia

FE-I-348, FM-II-286, FPC-II-182, BC-54, KAN-292, PHMT-461

RHAMNACEAE

6 2 33.3%

455. *Paliurus spina-christi*

Miller.....C

Sinonímia. Denominacions

Paliurus australis.

Cat.: Espinavessa. Espinavera. Cast.: Espina santa. Fra.: Paliure.

Descripció botànica

Arbust caducifoli, molt ramificat, dens, espinós, glabrescent, fins a 3 m d'alçària. Fulles alternes, ovades, peciolades, denticulades. Espines estipulars desiguals. Flors hermafrodites, verd-grogenques, en cimes axil.lars. Fruit hemisfèric, sec, indehiscent, envoltat per una ala membranosa.

Hàbitat

Cultivat per a fer tanques. Subespontani en bardisses poc humides. *Pyro-Paliuretum*.

Part utilitzada

L'arrel, les fulles, el fruit.

Composició química

Rutòsid, flavonoides.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, tònic, expectorant, diurètic.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5% dels fruits, una tassa després de cada menjada, per la litiasi renal, el colesterol, com a diurètic i expectorant.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Paliurus ramosissimus* s'empra com a tònic i antiedematós.

En medicina filipina *Paliurus perforatus* s'usa la decocció de l'escorça de l'arrel per diarrees.

Cultura popular

El nom espinavessa és una deformació de espina vera (=espina vertadera), per l'antiga creença que d'aquell arbust havien fet la corona d'espines de Jesucrist, DCVB V 433

A Espinavessa tot si vessa

A Esponellà tot se'n va 1510
a Vilert tot s'hi perd
a Espinavessa tot s'hi vessa

Història

TEOFRAST diu que el paliur és un arbust que neix de la rel i amb moltes branques, I 3, 1; amb el cultiu es transforma en arbre, I 3, 2; és espinós, I 5, 3; I 10, 7; es cria a la muntanya i al pla, III 3, 1; brosta durant la primavera, III 4, 2; fruitifica ja d'entrada la tardor, III 4, 4; les llavors esclafades són emprades contra la tos, per tenir una certa viscositat com la llavor del lli, III 18, 3; a Libia és molt abundant, IV 3, 1; es pot trobar a llocs humits, IV 8, 1; IV 12, 4; VI 1, 3

DIOSCORIDES diu que el fruit de l'espinavessa "reblaneix la tos, romp la pedra de la bufeta i és molt útil contra les mossegades de les serps. Les fulles i l'arrel tenen la virtut de restrenyer...", DIOSC I 101

PLINI XIII 111; XXIV 115 GALE XII 93 ISIDOR XVII 9, 56

Literatura

Esteses de romagueres y espinavesses que'ls esgarrapaven, Víct. Cat., Sol. 13

Bibliografia

FPC-II-354, HNPC-VI-233, FQ-462, JLB-457, VP-357, RT-170, KAN-373, QSMB-472

456. *Rhamnus alaternus*

L.....Ma Me Ei

Rhamnus, del grec *rhamnos*, branca.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Aladern. Alavern. Boix bord. Dineret. Lladern. Llampedrell. Llampúdol. Llampuga. Llampúgol. Llampuguera. Mampúdol. Nyestolera. Punxeta. Soflaina. Troca-perols. Cast.: Aladierna. Port.: Sanguinho-das-sebes. Basc: Zumalikarr. Fra.: Alaterne.

Descripció botànica

Arbust perennifoli, frondós, molt llenyós, glabre, fins a 5 m d'alçària. Fulles alternes, coriàcies, llunts, lanceolades o ovades, serrades o dentades. Flors dioiques, pentàmeres, grogues, en raïms terminals o axil·lars, multiflors. Fruit globulós, drupaci, poc suculent, vermell i després negre a la maduració. Planta polimorfa. Floració: febrer-març. A l'anvers de les fulles, en la unió del limbe amb el pecíol, es troben dues protuberàncies o domacis amb larves d'insecte.

Hàbitat

Garrigues, alzinars, matollars. *Quercetalia ilicis*. Del nivell de la mar fins a 750 m.

Part utilitzada

L'escorça, els fruits, les fulles.

Composició química

Antraquinones, glucòsids, tanins, flavonoides.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. Astringent (fulles), purgant (escorça i fruits), hipotensor.

Fórmules i preparacions

La decocció a l'1%, una tassa al matí; la tintura mare, l'extracte fluïde. L'escorça de *Rhamnus frangula* i *R. purshinana* s'ha de calentar a 100°C durant 1 hora i conservar almenys un any per després ser utilitzada.

Terapèutica comparada

Les diverses espècies de *Rhamnus* (*R. frangula*, *R. purshiana*), que no es troben a les Illes Balears, s'usen des d'antic com a purgants.

En medicina xinesa *Rhamnus dahuricus* s'empra com a laxant, diurètic i antitòxic.

En medicina filipina *Rhamnus carolinianus* s'usen les fulles en decocció per alteracions de la pell. El fruit com a verí de peixos.

En medicina marroquí els fruits de *Rhamnus alaternus* s'usen com a laxants. La decocció de l'escorça o de la fusta s'empra en afeccions hepàtiques. La infusió de les tiges i les fulles, contra la icterícia i alteracions del fetge provocades pel paludisme, en associació d'instil·lacions nasals del suc d'*Ecballium elaterium*. La fusta servia per a colorar la roba de groc. Els fruits de *Rhamnus cathartica* són emprats com a laxants, i abans l'escorça era emprada per a teñir la roba. També els fruits de *Rhamnus*

lycioides són emprats com a laxants.

En medicina homeopàtica RHAMNUS CALIFORNICA és un remei emprat pel reumatisme inflamatori i dolors musculars; també formen part de la farmacopea homeopàtica RHAMNUS CATHARTICUS-amb femta aquosa i símptomes ileo-cecals, i RHAMNUS FRANGULA -amb poliúria, cistitis i cremor en orinar.

Cultura popular

L'aladern s'empra en medicina popular per a "rebaixar la sang".

Llampúgol i garrover
són uns arbres ploradors
si gustau de mes amors
veniu, les vos donaré

Història

TEOFRAST diu que l'aladern és de fulla perenne, I 9, 3; és un arbre de muntanya i que també es cria pel pla, III 3, 1, 3; floreix ja d'entrada la primavera, III 4, 2, 4; és la fusta més adequada per a tornejat, V 6, 3

DIOSCORIDES cita diverses espècies d'aladern: diu que les fulles en emplaste són útils pel foc de Sant Antoni i per les llagues, DIOSC I 98

PLINI XXIV 124 GALE XI 821

CURSACH recomana *Rhamnus frangula* "in sthmate humido; hydrope, scabie, ani varicibus; alvi constipatione; ictero, febre intermittente; scorbuto &c".

Literatura

Per entre l'espessura d'aladerns, tamarells y moltes espècies de mates, Rosselló Many. 229

Té cuberts de plata y menja amb cuyera de llampúdol, Ignor. 24

Bibliografia

FE-II-244, FM-III-151, FPC-II-361, HNPC-VI-234, BC-98, JP-176, PMCV-200, FQ-454, JLB-267, VP-214, RT-171, HL-1, MH-135, SCH-186, CHEV-259, CSCH-100-101-102, VMLN-1375, CLK-III-971-972, KAN-373, PHMT-462, QSMB-555

457. *Ziziphus vulgaris*

Lamk.....C

Sinonímia. Denominacions

Ziziphus jujuba.

Cat.: Ginjoler. Cast.: Azufaifo. Port.: Açufeifa-maior. Basc: Belkaranki. Fra.: Jujubier. Angl.: Jujube.

Descripció botànica

Arbre glabre, fins a 5 m d'alçària. Tiges flexuoses. Fulles alternes, simples, esparses, amb tres nervis principals, amb estípules espinoses. Flors regulars, grogues, petites, en raïms axil·lars. Calze monosèpal. Fruit drupaci, ovoide, negrós, comestible. Floració: maig.

Hàbitat

Cultivat com a ornamental i pels fruits. Subespontani.

Part utilitzada

Els fruits, les fulles, l'escorça.

Composició química

Glúcids, vitamina C, pectines, saponines, flavonoides, calci, fósfor, ferro (fruits). Tanins (fulles, escorça).

Acció farmacològica.

Indicacions

Pectoral, emol·lient, laxant (els fruits). També s'han descrit propietats hipotensores, sedatives, diurètiques i antiinflamatòries. Augmenta la resistència immunològica. Astringent en diarrees (les fulles i l'escorça), antidiabètic (les fulles).

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada. Bullidura pectoral: gínjols, panses, figues i dàtils, bullir en 1,5 litres d'aigua fins a reduir a 1 litre. Prendre a voluntat.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Zizyphus jujuba* s'usa com a estimulant digestiu, refrigerant, purgant, expectorant, diurètic, hipoglicèmic. L'espècie *Z. sativus* en ús extern com a vulnerari i en abscessos.

En medicina xinesa *Ziziphus jujuba* s'empra com a tònic nerviós, sedant, diurètic.

En medicina filipina *Zizyphus jujuba* s'usa l'escorça i fulles per alteracions intestinals.

En medicina marroquí, els fruits de *Zizyphus vulgaris*, *Z. lotus* y *Z. spinachristi* són considerats febrífugs, tonificants i vigoritzants; també en el tractament de cistitis. Les fulles de *Z. vulgaris* s'utilitzen en decocció com a antidiarreic, vermífug i antisèptic urinari. La decocció de fulles de *Z. lotus* per cuidats dels cabells; la cendra de la fusta amb vinagre com a tractament de les mossegades de serp. Els fruits tenen gran valor nutricional: es mengen frescs, secs i en farina.

En medicina mexicana *Zizyphus amole* s'usa en ferides, llagues, contusions, úlcera gàstrica, diabetes.

Cultura popular

SECRETS DEL GINJOLER.-Ginjolers en algunas terras ni ha molts, y en altres poch, de ordinari volen terra calenta, y temen lo ayre fret, y volen la terra lleugera, y grassa, plantanse ab rael viua, y de estaca, y se sembra de pinyol. Deuse sembrar de pinyol en las terras caldas, de Abril y en terras fredas de Maig, y plantar de rael, y de estaca de Mars. Plantantse de pinyol, se ha de posar la punta en auall, y posar un palm

fondo ab fems de estable mesclats ab cendra, y al cap del any, se han de tresplantar altra vegada, y à las rael se ha de posar femta de bou, Agustí Secr. 53

Més trempat que un gínjol

Més redó que un ginjol

Més content que un gínjol

Córrer com un gínjol

Com ara plouen gínjols

Val més un gínjol a la mà que una poma a l'arbre

Un ginjoler branques altes
carregat de ginjolons
tots ets homos petitons
tenen ses paraules falses

Adiós, flor de ginjol
o sinó de ginjoler
tu et passetges pes carrer
i jo estic baix des llençol

De pues d'argelaguera 1520
i fulles de ginjoler
un llit te voldria fer
i per llençol un batzer
i un llamp per coixinera

Història

TEOFRAST comenta que a l'India s'hi fa el ginjoler, que dóna molta goma per la picada de l'insecte *Coccus lacca*, emprada per a la fabricació de laques, IV 4, 5. El lotus de Libia -*Ziziphus lotus*- és molt abundant i hermós... en el poble dels "Lotòfags" es fa vi amb el fruit... el vi només se manté inalterable dos o tres dies, i després es torna agre, IV III, 1-4

CURSACH recomana el ginjoler "*in stranguria, tussi catarrho, ardore urinarum &c*".

Literatura

Item gíngols, la carga sis diners, doc. a. 1317 (RLR, XXXI, 73)

Són algunes refrenants entrossants axí com gíngols, Cauliach Coll., ll. III, d. 1^a, c. 3

Com si visquessin de jínjols, Aguiló Poes. 165

La cirera d'arboç hi vermelleja / amb lo gínjol rient i l'ametlló, Canigó III

Axí faré de la boca cul, com ara plohen gínjols, Rond. de R. Val. 20

Una candalera de fust de gingoller, doc. a. 1353 (Rubió Docs. cult. II, 99)

Tot l'aparell / és ginjoler / garaüller / e gavarra, Spill 8470

I roch de taules de guijoler e de boix, Notam. Anfós V (Anuari IEC, I, 177)

Bibliografia

FM-III-151, FPC-II-353, HNPC-VI-234, BC-98, PRCV-201, FQ-460, JLB-93, RT-102, RT-173, MH-451, CHEV-281, CSCH-103, DASH-276, GOGTE-552,673, KAN-374, PHMT-464, QSMB-557

ROSACEAE

34 30 88.2%

458. *Agrimonia eupatoria*

L.....Ma Me

Agrimonia, del grec *argemone*, planta que cura els ulls. *Eupatoria*, referit al rei grec Mithridates Eupator.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Agrimònia. Agtimònia comuna. Herba de garrotillo. Herba de la sang. Herba de Sant Antoni. Herba de Sant Guillem. Herba del mal estrany. Herba ramona. Malastrany. Mònica. Servereta. Serverina.

Serverola. Setge blanc. Setsagnies.
Cast.: Agrimoña. Port.: Agrimónia.
Basc: Latxaski. Fra.: Agrimoine. Ital.:
Erba del taglio. Ale.: Odermennig.
Angl.: Agrimony.

Descripció botànica

Herba vivaç, pilosa, fins a 80 cm d'alçària. Rizoma gruixat. Tiges dretes, simples o poc ramoses, vermellenques. Fulles alternes, grans, pinnatisectes, a la meitat inferior de les tiges. Flors grogues, en raïms terminals, espiciformes. Fruit en aqueni. Floració: primavera i tardor.

Hàbitat

Camps, voreres de camins, pastures, voltants de fonts. *Origanetalia*, *Mesobromion*, *Brachypodion phoenicoidis*, *Molinio-Arrhenatheretea*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Tanins, oli essencial, heteròsids flavònics, cumarines, àcid silícic, àcid cítric, àcid ascòrbic, àcid màlic, traces d'alcaloides, quercitrina, vitamina K.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, antiinflamatòria, tònica, diurètica, en angines, inflamacions gastrointestinals, diarrees. Molt recomanable per a trastorns de la veu en cantants i conferencians. Vulnerària, en llagues, úlceres, ferides, dermatitis pruriginoses, en aplicació externa. S'ha assenyalat un cert efecte pseudocorticoide i una lleugera

activitat antihistamínica i antiserotonínica.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, la pols.

Vi d'agrimònia: 200 g de la planta seca, bullir 5 minuts en 1 litre de vi i deixar reposar una hora: per a ús intern (diarrees, inflamacions de la gargamella) i extern (úlceres).

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Agrimonia pilosa* s'empra com a astringent i hemostàtica.

En medicina homeopàtica AGRIMONIA EUPATORIA produeix dolor lumbar, alteració de la digestió, dismenorrea, broncorrea, ansietat, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

La serverola s'ha emprat per a tenyir de groc.

Història

DIOSCORIDES diu de l'agrimònia que "les fulles esclafades i mescaldes amb saim, curen les llagues cròniques... la llavor o tota l'herba beguda amb vi, serveix per les malalties del fetge i la disenteria", DIOSC IV 42

PLINI XXV 65; XXX 121 GALE XI 879

CURSACH recomana l'agrimònia "*in cachexia, calculo, febribus, haematuria, obstructionibus, alvi profluviis; haemorrhagiis, ulceribus, fluore albo; morbis scorbuticis, debilitate, et laxitate intestinorum, et ventriculi; pernionibus; hepatitis, et lienis inflammatione &c'*".

Literatura

Prenets agrimoni leuat he secat, Flos medic. 168 v.

Per estroncar lo flux de sanch del nas, cnue lligar las extremitats tant estretament com sia possible, y posar al nas una pasta de Ortigues pungetinas, y tenir à la ma fullas y raelis de Agrimonia, ò tenir a la boca aygua frigidissima, Agustí Secr. 10

Bibliografia

FE-II-32, FM-II-308, FPC-I-369, HNPC-VI-202, BC-164, PPF-86, JP-25, PMCV-205, FQ-326, JLB-20, VP-57, RT-196, HL-112, MH-12, SCH-192, CHEV-160, CSCH-222, VMLN-44, KAN-298

459. *Amelanchier ovalis*

Medicus subsp. *comafredensis*

(Bolòs, O. & Vig, J.)

Llorens, Ll & Tébar, F. J...Ma *

Amelanchier, nom francès de la planta. *Ovalis*, per les fulles ovalades.

Sinonímia. Denominacions

Amelanchier rotundifolia. *A. vulgaris*. *Mespilus amelanchier*.

Cat.: Arbre de roca. Bec de gall. Bellumera. Borrinyoler. Borrinyoles. Carner. Cireretes de pastor. Corner. Corniguer. Corniol. Cornulier. Coronyer. Corunyer. Curroner. Curronyer. Guilloma. Mallenquera. Pomerola. Cast.: Guillomo. Angl.: Snowy Mespilus.

Descripció botànica

Arbust de branques vermellenques, flexibles, llargues, primes, fins a 3 m d'alçària. Fulles caduques, escasses, coriàcies, ovals, peciolades, subagudes, amb poques dents. Flors vistoses, en raïms corimbiformes, blanques. Corol.la gran. Pètals estesos, oblongs. Fruits globulosos, negreus, dolços, comestibles. Floració: març.

Hàbitat

Encletxes de les roques, alzinars humits. *Quercetalia ilicis*. De 900 fins a 1400 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Glucòsids, àcid cianhídric.

Acció farmacològica.

Indicacions

Hipotensora.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa abans de cada menjada.

Cultura popular

La fusta del corner és emprada en ebenisteria.

Diuen que la flor de cornera fa apartar les abelles de les arnes, i que amb un sol bastó de la seva fusta fugen i no s'hi acosten més, Violanta Abelles 8, a DCVB III 552

Bibliografia

FE-II-71, FM-II-319, FPC-I-415, HNPC-VI-206, BC-168, PMCV-206, FQ-341

460. *Aphanes floribunda*

(Murb.) Rothm.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Alchemilla floribunda.

Cat.: Peu de lleó. Cast.: Pie de león.

Descripció botànica

Planta anual, fins a 12 cm d'alçària. Arrel axonomorfa. Tiges ascendents o ajagudes, simples o ramificades. Fulles flabel.lades, planes, tripartides, pubescents, peciolades. Flors sèssils, verdoses. Fruit en aqueni. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Terres cultivades, erms. Comunitats teròfites. *Thero-Brachypodion*. De 100 a 700 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Tanins, entre d'altres substàncies.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, a diarrees, inflamacions, hemorràgies. Vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3 %, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

La planta *Aphanes arvensis*, que no es troba a les Illes Balears, té propietats astringents, demulcents i diurètiques.

Bibliografia

FE-II-64, FM-II-314, FPC-I-407, FQ-325, CHEV-167

461. *Crataegus azarolus*

L.....C

Crataegus, del grec *cratigos*, nom de la nesplera.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Atzeroler. Atzerolera. Serolera. Siroler. Soroller. Cast.: Acerolo.

Descripció botànica

Arbre caducifoli, fins a 3 m d'alçària. Branques espinoses. Fulles pubescents, coriàcies, trifides, cuneiformes a la base. Lòbuls obtusos, enters. Calze tomentós. Flors blanques. Fruits en drupa, vermells o grocs, comestibles. Floració: abril.

Hàbitat

Cultivada. Subespontània.

Part utilitzada

Els fruits, les fulles.

Composició química

Éls fruits contenen vitamina C.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Crataegus cuneata* s'empra com a aliment, i en dolor intestinal, astringent, analgèsic. *C. pinnatifida* s'usa com a tònic estomacal.

Literatura

Etzarola: Aronia, mespilus, Torra Dicc.

Sabia salar olives i confitar ateroles, Riber Miny. 118

Creixen... moltes parres, seroleres, garrofers, Martí G., Troços 110

Abans, la sorolla era una fruita molt estimada i esperada entre les fruites de la darrerria de l'estiu. Una llaminadura de luxe, una rara i agradívola fruita d'horta que servava intactes per fora i per dins totes les virtuts i essències boscanes, Pellicer *Costumari Botànic* 84

Bibliografia

FM-II-323, FPC-I-420, BC-167, JP-84, PMCV-207, MH-386, KAN-300

462. *Crataegus monogyna*

Jacq. subsp. *brevispina*
(Kunze, G.) Franco.....Ma Me
subsp. *monogyna*..... C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Arç blanc. Bolquerets. Cirerer de pastor. Espí blanc. Espinal. Espinalb. Espinall. Espinaler. Garaüller. Garboller. Gargaller. Garguller. Pometes de la Mare de Déu. Ram de Sant Pere. Trualler. Cast.: Espino albar. Port.: Espinheiro. Basc: Elorri. Fra.: Aubépine. Ital.: Biancospino. Ale.: Weissdorn. Angl.: Hawthorn.

Descripció botànica

Arbust espinós, ramós, fins a 4 m d'alçària. Fulles alternes, lobulades, pinnatipartides. Flors en corimbes pauciflors, blanques, flairoses. Anteres purpúries. Fruits globulosos, carnosos, vermells, amb una sola llavor. Floració: març-abril.

Hàbitat

Bardisses, vores de síquies. *Prunetalia spinosae* (> *Quercus Fagetea*). De 50 fins a 1200 m.

Part utilitzada

Les flors, les fulles.

Composició química

Flavonoides, proantocianidols, oli essencial, triterpens, amines, composts fenòlics, fitosterols, purines, vitamina C, tanins, sorbitol, pectina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Cardiotònic, antiespasmòdic, sedant, diurètic, regulador de la tensió sanguínia i del ritme cardíac.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, XX gotes abans de cada menjada, 3 setmanes per mes, com hipotensor;

l'extracte fluïde, l'extracte sec, el nebulitzat.

Terapèutica comparada

La planta *Crataegus oxyacantha*, que no es troba a les Illes Balears, s'empra de la mateixa manera que *C. monogyna*.

En medicina marroquí les flors de *Crataegus laciniata* i *C. monogyna* són utilitzades en infusió contra la diarrea i les palpitations. Els fruits són aliment pels pastors.

En medicina mexicana *Crataegus pubescens* s'usa en alteracions respiratòries -tossina, neumònia, bronquitis, asma-, diarrea, amebiasi, alteracions renals, com a antidiabètica.

En medicina homeopàtica CRATAEGUS OXYACANTHA s'empra en angina de pit i determinades alteracions cardíques.

Cultura popular

Fins fa quatre dies que la cirurgia casolana es servia de pues i espines vegetals per a rebentar i punxar bonys i tumors, tant d'home com el de bestiar, i a muntanya encara està en ús, entre pastors, saludadors i adobadors sobretot, per a guarir animals. Probablement que d'ací derivi el crèdit remeier dels arbustos espinosos en general, en especial de l'arç blanc. A Riu i a Martinet la nit de sant Joan anaven a cercar arbustos punxosos i els penjaven a les portes de quadres, estables, corrals i galliners, creguts que guardaven el bestiar de contraure malalties, AMADES *Costumari* IV 92

Literatura

Per a ell, són simples bardisses entrelligassades, tants com són, cauen estassats, passen com la palla seca, Na 1:10

Són torts, el més bo és com les metzines, el més recte, com l'espinal, Mi 7:4

Abans no facin mata les seves espines, que l'huracà se'ls endugui com un card, Ps 58:10

Pels seus fruits els coneixereu. ¿Es cullen potser raïms dels cards, o figues dels arços?, Mt 7:16

Com trau hom lo such de l'espinalb, Alcoatí 89

Sia lavada la boca de la decocció de bedegal, qui és espinalp blanc, Tres. Pobr. 26, 27

Hi havia una creu de llenya d'olivera clavada en el tronch d'un espinaler bort, Penya Mos. III, 149

Agabellant-los d'arsos y romaguera ab rapas, Atlàntida, IX

Bibliografia

FE-II-75, FM-II-321, FPC-I-419, HNPC-VI-207, BC-166, PPF-38, JP-85, PMCV-206, FQ-339, JLB-249, VP-200, RT-197, HL-195, MH-385, SCH-118, CHEV-86, CLK-I-605, PHMT-465

463. *Cydonia oblonga*

Miller.....C

Cydonia, del grec *kydonion melon*, poma de Kydon, ciutat de Creta.

Sinonímia. Denominacions

Cydonia vulgaris. *Pyrus cydonia*.

Cat.: Codonyer. Cast.: Membrillero.

Port.: Marmeleiro. Basc: Godeiñatze.

Fra.: Cognassier. Ital.: Cotogno. Ale.:

Gemeine Quitte. Angl.: Quince.

Descripció botànica

Arbret tortuós, fins a 3 m d'alçària. Branques tomentoses. Fulles enteres, caduques, grans, verdes, tomentoses i blanques al revers, glabres a l'anvers. Flors solitàries, grosses, pedunculades, rosàcies. Fruit globulós -codony-, tomentós,

carnós, groc, molt aromàtic a la maturitat. Floració: març-abril.

Hàbitat

Cultivat als horts.

Part utilitzada

Les flors, les llavors, els fruits.

Composició química

Tanins, pectina, àcid màlic, àcid tartàric, sucres (fruits). Mucíl·lag, amigdalina, oli, tanins (llavors).

Acció farmacològica.

Indicacions

Els fruits són astringents, útils en la diarrea estival. Les flors són astringents i vulneràries en aplicació externa. Les llavors són emol·lients: el mucíl·lag s'empra en aplicacions locals en úlceres, cremades, inflamacions de la pell- les llavors no s'han d'esclafar, ja que l'amigdalina podria formar àcid cinahídric.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí el fruit cruu o cuit de *Cydonia oblonga* és emprat per les genives, atonia estomacal, diarrea i refluxe gàstric. La decocció de grans de codony, regalèssim i goma aràbiga és usada per millorar la veu. La maceració de grans de codony i de lli en aigua s'aplica als cabells, passant-hi després oli d'oliva en el que s'ha macerat pètals de rosa i absenta. El fruit és molt preuat en cuina casolana.

En medicina mexicana *Cydonia oblonga* s'usa en disenteria, sedes, cremades, llagues, ferides, hemorràgies, alteracions digestives.

Fórmules i preparacions

La tintura mare, el xarop, el mucíl·lag, la maceració de les llavors.

Cultura popular

SECRETS DEL CODONYER-Lo Codonyer vol lloch fret y humit, en tant que si lo temps va sech en defecte de ploura conve regarlo sovint... Los Codonys se han de cullir en lo mes de Octubre quant tornen grochs de color de Or... Alguns despres que han cullit los Codonys los posan dins de unas botetas plenas de most fins à la boca, tapantles despres, y lo vi sera molt olorós, y suau... si lo Codony es menjat, conforta lo ventrell, y estreny lo flux del cos, y fa bon ale. Solone, com recita Plutarcho, aconsellava a les donas casadas, que no anassen may a dormir ab llurs marits, que no aguessen primer menjat Codony... Dels Codonys, fareu una confeccio, o confitura excellentissima per lo flux del cos, Agustí Secr. 56

Per muntanya, en sortir de la missa de Nadal, fou costum fer les torrades amb llesques de pa de dotze lliures, ben sucades amb confitura de pera, codony, i àdhuc de patates ensucrades. També feien grans morterades d'allioli. Remullaven abundantment la collació amb aiguardent, AMADES *Costumari* I 153

Codonyat: pelar els codonys madurs, fer-los a trossos i bullir-los en quatre dits d'aigua en un perol o una cassola. Anar punxant en una forquilla fins que s'hagen reblanit (uns vint minuts). Colar l'aigua i triturar els codons allí mateix dins de la cassola, amb la forquilla o el turmix, i afegir el sucre. La proporció és de 800 grams de sucre per quilo de pasta de codony bullit. Remenejar de quan en quan. Utilitzar paleta de fusta si espot. Deixar gelar en la cassola. Posar en el mtle triat, Pellicer *Costumari Botànic* II 42

A l'Empordà, el dia de Tots Sants, per la castanyada, hom bevia un licor fet a casa amb codony, qualificat de codonyat. Era molt fort. No se'n bevia per cap altra diada, AMADES *Costumari* V 636

El codonyat o confitura de codony té propietats astringents.

Groc com el codony

El codony madurarà
i el pèl li fugirà

Quan la codonyera
floreix i madura
el dia i la nit
són d'una mesura

La tia Maria,
de genollons
collia codonys;
de genollons
codonys collia
la tia Maria.

De genollons
collia, collia...
de genollons
collia codonys;
de genollons
codonyades
i, amb els dits,
codonys collits

Rocafort per al safrà
Vallfogona pels codonys
i per bons porrons, Fullea

Història

El codonyer, d'origen asiàtic, fou introduït a les terres de la mediterrània per grecs i romans, que ho van dedicar a Venus.

TEOFRAST diu que de la llavor del codony cultivat es fa el codony silvestre, II 2, 5

DIOSCORIDES recomana l'oli de codony per a "refredar i restrényer, útil contra les llagues sarnoses... i les corrosions que es van fent", DIOSC I 41. El *melomeli*, anomenat d'alguns *cydonomeli*, es compona d'aquesta art: els codonys, nets de la seva llavor, es posen dins mel fins a quedar coberts. Després d'un any, aquesta mel es torna molt delicada i com el mulsus-mesclat de mel i sucre. Serveix com el vi cydonite - DIOSC V 21-com a estíptic i confortatiu de l'estómac, per la disenteria, la indisposició del fetge i ronyons i dificultat de l'orina, DIOSC V 22

PLINI XIII 11; XV 38; XXII 103 GALE VI 450, 602

CURSACH recomana el codony "*in abortu, cholera morbo; colica, diarrhaea nauseis, vomitu, alvi profluviis; orthopnea, ani procidentia; aestu ventriculi, mammarum inflammatione; condylomatibus, lippitudine, linguae fisuris; haemorrhoidum doloribus; ophthalmia, tenesmo, apthis, morbis biliosis, putridis; saburra rancida &c.*".

Literatura

Molts codonys llançaven dins el carro al sobirà i molts de brots de murta, corones de roses i garlandes trenades de violetes, Estesícor, 600a.C., de J. Pellicer *Costumari* 43

Pus prop és en natura pera o codony ab poma, que no és poma ab oliva ni ab garrofa, Llull Cont. 171, 4

Dos pots de codonys confits de Domàs, doc. a. 1373 (Rubió Docs. cult. II, 170)

Per confegir codonys entregues en sucre, Flos medic. 191 vº

Aix! atràs, aixà, careta! Codonys, també haguéreu pogut avisar, Guinot Capolls 62

Un poch de codoyat, doc. a. 1412 (arx. parr. de Sta. Col. de Q.)

La una capsa era de codonyat, doc. a. 1418 (Puig Pedro de L, 349)

Alguna cosa stíptica e constrictiva com és lo codonyat, Albert G., Ques. 12

Codonyat de mel o carn de codony de sucre se pot menjar, Alcanyís Reg. Pest. 15

Tot el codonyat que quede en el canyís, Pascual Tirado (BSCC, II, 155)

Perera o codonyer se poden empeltar en pomer, Llull Cont. 171, 13

Esclatà la codonyera, ha florit el cirerer, Colom Juven. 42

Una codonera (sic) daurada, qui son dues peçes, doc. segle XVI (Catalana, IX, 94)

Una codonyera nova, de terra, de la dita obra (de València), doc. a. 1437 (BABL, XI, 153)

La Guimerana cremà del sol com una codonyeta, Guinot Capolls 17

De peres de nous de codonyons e d'altres fruyts d'arbres sia donada la dotzena part, Jaume I, Sent.

Bibliografia

FM-II-325, FPC-I-338, HNPC-VI-403, BC-167, JP-II-41, PMCV-207, FQ-335, JLB-416, VP-322, RT-199, HL-103, MH-664, SCH-317, CHEV-196, CSCH-240, PHMT-466

464. *Eriobotrya japonica*

(Thunb.) Lindley..... C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Nesprer del Japó. Nesproner.
Nisprer. Cast.: Níspero. Fra.: Néflier
du Japon, Bibassier.

Descripció botànica

Arbre d'ampla capçada, fins a 3 m
d'alçària. Fulles lanceolades,
coriàcies, tomentoses, dentades, de
color verd fosc a l'anvers,
vermellenques al revers. Flors
blanques, flairoses, en raïms
terminals. Fruit subesfèric, carnós,
groc, dolç, comestible. Granes
lluents. Floració: tardor.

Hàbitat

Cultivat als horts.

Part utilitzada

Les fulles (*Eriobotryae Folium*).

Composició química

Tanins, àcids orgànics, oli essencial.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent per via interna. Vulnerari
en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

Les fulles, netes dels pèls, en
decocció, colada, una tassa després
de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Eriobotrya
japonica* s'empra com a antitussígen
i expectorant.

En medicina marroquí les fulles en
decocció d'*Eriobotrya japonica*
s'usen com antidiarrei, especialment
en els infants. El fruit són molt preuats
com a aliment.

En medicina mexicana *Eriobotrya
japonica* s'usa en diabetes, micció
dolorosa, litiasi biliar.

Literatura

Nespres, nesprons y avellotes, Serres
Poes. Gand. 59

Bibliografia

FM-II-318, FPC-I-338, HNPC-VI-403, BC-166,
ICMM-II-82, KAN-301, PHMT-466

465. *Fragaria vesca*

L.....C

Fragaria, del llatí *frago*, fer olor.
Vesca, de *vescor*, mengívola.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Fraulera. Maduixera.
Manduixera. Cast.: Fresa. Port.:
Morango. Basc: Arragatze. Fra.:
Fraisier. Ital.: Fragola. Ale.:
Erdbeere. Angl.: Strawberry.

Descripció botànica

Herba pilosa, estolonífera, perenne.
Fulles trifoliades, dentades, poc
sedoses, estipulades, en roseta.
Estolons llargs. Flors hermafrodites,
pentàmeres, blanques o rosades.
Fruit en forma de receptacle carnós
-fraula, maduixa-, vermell, ovoide,
aromàtic, comestible. Floració:
febrer-març.

Hàbitat

Cultivada als horts, com a forma
seleccionada i encreuada de la
planta silvestre a partir d'espècies
nordamericanes. Espontània en els
llocs humits i ombrívols, i clarianes
de boscs de la península ibèrica.

Part utilitzada

Els fruits, les fulles, les arrels.

Composició química

Matèries tàniques, glucòsids,
vitamina C, àcid màlic, àcid cítric,
pigments antociànics, oli essencial,
composts sofrats, sals potàssiques,

pectina, mucíl·lag, sucres: el suc de fraules és un dels productes més complexos del regne vegetal (Font i Quer, 320).

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent i diurètica-fulles i arrels, per via interna, en diarrees, cistitis, uretritis, urolitiasi, hiperuricèmia. Per via externa, en úlceres, llagues, èczemes, faringitis, pruija. Refrescant, diurètica, antihipertensiva-els fruits. La cura de fraules (0,5-1 kg/dia) és eficaç en problemes gotosos, reumàtics i d'hipertensió.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5% de les fulles, una tassa després de cada menjada; el xarop; la decocció de l'arrel.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Fragaria nubicola* s'usa com a febrífug, hemostàtic, alteracions limfàtiques, acumulació de pus en els pulmons, inflamacions dels nervis.

En medicina xinesa *Fragaria chiloensis* s'empra com a refrescant.

En medicina marroquí el suc de la fraula *Fragaria vesca* és emprat per a aclarar la pell.

En medicina homeopàtica FRAGARIA VESCA s'usa en determinats casos de litiasi renal, gota, urticària, glositis, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

La maduixa és molt emprada com a fruita comestible, i per a fer xarops i melmelades. També és útil com a dentrífic i cosmètic. En la producció agroindustrial de fraules s'usen sovint herbicides i insecticides.

Per l'abril, maduixes mil

Madò Manduixa
per anar enjoiada
de menjar s'afluixa

Història

CURSACH recomana la fraula "*in calculo, febribus putridis, calidis; phthisi pulmonali; podagra; mania, dieta febrili; debilitate, et laxitate viscerum; evacuationibus adsuetis suppressis, fluxu ventris; haemorrhagiis, viscerum obstructionibus; ictero, fluore albo &c*".

Literatura

De taronges y de fraules / y de viandes esquisides, Oliver Obres, I, 227

Gramponaven les tímides maduixes, que allà en dèiem fraules, Riber Miny. 120

Amb ma falda, vessanta de maduixes, Canigí II

Les cistelles de madoixes del Montseny... llençaven sa flayre, Collell Noy Vich 30

No han passat ara mateix les maduixayres?, Vilanova Obres, XI, 130

Bibliografia

FM-II-314, FPC-I-396, FPC-VI-202, BC-159, FQ-320, JLB-268, VP-217, RT-200, HL-109, MH-776, SCH-198, CHEV-210, VMLN-763, CLK-I-788, CSCH-247, DAKPA-169, DEKHANG-80, TSARONG-27, DAWA-1-160, KAN-302, PHMT-467

466. *Malus domestica*

Borkh.....C

Malus, del llatí *malum*, fruit de forma arrodonida.

Sinonímia. Denominacions

Pyrus malus. Prunus malus.

Cat.: Pomera. Maçanera. Cast.: Manzano. Port.: Maceira. Basc:

Sagarr. Fra.: Pommier. Ale.: Wildapfelbaum. Angl.: Apple tree.

Descripció botànica

Arbre d'ampla capçada, fins a 6 m d'alçària, sovint en estat arbustiu. Escorça fissurada, de color grisenc. Fulles tomentoses, dentades, amb el revers pubescent. Flors grosses, en fascicles umbel·lifformes, blanques o rosades. Fruit subglobulós, dolç, comestible. Nombroses varietats cultivades. Floració: abril.

Hàbitat

Cultivada als horts.

Part utilitzada

Els fruits.

Composició química

Àcids orgànics, pectines, pentosanes, antocianòsids, tanins, glúcids, sals minerals, vitamina C.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, digestiva, laxant, reguladora del trànsit intestinal: en gastroenteritis, restrenyiment. Diurètica, útil en la litiasi renal. Vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

Cura de pomes (Heisler, 1929): dos dies a règim estricte de pomes, entre 500 i 1500 g, en cinc preses diàries: útil en enteritis, diarrees, alteracions del ventrell.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica la pomera del bosc *Malus sylvestris* s'empra com a aliment, afrodisiac i diurètic.

En medicina tibetana *Malus pumila* s'usa en alteracions intestinals, febres i com a antiàlgic, per a

recobrar la gana, millorar la sang i el restrenyiment.

En medicina xinesa *Pyrus malus* se considera que dispersa les ventositats, disòl la mucositat i cura els fluxos.

En medicina marroquí la fruita de *Malus communis* (= *Pyrus malus*) és considerada bona pel cor i contra la nàusea; també en diarrees. Molt preuada com a fruita i com a acidificant.

En medicina mexicana *Malus sylvestris* s'usa en diarrea, insomi, asma, tossina, còlic del nadó, diabetis.

Cultura popular

SECRETS DEL POMER.-Lo Pomer se fa en qualsevol ayre de terra, y vol la terra grassa, y humida, y se planta en terra amorsa, y à la montanya sels ha de fer uns escaucells en la soca, per que la aygua si ajuste per regarlos, hanse de plantar à cara de migjorn... De las Pomas se fa vi en las terras ahont no si poden conrrear las vinyas... La poma es molt estimada tant per la sua sabor, quant per lo bon olor, y molt mes per fer perfum odorifero en temps de pesta, que nos troba cosa millor que la escorça de la poma posada à les brazes per perfum, semblantment les pomas netejades dels grans, en lloch de encens fins se pot posar cubert ab un poch de Coto à la cendra calda, sens cremarlo, y es un ultim remy, per aquells qui tenen mal de costat donarli pomes à menjar, Agustí Secr. 55

El gener és el moment més bo per a plantar, empeltar i treballar els arbres fruiters de fulla xaruca, especialment l'ametller, la prunera, l'albercoquer i la pomera, Amades *Costumari* l 296

Era costum, abans, menjar-se les pomes com a postres del dia dels

Reis. Hom creia que menjar-ne portava gran sort i ventura. Tohom feia allò que podia per poder tastar pomes de Santa Coloma, i aconseguir satisfer aquest desig era considerat com una joia i com un honor, Amades *Costumari* I 262

Abans havia estat costum molt estès portar pomes penjades al rams, per tal que rebessin la benedicció. La gent se les menjava per Pasqua com a postres, i hom creia que guardaven de mal de coll i de mal de queixal, Amades *Costumari* II 694

La poma és el símbol de la fecunditat entre tots els vells pobles de cultura europea. També enclou el simbolisme universal del Sol i tracta de significar el mateix astre i la seva vida, Amades *Costumari* II 703

És interessant de tenir en compte que la pomera és l'arbre fruiter europeu per excel·lència i essencialment autòcton, puix que els altres semblen ésser importats. Des de temps que es perden en la pregonesa del passat hom concedeix a la poma virtut remeiera excepcional; en efecte, se l'havia emprada com a aglutinant de nombrosos medicaments que es barrejaven i es pastaven amb poma, fins al punt que els unguents en general i els remeis destinats a fer-ne untures reben el qualificatiu genèric de *pomada*, Amades *Costumari* III 468

El dia 8 de setembre a Mallorca porten coves i enfilalls de pomes als altars de la Mare de Déu de la Salut perquè el sacerdot les beneeixi, i hom els atribueix gràcia i virtut remeiera, Amades *Costumari* V 87

La sidra de poma té propietats diurètiques. Abans se'n feia a les possessions.

Més sa que una poma

Menjar en dejú una poma 1530
salut dóna

Una poma cada dia
la millor medicina

Una poma
no és bona per a tothom

Fer cara de pomes agres

Amb una poma cada dia
els metges s'estalviaria

Guarda't sempre, Peret,
una poma per la set

Perquè el dimoni
la poma va ponderar
Eva se la va menjar

Tota pometa agreta
quan ha passat el fred
és dolceta

Filla d'hostaler i poma recadora
maduren abans d'hora

De les peres i les pomes
les que callen són les bones

Les pomes, 1540
totes cauen al seu temps

El mal de la maçana:
poc mal i molta capçana

Massa gran pes de pomes
fa trencar les pomeres

Una poma podrida en un paner
podreix totes les altres

La maçana podrida
fa mal a la seua amiga

Mira, mira el vent d'on ve
la pometa, la pometa;
mira, mira el vent d'on ve

la pometa del pomer

Una poma en tinc a l'hort
que en verdeja, que en verdeja;
una poma en tinc a l'hort
que en verdeja per tot l'hort.
Quan el sol hi tocarà
la pometa, la pometa,
quan el sol hi tocarà
la pometa se'n caurà

Si vols veure el vent d'on ve
veuràs el pomer com dansa;
si vols veure el vent d'on ve
veuràs com dansa el pomer.
Nou pometes hi ha al pomer
de nou una, de nou una;
nou pometes hi ha al pomer
de nou una se'n caigué

Si vols veure ocells volar
vés pel maig a la muntanya;
si vol veure ocells volar
vés pel maig al pomerar.
Nou colomes hi ha al pomer
de nou una, de nou una;
nou aloses hi ha al pomer
de nou una se'n volé

Josepeta, filla meva,
comença a amanir les benes
que Josepet ha caigut
de dalt de les maçaneres

Josepa, deu-me una poma; 1550
Maria, deu-me-la vós
i a sota la pomereta
ens asseurem tots dos

Tres pometes tinc a l'hort
que voltegen, que voltegen,
tres pometes tinc a l'hort
que voltegen per tot l'hort

Allà dalt de la muntanya
hi ha un pomeret vermell
o jo hi deixaré la vida
o menjaré pomes d'ell

Qui menja pomes abans de sant Joan
o les plora, o les plany,
o les porta al ventre un any

Hortolana, hortolana
guardau bé aquest pomeral
que no hi entr cap animal
que no vos hi faça tala

Hortolana, hortolana
quines pomes tens a s'hort?
Totes són de couro fort
manco sa meva, que és blana

Història

TEOFRAST diu que la pomera agafa llur forma per la poda, I 3, 3; té l'escorça llisa, I 5, 2; té el cor carnós... les arrels curtes i superficials, I 6, 1, 3-4; els nusos són molt característics, I 8, 4; es divideix al principi en començar a créixer, I 9, 1; les llavors estàn envoltades per una càpsula, I 11, 4; se multiplica per estaquetes o llavors, II 1, 3; se cria per la planura, III 3, 1; és de vida curta, IV 13, 2

DIOSCORIDES diu de les pomes que "les fulles, les flors i les tiges de totes les pomeres són constrictives... tota poma verda és estíptica, però la madura no tant... les pomes, anomenades melimeles per semblar-se el gust a la mel, reblaneixen el ventre i expulsen els cucs, DIOSC I 131

GALE XII 75; VI 594

CURSACH recomana la poma "*in dieta febrili, tussi, oculorum inflammatione; ulceribus, scorbuto, melancholicis, ophtalmia, gangrena, febribus, gravedine &c*".

Literatura

El cep s'ha assecat, s'ha mort la figuera;
magraners, palmeres, pomeres, tots els
arbres del camp són secs, Jl 1:12

Pomes d'or en arreus de plata: una paraula
que és dita al seu temps, Pr 25:11

Com un pomer entre els arbres del bosc, és
el meu estimat entre els joves. Glatia per
seure a la seva ombra, i el seu fruit m'és dolç
al paladar. Ell m'ha fet entrar en el celler, i el
seu esquadró enfront meu és l'amor.
Retorneu-me amb panses, conforteu-me
amb pomes, que estic malalta d'amor! Posa
l'esquerra sota el meu cap, i amb la dreta
m'abraça!, Ct 2:3-6

Que els teus pits siguin com raïms de vinya;
el perfum del teu alè, com el de pomes, Ct
7:9

Floreix immòbil la pomera blanca,
Maragall Enllà 7

Sobre les rengleres florides dels pomeres,
sembla que ha nevat, Jampy Liris 34

Blanca de flor és la pomera, Riber Sol
ixent 21

No y havia senyor que gosàs pendre una
poma de hun laurador sens pagar,
Sermons SVF, I, 204

Havia en l'ort de Ruben un pomer carregat
de pomes, Serra Gèn. 262

Surtia a rebre'ls la Felissa amb cara de
pomes agres, Vayreda Sanch nova, 30

Lo fenc ja treu espiga, les pomeredes flor,
Verdaguer Pàtria 103

Passa això mateix amb les pomeres dels
pomerals salvatges d'Alcinous, Riber
Geòrg. 37

Un dia jo vaig trobar
l'amor de la meua vida
a l'ombra d'un pomerar
que el vent l'havia dormida,
Carner *Ofrena* 124

Enmig d'un riu, davall un bell pomar,
Corella Obres 161

Un mocador blanch nuat p'es coll, com el
duen es pomeres sollerichs, Roq. 9

És juliol. Els camps presenten aquell any
uns esplets meravellosos. Tota la taula és
parada, que diuen els llauradors: el blat,
l'ordi, la civada, que es decanten per les
espigues ja pesants; els cirerers quallats de
joies vermelles; el pomerar, on verdegem ja
les petites pomes com maragdes; la curta
vinya amb les perles de l'agràs, Enric
Valor, *La idea de l'emigrant*, J.
Pellicer, *Costumari Botànic* II 139

Massanes, prunes e peres, Turmeda
Diuis

Que'ns trameta empelts de les maçanes de
Taraçona, doc. a. 1409 (Arx. Cor. Ar.,
reg. 2252, f. 12)

Albèrgens, présechs, pomes, mançanes, Gil
Hist. Cath. 243

Mansanes de tota mena, cireres de tot color,
Serres Poes. Gand. 59

Bibliografia

FM-II-317, FPC-I-409, HNPC-VI-205, BC-167,
PPF-76, JP-II-139, PMCV-208, FQ-336, JLB-400,
VP-312, RT-201, HL-78, MH-43, SCH-311, STU-
364, CSCH-238, DASH-288, DAKPA-7, PHMT-467

467. *Mespilus germanica*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Nespler. Nesplera. Nesprer.
Cast.: Abadejo. Port.: Nespereira.
Fra.: Néflier.

Descripció botànica

Arbret caducifoli, tortuós, espinós el
silvestre o inerme el cultivat. Fulles
oblongues, dentades a la meitat
superior, peciolades. Flors solitàries,
subsèssils, blanques. Sèpals
lanceolats. Fruit esferoïdal,
pubescent, coronat pels lòbuls del

calze, color bru fosc, consistència tova, comestible quan és molt madur. Floració: maig.

Hàbitat

Naturalitzat. *Quercu-Fagetea*.
Cultivat. Empeltat sovint damunt d'espinaler, *Crataegus monogyna*.

Part utilitzada

Els fruits.

Composició química

Tanins, àcid màlic, àcid cítric, àcid tartàric, gomes, pectines.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, emprat en diarrees.
Diurètic.

Fórmules i preparacions

Confitura de nespla: 1 kg de nesples, 800 g de sucre, 1/2 l d'aigua, bullir 3/4 d'hora, repartir les preses durant 4 dies al matí.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Mespilus sylvestris* (= *Flacourtia indica*) s'usa en asma, bronquitis, cistitis.

Cultura popular

SECRETS DEL NASPLER-Lo Naspler sofreix lo ayre fret, y no res manco vol lo ayre calt, y trempat, y terra grassa, y arenosa. Plantas de rael y de estaca, de Nohembre, y se sembra de pinyol en terra mesclada ab fems. Produira molt fruyt posantli à la soca terra mesclada ab cendra. Tes per cosa certa y segura, que la Nespla, y los pinyols separats ò tots junts sechs y polvorizats, y beguts ab vi blanch, rompen, y disminuen les pedretas, axi las dels ronyons com encara de la vexiga, Agustí Secr. 50

Per Nadal
maduren les nesples

Això és tan veritat

com ara plouen nesples

¡Què hermosura de nesples!

¿A com van les nesples?
Conforme cauen les bèsties

Per sant Lluc 1560
nesples pelluc

Per sant Lluc
nesples espluc

Amb palla i temps,
maduren les nespres

Amb lloc i temps,
maduren les nespres

Any de nespres
picor a la regana

En tenir picor en es cul
any de nesples

Llanuda, llanuda,
del cap coronada;
n'ha parit un vedell
nudell, nudell,
llanut, llanat, del cap coronat

Història

CURSACH recomana la nespla "*in diarrhaea, alvi profluviis &c*".

Literatura

No deu hom raebre cerves ne nesples, Arn.
Vil. II, 150

Prenets fulles de codonyer, de
nespler e de server, Flos medic. 160
vº

Ledons, guarofes, prunes, nesples, codonys,
F. Eximenis (ap. Arch. Ib. Am. XXIV,
368)

Car són com les nesples que, totes podrides, en elles tot temps està'l polzim vert, PROC. Olives 1099

Fruyts stíptichs axí com són cithonia e nesples, Cauliach Coll., ll, IV, d. 2^a, c. 2

Bibliografia

FM-II-321, FPC-I-418, HNPC-VI-206, BC-166, CSCH-237, HL-102, QSMB-626

468. *Potentilla caulescens*

L.....Ma

Potentilla, del llatí *potens*, forta, poderosa, per les propietats tòniques. *Caulescens*, pel tronc gruixat i llarg.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba de cinc dits. Potentilla de roca. Rabassa bruna. Te de senyor. Te de soca. Te de soqueta. Cast.: Cincoenrama de roca.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 30 cm d'alçària. Rizoma llenyós, gruixat. Tiges ascendents, multiflores. Fulles coriàcies, hirsutes, les radicals peciolades, en roseta; les caulinars poc nombroses, amb estípules lanceolades. Flors estel·lades, ben obertes, en corimbe terminal, blanques. Floració: maig-juliol.

Hàbitat

Fissures de les roques calcàries. *Potentilletalia caulescentis*, *Potentillo-Pimpinellum balearicae*. De 1000 a 1400 m.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Tanins, oli essencial.

Acció farmacològica.
Indicacions

Astringent, tònica, útil en diarrea, colitis, leucorrea, hemorroides, hematuria, ferides, úlceres.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%; la tintura mare.

Terapèutica comparada

L'arrel de la planta *Potentilla erecta*, que no es troba a les Illes Balears, és emprada com a vulnerària, hemostàtica i astringent.

En medicina tibetana *Potentilla anserina* s'usa com a tònic general i en diarrees. L'espècie *P. venusta* en intoxicacions, disenteria i refredats. L'espècie *P. atrosanguinea* en refredats i epidèmies.

En medicina xinesa *Potentilla chinensis* s'empra com hemostàtica, febrífuga, emmenagoga.

En medicina mexicana *Potentilla caulescens* s'usa en tos, disenteria, úlcera gàstrica, alteracions biliars, mal de dents, com a antihelmíntic.

Literatura

És una de les belles plantes rupícoles que s'enfilen per les penyes de les altes crestes de la Serra, Bonafè *Flora de Mallorca* II 313

Bibliografia

FE-II-45, FM-II-313, FPC-I-390, HNPC-VI-202, BC-158, PMCV-208, FQ-317, JLB-571, VP-440, RT-202, HL-110, MH-819, SCH-203, CHEV-254, DAKPA-40, DEKHANG-147, DAWA-2-103,104,105, KAN-302

469. *Potentilla reptans*

L.....Ma Me Ei

Reptans, pels estolons que s'arrosseguen.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Peu de Crist. Cinc en rama. Fragassa. Gram negre. Gram porquí. Lloraga. Mà de Crist. Mà de Maria. Maduixera borda. Peucrist. Peustrist. Cast.: Cinco en rama. Port.: Cinco-en-

rama. Basc: Bostorri. Fra.: Potentille.
Angl.: Creeping Cinquefoil.

Descripció botànica

Herba vivaç, pubescent, fins a 80 cm de llargària. Rizoma gruixat, vermellenc. Tiges simples, axil·lars, estoloníferes. Fulles alternes, compostes de 3-7 folíols cuneiformes, dentats, fisonats. Flors grans, solitàries, pedunculades, grogues. Carpels tuberculosos. Floració: gener-octubre.

Hàbitat

Llocs humits, síquies, fonts, jonqueres, horts, vores de camí. *Plantaginetalia majoris*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

L'arrel, les fulles.

Composició química

Tanins, oli essencial, polifenols.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, febrífuga, hemostàtica, antiinflamatòria, útil en colitis, diarrea. Vulnerària en aplicació externa, per a llagues, dermatitis, pruija, ferides.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Potentilla discolor* s'empra com hemostàtica, febrífuga.

Cultura popular

Corriola i peu de Crist és que m'embossa s'arada oh! quin llaurar hi fa tan trist ausent de vós, estimada

Història

TEOFRAST diu que "la rel del pentáphyllon o pentapetés és roja quan es tre de la terra, però se torna negra i tetragonal en secar-se. La fulla és com la de la parra, petita, i de color semblant. Creix i es mustia al mateix temps que la vinya. Només té cinc fulles en total, i d'ací li vé el nom. Produeix tiges primes, reptants, i té nusos", IX 13, 5

DIOSCORIDES diu del peu de Crist que "la decocció minva el mal de dents, atura les llagues plenes de corrupció que es fan a la boca... és útil contra el flux de ventre, contra la disenteria... reprimeix les llagues... el suc de l'arrel tendra és remei saludable contra la malaltia del fetge i dels pulmons i té força contra verí... contra les calentures paroxismals... aplicades les fulles amb mel i amb sal, curen les ferides recents i les llagues enfistulades...", DIOSC IV 43

PLINI XXV 109 GALE XII 96 ISIDOR XVII 9, 38

CURSACH recomana el peu de Crist "*in dysenteria, imbecillitate viscerum; febribus intermittibus; alvi, et sanguinis fluxibus; haemopthisi, diarrhaea, gingivarum laxitate; dentium doloribus, et vacillatione; menstruis nimiis &c*".

Literatura

Menje tots matins en dejú del peu christi dos bocins, Micer Joan 410

Si voleu pendre / sols d'aygua sal / peu crist, orval, Spill 8187

Abunda en precioses herbes..., celedònia, besoludí, fragasta, herba pastoral, Eximenis Reg. 26

Bibliografia

FE-II-45, FM-II-312, FPC-I-389, HNPC-VI-202, BC-158, PPF-74, PMCV-209, FQ-318, JLB-175, VP-158, HL-111, MH-316, CSCH-248, KAN-302

470. *Prunus armeniaca*

L.....C

Armeniaca, per creure que és originari d'Armènia.

Sinonímia. Denominacions

Armeniaca vulgaris.

Cat.: Albercoquer. Cast.: Albaricoquero. Fra.: Abricotier. Angl.: Apricot.

Descripció botànica

Arbre caducifoli, fins a 6 m d'alçària. Fulles cordiformes, ovades, dentades, glabres, vermelloses en estat juvenil. Flors subsèssils, solitàries o a parells, blanques o rosades. Fruit subglobulós, pubescent, groc, dolç, aromàtic, comestible. Floració: març.

Hàbitat

Cultivat.

Part utilitzada

El fruit, les llavors.

Composició química

El fruit conté vitamina A i C, pectines, àcid màlic, àcid cítric, betacrotè, tiamina, flavonoides, àcid ascòrbic, sucres. Les llavors són tòxiques per l'amigdalina que contenen, a més de flavonoides, carotenoides, àcids orgànics, oli, tanins

Acció farmacològica.

Indicacions

Laxant, el fruit. Demulcent, l'oli de les llavors, com a hidratant de la pell, en dermatitis, pell seca, d'acció semblant a l'oli d'ametles.

Fórmules i preparacions

Cremes, pomades.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Prunus armeniaca* s'usa per a fer créixer el cabell, en alteracions limfàtiques, efusió pleural, amenorrea. La cendra de les llavors com a vulnerària i en alteracions limfàtiques. L'oli de la llavor per a fer créixer el cabell.

En medicina xinesa la llavor de *Prunus armeniaca* s'empra per a tos, asma.

En medicina marroquí els bessons d'albercoc torrats i esclafats en aigua de roses s'empren com a cosmètic per a treure taques de la pell.

Cultura popular

SECRETS DEL PRESEGUER Y ALBRICOQUER.-Preseguer i Albricoquer se planta de pinyol, dos dits fora de terra, en terra amorosa, arenosa y seca, y en part ahont lo Sol toch be, y en lloch fret y humit y ventos, se moren prest, no defensantlos de dites coses, Agustí Secr. 54

L'oli d'albercoquer s'empra en la fabricació de sabons, en perfumeria i cosmètica.

Quina lluna fa tan clara
per anar a cercar albercocs;
a la porta de can Nyaga
n'hi ha uns com uns esclops

Pel juny, l'albercoc,
en vuit dies és groc

Esperar que munt es joc, 1570
esperança d'aubercoc

¡Es teu aubercoc!

Història

DIOSCORIDES diu que "les pomes armeniaques, que el llatins anomenen precoces, són més petites que les pomes salvatges, i més útils a l'estómac", DIOSC I 131

PLINI XV 40, 41 COLUMELA X 412

Literatura

Pomes d'or en arreus de plata:
una paraula que és dita al seu temps, Pr
25:11

Si en fruites volem pensar, aci ha... cireres de diverses sorts, guíndoles, albercocs, magranes, gínjols, Eximenis Reg. 25

En ceyll jardí los fruiters / eren de totes maneres / ... / codonys, albercocs, cireres, Diuis. Mall., 11

¡Vaja un coneixement y vaja una compassió que té aquest aubercoch! Roq. 27

Bibliografia

FM-II-329, FPC-I-425, HNPC-VI-204, FQ-349, JLB-32, VP-67, MH-51, CHEV-254, DEKHANG-149, KAN-299, PHMT-469

471. *Prunus avium*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cerasus avium.

Cat.: Cirerer. Cast.: Cerezo. Port.: Cerejeira. Basc: Kerizondo. Fra.: Cerisier. Ital.: Amarena. Ale.: Vogelkirschbaum. Angl.: Cherry.

Descripció botànica

Arbre caducifoli d'ampla capçada, fins a 5 m d'alçària. Escorça lluent, grisenc. Fulles enteres, lanceolades, glabrescents a la maturitat. Flors en umbel·les, flairoses. Fruit en drupa, vermella, comestible. Floració: març-abril.

Hàbitat

Cultivat a les Illes Balears. Empeltat sovint sobre peus de *Prunus*

mahaleb (cirerer de santa Llúcia), més adaptat a terrenys calcaris. La varietat silvestre, en bosc caducifolis humits: rouredes, freixenedes, fagedes, en terrenys poc calcaris. *Fraxino-Carpinion*.

Part utilitzada

Els fruits i els seus peduncles (*Stipites Cerasorum*).

Composició química

Els peduncles dels fruits contenen tanins, sals potàssiques, flavonoides, derivats salicílics, mucíl·lags. Les llavors contenen el glicòsid cianogènic amigdalina, de coneguda toxicitat.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètic, en oligúria, cistitis, uretritis, urolitiasi, hipertensió arterial, obesitat, gota, edemes. Astringent, en anèmia, alteracions gastrointestinals. Les cireres són recomanables en estats congestius venosos: hemorroides, varices, retinopaties, fragilitat capil·lar.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí la decocció de les cues de cirera és utilitzada com a diurètica. La goma de l'arbre és antiinflamatòria.

Fórmules i preparacions

La infusió de les cues de cirera al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

SECRETS DEL CIRER.-Lo Cirer vol lloch fret, humit, y alt, y en lloch calt no aprofita molt, se sembra del seu pinyol, y se planta de rabaça, en lo mes de Febrer y Mars. Fas vi de Cireras com de Peras, lo vi de

Cireras te virtut de estrenyer lo flux del cos, y per aquest efecte se cullen las Cireras abans que sian maduras, y les fan secar per usarne. Les Cireras se conservaran cullintles en exir lo Sol, y apres posantles per orde en un vas que hi haya un llit de herba de Isop al fondo, posant Cireras desobre, y apres altra vegada Isop de sostre en sostre, posant hi apres copia de vinagre dols. La Goma del Cirer beguda ab vi blanch, romp las arenas dels ronyons, y de la vesiga. La Goma de Cirer destrepada ab aygua de plantatge y posada à la natura de la dona ab una xeringa petita restreny lo flux menstrual à la dona. Les Cireras frescament cullides, y feta aygua destillada ab foch manso presa per la boca guareix del exces del mal de caure, cosa experimentada de molts, ab molt felice succes, Agustí Secr. 49

El dia de l'Ascensió, hom solia menjar cargols amb romesco i fer-se un bon tip de cireres, Amades *Costumari* II 968

Abans, en desguarnir l'ou com balla, passada la festa del Corpus, el majordom de la Seu repartia les cireres entre la mainada que es presentava a cercar-ne. Des de fa molts anys que no es reparteixen; segons la veu popular, perquè se les mengen els escolanets, Amades *Costumari* III 134

La fusta del cirerer és molt dura, rosada, d'alta densitat. S'empra en fusteria, ebenisteria, torneria. El suc de cireres s'empra com a organolèptic corrector del sabor en la indústria farmacèutica. Amb les cireres es fan conserves, confitures i licors de propietats digestives (kirsch, marrasquino, ratafia).

RATAFIA DE CIRERES.-Prendràs sa cantitat que vulgues de cireres de sa millor calitat, ben madures i sense

que estiguen danyades; les picaràs junt amb sos pinyols; les hi afegiràs aigoardent en pes igual, i les tendràs en infusió per espai d'unmes, cuidant de remenar-ho sovint. Passat aquest temps, ho colaràs i premeràs, afegint-hi 6 unces (200 gr.) de sucre florete per cada 2 lliures (800 gr.) de líquid i llavò que estiga dissolt ho trauràs a poc a poc a fi que se separin i assentin es baixos, i ho posaràs dins bòtils, Ripoll *Vins* 41

Vermell com una cirera

Pesar cireres

Anar a menjar cireres

Sortir com un pinyol de cirera

És qui remena les cireres

És com un paner de cireres

Enredar-se com les cireres

Esser com les cireres
que n'agafes una
i te'n surten una dotzena

Deixem-ho pel qui posa les cues a les cireres

Cirereta de l'Asnar: 1580
mirar i no tocar

Cireretes de Laguar
mirar i poc tocar

Cireretes de Laguar
molt mirar i poc tocar

El menjar cireres
fa el cor trist
i la cara alegre

La cirera té el cor trist

i la cara alegre

Quia culpa té el cirer
si el seu amo et fa un despler?

Temps de cireres
temps d'escorballs

Per l'Ascensió
cireretes a abundor

A l'Ascensió
cireretes a muntó:
a la Plana sí
però a Morella no

El dia de l'Ascensió
cireretes a muntó
els homes es lleven la capa
i les dones, el gipó

Qui no menja cireres 1590
per l'Ascensió
no és pobre ni senyor

Qui no menja cireres
per l'Ascensió
no és cuca ni moixó

Per l'abril
l'oriol ha de venir
i si no venia
les cireres no madurarien

Cada cosa a son temps
i pel maig, cireretes

Les cireretes, d'una a una,
pel maig
i pel juny, a grapats

Quan les cireres es poden menjar
jo dic *confiteor Deo*

Any de cireres
poc blat a les eres

Colom sadoll
les cireres li amarguen

Per a cireres, La Torre
per a rovellons, El Port
i per a xiques boniques
Xerta, Prat de Comte i Bot

Per espardenyas a Ponts
per sabaters a Guissona
per cirerers a Volté
per ganivets a Solsona

Pa aiguardent, la Vall d'Albaida
1600
per a bon vi, en lo Compatat
pa cireres, Gallinera
per a pansa, el Marquesat

Per a cireres, la Torre
per a rovellons, El Port
i per a xiques boniques
Xerta, Prat del Compte i Bot

Per amants Benilloba
per algepsers Cocentaina
per a estar amples Famorca
per cireres Almudaina

A Erinyà, cireretes

D'Erinyà
cireretes i bon pa

A Solivella
cireres i cargols

En Vilamur
en el temps de la cirera
el cuquello caga dur

Les noies de Sant Feliu
tot ho voldrien saber
d'una lliura de cireres
els pinyols que hi pot haver

A la vall de Gallinera
les dones volen saber
a una lliura de cireres
quants pinyols poden haver

Adéu, mon pare i ma mare
que me'n vaig "paca" Rasquera
i el diumenge tornaré
roja com una cirera

La cirereta em fa cantar 1610
quan la veig tan vermelleta
la cirereta em fa cantar
quan la veig vermellejar

La cirereta em fa ballar
quan jo la veig tan vermelleta
la cirereta em fa ballar
quan jo la veig vermellejar

Au, nois, si voleu venir
cireretes a menjar-ne
que jo en tinc un cirerer
un cirerer d'espiades

La cirereta, la cireró
si hagués cregut el meu pare
no fora dins el sarró

Història

TEOFRAST diu que el cirerer silvestre es cria a la planura, III 3, 1; és de créixement ràpid, III 6, 1; és de gran tamany... créix molt dret.. la fulla és semblant a la del nisprer... posseeix nombroses arrels... la flor és blanca... el fruit és vermell... es cria en terrenys humids, III 13, 1-3; se li treu l'escorça, IV 15, 1; produeix unes llàgrimes o goma, IX 1, 2

DIOSCORIDES diu que "les cireres, menjades fresques, relaxen el ventre, però seques, ho restrenyen. La goma del cirerer beguda amb vi aigualit és molt útil per la tos antiga, dóna bon color a la cara, millora la vista i fa tenir gana. Beguda amb vi, és bona contra la pedra", DIOSC I 129

PLINI XV 102; XXIII 141 GALE XII 22

Literatura

Aquestes cireres vos tramet lo senyor infant, que'n menjets, Pere IV, Cròn. 146

Quant un hom o persona vol collir cireres, veus que ell té los peus en una rama, e ab les mans que cull les cireres, Sermons SVF, I, 128

També aquest pastoret orfe porta cireres en sa mà, Macabich Dial 30

Un paner de cireres cascavelles, doc. mall., a. 1782 (Boll. Lul XXIII, 369)

Per confegir sireres genuines, Flos medic. 199 vº

Se donaven cop d'ull, quedaven vermells com cireres, Víct. Cat., Ombr. 93

Y vos sortiran com un piñol de cirera diguent-vos que tots ells són el diable, Ignor. 25

Com lo religiós... nodris un cirer en lo seu verger qui leva cireres e roses, doc. a. 1403 (Anuari IEC, V, 522)

Una post de cirer bona, doc. a. 1420 (Vegueria de la vall de Ribes)

Goma de cirerers fortment peceya la pera, Tres. pobr. 64

Barinal lo sirer a un palm de terra, e pas la parra per la barinadura del cirer, Palladi 152

Los cirerers s'hi gronxen, de flors viventes toies, Atlàntida II

Bo per la guerra és el cirer salvatge, Riber Geòrg. 55

Bibliografia

FM-II-329, FPC-I-423, HNPC-VI-204-417, BC-156, PMCV-209, FQ-344, JLB-170, VP-155, RT-205, MH-190, SCH-101, CHEV-255, PHMT-469

472. *Prunus cerasus*

L.....C

Cerasus, ciutat turca del Mar Negre, des d'on es va dur el guindoler a Europa.

Sinonímia. Denominacions

Cerasus vulgaris.

Cat.: Guinder. Guindoler. Cast.: Guindo. Port.: Ginjeira. Basc.: Kerizondo. Ital.: Amarena. Fra.: Griottier. Al.: Sauerkirschbaum. Angl.: Morello Cherry.

Descripció botànica

Semblant al cirerer: més baix; branques pèndules; fulles glabres, més fosques; inflorescència foliosa a la base; fruit més gros que la cirera. Floració: març-abril.

Hàbitat

Cultivat.

Part utilitzada

Els fruits, els peduncles (*Stipites Cerasorum*).

Composició química

Sals potàssiques, tanins, polifenols, flavonoides.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètic, útil a cistitis, uretritis, urolitiasi, hiperuricèmia, hipertensió arterial.

Fórmules i preparacions

La decocció al 10%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde, la tintura. El fruits o guindoles són emprats per a fer un xarop (*Sirupus Cerasi*), correctiu del sabor i aromàtic en preparacions farmacèutiques.

Vi de guindoles: les guindoles esclafades amb les seves llavors es fermenten amb sucre, CSCH 233

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Prunus cerasus* s'empra en pruija de la pell, parasitosis intestinals i malalties urinàries.

Cultura popular

CREMA DE FRESES, MORES O CIRERES.-Prendràs 2 quilos de dita fruita, fresca i pelada; 2 litres d'esperit; 3 litres d'aigo i 2 quilos i 1/4 de sucre blanc. Picades ses fresas, o sa fruita que sia, se posen damunt un pedaç, debaix d'es que posaràs una olla o greixonera, embúrnia, etc; tiraràs damunt es pedaç s'aigo i es sucre ben bullent, remenant-lo a poc a poc. Ho taparàs de seguida i ho pasaràs per un sedaset en esser fred; s'hi afegeix s'esperit i es cap d'uns quants dies se pot filtrar i beure, Ripoll *Vins* 49

Història

CURSACH recomana les guindoles "*in febribus continentibus, intermittentibus, biliosis; spasmis, siti, stomacho languente; doloribus arthriticis; dieta antifebrili; morbis biliosis, chronicis, acutis, soporosis; obstrctionibus &c*".

Literatura

Cireres de diverses sorts, guindoles, albercochs, magranes, Eximenis Regiment cosa pública (ap. Arch. Ib. Am., XXIV, 368)

Bibliografia

FM-II-329, FPC-I-425, BC-156, FQ-344, JLB-170, VP-249, RT-205, HL-43, SCH-102, CSCH-233, DASH-167, PHMT-469

473. *Prunus domestica*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Prunera. Cast.: Ciruelo. Fra.: Prunier. Ital.: Prugno. Ale.: Pflaumenbaum. Angl.: Plum tree.

Descripció botànica

Arbre no espinós, caducifoli, fins a 4 m d'alçària. Fulles enteres, alternes o en fascicles, oblongues, dentades, glabres a l'anvers, piloses al revers, curtament peciolades. Branquillons glabrescents. Flors blanc verdoses. Fruit en drupa, vermellós o groc, dolç, comestible. Pinyol comprimit. Floració: març-abril.

Hàbitat

Cultivat. Subespontani.

Part utilitzada

Els fruits o prunes.

Composició química

Pentosanes, pigments, sucres, àcid màlic, fibra, pectina, vitamines A, B, C, sals minerals. Les llavors contenen la substància tòxica amigdalina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Laxant.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica s'usen les prunes de *Prunus domestica* en alteracions urinàries i en hemorroïdes.

En medicina marroquí les prunes seques de *Prunus domestica* són emprades com a laxant suau.

Fórmules i preparacions

La ingesta dels fruits frescs o secs; la confitura, el xarop; set prunes en un taçó d'aigua durant la nit, i beure al dia següent; la decocció. La polpa de la pruna és un bon excipient en fórmules laxants.

Cultura popular

SECRETS DEL PRUNER.-Lo Pruner sufreix lo ayre fret, y la terra humida, y arenosa, y avorreix la terra grassa, y los fems, per que los fa produyr cuchs à la fruyta, y facilment caure... la Pruna te virtut de alegrar lo cos, y no res manco tindra mes virtut Purgativa: si quant lo Pruner es jove se li lleva de una part de la soca, y de una part de la branca lo cor, y se omple de suc de Escamonea, y si posau del such de la Mandragora los fara dormir, Agustí Secr. 53

La confitura de pruna -prunat- és emprada en pastisseria per a fer robiols. De les llavors de pruna es fa un licor semblant al de cireres ("kirsch"). També es fa un oli semblant al d'ametlles.

No dir "pruna"

Fer cara de prunes agres

Esser petit com una pruna

Anar a espolsar la prunera

Any de prunes, any de febres

De pruna, una
i de peres, a dotzenes

Si vols saber el vent d'on ve 1620
mira com dansa el pruner

Les prunes són per als sastres

Ara que ve el juliol
sastres, allargueu les mans,
que us afartareu de prunes
com els "tocinos" de glans

Història

TEOFRAST diu que la pruna està formada de carn i de fibra, I 10, 10; la flor és petaloïdea, I 13, 1; les arrels són superficials, III 6, 4

DIOSCORIDES diu de la prunera que "el vi on s'han bullit les fulles, administrat en forma de gargarisme, reprimeix els humors que destil·len de les genives... la goma de la prunera té facultat de cloure i beguda amb vi romp la pedra...", DIOSC I 137

PLINI XXIII 132 GALE XII 32 ISIDOR XVII 7, 10

CURSACH recomana les prunes "*in dieta febrili; alvi obstructione; bilis fervore; putrida dysenteria; calore, irritatione, temperamentis calidis &c*".

Literatura

Massanes, prunes e peres, Turmeda Diuis. 11

Prin sis o set prunes que hom troba verdes en l'arbre, Flos medic. 126

Ab les prunes y les móres / del dia de Sant Joan, Salvà Poes. 55

Viçantet... avergonyit, ni dia pruna ni s'atrevia a mirar-la, Morales Id. 31

Pomer un, et amendolers quatre, et pruners et figuers, doc. a. 1034 (BABL, VI, 352)

No trova prunes en un pruner lur propi, doc. a. 1455 (Catalana, VI, 462)

Per entre els pruners florits, Verdaguer Exc. 73

Pagam a la muller den G. Ferrer per sis pruneres que plantam al ort del senyor Rey, doc. a. 1309 (BSAL, VIII, 270)

Prunerar, lloch plantat de pruners: Hoc Prunetum, Lacavalleria Gazoph

Bibliografia

FM-II-329, FPC-I-425, HNPC-VI-204, BC-155, PMCV-210, FQ-349, JLB-180, VP-160, RT-205,

HL-19, MH-659, CSCH-234, DASH-282, PHMT-470

474. *Prunus dulcis*

(Miller) Webb, D.A..... C

Sinonímia. Denominacions

Amygdalus communis. *A. dulcis*. *Prunus communis*.

Cat.: Ametler. Cast.: Almendro. Port.: Amendoeira. Basc: Amanda. Fra.: Amandier. Ital.: Mandorlo. Ale.: Mandelbaum. Angl.: Almond.

Descripció botànica

Arbre fins a 6 m d'alçària. Fulles lanceolades, glabres, dentades. Flors subsèssils, blanques o rosades. Fruit comprimit, ovoide, tomentós, de grana comestible. Floració: gener-febrer.

Hàbitat

Cultivat en llocs secs.

Part utilitzada

Els fruits o ametles.

Composició química

La varietat *dulcis* conté olis, sucres, matèries gomoses, pròtids, vitamines A, B, E; sals minerals, fitosterols. La varietat *amara* conté amigdalina, que s'hidrolitza i dóna glucosa i àcid cianhídric, que és un tòxic potent.

Acció farmacològica.

Indicacions

Laxant, emol·lient, pectoral en bronquitis, diarrees (oli). Vulnerari en aplicació externa, en dermatitis, psoriasis, cremades, pell seca, èczema. La llet d'ametla és útil als convalescents, i en alteracions bronquials i digestives. Les ametles amargues són tòxiques: poden produir convulsions, asfíxia i mort.

Fórmules i preparacions

L'oli (*Oleum Amygdalarum*), la llet, la crema; l'aigua destil·lada d'ametles amargues (*Aqua Amygdalarum amararum*), de propietats antiespasmòdiques a petites dosis i correctiu del sabor en preparacions galèniques.

Terapèutica comparada.

En medicina ayurvèdica *Prunus amygdalus* en ús local per alteracions de la pell, pruija i en ús intern per restrenyiment, tossina, leucorrea, dismenorrea, disuria; com a afrodisiac, galactogog i tònic general.

En medicina marroquí les ametles amargues picades en pasta són emprades per les taques de la cara a l'embaràs. Per via interna com a antidiabètic. Les ametles dolces com a fortificant i aliment d'alta energia; són molt emprades en pastisseria. L'oli d'ametla com a cosmètic.

En medicina homeopàtica AMYGDALAE AMARAE AQUA produeix dolor a la regió amigdalària, alteracions de la deglució, vòmit, tos, disuria, opresió toràcica, urticària, ulls brillants, entre d'altres símptomes

Cultura popular

SECRETS DEL AMETLER.-Lo Ametler vol esser plantat en lloch calent, y floreix prest, y produeix fruyt ab abundancia... la recollida de les Ametlles se fa quant la escorça de la Ametlla se obra, y la Ametlla cau, y rentantla ab salmorra torna blanca, y apres la secareu al Sol, y axí la posareu à conservar, que se conservara gran temps... Las Ametlles amargas tenen virtut de resistir à la embriagues, com ho testifica Plutarco de un metge, lo qual bevia sempre sens embriagarse, havent menjat primer,

sinch ò sis Ametlles amargues. Lo usar las Ametlles dolças, es bo per color, y per qui te dificultat de orinar, y lloms, y ronyons. La goma del Ametller estronca subitament la sanch, Agustí Secr. 50

L'ametla s'empra en salses, dolços - torrons, panellets, gató, menjar blanc, gelats, llet-, orxates, i en cosmètica i farmàcia per a fer cremes i olis.

Orxata d'ametles: ametles pelades i picades 150 grams, sucre 830 grams, aigua 312 grams, canyella esmicolada 1 gram, 1/4 de pell de llimona. Afegint aigua a les ametles a poc a poc, i remenant-ho, se'n fa una emulsió, la qual després es cola per estopa, o millor per tela, esprement ben fort. Després s'hi afegeixen els altres ingredients. Tot seguit es posa al foc fins a iniciar el bull, i s'envasa tot d'una que els flascons puguin resistir la temperatura. Emprant un embut amb reixeta, queden separats els fragments de la canyella i la llimona. És suficient una cullerada d'aquesta orxata per cada tassó d'aigua, Palau 22

Estar com una ametla

Fer un dia com una ametla

Fer-se l'amo de ses metles

Posar-se dins l'ametla

Una metla que s'adreça

Una ametla s'adreça, un quern no

Fer mala ametlla

No morirà de suc d'ametlles! 1630

Per replantar i empeltar l'ametller la lluna de Nadal va bé

Quan se'n va Santa Coloma
la darrera fruita
i la primera flor ens dóna

Sant Silvestre
deixa l'any i vés-te'n.
I el sant va dir:
deixo la primera flor
i el primer fruit

Ametler, no facis via,
que gelarà qualque dia

Flor d'ametler umpl el paner

Flor d'ametller omple el graner

Flor de gener no umpl es paner

Ametler abundós, agre segur

Pel gener
floreix l'ametller

Vols conèixer el gener? 1640
Mira l'ametler

Si vols conèixer el gener
mira l'ametller

El bon ametler
floreix pel gener

El bon ametller al gener
no aprofita per res

Flor d'ametller al gener
no aprofita per res

Les gelades de gener
fan florir l'ametller

Pel gener, ametller,
no facis via
que gelarà el millor dia

Pel gener
empelta el darrer ametller

Pel gener
muda el darrer ametler

Pel gener
poda l'ametller

A despit del febrero 1650
floreix l'ametler

En es mes de febrer
està florit s'ametler

Pel mes de febrer
treu flor l'ametler

Jamai ha passat febrer
sense florir s'ametler

Mai ha passat es febrer
sense vestir s'ametler

Per Sant Valentí
l'ametler a florir

Quan el març trona
l'ametlla és bona

Pel març
els ametlers en flor
i el jovent en amor

Quan l'ametler floreix pel març
vés-hi, si t'hi fan anar
però si floreix pel febrer
vés-hi amb un paner

Quan l'abril trona
l'ametlla és bona

L'ametler no dóna el fruit 1660
sinó a copia de garrotades

Per l'Ascensió, no és metla ni ametlló

Per l'Ascensió, ni ametlles ni ametlló

Per Cincogema, ametla plena

Una ametla no fa quartera

Allí on no s'hi fa re
s'hi fa l'ametllé

On no s'hi fa res
s'hi fa l'ametler

Jo puig damunt s'ametler
a cuir un quern d'ametles.
Que me vetles, que me vetles?
Tanmateix no te'n daré

Per un quern d'ametles crues
ni tampoc per un aumut
no voldria haver perdut
lo que cercau voltrus dues

Blancatjau de dia i nit
com la lluna de gener
blancatjau com l'ametler
com vé que n'està florit

Ametleta torradeta 1670
del pa torrat
qui ha feta sa bufa
té es cul foradat

La fruita més primerenca
n'és la flor de l'ametler.
Ametleret abundós
de vorera de camí
has estat agre per mí
i per altri saborós

Vaig pujar dalt s'ametler
per una flor que tenia
per veure si alcançaria
una que s'atlota en té

El secret de l'ametler
que el sap un de cada carrer

El secret de l'ametlló
jo el puc saber i tu no

El secret de l'ametller
que ningú havia de saber-lo
i tothom el va saber

-Noia, noieta,
què fas aquí dalt?
- Trenco ametlletes
pel pobre pardal
- No n'hi trenquis gaires
que li faran mal

Maria, flor de les flors,
no tiris aigua al carrer
que les pedres tornen blanques
com la flor de l'ametler

Jo en tenia un ametler,
Nostre Senyor me'l donà
altres collien el fruit
i jo no hi podia arribar

Per Nadal, ametlles torrades
i algun porronet de vi
això és el que m'agrada a mi
però ve poques vegades

Any d'ametles 1680
any de blat

Any que carreguen bé les porrasses
any d'ametles

A l'Ametla del Vallès
s'hi troba bé qui no hi és

Petita flor d'ametler
que del botó d'una branca
has brostat rosada i blanca
com raig de sol rioler.
Be te ronda el vent de febrer
que te cerca enamorar
però, quan te deixes besar
voles, papallona fina
i caus com una fadrina
que es mor abans d'infantar

LET D'AMETLLES.- Si vols fer let
d'ametles bullides, ages una
escudella d'ametlles perades, e pica-
las; e puys ages aytantal d'agarie
com les ametlles. E cola-las ab bell
drap fortment mentra res ne vulla
exir. E mit-ho a coura en una ola; mit

sucre blanc. E deu tant coure que sia espès fort. E si la vols donar ha hom sa, mit-hi sal e raïls de gingibre entregues, Sent Soví Apendix I, 223

D'altres referències del *Sent Soví*:
SALSA DE PAGUO AB LET DE MELLES, 44;
SALSA BLANCA AB LET DE MELLES, 48;
MANJAR BLANCH, 49 ; SALSA CAMALLINA
AB LET DE AMELLES, 51 ; LIMONHEA AB
LET DE MELLES, 96 ; MIG-RAUST AB LET
DE MELLES, 98 ; OQUES E CAPONS, E LA
SALSA QUE S'I FFA AB LET DE AMELLES AB
MUYOLS D'OUS, 56 ; SALSA SALVATGINA A
GRUES AB LET DE MELLES, 64 ; ORDIAI AB
LET DE MELLES, 97 ; AVENAT AB LET DE
AMELLES, 99 ; AMIDO AB LET DE
AMELLES, 100 ; AROS AB LET DE AMELLES,
102 ; SEMOLA AB LET DE AMELLES, 109 ;
FFARINES AB LET DE AMELLES, 112 ;
PASTENEGUA AB LET DE AMELLES, 113 ;
LETUGAT AB LET DE AMELLES, 114 ;
FFREXURES DE CABRIT AB LET DE
AMELLES, 125 ; ALBERGINIES AB LET DE
AMELLES, 149 ; BROU DE GUALINES AB
LET DE AMELLES, 185 ; SALSA DE CONGRE
AB LET D'EMELES, 195 ; A ANGUILA EN
AST QUINA SALSA S'I DEU FFER AB
AMELLES, 198 ; ESCABEYG A PEX FFRIT AB
LET DE AMELLES, 202 ; SALSA DE PEX EN
AYGUA AB AMELLES, 208

A Mallorca, en havent sopat -la nit de Nadal-, i per esperar l'hora d'anar a les matines, és costum jugar a cartes. Hom escull jocs que permetin jugar-hi una bona colla. Damunt de la taula hom aboca un almud d'ametlles, torrades amb el tió de Nadal, i els jugadors en mengen tot jugant, Amades *Costumari* I 63

A Eivissa fan una sopa molt especial que constitueix el plat típic de la diada nadalenca. Es compon de pollastre, moltó, porc, ametlles picades, ous i mel en gran abundància. S'adoba amb pebre vermell, canyella, clavell; tot ben picat i mòlt, es passa per un colador fins a convertir-ho en una mena de maionesa. Es cou a poc a poc, tot remenat-ho contínuament, sempre en un mateix sentit, Amades *Costumari* I 170

Hom creia que els torrons havien d'ésser fets amb ametlles, avellanies i mel. Tot altre ingredient es considerava impropï de Nadal o poc reverent per a aquesta festa, Amades *Costumari* I 173

El costum, persistent en els àpats del dinar de Nadal, de menjar ametlles torrades o formant part dels torrons, pot recordar el sentit dels pobles antics, que consideraven l'ametller com el pare de totes les coses i, sobretot, dels fruits i productes vegetals. Aquesta creença es basava en el fet d'ésser el primer arbre que floreix molt abans de la primavera: quan tota la natura sembla seca, eixuta i morta, damunt del brancatge aparentment sec de l'ametller emergeixen les subtils flors blanques, que semblen com la llavor precursora i engendradora de tots els altres fruits, Amades *Costumari* I 182

Història

TEOFRAST diu de l'ametller que l'arrel central és la més llarga i es fica profundament dins la terra, I 6,3; perd les fulles a la tardor, I 9, 6; la llavor te la closca llenyosa, I 11, 3; la llavor te un tast oliós, I 12, 1; la flor és petaloïdea, I 13, 1; els fruits són a les branques de l'any anterior, I 14, 1; l'ametller obtingut per llavor és de qualitat inferior al que s'ha empeltat, II 2,5; es modifica amb el cultiu, II 2,11; s'han de sembrar a molta distància els uns dels altres, II 5, 6; es diu que l'ametlla amarga es torna dolça si es cava al voltant del tronc, es fa una ferida d'un pam i se recolleix la resina exudada, II 7, 7; el fruit es desprèn de l'arbre abans de madurar, II 8, 1; és resistent al vent i a la calor, IV 14, 12; la cendra i el llixiu de la fusta són acres, V 9, 5; la goma de l'arbre és llacrimosa, sense fragància, poc útil, IX 1, 2, 3, 5

DIOSCORIDES diu que "les ametles picades en emplastre treuen les taques de la cara... untades amb vi milloren les llagues... menjades minven els dolors, relaxen el ventre i provoquen la son i l'orina... cinc o sis ametles amargues, menjades abans del dinar, impedeixen l'embriaguesa... mesclades amb vi dolç, van be per a rompre la pedra... les ametles dolces són bones per a menjar, emperò no tan eficaces en l'ús de la medicina com les amargues", DIOSC I 139

PLINI XV 89; XXIII 144 GALE XI 827

CURSACH recomana l'oli d'ametles "*in doloribus, tussi, spasmis; humorum acrimonia; alvi constipatione; ebrietate, dolore capitis; susurro, aurium tinnitu; surditate; ulceribus, vitiis cutaneis; pleuritide, enteritide, colica nephritica, et dictonum; torminibus, febribus intermittibus, hecticis, acutis, putridis; hydrophobia, morsu serpentum, et canum; ardore ventriculi; morbis acutis; irritatione, urinae ardore; internis inflammationibus; calculis, arenulis &c*".

Literatura

Jacob prengué vergues tendres d'àlber, d'ametller i de plàtan, i les escorxà en franges blanques pelant el blanc de damunt les vergues. Posà després les vergues així escorxades a les piques, als abeuradors on el bestiar anava a abeurar-se, davant del bestiar, i les bèsties s'acoblaven davant de les vergues i parien menuts ratllats, clapats i tacats, Gn 30:37-39

Aleshores el seu pare Israel els digué: "Si ha de ser així, feu-ho. Preneu els millors productes de la terra en els vostres atuells i porteu-los com a obsequi a aquell home: un xic de reïna i un xic de mel, adragant i làdanum, pistatxos i ametlles, Gn 43:11

La primera branca tindrà també tres calzes en forma de flor d'ametller, amb pom i flor. Igualment, a les sis branques que sortiran del lampadari. El lampadari tindrà quatre calzes en forma de flor d'ametller, amb poms i flors, Ex 25:33-34, 27:19-20

L'endemà, Moisès va anar a la tenda del testimoniatge, i es trobà que la vara d'Aharon, de la casa de Leví, havia brotat i florit, treia rebrots i en sortien ametlles, Nm 17:23

La paraula de Jahvè em fou adreçada per dir-me: "Què veus, Jeremis?" Vaig respondre: "Una branca d'ametller". Aleshores Jahvè em digué: "Ben vist! Ja que vetillo per la meva paraula per aconseguir-la", Jr 1:11-12

I mentre l'ametller floreix, i la llagosta es torna gràvida, i la tàpera dona fruit, l'home se'n va al seu estatge etern!, Ecle 12:5

Carga d'ametles, quatre diners, Cost. Tort. IX, X, 10

Ris, amelles, sach de valanes, doc. reial, a. 1295 (RLR, V, 87)

Si vos plantau una ametla dins terra, Quar. 1413, p. 280

Les almeles sien dos onces e lavor dels melons sien una onça, Micer Johan 408

Les ametles amargues, Macer

Havia furtat una amenta a un seu germà, Eiximplis, I, 266

Un diner d'oli de metles dolces, Flos medic., 192 v°

Ametlla en clova, Tar. preus 129

Haventlo carregat d'arameles en Mallorca, o en Marsella de blat, Llorente Versos, II, 79

De panses i de ameles un sens fi, Seidia 142

Volen vers l'ametller florit, Canigó VI

Les flors més primerenques sonles que el vent arranca millor al armeler, Llorente Versos 242

Me vas ensenyar les vinyes / olivers i almeral, Serres Poes. Gand. 13

La blanca randa de l'amel.lerà, Ramis Clar. 83

Sobre el dormit ametlerà, Ferrà, Rosada 12

Per omplirse ses butxaques de ametlons, Ignor. 42

Carga de amenlos (sic), doc. any 1300 (RLR, V, 312)

Item un costal de ametló, doc. a. 1388 (BSAL, XI, 216)

Ous, amelló, ordiat... e tots arreaments de cuyna, doc. a. 1417 (Ordin. Hosp. XXVII)

Com se fa brou amellat a hom deliquat, Flos medic, 258 v°

Mescla aquel such ab let de almeles e met-o a coure axí com si fos almelat, Micer Johan 422

Bibliografia

FE-II-78, FM-II-328, FPC-I-425, HNPC-204, BC-154, PPF-21, PMPC-32, PMCV-210, FQ-346, JLB-47, VP-76, RT-204, MH-21, SCH-101, CSCH-231, VMLN-93, CLK-I-98, GOGTE-718, PHMT-468

475. *Prunus persica*

(L.) Batsch.....C

Sinonímia. Denominacions

Amygdalus persica. *Persica vulgaris*.

Cat.: Melicotoner. Alberger.

Bresquiller. Presseguer. Cast.:

Melocotonero. Fra.: Pêcher. Ale.:

Pfirschbaum. Angl.: Peacc Tree.

Descripció botànica

Arbre caducifoli fins a 5 m d'alçària. Fulles alternes, enteres, dentades, oblongo-lanceolades, agudes. Flors anteriors a les fulles, subsèssils, solitàries, de color rosat. Fruit en drupa, globós, vellutat, groc, dolç, fragrant, sucós, comestible. Floració: març.

L'insecte homòpter *Aphis persicae* produeix cecidis en les fulles joves, que es fan més gruixades, s'enrotllen i tornen més groguenques.

Hàbitat

Cultivat. Originari de la Xina.

Part utilitzada

Les fulles, les flors, els fruits.

Composició química

Les llavors contenen amigdalina, substància tòxica, tanins, glicèrids de l'àcid oleic, multiflorina A. Tendrien una acció antitumoral.

Acció farmacològica.

Indicacions

Antitussígen, purgant, vermífug. L'oli de les llavors, en aplicació externa, millora el mal de cap.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Prunus persica* s'usa com a aliment i tònic general.

En medicina tibetana *Prunus persica* és utilitzat en restrenyiment. L'oli de les llavors per a fer créixer el cabell. La cendra de les llavors cremades en aplicació local per a úlceres.

En medicina xinesa *Prunus persica* s'empra en gastroenteritis, edemes, tos.

En medicina marroquí les ametles de *Prunus persica* són emprades en cosmètica com a màscara facial. Els fruits en alimentació.

En medicina mexicana *Prunus persica* s'usa en paràsits intestinals, diarrea, tossina, bronquitis, asma, mal d'estómac.

En medicina homeopàtica AMYGDALUS PERSICA és emprat en determinats tipus de vòmits, nàusea, irritació intestinal.

Cultura popular

SECRETS DEL PRESSEGUER Y ALBRICOQUER.-Los Presechs se conservaran ab aygua salada, ò ab vinagre dols, trets los pinyols, i secats conforme les figues ò Orallanes, alguns los confitan ab Sucre, ò Mel. La flor dels Presechs es excelentissima contra la malencolia, fent-ne axarops della. Lo pinyol dels Presechs mata los cuchs, y lleva la opilacio del fetge, y de la melsa, Agustí Secr. 54

Per les contrades pobres de fruita començaven a córrer els pressegaies, que venien préssecs de Puigròs, car eren els que gaudien de més fama entre la gent. Solien portar-los en burriquets, que en duïen les sàrries plenes, Amades *Costumari* IV 704

Els fruits s'empren en la indústria farmacèutica i alimentària com a corrector organolèptic. El pressegat és la confitura de préssecs.

Si t'has d'escoltar raons sé cert que no tornaràs fé es joc meu, que les me pas com qui menj melicotons

Ni fornada de flaons ni hort de melicotons

Per un forat des calçons mostrava sa pell vermella tothom qui passava deia Jesús, quins melicotons!

Pela aquest préssec

Sant Gregori palpa els préssecs

Quan la presseguera floreix i madura el dia i la nit són d'una mesura

Quan el presseguer 1690 floreix i madura el dia i la nit tot va a una mesura

Quan es préssec floreix i madura es dia i sa nit van mesura per mesura

En florir es presseguer i en sa fruita madurar el dia està a la par

Santa Eulàlia de Ronçana voltada de presseguers els fadrins no fa ballades perquè no tenen diners

Història

DIOSCORIDES diu que "el fruit del melicotoner és útil als marejos de les embarassades", DIOSC I 131

PLINI XV 39; XXIII 132 ISIDOR XVII 7, 7

CURSACH recomana el melicotoner "*in vermibus, hydrope, calculo, podagra, capitis dolore; insomniis & c*".

Literatura

Tot carregat de reyms y melicotons, Ignor.
69

Somada de préssechs, Leuda Puig. 1288

Panades de colomins e de polls han axí per
fruyta com si eren préssechs, Metge
Somni III

Clava els ulls a la Pepa, més enrogida que un
préssec, Pons Auca 263

Les galdas se li enrogien el mateix que
préssechs gabatxos, Pons Auca 17

Un cirer e un presseguer, doc. a. 1419
(BSAL, III, 125)

Per entre los presseguers i pruners florits,
Verdaguer Exc. 73

Bibliografia

FM-II-326, FPC-I-425, HNPC-VI-204, BC-154,
PPF-66, PMCV-211, FQ-349, JLB-414, RT-206,
MH-619, CSCH-230, VMLN-95, DASH-292,
DAKPA-17, KAN-305, PHMT-470

476. *Prunus spinosa*

L. subsp. *fruticans*
(Weihe) Nyman....Ma Me

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Aranyoner. Abranyoner.
Agranyoner. Arç negre. Escanyagats.
Espí negre. Garanyoner. Gargoller.
Oronyer. Prinyoner. Pruneller.
Prunera borda. Prunyoner. Cast.:
Endrino. Port.: Brunheiro. Basc:
Sasiokaran. Fra.: Prunelier. Ital.:
Pruno selvatico. Ale.: Schlehdorn.
Angl.: Blackthorn.

Descripció botànica

Arbust espinós, caducifoli, molt
ramificat, intricat, fins a 2 m
d'alçària. Fulles escasses,
lanceolades o el·líptiques, petites,
dentades. Flors nombroses,
solitàries, petites, blanques. Fruit
globulós, blau-negrós o violaci,

amarg, pruïnós, astringent. Planta
molt polimorfa. Floració: març-abril.

Hàbitat

Bardisses. *Prunetalia spinosae*. Del
nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les fulles, les flors, els fruits.

Composició química

Flavonoides, glucòsids, composts
cumarínics (flors i fulles). Tanins,
àcids orgànics, flobàfen, sucres,
pectina, gomes, pigments, vitamina
C (fruits).

Acció farmacològica.

Indicacions

Laxant, diurètic (flors i fulles).
Hipoglicemiant, antiasmàtic (fulles).
Astringent (els fruits), en diarrees.

Fórmules i preparacions

La decocció dels aranyons al 2%,
una tassa després de cada menjada.
La infusió al 5% de flors i fulles, com
a purgant. Antigament es feia
l'extracte d'aranyons (*Acacias
nostras*), de propietats tòniques i
astringents.

Terapèutica comparada

En medicina mexicana *Prunus
serotina* s'usa en tossina, diarrea,
micció dolorosa, insomni,
"empacho".

En medicina homeopàtica PRUNUS
SPINOSA produeix una acció especial
en el sistema genitourinari i en el
cap; molt valuós en determinades
neuràlgies ciliars, herpes zoster,
coroiditis.

Cultura popular

L'escorça de l'aranyoner fou
emprada per a tenyir de negre i
adobar les pells.

El licor d'aranyoner ("pacharán" de Navarra) es fa amb la maceració al 30% d'aranyons en anís dolç, deixant reposar durant almenys 12 mesos.

Any d'aranyons
pocs garberons

Any d'aranyons
pocs cavaions

Any de prunyons
pocs cavallons

Any d'aranyoner
any de poc graner

Un aranyoner ben aranyonat
qui el desaranyonaria?
Jo el desaranyonaré
jo, bon desaranyonador seré

Història

CURSACH recomana l'aranyoner "*in calculo renali; diarrhaea, profluviis, menstruis immodicis; infarctu pulmonum; pleuritide, sabulis, febribus intermittibus; lue venera &c'*".

Literatura

Llavors tots els arbres van dir a l'arç: "Vine tu, sigues el nostre rei!" Però l'arç va respondre als arbres: "Si és amb bona fe que em voleu ungir com a rei vostre, veniu, empareu-vos sota la meva ombra; i, si no, sortirà foc de l'arç i consumirà els cedres del Líban!", Jt 9:14-15

Y sos ulls d'aranyó y son front de lliri, ennuvolats an boyres de tristesa, Canigó X

Pel caminet vorejat de bardisses, entre argelchs y claps d'aranyoners, Jampy Lliris 49

Les mores de les voreres, y'ls garanyons dels camins, Riber Sol ixent 9

Si és temps de prunells salvatges, Flos medic. 123 vº

Suchs stiptichs axí com és such de prunells, Cauliach Coll., ll. VI, d. 2ª, c. 2

No beurà vi de sarment, sinó d'un prunell molt aspre, ap. Milà Rom. 153

Les sentors de la ginesta, del pruneller i l'albepí, Colom Nerto 88

En una sollicitut deserta aspra closa, plena de salvatges plantes, de prunyons e de bronchs, Corbatxo 15

Bibliografia

FE-II-78, FM-II-325, FPC-I-424, HNPC-VI-204, BC-155, PPF-23, PMCV-212, FQ-342, JLB-233, VP-189, RT-207, SCH-104, CSCH-235, VMLN-1334, CLK-III-887

477. *Pyrus communis*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Perera. Cast.: Peral. Port.: Pereira. Basc: Madari-ondo. Fra.: Poirier. Ale.: Birnbaum. Angl.: Pear Tree.

Descripció botànica

Arbret caducifoli, fins a 4 m d'alçària. Escorça fissurada, grisenca. Limbe foliar ovat o el·líptic. Fulles glabres, enteres, peciolades. Flors blanques, en inflorescència umbel·liforme. Fruit subglobuós, umbilic a la base. Nombreuses varietats. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Cultivada als horts.

Part utilitzada

Les fulles, els fruits.

Composició química

Pectina, vitamines, carbohidrats (fruits); arbutina (fulles); floridzina (escorça de l'arrel).

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, bactericida: útil en litiasi urinària, cistitis, tenesme vesical.

Fórmules i preparacions

La infusió al 10% de les fulles, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Pyrus pashia* s'usa com a tònic general, per la hipertensió, alteracions oculars i hepàtiques, dismenorrea i com a antidiarreic.

En medicina xinesa *Pyrus serotina* s'empra com a febrífug i antitussígen.

En medicina marroquí la polpa del fruit de *Pyrus communis* se considera fortificant estomacal. La fruita és molt preuada com a aliment.

En medicina homeopàtica PYRUS AMERICANA produeix irritació ocular, dolors espasmòdics i constrictius, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

SECRETS DEL PERER.-Lo Perer no vol la terra femada, sino basta de tres anys se li do fems de establa mesclats ab cendra, y ab aço te prou, pero no vol la terra magra, seca ni arenosa, per que no faria sino las Peras molt petites...altres les posan en vi dols, posantles en vasos, o ab vi bastart, que se fa de Rahims pansits, ò ab vi cuyt,y axi les conservan. La pera ultra de las virtuts te esta singular que qui usa de menjar los grans es molt utilos per aquells qui pateixan dolos de lloms, Agustí Secr. 55

La fusta de la perera és bruna vermella, de duresa mitjana i alta densitat. S'empra en ebenisteria i

escultura (regles, escaires de dibuix, gravats). El perelloner és la perera silvestre: el fruit, verd, rodó, petit, asprós, es diu perelló.

Com més te mir més m'agrades
ramell de peres madur
més m'estim mirar-te a tu
que quantes Déu n'ha creades

Ni de burles ni de veres 1700
amb major teu vulguis peres

Ni de burles ni de veres
a ton senyor toquis peres

Amb ton senyor
no hi vulguis partir peres
que ell menjarà les madures
i tu les verdes

Quan un hom se pot pas avenir
cal partir peres

No anar de peres

Tot ho vol:
sac i peres

Com la pera en lo tabac

Qui no doni de ses peres
que no n'esperí d'alienes

Pera, préssec i meló
volen el vi falló

Cargols, peres i pebrot
volen vi ben fort

Darrere de les peres 1710
bon vi begues

Darrere de cargols, de peres i de
peix,
aigua no beguis

La pera i la dona
la que calla és bona

La pera i la minyona
la que calla és bona

Dona que repica
i pera que sona
mai són bones

Qui diu mal de la pera
aqueix la vol sencera

La pera, quan és madura,
per ella mateixa cau

A tal pera, tal ocell;
a tal mainada, tal capell

Posar les peres a quarto

Donar per peres

Partir peres   1720

Any de peres
mal per les eres

Collita de peres
collita de perles

Pera tocada
totes tarades

No demanis peres an es pi

No totes les peres cauen per sant
Joan
també se'n madura alguna per sant
Pere

Et convido a menjar peres
que el perer florit està
si floria i no granava
t'hauré de desconvidar

Maria, acotxa la rama
que jo te la colliré:
una pera, una maçana
i una flor de taronger

Una perera hi ha al mas
que cada any fa dotze peres:
tres Maries, tres Antònies,
tres Paules, tres Magdalenes

Monsenyor, mengeu peres,
que també les hem de donar als
porcs

Mon senyor, mengeu les peres,
1730
que les tinc de llançar al porc

Llanera és la flor de la perera

Lo ferrer de Perelló
quan té ferro
no té carbó

Història

TEOFRAST diu que l'escorça del tronc de perera està feta de fibra, saba i carn, I 2, 7; amb la poda adquireix la fesomia característica, I 3, 3; les fulles són arrodonides, I 10, 5; les llavors són envoltades per una càpsula, en contacte mutu, I 11, 4-5; les flors són petaloïdes i estan situades part damunt el fruit, I 13, 1-3; tenen els fruits en les branques de l'any anterior, I 14, 1; hi ha la varietat cultivada i la silvestre, I 14, 4; es reproduïx rarament mitjançant branques, II 1, 2: de la llavor en pot néixer un arbre, II 2, 5; no es pot convertir una perera silvestre en cultivada, II 2, 12; els brots de les branques es poden empeltar en el mateix arbre, II 5, 3; s'han de plantar a una bona distància, II 5, 6; es desprèn de la fruita abans que no sigui madura, II 8, 1; la perera silvestre germina, floreix i madura els fruits més tardanament, III 2, 1; són millors els fruits i la fusta de les pereres del pla, III 3, 2; la perera silvestre floreix abans que la cultivada, III 4, 2; les pereres es fan abundoses i

excel·lents en terrenys freds, IV 5, 3; la perera silvestre viu més que la cultivada, IV 13, 1; es fan cucs a les pereres, que es mengen els fruits, IV 14, 2, 10

DIOSCORIDES diu que "totes les peres són constrictives... la bullidura de les seques, i elles mateixes menjades crues, restrenyen el ventre... les peres silvestres són més constrictives... les fulles tenen facilitat estíptica... diuen alguns que els bolets cuinats amb peres silvestres no fan mal", DIOSC I 132

PLINI XXIII 115 GALE XI 834

CURSACH recomana les peres "*in dietetico usu*".

Literatura

De una somada de préssecs e de peres, e de tota altra fruyta que no fassa a mesurar ab mesura, Leuda Puigc. 1288

Cada llàgrima semblava una pera, Vilanova Obres, IV, 172

Una pera de olor gornida de or..., It. un pomet de or, doc. a. 1570 (ap. Aguiló Dicc.).

Amb es senyor, l'amo En Xec no hi volia peres, Ruiz Nov. 76

Donà mosseny P. Stheve a beure als mesestres; compré'ls peraylós que costaren dos diners, doc. a. 1415 (Rev. Cat. II, 309)

En el perer de peres tardorals, Sagarra Comte 302

Perera, arbre que cria les peres: Haec pirus, Lacavalleria Gazoph

Tens davant una perera / rica de fruits esquisits, Salvà Poes. 92

Bibliografia

FM-II-315, FPC-I-410, HNPC-VI-206, BC-167, HL-77, SCH-111, CSCH-239, VMLN-1362, CLK-III-937, DAWA-1-278, KAN-306, PHMT-471

478. *Rosa canina*

L.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Gavarrera. Gavarrera canina. Despullabelitres. Escanyavelles. Gardanes. Gavarnera. Gratacul. Rosa de ruc. Roser bord. Roser boscà. Roser caní. Roser d'hivern. Roser gavarrer. Roser de ca. Roser de marges. Roser de muntanya. Roser de pastor. Roser salvatge. Tapacul. Cast.: Rosal silvestre. Port.: Rosa de cao. Basc: Astoarrosa. Fra.: Eglantier. Ital.: Rosa canina. Ale.: Wilde Rose. Angl.: Dog Rose.

Descripció botànica

Arbust arcuat, robust, fins a 3 m d'alçària. Fulles compostes, glabres, piloses al revers. Foliols aguts, ovats. Flors grans, en grup o solitàries, blanques o rosades, flairoses. Fruit vermellós, ovoide, suculent. Floració: maig-juliol.

Hàbitat

Bardisses. *Prunetalia*. Estatge montà, comarques humides.

Part utilitzada

Els fruits (*Fructus cynosbati*); també les fulles, els pètals, l'arrel.

Composició química

Tanins, àcids orgànics, gomes, essència, pectines, vitamina B, C, K, P; pigments, flavonoides.

Acció farmacològica. Indicacions

Astringent, diurètic, útil en diarrees infantils. Hipoglicemiant. Vulnerari en aplicació externa (fulles): úlceres,

ferides, cremades, faringitis, estomatitis.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5% d'arrels i fulles, una tassa cada 4 hores, en cas de diarrea; la tintura mare; el xarop; la pomada; la confitura (*Conserva Cynorrhodon*).

Licor fortificant de roser salvatge: 1 kg de fruits, 3 l de vi, 1/2 kg de sucre; macerar 30 dies i filtrar. Pendre una xicra al dia mesclat amb aigua (Fournier III 356).

Terapèutica comparada

Els fruits frescs de les espècies de *Rosa agrestis*, *R. arvensis*, *R. pouzinii*, *R. rubiginosa*, que es troben a les Illes Balears, són emprats per a fer-ne confitura, útil en la diarrea; les fulles tenen propietats astringents.

En medicina tibetana *Rosa brunonii* s'usa en cefalea, acúfens per alteracions biliars; el fruit en alteracions oftàlmiques; les flors en desequilibris d'humors flema-bilis, en tos i alteracions vasculars. L'espècie *R. webbiana* en febres, inflamacions, alteracions hepàtiques i limfàtiques.

En medicina xinesa *Rosa chinensis* s'empra en alteracions menstruals i dismenorrea.

En medicina marroquí els fruits de *Rosa canina* es consumeixen tendres contra la constipació.

En medicina homeopàtica ROSA CANINA és útil en determinades alteracions urinàries, amb tenesme vesical i disuria.

Cultura popular

Durant la fugida a Egipte, la mare de Déu va demanar acolliment a la gavarra, i aquesta n'hi va donar de tan bon grat, que aquella, agraïda, va fer que les seves fulles i les seves

flors fossin bones per remei. I des d'aleshores, ho són, Gomis *Tradicions* 177

Pel Rosselló atribueixen gran virtut contra tot mal del bestiar a la rosa carlina, rosa de muntanya o rosa del sol, i, sobretot quan anaven de camí, en penjaven una al coll d'algun manyac esqueller, posada part d'amunt del collar com una mena d'escarapella, Amades *Costumari* III 827

Per l'alta muntanya ponentina anaven a collir roses de gavarra i les duïen a l'església a beneir. Un cop a casa en feien creuetes i al mig hi posaven una gota de cera beneïda per la Candelera o pel Dijous Sant, Amades *Costumari* III 327

Per raó de llur forma i color, l'home primitiu i senzill ha vist en l'escardot, en la carlina i en la rosa de pastor, una figuració i representació del Sol, i d'ací que la nit de sant Joan els siguin atribuïdes gràcies i virtuts màgiques i que representin un paper destacat en el costumari santjoanenc, Amades *Costumari* IV 200

Boira a les Gavarres
aigua a salamades

Història

TEOFRAST diu que l'aspecte general del morer és el del roser silvestre, IV 4, 8

DIOSCORIDES diu que "el gavarró, cuit en vi, i després begut, restreny el ventre; però, abans de coure'l, convé treure-li els fils, perquè són danyosos a la canya del pit", DIOSC I 103

CURSACH recomana la rosa silvestre "*in dieta febrili; dysenteria, alvi fluxu à debilitate ventriculi; dysuria senili & c'*".

Literatura

Gauarrera, mata spinosa: rubus, Nebrija Dicc.

Gavarrera: Dumus, et melius Rubus idaeus, nam dumus es qualsevulla mata espinosa, Torra Dicc.

Déu aparech a ell en la gauarrera, Evang. Palau.

Altra ampolla ab V lliures d'aygua de gavarrera, doc. a. 1409 (Arx. Patriarca Val.)

La gavarrera tota vert e flos fresques, Quar. 1413, 67

D'amor en Déu encesa gauarrera, Trobes V. Maria 142

Com estigués cubert de moltes romagueres saluatges e gauarreres, Hist. Troy. 342

Moyssès hoynt la veu del Senyor en mig de la gauarrera cremant, Villena Vita Chr., c. 181

Fins les seques gavarreres treuen roses ventureres, Colom Juven. 25

També hom sega l'aspre gavarreral per les bosquíries, Riber Geòrg. 54

Cullia roses boscanes, Verdaguer Idilis

Bibliografia

FE-II-29, FPC-I-361, HNPC-VI-201, PMCV-213, FQ-330, JLB-520, VP-403, RT-207, HL-108, MH-690, SCH-71, CHEV-261, CSCH-244, VMLN-1398, CLK-III-1019, DAKPA-250, DEKHANG-162,163, DAWA-1-294, KAN-306, PHMT-471

479. *Rosa centifolia*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Roser de cent fulles. Rosa alexandrina. Cast.: Rosal romano. Fra.: Rose. Ale.: Rose. Angl.: Rose.

Descripció botànica

Arbust erecte, fins a 2 m d'alçària. Tiges ramificades, espinoses. Flors grans, dobles, flairoses, amb nombre molt elevat de pètals per la transformació d'estams. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Cultivada.

Part utilitzada

Les flors.

Composició química

Essència, tanins, glucòsids flavònics, principis amargs, àcids orgànics.

Acció farmacològica.

Indicacions

Antisèptica, antibacteriana, cicatritzant, en acné, ferides, úlceres. Astringent, antiinflamatòria, en col.liri pels ulls. Laxant per via interna.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%; el xarop, l'extracte fluide, l'essència, la pomada, l'aigua de roses.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Rosa centifolia* és emprada en ús extern com a vulnerari, desodorant i antiinflamatori. En ús intern, com a tònic cardíac, per augmentar l'espermatogènesi, com a protector hepàtic en alteracions digestives.

En medicina xinesa *Rosa laevigata* s'usa en espermatòria, poliúria, polaquiúria, colitis, diarrea crònica.

En medicina marroquí l'aigua destil·lada de *Rosa centifolia* es fa en alambins tradicionals i aparells moderns. El Marroc és un dels principals productors mundials, amb Bulgària i Turquia. Es

necessiten 5000 kg de roses per a fer 1 kg d'oli essencial. La decocció dels botons florals s'usa contra el mal d'estómac, i la infusió de pètals de rosa i senet com a laxant. Per aturar la pujada de llet es fa una purgació amb una decocció de pètals. En ús extern, els pètals es masteguen pel mal de dents. En cuidats dels cabells, se mesclen amb murta, melilot i lavanda. En cosmètica facial i corporal. L'aigua de roses per via interna i externa, en el tractament de febres, estats nauseosos, migranyes, insolacions, otitis, ansietat, conjuntivitis en compreses oculars. L'essència de rosa és molt usada en cosmetologia tradicional.

En medicina mexicana *Rosa centifolia* s'usa en febre, mal d'estómac, alteracions biliars, micció dolorosa.

En medicina homeopàtica ROSA DAMASCENA és útil en febre del fenc amb acúfens, sordera i inflamació de la trompa d'Eustaqui.

Cultura popular

SECRETS PER A FER VI DE ROSES, Y ALTRES HERBAS.-Prenu Roses secas, Anis, Mel, parts yguals, un poquet de Safra, lligau tot junt, y posau ho dins del vi, lo qual vi es molt bo per la debilitat del ventrell, y per la dolor del costat, Agustí *Secr* 104

El pas del Sagrament del dia del Corpus era festivat tirant-li ginesta, romaní, roses, clavells i d'altres flors aromàtiques, Amades *Costumari* III 68

Hom diu que abans la puput desprenia un perfum tot suau i delicat, però era molt lletja de color i de forma. Va proposar a la rosa donar-li la seva flaire, si li donava quelcom de la seva bellesa. La rosa, que era excessivament bella, s'hi va

avenir. I com que li sobrava bellesa, amb tot i donar-li'n, encara li'n va quedar; en canvi, li va venir molt bé d'augmentar la seva gràcia amb el perfum delicat de la puput, que des d'aleshores va guanyar-hi la gallardia que té avui, però va perdre l'olor, Amades *Costumari* III 224

L'aigua de roses (aigua-ros) i l'essència de roses s'empren en medicina, cosmètica i perfumeria: s'extreuen sobretot de *Rosa damascena*, molt cultivada a Bulgària, i també de *R. gallica*.

Aygua de roses, comunament dita Aygua ros: Rosacea aqua, Lacavalleria Gazoph

Per aygua de roses per la vinguda del virrey, doc. a. 1554 (Hist. Sóller, I, 389)

Perfumat de mosquet, de civeta e d'aygaros, doc. segle XIV (Miret Bech 25)

Piquaho tot ensemps tot en un morter ab oly rosat e ab aygua ros a manera qui fa almodroch, Micer Johan 422

Lançarenli aygua ros per la cara e torcarenli la suor, Curial, II, 20

Tirant se smortí tres voltes e cascuna vegada ab aygua ros lo hauen de tornar, Tirant, c. 221

E axetar-ho-has gentilment tot ab la dita ayguaros, Flos medic. 212 v°

Met sal en una escudella e suc de taronge, e trempa-ho en aygua. Si.t vols ne te n'agrades, sia de aygua-rós; si no, de ffont, Sent Soví 140

Voleu hauer Ayguaros Almescada, preneu botons de roses, que son las ponsellas closes, y traureune lo blanch y los capolls, y posaulos dins lo alembich, al mig de les quals desobre les roses posareu un gra de almesch, e destilau-ho tot axí, Agustí *Secr* 129

AIGUA DE ROSES

Si a l'altre món te'n vols anar,
no has de vestir-te de núvol blanc
ni com una estrella del matí.
Veuràs com saben qui ha trucat,
només d'obrir la porta.

Aigua de roses t'he oferit
i tu verí em donares.
Fill d'un falcó vingut del fred,
dus el desert quan voles.

Pren arrels de romaní
i un tros de vímet tendre i blanc.
Banya't amb les herbes de Sant Joan,
al pleniluni de mitjanit.

Aigua de roses t'he oferit..
Maria del Mar Bonet, *Aigua de Roses*,
CD ELLAS, 1993

Fresc com una rosa

Conservar-se com una rosa

Cara de rosa

Color de rosa

Estar sobre un llit de roses

Camí de roses

Eixir amb rosa 1740

Fi com la satalia

Al color de rosa
l'amor s'hi posa

A la rosa, amor s'hi posa

No hi ha roses sense espines

No hi ha rosa sense punxes
ni goig sense dolor

Primer tot són roses i flors
després tot són penes i dolors

Per sant Jordi, roses

La rosa i l'hermosura
molt poc duren

La roseta del roser
si no la cullen es passa
el mateix serà de tu
si el teu pare no et casa

De rosetes prou n'he vistes 1750
que els rosers n'estan criant
no pas de tan boniquetes
que les que m'estic mirant

Vostra mare és una rosa
vostre pare és un roser
i vós sou la poncelleta
que algun dia colliré

A la porta hi teniu roses
a la finestra clavells
al cor, una clavellina
voltada de pensaments

Antonet: la rosa blanca,
procura-la ben guardar
que el roser que ha fet aquesta
cap més altra ne farà

Aquí dalt de la muntanya
tot el bé de Déu hi tinc:
les roses de quatre en quatre
els clavells de cinc en cinc

Una rosa, brava cosa;
un clavell, faig com aquell;
val molt més un bon clavell
que totes les flors d'Urgell

Una rosa tinc en aigua
i un clavell en un tupí:
la rosa és per al meu maco
i el clavell és per a mí

Ai, mare planteu, planteu
un roser al cap de l'aigüera
que quan el galant vindrà
collirà rosa i poncella

Una rosa alexandrina
cuida de bon ruser
s'ulureta que ella té

és més dolça que mel fina

No hi ha rosa aleixandrina
ni clavell amb tanta olor
ni mel amb tanta dolçor
com es teu nom, Catalina

No hi ha rosa més florida 1760
ni clavell amb tanta olor
ni mel amb tanta dolçor
com es teun nom, Margalida

Història

Egipcis, xinesos, grecs, romans i àrabs ja empraven les roses en medicina i perfumeria.

DIOSCORIDES diu que "la rosa refreda i restreny, i molt més la que és seca. De les roses fresques se treu el suc, picant les fulles en un morter, després d'haver tallat les ungles amb unes tisores i sucant d'elles tot el seu licor... les cabeces, begudes, restrenyen el flux del ventre i la sang del pit", DIOSC I 110

PLINI XXI 121 GALE XII 114

CURSACH recomana la rosa de cent fulles "*in leucorrhoea, profluviis, alvi constipatione; morbo regio: obstructionibus, cachexia, hydrope, febribus hecticis; fissuris, nepritide, ulcere pulmonum, marasmo &c*".

Literatura

Carga de roses, Leuda Coll. 1249

Lo tàlem brocats vermells com la rosa,
Passi cobles 103

Aparech ab un tabach de roses a un cavaller,
Eximplis, II, 46

L'Abril cenyia de roses lo meu front,
Atlàntida I

En ses jovintuts... tot eren camins de roses,
Alcover Cont. 49

Disposada sempre a veure ho tot de color de rosa, Massó Croq. 129

Satalia o flor mosqueta: Sambucus, rosa praenestina, Damascena, Pou Thes. Puer. 38

Satalia, planta y flor: Damascena rosa, Rosa spineola, Lacavalleria Gazoph.

Llorers i satalies per flonjos cortinatges,
Atlàntida X

A què jo us compararia? / A la blanca satalia / del diví satalier, Verdaguer Obres, II, 261

Bibliografia

FM-II-306, HNPC-VI-201, BC-163, PMCV-213, FQ-333, JLB-519, VP-402, RT-208, HL-18, MH-684, CSCH-242, VMLN-1398, CLK-III-1019, DASH-196, GOGTE-620, KAN-306, PHMT-472

480. *Rosa gallica*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Roser ver. Roser gàllic. Cast.: Rosal. Fra.: Rosier rouge. Angl.: Rose.

Descripció botànica

Arbust fins a 1,50 m d'alçària. Tiges primes, amb nombrosos agullons i pèls glandulosos. Foliols coriàcis, pubescents. Sèpals apendiculats. Flor doble, grossa, vermella, aromàtica, en peduncle solitari, glandulós. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Cultivat. Nombroses varietats.

Part utilitzada

Els pètals.

Composició química

Tanins, glucòsids, àcids orgànics, oli volàtil, principis amargs, flavonoides, antocianòsids.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, antiinflamatori, antisèptic, útil en diarrees i alteracions gastrointestinals. Vulnerària en aplicació externa: acné, úlceres, ferides, conjuntivitis.

Fórmules i preparacions

L'infusió al 2%, tres tasses al dia; l'extracte fluïde, cremes, locions, el melrosat, el vinagre rosat, la conserva de roses.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Rosa naihai* s'empra en hipermenorrea, leucorrea, colitis.

En medicina mexicana *Rosa gallica* s'usa en diarrea, còlic, mal d'estómac, "empacho", infeccions dels ulls, com a purgant. L'espècie *R. chinensis* s'usa en mal d'estómac, diarrea, "susto", micció dolorosa, com a calmant. L'espècie *R. odorata* en tossina, ferides, infeccions de la pell.

Cultura popular

SECRETS DELS ROSERS, Y ROSAS.- Donaran les Roses mes olor del que acostumen, si junt als Rosers plantau Alls... Les virtuts de les Roses son moltes, y notories à qualsevol, sols vos vull advertir que quant ne fareu aygua Ros, si voleu que tinga mes virtut, olor, y sabor, que la destilleu ab alembich de Vidre, y no de Plom, com teniu acostumat a fer, Agustí *Secr* 41
La melrosada o melrosat es fa amb mel batuda amb aigua de roses i bullida fins a adquirir consistència de xarop, DCVB VII 334

Sense destil·lar, és d'ús popular escaldar 100 grams de pètals en un litre d'aigua, que es tapa hermàticament, es deixa reredar, es cola i es guarda en un flascó ben tapat; no és de tan fina olor com la destil·lada, però té les seves propietats. Si a 174 de litre d'aquesta aigua s'afegeix una cullerada de mel, s'obté un bon gargarisme per a usar en angines, d'efectes semblants al melrosat, Palau 80

A mi em manquen quatre coses per a estar a ton costat:
primerament un bon cap
boca de sucre esponjat
paraules de melrosat
saliva d'aigo de roses

Dos pots de terra ab melrosat, doc. a. 1485 (arx. Cúria Fumada de Vic)

En nostres pobles y masies celebra la fadrinalla les alegres festes primaverals anomenades Rosers, Collell Flor. XVI

Diumenge és el roser de la vila, Cerdà Angeleta 236

Pel Roser, tot ve

Per la festa del Roser
tot fruit ve

Per la festa del Roser
s'aclareix el galliner

Pel Roser
menja gall qui en té

El roser engendra afecte

La rosa d'abril
en val mil

Maig, flor en roser

Al roser, l'amor hi ve

La rosa, per ser rosa 1770
ja és prou hermosa

Rosa, si vols jugar, posa

Un dia mirant vaig veure
ses portes d'En Salomó
i else vaig veure rudades
de roses de Jericó

Segons la tradició, quan va néixer
Jesús van florir, obrir-se i esclatar
totes les roses de Jericó -*Anastatica
hierochuntica*, de la família de les
crucíferes-, per tal d'anunciar el bon
part de la Mare de Déu, i sempre
més, al bell punt de la mitjanit de
Nadal, floreixen i s'obren totes les
roses d'aquest tipus d'arreu del
món. I també és per això que hom té
aquesta flor com a pronòstic dels
parts, AMADES *Costumari* I 103

Però els amenaça, i fugen lluny, perseguits,
com boll de les muntanyes, pel vent, com un
remolí de pols, per l'huracà, Is 17:13

Una ruseta perhom
per ses qui estan aixecades
i ses qui ja estan culgades
que dormin si tenen son

Joana renta't sa cara
que en Joan anit vindrà
i te durà una rosa
i un clavell a olorar

Com era petit gordava
una rosa en un jardí
i com som estat fadrí
que l'he vulguda cullir
me l'han haguda rubada

Ruseret de roses blanques
qui mus havia de dir
tan amics com erem antes
i ara haguessim de renyir

Roseret de roses blanques

qui ho hagués hagut de dir!
Tan amics com abans erem
i ara hem hagut de renyir

Roseret de roses blanques:
si em voleu matar aviat
aneu fent-me mala cara
quan us paso pel costat

Bona nit, ramell florit
Bona nit, cara de rosa

Hermosa cara de rosa 1780
no voldries que t'ho fes?
Creuries que fa un mes
que no pens amb altra cosa?

Una rosa en cada galta
i un clavell en cada mà
quan ella surt a ballar
senyal que no està malalta

Pitgen sa neu
pitgen sa neu
i tots es tontos
estan dins ses cases.
Atlots nevaters de Selva
ja vos han duit es ramell
hi ha roses i clavells
i una botella per beure

Tira-li cosetes
an es devantal
no li tiris fortes
que li feràs mal!
Copeo, copeo
copeo, traïdor
sa tia Antonina
i es conco en Simó.
Ai sí! Ai no!
Revolta nineta
revolta un poc més:
una per la dreita
i s'altra en revés
Ai sí! Ai no!
Roseta encarnada
si t'he agraviada
alguna vegada
et deman perdó

A Almoſter
ſempre fan coses
fan el roſer
quan no hi ha roſes

A Riudecols
ſempre fan coses
fan el Roſer
quan no hi ha roſes

Els de Collbató
ſempre fan coses
fan el roſer
quan no hi ha roſes

A Vicfred ſempre fan coses:
fan el Roſer ſense roſes
i la feſta major
quan els ve la intenció

Des de Dénia hasta Oriola
és el terreno un jardí
cada poblet un capull
i Alacant la roſa enmig

En Alacant venen roſes
i en Xixona capullets
en València veta groga
tot és per als fadrinets

En València estan les roſes 1790
i en Castelló los roſers
en Borriol les xiques guapes
i en la Pobla el llenyaters

A l'entrada de Pego
les pegolines
han fet una corona
de roſes fines

Fer com els ſants de Roſes
que miren de reguard

Perdut com Roſes

Millena cau de raboses
Balones flor de les roſes

En es puig de Selva
hi ha un roſer
de roſes vermelles
faré un aplec.
Per poder-les cuir
tenen espines
d'espines clavades
tenc el cor ple

Història

TEOFRASŦ diu que el roſer és de fulla perenne, I 9, 4; la flor està situada part damunt el fruit, I 13, 3; es reproduceix amb troços de la tija, II 2, 1; és un planta llenyosa i té les fulles petites, a més d'espines, VI I 1, 3; hi ha moltes diferències entre les roſes: amb diferent nombre de pètals, de hermosos colors, de suau aroma... el color i la fragància depèn dels llocs... si se crema opoda el roſer, produeix un for millor..., VI 6, 4-6; un roſer viu cinc anys, a menys que se'l podi amb el foc... les roſes degeneren amb l'edat, VI 8, 2, 5-6

CURSACH recomana la roſa vermella "*in leucorrhæa, hæmoptisi &c*".

Literatura

Allí he crescut com els cedres al Líban, com els xiprers a les muntanyes de l'Hermon. Allí he crescut com les palmeres a En-Gadi, com els tanys de roſer a Jericó, com oliveres magnífiques a la plana; he crescut com els plàtans vora l'aigua, Ecli 24:13-14

Escolteu-me, fills piadosos, i broteu amb ufana com la roſa que creix vora un corrent d'aigua, Ecli 39:13

Tantost que l'hagueren degollat, per la ſua pròpia ſanch anà al ſant roſal del ſant paradís, Eximplis, II, 47

Coton muylat en clara d'ou e en oli rosat, Alcoatí 31 vº

Mel violat, rosat, de buglosa, Agustí Secr. 189

De dotze rosers enmig del hombratge,
Trobés V. Maria (101)

Los rosers del vergeret ja han florit dues
vegades, Collell Flor. 82

Per entre els rosers se passeja, Riber Sol
ixent 129

És tota gerda com un roserar, Sagarra
Caçador 115

Bibliografia

FM-II-305, FPC-I-369, HNPC-VI-201, BC-163,
PPF-79, FQ-333, JLB-519, VP-402, RT-208, HL-
106, MH-684, CHEV-261, CSCH-242, KAN-307

481. *Rosa sempervirens*

L.....Ma Me Ei

Sempervirens, sempre verda, per les
fulles perennes.

Sinonímia. Denominacions

Rosa balearica. *R. lucida*.

Cat.: Gavarrera. Gavarrera
mosqueta. Gardans. Englantina.
Gavarnera. Roser bord. Rosa
boscana. Roser de pastor. Roser
englantiner. Cast.: Escaramujo. Fra.:
Églantier.

Descripció botànica

Liana sarmentosa, amb agullons
falciformes. Tiges enfiladisses,
llargues. Follols perennes, el·líptics.
Flors en corimbos terminals,
blanques. Fruit oval, glabre, color
taronja. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Bardisses, alzinars. *Quercetum ilicis*
galloprovinciale, *Cyclamini-*
Quercetum ilicis. Del nivell de lamar
fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les fulles, els fruits.

Composició química

Tanins

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent (fulles), litontríptica,
contra les pedres renals d'àcid úric.

Fórmules i preparacions

La infusió de fulles al 3%, una tassa
després de cada menjada. La
decocció de fruits al 3%, una tassa
després de cada menjada.

Cultura popular

A Riu i Martinet la nit de sant Joan
anaven a cercar englantines i
branquetes de comí o d'anís per
posar-les al covador de les gallines,
creguts que afavoria les covades i
ajudava a néixer els pollets, Amades
Costumari IV 92

La rosa de verdissa, englantina o
rosa de ca, és obra del dimoni; les
seves arrels arriben fins a l'infern, i
a voltes el dimoni, quan puja a la
terra, surt de dins d'una d'aquestes
flors. Per la seva virtut diabòlica està
immunitzada dels llamps, i la nit de
sant Joan, per terres del Vallespir i
del Conflent, anaven a collir-ne i les
posaven a la porta de les cases a tall
de parallamps, Amades *Costumari* IV
93

Bibliografia

FE-II-27, FM-II-303, FPC-I-358, HNPC-VI-201,
BC-162, PPF-53, KAN-307

482. *Rubus caesius*

L.....Ma Me Ei? Ca?Dr?

Rubus, vermell, pel color del fruit.
Caesius, blau, pel color del fruit en
ésser ja madur.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Abatzer. Abarter. Arça. Aristol.
Barder. Bardissa. Barsa. Barzer.
Batzet. Esbarzer. Esbarzerola.
Morillera. Romaguera de rostoll.

Romegueró. Satalia. Cast.: Zarza macho. Fra.: Ronce. Angl.: Dewberry.

Descripció botànica

Arbust feble i repent, perenne, d'espines petites setiformes. Fulles pubescents, dentades. Turions ajaguts, dèbils. Flors blanques, en corimbe pubescent, amb glàndules fines i petits agullons. Sèpals acuminats. Fruit en drupèola, grossa, blavenca o glauca, àcida, no comestible. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Herbassars humits, boscos de ribera. *Populetalia albae* > *Convolvulion sepium* > *Secalietalia*. Del nivell de la mar fins a 700 m.

Part utilitzada

Les fulles, els fruits.

Composició química

Tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, útil en diarrees, inflamacions. Vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5% de les fulles, arrels o brots tendres, una tassa després de cada menjada. Els tanys joves, mastegats, en afonia i inflamacions i llagues de la boca. Les móres són tòniques, antidiarriques.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Rubus ellipticus* s'usa en refredats i febres infeccioses, alteracions pulmonars, com a tònic renal, en leucorrea, poliúria, enuresi nocturna, com a tònic general. L'espècie *R. foliosus* en refredats; el fruit en efusions

pleurals i per a rejuvenir. D'altres espècies de *Rubus* en febres, com a tòtics generals.

En medicina xinesa *Rubus parvifolius* s'empra com a antihemorràgic, antiedematós, en taques de la pell.

En medicina filipina *Rubus moluccanus* s'usa com a astringent.

En medicina mexicana *Rubus adenotrichos* s'usa en diarrea, inflamació amigdalària, diabetis, mal d'oïda.

Cultura popular

Les fulles s'han emprat per a fer un substitut del te.

Literatura

Cullen poca vianda, perquè se la xuclen la cugula, romaguerons, xarpolla, Scriptorium abril 1925

Bibliografia

FE-II-15, FM-II-302, FPC-I-345, HNPC-VI-199, PPF-17, FQ-316, MH-109, DAKPA-3,4,29, DEKHANG-166,167, TSARONG-39, DAWA-1-298, KAN-307, QSMB-354

483. *Rubus idaeus*

L.....C

Idaeus, de la regió del mont Ida, de Grècia.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Gerdera. Gerdonera. Jordonera. Cast.: Frambueso. Port.: Framboeseira. Basc: Mugurdi. Fra.: Framboisier. Ital.: Lampone. Ale.: Himbeere. Angl.: Raspberry.

Descripció botànica

Arbust de truions pruïnosos, pubescents o glabres, drets, amb nombrosos agullons prims i febles, fins a 2 m d'alçària. Fulles pinnades. Foliols glabrescents a l'anvers, serrats. Estípules filiformes. Flors pèndules, petites, blanc verdoses.

Fruit de color vermell rosat, amb pèls curts i tous, aromàtic, comestible. Floració: maig-juliol.

Hàbitat

Clarianes de boscs humits, estatges subalpí i montà. *Sambuco-Salicion capreae*. Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

Els fruits, les fulles.

Composició química

Fruits: sucres, àcids orgànics, pectines, vitamina C, oli essencial, tanins. Fulles: Tanins, flavones, pectina, àcids orgànics.

Acció farmacològica.

Indicacions

Tònic aliment, refrescant, laxant (els fruits). Astringent, vulnerari, antiinflamatori, diurètic (les fulles), en diarrees, ferides, úlceres, dermatitis, eritemes, cistitis, litiasi renal.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, l'extracte fluïde, el macerat glicerinat. Xarop (*Sir. Rubi idaei*): els fruits frescs, amb el doble del seu pes de sucre.

Cultura popular

Els gerds s'empren en la cuina casolana, pastisseria i farmàcia, per a xarops, confitures, vins, vinagres, postres, corrector organolèptic de sabor i d'aroma.

Doncs, ves a tirar al gerdar!

Història

DIOSCORIDES diu que el gerd "serveix per les mateixes coses que l'abatzer... begut amb aigua va bé

per les flaqueses de l'estómac", DIOSC IV 39

PLINI XVI 180; XXIV 123 GALE XI 875

CURSACH recomana el fruit de la gerdera "*in februm aestu; siti; purpura, febribus ardentibus &c*".

Literatura

Cada gerd era un carboncle, cada maduixa un robí, Canigó VI

Preneu-se'l, gerdera hermosa, per gerderes l'apleguí, Canigó VI

Omplint de gers (sic) y mores los arganells, Genis Julita 25

Una naixor tendral em remollí la gerdera de l'esperit, Santamaria Vida 267

Primavera del món, infantesa; fa gerdor virginal..., Riber Poes. 305

Bibliografia

FM-II-303, FPC-344, HNPC-VI-199, PPF-17, FQ-316, JLB-266, VP-214, RT-209, MH-671, SCH-312, CSCH-245

484. *Rubus ulmifolius*

Schott.....Ma Me Ei Ca

Ulmifolius, de fulles d'om.

Sinonímia. Denominacions

Rubus amoenus. R. discolor. R. rusticanus. R. sanguineus.

Cat.: Abarta. Abatzer. Albarzer. Batzer. Esbarzer. Arça. Arítjol. Morera. Morera salvatge. Morillera. Romeguer. Romeguera. Cast.: Zarzamora. Port.: Amóra. Basc: Borosta. Fra.: Mûrier sauvage. Ital.: Rogo di macchia. Ale.: Brombeerstrauch. Angl.: Blackberry

Descripció botànica

Arbust espinós, fins a 3 m de longitud. Tiges robustes, arcuades.

Turions pruïnosos, arquejats, amb pèls asteriformes. Rames floríferes anguloses, dretes. Fulles alternes. Folíols coriàcis, glabres. Flors en raïm terminal compost, rosades o blanques. Estams nombrosos. Fruit globulós, negre, lluent, comestible. Espècie polimorfa. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Bardisses. *Pruno-Rubion ulmifolii* (> *Prunetalia* > *Querco-Fagetea* > *Quercion ilicis*). Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

Les fulles, els fruits.

Composició química

Tanins, àcids orgànics, sucres, vitamina C, àcid fòlic, pigments, pectina, hidroquinones, oli essencial, inositol.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, útil en diarrees, hemorràgies internes, hemorroides i inflamacions gastrointestinals. Diurètic, hipoglicemiant. Vulnerària i antisèptica en aplicació externa, per a úlceres, aftes de la boca, amigdalitis, faringitis, gingivitis, ferides, èczemes, vaginitis, leucorrea.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde, el macerat glicerinat. Vinagre de móres: Macerar durant 3 dies 1 kg de móres en 1 litre de sidra o vi. Filtrar i afegir 300 g de sucre. Bullir a foc lent durant 5 minuts. Conservar en ampolles ben tancades. Es pren una cullerada petita en aigua o tisana, després de

cada menjada, com a antianèmic i tònic. El xarop de móres és un excel·lent coadiuvant en les diarrees infantils.

Terapèutica comparada

Les fulles de *Rubus fruticosus*, que no es troba a les Illes Balears, són emprades com a astringents, en angines i inflamacions del tracte digestiu, i com a succedani del te, amb un aroma molt delicat.

En medicina filipina *Rubus rosaefolius* s'usa la decocció de les arrels com a expectorant, el xarop del fruit com a demulcent.

En medicina marroquí les fulles de *Rubus ulmifolius* són emprades en cataplasma sobre les ferides com a cicatritzant.

Cultura popular

Els fruits o móres són molt preats, a totes les comarques i contrades, com a fruita silvestre de la darrerria d'estiu, fruita fresca i abundosa; fins i tot hi ha qui la confita o en fa pastes, Pellicer *Costumari* 184

Ses al.lotes són traïdores
que no ho poden esser més:
quan han collides ses móres
diuen mal des romaguers

N'hi ha un batzer!

Fruita d'esbarzer
bé està qui no la té

El menjar móres fa polls 1800

Negre com la móra

Amorós com una romeguera

Amorós com una romeguera de dos caps

Trobar una romeguera

Una cosa com una soga
que té unes dents
com una lloba. Què és?

Llarg com un cordell,
reganya les dents
com un cadell. Què és?

Història

TEOFRAST diu que el batzer és un arbust, que néix de l'arrel, amb moltes branques, I 3, 1; és espinós, I 5, 3; és de fulla perenne, I 9, 4; la tija és espinosa, I 10, 6-7; es cria en terreny humit o sec, III 18, 1, 3; hi ha diversos gèneres de batzer: un que es fa gran, créix dret i adquireix alçària, i un altre que s'arrastra per terra; III 18, 4; es pot trobar a llocs humids, IV 8, 1; té espines a les tiges o troncs, VI 1, 3

DIOSCORIDES recomana la bullidura de les tiges de batzer "per a restrényer el ventre i la menstruació... les fulles mastegades fortifiquen les genives, aturen les llagues de la pell i de la boca... el suc exprimit de les tiges i les fulles, i després secat al sol, és més eficaç... el suc dels fruits madurs és útil per a fer gargarismes. Menjades les móres, retrenyen el ventre; el mateix fan les flors begudes amb vi", DIOSC IV 38

PLINI XXIV 117 GALE XI 848
ISIDOR XVII 7, 19, 60

CURSACH recomana el batzer "*in ulceribus, cynanche, morbisque gutturalibus &c*".

Literatura

L'àngel de Jahvè se li aparagué en una flama de foc enmig de la bardissa. Va mirar, i la bardissa cremava sense consumir-se. Moisès es digué: "Deixaré el camí per veure

aquest espectacle grandios, com és que no es crema la bardissa", Ex 3:2-3

Espines i cards creixeran sobre els seus altars, Os 10:8

Si la meva terra ha protestat mai contra mi i els seus solcs es planyien amb ella, en comptes de blat, que hi creixin romegueres, i en comptes de l'ordi, l'herba que put!, Jb 31:40

Aquell dia, tot lloc on hi havia mil ceps per valor de milpeces de plata, serà per als esbarzers i els cards. Hi entraran amb arc i fletxes, perquè els esbarzers i els cards hauran envaït tot el país. I a totes les muntanyes que són cavades amb l'aixada, no hi podran anar per por dels esbarzers i dels cards, de manera que servirà per a aviar-hi els bous i perquè ho trepitgin les ovelles, Is 7:23-25

Pels seus fruits els coneixereu. ¿Es cullen potser raïms dels cards, o figues dels arços?, Mt 7:16

Perquè cada arbre es coneix pel propi fruit; que no cullen pas figues dels cards, ni veremen raïms de les bardisses, Lc 6:44

Dins X dies primers uinents haje tayllats romaguers e batzers, doc. a. 1370 (BABL, XII, 128)

Conec els fondos camins / flanquejats pe'ls abatzers, Ruiz Poes. 75

Vols evitar una arça ton peu una flor palciga, Berga MT 49

S'esgarrapant els clavillers pels argelachs y les arses, Casaponce Contes 98

No es convertís ab un batzer metsinat, Penya Mos. III, 141

Els batzers m'havien esquerrinxat, Riber Sol ixent 71

Rodat de carts y betzers, Salvà Poes. 63

Ayda en aquell lleó a sortir d'aquell betzeral, Alcover (Aurora 75)

S'alsa un atapit i desenfrenat betzerar, Rosselló Many. 127

Flor d'ulls plens de vida / móres d'esbarzer, Colom Juven. 15

Un xaragall se bada per esbarzers i roques caientes aclucat, Atlàntida I

En mig de les esbarzeres, Collell Flor. 18

Les mallarengues pels ombrívols esbarzerars, Verdaguer Jov. 189

Un day d'esbarzerar, doc. a. 1410 (Alòs Inv. 27)

Una podedora e un dal d'esbarzerar, doc. a. 1494 (arx. Cúria Fumada de Vic)

Y esbarserant-se dins un espès berser, Isop Faules 50 (ap. Aguiló Dicc.)

Un day de sbarzissar ab son mànech, doc. a. 1490 (arx. Cúria Fumada de Vic)

Un ferro de day de esbarzissar, doc. a. 1495 (mat. arx.)

Tayl arbres e branques de arbres, e romaguers, e altres coses, doc. a. 1379 (BABL, XII, 128)

Prin vi de móra de romaguer, Eximplis, II, 320

Mira el fondal obert / de romaguers cobert, Costa Trad. 67

Que li preservàs lo camp de romagueres e canyota, Metge Somni III

La flor de romequera, Medic. Part. 86

En tal cas la romaguera / de afferrar-se no té lloch, Cons. casada 136

Agavellant-los d'arços i romequera amb rapes, Atlàntida IX

S'hi passen plans, rius, torrents i congosts força dificultosos; hi ha terribles camps d'esbarzers on us engolfaríeu i us enganxaríeu per mesos o periríeu amb les vostres robes i carns esqueixades, Enric Valor, *El castell del sol*, a J. Pellicer *Costumari* 185

I en acabant, amb fraterna promiscuïtat de criats i patrons, s'esdevingueren els colpets de nuvolets anisats i copes de mistela i bells gots de xarops de móres amb aigua fresca de l'aljub, acompanyant aquelles pastes delicades cuites per Amèlia i l'Ermínia en el forn del mas i sota la direcció curosa de la mestressa vella, Enric Valor, *Temps de batuda*, a J. Pellicer *Costumari* 185

Bibliografia

FE-II-15, FM-II-300, FPC-I-347, HNPC-VI-199, BC-160, PPF-17, JP-183, PMCV-213, FQ-315, JLB-608, VP-466, RT-209, HL-113, MH-109, SCH-205, CHEV-261, CSCH-246, PHMT-473, QSMB-355

485. *Sanguisorba minor*

Scop. subsp. *polygama*

(Waldst. & Kit) Holub, J.

...Ma Me Ei Ca

subsp. *spachiana*

(Cosson) Muñoz, G. & Pedrol

... Ma Me Ei Fo

Sanguisorba, del llatí *sanguis*, sang, i *sorbeo*, estroncar.

Sinonímia. Denominacions

Sanguisorba gailardotii. *S. garganica*.

S. muricata. *Poterium dictyocarpum*.

P. muricatum. *P. sanguisorba*.

Cat.: Pimpinel.la. Enciam de cavaller.

Herba balonera. Herba de talls.

Herba forrera. Pampinella.

Pentinella. Pimpinella petita.

Sanguinària. Cast.: Hierba del

cuchillo. Port.: Pimpinela. Basc:

Gaitun. Fra.: Pimprenelle. Angl.:

Salad Burnet.

Descripció botànica

Planta perenne o biennal, glabrescent, fins a 80 cm d'alçària.

Tiges dretes, anguloses, piloses a la base. Fulles imparipinnades, orbiculars, glabres, dentades; les basals en roseta. Flors monoiques o polígames, vermelles o verdes, apètales, sense corolla, anemòfiles; les superiors femenines, amb un pistil cadascuna; les inferiors masculines, amb nombrosos estams; les intermèdies hermafrodites. Fruit tetràgon, amb aquenis tancats, en capítol terminal compacte. Floració: abril-setembre.

Hàbitat

Vores de camins, llocs no conreats, erms, brolles, prats. *Thero-Brachipodietea*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

L'arrel, les fulles.

Composició química

Matèries tàniques, oli essencial.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, antihemorràgic, en angines, diarrees agudes i cròniques, colitis ulcerosa, epistaxis, leucorrea. Vulnerària en aplicació externa, en ferides, llagues, úlceres, èczemes, cremades.

Fórmules i preparacions

El decuit al 5%, una tasa després de cada menjada, la tintura mare.

Terapèutica comparada

L'arrel de *Sanguisorba officinalis*, que conté oli essencial, tanins, midó, oxalat càlcic i saponines, i que no es troba a les Illes Balears, s'empra com a vasoconstrictora, antisèptica, vulnerària, astringent i antiinflamatòria. S'empra en l'elaboració de la cervesa.

En medicina xinesa *Sanguisorba officinalis* s'empra com a hemostàtica i astringent.

Cultura popular

Per la febra tersana... preneu tres ò quatre dits de such de Plantaje, ò de Porcellana, ò de Pampinella, i beveu ho un poch abans de la febra, Agustí *Secr* 9

La pimpinella petita s'empra en cuina casolana com a condiment; els brots tendres en ensalada. És un bon farratge pel bestiar.

Això està en pentinelles

Història

DIOSCORIDES diu de "l'altra sideritide" que té virtut de cloure les ferides, i sobretot les fulles, DIOSC IV 35

PLINI XXV 44

CURSACH recomana la pimpinella "in dysenteria, haemophthisi, hydrophobia, mictu cruento; haemorrhagiis narium; pulmonum ulceribus; rabie canina; scorbuto, sanguinis spissitudine & c".

Literatura

Preneu una erba que ha nom pinpinella, en altra manera apellidada burcalastorit, Anim caçar 49 v°

Em formalitzo... a administrar-li, matí i tarda, un vas regular d'aigua de pimpinella, flor de nimfa i créixens, Espriu Esther 34

Bibliografia

FE-II-33, FM-II-310, FPC-I-372, HNPC-VI-201, BC-164, PPF-73, FQ-328, JLB-534, RT-202, HL-123, MH-145, SCH-206, CHEV-263, CSCH-433, KAN-307

486. *Sorbus aria*

(L.) Crantz.....Ma

Sorbus, nom llatí d'aquest arbre.
Aria, nom grec de la servera.

Sinonímia. Denominacions

Crataegus aria.

Cat.: Pomera borda. Moixera. Cast.: Serbal morisco. Basc: Osta-zuri. Fra.: Alisier. Ital.: Sorbo montano. Ale.: Mehlbeerbaum. Angl.: Whitebeam.

Descripció botànica

Arbre caducifoli, de capçada ampla, ramificat des de la base, d'escorça grisenc, fins a 10 m d'alçada. Fulles peciolades, tomentoses, amples, el·líptiques, ovals, enteres, dentades, glabres. Flors en corimbes, blanques. Fruits globuloses, llisos, lluents, vermells a la maduresa. Floració: maig.

Hàbitat

Encletxes dels penyals. *Quercetalia pubescentis* (> *Querco-Fagetea* > *Quercetum mediterraneo-montanum*). De 1000 a 1400 m.

Part utilitzada

Els fruits sense les llavors.

Composició química

Tanins, àcids orgànics, vitamina C. Les llavors contenen la substància tòxica amigdalina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, útil en diarrea, hemorroides, leucorrea, amigdalitis, faringitis.

Fórmules i preparacions

La infusió dels fruits al 10%, una tassa després de cada menjada. La decocció, en gargarismes, per inflamacions de la boca.

Terapèutica comparada

L'arbre *Sorbus aucuparia*, que no es troba a les Illes Balears - eventualment cultivat als jardins-, té propietats astringents i antiescorbútiques, per la vitamina C i els tanins. Dels fruits del server de bosc se'n fan confitures, licors ("*Baccae fermentate spir. dant ardentissimum*", Cursach) i vinagres. Té les mateixes aplicacions que *Sorbus aria*.

Història

CURSACH recomana *Sorbus aucuparia* "*in calculo renali, stranguria &c*".

Literatura

Los faigs i les moixeres són canyes que s'ajauen, Canigó VII

A l'ombra de les moixeres carregades de rahims coralins, Oller Pil. 105

Bibliografia

FE-II-68, FM-II-317, FPC-I-413, HNPG-VI-207, BC-168, FQ-338, JLB-547, VP-427, RT-210, HL-132, MH-69, SCH-73, CHEV-270, CSCH-236

487. *Sorbus domestica*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Server. Servera. Cast.: Serbal. Fra.: Sorbier. Angl.: Service Tree.

Descripció botànica

Arbre caducifoli, d'escorça grisenc, fisurada, fins a 10 m d'alçada. Foliols serrats, oblongs. Flors en corimbe multiflor, blanques. Fruit piriforme, molt aspre, verdós o bru - la serva-, caduc a la tardor, comestible ben madur, amb la pell papiràcia, de polpa fada, dolça i farinosa. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Cultivada als horts. Subespontània. *Quercetalia pubescentis*.

Part utilitzada

Els fruits madurs.

Composició química

Tanins, vitamina C, àcids orgànics, sorbitol, pectines.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, útil en diarrees.

Fórmules i preparacions

La decocció d'una serva verda, una tassa després de cada menjada. Per via externa, en gargarismes bucals i lavatives astringents.

Cultura popular

A Reus creuen que el qui es menja set serves verdes mentre cauen les dotze batallades de la mitjanit de sant Joan, si és home es torna dona, i al contrari, i adquireix habilitat i enginy per a tota mena d'arts, de feines i d'oficis, Amades *Costumari* IV 86

Les bruixes d'Andorra maleïen les serveres i les roses de ca o englantines, les quals, per efecte de les seves paraules, restaven maleficiosos i a conseqüència d'això feien tornar els gossos rabiosos i despertaven la ràbia als qui n'havien tingut i se n'havien guarit, Amades *Costumari* IV 93

Els vells músics creien que la fusta destinada a fer instruments havia d'ésser tallada dins el novembre, perquè era molt més sonora i donava molta més harmonia i dolcesa als instruments. Dins d'aquest mes els flabiolaires tallaven el boix i els grallaires la servera, car, a més de sonar fi, no s'esberlava ni esquerdava en treballar-la. Aquesta creença era compartida així mateix

pels guitarraires, Amades *Costumari* V 592

El qui mengi nou serves verdes,
torna dona

Eixut com una serva

Esser com les serves, 1810
que amb una ja basta

Any de serves,
any de penes

Any de serves,
mai lo veges

A mal de cagar
no hi valen serves

Història

TEOFRAST diu que el server se torna estèril si és trasplantat a un terreny molt càlid, perquè és frígid per naturalesa, II 2, 10; II 7, 7; el server silvestre madura millor es fruits i són més dolços que els cultivats, III 2, 1; a la tardor, quan el server ha perdut les fulles, té un aspecte brillant... fins a la primavera, III 5, 5; té poques arrels, però són fortes i gruixades, III 6, 5; III 11, 3; hi ha dues espècies de server: el server femella, que produeix fruit, i el mascle, que és estèril, III 12, 6-9; III 15, 4

DIOSCORIDES diu que "el fruit del server, si abans de madurar, quan és groc, es talla a troços i es menja, després d'haver-lo secat al sol, restreny el ventre. La farina menjada en forma de polenta i la bullidura beguda fan el mateix efecte", DIOSC I 136

PLINI XV 85, XXIII 141 GALE XII 87

Literatura

No deu hom reebre cerves ne nesples, Arn.
Vil. II, 150

Preneu serves fresques, Dieç Menesc. II,
48 v°

Envia un covonet llarch de serves verdes y
altra de melicotons, doc. a. 1787 (BSAL,
XXV, 152)

Despenjeu quatre serbes y orellanes,
Mestres Marg. 42

Ab un esplet de sardonaies, nesples,
castanyes i serves que els fassen blaus,
Aurora 273

Prenets... fulles de codonyer, de nespler e de
server, Flos medic. 160 v°

Servera: Sorba, Sorbum, Esteve Eleg.

Un llit de camp de cervera usat, doc. a.
1690 (arx. de Montblanc)

Bibliografia

FE-II-68, FM-II-317, FPC-I-412, HNPC-VI-209-
403, BC-167, PPF-86, PMCV-214, FQ-339, RT-
211

RUBIACEAE

30 4 13.3%

488. *Asperula cynanchica*

L. subsp. *brachysiphon*
(Lange in Willk. & Lange)

Bolòs, O. & Vigo, J.

var. *ebusitana*

Bolòs, O. & Vigo, J...Ma Ei *?

Asperula, aspra. *Cynanchica*,
inflamació de la gorja.

Sinonímia. Denominacions

Asperula capillacea. *A. papillosa*. *A.*
tenuiflora.

Cat.: Herba de l'esquinància. Canyeta
d'or. Herba de la grava. Herba del
nuset. Herba prima. Serpentina.
Cast.: Asperilla. Basc: Eskinanzia.
Angl.: Quinsy-wort.

Descripció botànica

Herba perenne, glabra o pubescent a
la part inferior, fins a 40 cm
d'alçària. Rizoma llenyós, gruixat.
Tiges estretes, difuses, nombroses,
molt ramificades. Fulles
verticil·lades. Flors en corimbos
terminals, rosades o blanquinoses,
en forma d'embut. Fruits
tuberculosos, glabres. Floració:
abril-maig.

Hàbitat

Brolles, prats secs. *Ononido-
Rosmarinetea* (> *Festuco-
Brometea*). Del nivell de la mar fins
a 800 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Cumarines, tanins, principis amargs,
antraquinones.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, útil en les inflamacions
de la boca. Diurètica, antisèptica
urinària, en litiasi renal,
inflamacions de la bufeta i de la
pròstata.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després
de cada menjada.

Terapèutica comparada

La planta *Asperula odorata*, que no
es troba a les Illes Balears, s'empra
com a vasodilatador perifèric -en
varices i flebitis- i antiespasmòdica -
per l'insomni. A Alsàcia es fa el vi de
maig, "Maiwein", amb la maceració
en vi blanc d'aquesta planta: se
considera tònic i digestiu.

Història

CURSACH considera *Asperula odorata* com "*insipida, odorata, subambrosiaca; substringens, diluens, diuretica, exanthematica &c*".

Bibliografia

FE-IV-10, FM-IV-166, FPC-III-556, HNPC-VI-295, BC-225, JP-55, FQ-747, JLB-87, VP-265, RT-357, HL-220, MH-667, SCH-171, CHEV-172, CSCH-45

489. *Galium aparine*

L. subsp. *aparine*
.....Ma Me Ei Fo Ca
subsp. *spurium*
(L.) Simonkai.....Ma

Galium, del grec *gálion*, nom grec de la planta.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Rèvola d'hortolà. Amor d'hortolà. Apegalosa. Gafetets. Garrotxa. Gats. Herba de gallina. Rabosa. Raspallengua. Raspallengües. Cast.: Amor de hortelano. Port.: Rapa-língua. Basc: Ziabelarr. Fra.: Gratteron. Ital.: Spergula. Ale.: Klebkraut. Angl.: Goosegrass.

Descripció botànica

Herba anual, postrada o ascendent, fins a 1 m de llargària. Arrel prima. Tiges molt ramificades, tetràgonas. Fulles verticil·lades, mucronades, cobertes de pèls ganxuts i petits agullons. Flors en cimes axil·lars, blanques. Fruit amb pèls ganxuts. Floració: març-octubre.

Hàbitat

Camps conrats, herbassars ruderals nitròfils, llocs humits. *Ruderali-Secalietae*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Glucòsid asperulòsid, vitamina C, saponines, flavonoides, pigments, midó, tanins, antraquinones.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, antisèptica urinària, antiescorbútica, hipotensora, en litiasi renal, èczema, psoriasi, seborrea. Vulnerària en aplicació externa, útil en úlceres, ferides, llagues i cremades solars.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde. El suc de la planta fresca, com a antiescorbútic.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Gallium aparine* s'usa en alteracions de la calor interna, ferides, fractures, ejaculació precoç, alteracions biliars i nervioses, disuria, hemorràgies, i per a augmentar l'espermatogènesi. En medicina xinesa *Galium aparine* s'empra en anèmia.

En medicina mexicana *Galium mexicanum* s'usa en mal d'estómac, diarrea, com a antiavortiu, en recuperació de postpart, debilitat.

En medicina homeopàtica GALIUM APARINE és emprat en determinats tipus de disuria i cistitis.

Cultura popular

La rèvola d'hortolà s'ha emprat en medicina popular en alteracions tumorals de les vies urinàries i de la llengua.

Història

TEOFRAST diu que la rèvola d'hortolà té les tiges volubles i rastres, VII 8, 1; s'aferra als vestits... la flor està tancada a la part

aspra i no surt ni se manifesta... com els mostels i taurons, que produeixen ous disn d'ells mateixos i tenen vius als seus fills, VII 14, 3; es fa molt dins dels cultius de lleties, VIII 8, 4; IX 19, 2

DIOSCORIDES aconsella l'aparine, que alguns anomenen *phylantrophos*, "contra les mossegades de les serps. El suc cura el mal d'oïda. L'herba amb saïm, cura les erupcions linfàtiques", DIOSC III 98

PLINI XXVII 32 GALE XI 834 ISIDOR XVII 9, 66

CURSACH recomana la rèvola d'hortolà "*in strumis, tumore testicularum, et mammarum; viperarum morsu; aurium dolore, phlegmatia, ictericia, obstructione hepatis; diarrhea, colica nephritica; epilepsia, scorbuto &c*".

Bibliografia

FE-IV-35, FM-IV-157, FPC-III-578, HNPC-VI-296, BC-223, PMCV-214, FQ-748, JLB-58, VP-83, RT-358, MH-206, SCH-173, CHEV-212, CSCH-47, VMLN-765, CLK-I-795, DAKPA-213, DEKHANG-81, DAWA-2-48

490. *Galium palustre*

subsp. *elongatum*

(Presl, C.) Lange....Ma Me Ei

Palustre, de les llacunes.

Sinonímia. Denominacions

Galium elongatum.

Cat.: Espunyidella palustre. Cast.: Galio palustre.

Descripció botànica

Herba perenne, tendra, glabrescent, fins a 50 cm. Rizoma radican, prim. Tiges nombroses, primes, tetràgonas. Fulles linear-oblongues, glabres, amb petits agullons a les vores. Flors en panícula allargada,

piramidal o cilíndrica. Corolla blanca. Anteres vermelloses. Fruit petit, xagrinat, negre. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Terrenys pantanosos, aiguamolls. *Magnocaricion* (> *Phragmitetea*). Del nivell de la mar fins a 100 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Flavones, oli essencial, tanins, vitamina C.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, antiespasmòdica.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

La planta *Galium verum*, que no es troba a les Illes Balears, s'empra com a diurètica i antiespasmòdica, en afeccions de les vies digestives i urinàries, i vulnerària en aplicació externa.

Cultura popular

El nom d'espunyidella és debut a que es considera bona per a guarir l'espunyidura o esbraonament, DCVB V 459

Història

CURSACH recomana *Galium verum* "*in hysteria, epilepsia, haematuria, impetigine, morbis nervosis, leucophlegmatia, stupore, infantum vertigine à lacte male digesto &c*".

Bibliografia

FE-IV-21, FM-IV-153, FPC-III-576, BC-222, JLB-276, VP-225, RT-358, MH-92, CHEV-212, CSCH-46

491. *Rubia peregrina*

L. var. *longifolia*

(Poiret) Rouy..Ma Me Ei Fo Ca Dr

var. *peregrina*

... Me Ei Fo?

Rubia, de *ruber*, vermell. *Peregrina*, per aferrar-se les fulles a la roba de la gent i a la pell dels animals.

Sinonímia. Denominacions

Rubia genuina. *R. intermedia*.

Cat.: Raspeta. Rogeta.
Esgarrallengües. Greixolera.
Greixonera. Llapassa. Llengua de bou. Llengüetes. Rapallengua. Roja. Tintorera. Cast.: Rubia brava. Fra.: Garance.

Descripció botànica

Herba perenne, postrada o enfiladissa, glabra, llenyosa a la base, fins a 1 m de llargària. Arrel serpentejant, llarga. Tiges ramificades, tetràgonas, amb petits agullons. Fulles ovades o linears, en verticils, coriàcies, espinoses, aspres, llunts, de color verd fosc. Flors en cimes terminals i axil.lars, grogues. Fruit en baia, carnós, lluent, negre. Planta polimorfa. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Clapers, bardisses, parets, màquies, garrigues, carrascars, alzinars. *Quercetalia ilicis*. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

L'arrel, les sumitats aèries.

Composició química

Matèries colorants
antraquinòniques, heteròsids,
glucòsids.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, útil en inflamacions i litiasis de les vies urinàries.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Rubia cordifolia* és usada externament en inflamacions, i a l'interior per intoxicacions, edemes, alteracions dermatològiques i urinàries, diabetes, litiasi renal, dismenorrea.

En medicina tibetana *Rubia cordifolia* s'usa com a febrífuga, en alteracions pulmonars, sanguínies, renals i intestinals, per a berrugues, en hemorràgies, per a tenyir la roba dels monjos. L'espècie *R. manjith* en alteracions de la sang, febre renal i intestinal.

En medicina xinesa *Rubia akane*, *R. chinensis* i *R. cordifolia* s'empren en diverses alteracions de la sang, de la menstruació i dels ronyons.

En medicina filipina *Rubia cordifolia* s'usa en alteracions urinàries.

En medicina marroquí la decocció de la planta sencera *Rubia peregrina* és usada en anèmies i totes les malalties de la sang; per augmentar el volum sanguini. Les arrels en el tractament de l'icterícia i malalties del fetge; també com a diurètic i emmenagog, i pels nadons com a antidiarreic. Les arrels i la infusió de les flors són considerades afrodisiaques.

Bibliografia

FE-IV-38, FM-IV-150, FPC-III-589, HNPC-VI-295, BC-219, JP-II-157, PMCV-215, MH-505, DASH-78, GOGTE-464, DAKPA-197, DEKHANG-164, TSARONG-101, KAN-524, PHMT-475, QSMB-927

492. *Rubia tinctorum*

L.....S C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba de tintorers. Grança. Raspallengua. Raspeta. Roja. Roja tintòria. Rogeta tintorera. Rúbia. Cast.: Rubia. Port.: Ruiva. Basc: Otxarr. Fra.: Garance. Angl.: Dyer's Madder.

Descripció botànica

Planta enfiladissa, totalment herbàcia, robusta, fins a 1 m d'alçària. Arrels llargues, vermellenques. Tiges quadrangulars. Fulles escabres, lanceolades. Flors grogues, petites, en inflorescències multiflores que ultrapassen les fulles. Fruit en baia, carnós, negre, llis a la maturitat. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Cultivada antigament. Subespontània en regressió. Herbassars subnitròfils, bardisses. *Rubio-Populetum-albae*. *Prunetalia*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les arrels, les fulles.

Composició química

Heteròsids cromogènics de naturalesa antraquinònica, glucòsids, àcids orgànics, fitosterols, tanins, resines, sucres.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, antiinflamatòria, útil en la litiasi renal, cistitis, nefritis, hiperuricèmia. Vulnerària en aplicació externa (les fulles), antibacteriana i antifúngica.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada; la pols, l'extracte fluïde, la tintura mare. L'orina queda tenyida de vermell en pendre preparacions d'aquesta planta.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí l'arrel de *Rubia tinctorum* és molt emprada per la obtenció d'un color vermell per a tenyir couro i teixits.

En medicina homeopàtica RUBIA TINCTORUM s'empra en determinades anèmies i alteracions de la melsa.

Cultura popular

L'arrel fermentada s'emprava per a tenyir de vermell.

Història

TEOFRAST diu que l'herba dels tintorers "té la fulla semblant a l'heura, però és més rodona. Créix ran de terra com el gram i li agraden els llocs ombrívols. És diurètica, i per això s'empra per a combatre les molèsties de l'esquena i cadera", IX 13, 6; VI 1, 4; VII 9, 3.

DIOSCORIDES diu que l'arrel "és provocativa de l'orina, i beguda amb aiguamel, és útil a la icterícia, la ciàtica i la paràlisi. Té força de treure molta orina i molt gruixada i de vegades la sang", DIOSC III 154

PLINI XIX 47; XXIV 94 GALE XI 878

CURSACH recomana l'herba dels tintorers "*in usu tinctorio, ictero, mentruis suppressis; mal ischiatico; rachitide, cacheria, hydropes incipiente; colore pallido; affectionibus pituitosis; impetigine, rubedine, et varis faciei; tussi chronica; vomitu, viscerum obstructione; lapsu, contusione &c*".

Literatura

Carga de roja, Leuda Colliure 1249

Negun tintorer no gos donar roja ne urxella en negun drap blau, doc. a. 1387 (Col. Bof. VIII, 272)

Abunda en diversitat de grans, axí com de forment, ordi..., alquena, adcerquó, roja, pastell, comí, Eximenis Reg., letra proemial

Romangue bell e net de roya e de pastellada, doc. a. 1387, ap. Col. Bof. VIII, 273

Rael de roga maior picada e desús posada, poderosament fa venir de son temps a la fembra, Micer Johan 412

Gauda, royga, pesteyl, doc. a. 1295, ap. RLR, v, 87

Si haja de donar roiya y brasil, doc. segle XVI, ap. Alm. Isl. Bal. 1875, 48

Lo que està tenyit en rúbia: Rubia infectus, Rubia tinctus, Lacavalleria Gazoph

Bibliografia

FE-IV-38, FM-IV-152, FPC-III-590, HNPC-VI-295, BC-219, PMCV-216, FQ-750, JLB-521, VP-405, RT-359, HL-147, MH-504, CHEV-261, CSCH-48, CLK-III-1020, PHMT-475

RUTACEAE

10 10 100%

493. *Citrus aurantium*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Citrus aurantium var. *amara*

Cat.: Taronger agre. Cast.: Naranjo agrio. Port.: Laranxeira aceda. Basc: Larango. Fra.: Oranger aigre. Ital.: Arancio amaro. Ale.: Pomeranzenbaum. Angl.: Bitter orange tree.

Descripció botànica

Arbre espinós, fins a 4 m d'alçària. Branques anguloses, espinoses.

Fulles persistents, enteres, coriàcies, glabres, lanceolades. Flors blanques, flairoses. Estams nombrosos. Pecíol alat. Fruit en hesperidi: les taronges agres. Floració: abril.

Hàbitat

Cultivat.

Part utilitzada

Les flors, les fulles, els fruits.

Composició química

Oli essencial ("*petitgrain*" les fulles, "*neroli*" les flors), glucòsids amargs, resines, flavonoides, mucílags, pectina, àcids orgànics, cumarines, vitamina C.

Acció farmacològica.

Indicacions

Antiespasmòdic, estomacal, carminatiu, febrífug.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5% de flors o fulles, una tassa després de cada menjada; l'escorça del fruit al 3%, macerada en vi, presa a xicres; la tintura mare, l'extracte fluide; el xarop, l'oli essencial del pericarpí.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Citrus aurantium* s'empra per a malalties de *pitta* i *vayu*.

En medicina filipina *Citrus aurantium* s'usen les fulles com a pectorals i expectorants, les flors com a antiespasmòdic i preventiu de disenteria, l'aigua destil·lada de les flors com a sedant, en escorbut, la decocció de la pell com a emmenagog.

En medicina marroquí les flors de *Citrus aurantium* serveixen per a preparar l'aigua de flor de taronger (*mâ' zhar*), de vegades mesclades

amb flors de taronger dolç, molt usada en medina i en cosmetologia tradicional. Per l'agitació dels nadons; per l'aerofàgia dels adults. També poden emprar-se les flors seques en infusió. L'escorça del fruit, en decocció o en pols, pels còlics; les fulles fresques en infusió calmant. La taronja amarga sencera (o el suc o l'escorça) per a acidificar i aromatitzar les olives. Les flors per a perfumar el te a la menta.

En medicina mexicana *Citrus aurantium* s'usa en trastorns digestius, alteracions biliars, diarrea, tossina, refredat, asma, "garrotillo", insomni, nerviosisme, litiasi renal, infecció unrinària.

En medicina homeopàtica AURANTIUM o CITRUS VULGARIS produeix mal de cap, nàusea, vòmits, vertigen, neuràlgia facial, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

La escorça de la Toronja, y lo such, y lo gra, es cosa suprema pera contra tota sort de veri, y perill de pesta; y la Llimona lo mateix, y per aço se pot coure una Toronja, y una Llimona tot enter ab ayguaros y Sucre, fins à tant que sia tot consumat en such, y apres usar dell cada mati, una ò dos culleradas de aquella decoctio en temps de pesta, Agustí Secr. 58

LO MODO DE DESTILLAR PER FELTRA.-Es La causa de destillar per lo Feltra, a fi de separar la llicor a la part mes baixa, de la sotil, que es lo propri modo de destillar los suchs, que prenen alguna densitat, y consistencia de prompte, despres que son refredats, com lo suc del Taronjo, y la Llimona, i axi lo prudent Especier quant fa lo Axarop de suc de Taronja, o de Llimona, cola primer al suc per Feltra que compose lo Axarop, Agustí Secr. 132

La pell de les taronges verdes s'empra per a licors; amb la polpa de les taronges madures, per a fer confitura; en l'indústria farmacèutica i alimentària, com a corrector de sabor i olor; en perfumeria i cosmètica. E mit-ho tot entre II escudelles ho todoneres ab pebre e ab vin fort, qui se n'alta. E puys mit-hi agror de taronges, e debat-ho tot molt, Sent Soví 29

E ages agror de limons o de taronges o de magranes agres o de bon vinagre, e mit-n'i un poch segons la quanditat que auràs sofregida, Sent Soví 44

E mit-hi agror de taronges o de limons; e si d'asò no as, mit-hi vinagre blanc, e gíngebre blanch, perhat, Sent Soví 48

Licor de taronger agre: 3 unces d'escorça de taronja, 3 unces d'escorça de llimona, 2/3 de litre d'alcohol de 90º, 1/3 de litre d'aigua. Macerar 9 dies, filtrar i afegir 500 g de sucre; una xicra després de cada menjada.

Aiguanaf: aigua destil.lada de flor de taronger agre, que s'empra des de temps antics com antiespasmòdic.

Ella mateixa, ab sabó almescat e ab aygo nafa, meravellosament lavà Salabeato, Decam., jorn. 8ª, nov. 10ª

Les quince (ampolles) plenes de aygua nafa, doc. a. 1653 (Arx. Patr. Val.)

Ab l'ayguanaf compost, el codonyat o la ratafia, Girbal Estrella 12

El taronjat és la confitura feta de pell i polpa de taronja:

Un pot de terra ple de terongat, doc. a. 1412 (arx. parr. de Sta. Col. de Q.)

Polls tenres ab pebrada, taronjat e gíngebrada, Mariners.

Qui té un taronger agre
pot fer d'apotecari

Taronges agres en dejú
asseguren la salut

Taronja agre en dejú
salut segura

A la vora del riu, mare,
he plantat un taronger
que fa les taronges agres
per a quan em casaré

És verd i no és julivert
és groc i no és safrà
és agre i no és vinagre

Història

CURSACH recomana el taronger agre
"in haemorrhagia uteri;
hypochondriasi; ictero, ischuria,
scorbuto, colica frigida, et pictonum;
putredine, acutis morbis; stomacho
languenti, fonticulis, concoctione
lesa, flatibus, febribus
intermittentibus, putridis, lentis et
inflammatoriis; epilepsia,
convulsionibus, hysteria, frigidis, et
leucophleumaticis; siti excessiva;
sanguinis motu depravato;
expectoratione suppressa,
atoniam, menstruis suppressis &c".

Literatura

Meta un poc de suc de toronge, Arn. Vil. II,
190

Ab such de toronjes... debatràs-ho molt bé,
Robert Coch 3 v°

El taronjayre... fent miretejar en sa mà
colrada un petit món d'or, Vict. Cat., Sol.
153

Bibliografia

FM-III-136, FPC-II-330, HNPC-VI-402, BC-
89, PPF-89, PMCV-217, FQ-435, JLB-433,
VP-336, KUKL-408, RT-158, MH-599, CHEV-

188, CSCH-361, VMLN-561, CLK-I-223,
DASH-302, PHMT-476, QSMB-449

494. *Citrus deliciosa*

Ten.....C

Sinonímia. Denominacions

Citrus nobilis. C. reticulata

Cat.: Mandariner. Taronger xinès.

Cast.: Mandarinero. Ital: Mandarinero.

Angl.: Mandarin Tree.

Descripció botànica

Arbret espinós, fins a 4 m d'alçària.
Fulles alternes, estretes, el·líptiques.
Flors blanques. Pètals allargats.
Fruit en hesperidi, carnós, dolç,
comestible: la mandarina. Floració:
juliol-desembre.

Hàbitat

Cultivat. La clementina n'és una
varietat.

Part utilitzada

El pericarp del fruit.

Composició química

Oli essencial, flavonoides, vitamina
A, C i K, enzimes, pectina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Tònic, eupèptic, aromàtic, emprat en
digestió feixuga, gastritis.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa abans de
cada menjada; la pols, l'extracte
fluïde.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Citrus nobilis*
s'empra com a tònic digestiu,
calmant de la tos, del vòmit i del
sanglot, i com a diurètic.

En medicina filipina *Citrus nobilis*
s'usa com a aliment, font de

vitamina C, les llavors torrades com a estimulant.

Cultura popular

L'escorça de mandarina és emprada en farmàcia com a corrector organolèptic del sabor i de l'olor.

Literatura

Mandarins diminuts, de daurat fruit y blanca tarongina, Querol Her. cab. 391

La taronja mandarina guaita fresca com un gel, Salvà Ret. 112

És una delícia passejar-se per dins un taronger ben cuidat com els de la vall de Sóller, tot l'any tan esponerosos i tan verds, a la primavera escampant el seu aroma muntanya amunt i mar endins i, a la tardor, encenent els fanalets vermells de les seves taronges i mandarines, Bonafè Flora III 137

Bibliografia

FM-III-137, FPC-II-330, HNPC-VI-242, BC-89, PMCV-218, FQ-437, JLB-394, KAN-349, QSMB-455

495. *Citrus limetta*

Risso.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Llimonera dolça. Cast.: Limero.

Descripció botànica

Arbre fins a 5 m d'alçària. Tija llisa. Fulles alternes, coriàcies, serrades, no alades. Flors petites, flairoses, blanques. Fruit esfèric o ovoïde, amb la polpa verdosa, poc àcid; pell adherent, llisa: és la llima o llimona dolça.

Hàbitat

Cultivada.

Part utilitzada

Els fruits.

Composició química

Oli essencial, flavonoides, vitamina C.

Acció farmacològica.

Indicacions

Demulcent, antiinflamatori, en flatulència.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Citrus limetta* s'usa per a aromatitzar aliments i begudes.

En medicina marroquí el suc de *Citrus limetta* és emprat com a cosmètic en hiperpigmentació de la cara i cloasma. Com a beguda, diluïda en aigua i ensucrada, com a refrescant en les febres. És molt utilitzat en cuina.

En medicina mexicana *Citrus limetta* s'usa en mal de cap, vòmits, diarrea, asma.

Fórmules i preparacions

El suc i l'escorça del fruit.

Cultura popular

La llimona dolça es menja crua i s'empra per a fer confitats, confitures i xarops.

Bibliografia

FM-III-136, HNPC-VI-402, BC-89, PHMT-477, QSMB-448

496. *Citrus limon*

(L.) Burn.....C

Sinonímia. Denominacions

Citrus limonum.

Cat.: Llimonera. Cast.: Limonero. Port.: Limoeiro. Basc: Limoiondo. Fra.: Citronnier. Ital.: Limone. Ale.: Zitrone. Angl.: Lemon tree.

Descripció botànica

Arbret espinós, perennifoli, fins a 4 m d'alçària. Fulles ovades, coriàcies, glabres. Pètals blancs, purpuris

exteriorment. Flors solitàries, flairoses. Fruit en hesperidi, oblong; glàndules secretores aromàtiques a l'epicarp; gallons sucosos a l'interior. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Cultivat. Es fa be al domini de l'*Oleo-Ceratonion* i a *Quercion ilicis*.

Part utilitzada

Els fruits, les fulles.

Composició química

Oli essencial, flavonoides, cumarines, glucòsids, resina, mucíl·lag, pectines, àcids orgànics, àcid cítric, vitamina A, B i C.

Acció farmacològica.

Indicacions

Antiescorbútic, refrescant, antisèptic, digestiu, diurètic, laxant. Vasoprotector, en arteriosclerosi, retinopaties, varices, flebitis. Vermífug -les llavors. L'oli essencial, en aplicació externa, és antisèptic, demulcent, vulnerari, en úlceres, llagues, picades d'insectes, cremades, infeccions per fongs.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5% de l'escorça, una tassa abans de cada menjada; l'oli essencial, la tintura mare, l'extracte fluïde. El suc de mitja llimona, al matí en dejú en un tassó d'aigua tèbia, amb mel o sense, és preventiu de les infeccions.

A l'inici d'un refredat, el suc d'una llimona amb tres alls esclafats, begut tot d'un cop i sense pensar-s'ho.

Glopear el suc en aigua, en inflamacions i úlceres de la boca i gargamella.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Citrus limon* s'usa per a dolors còlics, indigestió i parasitosis intestinals.

En medicina xinesa *Citrus limon* s'empra en refredats, estrenyiment, artritis, reumatisme.

En medicina marroquí el suc de llimona amb oli d'oliva és la panacea més preuada de la farmaciola familiar. Per via interna en problemes d'estómac, nàusees, sudoració, febres, palpitations. Els fruits són refrescants, per a purificar el mal alè i protegir de les epidèmies. En ús extern, en cosmètica; amb aigua de roses, com a cataplasma contra la febre; en col·liri pels ulls dels nadons. Les fulles en infusió contra les palpitations, i el fruit és molt usat en alimentació.

En medicina mexicana *Citrus limon* s'usa en alteracions respiratòries - bronquitis, tossina, angines, com a expectorant-, problemes digestius - diarrea, molèsties gàstriques i hepàtiques-, en dolor renal, antisèptic de la pell, cremades.

En medicina homeopàtica CITRUS LIMONUM és emprat en escorbut, inflamacions de la gargamella, hipermenorrea, alivi de certs dolors de càncer.

Cultura popular

Lo such de la Llimona mata la ronya, y los polls, y lladellas, y neteja las tacas del drap de lli. Acostant la Llimona al foch, aquell such mes subtil que ne exira, neteja las tacas de la cara, i ne lleva la rojor, y altres cosas semblants. Axi mateix lo such de la Llimona, destillat per Alembich, ultra que es excelentissim per netejar la cara de la dona, y encara es valerosissim a purgar la vista, y altras parts del cos de las tacas blancas, y altres impediments de la vista. Lo such de la Llimona te

aquesta virtut que colantse dos ò tres vegadas, y rentantne las Perlas enteras, y fentles estar en remull, y al Sol, sinch ò sis dias, se atendriran que las poreu pastar, y formarne qualsevol cosa que voldreu. Lo such de la Llimona es tan fort que si li posau dins de una hora algun pes de or, trobareu que haura disminuyt molt del seu pes, y lo mateix fara ficantlo à la Llimona. Lo such de la Llimona, y la sua decotio te una virtut singular per fer orinar, y rompre las pedretas, y retenir la escolacio dels ronyons, Agustí *Secr* 58

Una vegada feta la pasta dels bunyols, i tenint l'oli bullent a la paella, es van arrebossant les fulles de la llimonera amb una capa no massa grossa de dita pasta, i es fregeixen fins a fer-se rossos; quan són fets els bunyols, se'ls lleva la fulla estirant-la pel peciol o mànec, o bé es porten directament a la taula i és el comensal qui treu la fulla. Són bunyols aromàtics, de bon sabor i carminatius, Palau 62

La llimona és molt emprada com a condiment en cuina casolana i pastisseria, i com a aromatitzant en alimentació i farmàcia. La fusta de la llimonera és groga, dura i de mitjana densitat. S'empra en marqueteria i ebenisteria.

És un dels arbres domèstics més preats a casa nostra, juntament amb la figuera, la parra i la flor de taronger, Pellicer *Costumari* 79

Aire, sol, all i llimona
poca feina al metge dóna

No hi ha medecina més bona 1820
que ceba, all i llimona

Llimona i all
metges al carall

Suc de llimona
medecina bona

Groc com una llimona

Les llimones no volen veure maig

Camp sec
bon llimoner

El llimoner
no morirà pas per secada

Si apretes molt la dona
amarga com la llimona

QUI PARLA CON SE FFA LIMONEHA AB LET DE MELLES: Si vols ffer limoneha ab let de melles, se fa en aquesta manera: Primerament ftes brou de gualines, e lo brou sia ben cuyt e ben asaborat; e puys fes-ne la let de melles perades e prim col.lades. E mit-le a coura ab una bella olla, ab espícies, molt gíngebre, saffrà, e molt sucre blanch he such de limons. E ftes-ho molt bollir. E si y vols metra nuyl comolt, pots-hi metre una ala de gualina fortament picada, que no y peregua. E aquesta salsa deu ésser molt colorada, e deu-se dar ab gualines d'ast ho d'olla, e deui aver molt sucre e such de limons, en guissa que la un tir la sabor de l'altre. E asabora-ho de sall e de salsa, d'agror e de dolsor. E si per ventura no y volies metra sucre, mit-hi de bona mell, Sent Soví 52

E puys ftes, ho ages ffet, such de limons; e si no pots aver limons, ftes-ho de suc de taronges, Sent Soví 53

E con bullirà, matets-hi such de taronges o de limons, Sent Soví 58

Literatura

Però el dia quinze del mes setè, quan hàgiu recollit els productes de la terra, celebrareu set dies la festa de Jahvè. El dia primer i el vuitè hi haurà repòs. El dia primer us procurareu fruita ufanosa -llimones-, fulles de palmera, branques d'arbres frondosos i de salzes de torrent, i fareu festa durant set dies davant de Jahvè, el vostre Déu, Lv 23:39-40

Item limons, e ponsirs, e toronges, doc. segle XIII (RLR, XXXI, 74

Nos trametet toronges e limons, doc. a. 1368 (Rubió Docs. cult. II, 157

Ne sabrien ajustar tres limons en un bací de barber, Metge Somni IV

Gingebre vert ab such de limons, Conex. spic. 6 v°

Ben salpiscat d'espècies i assaonat amb força de suc de llimó, Rond. Eiv. 65

Metràs-lo ab such de limons o de limones, Flos medic. 194

Les pedres beuen / polvoritzades / e limonades / e restaurant, Spill 8368

Un altro potet en què y a limonada, doc. a. 1529 (arx. parr. de Sta. Col. de Q.)

El rostre deus tenir encara tan pàllid / com si rentat fos d'aigua llimonada, Bonet Cant 17

Si vols fer limonea ab brou de gallines, fets let de metles pelades, Sent Soví 18

Pagam an Macià Castanyer per III limoners, doc. a. 1309 (BSAL, VIII, 270)

Vós tenits en lo vostre verger dos limoners, doc. a. 1403 (Anuari IEC, V, 521)

Dels limoners i mangles al regalat ombriu, Atlàntida II

Se secaren las llimoneras, doc. a. 1726 (Hist. Sóller, I, 152)

L'aroma de las flors de llimoneres, Rosselló Many. 117

Una limonera d'argent daurat ab III peus, Inv. Anfós V, 152

Bibliografia

FM-III-136, FPC-II-330, HNPC-VI-53-402-417, BC-89, PPF-61, JP-79, PMCV-217, FQ-434, JLB-371, VP-292, RT-159, MH-474, CHEV-81, VMLN-560, CLK-I-532, DASH-300, KAN-347, PHMT-477

497. *Citrus medica*

(L.) Burm.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ponsimer. Cedrater. Naronger. Poncemer. Ponciller. Poncirer. Cast.: Cidro. Port.: Cidrao. Basc: Itsaslimoe. Fra.: Cédratier.

Descripció botànica

Arbret perennifoli, fins a 5 m d'alçària. Fulles ovato-oblongues, el·líptiques, agudes, lluentes per damunt, acuminades. Pecíol no alat, nuu. Flors en raïms pauciflors, blanques, purpúries o rosades. Fruit globós, gran, molsut, en hesperidi, d'escorça gruixada, rugosa, groga, endurida, aromàtica, de polpa agra, menys aspra que la llimona: és el poncem o naronja. Floració: abril.

Hàbitat

Cultivat.

Part utilitzada

L'escorça i el suc del fruit.

Composició química

Oli essencial, glucòsids.

Acció farmacològica.

Indicacions

Aromàtica, estimulant.

Fórmules i preparacions

Xarop de poncem: aigua destil·lada de l'escorça del fruit amb el doble de sucre; la tintura mare.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Citrus medica* s'usa en dolors i inflamacions, intoxicació alcohòlica,

alteracions hepàtiques, vòmits, disenteria, hemorroïdes. Els fruits i les llavors en amenorrea.

En medicina tibetana *Citrus medica* s'utilitza en còlic intestinal, com a digestiu, tònic cardíac, en asma, tos, anorèxia.

En medicina xinesa *Citrus medica* var. *sarcodactylis* s'empra com a diurètic, tònic estomacal, sedant, antiespasmòdic.

En medicina filipina *Citrus medica* s'usa com a refrigerant, expectorant, desodorant, antiinflamatori.

En medicina marroquí el suc de *Citrus medica* és emprat en alteracions digestives. L'escorça per a aromatitzar el te a la menta, així com les fulles. També en alimentació el fruit com a confitura.

En medicina mexicana *Citrus medica* s'usa en alteracions biliars, ferides, grip, diabetis, angines, problemes renals i nerviosos.

En medicina homeopàtica CITRUS DECUMANA s'empra en determinats tipus d'acúfens amb sensació de pressió a la regió temporal.

Cultura popular

E si.lls vols engarlander, ages III garlandes axí com vós vuyllau que sien, he mit-li al quapdemunt una taronge ho neronge ho ponsem he altra dejús, en què.s tenguen les garlandes ab una vergua, en forma que les taronges pusquen seura, Sent Soví 1

El poncem s'empra per a fer confitures i com a aromatitzant de xarops en l'indústria farmacèutica i alimentària.

Si voleu confitar escorsa de Toronjas, ò de Ponsems, ò altres, feune quartos, y netejaulos del agre, y posaulos en remull ab llexiu clar, per espay de nou dias, mudant lo llexiu al sinque dia, passats los nou dias, los posareu en aygua clara fins

hagen dexada la amargor, especialment que sian transparents, que las horas hauran estat à remull prou, apres los fareu bullir ab un vas de Aram ab aygua de font, fins se enternescan, apres los posareu en infusio de Iuleps fets de una part de Sucre, y tres parts de aygua, per espay de vint y quatre horas, apres los fareu coure ab foch manso competentment, y los traureu de aquestos Iuleps, y los posareu en un pot de vidre, posant hi desobre Iuleps rosats prou de dins, y ne podreu traure una crosta, y la podreu aromatizar (si vos dona gust) ab un poch de Ambre, Sent Soví 58

El poncemat és la confitura de poncem.

Quom serà ben tort lo ponsemmat, que no y reste gens d'aygo freda, Confits 109

Pendràs tant de ponsemmat com ne volràs confegit, Flos medic. 191

L'aranjat és la confitura d'aranja, fruit de l'aranger o naronger, *Citrus decumana* (*C. paradisi*). L'aranger gran o pomelo és *C. grandis*.

Per fer l'aranjat, a Menorca: raspen un poc les aranges amb una ralladora; de la pell de cada aranja fan quatre trossos i els posen en remull dins una alfàbia per dos dies; escorren l'aigua i els bullen dins un calderó amb aigua nova natural; quan han reblanit, els lleven del foc i tornen escórrer l'aigua; després els tiren dins aigua freda, els escorren de bell nou, els posen dins un calderó amb sucre clarificat als 22 graus, i els fan bullir algunes vegades amb el sucre, seguint el mateix sistema que se segueix per confitar peres, DCVB I 815

Taronge e arange deuen star un any en l'arbre, Arn. Vil. II, 245

Teronges, llimons, llimes, adzebrons, aranges, cireres, Eximenis Reg. 25

Per dos arangers e per un lor que compram a ops de plantar en lo ort dels senyor Rey, doc. a. 1309 (Boll. Lul. VIII, 270)

Història

TEOFRAST diu que les llavors del fruit del poncemer estàn disposades en fileres, I 11, 4; que les flors que tenen una espècie de fus en el centre són fèrtils, però les que no ho tenen són estèrils, I 13, 4; es fa molt per la regiò de Media i Pèrsia... les fulles, col.locades entre els vestits, els preserva de l'arna..., dónen bona flaire a l'alè, IV 4, 2-3

DIOSCORIDES diu que "la llavor, beguda amb vi, resisteix contra verí i relaxa el ventre. La bullidura i el suc del fruit fan l'alè suau i olorós...", DIOSC I 131

VIRGILI Geòrgiques II 126-135
PLINI XII 15-16; XXIII 105
ATENEO III 83a, d-f
ISIDOR XVII 7, 8

CURSACH recomana el ponsimer "*in transpiratione impedita; palpitationibus, affectionibus ulcerosis, inflammatoriis; calculo, putredine humorum; phlogisticis, raucedine, siti, scorbuto calido; vermibus, variolis, morbillis, peste, contagio, catarrhis, febribus phlogisticis, biliosis, putridis; stomacace, morbis cutaneis; erysipellate, hepatis lentis ingurgitationibus ab atonia canalium biliosorum; vomitu bilioso, sanguinis ebullitione &c*".

Literatura

Per beure, resolis y axarops ponsemers, Vilanova Obres, XI, 232

Lo cedre ab lo poncemer / e lo gran pi ab lo murter, Bernat Metge, Fort. e Prud., 69

Trametem-vos tres poncemés d'aquells qui fan los poncems a manera de dits de mans, doc. a. 1403 (Anuari IEC, V, 530)

Sien coronats de xepellets de ponsemer florit e fullat, doc. segle XV (BSAL, III, 295)

Los cinamoms a rengles i poncemers altívols, Atlàntida II

Prendreu los ponsemps e reureu-los ab una readora, Confits 109

Bones drogues en la qual sien preparades les sements de ponçem, Cauliach Coll., ll. VI, d. 2^a, c. 2

Tot això ben regadet amb aixarop de poncem, Pons Com an. 197

Aytal sots.com ponciner que és tot bo, fruit e flor, e fust e fuyla, Jahuda Dits, c. 67

Limons e ponssirs e toronges, doc. a. 1317 (RLR, XXXI, 74)

Ponçir, e dien-li los gregs poma ayguanosa, Medic. Part. 26

Pebre, pèsols, ponsins, doc. a. 1653 (Hist. Sòller, I, 956)

Rumbeja entre esmargdes l'or càlid dels poncins, Oliver Obres, I, 196

Per tres limoners e III poncirers que plantam en lo ort del senyor Rey, doc. a. 1309 (BSAL, VIII, 270)

Ab such de malgranes, ho de limons, ho de taronges, ho de naronges, Arn. Vil. II, 180

Jo que per salvar.lo aniria a cercar les tres naronges d'or passant per la boca del drac, Ruyra Flames 98

Llimones, naranges y taronges, Libre de la Pesta, 70, ap. Aguiló Dicc.

A curar puhagra prin escorxa de frexa e de pomer e de naranxa, Flos medic. 121

Bibliografia

FM-III-136, FPC-II-330, HNPC-VI-242-402, BC-89, FQ-434, JLB-371, MH-476, CSCH-360, VMLN-560, CLK-I-532, DASH-297, GOGTE-678, KAN-347, PHMT-478, QSMB-454

498. *Citrus sinensis*

(L.) Osbeck.....C

Sinonímia. Denominacions

Citrus aurantium var. *sinensis*

Cat.: Taronger dolç. Cast.: Naranjo.

Port.: Laranjeira. Basc: Laranondo.

Fra.: Oranger. Angl.: Orange Tree.

Descripció botànica

Arbret semblant a *Citrus aurantium*, menys espinós, peciols estretament alats, fruit dolç, la taronja. Floració: abril.

Hàbitat

Cultivat.

Part utilitzada

El fruit, les flors, les fulles.

Composició química

Oli essencial, heteròsids flavònics, àcids orgànics, pectines, carbohidrats, hesperidina, vitamines A, B i C.

Acció farmacològica.

Indicacions

Antiescorbútic, refrescant, aliment, laxant (el fruit). Sedant, antiespasmòdic, aromatitzant (les flors), útil en ansietat, insomni. Venotònic, aperitiu (les fulles), en varices, hemorroides, restrenyiment.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles o les flors al 5%, una tassa després de cada menjada; la decocció del pericarp,

l'extracte fluïde, la tintura mare, l'oli essencial, l'hidrolat, el suc del fruit.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Citrus maxima* s'usa en colera i edema de l'oïda.

En medicina tibetana *Citrus reticulata* s'utilitza com a tònic cardíac.

En medicina xinesa *Citrus sinensis* s'empra com a antiescorbútica, sedant, venotònica.

En medicina filipina el suc de *Citrus sinensis* s'usa com a tònic, laxant, febrífug, aperitiu, antiescorbútic, en bronquitis, diabetis i alteracions hepàtiques i cardiaques.

En medicina marroquí el suc de *Citrus sinensis* és considerat refrescant i tonificant. Restableix l'equilibri dels humors i millora els problemes digestius. Les flors s'utilitzen, amb les del taronger amarg, per a fer l'aigua de flor de taronger.

En medicina mexicana *Citrus sinensis* s'usa en "calentura", alteracions digestives i nervioses, reumatisme, còlics, mal d'estómac, "empacho".

Cultura popular

La taronja és molt usada en l'indústria alimentària i farmacèutica.

Any que el taronger carrega la flor,
any de poques taronges

Bon arbre és el taronger
que fa taronges tot l'any
quan li cullen ses d'enguany
ja té ses de l'any qui ve

Un brotet de taronger 1830
fermat amb un floquet negre
bona amor en que no't vege
no deix de voler-te bé

Un brot de taronger
fermat amb un floquet negre
amor, encara que no us vege
no deix de voler-vos bé
Les taronges no són bones
fins que han vist els gegants

Estar com una taronja

Taronja sense suc

Pensar en l'amor de les tres
taronges

A l'horta del meu pare
un taronger n'hi ha
que fa les taronges dolces
mes ai!
més dolces no n'hi ha

La taronja al matí és d'or
al migdia de plata
i al vespre mata

És verd i no és julivert
és groc i no és safrà
Bèstia serà
qui no ho endevinarà

És verd i no és julivert
és groc i no és safrà
porta corona i no és capellà

Quasi sempre tinc deu fills
i, és estrany, tots ells són grills!

Molt bé la taronja amb la perdiu
1840
si no n'hi ha gaire

Quan s'esprem molt la taronja
surten els pinyols

Tant esprem hom la taronja
que ixen fins els pinyols

No escórrer tant la taronja
que, a la fi, es quedi sense suc

Mitja taronja

La mitja taronja
sort del qui l'ha
que molts la cerquen
i no la poden trobar

La mitja taronja
sort del qui la troba

Taronja i dona
la que no tractes és la més bona

Fer uns ulls
com unes taronges

Escrúpols de monja
suc de taronja

Xica roja, ne recordes 1850
la taronja que em tires?
Com que n'era de la Xina
al mig del cor em pegares

Taronja valenciana
es menja sense gana

A Sóller són ses taronges

Val més un gust
que totes ses taronges de Sóller

A Sóller, que és vila gran
tot són capellans i canonges
i si no fos per ses taronges
es moririen de fam

Jo voldria que ploqués
i fes aigo de bombolla
que ses taronges de Sóller
es torrent les mos dugués

Sóller no és molt endins
si hi voleu venir, estimada
allà estareu regalada
de taronges i poncins

QUI PARLA CON SA DEU MANYAR MATO
CENS BOLIR, O FFORMATGES.-Si vols

menyar lo mató, prin lo mató e met-lo en lo morter, e pique'l bé ab de bon sucre blanc. E quant serà piquat, axeteu ab aygua-rós ho naffa (aigua de flor de taronger), e met-lo en gresals ho en escudelles ho ab què.t vuylls; e dóna-ho a menyar. E si no y volies metre sucre al piquar, mit-hi de bona mel. E axí matex sse ffa del fformatge ffresc, he diu-hi millor, e anomene's menyar d'àngels, Sent Soví 158

Literatura

Aportave dos arbres cuberts de un drap e apparer meu eren tarongers, doc. a. 1370 (Hist. Sóller, I, 159)

Busquí de les Hespèrides lo taronger en flor, Atlàntida, dedic.

Les terongeres / a la collita / porten els polvos, / vetes i pinta, Guinot Capolls 52

S'albira des d'ací el verd tapís de l'horta tarongera, Mascarell Vall 17

Cascun tarongeral sembla un jardí, Llorente Versos 63

Veu un poble i un altre clavats enmig dels immensos tarongerars, Mascarell Vall 38

Se sent pujar, d'allà la plana, una gran flaire de tarongina, Rusiñol Illa 168

Surten... carregades ab tot es taronjam que havien replegat, Aurora 267

Vaérets batalles de taronges, que del regne de València n'avien feyt venir més de cinquanta càrregues, Muntaner Cròn., c. 155

Comprí cinquanta taronjes ops de servitut de la taula, doc. a. 1385 (BSAL, V, 299)

La dita taula sia fornida de prou pa... e tres ampolles de vi e taronches e limons, doc. a. 1480 (Est. Univ, VII, 51)

Bibliografia

FM-III-136, FPC-II-330, HNPC-VI-242-402, BC-89, PPF-89, PMCV-217, FQ-436, JLB-433, VP-

339, HL-215, MH-601, VMLN-560, DASH-299, KAN-349, PHMT-479, QSMB-449

499. *Ruta angustifolia*

Pers.....Ma Me Ei Fo Ca Dr

Ruta, nom llatí de la ruda; del grec *reuo*, lliberar, protegir, salvar. *Angustifolia*, de fulla estreta.

Sinonímia. Denominacions

Ruta chapelensis subsp. *angustifolia*.

Cat.: Ruda. Ruda angustifòlia. Ruda de bosc. Ruda de fulla estreta. Cast.: Ruda bravía.

Descripció botànica

Herba perenne, glauca, d'olor característica, intensa; base lignificada, fins a 80 cm d'alçària. Tiges flexuoses, dretes. Fulles alternes, compostes, oblongues, amb folíols desiguals. Flors grans, grogues, en inflorescències terminals glanduloses. Bràctees lanceolades. Pètals més llargs que *Ruta chapelensis*. Fruit en càpsula subglobulosa, gran, verrucosa. Summitats pubescents, glanduloses. Floració: maig-agost. La papallona de la ruda, *Papilio machaon*, menja quasi exclusivament les fulles d'aquesta planta.

Hàbitat

Terrenys àrids, brolles, erms, pasturatges terofítics. *Thero-Brachypodion* (> *Thero-Brachypodietea* > *Rosmarinetalia*). Del nivell de la mar fins a 900 m.

Part utilitzada

Les summitats aèries.

Composició química

Oli essencial, alcaloides, ésters, flavonoides, cumarines, furocumarines, alcohols, rutina, vitamina C.

Acció **farmacològica.**

Indicacions

Veure *Ruta graveolens*.

Fórmules i preparacions

Idem com *Ruta graveolens*.

Cultura popular

La ruda es sembrava a la vora de les cases per a protegir-les de les bruixes (veure *Ruta graveolens*).

Fonoll i ruda
fan la vista aguda

Literatura

I l'altra planta de la por era la ruda, petita i lletja, i la seua color era com si algú hagués afegit un perol de pintura negra, dins del cossi en el qual el Nostre Senyor acabava d'amanir la pintura verda i brillant de tintar les plantes. La ruda feia pudor, i encara que estigueres lluny de la mata senties la bafarada. I no sé si seria per la pudor o per què, però és el cas que la ruda espantava les bruixes, i per això quan neixia un nen la comare posava una branqueta de ruda en la finestra de la cambra de la partera, i la ficava dins d'un got ple d'aigua per fer-la durar més dies. I quan bolcaven el nen de bolquers, també li lligaven una altra branqueta de ruda, i li la lligaven amb la mateixa agulla del relicari de domàs brodat que duïen totes les criatures. I en acabant la mar i les àvies i la comare, i les veïnes que entraven a tafanejar l'aixovar del menut i el cobertor del llit de la partera, sospiraven tranquil·les perquè gràcies als dos amulets ja no se'l podrien emportar ni les bruixes ni el dimoni, Sanchez-Cutillas, *Matèria de Bretanya*, a J. Pellicer *Costumari* 188

Bibliografia

FE-II-227, FM-III-135, FPC-II-332, HNPC-VI-241, BC-94, JP-187, PMCV-220, FQ-429, VP-406

500. *Ruta chalepensis*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Chalepensis, d'Alep.

Sinonímia. Denominacions

Ruta bracteosa.

Cat.: Ruda bracteosa. Cast.: Ruda.

Basc: Bortusai.

Descripció botànica

Semblant a *Ruta angustifolia*, però amb la inflorescència glabrescent, no glandulosa. Fulles més amples. Flors més grans. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Llocs àrids. *Salsolo-Peganion* (> *Chenopodietalia*). Del nivell de la mar fins a 600 m.

Part utilitzada

Les summitats florides.

Composició química

Com la planta anterior.

Acció **farmacològica.**

Indicacions

Semblant a *Ruta graveolens*. En ús intern pot emprar-se amb molta parsimònia i a l'un per mil, en les menstruacions difícils; no s'ha d'oblidar, però, que és un emmenagog perillós, Palau 81

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Ruta chalepensis*, la planta sencera en oli s'usa pel vitiligen; també en liniment contra el reumatisme i en gotes pels acúfens i otitis. En rituals màgics contra l'epilèpsia i mal d'ull. En infusió per les malalties del fetge, alteracions respiratòries, gota, edemes, oligúria, paràlisi, dismenorrea, epistaxis, migranyes. També en còlics, cucs intestinals i picades d'escorpí. La planta bullida en llet pel nerviosisme. En decocció o injecció vaginal com a avortiu.

En medicina mexicana *Ruta chalepensis* s'usa en "mal aire", "mal de ojo", alteracions menstruals, esterilitat femenina, febre, litiasi renal.

Fórmules i preparacions

Veure *Ruta graveolens*.

Bibliografia

FE-II-227, FM-III-135, FPC-II-332, BC-95, PPF-91, PMCV-220, FQ-429, PHMT-482

501. *Ruta graveolens*

L.....C

Graveolens, de forta olor.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ruda. Cast.: Ruda. Port.: Arruda. Basc: Moskatxa. Fra.: Rue officinale. Ital.: Aruga amara. Ale.: Gartenraute. Angl.: Garden Rue.

Descripció botànica

Herba glabra, de forta olor. Semblant a *R. chalepensis*, però les fulles dividides en segments amples. Pètals irregularment dentats, denticulats. Lòbuls de la càpsula obtusos. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Cultivada. Subespontània.

Part utilitzada

Les summitats florides.

Composició química

Resines, gomes, rutina, tanins, oli essencial, principis amargs, vitamina C, alcaloides, furocumarines, rutina-vitamina P-.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis mitjanes. La intoxicació produeix sialorrea, tumefacció de la llengua i

la faringe, vertígen, gastroenteritis, confusió mental, tremolor, lesions hepàtiques, metrorràgies, nefritis, convulsions i mort. Emmenagoga, abortiva, antiespasmòdica, vermífuga, rubefaent, protector capil·lar, emprada en varices, hemorroides, amenorrea. Antiparasitari, fotosensibilitzant, calmant del dolors reumàtics i de les inflamacions articulars, útil en psoriasis, vitilígen, èczemes, per via externa. La planta fresca produeix fotosensibilització i dermatitis per contacte amb la exposició al sol.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles a l'1%, la pols, l'oli essencial, l'extracte fluïde, la tintura.

Oli de ruda: maceració al 10% de ruda esclafada en oli d'oliva durant 40 dies; filtrar.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Ruta graveolens* s'empra com a bactericida i rubefacient en ús extern. Internament en tetanus i epilepsia, tos crònica, flatulència, còlic abdominal, amenorrea.

En medicina marroquí els grans de *Ruta graveolens* s'usen pels dolors gastrointestinals. El suc de la planta fresca com a col·liri en conjuntivitis. La planta florida i les arrels en decocció beguda i injeccions vaginals com a avortiu.

En medicina mexicana *Ruta graveolens* s'usa en mal d'estómac, alteracions biliars, dolor menstrual, "mal aire", "susto", calambres, tossina, refredats, ferides.

En medicina homeopàtica RUTA GRAVEOLENS té una acció especial sobre el periosti, cartílags, ull i fibres musculars uterines.

Cultura popular

SECRETS DE LA RUDA.- La Ruda te singularissima virtut contra tot genero de metzines. Tambe se lig que lo Rey Mittidato tenia per practica y costum de fer una medicina de vint fullas de Ruda, y dos figas secas, y dos nous vellas, ab un poch de Sal, per preservarse per contra tota manera de metzines, y perço se deu plantar aquella herba per los Horts. En temps de pesta noy ha cosa millor, que aportar prop del nas un ram de Ruda. Tambe per traure lo veri de un Carbunclo, ò bony pestilencial, noy ha cosa millor, que es posar hi desobre un emplastre fet de fulles de Ruda, picades, y pastades amb un poch de llevat, greix de Porch, Ceba, Figas, Cals viua, Sabo, Cantarides, y un poch de Triaca. La aygua destillada de la Ruda, y vi, y ayguaros, parts iguals, noy ha cosa mes excellentissima per lo mal dels ulls, Agustí *Secr* 31

A Menorca és molt estimada la ruda com a curativa del mal d'ulls, i també hi ha la superstició de creure que allibera de bruixes (Tres. Avis, 1928, 106). Els jornalers del camp tenen costum de posar-se un brot de ruda a la boca, durant el treball, perquè diuen que els dona força, DCVB IX 610

Els empordanesos atribüien gran virtut a la ruda per a guardar el bestiar del mal donat i de l'acció de les bruixes, i en posaven a la vora dels llocs freqüentats per les ovelles, Amades *Costumari* III 827

Ruda, orenga, hisop i donzell
tot això és bo per remei

De la virtut de la ruda
ni la meitat no és sabuda

Malalt que no es cura amb ruda
1860

va dret a la sepultura

La millor herba és la ruda
que a totes les de la seva vora ajuda

A la casa on hi ha ruda
no s'hi valen les bruixes

A la casa on s'hi fa ruda
no s'hi mor cap criatura

En la casa que hi ha ruda al balcó
no hi entra el doctor

A l'hort on hi ha una ruda
totes les plantes tenen fortuna

Alfàbrega i valeriana
menta i ruda
salven tota criatura

Ruda i valeriana
menta i alfàbrega
tot ho cura i tot ho salva

Menta i alfàbrega
ruda i valeriana
salven tota persona nada

Ruda i valeriana
alfàbrega i sàlvia
tot el món salven

On hi ha ruda 1870
Déu hi ajuda

Qui té ruda
Déu l'ajuda

La ruda, herba de ventura

Ruda, ruda,
el temps es muda

Més coneguda que la ruda

Conèixer a algú
més que la ruda

Put més que la ruda

La ruda és una de les plantes que entren en la recepta dels frexols o resoles d'herbes aromàtiques, Sent Soví 169

El vinagre dels quatre lladres era fet amb alls, fonoll, ruda i romaní bullit, que sevia de beuratge per a tot malestar. El cap de colla solia actuar d'adobador i de curador i era el qui curava de proporcionar-se, fer i portar els remeis, Amades *Costumari* III 716

Història

TEOFRAST diu que la ruda és un subarbust que surt de l'arrel, amb moltes tiges, I 3, 1-4; és de fulla perenne, I 9, 4; les fulles són carneses, I 10, 4; II 1, 3; n'hi ha de silvestre i de cultivada, VII 6, 1; la fulla és molt verda, IX 4, 2; la fulla és semblant a la del bàlsam de la Meca, IX 6

DIOSCORIDES recomana la ruda en moltes dolències: "provoca l'orina i la menstruació, restreny el ventre..., remei contra verins mortífers..., mossegades de serp..., disminueix l'esperma..., inflamació del pulmó, ciàtica, mal de les articulacions..., clarifica i millora la vista..., mesclada amb suc de fonoll i amb mel, i posada en els ulls, serveix contra la debilitat de la vista..., quan la cullen en flor per adobar-la, fa tornar les mans vermelles, inflant la pell i amb una picor i una inflamació molt gran, per lo que primer s'ha d'untar d'oli la cara i les mans per a collir-la..., no convé menjar-la, perquè és molt danyosa", DIOSC III 48

NICANDRE Teríaqes 531 PLINI XX 131, 134 GALE XXII 100

CURSACH recomana la ruda "*in cephalalgia, epilepsia, hysteria, ophthalmia, peste, singultu, torminibus, vermibus, spirandi difficultate; coxendico cruciatu; febrium horroribus; urinae, ac menstruorum suppressione; alvi difficultate; oculorum maculis; ventriculi inflammatione; haemorrhoidibus caecis; condilomatibus, cancro, fluore albo, constitutionibus phlegmaticis; obstructionibus, venenis, supressa transpiratione; scrophulis, contagio, apoplexia, lethargo, morbis nervosis, febribus malignis &c'*".

Literatura

Comensava tirant anissos a les noyes, després pica-pica o fer-les-hi olorar brots de ruda, Vilanova Obres, IV, 112

Saboriga e sàlvia e ginesta e orenca e timó e ruda, Micer Johan 324

Mit-li lo such de ruda per les narils, Flos medic. 97

Li fareu cristera de decoctió de donzell y ruda, Agustí Secr.181

Bibliografia

FE-II-227, FM-III-136, FPC-II-332, BC-95, PMCV-220, FQ-426, JLB-522, VP-406, RT-161, HL-232, MH-694, SCH-125, CHEV-262, CSCH-203, VMLN-1402, CLK-III-1028, GOGTE-744, PHMT-480

502. *Ruta montana*

(L.) L.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ruda de bosc. Ruda de muntanya. Cast.: Ruda silvestre. Port.: Asciro.

Descripció botànica

Herba perenne, glabra, glauca, glandulosa, pluricaule, lignificada a la base, d'olor molt forta, fins a 60 cm d'alçària. Fulles dividides en segments molt fins. Flors petites,

grogues. Raïm fructífer dens. Pètals completament llisos. Càpsula subglobulosa. Aspecte molt diferent de les altres rudes. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Sòls pedregosos, clapers. *Andryalo-Glaucion*. Del nivell de la mar fins a 500 m.

Part utilitzada

Les summitats florides.

Composició química

Semblant a *Ruta graveolens*.

Acció farmacològica.

Indicacions

Semblant a *R. graveolens*.

Fórmules i preparacions

Esperit de ruda: 3 unces de ruda en un litre d'alcohol de 95º, macerar 9 dies, filtrar: útil en fregues per a mals reumàtics i per a calentar els peus.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí s'usa de la mateixa manera que les espècies anteriors.

Bibliografia

FE-II-227, FM-III-133, FPC-II-331, PMCV-220, FQ-430, PHMT-481

SALICACEAE

10 5 50%

503. *Populus alba*

L.....C

Alba, pel color del revers de les fulles i del tronc.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Àlber. Alba. Albà. Àlber blanc. Arbre blanc. Arbre-poll. Mosquiter. Poll alba. Poll àlber. Xop blanc. Cast.: Àlamo blanco. Basc: Eltzun. Fra.: Peuplier blanc. Ale.: Weiss-Pappel. Angl.: White Poplar.

Descripció botànica

Arbre caducifoli, dioic, d'ampla i irregular capçada, fins a 30 m d'alçària. Troncs joves de color gris clar. Branques amb escorça llisa i blanca. Fulles ovades, lobulades, verdes a l'anvers, blanc-tomentoses al revers. Bràctees floríferes dentades. Floració: febrer. L'insecte àcar *Eriophyes populi* produeix la deformació del borró fins a fer-se tan gran com el puny; és de color verd al principi i després gris.

Hàbitat

Cultivat en llocs frescs i humits, rieres, fonts. *Populion albae*. Arbre d'ombra a jardins de ciutats, passeigs, parcs.

Part utilitzada

L'escorça, les fulles.

Composició química

Oli essencial, populina, salicina, tremulacina, ericina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Febrífug, diurètic, útil en inflamacions de les vies urinàries.

Fórmules i preparacions

La infusió, l'extracte fluïde, la tintura mare. El carbó d'àlber és molt absorbent de líquids i de gasos.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Populus alba* s'usa en artritis, reumatisme i com a antitòxic.

En medicina xinesa *Populus alba* s'empra per a fer-ne carbó d'ús en terapèutica; l'escorça és considerada antisèptica i astringent.

En medicina marroquí les fulles de *Populus alba*, *P. nigra* i *P. euphratica* són emprades en cataplasmes com a calmant dels dolors de cremades. La decocció de fulles per via oral en les afeccions respiratòries.

En medicina homeopàtica POPULUS CANDICANS té especial afinitat per refredats aguts, amb afonia i sensació de cremor a la cara i vies respiratòries.

Cultura popular

Les fadrines de pagès anaven de bon matí a collir fulles d'àlber blanc, fresques de rosada, per bullir-les amb aigua i rentar-se'n els cabells, car tenien la creença que els feia créixer molt, Amades *Costumari* III 391

L'àlber, alt, pelat i eixut sense fulla ni fruit

Història

TEOFRAST diu que l'àlber creix aviat i amb facilitat, III 1, 1; té el creixement rectilini, III 14, 2; vol terrenys humits i embassats, IV 1, 1; no abunda a la vora dels rius, IV 8, 1-2; sembla que té la vida més curta que els arbres de llocs secs, IV 13, 2; diuen que un àlber d'Estagira, que havia caigut, va rebrostar de bell nou, IV 16, 3; la fusta humida, en fer-ne carbó, produeix un fum molest, V 9, 4

DIOSCORIDES recomana l'escorça de l'àlber contra la ciàtica... els cecidis de les fulles, esclafats amb mel, serveixen per la debilitat de la vista, DIOSC I 89

PLINI XVI 85; XXIV 47 GALE XII 41
ISIDOR XVII 7, 45

Literatura

Jacob prengué vergues tendres d'àlber, d'ametller i de plàtan, i les escorçà en franges blanques pelant el blanc de damunt les vergues, Gn 30:37-39

I creixeran com l'herba entre rieres, com l'àlber a la vora d'aigua corrent, Is 44:4

Immolen sobre els cims de les muntanyes i cremen perfums sobre els puigs, sota l'alzina, l'alba, el terebint: s'està tan bé a la seva ombra! Os 4:13

Per una taula d'alber e trossos a ops dels telers, doc. a. 1309 (Boll. Lul., VIII, 269)

Ordenàveu que les vostres marjals e llocs ergullosos fossen plantats de olms, de verns, d'àlbers e de xops, Eximenis Reg. 29

En compres de fusta de carrasqua albers holms pi, doc. a. 1466 (Arx. Gral. R. Val.).

Com canya vana, / popul, chop, alber / qui fruit no fan, Spill 6167

Las jàssenas dels edificis grans de ordinari son de fusta de albe per ser fusta lleugera y fort, y si està en lloc sec que no la toque la aygua es de grandíssima durada, Gil, Hist. Nat. XI

De la ginesta a una alba hont nia l'oriol, Atlàntida, VI

Els camps travessats de recs blaus, que un rengle d'albes acompanyen de tant en tant, Llor Laura 174

Bibliografia

FM-II-44, FPC-II-515, HNPC-VI-174-428, BC-428, PMCV-221, JLB-30, VMLN-1332, CLK-III-878, DEKHANG-146, KAN-163, PHMT-482

504. *Populus balsamifera*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Populus tacamahacca.

Cat.: Àlber balsàmic. Cast.: Chopo balsàmic. Angl.: Poplar Bud.

Descripció botànica

Pot arribar a 30 metres d'altària i fins a 7 d'amplària. Flors dioïques. Fulles alternes, simples, ovades, caduques. Es polinitza per anemofília. Fruit en càpsula amb nombroses llavors.

Hàbitat

Cultivat. Originari d'Amèrica.

Part utilitzada

La resina, l'escorça del tronc.

Composició química

Resina, oli volàtil, àcid gàlic, àcid màlic, salicina, populina, manitol, tectocrisina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Estimulant, tònic, diurètic, antiescorbútic, expectorant. Vulnerària en aplicació externa, en úlceres, ferides, cops, dermatitis. L'escorça és tònica i laxant.

Fórmules i preparacions

La resina és blanca, fragant, balsàmica, de flaire semblant a l'encens.

Terapèutica comparada

L'escorça de *Populus tremuloides*, que no es troba a les Illes Balears, és antiinflamatòria, febrífuga, antisèptica i calmant.

En medicina mexicana *Populus tremuloides* s'usa en febres, inflamacions, hemorroides, catarro, paràsits intestinals.

En medicina homeopàtica POPULUS TREMULOIDES s'empra en

determinades alteracions gàstriques, urinàries i prostàtiques, sobretot en geriatria, amb sudoració nocturna, indigestió, flatulència, acidesa, cistitis, entre d'altres símptomes.

Història

CURSACH recomana la *resina de Tacamahaca* (sic) "*in cephalgia, cophosi, doloribus rheumaticis; gastride, hysteria, odontalgia, vomitu, otalgia, vertigine, ventriculi inflatione; colica, dyarrhea, cariae dentium &c*".

Bibliografia

FM-II-46, MH-79,CHEV- 253, CSCH-476, VMLN-1332, CLK-III-881, TBR-189

505. *Populus nigra*

L. subsp. *caudina*
(Ten.) Bugala.....C
subsp. *pyramidalis*
(Roza) Celak.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Poll. Àlber negre. Arbre poll. Clop. Clopa. Clum. Copla. Glop. Poll bordissot. Poll negre. Polla. Pollanc. Pollancre. Pollangre. Pollant. Pòpul. Xop. Cast.: Alamo negro. Port.: Choupo negro. Basc: Eltzun beltz. Fra.: Peuplier. Ital.: Pioppo nero. Ale.: Schwarz-Pappel. Angl.: Willow Poplar.

Descripció botànica

Arbre dioic, caducifoli, de capçada ampla i ovada, d'escorça fissurada, grisenca, fins a 30 m d'alçària. Branques esteses. Fulles petites, dentades, romboïdals o triangulars, agudes o acuminades, glabres, coriàcies, peciolades. Inflorescències espiciformes, en aments penjants. Grana amb un plomall blanc. Floració: febrer-març. Diversos insectes homòpters del gènere *Pemphigus* (*P. bursarius*, *P. vesicarius*, *P. spiroteca*)

produeixen cecidis als brots i a les fulles del pollancre.

Hàbitat

Llocs humits. *Populeta albae*.
Cultivat a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les gemmes, les fulles i el carbó de la fusta.

Composició química

Oli essencial, resina, tanins, benzoilsalicòsid, flavonoides, glucòsids, àcid màlic, àcid gàlic, acetat ammomònic.

Acció farmacològica.

Indicacions

Expectorant, antiinflamatori, diurètic uricosúric, útil en bronquitis, cistitis, afeccions reumàtiques. El carbó és absorbent en trastorns digestius. Astringent, vulnerari, en aplicació externa, per hemorroides, cremades, dolors reumàtics i fissures de la pell.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5% de les gemmes, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde, la tintura mare, la pomada, la crema. El carbó vegetal, en meteorisme, diarrea, intoxicacions.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Populus nigra* s'usa per la salicina que conté.

En medicina marroquí *Populus nigra* té els mateixos usos que *P. alba*.

En medicina homeopàtica la fusta de pollancre és una de les emprades per a fer CARBO VEGETABILIS, que té com a característica l'oxidació imperfecta dels processos metabòlics.

Cultura popular

A Reus en el segle XVI la festa de l'arbre de maig havia tingut molta importància. Dies abans la fadrinalla demanava permís als jurats per a poder-lo plantar. Anaven a cercar el pollancre més alt i més gros que trobaven. El plantaven al mig de la plaça, i al seu voltant es feien danses i d'altres manifestacions de joia. Era costum que els més vells de la ciutat formessin rotllo al voltant de l'arbre, ben asseguts i com en consell de prohoms o de notables, Amades *Costumari* III 359

A Sant Hilari Sacalm, la vigília de sant Joan, la fadrinalla anaven a cercar un pollancre o xop, com més alt millor; el portaven al poble, el netejaven ben bé i el plantaven enmig de la plaça, tot voltat de fullaraca i de mobles vells, Amades *Costumari* IV 228

Història

TEOFRAST diu que la fusta de pollancre està feta de fibra, saba i carn, I 2, 7; l'escorça és carnosa, I 5, 2; es torna estèril segons el terreny, II 2, 10; créix aviat i amb facilitat, III 1, 1; alguns diuen que no té fruit, però a Creta els pollancre són, en part, frugívors, III 3, 1-4; III 4, 2; és de créixement ràpid per fer-se aprop de l'aigua, III 6, 1; és molt alt i llis, III 14, 2; vol terrenys humits i embassats, IV 1, 1; IV 7, 4; sembla que per estar devora l'aigua és de vida més curta que els altres arbres, IV 13, 2; en fer carbó de la fusta produeix un fum molestós, V 9, 4

DIOSCORIDES recomana les fulles del pollancre, aplicades amb vinagre, per a minvar el dolor de la gota; també la resina del tronc i la llavor; restreny el flux de l'estómac i el ventre, DIOSC I 90

PLINI XVI 85 ISIDOR XVII 7, 45

CURSACH recomana el poll "*in ambustera, arthritide, dyarrhea, dysenteria, vulneribus, profluviis diuturnis; affectibus pectoris, et scorbuticis; pleuritide, pulmonum*

morbis; alvi fluxibus inveteratis; haemorrhoidibus &c".

Literatura

Per un tros de fust de poil (sic), doc. a. 1309 (BSAL, VIII, 269)

Una post gran de poll, doc. a. 1426 (Vegueria de la Vall de Ribes, 121)

Fet e obrat de fust d'àlber o de poll, doc. a. 1438 (BSAL, XI, 27)

La pica ha l'aigua gebrada / sota el poll tremoladís, Ramis Clar. 114

Una taula de pollancre, doc. a. 1774 (Aguiló Dicc.)

Arreu trinxant pollancre i teís a tomballons, Atlàntida IX

Al camí de Manlleu n'hi ha una poyancreda, Milà Rom. 400

El xop més vell de la pollancreda es morí, Espriu Lab. 167

Fonch enterrat dins el pollar de devant casa seva, doc. a. 1856 (Hist. Sóller, I, 676)

A l'ombra d'algun pollar espès, Costa Trad. 201

El poll és un arbre tremoladís i fresc, al més petit alè de vent les seves fulles ja se mouen, BONAFE II 45

Bibliografia

FM-II-44, FPC-II-515, HNPC-VI-174-428, BC-428, PPF-76, PMCV-220, FQ-113, JLB-30, VP-65, RT-66, HL-128, MH-79, SCH-109, CSCH-475, VMLN-426, CLK-I-397, KAN-163, PHMT-482

506. *Salix alba*

L.....C

Salix, nom llatí antic del salze. *Alba*, blanc.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Salze. Salzer. Salze blanc. Sàlit. Saule. Cast.: Sauce. Port.: Salgueiro branco. Basc: Zarika. Fra.: Osier. Ital.: Salcio. Ale.: Silber-Weide. Angl.: White Willow.

Descripció botànica

Arbre perennifoli, de capçada argentada i frondosa, d'escorça grisenc, fins a 20 m d'alçada. Fulles argentades, sedoses, denticulato-glanduloses, lanceolades, de revers blanquinós, cobertes de pèls rectes, sedosos. Aments masculins prim, els femenins més densos. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Boscs de ribera. *Populetalia albae*. Cultivada a les Illes Balears, a jardins, parcs, avingudes.

Part utilitzada

L'escorça, les fulles, les inflorescències femenines.

Composició química

Glucòsids (salicina), tanins, alcohol salicílic, àcids, vainillina, flavonoides, principis estrogènics (gemmes).

Acció farmacològica.

Indicacions

Febrífug, antiinflamatori, sedant, anafrodisíac, útil en febres periòdiques, problemes reumàtics, leucorrea, dismenorrea, neuràlgies, grip, aftes bucals, prevenció de tromboembolismes. Vulnerari, astringent i antisèptic en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

El decuit al 3 %, una tassa després de cada menjada; la pols, la tintura mare, l'extracte fluïde, l'extracte sec. Vi de salze: tres unces d'escorça

trossejada en 1 litre de vi, macerar 9 dies, filtrar; una xicra abans de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica s'empren *Salix caprea* i *S. tetrasperma*, en edema, hemorroïdes, alteracions genitals femenines, úlceres, disuria, litiasi renal.

En medicina tibetana *Salix nepalense* i *S. calyculata* s'empren en alteracions ginecològiques, acumulació serosa en les articulacions, gota, reumatisme. L'espècie *S. babylonica* en intoxicacions, edemes articulars.

En medicina xinesa s'usen unes quinze espècies de *Salix*, generalment com a antireumàtiques, sedants i febrífugues: *S. dependens*, *S. glandulosa*, *S. koreensis*, *S. matsudana*, *S. microstachya*, *S. nipponica*, *S. pentandra*, *S. pseudolasiogyne*, *S. purpurea*, *S. pyrolifolia*, *S. tetrasperma*, *S. rosmarinifolia*, *S. triandra*.

En medicina filipina *Salix tetrasperma* s'usa l'escorça com a febrífug i tònic.

En medicina marroquí s'usen les espècies *Salix alba* i *S. purpurea*: la pols de les flors en migranyes d'origen hepàtic.

En medicina mexicana *Salix bonplandiana* s'usa en febres, reumatisme, alteracions nervioses, com a astringent.

En medicina homeopàtica SALICYLICUM ACIDUM és emprat en simptomatologia reumàtica, dispèpsica i de síndrome de Meniere, amb ulceració de membranes mucoses, entre d'altres símptomes. El remei homeopàtic SALICINUM, que prové de la salicina, és usat en determinades gripes, acúfens, síndrome de Menière.

Cultura popular

SECRETS DEL ARBRE BLANCH, y arbre Poll, y Salzer, y altres arbres de aygua.-Quatre, ò sinch sorts de arbres, y ha que no aprofitan be sino son plantas prop de aygua, ò almanco en part que sentan molta humitat, que altrament no crexen, ni venen à gran pena be, com son lo arbre blanch, y arbre Poll y lo Salzer, de modo que aquesta natura de arbres se deuen plantar en parts humides, y prop dels rechs que escorren los Prats de la aygua, y aqui crexen gallardament: perque tenen gran cor, y axi fan moltas branca, y llenyas, y se plantan de branca, ò de rael, y axi son bons per plantar en una part y altra de cami en lloch humit per fer hombra per passejarsi, y es menester la primera vegada plantarne molts: perque apres alli ahont se mor un arbre es molt dificultos ferni viure altre, lo millor temps de plantar Salzes, y arbres blanchs y Polls, es à la fi de Ianer, y principi de Febrer, si son cessats los frets, per que fan dany à las novas plantas, Agustí *Secr* 76 I és que el salze és un cas reeixit, com el còlquic o l'alvocater, per a il.lustrar la vigència de l'ancestral teoria de les signatures que només pot ser compresa des d'una visió o actitud unificadora i integradora que partesc de la unitat original i de la interdependència de tot en aquest món, per mitjà de la qual els metges i les metgesses primitius dotats d'allò que anomenem *perspicàcia fisiognòmica* copsaven i capien les virtuts curatives i mortíferes de les herbes i arbres atenent al senyal i signatures o simpatia analògica i mútua de les seves formes, costums, condicions o localitzacions, amb els membres i òrgans humans i les seues malalties, Pellicer *Costumari* II 160

Història

L'àcid salicílic fou aïllat l'any 1838, i l'àcid acetilsalicílic (aspirina) es va posar al mercat l'any 1899.

TEOFRAST diu que el salze deixa caure aviat el seu fruit, III 1, 3; créix al costat de l'aigua..., el blanc té l'escorça blanca... i les branques més fràgils, III 13, 7

DIOSCORIDES diu que "el salze és un arbre molt conegut de tots, del que el fruit, les fulles, l'escorça i el suc,

tenen virtut estíptica... les fulles amb
aigua, fan que les dones no quedin
embarassades... la llavor beguda
serveix als que arranquen sang del
pit... ", DIOSC I 115

PLINI XVI 110; XXIV 56 GALE XI 891
ISIDOR XVII 7, 47

CURSACH recomana el salze "*in
agrypnia, dysenteria, alvi fluxibus;
pervigilia, venere saliatori;
tumoribus, doloribus colicis;
pulmonibus ulceratis; nephritide
phthisi & C'*".

Literatura

No cremes el noble salze / que en poesia és
arbre sagrat; / van a libar a la seua flor les
abelles: / totes es deleixen per aqueix petit
cofre, Anònim, S. XII, *Càntic dels
arbres del bosc*, citat a Pellicer
Costumari II 163

Pot esser enjoncada de murta ho de salze,
Arn. Vil. II, 109

Sien resoltes ab oli de salçe, Tres. Pobr.
17

Una lacuna circuida al entorn d'un gran
nombre de salzes, Alegre Transf. 68

Penjau d'un salze la lira als vents i oratge,
Atlàntida II

Salzer: Hic salix, Pou Thes. Puer. 37

Olm, vern e salcer / qui fruyt no fan, Spill
6168

Ja vey a el salzeram de la rivera, F.
Bartrina (Aguiló Dicc.)

S'hi estenia una salzereda ufanosa, Ruyra
Pinya, I, 108

Del clot de qui més amo vinguí a regar lo
saule, Atlàntida VI

Y l'ànima del saule jo era encara, Maragall
Enllà 11

Com una aigua tranquila reflecteix... els
cignes i els saules, Torres Poes. 41

Sia enjoncat de murta o de sàlit o de
semblants coses, Arn. Vil. II, 204

Dos paneres... de vergues de sàlit, doc. a.
1523 (Alós Inv. 38)

Amb blana mà fent tòrcer los sàlics i bogam,
Atlàntida VI

Sempre jugar ab terra o brancs de sàlit,
Berga MT 32

Allí baxen los aucells / a fer-li musica dolça:
/ ne pugen del saligar, / n'hi devallen de la
glòria, Verdaguer Jov. 136

Davall del salze que et plora
t'he d'esperar de matinada.
I s'ha esgotat la vesprada
en un fil d'hora per hora.
L'herbei, que se'n riu a fora,
sent desmais amb la rosada
quan comencen bella albada
renocs i ocells per la vora...
Ja he dormit el meu condol
esperant la matinada
en un fil d'hora per hora.
I ara que ja escalfa el sol
i esdevé nova vesprada...
els salze -no jo!- te plora!
J. Mascarell, *Davall el salze*, Verd i
Blau, citat a Pellicer, op. cit. 165

Bibliografia

FM-II-46, FPC-II-523, HNPC-VI-172, BC-428,
PPF-84, JP-II-159, FQ-115, JLB-538, VP-419, RT-
67, HL-216, MH-847, SCH-112, CHEV-128, CSCH-
461, VMLN-1416, CLK-I-1064, DASH-242,
DAKPA-172, DEKHANG-170,171, DAWA-2-
118,119, KAN-164-165, PHMT-483, QSMB-220

507. *Salix babylonica*

L.....C

Babylonica, nom posat per Linné per
recordar el *Cant dels exiliats* (Salm
137), referit als salzes dels rius de
Babilònia.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Desmai. Plori. Ploró. Salze ploraner. Cast.: Sauce llorón. Port.: Salgueiro-Chorao.

Descripció botànica

Arbre caducifoli, d'escorça clivellada, fins a 15 m d'alçària. Branques pèndules, llargues, primes, flexibles. Fulles glabrescents, estretes, lanceolato-linears, de color verd-grisenc. Flors en ament. Càpsula glabra. Floració: abril.

Hàbitat

Cultivada als parcs, cementiris i jardins. Originari de l'Àsia.

Part utilitzada

L'escorça, les flors.

Composició química

Glucòsids, tanins, flavonoides.

Acció farmacològica.

Indicacions

Febrífug.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Salix babylonica* s'usa en intoxicacions, edemes articulars.

En medicina xinesa *Salix babylonica* s'empra en reumatisme, dolors òssis, i com a febrífug.

En medicina mexicana *Salix taxifolia* s'usa en alteracions renals, diabetis, litiasi biliar, caiguda de cabell, inflamacions, demència precç.

En medicina homeopàtica SALIX MOLLISSIMA en determinats dolors de ciàtica. SALIX NIGRA, en alteracions genito-urinàries.

Literatura

Vora els rius de Babilònia ens assèiem tot plorant d'enyorança de Sió. Teníem penjades les lires als salzes que hi ha a la ciutat. Quan volien que cantéssim els qui ens havien deportat, quan demanaven cants alegres els qui ens havien entristit, Ps 137:1-3

Com un desmai doblant l'hermosa testa, Canigó X

Vers terra s'inclinen els desmais, amb dolorida resignació, Alomar Columna 191

A la ribera un desmai se desmaia / damunt les aigües d'un llac adormit, Ferrà Cançó 51

No planteu ningun ploró, Llorente Versos 42

És verament el més sorprenent i estrany dels salzes, tota una fantàstica meravella, tota una reeixida creació dels tallers del magí de la natura, la qual ha esdevingut el símbol vivent de la tristor, del dol i de la nostàlgia, Pellicer *Costumari* II 173

Bibliografia

FM-II-46, FPC-II-534, HNPC-VI-172-419, BC-428, JP-II-173, VMLN-1417, CLK-III-1067, DEKHANG-170, KAN-164

508. *Salix fragilis*

L.....C

Fragilis, trencadís en llatí.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Vimenera. Vimeguera. Vimequera. Vimera. Vímet. Vimetera. Cast.: Mimbrera. Port.: Vimeiro.

Descripció botànica

Arbre d'escorça llisa. Branquillons cilíndrics, trencadissos. Fulles de marge serrato-glandulós, estretes, glabres, llunts, acuminades, les

adultes glabrescents, més pàl·lides al revers. Aments mascles llargs. Fruit en capsula. Floració: abril.

Hàbitat

Llocs humits, marjades de torrents. *Populeta albae*. Cultivat a les Illes Balears.

Part utilitzada

L'escorça.

Composició química

Salicina, alcohol salicílic, àcids, flavonoides, tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

Febrífug, analgèsic, útil en refredats, gripes, dismenorrea.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada; la pols, l'extracte fluïde, la tintura.

Cultura popular

A l'alba de Sant Joan es fa la cerimònia d'es vimer, a la possessió de s'Hort des Correu de Manacor, per la trencadura dels infants.

Dret com un vímet

Història

TEOFRAST diu que "hi ha una varietat de salze negre i de salze blanc que és petita i no es fa molt alta... Els habitants d'Arcàdia no anomenen "salze" a aquest arbre, sinó "vimenera". Creuen, com ja hem dit, que produeix llavor amb virtut germinativa", III 13, 7

Literatura

Plantes de holms, salzes y vimeneres, Agustí Secr. 88

Item per vímens VIII diners, doc. a. 1309 (BSAL, VIII, 263)

E fon cinta d'una redorta de vímens mesclats ab fil d'aur, Metge Fort. 69

Troben vergues... que són axí com vims, Treps Rom. 85

Ab cordes o vímens o sércols, Agustí Secr. 56

Un paner de vims, Agustí Secr. 188

Son bres de vímets i ridorta, Canigó III

Una escombra de Bímechs, Pons Auca 303

La lley anirà més recta que un vímet, Vilanova Obres, XI, 177

Damunt una tauleta de vímets, Carner Bonh. 138

Va caure a la fi embolicat en els vims i canyes, Bol. Dim. 136

Duia un cistell... d'un vimen negre i fi, Valor Aleix 21

Albaranet / al coll ligat, / vime tallat / no hi ha res tal, / metge no hi cal, Spill 8178

Prats y horts, vimedes i pulledes, Caseponce Contes Vallesp. 16

Bibliografia

FM-II-46, FPC-II-529, HNPC-VI-172, BC-428, VP-419

SANTALACEAE

4 2 50%

509. *Osyris alba*

L.....Ma Me Dr

Osyris, nom grec i llatí d'aquesta planta arbustiva; alguns autors la

relacionen amb Osiris, deessa d'Egipte. *Alba*, blanca.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Assots. Gessamí de llop. Ginesta blanca. Ginesta de bolles vermelles. Ginestó. Cast.: Retama loca. Port.: Cassia-branca.

Descripció botànica

Arbust sempre verd, ramós, glabre, genistoide, fins a 1 m d'alçària. Tiges llargues, primes, clares. Fulles escasses, alternes, uninèrvies, coriàcies, enteres, persistents, linear-lanceolades. Flors dioiques, grogues, flairoses. Drupa grossa, globulosa, vermella a la maturitat. Floració: març-abril.

Hàbitat

Garrigues, clapers, matollars, parets. *Clematido-Osyrietum albae* (: *Quercion ilicis* > *Populion albae*). Del nivell de la mar fins a 1300 m.

Part utilitzada

Els fruits, l'arrel.

Composició química

Tanins, oli volàtil.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa l'arbre flairós *Santalum album*, de la mateixa família, és antisèptic i s'empra en gastritis, sanglot, vòmit; l'oli s'usa en gonorrea. La fusta, com a encens pel culte budista.

En medicina marroquí *Osyris lanceolata* és usada com a laxant, i com a planta tannifera per la pell dels bovins. Les flors grogues d'*O. alba*, molt aromàtiques, serveixen com a perfum.

Història

DIOSCORIDES recomana la decocció de la ginesta blanca (*osyride*) contra la icterícia, DIOSC IV144

PLINI XVII 111 GALE XII 193

Bibliografia

FE-I-70, FM-II-64, FPC-II-593, HNPC-VI-226, BC-408, CHEV-264, KAN-189, PHMT-484

510. *Thesium divaricatum*

Jan ex Mert. & Koch.....Ma?

Thesium, nom que Plini li va posar. *Divaricatum*, per les branques divaricades, que formen angles molt oberts amb l'eix principal.

Sinonímia. Denominacions

Thesium nevadense. *T. humifusum* ssp. *divaricatum*.

Cat.: Bugiot. Burgessot. Tèsium divaricat. Cast.: Barrilera.

Descripció botànica

Herba vivaç, semiparàsita, fins a 50 cm d'alçària. Hemicriptòfit. Rizoma llenyós. Tiges ascendents, robustes, ramoses. Fulles alternes, linears, agudes, uninerves, sèssils. Inflorescència paniculiforme ampla, de branques divaricades. Bràctees més curtes que el fruit. Aqueni oblong, el·lipsoidal. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Brolles, joncedes, pastures seques. *Ononido-Rosmarinetea*. Abans abundant a Mallorca. Barceló (1881) diu que és "molt comú a les murades

i voltants de Palma". Desapareguda per excés de recol·lecció: "aquesta planta l'han feta perdre collint-la abusivament els herbolaris i consumidors, tan avesats a arrancar en compte de només esporgar", Palau (1954).

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Thesium chinense* s'empra com a diurètica. A més, millora la producció de llet, la circulació de la sang i el "flux d'energia".

En medicina marroquí *Thesium humile* és ben coneguda pels pastors com a planta tòxica pel bestiar.

Bibliografia

FE-I-72, FM-II-66, FPC-II-595, HNPC-VI-226, BC-140, KAN-189, PHMT-485

SAXIFRAGACEAE 2

SCROPHULARIACEAE

54 12 22.2%

511. *Antirrhinum majus*

L.....C

Antirrhinum, del grec *anti*, com, i *rhinos*, nas, per la forma de les flors. *Majus*, per la seva talla.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Boca de dragó. Boca de lleó. Boca de conill. Botons de gat. Brams d'ase. Cans. Cluques. Conillets. Gatolins. Gola de llop. Gorja de llop. Gossets. Gossos. Llops. Mamaconills. Mamaconillets. Morro de vedell. Vedells. Cast.: Dragoncillos. Port.: Bezerrinha. Basc: Kukuprraka. Angl.: Snapdragon.

Descripció botànica

Herba perenne, robusta, fins a 80 cm d'alçària. Tiges dretes, simples o ramificades. Fulles enteres, lanceolades, glabres, subcoriàcies, alternes o oposades. Flors grans, en raïm apical dens, purpúries o rosades. Calze pelut. Càpsula oblonga. Espècie polimorfa. Floració: abril-setembre.

Hàbitat

Roquissers. *Parietarietalia*. Subespontània. De 500 a 1000 m. Cultivada a les Illes Balears. Nombroses varietats de jardí.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Glucòsids, pigments flavònics, tanins, oli (les llavors).

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica. Astringent, vulnerària, per úlceres i ferides, en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 2%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

La mainada cull les flors d'aquesta planta i, estrenyent-les d'una a una

per la part baixa amb els dits, les fa obrir per dalt de manera que semblen talment la boca d'un animal, GOMIS 146

Les llavors, en cultiu industrial, són emprades per a extreure'n oli comestible.

Bibliografia

FE-III-223, FM-IV-103, FPC-III-408, HNPC-VI-284, BC-337, FQ-607, MH-746

512. *Cymbalaria muralis*

Gaertner, P., Meyer, B. & Scherb
.....Ma Me Ei

Cymbalaria, del llatí *cymballum* i el grec *kymbalon*, címbal, per la semblança de les fulles amb aquest instrument musical, anàleg als platerets. *Muralis*, que es fa per les parets.

Sinonímia. Denominacions

Linaria cymbalaria.

Cat.: Picardia. Cast.: Hierba del campanario. Port.: Cimbalaria. Basc: Murruntza. Angl.: Ivywort.

Descripció botànica

Herba perenne, pluricaule, decumbent, glabra, fins a 80 cm d'alçària. Tiges filiformes, esteses o penjants. Fulles alternes, peciolades. Flors solitàries, axil.lars. Calze glabre. Corol.la violeta o lila. Esperó corbat, obtús. Llavors globuloses, amb crestes irregulars, brunes. Floració: març-octubre.

Hàbitat

Fissures de parets ombrívoles, humides; façanes. *Parietarium muralis* (>*Centrantho-Parietarion*). Del nivell de la mar fins a 1000 m. Cultivada en els jardins.

Part utilitzada

Les flors.

Composició química

Tanins, àcids orgànics, sucres, minerals.

Acció farmacològica.

Indicacions

Tònica, diurètica, antiescorbútica. Vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

La planta *Linaria vulgaris*, que no es troba a les Illes Balears, fou emprada antigament com a antiinflamatòria, diurètica i per a millorar la funció hepàtica.

En medicina homeopàtica LINARIA VULGARIS actúa sobre el nervi pneumogàstric, en nàusea, eructes, salivació, icterícia, alteracions hepàtiques i esplèniques, diarrea, enuresi.

Cultura popular

Les fulles, de tast àcid, es mengen en ensalada. Les flors donen un colorant groc.

Bibliografia

FE-III-237, FM-IV-111, FPC-III-440, HNPC-VI-285, BC-338, FQ-607, MH-817, SCH-123, CHEV-226, VMLN-1029, CLK-II-285

513. *Digitalis minor*

L. var. *minor*.....Ma Me Ca*
var. *palaui* (Garcías & Marcos)
Hinz & Rosselló...Ma Me *

Digitalis, del llatí *digitus*, dit, i *digital*, didal, per la forma que té la flor.

Sinonímia. Denominacions

Digitalis dubia. *D. purpurea* subsp. *dubia*.

Cat.: Didalera. Didals. Digital. Guantera. Herba de Santa Maria.

Cast.: Dedalera. Port.: dedaleira.
Basc: Kukuporru. Fra.: Gant de Nôtre
Dame. Ital.: Digitale. Ale.: Fingerhut.
Angl.: Foxglove.

Descripció botànica

Herba perenne, albo-tomentosa, fins a 50 cm d'alçària. Tiges dretes, simples o poc ramificades. Fulles lanceolades, fistonades, les radicals en roseta. Flors penjants, en raïms laterals, rosades, amb taques purpúries per dedins. Càpsula pubescent, ovoide. Llavors llises. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Roques. *Brassico-Helichryson rupestris*. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Glucòsids cardenòlids, flavonoides, saponòsids, pigments.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta molt tòxica: la dosi terapèutica és molt aprop de la mortal. Cardiotònica, diurètica: augmenta la contracció miocàrdica, disminueix la conductibilitat i l'excitabilitat, alenteix el ritme cardíac. Vulnerària en aplicació externa, en ferides, llagues, foruncles.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles al 3 per mil, una cullerada cada 4 hores durant 5 dies; la pols, la tintura, l'extracte fluïde.

Terapèutica comparada

La planta *Digitalis purpurea*, cultivada a les Illes Balears, és un dels medicaments més emprats en cardiologia. El seu ús ha de ser exclusivament sota control mèdic. En terapèutica habitual s'empren els heteròsids semisintètics estandaritzats: digoxina, digitoxina, lanatòsid C.

En medicina ayurvèdica *Digitalis purpurea* és irritant en aplicació externa. En ús intern amb activitat específica sobre el cor, en debilitat cardíaca i edema, bronquitis, asma i edema pulmonar, i en esterilitat i dismenorrea. La dosi excessiva pot causar vòmit, diarrea, anèmia, cefalea i bradicardia.

En medicina xinesa *Digitalis purpurea* s'empra com a cardiotònic i diurètic.

En medicina homeopàtica DIGITALIS PURPUREA és emprada en simptomatologia cardiològica amb pols dèbil, irregular, intermitent, lent; edemes, dilatació miocàrdica, entre d'altres símptomes. També es prepara homeopàticament DIGITALINUM: produeix alteracions visuals, vertigen, palpitations, alteracions cardíques, diarrea, exoftalmia.

Història

La monografia clàssica sobre l'ús terapèutic de *Digitalis purpurea* fou publicada pel metge anglès William Withering l'any 1785.

CURSACH recomana *Digitalis purpurea* "in scrophulis, epilepsia, strumis, podagra, rachitide &c".

El Dr. Leclerc considera la didalera com "le plus beau fleuron de la phytothérapie" (Leclerc, 327).

Literatura

Si sa ferida fa llaga i supura, la tapen amb...
fues d'herba de Santa Maria o de didalera,
que ne té tot l'any, Camps Folk. II, 127

Bibliografia

FE-III-240, FM-IV-118, FPC-III-443, HNPC-VI-286, BC-346, PPF-42, JP-95, PMPC-65, PMCV-122, FQ-619, JLB-221, VP-182, KUKL-223, RT-299, HL-327, MH-322, SCH-234, CHEV-199, CSCH-305, VMLN-678, CLK-I-661, GOGTE-755

514. *Kickxia elatine*

(L.) Dumort.....Ma Ei

Kickxia, dedicada a Jean Kickx (1775-1831), apotecari i botànic belga. *Elatine*, nom d'una planta acuàtica.

Sinonímia. Denominacions

Linaria elatine.

Cast.: Elatine.

Descripció botànica

Herba. Tiges postrades. Fulles alternes, ovals, sagitades o hastades. Flors axil.lars, solitàries, grogues, amb el llavi superior violaci. Càpsula globulosa.

Hàbitat

Rostolls. *Secalietalia*. Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les fulles, les flors.

Composició química

Tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent en aplicació externa, útil en llagues, ferides i hemorràgies.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Kickxia blancoi* (= *Kibatalia blancoi*) s'usa l'escorça com a verí de peixos i avortiu, les fulles en aplicació local per cefalea.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, en aplicacions locals, diverses vegades al dia.

Bibliografia

FE-III-238, FPC-III-437, CHEV-226, QSMB-729

515. *Kickxia spuria*

(L.) Dumort subsp. *integrifolia*

(Brot.) Fernandes, R..Ma Me Ei

Spuria, del llatí *spurium*, bord, il.legítim.

Sinonímia. Denominacions

Antirrhinum spurium. *Linaria spuria*.

Cat.: Sabatetes de rostoll. Cast.: Verónica hembra.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 50 cm. Tiges postrades, ramificades. Fulles alternes, les inferiors oposades, enteres o denticulades, peludes. Flors axil.lars, mitjanes, solitàries. Calze pelut. Corol.la groga, amb taques violeta a la gorja i el llavi superior violat. Esperó corbat, tan llarg com la corol.la. Llavors brunes. Floració: març-setembre.

Hàbitat

Rostolls, camps, terres conreades. *Secalietalia*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les flors.

Composició química

Tanins, minerals, àcids orgànics.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, diaforètica, purgant. Tòxica pels insectes.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FE-III-239, FM-IV-117, FPC-III-437, HNPC-VI-285, BC-339, CHEV-226

516. *Misopates orontium*

(L.) Rafin.....Ma Me Ei Fo Ca

Misopates, possiblement del llatí *miser*, miserable, pobre, i *patens*, estar obert, per tenir les flors més petites que les altres semblants del mateix gènere. *Orontium*, del riu Orontes, de Síria.

Sinonímia. Denominacions

Antirrhinum orontium.

Cat.: Cap de mort. Gossets. Cast.: Becerrilla. Angl.: Weasel's Snout.

Descripció botànica

Herba anual, peluda, fins a 50 cm d'alçària. Arrel prima. Tiges simples, dretes o ramificades. Fulles oposades o alternes, les superiors linears, les inferiors lanceolades. Flors axil.lars, subsèssils, purpúries o vermellenques, amb el paladar groguenc-blanquinós. Calze amb segments molt desiguals. Corol.la de tub pelut. Floració: març-juny.

Hàbitat

Sembrats, camps, vores de camins. *Diplotaxion eruroidis*. Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Pigments flavònics, tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica. Astringent, vulnerària, en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 2%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

És una herba tòxica pels cavalls.

Bibliografia

FE-III-224, FM-IV-104, FPC-III-407, HNPC-VI-284, BC-336, MH-746

517. *Scrophularia auriculata*

L. subsp. *pseudoarticulata*
(Sennen) Bolòs, O. & Vigo, J.
.....Ma Me Ei

Scrophularia, del llatí *scrophulae*, emprada per a curar les escròfules; també per les excrescències en diverses d'aquestes espècies de plantes. *Auriculata*, orelluda, pels pecíols auriculats.

Sinonímia. Denominacions

Scrophularia aquatica. *S. cretica*.

Cat.: Setge bord. Escrofulària aquàtica. Herba blanca. Cast.: Escrofularia acuática. Port.: Erva das escaldelas. Basc: Saldarrbedarr. Ang.: Water Betony.

Descripció botànica

Herba perenne, robusta, tendra, fins a 2 m d'alçària. Tiges dretes, gruixades, fistuloses, quadrangulars. Fulles ovato-oblongues, fisonades, lluints, fèrides. Flors en panícula llarga. Corol.la negrenca. Càpsula mucronada. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Llocs humits, síquies, jonqueres, fonts. *Molinio-Holoschoenion* (> *Magnocaricion*). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Saponòsids, flavonoides.

Acció farmacològica.

Indicacions

Hipoglicemiant. A dosis altes és vomitiva i purgant. Vulnerària en aplicació externa, en úlceres, llagues, foruncles, hemorroides, ferides.

Fórmules i preparacions

La maceració en vi, una xicra després de cada menjada; la tintura mare. La infusió al 5%, en tractament tòpic; la pomada.

Terapèutica comparada

La planta *Scrophularia nodosa*, que no es troba a les Illes Balears, és diurètica i antiinflamatòria, a més de vulnerària per via externa, en úlceres, èczemes.

En medicina tibetana *Scrophularia decomposita* s'usa com a antídote, antiinflamatori, febrífug. L'espècie *S. koelzii* en febre alta, refredat. L'espècie *S. calycina* en edemes i com a vulnerari; l'arrel per a fer encens.

En medicina xinesa l'arrel de la planta *Scrophularia buergeriana* (*S. oldhami*), és emprada com a febrífuga i antiinflamatòria.

En medicina marroquí *Scrophularia sambucifolia* és emprada com a sabó per a rentar la roba.

En medicina homeopàtica SCROPHULARIA NODOSA té una important acció glandular, i produeix inflamació i supuració de les glàndules, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

De la casa que en té el setge

se'n pot ben entornar el metge

Qui gasta fulles de setge 1880
no necessita metge

Herba de setge
no li cal metge

On hi ha setge
no entra el metge

Al qui pren aigua de setge
no li farà mal el fetge

Història

CURSACH recomana *Scrophularia nodosa* "in angina, scabie, ani varicibus, vulneribus, ulceribus, doloribus haemorrhoidum, rabie, scrophulis, haemorrhoidibus caecis &c".

Literatura

Raeell de scrofulària, Cauliach Coll., ll. II, d. 2^a, c. 3

Bibliografia

FE-III-219, FM-IV-101, FPC-III-401, HNPC-VI-282, BC-336, FQ-611, JLB-246, RT-306, HL-189, MH-314, SCH-257, CSCH-304, VMLN-1443, CLK-III-1127, DAKPA-225, DEKHANG-175, DAWA-1-308, DAWA-2-132, KAN-503, PHMT-488

518. *Scrophularia canina*

L. subsp. *canina*.....Ma? Ei?

subsp. *ramosissima*

(Loisel.) Fourn, P.....Ma Me

Canina, per emprar-se en la ronya dels cans.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ruda de ca. Escrofulària de ca. Herba pudent. Ruda de gos. Cast.: Ruda canina.

Descripció botànica

Herba perenne, sufruticosa, en motes espesses, fins a 80 cm d'alçària. Tiges ascendents, cilíndriques. Fulles nombroses,

pinnatisectes. Flors petites, en cimes axil.lars, de color vermell negrenc. Corol.la amb el llavi inferior groguenc. Càpsula ovada. Floració: abril-juliol.

Hàbitat

Torrenteres. *Thlaspietea rotundifolii* (> *Ammophiletea*). Del nivell de la mar fins a 1300 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Tanins, oli (llavors).

Acció farmacològica.

Indicacions

Vulnerària, astringent, en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, en aplicació tòpica.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Scrophularia ningpoensis* s'usa com a febrífuga, en refredats, polidipsia, estrenyiment, faringitis, forunculosi, escrofulisme.

Bibliografia

FE-III-220, FM-IV-103, FPC-III-398, BC-336, FQ-612, KAN-503

519. *Scrophularia peregrina*

L.....Ma Me Ei Fo

Peregrina, perquè sol canviar de lloc.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Setge. Escrofulària peregrina. Estramoni. Herba pudenta. Cast.: Escrofularia de hoja reticulada.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, fins a 60 cm d'alcària. Arrel prima. Tija fistulosa, quadrangular. Fulles ovades, glabres, peciolades. Flors en cimes axil.lars. Calze herbaci. Corol.la purpúria, negrosa. Càpsula globulosa. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Herbassars nitròfils, camps conreats, vinyes, olivars. *Silybo-Urticion* (> *Chenopodietalia*). Del nivell de la mar fins a 900 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Tanins, olis.

Acció farmacològica.

Indicacions

Vulnerària, antiinflamatòria en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%.

Història

DIOSCORIDES recomana les aplicacions de la cataplasma tèbia amb vinagre de *Scrophularia peregrina* (*galeopsis* en grec), per tota casta d'infors, acné, foruncles, galteres, DIOSC IV 96

PLINI XXVII 81

Bibliografia

FE-III-218, FM-IV-100, FPC-III-400, BC-335

520. *Verbascum sinuatum*

L.....Ma Me Ei Fo
x *virgatum* Finschow.. Ei

Verbascum, del llatí *barba*, per la pilositat o borra d'aquestes plantes. *Sinuatum*, de fulles sinuades.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Trepó. Trepó ploraner. Blenera. Candelera. Múria. Ploranera. Ressentida. Santjoans. Tripó bord. Triput. Cast.: Gordolobo cenicero.

Descripció botànica

Herba biennal, erecta, fins a 1 m d'alçària. Tija dreta, robusta, ramificada. Fulles ondulades, les basals en roseta; les mitjanes lanceolades; les superiors amplexicaules. Flors en raïms divergents, formant panícula piramidal, multiflora, poc densa. Corol·la groga. Càpsula subglobulosa. Floració: abril-setembre.

Hàbitat

Vores de camins, fenassars, llocs secs i assolellats. *Brachypodietalia phoenicoidis*. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Saponòsids triterpènics.

Acció farmacològica.

Indicacions

Emol·lient, emprada en inflamacions digestives. Vulnerària, en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí les arrels de la planta *Verbascum sinuatum* i *V. granantense* en conjuntivitis, catarates i alteracions de la veu. Les fulles en ús extern contra foruncles i com a antiverí.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

D'infant el fèiem servir per saber quants de pecats teníem a la consciència. Bastava pegar-li tres copets no gaire forts a la soca amb un bastó i dir: Trepó, trepó, caiga la flor i la fulla no. Al cap d'uns moments, les corol·les rotàcies de cinc pètals soldats a la base, anaven caient, a poc a poc, una rera l'altra. El nombre de flors que quedava sense caure era el nombre de pecats que teníem sense confessar, Bonafe IV 98

El nom de blenera fa referència a que amb les tiges se'n feien blens pels llums d'oli (*candelaria regia*, dels llatins; *lychnon*, dels grecs). L'arrel i les llavors foren emprades com a verí per a pescar.

Trepó, trepó,
que caiga sa floreta
i sa fulla no

Trepó, trepó,
tira ses flors
i ses fulles no

Literatura

Trapó, herba: Hoc Verbascum, Lacavalleria Gazoph

Blanca neu del roser-gavarrera
t'esfulles sobrerera en l'or del trepó, Salvà
Ret 92

Bibliografia

FE-III-213, FM-IV-97, FPC-III-388, HNPC-VI-281, BC-334, PMCV-123, FQ-606, JLB-289, MH-566, PHMT-488

521. *Verbascum thapsus*

L. subsp. *crassifolium*
(Lam) Mur.....Ma

Thapsus, península d'Àfrica; ciutat de Sicília.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Trepó. Blenera. Candelera. Col de moro. Croca. Cua de guilla. Cua de moltó. Gamó. Herba blenera. Jovenal. Ploraner. Trepó joanal. Treponera. Tripó. Cast.: Gordolobo. Port.: Barbasco. Basc: Ostaza. Fra.: Buillon blanc. Ital.: Barbasso. Ale.: Wollkraut. Angl.: Goldenrod.

Descripció botànica

Herba biennal, coberta de densa borra, fins a 2 m d'alçària. Tija dreta, robusta. Fulles fistonades, gruixades; les basals enteres o poc dentades. Flors fasciculades, en inflorescència espiciforme llarga i densa. Corol·la còncaua, groga. Càpsula ovoide. Floració: juny.

Hàbitat

Herbassars nitròfils, clarianes poc humides. *Atropetalia* (> *Ruderali-Secalieta*). Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les flors (*Flor Verbasci*), les fulles.

Composició química

Mucíl·lacs, flavonoides, saponòsids, carotenoides, esterols, glucòsids (entre d'ells harpagòsids), oli essencial, tanins, carbohidrats.

Acció farmacològica.

Indicacions

Emol·lient, antiinflamatoria, pectoral, emprada en bronquitis, tos, refredats, asma, inflamacions digestives. Vulnerària en aplicació externa, en llagues, cremades, foruncles, pruija, dermatitis, èczema, sedes, hemorroides.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, ben colada, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, l'extracte fluïde, l'oli

de les flors macerades-bactericida, útil en otitis purulentes i hemorroides.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Verbascum thapsus* s'empra en febre pulmonar, inflamacions, hemorràgies, abscessos, retenció hídrica.

En medicina homeopàtica VERBASCUM THAPSUS té una pronunciada acció sobre la branca inferior del nervi trigèmin, l'oida, el tracte respiratori i la bufeta urinària.

Cultura popular

Les flors han estat emprades per a tenyir els cabells i el cotó de groc. Les llavors foren emprades per a narcotitzar els peixos.

Història

TEOFRAST diu que les fulles del trepó s'assemblen a les del cascall marí, IX 12, 3

DIOSCORIDES diu que les fulles de trepó en emplastre "són útils per les inflors i inflamacions dels ulls... amb mel o vi, s'apliquen a les llagues corruptes... amb vinagre, clouen les ferides... són convenients per les cremades de foc", DIOSC IV 105

NICANDRE, Teríacques 956 PLINI XXV 120 GALE XII 150 ISIDOR XVII 9, 94

CURSACH recomana el trepó "*in haemophthysi, haemorrhagia, phthisi; proctalgia, varicibus, tussi, haemorrhoidibus caecis; vulneribus recentibus; doloribus nephriticis; tenesmo, inflammatione externa; tumore, dysenteria, angina, podagra, alvi profluvio; convulsionibus, herniis, dentium dolore, et viscerum &c*".

Bibliografia

FE-III-211, FM-IV-95, FPC-III-389, HNPC-VI-282, BC-333, JP-225, PMCV-122, FQ-605, JLB-289, VP-238, RT-307, HL-238, MH-562, SCH-259, CHEV-279, CSCH-83, VMLN-1647, CLK-III-1526, DAKPA-266, DEKHANG-198

522. *Veronica anagallis-aquatica*

L.....Ma Me Ei

Verònica, dedicada a la dona que aixugà la cara de Jesús plena de ferides (Magdalena, la Verònica); d'altres autors diuen que és per santa Verònica (1445-1497). *Anagallis-aquatica*, nom llatí antic de la planta.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba de folls. Cast.: Hierba de locos. Basc: Igeberatxa

Descripció botànica

Herba perenne o anual, erecta, fins a 60 cm d'alçària. Rizoma serpentejant. Tiges quadrangulars, fistuloses, glabres o pubescents. Fulles oposades, glabres, les superiors ovals-lanceolades, les inferiors ovals. Raïms glanduloso-pubescents o glabres. Corol·la blava amb venes violeta. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Llocs humits, fonts. *Glycerio-Sparganion*. Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Tanins, oli essencial.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, antiescorbútica.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; el suc de la planta fresca.

Terapèutica comparada

La planta *Veronica officinalis*, que no es troba a les Illes Balears, és emprada com a digestiva, astringent, antiinflamatòria, antimicrobiana (*Klebsiella pneumoniae*, *Staphylococcus aureus*), antifúngica (*Candida albicans*) i vulnerària.

En medicina tibetana diverses espècies de *Veronica sp.* s'empren en excés de sang impura i alteracions calentes de la sang, fetge i vesícula biliar.

En medicina xinesa *Veronica anagallis-aquatica* s'empra com a tònica digestiva, diurètica i depurativa.

En medicina marroquí *Veronica aquatica* i *V. becabunga* es mengen crues en ensalada.

Cultura popular

Les fulles tendres es menjen com enciam en ensalades.

Història

CURSACH recomana *Veronica officinalis* "in cacheria, mictu cruento, pthisi, respirandi difficultate; calculo, podagra, ventriculi debilitate; tussi catharrali, et suffocante; lactis stagnatione citra inflammationem; vulneribus, ulceribusque, et scabie &c".

Bibliografia

FE-III-249, FM-IV-121, FPC-III-446, BC-345, FQ-618, VP-457, RT-308, HL-158, MH-758, SCH-228, CHEV-279, CSCH-11, DAWA-1-340, KAN-504, PHMT-489

523. *Veronica arvensis*

L.....Ma Me

Arvensis, del camp.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Verònica arvense. Cast.: Verónica arvense.

Descripció botànica

Herba anual, erecta, fins a 10 cm d'alçària. Tiges difuses o dretes, pubescents. Fulles inferiors ovato-triangulars, peciolades; les superiors oposades, lanceolades, sèssils. Flors blaves, en raïms espiciformes. Llavors el·líptiques. Floració: març-octubre.

Hàbitat

Pradells terofítics, camps de conreu. *Thero-Brachypodietea*, *Ruderali-Secalietaea*. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Glucòsids, tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

Aperitiva, tònica, astringent, usada en alteracions digestives i hemoptisi.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FE-III-249, FM-IV-123, FPC-III-460, BC-344, FQ-618, MH-759

524. *Veronica beccabunga*

L.....Ma Me

Beccabunga, adaptació de la veu germànica *Bachbunge*, de *becke*, rierol, i *bunge*, bulb.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Becabunga. Becaiumba. Becamunja. Créixens de cavall. Glinxot. Ulls. Ulls blaus. Cast.: Becabunga. Port.: Alfacinha do rio. Fra.: Cresson de cheval. Ital.: Beccabunga. Ale.: Bachbungen-Ehrenpreis. Angl.: Brooklime.

Descripció botànica

Herba perenne, glabra, fins a 60 cm d'alçària. Tiges radicants, postrades; després erectes. Fulles oposades, peciolades, obtuses. Calze amb segments lanceolats. Corol·la blava. Càpsula suborbicular, globulosa. Floració: juny-juliol.

Hàbitat

Fonts, llocs humits. *Glycerio-Sparganion*. Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

La planta sencera (*Herba Anagallidis aquaticae*).

Composició química

Tanins, glucòsids (aucubina), iode, principis amargs.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, depurativa, antiescorbútica. Vulnerària en aplicació externa, per a llagues, cremades.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Veronica peregrina*, que no es troba a les Illes Balears, s'empra com

En medicina marroquí *Veronica beccabunga* es menja en ensalada.

Cultura popular

Les fulles fresques de la becabunga es mengen com a ensalada.

Història

CURSACH recomana la becabunga "*in scorbuto, viscerum obstructionibus, podagra, febribus, aedemate, inflammatione, vulneribus, vermibus*".

Bibliografia

FE-III-248, FPC-III-446, FQ-616, JLB-592, RT-308, MH-123, SCH-229, CSCH-12, KAN-504, PHMT-489

SIMAROUBACEAE

1 1 100%

525. *Ailanthus altissima*

(Miller) Swingle..... C

Ailanthus, versió llatinitzada d'*aylanto*, nom vernacle de Malaysia que es dóna a aquest arbre. Altissima, per l'alçària que arriba a assolir. *Glandulosa*, provist de glàndules.

Sinonímia. Denominacions

Ailanthus glandulosa.

Cat.: Ailant. Arbre del cel. Fals vernís. Hivernenc. Vernís del Japó. Cast.: Arbol del cielo. Ital.: Ailanto. Ale.: Götterbaum. Angl.: Tree of heaven.

Descripció botànica

Arbre caducifoli, de capçada laxa, dret, creixement ràpid, d'olor desagradable a rata morta, fins a 20 m d'alçària. Escorça llisa. Fulles molt grans, imparipinnades. Foliols peciolulats, asimètrics a la base, acuminats, ovato-lanceolats, amb glàndules al revers. Flors polígames, en panícules, petites, verdes. Sàmars allargades, amb la llavor central, inicialment vermelloses,

després groguenques. Floració: maig.

Hàbitat

Culivat com a ornamental i per a evitar l'erosió del sòl. Subespontani. Vores de torrents. Originari de la Xina.

Part utilitzada

L'arrel, l'escorça del tronc.

Composició química

Resines, tanins, flavonoides, mucíl·lag, pectina, lignina, oli volàtil, midó.

Acció farmacològica.

Indicacions

Les flors i les fulles són tòxiques: produeixen dermatitis de contacte. Per via interna produeix vòmits i diarrea. Astringent, vermífug, emprat contra els cucs intestinals.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Ailanthus altissima* s'empra com a tònic digestiu, astringent, antihemorràgic, en hemorràgies uterines, hemorràgia postpart, disenteria hemorràgica, gonorrea.

En medicina homeopàtica AILANTHUS GLANDULOSA produeix alteracions dermatològiques, febre adinàmica, hemorràgies, diarres, estupor i postració, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

La fusta és emprada en ebenisteria. Les fulles són bones com a aliment del cuc de seda.

Història

Introduït a Europa durant el segle XVII.

Bibliografia

FE-II-231, FM-III-140, FPC-II-348, HNPC-VI-239-408, BC-101, PMCV-222, MH-821, CHEV-161, VMLN-45, CLK-I-49, KAN-356

SOLANACEAE

31 17 54.8%

526. *Capsicum annuum*

L.....C

Capsicum, del grec *kapte*, que mossega, o del llatí *capsa*, caixa o càpsula.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Pebrer. Pebre de cirereta. Pebre de banyeta. Bitxera. Coralera. Pebrotera. Cast.: Pimiento. Port.: Pimentao. Fra.: Piment. Ital.: Capsico. Ale.: Paprika. Angl.: Hot pepper.

Descripció botànica

Herba anual o biennial, fins a 1 m d'alçària. Fulles enteres, lanceolades o ovades, peciolades, glabres. Flors solitàries, rotàcies, blanques. Fruit en baia, de forma variable, verd o vermell. Floració: primavera-estiu. Moltes espècies i varietats, dolces i coentes.

Hàbitat

Cultivat en els horts. Originari d'Amèrica tropical.

Part utilitzada

El fruit (*Fructus Capsici*).

Composició química

Vitamina C, B1, B2; amines (capsaicina), asparagina, carotenoides, flavonoides, oli essencial, àcids orgànics, sals minerals, saponòsids.

Acció farmacològica.

Indicacions

Alimentici, estimulant, aperitiu, digestiu, antiescorbútic, hipocolesterolemiant. Rubefaent i revulsiu amb efecte analgèsic en aplicació externa, provoca vasodilatació local, dermatitis i sensació de calor, útil en inflamacions articulars.

Fórmules i preparacions

La pols, la tintura mare, l'extracte fluïde, l'oleoresina en crema, liniment o gel.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Capsicum annuum* s'usa en aplicació externa com a analgèsic i antiinflamatori. En ús intern per artritis reumatoide, del·liri i alcoholisme, aperitiu, digestiu i laxant, estimulant cardíac, afrodisiac, diurètic, en febres i obesitat.

En medicina tibetana *Capsicum frutescens* és utilitzada com a tònic general, en pèrdua de calor digestiva, edemes.

En medicina xinesa *Capsicum annuum* s'empra en alteracions reumàtiques, neuràlgies.

En medicina filipina *Capsicum annuum* s'usa com a rubefaent, estimulant, en dispèpsia, flatulència. La infusió amb canyella i sucre és molt útil en *delirium tremens*.

En medicina marroquí *Capsicum annuum* s'usa com aperitiu; la pols en farina per a cataplasmes revulsius. Com a aliment és molt preuat. La pols deshidratada és emprada com a condiment.

En medicina mexicana *Capsicum annuum* s'usa en dispèpsia, diarrea, reumatisme, com a contraherba, en malalties culturals -"mal de aire", "vergüenza", "mal de ojo".

En medicina homeopàtica CAPSICUM ANNUUM actúa amb gran intensitat en les membranes mucoses i el sistema òssi: és útil en dolors cremants, manca de reacció general del cos, inflamació de l'apòfisi mastoïdes, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

El pebre és essencial en la cuina casolana, com a condiment i conservant. El pebre bord, que és pebre coent mòlt, s'empra en la preparació de la sobrassada.

-Si sou afectat de coent, diu s'hortolà, preniu es pebres de cirereta o es de flamarada de llum; ara si sou anyívol d'es coent, preniu es d'Oriola o es de tap de cortí o es de banya de cabra; però es dolços, perque tant de tap de cortí com de banya de cabra n'hi ha de dolços i de coents. Vos ho faç avinent perque llavò no em vengueu amb cinc sous quatre sous, *Na Blancaflor*, XIII, 77

Costar el pebre

Picar a pebre

Vermell com un pebre

Vermell com un pebrot

Coent com el pebre 1890

Pudir a pebre

Bufa el pebre

A fum de pebres

Quin pebre li fa coure els ulls?

Semblar el pebràs

Donar un pebrot

Fa pebrots i tomàquets

Per sant Nin i sant Non tomàquets i pebrots

Sant Nin i sant Non pebrots i tomàquets

Juliol i agost 2000
ni tomàquets ni pebrots

Arròs, peix i pebrot
volen el vi ben fort

El peix, arròs i pebrot
volen el vi ben fort

El peix, l'arròs i el pebrot
demanen el vi ben fort

Peix, arròs i pebre
volen vi per beure

Alls i pebre
vi volen beure

El vi, la sal i el pebre
porten mesura

De llavor de ceba
no collireu pebre

Ni escudella sense tall
ni amanida sense pebre
ni bona salsa sense all

Pilota sense pebre
no val un senabre

Bitxo, pebre i all 2010
menjar de cavall

De pebre i pa beneït, poquet

El pebre és calent

El pebre és petit i té bon pic

Pebrots amb aigua reneguen

A Sant Vicenç dels Horts
tomàquets i pebrots

A Torà
pebrots i pa

Les noies de Torà
mengen pebrots i pa

Església petiteta,
la gent menudeta,
sagristà de fust.
No ho endevines, ruc?

Si vols un amic lleial
planta un pebreral

Història

El pebre va ser introduït a Europa a
finals del segle XVI.

CURSACH recomana *Capsicum
annuum* "in anorexia, asthmate
humido; coryza, febribus
intermittentibus; protactis
repullulantibus; fisuris cutaneis;
gangrena minante &c".

Literatura

Pot mengar conill... sense pebrada, Micer
Johan 408

Salçes forts, axí com pebrades e allades...,
deuen esser squivades, Arn. Vil. II, 245

Polls tenres ab pebrada, Mariners

Aquesta pebrada és dos, o de porc senglar e
de tota salvatgina, la qual se dóna a menyar
a grues en ast, Flos medic. 217

Pebrada, salsa de pebre: Piperatum,
Nebrija Dict.

El gat no menja pebrada, sinó ous amb
cansalada, cançó pop. (ap. Milà Rom.
404)

Pebrar o empebrar alguna cosa, assahonar
de pebre alguna cosa: Pipere condire
aliquid, Lacavalleria Gazoph

Llangonissas... pebradas d'un pebre foll
que'ns escaldava la boca, Bosch Rec. 287

Si anau de croquis, preniu-ne un d'es pebres
vermeys, Ignor. 7

Un escrupuló de pollastre amb pebres, Víct.
Cat., Ombr. 67

Per fer lloch a Cors de Jesús i de Maria
pintats amb pebre bort y fum de sa Gerreria,
Ignor. 67

Si en lloc de abadejo li poses a l'ensalà
coralets o pebrera o seba, Guinot Capolls
44

Los pebrerets que castellans motegen / an
empebrat aquest gentil potatge, Martínez
135

Menjaren pebrereta, cebeta i criadilles pel
matí, J. Beneyto (Alm. Val. 1928, p.
52)

Una cenefa de pebrots a son entorn, Pons
Auca 123

Res no m'agrada tant
com enramar-me d'oli cru
el pimentó torrat, tallat en tires.
Cante llavors, distret, raone
amb l'oli cru, amb els
productes de la terra.
M'agrada molt el pimentó torrat,
mes no massa torrat, que el desgracia,
sinó amb aquella carn mollar que té
en llevar-li la crosta socarrada.
L'expose dins el plat en tongades incitants,
l'enrame d'oli cru amb un pessic de sal
i suque molt de pa,
com fan els pobres,
en l'oli, que té sal i ha pres
una sabor del pimentó torrat.
Després, en un pessic
del dit gros i el dit índex,
amb un tros de pa,
agafe un tros de pimentó,
l'enlaire àvidament,
eucarísticament,
me'l mire en l'aire.

De vegades arribe a l'èxtasi, a l'orgasme.
Cloc els ulls i me'l fot.

V. A. Estellés, *Horacianes I*, citat a
Pellicer *Costumari II* 26

Bibliografia

FM-IV-82, FPC-III-357, HNPC-VI-259, BC-330, JP-II-22, PMCV-222, FQ-581, JLB-306, VP-146, RT-287, MH-177, SCH-33, CHEV-70, CSCH-95,113, VMLN-415, CLK-I-415, GOGTE-564, DEKHANG-37, KAN-489, PHMT-493, QSMB-835

527. *Datura fastuosa*

L.....C

Datura, de l'àrab *datorah*, picar, pels fruit armats; o de l'indi *dhattura*, nom popular d'aquestes plantes. *Fastuosa*, del llatí *fastuosum*, magnífic, soberbi.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: *Datura* de l'Índia. Trompetilla.
Cast.: Túnica de Cristo.

Descripció botànica

Herba anual, llenyosa, fins a 60 cm d'alçària. Tiges ramificades, carneses. Fulles agudes, glabres, ovato-lanceolades. Flors infundibuliformes, de tub cilíndric, dretes, molt oloroses. Floració: agost-octubre.

Hàbitat

Cultivada. Originària de l'Àsia tropical.

Part utilitzada

Les fulles, les llavors.

Composició química

Alcaloides (hioscina, escopolamina, atropina), resines, oli.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta molt tòxica: a dosis altes produeix excitació, incoordinació, depressió, debilitat

general, midriasi, taquicardia, hipertensió. Antiasmàtica, narcòtica, antiespasmòdica. Antiinflamatoria en aplicació externa, en problemes reumàtics.

Fórmules i preparacions

Recomanada antigament en xigarretes contra l'asma.

Cultura popular

Aquesta planta ha estat emprada a l'Índia amb finalitats criminals: els enverinadors professionals es deien *dhatureeas*.

Bibliografia

FM-IV-89, BC-331, JLB-255, MPPH-840, MH-807

528. *Datura innoxia*

Miller.....C

Innoxia, del llatí *in*, no, i *nocere*, danyar: a *Datura* es refereix al fruit llis, sense espines. *Metel*, de l'àrab *methel*, nom d'una solanàcia.

Sinonímia. Denominacions

Datura innoxia.

Cat.: Estramoni. Estramoni despenjollat. Mètel. Cast.: Burladora. Ital.: Stramonia.

Descripció botànica

Herba anual, erecta, pubescent, fins a 1 m d'alçària. Tiges cilíndriques. Fulles ovals, pubescents, enteres o un poc sinuades. Flors grans, axil·lars, solitàries, pedunculades, blanques. Calze tubulós, cendrós, pubescent, amb dents triangulars agudes. Càpsula globulosa, ovoide, amb espines llargues i nombroses. Floració: juny-octubre.

Datura metel és semblant a *D. innoxia*, però és glabrescent i amb agullons molt curts a la càpsula.

Hàbitat

Cultivada als jardins. Subespontània en herbassars ruderals, nitròfils. *Chenopodietalia*.

Part utilitzada

Les fulles, les llavors.

Composició química

Alcaloides tropànics (sobretot escopolamina).

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta molt tòxica. Els usos són semblants a *Datura stramonium*.

Fórmules i preparacions

Com *D. stramonium*.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Datura metel* s'empra com a antiàlgic, antireumàtic, somnífer.

En medicina filipina *Datura metel* s'usen les fulles en asma, com a verí.

En medicina marroquí *Datura innoxia* és usada per les propietats tòxiques, soporíferes, delirògenes i amnesiants. La flor i la llavor s'afegeixen al cafè o al te per a tenir un del·liri alegre; també les fulles i les flors fumades. Les flors i fulles seques es fumen amb tabac contra l'asma, la tos i l'enfisema.

En medicina mexicana *Datura innoxia* (toloache) s'usa en reumatisme, ferides, contusions, diabetis, asma. És una herba xamànica, al mateix nivell que el peyote. Pot causar bogeria i mort.

En medicina homeopàtica DATURA METEL produeix deliri, fotofòbia, convulsions, alteracions del pols i la temperatura, entre d'altres símptomes.

Història

CURSACH recomana *Datura metel* "in ambustis, carcinomate, dementia, ani varicibus &c".

Bibliografia

FM-IV-88, FPC-III-376, BC-331, PMCV-224, FQ-597, JLB-255, MH-807, CHEV-198, CSCH-85, VMLN-677, CLK-I-659, KAN-490, PHMT-494, QSMB-840

529. *Datura stramonium*

L. var. *stramonium*. Ei C
var. *tatula* (L.) Torr..Ma C

Stramonium, possiblement d'*estremonia*, nom antic llatí de l'estrimoni, deformació d'astronomia (magia, astrologia), pels efectes narcòtics de la planta.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Estrimoni. Figuera d'infern. Abret. Castanyer bord. Castanyes. Curahotot bord. Figuera infernal borda. Figuera loca. Herba de l'asma. Herba de l'ofec. Herba pudenta. Herba talpera. Orval. Pudent. Talpera. Cast.: Estramonio. Port.: Figueira do inferno. Basc: Pikozero. Fra.: Stramoine. Ital.: Stramonio. Ale.: Tollkraut. Angl.: Thorn apple.

Descripció botànica

Herba anual, glabra, fètida, fins a 1 m d'alçària. Tiges carnoses, llises, cilíndriques. Fulles grosses, ovato-acuminades, peciolades, siunato-dentades. Flors axil·lars, solitàries. Calze pentagonal. Corol·la blanca, groc o porpra, en forma d'embut. Càpsula amb quatre cavitats, ericada d'agullons. Floració: juny.

Hàbitat

Herbassars ruderals, descampats, camps de conreu, enderrocs. *Ruderali-Secalietae*. Del nivell de la mar fins a 300 m. Cultivat per a ús medicinal.

Part utilitzada

Les fulles (*Folia Stramonii*), les llavors.

Composició química

Alcaloides tropànics, sobretot escopolamina, i també hiosciamina i atropina; àcids orgànics, àcids fenòls, tanins, oli essencial, flavonoides.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta molt tòxica: produeix mal de cap, alucinacions, midriasi, set, nàusea, hipertèrmia, pell vermella, hipertensió, deliri, somnolència, convulsions, coma i mort. La infusió de 4 g de fulles pot ser mortal pels infants. Antiasmàtica, parasimpaticolítica, sedant, emprada antigament en asma, neuràlgies, tos espasmòdica, malaltia de Parkinson. Anestèsica local en aplicació tòpica.

Fórmules i preparacions

La infusió a l'1%; la pols, les cigarretes, la tintura, l'extracte fluïde, l'emplastre.

La millor manera d'usar les fulles és fer-ne picadura, igual que per a cigarrets de tabac, afegint-hi una petita quantitat de nitrat de potassa, i cremar-les, rebent el fum amb la boca oberta i respirant, i deixant encara que aquest fum ompli l'habitació, Palau 47

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Datura stramonium* s'empra en ús extern el suc de la fulla en alopecia i inflamacions, i la pasta en mastitis. En ús intern és intoxicant, i s'empra en asma, vòmits, dolor abdominal, úlceres, pruíja, parasitosis intestinal. En medicina tibetana *Datura stramonium* s'usa com a

antiinflamatori, analgèsic, antihelmíntic, en dolors abdominals i dentaris, febres, diarrees. Les llavors esclafades pel dolor de caries dentals. Les flors tenen efecte anestèsic.

En medicina xinesa *Datura stramonium* és emprat com analgèsic, midriàtic, antiasmàtic.

En medicina marroquí *Datura stramonium* s'usa com l'espècie anterior. Els grans són afrodisíacs: produeixen visions eròtiques i desitj sexual. També estan indicats com a sedatius en mal de cap i com a narcòtic a l'insomni. Antigament formaven part de preparacions anestèsiques.

En medicina mexicana *Datura stramonium* té connotació simbòlica i propietats narcòtiques i tòxiques. S'usa en reumatisme, cucurutxa, galteres, asma, tossina, ferides, com a antihelmíntic.

En medicina homeopàtica STRAMONIUM té afinitat pel sistema nerviós, pell i gargamella, amb supressió de secrecions i excrecions i alteracions mentals, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

El nom d'herba talpera li vé per la creença de que es creia que allunyava els talps, i per això es semblava enmig dels horts.

Història

S'ha dit que l'estràmoni era una de les plantes emprades pels antics sacerdots grecs per a fer les seves profecies.

TEOFRAST diu que "una varietat de *strykhnos* pot produir demència i, si es sobrepassa la dosi, produeix la mort", VII 15, 4; es dóna una dracma al malalt, si es presenta amb aspecte festiu i se considera ell mateix una

persona excel·lent, però si està boig totalment i pateix d'allucinacions, se li han de donar dues dracmes, IX 11, 6.

DIOSCORIDES diu que "beguda amb vi una dracma de l'arrel, presenta imatges vanes, encara que molt agradables als sentits... un antídote és beure molta aigüamel i vomitar-la", IV 75

PLINI XXI 178 GALE XII 146

CURSACH recomana l'estramoni "*in haemorrhoidibus dolentibus, canceroso ulcere; convulsionibus, mania, epilepsia, delirio, spasmis violentiotibus; delirio parturientium; periodica epilepsia & c*".

Literatura

Bo seria estremoni / per tancar l'ull dels vehents, Ausiàs March CXXVIII

Un perfum de semensa de cogombre, fuyles d'orual, Turmeda Diuis. 20

Bibliografia

FE-III-200, FM-IV-88, FPC-III-377, HNPC-VI-262-412, BC-331, PPF-46, PMPC-83, PMCV-223, FQ-595, JLB-255, VP-208, KUKL-209, RT-288, HL-306, MH-802, SCH-39, CHEV-198, CSCH-84, VMLN-1525, CLK-III-1272, DASH-120, GOGTE-402, DEKHANG-64, TSARONG-92, DAWA-2-37, KAN-491, PHMT-495

530. *Hyoscyamus albus*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Hyoscyamus, nom antic d'aquesta planta, compost de *hys*, porc, i *cyamos*, fava, per una antiga llegenda: els porcs senglars, després d'haver menjat la planta, tenen alteracions paralítiques dels membres inferiors, que curen anant a nedar i menjant crancs de riu. *Albus*, blanc, pel color de les flors.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Capseta. Cacauets. Caixeta. Caramellera. Esquelleta. Gotets. Herba de capseta. Herba d'esquelleta. Herba de la Mare de Déu. Herba queixalera. Jusquiam. Mamellera. Tabac bord. Tabac de paret. Xuclamel. Cast.: Beleño blanco. Port.: Meimendro branco. Basc: Erabedarr. Jusquiam blanc. Ital.: Giusquiamo bianco. Ale.: Bilsenkraut. Angl.: White Henbane.

Descripció botànica

Herba anual o perennant, viscosa, coberta de pèls glandulosos, de mala olor, fins a 50 cm d'alçària. Tiges dretes, ramificades. Fulles alternes, enteres, carnoses, peludes, sinuato-dentades. Flors sèssils, axil·lars, en espiga unilateral, zigomorfe, groguenques. Corol·la irregular, subbilabiada. Fruit en càpsula ovoide, que s'obre amb una tapadora o pixidi. Llavors grisenques. Floració: abril-setembre.

Hàbitat

Escombraries, parets, vores de camins, medis molt nitrificats. *Sylibo-Urticion*. Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

Les fulles, les llavors.

Composició química

Alcaloides tròpànics, sobretot escopolamina o hioscina, a més d'atropina i hiosciamina; flavones, vitamina C, sals potàssiques, tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica: produeix midriasi, nàusea, marejos, postració, somnolència, del·liri, taquicardia, convulsions. Sedant del sistema

nerviós central, parasimpaticolítica: útil com antiasmàtica, antiespasmòdica, analgèsica local, i en els tremolors coreiformes i de la malaltia de Parkinson. Psicotròpica.

Fórmules i preparacions

La pols, el suc, la tintura, l'extracte fluïde, el liniment.

En cataplasma és calmant del dolor, per a la qual cosa s'escalfen les fulles remullades en oli (maceració en calent, sense aproximar-se a l'ebullició), al 2 o 3%. El producte d'aquest contacte de les fulles amb l'oli, colat, s'empra en fregues, no solament com a calmant del dolor, sinó també contra l'histerisme, en untures a l'entrecreix i als lloms, Palau 33

Terapèutica comparada

La planta *Hyoscyamus niger*, que no es troba a les Illes Balears, té unes aplicacions semblants a *H. albus*.

En medicina ayurvèdica *Hyoscyamus niger* és usat com a carminatiu i astringent. La planta *H. reticulata*, en histeria, meningitis, insomi, dolor, del·liri; com a carminatiu, digestiu, vermífida i analgèsic; expectorant i en cistitis, litiasi renal; dismenorrea, descàrregues vaginals.

En medicina tibetana *Hyoscyamus niger* s'usa en parasitosis intestinals, faringitis, sinusitis, dolors dentaris, inflamacions pulmonars, úlceres canceroses, diarrea.

En medicina xinesa *Hyoscyamus agrestis* s'empra en asma, gastralgia i neuràlgies.

En medicina marroquí *Hyoscyamus albus* i diverses espècies (*H. niger*, *H. muticus*) són conegudes per les seves propietats sedatives i anestèsiques, per via interna i externa, en mescla amb altres plantes que s'administraven abans

d'una operació quirúrgica. Les propietats delirògenes l'han feta usar en anàlisis dels somnis per a disminuir l'autocensura i obtenir un efecte d'excitació psíquica amb del·liris que són interpretats pels psicoterapeutes tradicionals. Els grans, en quantitat moderada, provoquen somnis eròtics i augmenten el desitj sexual. En gargarismes, pel mal de dents; en aplicació tòpica per les hemorroides; com a sedant i antiespasmòdic en dolors vesicals i com a hipnòtic en insomni. La decocció en dolor ocular. Les fulles com a maduratives en foruncles.

En medicina homeopàtica *HYOSCYAMUS NIGER* produeix alteracions del sistema nerviós, amb mania obscena, loquacitat, agitació nerviosa, tremolor, debilitat, convulsions, carfologia, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

La capseta o jusquiam és una de les herbes emprades antigament per l'ungüent de les bruixes.

Història

DISCORIDES diu que "el jusquiam negre... fa tornar boig i fa tenir somnis molt greus, i és perillós usar-ne... Emprarem sempre la varietat blanca... minva el dolor... és útil contra la tos, el catarro, contra el dolor i destil·lació dels ulls", *DIOSC IV 70*

PLINI XXV 35 GALE XII 147

CURSACH cita les virtuts de l'herba queixalera, com les de *Hyoscyamus niger*: "*in odontalgia, epilepsia, haemopthisi, varicibus ani, paralyti, cordis palpitatione; mania convulsionibus, tumoribus duris,*

scirrhis, dolore ventris infantium &c".

Literatura

Medicines fredes, axí com opi o jusquiam ho coses mortificants, Alcoatí 37 v°

Bibliografia

FE-III-195, FM-IV-76, FPC-III-363, HNPC-VI-262, BC-332, PPF-33, PMPC-83, PMCV-224, FQ-576, JLB-102, VP-107, KUKL-208, RT-290, HL-303, SCH-44, CHEV-219, CSCH-86,87, VMLN-855, CLK-I-940, DASH-128, GOGTE-422, DAKPA-93, TSARONG-91, DAWA-1-198, KAN-492, PHMT-496

531. *Lycium europaeum*

L.....C

Lycium, del grec *lykion*, de Lícia, província de l'Àsia Menor.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Arç de tanques. Arcer. Arçot de tanques. Arn blanc. Arnall. Cambronera. Ullastre d'ase. Cast.: Cambronera. Port.: Cambroeira. Basc: Magarda.

Descripció botànica

Arbust termòfil espinós, molt ramificat, glabre o glabrescent, fins a 2 m d'alçària. Branques arcuades, blanquinoses. Fulles espatulades, lanceolades, verdes. Flors allargades, en forma de trompeta, en parelles o solitàries. Corol.la rosàcia, violàcia o blanquinosa. Baia vermellova. Floració: novembre-març.

Hàbitat

Horts, medis halonitròfils. *Ipomoeo-Lycietum europaei*. Del nivell de la mar fins a 100 m. Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Saponòsids, flavonoides, solanines, tanins, derivats guanídics.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica. Parasimpàticolítica, diurètica i antiespasmòdica, usada en infeccions oculars purulentes, i per la tos convulsiva, cucurutxa. Vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 2%, una tassa després de cada menjada; la pols, la tintura mare.

Terapèutica comparada

La planta *Lycium intricatum*, espontània a les Illes Balears, és tòxica i no s'empra en terapèutica. La planta *Lycium barbarum*, que es troba cultivada a les Illes Balears, s'empra en cucurutxa, tos espasmòdica, hiperquinèsia gàstrica i sudoració profusa dels tuberculosos; produeix hipoglicèmia en experimentació animal. Les baies es mengen com a tònic.

En medicina tibetana *Lycium chinense* és usada en terapèutica.

En medicina xinesa *Lycium chinense* s'usa en diabetis, tuberculosi pulmonar, com a antitussígen, i per a disminuir la set.

En medicina marroquí *Lycium europaeum* i altres espècies (*L. intricatum*, *L. barbarum*) s'empren la fusta, les fulles i les baies. Per la esterilitat femenina, les baies en pols per via vaginal. Les cendres triturades en oli per l'èczema i la sarna. El suc de fulles com a col·liri. La decocció de la fusta com a antituberculós i antitussígen a l'nterior i antiverí per via externa, en fregades damunt la mossegada. Les baies fortifiquen les genives; en gargarismes per les amigdalitis i les

aftes; també són antidiarriques. La decocció de l'arrel per les malalties venèries. Les baies i els brots tendres són comestibles. Les fulles com a ensalada i succedani del te.

Cultura popular

Les relíquies de la corona d'espines de Crist conservades a Roma i a Milano són de la planta *Lycium europaeum*: és la *spina benedicta* dels antics. Les tiges tendres, amb oli i vinagre, es mengen en ensalada.

Història

DIOSCORIDES es refereix (I 112) al *lykion*, que possiblement pertanyi a la planta *Rhamnus infectoria*.

Bibliografia

FM-IV-76, FPC-III-361, HNPC-VI-261, BC-328, PMCV-224, FQ-562, JLB-366, RT-290, HL-308, CHEV-109, KAN-492, PHMT-498

532. *Lycopersicum esculentum*

Miller.....C

Lycopersicum, del grec *lykos*, llop, i *persikon*, melicotó. *Esculentum*, del llatí *esca*, menjar, comestible.

Sinonímia. Denominacions

Solanum lycopersicum.

Cat.: Tomatiguera. Tomaquera. Tomatera. Cast.: Tomatera. Port.: Tomateiro. Basc: tomatl. Fra.: Tomate. Ital.: Pomodoro. Ale.: Tomate. Angl.: Tomato.

Descripció botànica

Herba sarmentosa, pilosa, flairosa, glandulosa. Fulles alternes, compostes, gruixades. Foliols dentats, compostos o partits. Flors groguenques, en cimes. Baia esfèrica, comestible. Floració: juny-setembre.

Hàbitat

Cultivada als horts. Subespontània en medis nitròfils. *Chenopodion muralis*. Moltes varietats. Originària d'Amèrica.

Part utilitzada

Els fruits.

Composició química

Heteròsids, glucoalcaloides, glúcids, vitamina C, carotenoides, flavonoides, antibiòtics (tomatina), àcid oxàlic. La planta conté l'alcaloide solanina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Refrescant, antiescorbútic, diurètic, útil en estats gotosos i reumàtics, en infeccions urinàries. Els fruits immadurs tenen activitat bacteriostàtica i antifúngica; per via interna són tòxics.

Fórmules i preparacions

Els fruits, en aplicació externa, en foruncles i infeccions de la pell.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa les fulles de *Lycopersicum esculentum* s'usen en mal de cap i forunculosi.

En medicina filipina *Lycopersicum esculentum* s'usa com a aliment, aperitiu, antisèptic intestinal, depuratiu, útil en dispèpsia, bronquitis, asma.

En medicina marroquí el suc de *Lycopersicum esculentum* és emprat per aclarar la pell de la cara en aplicació local. La seva ingesta està contraindicada en les hemorroides. Les varietats àcides són usades com a depuratiu.

En medicina mexicana *Lycopersicum esculentum* s'usa en alteracions renals, litiasi renal, amigdalitis, neumònia.

En medicina homeopàtica LYCOPERSICUM produeix marcats símptomes de reumatisme i refredat, amb dolors arreu del cos, congestió, orina freqüent, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

La tomàtiga és avui indispensable en la cuina casolana, com a aliment-condiment. El tomatigat és una salsa de tomàtiga; també les tomàtigues cuites i posades en conserva, DCVB X 337

Vermell com un tomàtiga 2020

Tenir els ulls com a tomàtigues

Posar un cul com un tomàquet

Tomàquets, peix i aigua
la vida enlaire

Amb tomàtecs, ous i foc
qualsevol pot fer-se coc

Els tomàtecs fan mil menjars

No és mal el cuinat
que hi ha tomàtec guisat

Els tomàtecs i la sal
són la gràcia dels menjars

Dona sossa i tomàquet sense sal
ni pel diable no val

Posa tomàtec
fins a la xocolata

Pel març 2030
vents a dojo
i tomàquets cars

Història

La tomàtiga va començar a usar-se a Europa com a aliment a partir del segle XVIII.

Literatura

Un jardinet de grells i tomatigueres, Roq. 29

Lo gran secret d'aquest arròs és la salsa de tomàtec, Vilanova Obres, IV, 173

Una quadrilla s'entretengui fent volar tomàtigues p'es blacons, Ignor. 61

Un escrupuló de pollastre amb pebres i tomates, Víct. Cat., Ombr. 67

Un conill amb tomàquet que els àngels hi refilen, Riba Perot 174

Se n'ha d'anar més roja que una tomata, Guinot Capolls 86

Diga-m'ho, ara, que em tractes de ximple; que et poso la cara com un tomàtech, Vilanova Obres Xi, 21

M'estime molt, de bon matí,
treballar el meu hort,
les bledes, les lletugues, els raves, les tomaques;
regue els breus solcs a poalades lentes,
arrenque les brosses nocives,
V. A. Estellés, *Egloga*, XXV, citat J. Pellicer *Costumari* II 74

Bibliografia

FE-III-199, FM-IV-87, FPC-III-371, HNPC-VI-259, BC-329, JP-II-73, PMCV-225, FQ-587, JLB-569, RT-291, SCH-72, VMLN-1040, CLK-II-325, KAN-494, PHMT-499, QSMB-848

533. *Mandragora autumnalis*

Bertol.....Ma+

Mandragora, en grec, vol dir "damnosa pel bestiar". *Autumnalis*, de la tardor.

Sinonímia. Denominacions

Mandragora officinarum. *M. microcarpa*.

Cat.: Mandràgora. Mandràgola. Cast.: Mandràgora. Port.: Mandrágora. Basc: Urrillo. Fra.: Mandragore. Ale.:

Alraunkraut.   Angl.:   Spring
Mandrake.

Descripció botànica

Herba acaule, glabrescent, d'olor fètida. Arrels carneses, napiformes, de vegades antropomorfes. Fulles radicals, ovals, sèssils, dentades. Flors solitàries, nombroses, en peduncles curts. Corolla campanulada, violada o verdosa. Baia carnosa, pomiforme, groguenca o carabassa, d'olor semblant a la poma. Floració: agost-setembre.

Hàbitat

Vores de camins. *Thero-Brometalia*. Del nivell de la mar fins a 100 m. Molt rara a les Illes Balears (Mallorca), només trobada una vegada.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Alcaloides: atropina, hiosciamina, escopolamina.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica. Antiespasmòdica, analgèsica, sedant, útil en determinats tipus d'insomni. Revulsiva en aplicació externa, en dolors reumàtics i gotosos.

Fórmules i preparacions

La tintura mare, la pomada.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí l'arrel de *Mandragora autumnalis* és usada com a narcòtic i del·lirògen. L'arrel i les fulles com a xigarrets en asma i refredats. Antigament s'emprava després d'amputacions per les seves propietats calmants, anestèsiques i

narcòtiques. També com a verí amb finalitat criminal, mesclada amb gíngebre i mantega, com a part d'uns preparats de pastisseria.

En medicina homeopàtica *MANDRAGORA OFFICINARUM* s'empra en determinats casos de restrenyiment amb excitabilitat mental, visió confusa i debilitat, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

L'aspecte antropomòrfic de l'arrel i la seva composició química, va fer que s'empràs com a planta màgica en èpoques passades, i com afrodisíaca.

Història

TEOFRAST diu que la mandràgora té la tija buida, VI 2, 9; en recollir-la, s'han de fer tres cercles al seu voltant amb una espasai s'ha de tallar mirant a Occident, IX 8, 8; la fulla de mandràgora amb farina és bona per les ferides i la rel per l'erisipela, si se raspa i s'abeura de vinagre, com també és bona per la gota, per l'insomni i per a filters amorosos; s'administra en vi o vinagre; es talla a llesques com de rave i, posant-les en un fil, es pengen i es fumen damunt foc, IX 9, 1

DIOSCORIDES diu que l'arrel de mandràgora cuita en vi, és bona per l'insomni, pels que pateixen de dolor, i pels que s'han de tallar o cauteritzar, per a que no sentin el torment... si es beu en molta quantitat, és mortífera..., els fruits menjats i olorats, fan dormir, i també el seu suc, DIOSC IV 77

PLINI XXV 147 ISIDOR XVII 9, 30

Literatura

Rubén va sortir al temps de la sega del blat i trobà mandràgores pel camp i les dugué a la

seva mare Lia. Raquel digué a Lia: "Dóna-me'n, per favor, de les mandràgores del teu fill". Però Lia li replicà: "¿No en tens prou, d'haver-me pres el marit, que encara em vols prendre les mandràgores del meu fill?". Raquel li digué: "Doncs, bé: que dormi amb tu aquesta nit a canvi de les mandràgores del teu fill"... Déu va escoltar Lia, i aquesta va quedar embarassada i va donar un cinquè fill a Jacob, Gn 30:14-17

Les mandràgores exhaleu perfum, i a les nostres portes tenim tots els fruits saborosos: de novells i de vells encara; els he reservats per a tu, estimat meu!, Ct 7:14

Medicines que són cortesa axí com mandràgora, Alcoálí 60 vº

Tu deus coure les malves e la mandràgora, Cauliach Coll., ll. VI, d. 1ª, c. 1

Pus semblant és home en figura ab mandràgola que ab romaguera, Llull Cont. 171

Sie pres saffrà, mandràgola que és erba, e storax, Tres. pobr. 15

Bibliografia

FE-III-200, FM-IV-87, FQ-590, JLB-396, RT-291, MH-511, CHEV-230, CLK-II-399, PHMT-500

534. *Nicotiana glauca*

Graham, R.C.....Ma Ei

Nicotiana, dedicada a Jean Nicot (1530-1600), que va introduir el tabac a França l'any 1560. *Glauca*, groga.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Tabac blanc. Tabac de jardí.
Cast.: Gandul. Port.: Charuto-do-rei.

Descripció botànica

Herba perenne, arbustiva, glabra, fins a 2 m d'alçària. Tiges dretes, cilíndriques. Fulles alturnes, enteres, peciolades, grans, glauques. Flors vistoses, en panícules terminals, laxes. Corol·la verda i a la fi groga, de tub un poc corbat. Calze tubulós,

amb dents agudes. Càpsula penjant, ovoide, el·lipsoïdal. Floració: primavera.

Hàbitat

Vegetació ruderal, llocs nitrificats, enderrocs, abocadors. *Salsolo-Peganetalia* (> *Ruderali-Secalietaea*). Del nivell de la mar fins a 200 m. Cultivada als jardins. Subespontània. Naturalitzada. Originària d'Amèrica del Sud.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Protoalcaloides no oxigenats (anabasina).

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica: produeix depressió cardiorespiratòria i del sistema nerviós central. Vulnerària en aplicació externa, per a llagues, ferides, talls, abscessos.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí la flor de *Nicotiana glauca* s'usa pel cloasma i taques de la cara.

En medicina mexicana *Nicotiana glauca* s'usa en cremades, sedes, ferides, contusions, tossina, asma, mal de cap, reumatisme.

Fórmules i preparacions

Les fulles en emplastre.

Bibliografia

FE-III-201, FM-IV-91, FPC-III-378, HNPC-VI-262, BC-332, JP-II-86, PMCV-226, PHMT-501

535. *Nicotiana rustica*

L.....C

Rustica, del camp, perquè la cultiven els pagesos.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Tabac de pota. Tabac pelut.
Pota. Cast.: Tabaco hembra.

Descripció botànica

Herba anual, glandulosa, pilosa, fins a 1 m d'alçària. Tiges cilíndriques, dretes, simples o ramificades. Fulles grans, ovals, ondulades, peciolades, llustroses. Flors en panícula esparsa o compacta, de color verd groguenc. Calze pubescent. Corol·la infundibuliforme. Càpsula ovoide, el·lipsoïdal. Floració: març-desembre.

Hàbitat

Cultivada. Subespontània. Originària d'Amèrica tropical.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Alcaloides (nicotina).

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica: la nicotina és ganglioplèxica, paralitzant els influxos nerviosos a nivell de les sinapsis. Antigament s'emprava en lavativa com a vermífug.

Fórmules i preparacions

Les fulles macerades en aigua, per a ús extern.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Nicotiana longifolia* s'empra com a vermífug.
En medicina marroquí *Nicotiana rustica* s'usa com *N. tabacum*.

Cultura popular

El tabac de pota es cultiva per a fumar en cigarretes o en pipa: fa una

olor més molesta i forta que el tabac normal. Les fulles de tabac s'empren en la lluita contra les plagues de diverses plantes.

Literatura

La pipa carregada de tabac de pota, Galmés Flor 56

Bibliografia

FE-III-201, FM-IV-90, FPC-III-378, BC-332, FQ-605, JLB-559, RT-292, MH-818, KAN-495, PHMT-501

536. *Nicotiana tabacum*

L.....C

Tabacum, aparentment adaptat del vernacle americà. Segons el DCVB X 92, la paraula tabac existia en castellà i en italià abans de la descoberta d'Amèrica: probablement vendria de l'àrab *tabbak* o *tubbak*, nom de diverses plantes medicinals, algunes d'elles somníferes.

Sinonímia. Denominacions

Nicotiana latissima.

Cat.: Tabaquera. Cast.: Tabaco. Port.: Erva santa. Basc: Tabako. Fra.: Tabac. Ital.: Tabacco. Ale.: Tabak. Angl.: Tobacco.

Descripció botànica

Herba anual o pluriennal, pubescent, glutinosa, de flaire virosa, fins a 2 m d'alçària. Tiges dretes, rodones. Fulles molt grans, sèssils o amb un curt pecíol alat, amples, oblongo-lanceolades. Flors nombroses, en panícula estesa, laxa. Calze tubulós-campanulat, amb la gorja inflada. Corol·la infundibuliforme, de color blanc, rogenc o verd rosat. Càpsula el·lipsoïdal. Floració: abril-octubre.

Hàbitat

Cultivada. Subespontània. Originària d'Amèrica.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Protoalcaloide isòmer no oxigenat: nicotina; oli volàtil, glucòsids, resines, àcids orgànics, polifenols, nitrat de potasi, gomes, tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica i cancerígena: la ingestió de 40 a 60 mg de nicotina pura és mortal per a un adult. La nicotina provoca habituació i adicció. Narcòtic, sedant, expectorant, sialagog, diurètic, vomitiu: actualment no se'n fa ús en terapèutica. Parasitocida, rubefaent, antisèptic i vermífug en ús extern. El rapé o pols, per a provocar l'esternut.

Fórmules i preparacions

Tambe sen pot preparar un unguent que es singular è important remey per encarnar, y consolidar totas y qualsevol maneras de plagas:... preneu una lliura de fulles del Tabaco frescas, picaulas, y posaulas ab Cera nova, Pega grega, oli comu de cada cosa tres onças, feulo bullir tot plegat fins lo such del Tabaco sia consumit, apres ajuntau hi tres onças de Trementina de vet, colant y prement ho tot junt ab un drap, y despres guardar ho heu per usar dell quant sera menester, Agustí Secr. 39

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Nicotiana tabacum* s'usa en cataplasma com a maduratiu, la decocció de les fulles com a enema per cucs intestinals.

En medicina marroquí *Nicotiana tabacum* serveix com a vehicle de cigarretes terapèutiques, amb

orenga pel mal de gola; eucaliptus per les bronquitis; datura per l'asma i l'enfisema. També mastegat pel mal de dents i la caries. Sobre les úlceres com a hemostàtic i cicatritzant. La decocció com a abortiu, per via oral o vaginal.

En medicina mexicana *Nicotiana tabacum* s'usa en ferides, contusions, cremades, sarna, sedes, tètanos, bronquitis, reumatisme, mal d'ossos, "susto", "mal aire".

En medicina homeopàtica TABACUM produeix nàusea, palidesa, vòmits, pell freda, sudoració, pols intermitent, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

La infusió de les fulles de tabac és utilitzada en horticultura com a insecticida, pesticida i parasitocida.

Salut, si no és tabac

Bon tabac!

Quin tabac fumam?

Agafar amb tabac

Totes les mosques volen prendre tabac

No val una pipa de tabac

Bon tabac fa bona cendra

El tabac és vici de maco

Tabac d'estanc, dolent i car

La dona i el tabac 2040 per altri no es poden triar

Els enemics de la bossa: vi, tabac i dona

Tabac, dones i vi
si se n'abusa donen mala fi

Vi, tabac i dones,
per l'esquerra

Vi, tabac i joc,
del més fort

Tabac, joc i vi
amb "tassa" distreuen;
sense ella, un verí

A qui no juga, ni fuma, ni fot,
el dimoni se li emporta tot

Com la pipa d'en Llacuna
que quan no hi ha tabac
no fuma

No podem sembrar tabac
s'ha acabada sa xiripa
he d'arraconar sa pipa
i viure com un vitrac

Qui polseja i fuma
quan és mort no hi veu

Història

El tabac era cultivat pels indígenes americans. Fou introduït a Europa a la tornada del primer viatge de Cristòfol Colom.

Mestre Joan Nicot Conseller del Rey, sent Embaxador de sa Magestat al Regne de Portugal lo any 1558. 59 y 60. anant un dia à veure lo Hort del Rey de Portugal, un gentil home guardia del dit hort li dona aquesta herba, planta florida, y estrangera: haventla lo dit senyor Nicot fet aportar al seu hort, ahont ella multiplicà molt, fou advertit un dia de un patge seu, que un jove parent del dit patge havia feta prova de la dita herba pastada, y del seu such havia posat sobre un Cranch, y una gota al nas, ab que trobà maravellos remey, y dit senyor Nicot li feu continuar la aplicació de dita herba per espay de vuyt, ò deu dias, y restà lo Cranc del tot extinct, Agustí *Secr* 38

CURSACH recomana el tabac "*in odontalgia, catarrhalibus fluxionibus; humida lippitudine; haemoptisi periodica; alvi constipatione; dolore colico; herniis incarceratis recentibus, et non saccatis; tympanitide, tumoribus hypochondriorum duris; anthrace pestilentiali; febre intermittente, putrida, tertiana; ulcere cacoethe; sphacelo, coryza, capitis dolore; tussi, phimosi, ozena, aedemate, scabie, tinea, pleuritide, asthmate humido; dysenteria, hydrope, hysterica affectione; ictero, passione illiaca; priapismo &c*".

Literatura

Pendrer tabaco de fum per la boca,
Lacavalleria Gazoph.

Que ninguna persona... se atrevesca dins la iglèsia... pendre tabach de fum ni mastegar-lo en fulla, doc. a. 1766 (Hist. Sóller, II, 917)

Corresponsal en el negoci de tabacs, Pons
Com an. 61

Més inclinat cap a ella, fins al punt que ja en percebia l'alè una mica tabacós, Oller Hist. 175

-Fumar és beure fum. Tu no n'has begut mai? -És clar-féu el dimoni-Allà avall, on nosaltres vivim, no hi ha res més que foc i fum. Però el fum se't fica en els ulls i en la gola, i no dóna mai gens de gust.

-Ací és una altra cosa -continuà Porra-. Ací cremem les fulles d'una planta plena d'oloretos i n'engolim el fum, i se te'n puja al cap i te l'omple de meravelles; et trobes en el Paradís Terrenal, Valor, *El dimoni fumador*, O.L.C., I 211

Bibliografia

FM-IV-90, FPC-III-378, HNPC-VI-262, BC-332, PPF-86, JP-153, PMCV-226, FQ-598, JLB-559, RT-292, MH-817, SCH-51, CHEV-237, CSCH-88, VMLN-1569, CLK-III-1356, PHMT-501, QSMB-849

537. *Physalis alkekengi*

L.....C

Physalis, del grec *physis*, ampolla, pels fruits amb el calze inflat. *Alquequengi*, possiblement de l'àrab *al-kakang*, bufeta de gos.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Alquequengi. Alicacabí. Bosses. Bosses vermelles. Bufeta. Bufeta de gos. Orval fi. Cast.: Alquequenje. Port.: Erva noiva. Basc: Txauruzte. Fra.: Alkékenge. Ale.: Lanternenpflanze. Angl.: Bladder Herb.

Descripció botànica

Planta perenne, erecta o decumbent, poc pubescent, rizomatososa, fins a 60 cm d'alçària. Tiges anguloses, simples o poc ramificades, pubescents a la summitat. Fulles alternes, geminades, de limbe enter, oval, sinuat. Flors solitàries, axil.lars, blanques. Calze florífer tomentós, campanulat, de color verd; el fructífer inflato-vesiculós, de color vermell. Baia vermella o carabassa. Floració: primavera-estiu.

Hàbitat

Vegetació nitròfila, talussos, erms frescals, terrenys calcaris. *Alliarion*. Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les fulles, les tiges, els fruits (*Bacca Alkekengi*).

Composició química

Principis amargs (fiscalina), pigments poliènics i carotenoides. Àcid cítric, vitamina A i C (fruits).

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, en problemes reumàtics, renals, vesicals i gotosos. Les baies

fresques són comestibles, laxants i diurètiques.

Fórmules i preparacions

El decuit al 3%, una tassa després de cada menjada; la infusió, el xarop, l'extracte aquós.

Vi d'alquequengi: 200 g de baies esclafades en 1 litre de vi blanc; macerar una setmana, filtrar. Una xicra després de cada menjada.

La fermentació del most amb fruits d'alquequengi ja era aconsellada per Arnau de Vilanova (cf. més abaix).

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Physalis minima* s'usa en alteracions de la sang i dermatosis cròniques.

En medicina xinesa *Physalis alkekengi* s'empra com a febrífuga, diurètica, antitussígena.

En medicina filipina *Physalis minima* s'usa com a vermífug i en diabetes. L'espècie *P. peruviana* el fruit és comestible, el suc de les fulles com a vermífug.

En medicina marroquí les baies de *Physalis alkekengi* són utilitzades com a diurètic i laxant.

En medicina mexicana s'usen *Physalis aequata*, *P. coztomatl*, *P. gracilis*, *P. philadelphica*, *P. pubescens*, en amigdalitis, mal d'estómac, restrenyiment, bilis, diarrea.

En medicina homeopàtica PHYSALIS ALKEKENGII produeix símptomes urinaris molt marcats, debilitat muscular, paràlisi facial, tos, entre d'altres.

Cultura popular

Pera fer vi de Alicacabi que trau pedras y arenas de la vexiga, y fa orinar, pendreu grans de Alicacabi (que son uns grans vermells com unas Cireras, que estan dins de una bolsa cada hu, que los veureu

vermellejar), tants quants seran menester, y rompeulos, y posau sobre dells vi calent, o fret, y aço fareu tantas voltas, fins lo vi prenga la virtut dels grans, y posau hi apres Sucre, o mel, u guardaulo per dit efecte, Agustí *Secr* 103
Els fruits d'alquequengi s'empren per a fer confitures i en pastisseria.

Història

DIOSCORIDES diu que "el fruit, begut, cura la ictericia, i provoca l'orina", DIOSC IV 73

PLINI XXI 177

CURSACH recomana les bosses vermelles "*in artritide, dysuria, nephritide, phlogosi, et renum doloribus; urinae suppressione; haemopthisi, cachexia, leucophlegmatia, colica nephritica, mucosa &c*".

Literatura

Un perfum de semnsa de cogombre, fuyles d'orval, Turmeda Diuis. 20

Bibliografia

FM-IV-87, FPC-III-366, PMPC-30, FQ-579, JLB-50, VP-80, RT-293, HL-61, MH-191, SCH-55, CHEV-245, VMLN-1295, CSCH-91, DASH-188, KAN-495, PHMT-503, QSMB-851

538. *Solanum alatum*

Moench..... Fo

Solanum, del llatí *solamen*, consòl, alivi, per les propietats calmants.
Alatum, alat.

Sinonímia. Denominacions

Solanum luteum subsp. *alatum*. *S. miniatum*. *S. nigrum* var. *miniatum*.

Cat.: Morella. Pebre d'ase. Cast.: Tomatillo del diablo.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 50 cm d'alçària, semblant a *Solanum nigrum*. Flors en cimes. Corol·la blanca. Baia groga, vermella o taronja. Floració: març-setembre.

Hàbitat

Terra baixa mediterrània.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Glucoalcaloides, tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica per via interna. Vulnerària en aplicació externa, en artritis, contusions.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5% en aplicació externa.

Bibliografia

FE-III-197, FM-IV-83, FPC-III-371, BC-328

539. *Solanum dulcamara*

L.....Ma Me Ca

Dulcamara, pel gust dolcenc i amarg.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Dolçamara. Dulcamara. Herba dels humors picants. Metzines d'ocell. Morella. Morella amargant. Morella de marge. Morella emborratxadora. Vidalbí. Cast.: Dulcamara. Port.: Dôce amarga. Basc: Azari matz. Fra.: Douce-amère. Ital.: Dulcamara. Ale.: Bittersüss. Angl.: Woody Nightshade.

Descripció botànica

Herba perenne, ramosa, sarmentosa, frutescent, fins a 60 cm d'alçària. Fusta dolça, glabra o pubescent, i escorça amarga. Fulles alternes,

enteres, ovals, acuminades, glabrescents, peciolades. Flors en cimes extra-axil·lars, violades. Calze glabre, petit, verd. Corolla dividida en segments molt profunds. Baies ovoides, lluents, vermelles. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Bardisses i llocs humits. *Populetalia albae*. Del nivell de la mar fins a 300 m.

Part utilitzada

Les tiges (*Stipites Dulcamarae*), les fulles.

Composició química

Glucoalcaloides esteroidics, saponòsids amargs, glúcids, tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis elevades: produeix mal de cap, gastràlgia, vòmits, diarrea, hipotèrmia, midriasi, paràlisi, depressió respiratòria, shock circulatori i mort.

Narcòtica, depurativa, diurètica uricosúrica, laxant, expectorant, en reumatisme, bronquitis crònica, dermatosis, ècema, psoriasi. Vulnerària, analgèsica, en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

El decuit de les tiges de l'any anterior al 3%, una tassa després de cada menjada; la infusió, la tintura mare, la pols, l'extracte fluide.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Solanum indicum* s'usa en aplicació local com a analgèsic, antiprurític, tònic del cabell i estimulant. En ús intern com a astringent, antihelminthic, tònic

cardiac, diurètic, litiasi renal; en rinitis, asma, tos; com a oxitòcic i afrodisiac.

En medicina tibetana *Solanum indicum* s'empra en asma, tos seca, disuria, edema. La pols de les fulles i fruits aplicada localment com a pasta per la pruija.

En medicina filipina *Solanum indicum* s'empra com a cordial, afrodisiac, astringent, en asma, tos seca, febre crònica, flatulència.

En medicina marroquí *Solanum dulcamara* és emprada com a afrodisiac.

En medicina homeopàtica DULCAMARA produeix alteracions reumàtiques que empitjoren per l'humitat i el fred, amb una acció especial sobre la pell, sistema glandular, membranes mucoses i sistema digestiu, entre d'altres.

Cultura popular

Els fruits de la dolçamara, aplicats localment, s'usen per a calmar el dolor de les picades d'abelles.

Història

DIOSCORIDES diu que l'arrel bullida del raïm salvatge "purga els humors aquosos, i es dona als hidròpics; serveix per a les cremades del sol i les taques de la cara", DIOSC IV 182 (alguns autors-M. García Valdés-interpreten aquesta planta com *Bryonia dioica*).

CURSACH recomana la dolçamare "*in arthritide, syphilitide, exostosi, herpete, scabie, scorbutica diathaesi, et ipso scorbuto; fluore albo; impetigine, asthmate humido; contusione, ictero, peripneumonia, rheumatismo, pleuritide, hydropes, mensium et lochiorum suppressione; morbis chronicis; obstructionibus, tussi catarrhali et catarrhalibus vesicae fluxionibus; cancro & c*".

Bibliografia

FE-III-198, FM-IV-83, FPC-III-371, HNPC-VI-260-412, BC-329, PPF-44, PMCV-226, FQ-585, JLB-225, VP-185, RT-294, HL-84, MH-589, SCH-58, CHEV-268, CSCH-92, VMLN-697, CLK-I-686, GOGTE-443, DAKPA-5, PHMT-504, QSMB-854

540. *Solanum linnaeanum*

Hepper & Jaeger.....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Solanum sodomaeum.

Cat.: Metzines. Metzines de pometa. Tomaquera del dimoni. Cast.: Manzanillas del diablo. Angl.: Apple of Sodom.

Descripció botànica

Arbust llenyós, perenne, ramificat, fins a 130 cm d'alçària. Tiges dretes, llenyoses, amb agullons forts. Fulles cendroses, quasi glabres per l'anvers, lobulades. Flors en peduncles axil·lars, rotàcies. Corol·la pubescent, violada. Baies grans, lluent, grogues o brunes. Floració: quasi tot l'any.

Hàbitat

Vores de camins, comunitats nitròfiles, sòls secs, erms. *Urtico-Solanetum linnaeani* (*Bromo-Oryzopsis*). Del nivell de la mar fins a 100 m. Origen africà.

Part utilitzada

Les sumitats florides, els fruits.

Composició química

Glucoalcaloides, saponòsids.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí la decocció dels fruits de *Solanum linnaeanum* és emprada contra la esterilitat de

les dones. També en cataplasma per les llagues i dermatosis: micosis, taques de pigmentació, etc. La infusió del fruit és usada com a avortiu. Els fruits s'empraven per a rentar la llana, i els utensilis de coure i argent.

Literatura

Ja que la seva vinya és de Sodoma i dels bancals de Gomorra; els seus raïms són metzinosos, raïms amargants; el seu vi és verí de serps, verí mortal d'escurçons, Dt 32:32-33

Matul·los aspres guarnits d'espines
ningú en fa feixos ni sols pel foc
llurs flors morades fruiten en groc
i el poble els dona nom de metzines.
Belles de veure, mes salvatgines
per més que em plauen
mai no les toc,
M.A.Salvà

Bibliografia

FE-III-199, FM-IV-85, FPC-III-368, HNPC-VI-261, BC-329, PMCV-227, MH-47, PHMT-506

541. *Solanum melongena*

L..... C

Melongena, semblant a la poma.

Sinonímia. Denominacions

Solanum esculentum.

Cat.: Alberginiera. Auberginera. Cast.: Berengena. Port.: Beringela. Fra.: Aubergine. Ital.: Melanzana. Ale.: Eierfrucht. Angl.: Egg plant.

Descripció botànica

Herba anual o perenne, espinosa, ramificada, erecta. Fulles enteres o sinuades, ovades, pubescents. Flors solitàries. Corol·la purpúria o violàcia. Baia oblonga, lluent, negra-violàcia, comestible. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Cultivada als horts.. Originària de l'Índia.

Part utilitzada

Els fruits, les fulles.

Composició química

Saponòsids, trigonelina, pròtids, lípids, glucoalcaloides, glucòsids antociànics, àcids cafeic i clorogènic, colina, trigonelina, vitamines A, B1, B2 i C.

Acció farmacològica. Indicacions

Alimentícia, reguladora de la tasa plasmàtica del colesterol, colagoga, diurètica (els fruits). Vulnerària en aplicació externa (les fulles, que són tòxiques per via interna), en cremades, abscessos, herpes labial.

Fórmules i preparacions

La maceració del fruit en aigua durant la nit, beure el líquid al matí, repetir nou dies; la decocció al 3%, una tassa abans de cada menjada; l'extracte fluïde, l'extracte sec.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Solanum melongena* és usat com a estimulant digestiu, tònic cardíac, per a augmentar el semen, i en tos i anorèxia.

En medicina xinesa *Solanum melongena* s'empra com a hemostàtic, en hematuria, hematemesis, diarrea sangonosa.

En medicina filipina *Solanum melongena* s'usa la decció de les arrels com a antiasmàtic i estimulant, les fulles en aplicació local per hemorroides.

En medicina marroquí *Solanum melongena* s'empra en aplicació local contra les berrugues. L'albergínia se considera com un mal aliment per la pell. En

gastronomia és la base de plats molt preuats.

Cultura popular

SECRETS DE LES ALBERGINIAS.-les Albergínies se han de sembrar en lo mes de Febrer en la Lluna vella, apres que ha fet lo ple, les Albergínies, y Cogombres, se han de fer quinze dias abans que los Melons y Albudecas, per guardarles dels frets y gelades, usareu dels remeys son en lo present llibre, si las feu mes tart, en lo temps del trasplantar, la calor los fa molt dany, y axi usareu per la calor dels remeys del fret y gelades, fins estigan ben agafades en terra, Agustí *Secr* 28

Al temps de les albergínies cauen els cabells.

Hi ha una senyoreta 2050
a la finestreta
porta vestidet
tot moradet

Una senyoreta
s'està al terrat
amb cua verda
i vestit morat

Una senyoreta
va pel terrat
amb cua verda
i faldellí morat

Unes senyoretetes
ballen dins un plat
amb cotilla verda
i vestit morat

Quatre senyoretetes
ballen dins un plat
cotilleta verda
i vestit morat

Amb la cua verda
i el vestit morat

una senyoreta
ne surt al mercat
Què cosa és?

A les Corts de Sarrià
panarres i albergínies

QUI PARLA CON SE FFAN ALBERGINIES AB LET DE AMELLES.-Si vols ffer albergínies ab let de amelles ffé-les perbulir ab sal e ab aygua; mas enperò ffen-les en IIII parts. E quant auran molt bolit, trau-les d'aquí, e aquelles que troberàs que no són bé perbulides, triha-les-ne, e aquelles que seran ben cuytes prem-les entre II telladors. Puyes ages seba e jurvert e menta e moradux, e capola-ho tot encemps en un tellador; e mit-hi hous e fformatge rellat, e après pances e anys cuyts. E piqua-ho tot encemps, e mescle-hi de bones espícies. Après ffercex totes les albergínies. E ages una seba, e vaya al sol lo cap, e la cuha en amunt. E ages let de amelles feta ab bon brou e un poc d'oli e un petit grex, e gita-los-ho dessus, e vaya al ffoch, Sent Soví 149 (cf. també 151, 152, 153).

Literatura

De cols spinachs de porros de albergínies e de totes altres ortalices sia donada delma, Jaume I, Sent.

Bibliografia

FM-IV-85, FPC-III-374, HNPC-VI-259-405, BC-329, PMCV-227, JLB-105, VP-109, RT-295, HL-84, MH-583, CHEV-268, DASH-326, KAN-497, PHMT-505, QSMB-856

542. *Solanum nigrum*

L. subsp. *nigrum* var. *atriplicifolium*
Meyer, G.F.W..... Ei
subsp. *nigrum* var. *nigrum*
.....Ma Me Ei Fo Ca

Nigrum, negre, pel color de les baies.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba mora. Ajoca-sapos. Maura. Maurella. Morella de gra. Morella-en-gra. Morella negra. Morella vera. Morella vella. Pebre d'ase. Tomaquera borda. Tomaquera del diable. Tomaquera del dimoni. Tomata borda. Cast.: Tomatillo del

diablo. Port.: Erva moira. Basc: Belarri makala. Fra.: Morelle noire. Ital.: Morella. Ale.: Schwarzer Nachtschatten. Angl.: Black Nightshade.

Descripció botànica

Herba anual, peluda o subglabra, fins a 70 cm d'alçària. Tiges herbàcies, dretes o postrades, simples o ramificades. Fulles alternes, peciolades, ovades o lanceolades, enteres o dentades. Flors en cimes solitàries, umbel·lifformes, blanques. Corol·la pubescent, blanca. Baia groga, vermella i negra a la maturitat. Planta molt polimorfa. Floració: març-novembre.

Hàbitat

Horts, camps de conreu, escombraries, vegetació ruderal. *Polygono-Chenopodietalia* (> *Ruderali-Secalieta*). Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Polifenols, glucoalcaloides, saponines, àcid cítric.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica per via interna: produeix mal de cap, gastràlgia, vòmits, diarrea, hipotèrmia, depressió respiratòria, shock circulatori i mort. Parasimpaticolítica per via interna, emprada en gastràlgia, còlic hepàtic, espasmes vesicals. Vulnerària, analgèsica, antiinflamatòria, emol·lient, per via externa, en contusions, cremades, úlceres,

abscessos, inflamacions articulars, hemorroides, pruija vulvar i anal.

Fórmules i preparacions

La tintura mare, l'extracte fluide, el suc de la planta fresca.

La decocció al 3% en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Solanum nigrum* s'usa com a tònic cardíac, per a rejuvenir, en edema, dermatosis cròniques, hemorroïdes, febres, alteracions hepàtiques i urinàries; inflamacions articulars, ferides, orquitis, ascitis, disenteria, esplenomegalia, gonorrea.

En medicina xinesa *Solanum nigrum* és emprada com a febrífuga i diurètica.

En medicina filipina *Solanum nigrum* s'usa el fruit per diabetis, les fulles en cataplasma vulnerària, l'alcoholat en neuràlgies.

En medicina marroquí *Solanum nigrum* s'usa en infusió o la polpa de les baies en cataplasmes emol·lients i sedatius per les cremades, inflamacions, èczema i llagues doloroses. La planta fresca com a cataplasma sedatiu per les hemorroides. Les baies com a narcòtic en insomni. La infusió de baies en aigua de roses com a col·liri midriàtic i gotes en otitis doloroses. Les baies són afrodisiaques.

En medicina mexicana *Solanum nigrum* s'usa en alteracions de la pell, bilis, cirrosi, diarrea, restrenyiment, amigdalitis, còlics, grip, tossina, refredats, per aliviar el "susto".

En medicina homeopàtica SOLANUM NIGRUM s'empra en espasmes musculars, vertigen, cefalea, alteracions mentals, deliri, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

Els bafs dels fruits bullits són emprats pel mal de queixal.

Morella, no et fies d'ella

Morella, mira-la de lluny
i fuig d'ella

Morella no té abric
i home pobre no té amic

Morella, quan se pon lo sol 2060
se pon ella

Morella, quan surt lo sol
surt ella

La morella,
allí on toco lo sol
toca ella

Història

TEOFRAST diu que l'herba móra té el fruit com *Smilax aspera*, III 18, 11; es menja crua i alguns, en temps antics, la varen creure digna d'ésser cultivada en els jardins, VII 7, 2; la varietat comestible i cultivada, té un fruit semblant a una baia, VII 15, 4; de les dues classes d'herba móra, una produeix son, l'altra fa tornar boig, IX 11, 5

DIOSCORIDES recomana les fulles del pebre d'ase "aplicades amb flor de farina en emplastre, són útils al foc de Sant Antoni i a les llagues... sanen les fístules del llagimer i el mal de cap i minven els dolors d'estómac...", DIOSC IV 72

PLINI XXI 177 GALE XII 145 ISIDOR XVII 9, 78

CURSACH aconsella el pebre d'ase "*in paronychia, phlegmone, proctalgia, scirrho, inflammatione, dolore capitis; febrium deliriis;*

ulcere impuro corrodente; dolore pertinaci; cutis erosione; vulneribus corrodentibus absque dolore (ut bula Arabum dicta); doloribus constantibus; hydrope, ulcere cancerosos; haemorrhoidibus, impetigine, aneurysmate &c".

Bibliografia

FE-III-197, FM-IV-82, FPC-III-373, HNPC-VI-260-412, BC-328, JP-205, PMCV-227, FQ-583, JLB-330, RT-295, HL-310, MH-582, SCH-58, CSCH-93, VMLN-1490, CLK-III-1208, DASH-87, GOGTE-579, KAN-497, PHMT-505, QSMB-858

543. *Solanum tuberosum*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Patatera. Trumfera. Cast.: Patatera. Port.: Batateira. Basc.: Lusagarr. Fra.: Pomme de terre. Ital.: Patata. Ale.: Kartoffel. Angl.: Potato.

Descripció botànica

Planta erecta, no sarmentosa, tuberosa, pilosa, fins a 1 m d'alçària. Tiges gruixades, alades. Fulles gruixades, compostes, amb folíols enters o subenters. Cimes multiflores. Flors blanques, blavenques o violàcies. Fruit en baia carnosa, verda o purpúria. Tubercle comestible (la patata). Floració: primavera-estiu.

Hàbitat

Cultivada. Originària d'Amèrica.

Part utilitzada

Els tubercles.

Composició química

Midó, tanins, sals minerals, enzimes, oligoelements, aminoàcids, potasi, magnesi, fòsfor, vitamina A, B1, B2, B6, C i K. Las patates verdes, les tiges i els fruits contenen el glucoalcaloide solanina, molt tòxica: produeix malestar general,

taquicardia, febre, mal de cap, vòmits, diarrea, hematuria, depressió cardiorespiratòria.

Acció farmacològica.

Indicacions

Excel·lent aliment, succedani del pa pels diabètics. Antiàcida gàstrica, emol·lient, útil en hiperclorhidria, gastritis, úlcera gastroduodenal, gastroduodenitis. Vulnerària, antifúngica, antiinflamatòria en aplicació externa, en cremades, úlceres, èczema, pruíja, inflamacions articulars, hemorroides.

Fórmules i preparacions

El suc fresc d'una patata, abans de cada menjada durant 1 mes, en úlcera gàstrica; la pomada, la pols, cataplasmes, en ús tòpic.

Emplastre fungicida i bacteriostàtic: 1/2 patata pelada i 1/2 tomàtiga pelada, passades pel turmix, aplicat localment, 2 hores al dia durant 7 dies: peu d'atleta, abscessos, acné.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Solanum tuberosum* s'empra per a la fabricació de midó.

En medicina filipina *Solanum tuberosum* s'usa com a aliment, aperitiu, diurètic, galactog, sedant. La pasta de la patata en aplicació local per cremades.

En medicina marroquí *Solanum tuberosum* s'usa en cataplasma pels hematomes, i per a calmar les febres i insolacions. És un aliment bàsic en la cuina actual.

En medicina mexicana *Solanum tuberosum* s'usa per la caiguda del cabell, caspa, galteres, cremades, reumatisme.

En medicina homeopàtica SOLANUM TUBEROSUM produeix calambres a les cames, contraccions dels dits,

diarrea, nàusea, tenesme, iritis,
entre d'altres símptomes.

Cultura popular

La fermentació del midó de la patata s'empra per a la fabricació d'alcohol sanitari. La decocció del midó de patata en àcid sulfúric dèbil produeix glucosa, que dóna alcohol per fermentació. El midó s'usa com a excipient en la formulació de comprimits. L'aigua de bullir les patates es pot emprar per netejar la plata.

En alguns llogarets del regne de València fou costum el dia de Nadal que la gent anés a la rectoria a menjar patates bullides, Amades *Costumari* I 153

Nas de patata

Més sèrio que una patata

L'arròs i les patates bullides
allarguen la vida

Menjar patates
fa tornar sord

Valen més dues queixalades de vaca
que set de patata

Amb tot va bé la patata
puix és menjar que no mata

Si vols patates i alls
vés a Belltall

Trumfes i fesols, 2070
què dimoni vols?

Menut com un trumfo

Té el geni fort
com una trumfa crua

M'he menjat un trumfo sense pelar,
m'he menjat un trumfo sense pelar,

m'he escaldat una mica el paladar,
m'he escaldat una mica el paladar.

Si sembres trumfes en lluna cornuda
trumfes cornudes arrencaràs

De Sant Josep enllà
posa't trumfos a sembrar

Qui bones trumfes planta
bones trumfes arrenca

Trumfes, llegums i verdures
estalvien les moltures

La carn d'olla de carn;
la de cols i trumfes, adéu-siau

La trumfa
molt tip i poc profit

Història

La patata va entrar a Europa des d'Amèrica cap al 1570. El consum alimentari es va generalitzar a principis del segle XVIII. Parmentier la va posar de moda durant el regnat de Louis XIV de França.

CURSACH diu de la patata que és "*nutriens, facilis digestionis, subanodyna, repellens &c*".

Literatura

Cassola amb carn y patata, Rosselló
Many. 151

Estudiants... que fumen pastilles de
s'estanch y fuya de patatera, Roq. 13

Sa boleta de sagí, guarnida ab cigronets y
patatetes, Pons Auca 290

Es rebost ha perdut aquell aire majestuós...,
no queda més que es patató, Maura
Aygof. 74

Era a cullir trumfes amb el tràmec, Massó
Croc. 41

Recavar o calçar les trumferes,
Scriptorium, setembre 1926

Les poch abans tan gerdes mates dels
trumferars, Oller Pil. Pr. 180

Amb raó pot dir-se que la superpoblació
europea només ha estat possible gràcies a la
patata, FONT QUER 590

Bibliografia

FM-IV-85, FPC-III-372, HNPC-VI-259-403, BC-329, PMCV-228, FQ-588, JLB-464, VP-363, KUKL-411, RT-296, MH-654, SCH-59, CHEV-269, CSCH-94, VMLN-1491, CLK-III-1214, KAN-497, PHMT-507, QSMB-864

544. *Solanum villosum*

Miller.....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Solanum luteum subsp. *luteum*.

Solanum nigrum var. *villosum*.

Cat.: Morella. Pebre d'ase. Cast.:
Tomatillo del diablo.

Descripció botànica

Herba anual, peluda, de pèls drets, glandulars, molt semblant a *Solanum nigrum*, fins a 50 cm d'alçària. Tiges cilíndriques, solcades, no alades. Fulles verd-blanquinoses. Flors en cimes, blanques. Baia taronja, vermella o groga. Floració: març-setembre.

Hàbitat

Herbassars ruderals. *Polygono-Chenopodietalia*. Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Glucoalcaloides, saponines.

Acció farmacològica.
Indicacions

És una planta tòxica. Té les mateixes indicacions que *Solanum nigrum*.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Solanum xanthocarpum* s'usa en aplicació local com a analgèsic, antiinflamatori i bactericida. En ús intern, en alteracions neurològiques (epilèpsia, convulsions), artritis, carminatiu, constipació, com a tònic cardíac, expectorant, diurètic, diaforètic.

Història

PLINI XXI 105

Bibliografia

FE-III-193, FM-IV-83, FPC-III-373, BC-329, FQ-585, DASH-22, GOGTE-328

545. *Withania somnifera*

(L.) Dunal.....Ma Me Ei

Whitania, dedicada al paleontòleg escocès H.T.M. Witham (1779-1844). *Somnifera*, perquè indueix la son.

Sinonímia. Denominacions

Physalis somnifera.

Cat.: Orval. Bufera somnífera. Cast.:
Orovale. Port.: Erva moira sonífera.

Descripció botànica

Arbust sufruticós, perenne, fins a 1.5 m d'alçària. Tiges albo-tomentoses, ramificades, lignificades. Fulles enteres, ovades o oblongues. Flors nombroses en cimes axil·lars. Baies vermelles, cobertes per un calze acrescent, campanulat. Floració: gener-febrer.

Hàbitat

Matollars ruderals, llocs assolellats. *Soncho-Salsoletum vermiculatae*. Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Tota la planta.

Composició química

Alcaloides, esteroides, lactones esteroidiques, ferro, resina.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica. Somnífera, sedant, espasmolítica, diurètica. Vulnerària, antifúngica en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La decocció al 2%, una tassa després de cada menjada; la pols de la planta seca.

Terapèutica comparada

En medicina aiurvèdica *Withania somnifera* s'empra com a tònica, calmant, febrífuga, antiepilèptica, antirreumàtica, expectorant, antiasmàtica, cardiotònica, afrodisiaca, diurètica, i en convalescència per a malalts crònics. En medicina marroquí *Whitania somnifera* és usada com a narcòtic, sedant i antiepilèptic. Les fulles en cataplasma contra els dolors de contusió. Les baies i els grans com a diurètic i laxant. La pols de l'arrel com a avortiu. Les plantes *W. frutescens* i *W. adpressa* s'utilitzen com a antiverí i per la disenteria.

Història

TEOFRAST diu que l'orval produeix son, VII 15, 4

DIOSCORIDES diu que "l'arrel de l'orval amb vi provoca la son, el fruit provoca l'orina... mitiga el dolor... el suc de l'arrel amb mel clarifica la vista", DIOSC IV 74

PLINI XXI 182 GALE XII 145

Bibliografia

FE-III-195, FM-IV-80, FPC-III-364, BC-330, PMCV-228, FQ-578, JLB-450, RT-297, CHEV-150, DASH-59, GOGTE-301, PHMT-508

TAMARICACEAE

8 2 25%

546. *Tamarix africana*

Poiret var. *africana*

.....Ma?Me Ei Fo

Poiret var. *fluminensis*

(Maire) Baum....Ma Ei

Tamarix, nom confús: de l'hebreu *tamar* (palmera datilera) o de l'àrab *tamar hindi* (tamarindo), o del llatí *tamarix*, nom de l'arbre dels antics; o del grec *myrike*, o be del riu Tamaris (actual Tambro) de l'antiga Tarraco.

Sinonímia. Denominacions

Tamarix hispanica.

Cat.: Tamarell. Tamaric. Tamarit. Tamariu africà. Gatell. Cast.: Tamarisco. Port.: Tamargueira. Basc: Millazka. Fra.: Tamarife. Ital.: Tamariglio. Ale.: Tamarisken. Angl.: Tamarisk.

Descripció botànica

Arbust dret, ramificat, fins a 3 m d'alçària. Branques gruixades, esteses. Fulles alturnes, alboescamoses, imbricades, acuminades, esquamiforme-lanceolades, verdes. Flors molt petites en espigues denses, blanquinoses. Càpsula ovoideo-trígona. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Llocs humits i salabrosos del litoral. *Tamaricion africanae*. Del nivell de la mar fins a 100 m.

Part utilitzada

L'escorça, les branques, les fulles.

Composició química

Tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

Febrífuga, astringent, en diarrees, litiasi renal, còlic renal.

Fórmules i preparacions

El decuit al 4%, una tassa després de cada menjada; també en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Tamarix chinensis* s'empra com a febrífug, depuratiu, diurètic.

En medicina marroquí les gal·les de *Tamarix aphylla* s'utilitzen en decocció o en pols com a astringent en afeccions gastroduodenals (diarrees, úlceres, gastràlgies) i pel mal de dents. La decocció de la fusta i l'escorça en vinagre és útil en locions corporals contra la sarna. La decocció de l'arrel, per via interna, contra la lepra, la tuberculosi, la verola i les malalties contagioses. El manà per a endolcir el te i fer xarops; dissolt en aigua, com a beguda refrescant i digestiva. El quitrà de la fusta en la sarna dels dromedaris i ovelles. En cosmetologia tradicional les gal·les torrades i pulverisades s'usen per a tatuatges i tenyir els cabells. Les fulles com a preventives de malalties epidèmiques. La maceració de les fulles com a avortiu. Les gal·les en preparats anticonceptius. Les gal·les posseeixen excel·lents propietats tàniques i tintorials.

Cultura popular

SECRETS DEL TAMARIU.-Se vol plantar lo Tamariu en lloch molt humit, y moll, y faltantli aço, se vol

regar molt sovint, y axi creix molt. Lo Tamariu es molt bo per la lleugeresa, y minuicio de la melsa, per aquells que la tenan plena de mala humor malencolica, y axi molts per aço que estan vexats de aquest mal, beuhen ab una taça feta de aquexa fusta, y menjan ab un vas fet del matex fust. Y als Tocinos per que no estigan vexats de mal de melsa, molts aconsellan los fassen un abeurador ahont los donen à beure que sia de Tamariu, y aygua en la qual y sia estada extincta carbons de Tamariu, Agustí *Secr* 44

Altre temps es feien cistelles amb les branques i cadires amb la fusta de tamarell. Les agalles o gal·les serveixen per a adobar el cuir; la seva astringència les fa útils en hemorroides i diarrees.

Carbó de tamarell 2080
guardau-vos d'ell

A les parts on habitava no hi havia cap ramell només brots de tamarell per això vos n'enviava

En es lloc on habitava no hi havia ramells, no; només brots de tamaró per això te n'enviava

Quan vagis a Tamarit la boteta no te s'oblit

Història

TEOFRAST diu que el tamarell és un arbre silvestre de fulla perenne, I 9, 3; té les fulles carnosos, I 10, 4; es cria també al pla, III 3, 1, 3; té l'escorça fina, III 16, 4; n'hi ha molt a la comarca del mont Hemos, IV 5, 7; IV 6, 7; VI 2, 2; quan la flor envelleix fa com una pelosa, VI 4, 8

DIOSCORIDES diu que el tamarell "restreny la sang del pit, el flux de la debilitat de l'estómac i la sang de les dones... begut el vi em què s'han cuit les fulles, desfà lamelsa, treu el mal de dents, restreny els flux menstrual, mata els polls...", DIOSC I 96

PLINI XIII 116; XXIV 67 GALE XI 877
ISIDOR XVII 7, 49

Literatura

Abraham va plantar un tamarí a Beer-Sabé i va invocar-hi el nom de Jahvè, Déu etern, Gn 21:33

Saül va saber que David i els homes que anaven amb ell havien estat descoberts. Saül era a Gabaà, assegut sota el tamarí del turó, amb la llança a la mà, rodejat dels seus oficials, I S 22:6

Arribats a Jabés de Galaad, els van cremar. Agafaren els ossos i els van enterrar a Jabés, sota el tamarí. Després feren un dejuni de set dies, I S 31:13

Si el tamarell és tot verd i per la soca té sal, Bonet Cant 57

In tamariguer, a. 1181 (RLR, XII, 122)

Fulles de tamaril picades cuytes en vinagre, Tres. Pobr. 61; Cauliach Coll., VI, 1^a, 5

Digau que és la mar sembrada / la veu del tamarinar, Bonet Cant 57

De la dita ribera sien remoguts tamarits, salces et totes altres coses, doc. a. 1340 (BABL, XI, 397)

Aboanifa... dix que'l tamarit són arbres altz e grans e a la fulla larga e menuda e meyns d'espines, e d'aquestz arbres fa hom escudeles e anaps, Medic. Part. 41

Tamarit, mata: Haec Tamarice, Haec Tamarix, Lacavalleria Gazoph

Costa amunt, pujant lleugers, per gatells y atzerolers, Jocs Fl. 1895, p. 67

Creuaven el blau, ja pàllid, aucellics que tornaven a la volença dels seus arbres. Fumejava una boira castíssima. La llacuna era cel caigut, i els tamarits, fortaments abrandats pel sol d'ocàs, encenien bardisses de fogueres en el bell somni de l'aigua. Una moixeta engegà un crit de llàstima des del remot olivar d'una serra i palpitava en la quietud del crepuscle un cor d'insectes, Gabriel MIRO, Dia Camperol, citat a J. Pellicer *Costumari* II 188

Bibliografia

FE-II-293, FM-III-204, FPC-II-221, HNPC-VI-168, BC-174, JP-II-182, FQ-286, JLB-561, PHMT-511

547. *Tamarix gallica*

L.....Ma Me

Sinonímia. Denominacions

Tamarix canariensis.

Cat.: Farga. Tamarell. Tamarí. Tamaric. Tamarill. Tamarina. Tamarit. Tamariu gàllic. Tamaró. Gatell. Cast.: Tamarisco. Port.: Tamargueira. Basc: Millazka. Fra.: Tamarife. Ital.: Tamariglio. Ale.: Tamarisken. Angl.: Tamarisk.

Descripció botànica

Arbret espès, ramificat, fins a 7 m d'alçària. Branques d'escorça vermellenca, llargues, primes, llises. Fulles imbricades, acuminades, glauques. Flors globuloses, petites, nombroses, en espigues laterals, rosades. Floració: març-abril.

Hàbitat

Arenals, sòls salins i humits. *Tamaricion africanae*. Del nivell de la mar fins a 300 m.

Part utilitzada

L'escorça, les branques, les fulles.

Composició química

Tanins i substàncies colorants (ester metílic del quercetol).

Acció farmacològica.

Indicacions

Febrífuga, astringent, en diarrees, litiasi renal, còlic renal.

Fórmules i preparacions

El decuit al 4%, una tassa després de cada menjada; també en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Tamarix juniperina* s'empra en alteracions reumàtiques, com a diurètic i depuratiu.

En medicina marroquí la pols de l'escorça de *Tamarix gallica* s'usa per via interna com a antidiarreic; en gargarismes com a tònic gingival; en cataplasmes com hemostàtic i antihemorroidal. La pols de les fulles com a vermifug i antidiarreic. La infusió de les fulles en els refredats; també és avortiva. Les fulles fresques en cataplasma calmen els dolors reumàtics. El quitrà s'empra per a la sarna dels dromedaris. Aquesta espècie també fa una exsudació dolcenca comestible.

Cultura popular

El tamariu
no fa cendra ni caliu

Història

A les terres d'Egipte s'hi fa *Tamarix mannifera* (*T. gallica* var. *mannifera*), el tamarell del Sinaí, que per les picades de l'insecte *Coccus maniparus* produeix el mannà, substància blanca, dolça i comestible, identificable amb la que cita la Bíblia. Els monjos del monestir de Santa Caterina donen

aquest *gazangabin* o mel de tamarell als pelegrins que hi arriben.

CURSACH recomana el tamarell "*in hypochondriasi, epiphora, profluviis, stomachace, morbo regio; liene morbosio; scabie, elephantiasi, impetigine &c*".

Literatura

La casa d'Israel donà a això el nom de mannà. S'assembla a la llavor del celiandre, blanc i amb gust com de pastís de mel, Ex 16:31

Els israelites van menjar mannà quaranta anys, fins que arribaren en una terra habitada, Ex 16:35

El mannà és com la llavor del celiandre, i el seu aspecte, com el del bdelli. El poble s'escampava per aplegar-lo; després el trituraven a la mola o el picaven al morter, el coïen a l'olla i en feien pastissos. Tenia un gust com de pastís amb oli. Quan a la nit la rosada queia sobre el campament, hi queia també el mannà, Nm 11:7-9

A una cala que ha nom la Tamariu, Muntaner Cròn., c. 131

Tamariu: Haec Tamarix, myrice, Pou Thes. Puer. 37

La menjadora de fusta de tamariu, Agustí Secr. 171

Per què anirem a les eroles / si ja són morts els tamarius?, Carner Ofrena 140

Bibliografia

FE-II-293, FM-III-204, FPC-II-222, HNPC-VI-168, BC-173, FQ-286, JLB-561, MH-69, CSCH-156, PHMT-512

THELIGONACEAE 1

THYMELAEACEAE

5 2 40%

548. *Daphne gnidium*

L.....Ma Me Ei Fo

Daphne, nom grec del llorer, per assemblar-se a alguna d'aquestes espècies; nom d'una nimfa que fou convertida en llorer per a salvar-la de les molèsties per part d'Apol·ló. *Gnidium*, possiblement del llatí *Gnidius* o del grec *Knidios*, ciutat de Caria.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Matapoll. Astruc. Baladre. Farot. Herba de poll. Matagallina. Picapoll. Tell. Tília. Tintorell. Cast.: Torvisco. Port.: Gorreiro. Basc: Torbisko. Fra.: Garou. Ale.: Pugierstrauch. Angl.: Spurge flax.

Descripció botànica

Arbust perennifoli, fullós, ramós, fins a 1 m d'alçària. Branques cilíndriques, dretes, brunes, pulverulentes a l'àpex. Fulles alternes, molt juntes, lanceolades, glabres, acuminades, coriàcies, glanduloses al revers. Flors hermafrodites, nombroses, en panícula terminal, blanques o color crema, oloroses. Baia ovoide, vermella. Floració: juny-novembre.

Hàbitat

Camps sense conrar, garrigues, matollars. *Quercetum cocciferae*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

L'escorça (*Cortex Mezerei*), l'arrel.

Composició química

Àcids resínics, glucòsids, mucílag, tanins, matèria colorant.

Acció farmacològica.
Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes: provoca nàusees, vòmits, dolor abdominal, diarrea, hematuria. Sudorífica, purgant, emprada en afeccions reumàtiques i erupcions de la pell. Vesicant i revulsiu en ús extern, provoca irritació de les mucoses i de la pell.

Fórmules i preparacions

La pols de l'escorça, 0.25 g. en una sola vegada, com a purgant.

Terapèutica comparada

La planta *Daphne mezereum*, que no es troba a les Illes Balears, és tòxica en ús intern: produeix ulceracions del tracte digestiu, vòmits, diarrea, coma i mort. Uns pocs fruits són mortals pels infants.

En medicina xinesa *Daphne genkwa* s'usa en gastritis, edemes, ascitis, i *D. odorata* s'empra en úlceres i abscessos i disuria.

En medicina filipina *Daphne indica* (= *Wikstroemia ovata*) s'empra com a vomitiu i purgant.

En medicina marroquí les fulles de *Daphne gnidium* s'utilitzen com a tònic capil·lar, amb sulfat de ferro i gal·les de tamarell. Les fulles seques en pols i mesclades amb henna en cataplasma per la caiguda dels cabells. En gargarismes pel mal de dents. Les baies i la pols de l'escorça, molt vesicant, s'utilitzen com a abortius. Les baies i tota la planta es consideren tòxiques: 12 baies intoxiquen un infant. Les fulles s'empren per a tenyir de groc; amb sulfat de ferro o òxid de ferro, per a tenyir de negre.

En medicina homeopàtica MEZEREUM és emprat en símptomes de la pell, alteracions dels ossos i neuràlgies, entre d'altres.

Cultura popular

Els pastors empenen el matapoll per a estroncar la diarrea de les ovelles, i per a rentar-les quan perden la llana. S'ha emprat el matapoll per a pescar peixos i anguiles, enverinar rates, matar polls i puces de les cambres i dels corrals i insectes i plagues dels horts.

Història

TEOFRAST diu que el matapoll és una planta subarbutiva, VI 1, 4; hi ha el matapoll blanc i el negre. El blanc té la fulla oblonga i coriàcia, semblant a la de l'olivera, i el negre, carnosa com la del tamarell, VI 2, 2; la baia del matapoll és rodona, vermella... se dona en un tros de pa o de mantega per alleugerar el ventre, perquè si no es fa així, crema les vies digestives, IX 20, 2

DIOSCORIDES diu del matapoll que "aplicat de les fulles seques un acetàbul amb vi aigualit, purga els humors aquosos", DIOSC IV 174

PLINI XIII 114; XXV 79

CURSACH recomana *Daphne mezereum* "in carcinomate, hydrope, lupibus, ulcere cacoethe; lippitudine, morbis chronicis, rebellibus; nodis venereis; doloribus osteocopis nocturnis; carie &c".

Literatura

Vos pensàveu fos yo garba... de alfals o verda mata de matapoll?, Coll. dames 797

Bibliografia

FE-II-257, FM-III-170, FPC-I-685, HNPC-VI-221-410, BC-406, JP-90, PMCV-230, FQ-388, JLB-572, HL-270, MH-532, CHEV-197, CSCH-183, VMLN-1133, CLK-II-481, KAN-389, PHMT-514, QSMB-637

549. *Thymelaea hirsuta*

(L.) Endl.....Ma Me Ei Fo

Hirsuta, peluda, per les flors i les tiges.

Sinonímia. Denominacions

Passerina hirsuta.

Cat.: Bufalaga. Pala marina. Palma marina. Palmerina. Peu de milà. Bufalaga marina. Mogregall. Cast.: Borja marina.

Descripció botànica

Arbust ramós, albo-tomentós, de branques pèndules, fins a 1 m d'alçària. Fulles petites, imbricades, obtuses, ovals, gruixades, coriàcies. Flors sèssils, polígamo-dioiques, grogues. Llavors glabres, ovoides. Floració: març-octubre, i quasi tot l'any.

Hàbitat

Arenals marítims, pujols pedregosos, vegetació litoral. *Ammophilion*, *Crithmo-Limonion*, *Stipion capensis*, *Thymo-Sideritum*. Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Resines amb diterpens.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica. Purgant dràstic. Queratolítica a nivell extern, s'empra per la caspa dels cabells.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3% en aplicació externa.

Terapèutica comparada

La planta *Thymelaea tinctoria*, que no es troba a les Illes Balears, és emprada com a vermífuga i purgant: és també molt tòxica. Les flors varen

ser emprades per a tenyir la llana de color groc. i les fulles cuites amb oli per a curar la tinya.

La planta *Thymelaea tartonraira*, present a Mallorca, ha estat emprada per a purgar el bestiar.

En medicina marroquí *Thymelaea hirsuta* s'usa en cataplasmes vesicants derivatius.

Literatura

Altres pot ab bufalaga, doc. a. 1409 (Arx. Patriarca, Val.).

Bibliografia

FE-II-259, FM-III-172, FPC-I-690, HNPC-VI-221, BC-407, JP-II-192, PMCV-231, FQ-394, PHMT-516

TRAPACEAE

1 1 100%

550. *Trapa natans*

L.....Ma+

Trapa, del llatí *trappa*, trampa, per la calcitrada, màquina de guerra amb puntes, fent referència a les espines del fruit. *Natans*, perquè les fulles naden sobre l'aigua.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Castanya d'aigua. Cairells. Nou d'aigua. Pota de bou. Cast.: Castaña de agua. Angl.: Water Chestnut.

Descripció botànica

Planta aquàtica, anual dimorfa, arrelada al fons. Fulles superiors flotants, romboidals, dentades, en roseta; les inferiors submergides. Flors hermafrodites. Fruit llenyós, indehiscent, negre, comestible, farinós. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Maresmes, estanys, aiguamolls. Es considera desapareguda de les Illes Balears.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Fècula, proteïnes

Acció farmacològica.

Indicacions

Alimentícia, astringent, en convalescència, diarrees.

Fórmules i preparacions

La farina de les llavors.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Trapa bispinosa* augmenta el semen i és astringent intestinal. S'usa en anorèxia, diarrea, disenteria, hematemesis, disminució de la libido, avortament i disúria.

En medicina xinesa *Trapa incisa* s'empra en alteracions reumàtiques, enuresi, espermatòria, leucorrea, càncer d'estómac. També *T. japonica* s'empra en càncer d'estómac.

Cultura popular

La castanya d'aigua ha estat utilitzada com a aliment des de les èpoques prehistòriques. Actualment, en alguns països d'Àsia oriental és un producte alimentari important.

Història

TEOFRAST diu que la castanya d'aigua no créix a tots els rius, i la fondària ha de ser menys de cinc colzes, IV 9, 1-3

DIOSCORIDES diu que la castanya d'aigua té força de restrenyer i refredar... en emplastre és útil a les inflamacions... amb mel sana les llagues de la boca... del fruit, per ser dolç i bo per a menjar, se'n fa una espècie de pa, DIOSC IV 16

PLINI XVIII 152; XXII 27 GALE XII 144

Bibliografia

FE-II-303, FM-III-215, FPC-I-678, HNPC-VI-222, BC-171, FQ-402, DASH-358, GOGTE-733

TROPAEOLACEAE

1 1 100%

551. *Tropaeolum majus*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Caputxines. Bequera. Morrissà. Morritort d'Indies. Cast.: Capuchina. Port.: Chagas. Basc: Amatxi-lore. Fra.: Capucine. Ital.: Cappuccina. Ale.: Gorse Kapuzinerkresse. Angl.: Nasturtium.

Descripció botànica

Planta anual o perennant, enfiladissa, tendra, glabrescent. Fulles alternes, peltades, amb el limbe orbicular, enteres o un poc denticulades. Flors axil.lars, zigomorfes, de color groc o carabassa. Fruit en triaqueni, amb tres mericarps monosperms. Floració: març-juny.

Hàbitat

Cultivada als jardins. Subespontània. Originària d'Amèrica.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Heteròsids sulfurats, pectina, sals minerals, flavonoides, pigments, oli essencial, àcid oxàlic, àcid ascòrbic.

Acció farmacològica.

Indicacions

Aperitiva, pectoral, expectorant, antiescorbútica, antibacteriana, útil en afeccions catarrals, bronquitis,

asma, enfisema, uretritis, cistitis. Vulnerària en aplicació externa, en úlceres, llagues, caiguda de cabells, dermatomicosis, miàlgies. La pols de les llavors és purgant.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; la pols de les llavors, la maceració en aigua, la tintura mare.

Per la caiguda dels cabells, el Dr. Leclerc proposa: fulles i llavors de *Tropaeolum majus*, fulles d'*Urtica sp.*, fulles de *Buxus sp.*, cent grams de cadascuna; alcohol 90º, 500 g; macerar 15 dies i filtrar. Usar en friccions.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Tropaeolum majus* s'empra en inflamacions de la gargamella, sortida de dents, mal de dents, molèsties oculars.

En medicina marroquí la llavor de *Tropaeolum majus* és emprada com a planta hortícola.

En medicina mexicana *Tropaeolum majus* s'usa en alteracions de la pell, mal de dents, mal d'estóma, cefalea, com avortiu.

Cultura popular

Els botons de les flors s'envinagren com les tàperes i són un bon aperitiu. Les fulles i flors es mengen en ensalada.

Història

CURSACH recomana les caputxines "*in scorbuto &c*".

Bibliografia

FE-II-204, FM-III-99, FPC-II-323, BC-92, PMCV-238, FQ-420, JLB-145, VP-133, RT-155, HL-181, SCH-82, CHEV-276, KAN-344, CSCH-178, PHMT-518

ULMACEAE

2 2 100%

552. *Celtis australis*

L.....C

Celtis, nom llatí del lledoner.
Australis, del sur.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lladoner. Llidoner. Lladroner.
Cast.: Almez. Port.: Lodoeiro. Basc:
Almeza. Fra.: Micocoulier. Angl.:
Nettle Tree.

Descripció botànica

Arbre caducifoli, de capçada ovoide, escorça llisa, grisenca, fins a 15 m d'alçària. Fulles alturnes, dentades, aspres al tacte. Flors masculines i hermafrodites, petites, axil.lars, solitàries, blanquinoses. Drupa globulosa, pedunculada, dolcenca, farinosa, comestible, de color negrenc violaci. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Cultivat a les clastres de possessió, places, jardins. Rarament subespontani. *Quercion ilicis*.

Part utilitzada

Les fulles, els fruits.

Composició química

Tanins, mucíl·lag.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, en diarrees, hemorràgies, menstruació excessiva.

Fórmules i preparacions

El decuit al 2%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Celtis philippensis* s'empra en diarrea coleriforme, còlic abdominal. Les

diverses parts de *Celtis sinensis* s'empren com a aliment i tònic reconstituent, per a facilitar la menstruació i com a febrífugues.

En medicina filipina *Celtis orientalis* s'usa en aplicació local per inflamacions. La fusta per a fer sabates.

En medicina marroquí els fruits madurs de *Celtis australis* són antidiarreics. La fusta, molt dura, és emprada en artesania.

Cultura popular

La fusta és molt forta i flexible alhora i s'empra per a collars de picarols, jous, forques de ventar l'era, peces de carruatges, mànecs d'eines agrícoles, remes de barca, gaiatos, xeremies.

Hom creu que durant l'advent, que els arbres que es tallen en aquest moment de l'any amb destinació a obrar-ne la fusta no es corquen ni es podreixen. Els forcaires d'Alentorn, al Segrià, i els fuetaires de Sureda, al Rosselló, tallaven les branques de lledoner prou llucades per a poder-ne fer forques i fuets, Amades *Costumari* V 763

D'un lledó fa un sermó

Història

TEOFRAST diu que les branques del lledoners no són carnoses, I 5, 3; el cor és dur i compacte, I 6, 1; té pocs nusos o no en té cap, I 8, 2; la fusta és negra, IV 2, 5-9-12; la fusta és feixuga... es tallen imatges amb ella, V 3, 1-7; la fusta és incorruptible, V 4, 2; té mèdula, V 5, 4; a la fusta s'hi posen fems de vaca perquè no crivelli, V 5, 6; V 8, 1

DIOSCORIDES diu que el lledoner "és un arbre molt gran... el fruit és dolç, bo per a menjar, confortatiu de l'estómac i constrictiu del ventre. El

decuit de la fusta es beu còmodament i es mescla amb els clísters contra la disenteria i contra el fluix menstrual. A més, fa tornar rossos els cabells i atura la seva caiguda", DIOSC I 134

PLINI XIII 104; XVI 123-124 GALE XII 65

Literatura

Dats-me fusta, que molta n'a aquí de ledó e d'uns arbres e d'altres, Jaume I, Cròn. 157

Los fruiters eren de totes maneres, dàtils, avalanes e ledons, Turmeda Diuis. 5

Car los llidons vol trobar en figuera, Ausiàs March, C

Cèrcol de fusta de ledoner per a entorn de la mola, doc. a. 1533 (Miret Templers 579)

Eurons i lladoner també sospiran, Canigó IX

Aurons i lledoners també sospiren, quan veuen sos ulls blaus que ja no miren, Canigó XXIII

Devora del pou casolà que amb flocaters s'embellia a l'ombra d'un lladoner la pageseta sercia, Mossèn Guasp, citat a Bonafe II 53

Un coster que té la concisió dels caminets llunyans, es precipita torçant-se dins dels ginebrerals, dels rebrots dels fleixers i llidoners, G. Miró *Anys i llegües*, citat a Pellicer *Costumari* 65

Si cloc els ulls i rememore els anys veig avançar una aigua en lentes fulles, fulles de fang o costra de les sèquies voltades de figueres i canyars moreres grans i febrils lledoners, V. A. Estellés *Llibre d'aigua* 8

Bibliografia

FE-I-66, FM-II-53, FPC-II-535, HNPC-VI-125-417, BC-422, JP-61, PMCV-232, FQ-131, JLB-48, CHEV-183, KAN-174, PHMT-519, QSMB-223

553. *Ulmus minor*

Miller.....Ma Me Ei

Ulmus, nom llatí de l'om, que vendria del cèltic *elm*. *Minor*, per a diferenciar-lo de l'om de muntanya, més alt i espés.

Sinonímia. Denominacions

Ulmus campestris. *U. carpinifolia*.

Cat.: Om. Almudella. Augudella. Olm. Om comú. Om negre. Omissa. Omitter. Orm. Rugat. Cast.: Olmo. Port.: Ulmeiro. Basc: Zumarr. Fra.: Orme. Ital.: Olmo. Ale.: Feld-Ulme. Angl.: Field Elm.

Descripció botànica

Arbre caducifoli, de capçada densa, fins a 25 m d'alçària. Branquillons dístics. Fulles alternes, asimètriques, el·líptiques o ovades, dentades, petites, gruixades, de color verd fosc. Flors hermafrodites, pedunculades, en grups sèssils, de color verd rogenc. Fruit en sàmara, sec i alat, amb la llavor coberta d'una expansió foliar papiràcia. Floració: febrer. L'insecte homòpter *Tetraneura ulmi* produeix zoocecidis piriformes a la cara superior de les fulles, de color rogenc.

Hàbitat

Cultivat a places, jardins, passejos. Subespontani a llocs humits. *Populion albae*. La grafiosi, produïda pel fong ascomicet *Ceratocystis ulmi*, ha delmat molt les poblacions d'oms en els darrers anys.

Part utilitzada

L'escorça de les branques (*Cortex Ulmi int.*).

Composició química

Principis amargs, tanins, fitosterols, resines, mucíl·lags, oxalat càlcic.

Acció farmacològica.

Indicacions

Depuratiu, sudorífic, astringent, antiinflamatori, en malalties de la pell: dermatosis, pruija, èczemes; en diarrees i enteritis. Vulnerari en aplicació externa, en úlceres, dermatitis, pruija, eritemes.

Fórmules i preparacions

El decuit al 5%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde, la pomada.

Terapèutica comparada

L'espècie *Ulmus americana* conté una substància antifúngica.

En medicina tibetana *Ulmus pumila* s'usa en febres, dolors articulars, ferides, psoriasi i malalties de la pell, insomni, edema, úlceres. L'espècie *U. androsowii* en malalties de la pell i desordres calents.

En medicina xinesa s'empren diverses espècies d'*Ulmus* (*U. parvifolia*, *U. propinqua*, *U. pumila*) com a diurètiques.

En medicina homeopàtica ULMUS FULVA s'empra en restrenyiment, hemorroides, alteracions de les mucoses, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

Perço qui voldrà tenir prest vingut un bosch, quel plante de Holms, y altres semblants, perque venen molt prest, i posen llenya en sis anys mes, que la Alzina, y Roure en deu, Agustí Secr. 76

Les branques joves de l'om i les fulles s'han emprat com a farratge d'hivern. L'escorça es feia servir per a adobar pells i tenyir de groc. La fusta de l'om és bruna vermellova,

dura, de baixa densitat: s'empra en ebenisteria, torneria, fusteria (peces de molins, bigues de tafona, arades, carros), drassanes.

I anà mitja hora avall, fins que trobà un rústeg pont de troncs d'om i gleves de segadissa que travessava el riu davant per davant d'un molí, E. VALOR *Home roig, gos pelut i pedra rodona* Rnd Val VII

Esser com la fulla d'om
que allà d'on ve el vent
se gira

Història

TEOFRAST diu que a l'om de muntanya s'hi fan com unes formacions mallatisses de petites branques, I 8, 5; les fulles són dissemblants i dentades, I 10, 1-6; créix aviat i amb facilitat, es reproduïx a partir de la llavor, fruit i arrel; el fruit és arrastrat pel vent, III 1, 1-2-3; es cria en les planures, és frugífer, III 3, 1-4; brosta abans de l'equinocci de primavera, III 4, 2; devora l'aigua és de creixement ràpid, III 6, 1; produeix uns zoocècidis en forma de bossa, III 7, 3; és de color agradable, i és fort i suau, III 11, 5; hi ha dues espècies d'om: el de la muntanya i l'anomenat senzillament om, , III 14, 1; es fa en els terrenys freds, IV 5, 3; es pot recuperar si se li treu l'escorça, IV 15, 2; s'ha de tallar després de la verema, V 1, 2; la fusta és de naturalesa humida, V 3, 4; la fusta no es podreïx, si està exposada a l'aire, V 4, 3; la fusta és molt resistent, V 6, 4; de la fusta s'hi fan les parts redonenques dels vaixells; portes i trampes per a mostels, i per a fer carros; i martells i barrines, V 7, 3-6-8; fa un suc llagrimós, i una goma que surt d'uns sac fol·liar, IX 1, 2; IX 4, 3

DIOSCORIDES diu que "les fulles, l'escorça i les branques de l'om tenen virtut constrictiva. Les fulles, esclafades amb vinagre, i posades, són útils a la sarna i clouen qualsevol ferida, però molt més l'escorça interna... les fulles de l'om tendres se couen per a menjar, com una verdura", DIOSC I 92

PLINI XVI 72 GALE XII 109, 118
ISIDOR XVII 7, 43

CURSACH recomana l'om "*in ascite; maculis, et oculorum nubeculis; vulnere, dolore colico; nephritide, cancro oculo; ambustis, morbis acutis; scabie inveterata; haemopthisi, febribus intermittentibus; viarum urinarum obstructione; hydrope, leucophlegmacia, morbis cutaneis, praecipue leprosis; venereis; scorbuto, aphtis &c*".

Literatura

L'om qui n'és menys és arbre menys de fruyt: homs en bel ort són los hòmens del món, Ausiàs March CVI

Olm, vern e sàlcer, qui fruyt no fan,
Spill 6168

En compres de fusta de carrasqua, àlbers, holms, pi, doc. a. 1466, Arx. Gral. R. Val.

La cabra esbrota un olm mengívol,
Atlàntida II

L'arítjol filador a l'olm s'enabra
braços d'esposa que a l'espòs se lliguen
i entre ses branques lo colom dels boscos
papurrejant a sa coloma crida...,
Verdaguer Canigó

El vent furiós arranca els oms, Aguiló
Poes. 213

Dispars de caçadors sobtant la tarda clara!
Vet aquí que l'estiu -un altre estiu- és mort.

Floriren lli i espígol; el bruc és rosa encara.
S'han esgroguit els oms de cara al nord,
M. Torres, *Poesies*

Bibliografia

FE-I-65, FM-II-53, FPC-II-535, HNPC-VI-125-417-429, BC-423, PPF-70, JP-II-206, PMCV-233, FQ-129, JLB-445, VP-349, RT-76, HL-87, MH-282, SCH-207, CHEV-144, CSCH-120, CLK-III-1473, DAKPA-224, DAWA-2-149, KAN-174

URTICACEAE

8 4 50%

554. *Parietaria judaica*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Parietaria, del llatí *parietarius*, que pertany a les parets. *Judaica*, de Judà, país de Palestina.

Sinonímia. Denominacions

Parietaria diffusa. *P. officinalis*. *P. punctata*. *P. ramiflora*.

Cat.: Morella roquera. Mollera roquera. Blet de paret. Brossa de cementeri. Brossa roquera. Camaraja. Caragolera. Granadella. Herba apegalosa. Herba caragolera. Herba de la Mare de Déu. Herba de mur. Herba de Nostra Dama. Herba de paret. Herba de Sant Pere. Herba roquera. Maia. Mollerosa. Morellosa. Parietària. Rocamorella. Cast.: Parietaria. Port.: Erva-dos-muros. Basc: Ormabelarr. Fra.: Pariétaire. Ital.: Parietaria. Ale.: Glaskraut. Angl.: Pellitory of the wall.

Descripció botànica

Herba perenne, robusta, fins a 50 cm d'alçària. Tija fullosa, simple o ramificada, pubescent. Fulles alternes, enteres, peciolades, ovals o lanceolades, piloses. Flors hermafrodites, petites, poc vistoses, en inflorescències axil.lars. Fruit en núcula negra, lluent. Floració: març-setembre.

Hàbitat

Roques, parets, cultius, vegetació ruderal, herbassars nitròfils. *Parietaria*. *Chenopodieta*. Del nivell de la mar fins a 200 m.

Part utilitzada

Les sumitats florides.

Composició química

Tanins, glucòsids flavònics, oxalat càlcic, nitrat de potasi, sofre, principi amarg, mucíl·lags, àcids glicèric i glicòdic.

Acció farmacològica.

Indicacions

El pol·len pot produir al·lèrgia respiratòria. Diurètica, expectorant, sudorífica, útil en inflamacions urinàries, litiasi renal, hipertensió, hiperuricèmia, alteracions reumàtiques. Emol·lient, astringent, en aplicació externa, en ferides, úlceres, hemorroides, cremades.

Fórmules i preparacions

La infusió de la planta fresca al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, l'extracte fluïde, el xarop, el suc de la planta fresca.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Parietaria indica* (= *Pouzolzia zeylanica*) s'usa com a vulnerari en úlceres gangrenoses.

En medicina mexicana *Parietaria pensylvanica* s'usa en alteracions renals, mal d'estómac, diarrea, diabetis, ferides.

En medicina homeopàtica PARIETARIA OFICINALIS s'usa en afeccions calculoses renals, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

Ses muntanyes de Cabrera

són ses més altes del món
i de tan altes que són
s'hi fa morella roquera

Història

TEOFRAST IX 13, 3

DIOSCORIDES diu que la morella roquera "néix per les parets... les fulles són fredes i estíptiques... curen tota casta d'inflamació", DIOSC IV 87

NICANDRE *Teríaques* 537 PLINI XXII 41

CURSACH recomana la morella roquera "*in calculo, hydropo, stranguria, tabe, tussi, contusione, sanguine coagulato; renum morbis; hemorrhagiis, urinae suppressione; doloribus à calculo &c*".

Literatura

Sien cuytes en la coladura... de villes, de morella roquera, Cauliach Coll., ll., II, d. 2^a, c. 3

Bibliografia

FE-I-69, FM-II-59, FPC-II-541, HNPC-VI-129-412, BC-424, PPF-67, PMCV-240, FQ-135, JLB-461, VP-359, RT-79, HL-51, MH-624, CHEV-242, CSCH-485, CLK-II-722, QSMB-249

555. *Urtica membranacea*

Poiret...Ma Me Ei Fo Ca Dr

Urtica, del llatí *urere*, cremar. *Membranacea*, pel raquis membranós de les inflorescències masculines.

Sinonímia. Denominacions

Urtica caudata. *U. dubia*.

Cat.: Ortiga. Xiripia. Cast.: Ortiga. Port.: Urtiga. Basc: Asun. Fra.: Ortie. Ital.: Ortica. Ale.: Haarnessel. Angl.: Nettle.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 80 cm d'alçària. Tija dreta, quadrangular, ramosa. Fulles oposades, ovals, grans, dentades, truncades o cordades a la base. Inflorescències axil·lars, llargues, espiciformes. Flors masculines amb els sèpals porpra. Fruit en aqueni ovoide, comprimit. Floració: febrer-juny.

Hàbitat

Vores de camins, horts, herbassars ruderals. *Urtico-Smyrniatum olusatri* (: *Silybo-Urticion* > *Chenopodietalia*). Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

Les summitats aèries, l'arrel.

Composició química

Flavonoides, amines (histamina, serotonina, acetilcolina), àcids fenòlics, vitamines B2, K, àcid fòlic, sals minerals, tanins, oli essencial, carotenoides, àcid acètic, àcid fòrmic, clorofil·la, mucíl·lags, carotens.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, útil en litiasi renal, hiperuricèmia, gota, urticària, prostatitis. Antianèmica, hipoglucèmia, galactogoga, hemostàtica. Revulsiva, astringent, vulnerària, estimulant del cuir pilós en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada; la infusió; el suc de la planta fresca, una cullerada sopra al dia durant 1 mes; la tintura mare, l'extracte fluïde, el xarop, la pomada, la pols.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Urtica dioica* s'usa per artritis, febres cròniques i alteracions fredes. Promou la calor digestiva i la temperatura corporal. Les fulles i les llavors són utilitzades per a preparacions culinàries. L'espècie *U. hiperborea* també per les mateixes indicacions.

En medicina xinesa *Urtica fissa* s'empra en picades d'insectes, dermatitis eruptives. La planta *U. thunbergiana* s'usa en glucosúria.

En medicina mexicana *Urtica chamaedryoides* s'usa en doloros musculars, caiguda del cabell, llagues, anèmia, asma, diarrea, tuberculosi, com a antiavortiu. L'espècie *U. dioica* en reumatisme, calambres, diabetis, caiguda de cabells, leucorrea, anèmia, paràsits intestinals.

Cultura popular

SECRETS DE LAS ORTIGUES QUE PUNXEN, Y DE LAS QUE NO PUNXEN.-Quant en lo de las Ortigas, no es menester sembrar ni plantarlas, per que ellas naxen en los Horts, tota via ellas no estan sens virtud, y axi la que pica quant encara la morta, diuse morta, porque no pica, y se dexa menjar. La fulla, y principalment la rael de la Ortiga morta pastada y picada, y posada en lo nas restreny lo fluix de sanch del nas, lo matex efecte fa lo such fregant ne lo front. Las fullas de las Ortigas punxativas pastades amb un poch de Mirra, y aplicat en forma de emplastre sobre lo llombrigo, te gran virtud en provocar lo monstruo à la dona. Lo mateix such begut per cert temps, fa orinar i rompre las pedretas. Aquells qui tenen tos ab gran reuma, y no la poden traure, no poden trobar millor remey, per traurela abundantment, que es pendre algun axarop, ò decotio pectoral ab lo pes de mig escut de sement de Ortigas, subtilment polvorizada. Tambe te esta virtud la ortiga que sin posau à la olla fara coure la carn mes prest, Agustí Secr. 32

Antigament es feien teles amb fibra d'ortiga, com a substitut del cotó. També s'emprava com a font de midó, proteïnes, sucre, cervesa i alcohol etílic.

Les ortigues picades i mesclades amb segó, es donen a les gallines perquè pinguin molt, DCVB VIII 63
La sopa d'ortiga és reconstituent. El mot ortigar, a més de lloc on abunden les ortigues i punxar o fer coïssor amb ortigues, també vol dir irritar, molestar.

Ésser una ortiga

Mala ortiga
sempre espiga

Tenir un geni 2090
com una ortiga

Ortiga, fuig d'aquí
que la malva ja és aquí

Entre mals companys i ortigues
mal calçat no t'hi estigues

Ortiga, ortiga
si em punxes
te llevaré la vida

Xiripia, xiripia
si em punxes
et llevaré la vida

Ortiga maleïda
si em piques
te llevaré la vida;
si sant Sebastià ho sap
te llevaré el cap

Ortiga maleïda
si em punxes
te llevaré la vida
si ton pare ho sap
te trencarà el cap

Ortiga maleïda
si em punxes
i el capellà ho sap
te llevarà el cap

Crema i no és crema

ni du apostema

Sant Joan d'Ortega -dia 2 de juny- és l'advocat contra les ortigues, probablement per una raó homonímica. La gent del camp avui es lliurava a arrencar ortigues, per tal com era creença que la que es matava avui no revivia ni rebrotava. Mentre la garrotejava solia cantussejar una fórmula que impedia que punxés, Amades *Costumari* III 854

Els pescadors d'aquell temps, el dia de sant Pere-29 de juny-, es rentaven les mans amb aigua bullida d'herbes de mil fulles, ortigues i pedra de serp, creguts que els donava virtut per a poder agafar els peixos amb les mans i que no se'ls escaparia dels ormeigs cap peix dels que s'hi haguessin agafat. Perquè la pràctica tingués tota la virtut desitjada calia tirar a la mar les herbes, la pedra i l'aigua que sobrava en rentar-se, Amades *Costumari* IV 298

Història

TEOFRAST diu que l'ortiga cuita serveix d'aliment, VII 7, 2

DIOSCORIDES diu que les fulles d'ortiga "en emplastre sanen les mossegades de ca, les llagues brutes, plenes de corrupció, les malignes... aturen la sang que surt del nas... arranca els humors del pit... cuites amb caragols, molifiquen el ventre, provoquen l'orina, resolen ventositats...", DIOSC IV 95

PLINI XXI 92; XXII 31 GALE XI 817

CURSACH recomana *Urtica dioica* "in apoplexia, haemoptthisis, haemorrhagia, ictero, haemorrhoidibus, nephritide, lethargo, ulceribus gangrenosis; carcinomate, morsu, uvula immflammata, et tumida; narium profluviis; mictu cruento; scorbuto, inflammationibus, vitiis pectoris; membris frigidis; paralyti, tussi inveterata; mobo schiadico, affectibus soporosis &c".

Literatura

Als seus castells creixeran esbarzers; espines i cards, a les seves fortalises, Is 34:13

En lloc d'esbarzers creixerà el xiprer, en lloc d'ortigues creixerà la murtra, Is 55:13

L'Egipte els recollirà, Memfis els enterrarà (refugi del seu diner), l'ortiga serà la seva hereva, els cards envairan les seves tendes, Os 9:6

Vora el camp d'un peresós he passat i vora la vinya d'un home curt i vet aqueí que hi havien crescut tot d'ortigues, la mala herba en cobria la sobrefaç, i s'havia esbaldregat la seva tanca de pedres, Pr 24:30-31

Bibliografia

FE-I-68, FM-II-55, FPC-II-545, HNPC-VI-129, BC-424, PMCV-241, FQ-135, JLB-451, VP-352, RT-79, HL-124, MH-574, SCH-330, CHEV-145, CSCH-429, DAKPA-210, DEKHANG-197, DAWA-2-150, KAN-187

556. *Urtica pilulifera*

L.....Ma Me Ei Fo

Pilulifera, del llatí *pilula*, bolleta, i *fero*, jo duc, per les inflorescències arrodonides.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ortiga balera. Ortiga de bolletes. Ortiga de pilotes. Ortiga maleita. Ortiga menuda. Artigolles. Cast.: Ortiga romana. Angl.: Roman Nettle.

Descripció botànica

Herba anual o biennial, coberta de pèls urticants, fins a 1 m d'alçària. Tija dreta, quadrangular, simple o ramificada. Fulles grans, ovades, dentades. Flors monoiques, en inflorescències axil.lars; les femenines en glomèruls esfèrics, compactes. Floració: març-juny.

Hàbitat

Herbassars ruderals. Nitròfila. *Silybo-Urticion*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Flavonoides, amines (histamina, serotonina, acetilcolina), àcids fenòlics, vitamines B2, K, àcid fòlic, sals minerals, tanins, oli essencial, carotenoides, àcid acètic, àcid fòrmic, clorofil.la, mucíl.lags, carotens.

Acció farmacològica.

Indicacions

Com *Urtica membranacea*.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí les llavors d'*Urtica pilulifera* en decocció amb llet contra la tos, càlculs renals, cistitis i oligúria. Els grans per via oral com a galactogogs i afrodisiacs. La pols dels grans amb oli d'oliva en fregues contra la sarna i la pruíja. La planta sencera en decocció com a diurètica. La planta fresca escaldada és comestible.

Fórmules i preparacions

Com *Urtica membranacea*.

Cultura popular

Els antics soldats romans usàven aquesta ortiga en aplicació externa per a produir vasodil.latació local i disminuir el fred.

Història

CURSACH recomana *Urtica pilulifera* "*in haemorrhagia, nephritide, rubeolis, sanguinis fluxu; morbillis, mictu sanguinis; phthisis, morbis soporosis &c*".

Bibliografia

FE-I-68, FM-II-56, FPC-II-543, HNPC-VI-129, BC-424, PMCV-241, FQ-134, JLB-451, MH-575, CHEV-145, CSCH-428, PHMT-520

557. *Urtica urens*

L.....Ma Me Ei Fo

Urens, del llatí *urere*, cremar.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ortiga menuda. Ortiga petita. Ortigola. Xurdiga. Cast.: Ortiga menor. Port.: Urtiga menor. Fra.: Ortie brûlante. Ital.: Ortica minore. Ale.: Kleine Brennessel. Angl.: Small Nettle.

Descripció botànica

Herba anual monoica, erecta, fins a 60 cm d'alçària. Tija quadrangular, dreta, prima. Fulles petites, ovals, dentades, amb pèls urticants. Flors en inflorescència axil·lar espiciforme, densa, curta. Floració: març-octubre.

Hàbitat

Voreres de camins, horts, vegetació ruderal terofítica. Nitròfila. *Chenopodion muralis* (> *Chenopodietalia*). Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Nitrats, substàncies orgàniques: acetilcolina, àcid acètic, àcid fòrmic, histamina, clorofil·la.

Acció farmacològica.

Indicacions

El pol·len i les fulles d'aquesta planta poden produir al·lèrgia respiratòria en les persones sensibilitzades. S'empra de manera semblant a *Urtica membranacea*. Diurètica,

antihemorràgica. Vulnerària en aplicació externa, en ferides, úlceres, foruncles, cremades.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; el suc de la planta fresca, la tintura mare, l'extracte fluïde, la pols.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Urtica capitellata* (= *Leucosyke capitellata*) s'empra en tos, cefalea, dolor d'estómac.

En medicina marroquí *Urtica urens* s'usa de la mateixa manera que la espècie anterior.

En medicina mexicana *Urtica urens* s'usa en reumatisme, menstruació atressada, grip, tossina, catarro, "maldad".

En medicina homeopàtica URTICA URENS és un remei en la litiasi renal, hiperuricèmia, agalàctia, algunes formes de reumatisme, erupcions pruriginoses, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

La gallina covara tot lo hivern axi be com lo estiu preparantlos lo menjar de sego, misturat ab fulles y sement de ortigas secas, Agustí *Secr* 155

L'ortiga s'empra com a galactògena en medicina veterinària.

Les ortigues tenen un paper iniciàtic i alliberador en la rondalla valenciana "Els set germans encantats", en què la princesa ha de teixir una túnica d'ortiga per a cadascun dels germans, Pellicer *Costumari* I 224

Literatura

Llavors, un fred encatarrament i una tos persistent em sacsaren fins que em vaig refugiar al teu recer i em vaig curar amb repòs i ortigues, Catul 44

Un ancià que colia hortigas, Graal 114

Moltes coses són atrobades..., axí com són...
sement de ortigua, Cauliach Coll., ll. VII,
d. 1^a, c. 5

Brava ortiga, virtut tens qui salva, Salvà
Ret. 93

Las cavallerias ortigadas ab aquell estrèpit,
Genis Narr. 122

Bibliografia

FE-I-68, FM-II-54, FPC-II-544, HNPC-VI-129-412,
BC-424, PPF-71, JP-223, PMPC-108, PMCV-241,
FQ-134, JLB-451, VP-355, RT-79, HL-124, MH-
574, SCH-331, CHEV-145, VMLN-1625, CLK-III-
1482, PHMT-520, QSMB-247

VALERIANACEAE

12 2 18%

558. *Centranthus ruber*

(L.) DC subsp. *ruber*.....C

Centranthus, del grec *kentron*,
esperó, i *anthós*, flor. *Ruber*, vermell.

Sinonímia. Denominacions

Valeriana rubra.

Cat.: Bàlsam de jardí. Centrant.
Endianeta. Favera borda. Herba de
bou. Herba de Sant Jordi. Herba de
Santa Maria. Lilà de terra. Valeriana.
Cast.: Valeriana encarnada. Port.:
Alfinetes. Fra.: Centranthe. Angl.:
Dustman's breeches.

Descripció botànica

Herba perenne, pluricaule, glauca,
glabra, fins a 40 cm d'alçària. Tiges
estriades, fistuloses. Fulles
oposades, ovato-lanceolades,
enteres. Flors nombroses, en cima
ampla terminal, vermelles, roses,
porpres o blanques, flairoses.
Aquis glabres. Floració: maig-
setembre.

Hàbitat

Cultivada als jardins. Repeus de
murs, vora les habitacions humanes.
Subespontània. *Bromo-Oryzopsis*.

Part utilitzada

L'arrel, la planta sencera.

Composició química

Valeprotiats, àcids orgànics.

Acció farmacològica.

Indicacions

Antiespasmòdica, febrífuga, útil en
insomni, dolor precordial, espasmes
gastrointestinals..

Fórmules i preparacions

El decuit al 3%, una tassa abans de
cada menjada; la tintura mare: és
més eficaç i menys tòxica que la
tintura de valeriana.

Cultura popular

L'endianeta s'empra molt com a
farratge pel bestiar.

Literatura

¿És que no hi ha bàlsam a Galaad, no hi ha
cap metge? Si no, ¿per què no ha fet cap
progres la cura de la filla del meu poble? Jr
8:22

Judà i el país d'Israel mateixos traficaven
amb tu: et donaven a canvi blat de Mennit,
cera, mel, oli i bàlsam, Ez 27:17

Bàlsam a aytalla conexensa que sia a
manera de oli e és mal de conèixer sino ab
provas e si vols provar si és fi aies hun tros
de carn e lexall star tres ho quatre jorns fins
que puda e puy lanse'n una gota ho dues
del dit bàlsem, he si és ffi axir-n'a una gota
ho dues de sanch viva, Conex. spic. 15

Bibliografia

FE-IV-55, FM-IV-181, FPC-III-623, HNPC-VI-299,
BC-228, JP-67, PMCV-242, FQ-760, JLB-169, RT-
365, HL-223, MH-830

559. *Valeriana officinalis*

L.....C

Valeriana, del llatí *valere*, estar bé, sa, tenir bona salut, ésser fort; o be de *Valeria*, província romana. *Officinalis*, medicinal.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Valeriana. Cast.: Valeriana. Port.: Erva-dos-gatos. Basc: Belarr bedeinkatu. Fra.: Valériane. Ital.: Valeriana. Ale.: Arznei-Baldrian. Angl.: Valerian.

Descripció botànica

Herba perenne, erecta, pilosa o glabrescent, de flaire característica, fins a 80 cm d'alçària. Rizoma curt, estolonífer. Tija estriada, fistulosa, solitària. Fulles pinnades, amb folíols oblongs. Cima corimbiforme. Flors hermafrodites, en inflorescències corimbiformes. Corol·la rosa o blanquinosa. Fruit el·lipsoïdal, glabre, pilós. Floració:

Hàbitat

Herbassars megafòrbics. *Fragario-Valerianetum*. Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

Els rizomes (*Radix Valerianae*), d'olor característica, debuda a l'àcid isovaleriànic.

Composició química

Oli essencial, alcaloides, alcohols sesquiterpènics, ésters iridoïdes (valepotriates), àcids orgànics.

Acció farmacològica.

Indicacions

Antiespasmòdica, sedant, febrífuga, vermífuga, útil en insomni, estrès, ansietat, migranyes, convulsions,

palpitacions, dismenorrea, miàlgies, contractures musculars.

Fórmules i preparacions

El decuit al 4%, una tassa després de cada menjada; la tintura, l'extracte sec, l'extracte tou, la pols, la maceració, el nebulitzat, en preses discontinues.

Vi de valeriana: 150 g de l'arrel esclafada dins 1 litre de vi, macerar 15 dies, filtrar: una xicra després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Valeriana wallichii* s'empra en convulsions "per mals esperits", epilèpsia, intoxicació. En aplicació local com a vulnerària, en fractures i artritis reumatoide. En ús intern, en paràlisi de Bell, com a antiespasmòdica, laxant, hepatoestimulant, cardiotònica; en asma, impotència, dismenorrea.

En medicina tibetana *Valeriana wallichii* s'usa en ansietat i insomni.

En medicina xinesa *Valeriana officinalis* s'empra com a sedant i antiespasmòdica.

En medicina marroquí s'empren les espècies *Valeriana jatamansi* i *V. wallichii* com a tònic dels cabells i per a la higiene íntima; en cataplasma pels vertigens. En decocció per les malalties renals, amb *Crocus sativus* i *Matricaria chamomilla*. Altre temps per a perfumar els difunts.

En medicina mexicana *Valeriana edulis* s'usa com a antiespasmòdica i sedant.

En medicina homeopàtica VALERIANA OFFICINALIS s'usa en diverses afeccions nervioses, irritabilitat, espasmes, flatulència, símptomes alternants, debilitat, entre d'altres.

Cultura popular

La flaire de l'arrel de valeriana és molt atractiva pels moixos i les rates. Durant l'edat mitjana l'arrel fou emprada com espícia i en perfumeria.

Si vols tenir la dona sana
dóna-li arrel de valeriana

Vols la dona bona i sana? 2100
Dóna-li valeriana

Valeriana prendràs
i no et feriràs

La valeriana
és bona per la gana
la bistorta
per la còlica

Història

TEOFRAST IX 7, 4

DIOSCORIDES recomana la valeriana per a provocar l'orina, pel dolor de costat, per a provocar la menstruació i com a antídot de verins, DIOSC I 10

PLINI XII 45; XXI 136

CURSACH recomana la valeriana "*in haemicrania, vermibus, praecipué taenia, febribus mervosis, malignis, putridis, et intermittentibus; epilepsia, haemoptysi, hysteria, convulsione, visus hebetudine; vapribus, motibus convulsivis, et affectibus nervosis ab organis digestivis, vel à generis irritabilitate nervosi ortis; cataracta incipiente; glandularum congestione; mensium suppressione &c*".

Literatura

Pólvora capital de pinpinella, de bretònica, de gariofilata, de valeriana, Cauliach Coll., II, 2^a, 1

Bibliografia

FPC-III-616, HNPC-VI-298, PMPC-132, FQ-758, JLB-585, VP-449, RT-366, HL-202, MH-824, SCH-306, CHEV-146, CSCH-21, VMLN-1631, CLK-III-1496, DASH-185, GOGTE-621, KAN-533, PHMT-520

VERBENACEAE

7 4 57.1%

560. *Lantana camara*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Lantana crocea.

Cat.: Lantana. Cast.: Lantana.

Descripció botànica

Arbust aromàtic, pubescent, fins a 2 m d'alçària. Fulles oposades, gruixades, de color verd fosc. Limbe serrat, rugós, ovat. Flors grogues, vermelles o carabassa. Inflorescències corimboses axil·lars, denses. Fruit en drupa globosa, negra.

Hàbitat

Cultivada com a ornamental a les Illes Balears.

Part utilitzada

L'arrel, les fulles.

Composició química

Oli essencial.

Acció farmacològica.

Indicacions

Febrífuga, antiinflamatòria.

Fórmules i preparacions

El decuit al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Lantana camara* s'empra com a febrífuga, per

mossegades de serp, en equimosis, edemes i alteracions reumàtiques. En medicina filipina *Lantana camara* s'usa la decocció de l'arrel per dolor de dents i les fulles com a vulnerari. En medicina mexicana *Lantana camara* s'usa en alteracions gastrointestinals, catarro, cucurutxa, leucorrea, reumatisme, mal de ronyons, calambres, caiguda de cabells, diabetis, com a diurètic. També s'usen les espècies *L. achyranthifolia*, *L. hirta*, *L. hyspida*, *L. involucrata*.

Bibliografia

FPC-III-351, HNPC-VI-268, KAN-472, QSMB-795

561. *Lippia triphylla*

(L'Hér.) Kuntze, O.....C

Lippia, dedicada al botànic italià Auguste Lippi (1678-1703). *Triphylla*, amb les fulles ternades.

Sinonímia. Denominacions

Aloysia citriodora. *Lippia citriodora*. *Verbena triphylla*.

Cat.: Herballuïsa. Marialluïsa. Cast.: Hierbaluïsa. Port.: Verbena cidrada. Fra.: Verveine citronelle. Ale.: Zitronenkraut. Angl.: Lemon vervain.

Descripció botànica

Arbust caducifoli, llenyós, ramificat, de flaire a llimona, fins a 2 m d'alçària. Fulles lanceolades, agudes, aspres a l'anvers, en verticils. Inflorescència en panícula terminal. Corol·la color lila o blanc. Fruit en drupa. Floració: primavera.

Hàbitat

Cultivada als horts i jardins. Originària d'Amèrica.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Oli essencial ric en aldehids terpènics i sesquiterpenols; alcohols terpènics, matèries minerals, furocumarines, flavonoides, mucíl·lag, tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

Antiespasmòdica, febrífuga, expectorant, estomacal, carminativa, útil en alteracions de la digestió, bronquitis, tos espasmòdica, colitis, dismenorrea, insomni, migranya, palpitations, urticaria, dermatitis pruriginoses.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; la tintura, l'extracte fluïde.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Lippia nodiflora* s'empra com a tònic cardíac, per a millorar la vista i augmentar el semen.

En medicina filipina *Lippia nodiflora* s'usa com a carminativa i diurètica.

En medicina marroquí les fulles en infusió de *Lippia citriodora* s'usen com a tisana digestiva i sedativa.

En medicina mexicana *Lippia alba* s'usa en menorràgia, dismenorrea, amenorrea, esterilitat, alteracions digestives, tossina, "mal aire". També s'usen les espècies *L. callicarpifolia*, *L. dulcis*, *L. graveolens*, *L. palmeri*.

En medicina homeopàtica LIPPIA MEXICANA és útil en determinats tipus de tos seca.

Cultura popular

L'herballuïsa s'empra en perfumeria i en la indústria farmacèutica com a corrector organolèptic.

Història

L'herballuïsa va ser introduïda a Europa a finals del segle XVIII.

Literatura

El qui teixeix pacífiques garlandes
amb marialluïses i amb aromes,
Carner ofrena 22

Vols que et vagi a cercar una fulleta de
marialluïsa, Riba Perot 68

Bibliografia

FM-IV-12, FPC-III-355, HNPC-VI-268, BC-378, JP-II-71, PMCV-242, FQ-639, JLB-402, VP-262, RT-315, MH-830, SCH-266, CHEV-227, CLK-II-290, DASH-103, PHMT-522, QSMB-797

562. *Verbena officinalis*

L.....Ma Me Ei Fo

Verbena, del llatí *Veneris herba*, herba de Venus, per haver estat usada com a planta màgica per encisar i fer-se estimar, recollida a la nit de sant Joan. Una altra etimologia seria del cèltic *ferfaen*, de *fer*, eliminar, i *faen*, pedra. *Officinalis*, medicinal.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Barbera. Berbena. Cuquets.
Herba barbera. Verbena. Cast.:
Verbena. Port.: Gerbao. Basc: Izusta.
Fra.: Verbeine. Ale.: Eisenkraut.
Angl.: Vervain.

Descripció botànica

Herba perenne, aspra, fins a 80 cm d'alçària. Tiges dretes, estriades, quadrangulars. Fulles oposades, les inferiors peciolades, lanceolades; les superiors fistonades, sèssils. Flors petites, solitàries, en panícules multiflores axil·lars i terminals. Calze tubulós, pubescent. Fruit sec, en quatre carpels. Floració: maig-octubre.

Hàbitat

Voreres de camins, parets, vegetació ruderal i arvense. *Ruderali-Secalietae*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Les fulles, les flors (*Herba Verbenae*).

Composició química

Oli essencial, glucòsids iridoïdes, alcohols terpènics, mucíl·lag, principis amargs, tanins, substàncies hormonals, àcid cafeïc.

Acció farmacològica.

Indicacions

Estimulant, antiespasmòdica, analgèsica, febrífuga, diurètica, galactogoga, útil en molèsties hepàtiques i renals. Vulnerària en aplicació externa, en llagues, cremades, ferides, erupcions, foruncles, fissures, hematomes, mastitis.

Fórmules i preparacions

El decuit al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, la pols, l'extracte fluïde.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Verbena officinalis* s'empra en amenorrea, obstrucció i inflamació intestinal.

En medicina filipina *Verbena officinalis* s'usa com a vulnerària, astringent, aperitiva, febrífuga.

En medicina marroquí la planta sencera *Verbena officinalis* és usada com a cicatritzant en llagues, cremades, abscessos, foruncles. Associada a *Plantago sp.* i *Salvia verbenaca*, amb la pols d'aquestes plantes mesclades amb mantega se'n fa una pomada.

En medicina mexicana *Verbena bipinnatifida* s'usa en recuperació

després del part, "mal de ojo". També s'usen les espècies *V. carolina*, *V. litoralis*, *V. teucriifolia*.

En medicina homeopàtica VERBENA HASTATA afecta la pell i el sistema nerviós, útil en determinades formes d'epilèpsia.

Cultura popular

La Verbena, y los Carats morts que no piquen, són herbas de bon nodriment per los Conills, Agustí *Secr* 87

Berbena ajupida
pluja de seguida

Berbena ajupida
senyal de pluja

Història

Antigament es deien verbenes o verbenagues a diverses plantes flairoses o simbòliques, com el romaní, llorer, murta, verbena i olivera. Anar de verbena volia dir anar a cercar aquestes herbes màgiques abans que sortís el sol, Font Quer, 637.

DIOSCORIDES recomana l'herba sagrada per les llagues i el foc de sant Antoni, contra l'icterícia, les febres tercianes. El nom d'herba sagrada és per la seva utilitat en protegir la casa d'adversitats, si es deixa penjada, DIOSC IV 62

NICANDRE *Teriaques* 860 PLINI XXV 105 ISIDOR XVII 9, 55

CURSACH recomana la berbena "*in febre intermittente, pleuritide, rheumatismo, ophthalmia, magia, alopecia, capitis dolore; vulnere; abortu, hydrope, ulcere malo, hysteria, haemicrania, podagra, lienis obstructione, angina*".

Literatura

Verbena herba: Haec Verbena, Haec Verbenaca, Lacavalleria Gazoph

Unes poques de fulles de berbena, MS Klag. segle XIV, 16

Unta-les-li ab such de barbena he guarrà, Flos medic. 123 v°

Bibliografia

FE-III-123, FM-IV-7, FPC-III-352, HNPC-VI-267, BC-377, PPF-27, JP-226, PMPC-40, PMCV-243, FQ-635, JLB-589, VP-455, RT-315, HL-157, MH-831, SCH-307, CHEV-147, CSCH-14, VMLN-1650, CLK-III-1530, KAN-73, PHMT-523, QSMB-805

563. *Vitex agnus-castus*

L.....Ma Me Ei

Vitex, del llatí *viere*, lligar, per les branques flexibles; o de *viticis*, doblegar. *Agnus-castus*, del grec *agnos*, cast, i del llatí *castus*, honest, cast, continent.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Alís. Aloc. Agnocast. Arbre de Sant Josep. Herba de la castedat. Pebre foll. Pebre bord. Salze ver. Ximbla. Cast.: Sauzgatillo. Port.: Agno-puro. Basc: Salitzuki. Fra.: Gattelier. Ale.: Keuschlamm. Angl.: Chastity bush.

Descripció botànica

Arbust caducifoli, flairós, fins a 3 m d'alçària. Tiges pubescents, grisenques. Branques flexuoses. Fulles oposades, peciolades, palmaticompostes, digitades. Flors hermafrodites, verticil·lades, en espigues llargues. Corol·la bilabiada. Fruit drupaci, petit, globulós, negrenc. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Llocs humits, desembocadura de torrenteres. *Nerion oleandri*. Del nivell de la mar fins a 100 m.

Part utilitzada

Les fulles, les llavors.

Composició química

Oli essencial, glucòsids, principis amargs, tanins, flavonoides.

Acció farmacològica.

Indicacions

Sedant, antiespasmòdica, útil en insomni, irritabilitat, trastorns digestius. Emmenagoga, galactogoga (augmenta la progesterona i la prolactina), reguladora hormonal, carminativa, diurètica (les llavors), emprada en alteracions menstruals, infertilitat, menopausa, migranya, acné. Vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura, el nebulitzat, l'extracte fluïde, l'extracte sec.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Vitex agnus-castus* s'usa com a estimulant mental i digestiu. L'espècie *V. negundo*, en ús extern com a analgèsica, antiinflamatòria, antibacteriana, vulnerària, tònic dels cabells, en malalties de la pell, urticària, erupcions. En ús intern, per a millorar la memòria, en hepatitis, inflamacions intestinals, asma, disúria, anúria, dismenorrea.

En medicina tibetana *Vitex agnus-castus* s'utilitza com a estimulant digestiu i carminatiu, per millorar l'intel·lecte i en infestacions parasitàries. Pot provocar avortament. L'espècie *V. negundo* en alteracions cròniques de la pell, infestacions parasitàries, adipositat.

En medicina xinesa *Vitex cannabifolia* s'empra com a

emmenagog i diurètic. *V. negundo*, com a febrífug i en abscessos de la pell. *V. quinata*, com a antiinflamatori i febrífug. *V. rotundifolia*, com a febrífug, en refredats i cefalees.

En medicina filipina *Vitex negundo* s'empra com a febrífug, en dolor d'estómac. L'espècie *V. parviflora* com a vomitiu en intoxicacions. L'espècie *V. trifolia* en banys aromàtics, reumatisme, com a antisèptic, febrífug.

En medicina marroquí els grans en pols i mesclats amb mel de *Vitex agnus-castus* s'empren contra els refredats. Amb *Trigonella foenum-graecum* per a engreixar. Com afrodisiac en el menjar. Els grans contra les insolacions. Les cendres de la planta, riques en sals alcalines, per a fer sabó. Les tiges per a fer cistells.

En medicina mexicana *Vitex gaumeri* s'usa en asma, refredats, malària. L'espècie *V. mollis* en picades d'alacrà, trastorns digestius, mal de ronyons, com a expectorant i en alteracions menstruals. L'espècie *V. pyramidata* en diarrea i alteracions de la micció.

En medicina homeopàtica AGNUS CASTUS produeix disminució de l'activitat sexual, manca de vitalitat, depressió, entre d'altres símptomes.

Història

TEOFRAST diu que l'alog pot arribar a fer-se arbre, I 3, 2; produeix fruit en les cimes, I 14, 2; la tija fa branques laterals... les arrels són fortes, III 12, 1-2; hi ha una varietat blanca i una negra, III 18, 1-2; és arbustiu, IV 10, 2; és flexible i s'empra per a fermar, VI 2, 2; és de grandària semblant al cinnamom i la càssia, IX 5, 1

DIOSCORIDES diu que l'alog, "beguda la llavor amb vi, atreu la

llet, provoca la menstruació, eixuga l'esperma", DIOSC I 114

NICANDRE *Teriaques* 71 PLINI XIII 14; XXIV 109 GALE XI 807

CURSACH recomana l'aloc "*in gonorrhoea, hysteria, fervore venereo; lactis coagulo; mensibus suppressis &c*".

Literatura

L'aloc, els boixos, a l'ombra de l'auleda, Espriu *Lírica* 19

Bibliografia

FE-III-122, FM-IV-9, FPC-III-352, HNPC-VI-267, BC-378, PPF-19, FQ-637, JLB-540, VP-423, RT-316, HL-223, MH-188, CHEV-149, CSCH-306, VMLN-41, CLK-I-46, DASH-176, GOGTE-413, KAN-474, PHMT-523, QSMB-806

VIOLACEAE

9 3 33.3%

564. *Viola alba*

Besser subsp. *dehnhardtii* (Ten.) Becker, W.....Ma

Viola, nom antic de diverses plantes amb flors flairoses; forma llatina del vocable grec *Ione*, dedicada a Io, amant de Júpiter, que la va transformar en una vedella blanca i va fer aquesta flor perquè es pogues alimentar. *Alba*, blanca.

Sinonímia. Denominacions

Viola segobricensis. *V. suavis*.

Cat.: *Viola*. *Viola boscana*. *Viola d'olor*. *Violeta*. *Violeta de la Mare de Déu*. Cast.: *Violeta*.

Descripció botànica

Planta acaule, sense tiges folioses. Rizoma llenyós, amb cicatrius foliars visibles. Fulles ovato-cordiformes, en rosetes basals, peciolades. Flors violeta o blanques, flairoses. Càpsula subglobulosa. Floració: febrer-març.

Hàbitat

Alzinars, llocs herbosos, ombrívols. *Quercion ilicis*. Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

Les arrels, les fulles, les flors.

Composició química

Oli essencial, pigments antociànics, glucòsids, alcaloides, mucíl·lags, saponòsids.

Acció farmacològica.

Indicacions

Antiespasmòdica, sudorífica (flors). Vomitiva (arrel), emol·lient (fulles).

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

Les flors de la planta *Viola arborescens*, que es troba a les Illes Balears, han estat emprades com a pectorals.

Bibliografia

FE-II-272, FM-III-185, FPC-II-230, BC-53

565. *Viola odorata*

L.....S

Sinonímia. Denominacions

Cat.: *Viola*. *Viola boscana*. *Viola d'olor*. *Viola vera*. *Violeta de la Mare de Déu*. Cast.: *Violeta*. Port.: *Víola*. Basc: *Bioltxo*. Fra.: *Violette*. Ital.: *Viola mammola*. Ale.: *Veilchen*. Angl.: *Violet*.

Descripció botànica

Herba perenne, pubescent, acaule. Rizoma llenyós, gruixat, escamós, amb estolons herbacis radicants. Fulles en roseta, ovals o arrodonides, cordiformes, llunts

per l'anvers. Flors de color violeta, blanques o rosades; oloroses. Càpsula pubescent. Floració: febrer-març.

Hàbitat

Cultivada en els jardins. Llocs humits i ombrívols. Subespontània a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les fulles, les arrels, les flors.

Composició química

Mucíl·lag, oli essencial, pigments antociànics, àcid salicílic (flors). Saponòsids, alcaloides, oli essencial (arrels).

Acció farmacològica.

Indicacions

Emol·lient, pectoral, sudorífica (les flors), en refredats, bronquitis, gastritis. Diurètica, expectorant, emètica, purgant (les arrels). Emol·lient (les fulles), en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió de flors al 3%, una tassa després de cada menjada. El decuit d'arrel al 2%, diverses tasses al dia entre menjades. La tintura mare, l'extracte fluïde, el xarop, la pomada, la pols. Xarop de violetes: 100 g de flors en 1 litre d'aigua bullint, reposar 12 hores, colar, afegir 1800 g de sucre.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Viola odorata* s'usa en refredats, tos i bronquitis, i també com a diaforètica.

En medicina tibetana *Viola biflora* és utilitzada en úlceres i fractures, hemorràgies i cefalees.

En medicina xinesa *Viola odorata* s'empra com a depurativa, calmant de la tos, sedant.

En medicina filipina *Viola odorata* s'usa l'arrel com a emètic, les fulles emol·lients, les flors diurètiques i expectorants.

En medicina marroquí les fulles i la planta florida de *Viola odorata* en infusió o decocció, com a emol·lient per les afeccions de la gola i els pulmons. Com a col·liri en conjuntivitis. Les fulles fresques en cataplasma sobre el cap, per les febres de l'infant.

En medicina mexicana *Viola odorata* s'usa en tossina, ronquera, cucurutxa, restrenyiment, diarrea, bronquitis, grip, dolor en orinar.

En medicina homeopàtica VIOLA ODORATA produeix tensió general i té una acció específica en el sistema auditiu -acúfens, otorrea-, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

Les fulles de les violes boscanes presas per la boca, ò aplicades per defora son excelents per fer purgar les nafres.

Les fulles secas y posadas ab pols, y begudas ab vi vermell, la cantitat de mitja cullarada, te gran virtut per restrenyer lo budell que hix fora, Agustí *Secr* 42

Hom creu que el dia 2 de febrer -la Candelera- comencen a fer olor les violetes boscanes, que només llancen perfum just fins per la Mare de Déu de març, Amades *Costumari* I 697

El Diumenge de Rams era qualificat de Diumenge de les violetes, perquè fou costum guarnir-ne les escaparates i entre enamorats fer-ne present a les promeses, Amades *Costumari* II 705

A Castellar del Vallès esperaven que caigués la darrera batallada de les dotze per tal d'ésser ja al dia de Sant Joan, i en dejú mossegaven una violeta des del violer estant a fi de fruir durant tot l'any de bona salut, Amades *Costumari* IV 88
Les flors de la viola d'olor s'empren en perfumeria.

Bona nit, viola!

No tot són flors i violes

Tota la resta són violes

Quan violes hi ha
les ninetes a confessar

Temps de violetes
temps de penitència

Pel mes de maig 2110
l'aigua corre pels torrents
i en saluda les violes
rosetes i pensaments

Història

TEOFRAST diu que la flor és flairosa, VI 6, 2; té les fulles amples, es fa ran de terra, són carneses i tenen molta arrel, VI 6, 7; s'empra per a fer garlandes, VI 8, 1; floreix durant tot l'any si la cuiden bé, VI 8, 2

DIOSCORIDES recomana les fulles de la viola boscana en emplastre... té força de refredar... per la cremor d'estómac... diuen que la flor beguda amb aigua és útil per les angines i l'epilèpsia dels infants, DIOSC IV 122

PLINI XXI 27, 64, 130 GALE XI 889

CURSACH recomana la viola d'olor "*in calculo, raucedine, tussi sicca; exanthematibus, urinae retentione;*

capitis doloribus; morbis convulsivis; epilepsia; pectoris caloribus; morbis pectoris inflammatoriis; albo tarda, febribus acutis inflammatoriis &c".

Literatura

De violes e de flors al cap porten garlandeyles, Turmeda Diuis. 9

Ne algun lo gos dar tinta... de aygua de roudor ni ab violada ni ab vedriol, doc. a. 1387 (Col. Bof. XL, 306)

Atrestant de malves o de bismalves, e manoyl de violària e atrestant de juyvert, Arn. Vil. II, 194

Enguens blans homitz, axí com oli violat e oli d'amenles dolçes, Alcoatí 28 v°

Aquest aytal unte'l ab oli violat, Micer Johan 325

Hus d'alcuns exarops... axí com dels joleps e dels violats, Eximenis Terç (ap. Roca Medic. 144)

No li dons vi sinó aygua cuyta ab lo morterol e violetes, Micer Johan 323

Violar, lloc de violes, Nebrija Dict.

Tira la nina qui's recolza / joyosa sobre el violar, Jampy Lliris 58

La faixa carminosa s'havia espessit, s'havia violat, Víct. Cat., Cayres 250

Has major plaer en odorar bones erbes, violes, roses, Sermons SVF, II, 42

Trobí violes en lo meu hort, Spill 2289

Coronat de violes de bosc son front serè, Canigó I

Com la viola que embalsama els boscos, Maragall Enllà 55

Les violetes s'ameguen tremoloses,
Alomar Columna 190

Bibliografia

FE-II-272, FM-III-186, FPC-II-234, BC-52, PPF-95, PMCV-243, FQ-288, JLB-599, VP-461, RT-137, HL-22, MH-834, SCH-260, CHEV-280, CSCH-411, VMLN-1655, CLK-III-1547, GOGTE-714, DAKPA-58, DAWA-2-151, KAN-382, PHMT-524, QSMB-624

566. *Viola tricolor*

L.....C

Tricolor, per tenir les flors tres colors.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Pensaments. Pensamentera. Herba de la Trinitat. Viola de la Mare de Déu. Cast.: Trinitaria. Port.: Flor serafica. Basc: Papantzea. Fra.: Pensée. Ital.: Viola del pensiero. Ale.: Ackerveilchen. Angl.: Heartsease.

Descripció botànica

Herba annual, biennal o perenne, ramificada, erecta, pilosa, fins a 30 cm d'alçària. Limbe foliar ovat-lanceolat, agut, crenat. Flors grosses, irregulars, de coloracions variades: blanc, rosat, groc, blavenc, etc. Càpsula glabra, amb tres valves. Planta polimorfa. Floració: març-agost, i quasi tot l'any.

Hàbitat

Cultivada als jardins. Moltes races.

Part utilitzada

La planta sencera (*Herba Violae tricoloris*).

Composició química

Tanins, mucíl·lag, glucòsids, gomes, resines, flavonoides, àcid salicílic, antocianòsids, saponòsids, vitamina C.

Acció farmacològica.

Indicacions

Depurativa, diurètica, laxant, expectorant, útil en dermatitis, èczemes, acné, pruija de la pell, urticaria, impetigen, psoriasis, ictiosi, costra làctia, bronquitis, cistitis. Vomitiva (la pols de l'arrel). Vulnerària en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada durant 10 dies; la tintura, el nebulitzat, l'extracte fluïde, l'extracte sec, el xarop.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Viola tricolor* s'usa com a diurètica, i en malalties de la pell.

En medicina homeopàtica VIOLA TRICOLOR és emprada sobretot en èczema de la infantesa, emissions nocturnes, somnis molt vívids, símptomes urinaris, entre d'altres.

Història

CURSACH recomana els pensaments "*in crusta lactea & c*".

Literatura

Pensament, flor: Haec Phlox, haec Flammea, Lacavalleria Gazoph

De clavells bé n'he donats / y de pensaments a manta!, Collell Flor. 144

Els pensaments concentren i desxifren / les veritats futures, consiroses / les camèlies recorden les belleses, Alomar Columna 190

Bibliografia

FM-III-186, FPC-II-244, HNPC-VI-168, BC-53, PPF-73, PMCV-244, FQ-289, JLB-469, VP-363, RT-138, HL-85, MH-386, SCH-261, CHEV-280, CSCH-412, VMLN-1657, CLK-III-1550, KAN-382

VISCACEAE

1 1 100%

567. *Viscum album*

L.....Ma+

Viscum, vesc en llatí. *Album*, blanc, pel color dels fruits.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Herba del vesc. Escarcí. Vesc. Visc. Viscari. Visquera. Visquerci. Cast.: Muérdago. Port.: Visco. Basc: Migura. Fra.: Gui. Ital.: Vischio. Ale.: Laubholz-Mistel. Angl.: Mistletoe.

Descripció botànica

Mata dioica, paràsita, fins a 1 m d'alçària. Tiges articulades, ramificades, dicasials, fràgils. Fulles oposades, enteres, coriàcies, oblongues, gruixades. Flors petites, en glomèruls cimosos. Fruit sèssil, esfèric, bacciforme, lluent, translúcid, blanquinós, de polpa viscosa.

Hàbitat

Contrades humides. Paràsita sobre pereres, pomeres, oliveres, espinalbs, pollancre, tells, salzes, pinàcies, roures, alzines, fixada a la tija de l'hoste amb discos adhesius i rels transformades en haustoris.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Pèptids (viscotoxina), tiramina, lectines, saponòsids, àcid gamma-aminobutíric, colina, ceres, gomes, alcaloides, lignans, flavonoides, àcid fenilcarboxílic, vitamina C i E.

Acció farmacològica.

Indicacions

Els fruits són tòxics: produeixen vòmits, gastroenteritis, miosi, prostració, convulsions, coma i mort.

Diurètic, uricosúric, antiespasmòdic, espasmolític, antiinflamatori, cardiotònic, hipotensor, hipolipemiant, antitumoral.

Fórmules i preparacions

La infusió al 2%, una tassa després de cada menjada; la maceració, la tintura mare, l'extracte fluide, l'extracte tou, la pols.

Vi de vesc: 40 g de planta fresca en 1 litre de vi blanc, macerar 15 dies, filtrar; una xicra després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina antroposòfica diversos extractes i preparacions de *Viscum album* són usats com a antitumorals.

En medicina xinesa *Viscum album* s'usa en hipertensió. La planta *V. articulatum* s'usa en neuràlgies. Diverses varietats de *V. coloratum* s'empren com a hemostàtiques i antineuràlgiques.

En medicina filipina *Viscum articulatum* s'usa en febres i dolors articulars. L'espècie *V. orientale* és tòxica i com a substitut de *Nux vomica* i en aplicació local en pústules.

En medicina homeopàtica VISCUM ALBUM s'empra en alteracions neuràlgiques, reumàtiques i vasculars, entre d'altres.

Cultura popular

La planta del vesc era emprada per a fer una espècie de pega per a caçar ocells. Va servir per a tenyir la llana de groc i de verd.

Història

El vesc era una planta sagrada dels druides: *Ad viscum Druidae cantare solebant*-Ovidi.

TEOFRAST diu que el vesc es reproduceix en la part de l'arbre que mira a migjorn, III 16, 1

DIOSCORIDES recomana el visc en ús extern en inflamacions, abscesos, llagues, DIOSC III 97

PLINI XVI 31; XXIV 11 GALE XI 888

CURSACH recomana el vesc "*in dysenteria, epilepsia, pleuritide, vertigine, arthritide, languoribus, asthmate, malis à laxitate fibrarum; alvi profluviis; hystericis affectibus; febribus intermittentibus; podagra, morbis convulsivis, catalepsi, chorea St. Viti; ecclampsia infantili; paralyti, morbo ischiadico; languoribus chronicis &c*".

Literatura

En les palles del visch est caygut, Corbatxo 76

Puys que no's trob en mi lo visch / on Amor cau, Ausiàs March CXXVII

Serà deslliurada del vesc de concupiscència, Oliver Exc. 75

Ab les mans untades ab algun visch, Cauliach Coll., V, 1ª, 6

Lo vesc: hoc viscum, Pou Thes. Puer. 46

En un grèvol, que és lo arbre de què se fa lo vesch, Agustí Secr. 41

Com un aucell quan ha posat les ungles sus del besch de l'aucellayre, Caseponce Contes Vallesp. 147

Bibliografia

FE-I-72, FM-II-68, FPC-II-597, HNPC-VI-227-410-423, BC-215, PMPC-133, PMCV-172, FQ-136, JLB-430, VP-334, RT-81, HL-200, MH-547, SCH-63, CHEV-281, CSCH-463, VMLN-1660, CLK-III-1556, KAN-191, QSMB-252

VITACEAE

1 1 100%

568. *Vitis vinifera*

L. subsp. *vinifera*.....C

Vitis, nom llatí de la parra, de *vita*, vida, vegetal que dóna vida; o de *vieo*, fermar, pels sarments.. *Vinifera*, del llatí *vinum* i *fer*, que produeix vi.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cep. Parra. Raïmera. Vinya. Cast.: Vid. Port.: Videira. Basc: Ardanza. Fra.: Vigne. Ital.: Vite. Ale.: Weinrebe. Angl.: Wine grape.

Descripció botànica

Liana caducifòlia, llenyosa. Fulles peciolades, amb limbe dentat, palmatilobat, tomentós al revers. Circells ramificats, amb gemmes terminals de fototropisme negatiu, que ancoren les tiges. Flors petites, verdoses, en panícula. Sarments o branques primes anuals, que produeixen el fruit. Baia ovoide, verda o negra. Floració: maig.

Hàbitat

Cultivada. Moltes varietats. Una de les plantes que més viuen: *sine fine crescit*. Subespontània (la llambrusca). *Populion albae*.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Flavonoides, antocianòsids, tanins, gomes, inositol, àcids fenòlics, oli fixe, sucres, àcids orgànics.

Acció farmacològica.

Indicacions

El suc fermentat dels raïms -el vi-, amb moderació és un aliment; en excés habitua i intoxica. El suc sense

fermentar -most- és refrescant, diurètic i un excel·lent aliment. Tònic, aliment, diurètic, laxant (els raïms). Astringent, tònic venós, diurètic (les fulles), en flebitis, varices, hemorroides, hipermenorrea, menopausa. Pectoral (les panses). L'aigua del cep, en alteracions de la pell, inflamacions intestinals i inflamacions dels ulls. El vinagre és refrescant, astringent i calmant de la pell.

Fórmules i preparacions

La infusió de les fulles al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, l'extracte fluïde, el macerat glicerinat, el nebulitzat. L'oli de les llavors és útil en hiperlipidèmia. Cura de raïm: 2 litres/dia de suc durant 5 dies.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Vitis vinifera* s'usa en disnea, gota, icterícia, disúria, tuberculosi, alcoholisme.

En medicina tibetana *Vitis vinifera* s'utilitza per a febres, refredats, alteracions calentes pulmonars, asma -com a expectorant i antitussígen-, disenteria.

En medicina xinesa *Vitis vinifera* s'empra com a pectoral, tònic, laxant.

En medicina filipina *Vitis trifolia* s'usa com a antiescorbútica.

En medicina marroquí el suc de *Vitis vinifera* com a laxant i se'n fan begudes fermentades. El raïm és considerat un aliment d'alta energia. La pols de les fulles roges en ús extern com a hemostàtic. Per a fer panses, el raïm rentat dins aigua amb cendres de *Pistacia lentiscus*, passat pel vapor i mesclat amb oli, es deixa eixugar al sol.

En medicina mexicana *Vitis tiliifolia* s'usa en infeccions oculars, mal de ronyons, picades de serp.

Cultura popular

L'insecte fil·loxera -*Phylloxera vastatrix*- va fer estralls a les vinyes entre 1878 i 1900.

Vinassa: Conjunt de rapa, pell i pinyolí dels grans de raïm prensats, DCVB X 817

SECRETS PERA FER QUE UN HOME NO SE EMBORRAHIA PER MOLT VI QUE BEGA.- Pendreu such de Cols Blanques, y such de Magranas agras, de cada cosa dos onças, vinagre una onça, y tot junt ho fareu bullir un poch, y ne fareu axarops, dels quals sin pendreu una onça abans de beure no us emborrachareu, Agustí *Secr* 104

Any de fred tardà
la vinya poc raïm farà

Lluna de gener
lluna raïmera

Vinyes i dones hermoses
de guardar dificultoses

Ni vinya prop de torrent
ni casa prop de convent

Vinya prop de teuleria
no és per l'amo alegria
quan creurà raïms menjar
rabasses podrà rosegar

De bon cep planteu la vinya
i de bona mare la filla

D'una bona mare
preneu-ne la filla;
d'una bona planta
planteu-ne la vinya

De mal cep
no pot sortir mal sarment

A la dona i a la vinya
l'home la fa garrida

Si culls els raïms per sant Lluç 2120
mala verema hi haurà al cup

Per sant Mateu
el raïm meu
i el meló teu

Després de mort
ni vinya ni hort

El vi és el brou dels pobres

El vi és la llet dels vells

El vi crida la son

Massa vi fa dormir

El vi allarga la vida
més també la "quita"

El vi vol coixí

El vi de casa no emborratxa

El vi natural 2130
no fa mal

Home de vi
home de res

El vi és mal enemic

Aiguarent i vi
borratxo fi

Al borratxo fi
no li basta l'aigua ni el vi

El bon vi fa bon llatí

La taula que no té pa
fa plorar;
i la taula que no té vi
fa patir

Vianda forta
s'ofega amb vi

No té pa ni vi
i convida el veí

Quan aniràs de camí
no vagis sens pa ni vi

Amb pa i vi 2140
fa via el pelegrí

Qui vulga vi i pa
sembri primerenc
i podi tardà

El vi
fa tornar l'home mesquí

Cartes, daus, dones i vi
fan tornar el ric mesquí

Amor i vi
a alguns fan viure
i a molts fan morir

El vi i l'amor
mosseguen el traïdor

Dona i vi
enganyen a l'home savi

No t'han fet caure dones ni vi?
No cauràs en tot el camí

Si no hi hagués vi ni dones
totes les coses foren bones

Sense vi, dones ni or
el món fora molt millor

Mai podràs tenir-ho tot: 2150
dona borratxa
i vi al bot

El vi, vell;
i la dona, jove

De vi, porc i amic

el millor el més antic

Carn fa carn
i vi fa sang

El vi fa sang
i l'aigua fang

Per sant Martí
escura la bóta del bon vi

Per sant Martí
la velleta beu bon vi

El bon vi
no ha de menester ram

Vi bo no necessita pregó

Aigua fresca fa bon vi

Al bon vi   2160
la meitat aigua

Vi embutant i aigua rajant
totes les bótes s'ompliran

El vi entra dolcet
i surt amarguet

Vespres de vi
matines d'aigua

Qui sopa de vi
berena d'aigua

Qui ha begut molt de vi
després ha de beure molta aigua

Sa mare no vol que begui vi
i ell hi fa sopes

Un poc de vi
fa pair el verí

Qui té bon vi, se'l beu
i no el dóna al seu veí

Per a fer córrer el bocí

el millor remei és el vi

Menja el pa variat   2170
i beu el vi usat

El vi, usat
i el pa, mudat

Dos vins fan quaranta

Poquet i sovintet
fa el vi profitoset

Vi massa dolç
fa el cor agre

El vi fa dormir

El vi crida la son

Home valent i bóta de vi
aviat s'acaben

A on no hi ha vi
no hi va el fadrí

Parra foradada
raïm agre

El nostre fill Roc   2180
no és fel, ni vinagre
ni arrop

Raïm mullat
per vinagre aprofitat

No haver de mester untar els
queixals de vinagre per a menjar

Cara de vinagre

Més val bon vinagre que mal vi

Del bon vi bon vinagre

L'aire el vi fa tornar vinagre

El vinagre, com més agre millor
però que el gastí el senyor rector

El vinagre fa tornar magre

La cremadura amb vinagre es cura

Sal i vinagre   2190
cura de lladre

Si no vols tenir poagre
ni una gota de vinagre

L'enciam, ben salat,
força vinagre, ben oliat,
per mans de boigs remenat

L'enciam salat
poc vinagre i ben oliat

La fam
fa dolç el vinagre

El vinagre fa mal al vi

Maig, juny, juliol i agost
ni cargols, ni dones, ni most

Qui poda en maig i alça a l'agost
no fa pa ni most

El maig gemat fa el bon blat
i l'agost fa el bon most

Per juny, confitures
pel juliol, fesols
i per l'agost, figues i most

A l'agost, recull el most   2200

Si plou a l'agost
adéu most

Si plou en el mes d'agost
no gastis diners en most

Aigua d'agost
mel i most

En agost
figues i most

Per tot l'agost
ha d'estar fe el most

Aigua d'agost
ni vi ni most

Per l'agost
ni dona ni most

Amb un bon trago de most
es torna l'ànima al cos

Història

TEOFRAST I 2, 1-7; diuen que a la regió d'Elefantina les vinyes i les figueres no perden la fulla, I 3, 1-5; I 5, 2; I 6, 1-3-5; I 8, 5; I 9, 1; I 10, 4-5-7-8; I 11, 4-5; I 12, 1-2; I 13, 1-3-4; I 14, 1; germina amb molt rapidesa pels sarments, II 1, 3; II 2, 4; II 3, 1-3; II 5, 3, 7; II 6, 12; la vinya és afccionada a l'aigua, II 7, 1-2; II 7, 5-6; III 5, 4; III 17, 3-4; III 18, 5, 12; IV 4, 8, 11; IV 5, 4; IV 7, 7-8; la vinya és el que més viu de tots els arbres, IV 13, 2, 4-6; IV 14, 2, 6-8, 13; IV 15, 1; Andòcides... va demostrar l'ús de la col contra el vi per a expulsar l'embriaguesa, ja que la vinya refusa també la forta olor de la col, IV 16, 1, 6; V 3, 4; V 4, 1; V 9, 4, 6; VIII 2, 8; diuen que l'exudació de la vinya se solidifica millor si l'incisió es fa un poc abans que la planta comenci a brostar, IX 1, 6; IX 13, 5; als voltants de Cerinia se cria una vinya el vi de la qual fa avortar a les dones embarassades... el vi dels camps de Trecene fa estèrils als homes que ho beuen, IX 18, 11

Els primers capítols del Llibre V de DIOSCORIDES (1-43) estàn dedicats a la vinya, vinagre i diversos tipus de vins. DIOSCORIDES que "el suc de les fulles de la parra serveix als disenterics, als que escupen sang, als fluxos d'estóma i a les

embarassades que volen coses extravagants... la llàgrima que la parra destil·la, i que a manera de goma cualla a les tiges, beguda amb vi, extermina la pedra... la cendra dels sarments, aplicada amb vinagre, sana les berrugues... ", DIOSC V 1

PLINI XXIII 3 ss ISIDOR XVII 5, 1 ss

CURSACH recomana el raïm "*in podagra retropulsa; debilitate, diarrhea, anorexia, haemorrhagiis, gangraena, ustione, febribus putridis biliosis, intermittibus, malignis; pleuritide, mania, venenis, animi deliquio; cynanche strangulatoria epidemica; ictero, calculo fellis, renali, vel vesicali; morbis cutaneis; viscerum ardoribus; alvi fluxu dysenterico; doloribus, stagnatione humorum; rheumatismo, morbis pestilentialibus; vomitu, paralyti, hepatis obstructione &c*".

Literatura

Noè, agricultor, fou el primer a plantar una vinya. Va beure vi, es va embriagar i es va despullar dins la seva tenda, Gn 9:20

El cap dels copers contà aleshores a Josep el somni que havia tingut: "He somniat que tenia un cep al meu davant, i al cep hi havia tres sarments. Així que va brotar, va florir, i van madurar els grans dels raïms", Gn 40:9-10

Lliga al cep el seu pollí, i a la parra el fill de la seva somera; renta amb vi la seva roba, amb sang de raïm el seu vestit, Gn 49:11

Jahvè va dir a Moisès: "Parla als israelites i digue'ls: Si un home o una dona fa un vot de nazirat a fi de consagrar-se a Jahvè, s'abstindrà de vi i de begudes embriagants, no beurrà vinagre de vi ni de vinagre embriagant; tampoc no beurrà cap mena de most de raïm, ni menjarà cap fruit de vinya, des del suc a la pallofa, Nm 6:1-3

Arribaren fins a la vall d'Escol; d'allí, tallaren un sarment amb raïms i se

l'emportaren entre dos amb una barra, a més de magranes i figues. Van anomenar aquell lloc torrent d'Escol, a causa del raïm que els israelites van tallar-hi, Nm 13:23-24

País de blat i d'ordi, de vinyes, figueres i magraners; terra d'oliveres, d'oli i de mel. País on menjaràs el pa en abundància, i res no et faltarà, Dt 8:8-9

Llavors els arbres digueren al cep: "Vine tu, sigues el nostre rei". Però el cep els respongué: "¿Com puc renunciar al meu most, que alegra Déu i els homes, per anar a balancejar-me sobre els arbres?", Jt 9:12-13

A l'hora de menjar, Bóoz li va dir: "Acosta't, que menjaràs del nostre pa i sucarràs el teu mos dins el vinagre", Rt 2:14

Més enllà, van trobar un home egipci abandonat a ple camp, que van presentar a David. Li van oferir pa, i va menjar, i li donaren aigua per a beure. També li donaren un tros de pa de figues seques i dos raïms de panses. Havent menjat, es va reanimar, Is 30:11-12

Jahvè entra en judici amb els ancians i els prínceps del poble; "Sou voslatres que heu brostejat la vinya, a casa vostra hi ha les despulles del pobre!, Is 3:14

Cant de la vinya

Vull cantar per al meu amat
un cant del meu amic sobre la seva vinya.

L'amat tenia una vinya
en un fèrtil coster.

La cavà i en tragué les pedres,
hi planta ceps escollits.

Enmig hi edificà una torre,
i hi va cavar també un cup.

I esperava que fes raïms,
però feu agrassots.

Ara, doncs, habitant de Jerusalem
i home de Judà,

sigueu jutges, us ho demano,
entre jo i la meva vinya!

¿Què podia fer per la meva vinya,
que no hagi fet?, Is 5:1-7

Ja que les vinyes d'Hesebon són mustíes,
els ceps de Sabamà;
a amos de nacions feien caure a terra

els seus raïms vermells.
Arribaven fins a Jazer,
es perdien en el desert;
les seves sarments s'estenien,
passaven el mar, Is 16:8

L'alegria i l'exultació
han desaparegut dels vergers;
a les vinyes, cap més cant
ni crit de joia!
El trepitjador no trepitja vi als cups,
el crit del vermador ha cessat,
Is 16:10

La vinya de Jahvè
Aquell dia:
La vinya deliciosa, canteula!
Jo, Jahvè, sóc el qui la guardo,
a cada instant la rego
de por que no li caiguin les fulles;
nit i dia la guardo
no tinc cap recer,
Is 27:2-4

Prou t'havia plantat de raïm negre,
tot de pura llei;
i com te n'has tornat un de degenerat,
un cep bastard!,
Jr 2:21

Així parla Javhè-Sabaot:
Esgotima com en un cep
(la resta d'Israel),
repassa la mà com un veremador
per sobre els pàmpols,
Jr 6:9

Fer en ells una collita?,
oracle de Jahvè,
no hi ha pas cap raïm al cep,
no hi ha figues a la figuera,
les fulles estàn mústigues!,
Jr 8:13

Molts de pastors arranen la meva vinya,
aixafen, trepitjant-lo, el meu tros;
reduïxen el meu tros preciós
a un desert desolat,
Jr 12:10

Per tu com em desfaig en plors
com ho fa Jazer,
oh cep de Sebamà,
les teves sarments passaven el mar,
tocaven a Jazer.

Sobre la teva collita i la teva verema
ha caigut el crit de guerra,
Jr 48:32

Per això, així parla el Senyor Jahvè: Igual
com la fusta del cep, entre els arbres del
bosc, que he tirat al foc per consumir-la, així
tractaré els habitants de Jerusalem,
Ez 15:6

Al·legoria del cep frondós
La teva mare era com el cep a la vinya,
plantat vora l'aigua.
Era fecunda i frondosa
gràcies a l'abundància d'aigua.
Tingué una rama vigorosa
a la manera de ceptre reial;
la seva estatura s'elevava
fins entre els núvols,
i es veia per la seva alçària,
per les seves grans sarments,
Ez 19:10-11

Li arrasaré el cep i la figuera
de què ha dit: "Són el guardó
que m'han donat els meus amants",
Os 2:14.17

Israel és un cep luxuriant
que dóna molt de fruit.
Com ruixat sobre el seu fruit,
ell augmenta els seus altars;
com pluja sobre la seva terra,
fa riques les seves esteles,
Os 10:1

Que torni a ser com un jardí
i que llevi el fruit com el cep,
primeries com l'arbre fruiter,
Os 14:8

Vénen dies, oracle de Jahvè, que el llaurador
es tocarà amb el segador, i el qui trepitja el
raïm, amb el qui tira la llavor. Les
muntanyes regalaran de most, tots els puigs
en traspuaran, Am 9:13-14

Cadascun estarà assegut sota el seu cep i la
seva figuera, sense que ningú l'inquieti. La
boca de Jahvè ha parlat, Mi 4:4

Em tiren fel al menjar,
i vinagre a la beguda,
Ps 69:22

Un cep vau portar d'Egipte,
per plantar-lo, expulsàreu els nadius.
Li havíeu deixat net el terrenys,
va arrelar-hi, va omplir tot el país.
Els seus pàmpols cobriren d'ombra les
muntanyes,
amb la ufana dels sarments cobrí els cedres
més alts;
els seus brots van créixer fins almar,
els seus plançons fins al gran Riu,
Ps 80: 9-17

La teva esposa fruitarà com una parra,
dins la intimitat de casa teva;
veuràs els fills com plançons d'olivera
entorn de la taula,
Ps 128:3

Com vinagre per a les dents
i com fum per als ulls,
així és el peresós per als qui l'envien,
Pr 10:26

Com el vinagre és dolent
per a una ferida,
així la pena que afecta el cos
afligeix el cor,
Pr 25:20

Que ell em besi amb els besos de la seva
boca!
Perquè les teves carícies són més delicioses
que el vi,
Ct 1:2

La figuera dóna els seus primers fruits,
i les vinyes florides escampen perfum.
Aixeca't, amiga meva,
bonica meva, i vine!,
Ct 2:13

Caceu-nos les guineus,
les guineus menudes
que fan malbé les vinyes,
Ct 2:15

Que en són, de delicioses,
les teves carícies,
germana meva, esposa;
que en són, de delicioses,
les teves carícies,
més que el vi!,
Ct 4:10

Jo he dit: "M'enfilaré a la palmera
i n'agafaré els raïms!"
Que els teus pits siguin
com raïms de vinya;
el perfum del teu alè,
com el de pomes.
El teu parlar és com vi bo,
flueix dolçament damunt les meves carícies,
i regalima d'entre els llavis d'un que
somnia,
Ct 7:9-10

Cant de les dues vinyes
Salomó tenia una vinya a Baal-Hamon,
la confià als seus guardians.
Li pagaven pel seu fruit
mil sicles de plata.
La meva vinya és per a mi;
els mil sicles per a tu, Salomó,
i dos-cents per als guardians del fruit,
Ct 8:11-12

Perquè al Regne del cel li passa com a un
propietari que va sortir de bon matí a llogar
treballadors per a la seva vinya, Mt 20:1-
16

Els vinyaters rebels.-Escolteu una altra
paràbola: Hi havia un propietari que va
plantar una vinya; la va voltar d'una tanca,
hi va fer un cup i hi va edificar una torre, Mt
21:33-41

Jo us dic que des d'ara no beuré més
d'aquest fruit del cep fins al dia que el begui
de nou amb vosaltres al Regne del meu
Pare, Mt 26:29

Els vinyaters rebels, Mc 12:1-9

Els vinyaters rebels, Lc 20:9-16

Jesús, cep veritable. Jo sóc el cep veritable, i
el meu Pare és el vinyater. Tota sarment que
en mi no dóna fruit, la talla, i tota la que
dóna fruit, la neteja perquè doni més fruit,
Jo 15:1-6

Semblantment féu també amb la copa,
després d'haver sopat, i digué: "Aquesta
copa és la nova aliança en la meva sang;
això feu-ho, cada vegada que en beureu, per
la meva commemoració", 1C 11:23-32

Cada rich hom qui ab ell vingués prengués en sa tenda pan e vin, Jaume I, Cròn. 497

III dies de la setmana daven pa e vi, doc. a. 1181 (Miret Templers 542)

Negun vin blanch ni grech, doc. a. 1340 (BABL, XI, 386)

Quatre coses aucien hom qui les ús: amar fembres, e joch, e vin, Jahuda Dits, c. 30

Dues bótes meresses, la una plena de vin grech bo, doc. a. 1431 (Est. Univ. X, 128)

Més que arena beuran, no pas aygua ne vinagre, Metge Somni III

Naguna persona no gos... posar vinassa en nagun loch, doc. a. 1370 (BABL, XII, 133)

Li deràs una almosta de pinyols de la vinassa, Flos medic. 66

Una almosta de grans de vinassa, Dieç Menesc. I, 8

Venien de l'hostal enterbolits de vinassa, Pous Empord. 60

Quan no li volien vendre alcohol, s'intoxicava amb la ferroquina dels apotecaris, Pla Rus. 219

Lo vi novell, ço és lo most, nou al fetge, Albert G., Ques. 20 v°

Quatre bótes plenes de vi vermell, most, doc. a. 1417 (Calend. Bal. 1880, pàg. 182)

Nabal, fart de most, la cara encesa, Alcover Poem. Bíbl. 52

El vi begut, en casa, a l'hora de menjar. S'oficiava el vi, lentament i greument. Parle del vi dels pobres. El vi que ens feia forts.

Un tros de ceba crua, un rosegó de pa. I un got de vi, solemne.

Parle del vi dels pobres, begut solemnement...

V. A. Estellés *Llibre de Meravelles*

Bibliografia

FE-II-246, FM-III-154, FPC-II-363, HNPC-VI-235-403, BC-90, JP-II-215, PMCV-245, FQ-462, JLB-596, VP-458, RT-175, HL-132, MH-832, SCH-312, CHEV-281, CSCH-108, DASH-266, GOGTE-636, DEKHANG-199, DAWA-2-152, KAN-377, PHMT-139, QSMB-559

ZYGOPHYLLACEAE

3 1 33.3%

569. *Tribulus terrestris*

L.....Ma Me Ei

Tribulus, per semblar-se el fruit a una arma antiga del mateix nom, del grec *tribolos*: *tri*, tres, i *bolos*, punxes, fruit armat. *Terrestris*, perquè s'arrossega per terra.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cadells. Canets. Abrujo. Abriüll. Abrull. Cairell. Creus de Sant Antoni. Gossos. Obre-els-ulls. Picatalons. Punxa-claus. Queixals de llop. Queixals de vella. Rodet. Rodets. Tríbol. Ull de bou. Cast.: Abrojos. Port.: Abrolhos. Basc: Sasilarra. Ang.: Caltrop.

Descripció botànica

Herba anual, reptant, pilosa. Tiges esteses, flexuoses, ajagudes. Fulles oposades, peciolades, grises, paripinnades. Flors hermafrodites, solitàries, regulars, petites, grogues. Càpsula pentagonal, estrellada, amb espines. Floració: abril-octubre.

Hàbitat

Camps, camins, sòls compactes. *Ruderali-Secalieta*. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Saponòsids esteroídics, glucòsids, flobàfen, oli, flavonoides, alcaloides, vitamina A, resines, pròtids, nitrats.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes per via interna, per les propietats hemolítiques dels saponòsids. Diurètica (l'arrel), uricosúrica. Astringent (els fruits), en diarrees, hemorràgies, genives sagnants, aftes de la boca. Antiespasmòdica, en còlics nefrítics. Vulnerària en aplicació externa, en èczemes, ferides.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; la decocció, la maceració, l'extracte fluïde, la tintura.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Tribulus terrestris* s'empra en ús extern les fulles com a vulneràries; en ús intern en alteracions urinàries, asma, tos, hemorroides, helmintiasi, disuria, cistitis, impotència i malalties cardíaques, com a diurètic, en litiasi renal; tònic cardíac, afrodisiac, ajuda a la concepció i és preventiu d'avortament. La maceració de fulles fresques en aigua s'empra com a medicinal.

En medicina tibetana *Tribulus terrestris* s'utilitza en estranguria, disuria, artritis, alteracions renals, edema, patologies fredes, èczema,

En medicina xinesa *Tribulus terrestris* s'usa en alteracions oculars, com antiespasmòdica, en dolor toràcic, llagues, "allunyar el vent", tònic de la sang.

En medicina marroquí el fruit de *Tribulus terrestris* és emprat contra els còlics. La planta és tòxica per a les ovelles.

En medicina mexicana *Tribulus cistoides* s'usa en alteracions renals, micció dolorosa.

En medicina homeopàtica TRIBULUS TERRESTRIS pot ser d'utilitat en determinades afeccions urinàries, disuria, prostatitis, impotència, incontinència, entre d'altres símptomes.

Història

TEOFRAST diu que quan se remou la terra en terrenys un poc humits, apareix l'abrull, III 1, 6; VI 1, 3; té el fruit espinós, VI 5, 3; és espinosa i s'arrastra per terra, VII 8, 1; la ciuroneria destrueix l'abrull, VIII 7, 2

DIOSCORIDES diu que els cadells "tenen força de restrényer i de refredar... són útils a les inflamacions... mesclats amb mel, sanen les llagues que solen fer-se a la boca, les inflors de les amigdales i les corrupcions de les genives. Se'n fa un suc molt convenient com a medicina dels ulls. La llavor fresca és molt profitosa contra la pedra", DIOSC IV 16

PLINI XVIII 152; XXII 27 GALE XII 144

Literatura

Après pren oronal e abreulls he peu de crist e picaho, Micer Johan 420

Té ses cames dessangrades d'ets abriulls y espines, Roq. 53

Entre espinas y abreulls lo pà has de treure, Guimerà, Jesús de Naz. 76

Decocticó de èvols de sanbuch de tribols, Cauliach Coll., VII, 2^a, 8

Bibliografia

FE-II-205, FM-III-101, FPC-II-328, HNPC-VI-242, BC-93, PMCV-246, FQ-422, VP-48, MH-147, VMLN-1613, DASH-19, GOGTE-361, DEKHANG-193, DAWA-1-336, KAN-345, PHMT-531

MONOCOTYLEDONES

AGAVACEAE

1 1 100%

570. *Agave americana*

L.....C

Agave, del grec *agavos*, admirable, eminent, il·lustre. *Americana*, per la procedència.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Atzavara. Donarda. Escarxot. Filiagulla. Pita. Pitalassa. Pitera. Cast.: Pita. Port.: Pita. Basc: Agabe. Fra.: Agave. Angl.: American aloe.

Descripció botànica

Planta herbàcia, perenne. Fulles suculents, grans, llargues fins a 2 m, en roseta, amb espina apical aguda i espines als marges. Inflorescència amb petites rosetes de fulles. Eix florífer llarg i gruixat (*albó de donardera*) que pot arribar als 10 m, amb l'inflorescència apical, ramificada, piramidal, de color groc verdós. Fruit en càpsula trígona. Floreix una sola vegada: després la planta mor.

Hàbitat

Cultivada als jardins. És útil per a fixar els terrenys dunars. Originària d'Amèrica.

Part utilitzada

Les fulles, les arrels, el suc del tronc.

Composició química

Glúcids, saponines esteroidees, alcaloides, cumarines, vitamines A,

B1, B2, C, D, K (fulles); glúcids, resines (arrels).

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, demulcent, útil en molèsties urinàries i digestives. Vulnerària, antisèptica, en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

El decuit al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Agave americana* s'empra com a diurètica i antisifilítica.

En medicina marroquí la polpa de les fulles d'*Agave americana* i altres espècies (*A. sisalana*, *A. atrovirens*, *A. attenuata*, *A. univittata*) s'empra com a cataplasma antiinflamatori en les contusions. Les parts subterrànies són usades com a avortiu i vomitiu. Les fulles fresques o seques són triturades amb oli d'oliva i bilis de bou com a tònic capil·lar.

En medicina mexicana *Agave americana* s'usa en alteracions digestives, úlceres estomacals i intestinals, inflamacions oculars, problemes pulmonars. També s'usen les espècies *A. atrovirens*, *A. lechequilla*, *A. mezcalensis*, *A. salmiana*.

En medicina homeopàtica AGAVE AMERICANA pot ser d'utilitat en escorbut, hidrofòbia, gastritis, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

En la indústria farmacèutica l'atzavara s'empra com a font per a l'obtenció de fàrmacs esteroídics. La fermentació i destil·lació del suc produeix el pulque, la tequila i el

mescal. Amb el suc i cendra se'n fa sabó. Les fibres de les fulles s'empren per a fer teixits i cordes. De l'albó de donardera buidat es fan canals de teulada, i del cor en fan passadores de raor.

L'alegria del fadrí
és un mocador de pita
una manta morellana
i una xica ben bonica

Història

L'atzavara fou introduïda a Europa durant el segle XVI. Era utilitzada pels indigenes americans com a vulnerària i antidiarreica.

Literatura

Que ha obs la viuda faldes ab la masquara, ni l'aygua de atzabara ab l'argentada, Coll. Dames 1064

Entre fulles de palma y d'etzevara, Canigó XI

Una fulla d'atzavara en recull l'aigua, Ruyra Par. 68

An es fas... ets al.lots a Búger ehi van amb fuies de donarda..., movent gran estabeig i bogiot, Alcover Cont. 152

Fil de pita, val la lliura una lliura deu sous, Tar. preus 50

Les piteres amb llurs grans fulles simètriques i rígides, Ruyra Pinya, II, 159

Un bon llaurador... que de una brofada secava una pitera, J. Pascual Tirado (BSCC, VIII, 244)

Bibliografia

FE-V-74, FM-I-341, HNPC-VI-368, BC-453, JP-25, PMCV-248, JLB-, KUKL-333, MH-26, CHEV-160, VMLN-41, CLK-I-45, KAN-625, PHMT-137

ALISMATACEAE

4 1 25%

571. *Alisma plantago-aquatica*

L.....Ma

Alisma, del celta *alis*, aigua.
Plantago, per tenir les fulles semblants a les del plantatge.

Sinonímia. Denominacions

Alisma plantago.

Cat.: Orella de llebre. Plantatge d'aigua. Cast.: Llantén de agua. Port.: Chantan da auga. Basc: Zain-belarr. Fra.: Plantain d'eau. Ale.: Gemeiner Froschlöffel. Angl.: Water Plantain.

Descripció botànica

Herba vivaç, aquàtica, fins a 1 m d'alçària. Rizoma curt, gros, bulbiforme, vertical. Fulles en verticil basal, flotants sèssils; les següents ovals, lanceolades, peciolades. Branques verticil·lades. Flors actinomorfes, petites, blanques o rosades. Inflorescència en panícula piramidal. Sèpals obtusos, ovals. Floració: maig.

Hàbitat

Aigües estanyades, aiguamolls, sèquies, rieres d'aigües lentes.

Part utilitzada

Les fulles, el rizoma.

Composició química

Resines, tanins, derivats esteroídics, principis amargs, midó, sucres, oli essencial, flavonoides.

Acció farmacològica.

Indicacions

Revulsiva, vesicant en aplicació externa (planta fresca), en mal de queixal, mal d'orella, peus inflats, per a fer retirar la llet de les mares que alleten. Antiinflamatòria,

hipocolesteremiant, diurètica, la planta seca, per via interna.

Fórmules i preparacions

El decuit de l'arrel al 3%, una tassa després de cada menjada; l'infusió de fulles seques al 3%; la pols de fulles seques..

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Alisma plantago-aquatica* és emprada com a febrífuga, diurètica, sudorífica.

En medicina filipina *Alisma saggitifolium* (= *Sagittaria sagittaefolia*) s'usa el rizoma en dermatitis i abscessos.

Història

DIOSCORIDES diu que el plantatge d'aigua, "beguda l'arrel amb vi... és útil als que han begut opi... en el mal de ventre i la disenteria. Serveix també a l'espasme i als mals de la mare. L'herba restreny el ventre, provoca la menstruació, i aplicada en emplastres, minva les inflores", DIOSC III 163

PLINI XXV 124; XXVI 25, 92

Bibliografia

FE-V-2, FM-I-101, HNPC-VI-320, BC-433, PPF-71, PMCV-247, FQ-875, JLB-384, RT-39, MH-645, KAN-573, QSMB-82

ALLIACEAE

24 3 12.5%

572. *Allium cepa*

L.....C

Allium, nom clàssic llatí de l'all, del cèltic *all*, calent, coent. *Cepa*, del llatí *caepa*, nom antic de la ceba.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ceba. Cast.: Cebolla. Port.: Cebola. Basc: Kipula. Fra.: Oignon.

Ital.: Cipolla. Ale.: Zwiebel. Angl.: Onion.

Descripció botànica

Tija buida, inflada a la meitat. Bulb gran, tunicat, amb nombroses capes. Fulles cilíndriques, carnosos; les inferiors acanalades, amplexicaules. Flors blanques o verdoses. Inflorescència esferoïdal de cimes uníparaes, aglomerades, envoltada d'involucre membranós. Floració: juny.

Hàbitat

Cultivada als horts. Moltes varietats.

Part utilitzada

Els bulbs (*Bulbus Cepae*).

Composició química

Flavonoides, oli essencial, àcid tiosulfínic, enzimes, fructosanes, aminoàcids sofrats, esterols, pectina, sals minerals, glucòsids flavònics, vitamines A, B1, B2, C i D.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, expectorant, antisèptica, antiinflamatòria, hipoglicemiant, hipolipemiant, antiagregant plaquetària, bacteriostàtica, bactericida, antifúngica, vermífuga, útil en cistitis, uretritis, pielonefritis, oligúria, ascitits, litiasi renal, hiperuricèmia. En aplicació externa és útil pels foruncles de la pell.

Fórmules i preparacions

El decuit al 10%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde, la tintura mare, el xarop.

Vi de ceba: ceba 300 g, mel 100 g, vi blanc 600 cc; 1 cullerada sopra després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Allium cepa* en ús extern com a analgèsic, antiinflamatori, tònic, millora la visió (suc de ceba amb mel) i redueix la otàlgia; en infeccions dermatològiques. En ús intern en artritis, ciàtica, histeria; millora la digestió, hemorroides, icterícia i prolapse rectal; debilitat cardíaca, tos seca, malalties hemorràgiques, disúria, azoospermia, impotència, dismenorrea, còlera.

En medicina tibetana *Allium cepa* s'usa per a generar calor, sobretot en l'esfera digestiva; millora la capacitat sexual, i també per filariasi i alteracions ginecològiques.

En medicina xinesa *Allium cepa* s'empra com a tònica, sudorífica, antiinflamatòria, diurètica.

En medicina filipina *Allium cepa* s'usa en aplicació local sobre l'abdomen mesclada amb oli de coco com a diurètic.

En medicina marroquí *Allium cepa* és un aliment-medicament amb la reputació de prevenir tota casta de malalties i epidèmies. En hidropesia, retenció d'aigua, refredats, impotència. En friccions intrabucals per les gingivitis purulentes. En cataplasma per la tinya i com a maduratiu d'abscessos i foruncles, com a antisèptic i cicatritzant en les cremades i com a tòpic antiverí. En les febres, aplica sobre el front per a fer baixar la temperatura. Els grans de ceba en les alteracions de la micció, de la bufeta urinària i la matriu; també com a diurètic i en fermentacions intestinals. La ceba és un element bàsic de l'alimentació marroquí.

En medicina mexicana *Allium cepa* s'usa en alteracions respiratòries, tuberculosi, gastritis, paràsits intestinals, amigdalitis, reumatisme, anèmia, com a diurètic, en "susto" i "empacho".

En medicina homeopàtica ALLIUM CEPA produeix descàrrega àcida nasal i ocular, neuràlgies, símptomes catarrals, entre d'altres.

Cultura popular

SECRETS DE LA CEBA RODONA PER SALVAR.-...Las Cebas son millors per medicina que pera menjarne. Qui usara de menjar de la Ceba tendra ab mel en deju, viura molt sa. Lo such de la Ceba fa renaxer los pels, y netejar la orella sorda Lo such de la Ceba ab lo such de Fonoll, guareix la hidropesia al principi. Lo such tirat per lo nas purga lo servell. La Ceba cuyta à les brases, y menjada gorex la tos. La Ceba pastada ab mantega fresca gorex lo dolor de las morenas. La Ceba blanca picada y mesclada ab sabo, es singular remey per tota cremadura de foch, y fa cessar prest la dolor. La Ceba pastada ab mel y sal, es singular remey contra lo mosech del ca rabios, y altre animal semblant, y mesclada ab grex de Gallina lleva las taques rosses de la cara. La Ceba cuyta à les brazes, y mesclada ab llevat, y ab oli de Lliri blanch, fa madurar qualsevol manera de infladura, o altres especies de bonys, Agustí Secr. 26

E ftes bolir un poch de jurvert e un poc de moradux, e capola-ho tot amb un poch de seba, Sent Soví 4

El gener és bon temps per a sembrar plantes d'horta (l'all i la ceba especialment), sobretot amb llit calent i terra ben afemada, Amades *Costumari* I 296

Els Reis solien portar presents fins a uns nou o deu anys, segons els casos. L'any darrer entre els presents portaven una ceba com més grossa millor. La presència de la ceba indicava el comiat dels Reis com a portadors de presents i que l'any següent ja no calia esperar res, Amades *Costumari* I 417

Les cebes
han de sentir les campanes

Plantar cebes fa gandul 2211

Ceba de Cap d'Any
fa bon averany

Si vols cebes grosses

planta-les en quart creixent

Si vols ceba de diners
planta-la pel gener

Si vols cebes de diner
sembla-les pel creixent
de la lluna del gener

A l'abril, fes la ceba com un fil
al maig, fes-la com un faig

No hi ha medicina més bona
que ceba, all i llimona

On hi ha ceba
no hi ha dolor

On entra la ceba
no entra el doctor

On entra la ceba 2220
no entra el dolor

Qui menja ceba
no tremola després de mort

Qui no té un all
té una ceba

No fa senyor
ensenyar la ceba

Amb una ceba i pa
a Judes van desmamar

Tant put un all com cent cebes

Val més un all que cent cebes

Val més cebes amb amor
que gallines amb dolor

Més m'estim ceba al cervell
que no pas bleada al clatell

La mossegada de ca
amb ceba es curarà

Ceba de cap d'any 2230
fa bon averany

Ceba de nit i gresol de dia
beneiteria

Coent com una ceba

Prim com un tel de ceba

Si un tel de ceba
es menjava un capellà
no diria mai més missa

Esser verda com una ceba

Fer ceba

Guanyar la ceba

Fer menjar ceba

Quina ceba
et fa coure els ulls?

No hi ha cap ceba 2240
que em faci coure els ulls

Coure la ceba a la gola

Qui no té un all
té una ceba

Qui tinga ràbia
que mossegue ceba

No sortir
de sa parada de ses cebes

Més endins són ses cebes

El bon brou
amb un tall de ceba
ja en té prou

Escudella sense ceba
ballada sense flabiol

Olla sense ceba

boda sense flabiol

La ceba és cuinadora

La ceba crua   2250
fa alçar la cua

Amb tot s'avé
com la ceba

De totes maneres
tonyina amb ceba

Li han posat la ceba al cap

Té la ceba al cap

Fer menjar ceba

S'enduu les cebes

Ser un ceba

De llavor de ceba
no en coiràs pebre

La ceba, al matí és or
al migdia plata
i, al vespre, mata

Es dematí pa i ceba   2260
a migdia ceba i pa
i es vespre, si no hi ha altra cosa,
pa i ceba ho pagarà

A Garós, cebes

A Seva
bategen amb aigua de ceba

A Valls, cebes, alls
i molts treballs

A Ciutadella, ceballots

A Vallmoll, ceballots

A Rocablanca garruts
a Ulldemolins ceballots

i a Cornudella cornuts

Bona presó de Siurana
que hi menjaven
les cebes folles sense pa

Gent de la Vall
mengen ceba
i caguen all

Xiva té molt d'orgull
per una ceba que cull

Com el gos d'en Carreu   2270
que es menjava les cebes crues

Una cosa com un puny
que té quatre pèls al cul

Cent donzelles en un camp
totes vestides de blanc

És verd i no és julivert
és blanc i no és paper.
Endevina què pot ser

Blanca só, de naixement,
i coberta de verds llaços;
i tothom plora per mi
quan em tallen a pedaços

Déu te salve, salve i ceba,
Déu te salve, ceba i pa.
Déu te salve, ceba sola,
Déu te salve a tota hora

Història

TEOFRAST diu que l'escorça de la ceba te més d'una capa, I 5, 2; I 6, 7; I 6, 9; I 10, 7; tot el que es planta amb la ceba creix més aviat, II 5, 5; IV 6, 2; IV 12, 3; V 1, 6; VII 1, 7; és hidròfila i vol ser ben femada, VII 1, 8; s'empra l'arrel per a reproduir-la, VII 2, 1; VII 2, 2-3; té el fruit a la summitat, VII 3, 4; hi ha moltes varietats diferents de cebes, VII 4, 7, 9; soporta be el trasplantament, VII 5, 3; les llavors són vigoroses, VII 5,

5; l'arrel és bulbosa, VII 9, 4; VII 12, 3; IX 11, 6

DIOSCORIDES diu que la ceba "és útil per a obrir el camí de qualsevol gènere d'evacuació... el suc aplicat amb mel serveix per la debilitat de la vista... serveix contra el flux de ventre... fa sortir els cabells que caigueren per la tinya... cuites les cebes, provoquen amb més potència l'orina", DIOSC II 140

PLINI XX 39, 41, 43 GALE XII 48

CURSACH diu que la ceba és "*acris, mordax, faetida, gravé olens&c; orgastica, stimulans, attenuans, anthelmintica, aphrodisiaca, diaphoretica, diuretica, flatulenta, maturans, rubefaciens, alexiteria, laxans, stomachica, excitans, pilatoria, emoliens, rumpens, discutiens, revellens &c'*".

Literatura

Ne ayls ne sebes (sic) no donen res, doc. a. 1252 (Capmany Mem. II, 21)

Nostra vianda... és un poc de formatge e de ceba, Llull Blanq., c. 66

Ço és formatge o ceba o sardina o altre pex, Consolat, c. 145

Qui gaus comprar ni fer comprar cebes de servir per revendre, doc. a. 1311 (RLR, XI, 175)

Con se deu fer cebada o porada ab let... met-hi hom de bona let de cabres segons que serà la porada o sebada e de bon formatge vell, Flos medic. 226 v° 227

Potatge de cebollada, Robert Coch 14

Es perillós pendre'n mudes, si un no vol que li cost de sa ceba, Alcover Cont., 1^a ed., 213

De sogres... qui no té un all té una ceba, Serres Poes. gand. 75

Bibliografia

FM-I-321, HNPC-VI-363-405, BC-438, JP-27, PMPC-55, PMCV-254, FQ-890, JLB-162, VP-148, RT-49, HL-68, MH-599, SCH-87, CHEV-162, CSCH-160, VMLN-49, CLK-I-53, DASH-352, GOGTE-658, DEKHANG-9, KAN-607, PHMT-365, QSMB-155

573. *Allium porrum*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Allium ampeloprasum (la forma silvestre: all de serp, all porro, porradell).

Cat.: Porro. Cast.: Puerro. Port.: Porro. Basc: Porru. Fra.: Poireau. Ital.: Porro. Ale.: Porree. Angl.: Porret.

Porrum, nom llatí antic del porro.

Descripció botànica

Planta herbàcia, fins a 1 m d'alçària. Tija foliosa fins a la meitat. Fulles glaucescents, planes, radicals, llargues. Flors rosades o blanquinoses. Umbel·la globosa. Bulb allargat. Fruit en càpsula. Floració: Juny-agost.

Hàbitat

Cultivat als horts.

Part utilitzada

El bulb, les fulles.

Composició química

Mucíl·lag, sofre orgànic, heteròsids flavònics.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètic.

Fórmules i preparacions

El brou de porros, i les diverses preparacions culinàries.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Allium fistulosum* (cibolla) és usat en insomni, pèrdua de calor digestiva, elefantiasi, vertigen, convulsions i és molt emprat a la cuina. L'espècie *A. pratii* en ictericia, diarrea per fred, per a restaurar la calor digestiva, com a vulnerari, en amigdalitis, càncer. L'espècie *A. przewalskianum* en cefalea, diarrea, per a augmentar la calor digestiva, com a condiment.

En medicina xinesa *Allium fistulosum*, s'empra com a tònic, sudorífic, antiinflamatori, diurètic, vermífug.

En medicina filipina *Allium porrum* és utilitzat com a aliment, diurètic, les fulles antisèptiques i vulneràries.

En medicina marroquí *Allium porrum* s'usa en cataplasma com a tònic capil·lar.

En medicina mexicana *Allium glandulosum* s'usa en refredats, tos crònica, tuberculosi.

Cultura popular

QUI PARLA CON SA DEU FFER CEBADA O PORADA AB LET.- Si vols ffer cebada ho porada ab let, prin hom los poros o les cebes, e neteya-les bé, he talla-les, e no massa manut; e guarda no y metes res vert. E puy mit-los en aygua a remullar tro al matí. E puy leva-la II vaguades ab aygua calda, e una ab freda. E puy mit-ho a coura ab molt grex; e cogua bé la tersa part del dia. E deu-s'i hom levar bon matí, e no.n leus la mà de manar. E quant serà prop de cuyta, met-i hom de bona let de cabres, segons que serà la porada o la sebada, e de bon fformatge vell; e si no avies let de cabres, ffa hom let de amelles. E va dins la sabada o porada. E cou tro sien especes axí con a carabaces. E quant és espesa, leva la olla del ffoc, e mena-la hom tro perden la bulidura. E puy à hom, qui n'i vol metra, hous debatuts, he mescle-los-hi hom menant menant. E quant ffaràs escudelles, si n'i vols, auràs de f fina canyella picada he de bon sucre blanc, e metràs-ne per les escudelles

dejús e damunt les escudelles, quar més ne valdran, Sent Soví 95

QUI PARLA CON NI EN QUINA MANERA DEVETS DONAR DE MANYAR CORESMAL AL DINAR.-Primerament, al dinar posats gresals de mel ab poros que sien bé perats, e ffèts-ne trossos, e sien possats sobre los gresals de mel. Aprés donats pex ab arugua, e aprés espinachs ab pex ffrit, e aprés pex de pebre o casola o sosengua de qualque ayats; e puy menyar de cuyera, e puy pex ffrit ab salsa de vinagre he d'ayls bulida. E aprés doneràs piment e nel.les, e puy ffruyta sequa. E si aviets pex en ast, possats-los-ne a lur volentat, anans que doneu lo piment e neules; e panades atrestal, Sent Soví 190

A tal hora porros?

A bona hora porro!

Quin porro!

Pegar un porro 2280

Al.lota, ¿que no t'han dit que segava com un moro? Jo vénc per posar es porro als que s'hagin adormit

Ni escudella de congre sense porro ni graells ni herència de tutors sense trampes ni consells

Història

TEOFRAST III 11, 3; se sembra després del solstici d'hivern, VII 1, 2-3; créix més aviat si la llavor és nova, VII 1, 6-8; no és bulbosa, però de llarga vida, VII 2, 2; té el fruit a la summitat, VII 3, 4; VII 4, 11; la seva grandària depèn del transplant, VII 5, 3-5; no té tiges laterals, VII 8, 2; IX 10, 1

DIOSCORIDES diu que el porro "és ventós, se converteix en mals humors, causa somnis terribles, provoca la orina, relaxa el ventre, aprima el cos, disminueix la vista,

mou la sang menstrual i és danyós a les llagues de la bufeta i dels ronyons... begudes dues dracmes de llavors amb altres tantes de murta, restrenyen la sang que surt del pit", DIOSC 138

PLINI XX 44 GALE VI 658

CURSACH recomana el porro "*in calculo, ulceribus internis; haemorrhagiis, thoracis vitiis; tube, venere tarda; pleuritide, cynanche, vermibus &c*".

Literatura

De cols, spinachs, de porros, de alls e de totes altres ortalices sia donada delma, Jaume I, Sent.

En la espècia del porro en què el porro femella és pus digestible que'l masculí, Llull Arbre Sc. I, 79

Menjant porros, los quals són de vil sabor, que no crec que res hi haja bo, Decam. I, 144

L'aiga dels porros can és dada a beure val contra la mordedura de la serp, Medic. Part. 156

Bibliografia

HNPC-VI-363-405, BC-437, JLB-496, RT-50, SCH-88, CSCH-158, DAKPA-188,205, DAWA-2-5,6, PHMT-366, QSMB-157

574. *Allium sativum*

L.....C

Sativum, del llatí *sativus*, cultivat, sembrat, plantat

Sinonímia. Denominacions

Cat.: All. Cast.: Ajo. Port.: Alho. Basc: Beratz. Fra.: Ail. Ital.: Aglio. Ale.: Knoblauch. Angl.: Garlic.

Descripció botànica

Tija foliosa fins a la meitat. Fulles linears, planes, acanalades. Bulb

amb petits bulbets corbats, aguts. Umbel.la de flors blanquinoses o rosades. Floració: juny.

Hàbitat

Cultivat als horts.

Part utilitzada

Els bulbs o alls (*Bulbus Alii sativi*).

Composició química

Oli essencial amb alicina, adenosina, enzimes, àcid nicotínic, sals minerals, vitamines A, B1, B2, C.

Acció farmacològica.

Indicacions

Vasodil.latador, diurètic, expectorant, bactericida, antifúngic, hipolipemiant, antiagregant plaquetari, hipoglucemiant. Antisèptic en ús extern.

Fórmules i preparacions

El suc, l'extracte sec, la tintura mare, el nebulitzat, el xarop.

Alcoholatur al 5%, 30 gotes abans de cada menjada: maceració de 50 grams de dents d'all esclafats en 1 litre d'alcohol de 70º durant 9 dies, filtrar, conservar tapat i en lloc fresc. Cura d'all de 18 dies: durant els primers 9 dies, es comença el primer dia amb un all i cada dia se n'afegeix un; a partir del dia 10 se disminueix un all al dia.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Allium sativum* s'usa com a estimulant general, laxant, afrodisiac, per a rejuvenir i millorar els cabells; en disnea, tossina, febre, anorèxia, edema, hemorroïdes, alteracions dermatològiques, helmintiasi, dismenorrea, dolor còlic.

En medicina tibetana *Allium sativum* és utilitzat en insomni,

anorèxia, lepra, asma, càncer, alteracions limfàtiques, malalties de la pell, pèrdua de cabells, helmintiasi, hemorroïdes, per a augmentar la vitalitat sexual, com antídote de verins i és molt emprat a la cuina.

En medicina xinesa *Allium sativum* s'empra com a tònic estomacal, expectorant, antiedematós, diurètic, vermífug.

En medicina filipina *Allium sativum* s'usa en hipertensió arterial, com a diurètic, en tos infantil, en aplicació local per picades d'insectes.

En medicina marroquí *Allium sativum* és usat com a antiinfecció, depuratiu general, estimulante de les funcions vitals i antídote de tots els verins. Per via oral, triturat amb mel o mantega, en disenteria, febre tifoïda, còlics infantils, malalties infeccioses, cucs intestinals, tossina, afeccions respiratòries, refredats, tuberculosi. També en hipertensió arterial i reumatisme. L'all cuït, amb mel i mantega, és afrodisiac. Per a evitar la seva acció irritant sobre el tub digestiu se l'associa a goma aràbiga. En supositori contra les hemorroïdes. En les afeccions respiratòries, en massatge pectoral d'oleat d'all. En aplicació local per les llagues purulentes, abscessos i foruncles, tinya, pelada, mossegades d'insectes i altres animals. L'all cruu amb sal s'aplica localment en els dolors dentaris; amb oli en les otitis. És molt utilitzat en alimentació humana.

En medicina mexicana *Allium sativum* s'usa en paràsits intestinals, reumatisme, problemes de pell, alteracions respiratòries - bronquitis, inflamació amigdal·lar, ronquera-, hipertensió, nervis, insomni, anèmia, micció dolorosa, per accelerar el part, en cerimònies màgiques.

En medicina homeopàtica ALLIUM SATIVUM actúa directament sobre les membranes mucoses: pot estar indicat en determinades afeccions inflamatòries.

Cultura popular

Els Reis Mags a Mallorca, per tal d'indicar que ja no portarien res més l'any vinent, posaven dintre de les sabates una brasa de carbó o bé una cabeça d'alls, Amades *Costumari* I 417

Havia estat estès el costum de tirar alls al caliu del foc de la nit de sant Joan i menjar-se'ls perquè guarissin de ronya i altres mals semblants, Amades *Costumari* IV 45

Per Nadal, ni amb alls ni amb cebes
empleïs ton cabal

Per sant Blai
se sembra l'all

Per sant Blai
sembra ton all

Per sant Blai l'all sembraràs
i per sant Pere el colliràs

Cada dia que passa de gener
perd un all l'aller

Alls plantats en lluna nova
de grans un cove

Si vols l'all coent
sembra'l per l'advent

Si vols l'all coent   2290
planta'l un dimecres de l'advent

Allet, per què no ets coent?
Perquè no em vas sembrar per
l'advent

Si vols l'all bo i fi
sembra'l per sant Martí

Si vols l'all ben coent

planta'l per l'advent;
però si el vols verdader
si el vols ben fi
planta'l per sant Martí
fes-lo pel gener

A l'all res li fa
que sigui mal plantat
si és ben renegat

Si vols l'all coent
quan el sembris
renega rabent

En temps de neu
un all val com un cavall

Per sant Miquel
l'all mira el cel

Els alls sempre treuen

Sembra bon all
i en tindràs bon tall

Si vols bon allar 2300
deixa dia de sembrar

L'all vol veure l'amo
quan se'n torna a casa

L'all que se sembra
vol veure l'amo
quan surt de l'hort

S'all, en so sembrar
vol veure s'amo com se'n va

Sà com un gra d'all

Fort com un all bruixat

Trempat com un all

Dret com un all

Coent com un all

Calent com un all

Tendre com un all 2310

Sucar els alls

Encamar els alls

Fer tornar coa d'all

All en dejú
remei segur

Quan no té un all
té una ceba

Tant patirem per un all
com per una ceba

Sempre té alls o cebes

Negar-se l'allioli

Tant put un all
com cent cabeces

L'all és bona eina pel treball 2320

L'all fa de tall

No cal pas per un gra d'all
deixar de fer la salsa

El morter sempre fa pudor d'all

L'all sencer
salta del morter

All cuit
all perdut

L'all renegat
cou més al plat

L'all renegat
cou més menjat

Els alls obren la gana
per una setmana

Si als llavis tens un tall
posa-t'hi una pela d'all

Allà a on no hi ha un all 2330
hi ha una ceba

Allà a on alls hi ha
vi hi haurà

Alls crus i vinet pur
passen el port segur

All cru i vi pur
passen el porc segur

Amb alls i vi fort
no em fa por la mort

Alls i ceballot
volen vi fort

Qui menja alls i beu vi
no hi pot l'escorçó
ni el seu verí

Mentre tingui alls i vi
no s'han fet les butlles per a mi

Amb sopes d'all i vi
no et faci por el morir

Vi pur i all curt
fan l'home valent i astut

La sopa d'all 2340
si no fa bé no fa mal

Sopa d'all,
per a esperar el tall

Pels cucs, els alls
per a dormir, cascalls

L'all del mestre Sallent:
petit i dolent

Deia el savi Sadurní:
terra d'alls, terra de vi

Alls i vi
remei de roí

Alls i vi
remei dels pobres

Alls i vi
fan tenir

L'all és el remei dels pobres

Pa i alls
menjar de pagès

Sobre el bon menjar, l'all 2350

Allioli, pa torrat
aiguarent i figues seques
fan ballar endimonià

Si vols bon all
busca'l de Belltall

A Valls
sembren i caven
i forquen alls

A Valls
caven i poden
i forquen alls

A Claravalls
caven i poden
i forquen alls

Tu, si vas a Calladrons,
diràs als que t'he dit jo
que no llumegen els alls
amb palla de carregó

Un arbret
petit, baixet
capçat de blanc
vestit de verd

Una sopeta d'all i una tassa de camamirla,
E. Valor El Gegant del Romaní

E com serà perbullit, capola-ho tot ensemps; e mit-hi hous e de bones espícies, e anys (sic) e pances, e que sia bo, Sent Soví 5

Història

TEOFRAST diu que l'all no fa arrels laterals, I 6, 9; néix directament de l'arrel, I 10, 7; fa una sola tija, VII 1, 8; VII 2, 1; VII 2, 3; VII 4, 1; n'hi ha de diverses varietats, VII 4, 7; VII 4, 11-12; VII 8, 2; els bulbs créixen junts, VII 13, 4; els recolectors d'hel.lèbor mengen alls amb vi abans de recollir la planta, IX 8, 6

DIOSCORIDES diu que l'all "menjat, treu els cucs del ventre... és útil per les mossegades de les víbores... provoca l'orina... la pasta feta amb olives negres, anomenada myttoton, si se menja, provoca l'orina, obre els porus i és útil contra la hidropesia", DIOSC II 141

PLINI XIX 111; XX 50 GALE XII 126

CURSACH recomana l'all "*in morsu venenato, calculo, clavo, hydrope, hysteria, tussi, colica frigida; tenia, herpete, cophosi, febribus autumnalibus repullulantibus; surditate rheumatica; ventriculi atonia; flatibus, asthmate pituitoso; hectica febre; vermibus paralyisi, verrucis, capitis dolore; morbis catarrhalibus; scorbuto, peste &c*".

Literatura

Salces fortes axí com pebrades e allades, Arn. Vil. II, 245

Ne ayls ne sebes no donen res (de leuda), doc. a. 1252 (Capmany Mem. II, 21)

Que no haja menjat aquell jorn alls ni cebes, Dieç Menesc. II, 32 v

Car tot l'all hi oli haveu fet triat, Proc. olives, 787

El més gran inconvenient de l'all és que per a ell el secret professional no existeix, H. LECLERC 38

Bibliografia

FM-I-316, HNPC-VI-363, BC-438, PPF-18, JP-28, PMPC-29, PMCV-255, FQ-887, JLB-28, VP-63, RT-50, HL-36, MH-342, SCH-89, CHEV-56, CSCH-159, VMLN-54, CLK-I-56, DASH-351, GOGTE-471, DAKPA-47, DEKHANG-10, KAN-609, PHMT-366, QSMB-158

AMARYLLIDACEAE

9 4 44.4%

575. *Leucojum aestivum*

subsp. *pulchellum*
(Salisb.) Briq.....Ma Me

Leucojum, del llatí *leucos*, blanc, i *ion*, violeta.

Sinonímia. Denominacions

Leucojum pulchellum. *L. hernandezii*.

Cat.: Assa. Cast.: Campanilla de verano. Ang.: Summer Snowflake.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, verda, fins a 50 cm d'alçària. Bulb ovoide, gros. Tija fistulosa, robusta. Fulles linears, multinèrvies, llises. Umbel.la uni o biflora. Flors blanques, nutants. Periant campanulat. Llavors llises, ovoides. Floració: febrer.

Hàbitat

Vores de torrents, llocs humits.

Part utilitzada

El bulb.

Composició química

Alcaloide galantamina (inhibidor de la colinesterasa).

Acció farmacològica.
Indicacions

És una planta verinosa. S'usen extractes per la malaltia d'Alzheimer.

Bibliografia

FE-V-77, FM-I-331, HNPC-VI-366, BC-451

576. *Narcissus poeticus*

L.....C

Narcissus, del grec *nárkissos*, que deriva de *nárke*, embotament, torpor, per les propietats narcòtiques. Segons la mitologia grega, Narcís estava enamorat d'ell mateix i els déus el van transformar en flor.

Sinonímia. Denominacions

Narcissus angustifolius. *N. exsertus*.

Cat.: Narcís. Grandalla. Cast.:

Narciso. Port.: Herba nemoradeira.

Basc: Txutxupraka. Fra.: Narcisse.

Ital.: Fior-maggi. Ale.: Narzisse.

Angl.: Narcissus.

Descripció botànica

Planta perenne, fins a 80 cm d'alçària. Bulb globulós. Fulles radicals. Flors grans, blanques, flairoses. Corona enribetada de vermell. Fruit en càpsula. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Prats humits de zones montanes.

Cultivat als jardins a les Illes Balears.

Part utilitzada

El bulb, les flors, les fulles.

Composició química

Alcaloides, resines, oli essencial, pectina, mucíl·lag, glucòsids.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. Vomitiva, expectorant, útil en

bronquitis, cucurutxa. Antiviral i antitumoral en experiments de laboratori.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3% de les flors, una tassa després de cada menjada. La tintura, la pols del bulb.

Terapèutica comparada

S'empra com *Narcissus pseudo-narcissus*.

En medicina homeopàtica NARCISSUS PSEUDONARCISSUS produeix símptomes de nàusea seguida de vòmits i diarrea.

Història

TEOFRAST diu que el narcís s'empra per a fer garlandes, VI 8, 1

DIOSCORIDES diu que "l'arrel del narcís bullida provoca el vòmit. Mesclada amb mel, és útil per les cremades del foc. Aplicada en forma d'emplastre, solda els nervis tallats... purifica les llagues brutes", DIOSC IV 162

PLINI XXI 25, 128 GALE XII 85

Literatura

Jo sóc un narcís de Saron, el lliri de les valls, Ct 2:1

Saludeu els de la família de Narcís, que viuen en el Senyor, Rm 16:11

Tu deus haver begut de aquella aygua de la font hon morí lo bell Narciso, Tirant, c. 154

De narcissos, llentiscles i ginebre / garlandes nos cenyírem, Atlàntida VII

Bibliografia

FM-I-340, HNPC-VI-365, FQ-911, JLB-434, RT-62, MH-245, SCH-51, VMLN-1162, CLK-II-532

577. *Narcissus tazetta*

subsp. *aureus*
(Loisel.) Baker....Ma
subsp. *tazetta*.....Ma Me Ei Ca

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Assutzena borda. Assa groga. Caldereta. Espasa de sant. Junquillo. Lliri de Nadal. Narcís de Nadal. Narcís de rams. Nadala. Nadaleta. Nadalina. Ninou. Cast.: Narciso común.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 80 cm d'alçària. Bulb gran, ovoide. Fulles glaucescents, esteses o dretes. Tija canaliculada. Flors blanques, grogues o bicolores, tombants, en umbel·la, flairoses. Corona de color carabassa. Floració: desembre-març.

Hàbitat

Terres baixes, prats humits, síquies. Cultivada en els jardins.

Part utilitzada

El bulb, les flors, les fulles.

Composició química

Semblant a *Narcissus poeticus*.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. Vomitiva, antiviral. Té acció sobre la coriomeningitis limfocitària del ratolí.

Fórmules i preparacions

La tintura mare.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Narcissus tazetta* var. *chinensis* s'empra en determinades erupcions de la pell, mastitis.

Literatura

Cada nit se veu més bella

com nadala al poncellar, Verdaguer
Bethlem 31

Bibliografia

FE-V-79, FM-I-339, HNPC-VI-365, BC-451, FQ-911, JLB-434, RT-62, KAN-626

578. *Pancratium maritimum*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Pancratium, del grec *pagkraton*, totpoderós, per les propietats medicinals que li eren atribuïdes. *Maritimum*, del mar.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lliri blanc de marines. Assutzena d'arenal. Assutzena blanca. Assutzena de mar. Assutzena marina. Lliri d'arenal. Lliri de Canet. Lliri de mar. Lliri de platja. Lliri de Santa Cristina. Nadaleta de mar. Cast.: Pancraccio. Port.: Narciso das areiras. Basc: Akara. Angl.: Sea Daffodil.

Descripció botànica

Herba vivaç, glauca, glabra, fins a 60 cm d'alçària. Bulb gros, oval. Tija comprimida. Fulles llises, linears. Flors grans, blanques per dins, verdoses per fora, flairoses. Càpsula subglobulosa. Llavors llises, lluent, negres. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Arenals marítims.

Part utilitzada

El bulb.

Composició química

Heteròsids cardiotònics, midó.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. Cardiotònica.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Pancratium maritimum* s'usen els bulbs com a vulneraris.

En medicina marroquí els bulbs de *Pancratium maritimum* i *P. saharae* són emprats (després de detoxificació) com a font alimentària de glúcids, encara que la toxicitat és ben coneguda.

Fórmules i preparacions

La pols del bulb.

Història

TEOFRAST diu que el lliri blanc de marines créix a les platges i té la llana davall de la túnica externa, de manera que aquesta i la part interior són comestibles. Amb aquesta llana es fan sabates i vestits, VII 13, 8

DIOSCORIDES diu que el lliri de mar "té la mateixa virtut que la ceba marina, es prepara de la mateixa manera i es dona el mateix pes i en les mateixes malalties, DIOSC II 163

PLINI XXVII 92, 118 GALE XII 93

Literatura

Culliré fonolls a garbes y assutzenes a grapats, F. Aguiló (Jocs Fl. 1909, p. 58)

Bibliografia

FE-V-84, FM-I-335, HNPC-VI-366, BC-452, PMCV-248, FQ-909, PHMT-138, QSMB-175

ARACEAE

10 4 40%

579. *Arisarum vulgare*

Targ.-Tozz. subsp. *simorrhinum*
(Durieu) Maire & Weiller.....Ma Me
subsp. *vulgare*...Ma Me Ei Fo Ca Dr

Arisarum, diminutiu d'*arum*
(*arisaron*: petit aron).

Sinonímia. Denominacions

Arum arisarum. *Balmisa vulgaris*.

Cat.: Rapa de frare. Apagallums. Cresolera. Cresolet de frare. Cresols. Cugotí. Dragoneta. Dragontina. Farolet. Frare bec. Frare cugot. Frare llec. Fraret. Herba gresolera. Llums. Rapa. Rapallengua. Cast.: Frailillos. Angl.: Friar's Cowl.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 30 cm d'alçària. Rizoma ovoide. Fulles cordiformes, hastades, amb limbe oval sagitat o triangular. Espata cilíndrica, tubulosa. Espàdix cilíndric, recorbat. Baies verdes, globuloses. Floració: novembre-març.

Hàbitat

Llocs ombrívols, frescs; terrenys incultes. Del nivell de la mar fins a 1200 m.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Saponòsids, oli essencial, oxalat càlcic, nicotina.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica: produeix vòmits, dolor abdominal, midriasi, coma. Vomitiva, purgant, diurètica. Vesicant per via externa.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí els tubercles d'*Arisarum vulgare* i *A. simorrhinum* són usats com a emetocatórtic i purgant. És consumit com a aliment pels porcs. En alimentació humana en temps d'escasesa, torrats o cuits al vapor i reduïts a farina, que es mescla amb una altra farina de

cereal per a fer-ne galetes. Els fruits, les fulles i els rizomes tenen acció rubefaent i vesicant.

Cultura popular

Terra que cria rapa
ni es ven ni es barata

Història

DIOSCORIDES diu que la rapa de frare "aplicada en cataplasma, atura les llagues corruptes. Se'n fan coliris per les fistules. Posada la seva arrel sobre la verga de qualsevol animal, la corrompeix", DIOSC II 158

PLINI XXIV 94; XXIX 151 GALE XI 835

Literatura

Dos onses de dragontina menor, Flos medic. 163 v°

Blanc de avena e de dregontina de cascú II onzes, Flos medic. 164

Bibliografia

FE-V-271, FM-I-264, HNPC-VI-331, BC-468, JP-33, PMCV-249, FQ-963, PHMT-170

580. *Arum italicum*

Miller.....Ma Me Ei Fo Dr

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cugot. Àrum. Candela. Escandalosa. Gresolera. Orella d'ase. Peu de bou. Peu de vedell. Pota de bou. Pota de vedell. Punta de rella. Rapa. Sarriassa. Xèrria. Cast.: Aro. Port.: Xairo. Basc: Errebedarr. Fra.: Gouet. Ital.: Gigaro. Ale.: Gefleckter Aronstab. Angl.: Italian Arum.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 60 cm d'alçària. Tubercle gruixat. Fulles hastades, sagitades, lluints, verdes, tacades sovint de blanc. Espata

blanca verdosa. Baies vermelles. Floració: març-maig.

Hàbitat

Sèquies, fondals humits, llocs ombrívols. Del nivell de la mar fins a 700 m.

Part utilitzada

Les fulles, el tubercle.

Composició química

Saponòsids, glucòsids, oli, resina, gomes, sals de calci i de potasi, midó. Les fulles contenen àcid cianhídric.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica: amb la cocció perd les seves propietats verinoses. Vomitiva, expectorant, purgant. Vesicant en aplicació externa, pels dolors reumàtics, cremades, úlceres, sedes, contusions, berrugues.

Fórmules i preparacions

La tintura mare, la pols del tubercle. La cabeça cuita, en aplicació local, per les morenes.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí té les mateixes propietats que l'espècie anterior.

En medicina homeopàtica ARUM ITALICUM produeix cefalea occipital que s'agreuja per l'humitat, còlic, diarrea, pruija, sudoració nocturna, entre d'altres símptomes. També en medicina homeopàtica ARUM TRIPHYLLUM produeix irritació del nas i la gola, ronquera, inflamació glandular.

Història

TEOFRAST diu que la rapa té l'arrel carnosa, I 6, 7; gruixada, llisa i carnosa, I 6, 8; I 6, 10; les flors són

carnoses, I 10, 10; se planta d'arrel, VII 2, 1; l'arrel és suau, llisa, tova i sense pell, VII 9, 4; l'arrel és comestible, i també les fulles cuites en vinagre, que són agradables i bones per a les fractures. Per a fer engreixar l'arrel, després de separar les fulles que són amples, es posa en aigua i a l'inrevés per a que no brosti i pugui entrar tot l'aliment en ella, VII 12, 2; VII 13, 1, 2

DIOSCORIDES diu que la rapa, "adobades les fullesen sal, seques i també cuites, es poden menjar. L'arrel és útil contra el dolor de gota", DIOSC II 157

PLINI XIX 96; XXIV 141 GALE VI 650; XI 839

CURSACH recomana *Arum maculatum* "in anorexia, asthmate humoralis; cachexia, chlorosi, contusione, obstructionibus, phthisi, colluvie pituitosa; cephalaea sympathica; febre intermittente; debilitate stomachi; morbis ab inertia, et laxitate; doloribus rheumaticis; venenis, peste, eruditibus primarum viarum &c".

Bibliografia

FE-V-270, FM-I-256, HNPC-VI-331, BC-469, PPF-78, PMCV-249, FQ-960, JLB-80, HL-275, MH-238, SCH-272, CSCH-422, VMLN-209, CLK-I-199, PHMT-170

581. *Dracunculus vulgaris*

(L.) Schott.....C

Dracunculus, diminutiu del llatí *draco*, petit drac.

Sinonímia. Denominacions

Arum dracunculus.

Cat.: Dragonera. Colobra.
Dragonària. Dragontea. Rapa pudent.
Serpentina. Serpentària.
Cast.: Serpentaria. Port.: Erva-das-

cobras. Basc: Sugi-belarr. Angl.: Dragons.

Descripció botànica

Planta fins a 100 cm d'alçària. Tubercle gruixat, rodó. Tija amb taques de diversos colors. Espata gran, vistosa, de color porpra, d'olor a carn podrida. Espàdice negrenca. Fruits en baia, vermellosos o negreus.

Hàbitat

Cultivada als jardins. Antigament, als jardins dels apotecaris i dels monestirs.

Part utilitzada

El tubercle, les fulles.

Composició química

Semblant a *Arisarum vulgare*.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica per via interna. Vulnerària, vesicant, en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

La cataplasma de les fulles picades.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica ARUM DRACONTIUM produeix irritació de la boca i la gola, mucoses seques, tos, expectoració, entre d'altres símptomes.

Història

TEOFRAST diu que l'arrel de la dragonària no és comestible, però si que és aprofitable com a droga, VII 12, 2; administrada amb mel, s'usa per a combatre la tos; la llavor no s'empra, IX 20, 3

DIOSCORIDES diu que *drakontion mikron* "és provocativa d'orina. Les fulles són útils aplicades a les ferides fresques. El formatge embolicat amb les fulles se preserva de corrupció... A Mallorca i a Menorca, després de cuita, la mesclen amb molta mel i la serveixen com si fossin pastissos reials", DIOSC II 156. La planta citada per Dioscòrides com *drakontion mikron* és identificada per:

- Font i Quer (1962) com *Arisarum vulgare*
- Gunther (1934) com *Arum maculatum*
- García Valdés (1998) com *Dracunculus vulgaris*

PLINI XXIV 150 GALE XI 864 ISIDOR XVII 9, 35

Literatura

Sement de draguntea portada al col tol la dolor poca o gran, Tres. pobr. 16

Medicaments aperitius... axí com rael draguntea, Cauliach Coll., ll. II, d. 2^a, c. 2

Prin tu la verga a gita-la en terra... e tornarà colobra, Serra Gèn. 47

Bibliografia

FE-V-272, FM-I-264, FQ-961, JLB-223, VMLN-206, CLK-I-196

582. *Colocasia antiquorum*

Schoot.....C

Colocasia, del grec *kolokasia*, nom d'un arum aquàtic.

Sinonímia. Denominacions

Arum colocasia. *A. esculentum*. *Colocasia esculenta*.

Cat.: Colocàssia. Cast.: Alcocaz. Angl.: Taro.

Descripció botànica

Planta herbàcia, fins a 2 m d'alçària. Fulles peltades, cordiformes, grans. Tubercles comestibles. Pecíol llarg.

Hàbitat

Cultivada. Originària del sud-est asiàtic.

Part utilitzada

El rizoma, les fulles, els bulbs.

Composició química

Fècula, midó.

Acció farmacològica.

Indicacions

Alimentícia.

Fórmules i preparacions

La varietat *esculenta* d'aquesta planta tropical és molt utilitzada en cuina casolana, per a fer una espècie de pa amb el tubercle, després de coure'l o torrar-lo: és el *taro*, aliment bàsic dels polinesis, de gust àcid i agradable.

Terapèutica comparada

L'arrel de la planta *Colocasia macrorrhiza*, que no es troba a les Illes Balears, s'empra a l'Índia per a les febres intermitents.

En medicina filipina *Colocasia esculenta* s'usen els bulbs com a digestiu, laxant, diurètic, galactog i estíptic.

Cultura popular

La colocàssia és una planta molt cultivada dins cossiols a les cases de les Illes Balears.

Bibliografia

FM-I, HNPC-VI-330, MH-238, QSMB-141

583. *Monstera deliciosa*

Liebm.....C

Monstera, tal vegada del llatí *monstrum*, monstre, per les fulles retallades, o per produir un panís fructífer molt gran. *Deliciosa*, per l'agradable sabor del fruit.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Filodendre. Cast.: Filodendron.

Descripció botànica

Planta perenne, fins a 6 m de llargària. Arrels aèries. Soca enfiladissa. Fulles foradades, retallades, fenestrades, grans. Fruit en pinya carnosa, flairosa, dolça, comestible.

Hàbitat

Cultivada. Originària d'Amèrica central.

Part utilitzada

El fruit.

Composició química

Carbohidrats.

Acció farmacològica.

Indicacions

Comestible.

Cultura popular

El filodendre és una planta molt apreciada com a ornamental en patis i jardins.

Bibliografia

FM-I-266, HNPC-VI-330

ARECACEAE

3 2 66.6%

584. *Chamaerops humilis*

L....Ma Me Ei Fo

Chamaerops, del grec *chamai*, petit o baix, i *rhops*, matorral.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Garballó. Bargalló. Margalló. Palmissó. Cast.: Palmito. Port.: Palmeira-ana. Basc: Astapalma. Fra.: Palmier nain. Angl.: Dwarf palm.

Descripció botànica

Palmera fins a 6 m d'alçària. Fulles palmatisectes, en ventall, en segments plegats longitudinalment. Flors polígames, dioiques, groguenques. Inflorescències espiciformes, envoltades d'amples bràctees quan són joves. Fruit en baia. Floració: març.

Hàbitat

Comarques marítimes, terrenys àrids, brolles. Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

Els dàtils.

Composició química

Tanins, quercita, hidrats de carboni, midó.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, útil en diarrees. Els dàtils madurs i els brots incipients són comestibles.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí el fruit de *Chamaerops humilis* és usat en diarrees i gingivitis per la seva astringència. El cor és consumit, cruu o cuit amb panses i ceba, com a acompanyant del couscous. Els fruits madurs es mengen després de tres dies macerats en aigua salada per a treure l'astringència. Les fibres de les fulles són molt emprades per a fer matalassos, cordes i paneres.

Fórmules i preparacions

Els dàtils bullits en llet.

Cultura popular

La llata o llatra de les fulles serveix per a per senalles, corda, espartenyas, estores, graneres, ventalls, capells, etc.

Es al.lots escoltaven es mal temps i sa mare i son pare feien llata, Rond. Eiv. 61

Els ullols -fulles naixents, tendres i encara plegades- es fan en juliol. Per a blanquejar els ullols, cal primer banyar-los, després posar-los en qualsevol gerra o dipòsit, on es posa i crema sofre. La gerra estarà tancada un dia amb el fum del sofre. Ja blanquejats, primer es fa la llata, i amb llates cosides, barxes -cabàs de comprar-, Pellicer *Costumari* 73

Un temps me deies viola
i ara me dius garballó:
¿com no em demanes s'amor
ara que estàs tota sola?

Saps que ha d'estona que sé 2360
que es garballons fan ses paumes!
Som perseguida de Jaumes:
com un se'n va, s'altre ve

Jo m'és seguit cuir vaumes
per fer madurar ets inflons
per falta de garballons
atlotes, roegam paumes

Oh! Pobra garballonera
Cada any li fan ets entorns
d'estiu li cullen ses paumes
i d'hivern es garballons

Al cel sia l'avi meu
qui feia d'empeltador
per empeltar una ximberga
va empeltar un garbaó

Més mudat que un margalló

Vestir com un garballó

Per falta de garballons

roeguen ses paumes

Per falta de garballons
xupen bonisses

El margalló,
quan el busquen
busca-lo

Pastorets què li porteu
al Xiquet que està en la cuna?
-Jo li porte margallons
i figues de la Llacuna

Història

TEOFRAST diu que la palmera nana, si es desbrosta, segueix visquent, i si es talla, surten brots de les arrels. Es distingeix de les altres per les fulles amples, de les que es fan paneres i estores. N'hi ha moltes a Creta i a Sicília, II 6, 11; és una forma de palmera petita, III 13, 7

Literatura

Rayls de palma fada, las quals en catalanesch apeylam bargeyons, Marsilii Cròn., c. 1

Ab moscat de senct Faliu / e salza de bargalons, Canç. Nad. 93

La palma és arbre alt e a branques e rames e fa bargallons e dàtils, Medic. Part. 82

Ni fer que puga rebrotar lo margalló,
Somni J. Joan 3015

Guarnida amb truanes, eures i bargallons,
Pons Com an. 40

Evitar de dir... garballons per dir
mergallons, Fenollar Regles 104

Per bellugá ses paumes des garbayons y
pins empenyalats, Ignor. 44

Sa fresqueta moguent ses fuyes de ses
garbayoneres, Ignor. 52

No li faran falta vestits ni joyes, perquè jo la vestiré milló qu'un garbayó, Roq. 28

Bibliografia

FE-V-267, FM-I-253, HNPC-VI-328, BC-445, JP-72, FQ-955, PHMT-409

585. *Phoenix dactylifera*

L.....C

Phoenix, nom grec del fasser; *phoinix*, vermell; *Phoenicia*, dels fenicis, per haver importat els dàtils. *Dactylifera*, del llatí *dactylus*, dàtil, i *fer*, tenir, dur, produir..

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Fasser. Datilera. Palma. Palmera. Cast.: Palmera. Port.: Tamareira. Basc: Palmondo. Fra.: Dattier. Ital.: Dattero. Ale.: Dattelbaum. Angl.: Date palm.

Descripció botànica

Arbre dioic, fins a 30 m d'alçària. Tija dreta, sense formacions secundàries. Fulles pinnades, glauques, de color verd grisenc. Flors verdoses, petites, amb espata pubescent. Inflorescència composta, en espàdix. Fruit en baia monosperma comestible. Floració: març.

Hàbitat

Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

Els dàtils.

Composició química

Glúcids, lípids, gomes, pectines, cel.lulosa, niacina, riboflavina, vitamines A, B, C.

Acció farmacològica.

Indicacions

Pectoral, demulcent, laxant, útil en bronquitis, tos irritativa, refredats,

estrenyiment. Aliment, el fruit assecat.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Phoenix pusilla* i *P. sylvestris* s'empren com a aliment i tònic cardíac. En ús extern les arrels són analgèsiques i la decocció és útil en odontalgia. En ús intern s'usa en marejos, lumbalgia, ciàtica, tossina, asma, sanglot, disuria, debilitat, tuberculosi.

En medicina marroquí el consum quotidià de dàtils se considera que preserva l'equilibri i el bon funcionament de l'organisme. Els dàtils verds són tònic i afrodisiacs; també per a fortificar les genives i l'estómac i per la diarrea. La polpa en la fabricació de supositoris. Les llavors torrades i en pols com a antidiarreic. El xarop com a pectoral i reconstituent pels malalts i convalescents. La infusió de palmes com a vomitiu per les intoxicacions. En higiene bucal com a raspall de dents. Els productes de la palmera són molt usats en alimentació.

En medicina mexicana *Phoenix dactylifera* s'usa en inflamacions bronquials i urinàries, restrenyiment.

Fórmules i preparacions

Els dàtils bullits en llet, una tassa amb una cullerada de mel. Els quatre fruits pectorals dels antics són: dàtils, panses, figues i gínjols. Es bullen 20 g de cadascun a foc lent en un litre d'aigua durant 20 minuts.

Cultura popular

Si voleu que lo Palmer famella fassa molts Datils, haveu de plantar prop dell Palmes mascles, no solament hu, pero mes si es possible, perquè aquesta veyndat, fa que la virtut dels mascles passa à la famella, per la comestio del vent, de hont ve aquella esser fertil, Agustí Secr. 44

Prop de la casa de santa Eulàlia hi havia un gran bosc de xiprers. Un dia que Eulàlia s'hi passejava, se li va aparèixer un àngel que li pronosticà que seria santa i patrona de Barcelona. Per tal que sempre més hi hagués record d'aquell prodigi, l'àngel va fer tornar palmeres els xiprers. Aleshores no hi havia en tota aquesta terra cap palmera; aquelles foren les primeres que hi hagué, i totes les que hi ha avui descendeixen d'aquelles. Amb els anys aquell bosc de palmeres es va perdre, i avui hi ha uns arbres molt grans i ufanosos que donen molt de caràcter a aquell paratge conegut per desert de Sarrià, Amades *Costumari* I 748

Segons el mite de Latona, aquesta deessa s'havia abraçat a dos arbres quan estava a punt d'infantar Apol·ló i Diana; aquesta llegenda sembla indicar l'existència d'una creença segons la qual el llorer, la palmera i l'olivera facilitaven el part, Amades *Costumari* III 403

Les fulles tendres són objecte de comerç en temps del Ram. En el nord d'Àfrica, totes les parts del fasser són útils: fusta, llenya, alimentació (xarop, greix, vi, alcohol, pastisseria, medicina).

Déu ho facés, i menjaríem dàtils
2370

Donar la palma

Endur-se'n la palma

Soterrar amb palma

Dur amb palmes d'or

Per Sant Jaume
assoleia sa pauma

De suquí veig Aireflor
ses cases i es fasser
però no veig lo meu bé
que té ses claus des meu cor

Atlota, vols estar sana?
Po't a s'ombra d'un fasser

perquè sa des garrover
he sentit dir que és malsana

Fa com les palmes de Mallorca,
que van arribar després de Rams

Les Palmes d'en Jaumet Tombes
que li van arribar després de Rams

La Beata Catalina 2380
és de Mallorca la pauma
son pare nomia Jaume
i sa mare Rosalina

Tant me som alegrat jo
com dins sa casa he entrat
tant cunyada com cunyat
me duien amb palmes d'or

Esser com les palmes d'Elx
que arribaren el matí de Pasqua

E puyt met-i hom l'orugua, e pica-la hom
com mils pot. E mit-hi avalanes e nous e
dàtils bulits, qui n'à, Sent Soví 164
Los Datils son danyosos à la salut, y crian
mal de cap, posats en gargarismo guarex en
la escrecio dels Cancros que venen en la
boca, Agustí 44

Història

TEOFRAST diu que la carn del fasser es converteix en fusta, I 2, 7; I 4, 3; té poques branques, I 5, 1-3; la fusta és homogènia, I 6, 2; no té branques laterals, I 9, 1; és cultivada de fulla perenne, I 9, 3; I 10, 5; I 11, 1-3; el fasser mascle produeix flors, i el femella produeix fruits, I 13, 5; I 14, 2; és molt constant en la seva reproducció i s'assembla a la planta mare, II 2, 2-6-8-10; els fassers tenen un mètode de multiplicació peculiar i diferent dels altres arbres, II 6 1-5; II 6 8-10; després el fruit abans d'acabar de madurar, II 8 1-4; el fasser de Babilònia és meravellós pels seus fruits, III 3, 5; pot no arribar a fer fruit, IV 1, 5; és semblant a la palmera d'Egipte, IV 2,

7; IV 3, 1-5-7; a l'illa de Bahrein hi ha fassers, IV 7, 8; si es talla l'extrem del fasser, sembla que torna estèril, IV 14, 8; IV 15, 2; la fusta del fasser és tova, flexible i fàcil de treballar, V 3, 6; la fusta és resistent, V 6, 1; la fusta en cremar fa el fum pitjor de tots, V 9, 4; VI 4, 11; les llàgrimes de l'arbre de la mirra es recollen amb estores fetes de fulles de fasser, IX 4, 4.

DIOSCORIDES diu que els dàtils "són estíptics, i amb vi són bons contra el flux de ventre i de la menstruació. En forma d'emplastre, reprimeixen les morenes i clouen les ferides fresques... els dàtils bullits van be als convalescents...", DIOSC I 125

PLINI XIII 26-50; XXIII 97 ss GALE XII 151 ISIDOR XVII 7,1

CURSACH recomana els dàtils del fasser "*in raucedine, stranguria, tussi, humorum acrimonia; urinae ardoribus; diarrhaea &c*".

Literatura

Després giraren i arribaren a En-misfat (això és, Cadés); van derrotar tot el país dels amalequites, com també els amorreus que habitaven Asason-Tamar (ciutat de les palmes), Gn14:7

Anaren després cap a Elim, on hi ha dotze fonts i setanta palmeres. I allí, vora les aigües, van acampar, Ex 15:27

El dia primer us procurareu fruita ufanosa, fulles de palmera, branques d'arbres frondosos i de salzes de torrent, i fareu festa durant set dies davant de Jahvè, el vostre Déu, Lv 23:40

Partiren de Marà, anaren a Elim -on hi havia dotze fonts d'aigua i setanta palmeres- i allí acamparen, Nm 33:9

Deborà solia estar sota la palmera de Debora entre Ramà i Bet-El, a la muntanya

d'Efraïm, i els israelites hi pujaven a fer-se jutjar, Jt 4:5

Que no begui res del que prové del raïm, que no begui vi ni cap beguda fermentada (de sava de palmera?), que no mengi res d'impur, Jt 13:14

Per totes les parets de l'edifici, tant a la cambra interior com a l'exterior, hi havia baixos relleus de querubins, de palmeres i de garlandes de flors, 1Re 6:29

El meu estimat és blanc i vermell, sobresurt entre deu mil: el seu cap és or fi; els seus rulls són tanys de palmera, negres com el corb, Ct 5:10-11

Que n'ets, de bella i d'encisadora, o amor, font de delícies!
La teva alçada és com una palmera, els teus dos pits en són els raïms.
Jo he dit: "M'enfilaré a la palmera i n'agafaré els raïms!", Ct 7:7-9

Aleshores Jahvè tallà d'Israels cap i cua, palma i jonc en un dia!, Is 9:13

I a l'Egipte, ja noli pot sortir bé res del que fan el cap i la cua, la palma i el jonc, Is 19:15

El seu vestíbul donava a l'atri exterior. Hi havia palmeres sobre les seves pilastres, a cada costat, i la seva escalinata tenia vuit graons, Ez 40:37

El cep s'ha assecat, s'ha mort la figuera; magraners, palmeres, pomeres, tots els arbres del camp són secs, Jl 1:12

El dia vint-i-tres del mes segon de l'any cent setanta-u, hi entraren amb càntics de lloança, amb palmes, amb cítares, címbals i arpes, amb himnes i cants, perquè havia estat desfet un gran enemic d'Israel, 1Ma 13:51

Llavors ho divulgaren, i van enviar aquesta proclama a totes les poblacions i a Jerusalem: "Sortiu a la muntanya i porteu rams d'olivera, d'ullastrell, de murtra, de palmera o d'altres arbres frondosos per fer cabanes, tal com està escrit", Ne 8:15

L'endemà, la gran gentada que havia anat a la festa, havent sentit que Jesús anava a Jerusalem, prengueren palmes de les palmeres i sortiren a rebre'l cridant: "Hosanna! Beneït el qui ve en nom del Senyor, el rei d'Israel!", Jn 12:12-13

Després d'això, vaig veure encara una gran multitud, que ningú no hauria pogut comptar, de tota nacionalitat i de totes les tribus, pobles i llengües, que estaven drets davant el setial i davant l'Anyell, vestits de blanc, amb palmes a les mans, Ap 7:9

La palma és alta e spessa de rams, Serra Gèn. 15

La palma és arbre alt, Medic. Part. 82

Entre fulles de palma i d'atzavara, Canigó XI

Serpeleres grosses e cordes grosses... de palma, Reua Perp. 1284

Quatre ventayls..., dos de palma, dos d'or et de seda, doc. a. 1373 (Miret Templers 557)

Dóna-los palmes de què faessen esportes, Eximplis, I, 203

Senayes y obra de pauma, Ignor. 9

Que puga acquerir la palma dels sancts màrtirs, Vida St. Anthiogo 15

La palma y trimpho... deu rebre la verge, Viudes donz. 877

D'aquella palma, oh màrtir, que guanyàreu, Guiraud Poes. 52

Engirgolar ses paumes que han de dur a l'ofici, Alcover Cont. 73

No és extrany que esta s'emporte la palma y siga la que més agrade, Guinot Capolls 86

M'hagueren adorada e levada en palmes, Metge Somni III

Sempre que anava, tots ballaven en un peu, rebent-lo en palmes, Rond. de R. val. 26

Carga de dàtils, Leuda Coll. 1249

Aportaven figues seques e zabib e dàtils, Desclot Cròn., c. 76

En ceyll jardí los fruyters / eren de totes maneres, / dàtils, pomers, preceguers, / codonys, albercochs, cireres, Turmeda Diuis. 5

Cauen els dàtils, i a la fruita dolça / els petits se llancen com a gavinós, Alcover Poem. Bibl. 91

Les va vendre, y es producte / tot de dàtils el comprà; / però quan tornava alegre / se va moure un temporal, / tota aquella datilada / dins mar l'hagué de tirar, Ignor. 30

Cordes grosses... axí com són d'espart e de palma e de datilers, Reua Perp. 1284

Tenia un fill - respon- com datilera / que bressa els colibrís en primavera, Atlàntida III

Plantat voldria un fasser, Aguiló Dicc.

Fassers de les hortes, les paumes vinclau, Costa Poes. 27

He estimat molt una illa
ella volia ésser lliure
i no es volia casar
alegre i graciosa
com una palmera,
V. A. Estellés *La Lluna de Colors*

Bibliografia

FM-I-252, HNPC-VI-330, BC-445, JP-165, PMCV-258, FQ-957, JLB-216, PHMT-410, CSCH-510, DASH-293, GOGTE-595

CYMODACEAE 1

CYPERACEAE

33 4 12.1%

586. *Cyperus esculentus*

L.subsp. *sativus* Boeckeler.....C

Cyperus, del llatí *Cypris*, Venus, per les propietats afrodisíaqües d'algunes espècies. *Esculentus*, del llatí, comestible.

Sinonímia. Denominacions

Cyperus aureus.

Cat.: Ravanisses dolces. Junça xufera. Xufera. Xuflera. Cast.: Chufletas. Port.: Xunca doce. Basc: Bedaurr. Fra.: Amande de terre.

Descripció botànica

Planta herbàcia, fins a 70 cm d'alçària. Rizoma prim, fibrós. Tubercles radicals, subglobulosos, grocs, dolços. Tija trígona, erecta. Fulles linears. Flors hermafrodites, en dues fileres, verdoses. Espiguetes umbel·lifformes, multiflores. Floració: estiu.

Hàbitat

Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

Els tubercles (xufes o xufletes).

Composició química

Sacarosa, midó, oli, àcids grassos, amilases, fosfatases, lipases, peroxidases.

Acció farmacològica.

Indicacions

Comestible, refrescant, pectoral, emol·lient, digestiva, diurètica. Afrodisíaca, galactogoga.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Cyperus esculentus* s'usa com a espermatògen, afrodisíac i galactògen. Se'n fa una beguda refrescant molt preuada.

En medicina mexicana *Cyperus esculentus* s'usa en mal d'estómac, alteracions biliars, trastorns menstruals, hidropesia, ferides, litiasi renal, afeccions del cor.

Fórmules i preparacions

Orxata, pols.

Cultura popular

L'orxata de xufa és molt bon aliment. El conreu de la xufa o xufla té especial importància en el País Valencià, i sobretot a l'Horta de València. El procés d'aquest conreu és: primerament llauren la terra, pel mes de juny; tot seguit planten les xufes, fent muntets de terra i posant algunes xufes a cada un; amb els lligonets les remassen, o sia, en treuen la brossa cada vegada que n'hi creix; les reguen cada quinze dies; quan es mor la brossa, les nuguen (en el setembre); a l'octubre les arranquen amb un lligó i les garbellen; les renten dins la sèquia i després les porten a l'andan perquè s'assequin, DCVB X 969

Tenir sang de xufles

A Alboràia, mare meua
me'n tinc que anar a casar
que em paguen el dot en xufes
i tindrè que rosegar

Història

TEOFRAST diu que la xufa, amb el papir i el sari (*Cyperus digitatus*), són les més emprades en alimentació a Egipte, IV 8, 2; només s'empra com a aliment, IV 8, 6; es fa en els terrenys arenosos, no massa allunyats del riu... els indígenes la bullen en cervesa feta d'ordi, i són molt agradables. Tots la mengen com un menjar exquisit, IV 8, 12

DIOSCORIDES diu que l'arrel de xufa "té força de calentar, obrir i provocar la orina, i es beu útilment contra la pedra i la hidropesia... la pols té l'admirable virtut de cloure les llagues corrossives de la boca, DIOSC I 4

VARRO *Agricultura* III 16, 13
COLUMELA XII 20, 5 PLINI XXI 115, 117

Literatura

Tot trencant avellanes i rosegant xufles, Pons Com an. 172

Fa una eixida es jovent i parteix a prendre orxata, Roq. 23

Bibliografia

FE-V-286, FM-I-226, HNPC-VI-335, BC-473, PMCV-251, FQ-922, MH-730, CHEV-197, PHMT-276

587. *Cyperus longus*

L. subsp. *Badius* (Desf.) Murb....Ma
subsp. *longus*....Ma Me Ei

Longus, pel llarg rizoma.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Castanyola. Jonca. Jonça de cordellar. Serrana de fulla llarga. Cast.: Juncia olorosa. Angl.: Sweet Cyperus.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 1,50 m d'alçària. Rizoma serpentejant, llarg, gruixat, aromàtic. Tiges rígides, llises, glabres. Fulles llargues, planes, amples. Espigues denses. Aqueni oblong, negre o rogenic. Floració: abril-setembre.

Hàbitat

Llocs humits, aigües dolces, síquies, torrents.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

Oli essencial, midó, àcids grassos.

Acció **farmacològica.**

Indicacions

Tònic, pectoral, digestiu.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Cyperus iria* s'usa com a febrifug.

En medicina marroquí *Cyperus longus* és un ingredient bàsic de la cosmetologia tradicional. Els rizomes, secs i pulveritzats, per a perfumar el cos i la roba. Per a allunyar els mals esperits, per la seva olor característica.

En medicina mexicana *Cyperus articulatus* s'usa en mal de cap, seborrea, grip, molèsties hepàtiques.

Fórmules i preparacions

El decuit al 3%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

El rizoma s'empra en perfumeria.

Història

CURSACH recomana la jonça de cordellar "*in ulcere oris, vesicae, et uteri; gingivarum laxitate, et putredine; morbis pectoris; tussi, faetu, et secundinis retentis &c*".

Literatura

De la jonça sàpies que és de tal natura que si és beguda purga les pedres de la vexiga, Macer Erbes

Junça alexandrina aytal la conexença que sien belles raells e ben blanques e palossas e deuen roçegar e que sian ben faxugas e ben blanques en lo trench, e deuen esser rodonas, e que aien cames, e quant hom lo trencha deuen esser pus fforts que les altres, Conex. spic. 23

Junça marina aytal la conexença que sien belles raelles e que no sian palosas he deuen esser ben negres de part de fore he de dintre blanques, e no és tan fort com l'altre de sabor, e que sia ben faxugua, *Conex. spic.* 23

De bardissa en bardissa / assaboreix la jonça que entapissa, Atlàntida VII

Bibliografia

FE-V-286, FM-I-223, BC-474, MH-730, CSCH-33, PHMT-277, QSMB-112

588. *Cyperus rotundus*

L.....Ma Me Ei Ca

Rotundus, pels tubercles rodons del rizoma.

Sinonímia. Denominacions

Cyperus olivaris. C. tetrastachyos.

Cat.: Castanyola. Jonça. Jonça de cordellar. Jóncera. Xufa borda. Cast.: Juncia real.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 40 cm d'alçària. Rizoma filiforme, serpentejant, amb tubercles radicals rodons, negrens, amargs. Tiges llises, primes, rígides. Fulles lanceolades, acuminades, planes. Espiguetes subdístiques, agudes, multiflores. Aquenis trígons. Floració: juny-octubre.

Hàbitat

Horts, com a "mala herba".

Part utilitzada

Els tubercles.

Composició química

Oli essencial, amb ciperè, ciperol, ciperona, pinè, sesquiterpens.

Acció farmacològica.
Indicacions

Antiinflamatòria, emmenagoga, diurètica, útil en dispèpsia, alteracions digestives, flatulència, alteracions menstruals, litiasi renal.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Cyperus rotundus* s'usa en aplicació local com a desodorant, galactogog, i en èczema i pruija. En ús intern en convulsions, indigestió ("la millor medicina pel sistema digestiu"), aperitiu, anthelmíntic, alteracions respiratòries, disuria, alteracions ginecològiques.

En medicina tibetana *Cyperus rotundus* és utilitzat en alteracions digestives, febres, dismenorrea.

En medicina xinesa *Cyperus rotundus* s'empra en alteracions digestives i menstruals.

En medicina filipina *Cyperus rotundus* s'usa en disenteria.

En medicina marroquí els tubercles de *Cyperus rotundus* són usats per a millorar la memòria i la capacitat intel·lectual. En aplicació local per a cuidar els cabells. En períodes d'escasesa alimentària s'empren com a aliment.

Cultura popular

Els tubercles són usats en perfumeria.

Bibliografia

FE-V-286, FM-I-224, HNPC-VI-335, BC-474, PMCV-251, MH-730, CHEV-197, DASH-72, GOGTE-462, KAN-587, PHMT-277, QSMB-113

589. *Scirpus holoschoenus*

L. var. *australis* (Murray) Koch..Ma Me

L. var. *holoschoenus*...Ma Me Ei

Scirpus, nom llatí del jonc. *Holoschoenus*, del grec *holos*, tot,

sencer, i *schoenus*, del grec *schoinos*, nom del jonc.

Sinonímia. Denominacions

Holoschoenus vulgaris.

Cat.: Jonc. Jonc boval. Jonc comú. Junquet. Cast.: Junco. Angl.: Round-headed Mud-Rush.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, en mates denses, rodonenques, blaves, eriçades, picants, fins a 1 m d'alçària. Rizoma gruixat, cespitós, serpentejant. Tiges rígides, arrodonides, fasciculades, fortes, flexibles. Inflorescències en glomèruls esfèrics, compactes, de color groc verdós i després bru fosc. Glumes ovades, mucronades. Planta polimorfa. Floració: març-agost.

Hàbitat

Torrents, maresmes, fonts.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Oli volàtil, midó.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, en inflamacions de la gargamella.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Scirpus grossus* s'usa en aplicació local en malalties dels ulls, cremades, abscessos i inflamacions. En ús intern, en vòmits, diarrea, còlera; com a cardiotònic, galactogog, en icterícia, alteracions urinàries, debilitat general.

En medicina filipina *Scirpus articulatus* s'empra com a purgant. L'espècie *S. grossus* com a laxant,

tònic hepàtic, diurètic. L'espècie *S. lacustris* com a astringent i diurètic. En medicina marroquí la part inferior de la tija de *Scirpus holoschoenus* s'empra per a fer-ne cataplasmes emol·lients. En infusió pel dolor pectoral.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

JONCADA: medicament compost amb mantega de vaca i moll de joncs, entre altres ingredients, que serveix per a curar el borm de les cavalcadures, DCVB VI 764

A vegades els nins les arranquen i les netegen de les beines per xupar la part tendra, dolcenca i blanca que estava aficada dins la terra, Bonafe I 232

El jonc boval serveix per a fer cortines i lligasses o vencills per a lligar garbes de cereals i feixos de llenya.

Dret com un jonc

Cent n'eren a un camp
tots tenien el cul blanc

Cent frares seuen en un banc
quan seuen tenen el cul negre
quan s'aixequen, el tenen blanc

Una cosa que no té budells ni moca,
sinó quatre pèls a la soca

L'arbre de Catalunya:
té gra i no té fulla

Una colla d'estudiants 2390
que seuen en un banc
i tots tenen el cul blanc

Quatre frares seuen en un banc
i tots tenen el cul blanc

Quan te pensaràs tenir
es tord a sa bandolera
te'n pendrà com la jonquera
que fulles ha temps que espera
i no n'arriba a tenir

Història

TEOFRAST diu que el jonc comú se distingeix per la seva grandària, consistència i carnositat, IV 12, 1; l'arrel d'*Atractylis gummifera* es talla i s'atravessa amb un jonc, IX 12, 1

DIOSCORIDES, que distingeix entre diversos joncs del gènere *Juncus* i *Scirpus* -de distintes famílies- diu que *holoschoenon* és carnosa i aspra, i produeix el fruit al cap d'amunt de la tija. La llavor torrada i presa amb vi aigualit restreny el ventre i el flux vermell de les dones. A més d'això, provoca l'orina i fa mal de cap. El jonc *euripike* -sinònim de *holoschoinos*- produeix un fruit somnífer, DIOSC IV 53

PLINI XXI 112-115 GALE XII 136

Literatura

Somnis del Faraó.-Al cap de dos anys, el Faraó va tenir un somni. Es trobava a la vora del Nil, i va veure pujar del Nil set vaques de bell aspecte, grasses, que es posaven a pasturar enmig dels joncs, Gn 41:1

Una lacuna circuïda al entorn d'un gran nombre de salzes y de canyes y de espès ioncar, Alegre Transf. 68

Com una estrella en fanguillós joncar, Verdaguer Bethlem 14

Un estret pont amagat entre jonqueres, Rosselló Many. 179

-Tu arreplegaràs joncs de la vora el rierol i en faràs vencills per a lligar la tanca de

tronquets, E. Valor, El castell del sol, citat a Pellicer *Costumari* 199

Bibliografia

FE-V-279, FM-I-231, HNPC-VI-336, BC-476, JP-197, DASH-358, GOGTE-572, PHMT-278, QSMB-118

590. *Scirpus tabernaemontani*

Gmelin, C.C.....Ma Me Ei

Tabernaemontani, dedicada a l'alemany Jacobus Theodorus Tabernaemontanus (m. 1590), de Bergzabern. *Lacustris*, propi dels llacs.

Sinonímia. Denominacions

Scirpus lacustris.

Cat.: Jonc boval. Jonca d'estany. Palla. Cast.: Junco de laguna. Angl.: Bulrush.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 3 m d'alçària. Rizoma serpentejant, gruixat. Tiges solitàries, robustes, cilíndriques, llargues, flexibles, de medulla esponjosa. Fulles inferiors com beines escamiformes. Espiguetes multiflores, nombroses, ovoides. Aqueni subtrígon. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Terrenys pantanosos.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Oli essencial, midó.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, diurètica.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

La jonca d'estany s'ha emprat per a fer estores i cordar cadires.

Bibliografia

FE-V-278, FM-I-234, HNPC-VI-336, BC-476, MH-730

DIOSCOREACEAE

1 1 100%

591. *Tamus communis*

L.....Ma Me Ei Ca

Tamus, variant del llatí *tamnus*, enredadera.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Corriola de cavall. Gatmaimó. Maimó. Cast.: Nueza negra. Port.: Tamo. Basc: Asta-mats. Fra.: Tamier. Ital.: Tamaro. Ale.: Schmeerwurz. Angl.: Black Bryony.

Descripció botànica

Liana dioica, fluixa, sense espines, glabra, fins a 3 m. Tubercle napiforme, allargat, gruixat, negre. Tija herbàcia, ramificada. Fulles alternes, cordiformes. Flors en raïms allargats, axil.lars, multiflores en els peus masculins, pauciflores en els femenins. Fruit en baia, vermell. Floració: febrer.

Hàbitat

Bardisses, encletxes, llocs ombrívols, clarianes d'alzinars.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Saponòsids esteroídics, oxalat càlcic, histamina, mucílag.

Acció farmacològica.

Indicacions

Els fruits són tòxics: produeixen irritació gastrointestinal, dolor abdominal, vòmits, diarrea, somnolència, calfreds, alteracions respiratòries, coma i mort. Diurètica, purgant: és tòxica per via interna. Vulnerària en aplicació externa. Revulsiva en cataplasma per contusions, sedes, hematomes, equimosis i dolors reumàtics.

Fórmules i preparacions

La tintura mare, 5 gotes per via interna. L'extracte fluïde, la decocció del tubercle, per via externa en cataplasma.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica TAMUS COMMUNIS s'empra la tintura de les baies an aplicació externa per sedes.

Cultura popular

Les tiges tendres poden menjar-se com espàrecs.

Història

DIOSCORIDES recomana les tiges tendres del maimó per a provocar l'orina i la menstruació, i les fulles macerades en vi per a les llagues, DIOSC IV 184

PLINI XXIII 27 ss GALE XI 827
ISIDOR XVII 9, 91; 92

Bibliografia

FE-V-85, FM-I-342, HNPC-VI-370, BC-444, PMCV-251, FQ-920, JLB-118, RT-60, HL-274, MH-130, SCH-60, CHEV-178, CLK-III-1364

HYACINTHACEAE 2

IRIDACEAE

18 5 27.7%

592. *Crocus sativus*

L.....C

Crocus, del grec *krokos*, nom antic del safrà que significa "fil d'un teixit"; o també de l'hebreu *karkom* o de l'àrab *kurkum*. *Sativus*, cultivat en llatí.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Safranera. Cast.: Azafrán. Port.: Açafrao. Basc: Azaparan. Fra.: Safran. Ital.: Zafferano. Ale.: Safran. Angl.: Saffron.

Descripció botànica

Planta acaule, bulbosa. Fulles concomitants de les flors, llargues. Flors que surten directament del bulb, violàcies, grans. Estil dividit a l'extrem en tres estigmes, de color taronja, olorosos, claviformes. Floració: setembre.

Hàbitat

Cultivat.

Part utilitzada

Els estigmes.

Composició química

Colorants (carotens), principis amargs, glucòsids, oli essencial, gomes, àcids grasos, flavonoides, vitamines B1 i B2.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica i avortiva a dosis altes: produeix mal de cap, vertigen, estupor, mareig, hemorràgies, embriaguesa. La dosi letal per a un adult és de 10-20 g. Antiespasmòdic, digestiu, carminatiu, diaforètic, emmenagog, hipolipemiant. S'empra en friccions, prèviament escaldat, per als

trastorns de dentició dels infants i en llagues de la boca.

Fórmules i preparacions

La infusió, la pols, la tintura, el xarop.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Crocus sativus* en aplicació externa per lesions hiperpigmentades, ferides, debilitat visual, artritis. En ús intern en disúria, impotència, dismenorrea, amenorrea, per a rejuvenir.

En medicina tibetana *Crocus sativus* s'empra per a estimular el sistema digestiu, com a emmenagog, en càncer, alteracions hepàtiques i neurodegeneratives, febres, artritis, inflamacions.

En medicina xinesa *Crocus sativus* s'empra com a calmant, emmenagog, digestiu.

En medicina marroquí *Crocus sativus* és prescrit com a emmenagog, tònic general, afrodisiac i estimulants nerviosos; també per a provocar l'expulsió de la placenta i en col·liris. Desaconsellat en les embarassades per les propietats avortives. Entra en la fabricació de fórmules per a afavorir la concepció. Molt utilitzat en l'art culinari i en cerimònies. És sovint adulterat pel seu cost elevat.

En medicina homeopàtica CROCUS SATIVUS és un remei emprat en hemorràgies filoses i de color negrenc. Afecta els nervis i provoca canvis mentals ràpids i alternants, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

El safrà és un condiment indispensable en la cuina casolana. És emprat com a aromatitzant i colorant groc, per a alimentació i la indústria tèxtil. Es necessiten 5182

flors per a fer una unça de safrà
(Gómez Pamo II 129)

Lo Safra vol la terra migerament
grassa, y vol molt la terra ahont son
estades plantades Cebas, y no vol
aygua, y tem las ratas... lo Safra pres
en poca cantitat, es bo per la crueza
del ventrell, preserva de
embriagarse, y guareix del mosech
de les serpents, Agustí *Secrets* 38

Cap a mitjans de setembre s'iniciava
la collita del safrà, que cal collir
immediatament que surt la flor, puix
que si l'arriba a tocar el sol una mica
alt la malmet. El vegetal forma com
una bulba o ceba coronada per una
florete, la qual en esclatar mostra
tres brinets que són els que
condensen tota la força aromàtica
que el distingeix... El safrà, un cop
collit, es porta a casa, on cal triar-lo i
separar els brins de la flor, que es
llença. Després cal torrar-lo segons
un procediment especial i en un
grau molt precís; la qualitat del
producte radica gairebé més en
l'exactitud del torrat que en la
condició específica... S'havien
celebrat mercats i fires només de
safrà; s'havia emprat a més el
pagament de tributs amb safrà,
acceptat com a tipus monetari,
Amades *Costumari* IV 1045

Més groc que el safrà

Xavo de safrà

Fer safrà

Anar al safrà

Anar a vendre safrà

Aigua a l'agost
safrà, mel i most

Pel maig
a colir el safrà me'n vaig

¿Què sap l'ase de safrà, 2400
si mai no ha sigut safraner?

Colorit, colorant
per la mar va passant.
Si no t'ho dic
no ho endevinaràs d'un any

Una vegada es van aplegar tots els gossos
per fer un àpat i, en ésser a punt de preparar
l'aliment, es van adonar que no tenien safrà
i van enviar-ne un a comprar-ne un xavo.
Mes, ja fos que l'individu es malgastés el
xavo, ja fos que li passés qualsevol desgràcia
pel camí, el cas és que no va tornar i van
haver de fer el dinar sense safrà. Des
d'aleshores van cercant el missatger, i
d'aquí el costum que els ha quedat, d'olorar-
se el cul els uns als altres: volen saber si fan
olor de safrà, Gomis *Tradicions* 269

E con serà tot bé capolat, ayats espícies e
sefrà e hous, e mesclats-ho tot bé e gint,
Sent Soví 9

Primerament donats lonzes de vaca en ast
ab arugua que sia ben ffeta e bé picada, e
que y matats mel e sefrà e arop, Sent Soví
43

E aquesta salsa no vol ésser molt vermella,
mes que sia entre canella e sefrà, Sent
Soví 44

QUI PARLA CON SE FFA GINESTRADA AB
LET DE AMELLES.-Si vols ffer genestrada ab
let de amelles, se ffa en aquesta manera:
Primerament ffes let de amelles perades he
prim col.lades, he mit-la en la olla. E après
ages ffarina de ros ben picada e pessada per
sadàs. E puys destrempla-la ab la dita let; he
serà ben clara, per tal que coga bé. E après,
quant la levaràs del ffoch, mit-hi safrà, en
guisa que torn a col.lor de ginestra. E ages
canyella, clavels, he mit-ho a coura tot
encemps. À-n'i alguns que no volen que y
peregue. Ages un bel drap, e enbolca-la dins
liguada ab fill, he bulla tota vaguada. E pots-
hi metre un poch d'oli vell. Puys, a la
deraria, ages pances menudes, he mit-les en
la olla. E sabora-ho de sall. E deu ésser ben
espès, a manera de ffarines; e deu-hi aver
molt sucre, en guissa que tolga la sabor de
l'aròs e de les amelles. E pots-hi metre a IIII

escudelles una liura d'amelles e tant haròs con na cabria en un gresal de mostaya. E qui ce n'alta, pot-hi hom metra pinyons torrats dins. Puyt mit-ne per escudelles asats, e guarda que anans que hi metes los pinyons, sie un poch refredade. E si no y volies metre sucre ho eres en loc que no.n posquesses aver, mit-hi de bella mel en loc de sucre, Sent Soví 56

Història

TEOFRAST diu que a Libia es produeix safrà en quantitat i molt flairós, IV 3, 1; la flaire del safrà depèn del lloc on es cultiva, VI 6, 5; el safrà té les fulles estretes, és de floració tardana, l'arrel és carnosa, presenta un aspecte bellíssim al llarg dels camins, se propaga per l'arrel, VI 6, 10; floreix a la tardor, VI 8, 3; VII 7, 4; s'usa en perfumeria, IX 7, 3

DIOSCORIDES diu que el safrà "és maduratiu, molificatiu i estíptic. Provoca l'orina i dona bona color a la cara... fortifica les parts internes... estimula la luxúria... les arrels begudes amb vi provoquen l'orina", DIOSC I 25

PLINI XXI 31

CURSACH recomana el safrà "*in dysenteria, dysmaenorrhoea, ictero, vomitu, mensiu et lochiorum suppressione; tussi, ophtalmia, contusione, spasmis, vermibus, intertrigine infantum; affectione hysterica*".

Literatura

Cipres i nards, nard i safrà; canya aromàtica i cinamom, amb tots els arbres d'encens; mirra i àloes, amb tots els bàlsams més fins, Ct 4:14

Com el safrà, traurà flor ho celebrarà i cridarà de joia, Is 35:1-2

Carga de safrà, Leuda Coll. 1249

Lo çafrà jamés altera les humors, Alcanyís Reg. 19

Que tant no u podeu daurar de safrà, Albert G., Ques. 39

Interrogat... qual an, entre antan o enguan, se vené més safrà..., dix que antan. Interrogat com ho sab, dix que per tal com ho veyé a uyll que tots mercats n'i avie grans taulades y los safranés duraren tot l'an, doc. a. 1378 (Segura HSC 88)

Fer les messes y safranaons, doc. a. 1333 (Aguiló Dicc.)

Dix que enguan en lo començament de les safranons se valie més que no féu entan, doc. a. 1378 (Segura HSC 89)

Bibliografia

FM-IV-354, HNPC-VI-367, PPF-81, PMCV-253, FQ-913, JLB-91, VP-101, RT-64, HL-234, MH-698, SCH-279, CHEV-194, VMLN-635, CLK-I-606, CSCH-26, DASH-166, GOGTE-585, KAN-636, PHMT-331

593. *Iris florentina*

L.....Ma Me Ei

Iris, nom grec dedicat a la deesa Iris, de l'Arc de Sant Martí, per la varietat de color; o també del grec *xyrís*, que deriva de *xyron*, fulla d'afeitar, per la forma de les fulles.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lliri de Florència. Gínjos. Cast.: Lirio de Florencia. Port.: Lírio. Basc: Lirio. Fra.: Iris de Florence. Ital.: Iride fiorentina. Ale.: Florentinische Schwertlilie. Angl.: Florentine Iris.

Descripció botànica

Planta vivaç, robusta, fins a 60 cm d'alçària. Rizoma gruixat. Fulles planes, dístiques. Flors reunides en espata, pedunculades, grans, flairoses, de color blau fosc. Estil curt de branques petaloides. Càpsula trilocular.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

Isoflavones, oli essencial, alcohols, midó, tanins, resina, sucres.

Acció farmacològica.

Indicacions

El rizoma fresc és tòxic. Estimulant gàstric i salivar, expectorant, diurètic, útil en bronquitis, asma, cucurutxa.

Fórmules i preparacions

La pols, l'extracte fluïde.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Iris kemaonensis* s'usa com a analgèsic, per a millorar la visió, en acúfens. Les llavors com a anthelmíntic, analgèsic, en còlic intestinal. La pasta de les fulles en ferides i cremades. La cendra de les arrels cremades amb saïm pot prevenir els cabells grisos prematurs i mantenir el color negre. L'espècie *I. nepalensis* com a antídote en intoxicacions alimentàries, purgant, en icterícia. Les espècies *I. collettii*, *I. ensata*, *I. lactea* en gastroenteritis i vulneràries en aplicació externa per ferides i cremades.

En medicina marroquí el rizoma en pols d'*Iris florentina* i altres espècies (*I. germanica*, *I. pseudoacorus*) s'utilitza com analèptic mesclat en en couscous; per via oral és un contraverí molt usat com emètic i purgant. La decocció dels rizomes en friccions contra reumatismes, ciàtica i dolors dorsals. La pols del rizoma com a absorbent per la higiene dels nadons. El rizoma forma part de pols cosmètiques aromàtiques: l'olor

apareix després de diversos mesos de secat.

En medicina homeopàtica IRIS FLORENTINA s'empra en determinats tipus de cefalea, diarrea i dificultat en orinar, entre altres símptomes.

Història

CURSACH recomana el lliri de Florència "*in hydrope, tussi, asthmate, torminibus infantium; cauterio &c*".

Literatura

Jo sóc un narcís de Saron, el lliri de les valls. Com un lliri entre els cards, és la meua amiga entre les donzelles, Ct 2:1-2

I del vestit, ¿per què us en preocupeu? Fixeu-vos en els lliris boscans, com floreixen: no treballen ni filen; però jo us dic que ni Salomó en tota la seva glòria no anava vestit com un d'ells, Mt 6:28-29, Lc 12:27

Bibliografia

FM-I-346, JLB-376, RT-65, HL-23, MH-435, CSCH-28, CLK-II-46, DAKPA-107,246, DEKHANG-96,97, TSARONG-31,32, DAWA-2-60,61,62, PHMT-334

594. *Iris foetidissima*

L.....C

Foetidissima, superlatiu llatí de *foetens*, per l'olor.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lliri bord. Lliri pudent. Cast.: Lirio hediondo. Port.: Lírio-fétido. Basc: Melira. Ale.: Uvandleufz Kraut. Angl.: Gladwin.

Descripció botànica

Rizoma llarg, gruixat, tuberós. Tija comprimida. Fulles ensiformes. Flors de color blau. Fruit en càpsula ovoide trígona no apiculada. Llavors subglobuloses, vermelles. Floració: primavera i estiu.

Hàbitat

Cultivada en els jardins.

Part utilitzada

El rizoma, les llavors.

Composició química

Albúmines, glucòsids, levulosanes, matèria colorant.

Acció farmacològica. Indicacions

Diurètica, purgant, emmenagoga, antiespasmòdica.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada; el suc del rizoma.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica IRIS FOETIDISSIMA produeix cefalea, cremor dins la boca i l'estomac, dolor en engonals, entre d'altres símptomes.

Història

TEOFRAST cita la superstició de quan es talla el lliri pudent, s'ha de posar un pastís de blat de març en el seu lloc com a compensació, IX 8, 7

DIOSCORIDES recomana l'arrel del lliri pudent "contra les fractures i ferides del cap... és útil als espasmes i ruptures de nervis, al dolor de la ciàtica, al goteig de l'orina i als fluxes de ventre... beguts tres òbols de la llavor amb vi, provoquen potentíssimament l'orina i si es beuen amb vinagre redueix la melsa, DIOSC IV 24

PLINI XXI 143 GALE XII 87

CURSACH diu que *Iris foetida* és "*aperiens, antihysterica*" i que s'usa "*in atrophia*".

Bibliografia

FM-I-346, FQ-919, MH-357, CSCH-32, CLK-II-46

595. Iris germanica

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lliri blau. Lliri comú. Lliri morat. Ganjolera. Gínjol blau. Grejol. Cast.: Lirio cárdeno. Port.: Lírio-cardeno. Basc: Uztarkibelarr. Fra.: Flambe. Ital.: Giglio. Ale.: Blaue Schwertel. Angl.: Flag Lily.

Descripció botànica

Planta perenne, rizomatososa, fins a 1 m d'alçària. Fulles més amples que l'anterior. Hi ha les varietats de flors blanques, blavoses i violeta. Estigmes laminars bilobulats. Fruit capsular. Floració: febrer-juny.

Hàbitat

Cultivada als jardins com ornamental. Subespontània enmarjades, prats eixuts i roquissars.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

Oli essencial, tanins, mucíl·lags, midó, flavonoides, glucòsids, àcid miristicínic, sucres, resina, oxalat càlcic.

Acció farmacològica. Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes: el rizoma fresc produeix vòmits, irritació gàstrica, diarrea. Pectoral, estimulant gàstric, diurètic, emètic, purgant, emprat antigament en bronquitis i espasmes gastrointestinals. En ús extern, per molèsties de la dentició dels infants. Pot produir dermatitis de contacte.

Fórmules i preparacions

La pols, l'extracte fluïde, el suc del rizoma.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Iris germanica* s'usa de la mateixa manera que *I. florentina* i *I. pseudacorus*.

En medicina homeopàtica IRIS GERMANICA s'empra en certs tipus de diarrees i hidropesia, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

El lliri blau és emprat en perfumeria, cosmètica i licoreria, per la flaire a violetes.

El *Conte del lliri blau*, del País Valencià, és equivalent a la rondalla de *La flor romanial*, de Mallorca:

Toca, toca, bon pastor;
toca, toca i no m'anomenes,
per la flor del lliri blau
m'han mort en riu d'arenes

Història

DIOSCORIDES diu dels diversos lliris que tenen la virtut de calentar i minvar els humors gruixats... purguen la flema gruixada i la còlera... provoquen son... reblaneixen dureses de la pell... les arrels de l'iris universalment són útils per a infinites coses, DIOSC I 1

CURSACH recomana el lliri blau "*in hydrope, aedemate, tumoribus strumosis; asthmate, tussi infantium*".

Literatura

Lo cel somrigué a l'Altíssim
amb un aire molt suau
i d'aquell somrís puríssim
ne brotava el Lliri blau,
Verdaguer, citat a Bonafe I 347

Bibliografia

FM-I-346, HNPC-VI-368, BC-446, JP-II-63, PMCV-253, FQ-916, JLB-376, VP-297, MH-435, SCH-286, CSCH-27, CLK-II-47, PHMT-334

596. *Iris pallida*

Lam.....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Iris sicula.

Cat.: Lliri blau. Gínjol. Gínjol blau.

Cast.: Lirio pálido. Angl.: Pale Iris.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 1 m d'alçària. Rizoma gruixat. Tija dreta. Fulles ensiformes, agudes, arquejades. Flors grans, de periant violat, flairoses. Floració: març-abril.

Hàbitat

Pujols pedregosos.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

Oli volàtil, glucòsids, midó, sucre, resina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Aromàtica, expectorant, antidiarreica, útil en bronquitis, tos, diarrea.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada; la pols, l'extracte fluïde.

Terapèutica comparada

En medicina homeopàtica IRIS VERSICOLOR té acció especial sobre la glàndula tiroïdes, pàncreas i tracte gastrointestinal, entre d'altres.

Bibliografia

FE-V-91, FM-I-346, BC-446, FQ-916, JLB-376, MH-435, VMLN-906, CLK-II-50

597. *Iris pseudacorus*

L.....Ma Me

Pseudacorus, del grec *pseudo*, fals (en botànica vol indicar semblança), i *acorus*, pels rizomes semblants a l'aràcia d'aquest nom, *Acorus calamus*.

Sinonímia. Denominacions

Iris lutea.

Cat.: Bova bavosa. Bova de gatjol. Coltell groc. Espadella. Garitxol groc. Gatjol. Gínjol groc. Lliri aquàtic. Lliri groc. Cast.: Lirio amarillo. Port.: Acoro-bastardo. Basc: Lirio. Fra.: Flambe d'eau. Ital.: Giglio gallo. Ale.: Wasserschwertel. Angl.: Yellow Flag.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 1 m d'alçària. Rizoma gruixat, tuberós. Tija cilíndrica, multiflora, ramificada a l'àpex. Flors grans, grogues, inodores. Càpsula trígona, apiculada. Llavors brunes. Floració: març-maig.

Hàbitat

Maresmes, aiguamolls, comunitats helofítiques.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

Tanins, polisacàrids, substàncies irritants, glutamina, arginina.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica: produeix vòmits i diarrea. No s'ha de confondre amb *Acorus calamus*. Vomitiu, purgant. Vulnerària en aplicació externa.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Iris pseudacorus* s'usa de la mateixa manera que *I. germanica* i *I. florentina*.

Fórmules i preparacions

La pols, l'extracte fluïde.

Cultura popular

El lliri groc és emprat en diverses festes populars per a enramar els carrers i fer garlandes. Les flors s'han usat per a tenyir de groc. L'arrel, amb sulfat de ferro, tenyeix de negre. S'ha usat per a adobar pells, per la quantitat de taní que conté. També en la indústria tèxtil. Les llavors madures i torrades són un succedani del cafè.

Història

El lliri groc és la flor de lis, que prové de la flor de Louis, del rei Lluís VII de França, que en el segle XIII la va incorporar al seu escut d'armes. Ja abans, el rei francès Clovis (s. VI) va guanyar una batalla, després d'invocar l'ajuda de la Verge, i va canviar les tres granotes de l'escut d'armes per tres lliris, per ser flors de la Verge.

CURSACH recomana el lliri groc "*in scaelotyrbe, hydrope, scorbuto, ventriculi atonia; haemorrhagiis &c*".

Literatura

Flors de lis e clauells, Turmeda Diuis. 6

Veig en Alanya entrar la flor de lis, Febrer Purg. XX, 86

Bibliografia

FE-V-88, FM-I-348, HNPC-VI-368, BC-447, JP-II-64, PMCV-254, FQ-918, JLB-375, MH-437, SCH-287, CSCH-63, PHMT-334

JUNCACEAE

13 2 15.3%

598. *Juncus acutus*

L. subsp. *acutus*.....Ma Me Ei Fo

L. subsp. *tommasini*

(Parl.) Ascherson & Graebner.. Me

Juncus, del llatí *jungere*, fermar.
Acutus, per les tiges acabades en punta llarga i vulnerant.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Jonc marí. Jonc agut. Cast.: Junco redondo. Angl.: Sharp Rush.

Descripció botànica

Planta vivaç, fins a 1 m d'alçària. Rizoma fibrós, cespitós. Tiges cespitoses, rígides, dretes. Fulles radicals poc nombroses. Inflorescència pseudolateral, grossa, compacta. Flors solitàries o en glomèruls, brunes. Càpsula lluent, dura, bruna. Floració: març-juliol, setembre-octubre.

Hàbitat

Llocs humits, pantanosos.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

Fenantrenoides dimèrics i monomèrics juncutol, juncusol i dehidrojuncusol.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica.

Fórmules i preparacions

El decuit al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Juncus amplifolius* s'usa en alteracions pulmonars, tos, disnea.

En medicina xinesa *Juncus decipiens* és emprat com a diurètic.

En medicina marroquí els fruits de *Juncus acutus* són usats com a diurètics en decocció, sols o associats a altres plantes; també en oligúria i febres. La base de la tija es consumeix com a aliment en períodes de fam.

Cultura popular

Per la Costa, era corrent a la nit de Sant Joan passar per entre les branques d'un vímet o d'un jonc els infants trencats. Hom esberlava el tronc pel mig i lligava dues branques per la seva part superior, de manera que restés un espai per on pogués passar l'infant. Un cop enllestida la cerimònia, penjaven les robetes a l'arbre que havia servit per a la prova i les abandonaven a la mercè del vent; hom creia que l'infant es guaria en relació al temps que trigava la robeta en espellerar-se i fer-se malbé, Amades *Costumari* IV 90

Pel Lluçanès creuen que els follets viuen dins dels joncs i que tenen llur casa dins les tiges sedoses d'aquests arbusts, on entren i d'on surten per la part blanca de la punta. Els vells traginers que desitjaven tenir un follet que els protegís el bestiar i que els fes estar grassos i els portés salut, a més d'estrijolar-los i pentinar-los la cua i la crinera, la nit de Sant Joan anaven a collir joncs per tal de veure si n'encertaven un que fos la casa d'un follet i prenguéssin la protecció del seu bestiar, Amades *Costumari* IV 133

Quedar com un jonc de fulles

Història

TEOFRAST diu que el jonc té la tija llisa, I 5, 3; I 8, 1; és una planta aquàtica, IV 8, 1; hi ha tres classes de joncs, IV 12, 1-3

DIOSCORIDES diu que el jonc provoca l'orina i fa mal de cap, DIOSC IV 53

PLINI XXI 112-115 GALE XII 136

Literatura

No donen leuda... cabasses, ne palmeynes, ni jonchs, ne moles, doc. a. 1252 (Capmany Mem. II, 21)

Mambrà-li del eximpli de la mata del jonch, Muntaner Cròn., c. 292

Enemistat entre parents, és axí com metre foch en jonchs, Jahuda Dits, c. 27

Com lo jonch, lo qual per si mateix se conté de sa natura ne may se plegua, Com. Inf. 5

Dues reconeras de jonch, Pons Auca 134

Quan logren rompre un jonch (barreta de la gàbia), Maura Aygof. 56

Un garbell squinçat de junch, doc. a. 1373, ap. Miret Templers 556

Li feren corona de forts junchs marins, Passi cobles 48

Bibliografia

FE-V-104, FM-I-273, HNPC-VI-334, BC-471, KAN-637, PHMT-336

599. *Juncus effusus*

L.....Ma Me

Effusus, del llatí difós, estés, pel seu desenvolupament.

Sinonímia. Denominacions

Juncus inflexus. Juncus glaucus.

Cat.: Jonc d'estorers. Jonc dels jardiners. Jonquina. Jonc menut.

Cast.: Junco de esteras. Angl.: Soft Rush.

Descripció botànica

Herba vivaç, glauc, fins a 80 cm d'alçària. Rizoma ramós. Tiges rígides, dretes, cilíndriques. Fulles basilars. Inflorescència multiflora, pseudolateral. Flors solitàries, brunes o rosses. Floració: maig-agost.

Hàbitat

Prats inundats d'agües dolces.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

Juncusol, efusol, dehidroefusol.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica.

Fórmules i preparacions

El decuit al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina filipina *Juncus effusus* s'usa en litiasi renal i com a pectoral.

En medicina mexicana *Juncus effusus* s'usa en "mal de aire", "mal de ojo".

En medicina homeopàtica JUNCUS EFFUSUS és emprat en alteracions urinàries, disuria, anuria; afeccions asmàtiques i hemorroidals, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

La jonquina s'ha emprat per fer estores.

Bibliografia

FE-V-105, FM-I-273, HNPC-VI-334, VMLN-917, CLK-II-78, QSMB-153

JUNCAGINACEAE 3

LEMNACEAE

2 2 100%

601. *Lemna gibba*

L.....Ma Me Ei

Lemna, del grec *limne*, lloc humit. *Gibba*, geperuda, per l'inflor inferior de les frondes.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Llentilla d'aigua. Cast.: Lenteja de agua. Ang.: Duckweed.

Descripció botànica

Herba anual, flotant. Làmines indiferenciades o frondes, planes, que suren a la superfície de l'aigua, de color verd tendre. Tiges esponjoses, amb una fibra radical, inflades, blanquinoses. Anteres amb cel·les superposades. Planta polimorfa, segons la salinitat i la temperatura de l'aigua. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Aigües dolces estancades, safareigs.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Aigua (87%), oxalat càlcic, aminoàcids.

Acció farmacològica.

Indicacions

Refrescant.

Fórmules i preparacions

En forma d'emplaste.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Lemna trisulca* s'empra per a tractar eczema marginatum.

Cultura popular

Les lleties d'aigua són un bon adob natural, quan es dessequen i queden damunt el camp, després de les collites d'arròs. També per a fer adob amb les restes de la trullada de les olives.

Bibliografia

FE-V-273, FM-I-269, HNPC-VI-332, KAN-599

602. *Lemna minor*

L.....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Lentilla d'aigua. Llentietta d'aigua. Llentillola. Llentiol. Llentirola. Llepó. Pa de granotes. Cast.: Lenteja de agua. Port.: Lentilhas-de-água. Basc: Urlista.

Descripció botànica

Herba anual, flotant. Tiges frondiformes, no esponjoses, verdes. Fruit monosperm. Floració: abril-maig. És més petita i menys inflada que l'anterior.

Hàbitat

Aigües dolces estancades, amb condicions de temperatura i salinitat ben diverses.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

En algunes anàlisis de 1875 es van trobar iode i brom. A d'altres dels anys 1930 es va trobar radi i vanadi (Font Quer 964). Composició semblant a la planta anterior.

Acció farmacològica.

Indicacions

Refrescant.

Fórmules i preparacions

S'empra externament en emplastre o cataplasma.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Lemna minor* s'empra com a febrífuga, diurètica i tonificant.

En medicina marroquí *Lemna minor* s'usa per a allunyar les sangoneres que s'aferren a la pell i xuclen la sang.

En medicina homeopàtica LEMNA MINOR és un remei d'estats catarrals, rinitis atròfica, pòlips nasals, asma per obstrucció nasal que empitjora pel temps humit, entre d'altres símptomes.

Història

TEOFRAST IV 10 1-2, 4

DIOSCORIDES diu que la lletia d'agua "té força de refredar... aplicada en emplastre, és útil a les inflamacions, al foc de sant Antoni, al dolor de la gota", DIOSC IV 89

CURSACH recomana *Lemna minor* "in tumoribus arthriticis, erysipellatosis, inflammatoriis &c".

Literatura

Dix Ypocràs que'l cuir quan s'endurex axí com el pinielo e les verdolagues e'l ssilium e la lentillola e morela vera, Medic. Part. 12

Dix que'l folit... és en semblant de lantillola, ibid. 63

Medicina... freda e humida axí com verdolagues e silium e lentirola e morela, Alcoatí 59

Bibliografia

FE-V-273, FM-I-269, HNPC-VI-332, BC-467, FQ-964, CSCH-424, VMLN-1022, CLK-II-267, KAN-599, PHMT-364

LILIACEAE

31 15 48.3%

603. *Aloe vera*

L.....C

Aloe, possiblement derivat de l'àrab *alloeh*, nom d'una planta carnosa i amarga; o de l'hebreu *halat*, amarg.

Sinonímia. Denominacions

Aloe vulgaris. *A. flava*.

Cat.: Atzavara. Atzavara vera. Àloe. Sèver. Cast.: Aloe. Port.: Aloés. Basc: Belarmintza. Fra.: Aloës. Ital.: Aloe. Ale.: Aloë. Angl.: Aloes.

Descripció botànica

Planta vivaç, fins a 50 cm d'alçària, de vegades arborescent. Tija llenyosa, cilíndrica, curta. Rizoma carnós, fibrós. Fulles grans, glauques, ensiformes, dentades, espinoses, carneses, sucoses. Tija florífera senzilla. Flors tubuloses, penjants, grogues. Raïm espiciforme. Fruit en càpsula. Floració: maig.

L'anomenada fusta d'aloès (*ahalim* en hebreu, *agallocon* en grec, *agalugin* en àrab) o *Lignum Aloes* correspon a la fusta resinosa de l'arbre *Aquilaria agallocha* (= *Aloexylon agallochum*), de la família de les Thymelaeaceae, emprada a Orient per a fer encens, a Xina en asma i anuria, i molt citada a la Bíblia i a la literatura oriental. No s'ha de confondre amb *Aloe vera*.

Hàbitat

Cultivada a les Illes Balears. Originària de l'Aràbia meridional i l'Àfrica tropical, comú a zones desèrtiques.

Part utilitzada

Les fulles, el suc.

Composició química

Resines, derivats antracènics, oli essencial, principis amargs, matèries minerals, mucíl·lags, tanins, polisacàrids.

Acció farmacològica.

Indicacions

Purgant, digestiu, antihelmíntic, emmenagog. Contraindicat en hemorroides i en les dones embarassades. Vulnerari en aplicació externa, en ferides, llagues, cremades, lesions radiològiques, èczemes, dermatitis, i com a hidratant de la pell.

Fórmules i preparacions

La pols, l'extracte sec, la tintura, el suc fresc; preparacions cosmètiques. El sèver (*acíbar* en castellà; en àrab *saber*, paciència) és el suc condensat i dessecat de les fulles: amargant, sòlid, resinós i de color groguenc al principi i després fosc.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Aloe vera* en ús extern s'usa com a antiinflamatori i per a fer créixer el cabell; per via interna millora la digestió, com a laxant, diurètic, afrodisiac. La planta *Aloe barbadensis*, en alteracions del fetge i la melsa, febres, adenitis, erupcions pustulars i malalties de la pell.

En medicina xinesa *Aloe barbadensis* és emprat com a purgant i digestiu.

En medicina filipina *Aloe vera* s'usa com a tònic capil·lar, en disenteria, dolors renals, en contusions.

En medicina marroquí el suc dessecat d'*Aloe socotrina* s'usa per

via oral com a purgant, vermifug, colagog, antidiabètic i aperitiu. En ús extern en pomada per a fortificar els cabells. El suc fresc com a emol·lient, cicatritzant i vulnerari en cremades, contusions i llagues.

En medicina mexicana *Aloe vera* s'usa en problemes de pell, alteracions respiratòries, mal d'estómac, úlcera duodenal, paràsits intestinals, dolors renals, caiguda del cabell, contusions.

En medicina homeopàtica ALOE és un remei excel·lent per a restablir l'equilibri fisiològic després d'un excés terapèutic, amb mescla de símptomes medicamentosos i de la malaltia. Produeix congestió portal, símptomes rectals, postració, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

El sèver s'ha recomanat per la pigota epidèmica de les gallines, mesclat dins l'aigua de l'abeuradora. És una planta molt usada en cosmètica

Més amarg que el sèver

Història

DIOSCORIDES diu que l'àloe "restreny, provoca son, aixuga, estreny... purga l'estómac... extermina l'icterícia... sec en pols, clou les ferides fresques, tanca les llagues, sobretot les dels membres vergonyosos... amb mel, minva les inflamacions dels ulls i la pruija dels llagrimers, DIOSC III 23

PLUTARC, Moralia 141 F PLINI XXVII 14 GALE XI 821 ISIDOR XVII 8, 9

CURSACH recomana *Aloe vera* "in ictero, obstructionibus, inappetentia, vulneraria, ulceribus, epiphora, alvi constipatione; carie, tussi, asthmate, in poligendis

cadaveribus; inimica calidis, inflammationibus, haemorrhagiis obnoxiiis gravidis, haemorrhoidibus &c".

Literatura

S'hi va acostar i el va besar. En sentir l'olor dels seus vestits, el va beneir així: "Oh, l'olor del meu fill és com l'olor d'un camp que Jahvè ha beneït", Gn 27:27

Qui vult vivere annos Noé fumat pilulas de aloé,
R. BACON, citat a CURSACH 165

Fragantia Lygni Aloes est convivium Paradyssi, MENINSK, citat a TALEGON, 291

Veig el gall d'or del sol pujar pels molls cordatges, / els àloes, al matí, talment ales de rou, Bartra Marsias 27

Item una cabseta de fust plena d'aloé, doc. a. 1265 (Soldevila PG 451)

Aquesta aygua mesclada bé ab aloé cura lo cancer, sol que sia fet empastre, Micer Johan 416

Verí no's dóna ab aloé, mas ab sucre, Metge Somni III

Del aloé té el nom en parla antiga, Costa Trad. 153

Car de mirra e de aloes / e de mosquet ceyl enguent es, Biblia Sev., f. 193

Yo só qui compre / ... / coral e lambre, / aloes e ambre, / prou adzebeja, Spill 2164

Lo rey los feu fer una molt bella tomba de lignum aloé, Tirant, cap. 70

Uns patresnostres de lignum aloes, doc. a. 1515 (Miret Templers 572)

Mixtura feta de mirra e aloes, Gerson Passió cap. 13

Qual cosa és aquella que'ns met sucre dins l'esperit y amarga més que el sèver?, Pere Serafi 45

Vos fér la indiferència i vos fér el comentari de sèver del qui us discuteix, Vidal Mem. 32

Prenets seuer sicotrí borax alum de ploma, Flos medic. 163

... i se n'hagué d'anar, caent-li llàgrimes amargues com l'asséver, E. Valor, La rabosa i el corb, citat a Pellicer *Costumari* 29

Bibliografia

FM-I-289, HNPC-VI-335, BC-441, PPF-26, JP-29, FQ-884, JLB-49, VP-77, MH-26, CHEV-57, CSCH-165, VMLN-56, CLK-I-60, DASH-122, GOGTE-347, PHMT-367, QSMB-160

604. *Asparagus acutifolius*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Asparagus, del grec *asparagus*, brot novell, jove. *Acutifolius*, del llatí *acutus*, agut, i *folius*, fulla, referint-se als cladodis.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Espareguera de ca. Espareguera fonollera. Espareguera rucà. Espargolera. Esparreguera borda. Esparreguera boscana. Esparreguera de garriga. Esparreguera punxosa. Cast.: Esparraguera triguera.

Descripció botànica

Arbust lianoide, verd, fins a 1 m d'alçària. Rizoma curt. Tiges corbades, en mata densa, ramoses, ascendents, enfiladisses. Espàrecs primos o turions, comestibles, llargs. Fulles petites, reduïdes a escames. Cladodis persistents, punxents. Flors petites, flairoses, geminades o solitàries, verdoses o groguenques. Fruit en baia. Floració: agost-setembre.

Hàbitat

Garrigues, boscs, tenasses, matollars. Del nivell de la mar fins a 1000 metres.

Part utilitzada

Les arrels, els turions o brots tendres.

Composició química

Les arrels contenen fitosterols, àcids sofrats, fructosanes, flavonoides, glúcids, inulina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica. Els espàrecs no s'han de consumir en cas de nefritis o insuficiència renal, ja que es podrien produir hematúries i disuries per l'acció dels saponòsids.

Fórmules i preparacions

La decocció de l'arrel al 5%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Asparagus racemosus* s'usa per a rejuvenir, millorar la força, augmentar el semen i com a galactogog, diurètic; en epilèpsia, alteracions cardiaques, inflamacions, metrorràgia. La planta *A. sarmentosus* en hemorroïdes, síndrome de malabsorció i malalties dels ulls. La planta *A. adscendens* com a afrodisiac, per a rejuvenir, tònic general, augmenta la espermatogènesi; diurètic.

En medicina tibetana *Asparagus adscendens* se considera que prolonga la vida i aixuga els fluids serosos, tonifica el ronyó, en pruija i irritació de la pell, diabetes, alteracions pulmonars, dolor en zona renal, poliúria. La decocció concentrada amb la primera orina

del matí aplicada localment atura la pruija.

En medicina xinesa *Asparagus cochinchinensis* s'empra com a antitussígen, diurètic, febrífug, tonificant.

En medicina marroquí les espècies *Asparagus acutifolius*, *Asparagus pastorianus*, *A. altissimus* i *A. stipularis* s'usen com *A. albus*.

Cultura popular

En les festes s'emprava com la murta per adornar peanes de la Verge Maria o dels Sants o altres indrets tota guarnida de floretes. Altre temps es col·locava un sostre d'aquesta esparguera davall el matalasset dels bressols dels infants com un flonjo somier, Bonafe I 308

Els turions (brots tendres o espàrecs) són molt cercats com a menjar de temporada, frits o per a fer truites.

QUI PARLA CON SE FFA ESPARAGUAT. Si vols ffer e aperellar espàrechs, prin lo tendre dels espàrechs, e perbul.los. E quant seran perbollits, prem-los de aquella aygua, e soffrig-los. E mit-hi vin blanc ho grech e espícies covinentment, e un poch de sucre blanc desús, Sent Soví 117 (veure també 118, 119, 120).

Prim com un espàrrec

Quedar per llavor d'esparguera

Sa vella esparguera
i es vell esparguer
quan a un li espassa
a s'altre li revé

L'espàrrec,
l'abril per mi,
el maig per tu,
i el juny, per ningú

D'Esparraguera,
Judes n'era

De Tordera, Cabrera i 2410
Esparreguera,
Judes n'era

Los espàrechs provocan la orina, y las rael aplicades à les dents que dolen, los aquieta la dolor, y posada en decotio, y beguda sovint resol la pedra, Agustí *Secrets* 26

Història

TEOFRAST diu que l'espàreguera de ca té les fulles com espines, I 10, 6; és una planta espinosa, VI 1, 3; l'espàrec té arrels nombroses i sòlides... la tija és comestible, VI 4, 1-2

Literatura

Si vols fer e aparellar espàrechs, prin lo tendre dels espàrechs..., Flos med. 234

Pendreu circassia pollitaria e morella roquera e rels d'espàrechs e rael de bruch, Dieç Menesc. II, 27

Poden conduyr fonolls, fonolls marins, espàrechs, Agustí Secr. 133

Sortiu, fadrines, sortiu, / a collir espàrechs tendres, Colom Juven. 33

Que ja es veu de carxofa alguna espiga, / un cap d'espàrec blanc, Berga MT 76

Rael de thamarit, de asparaguera, julivert, Libre de la Peste, 56 (Aguiló Dicc.).

Ordena Roger aytal letouari... bruch, spareguera, Cauliach Coll., 11. II, d. 2^a, c. 3

Quants d'escarrinxons per dins esparagueres y batzers, Roq. 47

Bibliografia

FE-V-72, FM-I-308, HNPC-VI-363, BC-442, JP-54, PMCV-250, FQ-900, DASH-61, GOGTE-491, 623, 698, DEKHANG-21, TSARONG-69, DAKPA-79, DAWA-1-82, KAN-612. PHMT-370

605. *Asparagus officinalis*

L.....C

Officinalis, medicinal, del llatí *officina*, per emprar-se a l'oficina de farmàcia.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Espareguera. Espargolera.
Cast.: Esparraguera. Port.:
Espargueira. Basc: Prantze-porru.
Fra.: Asperge. Ital.: Asparago. Ale.:
Spargel. Angl.: Sparrowgrass.

Descripció botànica

Planta dioica, fins a 1.5 m d'alçària. Tija herbàcia, ramosa, dreta. Flors penjants, solitàries o geminades a la base, groguenques. Cladodis llisos, en fascicles. Turions gruixats, comestibles, dolços. Fruit en baia, de la grandària d'un pèsol, vermellenc. Floració: maig.

Hàbitat

Cultivada a les Illes Balears. L'hàbitat original sembla que varen ser els arenals litorals.

Part utilitzada

L'arrel, els turions o brots tendres (*Turiones Asparagi*).

Composició química

Glúcids, fitosterols, inulina, aminoàcids, fructosanes, flavonoides, àcids sofrats, sals de potasi, tanins, saponines.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, útil en afeccions genitourinàries (oliguria, cistitis, uretritis), hiperuricèmia, hipertensió arterial. També té efectes laxants.

Fórmules i preparacions

El decuit de l'arrel al 5%, una tassa després de cada menjada; el suc fresc, la tinturamare, l'extracte fluïde, el xarop.

Xarop de les cinc rels: espàrec (*Asparagus officinalis*), fonoll (*Foeniculum vulgare*), julivert (*Petroselinum crispum*), àpit (*Apium graveolens*), cirerer de pastor (*Ruscus aculeatus*).

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Asparagus officinalis* s'empra com a diurètica.

En medicina filipina *Asparagus officinalis* s'usa com a aperitiu, diurètic i sedant.

En medicina mexicana *Asparagus officinalis* s'usa en dolor estomacal, "enfado", debilitat sexual, palpitations, dolor hepàtic, vòmits, com a febrífug.

En medicina homeopàtica ASPARAGUS OFFICINALIS produeix augment de l'excreció urinària, i s'empra en alteracions cardíagues funcionals, reumatisme, edemes, entre d'altres símptomes.

Història

DIOSCORIDES recomana els espàrecs, "macerats en vi blanc, pels mals de ronyons. Menjats... sanen la continua destil·lació i la retenció d'orina, i la disenteria... l'arrel, cuita amb figues i amb ciurons, i menjada, és remei contra la icterícia, la ciàtica i la destil·lació de l'orina", DIOSC II 114

PLINI XX 108 GALE XI 841

CURSACH recomana l'espàrec "in calculo, obstructionibus, morbo regio; nephriticis &c".

Bibliografia

FM-I-308, HNPC-VI-363, BC-442, JP-54, PMCV-250, FQ-898, JLB-248, VP-199, RT-52, HL-45,

MH-71, SCH-244, CHEV-172, CSCH-163, VMLN-229, CLK-I-213, KAN-613, QSMB-162

606. *Asparagus stipularis*

Forskal.....Ma Me Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Asparagus horridus.

Cat.: Espareguera vera. Espareguera de menjar. Espareguera marina.

Descripció botànica

Planta perenne, glabra. Rizoma ramós, curt. Tiges aèries llenyoses, ascendents. Turions verds, comestibles. Fulles en escames papiràcies, amb esperó espinós a la base. Flors dioiques, solitàries. Baia negra. Floració: març-abril i juliol-octubre.

Hàbitat

Garrigues, camins. Molt abundant.

Part utilitzada

L'arrel, el brots tendres o turions.

Composició química

Semblant a l'anterior.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica.

Fórmules i preparacions

El decuit al 5% de l'arrel, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

La planta *Asparagus albus*, que també es troba a les Illes Balears, pot ser emprada com a diurètica.

En medicina marroquí els brots tendres d'*Asparagus albus* s'usen en reumatisme. En fritura amb ous i greix d'ovella o dromedari, com a espermatogènica i afrodisiac, a més de facilitar les secrecions. Les baies,

tiges i arrels se consideren aperitives i digestives. La decocció és usada en el tractament de la sífilis i blenorràgia. Els brots tendres són preuats com a aliment. L'aigua de la cocció de les arrels esclafades és emprada pels nòmades per a rentar la roba.

En medicina mexicana *Asparagus setaceus* s'usa en alteracions nervioses, dolor cardíac.

Cultura popular

Els millors espàrecs es cullen d'aquesta espècie.

Diuen que l'espareguera n'és un espàrec quan neix i, si no el cuien, tant creix, que neix mascle i mor femella

Bibliografia

FE-V-72, FM-I-306, BC-442, JP-54, PMCV-250, PHMT-370

607. *Asphodelus cerasiferus*

Gay..... Ei

Asphodelus, del nom grec i llatí de l'albó, que vol dir ceptre. *Cerasiferus*, de forma de cirera.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Allassa. Arbessó. Aubagó. Caramuixa. Ceba borda. Cebollí. Esclareu. Gamó. Lliri de gesses. Lliri fals. Macaruller. Porrassa. Porrassina. Porreca. Quiricau. Vara de Sant Josep, Vareta de la Mare de Déu. Cast.: Gamoncillo.

Descripció botànica

Semblant a *Asphodelus aestivus*, però fruit més gran. Floració: primavera.

Hàbitat

Garrigues i matollars. Penyals del litoral. Només a Eivissa.

Part utilitzada

Els tubercles.

Composició química

Flavonoides, antraquinones.

Acció farmacològica.

Indicacions

Antiinflamatori en aplicació externa: èczemes, hemorroides.

Fórmules i preparacions

Els tubercles picats en emplastre.

Cultura popular

El gamó és emprat com a menjar pel ramat; al seu voltant s'hi crien molt els caragols. El carbó de canya de gamonera s'usa per a fer pólvora.

Literatura

Sàpies que afudilis és sou les rael dels gamons, MS Klag. segle XIV, 18

Gamons: asphodelus, albucum, Pou Thes. puer. 36

Blanquetja sa porracina / per tota s'aspra bardada, Macabich Dial. 21

Bibliografia

FE-V-17, FM-I-285, HNPC-VI-358, BC-441, JP-56, FQ-909

608. *Asphodelus fistulosus*

L....Ma Me Ei Fo Ca

Fistulosus, per la forma de les fulles.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cebollí. Cibolla. Argènit. Porrassí. Cast.: Gamonita. Angl.: Onion-leaved Asphodel.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 60 cm d'alçària. Arrel fibrosa. Tija llisa, fistulosa, central dins el rosetó foliar. Fulles llargues, linears,

subfistuloses, en rosetó. Flors petites, rosades o blanques. Fruit en càpsula globulosa, hexagonal. Floració: febrer-maig.

Hàbitat

Camps, erms, vores de camins.

Part utilitzada

Els bulbs.

Composició química

Flavonoides, antraquinones.

Acció farmacològica.

Indicacions

Antinflamatori, en èczemes. Poc usat: per això el nom d'argènit, d'arsènic, per a significar una suposada toxicitat.

Fórmules i preparacions

Emplastre, en aplicació local.

Cultura popular

Heu conegut mosso Melis que feia d'empeltador i va empeltar un aubó damunt es nas d'es rector que feia figues siscelis?

Bibliografia

FE-V-17, FM-I-285, HNPC-VI-358, BC-441, JP-56, FQ-909

609. *Asphodelus microcarpus*

Salzm. & Viv...Ma Me Ei Fo Ca Dr

Sinonímia. Denominacions

Asphodelus aestivus. *A. ramosus*.

Cat.: Albó. Albeó. Asfòdel. Caramuixa. Gamó. Porrassa. Cast.: Gamón. Fra.: Asphodele Rameux. Angl.: White Asphodel.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 1.50 m d'alçària. Rizoma curt, amb nombroses arrels tuberoses. Tiges floríferes dretes,

afil·les. Fulles subcoriàcies, linears. Flors solitàries, axil·lars. Llavors fusiformes, triquetres. Floració: febrer-juny.

Hàbitat

Garrigues, vores de camins. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

Els bulbs.

Composició química

Alcohol, principi àcid, inulina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètic, antiespasmòdic. Antiinflamatori en emplaste.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí, amb les arrels tuberoses d'*Asphodelus microcarpus* cuites en oli se fan instil·lacions en otitis. La pols i la decocció en aplicació local per abscessos. Els tubercles en unguent pel vitiligen i taques blanques de la pell. S'han utilitzat les arrels per a la fabricació d'alcohol industrial.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

L'emplaste del bulb, en aplicació externa.

Cultura popular

Contra la sordesa, conve destil·lar à la Orella such de Seba, ò de Parra blanca, mesclat ab mel, ò de oli, en lo qual sia estada cuyta rael de Gamons, en Llatí Asphodellus, Agustí *Secrets* 10 v°

Els antics plantaven els albons prop de les tombes, per considerar que era el millor menjar pels morts.

Antigament, el bulb era cuinat en cendres calentes i es menjava. L'arrel seca i bullida en aigua, dóna una substància mucilaginosa que, mesclada amb patata, es fa el pa d'albó. La pols dels bulbs secs i pulveritzats, mesclada amb aigua freda, fa una goma d'enganxar. Per destil·lació dels bulbs es pot obtenir alcohol de flaire excel·lent. L'albó és menjat pel ramat (ovelles, porcs). Les caramuixes s'empren per a fer els canyissos de secar figues.

Any d'albons, any d'orons

Any d'albons, any de cavallons

Any que granen ets aubons
grana es blat

Cantaria una cançó
si em volguessis escoltar:
comença amb la flor d'albó
i acaba amb so murterar

Tu qui en parlar no t'embulles
¿me vols mostrar de parlar?
¿Quin arbre en el mon hi ha
que al capdamunt la flor fa
i a ses rels hi té ses fulles?

Jo me n'anava a Alaró
colcant damunt s'arriet
i s'ase va mollar un pet
i va tomar un aubó

La part sense flors és la porrassa, i la tija en flor és l'albó, i la tija seca té per nom caramuixa:

Porreres vol dir porrassa 2420
porrassa vol dir aubó
aubó vol dir caramuixa
sa flor des caramuixó

Ses porrasses fan aubons
ets aubons fan caramuixes.
Atlota eixampla ses cuixes

que m'esclafes es collons

Història

TEOFRAST diu que l'albó pot viure a llocs secs o humits, I 4, 3; les fulles neixen de l'arrel, I 10, 7; VI 6, 9; l'arrel és oblonga, en forma de gla, VII 9, 4; l'arrel és comestible, VII 12, 1; les fulles són grans, estretes i glabres, VII 13, 1; la tija és molt llarga... torrada dins les cendres és comestible; també les llavors i sobretot l'arrel, esclafada amb figues; com diu Hesíode, la planta dóna molt de profit, VII 13, 2-3; néix de les llavors, VII 13, 4; IX 9, 6; IX 10, 1

DIOSCORIDES diu que l'albó "és una planta molt coneguda de tothom... les arrels begudes produeixen l'orina i la menstruació... amb el suc de l'arrel cuita amb vi dolç, safrà i mirra, es fa una beguda molt convenient als ulls... la cendra de l'arrel fa sortir els cabells que s'han perdut per la tinya... l'oli on s'hi han cuit les arrels, serveix per les sedes i les cremades del foc... DIOSC II 159

NICANDRE *Teriaques* 534 ss GALE XI 842 PLINI XXI 109 ISIDOR XVII 9, 84

Literatura

Reells de liri blau albeons e trementina, Flos medic. 163 v.

Prenets ruda e orcell e de albeons sigayro dragontina, Flos medic. 165

Un roquissar travessa ple d'aubons, Aguiló Poes. 212

Carolines amb les soques blaves / !
dolçíssims albons pàl·lids d'argent,
Sagarra Caçador 232

Un vitrac s'engronsava sobre un albó,
Galmés Flor 139

Mira com et volta el triomf dels asfòdels!
Espriu Lírica 47

Dels hèroes morts qui vaguen pel camp de
l'Asfodel, Costa Trad. 175

Les motes d'asfodel feyen olor més bona,
Riber Sol ixent 128

Un canó de canya ple d'esca de caramutja
(sic), Penya Mos. III, 90

Preneu del such de la rael de la porraça set
draumes, Dieç Menesc. II. 63

Aquí rel de porrassa a forollons, aquí
pelayna a rompre, Alcover Rond. II, 123

Conta qualque ditxo verd com la porrassa,
Aguiló Poes. 162

Les novelles porrasseres
ja prometen, falagueres,
la florida dels aubons,
Salvà *Espigues* 229

Bibliografia

FE-V-17, FM-I-285, HNPC-VI-358, BC-441, JP-56,
FQ-909, MH-72, PHMT-371

610. *Colchicum autumnale*

L.....C

Colchicum, de la regió de Còlquida,
de la Mar Negra, on vivia Medea, la
bruixa emmetzinadora. *Autumnale*,
perquè floreix a la tardor.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Còlquic. Cucuts. Flor de Sant
Miquel. Polleta. Safrà bord. Veladre.
Cast.: Cólquico. Port.: Cólquico. Basc:
Azpegarr. Fra.: Colchique
d'automne. Ital.: Colchico. Ale.:
Herbstzeitlose. Angl.: Meadow
Saffron.

Descripció botànica

Planta herbàcia, fins a 30 cm
d'alçària. Rizoma bulbós, molt gros.
Fulles lanceolades, senceres, grans.
Flors regulars, hermafrodites, amb
sis tèpals soldats en llarg tub, de
color lila. Floració: tardor.

Hàbitat

Cultivada als jardins.

Part utilitzada

El bulb, les llavors.

Composició química

Alcaloides (colquicina: tòxic
cel·lular), gomes, tanins, resines,
flavonoides, àcids orgànics,
carbohidrats, oli essencial, midó.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta molt tòxica: provoca
nàusees i vòmits, sensació de
cremor a la boca i esòfag, dilata els
capil·lars sanguinis, paralitza el
sistema nerviós central, produeix la
mort per paràlisi respiratòria. La
dosi mortal correspon a 5 llavors, 50
g de tintura, 20 mg de colchicina.
Diurètica, analgèsica,
antiinflamatòria, emprada en crisis
gotoses, febre mediterrània familiar.
La dosi efectiva pretòxica pot
provocar diarrea. Antitumoral, en
aplicació externa: dermatosis
precanceroses, psoriasis.

Fórmules i preparacions

L'alcaloide colquicina, la tintura
mare, la pols, l'extracte, l'extracte
fluide.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Colchicum
luteum* s'usa en aplicació local com a
antiinflamatori, vulnerari i
analgèsic. En ús intern per ciàtica,

ascitis, debilitat, impotència i alteracions urinàries.

En medicina xinesa *Colchicum autumnale* s'empra en les afeccions reumàtiques.

En medicina marroquí *Cochicum autumnale* és ben coneguda com a planta tòxica: un gram de llavors pot matar un infant, i cinc grams un adult.

En medicina homeopàtica COLCHICUM AUTUMNALE afecta els teixits musculars, periosti i membranes sinovials de les articulacions, amb molta sensibilitat per les olors.

Història

TEOFRAST diu que "el verí del safrà bord produeix una mort lenta", IX 16, 6

DIOSCORIDES diu que "menjada l'arrel de còlquid, mata, com els fongs", DIOSC IV 85

NICANDRE *Alexifàrmacs* 250 PLINI XXVIII 129, 160-161

CURSACH recomana el còlquic "*in peste, hydrope, morbis malignis; asthmate pituitoso; pediculis &c*".

Literatura

S'alegraran el desert i la terra àrida; l'estepa, celebrant-ho, florirà.

Com el safrà, traurà flor, ho celebrarà i cridarà de joia, Is 35:1-2

Jo sóc un narcís de Saron, el lliri de les valls, Ct 2:1

Bibliografia

FM-1-282, HNPC-VI-357, FQ-878, JLB-193, VP-166, RT-53, HL-320, MH-700, SCH-35, CHEV-191, CSCH-175, VMLN-596, CLK-I-563, GOGTE-743, KAN-613, PHMT-373

611. *Convallaria majalis*

L.....C

Convallaria, del llatí *convallis*, dins de la vall. *Majalis*, del llatí *maius*, maig, per florir a la primavera.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Conval.lària. Lliri convaller. Lliri de la Mare de Déu. Lliri de maig. Muguet. Trençalós. Cast.: Convalaria. Port.: Lírio-de-maio. Basc: Mugetatze. Fra.: Muguet. Ital.: Convallaria. Ale.: Maiglöckchen. Angl.: Lily of the valley.

Descripció botànica

Planta vivaç, fins a 30 cm d'alçària. Rizoma repent, ramificat. Fulles lanceolades, el·líptiques. Flors penjants, en raïm, campaniformes, blanques, flairoses. Fruit en baia, vermella, amb 2-6 llavors. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Cultivada a les Illes Balears. Indrets calcaris ombrívols.

Part utilitzada

Les summitats florides, el rizoma.

Composició química

Saponòsids, heteròsids cardiotònics (convalatoxina), heteròsids flavònics.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes: produeix irritació gastrointestinal, vòmits, alteracions cardíques. Cardiotònica, diurètica: s'empra en la insuficiència cardíaca, renal i hepàtica; hiperuricèmia, urolitiasi.

Fórmules i preparacions

La infusió al 3%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde, l'extracte tou, la tintura mare.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Convallaria keiskei* s'empra com a cardiotònica i diurètica.

En medicina filipina *Convallaria fruticosa* (= *Cordyline fruticosa*) s'usa en diarrea.

En medicina homeopàtica CONVALLARIA MAJALIS és usat en determinats casos de disnea, edema, aneurisma, entre d'altres símptomes.

Història

CURSACH recomana el lliri de maig "*in apoplexia, epilepsia, epiphora, coryza, cephalgia, paralyti, lipothimia, memoriae imbecillitate; morbis convulsivis; vermibus, constipatione &c*".

Literatura

Campanils de maig, les flors de muguet / piquen i repiquen, López-Picó Espect. 64

Muguet, jo no et conec més que en retrat / i per ta flaire, Salvà Ret. 115

Bibliografia

HNPC-VI-364-411, FQ-903, JLB-198, VP-170, RT-54, HL-340, MH-480, SCH-241, CHEV-192, CSCH-164, VMLN-625, CLK-I-589, KAN-613, QSMB-164

612. *Lilium candidum*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Assutzena. Lliri blanc. Lliri de Sant Antoni. Cast.: Azucena. Port.: Açucena. Basc: Zitori. Fra.: Lis blanc. Angl.: White Lily.

Descripció botànica

Planta fins a 1 m d'alçària. Bulb escamós, gran, blanc. Tija fullosa, dreta. Fulles lanceolades. Flors grans, flairoses, blanques, en raïm terminal. Floració: maig.

Hàbitat

Cultivada als jardins. Sovint atacada pel fong *Botrytis cinerea*. Naturalitzada en alguns indrets.

Part utilitzada

El bulb, les flors.

Composició química

Antocianina, oxidases, liliosterina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Emol·lient, en aplicació externa, per a inflors de la pell, èczemes, cremades, llagues, abscessos, dermatitis per radioteràpia.

Fórmules i preparacions

La cabeça cuita, en emplastre. Les flors escaldades, en aplicació tòpica; també l'oli en que s'han macerat les flors. La infusió al 3% de les flors, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Lilium wallichianum* s'usa en alteracions pulmonars, tossina, hemoptisi. L'espècie *L. lancifolium* en tuberculosi, tos crònica amb hemoptisi, bronquitis, com a febrífug.

En medicina xinesa *Lilium browni* s'empra com a emol·lient pectoral, antitussígen, febrífug, sedant, diurètic.

En medicina homeopàtica LILIUM TIGRINUM manifesta una forta influència en la zona pèlvica, en la matriu i els ovaris.

Cultura popular

Lo emplastre fet de la ceba del Lliri, ab greix de porch, y oli de Camamilla, fa madurar lo Carboncle. Unguent fet de cabeça del Lliri, ab oli de Ametlles amargues y sera blanca, te singular virtut per apulir y netejar la cara.

Ayguia destilada per Alembich de la flor del Lliri lleua la crespadura de la cara, y fa à la carn un blancor increyble. La ceba del Lliri bollida, ò cuyta entre la cendra calda, y pastada ab oli de Oliuas, es singular remey contra tota manera de cremadura, ò sia de foch, ò de aygua. La ceba del Lliri cuyta ab All, y pastada ab murcas de vi vermell, fa posar color à les dones que son descolorides, y tenen dolenta color, apres de haver parit, si ab aquesta mistura sen frega la cara, quant sen va al llit, y apres al mati se la renta ab aygua de Ordi, Agustí *Secrets* 42

Més blanc que un lliri

Flor del lliri lliri
flor del lliri blanc
ja les males llengües
ara callaran

Des de Lliri a Arasanz
les gallines se n'hi van

Estrella, flor d'assussena:
si m'has de donar guerrer
lleua'm la vida primer
no'm faces passar més pena

San Antoni va visitar la nostra muntanya un any d'una misèria espantosa... el sant va beneir la terra, i al moment va sorgir-ne un lliri blanc com un glop de llet... el lliri blanc, creat pel sant, encara avui és anomenat lliri de sant Antoni, i per això la imatge d'aquest sant sempre porta un lliri a la mà, Amades *Costumari* III 890

Història

TEOFRASST diu que el lliri blanc té una arrel carnosa i rodona... la planta produeix una espècie d'humor semblant a les llàgrimes, susceptible de plantar-se, VI 6, 8

DIOSCORIDES recomana el lliri blanc "en emplastre i cuites per les cremades del foc. Adobades en vinagre, són bones per les ferides fresques...", DIOSC III 110

TEOCRIT 11, 56 NICANDRE
Fragments 27 i 74 PLINI XXI 22 ss.

CURSACH recomana el lliri blanc "*in epilepsia, hydrope, doloribus, vulnere, partu difficili; tumoribus maturandis; lochiis suppressis &c'*".

Literatura

Així com lo liri resplandeix entre les spines e sta sens màcula en mig de aquelles, Villena Vita Chr., c. 203

Els lliris transportats contenen llegendes d'ideals heroïsmes, Alomar Columna 190

I sos ulls d'aranyó i son front de lliri / ennuvolats amb boires de tristesa, Canigó X

Puix floria en vostres mans / son lliri blanc de puresa, Verdaguer Idilis

Lliri delicadíssim que s'alsa en mitx d'ets espinals del món, Ignor. 18

Es clavell an es fadrins, s'assucena a ses casades, Alcover Cont. 247

Culliré fonolls a garbes y assutzenes a grapats, F. Agulló (Jocs Fl. 1909, p. 58)

Bibliografia

FE-V-34, FM-I-289, HNPC-VI-357, BC-435, PPF-24, FQ-893, VP-102, HL-283, MH-478, CSCH-161, VMLN-1024, CLK-II-276, DAKPA-86, DEKHANG-109, KAN-616

613. *Merendera filifolia*

Camb.....Ma Me Ei Fo

Merendera, del nom vulgar castellà del *Colchicum filifolia*, per les fulles filiformes.

Sinonímia. Denominacions

Merendera linifolia. *Bulbocodium balearicum*. *B. vernalis*. *Colchicum filifolium*.

Cat.: Safrà bord. Cast.: Cástamo. Quitameriendas. Azafrán borde.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 12 cm d'alçària. Bulb ovat, com una petita ceba. Fulles linears, verdes, de 5 a 12 per peu de planta, de secció en forma de V. Flors roses, morades o lilàcies que surten directament del terra, amb color blanc a la zona central. 6 estams. Càpsula ovoide. Llavors globuloses, negres. Floració: setembre-octubre fins a novembre-desembre. Molts d'individus junts, formant catifes.

Hàbitat

Llocs secs i àrids, sòls arenosos, garrigues. Comunitats terofítiques. Del nivell de la mar fins a 1000 m. El color morat destaca de les flors, que surten ran de sòl.

Part utilitzada

Els estigmes.

Composició química

Alcaloides tropolònics i no-tropolònics derivats de la fenetiltetrahydroisoquinolina.

Acció farmacològica.

Indicacions

S'ha usat com a succedani de *Colchicum*: aquest té els estigmes de color vermell fosc intens, i en les altres espècies són blancs.

Cultura popular

Els estigmes s'han usat en cuina tradicional per a posar a l'arròs.

Bibliografia

FE-V-25, FM-I-283, HNPC-VI-358, BC-434

613. *Muscari comosum*

(L.) Miller.....Ma Me Ei Fo Ca

Muscari, adaptació llatina de l'àrab *muski*, mesc, per l'olor de les flors; o del grec *muscarion*, raïm, per la

forma de la inflorescència. *Comosum*, del llatí *comosus*, que duu cabellera, per les flors en plomall.

Sinonímia. Denominacions

Hyacinthus comosus. *Leopoldia comosa*.

Cat.: Cap de moro. All de bruixa. All de culobra. Allassa blava. Barralet. Calabruixa. Coll de colom. Pipius blaus. Cast.: Jacinto penachudo. Angl.: Feather Hyacinth.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 60 cm d'alçària. Bulb ovoide. Tija robusta, que acaba en raïm multiflor. Fulles linears, canaliculades. Flors petites, violetes, urceolades: les superiors dretes, pedicel·lades, estèrils, en corimbe; les inferiors separades, fèrtils. Floració: març-juny.

Hàbitat

Camps cultivats, horts. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

El bulb.

Composició química

Àcid comísic: té acció com les saponines.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. Estimulant, diurètica.

Fórmules i preparacions

La decocció a l'1%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

D'infants, amb les seves fulles, ne fèiem rosaris o collars, puix se poden dividir en parts, que eren les

llàgrimes dels rosaris o les perles dels collars, restant unides unes amb les altres per uns filaments o nervis bastant resistents, Bonafe I 302

Literatura

Les calabruixes de flor moradenc, Isern SdP 23

Bibliografia

FE-V-47, FM-I-303, HNPC-VI-363, BC-440, MH-424

614. *Muscari neglectum*

Guss ex Ten.....Ma Ei

Neglectum, menyspreat, ja que els botànics ho varen confondre amb *Muscari racemosum*.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cap-blaus. All de bruixa. Barralets. Calabruixa. Claus de Nostre Senyor. Collblau. Lliri d'ase. Marçet. Cast.: Nazarenos. Angl.: Grape Hyacinth.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 30 cm d'alçària. Bulb ovat, membranós. Fulles linears, canaliculades. Tija dreta, rígida, amb dens raïm florífer terminal. Flors de color blau violat, amb pelussa cendrosa. Càpsula trígona. Llavors negres. Floració: març-abril.

Hàbitat

Camps. Del nivell de la mar fins a 900 m.

Part utilitzada

El bulb.

Composició química

Àcid comísic: té acció com les saponines.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica a dosis altes. Estimulant, diurètica.

Fórmules i preparacions

La decocció a l'1%, una tassa després de cada menjada.

Cultura popular

De tota herba hi trobareu caps blaus i llengos bovines debades eren fadrines no aixercolaven arreu.

Literatura

Jo m'ornaré amb bonicoies violetes i capblaus, Atlàntida.

Bibliografia

FE-V-48, FM-I-300, HNPC-VI-363, BC-440, MH-424

615. *Ornithogalum umbellatum*

L....Ma Ei

Ornithogalum, del grec *ornis*, *ornithos*, aucell, i *gala*, llet: nom donat per Dioscòrides, pel color de les flors. *Umbellatum*, per la inflorescència umbel·liforme.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Llet d'ocell. Estrelleta de monja. Llet de gallina. Llet de pardal. Matallums. Cast.: Leche de gallina. Port.: Leite-de-galinha. Basc: Olloesne. Angl.: Star of Bethlehem.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 30 cm d'alçària. Bulb amb túniques blanques o brunes. Fulles en rosetó, canaliculades. Inflorescència corimbiforme. Flors en forma d'estrella, blanques, obertes de mig matí fins prest a la tarda. Càpsula ovoide. Planta polimorfa. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Camps, marges, prats.

Part utilitzada

El bulb.

Composició química

Saponines, alcaloides, cardenòlids.

Acció farmacològica.

Indicacions

Els bulbs són tòxics: produeixen nàusees i alteracions gastrointestinals. Diurètic, laxant. Emol·lient en aplicació externa.

Fórmules i preparacions

El decuit al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí *Ornithogalum amaenum* Batt. (= *Battandiera amaena* (Batt.) Maire) és una planta molt tòxica que actua sobretot a nivel hepàtic i digestiu.

En medicina homeopàtica ORNITHOGALUM UMBELLATUM s'usa en determinades afeccions gàstriques i induracions abdominals.

Cultura popular

Els bulbs cuits són comestibles.

Història

DIOSCORIDES diu que la llet de gallina "se cou com el pa... l'arrel se menja crua, cuita i torrada", DIOSC II 133

NICANDRE *Fragments* 71 PLINI XXI 102

Bibliografia

FE-V-39, FM-I-297, HNPC-VI-363-411, BC-436, FQ-894, MH-769, VMLN-1249, CLK-II-678, PHMT-372

616. *Ruscus aculeatus*

L.....Ma Me Ei Fo Ca

Ruscus, nom antic llatí d'aquesta planta. *Aculeatus*, del llatí *acus*, agulla, punxegut.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cirerer de Betlem. Boix mascle. Boix marí. Brusc. Búfol. Cireretes del Bon Pastor. Cuetes de tro. Datzera. Galzeran. Gamó tronaor. Gasserà. Guindes del Bon Pastor. Guingues del Bon Pastor. Herba de l'erisipela. Herba erisipelera. Llorer bord. Mata-aranyes. Rusc. Cast.: Rusco. Port.: Gilbarbeira. Basc: Erratz. Fra.: Houx-frelon. Ale.: Stechmyrte. Angl.: Butcher's Broom.

Descripció botànica

Arbust glabre, verd, fins a 80 cm d'alçària. Rizoma serpentejant. Tiges rígides, lignificades, nues a la base, ramoses a la part superior. Fulles persistents, reduïdes a petites escames. Pseudocladis o fil·locladis rígids, acuminats, que substitueixen les fulles veritables. Flors dioiques, geminades o solitàries. Baia globulosa, vermella. Floració: febrer-abril.

Hàbitat

Garrigues, sotabosc d'alzinars. Del nivell de la mar fins a 800 m.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

Saponòsids, rutòsid, sals potàssiques, fitosterol, tanins, resines, oli essencial.

Acció farmacològica.

Indicacions

Els fruits són tòxics: produeixen irritació gastrointestinal. Diurètic, aperitiu, venotònic, antiinflamatori, útil en varices, hemorroides, fragilitat capil·lar, insuficiència venosa, edemes, ascitis.

Fórmules i preparacions

El decuit al 3%, una tassa després de cada menjada; el nebulitzat, la tintura mare, l'extracte hidroalcohòlic, l'extracte sec. Xarop de les cinc rels: àpit, fonoll, juliverd, esparguera i cirerer de Betlem.

Cultura popular

Abans els pescadors del Grau anaven al castell de Benirrama a fer gasserà per a pescar sèpies, la posaven al fons de les nanses fetes de junc i en forma de campana amb un embut a la boca per on entren les sèpies per desovar. Es tiren a la mar no gaire dins, lligades a una corda i l'endemà ja es pot anar a arregar el botí, Pellicer *Costumari* 186

Història

TEOFRAST diu que el llorer d'Alexandria o brusc té el fruit en el nervi central de les fulles, III 17, 4; té arrels múltiples, VI 5, 1

DIOSCORIDES diu que "begudes les fulles i el fruit amb vi, provoquen l'orina i la menstruació, desfan la pedra de la bufeta i curen l'estrangúria, la icterícia i el mal de cap. El decuit de l'arrel serveix pels mateixos efectes", DIOSC IV147

PLINI XXIII 88, 165

CURSACH recomana el cirerer de Betlem "*in ascite, hydrope, ictero, gonorrhoea, colica, et torminibus &c'*".

Literatura

Verd de pèsol i roig de galzeran, Sagarra Comte 247

Amb molsa, galzerans i neu de farina, Espriu Lab 63

Bibliografia

FE-V-73, FM-I-304, HNPC-VI-364-411, BC-443, PPF-38, JP-186, PMCV-256, FQ-900, JLB-524, VP-408, RT-56, HL-46, MH-128, CHEV-262, CSCH-483

617. *Urginea maritima*

(L.) Baker...Ma Me Ei Fo Ca

Urginea, del nom de la tribu bereber *Beni Urgin* d'Algèria. *Scilla*, del grec *skilla*, antic nom de la ceba marina.

Sinonímia. Denominacions

Urginea scilla. *Scilla maritima*. *Drimia maritima*.

Cat.: Ceba marina. Ceba d'ase. Ceba porrera. Ceba porrina. Ceba roja. Escilla. Cast.: Cebolla albarrana. Port.: Cila. Basc: Kipula. Fra.: Scille. Ital.: Cipolla maritima. Ale.: Meerzwiebel. Angl.: Sea Onion.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 1.5 m d'alçària. Bulb gros, amb túniques coriàcies. Fulles basals en rosetó, multinèrvies, grans. Raïm llarg. Flors blanques. Llavors negres, planes, oblongues. Floració: juliol-octubre.

Hàbitat

Turons eixuts, muntanyes, zones litorals, costers secs. Del nivell de la mar fins a 900 m.

Part utilitzada

El bulb.

Composició química

Heteròsids derivats del bufadienòlid, pigments flavònics, fructosanes, antocianidines, oli fixe, matèries minerals, mucíl·lags.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica: produeix inflamació gastrointestinal, vòmits, fins a paràlisi respiratòria i mort. Cardiotònica d'acció ràpida, expectorant, diurètica. Recomanada en bronquitis, enfisema, neumònia, cucurutxa (Leclerc, 72). Vesicant en aplicació tòpica, per edemes, gota, inflamacions articulars.

Fórmules i preparacions

La pols, l'extracte fluïde, la tintura.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Urginea indica* s'usa en aplicació local per alteracions de la pell i edema. En ús intern com a cardiotònic, en problemes pulmonars crònics; com a diurètic, en dismenorrea i amenorrea, en pruija i malalties de la pell. Conté el principi tòxic silinina.

En medicina marroquí *Urginea maritima* és emprada a petites dosis en refredats (bronquitis, tos, gripes). És ben coneguda com a planta tòxica. És durètica i avortiva. En aplicació local per a madurar els abscessos i en friccions com a derivatiu i revulsiu. S'ha emprat com a raticida i insecticida.

En medicina homeopàtica SCILLA MARITIMA produeix alteracions de la pell, edemes, hematúria, expectoració, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

Els pagesos, seguint un costum dels pobles àrabs, la sembren al peu dels arbres fruiters per evitar que hi pugin les formigues, Bonafe I 295

Tres cebes sota el llit dins una caixeta és bo per als constipats i gripes. També penjades al

corral o en la caixeta per al poll de les gallines, Pellicer *Costumari* 222

La varietat roja de la ceba marina ha estat emprada per a fer-ne raticides, per l'efecte convulsivant i cardiotòxic de l'escil.liròsid.

Gitar ceba marina

Un me deia aigua de mar
i s'altre ceba marina

Uns diuen ceba marina
altres aigo de la mar
no hi ha millor medicina
que, es qui té ronya, gratar

Història

La ceba marina ja és citada al Papir d'Ebers.

TEOFRAST I 6, 7, 8, 9; 10, 7; la figuera, si es posa l'esqueix en el bulb d'una ceba marina, creix més aviat i és menys atacada pels cucs, perquè tot el que es planta en la ceba és fort i creix més aviat, II 5, 5; VII 2, 2; 4, 12; 9, 4; 12, 1; totes les plantes bulboses, però sobretot la ceba marina, s'aferren a la vida. En efecte, penjada, continua vivint i resisteix així per moltíssim temps. Es fa servir fins i tot per a conservar altres fruits emmagatzemats com la magrana, si s'hi introdueix el peçó. Les plantes ingerides en ella germinen abans. Hom diu també que, si es planta a l'entrada de casa, és preservatiu contra la desgràcia que l'amença, VII 13, 4; VII 13 1, 2, 3, 4, 5-7; IX 15, 7; 18, 3

DIOSCORIDES usa la ceba marina "per a fer l'oli, el vi i el vinagre escil.lític". L'aconsella en icterícia, hidropesia, asma, tos antiga, DIOSC II 162

TEOCRIT VII 107 PLINI XIX 93 ss
GALE XIV 262 ISIDOR XVII 9, 85

CURSACH recomana la ceba marina
"in asthmate, cachexia, ictero,
sopore, tussis, hydrope, verrucis,
pernionibus, morbis renum;
febribus putridis, et biliosis;
pleuritide, peripneumonia, biliosa,
et inflammatoria &c".

Literatura

La ceba marina confora molt l'oyr,
Breviari d'amor 56 (ap. Balari Dicc.)

Bibliografia

FE-V-41, FM-I-293, HNPC-VI-361-411, BC-435,
JP-221, PMCV-257, FQ-895, JLB-244, KUKL-226,
RT-57, HL-70, MH-766, SCH-239, CHEV-278,
CLK-III-1120, GOGTE-715, CSCH-162, PHMT-376

NAJADACEAE 1

ORCHIDACEAE

50 14 28%

618. *Aceras anthropophorum*

(L.) Aiton fil...Ma Ei

Aceras, sense corn o sense esperó.
Anthropophorum, d'*anthropos*,
home, i *fero*, dur.

Sinonímia. Denominacions

Orchys anthropophora. L (Allioni).
Cat.: Flor de l'home penjat. Cast.:
Hombre ahorcado. Angl.: Man
Orchid.

Descripció botànica

Herba glabra, fins a 40 cm d'alçària.
Tubercles sèssils, arrodonits. Tija
dreta. Fulles nombroses, oblongues.
Flors nombroses, de color verd
grogüenc, en espiga recta,
cilíndrica, semblant en conjunt a un
home penjat. Floració: març-juny.

Hàbitat

Terra baixa mediterrània. Planta
calcícola.

Part utilitzada

Els bulbs.

Composició química

Mucíl·lag, midó, greixos, matèries
minerals.

Acció farmacològica.

Indicacions

Se li han atribuït virtuts tòniques,
alimentàries i afrodisíaqües, per la
forma dels bulbs.

Terapèutica comparada

Les fulles d'*Aceras anthropophora*
són usades a l'Índia, illa Maurici i
Madagascar com a infusió sedativa.

Fórmules i preparacions

Salep: prové de la major part de les
espècies del gènere *Orchis* i d'altres
orquídi·des, Gómez Pamo I 542.

Història

El *salep* prové de Persia, Turquia i
Natòlia; es presenta en forma de
petits bulbs ovoides enfilats en
forma de rosari, de color gris
grogüenc, semitransparents i de
fractura còrnia; d'olor dèbil,
semblant al melilot i tast
mucilaginos i una mica salat.
Aquests caràcters físics, que li donen
aspecte d'una goma, han fet que
durant molt de temps no s'hagi
sospitat que era una arrel,
Diccionari de Farmacia II 709,
1865

DIOSCORIDES fa referència a les
orquídi·des en tres capítols del llibre
III: l'arrel se menja cuita com un
bulb... les dones de Tesàlia beuen
l'arrel tendra i verda amb llet de
cabra per a incitar els desitj

afrodisíac, DIOSC III 135; seca i en pols, atura la corrupció de la carn i de les llagues corruptes i malignes de la boca. Beguda amb vi, restreny el ventre, DIOSC III 136.

PLINI XXVI 95; XXVII 65 GALE XII 92 ISIDOR XVII 9, 43

Bibliografia

FE-V-342, FM-II-28, HNPC-VI-376, BC-455, FQ-952, PHMT-406

619. *Anacamptis pyramidalis*

(L.) Richard, L.C.M.....Ma Me Ei Fo Ca

Sinonímia. Denominacions

Aceras pyramidale. *Orchis pyramidalis.*

Cat.: Barreret. Orquis piramidal.
Cast.: Satirion macho. Angl.:
Pyramidal Orchid.

Descripció botànica

Herba vivaç, verda, glabra, fins a 60 cm d'alçària. Tubercles oblongs. Tija dreta. Espiga piramidal, multiflora, oblonga o ovalada, cònica. Flors nombroses, roses, vermelles o purpurines. Esperó filiforme, poc arquejat o dret. Floració: març-maig.

Hàbitat

Costers secs, ombrívols, de la terra baixa. Del nivell de la mar fins a 1000 m.

Part utilitzada

Els bulbs.

Composició química

Semblant a l'anterior.

Acció farmacològica.

Indicacions

Semblant a l'anterior.

Fórmules i preparacions

S'empra per a preparar el salep.

Bibliografia

FE-V-343, FM-II-33, HNPC-VI-375, BC-456, FQ-951

620. *Barlia robertiana*

(Loisel.) Greuter, W.....Ma Me Ei

Sinonímia. Denominacions

Himantoglossum longibracteatum.

H. robertianum. *Aceras*

longibracteatum. *Barlia*

longibracteata. *Loroglossum*

longibracteatum. *Orchis*

longibracteata. *Orchis robertiana.*

Cat.: Mosques grosses. Orquis gegant. Cast.: Satirion gigante. Angl.: Giant Orchid.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, robusta, fins a 50 cm d'alçària. Tubercles grossos, ovals. Tija recta, rodona. Fulles arrodonides a la base, oblongo-lanceolades. Espiga llarga, de flors zigomorfes, oloroses, grans, glabres, verdes amb punts púrpura. Esperó cònic, en forma de sac. Floració: gener-març.

Hàbitat

Pinars, vores de camins.

Part utilitzada

Els tubercles.

Composició química

Semblant a l'anterior.

Acció farmacològica.

Indicacions

Semblant a l'anterior.

Fórmules i preparacions

És una de les espècies emprades per a fer el salep.

Bibliografia

FE-V-342, FM-II-31, HNPC-VI-33, BC-456, FQ-951

621. *Epipactis helleborine*

(L.) Crantz.....Ma

Epipactis, nom antic d'un Helleborus. *Helleborine*, per la semblança de les fulles amb dita planta.

Sinonímia. Denominacions

Epipactis latifolia. *Serapias helleborine*. *S. latifolia*.

Cat.: Epipactis. Cast.: Reina de las nieves.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 80 cm d'alçària. Rizoma d'arrels flexuoses. Tija glabra, robusta, pubescent a la part superior. Fulles ondulades al marge, acuminades, embeinadores. Flors grans, en raïm dens, unilateral, vermelloses verdenques. Ovari no pilós. Floració: maig-juliol.

Hàbitat

Alzinars.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

Semblant a l'anterior.

Acció farmacològica.

Indicacions

S'usa per a calmar els dolors de gota.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FE-V-328, FM-II-36, HNPC-VI-376, BC-589

622. *Epipactis microphylla*

(Ehrh.) Swartz.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Abella d'alzinar. Epipactis de fulla petita.

Descripció botànica

Herba vivaç, pubescent a la part superior, fins a 45 cm d'alçària. Rizoma curt, amb nombroses arrels. Fulles lanceolades, petites, ovades. Flors en espiga prima, penjants, petites, flairoses, de color verdosc, tenyides de porpra. Ovari pilós. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Alzinars.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica.

Indicacions

S'empra per a calmar els dolors de gota.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FE-V-328, FM-II-36, HNPC-VI-376, BC-589

623. *Gymnadenia conopsea*

(L.) Br., R.....Ma

Conopsea, de *conops*, mosquit, per l'esperó prim i llarg que s'assembla a la trompa d'aquest insecte.

Sinonímia. Denominacions

Orchis conopsea.

Cat.: Orquis flairosa. Cast.: Dedos citrinos. Angl.: Fragrant Orchid.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 50 cm d'alçària. Tubercles digitats. Tija cilíndrica, dreta, coberta de beines. Fulles carenades. Flors en espiga densa, petites, flairoses; se semblen a un mosquit. Esperó filiforme, arquejat. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Serra de Tramuntana. Molt rara a Mallorca.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica.

Indicacions

Alimentícia, astringent, útil en irritacions gastrointestinals i diarrees.

Fórmules i preparacions

És una de les espècies emprada en la preparació del salep.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana s'usa *Gymnadenia conopsea* i *G. crassinervis*.

En medicina xinesa *Gymnadenia conopsea* s'empra en intoxicacions, diarrea, i com a tonificant.

Bibliografia

FE-V-332, FM-II-25, BC-588, FQ-951, KAN-657

624. *Neotinea maculata*

(Desf.) Stearn..Ma Ei

Neotinea, dedicada als botànics italians Giuseppe i Vincenzo Tineo. *Maculata*, per les taques de les fulles.

Sinonímia. Denominacions

Aceras densiflora. *A. intacta*. *Orchis intacta*. *Satyrium maculatum*. *Orchis*

maculata. *O. atlantica*. *O. ecalcarata*. *Tinea intacta*.

Cat.: Orquis tacada. Angl.: Dense-flowered Orchid.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 35 cm d'alçària. Tubercles subglobulosos. Tija dreta o flexuosa. Fulles inferiors ondulades, lanceolades. Fulles amb taques morades. Espiga unilateral, cilíndrica, densa. Flors petites, flairoses, rosades, porpres o blanques. Esperó curt. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Alzinars. Muntanyes. De 100 a 1200 m.

Part utilitzada

Els tubercles.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica.

Indicacions

S'empra en determinats casos d'irritació gastrointestinal i diarrea.

Fórmules i preparacions

És una de les espècies per a fer el salep.

Bibliografia

FE-V-337, FM-II-35, BC-459, FQ-951

625. *Neottia nidus-avis*

(L.) Richard, L.C.M.....Ma

Nidus-avis, per les arrels que s'assemblen a un niu d'aucell.

Sinonímia. Denominacions

Ophrys nidus-avis.

Cat.: Neòtia. Niu d'aucell. Cast.: Nido de pájaro. Angl.: Bird's Nest Orchid.

Descripció botànica

Herba vivaç, d'aspecte carnós, bruna, desproveïda de clorofil·la, fins a 40 cm d'alçària. Rizoma fibres radicals, curtes, nombroses. Tija cilíndrica, pubescent, robusta, amb fulles transformades en escames embeinadores. Flors grans, brunes rossenques, en espiga multiflora. Floració: maig-juliol. Diversos fongs basidiomicets proporcionen a la planta aigua, sals minerals i matèria orgànica.

Hàbitat

Alzinars, boscos ombrívols montans.

Part utilitzada

El rizoma, les parts aèries.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica.

Indicacions

Vulnerària (les parts aèries), vermífuga (les arrels).

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa entre menjades com a vermífuga.

La infusió al 5% de les parts aèries, en aplicació externa com a vulnerària.

Bibliografia

FE-V-329, FM-II-42, HNPC-VI-376-424

626. *Ophrys apifera*

Hudson.....Ma Me Ei

Ophrys, nom antic d'origen grec, que indica cella, aplicat per Plini a orquídiades bifolliades, en al·lusió a la presència de "celles" en el llavi floral. *Apifera*, perquè s'assembla a una abella.

Sinonímia. Denominacions

Ophrys insectifera.

Cat.: Abella apifera. Beiera. Abelles. Flor d'abella. Flor de la Mare de Déu. Mosques d'ase. Sabatetes de la Mare de Déu. Cast.: Flor de la abeja. Angl.: Bee Orchid.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 50 cm d'alçària. És l'orquidàcia més gran de les Balears. Tubercles ovoides. Tija gruixada, llisa. Fulles basals en roseta. Flors en espiga llarga i flonja. Pètals lanceolats, pubescents, rosa-verdosencs, vellutats a l'interior. Floració: abril-maig. És una espècie protegida.

Hàbitat

Llocs humits, rierols, fonts.

Part utilitzada

Els tubercles.

Composició química

Mucíl·lag, midó. Les fulles contenen glucòsids.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, en irritacions gastrointestinals i diarrees.

Fórmules i preparacions

És una de les espècies emprada per a la preparació del salep.

Cultura popular

El label és la imatge d'un fals insecte. Pren la forma d'una mosca, d'un borinot, d'una abella, etc; més concretament, de la femella d'aquests insectes. I no només la forma, sinó, segons els casos, els colors, el quimisme olorós que actúa a distància, o la disposició dels pèls de l'abdomen. És un veritable parany per a atreure els mascles, HNPC VI 373

Literatura

La mallarida, una de les orquídees, Verdaguer *Flors* 7 (?)

Per les vores d'un illot ple d'orquídes de seda, Carner *Lluna* 73

Per la seva figura i variada coloració és una de les *Ophrys* més belles... És visitada amb freqüència per les seves homònimes les mel·líferes abelles, que s'enduen les pol·línies aferrades damunt el bec per a fecundar les altres apíferes visitades, Bonafe II 15

Bibliografia

FE-V-349, FM-II-13, HNPC-VI-375, BC-461, FQ-951

627. *Ophrys bertolonii*

Moretti subsp. *bertoloniformis*
(Danesch, O. & Danesch, E.)
Sundermann.....Ma Me Ei Fo

Bertolonii, dedicada al botànic A. Bertoloni.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Abellera. Borinot. Cast.: Orquídea abejera. Angl.: Bertoloni's Bee orchid.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 30 cm d'alçària. Tubercles subglobulosos. Tija cilíndrica, llisa. Fulles oblongues, petites. Flors grans, en espiga. Floració: març-abril. És una planta protegida.

Hàbitat

Pujols, tenasses, voreres de camins. Del nivell de la mar fins a 600 m.

Part utilitzada

Els tubercles.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, en irritació gastrointestinal, diarrees.

Fórmules i preparacions

És una de les espècies emprades per a fer el salep.

Bibliografia

FE-V-347, FM-II-13, HNPC-VI-432, BC-460, FQ-951

628. *Orchis champagneuxii*

Barreond.....Ma Me

Orchis, del grec *orchis*, testicle, per la forma de les arrels tuberoses.

Sinonímia. Denominacions

Orchis morio L. ssp. *champagneuxii*.
Cat.: Botonets de ca. Caputxí morat. Pentecosta. Cast.: Satirión hembra. Serapio hembra de hojas estrechas. Testículos de perro.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 30 cm d'alçària. Tubercles globosos. Tija dreta. Fulles lanceolades. Flors en espiga oblonga, purpúries. Esperó més curt que l'ovari. Floració: març-juny. S'ha confós sovint amb *Orchis longicornu*.

Hàbitat

Clarianes de bosc, garrigues.

Part utilitzada

Els tubercles.

Composició química

Mucíl·lag, midó.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, en irritació gastrointestinal i diarrees.

Fórmules i preparacions

És una de les espècies emprada per a fer el salep.

Història

TEOFRAST diu que les orquídiades estimulen o minven la facultat genèsica. L'orquídea posseeix dos tubercles: un de gran i un altre de petit. El gran, amb llet de cabra pasturada per la montanya, augmenta, segons es diu, la força per a realitzar el coit; en canvi, el petit la debilita i minva, IX 18, 3

PLINI XXVI 62, 95 GALE XII 93

CURSACH recomana *Orchis morio* "in phthisi, arthritide, epilepsia; debilitate a morbis; dysenteria biliosa; acrimonia bilis; doloribus, torminibus infantum; morbis catarrhalibus; renum affectionibus; ulcere vesicae; intestinorum excoriatione; carcinomate, tabe, colliquatione humorum &c".

Bibliografia

FE-V-339, FM-II-22, BC-457, FQ-951, CSCH-415

629. *Orchis fragans*

Pollini.....Ma Me Ei Fo

Fragans, per fer bona olor.

Sinonímia. Denominacions

Orchis coriophora.

Cat.: Abellera olorosa. Botons de gos.

Angl.: Fragrant Orchid.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 35 cm d'alçària. Tubercles ovoides. Tija cilíndrica, llisa. Fulles agudes, lanceolades, fins a l'àpex, verdes. Flors petites, en espiga dreta, multiflora, flairoses, de color púrpura o verdós. Esperó arquejat. Floració: març-maig.

Hàbitat

Pinars.

Part utilitzada

Els tubercles.

Composició química

Mucíl·lag, midó.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, en irritació gastrointestinal i diarrea.

Fórmules i preparacions

És una de les espècies emprades en la preparació del salep.

Història

El terme *satyrion* (derivat del grec *satyros*), designa les substàncies afrodisíaqües. Es creia que eren part del menjar dels sàtirs.

DIOSCORIDES cita el *satyrion*, "d'arrel bulbosa, grossa com una poma, roja per fora, blanca per dins... saborosa al gust; convé beure-la amb vi negre i auster contra l'opistótonos. L'empraràs també si vols satisfer a la dona, perquè, segons diuen, desperta i esperoneja la virtut genital", DIOSC III 137

PLINI XXVI 97 GALE XII 118 ISIDOR XVII 9, 43

Bibliografia

FE-V-339, FM-II-22, HNPC-VI-432, BC-457, FQ-951, MH-602, PHMT-406

630. *Orchis italica*

Poiret.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Orchis longicruris.

Angl.: Naked Man Orchid.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 50 cm d'alçària. Tubercles oblongs. Tija cilíndrica, llisa. Fulles basals lanceolades, mucronades. Flors en espiga densa, grossa, cilíndrica, de color blanc, lila o rosa. Espoló cilíndric, recte. Floració: març-abril.

Hàbitat

Pinars.

Part utilitzada

Els tubercles.

Composició química

Mucíl·lag, midó.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, en irritacions gastrointestinals, diarrees.

Fórmules i preparacions

És una de les espècies emprades en la preparació del salep.

Bibliografia

FE-V-339, FM-II-24, FQ-951

631. *Orchis mascula*

(L.) L. subsp. *ichnusae* Corrias.....Ma

(L.) L. subsp. *olbiensis* (Reuter ex Grenier)

Ascherson & Graebner.....Ma

Mascula, del llatí *masculus*, masculí, per l'aspecte més robust que el d'altres espècies.

Sinonímia. Denominacions

Orchis olbiensis.

Cat.: Orquídia mascle. Botonets de ca. Lliri de prat. Satírión tacat. Salep.

Cast.: Satiricón manchado. Fra.:

Orchis mâle. Ale.:

Mannsknabenkraut. Angl.: Early

purple Orchid.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra, fins a 50 cm d'alçària. Tubercles grossos, oblongs, fètids. Tija rodona, llisa. Fulles lanceolades, amb taques negres o sense. Flors en espiga, blanques, rosades o purpurines. Esperó gruixat, ascendent o horitzontal. Floració: març-abril.

Hàbitat

De 200 fins a 1330 m.

Part utilitzada

Els tubercles (*Tubera Salep*).

Composició química

Mucíl·lag, midó, pròtids, sucres, oli volàtil.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, emol·lient, en irritacions gastrointestinals, diarrea.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí diverses espècies d'*Ophrys* i *Orchis* són emprades per rituals màgics.

Fórmules i preparacions

És una de les espècies emprades per a fer el salep.

Cultura popular

A Orient se fan sopes per als convalescents. Les bruixes empraven aquesta planta com un component dels filtres d'amor.

Bibliografia

FE-V-340, FM-II-18, BC-458, FQ-951, JLB-527, MH-602, SCH-319, PHMT-406

632. *Platanthera bifolia*

(L.) Richard, L.C.M.....Ma

Sinonímia. Denominacions

Orchis bifolia. *Platanthera montana*.

Cat.: Platantera. Cast.: Satirión
oficial. Angl.: Lesser Butterfly
Orchid.

Descripció botànica

Tija angulosa. Fulles transovades.
Flors blanques, flairoses, en espiga
laxa, llarga, cilíndrica. Esperó
filiforme, horitzontal, arquejat cap
amunt.

Hàbitat

Bosc i prats montans i de terra
baixa.

Part utilitzada

Els tubercles.

Composició química

Mucíl·lag, midó.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, emprada en irritacions
gastrointestinals, diarrees.

Fórmules i preparacions

És una de les espècies emprades per
a fer el salep.

Història

CURSACH recomana *Orchis bifolia*
"in disenteria, sterilitate, tabe,
senibus, venere incitanda; partu
difficili &c".

Bibliografia

FE-V-331, FM-II-35, HNPC-VI-376, BC-458,
CSCH-414

633. *Spiranthes spiralis*

(L.) Chevall.....Ma Me Ei

Spiranthes, del llatí *spira*, espira,
garlanda, rosca, i *anthos*, flor, per
tenir les flors en espiral.

Sinonímia. Denominacions

Spiranthes autumnalis. *Ophrys*
autumnalis. *O. spiralis*.

Cat.: Trunyelles. Orquídia de tardor.
Cast.: Trenzas de muchacha. Angl.:
Autumn Lady's Tresses.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 30 cm d'alçària.
Tubercles ovoides. Tija dreta,
cilíndrica, prima. Fulles en rosetes
laterals. Flors en espiga estreta, en
espiral, pubescent, llargues,
blanquinoses-groquenques, petites,
flairoses. Floració: setembre-
novembre.

Hàbitat

Llocs secs, pedregosos.

Part utilitzada

Els tubercles.

Composició química

Mucíl·lag, midó.

Acció farmacològica.

Indicacions

Emprada antigament com a
afrodisíaca.

Fórmules i preparacions

El decuit dels tubercles als 3%, una
tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Spiranthes*
sinensis s'empra en hemoptisis,
epistaxis, "sang calenta i mal de
cap", boca seca, diarrea crònica,
meningitis, retràs de creixement,
nefritis.

En medicina homeopàtica
SPIRANTHES AUTUMNALIS és emprada
en determinades afeccions de la pell,
alteracions de les glàndules
mamàries, dolor renal, disminució
de la visió, entre d'altres símptomes.

Literatura

Orquídia simpatiquíssima, de tija prima i flors blanques en espiral. Quan floreix ja té una o dues rosetes de fulles a un costat de la tija; són les que han de florir l'any següent, després de les primeres pluges de setembre, Bonafe II 43

Bibliografia

FE-V-330, FM-II-42, BC-462, MH-464, KAN-658

POACEAE

176 20 11.3%

634. *Ampelodesmos mauritanica*

(Poiret) Durant, T. & Schinz
.....Ma Me Ei Ca

Ampelodesmos, del grec *ampelos*, vinya, i *desmos*, lligam. *Mauritanica*, de Mauritània.

Sinonímia. Denominacions

Ampelodesma mauritanicum.
Ampelodesmos tenax. *Arundo festucoides*. *A. mauritanica*.

Cat.: Càrritx. Carcera. Carç. Faió. Fenassa. Xirca. Cast.: Carrizo.

Descripció botànica

Planta perenne, en motes grosses, fins a 1 m d'alçària. Rizoma fibrós. Tiges dretes, glabres. Fulles llargues, canaliculades, linears, rasposes a la part interna. Panícula gran, llarga, un poc tombada, ramificada. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Del nivell de la mar fins a 1400 m.
Oleo-Ceratonion.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

La desconeixem.

Acció farmacològica.

Indicacions

Mineralitzant. Els seus usos són més aviat per a fer objectes artesanals.

Fórmules i preparacions

La tintura del rizoma.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí es coneix sobre aquesta planta el parasitisme de *Claviceps purpurea*, que li pot comunicar una certa toxicitat.

En medicina homeopàtica ARUNDO MAURITANICA s'empra en condicions catarrals, alèrgies amb cremor del paladar i la conjuntiva, descàrrega auricular sero-mucosa, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

Les fulles tendres són un bon farratge pel bestiar. Serveixen per a fer porxades de barraques, parasols i vencisos.

Anar a qualcú com a un bou en es càrritx 2430

Adins una carritxera
vaig trobar un regueró
i va estar tot ple d'amor
d'aquella tan vertadera

Literatura

Per effecta de portar carrig, doc. a. 1643
(arx. de Felanitx)

Entre càrritx, mates i bruchs, Costa Agre
terra 116

Du el càrritx als fermadors, Salvà Poes.
63

Juan Colom, carritxer, doc. a. 1523 (Hist.
Sóller, I, 880)

Posaven una dècima perhom oposaven un cavalló de càrritx les carritxeres, Galmés Flor 151

Bibliografia

FE-V-252, FM-I-150, HNPC-VI-350, BC-491, VMLN-212, CLK-I-202, PHMT-424

635. *Anthoxanthum odoratum*

L.....Ma Me

Anthoxanthum, del grec *anthos*, flor, i *xanthos*, groc. *Odoratum*, olorosa.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Agram d'olor. Gram d'olor.
Cast.: Grama de olor. Angl.: Sweet Vernal-grass.

Descripció botànica

Herba vivaç, glabra o peluda, fins a 80 cm d'alçària. Rizoma fibrós. Fulles linears. Panícula espiciforme. Espiguetes triflores. Glumes desiguals. Floració: abril-juny.

Hàbitat

Llocs secs, garrigues.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Cumarines, àcid benzoic.

Acció farmacològica.

Indicacions

Febre del fenc, simptomatologia alèrgica a les poàcies (=graminies).

Fórmules i preparacions

La tintura mare, 5 gotes en un tassó d'aigua cada 15 minuts, en tenir l'atac. La infusió al 5% de la planta sencera, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí és considerada tòxica.

En medicina homeopàtica ANTHOXANTHUM ODORATUM s'empra en simptomatologia alèrgica a les poàcies.

Bibliografia

FE-V-230, FM-I-129, BC-485, MH-373, CLK-I-118, PHMT-425

636. *Arrhenatherum elatius*

(L.) Beauv. ex Presl, J. & Presl, C.

subsp. *baeticum* Romero Zarco.. Ei Fo

subsp. *bulbosum* (Will.) Schübler & Martens.. Ma?

subsp. *sardoum* (Schmid, E.) Gamisans... Ma

Arrhenatherum, del grec *arrhén* (*arrhenos*), mascle, i *ather* (*antheros*), aresta, per la presència d'espigues "barbudes" o flors masculines arestades. *Elatius*, major, més llarg que les d'*Avena*.

Sinonímia. Denominacions

Arrhenatherum avenaceum. *Avena elatior*.

Cat.: Fromental. Cast.: Tortero. Port.: Erva nozelha. Basc: Soramugi. Angl.: False Oat-Grass

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 2 m d'alçària. Rizoma serpentejant, estolonífer. Tiges glabres, dretes. Fulles aspres, estriades, planes. Panícula estesa, llargament pedunculada, poc oberta. Espiguetes lanceolades, amb una flor inferior masculina i una llarga aresta, i la flor superior hermafrodita i aresta curta. Glumes membranoses, desiguals. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Prats, bosc aclarit, zones montanes, terra baixa.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

Mucíl·lag, saponines, hidrats de carboni.

Acció farmacològica.

Indicacions

Expectorant, diurètica, sudorífica, emprada en alteracions respiratòries i urinàries.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Bibliografia

FE-V-216, FM-I-159, HNPC-VI-347, BC-498, FQ-940

637. *Arundo donax*

L.....Ma Me Ei Fo

Arundo, del llatí *harundo*, nom antic de la canya. *Donax*, nom grec de la canya, de *doneo*, agitar, pels efectes del vent.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Canya. Cast.: Caña. Port.: Cana. Basc: Garritz. Fra.: Canne de Provence. Ale.: Pfahlrohr. Angl.: Giant Reed.

Descripció botànica

Planta vivaç, fins a 6 m d'alçària. Rizoma gruixat, serpentejant. Tiges dretes, robustes, buides, glabres. Beines glabres. Fulles grans, glauques, acuminades, auriculades a la base. Panícula pedunculada, ramificada. Floració: setembre.

Hàbitat

Torrents, llocs humits, marges de camps i camins. Cultivada sovint. Introduïda des de molt antic. Naturalitzada a la regió mediterrània. Faneròfita. Del nivell de la mar fins a 700 m.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

Oli essencial, alcaloides indòlics, 5-metoxi-dimetil-triptamina, bufotenina, bufotenidina, sacarosa, sals minerals, resina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, útil en cistitis, uretritis, oligúria, litiasi renal, hiperuricèmia, hipertensió arterial. S'empra popularment per a estroncar la llet de les mares que crien; també com a hemostàtica local. Pot produir intoxicació psicotròpica, amb visions i sensació de tranquil·litat, debilitat, nàusees, reaccions al·lèrgiques.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Arundo donax* s'empra en problemes de la sang, llet materna, semen i sistema urinari; és útil en alteracions sanguínies, oligospermia, cistitis i disúria. Usada com a galactogoga.

En medicina marroquí *Arundo donax* s'utilitza per a fer cànules, bisturís i plomins per a escriure.

En medicina mexicana *Arundo donax* s'usa en inflamacions oculars, picades d'alacrà, contusions, inflor de cames, com a antipirètica i antisèptic urinari.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada; la pols, l'extracte fluïde, la tintura.

Cultura popular

La canya té aplicacions nombroses en les arts i en l'economia domèstica. Amb ses esquerdes es fan cistelles, paners, covos, caseres, Bonafe I 148

També es guarnien barraquetes, per al pas de la processó, dins del recinte del convent de les monges claretas. La canya, amb la qual es constrüen, com hem dit, les barraques, és considerada com un dels vegetals de més força vital, Amades *Costumari* III 156

Hom té la canya per un dels vegetals de més força vivificadora i més perdurable, possiblement per la dificultat d'extinció. Per efecte del principi de la màgia simpàtica, el qui s'acosta o es posa sota l'ombra i empara de canyes s'assimila llur força i adquireix llur vigoria, que també s'encomanava el geni personificat pel maïet en arraulir-se sota el tabernacle, fet obligadament amb un bastiment de canyes entreteixides, obra de cistelleria, Amades *Costumari* III 346

La canya s'empra com a tallavent, per a fixar terres en rost, com a aspre, per a sostenir plantes. Algunes plantes que contenen alcaloides indòlics de la família de les triptamines han estat usades com a drogues psicodèliques.

Fesol sense canya no creix

Veure les canyes a algú

Fer la canya a algú

Esser com una canya vana

Parèixer una canya de treure nius

Fer canya flaca

Armar-se un canyaret

Estar mort a canyades

Ocell de pas, 2440
cop de canya

Estar més prim que una canya

Estar fluix com una canya

Tenir veu de canya

Fer canya flaca

Cantar la canya

Pendre la canya

Tenir les cames com unes canyes

No deixar canya dreta

Amb temps i una canya
tot s'apanya

Qui té canyes té flautins 2450

Qui té canyes té flautes

Quant el vent passa per la flauta
és hora de moure els dits

Una planta hi ha a l'Empordà
que floreix sense gra

L'arbre de l'Empordà
té fulla i no té gra

Foc de canya
foc de banya

Foc de canyes
porta banyes

Si veus neu a la muntanya,
pescador, deixa la canya

Pel gener,
la canya al raconer,
i pel març
la canya al braç

Quan l'abril arriba
cada canya té espiga

Any de canyes espigades 2460
any de fred

La canya de casa
primer trencada que sonada

Per matar una serp

val més un cop de canya
que no un cop de barra de ferro

Qui beu rom i canya
torna a Espanya

Vist una canya
pareixerà una dama;
vist un bastó
pareixerà un baró

Vesteix una canya
semblarà una damà;
vesteix un bastó
semblarà un baró

Qui de canyes fa flautes
i de dones fa cabal
en la vida tindrà un quarto
i morirà a l'hospital

Qui de canyes fa flautes
i de dones fa cabal
un gorro i a l'hospital

Qui de canyes fa flautes
i de frares fa cabal
quan és vell va a l'hospital

Caçador de bosc
pescador de canya
i collidor de sal
a morir a l'hospital

A pescador de canya 2470
i moliner de vent
no els cal pas notari
per a fer testament

Pescador de canya
i moliner de vent
mai no han fet testament

Pescador de canya
i moliner de vent
els hi basta l'ungla
per fer testament

Pescador de canya

i moliner de vent
mala olla i pitjor testament

Moliner de vent
pescador de canya
i caçador de bosc
molts afanys i pocs diners

El pescador de canya
i el caçador de cardina
és tard quan dina

Tornar-se'n amb la canya sense peix

Peix de canya
peix de res

Peix, peixet,
de la canya al morralet

Ni el pescador de canya
ni el caçador de cardina
no compraran mai
ni casa ni vinya

Per pescar amb canya 2480
i per moldre amb vent
vol el seu talent

Pescador de canya
en comptes de peix treu banya

Pescador de canya
i caçador de passerells
no vulguis dinar amb ells

Esser com una canya vana

Pescador de canya
perd més que no guanya

Pescador de canya
la fam l'enganya

Pescador de canya
menja més que no en guanya

Pescador de canya
més menja que guanya

Pescador de canya
més perd que guanya

Pescador de canya
perd més del que guanya

Pescador de canya   2490
moridor de gana

Pescador de canya
pescador de canya

Pescador de canyeta
duu prima la panxeta

Pescador de canyeta
la fam l'apreta

Pescador de canya
lladre de raïms

Pescador de canya i de xixina
poc dina

Embarcar en barca de canya
ho fa només qui s'enganya

No t'embarquis en barca de canya

No us fieu de barques de canya

No és l'ham ni la canya
sinó la xixina el que enganya

Valga'm sant Semproni   2500
pescador de canya
que se'l va menjar
un peixet que va pescar

Ni canyar en costera
ni muller forastera

Riudoms, bona canya
i mals moixons

Com el sastre Lleganya
que pren les mides
amb una canya

La marquesa Piganya
amb els polits bo
i l'adreç de canya

Al qui parteix i s'enganya
sant Pere li treu
els ulls amb una canya

Vaig passar per un canyar
i vaig coir una canyeta
per sa meva ximbombeta
pes darrers dies sonar

Jo som un homo estranger
que debaix de la muntanya
voleu-me dir aquesta canya
quantes habilitats té.
-Les habilitats que té
les vos diré en tres mots,
en fan paners, covenots
i caeres si convé

Bona ciutat, Campanet:
molta gent i poca manya
tenen s'església de canya
i es sants s'hi moren de fred

Història

TEOFRAST diu que la canya té l'escorça fibrosa, no carnososa, I 5, 2, 3; I 6, 2, 7, 10; I 8, 3, 5; és de fulla perenne, I 9, 4; I 10, 5, 9; II 2, 1; IV 8, 1, 7, 8; IV 9, 1, 3; IV 10, 1, 6, 7; tal vegada la canya més comú sigui la canya arundo, que diuen que s'assembla a un arbust i que creix, sobretot, a la vora dels rius i dels llacs, ... Totes les canyes són vigoroses i, si es tallen o es cremen, rebrosten amb més força, IV 11, 1, 2, 3-13.

DIOSCORIDES recomana la canya, "mesclada la cendra de l'escorça en vinagre, per la caiguda dels cabells... les fulles verdes són útils en inflamacions i foc de sant Antoni...", DIOSC I 94

PLINI XVI 15 GALE XII 7 ISIDOR
XVII 7, 57, 58

Literatura

Et fies del sosteniment d'aquella canya trencada -l'Egipte- que penetra i forada la mà del qui s'hi apuntala, Is 36:6

Ja que has estat un bordó de canya per a la casa d'Israel -quan se t'agafaven amb la mà, t'esquerdaves i els laceraves tota la mà, Ez 29:6-7

M'hidugué, i vaig veure-hi un home (que tenia l'aspecte com el del bronze). A la mà portava un cordill de lli i una canya d'amidar, i estava dret a la porta, Ez 40:3

Amenaceu la Fera del Canyar,
el Ramat de Toros, els Vedells dels Pobles,
Ps 68:31

Allà està ajaçat sota els lotus,
s'amaga entre les canyes dels aigualls, Jb
40:20

I li pegaven al cap amb una canya, li escopien, i agenollats, li feien acatament,
Mc 15:19

Una laguna circuida al entorn d'un gran nombre de salzes y de canyes, Alegre Transf. 68

Vora d'un torrent florit, ombretjat de polls i canyes, Colom Juven. 69

Sien preses morons de aquels qui an la canya redona, Micer Johan 431

De la grossaria de una bona canya, Boades Feyts 169

Esquiuant joch de canyes, pilota e altres exercicis militars, Alcanyís Reg. 17

Torneigs, jochcs de canyes y alegres junyint,
Proc. olives 2118

Ja li cantaré sa canya, jo, an aquest bo de vei,
Ruyra Pinya, II, 188

Nasqué un bell canyar, Alegre Transf.

Y de llances se'n veuen tot un canyar,
Canigó VII

Dintre canyers i fengals, Bergue Fables
106

Trenta fexos de canyas per fer la canyissada del oratori, doc. a. 1769 (Hist. Sóller, II, 567)

Se desen les darreres canyissades de figues posades a secar, Serra Calend. folkl.
268

Tenim cambra guarnida de canyissars,
Clapés Engl. 26

Ens enfonsàvem pels canyissers dels rials,
Espriu Lab. 18

La canya és una herba gegant, una gramínia llenyosa colossal, el gram més elevat, de bon tros, entre els nombrosos que prosperen als nostres camps, i com el senill i la resta dels seus gràcils germans productors de grans, té un caràcter fortament tribal, tendint a formar poblacions molt espesses que anomenem amb el sonor i vibrant nom de canyars, Pellicer *Costumari* 37

Res no crida el meu cor
amb més tendresa, ara,
que aquells camins fondals
de xops i de canyars,
M. Torres *Poesia* Llibre quart, citat a
Pellicer *Costumari* 37

En el caixer del riu,
canyars i més canyars
acaricien una llengua d'aigua
sense parlar...,
X. Casp *Paisatge del retorn*, citat a
Pellicer *Costumari* 37

Canyar florit, oh selva dels meus somnis!
Tota la nit tremola dolçament,
en el fullatge prim que la lluna lliga
amb pàl·lids fils d'argent.
Serves encara la recordança
de l'esguard clar i el llavi ardent?,

T. Garcès *Canyar florit*, citat a Pellicer *Costumari* 37

Bibliografia

FE-V-283, FM-I-147, HNPC-VI-350, BC-490, PPF-31, JP-37, PMCV-258, FQ-928, JLB-141, VP-132, RT-42, GOGTE-643, PHMT-426

638. *Avena fatua*

L.....Ma Fo?

Avena, nom llatí de la civada. *Fatua*, del llatí *fatuus*, insípid, simple, extravagant, boig.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Cugula. Cugula borda. Cast.: Avena loca.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 1,50 m d'alçària. Arrel fibrosa. Tiges dretes o ascendents, llises, glabres. Fulles glabres o pubescents. Panícula pedunculada, estesa. Espiguetes horitzontals o penjants, obertes. Cariòpside fusiforme, linear. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Camps incults i sembrats.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Semblant a *Avena sativa*.

Acció farmacològica.

Indicacions

La cugula no s'empra en medicina occidental.

Fórmules i preparacions

El decuit de les llavors al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Avena fatua* és emprada en diabetis mellitus.

Cultura popular

Tastar la cugula

Literatura

Tres coses fan leig pa: cugula e mela e flaquera pacera, Llibre de tres, n° 72

Com la cogula, / e com la mula / que fills no sembra, / la xorca fembra / és reputada, Spill 6271

La terra... mester és sovint... cauar-la, regarla y estar-li damunt, que l'erm hi cugula ne vagen a fora, Proc. Olives 1168

Quant lo bon gra de forment és acompanyat ab gra de vesa, cugula, y de altres grans de altres herbas nodribles, Agustí Secr. 81

Per a decidir a la gent bona a treballar en aqueix camp tan ple de cogula i altres males herbes, Serra Calend. folkl. 363

Bibliografia

FE-V-207, FM-I-156, BC-497, KAN-575

639. *Avena sativa*

L. subsp. *macrantha*
(Hackel) Rocha Alfonso.....C

Sativa, cultivada.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Civada. Xivada. Cast.: Avena. Port.: Aveia. Basc: Olho. Fra.: Avoine. Ital.: Avena. Ale.: Hafer. Angl.: Oat.

Descripció botànica

Planta herbàcia, fins a 1.30 m d'alçària. Fulles alternes, lanceolades, planes. Espiguetes grans, amb dues glumes que recobreixen dues flors fèrtils i una d'estèril, més petita i cargolada en espiral. Fruit en cariòpside. Floració: juny.

Hàbitat

Cultivada en secà.

Part utilitzada

Les llavors (*Semen Avenae*).

Composició química

Tocoferols, lípids, minerals, cel·lulosa, flavones, carotenoides, saponòsids triterpènics, alcaloide indòlic, lecitina, proteïnes, àcid silícic, vitamines.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, depurativa, estimulant energètica, sedant nerviosa, útil en menopausa, convalescència, depressió, insomni, desintoxicació per drogues. Demulcent per via externa, en èczemes, urticària, pruija, dermatosis.

Fórmules i preparacions

El decuit al 3%, una tassa després de cada menjada; la farina, la tintura mare, l'extracte fluïde, l'extracte coloidal.

Decoctum avenae optimum est in febris, et in sanguineo sputo, CSCH 36

Posar en un litre d'aigua un grapat de civada i dur-la al foc fins a iniciar l'ebullició; retirar-ho i deixar-ho refredar. Això es repeteix dues vegades més, o sigui que, en total, es du al foc tres vegades, sempre solament fins a iniciar l'ebullició, deixant-ho refredar cada vegada. Finalment afegir-hi cinc cullerades de llet i dues de mel. Llavors es torna al foc i es deixa bullir quinze minuts. Aquesta tisana es pren a tot beure, i és molt útil en la debilitat general, per als qui tenen febre i per als afectats de malalties del pit, Palau 38

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Avena sativa* és emprada com a reconstituent i contra la tossina.

En medicina marroquí *Avena sativa* es considera tonificant pels cabells i aliment.

En medicina mexicana *Avena sativa* s'usa en ferides, trastorns digestius, restrenyiment, tuberculosi, com a galactogog, aliment.

En medicina homeopàtica AVENA SATIVA té una acció selectiva sobre el cervell i el sistema nerviós. És un dels millors tònic després de malalties debilitants.

Cultura popular

Pel Bergadà, la nit del 24 de desembre, en havent sopat, escombraven ben bé la cuina. En tornar de la missa del gall, hom cercava bé per tots els recons de la cuina, per tal de veure si hi trobava algun granet de blat, de civada, d'ordi o d'altre gra, i el creia indicatiu d'averany de bona collita del cereal que havia trobat. Si no en trobava cap, el fet era tingut com a pronòstic de mal any, Amades *Costumari* I 104

És remarcable que el pa que hom repartia en els aplecs fins a la darrereria del segle passat, en molts dels ermitatges, era de civada o de sègol, i ben poques vegades de blat. El conreu de les llavors blanques, a casa nostra, fou força anterior al de les daurades. El blat representa un notable avenç dins de la història dels conreus agrícoles i és relativament tardà. La persistència a fer panets de llavors més bastes i de conreu anterior al blat pot recordar moments en què aquesta gramínia era tinguda per escassa i preciosa i no s'emprava encara en les cerimònies rituals que vénen a recordar els aplecs en general, Amades *Costumari* III 198

El fruit o cariopsi de la civada és emprat per a fer farines, flocs, i com a farratge.

SECRETS DE LA SIVADA.-...encara que la Sivada no sia aprofit de ferne pa, sino en

temps de extrema carestia, no deixa de picarse, y ferne farina, la qual se cou sola, o ab la carn, y sen via en escudella, y los Metjes tenen aquella farina axi preparada, que nodreix molt y es singular per les Pedretas, y dificultat de urina, y en Bretanya la usan molt, per aqueix effecte. Quant se cou sola, per fer la tornar millor hi ajustan llet de Vaca, ò de Cabra, ò llet de Ametlles dolces, ab sucra.

Los Mascouitas fan destillar aygua de Sivada en falta de vi, y la tal aygua escalfa, y embriaga, ni mes ni menos que lo vi,
Agustí *Secrets* 82

Civada sembrada en lluna nova
2510
surt blanca;
en lluna vella surt negra

Aigua tronada,
blat i civada

Pluges pel febrer
any civader

Civada i espelta
fins pel març no es desperta

Civada i espelta
fins al maig no es desperta

Civada pel març
llenya per l'abril
i blat pel maig

Abril abriler
treu la civada del bolquer

Civada granada
al vuit dies segada

Civada que es duu al molí
troba el lladre pel camí

Civada, sempre poca
i ben conreuada

Quan la civada treu el nas 2520
la llebre ja és al jaç

Sembra la civada en llot
i el blat en la pols

Si vols tenir bona anyada
a guaret sembra civada

La civada fa el rossí

Mula que no veu civada
la sella la té matada

Ruc que menja bé la palla
poca civada

Ni oir missa, ni donar civada
destorben llarga jornada

L'oir missa i donar civada
no destorba jornal ni jornada

Per missa i xivada
no es perd jornada

Partir-se la civada a coces

Cotxe i cotxadura 2530
i civada per la mula

La terra negra dóna civada
l'home moreno té vida honrada

Terra negra, bona civada
home moreno, vida honrada

Aneu-se'n d'aquesta porta
que aquí no hi venen arròs
que hi venem ordi i civada
per un burro com sou vós

El meu pare quan llaurava
feia així, feia així
se'n donava un cop al pit
i se'n girava.

Treballeu, treballeu
que la civada collireu;
treballeu, treballeu
que la civada collireu

La gran Horta d'Alacant

pels seus fills tan celebrada
només produïx arena
i en anys bons, molta civada

En Pere és una bandera
a sa cara l'hi vull dir
que ha perdut sa civadera
i ses varques p'es camí

Història

TEOFRAST diu que les llavors de la civada estan tancades en diverses closques, VIII 4, 1; empobreix la terra, per tenir moltes arrels i tiges, VIII 9, 2

DIOSCORIDES diu que les farinetes de civada restrenyen el ventre. El licor que d'ella s'esprimeix és convenient per la tos, DIOSC II 85

PLINI XVIII 76; 93; 149; XXII 161
GALE VI 552; XI 855

CURSACH recomana la civada "*in febribus, morbis pectoris; sputo cruento; arthritide, dolore colico, hysterico, pleuritico &c; Rheumatismo, morbis omnibus inflammatoriis; tussi, raucedine, angina, morbis acutus &c'*".

Literatura

Lo cauayler dóna ciuada a son cauayl per rahó del seruey que li fa, Llull Gentil 317

Darets civada al jorn a vostres cavalls,
Desclot Cròn., c. 5

Miga quartera de sivada censal, Capbr.
Ribes 1283

Quant li comensareu a donar siuada donau-la-y poch a poch, Flos medic. 20

No gos ni presumesca treure del present regna blat, xexa, ordi ni sivada, doc. a. 1596 (BSAL, IX, 156)

Ciuada forment auena ordi e totes altres sements, Furs de València, cfr. Ribelles Bibliogr. 348

Anà per les cases fent treure forment e ciuades, Tirant, c. 5

Qui li donaria ordi - o civadal, ap. Milà Rom. 70

En la civadera no y cabien sinó onze quarteres de civada, doc. a. 1605 (arx. del santuari de St. Magí)

Una pastera civadera ab son cobertor e ab sos peus, doc. a. 1402 (arx. parr. de Sta. Col. de Q.)

Una sivadera de fust, doc. a. 1546 (Alós Inv. 49)

Una civadera de drap de lana d'Araguó, doc. a. 1430 (ap. Aguiló Dicc.)

Bibliografia

FM-I-156, HNPC-VI-347-400-407, BC-496, PPF-38, PMCV-259, FQ-939, JLB-89, VP-100, RT-43, MH-597, SCH-171, CHEV-172, CSCH-36, VMLN-251, CLK-I-234, KAN-575, PHMT-427

640. *Coix lacryma-jobi*

L.....C

Coix, del llatí *coix*, una espècie de palmera egípcia, de la que s'empraven les fulles per a teixir; alguns autors fan derivar el nom d'una planta semblant a un jonc. *Lacryma-jobi*, per semblar-se les llavors a llàgrimes. *Ma-yuan*, dedicada a un general xinés d'aquest nom, que la va introduir a Xina.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Llagrimera de viu. Cast.: Lágrima de Job. Fra.: Larmes de Job. Angl.: Job's tears.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 1 m. d'alçària. Tiges medulloses, gruixades,

ramificades. Fulles alternes, lanceolades, amples, auriculades. Espiguetes monoiques. Llavors lluentos. Fruit en cariòpside hemisfèrica. Floració: agost.

Hàbitat

Llocs pantanosos, embassats. Cultivada als jardins. Originària d'Àsia.

Part utilitzada

Els fruits, les fulles, les arrels.

Composició química

Midó, greixos, fitosterol, vitamina B, proteïnes (aminoàcids: leucina, tirosina, licina, àcid glutàmic, arginina, histidina).

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, útil en diarrees, leucorreies, èczemes (en aplicació externa).

Fórmules i preparacions

El decuit al 3%, una tassa després de cada menjada; la pols.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Coix lacryma-jobi* s'usa com a reconstituent general.

En medicina xinesa *Coix lacryma-jobi* és emprat en tuberculosi, càncer d'estómac, com a sedant, analgèsic i febrífug. La varietat *ma-yuen* s'usa com a tònic estomacal, diurètic, emmenagog, i en el beriberi.

En medicina filipina *Coix lacryma-jobi* s'empra en gonorrea i com a tònic en convalescència.

En medicina marroquí *Coix lacryma-jobi* s'usa en rituals màgics.

Cultura popular

Les llavors s'empren per a fer-ne collars i grans de rosari. La fermentació dels grans proporciona un vi antireumàtic.

Literatura

He cosit sobre la meua pell un sac
i he enfonsat el meu corn dins la pols;
tinc la cara encesa de tant plorar,
i hi ha una ombra sobre les meves parpelles,

...

les llàgrimes em cauen cara avall davant
Déu,

Job 16:15-16

Bibliografia

FM-I-106, BC-518, JLB-354, KAN-576, PHMT-428, QSMB-92

641. *Cynodon dactylon*

(L.) Pers.....Ma Me Ei Fo

Cynodon, del grec *kynos*, ca, i *odon*, dent, dent de ca, perquè els cans i els moixos utilitzen aquesta planta per a purgar-se. *Dactylon*, del grec *daktylos*, dits, per la ramificació de la inflorescència.

Sinonímia. Denominacions

Panicum dactylon.

Cat.: Agram. Gram. Cast.: Grama. Port.: Grama. Basc: Astoatz. Fra.: Chien-dent. Ital.: Capriola. Ale.: Hundszahngras. Angl.: Bermuda grass.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 30 cm d'alçària. Rizoma prim, serpentejant, ramificat. Tiges dretes floríferes i estèrils. Fulles curtes, dístiques. Panícula digitada, amb quatre o cinc espigues linears, llargues i primes. Espiguetes petites, comprimides lateralment, solitàries, amb una sola flor. Cariòpside glabra, oblonga. Floració: tot l'any.

Hàbitat

Vores de camins, conreus, terrenys sorrencs, sòls nitrificats.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Inositol, triticina, fructosanes, sals potàssiques, midó, àcid cianhídric (les parts aèries), saponines.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètic, depuratiu, emol·lient, refrescant, útil en inflamacions renals, hepàtiques i de la melsa; hiperazotèmia, hiperuricèmia, hipertensió arterial.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada; l'extracte fluïde, la tintura.

La tisanca de rels de gram té una bona indicació per a totes les malalties inflamatòries; cal no oblidar que com més orina el malalt, major quantitat de substàncies tòxiques expulsa, Palau 54

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Cynodon dactylon* s'usa en aplicació local com a astringent i vulnerari. En ús intern en epilèpsia, esquizofrènia; com astringent en vòmit, diarrea, hemoptisi, menorràgia, alteracions vaginals, amenaça d'avortament, com a hemostàtic.

En medicina tibetana *Cynodon dactylon* s'utilitza en picades d'insectes, intoxicació per sofre, hemorràgies i prolonga la vida.

En medicina xinesa *Cynodon dactylon* s'empra com a febrífug, diurètic.

En medicina filipina *Cynodon dactylon* s'usa com a diurètic i pectoral.

En medicina marroquí *Cynodon dactylon* s'usa en litiasi renal i problemes urinaris. La decocció és depurativa i també s'utilitza en rentats vaginals.

En medicina mexicana *Cynodon dactylon* s'usa en litiasi renal, cistitis, còlic nefrític, litiasi biliar, en diabetis, contra l'avortament, diurètica.

Cultura popular

El gram s'empra com a gespa dels jardins. En els camps és molt mal d'esvaïr. Amb les arrels de gram se fa una beguda refrescant.

De Juliol... caureu las vinyes, y ne traureu lo Agram, Agustí *Secrets* 8

A pagès, el 21 de desembre, la mainada, per saber si el bon Jesuset els estima i si els Reis els portaran força coses, es posen un branquilló de gram a dins dels narius, i el fan bellugar al ritme de la següent cançoneta: Herbeta de Sant Tomàs /sang a terra, sang a terra / herbeta de Sant Tomàs, sang a terra, sang al nas, Amades *Costumari* I 16

Els pobles antics tenien el gramper sagrat, i els romans en cremaven als altars dels sacrificis. Dioscòrides en diu que, si hom rega amb aigua de gram un menjador, les persones que s'asseuen a taula senten gran goig i gaudeixen de molta alegria. Encara avui el nostre poble diu: Per Sant Joan / a collir el gran. I hom creu que deixa de florir precisament després d'avui: Passat Sant Joan / no floreix el gram, Amades *Costumari* IV 85

Créixer com el gram

Viure més que l'agram

S'agafa com l'agram 2540

No ser gram ni canyota

El gram es mor totsol
si se llaura per sa lluna vella de juliol

Si se llaura pel juliol
el gram es mor totsol

Repugna l'agram
però més dura és la fam

Repugna l'agram
però més la fam

En temps de fam
els burros mengen gram

L'ase, per la fam,
menja gram

Llaurar amb ases el camp
no treu gram

El gram s'amorgona tot sol

Història

TEOFRAST diu que el gram té nusos a les arrels, I 6, 7; les parts aèries són curtes i febles i les parts subterrànies són llargues, nombroses i robustes, I 6,10; se multiplica amb troços de la tija, II 2, 1; IV 6, 6; IV 10, 5, 6; IV 11, 13; IX 13, 6; IX 18, 2

DIOSCORIDES diu que del gram "es mantenen els bous i tot l'altre ramat. L'arrel esclafada i aplicada en emplastre, clou les ferides fresques. El decuit begut, cura el mal de ventre, la disenteria i la dificultat d'orina, i a més d'això trenca les pedres i cura les llagues de la bufeta", DIOSC IV 32

PLINI XXIV 178 GALE XI 810

Literatura

La terra és ornada de grams, Hist. Troy. 49

Lo suc del gram els huyls posat ab cotó,
Tres. pobr. 21

Un bon tassó de gram o herba sanguinària,
Roq. 52

Carts, romagueres, / canyota, gram, Spill.
13517

Ab Jesús eixa agram de mals profetes!,
Guimerà Jes. Naz. 17

La canalla devegades se posa al nas una
branqueta espigada de grama, Serra
Calend. folkl. 325

Bibliografia

FE-V-259, FM-I-146, HNPC-VI-351, BC-458, PPF-54, PMCV-260, FQ-942, JLB-493, VP-240, RT-44, MH-371, DASH-124, GOGTE-639, DAKPA-193, KAN-576, PHMT-430, QSMB-94

642. *Elymus repens*

(L.) Gould.....Ma Me Ei

Elymus, del grec *elimos*, mill, nom d'aquest cereal silvestre. *Repens*, del llatí *repere*, repent, referint-se al rizoma serpentejant.

Sinonímia. Denominacions

Agropyron repens. *Agropyrum repens*. *Elytrigia repens*. *Triticum repens*.

Cat.: Agram prim. Gram prim. Cast.: Grama de las boticas. Port.: Grama canina. Basc: Aski. Fra.: Chiendent. Ital.: Granaccio. Ale.: Quecke. Angl.: Couch Grass.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 1,20 m d'alçària. Rizoma estolonífer, llarg. Tiges aïllades, estriades, llises. Fulles acuminades, linears. Espiguetes dístiques, imbricades. Glumes lanceolades. Cariòpside oblonga, linear. Floració: juny.

Hàbitat

Terres incultes i cultivades.

Part utilitzada

Les arrels.

Composició química

Vitamines A i B, triticina, inositol, manitol, levulosa, mucíl·lag, malats, oxalat càlcic, oli essencial, minerals, saponines. Les inflorescències contenen flavonoides, tanins, cumarines, furanocumarines, oli essencial.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, demulcent, expectorant, depurativa, útil en inflamacions de les vies urinàries i respiratòries, prostatitis, litiasi urinària i biliar (*...et bilis calculo dissolvendo idonea*, Cursach). Les inflorescències, en ús tòpic, en inflamacions articulars, hematomes, contusions.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada; la tintura mare, l'extracte fluïde.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí el rizoma d'*Agropyrum repens* s'usa en decocció per la litiasi renal i altres problemes urinaris. La decocció en rentats vaginals.

En medicina homeopàtica TRITICUM REPENS s'empra en determinats casos d'inflamacions urinàries i incontinència d'orina.

Història

CURSACH recomana l'agram prim "*in sterilitate; viscerum obstructionibus, vermibus &c*".

Font i Quer diu que Dioscòrides no cita l'agram prim; en canvi, Leclerc,

Berdonces i Chevalier constaten que ja ho coneixia.

Bibliografia

FE-V-196, FM-I-212, HNPC-VI-345, BC-513, FQ-938, JLB-292, VP-241, RT-42, HL-42, MH-370, SCH-315, CHEV-160, CSCH-40, VMLN-1616, CLK-III-1456, PHMT-430

643. *Hordeum vulgare*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Ordi. Cast.: Cebada. Port.: Cevada. Basc: Zaldale. Fra.: Orge. Ital.: Orzo. Ale.: Gerste. Angl.: Common Barley.

Descripció botànica

Planta anual, glabra, fins a 1,30 m d'alçària. Tija recta. Fulles auriculades, agudes, laminars. Espiga florífera aristada, densa, flexible, arquejada. Espiguetes agrupades de tres en tres, uniflores. Fruit en cariòpside. Floració: maig.

Hàbitat

Cultivat des de molt antic. Moltes varietats.

Part utilitzada

El fruit o cariòpsid.

Composició química

Midó, hidrats de carboni, greixos, cel·lulosa, substàncies minerals, proteïnes, alcaloide hordenina (a l'ordi germinat). L'ordi germinat o malta conté enzimes (amilases), vitamines B1 i E.

Acció farmacològica.

Indicacions

Demulcent, refrescant, pectoral, aliment d'alt valor energètic, útil en convalescència, alteracions respiratòries i digestives, malalties febrils. L'oli de germen d'ordi és hipolipemiant. La farina d'ordi, en ús

tòpic, s'empra en abscessos, foruncles, inflamacions articulars.

Fórmules i preparacions

La decocció al 10%, una tassa després de cada menjada; l'oli de germen, la farina.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Hordeum vulgare* s'usa en alteracions urinàries.

En medicina tibetana *Hordeum vulgare* s'utilitza com a afrodisiac, en hipertensió arterial, refredats, problemes urinaris. La cervesa *chang* d'ordi és eficaç en petita quantitat per la pèrdua de calor digestiva i com a tònic. També en insomni, alteracions biliars i com a purgant.

En medicina xinesa *Hordeum vulgare* s'empra com a reconstituent, i en beri-beri.

En medicina marroquí *Hordeum vulgare* s'usa en cataplasmes emol·lients. En problemes gastrointestinals, inflamacions urinàries, diarrees i com a galactògen. En cuina casolana és un aliment bàsic, present en moltes receptes.

En medicina mexicana *Hordeum vulgare* s'usa en inflamacions, afeccions renals, com a diurètic, en angines, restrenyiment, infeccions de la pell, debilitat, febre.

Cultura popular

A Guimerà adornen la imatge de sant Jordi amb espigues de la collita de l'ordi, semblantment a com en molts indrets sol fer-se amb sant Isidre, Amades *Costumari* III 294

A Jorba i a d'altres llocs de la Segarra baixa, el dia 23 de juny, anaven a robar un grapat d'ordi que, portat al damunt pels nuvis durant la cerimònia, els guardava

d'embruixaments i d'encortaments, Amades *Costumari* IV 94

El malt, fet amb ordi germinat i assecat a 60-65° C, és un succedani del cafè; també per a fer la cervesa, whisky i alcohol. El malt fermentat amb llevadura de cervesa (*Saccharomyces cerevisiae*) és la base de la cervesa. L'aigua de civada valenciana és un granissat que es fa amb ordi pelat (sense els teguments), que s'ha posat prèviament en aigua calenta, i s'hi afegeix mel i un poc d'anís i suc de llimona. L'ordi és un bon farratge i amb la farina es fa pinso pel bestiar. Els infants empen les tiges d'ordi per a fer-ne caramelles o xeremies.

No hi ha ordi que no es piqui 2550

Frega-li l'esquena amb palla d'ordi

Fer palla d'ordi

No esser ordi per aquest ase

No esser bo per a treure el ruc de l'ordi

Anar mal els ordis

Quan el temps sigui arribat sembla el sègol, l'ordi i el blat

Sembla blat en aigua i llot i l'ordi en pols

Si et vols fer ric aviat sembla més ordi que blat

El mes de febrer treu els ordis del bolquer

Febrer plujós 2560
ordis en gros

Aigua en febrer
ordi en graner

Si el febrer volia
tot ordi seria

Per sant Jordi
se sembra l'ordiet;
per sant Marc
ja és tard

Per sant Jorget
se sembra l'ordiet;
per sant Marquet
ja és tardet

Per sant Jordi
espiga l'ordi;
per sant Marc
espiga el blat

Si no plou per sant Jordi
tururut ordi

Per sant Jordi
l'espiga és a l'ordi

Per sant Jordi
la piula pica l'ordi

Per sant Jordi
pagès, mira l'ordi

Per sant Jordi   2570
visita ton ordi;
si en veus una espiga ençà
i una altra enllà,
torna-te'n cap a casa,
que prou n'hi ha

Per sant Jordi
vés a veure l'ordi;
si l'ordi no fuig
fuig tu

Pa d'ordi, tomba, Jordi

Qui fa de Jordi
li afinen el pa d'ordi

Mort en Jordi
s'ha acabat l'ordi

Aigua als òrdins
que els blats s'assequen

Si a l'abril plou
blat i ordi i sèu de bou

Si per l'abril sents tronar
ordi i blat no et faltarà

Quan no plou de maig
anyada d'ordi vindrà

El maig deixa l'ordi granat
i el blat espigat

Pel maig, a segar me'n vaig,   2580
ordis, però no blats

Qui porta l'ordi al camí
perd la feina pel camí

Bo és escoar s'ordi
damunt es talec d'altri

L'ordi en la gavella grana

Ordi granat
als vuit dies segat

Quan el blat pren color
i l'ordi s'asseca, segueu-lo

Ordi i blat són coses que sempre
valen

Ordi que es sega tard
en queda més a la terra
del que s'ha sembrat

Ordi, sègle i blat
molt sol i poc adobat

QUI PARLA CON SE FFA ORDIAI AB LET DE
MELLES.-Si vols ffer hordiat ab let de
melles, ages hordi ben perat e net, e ffé'n
farina. Col.la-le ab let de amelles, que auràs

ya ffeta, ab un drap clar; e mit-ho a coura. E guarde que la let de les hamelles sia clara, que puxa coura ha anadura de una legua, ho en una hora, ho qualquom més. E quant serà ben espès e ben cuyt, asabora-ho de ssal. E si és hom qui no aya ffebra, mit-hi sucre blanc a la dareria. E ffé'n escudelles. E quant serà escudellat, deu ésser tot crevellat. E si per ventura avia a servir per persona que no ffos malalta, e no y volies metre sucre, pots-hi metre de bella mel, si n'i vols, SENT SOVI 97, 98

DE SECRETS DE ORDI.- En temps de carestia se fa Pa de Ordi, millor per los pobres que no per los richs. Aquest es molt precios y molt utilos per los Poagrosos. Del Ordi se prepara, y se fa un ordiat, per los malalts, preparat desta manera. Pendreu Ordi ben net, y pelat, y fareulo coure fins se esclata, y apres picaulo, y passaulo per un sedas, o tela, y ajustauhi sucra, o such de Ametlles dolces, y pastauho ab sement de Papauer, ò de Melons, ò de llatugas, segons la ocasio seus representara de la malatia, Agustí *Secrets* 82

No menge fruyta ne carn, sinó ordiat, Sermons de St. Vicent Ferrer (ap. Ribelles Biblgr. I, 321)

Mit-ho a coura axí com l'ordiat e mit hi sucre, Flos medic. 229

Història

TEOFRAST diu que l'ordi té nombroses arrels, I 6, 5, 6; I 11, 5; hi ha qui diu que de l'ordi s'ha originat el blat i d'aquest l'ordi o que ambdós han sorgit de la mateixa tija, II 2, 9; II 4, 1; III 10, 3; IV 4, 9; VIII 1, 1, 3, 4, 5-6; VIII 2, 1, 3, 5, 6, 7, 9; VIII 3, 2; VIII 4, 1-2; VIII 6, 1, 4, 5-6; VIII 7, 1, 5; VIII 8, 2, 3; l'ordi pot produir gra fins i tot en terres arenoses, VIII 9, 1, 2; VIII 10, 2, 3; VIII 11, 1, 3, 4, 7; IX 11, 9; IX 12, 4

DIOSCORIDES diu que l'ordi "provoca l'orina i té més virtut de mundificar, però fa ventositats i és damnós a l'estómac; veritat és que madura les inflors", DIOOSC II 78

PLINI XXII 122 GALE XII 44

CURSACH recomana l'ordi "*in febribus, scorbuto, ulcere syphilitico, et abscessu sinuoso; tussi inveterata &c*".

Literatura

El lli i l'ordi foren abatuts, perquè l'ordi ja havia espigat i el lli treia flor, Ex 9:31

Jahvé va dir a Moisès: "Parla als israelites i digue'ls: Quan haureu entrat al país que jo us dono i haureu fet la sega, dureu una garba, les primícies de la vostra sega, al sacerdot, Lv 23:9-10

Si algú consagra a Jahvé un camp de la seva propietat, la valoració serà segons la seva sembra: cinquanta sicles de plata per la sembra d'un hómer d'ordi, Lv 27:16

... aquell home conduirà la seva dona al sacerdot i portarà la seva ofrena per ella: una desena part d'efà de farina d'ordi, Nm 5:15

País de blat i d'ordi, de vinyes, figueres i magraners; terra doliveres, d'oli i de mel, Dt 8:8

Si la meva terra ha protestat mai contra mi i els seus solcs es planyien amb ella, en comptes de blat, que hi creixin romagueres, i en comptes de l'ordi, l'herba que put!, Jb 31:38-40

Així va ser el retorn de Noemí amb Rut, la seva nora moabita, venint dels camps de Moab. Havien arribat a Bet-Lèhem al començament de la sega de l'ordi, Rt 1:22

"Aquí hi ha un minyó que té cinc pans d'ordi i dos peixos; però, ¿què és això per a tants?", Jo 6:9

De kasa de Guilelm Balester, sesters V de ordi, doc. segle XI (Miret Doc. 13)

Sols de forment VIII, d'ordi en quintal, doc. a. 1242 (Pujol Docs.)

Tota la cossura del ordi de Queralbs e de Betet, Capbreu Ribes 1283

Lo mestre de estable... a cascuna fassa donar colació de segó o ordi, Robert Coch 7

Comencen de segar ordis, Muntaner Cròn., c. 14

Los lins e los ordis, Serra Gèn. 55

La titina té la costum d'acotxar-se dins els ordis, Rosselló Many. 68

Una migera ordiera de Besalú, doc. Girona (ap. Montsalvatje Not. hist. XIX, 115)

Han fet els dies de la cendra
lloc a la Pasqua fulgurant;
el sol que guaita pel llevant
torna més ros un bell infant
que pel restoble verdejant
fa caramelles d'ordi tendre,
Mª A. Salvà, citat a Bonafe I 222

Bibliografia

FM-I-222, HNPC-VI-345-400-407, BC-510, PPF-70, PMCV-260, FQ-933, JLB-161, VP-148, RT-44, MH-84, SCH-318, CHEV-218, CSCH-38, DASH-466, DAKPA-113, KAN-577, PHMT-431

644. *Hyparrhenia podotricha*
(Hostch ex Stendel) Anderson...Ma Me Ei Fo

Hyparrhenia, del grec *hypo*, davall, i *arrhen*, mascle, per les espiguetes masculines situades a la base de les espigues. *Podotricha*, del grec *podos*, peu, i *trichos*, pèl, cabell, per tenir-ne a les espiguetes.

Sinonímia. Denominacions

Hyparrhenia hirta. *Andropogon hirtum*.

Cat.: Fenàs. Fenàs de bou. Fenàs de cua de cavall. Fenàs de cuca. Fenassa. Fenal. Albellatge. Aspartera. Belatge. Piló. Cast.: Cerrillo.

Descripció botànica

Herba perenne, fins a 1,50 m d'alçària. Tiges dretes, ramificades. Fulles planes, aspres. Panícula llarga, de branques verticil·lades o geminades. Espiguetes geminades, biflores, cobertes amb pèls sedosos. Floració: tot l'any.

Hàbitat

Voreres de camins, pujols, prats subnitròfils, camps de secà abandonats. Molt abundant. Característica de les sabanes africanes.

Part utilitzada

Les sumitats aèries.

Composició química

Protenines, glúcids, flavonolignans.

Acció farmacològica.

Indicacions

En aplicació externa, com antilitiàsica biliar i colagoga, en dificultat d'orinar, gota.

Fórmules i preparacions

La decocció al 10%, aplicada en emplastre.

Cultura popular

El fenàs s'emprava altre temps per a fer els bucs de les abelles, cosint-ne feixos i amb canyes creuades. També per a fer barraques, garlandes per les festes i farratge pel bestiar.

Literatura

La carn humana és així com lo fe, que huy és vert e demà sech, e la glòria mundana és semblant a la flor del dit fenaç, que al matí se mostra molt bella e al vespre és marcida, Villena Vita Chr., c. 135

Lo goç geya en un pessebre que era ple de fenàs, Faules Isòp. 27

Passada una tenassa plena de fenàs, Rosselló Many. 134

Bibliografia

FE-V-266, FM-I-110, HNPC-VI-352, BC-489, JP-117, PMCV-261

645. *Imperata cylindrica*

(L.) Raeuschel.....Ma Ei

Imperata, dedicada a l'apotecari napolità Ferrante Imperato (1550-1625). *Cylindrica*, per la forma de la inflorescència.

Sinonímia. Denominacions

Lagurus cylindricus. *Saccharum cylindricum*.

Cat.: Sisca. Xisca. Cast.: Marciega.

Descripció botànica

Herba vivaç, fins a 60 cm d'alçària. Rizoma estolonífer. Tiges rígides. Fulles linears, glauques, rígides, tallants. Panícula espiciforme, densa, cilíndrica. Espiguetes geminades. Estigmes peluts. Floració: abril-juliol.

Hàbitat

Terrenys humits, arenosos; albuferes.

Part utilitzada

Els rizomes.

Composició química

Triterpenoides (cilindrina, arundoina, ferneol, simiarenol), sucrosa, glucosa, fructosa. Conté un 18% de sucres. En el rizoma hi ha àcids màlic, cítric, tartàric, oxàlic i acètic; també compostos triterpenoidics, i possiblement un alcaloide indòlic sintetitzat per un ergot paràsit.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, febrífuga i hemostàtica, en infeccions urinàries, litiasi renal, hemoptisis, epistaxis.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Imperata cylindrica* s'empra com a diurètica, hemostàtica, antiequimòtica.

En medicina filipina *Imperata cylindrica* s'usa en disenteria, com a vulnerari i sedant.

En medicina marroquí *Imperata cylindrica* s'usa com a diurètica. Una exsudació dolcenca de la planta s'empra com a mel i producte sucrant. És pasturada pels dromedaris i ovelles.

Cultura popular

La sisca s'empra com a farratge i en fabricació de paper.

Literatura

Sien meses aqueles formes sobre sisca al sol, Medic. Part. 34

Ayguamoll, sisca, fenoll, Spill 13512

Cadires fines tornejades i encordades de blanca cisca, Moreira Folkl. 43

Bibliografia

FE-V-265, FM-I-107, JP-II-62, PMCV-262, KAN-579, QSMB-98

646. *Lolium perenne*

L. var. *tenuë* (L.) Hudson.....C

Lolium, nom llatí antic de la zitzània.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Margall. Raigràs. Cast.: Vallico. Fra.: Ray-gra anglais. Ale.: Englisches Raygras. Angl.: Rye-grass.

Descripció botànica

Herba vivaç, cespitosa, fins a 60 cm d'alçària. Rizoma fibrós. Tiges dretes, ascendents, glabres, estriades. Fulles estretes, llunts, de color verd fosc. Lígula trencada, bruna. Espiga llarga, dreta, ampla. Espiguetes oblongues lanceolades. Cariòpside linear. Floració: abril.

Hàbitat

Pasturatges, camps, camins.

Part utilitzada

La planta sencera.

Composició química

Alcaloides: loliina, perlolina, àcid temulèntic.

Acció farmacològica.

Indicacions

S'ha proposat la perlolina, alcaloide de la planta, en reumatismes, SCH-48.

Cultura popular

La planta sencera s'empra com a farratge pel bestiar, així com d'altres espècies de *Lolium* (*L. multiflorum* i *L. rigidum*).

Al margall, d'arrels no li'n falten: ni trenta mans no les arrabassen

Margall 2590
mala herba que vol treball

Per la Mare de Déu de Març
la margalla treu el nas

Espigueta de sant Tomàs
sang a terra, sang a terra
espigueta de sant Tomàs
sang a terra i sang al nas

Literatura

Vener en ta mota discreta / ton nom de poeta, / Ilustrós maragall, Salvà Ret. 92

No gos comprar a la dita ciutat ne fora aquella per reuendre ferrage ne margay ne erba altra alcuna, doc. a. 1375 (arx. mun. de Barc.)

Bibliografia

FE-V-154, FM-I-206, HNPC-VI-343-407, BC-516, MH-372, SCH-48

647. *Lolium temulentum*

L.....Ma Me

Temulentum, embriac, pels efectes de la seva llavor.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Jull. Zitzània. Cast.: Joyo. Port.: Cizania. Basc: Iraka. Fra.: Ivraie envirante. Ital.: Loglio. Ale.: Tollkraut. Angl.: Darnel.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 1 m d'alçària. Arrel fibrosa. Tiges robustes, estriades. Fulles caulinars planes, aspres, amplement linears. Espiga llarga, robusta. Espiguetes aplicades contra el raquis. Cariòpside adherent, oblonga. Floració: maig.

Hàbitat

Camps sembrats, voreres de camins.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

L'alcaloide temulina, molt tòxic, és produït pel fong que infecta la planta.

Acció farmacològica.

Indicacions

És una planta tòxica quan està infectada: produeix alteracions nervioses, digestives, mal de cap,

vertigen, acúfens, dificultat per a parlar i deglutir, somnolència, postració, tremolor, suor freda i mort per paràlisi respiratòria. Sedant, en mal de cap, ciàtica.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, en complet desús.

Terapèutica comparada

En medicina marroquí els grans de *Lolium temulentum*, *L. perenne*, *L. multiflorum* i *L. rigidum* s'empren com a somnifer. El pagesos separen aquests grans dels altres cereals, per la seva ben coneguda toxicitat. També s'empren els grans per a depilar les cames i en cataplasma local per les picades de vespes.

En medicina homeopàtica LOLIUM TEMULENTUM s'empra en determinats casos de cefalea, ciàtica, paràlisi, postració, delirium tremens, tremolor, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

Un bolet ataca les llavorettes; és molt tòxic i pot enverinar les persones i els animals, produint una espècie de gatera, deliri, dificultat de respiració, Bonafe I 207

El juller és el garbell per a triar el jull del blat.

El menjar pa de jull emborratxa

Posar zitzània

Separar la zitzània del blat

Pere Puput: si tu proves de fer cançons de picat moriràs més engrunat que un gra de jull o de blat passat per mig de ses moles

Història

TEOFRAST diu que l'escorça té un sol estrat, I 5, 2; el blat es transforma en zitzània, II 4, 1; IV 4, 10; VIII 4, 6; no és una herba primaverat com les altres, VIII 7, 1; li agrada molt aparèixer entre el blat, VIII 8, 3; és una gramínia completament salvatge, VIII 9, 3

DIOSCORIDES recomana la farina de jull per les llagues i gangrenes. Cuita amb aiguamel, serveix per la ciàtica, DIOSC II 91

PLINI XVIII 153; XXII 160

Literatura

El jull entre el blat.- Els proposà una altra paràbola: "Al Regne del cel, digué, li passa com a un home que va sembrar bona llavor al seu camp. Mentre tothom dormia, vingué el seu enemic i va sembrar jull enmig del blat, i se'n va anar. Quan va brotar l'herba i va fer fruit, aleshores aparagué també el jull, Mt 13:24-30

E lo yull tan que y és nat, Evang. Palau

Bona farina e bella e no juylosa ne terrosa, Cost. Tort. IX, XIV, 1

Sembra-y veces e zizànies, Quar. 1413, p. 119

Fortuna, qui de molt leugera rael de zitzània trau questió, Hist. Troy. 62

Seria persona scandalitzadora sembradora de zizànies, doc. a. 1445 (BSAL, VIII, 340)

Bibliografia

FE-V-154, FM-I-205, BC-516, FQ-936, MH-372, SCH-49, VMLN-1038, CLK-II-317, PHMT-434

648. *Oryza sativa*

L.....C

Oryza, nom de l'arròs en llatí i grec, de l'àrab *eruz* o *urruz*. *Sativa*, cultivat.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Arròs. Cast.: Arroz. Port.: Arroz. Basc: Ugolo. Fra.: Riz. Ital.: Riso. Angl.: Rice.

Descripció botànica

Planta herbàcia, fins a 1 m d'alçària. Arrel fibrosa. Tija erecta. Fulles amples, planes, llargues. Inflorescència paniculiforme terminal. Espiguetes uniflores, comprimides lateralment, amb sis estams. Floració: estiu.

Hàbitat

Cultivada. De l'arròs n'hi ha més de 170 espècies i 10.000 varietats.

Part utilitzada

El fruit o cariopsi.

Composició química

Midó, substàncies albuminoides, proteïnes, vitamina B1, glutina, cel.lulosa, greixos, fibra, fósfor.

Acció farmacològica.

Indicacions

Alimentícia, antidiarreica, astringent. Emol·lient, analgèsic en aplicació externa, per a foruncles, abscessos.

Fórmules i preparacions

L'arròs bullit, amb flor de malva, o herballuïsa o camamilla en estar quasi cuit, és excel·lent per les diarrees.

Orxata d'arròs: grans d'arròs triturats, bullir en aigua, deixar refredar i colar; afegir sucre, pell de llimona i canyella.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica s'utilitzen moltes varietats d'arròs. L'arròs vell és estimulant digestiu i carminatiu.

En medicina tibetana *Oryza sativa* s'usa en alteracions dels tres humors corporals, com afrodisiac, tònic general, com a demulcent després de vòmit i diarrea.

En medicina xinesa *Oryza sativa* s'empra com a aliment, reconstituent i en el beri-beri. La varietat *glutinosa* s'empra en determinats tipus de pèrdues de veu i afonies.

En medicina filipina *Oryza sativa* s'usa com a aliment, l'arrel en anúria, com a emol·lient en diarrea.

En medicina marroqui *Oryza sativa*, l'arròs en gra i l'aigua d'arròs, són utilitzats com a antidiarreic, sobretot en els infants, i com a aliment.

En medicina mexicana *Oryza sativa* s'usa en trastorns digestius, diarrea, bilis, com a aliment.

Cultura popular

L'arròs és la base de l'alimentació de més de la meitat de la població mundial. Són nombroses les preparacions culinàries. La farina d'arròs és emprada en cosmètica.

SECRETS DEL ARROS.-... y axi per sembrar lo Arros tant lo blanc com lo Roig triareu algun lloc molt humit, y si per cas nol teniu, en les vostres terres lauorables, triareu algun camp magre, salobros, y mal netejat, ò altre que la terra sia facil, lleugera, y ben unida, en la qual tingau oportunitat de fer hi entrar laygua de alguna Font, ò Ribera... Lo Arros estreny molt aquells que tenen corrença de ventrell, menjantne souint, majorment essent torrat, y cuyt ab llet de Vaca. Alguns pensen que lo Arros engreixa, pero seguint la opinio dels Metges es al contrari, per que diuhen que nos dirigeix dins lo ventrell, que a penas y es, que ja neix, y axi com es possible que ell engreixa, ell infla, y emboteix mes prest que no engreixa, Agustí *Secrets* 85

Anar d'arròs

Anar a menjar arròs

Anar s'arròs a grumaions	2600	Arròs i gall mort i gallina a l'olla
Fer s'arròs per sa trompa		L'arròs fa el ventre gros la panxa llisa i no cal camisa
Mira si n'hi ha, d'arròs!		
Tenir una cosa d'arròs		
Acabar-se l'arròs		L'arròs fa el ventre gros i el pit estret
Pareix que mira l'arròs i mira les tallades		L'arròs fa el ventre gros i la panxa prima
Fer l'arròs a alguna mossà		L'arròs i el gaspatxo volen foc de borratxo
Condir més que l'arròs caldós		
L'arròs aparia el cos		Arròs, peix i pebrot volen el vi ben fort
O panxa o arròs		L'arròs i el peix i el carabassí neixen en aigua i moren en vi
Molt d'arròs fa mal al cos	2610	
Arròs covat, per al gat		L'arròs i la dona l'aigua la fa bona
Arròs i beguda, foc de brasa		L'arròs, on es guisa, i la dona, amb camisa
L'arròs es nega amb vi		
L'arròs fa el cap gros		L'arròs per ésser bo
Arròs i sol mai n'hi ha prou		2630 al seu punt i raó
En treure l'arròs del foc no abandonis mai el lloc		Ni arròs sucarrat ni menjat amb gust de fumat
Si no t'ho demana el cos no hi posis ni un gra d'arròs		El que es cria amb aigua s'ha de menjar amb vi com l'arròs i el peixolí
Tant és arròs com fil negre		A l'arròs de Montserrat qui no hi és no hi és comptat
Arròs, Caterina, que la carn embafa		A Reus, per Sant Pere bou i arròs
Sia d'arròs, sia de faves,	2620	Sueca, arròs i taleca
estiga jo ple		Els blavets de la Marina quan van a segar arròs

només mengen que tonyina
pa tomaques i alficòs

Els escolans
de Santa Coloma
tot menjant arròs
es van cremar la gola

En bon dia de sant Pere
a missa no vaig anar
perquè me feren plantar
arròs bomba dins sa bufera

Quan veia que posen bandera
lo meu cos no té repòs
sa feina des plantar arròs
esteia es dinar per enrrera

Magdalena arròs, arròs, 2640
arròs, arròs, Magdalena;
es peix de la mar més gros
s'anomena una balena

E ages let d'amelles destrempades ab lo
brou de les gualines, e mescla-y hom de
l'aròs en guissa que torn espès, Sent Soví 49

E con serà tot ffit, prin aròs e toro'l, e con
serà torrat mol-lo hom axí con a farina, Sent
Soví 50

QUI PARLA CON SA DEU FFER E COURA
AROS AB LET DE AMELLES.-Si vols coura
aròs ab let de amelles, e si.n vols de bo, prin
l'aròs, e netege'l bé II o III vegades ab aygua
calda. Puy estín-lo sobre un tellador al sol.
E posa una olla al ffoc ab aygua; mit-hi sal e
oli. E con la olla bulirà, mit-i l'aròs, con sia
enperò axut al sol ho al ffoc. E con bula
bé,leva hom la olla de la fflamada, e posa-la
hom al bresquet, per reho con ffort tem
ffum. E con comens especehir, non
pertesqua hom la mà, manant manant. E con
l'aròs és cuyt ha ha l'aygua baguda, à hom
let de amelles e va en l'aròs; e con és asats
espès, leve'l hom del ffoc. E puy va per
escudelles; e à hom sucre ho mel ho oli ho
espícies, e gite'n hom desús en les
escudelles, que més ne valen, Sent Soví 102

QUI PARLA CON FFAREU MORTEROL DE
AROS.-Si vols ffer morterol de aròs, se ffa
axí: Prin aròs e denege'l e leve'l dues o III
voltes ab aygua calda, Sent Soví 107

Història

TEOFRAST diu que a l'India
sembren l'arròs, i bullit, és bo de
pair. Es desenvolupa dins l'aigua
durant molt de temps, IV 4, 10

DIOSCORIDES diu que l'arròs
"manté mediocrement i restreny el
ventre", DIOSC II 86

GALE XII 92 PAULO EGINETA VII 3

CURSACH recomana l'arròs "*in
diarrrhaeis, dysenteria, morbis
chronicis; febribus biliosis, putridis,
colica &c*".

Literatura

Carga d'arroç, tres diners, Cost. Tort. IX,
X, 10

Mostraven-nos dels pans del arroç... car no
n'havien de forment, Pere IV, Cròn. 264

Carregats de pa, e vi, e arròs, Boades
Feyts 327

Tres olles... en què's pot coure una lliura de
arròs en quada una, Inv. Grau

Escapsà aquell Montjuich arrossench, qu'a
les poques cullerades semblava qu'hi
haguessin tirat bombes, Vilanova Obres,
IV, 171

Bibliografia

FM-I-123, HNPC-VI-350-400, JP-II-107, FQ-
927, JLB-81, VP-96, RT-45, MH-680, CSCH-
170, DEKHANG-123, KAN-581, DASH-458,
PHMT-437

649. *Panicum miliaceum*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Blat mill. Mill. Cast.: Mijo. Fra.:
Mil. Angl.: Millet.

Descripció botànica

Planta herbàcia anual, fins a 1 m d'alçària. Arrel fibrosa. Fulles lanceolades, amples, piloses. Panicules ramificades. Espigueta oblongo-acuminada penjant, terminal. Flor hermafrodita, amb la flor masculina estèril a la base de l'espigueta. Floració: estiu.

Hàbitat

Cultivada. Originària de l'Índia.

Part utilitzada

El fruit.

Composició química

Hidrats de carboni, substàncies albuminoides, greixos, midó, dextrines.

Acció farmacològica.

Indicacions

Febrífug, alimentici.

Fórmules i preparacions

S'usa per combatre les febres persistents. Se piquen uns 100 grams i es bullen durant 15 minuts. Després de colat el líquid se mescla amb un quart de litre de vi blanc. Algunes hores abans de sopar, el malalt en pren un tassó gran ben calent, per afavorir encara més el poder sudorífic de la planta, Bonafe I 118, Palau 67

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Panicum miliaceum* s'empra en alteracions pulmonars, cirrosi hepàtica, càncer de fetge.

En medicina filipina *Panicum miliaceum* s'usa com a diurètic i astringent.

En medicina marroqui *Panicum miliaceum* s'usa contra la diarrea i com a aliment. La pols de *P. turgidum* s'utilitza en aplicació local com a cicatritzant. La decocció del rizoma contra la tuberculosi i l'asma. És també un aliment molt preuat.

Cultura popular

El mill s'empra com a menjar pels ocells de gàbia.

SECRETS DEL MILL, Y PANIS.- Al Mill, y Panis, requerexen terra llaugera, y Prima, y se fan no tant solament en terra amorosa, pero encara en terra arenosa, quant es un poch humida... En temps de carestia se fa Pa de Mill, y de Panis, que es prou bo. Los Gascons usan molt la farina de Mill ab llet, que es cosa bona, Agustí *Secrets* 83

Al Ripollès les cases que visitava el follet i se'n volien alliberar, aquesta nit del 23 de juny procuraven robar tres grapats de mill per escampar-los per la cuina quan creien que havien de rebre la visita d'aquest xamós personatge. El seu interès en profit de les cases que visitava no li permetia aquella disbauxa i amb tot afany es posava a recollir el mill, però com que té les mans foradades, tal com el plegava de terra li tornava a caure, i avorrit en veure que no aconseguia sortir-se de l'empresa, se n'anava i no tornava més. Aquesta creença és comuna a diferents pobles d'Europa, Amades *Costumari* IV 133

Per les Valls d'Hostoles i d'Olot, el Cabrerès, el Ripollès i el Lluçanès, antigament, dins dels dies del Novenari de les ànimes, havien sembrat un grapadet de mill, destinat especialment a esquivar el follet quan es presentava... La circumstància d'haver-se de sembrar precisament aquests dies, sembla establir relació entre el xamós follet i la mort o el culte als difunts, Amades *Costumari* V 661

Quan plou a rams
el mill pels camps

Per l'abril
sembra el mill

En eixut o en mullat
pel maig el mill sembrat

Fenc clar i mill espès
és l'engany del pagès

Quan el fus de la xèrria és gros
marca tres bones anyades:

a dalt, blat, al mig mill
i a baix panís

Gra de mill en boca d'ase

No valer un gra de mill

Esser curt com pasta de mill

Any de puces
any de mill

Pa de mill 2650
se'n va a bocins

Història

TEOFRAST I 11, 2; IV 4, 10; IV 8, 10; IV 10, 3; VIII 1, 1, 4; el mill es desenvolupa en quaranta dies, VIII 2, 6; la tija és com una canya, nuosa i buida, VIII 3, 2-4; necessita poca aigua, VIII 7, 3; és el cereal que té les canyes més nombroses i robustes, així com el major nombre d'arrels, VIII 9, 3; les llavors germinen i maduren molt ràpidament i se conserven molt bé, VIII 11 1, 6; IX 18, 6

DIOSCORIDES diu que el mill restreny el ventre i provoca l'orina. Torrat i aplicat en emplaste, minva el mal de ventre i els altres dolors, DIOSC II 88

PLINI XVIII 53, 100; XXII 130 GALE XII 16

Literatura

El menjar racionat i impur.- I tu agafa blat, ordi, faves, llentilles, mill, espelta. Posa'ls en un mateix atuell i fes-te'n pa, Ez 4:9

Judà i el país d'Israel mateixos traficaven amb tu: et donaven a canvi blat de Mennit, cera, mel, oli i bàlsam, Ez 27:17

Aquell qui rega lo mill li'n haje a donar per raguar ortalissa, doc. a. 1370 (BABL, XII, 132)

Fornit de moltes vitualles, ço és de mill e de forment, dacça e panís, Tirant, c. 302

Sie posat mill en una paela, Tres. pobr. 16

Lo mill encara nudrex menys que lo ordi, Albert G., Ques. 4 v°

Si'l froment... sia mesclat de miyl o d'altra mala erba, doc. a. 1176, ap. Miret Templers 542

Bibliografia

FE-V-261, FM-I-118, HNPC-VI-351, BC-487, PPF-67, KAN-582, PHMT-437, QSMB-109

650. *Phragmites australis*

(Cav.) Trin. ex Steudel subsp. *australis*

..... Ma Me Ei Ca

subsp. *Chrysanthus* (Mabille) Kerguelen

.....Ma Me Ei

Phragmites, del grec *phragma*, tanca, clos; també canya prima. *Australis*, del sud o migjorn.

Sinonímia. Denominacions

Phragmites communis. *Arundo phragmites*.

Cat.: Canyet. Canyís. Canya borda. Canyissot. Canyot. Arritgera. Canutella. Carrissos. Millorca. Senill. Senís. Xisca. Cast.: Cañiza. Fra.: Roseau à balais. Angl.: Common Reed.

Descripció botànica

Planta vivaç, fins a 4 m d'alçària. Rizoma ramificat, serpentejant. Tiges glaucescents, glabres, llunts, llises, amb beines que tapen els nusos. Fulles lanceolades, acuminades. Panícula pedunculada, ramificada, de color bru, violeta o groguenca. Cariòpside oblonga. Floració: agost-setembre.

Hàbitat

Llocs embassats, pantanosos, albuferes. És un potent colonitzador. Cosmopolita.

Part utilitzada

El rizoma.

Composició química

Hidrats de carboni, midó, proteïnes, asparagina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, sudorífica, antiemètica, febrífuga.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Phragmites australis* s'empra com a febrífuga, sudorífica, antiemètica, alimentícia, diurètica. Les tiges com a combustible.

En medicina filipina *Phragmites vulgaris* s'usa com a aliment i diurètic.

En medicina marroquí *Phragmites communis* s'usa per a fer cànules i bisturís. Els nòduls s'empren com a anticonceptiu i tònic capil·lar. Molt emprat per a fer cistelles.

En medicina mexicana *Phragmites australis* s'usa en diabetis, com a diurètica.

Cultura popular

El canyet té moltes aplicacions populars: barraques, ombratges, farratge.

Anar al canyet

Esser més sec que un canyís

A Tudela les guineus

a Seròs els canyissos
a Coll de Rat les tortugues
a Anya els peixos

Literatura

Un geperut ben cubert de sa capa ab una canyeta en la mà, Faules Isòp. 124

En aquell esgambi, salpebrat pintorescament de pallers, ombres de pals i canyissa, Víctor Català (Catalana, VI, 506)

Li prometé casarse amb ella al batre'ls canyots, Guinot Capolls 19

Ja passada la mitjanit, arribà al llit del riu, ben prop del pantà, i, en sentir roncar les aigües desfermades, va aturar el cavall. Havia parat de ploure, seguia el vent, udolaven les rambles plenes d'aigua de tempesta. Deçà el riu, a la seua esquerre, va veure, entre els carrissos, les vimeneres i els salzes, una llumeneta que s'eclipsava momentàniament pel moviment de les plantes. Quina alegria! S'hi va acostar: era el Molí Nou, E. Valor, El Xiquet que va nàixer de peus, Rond. Val., vol III, citat a Pellicer *Costumari* II 115

Bibliografia

FE-V-253, FM-I-149, HNPC-VI-350, BC-491, JP-II-113, PMCV-263, HL-89, MH-374, KAN-582, PHMT-440, QSMB-105

651. *Phyllostachys nigra*

(Loddiges) Munro.....C

Phyllostachys, del grec *phyllon*, fulla, i *stachys*, espiga, perquè les ramificacions inferiors de les espigues estan provistes de porcions laminars.

Sinonímia. Denominacions

Bambusa nigra.

Cat.: Canya forastera. Cast.: Bambú.

Descripció botànica

Fulles amb làmines foliars caduques, articulades amb les beïnes. Flors amb tres glumèl·lules i sis estams.

Hàbitat

Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

Les arrels, les fulles, les concrecions silícies dels internusos inferiors (*tabaschir*).

Composició química

Hidròxid de potassi, òxid d'alumini, òxid de ferro, calç, sílice, àcid benzoic, vitexina, cinaròsida, orientina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, febrífuga.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada; les concrecions o *tabaschir*, 5-10 g.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Phyllostachys nigra* s'usa com a febrífuga, en alteracions ginecològiques i renals.

En medicina xinesa *Phyllostachys nigra* s'empra com a refrescant, febrífuga, antitussígena, hemostàtica. L'espècie *P. edulis* és usada com a diurètica, antiinflamatòria.

Cultura popular

La canya forastera s'empra per a canyes de pescar i per filats. A Xina la canya de bambú s'empra per a fer mobles, bastiments de construcció, cases, instruments musicals, armes, paper, aliment, llenya, menjar, etc. En el segle III dC fou publicat el "Tractat dels Bambús".

Història

TEOFRAST es refereix al bambú de l'India o canya d'Amèrica (*Bambusa*

arundinacea), el bambú mascle (*Dendrocalamus strictus*) i el bambú femella (*Calamogrostis epigeios*) a IV 11, 13

Literatura

Mans enclitanades amb nuus, que pareixen de bambú, Maura Aygof. 92

Bibliografia

FM-I-122, HNPC-VI-341, DAKPA-186, KAN-583

652. *Saccharum officinarum*

L.....C

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Canya de mel. Canya dolça. Canya de sucre. Cast.: Caña de azúcar. Port.: Cana-sacarina. Basc: Azukre. Fra.: Canne à sucre. Ital.: Canna da zucchero. Ale.: Zuckerrohr. Angl.: Sugar cane.

Descripció botànica

Planta perenne, fins a 5 m d'alçària. Tiges gruixades, glabres. Entrenusos inferiors curts. Fulles laminars, acuminades, amb una capa cèria. Flors en panicles terminals, densos, sedosos.

Hàbitat

Cultivada a les Illes Balears.

Part utilitzada

La tija, el suc, les arrels.

Composició química

Sacarosa.

Acció farmacològica.

Indicacions

L'excés de sucre pot provocar alteracions endocrines cròniques. Aliment, conservant, edulcorant. La melassa, en aplicació externa, és vulnerària, emprada en llagues i ferides.

Fórmules i preparacions

Del suc de la tija s'extreu el sucre de canya, per calentament i concentrat per evaporació de l'aigua, amb posterior purificació, cristallització (sucre moreno) i refinat (sucre blanc).

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Saccharum spontaneum* s'usa en alteracions de la sang, bronquitis, disuria, litiasi renal i com a galactogog. L'espècie *S. arundinaceum* en alteracions urinàries, malalties de la regió pèlvica i problemes oculars.

En medicina tibetana *Saccharum officinarum* és utilitzat per a preparar tònicos i tractar desordres freds, i com a purgant. El suc fresc de la canya és un bon aliment i útil en malalties de la calor interna.

En medicina xinesa *Saccharum officinarum* s'empra com a aliment i corrector de sabor.

En medicina filipina *Saccharum officinarum* s'usa com a aliment, antisèptic, demulcent, refrescant, laxant, diurètic.

En medicina marroquí *Saccharum officinarum*, extensament cultivat, serveix per a l'extracció de sucre que s'usa com a aliment, medicament i excipient.

En medicina mexicana *Saccharum officinarum* s'usa en alteracions digestives, contusions, diabetis, recuperació després del part.

En medicina homeopàtica SACCHARUM OFFICINALE és emprat en determinades opacitats de la còrnia, alteracions degeneratives miocàrdiques, cefalea, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

De la canya de sucre es fan melasses, alcohol, sucre, per a pastisseria, confiteria, alimentació, licoreria,

farmàcia (com a conservant en xarops, excipient i corrector del sabor). El sucre també s'extreu de la remolatxa sucrera (*Beta vulgaris*).

Com més sucre més dolç

Dolç com sucre

De sucre

De mel i sucre

Sucre cada dia, amarga

El peix per ser bo
sal i sucre
vi i julivert

El vi és més llaminer que el sucre
2660

El llèpol del jutge Roc
que es menja la mel amb sucre

Puys prin hom dell sucre blanc, e mesclau-u hom mentre cou, Sent Soví 49 (44, 50-54)

E deu-hi haver molt sucre, en guissa que tolga la sabor de l'aròs e de les amelles, Sent Soví 56

Història

DIOSCORIDES es refereix al sucre en el capítol sobre la mel: "Hi ha una espècie de mel que es diu *saccharum*, que es troba a l'Índia i a la felicitat Aràbia... és molificativa del ventre; mesclada amb aigua i beguda, convé a l'estómac, serveix a les malalties de la veixiga i dels ronyons, i posada en els ulls, resòl totes aquelles coses que enfosqueixen la vista", DIOSC II 74

PLINI XII 32 GALE XII 25

CURSACH recomana el sucre "*in raucedine, tussi, panno oculorum; apthis, fussumigiis, macilentia, venenis &c'*".

Literatura

Coses medicinals, axí com sucres y volateria, Pere IV Cròn. 317

Era vinguda de Sevilla carregada de sucres, doc. a. 1481 (BSAL, VII, 85)

Verí no's dóna ab àloe, mas ab sucre, Metge Somni III

Molt més que lo çucre se pot desijar, Proc. Olives 10

Doní I. onza sucre blanch e farug mel, doc. a. 1395 (BSAL, IX, 362)

Bibliografia

FM-1-108, HNPC-VI-352-401, FQ-943, JLB-142, VP-131, KUKL-403, VMLN-1415, CLK-III-1060, DASH-126, GOGTE-587, DEKHANG-169, KAN-584, CSCH-34, PHMT-440, QSMB-106

653. *Setaria viridis*

(L.) Beauv.....Ma Me

Setaria, del llatí *saeta*, pèl gruixat, per les arestes que protegeixen les inflorescències. *Viridis*, verd, pel color intens de les fulles.

Sinonímia. Denominacions

Panicum viride

Cat.: Moixos. Cerreig. Cerreig verd. Panissola. Panissola verda. Xares. Xarrell. Xereix miller. Cast.: Panizo silvestre. Angl.: Green Bristle-grass.

Descripció botànica

Herba anual, fins a 30 cm d'alçària. Fulles amples, aspres. Panícula cilíndrica. Espiguetes elipsoidals. Glumes desiguals. Cariòpside el·lipsoidal. Floració: estiu-tardor.

Hàbitat

Camps, horts cultivats, jardins.

Part utilitzada

La tija.

Composició química

Conté àcid oxàlic.

Acció farmacològica.

Indicacions

No s'empra actualment en medicina occidental.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

La planta *Setaria italica*, el panís, se cultiva sobretot com a menjar pels ocells.

En medicina ayurvèdica *Setaria italica* s'empra en vòmits, febres, mala olor corporal.

En medicina tibetana *Setaria viridis* s'utilitza en inflamacions doloroses, febres, visió dèbil, conjuntivitis, diarrea, disenteria.

En medicina xinesa *Setaria viridis* s'usa com a depurativa, en conjuntivitis, berrugues al voltant dels ulls.

En medicina filipina *Setaria italica* s'usa com a diurètica en reumatisme. L'espècie *S. palmifolia* en menstruació irregular.

En medicina marroquí *Setaria italica* (= *Panicum italicum*) s'empra com a aliment pels ocells.

Cultura popular

Panís, panís, i no predics

Se'n barallen les veïnes del panís de les gallines

No tenim panís per a fer tantes coses

Literatura

Es brotava pels camps... un rull de corretjola,
/ desdenyant rabanissa y panissola,
Mestres Est. 76

D'allí ix una de les millors llavors -el blat
"xarrell"- d'aquelles comarques, Valor
Narr. 10

Caffiç de mill e de paniç se mesura e's dóna
a XXIII barcella corrents per caffiç, Cost.
Tort. IX, XV, 17

Els arbres e adaços els paniços, tot ho havia
destróit, doc. a. 1320 (Finke Acta Ar.
926)

Abunda en diuersitats de grans, axí com
forment, ordi, mill, paniç, dachça, auena, Fr.
Eximenis (Arch. Ib. Am. XXIV, 368)

Y cada aucell venia / a pendre-li el panís
d'entre les mans, Cases A., Poes. 121

Bibliografia

FE-V-263, FM-I-120, BC-486, DASH-176,
DEKHANG-177, KAN-584, PHMT-442, QSMB-
109

654. *Sorghum bicolor*

(L.) Moench.....C

Sorghum, de *sorghu*, nom indi de la
planta.

Sinonímia. Denominacions

Sorghum vulgare. *Andropogon
sorghum*. *Holcus sorghum*.

Cat.: Canyet. Dacsá de bou. Melca.
Mill de les índies. Cast.: Maiz de
Guinea. Fra.: Mil. Port.: Millo
d'Índias. Angl.: Broom-Corn.

Descripció botànica

Planta anual, fins a 3 m d'alçària.
Arrels molt fondes. Espiguetes
uniflores. Flors blavoses. Pedicels
llargs i prims. S'assembla al blat de
moro, amb tiges i fulles més petites.

Hàbitat

Cultivada a les Illes Balears. Diverses
varietats.

Part utilitzada

Les llavors.

Composició química

Midó, pròtids, cel.lulosa.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètic, demulcent, emprat en
alteracions urinàries.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després
de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa l'arrel de
Sorghum bicolor s'empra com a
diurètica i en esterilitat; les llavors
en el còlera.

En medicina filipina *Sorghum
vulgare* s'usa com a aliment.

En medicina marroquí les diverses
espècies de *Sorghum halepense* i *S.
vulgare* s'usen com a excipient per a
subministrar drogues per via oral.
La bollidura de la sèmola serveix en
cataplasma per a trastorns digestius.
El gra s'usa en alimentació:
couscous, galetes; només és
panificable si és mesclat amb altres
cereals. També s'utilitza com a
aliment dels ocells. El gra de la
melca inmadura pot provocar
intoxicacions al bestiar.

En medicina mexicana *Sorghum
halepense* s'usa per a aliviar la
descàrrega de pus de les afeccions
venèries.

Cultura popular

La melca es cultiva com a farratge
pel bestiar. Amb la farina se'n fa una
casta de pa. S'usa en alguns llocs

d'Amèrica per a fer escombres, brotxes i pinzells.

Literatura

Com conills sorpresos a la pastura, se'ns escabulliren per entre les melques i canemes, Vayreda Puny. 198

Bibliografia

FM-I-108, HNPC-VI-352, MH-130, KAN-584, PHMT-442, QSMB-88

655. *Triticum aestivum*

L.....C

Triticum, nom llatí clàssic del blat, que vol dir "el que es tritura", "el que es mol". *Aestivum*, del llatí *aestas*, estiu.

Sinonímia. Denominacions

Triticum hybernum. *T. sativum*. *T. vulgare*.

Cat.: Blat. Forment. Xeixa. Cast.: Trigo. Port.: Trigo. Basc: Adun. Fra.: Blé. Ital.: Frumento. Ale.: Weizen. Angl.: Wheat.

Descripció botànica

Planta anual, fins a 1 m d'alçària. Arrel fasciculada. Tija dreta, rígida. Fulles planes, lineals. Inflorescència terminal, en espiga dística. Cariòpside oblonga, obtusa, amb un solc a la cara interna. Floració: juny.

Hàbitat

Cultivat des d'antic. Moltes espècies i varietats.

Part utilitzada

La llavor, el segó, l'oli de germen.

Composició química

Pròtids, midó, sitosterol, glicèrids; àcid oleic, linoleic, linolènic; oli ric en vitamina E (germen), monofosfats de calç i magnesi (segó), cel.lulosa.

Acció farmacològica.

Indicacions

Aliment essencial de la dieta mediterrània i d'altres contrades. Oli de germen de blat: hipocolesterolemiant, prevenció de problemes circulatoris, arteriosclerosi, afeccions cutànies, avitaminosis E, tònic general, esterilitat masculina, avortament de repetició, miopia evolutiva. Midó de blat: calmant i emmollient en afeccions cutànies. Segó: laxant, coadjuvant en hiperlipidemia, diabetis, urolitiasi.

Fórmules i preparacions

El blat és tingut com a curatiu del vici d'embriaguesa, per a la qual cosa se'n pren la flor -una pessigada infusa en un tassó d'aigua- en dejú durant alguns dies. Segons els que hi creuen, el viciós de la beguda agafa forta aversió a l'alcohol, i especialment al vi, Palau 27

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Triticum aestivum* s'usa com a aliment.

En medicina tibetana *Triticum aestivum* s'utilitza com a tònic general, purgant. La cervesa *chang* de blat és útil en alteracions pulmonars. La farina de blat en pasta per aplicació externa.

En medicina xinesa *Triticum aestivum* s'empra com a diurètic, antihemorràgic, alimentici, vermífug.

En medicina marroquí *Triticum aestivum* és sobretot un aliment. La sopa és emprada com a vehicle per a administrar diversos remeis per via oral. El segó s'usa contra el restrenyiment. La mescla de segó i argila amb altres ingredients serveix per a aplicació local en fractures.

Cultura popular

La farina de blat és un producte essencial d'alimentació. El gluten i el midó s'empren en preparats farmacèutics. L'oli de germen de blat s'empra en cosmètica.

Ser blat de bona lluna

Això és xeixa

Caure quarteres de blat

Tenir tot el blat en herba

Tornar-se el blat orb

Girar-se la garba 2670

Quedar espantat
com es blat de l'any tretze

¡Quin blat, que s'hi cull!

Tindre poc blat que fiar en temps de roses

Tindre poc blat en la cambra de dalt

Tenir blat per vendre

Per un gra de blat

No diguis blat
que no sigui al sac
i encara ben lligat

Bernat, no li diguis blat
que no sigui al sac
i encara ben lligat
i, així i tot, a un pagès
una rata se li va menjar

No diguis blat
fins que el pa t'hagis menjat

La calitxa d'en Bermon 2680
que se li va emportar el blat de l'era

Madò Angelina

posau blat i treureu farina

L'or sempre és or
però el blat és un tresor

Or és or
però blat és tresor

D'un gra de blat
en neixen moltes espigues

El primer blat és per als ocells

Els pares del blat són tres:
sol, aigua i fems

Si el blat és sencer
no li falta son mercader

Pa de blat
millor per mi que pel del costat

Del blat bolcat i del pa florit
no en planyis al teu amic

L'aigua pels blats 2690
el vi pels homes
i el bastó per les dones

Home lluner
no omple el graner

Qui sembra en sec i en moll
tot l'any va amb el sac al coll

Camp ben eixarcolat
darà bon blat

Camp ben eixarcolat
dóna el blat multiplicat

Com més fondo llauraràs
més alt el blat tindràs

Llaurada fonda fa bon blat

Llaurar amb rucs
i batre amb batolles
és sembrar blat

i collir roselles		sembra ton blat la vella que això deia temps ha que ho feia
Desgraciat del llaurador que no llaura les voreres el blat li torna porgueres i la farina segó		De l'aigua d'octubre i el sol de maig neix el blat
Pel blat el fem mesurat		Si l'hivern és molt regat ven-te l'oli i guarda el blat
Cada gra de blat és ben suat	2700	Desembre nevat bon any per al blat
Al bon blat hi ha porgueres		Nadal never blat al graner
Bon blat fa bon pa		Nadal nevat
De bon blat, bon pa		anyada de blat
Bon blat fa bon veure		Nadal gelat el blat granat
Del blat ben pastat el bon pa no n'és fat		Nadal gelat el blat salvat
Del blat en flor als quaranta dies el pa al forn		Quan Nadal fa clic clac poques garbes i molt gra i quan Nadal fa xic xac moltes garbes i poc gra
Forment és com llebra que no l'ateny tot ca		Nadal mullat el blat neulat
Terra negra fa bon blat i la blanca mig fallat		Entre blat i palla més n'hi ha més se'n degalla
Terra negra fa bon blat terra blanca el fa escaimat		Rega torta el blat a la porta
De poca semença	2710	Si vols collir pa llaura per sant Joan
creix gran blat		Poc eixarcolar poques espigues en segar
Qui sembra tardà ni palla ni gra		Bon batre, mal hivern
Qui aigua detura blat mesura		
Vingui l'anyada més que vingui tardana		
Migjorn, el pa en el forn		
Pel frare encaputxat		

Per sembrar no miris lluna ni llunar sinó posa el blat dintre el fangar	2730	L'aigua de gener porta el blat al graner	
Al blat tardà sempre li falta aigua		Moltes herbes pel gener mal any de blat solen fer	
Mullat fa blat eixut fa brut		Pel gener, el blat nat i per l'abril pallat	
Banyat fa blat eixut fa brut		Pluja pel gener blat a la sitja i vi al celler	
Pluja de nit i pluja de dia del blat desconfia		Vi a tast blat a mostra	2750
Quan la formiga treu terra del niu treu tu el blat de la farinera		Vi, cavall i blat ven-los aviat	
Qui aigua detura blat mesura		Si pel gener canta el grill per l'agost blat a desdir	
Qui aigua detura blats madura		Si trona tant pel gener el blat tira a cap diner	
Boires amb sequedat ven-te les mules i compra blat		Blat marcer el millor blat és	
Quan el blat neix el fred creix		Any gelat any de blat	
Quan es blat fa mala cara és senyal de mal temps	2740	Any de puces any de blat	
Si els núvols van cap a la muntanya posa el blat a la cabanya si els núvols van cap al pla posa el blat a assolellar		Any de guatlles any de blat	
Si la formiga posa el blat al sol el bon temps vindrà tot sol		Any de blat el riu eixut i el camí banyat	
El gener és bon mes si els blats són verds		Any gelat any de blat	
Gener herbat any de poc blat		Any de peres mal pa les eres	2760
Gener sec i abril mullat molta palla i molt blat		Any de rosada any de forment	

Any de colada
any de gavellada

Any de grana
poca palla;
any de palla,
poca grana

Any de rostoll
poc soroll

Al novembre
qui tenga blat que sembre

A sant Andreu
si no heu sembrat sembreu

Per sant Isidre, el blat
ha d'ésser igualat

Per santa Creu
el blat s'hi veu

Per l'abril
el blat puja fil a fil
pel maig
puja com un faig

Sant Marc   2770
gardeu-nos el blat

Abril mullat, bo pel blat

Abril mullat,
mal pel bestiar
i bo pel blat

Per l'abril, blat espigat
pel maig, grant
pel juny, segat
pel juliol, trillat
per l'agost, mòlt i pastat

Si l'abril soleia
escombra l'era i blat espera

Ningú no s'alabi del blat
fins que el maig sigui acabat

No diguis blat
fins que el maig no hagi passat

El cucut arribat
nascut el blat

Quan al camp veu garbes de blat
el cucut se'n va aviat

Pel maig
a segar me'n vaig

Pel maig   2780
el blat puja com un faig

Juny assolellat i ben tronat
any de molt vi i de molt blat

El juny és el blader
i el setembre, raïmer

El blat, primerenc o tardà
pel juny s'ha de segar

El blat, curt o llarg,
pel juny ja ha d'ésser segat

Diu el blat:
-Amb poc gra
o amb molt gra
pel juny m'has de segar

Quan el blat espiga
tot el món segador siga

Quan el juny entra
agafa la falç i neteja l'era

Quan el blat rogeja
la dalla neteja

Per sant Joan
el blat fora del camp

Per sant Joan   2790
les garbes al camp

Per sant Pere

les garbes a l'era	
Entre sant Joan i sant Pere no posis batuda a l'era	Blat tardà ni palla ni gra
El batre amb trill de pedra fa créixer el blat a l'era	Blat, bladet, treu la banyeta; blat, bladet, surt del canonet
El blat a l'era la fam a la pastera	Blat i vi un any per tu i un altre per mi
El blat el dóna Déu la farina el moliner	Blat i vi 2810
El blat en el graner sempre té mercader	avui per tu demà per mi
El blat per sembrar deixa'l ben granar	Blat i vi mai van per un camí
El bon blat aviat és picat	Blat ajagut alça el cap de l'amo
En camp acugulat no hi tornis a sembrar blat	Blat ben trillat de seguida ventat
Entre blat i palla 2800 com més n'hi ha més se'n dalla	Blat en flor en quaranta dies el pa al forn
Diu el blat al sembrador: Amb un gra o amb dos pel juliol estaré amb vós	Blat hi feien els nostres avis fem-hi blat i serem savis
Per santa Teresa blat a tota tesa	Blat barrejat crema la farina
Per santa Caterina si tens blat, fes farina	Blat comprat, ni coques, ni rotllos ni pa assaonat
Flauta, flauta de bon blat, si no sones ben aviat t'arrençaré l'arrel del cap, les cuques t'emportaran. Cuques, cuques, cuques, cuques!	Blat tardà ni palla ni gra
Porcs, llana i blat del pobre fan hisendat	Blat a mostra vi a tast
Blat nat és mig encertat	El blat sencer 2820 sempre té mercader
	Quan el pagès està amoïnat o li sobra vi o li manca blat

El qui beu bon vi
resta farina al molí

Quan les nous van de tres en tres
el blat no val res

Qui en el camí ha sembrat
cansa els bous i perd el blat

Qui més bé hagi eixarcolat
collirà més blat

Qui no té era ni cup
la meitat del blat i del vi perdut

Qui no va a l'era no té blat

Qui no vol pols
que no vagi a l'era

Qui porta el blat al molí
perd la farina pel camí

Qui sembla aviat   2830
cull palla o blat

Qui té blat
és ric i no ho sap

Si entres el blat humit
aviat el tendràs florit

Si sembres aviat i podes tard
colliràs raïm i blat

Un sega el blat
i un altre es menja el pa

Qui compra farina
no hi veu sinó d'un ull
qui compra blat
hi veu de tots dos

Qui maleeix el blat
no hauria d'ésser nat

Al Ginestar es cull la xeixa
al Masroig, el blat tendral
a Garcia, el mitadenc

i, als Masos, la flor real

A Castelló venen blat
a La Torre, les porgueres
a la vila de Menàrguens
hi ha flor de les donzelles

Aquí dalt de la muntanya
jo tenia un camp de blat
que se'l segui qui se'l sembri
jo mai més hi só tornat

Aquest any no puc ser pobre
2840
si Déu no m'hi té citat
tinc una artiga sembrada
amb un picotí de blat

Tinc una artiga sembrada
amb un picotí de blat
d'un picotí ve una almosta
una quartera i un sac

Carnestoltes fredes
blat a vint-i-vuit
solen ser calentes
amb el ventre buit

Carnestoltes fredes
i el blat va divuit
quants n'hi ha que ballen
amb el ventre buit

Les dones fan com el blat:
el patir els és bo

Ni dona ni blat
a les fosques vol ser mirat

Quan et cases, blat i farina
quan ets casat, farina i blat

Llampecs a marina
porten llenya i farina

Aigua a la basseta
farina a la caseta

Moldre en dimarts

farina a grapats		Quan Nostre Senyor dóna farina el diable amaga la coixinera
Entre l'abril i el maig	2850	Catarroja, l'aigua roja i al molí sense farina
es fa la farina per tot l'any		el que vulga xiques guapes vagi a casa la Raspina
Dona endreçada, taula parada, casa escombrada i farina passada		Lluny de sa pàtria tothom fa la farina blanca
Dona que primer es mostra mala després fa la farina blanca		La truitada d'en Vergés: farina només
A la casa on no hi ha farina tot és bronquina		Tot el que és blanc
On no hi ha farina	2870	no és pas farina
sempre estan com gat i gos		Beata vella i farinera ara va endavant ara va endarrere
Pa del dia i farina flor és dolent pel païdor		Com la carrabina de l'Ambrós carregada de segó
De mala farina, mal pa		No es pot fer pa sense farina
Farina morena fa bon pa i la blanca fa el que fa		Sense farina no es fa pa
Molts en governa la farina		Sense llevat no es pot fer pa
Gent de mar i marina són de la mateixa farina		Sense pa no es fan sopes
Moliner, farina i pa	2860	Sense pa no es troba bo cap menjar
d'un vuitè un sextè en fa		Pa dur i farina reposada fan vida a la criada
Moliner, fariner, es queda la farina i diu que el batan se l'ha menjada		Qui farina tasteja pa no desitja
Qui matina, fa farina		Qui remena la farina
Set sastres no fan un home els anys que no falta pa però quan no hi ha farina vint-i-cinc n'has de comptar		2880 no desitja pa
Arreplegador de segó escampador de farina		Sense farina no es camina
Els fems donen el gra i la farina el pa		Lleuger com una palla Més alt que un paller

Cercar una agulla en un paller		Ser un tros de pa	
No se li podria ficar una palla al cul		Ser un tros de pa baneït	
Home de palla		Ser un anyell de pa	
Foc de palla		Ser pa i mel	
Cal partir palles		No fa mal sinó al pa que menja	
Qui cull palla i llença el gra mai no té pa		Ser més "tonto" que el pa de munició	
Sant Antoni de Gener mitja palla i mig graner	2890	Llarg com un dia sense pa	
L'home lluner poca palla al paller		Al pa, pa, i al vi, vi	2910
Paller vell aviat s'encén		Tenir pa als ulls	
Moltes palles fan un paller		Galtes de pa tou	
Fan un palleró moltes palles		Galtes de pa de ral	
D'una palla es fa un paller i, d'una pedra, un claper		Donar pa i peres	
A la casa on es treballa mai no hi falta gra ni palla		Ser alguna cosa de pa i raves	
Quan la palla és al paller la dona és al llumener		Pa de madastra	
De mal pagador, gra o palla		Donar sempre pa i coca del mateix forn	
Qui té la cua de palla aviat s'encén		Si tens pa sec fes-te'n sopes	
Si tens la cua de palla no posis foc a la falla	2900	No hi ha pa partit entre els dos	
Sant Benigne és a Rabós i sant ximplet sega la palla		Posat a pastar tot ho fa coques	2920
Ser mes bo que el pa		Quan tenim pa ens falta coca	
		Amb el pa a les mans es moriria de fam	
		És de la crosta de baix	

No tenir ni un pa a la post	ningú te'n donarà
Tenir el pa assegurat	Qui no em dóna pa, em pega, i qui me'n dóna, se n'està
Poder-hi sucuar pa	Qui no em dóna pa no em mana feina i qui m'en dóna amb prou feines
Tenir més crostes que un pa de crostons	No té pa i vol criar ca
Ser arreplegador de segó i escampador de farina	Tens molts gossos i, pa, poc? Tira la panera al foc
Del pa del meu compare bon tros al meu fillol	Pel pa et festeja el ca
No posis llevat 2930 que no pastaràs pas	Penes amb pa són de bon passar
Repartir com pa beneït	Treballs amb pa fan de bon passar
Fer un pa com unes hòsties	Maldecaps amb pa 2950 fan de bon passar
No val ni el pa que menja	Mai el peresós tindrà pa i vi per a sopar
Any de poc pa garbell espès i sedàs clar	Per peresa de llescar el peresós no menja pa
Més val pa eixut amb amor que gallines amb rancor	Qui s'estotja de son pa mill se'n dina l'endemà
Qui no té pa moltes se'n pensa	Si vols enganyar el català dóna-li coca i després pa
Qui no té pa alguna se n'ha de pensar	El pa de la veïna és medicina
Qui no té pa s'ha d'espavilar	Pa del veïnat a formatge sap
Qui no té pa n'ha de caçar	Qui dóna consells, dóna pa
A qui no té pa 2940 el fan bellugar	Dolenta és la taula
Qui no té pa a la pastera no té espera	
Si no tens pa	

on no hi queden molles		i vi usat
Ni taula sense pa ni exèrcit sense capità		Pa touet passa pel collet
El pa, qui el sap llescar, 2960 no el sap guanyar		Pa de blat passa trempat
Més val pa fort que pa poc		El pa de fleca el cor asseca
El pa més afanyat és el pa més saborat		Pa sense segó 2980 digues-li midó
No hi ha pa sense crosta		Pa del dia o de farina flor és dolent pel païdor
El bon pa fa bones sopes		Val més talent que pa de forment
Qui té més pa se'n fa més sopes		La molta gana fa que el pa sec es torni bla
Sense pa no es fan sopes		Sense farina no es fa pa
Qui té pa sec, fa sopes		El pa no fa nosa
Qui té pa sec, que es faci sopes qui el té tou, que es faci rostes		Del pa tot és bo
Qui menja sopes, menja pa		Fins el pa fa servei
Sopes i pa mullat 2970 tot és igual		El millor pa és el de casa
Qui menja sopes se les pensa totes		El pa de casa no satisfà
Les sopes i els amors els primers són els millors		El pa estranger sempre és amarg 2990
Quan aniràs pel camí no vagis sense pa ni vi		Pa pesat i vi mesurat aviat és acabat
El pa, ullat i el formatge, serrat		Si ets rector menjaràs pa blanc
Pa d'un dia i vi d'un any		El pagès "holgassà" crema dinades i compra pa
Pa mudat		Qui a son pa al forn no li pren son

Gust secret, pa eixut

Quan un home ha de ser pobre
el pa se li floreix al forn

Lluny de la pàtria
tothom fa la farina blana

A l'enfornar
es fan els pans geperuts

Qui no menja per sant Joan
és boig o no té pa

El bon llevat   3000
treu la pastadora de mal estat

A la casa on no hi ha pa
tohom crida i tothom té raó

Coca i coqueta
tot surt de la pasteradeta

Coca i cocó
tot surt del pastador

Tantes boques
tantes coques

De pans i de coques
la mare en fa de totes

Qui dóna un pa, vol un cóc

A falta de pa, bones són coques

De tals bodes
tals coques

Gent jove, pa blanc

Pa de Déu   3010
de bon llevat
que se'n vagi al cel
la dona que l'ha pastat

Quan el pare no té pa
la canalla, la canalla

quan el pare no té pa
la canalla fa ballar

El matí vent cerç
a la tarda garbinada
perquè granin els blats
com a boles de porrassa

El menjar en col·lectivitat té sempre deix sagrat i sentit sacramental. Constitueix un acte de comunió col·lectiva com una cerimònia religiosa que comprèn tota la comunitat. Els cereals en general, i molt especialment el blat per ell mateix o elaborat en forma de pa i de coques, comporten sempre sentit de comunió i concepte de cosa sagrada. Tots els documents populars als quals apareixen associats el blat o el pa enclouen sentit religiós, Amades *Costumari*I 588

Gairebé arreu de la vella Europa sant Jordi és venerat com a protector del blat i dels grans en general. Jordi, originàriament, equival a pagès, o camperol, procedent o gentilici de la Geòrgia, terra de gran pagesia on el conreu de cereals té molta importància, Amades *Costumari*III 301

SECRETS DEL FER LO LLEVAT PER FER PA.-Lo lleuat te virtut de tirar ab si les humitats, y aixi los Metges lo experimentan, y posen a les postemes,perque les fasa suporar, y inflamar mes, posanthi Cataplasme fet de lleuat: y axi si per cas afortuit la Mara de Familia se trobara sens tenir lluat, ò tenirlo masa agra, y que non puga trobar de altre, lo remey sera destrempar son lleuat ab una Aygua molt mes tebia, y calda, a fi que per la calor de la Aygua, lo lleuat puga recobrar alguna força, y pendre alguna cosa noua de les virtuts, estant les hores ab la calor: Al contrari quant lo lleuat esta en sa força y bondat, es menester usar de frescor ab ell, Agustí *Secrets* 89

QUI PARLA CON SE DEU FFER FFARINES.-Si vols ffer farines, primerament tu pendràs una olla del gran que tu auràs manester, e met-hi aygua tanta con aureu manester. E pendrà la ffarina ab una escudella tanta con conexeràs que n'as manester, e lensar-l'as dins la ola de poc en poc, menant menant. E con serà tota dins la olla, met-la a coura, menant menant tostemps, que hom no.n pertesqua la mà. E matets-hi un raig d'oli e una poca de sal. E con conexareu que serà mig cuyta, matets-hi, si.n volrets, de bon

sucre o de bona mel, e testats-ho si n'hi haurà prou; si no, tornats-n'i metra entrò que y sàpia, car més ne valrà. E simetre no n'i volrets, no n'i metats. E con conexareu que aurà prou bolit e sia prou espesa, lava-l'ho del ffoc, menant tostems. E après feu escudeles, e matets sucre demunt les escudelles, si metra n'i volreu, Sent Soví 111 (també 49, 50, 97, 99, 161, 169)

Història

El conreu del blat i de l'ordi va començar fa uns 10.000 anys al Pròxim Orient.

TEOFRAST I 3; 5, 2; 6, 5-6; 10, 9; 11, 2, 5. II 2, 9; 4, 1. III 4, 4; 6, 3. IV 4, 9; 8, 14; 10, 3. VII 3, 3; 6, 2; 9, 3; 11, 2. VIII 1, 1, 3-5; 2, 1, 3, 5-8; 3, 2-3; 4, 1-5; 6, 1, 4-6; 7, 1, 4-5; 8, 2-3; 9, 1; 10, 1-4; 11, 1, 3-4, 7.

DIOSCORIDES diu que "l'excel.lentíssim blat per a conservar la salut humana és el nou, el que ha crescut perfectament i és de color groc... el segó cuit en vinagre molt fort i aplicat calent, cura la ronyai és útil al principi de les inflamacions... la farina de blat cuita amb herbassana i saïm, és remei eficaç contra la tos i l'aspror de la canya dels pulmons... la flor de la farina de blat cuita amb aiguamel, o amb aigua i oli, resol tot gènere d'inflamació... la pasta o engrut que se fa de la sèmola i de la flor de farina, per encolar els llibres, serveix als que treuen sang del pit, presa líquida i tèbia en quantitat d'una cullerada, DIOSC II 77

PLINI XVIII 63 ss.; XXII 124; 139; XIX 101 GALE XIX 99; XII 111

CURSACH recomana *Triticum hybernum* "in diarrhea, dysenteria, vomitu bilioso; tussis, cholera morbo; stomachi fibrarum laxitate, atque intestinorum &c."

Literatura

Rubèn va sortir al temps de la sega del blat i trobà mandràgores pel camp i les dugué a la seva mare Lia, Gn 30:14

Tornà a adormir-se i tingué un altre somni. Set espigues pujaven d'una mateixa tija, esponeroses i plenes. Però després d'elles brotaven espigues migrades, cremades pel vent de llevant. I les espigues migrades engoliren les set espigues esponeroses i plenes. Aleshores el Faraó es despertà: total, un somni, Gn 41:5-7

Però el blat i l'espelta no foren abatuts, perquè són més tardans. Moisès, doncs, va deixar el Faraó i sortí de la ciutat. Estengué les mans a Jahvè, i els trons i la pedra van cessar i la pluja no va caure més sobre la terra, Ex 9:32-33

País de blat i d'ordi, de vinyes, figueres i magraners; terra d'oliveres, d'oli i de mel, Dt 8:8

Si vosaltres obeïu els manaments que avui us dono, d'estimar el vostre Déu i de reverenciar-lo amb tot el cor i amb tota l'ànima, ell donarà la pluja per a les vostres terres en el temps oportú, la primerenca i la tardana, i colliràs el blat, el vi novell i l'oli, Dt 11:13-14

Menja en presència de Jhavè, el teu Déu, al lloc que ell haurà escollit per donar-li el seu nom, el delme del blat, del vi novell i de l'oli, els primogènits de les teves vaques i ovelles, perquè aprenguis a ser sempre fidel a Jahvè, el teu Déu, Dt 14:23

... vedells de Basan i cabrits,
amb la flor de farina de blat
i amb la sang fermentada del raïm,
Dt 32:12-14

Els corbs li duïen pa i carn al matí i al vespre, i bevia del torrent, 1Re 17:6

Va guaitar, i va veure al seu capçal un pa cuit sobre pedres calentes i un càntir d'aigua, 1Re 19:1-13

¿No és veritat que, un cop aplanada, hi escampa l'anet i sembla el comí, després posa el blat i l'ordi i l'espelta de les vores?, Is 28:25

Trinxen el forment? No, no és indefinidament que l'aixafen; després de fer-hi passar la roda del carro, el venten sense trinxar-lo, Is 28:28

I tu agafa blat, ordi, faves, llentilles, mill, espelta. Posa'ls en un mateix atuell i fes-te'n pa, Ez 4:9

A la mà té la pala per ventar l'era; aplegarà el blat al graner i cremarà la palla amb un foc que no s'apaga, Mt 3:12

El sembrador.- Heus aquí, digué, que va sortir el sembrador a sembrar. I, tot sembrant, unes llavors van caure arran del camí, i van venir els ocells i se les van menjar..., Mt 13:1-23, Mc 4:3-9, Lc 8:5-15

Un dissabte que ell passava pels sembrats, els seus deixebles, tot fent camí, es posaren a arrencar espigues, Mc 2:23, Lc 6:1

De per si mateixa, la terra produeix primer un bri, després una espiga, després blat granat a l'espiga. I, així que el fruit ho permet, de seguida hi allarga la falç, perquè ha arribat el temps de la sega, Mc 4:26-29

A la mà té la pala per a ventar l'era i aplegar el blat al graner; la palla, en canvi, la cremarà al foc que no s'apaga, Lc 3:17

Us ben asseguro que, si el gra de blat que cau a la terra no mor, resta ell tot sol; en canvi, si mor, dóna molt de fruit, Jo 12-24

Treuen, extenuats, el blat covat per les ones i els instruments de Ceres; el gra salvat del naufragi, cuiten que sigui torrat al foc per moldre'l amb pedres, Virg En I, 177.

Plena de seny,
donau-me una crosta
del vostre pa,
qui em lleve l'amargor,
Ausiàs March, *Poesia* II, vs. 41-42

De ipso blad que habeo remaneat... modio I,
doc. a. 1704 (BABL,VI, 386)

N'és l'obra humil rosella dins el blat, Costa
Poes. 72

Què no daria per la mareselva,
pels girasols del vell carrer del Camp.
Què no daria per un tros de pa
menjat amb tu,
sols vora el foc,
mentre el vent xiula
i l'òliba xiula,
J. Vinyoli, *Tot és ara i res*

Bibliografia

FE-V-203, FM-I-216, HNPC-VI-347-407, BC-512, JP-II-198, PMCV-264, FQ-930, JLB-576, VP-442, RT-45, HL-17, CSCH-39, DASH-464, DAKPA-33, DEKHANG-195, KAN-584, PHMT-445

656. *Zea mays*

L.....C

Zea, del grec *zeia*, viu, aliment vital, referit a una poàcia (gramínia) de grans comestibles. *Mays*, del terme haitià *mahiz*, d'aquesta planta.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Blat de les Indies. Blat de moro. Blat d'Indi. Blat moresc. Dacsa. Millot. Moresc. Panís. Cast.: Maíz de Indias. Port.: Milho de Turquia. Basc: Arto. Fra.: Mays. Ital.: Grano turco. Ale.: Mais. Angl.: Turkey corn.

Descripció botànica

Planta monoica anual, fins a 3 m d'alçària. Fulles llargues, amples, lanceolades. Espigues masculines nombroses, en panícula terminal. Espigues femenines a l'axil·la de les fulles, formant les panotxes, embolcallades per bràctees foliàcies. Estils de les flors femenines que sobresurten de l'àpex de les panotxes. Fruit reniforme, globulós, de color groc, vermellenc, blanquinós o porpra. Floració: estiu.

Hàbitat

Cultivada a les Illes Balears. Moltes varietats. Originària d'Amèrica.

Part utilitzada

Els filaments estilars o cabells de les espiguetes (*Stylus Maydis*), les llavors.

Composició química

Fitosterols, saponòsids, tanins, alcaloides, flavonoides, mucíl·lag, vitamines C i K, betaina, alantoina, antocianòsids, resines, sals minerals, àcids orgànics, oli essencial.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, depurativa, útil en cistitis, uretritis, litiasi, oligúria, edemes, prostatitis. L'oli de germen s'usa en piorrea dentària, ateromatosi, alteracions biliars, hiperlipèmia, ictiosi, psoriasi. La farina és emprada en ús extern en úlceres i edemes.

Fórmules i preparacions

El decuit al 5%, una tassa després de cada menjada: l'extrate fluide, l'extracte tou, la tintura.

Terapèutica comparada

En medicina tibetana *Zea mays* s'utilitza en edema, retenció urinària, litiasi renal, disúria, com a aliment.

En medicina filipina *Zea mays* s'usa en alimentació i com a diurètic.

En medicina marroquí els filaments estilars de *Zea mays* s'empren com a diurètic en la cistitis, sols o associats a gram, flors de figuera de moro i flors de lavanda. La bollidura del blat de moro torrat és reconstituent. Molt usat en alimentació, per a fer semoles i farines, mesclat amb altres cereals.

En medicina mexicana *Zea mays* és considerada una planta divina relacionada amb l'origen de la vida. S'usa en alimentació, alteracions renals, problemes digestius, com a antiespasmòdic, antihemorràgic, carminatiu, digestiu, diurètic.

En medicina homeopàtica ZEA MAYS s'usa en determinats casos de cistitis, gonorrea, còlic nefrític, malària crònica, entre d'altres símptomes.

Cultura popular

El blat de les Indies és un aliment bàsic a Amèrica: de les llavors se'n fa farina, per a l'alimentació humana. S'hi cultiva des de fa més de 4000 anys. El tronc i les tiges s'empren com a farratge.

Terra d'albarís, molt bona per al panís

Blat de moro esguerrat
blat de moro encertat

El blat de moro vol veure el pagès
quan se'n torna a casa

El cavall de sant Jaume
es menja el blat de moro
si no plou pel juliol

Si l'abril és fresc
sembra el moresc

Si no sembres moresc pel maig
no en menjaràs pas

Any de panís, vi agre

Qui desitja pastissos   3020
sap menjar coca de dacsca

La dacsca o panís roser, una volta sec i engrunat de les panolles o espigues..., si es posa al foc en una paella o cassola en oli, a penes es calfen els granets i comencen a esclafir, formen cadascú una espècie de rosa

blanca quasi tots, quedant-ne molt poquets que es tornen quasi negres: als primers diem *roses* i als segons *tostons*, Martí G., Tip. mod. II 229

Pel Rosselló i el Vallespir, mentre hom esperava l'hora d'anar a les matines, feien els confits: tiraven al foc viu grans de moresc que esclataven i es menjaven alegrement, Amades *Costumari* I 64

Per les contrades on el conreu de moresc té importància, a l'octubre se l'esclofolla, se'l treu de la capça per formar penjolls amb les espigues, o se'l desgrana, segons els casos. L'esclofollada del blat de moro dóna lloc a reunions de gent que voluntàriament es presta a fer aquesta feina (graciosament, doncs), empesa per un sentiment o principi de comunitat. Es fan concentracions de veïns a les cases on tenen panís per a esclofollar, i un cop llesta la feina, van a una altra casa, i així per l'estil, mentre dura el temps de l'esclofollada. El cap de casa endega els gresols perquè els esclofolladors tinguin la claror convenient, que no és gaire. Per a despullar les espigues treuen, en nombre suficient, les fulles que els fan de capça, però en deixen unes quantes, que permetin poder-les lligar i enfilat... Els penjolls d'espigues es penjen arrencats als cabirons, de manera que formen com un enteixinat graciós i ben típic de les cases de pagès de les contrades moresqueres, Amades *Costumari* V 345

Com les antigues reunions de dissabtes menorquines, les vetlles d'esclofollar constitueixen un fogar de tradició. És corrent que s'hi cantin cançons i s'hi contin rondalles i tota altra mena de narracions populars. S'hi expliquen remeis, s'hi proposen endevinalles i, com hem dit, tota altra classe de contarelles del fons comú. Una de les cançons que rarament deixava de cantar-se en les espellonades era el Testament d'Amèlia, a la qual els espellonaires sonaven una mica d'acció quan cantaven la recobla, que diu: Ai que el meu cor se'm nua / per un pom de clavells / per un pom de violes / roses i pensaments. Els cantaires, sobretot el jovent, oferien la clofolla a un company immediat de sexe contrari com volent simular que li donaven el pom de clavells referit per la canço, Amades *Costumari* V 346

Història

El blat de moro fou introduït a Europa després de la conquesta d'Amèrica.

Literatura

Lo domàs era brocat de garbes de dacça, Tirant, c. 173

Regonegueren tot lo castell e trobaren-lo fornit de moltes vitualles, ço és de mill e de forment, dacça e panís per set anys, Tirant, c. 302

Preneu mig quartà de laur de dacça, Dieç Menesc. I, 15

Un fil de veu em queda
perdut entre els canyars,
lledoners i figueres
lentes del cap al tard
dacsar d'una infantesa
que mai no ha de tornar,
Cant del russafí, citat a Pellicer
Costumari II 230

Per huna cortera moresch 16 sous, doc. s. XVI (Miret Templers 581)

Entre camps de morescos i mongeteres,
Ruyra Parada 172

La cogullada... flautejava dolçament dins els morescars, Ruyra Parada 173

Bibliografia

FM-I-105, HNPC-VI-352, BC-518, PPF-27, JP-II-221, PMCV-265, JLB-389, VP-302, RT-47, HL-43, MH-224, SCH-262, CHEV-152, CLK-III-1582, DEKHANG-203, DAKPA-177, PHMT-446, QSMB-110

POSIDONIACEAE

1 1 100%

657. *Posidonia oceanica*

(L.) Delile...Ma Me Ei Fo Ca

Posidonia, del grec *Poseidon*, Neptú, déu de la mar. *Oceanica*, dedicada a Oceà, deïtat marina.

Sinonímia. Denominacions

Posidonia caulini. Caulinia oceanica.
Zostera oceanica.

Cat.: Alga marina. Alga de fulla ampla. Alga dels vidriers. Altina. Posidònia. Cast.: Alga de vidriers. Port.: Algaza.

Descripció botànica

Planta submarina, glabra. Rizoma radican, gruixat, escamós. Fulles linears, acintades, alternes. Flors verdenques, sense calze ni corolla, generalment hermafrodites. Inflorescència en espiguetes a la punta d'un peduncle exsert, llarg. Fruit bacciforme, com una oliva. Floració: abril-maig.

Hàbitat

Praderies submarines, entre 2 i 25 m.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Sals potàssiques, tanins.

Acció farmacològica.

Indicacions

Vulnerària, astringent.

Fórmules i preparacions

En aplicació externa.

Cultura popular

Els fruit, anomenats *olives de la mar*, són comestibles. Les fibres del rizoma i la base de les fulles es desprenen i amb les ones formen com a pilotes compactes, fibroses i brunes; surten a la platja: són els *pets de monja*. Serveixen com a matèria tèxtil, combustible i per a fer embalatges. L'alga és emprada per a adobar camps, com a jaç, matelassos i material d'emballatge.

A dur alga em fan anar
que és una feina lleugera
ja mos veurem damunt s'era
que sense tenir cantera
per força em faran cantar

La mar fa buides i plenes
i és mala de clivellar.

Quin arbre en el món hi ha
que no s'hi posen serenes?

Història

TEOFRAST diu que l'alga dels vidriers té la fulla ampla, a manera de cinta, de color verd... l'arrel és peluda externament, i molt llarga i sòlida, IV 6, 2-4

DIOSCORIDES diu que totes les algues tenen força de refredar, i aplicades en forma d'emplaste, són útils, no solament a la gota, sinó també a qualsevol altra inflamació, DIOSC IV 101

PLINI XIII 136; XXVI 103; XXXII 66
GALE XII 152

Literatura

Ara en palaus de marbre les foques s'hi congrien / y d'algues se vesteixen les prades dels anyells, Atlàntida I

Aspiràn lo flayre agradívol de l'alga de mar,
Guinot Cap. must. 95

Una alatxeta o reboua / tranquila es seu niuet coua / ben compost adins s'algà,
Ignor. 65

En altres bandes fan els jaços on han de jaure els animals amb palla de blat, però al meu poble els posaven per a eixuts unes bones cabassades d'alga. Per això, quan bufava el vent llevant, que trau l'alga de la mar, s'omplia la platja d'homes i de xicons que n'arreplegaven tota la que podien, i després la carregaven sobre els muls o els burros que havien dut a posta, C. Sanchez-Cutillas, *Matèria de*

Bretanya, citat a Pellicer *Costumari* II 135

Bibliografia

FE-V-12, FM-I-84, HNPC-VI-326, BC-466, JP-II-131, FQ-877

POTAMOGETONACEAE

7 1 14.2%

658. *Potamogeton natans*

L.....Ma Ei?

Potamogeton, del grec *potamós*, riu, i *geiton*, veinat, per viure en aigües de poca corrent. *Natans*, del llatí *natare*, nedar, perquè sura damunt les aigües.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Espiga d'aigua. Potamogèton.
Cast.: Espiga de agua.

Descripció botànica

Planta vivaç, glabra. Rizoma ramificat. Tiges llargues, cilíndriques. Fulles submergides lanceolades; les flotants coriàcies, ovals. Espiga multiflora, erecta, emergent. Floració: maig-setembre.

Hàbitat

Síquies, albuferes.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Lípids, furano-diterpenids.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica.

Fórmules i preparacions

La decocció al 3%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Potamogeton natans* s'empra com a febrífuga, i en conjuntivits. L'espècie *P. octandrus* és usada com a febrífuga i en edemes.

Història

DIOSCORIDES diu que l'espiga d'aigua és estíptica, i serveix per la pruija, i és útil per les llagues antigues, i per les que corrompen la carn, DIOSC IV 102

PLINI XXVI 50; GALE XII 107

Bibliografia

FE-V-9, FM-I-92, HNPC-VI-325, BC-465, KAN-574

RUPPIACEAE 2

SMILACACEAE

2 2 100%

659. *Smilax aspera*

L. var. *altissima* Moris & De Not....Ma Me Ei
var. *balearica* Willk.....Ma Me Ei Fo Ca *?

Smilax, del grec *smilace*, heura espinosa. *Aspera*, del llatí *asper*, escabrós, aspre.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Aritja. Arínjol. Arítjol. Banya de bou. Heura del diable. Heura espinosa. Llengüeta de pardalet. Llengüeta de perdiu. Matavelles. Cast.: Zarzaparrilla. Port.: Salsaparrilha. Basc: Endalarr. Fra.: Salseparrille. Ale.: Sarsaparrilla. Angl.: Sarsaparrilla.

Descripció botànica

Liana espinosa, verda, glabra, fins a 15 m. Rizoma ramós, gruixat. Tiges llenyoses, enfiladisses, amb circells ben desenvolupats. Fulles alternes, oposades o dístiques, coriàcies. Flors dioiques, flairoses, blanques o

groguenques, en raïms terminals i axil·lars. Fruits rodons, vermells, subglobulosos. Floració: octubre-novembre.

Hàbitat

Bardisses, marges, batzerars, alzinars, màquies. Del nivell de la mar fins a 1400 m.

Part utilitzada

L'arrel.

Composició química

Saponòsids, glúcids, fitosterols, colina, sals minerals, olis grassos, tanins, resina, midó.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica, depurativa, sudorífica, febrífuga, expectorant, antifúngica, útil en estats gripals, afeccions urinàries -cistitis, uretritis- i dermatològiques -dermatitis, èczema, forunculosi, acné.

Fórmules i preparacions

La infusió al 5%, una tassa després de cada menjada; la pols, la decocció, l'extracte fluïde, l'extracte sec, la tintura.

Terapèutica comparada

En medicina ayurvèdica *Smilax glabra* s'usa en aplicació local com a analgèsic i antiinflamatori, i en ús intern en esquizofrènia, epilèpsia, alteracions intestinals, com a purificador de la sang, en alteracions de la pell, en sífilis, gonorrea i inflamacions articulars. La planta *S. zeylanica* com a purificador de la sang en malalties venèries.

En medicina xinesa *Smilax china* s'empra com a diurètica i sudorífica. D'altres espècies són usades, com *S. bracteata*, *S. glabra*, *S. sieboldi*.

En medicina filipina *Smilax bracteata* s'usa com a diurètica i depurativa. També les espècies *S. china* i *S. leucophylla*.

En medicina marroquí les arrels de la planta *Smilax aspera* i altres espècies (*S. officinalis*, *S. syphilitica*, *S. febrifuga*, *S. medica*, *S. aristolochiaefolia*, *S. regelii*) s'usen en el tractament de la sífilis, així com per la gota, afeccions respiratòries i com a depuratiu.

En medicina mexicana *Smilax aristolochiifolia* s'usa en trastorns ginecològics, úlcera gàstrica, neumònia, reumatisme, tumors, llagues, com a diurètica. L'espècie *S. glauca* en refredats. L'espècie *S. moranensis* com a expectorant, diurètica, depurativa, antiinflamatòria. L'espècie *S. spinosa* en malalties venèries, inflamació intestinal, ferides, reumatisme, en erupcions, inflors, febre, per a purificar la sang.

Cultura popular

Prim com un arítjol

Més fort que l'arítjol

Sa Calobra és un bordell tot aritjes i batzers qui hi va gras hi perd el greix i qui hi va magre sa pell.

-Jo tenc un redol d'aritges, que no ha entrat en conró que hi vols posar sa llavor coirem es blat a mitges?

-Jo tenc una arada nova que encara no ha servit i tenc es parell junyit que, si vols, te'l daré a prova

Història

TEOFRAST diu que l'arítja és paràsita, però la tija és espinosa i les

espines erectes... la flor és blanca i flairosa com l'assutzena, III 18, 11-12; VII 8, 1

DIOSCORIDES diu que "les fulles i el fruit de l'arítja són remei contra verí, si es beuen després, o abans. Diuen que si donam a un nadó un poc de les fulles o del fruit molt, cap verí l'ofendrà mai, i per això se mescla aquesta planta en les medicines contra verí", DIOSC IV 145

EURIPIDES *Bacantes* 703 PLINI XVI 153; XXIV 83 GALE XII 78

CURSACH recomana *Smilax aspera* "in morbis cutaneis, praecipué venereis; ubi sarsaeparillae adhibetur &c". També recomana *Smilax china* "in podagra, syphilitide, cachexia, lue venerea, arthritide, scabie, ulceribus, phthisi, morbis omnibus cutaneis; urinis, et sudoribus suppressis; tumoribus scirrhis: ictero &c".

Literatura

OVIDI Metam IV -*Crocus* i *Smilax*-

Un lligabosc i una arinjolera, Einer Capcigr. 169

Y ab pedres per coxins / y aritges y escorpins, / tal descansava, Oliver Obres, I, 251

Y aritjols y ridortes li guarnexen, Canigó XII

Bibliografia

FE-V-74, FM-I-312, HNPC-VI-364, BC-443, PPF-24, JP-204, PMCV-252, FQ-907, JLB-609, VP-467, MH-744, CSCH-472,473, GOGTE-554,638, KAN-622, PHMT-375, QSMB-168

SPARGANIACEAE 1

TYPHACEAE

3 2 66.6%

660. *Typha angustifolia*

L.....Ma Me Ei

Typha, del grec *typhe*, inflar, pel seu antic ús d'omplir-se'n coixins; també del nom grec del pantà, per l'estació on creix. *Angustifolia*, de fulla estreta.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Bova. Boga. Balca de fulla estreta. Bova de fulla estreta. Cast.: Enea. Fra.: Typha. Angl.: Cattail.

Descripció botànica

Planta perenne, glabra, robusta, fins a 2 m d'alçària. Fulles estretes, llargues, verdes, acanalades a la base. Espigues separades, primes, cilíndriques; la femenina més llarga que la masculina. Pol.len simple. Floració: juny-agost.

Hàbitat

Llocs humits, torrents, aigües lentes, safareigs.

Part utilitzada

El rizoma, el polen.

Composició química

El pol.len conté esterols, pentacosans, isoramnetina.

Acció farmacològica.

Indicacions

Astringent, útil en diarrees. Antiinflamatòria en ús extern, per a cremades, contusions, dermatitis.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa el polen de *Typha angustifolia* s'empra com a antihemorràgic, antiinflamatori, diurètic; en aplicació externa, per ferides, èczemes; les fulles com a diurètiques.

En medicina marroquí la base de la planta *Thypha angustifolia* i *T. latifolia* s'empra com a diurètic, i les cendres dels rizomes són aplicades sobre les ferides com a hemostàtic. Les parts subterrànies són comestibles, crues o preparades en forma de galetes de la farina prèviament assecada i cuita. Les flors són consumides abans de brostar.

Cultura popular

Les fulles s'empren per a cordar cadires, cistells, teixir catifes; antigament també es posaven a les juntes de les bótes de vi. Les inflorescències s'usen com a ornamentals.

Embolicar la boga 3027

Història

TEOFRAST diu que la bova no té nusos i la tija rígida, I 5, 3; I 8, 1; la part propera a l'arrel és comestible, IV 10, 7

Literatura

Guart-se hom que no sia ayguosa, axí com gros jonc e bova o erba moyl, Arn. Vil. II, 109

Item j siti de boua dolent, doc. a. 1398 (arx. parr. de Sta. Col. de Q.)

Una estora de bova, doc. a. 1652 (Hist. Sóller, I, 958)

Mentre pels claps de bova saltirona l'ocell, Berga MT 161

Tres cadires desiguals amb sa bova escabeiada que los penja fins en terra, Ignor. 19

Bibliografia

FE-V-275, FM-I-80, HNPC-VI-355, BC-468, JLB-567, CHEV-277, KAN-571, PHMT-518

661. *Typha latifolia*

L.....Ma Me Ei Ca

Latifolia, de fulla ampla.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Bova. Bova de cadires. Boga. Balca. Cast.: Enea. Angl.: Bulrush.

Descripció botànica

Planta perenne, fins a 3 m d'alçària. Rizoma estolonífer, gruixat. Fulles llargues, glaucescents. Espigues contingües. Fruit fusiforme. Floració: maig-juny.

Hàbitat

Llocs humits, llacunes, estanys, torrents.

Part utilitzada

La fulla, l'arrel.

Composició química

Semblant a *Typha angustifolia*.

Acció farmacològica.

Indicacions

Semblant a *T. angustifolia*.

Fórmules i preparacions

Semblant a *T. angustifolia*.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa el polen de *Typha latifolia* s'empra com antiinflamatori, diurètic; en ús extern com a antihemorràgic i en èczemes.

En medicina marroquí com la planta anterior.

Cultura popular

Balcar, embalcar, embogar, vol dir cordar una cadira de balca.

El cadirer pobletà ho sabia tot al voltant de la boga -anomenada també bova o balca-, des dels mesos de la sega fins al petit secret del blanqueig, que no era un altre que saber-la segar i assecar a temps. A les acaballes de juny i fins a mitjan agost havia d'anar a les marjals i als aiguamolls, on la trobaven a balquena. Aleshores, i després de segada, es posava a assecar en un lloc on el vent fos col·laborador del sol. Fet tot d'aquesta manera, la boga esdevenia blanca. Si la sega es feia més tard, si hom s'havia descurat una mica, la planta marjalenca es tornava morena, la qual cosa sempre suposava un entrebanc a l'hora de la seua venda, B. Capó, citat a Pellicer *Costumari* 219

Literatura

Els ànechs... fent capbuçons en mig de les balques per atrapar qualche granoteta, Víct. Cat., Cayres 65

Bibliografia

FE-V-276, FM-I-80, HNPC-VI-355, BC-468, JP-218, KAN-572, PHMT-518

ZANNICHELLIACEAE 2

ZOSTERACEAE

2 1 50%

662. *Zostera marina*

L.....Ma Me Ei Fo

Zostera, del grec *zoster*, cinturó, per les fulles llargues i primes. *Marina*, per fer-se dins la mar.

Sinonímia. Denominacions

Cat.: Alga de mar. Algueró. Cast.: Pelota marina. Angl.: Eelgrass.

Descripció botànica

Planta vivaç, graminoide, fins a 1 m de llargària. Rizoma simple, gruixat. Fulles obtuses, primes. Espàdix amb ..

nombroses flors, sense bractèoles. Aqueni el·lipsoide, geperut a la base. Floració: març-abril.

Hàbitat

Fons arenosos o llimosos del litoral, aigües costaneres, de 1 a 10 m de fondària.

Part utilitzada

Les fulles.

Composició química

Midó, proteïnes, fibra, minerals, cendres, glucòsids, àcids fenòlics, esterols, glicolípids, parafines.

Acció farmacològica.

Indicacions

Diurètica. Els extractes secs de *Zostera marina* tenen efectes inhibitoris sobre el creixement de l'alga vermella dinoflagel·lada *Alexandrium catenella*.

Fórmules i preparacions

La decocció al 5%, una tassa després de cada menjada.

Terapèutica comparada

En medicina xinesa *Zostera marina* s'empra com a diurètica, en edemes, gonorrea, i alteracions causades per l'humitat.

Cultura popular

L'algueró s'empra com a adob dels camps.

Literatura

Atapits alguerons, boschs devall aygo, Roq. 31

Bibliografia

FE-V-12, FM-I-84, HNPC-VI-328, BC-467, KAN-575

TAULER FLORA COMPARADA

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEOPATIA
Abutilon theophrasti, 362	X		X	X			
Acacia farnesiana, 373	X	X	X	X	X	X	
Acanthus mollis, 24	X		X	X	X		
Aceras anthropophorum, 619	X				X		
Achillea ageratum, 64					X		
Achillea millefolium, 65				X		X	X
Acinos arvensis, 315							
Adiantum capillus-veneris, 1	X	X	X	X	X	X	
Adonis annua, 439			X		X		X
Adonis microcarpa, 440							
Agave americana, 570			X		X	X	X
Agrimonia eupatoria, 458			X				X
Agrostemma githago, 184							X
Ailanthus altissima, 525			X				X
Ajuga chamaepitys, 316			X	X			
Ajuga iva, 317					X		
Alcea rosea, 363		X	X		X		
Alisma plantago-aquatica, 571			X	X			
Allium cepa, 572	X	X	X	X	X	X	X
Allium porrum, 573		X	X	X	X		
Allium sativum, 574	X	X	X	X	X	X	X
Aloe vera, 603	X		X		X	X	X
Althaea officinalis, 364	X	X					
Amaranthus caudatus, 26	X	X	X	X	X	X	
Amelanchier ovalis, 459							
Ammi majus, 31				X	X		
Ammi visnaga, 32					X		
Ampelodesmos mauritanica, 635					X		X
Anacamptis pyramidalis, 620							
Anagallis arvensis, 430							X
Anagyris foetida, 259					X		
Anchusa arvensis, 134							
Anchusa azurea, 135					X		
Anchusa officinalis, 136							
Anethum graveolens, 33	X				X	X	
Anthemis arvensis, 66							
Anthemis cotula, 67				X			
Anthemis nobilis, 68					X		X
Anthoxanthum odoratum, 636					X		X
Anthyllis vulneraria, 260							
Antirrhinum majus, 511							

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEO PATIA
Aphanes floribunda, 460							
Apium graveolens, 34			X	X	X	X	X
Apium nodiflorum, 35							
Arabidopsis thaliana, 147		X					
Arachis hypogaea, 261			X	X	X	X	
Arbutus unedo, 242					X	X	X
Arctium chabertii, 69	X	X	X				X
Arisarum vulgare, 579					X		
Aristolochia clematitis, 59	X	X	X	X		X	X
Aristolochia longa, 60			X	X	X		X
Arrhenatherum elatius, 637							
Artemisia arborescens, 70	X	X	X		X	X	X
Artemisia vulgaris, 71	X	X	X	X	X		X
Arum italicum, 580					X		X
Arundo donax, 638	X				X	X	
Asparagus acutifolius, 604	X	X	X		X		
Asparagus officinalis, 605			X	X		X	X
Asparagus stipularis, 606					X	X	
Asperugo procumbens, 137							
Asperula cynanchica, 488							
Asphodelus cerasiferus, 607							
Asphodelus fistulosus, 608							
Asphodelus microcarpus, 609					X		
Asplenium ceterach, 3			X	X		X	
Asplenium onopteris, 4			X	X		X	
Asplenium ruta-muraria, 5			X				
Asplenium sagittatum, 6							
Asplenium scolopendrium, 7							
Asplenium trichomanes, 8			X				
Aster chinensis, 72		X	X			X	
Astragalus boeoticus, 262		X	X		X		
Atriplex halimus, 197					X		
Atriplex hortensis, 198							X
Atriplex patula, 199							
Atriplex prostrata, 200							
Avena fatua, 639			X				
Avena sativa, 640			X		X	X	X
Ballota nigra, 318							
Barlia robertiana, 621					X		
Bellis sylvestris, 73							X
Berula erecta, 36					X		
Beta vulgaris, 201			X	X	X	X	X
Biscutella auriculata, 148							

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEO PATIA
Blackstonia perfoliata, 300							
Borago officinalis, 138				X	X	X	
Bougainvillea spectabilis, 380			X				
Brassica napus, 149		X		X	X	X	X
Brassica oleracea, 150	X		X	X		X	
Brassica rapa, 151	X	X					
Bunium bulbocastanum, 37					X		
Bupleurum lancifolium, 38			X		X		
Buxus balearica, 173							
Buxus sempervirens, 174							
Cakile maritima, 152							
Calamintha nepeta, 319					X		
Calamintha sylvatica, 320							
Calendula arvensis, 74					X		
Calendula officinalis, 75		X	X			X	X
Calicotome spinosa, 263							
Calystegia sepium, 218			X				
Calystegia soldanella, 219							
Cannabis sativa, 177	X	X	X		X	X	X
Capparis spinosa, 179	X			X	X	X	
Capsella bursa-pastoris, 153		X	X				X
Capsicum annuum, 526	X	X	X	X	X	X	X
Cardaria draba, 154							
Carduncellus monspeliensis, 76							
Carthamus lanatus, 77	X	X	X	X	X		
Castanea sativa, 294			X		X		X
Celosia cristata, 27		X	X	X			
Celtis australis, 552			X	X	X		
Centaurea aspera, 78							
Centaurea calcitrapa, 79					X		X
Centaurea seridis, 80							
Centaurium erythraea, 301			X		X		
Centaurium quadrifolium, 302							
Centaurium spicatum, 303							
Centranthus ruber, 558							
Ceratonía siliqua, 176					X		
Cercis siliquastrum, 264							
Chamaecyse peplis, 245							
Chamaecyse prostrata, 246						X	X
Chamaerops humilis, 584					X		
Cheiranthus cheiri, 155		X					X
Chelidonium majus, 395			X				X
Chenopodium album, 202	X	X	X		X	X	

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEO PATIA
<i>Chenopodium ambrosioides</i> , 203			X	X			X
<i>Chenopodium bonus-henricus</i> , 204							
<i>Chenopodium hybridum</i> , 205			X			X	
<i>Chenopodium vulvaria</i> , 206							X
<i>Chiliadenus glutinosus</i> , 81							
<i>Chondrilla juncea</i> , 82							
<i>Chrozophora tinctoria</i> , 247					X		
<i>Chrysanthemum coronarium</i> , 83	X		X	X	X		
<i>Chrysanthemum segetum</i> , 84							
<i>Cicer arietinum</i> , 265	X				X		
<i>Cichorium endivia</i> , 85							
<i>Cichorium intybus</i> , 86					X		
<i>Cirsium arvense</i> , 87		X	X			X	
<i>Cistus albidus</i> , 212					X		
<i>Cistus clusii</i> , 213							X
<i>Cistus monspeliensis</i> , 214					X		
<i>Citrullus colocynthis</i> , 232	X	X	X		X	X	X
<i>Citrus aurantium</i> , 493	X			X	X	X	X
<i>Citrus deliciosa</i> , 494			X	X			
<i>Citrus limetta</i> , 495				X	X	X	
<i>Citrus limon</i> , 496	X		X		X	X	X
<i>Citrus medica</i> , 497	X	X	X	X	X	X	X
<i>Citrus sinensis</i> , 498	X	X	X	X	X	X	
<i>Clematis flammula</i> , 441	X	X	X		X	X	X
<i>Clematis vitalba</i> , 442							
<i>Cneorum tricoccon</i> , 217							
<i>Coix lacryma-jobi</i> , 641	X		X	X	X		
<i>Colchicum autumnale</i> , 610	X		X		X		X
<i>Colocasia antiquorum</i> , 582	X				X		
<i>Conium maculatum</i> , 39					X		X
<i>Convallaria majalis</i> , 611			X	X			X
<i>Convolvulus althaeoides</i> , 220					X		
<i>Convolvulus arvensis</i> , 221	X				X		X
<i>Convolvulus tricolor</i> , 222							X
<i>Conyza bonariensis</i> , 88							
<i>Conyza canadensis</i> , 89			X	X		X	X
<i>Coriaria myrtifolia</i> , 225			X	X	X		X
<i>Coris monspeliensis</i> , 431							
<i>Coronilla scorpioides</i> , 266				X			
<i>Coronilla valentina</i> , 267							
<i>Coronopus didymus</i> , 156							
<i>Coronopus squamatus</i> , 157							
<i>Corrigiola telephiifolia</i> , 185							X

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEO PATIA
<i>Corylus avellana</i> , 226			X				
<i>Crataegus azarolus</i> , 461			X				
<i>Crataegus monogyna</i> , 462				X		X	X
<i>Crepis vesicaria</i> , 90							
<i>Crithmum maritimum</i> , 40							
<i>Crocus sativus</i> , 592	X	X	X		X		X
<i>Cucumis melo</i> , 233	X		X	X	X		
<i>Cucumis sativus</i> , 234	X		X	X		X	
<i>Cucurbita citrullus</i> , 235	X			X		X	
<i>Cucurbita pepo</i> , 236				X	X	X	X
<i>Cupressus macrocarpa</i> , 15					X	X	
<i>Cupressus sempervirens</i> , 16		X	X		X		X
<i>Cuscuta epithymum</i> , 238	X	X	X		X	X	
<i>Cyclamen balearicum</i> , 432							X
<i>Cydonia oblonga</i> , 463					X	X	
<i>Cymbalaria muralis</i> , 512							X
<i>Cynanchum acutum</i> , 61			X	X			
<i>Cynara cardunculus</i> , 91					X		
<i>Cynara scolymus</i> , 92					X	X	
<i>Cynodon dactylon</i> , 642	X	X	X	X	X	X	
<i>Cynoglossum cheirifolium</i> , 139							
<i>Cynoglossum creticum</i> , 140							
<i>Cynoglossum officinale</i> , 141		X			X		
<i>Cyperus esculentus</i> , 586					X	X	
<i>Cyperus longus</i> , 587				X	X	X	
<i>Cyperus rotundus</i> , 588	X	X	X	X	X		
<i>Cytinus hypocistis</i> , 437							
<i>Cytinus ruber</i> , 438							
<i>Daphne gnidium</i> , 548			X	X		X	X
<i>Datura fastuosa</i> , 527							
<i>Datura innoxia</i> , 528			X	X	X	X	X
<i>Datura stramonium</i> , 529	X	X	X		X	X	X
<i>Daucus carota</i> , 41	X		X	X	X	X	
<i>Delphinium staphysagria</i> , 443	X	X	X		X		X
<i>Descurainia sophia</i> , 158		X					
<i>Dianthus caryophyllus</i> , 186			X			X	
<i>Digitalis minor</i> , 513	X	X	X				X
<i>Diospyros kaki</i> , 241	X		X	X		X	
<i>Diplotaxis tenuifolia</i> , 159					X		
<i>Dipsacus sylvestris</i> , 239			X				
<i>Dittrichia graveolens</i> , 93							
<i>Dittrichia viscosa</i> , 94		X			X		
<i>Dracunculus vulgaris</i> , 581							X

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEO PATIA
<i>Dryopteris filix-mas</i> , 2		X	X	X		X	X
<i>Ecballium elaterium</i> , 237					X		X
<i>Echinophora spinosa</i> , 42							
<i>Elymus repens</i> , 643					X		X
<i>Ephedra fragilis</i> , 20	X	X	X	X	X	X	X
<i>Epilobium hirsutum</i> , 391			X				
<i>Epipactis helleborine</i> , 622					X		
<i>Epipactis microphylla</i> , 623					X		
<i>Equisetum arvense</i> , 9		X	X	X		X	X
<i>Equisetum telmateia</i> , 10			X				
<i>Erica arborea</i> , 243					X		
<i>Erica multiflora</i> , 244							
<i>Eriobotrya japonica</i> , 464			X		X	X	
<i>Erodium cicutarium</i> , 304			X			X	X
<i>Erodium malacoides</i> , 306							
<i>Erodium moschatum</i> , 305							
<i>Eruca sativa</i> , 160					X		
<i>Eryngium campestre</i> , 43					X	X	
<i>Eryngium maritimum</i> , 44			X				X
<i>Eschscholtzia californica</i> , 396							X
<i>Eucaliptus globulus</i> , 377			X	X	X	X	X
<i>Eupatorium cannabinum</i> , 95	X		X	X		X	X
<i>Euphorbia characias</i> , 248	X	X				X	X
<i>Euphorbia dendroides</i> , 249							X
<i>Euphorbia helioscopia</i> , 250					X		X
<i>Euphorbia hirsuta</i> , 251						X	X
<i>Euphorbia lathyris</i> , 252			X		X	X	X
<i>Euphorbia peplus</i> , 253			X		X		X
<i>Euphorbia pithyusa</i> , 254							
<i>Euphorbia pulcherrima</i> , 255	X		X	X		X	X
<i>Evonymus europaeus</i> , 196			X				X
<i>Fagopyrum sculentum</i> , 418		X	X				X
<i>Fagus sylvatica</i> , 295							X
<i>Ferula communis</i> , 45	X		X		X		X
<i>Ficus carica</i> , 374	X	X	X	X	X	X	X
<i>Flaveria bidentis</i> , 96						X	
<i>Foeniculum vulgare</i> , 46	X	X	X	X	X	X	X
<i>Fragaria vesca</i> , 465		X	X		X		X
<i>Fraxinus angustifolia</i> , 383					X		
<i>Fraxinus ornus</i> , 384			X				X
<i>Fumana ericoides</i> , 215							
<i>Fumana thymifolia</i> , 216							
<i>Fumaria capreolata</i> , 397					X		

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEO PATIA
Fumaria densiflora, 398							
Fumaria officinalis, 399							
Fumaria parviflora, 400	X						
Fumaria vaillantii, 401	X						
Galium aparine, 489		X	X			X	X
Galium palustre, 490							
Geranium columbinum, 307							
Geranium dissectum, 308							X
Geranium robertianum, 309		X	X		X	X	
Glaucium corniculatum, 402					X		
Glaucium flavum, 403							
Glechoma hederacea, 321			X				
Globularia alypum, 310					X		
Globularia cambessedesii, 311							
Glycyrrhiza glabra, 268	X	X	X		X		
Gomphocarpus fruticosus, 62			X				X
Gomphrena globosa, 28			X	X		X	
Gossypium barbadense, 365							
Gossypium herbaceum, 366	X		X		X	X	X
Gymnadenia conopsea, 624		X	X		X		
Hedera helix, 58							X
Helianthus annuus, 97		X	X	X	X	X	X
Helianthus tuberosus, 98			X		X		
Helichrysum stoechas, 99							
Heliotropium europaeum, 142			X	X	X	X	
Heliotropium peruvianum, 143						X	X
Helleborus foetidus, 444					X		X
Herniaria cinerea, 187					X		
Hibiscus rosa-sinensis, 367	X	X	X	X	X	X	
Hieracium pilosella, 100						X	
Hordeum vulgare, 644	X	X	X		X	X	
Humulus lupulus, 178			X				
Hyoscyamus albus, 530	X	X	X		X		X
Hyparrhenia podotricha, 645							
Hypericum balearicum, 312							
Hypericum perforatum, 313		X	X				X
Hyssopus officinalis, 322	X						
Ilex aquifolium, 57			X			X	X
Impatiens balsamina, 133		X		X		X	
Imperata cylindrica, 646			X	X	X		
Inula conyza, 101	X	X	X	X			X
Ipomoea batatas, 223	X		X	X	X	X	X
Ipomoea stolonifera, 224			X			X	

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEO PATIA
Iris florentina, 593		X			X		X
Iris foetidissima, 594							X
Iris germanica, 595					X		X
Iris pallida, 596							X
Iris pseudacorus, 597					X		
Jasminum grandiflorum, 385	X	X	X	X	X		
Jasminum officinale, 386			X				X
Juglans regia, 314	X	X	X		X	X	X
Juncus acutus, 598		X	X		X		
Juncus effusus, 599				X		X	X
Juniperus oxycedrus, 17	X	X	X		X	X	X
Juniperus phoenicea, 18			X		X		X
Kickxia elatine, 514				X			
Kickxia spuria, 515							
Lactuca capitata, 102							
Lactuca sativa, 103				X	X	X	
Lactuca serriola, 104					X		
Lactuca virosa, 105		X	X				X
Lamium amplexicaule, 323		X	X				X
Lantana camara, 560			X	X		X	
Laserpitium gallicum, 47							
Lathyrus cicera, 269							
Lathyrus sativus, 270	X				X		X
Laurus nobilis, 359			X		X		
Lavandula dentata, 324					X		
Lavandula latifolia, 325							
Lavandula stoechas, 326					X		
Lavatera arborea, 368							
Lemna gibba, 601			X				
Lemna minor, 602			X		X		X
Lens culinaris, 271	X				X		
Lepidium latifolium, 161		X	X			X	X
Lepidium sativum, 162	X		X		X		
Leucojum aestivum, 575							
Lilium candidum, 612		X	X				X
Limonium auriculae-ursifolium, 415		X	X		X		
Linum usitatissimum, 360	X	X	X		X		X
Lippia triphylla, 561	X			X	X	X	X
Lithospermum officinale, 144			X		X		
Lobularia maritima, 163					X		
Lolium perenne, 647							
Lolium temulentum, 648					X		X
Lonicera implexa, 180		X	X	X			X

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEOPATIA
Lotus corniculatus, 272					X		
Lupinus albus, 273						X	
Lycium europaeum, 531		X	X		X		
Lycopersicum esculentum, 532			X	X	X	X	X
Lythrum hyssopifolia, 361			X		X		
Malus domestica, 466	X	X	X		X	X	
Malva nicaeensis, 369							
Malva parviflora, 370							
Malva sylvestris, 371	X	X	X	X	X	X	
Mandragora autumnalis, 533					X		X
Mantisalca salmantica, 106							
Marrubium vulgare, 327				X	X	X	
Matricaria recutita, 107				X	X		X
Medicago marina, 274							
Medicago sativa, 275		X			X	X	
Melia azederach, 372	X		X	X		X	
Melilotus officinalis, 276		X			X	X	X
Melilotus sulcata, 277							
Melissa officinalis, 328					X		
Mentha aquatica, 329						X	
Mentha pulegium, 331					X	X	X
Mentha spicata, 332	X	X	X		X	X	
Mentha suaveolens, 333					X	X	
Mentha x piperita, 330			X	X	X	X	X
Mercurialis annua, 256					X		X
Mercurialis tomentosa, 257							
Merendera filifolia, 613							
Mesembryanthemum crystallinum, 25					X		
Mespilus germanica, 467				X			
Micromeria graeca, 334							
Mirabilis jalapa, 379		X	X	X			X
Misopates orontium, 516							
Monotropa hypopitys, 436			X				
Monstera deliciosa, 583							
Morus alba, 375	X		X	X	X	X	
Morus nigra, 376			X	X	X		
Muscari comosum, 614							
Muscari neglectum, 615							
Myrtus communis, 378				X	X		X
Narcissus poeticus, 576							X
Narcissus tazetta, 577			X				
Neotinea maculata, 625					X		
Neottia nidus-avis, 626					X		

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEO PATIA
Nepeta cataria, 335		X		X	X		
Nerium oleander, 55	X		X	X	X	X	X
Nicotiana glauca, 534					X	X	
Nicotiana rustica, 535			X		X		
Nicotiana tabacum, 536				X	X	X	X
Nymphaea alba, 381	X		X	X			
Nymphaea odorata, 382			X				X
Ocimum basilicum, 336	X		X	X	X	X	X
Ocimum minimum, 337				X		X	
Olea europaea, 387			X		X		
Ononis natrix, 278					X		
Ononis spinosa, 279							X
Ophioglossum lusitanicum, 12			X				
Ophrys apifera, 627							
Ophrys bertolonii, 628							
Opuntia maxima, 175			X	X	X	X	X
Orchis champagneuxii, 629					X		
Orchis fragans, 630					X		
Orchis italica, 631					X		
Orchis mascula, 632					X		
Origanum majorana, 338					X	X	X
Origanum virens, 339							
Origanum vulgare, 340						X	
Ornithogalum umbellatum, 616					X		X
Orobanche sp., 392		X	X	X	X	X	
Oryza sativa, 649	X	X	X	X	X	X	
Osyris alba, 509							
Otanthus maritimus, 108							
Oxalis corniculata, 393	X		X	X	X		X
Paeonia cambessedesii, 394			X		X		X
Paliurus spina-christi, 455			X	X			
Pancratium maritimum, 578				X	X		
Panicum miliaceum, 650			X	X	X		
Papaver dubium, 404					X		
Papaver rhoeas, 405		X	X		X		
Papaver somniferum, 406	X	X	X		X		X
Parietaria judaica, 554				X		X	X
Paronychia argentea, 188					X		
Paronychia capitata, 189							
Pastinaca sativa, 48							
Petasites fragans, 109							X
Petroselinum crispum, 49					X	X	X
Phaseolus vulgaris, 280	X	X	X	X	X	X	X

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEOPATIA
Phillyrea angustifolia, 388					X		
Phillyrea latifolia, 389							
Phoenix dactylifera, 585	X				X	X	
Phragmites australis, 651			X	X		X	
Phyllostachys nigra, 652		X	X				
Physalis alkekengi, 537	X	X	X	X	X	X	X
Phytolacca americana, 407		X	X				X
Picris echioides, 110							
Pimpinella anisum, 50					X	X	X
Pinus halepensis, 21	X	X	X	X	X	X	X
Pinus pinea, 22							
Pistacia lentiscus, 29	X		X		X		
Pistacia terebinthus, 30	X				X		X
Pisum sativum, 281	X	X					
Plantago afra, 408		X			X		
Plantago albicans, 409					X		
Plantago coronopus, 410					X		
Plantago lagopus, 411							
Plantago lanceolata, 412				X			
Plantago major, 413	X	X		X	X		X
Platanthera bifolia, 632					X		
Platanus orientalis, 414			X				X
Polygala rupestris, 416			X			X	
Polygala vulgaris, 417							
Polygonum aviculare, 419		X	X		X	X	X
Polygonum maritimum, 420		X			X	X	
Polygonum orientale, 421			X	X		X	
Polygonum persicaria, 422			X	X			
Polypodium cambricum, 13		X	X		X	X	
Populus alba, 503		X	X		X		X
Populus balsamifera, 504						X	X
Populus nigra, 505			X		X		X
Portulaca oleracea, 429	X	X	X	X	X	X	
Posidonia oceanica, 658							
Potamogeton natans, 659			X				
Potentilla caulescens, 468		X	X			X	
Potentilla reptans, 469			X				
Primula elatior, 433		X	X				X
Prunella laciniata, 341							
Prunella vulgaris, 342			X			X	
Prunus armeniaca, 470		X	X		X		
Prunus avium, 471					X		
Prunus cerasus, 472	X						

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEO PATIA
Prunus domestica, 473	X				X		
Prunus dulcis, 474	X				X		X
Prunus persica, 475	X	X			X	X	X
Prunus spinosa, 476						X	X
Psoralea bituminosa, 282	X	X			X	X	
Pteridium aquilinum, 11			X		X	X	
Pulicaria dysenterica, 111		X			X		
Pulicaria odora, 112							
Punica granatum, 435	X	X	X	X	X	X	
Pyrus communis, 477		X	X				X
Quercus coccifera, 296							
Quercus ilex, 297	X	X	X			X	
Quercus robur, 298							X
Quercus suber, 299					X		
Ranunculus arvensis, 445					X		
Ranunculus bulbosus, 446							X
Ranunculus bullatus, 447							
Ranunculus ficaria, 448							X
Ranunculus repens, 449							X
Ranunculus sceleratus, 450	X	X	X			X	X
Ranunculus trilobus, 451							
Raphanus raphanistrum, 164						X	
Raphanus sativus, 165	X	X	X	X	X	X	X
Reichardia picroides, 113							
Reseda alba, 452							
Reseda luteola, 453					X		
Reseda odorata, 454			X		X		
Rhamnus alaternus, 456			X	X	X		X
Ricinus communis, 258	X	X	X	X	X	X	X
Robinia pseudacacia, 283				X			X
Rorippa nasturtium-aquaticum, 166				X	X	X	X
Rosa canina, 478		X	X		X		X
Rosa centifolia, 479	X		X		X	X	X
Rosa gallica, 480			X			X	
Rosa sempervirens, 481							
Rosmarinus officinalis, 343			X	X	X		X
Rubia peregrina, 491	X	X	X		X		
Rubia tinctorum, 492					X		X
Rubus caesius, 482		X	X	X		X	
Rubus idaeus, 483							
Rubus ulmifolius, 484				X	X		
Rumex acetosa, 423		X	X		X		X
Rumex acetosella, 424			X		X		

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEOPATIA
Rumex conglomeratus, 425							
Rumex crispus, 426			X	X	X	X	X
Rumex obtusifolius, 427	X						X
Rumex patientia, 428							
Ruscus aculeatus, 617							
Ruta angustifolia, 499							
Ruta chalepensis, 500					X	X	
Ruta graveolens, 501	X				X	X	X
Ruta montana, 502					X		
Saccharum officinarum, 653	X	X	X	X	X	X	X
Salicornia ramosissima, 207					X		
Salix alba, 506	X	X	X	X	X	X	X
Salix babylonica, 507		X	X			X	X
Salix fragilis, 508							
Salsola kali, 208			X		X		
Salsola soda, 209							
Salvia officinalis, 344		X	X	X	X	X	X
Salvia sclarea, 345			X				
Salvia verbenaca, 346			X		X		
Sambucus ebulus, 181		X	X	X		X	X
Sambucus nigra, 182							X
Samolus valerandi, 434							
Sanguisorba minor, 485			X				
Santolina chamaecyparissus, 114					X		X
Saponaria officinalis, 190					X		X
Satureja hortensis, 347					X	X	
Scabiosa maritima, 240							
Scandix pecten-veneris, 51							
Scirpus holoschoenus, 589	X			X	X		
Scirpus tabernaemontani, 590							
Scolymus hispanicus, 115					X		
Scorzonera baetica, 116					X		
Scrophularia auriculata, 517		X	X		X		X
Scrophularia canina, 518							X
Scrophularia peregrina, 519							
Sedum album, 227							
Sedum sediforme, 228		X	X			X	X
Selaginella denticulata, 14		X	X	X		X	X
Sempervivum tectorum, 229							X
Senecio cineraria, 117					X		X
Senecio viscosus, 118							X
Senecio vulgaris, 119		X	X		X		X
Setaria viridis, 654	X	X	X	X	X		

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEO PATIA
Silene vulgaris, 191		X			X		
Silybum marianum, 120					X	X	X
Sinapis alba, 167	X		X	X	X		X
Sinapis arvensis, 168							
Sisymbrium irio, 169	X						
Sisymbrium officinale, 170							
Sisymbrium polyceratium, 171							
Smilax aspera, 660	X		X	X	X	X	
Smyrnum olusatrum, 52					X		
Solanum alatum, 538							
Solanum dulcamara, 539	X	X		X	X		X
Solanum linnaeanum, 540					X		
Solanum melongena, 541	X		X	X	X		
Solanum nigrum, 542	X		X	X	X	X	X
Solanum tuberosum, 543			X	X	X		X
Solanum villosum, 544	X						
Solidago virgaurea, 121			X	X			X
Sonchus arvensis, 122				X			
Sonchus asper, 123							
Sonchus oleraceus, 124				X	X	X	
Sonchus tenerrimus, 125							
Sophora japonica, 284		X	X	X			X
Sorbus aria, 486							
Sorbus domestica, 487							
Sorghum bicolor, 655			X	X	X	X	
Spartium junceum, 285							
Spergularia marina, 192					X		
Spergularia media, 193							
Spergularia rubra, 194							
Spinacia oleracea, 210			X		X	X	
Spiranthes spiralis, 634					X		
Stachys arvensis, 348				X		X	X
Stachys germanica, 349			X				
Stellaria media, 195			X			X	X
Suaeda spicata, 211					X		
Symphytum officinale, 145			X	X			X
Symphytum tuberosum, 146							
Syringa vulgaris, 390			X				
Tagetes patula, 126	X	X		X		X	
Tamarix africana, 546			X		X		
Tamarix gallica, 547			X		X		
Tamus communis, 591							X
Tanacetum balsamita, 127							

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEO PATIA
Tanacetum parthenium, 128						X	X
Taraxacum obovatum, 129	X	X	X	X		X	X
Taxus baccata, 23	X		X		X		X
Teucrium botrys, 350							
Teucrium capitatum, 351							
Teucrium chamaedrys, 352			X			X	
Teucrium flavum, 353							
Teucrium marum, 354							X
Teucrium polium, 355					X		
Teucrium scordium, 356							
Thapsia garganica, 53					X		
Thapsia gymnesica, 54							
Thesium divaricatum, 510			X		X		
Thlaspi arvense, 172		X					
Thuja occidentalis, 19	X	X	X				X
Thymbra capitata, 357							
Thymelaea hirsuta, 549					X		
Thymus vulgaris, 358			X	X			X
Tragopogon porrifolius, 130							
Trapa natans, 550	X		X				
Tribulus terrestris, 569	X	X	X		X	X	X
Trifolium arvense, 286							
Trifolium pratense, 287						X	X
Trifolium repens, 288					X		X
Trigonella foenum-graecum, 289	X	X			X		
Triticum aestivum, 656	X	X	X		X		
Tropaeolum majus, 551			X		X	X	
Typha angustifolia, 661			X		X		
Typha latifolia, 662			X		X		
Ulex parviflorus, 290							
Ulmus minor, 553		X	X				X
Umbilicus horizontalis, 230							
Umbilicus rupestris, 231							
Urginea maritima, 618	X				X		X
Urtica membranacea, 555		X	X			X	
Urtica pilulifera, 556					X		
Urtica urens, 557				X	X	X	X
Valeriana officinalis, 559	X	X	X		X	X	X
Verbascum sinuatum, 520					X		
Verbascum thapsus, 521		X					X
Verbena officinalis, 562			X	X	X	X	X
Veronica anagallis-aquatica, 522		X	X		X		
Veronica arvensis, 523							

FLORA MEDICINAL BALEARICA	INDIA	TÍBET	XINA	FILIPINES	MARROC	MÈXIC	HOMEO PATIA
Veronica becabunga, 524			X		X		
Viburnum tinus, 183			X				X
Vicia ervilia, 291					X		
Vicia faba, 292			X		X	X	
Vicia sativa, 293					X		
Vinca difformis, 56			X	X		X	X
Vincetoxicum hirundinaria, 63		X					
Viola alba, 564							
Viola odorata, 565	X	X	X	X	X	X	X
Viola tricolor, 566			X				X
Viscum album, 567			X	X			X
Vitex agnus-castus, 563	X	X	X	X	X	X	X
Vitis vinifera, 568	X	X	X	X	X	X	
Withania somnifera, 545	X				X		
Xanthium spinosum, 131	X					X	
Xanthium strumarium, 132		X	X			X	
Zea mays, 657		X		X	X	X	X
Ziziphus vulgaris, 457	X		X	X		X	
Zostera marina, 663			X				

TAULER FLORA CLÀSSICA

OBRA	Nº PLANTES
BÍBLIA	113
HOMER-ODISSEA	38
CATÓ-D'AGRICÒLIA	52
VARRÓ-DEL CAMP	56
VIRGILI-GEÒRGÍQUES	102
ALCORÀ	18
LES MIL I UNA NITS	103
RONDALLES MALLORQUINES	139
RAMON LLULL-OBRA COMPLETA	72
DANTE-DIVINA COMÈDIA	39
BOCACCIÓ-DECAMERÓ	55
CERVANTES-DON QUIJOTE	88
SHAKESPEARE-OBRA COMPLETA	121
TOTAL	318

TAULER FLORA CLÀSSICA

1.ABATZER/ESBARZER	56. BLEDA	111.CUGULA
2.ABRIÜLL	57.BOIX	112.CÚRCUMA
3.ABSENTA	58.BOVA	
4.ACÀCIA	59.BRUC/BRUSC	113. DONARDA
5.ACANT		114.DONZELL
6.ACÒNIT	60.CAFÈ	115.DONZELL MARÍ
7.ADRAGANT	61.CAGAMUJA	116.EL-LÈBOR
8.AGRAM	62.CAMAMILLA	117.ENCENS
9.AGRAS	63. CAMA-ROTJA/XICOIRA	118. ENCIAM
10.AJONJOLÍ/SÈSAM	64.CÀMFORA	119.ENDÍVIA
11.ALAMBONER	65.CÀNEM/HAIXH	120.ENGLANTINA
12.ÀLBER	66. CANYA	121.EROL
13.ALBERCOQUER	67.CANYAFERLA	
14. ALBERGÍNIA	68. CANYAMEL	122.ESCARDOT
15. ALBÓ	69.CANYELLA	123.ESCAROLA
16. ALFABEGUERA	70. CÀNYOM	124.ESCALUNYA
17.ALFALS	71. CARABASSERA	125. ESCLATA-SANG
18. ALGA	72. CARD	126.ESPADELLA
19. ALL	73.CARDAMOM	127. ESPAREGUERA
20.ALMEGÓ	74.CÀREX	128. ESPART
21.ALOC/AGNUS CASTUS	75. CÀRRITX	129.ESPINA DE CRIST
22.ÀLOES	76.CASCALL	130. ESPINALER
23. ALZINA	77.CÀSSIA	131. ESTEPA
24.ALZINA SURERA	78. CASTANYER	132.ESTOPA
25.AMARANT	79. CEBA	
26.AMELLUS	80.CEBA MARINA	133.FAIG
27. AMETLER	81.CEDRE	134. FALGUERA
28.ANÈMONA	82.CELIANDRE	135.FARIGOLA
29.ANET	83. CELIDÒNIA	136. FASSER
30. ANÍS	84. CEP	137. FAVERA
31.ÀPIT	85.CERFULL	138.FENC
32.ARANYONER	86.CERIFLOR	139.FENIGREC
33. ARBOCERA	87. CIBOLLA	140. FESOL
34.ARBRE DE JUDES	88.CICUTA/FONOLLASSA	141.FESTUC/PISTATXO
35.ARBRE DE LA VIDA	89. CIRERER	142. FIGUERA
36.ARÇ BLANC	90. CIRERER DE BON PASTOR	143. FIGUERA DE MORO
37. ARGELAGA	91.CITÍS	144. FREIXE/FLETX
38.ARISTOLÒQUIA	92.CITRONER	145.FREIXE DE FLOR
39. ARITJA	93. CIURÓ/CIGRÓ	146. FLORINA BLANCA
40. ARPELLA	94. CIVADA	147. FONOLL
41. ARRÒS	95. CLAVELL	148.FONOLL MARÍ
42.ASFÒDEL	96.COCOTER	149. FRAULA
43.ATZAVARA	97.CODONYER	
44. AUBERCOC	98.COGOMBRE	150.GALANGA
45. AVELLANER	99.COGOMBRE AMARG	151.GÀLBAN
46.AVENA	100. COL	152.GALZERAN/CIRERERPASTOR
47.AVET	101.COLOQUINTA	153. GARANYONER
	102.COMÍ	154. GARBALLÓ
48. BALADRE	103.CORIANDRE	155.GARRIC
49.BAMBÚ	104.CORNER	156. GARROVER
50.BANÚS	105.CORONA DE REI	157. GATOVA/GATOSA
51.BARDANA	106.CORRETJOLA	158. GATOVELL
52.BERBENA	107. COSCOLL	159.GENCIANA
53. BLAT	108. COST	160.GESSAMÍ
54.BLAT SARRAÍ	109.COTONER	161.GINEBRÓ
55.BLET	110. CRESPINELLA	

162.GINESTA	215.MENTA	268. ROSELLA
163.GINESTELL	216. METGINERA	269. ROSER
164.GINGEBRE	217.MILL	270.ROURE
165. GINJOLER	218. MIRRA	271. RUDA
166.GIRASOL	219. MONGETA	
167. GÍRGOLA	220.MONIATO	272.SABINA
168.GIROFLE	221. MORER	273. SAFRÀ
169.GLAUC	222.MOSTASSA	274.SAJOLIDA
170.GREVOL	223.MURTERA	275.SALZE
171. GUIXA		276.SÀNDAL
172.GUINDER	224.NAP	277.SANGUINYOL
	225.NARCÍS	278.SAPÍ
173.HELIOtrop	226.NARD	279.SAÜQUER
174.HENNA	227. NESPLER	280. SAVINA
175.HERBA SABONERA	228.NIELLA	281.SÈGOL
176.HEURA	229. NOGUER	282. SENET
177.HIBISC MOSCAT	230.NOU MOSCADA	283.SERPOLL
178.HISOP		284. SERVERA
	231. OLIVERA/ULLASTRE	285.SICÒMOR
179.IRIS	232. OM	286. SÍNDRIA
	233. ORDI	287. SORDONAIA
180.JACINT	234. ORENGA	288.STYRAX
181. JONC	235.ORTIGA	
182. JULIVERT		289. TABAC
183.JUSQUIAM	236.PALMERA	290.TAMARELL
	237.PAPIR	291. TAPERERA
184.LÀDANUM	238.PARADELLA	292. TARONGER
185.LILÀS	239. PASSIONERA	293.TARONGINA
186.LIS	240. PASTENAGA	294. TEIX
187. LLAMPÚDOL	241. PATATA	295.TELL/TIL·LER
188.LLAPASSA	242. PEBRE	296.TEREBINT
189. LLEDONER	243. PEBRE DE CIRERETA	297.TIMÓ
190.LLENGUA DE BOU	244.PEÒNIA	298. TOMÀTIGUERA
191. LLENTILLA	245. PERAMENY	299.TOMANÍ
192. LLETSÓ	246. PERERA	300. TRÈBOL
193. LLEVAMÀ/GOJATS	247. PERIOL	301.TRÈMOL
194. LLI	248.PÈSOL/TIRABEC/XITXERO	302.TURBIT
195. LLIMONERA	249. PI	
196. LLIRI	250.PLANTATGE	303. VAUMA/VAUMA-ROSA
197.LLOBINS	251.PLATANER	304.VEÇA
198. LLOREr	252. POLL/POLLANCRE	305. VERDOLAGA
199.LLORERET	253. POMERA	306.VERN
200.LOTUS	254. PONCEMER/CITRONER	307.VESC/VISC
	255. PORRADELL	308.VÍMET
201.MAÇANELLA	256. PORRO	309.VINCA
202.MADUIXERA	257.PRESSEGUER	310. VINYA
203. MAGRANER	258.PRIMAVERA	311.VINYA DE SODOMA
204.MALVA	259.PRIMULA	312. VIOLA/VIOLETA
205.MANDARINER	260. PRUNERA	313.VIOLER GROc
206.MANNÀ	261.PRUNYONER	314. XIPRELL
207.MANDRÀGORA		315.XIPRER
208.MANSEGA	262.RANUNCLE	316.XUCLAMEL
209.MARFULL	263. RAVE	317.XUFLERA
210.MARGARIDA	264.REMENTEROLA	318.ZITZÀNIA/JULL
211. MATA	265. RICÍ	
212.MATAPOLL	266.RIUBÀRBER	
213. MELICOTÓ	267. ROMANÍ	
214. MELONER		

FLORA DE LA BIBLIA

El Senyor ha creat de la terra els remeis, l'home de seny no els menysprea, Eclesiàstic 38, 4

1. ACÀCIA	42. DONZELL	79. NARD
2. ACANT	43. ENCENS	80. NOGUER
3. ADRAGANT	44. ENCIAM	81. OBRIÜLLS
4. ÀLBER	45. ESPINA DE CRIST	82. OLIVERA
5. ALBERCOQUER	46. FASSER	83. OM
6. ALGA	47. FAVA	84. ORDI
7. ÀLOES	48. FESTUC	85. ORTIGA
8. ALZINA	49. FIGUERA	86. PAPIR
9. ALL	50. FONOLL	87. PI
10. AMETLER	51. GÀLBAN	88. PLATANER
11. ANÈMONA	52. GARRIC	89. POMERA
12. ANET	53. GARROVER	90. PORRO
13. ARBRE DE JUDES	54. GINEBRE	91. RICÍ
14. ARBRE DE LA VIDA	55. GINGEBRE	92. ROMEGUERA
15. ARÇ BLANC	56. GINESTERA	93. ROSER
16. ARGELAGA	57. HEURA	94. RUDA
17. AVET	58. HISOP SIRIAC	95. ROURE
18. BALADRE	59. JONC	96. SABINA
19. BÀLSAM	60. LÀDANUM	97. SAFRÀ
20. BALSAMER	61. LLENTILLA	98. SALZE
21. BANÚS	62. LLENTISCLE	99. SÀNDAL
22. BEDEL-LI	63. LLI	100. SENET
23. BATZER	64. LLIMONERA	101. SICÒMOR
24. BLAT	65. LLIRI	102. SÍNDRIA
25. BOVA	66. LLORER	103. STYRAX
26. CAMA-ROJA	67. LOTUS	104. TAMARELL
27. CANYA AROMÀTICA	68. MAGRANER	105. TAPARERA
28. CANYELLER	69. MANNÀ	106. TERE Bint
29. CARABASSA	70. MANDRÀGORA	107. ULLASTRE
30. CARD	71. MATA MELONER	108. VINYA
31. CARD DAURAT	72. MENTA	109. VINYA DE SODOMA
32. CÀSSIA	73. MILDUI	110. XIPRER
33. CEBA	74. MILL	111. ZITZÀNIA
34. CEDRE CICUTA	75. MIRRA	
35. CIPRE	76. MORERA	
36. CIURÓ	77. MOSTASSA	
37. COGOMBRE	78. MURTRA	
38. COLOQUINTA		
39. COMÍ		
40. CORIANDRE		
41. COTÓ		

FLORA DE L'ALCORÀ

1.ALL	10.GINJOLER
2.CANYA	11.LLENTILLA
3.CARABASSERA	12.MAGRANER
4.CEBA	13.MOSTASSA
5.COGOMBRE	14.OLIVERA
6.ESBARZER	15.PALMERA
7.FENC	16.RAIM
8.FIGUERA	17.TAMARIU
9.GINGEBRE	18.TARONGER

FLORA DE LES MIL I UNA NITS

1.ALAMBONER	41.FAVA	74.OLIVERA
2.ALBERCOQUER	42.FESTUC	75.OPI
3.ALBERGÍNIA	43.FIGUERA	76.ORDI
4.ALL	44.GALANGA	77.ORTIGA
5.ÀLOE	45.GARROFER	78.PALMERA
6.AMETLLER	46.GÍNJOL	79.PEBRER
7.ANÈMONA	47.HAIXIX	80.PEÒNIA
8.ARRÒS	48.HENNA	81.PERERA
9.AVELLANER	49.HERBA SABONERA	82.PÈSOL
10.BAMBÚ	50.JACINT	83.PISTATXO
11.BLAT	51.JONC	84.PLATANER
12.BLAT SARRAÍ	52.JUSQUIAM	85.POLLANCRE
13.BLEDA	53.LILÀS	86.POMERA
14.BRUC	54.LOTUS	87.PRESSEGUER
15.CAFÈ	55.LLENTILLA	88.PRUNERA
16.CAMAMILLA	56.LLESSAMÍ	89.RAVE
17.CÀMFORA	57.LLI	90.REMENTEROLA
18.CÀNEM	58.LLIMONERA	91.ROSELLA
19.CANYA	59.LLORER	92.ROSER
20.CANYA DE SUCRE	60.MADUIXA	93.SAFRÀ
21.CANYELLA	61.MAGRANER	94.SALZE
22.CARABASSERA	62.MALVA	95.SÀNDAL
23.CARDAMOM	63.MANDARINER	96.SÈSAM
24.CASCALL	64.MARGALLÓ	97.SÍNDRIA
25.CASTANYER	65.MARGARIDA	98.TARONGER
26.CEBA	66.MELÓ	99.TIMÓ
27.CIRERER	67.MORERA	100.TOMATIGUERA
28.CIVADA	68.MURTRA	101.VINYA
29.COCOTER	69.NARCÍS	102.VIOLETA
30.COQOMBRE	70.NARONGER	103.ZITZÀNIA
31.COL	71.NESPRER	
32.COLOQUINTA	72.NIELLA	
33.CORRETJOLA	73.NOQUER	
34.COTÓ		
35.CÚRCUMA		
36.ENCENS		
37.ESBARZER		
38.ESCAROLA		
39.ESPÀRREC		
40.ESPART		

FLORA DE LES RONDALLES MALLORQUINES

1. ABATZER	49. FALGUERA	95. PASSIONERA
2. ALBERGÍNIA	50. FASSER	96. PASTENAGA
3. ALBÓ	51. FAVA	97. PATATA
4. ALFABEGUERA	52. FENOLLASSA	98. PAUMA
5. ALGA	53. FESOL	99. PEBRE
6. ALL	54. FIGUERA	100. PEBRE DE CIRERETA
7. ALZINA	55. FIGUERA DE MORO	101. PERERA
8. AMETLER	56. FLETX	102. PERAMENY
9. ANÍS	57. FLORINA BLANCA	103. PERIOL
10. ARBOCERA	58. FONOLL	104. PÈSOL
11. ARGELAGA	59. FRAULA	105. PI
12. ARITJA		106. POLL
13. ARPELLA	60. GARANYONER	107. POMERA
14. ARRÒS	61. GARBALLÓ	108. PONCÍ
15. AUBERCOC	62. GARROVER	109. PORRADELL
16. AVELLANA	63. GATOVA	110. PORRO
	64. GATOVELL	111. PRUNERA
17. BALADRE	65. GINJOLER	
18. BLAT	66. GÍRGOLA	112. RAVE
19. BLEDA	67. GUIXA	113. REIM
		114. RICÍ
20. CAMA-ROTJA	68. JONC	115. ROMANÍ
21. CANYA	69. JUEVERT	116. ROMEGUER
22. CANYELLA		117. ROELLA
23. CÀNYOM	70. LLAMPÚDOL	118. ROSA
24. CARABASSA	71. LLAPASSA	119. RUDA
25. CARD	72. LLEDONER	
26. CÀRRITX	73. LLENTIA	120. SAFRÀ
27. CASTANYA	74. LLETSÓ	121. SAVINA
28. CEBA	75. LLEVAMÀ	122. SENET
29. CELIDÒNIA	76. LLI	123. SERVERA
30. CEP	77. LLIMONERA	124. SÍNDRIA
31. CIBOLLA	78. LLIRI	125. SORDONAIA
32. CIRERER	79. LLORER	
33. CIRERER DE BON PASTOR		126. TABAC
34. CIURÓ	80. MAGRANER	127. TAPERERA
35. CIVADA	81. MATA	128. TARONGER
36. CLAVELL	82. MELICOTÓ	129. TEIX
37. COL	83. MELÓ	130. TOMÀTIGA
38. COSCOLL	84. METGINERA	
39. COST	85. MIRRA	131. ULLASTRE
40. CRESPINELLA	86. MONGETA	
	87. MORER	132. VAUMA
41. DONARDA	88. MURTERA	133. VAUMA-ROSA
		134. VERDOLAGA
42. ENCIAM	89. NESPLER	135. VINYA
43. ESCLATA-SANG	90. NOGUER	136. VIOLETA
44. ESPAREGUERA		137. VISC
45. ESPART	91. OLIVERA	
46. ESPINALER	92. OM	138. XIPRELL
47. ESTEPA	93. ORDI	139. XÍTXERO
48. EURA	94. ORENGA	

FLORA DE L'ODISSEA

1. AGRAM	20. GLA	36. ROSA
2. AGRAS	21. JACINT	37. ROURE
3. ALOC	22. JONC	38. TRÈBOL
4. ALZINA	23. JULIVERT	39. TRÈMOL
5. AMBROSIA	24. LLI	40. ULLASTRE
6. ASFÒDEL	25. LLORER	41. VERN
7. AVET	26. LOTUS	42. VÍMET
8. BLAT	27. MAGRANER	43. VINYA
9. BLADERA	28. MATA	44. XIPRER
10. BRUSC	29. OLIVERA	
11. CABRAFIGUERA	30. ORDI	
12. CANYA	31. PALMERA	
13. CEDRE	32. PARRA	
14. CORNER	33. PERERA	
15. EROL	34. PI	
16. ESCIL·LA	35. POMERA	
17. FIGUERA		
18. FORMENT		
19. FREIXE		

FLORA DE RAMON LLULL

1. AGNUS CASTUS	24. CODONYER	40. LLETUGA	60. RAÏM-VINYA
2. ALL	25. COGOMBRE	41. LLI	61. RIUBÀRBER
3. ALZINA	26. COL	42. LLIRI	62. ROMAGUERA
4. AMETLER	27. CUBEBA	43. MAGRANER	63. ROSER
5. ANÍS	28. DATILER	44. MANDRÀGOLA	64. ROURE
6. ARISTOLÒQUIA	29. ENCENS	45. MILL	65. RUDA
7. ATZAVARA	30. ENGLANTINA	46. MIRRA	66. SAFRÀ
8. AVELLANER	31. ESCAMONEA	47. MOSTASSA	67. SALZE
9. AVENA	32. FAVA	48. NOGUER	68. TURBIT
10. BLAT	33. FENOLL	49. OLIVERA	69. ULLASTRE
11. BOIX	34. FERLA	50. OPIUM	70. VIOLA – VIOLETA
12. CÀMFORA	35. FIGUERA	51. ORDI	71. XIPRER
13. CANYA	36. FREIXA	52. PEBRER	72. ZITZÀNIA
14. CANYELLA	37. FUMUSTERRA	53. PERERA	
15. CANYEM	38. GARROFER	54. PI	
16. CARABASSA	39. GINGEBRE	55. POMERA	
17. CASTANYER		56. PONCEMER	
18. CEBA		57. PORRO	
19. CIRERER		58. PRESSEGUER	
20. CITRONER		59. PRUNER	
21. CIURÓ			
22. CIVADA			
23. CLAVELL			

FLORA DECAMERÓ

1.ABATZER	20.COMÍ	38.PALMERA
2.ALFÀBREGA	21.COTÓ	39.PASTANAGA
3.ÀLOE	22.ESCALUYA	40.PERERA
4.ALZINA	23.FAVERA	41.PI
5.ALL	24.FIGUERA	42.POMERA
6.AMETLER	25.FREIXE	43.PORRO
7.AVELLANER	26.GESSAMÍ	44.PRESSEGUER
8.AVET	27.GINESTA	45.ROSER
9.BLAT	28.GINGEBRE	46.ROURE
10.BLEDA	29.JONC	47.SALZE
11.CANYA	30.LLI	48.SÀLVIA
12.CARABASSERA	31.LLIRI	49.SÈVER
13.CASTANYER	32.LLORER	50.TARONGER
14.CEBA	33.MAÇANELLA	51.TARONGINA
15.CEDRE	34.NOGUER	52.VESC
16.CIGRÓ	35.OLIVERA	53.VINYA
17.CIRERER	36.OM	54.VINCA
18.CLAVELL	37.ORTIGA	55.ZITZÀNIA
19.COL		

FLORA DANTE

1. ABATZER	21. LLIRI
2. ABRIÜLLS	22. LLORER
3. AGRAM	
4. ALZINA	
5. ARGELAGA	23. MORER
6. ATZAVARA	24. MURTA
7. AVET	
	25. NARD
8. BLAT	
9. BRUC	26. OLIVERA
	27. ORTIGA
10. CANYA	
	28. PALMERA
11. FIGUERA	29. PEBRE
	30. PI
12. GATOSA	31. POMERA
13. GESSAMÍ	32. PRUNERA
14. GIROFLE	33. PRUNYONER
15. GLAUC	
	34. ROSA
16. HELIOTRP	35. ROURE
17. HEURA	
	36. VÍMET
18. JONC	37. VINYA
	38. VIOLA
19. LIS	
20. LLI	39. ZITZÀNIA

FLORA DON QUIJOTE

1. ABATZER	31. ESPART	61. NAP
2. ABRIÜLLS	32. FAIG	62. NISPERO
3. ALBERGINERA	33. FARIGOLA	63. NOGUER
4. ALZINA	34. FAVERA	64. OLIVERA
5. ALZINA SURERA	35. FIGUERA	65. OLIVERETA
6. ALL	36. FONOLL	66. OM
7. AMARANT	37. FREIXE	67. ORDI
8. AMETLER	38. GARBALLÓ	68. ORENGA
9. ARÇ INTRICAT	39. GARROVER	69. PALMERA
10. ARGELAGA	40. GESSAMÍ	70. PASTANAGÓ
11. ARRÒS	41. GINESTA	71. PERERA
12. AVELLANER	42. GRAM	72. PI
13. BALADRE	43. GREVOL	73. POLL
14. BLAT	44. GUINDER	74. POMERA
15. BLET	45. HEURA	75. PORRO
16. BOVA	46. HIBISC MOSCAT	76. ROMANÍ
17. GAGAMUJA	47. HISOP	77. ROSA
18. CAMAROJA	48. JACINT	78. ROURE
19. CANYA	49. JONC	79. RUIBARB
20. CANYAFERLA	50. LLAPASSA	80. SALZE
21. CÀNYOM	51. LLENTILLA	81. TARONGER
22. CARABASSA	52. LLI	82. TEIX
23. CARDELINA	53. LLIRI	83. TOMANÍ
24. CASTANYER	54. LLORER	84. VINYA
25. CEBA	55. MAGRANER	85. VIOLER GROC
26. CIURÓ	56. MALVA	86. XIPRÈS
27. CODONYER	57. MARGALIDA	87. XUCLAMEL
28. COL	58. MELONERA	88. XUFLERA
29. COTÓ	59. MOSTASSA	
30. ESPARAGUERA	60. MURTA	

FLORA SHAKESPEARE

1.ACÒNIT	27.CIRERER	51.INCENS	76.NOQUER	101.SAFRÀ
2.ALBERCOQUER	28.CIVADA	52.IRIS	77.NOU	102.SALZE
3.ALGA	29.CLAVELL		MOSCADA	103.SÀNDAL
4.ALL	30.CODONYER	53.JONC		104.SAÜQUER
5.ALZINA	31.COLOQUINTA	54.JULIVERT	78.OLIVERA	105.SÈGOL
6.AMETLER	32.COTÓ		79.ORTIGA	106.SENET
7.ARÇ	33.CUGULA	55.LIS		107.SICÒMOR
8.ARRÒS		56.LLIMONERA	80.PALMERA	108.TABAC
9.ASFÒDEL	34.ENCIAM	57.LLIRI	81.PARADELLA	109.TEIX
10.AVELLANER	35.ENGLANTINA	58.LLORER	82.PEBRE	110.TIL·LER
	36.ESBARZER		83.PERERA	111.TÒFONA
11.BALADRE	37.ESCARDOT	59.MADUIXERA	84.PÈSOL	112.TRÈBOL
12.BLAT	38.ESPART	60.MAGRANER	85.PI	
13.BLEDA		61.MALVA	86.PLANTATGE	113.VEÇA
14.BOIX	39.FAIG	62.MANDRÀGORA	87.POMERA	114.VESC
15.BOLET	40.FALGUERA	63.MANNÀ	88.PORRO	115.VINYA
16.BRÒQUIL	41.FAVERA	64.MARFULL	89.PRESSEGUER	116.VIOLA
17.BRUC	42.FENC	65.MARGARIDA	90.PRIMAVERA	117.VIOLETA
	43.FIGUERA	66.MENTA	91.PRIMULA	
18.CAMAMILLA	44.FONOLL	67.MILL	92.PRUNERA	118.XIPRER
19.CÀNEM	45.FONOLL MARÍ	68.MIRRA		119.XUCLAMEL
20.CARABASSA		69.MOLSA	93.RANUNCLE	120.ZITZÀNIA
21.CARD	46.GARROFER	70.MONIATO	94.RAVE	
22.CASCALL	47.GINESTA	71.MORER	95.ROMAGUERA	
23.CASTANYER	48.GINGEBRE	72.MOSTASSA	96.ROMANÍ	
24.CEBA	49.GOJATS	73.MURTA	97.ROSA	
25.CEDRE		74.NARCÍS	98.ROURE	
26.CICUTA	50.HEURA	75.NESPRER	99.RUDA	
			100.RUIBARBRE	

FLORA MEDICINAL BALEAR	BÍBLIA	HOMER	CATÓ	VARRÓ	VIRGILI	ALCORÀ	MIL I UNA NITS	RONDALLES MALLORQUINES	RAMON LLULL	DANTE	BOCACCIO	CERVANTES	SHAKESPEARE
1.ABATZER/ESBARZER/ROMAGUER	X				X	X	X	X	X	X	X	X	X
2.ABRIÜLL	X				X					X		X	
3.ABSENTA													X
4.ACÀCIA	X				X								
5.ACANT	X				X								
6.ACÒNIT					X								X
7.ADRAGANT	X												
8.AGRAM		X								X		X	
9.AGRAS		X											
10.AJONJOLÍ/SÈSAM				X			X						
11.ALAMBONER							X						
12.ÀLBER	X			X									
13.ALBERCOQUER	X						X	X					X
14.ALBERGÍNIA							X	X				X	
15.ALBÓ								X					
16.ALFABEGUERA								X			X		
17.ALFALS					X								
18.ALGA	X							X					X
19.ALL	X						X	X	X		X	X	X
20.ALMEGÓ					X								
21.ALOC/AGNUS CASTUS		X							X				
22.ÀLOES	X						X			X	X		
23.ALZINA	X	X	X	X	X			X	X	X	X	X	X
24.ALZINA SURERA												X	
25.AMARANT												X	

FLORA MEDICINAL BALEAR	BÍBLIA	HOMER	CATÓ	VARRÓ	VIRGILI	ALCORÀ	MIL I UNA NITS	RONDALLES MALLORQUINES	RAMON LLULL	DANTE	BOCACCIO	CERVANTES	SHAKESPEARE
26.AMELLUS					X								
27.AMETLER	X			X	X		X	X	X		X	X	X
28.ANÈMONA	X						X						
29.ANET	X												
30.ANÍS								X	X				
31.ÀPIT					X								
32.ARANYONER					X								
33.ARBOCERA				X	X			X					
34.ARBRE DE JUDES	X												
35.ARBRE DE LA VIDA	X												
36.ARÇ BLANC	X											X	X
37.ARGELAGA	X							X		X		X	
38.ARISTOLÒQUIA									X				
39.ARITJA								X					
40.ARPELLA								X					
41.ARRÒS							X	X				X	X
42.ASFÒDEL		X											X
43.ATZAVARA									X	X			
44.AUBERCOC													
45.AVELLANER					X		X	X	X		X	X	X
46.AVENA									X				
47.AVET	X	X		X	X					X	X		
48.BALADRE	X		X					X				X	X
49.BAMBÚ							X						
50.BANÚS	X				X								

FLORA MEDICINAL BALEAR	BÍBLIA	HOMER	CATÓ	VARRÓ	VIRGILI	ALCORÀ	MIL I UNA NITS	RONDALLES MALLORQUINES	RAMON LLULL	DANTE	BOCACCIO	CERVANTES	SHAKESPEARE
51.BARDANA					X								
52.BERBENA					X								
53.BLAT	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X
54.BLAT DE MORO							X						
55.BLET												X	
56.BLEDA			X	X			X	X			X		X
57.BOIX					X				X				X
58.BOVA	X			X								X	
59.BRUC/BRUSC		X					X			X			X
60.CAFÈ							X						
61.CAGAMUJA												X	
62.CAMAMILLA							X						X
63.CAMA-ROTJA/XICOIRA	X				X			X				X	
64.CÀMFORA							X		X				
65.CÀNEM/HAIXIH				X			X						X
66.CANYA		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
67.CANYAFERLA									X			X	
68.CANYAMEL			X				X						
69.CANYELLA	X				X		X	X	X				
70.CÀNYOM								X	X			X	
71.CARABASSERA	X					X	X	X	X		X	X	X
72.CARD	X				X			X					X
73.CARDAMOM							X						
74.CÀREX					X								
75.CÀRRITX								X					

FLORA MEDICINAL BALEAR	BÍBLIA	HOMER	CATÓ	VARRÓ	VIRGILI	ALCORÀ	MIL I UNA NITS	RONDALLES MALLORQUINES	RAMON LLULL	DANTE	BOCACCIO	CERVANTES	SHAKESPEARE
76.CASCALL/OPIUM			X		X		X	X	X				X
77.CÀSSIA	X												
78.CASTANYER					X		X	X	X		X	X	X
79.CEBA	X						X	X	X		X	X	X
80.CEBA MARINA		X		X	X								
81.CEDRE	X	X			X						X		X
82.CELIANDRE			X										
83.CELIDÒNIA								X					
84.CEP								X					
85.CERFULL					X								
86.CERIFLOR					X								
87.CIBOLLA								X					
88.CICUTA/FONOLLASSA	X		X					X					X
89.CIRERER				X	X		X	X	X		X		X
90.CIRERER DE BON PASTOR								X					
91.CITÍS				X									
92.CITRONER									X				
93.CIURÓ/CIGRÓ	X		X					X	X		X	X	
94.CIVADA			X		X		X	X	X				X
95.CLAVELL								X	X		X		X
96.COCOTER							X						
97.CODONYER			X	X					X			X	X
98.COGOMBRE	X				X	X	X		X				
99.COGOMBRE AMARG				X									
100.COL			X	X			X	X	X		X	X	X

FLORA MEDICINAL BALEAR	BÍBLIA	HOMER	CATÓ	VARRÓ	VIRGILI	ALCORÀ	MIL I UNA NITS	RONDALLES MALLORQUINES	RAMON LLULL	DANTE	BOCACCIO	CERVANTES	SHAKESPEARE
101.COLOQUINTA	X						X						X
102.COMÍ	X		X								X		
103.CORIANDRE	X												
104.CORNER		X											
105.CORONA DE REI			X										
106.CORRETJOLA							X						
107.COSCOLL								X					
108.COST								X					
109.COTONER	X				X		X				X	X	X
110.CRESPINELLA								X					
111.CUGULA					X								X
112.CÚRCUMA							X						
113.DONARDA								X					
114.DONZELL	X												
115.DONZELL MARÍ			X										
116.EL•LÈBOR					X								
117.ENCENS	X						X		X				X
118.ENCIAM/LLETUGA	X							X	X				X
119.ENDÍVIA					X								
120.ENGLANTINA									X				X
121.EROL		X											
122.ESCARDOT							X						X
123.ESCAROLA													
124.ESCALUNYA											X		
125.ESCLATA-SANG								X					

FLORA MEDICINAL BALEAR	BÍBLIA	HOMER	CATÓ	VARRÓ	VIRGILI	ALCORÀ	MIL I UNA NITS	RONDALLES MALLORQUINES	RAMON LLULL	DANTE	BOCACCIO	CERVANTES	SHAKESPEARE
126.ESPADELLA					X								
127.ESPAREGUERA			X	X			X	X				X	
128.ESPART			X				X	X				X	X
129.ESPINA DE CRIST	X												
130.ESPINALER								X					
131.ESTEPA								X					
132.ESTOPA					X								
133.FAIG					X							X	X
134.FALGUERA					X			X					X
135.FARIGOLA					X							X	
136.FASSER									X			X	
137.FAVERA	X		X	X	X		X	X	X		X	X	X
138.FENC			X	X	X	X							X
139.FENIGREC			X										
140.FESOL								X					
141.FESTUC/PISTATXO	X						X						
142.FIGUERA	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X
143.FIGUERA DE MORO								X					
144.FREIXE/FLETX		X			X			X	X		X	X	
145.FREIXE DE FLOR					X								
146.FLORINA BLANCA								X					
147.FONOLL	X		X					X	X			X	X
148.FONOLL MARÍ													X
149.FRAULA								X					
150.GALANGA							X						

FLORA MEDICINAL BALEAR	BÍBLIA	HOMER	CATÓ	VARRÓ	VIRGILI	ALCORÀ	MIL I UNA NITS	RONDALLES MALLORQUINES	RAMON LLULL	DANTE	BOCACCIO	CERVANTES	SHAKESPEARE
151.GÀLBAN	X				X								
152.GALZERAN/CIRERERPASTOR					X								
153.GARANYONER								X					
154.GARBALLÓ							X	X				X	
155.GARRIC	X												
156.GARROVER	X						X	X	X			X	X
157.GATOVA/GATOSA								X		X			
158.GATOVELL								X					
159.GENCIANA					X								
160.GESSAMÍ							X			X	X	X	
161.GINEBRÓ	X		X	X	X								
162.GINESTA	X				X						X	X	X
163.GINESTELL					X								
164.GINGEBRE	X					X			X		X		X
165.GINJOLER						X	X	X					
166.GIRASOL				X									
167.GÍRGOLA								X					
168.GIROFLE										X			
169.GLAUC										X			
170.GREVOL												X	
171.GUIXA				X				X					
172.GUINDER												X	
173.HELIOtrop										X			
174.HENNA							X						
175.HERBA SABONERA							X						

FLORA MEDICINAL BALEAR	BÍBLIA	HOMER	CATÓ	VARRÓ	VIRGILI	ALCORÀ	MIL I UNA NITS	RONDALLES MALLORQUINES	RAMON LLULL	DANTE	BOCACCIO	CERVANTES	SHAKESPEARE
176.HEURA	X		X		X			X		X		X	X
177.HIBISC MOSCAT												X	
178.HISOP	X											X	
179.IRIS													X
180.JACINT		X					X					X	
181.JONC	X	X		X			X	X		X	X	X	X
182.JULIVERT		X						X					X
183.JUSQUIAM							X						
184.LÀDANUM	X												
185.LILÀS							X						
186.LIS										X			X
187.LLAMPÚDOL								X					
188.LLAPASSA								X				X	
189.LLEDONER					X			X					
190.LLENGUA DE BOU			X										
191.LLENTILLA	X		X	X	X		X	X				X	
192.LLETSÓ								X					
193.LLEVAMÀ/GOJATS								X					X
194.LLI	X	X		X	X		X	X	X	X	X	X	
195.LLIMONERA	X						X	X					X
196.LLIRI					X				X	X	X	X	X
197.LLOBINS				X	X								
198.LLORER	X	X	X		X		X	X		X	X	X	X
199.LLORERET					X								
200.LOTUS	X	X					X						

FLORA MEDICINAL BALEAR	BÍBLIA	HOMER	CATÓ	VARRÓ	VIRGILI	ALCORÀ	MIL I UNA NITS	RONDALLES MALLORQUINES	RAMON LLULL	DANTE	BOCACCIO	CERVANTES	SHAKESPEARE
201.MAÇANELLA											X		
202.MADUIXERA							X						X
203.MAGRANER	X	X	X	X		X	X	X	X			X	X
204.MALVA							X					X	X
205.MANDARINER							X						
206.MANNÀ	X												X
207.MANDRÀGORA	X								X				X
208.MANSEGA					X								
209.MARFULL					X								X
210.MARGARIDA							X					X	X
211.MATA	X		X	X				X					
212.MATAPOLL					X								
213.MELICOTÓ								X					
214.MELONER	X						X	X				X	
215.MENTA	X		X										X
216.METGINERA								X					
217.MILL	X				X				X				X
218.MIRRA	X							X	X				X
219.MONGETA								X					
220.MONIATO													X
221.MORER	X						X	X		X			X
222.MOSTASSA	X					X			X			X	X
223.MURTERA	X		X		X		X	X		X		X	X
224.NAP			X	X								X	
225.NARCÍS					X		X						X

FLORA MEDICINAL BALEAR	BÍBLIA	HOMER	CATÓ	VARRÓ	VIRGILI	ALCORÀ	MIL I UNA NITS	RONDALLES MALLORQUINES	RAMON LLULL	DANTE	BOCACCIO	CERVANTES	SHAKESPEARE
226.NARD	X									X			
227.NESPLER							X	X					X
228.NIELLA							X						
229.NOQUER	X		X	X	X		X	X	X		X	X	X
230.NOU MOSCADA													X
231.OLIVERA/ULLASTRE	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
232.OM	X		X	X	X			X			X	X	
233.ORDI	X	X	X	X	X		X	X	X			X	
234.ORENGA								X				X	
235.ORTIGA	X						X			X	X		X
236.PALMERA	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
237.PAPIR	X												
238.PARADELLA													X
239.PASSIONERA								X					
240.PASTENAGA								X			X	X	
241.PATATA								X					
242.PEBRE							X	X	X	X			X
243.PEBRE DE CIRERETA								X					
244.PEÒNIA							X						
245.PERAMENY								X					
246.PERERA		X	X	X	X		X	X	X		X	X	X
247.PERIOL								X					
248.PÈSOL/TIRABEC/XITXERO				X	X		X	X					X
249.PI	X	X	X	X	X			X	X	X	X	X	X
250.PLANTATGE													X

FLORA MEDICINAL BALEAR	BÍBLIA	HOMER	CATÓ	VARRÓ	VIRGILI	ALCORÀ	MIL I UNA NITS	RONDALLES MALLORQUINES	RAMON LLULL	DANTE	BOCACCIO	CERVANTES	SHAKESPEARE
251.PLATANER	X		X	X	X		X						
252.POLL/POLLANCRE			X	X	X		X	X				X	
253.POMERA	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X
254.PONCEMER/CITRONER					X				X				
255.PORRADELL								X					
256.PORRO	X							X	X		X	X	X
257.PRESSEGUER							X	X	X		X		X
258.PRIMAVERA													X
259.PRIMULA													X
260.PRUNERA					X		X	X	X	X			X
261.PRUNYONER										X			
262.RANUNCLE													X
263.RAVE							X	X					X
264.REMENTEROLA							X						
265.RICÍ	X							X					
266.RIUBÀRBER									X			X	X
267.ROMANÍ					X			X				X	X
268.ROSELLA							X	X					
269.ROSER	X	X		X	X		X	X	X	X	X	X	X
270.ROURE	X	X	X	X	X				X	X	X	X	X
271.RUDA	X		X					X	X				X
272.SABINA	X							X					
273.SAFRÀ	X			X	X		X	X	X				X
274.SAJOLIDA					X								
275.SALZE	X		X	X	X		X		X		X	X	X

FLORA MEDICINAL BALEAR	BÍBLIA	HOMER	CATÓ	VARRÓ	VIRGILI	ALCORÀ	MIL I UNA NITS	RONDALLES MALLORQUINES	RAMON LLULL	DANTE	BOCACCIO	CERVANTES	SHAKESPEARE
276.SÀNDAL	X						X						X
277.SANGUINYOL					X								
278.SAPÍ				X	X								
279.SAÛQUER													X
280.SAVINA													
281.SÈGOL				X									X
282.SENET	X							X					X
283.SERPOLL				X									
284.SERVERA			X	X	X			X			X		
285.SICÒMOR	X												X
286.SÍNDRIA	X						X	X					
287.SORDONAIA								X					
288.STYRAX	X												
289.TABAC								X					X
290.TAMARELL	X					X							
291.TAPERERA	X							X					
292.TARONGER						X	X				X	X	
293.TARONGINA					X						X		
294.TEIX					X			X				X	X
295.TELL/TIL•LER					X								X
296.TEREBINT	X												
297.TIMÓ					X		X						
298.TOMÀTIGUERA								X					
299.TOMANÍ												X	
300.TRÈBOL		X	X	X									X

FLORA MEDICINAL BALEAR	BÍBLIA	HOMER	CATÓ	VARRÓ	VIRGILI	ALCORÀ	MIL I UNA NITS	RONDALLES MALLORQUINES	RAMON LLULL	DANTE	BOCACCIO	CERVANTES	SHAKESPEARE
301.TRÈMOL		X											
302.TURBIT									X				
303.VAUMA/VAUMA-ROSA								X					
304.VEÇA			X	X	X								X
305.VERDOLAGA								X					
306.VERN		X			X								
307.VESC/VISC					X			X			X		X
308.VÍMET		X	X	X	X					X			
309.VINCA					X						X		
310.VINYA	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X
311.VINYA DE SODOMA	X												
312.VIOLA/VIOLETA				X	X		X	X	X	X			X
313.VIOLER GROC												X	
314.XIPRELL								X					
315.XIPRER	X	X	X	X	X				X			X	X
316.XUCLAMEL												X	X
317.XUFLERA			X									X	
318.ZITZÀNIA/JULL	X				X		Z		X	X	X		X

FLORA MEDICINAL BALEARICA

6. CONCLUSIONS

Referim les conclusions a:

- 1-Espècies de plantes medicinals
- 2-Famílies de plantes medicinals
- 3-Endemismes medicinals baleàrics
- 4-Llistat d'endemismes medicinals
- 5-Llistat d'estudis de flora medicinal baleàrica
- 6-Terapèutica comparada
- 7-Les set farmacopees
- 8-Literatura, història i cultura popular
- 9-Les *Rondalles mallorquines* i la flora medicinal
- 10-Sinonimia catalana de les plantes medicinals baleàriques
- 11-Gloses i refranys de les plantes medicinals baleàriques
- 12-Ramon Llull i la botànica
- 13-J. Cursach i J.A. Brotat et Terrers
- 14-L'acció de les plantes medicinals en els sistemes i aparells corporals

1. El 33% de les plantes baleàriques està referenciada com a medicinal

	FLORA BALEAR	FLORA MEDICINAL BALEAR	FLORA HOMEOPÀTICA BALEAR
Nº sp	2006	662	167
%	100	33	8.3

2. El 82% de les famílies de plantes baleàriques tenen components medicinals

	FAMILIES	FAMILIES AMB COMPONENTS MEDICINALS
Nº	150	123
%	100	82

3. El 29.8% dels endemismes baleàrics són medicinals

	ENDEMISMES	ENDEMISMES MEDICINALS
Nº	87	26
%	100	29.8

4. Llistat dels 26 espècies d'endemismes baleàrics medicinals

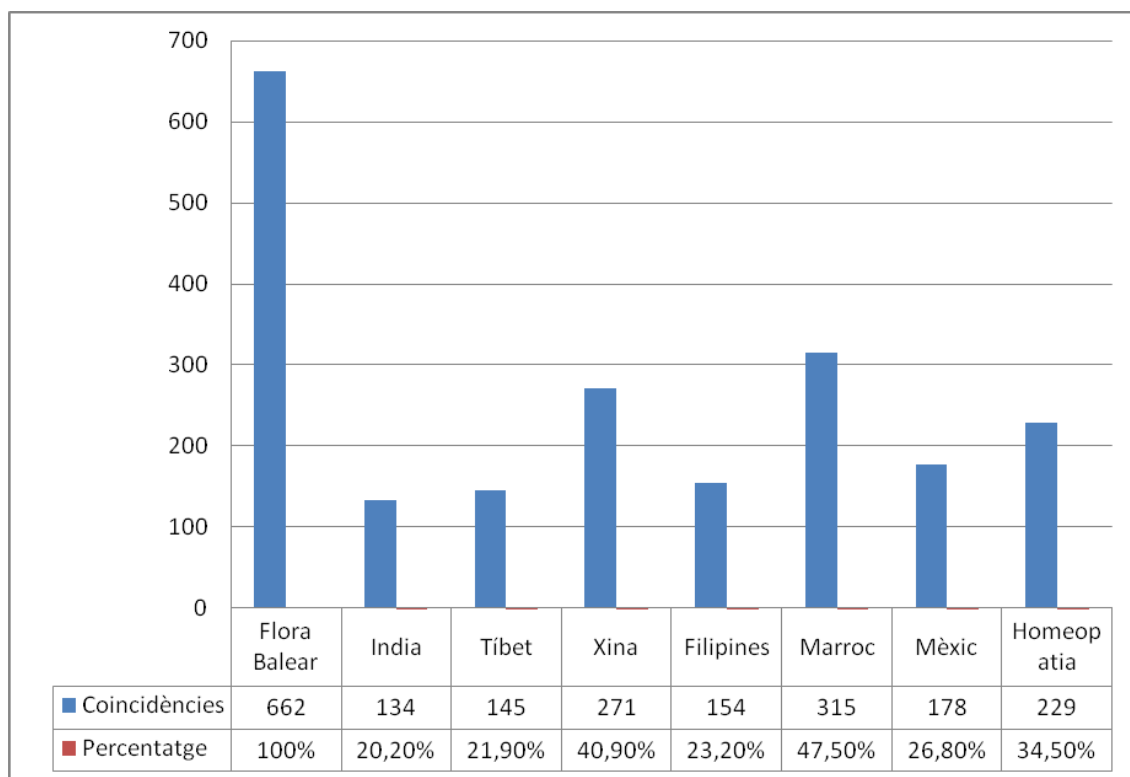
<i>Amelanchier ovalis</i> subsp. <i>comafredensis</i>	<i>Helleborus foetidus</i> var. <i>balearicus</i>
<i>Anthyllis vulneraria</i> subsp. <i>balearica</i>	<i>Hypericum balearicum</i>
<i>Arctium chabertii</i> subsp. <i>balearicum</i>	<i>Paeonia mascula</i> subsp. <i>cambessedessii</i>
<i>Arum pictum</i>	<i>Phillyrea latifolia</i> subsp. <i>media</i> var. <i>rodriguezii</i>
<i>Asperula cynanchica</i> var. <i>ebusitana</i>	<i>Pinus halepensis</i> var. <i>ceciliae</i>
<i>Astragalus balearicus</i>	<i>Plantago coronopus</i> subsp. <i>purpurascens</i>
<i>Beta vulgaris</i> var. <i>marcosii</i>	<i>Rhamnus ludovici-salvatoris</i> Chodat
<i>Centaurium erythraea</i> subsp. <i>enclunense</i>	<i>Rosmarinus officinalis</i> var. <i>palaui</i>
<i>Coris monspeliensis</i> subsp. <i>font-querii</i> var. <i>font-querii</i>	<i>Santolina chamaecyparissus</i> subsp. <i>magonica</i> var. <i>teucrietorum</i>
<i>Digitalis minor</i> var. <i>minor</i>	<i>Scabiosa cretica</i>
<i>Digitalis minor</i> var. <i>palaui</i>	<i>Smilax aspera</i> subsp. <i>balearica</i>
<i>Euphorbia maresii</i> Knoche	<i>Teucrium marum</i> subsp. <i>occidentale</i>
<i>Globularia cambessedessii</i>	<i>Teucrium polium</i> subsp. <i>pii-fontii</i>

5. Comparació dels estudis de flora medicinal de les Illes Balears des del segle XVIII fins al segle XXI

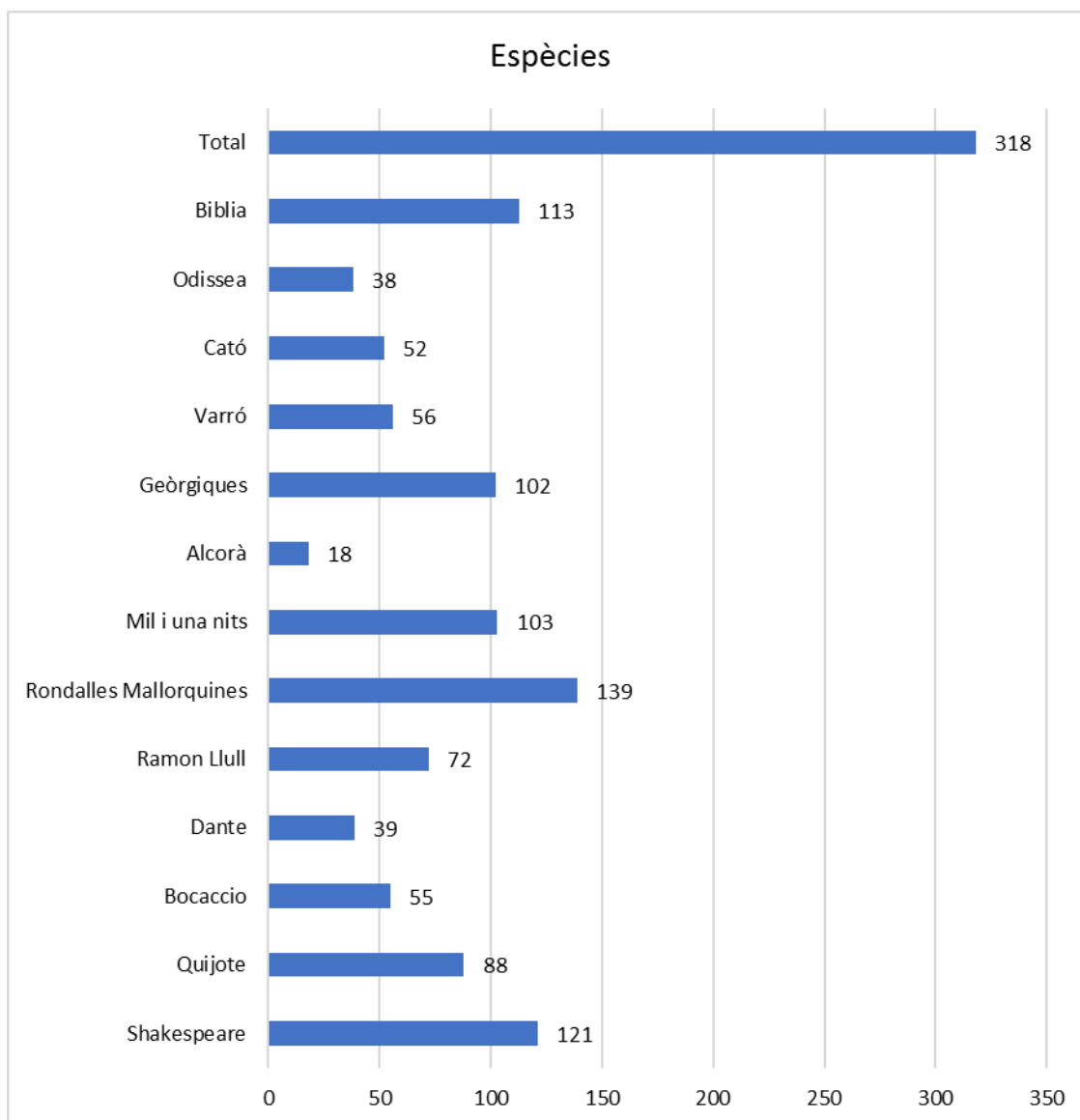
ANY	AUTOR	OBRA	Nº ESPÈCIES MEDICINALS CITADES
1781	Brotat et Terrers	<i>Materia Medica in hoc nostro balearico regno</i>	162
1791	Cursach et Arguimbau	<i>Botanicus Medicus ad medicinae alumnorum usum</i>	235
1879	Barceló i Combis	<i>Flora Balear</i>	278
1940	Bianor Marie	<i>Las propiedades de las plantas</i>	83
1954	Palau i Ferrer	<i>Les plantes medicinals baleàriques</i>	155
1977	Bonafè i Barceló	<i>Flora de Mallorca</i>	373
2000	Amengual i Vicens	<i>Catàleg de la Flora medicinal de les Illes Balears</i>	615
2013	Carrió i Cabrer	<i>Contribució a l'etnobotànica de Mallorca</i>	517
2016	Amengual i Vicens	<i>Flora medicinal de les Illes Balears</i>	662

6. Dins l'apartat de **teràpèutica comparada**, l'ús que es fa de les plantes medicinals baleàriques és sensiblement igual al que es fa en les teràpèutiques de les set farmacopees que hem comparat: Índia, Tibet, Xina, Filipines, Marroc, Mèxic i Homeopàtica. Tot i així, hi ha molts d'usos que amb la comparació poden enriquir les respectives farmacopees. Hi ha 43 gèneres de plantes baleàriques que no hem pogut comparar amb cap altra flora medicinal.

7. Les **coincidències de gènere** de les **662** espècies de la flora medicinal balearica amb les espècies de les **set farmacopees** que hem comparat són les següents:

8. Dins l'apartat de **literatura, història i cultura popular**, la suma de plantes en els autors estudiats és de **318**, i en relació amb la tradició dels clàssics grecs i llatins, dels autors de l'edat mitjana i de l'època moderna, l'ús que es fa a les Illes Balears de les plantes medicinals és notablement ric. Dins la **cultura popular**, crida l'atenció que les plantes citades en les **Rondalles mallorquines** són **139**, en primer lloc quantitatiu i per davant de l'obra completa de Shakespeare (121), la *Bíblia* (113), *Les Mil i Una Nits* (103), les *Geòrgiques* de Virgili (102).

9. De les aproximadament **430 rondalles mallorquines**, n'hi ha **45** (10.4%) que tenen en el títol un nom explícit referit a la flora. S'han d'afegir **47** rondalles més que, sumades a les anteriors, totalitzen **92** rondalles amb protagonisme botànic (21.3%). Totes les demés toquen també la flora en algun dels seus aspectes (planta, bosc, hort, jardí, pinar), excepte **29** rondalles en què no hi ha cap referència botànica (6.7%). Per tant, **hi ha referències botàniques en el 93.3% de les rondalles mallorquines**. Els productes medicinals (aigüa,

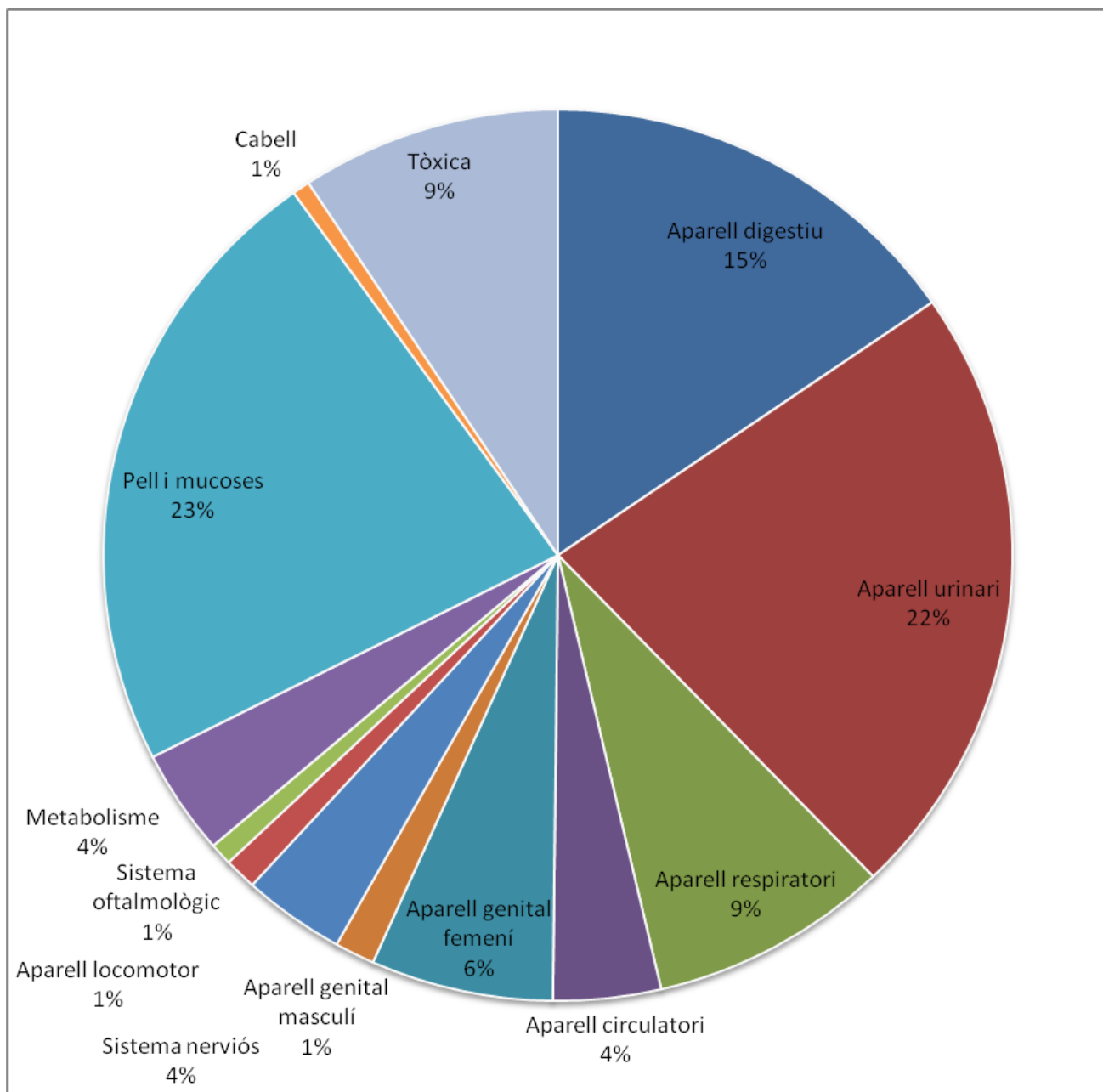
bàlsam, dormissons, unguents) són ben presents. El jardí està citat a les *Rondalles*, amb 43 referències. La medicina i la farmàcia, amb 47 referències.

10. Dins la **sinonimia botànica en llengua catalana**, hem recollit **3.626 noms** de les 662 plantes medicinals estudiades.
11. Dins l'apartat de **gloses i refranys en llengua catalana**, n'hem recollit **3.027** que fan referència a les 662 plantes medicinals estudiades.
12. Si es pot considerar a **Ramon Llull** com el primer botànic de la nostra cultura escrita, en les obres en què hi ha temes botànics, comprovem que fa referència a **72 plantes**. El coneixement que aquest autor té de les plantes en relació als coneixements mèdics del seu temps és objecte d'un treball en curs.
13. Mereixen una atenció especial l'obra *Botanicus Medicus ad medicinae alumnorum usum* (1791) del menorquí **Joan Cursach** i les dues obres de **J.A. Brotat et Terrers**, la *Pharmacopea Maioricensis* (1779) i la *Materia Medica in hoc nostro Balearico regno* (1781), aquestes dues manuscrites i inèdites, que són objecte d'un treball en curs.

OBRA	BROTAT	CURSACH
	<i>Materia medica in hoc nostro Balearico Regno</i>	<i>Botanicus medicus ad medicinae alumnorum usum</i>
LLENGUA	Llatina	Llatina
PRESENTACIÓ	Manuscrit	Impremta
ANY	1781	1791
LLOC	Mallorca	Menorca
Nº PÀGINES	340	390
ORDE TAXONÒMIC	Antic (Dioscòrides)	Modern (Linneu)
Nº PLANTES	162	235

14. El següent gràfic mostra l'acció de les **plantes medicinals baleàriques** en els diversos **sistemes i aparells corporals**. L'efecte terapèutic específic es troba en la fitxa de cada planta descrita.

L'estudi particularitzat de les plantes medicinals baleàriques i la seva comparació amb els usos que es fan de les mateixes plantes en diverses terapèutiques ens permetrà ampliar el possible camp d'indicacions medicinals i la constatació de les ja conegudes.

FLORA MEDICINAL BALEARICA

ÍNDEX DE NOMS POPULARS

- Ababol: *Papaver rhoeas*
Ababolera: *Papaver rhoeas*
Abarta: *Rubus ulmifolius*
Abarter: *Rubus caesius*
Abatzer: *Rubus caesius*
Abatzer: *Rubus ulmifolius*
Abella apifera: *Ophrys apifera*
Abella d'alzinar: *Epipactis microphylla*
Abellera olorosa: *Orchis fragans*
Abellera: *Melissa officinalis*
Abellera: *Ophrys bertolonii*
Abelles: *Ophrys apifera*
Àbit bord: *Apium graveolens*
Àbit de siquia: *Smyrniolum olusatrum*
Àbit: *Apium graveolens*
Abranyoner: *Prunus spinosa*
Abraüll: *Centaurea calcitrapa*
Abret: *Datura stramonium*
Abriüll: *Ononis spinosa*
Abriüll: *Tribulus terrestris*
Abriülls: *Centaurea calcitrapa*
Abrujó: *Tribulus terrestris*
Abrull: *Tribulus terrestris*
Abútilon: *Abutilon theophrasti*
Acàcia blanca: *Robinia pseudacacia*
Acàcia blanquera: *Robinia pseudacacia*
Acàcia borda: *Robinia pseudacacia*
Acàcia: *Acacia farnesiana*
Acàcia: *Robinia pseudacacia*
Acant: *Acanthus mollis*
Adiant: *Adiantum capillus veneris*
Adragó: *Ononis spinosa*
Adragulls: *Ononis spinosa*
Adrul: *Ononis spinosa*
Adrull: *Ononis spinosa*
Aferragós: *Cynoglossum creticum*
Aferragós: *Xanthium spinosum*
Afrontacavadors: *Ononis spinosa*
Afrontacavadors: *Pulicaria odora*
Afrontallauradors: *Ononis spinosa*
Afrontallauradors: *Plantago afra*
Afrontallauradors: *Pulicaria odora*
Agaó: *Ononis spinosa*
Agèrat: *Achillea ageratum*
Aglaner: *Quercus ilex*
Aglaner: *Quercus robur*
Agnocast: *Vitex agnus-castus*
Aragull: *Ononis spinosa*
Agram d'olor: *Anthoxanthum odoratum*
Agram prim: *Elymus repens*
Agram: *Cynodon dactylon*
Agranyoner: *Prunus spinosa*
Agraull: *Ononis spinosa*
Agrella: *Oxalis corniculata*
Agrella: *Rumex acetosa*
Agrelleta: *Oxalis corniculata*
Agrelleta: *Rumex acetosella*
Agrelletes: *Rumex acetosa*
Agrelletes: *Rumex acetosella*
Agret: *Apium nodiflorum*
Agreta: *Rumex acetosella*
Agrifoli: *Ilex aquifolium*
Agriguella: *Rumex acetosa*
Agrimònia comuna: *Agrimonia eupatoria*
Agrimònia: *Agrimonia eupatoria*
Agulles de pastor: *Scandix pecten-veneris*
Agulles: *Erodium cicutarium*
Agulles: *Geranium robertianum*
Agulles: *Scandix pecten-veneris*
Agulleta: *Erodium malacoides*
Agulletes de bruixa: *Erodium cicutarium*
Agulloles: *Erodium cicutarium*
Agullots: *Erodium cicutarium*
Agullots: *Erodium moschatum*
Agullots: *Scandix pecten-veneris*
Ailant: *Ailanthus altissima*
Aixaral: *Cistus albidus*
Ajoca-sapos: *Helichrysum stoechas*
Ajoca-sapos: *Solanum nigrum*
Al.leluia: *Oxalis corniculata*
Ala d'àngel: *Acanthus mollis*
Alacranera: *Coronilla scorpioides*
Aladern allitendre: *Phillyrea angustifolia*
Aladern de fulla ampla: *Phillyrea latifolia*
Aladern de fulla estreta: *Phillyrea angustifolia*
Aladern fals: *Phillyrea latifolia*
Aladern: *Rhamnus alaternus*
Alavern: *Rhamnus alaternus*
Alba: *Populus alba*
Albà: *Populus alba*
Albarsana borda: *Mentha suaveolens*

Albarsana: *Mentha x piperita*
 Albarzer: *Rubus ulmifolius*
 Albellatge: *Hyparrhenia podotricha*
 Albeó: *Asphodelus microcarpus*
 Àlber balsàmic: *Populus balsamifera*
 Àlber blanc: *Populus alba*
 Àlber negre: *Populus nigra*
 Àlber: *Populus alba*
 Albercoquer: *Prunus armeniaca*
 Alberger: *Prunus persica*
 Alberginiera: *Solanum melongena*
 Albó: *Asphodelus microcarpus*
 Albocer: *Arbutus unedo*
 Alboix: *Arbutus unedo*
 Alborçó: *Arbutus unedo*
 Albrocer: *Arbutus unedo*
 Albuixec: *Arbutus unedo*
 Alcornoc: *Quercus suber*
 Alè de bou: *Achillea ageratum*
 Aleixandri : *Smyrniolum olusatrum*
 Alextó: *Sonchus oleraceus*
 Alfabaguera de fulla petita: *Ocimum
minimum*
 Alfabaguera: *Ocimum basilicum*
 Alfàbega fina: *Ocimum minimum*
 Alfàbega: *Ocimum basilicum*
 Alfàbrega borda: *Acinos arvensis*
 Alfàbrega de pastor: *Mentha suaveolens*
 Alfàbrega: *Ocimum basilicum*
 Alfàbriga: *ocimum basilicum*
 Alfalç marí: *Medicago marina*
 Alfals: *Medicago sativa*
 Alfolba: *trigonella foenum-graecum*
 Alfolga: *Trigonella foenum-graecum*
 Alfolva: *Trigonella foenum-graecum*
 Alfolver: *Trigonella foenum-graecum*
 Alga de fulla ampla: *Posidonia oceanica*
 Alga de mar: *Zostera marina*
 Alga dels vidriers: *Posidonia oceanica*
 Alga marina: *Posidonia oceanica*
 Algueró: *Zostera marina*
 Aliaga: *Ulex parviflorus*
 Alicacabí: *Physalis alkekengi*
 Alís: *Vitex agnus-castus*
 All de bruixa: *Muscari comosum*
 All de bruixa: *Muscari neglectum*
 All de culobra: *Muscari comosum*
 All: *Allium sativum*

Allassa blava: *Muscari comosum*
 Allassa: *Asphodelus cerasiferus*
 Almegó: *Melilotus officinalis*
 Almescat: *Ajuga iva*
 Almescat: *Erodium moschatum*
 Almesquer: *Erodium moschatum*
 Almesquera: *Erodium moschatum*
 Almolls: *Atriplex hortensis*
 Almudella: *Ulmus minor*
 Aloc: *Vitex agnus-castus*
 Àloe: *Aloe vera*
 Alotxa: *Chondrilla juncea*
 Alquequengi: *Physalis alkekengi*
 Altamira vera: *Artemisia vulgaris*
 Altarreina: *Achillea ageratum*
 Altea: *Althaea officinalis*
 Altimira: *Artemisia vulgaris*
 Altina: *Posidonia oceanica*
 Alzina ravell: *Quercus coccifera*
 Alzina surera: *Quercus suber*
 Alzina: *Quercus ilex*
 Alzineta: *Teucrium chamaedrys*
 Amàrac: *Origanum majorana*
 Amaran: *Amaranthus caudatus*
 Ambrocer: *Arbutus unedo*
 Ametler: *Prunus dulcis*
 Ammió: *Ammi majus*
 Amor d'hortolà: *Galium aparine*
 Anagalls: *Anagallis arvensis*
 Ancusa arvense: *Anchusa arvensis*
 Anemorà: *Coronilla scorpioides*
 Anet pudent: *Anethum graveolens*
 Anet: *Anethum graveolens*
 Angelaga: *Ulex parviflorus*
 Angelets: *Taraxacum obovatum*
 Angigala borda: *Ulex parviflorus*
 Angigala roja: *Ulex parviflorus*
 Angilaga vera: *Ulex parviflorus*
 Anís: *Pimpinella anisum*
 Anoguer: *Juglans regia*
 Apagallums: *Arisarum vulgare*
 Apagallums: *Senecio vulgaris*
 Apagallums: *Sisymbrium irio*
 Apagallums: *Taraxacum obovatum*
 Apegalosa: *Galium aparine*
 Api bord: *Apium graveolens*
 Api bord: *Ranunculus bulbosus*
 Api cavallar: *Smyrniolum olusatrum*

Api de cavall: *Smyrniolum olusatrum*
 Api de riu: *Apium graveolens*
 Api de síquia: *Apium nodiflorum*
 Api: *Apium graveolens*
 Àpit bord: *Apium graveolens*
 Àpit: *Apium graveolens*
 Aquilègia: *Achillea millefolium*
 Arabidopsis: *Arabidopsis thaliana*
 Arangí: *Melissa officinalis*
 Aranyoner: *Prunus spinosa*
 Arbessó: *Asphodelus cerasiferus*
 Arboç: *Arbutus unedo*
 Arbocer: *Arbutus unedo*
 Arbocera: *Arbutus unedo*
 Arboçó: *Arbutus unedo*
 Arbre blanc: *Populus alba*
 Arbre de Judea: *Cercis siliquastrum*
 Arbre de Judes: *Cercis siliquastrum*
 Arbre de la salut: *Eucalyptus globulus*
 Arbre de la seda: *Gomphocarpus fruticosus*
 Arbre de la tinta: *Phytolacca americana*
 Arbre de la vida: *Thuja occidentalis*
 Arbre de l'amor: *Cercis siliquastrum*
 Arbre de mal fruit: *Ilex aquifolium*
 Arbre de Nadal: *Euphorbia pulcherrima*
 Arbre de roca: *Amelanchier ovalis*
 Arbre de Sant Josep: *Syringa vulgaris*
 Arbre de Sant Josep: *Vitex agnus-castus*
 Arbre de visc: *Ilex aquifolium*
 Arbre del cel: *Ailanthus altissima*
 Arbre del pi: *Pistacia terebinthus*
 Arbre mongeter: *Anagyris foetida*
 Arbre monjat: *Anagyris foetida*
 Arbre poll: *Populus nigra*
 Arbre ver: *Fraxinus angustifolia*
 Arbre-poll: *Populus alba*
 Arç blanc: *Crataegus monogyna*
 Arç de tanques: *Lycium europaeum*
 Arç negre: *Prunus spinosa*
 Arça: *Rubus caesius*
 Arça: *Rubus ulmifolius*
 Arcer: *Lycium europaeum*
 Arçot de tanques: *Lycium europaeum*
 Ardagull: *Ononis spinosa*
 Arenària: *Herniaria cinerea*
 Arenària: *Spergularia rubra*
 Argelac: *Calicotome spinosa*
 Argelaga de bosc: *Calicotome spinosa*
 Argelaga marina: *Ulex parviflorus*
 Argelaga negra: *Calicotome spinosa*
 Argelaga vera: *Calicotome spinosa*
 Argelaga: *Calicotome spinosa*
 Argelaga: *Ulex parviflorus*
 Argelaguera: *Calicotome spinosa*
 Argelanc: *Calicotome spinosa*
 Argènit: *Asphodelus fistulosus*
 Argentí: *Calicotome spinosa*
 Argilaga de forn: *Calicotome spinosa*
 Argilaga marina: *Calicotome spinosa*
 Argilaga roja: *Ulex parviflorus*
 Argilaga vera: *Ulex parviflorus*
 Argilaga: *Calicotome spinosa*
 Argilagueta negra: *Calicotome spinosa*
 Arínjol: *Smilax aspera*
 Aristol: *Rubus caesius*
 Aristològia: *Aristolochia clematitis*
 Aristolòquia llarga: *Aristolochia longa*
 Aristolòquia sarmentosa: *Aristolochia clematitis*
 Aritja: *Smilax aspera*
 Arítjol: *Rubus ulmifolius*
 Arítjol: *Smilax aspera*
 Armolla: *Chenopodium bonus-henricus*
 Armolls: *Atriplex hortensis*
 Armolls: *Spinacia oleracea*
 Arn blanc: *Atriplex hortensis*
 Arn blanc: *Lycium europaeum*
 Arnall: *Lycium europaeum*
 Àrnica: *Chiliadenus glutinosus*
 Arnoll: *Atriplex hortensis*
 Aromer: *Acacia farnesiana*
 Arpell: *Picris echioides*
 Arpella: *Picris echioides*
 Arpello: *Picris echioides*
 Arquell de Síria: *Gomphocarpus fruticosus*
 Arracada: *Paronychia argentea*
 Arracades de la mare de Déu: *Paronychia argentea*
 Arrecadeta: *Paronychia argentea*
 Arritgera: *Phragmites australis*
 Arròs de bruixa: *Sedum album*
 Arròs de pardal: *Sedum album*
 Arròs de pardal: *Sedum sediforme*
 Arròs de paret: *Sedum album*
 Arròs: *Oryza sativa*
 Arròs: *Sedum sediforme*

Artànita: *Cyclamen balearicum*
 Artemísi: *Artemisia vulgaris*
 Artètica: *Ajuga chamaepitys*
 Artigolles: *Urtica pilulifera*
 Àrum: *Arum italicum*
 Arvella: *Vicia sativa*
 Asfòdel: *Asphodelus microcarpus*
 Aspartera: *Hyparrhenia podotricha*
 Asprella: *Equisetum arvense*, *E. telmateia*
 Aspreta: *Equisetum arvense*, *E. telmateia*
 Assa groga: *Narcissus tazetta*
 Assa: *Leucojum aestivum*
 Assota-Cristos: *Carthamus lanatus*
 Assots: *Osyris alba*
 Assutzena blanca: *Pancreatium maritimum*
 Assutzena borda: *Narcissus tazetta*
 Assutzena d'arenal: *Pancreatium maritimum*
 Assutzena de mar: *Pancreatium maritimum*
 Assutzena marina: *Pancreatium maritimum*
 Assutzena: *Lilium candidum*
 Astruc: *Daphne gnidium*
 Atzavara vera: *Aloe vera*
 Atzavara: *Agave americana*
 Atzavara: *Aloe vera*
 Atzeroler: *Crataegus azarolus*
 Atzerolera: *Crataegus azarolus*
 Aubagó: *Asphodelus cerasiferus*
 Auberginera: *Solanum melongena*
 Aubergínia salvatge: *Xanthium strumarium*
 Auborcer: *Arbutus unedo*
 Aufàbrega: *Ocimum basilicum*
 Aufàdia: *Ocimum basilicum*
 Augó: *Ononis spinosa*
 Augudella: *Ulmus minor*
 Auledella: *Teucrium chamaedrys*
 Aulina: *Quercus ilex*
 Aumoll: *Biscutella auriculata*
 Auradella: *Asplenium ceterach*
 Auserda: *Medicago sativa*
 Auzina: *Quercus ilex*
 Avellana torrada: *Cynoglossum officinale*
 Avellaner: *Corylus avellana*
 Bàbol: *Cardaria draba*
 Babol: *Papaver rhoeas*
 Babols: *Cardaria draba*
 Bacalia: *Laurus nobilis*
 Badabadoc: *Papaver rhoeas*
 Badiella: *Clematis flammula*
 Bafarull: *Lavandula stoechas*
 Baguer: *Laurus nobilis*
 Bajoca de moro: *Anagyris foetida*
 Baladre: *Daphne gnidium*
 Baladre: *Helleborus foetidus*
 Baladre: *Nerium oleander*
 Baladre: *Thapsia gimnesica*
 Baladrera: *Nerium oleander*
 Balca de fulla estreta: *Thypha angustifolia*
 Balca: *Thypha latifolia*
 Bàlec: *Calicotome spinosa*
 Baleja: *Mantisalca salmantica*
 Ballaruma: *Agrostemma githago*
 Ballota fètida: *Ballota nigra*
 Balomaga: *Ononis spinosa*
 Bàlsam blanc: *Sedum album*
 Bàlsam de Galaad: *Pistacia lentiscus*
 Bàlsam de jardí: *Centranthus ruber*
 Balsamina: *Impatiens balsamina*
 Bambollera: *Euphorbia characias*
 Banya de bou: *Erodium cicutarium*
 Banya de bou: *Plantago coronopus*
 Banya de bou: *Smilax aspera*
 Banya de cabra: *Coronilla scorpioides*
 Banya de cabra: *Lonicera implexa*
 Banya de cabra: *Trigonella foenum-graecum*
 Banya de cervo: *Coronopus squamatus*
 Banya de cervo: *Plantago coronopus*
 Barba blanca: *Lobularia maritima*
 Barba cabruna: *Tragopogon porrifolius*
 Barba de cabra: *Tragopogon porrifolius*
 Barba de frare: *Tragopogon porrifolius*
 Barballó: *Lavandula latifolia*
 Barbera: *Verbena officinalis*
 Barbes de caputxí: *Cuscuta epithymum*
 Barbeta: *Tragopogon porrifolius*
 Bardana borda: *Xanthium strumarium*
 Bardana menor: *Xanthium strumarium*
 Bardana: *Arctium chabertii*
 Bardanera: *Arctium chabertii*
 Barder: *Rubus caesius*
 Bardissa: *Rubus caesius*
 Bargalló: *Chamaerops humilis*
 Barralet: *Muscari comosum*
 Barralets: *Muscari neglectum*
 Barralets: *Umbilicus horizontalis*
 Barralets: *Umbilicus rupestris*

Barrella borda: *Salsola kali*
 Barrella espinosa: *Salsola kali*
 Barrella punxosa: *Salsola kali*
 Barrella: *Salsola kali*
 Barrella: *Salsola soda*
 Barreret: *Anacamptis pyramidalis*
 Barret de capellà: *Umbilicus horizontalis*
 Barret de capellà: *Umbilicus rupestris*
 Barretera: *Petasites fragans*
 Barretets de capellà: *Evonymus europaeus*
 Barretets vermells: *Evonymus europaeus*
 Barretets: *Umbilicus horizontalis*
 Barretets: *Umbilicus rupestris*
 Barsa: *Rubus caesius*
 Barzer: *Rubus caesius*
 Batafalua: *Pimpinella anisum*
 Batafaluga: *Pimpinella anisum*
 Batzer: *Rubus caesius*
 Batzer: *Rubus ulmifolius*
 Bec de cigonya: *Erodium malacoides*
 Bec de gall: *Amelanchier ovalis*
 Becabunga: *Veronica beccabunga*
 Becaiumba: *Veronica beccabunga*
 Becamunja: *Veronica beccabunga*
 Beiera: *Ophrys apifera*
 Belatge: *Hyparrhenia podotricha*
 Bella de nit: *Mirabilis jalapa*
 Belladona borda: *Phytolacca americana*
 Bellotera: *Quercus ilex*
 Bellumera: *Amelanchier ovalis*
 Bequera: *Tropaeolum majus*
 Berbena: *Verbena officinalis*
 Bercolatge: *Mercurialis tomentosa*
 Berneula: *Cynoglossum creticum*
 Besneula crètica: *Cynoglossum creticum*
 Besneula de fulla blanca: *Cynoglossum cheirifolium*
 Besneula oficinal: *Cynoglossum officinale*
 Besneula: *Cynoglossum creticum*
 Beta-rave: *Beta vulgaris*
 Bisnaga: *Ammi visnaga*
 Bitxera: *Capsicum annuum*
 Bitxo: *Pistacia terebinthus*
 Biva: *Nerium oleander*
 Blanqueta borrera: *Otanthus maritimus*
 Blanquiella: *Centaurea calcitrapa*
 Blat de les Indies: *Zea mays*
 Blat de moro: *Zea mays*
 Blat d'Indi: *Zea mays*
 Blat mill: *Panicum miliaceum*
 Blat moresc: *Zea mays*
 Blat negre: *Fagopyron sculentum*
 Blat: *Triticum aestivum*
 Bleda borda: *Plantago major*
 Bleda: *Beta vulgaris*
 Bleda-rave: *Beta vulgaris*
 Blenera: *Verbascum sinuatum*
 Blenera: *Verbascum thapsus*
 Blet angulós: *Chenopodium hybridum*
 Blet blanc: *Chenopodium album*
 Blet bord: *Chenopodium bonus-henricus*
 Blet de bosc: *Chenopodium bonus-henricus*
 Blet de paret: *Parietaria judaica*
 Blet moll de bosc: *Chenopodium bonus-henricus*
 Blet moll: *Atriplex hortensis*
 Blet pudent: *Chenopodium vulvaria*
 Blet: *Amaranthus caudatus*
 Blet: *Atriplex prostrata*
 Blets molls: *Spinacia oleracea*
 Blugossa blava: *Anchusa azurea*
 Boca de conill: *Antirrhinum majus*
 Boca de dragó: *Antirrhinum majus*
 Boca de lleó: *Antirrhinum majus*
 Boca de llop: *Humulus lupulus*
 Bofarull: *Lavandula stoechas*
 Boga: *Thypha angustifolia*
 Boga: *Thypha latifolia*
 Boix bord: *Rhamnus alaternus*
 Boix de la Mare de Déu: *Buxus sempervirens*
 Boix grèvol: *Ilex aquifolium*
 Boix marí: *Ruscus aculeatus*
 Boix mascle: *Ruscus aculeatus*
 Boix: *Buxus balearica*
 Boix: *Buxus sempervirens*
 Boixac de camp: *Calendula arvensis*
 Boixac de jardí: *Calendula officinalis*
 Boixac ver: *Calendula officinalis*
 Boixerol: *Cneorum tricoccon*
 Bòlitx: *Chrysanthemum coronarium*
 Bolquerets: *Crataegus monogyna*
 Bonarbre: *Sambucus nigra*
 Bonets: *Evonymus europaeus*
 Boniato: *Ipomoea batatas*
 Bordanya: *Vicia sativa*

Bordís: *Olea europaea*
 Borinot: *Ophrys bertolonii*
 Bornaga: *Ononis spinosa*
 Borraina: *Borago officinalis*
 Borratja: *Borago officinalis*
 Borratxa: *Borago officinalis*
 Borrinyoler: *Amelanchier ovalis*
 Borrinyoles: *Amelanchier ovalis*
 Borriol: *Calamintha nepeta*
 Borriol: *Calamintha sylvatica*
 Borrissol: *Anagallis arvensis*
 Bossa de pastor: *Capsella bursa-pastoris*
 Bosses de pastor: *Capsella bursa-pastoris*
 Bosses vermelles: *Physalis alkekengi*
 Bosses: *Physalis alkekengi*
 Botja blanca: *Helichrysum stoechas*
 Botja blanca: *Mercurialis tomentosa*
 Botja femetera: *Helichrysum stoechas*
 Botja peluda: *Mercurialis tomentosa*
 Botja: *Globularia alypum*
 Botja: *Helichrysum stoechas*
 Botja: *Pulicaria odora*
 Botó d'or: *Ranunculus bulbosus*
 Botó d'or: *Ranunculus repens*
 Botonets de ca: *Orchis champagneuxii*
 Botonets de ca: *Orchis mascula*
 Botons de gat: *Antirrhinum majus*
 Botons de gos: *Orchis fragans*
 Botons de plata: *Tanacetum parthenium*
 Botons: *Anthemis arvensis*
 Botxes de Sant Joan: *Santolina chamaecyparissus*
 Botxes: *Daucus carota*
 Bova bavoza: *Iris pseudacorus*
 Bova de cadires: *Thypha latifolia*
 Bova de fulla estreta: *Thypha angustifolia*
 Bova de gatjol: *Iris pseudacorus*
 Bova: *Thypha angustifolia*
 Bova: *Thypha latifolia*
 Bovenaga: *Centaurea aspera*
 Bracera: *Centaurea aspera*
 Bracets: *Plantago coronopus*
 Brams d'ase: *Antirrhinum majus*
 Bresquiller: *Prunus persica*
 Bressol de Maria: *Clematis flammula*
 Bressol de Maria: *Clematis vitalba*
 Brocol: *Brassica oleracea*
 Broida femella: *Santolina chamaecyparissus*
 Bròquil: *Brassica oleracea*
 Brossa de cementeri: *Parietaria judaica*
 Brossa roquera: *Parietaria judaica*
 Brotònica: *Teucrium chamaedrys*
 Bruc arbori: *Erica arborea*
 Bruc boal: *Erica arborea*
 Bruc de bou: *Erica arborea*
 Bruc de bou: *Erica multiflora*
 Bruc de pipes: *Erica arborea*
 Bruc de soques: *Erica arborea*
 Bruc d'hivern: *Erica multiflora*
 Bruc mascle: *Erica arborea*
 Bruc: *Erica arborea*
 Bruc: *Erica multiflora*
 Bruguera: *Erica arborea*
 Bruguera: *Erica multiflora*
 Brunel.la: *Prunella vulgaris*
 Brunella blanca: *Prunella laciniata*
 Brusca: *Ruscus aculeatus*
 Brutònica: *Teucrium chamaedrys*
 Bufalaga marina: *Thymelaea hirsuta*
 Bufalaga: *Thymelaea hirsuta*
 Bufallums: *Senecio vulgaris*
 Bufallums: *Sisymbrium irio*
 Bufallums: *Taraxacum obovatum*
 Bufarrell: *Dittrichia viscosa*
 Bufera somnífera: *Whitania somnifera*
 Bufeta de gos: *Physalis alkekengi*
 Bufeta: *Physalis alkekengi*
 Búfol: *Ruscus aculeatus*
 Bugalosa: *Anchusa azurea*
 Bugalosa: *Anchusa officinalis*
 Buganvília: *Bougainvillea spectabilis*
 Bugiot: *Thesium divaricatum*
 Buglosa: *Anchusa arvensis*
 Buglossa: *Anchusa azurea*
 Buglossa: *Anchusa officinalis*
 Buguenvil.lea vermella: *Bougainvillea spectabilis*
 Bugulosa: *Anchusa azurea*
 Bugulosa: *Anchusa officinalis*
 Burgessot: *Thesium divaricatum*
 Burrissol: *Stellaria media*
 Cabassó bord: *Echallium elaterium*
 Cabeçuda: *Lavandula stoechas*
 Cabeçuda: *Mantisalca salmantica*
 Cabeçude: *Mantisalca salmantica*

Cabell d'àngel: *Cuscuta epithymum*
 Cabell de romaní: *Cuscuta epithymum*
 Cabellera d'àngel: *Cuscuta epithymum*
 Cabellet: *Cuscuta epithymum*
 Cabellets del Nostre Senyor: *Cuscuta epithymum*
 Cabells de farigola: *Cuscuta epithymum*
 Cabells de la Mare de Déu: *Cuscuta epithymum*
 Cabells de tomaní: *Cuscuta epithymum*
 Cabells: *Cuscuta epithymum*
 Cabrafiguera: *Ficus carica*
 Cabruja: *Psoralea bituminosa*
 Cabrull: *Psoralea bituminosa*
 Caçanella: *Helichrysum stoechas*
 Cacaraquec: *Papaver rhoeas*
 Cacauer: *Arachis hypogaea*
 Cacauet: *Arachis hypogaea*
 Cacauets: *Hyoscyamus albus*
 Càcia: *Robinia pseudacacia*
 Càdec: *Juniperus oxycedrus*
 Cadells: *Nymphaea alba*
 Cadells: *Ononis spinosa*
 Cadells: *Tribulus terrestris*
 Cadells: *Xanthium spinosum*
 Caderlina: *Scolymus hispanicus*
 Cafè bord: *Astragalus boeticus*
 Cafè de pobre: *Astragalus boeticus*
 Cafetera: *Astragalus boeticus*
 Cagamuja: *Euphorbia lathyris*
 Cagamuja: *Ricinus communis*
 Cagamusa: *Euphorbia lathyris*
 Cagamutxo: *Euphorbia lathyris*
 Cagamutxo: *Ricinus communis*
 Cagatrepa: *Centaurea calcitrapa*
 Cagatripa: *Centaurea calcitrapa*
 Cairat: *Fagopyron sculentum*
 Cairell: *Tribulus terrestris*
 Cairells: *Trapa natans*
 Cairetes: *Lathyrus sativus*
 Caixeta: *Hyoscyamus albus*
 Calabruixa: *Muscari comosum*
 Calabruixa: *Muscari neglectum*
 Calabrulla: *Psoralea bituminosa*
 Calambruna: *Psoralea bituminosa*
 Calamenta: *Calamintha nepeta*
 Calamenta: *Calamintha sylvatica*
 Calaments: *Calamintha nepeta*
 Calcida vera: *Cirsium arvense*
 Calcida: *Cirsium arvense*
 Calcides: *Cirsium arvense*
 Calciga: *Cirsium arvense*
 Calcítropa: *Centaurea calcitrapa*
 Caldereta: *Narcissus tazetta*
 Calèndula silvestre: *Calendula arvensis*
 Calèndula: *Calendula officinalis*
 Camabruna: *Psoralea bituminosa*
 Camamil.la borda: *Anthemis arvensis*
 Camamil.la de camp: *Anthemis arvensis*
 Camamil.la de la mar: *Santolina chamaecyparissus*
 Camamil.la de la Mola: *Santolina chamaecyparissus*
 Camamil.la de Maó: *Santolina chamaecyparissus*
 Camamil.la de muntanya: *Santolina chamaecyparissus*
 Camamil.la forastera: *Matricaria recutita*
 Camamil.la pudenta: *Anthemis cotula*
 Camamilla blanca: *Santolina chamaecyparissus*
 Camamilla d'Aragó: *Matricaria recutita*
 Camamilla d'Urgell: *Matricaria recutita*
 Camamilla groga: *Santolina chamaecyparissus*
 Camamilla pudenta: *Tanacetum parthenium*
 Camamilla romana: *Anthemis nobilis*
 Camamilla vera: *Achillea millefolium*
 Camamilla vera: *Matricaria recutita*
 Camamirla amarga: *Santolina chamaecyparissus*
 Camamirla borda: *Helichrysum stoechas*
 Camamirla borda: *Matricaria recutita*
 Camamirla de mont: *Anthemis cotula*
 Camamirla d'hort: *Tanacetum parthenium*
 Camamirla: *Matricaria recutita*
 Camamirla: *Santolina chamaecyparissus*
 Cama-roja amarga: *Chondrilla juncea*
 Cama-roja de rel: *Chondrilla juncea*
 Cama-roja dolça: *Chondrilla juncea*
 Cama-roja: *Cichorium intybus*
 Cama-roja: *Parietaria judaica*
 Cama-roja: *Taraxacum obovatum*
 Cambrona: *Calicotome spinosa*
 Cambronera borda: *Calicotome spinosa*
 Cambronera: *Lycium europaeum*

Camèdit: *Teucrium chamaedrys*
 Camedris: *Teucrium chamaedrys*
 Cames de rata: *Plantago coronopus*
 Cames-roges espinoses: *Chondrilla juncea*
 Camisola de la Mare de Déu: *Convolvulus arvensis*
 Campanella: *Convolvulus arvensis*
 Campanera tricolor: *Convolvulus tricolor*
 Campaneta de mar: *Calystegia soldanella*
 Campaneta: *Abutilon theophrasti*
 Campaneta: *Convolvulus arvensis*
 Campaneta: *Convolvulus tricolor*
 Campanetes: *Calystegia sepium*
 Canabassa: *Eupatorium cannabinum*
 Canaris: *Coronilla valentina*
 Candela: *Arum italicum*
 Candelera: *Verbascum sinuatum*
 Candelera: *Verbascum thapsus*
 Candelers: *Ephedra fragilis*
 Candell: *Centaurea calcitrapa*
 Candell: *Ononis spinosa*
 Cànem bord: *Conyza canadensis*
 Cànem bord: *Eupatorium cannabinum*
 Cànem de bruixa: *Acanthus mollis*
 Cànem: *Cannabis sativa*
 Canets: *Tribulus terrestris*
 Cans: *Antirrhinum majus*
 Canutella: *Phragmites australis*
 Canya borda: *Phragmites australis*
 Canya de mel: *Saccharum officinarum*
 Canya de sucre: *Saccharum officinarum*
 Canya dolça: *Saccharum officinarum*
 Canya forastera: *Phyllostachys nigra*
 Canya: *Arundo donax*
 Canyaferla: *Ferula communis*
 Canyafèrlera: *Ferula communis*
 Canyametes: *Suaeda spicata*
 Canyet: *Phragmites australis*
 Canyet: *Sorghum bicolor*
 Canyeta d'or: *Asperula cynanchica*
 Canyís: *Phragmites australis*
 Canyissot: *Phragmites australis*
 Cànynom: *Cannabis sativa*
 Canyot: *Phragmites australis*
 Cap de moro: *Muscari comosum*
 Cap de mort: *Misopates orontium*
 Cap d'ocell: *Senecio vulgaris*
 Capadella: *Umbilicus horizontalis*
 Capadella: *Umbilicus rupestris*
 Caparràs: *Delphinium staphysagria*
 Caparrós: *Delphinium staphysagria*
 Cap-blaus: *Muscari neglectum*
 Capçotera: *Paronychia argentea*
 Capellà: *papaver rhoeas*
 Capellans: *Cardaria draba*
 Capellets de paret: *Umbilicus horizontalis*
 Capellets de paret: *Umbilicus rupestris*
 Capellets de teulada: *Umbilicus horizontalis*
 Capells de serp: *Convolvulus althaeoides*
 Capil.lera negra: *Asplenium onopteris*
 Capil.lera: *Adiantum capillus-veneris*
 Capironats: *Reseda alba*
 Capitana: *Salsola kali*
 Cap-roig: *Crepis vesicaria*
 Caproll: *Crepis vesicaria*
 Caps blancs: *Lobularia maritima*
 Caps d'ase: *Lavandula dentata*
 Caps d'ase: *Lavandula stoechas*
 Capseta: *Hyoscyamus albus*
 Capsigranyera: *Teucrium pollium*
 Caputxí morat: *Orchis champagneuxii*
 Caputxí: *Papaver rhoeas*
 Caputxines: *Tropaeolum majus*
 Caquell: *Umbilicus horizontalis*
 Caquell: *Umbilicus rupestris*
 Caqui: *Diospyros kaki*
 Caquier: *Diospyros kaki*
 Carabassera d'aigua: *Nymphaea alba*
 Carabassera de cabell d'àngel (var. pasteca): *Cucurbita citrullus*
 Carabassera de marjal: *Nymphaea alba*
 Carabassera de sèquia: *Nymphaea alba*
 Carabassera de vall: *Nymphaea alba*
 Carabassera: *Cucurbita pepo*
 Carabasseta pudenta: *Ecballium elaterium*
 Carabasseta punxoseta: *Ecballium elaterium*
 Caragolera: *Parietaria judaica*
 Caramel.lera: *Hyoscyamus albus*
 Caramuixa: *Asphodelus cerasiferus*
 Caramuixa: *Asphodelus microcarpus*
 Carascolla roja: *Quercus coccifera*
 Carbasser bord: *Ecballium elaterium*
 Carbassera: *Cucurbita pepo*
 Carbassí: *Ecballium elaterium*

Carbassó bord: *Cucumis sativus*
 Carbassó bord: *Ecballium elaterium*
 Carbassó: *Aristolochia longa*
 Carbassonera: *Cucurbita pepo*
 Carç: *Ampelodesmos mauritanica*
 Carcera: *Ampelodesmos mauritanica*
 Card blanc: *Silybum marianum*
 Card bursal: *Silybum marianum*
 Card coler: *Cynara cardunculus*
 Card corredor: *Eryngium campestre*
 Card de formatjar: *Cynara cardunculus*
 Card de la senyora: *Cynara scolymus*
 Card de Maria: *Silybum marianum*
 Card de moro: *Scolymus hispanicus*
 Card de sang: *Carthamus lanatus*
 Card d'herba: *Cynara cardunculus*
 Card estrellat: *Centaurea calcitrapa*
 Card formatger: *Cynara cardunculus*
 Card fuell: *Carthamus lanatus*
 Card gallofer: *Silybum marianum*
 Card girgoler: *Eryngium campestre*
 Card lleter: *Silybum marianum*
 Card marí: *Eryngium maritimum*
 Card marià: *Silybum marianum*
 Card negre: *Carthamus lanatus*
 Card oruga: *Eruca sativa*
 Card panical marí: *Eryngium maritimum*
 Card panical: *Eryngium campestre*
 Card parnic: *Eryngium campestre*
 Card perical: *Eryngium campestre*
 Card pernical: *Eryngium campestre*
 Card quirical: *Eryngium campestre*
 Card sant: *Carthamus lanatus*
 Card vermell: *Centaurea calcitrapa*
 Carda de paraire: *Dipsacus sylvestris*
 Cardassa: *Dipsacus sylvestris*
 Cardatxa: *Dipsacus sylvestris*
 Cardet: *Dipsacus sylvestris*
 Cardet: *Scolymus hispanicus*
 Cardeta: *Dipsacus sylvestris*
 Cardetes: *Scabiosa maritima*
 Cardó bord: *Dipsacus sylvestris*
 Cardó: *Dipsacus sylvestris*
 Cardonet: *Santolina chamaecyparissus*
 Cardot de paraire: *Dipsacus sylvestris*
 Cardot: *Dipsacus sylvestris*
 Cardot: *Silybum marianum*
 Cardús: *Dipsacus sylvestris*
 Càrgola cicutària: *Erodium cicutarium*
 Cargola moscada: *Erodium moschatum*
 Carlota borda: *Daucus carota*
 Carlota: *Daucus carota*
 Carner: *Amelanchier ovalis*
 Carnera: *Acanthus mollis*
 Carolina: *Coronilla valentina*
 Carrasca: *Quercus coccifera*
 Carrasca: *Quercus ilex*
 Carrascla: *Quercus ilex*
 Carrascó: *Quercus ilex*
 Carrascolla parda: *Quercus ilex*
 Carrasquera: *Quercus ilex*
 Carrissos: *Phragmites australis*
 Càrritx: *Ampelodesmos mauritanica*
 Carrois: *Crepis vesicaria*
 Carsos: *Cirsium arvense*
 Carxofer: *Cynara scolymus*
 Carxofera borda: *Cynara cardunculus*
 Carxofera de Prat: *Glaucium flavum*
 Carxofera: *Cynara scolymus*
 Cascall banyut: *Glaucium corniculatum*
 Cascall banyut: *Glaucium flavum*
 Cascall cornut: *Glaucium corniculatum*
 Cascall cornut: *Glaucium flavum*
 Cascall de mar: *Glaucium flavum*
 Cascall de marina: *Glaucium flavum*
 Cascall marí: *Glaucium flavum*
 Cascall: *Papaver somniferum*
 Cascunia: *Reichardia picroides*
 Caspinell: *Sedum sediforme*
 Castanya d'aigua: *Trapa natans*
 Castanyer bord: *Datura stramonium*
 Castanyer: *Castanea sativa*
 Castanyes: *Datura stramonium*
 Castanyola: *Bunium bulbocastanum*
 Castanyola: *Cyperus longus*
 Castanyola: *Cyperus rotundus*
 Cataprusa: *Euphorbia lathyris*
 Catapúcia: *Euphorbia lathyris*
 Catxurros: *Xanthium spinosum*
 Ceba borda: *Asphodelus cerasiferus*
 Ceba d'ase: *Urginea maritima*
 Ceba marina: *Urginea maritima*
 Ceba porrera: *Urginea maritima*
 Ceba porrina: *Urginea maritima*
 Ceba roja: *Urginea maritima*
 Ceba: *Allium cepa*

Cebollí: *Asphodelus cerasiferus*
 Cebollí: *Asphodelus fistulosus*
 Cebullada: *Globularia alypum*
 Cedrater: *Citrus medica*
 Ceguda: *Conium maculatum*
 Ceguta: *Conium maculatum*
 Celedònia: *Chelidonium majus*
 Celedrònia: *Chelidonium majus*
 Celestrellat: *Aster chinensis*
 Celidònia: *Chelidonium majus*
 Celidònia: *Ranunculus ficaria*
 Celònia: *Paeonia cambessedesii*
 Cendrellosa: *Fumaria capreolata*
 Centaura groga: *Blackstonia perfoliata*
 Centaura menor: *Centaureum erythraea*
 Centaura: *Centaureum erythraea*
 Centaura: *Centaureum quadrifolium*
 Centàurea cruenta: *Centaurea seridis*
 Centcaps: *Eryngium campestre*
 Cent-en-grana: *Herniaria cinerea*
 Centinòdia: *Polygonum aviculare*
 Centrant: *Centranthus ruber*
 Cep: *Vitis vinifera*
 Cepell: *Erica multiflora*
 Cerreig verd: *Setaria viridis*
 Cerreig: *Setaria viridis*
 Cervellina: *Coronopus squamatus*
 Cervellina: *Plantago coronopus*
 Cerverina: *Plantago coronopus*
 Cervesera: *Humulus lupulus*
 Cervina menuda: *Coronopus didymus*
 Cervina: *Coronopus squamatus*
 Cervina: *Plantago coronopus*
 Cibolla: *Asphodelus fistulosus*
 Cibullaga: *Globularia alypum*
 Ciclamen: *Cyclamen balearicum*
 Cicuta major: *Conium maculatum*
 Cicuta: *Conium maculatum*
 Cidrac: *Melissa officinalis*
 Cigró: *Cicer arietinum*
 Cigronera: *Cicer arietinum*
 Ciguda: *Conium maculatum*
 Cinamom: *Melia azederach*
 Cinc en rama: *Potentilla reptans*
 Cinc venes: *Plantago lanceolata*
 Cinerària: *Senecio cineraria*
 Cinoglossa: *Cynoglossum officinale*
 Ciprell: *Erica multiflora*
 Ciprelló: *Erica multiflora*
 Ciprer esbrancat: *Cupressus macrocarpa*
 Ciprer: *Cupressus sempervirens*
 Cirerer d'arboç: *Arbutus unedo*
 Cirerer de Betlem: *Ruscus aculeatus*
 Cirerer de llop: *Arbutus unedo*
 Cirerer de pastor: *Arbutus unedo*
 Cirerer de pastor: *Crataegus monogyna*
 Cirerer: *Prunus avium*
 Cireretes de pastor: *Amelanchier ovalis*
 Cireretes del Bon Pastor: *Ruscus aculeatus*
 Cirialera herbàcia: *Salicornia ramossissima*
 Citinet: *Cytinus hypocistis*
 Citinet: *Cytinus ruber*
 Citró: *Raphanus raphanistrum*
 Citró: *Senecio vulgaris*
 Citronella: *Melissa officinalis*
 Ciuró bord: *Glaucium flavum*
 Ciuró: *Cicer arietinum*
 Ciuronera: *Cicer arietinum*
 Civada: *Avena sativa*
 Claus de Nostre Senyor: *Muscari neglectum*
 Clavell d'ase: *Agrostemma githago*
 Clavell de moro: *Agrostemma githago*
 Clavell de moro: *Tagetes patula*
 Clavell de mort: *Tagetes patula*
 Clavell del blat: *Agrostemma githago*
 Clavell: *Dianthus caryophyllus*
 Claveller: *Dianthus caryophyllus*
 Clavellina de mort: *Calendula officinalis*
 Clavellina: *Dianthus caryophyllus*
 Clavellinera: *Dianthus caryophyllus*
 Clemàtide: *Clematis vitalba*
 Clenxot: *Apium nodiflorum*
 Clop: *Populus nigra*
 Clopa: *Populus nigra*
 Clora: *Blackstonia perfoliata*
 Clum: *Populus nigra*
 Cluques: *Antirrhinum majus*
 Coa de cavall: *Equisetum arvense*, *E. telmateia*
 Cobertora: *Umbilicus horizontalis*
 Cobertora: *Umbilicus rupestris*
 Cobrómbols amargs: *Ecballium elaterium*
 Cociaga: *Globularia alypum*
 Coclearia: *Lepidium latifolium*
 Codonyer: *Cydonia oblonga*
 Cogombre amarg: *Ecballium elaterium*

Cogombre boig: *Ecballium elaterium*
 Cogombre bord: *Ecballium elaterium*
 Cogombre salvatge: *Ecballium elaterium*
 Cogombre silvestre: *Ecballium elaterium*
 Cogombre.: *Cucumis sativus*
 Cogombrera: *Cucumis sativus*
 Cogombret amarg: *Ecballium elaterium*
 Cogombret: *Ecballium elaterium*
 Cogullada: *Globularia alypum*
 Col (var. capitata): *Brassica oleracea*
 Col arriçada o de Milà (var. sabauda):
Brassica oleracea
 Col bajana, verda o gegant (var. acephala):
Brassica oleracea
 Col borratxona (var. gemmifera i bullata):
Brassica oleracea
 Col de Brusel·les: *Brassica oleracea*
 Col de moro: *Verbascum thapsus*
 Col flori: *Brassica oleracea*
 Col silvestre (subsp. robertiana): *Brassica*
oleracea
 Coleta borda: *Plantago major*
 Coleta de mar: *Calystegia soldanella*
 Colicosa: *Micromeria graeca*
 Col-i-flor: *Brassica oleracea*
 Colís: *Silene vulgaris*
 Colissos: *Silene vulgaris*
 Colitxos: *Silene vulgaris*
 Coll de colom: *Muscari comosum*
 Collblau: *Muscari neglectum*
 Colobra: *Dracunculus vulgaris*
 Colocàssia: *Colocasia antiquorum*
 Colomina: *Fumaria capreolata*
 Colomina: *Fumaria officinalis*
 Coloquinta: *Citrullus colocynthis*
 Coloquintida: *Citrullus colocynthis*
 Còlquic: *Colchicum autumnale*
 Col-rave (var. gongyloides): *Brassica*
oleracea
 Coltell groc: *Iris pseudacorus*
 Colza: *Brassica napus*
 Comí: *Anethum graveolens*
 Confitets: *Cuscuta epithimum*
 Confits: *Anthemis arvensis*
 Confits: *Tanacetum parthenium*
 Conillets de marge: *Silene vulgaris*
 Conillets dels petets: *Silene vulgaris*
 Conillets sense ulls: *Silene vulgaris*
 Conillets: *Antirrhinum majus*
 Conillets: *Fumaria capreolata*
 Conillets: *Silene vulgaris*
 Coniza bonarienca: *Conyza bonariensis*
 Coniza canadensa: *Conyza canadensis*
 Consolda major: *Symphytum officinale*
 Consolda menor: *Symphytum tuberosum*
 Consolda petita: *Symphytum tuberosum*
 Consolda: *Sempervivum tectorum*
 Consolda: *Symphytum officinale*
 Consòlida: *Symphytum officinale*
 Consolva: *Sempervivum tectorum*
 Consolva: *Symphytum officinale*
 Conval·lària: *Convallaria majalis*
 Copla: *Populus nigra*
 Coques: *Umbilicus horizontalis*
 Coques: *Umbilicus rupestris*
 Coquetes de paret: *Umbilicus horizontalis*
 Coquetes de paret: *Umbilicus rupestris*
 Coralera: *Capsicum annuum*
 Cordial: *Teucrium flavum*
 Cordonet: *Santolina chamaecyparissus*
 Cornacelis: *Plantago coronopus*
 Corner: *Amelanchier ovalis*
 Cornicabra: *Pistacia terebinthus*
 Cornicelis: *Coronopus squamatus*
 Cornicelis: *Plantago coronopus*
 Cornicels: *Plantago coronopus*
 Cornicervi: *Plantago coronopus*
 Corniguer: *Amelanchier ovalis*
 Corniol: *Amelanchier ovalis*
 Cornitjola: *Convolvulus arvensis*
 Cornitxola: *Convolvulus arvensis*
 Cornulier: *Amelanchier ovalis*
 Corona de frare: *Globularia alypum*
 Corona de rei: *Helianthus annuus*
 Corona de rei: *Melilotus officinalis*
 Coroneta de sant Joan: *Clematis flammula*
 Coroneta del Nostre Senyor: *Clematis*
flammula
 Coroneta: *Coronilla valentina*
 Coronil·la glauca: *Coronilla valentina*
 Coronilla: *Coronilla valentina*
 Coronyer: *Amelanchier ovalis*
 Corretjola blanca: *Calystegia sepium*
 Corretjola blanca: *Calystegia soldanella*
 Corretjola blanca: *Cynanchum acutum*
 Corretjola borda: *Cynanchum acutum*

Corretjola de bou: *Cynanchum acutum*
 Corretjola de camins: *Convolvulus althaeoides*
 Corretjola de conradís: *Convolvulus arvensis*
 Corretjola de serp: *Convolvulus althaeoides*
 Corretjola de serp: *Cynanchum acutum*
 Corretjola gran: *Calystegia sepium*
 Corretjola mascle: *Calystegia sepium*
 Corretjola mascle: *Calystegia soldanella*
 Corretjola: *Convolvulus althaeoides*
 Corretjola: *Convolvulus arvensis*
 Corretjola: *Polygonum aviculare*
 Corretjoles: *Polygonum aviculare*
 Corretjoleta: *Convolvulus arvensis*
 Corrinjola: *Convolvulus arvensis*
 Corriola borda: *Cynanchum acutum*
 Corriola de cavall: *Tamus communis*
 Corriola gran: *Calystegia sepium*
 Corriola: *Convolvulus arvensis*
 Corriola: *Polygonum aviculare*
 Corriols: *Polygonum aviculare*
 Corritjola: *Convolvulus arvensis*
 Corunyer: *Amelanchier ovalis*
 Coscó mari: *Ilex aquifolium*
 Coscó: *Quercus coccifera*
 Coscoll del vosc: *Ilex aquifolium*
 Coscoll grec: *Ilex aquifolium*
 Coscoll roger: *Quercus coccifera*
 Coscoll roig: *Quercus coccifera*
 Coscoll: *Quercus coccifera*
 Coscolla: *Quercus coccifera*
 Coscollera: *Quercus coccifera*
 Coscona: *Quercus coccifera*
 Cosconilla: *Reichardia picroides*
 Coscorros: *Xanthium spinosum*
 Cossiada: *Globularia alypum*
 Cost: *Tanacetum balsamita*
 Cotó.: *Gossypium herbaceum*
 Cotó: *Gossypium barbadense*
 Cotoner: *Gomphocarpus fruticosus*
 Cotonera: *Gossypium barbadense*
 Cotonera: *Gossypium herbaceum*
 Cotonet: *Paronychia argentea*
 Créixecs: *Rorippa nasturtium-aquaticum*
 Créixems: *Rorippa nasturtium-aquaticum*
 Creixenera: *Apium nodiflorum*
 Créixens bords: *Apium nodiflorum*
 Créixens de cavall: *Veronica beccabunga*
 Créixens: *Rorippa nasturtium-aquaticum*
 Cresolera: *Arisarum vulgare*
 Cresolet de frare: *Arisarum vulgare*
 Cresols: *Arisarum vulgare*
 Crespinel blanc: *Sedum album*
 Crespinel gros: *Sedum sediforme*
 Crespinel: *Sedum sedifome*
 Crespinella: *Sedum sediforme*
 Cresta de gall: *Celosia cristata*
 Cresta marina: *Crithmum maritimum*
 Creus de Sant Antoni: *Tribulus terrestris*
 Croca: *Thapsia gimnesica*
 Croca: *Verbascum thapsus*
 Crogullada: *Globularia alypum*
 Cruixillada: *Globularia alypum*
 Cua de cavall petita: *Equisetum arvense*, *E. telmateia*
 Cua de guilla: *Verbascum thapsus*
 Cua de moltó: *Verbascum thapsus*
 Cua de rossí: *Equisetum arvense*, *E. telmateia*
 Cua d'egua: *Equisetum arvense*, *E. telmateia*
 Cua d'escorpi: *Heliotropium europaeum*
 Cubripeus: *Erodium cicutarium*
 Cucuts: *Colchicum autumnale*
 Cuetes de tro: *Ruscus aculeatus*
 Cugot: *Arum italicum*
 Cugotí: *Arisarum vulgare*
 Cugul: *Smyrniolum olusatrum*
 Cugula borda: *Avena fatua*
 Cugula: *Avena fatua*
 Cuixarda: *Globularia alypum*
 Cuniells: *Silene vulgaris*
 Cuquets: *Verbena officinalis*
 Curahotot bord: *Datura stramonium*
 Curibells: *Silene vulgaris*
 Currinxola: *Convolvulus arvensis*
 Curripeus: *Erodium cicutarium*
 Curroner: *Amelanchier ovalis*
 Curronyer: *Amelanchier ovalis*
 Cuscuta: *Cuscuta epithimum*
 Dacsa de bou: *Sorghum bicolor*
 Dacsa: *Zea mays*
 Datilera: *Phoenix dactylifera*
 Datura de l'Índia: *Datura fastuosa*
 Datzerà: *Ruscus aculeatus*

Daurada: *Polypodium cambricum*
 Dauradella.: *Asplenium ceterach*
 Dauradeta: *Asplenium ceterach*
 Dent de bou: *Ononis spinosa*
 Dent de lleó: *Taraxacum obovatum*
 Dentiscle: *Pistacia lentiscus*
 Desmai: *Salix babylonica*
 Despullabelitres: *Rosa canina*
 Destrompassacamins: *Polygonum aviculare*
 Deüllaga: *Globularia alypum*
 Deura: *Hedera hélix*
 Didalera: *Digitalis minor*
 Didalets de la Mare de Déu: *Lonicera implexa*
 Didals: *Digitalis minor*
 Digital: *Digitalis minor*
 Dinada: *Erica arborea*
 Dineret: *Rhamnus alaternus*
 Disciplinant: *Reseda luteola*
 Diva: *Nerium oleander*
 Dolçamara: *Solanum dulcamara*
 Dolçamel: *Lonicera implexa*
 Dolceta: *Samolus valerandi*
 Donarda: *Agave americana*
 Donzell arbusti: *Artemisia arborescens*
 Donzell bord: *Artemisia arborescens*
 Donzell de mar: *Senecio cineraria*
 Donzell de muntanya: *Artemisia arborescens*
 Donzell fals: *Artemisia vulgaris*
 Donzell salvatge: *Artemisia vulgaris*
 Donzell vulgar: *Artemisia vulgaris*
 Donzell: *Artemisia arborescens*
 Donzella de jardí: *Alcea rosea*
 Dorada: *Asplenium ceterach*
 Doradella: *Asplenium ceterach*
 Doraella: *Asplenium ceterach*
 Dormidera: *Papaver somniferum*
 Dragonària: *Dracunculus vulgaris*
 Dragonera: *Dracunculus vulgaris*
 Dragoneta: *Arisarum vulgare*
 Dragonets: *Plantago coronopus*
 Dragontea: *Dracunculus vulgaris*
 Dragontina: *Arisarum vulgare*
 Dulcamara: *Solanum dulcamara*
 Ébols: *Sambucus ebulus*
 Èdril: *Thapsia garganica*
 Eixorba-rates blanc: *Teucrium marum*
 El.lèbor: *Helleborus foetidus*
 Elra: *Hedera helix*
 Emborratxacabres: *Coriaria myrtifolia*
 Emprenyavelles: *Ranunculus bullatus*
 Encens Silvestre: *Lavandula dentata*
 Enciam bord: *Lactuca serriola*
 Enciam bord: *Lactuca virosa*
 Enciam boscà: *Lactuca virosa*
 Enciam de cavaller: *Sanguisorba minor*
 Enciam trucat: *Lactuca capitata*
 Enciam: *Lactuca sativa*
 Enciamet de caputxí: *Lepidium sativum*
 Endianeta: *Centranthus ruber*
 Endívia: *Cichorium endivia*
 Enfiter: *Ricinus communis*
 Enganxadones: *Xanthium spinosum*
 Enganxagossos: *Xanthium spinosum*
 Engarlandera: *Clematis flammula*
 Englantina: *Jasminum grandiflorum*
 Englantina: *Rosa sempervirens*
 Engreixaporcs: *Cyclamen balearicum*
 Ensiam cabdellat: *Lactuca capitata*
 Ensiam de patena: *Portulaca oleracea*
 Ensiam de senyor: *Samolus valerandi*
 Ensiamet de la Mare de Déu: *Samolus valerandi*
 Ensiamet de senyor: *Samolus valerandi*
 Ensiamet: *Samolus valerandi*
 Ensopegall: *Limonium auriculae-ursifolium*
 Ensopeguera: *Limonium auriculae-ursifolium*
 Enturió: *Reseda alba*
 Enze: *Melilotus officinalis*
 Epilobi hirsute: *Epilobium hirsutum*
 Epilobi: *Epilobium hirsutum*
 Epipactis de fulla petita: *Epipactis microphylla*
 Epipactis: *Epipactis helleborine*
 Epítim: *Cuscuta epithimum*
 Equinòfora: *Echinophora spinosa*
 Erb: *Vicia ervilia*
 Erísim: *Sisymbrium officinale*
 Erviana: *Raphanus raphanistrum*
 Esbarcera: *Centaurea aspera*
 Esbarzer: *Rubus caesius*
 Esbarzer: *Rubus ulmifolius*
 Esbarzerola: *Rubus caesius*
 Escabiosa d'hort: *Scabiosa marítima*

Escabiosa: *Scabiosa maritima*
 Escandalosa: *Arum italicum*
 Escanella: *Helichrysum stoechas*
 Escanyabocs: *Carduncellus monspelliensium*
 Escanyacabres: *Cneorum tricoccon*
 Escanyagats: *Prunus spinosa*
 Escanyapoll: *Calystegia sepium*
 Escanya-poll: *Humulus lupulus*
 Escanyavelles: *Pisum sativum*
 Escanyavelles: *Polygonum aviculare*
 Escanyavelles: *Rosa canina*
 Escarcí: *Viscum album*
 Escardasses: *Cynara cardunculus*
 Escardassó: *Dipsacus sylvestris*
 Escardot de raspall: *Dipsacus sylvestris*
 Escardot: *Dipsacus sylvestris*
 Escarlòpia: *Teucrium chamaedrys*
 Escarola: *Cichorium endivia*
 Escarxofera: *Cynara scolymus*
 Escarxot: *Agave americana*
 Escil.la: *Urginea maritima*
 Esclafidors: *Silene vulgaris*
 Esclareu: *Asphodelus cerasiferus*
 Escombra: *Mantisalca salmantica*
 Escombrera: *Mantisalca salmantica*
 Escopetes: *Phytolacca americana*
 Escorcillada: *Globularia alypum*
 Escorçonera: *Scorzonera baetica*
 Escordi: *Teucrium scordium*
 Escorpins: *Xanthium strumarium*
 Escorsiada: *Globularia alypum*
 Escrofulària aquàtica: *Scrophularia auriculata*
 Escrofulària de ca: *Scrophularia canina*
 Escrofulària peregrina: *Scrophularia peregrina*
 Escudet de riu: *Nymphaea alba*
 Escudet: *Nymphaea alba*
 Escuradents: *Ammi visnaga*
 Escurçonera: *Scorzonera baetica*
 Esgarrallengües: *Rubia peregrina*
 Esguirlanda: *Clematis flammula*
 Esguirlandera: *Clematis flammula*
 Espadella: *Iris pseudacorus*
 Esparadella: *Rumex crispus*
 Esparadelletes: *Rumex crispus*
 Espàrecs bords: *Orobanche sp.*
 Espareguera de ca: *Asparagus acutifolius*
 Espareguera de menjar: *Asparagus stipularis*
 Espareguera fonollera: *Asparagus acutifolius*
 Espareguera marina: *Asparagus stipularis*
 Espareguera rucà: *Asparagus acutifolius*
 Espareguera vera: *Asparagus stipularis*
 Espareguera: *Asparagus officinalis*
 Esparga: *Humulus lupulus*
 Espàrgol: *Humulus lupulus*
 Espargolera: *Asparagus officinalis*
 Espargolera: *Humulus lupulus*
 Espàrrec bord: *Humulus lupulus*
 Espàrrec bord: *Monotropa hypopitys*
 Esparreguera borda: *Asparagus acutifolius*
 Esparreguera de garriga: *Asparagus acutifolius*
 Esparreguera punxosa: *Asparagus acutifolius*
 Espasa de sant: *Narcissus tazetta*
 Espergulària marina: *Spergularia marina*
 Espergulària vermella: *Spergularia rubra*
 Espergulària: *Spergularia media*
 Espernallac: *Santolina chamaecyparissus*
 Espí blanc: *Crataegus monogyna*
 Espí negre: *Prunus spinosa*
 Espic: *Lavandula latifolia*
 Espiga d'aigua: *Potamogeton natans*
 Espígol comú: *Lavandula latifolia*
 Espígol de fulla ampla: *Lavandula latifolia*
 Espígol dentat: *Lavandula dentata*
 Espígol mascle: *Lavandula latifolia*
 Espígol: *Lavandula latifolia*
 Espigoler: *Lavandula latifolia*
 Espina de peix: *Achillea millefolium*
 Espinac de carn: *Atriplex hortensis*
 Espinac de muntanya: *Chenopodium bonus-henricus*
 Espinacal: *Eryngium campestre*
 Espinacs: *Spinacia oleracea*
 Espinadella: *Salsola kali*
 Espinal: *Crataegus monogyna*
 Espinalb: *Crataegus monogyna*
 Espinaler: *Crataegus monogyna*
 Espinall: *Crataegus monogyna*
 Espinavera: *Paliurus spina-christi*
 Espinavessa: *Paliurus spina-christi*

Espinaxoca: *Xanthium spinosum*
 Espitllera: *Centaurea calcitrapa*
 Espunyidella palustre: *Galium palustre*
 Esquellerinc: *Humulus lupulus*
 Esquellera: *Hyoscyamus albus*
 Esquitxadors: *Ecballium elaterium*
 Esquitxagossos: *Ecballium elaterium*
 Esquiva peluda: *Ajuga iva*
 Estaca-rossins: *Ammi majus*
 Estacarossins: *Polygonum aviculare*
 Estafisàgria: *Delphinium staphysagria*
 Estanca sang: *Fraxinus angustifolia*
 Estaquetes: *Chondrilla juncea*
 Estaquis arvense: *Stachys arvensis*
 Estaquis germànica: *Stachys germanica*
 Estepa blanca: *Cistus albidus*
 Estepa borrera: *Cistus monspeliensis*
 Estepa de fulla de romer: *Cistus clusii*
 Estepa d'escurar: *Cistus albidus*
 Estepa joana: *Hypericum balearicum*
 Estepa llimonenca: *Cistus monspeliensis*
 Estepa margalidera: *Cistus albidus*
 Estepa morisca: *Cistus monspeliensis*
 Estepa mosquera: *Cistus monspeliensis*
 Estepa negra: *Cistus monspeliensis*
 Estepa oliera: *Hypericum balearicum*
 Estepera blanca: *Cistus albidus*
 Estepera joana: *Hypericum balearicum*
 Esteperola vera: *Cistus clusii*
 Esteperola: *Cistus clusii*
 Estiragassó: *Pisum sativum*
 Estiravelles: *Polygonum aviculare*
 Estopissot: *Cytinus hypocistis*
 Estopissot: *Cytinus ruber*
 Estramoni despenjollat: *Datura innoxia*
 Estramoni: *Datura innoxia*
 Estramoni: *Datura stramonium*
 Estramoni: *Scrophularia peregrina*
 Estrelleta de monja: *Ornithogalum umbellatum*
 Eubra: *Hedera helix*
 Eucaliptus: *Eucalyptus globulus*
 Eupatori: *Eupatorium cannabinum*
 Èvol: *Sambucus ebulus*
 Evònim: *Evonymus europaeus*
 Faig: *Fagus sylvatica*
 Faió: *Ampelodesmos mauritanica*
 Fajol: *Fagopyron sculentum*
 Falaguera mascle: *Dryopteris filix-mas*
 Falaguera: *Pteridium aquilinum*
 Faldes de la Mare de Déu: *Convolvulus arvensis*
 Falguera mascle: *Dryopteris filix-mas*
 Falguera: *Pteridium aquilinum*
 Falguerina: *Adiantum capillus-veneris*
 Falguerola: *Adiantum capillus-veneris*
 Fals vernís: *Ailanthus altissima*
 Falsa acàcia: *Robinia pseudacacia*
 Falsija: *Adiantum capillus veneris*
 Falzia blanca: *Asplenium ruta-muraria*
 Falzia de pou: *Asplenium trichomanes*
 Falzia mascle: *Dryopteris filix-mas*
 Falzia negra: *Asplenium onopteris*
 Falzia roja: *Asplenium trichomanes*
 Falzia: *Adiantum capillus-veneris*
 Falzia: *Adiantum capillus-veneris*
 Falzija borda: *Asplenium ruta-muraria*
 Fanoll: *Foeniculum vulgare*
 Farga: *Tamarix gallica*
 Farigola borda: *Coris monspeliensis*
 Farigola de Menorca: *Teucrium marum*
 Farigola mascle: *Coris monspeliensis*
 Farigola mascle: *Teucrium pollium*
 Farigola: *Teucrium capitatum*
 Farigola: *Thymbra capitata*
 Farigola: *Thymus vulgaris*
 Farolet: *Arisarum vulgare*
 Farot: *Daphne gnidium*
 Farratge bord: *Trifolium arvense*
 Farratge bord: *Trifolium pratense*
 Farratge bord: *Trifolium repens*
 Fartabous: *Fumaria capreolata*
 Fas de formiga: *Capsella bursa-pastoris*
 Fasolera: *Phaseolus vulgaris*
 Fasser: *Phoenix dactylifera*
 Fava: *Vicia faba*
 Favera borda: *Centranthus ruber*
 Favera: *Vicia faba*
 Febrer: *Eucalyptus globulus*
 Fel de la terra: *Ajuga iva*
 Fel de terra: *Centaurium erythraea*
 Fèl•lera: *Ferula communis*
 Fenal: *Hyparrhenia podotricha*
 Fenàs de bou: *Hyparrhenia podotricha*
 Fenàs de cua de cavall: *Hyparrhenia podotricha*

Fenàs de cuca: *Hyparrhenia podotricha*
 Fenàs: *Hyparrhenia podotricha*
 Fenassa.: *Hyparrhenia podotricha*
 Fenassa: *Ampelodesmos mauritanica*
 Fenet: *Melilotus officinalis*
 Fenigrec: *Trigonella foenum-graecum*
 Fenogrec: *Trigonella foenum-graecum*
 Fenoll marí: *Crithmum maritimum*
 Fenoll: *Foeniculum vulgare*
 Fenollassa groga: *Thapsia gimnesica*
 Fenoller: *Foeniculum vulgare*
 Fenollera: *Foeniculum vulgare*
 Fenosa marina: *Crithmum maritimum*
 Ferrexacó: *Taraxacum obovatum*
 Ficària: *Ranunculus ficaria*
 Figa de vall: *Nymphaea alba*
 Figuera borda: *Ficus carica*
 Figuera de moro: *Opuntia maxima*
 Figuera de pala: *Opuntia maxima*
 Figuera d'infern: *Datura stramonium*
 Figuera infernal borda: *Datura stramonium*
 Figuera infernal: *Ricinus communis*
 Figuera loca: *Datura stramonium*
 Figuerassa: *Opuntia maxima*
 Filabarba: *Scandix pecten-veneris*
 Filiagulla: *Agave americana*
 Filosa: *Cytinus hypocistis*
 Filosa: *Cytinus ruber*
 Filosella: *Hieracium pilosella*
 Filoseta: *Cytinus hypocistis*
 Filoseta: *Cytinus ruber*
 Flàmula de Job: *Clematis flammula*
 Flàmula: *Clematis flammula*
 Fleitx: *Fraxinus ornus*
 Fleix: *Fraxinus angustifolia*
 Fleix: *Fraxinus ornus*
 Fleixener: *Fraxinus ornus*
 Fleixer: *Fraxinus ornus*
 Fleixera: *Fraxinus ornus*
 Fletx: *Fraxinus ornus*
 Fletxera: *Fraxinus ornus*
 Floquet: *Impatiens balsamina*
 Floqueter: *Impatiens balsamina*
 Floquí: *Impatiens balsamina*
 Floquiner: *Impatiens balsamina*
 Flor d'abella: *Ophrys apifera*
 Flor d'albat: *Calendula officinalis*
 Flor de dragó: *Gomphocarpus fruticosus*
 Flor de l'home penjat: *Aceras anthropophorum*
 Flor de la Mare de Déu: *Ophrys apifera*
 Flor de mort: *Helichrysum stoechas*
 Flor de nit: *Mirabilis jalapa*
 Flor de Pasqua: *Euphorbia pulcherrima*
 Flor de Pasqua: *Helichrysum stoechas*
 Flor de ploma: *Achillea millefolium*
 Flor de salpassa: *Helichrysum stoechas*
 Flor de Sant Joan: *Centaureum quadrifolium*
 Flor de Sant Joan: *Helichrysum stoechas*
 Flor de Sant Joan: *Santolina chamaecyparissus*
 Flor de Sant Miquel: *Colchicum autumnale*
 Flor de Santa Llúcia: *Helichrysum stoechas*
 Flor de terra: *Paronychia argentea*
 Flor de tot l'any: *Calendula officinalis*
 Flor de tot l'any: *Helichrysum stoechas*
 Flor d'en Nyofà: *Nymphaea alba*
 Flor d'en Xofà: *Nymphaea alba*
 Flor d'onze mesos: *Senecio vulgaris*
 Flor vermella: *Centaureum erythraea*
 Floravia: *Centaurea calcitrapa*
 Floravia: *Xanthium spinosum*
 Floreta de la Mare de Déu: *Hypericum perforatum*
 Floreta de Sant Joan: *Hypericum perforatum*
 Flor-robí: *Lamium amplexicaule*
 Floruví: *Lamium amplexicaule*
 Foguera: *Pteridium aquilinum*
 Foixarda: *Globularia alypum*
 Folguera: *Pteridium aquilinum*
 Folguerola: *Adiantum capillus-veneris*
 Fonell marí: *Crithmum maritimum*
 Fonell: *Foeniculum vulgare*
 Fonoll de bou: *Conium maculatum*
 Fonoll marí: *Crithmum maritimum*
 Fonoll pudent: *Anethum graveolens*
 Fonoll: *Foeniculum vulgare*
 Fonollassa blanca: *Ammi visnaga*
 Fonollassa groga: *Thapsia gimnesica*
 Fonollassa: *Conium maculatum*
 Fonollassa: *Daucus carota*
 Fonollera: *Foeniculum vulgare*
 Foravia: *Centaurea calcitrapa*
 Formatget: *Capsella bursa-pastoris*

Forment: *Triticum aestivum*
 Forquilles: *Erodium cicutarium*
 Forquilles: *Erodium malacoides*
 Forquilles: *Geranium columbinum*
 Forquilles: *Scandix pecten-veneris*
 Fragassa: *Potentilla reptans*
 Fràngula: *Phillyrea angustifolia*
 Frare bec: *Arisarum vulgare*
 Frare cugot: *Arisarum vulgare*
 Frare d'estepa: *Cytinus hypocistis*
 Frare d'estepa: *Cytinus ruber*
 Frare llec: *Arisarum vulgare*
 Frares: *Cardaria draba*
 Frares: *Orobancha sp.*
 Fraret: *Arisarum vulgare*
 Fraulera: *Fragaria vesca*
 Freix: *Fraxinus angustifolia*
 Freix: *Fraxinus ornus*
 Freixe de flor: *Fraxinus ornus*
 Freixe de fulla petita: *Fraxinus angustifolia*
 Freixe: *Fraxinus angustifolia*
 Freixera: *Fraxinus angustifolia*
 Frejó: *Fraxinus angustifolia*
 Frígola borda: *Teucrium capitatum*
 Frígola de Sant Joan: *Thymbra capitata*
 Frígola mascle: *Teucrium capitatum*
 Frígola vera: *Teucrium capitatum*
 Frígola: *Teucrium marum*
 Frígola: *Teucrium pollium*
 Frígola: *Thymbra capitata*
 Frígola: *Thymus vulgaris*
 Frígoles grogues: *Teucrium flavum*
 Frígula: *Thymus vulgaris*
 Fríula blanca: *Teucrium capitatum*
 Fríula borda: *Thymus vulgaris*
 Fríula mascle: *Teucrium capitatum*
 Fríula vera: *Teucrium capitatum*
 Fríula: *Thymus vulgaris*
 Frívola: *Teucrium marum*
 Fromental: *Arrhenatherum elatius*
 Fuixarda: *Globularia alypum*
 Fum de terra: *Fumaria capreolata*
 Fumana ericoide: *Fumana ericoides*
 Fumana viscosa: *Fumana thymifolia*
 Fumària de flor petita: *Fumaria parviflora*
 Fumària enfiladissa: *Fumaria capreolata*
 Fumària oficinal: *Fumaria officinalis*
 Fumisterra: *Fumaria capreolata*

Fumisterra: *Fumaria officinalis*
 Fumusterra: *Fumaria capreolata*
 Fumusterra: *Fumaria officinalis*
 Fusellada: *Globularia alypum*
 Fusells: *Chondrilla juncea*
 Gabarró: *Reseda luteola*
 Gaferots.: *Xanthium strumarium*
 Gafetets: *Galium aparine*
 Gafets bords: *Xanthium strumarium*
 Gafets de fulla ampla: *Xanthium strumarium*
 Gafets petits: *Xanthium spinosum*
 Gafets: *Xanthium spinosum*
 Gal.landa: *Lavandula dentata*
 Galassa: *Berula erecta*
 Galda: *Reseda luteola*
 Galdiró: *Calendula officinalis*
 Galdirons: *Calendula arvensis*
 Gall: *Papaver rhoeas*
 Gallaret: *Lonicera implexa*
 Gallaret: *Papaver rhoeas*
 Gallassa: *Apium nodiflorum*
 Gallerets: *Fumaria capreolata*
 Gallet: *Papaver rhoeas*
 Gallgallaret.: *Papaver rhoeas*
 Gallinassa: *Lonicera implexa*
 Galsa: *Reseda luteola*
 Galzeran: *Ruscus aculeatus*
 Gamó tronaor: *Ruscus aculeatus*
 Gamó: *Asphodelus cerasiferus*
 Gamó: *Asphodelus microcarpus*
 Gamó: *Verbascum thapsus*
 Ganjolera: *Iris germanica*
 Gaons: *Ononis natrix*
 Gaons: *Ononis spinosa*
 Gapinell: *Sedum sediforme*
 Garanyoner: *Prunus spinosa*
 Garaüller: *Crataegus monogyna*
 Garballó: *Chamaerops humilis*
 Garboller: *Crataegus monogyna*
 Gardanes: *Rosa canina*
 Gardans: *Rosa sempervirens*
 Gargaller: *Crataegus monogyna*
 Gargoller: *Prunus spinosa*
 Garguller: *Crataegus monogyna*
 Garitxol groc: *Iris pseudacorus*
 Garlanda: *Lavandula dentata*
 Garric roig: *Quercus coccifera*

Garric: *Quercus coccifera*
 Garriga: *Quercus coccifera*
 Garriguella: *Quercus coccifera*
 Garritx: *Quercus coccifera*
 Garrofer bord: *Anagyris foetida*
 Garrofer bord: *Cercis siliquastrum*
 Garrofer bord: *Pistacia terebinthus*
 Garrofer del diable: *Anagyris foetida*
 Garrofer: *Ceratonia siliqua*
 Garroferet de moro: *Anagyris foetida*
 Garrofi: *Vicia sativa*
 Garroll: *Quercus coccifera*
 Garronada: *Calendula officinalis*
 Garrotxa: *Ballota nigra*
 Garrotxa: *Galium aparine*
 Garrover del dimoni: *Anagyris foetida*
 Garrover pudent: *Anagyris foetida*
 Garrover: *Ceratonia siliqua*
 Garrovereta: *Bupleurum lancifolium*
 Garrulla: *Quercus coccifera*
 Garrupa: *Cneorum tricoccon*
 Gasserà: *Ruscus aculeatus*
 Gata rabiosa: *Ranunculus sceleratus*
 Gatamoro: *Fumaria capreolata*
 Gata-rabiosa: *Apium graveolens*
 Gatassa: *Ranunculus ficaria*
 Gatell: *Tamarix africana*
 Gatell: *Tamarix gallica*
 Gatera: *Nepeta cataria*
 Gatjol: *Iris pseudacorus*
 Gatmaimó: *Tamus communis*
 Gatolins: *Antirrhinum majus*
 Gatosa blanca: *Calicotome spinosa*
 Gatosa marina: *Calicotome spinosa*
 Gatosa negra: *Calicotome spinosa*
 Gatosa: *Ulex parviflorus*
 Gatova: *Ulex parviflorus*
 Gats: *Galium aparine*
 Gauget: *Calendula officinalis*
 Gaujat: *Calendula officinalis*
 Gavarnera: *Rosa canina*
 Gavarnera: *Rosa sempervirens*
 Gavarrera canina: *Rosa canina*
 Gavarrera mosqueta: *Rosa sempervirens*
 Gavarrera: *Lonicera implexa*
 Gavarrera: *Rosa canina*
 Gavarrera: *Rosa sempervirens*
 Gavarró: *Reseda luteola*
 Gavó espinós: *Ononis spinosa*
 Gavó groc: *Ononis natrix*
 Gavó: *Ononis natrix*
 Gedra: *Hedera helix*
 Geganta: *Acanthus mollis*
 Genciana: *Centaurium erythraea*
 Genibró: *Juniperus oxycedrus*
 Gentiscle: *Pistacia lentiscus*
 Geramí bord: *Clematis flammula*
 Geramí: *Jasminum officinale*
 Gerani de colom: *Geranium columbinum*
 Gerani de fulla retallada: *Geranium dissectum*
 Gerani pudent: *Geranium robertianum*
 Gerani: *Geranium columbinum*
 Gerani: *Geranium dissectum*
 Gerani: *Geranium robertianum*
 Gerdera: *Rubus idaeus*
 Gerdonera: *Rubus idaeus*
 Gerreta de mel: *Cytinus hypocistis*
 Gerreta de mel: *Cytinus ruber*
 Gesmí: *Jasminum officinale*
 Gesmil: *Jasminum officinale*
 Gessamí bord: *Clematis flammula*
 Gessamí comú: *Jasminum officinale*
 Gessamí de llop: *Osyris alba*
 Gessamí dels ases: *Clematis flammula*
 Gessamí reial: *Jasminum grandiflorum*
 Gessamí: *Jasminum officinale*
 Gilaga-cabrona: *Calicotome spinosa*
 Ginebre: *Juniperus oxycedrus*
 Ginebrera: *Juniperus oxycedrus*
 Ginebró: *Juniperus oxycedrus*
 Ginesta blanca: *Osyris alba*
 Ginesta borda: *Ephedra fragilis*
 Ginesta de bolles vermelles: *Osyris alba*
 Ginesta vera: *Spartium junceum*
 Ginesta: *Spartium junceum*
 Ginestera: *Spartium junceum*
 Ginestó: *Osyris alba*
 Ginestra: *Spartium junceum*
 Gínjol blau: *Iris germanica*
 Gínjol blau: *Iris pallida*
 Gínjol groc: *Iris pseudacorus*
 Gínjol: *Iris pallida*
 Gínjoler: *Ziziphus vulgaris*
 Gínjos: *Iris florentina*
 Giraso: *Helianthus annuus*

Girasol de marge: *Psoralea bituminosa*
 Gira-sol: *Chrozophora tinctoria*
 Girasol: *Heliotropium europaeum*
 Givert: *Petroselinum crispum*
 Glaner: *Quercus ilex*
 Glaner: *Quercus robur*
 Glauci: *Glaucium corniculatum*
 Glauci: *Glaucium flavum*
 Glinxa: *Rorippa nasturtium-aquaticum*
 Glinxot: *Veronica beccabunga*
 Glop: *Populus nigra*
 Gojat: *Calendula officinalis*
 Gola de llop: *Antirrhinum majus*
 Gorja de llop: *Antirrhinum majus*
 Gossets: *Antirrhinum majus*
 Gossets: *Misopates orontium*
 Gossets: *Xanthium spinosum*
 Gossets: *Xanthium strumarium*
 Gossos: *Antirrhinum majus*
 Gossos: *Tribulus terrestris*
 Gossos: *Xanthium spinosum*
 Gossos: *Xanthium strumarium*
 Gota de sang: *Adonis annua*
 Gotets: *Hyoscyamus albus*
 Gracera: *Centaurea aspera*
 Gram d'olor: *Anthoxanthum odoratum*
 Gram negre: *Potentilla reptans*
 Gram porquí: *Potentilla reptans*
 Gram prim: *Elymus repens*
 Gram: *Cynodon dactylon*
 Grana d'escarlata: *Quercus coccifera*
 Grana vermelló: *Quercus coccifera*
 Grana: *Quercus coccifera*
 Granadella: *Parietaria judaica*
 Granallons: *Mantisalca salmantica*
 Grança: *Rubia tinctorum*
 Grandalla: *Narcissus poeticus*
 Granera: *Mantisalca salmantica*
 Graneta: *Quercus coccifera*
 Gratacul. Rosa canina
 Greixolera: *Rubia peregrina*
 Gréixols: *Rorippa nasturtium-aquaticum*
 Greixonera: *Rubia peregrina*
 Grejol: *Iris germanica*
 Gresolera: *Arum italicum*
 Greu: *Ilex aquifolium*
 Greuler: *Ilex aquifolium*
 Grèvol de visc: *Ilex aquifolium*
 Grèvol: *Ilex aquifolium*
 Grevoler: *Ilex aquifolium*
 Groguet de cam: *Calendula arvensis*
 Groguet: *Calendula officinalis*
 Gualda: *Reseda luteola*
 Guantera: *Digitalis minor*
 Güelles salads: *Geranium robertianum*
 Guilleuma: *Humulus lupulus*
 Guilloma: *Amelanchier ovalis*
 Guinder: *Prunus cerasus*
 Guindes del Bon Pastor: *Ruscus aculeatus*
 Guindoler: *Prunus cerasus*
 Guingues del Bon Pastor: *Ruscus aculeatus*
 Guirnalda: *Helichrysum stoechas*
 Guitarra: *Dipsacus sylvestris*
 Guixera: *Lathyrus sativus*
 Guixes: *Lathyrus sativus*
 Guixó bord: *Glaucium flavum*
 Guixó cigronenc: *Lathyrus cicera*
 Guixó: *Lathyrus cicera*
 Guíxol: *Lathyrus cicera*
 Guixons: *Lathyrus cicera*
 Hedra: *Hedera helix*
 Hedrera: *Hedera helix*
 Heliotrop de jardí: *Heliotropium peruvianum*
 Heliotropi: *Heliotropium europaeum*
 Herba passerella: *Heliotropium europaeum*
 Herba abellera: *Melissa officinalis*
 Herba apegalosa: *Parietaria judaica*
 Herba arenera: *Lepidium latifolium*
 Herba balonera: *Sanguisorba minor*
 Herba barbera: *Verbena officinalis*
 Herba barbuda: *Tragopogon porrifolius*
 Herba berruguera: *Chelidonium majus*
 Herba berruguera: *Heliotropium europaeum*
 Herba blanca: *Lobularia maritima*
 Herba blanca: *Mercurialis tomentosa*
 Herba blanca: *Scrophularia auriculata*
 Herba blenera: *Verbascum thapsus*
 Herba bruna: *Psoralea bituminosa*
 Herba cabruna: *Psoralea bituminosa*
 Herba cafetera: *Astragalus boeoticus*
 Herba caminadora: *Polygonum aviculare*
 Herba caminaire: *Polygonum aviculare*
 Herba campanera: *Convolvulus althaeoides*
 Herba cana: *Senecio vulgaris*
 Herba cançera: *Hieracium pilosella*

Herba capçera: *Teucrium pollium*
 Herba capçotera: *Paronychia argentea*
 Herba capsigranyera: *Teucrium pollium*
 Herba caragolera: *Parietaria judaica*
 Herba carnera: *Acanthus mollis*
 Herba centaurea: *Centaureum erythraea*
 Herba centella: *Ranunculus trilobus*
 Herba cervuna: *Asplenium scolopendrium*
 Herba colònia: *Teucrium chamaedrys*
 Herba conillera: *Senecio vulgaris*
 Herba cossiada: *Globularia alypum*
 Herba cost: *Tanacetum balsamita*
 Herba cuquera: *Mentha pulegium*
 Herba cuquera: *Teucrium capitatum*
 Herba cuquera: *Teucrium pollium*
 Herba d'agulles: *Scandix pecten-veneris*
 Herba d'aigua: *Mentha aquatica*
 Herba d'anyell: *Achillea millefolium*
 Herba d'arenas: *Plantago coronopus*
 Herba daurada: *Asplenium ceterach*
 Herba de bona: *Otanthus maritimus*
 Herba de bou: *Centranthus ruber*
 Herba de bugada: *Saponaria officinalis*
 Herba de cadernelles: *Anagallis arvensis*
 Herba de cadernereres: *Stellaria media*
 Herba de capseta: *Hyoscyamus albus*
 Herba de cardina: *Senecio vulgaris*
 Herba de cent nusos: *Polygonum aviculare*
 Herba de cent nuus: *Polygonum aviculare*
 Herba de cinc dits: *Potentilla caulescens*
 Herba de cinc nirvis: *Plantago lagopus*
 Herba de cinc nirvis: *Plantago lanceolata*
 Herba de cinc venes: *Plantago lagopus*
 Herba de cinc venes: *Plantago lanceolata*
 Herba de cop: *Hypericum perforatum*
 Herba de corder: *Achillea millefolium*
 Herba de cucs: *Teucrium pollium*
 Herba de ferides: *Achillea millefolium*
 Herba de foc: *Plantago albicans*
 Herba de foc: *Ranunculus sceleratus*
 Herba de foc: *Sempervivum tectorum*
 Herba de folls: *Veronica anagallis-aquatica*
 Herba de gallina: *Galium aparine*
 Herba de gallina: *Stellaria media*
 Herba de garrotillo: *Agrimonia eupatoria*
 Herba de git: *Agrostemma githago*
 Herba de gos: *Cynoglossum creticum*
 Herba de graneres: *Mantisalca salmantica*
 Herba de Job: *Clematis flammula*
 Herba de la castedat: *Vitex agnus-castus*
 Herba de la cervesa: *Humulus lupulus*
 Herba de la desfeta: *Trifolium pratense*
 Herba de la febre: *Centaurea calcitrapa*
 Herba de la fluixor: *Lepidium latifolium*
 Herba de la fluxió: *Lepidium latifolium*
 Herba de la geneta: *Agrostemma githago*
 Herba de la grava: *Asperula cynanchica*
 Herba de la irritació: *Herniaria cinerea*
 Herba de la Mare de Déu: *Hyoscyamus albus*
 Herba de la Mare de Déu: *Parietaria judaica*
 Herba de la prunel.la: *Prunella vulgaris*
 Herba de la prunela: *Prunella laciniata*
 Herba de la sang: *Agrimonia eupatoria*
 Herba de la sang: *Asplenium ceterach*
 Herba de la sang: *Paronychia argentea*
 Herba de la sapiència: *Descurainia sophia*
 Herba de la saviesa: *Descurainia sophia*
 Herba de la tos: *Borago officinalis*
 Herba de la Trinitat: *Viola tricolor*
 Herba de l'amor: *Coronilla scorpioides*
 Herba de l'amor: *Ranunculus arvensis*
 Herba de l'asma: *Datura stramonium*
 Herba de l'enamorà: *Coronilla scorpioides*
 Herba de l'epidèmia: *Teucrium marum*
 Herba de l'erisipela: *Ruscus aculeatus*
 Herba de les berrugues: *Chelidonium majus*
 Herba de les cinc costures: *Plantago lanceolata*
 Herba de les llunetes: *Biscutella auriculata*
 Herba de les morenes: *Ranunculus ficaria*
 Herba de les nou camises: *Achillea millefolium*
 Herba de les olives: *Micromeria graeca*
 Herba de les olives: *Satureja hortensis*
 Herba de les puces: *Plantago afra*
 Herba de les vinyes: *Foeniculum vulgare*
 Herba de l'esquinància: *Asperula cynanchica*
 Herba de llagues: *Clematis flammula*
 Herba de llagues: *Clematis vitalba*
 Herba de l'ofec: *Datura stramonium*
 Herba de mal de pedra: *Herniaria cinerea*
 Herba de mal de queixal: *Lepidium latifolium*

Herba de mala bua: *Polygonum persicaria*
 Herba de mur: *Parietaria judaica*
 Herba de neu: *Paronychia argentea*
 Herba de Noè: *Herniaria cinerea*
 Herba de Nostra Dama: *Parietaria judaica*
 Herba de paret: *Parietaria judaica*
 Herba de plata: *Mesembryanthemum crystallinum*
 Herba de plata: *Paronychia argentea*
 Herba de poll: *Daphne gnidium*
 Herba de polls: *Delphinium staphysagria*
 Herba de renegat: *Otanthus maritimus*
 Herba de sang: *Coronopus squamatus*
 Herba de Sant Antoni: *Agrimonia eupatoria*
 Herba de Sant Domingo: *Teucrium chamaedrys*
 Herba de Sant Francesc: *Herniaria cinerea*
 Herba de Sant Guillem: *Agrimonia eupatoria*
 Herba de Sant Jaume: *Geranium robertianum*
 Herba de Sant Joan: *Hypericum perforatum*
 Herba de Sant Joan: *Santolina chamaecyparissus*
 Herba de Sant Joan: *Tanacetum balsamita*
 Herba de Sant Jordi: *Centranthus ruber*
 Herba de Sant Pere: *Hypericum perforatum*
 Herba de Sant Pere: *parietaria judaica*
 Herba de Sant Ponç: *Mentha pulegium*
 Herba de Sant Ponç: *Teucrium capitatum*
 Herba de Sant Ponç: *Teucrium pollium*
 Herba de Sant Robert: *Geranium robertianum*
 Herba de Sant Roc: *Pulicaria dysenterica*
 Herba de Santa Lluçia: *Salvia verbenaca*
 Herba de Santa Margarida: *Centaurium erythraea*
 Herba de Santa Maria: *Centranthus ruber*
 Herba de Santa Maria: *Digitalis minor*
 Herba de Santa Maria: *Tanacetum balsamita*
 Herba de Santa Paula: *Centaurium erythraea*
 Herba de Santa Paula: *Centaurium quadrifolium*
 Herba de Santa Sofia: *Descurainia sophia*
 Herba de tall: *Achillea millefolium*
 Herba de tall: *Eupatorium cannabinum*
 Herba de talls: *Sanguisorba minor*
 Herba de tintorers: *Rubia tinctorum*
 Herba de tos: *Achillea millefolium*
 Herba de tres claus: *Xanthium spinosum*
 Herba de xai: *Achillea millefolium*
 Herba del bagul: *Vincetoxicum hirundinaria*
 Herba del Ballester: *Spartium junceum*
 Herba del br: *Vincetoxicum hirundinaria*
 Herba del carboner: *Capsella bursa-pastoris*
 Herba del cor: *Vincetoxicum hirundinaria*
 Herba del cordó negre: *Asplenium trichomanes*
 Herba del frare: *Euphorbia lathyris*
 Herba del mal estrany: *Agrimonia eupatoria*
 Herba del mesc: *Erodium moschatum*
 Herba del moro: *Erodium moschatum*
 Herba del nuset: *Asperula cynanchica*
 Herba del passerell: *Capsella bursa-pastoris*
 Herba del pastorell: *Capsella bursa-pastoris*
 Herba del pastoret: *Capsella bursa-pastoris*
 Herba del sarró: *Globularia cambessedesii*
 Herba del Terrig: *Centaurea aspera*
 Herba del traïdor: *Prunella vulgaris*
 Herba del verí: *Vincetoxicum hirundinaria*
 Herba del vesc: *Viscum album*
 Herba delfinera: *Teucrium scordium*
 Herba dels cantors: *Sisymbrium officinale*
 Herba dels gats: *Teucrium marum*
 Herba dels humors freds: *Polypodium cambricum*
 Herba dels humors picants: *Solanum dulcamara*
 Herba dels innocents: *Fumaria officinalis*
 Herba dels leprosos: *Chenopodium ambrosioides*
 Herba dels ulls: *Chelidonium majus*
 Herba d'escorpí: *Coronilla scorpioides*
 Herba d'esquellera: *Hyoscyamus albus*
 Herba disentèrica: *Pulicaria dysenterica*
 Herba donzella: *Vinca difformis*
 Herba d'orenetes: *Chelidonium majus*
 Herba dormidora: *Papaver somniferum*
 Herba enamorada: *Coronilla scorpioides*

Herba erisipelera: *Ruscus aculeatus*
 Herba escombrera: *Mantisalca salmantica*
 Herba escurçonera: *Scorzonera baetica*
 Herba escurçonera: *Teucrium flavum*
 Herba espitllera: *Centaurea calcitrapa*
 Herba estanyera: *Equisetum arvense*, *E. telmateia*
 Herba falaguera: *Pteridium aquilinum*
 Herba felera: *Ajuga chamaepitys*
 Herba felera: *Polygonum persicaria*
 Herba femetera: *Helichrysum stoechas*
 Herba flatera: *Ajuga chamaepitys*
 Herba flatera: *Coris monspeliensis*
 Herba foradada: *Hypericum perforatum*
 Herba forrera: *Sanguisorba minor*
 Herba freixurera: *Asplenium scolopendrium*
 Herba fum: *Fumaria officinalis*
 Herba gafarronera: *Lobularia maritima*
 Herba gallinera: *Stellaria media*
 Herba gatera: *Nepeta cataria*
 Herba geganta: *Acanthus mollis*
 Herba gelada: *Mesembryanthemum crystallinum*
 Herba gossera: *Teucrium flavum*
 Herba granera: *Mantisalca salmantica*
 Herba gresolera: *Arisarum vulgare*
 Herba llarga: *Polygonum aviculare*
 Herba madrona: *Salvia sclarea*
 Herba melsera: *Asplenium scolopendrium*
 Herba mentera: *Calamintha sylvatica*
 Herba molla: *Atriplex prostrata*
 Herba mora: *Solanum nigrum*
 Herba mosquitera: *Dittrichia viscosa*
 Herba pansera: *Polypodium cambricum*
 Herba passarella: *Spergularia rubra*
 Herba passerellera: *Heliotropium europaeum*
 Herba pigotera: *Polypodium cambricum*
 Herba pixanera: *Lobularia maritima*
 Herba pixosa: *Herniaria cinerea*
 Herba ponedora: *Fumaria capreolata*
 Herba ponedora: *Stellaria media*
 Herba porguera: *Mercurialis tomentosa*
 Herba presseguera: *Polygonum persicaria*
 Herba prima: *Asperula cynanchica*
 Herba pucera: *Plantago afra*
 Herba pucera: *Pulicaria odora*
 Herba pudent: *Scrophularia canina*
 Herba pudenta: *Ballota nigra*
 Herba pudenta: *Chenopodium vulvaria*
 Herba pudenta: *Datura stramonium*
 Herba pudenta: *Psoralea bituminosa*
 Herba pudenta: *Scrophularia peregrina*
 Herba puntera: *Sempervivum tectorum*
 Herba punxosa: *Coris monspeliensis*
 Herba queixalera: *Hyoscyamus albus*
 Herba queixalera: *Lepidium latifolium*
 Herba ramona: *Agrimonia eupatoria*
 Herba Roberta: *Geranium robertianum*
 Herba roquera: *Parietaria judaica*
 Herba sabonera: *Anagallis arvensis*
 Herba sabonera: *Saponaria officinalis*
 Herba saginera: *Stellaria media*
 Herba salada: *Salicornia ramossissima*
 Herba sanguinària: *Lithospermum officinale*
 Herba sanguinària: *Paronychia argentea*
 Herba sanjoanera: *Tanacetum balsamita*
 Herba santa: *Salvia sclarea*
 Herba santa: *Thapsia gimnesica*
 Herba talpera: *Datura stramonium*
 Herba terrera: *Lobularia maritima*
 Herba vaquera: *Centaurea aspera*
 Herba vermella: *Spergularia rubra*
 Herba vomitòria: *Euphorbia lathyris*
 Herbabona: *Mentha x piperita*
 Herba-col: *Cynara cardunculus*
 Herba-fam: *Plantago albicans*
 Herballuïsa: *Lippia triphylla*
 Herba-sana borda: *Mentha aquatica*
 Herba-sana borda: *Mentha suaveolens*
 Herba-sana: *Mentha spicata*
 Herba-sana: *Senecio vulgaris*
 Herbeta de la bassa: *Mentha pulegium*
 Herbeta de la sang: *Teucrium chamaedrys*
 Herbeta de Sant Joan: *Hypericum perforatum*
 Herbeta del mal de ventre: *Teucrium capitatum*
 Hereu: *Ilex aquifolium*
 Herniària: *Herniaria cinerea*
 Heura de terra: *Glechoma hederacea*
 Heura del diable: *Smilax aspera*
 Heura espinosa: *Smilax aspera*
 Heura: *Hedera helix*
 Heurera: *Hedera helix*
 Hibisc: *Hibiscus rosa-sinensis*

Hipèric foradat: *Hypericum perforatum*
 Hipocístide: *Cytinus hypocistis*
 Hipocístide: *Cytinus ruber*
 Hisop: *Hyssopus officinalis*
 Hisopeta: *Satureja hortensis*
 Hivernenc: *Ailanthus altissima*
 Inflabou: *Calendula arvensis*
 Inflabous: *Fumaria capreolata*
 Iva artética: *Ajuga chamaepitys*
 Iva moscada: *Ajuga iva*
 Iva: *Ajuga chamaepitys*
 Iva: *Ajuga iva*
 Iva: *Teucrium chamaedrys*
 Iveta: *Ajuga chamaepitys*
 Iveta: *Ajuga iva*
 Jaumet: *Calendula officinalis*
 Joca-sapos: *Helichrysum stoechas*
 Jolivarda: *Dittrichia viscosa*
 Joliverda: *Dittrichia viscosa*
 Jolivert: *Petroselinum crispum*
 Jonc agut: *Juncus acutus*
 Jonc boval: *Scirpus holoschoenus*
 Jonc boval: *Scirpus tabernaemontani*
 Jonc comú: *Scirpus holoschoenus*
 Jonc dels jardiners: *Juncus effusus*
 Jonc d'estorers: *Juncus effusus*
 Jonc marí: *Juncus acutus*
 Jonc menut: *Juncus effusus*
 Jonc: *Scirpus holoschoenus*
 Jonça de cordelar: *Cyperus longus*
 Jonça de cordelar: *Cyperus rotundus*
 Jonca d'estany: *Scirpus tabernaemontani*
 Jonca: *Cyperus longus*
 Jonça: *Cyperus rotundus*
 Jóncera: *Cyperus rotundus*
 Jonquina: *Juncus effusus*
 Jordonera: *Rubus idaeus*
 Jovenal: *Verbascum thapsus*
 Juevert bord: *Fumaria capreolata*
 Juevert: *Petroselinum crispum*
 Julivarda: *Dittrichia viscosa*
 Juliverda: *Dittrichia viscosa*
 Juliverdassa: *Conium maculatum*
 Julivert bord: *Fumaria capreolata*
 Julivert de calàpet: *Conium maculatum*
 Julivert de mar: *Crithmum maritimum*
 Julivert de moro: *Smyrniolum olusatrum*
 Julivert de rata: *Fumaria capreolata*
 Julivert en rama: *Petroselinum crispum*
 Julivert ver: *Petroselinum crispum*
 Julivert: *Petroselinum crispum*
 Julivertassa: *Conium maculatum*
 Jull: *Lolium temulentum*
 Junça xufera: *Cyperus esculentus*
 Junivert: *Petroselinum crispum*
 Junquet: *Scirpus holoschoenus*
 Junquillo: *Narcissus tazetta*
 Jusquiam: *Hyoscyamus albus*
 Lantana: *Lantana camara*
 Laserpici gal.lic: *Laserpitium gallicum*
 Lavanda: *Lavandula dentata*
 Lentilla d'aigua: *Lemna minor*
 Lijula: *Oxalis corniculata*
 Lilà de terra: *Centranthus ruber*
 Lila: *Syringa vulgaris*
 Lilà: *Syringa vulgaris*
 Lilac: *Syringa vulgaris*
 Litosperm: *Lithospermum officinale*
 Lítrum hissopifoli: *Lythrum hyssopifolia*
 Lladern de fulla estreta. Phillyrea angustifolia
 Lladern: *Rhamnus alaternus*
 Lladoner: *Celtis australis*
 Lladrecà: *Eupatorium cannabinum*
 Lladroner: *Celtis australis*
 Llagastes: *Xanthium spinosum*
 Llagrimera de viu: *Coix lacryma-jobi*
 Llampedrell: *Rhamnus alaternus*
 Llampoïna: *Paeonia cambessedesii*
 Llampúdol: *Rhamnus alaternus*
 Llampúdol: *Sambucus ebulus*
 Llampuga: *Pistacia terebinthus*
 Llampuga: *Rhamnus alaternus*
 Llampúgol: *Rhamnus alaternus*
 Llampuguera: *Rhamnus alaternus*
 Llantaïm: *Sonchus oleraceus*
 Llapasa petita: *Xanthium spinosum*
 Llapassa borda: *Xanthium strumarium*
 Llapassa menor: *Xanthium strumarium*
 Llapassa: *Arctium chabertii*
 Llapassa: *Cynoglossum cheirifolium*
 Llapassa: *Cynoglossum officinale*
 Llapassa: *Rubia peregrina*
 Llapassera: *Cynoglossum cheirifolium*
 Llapassera: *Cynoglossum creticum*
 Llapassera: *Cynoglossum officinale*

Llapó: *Stellaria media*
 Llaurer: *Laurus nobilis*
 Llavor de puça: *Plantago afra*
 Llecsó: *Sonchus oleraceus*
 Lledànies: *Teucrium capitatum*
 Lledànies: *Teucrium pollium*
 Llegumet: *Vicia sativa*
 Llengua bovina: *Anchusa arvensis*
 Llengua bovina: *Anchusa azurea*
 Llengua de bou: *Anchusa arvensis*
 Llengua de bou: *Anchusa azurea*
 Llengua de bou: *Anchusa officinalis*
 Llengua de bou: *Rubia peregrina*
 Llengua de ca: *Cynoglossum cheirifolium*
 Llengua de ca: *Cynoglossum creticum*
 Llengua de ca: *Cynoglossum officinale*
 Llengua de cero vera: *Asplenium scolopendrium*
 Llengua de cero: *Asplenium sagittatum*
 Llengua de cervol: *Asplenium scolopendrium*
 Llengua de passarell: *Teucrium capitatum*
 Llengua de passarell: *Teucrium pollium*
 Llengua de serp: *Ophioglossum lusitanicum*
 Llengua d'ovella: *Cynoglossum creticum*
 Llengua d'ovella: *Cynoglossum oficinale*
 Llengües de bou: *Rumex obtusifolius*
 Llengüeta de pardalet: *Smilax aspera*
 Llengüeta de perdiu: *Smilax aspera*
 Llengüetes: *Rubia peregrina*
 Llenzó: *Sonchus oleraceus*
 Llentia: *Lens culinaris*
 Llenties bordes: *Ononis natrix*
 Llentietta d'aigua: *Lemna minor*
 Llentilla d'aigua: *Lemna gibba*
 Llentilla: *Lens culinaris*
 Llentillola: *Lemna minor*
 Llentiol: *Lemna minor*
 Llentirola: *Lemna minor*
 Llentiscle: *Pistacia lentiscus*
 Llentisclera: *Pistacia lentiscus*
 Llepó: *Lemna minor*
 Llessamí de burro: *Clematis vitalba*
 Llessamí reial: *Jasminum grandiflorum*
 Llessamí: *Jasminum officinale*
 Llet de gallina: *Ornithogalum umbellatum*
 Llet de pardal: *Ornithogalum umbellatum*
 Llet d'ocell: *Ornithogalum umbellatum*
 Lletera borda: *Helleborus foetidus*
 Lletera vera: *Euphorbia characias*
 Lleterassa: *Euphorbia dendroides*
 Lleteresa arbòria: *Euphorbia dendroides*
 Lleteresa imbricada: *Euphorbia pithyusa*
 Lleteresa pubescent: *Euphorbia hirsuta*
 Lleteresa vesquera: *Euphorbia characias*
 Lleteresa: *Chamaecyse peplis*
 Lleteresa: *Euphorbia lathyris*
 Lleterola d'hort: *Euphorbia helioscopia*
 Lleterola de platja: *Chamaecyse peplis*
 Lleterola peplus: *Euphorbia peplus*
 Lleterola prostrada: *Chamaecyse prostrata*
 Lletissó: *Sonchus oleraceus*
 Lletranera: *Euphorbia characias*
 Lletreguera: *Euphorbia characias*
 Lleterera de marina: *Euphorbia characias*
 Lleterera de visc: *Euphorbia characias*
 Lleterera d'enviscar: *Euphorbia characias*
 Lleterera visquera: *Euphorbia characias*
 Lleterera: *Chamaecyse peplis*
 Lleterera: *Euphorbia dendroides*
 Lleterera: *Euphorbia helioscopia*
 Lleterera: *Euphorbia lathyris*
 Lletsó bord: *Sonchus asper*
 Lletsó d'ase: *Taraxacum obovatum*
 Lletsó de cadarnera: *Sonchus tenerrimus*
 Lletsó de cingle: *Sonchus tenerrimus*
 Lletsó de foc: *Senecio vulgaris*
 Lletsó de paret: *Sonchus tenerrimus*
 Lletsó fi: *Sonchus tenerrimus*
 Lletsó petit: *Sonchus tenerrimus*
 Lletsó punxós: *Sonchus asper*
 Lletsó: *Senecio vulgaris*
 Lletsó: *Sonchus asper*
 Lletsó: *Sonchus oleraceus*
 Lletuga borda: *Lactuca virosa*
 Lletuga boscana: *Lactuca virosa*
 Lletuga de bosc: *Lactuca virosa*
 Lletuga flamenca: *Lactuca capitata*
 Lletuga: *Lactuca sativa*
 Lletugueta marina: *Calystegia soldanella*
 Llevagat: *Calendula arvensis*
 Llevamà bord: *Calendula arvensis*
 Llevamà: *Calendula arvensis*
 Llevamal: *Calendula arvensis*
 Llevamans: *Calendula arvensis*
 Llevamans: *Calendula officinalis*

Lli: *Linum usitatissimum*
 Llicsó burrero: *Sonchus oleraceus*
 Llicsó d'ase: *Sonchus oleraceus*
 Llicsó de bancal: *Sonchus oleraceus*
 Llicsó de paret: *Sonchus tenerrimus*
 Llicsó de parreta: *Sonchus tenerrimus*
 Llicsó de pastor: *Sonchus tenerrimus*
 Llicsó de penya: *Sonchus tenerrimus*
 Llicsó de perdiu: *Sonchus tenerrimus*
 Llicsó de perdiueta: *Sonchus tenerrimus*
 Llicsó d'espasa: *Sonchus oleraceus*
 Llicsó rull: *Sonchus tenerrimus*
 Llicsó ver: *Sonchus tenerrimus*
 Llicsó: *Sonchus oleraceus*
 Llicutet: *Arbutus unedo*
 Llidoner: *Celtis australis*
 Lligabosc: *Clematis vitalba*
 Lligabosc: *Lonicera implexa*
 Lligamà: *Calendula arvensis*
 Llimonera dolça: *Citrus limetta*
 Llimonera: *Citrus limon*
 Llinet: *Linum usitatissimum*
 Llinsó d'ase: *Sonchus oleraceus*
 Llinsó de perdiu: *Sonchus tenerrimus*
 Llinsó: *Sonchus oleraceus*
 Llipasses: *Xanthium spinosum*
 Llipoter: *Arbutus unedo*
 Llipotet: *Arbutus unedo*
 Lliri aquatic: *Iris pseudacorus*
 Lliri blanc de marines: *Pancreatium maritimum*
 Lliri blanc: *Lilium candidum*
 Lliri blau: *Iris germanica*
 Lliri blau: *Iris pallida*
 Lliri bord: *Iris foetidissima*
 Lliri comú: *Iris germanica*
 Lliri convaller: *Convallaria majalis*
 Lliri d'arenal: *Pancreatium maritimum*
 Lliri d'aigua: *Nymphaea alba*
 Lliri d'ase: *Muscari neglectum*
 Lliri de Canet: *Pancreatium maritimum*
 Lliri de Florència: *Iris florentina*
 Lliri de gesses: *Asphodelus cerasiferus*
 Lliri de la Mare de Déu: *Convallaria majalis*
 Lliri de maig: *Convallaria majalis*
 Lliri de mar: *Pancreatium maritimum*
 Lliri de Nadal: *Narcissus tazetta*
 Lliri de platja: *Pancreatium maritimum*
 Lliri de Prat: *Orchis mascula*
 Lliri de Sant Antoni: *Lilium candidum*
 Lliri de Santa Cristina: *Pancreatium maritimum*
 Lliri de sèquia: *Nymphaea alba*
 Lliri fals: *Asphodelus cerasiferus*
 Lliri groc: *iris pseudacorus*
 Lliri morat: *Iris germanica*
 Lliri pudent: *Iris foetidissima*
 Llitsó: *Sonchus oleraceus*
 Llobí: *Lupinus albus*
 Llonja: *Chondrilla juncea*
 Llops: *Antirrhinum majus*
 Llor: *Laurus nobilis*
 Lloraga: *Potentilla reptans*
 Llorer bord: *Ruscus aculeatus*
 Llorer bord: *Viburnum tinus*
 Llorer rosa: *Nerium oleander*
 Llorer: *Laurus nobilis*
 Lloreret: *Viburnum tinus*
 Lloret: *Laurus nobilis*
 Llufes: *Xanthium spinosum*
 Llufes: *Xanthium strumarium*
 Llumenetes: *Taraxacum obovatum*
 Llums: *Arisarum vulgare*
 Llunetes de sembrat: *Biscutella auriculata*
 Llupí: *Lupinus albus*
 Llúpol: *Humulus lupulus*
 Lot corniculat: *Lotus corniculatus*
 Lotus: *Lotus corniculatus*
 Lubet: *Humulus lupulus*
 Lújula: *Oxalis corniculata*
 Mà de Crist: *Potentilla reptans*
 Mà de Maria: *Potentilla reptans*
 Maçanella: *Matricaria recutita*
 Maçanella: *Santolina chamaecyparissus*
 Maçanelles: *Helichrysum stoechas*
 Maçanera: *Malus domestica*
 Macaruller: *Asphodelus cerasiferus*
 Madastra: *Mentha suaveolens*
 Madrona: *Salvia sclarea*
 Maduixera borda: *Potentilla reptans*
 Maduixera: *Fragaria vesca*
 Magraner: *Punica granatum*
 Magraneta: *Cytinus hypocistis*
 Magraneta: *Cytinus ruber*
 Maia: *Parietaria judaica*

Maimó: *Tamus communis*
 Majola: *Matricaria recutita*
 Mal d'ulls: *Calendula officinalis*
 Mal espàrec: *Orobancha sp.*
 Malastrany: *Agrimonia eupatoria*
 Malbec: *Helleborus foetidus*
 Malcoratge: *Mercurialis annua*
 Malgirasol: *Heliotropium europaeum*
 Mallenquera: *Amelanchier ovalis*
 Mall-llaurat: *Plantago albicans*
 Malroig bord: *Ballota nigra*
 Malroig: *Marrubium vulgare*
 Malrubí blanc: *Marrubium vulgare*
 Malrubí bord: *Ballota nigra*
 Malrubí negre: *Ballota nigra*
 Malrubí pelut: *Ballota nigra*
 Malrubí pudent: *Ballota nigra*
 Malrubí: *Marrubium vulgare*
 Malrúbio: *Marrubium vulgare*
 Malva d'arbre: *Lavatera arborea*
 Malva de flor petita: *Malva parviflora*
 Malva de la reina: *Alcea rosea*
 Malva doble: *Alcea rosea*
 Malva gran: *Lavatera arborea*
 Malva loca: *Alcea rosea*
 Malva major: *Malva sylvestris*
 Malva marina: *Alcea rosea*
 Malva nicenca: *Malva nicaeensis*
 Malva reial: *Alcea rosea*
 Malva vera: *Alcea rosea*
 Malva: *Lavatera arborea*
 Malva: *Malva nicaeensis*
 Malva: *Malva sylvestris*
 Malvera: *Lavatera arborea*
 Malvera: *Malva sylvestris*
 Malví: *Althaea officinalis*
 Malvinera: *Althaea officinalis*
 Malvió: *Lavatera arborea*
 Malvís: *Althaea officinalis*
 Mamaconillets: *Antirrhinum majus*
 Mamaconills: *Antirrhinum majus*
 Mamellera: *Hyoscyamus albus*
 Mamellera: *Lonicera implexa*
 Mamelletes: *Cytinus hypocistis*
 Mamelletes: *Cytinus ruber*
 Mamelló: *Cytinus hypocistis*
 Mamelló: *Cytinus ruber*
 Mampúdol: *Rhamnus alaternus*
 Mançanilla borda: *Helichrysum stoechas*
 Mançanilla: *Santolina chamecyparissus*
 Mandariner: *Citrus deliciosa*
 Mandastre: *Mentha suaveolens*
 Mandragola: *Mandragora autumnalis*
 Mandràgora: *Mandragora autumnalis*
 Manduixera: *Fragaria vesca*
 Manetes del Senyor: *Plantago coronopus*
 Manetes: *Plantago coronopus*
 Maneula: *Cynoglossum cheirifolium*
 Maneula: *Cynoglossum creticum*
 Maneula: *Cynoglossum officinale*
 Mangraner: *Punica granatum*
 Manrúbio: *Marrubium vulgare*
 Mantellineta: *Paronychia argentea*
 Manuaga.: *Centaurea aspera*
 Manxiula: *Clematis flammula*
 Manxiula: *Clematis vitalba*
 Manxiuler: *Helleborus foetidus*
 Manxiulot: *Helleborus foetidus*
 Màpola: *Papaver rhoeas*
 Marcet: *Muscari neglectum*
 Marduix angles: *Teucrium marum*
 Marduix: *Origanum majorana*
 Marduixí: *Reseda odorata*
 Mareselva: *Lonicera implexa*
 Marfull: *Achillea millefolium*
 Marfull: *Viburnum tinus*
 Margalida: *Bellis sylvestris*
 Margalida: *Cytinus hypocistis*
 Margalida: *Cytinus ruber*
 Margalides: *Chrysanthemum coronarium*
 Margalideta: *Bellis sylvestris*
 Margalideta: *Cytinus hypocistis*
 Margalideta: *Cytinus ruber*
 Margall: *Lolium perenne*
 Margalló: *Chamaerops humilis*
 Margarides: *Chrysanthemum coronarium*
 Margarides: *Chrysanthemum segetum*
 Margaridoia silvestre: *Bellis sylvestris*
 Margaridoia: *Bellis sylvestris*
 Marialluïsa: *Lippia triphylla*
 Marieta: *Anthemis arvensis*
 Marieta: *Globularia alypum*
 Marihuana: *Cannabis sativa*
 Marreus: *Marrubium vulgare*
 Marrubí: *Marrubium vulgare*
 Marrumbí: *Ballota nigra*

Marxívols: *Helleborus foetidus*
 Masera vera: *Vincetoxicum hirundinaria*
 Maseres: *Vincetoxicum hirundinaria*
 Mastagueres: *Cichorium intybus*
 Màstec: *Chondrilla juncea*
 Màstecs: *Chondrilla juncea*
 Masteguera borda: *Cichorium intybus*
 Masteguera: *Chondrilla juncea*
 Mata de la seda: *Gomphocarpus fruticosus*
 Mata llentisclera: *Pistacia lentiscus*
 Mata roja: *Pistacia lentiscus*
 Mata ventrisquera: *Pistacia lentiscus*
 Mata: *Pistacia lentiscus*
 Mata-aranyes: *Ruscus aculeatus*
 Matacà: *Cynanchum acutum*
 Matacà: *Sambucus ebulus*
 Matacabra: *Coriaria myrtifolia*
 Mataconills: *Fumaria capreolata*
 Matadent: *Clematis flammula*
 Matafaluga: *Pimpinella anisum*
 Matafoc: *Cistus clusii*
 Matafoc: *Symphytum officinale*
 Matafocs: *Sempervivum tectorum*
 Matagall: *Cistus clusii*
 Matagallina: *Daphne gnidium*
 Matagós: *Cynanchum acutum*
 Matajaia: *Epilobium hirsutum*
 Matalafuga: *Pimpinella anisum*
 Matallums: *Ornithogalum umbellatum*
 Matallums: *Sisymbrium irio*
 Matapoll: *Daphne gnidium*
 Matapoll: *Delphinium staphysagria*
 Matapoll: *Evonymus europaeus*
 Matapuça: *Mentha suaveolens*
 Matapuços: *Mentha suaveolens*
 Mataselva: *Pistacia terebinthus*
 Matavelles: *Smilax aspera*
 Matavinya: *Dittrichia viscosa*
 Matera: *Pistacia lentiscus*
 Matissa vera: *Pistacia terebinthus*
 Matissa: *Pistacia lentiscus*
 Maura: *Solanum nigrum*
 Maurella: *Solanum nigrum*
 Melca: *Sorghum bicolor*
 Melcoratge tomentos: *Mercurialis tomentosa*
 Melcoratge: *Mercurialis annua*
 Melera: *Cytinus ruber*
 Melera: *Cytinus ruber*
 Melga: *Medicago sativa*
 Melgó marí: *Medicago marina*
 Melgó: *Medicago sativa*
 Mèlia: *Melia azederach*
 Melicotoner: *Prunus persica*
 Mèliga: *Medicago sativa*
 Melilot officinal: *Melilotus officinalis*
 Melilot solcat: *Melilotus sulcata*
 Melissa: *Melissa officinalis*
 Meló d'aigua: *Cucurbita citrullus*
 Meló: *Cucumis melo*
 Melonar bord: *Ecballium elaterium*
 Melonera d'Alger (var. jace): *Cucurbita citrullus*
 Melonera: *Cucumis melo*
 Melonets bords: *Ecballium elaterium*
 Melrubí: *Marrubium vulgare*
 Melsera: *Asplenium scolopendrium*
 Mendastre: *Mentha suaveolens*
 Menta borda: *Mentha spicata*
 Menta borda: *Mentha suaveolens*
 Menta boscana: *Mentha spicata*
 Menta d'aigua: *Mentha aquatica*
 Menta d'ase: *Mentha suaveolens*
 Menta de bou: *Mentha spicata*
 Menta de bou: *Mentha suaveolens*
 Menta de gat: *Mentha suaveolens*
 Menta de gat: *nepeta cataria*
 Menta de Santa Maria: *Tanacetum balsamita*
 Menta pebrera: *Mentha x piperita*
 Menta piperita: *Mentha x piperita*
 Menta romana: *Tanacetum balsamita*
 Menta verda: *Mentha spicata*
 Mentastra: *Mentha suaveolens*
 Mentera: *Calamintha sylvatica*
 Mentereta: *Calamintha sylvatica*
 Meravella: *Calendula officinalis*
 Mercurial: *Mercurialis annua*
 Mètel: *Datura innoxia*
 Metzines de pometa: *Solanum linnaeanum*
 Metzines d'ocell: *Solanum dulcamara*
 Metzines: *Solanum linnaeanum*
 Micromèria grega: *Micromeria graeca*
 Mil-en-rama: *Achillea millefolium*
 Milfulles: *Achillea millefolium*
 Milifulla: *Achillea millefolium*

Mill bord: *Lithospermum officinale*
 Mill de les índies: *Sorghum bicolor*
 Mill del sol: *Lithospermum officinale*
 Mill gruà: *Lithospermum officinale*
 Mill gruer: *Lithospermum officinale*
 Mill roquer: *Lithospermum officinale*
 Mill: *Panicum miliaceum*
 Millorca: *Phragmites australis*
 Millot: *Zea mays*
 Mimosa: *Acacia farnesiana*
 Minyoneta roja: *Spergularia rubra*
 Minyoneta: *Reseda odorata*
 Miramar: *Lobularia maritima*
 Mira-sol: *Chrozophora tinctoria*
 Mira-sol: *Helianthus annuus*
 Mirasol: *Heliotropium europaeum*
 Misèria: *Capsella bursa-pastoris*
 Moc d'indiot: *Amaranthus caudatus*
 Mogregall: *Thymelaea hirsuta*
 Moixera: *Sorbus aria*
 Moixos: *Chrysanthemum coronarium*
 Moixos: *Setaria viridis*
 Moll: *Atriplex hortensis*
 Mollera roquera: *Parietaria judaica*
 Mollerosa: *Parietaria judaica*
 Mollfull: *Viburnum tinus*
 Molsa: *Selaginella denticulata*
 Monei: *Ipomoea batatas*
 Monges: *Papaver rhoeas*
 Mongeta: *Papaver rhoeas*
 Mongetera borda: *Anagyris foetida*
 Mongetera d'arbre: *Anagyris foetida*
 Mongetera: *Phaseolus vulgaris*
 Moniato: *Ipomoea batatas*
 Mònica: *Agrimonia eupatoria*
 Monja: *Papaver rhoeas*
 Monòtropa: *Monotropa hypopitys*
 Monyaco: *Ipomoea batatas*
 Moradui: *Origanum majorana*
 Moraga: *Anagallis arvensis*
 Moragues: *Anagallis arvensis*
 Morallons: *Stellaria media*
 Morella amargant: *Solanum dulcamara*
 Morella de gra: *Solanum nigrum*
 Morella de marge: *Solanum dulcamara*
 Morella emborraxadora: *Solanum dulcamara*
 Morella negra: *Solanum nigrum*
 Morella roquera: *Parietaria judaica*
 Morella vella: *Solanum nigrum*
 Morella vera: *Solanum nigrum*
 Morella: *Solanum alatum*
 Morella: *Solanum dulcamara*
 Morella: *Solanum villosum*
 Morella-en-gra: *Solanum nigrum*
 Morellosa: *Parietaria judaica*
 Morer de Sant Joan: *Morus nigra*
 Morer negre: *Morus nigra*
 Morer: *Morus nigra*
 Morera blanca: *Morus alba*
 Morera de cucs: *Morus alba*
 Morera de cuques: *Morus alba*
 Morera de móres: *Morus nigra*
 Morera de seda: *Morus alba*
 Morera negra: *Morus nigra*
 Morera salvatge: *Rubus ulmifolius*
 Morera vera: *Morus nigra*
 Morera: *Morus alba*
 Morera: *Rubus ulmifolius*
 Moresc: *Zea mays*
 Morillera: *Rubus caesius*
 Morillera: *Rubus ulmifolius*
 Morquerol: *Mercurialis annua*
 Morret de bou: *Chondrilla juncea*
 Morretort: *Lepidium sativum*
 Morrissà: *Lepidium sativum*
 Morrissà: *Tropaeolum majus*
 Morritort bord: *Lepidium latifolium*
 Morritort d'aigua: *Rorippa nasturtium-aquaticum*
 Morritort de fulla ampla: *lepidium latifolium*
 Morritort d'Indies: *Tropaeolum majus*
 Morritort salvatge: *Lepidium latifolium*
 Morritort ver: *Lepidium sativum*
 Morritort: *Lepidium sativum*
 Morro de porc: *Ranunculus ficaria*
 Morro de vedell: *Antirrhinum majus*
 Morró: *Stellaria media*
 Morróns blancs: *Stellaria media*
 Morróns de canari: *Stellaria media*
 Morróns: *Anagallis arvensis*
 Morruts de bou: *Senecio vulgaris*
 Morruts: *Senecio vulgaris*
 Morruts: *Stellaria media*
 Morteral: *Mercurialis annua*

Morterol: *Mercurialis annua*
Mosques d'ase: *Ophrys apifera*
Mosques grosses: *Barlia robertiana*
Mosquiter: *Populus alba*
Mostalla blanca: *Sinapis alba*
Mostarda: *Sinapis alba*
Mostàsia: *Sinapis alba*
Mostassa blanca: *Sinapis alba*
Mostassa borda: *Sinapis arvensis*
Mostassa de camp: *Sinapis arvensis*
Motxa: *Ononis natrix*
Muguet: *Convallaria majalis*
Muixana: *Plantago coronopus*
Mula: *Euphorbia dendroides*
Muniaco: *Ipomoea batatas*
Murcarola: *Mercurialis annua*
Múria: *Verbascum sinuatum*
Murrissà bord: *Lobularia maritima*
Murrissà: *Lobularia maritima*
Murrons: *Stellaria media*
Murta: *Myrtus communis*
Murtera: *Myrtus communis*
Murtereta: *Globularia alypum*
Murtolera: *Myrtus communis*
Murtra: *Myrtus communis*
Nadala: *Narcissus tazetta*
Nadaleta de mar: *Pancreatium maritimum*
Nadaleta: *Narcissus tazetta*
Nadalina: *Narcissus tazetta*
Nap boal: *Brassica rapa*
Nap de bou: *Brassica rapa*
Nap rodó: *Brassica rapa*
Nap: *Brassica napus*
Nap-i-col: *Brassica rapa*
Narcís de Nadal: *Narcissus tazetta*
Narcís de rams: *Narcissus tazetta*
Narcís: *Narcissus poeticus*
Naronger: *Citrus medica*
Naulós: *Sempervivum tectorum*
Negrelló: *Agrostemma githago*
Nenúfar: *Nymphaea alba*
Nenúfar: *Nymphaea odorata*
Neòtia: *Neottia nidus-avis*
Nepta: *Nepeta cataria*
Nespler: *Mespilus germanica*
Nesplera: *Mespilus germanica*
Nesprer del Japó: *Eriobotrya japonica*
Nesprer: *Mespilus germanica*
Nesproner: *Eriobotrya japonica*
Niella de blat: *Agrostemma githago*
Niella de rec: *Epilobium hirsutum*
Niella: *Agrostemma githago*
Niella: *Bupleurum lancifolium*
Nimfa: *Nymphaea alba*
Nimfea: *Nymphaea alba*
Ninois. Lamium amplexicaule
Ninou: *Narcissus tazetta*
Nisprer: *Eriobotrya japonica*
Niu d'auzell: *Neottia nidus-avis*
Noguer: *Juglans regia*
Noguera: *Juglans regia*
Noguereta: *Pistacia terebinthus*
Noguerola: *Pistacia terebinthus*
Nou d'aigua: *Trapa natans*
Nualós: *Sempervivum tectorum*
Nyàmera: *Helianthus tuberosus*
Nyestolera: *Rhamnus alaternus*
Oastre: *Olea europaea*
Obre-els-ulls: *Tribulus terrestris*
Obriülls: *Centaurea calcitrapa*
Oleandre: *Nerium oleander*
Oliu: *Olea europaea*
Olivarda: *Dittrichia viscosa*
Olivardeta: *Dittrichia graveolens*
Olivardó: *Dittrichia graveolens*
Olivella: *Cneorum tricoccon*
Oliver bordís: *Olea europaea*
Olivera borda: *Olea europaea*
Olivera: *Olea europaea*
Olivereta: *Cneorum tricoccon*
Olm: *Ulmus minor*
Om comú: *Ulmus minor*
Om negre: *Ulmus minor*
Om: *Ulmus minor*
Omissa: *Ulmus minor*
Omisser: *Ulmus minor*
Ordi: *Hordeum vulgare*
Orella d'ase: *Arum italicum*
Orella d'ase: *Symphytum officinale*
Orella de llebre: *Agave americana*
Orella de monjo: *Umbilicus horizontalis*
Orella de monjo: *Umbilicus rupestris*
Orella de rata: *Hieracium pilosella*
Orella de rata: *Mercurialis tomentosa*
Orella de rata: *Teucrium pollium*
Orella d'ós: *Borago officinalis*

Orelleta de rata: *Mercurialis tomentosa*
 Orenga : *Origanum vulgare*
 Orenga: *Origanum virens*
 Oriola: *Viburnum tinus*
 Orm: *Ulmus minor*
 Ormí: *Salvia sclarea*
 Ormini: *Salvia sclarea*
 Oronellera: *Chelidonium majus*
 Oronyer: *Prunus spinosa*
 Orquídia de tardor: *Spiranthes spiralis*
 Orquídia mascle: *Orchis mascula*
 Orquis flairosa: *Gymnadenia conopsea*
 Orquis gegant: *Barlia robertiana*
 Orquis piramidal: *Anacamptys pyramidalis*
 Orquis tacada: *Neotinea maculata*
 Ortiga balera: *Urtica pilulifera*
 Ortiga de bolletes: *Urtica pilulifera*
 Ortiga de pilotes: *Urtica pilulifera*
 Ortiga maleita: *Urtica pilulifera*
 Ortiga menuda: *Urtica pilulifera*
 Ortiga menuda: *Urtica urens*
 Ortiga petita: *Urtica urens*
 Ortiga: *Urtica membranacea*
 Ortigola: *Urtica urens*
 Orval fi: *Physalis alkekengi*
 Orval: *Datura stramonium*
 Orval: *Whitania somnifera*
 Oxicedre: *Juniperus oxycedrus*
 Pa de cucut: *Oxalis corniculata*
 Pa de granotes: *Lemna minor*
 Pa de porc: *Cyclamen balearicum*
 Pa i formatge: *Capsella bursa-pastoris*
 Pa porcí: *Cyclamen balearicum*
 Pa-eixut: *Plantago albicans*
 Pa-i-peixet: *Borago officinalis*
 Pala de formiga: *Capsella bursa-pastoris*
 Pala marina: *Thymelaea hirsuta*
 Palera: *Opuntia maxima*
 Palitra: *Cardaria draba*
 Palla: *Scirpus tabernaemontani*
 Palleta: *Reseda luteola*
 Pallola: *Reseda luteola*
 Palma marina: *Thymelaea hirsuta*
 Palma: *Phoenix dactylifera*
 Palmera: *Phoenix dactylifera*
 Palmerina: *Thymelaea hirsuta*
 Palmissó: *Chamaerops humilis*
 Palònia blanca: *Helleborus foetidus*
 Palònia borda: *Helleborus foetidus*
 Palònia: *Paeonia cambessedesii*
 Pampalònia: *Paeonia cambessedesii*
 Pampinella: *Sanguisorba minor*
 Pampolera: *Nymphaea alba*
 Panadella: *Rumex crispus*
 Panets: *Nymphaea alba*
 Panical blanc: *Eryngium campestre*
 Panical marí: *Eryngium maritimum*
 Panical: *Eryngium campestre*
 Panicalt: *Eryngium campestre*
 Panicort: *Anthemis arvensis*
 Panís: *Zea mays*
 Panissola verda: *Setaria viridis*
 Panissola: *Setaria viridis*
 Panosella: *Plantago albicans*
 Paparota: *Papaver rhoeas*
 Paparra: *Delphinium staphysagria*
 Papol: *Cardaria draba*
 Pàpola: *Cardaria draba*
 Papoles: *Cardaria draba*
 Paradella conglomerada: *Rumex conglomeratus*
 Paradella crespa: *Rumex crispus*
 Paradella de galàpet: *Rumex patientia*
 Paradella obtusifòlia: *Rumex obtusifolius*
 Paradella: *Rumex conglomeratus*
 Paradella: *Rumex crispus*
 Paradella: *Rumex obtusifolius*
 Paradella: *Rumex patientia*
 Paramà: *Glaucium corniculatum*
 Paramà: *Papaver rhoeas*
 Pardalera: *Stellaria media*
 Parietària: *Parietaria judaica*
 Paroníquia argentada: *Paronychia argentea*
 Paroníquia nivía: *Paronychia capitata*
 Parra: *Vitis vinifera*
 Pasqüeta: *Bellis sylvestris*
 Passacamins d'Orient: *Polygonum orientale*
 Passacamins marí: *Polygonum maritimum*
 Passacamins: *Polygonum aviculare*
 Passarelles: *Heliotropium europaeum*
 Pastanaga borda: *Daucus carota*
 Pastanaga vera: *Daucus carota*
 Pastenaga: *Daucus carota*
 Pastenagueta: *Daucus carota*
 Pataca: *Helianthus tuberosus*
 Patata de canya: *Helianthus tuberosus*

Patata morenera: *Cyclamen balearicum*
 Patatera: *Solanum tuberosum*
 Pebre bord: *Vitex agnus-castus*
 Pebre d'ase: *Reseda alba*
 Pebre d'ase: *Solanum alatum*
 Pebre d'ase: *Solanum nigrum*
 Pebre d'ase: *Solanum villosum*
 Pebre de banyeta: *Capsicum annuum*
 Pebre de cirereta: *Capsicum annuum*
 Pebre foll: *Vitex agnus-castus*
 Pebrella: *Thymbra capitata*
 Pebrer: *Capsicum annuum*
 Pebrotera borda: *Vincetoxicum hirundinaria*
 Pebrotera boscana: *Vincetoxicum hirundinaria*
 Pebrotera: *Capsicum annuum*
 Pedrenca: *Psoralea bituminosa*
 Pedrerols: *Lathyrus cicera*
 Pèl de farigola: *Cuscuta epithimum*
 Pèl de nuvi: *Cuscuta epithimum*
 Pelitre: *Cardaria draba*
 Pelonis: *Paeonia cambessedesii*
 Pelosella: *Hieracium pilosella*
 Pelosella: *Plantago albicans*
 Peludella: *Hieracium pilosella*
 Pènlol: *Quercus robur*
 Penosella: *Plantago albicans*
 Pensamentera: *Viola tricolor*
 Pensaments: *Viola tricolor*
 Pentecosta: *Orchis champagneuxii*
 Pentinel.la: *Sanguisorba minor*
 Pentinella: *Sanguisorba minor*
 Peònia borda: *Helleborus foetidus*
 Peònia: *Paeonia cambessedesii*
 Pepellides: *Umbilicus horizontalis*
 Pepellides: *Umbilicus rupestris*
 Percala: *Achillea millefolium*
 Perera: *Pyrus communis*
 Pericó bord: *Hypericum perforatum*
 Pericó groc: *Hypericum perforatum*
 Pericó roig: *Centaurium quadrifolium*
 Pericó vermell: *Centaurium erythraea*
 Periquet: *Hypericum perforatum*
 Perlerina de mar: *Otanthus maritimus*
 Perlina blanca: *Otanthus maritimus*
 Perlina marina: *Otanthus maritimus*
 Perpètua: *Helichrysum stoechas*
 Perpètues: *Gomphrena globosa*
 Perpetuina: *Helichrysum stoechas*
 Persicària: *Polygonum persicaria*
 Pervinca: *Vinca difformis*
 Pèsol: *Pisum sativum*
 Pesolera: *Pisum sativum*
 Pesolina: *Vicia sativa*
 Peterrell: *Erica multiflora*
 Petets: *Silene vulgaris*
 Petorreig: *Erica multiflora*
 Petorrell: *Erica multiflora*
 Petorrera: *Erica multiflora*
 Petorret: *Erica multiflora*
 Petorri: *Erica multiflora*
 Peu d'ànec: *Chenopodium bonus-henricus*
 Peu de bou. *Arum italicum*
 Peu de Crist: *Potentilla reptans*
 Peu de gall: *Lamium amplexicaule*
 Peu de llebre: *Plantago lagopus*
 Peu de llebre: *Trifolium arvense*
 Peu de lleó: *Aphanes floribunda*
 Peu de milà.: *Thymelaea hirsuta*
 Peu de pardal: *Coronilla scorpioides*
 Peu de vedell: *Arum italicum*
 Peu d'oca: *Chenopodium bonus-henricus*
 Peucrist: *Potentilla reptans*
 Peuets de Nostre Senyor: *Fumaria officinalis*
 Peuets del Nostre Senyor: *Plantago coronopus*
 Peustrist: *Potentilla reptans*
 Pi : *Pinus halepensis*
 Pi blanc: *Pinus halepensis*
 Pi bord: *Pinus halepensis*
 Pi d'olor: *Teucrium pollium*
 Pi garriguenc: *Pinus halepensis*
 Pi pinyer: *Pinus pinea*
 Pi pinyoner: *Pinus pinea*
 Pi ver: *Pinus pinea*
 Pic de gallina: *Anagallis arvensis*
 Picabaralles: *Viburnum tinus*
 Pica-gallina: *Stellaria media*
 Picapoll: *Anagallis arvensis*
 Picapoll: *Daphne gnidium*
 Pica-poll: *Stellaria media*
 Picardia: *Cymbalaria muralis*
 Picatalons: *Tribulus terrestris*
 Piló: *Hyparrhenia podotricha*
 Pilosella: *Hieracium pilosella*

Pimpinella: *Sanguisorba minor*
 Pimpinella petita: *Sanguisorba minor*
 Pinell: *Ajuga chamaepitys*
 Pinell: *Coris monspeliensis*
 Pinets de teulada: *Sedum album*
 Pinets: *Sempervivum tectorum*
 Pinosella: *Plantago albicans*
 Pinta de moro: *Dipsacus sylvestris*
 Pinta de pastor: *Scandix pecten-veneris*
 Pinta de Venus: *Scandix pecten-veneris*
 Pinta: *Dipsacus sylvestris*
 Pintacoques: *Papaver somniferum*
 Pinya (var. botrytis): *Brassica oleracea*
 Pinya de cardar: *Dipsacus sylvestris*
 Pinyonets: *sedum album*
 Pinyons de rata: *Sedum sediforme*
 Pinzell: *Coris monspeliensis*
 Piperotis: *Lepidium latifolium*
 Pipius blaus: *Muscari comosum*
 Pita: *Agave americana*
 Pitalassa: *Agave americana*
 Pitera: *Agave americana*
 Pixacà: *Chenopodium vulvaria*
 Pixacà: *Taraxacum obovatum*
 Pixallit: *Taraxacum obovatum*
 Pixallits: *Sonchus oleraceus*
 Pixanera: *Lobularia maritima*
 Pixina: *Globularia alypum*
 Pixosa: *Herniaria cinerea*
 Plantatge ample: *Plantago major*
 Plantatge cornut: *Plantago coronopus*
 Plantatge d'aigua: *Agave americana*
 Plantatge de ca: *Pulicaria odora*
 Plantatge de cinc nervis: *Plantago lanceolata*
 Plantatge de fulla estreta: *Plantago lanceolata*
 Plantatge gros: *Plantago major*
 Plantatge lanceolat: *Plantago lanceolata*
 Plantatge morro d'ovella: *Plantago lagopus*
 Plantatge: *Plantago major*
 Plàtan d'Orient: *Platanus orientalis*
 Platana: *Platanus orientalis*
 Plataner d'Orient: *Platanus orientalis*
 Platantera: *Platanthera bifolia*
 Plateta: *Paronychia argentea*
 Plats giradors: *Nymphaea alba*
 Ploraner: *Verbascum thapsus*
 Ploranera: *Verbascum sinuatum*
 Plori: *Salix babylonica*
 Ploró: *Salix babylonica*
 Poligala rupestre: *Polygala rupestris*
 Poligala vulgar: *Polygala vulgaris*
 Poliol d'aigua: *Mentha pulegium*
 Poliol de menta: *Calamintha sylvatica*
 Poliol de riu: *Mentha pulegium*
 Poliol negre: *Mentha pulegium*
 Poliol: *Mentha pulegium*
 Poliol: *Teucrium pollium*
 Polipodi: *Polypodium cambricum*
 Politària: *Dittrichia viscosa*
 Poll alba: *Populus alba*
 Poll àlber: *Populus alba*
 Poll bordissot: *Populus nigra*
 Poll negre: *Populus nigra*
 Poll: *Populus nigra*
 Polla: *Populus nigra*
 Pollanc: *Populus nigra*
 Pollancre: *Populus nigra*
 Pollangre: *Populus nigra*
 Pollant: *Populus nigra*
 Pollet: *Salicornia ramossissima*
 Polleta: *Colchicum autumnale*
 Pomera borda: *Sorbus aria*
 Pomera: *Malus domestica*
 Pomerola: *Amelanchier ovalis*
 Pometes de la Mare de Déu: *Crataegus monogyna*
 Poncemer: *Citrus medica*
 Ponciller: *Citrus medica*
 Poncirer: *Citrus medica*
 Ponedora: *Fumaria capreolata*
 Poniol: *Mentha pulegium*
 Ponsimer: *Citrus medica*
 Pòpul: *Populus nigra*
 Poriol: *Mentha pulegium*
 Porrassa: *Asphodelus cerasiferus*
 Porrassa: *Asphodelus microcarpus*
 Porrassí: *Asphodelus fistulosus*
 Porrassina: *Asphodelus cerasiferus*
 Porreca: *Asphodelus cerasiferus*
 Porro: *Allium porrum*
 Posidònia: *Posidonia oceanica*
 Pota de bou: *Arum italicum*
 Pota de bou: *Trapa natans*
 Pota de cavall negra: *Petasites fragans*

Pota de cavall: *Petasites fragans*
 Pota de vedell: *Arum italicum*
 Potamogèton: *Potamogeton natans*
 Potentilla de roca: *Potentilla caulescens*
 Poteta de gall: *Geranium robertianum*
 Poteta de pardalet: *Plantago coronopus*
 Pradelles: *Rumex obtusifolius*
 Presseguer: *Prunus persica*
 Presseguera borda: *Polygonum persicaria*
 Primavera: *Bellis sylvestris*
 Primavera: *Primula elatior*
 Primula gran: *Primula elatior*
 Prinyoner: *Prunus spinosa*
 Proenga: *Vinca difformis*
 Pruenga: *Vinca difformis*
 Prunel.la blanca: *Prunella laciniata*
 Prunel.la vulgar: *Prunella vulgaris*
 Pruneller: *Prunus spinosa*
 Prunera borda: *Prunus spinosa*
 Prunera: *Prunus domestica*
 Prunyoner: *Prunus spinosa*
 Pudamans: *Sambucus ebulus*
 Pudent: *Datura stramonium*
 Púdiol: *Pistacia terebinthus*
 Púdol: *Pistacia terebinthus*
 Pulicària d'olor: *Pulicaria odora*
 Puliol: *Mentha pulegium*
 Puliot: *Mentha pulegium*
 Pulsallana: *Portulaca oleracea*
 Punta de rella: *Arum italicum*
 Punxa-cambrona: *Calicotome spinosa*
 Punxa-claus: *Tribulus terrestris*
 Punxeta: *Rhamnus alaternus*
 Puriol: *Mentha pulegium*
 Queixals de diable: *Ranunculus bulbosus*
 Queixals de llop: *Tribulus terrestris*
 Queixals de vella: *Taraxacum obovatum*
 Queixals de vella: *Tribulus terrestris*
 Quequerequec: *Papaver rhoeas*
 Quicaraquic: *Papaver rhoeas*
 Quina borda: *Teucrium flavum*
 Quina: *Teucrium flavum*
 Quiricau: *Asphodelus cerasiferus*
 Rabassa bruna: *Potentilla caulescens*
 Rabassot: *Cytinus hypocistis*
 Rabassot: *Cytinus ruber*
 Rabell: *Olea europaea*
 Rabellot: *Olea europaea*
 Rabosa: *Galium aparine*
 Rafanistre: *Raphanus raphanistrum*
 Raigràs: *Lolium perenne*
 Raïm de bruixa: *Sedum sediforme*
 Raïm de galàpat: *Sedum album*
 Raïm de gat: *Sedum sediforme*
 Raïm de guilla: *Phytolacca americana*
 Raïm de l'escopeta: *Phytolacca americana*
 Raïm de llop: *Sedum album*
 Raïm de moro: *Phytolacca americana*
 Raïm de pastor: *Sedum sediforme*
 Raïm de Sant Salvi: *Phytolacca americana*
 Raïm de sàput: *Sedum album*
 Raïmera: *Vitis vinifera*
 Ram de Sant Pere: *Crataegus monogyna*
 Ramell de Sant Ponç: *Helichrysum stoechas*
 Ramell de tot l'any: *Helichrysum stoechas*
 Ramenderola: *Calamintha nepeta*
 Rampets: *Plantago coronopus*
 Ranuncle arvense: *Ranunculus arvensis*
 Ranuncle bulbós: *Ranunculus bulbosus*
 Ranuncle repent: *Ranunculus repens*
 Ranuncle sard: *Ranunculus trilobus*
 Raola: *Coriaria myrtifolia*
 Rapa de frare: *Arisarum vulgare*
 Rapa de porc: *Cyclamen balearicum*
 Rapa marina: *Crithmum maritimum*
 Rapa pudent: *Dracunculus vulgaris*
 Rapa: *Arisarum vulgare*
 Rapa: *Arum italicum*
 Rapalassa borda: *Xanthium strumarium*
 Rapallengua: *Arisarum vulgare*
 Rapallengua: *Rubia peregrina*
 Rapana: *Plantago coronopus*
 Rascanuvies: *Lactuca serriola*
 Raspall: *Cneorum tricoccon*
 Raspallengua: *Galium aparine*
 Raspallengua: *Rubia tinctorum*
 Raspallengües: *Galium aparine*
 Raspallera: *Mantisalca salmantica*
 Raspeta: *Rubia peregrina*
 Raspeta: *Rubia tinctorum*
 Raudor: *Coriaria myrtifolia*
 Ravanisses dolces: *Cyperus esculentus*
 Rave de mar: *Cakile maritima*
 Rave: *Raphanus sativus*
 Ravec: *Raphanus sativus*

Raveguissa: *Raphanus raphanistrum*
 Ravenera: *Raphanus sativus*
 Ravenet (var. radícula): *Raphanus sativus*
 Ravenissa blanca: *Raphanus raphanistrum*
 Ravenissa borda: *Sinapis arvensis*
 Ravenissa de cornets: *Sisymbrium polyceatium*
 Ravenissa de mar: *Cakile maritima*
 Ravenissa groga: *Sinapis arvensis*
 Ravenissa tenuifòlia: *Diplotaxis tenuifolia*
 Ravenissa: *Raphanus raphanistrum*
 Ravenissa: *Sisymbrium irio*
 Ravenissia: *Raphanus raphanistrum*
 Ravera (var. niger): *Raphanus sativus*
 Rebenterola: *Calamintha nepeta*
 Reboll: *Quercus coccifera*
 Recaes: *Paronychia argentea*
 Redorta: *Clematis vitalba*
 Regalènsia de garrot: *Astragalus boeticus*
 Regalèssia: *Glycyrrhiza glabra*
 Regalèssim: *Glycyrrhiza glabra*
 Regalissi: *Glycyrrhiza glabra*
 Regalíssia de falguera: *Polypodium cambricum*
 Regalíssia: *Glycyrrhiza glabra*
 Rellotges: *Erodium cicutarium*
 Rellotges: *Erodium malacoides*
 Rellotges: *Erodium moschatum*
 Rellotges: *Geranium columbinum*
 Rellotges: *Geranium dissectum*
 Rellotges: *Geranium robertianum*
 Rem de moro: *Phytolacca americana*
 Rementerola: *Calamintha nepeta*
 Rementerola: *Calamintha sylvatica*
 Rementola: *Calamintha nepeta*
 Remolatxa: *Beta vulgaris*
 Rendiscle: *Pistacia lentiscus*
 Rentaplats: *Cistus albidus*
 Reor: *Coriaria myrtifolia*
 Ressantida: *Verbascum sinuatum*
 Reure: *Quercus robur*
 Reurer: *Quercus robur*
 Revell: *Quercus coccifera*
 Rèvola d'hortolà: *Galium aparine*
 Rialla: *Xanthium spinosum*
 Ricí: *Ricinus communis*
 Riciner: *Ricinus communis*
 Ridorta: *Clematis flammula*
 Ridorta: *Clematis vitalba*
 Rierenca: *Dipsacus sylvestris*
 Riola: *Centaurea calcitrapa*
 Rioles espinoses: *Xanthium spinosum*
 Robínia: *Robinia pseudacacia*
 Rocamorella: *Parietaria judaica*
 Rodet: *Tribulus terrestris*
 Rodets: *Tribulus terrestris*
 Roella: *Papaver rhoeas*
 Rogeta tintorera: *Rubia tinctorum*
 Rogeta: *Rubia peregrina*
 Roja tintòria: *Rubia tinctorum*
 Roja: *Rubia peregrina*
 Roja: *Rubia tinctorum*
 Roldor: *Coriaria myrtifolia*
 Romaguera de rostoll: *Rubus caesius*
 Romaní mascle: *Cistus clusii*
 Romaní mascle: *Lavandula stoechas*
 Romaní: *Rosmarinus officinalis*
 Romanill mascle: *Lavandula stoechas*
 Romanill: *Rosmarinus officinalis*
 Romanyí: *Rosmarinus officinalis*
 Romàs: *Rumex obtusifolius*
 Romeguer: *Rubus ulmifolius*
 Romeguera: *Rubus ulmifolius*
 Romeguero: *Rubus caesius*
 Romer mascle: *Cistus clusii*
 Romer: *Rosmarinus officinalis*
 Romerola: *Cistus clusii*
 Romproca: *Herniaria cinerea*
 Rosa alexandrina: *Rosa alexandrina*
 Rosa boscana: *Rosa sempervirens*
 Rosa de ruc: *Rosa canina*
 Rosa montesca: *Paeonia cambessedesii*
 Rosella dúbia: *Papaver dubium*
 Rosella marina: *Glaucium flavum*
 Rosella: *Papaver rhoeas*
 Roseller: *Papaver rhoeas*
 Roselleta: *Papaver rhoeas*
 Roser bord: *Rosa canina*
 Roser bord: *Rosa sempervirens*
 Roser boscà: *Rosa canina*
 Roser caní: *Rosa canina*
 Roser de ca: *Rosa canina*
 Roser de cent fulles: *Roser de cent fulles*
 Roser de marges: *Rosa canina*
 Roser de muntanya: *Rosa canina*
 Roser de pastor: *Rosa canina*

Roser de pastor: *Rosa sempervirens*
 Roser d'hivern: *Rosa canina*
 Roser englantiner: *Rosa sempervirens*
 Roser gal·lic: *Rosa gallica*
 Roser gavarer: *Rosa canina*
 Roser salvatge: *Rosa canina*
 Roser ver: *Rosa gallica*
 Rot de bou: *Chrysanthemum segetum*
 Rotaboc: *Lonicera implexa*
 Roure martinenc: *Quercus robur*
 Roure pèrol: *Quercus robur*
 Roure: *Quercus robur*
 Rovella de Califòrnia: *Eschscholtzia californica*
 Rovella: *Papaver rhoeas*
 Rúbia: *Rubia tinctorum*
 Ruca pudenta: *Eruca sativa*
 Ruca: *Eruca sativa*
 Ruda : *Ruta graveolens*
 Ruda angustifòlia: *Ruta angustifolia*
 Ruda bracteosa: *Ruta chalepensis*
 Ruda cabruna: *Psoralea bituminosa*
 Ruda de bosc: *Ruta angustifolia*
 Ruda de bosc: *Ruta montana*
 Ruda de ca: *Scrophularia canina*
 Ruda de fulla estreta: *Ruta angustifolia*
 Ruda de gos: *Scrophularia canina*
 Ruda de muntanya: *Ruta montana*
 Ruda de paret: *Asplenium ruta-muraria*
 Ruda: *Ruta angustifolia*
 Rudor: *Coriaria myrtifolia*
 Ruella: *Papaver rhoeas*
 Rugat: *Ulmus minor*
 Ruqueta: *Eruca sativa*
 Rusc: *Ruscus aculeatus*
 Sabatetes de la Mare de Déu: *Ophrys apifera*
 Sabatetes de rostoll: *Kickxia spuria*
 Sabó de gitana: *Saponaria officinalis*
 Sabonera: *Anagallis arvensis*
 Sabonera: *Saponaria officinalis*
 Saboneta: *Saponaria officinalis*
 Saborija: *Satureja hortensis*
 Sabotida: *Satureja hortensis*
 Sabuda blanca: *Achillea millefolium*
 Sacorrel: *Hypericum balearicum*
 Sadurija: *Satureja hortensis*
 Safanòria borda: *Daucus carota*
 Safrà bord: *Colchicum autumnale*
 Safrà bord: *Merendera filifolia*
 Safranària: *Daucus carota*
 Safranera: *Crocus sativus*
 Safranòria: *Daucus carota*
 Saginera: *Stellaria media*
 Sagurida: *Satureja hortensis*
 Sajolida borda: *Hyssopus officinalis*
 Sajolida de jardí: *Satureja hortensis*
 Sajulida: *Satureja hortensis*
 Sajulida: *Thymbra capitata*
 Sajurida: *Satureja hortensis*
 Salat blanc: *Atriplex halimus*
 Salat de fulla estreta: *Atriplex patula*
 Salat marítim: *Suaeda spicata*
 Salat: *Salsola kali*
 Salep: *Orchis mascula*
 Salgada vera: *Atriplex halimus*
 Salicor: *Salicornia ramossissima*
 Salicorn herbaci: *Salicornia ramossissima*
 Salicòrnia: *Salicornia ramossissima*
 Sàlit: *Salix alba*
 Salivetes del Bon Jesús: *Lobularia maritima*
 Salpassa: *Helichrysum stoechas*
 Sàlvia bona: *Salvia officinalis*
 Sàlvia d'Aragó: *Salvia officinalis*
 Sàlvia romana: *Salvia sclarea*
 Sàlvia: *Salvia officinalis*
 Salvió: *Dittrichia graveolens*
 Salze blanc: *Salix alba*
 Salze ploraner: *Salix babylonica*
 Salze ver: *Vitex agnus-castus*
 Salze: *Salix alba*
 Salzer: *Salix alba*
 Sang de Cristo: *Rumex acetosella*
 Sangnua: *Equisetum arvense*, *E. telmateia*
 Sanguinària blanca: *Paronychia argentea*
 Sanguinària: *Paronychia argentea*
 Sanguinària: *Paronychia capitata*
 Sanguinària: *Sanguisorba minor*
 Sanpaula: *Centaurium quadrifolium*
 Santa Àgueda: *Centaurium quadrifolium*
 Santaula: *Centaurium quadrifolium*
 Santaura: *centaurium quadrifolium*
 Santjoanera: *Lonicera implexa*
 Santjoanets: *Clematis flammula*
 Santjoans: *Verbascum sinuatum*

Santjuaní: *Clematis flammula*
 Saponària: *Saponaria officinalis*
 Saragatona: *Pulicaria odora*
 Sardinera: *Chenopodium vulvaria*
 Sargantona: *Pulicaria odora*
 Sarriassa: *Arum italicum*
 Sarró: *Chenopodium bonus-henricus*
 Sarronets de pastor: *Capsella bursa-pastoris*
 Sarronets: *Capsella bursa-pastoris*
 Satalia: *Rubus caesius*
 Satíron tacat: *Orchis mascula*
 Saüc pudent: *Sambucus ebulus*
 Saüc: *Sambucus nigra*
 Saule: *Salix alba*
 Saullà: *Globularia alypum*
 Saüquer: *Sambucus nigra*
 Sàuvia: *Salvia officinalis*
 Savina borda: *Juniperus phoenicea*
 Savina: *Juniperus phoenicea*
 Seder: *Gomphocarpus fruticosus*
 Sadera: *Gomphocarpus fruticosus*
 Segura: *Tanacetum parthenium*
 Selaginel.la denticulada: *Selaginella denticulata*
 Sempito real: *Coris monspeliensis*
 Sempre-en-flor: *Lobularia maritima*
 Sempreviu: *Symphytum officinale*
 Sempreviva borda: *Helichrysum stoechas*
 Sempreviva de camp: *Helichrysum stoechas*
 Sempreviva: *Helichrysum stoechas*
 Semprevives bordes: *Helichrysum stoechas*
 Senabre: *Sinapis alba*
 Seneci viscós: *Senecio viscosus*
 Senet de pobre: *Globularia cambessedesii*
 Senigrec: *Trigonella foenum-graecum*
 Senill: *Phragmites australis*
 Senís: *Phragmites australis*
 Senyorida de jardí: *Satureja hortensis*
 Senyorida: *Thymbra capitata*
 Senyorida: *Thymus vulgaris*
 Seragatona: *Plantago afra*
 Seraions: *Bunium bulbocastanum*
 Serolera: *Crataegus azarolus*
 Serpentària: *Dracunculus vulgaris*
 Serpentina: *Asperula cynanchica*
 Serpentina: *Dracunculus vulgaris*
 Serralla: *Sonchus oleraceus*
 Serrana de fulla llarga: *Cyperus longus*
 Server: *Sorbus domestica*
 Servera: *Sorbus domestica*
 Servereta: *Agrimonia eupatoria*
 Serverina: *Agrimonia eupatoria*
 Serverola: *Agrimonia eupatoria*
 Setge blanc: *Agrimonia eupatoria*
 Setge bord: *Scrophularia auriculata*
 Setge: *Scrophularia peregrina*
 Setsagnies: *Agrimonia eupatoria*
 Sèver: *Aloe vera*
 Sicòmor: *Morus nigra*
 Símfít: *Symphytum officinale*
 Síndria: *Cucurbita citrullus*
 Sindriera: *Cucurbita citrullus*
 Siroler: *Crataegus azarolus*
 Sisca: *Imperata cylindrica*
 Siscla: *Ammi majus*
 Sisimbri oficial: *Sisymbrium officinale*
 Sivina: *Juniperus phoenicea*
 Socarell: *Cistus clusii*
 Sofia: *Descurainia sophia*
 Soflaina: *Rhamnus alaternus*
 Sòfora: *Sophora japonica*
 Sogullà: *Globularia alypum*
 Solcoronat: *Helianthus annuus*
 Soldanella de mar: *Calystegia soldanella*
 Sordanaia: *Chrysanthemum coronarium*
 Sordonaia: *Chrysanthemum coronarium*
 Soroller: *Crataegus azarolus*
 Sosa prima: *Suaeda spicata*
 Sosa: *Salsola kali*
 Sosa: *Salsola soda*
 Surer: *Quercus suber*
 Surera: *Quercus suber*
 Tabac blanc: *Nicotiana glauca*
 Tabac bord: *Hyoscyamus albus*
 Tabac de jardí: *Nicotiana glauca*
 Tabac de paret: *Hyoscyamus albus*
 Tabac de pota: *Nicotiana rustica*
 Tabac pelut: *Nicotiana rustica*
 Tabaquera: *Nicotiana tabacum*
 Taleca de pastor: *Capsella bursa-pastoris*
 Talpera: *Datura stramonium*
 Tamarell: *Tamarix africana*
 Tamarell: *Tamarix gallica*
 Tamarí: *Tamarix gallica*

Tamaric: *Tamarix africana*
 Tamaric: *Tamarix gallica*
 Tamarill: *Tamarix gallica*
 Tamarina: *Tamarix gallica*
 Tamarit: *Tamarix africana*
 Tamarit: *Tamarix gallica*
 Tamariu africà: *Tamarix africana*
 Tamariu gal.lic: *Tamarix gallica*
 Tamaró: *Tamarix gallica*
 Tapacul: *Rosa canina*
 Tapanera: *Capparis spinosa*
 Taparera: *Capparis spinosa*
 Tàpena: *Capparis spinosa*
 Tapissot bord: *Trigonella foenum-graecum*
 Tàpsia: *Thapsia garganica*
 Tàpsia: *Thapsia gimnesica*
 Targa: *Salvia verbenaca*
 Taronger agre: *Citrus aurantium*
 Taronger dolç: *Citrus sinensis*
 Taronger xinès: *Citrus deliciosa*
 Tarongí: *Melissa officinalis*
 Tarongina borda: *Calamintha nepeta*
 Tarongina borda: *Calamintha sylvatica*
 Tarongina: *Melissa officinalis*
 Tàrrec: *Salvia verbenaca*
 Tàrrega: *Salvia verbenaca*
 Tarró: *Salvia verbenaca*
 Tassa de jueu: *Umbilicus horizontalis*
 Tassa de jueu: *Umbilicus rupestris*
 Te blanc: *Paronychia argentea*
 Te bord: *Chenopodium ambrosioides*
 Te bord: *Chiliadenus glutinosus*
 Te de Mèxic: *Chenopodium ambrosioides*
 Te de moro: *Lavandula stoechas*
 Te de roca: *Chiliadenus glutinosus*
 Te de senyor: *Potentilla caulescens*
 Te de serra: *Chiliadenus glutinosus*
 Te de soca: *Potentilla caulescens*
 Te de soqueta: *Potentilla caulescens*
 Te d'Espanya: *Chenopodium ambrosioides*
 Te fals: *Chenopodium ambrosioides*
 Te: *Lithospermum officinale*
 Teix: *Taxus baccata*
 Teixera: *Taxus baccata*
 Tell: *Daphne gnidium*
 Tèrrec: *Salvia verbenaca*
 Terrera.: *Lobularia maritima*
 Tèrric: *Salvia verbenaca*
 Tèsium divaricat: *Thesium divaricatum*
 Teucrí groc: *Teucrium flavum*
 Teucrí: *Teucrium botrys*
 Tília: *Daphne gnidium*
 Timó blanc: *Teucrium capitatum*
 Timó capitat: *Thymbra capitata*
 Timó femella: *Thymus vulgaris*
 Timó mascle: *Lavandula stoechas*
 Timó mascle: *Teucrium capitatum*
 Timó mascle: *Teucrium pollium*
 Timó ver.: *Teucrium pollium*
 Timó ver: *Teucrium capitatum*
 Timó: *Thymus vulgaris*
 Timonet: *Thymus vulgaris*
 Timosa: *Lavandula stoechas*
 Tinta: *Phytolacca americana*
 Tinter: *Coriaria myrtifolia*
 Tintorell: *Daphne gnidium*
 Tintorera: *Rubia peregrina*
 Tinya negra: *Lamium amplexicaule*
 Tinya: *Anagallis arvensis*
 Tinya: *Cuscuta epithymum*
 Tinya: *Stellaria media*
 Tinyarra de mur: *Stellaria media*
 Tirabec: *Pisum sativum*
 Tirabou: *Polygonum aviculare*
 Tiravaques: *Centaurea aspera*
 Tiravaques: *Polygonum aviculare*
 Tomaní: *Lavandula stoechas*
 Tomanil: *Thymus vulgaris*
 Tomanyí: *Lavandula stoechas*
 Tomaquera borda: *Solanum nigrum*
 Tomaquera del diable: *Solanum nigrum*
 Tomaquera del dimoni: *Solanum linnaeanum*
 Tomaquera del dimoni: *Solanum nigrum*
 Tomaquera: *Lycopersicum esculentum*
 Tomata borda: *Solanum nigrum*
 Tomatera: *Lycopersicum esculentum*
 Tomatiguera: *Lycopersicum esculentum*
 Tomell: *Thymus vulgaris*
 Tomello mascle: *Teucrium pollium*
 Tomello: *Thymus vulgaris*
 Tornassol: *Chrozophora tinctoria*
 Torongina: *Melissa officinalis*
 Tramús: *Lupinus albus*
 Tramusser: *Lupinus albus*
 Traspascamins: *Polygonum aviculare*

Traspic de camp: *Thlaspi arvense*
 Travabou: *Polygonum aviculare*
 Travacavalls: *Polygonum aviculare*
 Travailera: *Centaurea aspera*
 Trefle: *Trifolium pratense*
 Tréfol: *Trifolium repens*
 Trencalós: *Convallaria majalis*
 Trencanua: *Equisetum arvense*, *E. telmateia*
 Trencapedra: *Herinaria cinerea*
 Trepó joanal: *Verbascum thapsus*
 Trepó marí: *Glaucium flavum*
 Trepó ploraner: *Verbascum sinuatum*
 Trepó: *Verbascum sinuatum*
 Trepó: *Verbascum thapsus*
 Treponera: *Verbascum thapsus*
 Tresflorina vera: *Hypericum perforatum*
 Trèvol blanc: *Trifolium repens*
 Trèvol bord de prat: *Trifolium repens*
 Trèvol de Prat: *Trifolium pratense*
 Trèvol de ramellets: *Melilotus sulcata*
 Trèvol de reventa: *Psoralea bituminosa*
 Trèvol de sèquia: *Trifolium pratense*
 Trèvol d'olor: *Melilotus officinalis*
 Trèvol embadalit: *Melilotus officinalis*
 Trèvol escampat: *Trifolium repens*
 Trèvol mascle: *Trifolium repens*
 Trèvol pudent: *Psoralea bituminosa*
 Trèvol repent: *Trifolium repens*
 Trèvol roig: *Trifolium pratense*
 Trèvol: *Trifolium arvense*
 Trèvol: *Trifolium pratense*
 Trevolera: *Trifolium repens*
 Trevolet de Prat: *Trifolium repens*
 Tríbol: *Tribulus terrestris*
 Trifoli de Prat: *Trifolium pratense*
 Trifoli olorós: *Melilotus officinalis*
 Trifoli: *Trifolium arvense*
 Trifoli: *Trifolium pratense*
 Tripó bord: *Verbascum sinuatum*
 Tripó: *Verbascum thapsus*
 Triput: *Verbascum sinuatum*
 Troca-perols: *Rhamnus alaternus*
 Trompera fràgil: *Ephedra fragilis*
 Trompera: *Ephedra fragilis*
 Trompetilla: *Datura fastuosa*
 Trons: *Silene vulgaris*
 Trualler: *Crataegus monogyna*
 Trumfera: *Solanum tuberosum*
 Trunyelles: *Spiranthes spiralis*
 Tuia.: *Thuja occidentalis*
 Ugó: *Ononis spinosa*
 Ugons: *Ononis natrix*
 Ugons: *Ononis spinosa*
 Ulierca: *Helleborus foetidus*
 Ull d'àngel: *Adonis annua*
 Ull d'àngel: *Adonis microcarpa*
 Ull de bou: *Chrysanthemum segetum*
 Ull de bou: *Tribulus terrestris*
 Ull de perdiu: *Adonis annua*
 Ull de perdiu: *Adonis microcarpa*
 Ullastre d'ase: *Lycium europaeum*
 Ullastre: *Olea europaea*
 Ullastró: *Globularia alpum*
 Ulls blaus: *Veronica beccabunga*
 Ulls: *Veronica beccabunga*
 Ungla de gat: *Ononis natrix*
 Userda: *Medicago sativa*
 Valeriana: *Centranthus ruber*
 Valeriana: *Valeriana officinalis*
 Vara de Sant Josep: *Alcea rosea*
 Vara de Sant Josep: *Asphodelus cerasiferus*
 Vara d'or: *Solidago virgaurea*
 Vareta de la mare de Déu: *Asphodelus cerasiferus*
 Vauma: *Lavatera arborea*
 Vauma: *Malva nicaeensis*
 Vauma: *Malva sylvestris*
 Vaumera: *Alcea rosea*
 Vaumera: *Lavatera arborea*
 Veça: *Vicia sativa*
 Vecera borda: *Vicia sativa*
 Vecera: *Vicia sativa*
 Vedells: *Antirrhinum majus*
 Vedigueres: *Clematis vitalba*
 Veladre: *Colchicum autumnale*
 Veladre: *Nerium oleander*
 Vellea: *Senecio vulgaris*
 Velluts: *Celosia cristata*
 Ventiscle: *Pistacia lentiscus*
 Verbena: *Verbena officinalis*
 Verdalaga: *Portulaca oleracea*
 Verdolaga: *Portulaca oleracea*
 Vermelló: *Papaver rhoeas*
 Vern menut: *Phillyrea angustifolia*
 Vernís del Japó: *Ailanthus altissima*
 Verònica arvense: *Veronica arvensis*

Vesc: *Viscum album*
 Vi ola de la Mare de Déu: *Viola tricolor*
 Vidalba: *Clematis vitalba*
 Vidalbí: *Solanum dulcamara*
 Vidarsa: *Clematis vitalba*
 Vidarsa: *Clematis vitalba*
 Vidauba: *Clematis flammula*
 Vidaura: *Clematis vitalba*
 Vidiella blanca: *Clematis vitalba*
 Vidiella: *Clematis flammula*
 Vidiguera: *Clematis vitalba*
 Vidorta: *Clematis vitalba*
 Vidriella: *Clematis flammula*
 Vidriera: *Clematis flammula*
 Villandre: *Laserpitium gallicum*
 Vimeguera: *Salix fragilis*
 Vimenera: *Salix fragilis*
 Vimequera: *Salix fragilis*
 Vimera: *Salix fragilis*
 Vimet: *Salix fragilis*
 Vimetera: *Salix fragilis*
 Vinagrella borda: *Rumex acetosella*
 Vinagrella: *Rumex acetosa*
 Vinca: *Vinca difformis*
 Vincapervinca: *Vinca difformis*
 Vinya: *Vitis vinifera*
 Viola boscana: *Viola alba*
 Viola boscana: *Viola odorata*
 Viola de bruixa: *Vinca difformis*
 Viola de Sant Pere: *Cyclamen balearicum*
 Viola d'olor: *Viola alba*
 Viola d'olor: *Viola odorata*
 Viola morenera: *Cyclamen balearicum*
 Viola vera: *Viola odorata*
 Viola: *Viola alba*
 Viola: *Viola odorata*
 Violer groc: *Cheiranthus cheiri*
 Violeta de la Mare de Déu: *Viola alba*
 Violeta de la Mare de Déu: *Viola odorata*
 Violeta: *Viola alba*
 Virumbella: *Clematis flammula*
 Visc: *Viscum album*
 Viscari: *Viscum album*
 Visnaga: *Ammi visnaga*
 Visquera: *Viscum album*
 Visquercí: *Viscum album*
 Viuda borda: *Scabiosa marítima*
 Viuda: *Scabiosa marítima*
 Vulnerària: *Anthyllis vulneraria*
 Vulvària: *Chenopodium vulvaria*
 Xara negra: *Cistus monspeliensis*
 Xaravia: *Pastinaca sativa*
 Xares: *Setaria viridis*
 Xarrell: *Setaria viridis*
 Xedra: *Hedera helix*
 Xeixa: *Triticum aestivum*
 Xenixell: *Senecio vulgaris*
 Xereix miller: *Setaria viridis*
 Xerevia: *Pastinaca sativa*
 Xerovia: *Pastinaca sativa*
 Xèrria: *Arum italicum*
 Xervia: *Pastinaca sativa*
 Xicloina: *Chondrilla juncea*
 Xicoia: *Taraxacum obovatum*
 Xicoina: *Cichorium intybus*
 Xicoira amarga: *Cichorium intybus*
 Xicoira dolça: *Chondrilla juncea*
 Xicoira: *Chondrilla juncea*
 Xicoira: *Cichorium intybus*
 Xicoira: *Taraxacum obovatum*
 Xicòria de cafè: *Cichorium intybus*
 Xicòria: *Cichorium intybus*
 Xifrer: *Cupressus sempervirens*
 Ximbla: *Vitex agnus-castus*
 Xinxerinxó: *Senecio vulgaris*
 Xinxirinxó: *Senecio vulgaris*
 Xipell: *Erica multiflora*
 Xiprell: *Erica multiflora*
 Xiprer de Califòrnia: *Cupressus macrocarpa*
 Xiprer: *Cupressus sempervirens*
 Xirca: *Ampelodesmos mauritanica*
 Xiripia: *Urtica membranacea*
 Xirivia: *Pastinaca sativa*
 Xisca: *Imperata cylindrica*
 Xisca: *Phragmites australis*
 Xitxero: *Pisum sativum*
 Xivada: *Avena sativa*
 Xoca: *Xanthium spinosum*
 Xop blanc: *Populus alba*
 Xop: *Populus nigra*
 Xuclamel: *Hyoscyamus albus*
 Xuclamel: *Lobularia maritima*
 Xuclamel: *Lonicera implexa*
 Xufa borda: *Cyperus rotundus*
 Xufera: *Cyperus esculentus*

Xuflera: *Cyperus esculentus*
Xuplons: *Silene vulgaris*
Xurdiga: *Urtica urens*
Xurrera: *Euphorbia characias*
Zitzània: *Lolium temulentum*

FLORA MEDICINAL BALEARICA

INDEX DE NOMS CIENTIFICS

- Abutilon theophrasti, 362
- Acacia farnesiana, 373
- Acanthus mollis, 24
- Aceras anthropophorum, 619
- Achillea ageratum, 64
- Achillea millefolium, 65
- Acinos arvensis, 315
- Adiantum capillus-veneris, 1
- Adonis annua, 439
- Adonis microcarpa, 440
- Agave americana, 570
- Agrimonia eupatoria, 458
- Agrostemma githago, 184
- Ailanthus altissima, 525
- Ajuga chamaepitys, 316
- Ajuga iva, 317
- Alcea rosea, 363
- Alisma plantago-aquatica, 571
- Allium cepa, 572
- Allium porrum, 573
- Allium sativum, 574
- Aloe vera, 603
- Althaea officinalis, 364
- Amaranthus caudatus, 26
- Amelanchier ovalis, 459
- Ammi majus, 31
- Ammi visnaga, 32
- Ampelodesmos mauritanica, 635
- Anacamptis pyramidalis, 620
- Anagallis arvensis, 430
- Anagyris foetida, 259
- Anchusa arvensis, 134
- Anchusa azurea, 135
- Anchusa officinalis, 136
- Anethum graveolens, 33
- Anthemis arvensis, 66
- Anthemis cotula, 67
- Anthemis nobilis, 68
- Anthoxanthum odoratum, 636
- Anthyllis vulneraria, 260
- Antirrhinum majus, 511
- Aphanes floribunda, 460
- Apium graveolens, 34
- Apium nodiflorum, 35
- Arabidopsis thaliana, 147
- Arachis hypogaea, 261
- Arbutus unedo, 242
- Arctium chabertii , 69
- Arisarum vulgare, 579
- Aristolochia clematidis, 59
- Aristolochia longa, 60
- Arrhenatherum elatius, 637
- Artemisia arborescens, 70
- Artemisia vulgaris, 71

Arum italicum, 580
Arundo donax, 638
Asparagus acutifolius, 604
Asparagus officinalis, 605
Asparagus stipularis, 606
Asperugo procumbens, 137
Asperula cynanchica, 488
Asphodelus cerasiferus, 607
Asphodelus fistulosus, 608
Asphodelus microcarpus, 609
Asplenium ceterach, 3
Asplenium onopteris, 4
Asplenium ruta-muraria, 5
Asplenium sagittatum, 6
Asplenium scolopendrium, 7
Asplenium trichomanes, 8
Aster chinensis, 72
Astragalus boeticus, 262
Atriplex halimus, 197
Atriplex hortensis, 198
Atriplex patula, 199
Atriplex prostrata, 200
Avena fatua, 639
Avena sativa, 640
Ballota nigra, 318
Barlia robertiana, 621
Bellis sylvestris, 73
Berula erecta, 36
Beta vulgaris, 201
Biscutella auriculata, 148
Blackstonia perfoliata, 300
Borago officinalis, 138
Bougainvillea spectabilis, 380
Brassica napus, 149
Brassica oleracea, 150
Brassica rapa, 151
Bunium bulbocastanum, 37
Bupleurum lancifolium, 38
Buxus balearica, 173
Buxus sempervirens, 174
Cakile maritima, 152
Calamintha nepeta, 319
Calamintha sylvatica, 320
Calendula arvensis, 74
Calendula officinalis, 75
Calicotome spinosa, 263
Calystegia sepium, 218
Calystegia soldanella, 219
Cannabis sativa, 177
Capparis spinosa, 179
Capsella bursa-pastoris, 153
Capsicum annuum, 526
Cardaria draba, 154
Carduncellus monspeliensium, 76
Carthamus lanatus, 77
Castanea sativa, 294
Celosia cristata, 27
Celtis australis, 552

Centaurea aspera, 78
Centaurea calcitrapa, 79
Centaurea seridis, 80
Centaurium erythraea, 301
Centaurium quadrifolium, 302
Centaurium spicatum, 303
Centranthus ruber, 558
Cerantonia siliqua, 176
Cercis siliquastrum, 264
Chamaecyse peplis, 245
Chamaecyse prostrata, 246
Chamaerops humilis, 584
Cheiranthus cheiri, 155
Chelidonium majus, 395
Chenopodium album, 202
Chenopodium ambrosioides, 203
Chenopodium bonus-henricus, 204
Chenopodium hybridum, 205
Chenopodium vulvaria, 206
Chiliadenus glutinosus, 81
Chondrilla juncea, 82
Chrozophora tinctoria, 247
Chrysanthemum coronarium, 83
Chrysanthemum segetum, 84
Cicer arietinum, 265
Cichorium endivia, 85
Cichorium intybus, 86
Cirsium arvense, 87
Cistus albidus, 212
Cistus clusii, 213
Cistus monspeliensis, 214
Citrullus colocynthis, 232
Citrus aurantium, 493
Citrus deliciosa, 494
Citrus limetta, 495
Citrus limon, 496
Citrus medica, 497
Citrus sinensis, 498
Clematis flammula, 441
Clematis vitalba, 442
Cneorum tricocon, 217
Coix lacryma-jobi, 641
Colchicum autumnale, 610
Colocasia antiquorum, 582
Conium maculatum, 39
Convallaria majalis, 611
Convolvulus althaeoides, 220
Convolvulus arvensis, 221
Convolvulus tricolor, 222
Conyza bonariensis, 88
Conyza canadensis, 89
Coriaria myrtifolia, 225
Coris monspeliensis, 431
Coronilla scorpioides, 266
Coronilla valentina, 267
Coronopus didymus, 156
Coronopus squamatus, 157
Corrigiola telephiifolia, 185

Corylus avellana, 226
Crataegus azarolus, 461
Crataegus monogyna, 462
Crepis vesicaria, 90
Crithmum maritimum, 40
Crocus sativus, 592
Cucumis melo, 233
Cucumis sativus, 234
Cucurbita citrullus, 235
Cucurbita pepo, 236
Cupressus macrocarpa, 15
Cupressus sempervirens, 16
Cuscuta epithymum, 238
Cyclamen balearicum, 432
Cydonia oblonga, 463
Cymbalaria muralis, 512
Cynanchum acutum, 61
Cynara cardunculus, 91
Cynara scolymus, 92
Cynodon dactylon, 642
Cynoglossum cheirifolium, 139
Cynoglossum creticum, 140
Cynoglossum officinale, 141
Cyperus esculentus, 586
Cyperus longus, 587
Cyperus rotundus, 588
Cytinus hypocistis, 437
Cytinus ruber, 438
Daphne gnidium, 548
Datura fastuosa, 527
Datura inoxia, 528
Datura stramonium, 529
Daucus carota, 41
Delphinium staphysagria, 443
Descurainia sophia, 158
Dianthus caryophyllus, 186
Digitalis minor, 513
Diospyros kaki, 241
Diplotaxis tenuifolia, 159
Dipsacus sylvestris, 239
Dittrichia graveolens, 93
Dittrichia viscosa, 94
Dracunculus vulgaris, 581
Dryopteris filix-mas, 2
Ecballium elaterium, 237
Echinophora spinosa, 42
Elymus repens, 643
Ephedra fragilis, 20
Epilobium hirsutum, 391
Epipactis helleborine, 622
Epipactis microphylla, 623
Equisetum arvense, 9
Equisetum telmateia, 10
Erica arborea, 243
Erica multiflora, 244
Eriobotrya japonica, 464
Erodium cicutarium, 304
Erodium malacoides, 306

Erodium moschatum, 305
Eruca sativa, 160
Eryngium campestre, 43
Eryngium maritimum, 44
Eschscholtzia californica, 396
Eucaliptus globulus, 377
Eupatorium cannabinum, 95
Euphorbia characias, 248
Euphorbia dendroides, 249
Euphorbia helioscopia, 250
Euphorbia hirsuta, 251
Euphorbia lathyris, 252
Euphorbia peplus, 253
Euphorbia pithyusa, 254
Euphorbia pulcherrima, 255
Evonymus europaeus, 196
Fagopyrum sculentum, 418
Fagus sylvatica, 295
Ferula communis, 45
Ficus carica, 374
Flaveria bidentis, 96
Foeniculum vulgare, 46
Fragaria vesca, 465
Fraxinus angustifolia, 383
Fraxinus ornus, 384
Fumana ericoides, 215
Fumana thymifolia, 216
Fumaria capreolata, 397
Fumaria densiflora, 398
Fumaria officinalis, 399
Fumaria parviflora, 400
Fumaria vaillantii, 401
Galium aparine, 489
Galium palustre, 490
Geranium columbinum, 307
Geranium dissectum, 308
Geranium robertianum, 309
Glaucium corniculatum, 402
Glaucium flavum, 403
Glechoma hederacea, 321
Globularia alypum, 310
Globularia cambessedesii, 311
Glycyrrhiza glabra, 268
Gomphocarpus fruticosus, 62
Gomphrena globosa, 28
Gossypium barbadense, 365
Gossypium herbaceum, 366
Gymnadenia conopsea, 624
Hedera helix, 58
Helianthus annuus, 97
Helianthus tuberosus, 98
Helichrysum stoechas, 99
Heliotropium europaeum, 142
Heliotropium peruvianum, 143
Helleborus foetidus, 444
Herniaria cinerea, 187
Hibiscus rosa-sinensis, 367
Hieracium pilosella, 100

Hordeum vulgare, 644
Humulus lupulus, 178
Hyoscyamus albus, 530
Hyparrhenia podotricha, 645
Hypericum balearicum, 312
Hypericum perforatum, 313
Hyssopus officinalis, 322
Ilex aquifolium, 57
Impatiens balsamina, 133
Imperata cylindrica, 646
Inula conyza, 101
Ipomoea batatas, 223
Ipomoea stolonifera, 224
Iris florentina, 593
Iris foetidissima, 594
Iris germanica, 595
Iris pallida, 596
Iris pseudacorus, 597
Jasminum grandiflorum, 385
Jasminum officinale, 386
Juglans regia, 314
Juncus acutus, 598
Juncus effusus, 599
Juniperus oxycedrus, 17
Juniperus phoenicea, 18
Kickxia elatine, 514
Kickxia spuria, 515
Lactuca capitata, 102
Lactuca sativa, 103
Lactuca serriola, 104
Lactuca virosa, 105
Lamium amplexicaule, 323
Lantana camara, 560
Laserpitium gallicum, 47
Lathyrus cicera, 269
Lathyrus sativus, 270
Laurus nobilis, 359
Lavandula dentata, 324
Lavandula latifolia, 325
Lavandula stoechas, 326
Lavatera arborea, 368
Lemna gibba, 601
Lemna minor, 602
Lens culinaris, 271
Lepidium latifolium, 161
Lepidium sativum, 162
Leucojum aestivum, 575
Lilium candidum, 612
Limonium auriculae-ursifolium, 415
Linum usitatissimum, 360
Lippia triphylla, 561
Lithospermum officinale, 144
Lobularia maritima, 163
Lolium perenne, 647
Lolium temulentum, 648
Lonicera implexa, 180
Lotus corniculatus, 272
Lupinus albus, 273

Lycium europaeum, 531
Lycopersicum esculentum, 532
Lythrum hyssopifolia, 361
Malus domestica, 466
Malva nicaeensis, 369
Malva parviflora, 370
Malva sylvestris, 371
Mandragora autumnalis, 533
Mantisalca salmantica, 106
Marrubium vulgare, 327
Matricaria recutita, 107
Medicago marina, 274
Medicago sativa, 275
Melia azederach, 372
Melilotus officinalis, 276
Melilotus sulcata, 277
Melissa officinalis, 328
Mentha aquatica, 329
Mentha pulegium, 331
Mentha spicata, 332
Mentha suaveolens, 333
Mentha x piperita, 330
Mercurialis annua, 256
Mercurialis tomentosa, 257
Merendera filifolia, 613
Mesembryanthemum crystallinum, 25
Mespilus germanica, 467
Micromeria graeca, 334
Mirabilis jalapa, 379
Misopates orontium, 516
Monotropa hypopitys, 436
Monstera deliciosa, 583
Morus alba, 375
Morus nigra, 376
Muscari comosum, 614
Muscari neglectum, 615
Myrtus communis, 378
Narcissus poeticus, 576
Narcissus tazetta, 577
Neotinea maculata, 625
Neottia nidus-avis, 626
Nepeta cataria, 335
Nerium oleander, 55
Nicotiana glauca, 534
Nicotiana rustica, 535
Nicotiana tabacum, 536
Nymphaea alba, 381
Nymphaea odorata, 382
Ocimum basilicum, 336
Ocimum minimum, 337
Olea europaea, 387
Ononis natrix, 278
Ononis spinosa, 279
Ophioglossum lusitanicum, 12
Ophrys apifera, 627
Ophrys bertolonii, 628
Opuntia maxima, 175
Orchis champagneuxii, 629

Orchis fragans, 630
Orchis italica, 631
Orchis mascula, 632
Origanum majorana, 338
Origanum virens, 339
Origanum vulgare, 340
Ornithogalum umbellatum, 616
Orobanche sp., 392
Oryza sativa, 649
Osyris alba, 509
Otanthus maritimus, 108
Oxalis corniculata, 393
Paeonia cambessedesii, 394
Paliurus spina-christi, 455
Pancreatium maritimum, 578
Panicum miliaceum, 650
Papaver dubium, 404
Papaver rhoeas, 405
Papaver somniferum, 406
Parietaria judaica, 554
Paronychia argentea, 188
Paronychia capitata, 189
Pastinaca sativa, 48
Petasites fragans, 109
Petroselinum crispum, 49
Phaseolus vulgaris, 280
Phillyrea angustifolia, 388
Phillyrea latifolia, 389
Phoenix dactylifera, 585
Phragmites australis, 651
Phyllostachys nigra, 652
Physalis alkekengi, 537
Phytolacca americana, 407
Picris echioides, 110
Pimpinella anisum, 50
Pinus halepensis, 21
Pinus pinea, 22
Pistacia lentiscus, 29
Pistacia terebinthus, 30
Pisum sativum, 281
Plantago afra, 408
Plantago albicans, 409
Plantago coronopus, 410
Plantago lagopus, 411
Plantago lanceolata, 412
Plantago major, 413
Platanthera bifolia, 632
Platanus orientalis, 414
Polygala rupestris, 416
Polygala vulgaris, 417
Polygonum aviculare, 419
Polygonum maritimum, 420
Polygonum orientale, 421
Polygonum persicaria, 422
Polypodium cambricum, 13
Populus alba, 503
Populus balsamifera, 504
Populus nigra, 505

Portulaca oleracea, 429
Posidonia oceanica, 658
Potamogeton natans, 659
Potentilla caulescens, 468
Potentilla reptans, 469
Primula elatior, 433
Prunella laciniata, 341
Prunella vulgaris, 342
Prunus armeniaca, 470
Prunus avium, 471
Prunus cerasus, 472
Prunus domestica, 473
Prunus dulcis, 474
Prunus persica, 475
Prunus spinosa, 476
Psoralea bituminosa, 282
Pteridium aquilinum, 11
Pulicaria dysenterica, 111
Pulicaria odora, 112
Punica granatum, 435
Pyrus communis, 477
Quercus coccifera, 296
Quercus ilex, 297
Quercus robur, 298
Quercus suber, 299
Ranunculus arvensis, 445
Ranunculus bulbosus, 446
Ranunculus bullatus, 447
Ranunculus ficaria, 448
Ranunculus repens, 449
Ranunculus sceleratus, 450
Ranunculus trilobus, 451
Raphanus raphanistrum, 164
Raphanus sativus, 165
Reichardia picroides, 113
Reseda alba, 452
Reseda luteola, 453
Reseda odorata, 454
Rhamnus alaternus, 456
Ricinus communis, 258
Robinia pseudacacia, 283
Rorippa nasturtium-aquaticum, 166
Rosa canina, 478
Rosa centifolia, 479
Rosa gallica, 480
Rosa sempervirens, 481
Rosmarinus officinalis, 343
Rubia peregrina, 491
Rubia tinctorum, 492
Rubus caesius, 482
Rubus idaeus, 483
Rubus ulmifolius, 484
Rumex acetosa, 423
Rumex acetosella, 424
Rumex conglomeratus, 425
Rumex crispus, 426
Rumex obtusifolius, 427
Rumex patientia, 428

Ruscus aculeatus, 617
Ruta angustifolia, 499
Ruta chalepensis, 500
Ruta graveolens, 501
Ruta montana, 502
Saccharum officinarum, 653
Salicornia ramossissima, 207
Salix alba, 506
Salix babylonica, 507
Salix fragilis, 508
Salsola kali, 208
Salsola soda, 209
Salvia officinalis, 344
Salvia sclarea, 345
Salvia verbenaca, 346
Sambucus ebulus, 181
Sambucus nigra, 182
Samolus valerandi, 434
Sanguisorba minor, 485
Santolina chamaecyparissus, 114
Saponaria officinalis, 190
Satureja hortensis, 347
Scabiosa maritima, 240
Scandix pecten-veneris, 51
Scirpus holoschoenus, 589
Scirpus tabernaemontani, 590
Scolymus hispanicus, 115
Scorzonera baetica, 116
Scrophularia auriculata, 517
Scrophularia canina, 518
Scrophularia peregrina, 519
Sedum album, 227
Sedum sediforme, 228
Selaginella denticulata, 14
Sempervivum tectorum, 229
Senecio cineraria, 117
Senecio viscosus, 118
Senecio vulgaris, 119
Setaria viridis, 654
Silene vulgaris, 191
Silybum marianum, 120
Sinapis alba, 167
Sinapis arvensis, 168
Sisymbrium irio, 169
Sisymbrium officinale, 170
Sisymbrium polyceratium, 171
Smilax aspera, 660
Smyrniolus olusatrum, 52
Solanum alatum, 538
Solanum dulcamara, 539
Solanum linnaeanum, 540
Solanum melongena, 541
Solanum nigrum, 542
Solanum tuberosum, 543
Solanum villosum, 544
Solidago virgaurea, 121
Sonchus arvensis, 122
Sonchus asper, 123

Sonchus oleraceus, 124
Sonchus tenerrimus, 125
Sophora japonica, 284
Sorbus aria, 486
Sorbus domestica, 487
Sorghum bicolor, 655
Spartium junceum, 285
Spergularia marina, 192
Spergularia media, 193
Spergularia rubra, 194
Spinacia oleracea, 210
Spiranthes spiralis, 634
Stachys arvensis, 348
Stachys germanica, 349
Stellaria media, 195
Suaeda spicata, 211
Symphytum officinale, 145
Symphytum tuberosum, 146
Syringa vulgaris, 390
Tagetes patula, 126
Tamarix africana, 546
Tamarix gallica, 547
Tamus communis, 591
Tanacetum balsamita, 127
Tanacetum parthenium, 128
Taraxacum obovatum, 129
Taxus baccata, 23
Teucrium botrys, 350
Teucrium capitatum, 351
Teucrium chamaedrys, 352
Teucrium flavum, 353
Teucrium marum, 354
Teucrium polium, 355
Teucrium scordium, 356
Thapsia garganica, 53
Thapsia gymnesica, 54
Thesium divaricatum, 510
Thlaspi arvense, 172
Thuja occidentalis, 19
Thymbra capitata, 357
Thymelaea hirsuta, 549
Thymus vulgaris, 358
Tragopogon porrifolius, 130
Trapa natans, 550
Tribulus terrestris, 569
Trifolium arvense, 286
Trifolium pretense, 287
Trifolium repens, 288
Trigonella foenum-graecum, 289
Triticum aestivum, 656
Tropaeolum majus, 551
Typha angustifolia, 661
Typha latifolia, 662
Ulex parviflorus, 290
Ulmus minor, 553
Umbilicus horizontalis, 230
Umbilicus rupestris, 231
Urginea maritima, 618

Urtica membranacea, 555
Urtica pilulifera, 556
Urtica urens, 557
Valeriana officinalis, 559
Verbascum sinuatum, 520
Verbascum thapsus, 521
Verbena officinalis, 562
Veronica anagallis-aquatica, 522
Veronica arvensis, 523
Veronica becabunga, 524
Viburnum tinus, 183
Vicia ervilia, 291
Vicia faba, 292
Vicia sativa, 293
Vinca difformis, 56
Vincetoxicum hirundinaria, 63
Viola alba, 564
Viola odorata, 565
Viola tricolor, 566
Viscum album, 567
Vitex agnus-castus, 563
Vitis vinifera, 568
Withania somnifera, 545
Xanthium spinosum, 131
Xanthium strumarium, 132
Zea mays, 657
Ziziphus vulgaris, 457
Zostera marina, 663

FLORA MEDICINAL BALEARICA

INDEX DE FAMILIES

PTERIDOPHYTA

ADIANTACEAE

Adiantum capillus-veneris, 1

ASPIDIACEAE

Dryopteris filix-mas, 2

ASPLENIACEAE

Asplenium ceterach, 3

Asplenium onopteris, 4

Asplenium ruta-muraria, 5

Asplenium sagittatum, 6

Asplenium scolopendrium, 7

Asplenium trichomanes, 8

EQUISETACEAE

Equisetum arvense, 9

Equisetum telmateia, 10

HYPOLEPIDACEAE

Pteridium aquilinum, 11

OPHIOGLOSSACEAE

Ophioglossum lusitanicum, 12

POLYPODIACEAE

Polypodium cambricum, 13

SELAGINELLACEAE

Selaginella denticulata, 14

SPERMATOPHYTA

GYMNOSPERMAE

CUPRESSACEAE

Cupressus macrocarpa, 15

Cupressus sempervirens, 16

Juniperus oxycedrus, 17

Juniperus phoenicea, 18

Thuja occidentalis, 19

EPHEDRACEAE

Ephedra fragilis, 20

PINACEAE

Pinus halepensis, 21

Pinus pinea, 22

TAXACEAE

Taxus baccata, 23

ANGIOSPERMAE

DICOTYLEDONES

ACANTHACEAE

Acanthus mollis, 24

AIZOACEAE

Mesembryanthemum crystallinum, 25

AMARANTHACEAE

Amaranthus caudatus, 26

Celosia cristata, 27

Gomphrena globosa, 28

ANACARDIACEAE

Pistacia lentiscus, 29

Pistacia terebinthus, 30

APIACEAE

Amми majus, 31

Amми visnaga, 32

Anethum graveolens, 33
Apium graveolens, 34
Apium nodiflorum, 35
Berula erecta, 36
Bunium bulbocastanum, 37
Bupleurum lancifolium, 38
Conium maculatum, 39
Crithmum maritimum, 40
Daucus carota, 41
Echinophora spinosa, 42
Eryngium campestre, 43
Eryngium maritimum, 44
Ferula communis, 45
Foeniculum vulgare, 46
Laserpitium gallicum, 47
Pastinaca sativa, 48
Petroselinum crispum, 49
Pimpinella anisum, 50
Scandix pecten-veneris , 51
Smyrnum olusatrum, 52
Thapsia garganica, 53
Thapsia gymnesica, 54
APOCINACEAE
Nerium oleander, 55
Vinca difformis, 56
AQUIFOLIACEAE
Ilex aquifolium, 57
ARALIACEAE
Hedera helix, 58

ARISTOLOCHIACEAE
Aristolochia clematitis, 59
Aristolochia longa, 60
ASCLEPIADACEAE
Cynanchum acutum, 61
Gomphocarpus fruticosus, 62
Vincetoxicum hirundinaria, 63
ASTERACEAE
Achillea ageratum, 64
Achillea millefolium, 65
Anthemis arvensis, 66
Anthemis cotula, 67
Anthemis nobilis, 68
Arctium chabertii , 69
Artemisia arborescens, 70
Artemisia vulgaris, 71
Aster chinensis, 72
Bellis sylvestris, 73
Calendula arvensis, 74
Calendula officinalis, 75
Carduncellus monspelliensium, 76
Carthamus lanatus, 77
Centaurea aspera, 78
Centaurea calcitrapa, 79
Centaurea seridis, 80
Chiliadenus glutinosus, 81
Chondrilla juncea, 82
Chrysanthemum coronarium, 83
Chrysanthemum segetum, 84

Cichorium endivia, 85
Cichorium intybus, 86
Cirsium arvense, 87
Conyza bonariensis, 88
Conyza canadensis, 89
Crepis vesicaria, 90
Cynara cardunculus, 91
Cynara scolymus, 92
Dittrichia graveolens, 93
Dittrichia viscosa, 94
Eupatorium cannabinum, 95
Flaveria bidentis, 96
Helianthus annuus, 97
Helianthus tuberosus, 98
Helichrysum stoechas, 99
Hieracium pilosella, 100
Inula conyza, 101
Lactuca capitata, 102
Lactuca sativa, 103
Lactuca serriola, 104
Lactuca virosa, 105
Mantisalca salmantica, 106
Matricaria recutita, 107
Otanthus maritimus, 108
Petasites fragans, 109
Picris echioides, 110
Pulicaria dysenterica, 111
Pulicaria odora, 112
Reichardia picroides, 113
Santolina chamaecyparissus, 114
Scolymus hispanicus, 115
Scorzonera baetica, 116
Senecio cineraria, 117
Senecio viscosus, 118
Senecio vulgaris, 119
Silybum marianum, 120
Solidago virgaurea, 121
Sonchus arvensis, 122
Sonchus asper, 123
Sonchus oleraceus, 124
Sonchus tenerrimus, 125
Tagetes patula, 126
Tanacetum balsamita, 127
Tanacetum parthenium, 128
Taraxacum obovatum, 129
Tragopogon porrifolius, 130
Xanthium spinosum, 131
Xanthium strumarium, 132
BALSAMINACEAE
Impatiens balsamina, 133
BORAGINACEAE
Anchusa arvensis, 134
Anchusa azurea, 135
Anchusa officinalis, 136
Asperugo procumbens, 137
Borago officinalis, 138
Cynoglossum cheirifolium, 139
Cynoglossum creticum, 140

Cynoglossum officinale, 141
Heliotropium europaeum, 142
Heliotropium peruvianum, 143
Lithospermum officinale, 144
Symphytum officinale, 145
Symphytum tuberosum, 146
BRASSICACEAE
Arabidopsis thaliana, 147
Biscutella auriculata, 148
Brassica napus, 149
Brassica oleracea, 150
Brassica rapa, 151
Cakile maritima, 152
Capsella bursa-pastoris, 153
Cardaria draba, 154
Cheiranthus cheiri, 155
Coronopus didymus, 156
Coronopus squamatus, 157
Descurainia sophia, 158
Diplotaxis tenuifolia, 159
Eruca sativa, 160
Lepidium latifolium, 161
Lepidium sativum, 162
Lobularia maritima, 163
Raphanus raphanistrum, 164
Raphanus sativus, 165
Rorippa nasturtium-aquaticum, 166
Sinapis alba, 167
Sinapis arvensis, 168

Sisymbrium irio, 169
Sisymbrium officinale, 170
Sisymbrium polyceratium, 171
Thlaspi arvense, 172

BUXACEAE

Buxus balearica, 173
Buxus sempervirens, 174

CACTACEAE

Opuntia maxima, 175

CAESALPINACEAE

Ceratonia siliqua, 176

CANNABINACEAE

Cannabis sativa, 177

Humulus lupulus, 178

CAPPARIDACEAE

Capparis spinosa, 179

CAPRIFOLIACEAE

Lonicera implexa, 180

Sambucus ebulus, 181

Sambucus nigra, 182

Viburnum tinus, 183

CARYOPHYLLACEAE

Agrostemma githago, 184

Corrigiola telephiiifolia, 185

Dianthus caryophyllus, 186

Herniaria cinerea, 187

Paronychia argentea, 188

Paronychia capitata, 189

Saponaria officinalis, 190

Silene vulgaris, 191

Spergularia marina, 192

Spergularia media, 193

Spergularia rubra, 194

Stellaria media, 195

CELESTRACEAE

Evonymus europaeus, 196

CHENOPODIACEAE

Atriplex halimus, 197

Atriplex hortensis, 198

Atriplex patula, 199

Atriplex prostrata, 200

Beta vulgaris, 201

Chenopodium album, 202

Chenopodium ambrosioides, 203

Chenopodium bonus-henricus, 204

Chenopodium hybridum, 205

Chenopodium vulvaria, 206

Salicornia ramossissima, 207

Salsola kali, 208

Salsola soda, 209

Spinacia oleracea, 210

Suaeda spicata, 211

CISTACEAE

Cistus albidus, 212

Cistus clusii, 213

Cistus monspeliensis, 214

Fumana ericoides, 215

Fumana thymifolia, 216

CNEORACEAE

Cneorum tricocon, 217

CONVOLVULACEAE

Calystegia sepium, 218

Calystegia soldanella, 219

Convolvulus althaeoides, 220

Convolvulus arvensis, 221

Convolvulus tricolor, 222

Ipomoea batatas, 223

Ipomoea stolonifera, 224

CORIACEAE

Coriaria myrtifolia, 225

CORYLACEAE

Corylus avellana, 226

CRASSULACEAE

Sedum album, 227

Sedum sediforme, 228

Sempervivum tectorum, 229

Umbilicus horizontalis, 230

Umbilicus rupestris, 231

CUCURBITACEAE

Citrullus colocynthis, 232

Cucumis melo, 233

Cucumis sativus, 234

Cucurbita citrullus, 235

Cucurbita pepo, 236

Ecballium elaterium, 237

CUSCUTACEAE

Cuscuta epithymum, 238

DIPSACACEAE

Dipsacus sylvestris, 239

Scabiosa maritima, 240

EBENACEAE

Diospyros kaki, 241

ERICACEAE

Arbutus unedo, 242

Erica arborea, 243

Erica multiflora, 244

EUPHORBIACEAE

Chamaecyse peplis, 245

Chamaecyse prostrata, 246

Chrozophora tinctoria, 247

Euphorbia characias, 248

Euphorbia dendroides, 249

Euphorbia helioscopia, 250

Euphorbia hirsuta, 251

Euphorbia lathyris, 252

Euphorbia peplus, 253

Euphorbia pithyusa, 254

Euphorbia pulcherrima, 255

Mercurialis annua, 256

Mercurialis tomentosa, 257

Ricinus communis, 258

FABACEAE

Anagyris foetida, 259

Anthyllis vulneraria, 260

Arachis hypogaea, 261

Astragalus boeticus, 262

Calicotome spinosa, 263

Cercis siliquastrum, 264

Cicer arietinum, 265

Coronilla scorpioides, 266

Coronilla valentina, 267

Glycyrrhiza glabra, 268

Lathyrus cicera, 269

Lathyrus sativus, 270

Lens culinaris, 271

Lotus corniculatus, 272

Lupinus albus, 273

Medicago marina, 274

Medicago sativa, 275

Melilotus officinalis, 276

Melilotus sulcata, 277

Ononis natrix, 278

Ononis spinosa, 279

Phaseolus vulgaris, 280

Pisum sativum, 281

Psoralea bituminosa, 282

Robinia pseudacacia, 283

Sophora japonica, 284

Spartium junceum, 285

Trifolium arvense, 286

Trifolium pretense, 287

Trifolium repens, 288

Trigonella foenum-graecum, 289

Ulex parviflorus, 290

Vicia ervilia, 291

Vicia faba, 292

Vicia sativa, 293

FAGACEAE

Castanea sativa, 294

Fagus sylvatica, 295

Quercus coccifera, 296

Quercus ilex, 297

Quercus robur, 298

Quercus suber, 299

GENTIANACEAE

Blackstonia perfoliata, 300

Centaurium erythraea, 301

Centaurium quadrifolium, 302

Centaurium spicatum, 303

GERANIACEAE

Erodium cicutarium, 304

Erodium moschatum, 305

Erodium malacoides, 306

Geranium columbinum, 307

Geranium dissectum, 308

Geranium robertianum, 309

GLOBULARIACEAE

Globularia alypum, 310

Globularia cambessedesii, 311

HYPERICACEAE

Hypericum balearicum, 312

Hypericum perforatum, 313

JUGLANDACEAE

Juglans regia, 314

LAMIACEAE

Acinos arvensis, 315

Ajuga chamaepitys, 316

Ajuga iva, 317

Ballota nigra, 318

Calamintha nepeta, 319

Calamintha sylvatica, 320

Glechoma hederacea, 321

Hyssopus officinalis, 322

Lamium amplexicaule, 323

Lavandula dentata, 324

Lavandula latifolia, 325

Lavandula stoechas, 326

Marrubium vulgare, 327

Melissa officinalis, 328

Mentha aquatica, 329

Mentha x piperita, 330

Mentha pulegium, 331

Mentha spicata, 332

Mentha suaveolens, 333

Micromeria graeca, 334

Nepeta cataria, 335

Ocimum basilicum, 336

Ocimum minimum, 337

Origanum majorana, 338

Origanum virens, 339

Origanum vulgare, 340

Prunella laciniata, 341

Prunella vulgaris, 342

Rosmarinus officinalis, 343
Salvia officinalis, 344
Salvia sclarea, 345
Salvia verbenaca, 346
Satureja hortensis, 347
Stachys arvensis, 348
Stachys germanica, 349
Teucrium botrys, 350
Teucrium capitatum, 351
Teucrium chamaedrys, 352
Teucrium flavum, 353
Teucrium marum, 354
Teucrium polium, 355
Teucrium scordium, 356
Thymbra capitata, 357
Thymus vulgaris, 358
LAURACEAE
Laurus nobilis, 359
LINACEAE
Linum usitatissimum, 360
LYTHRACEAE
Lythrum hyssopifolia, 361
MALVACEAE
Abutilon theophrasti, 362
Alcea rosea, 363
Althaea officinalis, 364
Gossypium barbadense, 365
Gossypium herbaceum, 366
Hibiscus rosa-sinensis, 367

Lavatera arborea, 368
Malva nicaeensis, 369
Malva parviflora, 370
Malva sylvestris, 371
MELIACEAE
Melia azederach, 372
MIMOSACEAE
Acacia farnesiana, 373
MORACEAE
Ficus carica, 374
Morus alba, 375
Morus nigra, 376
MYRTACEAE
Eucaliptus globulus, 377
Myrtus communis, 378
NYCTAGINACEAE
Mirabilis jalapa, 379
Bougainvillea spectabilis, 380
NYMPHACEAE
Nymphaea alba, 381
Nymphaea odorata, 382
OLEACEAE
Fraxinus angustifolia, 383
Fraxinus ornus, 384
Jasminum grandiflorum, 385
Jasminum officinale, 386
Olea europaea, 387
Phillyrea angustifolia, 388
Phillyrea latifolia, 389

Syringa vulgaris, 390

ONAGRACEAE

Epilobium hirsutum, 391

OROBANCHACEAE

Orobanche sp., 392

OXALIDACEAE

Oxalis corniculata, 393

PAEONIACEAE

Paeonia cambessedesii, 394

PAPAVERACEAE

Chelidonium majus, 395

Eschscholtzia californica, 396

Fumaria capreolata, 397

Fumaria densiflora, 398

Fumaria officinalis, 399

Fumaria parviflora, 400

Fumaria vaillantii, 401

Glaucium corniculatum, 402

Glaucium flavum, 403

Papaver dubium, 404

Papaver rhoeas, 405

Papaver somniferum, 406

PHYTOLACCACEAE

Phytolacca americana, 407

PLANTAGINACEAE

Plantago afra, 408

Plantago albicans, 409

Plantago coronopus, 410

Plantago lagopus, 411

Plantago lanceolata, 412

Plantago major, 413

PLATANACEAE

Platanus orientalis, 414

PLUMBAGINACEAE

Limonium auriculae-ursifolium, 415

POLYGALACEAE

Polygala rupestris, 416

Polygala vulgaris, 417

POLYGONACEAE

Fagopyrum sculentum, 418

Polygonum aviculare, 419

Polygonum maritimum, 420

Polygonum orientale, 421

Polygonum persicaria, 422

Rumex acetosa, 423

Rumex acetosella, 424

Rumex conglomeratus, 425

Rumex crispus, 426

Rumex obtusifolius, 427

Rumex patientia, 428

PORTULACACEAE

Portulaca oleracea, 429

PRIMULACEAE

Anagallis arvensis, 430

Coris monspeliensis, 431

Cyclamen balearicum, 432

Primula elatior, 433

Samolus valerandi, 434

PUNICACEAE

Punica granatum, 435

PYROLACEAE

Monotropa hypopitys, 436

RAFFLESACEAE

Cytinus hypocistis, 437

Cytinus ruber, 438

RANUNCULACEAE

Adonis annua, 439

Adonis microcarpa, 440

Clematis flammula, 441

Clematis vitalba, 442

Delphinium staphysagria, 443

Helleborus foetidus, 444

Ranunculus arvensis, 445

Ranunculus bulbosus, 446

Ranunculus bullatus, 447

Ranunculus ficaria, 448

Ranunculus repens, 449

Ranunculus sceleratus, 450

Ranunculus trilobus, 451

RESEDACEAE

Reseda alba, 452

Reseda luteola, 453

Reseda odorata, 454

RHAMNACEAE

Paliurus spina-christi, 455

Rhamnus alaternus, 456

Ziziphus vulgaris, 457

ROSACEAE

Agrimonia eupatoria, 458

Amelanchier ovalis, 459

Aphanes floribunda, 460

Crataegus azarolus, 461

Crataegus monogyna, 462

Cydonia oblonga, 463

Eriobotrya japonica, 464

Fragaria vesca, 465

Malus domestica, 466

Mespilus germanica, 467

Potentilla caulescens, 468

Potentilla reptans, 469

Prunus armeniaca, 470

Prunus avium, 471

Prunus cerasus, 472

Prunus domestica, 473

Prunus dulcis, 474

Prunus persica, 475

Prunus spinosa, 476

Pyrus communis, 477

Rosa canina, 478

Rosa centifolia, 479

Rosa gallica, 480

Rosa sempervirens, 481

Rubus caesius, 482

Rubus idaeus, 483

Rubus ulmifolius, 484

Sanguisorba minor, 485

Sorbus aria, 486

Sorbus domestica, 487

RUBIACEAE

Asperula cynanchica, 488

Galium aparine, 489

Galium palustre, 490

Rubia peregrina, 491

Rubia tinctorum, 492

RUTACEAE

Citrus aurantium, 493

Citrus deliciosa, 494

Citrus limetta, 495

Citrus limon, 496

Citrus medica, 497

Citrus sinensis, 498

Ruta angustifolia, 499

Ruta chalepensis, 500

Ruta graveolens, 501

Ruta montana, 502

SALICACEAE

Populus alba, 503

Populus balsamifera, 504

Populus nigra, 505

Salix alba, 506

Salix babylonica, 507

Salix fragilis, 508

SANTALACEAE

Osyris alba, 509

Thesium divaricatum, 510

SCHROPHULARIACEAE

Antirrhinum majus, 511

Cymbalaria muralis, 512

Digitalis minor, 513

Kickxia elatine, 514

Kickxia spuria, 515

Misopates orontium, 516

Scrophularia auriculata, 517

Scrophularia canina, 518

Scrophularia peregrina, 519

Verbascum sinuatum, 520

Verbascum thapsus, 521

Veronica anagallis-aquatica, 522

Veronica arvensis, 523

Veronica becabunga, 524

SIMAROUBACEAE

Ailanthus altissima, 525

SOLANACEAE

Capsicum annuum, 526

Datura fastuosa, 527

Datura innoxia, 528

Datura stramonium, 529

Hyoscyamus albus, 530

Lycium europaeum, 531

Lycopersicum esculentum, 532

Mandragora autumnalis, 533

Nicotiana glauca, 534

Nicotiana rustica, 535

Nicotiana tabacum, 536

Physalis alkekengi, 537

Solanum alatum, 538

Solanum dulcamara, 539

Solanum linnaeanum, 540

Solanum melongena, 541

Solanum nigrum, 542

Solanum tuberosum, 543

Solanum villosum, 544

Withania somnifera, 545

TAMARICACEAE

Tamarix africana, 546

Tamarix gallica, 547

THYMELAEACEAE

Daphne gnidium, 548

Thymelaea hirsuta, 549

TRAPACEAE

Trapa natans, 550

TROPAEOLACEAE

Tropaeolum majus, 551

ULMACEAE

Celtis australis, 552

Ulmus minor, 553

URTICACEAE

Parietaria judaica, 554

Urtica membranacea, 555

Urtica pilulifera, 556

Urtica urens, 557

VALERIANACEAE

Centranthus ruber, 558

Valeriana officinalis, 559

VERBENACEAE

Lantana camara, 560

Lippia triphylla, 561

Verbena officinalis, 562

Vitex agnus-castus, 563

VIOLACEAE

Viola alba, 564

Viola odorata, 565

Viola tricolor, 566

VISCACEAE

Viscum album, 567

VITACEAE

Vitis vinifera, 568

ZYGOPHYLLACEAE

Tribulus terrestris, 569

MONOCOTYLEDONES

AGAVACEAE

Agave americana, 570

ALISMATACEAE

Alisma plantago-aquatica, 571

ALLIACEAE

Allium cepa, 572

Allium porrum, 573

Allium sativum, 574

AMARYLLIDACEAE

Leucojum aestivum, 575

Narcissus poeticus, 576

Narcissus tazetta, 577

Pancreatum maritimum, 578

ARACEAE

Arisarum vulgare, 579

Arum italicum, 580

Colocasia antiquorum, 581

Dracunculus vulgaris, 582

Monstera deliciosa, 583

ARECACEAE

Chamaerops humilis, 584

Phoenix dactylifera, 585

CYPERACEAE

Cyperus esculentus, 586

Cyperus longus, 587

Cyperus rotundus, 588

Scirpus holoschoenus, 589

Scirpus tabernaemontani, 590

DIOSCOREACEAE

Tamus communis, 591

IRIDACEAE

Crocus sativus, 592

Iris florentina, 593

Iris foetidissima, 594

Iris germanica, 595

Iris pallida, 596

Iris pseudacorus, 597

JUNCACEAE

Juncus acutus, 598

Juncus effusus, 599

LEMNACEAE

Lemna gibba, 601

Lemna minor, 602

LILIACEAE

Aloe vera, 603

Asparagus acutifolius, 604

Asparagus officinalis, 605

Asparagus stipularis, 606

Asphodelus cerasiferus, 607

Asphodelus fistulosus, 608

Asphodelus microcarpus, 609

Colchicum autumnale, 610

Convallaria majalis, 611

Lilium candidum, 612

Merendera filifolia, 613

Muscari comosum, 614

Muscari neglectum, 615

Ornithogalum umbellatum, 616

Ruscus aculeatus, 617

Urginea maritima, 618

ORCHIDACEAE

Aceras anthropophorum, 619

Anacamptis pyramidalis, 620

Barlia robertiana, 621

Epipactis helleborine, 622

Epipactis microphylla, 623

Gymnadenia conopsea, 624

Neotinea maculata, 625

Neottia nidus-avis, 626

Ophrys apifera, 627

Ophrys bertolonii, 628

Orchis champagnouxii, 629

Orchis fragans, 630

Orchis italica, 631

Orchis mascula, 632

Platanthera bifolia, 632

Spiranthes spiralis, 634

POACEAE

Ampelodesmos mauritanica, 635

Anthoxanthum odoratum, 636

Arrhenatherum elatius, 637

Arundo donax, 638

Avena fatua, 639

Avena sativa, 640

Coix lacryma-jobi, 641

Cynodon dactylon, 642

Elymus repens, 643

Hordeum vulgare, 644

Hyparrhenia podotricha, 645

Imperata cylindrica, 646

Lolium perenne, 647

Lolium temulentum, 648

Oryza sativa, 649

Panicum miliaceum, 650

Phragmites australis, 651

Phyllostachys nigra, 652

Saccharum officinarum, 653

Setaria viridis, 654

Sorghum bicolor, 655

Triticum aestivum, 656

Zea mays, 657

POSIDONIACEAE

Posidonia oceanica, 658

POTAMOGETONACEAE

Potamogeton natans, 659

SMILACACEAE

Smilax aspera, 660

TYPHACEAE

Typha angustifolia, 661

Typha latifolia, 662

ZOSTERACEAE

Zostera marina, 663

FLORA MEDICINAL BALEARICA

ÍNDEX TERAPÈUTIC-ACCIÓ FARMACOLÒGICA

<p>APARELL DIGESTIU 173 26.1%</p>	<p>Acacia farnesiana, Acanthus mollis, Achillea millefolium, Adiantum capillus-veneris, Agrimonia eupatoria, Ailanthus altissima, Aloe vera, Althaea officinalis, Amaranthus caudatus, Ammi majus, Anagyris foetida, Anethum graveolens, Anthemis nobilis, Apium graveolens, Artemisia arborescens, Asplenium onopteris, Asplenium ruta-muraria, Asplenium trichomanes, Beta vulgaris, Bougainvillea spectabilis, Brassica napus, Brassica oleracea, Brassica rapa, Bunium bulbocastanum, Buxus balearica, Buxus sempervirens, Cakile maritima, Calendula officinalis, Calystegia sepium, Calystegia soldanella, Capparis spinosa, Cardaria draba, Celosia cristata, Centaurium quadrifolium, Centaurium spicatum, Ceratonia siliqua, Chamaerops humilis, Chenopodium ambrosioides, Chenopodium bonus-henricus, Chiliadenus glutinosus, Chondrilla juncea, Chrysanthemum coronarium, Cichorium endivia, Cichorium intybus, Cirsium arvense, Citrus deliciosa, Citrus limetta, Convolvulus althaeoides, Convolvulus arvensis, Convolvulus tricolor, Conyza canadensis, Corrigiola telephiifolia, Crithmum maritimum, Crocus sativus, Cucumis melo, Cucurbita pepo, Cupressus macrocarpa, Cupressus sempervirens, Cuscuta epithymum, Cyclamen balearicum, Cydonia oblonga, Cynanchum acutum, Cynara cardunculus, Cynara scolymus, Cynoglossum cheirifolium, Cynoglossum creticum, Cynoglossum officinale, Daucus carota, Descurainia sophia, Diospyros kaki, Dryopteris filix-mas, Ecballium elaterium, Eupatorium cannabinum, Euphorbia lathyris, Euphorbia pithyusa, Ferula communis, Ficus carica, Flaveria bidentis, Foeniculum vulgare, Fumaria officinalis, Geranium robertianum, Glycyrrhiza glabra, Gomphocarpus fruticosus, Helianthus annuus, Helianthus tuberosus, Helychrysum stoechas, Hieracium pilosella, Inula conyza, Juniperus oxycedrus, Lactuca capitata, Laserpitium gallicum, Lavandula dentata, Lavandula stoechas, Linum usitatissimum, Lippia triphylla, Lythrum hyssopifolia, Malus domestica, Malva nicaeensis, Malva parviflora, Malva sylvestris, Marrubium vulgare, Matricaria recutita, Melia azederach, Mentha aquatica, Mentha x piperita, Mentha spicata, Mentha suaveolens, Mercurialis annua, Mercurialis tomentosa, Micromeria graeca, Mirabilis jalapa, Morus alba, Morus nigra, Neotinea maculata, Nepeta cataria, Ocimum basilicum, Ocimum minimum, Olea europaea, Ophrys sp., Orchis sp., Origanum majorana, Origanum virens, Origanum vulgare, Phoenix dactylifera, Phyllirea angustifolia, Phyllirea acutifolia, Phytolacca americana, Picris echioides, Pimpinella anisum, Pistacia lentiscus, Plantago afra, Plantago lanceolata, Plantago major, Polypodium cambricum, Portulacca oleracea, Potentilla caulescens, Potentilla reptans, Prunus domestica, Prunus dulcis, Pulicaria dysenterica, Punica granatum, Quercus ilex, Quercus robur, Raphanus sativus, Reichardia picroides, Ricinus communis, Rosmarinus</p>
---	---

	<p>officinalis, Rubus caesius, Rumex crispus, Salvia verbenaca, Santolina chamaecyparissus, Satureja hortensis, Scandix pecten-veneris, Sedum sediforme, Senecio viscosus, Senecio vulgaris, Selaginella denticulata, Silene vulgaris, Silybum marianum, Smyrnum olusatrum, Solidago virgaurea, Sorbus aria, Sorbus domestica, Spinacia oleracea, Tagetes patula, Tanacetum balsamita, Tragopogon porrifolius, Verbascum sinuatum, Veronica arvensis, Viburnum tinus, Xanthium spinosum, Ziziphus vulgaris</p>
--	--

<p>APARELL URINARI 252 38%</p>	<p>Adonis annua, Adonis microcarpa, Acanthus mollis, Achillea millefolium, Adiantum capillus-veneris, Agave americana, Agrimonia eupatoria, Ajuga chamaepitys, Alcea rosea, Alisma plantago-aquatica, Allium cepa, Allium porrum, Allium sativum, Althaea officinalis, Ammi majus, Ammi visnaga, Anagallis arvensis, Anchusa arvensis, Anchusa azurea, Anchusa officinalis, Anethum graveolens, Anthemis nobilis, Antirrhinum majus, Apium graveolens, Arbutus unedo, Arctium chabertii, Arrhenatherum elatius, Artemisia arborescens, Arundo donax, Asparagus acutifolius, Asparagus officinalis, Asparagus stipularis, Asperugo procumbens, Asperula cynanchica, Asplenium ceterach, Asplenium onopteris, Asplenium ruta-muraria, Asplenium sagittata, Asplenium scolopendrium, Asplenium trichomanes, Atriplex hortensis, Avena sativa, Biscutella auriculata, Borago officinalis, Brassica oleracea, Capparis spinosa, Cardaria draba, Centaurea calcitrapa, Centaurea seridis, Chamaecyse peplis, Cheiranthus cheiri, Chenopodium album, Chrysanthemum coronarium, Chrysanthemum segetum, Cicer arietinum, Cichorium intybus, Citrus limon, Colchicum autumnale, Convallaria majalis, Conyza canadensis, Coris monspeliensis, Coronopus didymus, Coronopus squamatus, Crataegus monogyna, Crepis vesicaria, Crithmum maritimum, Cucumis melo, Cucumis sativus, Cucurbita citrullus, Cucurbita pepo, Cupressus sempervirens, Cymbalaria muralis, Cynara cardunculus, Cynodon dactylon, Cyperus esculentus, Cyperus rotundus, Daucus carota, Digitalis minor, Diplotaxis tenuifolia, Dipsacus sylvestris, Ecballium elaterium, Echinophora spinosa, Elymus repens, Equisetum arvense, Equisetum telmateia, Erica arborea, Erica multiflora, Eruca sativa, Eryngium campestre, Eryngium maritimum, Eupatorium cannabinum, Fagus sylvatica, Foeniculum vulgare, Fragaria vesca, Fraxinus angustifolia, Fraxinus ornus, Fumana ericoides, Fumana thymifolia, Fumaria capreolata, Fumaria densiflora, Fumaria officinalis, Galium aparine, Galium palustre, Geranium robertianum, Helichrysum stoechas, Herniaria cinerea, Hieracium pilosella, Humulus lupulus, Hyparrhenia podotricha, Ilex aquifolium, Imperata cylindrica, Juncus acutus, Juncus effusus, Juniperus oxycedrus, Kickxia spuria, Laserpitium gallicum, Lavandula dentata, Lavandula latifolia, Lepidium latifolium, Lepidium sativum, Lithospermum officinale, Lobularia maritima, Lonicera implexa, Lycopersicum esculentum, Malva nicaeensis, Malva parviflora, Malva sylvestris, Marrubium vulgare, Matricaria recutita, Medicago marina, Medicago sativa, Melilotus officinalis, Melilotus sulcata, Mentha spicata, Mentha suaveolens, Mercurialis annua, Merendera filifolia, Mesembryanthemum crystallinum, Mespilus germanica, Misopates orontium, Morus alba, Morus nigra, Muscari comosum, Muscari neglectum, Myrtus communis, Nerium oleander, Ononis natrix, Ononis spinosa, Origanum virens, Ornithogalum umbellatum, Paliurus spina-christi, Parietaria judaica, Paronychia argentea, Paronychia capitata, Petroselinum crispum, Phaseolus vulgaris, Phyllostachys nigra, Physalis alkekengi, Pimpinella anisum, Pistacia lentiscus, Phragmites</p>
--	---

australis, Polygonum aviculare, Polygonum maritimum, Polygonum persicaria, Populus alba, Populus balsamifera, Populus nigra, Portulaca oleracea, Primula elatior, Prunus avium, Prunus cerasus, Prunus spinosa, Psoralea bituminosa, Pteridium aquilinum, Pyrus communis, Raphanus sativus, Reseda alba, Rorippa nasturtium-aquaticum, Rosa canina, Rosa sempervirens, Rosmarinus officinalis, Rubia peregrina, Rubia tinctorum, Rubus ulmifolius, Rumex acetosa, Rumex acetosella, Rumex conglomeratus, Rumex crispus, Ruscus aculeatus, Salicornia ramossissima, Salsola kali, Sambucus ebulus, Salvia officinalis, Sambucus nigra, Saponaria officinalis, Satureja hortensis, Scandix pecten-veneris, Scirpus tabernaemontani, Scolymus hispanicus, Scorzonera baetica, Sedum sediforme, Sempervivum tectorum, Senecio vulgaris, Sisymbrium officinale, Sisymbrium polyceratium, Smilax aspera, Smyrniolum olusatrum, Solanum alatum, Solanum dulcamara, Solidago virgaurea, Sonchus oleraceus, Sorghum bicolor, Sparganium angustifolium, Sparganium media, Sparganium rubra, Tamarix africana, Tamarix gallica, Tamus communis, Tanacetum balsamita, Taraxacum obovatum, Thesium divaricatum, Thuja occidentalis, Tragopogon porrifolius, Tribulus terrestris, Trifolium arvense, Trifolium pratense, Ulex parviflorus, Umbilicus horizontalis, Umbilicus rupestris, Urginea maritima, Urtica membranacea, Urtica pilulifera, Urtica urens, Verbena officinalis, Veronica anagallis-aquatica, Veronica becabunga, Vicia ervilia, Vicia fava, Vinca difformis, Vincetoxicum hirundinaria, Viola alba, Viola odorata, Viola tricolor, Viscum album, Vitex vinifera, Withania somnifera, Xanthium spinosum, Xanthium strumarium, Zea mays, Ziziphus vulgaris, Zostera marina

<p>APARELL RESPIRATORI</p> <p>96</p> <p>14.5%</p>	<p>Abutilon theophrasti, Adiantum capillus-veneris, Alcea rosea, Allium cepa, Allium sativum, Althaea officinalis, Anagallis arvensis, Anchusa arvensis, Anchusa azurea, Anchusa officinalis, Arrhenatherum elatius, Asperugo procumbens, Asplenium ceterach, Asplenium onopteris, Asplenium ruta-muraria, Asplenium trichomanes, Borago officinalis, Calamintha sylvatica, Calendula officinalis, Castanea sativa, Ceratonia siliqua, Cistus albidus, Cistus clusii, Conium maculatum, Cyperus longus, Daucus carota, Diplotaxis tenuifolia, Ephedra fragilis, Eryngium campestre, Eryngium maritimum, Eucalyptus globulus, Eupatorium cannabinum, Euphorbia peplus, Fagus sylvatica, Foeniculum vulgare, Glechoma hederacea, Hedera helix, Helichrysum stoechas, Hieracium pilosella, Hordeum vulgare, Hyssopus officinalis, Glycyrrhiza glabra, Ilex aquifolium, Impatiens balsamina, Iris florentina, Iris foetidissima, Iris germanica, Jasminum officinale, Lactuca sativa, Lactuca serriola, Lactuca virosa, Lavandula latifolia, Lavandula stoechas, Lippia triphylla, Lonicera implexa, Malva nicaeensis, Malva parviflora, Malva sylvestris, Marrubium vulgare, Mentha pulegium, Mentha suaveolens, Monotropa hypopitys, Morus alba, Morus nigra, Myrtus communis, Narcissus poeticus, Nepeta cataria, Origanum virens, Origanum vulgare, Paliurus spina-christi, Petroselinum crispum, Pimpinella anisum, Pinus halepensis, Polygala rupestris, Polygala vulgaris, Polypodium cambricum, Populus nigra, Primula elatior, Prunella laciniata, Prunus dulcis, Prunus persica, Rorippa nasturtium-aquaticum, Rosmarinus officinalis, Salvia officinalis, Sambucus nigra, Saponaria officinalis, Satureja hortensis, Stachys arvensis, Sisymbrium irio, Stellaria media, Tanacetum balsamita, Thuja occidentalis, Trifolium pratense, Tropaeolum majus, Verbascum thapsus, Viola alba, Viola odorata</p>
<p>APARELL CIRCULATORI</p> <p>43</p> <p>6.4%</p>	<p>Adonis annua, Adonis microcarpa, Amelanchier ovalis, Ammi visnaga, Apium graveolens, Beta vulgaris, Calendula arvensis, Calicotome spinosa, Capsella bursa-pastoris, Cheiranthus cheiri, Coronilla scorpioides, Coronilla valentina, Corylus avellana, Crataegus monogyna, Cupressus macrocarpa, Cupressus sempervirens, Digitalis minor, Dyanthus caryophyllus, Ecballium elaterium, Ephedra fragilis, Fagopyrum sculentum, Fraxinus ornus, Helleborus foetidus, Melissa officinalis, Nerium oleander, Olea europaea, Pancratium maritimum, Pastinaca sativa, Petroselinum crispum, Phaseolus vulgaris, Pinus halepensis, Pinus pinea, Pistacia lentiscus, Polygonum aviculare, Prunus avium, Pteridium aquilinum, Pulicaria dysenterica, Ruscus aculeatus, Salix alba, Salsola kali, Silybum marianum, Sophora japonica, Tragopogon porrifolius, Urginea maritima</p>

<p>APARELL GENITAL FEMENÍ</p> <p>73</p> <p>11%</p>	<p>Achillea millefolium, Ajuga chamaepitys, Amaranthus caudatus, Anthemis arvensis, Anthemis cotula, Anthemis nobilis, Artemisia arborescens, Artemisia vulgaris, Asperugo procumbens, Ballota nigra, Borago officinalis, Calamintha nepeta, Calendula arvensis, Calendula officinalis, Capsella bursa-pastoris, Celtis australis, Chenopodium album, Chenopodium vulvaria, Chiliadenus glutinosus, Conyza canadensis, Crocus sativus, Cyperus rotundus, Cytinus hypocistis, Epilobium hirsutum, Erodium cicutarium, Erodium moschatum, Eryngium campestre, Foeniculum vulgare, Gossypium barbadense, Gossypium herbaceum, Heliotropium europaeum, Humulus lupulus, Hyssopus officinalis, Impatiens balsamina, Inula conyza, Juniperus oxycedrus, Lythrum hyssopifolia, Nymphaea alba, Matricaria recutita, Melissa officinalis, Mentha aquatica, Mentha x piperita, Mentha pulegium, Nepeta cataria, Nymphaea odorata, Ocimum basilicum, Ocimum minimum, Origanum majorana, Origanum vulgare, Otanthus maritimus, Petroselinum crispum, Pimpinella anisum, Psoralea bituminosa, Rosmarinus officinalis, Ruta angustifolia, Ruta chalepensis, Ruta graveolens, Ruta montana, Salix fragilis, Salvia officinalis, Salvia sclarea, Santolina chamaecyparissus, Satureja hortensis, Senecio vulgaris, Sonchus oleraceus, Symphytum officinale, Symphytum tuberosum, Tanacetum balsamita, Tanacetum parthenium, Taxus baccata, Trifolium pratense, Vinca difformis, Vitex agnus-castus</p>
<p>APARELL GENITAL MASCULÍ</p> <p>16</p> <p>2.4%</p>	<p>Achillea millefolium, Arbutus unedo, Asperula cynanchica, Cucurbita pepo, Elymus repens, Eryngium campestre, Gossypium barbadense, Gossypium herbaceum, Hibiscus rosa-chinensis, Nymphaea alba, Opuntia maxima, Pistacia lentiscus, Urtica membranacea, Urtica pilulifera, Urtica urens, Zea mays</p>
<p>SISTEMA NERVIÓS</p> <p>41</p> <p>6.1%</p>	<p>Ajuga iva, Anthemis nobilis, Ballota nigra, Centranthus ruber, Citrullus colocynthis, Citrus aurantium, Citrus sinensis, Conium maculatum, Eschscholtzia californica, Fumaria capreolata, Gomphocarpus fruticosus, Hedera helix, Herniaria cinerea, Humulus lupulus, Hypericum perforatum, Ilex aquifolium, Jasminum grandiflorum, Lactuca sativa, Lactuca serriola, Lactuca virosa, Lavandula stoechas, Lotus corniculatus, Lyppia triphylla, Melilotus officinalis, Melilotus sulcata, Melissa officinalis, Mentha x piperita, Nymphaea alba, Ocimum basilicum, Origanum majorana, Origanum virens, Orobanche sp., Paeonia cambessedessii, Papaver dubium, Papaver rhoeas, Papaver somniferum, Solanum dulcamara, Thapsia garganica, Valeriana officinalis, Withania somnifera</p>

<p>APARELL LOCOMOTOR</p> <p>13</p> <p>1.9%</p>	<p>Anthemis nobilis, Arctium chabertii, Atriplex hortensis, Atriplex patula, Atriplex prostrata, Conyza bonariensis, Conyza canadensis, Eryngium campestre, Lepidium sativum, Pinus halepensis, Pinus pinea, Platanus orientalis, Trifolium repens</p>
<p>SISTEMA OFTALMOLÒGIC</p> <p>9</p> <p>1.3%</p>	<p>Anthemis nobilis, Cannabis sativa, Daucus carota, Hyssopus officinalis, Matricaria recutita, Melilotus officinalis, Melilotus sulcata, Santolina chamaecyparissus, Senecio cineraria</p>
<p>METABOLISME</p> <p>43</p> <p>6.4%</p>	<p>Allium cepa, Allium sativum, Arabidopsis thaliana, Artemisia vulgaris, Blackstonia perfoliata, Carthamus lanatus, Centaurea aspera, Centaurium erythraea, Chrozophora tinctoria, Cichorium intybus, Citrus limon, Citrus sinensis, Crocus sativus, Cynara scolymus, Daucus carota, Eucaliptus globulus, Geranium robertianum, Glaucium flavum, Glaucium corniculatum, Globularia alypum, Juglans regia, Lithospermum officinale, Lupinus albus, Mantisalca salmantica, Marrubium vulgare, Melissa officinalis, Morus nigra, Olea europaea, Oxalis corniculata, Plantago afra, Portulaca oleracea, Prunus spinosa, Pulicaria odora, Rosa canina, Rubus ulmifolius, Scorzonera baetica, Scrophularia auriculata, Senecio cineraria, Smyrniolum olusatrum, Syringa vulgaris, Trigonella foenum-graecum, Urtica membranacea, Xanthium strumarium</p>

<p>PELL I MUCOSES</p> <p>254</p> <p>38.3%</p>	<p>Abutilon theophrasti, Acanthus mollis, Achillea ageratum, Achillea millefolium, Acinos arvensis, Agave americana, Agrimonia eupatoria, Ajuga iva, Allium cepa, Allium sativum, Aloe vera, Althaea officinalis, Ammi visnaga, Anagallis arvensis, Anagyris foetida, Anchusa arvensis, Anchusa azurea, Anchusa officinalis, Anethum graveolens, Antirrhinum majus, Anthyllis vulneraria, Apium graveolens, Arachis hypogaea, Arctium chabertii, Aristolochia clematidis, Aristolochia longa, Asphodelus cerasiferus, Asphodelus fistulosus, Asphodelus microcarpus, Asplenium sagittata, Asplenium scolopendrium, Aster chinensis, Avena sativa, Bellis sylvestris, Beta vulgaris, Bupleurum lancifolium, Buxus sempervirens, Calendula arvensis, Calendula officinalis, Capparis spinosa, Capsicum annuum, Carduncellus monspeliensis, Centaurea calcitrapa, Centaurea seridis, Centaurium erythraea, Ceratonia siliqua, Chamaecyse prostrata, Chelidonium majus, Chenopodium bonus-henricus, Chiliadenus glutinosus, Chrysanthemum coronarium, Chrysanthemum segetum, Cistus clusii, Cistus monspeliensis, Citrus limon, Clematis flammula, Clematis vitalba, Coix lacryma-jobi, Conium maculatum, Convolvulus arvensis, Coris monspeliensis, Cucumis sativus, Cucurbita pepo, Cupressus sempervirens, Cyclamen balearicum, Cydonia oblonga, Cynoglossum cheirifolium, Cynoglossum creticum, Cynoglossum officinale, Daucus carota, Delphinium staphysagria, Descurainia sophia, Digitalis minor, Dipsacus sylvestris, Dittrichia graveolens, Dittrichia viscosa, Dryopteris filix-mas, Ecballium elaterium, Epilobium hirsutum, Eriobotrya japonica, Eucaliptus globulus, Euphorbia characias, Euphorbia helioscopia, Euphorbia hirsuta, Evonymus europaeus, Eupatorium cannabinum, Ficus carica, Flaveria bidentis, Fraxinus angustifolia, Fraxinus ornus, Fumaria capreolata, Fumaria densiflora, Fumaria officinalis, Galium aparine, Glechoma hederacea, Globularia alypum, Gomphrena globosa, Hedera helix, Helianthus annuus, Helichrysum stoechas, Heliotropium europaeum, Helleborus foetidus, Herniaria cinerea, Hibiscus rosa-chinensis, Hieracium pilosella, Hordeum vulgare, Hypericum balearicum, Hypericum perforatum, Hyssopus officinalis, Inula conyza, Jasminum grandiflorum, Juglans regia, Juniperus phoenicea, Kickxia elatine, Lactuca sativa, Lamium amplexicaule, Lavandula latifolia, Lavandula stoechas, Lavatera arborea, Lepidium latifolium, Lilium candidum, Limonium auriculae-ursifolium, Lithospermum officinale, Lycopersicum esculentum, Lythrum hyssopifolia, Malva nicaeensis, Malva parviflora, Malva sylvestris, Mandragora autumnalis, Mantisalca salmantica, Marrubium vulgare, Matricaria recutita, Medicago sativa, Melia azederach, Melissa officinalis, Mentha x piperita, Mentha pulegium, Mentha spicata, Mentha suaveolens, Mercurialis annua, Mesembryanthemum crystallinum, Misopates orontium, Myrtus communis, Neottia nidus-avis, Nerium oleander, Nymphaea alba, Nymphaea odorata, Ocimum basilicum, Olea europaea, Ononis spinosa, Ophioglossum lusitanicum, Opuntia maxima, Origanum majorana, Origanum vulgare,</p>
---	--

Papaver somniferum, *Parietaria judaica*, *Paronychia argentea*, *Paronychia capitata*, *Petasites fragans*, *Phytolacca americana*, *Pimpinella anisum*, *Pinus halepensis*, *Pinus pinea*, *Pistacia terebinthus*, *Plantago afra*, *Plantago albicans*, *Plantago coronopus*, *Plantago lagopus*, *Plantago lanceolata*, *Plantago major*, *Portulaca oleracea*, *Posidonia oceanica*, *Potamogeton natans*, *Potentilla caulescens*, *Potentilla reptans*, *Primula elatior*, *Prunella laciniata*, *Prunella vulgaris*, *Prunus armeniaca*, *Psoralea bituminosa*, *Punica granatum*, *Quercus ilex*, *Quercus robur*, *Raphanus raphanistrum*, *Rosa canina*, *Rosa centifolia*, *Rosa gallica*, *Rosmarinus officinalis*, *Rubus caesius*, *Rubus idaeus*, *Rubus ulmifolius*, *Rumex acetosa*, *Rumex conglomeratus*, *Rumex crispus*, *Rumex obtusifolius*, *Salvia officinalis*, *Salvia sclarea*, *Salvia verbenaca*, *Sambucus ebulus*, *Samolus valerandi*, *Sanguisorba minor*, *Santolina chamaecyparissus*, *Saponaria officinalis*, *Satureja hortensis*, *Scabiosa maritima*, *Scandix pecten-veneris*, *Scrophularia auriculata*, *Scrophularia canina*, *Scrophularia peregrina*, *Sedum album*, *Sedum sediforme*, *Sempervivum tectorum*, *Sinapis alba*, *Sinapis arvensis*, *Smilax aspera*, *Smyrnum olusatrum*, *Solanum melongena*, *Solanum nigrum*, *Solanum tuberosum*, *Solidago virgaurea*, *Sonchus arvensis*, *Sonchus asper*, *Sonchus oleraceus*, *Sonchus tenerrimus*, *Stachys germanica*, *Stellaria media*, *Stachys arvensis*, *Suaeda spicata*, *Symphytum officinale*, *Symphytum tuberosum*, *Tamus communis*, *Taraxacum obovatum*, *Thapsia garganica*, *Thapsia gymnesica*, *Thlaspi arvense*, *Thuja occidentalis*, *Tribulus terrestris*, *Trifolium arvense*, *Trifolium pratense*, *Trigonella foenum-graecum*, *Typha angustifolia*, *Typha latifolia*, *Ulmus minor*, *Umbilicus horizontalis*, *Umbilicus rupestris*, *Verbascum thapsus*, *Verbena officinalis*, *Veronica becabunga*, *Vinca difformis*, *Viola alba*, *Viola odorata*, *Viola tricolor*, *Vitex agnus-castus*, *Withania somnifera*, *Xanthium spinosum*

<p>CABELL</p> <p>7</p> <p>1%</p>	<p>Asplenium onopteris, Capparis spinosa, Cistus clusii, Rosmarinus officinalis, Salvia officinalis, Tropaeolum majus, Urtica membranacea</p>
<p>TÒXICA</p> <p>104</p> <p>15.7%</p>	<p>Agrostemma githago, Ailanthus altissima, Ammi majus, Anagallis arvensis, Anagyris foetida, Anethum graveolens, Anthemis cotula, Apium nodiflorum, Arisarum vulgare, Aristolochia clematidis, Aristolochia longa, Artemisia vulgaris, Arum italicum, Atriplex halimus, Berula erecta, Buxus balearica, Buxus sempervirens, Cannabis sativa, Chamaecyse peplis, Chelidonium majus, Citrullus colocynthis, Cneorum tricocon, Colchicum autumnale, Conium maculatum, Convallaria majalis, Coriaria myrtifolia, Coronilla scorpioides, Coronilla valentina, Crocus sativus, Cyclamen balearicum, Daphne gnidium, Datura fastuosa, Datura inoxia, Datura stramonium, Delphinium staphysagria, Digitalis minor, Dittrichia viscosa, Dracunculus vulgaris, Ecballium elaterium, Epilobium hirsutum, Euphorbia characias, Euphorbia dendroides, Euphorbia helioscopia, Euphorbia hirsuta, Euphorbia lathyris, Euphorbia peplus, Euphorbia pulcherrima, Evonymus europaeus, Fumaria capreolata, Fumaria densiflora, Hedera helix, Helleborus foetidus, Hyoscyamus albus, Ilex aquifolium, Iris florentina, Iris germanica, Iris pseudacorus, Leucjum aestivum, Lolium temulentum, Lycium europaeum, Melia azederach, Mercurialis annua, Mercurialis tomentosa, Muscari comosum, Muscari neglectum, Narcissus poeticus, Narcissus tazetta, Nerium oleander, Nicotiana glauca, Nicotiana rustica, Nicotiana tabacum, Ornithogalum umbellatum, Pancratium maritimum, Papaver somniferum, Paeonia cambessedessii, Phytolacca americana, Ranunculus arvensis, Ranunculus bulbosus, Ranunculus ficaria, Ranunculus repens, Ranunculus sceleratus, Ranunculus trilobus, Rhamnus alaternus, Ricinus communis, Robinia pseudacacia, Ruscus aculeatus, Rumex crispus, Saponaria officinalis, Senecio cineraria, Solanum alatum, Solanum dulcamara, Solanum linnaeanum, Solanum nigrum, Solanum villosum, Spartium junceum, Tamus communis, Taxus baccata, Thapsia garganica, Thymelaea hirsuta, Urginea maritima, Vincetoxicum hirundinaria, Viscum album, Withania somnifera</p>

FLORA MEDICINAL BALEARICA

INDEX DE FLORA HOMEOPATICA

Achillea millefolium	Cannabis sativa
Aesculus hippocastanum	Capparis spinosa
Agave americana	Capsella bursa-pastoris
Agrimonia eupatoria	Capsicum annuum
Agropyron repens	Chelidonium majus
Agrostemma githago	Chenopodium ambrosioides
Ailanthus glandulosa	Chenopodium vulvaria
Allium cepa	Citrus limon
Allium sativum	Clematis vitalba
Althaea officinalis	Colchicum autumnale
Anagallis arvensis	Conium maculatum
Anagyris foetida	Convallaria majalis
Apium graveolens	Convolvulus arvensis
Arctium lappa	Coryza canadensis
Aristolochia clematitis	Crataegus monogyna
Artemisia vulgaris	Crocus sativus
Arum italicum	Cucurbita citrulus
Arum maculatum	Cynodon dactylon
Arundo donax	Datura metel
Asarum europaeum	Datura stramonium
Asparagus officinalis	Datura suaveolens
Avena sativa	Delphinium staphysagria
Beta vulgaris	Digitalis purpurea
Brassica napus	Dracunculus vulgaris
Buxus sempervirens	Ecbalium elaterium
Calendula officinalis	Equisetum maximum
Cannabis indica	Eryngium maritimum

Eschscholtzia californica	Lemna minor
Eucaliptus globulus	Linum ussitatissimum
Euphorbia cyparissias	Lolium temulentum
Euphorbia lathyris	Lycopersicon esculentum
Euphorbia peplus	Mandragora autumnalis
Euphorbia prostrata	Marrubium vulgare
Evonimus europaeus	Matricaria recutita
Foeniculum vulgare	Melilotus officinalis
Fragaria vesca	Mentha piperita
Glechoma hederacea	Mentha pulegium
Gossipium herbaceum	Mirabilis jalapa
Hedera helix	Myrtus communis
Helianthus annuus	Narcissus poeticus
Heliotropium peruvianum	Nepeta cataria
Helleborus foetidus	Nerium oleander
Hordeum vulgare	Nicotiana tabacum
Humulus lupulus	Nymphaea alba
Hyosciamus albus	Ocymum basilicum
Hypericum perforatum	Olea europaea
Ilex aquifolium	Ononis spinosa
Iris foetidissima	Origanum majorana
Iris germanica	Ornithogalum umbellatum
Iris germanica var.florentina	Paeonia officinalis
Jasminum officinale	Papaver somniferum
Juglans regia	Parietaria diffusa
Juncus inflexus	Passiflora caerulea
Lactuca sativa	Pastinaca sativa
Lactuca virosa	Petasites fragrans
Lathyrus sativus	Petroselinum crispum

Phaseolus vulgaris	Sempervivum tectorum
Physalis alkenkengi	Silybum marianum
Phytolacca americana	Sinapis alba
Plantago major	Solanum dulcamara
Poligonum aviculare	Solanum nigrum
Poligonum maritimum	Solanum tuberosum
Poligonum persicaria	Solidago virgaurea
Prunus dulcis	Spiranthes spiralis
Prunus persica	Stellaria media
Prunus spinosa	Taraxacum obovatum
Punica granatum	Taxus baccata
Ranunculus bulbosus	Teucrium marum
Ranunculus sceleratus	Thuja occidentalis
Ranunculus raphanistrum	Trifolium pratense
Ranunculus sativus	Trifolium repens
Ricinus communis	Triticum aestivum
Robinia pseudo-acacia	Tropaeolum majus
Rorippa nasturtium-aquaticum	Typha latifolia
Rosmarinus officinalis	Ulmus minor
Rubia tinctorum	Urginea maritima
Rumex acetosa	Urtica urens
Rumex crispus	Verbascum thapsus
Rumex obtusifolius	Verbena officinalis
Ruta graveolens	Vincetoxicum hirundinaria
Saccharum officinarum	Viola tricolor
Salvia officinalis	Vitex agnus-castus
Sambucus nigra	Zea mays
Saponaria officinalis	
Sedum acre	

LLISTAT DE SIGLES D'OBRES DE REFERÈNCIA

BC: BARCELO I COMBIS F. 1879-1881. *Flora de las Islas Baleares*. Tipografía P.J.Gelabert. Palma

BHP: *British Herbal Pharmacopoeia*. B.H.M.A. UK

BT: BROTAT ET TERRERS, *Materia Medica*, 1781

CHMM: CHAMFRAULT A. 1959. *Traité de Médecine Chinoise*, 5 volums. Ed.Coquemard-Angoulême. Paris

CLK: CLARKE JH. 1993. *A Dictionary of Practical Materia Medica*. 3 volums. B Jain Publishers. New Delhi

CSCH: CURSACH J. 1791. *Botanicus medicus ad medicinae alumnorum usum*. Imp. Fabregues. Maó

DAKPA: DAKPA, T. 2007. *Tibetan Medicinal Plants*. Paljor Publications. New Delhi

DASH: DASH, V.B. 1994. *Materia Medica of Tibetan Medicine*. Sri Satguru Publications. New Delhi

DAWA: DAWA, D. 1999-2009. *A clear mirror of Tibetan Medicinal Plants*, 2 vols. Tibet Domani. Dharamsala

DCVB: ALCOVER AM^a, MOLL F de B. 1975. *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 toms. Editorial Moll. Palma

DEKHANG: DEKHANG, T.D. 2008. *A handbook of Tibetan Medicinal Plants*. Men-Tsee-Khang. New Delhi

FE: TUTIN TG. (ed.). 1964-1980. *Flora Europaea*. 5 volums. Cambridge University Press

FQ: FONT I QUER P. 1973. *Plantas Medicinales*. Labor. Barcelona

FM: BONAFE I BARCELO F. 1977-1980. *Flora de Mallorca*, 4 volums. Ed.Moll. Palma

FPC: BOLOS O, VIGO J. 1984-1995. *Flora dels Països Catalans*, 3 volums. Ed. Barcino. Barcelona

GOGTE: GOGTE, V.M. 2012. *Ayurvedic Pharmacology*. Chaukhambha Publications. New Delhi

HL: LECLERC H. 1976. *Précis de Phytothérapie*. Masson. Paris

HNPC: MASALLES R, CARRERAS J, FARRAS A, NINOT JM, CAMARASA JM, 1998. *Plantas superiors*. En: *Història Natural dels Països Catalans* (6). Enciclopèdia Catalana. Barcelona

JLB: BERDONCES SERRA JL. 1998. *Plantas Medicinales*. Tikal. Barcelona

JP: PELLICER J. 2000-2004. *Costumari botànic. Recerques etnobotàniques a les comarques centrals valencianes*. 3 volums. Edicions del Bullent. Picanya. València

KAN: KAN W.S. 1981. *Pharmaceutical Botany*.

National Research Institute of Chinese Medicine. Taipei

KEYS: KEYS JD. 1976. *Chinese Herbs. Their Botany, Chemistry and Pharmacodynamics*. Charles E. Tuttle Company. Tokyo

KUKL: KUKLINSKI C. 2000. *Farmacognosia*. Omega. Barcelona

PH-4^a: 1817. *Pharmacopoea Hispana*, Imprenta M. Repullés. Madrid

PHMT: BELLAKHDAR J. 1997. *La Pharmacopée marocaine traditionnelle*. Ibis Press. Rabat

PMCV: STÜBING G, PERIS JB. 1998. *Plantas medicinales de la Comunidad Valenciana*. Generalitat Valenciana. Conselleria de Medio Ambiente. Valencia

PPF: PALAU I FERRER PC. 1954. *Les plantes medicinals baleàriques*. Ed.Moll. Mallorca

QSMB: QUISUMBING E. 1978. *Medicinal Plants of the Philippines*. Katha Pub.Co. Quezon City

RT: BEZANGER-BEAUQUESNE L, PINKAS M, TORCK M, TROTIN F. 1980. *Plantas medicinales des régions tempérées*. Maloine Éditeur. Paris

SCH: SCHAUBENBERG P, PARIS F. 1982. *Guia de las plantas medicinales*. Omega. Barcelona

RFF: GARNIER R. 1961. *Ressources médicinales de la Flore Française*. Vigot Frères. Paris

STU: STUART GA. 1976. *Chinese Materia Medica. Vegetable Kingdom*. Southern Materials Center, Inc. Taipei

TSARONG: TSARONG TJ. 1994. *Tibetan Medicinal Plants*. Tibetan Medical Publications. Kalimpong

VLNT: VALNET J. 1983. *Phytothérapie*. Maloine. Paris

VP: VANNIER.-POIRIER, 1975. *Précis de Matière Médicale Homéopathique*. Doin. Paris

VRMLN: VERMEULEN F. 1997. *Concordant Materia Medica*. Emryss bv Publishers. Haarlem

CAPB, CDFB, CHEV, DEF, ECHMM, FST, GB, MH, MG, Phc, PhD, PMPC, RPM
--

FLORA MEDICINAL BALEARICA

BIBLIOGRAFIA

- AGUSTÍ M. 1617. *Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica i pastoril*. Facsímil Editorial Alta Fulla. Barcelona
- ALCOVER AM^a: *Rondalles Mallorquines*, 24 toms. Editorial Moll. Palma
- ALCOVER AM^a, MOLL F de B. 1975. *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 toms. Editorial Moll. Palma
- ALOMAR G, MUS M, ROSSELLÓ JA. 1997. *Flora Endèmica de les Balears*. CIM. Palma
- ALLEN T.F. 1977. *The Encyclopaedia of Pure Materia Medica*. B.Jain Pub. New Delhi
- AMENGUAL C. 1989. *Solanaceae e Scrophulariaceae medicinali del' isola di Maiorca*. Tesina especialitat. Scuola de Scienze e Technique delle Piante Medicinali. Facoltà di Farmacia. Università di Pisa.
- AMENGUAL C, GAUCHER C, PEYCRU D. 1993. Cholera and Homoeopathic Medicine. The Peruvian Experience. *British Homoeopathic Journal*, vol. 82, July 1993, pp. 155-163
- AMENGUAL C. 2000. *Gloses i Plantes medicinals*. J.J. Olañeta. Palma
- AMENGUAL C. 2000. *Catàleg de la Flora Medicinal de les Illes Balears*. Memòria de Recerca UIB. Palma
- AMENGUAL C. 2007. *Medicina Homeopàtica*. Editorial Cúpula. Barcelona
- AMENGUAL C. 2014. *Traditional Tibetan Medicine and Homoeopathic Medicine: A Comparison*. Diploma Thesis. International Academy for Traditional Tibetan Medicine
- AMENGUAL C. 2015. Some Herbs used in Traditional Tibetan Medicine and Homoeopathic Medicine. *Journal of Traditional Tibetan Medicine*
- ARTECHE A, VANACLOCHA B, GÜENECHEA JL & MARTÍNEZ 2000. *Fitoterapia. Vademecum de prescripció. Plantes medicinals*. Masson. Barcelona
- ARXIDUC LLUÍS SALVADOR D'ÀUSTRIA (1884) 2002. *Les Balears descrites per la paraula i la imatge*. 8 volums. Grup Serra. Palma
- ARYA P.Y. 1998. *Dictionary of Tibetan Materia Medica*. Motilal Banarsidas Publishers. New Delhi
- BARCELO I COMBIS F. 1879-1881. *Flora de las Islas Baleares*. Tipografia P.J.Gelabert. Palma
- BELLAKHDAR J. 1997. *La Pharmacopée marocaine traditionnelle*. Ibis Press. Rabat
- BELLAKHDAR . 2006. *Plantes Médicinales au*
- Magreb et soins de base*. Éditions Le Fennec. Casablanca
- BERDONCES SERRA JL. 1998. *Plantas Medicinales*. Tikal. Barcelona
- BERMÚDEZ A, OLIVEIRA-MIRANDA M, VELÁZQUEZ D. 2005. La investigación etnobotánica sobre plantas medicinales: Una revisión de sus objetivos y enfoques actuales. *Interciencia* 30:453-459
- BESTARD NADAL B. 1992. *La Facultad de Medicina de la Real y Pontificia Universidad Literaria del Reino de Mallorca. Primer análisis crítico histórico*. Tesi Doctoral UB. Barcelona
- BEZANGER-BEAUQUESNE L, PINKAS M, TORCK M, TROTIN F. 1980. *Plantes médicinales des régions tempérées*. Maloine Éditeur. Paris
- BIANOR MARIE EC. 1940. *Las propiedades de las plantas*. Editorial Politécnica. Palma
- BLANCO E, MORALES R. 1994. Etnobotánica. *Revista de dialectología y tradiciones populares* 49(2): 205-222
- BOADA M, ROMANILLOS T. 1999. *Les plantes tòxiques de Catalunya*. Editorial Pòrtic. Barcelona
- BOCACCI G. 1987. *Decameró*, trad. F. Vallverdú. Edicions 62. Barcelona
- BOERICKE W. 1927. *Materia Medica with Repertory*. Boericke & Runyon. Philadelphia
- BOLOS O, VIGO J. 1984-1995. *Flora dels Països Catalans*, 3 volums. Ed. Barcino. Barcelona
- BOLOS O. 1996. *La vegetació de les Illes Balears*. IEC. Barcelona
- BOLTE A, WICHMANN J. 2006. *The Natural System of Remedies*. Fagus Verlag. Rösrath
- BONAFE I BARCELO F. 1977-1980. *Flora de Mallorca*, 4 volums. Ed.Moll. Palma
- BONARRIBA BELTRAN C.R 2014. *Litiasis de oxalato cálcico monohidrato papilar y de dihidrato: estudio comparativo de factores de riesgo*. Tesi Doctoral UIB. Palma
- BONNER A. 1976. *Plantes de les Balears*. Editorial Moll. Palma
- BONNIER G. 1920. *Plantes médicinales, plantes mellifères, plantes utiles et nuisibles*. Lib.Générale de l'Enseignement. Paris
- BOSCH C, BOTA C. 2013. *Guia del recol·lector. Remeis i usos de les nostres plantes i bolets*. Viena Edicions. Barcelona
- BOUCHARDAT A. 1877. *Novísimo Formulario Magistral*. Carlos Bailly-Bailliere. Madrid

- BRIENDL E. 1987. *Hierbas divinas. Santa Hildegarda, la herborista de Dios*. Tikal Ediciones. Girona
- BROTAT ET TERRERS JA. 1779. *Pharmacopoeia Maioricensis*, Ms Biblioteca CIM. Palma
- BROTAT ET TERRERS JA. 1781. *Materia Medica galenochymica*. Ms 785 Biblioteca Pública. Palma
- BUJOSA F. et al 2008. *L'ensenyament de les Ciències de la Salut a les Illes Balears des de la Conquesta fins a la Guerra Civil*. Documents de Recerca en Salut, nº 6. Conselleria de Salut i Consum. Govern de les Illes Balears. Palma
- CABEZÓN MARTÍN C. 1997. *Diccionario de Plantas Medicinales según la medicina tradicional marroquí*. Editorial Noesis. Madrid
- CAMARASA JM. 1989. *Botànica i botànics dels països catalans*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona
- CAMARASA JM. 1984. Pius Font i Quer, un precursor de l'etnobotànica farmacèutica de Catalunya. *Arxiu d'Etnografia de Catalunya* 3: 175-186. Barcelona
- CAÑIGUERAS S, VILA R & WICHTL M. 1998. *Plantas medicinales y drogas vegetales para infusión y tisana. Un manual de base científica para farmacéuticos y médicos*. OEMF International. Milán
- CARLOS J, MYRNA S. 1978. *Glossary and catalogue of Philippine Medicinal Plants*. University of the Philippines at Los Baños
- CARRIÓ CABRER Mª E. 2013. *Contribució a l'etnobotànica de Mallorca. La biodiversitat vegetal i la seva gestió en una illa mediterrània*. Tesi Doctoral Facultat de Farmàcia UB. Barcelona
- CATÓ MP. (1927). *D'agricolia*. trad. Salvador Galmés. Fundació Bernat Metge. Barcelona
- CEBALLOS A. 1986. *Diccionario Ilustrado de los nombres vernáculos de las plantas en España*. ICONA. Madrid
- CEBALLOS L. 1996. *La flora del Quijote*. SmithKline Beecham. Madrid
- CERVANTES M. 1787. *El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha*. 3ª edició. Imprenta de la Academia por la viuda de Ibarra, Hijos y Compañía. Madrid
- CHAMFRAULT A. 1959. *Traité de Médecine Chinoise*, 5 volums. Ed.Coquemard-Angoulême. Paris
- CLARKE JH. 1993. *A Dictionary of Practical Materia Medica*. 3 volums. B Jain Publishers. New Delhi
- CLEENE M, LEJEUNE MC. 1997. *Compendium of symbolic and ritual plants in Europe*, 2 volums. Man & Culture Publishers. Ghent
- COF . 2011. *Catálogo de plantas medicinales*. Consejo General de Colegios Oficiales de Farmacéuticos. Madrid
- COLOM G. 1964. *El medio y la vida en las Baleares*. Gráficas Miramar. Palma
- COLOM M. 1985. *Glossari General Lul-lià*, 5 volums, 2 addenda. Editorial Moll. Palma
- CONTRERAS MAS A. 1999. Legislación mallorquina para el ejercicio de las profesiones sanitarias. *Medicina Balear*, 14 (3): 144-151
- CONTRERAS MAS A. 2011. Aprender Medicina en Valencia. Los estudios del mallorquín Llorenç Fe (1635-1637). *MRAEGH*, 21 (2011), 63-77
- COSTA i LLOBERA M. 1947. *Obres Completes*. Biblioteca Perenne. Barcelona
- CRUXENT C. 1908. *Cartas sobre Homeopatía*. Imp.Fabregues. Maó
- CURSACH J. 1791. *Botanicus medicus ad medicinae alumnorum usum*. Imp. Fabregues. Maó
- DA LEGNANO, L. 1973. *Le piante medicinali*. Ed.Mediterranee. Roma
- DANTE ALIGHIERI 1986. *La Divina Comèdia*. trad. JM de Sagarra. Edicions 62. Barcelona
- DAKPA, T. 2007. *Tibetan Medicinal Plants*. Paljor Publications. New Delhi
- DASH, V.B. 2008. *Materia Medica of Ayurveda*. B.Jain Publishers (Ltd.). New Delhi
- DASH, V.B. 1994. *Materia Medica of Tibetan Medicine*. Sri Satguru Publications. New Delhi
- DAWA, D. 1999-2009. *A clear mirror of Tibetan Medicinal Plants*, 2 vols. Tibet Domani. Dharamsala
- DEKHANG, T.D. 2008. *A handbook of Tibetan Medicinal Plants*. Men-Tsee-Khang. New Delhi
- DIOSCÓRIDES. 2006. *Dioscórides interactivo: sobre los remedios medicinales*. Manuscrito de Salamanca: estudios y traducción de López Eire A & Cortés Gabaudan F. Centro Tecnológico Multimedia. Universidad de Salamanca
- DIVERSOS AUTORS. 1985. *La Biblia*. Ed. Cap i Casal. Andorra
- DIVERSOS AUTORS 1983. *British Herbal Pharmacopoeia*. B.H.M.A. UK
- DIVERSOS AUTORS. 1817. *Pharmacopoea Hispana*, Imprenta M. Repullés. Madrid
- DIVERSOS AUTORS. 1980. *Philippine National Formulary*. N.S.D.B. Metro Manila
- DIVERSOS AUTORS. *Història de la Ciència a les Illes Balears*

- DIVERSOS AUTORS. 1999. *Les Mil i Una Nits*. trad. D. Cinca i M. Castells, 3 volums. Proa. Barcelona
- FARAUDO L. 1943. El "Libre de les medicines particulars". Versió catalana trescentista del text àrab del tractat de los medicamentos simples de Ibn Wáfid, autor mèdic toledano del segle XI. Transcripció, estudi proemial y glosarios. *Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Barcelona
- FERNÁNDEZ MERINO A. 1994. *El arte de cautivar quintaesencias primaverales en el agua de vida para la propia complacencia y la de mis semejantes*. Editorial Edinumen. Madrid
- FOLCH I GUILLEN R. 1981. *La vegetació dels Països Catalans*. Ketres. Barcelona
- FONT I QUER P. 1973. *Plantas Medicinales*. Labor. Barcelona
- FONTANET M. 2001. *Art de Conró*, estudi preliminar d'A. Ramis. El Gall Editors. Pollença
- FRAGA P. et al. 2014. *Plantas de Menorca*. Consell Insular de Menorca. Maó
- FRAGA VILA MI. 2004. *Utilización de plantas silvestres en la curación de dolencias de los peregrinos*. Xacobeo 126. En: El Hospital Real de Santiago de Compostela y la hospitalidad en el camino de la peregrinación. Xunta de Galicia. Santiago de Compostela
- FRIGOLÉ J. 2005. *Dones que anaven pel món. Estudi etnogràfic de les trementinaires de la vall de la Vansa i Tuixent*. Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya. Barcelona
- GAMONEDA A. 1995. *Libro de los venenos*. Editorial Siruela. Madrid
- GARCIA TENORIO C. 1900. *Tratado de Homeopatía*. Imp.Fabregues. Maó
- GARCÍA A. 1993. *Plantas curadoras en el Camino de Santiago comunes al hombre y ganado*. Diputación Provincial de Lugo
- GARNIER R. 1961. *Ressources médicinales de la Flore Française*. Vigot Frères. Paris
- GAUSACHS R. 2007. *Les herbes remeires*, 2 volums. Rafael Dalmau Editor. Barcelona
- GELABERT M, NIELL F, RAMIS A, SUREDA J & SUREDA P. 1990. *L'obra de palma. Cistelles, graneres i cordats*. Palma, "Sa Nostra" Caixa de Balears. Conselleria de Comerç i Indústria del Govern Balear. Palma
- GIL L, LLORENS L. 1999. *Claus de determinació de la Flora Balear*. El Gall Editor-JBS. Mallorca
- GINARD R. 1966. *Cançoner Popular de Mallorca*. 4 volums. Editorial Moll. Palma
- GOGTE, V.M. 2012. *Ayurvedic Pharmacology*. Chaukhambha Publications. New Delhi
- GOMIS C. 1983 (1891). *Dites i tradicions populars referents a les plantes. Botànica popular*. Centre Excursionista de Catalunya. 2ª edició revisada. Barcelona
- GRIEVE M. 1980. *A Modern Herbal*. Penguin Books. UK
- GRIGGS B. 1981. *Green Pharmacy. A History of Herbal Medicine*. Jill Norman & Hobhouse. London
- GRINÓ D. 1976. *Remeis casolans*. Editorial Millà. Barcelona
- GUALBERTO TALEGÓN J. 1871. *Flora Biblico-poética*. Imprenta Aguado. Madrid
- GUERAU D'ARELLANO C, TORRES N. 1994-1999. *Relació de noms populars de plantes silvestres i cultivades més comunes a les Pitiüses*. El Pitiús. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa
- GUNTHER RT. 1968. *The Greek Herbal of Dioscorides*. Hafner Publishing Company. London and New York
- HAMILTON E. 1982. *The Flora Homeopatica*. B.Jain Publishers. New Delhi
- HIPÒCRATES. 1976. *Tractats Mèdics*, 4 volums. trad. J Alsina. Fundació Bernat Metge. Barcelona.
- HIPÒCRATES 1988-2003. *Tratados hipocráticos*. Obra completa. Gredos. Madrid
- HOMER. 1953. *Odissea*. trad. Carles Riba. Editorial Alpha. Barcelona.
- JAHN G.H.G. 1860. *Nueva Farmacopea Homeopatica*. C.Bailly-Bailliere. Madrid
- JARDÍ BOTÀNIC DE SÓLLER. 2001. *Plantas de les Balears: 150 espècies útils per a l'home*. Jardí Botànic de Sóller. Mallorca
- JASSÓ V. 1998. *L'entorn natural i el medi cultural a les Rondalles Mallorquines*. Editorial Moll. Palma
- JÀVEGA S. 2014. *La Flora Medicinal d'Osona i els seus usos etnobotànics*. Impremta Daví. Osona
- JULIAN O.A. 1979. *Materia Medica of New Homoeopathic Remedies*. Beaconsfield Publishers Ltd. UK
- KAN W.S. 1981. *Pharmaceutical Botany*. National Research Institute of Chinese Medicine. Taipei
- KENT J.T. 1982. *Lectures on Homoeopathic Materia Medica*. Homoeopathic Publications. New Delhi
- KENT J.T. 1983. *Repertory of the Homoeopathic Materia Medica*. World Homoeopathic Links. New Delhi
- KEYS JD. 1976. *Chinese Herbs. Their Botany, Chemistry and Pharmacodynamics*. Charles E. Tuttle Company. Tokyo

- KLETTER Ch, KRIECHBAUM M. 2001. *Tibetan Medicinal Plants*. Medpharm. Stuttgart
- KUKLINSKI C. 2000. *Farmacognosia*. Omega. Barcelona
- KUN YING YEN. 1980. *The Illustrated Chinese Materia Medica. Crude Drugs*. Southern Materials Center. Taipei
- KUN YING YEN. 1980. *The Illustrated Chinese Materia Medica. Prepared Drugs*. Southern Materials Center. Taipei
- KUNKEL G. 1986. *Diccionario botánico canario*. EDIRCA. Las Palmas
- LAGUNA A. 1555. Pedacio Dioscorides Anazarbeo, *Acerca de la materia medicinal, y de los venenos mortíferos*. Traduzido de lengua griega, en la vulgar castellana, & ilustrado con claras y substantiales anotaciones, y con las figuras de innumeras plantas exquisitas y raras, por el Doctor Andres de Laguna, Medico de Julio III. Pont. Max. Anvers [Amberes]
- LATHOUD J.A. 1980. *Études de Matière Médicale Homéopathique*. AGL, Paris
- LECLERC H. 1976. *Précis de Phytothérapie*. Masson. Paris
- LEIVA CÓRDOBA F. 2001. *Vocabulario cordobés de la alimentación (ss. XV y XVI)*. Imp. La Puritana. Córdoba
- LIEUTAGHI P. 1998. *La plante compagne. Pratique et imaginaire de la flore sauvage en Europe occidentale*. Actes Sud. Arles
- LLORENS L, GIL L, TÉBAR FJ. 2007. *La vegetació de l'illa de Mallorca: bases per a la interpretació i gestió d'hàbitats*. Associació Jardí Botànic de Palma. Conselleria de Medi Ambient. Govern de les Illes Balears. Palma de Mallorca
- LÓPEZ GONZÁLEZ G. 2006. *Los árboles y arbustos de la Península Ibérica e Islas Baleares*. 2ª edición. Ediciones Mundi-Prensa. Madrid
- LUGOD GC, PADUA LS. 1979. *Wild Food Plants in the Philippines*. University of The Philippines at Los Baños
- MAHOMA 2001. *L'Alcorà*. trad. Miquel de Epalza. Editorial Proa. Barcelona
- MARCH J. 2001. *Mossèn Alcover i el món de la ciència. La creació del llenguatge científic català modern*. Leonard Muntaner Editor. Palma
- MARTÍNEZ FRANCÉS V. 2006. *Etnobotánica del herbero: el uso de las plantas medicinales en la licorería tradicional valenciana*. Trabajo para la obtención del Diploma de Estudios Avanzados. Universidad de Alicante
- MARTIN GJ. 1995. *Ethnobotany: a Methods Manual*. Chapman & Hall. London
- MASALLES RM, CARRERAS J, FARRÀS A & NINOT JM. 1988. *Història natural dels Països Catalans. Plantas superiors*. Volum 6. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona
- MATEU M. 2014. *Primeros auxilios con Homeopatía*. Kairós. Barcelona
- MAUGINI, E. 1980. *Botanica Farmaceutica*. CLUSF. Firenze
- McINTYRE A, BOUDIN M. 2012. *Dispensing with Tradition. A Practitioner's Guide to using Indian and Western Herbs the Ayurvedic Way*. Artemis House. Cheltenham
- MERCANT RAMÍREZ, JE.: *Historia de la Farmacoterapia.: siglos XVII y XIX. La farmacia monástica de la Real Cartuja de Valldemossa*. Tesi Doctoral UAB. Barcelona
- MESSEGUÉ M. 1975. *Mi herbario de salud*. Plaza & Janés. Barcelona
- MOLL M. 2005. *Les plantes a Menorca: noms i usos*. Col·lecció Recerca 10. Institut Menorquí d' Estudis. Maó
- MOLL M. 2003. *Medicina popular menorquina. Segles XVI-XXI. Plantas, animals, minerals i altres modalitats curatives*. Documenta Balear. Palma
- MORAGUES E. RITA J. 2005. *Els vegetals introduïts a les Illes Balears*. Documents Tècnics de Conservació, II Època, nº 11. Conselleria de Medi Ambient. Govern de les Illes Balears. Palma
- MORALES R. 2005. *Flora literaria del Quijote. Alusiones al mundo vegetal en las obras completas de Miguel de Cervantes*. Instituto de Estudios Albacetenses. Albacete
- MORALES R. et al. 2011. Biodiversidad y Etnobotánica en España, *Memorias R. Soc. Esp. Hist. Nat.*, 2ª ép., 9, 2011, 157-207
- MORELLI, I. 1981. *I Principi Attivi delle Pianta Medicinali*. Edagricole. Bologna
- NASH, E.B. 1987. *Leaders in Homoeopathic Therapeutics*. Indian Books. New Delhi
- PADUA LS. 1980. *Handbook on Philippine Medicinal Plants*. 3 volums. Univ.of the Philippines at Los Baños. Manila
- PALAISEUL J. 1972. *Nos grand-mères savaient*. Éditions Robert Laffont. Paris
- PALAU I FERRER PC. 1954. *Les plantes medicinals baleàriques*. Ed.Moll. Mallorca
- PALAU PC. 1976. *Flora i vegetació de l'illa de Cabrera (Balears)*. Treballs de la Institució Catalana d'Història Natural 7
- PÀMIES J. 2014. *Una dolça revolució*. Stevia Editors. Balaguer
- PARDO DE SANTAYANA M, PIERONI A & PURI R. 2010. *The ethnobotany of Europe, past and present*. En: Pardo de Santayana M, Pieroni A & Puri R (eds.).

- Ethnobotany in the new Europe: people, health and wild plant resources: 1-15. Berghahn Press. New York, Oxford
- PARDO DE SANTAYANA M, MORALES R, ACEITUNO-MATA L, MOLINA M & TARDÍO J. 2012. Etnobiología y biodiversidad: el Inventario Español de los Conocimientos Tradicionales. *Ambienta* 99: 6-24
- PARDO DE SANTAYANA, M. et al. 2014. *Inventario Español de los Conocimientos Tradicionales relativos a la Biodiversidad*. Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente. Madrid
- PASCUAL BENNASAR M^a. 2003. *La Historia Natural de Bonaventura Serra i Ferragut (1728-1784), un ilustrado mallorquí*. Ajuntament de Palma. Serveis d'Arxius i Biblioteques. Palma
- PAYERAS A 2006. Història de la Botànica a les Illes Balears: plantes vasculares. *Boll. Soc. Hist. Nat. Balears*, 49: 155-172
- PLA V, SASTRE B, LLORENS LI. 1992. *Aproximació al Catàleg de la Flora de les Illes Balears*. UIB-MBCN. Palma
- PELLICER J. 2000-2004. *Costumari botànic. Recerques etnobotàniques a les comarques centrals valencianes*. 3 volums. Edicions del Bullent. Picanya. València
- PERIS JB, STÜBING G, VANACLOCHA B. 1995. *Fitoterapia aplicada*. Muy Ilustre Colegio Oficial de Farmacéuticos de Valencia
- PERIS JB, STÜBING G, ROMO A. 2001. *Plantas medicinales de la Península Ibérica e Islas Baleares*. Jaguar. Madrid
- PLINIO. 1624. *Historia Natural*. Trad. F. Hernández y J. de Huerta. Visor Libros. Madrid
- POLUNIN O. 1974. *Guía de campo de las flores de Europa*. Ediciones Omega. Barcelona
- POLUNIN O, HUXLEY A. 1978. *Flores del Mediterráneo*. H. Blume Ediciones. Madrid
- POLUNIN O, STANTON A. 2006. *Flowers of the Himalaya*. Oxford University Press. New Delhi
- PUTZ R. 2006. *Paracelso. Botánica oculta: las plantas mágicas según Paracelso*. Facsímil, Maxtor. Valladolid
- QUET E. 1873. *Fitología Médica o estudio de Plantas Medicinales*. Establecimiento Tipográfico de José M. Paredes. Santiago
- QUISUMBING E. 1978. *Medicinal Plants of the Philippines*. Katha Pub.Co. Quezon City
- READ BE. 1977. *Chinese Medicinal Plants from the Pen Ts'ao Kang Mu*. Southern Materials Center, Inc. Taipei
- RIPOLL LI. 1974. *Llibre de vins, licors i per necessari*. Imprenta Mossèn Alcover. Ciutat de Mallorca
- RIPOLL LI. 1985. *Herbes i remeis casolans*. Editorial HMB. Barcelona
- RITA J., CARULLA J. 1996. *Arbres i arbusts de les Balears*. Ferran Sintes. Palma
- RITA J. 2007. *Herbari virtual del Mediterrani Occidental*. Universidad de las Islas Baleares. Obra Social Sa Nostra. Fundación Biodiversidad
- ROMAN J. 2005. *El jardí Botànic de la Misericòrdia de Palma*. Consell de Mallorca. Palma
- ROMO AM. 1997. *Les plantes medicinals dels Països Catalans*. Editorial Pòrtic. Barcelona
- RUBÍ S, MALAGARRIGA, T. 1971. *Hermano Bianor. Educador y botánico*. Ediciones San Pío X. Salamanca
- SAMPIETRO M^aJ. 2000. Plantes i altres medicines simples en ús a Mallorca baix medieval i renaixentista. Els remeis importats. El primer medicament americà. *Estudis Baleàrics*. 64/65: 135-158
- SAMPIETRO MJ. 2002. Una prospecció en l'obra farmacèutica de Joan Antoni Brotat et Terrers (Palma 1700-1787): Les Plantes Americanes (I). *Gimbernat*, 37, 173-185
- SAMPIETRO M^aJ. 2006. *Plantas medicinals, destiladors i llibres a les apotecaries de Mallorca (1348-1550)*. El Tall. Palma
- SANGYE GYAMTSON. 1992. *Tibetan Medical Paintings*, 2 Volums. Harry N. Abrams, Inc. New York
- SANKARAN R. 2005. *An insight into Plants*, 2 volums, Homoeopathic Medical Publishers. Mumbai
- SCHAUENBERG P, PARIS F. 1982. *Guía de las plantas medicinales*. Omega. Barcelona
- SCHRÖEDER J, ROMMEL P & WITZEL JL. 1685. *Pharmacopoeia medico-chymica, sive thesaurus pharmacologicus, Quo composita quaeque celebriora; hinc Mineralia, Vegetabilia & Animalia, Chymico-Medicè describuntur, atque insuper Principia Physicae Hermetico-Hippocraticae candidè exhibentur*. Görlin
- SCHULTES RE, HOFMANN A. 1982. *Plantas de los Dioses*. Fondo de Cultura Económica. México
- SEGURA MUNGUÍA S, TORRES RIPA J. 2005. *Los jardines en la Antigüedad*. Universidad de Deusto. Bilbao
- SEGURA MUNGUÍA S, TORRES RIPA J. 2009. *Las plantas en la Biblia*. Universidad de Deusto. CSIC. Bilbao
- SEGURA MUNGUÍA S, TORRES RIPA J. 2011. *Historia de las plantas en el mundo antiguo*. Universidad de Deusto. CSIC. Bilbao
- SHAKESPEARE W. 1984-1992. *Obra dramàtica completa*, 37 volums. trad. Salvador Oliva. Editorial Vicens Vives. Barcelona

- SHIU-YING HU 1980. *An Enumeration of Chinese Materia Medica*. The Chinese University Press. Hong Kong
- STUART GA. 1976. *Chinese Materia Medica. Vegetable Kingdom*. Southern Materials Center, Inc. Taipei
- STÜBING G, PERIS JB. 1998. *Plantas medicinales de la Comunidad Valenciana. Generalitat Valenciana*. Conselleria de Medio Ambiente. Valencia
- TEOFRASTO. 1988 (siglo III AC). *Historia de las plantas*. Introducción, traducción y notas por Díaz Regañón JM. Gredos. Madrid
- THAKCHOE T. 2005. *Tibetan-English Dictionary of Tibetan Medicine and Astrology*. Drungtso Publications. New Delhi
- TOLEDO V. 1992. What is ethnoecology? Origins, scope, and implications of a rising discipline. *Etnoecologica* 1: 5-21
- TOLEDO V, BARRERA-BASSOLS N. 2008. *La memoria biocultural. La importancia ecológica de las sabidurías tradicionales*. Col. Perspectivas Agroecológicas 3. Junta de Andalucía e Icaria Editorial. Barcelona
- TORRES M. 1999. *Antropologia d'Eivissa i Formentera. Herbes, pastors, ses matances*. Editorial Mediterrània. Eivissa
- TREBEN M. 1982. *La salute dalla Farmacia del Signore*. Casa Editrice Ennsthaler. Steyr. Austria
- TSARONG TJ. 1994. *Tibetan Medicinal Plants*. Tibetan Medical Publications. Kalimpong
- TUTIN TG (ed.). 1964-1980. *Flora Europaea*. 5 volums. Cambridge University Press
- TYLER ML. 1982. *Homoeopathic Drug Pictures*. Billing & Sons. London
- VALNET J. 1983. *Phytothérapie*. Maloine. Paris
- VALLEJO JR, COBOS JM. 2013. El recetario de la Escuela de Salerno conocido como el "Antidotarium Nicolai". *Medicina Naturista* 7(1): 35-41
- VALLÈS J, BONET M, JULIÀ M, VIGO J, VENY J. 2009. *Noms de plantes*. Termcat, Centre de Terminologia (Diccionaris en Línia). Barcelona. http://www.termcat.cat/dicci/noms_plantes
- VALLÈS J, GARNATJE T. 2015. Reivindicació de l'etnobotànica. Entre les ciències naturals i les socials. *Mètode* n° 86. Estiu 2015
- VANNIER.-POIRIER, 1975. *Précis de Matière Médicale Homéopathique*. Doin. Paris
- VARRÓ MT. 1928. *Del Camp*. trad. Salvador Galmés. Fundació Bernat Metge. Barcelona
- VERMEULEN F. 1997. *Concordant Materia Medica*. Emrys bv Publishers. Haarlem
- VICENS G, BONET B. 2000. *La flora de la serra de Tramuntana. Guia d'itineraris botànics*. Gràfic Art. Palma
- VILA P, SERNA È. 2006: *Receptes i remeis de Pelegrí Estiu. Receptari d'adrogueria, pastisseria, rebosteria i remeis casolans dels segles XVIII-XIX*. CCG Edicions. Girona
- VILELLA, C, AZCÀRATE I (preliminars), GONZÁLEZ J (comentaris) 1999. *Flors i fruits de l'Illa de Mallorca*. J.J. Olañeta. Palma
- VILLAR L, PALACÍN JM, CALVO C, GÓMEZ D, MONTSERRAT G. 1987. *Plantas medicinales del Pirineo Aragonés y demás tierras oscenses*. CSIC & Diputació de Huesca
- VIRGILI PM. 1963. *Geòrgiques*. trad. Miquel Dolç. Fundació Bernat Metge. Barcelona
- WALLIS F. 2010. *Medieval medicine: a reader*. University of Toronto Press. Toronto
- WAAL M. 1996. *Hierbas medicinales en la Biblia*. Tikal Ediciones. Girona
- WEYLER F. 1854. *Topografía físico-médica de las islas Baleares y en particular de la de Mallorca*. Imprenta de Pedro José Gelabert. Palma
- WHO. 1999. *Monographs on Selected Medicinal Plants*. Geneva
- WREN R.C. 1975. *Potter's New Cyclopedic of Botanical Drugs and Preparations*. Health Science Press. U.K
- XUTGLÀ M. 1987. Medicina popular I. Remeis casolans o pagesos de Menorca per a malalties. *Quaderns de Folklore* 27-28: 1-59
- YLLA-CATALÀ M. 1995. *Les plantes en la Biblia*. Editorial Claret. Barcelona

FLORA

Electronic Plant Information Center del Royal Botanical Gardens, Kew

<http://epic.kew.org/searchepic/searchpage.do>

Flora Mesoamericana

<http://www.mobot.org/MOBOT/FM/>

HERBARI VIRTUAL UIB

<http://herbarivirtual.uib.es/cas-uib/>

Jardí Botànic de Sóller

<http://www.jardibotanicdesoller.org/>

Missouri Botanical Garden

<http://www.tropicos.org/>

<http://www.tropicos.org/ImageSearch.aspx>

The New York Botanical Garden. Ethnobotany and Floristics of Belize

<http://www.nybg.org/bsci/belize/gallery.html>

ETNOBOTÀNICA I ETNOMEDICINA

REVISTES

Biological and Pharmaceutical Bulletin

Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine

Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine

<http://www.ethnobiomed.com/>

Phytomedicine

Phytotherapy Research

Planta Medica

Revista de Fitoterapia

www.fitoterapia.net

INVESTIGACIÓ EXPERIMENTAL

AGRIS: International Information System for The Agricultural Science and Technology

BDMTM, Base de Datos de la Medicina Tradicional Mexicana (2009) Atlas de la Medicina Tradicional Mexicana

www.medicinatradicionalmexicana.unam.mx/atlas.php

Chemical Abstracts Service

<http://www.cas.org/expertise/cascontent/index.html>

CONABIO, Comisión Nacional para el

Conocimiento y Uso de la Biodiversidad (2012) Estrategia Mexicana para la Conservación Vegetal, 2012-2030. Comisión Nacional para el Conocimiento y Uso de la Biodiversidad. México. 94 p.

Fitoterapia.Net

http://www.fitoterapia.net/revista/revista_sumarios.php

Journal of Ethnopharmacology

http://www.elsevier.com/wps/find/journaldescription.cws_home/506035/description#description

Journal of Natural Products

<http://pubs.acs.org/journal/jnprdf>

NAPRALERT. Natural Products Alert

<http://www.napralert.org/>

OMS, Organización Mundial de la Salud

(2003) 56ª Asamblea Mundial de la Salud.

apps.who.int/gb/archive/pdf_files/WHA56/sa56r31.pdf (Agosto 2014)

OMS, Organización Mundial de la Salud. Estrategia de la OMS sobre medicina tradicional 2014-2023. Ediciones de la OMS. 72 p., 2013

Phytochemistry. The International Journal of Plant Chemistry, Plant Biochemistry and Molecular Biology

http://www.elsevier.com/wps/find/journaldescription.cws_home/273/description

Revista Cubana de Plantas Medicinales

<http://bvs.sld.cu/revistas/pla/indice.html>

UNDP, United Nations Development Programme, Human Development Report 2014. Tokio

<http://hdr.undp.org/en/2014-report>

MONOGRAFIES DE PLANTES

EMA

European Medicines Agency

ESCOP

European Scientific Cooperative on Phytotherapy

WHO

World Health Organization

Universitat
de les Illes Balears

TESI DOCTORAL
2017

FLORA MEDICINAL
DE LES ILLES BALEARS

Volum 2 de 2 - annexos

Josep Carles Amengual i Vicens

Programa de Doctorat de Biologia de les Plantes
Departament de Biologia
Universitat de les Illes Balears

Universitat
de les Illes Balears

TESI DOCTORAL
2017

Programa de Doctorat de BIOLOGIA DE LES PLANTES

FLORA MEDICINAL
DE LES ILLES BALEARS

Volum 2 de 2 - annexos

Josep Carles Amengual i Vicens

Director: Leonard Llorens i Garcia

Doctor per la Universtitat de les Illes Balears

**Universitat de les
Illes Balears**

Dr. Lleonard Llorens i García, de la Universitat de les Illes Balears

DECLARO:

Que la tesi doctoral que porta per títol

FLORA MEDICINAL DE LES ILLES BALEARS

presentada per Josep Carles Amengual i Vicens per a l'obtenció del títol de doctor,

ha estat dirigida sota la meva supervisió.

I perquè quedi constància d'això signo aquest document.

Signatura

Palma de Mallorca, 25 de febrer de 2017

AGRAÏMENTS

Als meus pares Antònia i Pere, de tot cor

Al meu avi Jaume, apotecari

A l'amo en Miquel, mestre de vida

A Antoni Gamundí, apotecari

Al professor Dr. Lleonard Llorens (Departament de Botànica-UIB)

Al professor Dr. Woei Song Khan (China Medical College)

Al Dr. Wu Chung Ying (Chinese Institute of Traditional Acupuncture and Moxibustion)

Al mestre Xiou Xue (Temple Ming Shin Chan)

A la professora Dra. Ludivina S. de Padua (University Los Baños-Philippines)

Al professor Dr. Ivano Morelli (Facoltà Farmacia-Università Pisa)

Al maestro Dr. Proceso Sánchez Ortega (Homeopatia de México-IES Oaxaca)

Al Dr. Yeshi Donden (Tibetan Medical and Astrological Institute of H.H. The Dalai Lama-Dharamsala)

Al Dr. Nida Chenatsang (International Institute of Traditional Tibetan Medicine)

A Bernat Mesquida, mestre de plantes

A Miquel Àngel Benito, mestre d'aromes

A Anthony Bonner, mestre en saviesa

A la meva esposa Damiana, i a les meves filles Damiana, Maria Lara i Maria de Lluc

VOLUM 1: INDEX GENERAL		VOLUM 2: ANNEXOS	996
1.INTRODUCCIÓ. ESTAT DE LA QÜESTIÓ. OBJECTIUS	7	13.FLORA BÍBLIA	1002
2.METODOLOGIA	11	14.FLORA HOMER-ODISSEA	1033
3.RESULTATS FLORA MEDICINAL	14	15.FLORA CATÓ	1043
4.TAULER FLORA COMPARADA	858	16.FLORA VARRÓ	1051
5.TAULER FLORA CLÀSSICA	874	17.FLORA VIRGILI	1058
6.DISCUSIÓ I CONCLUSIONS	901	18.FLORA ALCORÀ	1077
7.ÍNDEX NOMS POPULARS	909	19.FLORA MIL I UNA NITS	1087
8.ÍNDEX NOMS CIENTÍFICS	949	20.FLORA RONDALLES MALLORQUINES	1142
9.ÍNDEX FAMÍLIES	961	21.FLORA RAMON LLULL	1269
10.ÍNDEX TERAPÈUTIC	975	22.FLORA DANTE-DIVINA COMÈDIA	1281
11.ÍNDEX HOMEOPÀTIC	985	23.FLORA BOCACCIO-DECAMERÓ	1287
12.BIBLIOGRAFIA	988	24.FLORA CERVANTES-QUIJOTE	1301
		25.FLORA SHAKESPEARE-OBRA COMPLETA	1319
		26.LLISTAT OM 28.1.2004 PLANTES PROHIBIDES / FLORA BALEAR	1359

RESUM

L'interès per les plantes medicinals, des del punt de vista científic i popular, ha estat una constant a les illes Balears, com ho demostren les persones que s'hi han dedicat, la bibliografia existent, i fins i tot una indústria de cultiu i producció de medicaments extrets de les plantes. Ho corroborem també a les conclusions, no sense sorpresa, que demostra aquesta evidència.

S'estudien totes les plantes de les illes Balears referenciades com a medicinals, amb l'estudi de cadascuna d'elles, que inclou la fitonímia, botànica, química, farmàcia, medicina, referències en els clàssics, populars i moderns, i comparació amb set farmacopees (ayurveda, tibetana, xinesa, filipina, marroquí, mexicana i homeopàtica).

S'han elaborat els índexs de noms científics, noms populars, famílies botàniques i usos terapèutics. En forma d'addendas, afegim les cites textuales de les obres clàssiques consultades.

L'objectiu del treball és tenir un arxiu de plantes medicinals actualitzat i útil per a la recerca i el seu ús en terapèutica.

RESUMEN

El interés por las plantas medicinales, desde el punto de vista científico y popular, ha sido una constante en las illes Balears, como lo demuestran las personas que a ellas se han dedicado, la bibliografía existente, e incluso toda una industria de cultivo y producción de medicamentos extraídos de las plantas. En las conclusiones hemos podido corroborar, no sin sorpresa, la demostración de esta evidencia.

En el presente trabajo se estudian todas las plantas de las illes Balears referenciadas como medicinales, con el estudio particularizado de cada una, incluyendo la fitonímia, botánica, química, farmacia, medicina, citas en los autores clásicos, populares y modernos, y comparación con siete farmacopeas (ayurveda, tibetana, china, filipina, marroquí, mexicana y homeopática).

Se han elaborado los índices de nombres científicos, nombres populares, familias botánicas y usos terapéuticos. En forma de d'addendas, adjuntamos las citas textuales de las obras clásicas consultadas.

El objetivo del trabajo es disponer de un archivo de plantas medicinales actualizado y útil para la investigación y su uso en la terapéutica.

ABSTRACT

The interest about medicinal plants, from the scientific and popular point of view, has been a constant in the Balearic islands, as it can be seen by the number of persons to them dedicated, the broad bibliography, and even the industry of cultivation and production of medicaments from the plants. We have constated this point in the conclusions.

In this work the medicinal plants of Balearic islands are studied one by one, including popular names, botany, chemistry, pharmacy, medicine, references in the classics, populars and modern writers, and a comparison with seven pharmacopoeias (ayurvedic, tibetan, chinese, philippine, marroquean, mexican and homeopathic).

We ellaborated the indexes of scientific names, popular names, botanical families and therapeutic uses. In the addendas, we included the textual citacions of the classical works.

The aim is to dispose of an updated archive of medicinal plants, useful for research and application in therapeutics.

FLORA DE LA BIBLIA

El Senyor ha creat de la terra els remeis, l'home de seny no els menysprea, Eclesiàstic 38, 4

1. ACÀCIA	43. DONZELL	80. NARD
2. ACANT		81. NOGUER
3. ADRAGANT	44. ENCENS	
4. ÀLBER	45. ENCIAM	82. OBRIÜLLS
5. ALBERCOQUER	46. ESPINA DE CRIST	83. OLIVERA/ULLASTRE
6. ALGA		84. OM
7. ÀLOES	47. FAVA	85. ORDI
8. ALZINA	48. FESTUC	86. ORTIGA
9. ALL	49. FIGUERA	87. PALMERA/FASSER
10. AMETLER	50. FONOLL	88. PAPIR
11. ANÈMONA		89. PI
12. ANET	51. GÀLBAN	90. PLATANER
13. ARBRE DE JUDES	52. GARRIC	91. POMERA
14. ARBRE DE LA VIDA	53. GARROVER	92. PORRO
15. ARÇ BLANC	54. GINEBRE	
16. ARGELAGA	55. GINGEBRE	93. RICÍ
17. AVET	56. GINESTERA	94. ROMEGUERA
		95. ROSER
18. BALADRE	57. HEURA	96. RUDA
19. BÀLSAM	58. HISOP SIRIAC	97. ROURE
20. BALSAMER		
21. BANÚS	59. JONC	98. SABINA
22. BEDEL·LI		99. SAFRÀ
23. BATZER	60. LÀDANUM	100. SALZE
24. BLAT	61. LLENTILLA	101. SÀNDAL
25. BOVA	62. LLENTISCLE	102. SENET
	63. LLI	103. SICÒMOR
26. CAMA-ROJA	64. LLIMONERA	104. SÍNDRIA
27. CANYA AROMÀTICA	65. LLIRI	105. STYRAX
28. CANYELLER	66. LLORER	
29. CARABASSA	67. LOTUS	106. TAMARELL
30. CARD		107. TAPARERA
31. CARD DAURAT	68. MAGRANER	108. TERE Bint
32. CÀSSIA	69. MANNÀ	
33. CEBA	70. MANDRÀGORA	109. VINYA
34. CEDRE	71. MATA	110. VINYA DE SODOMA
35. CÍCUTA	72. MELONER	
36. CIPRE	73. MENTA	111. XIPRER
37. CIURÓ	74. MILDIU	
38. COGOMBRE	75. MILL	112. ZITZÀNIA
39. COLOQUINTA	76. MIRRA	
40. COMÍ	77. MORERA	
41. CORIANDRE	78. MOSTASSA	
42. COTÓ	79. MURTRA	

Nom popular	Nom científic	Cita bíblica	Text
ACÀCIA	<i>Acacia radiana</i>	Èxode 25, 5 Èxode 25, 10-30 Èxode 26, 15-26 Èxode 27, 1 Èxode 30, 1 Isaïes 41, 19 Joel 4, 18	Pells vermelles de be, cuiro i fusta d'acàcia. Faràs una arca de fusta d'acàcia... la recobriràs d'or pur per dins i per fora... faràs després barres de fusta d'acàcia i les recobriràs d'or... faràs també una taula de fusta d'acàcia... Faràs les posts del tabernacle de fusta d'acàcia, que es mantinguin dretes... faràs també travessers de fusta d'acàcia. Faràs l'altar de fusta d'acàcia Faràs un altar on fumegi encens; el faràs de fusta d'acàcia. Al desert hi posaré cedres, acàcies, murtra i oliveres. Sortirà del temple de Jahvè una font, que regarà la vall de les Acàcies.
ACANT	<i>Acanthus mollis</i> <i>Acanthus spinosus</i>	Job 30, 7	Bramen com ases entre les bardisses, al dessota de cardons s'acoblen.
ADRAGANT	<i>Liquidambar orientalis</i>	Gènesi 37, 25 Jeremies 8, 22	I, alçant els ulls, veieren una caravana d'ismaelites que venien de Galaad amb els seus camells carregats d'adragant, resina i làdanum, que transportaven a l'Egipte. ¿És que no hi ha bàlsam a Galaad, no hi ha cap metge?
ÀLBER	<i>Populus alba</i>	Gènesi 30, 37 Osees 4, 13 Isaïes 44, 4	Jacob prengué vergues tendres d'àlber, d'ametller i de plàtan, i les escorxà en franges blanques pelant el blanc damunt les vergues. Immolen sobre els cims de les muntanyes i cremen perfums sobre els puigs, sota l'alzina, l'alba, el terebint; s'està tan bé a la seva ombra! I creixeran com l'herba entre rieres, com l'àlber a la vora d'aigua corrent.
ALBERCOQUER	<i>Prunus armeniaca</i>	Proverbis 25, 11	Pomes d'or en arreus de plata: una paraula que és dita al seu temps.
ALGA		Jonàs 2, 6	L'aigua m'arribava al coll, l'oceà m'envoltava; les algues se m'entortolligaven

			al cap com un adorn per sempre.
ÀLOES	<i>Aloe vera</i>	Nombres 24, 5-6 Salms 45, 9 Proverbis 7, 17 Càntic dels cànctics 5, 14 Joan 19, 39-40	S'estenen com unes valls, com hortes vora un riu, com àloes que Jahvè ha plantat. El teu Déu t'ha ungit amb perfums de festa; la pols de mirra i àloes t'impregna el vestit. He ruixat el meu llit amb mirra, amb àloes i cinamom. Mirra i àloes, amb tots els balsams més fins. Hi anà també Nicodem, el qui primerament l'havia anat a trobar de nit, portant una mescla de mirra i àloes, cosa de cent lliures.
ALZINA	<i>Quercus ithaburensis</i>	Gènesi 12, 6; 13, 18; 14, 13; 18, 1; 35, 4; 35, 8 Jutges 9, 6 2 Samuel 18, 9 ss Isaïes 2, 13; 6, 13; 44, 14	Abram travessà el país fins al lloc de Siquem, fins a l'alzina de Morè... Amb la seva tenda, Abram anà a establir-se a l'alzina de Mambré, que és a Hebron, i hi va erigir un altar a Jahvè... Un dels fugitius anà a comunicar-ho a Abram, l'hereu, que s'estava a l'alzina de mambré... Jahvè se li va aparèixer a l'alzina de Mambré mentre ell s'estava assegut a l'entrada de la tenda en plena calor del dia... Jacob els col·locà sota l'alzina que hi ha prop de Siquem... Aleshores va morir Deborah, la dida de Rebeca, i fou enterrada sota Bet-El, sota l'alzina, que fou anomenada "Alzina dels plors". Van anar a proclamar rei Abimèlec, prop de l'arbre de l'estela que hi ha a Siquem. Absalom... muntava una mula i, en ficar-se la mula sota les branques d'un gran arbre, se li enredà el cap a l'arbre i es va trobar penjat entre cel i terra, mentre la mula s'escapava de sota seu. Perquè hi ha un dia per a Jahvè-Sabaot... contra totes les alzines de Basan... I, si encara en subsistís un desè, tornaria a ser perquè el brostegin, com l'alzina i el terebint que, quan els tallen, hi queda la soca...S'havia tallat un cedre, o havia pres

		Ezequiel 27, 6 Amós 2, 9 Zacaries 11, 2	un roure, o s'havia deixat enrobustir una alzina entre els arbres del bosc. De les més altes alzines de Basan t'havien fet els rems. I jo que havia destruït davant vostre l'amorreu, que tenia la talla com la d'un cedre i era fort com una alzina! Lamenteu-vos, alzines de Basan, que és a terra el bosc inaccessible!
ALL	<i>Allium sativum</i>	Nombres 11, 5	Com recordem el peix que per no res menjàvem a l'Egipte, els cogombres, els melons, els porros, les cebes, els alls!
AMETLER	<i>Amygdalus communis</i>	Gènesi 30, 37 Gènesi 43, 11 Èxode 25, 31-40 Nombres 17, 24 Jeremies 1, 11-12 Eclesiastès, 12, 5	Jacob prengué vergues tendres d'àlber, d'ametller i de plàtan. Un xic de reina i un xic de mel, adragant i làdanum, pistatxos i ametlles. Faràs també un lampadari d'or pur... els seus calzes – poms i flors- faran una sola peça amb ell... tres calzes en forma de flor d'ametler, amb pom i flor... Moisès va anar a la tenda del testimoniatge, i es trobà que la vara d'Aharon, de la casa de Leví, havia brotat i florit, treia rebrots i en sortien ametlles. -“Què veus, Jeremies? Vaig respondre: “Una branca d'ametller”. Aleshores Jahvè em digué: “Ben vist! Ja que vetllo per la meua paraula per accomplir-la”. Quan un s'espanti de les pujades i tingui por de fer camí, i mentre l'ametller floreix i la llagosta es torna gràvida...
ANEMONE	<i>Anemone coronaria</i>	Mateu 6, 28	Fixeu-vos en els lliris boscans, com floreixen: no treballen ni filen.
ANET	<i>Anethum graveolens</i>	Mateu 23, 23	Ai de vosaltres, escribes i fariseus hipòcrites, que pagueu el delme de la menta, del fonoll i del comí, i heu abandonat les coses més greus de la Llei: la justícia, la misericòrdia i la lleialtat!
ARBRE DE JUDES	<i>Cercis siliquastrum</i>	Mateu 27, 3-5	Aleshores va llençar les monedes dins el temple, se n'anà i es va penjar.
ARBRE DE LA	<i>Cupresus sp.</i>	Proverbis 3, 18;	És l'arbre de la vida per als

VIDA	-metáfora-	11, 30; 13, 12; 15, 4 Apocalipsi 2, 7; 22, 2-14	qui s'hi arrapen, i el cedre, per als qui l'agafen fort... La recompensa del just és l'arbre de la vida, i el savi assoleix una vida eterna... Esperança diferida fa posar malalt el cor, però el desig satisfet és un arbre de vida... Llengua sana és un arbre de vida, el seu transtorn, un desastre per a l'esperit. Al qui sortirà vencedor, li concediré de menjar de l'arbre de la vida que hi ha al Paradís del meu Déu... Al mig del carrer gran, a banda i banda del riu, creix l'arbre de la vida, que fa fruit dotze vegades, és a dir, cada mes dóna el seu fruit, i les fulles de l'arbre són d'ús medicinal per a les nacions.
ARÇ BLANC	<i>Crataegus monogyna</i>	Gènesi 50, 10 Jutges 9, 15	Així que arribaren a l'era d'Atad (=era dels espinalers), que és a l'altra banda del Jordà Però l'arç va respondre als arbres: "Si és amb bona fe que em voleu ungir com a rei vostre, veniu, empareu-vos sota la meva ombra; i, si no, sortirà foc de l'arç i consumirà els cedres del Líban!".
ARGELAGA	<i>Calicotome spinosa</i>	Salms 18, 12 Job 30, 7	Quan m'envoltaven com un eixam, i s'arboraven com foc d'argelagues, invocant Jahvè les he vençudes. Bramen com ases entre les bardisses, al dessota de cardons s'acoblen.
AVET	<i>Abies cilicica</i>	Isaïes 60, 13 Ezequiel 27, 6	La glòria del Líban vindrà cap a tu amb el xiprer, el plàtan i l'avet. T'havien fet el pont amb avet de les illes de Quetim.
BALADRE	<i>Nerium oleander</i>	Nombres 5, 8 Salms, 1,3	... mentre que a la mà del sacerdot hi haurà l'aigua amarga de la maledicció. Serà com un arbre arrelat vora l'aigua, que fa fruit com n'és el temps, i el seu fullatge mai no es marceix.
BÀLSAM	<i>Balanite sp.</i> <i>Centranthus ruber</i> <i>Convolvulus scoparius</i> <i>Pistacia lentiscus</i> <i>Mesembryanthemum</i>	Jeremies 8, 22 Ezequiel 27, 17	¿És que no hi ha bàlsam a Gallad, no hi ha cap metge? Judà i el país d'Israel mateixos traficaven amb tu: et donaven a canvi blat de Mennit, cera, mel, oli i bàlsam.

	<i>sp.</i>		
BALSAMER	<i>Momordica balsamica</i>	1 Reis 10, 2 Càntic dels càntics 5, 1 Amós 6, 6	Arribà a Jerusalem amb un seguici molt considerable, amb camells carregats d'aromes, d'una gran quantitat d'or i de pedres precioses. He collit la meva mirra amb el meu bàlsam, he menjat la meva bresca amb la meva mel. Beuen el vi dels gerros mateixos, es freguen amb oli exquisit!
BANÚS	<i>Diospyros ebenum</i>	Ezequiel 27, 15	Els fills de Rodes traficaven amb tu; moltes d'illes eren els teus clients; les defenses de vori i el banús et servien de pagament.
BATZER	<i>Rubus sanguineus</i>	Nombres 33, 55 Proverbis 22, 5 Isaïes 5, 6 Isaïes 7, 23 Isaïes 24, 13	Però si no expulseeu de davant vostre els habitants del país, els qui haureu deixat quedar d'entre ells seràn com espines als vostres ulls i com punxes als vostres flancs. Hi ha llaços i paranys al camí de l'home fals; qui es guarda a si mateix se n'allunya. Hi creixeran esbarzers i cards! I donaré orders als núvols que no ploquin sobre ella! Aquell dia, tot lloc on hi havia mil ceps per valor de mil peces de plata, serà per als esbarzers i els cards. Als seus castells creixeran esbarzers; espines i cards, a les seves fortaleeses.
BEDEL·LI	<i>Balsamodendron africanum</i>	Gènesi 2, 12 Nombres 11, 7	S'hi troba també el bdel·li i pedra d'ònix. El manà és com la llavor de celiandre, i el seu aspecte, com el del bdel·li.
BLAT	<i>Triticum durum</i>	Gènesi 41, 1-7 Èxode 9, 32 Deuteronomi 8, 7-9; 11, 10-15; 14, 22; 32, 12-14	El Faraó va tenir un somni... Set espigues pujaven d'una mateixa tija, esponeroses i plenes... després d'elles brotaven espigues migrades, cremades pel vent de llevant. Però el blat i l'espelta no foren abatuts, perquè són més tardans. País de blat i d'ordi, de vinyes, figueres i magranes; terra d'oliveres, d'oli i de mel... Allà sembraves la llavor i podies regar-la amb

		<p>Jutges 6, 11</p> <p>Isaïes 28, 25; 36, 16-17</p> <p>Ezequiel 4, 9</p> <p>Mateu 3, 12; 13, 1-30</p> <p>Marc 2, 23; 4, 3-9, 26-29</p> <p>Lluc 3, 17; 6, 1; 8, 5-15</p> <p>Joan 12, 24</p>	<p>el peu, com es reguen el shorts de verdures... i collirás el blat, el vi novell i l'oli... donar-li el seu nom, el delme del blat, del vi novell i de l'oli... amb la flor de farina de blat i amb la sang fermentada del raïm.</p> <p>Gedeó, el seu fill, estava batent blat dins el cup, per salvar-lo dels madianites.</p> <p>¿No és veritat que, un cop aplanada, hi escampa l' Janet i sembra el comí, després posa el blat i l'ordi i l'espelta de les vores?... Fins que jo vingui i us emmeni cap a un país com el vostre, un país de blat i de most, un país de pa i de vinyes.</p> <p>I tu agafa blat, ordi, faves, llentilles, mil, espelta.</p> <p>A la mà té la pala per ventar l'era; aplegarà el blat al graner i cremarà la palla amb un foc que no s'apaga... Mentre tothom dormia, vingué el seu enemic i va sembrar jull enmig del blat, i se'n va anar.</p> <p>Un dissabte que ell passava pels sembrats, els seus deixebles, tot fent camí, es posaren a arrencar espigues... Escolteu: heus aquí que va sortir el sembrador a sembrar... d'altres llavors van caure a la terra bona... De per si mateixa, la terra produeix primer un bri, després una espiga, després blat granat a l'espiga.</p> <p>A la mà té la pala per a ventar l'era i aplegar el blat al graner... Un dissabte que passava per uns sembrats, els seus deixebles arrencaven espigues i se les menjaven esgranant-les amb les mans... Heus aquí que va sortir el sembrador a sembrar la seva llavor.</p> <p>Us ben asseguro que, si el gra de blat que cau a la terra no mor, resta ell tot sol; en canvi, si mor, dóna molt de fruit.</p>
BOVA	<i>Typha sp.</i>	Isaïes 19, 5-6	Les canyes i els joncs s'eixarreiran, les herbes de

			les vores del Nil; totes les plantes del Nil s'assecaran, desapareixeran, no seran més.
CAMA-ROTJA	<i>Cichorium intybus</i>	Èxode 12, 8 Nombres 9, 11	Aquesta nit menjaran la carn rostida a la brassa, i amb àzims i herbes amargues. Hauran de menjar-la amb àzims i herbes amargues.
CANYA AROMÀTICA	<i>Acorus calamus</i>	Èxode 30, 23 Isaïes 43, 24 Jeremíes 6, 20 Ezequiel 27, 19 Càntic dels càntics, 4, 14	Proveeix-te de les millors aromes:... mirra fluent; la meitat de... canya aromàtica, ... càssia No m'has comprat amb diner canya aromàtica, no m'has embafat amb el greix dels teus sacrificis. ¿Què m'interessen un encens que ve de Sabà i una escorça aromàtica de llunyanes terres? D'Uzal et proveïen de ferro forjat, càssia i canya aromàtica. Canya aromàtica i cinamom, amb tots els arbres d'encens.
CANYELLER	<i>Cinnamomum zeylanicum</i>	Proverbis 7, 16-17 Càntic dels càntics 4, 14 Apocalipsi 18, 12-13	He ruixat el meu llit amb mirra, amb àloe i cinamom. Canya aromàtica i cinamom, amb tots els arbres d'encens. ... ja ningú no compra la seva mercaderia... el cinamom, l'amom
CARABASSA		Jonàs 4, 5-11	Aleshores Jahvè Déu va fer que creixés un enfiter al damunt de Jonàs, a fi que li fes ombra sobre el cap per deslliurar-lo del seu mal. Jonàs estigué molt content de l'enfiter. Però, a trenc d'alba, l'endemà, Déu va fer que un cuc piqués l'enfiter, i s'assecà... "A tu et dol l'enfiter que no t'ha costat res ni l'has fet créixer, que en una nit ha sortit i en una nit ha deixat d'existir...". -heura-ricí-carabassera-
CARD	<i>Centaurea iberica</i>	Gènesi 3, 17-18 Salms 57, 10 Isaïes 27, 4	Tota la vida passaràs penes per poder menjar d'ella; et produirà espines i cards, i menjaràs verdures; menjaràs el pa amb la suor del teu front. Abans no facin mata les seves espines, que l'huracà se'ls endugui com un card. Oh, si hi hagués espines, cards en una terra de sal, que m'hi llençaria sobre, els

		Osees 10, 8 Mateu 7, 16 Lluc 8, 7	cremaria tots. Espines i cards creixeran sobre els seus altars. ¿Es cullen potser raïms dels cards, o figues dels arços? Una altra part caigué enmig dels cards, i els cards que hi creixien barrejats la van ofegar.
CARD DAURAT	<i>Scolymus maculatus</i>	Isaïes 34, 13	Als seus castells creixeran esbarzers; espines i cards, a les seves forteses.
CÀSSIA	<i>Cinnamomum cassia</i>	Èxode 30, 23 Proverbis 7, 17 Càntic dels càntics 4, 14 Ezequiel 27, 19	Proveeix-te de les millors aromes: ... mirra... canya aromàtica; cinc-cents sicles de càssia. He ruixat el meu llit amb mirra, amb àloe i cinamom. Canya aromàtica i cinamom, amb tots els arbres d'encens. D'Uzal et proveïen de ferro forjat, càssia i canya aromàtica.
CEBA	<i>Allium cepa</i>	Nombres 11, 5	Com recordem el peix que per no res menjàvem a l'Egipte, els cogombres, els melons, els porros, les cebes, els alls!
CEDRE	<i>Cedrus libani</i>	1 Reis 5, 20 1 Reis 6, 9 ss 1 Reis 7, 1-9 Salms 29, 5 Càntic dels càntics 1, 17; 5, 15; 8, 9 Isaïes 37, 24 Isaïes 44, 13-15	Mana, doncs, que em tallin cedres del Líban. Un cop construït l'edifici del temple, el va cobrir amb un enterimat de cedre... i es lligava a l'edifici central amb bigues de cedre. Va construir la sala anomenada "Bosc del Líban"... sobre... columnes de cedre, amb capitells de cedre sobre les columnes. El sostre era de cedre... la sala de l'audiència, coberta de cedre... els murs del gran atri... tenien una filada de bigues de cedre. El tro de Jahvè estavella els cedres, Jahvè estavella els cedres del Líban. Les bigues de casa nostra són cedres; el seu aspecte és com el Líban, majestuós com els cedres; si ella fos una porta, la recobriríem amb plaques de cedre. He tallat el seu alt arbrat de cedres, els seus xiprers més bells. El mestre fuster pren mides... s'havia tallat un cedre... entre els arbres del

		<p>Ezequiel 17, 3-4</p> <p>Ezequiel 17, 22-24</p> <p>Ezequiel 27, 5</p> <p>Ezequiel 31, 1-10</p> <p>Amós 2, 9</p> <p>Zacaries 11, 1</p>	<p>bosc.</p> <p>La gran àguila, amb ales grans, de llarga envergadura, coberta de plomes de molts colors, anà al Líban i agafà el cim del cedre; collí la més alta de les seves rames, se l'emportà en un país de mercaders, la deposà en una ciutat de traficants.</p> <p>N'agafaré jo mateix del cim del cedre, del cap dels seus brots en colliré un de tendre i el plantaré jo mateix sobre una muntanya molt elevada... i es tornarà un cedre majestuós.</p> <p>Havien pres cedre del Líban per fer-te el pal.</p> <p>Vet aquí un cedre del Líban, d'un bell brancatge, de molta fulla, amb una alta talla... Cap arbre, al jardí de Déu, no l'igualava en bellesa...</p> <p>I jo que havia destruït davant vostre l'amorreu, que tenia la talla com la d'un cedre</p> <p>Obre, Líban, les teves portes, que el foc devori els teus cedres! Lamenta't, xiprer, que ha caigut el cedre, que els magnífics són devastats!</p>
CICUTA	<i>Conium maculatum</i>	<p>Deuteronomi 32, 32-33</p> <p>Lamentacions 3, 19-20</p> <p>Osees 10, 4</p>	<p>La seva vinya és de Sodoma i dels bancals de Gomorra; els seus raïms són metzinosos, raïms amargants; el seu vi és verí de serps, verí mortal d'escurçons.</p> <p>Repasar la meva misèria i el meu abandó, és herba metzinosa i toxines.</p> <p>I el dret floreix com l'herba metzinosa als solcs dels camps!</p>
CIPRE	<i>Lawsonia inermis</i>	<p>Càntic dels càntics 1, 13; 4, 13</p>	<p>El meu estimat m'és un raïm de cipre a les vinyes d'En-Gadi... Cipres i nards, nard i safrà.</p>
CIURÓ	<i>Cicer auretinum</i>	<p>2 Samuel 17, 28</p>	<p>Van portar jaços, estores, atuells de terrissa, balt, ordi, farina i <i>gra torrat</i>, faves i llentilles, mel i mantega...</p>
COGOMBRE	<i>Cucumis sativus</i>	<p>Nombres 11, 5</p> <p>Isaïes 1, 8</p>	<p>Com recordem el peix que per no res menjàvem a l'Egipte, els cogombres, els melons, els porros, les cebes, els alls!</p> <p>La filla de Sió ha quedat com una borja a la vinya,</p>

			com un rafal en el camp de cogombres, com una torre de guàrdia.
COLOQUINTA	<i>Citrullus colocynthis</i>	1 Reis 6, 18; 7, 24 2 Reis 4, 38-41	El cedre que cobria l'interior de l'edifici estava decorat amb relleu de coloquintes i de garlandes de flors... Sota la seva vora, tot a l'entorn, hi havia una decoració de coloquintes. Un d'ells va anar al camp a collir herbes. Va trobar com una parra silvestre i en collí coloquintes, tot un mantell ple. Va tornar i les tirà a bocins dins la caldera del menjar, perquè no sabia què era... tirà farina a la caldera... i ja no hi havia res de nociu a la caldera.
COMÍ		Isaïes 28, 25-27 Mateu 23, 23	¿No és veritat que, un cop aplanada, hi escampa l'anet i sembla el comí...? Ai de vosaltres, escribes i fariseus hipòcrites, que pagueu el delme de la menta, del fonoll i del comí, i heu abandonat les coses més greus de la Llei: la justícia, la misericòrdia i la lleialtat!
CORIANDRE	<i>Coriandrum sativum</i>	Èxode 16, 31 Nombres 11, 7	La casa d'Israel donà a això el nom de manà. S'assembla a la llavor del celiandre, blanc i amb gust com de pastís de mel. El manà és com la llavor del celiandre, i el seu aspecte, com el del bdel·li.
COTÓ	<i>Gossypium herbaceum</i>	Ester 1, 6	Arreu, tapissos de cotó (lli?) finíssim i porpra violeta, sostinguts per cordons de fil i porpra vermella.
DONZELL	<i>Artemisia herba-alba</i>	Deuteronomi 29, 17; 32, 32-33 Proverbis 5, 4 Jeremies 9, 14; 23, 15 Lamentacions 3, 15 Amós 5, 7; 6, 12	Que no hi hagi entre vosaltres cap soca que tregui brots metzinosos o amargants... els seus raïms són metzinosos, raïms amargants. ... però la fi n'és amarga com el donzell, afilada com una espasa de dos talls. Els farà menjar herba amarga i els farà beure aigua emmetzinada. M'ha saturat d'herbes amargues, m'ha embriagat amb absentia. Als qui canvien el dret en donzell i fan tocar a terra la justícia... Ja que canviu el

		Apocalipsi 8, 11	dret en metzina, i el fruit de la justícia, en donzell! El nom de l'astre és Absenta, i la tercera part de les aigües va convertir-se en absenta, tant, que molts dels homes van morir de les aigües, perquè s'havien tornat amargues.
ENCENS	<i>Boswellia sacra</i>	Èxode 30, 34-38 Levític 2, 1-2; 6-15 Levític 24, 7 Nombres 4, 16 Càntic dels càntics 3, 6 Càntic dels càntics 4, 6 Jeremies 17, 26 Isaïes 66, 3 Mateu 2, 10-11 Lluc 1, 8-10 Apocalipsi 18, 13	Jahvè va dir a Moisès: "Procura't aquestes aromes; reïna, unglà i gàlban, aromes i encens pur, en parts iguals". La seva ofrena consistirà en flor de farina sobre la qual vessarà oli i posarà encens. Posaràs encens pur damunt de cada rengle, i servirà de memorial del pa, una combustió en honor a Jahvè. Eleazar... tindrà encomanat l'oli del canelobre, l'encens dels perfums, l'oblació perpètua i l'oli de la unció. ¿Què és això que puja de l'estepa, com una espiral de fum, que exhala olor de mirra i d'encens i de totes les espècies exòtiques? Pujaré a la muntanya de la mirra, a la collada de l'encens. ... gent que portarà holocaustos, sacrificis, ofrenes i encens al temple de Jahvè. Qui fa un memorial d'encens, beneeix malefics. Després obriren els seus tresors i li van oferir presents: or, encens i mirra. Durant l'hora de l'encens, tota la gent restava a fora pregant. Els perfums i els unguents, l'encens, el vi, l'oli...
ENCIAM	<i>Lactuca sativa</i>	Èxode 12, 8 Nombres 9, 11	Aquesta nit menjaran la carn rostida a la brasa, i amb àzims i herbes amargues. La Pasqua de Jahvè... haureu de celebrar-la el mes segon... hauran de menjar-la amb àzims i herbes amargues.
ESPINA DE CRIST	<i>Ziziphus spina-christi</i>	Mateu 27, 29	I, després de treure-li el vestit, el cobriren amb un

			mantell de porpra, li van posar al cap una corona teixida d'espines, amb una canya a la mà dreta.
FASSER/PALMERA	<i>Phoenix dactylifera</i>	Èxode 15, 27 Levític 23, 40 Nombres 33, 9 Jutges 4, 5 1 Reis 6, 29 2 Cròniques 28, 15 1 Macabeus 13, 51 Eclesiàstic 24, 14; 50, 12 Salm 92, 13-14 Càntic dels càntics 5, 11 Càntic dels càntics 7, 8 Isaïes 9, 13; 19, 15	Anaren després cap a Elim, on hi ha dotze fonts i setanta palmeres. I allí, vora les aigües, van acampar. El dia primer us procurareu fruita ufanosa, fulles de palmera, branques d'arbres frondosos i de salzes de torrent. Partiren de Marà, anaren a Elim –on hi havia dotze fonts d'aigua i setanta palmeres- i allí acamparen. Deborà solia estar sota la palmera de Deborah entre Ramà i Bet-El, a la muntanya d'Efraïm, i els israelites hi pujaven a fer-se jutjar. Per totes les parets de l'edifici, tant a la cambra interior com a l'exterior, hi havia baixos relleus de querubins, de palmeres i de garlandes de flors. I dugueren –els presoners- a Jericó, la ciutat de les palmeres, vora els seus germans. Hi entraren amb càntics de lloança, amb palmes, amb cítares, címbals i arpes. Allí he crescut com les palmeres a En-Gadi... l'envoltaven com troncs de palmeres. Els justos creixeran com les palmeres, es faran grans com els cedres del Líban. Els seus rulls són tanys de palmera, negres com el corb. La teva alçada és com una palmera, els teus dos pits en són els raïms. Aleshores Jahvè tallà d'Israel cap i cua, palma i jonc en un dia!... I a l'Egipte, ja no li pot sortir bé res del que fan el cap i la cua, la palma i el jonc. Hi havia palmeres sobre les seves pilastres, a cada costat, i la seva escalinata tenia vuit graons. El cep s'ha assecat, s'ha mort la figuera; magraners,

		<p>Ezequiel 40, 37</p> <p>Joel 1, 12</p> <p>Joan 12, 12-13</p> <p>Apocalipsi 7, 9</p>	<p>palmeres, pomeres, tots els arbres del camp són secs. Prengueren palmes de les palmeres i sortiren a rebre'l. Vestits de blanc, amb palmes a les mans, i cridaven amb veu forta.</p>
FAVA	<i>Vicia faba</i>	<p>2 Samuel 17, 27-29</p> <p>Ezequiel 4, 9</p>	<p>Van portar jaços, estores, atuells de terrissa, blat, ordi, farina i gra torrat, faves i llentilles, mel i mantega. I tu agafa blat, ordi, faves, llentilles, mil, espelta.</p>
FESTUC	<i>Pistacia vera</i>	Gènesi 43, 11	Un xic de reïna i un xic de mel, adragant i làdanum, pistatxos i ametlles.
FIGUERA	<i>Ficus carica</i>	<p>Gènesi 3, 7</p> <p>Nombres 20, 5</p> <p>Jutges 9, 10-11</p> <p>Càntic dels càntics 2, 11-13 1 Macabeus 14, 12</p> <p>Proverbis 27, 18</p> <p>Jeremies 24, 1-</p>	<p>Llavors conegueren que anaven nus i cosiren fulles de figuera per cobrir-se la cintura.</p> <p>¿Per què ens heu fet pujar d'Egipte per dur-nos en aquesta mala contrada? No és lloc de sembra, ni de figueres, ni de vinya, ni de magranes.</p> <p>Llavors els arbres van dir a la figuera: “Vine tu, sigues el nostre rei!”. Però la figuera els respongué: “¿Com puc renunciar a la meva dolçor i al meu fruit exquisit, per anar a balancejar-me sobre els arbres?”.</p> <p>La figuera dóna els seus primers fruits. Cadascú s'asseia sota la seva parra i la seva figuera, no hi havia qui els fes por. El qui guarda una figuera menja del seu fruit, i el qui vetlla pel seu senyor, és honorat.</p> <p>Jahvè em féu veure, i vet aquí dues cofes de figues disposades davant del temple... una cofa era de figues molt bones, com són</p>

		10 Joel 1, 7-12 Amós 4, 9 Miquees 7, 1 Nahum 3, 12 Mateu 21, 18-22;24, 32 Lluc 13, 6-9; 21, 29-30 Apocalipsi 6, 13	<p>les figues-flor; l'altra, de figues molt dolentes, que no es podien menjar de dolentes.</p> <p>M'ha posat el cep fet una desolació, m'ha deixat descarnada la figuera... el cep s'ha assecat, s'ha mort la figuera.</p> <p>La llagosta us ha devorat les vinyes, les figueres i les oliveres, però no torneu a mi, oracle de Jahvè.</p> <p>No hi ha cap bagot per a menjar, cap figa-flor, per la qual em deixo!</p> <p>Totes les teves forteses són figues i fruita primerenca; si les sacsegen, cauen a la boca de qui les vol menjar.</p> <p>Veient una figuera vora el camí, hi va anar, però no hi va trobar res, sinó fulles solament; i li digué: "Que no surti mai més fruit de tu". I a l'instant la figuera es va assecar... Apreneu de la figuera aquesta paràbola: Quan la branca ja es torna tendra, i les fulles broten, coneixeu que l'estiu és a prop.</p> <p>"Un home tenia una figuera plantada a la seva vinya... fa tres anys que vinc a cercar fruit en aquesta figuera, i no n'hi trobo...",... "Mireu la figuera i tots els arbres: així que broten, us adoneu, en veure'ls, que l'estiu ja és a prop".</p> <p>Les estrelles del cel van caure a la terra, com quan la figuera, sacsejada per una gran ventada, s'espolsa les figues rebordonides.</p>
FONOLL	<i>Foeniculum vulgare</i>	Mateu 23, 23	Ai de vosaltres, escribes i fariseus hipòcrites, que pagueu el delme de la menta, del fonoll i del comí, i heu abandonat les coses més greus de la Llei: la justícia, la misericòrdia i la lleialtat!
GÀLBAN	<i>Ferula galbaniflua</i>	Èxode 30, 34	"Procura't aquestes aromes: reïna, unglà i gálban, aromes i encens pur, en parts iguals.

		Eclesiàstic 24, 15	Exhalo el meu perfum com... gálban, ònix i resina.
GARRIC	<i>Quercus coccifera</i>	Daniel 13, 58	¿Sota quin arbre els has sorpresos junts? Respongué: "Sota un garric".
GARROVER	<i>Ceratonia siliqua</i>	Lluc 15, 15-16	Tenia ganes d'omplir-se el ventre amb les garrofes que menjaven els porcs, però ningú no li'n donava.
GINEBRE	<i>Juniperus communis</i>	Isaïes 41, 19	A l'estepa plantaré ginebres, i tot de plàtans i avets.
GINGEBRE	<i>Cymbopogon martinii</i>	Jeremies 6, 20 Ezequiel 27, 19-21	¿Què m'interessen un encens que ve de Sabà i una escorça aromàtica de llunyanes terres? D'Uzal et proveïen de ferro forjat, càssia i canya aromàtica a canvi.
GINESTERA	<i>Retama raetam</i> <i>Spartium junceum</i>	1 Reis 19, 3-5 Job 30, 3-4	Ell se'n va anar desert endins, una jornada de camí, i s'assegué sota una ginestera i demanà la mort... es va ajeure i s'adormí sota aquella ginestera. Gent que rosega l'herba de la garriga, que cull l'armoll vora la bardissa i té per pa l'arrel de ginesteres.
HEURA	<i>Hedera helix</i>	2 Macabeus 6, 6-7 Jonàs 4, 7-11	En venir les festes dionísies, eren forçats a festejar Dionís, coronats amb heura. Aleshores Jahvè Déu va fer que creixés un enfiter al damunt de Jonàs, a fi que li fes ombra sobre el cap per deslliurar-lo del seu mal. Jonàs estigué molt content de l'enfiter. Però, a trenc d'alba, l'endemà, Déu va fer que un cuc piqués l'enfiter, i s'assecà... "A tu et dol l'enfiter que no t'ha costat res ni l'has fet créixer, que en una nit ha sortit i en una nit ha deixat d'existir...". -heura-ricí-carabassera-.
HISOP SIRIAC	<i>Origanum syriacum</i>	Èxode 12, 21-22 Levític 14, 4.6.49.52	Preneu també un manat d'hisop, mulleu-lo en la sang del gibrell i xopeu amb la sang del gibrell la llinda i els dos brancals. Si la lepra està guarida, ordenarà que prenguin per al qui s'ha de purificar dos ocells vius, una branca de cedre, carmesí i hisop... aleshores aspergirà set vegades sobre el qui s'ha de purificar de la lepra. Acabat, el sacerdot prendrà

		<p>Nombres 19, 6; 19, 18</p> <p>1 Reis 5, 13</p> <p>Salms 51, 9</p> <p>Joan 19, 29</p>	<p>una branca de cedre, d'hisop i de carmesí i ho llençarà al mig del foc on crema la vaca... Un home pur prendrà hisop, el mullarà dins l'aigua i aspergirà la tenda, tots els objectes i totes les persones que s'hi troben, així com aquell qui haurà tocat cap os, o un mort per l'espasa, o un mort qualsevol, o una sepultura.</p> <p>Parlà de les plantes, des del cedre del Líban fins a l'hisop que brota a les parets.</p> <p>Aspergiu-me amb l'hisop, que quedi pur.</p> <p>Van clavar, doncs, en una llança una esponja xopa de vinagre, i li van acostar a la boca.</p>
JONC	<i>Scirpus lacustris</i>	<p>Gènesi 41, 2.18</p> <p>Isaïes 9, 13; 19, 6.15; 58, 5</p> <p>Job 8, 11</p>	<p>Va veure pujar del Nil set vaques de bell aspecte, grasses, que es posaven a pasturar enmig dels joncs...</p> <p>Aleshores Jahvè tallà d'Israel cap i cua, palma i jonc en un dia!... Les canyes i els joncs s'eixarreiran, les herbes de les vores del Nil, totes les plantes del Nil s'assecaran, desapareixeran, no seran més... I a l'Egipte, ja no li pot sortir bé res del que fan el cap i la cua, la palma i el jonc... Vinclar el cap com un jonc, estirar-se sobre el sac i la cendra</p> <p>¿Privat d'aigua, el jonc pot créixer?</p>
LÀDANUM	<i>Cistus incanus</i>	<p>Gènesi 37, 25</p> <p>Gènesi 43, 11</p>	<p>Veieren una caravan d'ismaelites que venien de Galaad amb els seus camels carregats d'adragant, resina i làdanum, que transportaven a l'Egipte.</p> <p>Un xic de reina i un xic de mel, adragant i làdanum, pistatxos i ametlles.</p>
LLENTILLA	<i>Lens culinaris</i>	<p>Gènesi 25, 29-34</p> <p>2 Samuel 17, 27-29</p> <p>Ezequiel 4, 9</p>	<p>Aleshores Jacob donà a Esaú pa i llenties. Va menjar i va beure, s'alçà i se n'anà. Així menyspreà Esaú la primogenitura.</p> <p>Van portar jaços, estores, atuells de terrissa, blat, ordi, farina i gra torrat, faves i llentilles, mel i mantega.</p> <p>I tu agafa blat, ordi, faves,</p>

			llentilles, mill, espelta. Posa'ls en un mateix atuell i fes-te'n pa.
LLENTISCLE	<i>Pistacia lentiscus</i>	Daniel 13, 54 Isaïes 6, 13 Eclesiàstic 24, 16	-¿Sota quin arbre els has vistos junts? Respongué: "Sota un llentiscle". I, si encara en subsistís un desè, tornaria a ser perquè el brostegin, com l'alzina i el terebint que, quan els tallen, hi queda la soca. La seva soca és una llavor santa. Tinc les branques amples com les del terebint, branques de glòria i de gràcia.
LLI	<i>Linum usitatissimum</i>	Èxode 9, 31; 26, 1.31. 36; 27, 9.16; 28, 5-8.15 Deuteronomi 22, 11 Judít 10, 3 Ester 1, 6 Proverbis 31, 13 Ezequiel 16, 13; 27, 7 Daniel 10, 1-8 Osees 2, 7-11 Lluc 23, 53	El lli i l'ordi foren abatuts, perquè l'ordi ja havia espigat i el lli treia flor... Al tabernacle, hi faràs deu tapissos de lli retort, de blau porpra, vermell-porpra i carmesí... Faràs, a més, un vel de blau-porpra i vermell-porpra, de carmesí i lli retort... El pati tindrà cortines de lli retort, d'una llargada de cent colzades per un dels costats... Hi esmerçaran or, blau-porpra, vermell-porpra, carmesí i lli. No portis un vestit teixit amb barreja de llana i lli. Es va vestir amb els seus vestits d'alegria, els que es posava els temps que vivia el seu marit Manasés. Arreu, tapissos de lli finíssim i porpra violeta sostinguts per cordons de fil i porpra vermella. Busca sol·lícita la llana i el lli, que les seves mans transformen en belles peces. Estaves abillada amb or i amb plata, vestida de lli fi, de seda i de brodat... Lli amb brodat d'Egipte eren les teves veles. Vaig alçar els ulls i vaig veure un home vestit de lli, amb els lloms cenyits d'or d'Ufaz. "Vull anar-me'n darrera els meus amants, que em donen el pa i l'aigua, la llana i el lli, l'oli i la beguda". El va baixar, l'embolcallà amb un llençol i el diposità en un sepulcre tallat a la

		Joan 20, 3-6 Apocalipsi 18, 12	roca, on encara no havien posat mai ningú. L'amortallaren amb faixes juntament amb els perfums, tal com és costum d'enterrar entre els jueus. Ja ningú no compra la seva mercaderia... de lli, de porpra, de seda i de grana.
LLIMONERA	<i>Citrus limonum</i>	Levític 23, 39-40	El primer dia us procurareu fruita ufanosa, fulles de plamera, branques d' arbres frondosos i de salzes de torrent.
LLIRI	<i>Lilium candidum</i>	Osees 14, 6 Càntic dels càntics 2, 1-2, 16 Càntic dels càntics 4, 5 Càntic dels càntics 6, 2-3 Eclesiàstic 50, 8 Càntic dels càntics 7, 3 Mateu 6, 28-29 Lluc 12, 27	Per a Israel seré com la rosada; ell florirà com el lliri, enfonsarà les arrels com l'alba. Jo sóc un narcís de Saron, el lliri de les valls... El meu estimat és per a mi, i jo, per a ell, que pastura entre els lliris. Els teus dos pits són com dos cervatells, com una bessonada de gasela, que pasturen entre els lliris. El meu estimat ha baixat al seu jardí, als erols del bàlsam, per pasturar en els jardins i per collir lliris. Com un lliri vora les aigües. El teu ventre és com un munt de blat, envoltat de lliris. Fixeu-vos en els lliris boscans, com floreixen: no treballen ni filen. Observeu els lliris, com no filen ni teixeixen.
LLORER	<i>Laurus nobilis</i>	Salms 37, 35	He vist un malvat que triomfava, i prosperava com un cedre (llorer) frondós.
LOTUS	<i>Nimphaea sp.</i>	1 Reis 7, 19.26	Els capitells tenien forma de lotus... el capitell de les columnes tenia forma de lotus... tenia un pam de gruix, i la seva vora tenia la forma d'una copa de flor de lotus.
MAGRANER	<i>Punica granatum</i>	Èxode 28, 33-34 Nombres 13, 23-24	A la vora inferior, hi posaràs magranes de blau-porpra, vermell-porpra i carmesí... una campaneta d'or i una magrana, tot al voltant de la vora inferior del mantell. Tallaren un sarment amb raïms i se l'emportaren entre dos amb una barra, a més de

		<p>Deuteronomi 8, 8</p> <p>1 Samuel 14, 2</p> <p>1 Reis 7, 18-19</p> <p>Càntic dels cànctics 4, 3-13; 6, 7-11; 7, 13; 8, 2</p> <p>Joel 1, 12</p> <p>Ageu 1, 19</p>	<p>magranes i figues.</p> <p>Un bon país... de blat i d'ordi, de vinyes, figueres i magranes; terra d'oliveres, d'oli i de mel.</p> <p>Saül, mentrestant, s'estava assegut sota el magraner de l'era, vora Gabaà.</p> <p>Decorà també els capitells amb dos rengles de magranes entorn de cadascuna de les xarxes... les magranes, totes plegades, eren quatre-centes.</p> <p>Les teves galtes són com grans de magrana, darrera el teu vel... els teus recs formen un verger de magraners i de fruits exquisits... les teves galtes són com grans de magrana, darrera el teu vel... si floreixen els magraners... veurem si els magraners floreixen... i jo et donaria a beure vi perfumat i most de les meves magranes.</p> <p>El cep s'ha assecat, s'ha mort la figuera; magraners, palmeres, pomeres, tots els arbres del camp són secs.</p> <p>¿Encara no produeixen fruit el cep, la figuera, el magraner i l'olivera?</p>
MANNÀ	<i>Tamarix mannifera</i>	<p>Gènesi 21, 33</p> <p>Èxode 16, 31</p> <p>Nombres 11, 7-9</p>	<p>Abraham va plantar un tamarí a Beer-Sabé i va invocar-hi el nom de Jahvè.</p> <p>La casa d'Israel donà a això el nom de mannà. S'assembla a la llavor del celiandre, blanc i amb gust com de pastís de mel.</p> <p>El mannà és com la llavor del celiandre, i el seu aspecte, com el del bdel·li.</p>
MANDRÀGORA	<i>Mandragora autumnalis</i>	<p>Gènesi 30, 14-16</p> <p>Càntic dels cànctics 7, 14</p>	<p>Rubèn va sortir al temps de la sega del blat i trobà mandràgores pel camp i les dugué a la seva mare Lia... que (el meu fill) dormi amb tu aquesta nit a canvi de les mandràgores del teu fill... Déu va escoltar Lia, i aquesta va quedar embarassada.</p> <p>Les mandràgores exhaleu perfum, i a les nostres portes tenim tots els fruits saborosos.</p>
MATA	<i>Pistacia lentiscus</i>	Gènesi 37, 25	Amb els seus camells

		Ezequiel 27, 17	carregats d'adragant, resina i làdanum, que transportaven a l'Egipte. Judà I el país d'Israel mateixos traficaven amb tu: et donaven a canvi blat de Mennit, cera, mel, oli I bàlsam .
MELONER	<i>Cucumis melo</i>	Nombres 11, 5-6	Com recordem el peix que per no res menjàvem a l'Egipte, els cogombres, els melons, els porros, les cebes, els alls!
MENTA	<i>Mentha longifolia</i>	Mateu 23, 23 Lluc 11, 42	Ai de vosaltres, escribes i fariseus hipòcrites, que pagueu el delme de la menta, del fonoll i del comí, i heu abandonat les coses més greus de la Llei: la justícia, la misericòrdia i la lleialtat! Però ai de vosaltres, els fariseus, que pagueu el delme de la menta, de la ruda i de tots els llegums, i negligiu la justícia i l'amor de Déu!
MILDIU	<i>Plasnopara viticola</i>	Deuteronomi 28, 22 1 Reis 8, 37 2 Cròniques 6, 28	Amb la secada del vent del desert i amb el mildiu, que et perseguiran fins que desapareguis. Si hi ha fam al país, si hi ha pesta, si hi ha vent de llevant, mildiu, llagosta o pugó... Si hi ha fam al país, si hi ha pesta, si hi ha vent de llevant, mildiu, llagosta o pugó...
MILL	<i>Panicum miliaceum</i>	Ezequiel 4, 9	I tu agafa blat, ordi, faves, llentilles, mill, espelta.
MIRRA	<i>Commiphora gileadensis</i>	Èxode 30, 23-25 Ester 2, 12 Proverbis 7, 17 Càntic dels càntics 1, 13; 5, 1 Eclesiàstic 24, 15 Salm 45, 9	Proveeix-te de les millors aromes:cinc-cents sicles de mirra fluent Durant sis mesos s'ungien amb oli de mirra, i durant els sis mesos restants, amb bàlsam i altres unguents d'ús entre les dones. He ruixat el meu llit amb mirra, amb aloe I cinamom. El meu estimat m'és un saquet de mirra, que reposa entre els meus pits... He entrat al meu jardí, germana meva, esposa. He collit la meva mirra amb el meu bàlsam. Com mirra escollida faig bona olor. El teu Déu t'ha ungit amb

		Mateu 2, 11 Joan 19, 39	perfums de festa; la pols de mirra i àloes t'impregna el vestit. Després obriren els seus tresors i li van oferir presents: or, encens i mirra. Hi anà també Nicodem... portant una mescla de mirra i àloe, cosa de cent lliures.
MORERA	<i>Morus nigra</i>	1 Macabeus 6, 34 Lluc 17, 6	Ensenyaven als elefants suc de raïm i de móres per enardir-los a la batalla. -Si tenieu fe com un gra de mostassa, diríeu a aquesta morera: "Arrenca't de socarel i planta't al mar"; i us obeiria.
MOSTASSA	<i>Brassica nigra</i>	Mateu 13, 31-32; 17, 20 Marc 4, 31-32 Lluc 17, 6	"Al Regne del cel, digué, li passa com a un gra de mostassa que un home va sembrar al seu camp. Prou és la més petita de totes les llavors, però, quan ha crescut, resulta més gran que les hortalisses, i es fa un arbre", ... Perquè jo us asseguro que, si teniu una fe com un gra de mostassa, direu a aquesta muntanya: "Traslada't d'aquí cap allà", i s'hi traslladarà, i res no us serà impossible. És com un gra de mostassa que, quan la sembren a la terra, és la més petita de totes les llavors... "Si tenieu fe com un gra de mostassa, diríeu a aquesta morera: "Arrenca't de socarel i planta't al mar", i us obeiria.
MURTA	<i>Myrtus communis</i>	Isaïes 41, 19-20 Isaïes 55, 13 Nehemies 8, 15	Al desert, hi posaré cedres, acàcies, murtra i oliveres. En lloc d'ortigues creixerà la murtra. "Sortiu a la muntanya i porteu rams d'olivera, d'ullastrell, de murtra, de palmera o d'altres arbres frondosos per fer cabanes, tal com està escrit".
NARD	<i>Nardostachys jatamansi</i>	Càntic dels cànics 1, 12; 4, 13-14 Mateu 26, 7 Marc 14, 3	Mentre el rei és a la seva estança, el meu nard exhala el perfum... cipres i nards, nard i safrà. Hi anà una dona portant un perfum de molt preu, i el vessà damunt del cap de Jesús mentre era a taula. Comparegué una dona que

		Joan 12, 3	duia un vas d'alabastre amb perfum de nard autèntic, de gran preu, va trencar el vas i li vessà damunt del cap. Aleshores Maria prengué una lliura de perfum de nard autèntic, de molt preu, n'ungí els peus de Jesús i els hi eixugà amb els seus cabells; i la casa s'omplí de l'olor del perfum.
NOGUER	<i>Juglans regia</i>	Càntic dels càntics 6, 11	He baixat del jardí de les nogueres, per veure com rebrota la vall.
OBRIÜLLS	<i>Centaurea calcitrapa</i>	Job 30, 7	Bramen com ases entre les bardisses, al dessota de cardons s'acoblen.
OLIVERA	<i>Olea europaea</i>	Gènesi 8, 11 Èxode 30, 22-25 Nombres 15, 1-9 Jutges 9, 7-15 Eclesiàstic 24, 19 Isaïes 17, 6 Osees, 14, 7 Lluc 22, 39 Carta als Romans 11, 17-24	Cap al tard, el colom li tornà duent al bec una fulla tendrà d'olivera. Proveeix-te de les millors aromes: mirra... canya aromàtica... càssia i un hin d'oli d'oliva. Presentarà com a oblació una desena part de flor de farina pastada amb un quart d'hin d'oli. I van dir a l'olivera: "Sigues el nostre rei!". Però l'olivera els respongué: "¿Com puc renunciar al meu oli, que serveix per a honorar Déu i els homes, i anar a balancejar-me sobre els arbres?". Allí he crescut... com oliveres magnifiques a la plana. O com en eixonar olives: dues o tres baies a la punta del cim, quatre o cinc a les branques de l'arbre. Que els seus llucs es propaguin, que tingui la ufana de l'olivera i que el seu perfum sigui com el del Líban. Aleshores va sortir i se n'anà, com de costum, a la muntanya de les Oliveres, i el seguiren també els deixebles. Però, si algunes de les branques han estat trencades, i tu, olivera borda, hi has estat empeltat per beneficiar-te de l'arrel que produeix l'oli gras de l'olivera, no et gloriegis menyspreant les

			branques.
OM	<i>Ulmus canescens</i>	Isaïes 41, 17-19	“A l'estepa plantaré ginebres, i tot de plàtans i avets” <i>Pondré en la soledad hayas, olmos y álamos juntamente.</i>
ORDI	<i>Hordeum vulgare</i>	Èxode 9, 31 Nombres 5, 15 Deuteronomi 8, 8 Ruth 1, 22 Job 31, 40 Joan 6, 8-9	El lli i l'ordi foren abatuts, perquè l'ordi ja havia espigat i el lli treia flor. Aquell home conduirà la seva dona al sacerdot i portarà la seva ofrena per ella: una desena part d'efà de farina d'ordi. País de blat i d'ordi, de vinyes, figueres i magraners. Havien arribat a Bet-Lèhem al començament de la sega de l'ordi. En comptes de blat, que hi creixin romegueres, i en comptes de l'ordi, l'herba que put! “Aquí hi ha un minyó que té cinc pans d'ordi i dos peixos; però, ¿què és això per a tants?... ompliren dotze cistelles dels bocins d'aquells cinc pans d'ordi: eren les sobralles després d'haver menjat”.
ORTIGA	<i>Urtica urens</i> <i>U. pilulifera</i>	Job 30, 7 Proverbis 24, 30-31 Isaïes 34, 13; 55, 13 Osees 9, 6 Sofonies 2, 9	Bramen com ases entre les bardisses, al dessota de cardons s'acoblen. Vet aquí que hi havien crescut tot d'ortigues, la mala herba en cobria la sobrefaç, i s'havia esbaldregat la tanca de pedres. Als seus castells creixeran esbarzers; espines i cards, a les seves fortaleses... en lloc d'ortigues creixerà el xiprer. L'ortiga sera la seva hereva, els cards envairan les seves tendres. Un domini d'ortigues, una mina de sal, una solitud per sempre.
PAPIR	<i>Cyperus papyrus</i>	Èxode 2, 1-5 Isaïes 18, 1-2; 35, 7	Quan no pogué amagar-lo més temps, es va procurar una cistella de papyrus, la untà amb betum i pega, hi posà el petit i la col·locà entre els joncs. Tu que envies missatgers per mar, en barques de papyrus sobre les aigües!... la cort dels estruços es convertirà en

		Job 8, 11	forres de canyes i de papirus. “¿El papirus es fa alt fora dels aiguamolls?”
PI	<i>Pinus halepensis</i>	Isaïes 44, 14-15	Havia plantat un pi, que la pluja havia fet créixer, perquè servís als homes per fer foc.
PLATANER	<i>Platanus orientalis</i>	Gènesi 30, 37 Eclesiàstic 24, 19 Ezequiel 31, 8	Jacob prengué vergues tendres d'àlber, d'ametller i de plàtan, i les escorxà en franges blanques pelant el blanc de damunt les vergues. Allí he crescut... com els plàtans vora l'aigua. Els plàtans no eren ni tan sols com les seves rames.
POMERA	<i>Malus sylvestris</i>	Proverbis 25, 11 Càntic dels càntics 2, 3-5; 7, 9; 8, 5 Joel 1, 12	Pomes d'or en arreus de plata: una paraula que és dita al seu temps. Com un pomer entre els arbres del bosc, és el meu estimat entre els joves... conforteu-me amb pomes, que estic malalta d'amor... el perfum del teu alè, com el de pomes... Sota la pomera jo et vaig deixondir, a l'indret on la mare et va infantar. El cep s'ha assecat, s'ha mort la figuera; magraners, palmeres, pomeres, tots els arbres del camp són secs.
PORRO	<i>Allium porrum</i>	Nombres 11, 5-6	Com recordem el peix que per no res menjàvem a l'Egipte, els cogombres, els melons, els porros, les cebes, els alls!
RICÍ	<i>Ricinus communis</i>	Jonàs 4, 6-10	Aleshores Jahvè Déu va fer que creixés un enfiter al damunt de Jonàs, a fi que li fes ombra sobre el cap per deslliurar-lo del seu mal. Jonàs estigué molt content de l'enfiter. <i>Rici-carabassera-heura-</i> .
ROMEGUERA	<i>Rubus sp.</i>	Job 31, 40	En comptes de blat, que hi creixin romegueres, i en comptes de l'ordi, l'herba que put!
ROSER	<i>Rosa sp.</i>	Eclesiàstic 24, 14; 50, 8 Eclesiàstic 39, 17	Allí he crescut com els tanyes de roser a Jericó... Com la rosa en els dies de primavera. Escolteu-me, fills piadosos, i broteu amb ufana com la rosa que creix vora un corrent d'aigua.
RUDA	<i>Ruta chelepensis</i>	Lluc 11, 42	Però ai de vosaltres, els fariseus, que pagueu el

			delme de la menta, de la ruda i de tots els llegums, i negligiu la justícia i l'amor de Déu!
ROURE	<i>Quercus ithaburensis</i>	Isaïes 44, 14	S'havia tallat un cedre, o havia pres un roure, o s'havia deixat enrobustir una alzina entre els arbres del bosc.
SABINA	<i>Juniperus excelsa</i>	1 Reis 9, 10-11 Jeremies 48, Ezequiel 27, 3-5	
SAFRÀ	<i>Crocus sativus</i>	Càntic dels càntics 4, 13-14 Isaïes 35, 1-2	Cipres i nards, nard i safrà. Com el safrà, traurà flor, ho celebrarà i cridarà de joia.
SALZE	<i>Salix alba</i>	Levític 23, 40 Salms 137, 2	El dia primer us procurareu fruita ufanosa, fulles de palmera, branques d'arbres frondosos i de salzes de torrent, i fareu festa Durant set dies davant de Jahvè, el vostre Déu. Teníem penjades les lires als salzes que hi ha a la ciutat.
SÀNDAL	<i>Santalum album</i>	1 Reis 10, 11-12 2 Cròniques 2, 7; 9, 11	Amb la fusta d'almuguí el rei féu unes baranes per al temple de Jahvè i per al palau reial, i arpes i lires per als cantors. Envia'm del Líban fusta de cedre, de xiprer i de sàndal... A més, els homes d'Hiram... dugueren fusta de sàndal i pedres precioses. Amb la fusta de sàndal, el rei feu unes baranes per al temple de Jahvè i per al palau reial, i arpes i lires per als cantors. No n'havien vista abans de semblant en el país de Judà.
SENET	<i>Cassia senna</i>	Èxode 3, 2-6 Actes dels apòstols 7, 30	L'àngel de Jahvè se li aparegué en una flama de foc enmig de la bardissa. Va mirar, i la bardissa cremava sense consumir-se. Complerts quaranta anys, se li aparegué un àngel al desert de la muntanya del Sinaí en la flama del foc d'una bardissa.
SICÒMOR	<i>Fycus sycomorus</i>	1 Reis 10, 27 1 Cròniques 27, 28	El rei féu que a Jerusalem hi hagués tanta plata com pedres, i fusta de cedres tan abundant com els sicòmors que hi ha a la Terra Baixa. L'intendent dels olivars i els sicòmors de la Terra Baixa, Baal-Hanan, el guderita.

		<p>Salms 78, 47</p> <p>Amós 7, 14</p> <p>Isaïes 9, 9-10</p> <p>Lluc 19, 4</p>	<p>Amb la pedregada els matà les vinyes, i els sicòmors amb la calamarsa.</p> <p>-“Jo no sóc ni profeta, ni fill de profeta; sóc oveller i picador de sicòmors”.</p> <p>“Si cauen maons, edificarem amb carreus; si tallen els sicòmors, els substituïrem amb cedres”.</p> <p>Corrent endavant, s’enfilà en un sicòmor per veure’l, perquè havia de passar per allí.</p>
SÍNDRIA	<i>Citrullus lanatus</i>	Nombres 11, 5-6	
STYRAX	<i>Styrax officinalis</i>	Gènesi 30, 37-39 Osees 4, 13	
TAMARELL	<i>Tamarix aphylla</i>	Gènesi 21, 33 1 Samuel 22, 6; 31, 11-13	<p>Abraham va plantar un tamariu a Beer-Sabé i va invocar-hi el nom de Jahvè, Déu etern.</p> <p>Saül era a Gabaà, assegut sota el tamariu del turó, amb la llança a la mà... Agafaren els ossos (de Saül) i els van enterrar a Jabés, sota el tamariu.</p>
TAPARERA	<i>Capparis spinosa</i>	Eclesiastès 12, 5	I mentre l’ametller floreix, i la llagosta es torna gràvida, i la tàpera dóna fruit, l’home se’n va al seu estatge etern!
TEREBINT	<i>Pistacia palaestina</i>	1 Samuel 17, 2 Eclesiàstic 24, 22 Isaïes 1, 30; 6, 13; 57, 5 Josuè 24, 25-26 Osees 4, 13	<p>Tenien el campament a la vall de l’Arbre i es van atrinxerar enfront dels filisteus.</p> <p>Tinc les branques amples com les del terebint, branques de glòria i de gràcia.</p> <p>Sí, sereu com un terebint de fulla pansida, i com un jardí que no veu més l’aigua... Els qui s’exciten prop dels terebints, sota tot arbre verd, que immolen infants en els torrents, entre escletxes de les roques.</p> <p>Després va agafar una gran pedra i va alçar-la allà, sota l’arbre del santuari de Jahvè. Sota l’alzina, l’alba, el terebint, s’està tan bé a la seva ombra!</p>
ULLASTRE	<i>Olea europaea var. sylvestris</i>	1 Reis 6, 23	Posà al santuari dos querubins de fusta d’ullastre, de deu colzades d’alçada.
VINYA	<i>Vitis vinifera</i>	Gènesi 9, 18-23 Gènesi 40, 10	<p>Noè, agricultor, fou el primer a plantar una vinya.</p> <p>“He somniat que tenia un cep al meu davant, i al ce phi</p>

		<p>Gènesi 49, 10-12</p> <p>Nombres 13, 23-24</p> <p>Deuteronomi 8, 7-8</p> <p>Jutges 9, 7-15</p> <p>Salms 80, 9-17</p> <p>Salms 128, 3</p> <p>Eclesiastès 2, 4</p> <p>Càntic dels càntics 1, 6; 2, 13.15; 7, 9-10</p> <p>Eclesiàstic 24, 17</p> <p>Isaïes 3, 14</p> <p>Isaïes 5, 1-7</p>	<p>havia tres sarments. Així que va brotar, va florir, i van madurar els grans dels raïms”.</p> <p>Lliga al cep el seu pollí, i a la parra el fill de la seva somera; renta amb vi la seva roba, amb sang de raïm el seu vestit.</p> <p>Arribaren fins a la vall d’Escol; d’allí, tallaren un sarment amb raïms i se l’emportaren entre dos amb una barra.</p> <p>País de blat i d’ordi, de vinyes, figueres i magraners; terra d’oliveres, d’oli i de mel.</p> <p>Llavors els arbres digueren al cep: “Vine tu, sigues el nostre rei!”. Però el cep els respongué: “¿Com puc renunciar al meu most, que alegra Déu i els homes, per anara a balancejar-me sobre els arbres?”</p> <p>Un cep vau portar d’Egipte, per plantar-lo, expulsàreu els nadius. Li havíeu deixat net el terreny, va arrelar-hi, va omplir tot el país.</p> <p>La teva esposa fruitarà com una parra, dins la intimitat de casa teva.</p> <p>Vaig dur a terme grans obres: vaig bastir-me palaus, vaig plantar-me vinyes.</p> <p>Els fills de la meva mare s’aïraren contra mi, em posaren a guardar les vinyes... les vinyes florides escampen perfum... caceunos les guineus, les guineus menudes, que fan malbé les vinyes... que els teus pits siguin com raïms de vinya.</p> <p>Sóc com una parra que brosta gràcia, i els meus sarments fan fruits de glòria i de riquesa.</p> <p>“Sou vosaltres que heu brostejat la vinya, a casa vostra hi ha les despulles del pobre!”.</p> <p>Vull cantar per al meu amat un cant del meu amic sobre la seva vinya. L’amat tenia una vinya en un fèrtil coster. La cavà i en tragué les pedres, hi plantà ceps</p>
--	--	--	--

			<p>escollits. Enmig hi edificà una torre, i hi va cavar també un cup. I esperaba que fes raïms, però féu agrassots... Ja que les vinyes d'Hesebon són músties, els ceps de Sabamà; a amos de nacions feien caure a terra els seus raïms vermells.</p>
		Isaïes 16, 8	La vinya deliciosa, canteu-la! Jo, Jahvè, sóc el qui la guardo, a cada instant la rego de por que no li caiguin les fulles.
		Isaïes 27, 2-5	Prou t'havia plantat de raïm negre, tot de pura llei; i com te n'has tornat un de degenerat, un cep bastard!
		Jeremies 2, 21	Esgotima com en un cep (la resta d'Israel), repassa la mà com un veremador per sobre els pàmpols.
		Jeremies 6, 9	Fer en ells una collita?, oracle de Jahvè, no hi ha pas cap raïm al cep, no hi ha figues a la figuera, les fulles estan mústigues!
		Jeremies 8, 13	Molts de pastors arranen la meva vinya, aixafen, trepitjant-lo, el meu tros.
		Jeremieies 12, 10	Per tu em desfaig en plors com ho fa Jazer, oh cep de Sebamà, les tevés sarments passaven el mar, tocaven a Jazer.
		Jeremies 48, 32	Fill d'home, ¿què és la fusta del cep en comparació amb tota mena d'arbres del bosc?... La tiren al foc per consumir-la.
		Ezequiel 15, 1-8	Després l'àguila agafà un rebrot del país i el posa en un camp de sembra, el col·locà a la vora d'aigua abundant, de manera que creixés i es fes un cep esponderós, de talla modesta, perquè les seves sarments es giressin cap a ella i les seves arrels estiguessin sota d'ella.
		Ezequiel 17, 3-10	La teva mare era com el cep a la vinya, plantat vora l'aigua.
		Ezequiel 19, 10-14	Li arrasaré el cep i la figuera... Li donaré les seves vinyes d'allà i faré de la vall d'Acor una porta d'esperança.
		Osees 2, 14.17	Israel és un cep luxuriant que dona molt de fruit.

		<p>Osees 10, 1</p> <p>Osees 14, 8</p> <p>Amós 9, 13-14</p> <p>Miquees 4, 4</p> <p>Mateu 20, 1-16; 21, 28-41; 26, 29</p> <p>Marc 12, 1-9</p> <p>Lluc 20, 9-16</p> <p>Joan 15, 1-2</p>	<p>Que torni a ser com un jardí i que llevi fruit com el cep, primeries com l'arbre fruiter.</p> <p>Vénen dies, oracle de Jahvè, que el llaurador es tocarà amb el segador, i el qui trepitja el raïm, amb el qui tira la llavor.</p> <p>Cadascun estarà assegut sota el seu cep i la seva figuera, sense que ningú l'inquieti.</p> <p>Perquè al Regne del cel li passa com a un propietari que va sortir de bon matí a llogar treballadors per a la seva vinya... "Fill, vés avui a treballar a la vinya... Hi havia un propietari que va plantar una vinya... arrendarà la vinya a uns altres vinyaters, que li donin el fruit quan sigui el temps...</p> <p>Jo us dic que des d'ara no beuré més d'aquest fruit del cep fins al dia que el begui nou amb vosaltres al Regne del meu Pare.</p> <p>Un home va plantar una vinya; la va voltar d'una tanca, hi va fer un cup i hi edificà una torre.</p> <p>Un home va plantar una vinya, la va arrendar a uns vinyaters i se'n va anar del país per una llarga temporada.</p> <p>Jo sóc el cep veritable, i el meu Pare és el vinyater. Tota sarment que en mi no dóna fruit, la talla, i tota la que dóna fruit, la neteja, perquè doni més fruit.</p>
VINYA DE SODOMA	<i>Solanum sodomaeum</i>	Deuteronomi 32, 32-33	Ja que la seva vinya és de Sodoma i dels bancals de Gomorra; els seus raïms són metzinosos, raïms amargants; el seu vi és verí de serps, verí mortal d'escurçons.
XIPRER	<i>Cupressus sempervirens</i>	<p>Gènesi 6, 14</p> <p>1 Reis 5, 22; 6, 15; 9, 11</p> <p>2 Reis 19, 23</p>	<p>Fes-te una arca de fusta de xiprer.</p> <p>Faré, doncs, tot el que desitges pel que fa als troncs de cedre i de xiprer... El paviment, el recobrí amb planxes de xiprer... Havia proporcionat a Salomó fusta de cedre i de xiprer i or, tant com en va voler.</p> <p>He tallat els seus cedres més</p>

		<p>Càntic dels càntics 1, 17</p> <p>Eclesiàstic 24, 17; 50, 10</p> <p>Isaïes 14, 8; 37, 24; 60, 13</p> <p>Osees 14, 9</p> <p>Ezequiel 27, 5</p> <p>Zacaries 11, 1-2</p>	<p>alts, els seus xiprers més bells.</p> <p>Les bigues de casa nostra són cedres; els nostres enteixinats són xiprers.</p> <p>Allí he crescut... com els xiprers a les muntanyes de l'Hermon... com un xiprer que s'enlaira cap als núvols.</p> <p>Els xiprers s'alegren sorollosament de tu... He tallat el seu alt arbrat de cedres, els seus xiprers més bells... La glòria del Líban vindrà cap a tu amb el xiprer, el plàtan i l'avet.</p> <p>Jo sóc com el xiprer verd (seuran a la seva ombra).</p> <p>Amb xiprers de Sanir t'havien construït tot el teu folre.</p> <p>Lamenta't, xiprer, que ha caigut el cedre.</p>
ZITZÀNIA		<p>Mateu 13, 25-30</p> <p>Mateu 13, 36-43</p>	<p>Mentre tothom dormia, vingué el seu enemic i va sembrar jull enmig del blat i se'n va anar. Quan va brotar l'herba i va fer fruit, aleshores aparegué també el jull.</p> <p>-“Expliqueu-nos la paràbola del jull en el camp... el jull són els qui pertanyen al Maligne, i l'enemic que el sembra és el diable...”.</p>

FLORA DE L'ODISSEA

1. AGRAM 2. AGRAS 3. ALOC 4. ALZINA 5. AMBROSIA 6. ASFÒDEL 7. AVET	18. JACINT 19. JONC 20. JULIVERT 21. LLI 22. LLORER 23. LOTUS	31. ROSA 32. ROURE 33. TRÈBOL 34. TRÈMOL 35. VERN 36. VÍMET 37. VINYA/PARRA
8. BLAT/FORMENT 9. BLADERA 10. BRUSC	24. MAGRANER 25. OLIVERA/ULLASTRE 26. ORDI	38. XIPRER
11. CANYA 12. CEDRE 13. CORNER	27. PALMERA 28. PERERA 29. PI 30. POMERA	
14. EROL 15. ESCIL·LA		
16. FIGUERA 17. FREIXE		

Homer: *Odissea*, traducció Carles Riba, Editorial Alpha, Barcelona, 1953

AGRAM (*Cynodon dactylon*)

Les noies descollaren de sota el carro
les mules i les van aviar per la vora del
riu ple de gorgues a pasturar l'**agram**
melós, ODISSEA VI 90

AGRÀS (*Ribes sp.*)

Però més enllà hi ha els **agrassos**, uns
que treuen la flor i uns altres que a
penes negregen, ODISSEA VII 125

ALOC (*Vitex agnus-castus*)

Sense dir res, els lligo plegats, amb
l'**aloc** de bon tòrcer, ODISSEA IX 427

i llavors, arrencant uns vims i uns **alocs**,
me'n teixeixo una corda del llarg com
d'una braça, de doble trena, lligo
plegades les quatre potes del monstre i,
amb ell a coll-i-be, me'n vaig cap al
negre navili, ODISSEA X 166

ALZINA (*Quercus ilex*)

Com que sia, tu fes-me sabè' el teu
llinatge, d'on ets; car no ets pas nascut
de l'**alzina** o la penya dels contes,
ODISSEA XIX 163

atipant-se de **glans** a cor què vols i
abeurant-se d'aigua negra, les coses que
engreixen els porcs amb ufana,
ODISSEA XIII 409

AMBROSIA

sota el nas de cada home posà una
ambrosia, que feia una olor molt suau i
matà la fortor de la bèstia, ODISSEA IV
445

Tal havent dit, la dea posà davant d'ell
una taula amb l'**ambrosia** i va fer del
nèctar vermell la barreja, ODISSEA V
93

i ella mateixa seia de cara a Ulisses diví;
i les serventes li van posar l'**ambrosia** i
el nèctar; i allargaren les mans a les
parts que tenien servides, ODISSEA V
199

Ara, això, et dic que són rajolins
d'**ambrosia** i de nèctar, ODISSEA IX
359

Per l'una, res d'alat no hi passa, ni les
colomes tremoloses que porten al Pare
Zeus l'**ambrosia**, ODISSEA XII 63

De primer li rentà la formosa cara amb
bellesa d'**ambrosia**, untament que la
ben coronada Citera fa servir, quan pren
part en el chor delitós de les Gràcies,
ODISSEA XVIII 193

ASFÒDEL (*Asphodelus fistulosus*)

Deia jo; i l'esperit de l'Eàcida, el ràpid a
córrer, s'allunyà, caminant a gambades
pel Prat de l'**Asfòdel**, ODISSEA XI 538

I després els meus ulls Orió repararen,
el monstre, la salvatgina mateixa
encalçant, pel Prat de l'**Asfòdel**, que ell

havia abatut per la gran soledat de les
serres, ODISSEA XI 573

Van vorejar els corrents d'Oceà, i la
Roca Blanquina, van travessar els
portals del Sol i el poble dels Somnis i
des d'allí tot d'una arribaren al Prat de
l'**Asfòdel**, que és on habiten les ombres,
imatges d'aquells que es cansaren,
ODISSEA XXIV 13

AVET (*Abies alba*)

I arborant el pal d'**avet**, el plantaren a
dintre l'encaix de la paramola, lligat
amb les burdes proeres, i hissaren la
vela blanca amb les drisses de cuir ben
retortes, ODISSEA II 424

I, aixecant-se, els companys enrotllaren
el drap del navili i el desaren al fons del
buc i asseient-se als escàlems,
emblanquien l'aigua amb les pales
d'**avet** ben polides, ODISSEA XII 172

I, arborant el pal d'**avet**, el posaren a
dintre l'encaix de la paramola, lligat
amb les burdes proeres, ODISSEA XV
289

Les parets del casal arreu, i els nínxols
magnífics i les bigues d'**avet** i els pilars
que es drecen enlaire brillen als meus
ulls com si fos per un foc que flameja,
ODISSEA XIX 38

BLAT (*Triticum aestivum*)

Ara, els altres, jo us dic que tots de molt
jo els supero, qualsevol dels mortals que
ara mengen **blat** a la terra, ODISSEA
VIII 223

bones vaques i ovelles i vi en abundor; i
és **bladera**, ODISSEA XV 406

i la terra negra li lleva **blats** i ordis, i es vincen els arbres del pes de la fruita, ODISSEA XIX 112

i, donant un cop d'ull dins la cort a les oques, vaig veure que picaven el **blat** al còm tanmateix on solien, ODISSEA XIX 553

i eren dotze en total les dones que amb elles maldaven, fent les farines de **blat** i d'ordi, medul.la dels homes, ODISSEA XX 108

fes preparar els queviures i tot en vasos desar-ho, dins els seus càntirs el vi, i la **farina**, medul.la dels homes, dins unes pells ben fortes, ODISSEA II 290

i al carro llestament uns cavalls corredors enganxaren, i la intendentia el vi i el pa de **forment** va posar-hi, ODISSEA III 479

Mentre tingueren pa de **forment** i vi roig, els meus homes van estar-se dels bous, per deler que tenien de viure, ODISSEA XII 327

I fou llavors Amfinom que entre ells prengué la paraula, fill il.lustre de Nisos, el príncep nascut d' Aretos, que els pretendents de Duliqui, país de **forment** i de prada, comandava, ODISSEA XVI 396

Veia a la meua cort vint oques: sortien de l'aigua per menjar-se el **forment**, i jo em confortava mirant-les, ODISSEA XIX 536

els convidats, tornant al palau del rei Menelaos, duien moltons i portaven el vi que dona un cor d'home, junt amb el **pa**, que enviaven les ben lligades esposes, ODISSEA IV 622

Jo ho sabia tot, i el que em va demanar vaig fornir-li, **pa** i un vi dolç; i de mi va prendre el gran jurament de no parlar-te'n un mot fins que fes almenys dotze dies, ODISSEA IV 745

I la deessa, a més, li posà dos bots, de vi negre l'un, i l'altre, un de gros, ple d'aigua, i **pa** en una alforja de couro, i menges a grat del seu delit, abundoses, ODISSEA V 267

Ara, a mi m'envià de primer, car anava aleshores un vaixell de tesprots a Duliqui, el mercat de la **xeixa**, ODISSEA XIV 334, XIX 292

BOSC

I va pondre's el sol, i al **bosc** il.lustre arribaren, sacre d'Atena, i Ulisses el divinal va quedar-s'hi, ODISSEA VI 321

i, el que és elles, són filles de les fontanes i els **boscós** i dels rius sagrats que s'escolen devers el salobre, ODISSEA X 349

BRUSC (*Ruscus aculeatus*)

I hi havia el seu arc de **brusc** aflui, i l'aljava on es porten els trets, carregada de fletxes ploroses, ODISSEA XXI 11

va dirigir-se a la sala, amb l'aplec dels galants senyorívols, l'arc de **brusc** aflui tenint a la mà, com l'aljava on es porten els trets, carregada de fletxes ploroses, ODISSEA XXI 59

CANYA (*Arundo donax*)

els **canyissos** guerxats pel formatge, els corrals que cruixien plens d'anyells i cabrits, ODISSEA IX 219

CEDRE (*Cedrus atlantica*)

Sobre la llar flamejava un gran foc; i es sentia l'aroma del **cedre** bo d'asclar i de l'arbre d'encens que hi cremaven, per tota l'illa, ODISSEA V 59

CORNER (*Amelanchier vulgaris*)

Així van ésser tancats, plorant; i Circe els tirava com a pastura fages i glans i el fruit del **corner**, tot el que solen menjar els bacons que es rebolquen per terra, ODISSEA X 242

DROGA

Llavors pensà en un recurs Helena, de Zeus engendrada: en el vi d'on bevien tirà de sobte una **droga** contrària al dol i a la ira i que feia oblidar tota pena: qui l'engolís, després de mesclar-la amb la seva cratera, no vessaria més una llàgrima en tot aquell dia, baldament li haguessin finat el pare i la mare, o que en la seva presència un germà o un fill li caiguessin pel coltell trossejats, i amb sos ulls mateixos ho veia, ODISSEA IV 220

I pel voltant hi havia els lleons i els llops de muntanya que ella havia encantat donant-los pèrfides **drogues**, ODISSEA X 213

els ho deixa en un vi de Pramne i barreja amb la copa **drogues** tristes, perquè no es recordin mai més de la pàtria, ODISSEA X 236

i em fa la seva mixtura en la copa d'or, perquè begui, i m'hi tira la **droga**, pensant en son cor desventures. Me la serveix, i jo bec, però no em fetilla, ODISSEA X 318

Em meravella, ¿has begut les **drogues** sense encantar-te? Mai no hi ha hagut un mortal que pogués resistir-me les

drogues quan les bevia, només que del clos de les dents li passessin! Hi ha un esperit dins de tu que no es torç per cap encanteri, ODISSEA X 327

EROLA (era)

Vora el camí trabarem el bosc esplèndid d'Atena, una verneda; hi raja una font i la volta una prada. Allí hi ha el clos del meu pare i la seva **erola** fruitera, ODISSEA VI 293

Els aleshores van córrer de dret a la casa; i Ulisses va acostar-se a l'**erol** fruiter, per fer-li l'enquesta, ODISSEA XXIV 221

ESCIL·LA (*Urginea maritima*)

És allí dins que **Escil·la** té el cau, i esborrona com lladra: la seva veu és tal que sembla de gossa cadella, ODISSEA XII 84

FIGUERA (*Ficus carica*)

Té una **cabrafiguera** en el cim, molt gran i frondosa; i en el seu baix la divina Caribdis s'empassa aigua negra, ODISSEA XII 103

Era el moment que aquesta xuclava l'aigua salada; jo faig un bot amunt fins a l'alta **cabrafiguera** i m'hi aguanto, arrapat com una rata pinyada, sense poder recalcar-me amb els peus enlloc ni enfilar-me, car les arrels eren lluny, i les branques penjaven enlaire, llargues i de molt gruix, que feien ombra a Caribdis, ODISSEA XII 432

-Oh vellet, de saber no te'n manca pas per la cura d'uns bancals, perquè veig com tot et va bé, i no hi ha una sola cosa plantada, **figuera** ni cep ni olivera ni

perer ni verdura, en tot l'hort, que no te'n captnguis, ODISSEA XXIV 246

FREIXE (*Fraxinus excelsior*)

El **freixe** d'un altre dins la paret va clavar-se, pesant del bronze com era, ODISSEA XXII 258, 275

HERBA

O el que vol és anar-se'n a Efira, grassa contrada, per portar-ne qui sap quines **herbes** consecadores que ens tiraria al vi, i amb això, noslatres ben llestos!, ODISSEA II 329

I vet aquí, fa un sac amb la pell d'un brau de nou **herbes**, dins el qual empresona les rutes dels vents bramulosos, ODISSEA X 19

Pren, és l'**herba** de vida; i amb ella a l'estatge de Circe pots entrar: tu veuràs com fa lluny del teu cap el mal dia. I ara t'explicaré les malèfiques manyes de Circe. Et farà una mixtura i llavors tirarà dins la copa unes drogues; però no podrà tanmateix fetillar-te, gràcies a l'herba de vida que et dono; i tu fes com t'explico, ODISSEA X 287

Tal havent-me parlat, em donà l'Argifontes una **herba** que va arrencar de terra; i me'n va ensenyar la natura: té ben negra l'arrel; per la flor, una llet en diries; *moly* és com l'anomenen els déus; i collir-la és difícil per als homes mortals; els déus, però, tot ho poden, ODISSEA X 302

HORT

I, part de fora la clasta, hi ha un **hort**, tocant a la porta, gran, ben bé d'un jornal, voltat d'una tanca seguida. Creixen allí, de primer, tot d'arbres alts i

ufanosos, pereres i magraners i pomeres d'uns fruits que relluen, figueres de dolçor i oliveres plenes d'ufana. Mai d'aquests arbres no es veu que el fruit s'afolli ni manqui, ni d'hivern ni d'estiu, en tot l'any; ans el zèfir, que hi bufa sempre, quan l'un apunta, en madura ja un altre, i la pera sobre la pera envelleix, i la poma sobre la poma, sobre el raïm el raïm i la figa sobre la figa, ODISSEA VII 112

JACINT (*Hyacinthus orientalis*)

Del cap li féu caure uns cabells tots crespats, que semblaven la flor **jacintina**, ODISSEA VI 231

Del cap li féu caure uns cabells tots crespats, que semblaven la flor **jacintina**, ODISSEA XXIII 158

JONC (*Juncus acutus*)

i Ulisses, del riu decantant-se, bocaterros al **joncar**, besà la gleva espeltera, ODISSEA V 463

Quan fórem sota la vila i alpeu de l'esquerpa muralla, vam ajeure'ns, nosaltres, enmig d'unes brosses espesses, entre el **joncar** i el mareny, arraulits davall els arnesos, ODISSEA XIV 473

JULIVERT (*Petroselinum crispum*)

i a l'entorn, verdejaven uns prats mollencs de violes i **julivert**, que allí, un immortal que hi vingués, s'hi hauria embadalit mirant i hi hauria esbargit el seu ànim, ODISSEA V 72

LLI (*Linum usitatissimum*)

i dels **llins** ben tramats endegota l'oli escorrent-se, ODISSEA VII 107

LLOREER (*Laurus nobilis*)

en un extrem, dominant el mar, vam veure una espluga alta, amb uns **llorers** que li feien sostre, ODISSEA IX 183

LOTUS (*Nelumbo nucifera*)

Durant nou dies fui dut al grat dels vents ruïnosos pel mar que habiten els peixos; i als deu abordarem la terra dels **lotòfags**, un poble que viu d'una menja **florera**, ODISSEA IX 84

els donen un poc de **lotus**, que el gustin; ara, els qui d'ells ha menjat la drupa melosa del lotus, ja està llest, que ni vol tornar pel report ni a la terra, ca! més s'estimarien romandre allí amb els lotòfags, atipant-se de lotus, per sempre oblidats del viatge, ODISSEA IX 92

MAGRANER (*Punica granatum*)

I arbres de tofa escampaven llur fruit per damunt de sa testa, pereres i **magraners**, i pomeres d'uns fruits que relluen, figueres de dolçor i oliveres plenes d'ufana, ODISSEA XI 589

MATA (arbust)

Tal dient, s'esmunyí de sota les **mates** Ulisses i amb la fornida mà esqueixà de l'espessa arbreria un branc fullós que, cenyit a la pell, li salvés les vergonyes, ODISSEA VI 127

METZINA

Mes quan, fent camí pels sagrats fondals, atenyia ja l'espaiós casal de Circe, la gran **metzina**, ODISSEA X 276

veig com dels membres els cauen les cerres que havia fet créixer la **metzina**

fatal que els donà l'augusta deessa, ODISSEA X 394

OLIVERA (*Olea europaea*)

Deien; més ell baixà a l'alterós tresor del seu pare, ample, on hi havia or i bronze estibat a rimelles, robes en cofres i un **oli** d'oliva flairós a bastança; i hi havia unes gerres d'un vi anyenc, que era un sucre, plenes de la divina bevenda sense barreja, ODISSEA II 339

I quan l'hagué banyat i fregat amb un **oli** d'oliva, i que, entorn, va tirar-li un bonic mantell i una túnica, de la pica sortí que, pel cos, als eterns s'assemblava, ODISSEA III 466

Ja per les serventes banyats i fregats amb un **oli** i vestits amb la capa i la túnica, anaren a seure, ODISSEA IV 49

Ara, quan vaig haver-lo banyat, i fregat amb un **oli**, ODISSEA IV 252

i li donà un setrill d'or amb un **oli** d'oliva llisquívol per fregar-se després del bany amb les seves cambres, ODISSEA VI 79

I, en haver-se banyat i fregat amb un **oli** d'oliva, van esmorzar llavors en els marges del riu, ODISSEA VI 96

i el setrill d'or li donaren, amb **oli** d'oliva llisquívol, invitant-lo a banyar-se a les aigües del riu saltadores, ODISSEA VI 215

-Feu-vos enllà, cambres, si us plau, fins a tant que el salobre jo m'esbandeixo dels muscles i em frego amb **oli** d'oliva; car fa molt temps que és lluny de la meva pell una essència, ODISSEA VI 219

I quan s'hagué banyat tot i fregat amb **oli** d'oliva, i posat els vestits que va dar-li la verge indomada, ODISSEA VI 227

i allí les Gràcies banyaren la dea i la ungiren amb l'**oli** no envellidor, que relluu sobre el cos dels déus que són sempre, i li posaren robes gentils, que encisaven de veure, ODISSEA VIII 364

Quan les dones l'hagueren banyat i fregat amb un **oli** i van tirar-li a l'espatlla un esplèndid mantell i una túnica, ODISSEA VIII 454

I quan m'hagué banyat i fregat amb un **oli** d'oliva, ODISSEA X 364

Circe, amatent, els banyà i els fregà amb un **oli** d'oliva, ODISSEA X 450

Ja per les serventes banyats i fregats amb un **oli**, quan els hagueren posat la cap de llana i la túnica, de les piques sortint, anaren a seure en els setis, ODISSEA XVII 88

I quan l'hagué rentat i fregat amb un **oli** d'oliva, ODISSEA XIX 505

I mentrestant el magnànim Laertes, a casa com era, la servent de Sicília el banyà, i va fregar-lo amb un **oli**, i va tirar-li entorn un bonic mantell, ODISSEA XXIV 366

Quan el pal de l'**oliver** ja anava a abrandar-se i a treure flama, bo i verd com era, i lluïa que feia basarda, jo que el trec del foc i el porto corrents, i els meus homes, drets, em volten; i un déu ens insufla gran valentia, ODISSEA IX 378

Va donar-li una grossa destrat de bronze, amanosa dins els palmells,

esmolada de cara i cara, i tenia, ben ajustat, un mànec bellíssim, fet d'**olivera**, ODISSEA V 236

tal xiulava el seu ull entorn de la nostra **olivera**, ODISSEA IX 382

Contra un corral hi havia una enorme clava del Cíclop, un tronc verd d'**olivera**, que havia arrencat per portarlo quan s'assequés; i nosaltres el comparàvem, mirant-lo, amb el pal d'un negre vaixell de vint bancs, un d'aqueixos de càrrega, tan amples, que poden passà' el gran abisme, ODISSEA IX 320

Al capdamunt del port, un **oliu** son fullatge desplega i, prop d'ell, a tocar, hi ha una cova amable i obscura, consagrada a les nimfes que Nàiades hom anomena, ODISSEA XIII 102

i van posar-los al peu de l'**olivé'**, en una rima, fora el camí, no fos que algun vianant, mentre encara Ulisses no es despertés, hi vingués a fe' un estropici, ODISSEA XIII 122

Mira, aquest és el port de Forcis, el vell del salobre; al capdamunt del port l'**oliu** son fullatge desplega, i prop d'ell, a tocar, hi ha la cova amable i obscura consagrada a les Nimfes que Nàiades hom anomena, ODISSEA XIII 346

Dins el recinte hi creixia un **oliu** de fulla estirada, alt i esponerós, cepat com una columna. Doncs a l'entorn hi vaig fer la cambra, fins a enllestir-la, tota amb cantals espessos i ben sostrada per sobre i vaig posar-hi un batents reforçats, que cloïen ben justos. Fou llavors que vaig tondre l'oliu de la fulla estirada i, ja tallat, vaig polir d'arrel la soca amb el bronze, bé i amb un gran art, i vaig

adreçar-la a llinyola, convertint-la en un petge, i vaig tot clavillar-lo a barrina, ODISSEA XXIII 190

I tots dos, asseguts al peu de la sacra **olivera**, enraonaven la mort d'aquells pretendents ufanosos, ODISSEA XIII 372

Es dirigí cap al bosc i el trobà a la vora de l'aigua, en un lloc acimat, i es ficà davall de la tofa d'uns arbrissells bessons: un oliu d'empelt i un **ullastre**, ODISSEA V 478

ORDI (*Hordeum vulgare*)

tira'm la farina d'**ordi** en uns sacs de pell ben cosida, vint mesures, en tot, de flor de farina ben mòlta, ODISSEA II 354

I quan hagué jurat i perfet el gran jurament, de seguida cuità a buidar-li el vi dins els càntirs, i la farina d'**ordi** abocar-li en pells ben cosides, ODISSEA II 380

I Aretos vingué, que portava del celler l'aiguamans en una bacina florida, i a l'altra mà tenia la cistelleta dels **ordis**, ODISSEA III 442

I Nèstor, el mestre dels carros, l'aigua i els **ordis** vessà, iniciant el ritu i a Pal.las molt va pregar i, oferint, tirà al foc uns pèls de la testa. Quan hagueren pregat i tirat els ordis d'asperges, ODISSEA III 445

I els cavalls desjunyiren de sota el jou, que suaven, i els va fermà' a les estables i van tirar-los espelta dintre les menjadores, amb **ordi** blanc que hi mesclaren, i descansaren el carro all mur relluent del vestíbul, ODISSEA IV 41

I ella, després d'esbandir-se i posar-se al cos roba neta, se'n pujava a l'estatge de dalt amb les seves cambres i, havent omplert la cistella amb els **ordis**, pregava Atenea, ODISSEA IV 761

ni planten amb les mans cap planta que sigui, ni llauren, sinó que sense llavor ni arada tot els germina, els **ordis** i els forments i les vinyes, les quals produeixen vi d'uns enormes carrols, ODISSEA IX 110

Ella els fa seure, un cop dins, en setials i en cadires, pren aleshores formatge, farina d'**ordi** i mel verda, ODISSEA X 234

cullen fulles tendrals d'un roure d'altiva crinera, car no hi ha **ordi** blanc a bord de la nau ben bancada, ODISSEA XII 358

PALMERA (*Phoenix dactylifera*)

A Delos, sí, una vegada, al costat de l'ara d'Apol.lo, vaig veure un tany de **palmera** novell que així s'enfilava, ODISSEA VI 163

PERERA (*Pyrus communis*)

Quant va adonar-se d'ell el sofert divinal Ulisses, per la vellesa cruixit i portant dins el cor la gran pena, doncs s'aturà davall d'un **perer** garrit i plorava, ODISSEA XXIV 234

PI (*Pinus halepensis*)

i entorn hi havia una clasta elevada, feta de pedres fones, i **pins** esvelts i roures d'altiva crinera, ODISSEA IX 186

POMERA (*Pyrus malus*)

De pereres, tretze me'n vas donà', i deu **pomeres**, de figueres, quaranta i, de tires de ceps, són aquestes les que

m'anomenares per meves, cinquanta, i cad'una té la verema al seu temps, amb raïms de totes les menes, quan les estacions de Zeus des d'amunt s'hi recalquen, ODISSEA XXIV 340

ROSA (*Rosa sp.*)

Quan es mostrà en el matí, amb dits de **rosa**, l'Aurora, ODISSEA II 1, III 404, III 491, IV 306, IV 431, IV 576, V 121, V 228, VIII 1, IX 152, IX 307, IX 437, IX 560, X 187, XII 8, XII 316, XIII 18, XV 189, XVII 1, XIX 428, XXIII 241

ROURE (*Quercus robur*)

plantà un seguit de pals, a banda i a banda, benespessos i junts, tallats del negre d'un **roure**, ODISSEA XIV 12

Ell, va dir-me, s'havia arribat a Dodona, a sentir-hi com, des del **roure** diví d'encelat fullam, consellava Zeus que fes el retorn a la grassa Itaca seva, ODISSEA XIV 328

I colpí, redreçat, l'animal amb un ascle de **roure** que deixà quan llenyava; i el buf vital l'abandona, ODISSEA XIV 425

I ell, va dir-me, s'havia arribat a Dodona, a sentir-hi com des del **roure** diví d'encelat fullam, consellava Zeus que fes el retorn a la grassa Itaca seva, d'on ja fa tant que és lluny, ODISSEA XIX 297

i la llindera de **roure** petjà, que el fusté' en altre temps va polir amb molt d'art i va adreçar-la a llinyola i hi ajustà els muntants que aguantessin les portes brillloses, ODISSEA XXI 43

TRÈBOL (*Trifolium arvense*)

car tu ets senyor d'una plana vasta, en la qual hi ha el **trèbol** en abundància i la jonça i els blats i les espeltes i l'ordi blanc d'ampla espiga, ODISSEA IV 603

TRÈMOL (*Populus tremula*)

I al voltant de l'espluga hi havia crescut una arbreda plena d'ufana, **trèmols** i verns i xiprers olorosos, i a llurs copes venien ocells s'ala llarga a jugar-se, ODISSEA V 64

hi havia **trèmols** i verns i el llarg avet que s'encela, secs de temps, endurits, per flotar-li lleugers a propòsit, ODISSEA V 239

d'altres teixeixen el llenç i seuen torcent les filoses, que sembla el bellugueig de les fulles del **trèmol** altívol, ODISSEA VII 106

Al capdamunt del port hi corre una aigua jocunda, un doll que surt d'una roca; i entorn hi creixen uns **trèmols**, ODISSEA IX 141

Quan, però, el teu vaixell haurà travessat l'Oceà, hi ha allí la punta baixa i els boscos de Persefonea, amb uns **trèmols** esvelts i uns saules de fruit que s'afolla, ODISSEA X 510

VERN (*Alnus glutinosa*)

i, voltant-la, hi ha un bosc de **verns**, que es nodreixen de l'aigua, tots plantats en redol, i l'aigua gemada que hi raja ve del cim de la roca, ODISSEA XVII 208

VÍMET (*Salix viminalis*)

i la muní tot al llarg amb cledes de **vímet**, que fossin un baluard contra l'ona, i sorrà amb una estiba de fusta, ODISSEA V 256

VINYA (*Vitis vinifera*)

I hi prosperaven també, sobre el mur de
l'espluga balmada, una **parra** novella,
amb els seus raïms ufanosa, ODISSEA
V 69

Hi ha després una **vinya** de molt de
fruit, arrelada l'una part de la qual, la
solana, en un lloc descobert, cou al sol, i
els raïms, dels uns en fan la verema
mentre, els altres, ja els fonyen,
ODISSEA VII 122

Ara, quan ve l'estiu i la rica saó de les
fruites, que per tot el coster de la seva
erola de **vinya** hi ha escampada fullaca,
se'n fa una jaça per terra, ODISSEA XI
193

XIPRER (*Cupressus sempervirens*)

I s'assegué al polit llindar, part de dins
de la porta, recolzant-se al brancal de
xiprer, que el fuster en altre temps va
polir amb molt d'art, i va adreçar-lo a
l'linyola, ODISSEA XVII 341

FLORA CATÓ

1.ALZINA	27.LLENTILLA
2.BALADRE	28.LLORER
3.BLAT	29.MAGRANER
4.BLEDA	30.MATA
5.CANYA	31.MENTA
6.CANYAMEL	32.MURTA
7.CASCALL	33.NAP
8.CELIANDRE	34.NOGUER
9.CICUTA	35.OLIVERA
10.CIGRÓ	36.OM
11.CIVADA	37.ORDI
12.CODONYER	38.PERERA
13.COL	39.PI
14.COMÍ	40.PLÀTAN
15.CORONA DE REI	41.POLLANCRE
16.DONZELL MARÍ	42.POMERA
17.ESPARREGUERA	43.ROURE
18.ESPART	44.RUDA
19.FAVA	45.SALZE
20.FENC	46.SERVERA
21.FENIGREC	47.TRÈVOL
22.FIGUERA	48.VEÇA
23.FONOLL	49.VÍMET
24.GINEBRÓ	50.VINYA
25.HEURA	51.XIPRER
26.LLENGUA DE BOU	52.XUFLA

M. PORCI CATÓ: *D'agricolia*, trad. Salvador Galmés, Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1927

Com cal comprar i aparellar predi. Si em demanes quin predi és preferible, així et respondré: De tota la terra conradissa i en el lloc millor compra cent jovades de camp. La **vinya** és el primer si fa bon vi o en fa molt; en segon lloc, **hort regadiu**; en tercer, **salzereda**; en quart, **olivar**; en cinquè, **prat**; en sisè, **fromentera**; en setè, **bosc talladís**; en vuitè, **arbreda**; en novè, **selva glanera**, CATÓ I 10

ALZINA (*Quercus ilex*)

Si et manca palla per al llit del bestiar, aplega fulla d'alzina i escampa-la a bous i ovelles, CATÓ V 15

Fes la roda oliera ampla de quatre peus, gruixuda de sis dits, ajunta-la amb cola fenícia i traves d'alzina en cua d'oreneta, CATÓ XVIII 25

BALADRE (*Nerium oleander*)

Si vols adobar vi per tal que faci bon ventrell... pica dins morter arrels de baladre, escampa'n vora del cep i volta-li les arrels de fems podrits i cendra esbravada i dues parts de terra, CATÓ CXIV 58

BALADRE NEGRE (*Daphne gnidium?*)

Dins vi dolç posa un manat de baladre negre per àmfora. Quan haurà bullit a bastament, treu el manat del vi. Serva aquest vi per a moure el ventrell, CATÓ CXV 59

BLAT (*Triticum aestivum*)

Allà on la terra és grassa i ufanosa, sense arbres, cal fer fromenter, CATÓ VI 15

Xeixa i blat cal sembrar-ne en lloc obert i elevat on el sol doni més estona, CATÓ XXXV 32

BLEDA (*Beta vulgaris*)

Cal buidar el ventre d'aquesta manera... afegeix-hi dos ulls de col, dos de bleada amb llur arrel, un plançó de polipodi, no gaire de malcoratge, ... i un grapat de llentilles... afegeix-hi un got de vi de Cos, CATÓ CLVIII 81

CANYA (*Arundo donax*)

Si en alguns d'aquests paratges hi ha ribera o lloc humit, planta-hi estaques de pollancre i canyar, CATÓ VI 16

Planta així la canya: disposa els ulls a cada tres peus, CATÓ XLVII 39

CASCALL (*Papaver somniferum*)

Fes bunyols així. Mescla formatge amb espelta, de la manera abans dita; d'aquí fes-ne tants com en voldràs fer. Tira oli dins caldera calenta: cou-los-hi d'un en un o de dos en dos, gira'ls sovint amb dues verguetes; cuits, treu-los, unta'ls de mel, espolsa-hi cascall: així, serveix-los, CATÓ LXXIX 49

Fes "savillum" d'aquesta manera. Mescla mitja lliura de farina, dos pòndols i mig de formatge com a libum, dos terços de pòndol de mel i un ou; unta d'oli una grialia de test. Quan tot ho hauràs ben mesclat, posa-ho a la grialia i tapa-la amb cobertora. Captén-te que coguis bé el mig, on és molt gruixut. Quan serà cuit, treu la grialia, unta de mel, polsa-hi cascall, torna-ho una estona davall la cobertora; després treu;

així posa'l a taula amb plat i culleretes, CATÓ LXXXIV 50

CICUTA (*Conium maculatum*)

Del sementer lleva l'èbol, la cicuta, i entorn de la salzereda, l'herba alta i la boga, CATÓ XXXVII 33

CIGRÓ (*Cicer arietinum*)

Cigró que s'arrenca i és salat, també hi és mal, CATÓ XXXVII 33

COL (*Brassica oleracea*)

De la col en tant que fa pair. La col és la que excel·leix sobre totes les verdures. Menja'n cuita o crua: si la menges crua, mulla-la dins vinagre. Fa pair meravellosament, atempera bé l'estómac i l'orina, és saludable a tota cosa. Si vols, en convit, beure molt i menjar a pler, abans de sopar menja'n de crua amb vinagre tanta com en voldràs; i així mateix en haver sopat menja'n unes cinc fulles. Et deixarà com si res no haves menjat i beuràs tant com voldràs, CATÓ CLVI 75

D'aquells a qui l'orina raja dificultosament i els degota. Pren col, posa-la en aigua bullent, cou-la un poc, que sigui mig crua; després, vessa'n l'aigua, però no tota. Afegeix-hi oli a voler, i sal i un poc de comí; fes-ho bullir una estona. Després, beure'n el brou fred i menjar-ne la col, per tal que maduri aviat. Fes això cada dia, CATÓ CLVI 77

De la col dolça... posa'n, picada, en totes les nafres i bonys: pansirà les pústules i les guarirà sense dolor; ella madura els bonys, ella els esclata, ella netejarà nafres pudents i crancs i els guarirà, cosa que altre medicament no

pot fer... col sobre aquelles nafres, sanarà tals lletjors... i si neix gens de pústula a les mamelles, i cranc, aplica-hi emplastre de col: guarirà... i si vols menjar-ne de tallucada, rentada i eixuta, amanida amb sal i vinagre, no hi ha res més saludable... cap cosa no dissipa tant el poagre com la col crua, si en menges tallada amb ruda i coriandre sec capolat i benjuí ratllat, i la col, amanida d'oximel i sal... si hom pateix d'insomi o velleja, amb aquest remei el guarirà: dóna-li, però, en dejú, col torrada i untada en calent i un poc de sal: com més ne menjarà, tant més aviat serà sa d'aquella malaltia... als que patiran de torçors... donar vigoria a qui serà flac, CATÓ CLVII 77

La col boscana té màxima virtut... cap cosa no purgarà tan bé, ni el·lèbor ni escamònia, i sense perill... si hom té nafra pudent... i si hi ha fistula... i a totes úlceres, velles o novelles, aplica'n picada amb mel: les guarirà... i si hi ha pòlip dins el nas... si hi sents poc d'orelles, CATÓ CLVII 79

COMÍ (*Cuminum cyminum*)

Si vols buidar l'estómac, pren quatre pòndols de col molt lleugera... afegeix-hi un grum de sal com un pèsol, i de comí torrat, tant, que faci olor, CATÓ CLVI 76

CORONA DE REI (*Lotus corniculatus*, *Tetragonolobus maritimus*, *Saxifraga longifolia*)

Si vols fer vi de Cos... per tal que sigui ben perfumat, mena-ho així. Agafa un test empeguntat, posa-hi caliu temperadament, perfuma'l de corona de rei i de jonc i de palma que tenen els perfumistes, posa'l dins la tina i tapa,

que no fugi la flaire abans que hi posis el vi, CATÓ CXIII 58

DONZELL MARÍ (*Artemisia sp.*)

Remei per a escaldadura. Quan aniràs de camí, ten un brot de donzell marí dins l'anell ("sub anulo"), CATÓ CLIX 81

ESPARRAGUERA BOSCANA
(*Asparagus horridus*)

Planta-hi també esparraguera boscana d'on surtin espàrrecs: car s'adiu bé el canyar amb l'esparraguera, per tal com es cava i es crema i té ombra a temps, CATÓ VI 16

Quan el comprador pasturarà, és admés l'amo a pasturar per a dos parells de bous arecs i un cavall crestat, i a l'empriu d'hortalisses, espàrrecs, llenya, aigua, camí i passatge a ús de l'amo, CATÓ CXLIX 73

Com es sembla l'espàrrec, CATÓ CLXI 82

ESPART (*Lygeum spartum*)

Quatre àmfores revestides d'espert, CATÓ XI 19

FAVA (*Vicia faba*)

Sembra faves en terra grassa i arrecerada, CATÓ XXXIV 32

Quan serà agafat el colomí, dona-li de bell antuvi fava torrada, CATÓ XC 52

FENC (*Trifolium incarnatum*)

Quan serà el temps, sega el fenc i captén-te de no segar-lo tard. Abans que la sement sigui granada, sega'l, i estotja separat el fenc que serà millor, per a

menjar-ne els bous quan llauraran, CATÓ LIII 41

FENIGREC (*Trigonella foenum-graecum*)

Sembra veces i fenigrec en llocs nets d'herbei, CATÓ XXXV 32

FIGUERA (*Ficus carica*)

De la figuera o olivera que voldràs d'altra casta, desaferra'n escorça amb escarpra, CATÓ XLII 37

Per tal que les figueres facin figues flors, CATÓ XCIV 53

FONOLL (*Foeniculum vulgare*)

"Epityrum" blanc, negre, variat, fes-lo així. Treu els pinyols a olives verdes, negres, grenyals. Adoba així: capola-les, afegeix-hi oli, vinagre, seliandre, comí, fonoll, ruda, menta. Confita-ho dins gerreta, amb sostre d'oli damunt. Així empra-ho, CATÓ CXIX 60

GINEBRÓ (*Juniperus oxycedrus*)

Adobar vi si l'orina passa amb dificultat. Pica dins morter lligabosc o ginebró, posa'n una lliura dins dos congis de vi ranci, fes-ho bullir dins perol de bronze o de plom. Quan s'haurà refredat, guarda-ho dins gerra. Pren-ne un got al matí en dejú: aprofitarà, CATÓ CXXII 60

Fes vi per a ciàtics així. Esbocina menut fusta de ginebró gruixuda de mig peu, fes-la bullir amb un congi de vi ranci; quan s'haurà refredat, trabuca-ho dins gerra, i empra'n un got de vi en dejú al matí: aprofitarà, CATÓ CXXIII 60

HEURA (*Hedera helix*)

Si no hi ha fenc, dóna-li al bou per menjar fulla d'alzina i heura, CATÓ LIV 41

Si vols saber si ha estat afegida o no aigua al vi, fes un vas de fusta d'heura; posa-hi el vi que pensaràs si té aigua: si en té, el vi s'escolarà, l'aigua romandrà; car vas d'heura no atura el vi, CATÓ CXI 57

LLENGUA DE BOU (*Echium sp.*, *Asplenium sp.*, *Phyllitis sp.*)

Lliga fort el vímet grec entorn, embetuma la branca del fang pastat en gruix de tres dits; cobreix-ho tot de llengua de bou, que si plou l'aigua no s'aturi a l'escorça, CATÓ XL 36

LLENTILLA (*Lens culinaris*)

Com cal conservar llentilla. Dissol benjuí en vinagre: remulla la llentilla amb el vinagre benjuinat, i posa-la al sol. Després tempera-la d'oli, deixa que s'eixugui. Així es conservarà ben sana, CATÓ CXVI 59

LLOBÍ (*Lupinus albus*)

A les primeres saons tardorals, sembra naps, farratge i llobins, CATÓ V 15

LLOREER (*Laurus nobilis*)

Fes pans de most així. Arruixa de vi dolç un modi de farina de xeixa: afegeix-hi anís, comí, dos pòndols de llard, una lliura de formatge, i ratlla-hi vara de llorer, i quan hauràs pastat, posa-hi davall fulles de llorer. Aleshores ho couràs, CATÓ CXXI 60

MAGRANER (*Punica granatum*)

Arbres fruiters: pomes dolces i magranes —és bo de donar-los arran de

soca llot porquí o fems per a past dels arbres, CATÓ VII 16

Medicació per a dispèpsia i retenció d'orina. Quan florirà el magraner, aplega'n, posa'n tres mines dins una àmfora, afegeix-hi un quadrant de vi ranci i una mina d'arrel pura de fonoll picada. Tapa bé l'àmfora, i passats trenta dies destapa i empra'n. Quan voldràs pair el menjar i fer orins, beu-ne tant com en voldràs, sense perill. Aquest mateix vi purga bé de tènies i de cucs, si així el temperes, CATÓ CXXVII 61

MATA (*Pistacia lentiscus*)

Oliva orcal i pòsia, que s'adoben òptimament, verdes en salmorra o trencades en oli de llentiscle, CATÓ VII 17

MEDICAMENT

Medicament per a bous: si tens morbus, dóna als bous sans tres grums de sal, tres fulles de llorer, tres brins de porro, tres escalunyes d'all vermell, tres cabeces d'all, tres grans d'encens, tres motes d'herba sabina, tres fulles de ruda, tres brots de vidalba, tres favolins blancs, tres calius, tres sextaris de vi, CATÓ LXX 46

Quan trobaràs pell de serp, pren-la i guarda-la, que no l'hagis de cercar quan sigui menester: i pell i xeixa i sal i serpoll, tot plegat pica-ho amb vi, i dona'n a beure a tots els bous, CATÓ LXXIII 47

Si serpent ha mossegat bou o qualsevulla altre quadrúpede, pica un quart del comí que els metges anomenen esmurni, dins una hemina de vi ranci: entral's-ho pel nas, i a la

mossegada posa-hi femta de porc, CATÓ CII 54

MURTA (*Myrtus communis*)

Murta enfiladissa i blanca i negra, llorer de Delfos, de Xipre i silvestre; nous galbes, prenestines, avellanes, ametlles: de tot això fes sembrar, CATÓ VIII 17

Si vols guardar brots de murtra amb murtons, i així mateix qualsevulla altra mena, i si vols brancons de figuera amb fulles i fruit, lliga'ls entre ells, fes-ne manats, posa'ls dins morques que els cobreixin; però el que hi hauràs de posar, cull-ho un poc grenyal, CATÓ CI 54

Fes vi murtrat així. Asseca a l'ombra murtra negra; quan ja serà pansida, guarda-la fins a la verema; dins una urna de most pica mig modi de murtra. Tapa-ho. Quan el most haurà cessat de bullir, lleva la murtra. Això és bo per a ventrell cru i per a dolor de costat i còlic, CATÓ CXXV 60

NAP (*Brassica napus*)

A les primeres saons tardorals, sembra naps, farratge i llobins, CATÓ V 15

Si el lloc és boirós, cal sembrar-hi, sobretot, naps, raves, mill, panís, CATÓ VI 15

NOGUER (*Juglans regia*)

Quan arrabassarà soques d'om, de pi, de noguera, i tota altra mena de fusta, arrabassa-les en lluna minvant, CATÓ XXXI 31

OLIVERA (*Olea europaea*)

En ésser triada l'oliva, fes l'oli tot d'una, que no es podrís... l'oli sortirà més bo i

millor... si l'oliva roman massa estona en terra o amuntegada, es podrirà; l'oli serà pudent. De qualsevulla oliva es pot fer oli bo i clar, si el fas d'hora, CATÓ III 12

Camp per a fer-hi olivar, que guaiti a ponent i sigui obert al sol, cap altre de millor no n'hi haurà, CATÓ VI 15

De com cal ordenar un olivar de CCXL jovades de camp, CATÓ X 18

Comença a podar l'olivar quinze dies abans de l'equinocci vernal, CATÓ XLIV 38

Quan l'oliva serà madura, cal aplegar-la al més aviat... no vulguis creure que l'oli en sostre pugui créixer: com més aviat l'obraràs, més de profit en treuràs, CATÓ LXIV 44

Oliva que llarg temps haurà estat en terra o en sostre, donarà menys d'oli i més dolent, CATÓ LXIV 44

Com són adobades olives verdes. Abans que es tornin negres, siguin trencades i posades en remull: muda l'aigua sovint. Després, quan seran reblanides a bastament, les degoti, les posi en vinagre, hi afegeixi oli i mitja lliura de sal per modi d'olives. Adobi separadament fonoll i mata amb vinagre. Si ho vols mesclar a la una, fes-ho servir aviat: pitja-ho dins gerreta. Quan en voldràs menjar, treu-les, mans eixutes, CATÓ CXVII 59

Adoba així l'oliva verda que voldràs consumir durant la verema. Posa un tant de vi dolç i altre tant de vinagre: la resta, adoba-la talment així com damunt és escrit, CATÓ CXVIII 59

Els tafoners que hauran fet l'oli, jurin tots a l'amo o al majoral que ni ells ni ningú més no ha rapinyat oli ni oliva, amb engany maliciós, del predi, CATÓ CXLV 71

OM (*Ulmus campestris*)

L'om, quan perd la fulla, llavors, al seu torn, és tallador, CATÓ XVII 23

Dóna als bous fulla d'om, de pollancre, d'alzina, de figuera en tant que en tindràs, CATÓ XXX 30

Dins trenta dies que hauràs collit la verema, fes escombres de rama seca d'om: lliga-la a un bastó i amb elles frega bé la superfície de les tines, per tal que el solam no s'hi aferri, CATÓ CLII 74

ORDI (*Hordeum vulgare*)

Sembra ordi en terra nova o que podrà ésser restoble –segona sembra del mateix gra, CATÓ XXXV 33

Ordi, fenigrec, veçó, tot això xucla el sementer, CATÓ XXXVII 33

Engreixa gallines i oques així. Tanqui gallines joves que començaran a pondre; faci pilotes de pols de farina o de farina d'ordi ruixada, les mulli d'aigua, les ho fiqui a la boca, CATÓ LXXXIX 51

PERERA (*Pyrus communis*)

Perera en flor, fes ofrena dapal pels bous; després, en primavera, comença a llaurar, CATÓ CXXXI 62

PI (*Pinus sp.*)

La llenya... que té sement verda i madura (sement de xiprer, de pi, en qualsevol temps de l'any en pots

replegar) també en qualsevol temps de l'any està en saba i és talladora, CATÓ XVII 23

Fes arbres i pilar de roure o de pi, CATÓ XVIII 25

Posa-hi arrop o aigua de mar o reïna, durant vint dies remena-ho sovint, bat-ho cada dia, CATÓ XXIII 28

Per tal que els bous no s'esflorin els potons, abans de fer-los emprendre un camí qualsevulla, unta'ls-els, davall, de pega líquida, CATÓ LXXII 47

POLLANCRE (*Populus nigra*)

Talla a temps fulla de pollancre, d'om, d'alzina, i estotja-la, no massa seca, per a past d'ovelles, CATÓ V 15

Entorn de cledes i vorejant camins, planta oms i particularment pollancre, per tal de tenir fulla per a ovelles i bous, i si fretura, hi haurà fusta avinent, CATÓ VI 15

ROURE (*Quercus robur*)

La llenya de roure, i semblantment aspres, al solstici d'hivern sempre és talladora, CATÓ XVII 23

Posa-hi capitell de roure, per tal de poder-hi assentar columnes, CATÓ XVIII 24

RUDA (*Ruta graveolens*)

La col, per a menjar-ne amb més delit, busca-hi vinagre melat: rentada, eixuta, amb ruda i coriandre tallucat, i polsada de sal, en menjaràs un poc més volenters; serà bon remei, CATÓ CLVII 78

SALZE (*Salix alba*)

Al volt del canyar planta-hi salze grec, per tal de tenir fermall per a la vinya, CATÓ VI 16

Salzereda, cal plantar-ne en llocs aigualosos, humits, ombrívols, vora rius: i pren compte de si serà per a servei de la casa, o per a poder-ne vendre, CATÓ IX 17

SERVERA (*Sorbus domestica*)

Les serves, va bé de conservar-les en arrop o eixutes: abans asseca-les. I així mateix les peres, CATÓ VII 17

Quins són els deures del majordom... Desi peres pansides, serves, figues seques, panses, serves en arrop, i peres i raïms en tines, i codonys, raïms en brisa i dins pots tapats de terra, i nous prenestines fresques tapades de terra dins pot; codonyes en tina i altra fruita que es sol guardar i silvestre, CATÓ CXLIII 69

TRÈVOL (*Trifolium pratense*)

A vinya vella sembra-hi trèvol (si és magra no hi posis tota la llavor que hi càpiga) i entorn dels ceps tira fems, pallús, brisa, alguna cosa d'aquestes, amb la qual pugi més pol·lent, CATÓ XXXIII 32

VEÇA (*Vicia sativa*)

Veges de sembrar veces a bastament per a granar: quan en sembraràs per a farratge, fes-ne molts de sementers, CATÓ LX 43

VÍMET (*Salix fragilis*, *S. viminalis*)

A les temporades de pluja quina feina, bo i plovent, podia ésser feta:...

herbejar el prat, teixir vímets, CATÓ II 11

Vímets assaonats i salze triat a temps per tal de tenir d'on fer cistells nous i adobar els usats, CATÓ XXXI 30

Al seu temps talla vímets, pela'ls, lliga'ls estret, conserva l'escorça: quan serà menester a la vinya, treu-la, posa-la en remull, i llavors lliga. Guarda els vímets per a fer cistelles, CATÓ XXXIII 32

VINYA (*Vitis vinifera*)

De com cal ordenar una vinya de C jovades, CATÓ XI 19

Fes preparar tot el que cal a la verema, CATÓ XXIII 28

L'empelt de cep es fa, un en primavera, un altre quan la vinya està en flor, CATÓ XLI 36

Quan hauràs podada la vinya, fes munts de troncs i brançam, CATÓ L 40

XIPRER (*Cupressus sempervirens*)

Gira amb pala doble el lloc on sembraràs llavor de xiprer: sembra a primavera, CATÓ XLVIII 39

Com cal triar, sembrar i propagar sement de xiprer, i com cal tenir xiprereda, CATÓ CLI 74

XUFLA (*Cyperus esculentus*)

En heretat molt lluny de mar fes-hi vi grec així: most, aigua dolça, sal... pica dins morter xufla i canyamel, que n'hi hagi a bastament... deixa-ho dos anys posat al sol: aquest vi no serà inferior al de Cos, CATÓ CV 55

FLORA VARRÓ

1.AJONJOLI	29.MAGRANER
2.ÀLBER	30.MATA
3.ALZINA	31.NAP
4.AMETLLER	32.NOGUER
5.ARBOÇ	33.OLIVERA
6.AVET	34.OM
7.BLAT	35.ORDI
8.BLEDA	36.PALMERA
9.BOVA	37.PERERA
10.CÀNEM	38.PÈSOL
11.CANYA	39.PI
12.CEBA MARINA	40.PLÀTAN
13.CIRERER	41.POLLANCRE
14.CITÍS	42.POMERA
15.CODONY	43.ROSA
16.COGOMBRE AMARG	44.ROURE
17.COL	45.SAFRÀ
18.ESPARRAGUERA	46.SALZE
19.FAVA	47.SAPÍ
20.FENC	48.SÈGOL
21.FIGUERA	49.SERPOLL
22.GINEBRÓ	50.SERVERA
23.GIRASOL	51.TRÈVOL
24.GUIXA	52.VEÇA
25.JONC	53.VÍMET
26.LLENTILLA	54.VINYA
27.LLI	55.VIOLETA
28.LLOBINS	56.XIPRER

M.T.VARRÓ: *Del Camp*, trad. Salvador Galmés, Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1928

Quatre són les parts cabdals de l'agricòlia, de les quals és la primera la coneixença de l'heretat: les qualitats del sòl i els seus components; segona, quines coses calen i deuen ésser en aquella heretat per causa del conreu; tercera, quines s'hi han de fer per a ben cultivar; quarta, a quin temps cada cosa convé ésser feta, VARRÓ I VI 17

AJONJOLÍ (*Sesamum indicum*)

També el mill, l'ajonjolí, i altres, treuen gairebé als mateixos dies, exceptuant si la contrada o el temps oposen gens d'obstacle que s'esdevengui així, VARRÓ I XLV 48

ALZINA (*Quercus ilex*)

A Súbaris hi ha una alzina de consemblant natura (no perd les fulles d'hivern), VARRÓ I VII 19

Si té alzinar al termenal, no pots plantar amb profit oliveres vora aquell bosc, VARRÓ I XVII 29

BLAT (*Triticum aestivum*)

Els homes d'experiència, en indret més humit, sembren més aviat xeixa que blat, VARRÓ I IX 22

El blat cal guardar-lo en graners elevats que siguin orejats de llevant i de tramuntana i que no hi bufi cap alè humit de llocs propers, VARRÓ I LVII 54

Per causa de conservació s'ha de treure aquell forment que el corcò comença a menjar, i quan és defora, cal posar al sol gibrells plens d'aigua, que els corcons hi compareguin, per tal que s'hi morin, VARRÓ I LXIII 56

BLEDA (*Beta vulgaris*)

Car més vull oir parlar dels meus peus, que de la faisó com cal sembrar peus de bleada, VARRÓ I II 15

CÀNEM (*Cannabis sativa*)

Igualment –no es compri cap cosa- de les que es fan de cànem, lli, jonc, palma, bova, com són cordes, eixanguers, estores, VARRÓ I XXII 34

Així mateix on sembris cànem, lli, jonc, espart per a trenar panerets als bous i fer llinyoles, rests, cordes, VARRÓ I XXIV 36

CANYA (*Arundo donax*)

Al volt del canyar convé de plantar salze grec per tal que hi hagi de què lligar la vinya, VARRÓ I XXIV 37

CEBA MARINA (*Urginea maritima*)

N'hi ha que no poden viure sinó en lloc aigualós... altres dins mar com palmes i ceba marina, VARRÓ I VII 19

CIRERER (*Prunus avium*)

En els dies més curts de l'hivern s'empelten els cirerers, VARRÓ I XXXIX 44

CITÍS (*Medicago arborea*)

Car en terra prima van bé les plantes que no freturen de molt de suc, com és ara citís i llegums, exceptuant el cigró, VARRÓ I XXIII 35

El citís es sembra en terra ben esponjada, com la sement de col, VARRÓ I XLIII 47

CODONY (*Cydonia oblonga*)

De les fruites, són estotjadisses codonys, codonyes, pomes escancianes, escandianes, rodones i les dolces que abans es deien de most, i ara de la mel; totes, opina hom, es conserven bé en lloc sec i fresc, posades damunt palla, VARRÓ I LIX 54

La fruita roman ben acondicionada al rebost... els codonys lligats en penjolls, VARRÓ I LIX 55

COGOMBRE AMARG (*Ecballium elaterium*)

Com cal destruir les xinxes: Posa un cogombre amarg dins aigua i escampala on voldràs: ni una s'atansarà, VARRÓ I II 14

COL (*Brassica oleracea*)

Si vols en convit beure molt i menjar a pler, cal abans menjar col crua, amanida en vinagre, unes cinc fulles, VARRÓ I II 15

De sement vella de col, sembrada, diuen que en neixen naps, i al contrari, de la de naps, col, VARRÓ I XL 45

ESPARRAGUERA (*Asparagus acutifolius*)

Que en llocs ombrívols sembris alguna cosa, com esparraguera boscana, que això ama l'espàrrec, VARRÓ I XXIV 36

FAVA (*Vicia faba*)

Els fruits secs, com són faves i fenc, es guarden en sostre, VARRÓ I XIII 25

Si el camp és magre, per a fems amb l'arada hi sotarren llobins abans de congriar tabella, i a voltes rame de favera si no ha arribat a granar la

bajoca, de manera que ja sigui hora de collir les faves, VARRÓ I XXIII 35

Es sega amb rama verda de favera abans de congriar bajoques, VARRÓ I XXXI 40

La fava es sembra amb molt bon resultat al ponent de les Cabrelles, VARRÓ I XXXIV 41

Faves i llegums es conserven sanes molt de temps dins vaixells oliers embetumats de cendra, VARRÓ I LVIII 54

FENC (*Trifolium incarnatum*)

Si tens prats reguívols, tot d'una que hauràs tret el fenc, fes-los regar, VARRÓ I XXXI 40

FIGUERA (*Ficus carica*)

Devers el solstici d'estiu s'empelten les figueres, VARRÓ I XXXIX 44

En temps del solstici s'empelta la figuera, per tal com no és de fusta closa, i per això ama calentor, VARRÓ I XLI 46

La sement natural de la figuera és dins la figa que mengem, i són granets menuts dels quals amb prou feines poden néixer tiges, puix totes sements menudes i seques són tardívoles a créixer, VARRÓ I XLI 46

En el planter, els peus sembrats d'estaca, les puntes dels quals són naturalment més delicades, com olivera i figuera, han de tenir ben cobertes les sumitats, lligades amb dues postetes a dreta i esquerra, i cal arrencar les herbes, VARRÓ I LXVII 49

GINEBRÓ (*Juniperus oxycedrus*)

L'estaló també és de quatre menes: un de robust, que el millor sol posar-se a la vinya d'alzina i de ginebre, i es diu aspre, VARRÓ I VIII 21

GIRASOL (*Helianthus annuus*)

Ni és menys meravella el que s'esdevé en les flors que es diuen girasol, que al matí guaiten al llevant del sol, i de tal manera segueixen el seu curs a ponent, que sempre seguit el miren, VARRÓ I XLVI 49

MAGRANER (*Punica granatum*)

Així que figuera, magraner i cep, per causa de mollesa femenina, són propensos a créixer, VARRÓ I XLII 47

La fruita roman ben acondicionada al rebost... les magranes amb els capolls ficats dins tines d'arena, VARRÓ I LIX 55

Les magranes, tant les collides i posades en arena ja madures, com les grenyals, com estiguin adherides a llur brancó i les hakis posades en olla esculada i majorment si les soterres i empeguntes entorn del capoll, per si bufa l'aire de fora, no solament es treuen senceres, sinó més grosses que mai serien penjades a l'arbre, VARRÓ I LIX 55

MATA (*Pistacia lentiscus*)

Les olives de la collita per menjar, escriu Cató que s'adoben beníssim les orcal i les pòsies, bé verdes en salmorra, bé trencades en oli de llentiscle, VARRÓ I LX 55

NAP (*Brassica napus*)

Si el lloc és boirós, sembrar naps, raves, mill, panís, VARRÓ I XXIV 36

Va bé de conservar naps en tallades dins mostassa, i nous en arena, VARRÓ I LIX 55

NOGUER (*Juglans regia*)

Talment com l'alzina, també les nogueres veïnes grosses i espesses fan estèril la zona entorn del predi, VARRÓ I XVII 29

Nou, dàtil i figa sabina, com més aviat els trauràs, més saborosos els menjaràs; car amb el temps la figa perd color, el dàtil es corca i la nou es torna eixuta, VARRÓ I LXVII 56

OLIVERA (*Olea europaea*)

Com sigui que la sement de l'olivera és el pinyol, per tal com d'ell naixia la tija més tard que d'altres, per això més aviat fem els planters d'estaca, VARRÓ I XLI 47

L'oliva que, de terra estant i amb escales, abastaràs de l'olivera amb la mà, cal collir-la més bé que batre-la, car la que és copejada, es mustiga i no dona tant d'oli, VARRÓ I LV 52

L'oliva collida, si està massa temps en munts, s'estova amb la calor i l'oli surt pudent; per això si no la pots elaborar d'hora, cal orejar-la traspalant en els munts, VARRÓ I LV 53

De l'oliva es treu doble profit: oli, prou conegut de tothom, i morques, la utilitat de les quals molts ignoren... se'n sol escampar entorn de les arrels dels arbres, majorment d'olivera, i onsevulla que l'herba dona perjuí en el camp, VARRÓ I LV 53

Quan les morques són espremudes d'oliva, el suc que hi ha líquid i el

solatge posat en vaixell de test, alguns els solen conservar així..., VARRÓ I LXIV 56

OM (*Ulmus minor*)

D'altres planten oms, com en tenen molts de Crustumèria, cosa que on es pot fer, com allà, que hi ha camp, cap arbre més útil es pot plantar, perquè és molt profitós, essent així que sosté la tanca, i puja algunes cistelles de raïms, dóna fulla saborosíssima per a ovelles i bous, i forneix vergelles per a tanques, i per a foc i forn, VARRÓ I XV 27

El que diu Cató que entorn de l'heretat cal plantar oms i pollanques d'on hi hagi fulla per a bous i ovelles i fusta, es posen sense perjudi a la banda de tramuntana, perquè no impedeixen el sol, VARRÓ I XXV 37

ORDI (*Hordeum vulgare*)

En el lloc més sec es sembra ordi més aviat que forment, VARRÓ I IX 22

PERERA (*Pyrus communis*)

La perera no rep l'alzina, ja sia que la pomera rep la perera, VARRÓ I XL 45

Torna la sement allà d'on sortí: així és que si culls una flor o una pera verda o altra cosa semblant, en aquell lloc no renaixerà res aquell any, perquè el mateix no comporta dues temporades de fecundació, VARRÓ I XLV 48

PI (*Pinus sp.*)

Alguns planten pins entorn, com els que té la meua muller a la Sabínia, VARRÓ I XV 27

PLÀTAN (*Platanus orientalis*)

Veus ací perquè a Creta, arran de Cortínia, diuen haver-hi un plàtan que no perd les fulles d'hivern, com també un altre a Xipre, segons diu Teofrast, VARRÓ I VII 19

Altres arbres estenen molt amplemment les arrels, com els plàtans, VARRÓ I XXXVII 43

POLLANCRE (*Populus nigra*)

Si el lloc és humit s'hi han de plantar estaques de pollancre i canyar, VARRÓ I XXV 37

POMERA (*Pyrus malus*)

No menys cal destriar en la sembra aquelles coses que són profitoses pel plaer, com els que diem pomars i jardins, VARRÓ I XXIV 36

Als pomars que tindràs sembrats, en temps d'eixut que se'ls doni aigua tots dies: del fet que freturen de "potu" (bevenda), potser es diuen "poma", VARRÓ I XXXI 41

Els penjolls, com és ara raïms, pomes, serves, ells mateixos mostren quan cal treure'ls per a consum, VARRÓ I LXVIII 56

ROSA (*Rosa sp.*)

Vora ciutat és molt expedient de cultivar horts, com també violetaris i roserars i moltes altres coses que rep una ciutat; essent així que no convé de cultivar això mateix en predi llunyà que no tingui mercat avinent on ho puguis treure a vendre, VARRÓ I XVI 28

ROURE (*Quercus robur*)

Si al mig del femer es posa alguna fusta de roure, diuen que serp no hi neix, VARRÓ I XXXVIII 44

SAFRÀ (*Crocus sativus*)

Entre el ponent de les Cabrelles i el solstici, diuen que cal sembrar lliri i safrà que ja treu arrel i roser, VARRÓ I XXXV 42

SALZE (*Salix alba*)

S'ha d'escollir indret avinent on facis salzereda i canyar, i altres que amen lloc humit, VARRÓ I XXIV 36

SERPOLL (*Thymus serpyllum*)

Des del favoni fins al llevant d'Artur es transplanta el serpoll de planter, que és anomenat així perquè serpeja, VARRÓ I XXXV 42

SERVERA (*Sorbus domestica*)

Les serves senceres, onsevulla que siguin posades en lloc sec, duren fàcilment, VARRÓ I LIX 55

La serva madura desada blana ha d'ésser treta més aviat, car la grenyal penjada és més lenta, perquè abans d'ablanir-se, vol aconseguir a casa l'assaonament que no pot prendre en l'arbre, VARRÓ I LXVIII 57

VÍMET (*Salix fragilis*)

No es compri cap cosa que pugui néixer a l'heretat i ésser obrada pels domèstics, com són gairebé totes les que es fan de vímets i de fusta grollera, VARRÓ I XXII 34

En un indret cal fer plantacions d'on tinguis vímets de què trellant facis alguna cosa, com és ara covos,

canastres, canyissos, VARRÓ I XXIV 36

VINYA (*Vitis vinifera*)

En els vinyets, quan el raïm serà madur, cal fer la verema de guisa que hakis esment quina casta de raïms i en quin indret comencis a collir... quan els raïms seran trepitjats, llurs rapes amb les pellofes s'han de posar a la premsa, per tal que si retenen gens de most, s'espreni vers el mateix safareig, VARRÓ I LIV 52

Diu Cató que l'amini de raïm petit i de raïm gros, i l'apici, es guarda molt bé dins olles; el mateix va bé en arrop i en most, VARRÓ I LVIII 54

El most que es posa en tina per tal que tinguem vi, no s'ha de treure mentre bull, ni àdhuc quan ja és arribat al punt en que el vi és fet, si el vols beure ranci, cosa que no s'esdevé abans de passar un any; anyí es treu, VARRÓ I LXV 56

Les olives que hauràs adobades verdes, si les treus fresques aviat, el paladar les refusa per l'amargor; també les negres, si abans no les has amanides amb sal, per tal que plaentment les rebi la boca, VARRÓ I LXVI 56

VIOLETA (*Viola sp.*)

Vora ciutat és molt expedient de cultivar horts, com també violetaris i roserars i moltes altres coses que rep una ciutat; essent així que no convé de cultivar això mateix en predi llunyà que no tingui mercat avinent on ho puguis treure a vendre, VARRÓ I XVI 28

Els llocs abrigats siguin per a sembrar-hi violetes i fer vergers, que això es nodreix de sol, VARRÓ I XXIV 36

XIPRER (*Cupressus sempervirens*)

Alguns planten xiprers entorn, com he fet jo al Vesubi, VARRÓ I XV 27

Si per aspres sembren xiprers vius, en fan rengles alterns i no permeten que creixin més alts que els aspres, VARRÓ I XXVI 37

Uns arbres estenen molt poc les arrels, com els xiprers, VARRÓ I XXXVII 43

FLORA VIRGILI

1.ABRIÜLL	27.CEBA MARINA	53.GINESTELL	77.POLLANCRE
2.ACÀCIA	28.CEDRE	54.HEURA	78.POMERA
3.ACANT	29.CERFULL	55.LLEDONER	79.PONCEMER
4.ACÒNIT	30.CERIFLOR	56.LLENTILLA	80.ROMANÍ
5.ALFALS	31.CIRERER	57.LLI	81.ROSA
6.ALMEGó	32.CIVADA	58.LLIRI	82.ROURE
7.ALZINA	33.COGOMBRE	59.LLOBÍ	83.SAFRÀ
8.AMELLUS	34.COTONER	60.LLORER	84.SAJOLIDA
9.AMETLER	35.CUGULA	61.LLORERET	85.SALZE
10.ÀPIT	36.ÈL·LEBOR	62.MANSEGA	86.SANGUINYOL
11.ARANYONER	37.ENDÍVIA	63.MARFULL	87.SAPÍ
12.ARBOCER	38.ESBARZER/ABATZER	64.MATAPOLL	88.SERVERA
13.ARANYONER	39.ESPADELLA	65.MILL	89.TARONGINA
14.AVELLANER	40.ESTOPA	66.MURTRA	90.TEIX
15.AVET	41.FAIG	67.NARCÍS	91.TELL
16.BANÚS	42.FALGUERA	68.NOQUER	92.TIMÓ
17.BARDANA	43.FARIGOLA	69.OLIVERA	93.TIRABEC
18.BERBENA	44.FAVA	70.OM	94.VEÇA
19.BLAT	45.FENC	71.ORDI	95.VERN
20.BOIX	46.FREIXE	72.PALMERA	96.VESC
21.CANYA	47.FREIXE DE FLOR	73.PERERA	97.VÍMET
22.CARD	48.GÀLBAN	74.PI	98.VINYA
23.CAREX	49.GALZERAN	75.PLATAN	99.VIOLA
24. CANYELLA	50.GENCIANA	76.PRUNERA	100.XICOIRA
25.CASCALL	51.GINEBRÓ		101.XIPRER
26.CASTANYER	52.GINESTA		102.ZITZÀNIA/JULL

P.Virgili Maró: *Geòrgiques*, trad. Miquel Dolç, Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1963

Allò que fa ufanoses les meses, sota quina constel·lació, Mecenas, convé girar la terra i enllaçar amb els oms les parres; quina cura cal tenir dels bous, quin zel en la cria dels ramats, quina experiència en la de les parques abelles, vet aquí el que començaré des d'ara a cantar, I, 66

ABRIÜLL (*Tribulus terrestris*)
Tribolus

En lloc d'elles es drecen, aspre
boscatge, les bardanes i els abriülls,
GEORG I 153

Mai cap prescripció religiosa no ha
interdit... de calar foc als abriülls,
GEORG I 273 (¿)

Si prens cura de la producció de llana,
cal, abans de tot, que evitis les aspres
tofes de les bardanes i dels abriülls,
GEORG III 385

ACÀCIA (*Acacia arabica*) Lotus

¿Per què t'haig de recordar els bàlsams
destil·lats pel tronc olorós i les baies de
l'acàcia sempre verda?, GEORG II 119

ACANT (*Acanthus mollis*) Acanthus

No hauria passat en silenci... ni la tija
del vincladís acant, GEORG IV 123

ACÒNIT (*Aconitum vulparia*)

Aconitum

A més, no s'hi troben els tigres ferotges
ni la cruel estirp dels lleons, ni l'acònit
que enganya els miserables que el
cullen, GEORG II 152

ALFALS (*Medicago sativa*) Medica

A la primavera se sembra també el gra
de Mèdia, GEORG I 215

ALMEGÓ (*Melilotus officinalis*) Lotus

Però, si es prefereix la llet, cal portar a
les ovelles amb les pròpies mans
ginestell i almegó en abundància, i salar
l'herba que se'ls dóna dins les
menjadores, GEORG III 394

ALZINA (*Quercus ilex*) Ilex

Si fou per la vostra mercè que la terra
va canviar la gla caònia en la inflada
espiga i va mesclar el corrent de
l'Aquelous amb el suc del raïm que
descobríreu, GEORG I 8

La primera, Ceres ensenyà els mortals a
girar amb el ferro la terra, quan ja
mancaven les glans i les arboces de la
forest sagrada, GEORG I 148

Per espassar-te la fam, hauràs d'espolsar
l'alzina dins els boscos, GEORG I 159

Malgrat tot, és també el moment de
collir les glans d'alzina, les baies del
llorer, l'oliva i el fruit color de sang de
la murtra, GEORG I 305

Jo gosaria confiar el cep fins a un solc
superficial, mentre que es planta més
pregonament dins la terra l'arbre, i més
que cap altre l'alzina, que eleva el cim
tan prop de les brises etèries com
endinsa les arrels fins al Tàrtar,
GEORG II 289

Igualment les abelles amaguen els
eixams dins les escorces balmades i
dins la cavitat d'un roure podrit,
GEORG II 453

Sadolls de glans, tornen els porcs,
GEORG II 520

A l'entorn dels boscatges del Sílar i de
l'Alburn verdejant d'alzines, pul·lula un
insecte alat, GEORG III 146

Però, a plena calor, cerca una vall
ombrívola, sia que la gran alzina de
Júpiter de soca antiga hi desplegui les
immenses branques, sia que un negre
bosc de roures espessos hi projecti la
seva ombra sagrada, GEORG III 334

No és més espessa la calamarsa dins
l'aire, ni de l'alzina batuda no és tan
densa la pluja de glans, GEORG IV 81

Serà útil també afegir-hi l'amaniment
picat de l'agalla, roses seques, arrop
espesseït per una llarga cocció, raïms
psitis dessecats al sol, farigola de
Cècrops i gencianes de forta olor,
GEORG IV 267

AMBROSIA

Així diu, i escampa un líquid perfum
d'ambrosia, que estén damunt tot el cos
del seu fill; llavors una dolça flaire
s'exhalà de la seva endreçada cabellera i
un àgil vigor li penetrà els membres,
GEORG IV 415

AMELLUS (*Aster amellus*) Amellus

Hi ha també als prats una flor, que els
pagesos anomenen *amellus*, una planta
fàcil de trobar: perquè d'una sola mota
aixeca una enorme esponera... fes-ne
coure les arrels dins un vi aromatitzat i
situa aquest aliment a l'entrada del rusc
a canastres plenes, GEORG IV 271-
278

AMETLLER (*Prunus dulcis*) Nux???

Repara també quan, dins els boscatges,
l'ametller (-el noguer?-) es vestirà de
flors i vinclarà les seves branques
oloroses; si té fruits abundants,
igualmente hi haurà molt de blat,
GEORG I 187

API (*Apium graveolens*) Apium

Com l'api que és la joia de les ribes
verdejants, GEORG IV 121

ARANYONER (*Prunus spinosa*) Spinus

Ell va trasplantar també... aranyoners
que ja donaven prunes, GEORG IV 145

ARBOCER (*Arbutus unedo*) Arbutus

Quan ja mancaven les glans i les
arboces de la forest sagrada, GEORG I
148

Després, els barats estris de verduc
inventats per Celeu, els canyissos
d'arbocer i el garbell místic de Iacus,
GEORG I 166

S'empeltà, però, damunt l'arbocer
espinós un tany de noguer, GEORG II
69

Els boscatges donen les arboces,
GEORG II 520

Ordeno que es donin a les cabres fulles
d'arbocer i se'ls procurin fresques
aigües corrents, GEORG III 301

Les abelles saquegen ací i allà els
arboços, els salzes glaucs, el lloreret, el
safrà vermellenc, el tell apelagós i les
obscuras consolves, GEORG IV 181

AVELLANER (*Corylus avellana*) Corylus

Dels esqueixos neixen els durs
avellaners, el freixe gegantí, l'arbre
ombrós que forní a Hèrcules la corona
(àlber) i l'alzina glanera del déu caoni
(Júpiter), GEORG II 65

No plantis l'avellaner entre els ceps,
GEORG II 299

Conduït per la banya, el boc votat a la
mort estarà dret vora l'altar, i rostirem
les seves grasses entranyes a un ast
d'avellaner, GEORG II 396

AVET (*Abies alba*) *Abies, picea*

En neix l'esvelta palmera, i l'avet, que
ha de conèixer els perills de la mar,
GEORG II 68

Però descobrir-hi el fred pernicios és
difícil; només els avets (*sapins-picea*) i,
de vegades, els teixos nocius o les
heures negres en revelen les traces,
GEORG II 257

BANÚS (*Diospyros ebenum*) *Hebenum*

Només l'Índia produeix el negre banús,
GEORG II 116

BARDANA (*Galium aparine*) *Lappa*

En lloc d'elles es drecen, aspre
boscatge, les bardanes i els abriülls,
GEORG I 153

Si prens cura de la producció de llana,
cal, abans de tot, que evitis les aspres
tofes de les bardanes i dels abriülls,
GEORG III 385

BERBENA (*Verbena officinalis*)

Verbena

Malgrat tot, aquest home havia plantat,
entre els matolls, llegums espaiats, liris

blancs a les vorades, berbenes i cascall
comestible, GEORG IV 131

BLAT (*Triticum aestivum*) *Far, triticum*

Aquí és el blat que es cria millor, allí la
vinya, GEORG I 54

O bé sembraràs, en canviar l'estació, la
daurada espelta allí mateix on abans
aplegares en abundància els llegums de
sonora bajoca, GEORG I 73

És un hivern polsós que fa els blats
ufanosos, que fa ufanós el sementer,
GEORG I 101

Fes sortir dels solcs el brull del blat, i
tragués el foc escondit dins les venes de
la pedra, GEORG I 134

Després, a llur torn, els blats tingueren
llur treball, talment que el funest rovell
devorà els brins i el card estèril eriçà els
sembrats, GEORG I 150

El corc que devasta un enorme munt de
forment i la formiga que tem la misèria
per a la seva vellesa, GEORG I 185

Però, si és per recollir el forment o la
robusta espelta que treballes la terra,
espera que a l'alba s'escondeixin les
filles d'Atlant, GEORG I 119

Però, si és per recollir el forment o la
robusta espelta, GEORG I 219

Si de vegades una pluja freda reté a casa
el camperol, té l'avinentesa de fer
treballs que es veuria obligat després a
apressar si feia bon temps... i ha
numerat els seus munts de blat, GEORG
I 263

Adès socarreu els grans de blat al foc,
GEORG I 267

O els grans lletosos de forment s'inflen dalt de les verdes tiges? GEORG I 315

Talment com la borrasca s'emportaria en el seu negre terbolí el rostoll lleuger i la palla voladissa, GEORG I 321

Quasi sempre una terra negra i grassa sota la rella que s'hi enfonsa... és excel·lent per als blats: de cap altra plana no veuràs més carretes portades a la teva masia pels bous de pas lent, GEORG II 205

O es multiplicaran les garbes de blat estimades de Ceres o es carregaran els soles d'una collita que faci esclatar els graners, GEORG II 517

Si alguna vegada arriba al combat, talment com un foc que ha pres violent, però sense forces, dins la palla, s'enfolleix inútilment, GEORG III 100

Se li seguen herbes en flor, se li serveixen aigües corrents i espelta, a fi que no s'esbraoni davant la seva dolça tasca, GEORG III 127

Quan l'era gemega sota les feixugues batolles que baten el gra i la lleugera palla voleteja al buf naixent del Zèfir, GEORG III 134

BOIX (*Buxus sempervirens*) Buxus

A més, fa goig de contemplar el Citor onejant de boixos, GEORG II 437

Igualment els tells llisos i el boix que pot polir-se al torn, GEORG II 449

BOSC

I tu, habitant dels boscos, per qui tres-cents jònecs blancs com la neu esbroten els grassos matolls de Cea, GEORG I 14

Una veu, encara, es feu sentir ací i allà dins el silenci dels boscos sagrats, una enorme veu; fantasmes d'una estranya pal·lidesa aparegueren a l'entrada de la nit, i les bèsties parlaren, GEORG I 476

Va engolir els boscatges, fent-los girar dins el seu furiós remolí, el rei dels rius, l'Erídan, i a través de totes les planures va arrossegar els ramats amb llurs pletes, GEORG I 481

Vet aquí els mitjans que primerament ha procurat la natura, els qui fan verdejar tota la raça dels arbres boscosos, dels arbrissons i dels boscatges sagrats, GEORG II 21

¿O els boscos sagrats que porta l'Índia prop del riu Oceà a l'extrem racó del món, on mai cap fletxa no ha pogut atènyer d'un cop l'aire que banya el cimal d'un arbre?, GEORG II 122

Igualment, mentrestant, no hi ha cap boscatge que no es carregui de fruits, d'amagatalls per a ocells que, sense conreu, no vermellegin de baies sangonents... l'alta forest forneix de fustes resinoses, i en són nodrides les fogueres nocturnes que escampen ones de llum, GEORG II 429

A més, fa goig de contemplar... els boscatges sagrats que donen la pega de Narícium, GEORG II 438

Fins al cim del Caucas els boscatges estèrils, que constantment són trencats i enduts pels Eurús violents, donen, cadascun, diversos productes, donen llenya útil: pins per als vaixells, cedres i xiprers per a les cases, GEORG II 440

O vols fer lliscar rodes a les ribes de l'Alfeu, a Pisa, i fer volar carros dins el

bosc consagrat a Júpiter, GEORG III
181

I vet aquí que, admirant la mansió de la
seva mare i el seu humit reialme, els
gorgs tancats dins esplugues i els
boscatges sonors, Aristeu avançava,
GEORG IV 184

Els cims dels boscatges brunzinen i
llargues onades s'esberlen pressoses cap
a les ribes, III 200

Vet aquí per què les Nimfes, amb les
quals Eurídice guiava els cors de dansa
dins les pregoneses dels boscos sagrats,
trameteren una mort lamentable a les
teves abelles, GEORG IV 533

En fi, immolaràs una ovella negra i
tornaràs al bosc sagrat, GEORG IV 546

CANYA (*Arundo donax*) Harundo

Ran de l'aigua, allí on l'ample Minci
vaga en revolts peresosos i franja amb
tendres canyes les seves ribes, GEORG
III 15

Et recomanaré... d'introduir-hi mel amb
canons de canya, avançant-te així a
encoratjar i a invitar les abelles
cansades a prendre llur menja coneguda,
GEORG IV 265

A l'entorn d'ells, un toll negre, les
funestes canyes del Cocit, el maleït
maresme que els té empresonats amb
les seves ones estancades, GEORG IV
478

CANYA (*Phragmites australis*)
Calamus

I les fràgils tiges del llobí amarg que fan
un bosc ressonant, GEOR I 76 (?)
(lupinus, calamus)

Després, a aparellar les canyes lliques, els
aspres escorçats, les vares de freixe i les
forques resistents, GEORG II 358

CANYELLA (*Cinnamomum iners*)
Casia

I d'alterar amb canyella la transparència
de l'oli que empren, GEORG II 466

CARD (*Cirsium arevense*) Carduus

Talment que el funest rovell devorà els
brins i el card estèril eriçà els sembrats,
GEORG I 152

CÀREX (*Carex acuta*) Carex, carectum

Es nodreix de fullatge espinós i de càrex
(càrritx) aspre, GEORG III 231

CASCALL (*Papaver somniferum*)
Papaver

Abrusen la terra els cascalls amarats de
son leteu, GEORG I 78

És també el moment de colgar dins la
terra la llavor de lli i el cascall estimat
de Ceres, GEORG I 212

Hi havia a les vorades... berbenes i
cascall comestible, GEORG IV 131

Després, quan la novena aurora haurà
sortit dins el cel, oferiràs als Manes
d'Orfeu cascalls del Lete, GEORG IV
545

CASTANYER (*Castanea sativa*)
Castanea

D'altres, però, neixen d'una llavor
sembrada, com els alts castanyers, com
l'alzina, gegant dels boscos, amb el seu
fullatge estimat de Júpiter, i com els
roures que, segons els grecs, donen
oracles, GEORG II 14

El faig lleva castanyes, GEORG II 71

CEBA MARINA (*Urginea maritima*)
Scilla

O bé, després de la tosa, els unten el cos amb morca amargant, mesclada amb escuma d'argent, sofre viu, pega de l'Ida, cera grassa i viscosa, ceba marina, fètid el·lèbor i negre betum, GEORG III 451

CEDRE (*Cedrus atlantica*) Cedrum

Aprèn igualment a cremar dins els estables el cedre olorós –(ginebró???)- i a allunyar-ne amb els vapors de gálban els rèptils perillosos, GEORG III 414

CERFULL (*Thymus serpyllum*)
Serpullum

Que floreixin a llur entorn els verds llorerets, el cerfull que escampa al lluny la seva aroma, GEORG IV 31

CERIFLOR (*Cerintho major*) Cerintha

És allí que has d'escampar les sentors prescrites: la tarongina esgrumada i la ceriflor, planta comuna, GEORG IV 63

CIRERER (*Prunus cerasus*) Cerasus

D'altres veuen propagar-se des de l'arrel un atapeïdíssim manoll de rebrots, com els cirerers i els oms, GEORG II 18

CIVADA (*Avena sativa*) Avena

La civada abrussa la terra, GEORG I 77

COGOMBRE (*Cucumis sativus*)
Cucumis

Com el cogombre posa ventre torçant-se entre l'herbei, GEORG IV 122

COTONER (*Gossypium herbaceum*)
Gossypium

¿O els boscatges d'Etiòpia que blanquegen sota un moll borriçol (cotó) o la manera com els seres arranquen de les fulles, a cops de pinta, llur toís lleuger?, GEORG II 120

CUGULA (*Avena fatua*) Avena

Quant al lli, abrussa la terra; l'abrussa la cugula, l'abrusen els cascalls amarats de son leteu, GEORG I 77

I enmig de brillants conreus dominen el jull improductiu i la folla cugula, GEORG I 154

Molts comencen abans de la posta de Maia; però llur espera es veu mofada per un esplet de vana cugula, GEORG I 226

EL·LÈBOR (*Helleborus niger*)
Elleborus

O bé, després de la tosa, els unten el cos amb morca amargant, mesclada amb escuma d'argent, sofre viu, pega de l'Ida, cera grassa i viscosa, ceba marina, fètid el·lèbor i negre betum, GEORG III 451

ENCENS ( ) Tureus

Només els sabeus posseeixen la tija de l'encens, GEORG II 117

ENDÍVIA (*Cichorium endivia*)
Intubum

O bé com l'endívia s'agrada de beure l'aigua dels rierols, GEORG IV 120

ESBARZER / **ABATZER** (*Rubus ulmifolius*) Rubus

Ara cal trenar una lleugera cistella amb tiges d'esbarzer, GEORG I 266

Les cabres pasturen pels boscos i pels cims del Liceu els espinosos esbarzers i els matolls que estimen els espadats, GEORG III 315

O quan després de la tosa la suor, no rentada, se'ls adhereix al cos i l'escorxen les espinoses romegueres, GEORG III 443

ESPADELLA (*Gladiolus italicus*)
Hyacinthus

Quan el trist hivern encara feia esberlar de fred les pedres i paralitzava amb el seu glaç els corrents d'aigua, ell ja tonia la cabellera de la lleugera espadella – consolva-, GEORG IV 137

Les abelles saquegen ací i allà els arboços, els salzes glaucs, el lloretet, el safrà vermellenc, el tell apelagós i les obscures espadelles –consolves-, GEORG IV 181

ESTOPA (*Cannabis sativa*) Stuppea

És el moment de traspasar les daines fent girar les trenes d'estopa (estopa, cuir, cabells) de la fona balear, quan la neu forma una capa gruixuda i els corrents d'aigua arrossegueuen trossos de glaç, GEORG I 309

FAIG (*Fagus sylvatica*) Fagus

Es talla també, abans, per al jou, un tell lleuger i un faig alterós per a l'esteva, la qual, des del darrera, permet de fer girar el joc de rodes inferior, GEORG I 173

El faig lleva castanyes, GEORG II 71

Més tard, que el fusell de faig xerriqui sofrint sota una càrrega feixuga i que el

timó de bronze tiri el seu joc de rodes, GEORG III 172

Jo que em vaig adeltar en cançons pastorals i, amb l'audàcia de la joventut, et vaig cantar, Títir, sota cobert d'un faig espaiós, GEORG IV 566

FALGUERA (*Pteridium aquilinum*)
Filix

O bé una plana que, exposada a l'Austre, nodreix les falgueres detestades per l'arada corba, GEORG II 189

Per començar, prescriu que les ovelles han d'esbrotar l'herba dins cledes agradables, fins que retornarà l'estiu frondós, que s'ha d'escampar damunt el sòl dur una capa espessa de palla i manades de falguera, a fi de preservar el delicat bestiar de la fredor del gel i sostreure'l a la ronya i a les deformacions de la gota, GEORG III 297

FARIGOLA (*Thymus vulgaris*)
Thymum

Que ell mateix porti farigola i marfull des de les altes muntanyes, per plantar-ne en abundància a l'entorn dels bucs, aquell que es posa al cor aquesta cura, GEORG IV 112

Bull el treball, i la mel fragant exhala una olor de farigola, GEORG IV 169

Les abelles més joves tornen fatigades, a plena nit, amb les potes carregades de farigola, GEORG IV 181

¿Qui dubtaria a sufumigar el rusc amb farigola i a tallar la cera de les cel·les buides?, GEORG IV 241

Serà útil també afegir-hi l'amaniment picat de... farigola de Cècrops, GEORG IV 270

En aquest estat se l'abandona dins el clos ben tancat i se li posen sota les costelles trossos de branques, farigola i lloreret fresc, GEORG IV 304

FAVA (*Vicia faba*) Faba

A la primavera, se sembren les faves, GEORG I 215

FENC (*Trifolium incarnatum*) Faenilia

Els portaràs –a les cabres- en abundància past d'herbes i de branques flexibles i, durant tota la hivernada, no els tancaràs el fenc, GEORG III 321

FREIXE (*Fraxinus excelsior*) Fraxinus

Dels esqueixos neixen... el freixe gegantí, GEORG II 66

Després, a aparellar les canyes llises, els aspres escorçats, les vares de freixe i les forques resistents, GEORG II 359

FREIXE DE FLOR (*Fraxinus ornus*) Ornus

El freixe -de flor- blanqueja sota la nívica florida de la perera, GEORG II 71

A les muntanyes pedregoses neixen els estèrils freixes -de flor-, GEORG II 111

GÀLBAN (*Ferula sp.*) Galbano

Aprèn igualment a cremar dins els estables el cedre olorós i a allunyar-ne amb els vapors de gálban els rèptils perillosos, GEORG III 415

Aleshores et recomanaré de cremar dins el rusc perfums de gálban, GEORG IV 264

GALZERAN (*Ruscus aculeatus*)

Ruscus

Cal, encara, tallar dins la boscúria les espinoses tiges del galzeran, la canya per les riberes dels rius; la salzereda inculca exigeix els seus afanys, GEORG II 413

GENCIANA (*Centaurium erythraea*)

Centaureum

I gencianes de forta olor, GEORG IV 270

GINEBRÓ (*Juniperus communis*)

Cedrus

Pins per als vaixells, ginebrons –cedres- i xiprers per a les cases, GEORG II 443

Aprèn igualment a cremar dins els estables el –cedre- ginebró olorós i a allunyar-ne amb els vapors de gálban els rèptils perillosos, GEORG III 414

GINESTA (*Spartium junceum*) Genista

I cobreixen al lluny les planes i les sinuoses vores dels rius, com el vímet lleuger i les flexibles ginestes, GEORG II 12

Els salzes i les humils ginestes ofereixen, també elles, fullatge als ramats i ombra als pastors, GEORG II 434

GINESTELL (*Medicago arborea*)

Cytisus

Són esbrotats els ginestells, GEORG II 431

Però, si es prefereix la llet, cal portar a les ovelles amb les pròpies mans ginestell i almegó en abundància, i salar

l'herba que se'ls dona dins les menjadores, GEORG III 394

HERBES

Abans de tot, honora els déus i, cada any, renova les teves ofrenes a la gran Ceres, complint els ritus damunt l'herba esponerosa, quan és a l'acabament la caiguda de l'hivern i quan la primavera ja s'asserena... Que, al teu costat, tot el jovent del camp adori Ceres; en honor d'ella dissol bresques de mel dins la llet i dins el suau licor de Bacus, GEORG I 339

L'hipòmanes, que sovint han recollit perverses madrastreres per mesclar-lo amb herbes amb fórmules malèfiques, GEORG III 283

Els portaràs –a les cabres- en abundància past d'herbes i de branques flexibles i, durant tota la hivernada, no els tancaràs el fenc, GEORG III 320

Jo mateixa, quan el sol haurà encès els seus focs de migdia, a l'hora en què tenen set les herbes i l'ombra és més delitosa al bestiar, GEORG IV 402

HEURA (*Hedera helix*) Hedera

Però descobrir-hi el fred pernicios és difícil; només els avets i, de vegades, els teixos nocius o les heures negres en revelen les traces, GEORG II 258

No hauria passat en silenci... ni les pàl·lides heures, GEORG IV 124

JARDÍ

El mateix passa amb els arbres fruiters i amb els vergers d'Alcínous (*Odíssea* VII 112: pereres, magraners, pomeres, oliveres, figures), GEORG II 87

Potser cantaria l'art d'embellir i fertilitzar els horts, així com els roserars de Pèstum que floreixen dues vegades, GEORG IV 118

EL JARDÍ DEL VELL DE CÒRICOS

Malgrat tot, aquest home havia plantat, entre els matolls, llegums espaiats, **lliris** blancs a les vorades, **berbenes** i **cascall** comestible: amb aquestes riqueses, se sentia, dins el seu cor, igual que els reis, i quan, ja negra nit, tornava a casa, carregava la seva taula de menges no adquirides. El primer, a la primavera, collia la **rosa**, i fruites a la tardor; i, quan el trist hivern encara feia esberlar de fred les pedres i paralitzava amb el seu glaç els corrents d'aigua, ell ja tonia la cabellera de la lleugera **consolva**, mofant-se del retard de l'estiu i de la lentitud dels Zèfirs. Talment era el primer en tenir abelles fecundades i nombrosos eixams, i esprement les bresques en feia rajar **mel escumosa**; per a ell els **tells** i el **marfull** eren ubèrrims; i tant com l'arbre fèrtil, sota el seu agençament de flors novelles, havia promès fruits, els guardava madurs a la tardor. Ell va trasplantar també, posant-los en fila, **oms** crescuts, la **perera** ja dura, **aranyoners** que ja donaven prunes i el **plàtan** que ja fornava ombra als bevedors, GEORG IV 130-148

LLEDONER (*Celtis australis*) Lotus

A més, no hi ha una sola espècie d'oms vigorosos, de salze i de lledoner, o de xiprer de l'Ida, GEORG II 84

LLENTILLA (*Lens culinaris*) Lens

I no desdenyes de cultivar llentilla de Pelúsium, rebràs clares indicacions de l'ocàs del Bouer: comença la sembra i continua-la fins a la meitat de les gebrades, GEORG I 228

LLI (*Linus usitatissimum*) Linum

Quant al lli, abrussa la terra, GEORG I 77

És també el moment de colgar dins la terra la llavor de lli i el cascall estimat de Ceres, GEORG I 212

LLIRI (*Lilium candidum*) Lilium

Malgrat tot, havia plantat, entre els matolls, llegums espaiats, lliris blancs a les vorades, GEORG IV 131

LLOBÍ (*Lupinus albus*) Lupinus

Els grans menuts de la veça i les fràgils tiges del llobí amarg que fan un bosc ressonant, GEORG I 75

LLOREER (*Laurus nobilis*) Laurus

Malgrat tot, és també el moment de collir les glans d'alzina, les baies del llorer, l'oliva i el fruit color de sang de la murtra, GEORG I 306

També el llorer del parnàs s'aixeca, petita tija, sota l'ombra immensa de la seva mare, GEORG II 18

L'arbre mateix és gegantesc i té una aparença del tot semblant a la del llorer, GEORG II 131

LLORERET (*Daphne cneorum*) Casia

A penes pot fornir a les abelles humils llorerets i romaní, GEORG II 212

Que floreixin a llur entorn els verds llorerets, GEORG IV 30

Saquegen ací I allà damunt... el lloreret, GEORG IV 182

En aquest estat se l'abandona dins el clos ben tancat i se li posen sota les costelles trossos de branques, farigola i lloreret fresc, GEORG IV 304

MANSEGA (*Carex riparia*, *Cladium mariscus*, *Glyceria fluitans*, *Sagittaria sagittifolia*, *Spartina maritima*, *Typha latifolia*) Ulva

Colliràs amb la teva pròpia mà no sols la gespa, les febles fulles dels salzes i la mansega dels maresmes, GEORG III 175

MARFULL (*Viburnum tinus*) Tinus

Que ell mateix porti farigola i marfull des de les altes muntanyes, per plantar-ne en abundancia a l'entorn dels bucs, aquell que es posa al cor aquesta cura, GEORG IV 112

MATAPOLL (*Delphinium staphysagria*) Siler

De fet, els uns, sense ésser-ne forçats per l'home, vénen ells mateixos espontàniament i cobreixen al lluny les planes i les sinuoses vores dels rius, com el matapoll lleuger i les flexibles ginestes, el pollancre i les blanquinoses salzeredes de glauc fullatge, GEORG II 12

MILL (*Panicum miliaceum*) Milium

Retorna cada any el conreu del mill, quan el Taure resplendent obre l'any amb les seves daurades banyes, GEORG I 216

MURTRA (*Myrtus communis*) Myrtus

L'ample univers t'acollirà com a autor
de les messes i senyor de les estacions,
cenyint-te el front de la materna murtra,
GEORG I 28

Malgrat tot, és també el moment de
collir les glans d'alzina, les baies del
llorer, l'oliva i el fruit color de sang de
la murtra, GEORG I 306

Però les oliveres es presten millor al
procediment dels troncs, els ceps als
dels murgons, les murtres de Pafos al de
la branca sencera, GEORG II 64

A les costes crien ufana les plantacions
de murtreres GEORG II 112

La murtra és rica en vigoroses astes,
GEORG II 447

No hauria passat en silenci... ni les
murtres que estimen els ribatges,
GEORG IV 124

NARCÍS (*Narcissus poeticus*, *N.*
serotinus) Narcissus

No hauria passat en silenci ni el narcís
de tardana cabellera, GEORG IV 123

Empren les llàgrimes del narcís i el
gluten tret de l'escorça per a establir les
primeres filades de les bresques,
GEORG IV 160

NOGUER (*Juglans regia*) Nux

Repara també quan, dins els boscatges,
el noguer? (-l'ametller?-) es vestirà de
flors i vinclarà les seves branques
oloroses; si té fruits abundants,
igualment hi haurà molt de blat,
GEORG I 187

S'empelta, però, damunt l'arbocer
espinós un tany de noguer, GEORG II
69

OLIVERA (*Olea europaea*) Olea,
oleaster

I tu, Minerva, creadora de l'olivera,
GEORG I 18

Sovint el conductor d'un lent ruquet
posa als flancs de l'animal una càrrega
d'oli o de fruites humils, GEORG I 273

Fins de nit, estirant la llana per filar, les
noies no ignoren que s'acosta el mal
temps, en veure com dins el test de la
llàntia encesa l'oli guspireja i es
carbona el ble cobrint-se de bolets,
GEORG I 392

Ara ets tu, Bacus, que vaig a cantar, i
amb tu el rebroll dels boscos i les
brostes de l'olivera que creix amb
lentitud, GEORG II 3

Per si fos poc, un cop esbrancada, una
soca d'olivera –fet prodigiós- treu una
arrel fora del tronc sec, GEORG II 31

Les grasses oliveres lleven fruits de
formes variades, les “òrcades”, les
afusades i la “pàusia” de baia amargosa,
GEORG II 85

El nostre país... el cobreixen les
oliveres i els ramats prosperosos,
GEORG II 144

Es complauen amb l'esponera, estimada
de Pal·las, de l'olivera vivaç. N'és la
prova que en aquests mateixos indrets
es cria en abundància l'ullastre i que als
camps hi ha solades de les seves baies
incultes, GEORG II 181

No sembris entre els rengs oliveres
bordes, GEORG II 302

Roman sols, estèril, l'ullastre amb les
seves amargues fulles, GEORG II 314

Al contrari, les oliveres no demanen cap conreu, GEORG II 420

Cria, doncs, el gras oliver, agradable a la Pau, GEORG II 425

Ve l'hivern: la baia de Sició és mòlta per les premses, GEORG II 519

Jo mateix, guarnit el cap d'una rama d'olivera de fulles toses, portaré les ofrenes, GEORG III 21

Que una palmera o un ingent ullastre doni ombra a llur vestibul, GEORG IV 20

OM (*Ulmus minor*) Ulmus

Allò que fa ufanoses les meses, sota quina constel·lació, Mecenas, convé girar la terra i enllaçar amb els oms les parres, GEORG I 2

Sense triga, es pren dins els boscos un om que es força amb violència a vinclar-se per fer-ne una cameta i se li imprimeix la forma d'una arada corba, GEORG I 170

D'altres veuen propagar-se des de l'arrel un atapeïdíssim manoll de rebrots, com els cirerers i els oms, GEORG II 18

Aquesta enllaçarà per a tu els oms amb les vinyes fecundes, GEORG II 221

Perquè els ceps s'acostumin a servir-se d'aquests suports, a menysprear els vents i a enfil·lar-se, de pis a pis, fins al cim dels oms, GEORG II 361

Tot seguit, quan la vinya haurà arrencat i haurà abraçat els oms amb les seves branques vigoroses, aleshores poda la seva cabellera, talla-li els braços, GEORG II 367

Els oms són rics en fullatge, GEORG II 446

És a tu, Lenaeus, déu del cup, que amb una libació t'invoca, després invita els guardians de la ramada al llançament del ràpid dard, proposant-los per fitó un om, i a despullar llurs cossos endurits per a una palestra camperola, GEORG II 530

Quant als homes, és dins cavernes excavades profundament davall terra que menen una vida tranquil·la i ociosa, i apilen roures i oms sencers per fer-los rodolar cap a les llars i lliurar-los a les flames, GEORG III 378

Ell va trasplantar també, posant-los en fila, oms crescuts, GEORG IV 144

ORDI (*Hordeum vulgare*) Hordeum

Sembreu els ordis dins les planes fins als límit marcat per les pluges de l'intractable solstici d'hivern, GEORG I 210

Sovint, quan el masover feia entrar el segador dins els camps daurats i ja davallava els ordis de tija fràgil, jo mateix he vist concórrer tots els vents, GEORG I 317

Allí, aquesta llarga nit, la passen jugant i beuen alegres un licor d'ordi fermentat i de serves àcides que imita el suc de la vinya, GEORG III 380

PALMERA (*Phoenix dactylifera*)

Palma

El pont el fètid castori, l'Epir les seves eugues per a les palmes de l'Èlida?, GEORG I 59

En neix també l'esvelta palmera, i
l'avet, que ha de conèixer els perills de
la mar, GEORG II 67

El primer, et duré, Màntua, les palmes
d'Idumea i, dins la teva verda plana,
bastiré un temple de marbre, GEORG II
12

Tant si, admirant els premis de la palma
olímpica, hom nodreix cavalls, com si
hom cria per a l'arada robusts vedells,
GEORG III 49

Que una palmera o un ingent ullastre
doni ombra a llur vestíbul, GEORG IV
20

PERERA (*Pyrus communis*) Pirus

Que una perera transformada dóna
pomes degudes a un empelt, GEORG II
34

El freixe blanqueja sota la nívia florida
de la perera, GEORG II 72

I no és pas la mateixa branca que porta
les peres de Crustúmium, les de Síria o
les feixugues que no caben a la mà,
GEORG II 88

Ell va trasplantar també... la perera ja
dura, GEORG IV 145

PI (*Pinus halepensis*, *P. pinea*) Pinus

Quan convé batre amb els remes l'ona
marmòria del mar pèrfid, d'avarar les
flotes equipades o de tombar, al seu
temps, el pi dins els boscos, GEORG I
256

I, en tornar de la ciutat, duu una mola de
pedra o un pilot de pega negra, GEORG
I 82

T'invocuen, Bacus, amb càntics
d'alegria i en honor teu pengen dalt
d'un pi figuretes d'argila, GEORG II
389

PI (*Pinus pinaster*) Pinus

Pins per als vaixells, cedres i xiprers per
a les cases, GEORG II 443

PLÀTAN (*Platanus orientalis*)
Platanus

Els plàtans estèrils porten robustes
branques de pomera, GEORG II 70

Ell va trasplantar també... el plàtan que
ja fornía ombra als bevedors, GEORG
IV 146

POLLANCRE (*Populus alba*) Populus

Vénen ells mateixos espontàniament,
com... el pollancre i les blanquinoses
salzeredes de glauc fullatge, GEORG II
13

Talment, sota l'ombra d'un pollancre,
Filomela afligida plany la pèrdua dels
seus fills, GEORG IV 511

POMERA (*Malus domestica*) Malus

Que una perera transformada dóna
pomes degudes a un empelt, GEORG II
34

Els plàtans estèrils porten robustes
branques de pomera, GEORG II 70

PONCEMER (*Citrus medica*) Malus
medica

La Mèdia produeix els sucès àcids i el
sabor persistent d'aquest fruit saludable,
més eficaç que cap altre, quan
madrastres cruels han emmetzinat una
beguda, mesclant herbes alhora que
paraules malèfiques: és un remei eficaç

que treu dels membres els negres verins... L'arbre mateix és gegantesc i té una aparença del tot semblant a la del llorer: si no expandís al lluny una olor diferent, seria un llorer; les seves fulles no cedeixen a cap vent; la seva flor és, més que totes, tenaç; els medes se'n serveixen contra la fetor de l'alè i per a guarir els vells asmàtics, GEORG II 126-135

PRUNERA (*Prunus domestica*) Prunus

I que drupes empedreïdes de sanguinyol vermellegen damunt pruneres, GEORG II 34

ROMANÍ (*Rosmarinus officinalis*) Ros

Quant al magre sorral d'un terreny rost, a penes pot fornir a les abelles humils llorerets i romaní, GEORG II 213

ROSA (*Rosa sp.*) Rosa, rosarium, rosetum

Així com els roserars de Pèstum, que floreixen dues vegades, GEORG IV 119

El primer, a la primavera, collia la rosa, i fruites a la tardor, GEORG IV 134

Serà útil també afegir-hi l'amaniment picat de l'agalla, roses seques, arrop espesseït per una llarga cocció, GEORG IV 268

ROURE (*Quercus robur*) Quercus

De primer, la rella i el feixuc roure de l'arada corba, GEORG I 162

Que ningú no passi la falç sota les espigues madures, abans d'haver cenyit, en honor de Ceres, els seus polsos amb una corona de roure, d'haver fet el moviment d'una dansa rústica i d'haver dit les fórmules sagrades, GEORG I 349

I com els roures que, segons els grecs, donen oracles, GEORG II 16

Igualment les abelles amaguen els eixams dins les escorces balmades i dins la cavitat d'un roure podrit, GEORG II 453

T'aconsellaré de conduir les ramades cap als pous i els estanys pregons a beure l'aigua que corre dins canals de roure, GEORG III 330

Amansint els tigres i arrossegant amb el seu càntic els roures, GEORG IV 510

SAFRÀ (*Crocus sativus*) Crocus

¿No repares com el Tmolos ens envia el safrà perfumat, GEORG I 56

Que els atreguin els jardins perfumats de safrà, GEORG IV 109

Saquegen ací i allà damunt... el safrà vermellenc, GEORG IV 182

SAJOLIDA (*Satureja hortensis*) Thymbra

Abundants sajolides de sentor tenaç, GEORG IV 31

SALZE (*Salix alba*) Salix

I les blanquinoses salzeredes de glauc fullatge, GEORG II 13

A més, no hi ha una sola espècie d'oms vigorosos, de salze i de lledoner, GEORG II 84

A la vora dels torrents hi neixen els salzes, GEORG II 110

La salzereda inculta exigeix els seus afanys, GEORG II 415

Els salzes i les humils ginestes ofereixen, també elles, fullatge als ramats i ombra als pastors, GEORG II 434

Els salzes són rics en tiges, GEORG II 446

En l'endemig, per a aquesta joventut no aregada encara, colliràs amb la teva pròpia mà no sols la gespa, les febles fulles de salzes i la mansega dels maresmes, sinó també tiges tendres de blat, GEORG III 175

Enmig de l'aigua, sia que dormi immòbil sia que corri, posa-hi de través troncs de salze o grosses pedres, com una sèrie de ponts, perquè s'hi puguin posar les abelles i obrir les ales al sol d'estiu, GEORG IV 26

I que, guardant-los de lladres i d'ocells, amb la seva falç de salze, Priap, déu de l'Hel·lespont, els assegurui la seva tutela, GEORG IV 110

Saquegen ací i allà damunt els arboços, els salzes glaucs, el lloreret, el safrà vermellenc, el tell apelagós, GEORG IV 182

SANGUINYOL (*Cornus sanguinea*, *C. mas*) Cornus

I sovint veiem que, sense dany per a ell, les branques d'un arbre es canvien en les d'un altre, que una perera transformada dona pomes degudes a un empelt i que drupes empedreïdes de sanguinyol vermellegen damunt pruneres, GEORG II 65

El sanguinyol és bo per a la guerra, GEORG II 448

SAPÍ (*Picea abies*) Picea

Només els avets (sapins-piceae) i, de vegades, els teixos nocius o les heures negres en revelen les traces, GEORG II 257

SERVERA (*Sorbus aucuparia*) Sorbus

Allí, aquesta llarga nit, la passen jugant i beuen alegres un licor d'ordi fermentat i de serves àcides que imita el suc de la vinya, GEORG III 380

TARONGINA (*Melissa officinalis*) Melisphylla

És allí que has d'escampar les sentors prescrites: la tarongina esgrumada i la ceriflor, planta comuna, GEORG IV 63

TEIX (*Taxus baccata*) Taxus

Els teixos estimen l'Aquiló i les gelades, GEORG II 113

Només els avets i, de vegades, els teixos nocius o les heures negres en revelen les traces, GEORG II 257

Els teixos es vinclen en arcs d'Iturea, GEORG II 448

No toleris cap teix prop de llurs casetes, GEORG IV 47

TELL (*Tilia cordata*) Tilia

Es talla també, abans, per al jou, un tell lleuger i un faig alterós per a l'esteva, la qual, des del darrera, permet de fer girar el joc de rodes inferior, GEORG I 173

Igualment els tells llisos i el boix que pot polir-se al torn es deixen afaïçonar i fendir pel ferro agusat, GEORG II 449

Per a ell els tells i el marfull eren ubèrrims, GEORG IV 141

El tell apelagós i les obscures
consolves, GEORG IV 183

TIMÓ (*Teucrium sp.*, *Thymus sp.*)
Temo

Se li ajusta, pel costat de l'arrel, un timó
que ateny vuit peus de llargària,
GEORG I 171

TIRABEC (*Pisum sativum*, *Phaseolus
vulgaris*, *Vigna unguiculata* ¿) Phaselus

Si, al contrari, sembres la veça i el
tirabec vulgar i no desdenyes de cultivar
la llentilla de Pelúsium, GEORG I 227

VEÇA (*Vicia sativa*) Vicia

Allí mateix on abans aplegares en
abundància ... els grans menuts de la
veça, GEORG I 75

Si, al contrari, sembres la veça i el
tirabec vulgar i no desdenyes de cultivar
la llentilla de Pelúsium, GEORG I 227

VERN (*Alnus glutinosa*) Alnus

Aleshores, per primera vegada, els rius
sentiren els troncs balmats dels verns,
GEORG I 136

Als maresmes fangosos els verns,
GEORG II 110-111

Igualment el vern lleuger, llançat dins el
Po, sura damunt l'ona torrencial,
GEORG II 451

VESC (*Viscum album*) Viscum

Aleshores arribà l'invent d'agafar les
selvatgines amb llaços, d'enganyar-les
amb vesc, GEORG I 139

I a elaborar per a tal servei un gluten
més apelagós que el vesc i la pega de
l'Ida frigi, GEORG IV 41

VÍMET (*Salix fragilis*, *S. viminalis*)
Vimen

A més, aquell que trenca amb rampills
les inertes gleves i arrossega pel damunt
rascles de vímets fa un gran bé als
guarets, GEORG I 95

Despenja del sostre fumós cistells de
vímet espès i cofins de premsa, GEORG
II 245

De primer, subjecta'ls al coll cercols
balders de vímet prim, GEORG III 166

Quant a les mateixes arnes, tant si les
has fet cosint escorces balmades com
teixint flexibles vímets, tinguin entrades
estretes, GEORG IV 34

VINYA (*Vitis vinifera*)

Allò que fa ufanoses les meses, sota
quina constel·lació, Mecenas, convé
girar la terra i enllaçar amb els oms les
parres, GEORG I 2

Va mesclar el corrent d'Aquelous amb
el suc del raïm que descobríreu,
GEORG I 9

Aquí és el blat que es cria millor, allí la
vinya, GEORG I 54

Així com preparen, per a les flexibles
parres, fermalls d'Amèria, GEORG I
265

El dia dissetè és benastruc per a plantar
la vinya, GEORG I 284

Mentrestant la seva muller, alleugerint
amb una cançó la llarga fatiga, fa córrer
la pinta estrident damunt la tela, o cou
amb les flames de Vulcà el dolç licor
del most, escumant amb fulles els
borbolls de la caldera trepidant,
GEORG I 295

O quan es llevi empal·lidida l'Aurora
en deixar el llit daurat de Titonos, ai!
aleshores el pàmpol no defensarà prou
bé els raïms madurs, GEORG I 449

Fa goig de plantar Bacus damunt
l'Ísmar i de vestir d'oliveres la mola del
Taburn, GEORG II 37

Els seus fruits degeneren, oblidosos de
llurs suc primitius, i el cep lleva
miserables raïms, botí dels ocells,
GEORG II 60

Però els ceps... es presten millor al
procediment... dels murgons, GEORG
II 63

La verema que penja dels nostres arbres
no és pas la que Lesbos cull a les
sarmets de Metimna. Hi ha les vinyes
de Tasos, hi ha els raïms blancs del llac
Mareotis... hi ha els raïms de porpra, i
els primerencs... hi ha també els ceps
d'Aminnea, uns vins fermíssims... però
¿quantas espècies hi ha i quins noms
tenen? És impossible d'enumerar-les,
GEORG II 90-104

En fi, Bacus estima els turons
esbarjosos, GEORG II 113

Vet aquí el terreny que et donarà un dia
vinyes ben robustes i abundoses en el
suc de Bacus, GEORG II 191

Si en manca, és que la terra és lleugera i
més convenient per als ramats i per a les
vinyes nutrícies, GEORG II 233

¿És preferible plantar la vinya pels
costers o a la plana?... alineu els ceps
separant-los per senderons tallats
exactament en angle recte... que els
interval·ls entre els ceps siguin tots
d'iguals dimensions, GEORG II 273

Jo gosaria confiar el cep fins a un solc
superficial, GEORG II 289

Que els teus vinyars no mirin cap al sol
ponent, GEORG II 299

Després de tal desastre, les vinyes no
tenen cap vigor a la soca, GEORG II
312

El temps millor de plantar les vinyes és
la primavera acolorida, quan retorna
l'ocell blanc (cigonya), GEORG II 319

Aleshores tot el vinyar es cobreix d'un
abundós esplet, GEORG II 390

Cal encara, per a curar bé les vinyes, fer
una altra feina que mai no serà
acomplerta a bastament... s'ha
d'alleugerir de fulla tot el vinyar... així
mateix, el dia en què la mallola ha vist
caure els seus pàmpols tardans... ataca
les romanalles del vinyet i l'afaiçona
amb el podall, GEORG II 397

S'ha d'alleugerir de fulla tot el vinyar
(espampolar), GEORG II 404

Ataca les romanalles del vinyet,
GEORG II 407

Sigues el primer a llaurar la terra...
sigues el darrer a veremar, GEORG II
408

Dues vegades les vinyes són carregades
d'ombra, GEORG II 410

Vet aquí que ja són lligades les sarment,
GEORG II 416

Però encara cal girar la terra, reduir-la a
pols, i aviat témer Júpiter pels raïms
madurs, GEORG II 419

Com a remei, hom provà de fer engolir
als malalts amb un embut de banya el
líquid del cup, GEORG III 510

Raïms psitis dessecats al sol, GEORG
IV 269

Crema les meves plantacions i branda
contra les meves vinyes la forta destral
de doble fulla, si tal enuig t'ha causat la
meva glòria, GEORG IV 331

I que aflueixen en massa al cim al d'un
arbre, del qual es pengen en raïm que fa
vinclar les branques, GEORG IV 558

VIOLA (*Viola odorata*, *Matthiola
incana*) Viola

I que mates de violes s'abeurin a la font
que les banya, GEORG IV 32

Per sobre dels pètals nombrosíssims de
la seva corol·la, brilla feblement la
porpra de la violeta obscura, GEORG
IV 275

XICOIRA (*Cichorium intybus*)
Intubum

Han de patir els danys causats per l'oca
insaciable, per les grues de l'Estrímon,
per les xicoires d'amargosos filaments,
GEORG I 120

XIPRER (*Cupressus sempervirens*)
Cupressus

I tu, que portes, Silva, un tendre xiprer
arrencat de soca-rel, GEORG I 20

A més, no hi ha una sola espècie... de
xiprer de l'Ida, GEORG II 84

Pins per als vaixells, cedres i xiprers per
a les cases, GEORG II 443

ZITZÀNIA /JULL (*Lolium
temulentum*) Lolium

I enmig de brillants conreus dominen el
jull improductiu i la folla cugula,
GEORG I 154

FLORA DE L'ALCORÀ

1.ALL 2.CANYA 3.CARABASSERA 4.CEBA 5.COGOMBRE 6.ESBARZER 7.FENC 8.FIGUERA 9.GINGEBRE	10.GINJOLER 11.LLENTILLA 12.MAGRANER 13.MOSTASSA 14.OLIVERA 15.PALMERA 16.RAIM 17.TAMARIU 18.TARONGER
--	---

Mahoma: *L'Alcorà*, trad. Miquel de Epalza, Editorial Proa, Barcelona, 2001

ARBRE

És molt millor, com a allotjament, que l'arbre infernal d'Al-Zaquum, que Nós hem fet per provar els pecadors, els infidels. És un gran arbre que creix en el fons de l'infern d'Al-Jahim, del qual pugen fruits que són com caps dels *xaiatins* (dimonis). D'aquesta fruita menjaran els condemnats i se n'ompliran el ventre. Després beuran d'un líquid dolent del mateix arbre, amb altres líquids molt cremants, Els qui han estat arrengherats, 37: 61-66

Déu ha quedat molt satisfet dels bons creients, bons musulmans, quan et van jurar fidelitat sota el gran arbre, La conquesta, 48:17

CANYA (*Arundo donax*)

Tu no hi eres amb ells (els altres sacerdots) quan llançaven les seves canyes (al corrent d'un riu), per a sortejar qui s'ocuparia d'educar Màriam, La família d'Imran, 3: 43

CARABASSERA (*Lagenaria sp.*)

I vam fer créixer, damunt d'ell, un arbre gran amb carabasses, Els qui han estat arrengherats, 37: 145

COGOMBRE (*Cucumis sativus*)

I va dir: "Mussa! No podem suportar més d'un sol menjar –sols el manà. Demana, doncs al teu Senyor que per nosaltres faci sortir d'aquest desert coses que surten de terres fèrtils: cogombres, verdures, alls i llenties, cebes...", La vaca, 2: 60

ESBARZER/ABATZER (*Rubus ulmifolius*)

Ell, Mahoma, l'havia vist baixar del cel una altra vegada, al costat de l'esbarzer (ardent, segons la Bíblia), en el final del Sinaí. Al costat d'aquest esbarzer hi havia el jardí de l'habitable i del refugi de Déu, Al·là, quan l'esbarzer es va cobrir amb tot allò de què es va cobrir, L'estrella, 53:13

FENC (*Trifolium incarnatum*)

El qui ha fet sortir de la terra els llocs de pastura i els ha recobert de fenc obscur!, L'altíssim, 87:3

FIGUERA (*Ficus carica*)

Per les figueres i oliveres, i pels seus fruits!, Les figures, 95:1

GINGEBRE (*Zingiber officinale*)

En aquest jardí del paradís, seran tots ells servits per a beure d'un got, una copa, amb una mescla feta amb bon gingebre, L'home, 76:16

GINJOLER (*Ziziphus jujuba*)

Nós vam canviar els dos jardins, paradisiacs, que ells tenien, per unes terres que produïen només arbustos espinosos, amb fruits amargs, uns tamarius i uns ginjolers, Els de Saba, 34: 15

Els bons companys de la mà dreta, de la bona sort –qui seran, doncs, els bons companys de la dreta?-, es trobaran entre ginjolers sense espines i entre acàcies, amb ombres molt extenses, aigua corrent i molta fruita, que no s'esgota ni és prohibida, L'esdeveniment, 56:27

JARDÍ

Nós li vam dir: “Àdam! Viu aquí, en el jardí del paradís, La vaca, 2: 34

En canvi, aquells qui han cregut i que han fet obres virtuoses, serán companys en el jardí del paradís, i eternament, La vaca, 2: 81

És que calculeu que entrareu al bell jardí del paradís sense patir el que han patit els qui van venir abans de vosaltres?, La vaca, 2: 213

Al·là, Déu, invita a anar al paradís, als bells jardins!, La vaca, 2: 220

Afanyeu-vos, i competeiu entre vosaltres per a obtenir el perdó del vostre Senyor i un jardí immens, que abraça els cels i tota la terra, que està preparat des de sempre per als qui temen Al·là, Déu, i no servir-lo, suficientment, La família d'Imran, 3: 132

Aquests sí que tindran un gran recompensa, que serà el perdó de part del seu Senyor, i allí seran als jardins del paradís, amb rius que flueixen, per terra, molt suaus, La família d'Imran, 3: 135

Què us penseu, que entraran fàcilment en el jardí del paradís sense que Al·là, Déu, hagi conegut abans qui són els qui han lluitat i han patit amb paciència, d'entre vosaltres?, La família d'Imran, 3: 141

Haurà guanyat la recompensa i el seu premi qui sigui apartat del foc infernal i sigui introduït en el jardí del paradís, La família d'Imran, 3: 184

Seran introduïts en uns jardins, paradisiacs, on rius flueixen, corrent per sota, La família d'Imran, 3: 194

Ell, Al·là, Déu, l'introduirà en uns jardins paradisiacs, on corren per sota uns rius fluents, i eternament hi romandrà, Les dones, 4: 12

Nós us farem llavors entrar en uns jardins, on correran per sota uns rius fluents, perquè hi estigueu eternament, sempre amb una eterna felicitat, Les dones, 4: 56

Nós els farem que entrin en uns jardins paradisiacs, on corren rius tot per

davall, on seran eternament, sense final,
Les dones, 4: 121

Descansa aquí, amb la teva dona, i
habiteu aquest jardí paradisiac. Mengeu
ambdós el que vulgueu, però no us
acosteu a aquest arbre. Si ho feu, sereu
uns pecadors i infidels, i romandreu en
les tenebres, Els cims que separen el cel
i l'infern, 7: 18

I quan ambdós van tastar el fruit de
l'arbre, se'ls va aparèixer la seva nuditat
més vergonyosa i van haver de tapar-se
amb fulles del paradís, del Seu jardí, Els
cims que separen el cel i l'infern, 7: 21

Déu ha promès als bons creients,
musulmans i musulmanes, uns grans
jardins, paradisiacs, on corren rius,
fluïnt per sota, on romandran
eternament, bones mansions i
perfumades en els jardins de l'Edèn, El
penediment, 9: 71

Ell ha preparat per a aquesta gent uns
grans jardins, paradisiacs, on corren
rius, fluïnt per sota, on romandran
eternament, El penediment, 9: 99

I als seus peus fluïran rius en jardins
paradisiacs, plens de delícies i de plaers,
Iunus, Jonàs bíblic, 10: 8

Entreu, vosaltres, en aquests jardins
paradisiacs, en pau, segurs!, La pedrera,
lloc d'Aràbia, 15: 45

Però pot ser que Déu, Al·là, em doni,
llavors, quelcom millor que el teu jardí,
que Ell enviï al teu jardí un càstig fort,
un llamp potent de dalt del cel, i que es
transformi en un terreny pelat i un, La
caverna, 18: 39

“Oh Àdam! Vols que t'indiqui quin és
l'arbre de la immortalitat i d'un poder

que mai s'acaba?”. El dos, Adam i Eva,
menjaren del fruit de l'arbre. Se'ls
revelà la nuesa i van haver de cobrir-se
amb fulles del jardí del paradís, Lletres
Ta i Ha, 20: 119

Als qui van creure-hi, als qui van fer les
coses bones, Déu, Al·là, els farà entrar
en uns jardins paradisiacs, on flueix
l'aigua dels rius, a sota, El
pelegrinatge, 22: 13, 22

Els bons creients, els qui han cregut i
han fet les obres bones, es trobaran en
els jardins de les delícies, El
pelegrinatge, 22: 55

Aquests són, doncs, els bons hereus, els
qui tindran com a heretatge el paradís,
Al-Firdaus, on romandran eternament,
Els creients, 23: 10

Beneït sigui el qui, si vol, pot donar-te
coses millors que tot això: uns grans
jardins paradisiacs, on hi ha rius fluents
per sota, El criteri del bé i el mal, 25: 9

Digues, profeta: “Val més això o el jardí
dels immortals, el paradís etern? Aquest
jardí ha estat promès als temerosos de
Déu, Al·là. Ell serà, doncs, per a tots
ells la recompensa i el destí final”, El
criteri del bé i el mal, 25: 14

Després, Nós els vam fer sortir de la
casa, dels seus jardins tots plens de
fonts, Els poetes, 26: 56

Posa'm tu també entre els hereus, els
qui rebran el paradís de les delícies!...
El bon jardí del paradís serà acostat a
aquells que tenen temor de Déu, que
tenen por de no servir-lo,
suficientment!, Els poetes, 26: 84, 89,
134

Gràcies a això Nós hem fet créixer jardins de gran bellesa!, Les formigues, 27: 59

Cerca el camí per a arribar al palau últim, al paradís de l'altra vida, la vida eterna, entre les coses que Al·là, Déu, t'ha concedit!, La narració, 28: 76

Als qui han cregut i han obrat les obres bones, els hem de fer la residència en el jardí del paradís, L'aranya, 29: 57

Aquells, en canvi, qui hi han cregut i han fet el bé, tindran per a ells els bons jardins del paradís, on romandran eternament!, Luqman, patriarca àrab, 31: 7

Els qui han cregut i han fet el bé viuran en els bons jardins paradisiacs. Serà el premi pel que han fet!, La prostració, 32: 18

Els de Sabà tenien, doncs, en el país on ells vivien, una cosa meravellosa, miraculosa: dos jardins, l'un a la dreta, al sud, l'altre a l'esquerra, al nord, Els de Saba, 34: 14

Els entraran en els jardins paradisiacs de l'Edèn, El Creador, des de l'origen, 35: 32

Se'ls va manar: "Entreu, vosaltres, en el jardí del paradís!", Lletres Ia i Sin, 36: 25

Aquell gran dia, els bons companys del paradís, dels seus jardins, només hauran de treballar per a ser feliços!, Lletres Ia i Sin, 36: 54

Tindran jardins paradisiacs, els de l'Edèn, La lletra Sad, 38: 49

Però aquella gent pietosa, que ha tingut por del seu Senyor, de no servir-lo suficientment, serà conduïda, en grups, cap al jardí del paradís... Entreu, doncs, en aquest jardí. Hi romandreu eternament, Les colles d'homes, 39: 72-73

El qui hi hagi cregut, bon musulmà o musulmana, i qui hagi fet les obres bones, entrarà en el jardí del paradís, on trobarà mitjans per a viure, sense mesura, sense cap límit!, El perdonador, 40: 39

Tindreu, vosaltres, aquell jardí paradisiac que us havien anunciat i promès, Han estat explicades detalladament, 41: 29

Els uns s'han de trobar en el jardí del paradís, els altres, però, es trobaran en el foc de l'infern encès, La consulta, 42: 6

Però aquells qui hi han cregut i han fet el bé es trobaran en els prats verds dels bons jardins del paradís, La consulta, 42: 21

Entreu, doncs, en el jardí del paradís vosaltres i les vostres esposes, per a fruit de tots els béns!, El luxe, 43:69

Aquest és el jardí del paradís, el que vosaltres heu heretat pel que heu fet! Tindreu aquí fruita abundant, que menjareu, Els creients, 43: 71

Aquests serán companys del cel i del jardí del paradís, on romandran eternament, com a bon premi pel que han fet!, Les dunes, 46: 13

Seran companys del jardí del paradís, que és promesa vertadera que se'ls va fer!, Les dunes, 46:15

Això és la història del bon jardí del paradís... allí hi ha rius amb aigua incorruptible, rierols de llet que no canvia de sabor, rierols de vi de gust molt dolç per als qui en beuen, rierols de mel molt pura. Allí hi haurà tota mena de fruits i tindran el perdó del seu Senyor, Muhàmmad, 47:14

Perquè Ell vol introduir tots els creients, homes i dones en els jardins del paradís, on corren rius per sota, La conquesta, 48:4

Entreu, doncs, en el jardí del paradís, en pau!, La lletra Qaf, 50:33

Aquells, però, qui han estat pietosos, que han tingut temor de Déu, Al·là, de no servir-lo suficientment, es trobaran en els jardins del paradís i en el plaer, fruit del que el seu Senyor els ha donat, La muntanya, 52:16

I per als qui han tingut por de presentar-se, dempeus, en presència del seu Senyor hi haurà, llavors, dos jardins del paradís (l'un per als homes, l'altre per als genis *junnuns*), El compassiu, 55:45

Aquests jardins paradisiacs serán d'un verd molt fosc, fosquíssim, per la immensa vegetació i l'abundància de les aigües que hi haurà, El compassiu, 55:63

Si algú es troba prop de Déu, Al·là, i és dels escollits, tindrà repòs, bones aromes i uns jardins plens de delícies, L'esdeveniment, 56:88

Hi ha uns jardins paradisiacs, on rius flueixen, per sota! Hi romandreu, eternament! Això és l'èxit immense!, El ferro, 57:11

Competiu, doncs, en la cursa per a obtenir el perdó del vostre Senyor i un jardí que és tan ample com són d'amples els cels i la terra, El ferro, 57:20

Els fa entrar en uns jardins on corren rius, per sota! Hi romandran eternament!, La discussió, 58:21

Aquests companys del foc infernal no són iguals que els companys del bon jardí del paradís! Aquests companys del bon jardí del paradís són els que triomfen, finalment, sempre!, La reunió, 59:19

Així sereu perdonats per les vostres faltes, sereu introduïts en els jardins del paradís, que tenen rius que flueixen per sota, i en mansions molt agradables, bones, en els jardins de l'Edèn, La filera, 61:11

Llavors a aquells qui creguin en Al·là, Déu, i obrin bé, Déu els llevarà les obres dolentes i les rebutjarà, i els farà entrar en els jardins del paradís, on corren rius per sota, on romandran eternament!, El mutu engany, 64, 8

Ell els farà entrar després en els jardins del paradís, on flueixen rius per sota, on romandran, eternament, per sempre!, El repudi, 65:10

Perquè el Senyor vostre esborri i rebutgi les coses dolentes i perquè faci que entreu en els jardins del paradís, on corren rius per sota, La prohibició, 66:7

Construeix, Tu, al costat Teu, per a mi, una casa en el jardí del paradís!, La prohibició, 66:10

Nós el posem a prova, com vam posar a prova els propietaris d'un jardí, La ploma per a escriure, 68:16

Ben certament, els qui s'afanyen a servir Déu, ells, certament, rebran del seu Senyor els jardins plaents, La ploma per a escriure, 68:33

Ell fruitarà d'una vida plena, que el deixarà molt satisfet, en el paradís, en un jardí molt elevat, amb molta fruita per la collita ja preparada, La veritat absoluta, la sentència inevitable, 69:21

A aquells qui són fidels a la salà, a la pregària regular, aquests seran molt honorats en els bells jardins del paradís, Els esglaons de l'ascensió, 70:33

Per què tots ells, cadascun d'ells, està anhelant ser introduït en el jardí de les delícies?, Els esglaons de l'ascensió, 70:37

Posarà davant vostre jardins. Posarà davant vostre rius, Noè, 71:11

Els de la dreta, feliços ells, el dia del judici, en els jardins del paradís, es preguntaran els uns als altres què va passar amb els pecadors que van fer el mal?, L'abrigat, 74:39

Els premiarà pel que han patit, han suportat, tot amb paciència, amb un jardí tot ple de seda... Al costat seu tindran les ombres del jardí, tindran les fruites del jardí, a sobre d'ells, que serán fàcils d'agafar, L'home, 76:12

I quan serà ja més a prop, domesticat, el bell jardí del paradís, cadascú, tot vivent dotat d'esperit, sabrà llavors el que ha aportat, el que té present, L'enrotllament, 81:12

Els qui tenen fe i fan les obres bones, tindran jardins, i pels seus peus correran rius. Això és premi, això és èxit, quin gran triomf!, Les constel·lacions, que són com torres, 85:10

Però aquest dia, hi haurà uns rostres molt contents, riallers, molt satisfets del seu esforç, en un jardí, un paradís, que és un lloc molt elevat, on no s'escoltaran xerrades inútils, La que cobreix, 88:7

I serà sempre la seva recompensa, del seu Senyor, serà l'Edèn, els bons jardins del paradís, La prova clara, 98:7

MAGRANER (*Punica granatum*)

I dels jardins, n'hem fet sortir raïms i olives, i les magranes, tots molt semblants i diferents, Els ramats, 6: 98

Ell va fer sortir uns bons jardins, uns ben emparrats, i d'altres sense, i amb palmeres, i amb sembrats de molt diversos aliments, amb oliveres i magraners, tots molt semblants i, alhora, molt diferents, Els ramats, 6: 140

També en tots dos hi ha molts fruits, hi ha palmeres i magraners, El compassiu, 55:67

MANNÀ (*Tamarix mannifera*)

I Nós vam fer que us cobrés un núvol d'ombra. Vam fer baixar sobre vosaltres el mannà i les aus, guatlles, com aliment, La vaca, 2: 56

Vam fer, també, que uns núvols foscos els cobressin i Nós així vam fer baixar del cel l'aliment del mannà i guatlles, Els cims que separen el cel i l'infern, 7: 159

Vam fer baixar el menjar del manà i guatlles molt bones, Lletres Ta i Ha, 20: 79

MEDICINA

I dels seus ventres (de les abelles) surten líquids de tota mena, que són remei i medicina per a la gent, Les abelles, 16: 68

MOSTASSA (*Sinapis alba*)

Malgrat que es tracti només del pes exacte d'un gra de mostassa, Nòs donarem la recompensa que correspongui, Els profetes, 21: 46

Malgrat que sigui una coseta que només tingui el pes d'un gra de mostassa, que es trobi oculta dins una roca, dalt dels cels o a la terra, Al·là, Déu, la portarà i la mostrarà, Luqman, patriarca àrab, 31: 15

OLIVERA (*Olea europaea*)

I dels jardins, n'hem fet sortir raïms i olives, i les magranes, tots molt semblants i diferents, Els ramats, 6: 98

Ell va fer sortir uns bons jardins, uns ben emparrats, i d'altres sense, i amb palmeres, i amb sembrats de molt diversos aliments, amb oliveres i magraners, tots molt semblants i, alhora, molt diferents, Els ramats, 6: 140

Gràcies a l'aigua, Ell ha fet créixer, per a vosaltres, cereals, oliveres, vinyes, palmeres i tota mena de fruits, Les abelles, 16: 10

I s'encén amb una fusta molt beneïda, d'una olivera, que no és d'orient, d'on surt el sol, ni d'occident, on mor el sol. L'oli que ja treu la llum quasi sense

haver de ser tocat pel foc. Llum sobre llum!, La llum, 24: 34

Hem obert solcs, en paral·lel, sobre la terra i n'hem fet sorgir, d'aquesta terra, grans, vinyes amb fruits, verdures i arbustos podats, oliveres i palmeres, jardins plens de tot fullam, fruita abundant, molta pastura, Va arrufar les celles, 80:25

PALMERA (*Phoenix dactylifera*)

Feu d'aquesta ciutat un lloc segur. Doneu manteniment, doneu bons fruits, dàtils sucosos, als habitants de la ciutat, als seus creients, La vaca, 2: 125

És que algú, de tots vosaltres, el qui vol i desitja, quan té un hort ple de palmeres, ple de raïms, i tota mena de dolça fruita, i es fa gran, amb els fills mascles encara febles, és que vingui llavors un remolí, tot ple de foc, i faci que es cremi aquest hort?, La vaca, 2: 265

El seu poder no els arriba per a donar a la gent ni un pinyol de dàtil, ni un sol trosset, Les dones, 4: 52

El bon creient, el musulmà que ha fet sempre les bones obres, sigui home o sigui dona, aquest serà dels qui entraran en el jardí del paradís, dels qui no rebran cap injustícia, ni del volum d'un petit tros d'un pinyol de dàtil!, Les dones, 4: 123

Això és ben cert: Al·là, Déu, fa germinar la llavor de gra i el pinyol de dàtil, Els ramats, 6: 94

De la palmera, en la part alta, n'hem fet sortir rams de dàtils, fàcils d'agafar, Els ramats, 6: 98

Gràcies a l'aigua, Ell ha fet créixer, per a vosaltres, cereals, oliveres, vinyes, palmeres i tota mena de fruits, Les abelles, 16: 10

En la terra, hi ha parcel·les delimitades, les unes veïnes de les altres, amb horts de ceps, camps de cereals i unes palmeres que poden ser de tronc senzill o de tronc múltiple, El tron, 13: 3

No creurem en tu fins que no hagi fet sortir de la terra una font d'aigua abundant. O fins que tinguis un verger ple de palmeres i ple de vinyes, d'on facis sortir, entre aquestes plantes, rius abundants, El viatge nocturn, 17: 90

Posa'ls l'exemple dels dos homes. A tots dos, NÓS vam donar sengles bons jardins amb vinyes, envoltats de palmeres, La caverna, 18: 31

Els dolors del part la van dirigir al tronc d'una palmera... Agita-la, vincla, cap a tu, el tronc de la palmera, que faci caure, per a tu, dàtils de fresc, Màriam, Maria, 19: 22-24

Ara faré que us tallin les mans i els peus, amb alternança, i jo faré que us crucifiquin en troncs de palmera, Lletres Ta i Ha, 20: 70

Gràcies a l'aigua NÓS hem fet créixer, per a vosaltres, moltes palmeres i bones vinyes, per a vosaltres!, Els creients, 23: 18

Tindreu, potser, seguretat amb tot allò que posseïu en aquesta terra, jardins i fonts, camps cultivats, i unes palmeres molt esveltes!, Els poetes, 26: 147

NÓS hi hem posat uns palmerars i unes vinyes. Hem fet que hi neixin i vessin fonts brolladores, perquè mengin dels

fruits que donen!, Lletres Ia I Sin, 36: 33

Amb l'aigua NÓS hem fet sembrar i hem fet créixer uns bons jardins i tot el gra de la collita, amb palmeres molt esveltes, amb rams frondosos, La lletra Qaf, 50:9

Hi ha en la terra fruits i palmeres, que tenen els fruits recoberts. Hi ha grans dins les beines i plantes molt aromàtiques, El compassiu, 55:10

I quan vosaltres tallàveu unes palmeres, o les deixàveu, dretes, sobre les seves arrels o bases, ho fèieu amb el permís de Déu, Al·là! Per confondre els pervertits!, La reunió, 59:4

Veies llavors la gent a terra com troncs de palmeres seques, buides per dins, La veritat absoluta, la sentència inevitable, 69:6

PLANTA

Ell és qui ha fet baixar de dalt del cel l'aigua de pluja. NÓS, amb aquesta aigua, hem fet sortir plantes i herbes, de tota mena, amb tots els grans, ben ordenats, Els ramats, 6: 98

En un bon país neixen plantes ben abundants, amb el permís del seu Senyor, Els cims que separen el cel i l'infern, 7: 57

Amb tot això, NÓS hem fet sortir moltes espècies i classes de plantes, Lletres Ta i Ha, 20: 52

De la mateixa manera mira la terra quan està seca, però quan NÓS hem fet baixar l'aigua al damunt, la terra seca es mou, s'infla, i fa sortir plantes diverses, precioses, El pelegrinatge, 22: 4

Ha fet baixar aigua del cel i ha fet créixer, sobre la terra, moltes espècies de vegetals, molt valorades, Luqman, patriarca àrab, 31: 9

TAMARIU (*Tamarix sp.*)

Nós vam canviar els dos jardins, paradisiacs, que ells tenien, per unes terres que produïen només arbustos espinosos, amb fruits amargs, uns tamarius i uns ginjolers, Els de Saba, 34: 15

TARONGER (*Citrus sinensis*)

Davant de tu, vénen corrent, com els camells, amb el coll tens, els ulls oberts com taronges, tots plens de por, Els esglaons de l'ascensió, 70:35

VINYA/RAÏM (*Vitis vinifera*)

Et preguntaran, i et pregunten (profeta), sobre el tema de l'ús del vi, i sobre el joc d'atzar *maissir*, La vaca, 2: 218

El vi, el joc *maissir*, les pedres d'altars i les fletxes de sort són, totes, coses abominables, fetes pel dimoni, per Ax-Xaitan, La taula servida, baixada del cel, 5: 89

Un d'ells digué: "He vist que jo estava premsant fruita per al vi", Iússuf, Josep bíblic, 12: 35

No creurem en tu fins que no hagi fet sortir de la terra una font d'aigua abundant. O fins que tinguis un verger ple de palmeres i ple de vinyes, d'on facis sortir, entre aquestes plantes, rius abundants, El viatge nocturn, 17: 90

Posa'ls l'exemple dels dos homes. A tots dos, Nós vam donar sengles bons

jardins amb vinyes, envoltats de palmeres, La caverna, 18: 31

Faran voltes uns servidors, al seu servei, joves per sempre, amb copes, gerres i un gran got de vi, que sortirà d'una font viva i que mai no els farà mal de cap, ni gens d'embriaguesa, L'esdeveniment, 56:16

En canvi, per als qui tenen por de no servir Déu suficientment, hi haurà un lloc especial com a premi triomfant, vergers i emparrats, dones amb pits turgents, que mai envelliran, beguda i una copa plena a vessar, La notícia profètica, 78:30

Hem obert solcs, en paral·lel, sobre la terra i n'hem fet sorgir, d'aquesta terra, grans, vinyes amb fruits, verdures i arbustos podats, oliveres i palmeres, jardins plens de tot fullam, fruita abundant, molta pastura, Va arrufar les celles, 80:25

Se'ls donarà a beure un nèctar fi, un vi exquisit, en ampolles amb mesc – tinguin enveja els qui es barallen per tenir-ne més, Els gasus, els molt avars, 83:25

Hi haurà una font sempre fluent, llits elevats, copes servides, coixins en fileres, i grans catifes, a terra, esteses, La que cobreix, 88:12

FLORA DE LES MIL I UNA NITS

1.ALAMBONER	41.FAVA	74.OLIVERA
2.ALBERCOQUER	42.FESTUC	75.OPI
3.ALBERGÍNIA	43.FIGUERA	76.ORDI
4.ALL		77.ORTIGA
5.ÀLOE	44.GALANGA	
6.AMETLLER	45.GARROFER	78.PALMERA
7.ANÈMONA	46.GÍNJOL	79.PEBRER
8.ARRÒS		80.PEÒNIA
9.AVELLANER	47.HAIXIX	81.PERERA
	48.HENNA	82.PÈSOL
10.BAMBÚ	49.HERBA SABONERA	83.PISTATXO
11.BLAT		84.PLATANER
12.BLAT SARRAÍ	50.JACINT	85.POLLANCRE
13.BLEDA	51.JONC	86.POMERA
14.BRUC	52.JUSQUIAM	87.PRESSEGUER
15.CAFÈ		88.PRUNERA
16.CAMAMILLA	53.LILÀS	
17.CÀMFORA	54.LOTUS	89.RAVE
18.CÀNEM	55.LLENTILLA	90.REMENTEROLA
19.CANYA	56.LLESSAMÍ	91.ROSELLA
20.CANYA DE SUCRE	57.LLI	92.ROSER
21.CANYELLA	58.LLIMONERA	
22.CARABASSERA	59.LLORER	93.SAFRÀ
23.CARDAMOM		94.SALZE
24.CASCALL	60.MADUIXA	95.SÀNDAL
25.CASTANYER	61.MAGRANER	96.SÈSAM
26.CEBA	62.MALVA	97.SÍNDRIA
27.CIRERER	63.MANDARINER	
28.CIVADA	64.MARGALLÓ	98.TARONGER
29.COCOTER	65.MARGARIDA	99.TIMÓ
30.COQOMBRE	66.MELÓ	100.TOMATIGUERA
31.COL	67.MORERA	
32.COLOQUINTA	68.MURTRA	101.VINYA
33.CORRETJOLA		102.VIOLETA
34.COTÓ	69.NARCÍS	103.ZITZÀNIA
35.CÚRCUMA	70.NARONGER	
	71.NESPRER	
36.ENCENS	72.NIELLA	
37.ESBARZER	73.NOQUER	
38.ESCAROLA		
39.ESPÀRREC		
40.ESPART		

Les Mil i Una Nits, trad. D. Cinca i M. Castells, 3 volums, Proa, Barcelona, 1999

ALAMBONER (*Citrus paradisi*)

I els alamboners!, farcits d'alambons, seductors com els pits de les més formoses verges, com els de la genial composició: Els alambons al verger pengen de les fines branques tan esveltes com donzelles. Quan els bressa i gronxa el vent recorden botxes daurades impulsades per maragdes, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 413

ALBERCOQUER (*Prunus armeniaca*)

Les branques dels ametllers s'entrellaçaven amb les dels albercoquers, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 793

ALBERGÍNIA (*Solanum melongena*)

-Amor meu! Com es diu això? – preguntà amb un somriure entremaliat mentre assenyalava el seu sexe...- Albergínia! –No! –Figa? –Apa aquí! Tampoc!, *El camàlic, les noies i els vagabunds*, I, 55

ALL (*Alium sativum*)

El vostre fill està més sa que un gra d'all, *Història de Num i Nima*, I, 828

-Per què ploreu? –crijà el veí-. Si aquí diu que està més sa que un gra d'all i que tornarà d'aquí a deu dies!, *El mestre analfabet*, II, 326

ÀLOE (*Aloe socotrina*)

També es va quedar un salpasser, esperit de vi, encens, àloe, ambre, almesc i una espelma alexandrina, *El camàlic, les noies i els vagabunds*, I, 51

Mentre una adobava el sopar, l'altra encenia les espelmes i cremava àloe, *El camàlic, les noies i els vagabunds*, I, 57

Una palleta d'or no és més que pols si jau entre la pols; i l'àloe confós entre altres arbres és un tronc simplement, *El visir Nuraddín*, I, 118

Del sostre penjaven petits braserets d'aram que encensaven la sala amb encisadors aromes d'àloe, d'ambre i d'almesc, *Història de Num i de Nima*, I, 837

Poca estona després, les cortines d'un racó s'alçaren i va aparèixer una corrua de boniques donzelles, amb espelmes i encensers d'àloe a les mans, *El matrimoni d'Almamun amb Khadija*, II, 36

I així vam continuar estona i estona, embrancats en el diàleg sense notar el pas del temps, amb el paladar regat per dolç nèctar i l'olfacte regalat amb l'ambrosíac olor d'àloe que cremava, *El matrimoni d'Almamun amb Khadija*, II, 37

A proa, un patge, sumptuosament abillat, sostenia una torxa daurada la flama de la qual cremava amb fusta d'àloe en comptes de fusta normal i corrent, *Harun Arraixid i Muhammad Alí, el joier*, II, 49

Dels voravius en penjaven tota mena de gemmes, com ara safirs, maragdes i topazis i les vares per sostenir-lo eren de fusta verda d'àloe de l'Índia, *Abú Muhammad, el mandra*, II, 83

Amoïnat, el marit decidí d'anar a trobar una vella herbolària, antiga amiga de la

família, i li explicà el seu cas. L'anciana de seguida se'n va fer càrrec. –Has de preparar una cassola plena de vinagre i una lliura d'àloe –va demanar-li-. Tingues-ho a punt, a la cuina... -Ho veus? –va fer la vella herbolària, triomfant-. Són els cucs de la lascívia, *El remei per a la lascívia de les dones*, II, 218

És diferent un jove d'una hurí, igual que ho són els excrements i l'àloe, *Discussió sobre els mèrits dels sexes*, II, 364

Hi havia uns arbres que tenien uns fruits grossos com caps humans; d'altres, en comptes de fruits tenien ocells penjats cap per avall i encara n'hi havia d'una tercera classe que tenien fruits d'àloe que si queien a terra s'abrusaven a l'acte, *Història de Hàssib Karimaddín*, II, 495

També vàrem passar per l'illa d'Assarat, famosa per la seva fusta d'àloe. A cinc dies de distància, però, hi ha una altra illa on es troba l'àloe xinès de més alta qualitat, *Sindbad el marí*, II, 614

De seguida vàrem remarcar també que per aquells verals hi abundava l'àloe, d'excel·lent qualitat, i al peu dels esculls hi brollava una font d'ambre pur i espès que corria com la cera i s'estenia fins a formar bassals on es solidificava com a conseqüència del calor del sol, *Sindbad el marí*, II, 616

Vaig reunir fusta d'àloe i taulons que hi havia escampats per la platja i els vaig subjectar amb les cordes més resistents que vaig trobar per la sorra, *Sindbad el marí*, II, 617

La sala estava magníficament preparada, hi havia de tot: coixins, llànties, tapissos, catifes, espelmes, candelers d'or i argent, taules de petges baixes amb safates de fruita i dolços i pebeters amb oloroses essències d'almesc, àloe i ambre, *Ardaixir i Haiatannufús*, III, 105

Julnaz es va treure de la butxaca una peça d'àloe, va encendre un braser que hi havia a l'habitació i, mentre cremava l'àloe i el fum s'enlairava, pronuncià un seguit de paraules inintel·ligibles, *Història de Badr Bàssim*, III, 119

Severament suportaré calamitats, fins que sàpiga que el sèver he tastat, *Saif Almuluk i Badia Aljamal*, III, 175

Es va lligar els cabells en dues gràcils trenes amb cintes de perles i de robins i es va perfumar amb àloe, ambre i almesc, *El comerciant Masrur*, III, 364

Va plegar la carta, la va lacrar i la perfumà amb àloe, almesc i ambre, *El comerciant Masrur*, III, 387

Mireu –va dir el lladre, després d'una pausa-, casualment porto una medicina que us farà bé. I es va treure de la bossa una capseta amb pólvores que contenien gran quantitat d'àloe. –Teniu, preneu-vos aquestes pólvores al vespre i ja ho veureu, dormireu com si no haguéssiu menjat res, *El comerciant i els lladres*, III, 547

Una vegada va estar net, Abú Sir el va fer passar a una altra sala amb pebeters plens d'àloe i d'ambre gris que la perfumaven i on els jovencells el

ruixaren amb aigua-ros i li feren un massatge, *Abú Quir i Abú Sir*, III, 582

Va descavalcar davant mateix de la porta i, de seguida, el va embolcallar l'olor d'àloe i d'ambre que sortia dels banys, *Abú Quir i Abú Sir*, III, 584

N'hi havia de tota mena: de robí, de corall, de fusta d'àloe, de banús, d'argent i, fins i tot, d'or, *Abdal-lah ben Fàdil, governador de Bàssora*, III, 723

AMETLER (*Prunus amygdalus*)

-Gràcies, gràcies –anava fent Hassan Badraddín, mentre els servia un bol de confitura i ametlles garrapinyades-, la vostra presència m'honora, *El visir Nuraddín*, I, 140

La temptació fou irresistible i vaig alçar els draps que cobrien les plates: quatre pollastres ben rostits i condimentats amb espècies, dolç de sèsam, grans de magrana, pastís d'ametlla i pastissets de mel. N'hi havia per fer feliç el ventrell més exigent!, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 480

Les branques dels ametllers s'entrellaçaven amb les dels albercoquers, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 793

Als ametllers, els ametllons eren verds i tendres i les ametlles dolces com els fruits del margalló. Es diu que per obra de Déu nostre Senyor les llavors dels ametllons estan embolcallades per tres clofolles, tal com bé recorda el poema: Tres clofolles li embolquen el cos per voluntat de Déu, Senyor nostre. Tothora li recorden la mort malgrat que de culpa n'és absolt,... No veus a la branca l'ametlla quan l'arrenca el recol·lector?

Ens en mostra el cor la clofolla com fa la petxina amb la perla,... Que bonica l'ametlla verda, tan xica que a la mà es pot perdre! El borrhissol de la clovella és pèl moixí de jovencell! I el seu cor, doble tal vegada, perla vestida de maragda,... Tanta bellesa no he vist mai com en un ametller florit. Al capdamunt els cabells blancs, sobre la cara el pèl moixí, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 411

ANÈMONA (*Anemone coronaria*)

La piga que duu a la galta no és prou defecte ni tara, car totes les anemones tenen negre un punt o dos, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 441

ARRÒS (*Oryza sativa*)

Jo procurava portar-li sempre el menjar que em preparaven a la fonda: un dia arròs amb espècies, l'altre albergínies farcides, l'altre un guisat guarnit de nous i ametlles; i tot acompanyat de fruites i aperitius, *El sastre, el geperut, el jueu, el cuiner i el cristià*, I, 163

Em vaig acostar a la taula i vaig destapar les safates que hi havia: a més del pollastre, la carn, quatre guisats més i els dolços, hi havia també un arròs amb mel i safrà que feia venir aigua a la boca. De mica en mica vaig anar agafant de tot, però d'arròs més que de res, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 483

Aladdín, després de passar a cercar carn, arròs, mantega i totes les provisions que feien falta a casa, va córrer al costat de Zubaida per explicar-li el veredict del cadí, *Història d'Aladdín*, I, 871, 872

Com que era un golafre, de seguida reparà en una abundant ració d'arròs dolç, cobert d'una espessa capa de sucre, que havien deixat un xic apartada del lloc que ell ocupava,... -Deixeu-lo estar! Que faci el que vulgui. De fet, jo també m'hi llançaria damunt d'un plat d'arròs com aquest, *Alí Xar i Zumurrud*, II, 131-132

-No tornaré a tastar mai més l'arròs dolç! –concloué el fumador de haixix, esparverat-. I mira que m'he salvat pels pèls, perquè també volia fer com ell!,... “Alabat sia Déu! Aquest arròs és miraculós!”,... el van fer detenir tot just havia començat a omplir-se el ventrell amb l'arròs dolç, *Alí Xar i Zumurrud*, II, 133-141

L'arròs amb llet de búfala val per endinsar-hi a fons la mà; i estigués tranquil pel demà car Déu per tu proveirà, *Budur, la filla del joier*, II, 152

Es veu que un home va donar un diem a la seva dona perquè anés a comprar arròs. L'arrossaire, però, no es limità a la transacció comercial sinó que la va festejar per engalipar-la: -Senyora, l'arròs sense sucre no val res. Si en voleu, passeu a la rebotiga, *El rei, la concubina i els set visirs*, II, 667

El jove es va treure la roba i el banyador no li va poder veure tot el carall perquè li amagava el greixum de les cuixes; se li veia només la punta, de la mida d'una avellana, si fa no fa,...-Ha vingut als banys un jove, fill de visir i bell com un ple de lluna, que la té esquifida com una avellana, *El rei, la concubina i els set visirs*, II, 672-673

El petit, que estava a l'aguait dels guisats que hi havia al foc, quan va veure que l'arròs ja era cuit es posà a plorar. –Per què plores, fill? –preguntà la mare. –Vull arròs amb mantega!, *El rei, la concubina i els set visirs*, II, 714

-T'agrada el pollastre adobat? –I tant! És un dels meus plats preferits! –I l'arròs dolç? –Ui!, per a llepar-se'n els dits!, *Jaudar, fill del comerciant Umar*, II, 731

-I quin és el menjar més adient per a una senyora de la meva categoria? –va fer ella tot mirant-se amb tendresa el fill estimat. –Un rostit de carn, pollastre a l'ast, arròs especiat, tripa farcida, costelles a la brasa, carbassons farcidets, pastís de formatge, *Jaudar, fill del comerciant Umar*, II, 742

Que apetitós és l'arròs amb llet: la mà hi poso fins als braçalets!, *El comerciant Masrur*, III, 364

AVELLANER (*Coryllus avellana*)

M'han explicat, majestat –prosseguí Xahrazad-, que Abdal·la cada dia duia el cistell ple de fruita, quan s'acabava la tendra en duia de seva –nous, ametlles, avellanes, panses o el que fos- al seu amic i el tornava ple de gemmes, *Abdal·la de la terra i Abdal·la del mar*, III, 605

BAMBÚ (*Bambusa arundinacea*)

Duia també un mocador de seda blava, arracades, braçalets, anells de pedres precioses i una vareta de bambú a la mà, *El príncep i l'ogressa*, I, 38

Però el que més va atraure la meua atenció va ser l'immens divan de bambú, amb potes de vori, que la

presidia, *L'escorxador i la dona noble*, II, 44

Instal·lats al jardí, els van portar una palangana per rentar-se les mans, seguidament una taula de bambú amb tovalles de seda i després els serviren plats variats de delicioses menges, *El canvista Abulhassan Alkhurassani*, III, 650

Quan tingueren les copes plenes, l'amo va agafar un bastó de bambú i va picar tres vegades a terra, *El canvista Abulhassan Alkhurassani*, III, 650

BLAT (*Triticum aestivum*)

És cert que la fortuna m'ha oblidat i que la feina ni profit m'ha dat: com hi ha món que he sortit a guanyar el pa, i ja veig que l'esforç ha estat en va, *El pescador i el geni*, I, 22

No obstant això, vam continuar caminant fins a arribar a una sala on hi havia farina, gra i altres comestibles emmagatzemats, *Història del primer vagabund*, I, 70

Són vostres dons com un collar de perles, com aquell pa que a tots ens fa profit, *El visir Nuraddín*, I, 121

Es guanyava el pa de cada dia, i anava tirant, amb la bacina de la capta, *El barber de Bagdad*, I, 212

Vam anar corrents a un magatzem, d'on el califa va agafar un sac de farina i un poc de greix, *Història del rei Umar Annuman*, I, 349

Durant la nit, que, val a dir-ho, se'm va fer més llarga que un dia sense pa, prou que la taula em temptava però vaig

saber estar-me'n, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 486

En el somni se li apareixia un home que parava la llosa per atrapar ocells; com a esquer hi posava grans de blat i, convenientment amagat, esperava enxampar-hi els pardals afamats que s'aplegaven al voltant, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 528

Després del càstig, la torturadora li deixà una gerra d'aigua i un tros de pa als peus i va sortir deixant anar una riallada de bruixa, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 794-795

Tot seguit, agafaràs vint roves de blat, el garbellaràs, el trituraràs, el pastaràs i en faràs pastissos, *Història d'Aladdín*, I, 903

Des del mes de Barmuda fins a Misra, sempre referint-nos al calendari copte, el blat anirà car, però la resta de gra, a bon preu, *L'esclava Tauaddud*, II, 421

-Ei, gent! –exclamà la veïna quan s'apropà a la llar-. Traieu el pa del foc o se us cremarà!, *Un matrimoni d'israelites virtuosos*, II, 453

-Mireu, jo estava al servei d'una persona que tenia una lesió als corròns i el metge li feia posar cada nit un pegat de farina i mantega. Al matí, jo agafava la farina i en feia dos pans per vendre. I us els venia a vós o a un altre. Però el malalt ha mort i m'he quedat sense pans, *El rei, la concubina i els set visirs*, II, 663

Jugava amb l'espasa com si fos un bri de palla i aquella exhibició de força i habilitat va posar la por al cos de molts

dels genis rivals, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 859

Abdal·lah es va treure de la butxaca una bosseta que contenia una lliura de farina de blat i la va donar a Badr,... jo també porto una farina de blat boníssima a la butxaca, *Història de Badr Bàssim*, III, 150-151

Llavors, Bahram va treure un molinet i un saquet de blat i va moldre el blat fins a fer-ne farina; la va pastar i en va fer tres coques que va coure al foc, *L'orfebre Hassan de Bàssora*, III, 218

El peix em fa venir salivera, i aquest pa de blat que persevera!, *El comerciant Masrur*, III, 364

-Que t'has begut l'enteniment? Et vaig dir que torressis el pa, no que el cremessis! Ja n'hi ha prou de fer-te el generós, *Maaruf el Sabater*, III, 747

Però sabia molt bé que no es pot dir blat fins que no és al sac i ben lligat, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 786

Aladdín va passar pel forn, va comprar pa i va entrar a casa com un vendaval, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 796

Arribar a agafar afecte al seu ofici, ja que li assegurava el pa, a ell i a la seva família, *Alí Babà i els quaranta lladres*, III, 844

I què carai deu voler pesar aquest trinxeraire, si no tenen ni un pa a la post?, *Alí Babà i els quaranta lladres*, III, 847

BLAT SARRAÍ (*Fagopyrum esculentum*)

La llavor de lli serà cara, però la mel i les lleties, barates, i l'única collita que serà abundant serà la de blat de moro, *L'esclava Tauaddud*, II, 421

BLEDA (*Beta vulgaris*)

Saps que m'ha dit aquella bleda quan li he parlat de tu?, *El barber de Bagdad*, I, 183

Potser et creus que sóc tan bleda com Dalila la Garneua?, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 499

-Ai, bleda! Què m'ho fa pensar?, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 524

BRUC (*Erica arborea*)

La taula amb menjar que ens dugueren era de bruc d'escombres del Khurasan i tenia les potes d'or; al damunt hi havia tota mena de viandes fregides i rostides, *Budur, la filla del joier*, II, 152

CAFÈ (*Coffea arabica*)

En senyal de benvinguda, el governador va oferir, a ell i als seus acompanyants, un sopar de primera, amb exquisides menges, bon beure, postres i cafè, *Abdal·lah ben Fàdil, governador de Bàssora*, III, 714

I per acabar d'arrodonir l'àpat, se serviren cafè aromatitzat amb cardamom, cadascú tant com en desitjava, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 414

Abans de partir cap al palau reial, es va prendre un cafè perfumat amb ambre, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 821

CÀLAM (*Arundo donax*)

Amb el càlam i la tinta que em van facilitar, vaig escriure, utilitzant la lletra de tipus rikaa, aquests versos, ... Té un càlam generós: quan signa un document concedeix els seus dons a llevant i a ponent, *Història del segon vagabund*, I, 81

Tampoc no us amagaré que conec bé les ciències ocultes i, si em doneu càlam i paper, us puc escriure el que vulgueu, per exemple, un llibre per distreure-us en els vostres viatges, *Història del rei Umar Annuman*, I, 339

Alhora, és tan savi com bon militar, corregeix les faltes del càlam amb el tall de l'espasa i imparteix justícia, a tothom per igual, *Història del rei Umar Annuman*, I, 344

-Escolta'm bé, carallot –l'amenaçà Kàmar des de la finestra-: et continuaré llençant al pou, com càlam al tinter, fins que no em diguis el que en saps, ho has entès?, *Història de Kàmar Azzman*, I, 703

Kàmar va treure tinta i càlam d'entre els estris que duia i, assegut a terra, començà a escriure en una fulla, ... Llegeix el traç del meu càlam, la lletra et parla d'amor, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 734-735

Amb aquella intenció, agafà el tinter i el càlam i en un tros de pergamí d'alta qualitat va escriure, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 776

-Vejam, aquí tens paper, tinta i càlam; fes-me una petita demostració... Mullà lleugerament el càlam en el tinter i, amb elegant cal·ligrafia, va escriure aquestes línies, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 811

-Entesos –digué, mentre manava a una minyona que portés càlam, tinta i paper, *Budur, la filla del joier*, II, 151

L'home girà cua per anar a cercar càlam i paper i el lladre va arrencar a córrer com un cabirol fins a desaparèixer del carrer, *El canvista i el lladre*, II, 194

CAMAMILLA (*Matricaria chamomilla*)

Aquell dia la seva piga atzabeja ressaltava més que mai en les galtes enrojolades, i les dents de camamilla i fulguraven a la boca, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 550

Dolça boca de l'amat! Blanca filera perlina! Qui t'hi ha encastat el roig vi i la blanca camamilla? Qui t'ha donat al teu somris la claredat matutina?, *Budur, la filla del joier*, II, 148

La noia parla dolçament, té un cos esvelt com branca de roser, amb boca de camamilla, galtes de roselles i un cabell negre com l'atzabeja, *Discussió sobre els mèrits dels sexes*, II, 362

CÀMFORA (*Cinnamomum camphora*)

Quan fan les mans del banyador les fregues el cos reneix entre la llum i l'aigua; ell no para de fer la seva feina: treure l'almesc d'uns cossos com de càmfora, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 515

L'alè flairós té de l'almesc; la dolça saliva, del vi i de la càmfora, les dents, *Alí Xar i Zumurrud*, II, 111

La piga de la galta de l'amat sembla d'almesc sobre càmfora pura; veure'l tan sols ja em deixa traspalsat, *Abú Nuàs amb Arraixid*, II, 275

Recordo que, de camí, passàrem per un bosc frondós d'arbres de càmfora. Alguns eren tan immensos que haurien pogut ombrejar cent persones, sense exagerar. I sabeu com obtenen la càmfora? Doncs pugem a dalt de l'arbre, fan un forat al tronc i furgen a dins amb un instrument llarg. L'instrument surt xop d'una substància enganxosa com la goma que de fet és la saba de l'arbre, i és a partir d'aquesta goma que s'elabora la càmfora. L'arbre que ha estat objecte d'aquesta operació, al cap de poc temps, s'asseca, i aleshores serveix per fer llenya, *Sindbad el marí*, II, 580

Els flascons d'aromes d'almesc, d'ambre, d'àloe, de sàndal, de càmfora i d'altres els indicaren que havien arribat al mercat dels perfumistes, on la vida humana era igualment absent, *La ciutat d'aram*, II, 649

Zalzal va alliberar Garib de les cadenes, se'l va carregar a l'esquena i remuntà el vol amb la intenció d'emportar-se'l cap a casa seva, al País de la Càmfora, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 895

-Hassan –va dir Aburrix, un cop hagué acabat de parlar amb el geni-, Dahnaix et conduirà a una terra, blanca com la càmfora, i volareu molt alt, tant que et semblarà sentir els àngels, però tu no tinguis por que no et passarà res, *L'orfebre Hassan de Bàssora*, III, 266-267

Havent menjat, els dugueren el rentamans i les esclaves encengueren les espelmes de càmfora dels canelobres, *El comerciant Masrur*, III, 356

CÀNEM (*Cannabis sativa*)

A l'extrem oposat, s'hi veia una taula parada amb tovalles de seda i cinc safates cobertes amb draps de bri de cànem, que exhalaven una barreja exquisida d'olors de menges ja cuinades, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 480

CANYA (*Arundo donax*)

Jeia sobre un feix de canyes tapat amb parracs, *El jove de pedra*, I, 44

L'esperit de lluita se li havia marcit i, afligit i desganat, s'anava aprimant fins que es quedà com una canya, *Història del rei Umar Annuman*, I, 453

Un doll de malediccions, renecs i amenaces eixí de la gola del rei. No deixà canya dreta, n'hi va haver per tothom, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 511

Els seus companys m'informaren que estava malalt i que feia llit en una barraca de canyes, prop del cementiri, *El príncep anacoreta*, II, 319

No deixaren canya dreta: el poble fou sotmès a tractes vexatoris, degollaren els principals de ciutats i de llogarets i varen fer un gran nombre de presoners entre els habitants, *Història de Hàssib Karimaddín*, II, 529

Ell no podia permetre que un pelacanyes com aquell tal Aladdín ocupés el lloc predestinat al seu fill, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 812

CANYA DE SUCRE (*Saccharum officinarum*)

A corre-cuita va espremer un tros de canya de sucre en un bol i hi va afegir aigua fresca... En veure que la contribució que li corresponia era molt baixa, pensà que en tornar a palau

ordenaria que l'apugessin, puix que un poble en el qual d'una sola canya de sucre se'n podia treure tot aquell suc, havia de pagar més impostos,... -És que amb una sola canya no n'he tingut prou, per fer-vos la quantitat que necessiteu, n'he hagut d'esprémer tres i encara no he obtingut la quantitat que me n'ha sortit abans d'una sola, *Cosroès Anuixiruan i la camperola*, II, 295-296

-Què és això? Esvelta i dolça, llança sense punta, la gent se la menja als sopars del Ramadà. -La canya de sucre, *L'esclava Tauaddud*, II, 427

Entre els preciosos arbres, especialment àloes, s'hi podien olorar els perfumats rosers, Tots els joncs eren canyes de sucre, *Història de Hàssib Karimaddín*, II, 494

CANYELLA (*Cinnamomum zeylanicum*)

Entre altres coses, recordó que vàrem passar per una illa on abundaven les plantacions de canyella i de pebre... Allà vaig poder adquirir canyella i pebre a dojo, a canvi dels cocos, *Sindbad el marí*, II, 614

CARABASSERA (*Lagenaria sp.*)

-Aquí ho tens -va dir-, agafa'l i vés aquí al darrere; hi trobaràs carbasses seques. Les hi subjectes tan fort com puguis i llestos!, *Història d'Unzalujud i Poncella, la seva estimada*, II, 256

Dia rere dia, ella s'hi negava i els jais, cansats de rebre carbasses, l'amenaçaren, *La dona devota i els dos vells*, II, 305

Tu has vist mai un arbre bonic que no tingui fulles? O un carbassó sense

borrim?, *Dues dones i els seus respectius amants*, II, 366

A prop de les vinyes hi havia també unes carbasses seques i se'm va acudir que podia utilitzar-les com a recipient per posar-hi suc de raïm i convertir-lo en vi, confiant que tal vegada amb la beguda alleugiria el meu patir, *Sindbad el marí*, II, 610

Primer em presenteu dos moribunds i ara preteneu adjudicar-me a aquest gripau que, com a mínim, té tres defectes que salten a la vista de tothom: és un tap de bassa, té el nas com una carbassa i la barba massa llarga, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 438

Encara que, tot s'ha de dir, el pare es creia que l'aversion del visir cap a tu era per despit de les carabasses que jo havia donat a les seves propostes de matrimoni, *Maaruf el sabater*, III, 755

CARDAMOM (*Elettaria cardamomum*)

I per acabar d'arrodonir l'àpat, se serviren cafè aromatitzat amb cardamom, cadascú tant com en desitjava, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 414

CASCALL (*Papaver somniferum*)

Però sense que el confiat Alí se n'adonés, va amanir una de les meitats amb unes pólvores que, hàbilment, es va treure de la butxaca. Eren una barreja d'opi amb un somnífer tan potent que hauria aconseguit de fer caure adormit un elefant, *Alí Xar i Zumurrud*, II, 117

CASTANYER (*Castanea sativa*)

Que no veieu que, ell i tots els vostres col·laboradors, l'únic que volen és que us mateu a treballar i els tragau les castanyes del foc?, *L'aranya i el vent*, III, 542

CEBA (*Allium cepa*)

-Aquí tens la teva paga: asclar llenya, pelar cebes i atiar el foc de les peroles, *Història d'Aladdin*, I, 891

-Fes un bon guisat amb aquesta carn, amb ceba i espècies, de manera que no es noti quina mena d'animals són, *Saif Almuluk i Badia Aljamal*, III, 163

Va fer un cataplasma amb pols de vidre, calç i suc de ceba i el va aplicar als ulls del cavall tot posant-li una bena al voltant per subjectar-lo. Quan al cap d'una estona el ministre va desembenar el cavall es va quedar de pedra en veure que els tenia sans i brillants i es va veure obligat a complir el jurament, *Nuraddin i Mariam la puntaire*, III, 474

CIRERER (*Prunus cerasus*)

-D'acord, et perdono a condició que d'ara endavant tinguis clar qui remena les cireres, aquí, *La guineu i el llop*, I, 604

Ara sóc jo qui dóna ordres i qui remena les cireres, *La serp que fugia de l'encantador*, I, 614

CIVADA (*Avena sativa*)

-És el ruc desvergonyat que pastura per l'obaga, es menja la civada i es queda a l'hostal de l'Abú Mansur fins a la matinada, *El camàlic, les noies i els vagabunds*, I, 57

Se li acostà amb un tros de pa de civada i, amb un mocador, li eixugà els ulls... Nuzha va fer un mossec al pa de civada, que fou tot el seu sopar aquell vespre, *Història del rei Umar Annuman*, I, 332

-I ara, què dieu? Penseu en tot el pa de civada que ha endrapat mentre l'he tinguda amb mi... Ni tota la vostra tribu no es deu haver menjat, amb els anys, més de mil dinars de pa de civada, *Història del rei Umar Annuman*, I, 337

Només em donaven una gerra d'aigua i un pa de civada cada tres dies. I passaren dies i nits, mesos i anys, *Història del rei Umar Annuman*, I, 423

Després, d'un altre calaix, va agafar un grapat de civada, el va espargir a terra, el va regar amb aquella aigua encantada i dels grans en varen sortir de cop unes ufanoses espigues, *Història de Badr Bàssim*, III, 150

Els lladres descavalcaren i donaren menjar als cavalls amb bosses de civada, *Alí Babà i els quaranta lladres*, III, 844

Es quedà uns instants amb la boca oberta, sense articular paraula, fins que va dir amb vacil·lació: -Obre't... civada!, *Alí Babà i els quaranta lladres*, III, 850

COCOTER (*Cocos nucifera*)

Per beure, ens van server oli de coco i, si bé jo no me'n vaig empassar ni una gota, els altres se'l bevien com si fos aigua clara, *Sindbad el marí*, II, 595

Els micos, per defensar-se, van enfilem a dalt de les palmeres i respongueren a l'atac amb una pluja de cocos... Jo vaig tenir la sort d'escollir una palmera

atapeïda de cocos... em vaig afanyar a anar a trobar el meu amic amb la intenció de regalar-li els cocos, *Sindbad el marí*, II, 613

COGOMBRE (*Cucumis sativus*)

Guaitau quins cogombres tan ufanosos que porto a la sàrria! Els he traginats amb la intenció de vendre'ls a l'emir Maan ben Zaida, vejau si és tan generós com diuen, ... Noble emir, us porto uns cogombres primerencs, de qualitat suprema i que fan goig de veure, només dignes de vós. I a un preu que hom diria regalats, *Maan ben Zaida*, II, 13-15

Dalila la Garneua, en adonar-se que Haig Muhammad es mirava tant la donzella com el jove –val a dir que a aquest tintorer li era igual un tros de dona com un tros d'home, car li agradaven les figues i els cogombres-, decidí d'entrar a saludar-lo, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 1

Un veí li va donar un rodó de pa, un altre un crostó, un altre un tros de formatge i, una veïna obsequiosa, un cogombre, *El pescador Khalifa i un món de mones*, III, 347

COL (*Brassica oleracea*)

Sàlih començà a recitar noms de princeses, potser en va anomenar més de cent, però Julnaz, una per naps i l'altra per cols, a totes els trobava defectes i considerava que cap d'elles no arribava ni a la sola de les sabates del seu fill Badr, *Història de Badr Bàssim*, III, 128

COLOQUINTA (*Citrullus colocynthis*)

Més no té gust de coloquinta aquest afany, sinó de l'àlcali que crema les entranyes, *Saif Almuluk i Badia Aljamal*, III, 175

CORRETJOLA (*Convolvulus sp.*)

Ja en terra ferma i després de vagar i vagar, es trobaren davant un carreró, tot envoltat de canyes i d'enfiladisses corretjoles en forma d'arcada, que conduïa a la porta d'un jardí, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 234

COTÓ (*Gossypium herbaceum*)

Amb cara de fàstic, cridà: En el nom de Déu, dic que no! Que no vull la neu palpejar ni omplir la boca de cotó!, *Ali Xar i Zumurrud*, II, 109

Hom diu també que hi havia una vegada un devot israelita, la família del qual es dedicava a filar cotó, i ell cada dia anava a mercat a vendre els cabdells de fil. Amb els beneficis que n'obtenia, comprava cotó cru per filar i menjar per a tota la família, *Del profit i la utilitat de l'almoïna*, II, 203

De raïm n'hi haurà a dojo, de cotó a manta i de mel, per contra, en faltará, *L'esclava Tauaddud*, II, 420

-Bah! Recorda que el nostre germanet és tou com el cotó fluix i la mare, ja pots comptar, per més que digui, no serà capaç de tirar-nos escales avall, *Jaudar, fill del comerciant Umar*, II, 744

No m'agraden els pèls blancs, no ho vull en ma vida tastar ni omplir ma boca de cotó, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 436

-I en aquesta caravana hi porteu tela... de cotó? –Més encara, i tenyida de tots colors, *Maaruf el Sabater*, III, 746

Ni la mort del seu pare –quan Aladdín tenia quinze anys- no li va fer canviar aquell procedir, ni tampoc el fet que sa mare s’hagués de vendre la sastreria i s’hagués de posar a filar cotó a casa per poder-se mantenir, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 783

I jo, pobra de mi, m’he de passar el dia, i de vegades la nit, filant cotó per aconseguir dos rosegons de pa, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 787

Tot el que hi havia t’ho vas menjar ahir a la nit. Però ara mateix vaig a la soc, vendré una filassa de cotó filat i amb el que en tregui compraré recapte, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 794

Què pots oferir tu? Una filassa de cotó filat?, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 800

CÚRCUMA (*Curcuma longa*)

El jai es presentà davant de la princesa, la jaia i les dues donzelles amb una cara groga com la cúrcuma i amb prou feines s’aguantava dret de la por que tenia, *Ardaixir i Haiantannufús*, III, 97

ENCENS (*Boswellia carterii*)

El lloc era ple d’espelmes, candelers, encens i ungüents, *El jove de pedra*, I, 47

-Amb el vostre permís –informà al baró-, jo també he de muntar el cavall i, des de dalt, cremar encens i invocar el nom del dimoni que la dominava a ella, *El cavall de banús*, II, 242

La quarta fulla va caure a terres de l’Índia, on s’ha produït sempre més encens, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 550

Sahim se n’ocupà tot seguit: va fer olorar encens i vinagre a l’inconscient i l’efecte va ser pràcticament instantani, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 649

La germana gran va agafar un pessic d’encens i el va llençar sobre les brases invocant el nom de l’oncle i, encara no s’havia fos el fumerol que, per la vall, s’aixecà una polseguera, *L’orfebre Hassan de Bàssora*, III, 257

Quan van haver amuntegat la llenya, el mag la va encendre, es va treure una bossa plena d’encens, en va tirar sobre les flames i va fer una sèrie de conjurs i invocacions inintel·ligibles, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 790

ESBARZER (*Rubus ulmifolius*)

Amb gran alegria, descobrí una bretxa entre els esbarzers per on es podia esmunyir, *La guineu i el llop*, I, 604

ESCAROLA (*Cichorium endivia*)

-Quina verdura és la més saludable? – L’escarola, *L’esclava Tauaddud*, II, 414

ESPÀRREC (*Asparagus officinalis*)

Guaita al mercat les parades: fruita i verdura assortida. I n’hi ha que trien les figues, i n’hi ha que volen espàrrecs, *Història de Kamar Azzaman*, I, 768

ESPART (*Stipa tenacissima*)

Fet una llàstima, es posà una estopa al coll, agafà dos trossos d’espart i brut coma nava, es dirigí a palau, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 232

Aquella mateixa nit i sense acomiadar-se ni de la seva mare, Kan abandonà la llar a peu, vestint una túnica de màniga curta i una gorra d'esparg i portant, per tot viàtic, un rosegó de pa de feia tres dies, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 554

FAVA (*Vicia faba*)

Si et duen a l'estable i et donen faves per menjar, no te les mengis, *L'ase, el bou i el pagès*, I, 9

Fixeu-vos qui són:... Aukal, el venedor de faves, *El barber de Bagdad*, I, 189

-Senyor, fujo d'un pervers encantador que em persegueix per apallissar-me i ja no puc dir ni fava, em temo que aviat m'atraparà, *La serp que fugia de l'encantador*, I, 613

"Atès que t'has pres la molèstia de venir i em trobes així, et recompensaré: dirigeix-te a Bàssora i pregunta per tal comerciant. Un cop l'hagis localitzat, digues-li que Jàfar Albarmakí el saluda i li demana els mil dinars de les faves",... Doncs heu de saber que jo era un pobre que, per guanyar-me la vida, venia faves calentes pels carrers de Bagdad, *Allò que li va passar a un beduí*, II, 79-80

-¿Sobre quins objectes s'imposa l'almoïna preceptiva? –Sobre l'or, la plata, els camells, les vaques, les ovelles, el blat, l'ordi, el mill, les faves, l'arròs, l'oli i els dàtils, *L'esclava Tauaddud*, II, 397

Amb el guany de la venda comprà el sopar del vespre i el va portar a sa sacrificada majestat, que el va compartir amb la muller i l'invitat: només faves i pa, *L'asceta del nívol*, II, 462

M'han explicat, majestat –continua Xahrazad-, que amb la bossa plena, Jaudar va treure faves d'olla, *Jaudar, fill del comerciant Umar*, II, 724

-Pots estar ben tranquil·la, jo sóc com les faves, invulnerable a l'aigua i al foc! –respongué Dalila la Garneua, serenament, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 21

Es mirava el menjar que tenia a les mans amb els ulls fora de les conques com si fossin els d'un ogre i quan engolia esbufegava com un brau afamegat davant la palla i les faves, *Abú Quir i Abú Sir*, III, 573

-Aquestes són les cambres de les concubines preferides –em xiuxiuejà el patge-, ara agafeu aquesta bossa, és plena de faves i cal que poseu una fava davant de cada porta mentre resseguiu el passadís de cap a cap, tal com fa el califa, *El canvista Abulhassan Alkhurassani*, III, 658-659

FESTUC (*Pistacia vera*)

La serp, a fi de demostrar-li la seva generositat, ordenà que li portessin una mica de menjar: pomes, raïm, magranes, festucs, avellanes, nous, ametlles i plàtans, *Història de Hàssib Karimaddín*, II, 487

Oè, tasteu aquest exquisit torró de festuc! I Alí Azzaibak n'agafà un tros i se'l menjà, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 68

FIGUERA (*Ficus carica*)

El temps m'ha causat tremolors, car té una força de colós. Jo caminava abans sense fatiga, ara no dono un pas que ja

faig figa, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 220

-Doncs jo també me n'he oblidat, de coses! Escolteu què hi porto també: cinc caixes de teles, un cofre amb cent mil dinars, una cota de malles, un dipòsit d'armes, mil bocs banyuts, un ramat d'ovelles, mil gossos d'atura, vinyes, horts, jardins, herbes aromàtiques, flors, figues, pomes, quadres, estàtues, ampolles, vasos, nuvis, músics, un negre que toca la flauta, esclaves cantores, *Alí el pers, el kurd i el sac*, II, 72

Dalila la Garneua, en adonar-se que Haig Muhammad es mirava tant la donzella com el jove –val a dir que a aquest tintorer li era igual un tros de dona com un tros d'home, car li agradaven les figues i els cogombres-, decidí d'entrar a saludar-lo, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 15

Entre les files d'albercoquers i de cirerers, s'arregleraven les figueres, curulles de figues verdoses, morades o negres, iguals que les dels versos: Les figues, fosques o clares, enmig les fulles de l'arbre són joves grecs a l'alcàsser que dia i nit hi fan guàrdia... Benvingudes, figues, quin goig a la safata arreglerades, com plegada taula de joc que sense xarneres es tanca,... Homes doneu-me una figa, saborosa i ben vestida, per fora tan ben guarnida com per dins dolça i melosa. És com flor de camamilla de tan tendra i olorosa. A la safata servida exhibeix la pell sedosa,... Si em pregunteu per què sols menjo figues i aquest fet us estranya i us intriga, us ho diré de forma ben senzilla: jo prefereixo el fruit de la figuera així com d'altres el de la

morera,... D'entre les fruites m'estimo la figa quan s'arruga a la branca, ja madura. I quan els núvols fan caure la pluja, semblen talment ascetes que somiquen, *Nuraddin i Mariam la puntaire*, III, 409-410

En plena nit parlava en la foscor, tot atiant un foc de passió, i preguntava: "Qui vol jugar amb mi? No trobaré qui em vulgui entretenir? No trobarà la meva dolça figa qui vulgui assaborir-la amb alegria?", *Harun Arraixid*, III, 621

Ara bé, que jo arribés a fer-li cas, això ja eren figues d'un altre paner, *El canvista Abulhassan Alkhurassani*, III, 655

El mag, que a mesura que s'atansaven al punt on, sempre segons el llibre, es trobava el tresor, sentia el pessigolleig dels nervis i de l'excitació va haver de contenir-se per no clavar un parell de bufetades a aquell figa-flor, *Aladdin i la llàntia meravellosa*, III, 790

GALANGA (*Alpinia officinarum*)

Ràpidament, va fer preparar tota mena de menges: xai rostit, pollastre amb dàtils i ceba, pollastres farcits, sopes variades i, per beure, sucs i aigua amb sucre refinat i essència de galanga, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 278

GARROFER (*Ceratonia siliqua*)

-Doncs, noi, t'hauràs d'espavilar per guanyar-te les garrofes, *Història del segon vagabund*, I, 74

El deixà plantat i es dirigí cap a la botiga a esperar que algú li donés feina per guanyar-se les garrofes, *El barber de Bagdad*, I, 195

A poc a poc, la seva situació millorà i acabà obrint una botiga que li permetia de guanyar-se les garrofes, *El barber de Bagdad*, I, 204

En despertar-me, vaig trobar damunt meu una taba de les de jugar a l'astràgal, un pinyol de dàtil i una garrofa. Allà, però, no hi quedava ni rastre del parament de la nit, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 483

La peça del joc de l'astràgal vol dir que hi eres present de cos però absent de cor i ànima. El dàtil és el símbol del dolç amor que guarda la brasa encesa del cor. Per tant, el pinyol indica que la teva passió no és ardent. I amb la garrofa, estimat cosí, et demana que l'esperis amb la paciència de Job, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 483

El noi removia la terra amb aire i energia i vet aquí que quan arribà a sota d'un garrofer, la fanga va topar amb algun objecte dur, *Història de Kamar Azzaman*, I, 759

“Fill, Déu t'ha volgut afavorir amb tots aquests diners. Ja és hora, però, que deixis de vagarejar i te'n vagis al mercat a guanyar-te les garrofes”, *Abú Muhammad, el mandra*, II, 88

-I què hi has vingut a fer al Caire? –És que vaig tenir un somni: algú em deia que me n'hi vingués corrents ja que aquí m'hi podria guanyar bé les garrofes i, en realitat, m'hi he fet un fart de llenya!, *Dos casos extraordinaris*, II, 209

Amb el poc que tenim ens podem arribar a pagar el viatge i iniciar una nova vida, guanyant-nos les garrofes

com tothom, *L'illa del tresor inesgotable*, II, 476

Tanmateix, Hàsib Karimaddín, al cap d'un bon temps de casat, encara no sabia com guanyar-se les garrofes, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 484

Et recomano que en comptes de perdre el temps pegant-me, vagis al riu i tiris la xarxa. Déu et procurarà les garrofes, *El pescador Khalifa i un món de mones*, III, 321

Pensant com s'ho faria per guanyar-se les garrofes, va decidir invertir els pocs diners que li quedaven en la compra de tres ases i una destal, *Alí Babà i els quaranta lladres*, III, 844

GÍNJOL (*Ziziphus jujuba*)

-“Començo bé el dia!”, va pensar el jove més content que un gínjol, *El camàlic, les noies i els vagabunds*, I, 50

Quan les meves germanes em van veure arribar, més contenta que un gínjol al costat d'aquell xicot tan ben plantat, no van poder dissimular l'enveja que les rosegava, *Història de la primera noia*, I, 99

Tal com li havia promès, el califa lliurà cent dinars al pescador i el vellet marxà més content que un gínjol, *Les tres pomes*, I, 111

Al vespre del dia convingut, es presentaren totes dues, i mentre jo, més content que un gínjol, encenia les espelmes, elles s'instal·laren i es tragueren els vels, *El sastre, el geperut, el jueu, el cuiner i el cristià*, I, 177

Després de molts compliments i reverències adreçades a la dama, se'n

tornà a casa més content que un gínjol i enriquit com per art de màgia, *El barber de Bagdad*, I, 208

Després de trucar a la porta i mentre esperaba, Kutalkulub va donar un dinar al mocós, que se'n va anar saltironejant i content com un gínjol, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 276

Els infants saltaren d'alegria i, més contents que uns gínjols, anaren corrents a ensenyar-los a la mare, *Història del rei Umar Annuman*, I, 313

Amb el cos i l'esperit sadollats d'amor i més content que un gínjol, me'n vaig tornar cap a casa, *Història d'aziz i Aziza*, I, 487

-A bodes em convides, i d'ara endavant t'anomenaré senyor –respongué Sabah, més content que un gínjol, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 566

Contenta com un gínjol, saltironejà i recità aquests versos, *La serp que fugia de l'encantador*, I, 614

Se l'endugué a ulls clucs, sota la mirada burleta del falsari, que fugí més content que un gínjol, *El lladre i el mico*, I, 623

Més content que un gínjol, sortí del soterrani i tornà a col·locar la tapa, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 760

Dementre el tresorer pagava al camarlenc i el servei preparava una cambra per a Num, Abd Almàlik ben Mauran, content com un gínjol, entrava a l'harem a comunicar-ho a la seva germana, *Història de Num i de Nima*, I, 824

La meva mestressa et vol veure; sisplau, segueix-me –es limità a dir-me la noia. I

ja ho crec que la vaig seguir! Més content que un gínjol!, *L'escorxadador i la dona noble*, II, 45

-Després d'haver escoltat les paraules del xeic, vaig tornar cap a casa, content com un gínjol, *Abú Muhammada, el mandra*, II, 88

El devot israelita, més content que un gínjol, agafà els diners i llogà uns camàlics a fi que els hi duguessin a casa, *Del profit i la utilitat de l'almoïna*, II, 204

L'inassolible aquests ulls han vist i m'ha apenat no ser-hi prou a prop. M'ha captivat la gasela de cop sota dos gínjolars d'ombra feliç, *Harun Arraixid i Zubaida*, II, 284

Vaig passar uns dies de descans a Bàssora i, més content que un gínjol, vaig enfilar riu amunt en direcció a Bagdad, la ciutat de la pau, *Sindbad el marí*, II, 573

És foraster i un bon home i necessita fer alguna cosa per guanyar-se les garrofes, *Sindbad el marí*, II, 612

-Com vós maneü –va fer el fuster, més content que un gínjol, *El rei, la concubina i els set visirs*, II, 690

Jaudar donà les gràcies al servent i, tal com li havia demanat Abdassàmad, li lliurà la mula abans d'acomiar-se'n, es penjà les alforges a les espatlles i, més content que un gínjol, enfilà el camí de casa, *Jaudar, fill del comerciant Umar*, II, 741

Khuzaima restà uns instants perplex al portal de casa. Finalment, agafà la bossa i entrà, content com un gínjol, *Khuzaima ben Bixr Alassadí*, II, 916

-Certament, vénen de Déu! –exclamà, més content que un gínjol-. Ha estat una demostració providencial!, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 13

I Hassan Xuman partí, content com un gínjol, cap a casa de Dalila la Garneua, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 36

Alí, content com un gínjol per la bona notícia, besà la carta i lliurà deu dinars a l'aiguader, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 42

El mercader va marxar més content que un gínjol amb l'ós, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 66

-Demà ens veurem davant del califa. Em vull casar amb la vostra filla i amb l'esclava –i marxà, més content que un gínjol, cap a la caserna, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 68

L'esclau, més content que un gínjol, el va seguir fins a casa seva i una vegada a l'interior li va donar els dinars, *Saif Almuluk i Badia Aljamal*, III, 158

Contentes com un gínjol, les set germanes s'assegueren en rotllana i es posaren a parlar pels descosits, *L'orfebre Hassan de Bàssora*, III, 257

Amb el canastell damunt l'espalla, s'allunyà en direcció a la soc més content que un gínjol, *El pescador Khalifa i un món de mones*, III, 324

I el pescador, oblidant totes les bastonades i les males estones, se'n va anar més content que un gínjol cap a casa, *El pescador Khalifa i un món de mones*, III, 345

M'han explicat, majestat –prosseguí Xahrazad-, que Abdal·la, passant per

sobre la vergonya de sentir-se un captaire, va marxar content com un gínjol a comprar amb els deu mitjos direms de moneda alguna altra cosa per posar dins del pa, *Abdal·la de la terra i Abdal·la del mar*, III, 596

Abdal·la, més content que un gínjol, va fer acudir el forner; el governador de seguida el va nomenar segon secretari i li va donar vestits adients al càrrec, *Abdal·la de la terra i Abdal·la del mar*, III, 605

El patge se'n va anar més content que un gínjol i jo vaig decidir que havia arribat el moment de fer la darrera aposta, *El canvista Abulhassan Alkhurassani*, III, 657

Maaruf li va donar les gràcies i, satisfet i content com un gínjol, va marxar cap a casa, *Maaruf el Sabater*, III, 737

Després de donar-li infinites gràcies, el pagès va marxar content com un gínjol, i aquella nit Maaruf va dormir com els àngels, d'una tirada, *Maaruf el sabater*, III, 761

Amb les alforges carregades de farcells de diners, convenientment tapats amb estelles de fusta per no despertar sospites, Alí Babà se'n tornà al poble més content que un gínjol, *Alí Babà i els quaranta lladres*, III, 846

El lladre encara li va donar un altre dinar pel servei i Mustafà va tornar a la soc més content que un gínjol, *Alí Babà i els quaranta lladres*, III, 858

HAIXIX (*Cannabis sativa*)

-Escolta... que has pres haixix? –li digué un, *El visir Nuraddín*, I, 132

-Ah, ximple! –exclamà llavors el fogoner-. Tu deus ser un d'aquells galifardeus que es passen la nit mastegant haixix. És clar, acabeu en un estat tan lamentable que l'endemà us troben adormits en qualsevol lloc. Ah, joventut perduda!, *Història del rei Umar Annuman*, I, 324

-Assegut a la pica d'aigua freda, es començà a mullar la ferida amb aigua i s'estirà damunt del marbre amb un tros de haixix a la boca, que de seguida li va fer efecte, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 574

-Esperava poder-lo posar a dins –va dir, entre endormiscat i obnubilat pels efectes del haixix. –On s'és vist això de dormir amb l'alfange enarborat! Desvergonyit! Què és això d'ensenyar el pardal piulant? Viciós del haixix! –li recriminaven tot de veus al seu voltant, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 575

Muhammad Simsin va agafar els dinars i un bol de porcellana i, tot seguit, s'encaminà cap a la botiga d'un herbolari amic seu, que s'estava molt a prop dels venedors de haixix, *Història d'Aladdin*, I, 851

En general, tots els qui eren al voltant li van fer retret de les seves males formes, llevat d'un individu, un conegut fumador de haixix, que el va defensar, *Alí Xar i Zumurrud*, II, 131

-Com hi ha món! Punyeta! –exclamà el fumador de haixix, que observava com s'emportaven Barsum amb uns ulls com unes taronges, *Alí Xar i Zumurrud*, II, 132

De manera que va decidir llogar un atzembler, un adicte a l'haixix, que feia

una setmana que no tenia feina, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 18

El pescador no se'n sabia avenir i, tan aclaparat estava amb la possessió d'aquella elevada suma de diners que, una nit, sol a casa i força empicollat d'haixix, tot s'ha de dir, començà a fer-se històries, *El pescador Khalifa i un món de mones*, III, 327

HENNA (*Lawsonia inermis*)

L'afaità ben afaitat, li alcofollà els ulls, li pintà amb henna peus, mans i cara i el perfumà de cos sencer, *Ardaixir i Haiatannufús*, III, 103

Una mona d'ulls alcofollats i dents separades, amb les mans tenyides de henna i un mocador lligat a la cintura, *El pescador Khalifa i un món de mones*, III, 321-322

HERBA SABONERA (*Saponaria officinalis*)

-Tan gros és (el que em va passar) que, abans de menjar-ne, m'hauria de rentar les mans quaranta vegades amb àlcali, després quaranta vegades amb herba sabonera i encara quaranta vegades més amb sabó, és a dir, en total, cent vint vegades, *El sastre, el geperut, el jueu, el cuiner i el cristià*, I, 168, 174

JACINT (mineral)

Les joies tampoc no hi faltaven: unes valuoses arracades de perla, una cadena d'or i un collaret de boles d'ambre amb jacints incrustats i mitges llunes de robí, *Història del rei Umar Annuman*, I, 341

-Déu va crear Adam del fang, i el fang de l'escuma; l'escuma, del mar; el mar, de les tenebres; les tenebres, de la llum;

la llum, d'un peix; el peix, d'una roca;
la roca, d'un jacint; el jacint, de l'aigua i
l'aigua, de l'omnipotència, *L'esclava
Tauadudd*, II, 426

Capalt i arrogant, amb la seva corona de
jacints i pedres precioses, muntà a
cavall i inicià la marxa, *L'àngel de la
mort*, II, 431

JONC (*Scirpus holoschoenus*)

I encara us diré més, sé de bona font
que està més pelat que un jonc, *Anís
Aljalís i els dos visirs*, I, 232

Una esclava em vaig comprar bella com
un jonc flexible. I allò que havia heretat
tot amb ella ho vaig gastar car la seva
companyia joiosa em feia la vida, *Anís
Aljalís i els dos visirs*, I, 246

Tens figura de jonc que em duu bon
averany; t'encalço, vigilant, defugint el
censor, *De la discussió que
mantingueren esclaves*, II, 171

Amb el temps, i com sol passar en la
major part d'aquests casos, l'home es va
quedar més pelat que un jonc, *L'esclava
i el seu amo*, II, 278

I ja podeu comptar, en un tres i no res
em vaig veure pelat com un jonc: els
diners s'havien fos igual que les finques
i les propietats, *El canvista Abulhassan
Alkhurassani*, III, 651

JUSQUIAM (*Hyoscyamus albus*)

Majestat, no us preocupeu i escolteu-me
bé: agafeu una mica de jusquiam, o
algún altre narcòtic, i us l'emporteu
aquest vespre a la seva habitació. Quan
us ofereixi alguna cosa per beure,
procureu servir vós l'última copa i, a
dins, li poseu el narcòtic. Ja veureu quin

efecte li farà! No tindrà ni temps
d'arribar al llit; així la podreu posseir i
donar satisfacció al cos, sense
resistència, *Història del rei Umar
Annuman*, I, 314

LILÀS (*Syringa vulgaris*)

Hi havia roses, narcisos, llessamins,
clavells, margalides, assutzenes i lilàs
de totes classes i colors, *Història de
Hàsib Karimaddín*, II, 494

LLENTILLA (*Lens culinaris*)

També hauràs de garbellar tres roves de
lenties, moldre-les i coure-les, *Història
d'Aladdín*, I, 903

D'altra banda, les collites de gra seràn
bones, excepte la de lenties, el raïm es
perdrà del tot, el lli anirà car i el blat a
bon preu, des de principi del mes copte
de Tuba fins als de Barmahat, *L'esclava
Tauaddud*, II, 420

-Llenties, arròs, sopa, estofat, aigua de
roses i, avui, tal com em vàreu demanar,
us faré arròs amb mel i safrà i grans de
magrana, *Història d'Ahmad Addanf*, III,
52

Alhora que Maaruf s'asseia a taula,
arribava el pagès amb una cassola de
llenties i un sac d'ordi, *Maaruf el
sabater*, III, 761

-Perdoneu-me, senyor, perdoneu-me –
va encertat a dir el pagès-, però si
hagués sabut que sa majestat havia de
venir hauria dut unes altres viandes, no
aquesta cassola de lenties, *Maaruf el
sabater*, III, 761

LLESSAMÍ (*Jasminum officinale*)

-No en tinc cap necessitat del llessamí que fa olor –saltà, amb menyspreu-, jo vull una esclava que s’anomena Llessamí i que el pare no m’ha comprat, *Història d’Aladdín*, I, 885

Si us la mireu tota sencera veureu que té a les seves galtes murtra, llessamí i rosa blanca, *De la discussió que mantingueren esclaves*, II, 166

L’herba era tota llessamins; hi corria aigua cristal·lina, *Història de Hàssib Karimaddín*, II, 494

LLI (*Linum ussitatissimum*)

Les pluges seran abundants, les collites bones, excepte la de lli, i el blat anirà a bon preu durant el mes copte de Kijak, *L’esclava Tauaddud*, II, 420

-Veureu, abans de venir a aquest país vaig invertir tot el meu capital, cinc-cents dinars, en una plantació de lli,... *L’home de l’alt Egipte i la seva esposa Franca*, III, 489

-No et recordes del comerciant de lli d’Akka?, *L’home de l’alt Egipte*, III, 492

-I en aquesta caravana hi porteu tela de lli? –li va preguntar el síndic. –Uf, molta!, *Maaruf el Sabater*, III, 746

LLIMONERA (*Citrus limon*)

Tot i que quan hi arribaren ja era fosc, el sastre se n’anà al mercat a comprar peix fregit, pa, llimones i alguns pastissos per servir a l’hora dels postres, *El sastre, el geperut, el jueu, el cuiner i el cristià*, I, 151

I tot seguit ordenà a un subaltern: -Obre el sac! –I sabeu què contenia realment?

–va fer Alí el persa amb cara de murri-. Un munt de roba vella, un rosegó de pa, una llimona, quatre olives i... un tros de formatge, *Alí el persa, el kurd i el sac*, II, 72

Les llimones eren d’una classe excel·lent, de les que són medicinals, i de dàtils, quina collita!, *Agib, Garib i Sahim Al·lail*, II, 793

Les esclaves els varen servir el menjar i els portaren una gerra d’aigua ensucrada i una altra de llimonada, i mentre menjaven i bevien, Zain explicà a Masrur totes les penalitats que havia passat, *El comerciant Masrur*, III, 403

I les llimones, fresques i aromàtiques als llimoners, com ous de gallina pintats de groc. Precisament, aquesta imatge la recull el poema que fa: Ah, les llimones es mostren amb lluentor davant nostre! Ous de gallina pareixen que amb safrà unes mans cobreixen, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 413

Al seu davant, al fons del passadís, hi va veure una arca de cristall plena de joies i al seu damunt un estoig d’or de la grandària d’una llimona, *Maaruf el sabater*, III, 759

LLOSER (*Laurus nobilis*)

Els alarits dels musulmans, invocant el nom del Misericordiós i del Profeta, es barrejaven amb els dels cristians que al·ludien la creu i el cordó, el vi i el cup, el lloser i les palmes, els capellans i els sacerdots, els arquebisbes i el gran patriarca, *Història del rei Umar Annuman*, I, 409

Lloser del jove cavaller és la fronda dels seus cabells que corona el cap del

guerrer i esponerosa gallardeja, *Història del rei Umar Annuman*, I, 411

Els esquadrons musulmans tornaren llorejats amb la victòria al seu campament i el rei es dirigí de pressa a la tenda de Xarkan per assabentar-lo de les grates noves, *Història del rei Umar Annuman*, I, 449

I tant de bo el malvat la vinya en pau deixés: llorers del meu triomf foren llavors els ceps!, *La guineu i el llop*, I, 605

No he conegut cap beduïna que, en ser lluny, no enyori també el salze i l'abrinat llorer del Hijaz, la seva Península, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 635

I llorejats amb l'honor d'una aclaparadora victòria, Maraix i Garib van entrar al castell d'Ablak, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 865

Quan tu bufes lleuger, zèfir de l'Est, el teu trajecte nocturn m'entristeix: el colom canta al clar de l'alba ixent entre branques de salzes i llorers, *Ishak Ibrahim i el diable*, II, 933

LOTUS (*Nelumbo nucifera*)

Pel camí, alçà el cap al cel i va poder contemplar el meravellós espectacle dels set cels amb tot allò que contenen, inclòs el lotus que indica els límits del setè cel, *Història de Hàssib Karimaddín*, II, 559

MADUIXA (*Fragaria vesca*)

I sé que si així ho descriu faré embogir tots els homes: llavis carnosos i fins, com el d'euga el forat gros, vermellós

com la maduixa, com el de camell, bavós, *El comerciant Masrur*, III, 371

MAGRANER (*Punica granatum*)

Quan el gat s'adonà que era a punt de ser atrapat, adoptà la figura d'una magrana, grossa i vermella, que rodolà i va caure a l'estanys. El llop es llançà al seu darrere, però la magrana va fer un salt i va anar a caure damunt l'empedrat del palau, *Història del segon vagabund*, I, 85

-Quan se m'ha escapat el gra de la magrana, m'he vist perduda: sabia que allà hi havia l'esperit del geni, *Història del segon vagabund*, I, 86

-Senyor, tinc confitura de magrana acabada de fer, em farieu l'honor de tastar-la? –demanà amb cara d'albat. Agib féu uns ulls com plats i digué al seu criat: -Vinga, entrem a tastar aquesta confitura!, *El visir Nuraddín*, I, 139

Era la primera hora de la tarda i, per atzars del destí, Hassan Badraddín també aquesta vegada havia preparat confitura de magrana, *El visir Nuraddín*, I, 143

Aleshores ella agafà dos bols de confitura de magrana, sense gaire sucre, i els convidà a menjar-ne... Mireu, a la ciutat hem trobat un cuiner que fa una confitura de magrana d'aquelles que n'hi ha per llepar-se'n els dits, només de sentir-ne l'olor se't fa la boca aigua, allò sí que és un menjar digne dels àngels!,... Ens hem atipat de confitura de magrana i el cuiner, fins i tot, ens ha donat una beguda amb gel i sucre,... resulta que havia preparat confitura de magrana i ens ha convidat. Us ben

asseguro que no n'havia menjada mai de tan bona,... Només una persona al món ha pogut preparar una confitura de magrana com aquesta,..."Vés a saber què hi han trobat a la confitura de magrana que m'hagin fet això",...-A fe de Déu que em sembla que preparava confitura de magrana. Això és que m'he adormit a la comuna i ho he somiat tot, *El visir Nuraddín*, I, 145-149

A mesura que es descobria el cos deixava en suspens el somriure del galant que les espiava i que sentia créixer el seu desig: les dues ufanoses magranes del pit i l'aroma de l'almesc que exhalaven el plecs del ventre li feien delir, *Història del rei Umar Annuman*, I, 288

-No t'entristeixis així, home, aquí tenim farina, cereals, fruites, magranes, sucre, carn, xais, pollastres i d'altres coses que són suficients per a una colla de mesos, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 499

Prop d'allà descobriren, amb gran alegria, una font i un magraner atapeït de sucoses magranes. En l'estat en què es trobaven, allò va significar per a ells un tros del paradís i resolgueren fruir-ne un xic. Amb l'aigua de la font es rentaren tan delitosament com ho haurien fet als banys reials, i les magranes els semblaren les més delicioses menges que mai haguessin tastat, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 792

Davant dels meus ulls aparegué una doncella de pell blanquíssima; tenia unes celles molt ben contornejades i atapeïdes, les parpelles abaltides i uns pits que semblaven magranes, *Budur, la filla del joier*, II, 148

Quin goig el seu maluc exquisit! I les magranes al tronc del cos! "Vull la teva ardor!", vaig dir-li jo. "Demà em pots visitar sens temor", *Harum Arraixid i els tres poetes*, II, 287

Els pits, com magranes i el coll, com un branquilló tendre, *Discussió sobre els mèrits dels sexes*, II, 362

-Quina fruita és la millor? -La magrana, *L'esclava Tauaddud*, II, 414

Tenia un caminar gronxadís, com branca d'arbre al vent, i duia una túnica de color de flor de magraner i un mantó de seda de Sanà, ... I sota la rogenca túnica, que contrastava amb la blancor de les seves mans, s'hi endevinaven uns pits tensos i tendrals com magranes i un ventre lletós de plecs harmònics perfumats d'almesc, *Història de Damra ben Almuguira*, II, 945-946

Aparegué, agitada, una donzella. Semblava tenir el sol damunt les galtes i d'un bell color verd duia el vestit, talment un ram de magraner florit, *L'orfebre Hassan de Bàssora*, III, 226

La seva formosor no té parangó: rostre lluminós; front brillant; mirada d'hurí; galtes com pomes; pits com magranes; melic com ivori, cames com columnes de marbre... I la seva mirada! Germanes, no hi ha paraules per descriure tanta bellesa!, *L'orfebre Hassan de Bàssora*, III, 236

Entre l'arbreda es distingien els magraners, amb magranes com esferes d'argent, tal com amb molt d'encert descriu la poesia: Quan pelo la llisa magrana del seu interior sorgeixen els grans com robins que excel·leixen i

deixen la ment astorada, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 408

Rodona i ufanosa, mostra vermells robins entre els seus plecs. Fascinat, la veig i em recorda els pits turgents d'alguna verge o bé una cúpula de marbre. Medicina que salva i guarda la fràgil salut dels malalts, la ponderen mots del Profeta, i Déu amb molt belles paraules la recorda en el Llibre Etern, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 408

Accepta el vi d'una gasela que mostra encisadores celles, una rosa tendra a les galtes i els rínxols amb flors de magrana, *Abdal-la de la terra i Abdal-la del mar*, III, 614

Es va treure el vestit i el vel i es va quedar només amb una fina camisa que transparentava uns pits com magranes; tot seguit va iniciar una dansa fina i sensual, delicada com una bombolla a la copa, *Ibrahim ben Alkhassib i Jamila*, III, 629

Va fer créixer un magraner a la meva habitació, gràcies al qual no em moro de gana... A continuació, em va mostrar el magraner i em va oferir la meitat d'una magrana: us asseguro que no n'he tastada mai cap de tan saborosa!, *Abdal-lah ben Fàdil, governador de Bàssora*, III, 724

Vestia una preciosa túnica de tela d'Alexandria, cenyida a la cintura amb un cinyell d'or que ressaltava els seus encants femenins: els malucs prominents i els pits com magranes, *Ali Babà i els quaranta lladres*, III, 866

MALVA (*Malva sylvestris*)

Per raó del meu ofici, vaig anar a casa d'aquest jove que, si no hagués estat per mi, ja faria malves, *El barber de Bagdad*, I, 216

I mentre vós dormiu en calma totes les nits jo em passo en blanc. No és el mateix rosa que malva!, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 745

Sort que aquell miserable ja fa temps que fa malves colgat al soterrani i la llàntia és ben guardada, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 825

MANDARINER (*Citrus nobilis*)

Els mandariners, de tan atapeïts de fruita, inclinaven graciosament les branques, i tot plegat, per obra de Déu Misericordiós, semblava el paradís terrenal, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 793

MARGALLÓ (*Chamaerops humilis*)

Els margallons del jardí, bellament disposats en fileres, duien a la memòria els versos: Guaita els fruits del margalló, arrengrats a la branca, com albercocs incrustats o campanetes d'or fos! I aquests altres: Oh, margalló, que ets bonic quan els teus fruits t'engalanen com campanetes d'or fi que t'enramellen les rames, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 412

MARGARIDA (*Chrysanthemum sp.*)

He vist la branca damunt del turó, brillant perfecta com la lluna plena. "I com et dius?", li he gosat preguntar. "Margarida", m'ha dit amb timidesa. "Per mi seràs i t'hauré d'esfullar!". "No, no, que no ho vull pas, galant minyó!", *Kàmar Azzaman, Halima i l'orfebre Ubaid*, III, 668

MELÓ (*Cucumis melo*)

-Què? Que ets cec, cap de meló? –
s'enfurismà Maimuna, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 691

Quant als preus, variaran d'una regió a l'altra, la llavor de lli i la mel seran cares, el preu del blat serà alt al mes d'Hatur i baix el mes d'Amxir. El pitjor serà per al raïm i per als melons, que es perdran sense remei, *L'esclava Tauaddud*, II, 421

Escolta, Abdal·la, et vull proposar un tracte, tu vindràs cada dia en aquest lloc a la mateixa hora amb una cistella plena de fruita. Sí, home, ja saps: raïm, figues, melons, prunes,... tota aquesta mena de fruita que nosaltres no tenim però que tant ens agrada, *Abdal·la de la terra i Abdal·la del mar*, III, 599

MORERA (*Morus alba*)

Mira, el que hauria de fer és agafar una branca de morera, entrar a la seva cambra i clavar-li un fart de llenya que la deixés mig morta, ... Agafà una branca de morera, l'amagà dins de la cambra i convidà la seva dona a entrar-hi amb l'excusa que així ningú no sentiria el que li havia de dir, *L'ase, el bou i el pagès*, I, 11

MURTRA (*Myrtus communis*)

I quina mà de flors!: unes que semblaven perles i corall; roses que avergonyien les galtes més enrojolades; violetes que semblaven sofre a la vora del foc; margarides que reien ensenyant les blanques dents; narcisos que contemplaven les roses amb els seus ulls negres; murtres, primules, espígol i

gallarets, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 235

Es mirà més atentament l'adversari i llavors s'adonà que, dessota la vermellor de les galtes, li despuntaven els pèls de la barba, talment murtres sobre roses i va comprendre que havia comès un error, que intentà subsanar ràpidament, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 568

A la barbata el borriçol creix com la murta esplendorosa, a les galtes floreix la rosa i el corall dels llavis, quan vol, mostra les perles de la boca; l'alè perfuma l'aigua dolça que en fragant nèctar es dissol, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 678

Pels roigs gallarets d'una galta he oblidat les roses d'una altra. Pels fragants murtons d'una barba he abandonat les fulles glabres, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 699, 769

Per l'amor, tingues pietat! Amb tu la unió concedeix, a qui en la copa que llueix veu el teu reflex estimat: rosa que en la murta es vesteix, *Harun Arraixid i Muhammad Ali, el joier*, II, 62

Els censors creuen que ja he oblidat i no és pas cert: la passió perdura! I si la rosa no m'ha sadollat, com puc deixar de banda rosa i murtra?, *Discussió sobre els mèrits dels sexes*, II, 361

Sorgeix la lluna amb aura d'esplendor i la brianxa damunt dels turons porta perfum de murtra i violeta, aroma encisador entre les branques. Jardí d'esplèndida i total bellesa, amb tota mena de flors i plantes, *El comerciant Masrur*, III, 355

Aneu al cementiri jueu i feu-hi cavar una fossa, amb murtres plantades al voltant,... I quan s'acostaren a les murtres darrere de les quals hi havia la fossa, el jueu, pensant que allà hi havia la tomba de Zain, es va desmaiar, *El comerciant Masrur*, III, 403-404

Tot d'una allargà el braç per damunt del taulell i donà a Kàmar una branca de murta, *Kàmar Azzaman, Halima i l'orfebre Ubaid*, III, 669

NARCÍS (*Narcissus sp.*)

Llavors les blanques perles han brollat del tremolós narcís que té als seus ulls; galtes de roses, lliscant, han regat mentre les dents d'esclatant calabruix li mossegaven el gínjol dels llavis, *Història d'Alí Ben Bakkar*, I, 639

Narcís esponerós, contempla la poncella que per la teva tija vol ser desflorada, *Història dde Kàmar Azzaman*, I, 700

Amb el batec de les seves mirades i el pèl moixí podria malferir: beina de murtra, espasa de narcís, pot fer brollar la sang d'una estocada, *Discussió sobre els mèrits dels sexes*, II, 361

NARONGER (*Citrus paradisi*)

I els narongers, com gegantines galangues, feien honor als versos que en ells i els seus fruits s'inspiraren. Com ara: cap a la mà i és vermell, com el foc brillant i roig i per dins com la neu blanc. Quin prodigi que l'ardor aquest cor de gel no fongui! Quin prodigi que aquest foc no produeixi cap flama!,... Són els fruits del naronger com les galtes d'una dama que, guarnida d'ornaments, es vesteix per a la gala,... Quan al turó dels narongers bufa el

ventet, dolç i lleuger, s'estremeixen les subtils branques i semblen els fruits talment galtes que s'acosten per dar-se un bes,... Vàrem demanar a la gasela: "Descriu els narongers d'aquí". I ella somrient ens va dir: "Semblen talment la meva cara, si les naronges vols collir has de posar la mà a les brases", *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 412

NESPRER (*Mespilus germanica*)

Les nespres i els nesprons als arbres recordaven els dels camps de Gilan, a Pèrsia, o dels d'Antab, a Síria. Que bé ho expressa la poesia: la nespra és com l' enamorada que rep torbada l'estimat. Són com estrelles les flors blanques i al nesprer llueixen les branques entre l'espessor del fullam, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 409

NIELLA (*Agrostemma githago*)

Va comprar canyella, clavell, cardamom, gerd, pebre blanc, cua de sargantana comuna i dues unces de cubeba. Ho picà i ho va sofregir amb oli verge. Després, hi afegí tres unces de romaní mascle, una tassetta de niella i mel. Ho remenà tot amb una espàtula fins a formar una pasta i la poció resultant la posà al bol i se'n tornà a l'establiment de Xamsaddín, *Història d'Aladdín*, I, 851

NOGUER (*Juglans regia*)

-Mireu, aquí teniu nous, figues, ametlles, dàtils, pinyons, pistatxos, panses, avellanes, *El barber de Bagdad*, I, 214

-Senyors marxants, senyors potentats, no totes les coses rodones són nous, ni totes les allargades són plàtans, ni totes

les vermelles són carn, ni totes les blanques són greix, ni totes les rogenques són vi, ni totes les marrons són dàtils, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 230

Sense donar temps a cap rèplica, es dirigí a un gran noguer que hi havia a prop i prosseguí: -Mira, aprofitant que aquest arbre és just davant de les finestres, m'hi enfilaré. Potser així els podré donar un cop d'ull sense que em vegin, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 240

Es va treure el vel, se li acostà amb moviments seductors, l'abraçà i li va fer un petó als llavis que ressonà tan fort com una nou quan es trenca, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 802

Ràpidament, vaig agafar la pedra més grossa que tenia al meu abast, li vaig colpejar amb ràbia el cap i li vaig esclafar el crani com si fos una nou, *Sindbad el marí*, II, 611

-Reno! Tu ets com les nous, eh? Si no es trenquen no es poden menjar, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 65

El noieta va acceptar i va marxar amb ells. Seguint el camí, van arribar a un hort on hi havia nogueres. -Vinga, entrem-hi!, ens afartarem de nous -va dir un dels lladres, *L'aranya i el vent*, III, 542-543

OLIVERA (*Olea europaea*)

Trucà a la porta i, al cap de poc, sortí un cristià que, en canvi d'una moneda, li donà un grapat d'olives, *El camàlic, les noies i els vagabunds*, I, 50

-“Si responc que no, com explicaré que l'hagin trobada a la meva roba? Però, si dic que sí ja hauré begut oli”, vaig

rumiar, *El sastre, el geperut, el jueu, el cuiner i el cristià*, I, 164

Just confessar el robatori, em tallaren la mà i m'escaldaren el monyó amb oli roent, *El sastre, el geperut, el jueu, el cuiner i el cristià*, I, 179

-Un que ha volgut imitar els qui tenen més força que ell i ha begut oli, *El pardal i l'àliga*, I, 620

Escolta: primer distribuïrem l'or en sacotells, sense emplenar-los del tot i, al damunt de l'or, hi col·locarem unes capes d'olives. Les olives d'aquesta terra són molt apreciades, és un carregament normal,... -Sí, porto cinquanta sacs d'olives,... -Olives? -Sí, olives de primera. Budur es delia per les olives. *Història de Kàmar Azzaman*, I, 760-764

Ja ho va dir Déu (Alabat sia!) que les dones es porten l'oli i que el dimoni, en astúcia, no els arriba a la sola de la sabata!, *El rei, la concubina i els set visirs*, II, 668

I el fuster fou el primer a canviar l'aigua de les olives, que regalimà al cap del rei, *El rei, la concubina i els set visirs*, II, 693

El pànic es va estendre com taca d'oli entre els súbdits de Iarub ben Kahtan, que s'armaren a corre-cuita i sortiren atropelladament de les tendes, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 853

La notícia que Ahmad Addanf havia estat encarregat de prendre Dalila la Garneua s'estengué com taca d'oli, *Ahmad Addanf*, III, 33

La porta, però, era mig oberta i el primer que s'hi veia era el banc on seia

el jardiner, un homenet vell i retort com les arrels d'una olivera, *Ardaixir i Haiatannufús*, III, 89

No veus que tinc l'obligació d'informar Nuralhudà de la teva presència i que tan bon punt li digui que ets aquí haurem begut oli?, *L'orfebre Hassan de Bàssora*, III, 277

-Com gosa aquest reiet de pa sucats amb oli parlar-me així?, *El francolí i les tortugues*, III, 562

I si expliques que ahir et trobaves al Caire i que fins aquí t'ha dut un geni, llavors ja has begut oli: la gent fugirà de tu convençuda que estàs embruixat, *Maaruf el Sabater*, III, 744

Si tingués oli, llença'l, te la poses al pit i ja pots tornar sense por a tocar res perquè hauràs trencat el malefici, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 791

-Mare, gardeu-vos, però, de dir res a ningú de la llàntia i dels seus poders. Si la perdéssim, hauríem begut oli, *Al-ladín i la llàntia meravellosa*, III, 801

Passats dos mesos, dia amunt dia avall, un capvespre la mare d'Aladdín va sortir a comprar oli i es va trobar la gran majoria de botigues i botiguetes tancades, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 805

-En primer lloc, doncs, cal que alguns de vosaltres aneu al poble a comprar quaranta botes dels més grossos, dos d'ells plens d'oli, *Ali Babà i els quaranta lladres*, 860-861

-Ens hem quedat sense oli. He mirat la gerra oliera i tampoc no n'hi ha, tan sols

quatre gotes, *Ali Babà i els quaranta lladres*, III, 862

Corrents, va pujar a la cuina, va posar una gran caldera d'aram al foc i la va omplir d'oli, i quan l'oli va ser bullent, portà la caldera a baix al pati i va buidar-la damunt dels botes, *Ali Babà i els quaranta lladres*, III, 863

-Encara dorm el marxant? En què pensa aquest desgraciat? Si no se'n va ara mateix no vendrà ni un sol bot d'oli! – Ai, Senyor! Ni ell era un marxant ni en aquests botes hi ha oli!, *Ali Babà i els quaranta lladres*, III, 864

-Atenció, amo, no reconeixeu aquest rostre? –va fer Marjana tot netejant amb la màniga la cara empastifada de crema del bandit que jeia mort al terra- - L'olier! –esguellà Abdal·lah, *Ali Babà i els quaranta lladres*, III, 867

OPI (*Papaver somniferum*)

El síndic del mercat, Muhammad Simsim, tot i que mai no tenia pa a la post perquè tots els diners els feia desaparèixer comprant haixix verd, opi i altres herbes –n'era un gran addicte-, era molt amic de Xamsaddín i passava sovint per la botiga a fer petar la xerrada, *Història d'Aladdín*, I, 850

ORDI (*Hordeum vulgare*)

L'ase sempre tenia el jaç endreçat i polit, amb palla neta i ordi ben garbellat a la menjadora... i tu, en canvi, t'estàs aquí ben descansat, alimentat amb ordi ben porgat i més ben servit que un gran senyor, *L'ase, el bou i el pagès*, I, 9

Però no et pensis pas que m'ho posà gaire fàcil, em demanà un aixovar fora de mida: cinquanta cavalls, cinquanta

camells, deu eunucs i deu esclaves, a més de cinquanta sacs de blat i cinquanta d'ordi, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 558

El beduí, agraït, es va treure uns trossos de pa d'ordi de l'alforja i n'hi oferí un mos, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 560

Guaita si són extraordinaris els seus poders que té un bastó dividit en tres parts, i, si el planta a terra, i recita conjurs davant la primera part que resta a la superfície, en surt carn i sang; si ho fa davant la segona part, en surt llet i si conjura la tercera part en surt blat i ordi, *Història de Hàssib Karimaddín*, II, 539

Es veu que una parella de coloms, durant l'hivern, havien amuntegat blat i ordi al niu. Amb l'arribada del bon temps, però, el gra s'assecà i va perdre part del seu volum, *El rei, la concubina i els set visirs*, II, 696

ORTIGA (*Urtica urens*)

És semblant a una terra campa: és fèrtil, sí, però si no es conrea ni s'hi escampa adob, per molt que se sembri mai no donarà collita, tan sols argelagues i ortigues, *L'aranya i el vent*, III, 526

PALMERA (*Phoenix dactylifera*)

Va seure sota un arbre a descansar i va treure de l'alforja un tros de pa i un dàtil,... Quan, després de menjar, has llançat el pinyol del dàtil has encertat de ple el meu fill i ha quedat mort a l'instant, *El comerciant i el geni*, I, 12

Van esberlar la tapa i, a dins, hi trobaren un sarrió de fulles de palma lligades amb fils de llana vermella, *Les tres pomes*, I, 111

Hi havia, entre altres plats, una bona ració d'estofat de xai amb dàtils remullat amb aigua de roses almescada, pollastre assaonat i altres guisats d'aquells que n'hi ha per llepar-se els dits, *El sastre, el geperut, el jueu, el cuiner i el cristià*, I, 173

I dit i fet: agafà una fulla verda de palma i, amb el braç enlaire, s'hi atansà amb la intenció d'apallissar-los, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 235

No sabia on amagar-se, estava esfereït; l'única cosa que se li va ocórrer va ser tornar-se'n al fossar i enfilat-se a una palmera que hi havia, ... Suposo que si hi havia algú, en veure la llum, es deu haver enfilat a la palmera, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 256-257

Passada la por de ser descobert, Gànim va baixar de la palmera, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 263

Dementre, el pare vigilava que al convit no hi faltés res, especialment les safates de dolços i de dàtils frescos i madurs, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 471

Tornà al cap d'una estoneta amb un vas d'argent ple d'aigua fresca a la mà dreta i una safata amb dàtils, un bol de llet i carn d'animals salvatges a la mà esquerra, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 582

Una parella de tudons fruïa d'una vida regalada a la capçada d'una palmera datilera. Els feliços ocells eren l'enveja d'un eriçó que feia dies que se'ls mirava, pensant: "Aquests tudons es deuen afartar de dàtils, hauré d'inventar-me alguna martingala per tal d'aconseguir-ne",... Pensa que quan t'acostumis a viure sense els dàtils hauràs arribat a un alt grau de perfecció

espiritual, *L'eriçó i els tudons*, I, 621-622

Es llevà la bena del cap, es va cenyir una faixa de palma a la bata, es penjà un sarrió i va començar l'operació de fangar l'hort, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 759

De les 26 habitacions de la planta superior vaig observar el pati interior, que més aviat semblava un bosc de tan atapeït de palmeres i d'arbres fruiters com estava, *Ibrahim ben Almahdí i Almamun*, II, 31

L'anacoreta li digué: -Baixa allà a baix a cercar fibra de palmera. Quan l'hi dugué, l'anacoreta la va trenar i en va fer un cove, *Història d'Unzalujud i Poncella, la seva estimada*, II, 256

-Quines coses no es poden canviar les unes per les altres? –Respecte a aquest punt, recordó una tradició que es remunta a Nafí, el qual va sentir l'Enviat de Déu que prohibia intercanviar dàtils tendres per dàtils secs, figues tendres per seques, carn fresca per carn passada, mantega fresca per rànica i, en general, qualsevol producte de la mateixa classe i de qualitat desigual, *L'esclava Tauaddud*, II, 399

I d'aquella estança passaren a una altra, de dimensions més reduïdes però igualment humil, on només es veia una catifa de pregar, una palangana d'ablucions i unes quantes fulles de palma al terra... Ni ella ni jo, però, no participem mai en àpats ni festes palatines i dediquem el nostre temps que no és d'oració a treballar aquestes fulles de palma per confeccionar estores, *L'asceta del nívol*, II, 461-462

Aquella illa era plena de serps enormes, que semblaven camells o palmeres, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 488

Glaçats de terror, no podíem creure el que vèiem: un gegant negre, alt com una palmera, amb els ulls com torxes espurnejants i les orelles com dos ventalls que li penjaven fins a les espatlles, *Sindbad el marí*, II, 584

Caminàrem una estona i vàrem arribar a un frondós palmerar on els micos campaven arreu fent de les seves, *Sindbad el marí*, II, 612

-Adoro un déu fet de dàtils, de mantega i de mel. I quan tinc gana, me'l puc cruspír i tot!, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 769

Kailajan i Kaurujan es precipitaren llavors damunt de Rad, el van lligar amb una corda de fibra de palma i se'l van endur presoner cap a la ciutat d'Oman, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 875

Agafà un gran càntir, l'omplí d'aigua, hi posà tres dinars i el tapà amb una fulla de palmera, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 10

I, tot seguit, es descarregà la càntera que duia a les espatlles, va donar uns tombs amb ella per tal que caigués la fulla de palmera, la va sacsejar i n'abocà un raig a terra, fins que aparegueren els tres dinars, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 12

PEBRER (*Capsicum annuum*)

Roig com un pebrot i a grans gambades, se n'anà cap al recambró de la comuna, *El visir Nuraddín*, I, 133

-Perquè no tens traça a preparar la confitura de magrana, hi faltava un pessic de pebre. Hassan Badraddín, que sabia prou bé que a la confitura no s'hi posa pebre, no es va creure ni de bon tros que aquell fos el motiu real de la seva detenció, però li va seguir el corrent,... Si tinguéssiu un xic de seny no m'ho faríeu, això, només per no haver-hi posat prou pebre, ... -Ei! Que no sou vós qui m'ha fet lligar i ha fet enderrocar la fonda perquè a la confitura hi faltava pebre?, *El visir Nuraddín*, I, 147-149

Li quedà la cara vermella com un pebrot i quan les altres el van veure amb aquella pinta, s'esgargamellaren de tant riure, *El barber de Bagdad*, I, 198

-Que beneita que és aquesta filla nostra! Mira que enamorar-se d'Unzalujud! – s'exclamava el visir, vermell com un pebrot, i sense escoltar-se la seva dona, *Història d'Unzalujud i Poncella, la seva estimada*, II, 248

De més a prop vaig poder distingir clarament un grup de persones que es dedicava a la recol·lecció del pebre en un extens conreu... El camp sembrat de pebrers no era lluny de la costa i quan finalitzà la jornada de treball, els recol·lectors em portaren amb ells cap a un embarcador, *Sindbad el marí*, II, 597

La vella s'havia acostumat a donar un rosegó de pa amb greix i pebre a una gossa esgarriada i la bèstia sempre la seguia. Un dia que va posar més greix i pebre del compte al pa la vella s'adonà que la gossa l'encalçava amb els ulls plorosos, la qual cosa no era sinó l'efecte de la coïssor del pebre, *El rei, la concubina i els set vissirs*, II, 674

A la seva mare li va fer un salt al cor quan el va veure entrar i es va posar vermella com un pebrot, *Jaudar, fill del comerciant Umar*, II, 719

-Que ets curt o no tens pebrots, tu? –li etzibà ella sense contemplacions, escopint la ràbia acumulada, *Ali Babà i els quaranta lladres*, III, 848

PEÒNIA (*Paeonia coriacea*)

El sostre era d'ivori i banús, i pels enreixats s'enfilaven tot de flors aromàtiques: roses, gessamins, murtres, peònies, narcisos i moltes d'altres; tapissos de seda amb motius d'or i argent penjaven de pilastra a pilastra, a tall de cortines, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 480

A més de les meravelles esmentades, el palauet estava voltat per un preciós jardí on no faltaven arbres, ni fruits, tant verds com madurs, ni recs, ni tota mena de plantes i flors aromàtiques com ara rosers, murtres i peònies, *Història de Hàssib Karimaddín*, II, 516

PERERA (*Pyrus communis*)

El primer jai explicà el que havia passat, però a la pregunta concreta del lloc exacte on s'havien produït els fets, respongué: -A la banda de llevant del jardí, sota un perer, *La dona devota i els dos vells*, II, 306

De les peres ha dit el poeta: Bon profit facin les peres, pàl·lides com l'enamorat! Són com a la cambra les verges que duen el rostre velat, *Nuraddín i Mariam, la puntaire*, III, 410

PÈSOL (*Pisum sativum*)

L'alegria se li esvaní de cop, deixà la caixa a terra i intentà concentrar-se per recordar-la: obre't, blat; obre't, ordi; obre't, pèsol... en poca estona va pronunciar una llarga llista de noms de cereals i llegums, Alí Babà i els quaranta lladres, III, 851

PISTATXO (*Pistacia vera*)

-Tasteu els pollastres farcits de pistatxo! Ja em direu si n'heu provat mai de semblants, *El barber de Bagdad*, I, 213

PLATANER (*Musa sapientum*)

El carnisser va tallar les deu lliures de carn de la millor que tenia i va embolicar-la amb fulles de plataner, *El camàlic, les noies i els vagabunds*, I, 51

Un cop va tenir cuit el peix, el posà damunt una fulla de plataner, agafà unes quantes llimones i els el presentà. Els venia tant de gust que se'l menjaren amb quatre queixalades!, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 244

La porta era de fusta de plàtan, bellament treballada i amb incrustacions d'or, i donava pas a un llarguíssim passadís que desembocava a la sala de parament, *Harun Arraixid*, II, 52

Al cap de poca estona, tornà amb un mínim de provisions: formatge cuit, mel, plàtans i pa, ... M'han explicat, majestat –prosseguí Xahrazad-, que el cristià va pelar un plàtan i el partí per la meitat, *Alí Xar i Zumurrud*, II, 117

POLLANCRE (*Populus alba*)

Així arribaren a un pont suspès fet de travessers de fusta de pollancre, amb sirgues d'acer, corrioles i garfis, *Història del rei Umar Annuman*, I, 290

He de reconèixer que tan sols veure'l produïa calfreds: llargarut com un pollancre, desprenia flamarades i una gran fumarada, *La ciutat d'aram*, II, 644

POMERA (*Malus communis*)

Quan encara no havien fet quatre passes, ella s'aturà en una fruiteria i hi va comprar pomes de Síria, codonys de Turquia, préssecs d'Oman, llessamins d'Alep, nenúfars de Damasc, cogombres del Nil, llimones d'Egipte, taronges, murtres, olivelles, margarides, gallarets, violetes, flors de magraner i englantines, *El camàlic, les noies i els vagabunds*, I, 50

Jo li vaig preguntar quin era aquest caprici i ella em va respondre que li venia molt de gust una poma, només per olorar-la i fer-li un mossec... De sobte, vaig topar amb un jardiner vell i xaruc. - Que sabeu on podria trobar una poma?,... Cap al migdia, un esclau negre, jugant amb una poma a la mà, va passar per davant l'establiment, ... He vist que tenia tres pomes i, quan li he demanat on les havia aconseguides, m'ha explicat que el banyut del seu marit les havia anat a buscar a Bàssora especialment per a ella... -Per què plores? -Perquè he agafat una de les pomes que tenia la mare i he sortit a jugar amb ella al carrer amb els meus germans,... -Una poma que ha dut el nostre esclau, Raihan... Li vaig ventar un clatellot, li vaig prendre la poma i l'infeliç es va quedar allà bramant,... *Les tres pomes*, I, 113-115

Però quan la vella tornà a passar per casa, feia una cara de pomes agres que

no presagiava res de bo, *El barber de Bagdad*, I, 183

Amjad guaità la noia i va veure que estava ben distreta jugant amb una poma que tenia a la mà i paladejant l'espirituosa beguda, *Història de Kàmar Azzaman*, I, 804

-Oncle, l'heu feta molt grossa –em va recriminar el meu nebot, amb cara de pomes agres, *Ibrahim ben Almahdí i Almamun*, II, 25

-Què li passa al teu company? –demanà el fals califa a l'autèntic Jàfar, que seia al seu costat-. No beu? –No, des de fa un cert temps és abstemi. –Oh, no hi fa res. De seguida ho solucionarem això –i picant de mans ordenà a un dels esclaus-: Porta suc de poma!, *Harun Arraixid i Muhammad Alí, el joier*, II, 53

“Maleït sia! Qui em manava a mi provar aquest artefacte del dimoni?”, es penedia i, per als seus endins, sospitava que aquell inventor amb cara de pomes agres realment l'havia volgut fer desaparèixer, *El cavall de banús*, II, 221

Agafà una poma i la llençà cap on era el jove; ell alçà el cap i vet aquí que, en veure aquella venustat a la finestra, se n' enamorà bojament sense poder-ho evitar, *Història d'Unzahjud i Poncella, la seva estimada*, II, 244

El segon jai, tot i que relatà els fets com el primer, contesta així a la pregunta del lloc exacte: -A la banda de ponent del jardí, sota un pomer, *La dona devota i els dos vells*, II, 306

El noi li mostrà el palau que el Suprem Faedor havia reservat per a ells i li donà

una poma del pomer que hi havia arran de la porta perquè ens la lliurés... - Aleshores la noia li lliurà la poma; resplendia com un estel en nit serena... Jo vaig restar una bona estona davant la poma, mai n'havia vista cap altra d'igual, *Història dels monjos que es convertiren a l'Islam*, II, 348

La seva cara és com una poma i els seus llavis com el vi, *Discussió sobre els mèrits dels sexes*, II, 362

Enmig de tanta verdor hi distingí un pomer i, entre l'aspecte apetitós dels fruits i la fam acumulada, no es va poder estar d'estirar la mà per agafar-ne una, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 495

L'arraix, en contrast amb les nostres manifestacions de joia, continuava amb cara de pomes agres i, tot d'un plegat, davant la nostra estupefacció, es posà les mans al cap i deixà anar un esgarip esfereïdor, *Sindbad el marí*, II, 583

No va parar de caminar fins que, l'endemà al matí, va topar amb una font que brollava al costat d'un pomer, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 822

Les meves mans han resseguit les pomes de les seves galtes, els seus pits de magrana i els rojos tous dels dits, *Ishak ben Ibrahim i el diable*, II, 953

Com ambre sobre perla, dibuixa el pèl moixí ratllades d'atzabeja sobre pell de maçana. I bé podeu morir si us clava la mirada. Embriaguen ses galtes més que no pas cap vi, *Història de Badr Bàssim*, III, 125

M'han explicat, majestat –prosseguí Xahrazad-, que Nuralhudà, amb cara de

pomes agres, va arrencar els nens dels braços de Hassan i que se'ls va endur cap al setial amb ella, *L'orfebre Hassan de Bàssora*, III, 289

-Per què heu tancat la porta? –digué el marit a Sukub amb cara de pomes agres, *El comerciant Masrur*, III, 377

Els pomers mostraven un esplet de pomes dolces i moscades, com les que esmenten els versos: tenen les pomes dos colors i ambdós llambregen a les branques; l'un pà·lid, l'altre lluminós, com dels enamorats les galtes quan, sorpreses per un gelós dementre es besen i s'abracen, l'un envermelleix, vergonyós, i d'amor empal·lideix l'altre, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 408

PRESSEGUER (*Prunus persica*)

Més enllà, hi havia arbres de tota classe carregats de fruits madurs: préssecs d'aigua, de vinya i del Khurasan; albercocs que tenien una presència encisadora; tarongines que semblaven copes; llimones com granades d'or; prunes que feien delir i figues d'uns colors vermell, blanc i verd preciosos, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 235

Sóc més bella que un jardí de préssecs i magranes, *De la discussió que mantingueren esclaves*, II, 170

PRUNERA (*Prunus domestica*)

No obstant això, el jueu barra el pas del síndic i, amb cara de prunes agres, li va dir, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 24

Les prunes eren de primera qualitat, negres i clàudies, de les que inspiraren al rimador: les prunes ressalten a l'hort amb sang de dragó abillades, semblen

talment esferes d'or cobertes de roja capa, *Nuraddín i Mariam, la puntaire*, III, 410

-Em sap greu, Abú Sir –va dir el tintorer, afectant cara de prunes agres, *Abú Quir i Abú Sir*, III, 573

RAVE (*Raphanus sativus*)

De fet, a ella qualsevol religió, inclosa la cristiana, li importava un rave i era una autèntica cafre, *Història del rei Umar Annuman*, I, 413

La mel anirà a preu d'or, les palmeres produiran fruits abundants, el lli i el cotó tindran bones collites i, en canvi, serà un mal any per al rave i la ceba, *L'esclava Tauaddud*, II, 421

REMENTEROLA (*Calamintha nepeta*)

En un angle, un divan encoixinat i una taula baixa amb una gerra de porcellana xinesa plena de vi, una copa de cristall amb dibuixos daurats i una gegantina safata d'argent plena a vessar de les més variades fruites com ara figues, magranes, raïm, aranges, rementeroles i melisses, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 480

ROSELLA (*Papaver rhoeas*)

Les llevadores, en veure que es tractava d'un xicotet molt bufó, amb el front ample i les galtes vermelles com roselles, li van fer un gavadal de festes, *Història del rei Umar Annuman*, I, 282

Qui reposa en la tomba d'un jardí sota set roselles ocultada? “Doncs és la tomba d'una enamorada”, la terra humida i fresca m'advertí, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 492

Captivava tothom amb els seus encants i la seva eloqüència, i la gent esgotava noms, adjectius i metàfores per intentar descriure aquell prodigi de la naturalesa: rostre de sol ixent, galtes de rosella, cos de branca de salze, cintura de bambú, *Història de Kàmar Azzanan*, I, 675

“On vas, sol rogenic, tan soberg?” he dit al noi que em meravella. Ve de les galtes el vermell o sang d’amants és la rosella?, *Una anècdota d’Abú Nuàs*, II, 179

Per la bellesa de les teves galtes, com el roig de roselles sobre blanc, no abandonis, cruel, aquest malalt!, *Saif Almuluk i Badia Aljamal*, III, 197

Porteu-me una donzella tota bruna i esvelta, de coll com una llança, de galtes com roselles i allargades parpelles, que l’amor posa en dansa al cor del qui l’aguaita, *El pescador Khalifa i un món de mones*, III, 330

ROSER (*Rosa damascena*)

I, per cloure l’acte amb brillantor, no hi faltà tampoc aigua de roses a dojo,... En acabat els mullà amb aigua de roses. I, a més, encara va sortir a buscar-los dues albúrnies d’aigua de roses almescada, ... Li fregaren els polsos amb aigua de roses i fins al cap d’una estona no tornà en sí, *El visir Nuraddín*, I, 120-146

Les noies, complint ordres de la vella, es mostraren afalagadores i, amb coqueteria, el començaren a despullar i el perfumaren amb aigua de roses, *El barber de Bagdad*, I, 197

El seu alè, talment la brisa quan acarona les flors, li féu endevinar la dolçor

d’aquella boca de rosa, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 220

Qui pot gosar, doncs, recollir les roses de les seves galtes sota les puntes de les llances?, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 221

Hi arribem just quan el fred hivern ha deixat pas a la primavera portadora de roses, arbres florits i rius cristal·lins, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 234

És just, per tant, que perfumi la cambra amb almesc, aigua de roses i càmbora, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 245

Una vegada el tingueren rentat i perfumat amb aigua de roses, el varen ajaçar, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 275

De la bellesa, digna ambaixadora; a les galtes, la rosa no es marceix, *Història del rei Umar Annuman*, I, 287

A cada galta una rosa emergent en un camp de topazi llambrejant, *Història del rei Umar Annuman*, I, 298

Mentre es fregava la cara amb aigua de roses, Ibriza començà a sentir nàusees i, després de tossir amb violència, vomità una mena de pastilla que anà a parar a la palangana: era el tros de narcòtic que no havia paït, *Història del rei Umar Annuman*, I, 315

Mentre ella, amb gran tendresa i consideració, li rentava els peus, les mans i la cara, el seu marit anà a mercat a comprar aigua de roses i sucre per preparar-li un xarop, *Història del rei Umar Annuman*, I, 324

Entre visques al nou monarca i a la dinastia, celebraren l’elecció i brindaren

amb aigua de roses ensucrada de primera qualitat, *Història del rei Umar Annuman*, I, 378

Al captard, se'm presentà amb roba neta i un flascó d'aigua de roses, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 485

Una frescor a la cara em féu tornar al món dels vius: era la noia que m'esquitxava amb aigua de roses, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 496

No va ser fins que les criades els envoltaren i els ruixaren amb aigua de roses que varen tornar a prendre consciència del lloc on eren, ... I les primeres encara tornaren amb pebeters que escampaven riques aromes i flascons d'aigua de roses, *Història d'Alí Ben Bakkar*, I, 630-631

L'esclava va furgar entre les vestidures, en va treure un flascó d'aigua-ros i n'hi va esquitxar una mica a la cara, *Història d'Alí Ben Bakkar*, I, 635

-Jo, fent-la repenjar en mi, li vaig mullar la cara amb aigua de roses. Quan es va refer li vaig donar entenent que havia de ser forta i de suportar tots els entrebancs només pel seu estimat, *Història d'Alí Beb Bakkar*, I, 640

Li mullaren la cara amb aigua-ros i ell, tot i que se sentia aclaparat, va dir que ja es trobava bé i que s'assossegessin, *Història d'Alí Ben Bakkar*, I, 661

Nèctar de rosa et donen, seductores; gràcils tirabuixons, ungles pintades, i unes parpelles ben alcofollades, *Història de Kàmar Azzanan*, I, 676

Tenia dos pits ben formats i prominents i, a les galtes, dues roses en flor; tota

ella era una perla magníficent, *Història de Kàmar Azzanan*, I, 696

Si una rosa fregués la seva galta, de les pupil·les brollaria el plor. Si el zèfir li fes festes a la cara, perfumat quedaria d'olor, *Història de Kàmar Azzanan*, I, 712

Oh, quin gran goig quan l'he vista! En les roses de les galtes hi ha les puntes de les llances. Qui farà el gest de collir-les?, *Història de Kàmar Azzanan*, I, 799

Saludem les formes que els vestits oculten! Saludem les roses que a la galta exulten!, *Història d'Aladdín*, I, 868

I tots dos, superats pel goig excessiu del retrobament, caigueren a terra desmaiats. Husn Mariam els esquitxà amb aigua de roses per tal de reviscolar-los, *Història d'Aladdín*, I, 905

Amb mi encara va tenir motiu de gresca durant una bona estona i, finalment, després de perfumar-me amb aigua de roses, una d'elles m'estirà pel braç per portar-me a una altra sala, *L'escorxador i la dona noble*, II, 42

De les roses m'aparten els censors quin el meu cor sempre les ha estimat. Les copes plenes de vi han rodat entre els sons dels llaüts i les cançons,... Les seves galtes fan girar el cervell: galtes de rosa sense comparança. Si la xara permetés prosternar-se davant d'un altre que no Déu, fóra ell, *De la discussió que mantingueren esclaves*, II, 164-165

No em saludes, petit bergant? –li vaig dir destapant la broma-. Beneït el qui va

sembrar a les teves galtes roses, *Una anècdota d'Abú Nuàs*, II, 178

La rosa diu que com sa galta creix, jo dic que no l'imita, que ella és meva. I la fresca saliva de sa boca apaga tota ardor de flama i foc, *Història d'Unzalujud i Poncella, la seva estimada*, II, 255

Contemplant-lo en aquell estat em va fer pena; era evident que per a aquell jove la vida no havia estat un camí de roses. Malgrat la seva feblesa, però, tenia el rostre radiant, *El príncep anacoreta*, II, 319

Després de mullar-li el rostre amb aigua-ros, li demanà: -Què us ha passat? Quan us he deixat estàveu pletòric de salut!, *El mestre beneit*, II, 325

Així que s'hagueren assegut, una corrua de criats vestits elegantment amb tela alexandrina brocada d'or i perfumats amb aigua de roses almescada, portaren safates i més safates de pollastres, aus de totes menes, fregitel·les i d'altres viandes fredes, *Abú Issa i Kurratalain*, II, 351

Quan se'ns acosta amb uns malucs perfectes, bigoti fosc sobre boca perlada, promet la rosa que, per cap concepte, no deixarà la galta agraciada, *Discussió sobre els mèrits dels sexes*, II, 361

A l'hora de dinar els serviren les millors menges i els més deliciosos dolços, acompanyats de les begudes més excel·lents, i havent dinat, escamparen aigua de roses i encens, *Història del comerciant Ali*, II, 378

El doctor ja es perdia en divagacions, cansat i incapaç d'aguantar el ritme de

Tauaddud, i ella, fresca com una rosa, aprofità el silenci per dir a sa majestat: sol·licito permís per fer una pregunta al savi doctor en medicina, *L'esclava Tauaddud*, II, 417

Entre els preciosos arbres, especialment aloe, s'hi podien olorar els perfumats rosers, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 494

De seguida va córrer a ruixar-li la cara amb aigua perfumada per fer-lo retornar en si, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 518

He vist una bellesa peregrina: delicada com cap, no té parella, encisadora i de cintura prima, la seva boca és com rosa vermella, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 518

Els servents varen cuitar a cridar el rei Tigmús, que, en veure'l en aquell deplorable estat, compregué l'abast del seu amor per Xamsa i, mentre el ruixava amb aigua de roses a la cara, no el deixà de plànyer ni un instant, *Història de Hàsib i Karimaddín*, II, 527

Janxah, en sentir aquestes paraules, va notar que el cap li rodava i s'esvaní. L'hagueren de retornar amb una barreja d'aigua-ros, mesc i algàlia, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 542

Un cop refet, gràcies a l'aigua de roses amb què el ruixaren, pare i fill es fongueren en una emocionada abraçada d'alegria, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 545

Janxah va córrer a llançar-se-li al coll i ella va caure desmaiada a causa de la forta emoció. Per revifar-la varen haver de mullar-li el rostre amb aigua de

roses, *Història de Hàssib Karimaddín*, II, 546, 548

La seva mare, en veure'l, no va poder evitar que li sortís un xiscle d'alegria que la va fer caure desmaiada. Però així que es reviscolà, gràcies a l'aigua de roses, se li llançà al coll, *Història de Hàssib Karimaddín*, II, 551

T'asseguro que no ha estat un camí de roses. Jo, tal com em veus, he passat moltes peripècies, he estat un apassionat dels viatges i he corregut molt de món, d'aquí el meu sobrenom de "marí", *Sindbad el marí*, II, 565

Garib no va poder contenir l'emoció: se li va fer un nus a la gola, el cor li començà a batejar amb força i les cames li van fer figa tan bon punt es va aixecar del seti reial, fins i tot va haver de demanar aigua-ros a un dels patges per poder superar la impressió, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 830

Més d'un va perdre el sentit i els patges hagueren de ruixar el rostre del rei amb aigua-ros per tal que recuperés la parla, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 907

Havent acabat, ell entrà a la tenda i va portar un preciós rentamans, una tovallola de seda recamada d'or vermell i un flascó d'aigua de roses almescada, *La història que contà Jamil ben Muammar*, II, 936

En comptes de respondre, va sospirar profundament i unes llàgrimes li rossolaren galtes avall, talment gotes de rosada sobre roses, *Història de Damra ben Almuguira*, II, 947

El visir el féu tornar amb aigua de roses, *Ardaixir i Haiatannufús*, III, 74

No obstant això, les galtes de rosa, els cabells i els ulls negres com l'atzabeja, el perfecte equilibri de les formes del seu cos i l'elegància del caminar li varen fer perdre completament el senderi, *Ardaixir i Haiatannufús*, III, 99

L'abraçada fou tan intensa i apassionada que ambdós rodolaren per terra, sense coneixement, i així romangueren una bona estona, fins que la jaia els mullà amb esquitxos d'aigua de roses, *Ardaixir i Haiatannufús*, III, 105

-Fins avui t'he de confessar que tot ha anat sobre un llit de roses, *Història de Badr Bàssim*, III, 148

Però Saif es va quedar tan atorrolat en veure la seva estimada que Daula li va haver de refrescar la cara amb aigua-ros per fer-lo reaccionar, *Saif Almuluk i Badia Aljamal*, III, 197

He comparat ses galtes amb les roses, mes no hi ha estat d'acord i ha dit cridant: "Com heu gosat comparar-me a les roses? Com gouseu dir que els meus pits són magranes si el magraner no tindrà mai cap branca semblant a aquesta que sosté els meus pits?... Per moltes roses que hi hagi al jardí, cap com les meves galtes trobareu, ni branca igual a la meva cintura, *L'ofebre Hassan de Bàssora*, III, 227

Ràpidament, Zain omplí un parell de copes de vi, barrejat amb aigua de roses i ensalvat amb pols d'almesc, i sortí com una exhalació de la cuina en direcció a la sala d'estar, *El comerciant Masrur*, III, 376

I quan feien petar la xerrada, a la sobretaula, se'ls va acostar Riduan, el

jardiner, amb un cistell ple de poms de roses,... Jo només dono roses a canvi de poesia,... És la rosa el més bell do,... Accepteu, senyor, una rosa,... Rosa de gran formor!,... Veus el roser com mostra,... Rosa d'esplendent bellesa,... Al roser li he preguntat,... Déu te guard, rosa grogosa,... Els rosers de roses grogues,... No veus resplendir les roses?,..., *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 417

Les roses de la galta abranden el gran foc que atia els cors trencats i en fa un grapat d'estelles, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 420

Roses són les teves galtes, la teva saliva és vi, ¿per què durant la vetllada no me'n serveixes a mi?, *Nuraddín i Miriam la puntaire*, III, 426

Davant de les galtes enceses s'avergonyeix la rosa blanca, *Nuraddín i Miriam la puntaire*, III, 433

I em va contestar ben joiós: "Doncs no, des de quan de les roses es pot esprémer un vi tan dolç, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 447

-Doncs ja ho veieu, aquí em teniu fresc com una rosa, *Del noi Bagdadí i de l'esclava que comprà*, III, 501

-Llest, net i fresc com una rosa. Ja et pots vestir i després esmorzarem junts, *Abú Quir i Abú Sir*, III, 586

Aviat aparegueren cinc formoses esclaves que van entrar al pavelló, el netejaren amb aigua de roses, el perfumaren amb àloe i almesc i el van recobrir de teles de brocat, *Ibrahim ben Alkhassib i Jamila*, III, 640

Llavors, Aladdín s'apressà a ruixar aigua de roses a la cara de sa mare per reviscolar-la, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 794

L'endemà al matí, Aladdín es va llevar fresc com una rosa, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 821

SAFRÀ (*Crocus sativus*)

Donzella que arplegava, doncella que seduïa i, amb l'excusa d'instruir-les en la seva ciència, les fregava amb safrà i les grapejava com volia. I pobra d'aquella que gosés resistir-se-li, *Història del rei Umar Annuman*, I, 414

Totes les portes eren incrustades de joies, igual que els dos batents de l'entrada, i el terra era pavimentat adès amb perles grosses com el puny, com si fóssin còdols, adès amb rajoles fetes d'almesc, ambre i safrà, *Ibrahim ben Almahdí i Almamun*, II, 30-31

El meu color és un prodigi, ressaltava la meua bellesa i la figura em fa perfecta. Els dinars d'or, els estels, la lluna, les pomes i el safrà tenen el meu color... El safrà sols és part de sa beutat fulgent, ni tan sols li és rival la lluna, al seu costat, *De la discussió que mantingueren esclaves*, II, 172

No ho és el fet que els ulls, malgrat que plorin sang, com recobertes d'or deixin les meves galtes? Sembla ben bé com si, pel color de safrà, el vestit de Josep fos cobert de sang falsa, *Història d'Unzalujud i Poncella, la seva estimada*, II, 264

I les passes el dugueren a una illa que semblava el paradís: el terra era cobert

de safrà, els rocs eren pedres precioses, *Història de Hàsib Karimaddin*, II, 494

El cuiner de l'hostal, sota els efectes del vi, l'informà de quins eren els cinc diferents plats que cuinava cada dia per sopar; també digué que just el dia abans havia rebut ordre de cuinar-ne un sisè: arròs amb mel i safrà, i un setè: grans de magrana, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 51

Pocs dies després va arribar el marit de viatge i Zain, que s'havia empolvorat la cara de safrà, sortí a rebre'l fingint alegria, *El comerciant Masrur*, III, 373

L'olor era allà tan penetrant que fins i tot embotornava l'olfacte i marejava; l'aroma de l'ambre es mesclava amb el de mesc i el de l'àloe, i el de safrà amb el de sàndal, i és que n'hi havia de totes les varietats imaginables, tantes que fóra impossible d'enumerar-les, *Alí Babà i els quaranta lladres*, III, 846

SALZE (*Salix alba*)

La cadència dels moviments conjuntament amb la gràcil caiguda del vestit recordaven el vaivé de les branques del salze, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 220

Ni sol ni lluna amb ella comparar-se; enrogeix de vergonya el salze al seu costat, *Tajalmuluk i Dunià*, I, 457

Jo no he vist mai cap beduïna que, en ser lluny, no enyori també el salze i l'abrinat llorer del Hijaz, la seva Península, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 476

No cal dir, doncs, que tothom es delia per veure-la i els elogis populars havien arribat a dir que les branques de salze, a

la seva vora, tenien vergonya, que les roses s'havien de prostrar davant les seves galtes i que la seva dolcesa superava el sabor del vi ranci, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 549

Hi seia un jove net imberbe, que feia un goig cosa de no dir, i l'acompanyava una donzella amb una llarga cabellera d'atzabeja i esvelta com una branca de salze que, només de veure-la, ja em robà el cor, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 581

Només al seu cos li escaurien aquelles metàfores que sovint usen els poetes: que si branca de salze o tija de jonc, *Història de Kàmar Azzanan*, I, 718

D'una gasela d'ulls com d'atzabeja m'he enamorat; és d'una tal bellesa que, quan passa, el bell salze li té enveja, *Història d'Aladdín*, I, 867

Rama de salze, lluna plena, perfum d'ambre, fina gasela, *Història d'Aladdín*, I, 868

Era tan seca que semblava una branca de salze, una canya de bambú, el branquilló d'un roser, *De la discussió que mantingueren esclaves*, II, 171

Enmig de la conversa, l'amfitrió picà de mans, i tot seguit, va apàreixer una esclava venusta i esvelta com una branca de salze amb un llaüt a les mans, *Explicació d'Ibrahim ben Almahdí*, II, 198

Em va deixar astorat amb el seu cos fimbrant que fins i tot el salze supera en gran manera. I prou m'agradaria d'unir-m'hi ja a l'instant per tal d'apaivagar de cop l'angoixa entera, *Història*

d'Unzalujud i Poncella, la seva estimada, II, 252

De tan bell que és, fins la lluna l'enveja,
rama de salze supera amb escrieix,
Història d'Unzalujud i Poncella, la seva estimada, II, 255

Era branca de salze d'atractiu carregada:
mes la natura humana no es deixa
enganyar, *Història d'Unzalujud i Poncella, la seva estimada*, II, 265

A l'instant comparegué una donzella
esvelta com una branca de salze, amb
uns ulls encisadors i unes celles
perfectament arquejades, *Abú Issa i Kurratalain*, II, 354

En l'amor ella remena malucs de jove
gentil, com una branca de salze
doblegada pels ventims, *Discussió sobre els mèrits dels sexes*, II, 360

Les rames dels salzes s'entrellaçaven
amb les dels tarongers, de manera que
semblaven llengües de foc, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 793

Érem talment dues branques de salze en
calm jardí ple de bones fragàncies. I, tot
de sobte, un enyorava l'altre, car
tallaren les branques, per desgràcia!,
Història de Damra ben Almugaira, II, 947

D'entre els molts vianants que
passaven, vàrem veure una colla de
donzelles d'entre les quals n'excel·lia
una que semblava una branca de salze
coberta d'aigualada, *Ibrahim Abú Ishak i el jovencell*, II, 955

Haiatannufús de seguida s'apercebé de
la presència d'un jove que avergonyia
les esveltes rames dels salzes, caminava
amb una elegància mai no vista i tenia

una amorosa mirada de gasela, *Ardaixir i Haiatannufús*, III, 100

El seu cos, quan es mou dins la vesta, fa
que el salze s'agiti envejós, *Ardaixir i Haiatannufús*, III, 101

Es ben bé com aquelles dames que els
pròcers de la retòrica fan que al seu pas
s'avergonyeixin les gaseles i les
branques de salze i que, en treure's el
vel, s'amaguin humiliats el sol, la lluna
i les estrelles, *Història de Badr Bàssim*, III, 129

Té la pell blanca i saliva melosa, el seu
esguard és sabre penetrant. Si es mou,
avergonyeix branca de salze i si somriu,
lluu l'esclat de les dents, *L'orfebre Hassan de Bàssora*, III, 227

Inclina el salze la branca al seu pas i
sedueix tothom amb son esguard, *El comerciant Masrur*, III, 364

Ni per l'esveltesa del cos –branca de
salze és quan camina-, ni per la tendresa
del cor –dolç com cap i ple d'harmonia,
El comerciant Masrur, III, 365

Sento la seva olor, de salze aroma, i em
vénen pena i dol, joia i delit, mes sol
estic, no suportó l'enyor, *El comerciant Masrur*, III, 385

Tu que l'amor has clavat al meu pit,
branca de salze, rutilant estrella!, *El comerciant Masrur*, III, 400

I si una branca de salze penséssiu que és
igual que ella, maleït el llenyataire que
de la branca en fa estelles!, *Nuraddín i Miriam la puntaire*, III, 433

És branca de salze el seu cos i sa bellesa
eclipsa el sol. Si no temés a Déu, diria:

“Per sempre més lloada sia”, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 460

Ballarina, branca de salze, gairebé em mata quan es mou. No reposen els peus quan balla, com si tot el foc del meu cor cremés sota les seves plantes, *Ibrahim ben Alkhassib i Jamila*, III, 641

SÀNDAL (*Santalum album*)

En sentir allò li vaig fer portar un cofre ple de sàndal, àloe, ambre i almesc; tot plegat devia costar un mínim de cinquanta dinars, *El barber de Bagdad*, I, 188

Vull que vinguis, amor, als banys amb mi: el paradís dins de l’infern veurem, amb el sàndal més fi ens perfumarem fins que l’olor s’escampi pel país!, *Història d’Unzalujud i Poncella, la seva estimada*, II, 273

Per aquella zona hi havia molts arbres de sàndal, per cert de molt bona qualitat, i amb branques, lianes i tiges de plantes vaig aconseguir de fabricar un bot prou consistent per navegar, *Sindbad el marí*, II, 624

Aleshores ho vaig comprendre: l’embarcació era feta amb fusta de sàndal i el sàndal es fa pagar car, *Sindbad el marí*, II, 625

Darrere les columnes del costat de muntanya hi havia vuit portes de fusta de sàndal amb els claus d’or i incrustacions d’argent en forma d’estels, sobre les quals destacaven gemmes de totes classes, *La ciutat d’aram*, II, 637

L’embarcació era d’ivori i banús xapat d’or, i els remes, de fusta de sàndal i

àloe, *El rei, la concubina i els set visirs*, II, 682

La resposta que obtingué fou: la fusta de sàndal allà es ven molt cara. I el marxant decidí d’invertir tot el capital que tenia en fusta de sàndal i dirigir-s’hi, *El rei, la concubina i els set visirs*, II, 710-713

Les muralles eren de maragda, les portes de coral vermell, clavetejades amb claus de plata, i els sostres de les cases i dels palaus eren de fusta de sàndal, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 863

Amb l’experiència, Saif havia adquirit una certa traça en aquella tasca i es posà a la feina de seguida: va arrencar deu portes del castell, que eren de fusta de sàndal i de calambac i tenien els claus d’or i de plata, les va unir amb cordes i construï una barca que, amb l’ajuda de Daula, va traslladar a la platja, *Saif Almuluk i Badia Aljamal*, III, 186

SÈSAM (*Sesamum indicum*)

Un dia, se’m presentà a la feina un xicot formós i elegant, muntat en un ase. Després de les salutacions de rigor, va treure un grapat de sèsam d’un fardellet i em preguntà: -Quant pot valer aquest sèsam? -Oh! D’aquesta qualitat, cent direms ben bé, *El sastre, el geperut, el jueu, el cuiner i el cristià*, I, 155

Els cinquanta quintars de sèsam que us he venut també formaven part dels seus havers, *El sastre, el geperut, el jueu, el cuiner i el cristià*, I, 166

El dolç de sèsam, però, tenia un aspecte tan apetitós que no em vaig poder estar

d'empassar-me'n una cullerada,
Història d'Aziz i Aziza, I, 480

Expliquen –prosseguí Xahrazad- que una vegada un metge va receptar sèsam pelat a un malalt. I l'home, amb quatre almostes de gra, es dirigí a casa d'un amic perquè li pelessin. L'amic encomanà la feina a la seva esposa i la mestressa, diligent, es va posar a la feina de seguida... El ratolí, que es tornava boig pel sèsam, cuejà excitat, *El ratolí i la mostela*, I, 615

-Fregir? Cuinar? Què és això? –Sí, home! Coure'l al foc amb oli d'oliva o de sèsam, *Abdal-la de la terra i Abdal-la del mar*, III, 610

SÍNDRIA (*Citrullus lanatus*)

El banyador li posava una tovallola a la cintura i, amb un esclau a cada cantó, el conduïa a una cambra aïllada, tota perfumada i atapeïda de fruites de tota mena, d'entre les quals sobresortia una vermella i apetitosa síndria, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 574

TARONGER (*Citrus aurantium*)

Hi va comprar no menys de deu perfums, entre els quals hi havia aigua de roses i aigua de flor de taronger, *El camàlic, les noies i els vagabunds*, I, 51

El jueu, en veure la moneda, va fer uns ulls com unes taronges, s'aixecà d'un bot i baixà l'escala precipitadament, *El sastre, el geperut, el jueu, el cuiner i el crisià*, I, 152

Li tiraren coixins, taronges, llimones i tot el que tenien a mà, *El barber de Bagdad*, I, 198

A les primeres fuetades, va obrir uns ulls com taronges, *El barber de Bagdad*, I, 201

-De debò? –exclamà sorprès i fent uns ulls com taronges, *Història d'Aladdín*, I, 854

-Què dius ara? –saltà el califa am buns ulls com taronges-. Com és possible?, *Història d'Aladdín*, I, 899

-Vaig ordenar als barquers que la lapidessin amb les taronges que portàvem i va anar de ben poc que no enfonsen la barca. Elles, és clar, fugiren espaordides; aquesta va ser la primera vegada que ens vam veure i ja ens enamoràrem, *Budur, la filla del joier*, II, 161

-El meu color –prosseguí- és clar com el dia, nítid com la flor de taronger i lluent com un estel, *De la discussió que mantingueren esclaves*, II, 166

El poeta, en sentir el tacte tallant de l'espasa, es deixondí immediatament i obrí uns ulls com taronges. Amb l'ensurt, l'embriaguesa es volatilitzà de cop, *Una anècdota d'Abú Nuàs*, II, 182

La dona, amb els ulls com taronges, ho observava tot bocabadada, *Jaudar, fill del comerciant Umar*, II, 743

Garib va fer uns ulls com unes taronges quan va veure l'esplèndid corser que li van portar els genis, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 867

Abú Alí va fer uns ulls com taronges i va córrer a arreplegar-los, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 12

M'han explicat, majestat –prosseguí Xahrazad-, que Faris, amb els ulls com

unes taronges per la sorpresa, exclamà,
Saif Almuluk i Badia Aljamal, III, 162

I, amb uns ulls com unes taronges,
agafà el lingot amb els molls per posar-
lo a refredar, *L'orfebre Hassan de*
Bàssora, III, 207

La vella Xauahi va posar uns ulls com
taronges, es va posar les mans al cap i,
sense importar-li ser vista per les noies
que es banyaven, es va aixecar,
L'orfebre Hassan de Bàssora, III, 276

Khalifa va fer uns ulls com unes
taronges quan es va veure amb el dinar
a la mà: feia temps que no n'havia tocat
cap, *El pescador Khalifa i un món de*
mones, III, 325

M'han explicat, majestat –prosseguí
Xahrazad-, que Masrur va fer uns ulls
com unes taronges en veure aquell
magnífic joc d'escacs, *El comerciant*
Masrur, III, 356

Els tarongers, carregats de taronges del
color del metall més noble, destacaven
en una elevació del terreny, igual que
els del poema: Del taronger veus les
florides rames? Em fan patir quan pel
pes es decanten. Quan, lleugera, les
frega la brianxa em fan l'efecte de vares
daurades, *Nuraddín i Mariam la*
puntaire, III, 413

Fins i tot Nuraddín que, clavat a terra i
amb els ulls com unes taronges, la fità
amb posat de taujà, *Nuraddín i Mariam*
la puntaire, III, 421

Immediatament, l'home va fer uns ulls
com unes taronges i me'n va oferir vint
dinars, *Harun Arraixid*, III, 625

TIMÓ (*Thymus sp.*)

Hi va trobar el que necessitava: la
paella, la sal, el timó i altres espècies,
Anís Aljalís i els dos visirs, I, 244

TOMATIGUERA (*Abelmoschus*
esculentus, *Hibiscus sabdariffa*)

Finalment, el pobre argenter se sentí
enxampat en la seva relliscada i,
vermell com un tomàquet, li explicà tot
el que havia passat, *L'aiguader i*
l'esposa de l'argenter, II, 297

VINYA (*Vitis vinifera*)

Llavors, ella mateixa omplirà una copa
de vi i la seva filla me l'oferirà, *El*
barber de Bagdad, I, 207

El got de vidre beslluma, el vi és clar
com un mirall, *El barber de Bagdad*, I,
216

Dels emparrats de la porta principal en
penjaven uns raïms que feien venir
salivera: n'hi havia de vermells com el
robí i de negres com el banús, *Anís*
Aljalís i els dos visirs, I, 235

–No em podeu oferir una altra beguda?
–Que potser vols vi? –preguntà l'home.
–I és clar! –Déu nos en guard! Jo fa
tretze anys que ni el veig, el vi. El
Profeta (Que la pau i la benedicció
siguin amb ell!) va condemnar qui en
fes, qui en comprés, qui en traginés i qui
en begués, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I,
236

A la boca de perla el cep s'enfila, el vi
es barreja amb la seva saliva, i d'ella
pengen raïms si s'inclina: Déu meu,
quina bellesa peregrina!, *Història d'Aziz*
i Aziza, I, 549

La guineu, per la seva banda, sortí del
cau i se n'anà de dret cap a una vinya

propera, encerclada per una bardissa, *La guineu i el llop*, I, 604

De vegades posen una guineu de mentida davant un cistell de raïm i quan s'acosta la de veritat, l'enxampen i li esclafen el cap, *La guineu i el llop*, I, 604

Tant de bo hi caigués el maleït llop, em trauria un pes de sobre i, a més a més, llavors tindria la vinya per a mi sola, *La guineu i el llop*, I, 604

Déu s'ha recordat de tu, allà a la vinya t'hi espera una bona collita... Escolta, escolta, l'amo de la vinya s'ha mort... El llop, enecat per la cobdícia, s'afuà cap a la vinya, *La guineu i el llop*, I, 605

T'he imaginat a la muntanya, convertit en un asceta, amb les ungles i els ullals tallats i sense ganes de menjar mai més ni un gra de raïm i aleshores m'he proposat salvar-te, *El falcó i la perdiu*, I, 610

Una vegada, mentre menjava raïm en una vinya –explicà la guineu-, vaig poder observar com un falcó perseguia una perdiu... Ahora podríem compartir ginys i traces per saquejar les vinyes més fèrtils i collir la millor fruita dels arbres, què te'n sembla?, *El falcó i la perdiu*, I, 608-609

I així va continuar pels anys dels anys, feliç i tranquil·la, mestressa del cau i senyora de la vinya, *La serp que fugia de l'encantador*, I, 614

Va acostar una gerra de vi i un parell de copes, les omplí i en donà una a Amjad. Almenys la copa no la va refusar, la subjectà amb la mà i es quedà encantat

contemplant la superfície del vi mentre un seguit de pensaments catastròfics bullien al cervell i una pregunta el martellejava: "Qui deu ser l'amo d'aquesta casa?", *Història de Kamar Azzaman*, I, 803

A còpia de fer córrer les copes de vi, l'ambient es tornà distès i el califa, amb un parlar arrossegat, va demanar a Num que recités uns versos, *Història de Num i de Nima*, I, 841

En embocar una fèrtil vall, plena d'horts i vinyes, es toparen dos jueus que muntaven sengles mules, *Història d'Aladdin*, I, 893

Les safates eren plenes de delicioses menges i fruits exòtics que delectaven el paladar. Després del menjar, com era de preveure, ens van portar les begudes: una selecció dels millors vins de reserva. I, entre copa i copa, ens engrescàrem en una animada conversa, recamada amb històries, anècdotes, acudits i, esporàdicament, alguns versos que s'hi adeien, *El matrimoni d'Almamun i Khadija*, II, 37

Mentre tingui sa l'esperit, el vi no em farà perdre el cap. No en beuré pas ni d'aigualit i amb abstemis tindrè amistat, *Alí Xar i Zumurrud*, II, 105

Una parra entortolligada a tall de porxo feia ombra a la porta, que tenia els batents oberts del tot, i en un d'ells hi havia un picaporta de coure rogent, preciós, *Budur, la filla del joier*, II, 147

L'amfitrió també els oferí un vi afruitat i molt aromàtic que els serviren en copes de peu de plata i cos de cristall, rivetat d'or, *Abú Issa i Kurratalain*, II, 351

Vaig beure tant de vi que vaig perdre el juí. Digueu: què té de bo, si et lleva la raó... -Quin és el millor vi? -L'obtingut del raïm blanc i que ha fermentat durant vuitanta dies o més. No hi ha nèctar més dolç sota la capa del cel!, *L'esclava Tauaddud*, II, 415

Mentre jo lluito contra el meu destí, d'altres folguen en festa permanent: bona teca, bon vi i goig sens fi. Diuen que tots els homes som iguals, que d'idèntica soca provenim; mes aquest home i jo som desiguals, talment ho són el vinagre i el vi, *Sindbad el marí*, II, 563

Al cap de dies de portar a sobre aquella carronya execrable, vam arribar a un indret on hi havia unes quantes vinyes carregades de raïm madur i ufanós... Aquell vi era per a mi una medicina, cada dia en bevia fins que em feia rodar el cap i almenys em servia per fer més suportable l'angoixosa situació, *Sindbad el marí*, II, 610

Saiar va anar a cercar vinagre i el va passar per sota el nas de Garib; el jove, en aspirar la fortor del vinagre en pocs instants va tornar en si, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 816

En aquelles salvatges contrades hi havia grans extensions de vinya i un dia, als meus companys i a mi, en comptes de menjar-nos el raïm se'ns va acudir fer un forat a terra i premsar-lo i, amb l'acció del sol, el most va fermentar i esdevingué vi. Amb el vi ens emborratxàvem i oblidàvem les penes, *Saif Almuluk i Badia Aljamal*, III, 190

Quan l'hagueren tret, li va fer olorar vinagre i li va posar unes pólvores al nas; Hassan va fer unes lleus

contraccions, va esternudar i va obrir els ulls tot mirant a dreta i a esquerra i, espantat, va comprovar que es trobava en alta mar, *L'orfebre Hassan de Bàssora*, III, 213

A la boca un vi ben dolç, l'aigua fresca a la saliva, *El comerciant Masrur*, III, 370

M'han explicat, majestat –prosseguí Xahrazad-, que als emparats del jardí hi penjava el raïm de tota mena, blanc, negre i moscatell, de la faisó que va lloar el poeta, ... Que Déu regui el jardí on, bledans, els raïms el brancatge decanten, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 407

El matí diu a l'aurora: Omple'm la copa de vi, que al boig el seny li retorna. És tan pur i cristal·lí, que no sé si és dins la copa o la copa és dins el vi, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 417

-Entre les múltiples virtuts del vi hi trobem aquestes: fer tirar avall el menjar, evitar les flatulències, purificar la sang, aclarar el color de la pell, activar les funcions corporals, foragitar les penes de l'esperit, enfortir l'ànim, enrobustir la virilitat i en fi, tantes que, si te les enumerés totes, no acabariem mai! Escolta què va dir el poeta: Hem begut vi, Déu ens perdonarà!, i a mi se m'han curat tots els mals. Sé prou bé que és pecat, mes he fet cas de les paraules del Llibre Sagrat: "En el vi hi ha virtuts per als humans", *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 418

No li facis fàstics al vi, que tots els poetes han escrit sobre ell, *Maaruf el sabater*, III, 767

En un batre d'ulls, el geni li presentà una grandiosa taula de plata amb dotze plats d'or massís que contenien exquisits cuinats, dues copes de plata i dues botelles de vi anyenc i una fogassa de pa blanc com la neu, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 794

Podríem gaudir d'un bon àpat, primer, i regar-lo amb un bon vi. Tinc un excel·lent vi de la Xina que us plaurà paladejar-lo, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 834

Amfitrió i convidat compartiren un excel·lent sopar, començant pels guisats més exquisits, servits en safates d'or i de plata, i acabant per les begudes, vi del millor en copes de bella factura, *Alí Babà i els quaranta lladres*, III, 862

VIOLETA (*Viola odorata*)

Un pom de violetes colpidor just al bell mig dels ulls alcohollats. Es pot ben dir que estan enramellats! Quina collita ha fet el zelador!, *Història del rei Umar Annuman*, I, 299

El fogoner no hi cabia a la pell de satisfacció en veure'l evolucionar tan favorablement. Dels cinc direms diaris que guanyava als banys, se'n gastava almenys dos per al noi: li comprava pollastres, aigua de roses, sucre i un xarop de violetes que li servia cada nit abans d'anar a dormir, *Història del rei Umar Annuman*, I, 325

M'han explicat, majestat –proseguí Xahrazad-, que des del naixement de Badr, tot foren flors i violes al palau de Ciutat Blanca, *Història de Badr Bàssim*, III, 125

Avui s'abstenen els gelosos i anuncien hores xalestes els sons i acords melodiosos; ens duen a gaudir joiosos quatre flors que són meravella: la violeta i l'anemone amb la murtra i la rosa ensems. I al seu costat quatre portents: l'amic, l'amat, el vi i la copa que ens fa passar millor l'estona, *Nuraddín i Miriam la puntaire*, III, 423

ZITZÀNIA (*Lolium temulentum*)

Però vet aquí que el dimoni, que mai no descansa, devia considerar que s'havia oblidat de la família reial de Banús i decidí de sembrar la zitzània entre ells, *Història de Kàmar Azzanan*, I, 775

-

ALMESC

Enmig de la conversa, ella se n'anà a buscar menjar i licor d'almesc, *Història del segon vagabund*, I, 75

L'almesc li havia concedit la gràcil piga juganera, *Història de la primera noia*, I, 97

Hassan Badraddín, atenent a les indicacions del servent, s'hi va lluir: la perfumà amb almesc i aigua de roses, *El visir Nuraddín*, I, 146

Havent degustat totes aquelles delicioses menges, ens perfumàrem amb almesc i aigua de roses i vam continuar enraonant, amb l'agradable companyia de les copes, *El sastre, el geperut, el jueu, el cuiner i el cristià*, I, 163

La seva pell almesca després i un odorós
perfum exhala, *Història de Kàmar
Azzanan*, I, 678

ALQUIMIA

-Bahram, cap on ens dirigim? –va
preguntar Hassan. –Al Mont del Núvol.
Allí hi ha la fusta que fem servir els
alquimistes, *L'orfebre Hassan de
Bàssora*, III, 215

AMBROSIA

Ebri no em torna la seva ambrosia, és el
seu rostre el que a tots embriaga i tota
qualitat té l'esperança de convertir-se en
pèl seu algun dia, *De la discussió que
mantingueren esclaves*, II, 173

ANTÍDOT

De seguida va fer bullir unes herbes per
rentar-li el cos i Alí va recuperar el
color de la pell. Al matí, donaren un
antídot al cuiner Saadal·lah per fer-lo
tornar en si i li lliuraren una cistella per
tal que anés al mercat a comprar,
Història d'Ahmad Addanf, III, 53

APOTECARI

El sobirà s'hi avingué a l'acte i els
apotecaris prepararen una poció tan
efectiva que, la primera nit de prendre-
se-la i jeure amb la seva esposa, ella es
quedà embarassada, *Ardaixir
Haiatannufús*, III, 72

Diligent, se'n va anar a la farmàcia del
barri i demanà a l'apotecari –un
profecte ancià que coneixia les
medicines, simples i compostes, pel cap
dels dits –un ungüent que només
s'utilitzava en casos d'afeccions greus,
Alí Babà i els quaranta lladres, III, 854

BOSC

Un dia que havia anat al bosc, a tallar
llenya com sempre, em vaig endinsar en
una zona desconeguda, d'arbres molt
frondosos, *Història del segon
vagabund*, I, 74

Regala't contemplant el bosc frondós,
els rierols relliscant a cobert dessota
aqueix magnífic mantell verd de
brancatge i fullam esplendorós; a
l'ombra d'un boscatge tan espès, et
sentiràs feliç i poderós, *Història del rei
Umar Annuman*, I, 418

Sola i desamparada, però alleugerida
per haver salvat la seva vida i la del seu
fill, Nusra es va trobar enmig del bosc i
va decidir que sobreviuria amb el que la
natura li oferís. I així, dia rere dia,
s'alimentava de fruites silvestres, bevia
l'aigua de les fonts i els rierols i dormia
al ras, en espera del moment del part,
Agib, Garib i Sahim Al-lail, II, 773

ELIXIR

-L'últim dia del mes, retireu-vos a
l'habitació més recòndita de palau i
preneu-vos aquest elixir miraculós –
digué passant el flascó a mans de sa
majestat-, i procureu anar abans al bany
per aconseguir la màxima purificació. Ja
veureu com us trobareu transportat al
món dels benaurats, *Història del rei
Umar Annuman*, I, 396

HERBES

I mentre aplicava un cataplasma
d'herbes remeieres a la ferida la son va
vinclar les meves parpelles, *Història del
segon vagabund*, I, 73

M'han explicat, majestat –prosseguí
Xahrazad-, que, tal com havia dit el

guarda, el savi, que no era altre que el mateix constructor del cavall prodigiós, havia anat al jardí, com tantes altres vegades havia fet, per arreplegar unes quantes herbes medicinals, *El cavall de banús*, II, 235

Un altre dels seus llibres deia que existia una herba miraculosa: si se n'esprenia el suc i se n'untaven les plantes dels peus, era possible de caminar per damunt de l'aigua sense mullar-se. No obstant això, només aquell que anés amb la reina de les serps podia aconseguir l'herba prodigiosa, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 490

Us hauria valgut més menjar herba d'aquella que fa immortal el qui la tasta i el fa viure fins al dia del Judici Final, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 492

Finalment, després de trescar dies i dies, durant els quals el seu únic aliment era l'herba que trobava, arribà a la muntanya ígnia i al riu que s'estroncava cada dissabte, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 512

En dos mesos no va veure ni una ànima, i tan sols s'alimentà de les herbes salvatges que trobava fins que, un bon dia a la llunyania albirà una vall verda i fresca com poques havia vist. Tenir finalment davant dels ulls aquell bé de Déu de vegetació li eixamplà el cor, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 515

Durant els dies i les nits del trajecte, Janxah només s'alimentà de les herbes que trobava pel camí i només begué l'aigua dels rierols, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 536

-Només voldria que em proporcionessis aquelles plantes que fan que, si en

menges i te'n beus el suc, mai no defalleixes, ni et surten cabells blancs ni et mors mai, *Història de Hàsib Karimaddín*, II, 549

I s'ha de dir que era un alcàsser idíl·lic, envoltat d'aigua corrent, arbres fruiters i plantes aromàtiques, *El rei, la concubina i els set visirs*, II, 658

I gràcies a unes herbes que el calmaren, el comerciant va conciliar el son, tornà corrents a la cambra de Nuraddín, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 429

Cansat, se'n va anar a la selva, va caçar un lleó, l'esventrà, va omplir el ventre del lleó d'herbotes i el va col·locar al cim d'un puig, ben visible, *El pastor i el lladre*, III, 550

-Si us plau, agafeu la bossa de diners que tinc sota el cap, preneu cinc direms i compreu-me herbes remeieres, *Abú Quir i Abú Sir*, III, 579

JARDÍ

Caminant per un senderó entre les plantes, vaig anar creuant jardins i més jardins, un darrere l'altre, fins a un total de trenta-nou. Quina meravella! Els arbres, fruits, flors i rierols que hi havia eren indescriptibles!, *Història del tercer vagabund*, I, 92

No et spas ombrós jardí que els seus brancatges clogui, ni univers gegantí on la lluna reposi, *El visir Nuraddín*, I, 142

Les finestres donaven a un jardí atapeït de frondosos arbres fruiters i ple d'ocells cantaires i de reguerols d'aigües clares com el cristall, *El sastre, el geperut, el jueu, el cuiner i el cristià*, I, 161

El jardí era un lloc d'allò més polit i fresquívol, amb bancs allargats i cadufs penjats plens d'aigua, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 234

I quina mà de flors!: unes que semblaven perles i corall; roses que avergonyien les galtes més enrojolades; violetes que semblaven sofre a la vora del foc; margarides que reien ensenyant les blanques dents; narcisos que contemplaven les roses amb els seus ulls negres; murtres, primules, espígol i gallarets, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 235

A tocar dels murs de la ciutat i ran mateix de camí hi havia uns jardins que, per la frondositat dels arbres i la verdor de la gespa ben cuidada, eren dignes de ser contemplats amb total admiració per a esplai dels sentits, *Tajalmuluk i Dunià*, I, 459

Xadad era molt afeccionat a la lectura de llibres curiosos i antics i en un d'ells trobà la descripció detallada del paradís etern, amb tot el seu amuntegament d'esplendorosos palaus i palauets i de jardins d'insòlita exuberància. Tot plegat excità la impressionable imaginació de Xadad i aviat el va envair la quimera de construir el paradís a la Terra, *Ibrahim ben Almahdí i Almamun*, II, 32

En sortir de nou a la superfície em vaig trobar al bell mig d'un jardí d'arbrells d'or amb fruits de pedres precioses com aquest que us acabo de regalar. I, en una banda, vaig veure la meva esposa, asseguda en un diván d'or amb cobricel de brocat!, *Abú Muhammad, el mandra*, II, 94

Conten que el califa Harun Arraixid s'estimava tant Zubaida que li féu construir, a fi que s'adelités, un jardí amb un estany voltat d'arbres. L'aigua hi arribava de tots els indrets i els frondosos arbres aviat l'aïllaren completament, de manera que l'exuberància del fullam no deixava que del defora es veiés res del que hi passava a dins. Zubaida cada dia, tard o d'hora, se n'hi anava. Era el seu lloc predilecte, *Harun Arraixid i Zubaida*, II, 284

Diuen que, temps era temps, va viure una dona israelita religiosa i fidel. Cada vegada que anava al temple –i ho feia a diari– es ficava en un jardí que hi havia al costat a fer les ablucions. Aquell jardí el guardaven dos vells que s'enamoraren d'ella i constantment li demanaven que tingués relacions amb ells, *La dona devota i els dos vells*, II, 306

Al bell mig del recinte hi havia un jardí atapeït d'arbres carregats de fruits verds i virolats, flors i plantes aromàtiques i ocells cantaires. Més enllà, s'hi veia també una bassa, just al peu d'un pavelló moblat amb cadires damasquinades i un divan amb incrustacions de gemmes i zafirs muntades en or vermell, *Hàssib Karimaddín*, II, 508

Abans que ell els digués res, varen tenir temps de contemplar aquell bé de Déu de verger: arbres frondosos, rierols d'aigües cristal·lines, flors i fruits d'encisadors aromes i colors i un concert de refilets dels més diversos ocells, *Ardaixir i Haiatannufús*, III, 89

El meu pare viu a la ciutat de Sarandib i, al seu palau, posseeix el jardí més bell i més gran de tot el país, *Saif Almuluk i Badia Aljamal*, III, 183

El que els seus ulls van veure aleshores el va deixar d'una peça. A baix, al peu de l'alcàsser, hi havia un gran jardí, voltat d'una alta paret, ple d'arbres, de flors i d'ocells voletejant i refiletant com els àngels. Al bell mig, hi havia un estanyol amb una petita illa on hi havia un rafal amb un cadiral de fusta d'àloe treballada i amb infinitat de pedres precioses encastades. Ran mateix de l'estanyol, s'hi alçava un magnífic pavelló amb un tron daurat i ple també de pedres precioses encastades. Tot això coronat per la dolça refiletadissa dels ocells. Davant d'aquella meravella, Hassan, completament extasiat, va exclamar: -Déu Totpoderós, un verger així no l'havien somiat ni Cosroès ni Cèsar!, *L'orfebre Hassan de Bàssora*, III, 225

Una nit va somiar que es trobava al bell mig d'un frondós jardí contemplant un colom posat en una branca, blanc com la neu, que l'havia captivat per la seva bellesa, *El comerciant Masrur*, III, 353

Als seus ulls aparegué un jardí esplendorós i ben cuidat, reblert de llessamins, anemones, violes blanques, violetes, roses i una infinitat de flors i plantes aromàtiques. Els arbres fruiters hi abundaven i damunt les branques s'hi posaven tota mena d'ocells, *El comerciant Masrur*, III, 354

El parc era encerclat per un mur elevat i el portal d'entrada, coronat per la volta d'una majestuosa arcada, semblava la porta del paradís, que no d'altra manera

es podia qualificar l'esplendorós jardí al qual donava pas, curull de plantes i arbres fruiters: presseguers, magraners, pereres, figueres, albercoquers, pomers..., dispersos alguns i col·locats en fileres els altres, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 406

En fi, en el jardí no hi faltava cap classe de fruita i, al costat dels arbres, es podien veure plantes i flors de tota mena: murtres, llessamins, plantes de henna, pebrers, espigadelles, roses i plantes aromàtiques diverses. Com voleu que tot aquell bé de Déu no fos comparable al paradís? De fet, ens podríem regalar hores i hores parlant-ne i, tot i així, la llengua no esgotaria els seus encants, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 413

Ibrahim, agraït, li va fer besamans i, a continuació, el geperut el va convidar a visitar el jardí. A Ibrahim li va fer l'efecte que entrava al paradís. Hi havia un gran nombre de palmeres i una frondositat d'arbres que entrellaçaven les seves branques, rierols d'aigües borbolejants i ocells que refiletaven en diferents tons, *Ibrahim ben Alkhassib i Jamila*, III, 639

El geni es va carregar a l'esquena el mag i, en un batre d'ulls, el va deixar, juntament amb l'alcàsser envoltat de preciosos jardins, als afores de la ciutat, a les llunyanes contrades del Magrib, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 827

MEDICINA

I també conec la filosofia i la medicina. He estudiat els comentaris als aforismes d'Hipòcrates, les obres de Galè, el llibre dels medicaments simples de Ben Albaitar i el Canon d'Avicenna, entre

d'altres. No són poques les qüestions científiques que plantegen i que jo he sabut resoldre, fins i tot sóc capaç de representar gràficament les operacions que s'hi descriuen, *Història del rei Umar Annuman*, I, 338

Avicenna, al seu Cànon, prou bé ho ha proclamat: la música és remei de tot enamorat, com la unió amb persones semblants a l'estimada, el beure bé, la fruita i reposar al jardí. De vegades, una altra companyia he cercat, i és cert que l'he trobat per obra del destí; ara sé que és l'amor malaltia mortal perquè cap dels remeis d'Avicenna no val, *Història d'Aziz i Aziza*, I, 531

Gaiur, trasbalsat pel disgust i amb l'ànim derrotat de veure la seva estimada filla en aquell deplorable estat, convocà immediatament una reunió de metges i astròlegs. –El qui d'entre vosaltres salví la princesa Budur –els anuncià amb èmfasi- rebrà la meitat del meu regne i a ella com a esposa,... ningú, ni científics ni lletrats, no coneixia la medicina capaç de guarir el mal de Budur ni tenia ganes de deixar el coll en el intent, *Història de Kàmar Azzanan*, I, 715

Aviat deurà fer tres anys que va perdre el seny i fins ara cap metge no ha estat capaç de trobar-li la medicina adequada, *Història de Kàmar Azzanan*, I, 717

Marzauan es va treure un llibre que duia amagat a les vestimentes, va encendre una espelma, s'acostà a Budur i, obrint el llibre en una pàgina determinada, inicià la lectura d'unes fórmules màgiques, *Història de Kàmar Azzanan*, I, 717

-Duem molt fato, majestat: medicaments, drogues, alcohols, unguents, greixos, *Història de Kàmar Azzanan*, I, 762

Arrabí, el pare de Nima, tement per la vida del fill, decidí de fer venir un metge persa que era un gran entès en medicina, astrologia i geomància... El metge s'atansà a Nima, que estava allitat, i li va fer un reconeixement molt minuciós: li va prendre el pols, li mirà els ulls,... El vostre fill pateix el mal d'amor per una jove que es troba a Damasc. L'únic remei que el pot guarir és retrobar-se amb ella, *Història de Num i de Nima*, I, 828

Després, i prestatge per prestatge, els anà guarnint amb fines teles i omplint-los de flascons de porcellana ben plens d'herbes medicinals, d'ungüents i de xarops amb les corresponents copes de cristall a la vora. I en lloc preferent hi col·locà un astrolabi. Disposat tot al seu lloc, es vestí amb roba pròpia dels apotecaris i dels metges i el mateix va fer fer a Nima: vestia camisa i toga de seda i un cinturó, també de seda, brodat d'or, *Història de Num i de Nima*, I, 830

-Bona dona –saltà el metge-, com no ha de plorar el meu fill si ella és la seva estimada? I heu de saber que ella no té cap mal, llevat del mal d'amor, *Història de Num i de Nima*, I, 833

-Sóc apotecari i us receptaré, si voleu, una medicina que, si seguïu les indicacions tal com us les donaré, us guarirà per sempre. I no us en cobraré res. –Déu (Alabat sia!) us ho sabrà recompensar, *Jàfar i el beduí*, II, 307

Si heu acabat de prendre medecina gaudireu de salut i benestar! Segur que

la beguda us guarirà, si és que en podeu gaudir en copa fina; fins una perla haureu de foradar perquè és ben cert que altre remei no hi ha!, *El califa Almutauakkil*, II, 358

Els elements que componen el cos humà són quatre: la bilis, groga i amb la natura del foc, calenta i seca; l'atrabilis, o bilis negra, amb la natura de la terra, freda i seca; la flegma, amb la natura de l'aigua, humida i freda, i la sang, amb la natura de l'aire, humida i calenta, *L'esclava Tauaddud*, II, 410

-Enumera quatre coses en dos parells de manera que una sigui la contrària de l'altra. –El calor i el fred i la humitat i la sequedat. Déu va crear el foc, calent i sec i, a partir de la sequedat, va crear la terra, seca i freda. Del fred creà l'aigua, freda i humida i de la humitat creà l'aire, humit i calent. Tot seguit, el Creador va formar els dotze signes del zodíac, *L'esclava Tauaddud*, II, 423

-Per casualitat no sou pas metge? –em preguntà. –Sóc metge, no per casualitat, i amb força experiència –vaig contestar, sense amagar la meva sorpresa per aquella pregunta tan directa, *La princesa i el metge*, II, 469

Mirant a terra, va descobrir els minerals, les plantes i els arbres i totes les propietats, beneficioses i perjudicials, que tenien. La conseqüència immediata fou que esdevingué entès en medicina, màgia natural, química i en l'obtenció d'or i argent, *Història de Hàssib Karimaddín*, II, 559

I aquesta circumstància va fer que un dia es decidís a convocar els savis i els metges del reialme, *Ardaixir i Haiatannufús*, III, 72

-Majestat –s'avançà un-, us podem preparar unes drogues que, si Déu vol, faran realitat tan lloable desig, *Ardaixir i Haiatannufús*, III, 72

Àssim, seriosament preocupat, envià metges i astròlegs a visitar-lo. Els metges li van receptar xarops i medecines, però al cap de tres mesos Saif no millorava i continuava deprimat i desganat, *Saif Almuluk i Badia Aljamal*, III, 170

Quin metge em podrà guarir? Fas que l'insomni em visiti i que al vent per tu pregunti quan m'arriba com un buf, *L'orfebre Hassan de Bàssora*, III, 253

Si et fa mal alguna cosa, digues-m'ho i aniré a cercar el metge. Precisament, fa uns dies vaig sentir que havia arribat un metge àrab de molta anomenada. Vols que el cridi?, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 798

Seguint la estratagema que havia ordit, l'endemà Marjana tornà a la farmàcia i va demanar a l'apotecari una medicina d'aquelles que només s'apliquen com a últim recurs, quan ja s'han perdut les esperances, *Alí Babà i els quaranta lladres*, III, 854

NARCÒTIC

Quan l'aire fresc de la matinada li omplí els pulmons, la noia esternudà i de la gola li sortí un tros de narcòtic tan gros que si l'hagués ensumat un elefant hauria dormit unes quantes nits seguides!, *Anís Aljalís i els dos visirs*, I, 263

Un cop va ser davant l'avantcambra, tot i que els eunucs dormien com soques, va prendre la precaució de narcotitzar-

los, forçà la porta cautelosament i es ficà a dins, *Història d'Aladdín*, I, 888

Encara estava ben narcotitzat; el deixaren estès sobre les fustes i li donaren a ensumar l'antídot, *Història d'Aladdín*, I, 901

Husn Mariam, en el moment que omplia la copa, es va treure una capseta de vori de la butxaca i abocà el contingut al vi. A la primera xarrupada que féu, el rei es va quedar sense sentits i colltorçat en el setial mateix. Ella se'n tornà, amb el mateix sigil d'abans, a cercar Aladdín. – De pressa, vine –li digué-. Tinc l'ogre narcotitzat. Amdós se n'hi anaren i Aladdín cuità a lligar-li fortament les mans a l'esquena i a donar-li l'antídot per fer-lo tornar en si, *Història d'Aladdín*, I, 907

De nit, mentre dormi, l'emmetzines amb algú dels teus narcòtics i me'l portes cap aquí, ... Zazí li introduir un potent narcòtic al nas, el va embolicar amb el llençol i se'l va endur cap a la fortalesa de Siran, *Agib, Garib i Sahim Al-lail*, II, 891

Zainab la Tinyeta havia tingut cura de posar un narcòtic al vi, de manera que amb quatre mossades i quatre glops en varen tenir prou per caure estassats a terra, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 34

S'hi ficà per la porta del darrere, va fer ensumar narcòtic a la seva esposa, que dormia profundament, li va treure la roba per posar-se-la ell i va agafar també el petit Abdal·lah del bressol i el narcotitzà, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 60

A l'acte, va caure a terra sense coneixement, car el torró contenia

narcòtic,... I Ahmad Al·lakit va caure al llaç. També duien narcòtic, *Història d'Ahmad Addanf*, III, 68-69

Entre les plates que disposaren les esclaves, ella n'hi va posar una amb un pastís que contenia un potent narcòtic. *El pescador Khalifa i un món de mones*, III, 336

Al cap d'unes quantes copes, que el borni s'havia empassat realment mentre ella només ho feia veure, començaren a notar-se els efectes de la beguda i Mariam aprofità la distracció d'ell per treure's una bola de pur narcòtic magribí i barrejar-l'hi a la copa amb el vi, *Nuraddín i Mariam la puntaire*, III, 481

Va entrar a la primera adrogueria que va trobar, va comprar dues dracmes del més potent narcòtic i, a cuita-corrents, se'n va tornar a l'alcàsser, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 832

Ell no s'hi negarà i quan sigueu a taula has de fer de manera que begui més vi del compte. Llavors –i li va donar la bosseta amb les pólvores narcotitzants- a la propera ronda poses aquestes pólvores, que són molt fortes, a la seva copa i immediatament es desplomarà, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 833

Llavors la noia va posar a la copa del malvat el narcòtic i va dir: -És el costum del nostre país que, per segellar l'amor entre home i dona, l'un begui de la copa de l'altra, *Aladdín i la llàntia meravellosa*, III, 834

SOMNIFER

Ella li posa un somnífer a la beguda que es pren cada dia abans d'anar-se'n a

dormir; d'aquesta manera ell dorm tota
la nit com un soc i no s'assabenta ni
d'on va ella ni de què fa, *El jove de
pedra*, I, 44

VERÍ

Sàlim, però, s'havia encarregat de posar
verí a un dels seus plats i el pobre
Jaudar va caure víctima del seu propi
germà, fulminat i reduït a un tros de
carn sense vida. Trista fi per a tan noble
persona, *Jaudar, fill del comerciant
Umar*, II, 767

XAROP

-Així m'agrada, ànims i endavant! –
l'encoratjà ella-. Guaita, emporta't
aquest xarop que t'he preparat. És un
reforçant i et farà bé, *Alí Xar i
Zumurrud*, II, 140

FLORA DE LES RONDALLES MALLORQUINES

1. LLISTAT DE LES PLANTES DE LES RONDALLES
2. RONDALLES EN EL TÍTOL DE LES QUALS HI APAREIX EL NOM D'UNA PLANTA
3. RONDALLES D'ELEVAT PROTAGONISME VEGETAL
4. RONDALLES AMB LES PLANTES CORRESPONENTS
5. CITES DE LES PLANTES A LES RONDALLES
6. ASSOCIACIONS VEGETALS: BOSC, HORT, PINAR, JARDÍ
7. GENÈRICS: ABRE, FLOR, HERBA, HERBES DE SANT JOAN
8. PRODUCTES: AIGO, BÀLSAMS, DORMISSONS, ESTOPA, FARINA, MALVASIA, PA, PALLA, SEGÓ, UNGÜENT
9. MEDICINA I FARMÀCIA: APOTECARI, MAL-BOCÍ, MEDICINA, METGE, METZINA

FLORA DE LES RONDALLES

1. ABATZER	49. FALGUERA	95. PASSIONERA
2. ALBERGÍNIA	50. FASSER	96. PASTENAGA
3. ALBÓ	51. FAVA	97. PATATA
4. ALFABEGUERA	52. FENOLLASSA	98. PAUMA
5. ALGA	53. FESOL	99. PEBRE
6. ALL	54. FIGUERA	100. PEBRE DE CIRERETA
7. ALZINA	55. FIGUERA DE MORO	101. PERERA
8. AMETLER	56. FLETX	102. PERAMENY
9. ANÍS	57. FLORINA BLANCA	103. PERIOL
10. ARBOCERA	58. FONOLL	104. PÈSOL
11. ARGELAGA	59. FRAULA	105. PI
12. ARITJA		106. POLL
13. ARPELLA	60. GARANYONER	107. POMERA
14. ARRÒS	61. GARBALLÓ	108. PONCÍ
15. AUBERCOC	62. GARROVER	109. PORRADELL
16. AVELLANA	63. GATOVA	110. PORRO
	64. GATOVELL	111. PRUNERA
17. BALADRE	65. GINJOLER	
18. BLAT	66. GÍRGOLA	112. RAVE
19. BLEDA	67. GUIXA	113. REIM
		114. RICÍ
20. CAMA-ROTJA	68. JONC	115. ROMANÍ
21. CANYA	69. JUEVERT	116. ROMEGUER
22. CANYELLA		117. ROELLA
23. CÀNYOM	70. LLAMPÚDOL	118. ROSA
24. CARABASSA	71. LLAPASSA	119. RUDA
25. CARD	72. LLEDONER	
26. CÀRRITX	73. LLENTIA	120. SAFRÀ
27. CASTANYA	74. LLETSÓ	121. SAVINA
28. CEBA	75. LLEVAMÀ	122. SENET
29. CELIDÒNIA	76. LLI	123. SERVERA
30. CEP	77. LLIMONERA	124. SÍNDRIA
31. CIBOLLA	78. LLIRI	125. SORDONAIA
32. CIRERER	79. LLORER	
33. CIRERER DE BON PASTOR		126. TABAC
34. CIURÓ	80. MAGRANER	127. TAPERERA
35. CIVADA	81. MATA	128. TARONGER
36. CLAVELL	82. MELICOTÓ	129. TEIX
37. COL	83. MELÓ	130. TOMÀTIGA
38. COSCOLL	84. METGINERA	
39. COST	85. MIRRA	131. ULLASTRE
40. CRESPINELLA	86. MONGETA	
	87. MORER	132. VAUMA
41. DONARDA	88. MURTERA	133. VAUMA-ROSA
		134. VERDOLAGA
42. ENCIAM	89. NESPLER	135. VINYA
43. ESCLATA-SANG	90. NOGUER	136. VIOLETA
44. ESPAREGUERA		137. VISC
45. ESPART	91. OLIVERA	
46. ESPINALER	92. OM	138. XIPRELL
47. ESTEPA	93. ORDÍ	139. XÍTXERO
48. EURA	94. ORENGA	

Alcover, A.M^a: *Rondalles Mallorquines*, 24 toms, Editorial Moll, Ciutat de Mallorca

1. RONDALLES EN EL TÍTOL DE LES QUALS HI APAREIX EL NOM D'UNA PLANTA

I	Na Magraneta		S'hortolà de Son Nét	XVI	La Pomarrina
II	La flor romanial Es poal florit		Sa passada que succeí a un que li havien robat blat		Es reim del rei moro amb set pams de morro
III	L'amor de les tres taronges	VI	Sa bossa buida i es canyom	XVII	Sa cama-rotgera
	Es canyemet, s'ase i sa serra-porra	VII	Es segador i sa beata	XVIII	Na Roseta
IV	Mestre Jaume Figuereta		Es port de sa cibolla blanca	XIX	Sa rateta i s'avellaner
	S'hortolà de s'Hort des Gabre	VIII		XX	Sa flor de gercial i s'aucellet d'or
	Madò Fenoïassa i los seus	IX		XXI	
V	Com és que a totes ses festes de la Mare de Déu hi ha romanins florits	X	Ses tres flors	XXII	Na Rosa
	Com és que diuen que es blat té sa cara del Bon Jesús	XI	Fruita fora temps: figues per Nadal		Es murterar del rei de França
	Com és que ses beies no van casi mai a ses argelagues ni a ses gatoes	XII	Una gírgola que dugué coa	XXIII	Ses figues i es fii petit
	Lo que digué Noè com hague escorxat es gat des suc de parra	XIII	Es fii del Rei Murteral de França		Es ciurons que tornaren minyons
	De com Déu allargà cent anys de vida a Noè perque duia s'idea tan forta de fer vinya	XIV	Na Blancaflor	XXIV	Sa flor de falguera i es dimonis boiets
	Com és que ets ametlers floreixen primer que tots els arbres		En Juanet i ses tres peres		Una herba que deixaren es moros
	Ets aglans, ses carabasses i Sant Pere	XV	Es lletsó d'es campanar d'Andratx		La Mare de Déu de Sant Llorenç d'es Cardassar
			Sa mitja faveta		Sa Llapassa
			Es vinyòvol de Ca'n Roig		Es salt d'en Fenoï
			S'obre de música, sa font d'or i s'aucell qui parla		

Són 45 rondalles (un 10% del total) les que tenen en el títol un nom explícit referit a la flora.

2. RONDALLES D'ELEVAT PROTAGONISME VEGETAL

Però n'hi ha moltes altres que, encara que el seu títol no ho indiqui, el món vegetal hi té un elevat protagonisme, com *En Juanet de sa gerra* (favera, I), *La Princesa bella* (fenoïassa, II), *Tres germans desxondits* (morer, II), *En Pere gri* (tabac, III), *En Pere de la bona roba* (taronger, IV), *Es jai de sa barraqueta* (perera, IV), *S'aucellet* (cirerer, IV), *En Toni garriguel·lo* (taronger, IV), *Una al·lota desxondida* (blat, IV), *Es jai de sa lluna* (vinya, V), *Na Joana de Paguera i un soldat ciutadà* (poma, V), *Es cavallet de set colors* (pi, VI), *L'hereu de la corona* (taronger, VI), *S'infant que feia vuit* (vaumaroiera, VI), *Es segador i sa beata* (blat, VII), *Es Castell d'iràs i no tornaràs* (vinya, blat, VII), *N'Espardanyeta* (pomera, VII), *Sa jaia Gri* (mongeta, IX), *Es metge Guinyot* (vauma, IX), *En Joan d'es fabiolet* (poma, X), *El rei de tres reinats* (herbes virtuoses, X), *Sa coeta de Na Marieta* (perera, X), *Es tres patrons* (blat, XI), *En Joanet Manent* (pera, XII), *Una madona que enganà el dimoni* (fava, XIII), *En Mercè-Mercè* (pera, XIII), *Es rossinyol i sa rossinyola* (cirerer, XIV), *Un solleric* (olivera, XIV), *El Bon Jesús i Sant Pere i l'amo d'es Tossals Verds* (ginjoler, XIV), *Estudiants de la sopa* (perera, XIV), *Una mala boca i una mala llengo* (figuera, XIV), *En Trompetet* (col, XV), *Dos fills de viuda* (figa, XV), *Un pare i quatre fills* (auzina, XVII), *Tres germanes i un gegant* (murtera, XVIII), *Sa flor de gericat i s'aucellet d'or* (aufabeguera, XIX), *N'Elieoreteta* (rosa, XX), *En Tinyoset* (pera, XX), *En Juanet i sa fia del rei* (canya, XX), *Un que va fer es mort* (ciuró, XX), *S'homo i es lleó* (romeguer, XXI), *Sa raboa i s'eriçó* (card, XXI), *Es dotze mesos i dues jaies* (calendari agrícola, XXI), *El rei sabi* (canya, XXIII), *Tres estudiants de la sopa* (cirerer, XXIII), *Es puig de Santa Cirga* (herba meravellosa, XXIII), *Eclipse de lluna* (claveller, XXIV).

Són 47 rondalles més amb protagonisme botànic que, sumades a les anteriors, totalitzen 92 rondalles. Totes les demés toquen també la flora en algú dels seus aspectes (planta, bosc, hort, jardí), excepte en 29 rondalles que no en fan cap referència, del total d'unes 430 rondalles.

3. RONDALLES AMB LES PLANTES CORRESPONENTS

VOLUM	TITOL RONDALLA	HERBES
I	En Juanet i es set missatges	ullastrell, pebre de cirereta, col, pebre, carabasseta, eura, aubercoc, pinar
	Un festejador	aubercoc, tomàtiga, claveller, garanyoner
	S'Hermosura del món	pinar, mata, carritxera
	Sa fia d'es carboneret	ciuró, civada, all, canya, dormissons
	En Martí Tacó	figa, pinar, tabac, ceba, all, poll
	Es ca d'En Bua i es moix d'En Pejuli	ullastre, arròs
	N'Estel d'or	herba, avellana, ametla, nou, ullastre, fesol
	Na Magraneta	magrana, bosc, pi, carabassa
	Sa jaia Xeloc i sa jaia Bigalot	llimona, all
	En Juanet de sa gerra	fava, aubercoc
	Es tres germans i es nou gegants	pi, arròs, poll, oli
En Pere de sa butza	carabassa, aubercoc	
II	Sa fia del Sol i de la Lluna	pa, pinar, alga, oli, oliva, ametla, crepinella , fasser, sibina, ciprell, juevert, tomàtiga, pebre, all
	L'amo de So Na Moixa	taronja, bleda, aubercoc, farina, figuera, pebre, palla
	La princesa bella	ciuró, fava, ullastre, llentia, oli, fenoïassa, cama-roja, arròs, llorer, aufabeguera, rosa, clavell, aufabeguera, vauma-rosa, taronger, perera, perameny, poncí, pomera, clavellera
	Es fii d'es pescador	canya, arròs, pi, ullastre, blat, alzinar, aglà, pa, carabassa, poll
	La flor romanial	canya, taronger, flor romanial , romaní,

	En Gostí lladre	pi, aglà nespla, ricí , senet , càrritx, mata, jonc, cànynom, paumera, arròs, fava, tabac, morer
	Tres germans desxondits	morer
	Sa Comtessa sense braços	ullastre, bosc, herbes, mata
	Es poal florit	flor
III	¿Val més matinejar que a missa anar?	herbes de Sant Joan, blat, nespla, figuera, fava, herbes maleïtes, aubercoc, periol, poll, mata, romeguer, argelaga, garanyoner
	En Juanet de l'Onso	ullastre, caramutxa, pinar, xeixa, nespla, verdolaga, serva, jardí, taronger, pomera, rosa, clavell, aufabeguera, vauma-rosa, perera, mata, canya, nou
	Una qui no volia pastar	pa
	L'amor de les tres taronges	oli, taronja, fava, enciam, jardí, blat, gatova, argelaga, esparguera, donarda, romeguer, garanyoner, cirerer del bon pastor, noguer, arròs
	Es canyemet, s'ase i sa serra-porra	canya, pomera, fava, arròs
	En Pere gri	pinar, tabac
	En Ferrandí	all, alga, jardí, taronger, ordi, poll, arròs, pi, carabassa, aritja, pollar, xeixa, ametla
	En Pere d'es forn	ordi, mata, fava
IV	En Pere de la Bona Roba	aglà, arròs, ordi, oliva, figa, fava, carabassa, taronger
	Es llum de la terra	
	Sa muleta de plata	bosc, herba, aritja, jardí
	Un pastor i un missèr	all, card

	Ous de somera	carabassa, patata
	Un soldat que havia servit deu anys	bosc, pa, pi
	Un geperut i un gigant	pinar, taronja
	Es conseis del Rei Salomó	poll
	Mestre Jaume Figuereta	figuera
	Es jai de sa barraqueta	fava, ordi, pera
	Es pou de sa lluna	ullastre, cànjom, segó
	S'Aucellet	cirerer, jardí
	En Toni Garriguel·lo	taronger, all, arròs
	Sa Muta	porro, garrova, arròs
	Sa titina i sa geneta	figuera de moro, romeguer
	Es filats	arròs
	S'hortolà de s'Hort des Gabre	figuera, arròs, fesol, cama-rotja, rosa, alga
	Ets amos de Son Sales, Son Saleta i Son Salí	vinya, fava, blat, ullastre
	Una al·lota desxondida	blat
	Madò Fenoïassa i los seus	fenoïassa
	Tres jovenets	
	Tres germans beneits	
V	Ecós de la vida de Jesús, Maria i Josep	fava, palla, encens, romaní, ullastre, blat, oliva, garrova, parra, canya, celidònia
	Ressonàncies de l'Antic Testament	argelaga, romaguer, cep, móra, pomera, metginera, parra, vinya, ametler, alzina, canya, civada
	En Tià de Sa Real	canya, fava, arròs, tabac, vinya, magrana, poll, fesol, herba, blat, ametla, càrritx, ordi

	Es jai de sa lluna	vinya
	Ets aglans, ses carabasses i Sant Pere	aglà, carabassa, alzina
	L'amo'n Biel Perxanc i la dona d'aigo	figa, fava
	El Bon Jesús i Sant Pere i en Bruixa	càrritx, blat, noguer, enciam, fava
	Es canet de Sant Llätzer	
	Ses serps de Mallorca	
	L'Abat de La Real	canya, patata
	Ets al·lots de Son Porc	garriga, garanyoner
	El Rei En Jaume	canya, garanyoner, pera, coscoll, teix, pi, alzina, herba
	Sant Vicenç Ferrer	olivera, pauma
	Bruixes, bruixots i fullets	bosc, herbes de Sant Joan, poma, figa, fava, all, pinar, blat, figuera, poll, aufabeguera, unguent, tabac, oli, senet, poll, aglà
VI	Es cavallet de set colors	aubercoc, pi, all, garrova
	Sa bossa buida i es cànyom	cànyom, arròs
	El senyor Jordi des Pont	
	Na Juana i la fada Mariana	lliri, cànyom, canyar, pi, noguer, cirerer, morer
	Tres al·lotes fines	jardí, roser
	Tres germans peresosos	
	S'al·lot des barretino	
	Es mig poll	oli
	Es negret	cirerer, figuera
	S'hereu de la corona	taronja, pa

	S'aigo ballant i es canariet parlant	col, enciam, fava, jardí, taronger
	S'infant que feia vuit	taronja, bosc, jardí, vauma-rosera , roser
	Na Dent d'or	all, lli, alzinar, figuera, pebre, aubergínia, pi
	En Juanet Cameta-curta i ses tres capsetes	pi, caramutxa, patata, arròs, hort, col, pebre, patata, cànynom, carabassera, sindriera, melonera
VII	Es set ceros	bosc, cirera, ullastre
	Es segador i sa beata	blat, càrritx, mata
	En Salom i es Batle	pinar, pebre, ullastre, palla, poriol
	N'Agraciat	ullastre, ciprer
	Es Castell d'iràs i no tornaràs	mata, metzina, vinya, pinar, olivar, espart, bosc, blat, xeixa, alzina, ullastre, llampúdol
	N'Espardenyeta	espart, ciuró, poma, rosa, aubercoc
	Es port de sa cibolla blanca	cibolla blanca, mata, garrova, all
	En Pere poca-por	all, arròs, cama-rotja, alguer, albó, bàlsam, poll, figa
	Es quatre germans	lledoner, oreiana, poll, ullastre, carabassa, blat, canya, figuera, gatovell
VIII	Sa llampra meravellosa	arròs, garrova, pauma, arròs, fava, jonc, cama-rotja
	En Pere Catorze	carabassa, fava, poll, pinar, magrana, jardí, taronja, pomera
	La Mare Baleneta	blat, pa, figuera, pastenaga
	Es Mèl·loro Rosso	llentia, carabassa, bosc, garriga, flor, fava, pebre
IX	Es missatget petit	oli, flor, om, figuera
	Sa jaia Gri	mongeta, porro, pinar

	<p>En Pere Beneit</p> <p>Gregori Papa</p> <p>Es soldat de Marina</p> <p>Es metge Guinyot</p> <p>Es pas d'es jeure davant i d'es jeure darrera</p>	<p>lledoner</p> <p>carabassa, all, ceba, cànyom, alzina, canya</p> <p>tabac, oliva, porro, figa, mata, xigarret, pa, pruna, jonc</p> <p>porro, herba, vauma, pi</p>
X	<p>Ses tres flors</p> <p>En Joan des fabiolet</p> <p>En Pere de sa vaca</p> <p>El rei des tres reinats</p> <p>Dos patrons i una patrona</p> <p>Fruita fora temps: figues flors per a Nadal</p> <p>Sa coeta de Na Marieta</p>	<p>safrà, flor, oliva, tàpera, ravanet, porro, pauma, poll, bosc</p> <p>pomera, figuera, bosc, batzer</p> <p>anís, mata, porro, fesols, all</p> <p>herbes virtuoses, bosc, jardí, porro, arròs</p> <p>oli, malvasia, dormissons, poll</p> <p>figa, arròs, magrana, pruna, canya, garrova, all, perera</p> <p>jardí, perera, all, arròs, xeixa, mata, romeguer, cànyom, pinar</p>
XI	<p>En Juanet fii de viuda</p> <p>La Fada Morgana</p> <p>La Reina banyuda</p> <p>La Reina Catalineta</p> <p>Es nas de dos pams</p> <p>Es tres mantells d'or</p> <p>Una gírgola que dugué coa</p> <p>Una al·lota de pèl arreveixinat</p>	<p>arròs, oli, pebre bord</p> <p>jardí, pinar, rosa</p> <p>flor, canyemet, arròs, pruna, poma, jonc, figa</p> <p>alzina, oli, farina, rosa, bosc</p> <p>canya, arròs</p> <p>jardí, rosa, murta</p> <p>gírgola, jardí, flor, pinar, bosc, oliva, revell, argelaga, garanyoner, noguer</p> <p>juliverd, dormissons</p>

	En Tià d'es forn d'En Mataronyes	bosc, tabac
	Es tres patrons	blat, dormissons, jonc
	Una novia malfeneranda	all
XII	En Joanet Manent	pinar, alzina, oli, palla, ametla, enciam, figa, nespla, fava, jardí, pera, arròs, nous
	Es fii del Rei Murteral de França	murteral, unguent, cirerer, pinar, oli, garriga
	En Joanet i sa donzella desencantada	jardí, figa, enciam, pa
	En Toni Mig-dimoni i ets estudiants de sa Cova de Sineu	mata, herbes, oli, col, figuera, arròs
	La bona Reina i la mala cunyada	garrova, canya, jardí, figuera, pebre, abre de tota fruita, pauma
	En Joan Carboner	figuera
	Es gigant de s'Ermita	
	Enginy d'un qui havia feta donació	figuera
	Sa rondaia de Son Roig	cama-rotja, ai, sordonaia, bosc, caramutxa, herbes, pàmpol
XIII	En Mirando	bosc
	N'Espirafocs	col, aigo, pebre
	Na Marieta i es gegant	poma, móra, cirera, unguent
	Es Granotet	espart, pauma, arròs
	Una madona que enganà el dimoni	aubercoquer, ametler, figuera, vinya, pomera, perera, garrover, olivera, fava, farina
	Es dos germans serverins	oli, figa, arròs, tomàtiga, ciuró
	Dos guerrers	mata
	Na Blancaflor	parra, pruna, jonc, figuera, carabassa,

	En Mercè-Mercè	pinar, col, pebre, all
	En Juanet i ses tres peres	poma, pera, ullastre, nespla, castanya, bosc
	La Princesa Aineta	poll, ametla, aigo, pauma, pebre, cànyom, porro, pega
XIV	La Bella Ventura o es Ca Negra sense nas	alzina, card, jardí, arpella, passionera, parra, roser, claveller, lliri, pomera, taronger, magraner, poll, figa, oliva, fraula, bosc, espinaler, arròs, pera, perameny, batzer, romeguer, aritja, gatova, esparguera
	S'aucellet de ses set llengos	jardí
	Es rossinyol i sa rossinyola	cirerer
	Es corb i sa raboa	figuera
	Sa raboa i es gat	ullastre
	El rei i un carboner	bosc
	Un solleric	olivera
	Sa penitència de sa beata	
	Un solleric i un frare	
	Un ronyós, un poiós i un mocós	
	Es voltor i es busqueret	aritja, ceba, aglà
	Es lletsó d'es campanar d'Andratx	lletsó, all
	S'homonet com un gri	ciuró
	Una al·lota que en va sebre	figuera
	El Bon Jesús i Sant Pere i l'amo d'es Tossals Verds	blat, arròs, ginjoler, pinar, fava
	Un pagès desxondit	
	Estudiants de la sopa	perera

	Sa rateta	avellana, col
	Tres hereus llests	cirerer, ciuró
	Una mala boca i una mala llengo	figa
	El Príncep Corb	poma, pera, ceba, oli, enciam, ametla, nou, avellana, dormissons, canya, jardí
	Tres germans	
	Sa mitja faveta	fava
XV	En Bernadet i la Reina manllevada	ceba, ametler, blat
	Una pobileta i un Joanet	ametla
	Un misser atabacat	
	Es llop i s'euveia	
	Un qui trobà sabata de son peu	aubercoc
	En Trompetet	col
	Dos qui duien conversa enrere	garrova
	Es vinyòvol de Ca'n Roig i es cabrit i sa segaia	vinya
	Com és que es ropit té baix d'es bec una clapeta vermeia	pauma
	Com és que Mahoma està a l'aire	
	Sant Tomàs i En Lluteros	
	Es cans i ses llebres	
	S'arbre de música, sa font d'or i s'auzell que parla	abre, carabassera, jardí, all
	Dos fiis de viuda	alguer, figuera, ceba
	Sa fia i sa fiastra d'es Moliner	blat
	Sa mitja terça de carn	carabassa, pebre

	Es set germans cabotans	murtó
	En Gornals	carabassa
XVI	Guardau-vos de pedra rodona	aubercoc, pebre, lledoner, figa, all, tabac, carabassa, fava, ullastre, blat, esparguera de gat, estepa, olivar, ametler, vinya, avellana, alzinar, cama-rotja, palla, caramutxa, jonc, enciam
	En Pere de sa coca	all, figa, blat, ceba, jardí, aubercoc, fava
	Es soldadet de sa motxilla	pinar, ullastre, jonc, alga
	La Pomarrina	pomera, mata, oliva, lleva-mans, fenàs, fletx, card, llampúdol, lletsó, tomàtiga
	En Pere tort	ullastre, metzina, pruna, murtó, esparguera, cirera, ceba, cep, all, arròs, magrana, blat, pinar, carabassera, pebre, meló, síndria, cama-rotja
	Es reim del rei moro amb set pams de morro	reim, figuera de moro, cirera
XVII	En Pere de sa xuia	garballó, taronja, pinar, meló, fava, cirera
	En Joanet i es gigant	pinar, romaguer
	Sa cama-rotgera	cama-rotja, figa, poll, all, jardí, arròs
	Es fustet	cirera, parra, bosc, herba, lletiscla, olivó
	Mestre Nadal de sa placeta del Socós	all, lletuga
	Amics de barret i amics vers	
	Un pare i quatre fiis	alzina, fesol
	Una que no volia pastar	pa
	S'estudiant de sa cova de Salamanca	mata, guixa, magrana
	Es gallet, s'anyellet, sa godineta i es drac	murtera, parra, pàmpol, porradell, figa, ciuró, cirera

	Es lladre fadrí i es lladre casat	pi, oli, visc
	Es gorrionet	
XVIII	Na Francineta	nou, taronja, avellana, ametla
	Na Filet d'or	bosc, alzina, figuera, perera
	Na Roseta	herbes, herba-sana, cost, claveller, rosa, lliri, violeta, cirera, murta, taronger
	Un calatravinetxo	jonc, oliva
	S'anellet	tabac, olivera, arròs, enciam, xeixa, col, cama-rotja, rave, pi, aglà, nespla, magrana
	Es patró Pere	oli, floreta blanca
	S'homo i es lleó	ceba, olivera
	Tres germanes i un gegant	murtera, poll, ametla, alga, perameny, jardí, pauma
XIX	En Juanet i sa barca que anava per terra i per mar	arròs, pinar
	Na Tricafaldetes	clavell, guixa, arròs, fava, figa, col, porro
	En Juanet i es cavallet conseier	fava, civada, auzina, jardí, abatzer, blat, mata, oli, aigo de roses
	Sa rateta i s'avellaner	avellaner, blat
	Sa flor de gercial i s'aucellet d'or	aufabeguera, cirera, jardí, flor de gercial, pinar, metzina, aigo de set pous
	Es pas d'es jeure davant i d'es jeure darrere	palla
XX	N'Elienoreta	oliva, figa, aigo de roses, blat, jardí, roser, magrana, roella, lliri, poll, canya, càrritx, pauma, porro, nou, alguer, all, ametla, taronja
	En Tinyoset	bosc, figa, pansa, pruna, fava, murtó, pinar, pera

	<p>En Juanet i sa fia del Rei</p> <p>Un que va fer es mort per no pagar es deutes</p> <p>Es tit i sa tia</p>	<p>abre, canya, arròs, gírgola, garriga, canyella, pruna, bosc, perera</p> <p>alguer, cirera, all, ciuró, jonc</p> <p>figuera, arròs, magrana, ametla, fava, gatovell</p>
XXI	<p>En Juanet Carnisser</p> <p>Es set plets</p> <p>Sa maneta de plata</p> <p>S'homo i es lleó</p> <p>Es dos bessons</p> <p>Sa raboa i s'eriçó</p> <p>Sa rondaia d'En Vit</p> <p>Un pas que li succeí a Sant Pere amb el Bon Jesús</p> <p>Es dotze mesos i dues jaies</p>	<p>jardí, ordi, pauma</p> <p>figuera, aglà</p> <p>arròs, ceba, col, magrana, ametla, poma, perameny, taronja, cirera, figa, raïm, pinar, porro</p> <p>romeguer</p> <p>jardí, ullastre, alzina</p> <p>card, ullastre, nou, ametla, oreiana, romeguer, mata</p> <p>pa</p> <p>llentia, ametler, blat, olivera, porrassa, pebre, auberginera, aufabeguera, tomatiguera, esclata-sang, figuera, florina blanca, fava, ordi, gatovell, pi, xítxero, civada, pruna, garrova, herbes curatives, cirera, rosa, fraula, aubercoquer, claveller, herbes de sant Joan, figuera de moro, pera, poma, espareguera, mata, canya, raïm, canyol, civada, meló, síndria, magrana, nespla, gírgoles, arròs, murtó, xiprell, pi, aglà, carabassa, vinya</p>
XXII	Na Catalineta	llentrisca, olivó, batzer, cirereta de bon pastor, murtó, aglà

	Es corpet d'es pou d'En Gatell	jardí, arròs, ametla, col, figa, patata, pauma
	Na Rosa	rosa, magraner, bosc, mata
	Ses sabates de pell de poi	olivera
	Tres fiis de viuda	pa, alguer, arròs
	Es pas d'es xoric	
	Sa guixeta tota sola	ceba, all, bleda, pebre, xeixa, figa, rosa, clavell, pruna, bosc
	Es moro i es cristià	poma
	Tres germans sortats	pauma
	Es murterar del rei de França	murta, jardí, llentia
	Mestre Antoni Llampina	all
XXIII	El rei sabi	arròs, ullastre, pebre, canya, poll, om, cànyom, canya
	Tres estudiants de la sopa	cirerer, porro, figuera, garrova
	Es carboner i sa fia	fesol
	Ses figues i es fii petit	figuera, canya
	Es puig de Santa Cirga	herba meravellosa
	Es cavall del Rei	
	Ses dones bambes	estopa, porro, canya, magraner, all, olivera, vauma
	Es ciurons que tornaren minyons	ciuró
	Sa moixa i s'àliga	
XXIV	Encantaments, tresors, gegants, negrets i por	canya, tabac, olivar, ruda, ametla, oli, alzina, blat, poll, llentia, aubercoc, falguera, càrritx, garrover, albó, porrassa
	Seneca i Lutero	
	El dimoni atabacat	figa

Llegendes i supersticions	claveller, poll, om, blat, porrassa, herba d'es moros, carabassa, cardassar
De com es sol i es vent se provaren	
Sa mare de Sant Pere	porro
Sa Llapassa	llapassa, mata, romeguer
Es salt d'En Fenoï	fenoï, orenga, ullastre
Ses cames d'es retgidors de Porreres	cànyom
De com ets andritxols anaren a un missèr de Ciutat per un consei	figa
En Planiol, es glosador	cirera
Es llop d'es puig de sa cova negra	pi
Es pas d'es retgidors de Sant Joan	
Un mul que es va beure es sol	
Es dimonis boiets de Mainou	figuera, arboça
Es corb de Ses Punes	fava, pèsol, ullastre, figa

4. CITES DE LES PLANTES A LES RONDALLES

ABATZER (*Rubus sp.*)

Encalçaven una perdiu, que s'aficà dins un grandió batzeral, i en via neguna la porien fer sortir ni aplegar-la... I encara no ho hagué dit com, zas!, s'afica dins es batzeral... I aquell senyor, bots i escaravits dins es batzeral!, *En Joan d'es fabiolet*, X, 44

I Na Catalina se troba dins aquell bosc, tota solina, dalt roques i batzers, just amb sa robeta que duia damunt, amb una fosca que la porien tallar a espasades, amb un serení que feia ses pessigolles ben endins, *La Bella Ventura*, XIV, 24

Com feia tres dies que caminaven, afina un lleó enganxat dins un grandió batzeral, que no poria pasar envant ni enrere, i que, com més feia, més s'embarriolava,... Se treu aquella bolleta que aquell lleó d'es batzeral li havia donada, i la tira damunt aquells calius, *En Juanet i es cavallet conseller*, XIX, 72, 76

AGLÀ/ALZINA (*Quercus ilex*)

S'abordaren an ets aglans com a rabiosos, i no se donaven raó a ses barres: no los llevia roegar-los, *Es fill des pescador*, II, 77

Ja ho crec que l'homo li envelà cap dret an es barranc, i no tengué aturai fins que va veure es porcs abordats a ses solades d'aglans, engolint-los-se a forfollons, posant-se un ventre esclat no esclat, *Es fill des pescador*, II, 79

Es major no anava d'aglans, *La flor romanial*, II, 93

Se n'hi van, i el troben; però En Pere no anà d'aglans, *En Pere de la bona roba*, IV, 8

Quan el Bon Jesús i Sant Pere anaven pel món, una vegada passaren per devora un hort a on hi havia una parada molt llarga de carabasseres amb un esplet de carabasses disforjes. N'hi havia qualcuna com un covò, sense ponderar gens. Llavò passaren per dins un auzinar, i ses auzines duien penjat un esplet d'aglans que no eren tot berbes, *Ets aglans, ses carabasses i Sant Pere*, V, 76-78 (dibuix)

-¿Casar-mos? diu s'al·lota. ¡No vaig d'aglans! Jo no em cas amb un que m'engana, *Bruixes i bruixots*, V, 166

Es voltor no anà d'aglans pus: eixampla ses alotes, i per amunt s'ha dit, *Es voltor i es busqueret*, XIV, 61

Giraven en rodó, i ja no anaven pus d'aglans, *S'anellet*, XVIII, 98

-Què tenc? -diu En Pau-. Que mon pare el féu hereu, allà on me tocava a mi. Li he demanada s'heretat i no va d'aglans, *Es set plets*, XXI, 25

I sobretot es desembre mos du ses Festes de Nadal amb so Betlem, amb ses coques bambes, ses coques de torrò, ses metles torrades, ets aglans, sa freixura i s'aufegat, i sobretot ses Matines i sa Sibila i ses neules ensucrades i sense ensucrar, i llavò es Tió de Nadal, que fa anar calenta sa

cuina i la casa i tot, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 108

Es gener sol esser fred de tot, i la gent no té altre remei que estar arrufada devora es foc; fa un dia com un aglà de curt, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 112

ALBERGÍNIA (*Solanum melongena*)

Ara ses auberginis, dues per una treseta; i em feis contenta si no les preniu, perque en trauré més... -Sobretot, diu s'hortolana, de franc les vos don, pebres i auberginis, si a cap hort en trobau que siguen tan de primera, p'es mateix preu!, *Na Dent d'or*, VI, 140

Dins es gener fan es planters de pebres, auberginieres, aufabegueres i tomatigueres, que donen pler a tanta de gent, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 96

ALBÓ (*Asphodelus aestivus*)

Es gegants i En Pere no recularen una passa, i enrevoltats de moros per tots es vents, vos assegur que en feien, de destrossa; tomaven caps com un que toma aubons ventant un garrot dins un aubonar ben espès devers es març, *En Pere Poca-por*, VII, 140

Ses saons de gener fan prendre força a ses porrasses, que així treuen bons aubons; i any d'aubons, any d'eixams i any de cavaions, diu s'adagi, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 95

-Mirau –diu aquell-, vos n'anau cap a Na Fàtima, trobau s'era de Son Fortesa, i més amunt, a la dreita, a unes quatre-centes passes trobareu una tenassa i hi veureu una porrassa amb dos aubons. Cavau-hi, i trobareu un forat; aficau-

vos-hi, i fora por!, sempre per endins i per endins! Si teniu por, fareu ets ous en terra, *Un altre tresor an es puig de Na Fàtima*, XXIV, 44

Una vegada desembarcaren una partida de moros an es port de Valldemossa. No hi sabien gaire ses tresques, i prenen una dreuera, i deixaven fuies de porrassa darrere, per afinar es camí com tornarien, i cap an es poble falta gent!, per fer-ne de ses seues,... Ells reculaven, reculaven, seguint sa taringa de ses fuies de porrassa que, en lloc de menar-los an es port, else dugueren an es roquissar de So N'Aulesa, *Lo que succeí an es moros una vegada a Valldemossa*, XXIV, 77, 78

ALFABEGUERA (*Ocimum basilicum*)

A la fi treu aquella pinteta d'or per besar-la; però quan la se duia a sa boca, surt una maneta blanca d'aquella aufabeguera que tenia just devora, sa maneta de la Princesa, i li pren sa pinteta, i se torna a enfonyar, *La princesa bella*, II, 49, 56

An es mateix temps s'aset pega espipellada an aquells brots d'aufabaguera i else engoleix, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 143

Estaven davant ca'l rei, i tenien una grandiosa aufabeguera a sa finestra d'es sòtil, dins un cossiòl. Pujaven a regar s'aufabeguera un dia perhom,... però sa que li agradava més era Na Francineta, perque no se deixava contemplar, perque s'amagava darrere s'aufabeguera,... Es dia que fa tres, que ella tornà a sa finestra per regar s'aufabeguera, ja ho crec que el rei la vetlava com un gat sa rata,... -¿Com va la vida?, perque just les se mirava boca

closa com sortien a sa finestra a regar
s'aufabeguera, *Sa flor de gercial i
s'aucellet d'or*, XIX, 96, 97, 98 (dibuix)

-Escolta, Francineta! ¿No em diries
quantes de fulles i quants de brots té
aquesta aufabeguera que regues?, *Sa
flor de gercial i s'aucellet d'or*, XIX,
100

ALGA (*Posidonia oceanica*)

La mar no va treure alga pus, perquè
tengués ben clara s'aigo per nedar, i ben
neta s'arena per passejar-s'hi, i jeure-hi
si hi volia jeure, *Sa fia del Sol i de la
Lluna*, II, 7

I...;què l'havien de veure pus, si
s'afonà com una reia, i anà a provar ses
algues quin gust tenien!, *S'hortolà de
s'Hort d'es Gabre*, IV, 137

Tot allò resplendia de crits i estabetx;
s'armà un alguer de los cent mil
dianxes, sa cosa més feresta i
aborronadora, *En Pere Poca-por*, VII,
140

-El feren callar, perquè no moguéis pus
alguer,... Es portalà tot d'una no en féu
gens de cas; però ell tant ho arribà a dir
i tant d'alguer va moure i tant
d'escandol, *Dos fills de viuda*, XV, 105,
106

Ses sentinel·les d'es primer portal no el
volien deixar pasar; però ell parlà tan
granat i va moure tal alguer, que a la fi
el deixaren pasar, *Es soldadet de sa
motxilla*, XVI, 64

Permeteu-me que vos diga que no acaba
d'estar bé que un homo tan gran com
vós, mogui aqueix alguer a una mica de
ropit com jo, *Tres germanes i un
gegant*, XVIII, 133

Amb un instant hi va esser, i no vos dic
res de s'alguer que mogueren, com la
varen veure, totes aquelles coses de sa
saleta, sa cambreta, sa cuineta i es
rebostet!, *N'Elienoreta*, XX, 47

Hi va esser com una exhalació; i, com
ses coses de dins sa saleta, sa cambreta,
sa cuineta i es rebostet la veren, li
mouen un alguer, enrevoltant-la i
demanant-li totes de la senyoreta
Elienoreta, *N'Elienoreta*, XX, 55

I mentres les deia això, no aturava de
batcular-los, galtejar-los i pessigar-los
per allà on les poria arribar; i aquella
al·lorea, crits i plors!, armant un
escandol i un alguer alt de punt de tot,
*Un que va fer es mort per no pagar es
deutes*, XX, 129

Se n'entra a la casa, escometé tothom,
sense moure alguer; i la gent com el
veren i el sentiren en quedaren agradats,
Tres fiis de viuda, XXII, 80

ALL (*Allium sativum*)

El rei, apurat de tot, veent que sempre
quedava davall, a força de sucra ets ais
se'n va treure una que se creia que havia
de capturar sa carbonereta, *Sa fia d'es
carboneret*, I, 39

Don Martín tornà a sucra ets ais sobre
que sentia alens, i sa fia del Rei que le
hi negava, *En Martí Tacó*, I, 54

Tant va sucra ets ais, que per llevar-la-
se de davall, la hi deixaren entrar, *Sa
jaia Xeloc i sa jaia Bigalot*, I, 97

Ell bé sucà ets alls es miser, bé
recapitoletjà, bé li digué an es pastor, i
le hi tornà a dir, i l'acompanyà a caseva,

i li féu amenaces, i li va moure un rebumbori, *Un pastor i un missèr*, IV, 29

I d'es cap de cinc o sis dies, sa geganta ja tornava sucар ets ais an En Toni Garriguel·lo, com li havia amollat es menjar dins sa bóta, *En Toni Garriguel·lo*, IV, 99

Però tu, més caparruda que un forc d'ais, encapirronada amb so mal-bocí i amb sos etsisos, no t'has volgut escoltar es qui t'avisaven per bé, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 148

I com li varen haver donada sa qui feia set, va romandre bo i sà com un gra d'ai, com si en la seua vida no hagués tengut ni una unglya que li hagués fet gens de mal, *Es cavallet de set colors*, VI, 16

I es fill del Rei que cada dia tornava a sucар ets ais a sa mare i a son pare que En Donzell no era donzell, sinó donzella, *Na dent d'or*, VI, 128, 129

Un al·lotell galanxó, desxondit, sà com un gra d'ai, agosarat, que no l'espantava vent ni aigo, *En Pere Poca-por*, VII, 127

-Deixau-me fer, que és per demés es sucар ets ais, va respondre En Pere, *En Pere Poca-por*, VII, 143

I heu de creure i pensar i pensar i creure que a força de sucар ets ais En Pere sobre com s'ho faria per cobrar una altra cama de sa vaca, *En Pere de sa vaca*, X, 58

Però tant li sucaren ets ais i tant l'estrengueren de passos, que l'homo no pogué defogir de dir-los-ho, *Fruita fora temps*, X, 122

Tant arribà a sucар ets ais aquella encaradissa de dona, que s'homo hi hagué d'allargar es coll, a fer sa tercera provatura contra es gegant i sa perera, *Sa coeta de na Marieta*, X, 131

Ella no cregué del cas sucар pus ets ais sobre tal punt, *Una novia malfeneranda*, XI, 132

En menjaren, i Na Margalida somià una sala plena de coes d'ai; i na Francina, una sala plena de sardonaies, i Na Catalina, una sala plena de sal, *Sa rondaia de Son Roig*, XII, 142

S'hortolà torna a sucар ets ais amb ses cols i amb sos pebres, i el dimoni acaba sa paciència i ja gira en coa amb so cavall, i cap an es seu casal falta gent, *Na Blancaflor*, XIII, 77

-Ai!, digué es voltor, tan fort com pogué, i traguent es cap d'es revell, més que de pressa. -Ai? diu es busqueret. Ceba! ceba!, qui cou més que s'ai. Si t'ets campat bé, torne-hi, cap vermell, *Es voltor i es busqueret*, XIV, 61

Com prou hagueren sucats ets ais, un d'es caporals diu, *Es lletsó d'es campanar d'Andratx*, XIV, 62

Efectivament, com hagueren dinat, el rei torna a sucар ets ais sobre qui era son pare i sa mare, *S'obre de musica, sa font d'or i s'aucell que canta*, XV, 99

-¿Saps què faré jo? -digué, des cap d'una bona estona de sucар ets ais, per veure com se'n desfaria d'aquells trumfos-. Encendré sa pipa i fumarem; i qui ha fet avui, ha fet demà, *Guardauvos de pedra rodona*, XVI, 9

Com prou va haver sucats ets ais, se pega un toc a's mig des front, i bóta

d'es llit, clamant: -Ara n'he trobada una, que serà el dimoni si la'm fa,
Guardau-vos de pedra rodona, XVI, 23

-No m'empatx de raons. No vos ne vull donar, de coca, i no suqueu pus ets ais,
En Pere de sa coca, XVI, 47

-¿Sa meua vida esser tan curta, i estic més sa que un gra d'ai? Ell per dur-me'n Na Magra, hi haurà d'haver més de dos doblers de raons, *En Pere de sa coca*, XVI, 54

El rei, com prou va haver sucats ets ais amb sos de la Cort, per desfer-se d'aquells trumfos, *En Pere tort*, XVI, 83

I heu de creure i pensar que de cada ou que En Baulos feria, zas!, sortia un pollet més sà que un gra d'ai i tot etxeverit, i tot d'una ja se n'anava corrents a pasturar, *En Pere tort*, XVI, 89

Tornen tirar junta i, com prou hagueren sucats ets ais, veren que no hi havia més remei que cercar una al·lota qualsevol i dur-la-hi, an es drac; i seria lo que Déu voldria, *Sa cama-rotgera*, XVII, 37

Mestre Nadal, per por de no esser-hi de més, s'ajeu, i com prou hagué sucats ets ais per veure com se'n desfaria, d'aquells trumfos, arrufa una cama, la se ferma ben fermada amb una llendera, i la se passa dins sa cama d'es calçons, *Mestre Nadal de la placeta del Socós*, XVII, 78

Pega revinglada i surt, més sà que un gra d'ai i més etxerevit que unes castanyetes, *Mestre Nadal de la placeta del Socós*, XVII, 79

-Mi senyora, gràcies a Déu, està ben bona i ben sana, més que un gra d'ai; però encara és fadrina, *N'Elienoreta*, XX, 47

I sa dona, per fer-l'hi dir més clar i que tothom ho sentís, tornava sucats et saís si era ver que li perdonava es deute, i s'acreedor repetia que sí, *Un que va fer es mort per no pagar es deutes*, XX, 134

A la fi, tant sucaren ets ais amb preguntes i repreguntes an aquella mesquina, de llevant i de ponent, de tramuntana i migjorn, *Mestre Antoni Llampina*, XXII, 120

ALZINA (*Quercus ilex*)

Com per dins es barranc tot és auzinar, i hi ha xorrèstic per sa mare i per sa fia, *Es fill des pescador*, II, 77

Ses auzines se tocaven, i totes tenien una solada d'aglans, que no veien sa terra, *Es fill des pescador*, II, 77

I com fugia damunt una mula, passà per davall una auzina, sa cabellera que duia, llarga ferm, s'embarriolà per ses branques de tal manera que hi romangué penjat, i se va veure l'infern obert abaix d'ell, i hi pegà un capfíco del dimoni, *De l'Antic Testament*, V, 36

¿Què me'n direu? Ell d'es cap de set dies es fill del Rei colombrina Na Dent d'or amb so cavallet dins un auzinar: i al punt los és damunt..., *Na Dent d'or*, VI, 138

-A vint sous vos puc donar es d'auzina, diu es carboneret; si fos de pi, a quinze sous i tres doblers. Un quartet lluny d'ací, en tenc una, de sitja, que estava... però no el pogué treure d'es carbó

d'auzina i d'es carbó de pi, *Na Dent d'or*, VI, 139

Que jo torn un carboner, En Bernadet una sitja de carbó i es cavall un auzinar... i es cavall tornà un auzinar ben gran, amb unes auzines que feien por, de grosses que eren. N'hi havia que paraven mig cortó, *Es Castell d'iràs i no tornaràs*, VII, 79

En Gregori arriba a sa vorera de mar, hi afina una cova paredada amb un portalet i una porta d'auzina i un finestró ben amunt, *Gregori Papa*, IX, 84

El cel estava enterenyinat, i assetsuaixí fa un ruixadell, i aquelles tres pitxorines corrents a arraconar-se davall una auzina que veren aprop, molt espessa de rama!, *La Reina Catalineta*, XI, 39

Com el Rei sent allò, jove com era i ben casador que anava, pica de talons cap an aquella auzina, *La Reina Catalineta*, XI, 39

An es portal de davant no sols hi havia unes portes d'auzina ben reforçades, sinó unes barreres de ferro amb unes barres com sa cama d'un homo, *En Joanet Manent*, XII, 13

Fa rodar de murada sa casa; en es portal hi posa set portes d'auzina amb set forreiat, set panys i set claus a cada porta, *La Bella Ventura*, XIV, 12

D'es cap d'un parell de dies, d'amagat d'ell, l'agafa, i se'n va a s'auzinar. Tria una soca ben gruixada i ben closa; hi afica sa punta d'es barrobí i, rodada va i rodada vé, prompte va tenir un forat fet que se n'entrava més de mig pam. El tapa amb una mica d'escorxa, que no fos gens conegedor que l'hi haguessen

fet,... Lo endemà venien de deixar es bestiar dins sa muntanya i passaven, conversa tirada, per dins s'auzinar. Aquella auzina que tenia es forat de barrobí a sa soca, los venia de passada, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 30

Llavò me defià a qui faria un forat més endins a una soca d'auzina, pegant-li fitorada amb un dit, i es dimoni me tornà guanyar, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 36

Es gegant hi pensà una estona, va dir que hi convenia, i lo endemà sol sortint se'n van a s'auzinar a triar es porcs, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 38

-Ara l'he afinat. És dins tal possessió, damunt tal auzina... En Pau torna girar sa trompa cap an aquella possessió i cap an aquella auzina,... I ja és partit cap an aquella auzina... Què me'n direu? Ell com foren dos-centes passes abans d'arribar a s'auzina, En Bernat les fa aturar perquè ells amb so trepig i es rall no li desbaratassen sa mèl·lera; ell s'hi arramba de puntes, s'enfila per s'auzina amb tota sa ciència del món, arriba an es niu i ja és partit a llevar busquetes i busquetes de davall es niu, *Un pare i quatre fills*, XVII, 105

I mirau aquelles grans polisones quina la se pensaren i quina la feren. Una d'elles, com travessaven un grandió bosc ben espès, va fingir que no es sentia bé, i que li convendria davallar i seure una estona davall una auzina. Davallen totes tres, se'n van davall s'auzina, que no les veien d'es cotxo; i, ¿què fan ses dues polissones? M'agafen Na Catalineta, li treuen es dos ulls, i la me deixen davall aquella auzina d'aquella manera, i corrents puguen en es

cotxo,... Era una d'aquelles dues grans polissones que havien trets ets ulls a Na Catalineta davall aquella auzina; no sa que li tocà casar-se amb el rei fent de Catalineta, sinó s'altra, *Na Filet d'or*, XVIII, 24, 28

D'es cap d'una estona s'esglai li espassa, i fa posar aquell cavall tot d'or dins una torre que tenia, que eren set torres, una dins s'altra, cada una amb unes portes d'auzina d'un pam de gruixa, tancada amb set forreiat, ... Hi fa paredar totes ses finestres i tancar es portal amb set portes auzina, i cada porta amb set panys amb unes claus tan envitricollades, que negú més que ell hi sabés obrir, *En Juanet i es cavallet conseller*, XIX, 67, 70

Era es drac de set caps, que se'n venia com la bala, amb totes ses boques obertes, tirant foc p'ets uis, pegant verducades amb sa coa, que, si feria cap soca, maldament fos d'auzina o d'uiastre, la cabdellava, *Es dos bessons*, XXI, 68

Arriba a comparèixer aquell que picava i fonc un carboner que taiava sa llenya d'auzina per compondre sa sitja, *Sa guixeta tota sola*, XXII, 94

Com pujau a Sant Salvador, el trobau a sa vorera d'es camí, un poc passat s'auzina, *Es gigants des Puig de Sant Salvador de Felanitx*, XXIV, 25

AMETLER / AMETLA (*Amygdalus communis*)

Sa jaia se treu una metleta, i diu: Jas!, fieta meua, aquesta metleta. No la mostris ni diguis a negú qui la t'ha donada. No l'has de xapar fins que te veges ben apurada, *N'Estel d'or*, I, 66

Na Catalineta, com se tornà veure tota solina, tancada i fermada davall sa pastera, se recordà de sa metleta que sa segona doneta véia li havia donada devora es riu, *N'Estel d'or*, I, 73

-Ara En Ferrandí se farà l'amo de ses metles. No tenim més remei que fugir, *En Ferrandí*, III, 130

-En prova de que és ver lo que dic, duis-me un garrot sec, i el faré florir. Li presenten un garrot d'ametler. L'agafa i, alçant els ulls an el cel, exclama: -¡Oh Senyor! Si ha de venir el Messies, ¡que floresca aquest garrot! ¿Què me'n direu? Ell aquell garrot a l'acte quedà florit, però florit de tot, amb unes flors més atapides que es cabells des cap. De llavó ençà s'ametler floreix davant tots ets altres abres, per haver anunciada sa venguda del Messies, *De l'Antic Testament*, V, 36

-¿I ara què tens? li diu. ¿Per què no vas a jugar? -No tenc metles! diu s'al·lotó. -Jas una treseta, diu son pare, *En Tià de sa Real*, V, 66

Més ençà, un que se'n duia dos sacs de metles, *Bruixes, bruixots i fullets*, V, 153

-I a l'amo teu, ¿qui n'hi ha dada, d'orde, per fer-se aquí dins l'amo de ses metles? -diu es frare, *En Joanet Manent*, XII, 16

Mira qui mira si ell afinaria cap niu d'aranya, en guipa un de ben gros dins un forat de sa paret. Hi puny una mica, i al punt zas!, surt un aranyot com una metla, *La princesa Aineta*, XIII, 127

Aquella li conta tot lo que li havia dit es gegant i se treu una ametleta, i la dóna a

Na Catalina, dient-li: -Jau això, i ho xapareu en veure-vos molt apurada. – Per amor de Déu sia, germaneta!, diu Na Catalineta. I Déu vos pac la caritat tan grossa que m’heu feta, i Ell vos guard com a mi mateixa; amèn! Se posa s’ametleta dins sa butxaca, i ja és partida de d’allà, *El Príncep Corb*, XIV, 117

Trenca s’ametleta que sa dona d’es primer gegant li havia donada, i dedins hi va haver una filoeta, un fus i un cerro d’or, *El Príncep Corb*, XIV, 125

-Arma’t d’una espasa i d’un mirai, i prens cap a llevant, sempre cap a llevant; caminaràs set dies, trobaràs un grandíós ametler ben carregat de metles; penges es mirall a sa soca devers set pams alt, i tu t’enfiles per amunt i per amunt, t’amagues dins es brançam, que és ben espès de fulla; i allà sense bategar-te gens, espera qui espera que s’entreg es “cavallet verd”, que s’entregarà tot generós, *En Bernadet i la reina manllevada*, XV, 9, 10, 11 (dibuix 10)

-Ja haurà d’esser, per arribar-la a veure mai, una metla que s’adreç, com solen dir!, *Una pobileta i un Joanet*, XV, 33

A la fi arriba a un comellar molt llarg, tot ple d’ametlers mudats de dos anys, tots amb so palo corresponent, que havien aferrat de lo millor, i que donaven goig de mirar,... És una llàstima haver-los de tallar, an aquests ametlerets, però se’n mereix més,... i amb sa destral, destralada ve i destralada va, i amb cada destralada un ametler abaix,... Com prou haver fumats i xuclats, s’aixeca, i ja és partit a replegar ets ametlers i es palos tallats, i hala dins

es carro, ... Com l’amo va reparar que sa carretada tota era d’ametlers joves i de palos, quedà de pedra. Si l’haguessen sainat, no n’hi treuriem gota, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 19, 20

-Idò a sa partió d’es capdavall de s’ametlerar, hi ha unes coranta passes sense paret, i no vull que estiga pus així,... I se’n va, pren pa a taleca, un martell i una senalla; treu ses auvelles, les se passa davant, i cap a s’ametlerar falta gent, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 23

Mos va tudar sa llavor, mos va pasar an el dimoni ets ametlers joves, i sa vinya, i ses euveies, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 45

¡Què me’n direu? Ell com li tornava s’escudelleteta d’es brou buida, li posa dedins una ametleta, i li diu: -Mira, Francineta, vet aquí aqueixa ametleta. En veure’t apurada, trenca-la; i si negú te tira cap tarongeta, xapa-la p’es mig, te n’atures mitja i tires s’altra mitja a sa qui la t’haja tirada sencera, ... Encara no és dins sa cuina, com torna tapar aquell forat amb sa ratjola verda, i trenca s’ametleta, *Na Francineta*, XVIII, 13, 14

I ja li estreny cap an es jardí, i tria sa llocada més avenguda de totes: dotze pollets com una metleta i sa lloqueta que era com una tarongina, tots amb una plometa d’or i una de plata, *N’Elienoreta*, XX, 50, 54

-Dins es gener ja floreix s’ametler: ses beies en treuen menjua per elles per casi tot l’any,... -Es febrer, ets ametlers ja estan florits i vesten de blanc comellars i costers,..., *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 95, 96

Dins es gost segueixen ses prunes, ses peres, ses pomes, i cuien ses metles, que és una de ses coïtes que fa alçar més es cap an es pagesos, si hi ha bons preus i bon esplet, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 104

Aquells ametlers que perderen sa fuia dins es juny o juliol, si fa saó, la retreuen sa darrerria d'agost o sa primeria de setembre, i això se diu es retret, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 106

De sa flor que ets ametlers treuen dins es gener, surten tan poques metles, que diu s'adagi: De flors de gener, no n'umplen paner, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 112

Dins es juny hi ha anys que ets ametlers perden ses fuies, lo qual else dessusta i els atabuixa ferm, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 119

Es desembre és ben pàtric de fer qualque fredorada, qualque tramuntanada i qualque gregalada d'allò més enreisclat, que maten sa crescuda que ets ametlers feren devers Sant Miquel, que li diuen es retret, s'entén, ets ametlers que perderen ses fuies dins es juny o juliol, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 123

S'al·lota qui m'ho contà me digué que n'ha vistes, d'aquestes flamarades, coint metles a Ca s'Hereu, *S'encantament de Son Lluc*, XXIV, 19

ANIS (*Pimpinella anisum*)

També duia un barralet de doble-anís d'aquell més valent,... I quan acabaren de sopar, ella pega grapada an es tap

d'es seu barralet de doble-anís, *En Pere de sa vaca*, X, 52, 54

ARBOCERA (*Arbutus unedo*)

No en volgueu sebre pus: amb una exhalació varen tenir voltat tot Mainou de paret, i ben molt que durà. Encara se'n veuen bocins entre Mainou i Ets Arboçans i Son Corcó, *Es dimonis de Mainou*, XXIV, 121

ARGELAGA (*Calycotome spinosa*)

Sa caera va prendre es rost, i redola qui redola per damunt timbes, penyals, romeguers, argelagues i garanyoners, *¿Val més matinejar que a missa anar?*, III, 23

En Ferrandí davallà, i veu que és un aucellet embarassat dins un aritjal i que ja feia ses darreres, *En Ferrandí*, III, 123

Ses beies, com el Bon Jesús les hagué criades, veren la terra tota vestida i enjoiada de flors; i ja foren partides vola qui vola i mira qui mira: se cuidaven a treure ets uis mirant. Ses plantes que més les embadalien, eren ses gatoes i ses argelagues, com les veien tan florides, tan endiumenjades de cap a peus, amb aquell mantell de flors tan espès que es solen posar. Cap planta veien que n'estigués tan reblida; s'hi abordaren, segures que hi trobarien mel a rompre. I es comptes foren ben errats: no n'hi trobaren casi gens, i se varen escalivar. Llavò se recordaren que el Bon Jesús ja los ho havia dit com partiren cap a ses flors: -No vos fieu massa de ses apariències, si voleu trobar molta mel! ¡No basta lo de defora! ¡Lo de dedins, lo de dedins és lo que fa al cas! Per això ses beies hi fan tan poques

puces devers ses argelagues i ses gatoes,
De l'Antic Testament, V, 25

I anava tan trastornat, que esbronca per
dins un llenyer de revells, argelagues i
garanyoners, que l'escarrinxaren i
l'espinarien de mala manera, *Una
gírgola que dugué coa, XI, 83*

ARITJA (*Smilax aspera*)

Sa muleta de plata tot d'una se n'anà an
es fons; però, com es riu duia molta de
fua per allà, la se'n dugué per avall per
avall, fins que a una colzada que es riu
feia més envant, quedà enganxada dins
un aritjal de sa vorera, *Sa muleta de
plata, IV, 23*

Això era un voltor que una vegada
estava posat damunt un revell, molt
reblit de branques i brotim, amb una
aritja enfilada que el tenia tot
embarriolat... Tanta era sa ràbia que
tenia, que casi no hi veia; i provava
d'aficar es cap per ses baldanes d'es
revell, però no poria, perquè tot era un
entreteixit, un entrunyellat d'aritja i
brotim, i aquell caparrot no passava, *Es
voltor i es busqueret, XIV, 61*

ARPELLA (*Helminthia echioides*)

Camina caminaràs d'es cap de tres
mesos dins un grandió replà sense un
abret troben una espècie de card, d'uns
dos pams, en forma de cipreret, amb
sostres de fulles planes com a fulles de
llança. Signant aqueixa herba, diu es ca:
-¿Veus aqueixa arpella? -¿Aqueixa
herba?, diu Na Catalina. -Sí fa, diu es
ca. Idò ací és ca-nostra, *La Bella
Ventura, XIV, 18*

ARRÒS (*Oryza sativa*)

Se n'entren dins la casa, troben damunt
una taula un caramull d'or i plata, i dins
sa cuina, damunt es fogons, una olla
plena de carn i arròs que bullia a la
vela... escolen sa carn i s'arròs perquè
ja era cuit... mesclaren arròs, carn i
coní, s'hi abordaren i se varen posar
com a tudons, *Es ca d'en Bua i es moix
d'En Pejulí, I, 58*

Allà dins hi havia nou caramulls de
dobles de vint, i nou taules amb una
bóta de vi, un ribell d'arròs i un boc
rostit damunt cada taula, *Es tres
germans i es nou gegants, I, 110*

No hi faltava un amèn: allà arròs
engrogat, allà greixera, allà estofat amb
fulles de llorer, allà pollastres farcits,
allà porcelles rostides, allà ensaimades
amb taiades, bunyols de vent, tortades,
oreianes, neules de poncí, pans d'en
Pou, coques rosades i menjablanc; allà
moscatell i malvasia i tots es suc més
exquisits, *La princesa bella, II, 48*

I lo bo era que, en tenir talent, allargava
mà, i un cop trobava un plat d'arròs, un
cop un ou estrellat, un cop un botifarró
o un tros de sobrassada, *Es fill des
pescador, II, 64*

Amb quatre bots En Gostí fou a sa cova,
i me troba es capità i ets altres lladres
enrevoltats d'un ribell d'arròs amb unes
taiades de carn dedins com es puny, *En
Gostí lladre, II, 111*

Comencen a dinar, i a mitjan arròs
compareix una colometa blanca, sa cosa
més purificada, agradosa i galanxona,
L'Amor de les tres taronges, III, 83

I a l'acte comparegueren un plat ben
gran caramull d'arròs engrogat, i galls
farcits, i porcelles rostides, *Es*

canyemet, s'ase i sa serra-porra, III, 96, 97

I el sen Tomeu, sa dona i ets infants menjaren arròs engrogat, galls farcits i porcelles rostides, una mala fi d'anys; i encara en deuen menjar, si no se són aturats, *Es canyemet, s'ase i sa serra-porra*, III, 98

-Mira, el mos hem de menjar sofregit amb arròs, an es dimoni, *En Ferrandí*, III, 115

I ¿què fa ell? La trosseja tota, la tira dins sa caldera, i fa un bon arròs, bullit i aufegat, *En Ferrandí*, III, 115

Arriben: troben taula posada, s'arròs cuit, es bullit dins s'olla, i s'aufegat dins ses greixoneres, *En Ferrandí*, III, 116

S'asseuen, s'aborden a s'arròs, i no los tocà voreres, *En Ferrandí*, III, 116

I a l'acte sortí una taula amb una partida de plats grans a caramull d'arròs engrogat, capons farcits, porcelles rostides i llangonisses i botifarrons torrats, *En Pere de la bona roba*, IV, 10

En Pere anava ben alerta a demanar-ne mai; sinó ous estrellats, truites d'ous amb xuia i sobrassada, arròs amb aucellons o amb pollastre, escaldums de moltó i de bou, capons farcits, porcelles rostides, sobrassada amb mel, llom i botifarrons torrats, *En Pere de la bona roba*, IV, 10

-I en bufar-hi, que estarà acalat, li etzibes amb sa trompa devers sa clotellera, li romps s'ansa des coll, l'escorxes, l'esmoques i el fas amb arròs. I, en venir jo es vespre, el mos empassolam!, *En Toni Garrigel·lo*, IV, 101

-¡Sí que ho será bo, sofregit amb arròs! pensava sa geganta, *En Toni Garriguel·lo*, IV, 101

En Toni Garriguel·lo aleshores fa bocins d'aquell cos, i ho tira tot dins sa caldera, i hi aboca també s'arròs, i foc i més foc davall sa caldera!, *En Toni Garriguel·lo*, IV, 102

Es gegant, aquell capvespre, amb s'idea de sopar d'En Toni Garriguel·lo sofregit amb arròs, s'entregà a ses cases abans de pondre's es sol, *En Toni Garriguel·lo*, IV, 102

I ¿com li havia de respondre sa mesquina, si era dins sa caldera, sofregida amb s'arròs?, *En Toni Garriguel·lo*, IV, 103

I ¿qui diríeu que va dur es plat de s'arròs an el rei i la reina novella?, *Sa muta*, IV, 111

Amb això s'acaben s'arròs, i se fa hora de dur ets aufegats i escaldums, *Sa muta*, IV, 112

¡Ja no em durà pus aucellons, tants com me'n duia, i tan saborosos com eren amb arròs!, *Es filats*, IV, 125

¡Ja no farem pus arrossades!, *Es filats*, IV, 126

I ella, sa senyora, en comparèixer s'animalet, havia de tirar s'arròs dins s'olla, i sa criada posar taula, *S'hortolà de s'Hort des Gabre*, IV, 130

-¡Oh si ara teníem tal anyella de sa meua guarda, ja fariem un bon arròs!, *En Tià de sa Real*, V, 53

En sortí un arròs d'aquells que tiren d'esquena ets homos, *En Tià de sa Real*, V, 54

-Canyemet, treu un arròs engrogat d'aquell que ets àngels hi canten; llavó uns escaldums d'aquells que farien rompre un dijuni a un sant, i llavó un garraf de vi d'aquell que tomba ets homos d'esquena i faria resucitar un mort, *Sa bossa buida i es cànyom*, VI, 33

Tots feren s'arròs per sa trompa!, *En Joanet Cameta-curta i ses tres capsetes*, VI, 159

Tresca sales i corredors, topa a sa cuina, afina tres olles grans damunt es foc, amb un moltó dins cada una, i tres ribells d'arròs engrogat i tres pans disforjos damunt sa taula, i tres gerres somerals devora, plenes d'aigo, *En Pere Poca-por*, VII, 136

I encara no ho va haver acabat de dir En Joanet, com zas! ja se trobà dins ca-seva amb una gran platada d'arròs engrogat, una greixonera amb uns escaldums d'allò d'allò, i una pella plena de taiades de llom, sobrassada i botifarró, i llavó un bon got de vi d'aquell més valent, *Sa llampra meravellosa*, VIII, 10

I tots eren tocats de bon gust: s'estimaven més un plat d'arròs que set de faves, i un talabant de porcella rostida que un cocarroi, *Sa llampra meravellosa*, VIII, 15

Li duïen sa caça, i o los ho sofregia amb arròs o los torrava dalt ses brases, i se'n xuclaven es dits, *El rei de tres reinats*, X, 75

Ja troba sa taula que En Joan havia feta sortir, parada de tota clase de menjua: un arròs engrogat i capons, gallindis, llebres i conills aguiats de diferents maneres, una bona s'altra millor, *Fruita fora temps*, X, 117

Amb un foc davall i cou qui cou, fins que era ben cuit, després de posar-hi es saïm o s'oli i sa sal i s'arròs que pertocava, *Sa coeta de Na Marieta*, X, 136

Sabeu quin rebost que era aquell! Ell hi havia una saqueta d'arròs que no s'hi acabava mai, *Sa coeta de Na Marieta*, X, 136

I heu de creure i pensar i pensar i creure que totd'una else compareix una bona greixonera al raset d'arròs ben engrogat i uns escaldums de gallina d'allò més saborós, *En Joanet fill de viuda*, XI, 10

-Anellet, fé lo que saps fer! I a l'acte li compareix una greixonera d'arròs ben engrogat, uns bons escaldums, aigo fresca i bon vi, *Es nas de dos pams*, XI, 54

-Què mana, mi amo? –Que mos tregues una arrossada que jo i mu mare no la mos poguem acabar! I encara no ho hagué acabat de dir, com zas!, compareix damunt sa taula una greixonera d'arròs engrogat, que ets àngels hi cantaven, *En Joanet Manent*, XII, 39

L'amo else tragina a un llit, els hi tira a damunt i else posa entre i entre una gran platada d'arròs que era romàs, *En Toni Mig-dimoni*, XII, 101

En Bernat se n'anà a ca es carnisser, va dur una bona pesada de carn, feren arròs

i bullit i tots s'enredoniren, *Es granotet*, XIII, 40

-Mira: fora pus embuis ni amagatetjons, que no he de mester que torn qualche pelegrí com es d'anit pasada. Fé una bona olla d'arròs que en puguem menjar a voler, *Es dos germans serverins*, XIII, 57

Amb quatre grapades sa pasterada estigué feta i cuita i es bou trossos i cuinat, i un arròs ben saborós i uns escaldums que haurien fet rompre un dijuni a un sant, *El Bon Jesús i Sant Pere i l'amo d'es Tossals Verds*, XIV, 73

Voltros abordau-me un plat d'arròs, maldament no sia engrogat, i un tassó d'un forc de vi, *En Pere tort*, XVI, 83

Es criats li aborden un plat gran d'arròs i un tassó de vi d'un forc: amb quatre grapades ja les hagué esbessonats, *En Pere tort*, XVI, 83

Hi havia una gran taula, i s'hi asseuen. S'entreguen una partida d'ombres amb plats d'arròs, aufegat i rostit i altres herbes: les ho posen davant, i aquells joves menja qui menja, però mostiis, funests, sense motar, *Sa cama-rotgera*, XVII, 48, 49

-¿Què vull? –diu En Joan-. Treu un plat a caramull d'arròs ben engrogat d'aquell que d'es brou en poren fer taiades, i llavò un pollastret rostit, *S'anellet*, XVIII, 66, 67

-Anellet, fé lo que saps fer! Treu-me una gran platada d'arròs de matances amb una altra gran platada de lлом fresc torrat, una quarta de vi i un bon retaló

de pa de xeixa, i llavò cuiera i forqueta, *S'anellet*, XVIII, 79

I es gegantot ja hi estigué abordat, an aquella arrossada, i venga bones grapades amb cada mà! I hala dins sa bocassa! I no li tocaven voreres. I allà grapades i més grapades a s'arròs i an es cavall!, *S'anellet*, XVIII, 75, 76

Agafa dues barxes: una amb una destral, una aixà i un xorrac, i s'altra barxa amb set pans, set lliures d'arròs i un fil de sobrassades; i ja li ha acopat a ca'l rei, *En Juanet i sa barca que caminava per terra i per mar*, XIX, 5, 8

-Qualque coseta per amor de Déu, oh jovenet! Res –diu En Juanet-. Vetací sa mitat de tot quant duc de pa, arròs i sobrassada! –Això és massa, jovenet! – diu sa jaieta-. Me basta un pa, una lliura d'arròs i una mica de sobrassada!, *En Juanet i sa barca que caminava per terra i per mar*, XIX, 10

Com va esser davant es portal, ja feia fosqueta. Estava tancat, i sentí renou de plats. Era que se calaven sa gallina farcida son pare i sa madastra, després d'haver llevat d'es vent s'arròs,... Tenien tancat i sopaven, perque sa madastra, tot d'una que son pare de Na Tricafaldetes arribà, veient que no tornava sa fiastra, fa farcir un bon pollastre i va fer un arròs de primera,... Arriba a ca-seua, cansat i mort, i la senyora Mestra tota contenta com veu que ve sense sa fiastra. Mata un endiot i el fa amb arròs, i allà menja qui menja, *Na Tricafaldetes*, XIX, 33, 36, 39

-No res, demà fe-li bufar an es fogons i, en estar acalada, que bufarà, ensivella-li destralada an es betcoll, i la me faràs amb arròs, *Na Tricafaldetes*, XIX, 44

-Oh, canyemet! Treu-me d'es menjar del senyor rei. I a l'acte va comparèixer damunt aquell canyemet un bon plat d'arròs engrogat, i pèl i ploma, però uns aguiats de primera de tot, *En Juanet i sa fia del rei*, XX, 100

A la fi es coc diu que se poren posar en taula, que s'arròs ja és cuit, *Es tit i sa tita*, XX, 144

-Mira, Bernat, hi hauria d'haver un arròs brut de coní i d'aucellons, lo primer de tot; llavò escaldums de pollastre, estofat de vedella, llebre amb ceba, aufegat de moltó, galls d'Índi farcits, perdius amb col, i llavò no hi pot mancar porcella rostida, i per acabatai magranes dolces i aubars, metles torrades, pomes, peramenys, taronges, cireres, figues bordissots i de coll-de-dama, raïm d'es bo: girons, calops blancs, moscatells, llambrusques, magdalenes, batistes, *Sa maneta de plata*, XXI, 43, 44

Es pobres aucellons romanen enlluernats amb aquella claror que else pega cop en sec an ets uis, i cauen en mans d'es caçadors, que llavò else mengen frits o amb arròs, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 106

-Ara menjaria un arròs ben engrogat i uns escaldums de moltó i metles torrades, *Es corpet d'es pou d'en Gatell*, XXII, 22

-Bona dinada faria d'arròs engrogat, gall farcit i porcella rostida!, *Es corpet d'es pou d'en Gatell*, XXII, 29

Camina caminaràs i cap envant te faràs, arriba an es seu poble; i abans d'anar a ca seva, s'atura a un forn, compra un pa, el paga, i ja és partit cap a una botiga

d'arròs per comprar-ne dues lliures, *Tres fïis de viuda*, XXII, 83, 84, 85

Sobretot, sa mare posa sa carn dins s'olla, aguia s'arròs, posa taula; i, com és cuit, s'asseuen tots dos i bones cuierades d'arròs!, *Tres fïis de viuda*, XXII, 85

Escolta arreu una estona i veu que aquell estabó vé de dins sa cuina; se n'hi entra, i me troba dalt es fogó una greixonera d'arròs brut de llebre que bullia a la vela, ... Ell ho va esser, i ben plena d'arròs brut de llebre, bull qui bull a la vela. En Juanet l'observa una mica, i cop en sec es foc d'es fogó s'aboleix, sa greixonera perd es bull, aquell arròs deixava anar una oloreta que ets àngels hi cantaven, *El rei sabi*, XXIII, 6, 8, 9, 10

AUBERCOC (*Armeniaca vulgaris*)

S'aubercoc hi consentí, per dar-li gust, *En Juanet i es set missatges*, I, 15

-¿Com va? –digué s'aubercoc-. ¿Que li pegau a seure?, *Un festejador*, I, 21

-Gos messions que torna esser en Juanet de sa gerra! Se va exclamar Sant Pere. – Per ell me tenc! Va respondre s'aubercoc, *En Juanet de sa gerra*, I, 104

-Sí que ho som! respon s'aubercoc, *En Juanet de sa gerra*, I, 105

Quan el Bon Jesús va sentir aquell aubercoc, d'allà on era digué totd'una, *En Juanet de sa gerra*, I, 106

-Idò ¿què havia de dir? los demanà s'aubercoc, *En Pere de sa butza*, I, 119

S'aubercoc fuig, li pitgen totes darrera,
l'assoliren una passa allà-deçà es portal,
i amb sa primera fitorada el fan anar de
copes, *En Pere de sa butza*, I, 122

I s'aubercoc assegut damunt ets ous,
cóva qui cóva, i espera qui espera,
L'amo de So Na Moixa, II, 29

-Ja hi vull jo anar, exclama s'aubercoc,
a amagar-m'hi davall sa campana
d'aquesta cova, a veure si me diu tan bé
com a tú, *¿Val més matinejar que a
missa anar?*, III, 17

-Ja ho som, aubercoc! Mai m'ho hauria
pensat que ho fos tant!, *Es cavallet de
set colors*, VI, 9

-¡Mesquinet de mi! deia s'aubercoc.
¡Som un ase! ¡som un porc! ¡meresc
fermar!, *N'Espardanyeta*, VII, 104

-¿Demana feina? Per feina no estareu.
Aquesta terra, voltros ho veis, ha mester
espedregar i eixermar; hi vull fer
sementers de sembradura, ametlers,
figueres, vinya, aubercoquers, pomeres,
pereres, garrovers, oliveres. Per lo
mateix, hi hem de fer goret, hi hem de
dur fems, els hi hem d'escampar, ho
hem de llaurar, hi hem de fer clots per
sembrar ets ametlers, ses figueres, ses
pomeres, ses oliveres; hi hem de fer
gavetes per sembrar sa vinya. Figurau si
n'hi ha, de feina, per llarg! –Idò, donau-
mos tasca!, diuen es dimonis, *Una
madona que enganà el dimoni*, XIII, 44

I li posà dins ses mans un aubercoc com
es puny, *Un qui trobà sabata de son
peu*, XV, 64

-Ai! –cridà tot d'una s'aubercoc d'En
Joan, girant-se darrera, i passant la vista
d'es ca qui fugia a sa ferida que ratjava,

i de sa ferida que ratjava an es ca que
fugia, *Guardau-vos de pedra rodona*,
XVI, 6

-Som mort! –deia s'aubercoc-. Ben
guanyat m'ho tenc! M'hagués guardat
d'homo roig! Som un ase! Som un
porc!, *Guardau-vos de pedra rodona*,
XVI, 12

Es gegant pegà un crit esglaiador, cau
en terra tan llarg com era; i allà colà la
vida, s'aubercoc, *Guardau-vos de pedra
rodona*, XVI, 42

¿Per on havia pres la Mort, s'obre de ses
candeles i es tancat de paret? No ho va
sebre, i va esser tan aubercoc, que com
hi va haver pensat una estona, va dir: -
Això devia esser un sòmit: posem-ho en
es compte vell, *En Pere de sa coca*,
XVI, 54

Bé feren i malavetjaren; però mai la
pogueren fer bronir en es cap; sempre
volgué fer es saluet en es potons
d'aquell aubercoc, *En Pere de sa coca*,
XVI, 55

Ets aubercoquers se carreguen
d'aubercocs que, madurs i frescs, no
calents d'es sol, són tan bons i tan bons,
Es dotze mesos i dues jaies, XXI, 102

La primeria d'es juliol hi ha també sa
plena d'ets aubercocs tardans, tan
grossos, tan molsuts, *Es dotze mesos i
dues jaies*, XXI, 103

Sa bubota blanca era un fii de l'amo,
que se posà una camia de sa mare, i
s'embolicà una partida de muixells
d'estopa p'es cap per parèixer una dona
escabeiada; i botà d'es carro com va
veure s'aubercoc esmortit, *Sa bubota
blanca*, XXIV, 28

AVELLANA (*Coryllus avellana*)

Sa jaia se treu una vellaneta, i diu: Jas, fieta meua. No la mostris ni digues a negú qui la t'ha dada. No l'has de xapar que no te veges ben apurada. –Déu vos pac la caritat, diu s'al·lotona; i pren sa vellaneta, la s'amaga, i hala corre qui corre riu avall, *N'Estel d'or*, I, 65
(dibuix)

Això era una rateta que un dia trobà una treseta. –Oh que estic de contenta!, va dir. I ara, ¿què n'hauré de fer d'aquesta treseta? Si la compr d'avellanetes, hauré de tirar ses cloveietes; si la compr de confitets, me faran davallet, *Sa rateta*, XIV, 83

Na Catalina surt d'allà davall, aquella li conta tot lo que es gegant li havia destapat del Príncep Corb, i li dóna una avellaneta, i li diu: -La xapareu en trobar-vos ben apurada ben apurada. Na Catalina pren s'avellana, dóna mil gràcies a sa dona d'es gegant,... -No res, arriba a dir, esclafaré s'avellaneta que sa dona d'es gegant qui feia tres, me va donar, *El Príncep Corb*, XIV, 122

Es gigant, quan va veure que es bocí més gros no feia es comú d'una vellana, quedà amb sos cabells alts, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 29

-Jas aqueixa vellaneta; i, en veure't apurada, la trencaràs, i veuràs que t'anirà de bé, ... I heu de creure i pensar que dins aquella vellaneta hi va haver un vestit de vellut verd, sa cosa més garrida que vos podeu imaginar, amb un collar de perles i diamants i unes braceroles totes d'or clavetejades de brillants, i llavò una cadira de mans tota de plata amb sis criats vestits tots de

seda groga per dur-la, *Na Francineta*, XVIII, 10

Feia un sol d'aquell que capona, i perque no li sofregís es cervell, cerca s'ombra d'un avellaner ran d'es torrent, i allà renta qui renta es drapets,... Ell com feia una estona que rentava, cau un dimoni d'avellana, que no tengué altre lloc a on pegar més que damunt es morret de sa rateta, i le hi xapà, però ben xapat, i allà sang i sang,... Ai, quin mal, que em fa! Ell aquesta avellaneta s'és deixada caure sense gens de compassió!, ... -Sabater, cosí'm morret que m'ha xapat avellaner, ... cerres duré a sabater i sabater cosirà morro que m'ha xapat avellaner, *Sa rateta i s'avellaner*, XIX, 92, 93

BALADRE (*Nerium oleander*)

I com més anava, més crits feia i més baladrejava, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 40

BLAT (*Triticum sp.*)

Se'n torna tota mustia dins sa seua cambra, amb una tristor que la matava, i es seu cor era lo mateix que si le hi haguessen enclòs dues moles de molí, i le hi esflorassen just un gra de blat!, *Es fii des pescador*, II, 74

En Lau arribà a veure que flastomant no avançava cap passa, i que lo més avengut era aplegar es blat abans de més raons, ¿*Val més matinejar que a missa anar?*, III, 6

-¿I com ho hauria de fer perque ses formigues no em diguessen res i me deixassen pasar? –Du-los blat, *L'Amor de les tres taronges*, III, 70

Camina caminaràs, troba un traginer amb un mul i tres sacs de blat... descarrega es tres sacs d'es mul, i ja és partit escampa qui escampa blat, i fins que l'hagué escampat tot, *L'Amor de les tres taronges*, III, 71

-¿Què heu de mester de blat avui, Melcion? –Una cortera, poc més o manco, *Ets amos*, IV, 140

Ets altres anys, ni blat, ni xeixa, ni faves, ni ordi li bastaven per res, i això que en coïa molt, *Ets amos*, IV, 141

Baix de Montuïri passen per devora un tros de terra a on hi havia una blatera que pegava p'es pits i a redols tapava ets homos, amb una espigada fora mida. -¡Oh quin blat tan bo! diu es manacorí, *Una al·lota desxondida*, IV, 146

-Bé, això serà així com tu dius; però ¿i lo d'es blat de devora Montuïri? ¿Un blat a mig granar, que tapava ets homos a molts de redols, i demanar-me si devia esser segat o sense segar?... ¡Figurau-vos que l'amo d'aquell blat, per mal de cap seu o perque se trob en gran necessitat, l'haja venut i ja haja cobrats i gastats es dobbés!, *Una al·lota desxondida*, IV, 148

Conten que primer no hi havia més casta de blat qu es de perdiu, que és una espècie de margai, que treu s'espiga a modo de corona, just amb dos granets com a grianses, i se sol fer en ets esveïts, voreres de camí i tenasses, *De la vida del Bon Jesús*, V, 9

Se posa a sembrar blat; i des cap de dos dies, diu: -Ara sembraré xeixa. Se posa a sembrar xeixa; i en feia sembrar dos dies a un lloc i altres dos dies a un altre lloc, *En Tià de sa Real*, V, 64

-¿Què tal? diu En Tià. ¿No t'estimaves més estar bona sense una creu, que malalta amb so sòtil ple de blat?, *En Tià de sa Real*, V, 65

Es foc prengué baix baix, i d'un bri a s'altre, i los cremava abaix, just que tombassen; i amb un instant tot es blat que havien de segar va estar tombat, i a punt de fer gavelles i lligar. Una hora antes de s'auga, En Tià crida aquells dos, que com veren tot es blat tombat, romangueren amb sos cabells drets, tots esglaiats, *En Tià de sa Real*, V, 70

Arriben an es sementer, que feia goig de mirar, tan gran, amb un blat que pegava p'es pits i a molts d'endrets tapava ets homos, amb unes espigues d'un forc i unes arestes d'un pam, estufades de tot, *El Bon Jesús i Sant Pere i En Bruixa*, V, 84

-Vaja, el te pots mirar bé, an aquest blat. Tens de temps avui dematí. En haver dinat mos hi posam, i han d'esser quatre grapades. Hem de rescabalar es temps perdut, *El Bon Jesús i Sant Pere i En Bruixa*, V, 86

Com foren en es sementer, no trobaren foc ni casi gens de fum, sinó tot es blat segat i garbes fetes i lligades, i posades tan bé, que feien filera de tots es vents, *El Bon Jesús i sant Pere i En Bruixa*, V, 87

Li robaren cosa de sis corteres de blat que les tenia an es sol i a sa serena damunt un terrat, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 152

-És que voleu sebre qui és que vos ha robat es blat, no és ver? Diu an es llocarroner, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 153

En veure pasar ca-vostra i es terrat a on tenieu es blat, digau totd'una: -Planto! I reparau bé lo que hi veureu. –Vaja idò! Diu es des blat, mira qui mira fito fito dins es ribell, que ets ulls li cuidaven a botir, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 153

Això era una beata que tenia un tros de blat segador, *Es segador i sa beata*, VII, 19

-¡Es cobrombos! Tot sol per aquí m'agafarà por. ¡Que es faça prendre sa beata i es blat, que me'n vaig i foris!, *Es segador i sa beata*, VII, 20

-SEMBRAR BLAT- Ja n'hi ha que fiquen ses banyes dins s aterra; empenyen, i llaura qui llaura, i bons terrossos, que una partida posen damunt es feixos de llenya, compartits en filera pertot; i al punt ja estan fets es formiguers... los ho duen, `pasten, fenyen, ja és tou, ja enfornen, *Es Castell d'iràs i no tornaràs*, VII, 67

Era mitjan juny, i trobà un tall d'escaraders dins un sementer de blat alt, granat i espès; i el tomaven tirant fletxes an es brins, *Es quatre germans*, VII, 160

En rentar-se ses mans, surt blat i xeixa a forfollons, *La mare baleneta*, VIII, 80, 95, 96, 97, 99, 101, 107, 110, 112

-Mon pare, es ferratge no m'agrada gota. M'haurieu d'armar una barca, carregada de blat, i me n'aniria a vendre'l allà deçà la mar, *Es tres patrons*, XI, 118, 121, 122, 125

Troben un bou, pastura qui pastura dins un clos, a on s'alçava un blat de primera. Era mitjan abril, *El Bon Jesús i*

Sant Pere i l'amo d'es Tossals Verds, XIV, 72

-Jo t'ho diré –diu sa velleta-. Te'n duràs un talequet de blat ben bo; i, en esser davant sa font, que la toparàs anant-te'n de d'allà cap a sol ixent, en esser, idò, davant sa font, tu t'atures i escampes es blatet damunt una pedra, i te poses a dir, mirant a l'aire: Oh colomets del cel, com no veniu a menjar-vos aqueix blatet tan bo que vos espera? Veniu, que vos espera, *En Bernadet i la reina manllevada*, XV, 15, 16, 20, 22

Duien es blat an aquell moliner, que los ho molia i los tornava sa farina, això sí, després de molturar-los-ho, *Sa filla i sa fillastra d'es moliner*, XV, 123

Havia fet un trau a cada sac, que hi podia passar sa mà, i ja ho crec que de cada un queia un roi seguit de blat... A força de solcs arribà a tapar un poc aquella blatada... Veu es sacs buits, i de dalt a baix d'es solcs clapes de blat d'ençà i enllà, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 15

Posàrem set lloques, i hala, cóva qui cóva; i les aixecàvem dues vegades cada dia, los donàvem bon blat, i aigo ben clara, *En Pere tort*, XVI, 88

En Juanet els escampa un parell d'aumuds de blat, i aquelles formigues, totes xalestes i xerevel·les, hala a replegar granets de blat! i hala a trajinar-los dins es seu niu, totes xarpades!,... Dit i fet: comença foc, i com ja va començar a tenir caliuera, se treu de sa butxaca aquella llavoreta que sa formiga caporal li havia donada com hagué escampat es blat a ses formigues; i tira aquella llavoreta dins aquell foc,

En Juanet i es cavallet conseller, XIX, 73, 81

-Sementer, da'm blat, si vols, pots i no et sap greu. Blat duré a molí, molí donarà farina, farina duré a forner, forner donarà segó, segó duré a porc, porc donarà cerres, cerres duré a sabater, i sabater cosirà morro que m'ha xapat avellaner, *Sa rateta i s'avellaner*, XIX, 93

I es saquet prenia es vol per sa finestra de sa torre, i cap an es molí! Allà molien es blat, posaven sa farina dins es mateix saquet, molturant es moliner lo just, *N'Elienoreta*, XX, 8

Es goret de gener fa que es blat que hi sembren, du bona color tot l'any, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 95

Dins es juny ja poren menjar pa de blat novell, que és d'allò més saborós, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 102

Si plou es primers deu dies de maig, que és quan es blat està en flor, si s'aigo l'aplega es parei de dies que està en flor, és pesta p'es blat, perque tuda es grans que estan en formació dins s'espiga, i llavò, en granar, hi ha moltes de caixes buides perque es granets no se congriaren bé i tornaren pols, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 118

Ai quin retgiró que prengué! No n'hi haurien tret gota. I, per acabar-lo d'atabacar, l'enviaren aquell vespre mateix a dur una carretada de blat a Algaida, *Sa bubota blanca*, XXIV, 26

I no vos cregueu que sant Cristòfol romangués espantat an Es Porrassar, com es blat de l'any tretze, *Es peu de sant Cristòfol*, XXIV, 76

Mon pare, al cel sia, deia que es blat que sembren dins l'Advent no neix fins quinze dies passat Nadal, perquè fa l'Advent, i que es blat que sembren dins sa lluna de Tots Sants sol tenir molt de cuc; i que es gra vei, no d'es mateix any, si el sembren, ha d'esser dins lluna nova, perquè de lluna veia no neix; i que ses faves fruiten més si són veies que si són novelles, *Sobre es sembrar*, XXIV, 78

BLEDA (*Beta vulgaris*)

-Ara si an aquesta bleada li pega per estar molt dins es pou, ets ous se refredaran, i bona nit llocada, i jo encara seré qui se'n durà ses tornes, *L'amo de So Na Moixa*, II, 29

Sa criada mentrestant enllesteix es sofrit: hi posa cebeta, un pareiet d'ais, un pareiet de bledes i una espipellada de pebre vermei, i amb una cuieradeta de farina de xeixa fa sa salsa, *Sa guixeta tota sola*, XXII, 91

CAMA-ROJA (*Cichorium intybus*)

I més fresca que una cama-rotja, tris-tras tris-tras, cap a Ciutat, *La princesa bella*, II, 43

Anaren a veure-la, i la trobaren més enravenada que un cuiro i més freda que una cama-rotja, *S'hortolà de s'hort d'es Gabre*, IV, 132

En Pere tot amb u obri ets ulls i, com los se veu enrevoltats diu, més fresc que una cama-rotja, *En Pere Poca-por*, VII, 137

D'es cap de set dies, se presenta s'àliga de Portugal ben eixerhada i més fresca que una cama-rotja, *Sa llampria meravellosa*, VIII, 48

Un dia se'n pensaren una, i digueren: -
Menjarem cames-rotges, i somiarem
s' enamorat, *Sa rondaia de Son Roig*,
XII, 142

-Tornem-ne menjar, de cames-rotges,
veiam si mos vendrán sòmits més
prenidors, *Sa rondaia de Son Roig*, XII,
142

-No vos enfadeu!- respon En Bernat,
més fresc que una cama-rotja, *Guardau-
vos de pedra rodona*, XVI, 30

-Què n'havia de fer! –respon ell, més
fresc que una cama-rotja, *En Pere tort*,
XVI, 94

-Hala, dones! Cames-rotjes, fresques i
bones! Hala, dones! Ara que n'hi ha!
Que no n'hi haurà per qui en voldrà, *Sa
cama-rotgera*, XVII, 45

Ses criades se'n van corrents a dur-les-
hi, i los comanà que fessen venir sa
cama-rotgera, perquè la volia veure i
demanar-li com era que aquelles cames-
rotjes eren tan saboroses. Sa cama-
rotgera era una velleta bifa, més seca
que l'ídol, que sabia el dimoni aont se
colgava, i tenia més paraules que un
breviari, *Sa cama-rotgera*, XVII, 45

-No res –digué el rei a sa velleta-: sereu
sa cama-rotgera d'aquesta casa;
menjareu i beureu, i fora fer pus feina
que cercar cames-rotjes per Na
Tereseta, *Sa cama-rotgera*, XVII, 47

Un dia que en cercava per dins un camp
molt enfora i molt desolat, en troba una
com un erer. Li pega tirada per
arrabassar-la, i n'hi hagué de pegar tres
per dur-la-se'n; i se troba que, si era tan
afavorida de rama, ho era més de relam.
Enc que l'hagués arrabassada, tenia un

parell de rels dins sa terra encara. Per no
haver-les de rompre i per veure lo
llargues que eren, se posa a gratar,
decantant-los sa terra. I què me'n direu?
Ell com hagué gratat un poc, se feu un
forat com sa boca d'un forn, i va veure
que se travessava amb una mina, *Sa
cama-rotgera*, XVII, 47

Sa cama-rotgera surt de davall aquella
taula i d'aquell casal, pren sa mina i,
com és fora, cap a cal rei a contar-ho a
Na Tereseta!,... -Que m'enganxen es
cotxo! –va dir-, que vull anar a passetjar
amb sa cama-rotgera... Com foren
davant es forat de sa cama-rotja, s'hi
enfonyen totes dues, prenen sa mina, i
de d'allà, *Sa cama-rotgera*, XVII, 48

Ell, tot esglaiat, pega crit: fa un tro
pitjor que aquell que s'al·lotona sentí
dalt sa muntanya més alta: tot va
descomparèixer, i se trobaren dins es
camp de cames-rojes Na Tereseta, sa
cama-rotgera i es fill del rei
desencantat, *Sa cama-rotgera*, XVII, 51

Ell com caigué sa primera bataiada de
migdia, En Joan, més fresc que una
cama-rotja, se planta dalt es portal,
S'anellet, XVIII, 85

CANYA (*Arundo donax*)

– Anau-hi amb una canyeta i una ginya,
i feis com que pescar, *Sa fia d'es
carboneret*, I, 41 (dibuix)

Passà el Rei per devora sa bassa, el veu
amb sa canyeta i sa ginya lo mateix
d'un pescador que espera una gran
peixetada, *Sa fia d'es carboneret*, I, 42

Al punt hi foren, i féu posar el Rei
damunt es caramull de sa carbonissa.
Ses teranyines de sa canyissada li

pegaven per sa cara, *Sa fia d'es carboneret*, I, 43

Ella bé li deia que per amor de Déu tiràs canyetes, hams i ginyes an el dimoni, i fés qualque brot de feina, *Es fill des pescador*, II, 58

Se plantà a una pesquera a on ses ones només arribaven de rebot, i hala bones grapades de puu, i canyeta a l'aire, amb s'ham ben escat per dins aquells sabonerals, *Es fill des pescador*, II, 59

Encara que tengués fort, sa canya li salta de ses mans, li boteix més de vint passes mar endins, i guaita tot just un peixot com un bou, *Es fill des pescador*, II, 59

Es dos majors la punyien amb canyes i garrots, *La flor romanial*, II, 85

Ell aquell cabeiet començà a fer-se gruixat i gruixat, i tornà una canya amb uns canons ben llargs, amb unes fuietes ben verdes, ben llustroses, ben afuades; i, com es vent hi feria, feien una siuladissa sa cosa més dolça i suau. Com que parlàs an es cor, *La flor romanial*, II, 92

El Rei no en va tairar pus: se'n va amb tota la cort i es pastoret en aquell arenal, allà on era sortida aquella canya; cavaren i me troben En Bernadet davall s'arena, sà i bo, *La flor romanial*, II, 94

Ses altres (espases) són de canya, anc que paresquen tot lo món, *En Juanet de l'Onso*, III, 45

Però com s'espasa d'es jai era de canya, maldament ferís, no feia gaire mal, *En Juanet de l'Onso*, III, 47

-Mirau, diu es corb a la fi: sols que no em mateu, vos promet un canyemet que, en estendre'l i dir-li: -Canyemet, fés lo que saps fer, tot d'una hi surten damunt plats d'arròs, galls farcits i porcelles rostides. -I a on tens tu canyemets ni carabassa frita, *Es canyemet, s'ase i sa serra-porra*, III, 87

-No, dona. És que has de pensar i creure, fieta meva, que duc un canyemet, que no són tot berbes sa virtut que té, *Es canyemet, s'ase i sa serra-porra*, III, 89

Això era un pescador de canya, més retut que un ase de sínia que el prenen p'es cuiro, més magre que unes banastres, i més cabeçut que un forc d'all, *En Ferrandí*, III, 107

Fan es niu a ses bigues de sa canyissada de ses cases, i és pecat que los ho espenyin, *De la vida del Bon Jesús*, V, 22

-Muirà Sansó i tota la gatzó, va dir amb un crit. Pega espolsada a sa columna, i va espolsar tan granat que sa columna se trencà com una canya, *De l'Antic Testament*, V, 38

Un altre dia l'agafa un altre glosador de la Muntanya, i mostrand-li una canya, li diu: -Som un homo esterangé, que davall de la Muntanya; ¿me vols dir aquesta canya, quines habilitats té?, *En Tià de sa Real*, V, 44

El Rei, que estava més magre que un canyís, en passà i, com veu l'abat que feia tant d'emalum, li diu, *L'Abat de La Real*, V, 92

Elles s'aborden a un canyar que hi havia su devora, i cric-cric! ja tenen una

filoeta perhom, l'encerreguen amb una grapada, i hala, fila qui fila! que no se donaven raó a ses mans, just molins que han perduda sa nadia, *Na Juana i la fada Mariana*, VI, 41

L'homo s'arromanga, se posa es cuixals, es manegots i es didals de canya, pren sa fauç i ja està acalat, i safalcada ve! safalcada va! amb una exhalació va haver feta una estesa de brins, *Es quatre germans*, VII, 161

Després de tirar junta una bona estona sobre lo que convenia fer, es batle, amb una corda fermada en es cap d'una canya ben llarga, féu pasar un nuu corredor per sa fauç malfactora, *Es quatre germans*, VII, 163

Amb això reparen que no gaire lluny d'allà hi havia un pescador de canya amb sa canyeta a sa pesquera, sense bategar-se gens, com si una mola de peix s'hagués de penjar a s'ham, *Gregori Papa*, IX, 85 (dibuix 86)

Però, ¿i com m'ha de voler cap d'elles, si jo som un terroler, un pelacanyes, i elles són ses fies del rei?, *Fruita fora temps*, X, 118

-Torna per amor de Déu an aquella paret a on has trobada sa bossa, i hi trobaràs un canyemet que, en dir-li: Treu del menjar del Senyor Rei!, en treu a voler p'es qui ho diu. En Juanet se n'hi va, troba es canyemet, el s'estoja, i capa n es gegant, perquè no li escapàs, *La Reina banyuda*, XI, 28

-Canyemet, treu-mos d'es menjar del Senyor Rei! I encara no ho hagué acabat de dir, com zas! compareix dalt aquell canyemet una platada a caramull d'arròs engrogat que a ells dos else vengué tan

just tan just porer-lo-se acabar, *La Reina banyuda*, XI, 30

Se'n va un dia a pescar, i tot lo sant dia està qui està amb sa canyeta capficada a sa pesquera, sense veure ni un trist llambre, *Es nas de dos pams*, XI, 49

Aquella caixeta prengué riu avall i de d'allà per avall per avall. Un pescador de canya que pescava en aquell riu veu aquella caixeta. Fonc pàtric d'aturar-la amb sos seus enginys i la se'n du a ca seua, *La bona reina i la mala cunyada*, XII, 108 (dibuix)

-Ja sé què faré! Ja ho sé! Ja ho sé! ¿No hi ha un canyar, per ací prop? –Dins es jardí n'hi ha un, diu el príncep Corb. Però què l'has de reprémer? –Tu deixa'm fer, diu ella. Mostra'm es pas per anar en es jardí. Ell, a la fi, l'hi mostra; ella hi davalla; paupant paupant, afina set canyes que li agradaren; les talla, i les se'n puja a sa cambra; amb sos seus enginys les forada de dalt a baix, fent pasar per avall es tels d'es nuus; llavò les talla de mida, de manera que, posades per un cap cada una d'elles damunt un d'es set ciris, ets altres caps li venguessen tots dins sa seva boca, *El Príncep Corb*, XIV, 131

-Ja hi hauries d'esser! –diu Na Trec-atrec-. I mira! No mos dugues cap canyís, vui dir, cap gallina que no més tenga sa pell i ets ossos!, *N'Elieoreteta*, XX, 30

-Per amor de Déu, no m'afitoris pus! Ves-te'n darrere sa barraca i trobaràs damunt un revell un canyemet que, en dir-li: -Canyemet, treu-me d'es menjar del Senyor Rei!, te traurà de tots ets aguiats que aquell dia trauran o hauran trets a sa taula del Senyor Rei, *En*

Juanet i sa fia del rei, XX, 100, 103, 106, 112, 113, 114, 117, 118

-Llavò li demanes es meus uis, i amb una esquerda de canya li has de punyir es seus fins que t'haja dit a on té es meus i que tu els hages trobats i los tengues en ses teves mans,... Però cerca primer una esquerda de canya, porque es negret sap massa es mal que li pot venir de ses esquerdes de canya, i per això no en vol, de canyes ni canyars ni canyissos, allà on ell habita; així és que, si esperaves a cercar s'esquerda de canya allà, no en trobaries, i t'ho tornaria esborrossonar tot, es negret, *El rei sabi*, XXIII, 38, 39

... i afina una fadrineta com el sol, que pescava amb una canya d'or i una ginya d'or i un ham d'or, *Ses figues i es fii petit*, XXIII, 77

Ell sa bamba s'ho va beure, i a l'acte se'n puja dalt sa teulada, decanta ses teules en forma de rotlo com un erer, amb un xorrac fa una tapa a sa canyissada de sa mateixa grossària, i a l'acte ja tengué es sol dins la casa, *Ses dones bambes*, XXIII, 105

Camina caminaràs, passa per davant unes casetes de fora-vila i m'hi veu una dona amb una canya d'emblanquinar entravessada davant es portal, i sa xeuba empeny qui empeny a sa canya i amollant batais i pucetes tot dret, d'enfadada que estava, *Ses dones bambes*, XXIII, 108

Llavò sí que en feien de tra-tracs ses bigues, que com que tota sa canyissada i teulada s'hagués d'abisar, *Sa por de Manacor*, XXIV, 14

CANYELLA (*Cinnamomum zeylanicum*)

No em pensava jo tenir tanta mereixera! Sobretot canyella, que fa bon brou!, *En Juanet i sa fia del rei*, XX, 112

-Sobretot canyella, que fa bon brou! Aquesta si que ho és, bamba!, *Ses dones bambes*, XXIII, 109

CÀNYOM (*Cannabis sativa*)

En Massot demana una cordellina de cànyom d'un parei de braces; la hi donen, se'n va a triar s'anyell, li ferma es quatre potons plegats, *En Gostí lladre*, II, 108

-He de mester, diu En Bernat, una redoma i un rest de corda de cànyom, nova de trinca... i aquest amb sa redoma i es rest de corda de cànyom passat per dalt una espatla i per davall xella, cap an es pou de sa lluna, *Es pou de sa lluna*, IV, 79

-Idò mira, diu el Bon Jesús; jas aquest cànyom i, en tenir sa possessioneta i sa casa, l'estens i li dius: -Canyemet, du'm allà on són mon pare i mu mare! I tot d'una t'hi durà; i en voler menjar, li dius: -Canyemet, treu-me tal menja, tal altra! I a l'acte la te treurà, *Sa bossa buida i es cànyom*, VI, 30, 32, 33

Lo endemà entregà a s'al·lota cànyom i més cànyom, llana i més llana... -Què he de tenir? Que ta mare m'ha dit que avui mateix he d'haver filada tota aqueixa llana i tot aqueix cànyom i llavò ho he d'haver teixit per fer-te sa roba de ses teves noviances!, *Na Juana i la fada Mariana*, VI, 40

I aquell li fuig per por de ser més bescuit, porque En Gregori anava fora

corda i se seria tornat a un puat de pentinador de cànyom, *Gregori Papa*, IX, 75

Què me'n direu? Ell aquella pinta torna un puat de pentinador de cànyom, boteix a sa pitera d'es gegant, s'hi afica, i sang i més sang que brollava de ses ferides, *Sa coeta de Na Marieta*, X, 155

-Mal llamp es fil i es qui el fila, i es qui sembrà es cànyom! i es qui anà a parar es gorrions perque no se menjassen sa llavor!, *La princesa Aineta*, XIII, 145

Dins es gost arrabassen es cànyom, que és la nata per la roba: llençols, camies, calçons, gonelles, estovaies, davantals, torca-boques, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 105

Se veia que alletava; l'escorxa, li treu es tel de ses costelles, l'embolica dins un cànyom, s'ho estoja dins es sarró, *El rei sabi*, XXIII, 21, 24

Se'n va a la sacristia, agafa una llenderina de cànyom que tenia per un cas de casos, la posa en sis o set dobles, la s'embolica per un cap a una mà, se presenta davant es banc de s'ajuntament i llenderada ve i llenderada va devers ses cames d'es retgidors, *Ses cames d'es retgidors de Porreres*, XXIV, 102

CARABASSA (*Cucurbita sp.*, *Lagenaria sp.*)

Tu te'n duràs una carabasseta, i l'has de tornar plena d'aigo de sa font, *En Juanet i es set missatges*, I, 14

Troba sa cuina: hi havia tretze fogons amb tretze olles, i tretze taules amb un pa i una carabassa de vi damunt cada una, *Na Magraneta*, I, 84

-¿Què hi pots fer? No esser tan carabassenc! diu es carnisser, *En Pere de sa butza*, I, 118

Com es pa serà treguedor, jo en prenc un i una carabassa de vi, *Es fill des pescador*, II, 81

La princesa d'Orient, que tenia es reinat més gran del món i també era fadrina, i donava carabassa a tots es qui li demanaven de noves, *En Ferrandí*, III, 123

En es Camp de sa Ma troben una carabassa; la xapen, la buiden, fan una barca; li posen un timó de fulla de moro, la tiren a la mar, i ells dedins, *En Pere de la bona roba*, IV, 12

S'ase duia dins ses beïasses dues carabasses disforges: just amb ells tenia somada de bon de veres... repara aquelles carabassotes, i roman tot embambat, *Ous de somera*, IV, 30

Amb una grapada descarrega ses carabasses, engirgola ses dues sàrries de carbó damunt s'aset, i cap a Sa Pobla falta gent, més xalest que unes castanyetes. Es carboner a força de forces compongué ses carabasses damunt ets escorbeis, i tot satisfet de sa barrina, de d'allà cap a ses cases, *Ous de somera*, IV, 31

I, abans de més remor, posa ses dues carabassotes damunt es llit, un poc separada una de s'altra, *Ous de somera*, IV, 32

Treu es dos braços i los estén pitjant amb tota sa força damunt es tapament a cada banda de ses carabasses, perque ella no les hi destapàs, *Ous de somera*, IV, 33

Quan no tenia es braços estesos damunt es tapament per defensar d'aquelles revetleres ses carabasses, perque totes ne tenien mal de ventre ferm de què poria esser aquell embalum o turó que s'alçava a's mig des llit, *Ous de somera*, IV, 33

Es tapament se n'anà en orri, i damunt es llit romangueren ses dues carabasses disforjes a la vista de tothom, *Ous de somera*, IV, 35

En Miquel reparà una filera de carabassots penjats a sa paret... Perque no mos roequin ses oreies en sa nit, mos posam es cap dins aqueix carabassots, quan mos n'anam a jeure, *Es quatre germans*, VII, 158, 159

Li posen Pere, i aquell infant creixia com una carabassera i posava costats ferm; i sa mare, tota gojosa de veure aquell rebroll seu tan bufarell, *En Pere Catorze*, VIII, 54

Massa veia que n'hi faria qualcuna d'ase i seca, per haver-li donat carabassa, *Es mèl-loro rosso*, VIII, 128

Creixia com una carabassera, i sempre ben sà i xerevel·lo, *Gregori Papa*, IX, 72

A l'acte sembren aquella tanyada, que se posa a créixer i créixer com una carabassera, pitjor que un diner de fil. Dins manco d'un mes fonc un abre complet, *S'abre de musica, sa font d'or i s'aucell qui parla*, XV, 95

Mentres s'estava fent-se cloquetjar es carabassot per veure si afinaria cap portell per on porer sortir d'aquell mal endiumenjat, *Sa mitja terça de carn*, XV, 128

-¿Quines són aquestes comandacions? – Ara les sentiràs. Vet aquí s'olla d'es cuinat, sa carabassa d'es vi i es pa. Idò l'amo ha dit que t'has de menjar es cuinat sense destapar s'olla, i es pa sense encetar-lo per ses voreres, i t'has de beure es vi sense treure es tap de sa carabasseta, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 9

Agafa sa carabassa, li clava sa punta d'es trinxet a un costat, li fa un foradí, i ja ho crec que començà a ratjar vi, i ratja qui ratja, i En Bernat qui parava amb sa boca, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 16

I llampegava es xaloc / i es migjorn qui tronava / i es llebeig qui n'estava / a punt de toc i retoc / sa tramuntana n'hi dava / d'aigo amb un carabassot, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 113

No poren menjar aquell dia més que fruita, que no sia tocada d'eina de tai, i s'aigo que beuen ha de ser de set pous de vena, i la s'han de beure amb un carabassot, foradat amb una pedra, *Es dijuni de Sant Llorenç*, XXIV, 80

CARAMUTXA (*Asphodelus aestivus*)

-¿I això són cent quintars? Ni cent roves! Ell no la'm trob dins ses mans! ¿Sabeu que és això? Una caramutxa, *En Juanet de l'Onso*, III, 30

Es porquer tapa ben tapat el botilet amb un tap de caramutxa ben revenguda; se'n va horabaixando amb sa guarda cap a ses cases, entrega es botilet a ses senyores, que l'hi pesaren d'or i plata, i ell s'ho embutxaca sense motar, *Sa rondaia de Son Roig*, XII, 143

-M'has d'escoltar bé: no era una caramutxa ni un jonc; un espigó d'arada!, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 36

CARD (*Cynara cardunculus*)

Qui sembra cards, cull espines, *Un pastor i un missèr*, IV, 29

En aquell temps que ets animals parlaven... com ses roques ara, una raboa i un eriçó varen prendre plegats una escarada de taiar cards... Estotjaren (sa gerreta de mel) dins una soca d'uiastre, i lo endemà a punta d'auba se'n van an es cards, i se posen en feina,... -Això no va pus. Card torn jo, si torn prendre una escarada de taiar cards! Ja los taiarà s'eriçó!, *Sa raboa i s'eriçó*, XXI, 77-84 (dibuix 82)

Diuen que un pastoret de Son Vives trobà un dia aquesta Mare de Déu dins un cardassar, allà mateix aont avui és l'església de Sant Llorenç,... Lo endemà torna p'es mateix cardassar, i m'afina sa mateixa Mare de Déu dins un card, *La Mare de Déu de Sant Llorenç d'es Cardassar*, XXIV, 84, 85

CÀRRITX (*Ampelodesmos mauritanica*)

Passaren Son Fortesa, i cap avall per Morell. Com es sol sortí eren en es peu de sa muntanya, tota reblida de mates, càrritxs i paumeres, que fa de capçal an aquell penyalar grandios en forma de bec disforjo, *En Gostí lladre*, II, 100

Mirà una bona estona per tot allò, va regonèixer una partida de mates i carritxeres, per veure si s'animal esperonejant se seria aficat dins qualcuna, *En Gostí lladre*, II, 105

En Massot potoiava per dins ses mates i carritxeres un quart lluny, un cop sopegant, un altre cop caient de folondres, i tirant asperges a dreta i esquerra, *En Gostí lladre*, II, 110

Una vegada En Tià pren amb dos companys seus una escarada de segar a Son Vaquer. S'hi presenten es dia senyalat; sa donadora de beure los du es càrritx i es berenar, i los troba que fumaven ben asseguts davall un uiastre, a on feia un estar d'àngels, *En Tià de sa Real*, V, 69

-Hi poreu anar ara mateix, diu l'amo. S'aiguera ja vos durà dinar i càrritx, *El Bon Jesús i Sant Pere i En Bruixa*, V, 84, 85, 86

-¡Hala, Pere! Ja pots esser partit a escampar aquests feixos de càrritx, i desfer es cavaions, a fi de que es vencisos estiguen a punt quan sia s'hora!, *El Bon Jesús i Sant Pere i En Bruixa*, V, 87

Va llogar un homo perque le hi segàs; li dóna es dinar i es càrritx, i li digué: -No sé si em lleurà venir, *Es segador i sa beata*, VII, 19

-Idò –diu ella-, heu de creure i pensar i pensar i creure que mi senyora ha feta sa peça de roba (no ho endevinaríeu mai, de lo que l'ha feta), idò l'ha feta de càrritx i paumes: un bri de càrritx i un bri de pauma. I vos assegur que és una cosa que val uis per mirar!, *N'Elienoreta*, XX, 36

Un estadà de Sa Coma, un hort de Son Fortesa que cau darrere es puig de Na Fàtima, cercava càrritx un dia a un coster d'aquest puig devers Es Grau, un

fondal que hi ha, *Un altre tresor an es puig de Na Fàtima*, XXIV, 43

CASTANYA (*Castanea sativa*)

¿Què me'n direu? Ell totd'una que s'aigo toca en terra, brolla d'allà mateix una parra calop-blanc amb tres grans madurs com a castanyes, que feien mangera, *De la vida del Bon Jesús*, V, 20

CEBA (*Allium cepa*)

Don Martín aquell dia se passejava més inflat que un lleu amb ceba, *En Martí Tacó*, I, 52

-¡Ai! deia aquell revetler. -¡Ceba! deia sa mare, que cou més que s'all, *Gregori Papa*, IX, 73

Ella surt tota enllestida i més inflada que un lleu amb ceba, *El Príncep Corb*, XIV, 97, 100

I ella cap alt i més inflada que un lleu amb ceba, amb collars i perles p'es coll i braceroles d'or p'es braços i enfilais de diamants i rubins que li embarriolaven tot es cap i sa gran cabellera a lloure, *En Bernadet i la reina manllorada*, XV, 7

I hala, passetja qui passetja carrers, més estirat que un parpal i més inflat que un lleu amb ceba, *En Pere de sa coca*, XVI, 49

... i que hi posà tots es cinc sentits, i més que n'hagués tenguts, per afinar-li sa llivanya i aglapir-la, perquè s'estampa d'En Pere li agradava tan poc com a un gat sa ceba crua, *En Pere tort*, XVI, 81

I ja és partit de d'allà, ben peus alts i més estufat que un lleu amb ceba, *S'homo i es lleó*, XVIII, 123

CELIDÒNIA (*Chelidonium majus*)

Pareix que ses oronelles coneixen una herba que cura qualsevol mal d'ulls. Un amic meu me contà que com era al·lot li digueren que aquesta herba l'anaven a dur de Sa Gruta. Ell i un altre ho volgueren tocar amb ses mans; troben un niu d'oronella amb oronelletes; les afiquen una guya dins ets uis, i les capolaren ses ninetes. Des cap de set dies hi tornen, i me troben aquells aucellons amb uns uis lo més sans, amb una vista lo més clara. Per força havia d'esser que sa véia els havia posat d'aquella herba, *De la vida del Bon Jesús*, V, 23

CEP/ VINYA (*Vitis vinifera*)

Com va veure més envant que el Bon Jesús criava es ceps, ja hi tornaren a esser a bous, *De l'Antic Testament*, V, 26

-Ah idò!, dau-li terra, an aquest cep! Ara ho veurem, qui serà es xeroi!, *En Pere tort*, XVI, 82

CIBOLLA (*Asphodelus fistulosus*)

Una cosa et coman: que no tocs mai en es port de sa cibolla blanca, perquè s'hi campen malament... com se'n tem, se troba a's mig d'una plaça ben gran, on hi havia una cibolla blanca, tan grossa, que tenia ses fulles com antenes de molí, i s'ull com un abre de barca des més gruixats. Abaix de sa cibolla hi havia un remolí de gent... si un mor amb deutes, el posen davall aquesta cibolla... estava atracada a sa soca de sa

cibolla per aguantar-se, *Es port de sa cibolla blanca*, VII, 106, 107, 111, (dibuix)

CIPRELL (*Erica multiflora*)

S'amaga dins un remolí ben espès de pins, sibines i ciprells, *Sa fia del Sol i de la Lluna*, II, 22

CIPRER (*Cupressus sempervirens*)

Endins de tot veureu dos ciprers ben alts, dues garberes d'ossos i una cova. Dins aquella cova és la Princesa des cabells d'or, *N'Agraciat*, VII, 43

CIRERER (*Cerasus vulgaris*)

I heu de creure i pensar i pensar i creure que s'aucellet llavò se n'anà cap dret an es jardí de ca'l rei, que hi havia un cirerer tot carregat de cireres; i unes cireres tan bones, que el rei no en menjava d'altres, i havia posada pena de la vida an es qui n'hi tocàs cap, *S'aucellet*, IV, 87

Idò bé, aquell dimoni d'aucellet ja no tengué altre punt a on posar-se més que damunt aquell cirerer, i ja va esser partit a espipellar, cireres i cireres, i entre espipellada i espipellada deia es polissardo: -¡Oh que són de bones aqueixes cireres, i que ho són! ¡És pecat que s'hagen de perdre!, *S'aucellet*, IV, 87

Aquí es criats i criades del rei s'afuen tots com a llocifers an aquell cirerer, i grapades i més grapades per atènyer aquell dimoni d'aucellet, que no se deixà tocar cap ploma, *S'aucellet*, IV, 88, 89, 90

¡Ja no em tornarà fer pus ses ontes damunt es meu cirerer, ni em cantarà pus cançons!, *S'aucellet*, IV, 92, 93

No tenien a on caure mortes, i un dia que sa fam les alçava, d'apurades que es veien, s'aborden a uns cirerers, que los guardava un negret més pòlissa que ses genetes, *Es negret*, VI, 59

Li bestreu un bon esplet de cireres; ella li pogué fugir, però ell li pitja darrera, i l'acompanyà a coces un bon tros, fins que la va retre de tot, *Es set ceros*, VII, 11

Com foren a s'altre cap, afina Na Catalineta una escala de peu a baix d'un cirerer devora sa paret que tancava es jardí, *Es fill del rei Murteral de França*, XII, 54

Son pare ho diu a Na Marieta, i aquesta sortí com un pinyol de cirera, dient: -¿Jo anar a ca es lligant? Saps que és de dejorn! No hi vaig!, *Na Marieta i es gegant*, XIII, 28

A Son Selles, possessió que no he pogut aclarar a on mos cau, hi havia un cirerer molt gran, i hi cantaven una mala fi de rossinyols, en venir abril,... tenc totes ses cireres que vull, *Es rossinyol i sa rossinyola*, XIV, 52, 53, 54

L'amo de ses cireres les tenia ben geloses i, com sent tanta cantoria, diu: - Aquells dimonis de rossinyols no me'n deixaran cap, de cirera! Mal los tocàs lo que tocà a Na Maians: set carretades de nines i set d'infants!, *Es rossinyol i sa rossinyola*, XIV, 53

Això era un pare que tenia tres fills i un tros de terra d'es comú d'un llençol, amb un cirerer. Com se morí, deixà sa

terra an es major, sa soca an es segon, i sa rama an es darrer, *Tres hereus llests*, XIV, 89

-Germà –digueren es criats com el veren tot polsós, tort i mig afortunat-, ¿i que no sabeu ane que vos exposa? –A esser gendre del rei –respon ell, sortint com un pinyol de cirera, *En Pere tort*, XVI, 80

Ses ombres tampoc varen respondre, però tornen punyir es miralls, que sortiren altra volta com un pinyol de cirera, *Es reim del Rei Moro amb set pams de morro*, XVI, 113

-Bona casta de beneit! –deia la Justícia-. Ell surt com un pinyol de cirera a tot lo que li demanen, *En Pere de sa xuia*, XVII, 17

-Catalineta, que no m'estimes? Ella responia, sortint com un pinyol de cirera: -Sí, mon pare. –Molt, molt? –deia ell. –Molt de tot –deia ella-: tant com sa sal a s'olla, *Es fustet*, XVII, 52

La hi xapa en creu; i surten brunents, com un pinyol de cirera, *Es gallet, s'anyellet, sa godineta i es drac*, XVII, 136

Però arriba a Na Roseta, i li allarga es coixinet d'or; però ella li surt com un pinyol de cirera, *Na Roseta*, XVIII, 38, 40

-Com som Francineta que, si el rei me torna demanar de noves, li he de sortir com un pinyol de cirera! No li he de menar gens de por! No hi vull pasar, per beneita ni aturada!, *Sa flor de gericall i s'aucellet d'or*, XIX, 100

Ses veïnades s'hi acostaven a ella per consolar-la; però ca!, ella els sortia com

un pinyol de cirera, *Un que va fer es mort per no pagar es deutes*, XX, 132

I la reina sortí com un pinyol de cirera, *Es tit i sa tita*, XX, 152

Dins es maig maduren ses cireres, que és una fruita de ses més saboroses i agradables, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 101

Ses boires d'abril són molt dolentes p'ets aubercoquers i sobretot per ses figueres que comencen a badocar. Ja ho diu sa cançó: Saps que la vaig notar de bé / sa paraula que em digueres / Garrida, tant de mal feres / com sa boira a ses cireres / com està en flor es cirerer, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 116

Troben un homo qui llaurava de mules dins un tancat a on hi havia un cirerer ben carregat de cireres, que negrejaven de tantes que en tenia i tan madures, *Tres estudiants de la sopa*, XXIII, 43, 44, 45, 46

-Va respondre ell, sortint com un pinyol de cirera, *En Planiol, es glosador*, XXIV, 110

CIRERER DEL BON PASTOR

(*Ruscus aculeatus*)

... romeguers, garanyoners i cirerers del bon pastor, tots reblits de pues, *L'amor de les tres taronges*, III, 74

Així ho feren: l'amo mateix l'acompanyà an es barranc, li trobà un covitxol a on pogués fer ses nits, i de dia que caçàs aucells i se basquejàs llentrisca, olivó, móres de batzer, cireretes de bon pastor, murtons, aglans i demás fruita per l'estil que se feia devers aquell barranc, *Na Catalina*, XXII, 7

CIURÓ (*Cicer arietinum*)

- Tenia raó, diu es carboner. Eren ciurons, que quan s'olla bull, pugen i davallen, i un cop són damunt i un cop davall, *Sa fia d'es carboneret*, I, 37

Al punt li veren redolar per ses galtes unes llàgrimes com a ciurons, *La princesa bella*, II, 37

I amb unes llàgrimes com a ciurons, se posa a cridar, *N'Espardanyeta*, VII, 94

-Me devies set aumuts de ciurons!, diu En Juan. -¿I a quant poses ets ciurons?, diu En Toni. -A sis doblers i un menut, anaven, com los te vaig arrambar. -Res, diu En Toni: decanta aqueix menut, i no en parlem pus, *Es dos germans serverins*, XIII, 58

I darrera de sa pella, que estava dalt es fogons alts, guaità un caparrí com un ciuró, *S'homonet com un gri*, XIV, 63, 65

-¿I quina és sa teva habilitat? -Anem a l'església, i per un forat de sa volta, d'aquells que hi passa sa corda d'una llàntia, que amollin una grapada de ciurons, i ho veureu. Se'n van a l'església; per un d'aquells forats de sa volta li amollen una grapada de ciurons; i ell a baix, guinavet en mà, ja és partit a fer navegar s'armeta. ¿Què me'n direu? Ell no en deixà arribar cap en terra, de ciuró. Amb sa punta d'es guinavet els emparà tots, i els va fer tornar pasar p'es forat de sa volta, *Tres hereus llests*, XIV, 91

-Venia també a convidar-te per una bauxa demà matí. -I aont devers? -Allà deçà s'hort de S'Auqueria; que has de creure, fieta, que hi he vist un ciuronar

que no són tot berbes sa bajocada que s'hi és penjada, ... -Ja tindràs bons ciurons, com som drac! -deia s'animal, fent sa fel, ... Tres hores antes de s'auga se lleva, i cap an es ciuronar, ... Li estreny cap an es ciuronar amb uns bons llongos, *Es gallet, s'anyellet, sa godineta i es drac*, XVII, 134

I heu de creure i pensar i pensar i creure que un d'ets acreedors d'aquell... "mort", que li havia venuts ciurons i no els havia cobrats, *Un que es va fer es mort per no pagar es deutes*, XX, 135, 138, 140, 141

Això era una dona que cuinava ciurons. Era casada i no tenien cap infant, i era malsufrida com ella mateixa. Es ciurons no volien coure, i arriba a dir: -Mal tornassin minyons! ja que no en tenim cap!, *Es ciurons que tornaren minyons*, XXIII, 117

Sortí tot xerevel·lo aquell minyó com un ciuró, *Es ciurons que tornaren minyons*, XXIII, 118 (dibuix), 120, 121, 122

CIVADA (*Avena sativa*)

- Agafa unes quantes grapades de civada, la mol ben mòlta, i li diu: -Jau aquesta farina. Duis-la an el Rei: que la sembr, i tendrem civada per dar a s'aviram en casar-mos, *Sa fia d'es carboneret*, I, 38

-¿Saps què has de fer? diu Salomó. Sembra civada a goret, *De l'Antic Testament*, V, 38

Es ploure de març és bo p'es restobles (ordis i civades) i per ses beies, que se preparen per eixamenar, i fins i tot de

vegades eixamenen dins aqueix mes, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 99

Dins es juny seguen ordís i civades i llavò es blats i ses xeixes. I per això diu sa cançó: Fins ara no és estat res / amb s'ordi ni amb sa civada / Ara ve es blat, estimada / que és alt, grant i espès, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 102

CLAVELL (*Dianthus sp.*)

Justament trobà Na Maria-Aina que sembrava un claveller, *Un festejador*, I, 24

Aquest claveller alt i esponerós i aquesta aufabeguera, que du tanta tòria, pararan que no mos vegem es qui no mos han de veure, *La princesa bella*, II, 53

Si viudo et vol, Catalina / da-li es vent per escampat / clavell que altri ha olorat / ja no té s'olor tan fina, *Na Tricafaldetes*, XIX, 31

Si en sortir es sol es dia de Sant Joan, sembren clavellers, aquells clavellers fan clavells de vàries castes i en fan tot l'any, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 102

Es jaiet diu: -Que, en riure aquesta jove, tot sien roses i clavells que li brollin de sa boca!, *Sa guixeta tota sola*, XXII, 92

Diuen que com la lluna s'eclipsa, si podau un claveller, fa clavells de tota casta. Una dona veia de Manacor me contà que, com era al·lota, ho va provar, i li sortí un claveller que no hi havia classe de clavells que no tragués: clavells blancs com la neu, vermeis com la grana, color de rosa, morats, pigards. Vaja, una cosa de no dir, *Eclipse de lluna*, XXIV, 65

COL (*Brassica oleracea*)

- A l'hort del meu pare, digué, hi ha una col tan grossa que dins el gost a punt de migdia fa tanta d'ombra, que hi sestem setcents moltons i no se senten ni es veuen, *En Juanet i es set missatges*, I, 12

- I per què és aquesta calderassa? - Per cuinar aquella colassa, respongué tot xalest en Juanet, *En Juanet i es set missatges*, I, 12

-¿I no el m'has frit? diu es gegant. -Sí, amb col! diu sa dona. Vaja, asseu-te a sa taula i el te trauré, *S'aigo ballant i es canariet parlant*, VI, 94, 99

L'amo fa una grandiosa arrossada amb col. Sopen, es dos oliers s'atapiren bé, i l'amo els aixaropà de bon vi; i, com se'n temeren, estigueren gats com una sopa, *En Toni Mig-dimoni*, XII, 101

El rei no la poria sofrir: li tirava tronxos de col i li feia mil desprecis, *N'Espirafocs*, XIII, 16

-Ses cols no són fetes encara, i no són venedores; ara es pebres ja comencen a esser vermells: si en voleu comprar, digau-ho, *Na Blancaflor*, XIII, 76

-Ja sé què faré: compraré una coleta, i faré una caseta. De ses fulles velles faré ses paretetes; d'es tronxos, ses biguetes i sa teuladeta; de ses fulles tendres, faré llençolets, i me menjaré s'ullet, *Sa rateta*, XIV, 82

Un dia el se'n menà a un hort a dur cols. S'al·lotó jugava devora una col, i se'n ve un bou, ben afamegat, i amb una llepada se'n du sa col i En Trompetet dins sa panxa, *En Trompetet*, XV, 66

-Res, senyor gegant. A veure què és que voleu que vos tregui! ¿un bon rostit? ¿un cavall amb arròs? ¿un mul amb col?, *S'anellet*, XVIII, 75

-Un cavallot vell –diu sa dona. -¿I no el m'has rostit? –diu ell. –El t'he frit amb col! –diu ella-. Vaja, seu, i el te duré, *Na Tricafaldetes*, XIX, 42

-Ara menjaria sopes amb col i figues seques blanques. I a l'acte compareixen ses tres ombres amb una greixonera de sopes amb col, que vos assegura que feien mengera, i un plat de figues seques blanques, que haurien fet rompre un dijuni a un sant, *Es corpet d'es pou d'en Gatell*, XXII, 24, 28, 34

COSCOLL (*Quercus coccifera*)

En es Coscolls, per on passa sa partió entre Marratxí i Santa Maria, se veuen uns clots com a potades de cavall, i quan pujau an es Castell d'Alaró, devers mitjan lloc, si ho mirau bé, també n'hi veureu de clots dins sa penya, que ho pareixen, potades de cavall, *El Rei En Jaume*, V, 107

COST (*Chrysanthemum balsamita*)

Provaven de botar, però una tomava un brot d'herba-sana, s'altra una fulla de cost, s'altra un esqueix de claveller, s'altra feria amb sa punta d'es peu una rosa, un lliri o una violeta, i ja veien volar i caure una partida de fulles, *Na Roseta*, XVIII, 33 (dibuix 34)

CRESPINELLA (*Sedum sediforme*)

Bé n'hi posaren de vermei d'ou i de coques de crespínella, *Sa fia del Sol i de la Lluna*, II, 15

DONARDA (*Agave americana*)

... i aquell floc torna un camp de gatoves, argelagues, espargueres de gat, donardes,... *L'amor de les tres taronges*, III, 74

ENCIAM (*Lactuca sativa*)

-¿Hi ha res pus? diu ell. –Set cossis d'enciam. –Venga-los!, *L'Amor de les tres taronges*, III, 61

-¿Qué no tens gens d'enciam? diu ell. –Set cossis. Los hi posa damunt sa taula; s'hi aborda, i no hi deixa ponedor, *L'Amor de les tres taronges*, III, 67

Una hora a passar, torna s'aiguera amb so berenar d'enciam i més càrritx; i, com los me troba encara davall es noguer sense que fos coneixedor que haguessen agafada fauç ni tocat bri, ¿sabeu quins uiots que feia!, *El Bon Jesús i Sant Pere i En Bruixa*, V, 85

-¿Hi ha res pus? diu sa bistiota. –Set cossis d'enciam, diu ella, *S'aigo ballant i es canariet parlant*, VI, 94, 100

-¿I què has fet anit?, diu ell. –Set ribells de sopes i set cossis d'enciam, diu ella, *El Príncep Corb*, XIV, 116, 118, 121

Assussuaixí rompia en llamps i pestes i gotes corals i demés enciam, *Guardavos de pedra rodona*, XVI, 36

Com vengué es juny, entre Sant Joan i Sant Pere, sa mestressa i ets al·lots se n'anaren un diumenge es capvespre devers l'Horta a tastar ses lletugues d'enciam tendres, *Mestre Nadal de la placeta del Socós*, XVII, 79

Es gegant hi pensà una mica, i llavò digué: -Com un altre bou, no; ara set cossis d'enciam, sí que em caurien com un bunyol dins la mel!,... -Anellet, fé lo

que saps fer! Treu an es gegant set
cossis d'enciam, taiat, trempat! I no hi
plangues s'oli, es vinagre ni sa sall!,
S'anellet, XVIII, 69, 76

-Vénga'n set! –diu es gegant. –I
d'enciam, ¿Qué també en sou afectat? –
diu En Joan. –Massa! –diu es gegant-.
Mira, posa-n'hi set cosis, *S'anellet*,
XVIII, 81

ESCLATA-SANG (*Lactarius deliciosus*)

Vénen es tords de Muntanya, que hi són
a menjar olives i s'entreguen amb unes
bones popes i són saborosos amb arròs
o frits amb esclata-sangs, *Es dotze
mesos i dues jaies*, XXI, 96

En ploure d'agost, hi ha esclata-sangs a
rompre dins s'octubre, *Es dotze mesos i
dues jaies*, XXI, 105

ESPAREGUERA (*Asparagus sp.*)

S'aixeca, l'agafa, i tot rabiós la tira amb
tota sa força a una penya que hi havia
trenta passes envant, i pega dins una
espareguera que sortia d'una encletxa.
Justament hi tengué es jaç una llebre, i
l'aplegà tan bé, que en féu una coca, *En
Pere tort*, XVI, 78

Dins es gost hi ha sa flor d'espareguera,
que fa una oloreta fina fina: la senten
sobretot en sortir es sol i en pondre-se.
Ses beies hi van ferm, perque els agrada
una cosa de no dir, *Es dotze mesos i
dues jaies*, XXI, 104

ESPART (*Stipa tenacissima*)

-Figurau-vos que duien uns gonellons
teixits d'espart, i se n'anaven ranya-
rany ranya-rany, *Es granotet*, XIII, 40

I aquelles ja són partides a cercar espart
i fil d'emplomar, i allà tix qui tix de nit i
de dia, sense parar un moment!,
N'Elienoreta, XX, 36

ESPINALER (*Crataegus monogyna*)

Llavores tocà amb ses mans tot lo ferest
que era aquell bosc: tot una mala petja,
que no hi havia qui hi donàs passa; tot
romeguers, aritjals, espinalers, gatoves,
esparegueres que no tenien fi, *La Bella
Ventura*, XIV, 24

ESTEPA (*Cistus sp.*)

Seguint ses ginyes, passa es camp de sa
pastura, i no en veu; atravessa un mitjà
de matul·los, espargueres de gat i
estepes, i bé mirà, però no en va veure
gens, de llenya drete; passa s'uiastrar i
tot s'olivar, i en va veure manco,
Guardau-vos de pedra rodona, XVI, 19

EURA (*Hedera helix*)

Ella durà un brot de s'eura que hi ha
devora, *En Juanet i es set missatges*, I,
14

FALGUERA (*Pteridium aquilinum*)

No sé si n'heu vistes mai, de falgueres:
són unes herbes com abrets, molt
gentils, ben verdes, de fuies
entretaiades, i se fan a llocs homits,...
Sa falguera n'és un abre / qui ne té
propiedat / amb una dematinada / n'ha
florit i n'ha granat / n'ha escampada sa
llavor / Amor, triau-la garrida / Amor,
triau-la millor,... Però sa falguera és
una planta molt traïdora,... es fadrins se
plantaven devant ses falgueres,... sa
dematinada de Sant Joan, an es Puig de
Sa Font, a veure si l'assoliria, a sa
ditxosa llavor de falguera,... i s'asseu
baix d'un parei de falgueres,... A trenc

d'auga se badaren ses flors d'aquelles falgueres,... ja ho crec, a l'acte totes ses llavors cauen de ses falgueres,... va esser prou valent per aguantar desxondit, baix de ses falgueres, *Sa flor de falguera i es dimonis boiets*, XXIV, 32-35

Dins aquest puig diuen que Na Fàtima, sa fia del rei moro, hi deixà un bou d'or que davallava cada any, es dissabte de Sant Joan, a Na Falguera de Son Fortesa, i que es pastor no hi poria fer estar ses euveies tal dia per por d'es bou, *Un altre tresor an es puig de Na Fàtima*, XXIV, 43

FASSER/PALMERA (*Phoenix dactylifera*)

Li treu una cadira, ell s'asseu, i ella ja torna pendre es filat, rallant p'es colzos, i drete com un fasser, just an es cantell de sa tenassa, *Sa fia del Sol i de la Lluna*, II, 17

FAVA (*Vicia faba*)

Un dia passà un homo amb una garba de faves, i li cau una bajoca dins aquella gerra. Per agafar-la hi hagué sempentes i grapades entre ets al·lots d'En Juanet, que l'esploraren tota i perderen un bessó, que va romandre tapat de terra. Aquell bessó tragué, i sortí una favera, que se va fer tan bona i tant va créixer, que al punt arribà en el cel, *En Juanet de sa gerra*, I, 100

Si sabésseu dur es calçons tan bé com enfilar-vos per sa favera...! diu Sant Pere, *En Juanet de sa gerra*, I, 105

Se gira an es qui feia de coc, i li diu: - ¿A on tens aquelles faves que deixàrem ahir? -¿Aquelles faves? respon es coc.

Encara me pareix que hi han d'esser; però ¿que no sabeu que van esser de tan mala arrel que no volgueren coure, i que hi va haver tantes de raons per fer-les passar? ... Posa ses faves en es foc, i En Gostí en soparà, *En Gostí lladre*, II, 111

-¿I per mi no hi ha d'haver més que quatre faves mal cuinades?, *En Gostí lladre*, II, 111

I figurau-vos quins divertiments han de sortir! Tan saborosa com fava parada freda, ¿*Val més matinejar que a missa anar?*, III, 14

-Vaja, idò, si les me treus! -¿Qué no vols ses faves primer? -Ja les hauries d'haver duites!...-Venguen ses cuixes d'ase!, digué com encara tenia sa boca plena de sa darrera cuierada de faves, *L'Amor de les tres taronges*, III, 60

-¿I ses faves? ¿O et penses haver-te d'atapar de darrerria, només? Tampoc no has d'esser tan golafre, *L'Amor de les tres taronges*, III, 63

-Ell has de tastar ses faves, primer! M'ho haguesses comanat avui dematí, si no les t'havies de menjar! -Hala, idò, ses faves!... De pressa, *L'Amor de les tres taronges*, III, 67

-Perdonau, el sen Tomeu, no us ho diré. Jo lo que puc fer, arrambar-vos un ase que, en donar-li faves, si com les s'ha menjades li diuen: Aset, fés lo que saps fer, -en lloc de buines fa doblers, tot plata i or, *Es canyemet, s'ase i sa serra-porra*, 90, 92, 93, 94

-Ara vés a dur una altra senalla de faves de ca's marxando! diu el sen Tomeu, *Es canyemet, s'ase i sa serra-porra*, III, 96

Es bony arribà a esser tan gros, que esclatà: se n'anaren a contar-ho an el Rei, que a Son Servera hi havia una casa així i així, que feia quatre dies que no porien menjar faves torrades, i ara maneaven ses dobles de vint a coces, i feien una taula que ni es primer marquès, *Es canyement, s'ase i sa serra-porra*, III, 97

Donà palla i faves a voler a s'ase, i pa blan i ossos i cotnes de formatge i pellofes de sobrassada an es ca i an es moix; i aquells animalets aviat posaren popes i es pèl los tornà una mica lluent: no pareixien es mateixos, *En Pere d'es forn*, III, 136

I a l'acte aquella cosa sortia, i ja poreu creure que mai sortien faves ni pa de mestai ni d'ordi ni quatre figures seques plenes de xelico ni olives corcades, perque En Pere anava ben alerta a demanar-ne mai, *En Pere de la bona roba*, IV, 10

En aquell temps que hi havia un rei, que parava faves, i li queien ses baves, a dins un ribell, *Es jai de sa barraqueta*, IV, 63

-¿Què hi ha per berenar? –Sopes d'escudella de faves. –No me faran mal a mi. –Ni a mi tampoc, *Ets amos*, IV, 140

Van a berenar de quatre faves, es pareiers junyen, i... ¡an es camp falta gent! quan començava a apuntar auba, *Ets amos*, IV, 141

No hi ha remei: no hem de fer fava en so demanar. Mos hi hem de mirar bé, *De la vida del Bon Jesús*, V, 6

Era en temps de sembrar faves, i En Tià llaurava de bous, i diu a sa donadora, *En Tià de sa real*, V, 48

Sa dona un dia de febrer se'n va an eu Vilà per treure s'herba des favar; però, en lloc de treure s'herba, se passà tot lo sant dia llevant ses flors i ets ulls de ses faveres, *L'amo En Biel Perxanc*, V, 82

De faves ni civada no n'hi deixaven veure mai, quant i més acostar-les-hi, *El Bon Jesús i Sant Pere i En Bruixa*, V, 89

Per trobar (la clau) del dia, han de dir tres vegades: -Oh claveta del dia! Ríngola fava pinyolí fideu! Vine a la maneta mia! Ríngola fava pinyolí lllentia!, *S'aigo ballant i es canariet parlant*, VI, 95

Però també resultà que tornà tan menjador, que se menjava ell tot sol es menjar de catorze, és dir, catorze olles de faves i catorze pans, *En Pere Catorze*, VIII, 54, 55, 56, 61, 62, 68

-Però, homos sants de Déu! ¿I on teniu es cap, d'escampar-me es femer d'aquesta manera? ¿O vos pensau que hi vull sembrar faves, en aqueixa carrera? ¿Com no ho veis, que no hi ha grum de terra i que no neixerien?, *Es mèl-loro rosso*, VIII, 148

Hi posa s'olla damunt a fi de fer una gran cuinada de faves, posant-hi tots ets ingredients que pertocava, *En Joanet Manent*, XII, 23

Else senya es sementer de ses faves, es que havia d'esser vinya, es que havia d'esser ametlers, es que havia d'esser figueres, es que havia d'esser oliveres, es que havia d'esser aubercoquers, es

que havia d'esser pomeres, es que havia d'esser pereres, es que havia d'esser garrovers, *Una madona que enganà el dimoni*, XIII, 45

Lo que ha d'esser es sementer de faves, eixermau-ho, duis-hi fems, escampau-los, llaurau-ho donant-hi ses reies que hi pertoquen; i en tenir-ho a punt, ja duré sa llavor i ho sembrarem, *Una madona que enganà el dimoni*, XIII, 45

¿Què me'n direu? Ell lo endemà, en punt de la mitja nit, s'estol de dimonis que tenien a tasca allò que havia d'esser sementer de faves, amb quatre grapades ho eixerment ben eixeremat i llavò s'escampen per tots es paratges veïnats on pasturaven guardes de bous, de porcs, d'euvelles i de cabres, i ja són partits a replegar totes ses buines que aquell bestiar deixava, i cap an es tros de terra de l'amo! I totes aquelles buines les escampaven dins es tros que havien d'esser faves, i resultà que n'hi hagué tota una solada de buines que se tocaven; amb ses ungles de ses mans i d'es peus i amb ses banyes remogueren tota aquella terra, pitjor que si haguessen passades sis o set arades; hi donaren tres o quatre passades i romangué aquell sementer a punt de tirar-hi sa llavor. L'amo hi fa dur una partida de sacs de faves, i en una nit es dimonis les hi escamparen pertot ben compartides i llavò les taparen de terra ben tapades, *Una madona que enganà el dimoni*, XIII, 47

Francina-Ainons, ¿no sabries cap rondaieta? –Sa de sa mitja faveta. – La'm vols contar? –No sé si em recordarà. –Da-li llendera! –Idò açò era i no era, tot un fraret, petitó, magre i vellet. Tris-tras-tris-tras, camina

caminaràs, un dematí, trobà su-enmig d'es camí, mitja faveta... –Tu que te'n rius? –Me'n reia d'açò que dius. – Doncs no te'n rigues. Per bé que faces i digues, sa rondalleta, que ha nom sa mitja faveta, és sa que he dita. T'agrada? Menja-la't frita. Si no t'agrada, tira-la dalt sa teulada, *Sa mitja faveta*, XIV, 139, 144

-¿I qui ha vist mai, també, voler que me menjàs ses faves sense destapar s'olla, i es pa sense encetar-lo per ses voreres, i beure es vi sense llevar es tap a sa carabasseta?, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 10, 15

-No mos n'escapam; són faves comptades, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 44

Més redó que un porc que ha escapat dins un favar, se'n va a jeure, *En Pere de sa coca*, XVI, 54

Ella se'n va amb sos taiadons damunt es sòtil, i ja és partida a tirar per sa finestra una grapada de taiadons i una grapada de faves. Es taiadons i ses faves queien devers En Pere i sa taula; i l'homo, veent això, se posa a dir: -Oh Déu! I plouen faves i xuia... Joana! O Joana! Plouen faves i xuia! Surt, veuràs!, *En Pere de sa xuia*, XVII, 16

-Faves i xuia! Que no te recorda? Aquell dia que em feres sopar defora!, *En Pere de sa xuia*, XVII, 20

Na Tricafaldetes s'aixeca, agafa es senaionet, hi posa es berenar, hi afica també un parell d'escudelles de faves per lo que pogués esser,... Parteixen, i de d'allà, son pare davant davant i Na Tricafaldetes darrere darrere per caminois i tiranys de cabres; però ella

sempre duia sa maneta plena de faves, i cada quatre o cinc passes, zas!, amollava un parell de faves en terra, per porer sebre després per on eren passats i tornar trobar camí, ... No s'era campada tan bé amb ses guixes i amb ses faves de ses altres voltes, perque no n'era afectada, *Na Tricafaldetes*, XIX, 35, 39

Però, vaja quina passada, que va esser! Aquells quissonots havien pegat fort a sa fava parada es dia abans, i anaven desbaratats de ventre una cosa d'horror, *N'Elienoreta*, XX, 45

En Juanet les se mirà un poc, an aquelles bísties, i sa qui li féu més compassió va esser es cavall, i digué: - Aniré a dur-li un braçat de paia. -No hi vaies -diu es cavall-, que no m'agrad! - ¿Sa paia no t'agrada? -diu En Juanet. - M'agraden més ses faves! -diu es cavall. -Bono! -diu s'al·lotó-. Te'n cercaré i, si en trob, te'n duré, *En Tinyoset*, XX, 66

Sa tita cuidà de fer es tro de ràbia, i no tengué altre remei que anar-se'n an es pou a fer sa gran escatada, i comana an es tit que agui es dinar, almanco, i que faça fava parada amb xuia, *Es tit i sa tita*, XX, 146, 147

Si hi ha moltes brusques de febrer, ses faves són bones,... I ja ho sabeu: ses oronelles se mengen es corcs de ses faves i d'es xítxeros, que és pecat que n'hagen de tenir, tan gustosos com són aqueixs llegums, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 98

Ses saons de març són profitoses per ses faves. Per això diuen: en ploure de març, plouen faves, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 99

Dins es maig arrabassen ses faves i tonen ses euveies, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 101

Ses saons de novembre són bones per sembrar faves, llegums, blat i xeixa; per fer créixer ses pastures i es fenassos de ses marines, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 107

Ses saons de març qualche pic són tan malsanes, que se posa poi a ses faveres i rovei en es gra i a ses herbes, que, si no s'espassa, du mal any, i dificulta s'eixamenar de ses beies, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 114

Si, en haver-hi saó dins es juliol fan goret damunt es rostoi de faves, l'any qui ve davant hi ha mala anyada, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 120

FENOLLASSA (*Conium maculatum*, *Daucus carota*)

Assussuaixí repara una fenoïassa molt grossa, trenta passes lluny des camí. - Oh quina fenoïassa! Diu ella: ara la tenc d'arrabassar, i la me'n duré a la princesa, i per ventura la faré riure amb això... Se'n va a sa fenoïassa, l'agafa bé amb ses dues mans, i li pega tirada amb tota sa força: l'arrabassa de rel, i ja veren sa jaia d'esquena... Llavò va reparar que allà on havia arrabassada sa fenoïassa hi havia un forat... Tapa aquell forat amb pedres i terra, hi deixa sembrada sa fenoïassa de manera que no fos coneixedor que l'haguessen tocada, *La princesa bella*, II, 43

I a sa costa de Son Comelles veig una fenoïassa ben grossa i dic:"Ara l'he d'arrabassar i l'he de dur a la senyoreta Princesa; per ventura això la farà riure", *La princesa bella*, II, 45

Repar que allà on havia arrabassada sa fenoïassa s'era fet un forat, *La princesa bella*, II, 45

Sa jaieta los mostra sa fenoïassa, la lleva des forat, decanta ses pedres i sa terra que hi havia posada, i al punt es forat va esser com s'altre pic, *La princesa bella*, II, 52

An es vell, de mal nom li deien el sen Calçons-grans, a sa vella madò Fenoïassa, an es jove En Cotaire, i a sa jove Na Cotumbella, *Masò Fenoïassa i los seus*, IV, 151

-Madò Fenoïassa, ¿què voleu que los faça?, *Masò Fenoïassa i los seus*, IV, 152

FESOL (*Phaseolus sp.*)

-¿Teniu altra al·lota? demana el rei. – No Senyor, diu sa Mestra, mastegant fesols, *N'Estel d'or*, I, 76

S'entrega es senyor a ca seva, i amb tot de triump i més entonat que un fesol, digué: -¿Està llest es dinar?, *S'hortolà de s'hort d'es Gabre*, IV, 130

-A la collita, se vorà el fesol, deia En Tià. ¡Ho vorem qui s'hi casarà!, *En Tià de sa Real*, V, 63

-A la cuïta se veurà el fesol! –deia En Bernat, *Un pare i quatre fills*, XVII, 105

-Per a sempre sia alabat Déu!, i son pare ho digué mastegant fesols, tot mostii, mújol i confús, que se veia que no sabia quin cap li anava davant, *Es carboner i sa fia*, XXIII, 64

FIGUERA / FIGA (*Ficus carica*)

Una vegada taconava defora, en es sol, i reparà un bolic de mosques aficades a

un capoll de figa seca que havia tirat, *En Martí Tacó*, I, 44

Un dia convidà ets al·lots des carrer a menjar figues seques. Los se'n puja dalt es sòtil, i los umpl de figues es pits i es calçons, que else fermà devora es turmells, *L'amo En Biel Perxanc i la dona d'aigo*, V, 79

Ella ho sabé, i un dia en temps de figues flors, de bon matí, troba devers Es Collet el sen Fum amb s'aset, que se n'anava a una terra seua a fer feina. Ella duia un paner de figues, coïdes de fresc, molsudes, brufades de roada, i uns quants brots d'aufabeguera. S'escometen així mateix, i ella li ofereix dues figues crivellades que feien mengera, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 142

Més enllà un qui fugia amb un viatge de figues, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 153

-I ha d'esser a força de dur-lo enganat i de donar-li figues per llanternes, i gat per llebre, i fer-li veure es blanc negre, i donar-li entenent que la Mare de Déu havia nom Juana, *En Pere de sa coca*, XVI, 48

-Bé, i què ha d'esser aquesta bauxa? – Una panxada de figues a s'hort de S'Auqueria,... Fonc tan el diantre, que tengué tranc d'enfilar-se a una figuera, i venguen figues i figues!... Aquí sa godineta se posa a tirar-li figons i figues grenyales p'ets ulls; i no errava cap tir, los hi endevinava sempre. Al punt es drac los tengué plens de lletrada: se posaren a plorar-li, li feien un mal que no era sofridor. Aviat no hi va veure, i se bolcava p'en terra, de desesperat que se veia. Sa godineta pega bot de sa figuera, i com un llamp cap a ses

casetes, *Es gallet, s'anyellet, sa godineta i es drac*, XVII, 131, 132
(dibuix)

-Mira, treu s'ase i ves-te'n a dur es porc des figueral, veiam si és matador o què,
L'amo de So Na Moixa, II, 32

Passejava un banyam que feia feredat: dues banyotes just dentals d'arada amb una mala fi de banyons ben enrevisclats, lo mateix d'una figuera sense fuies,
¿Val més matinejar que a missa anar?, III, 13

-En es carrer des Sol hi solia haver un fuster que nomia Mestre Jaume Figuereta. Anau a ca-seua, si voleu, a veure si és Mestre Jaume. Si no hi és, som jo. Ara si hi és, que em pengin si jo sé qui som, *Mestre Jaume Figuereta*, IV, 62

Tira-tira, arribaren a Sa Coma, veren sa corterada que En Pere deia, la trescaren un poc i se varen asseure baix d'una figuera per encendre sa pipa, *S'hortolà de s'hort des Gabre*, IV, 129

Es llocarroner se n'hi va, i troba aquella fedor de cartes a sa llaurada, fuma qui fuma a s'ombra d'una figuera, i dues someres, junyides, llaura qui llaura totes soles, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 152

En Mendai se treu s'escapulari que duia, i el penja a una figuera, a un endret que el tengués bo de trobar, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 156

Li tira es duret d'or per sa cara, i fuig cap an aquella figuera a on havia deixat s'escapulari, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 157

En Tià la topa, un dia que venia amb un paner de figues flors. N'ofereix una grapada a Na Susaina; aquesta no les volia; però a la fi les pren per no fer-li un desaire, i les se menja amb certa repugnancia, perque no se n'acabava de fiar, de tal subjecte, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 162

Reparà just allà devora un clot de figuera, i diu a Na Catalineta: -¿Saps què has de fer? Enterra'm dins aqueix clot i deixa'm defora just una oreieta perque puga alenar i te puga sentir si m'has de dir res, *Es Negret*, VI, 59

Com va fer dasset dies que corrien, es fill del Rei me destria lluny ben lluny un embalum que li sembla una dona amb un cavall devora una figuera, i de d'allà cap a ells!... Sobretot, ho era Na Dent d'or amb so cavallet, que reposaven devora una figuera, cansats i morts de fugir, *Na Dent d'or*, VI, 140

No treia fesomia d'homo, ses comes li feren figa, no sabia on s'havia de posar, *En Pere Poca-por*, VII, 148

Quan la tengueren ben fermada, la penjaren a una figuera... -Ja sé què faré. M'enfil per sa figuera, m'amoll per sa corda, m'eixanc damunt sa malfactora, i l'aufec a's temps de dir Jesús. No hi ha vèl!... Allà romangué penjada sa segadora, i ningú pus s'acostà an aquella figuera, *Es quatre germans*, VII, 163

Se tornà a beure es cop com sa figuera, no en va dir res a negú, *La mare baleneta*, VIII, 95

Figurau-vos que tenia una figuera martinenca dins es corral, que parava mig cortó, amb unes figues tardanes que

feia, lo més saborós del món, *Es missatget petit*, IX, 20, 21

Es sastre conta es pas an el rei Marsil, que també hi va riure ferm, i volgué conèixer aquell revetler tan trempat per engolir-se una figa, *Es missatget petit*, IX, 23

S'etziba aquell bocí de pa que li quedava amb quatre figues seques que s'hostalera li donà per compassió, *Es soldat de Marina*, IX, 91

Camina caminaràs i cap envant te feràs, passa per devora un hort, i hi veu una figuera rotja, carregada de figues flors, i això que era es dissabte de Nadal.

L'homo n'era afectat ferm, de figues rotges, i una bona fam que duia, i què fa ell? Se'n puja an aquella figuera, i venguen figues i més figues! I com més crivellades eren, més li agradaven, *Fruita fora temps*, X, 124, 125

-Hala dones, fruita fora temps! Figues flors per Nadal! Hala donetes si me preniu es barrise! Si vos estorbau, no hi sereu a temps! Hala fruita fora temps! Figues flors per a Nadal!, *Fruita fora temps*, X, 125

Com se veren amb aquell companatge dalt es cap, perderen ses colors, ses cames los feren figa, ses barres los prengueren es trot, es seu cos se posà a tremolar, i no tengueren altre remei que colgar-se, *La Reina banyuda*, XI, 36

Neguns volgueren tastar es cuinat de s'olla a on es frare hi havia tirat aquell enciam, perquè n'eren massa estugosos i tenien massa ràbia d'aquell dimoni de frare, i li hagueren de pegar de pa i figues seques, ... Berenen d'un grapat

de figues seques perhom, *En Joanet Manent*, XII, 18

I què n'havien de fer, d'es cuinat a on es frare hi havia tirat es sorell? Negú en volgué, i s'hagueren d'atipar de pa i figues seques... Berenaren d'un bon tasco de pa i d'un grapat de figues seques perhom, *En Joanet Manent*, XII, 21, 23

Amb s'ermità passaren es Psaltiri i un bon enfilai de Parenostros, soparen d'una greixonereta de sopes i de quatre figues seques, i se n'anaren a posar ets ossos de pla, *En Joanet i sa donzella desencantada*, XII, 75, 76, 77

Llavò se'n va an ets odres, else paupa; veu que no són plens d'oli, sinó de carn batiada; i else penja a una figuera que tenia davant ses cases, ben cordats de cap a peus perquè no es poguessen bategar; i se posa a l'aguait, *En Toni Mig-dimoni*, XII, 101, 102, 103

Féu un esforç per beure-se es cop, com sa figuera, *La bona reina i la mala cunyada*, XII, 111

En Joan nota sa magror d'es nin i de sa mare i allò li ferí es cor; però se begué es cop com sa figuera, *En Joan carboner*, XII, 130

Se begueren es cop com sa figuera. Era lo millor que porien fer, *En Joan carboner*, XII, 141

I el passam just amb un cantell de pa i un grapat de figues seques, *Es dos germans serverins*, XIII, 54

-Senyor, ¿quina feina me donau per demà? El dimoni hi pensa una mica, i llavò diu: -Res, me sembraràs una figuera, i demà per a migdia me n'has

de dur figues ben madures per jo dinarne... -Això, diu ella, serà bo d'arreglar. Afica es dit en terra i hi fa un clot; En Juanet li du una branca de figuera bordissot, l'afiquen dins aquell clotet que Na Blancaflor havia fet amb so dit, li acosten quatre terrossos envoltant, els esclafen, aquella branca se posa a créixer, al punt posa soca, i per amunt, creix qui creix com una carabassera. Prompte fonc una figuera feta; se carrega de fulles i d'ulls, que al punt foren creixulls; d'aquells creixulls comencen a brollar figons, que al punt infla qui infla i pren color. ¿Què me'n direu? Entre les onze i les dotze aquella figuera bordissot ja estigué carregada d'unes figues com es puny, que aviat se crivellaren casi totes. En Juanet n'umpl un cuietó tapat amb un parell de fulles, i cap an es casal del dimoni, *Na Blancaflor*, XIII, 69, 70

-En punt de la mitjanit seràs amb so cavall devora aquella figuera que sembràrem, i jo hi compareixeré, *Na Blancaflor*, XIII, 74, 75

Pren p'es mateix endret d'es corb, que se n'anava vola qui vola de d'allà. El veu que es posa dalt una figuera, i s'hi acosta i li diu, sa gran traidora, *Es corb i sa raboa*, XIV, 54

A ella no li foren pus bons doblers, aquella sortida; però se begué es cop, com sa figuera, *Una al·lota que en va sebre*, XIV, 69

En temps de figues, i ell que n'era afectat ferm, un dia que se n'anava a dir missa, passa per devora una figuera bordissot negra, que n'estava ben carregada, i eren unes figues com es puny, tot brufades de roada i amb uns

clivells!, *Una mala boca i una mala llengo*, XIV, 92 (dibuix)

Afina per la bona sort un redol de figueres, i carregades de figues que estaven, *Dos fills de viuda*, XV, 114-121

-Pren un tasco de pa i una grapada de figues seques –diu l'amo-, i no véngues, a migdia. Sa criada ja et durà es dinar, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 8

-Però l'homo pensà en s'aixinguer que havien de treure de s'esquena d'es primer que se penediria de sa lloga, i va estrènyer ses barres, i es va beure es cop, just sa figuera, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 20

Passa per s'ermàs i no en veu gens; atravessa es figural, i va trobar que ses soques ni es brancatges tampoc eren d'allò més tort més tort, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 21

En Pere sentí que es cap li rodava i que ses cames li feien figa, *En Pere de sa coca*, XVI, 52

Com va esser demunt, ses cames no en volgueren pus, li feren figa, i caigué tan llarga com era, *Sa cama-rotgera*, XVII, 36

-Idò mirau –diu sa serpetota-, deixau anar es plorar, que no és d'homos! Jau aquest paner (i li dóna es que ella duia) i anau-vos-ne an aquella figuera que hi ha allà (i era ver que n'hi havia una de ben aprop), i aqueixa figuera fa ses figues d'or; ompliu-ne aqueix paner, i vos n'anau per davant ca'l rei, cridant: - ¿Qui em barata ulls de cristià amb figues d'or?, *Na Filet d'or*, XVIII, 28

Cerca qui cerca per posar dins es senaionet, com sa madastrota ho tenia tot tancat i sa clau dins sa butxaca, no li deixà prendre més que un tascó de pa i figues seques. Ventura que pogué pegar fort an aquestes,... Sa cuseta anava darrere Na Tricafaldetes; s'agradava ferm de figues seques, i tantes com s'al·lotona n'amollava, es dimoni de cuseta, zas!, les engospava, i per endins sa panxa! I na Tricafaldetes no se'n va tèmer gens mai, *Na Tricafaldetes*, XIX, 38, 39

Na Biatriu i Na Bet guaiten una mica, i aluien Na Trec-a-trec, que estava a l'aguait per pegar-los un porro, donant-los figues per llanternes, *N'Elieoretta*, XX, 52

I es tit seguí de d'allà amb unes passes ben llargues. Topa sa figuera, i ja li diu: -Figuera, ¿Qué véns de nocés? -Ai, a nocés! -diu sa figuera- ¿I qui és que se casa? -Jo, amb sa tita -diu es tit-. Vaja, si véns! -Trob que no em convé -diu sa figuera-, perque tenc ses rels massa fondes i massa envitricollades, que no sé si en treuria aguyer, amb tant de relum com Déu ha vist!, *Es tit i sa tita*, XX, 143

-Idò jo m'esbrancaré -diu sa figuera. I encara no ho hagué dit, com ta-trac!, sa figuera tota esbrancada... -Figuera, ¿i què és estat? ¿Com és que estàs tota esbrancada? I sa figuera ja respon: -Oh, si ho sabíeu! de pena bé esclataríeu! Què ha d'esser estat! Que es tit s'és aufegat!, *Es tit i sa tita*, XX, 149

El posa a s'arada, comença a llaurar-hi, s'animal de desgràcia pega amb ses banyes a sa soca d'una figuera, i trac! se romp una banya, *Es set plets*, XXI, 17

-Què tenc? -diu es veïnat-. Que me llogà un bou per llaurar, es bou llaurant pega a una soca de figuera i se rompé una banya; es bou roman tudat per tota la vida; i deman que el me faça bo, *Es set plets*, XXI, 25

Per Sant Pere, enrevolten sa figuera, perque ja comença a haver-hi figues flors (roges i aubacors de molla vermeia), que són tan saboroses, sobretot ses crivellades i dematinet abans d'encalentir-les es solei, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 102

De primeria d'es juriol hi ha sa plena de ses figues flors, i en fan ets acops, i els assequen dalt canyissos an es sol, i són una menja que cau bé a tothom, sobretot an es que ja no tenen dents ni queixals, amb lo bons de roegar que són, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 103

Dia 10 d'agost és Sant Llorenç, que ja comença a haver-hi figues agostenques, i per això diuen: Sant Llorenç, figues a querns, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 105

Dins es gost... ses figueres acaben de madurar ses figues primerenques i comencen ses tardanes, que són ses millors: ses bordissots negres i blanques, ses de la Senyora, ses de coll de dama, martinencques, ses paratjals..., *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 105

P'es setembre hi ha sa plena d'es secar figues, i pertot arreu no veuen més que canyissos an es sol, i veis sequers per tot arreu, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 106

Dins s'octubre hi ha sa plena de ses figues tardanes, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 106

En acabar de segar / sa civada de So'n
Móra / hi haurà figa aubacora / amb uns
clivells com sa mà, *Es dotze mesos i
dues jaies*, XXI, 119

I si plou massa dins es gost, ses figures
se podreixen a sa figuera mateixa, i es
raïms s'inflen i s'inflen i es grans
esclaten, i es vi que fan no és bo a res a
res: és massa aigolós, no fa grau ni és
vendable, *Es dotze mesos i dues jaies*,
XXI, 121, 122

Arriba es temps de figures flors. Sa
criada un dia s'aixeca a s'auga i se'n va
a dur-ne un paner des figueral. Umpl es
paner de figures que feien menjera: totes
crivellades, amb una goteta de roada a
s'ui, ... Sa criada amb aquell floret de
figures tan precioses tornava d'es
figueral, i me troba un jaiet tot
xaravel·lo, *Sa guixeta tota sola*, XXII,
92

ts, axí com la gallina qui és pus dige
figures. I com les veu tan crivellades i
amb una goteta de roada a s'ui, no
pogué estar pus: s'hi aborda, i daça qui
daça, en menjà fins que no pogué dir
pruna, *Sa guixeta tota sola*, XXII, 92

-¿Saps tal senyor de tal possessió? Idò
té una figuera bordissot dins una cloa,
davant ses cases, i la té gelosa de tot,
perque fa unes figures ses més saboroses
que haja menjades negú mai, i les vol
totes per ell; verdes i seques, *Tres
estudiants de la sopa*, XXIII, 54, 56, 57

Estaven més pobres que un ropit, magre
i petit. Només tenien una figuera
carregada, això sí, de figures, i vos
assegur que se n'atipaven bé, perque no
porien girar es barram a altra banda, *Ses
figures i es fii petit*, XXIII, 68, 69, 70

Què me'n direu? Ell agafa un paner,
l'umpl de figures de sa figuera, i trià ses
millors, ses qui feien més bona vista, les
tapa amb unes quantes de fuies, i ja li ha
envelat cap a ca'l Rei!, *Ses figures i es fii
petit*, XXIII, 70, 72, 73, 74, 75, 81, 84

Fa es clot, hi posa es pa, es formatge i
ses figures seques, ho tapa de terra ben
tapat, i ja li ha estret a fer una volta per
aquells contorns a veure si trobaria cap
ànima descuidada, *De com es porcs
enganaren es dimoni*, XXIV, 58

Pensa qui pensa què li havien de dur,
sortiren molts de parers: uns deien de
dur-li pinyes i ets altres figures. Després
de molt de *què* i *quenes*, varen resoldre
dur-li figures flors, *De com es andritxols
anaren a un missèr*, XXIV, 104, 105,
106

Se'n van tots braç sonant i oreia fumant
cap a sa partió d'es figueral vell i d'Es
Verger, i ja són partits grata qui grata en
terra, *Es dimonis boiets de Mainou*,
XXIV, 119

Arribaren que ja només li trobaven
qualque quern de figures, però aquestes
aviat s'apoquieren de tot, i al punt ja no
n'hi trobaven casi cap, *Es corb de ses
puntes*, XXIV, 123

-¿Vol dir ho saps, que dins sa fondalada
d'es torrent de Pareis hi ha figa que
espera un any a madurar, i qualcuna
dos?, *Es corb de ses puntes*, XXIV, 124

FIGUERA DE MORO (*Opuntia sp.*)

-Idò més avall, baix d'es corral de ses
figueres de moro, dins sa Coma des
pou, diu sa titina, *Sa titina i sa geneta*,
IV, 117, ... dins sa Coma d'es pou de
Santa Cirga, 117

I heu de creure i pensar i pensar i creure que un d'aqueixs caps de mes, com el Rei-Moro amb set pams de morro li va haver comparegut, va romandre cop en sec més adormit que un socot de figuera de moro, *Es reim del Rei Moro amb set pams de morro*, XVI, 108, 109

Sa saó de juny és bona per ses oliveres, garrovers i figueres de moro, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 103

Ses saons de juriol proven molt an ets uiastrés i en general an ets abres sauvatges, de bosc i de garriga, a ses figueres de moro, garrovers, tarongers, a ses beies i a ses marines, perque així s'hi posa molt de menjar, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 103

Dins es gost hi ha ses figues de moro, tan saboroses, tan fresques, que es fonen dins sa boca com un terròs de sucre, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 105

Dins es gost i tot ses gallines se descomponen de resultes de menjar figues de moro, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 121

FLETX

-Oh! Va dir es bou-: ja m'hi anirà, en popa, dins aquesta pleta!... fenàs a voler! lleva-mans, que no los m'acabaré! fletx, tant roeg!, *La pomarrina*, XVI, 69

FLORINA BLANCA ( )

FONOLL (*Foeniculum vulgare*)

S'esplet principal de figues comença dins es gost, que per això se diuen agostenques, que n'hi ha de tantes

castes i totes tan bones per menjar ses criatures o es bestiar, tan verdes com assecades dalt canyissos an es sol i llavò passades p'es forn i encistades dins orons, roant-les d'aigo-sal i mesclant-hi fonoll taiucat, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 104

Idò això era un alaroner que li deien En Fenoí, s'homo més agosarat, atrebit, de més coratge i més mal de retgirar que se fos vist mai, *Es salt d'En Fenoí*, XXIV, 97

FRAULA (*Fragaria vesca*)

I com se féu hora de dinar, s'asseu a sa taula, i ses ombres li dugueren un arròs engrogat sa cosa més avenguda i delitosa, i uns escaldums de primera, i capó farcit i porcella rostida, i llesques de papa i menjar blanc, i taronges i cireres i fraules i pomes i peramenys i magranes, perque sa fruita d'ets abres d'aquell jardí era de tot so-l'any, *La Bella Ventura*, XIV, 21

Dins es juny ja hi ha sa plena de ses cireres, ses fraules, ses prunes i es melicotons, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 102

GARANYONER (*Prunus spinosa*)

Justament trobà Na Maria-Aina que li treien una espina de garanyoner que s'havia aficada ben endins a un peu, i li feien un mal que no era sofridor, *Un festejador*, I, 24

-Som un rei cristià, que fa setze anys que vaig caure en mans des moros; me tragneren ets ulls amb esquerdes de canya i m'aficaren pues de garanyoner en es caps dels dits, entre carn i ungla, *El Rei En Jaume*, V, 103

GARBALLÓ (*Chamaerops humilis*)

Un i altra s'aluiaren, los va venir a la memòria que per falta de garbaions xupen bonisses, *En Pere de sa xuia*, XVII, 7

GARROVER / GARROVA
(*Ceratonia siliqua*)

-I hala totes dues, mare i filla, cap a sa ciutat del rei, a on tohom se passava el rei per sa garrova, per lo mal casadís que los sortia, *Sa muta*, IV, 109

Ferma es cavall a una baula de sa paret i comença a moure conversa a sa mestressa, que era ben afectada d'esmolat sa garrova i fer la pretxa amb qui es presentava, *De la vida del Bon Jesús*, V, 12

No, i no estic gaire per fondre es temps esmolant sa garrova, *Es cavallet de set colors*, VI, 18

Sa gent al punt se'n va temer de sa baldor que hi havia a ca'n Juanet, i sobretot es veinats començaren a estar-ne mal a pler i passar-los-se per sa garrova tant En Juanet com sa mare, *Sa llampria meravellosa*, VIII, 11

I allà tothom mira qui mira En Bernat, i es picapedrers i es manobres, i tothom s'hi esmolava sa garrova, sobre lo que poria esser i què arribaria a resultar tot allò, *Fruita fora temps*, X, 120

I com En Bernat es caire més foguer que tenia era esmolat sa garrova, vull dir, rallar p'es colzos, *Fruita fora temps*, X, 121

Figurau si la s'hi passarien, per sa garrova, a sa fia major d'es sabater de davant cal rei, veient que dins pocs dies

ja seria la reina, *La bona reina i la mala cunyada*, XII, 106

Però mai llevia, fins que arribaren a compondre d'anar a Ciutat perquè tot dos hi tenien feines, i així p'es camí tendrien avinentesa d'esmolat-se sa garrova i desengavatxar-se, *Dos qui duien conversa enrere*, XV, 67

Ses saons de Bril són ses millors; duen s'anyada de garroves i s'esplet de casi totes ses llavors i abres fruitals millors, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 99

En ploure de maig, anyada de garroves segura, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 100

Ses saons d'agost són bones p'es garrovers, per ses mates, per ses figueres de moro, que ses figues són malsanes si no han vista aigo. En general tots ets abres sauvatges amen ses saons d'agost, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 105

Si n'hi ha cap que sàpia ses que feren a fora Mallorca, ja pot esser partit a esmolat-se sa garrova i a contar-mos-ho tot fil per randa, *Tres estudiants de la sopa*, XXIII, 60

Ell l'encalçà fins an es garrover de ses sabates, que s'ho diu perquè altre temps els de Superna, possessió que hi ha més amunt, com anaven a Puigpunyent, se posaven ses sabates en esser an aquest garrover i, en tornar-se'n, les se llevaven de bell nou, per no espellar-les, *Un altre tresor an es puig de Na Fàtima*, XXIV, 44

GATOVA (*Genista lucida*, *Ulex parviflorus*)

Se treu sa rodeta de floc verd, la desfà,
los ho tira: i aquell floc torna un camp
de gatoves, argelagues, espargueres de
gat, donardes, romeguers, garanyoners i
cirerers del bon pastor, tots reblits de
pues. Les tenien més espesses que es
cabells d'es cap, i ben afuades que eren
i ben llargues, *L'Amor de les tres
taronges*, III, 74

GATOVELL (*Astragalus balearicus*,
Launaea cervicornis)

I sa rondaia ja està acabada. Si vos
agrada, menjau-la-vos frita, menjau-la-
vos torrada. Si no vos ha agradat, anau
damunt es Puig Pelat, i agafau un
gatovell, i ¡bones fregades per sa pell!,
Es quatre germans, VII, 164

I qui no ho creu, que ho vaja a cercar! O
si no, amb un gatovell, rac-a-rac, bones
fregades per sa pell!, *Es tit i sa tita*, XX,
153

Es jovent s'esquitxa, i s'ortiguen i se
socorren amb estopa encesa o amb
gatovells fent flamada, *Es dotze mesos i
dues jaies*, XXI, 98

GINJOLER (*Zizyphus vulgaris*)

-Sí fa, diu l'amo. Que qui pujarà dalt
aqueix ginjoler de davant ses cases, no
puga davallar fins que jo ho diga...
escolta, ¿que no t'agrada de ginjols?...
-Idò, diu l'amo, puja dalt aqueix
ginjoler, i a's temps que jo enllestesc la
cosa, atapi't de ginjols, que t'assegur
que ho són, saborosos,... Sa gran
golafra se'n puja an es ginjoler, i daça
qui daça ginjols. Mare de Déu!, i que se
n'empassolà de molts! Va esser
ferest,... I passaven anys i anys, i la
Mort dalt es ginjoler sense porer matar

ningú, *El Bon Jesús i Sant Pere i l'amo
d'es Tossals Verds*, XIV, 74, 75, 76, 77

GÍRGOLA (*Lactarius piperatus*)

Això era i no era una doneta viuda que
just tenia una filla que nomia Catalineta.
Se vivien de ses gírgoles que trobaven.
Un dia en troben una com un llençol.
L'arrabassen, i de sa rel surt un gegant.
-¿Quina l'heu feta? diu es gegant.
M'heu arrabassat una orella, *Una
gírgola que dugué coa*, XI, 68 (dibuix)

-Mon pare, és ver que ara tenim tant de
menjar i tants de diners com volem;
però vós ja no hi veis: jo estic a la flor
del món, i ¿què ha d'esser de mi, si jo
no surt d'aquesta garriga? M'hi floriria,
per aquí, com una gírgola que no la
troben i se seca, sense donar producte,
En Juanet i sa fia del rei, XX, 106

Dins s'octubre...si plou, dins es pinars i
garrigues brollen ets agres d'esclata-
sangs i p'es conró ets agres de gírgoles,
que són tan cercats de sa gent tocada de
bon gust i de paladar fi, *Es dotze mesos
i dues jaies*, XXI, 106

GUIXA (*Lathyrus sativus*)

-Ell són més cuitors que ses guixes!,
S'estudiant de sa cova de Salamanca,
XVII, 122

I ¿què fa ella? Ademés d'es berenar,
posa d'amagat dins es senaionet un
parell d'escudelles de guixes, ... Però es
diantre de Na Tricafaldetes, que anava
darrere darrere, duia sempre sa maneta
plena de guixes, i cada cinc o sis passes
n'amollava dues o tres en terra, ... Va
berenar ben descansada i, com hagé
berenat, ja li ha estret seguint es tirany
de ses guixes que havia amollades per

tot allà on era passada amb son pare; i ja ho crec que aquelles guixes li mostraren es camí de ca-seua, sense fallar un punt, *Na Tricafaldetes*, XIX, 32, 33

JONC (*Juncus communis*, *Scirpus holoschoenus*)

Sobretot, ell ja torn estar com un jonc de fuies. ¿I així m'he de presentar a ca-meua?, *En Gostí lladre*, II, 108

-No tenc a on caure mort! diu En Juanet. Tot quant tenia, era dins sa casa; per lo mateix, m'han deixat com un jonc de fuies, *Sa llampria meravellosa*, VIII, 24

I si són vius, figuaru quina rebuda m'han de fer veient que m'hi entrec pelat, com un jonc de fuies, allà on ells és segur que estan més per rebre que per donar, *Es soldat de Marina*, IX, 94

-M'és anada amb traïdoria, diu En Juanet, i m'ha deixat com un jonc de fuies. Jo vos assegur que me valdrà per vegada, *La Reina banyuda*, XI, 33

En Juan i En Toni contaren a En Tià lo que los havia passat amb la reina d'allà, i li digueren: -Ja pots estar alerta que no t'enjonc a tu, així com mos enjoncà a noltros!, *Es tres patrons*, XI, 126

Camina caminaràs i cap envant te faràs, el dimoni davant davant i En Juanet darrera darrera, troben un riu d'aigo, *Na Blancaflor*, XIII, 65 (dibuix)

-Ja ho he donat tot; ja estic com un jonc de fuies, *Es soldadet de sa motxilla*, XVI, 59

Això era un calatravinetxo, fadrinel·lo, que anava casador de tot; però, com estava de diners just un jonc de fuies i

no tenia a on caure mort, no trobava cap al·lota que el volgués, *Un calatravinetxo*, XVIII, 53

... i l'havien deixat atzanet, com un jonc de fuies, *Un que va fer es mort per no pagar es deutes*, XX, 136

JUEVERT (*Petroselinum crispum*)

-Greixonereta, diu ella, posa't damunt es foquet; i tu, setrieta, aboca dins sa greixonereta oli fins que estiga bé; i tu, guinaveteta, taia es grelllet, es juevertet, un parei de tomatiguetes, un pebret, estorfeia una cabeceta d'ais, i pose-hu tot dins sa greixonereta, *Sa fia del Sol i de la Lluna*, II, 23

Mentrestant sa guinaveta taia es grell, es jueverd, tres tomàtiques, un pebre vermei ben cruixent, pega cop amb so mànc damunt sa cabeça d'ais, l'estorfeia ben estorfeïada, *Sa fia del Sol i de la Lluna*, II, 23

-Senyor, diu aquell homonet, és massa verd es juaverd. Me dispens, però faça favor de no parlar-me'n pus, *Una al·lota de pèl arreveixinat*, XI, 96

-Amèn! –diu es capità-. Però encara és verd es jueverd!, *En Juanet carnisser*, XXI, 14

LLAMPÚDOL (*Rhamnus alaternus*)

Com es dimonis boiets varen haver sentida Na Fadeta, formen una partida d'estols. Uns ja estan aferrats a ses auzines, uiastrès i llampúdols; i tirada ve i tirada va, ¡ta-trac! ses soques rompudes, *Es Castell d'iràs i no tornaràs*, VII, 66

I en venir sa mosca dins es maig, m'ajec
per dins aquestes mates, revells i
llampúdols!, *La pomarrina*, XVI, 69

LLAPASSA (*Arctium lappa*)

Sa Llapassa és un lloc molt antic de sa
marina de Lluçmajor. Se conta que en
aquell temps que es moros venien tan
sovint i feien tant de matx, una vegada a
Sa Llapassa es pastor era tot sol, que
formatjava, i se n'hi presenten un
escabotell de moros, ben peus alts, *Es
pastor de Sa Llapassa*, XXIV, 91, 93

LLEDONER (*Celtis australis*)

Camina caminaràs, des cap de set dies,
devers mitjan capvespre, arriba a unes
cases de possessió. Hi havia un lledoner
davant, que parava mig cortó, i sa soca
era buida i plena de retxilleres, *Es
quatre germans*, VII, 149

-¿Voleu que endevín què hi ha dins
aquest rebost? diu En Bernat, apuntant a
un des dos que havia vists dins sa soca
des lledoner, *Es quatre germans*, VII,
151

Davant sa Rectoria hi havia un grandíós
lledoner, ell s'hi enfila i s'amaga ben
amagat allà on sa rama era més espessa
a fi d'ell poder guipar ets altres i que no
el guipasen a ell, *En Pere Beneit*, IX, 69

Amb això es Rector guaita per una
finestra d'es campanar girada an es
lledoner de davant sa Rectoria, *En Pere
Beneit*, IX, 69

Tot d'una no sabia d'on li venia aquell
dimoni de veu; llavò va veure que sortia
d'es lledoner, *En Pere Beneit*, IX, 69

Sa madona se'n pujava damunt es
lledoner de davant ses cases, sabia

escarnir es mussol de lo millor,
Guardau-vos de pedra rodona, XVI, 8

-Idò jo, d'amagat d'ell, d'aquí una
estona me'n puig damunt es lledoner,
faç es mussol, i es mal serà mort.
Començava a fer fosqueta, i sa madona,
com qui no n'és, surt a defora, s'enfila
an es lledoner, se posa a fer es mussol, i
canta qui canta, *Guardau-vos de pedra
rodona*, XVI, 45

LLENTIA (*Lens esculenta*)

Aquell senyor amb sos set criats vestits
de gala estaven amb un coret com una
lletia, plorant com a nins petits, *Es
mèl-loro rosso*, VIII, 121

La pobreta no tengué altre remei que
envelar-li cap a sa rota, peu-rossec peu-
rossec, amb un coret com una lletia de
veure-se tan avorrida de sa mateixa gent
seua, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI,
94

Aquelles portes se tanquen, i es pobre
patró se n'hagué de tornar de buit cap a
Mallorca, amb un coret com una lletia,
Es murterar del Rei de França, XXII,
108

... l'homo juny, i ja és partit cap a
Algaida, amb un coret com una lletia,
Sa bubota blanca, XXIV, 26

Totes, ja ho poreu creure, romangueren
amb sos cabeis drets, amb un coret com
una lletia, sense un fil de roba que les
tocàs sa pell, tremolant com a fuies de
poll, *Es negret de Sa Coma*, XXIV, 29

LLETSÓ (*Sonchus sp.*)

Damunt es campanar d'Andratx, una
vegada, hi va sortir un llestó a una

encletxa d'un mitjà, *Es lletsó d'es campanar d'Andratx*, XIV, 62

-¿I què en direm de mi –diu sa llebre-: jo sí que hi faré hora per llego, aquí dins! Aquí rel de porrassa a forfolons, aquí pelaina a rompre, aquí lletsons una cosa mai vista, *La pomarrina*, XVI, 69

LLEVAMÀ (*Calendula arvensis*)

-Oh! –va dir es bou-: ja m'hi anirà, en popa, dins aquesta pleta!... fenàs a voler! Lleva-mans, que no los acabaré! Fletx, tant roeg! Cards, que no hi faré senyal, per bé que m'hi enredonesca!, *La pomarrina*, XVI, 69

LLI (*Linum usitatissimum*)

Tu, d'amagat, fas amollar un parell de conills dins es lli. Es cans, en afinar-los, ja hi estaran abordats, i bots i llongos per dins es lli. Si és donzella, ell dirà: -Fora! Fora! Tot es lli mos faran malbé! Bona nit roba! –Ara si és donzell, no li alçarà gens es ventrell que es cans trespoletgin es lli, *Na dent d'or*, VI, 132, 133

LLIMONERA (*Citrus limonum*)

Aquella finestra becava dins es jardí, i Na Bigalot pegà damunt una llimonera, *Sa jaia Xeloc i sa jaia Bigalot*, I, 95

Obri sa finestra, escampa la vista p'es jardí i afina damunt sa llimonera una fadrina com un sol, que no era possible mirar-la-se sense quedar-ne escisats, *Sa jaia Xeloc i sa jaia Bigalot*, I, 96

LLIRI (*Lilium sp.*)

Na Juana se presenta a la Reina amb so covo ple d'aquella llana, més blanca

que la flor de lli, *Na Juana i la fada Mariana*, VI, 39

LLORER (*Laurus nobilis*)

...allà estofat amb fulles de llorer, *La princesa bella*, II, 48

MAGRANER / MAGRANA (*Punica granatum*)

Un dia menjava una magrana a sa finestra, i li cau un gra en terra. –Criats i criades! digué, correu, que m'és caigut un gra en terra! Es criats i criades correueren, le hi troben, le hi duen, i llavò s'exclama: -Tant m'agrada aquesta magrana que, si tenia una fia, li posaria nom Magraneta, *Na Magraneta*, I, 80

Al punt senten un cruixit; era que es penyalar s'obria com una magrana que crivella, *En Tià de sa Real*, V, 60

-Germà, feis la bondat de tornar arrera, si no voleu una magrana p'es morros! –Ara és hora de magranes! diu En Pere, tot remolest, *En Pere Catorze*, VIII, 64, 65

No ho hem fet per mal, de tirar-vos totes aquelles magranes!, *En Pere Catorze*, VIII, 66

I an es mateix temps vos envia a voltros aquí que m'entaferreu aqueix raig de magranes que m'heu entaferrades, *En Pere Catorze*, VIII, 66, 67

Ni s'artilleria ni s'infanteria no li fan res. Per ell ses bombes són magranes, ses bales d'arcabús metzines, *En Pere Catorze*, VIII, 71

I una porcella rostida i magranes dolces i metles torrades i altres ingredients per l'estil, *Fruita fora temps*, X, 118

-Jès! Sa viuda, que ha posades beies!
No n'hi mancava d'altra per malcriar es seu fill! Hi perdrà s'ase i ses magranes!,
En Pere tort, XVI, 87

-Idò jo ara vos posaré una magrana aquí a's mig. Arribarà aquell homo que se'n ve ranquejant, i vos demanarà: "I En Joanet per ont ha pres?". Vós li deis: "Aquesta magrana m'ha deixada". I li pegau coça, i me salvau la vida,... En Joanet torna una magrana allà en terra,... An es mateix temps que deia això, pega coça a sa magrana; sa magrana s'esclafa, tots es grans s'escampen, i grans per aquí, i grans per allà. -Val Déu i lloca amb polls! -diu es mestre. I a l'acte torna una lloca amb polls i, zas-zas, venguen tots aquells grans de magrana. Al punt ja no en veren cap: tots ja eren dins es gavatx de sa lloca o d'es polls, *S'estudiant de sa cova de Salamanca*, XVII, 123, 124

-Hala al·lots! Si heu d'investir, trompitàu, que tampoc no hi hem de perdre s'ase i ses magranes per aquí, espera qui espera!, *S'anellet*, XVIII, 99

Hi va esser fins horabaixa, tot alabat mirant-se aquella fiona seua que, com més anava, més garrida i bella tornava, que n'hi havia per perdre-hi es corbam i s'ase i ses magranes, *N'Elieoretta*, XX, 13

S'hi posen tots, i allà vénguen plats d'arròs i plats d'arròs, i llavò una bona platada de bullit, i una altra platada d'aufegat dolç, i llavò ses oreianes, ses magranes dolces i aubars i ses metles

torrades i es vin-blanc per fer brindis,
Es tit i sa tita, XX, 144

Per s'octubre maduren ses magranes: ses agres, ses aubars i ses dolces, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 106

Dins s'octubre també vénen ses Verges, i ses al·lots fent estols van per ses cases conegudes a captar magranes i penjois, i lo endemà fan altre tant ets al·lots, això és, es Verjots; i llavò s'ho mengien tots plegats fent una bauxa, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 107

Amb això passen per devora un redol de magraners. Son pare davalla de sa somera, pega tirada a un parei de bordais ben revenguts, com a garrots de corretjades, els arrabassa, els esporga de brotim, los trava a s'ensellament amb so lliga-beiasses, puja a sa somera i de d'allà, *Na Rosa*, XXII, 41

Bona somera va esser aquella! Basta dir que se n'entraren dins un bosc ben espès; i d'es cap d'una horeta de fer-s'hi endins i endins, son pare davalla de sa bístia, amb so lliga-beiasses ferma Na Rosa a una soca, i se posa a bestreure-li amb una d'aquelles vergues de magraner, i allà vergades i més vergades an aquella fieta seva, que cuidava de fer ui de crits i plors, *Na Rosa*, XXII, 42

Es cercador de dones bambes, com aquells no l'havien reparat, s'amaga dins un magraner agre que hi havia allà, de molta tòria, de manera que ell ho veia tot i aquells dos no el veien a ell ni sabien si hi era, *Ses dones bambes*, XXIII, 110

MATA (*Pistacia lentiscus*)

Aquesta és teua, aquesta és meua,
enfilant-se per penyals i timbes, aferrats
per mates i carritxeres, arribaren a sa
cucua, i davallaren s'altre tombant,
S'Hermosura del món, I, 27

S'amaga dins una mata, espera qui
espera En Massot, *En Gostí lladre*, II,
106

Mentres el posava en terra, En Gostí ja
va esser dins una altra mata, més enfora,
i no s'aturava de fer: meee! meee!
meee!, *En Gostí lladre*, II, 106

Era que En Gostí se n'anava com un
coet d'una mata a s'altra, acalat acalat,
perque En Massot no afinàs sa
manganeta, *En Gostí lladre*, II, 106

El diantre és per anar sempre per dins
ses mates!, *En Gostí lladre*, II, 107

Arriba an es camí, s'amaga dins una
mata, espera qui espera en Massot, *En
Gostí lladre*, II, 110 (dibuix 109)

Embuiat per dins aquelles mates i
paumeres, sense sebre mè ni perdiu, i
ben enfora des camí on havia deixat
s'anyell que feia tres, *En Gostí lladre*,
II, 110

Ella sent s'estabó, i d'empegueïda que
estava que la vessen d'aquella manera,
s'amaga dins una mata. Es criats des
comte senten mica de trepig i noten que
es brancons d'aquella mata se
belluguen, *Sa comtessa sense braços*, II,
122

Tothom xerra, i diuen que és més clar
que s'aigo que una al·lota trobada dins
una mata a un bosc no pot esser més
que una polissona, *Sa comtessa sense
braços*, II, 123

Mentres tant es dimonis regoneixien
tots es racons i enfonys de sa cova, tots
es clapers, totes ses mates i matul·los de
per allà. Cuidaren a caure morts cercant,
i no veien fressa de res, *¿Val més
matinejar que a missa anar?*, III, 21

Hi viu un arrap, amb sa serp de foc i es
bou de foc, i sobretot amb so jai, que si
és qui em sospit, haurà topat a mala
mata amb mi; jo t'ho asseguro, *En Juanet
de l'Onso*, III, 45

Se'n va a un redol de mates ben
espesses i ben grosses, i diu: -Per virtut
del vell-marí, que aquestes mates
quedin tallades i feixos fets! I aquelles
mates, zas! ja les veren amb so rabassell
per amunt, i se'n ve tot amb u un trebolí
de vent, les alça a l'aire fent-los fer es
molinet i, com pegaren en terra, foren
feixos fets, *En Pere d'es forn*, III, 133,
135

Se passetja una mica per estirar-se ses
comes, i darrera una mata va trobar una
gran cosa: un munt d'escarabats com
una cofa de capell, que feien lo que
voltros mateixos poreu pensar, *Es
segador i sa beata*, VII, 20

No res, ara tu t'amagues dins aquestes
mates... En Bernadet s'amaga dins
aquelles mates... Com la creu més
descuidada, surt de ses mates, de puntes
de puntes, *Es Castell d'iràs i no
tornaràs*, VII, 57, 58, 59 (dibuix)

Sempre feien calada buida; no la porien
trobar, a sa mata llentisclera, *Es port de
sa cibolla blanca*, VII, 119

-No, però lo que es diu avui haureu
topat amb mala mata!, *Es soldat de
Marina*, IX, 92

Un quart abans d'arribar-hi, s'amaga dins un redol de mates, un matar ben espès perquè no el vessen lluir per allà i s'hi pogués vestir de dona i presentar-se a sa cova a boca de sól·lera, *En Pere de sa vaca*, X, 52

Amb això afina es gegant que se'n venia, tris-tras tris-tras. L'homo s'amaga dins un matar que hi havia just allà ran, més espès que es cabells des cap, perquè es gegant no el guipàs, *Sa coeta de Na Marieta*, X, 139

Al punt hi foren. Perquè no les vessen, s'amaguen dins un redol de mates; i a una deshora, s'acosten a sa cova d'ets Estudiants i toc-toc a ses portes, *En Toni Mig-dimoni*, XII, 92

Com fonc en aquell punt on havia deixat En Jaume amb so cavall renegat, troba es cavall fermat a una mata, sense En Jaume... es cavall sí que el trobaren fermat en aquella mata, però sobre En Jaume no pogueren aclarar res, *Dos guerrers*, XIII, 60

-Oh, que estaré de bé, aquí! –diu sa gallina-: tindrè cuquets, llentiscla, llagosts, tarantes, de tot,... Ja em poré donar bon mai de cantar damunt tantes mates i uiastralls, *La pomarrina*, XVI, 69

I hi perdien es coní, per dins aquells matars i mala petja,... tot d'una que los he vists descuidats, m'afic dins un matar ben espès, *S'estudiant de sa cova de Salamanca*, XVII, 113, 122

¿No és ver que aiximateix havia topat a mala mata, En Juanet?, *En Juanet i es cavallet conseller*, XIX, 80

Dins es març ses mates treuen borra, qui és molt bona p'es bous, cabres, euveies i beies, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 99

Afina una cosa estranya dins una mata, com un braç de persona, s'hi acosta, i ho va esser un braç i una mà, *Na Rosa*, XXII, 48

...braç bracet endret, mà maneta, trobadeta dins sa mateta, confegidet, condreta, *Na Rosa*, XXII, 53

MELICOTÓ (*Amygdalus persica*)

Dins es juny ja hi ha sa plena des melicotons, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 102

MELÓ (*Cucumis melo*)

Me veu un sulleric que tenia una garbera de melons, ... Es sulleric, veent que hi havia bona barrina, li tria es *muló* més gros i que feia més bona cara,... L'amo se mira es bocins, i veu que és un meló esbendrit, i exclama: -I això em direu que ha fetes *mulettes*, tros de betzol?, *En Pere de sa xuia*, XVII, 11, 12, 13

P'es setembre hi ha es melons i ses síndries; cuien ses garroves, acaben de coir ses metles, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 105

METGINERA (*Melia azederach*, *Solanum sodomaeum*)

Ho va prendre a les dents de tot, i va treure tot s'estam; però si malament li havia dit ses altres vegades, pitjor li digué aquesta: en lloc de pomeres, li sortiren metgineres; i en lloc de pomes, metgines, *De l'Antic Testament*, V, 27

MIRRA (*Commiphora molmol*)

Com es tres reis d'Orient arribaren a Betlem per adorar el Bon Jesuset i oferir-li or, encens i mirra, es més jove de tots, que era travessadís com una llançadora i poc afectat ferm d'esser es darrer enlloc, trompitxà de tal manera, que passà davant an ets altres dos, com anaven a adorar, *De la vida del Bon Jesús*, V, 7

MONGETA (*Phaseolus vulgaris*)

Va sebre que l'amo de Son Frau i s'hortolà de Son Mas se n'havien d'anar a Ciutat amb dos ases carregats de mongetes per vendre-les-hi, *Sa jaia Gri*, IX, 26, 27, 29, 31

MORER (*Morus nigra*)

Això era un pare qui tenia tres fills: En Pere, En Pau i En Bernat. Se morí, i només deixà mig hort de terra amb un morer, *Tres germans desxondits*, II, 114

-Senyor Rei, p'es mig hort de terra i es morer ni per tot quant me pogués haver deixat mon pare, jo no despar a una figura, a una semblança seua, *Tres germans desxondits*, II, 118

En Bernadet se n'anà a ca seua i posseí des d'aquell dia es mig hort i es morer, *Tres germans desxondits*, II, 119

Lo endemà s'anell de Na Francina i es de Na Margalida foren negres com la móra; ara es de Na Marieta se conservava ben net i ben lluent, que s'hi porien mirar, *Na Marieta i es gegant*, XIII, 26

MURTERA (*Myrtus communis*)

S'afica per endins per veure aquella meravella, i cop en sec se troba tres fadrinetes com a tres sols, renta qui renta sa seua roba, blanca com la neu; i damunt una murtera tenia estesos tres mantells d'or, un per cada una, *Es tres mantells d'or*, XI, 60

Això era i no era un rei de França que havia nom Murteral, *Es fill del rei Murteral de França*, XII, 44

-Els ho he aguiat tan bé com he sabut. La s'han passada com a murtons de floquet, *Es set germans cabotans*, XV, 135

Fort i no et mogues que eren gallines, les plomaren, feren foc, i les varen torrar sense esmocar-les, i zas-zas!, les se calaren com a murtons de floquet, *En Pere tort*, XVI, 77

S'havien de mirar molt en so anar p'es mig, perquè a Sa Murtera Blanca hi havia un drac que n'era afectat ferm, d'animalons com ells, i encara no se n'era vist associat mai, *Es gallet, s'anyellet, sa godineta i es drac*, XVII, 125

-¿Què vull? –diu sa colometa blanca-. Ja m'hi faria ben contenta, Vossa Reial Majestat, si em duia pedra d'esclata-cor i un brot de murta florida, ... -Sortireu de la ciutat cap a llevant i veureu una muntanya molt aguyonada que fa dues cucuies en forma de guinaveta; enfilau-vos-hi a cada cucuia, i a una trobareu es brot de murta florida dins una encletxa i a s'altra sa pedra d'esclata-cor, que fa com un pa de cera, ... A la fi arriba dalt de tot d'una cucuia, i dins una encletxa troba es brot de murta florida, -Oh pedra d'esclata-cor! ¿Com no s'esclata es meu cor? Oh brot de murta florida! ¿Com no

s'acaba ma vida? Si ma mareta ho sabia, oh! de pena es moriria!, *Na Roseta*, XVIII, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49

Afina una murtera no gaire lluny d'es camí, tota carregada de murtons, però uns murtons com a metles, que feien mengera. S'hi atura a mirar-los-se, i los troba tan garrits i que feien tan bona cara, que no va porer estar que no los tastàs. I d'un en vengué un altre i un altre, i se n'arribà a posar com un tudó. Vaja quina panxada!,... -Ah gran traidora! ¿es murtons me prendràs, que és lo que tenc més gelós? No te n'escapes! Ara et prendré a tu!, *Tres germanes i un gegant*, XVIII, 127, 128

A la fi troba a sa vorera d'es camí aquella mateixa murtera a on N'Antonina s'era atapida. Com sa pobra Margalida tenia una fam que l'alçava i una set que s'encenia, quan guipà aquells murtons com a metles, tan molsuts, tan lluent, que feien tanta mengera, sa mesquina no pogué pus: s'hi aborda, i allà menja qui menja murtons. Los s'empassolava de quatre en quatre o de cinc en cinc, *Tres germanes i un gegant*, XVIII, 130, 133

Cerca qui cerca faves, en troba un caramull dins una cambra, i ja en du una senaia an es cavall, que les se calà com a murtons de floquet, *En Tinyoset*, XX, 66

Benhaja es novembre perque s'hi mengen ses magranes madures: ses dolces i ses aubars, i ses nesples ja confitades, i es murtons, sobretot es de floquet, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 107

-Res, me poreu dur un brotet de murta florida d'es Murterar del Rei de França,

Es murterar del Rei de França, XXII, 105, 106, 107, 108, 11, 112, 113, 114, 115

Allò que li cridà més s'atenció, fonc sa murtera de davant ses casetes, tota florida i que ses branques brondaven per davant sa finestra per on ell guaitava. Bo és veure que an es patró tot d'una li vengué s'idea de cuir un brotet de murta florida d'aquella bona de murtera que n'estava tota vestida, *Es murterar del Rei de França*, XXII, 107

NESPLER (*Mespilus germanica*)

I en haver-n'hi cap que li signàs, ja li havia ensivellat un quern de nesples devers es morros o es nas; i sang i plors per llarg, *En Gostí lladre*, II, 95

Allà haurieu vist repartir a l'uf nesples, serves, cireres, castanyes, cebes, matalofades, xisclets, galletes i tota clase de bescuit, ¿*Val més matinejar que a missa anar?*, III, 13

N'Arrabassapins, volat de tot, s'hi aborda; però es diantre d'es jai li empara es cop amb sa pipa i li invest amb ella, i nespla i altra nespla, i li dóna una planissada de dimoni, *En Juanet de l'Onso*, III, 36

I amb sa mà drete m'ha donat un esplet de bescuit, nesples, castanyes, xisclets, rivets i demés carro-portal, *En Joanet Manent*, XII, 21

Però s'exèrcit de cavalls negres amb aquell cavall blanc que donava es capdavant, ataca es contraris per darrera, i timpatam timpatena, i nesples i castanyes i rivets i cebaiols i mormes, *En Mercè-Mercè*, XIII, 96

-Jo diria –diu el rei-, que no en vendran pus, perque s'estimen més sa pinya condreta que esfondrada amb aqueixes nesples que els entaferres, *S'anellet*, XVIII, 99

Per s'octubre... maduren ses nesples, i per això diuen: Per Sant Lluc, nesples apelluc, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 106

NOGUER / NOU (*Juglans regia*)

-Sa jaia se treu una noueta, i li diu: Jas, fieta meua, aquesta noueta. No la mostris ni digues a negú qui la t'ha donada, *N'Estel d'or*, I, 66

-Idò, venga un flasco d'aigordent, una panera de nous i un martell, i tancau-me dins una cambra amb un llit per jeure; i d'es cap de tres dies m'obrireu, *En Juanet de l'Onso*, III, 52

Ell se colga, i cada instant esclafava un parei de nous amb so martell, se menjava es bessons i se calava una bona timbola d'aigordent, *En Juanet de l'Onso*, III, 53

Mentres tant, l'amor de les tres taronges, empegueïda de que la vessen allà tota solina es qui passaven, se'n puja dalt un noguer que becava damunt es pou, *L'Amor de les tres taronges*, III, 79, 81, 82

-Mira, al·lota, diu el Bon Jesús, ja diràs a l'amo que no anirem a ses cases anit. Mos ajocarem davall aquest noguer, i tendrem més fresca que dins es sostre, *El Bon Jesús i Sant Pere i En Bruixa*, V, 85, 86

Mentres tant, altres estols planten una botiga de fuster i una de ferrer, i venga a serrar soques de noguer, de cirerer i

morer! i foc a sa fornall! i hala a llavorar barres i posts, i a forjar corretjam, panys i claus!, *Na Juana i la fada Mariana*, VI, 43

Com no hi veia de ràbia, envest sa soca d'un noguer, i amb un poc més s'obri es cap, *Una gírgola que dugué coa*, XI, 86 (dibuix)

-Mu mare –diu En Joanet-, no en tengueu cap mal de cap de tot això. Deixau fer tota s'ànsia per mi! Jo me tancaré dins sa meua cambra amb una panera de nous, un flasco d'aigordent i un bon plat de figues seques. Hi estaré tres dies i llavò sortiré amb ses tres joies, i mos n'anam a presentar-les a sa filla del rei, *En Joanet Manent*, XII, 40

-Perque es vostro aspecte m'agrada, vet ací aqueixa noueta, i ja l'esclafareu en veure-vos ben apurada, ben apurada,...
-No res, arriba a dir, esclafaré sa noueta que sa dona d'es gegant qui feia dos me va donar, *El Princep Corb*, XIV, 120, 127

-Pren aqueixa noueta que hi ha dins s'escudella i, en veure't apurada, trenca-la! I mira! Sempre que guaitaràs per sa finestra de sa cuina, si et tiren res, per bo que sia, no ho prengues! Torna-ho a tirar an es qui t'ho ha tirat!, *Na Francina*, XVIII, 6

-... i, si el giny a que me'n deix dur aquell cuset com una noueta que té ella per dins es jardí i que mi senyora sempre hi jugava com era menuda, *N'Elieoreta*, XX, 37, 38, 41, 44, 45

- I llavò venguen nous, i metles torrades, i oreianes, i bunyols amb mel, i llavò es ball, *Sa raboa i s'erichó*, XXI, 80

OLIVERA / OLIVA / OLI (*Olea europea*)

-Noltros mos posam dins ets odres, voltros mos duis a can Juanet, figurant que sou oliers i ets odres plens d'oli que anau a vendre, i que el voleu vendre a qualsevol preu, *Es tres germans i es nou gegants*, I, 114

-Pelleta, diu ella, posa't damunt es fognet; i tu, setrieta, aboca oliet dins sa pelleta, *Sa fia del Sol i de la Lluna*, II, 11

Se n'hi entra, i s'enfonya dins es rebost, darrera un parei d'aufàbies d'oli, més arrufat que un eriçó, *Sa fia del Sol i de la Lluna*, II, 22

-Senyoreta, m'apag! –Setrieta, diu la dona, posa oli a sa llantieta, *Sa fia del Sol i de la Lluna*, II, 25

Se'n va a comprar un panet per pasar es camí; el xapa, hi ruia un dobler d'oli i un polset de sal, el posa dins es senaió, *La princesa bella*, II, 41

Prometeren que, si en tenien un, donarien a cada pobre qui es presentàs, una barcella de farina, una setria d'oli i una olleta de mel, *L'Amor de les tres taronges*, III, 56

-¿I si em deixàsseu espolsar ses saques on hi havia sa farina, i passar un borraió de llana per dins es safreig d'oli, i posar cap-baix cul-alt ses olles coleres de sa mel, per veure si encara arribaria a qualque cosa?, *L'Amor de les tres taronges*, III, 57

A força de passar es borraió de llana p'es racons i es sòl d'es safreig de s'oli, encara omplí sa setria, *L'Amor de les tres taronges*, III, 57 (dibuix)

Un vespre en temps de fer oli, llegint es llunari dins sa galera de sa tafona, això és, davant sa foganya de sa caldera, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 161

Sobretot, m'hi hauré d'asseure ben assegut, i hi hauré de cremar oli per llarg, per porer-los afinar es demble i sa llivanya, an aquixes bones de preguntes, *Es missatget petit*, IX, 8

Ell encara no havia acabada de fer tal promesa, com sa maror comença a remaiar, i al punt la mar va esser com una bassa d'oli, *Dos patrons i una patrona*, X, 87

-Hala, a jeure manca gent! Fora cremar oli entre ciència, que va massa car, *Es dos germans serverins*, XIII, 54

-Platets, tassionets, forqueta, saleret, torca-boquets, guinaveteta, panet, olivetes, posau-vos damunt ses tovaïetes en es lloc que vos pertoca, *Sa fia del Sol i de la Lluna*, II, 13

I un platet d'olives, verdes, molsudes, lluentes, com ametlons, de grosses, *Sa fia del Sol i de la Lluna*, II, 12

I compareixen, volant com estels, es plat, sa cuiera, sa forqueta, sa guineveteta, es platet de ses olives, es tassó, sa capçana i es torcaboques; i tots se posen allà on los pertocava, *Sa filla del Sol i de la Lluna*, II, 24

Hi ha uns cuquets color de plom, com a pinyols d'oliva, que se diuen aranyetes del Bon Jesús, *De la vida del Bon Jesús*, V, 10

Diuen que va esser en aquell mateix punt que predicà sant Vicenç Ferrer, enfilat damunt sa soca d'una olivera torta. Passat molt de temps, an es senyor

li convengué tomar aquella olivera que feia nosa per llaurar, *Sant Vicenç Ferrer*, V, 122

Camina caminaràs, troba un escabotell d'oliers amb sos odres dalt es coll, que anaven a dur oli, i ja else diu: -Hola, oliers! ¿I cap a on tiram?... -No res, tirau-lo dins es safreig de s'oli, veiam si s'aufegarà, es dimoni!... -Hala, oliers! diu tot rabent, vaja si sortiu d'es meu gavatz; i si buidau tot aquest safreig, i s'oli serà vostro!, *Es mig poll*, VI, 57

Arriba un altre estol d'un olivar, fent redolar una partida de soques d'olivera, *Es Castell d'iràs i no tornaràs*, VII, 64

Sa mare mulla d'oli sa coa dins s'encruia d'es llum, *En Joanet fill de viuda*, XI, 15

Unes quantes de sopes, un platet d'olives, i tot lo més, un ou estrellat, *Una gírgola que dugué coa*, XI, 81, 82

-Per fat i fat que la mia mare m'ha comanat i un punt més, que lo que ara diré, que sia ver i veritat: que En Juan umpla i buidi es platet de ses olives dins s'aufabieta fins que jo diré basta!, *Una gírgola que dugué coa*, XI, 82 (dibuix)

Afinen una grandiosa greixonera. La posen an es foc a un fogó. Hi tiren aigo i un bon raig d'oli d'un setrí que afinen dins un armariet, *En Joanet Manent*, XII, 15

-Ja està clar que sí! -diu es mestre-. Vetací es pla que he fet: junyiu es parei an es carro. Dos vos vestiu d'oliers i dos vos posau dins odres, figurant que són plens d'oli. Vos n'anau amb so carro i es dos odres a can Mig-dimoni amb excuses de vendre oli bo de la

muntanya, oferint-l'hi a la mitat de preu a fi de que no vos puga dir que no, *En Toni Mig-dimoni*, XII, 100

Encara no ho va haver dit, com zas!, se'n vénen dotze ombres: una duia ... un platet d'olives, una altra una greixonereta de sopes, una altra un ou estrellat, i una altra un platet de figues seques, *La Bella Ventura*, XIV, 20

Només deixà unes quantes de figues i olives i un retalonet de pa, *La Bella Ventura*, XIV, 21

Un solleric molt potxós tenia un olivaret prou ben cuidat, i anà a veure'l quan s'aturà de caure neu, i el va trobar tot blanc i escabeià... com va veure tantes oliveres esbrancades, tants de cimals estesos d'es pes de sa neu, i que no s'aturava de sentir-ne d'altres que se'n venien per avall, alça ets ulls al cel, i molt formalot va dir: -Oh Déu meu! Totes ses coses sabeu fer, fora una: d'exseciar, no en sabeu gens gens!, *Un solleric*, XIV, 57

I agafa es llum, i zas!, l'hi estampa dalt aquell vestit. Es llum era ple d'oli, i no d'aquell més fi, i no en quedà gens dins cap encruia: tot se n'anà per aquell vestit blanc, i va romandre tot una taca, *El Príncep Corb*, XIV, 104

I lo bo era que tots duien un vestit blanc, però que de cap a peus era tot una taca; com si els haguessen tirat un llum d'oli damunt, però d'oli ben espès i ben parent de ses morques, *El Príncep Corb*, XIV, 113

-Jo sí que hi estaré, bé! -digué es xot:- tendré a betzef olivó, pèl de ca, floreta blanca: no m'acanyissaran, me'n podré

anar per on tenga es cap girat, *La pomarrina*, XVI, 69

Sa dona d'es vell, d'es cap d'un parell de dies, va dir: -Acabam es porquim i s'oli, i no porem estar sense. A veure si anau a fer una volteta!,... Lo endemà es casat diu an es fadrí: -Avui mos toca armar-nos d'oli,... S'olier ja li ha copat per avall, carrera oberta. Es lladre casat se torna a carregar s'odre, es fadrí se'n va an es que s'olier havia deixat, el se carrega també mateix, i tots dos, com uns llonzins, cametes amigues!, cap a ca seua, ... Es lladre fadrí pega sempenta a s'aufàbia de s'oli, i venga oli per tota la casa, *Es lladre fadrí i es lladre casat*, XVII, 139-141

S'al·lota tot d'una no l'escoltava, però aviat ja entrà amb olivetes amb sa jaia, *Un calatravinetxo*, XVIII, 55, 56

Tenia ses banyes com espigons d'arada, una coa com un rest de sínia, una boca com sa d'un forn de calç, una barbassa que li pegava p'es genoís, tota de foc, amb sos peus forcats com sa rabassa d'una olivera d'aquelles més eixancades i retxillerades, *S'anellet*, XVIII, 63 (dibuix 64)

Encara no la va haver feta, com zas!, la mar se calma, i al punt fonc una bassa d'oli, *Es patró Pere*, XVIII, 105

S'hi acosta; foren unes casetes i un homo davant qui estavellava un tió d'olivera, *S'homo i es lleó*, XVIII, 123 (dibuix 124)

-Senyor rei, En Juanet se deixa dir que, si a ell el tiraven dins una caldera d'oli bullent, una vegada que l'haguessen bullit a ell, untant llavò d'aquell oli sa fadrineta d'or, aquesta tornaria a l'acte

de carn i os, i En Juanet llavò mateix botaria de sa caldera tan sà i tan bo com està ara, *En Juanet i es cavallet conseller*, XIX, 86

I ja se n'entrava dins sa cuina, i allà li donaven es bon dia amb una veu ben estil·lada totes ses coses d'allà dins: ...s'aufàbia i sa setria de s'oli, es barral d'es vinagre, de s'arrop i des vin-blanc, s'aufàbia des ses olives trencades i sense trencar, s'olla colera de sa xuia prima, s'oró de ses figues seques, *N'Elienoreta*, XX, 6

Ses oliveres que exsequeien de gener, són blanquinoses tot l'any, i és sa color més bona que poden tenir, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 95

Ses oliveres amen molt ses ventades fortes de març, que les fan fer olives a balquena, i unes olives d'allò més bufarell, que donen un oli de primera bona, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 99

Per Sant Bartomeu, a 24 d'agost, s'oliva que cau ja té oli. Per això aturen ses guardes de bestiar que vagen per dins ets olivars, perque no se mengin ses olives, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 105

Es setembre... comencen a fer oli, s'oli d'es torrò, de sa primera oliva que cau: és un oli inferior, però que així mateix cau molt bé tenir-ne, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 105

P'ets olivars apleguen ses olives, i hala cap a ses tafones, a on fan oli es tafoners ben arromangats, i venguen truiades i més truiades! ¿I què en direm de s'oli verjo?, tan bo per muiar-hi

llesques de pa torrat!, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 107

Sa borra que ses oliveres treuen dins es maig, no arriba a aplec casi mai; i per això diu s'adagi: De borra de maig, no me n'empatx, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 118

Sa boira d'es juny mata ses olivetes, que se comencen a congriar, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 119

S'amaga En Rafel dins una soca d'olivera que hi havia su allà, *Ses sabates de pell de poi*, XXII, 57, 59

Des cap d'un parei de dies topa a unes altres casetes de fora-vila amb una grandiosa olivera davant, que tenia una soca com una caixa de carro de parei adreçada amb so nas cap amunt i a un costat tenia un bonyarro des comú d'un cossi, *Ses dones bambes*, XXIII, 112, 113

An es coster de solixent, dins s'olivar, hi ha un penyal, i davall diuen que hi ha un encantament. Ses al·lotes en coir-hi oliva, en passen corrents, per por que en tenen, *S'encantament d'es Puig de Ses Talaies*, XXIV, 17

-Vols esser ric per tota la vida? –Ell que ho vésem! –diu En Voreta. –Idò vine demà vespre –diu aquell- amb dues llesques de pa torrat amb oli verjo, una dins cada mà, *S'encantament de Son Lluc*, XXIV, 19

Sa Coma és un barranc molt fondo, tot olivar i bosc, que trobau a man dreta davallant p'es coll cap a Sóller, part damunt es cementeri, *Es negret de Sa Coma*, XXIV, 28

Contava que com ella era al·lotella un any es dissabte de Pasco coïa oliva dins Sa Coma amb altres, *Es negret de Sa Coma*, XXIV, 29

La gent diu que dedins hi ha un tresor, i que, per treure'l, han de donar tres voltes an es puig amb un glop d'oli verjo dins sa boca en punt de mitja nit, ... Són molts qui ho han provat, de donar ses tres voltes an aquest puig amb so glop d'oli verjo dins sa boca, *Es Puig de Reig*, XXIV, 32

OM (*Ulmus minor*)

Ni la senyora comtessa ni jo som llunàtics ni tampoc mos assemblam gota a la fuia de l'om, *Es missatget petit*, IX, 19

Com feia set dies que caminava d'aquella manera, guipa En Juanet un grandíós canyar i un redol de polls i oms de gran tòria, i allà endins un penyal que feia capserrat, d'on brollava un brand d'aigo com sa cuixa, roiant dins un abeurador de mitjalluna. Allò era sa Font de Xorrigo, *El rei sabi*, XXIII, 20

-A mi sempre em trobareu en es llocs més baixos. –I a mi –diu es vent- sempre és segur trobar-me a sa fuia de poll o d'om, *S'aigo, es vent i sa vergonya*, XXIV, 67

ORELLANA (fruit assecat de *Prunus persica*)

Surt sa senyora amb un plat d'oreianes, i les tanca dins un altre rebost, *Es quatre germans*, VII, 150

-¿Què ha dit? diu es senyor. -¿Que hi ha oreianes! diu En Bernat, *Es quatre germans*, VII, 152

ORDI (*Hordeum vulgare*)

En Toni se despert, amb tants d'eguins i, cregut de que era rusca que teina, deia: -Calla, cavallino, que és massa dematino, per dar-te l'ordi, *En Ferrandí*, III, 109, 110

-Ja la m'ha feta de farina d'ordi! deia ell. Tot són tàstares! Vaja quin cabermoni!, *En Pere d'es forn*, III, 132

-Feis sopes, no temeu, digué el Bon Jesús; i es jai se posa a llescar es trosset de pa d'ordi, i com més anava, més llesques feia, *Es jai de sa barraqueta*, IV, 64

-No res, diu ell, duis-vos-ne un braçat de palla d'ordi, i anau dalt es Cós a cremar-lo, i ja reparareu per on pren es fum, *En Tià de sa Real*, V, 73

-Sí –diu sa carnissera-; però ja sap què diu s'adagi: "S'ordi de lluny engreixa", *En Juanet carnisser*, XXI, 14

Es febrer treu ets ordis d'es bolquer, això és, sembrats comencen a verdejar, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 98

Dins es Brill n'hi ha que ja seguen ordi, i per això diu s'adagi: Per Sant Jordi, garbes d'ordi, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 100

ORENGA (*Thymus sp.*, *Origanum sp.*)

Figuaru-vos que una vegada posà messions que faria s'uiastre una hora just an es cantell d'es penyal de S'Orengar, allà a sa cucuia esglaiadora d'es castell d'Alaró, aont es penyalar reploma, fa barbacana,... Mare de Déu del refugi / ¿no el sabéreu emparar / an En Fenoí, com va caure / p'es penyal de

S'Orengar?, *Es salt d'En Fenoí*, XXIV, 97, 98

PANSA / VINYA (*Vitis vinifera*)

Dins sa cambra que feia tres, que era es rebost, i el trobava tot farcit de bon concert: botifarres, botifarrons, camaiots, sobrassades gruixades i primes, cuixots, corters de xuia, postades de peces de formatge, orons de figues seques, cistes de panses, barrils de vin-blanc i arrop, *En Tinyoset*, XX, 65

PARRA/ VINYA (*Vitex vinifera*)

Quan l'homo se donà compte de sa mala berba que li havia feta es suc de parra per haver-lo tastat un poc massa fort, de tan bo que el trobà, ignorant que sabé treure tan granat ses ungles, diuen que lo primer que digué, fonc: Duis-me un verduc, de sa planta d'aquest suc!, *De l'Antic Testament*, V, 33

El rei fa unes dictes que a tothom que hi vaja a veure s'infant, li donaran una fulla de pàmpol d'or, *Sa rondalla de Son Roig*, XII, 144

-Mira: me sembraràs una parra, i a migdia me duràs reims d'aqueixa parra per jo dinar... ell en punt de migdia aquella parra estigué carregada de reims madurs, que feien mengera, *Na Blancaflor*, XIII, 67

-Altre pic, Toni Colau? Ell ja et tornam tenir damunt sa parra! Explica't un poc, veam què és que tens, *Es fustet*, XVII, 57

Un dia es gallet, més entonat que un primatxer de la Seu, se passetjava per davall es parral de Ca N'Eixut i, zas!, li cau una fulla de pàmpol damunt sa

cresta,... -Figura't que fins i tot ses fulles de sa parra se són girades contra mi, *Es gallet, s'anyellet, sa godineta i es drac*, XVII, 125

PASSIONERA (*Passiflora caerulea*)

... parres i enredaderes i passioneres, enfilades per ses soques, *La Bella Ventura*, XIV, 19

PASTENAGA (*Daucus carota*)

Per això sa Catalineta que jo tenc i que m'hi vaig casar com una pastenaga, no té cap de ses habilitats que aquella Catalineta de sa vorera de mar ha demostrades tenir amb so pentinar-se, rentar-se mans i peus, plorar i riure!, *La mare baleneta*, VIII, 109

PATATA (*Solanum tuberosum*)

S'arramba an es capçal, i el me veu a ell qui només treia es caparrí, més sèrio que una patata, *Ous de somera*, IV, 32

A la fi, més sèrio que una patata, diu an el Pare Abat, *L'Abat de Sa Real*, V, 94

-Una greixonereta de sopes amb col i unes costelles amb patata me vendrien de primera per sopar!, *Es corpet d'es pou d'en Gatell*, XXII, 29

-Ai quina talent que he aplegada! Ja m'hi cauria bé un bon arròs engrogat, uns escaldums de vedella i sa pitera d'un galldindi rostit, amb sa patata corresponent!, *Es corpet d'es pou d'en Gatell*, XXII, 35

PAUMA / PALMERA (*Chamaerops humilis*, *Phoenix dactylifera*)

Com fonc a sa partió de Muro, su ran d'una bassa que hi havia, s'atura: hi compareixen un sens fi de murers a

rebre'l amb rams i paumes i amb tota devoció, *Sant Vicenç Ferrer*, V, 128

I allà el Rei amb tota la cort que mirava fer ses proeses, i un boldró d'escrivans escriu que escriu ses proeses que es feien i es nom d'es qui les feien, per poder sebre llavò finis-finis qui hauria guanyada s'acció i se n'hauria duita la pauma, *Sa llampria meravellosa*, VIII, 12

-Per ell me tenc! diu s'ermità, que era un jai esquerp i revescós, amb uns uis com a calius i una barba blanca que li pegava per sa cinta, i hàbit de llatra de pauma que li tapava tot es cos, fora es cap, ses mans i es peus, *Sa llampria meravellosa*, VIII, 33

Na Catalineta ja va romandre a cal rei, i allà ja la tractaren com si fos estada filla de la casa, i li posaren a ses seues ordes set criats i set criades, que la duien en paumes d'or, no la deixaven tocar amb sos peus en terra, *Ses tres flors*, X, 20

Lo endemà dematí, se'n despedeixen donant-li milions de gràcies, i p'es mateixos passos per on eren venguts, camina caminaràs i cap envant te faràs, arribaren dins set dies an es jardí, i hi foren rebuts amb rams i paumes: sa senyora i sa jardinera botaven de contentes, *La bona reina i la mala cunyada*, XII, 120

Es gipó era de cerres d'ego i es volant d'obra de pauma, i per sabates unes varques de cuiro de porc, *Es granotet*, XIII, 40

El dimoni una vegada envià es ropit i es catxo o capxerigany a dur una pauma... i es ropit plorava perquè no havia pogut dur sa pauma, i es catxo, bones riaies,

Com es ropit té baix d'es bec una clapeta vermella, XV, 75

Aquelles altres al·lotes llavò
s'escamparen p'es llevant i p'es ponent
anant a cercar es seus pares i famílies, i
per tot les rebien amb paumes d'or,
poreu pensar, com a ressucitades!, *Tres germanes i un gegant, XVIII, 145*

-Amèn –cridaren totes aquelles coses-.
Amèn que la senyoreta Elienoreta se'n
duga la pauma de ses dues proeses que
li falten, i que aviat sia casada i reina!,
N'Elienoreta, XX, 38

Sobretot, es capità surt de ca's carnisser
i se n'entra a ca aquell senyor d'allà
davant, que amb sa senyora i sa fia el
reberen amb paumes d'or, desteixinant-
se per obsequiar-lo tant com sabien, *En Juanet carnisser, XXI, 14*

-Na Catalina és sa qui ha guanyada
s'acció; seua és la pauma. Ha
desencantat es fii del rei, *Es corpet d'es pou d'en Gatell, XXII, 39*

S'hi presenta es major vestit de bisbe
amb tota sa majestat i s'acompanyament
que li corresponia, i ja ho crec que
tothom li féu una gran rebuda: el
reberen amb rams i paumes, *Tres germans sortats, XXII, 102*

PEBRE (*Piper sp.*)

Sa fia del Rei, perque era un pebre allò
que li feia coure ets uis de casta forta,
arribà a obrir boca, *En Juanet i es set missatges, I, 12*

Sa madona no tengué altre remei que
anar a la vila a dur pebre, manllavà ses
ganivetes, convidà es veinats i parents; i
amb sos que hi pogueren anar, féu ses
matances, *L'amo de So Na Moixa, II, 33*

-Aqueixs pebres, diu s'hortolana, si tan
encarat hi estau a dur-vos-ne, else
m'haureu de pagar a sis doblers sa
dotzena, perque sabeu quins re-de-
pebres! Paupau-los, per un gust, voreu
si cruixen!, *Na Dent d'or, VI, 140*

-¡Ja et costarà des pebre! ¡Ja sabràs què
cosa és robar an es Batle! exclama es
pareier, *En Salom i es Batle, VII, 25*

¿Quin pebre mos feia coure ets ulls per
haver-mos d'anar a prendre aquelles
senalles per matgencar aquell femer
perque aquella senyoreta no se soiàs?,
Es mèl·loro rosso, VIII, 150

S'hi aturen, ho demanen i allà else
diuen que sí, que allò és sa muntanya
que cerquen: però else feren avinent que
s'hi mirassin molt, a pujar-hi dedalt,
perquè hi havia molt de misteri, i, si no
ho sabien, else poria costar d'es pebre,
La bona reina i la mala cunyada, XII, 115

Es criats i criades li pitgen darrera, tots
de quatres, tant com en porien treure.
Però N'Espirafocs se treu una bona
grapada de pebre coent, i zas!, la tira an
ets ulls des qui l'encalçaven,
N'Espirafocs, XIII, 19

-Al·lotes, no és hora de badar, si no
voleu que tenguem un disgust, que mos
cost d'es pebre!, *La princesa Aineta, XIII, 141*

Es patró donà mil gràcies an es jutge,
s'espità a sa barca i cap a Mallorca són
ses feines!, prometent no tornar
manllevar diners pus mai
comprometent-se a fer tal casta
d'interessos, que si no és per aquell
jutge, li haurien costat d'es pebre i

qualque cosa més, *Sa mitja terça de carn*, XV, 133

Ell se pegaren de barrina, la feren i va quedar. Bé li costà d'es pebre!,
Guardau-vos de pedra rodona, XVI, 8

-Sobretot, no ho crec, que torn! Li costarà d'es pebre, trobar sa Font de Xorrigo!, *El rei sabi*, XXIII, 20

PEBRE BORD (*Capsicum annuum*)

Llavò la passa per dins una escudella de pebre bord, *En Joanet fill de viuda*, XI, 15

PEBRE DE CIRERETA (*Capsicum annuum*)

Devora la Soledat en trobaren un qui bufava cap an es Molinar, més encès que un pebre de cirereta, amb unes galtes més inflades que unes xeremies, *En Juanet i es set missatges*, I, 10

-Si sou afectat de coent, diu s'hortolà, preniu es pebres de cirereta o es de flamarada de llum; ara si sou anyívol d'es coent, preniu es d'Oriola o es de tap de cortí o es de banya de cabra; però es dolços, perque tant de tap de cortí com de banya de cabra n'hi ha de dolços i de coents. Vos ho faç avinent perque llavò no em vengueu amb cinc sous quatre sous, *Na Blancaflor*, XIII, 77

PERERA / PERA (*Pirus communis*)

Tresca qui tresca, m'afina baix d'una perera una fadrineta d'una quinzena d'anys, hermosa com un sol, *En Juanet de l'Onso*, III, 44

-Idò mira, diu ella, per lo que puga succeir, jas aquesta sabateta meva, tota

d'or, i aquesta mitja pera, també tota d'or. Guarda-ho bé, per un si acàs, *En Juanet de l'Onso*, III, 48

-No em casaré, en no esser amb un qui em present una mitja pera d'or com una mitja que jo en tenc i una sabateta d'or com una que me'n falta, *En Juanet de l'Onso*, III, 52

-No vaig de gloris, respongué es jai. ¿Sabeu quin do vull jo? Que qui púgiga damunt aquesta perera, no puga davallar fins que jo ho diga, *Es jai de sa barraqueta*, IV, 65

-I escolta, ¿qué no t'agraden ses peres? –Així mateix. –Idò puja damunt aquesta perera, i menja'n fins que en vulgues; i jo aniré a fer sa trosselleta... La Mort puja damunt sa perera, i menja qui menja peres, fins que les tocà amb so dit; però, quan volgué davallar, no pogué, perque es jai no se'n volia anar amb ella, *Es jai de sa barraqueta*, IV, 65 (dibuix)

-Idò, ve-te'n; i si en vols pus, de peres, ja tornaràs. –No vaig de peres, no, *Es jai de sa barraqueta*, IV, 66

D'aquelles bruixes no en veren pus la pols ni noves. No anaven de creus ni hi volgueren peres amb sos capellans ni amb el Rei En Jaume, *El Rei En Jaume*, V, 105

Dit i fet, s'hortolà se'n va a una perera, cull una pera, la dona a En Bernat perque se la mengi; la se menja i tot aquell banyam li descompareix a l'acte, *Fruita fora temps*, X, 125

Amb tot i esser grossa aquella perera, aquell any només va treure tres peres,... I ara veureu quin pas que succeí an

aquell matrimoni amb aqueixes bones de peres, *Sa coeta de na Marieta*, X, 129-134

Amb quatre llongos hi és, presenta sa pera a sa dona, que la s'empassola sa més xerevel·la del món, i llavó ja volgué tota altra clase de menjua, *Sa coeta de na Marieta*, X, 134

Però sa més petita tengué s'advertit de deixar-se caure una sabateta d'or que duia posada i una racada d'or d'una orella, i una pera d'or, que duia dins una butxaca,... I així passaren mesos i mesos, passà un any, en passaren dos, fins que un dia arriba sa noticia que el rei havia fetes unes dictes que es fadrí que presentaria una racada d'or, una sabateta d'or i una pera d'or just una racada, una sabateta i una pera que tenia sa filla del rei, se casaria amb ella, *En Joanet Manent*, XII, 35, 39, 40, 42

Amb això entren ganes an el rei de casar aquelles tres filles seves. Fa fer tres peres d'or: n'entrega una perhom a ses tres filles, i fa unes dictes, que tots es fadrins més galants homos i més llevents, passin per davant el Palau; i ses tres princeses estaran una a cada finestra, i elles tiraran sa pera an es qui voldran, i aquells ane qui la tiraran, se casaran amb elles, *En Mercè-Mercè*, XIII, 89, 90, 91 (dibuix 92)

-¿I quines coses són aquestes?, diu aquí En Mercè-Mercè. -Dues peres d'or que mos donaren ses nostres dones per casar-mos amb elles!, digueren aquells dos, a la fi, *En Mercè-Mercè*, XIII, 102

-Com veren que jo la duia, la me compraren, i me'n donaren ses dues peres d'or que ses filles de Vossa Reial Majestat, sa major i sa segona, els

havien tirades triant-los per marits. I perque vegeu que jo no m'ho trec d'es carabassot, sinó que és la pura veritat, vetací aqueixes dues peres d'or, *En Mercè-Mercè*, XIII, 111

Son pare li dóna tres peres i li diu: -En menar-les-te, fé'n part an es qui anirà amb tu. De cada una en faràs sempre dos bocins, un més gros que s'altre. Tu fé prendre davant aquell qui t'acompany; si aquell pren es bocí més gros, tu no digues res, però no vages pus amb ell, sense fer-li res coneixedor; ara si aquell pren es bocí més petit, no el deixis mai, *En Juanet i ses tres peres*, XIII, 115, 116, 117, 118

Això eren uns quants estudiants de la sopa que un dia que no havien hagut de mester escura-dents, perquè no els era passat res p'es canyó en no esser s'aire de s'alenar, els acusaren una perera ben grossa i ben carregada de peres, però que es senyor, perque no li pegassen un salt, s'ajaçava damunt ses branques, per temer-se'n en acostar-s'hi negú... Ve es vespre, s'abriguen un llençol perhom, i cap an aquella perera, les onze tocases. Hi arriben, se posen tots enrevolta qui enrevolta sa perera, un darrera s'altre, i dents tots a una,... Tot amb u, sa bubota caporal diu: -I tu, ànima que vas darrera, agafa es qui està dalt sa perera,... *Estudiants de la sopa*, XIV, 80, 81, 82 (dibuix)

¿I què havia de fer? Era el Príncep Corb, i negú hi volia peres, *El Príncep Corb*, XIV, 94

-Mirau, ara heu d'anar, si voleu i poreu i no vos sap greu, an aquella perera d'allà (i n'hi mostra una de ben aprop); fa ses peres d'or; hi ompliu aquest paner, i vos

ne tornau més que de pressa a ca'l rei; i en esser-hi davant, tornau a cridar amb tota sa força, perque vos sentin bé: -
¿Qui em barata ulls de cristià amb peres d'or? Hala qui me'n barata!, *Na Filet d'or*, XVIII, 29

A la fi topa un hort, ple d'abres fruitals. Afina una perera ben carregada de peres, unes peres com es puny, que semblaven més peramenys que peres,... No en volgueu sebre més: aquell cap seu era tot una banya, i cada banya ben caragolada per ses branques de sa perera, ... ¿I aquestes peres que jo tenc tan geloses, vendràs a fer-les-me sauvatges?, *En Juanet i sa fia del rei*, XX, 121, 122

Se'n va, surt de la ciutat, i lo endemà se presenta a ca'l rei, entra a veure la senyora princesa, li dóna sa segona d'aquelles peres que llevaven ses banyes que ses altres peres havien fetes sortir, *En Juanet i sa fia del rei*, XX, 126

PERAMENY (*Pirus communis*)

Aquell fruit eren una espècie de peramenys d'allò més garrut, *Tres germanes i un gegant*, XVIII, 137

PERIOL (*Mentha pulegium, Teucrium polium*)

-Ja et conec, herbeta! Periol te dius!,
¿Val més matinejar que a missa anar?, III, 19

- Ja et conec, herbeta! Poriol te dius, *En Salom i es Batle*, VII, 37

PÈSOL / XÍTXERO (*Pisum sativum*)

Això era un corb que, pellucant quatre reims per S'Illeta, quatre faves i pèsols

per Sa Cortera i Tuent i quatre figures per Sa Calobra, era tornat tant vei que perdía ses plomes, i ja no podía aglapir res per omplir-se es gavatx, *Es corb de ses puntes*, XXIV, 123

PI (*Pinus halepensis*)

Veure: El pinar

POLL (*Populus nigra*)

Volta cama, encén es llum, alça sa davantera, i me troba aquells quatre malanats, que tremolaven com una fuia de poll, *En Martí Tacó*, I, 54

Troben un pastoret, i com los se va veure davant i que l'enrevoltaren, se posa a tremolar com una fuia de poll, i a plorar com un nin petit, *Es tres germans i es nou gegants*, I, 114

Ella li mostra sa cambra, ell hi entra, veu es gigantot estès, tremolant com una fuia de poll, desvariejant, *Es fill des pescador*, II, 84

Només faltava es d'es gran banyam, qui tremolava com una fuia de poll, i estava més retgirat que un coní, ¿Val més matinejar que a missa anar?, III, 19

Encén es llum, alça sa davantera, i m'afina En Ferrandí, tremolant com una fuia de poll, *En Ferrandí*, III, 114

Passen per dins un pollar, i senten piulos, sa cosa més llastimosa, *En Ferrandí*, III, 123

Passen per dins un pollar, i ella d'amagat se treu un anell de diamants, i el tira, *En Ferrandí*, III, 125

-Ara em falta un anell de diamants. -¿I on és? diu el Rei. -Me caigué dins un

pollar. I no em casaré que no el tenga,
En Ferrandí, III, 128

Tenia es cabells arrissats, es cor li feia
tec-tec, tremolava com una fuia de poll,
no hi veia de cap bolla, *Es consells del
Rei Salomó*, IV, 56

¡Què havien de ser capaços ells a tocar
es munt de pólvora! Tremolaven com
una fuia de poll, *En Tià de sa Real*, V,
60

Aquell le hi prometé, tremolant com
una fuia de poll, *Bruixes, bruixots i
follets*, V, 153

Tremolava com una fuia de poll, no
sabia què li passava, *Bruixes, bruixots i
follets*, V, 165

Se posa a tremolar com una fuia de poll,
En Pere Poca-por, VII, 148

Sa senyora i sa criada, com veren allò,
quedaren sense paraula, tremolant com
una fuia de poll. No sabien a on
s'havien de posar, *Es quatre germans*,
VII, 152

En Pere es més dencansat del món, però
aquell criat més retgirat que un cuc i
tremolant com una fuia de poll, *En Pere
Catorze*, VIII, 57

Aquells mariners no tengueren altre
llivell que presentar-se davant al rei i es
novii que li estava an es costat, i s'hi
presentaren tremolant com una fuia de
poll, esblanquits, que si los haguessen
sainats, no los n'haurien tret gota, *Ses
tres flors*, X, 26

I no tengué la pobra altre llivell que
presentar-se, això sí, de molt males
reclanques i tremolant com una fuia de
poll, *Dos patrons i una patrona*, X, 111

En Juanet romangué esglaiat, i
recordant-se de lo que li havien dit son
pare i sa mare, perdé es colors i se posà
a tremolar com una fuia de poll, *En
Juanet i ses tres peres*, XIII, 121

I amb un oratgí d'aquell que talla allà
on toca, me topa una jaieta retuda de
fred i de vellura a sa vorera d'es camí,
que demanava adjutori, tremolant com
una fuia de poll, *La princesa Aineta*,
XIII, 124

Es sol s'arribà a pondre, se'n vengué sa
fosca; i Na Catalina, una por que la feia
tremolar com una fuia de poll, i no
gosava moure's d'un lloc, *La Bella
Ventura*, XIX, 20

Aquelles dones quedaren amb sos
cabells drets; tremolaven com a fulles
de poll, *La Bella Ventura*, XIV, 27

Tot es seu cos tremolava com una fulla
de poll, i hagué de pendre una bona
escudella d'aigo-sal, perquè es retgiró
no li dugués un mal resultat, *Sa cama-
rotgera*, XVII, 36

Poreu fer comptes, aquella al·lota, quin
retgiró! Romangué sense paraula,
blanca com sa paret, tremolant com una
fuia de poll,... Aquella malanada no
tengué altre remei que mostrar-l'hi,
tremolant com una fuia de poll, més
blanca que sa paret, *Tres germanes i un
gegant*, XVIII, 128, 129

Però es cavall brollava tot de suor i era
blanc de sabonera i tremolava com una
fuia de poll de s'aglaçament ferest que
havia aplegat, *N'Elioreta*, XX, 20

Tremolant com una fuia de poll i no
veent ni sentint més que òlibes entorn
seu, *Sa bubota blanca*, XXIV, 26

POMERA (*Pirus malus*)

M'assec baix d'una pomera enmig d'un claveller i d'una aufabeguera que tota me tapaven, i feien una oloreta sa cosa més fina i suau que haja sentida mai en la meua vida, *La princesa bella*, II, 50

-Senyoreta mia, diu sa jaia, per amor de Déu i de Maria Santissimeta, amaguem-mos, abans de més raons, davall aquesta pomera, que va esser allà on me vaig amagar s'altra vegada, *La princesa bella*, II, 53

Un dia que hi feinejava, i havia penjada sa barxa amb so dinar a una pomera, devés les nou hi compareix un corb, li obri sa barxa, i li saupa es dinar, *Es Canyemet, s'Ase i sa Serra-Porra*, III, 86

-Això és es reinat de la reina Pomereta. Es ca i es moix de sa barca quedaren esglaiats: no se'n porien avenir de tanta de sort, *En Pere de la bona roba*, IV, 12

Passat algun temps, se tem de que el Bon Jesús feia ses pomeres, i que li surtien tan garrides i amb una fruita tan polida, tan saborosa i amb aquella oloreta tan bona que embalsama; i ja ho crec que ell també en volgué fer, *De l'Antic Testament*, V, 27

Na Joana de Paguera va donar una poma an es seu festejador... I ¿què fa ell? Tira aquella poma dins aquell fester, i encara no li hagué tirada, com aquella poma comença a fer trons i més trons, i al punt estella per aquí i estella per allà, i brasa per un vent i caliu per s'altra vent, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 161

-Ja enviareu N'Espardanyeta an es meu jardí, a dur una panera de pomes... se'n van a sa pomera, i m'hi troben aquella vellarda damunt, que flastomava a la vela, *N'Espardanyeta*, VII, 95, 96 (dibuix)

Arriba an es jardí, se n'hi entra, atura ses bísties devora es tarongers, les ferma a una pomera, i ell ja és partit a coir taronges, canta qui canta, es més xalest del món, *En Pere Catorze*, VIII, 69

Això era i no era un matrimoni serverí que tenien tres fills: En Pere, En Pau i En Joan. Posseïen un pomeral grandíós i duïen ses pomes a vendre a tots es pobles veinats, *En Joan d'es fabiolet*, X, 36-42

Sense sebre per on havia de prendre, pren cap es sol, i de d'allà, camina caminaràs i cap envant te feràs. Passa per devora un grandíós pomeral amb ses pomeres que cuidaven esbrancar-se, de carregades de pomes que estaven, *La Reina banyuda*, XI, 33

S'asseuen totes quatre a sa taula i sopen: sa dama se treu una poma com es dos punys, en fa quatre bocins i en dóna un perhom a ses tres germanes, *Na Marieta i es gegant*, XIII, 25

Aquí aquella jaia se treu una poma com es dos punys i la dóna an el rei, dient-li: -Vetaquí aqueixa poma. En arribar a casa, la xapa p'es mig i en dóna mitja a la senyora reina, i que la se mengi amb sa cloveia i es pinyols i tot, sense tirar res. S'altra mitja, que la don a sa millor ego de llavor que té, i que la hi faça menjar tota també, sense tirar res. I ja veurà Vossa Reial Majestat com sa cosa

mudarà per bé, *En Mercè-mercè*, XIII, 82

Un dia es passejaven per fora-vila, i els passa un corb per dalt es cap, vola qui vola. Duia una poma amb ses arpes, i no s'aturava de fer: -Op! Op! Qui es menjarà aquesta poma, tindrà fruit de bendició! Op! Op! Qui es menjarà aquesta poma, tindrà fruit de bendició! Alcen es cap, i la reina tot d'una diu: Daça-la! Es corb amolla sa poma, la reina l'empara i la se menja allà mateix, amb sa clovella i tot, i es pinyols. Res va tirar, *El príncep Corb*, XIV, 94

Pren per avall per avall per dins un pomerar, passa per baix d'una pomera que s'esbrancava de pomes que duia, i zas!, n'hi cau una damunt es cap, i amb un poc més l'hi esflora, *La Pomarrina*, XVI, 67

I què en direm de ses pomes, que vénen per Sant Jaume i que són una vertadera menja de reis? I llavò que n'hi ha de tantes i tantes castes, una bona i s'altra millor, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 103

Aleshores es moro enrevolta una mà a l'aire i se treu una poma de sa butxaca, mostrant-la a tothom; aquí es cristià mostra es pa que duia davall xella, *Es moro i es cristià*, XXII, 100, 101

PONCÍ (*Citrus medica*)

Lo que més li agradà fonc una neula de poncí, *La princesa bella*, II, 53

PORRADELL (*Allium polyanthum*)

-¿Trobés que són gaire bons, i t'has de cuidar a rompre aquesta reia teua per assolir quatre porradells?, *Es gallet*,

s'anyellet, sa godineta i es drac, XVII, 126

En es febrer esclaten es porradells dins es conró i sa florina blanca a ses marines, i ses euveies ja no pateixen fam, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 96

PORRO (*Allium porrum*)

-Vaja quin porro que m'ha pegat aquesta pitxorina!, deia el rei, *Sa muta*, IV, 108

¿I a on són ets ases i ses mongetes, gran pillastra? Si no les mos treis a l'acte, vos agafam per aqueix coll de porro i el vos torcem, com que matar un gall!, *Sa jaia Gri*, IX, 32

-Hi romandrien ben atxul·lats es lladres que ara m'investissen! Quin porro que s'endurien!, *Es soldat de Marina*, IX, 91

S'hostaler –que era més viu que una centella i que no hi havia anador ni venidor que li pegàs cap porro mai, *verbo* que se n'anàs sense pagar, perquè ell los anava ben l'ull al bou, *Es metge Guinyot*, IX, 109

Però que es cuidaven prou de no fer-l'hi coneixedor per porer-li pegar es porro més gros i més a ferir, *Ses tres flors*, X, 15

Jo som un homo carregat de maldecaps amb so tenir compte a qui ve i a qui se'n va perquè no em peguin cap porro ni em facen cap mal terç, *Ses tres flors*, X, 23

-Però llavò les tornava saltar es dubte i sa por de que aquell dimonió de ratolina no fos un encantament, i los pegàs un

porro, que los baldàs per tota la vida, *La princesa Aineta*, XIII, 145

Quin porro que se'n durà sa gran mòpia de Na Cara d'ase!, *N'Elienoreta*, XX, 36

-I vaja quin porro que se'n durà es gegantot en arribar, que es pensarà empassar-se Na Tricafaldetes, i s'empassarà sa seua dona mateixa!, ... I allà, pensa qui pensa qui llamp poria esser que li hagués pegat aquell porro... Ja veig qui és que m'ha pegat aquest porro!, *Na Tricafaldetes*, XIX, 47

... i se'n torna a volar part damunt es palau per atalaiar tot lo que feia i deixava de fer En Juanet i sa seua gent, a fi de porer-los pegar es gran porro, *Sa maneta de plata*, XXI, 58

I ¿com diríeu que ho varen compondre per pegar es porro an aquell pobre pareier?,... amb s'idea que duien ben forta de pegar-li un bon porro an aquell antic company seu, *Tres estudiants de la sopa*, XXIII, 43, 48

Que et penses porer-hi bovejar gaire amb mi? Mira que te'n duràs un mal porro!, *Ses dones bambes*, XXIII, 97

-Calla! Ara me recorda que un dia vaig donar a un pobret una coa de porro, *Sa mare de sant Pere*, XXIV, 89

PRUNERA (*Prunus domestica*)

Redó, que no poria dir pruna, se'n va a jeure, *L'Amor de les tres taronges*, III, 61

Però es qui hi pegà més fort, va esser es soldadet de Marina, que menjà fins que pogué dir pruna, i li agafà una son rabiosa, *Es soldat de Marina*, IX, 93

S'asseuen tots tres en taula, i vos assegur que enfornaren fins que no pogueren dir pruna, *Fruita fora temps*, X, 118

I encara no ho hagué dit, com zas! compareixen damunt aquell canyemet dues coques bambes, un pot de confitura de prunes de frare i un botilet de vin blanc, *La Reina banyuda*, XI, 32

En Juanet se'n va cap a Na Blancaflor, i tots dos dinaren d'es reims que eren quedats a sa parra que havien sembrada tots dos; en menjaren fins que no pogueren dir pruna, i més dolços que un sucre que los trobaren, *Na Blancaflor*, XIII, 68

Afina dos corbs que se'n venien vola qui vola, passen p'es seu endret, los segueix amb sa vista, i veu que se posen damunt En Baulos, i espipellada ve, espipellada va, se n'atiparen fins que no pogueren dir pruna, *En Pere tort*, XVI, 77

I a s'hora de berenar, dinar i sopar se n'entrava dins es rebost i li pegava de fred: un bon talabant de camaiot, un botifarró i un bon rabassell de sobrassada, i llavò un tasset de vin-blanc, fins que poria dir pruna, *En Tinyoset*, XX, 65

Ell encara no ho hagué acabat de dir, com zas!, compareix damunt es canyemet un dinar tan gros i tan bo, que tothom en pogué menjar a voler fins que no pogueren dir pruna, *En Juanet i sa fia del rei*, XX, 117

Dins es març floreixen ses pruneres; i ses prunes, ja se sap, són molt mengívoles per sa gent i p'es bestiar,

sobretot p'es porcs, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 99

LLavò hi ha sa partida de castes de prunes i de peres, totes tan bones i fines, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 103

Dins es desembre solen acabar de sembrar i fan ses acabaies amb una gran bunyolada, i tothom menja bunyols amb mel fins que poren dir pruna, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 108

RAVE (*Raphanus sativus*)

-Anellet, fé lo que saps fer! Treu un bon arròs de matances per tota aquesta gent, tant en mengin, i uns bons escaldums d'anyell, de cabrit i de vedella, capons farcits i porcelles rostides amb tot s'acompanyament de pa, olives, rave, vi i demés suc que sia del cas. Sa questió és que no hi falt cap gra a sa dobla, i que tothom puga menjar a voler fins que s'aguantin, *S'anellet*, XVIII, 86

REIM / VINYA (*Vitis vinifera*)

-Bono –diu ell-, idò te duré un reim, es més gros que trobaré enlloc, ... -Ja som jo, que he fet es descuit! Vaig prometre a sa meua fia que li duria un reim, es reim més gros que trobaria, i no hi havia tornat pensar pus, ... Anau a ca'l "Rei Moro amb set pams de morro", que és allà on n'hi ha de més grossos, de reims, ... Oh quina reimada que duia aquella parra! Quins reimots tan grossos i tan grossos, amb uns grans com a ametles, però no de ses menudes, sinó de ses més afavorides!, Ara mateix t'amoll, però amb uns pactes: que li has de dur aquest reim, ella el s'ha de menjar tot sense tirar cap gra, i d'aquí a un any i un dia la m'has de dur a ella aquí, i jo t'assegur que ni ella ni tu no vos queixareu de mi,

Es reim del Rei moro amb set pams de morro, XVI, 97-102

Dins es gost comença a haver-hi raïms, una de ses menges més sanes i més bones p'es cos, i ja hi comença a haver hortalissa, que cau tan bé an es ventre, menjant-ne així com pertoca, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 105

RICÍ (*Ricinus communis*)

-Idò ¿què t'hem de fer metge? -Manco. ¡Bona gent me treis! Ell només són bons per fer pendre oli de recino, senet, sal de Madrid i una partida de coses més, totes dolentes, que, sols que un les vegi, ja li regiren es ventrei, *En Gostí lladre*, II, 96

ROMANÍ (*Rosmarinus officinalis*)

Es metges arribaren a dir: -Si no li posen la flor romanial, no s'adobarà mai, *La flor romanial*, II, 86

-Idò allà dalt se congria una casta de romaní, no se'n congria enlloc pus; i aquest romaní fa la flor romanial que tu cerques, *La flor romanial*, II, 87

-Idò vetaquí la flor romanial, diu s'ànguila. A veure si t'afiques dins aquesta encletxa, i si li arribes, *La flor romanial*, II, 89

Ja no li faltava un paumet per abastar la flor romanial, ja la tocava. S'arpa tot d'una l'estreny per sa soca, En Bernat pega tirada, i la se'n va dur per amunt, *La flor romanial*, II, 89

Oh que la hi trobava de guapa i bufarella! Amb quin gust la se mirava i l'olorava! Com que la s'hagués de menjar amb la vista, i no en sabia decantar es nas! Vaja quina flor! Feia

un ramellet de tres floretes color de cel,
sa cosa més senyorívola, amb tres
sostres de fuies tan ben taiades, tan ben
compostes, tan lluentes, tan fresques!
Totes brufades d'un posim fi, ben fi
com a de grana, *La flor romanial*, II, 90

Se'n van cap a ca-seua, hi arriben, es
major presenta la flor romanial, i tot
d'una que la posen damunt sa ferida de
son pare, sa ferida s'assecà, se clogué, i
només va romandre sa costura, *La flor
romanial*, II, 91

-Oh pastor, lo bon pastor! / tu em
toques, i no em fas mal / m'enterraren
dins l'arena / per la flor romanial, *La
flor romanial*, II, 92

Va esser, segons conten, que sa primera
vegada que la Puríssima hagué rentats
es drapets del Bon Jesuset a sa coveta
de Betlem, cerca qui cerca a on
estendre-los, que eixugassen aviat, troba
es romaní que com li digués: -Esteneu-
los damunt mi, veureu que anirà de bé. I
an es mateix temps com que estufàs sa
rameta per rebre-los millor, *De la vida
del Bon Jesús*, V, 8

ROMEGUER (*Rubus sp.*)

Allà devora hi havia un grandió
romegueral... aquell romegueral cobria
tot un comellar fondo, *¿Val més
matinejar que a missa anar?*, III, 23

Anem ara a amagar-mos dins es
romeguers d'es claperot d'es pou, i al
punt passarà en Quemunyes... noltros
mos amagam dins es romeguers d'es
claperot,, ja ho crec que se n'hi anaren
a amagar-se dins es romeguers d'aquell
claperot de devora es pou, *Sa titina i sa
geneta*, IV, 118

Lo que sortí, foren romeguers, plens de
pues i tan enganxadissos com ell, qui
sempre està enganxat a ses nostres
animetes, *De l'Antic Testament*, V, 26

Encara que es ramells de móres tenguen
una mica de semblança amb sos reims, i
es creixulls des romeguers retiren
qualque poc an es capiroles de ses
sarments, massa va veure ell que l'havia
bollada; i li escapà sense voler,
flastomant a la descosida, i traguent foc
p'es queixals: -¡Bon fedor de ceps som
sortit! Però ¿què sap s'ase d'ensafranar
si no ha menjat mai espiciat?, *De l'Antic
Testament*, V, 27

Es seus fills, perque no maleís es cep i
¡bona nit reims i sobretot es suc que
fan!, li duen un verduc de romeguer...
el tira en terra i amb un sant-i-amèn
aquell verduc de romeguer hagué aferrat
i tretes rels a cada cap, i ben endins que
les aficà. Per això és que es romeguers
aferren tan fort a tot arreu, *De l'Antic
Testament*, V, 33

I es gegant, per més que l'encalçà una
bona estona, no el pogué haver cames,
fins que el va perdre de tot dins un
romegueral a on s'aficà aquell fotimó
d'animal, *Sa coeta de Na Marieta*, X,
148

An es moros amb ses primeres sacsades
ja los veren cames a l'aire i amb so cos
penjant p'es mig de ses cames de ses
egos, i bones sondroiades, i, tupa-tatup,
amb so cap per dins ses mates, revells i
romeguers, i per dalt timbes i sobams,
S'oguer de Sa Llapassa, XXIV, 94

Amaga s'ase dins un romagueral, i ell
s'ajeu a's mig d'es camí, cames i braços
a l'aire, com si hagués d'emparar cosa

que anàs a caure-li damunt, *En Joanet i es gigant*, XVII, 33

Camina caminaràs, troba un lleó
embarassat dins un romegueral
disforjo,... es beneit s'afica dins es
romegueral, fent tot lo que va sebre per
posar-se així com estava s'altre pic,
S'homo i es lleó, XXI, 63, 64

S'eriçó en sa nit se n'anà a cercar una
partida de parents seus, i en féu posar
un cada cinquanta passes ran-ran paret,
amagats dins es romeguers i matul·los
que hi havia ençà i enllà a sa vorera, *Sa
raboia i s'eriçó*, XXI, 86

ROELLA (*Papaver rhoeas*)

-Vós teniu la vermeior, de la flor de la
roella, les colors de la poncella, i del
lliri la blancor, *N'Elienoreta*, XX, 13

ROSA (*Rosa sp.*)

Aquestes cabrelles aniran a parar dins es
ventre de qualque peixot, i açò no és sa
cosa, cara de rosa, *S'hortolà de s'hort
d'es Gabre*, IV, 137

Un dia el Rei treu sa filla major a
passetjar per dins un grandíós jardí que
tenien, tot ple de rosers florits, i d'alts
que eren s'hi passetjaven per devall.
Passetja qui te passetja, clic! cau una
fulla d'una rosa dalt es cap de sa filla
del Rei. –Ai! va dir ella tot d'una. Ai,
dic! I cau tan llarga com era, esmortida
en terra. Li miren què tenia i li troben
un grandíós trenc en es cap. Le hi havia
fet sa fulla de rosa amb sa força que
duia com queia, *Tres al·lotes fines*, VI,
46

Tresca qui tresca per dins aquell jardí,
passen per devora un roser disforjo tot
carregat de roses, i aqueix roser, en es

cucuió tenia una vergueta que guaitava.
-¿Què és aqueixa vergueta? diu En
Bernadet. -¿Què és? Diu sa fadrineta. És
una vergueta que, si peguen amb ella a
una cosa qualsevol, aquella cosa se'n va
allà on diu es que hi pega, *S'infant que
feia vuit*, VI, 116

Su abaix hi havia uns rosers tan alts i
tan grossos, que ses soques eren com sa
cama d'un homo, i hi va caure com un
tronc. Sa seva roba se va fer benes, i es
seu cosset, poreu pensar, quedà fet un
llatze, tot cops blaus, peladures i
escarrinxades, i amb moltes de pues
dins sa carn viva, *N'Espardenyeta*, VII,
101

-Jo t'ho diré, respon la Reina. S'altre
dia me passejava per dins es jardí. Me
cau una fulla de rosa damunt un peu, i el
m'engruna!, *La fada Morgana*, XI, 21

-Si me volia a mi, el faria pare de tres
infants (dos minyons i una minyona)
amb un estel en es front i una rosa a
cada galta, *La Reina Catalineta*, XI, 39,
40, 41, 44

Veu caure una fulleta de rosa, però casi
no la deixà arribar en terra, sinó que se
la posà d'amagat dins sa boca i la
s'envia,... I ho va esser una roseta, de
fina, de gentil, d'agraciada; i, com més
gran se feia, més. Embellia, de garrida
que era,... -¿I tu qui ets? Respon-li: Jo
som Rosa; i mon pare és Rosa, i mu
mare Rosa, coïda del sant roser, i estic
en es carrer de ses roses, *Na Roseta*,
XVIII, 34, 35, 36, 37, 39, 40

Era una viudeta; botant botà un carro
cobert de flors; tomà una fulla de rosa,
però no la va deixar arribar en terra; la
s'envià, *Na Roseta*, XVIII, 50 (dibuix)

Pensa qui pensa com en sortiria,
d'aquell envitricollat, se'n va an En
Juanet que, tot d'una que sa fadrineta
tornà de carn i ós, ell bota de dins sa
caldera sense res de cremat en tot es seu
cos, com si sortís d'un bany d'aigo de
roses, *En Juanet i es cavallet conseller*,
XIX, 89

-Però mon pare, ¿per què són aqueixs
rosers tan disforjos, just amb una rosa
en es capcurucull? ¿Quina habilitat
tenen aqueixes roses: una blanca blanca,
s'altra vermeia i s'altra blava blava?,
N'Elienoreta, XX, 9

-Digau-me primer per què són aqueixes
roses d'aqueixs rosers –diu
N'Elienoreta-, i el vos amollaré tot
d'una, an es cabeiet, *N'Elienoreta*, XX,
11

-Ja ho val, amb aquest encapirronament
que has pres d'aqueixes roses d'aqueixs
rosers! Per no sentir-te pus, t'ho diré,
per què són: Veus sa rosa blanca
blanca? Idò si la coïen i la tiraven en
terra, tornaria tot això un “camp de neu”
tan ample i tan llarg com sa vista poria
atènyer. ¿Veus sa rosa vermeia
vermeia? Idò si la coïen i la tiraven
enterra, tornaria tot això un “camp de
brases” ben ablamades, tan ample i tan
llarg com sa vista poria atènyer. ¿Veus
sa rosa blava blava? Idò si la coïen i la
tiraven en terra, tot això tornaria un
“braç de mar”, tan ample i tan llarg com
sa vista poria atènyer. Vaja! ¿Ho saps,
ara, per què són aqueixes roses? Mira
quin enfilai de desgràcies vendrien si
negú les fes servir! ¿Què seria de tu i
d'aqueixa torre i d'aqueix jardí? No en
cantarien pus galls ni gallines!,
N'Elienoreta, XX, 12

-Senyoreta – diu Na Trec-a-trec-, cuiga
ses roses d'aqueixs tres rosers d'aquí
devora, sa blanca blanca, sa vermeia
vermeia, sa blava blava, que prou bon
servei mos faran si son pare mos
ençalça; que és segur que mos
ençalçarà, en temer-se'n que li som
fuites! –Tens raó, Trec-a-trec! –diu
N'Elienoreta. I se'n va com la bala an
es tres rosers, i zas! zas! zas!, ja les ha
coïdes aquelles tres roses, i ben
amagades que les s'amaga dins sa
butxaca per un cas de casos que es
pogués estrevenir, *N'Elienoreta*, XX, 17

-Senyoreta, que tir sa rosa blanca! Si no
la tira, estam perduts, *N'Elienoreta*,
XX, 20, 22, 24

Dins es maig... floreixen es rosers, que
se vesten de roses i amb elles
endiumengen ets altars de la Mare de
Déu de la Rosa i hi fan es Mes de
Maria, que agrada tant i tant a la
Purissimeta. Per això diuen: Per sa festa
del Roser, tot ve, *Es dotze mesos i dues
jaies*, XXI, 101

-¿Què dus aquí dins? –Roses! –diu ella,
Na Rosa, XXII, 40, 41

Ella contà lo que li havia passat amb
son pare: allò de que ses faldades de
llesques de pa i diners li tornaven roses
quan son pare l'aglapia que ella ho duia
an es pobres, *Na Rosa*, XXII, 43, 44

Un dia Na Catalina esclafí de riure, i
zas! tot foren roses i clavells que li
brollaren de sa boca! I això que era
devers Tots Sants, quan no hi havia cap
roser ni claveller a on se badàs cap
poncella ni cap badoc, *Sa guixeta tota
sola*, XXII, 97 (dibuix)

RUDA (*Ruta graveolens*)

Devora Son Servera, an es puig de Ca S'Hereu, més amunt de sa coma de Sa Ruda, hi ha es penyal de Son Lluc; i conten que davall hi ha un encantament, *S'encantament de Son Lluc*, XXIV, 19

SAFRÀ (*Crocus sativus*)

Però ¿què sap s'ase d'ensafranar si no ha menjat mai espiciat?, *De l'Antic Testament*, V, 27

Un dia el rei diu an En Miquelet: - Carregaràs sa barca de fuies de safrà, la dus an el rei moro, i diràs que som jo que la hi envii. En Miquelet se posa a cercar fuies de safrà, i fins que en tengué sa barca ben estibada!, *Ses tres flors*, X, 7

Desembarquen, i En Miquelet se presenta an el rei moro amb sa gran barcada de safrà, *Ses tres flors*, X, 7

-Sí que m'hi fa, ben content, ton pare amb so enviar-me i tu amb so dur-me aqueixa gran barcada de fuies de safrà!, *Ses tres flors*, X, 7

-Mon pare m'envià amb una barcada de safrà an el rei moro, i el rei moro va romandre tan gojós de sa barcada, que me va dir: Per ton pare te faré omplir sa barca d'obra fina; ara per tu te don sa facultat de triar d'es meu jardí ses tres flors que més t'agradara, *Ses tres flors*, X, 13

-M'és arribat a ses oreies que es mateix dia que jo vaig entrar en aqueixa ciutat tornà sa barca que En Miquelet, es fill de mi senyor rei i de mi senyora reina, se n'havia menada carregada de safrà an el rei moro, i que tornà carregada d'obra fina, però sense En Miquelet, *Ses tres flors*, X, 25

SAVINA (*Juniperus phoenicea*)

S'amaga dins un remolí ben espès de pins, sibines i ciprells, *Sa fia del Sol i de la Lluna*, II, 22

SENET (*Cassia obovata*)

Li recepta una bona purga de senet i unes cullerades per veure si li tremparien es nyirvis i si l'apacivarien, recomanant-li tranquilidat, repòs, distracció i fora mal-de-caps de res, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 163

SERVERA (*Sorbus domestica*)

I ja li entaferra ventova i altra, i venguen serves i més serves tan espesses com a calabruix, *En Juanet de l'Onso*, III, 39

SÍNDRIA (*Citrullus lanatus*)

... allà síndries i melons que feien més d'un quintar. N'alui una, de síndria, disforja i que feia cara de bona ferm, *En Pere tort*, XVI, 90

SORDONAIA (*Chrysanthemum coronarium*)

Na Francina (va somiar) una sala plena de sardonaies, *Sa rondaia de Son Roig*, XII, 142

TABAC (*Nicotiana tabacum*)

Però *Don Martín* era un homo tan estrambòtic, que fumava en pipa, i treia foc amb una pedra foguera i esca; i dins es llit li pegava per fumar, i tot anava esca, i soiava es llençols, ses coixineres, i ho soiava tot, *En Martí Tacó*, I, 52
(dibuix)

-¿I quina llei és aquesta? diu En Gostí, que voltros que avui no heu fet més que

gratar-vos sa panxa i cremar tabac de pota, vos hàgeu d'enflocar s'arròs i sa carn fresca i saborosa, i jo haja de badar ses barres an es vent si no me vull abordar a quatre faves mal cuites...?, *En Gostí lladre*, II, 112

Se posa una fulla de tabac ben estreta dins sa mà; se'n va an En Pere i li diu, mostrant-li es puny: -Veiam si sou fi per una endevinada! Endevinau-me què tenc aquí dins! -¿Vos voleu fer trons, vos? respon En Pere, tot cremat. ¿No trobau que hi estic atabacat que basta, i encara vendreu a atabacar-me més? -El dimoni sou! Diu es patró. Sí que ho és tabac lo que hi tenc! Sí que ho heu endevinat!, *En Pere Gri*, III, 101

Sobretot, com ets altres dos varen estar ben adormits, En Tià s'aixeca, pega foc a sa pipa, encén una mica de rostoi, i cala foc a un cap des bocí que havien de segar, *En Tià de sa Real*, V, 70

Li robaven ous, gallines, coloms, fruita tota sa que trobaven, i fins i tot es tabac, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 158

I ¿sabeu quina la fa? Compra dos doblers de vi i un d'olives i un de xigarrets. Se menja amb ses olives la mitat d'es pa que li quedava, pega una bona tímbola de vi, *Es soldat de Marina*, IX, 89

¿Què me'n direu? Ell li varen caure en terra tres xigarrets; i com los va veure, sí que en va fer, d'estabetxos, *Es soldat de Marina*, IX, 92

I ja és partit a donar-ne un an el Bon Jesús i un a Sant Pere, i se n'aturà un per ell, i va dir llavò: -Vaja! Fumem-lo! Ja que no tenim pa, almanco assaciemos d'una mica de fum! Val més

qualque cosa que no-res, *Es soldat de Marina*, IX, 92

Sa madona, que era fada, digué: -Jo lo que vos puc donar, una carrasca, una espècie de capsa de tabac, que en dir-li: Carrasca, du'm a tal part!, vos hi durà a l'acte. -Sí que em fareu ben content, diu En Tià, *En Tià d'es forn d'En Mataronyes*, XI, 106

S'asseu, posa tabac i esca a sa pipa, treu foc amb sa pedra foguera, i hala bones xuclades, i fum i més fum p'ets oronells, que pareixien dos fumerals, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 19

Varen esser unes casetes blanques amb un jaiet assegut en es portal, fuma qui fuma, amb una bona pipa, i bones xuclades!, *S'anellet*, XVIII, 60

Lo que afinaren a un racó fonc un senyorot assegut a un tabulet, fuma qui fuma, amb una pipa com es puny, amb un canó d'una braça, i bones xuclades, i sa seva boca i oronells que eren com a tres fumerals, *Sa por de Manacor*, XXIV, 15 (dibuix)

Diuen que es tresor d'Àufàbia el guarda un dimoniot que fuma amb pipa, i per acostar-s'hi s'han de llevar tot lo beneit que duen damunt, *Es tresor d'Àufàbia*, XXIV, 40

TAPARERA (*Capparis spinosa*)

-I allà venguen covonades i més covonades de plats sopers,... pasteretes i fuies per olives, tàperes i ravanets, salseres, xíqueres, sucreres, escudelletes, ... *Ses tres flors*, X, 8

TARONGER / TARONJA (*Citrus sp.*)

Sa madona s'espitxa, i ell quedà assegut
a's mig de la casa, tot embabaiat,
pensant en l'amor de les tres taronges,
L'amo de So Na Moixa, II, 28

Los havien agafada una àguila grossa de
tot i los havien fermada per una cama
amb una corda a sa soca d'un taronger,
perque hi jugasen, *La flor romanial*, II,
85

Que En Bernadet, en tenir setze anys,
no puga estar ni sosegar, que l'amor de
les tres taronges no vaja a cercar,
L'Amor de les tres taronges, III, 58

Passat tot això encara venim noltros, qui
som set de dia i set en sa nit, ajaguts a
baix d'es taronger que té l'amor de les
tres taronges en es brot de més amunt. I
per enganar la gent, en dormir tenim ets
ulls badats, i en no dormir los tenim
clucs. Veïès com el mos han de porer
prendre, an es brot de tres taronges!,
L'Amor de les tres taronges, III, 69

Estava abraçat de set, i li vengué s'idea
de xapar una taronja, *L'Amor de les tres
taronges*, III, 76 (dibuix), 77

-No hi ha remei, digué l'homo tot
acongoixat; és ella, maldament no ho
parega. Sortí dona feta de dins una
taronja, i ara una mica de sol i de lluna i
de serena la m'han posada així. ¿Què hi
farem? Planetes que hem de córrer!,
L'Amor de les tres taronges, III, 82

Tota aquesta nèscia se féu gran; i hi
hagué un cavallet, un taronger i una
espasa per cada un d'es tres al·lots, que
havien nom Juan, Toni i Ferrandí, *En
Ferrandí*, III, 108

-Me'n vaig a descobrir món. En
mustiar-se es meu taronger, serà que
necessitaré ajuda, *En Ferrandí*, III, 108

-Ja no és En Juan tot sol que ha de
mester ajuda! diu ell; també és En Toni.
Me'n vaig a donar-los-ne. Poria esser
que es mustiàs es meu taronger: si es
mustia, que venga qui puga, *En
Ferrandí*, III, 110

-Que me roba ses taronges d'un taronjal
que tenc, i ara li tiraré aquesta barrota;
en faré una coca, i així no me'n robarà
pus, de taronges... -No, ell ha d'esser
amb sa barrota, que l'he d'engrunar an
aquella polissona. ¡N'hi donaran, de
robar-me ses taronges!, *Un geperut i un
gegant*, IV, 48 (dibuix)

Abans d'arribar-hi trobaràs un hort de
tarongers. Alerta a tocar cap taronja!, ...
troba s'hort de tarongers, uns tarongers
disforjos, que s'esbrancaven de tantes
taronges com tenien penjades, unes
taronges com es dos punys, que feien
mengera, *En Toni Garriguel·lo*, IV, 98

Lo endemà es gegant se n'anà a guardar
s'hort de tarongers, i sa geganta posa sa
caldera damunt es fogons, plena d'aigo,
i comença foc, *En Toni Garriguel·lo*,
IV, 101

-Però no tens les tres taronges
d'arencal! Se'n va s'al·lot a ses fades;
los ho conta, i li diuen: -Torna prendre
es cavall; caminaràs tres dies, trobaràs
un jardí; no t'hi aturis... A's mig d'es
jardí, tot arencal, veuràs un taronger tot
carregat de taronges d'or i an es
capcurucull té un brot de tres taronges.
En començar a tocar hores, t'hi enfiles,
cuïs aquell brot sense tomar cap fulla
d'es taronger i fuigs més que de pressa
abans que caiga sa darrera bataiada si

no vols que t'apleguin, i véns... Es jardí estava amb ses portes tot esbadellades, no s'hi veia més que arenal i a's mig un grandíós taronger tot carregat de taronges d'or i en es capcurucull un brot de tres taronges que valien ulls per mirar, *L'hereu de la corona*, VI, 75

Dins aquell espirall feia es niu un auellet verd, i hi duia un brot de tres taronges: una per ell, una per s'infantó i una per sa mare, i així se vivien dins aquella paret, *S'infant que feia vuit*, VI, 105

Estava sempre com embabaiat, pensant en l'amor de les tres taronges, *En Pere de sa xuia*, XVII,

-Francineta, ¿vols una tarongeta? No res, ve'nt-ací una!, ... I zas!, li tira una tarongeta. Na Francineta l'engospa, se treu un trinxetó que duia sempre per un cas de casos dins sa butxaca, xapa p'es mig sa tarongeta, se'n guarda una mitja, i tira s'altra mitja a sa cara de la reina vella, ... No vos dic res si totes ses al·lotes fadrines se prepararen bé de taronges de totes classes, grosses, petites i mitjanceres, a fi de tenir-ne una que s'avengués amb sa del rei, ... A la fi arriba el rei a ca Na Francineta, i tot d'una surten Na Biatriu i Na Florentina carregades amb tot es taronjam que havien replegat per veure si cap taronja seua s'avendria amb sa mitja del rei. I què s'havia d'avenir cap de ses seues mitges amb sa del rei! Tant com sa coa d'es moix!, *Na Francineta*, XVIII, 9, 12, 15, 16

Sí, mon pare Rosa, i ma mare Rosa, cuïda del sant Roser! Però no en es carrer de ses Roses, sinó damunt un

taronger de sa clasta del senyor rei, *Na Roseta*, XVIII, 51

TEIX (*Taxus baccata*)

Pareix que el Rei En Jaume patia d'aufegó, i se passava temporades en es palau que tenia a Valldemossa, i per alenar aire pur i ben net, se'n pujava molts de dies an es Teix, aquell puig altiu i soberg que empina sa seva cresta devers es Coll de Sóller, par damunt casi totes ses altres cucuies de sa nostra Muntanya, *El Rei En Jaume i es Teix*, V, 107

Diuen que com el rei En Jaume estava dalt Es Teix per posar-se bé de s'aufegó que tant l'atropellava, cada dia se n'anava a missa a s'esgleieta de Sant Pere d'Escorca, devora Lluç, *El Rei En Jaume*, V, 115

TOMÀTIGA (*Lycopersicum esculentum*)

Afina Na Maria-Aina, asseguda a una cadira, que tenia ets uis com a tomàtiques, de plorar, *Un festejador*, I, 22

-Oh, el gallet, que ve de grasset! Jo que no sabia de què havia de fer dinar an es senyor! Ja m'hi caurà bé! El posarem amb tomàtiga!, *La pomarrina*, XVI, 71

ULLASTRE / OLIVERA (*Olea europea* v. *silvestris*)

-¿I què fas, si no és massa preguntar? – Apunt a un mosquit posat a un uiastrèll damunt es Puig de Randa, *En Juanet i es set missatges*, I, 7

Es coní afina una soca d'uiastre que feia com una lloriguera, i s'hi afica com un

llamp, *Es ca d'En Bua i es moix d'En Pejulí*, I, 56

Eren com a rebrols d'uiastre, i d'una creixença mai vista, *N'Estel d'or*, I, 74

Allà hi anaven homos que li feien davant s'uiastre esbrancat, que sabien escarnir de lo millor ses veus de tots quants d'animals se coneixen, *La princesa bella*, II, 39

Sent rall dins un remolí d'uiastres, s'hi acosta, i me troba un lleó, un ca llebrer, un falcó i una formiga, que tenien una euveia morta, i se gatinyaven a les totes, i ja se deien es nom des porc, *Es fill des pescador*, II, 68

Això era un comte més jugador que ses cartes. No tenia cap fill, i hauria fet s'ullastre esbrancat damunt sa creueta des campaner per tenir-ne un, *Sa comtessa sense braços*, II, 120

S'al·lota no s'hi era vista mai, i la perd dins un uiastrar, *En Juanet de l'Onso*, III, 25

Tires llavò s'altre raig d'aigo an es dimoni cucarell, que pegarà remeulo i farà un tro i se posarà a fer s'ullastre esbrancat damunt aquella pedra, *Es pou de sa lluna*, IV, 77

I prengué ets atapins cap a ca-seva, i p'es camí arrabassa un rebroll d'uiastre, i mentres l'esmotxava, desiara deia: -Ja porà esser que faces feina avui!, *Ets amos*, IV, 142

Fins i tot se conta que hi ha hagut homo devora una bassa contemplant sa rama d'un uiastre de sa vorera, retratada dins s'aigo, i afinar-hi una cega covant, *De la vida del Bon Jesús*, V, 9

¡Què me'n direu? Ell lo endemà sa donadora de beure los va dur es berenar des matí, es dinar i es berenar des capvespre, i sempre los trobà davall aquell uiastre, asseguts, fuma qui fuma i conversa qui conversa, *En Tià de sa Real*, V, 69

N'Aineta, com pegà dins es pou, se n'anà a fons, però llavò surà; i volgué la bona sort que hi hagués una llinda d'uiastre devés tres pams més amunt que s'aigo, i s'hi pogué aferrar, *Es set ceros*, VII, 16

Compra dos cans de bou ben grossos, esporga una partida de garrots d'uiastre ben llargs i revenguts, i traça es pla de batalla d'aquesta manera, *En Salom i es Batle*, VII, 27

Des cap de set dies troba un mussol que tenia es niu dins sa soca d'un uiastre, i una serpetota que s'hi enfilava, per engolir-se es mussolets, *N'Agraciat*, VII, 42

-Som aquell mussol de s'uiastre, i vénc a pagar-te es favor que llavò em feres. Daça s'ampolleta (l'omple amb aigo de la Font de la bona salut), *N'Agraciat*, VII, 46

Es senyor los donà un arrambatge, que les se cuidà a menjar; i no sé amb quin sant tengueren bo, que no los arrambà un venerable d'uiastre que tenia a un racó per un cas de casos, *Es quatre germans*, VII, 152

En Mercè-mercè ferma sa mula dins un redol d'uiastres que hi havia molt bona pastura; la ferma llarga perque pogués pasturar, i ell pega bot dalt es cavall negre, li dóna cap allà on era sa guerra, i tots aquells cavalls blancs li pitgen

darrera, i de quatre tots com cent mil llamps!, *En Mercè-Mercè*, XII, 93, 94, 95, 96

-¿Així va això?, diu sa raboa. I s'enfila a sa soca d'un uiastre, i per amunt... - ¿No deies tu, cridava sa raboa de s'uiastre, que vivies amb set arts? Treu-ne un d'es set, *Sa raboa i es gat*, XIV, 55

Veu un uiastre su allà, pega tirada a una tanyada ben revenguda, l'esporga ben esporgada, i ja és partit cap an es ca, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 13

Com veu que aquell no s'atura de cridar i que ja li és ben aprop, l'homo, ja més de mig cremat, pega tirada a un rebroll d'un uiastre que hi havia su es camí,... Es soldadet, veent-se perdut de tot, pega tirada a un altre rebroll d'uiastre que afina su es camí, s'atura per esporgar-lo, i fent uns alens ben grossos, se posa a dir, *Es soldadet de sa motxilla*, XVI, 57

Camina caminaràs, devers les onze s'animal ja no en volia pus i, sense dir-li ou, s'atura davall un uiastre que feia una ombra ben espessa, *En Pere tort*, XVI, 76

Camina un poc més, i troba, fermada a un uiastre, una fadrineta d'una quinzena d'anys, gallardíssima, amb una cara com un sol, amb uns cabeis rossos, que li pegaven més avall d'es genois, *Es dos bessons*, XXI, 66 (dibuix)

Topa un uiastell; s'hi enfila, s'hi ajoca, s'adorm amb so cansament que duia, i lo endemà dematí a trenc d'auba se desxondeix, i ja és partit de d'allà cap an es sol, camina caminaràs, *El rei sabi*, XXIII, 14

Idò an es cantell d'aquell abisme En Fenoí posà messions que hi faria s'uiastre una hora seguida, *Es salt d'En Fenoí*, XXIV, 97

Tira cap envant, i a un vermei de penya, baix de sa torre Picada, entre pinotells i uiastrès, destria un niu de corb amb un corpató casi ja vestit i a punt de menjar tot sol, *Es corb de ses puntes*, XXIV, 123

VAUMA (*Malva sp.*, *Lavatera sp.*)

Pensa qui pensa quines herbes porien esser bones, an aquella mesquina, se recordà de s'adagi que diu: "Qui té mal de ventre, que cerc vaumes". –No és dubtós, va dir, que ses vaumes no li poren fer mal, i ses coses se porien engirgolar de tal manera que ses vaumes la curassen. I allà hauríeu vist En Guinyot cerca qui cerca vaumes; i, en guipar-ne cap, ra-rac! ja l'havia coïda, *Es metge Guinyot*, IX, 111

Hi arriba, diu que li posin una olla mitja d'aigo damunt es foc, la hi posen, ell hi tira ses vaumes, i allà cou qui cou, *Es metge Guinyot*, IX, 111

I allà sa pobra al·lota, glops i més glops d'aquell xerumbo calent, d'aquell brou de vaumes!, *Es metge Guinyot*, IX, 111

-I quin remei hi veis vós?, -dic jo-, per decantar aquest bony? –Posau-li coques de vaumes! –diu aquella persona, i s'espitxa. I què faig jo? Ja som partida a cercar vaumes i vaumes, i, venga-les dins sa caldera! I foc davall! Hala a posar coques i més coques an es bony per veure si vendria a madurament i se foradaria o esclataria!, *Ses dones bambes*, XXIII, 113, 114

VAUMA-ROSA (*Malva sp.*)

Tresca qui tresca per dins aquell jardí amb aquella fadrineta que tot le hi mostrava i n'hi donava fites netes, En Bernadet afina una planta esponerosa de tot, per l'estil d'una vauma-rosera, i ja demana: -¿I què és aqueixa planta tan preciosa? -¿Què és? diu sa fadrineta. És una de ses que tenen més virtut. Figura't que si a qualsevol cego n'hi posen un brotet dins cada orella, recobra la vista a l'acte, *S'infant que feia vuit*, VI, 116

VERDOLAGA (*Portulaca oleracea*)

El deixa en terra, estès com una verdolaga, *En Juanet de l'Onso*, III, 36

VINYA (*Vitis vinifera*)

-¡Ola! ¿Com va, estimat? Entra aquí dedins, tastaràs es vi de sa vinya jove, que vaig fer p'ets amics, *Ets amos*, IV, 139

Ja sabeu que Noè plantà vinya, i hi duia es cap tan calent que no sabia estar que no fes síquies, i ¡hala a sembar-hi sarments i sarments!, *De l'Antic Testament*, V, 34

Un any En Tià era a fer garangoles amb altres homos a una vinya, *En Tià de sa Real*, V, 56

Un dia que En Tià amb altres homos feien garangoles a sa vinya de sa Real, vengueren a parlar quin vi era més bo, si es Ca'n Caremany o es de Conies, *En Tià de sa Real*, V, 68

Va esser que una vegada un diantre de jai passà per un trosset de vinya podada de fresc i sense xarmentar, *Es jai de sa lluna*, V, 74

-¿Veus aqueix camp? diu el Rei. Idò es vespre el m'has d'haver voltat de paret, sembrat de vinya, vermat, trepitjats es reims i fet vi per beure jo i tots es meus amics que he de tenir a sopar, *Es Castell d'iràs i no tornaràs*, VII, 62

-Homonets i donetes, hala tots a treballar: heu de fer aqueix camp de vinya, i avui mateix hi heu de collir es reims i heu de fer es vi –DESCRIPCIÓ DE LA VERMADA-, *Es Castell d'iràs i no tornaràs*, VII, 63

Això era es vinyòvol de Can Roig que un dia se posa ses cames an es coll, i ja li hagué envelat cap a veure sa vinya de què ell se cuidava. Encara no hi arriba, com m'hi afina es cabrit i sa segaia, que se calaven es pocs reims que ja havien tenyit i començaven a esser menjadors, *Es vinyòvol de Can Roig i es cabrit de sa segaia*, XV, 69-74

A la fi troba una vinya d'una quinzena de corterades, que no l'havien politxonada mai, i estava a la flor del món!, ... A l'amo el dianxa el se'n duia com sentia aquelles fisconades d'En Bernat, i veia aquella carretada de ceps a la flor del món taiats, i que no li farien pus raims, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 21

Ses saons de juriol són dolentes per ses vinyes, p'ets ametlers i per ses figueres, que les cauen ses fuies per causa d'es ploure, ... Vols veure ton dol? Ves a veure sa vinya dins es juriol, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 120

VIOLETA (*Viola sp.*)

... s'altra feria amb sa punta d'es peu una rosa, un lliri o una violeta, i ja veien

volar i caure una partida de fuies, *Na Roseta*, XVIII, 33

VISC (*Viscum album*)

-Idò són entrats per sa teulada. Tancau bé portals i finestres, feis-hi foc dedins. Si no enguinxaren bé sa trapa, es fum hi sortirà. Si en surt enlloc, posau abaix, en aquell endret, una gran caldera plena de visc. Es qui hi són anats estarán llépols, i hi tornaran. Entraran p'es mateix lloc, i quedaran enviscats. Així los haureu,... Tan confiat anava que tot d'una que toca amb sa punta d'es peu es visc, que feia una mica de crostera a damunt, segur que allò era es trispol, s'amolla en pes: pega dins es visc, i queda sembrat tai de coll,... pega capficada dins es visc i allà romangué aufegat,... posa es cap dins una taleca i la se penja a una espatla, deixa es cos dins es visc, s'enfila per sa corda, i cap a ca seua, *Es lladre fadrí i es lladre casat*, XVII, 143, 144, 145

XEIXA / BLAT (*Triticum sp.*)

Ni si haguessen tenguts milenars de corteres de xeixa venal!, *En Juanet de l'Onso*, III, 34

-Ara, per casar-me, m'han de fer una fornada de pa de xeixa, i l'han de treure sense pala, *En Ferrandí*, III, 129

-¿Veus aquest bosc? li diu. Idò es vespre l'has d'haver tret, llaurat i sembrat de xeixa, entrecauat, xercolat, segat, batut, molt es gra, i has de tenir pa fet, per menjar jo i es meus amics que he de tenir a sopar –SEMBRAR BLAT-, *Es castell d'iràs i no tornaràs*, VII, 65, 66

XIGARRO (*Nicotiana tabacum*)

¿I què fa En Tià? Se treu un xigarro, l'entravessa dalt es riu, i per allà damunt passa, *En Tià de sa Real*, V, 55

XIPRELL (*Erica multiflora*)

P'es novembre treuen sa mel de xiprell que, enc que siga un poc aspra, és ben saborosa i cau bé ferm an es cos, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 107

XÍTXEROS / PÈSOL (*Pisum sativum*)

Amb una paraula: tots sabem que dins es Bril cada gota val per mil. Ja hi ha xítxeros i faves tenres, que són una menja de reis, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 99

2.ASSOCIACIONS I GRUPS VEGETALS

BOSC

Després de moltes de vegades de demanar-los Na Magraneta a on anaven i que tornassen arrera, a la fi, trobant-se dins un bosc que no hi havia qui l'acabàs de travessar, feren aturar es cotxo, *Na Magraneta*, I, 82

-Idò el m'has de dur dins un bosc que trobaràs en haver caminat set dies cap an es ponent, *Sa comtessa sense braços*, II, 120

Des cap de set dies de caminar cap an es ponent, se trobaren dins un bosc per on no passava ningú mai, *Sa comtessa sense braços*, II, 121

Ella quedà tota solina dins aquell bosc; i passaren dies i més dies, i setmanes, i mesos, i anys; i allà vivia de ses herbetes i de sa mica de fruita que poria abastar amb ses dents, *Sa comtessa sense braços*, II, 122

Te fiques dins sa muleta; dos negrets, sense que ells sàpien què hi ha dedins, la se'n duran dins un bosc que jo sé ben lluny, i ja anirà ton pare a aclarar tu per on pares, *Sa muleta de plata*, IV, 19

-Sa fia del Rei ha feta sa promesa de dur aquesta muleta de plata dins un bosc... Caminareu set dies cap a ponent, i es dia que farà set vos trobareu dins un bosc sens fi, i allà heu de deixar sa muleta, i cap aquí són ses feines!, *Sa muleta de plata*, IV, 19

Camina caminaràs, passa per un grandió bosc a on justament hi havia el Rei, qui caçava i no duia cap senya que

el donàs a conèixer, *Un soldat que havia servit deu anys*, IV, 36

I totd'una s'hortolà se veu davant una cateifa de cabrits que li compareixen, ben peus alts, des bosc d'En Pieres cap avall, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 135

-Mira, diu aquella jaieta: no deixis mai aqueix camí, caminaràs set dies, i es dia que farà set, trobaràs un comellar fondo ben fondo, ple de bosc ben espès, i tu, per endins i per endins!, *S'infant que feia vuit*, VI, 113

Com foren ben enfora, trobaren un bosc que los agradà ferm per caçar-hi, i s'hi aturaren, *Es set ceros*, VII, 6

Passaren terres i més terres, i dins un bosc topen unes casetes, *Es set ceros*, VII, 8

S'aixeca, berena, i el rei el se'n mena dins un bosc ben espès d'auzines, uiastres, llampúdols, mates, argelagues i romequers, *Es Castell d'iràs i no tornaràs*, VII, 65

-Agafa N'Elionoreta, mena-la-te'n dins un bosc, taia-li es cap i es coll, i de sa seva sang umpl una redoma, i du-la-me plena i la beuré, *Es mèl·loro rosso*, VIII, 128

Poreu fer comptes com se devia trobar aquella mesquina, tota soleta per dins es bosc, sense sebre camí ni carrera, sense redòs ni cobiti de res, *Es mèl·loro rosso*, VIII, 131

Tot era bosc i garriga i garriga i bosc, i mala petja ferm per tots es vents, *Es mèl·loro rosso*, VIII, 136

I heu de creure i pensar i pensar i creure que un dia que En Miquelet se n'anà a

caçar amb una partida de senyors
grossos de la cort, sense voler s'esbarrà
per un bosc més espès que es cabells
d'es cap, *Ses tres flors*, X, 30

I heu de creure i pensar i pensar i creure
que un dia que En Joan trescava per
dins un bosc per estirar-se ses cames,
topa un escabotell de caçadors,
senyorots de qui fa fer, *En Joan d'es
fabiolet*, X, 44

-Idò –diu el rei- te'n menes mon fill
Bernat dins tal bosc; allà el mates, i me
dus sa seua sang dins una ampolleta, *El
Rei de tres reinats*, X, 70

Per aufegar més la cosa i que negú
sabés es com ni es perque, diu a sa
jaieta que se'n vaja amb sos infants a
unes casetes que hi havia dins un
grandiós bosc seu, i que allà li faria dur
tots es comestibles i demés carroportal
que hagués mester... I es tres infantons
dins aquell grandiós bosc se criaren sans
i forts i bons al·lots de tot, subjectes
sempre en tot i per tot an aquella jaieta,
com si fos estada sa mare propia, *La
Reina Catalineta*, XI, 43, 44, 45

-Per fat i fat, que la mia mare m'ha
comanat i un punt més; que lo que ara
diré, sia ver i veritat: que dins es bosc
més gran del rei se principii un casal,
com es del rei mateix, a on no hi falt un
amèn, i que hi haja una botiga amb tota
casta de robes d'homo, cosides i sense
cosir, *Una gírgola que dugué coa*, XI,
79

En Juan lo endemà a mitjan capvespre
pren ets atapins cap an aquell bosc i no
s'aturà fins que fou davant aquell bell
casal, *Una gírgola que dugué coa*, XI,
79

Aquell al·lot arriba a estar avorrit, i un
dia alça es cap i ja és partit per dins un
grandiós bosc, i de d'allà, *En Tià d'es
forn d'En Mata-ronyes*, XI, 105

S'al·lotona, trescant per dins aquell
bosc, troba una coveta i s'hi ajoca. Allò
fonc es seu redòs des d'aquell dia. Vivia
d'herbes i de sa fruita boscana que poria
pellucar fent es cap viu i traguent-s'ho
de sa son i de sa vessa, *Sa rondaia de
Son Roig*, XII, 143

Hi arriben, i el rei crida la cort, i fa
sebre a tots es nobles, criats i criades
que tal dia se casa amb aquella al·lota
que acabava de trobar dins aquell bosc,
Sa rondalla de Son Roig, XII, 144

En Mirando era un animal ferest que
capllevava dins un bosc; mai hi havia
hagut negú que li pogués fer res, i se
menjava tots es qui s'hi arrembaven, *En
Mirando*, XIII, 6

¿Per què te calares a riure quan dins es
bosc te vaig pasar es dogal d'or p'es
coll i vaig començar a estirar-te cap a
ca'l rei?, *En Mirando*, XIII, 11

-Pren cap a migjorn, diu sa veu. Camina
set dies sense aturar-te; trobaràs un bosc
molt espès; t'hi afiques i per endins; i en
trobaràs una, de lleona, ajaguda a una
ombra, que alleta lleonets, *En Mercè-
mercè*, XIII, 103

I d'aquella gota brolla cop en sec un
bosc, sa cosa més feresta, *La Bella
Ventura*, XIV, 24

Te durem dins un bosc, i dins es fustet
així mateix podràs trescar qualche mica
i viuràs d'herbes. Ton pare ni es
marquès no sabran pus noves de tu, i

t'escapes de ses seues uncles, *Es fustet*, XVII, 58

Aquella dona el se'n mena dins un grandió bosc, a on troben unes casetes blanques, *En Tinyoset*, XX, 64

-No mos convé gota estar dins la vila, porque es diners, si no les saben gastar, duen molta de ronya. Lo millor és que mos n'anem dins un bosc; allà hi faré sortir un palau com es del rei, i allà mos estarem tots solets,... i se n'anava bosc endins, lluny, ben lluny,... i el rei hi pegà fortet, porque tot era bo ferm i ell havia aplegada talent amb so caçar i trescar per dins aquell bosc, ... Es cavall desaparegué, i En Juanet i Na Catalina seguiren vivint en aquell palau dins aquell bosc, sense que negú nat del món en sabés noves, *En Tinyoset*, XX, 78, 79, 80, 82, (dibuix 83), 84

I s'espitxen tots dos per damunt aquella muntanya, tresca qui tresca, i ben de veure que era es grandió bosc que tot ho vestia de verd i que hi feia un estar d'àngels, *En Juanet i sa fía del rei*, XX, 119

Ella contà lo que li havia passat amb son pare: allò de que ses faldades de llesques de pa i diners li tornaven roses quan son pare l'aglapia que ella ho duia an es pobres, i llavò sa feta d'haver-la-se'n menada dins aquell bosc, fermada a una soca i esbaltida a força de vergades, *Na Rosa*, XXII, 43

Sa cosa s'emmaleí fins a tal extrem, que sa senyora agafa un polissardo, i donant-li una bossa plena de doblers, li comana amb tot secret que amb enganaies se'n men sa criada dins un bosc i li trega ets uis, i la deix allà abandonada porque ets animals ferosos

la fessen malbé; però que es dos uis los hi duga dins una ampolleta, *Sa guixeta tota sola*, XXII, 93

HORT

I a l'acte allà hi hagué un hort amb grans parades de cols i pebres i patates i cànjom i carabasseres, meloneres i sindrieres, que no ho vulgueu sebre i llavò una sínia fonda ben fonda, i ampla ben ampla i amb molta d'aigo, però ben endins. I era rodent, aquella sínia, hi rodava una bona mula, i amb so grandió enfilall de cadufos que duia es rest, vos assegur que en treia, d'aigo, per sa mare i per sa fía, tanta com n'havia de mester tota aquella hortalissa, *En Juanet Cameta-curta i ses tres capsetes*, VI, 157

Arrib a sa primera rama, i m'hi trob un hort, sa cosa més de veure: allà carabasseres amb unes carabasses i carabassots com a bótes de mena, allà síndries i melons que feien més d'un quintar. N'alui una, de síndria, disforja i que feia cara de bona ferm, *En Pere tort*, XVI, 90

PINAR

PI (*Pinus halepensis*)

Allà devora hi havia un gran pinar. En Forcim s'arromanga, s'aborda an es pins, i grapada ve i grapada va, amb cada grapada en tirava un en terra, *En Juanet i es set missatges*, I, 18

Camina caminaràs, sa nit los agafa devora un pinar. Veren un pi molt gros, i resolgueren ajocar-s'hi davall, *S'Hermosura del món*, I, 25

Quan varen haver caminat un bon tros,
entraren dins un pinar molt gran, que
feia un pujol lluny, *En Martí Tacó*, I, 45

L'homo, perdut de tot, se posa darrera
sa soca d'un pi, *En Martí Tacó*, I, 45
(dibuix 46)

Pensa qui pensa i mira qui mira, afina
un pi, i s'exclama: -Ja sé què faré:
pujaré dalt aquest pi, i podré dormir
descansada, *Na Magraneta*, I, 82

Na Magraneta estava encara damunt es
pi, morta de fam, tastanejava, *Na
Magraneta*, I, 84

Ses portes se tancaren, ella s'enfila per
sa soca d'es pi, i fins an es cucuió!, *Na
Magraneta*, I, 84

A un coster veuràs una covota paredada,
amb un portal i unes portes tancades i
un pi davant, *Es tres germans i es nou
gegants*, I, 107

Tot d'una que arribis, t'enfiles per
aquell pi, i fins an es cap d'amunt, *Es
tres germans i es nou gegants*, I, 107

Llavò abraonarà es pi, i li pegarà un
parei d'engronsades per veure si hi ha
negú de dalt que los puga trair, *Es tres
germans i es nou gegants*, I, 107

Era ver que se trobaven a s'endret d'una
platja, de bones taies, oberta, lluny de
tot alberg d'homos, arrecerada de
muntanyes vestides de pinars i de
garrigues, *Sa fia del Sol i de la Lluna*,
II, 6

Com hi hagué una partida d'hores que
caminava, arriba a un pinar, tria es pi
més alt, hi deixa En Juanet damunt, i
se'n torna. Aquell pi, d'alt que era, el
veien de set hores lluny, i tenia una

rama com un rotlo d'era, *Es fill des
pescador*, II, 68

Es pi tenia una soca llisa com un fus i,
per davallar-hi aferrat, s'havia de fer
benes sa roba i sa pell des braços,
panxa, cuixes i cames, *Es fill des
pescador*, II, 68

S'àguila se'n tornà per amunt, i ell pren
es cavall, que estava baix d'aquells pins
a on l'havia fermat, i cap a s'entreforc
de tres camins manca gent, *La flor
romania*, II, 90

Camina caminaràs, passa per un pinar, i
me troba un homo que arrabassava pins,
i amb cada tirada n'arrabassava un, *En
Juanet de l'Onso*, III, 32

-Ja sé què faré, diu a la fi. Me'n vaig a
ca'l Rei; de cop-descuit li prenc sa mula
millor d'es cotxo, la me'n men dins es
pinar de Son Serra d'Artà, que no té fi; i
la hi deix fermada llargueta, que puga
pasturar així mateix, *En Pere Gri*, III,
99

-¿Sa mula on és?... ¿I on pot esser
aquesta pècora?... ¿Saps on serà?... Ja
ho veig, on serà... Dins es pinar de Son
Serra d'Artà, *En Pere Gri*, III, 101

I carreranyes de carretades de flastomies
per sa boca contra En Ferrandí;
demanant per ell un pi dins cada ull i
tant de foc damunt com terra tenia
davall, *En Ferrandí*, III, 117

-No li prendrà es castell, an el Rei moro,
que no li taien un grandió pi que hi té
dedins, *En Ferrandí*, III, 118

-¿Què hem de fer? Tallar aquest pinarro
que teniu dins sa clasta, buidar-li sa
soca ben buidada, fer-hi un parell de
foradins. Vós vos hi posau dedins,

carregam sa soca damunt dos o tres carros i partirem. Amb excuses que la duim a vendre, passarem per sa plaça on han de cremar En Ferrandí; mos hi aturarem fins que l'hagen cremat, i vós p'es foradins guaitareu, i ho veureu tot de lo més bé, *En Ferrandí*, III, 120

-Que aquest pi no es pot tallar... Primer me tairan sa barba a mi!, *En Ferrandí*, III, 121

-Sobretot, aquí som, i aquí mos hem de defensar. O noltros los escabetxam a ells, o ells a noltros. I ses raons siguen acabades, i a preparar sa defensa s'és dit. Es soldadet afina una destral per allà, talla dos pins, i los posa entravessats a sa boca de sa cova, *Un soldat que havia servit deu anys*, IV, 38

I hala, para qui para escopetes, pistoles, fusells, trabucs, tornant-les compondre damunt ses dues soques de pi, per si es lladres tornaven a punyir es vesprer, *Un soldat que havia servit deu anys*, IV, 39

Això era un gegant que estava dins un grandió pinar, i tots es qui s'hi acostaven, los se menjava més que depressa, *Un geperut i un gegant*, IV, 44

Se'n va tot generós en aquell pinar, i ja és partit a tallar llenya per dur-se'n un bon feix, *Un geperut i un gegant*, IV, 44

Devora ells hi havia un pi de més de cent pams d'alt, i es gegant diu: - Botarem aquest pi. Se fa cent passes enfora per prendre sa fua; pega envestida i salt, i bota aquell pinarro, *Un geperut i un gegant*, IV, 45

Ja ho crec que se n'anà per amunt. Amb sa coça que pegà sa rama des pi, des

mateix alçar-se, es geperudet botí a l'aire com un coet, i per amunt i per amunt, *Un geperut i un gegant*, IV, 45

Ell, la bona sort, va caure damunt un pi de rama molt espessa; tengué tranc d'embarriolar-se amb ses branques i d'aferrar-s'hi, i així s'escapullà de sa grandiosa tomversa que anava a pegar, i que es seria fet una coca, *Un geperut i un gegant*, IV, 46

Ell es geperut era tan agosarat i atrevit, que seguí anant an aquell pinar a dur-se'n llenya, tota sa que havia mester per la casa, i es gegant ben alerta a dir-li com va la vida!, *Un geperut i un gegant*, IV, 49

Aquest penyalar se'n puja centenars de pams tallat a plom per tots es vents fora per sa banda de mestral, a on sa cresta terrosa que munta des puig veinat, el tapa i s'estén per tot es tossal reblit de pins, auzines i altra garriga, *El Rei En Jaume*, V, 108

Com fonc en es pinar de Son Sant Joan, zas!, li compareix as mig des camí aquell dimoni de llebretona, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 149 (dibuix)

I com foren en es pins de ses vegues, que comença sa pujada, s'asseuen en aquella ombra per prendre un poc d'alè... En Pere i En Pau se volien ajocar davall aquells pins... Damunt un pi d'aqueixs m'ajaçaré jo!... s'enfilen a un pi perhom, s'hi componen un jaç i al punt romangueren més adormits que un tronc... se posa a l'aguait, i m'afina tres gegants que, com són baix d'es seu pi, s'asseuen, conversa qui conversa, i ses darreres que tenien que negú els escoltàs ni ataliàs, *Es cavallet de set colors*, VI, 11, 12

-Tota sa ventura li és venguda an En Bernat de lo que va sentir an aquells gigants aquell vespre de damunt aquell pi de ses vegues...s'asseuen davall es pi... -En no esser, diu un altre, que hi hagués colcú amagat dalt aquest pi?... s'abraona un a sa soca d'es pi, li pega un parell d'espolsades, i ja ho crec que ets aubercocs d'En Pere i d'En Pau botiren d'es jaç i anaren a caure cinquanta passes lluny, *Es cavallet de set colors*, VI, 25

Mentres tant ets homonets ja se són abordats a un redol de pins, los taien, los entaulen, los serren, i venguen barres i posts de totes mides! i m'engirgolen una partida de telessos, *Na Juana i la fada Mariana*, VI, 41 (dibuix)

Com va fer trenta-set dies que corrien, colombrà lluny ben lluny un embalum com un cavall i una dona davall un pi. I cap a ells s'és dit!, *Na Dent d'or*, VI, 142

Cop en sec se presenta un gigantarro com una torre de molí, amb una guitarra passat es cordó p'es coll i en ses mans un pi per arruixador de mosques, però un pinarro que sa soca feia sa gruixa d'es cos d'un homo i s'alçada d'un campanar, *En Juanet Cameta-curta i ses tres capsetes*, VI, 144

Però es dimoni de gigant amb aquell arruixador de mosques que duia, amb aquell pinarro que manetjava com si fos estada una caramutxa, arruixava es soldats, *En Juanet Cameta-curta i ses tres capsetes*, VI, 145

Devora aquella terra hi havia un pinar molt gran i molt espès... Deixa es bous en banda. Se n'entra dins es pinar... al

punt tengué es pareier cansat i mort i embuiat per dins aquells pins i pinotells, *En Salom i es Batle*, VII, 23, 24

Quan ses gavetes s'acabaven i sa vinya casi estava sembrada, venia un estol d'un pinar amb una partida de feixos de politxons, *Es Castell d'iràs i no tornaràs*, VII, 64

És ben coneixedor: tot és pinar, però que es pins estan més espessos que es cabeis des cap... Ho va conèixer per s'espessura de pins que hi va veure... desjuny es bous perque pasturin, i ja és partit a tair pins... Ell al punt en tengué una estesa, de pins, que feia feredat, VIII, *En Pere Catorze*, VIII, 57, (dibuix 60)

Sobretot, los remenaren tan granats, an es galindons, i se feren tan envant, que m'aglopeixen sa jaia Gri devers es pinar de Son Sant Joan, *Sa jaia Gri*, IX, 46

Però ara, per anar ben a lo segur, vos fermarem a sa soca d'un pi, i vos hi tendrem fins que tornem de Ciutat de tornar ses quatre-centes lliures a sa Diputació, *Sa jaia Gri*, IX, 47, 48, (dibuix 49)

-¿Vol veure Vossa Majestat prest curada la senyora Reina? –Massa que ho vull!, diu el Rei. –Idò, venga una ambosta de reina de pi!, diu En Guinyot. Vossa Real Majestat pot guardar la Senyora Reina, i jo me n'aniré dins sa cuina a preparar sa medicina, *Es metge Guinyot*, IX, 116

Fa posar una greixonera dalt es foc, hi tira s'ambosta de reina de pi, i comana an es cuiner que no s'aturin de remenar-la, perque se fonga moral-moral; i llavò se fa dur una pell de coní, li retaia ses

barbelleres de ses cames, cap i coa, i diu an es cuiner: -Bono!, en esser fusa sa reina, que ja serà pega ben natural, du-la'm amb sa greixonera a sa cambra de la senyora Reina, que ara me n'hi vaig per preparar la cosa, i allà t'esper, *Es metge Guinyot*, IX, 117

Aquell espumadoret torna a l'acte un grandió pinar, tan espès que ses soques se tocaven i no hi havia qui en passàs, *Sa coeta de Na Marieta*, X, 155

Trobarà llavò una cova i que se n'hi entr, i per endins, que se'n duga un burjó de pi ben revengut, i que l'oferesca a un homo que trobarà escombrant un forn, *La fada Morgana*, XI, 19

Passa per un pinar; aluia un pinotell que sa soca fos bona per un burjó; i ja l'embraona, i espolsada d'aquí i espolsada d'allà tant arribà a fer que sa soca d'aquell pinotell a baix de tot féu tra-trac, se trencà; Na Juana li esmotxà tota sa rama i li sortí un burjó de primera per escombrar un forn, *La fada Morgana*, XI, 20

-Si me culls, allà on me tiraràs sortirà un pinar d'uns pins més espessos que es cabells d'es cap, *Una gírgola que dugué coa*, XI, 73

I ¿què fa ella? Tira sa flor verda verda, i a l'acte brollà tot un pinar grandió, amb uns pins més espessos que es cabells d'es cap, no d'un cap pelat, sinó ben atapat de cabeium, *Una gírgola que dugué coa*, XI, 75

Camina caminaràs i cap envant te faràs. Troben un homo que se divertia dins un pinar, taia qui taia pins. I just tocava es pins amb un dit i ja veien aquells pins

estesos en terra, com si amb una destrall els haguessen taiats ran de terra, *En Joanet Manent*, XII, 10

Amb això se pon es sol i s'entrega sa fosca. Se trobaven dins un grandió pinar, i sa dida diu: -Amb aquesta fosca no mos convé caminar, perquè poríem trobar animals ferosos, i donar-mos un trastorn. Lo millor que porem fer és enfilat-mos a damunt un pi d'aqueixs i mos hi porem ajocar i pasar-hi sa nit, *Es fill del rei Murteral de França*, XII, 56

Amb això sentiren un rall que else venia d'un pi veinat i que el feien un tord i una tórtera que ferí Na Catalineta ben an el viu, *Es fill del rei Murteral de França*, XII, 56

-Senyor: vénc a demanar-li feina per demà! El dimoni hi pensa una mica i llavò diu: -¿Veus aquell pinar d'allà lluny? -Sí-fa!, diu En Juanet. -Idò el tallaràs, i demà a migdia m'has d'haver duits tots es pins aquí davant, *Na Blancaflor*, XIII, 70, 71

-Bé idò, diu Na Passa-vents: es secret és que, per tornar sa més garrida i sa més galanxona de totes, sa meva senyora, s'ha d'empegar... així és que ara me'n vaig a comprar una senalla de reina per fer sa pega avui mateix... bones cullerades de pega per sa cara i p'es coll i per avall per tot el cos... Déu meu! Quina empegada que se'n dugueren aquelles dues banastres, *La princesa Aineta*, XIII, 150, 151, 152

I, com estigué ben empegada, se renta d'aquella aigo de set pous. I ¿qué me'n direu? Ell allà on li tocava aquella aigo, se n'anava sa pega i romania una pell sa cosa més fina i purificada que vos

pugueu pensar, *La princesa Aineta*, XIII, 153

Dins es pinar de Son Daviu, d'es terme de Lloseta, troba un senyor molt empiulat... Pega bot d'es cavall, el ferma a un pi, se treu es joc de cartes, i ja són partits juga qui juga, *El Bon Jesús i Sant Pere i l'amo d'es Tossals Verds*, XIV, 74

Estaven asseguts dins un pinar, que reposaven, i es soldadet, sense temer-se d'ells, los passà devora, *Es soldadet de sa motxilla*, XVI, 56

Sa ferida pren malament, comença a emmaleir-se de bon-de-veres. –Aquesta cresta mos durà un mal resultat –diu mu mare. –Lo millor que poreu fer –diu una veïnada-, posar-hi reina. Me'n vaig a un pinar a dur-ne, en duc, n'hi pos, sa cresta s'adoba; però com me'n tem, m'hi va esser nat un pi. Jès! –deia la gent que el veia-, aquest gallet, que li és sortit un pi a sa cresta. I es pi creixia més que una carabassera: al punt va esser com sa teulada, llavò com es campanar, al punt pegà an es niguls, i ja no li destriaven s'ui, *En Pere tort*, XVI, 89

Devers es pinar de Son Sant Joan s'atura de ploure. Es drap era tot xop, i En Pere diu: - No res: el deixaré estès a un pinotell. Eixugarà i, en tornar a Ciutat, ja el me'n duré llavò que serà eixut i re-d'eixut, *En Pere de sa xuia*, XVII, 10, 11

Camina caminaràs, com fonc an es pinar de Son Sant Joan se cuidà a treure ets ulls mirant pinotells, però enlloc pogué afinar es tretze paums de drap, *En Pere de sa xuia*, XVII, 13

Lo endemà dematí es gigant li diu: - Aniràs a dur un feix de llenya d'es pinar: quatre encenais per sa cuina. En Joanet se carrega s'aixingler d'es carro i una destralota, i cap an es pinar,... tairaré es pinar, en faç un feix, i el me'n duc a ses cases; i així en tindrà, de llenya, sa madona, tant cuin, *En Joanet i es gigant*, XVII, 27, 28

Es vell el se'n mena dins un bosc, baix d'un pi molt alt, i li diu: -Veus aquell empapussat d'encenais allà dalt? És un niu de corb: sa femella ara hi cova. Es teu examen ha d'esser que li has de pendre ets ous, sense ella témer-se'n. – Idò esperau un poc –diu s'al·lot. I ja està enfilat per sa soca d'aquell pi, i per amunt!, *Es lladre fadri i es lladre casat*, XVII, 138

Es quatre bergantellots se feren més alts que un pi, i ses tres al·lotelles que no volgueren romandre endarrera, *S'anellet*, XVIII, 92

Afina un grandió pinar, i diu: -Aquí aniria bé fer aquexa bona de barca que ha de caminar per terra i per mar, com qui no diu res. Se posa a tair pins, los taia ses branques i comença a entaular soques, En Juanet i sa barca que caminava per terra i per mar,... Troba un grandió pinar, i diu: -Aquí em convendrà fer sa ditxosa barca que camín per terra i per mar que m'ha de valer sa mà de sa fia del rei. Se descarrega ses barxes, agafa sa destral, i destralada an aqueix pi i destralada an aquell altre! I aquells pins, ta-trac, ja tombaven; llavò les taia ses branques, i hala a entaular ses soques,... Tobaren pinars i pinars, i sa jaieta que deia: -No és aqueix, encara, es bo! És més endavant!,... Així ho feren. Amb una

grapada passen el rosari, sopen, i ja s'ajiquen damunt aquella rama de pi; i al punt dormiren més arreu que una rabassa, *En Juanet i sa barca que caminava per terra i per mar*, XIX, 6, 8, 11, 12

Camina caminaràs es gegant tota sa nit, lo endemà, devers una hora es sol alt, me troba Na Tricafaldetes vestida de llenyater, entaula qui entaula soques de pi; i no la va conèixer, sinó que li semblà tot lo més un llenyater tenral que es basquejava la vida traüllant amb aquelles soques, *Na Tricafaldetes*, XIX, 49

-En fer set dies que caminaràs, te trobaràs dins un grandió pinar, on sentiràs cantar molts d'aucells, però molts d'aucells; i no t'has d'aturar fins que afinis damunt un pi una gabieta d'or. Tu t'enfiles an aqueix pi, t'amagues dins sa rama ben amagat, i allà esperes que se faça migdia,... n'afina una, damunt un pinarro que no eren berbes sa grossària que duia,... i ja davalla d'es pi amb sa gabieta i s'aucellet, i de d'allà, cametes me valguen, cap a ca seua, *Sa flor de gericat i s'aucellet d'or*, XIX, 118, 119

-Val Déu i corb! Plometa, fé lo que saps fer! I heu de creure i pensar i pensar i creure que, encara aquella ploma verda no va haver tocat en terra, com brollà allà mateix un grandió pinar, tan espès i tan espès que ses soques s'hi tocaven casi, i es brancam tot se tenia, *En Tinyoset*, XX, 68

-¿Per on? –diu es jai-. Cap an aqueix grandió pinar que tenim davant... Era un pinar més espès que es cabeis d'es cap; així és que En Bernat no tengué

altre remei que davallar d'es cavall i anar ell davant per obrir-se pas entre tanta pinassa,... Malaveja qui malaveja per fer-se envant, topa un falcó, embarriolat entre es brancons d'un pi, a on era caigut de desgràcia pegant a un colom; bé palanquejava per veure si en sortiria; però, com més anava, més embarriolat romania, *Sa maneta de plata*, XXI, 54, 55, 56

Ses al·lotes comencen a socorrar-lo amb estopa devers ses oreies i p'es clotell, i el varen treure d'es solc, tant que, d'un feix de pi que afinà, agafa una branca ben atapida i de molta fuiaca; l'encén ben encesa i envest amb ella tots es qui li vengueren davant, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 98

I sobretot, ja no hi ha lluna com sa de Nadal per tair es pi, per reempeltar ametlers veis i empeltar es joves que no han acabat d'aferrar bé, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 110

Afina un pi, i s'hi ajeu davall,... Justament dalt aquell pi hi havia un esveiador que li aclaria sa rama; i, com sent d'es llamp, li amolla sa destrat, que aplegà es llop devers es cap, i n'hi va fer dos, *Es llop d'es puig de sa Cova Negra*, XXIV, 115

3.GENÈRICS

ABRE

-No us ho vaig dir jo d'aqueixa aigo, que era lo que no hi ha? Però encara n'hi falta una altra, de cosa an aquest jardí, per esser superior a tots es jardins del món. –I quina és aquesta cosa? – demanen En Bernadet i Na Catalineta. – Jo us ho diré –diu sa bruixa-: s'obre de tota fruita. –I a on el trobaríem? –diuen

aquells dos. –Devora sa font de s'aigo de totes ses colors –diu ella, *La bona reina i la mala cunyada*, XII, 118

-Entrau dins es tancat de puntes de puntes; vos n'anau tot dret a s'obre de tota fruita, que està su allà deçà sa font i el coneixereu perquè està carregat de totes quantes castes de fruita pogueu pensar, *La bona reina i la mala cunyada*, XII, 119

Aquell puig feia tres cucuies. Com N'Aineta fonc dalt sa primera, afina dalt un abre una gabieta d'or amb un aucell dedins, que tot d'una escometé N'Aineta, parlant com si fos una persona,... N'Aineta s'hi acosta i pega grapada a una tanyada; i heu de creure i pensar i pensar i creure que totes ses branques i fulles d'aquell abre, lo mateix que si fossen estats instruments musicals, se posen a sonar i sona qui sona, com una música d'aquelles més bones i més refileades, *S'obre de musica, sa font d'or i s'aucell qui parla*, XV, 93 (dibuix)

S'acostaren a sa llumenària, i va esser un abre disforjo, sense cap fulla, ben reblit de brancam, i a cada cap de brancó hi tenia una candela encesa, *En Pere de sa coca*, XVI, 52

Eren més pobres que es ropit, perquè no tenien més que una barraca dins un mitjà i un abre just davant, *En Juanet i sa fia del rei*, XX, 94

FLOR

¿Què me'n direu? Ell un frare llec se n'anà a treure aigo des pou, i me troba es poal tot florit, amb unes flors lo més atapides, lo més fresques, lo més fines,

amb una oloreta que embalsamava, just una olor del cel, *Es poal florit*, II, 134

N'Elieoreta, amb aquell vestit tan polit i tan preciós, tot teixit d'un filet d'or, d'un de plata i un de seda i que duia pintades totes ses flors de la terra, *Es Mèl-loro rosso*, VIII, 146

Sa mel de maig se fa de totes ses flors com se troben en es triquet, en es punt més alt de sa seva galania i bona olor, i ja es sap que no hi ha flors com ses d'es maig: guanyen de massa a totes ses altres, i forçat forçat sa mel que d'elles surt ha d'esser sa millor de totes, sa mel de totes ses mels, *Es missatget petit*, IX, 17

Això era i no era, un viudo que tenia tres fills: En Pere, En pau i En Joanet. Eren més pobres que es ropit, i se vivien de ses flors d'un abre que n'estava tot carregat i el tenien davant ca seua. Sol sortint hi anaven, li coïen ses flors, en berenaven, a migdia en dinaven i es vespre en sopaven. I lo endemà dematí el tornaven trobar tot carregat de flors i les se passaven, fent ses tres menjades, i així ho feien cada dia, *La Reina banyuda*, XI, 25

Ell lo endemà dematí devers les nou, Na Catalineta entra dins es jardí, roda clau de part de dedins. Tresca tot es jardí, mira arreu per tot, i a un racó afina tres flors: una vermella vermella, una verda verda, i una blanca blanca, *Una gírgola que dugué coa*, XI, 72

I heu de creure i pensar i pensar i creure que ses flors d'aquelles plantes tornaren de totes ses colors de s'arc de sant Martí, i s'aigo que tragueren de sa sínia des d'aquell dia feia també ses mateixes

colors de s'arc de sant Martí, *La bona reina i la mala cunyada*, XII, 116

Se n'hi van a ca sa viudeta; toca qui toca, i res. Criden un serraler, obri, no veuen res; tresquen totes ses cambres, i dins sa de més endins troben sa “viudeta” estesa damunt un llit de flors, morta i redemorta, però sense fer gens de pudor, sense estar gens tramudada, com si hagués dormit, *Na Roseta*, XVIII, 52

Escampa sa vista entorn seu, i afina una serpetota que duia en sa boca una floreta blanca, i ja és partida enrevolta qui enrevolta sa caixa de sa morta,... Compongueren de no dir res a negú i guardar sa floreta blanca per un cas de casos,... S'ha treta una floreta blanca i ja és partit a pasar-la i pasar-la per davant sa cara de la senyora princesa, que al punt ha començat a cobrar colors i colors, i llavò ha oberts ets ulls, i llavò ha pegat crit i llavò ha botat d'es baül, *Es patró Pere*, XVIII, 109 (dibuix 110), 111, 112, 118

-¿Sa flor de gercial? –diu Na Catalineta-. ¿I què és, aquesta bona de flor? -¿Ai, què és, fieta meua dolça i estimada, aquesta flor? –diu sa fada-. És sa cosa més preciosa que persones nades hagen vista mai baix de la capa de Déu! Oh, que hi escauria i que hi escauria, aqueixa flor, dins aqueix jardí!... I ¿què fa ella? Tot d'una que és a's mig, fa un clotet amb ses seues mateixes mans, i sembla aquella ditxosa flor de gercial!, ... Sa flor de gercial i s'aucellet d'or,... me colombra Na Catalineta i sa magnífica flor de gercial a's mig d'es jardí,... Agafa una aixada, i cap a sa flor de gercial, com la bala! Hi arriba, s'hi afica per endins, i xadada i altra a sa

soca d'aquella flor, fins que ho hagué passat tot a foc i a sang, *Sa flor de gercial i s'aucellet d'or*, XIX, 110, 114

Repleguen d'en una en una totes ses flors que hi havia escampades p'en terra; i sa jaieta les afica totes dins una ampolla, fora una flor d'aquelles que era sencera, i que la sembra amb so capoll cap amunt i s'ui cap avall. I encara no l'hagué sembrada com ja va haver aferrat, i se posa a treure uis i uis, i aqueixs creix qui creix, fins que tornaren dur es vorjo d'un carro de parei envelat, tot atapit de flors i flors,... -Jo t'ho diré, Juanet –diu sa jaieta-. Ses fulles de sa flor de gercial que Na Catalineta va anar a dur, les tenim amb aigo de set pous dins una ampolla; i sempre que facem roiar dins un plat blanc un rajolí d'aquella aigo, s'aigo s'escamparà, i allà dins veurem sa cara de qualsevol traïdor que mos ne vulga fer cap de grossa: i si llavò duim sa gabieta amb s'aucellet d'or davant d'aquell plat, s'aucellet d'or mos cantarà tota sa mala passada que aquell traïdor mos voldria fer, *Sa flor de gercial i s'aucellet d'or*, XIX, 115, 123

HERBA

Na Catalineta li cercà una herbada fora mida, i sa vedelleta va pegar una panxada de primera, *N'Estel d'or*, I, 63

Idò an aquesta polissona m'he sabut enginyar per posar-li unes herbes maleites dins un potet de confitura que avui capvespre s'ha menjada. Encara no l'ha tenguda dins el cos, quan ja s'ha sentides unes torçons; es metges han acudit, i venguen receptes i medicines; però cap li ha donat gens de posa ni

conhort, *¿Val més matinejar que a missa anar?*, III, 14

Cada dia sortia una estona, i aplegava herbetes per menjar, i com en tenia prou, zas! ja la tornaven tenir dins sa muleta de plata, tancada de part de dins, *Sa muleta de plata*, IV, 20

Justament N'Aineta pellucava herbetes per dinar, i es cans del Rei l'aglapeixen, *Sa muleta de plata*, IV, 20

Deia En Tià que en es Puig de So-Na-Moixa s'hi feia una herba que tenia tal virtut, que qui en menjàs, no se moriria fins el dia abans del Judici Final, però que seria condemnat. Ell mai volgué dir quina herba era aqueixa, perquè no n'hi hagués qualcun de tan bistienc que fés sa porcada d'anar-ne a menjar. Per viure molt de temps, *¿què no farien ets homos?*, *En Tià de sa Real*, V, 63

I aquell animalet, per amunt i per amunt, com un aucell; i el Rei En Jaume, espasada va i espasada ve, a dreta i a esquerra; i caps de moro a l'aire, i cossos xapats en creu, i sang per llarg que brufava aquelles penyes i s'herba que s'hi congria, que encara n'està clapada... si hi anau, i mirau arreu per devora aquelles potes senyades a sa penya, hi veureu un herbum, molt atapit, clapejat de vermell fosc. Qualsevol alaroner vos dirà que allò és de sa sang des moros, *El Rei En Jaume*, V, 109

-Bono! arribà a dir En Guinyot a s'hostaler. S'al·lota té un mal molt mal, que tant pot prendre bé com pot prendre malament. L'han de curar una partida d'herbes, que jo mateix aniré a cercar per triar-les bé d'en una en una, i n'hi donarem per dedins i per defora. I En

Guinyot pren es capell i es bastó, i jal i ha copat a cercar ses herbes, *Es metge Guinyot*, IX, 110

-Idò bono, diu En Guinyot. Heu d'escolar aquestes herbes, i es suc sa malalta el s'ha de beure tan calent com puga, i an es mateix temps, de ses herbes heu de fer una coca i plantar-la damunt es ventre de sa malalta, *Es metge Guinyot*, IX, 111

-I tu què has somiat?. -Jo? -diu En Bernat-. Que he de viure d'herbes virtuoses set anys I llavò he de ser rei de tres reinats, ... i allà menjava ses herbes que trobava que fossen gens menjadores, i eren bones ferm i de molta virtut; eren en bona veritat herbes virtuoses,... Set anys redons se passà dins aquell bosc vivint d'aquelles herbes virtuoses, fins que un dia afina en terra un sauló, *El rei de tres reinats*, X, 69, 71

-Senyor rei, es lladre som jo. Som fill de rei i sa meua desgràcia m'ha duit, per un sòmit que vaig fer, a haver de viure set anys d'herbes virtuoses dins es bosc d'aquí dalt,... Massa se veu que te'n serveixs, d'haver viscut set anys de ses herbes virtuoses d'es bosc d'ací dalt!,... -Ja ho sé que ets fill de rei! I que, perquè somiares que viuries set anys de ses herbes virtuoses i series rei de tres reinats, *El rei des tres reinats*, X, 74, 80

Sobretot, s'ermitanet convidà En Joan a dinar d'una bona escudella de cuinat, figues seques a voler i una platada d'enciam de totes herbes amb sal i oli i vinagre, que En Joan s'en llepà es dits, *En Joanet i sa doncella desencantada*, XII, 77

-Aquest malalt està malamentíssim! No hi ha altre remei que fer-li una coca de set castes d'herbes, i posar-la-hi damunt sa panxa. Es nom d'aquestes herbes ara el vos escriuré. Se treu ploma i paper i escriu es nom d'aquestes herbes, dóna es paper an ets estudiants i else diu: - Aqueixes herbes else trobareu a tal i a tal bosc, i no és cosa de perllongar es cercar-les, si hi voleu esser a temps, a salvar es malalt, *En Toni Mig-dimoni*, XII, 95

I allà sa pobra al·lota, glops i més glops d'aquell xerumbo calent, d'aquell brou de vaumes!, *Es metge Guinyot*, IX, 111

S'al·lotona, trescant per dins aquell bosc, troba una coveta i s'hi ajoca. Allò fonc es seu redòs des d'aquell dia. Vivia d'herbes i de sa fruita boscana que poria pellucar fent es cap viu i traguent-s'ho de sa son i de sa vessa, *Sa rondaia de Son Roig*, XII, 143

A mi tota herba me fa feix, *Guardavos de pedra rodona*, XVI, 25

-Jo estic bé, i qui està bé, que no es moga; que aquell ja ho diu: qui barata, es cap se grata; per mon mester tenc herbeta, i no surt per res de sa pleta, *La pomarrina*, XVI, 73

I Na Catalineta dins aquell fustet navegava així com poria, cercant herbetes, olivó i lletiscla, *Es fustet*, XVII, 59

Això era un rei fradinel·lo que duia més casera que un ca magre puces; però era molt díbolo-dàbolo, i va fer unes dictes que a's mig de sa plaça da ca-seua posarien un llit cobert de flors i d'herbes de bones olors, i sa fadrineta que el botàs sense tomar cap flor ni cap

fulla, se casaria amb ell. Vaja! La volia botadora!, *Na Roseta*, XVIII, 33

Totes ses herbes dins es maig tenen habilitat curativa. Per això se diu que dins es maig sa terra està en saba, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 101

Casi totes ses herbes es dia de Sant Joan tenen qualque virtut curativa especial, i en tenen més si else reguen amb aigo de set pous o els hi posen dedins, fins an es punt que diuen que curen tots es mals, *Es dotze mesos i dues jaies*, XXI, 102

A ca-nostra teniem un missatge vell, que nomia el sen Miquel Racó; i mos contava, com jo era menut, que en aquest Puig hi havia herbes que eren bones ferm per curar diferents malalties, *Es Puig de Santa Cirga*, XXIII, 88

Es que en aqueix Puig de Santa Cirga hi ha una herba que té tanta virtut a ses seves fuies, que si tu l'has trepitjada amb aqueixes sabates, bastarà que jo les me pas per davant ets uis per tot d'una recobrar la vista!, *Es Puig de Santa Cirga*, XXIII, 90

Ell cop en sec cobrà la vista. Era que s'esclau havia tenguda la bona sort de trepitjar aquella herba meravellosa, *Es Puig de Santa Cirga*, XXIII, 90

-Mirau! –mos deia el sen Miquel-. És segur que encara se n'hi fa d'aqueixa herba en aqueix puig. Qui l'arribàs a conèixer, seria ric per tota la vida, perque cercant aqueixa herba, en poria dur a tots es qui no hi veuen, que a qualsevol preu la hi prendrien. Creis-me que se faria sa barba d'or, *Es Puig de Santa Cirga*, XXIII, 91

An es forn d'es vidre de Son Fortesa es moros deixaren una herba que només floreix es dissabte de Sant Joan.

Aquesta herba lluu com un llum, i cura qualsevol mal d'uis. Sols la veuen aquest vespre, *Una herba que deixaren es moros*, XXIV, 79

HERBES DE SANT JOAN

Però estava tot mesclat amb pols i macolins, i eren necessàries totes ses herbes de Sant Joan per netejar-lo, *¿Val més matinejar que a missa anar?*, III, 6

Va haver de menester ses herbes de Sant Joan per arribar-hi, a Santa Maria, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 138

4.PRODUCTES MEDICINALS

AIGO

-Veuràs una font molt polida: allò és la Bella Font, *En Mercè-Mercè*, XIII, 99

En Mercè-Mercè s'arramba a la Bella Font, posa sa boca d'es botilet en es raig que roiava seguit seguit; com veu que es botilet és ben ple, el decanta, i de puntes de puntes surt d'aquell tancat, passa per ses barreres, pega bot damunt sa mula, i cimada i altra! I aquell animal parteix de quatres, i de d'allà!, *En Mercè-Mercè*, XIII, 99

Se'n van an el rei, destapen es botilet, renten ben rentats ets ulls an el rei amb aquella aigo, i el rei romangué sà i bo, i tothom content, crits i enhoresbones, i no hi havia qui hi paràs, *En Mercè-Mercè*, XIII, 102

-Ves-me a dur d'es meu lligador es mirall, sa pinta i s'ampolleta de ses bones olors... Ho presenta tot a sa ratolina, que totd'una destapa aquella

ampolla i ensuma aquelles bones olors que s'exhalaven d'aquella ampolla, sa cosa més embalsamadora que negú mai haja sentida. No li bastà a sa ratolina s'ensumar, sinó que hi va aficar es caparrí dins aquella ampolleta de ses bones olors; i encara no el va haver tret, com se mira dins es mirall i se pega pentinada devés es morrets i part damunt s'orella endreta i part damunt s'esquerra, i amb això s'alça sa pell de ratolina i davall i va haver una fadrineta de quinze anys, sa cosa més garrida i galanxona que vos pugueu pensar, *La princesa Aineta*, XIII, 133

-Ves-te'n més que de pressa cap a ca mon pare, i me dus de dins es meu lligador es mirall de plata i sa pinteta d'or i s'ampolleta de ses bones olors, i llavò una caixeta de llenyam vermell forrada de vellut verd que trobaràs en es fons de sa meva caixa. En tenir tot això, te'n véns més que de pressa cap aquí, i de passada m'umpls també un gerricó d'aigo de set pous! I no faces pus hostals, perque és aquí que t'he de mester!, *La princesa Aineta*, XIII, 152

I llavò zas!, destapa s'ampolleta de s'aigo de ses bones olors, se n'unta tota, i no ho vulgueu sebre si deixava anar una oloreta que embalsamava, *La princesa Aineta*, XIII, 153

-Jo te diré què és aquesta font de ses nou roques: és dins unes muntanyes ben endins baix un grandió penyalar. Ses "nou roques" estan dretes entorn de s'uial de sa font, i t'hauries d'abocar damunt una o s'altra per prende aigo; idò bé, es qui en toca cap, per poc que sia, allà roman fet una coca, perque totes nou li tomben damunt, *En Bernadet i la reina manllevada*, XV, 15

-Mira, ara hem d'investir s'altra cucua d'aquest puig, perquè damunt de tot hi trobarem lo que mos falta: sa font d'or,... -¿Veus a's mig d'aqueixa rocassa –diu s'aucellet- això com aigo groga que fa glec-glec? Això és sa font d'or... N'Aineta se posa es botilets plens d'aigo d'or dins ses butxaques i per avall per avall p'es costers d'aquell puig, fins que fonc an es punt mateix a on havia començat a pujar aquell bo de puig, *S'obre de música, sa font d'or i s'aucell qui parla*, XV, 93, 94

-Bono! –diu sa jaieta-. Ara te diré per què mos serviran aquelles fulles de ses flors que hem aficades dins aquella ampolla, que l'he omplida d'aigo de set pous. Mos serviran per afinar si hi ha cap traïdor o traïdora que mos vulga dur a perdre, *Sa flor de gerical i s'aucellet d'or*, XIX, 116

Es criats n'hi duen un, i ella diu a Na Catalineta: -Aboca-hi un rajolí de s'aigo de s'ampolla! Na Catalineta hi aboca es rajolí, aquella aigo s'escampa per tot es plat, i tot d'una hi veren dedins sa cara de la mala reina vella, *Sa flor de Gerical i s'aucellet d'or*, XIX, 125

I compareixia un cassolí d'oli verjo i una ampolleta d'aigo de roses; se posaven a sa calentoreta d'es fogons, i, com ja los era entrada sa tebor, deien: -Senyoreta, en voler! I N'Elienoreta agafava aquell cassolí i aquella ampolleta i untava d'oli verjo tot es llit, i esquitava d'aigo de roses sa màrrega, es matalàs, es coixins, ses coixineres, es llençols, sa vàneva,... i com ella havia sopat, llavò feia aigo de roses per totes aquelles coses de sa cuina, es rebost i sa saleta, i les esquitxava a totes ben esquitxades; i allò era es recapte d'elles

per cada vint-i-quatre hores,
N'Elienoreta, XX, 7, 8

Com la va tenir feta, ses coses de dins sa cuina li enllestiren ses sopes i li feren s'ouet estrellat de cada vespre; ella sopà amb quatre grapades, i ja va esser partida a fer es recapte per totes aquelles coses, que el prenien abans d'ella anar-se'n a jeure, que era quan acabaven es jornal, això és, sa racció d'aigo de roses, *N'Elienoreta*, XX, 17

Mira, dins aqueix armari devora es llit hi ha un mirai trencat i un botilet d'aigo de roses... que aboqui aqueixa aigo de roses dins una ribella, que s'hi renti sa cara, mirant-se dins aqueix mirai i eixugant-se amb un cornaló d'aquella peça de roba que te'n dugueres sa primera vegada, ... sa cara d'ase li boteix, i se torna trobar amb sa mateixa cara que tenia primer, més garrida i preciosa que el sol, *N'Elienoreta*, XX, 60

-No m'has de tirar. M'has de rentar amb aigo dolça, ben rentat. La mitat d'aquesta aigo l'has de tirar a ses rebranques d'es portal de ca teua. S'altra mitat l'has de posar dins dues ampolletes, i guarda-les ben guardades, *Es dos bessons*, XXI, 65

-Fill meu, no hi ha cura ni remei, si no me vas a dur una ampolleta de s'aigo de sa Font de Xorrigo i es tel de ses costelles d'una lleona que allet, *El rei sabi*, XXIII, 12

-He fet lo que Vossa Reial Majestat me comanà, sense deixar una titla; i duc s'ampolleta d'aigo de sa Font de Xorrigo i es tel de ses costelles d'una lleona que alletava, *El rei sabi*, XXIII, 22 (dibuix)

BÀLSAM

¡Som una pobra jaia, que no faç mal a negú! Pos un poc de bàlsam d'aquesta ampolleta an es germanets meus, i es qui estan ferits, queden bons, i es morts reviscolen, *En Pere Poca-por*, VII, 144

DORMISSONS

Dinaren, i sa traidora li donà dormissons, *Sa fia d'es carboneret*, I, 42

Dins aquella malvasia sa gran polissona de sa veinada hi havia posat dormissons; així és que la pobra patrona encara no tengué dins el cos aquella tìmbola, com torç es coll i roman més adormida que un tronc, *Dos patrons i una patrona*, X, 94

D'amagat fa fer una caixa de mida de sa senyora. An aquesta li dóna dormissons. Quan la té ben adormida, d'amagat de tothom la posa dins aquella caixa, la tanca amb clau, crida un patró, li dóna una grapada de monedes d'or perque se'n duga aquella caixa i, en esser a's mig de mar, que la hi tirin i no se'n resi pus, *Una al·lota de pèl arreveixinat*, XI, 102 ([dibuix 101](#))

Res, soparen ell i la Reina, que d'amagat li posà dormissons en es menjar. En Juan va fer un bon cap de taula, al punt no hi va veure de son, se'n va a colgar, i amb un poc més no arriba an es llit. Ni tengué eima de desvestir-se. I allà, dorm qui dorm com un tronc, *Es tres patrons*, XI, 120, 124

És segur que mos donà dormissons, i no mos ne temérem. Ja pots veure si vas ben ulls espolsats, *Es tres patrons*, XI, 129

-Bono, patró, diu la reina. Un tasset de vi no el me rebutjareu!. En aquest tassó hi havia es dormissons. En Tià, a força de pregàries de la reina, arribà a prendre aquell tassó, el s'arrambà a sa boca; però en lloc de beure's allò, s'ho afica així com pogué dins aquell budell que duia enrevoltat p'es coll, i no en tastà una gota, d'es dormissons, *Es tres patrons*, XI, 129

-Senyora reina, diu una criada vella. No sigui beneita. Diga que sí, i ja li donarem dormissons, an el Príncep Corb, d'aquells més forts, que es so no li espàs fins demà dematí es sol alt... Es vespre aquella criada vella compon uns dormissons ben forts, else donen an el Príncep Corb mesclats amb so sopar, i el pobre tot d'una torç es coll i roman més adormit que una rabassa,... Es vespre com sopava el Príncep Corb, li tornen donar dormissons, d'aquells més maleïts,... Ell es vespre, com sopava el Príncep Corb, li tornen donar dormissons; però no else se calà com ets altres vespres, sinó que else s'escampà per dins ses plomes d'es coll i sa pitera, ... Com no va fer res coneixedor, i d'es cap d'una mica d'haver-li donats es dormissons, va tòrcer es coll i figurà romandre adormit, *El Príncep Corb*, XIV, 125-130

ESTOPA (*Cannabis sp.*, *Linum sp.*)

Perque li fes qualque cosa, s'homo li comprà una somada d'estopa perque filàs, almanco, *Ses dones bames*, XXIII, 95

FARINA

Se'n puja damunt sa terrada, buida es sac, es vent bufava a les totes, i a l'acte veren un trebolí de farina espantós que

prengué per amunt, i de d'allà. Aviat tot se va esser espargit, *L'amo de So Na Moixa*, II, 30 (dibuix)

Sa madona, com va veure que el dimoni no s'atxillava gaire i que feia sa farina blana, cobra coratge i se posa a fer-ne xangleta, *Una madona que enganà el dimoni*, XIII, 51

I el pobret arriba a dir: -Si no me duis qualque cosa, no arribaré a s'auga! Feis-me farinetes, per amor de Déu! Feis-me'n, si voleu! Sa sogra s'aixeca, mira dins sa pastera, treu una escudella de farina, fa foc i hi posa una greixonera; hi tira un pilot de saïm, una mica de sobrassada i una tomàtiga; ho sofregeix un poc, ho tira dins una olla amb aigo, amb una grapada de sal prima i un bon raig d'oli; i com comença a esser calent, hi tira sa farina a comptes de remenar-ho ben remenat i fer ses farinetes, *Es dos germans serverins*, XIII, 55

Es moliner diu a Na Catalineta: -Catalineta, torna sa farina an es gegants de sa cova d'Es Fangar!, *Sa filla i sa fillastra d'es moliner*, XV, 123, 125, 126

¿I que no sabeu com s'ho feia N'Elienoreta per tenir farina? Agafava un saquet de blat porgat i ben ple, i ja li deia: -Hala, saquet! Ves-te'n volant an es molí. Digues que molguen aqueix blat, i que et posin sa farina dedins. I es Moliner, que no moltur massa, tampoc! *N'Elienoreta*, XX, 8

MALVASIA

S'hi acosta i li diu que una amiga seua li ha duita una botella de malvasia sa cosa més bona que negú nat haja tastada mai, i que forçat forçat li ha de fer el favor de

calar-se'n un tasset, *Dos patrons i una patrona*, X, 94

¿Com aquella mica de malvasia li bastà per tombar-la?, *Dos patrons i una patrona*, X, 95

I com el tengués, amb s'excusa de fer tastar a sa patrona Francina Maria una botella de malvasia que deia que li havien regalada, li donà dormissons, *Dos patrons i una patrona*, X, 111

PA

-És ver, diu sa lluna, que ho éts, caminant; però per poder-me seguir, saps que n'hauràs de roegar, de trossos de pa, encara!, *Sa fia del Sol i de la Lluna*, II, 1

Cadascú sap quin pa l'assacia, *La princesa bella*, II, 41

L'homo s'abriga es couro ben abrigat, s'afica dins es forn, i amb quatre grapades va tenir es pa defora, *En Ferrandí*, III, 129

Això era un soldat qui després de deu anys de servici, l'enviaren a ca-seva just amb un pa de munició, *Un soldat que havia servit deu anys*, IV, 36

-Venguen set corteres de pa fet amb set quintars de xuia i sobrassada!, *L'hereu de la corona*, VI, 78

-Idò venguen a l'acte dotze carretades de pa fet, dotze grosses de fils de sobrassades i botifarrons i dotze botes de vi, *L'hereu de la corona*, VI, 79

-Te tancarem anit dins una cambra amb set corteres de pa fet, *L'hereu de la corona*, VI, 81

Amb això s'entregava es colomet, i sempre duia amb so bec un pa de xeixa ben blanc i estufadet, *Sa coeta de Na Marieta*, X, 136

I es lleó respongué: -Si jo tenia un pa fet de l'hora / i una besada de donzella i vi / de tu veuria la fi, *En Joanet i sa donzella desencantada*, XII, 83

Vaig caure amb un senyor i una senyora que eren un sac de pa cada un, bona gent ferm, que me tractaren com si fos estat un fill seu, *Sa mitja terça de carn*, XV, 129

I llavò un retaló de pa de xeixa, blan, estufadet, tret de l'hora d'es forn, *S'anellet*, XVIII, 72

Eren més pobres que un ropit i sempre acabaven primer es pa que sa talent, *Tres fiis de viuda*, XXII, 73

PALLA

-No res, idò, diu el Bon Jesuset: tu tindràs coixí per llaurar, però no d'or ni de plata, perquè t'escorxarien es coll i t'estrangolarien, sinó de tela de sac i pell amb sa llana per dedins i ple de palla perquè sia blan i es jou no et sobregueig, *De la vida del Bon Jesús*, V, 6

Se'n va i umpl uns calçons i una camia de paia, fa un homo de bulto, *En Salom i es Batle*, VII, 31

Afinaren un sostre gran que hi havia, casi ple de palla, i tots quatre hi anaren a posar-hi ets ossos de pla, i aviat tots roncaren a té qui té, *En Joanet Manent*, XII, 16

Es gegant tenia s'espigó amagat davall sa palla; però En Bernat ja des d'es

primer dia que se provaren i li va guanyar, per por de sa por, amagà una caera davall sa palla, *Guardau-vos de pedra rodona*, XVI, 34

I allà besa qui besa aquell infantó, i entre besada i besada deia: -Oh fill meu dolç i ros! Dalt quatre palletes estau vós! Si la mia mare ho sabia, amb drap d'or vos bolcaria! Però, com no ho sap, amb drap d'estopa anau bolcat, *Es reim del Rei Moro amb set pams de morro*, XVI, 117

-Sa palla de sa màrfega –diu sa madona– sí que vos assegur que és fresca i ben estufada, perquè encara no sé si hi ha jagut negú des de que la mudàrem, *Es pas d'es jeure davant i d'es jeure darrere*, XIX, 129

SEGÓ (*Triticum sp.*)

Aquell dimoni, tot d'una que En Bernat l'hagué fet xeroi, va esser com Sansó que, com li hagueren tallats es cabells, no tengué força per alçar tres aumuds de segó, *Es pou de sa lluna*, IV, 81

UNGÜENT

-Bé idò, diu Na Passa-vents: es secret és que, per tornar sa més garrida i sa més galanxona de totes, sa meva senyora, s'ha d'empegar... així és que ara me'n vaig a comprar una senalla de reina per fer sa pega avui mateix... bones cullerades de pega per sa cara i p'es coll i per avall per tot el cos... Déu meu! Quina empegada que se'n dugueren aquelles dues banastres, *La princesa Aineta*, XIII, 150, 151, 152

I, com estigué ben empegada, se renta d'aquella aigo de set pous. I ¿qué me'n direu? Ell allà on li tocava aquella aigo,

se n'anava sa pega i romania una pell sa
cosa més fina i purificada que vos
pugueu pensar, *La princesa Aineta*,
XIII, 153

Afina, damunt una represa d'un racó de
sa cambra, una ampolleta amb un suc
dedins. Prova d'untar d'aquell suc Na
Francina, Na Margalida i es jovenet, i a
l'acte tots reviscolen, *Na Marieta i es
gegant*, XIII, 29

Amb això se posarà a mostrar-te
cambres; i dins sa que farà set, hi
trobaràs dins una ribelleta i en remull es
dos ulls de ta mareta amb un potet
d'auguent per tornar-los-hi posar i que
hi veja com abans,... En Bernadet els
unta de s'auguent d'aquell potet, i les
posa a sa mare, que tot d'una hi tornà a
veure, *En Bernadet i la reina
manllevada*, XV, 21, 28

EL JARDÍ A LES RONDALLES

JARDÍ

I me trob dins un jardí sa cosa més bella
i més delitosa que enteniments nats
puguen pensar. Tot eren rosers reblits
de roses, i clavellers que es clavells se
tocaven, amb unes aufabagueres i
vauma-roseres que pegaven per sa cinta;
tot eren tarongers carregats de taronges
com es dos punys, pereres i
peramenyers amb unes peres i uns
peramenys més espessos que es cabells
des cap; i una mala fi de pomeres que
s'esbrancaven de pomes que duien,
sanes, molsudes, lluentes, *La princesa
bella*, II, 49

Com se'n tem, se troba dins un jardí sa
cosa més preciosa: tot eren redols de
tarongers, pomeres i pereres amb una
tòria fora mida, tot carregats de

taronges, pomes i peres; es rosers,
clavellers, aufabagueres i vauma-roseres
se tocaven, i no vos poreu pensar floreta
hermosa ni herba de bones olors que
allà no hi hagués a rompre, *En Juanet
de l'Onso*, III, 44

I si a un cas de casos n'hi hagués cap
que passàs, llavò se trobaria amb sa
murada que tanca es jardí, una murada
de setanta pams d'alt, i només hi ha un
portal amb unes portes de bronzo, que
sempre s'obrin i se tanquen, *L'Amor de
les tres taronges*, III, 65

Ja veía es jardí de l'amor de les tres
taronges: sortien ses rames d'ets abres i
es brolladors part damunt sa gran paret,
deixant anar una oloreta i una frescor
que tot allò embalsamava, *L'Amor de
les tres taronges*, III, 72

Tota sa dot d'es pescador era una
pollina i un jardinet davant ses casetes
on tenia s'alberg, *En Ferrandí*, III, 107

I dins es jardinet sortiren tres tarongers
amb una espasa ben afuada i lluenta a
s'ull de més amunt, *En Ferrandí*, III,
108

-¿I ara, on la trubaríem? –Dins es jardí,
davall d'un grandíós taronger que hi ha
a's mig, a on pren la fresca... Al punt
afinaren la Reina davall es taronger, qui
prenia la fresca, *En Pere de la bona
roba*, IV, 13

Se'n va dins es jardí, cull una partida de
flors, ses més garrides i de més bona
olor, en fa un ramell que valia ulls per
mirar, i li posa per fermai aquell anell
de diamants que el Rei li havia deixat
per recordança, *Sa muleta de plata*, IV,
24

En Joanet s'afica dins es castell; se troba dins un grandió jardí, i a's mig, dalt una columna, una redoma amb s'aigo ballant, i entorn es gigantarros, ajaguts, però amb uns ulls ben badats, *S'aigo ballant i es canariet parlant*, VI, 96

S'afica dins es castell, i se troba dins un grandió jardí, i a's mig un taronger tot carregat de taronges i en es cap-cucuió es canariet parlant, que cuidava estellar-se canta qui canta, i entorn d'es taronger es dotze gigantassos ajagudots, amb uns ulls com uns platets, de badats, *S'aigo ballant i es canariet parlant*, VI, 102

-No res, demà faç posar un regiment de soldats ben amagats dins es jardí. Jo hi enviaré llavò En Pere a dur un viatge de taronges amb un ase; i mentres ell coirà ses taronges, es soldats l'arcabusetjaran fins que sa seva còrpora sia més foradada que qualsevol filats!, *En Pere Catorze*, VIII, 68

-Uep! diu En Pere, com sent ses bales que botien p'es ramatge d'es tarongers, *En Pere Catorze*, VIII, 69

Avui he afinada sa boca d'es caragol que du an aqueix jardí; per veure què era m'hi som aficat, *El rei de tres reinats*, X, 74

Això era i no era un matrimoni jove que esperaven un infant. Eren molt pobres i estaven devora es jardí d'un gegant. A un cornaló d'aquell jardí s'alçava una grandiosa perera amb uns cimals molt empinats que becaven defora, *Sa coeta de na Marieta*, X, 129

Agafa sa clau, l'afica dins es pany d'aquella porta de sa cambra de més endins, i se troba dins un grandió jardí,

ple de rosers i murteres i tota casta d'arbres de bones olors, *Es tres mantells d'or*, XI, 60

Un dia per xamba guaità per una finestra d'es castell i afinà lo que no havia vist mai: un grandió jardí, *Una gírgola que dugué coa*, XI, 72

-De tot quant hi ha dins aquest jardí, me basten aquestes tres flors, *Una gírgola que dugué coa*, XI, 73

En Manent, com hagué posats es peus en terra, veu una clarura. Hi va i se troba dins un jardí grandió amb tota casta d'abres fruitals i un sens fi de plantes, atapides de flors i que deixaven anar una oloreta embalsamadora, *En Joanet Manent*, XII, 29

Es dia que feia tres de pegar dins aquell clot, pega una mica més fort amb s'aixada, s'aixada passa per endins, se fa un forat gran, En Joan s'hi afica i per endins i per endins, assetsuaixí surt a dins un jardí que no veien es cap d'allà. A's mig s'alçava un grandió casal, En Joan s'hi afica, i allà troba sales i quadres i sales i quadres, si una bona, s'altra millor, *En Joanet i sa donzella desencantada*, XII, 65

I ja és partit amb aquell ou, vola qui vola cap an aquell jardí i an aquell casal a on estava encantada aquella donzella amb aquella maneta que la guardava volant volant, *En Joanet i sa donzella desencantada*, XII, 88

-He pensat que vós amb sa vostra barquera (dona i infants) vengueu an es meu jardí per cuidar ets abres i ses plantes que hi ha i per tenir esment an En Bernadet i a Na Catalineta, vós que heu demostrat estimar-los tant, que les

me duguéreu perquè else fes de mare,
La bona reina i la mala cunyada, XII,
110

Un dia, passant per devora es jardí
d'aquella senyora que havia presos per
fills d'ànima En Bernadet i Na
Catalineta, el rei aturà es cotxo i entrà a
veure es jardí: el trescà pertot, agradant-
li ferm i cridant-li s'atenció d'aquells
dos infants tan ben vestits que hi
jugaven amb sos fills d'es jardiner, *La
bona reina i la mala cunyada*, XII, 111,
112

-Ets al·lots me diuen que és una dona
així i així i que els ha dit que an aquest
jardí, per esser es més garrít del món,
just li manca una cosa: s'aigo de totes
colors, que se troba a una font que se
beu ses colors de s'arc de sant Martí,
una font que és dins un tancat damunt sa
muntanya d'iràs i no tornaràs, que han
de caminar set dies sempre cap a llevant
per arribar-hi. Han de trescar aqueix
tancat i llavò han d'omplir un gerricó
d'aigo d'aquella font i se n'han de venir
tot dret cap aquí i han de tirar un ratjolí
devora ses plantes que més aprecien, i
llavò veuran què resultarà, *La bona
reina i la mala cunyada*, XII, 113

-No us ho vaig dir jo d'aqueixa aigo,
que era lo que no hi ha? Però encara
n'hi falta una altra, de cosa an aquest
jardí, per esser superior a tots es jardins
del món. –I quina és aquesta cosa? –
demanen En Bernadet i Na Catalineta. –
Jo us ho diré –diu sa bruixa-: s'obre de
tota fruita. –I a on el trobaríem? –diuen
aquells dos. –Devora sa font de s'aigo
de totes ses colors –diu ella, *La bona
reina i la mala cunyada*, XII, 118

-Que facen s'enterro dins es jardí, diu la
reina; però abans que escorxin es ca, *Na
Marieta i es gegant*, XIII, 34

Com foren en es cap d'allà, se troben
dins un jardí, tan garrít i preciós com no
vos poreu pensar: uns abres com a
campanars, afilerats de mil maneres,
amb unes rames ben espesses ben
espesses; parres i enredaderes i
passioneres, enfilades per ses soques;
rosers i clavellers i lliris com a cases,
tots florits de dalt a baix; pomeres i
tarongers i magraners i tota classe
d'abres fruitals, tots amb una tòria mai
vista i ben carregats de fruita, que
semblava que s'havien d'esbrancar; i
llavores esbarts de verderols i
cadernerres i rossinyols i passerells, que
es cuidaven estellar canta qui canta. I
llavores ençà i allà hi havia unes
grandioses basses i safreigs, amb una
aigo ben clara, que hi duien quatre o
cinc rierons després de mil revolteries
per tot aquest jardí; i dins aquelles
basses i safreigs hi llambrejaven uns
estols de peixos, grossos, petits i
mitjancers, que com que tenguessen
argent viu dins el cos: no tenien aturai
mai; i enfuites i fues d'ací i d'allà, com
a dimonis boiets, *La Bella Ventura*,
XIV, 19

Com se tem d'es raigs de sol que li
entraven per ses retxilleres de ses
portes, s'aixeca, se'n va a trescar per
dins es jardí; i, com la veien pasar ets
abres, plantes i aucells, l'escometien
fent-li reverència, i es peixos d'es
safreigs i basses treien es capet a flor
d'aigo per rendir-li homenatge, *La Bella
Ventura*, XIV, 21

D'es cap de set dies, trobarà una
murada molt alta, amb una grandiosa

portassa i unes portes que es tanquen i s'obrin i es tanquen i s'obrin. Allò és es jardí de s'aucellet de ses set llengos.

Vetla'ls bé es batuts an aqueixes portes, si no vols que t'esbenen en passar. Si els ho vetles, passaràs. En esser allà dins, veuràs tota sa galania d'aquell jardí i sentiràs sa veu meravellosa de s'aucellet. No t'hi embadalesques gens amb una cosa ni amb s'altra, que hi romandries encantat, com tots es qui hi són anats. Per aplegar s'aucellet, vet ací això, i ara te diré què n'has de fer, *S'aucellet de ses set llengos*, XIV, 39

Oh quin jardí que era aquell, i quina cantòria més garrida que hi feia s'aucellet de ses set llengos!, *S'aucellet de ses set llengos*, XIV, 40, 43, 52

Arribà a ses orelles del rei d'aqueixs tres germanets que estaven an aquell jardí i vivien com uns senyors i negú sabia d'on sortien ses misses, això és, d'on treien es doblers ni com s'ho feien per anar tan quart creixent i llavò lo bons al·lots que eren, que tots es veinats no en contaven més que alabances, *S'obre de musica, sa font d'or i s'aucell que canta*, XV, 99

Tenia un jardí, sa cosa més de veure i més alegrívola del món, i hi solia anar tots ets horabaixes a prendre-hi la fresca, *En Pere de sa coca*, XVI, 51

-Però, dona de Déu –diu ell-, ¿no em diries a on són ses plantes i ets arbres d'aquest jardí? –Ell només n'hi ha un, d'arbre. Però saps quin arbre, que és! No n'has vist cap mai de consemblant. Acostem-mos-hi, el veuràs d'aprop, *En Pere de sa coca*, XVI, 52 (dibuix)

Veü una clarura ben enfora ben enfora i, com hi arriba, se troba dins un jardí mai

vist, amb un grandió casala a's mig, *Sa cama-rotgera*, XVII, 47

-Te trobaràs un grandió jardí, hi veuràs un esbart d'aucells de tots colors; tu tria es més groc de tots, l'agafes, i surts més que de pressa!, *En Juanet i es cavallet conseller*, XIX, 68

-I llavò te trobaràs dins un grandió jardí, ben atapat, però ben atapat de flors i de flors, i sa que hi ha a's mig d'es jardí és sa flor de geric. Aquelles flors, totes parlen, i totes te cridaràn perque hi vages a coir-les; totes voldran esser ses preferides. Però tu, ben alerta a mirar-te'n cap ni escoltar-te'n cap altra!,... Encara no l'hauràs aficada dins sa terra, com ja haurà aferrat, i a's temps de dir tres parenostros ja serà una mata d'es vorjo d'un carro envelat i tota carregada de flors. Llavò aquest jardí serà es jardí més preciós del món, *Sa flor de geric i s'aucellet d'or*, XIX, 111, 112 (dibuix)

Aquella torre estava a's mig d'un grandió jardí i N'Elienoreta només el se poria mirar d'allà dalt, però no davallar-hi. I lo que se mirava més arreu, eren tres rosers disforjos que hi havia su-ran de sa torre, just amb una rosa cadascun en es capcurucull; i un la tenia blanca com la neu, i s'altre vermeia com la grana, i s'altre blava com la paumella, *N'Elienoreta*, XX, 9

Aquell esclau prengué sa seua; es seu senyor tenia un grandió jardí fora de la ciutat, a on En Juanet era anat mil vegades a jugar amb Na Catalineta, *En Juanet carnisser*, XXI, 6

Això era un homo que tenia una pollina, una cusseta i un jardinet, *Es dos bessons*, XXI, 65

Aquella mina desembocava dins un grandió jardí, a on hi havia tota casta d'abres i plantes de gran tòria, vestits de fuies i flors i carregats de fruita, amb caminals i siquioles i estanys i brolladors, sa cosa més delitosa i alegrívola, i tot esbarts d'aucells cantant i volatejant de tots vents, *Es corpet d'es pou d'en Gatell*, XXII, 21 (dibuix)

-Oh quin jardí més garrit! –diu Na Catalina. –Sí, que ho és! –diu es corpet-. Però ara ja és massa tard per aturar-mos-hi. Ja el veuràs demà, *Es corpet d'es pou d'en Gatell*, XXII, 34

Aquí bota de sa barca; i ja s'espitxa an es Murterar del Rei de França, que era un jardí grandió, de mil castes de plantes i de flors, però que lo que hi havia més eren murteres, sobretot una davant ses casetes d'es jardí que valia uis per mirar, *Es Murterar del Rei de França*, XXII, 106

MEDICINA I FARMÀCIA

APOTECARI

I ara havien de vendre una cortera de blat i suara una altra per pagar es llaít de ca's potecari i es metge, *En Tià de sa Real*, V, 65

I se treia un bocí de paper, hi feia quatre burots amb un carbó, i deia a la casa: - Jau això. Anau a ca es potecari. Vos farà unes cuierades, i que les prenga, *En Pere de sa coca*, XVI, 49

-Que es malalt no ha preses ses cuierades. No hi va haver cap potecari que entengués aquella recepta. A tots anàrem. -¿I que són agafats amb cans, aquests potecaris de per aquí? –deia s'estornell-. Veiam si a poc a poc jo

m'hauré de fer potecari, també!, *En Pere de sa coca*, XVI, 50

MAL-BOCÍ

Es mateix Andreu de Ca'n Barraques me donà ses fites netes de tal cocòrum, dient-me que es mal-bocí eren coses de menjar (confits, dòlses, pomes, figues, prunes i brolleries per l'estil) que bruixes i bruixots donaven an es que volien influenciar en tal o tal sentit, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 141

Aqueixes coses de menjar en que consistia es mal-bocí, se veu que casi sempre duien substàncies tòxiques o nocives que atacaven es sistema nirviós, produint exaltacions i desvarietjos i trastorns mentals de tota casta. Es mal-bociners venien a esser vertaders malfactors, dignes de càstig, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 142

Aquella paraula no caigué en terra. Tals confits eren mal-bocí per fer enyorar, i ¡prou que n'hi feren d'efecte, a Na Bet! Assetsuaixí li entrà una enyorança d'En Felet, que no el se poria treure des cap, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 144

I confessà a un company seu de tota confiança que els encantarís que havia donat a Na Susaina amb aquelles figues flors que hem vist que li féu prendre, era anat a Felanitx a comprar-los a Ca sa Mistera, sa mal-bocinera més fina de tot Felanitx, a on diuen que hi ha ses mal-bocineras més entemeriades de tot Mallorca, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 163

MEDICINA

El pobre, com se veu perdut de tot, fa fer unes dictes que es qui li entenga es

mal i li recepti sa medicina bona, tendrà per penyora una pera d'or que an es seu dia li porà valer sa corona, segons com ses coses prenguen, *En Tinyoset*, XX, 84, 89, 90

-¿I quina és sa medicina que em pot curar? –demana el rei, badant uns ulls com uns platets. –Jo l'hi diré, Senyor Rei! –s'exclama En Juanet-. Dins tal barranc hi ha una colometa que a s'encletxa d'una penya cova quatre ous, i set dies de camí més enllà hi ha una lleona qui alleta, i qualsevol que s'hi acostà, sia animal o persona, va a parar dins sa seua butza. Es amb sa llet d'aqueixa lleona que s'ha de curar Vossa Reial Majestat, *En Tinyoset*, XX, 85

Si ses dotze lliures que gastares amb medicines, els haguesses gastades de faves per aquells pobres animals, se serien curades totd'una; i ara les tendries sanes i bones fent feina, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 163

Li recepta una bona purga de senet i unes cullerades per veure si li tremparien es nyirvis i si l'apacivarien, recomanant-li tranquilidat, repòs, distracció i fora mal-de-caps de res, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 148

-¿I què és aqueixa planta tan preciosa? -¿Què és? diu sa fadrineta. És una de ses que tenen més virtut. Figura't que si a qualsevol cego n'hi posen un brotè dins cada oreia, recobra la vista a l'acte, S'infant que feia vuit, VI, 116

Pensa qui pensa quines herbes porien esser bones, an aquella mesquina, se recordà de s'adagi que diu: “Qui té mal de ventre, que cerc vaumes”. –No és dubtós, va dir, que ses vaumes no li

poren fer mal, i ses coses se porien engirgolar de tal manera que ses vaumes la curassen. I allà hauríeu vist En Guinyot cerca qui cerca vaumes; i, en guipar-ne cap, ra-rac! ja l'havia coïda, *Es metge Guinyot*, IX, 111

I allà sa pobra al·lota, glops i més glops d'aquell xerumbo calent, d'aquell brou de vaumes!, *Es metge Guinyot*, IX, 111

-¿Vol veure Vossa Majestat prest curada la senyora Reina? –Massa que ho vull!, diu el Rei. –Idò, venga una ambosta de reina de pi!, diu En Guinyot. Vossa Real Majestat pot guardar la Senyora Reina, i jo me n'aniré dins sa cuina a preparar sa medicina, *Es metge Guinyot*, IX, 116

Fa posar una greixonera dalt es foc, hi tira s'ambosta de reina de pi, i comana an es cuiner que no s'aturin de remenar-la, perque se fonga moral-moral; i llavò se fa dur una pell de coní, li retaña ses barbelleres de ses cames, cap i coa, i diu an es cuiner: -Bono!, en esser fusa sa reina, que ja serà pega ben natural, du-la'm amb sa greixonera a sa cambra de la senyora Reina, que ara me n'hi vaig per preparar la cosa, i allà t'esper, *Es metge Guinyot*, IX, 117

-I quin remei hi veis vós?, -dic jo-, per decantar aquest bony? –Posau-li coques de vaumes! –diu aquella persona, i s'espitxa. I què faig jo? Ja som partida a cercar vaumes i vaumes, i, venga-les dins sa caldera! I foc davall! Hala a posar coques i més coques an es bony per veure si vendria a madurament i se foradaria o esclataria!, *Ses dones bambes*, XXIII, 113, 114

-Si poguessen agafar dos gorrions i plomar-los d'en viu en viu, i llavò

agafassen una lliure d'oli verjo i la tirassin dins una greixonera nova de trinca, posada an es foc i que bollís un quart d'hora; que llavò hi tirassen es dos gorrions plomats d'en viu en viu fins que serien ben cuits, i deixassen refredar aquell oli fins que només seria teb; i untassen d'aquell oli ses ferides d'es fill del rei, i d'es cap d'una hora les hi tornassin untar, es malalt romandria sa i bo, cop en sec, *Es fill del rei Murteral de França*, XII, 56, 58, 59

I es malalts, per abatuts i al baix que es trobassen, allargaven i allargaven; i es vells, com que tornassen joves; i es malaltissos treien faves d'olla; i es qui s'emmalaltien, al punt havien tirat es mal a sa paret; i lo que sobrava pertot arreu, era delit i sanitat, *El Bon Jesús i Sant Pere i l'amo d'es Tossals Verds*, XIV, 77

Sa ferida pren malament, comença a emmaleir-se de bon-de-veres. –Aquesta cresta mos durà un mal resultat –diu mu mare. –Lo millor que poreu fer –diu una veïnada-, posar-hi reina. Me'n vaig a un pinar a dur-ne, en duc, n'hi pos, sa cresta s'adoba; però com me'n tem, m'hi va esser nat un pi. Jès! –deia la gent que el veia-, aquest gallet, que li és sortit un pi a sa cresta. I es pi creixia més que una carabassera: al punt va esser com sa teulada, llavò com es campanar, al punt pegà an es niguls, i ja no li destriaven s'ui, *En Pere tort*, XVI, 89

METGE

Es metges lo que deien, que sa causa de tot aquell cabermoni era sa tristor que la se menjava, i que si la porien fer riure, tiraria es mal a sa paret i aviat treuria

faves d'olla, *La princesa bella*, II, 38
(dibuix)

I se fonia cosa espantosa, i es metges no sabien per on pendre; i el Rei i la Reina, amb un coret com una lletia i perdudes casi totes ses esperances, que és lo darrer que se perd, *La princesa bella*, II, 40

-Idò ¿què t'hem de fer metge? -Manco. ¡Bona gent me treis! Ell només són bons per fer pendre oli de recino, senet, sal de Madrid i una partida de coses més, totes dolentes, que, sols que un les vegi, ja li regiren es ventrei, *En Gosti lladre*, II, 96

Es metges arribaren a dir: -Si no li posen la flor romanial, no s'adobarà mai, *La flor romanial*, II, 86

Com el Rei veu aquell ramell tan garrit, i afina s'anell de diamants, va fer una revivaia grossa, que es metges no se'n porien avenir, i tothom cobrà esperances, *Sa muleta de plata*, IV, 24

Es metge el va escometre; però ell, ben alerta a dir res! Això sí, li vetlava ferm es ble, ni li llevava sa vista de damunt, perque no fes un mal terç a ses carabasses, *Ous de somera*, IV, 34
(dibuix)

I malalta i malalta, i venguen metges i medicines i metges i medicines, *En Tià de sa Real*, V, 65

Es metge la se mira ben arreu, la pregunta d'un vent i altre, i digué en rudes que no li veia mal ni sabia què pogués esser allò que tenia, més que una exaltació nerviosa, *Bruixes, bruixots i follets*, V, 163

-Senyor Doctor, tenim l'hospital ple de malalts, i no hi ha qui els aixec ni que else faça tirar es mal a sa paret. Anem-hi, i vostè los se mirarà, veiam si los mos cura, així com m'ha curada la Reina, *Es metge Guinyot*, IX, 119 (dibuix 120)

-Així va això? –diu En Pere-. Ara me desfressaré de metge, i m'engana que no li peg un altre porro tan sobrat com es primer, *En Pere de sa vaca*, X, 56

Llavò es metge s'arramba an es llit de Na Joana Aina, i li diu: -Torna'm a l'acte aquell garrotet que me baratares, i llavò te llevaré es banyam, *Fruita fora temps*, X, 126 (dibuix 127)

Manlleua un vestit de metge i una barba, se'n va dins aquell matar de devora sa cova un vespre, *En Pere de sa vaca*, X, 56, 58, 60, 61

Es capità estigué allà a la vergonya d'haver de dir lo que hi havia, i empletà an es... metge un raig de mentides, embuiant molt de fil i mastegant fesols, dient que era caigut d'un abre i tot es seu cos s'era copejat i que tot li feia mal, *En Pere de sa vaca*, X, 56

En Bernadet el colgaren, comparegueren es metges i cirugians. Li rentaren i reconegueren ses ferides i ubertes, li posaren mil sucs i auguents i l'embenaren tot. I el rei i es metges, nobles i criats no el deixaren de dia ni de nit, retgirat tothom de que el pobre ferit no fes pell, com prou hauria penat, *Es fill del rei Murteral de França*, XII, 52 (dibuix)

Com es metge considerà que aquells estornells ja eren devers aquells boscs que ell els havia dits, se torna treure de

sa cama d'es calçons sa verga de bou, diu an es criat que destap es malalt, aquell el destapa, i ell ja és partit plim-plam! plim-pena! devers s'esquena d'es mestre, de ses espatles fins a sa renyonada i ses anques, *En Toni Migdimoni*, XII, 96 (dibuix)

Com hi arribaren, ella se colga, criden es metge, es metge la se mira, la polsa, la se torna mirar, i a la fi digué: -Se veu que Vossa Altesa té una excitació nirviosa molt forta. Lo que ha de menester, molta tranquilat, no conversar i veure si porà dormir. Li recepta una beguda per calmar-li es nirvis, i se n'anà comanant que li tenguessen molt d'esment i que no hi deixassin entrar negú a veure-la, *La bona reina i la mala cunyada*, XII, 117

Passa una temporada, i el rei cau malalt d'ets ulls. Criden tots es metges millors d'es reinat; el se miraren de prim compte, i a la fi digueren: -Si no li renten aquests ulls amb aigo de la Bella Font, perdrà la vista i no hi veurà pus, *En Mercè-Mercè*, XIII, 98, 99

S'hi presenta es metge i el rei ja li diu: - Tenim tres malaltes: la reina, sa meua fia i una criada. A veure el senyor doctor si les me cura! –Que no les poriem veure, primer? –demana es metge. –Sí fa –diu el rei-, però primer heu de jurar que no direu a negú nat del món el mal que tenen. –Ho jur des d'ara! –diu es metge, *Dos fills de viuda*, XV, 118

En Pere amb això se vest de metge i ja és partit a passetjar-se per davant cal rei, més inflat que un lleu amb ceba, *Dos fills de viuda*, XV, 117

Va vendre es blat que havia tengut a sa rota, se compra un vestit de metge, se'n va a Ciutat; *En Pere de sa coca*, XVI, 49

La gent, ja ho crec que el reparà, i tothom: -Un metge nou! Un metge nou! -¿A on és? ¿a on? -deien es que tenien malalt a ca-seua. -Vamet'aquí -deia En Pere-. ¿Què voleu? -Senyor doctor -li deien-, per amor de Déu i per amor de sa Mare, veniu, veureu un malaltet, veiam si li trobau remei, *En Pere de sa coca*, XVI, 49

-Vaja, quin metge! -deia tothom-. Basta que los veja, an es malalts, per curar-los, si tenen cura. Veies què seria si es nostros potecaris no fossen tan bancs, i li sabessen deslletigar ses receptes!, *En Pere de sa coca*, XVI, 50

Negú parlava d'altra cosa, i hala metges a ca'l rei, a veure si trobarien cap remei per llevar a la Senyora Princesa aquell tu-àutem que li era sortit devers sa closca. Es metges tiraven junta, dient-hi cadascú sa seua: un deien de serrar-le-hi, altres de llavorar-le-hi, altres de posar-li pegats i més pegats. No s'avenien, i la pobra princesa se quedava amb so grandíós banyam, *En Juanet i sa fia del rei*, XX, 123 (dibuix)

El rei i la reina hi acudeixen amb sos metges, li posaren esperit p'es polsos, li

donen un cordial; l'homo recobrà a poc a poc; però sense sebre-se donar compte de tot quant havia passat, *Sa maneta de plata*, XXI, 51

METZINA

-Lo millor que pots fer, fieta meua dolça d'es meu cor, és una coca amb metzines: la hi poses dins ses beïasses, ell li donarà clau, batrà es peus, i no t'hauràs de veure a s'afrenta de tenir-lo xeroi tota la vida... Tan maleites eren ses metzines d'aquella coca, que, tot d'una que les tengué dins el cos, el feren tornar blau, caigué en terra, i coces i coces, i aviat hagué eixamplat es potons, *En Pere tort*, XVI, 75, 76

-Ja sé què faré. Diré an es meu fill que convit a dinar aqueixs dos bessonets, i jo les posaré metzines dins es menjar; en menjaran, i allà mateix batran es peus, *Sa flor de gericat i s'aucellet d'or*, XIX, 124

-Metzines! Metzines! Sí, emmetzinat està lo que han duit dins es plat de Na Catalineta i en Juanet, p'es fions d'es vostro cor, senyor rei i senyora reina jove! Sí, sí. ¿Qui ho ha emmetzinat? Que parli la mala reina vella! Prou que ho sap! Massa que ho sap! Moques de peix! Moques de peix! Metzines! Metzines!, *Sa flor de gericat i s'aucellet d'or*, XIX, 126

FLORA DE RAMON LLULL

1. AGNUS CASTUS	24. CODONYER	40. LLETUGA	60. RAÏM-VINYA
2. ALL	25. COGOMBRE	41. LLI	61. RIUBÀRBER
3. ALZINA	26. COL	42. LLIRI	62. ROMAGUERA
4. AMETLER	27. CUBEBA		63. ROSER
5. ANÍS		43. MAGRANER	64. ROURE
6. ARISTOLÒQUIA	28. DATILER	44. MANDRÀGOLA	65. RUDA
7. ATZAVARA		45. MILL	
8. AVELLANER	29. ENCENS	46. MIRRA	66. SAFRÀ
9. AVENA	30. ENGLANTINA	47. MOSTASSA	67. SALZE
	31. ESCAMONEA		
10. BLAT		48. NOGUER	68. TURBIT
11. BOIX	32. FAVA		
	33. FENOLL	49. OLIVERA	69. ULLASTRE
12. CÀMFORA	34. FERLA	50. OPIUM	
13. CANYA	35. FIGUERA	51. ORDI	70. VIOLA – VIOLETA
14. CANYELLA	36. FREIXA		
15. CANYEM	37. FUMUSTERRA	52. PEBRER	71. XIPRER
16. CARABASSA		53. PERERA	
17. CASTANYER	38. GARROFER	54. PI	
18. CEBA	39. GINGEBRE	55. POMERA	72. ZITZÀNIA
19. CIRERER		56. PONCEMER	
20. CITRONER		57. PORRO	
21. CIURÓ		58. PRESSEGUER	
22. CIVADA		59. PRUNER	
23. CLAVELL			

Miquel Colom i Mateu: *Glossari General Lul·lià*, Editorial Moll, Mallorca, 1985, 5 toms, i 2 addenda

FELIX O LLIBRE DE MERAVELLES, V, De les plantes

BLAQUERNA, II, 7: Flaó pels infants (herbassana i anís o matalafuga)

CANT DE RAMON, estrofa 14:

Mani Déu al cel i als elements
a les plantes i totes coses vivents
no em facin mal ni turments.

La planta de la llegenda -la mata escrita- que l'Art li va revelar:

Arbust estrany! En cada nova fulla
com en les que li cauen per despulla,
té marcats uns caràcters desiguals;
lletres pareixen d'escriptura ignota
i es diu que un savi clarament hi nota
lo nom de Déu en mots orientals.
De mates com aquella llentriscleres,
per muntanyes, garrigues i riberes,
en té Mallorca a tot arreu, sens fi;
però mata amb tals signes per fullatge,

sols de Randa se troba al bell paratge,
i la té el poble per present diví.
La mata escrita, Miquel Costa i Llobera

Llull i arbres: "Piadós Senyor! Enaixí com vós havets volgut que los aucells se deporten e s'alegren cantant en les branques e en les rames dels arbres, enaixí volets que los hòmens s'alegren cantant davant la figura del sant arbre croat, en lo qual vós ploràs per nosaltres pecadors. [...] Per la gran noblesa que fo en l'arbre d'on la vostra crou fo feita, són, Sènyer, ennobleïts tots los altres arbres d'on són fetes totes les crous qui representen la figura de la sancta crou preciosa." (*Llibre de contemplació*, cap. 35).

RAMON LLULL: ARBRES I PLANTES

Ramon Llull va fer una art universal basada en la combinatòria d'uns principis generals per a arribar al coneixement de la veritat. L'art d'arts, que volia el foll Ramon, s'endinsa en tots els aspectes de la realitat humana i divina. Una branca d'aquest coneixement és la botànica, encara que ell mateix no en sigui especialista. En les seves obres va citar plantes i arbres, fins a una seixantena d'espècies, que reunim en aquest treball.

El concepte d'**arbre** és recollit en l'obra de Ramon Llull des de diversos significats: segons el *Glossari General Lul·lià* (Colom, I, 143), l'arbre és 1. el vegetal llenyós (*Nós altres veem que los arbres la primera cosa que fan, giten fulles e rams, e puxes fan les flors, e puxes, après les flors, fan los fruits*, Cont. III, 26); 2. el pal vertical de la nau que sosté l'antena del vaixell (*Los mariners veem, Sènyer, que fan crou del arbre e de la entena*, Cont. III 90); 3. l'arbre de la creu, la creu mateixa on fou crucificat i morí Jesucrist, i 4. tot allò que per les seves ramificacions pot suggerir l'idea d'arbre (*Departit és aquest Libre en .xvj. parts, de les quals és complot aquest ARBRE DE SCIÈNCIA. La primera part és del Arbre elemental, segona és del Arbre vegetal, tercera del Arbre sensual*, Sc. I 6).

La **flor**, com a part de la planta ón es troben els òrgans de la reproducció, que sovint es distingeix per la seva bellesa de forma, pel color o també pel perfum (Colom, II, 466), es troba mantes vegades en l'obra lul·liana: *en neguna flor és tan bella cosa color, com amar en amor e entendre en saviea*, Prov. 40; *Cant veg la terra e la mar, / lo cel, e auyg aucells cantar, / e sent de les flors lur odor / e de les viandes sabor*, Rims I, 197; *Com lo bon arbre qui ve a l'estiu carregat de fulls e de flors*, Cont. I, 280.

La **planta**, com a ésser vegetal (per oposició a *animal*) i especialment el no llenyós (per oposició a *arbre*) (Colom, IV, 162), es troba arreu en l'obra de Llull: *Con cau la pluja sobre les plantes, multipliquen més en color vert que en outra color*, Prov., 162; *E assó metex enserca en lo libre de les Plantes e les erbes*, Doc., 141; *De pròpia vertut e apropiada, nex vertut en la planta*, Prov., 113. I sobretot, el capítol V del *Fèlix o Llibre de Meravelles*, tot ell dedicat a les plantes, ens alliaçona sobre l'interès de Llull del lloc que tenen en la seva Art els arbres i les plantes.

De cadascuna de les espècies que hem identificat, segueix una fitxa en la que hi posam en primer lloc el nom popular, amb el nom científic i la seva etimologia; després les cites en l'obra de Llull i algunes recollides en el *Diccionari Català-Valencià-Balear* quant a l'ús en diversos autors.

AGNUS CASTUS (*Vitex agnus-castus*)

Per açò cové que si agnus castus és de complecció calda e seca, que la A hi sia en pus alt grau que la B, Com. Med., 453

ALL (*Allium sativum*)

Lo pebre reptà l'all per ço cor vestia blanques vestidures, Sc. II, 424. Dix l'aigua que l'all és vestit de blancor qui està sobre el calor del foc, Ib., 358. E les veritats individuades són axí com la calor del pebre e del all, Sc. I, 15. Ne ayls ne sebes no donen res (de leuda), doc. a. 1252 (Capmany Mem. II, 21). Que no haja menjat aquell jorn alls ni cebes, Dieç Menesc. II, 32 v. (DCVB-I-569)

ALZINA (*Quercus ilex*)

Car tot quan say ha tocament / no.s una glan a comparar / vas so c'om ausirà parlar / a Jhesu, Rims II, 195

AMETLER (*Prunus dulcis*)

Aquell amel-ler havia gitada una flor qui era bella e blanca... la flor se clamà a aquell home del amel-ler; car la havia derrocada del loc alt en lo bax, Sc. II, 409. Tantost com la flor de l'amel-ler fo buyda, caec de les cimes en la terra, Ib., 424. La cirera, ¿per què ha lo pinyol de dins e no de fora, en axí com ha la amel-la e la nou?, Sc. III, 480. Axí com acàs en qui esdevé gel qui crema les amel-les, Sc. I, 85. E.l gel tota ora cremarà les amel-les, Sc. III, 469. Tantost com la flor del ameller fo buyda, Llull Arbre Sc. II, 424. Volen vers l'ametller florit, Canigó VI. Les flors més primerenques son les que el vent arranca millor al armeler, Llorente Versos-242. (DCVB-I-622).

ANÍS (*Pimpinella anisum*)

Es altra planta en qui lo foc és en primer grau de calor, axí com anís, Sc. I, 108. Segons còrs natural vol que.l pebre qui és en quart grau de calor ús més de calor que la canyella qui és en terç grau de calor; e la canyella més que.l fenoll qui no és mas en segon grau, e.l fenoll més que l'anís, Sc. II, 14.

ARISTOLÒQUIA (*Aristolochia sp.*)

Avicenna ha dit que aristologia és en 3 de A e en 2 de B, Com. Med., 454

ATZAVARA (*Aloe vera*)

E per assò està la color de l'àer e de l'atzabara, e apar la color de la terra en les extremitatz, Art, 414. Que ha obs la viuda faldes ab la masquara, ni l'aygua de atzabara ab l'argentada, Coll. Dames 1064. Entre fulles de palma y d'etzevara (sic), Canigó XI. Una fulla d'atzavara en recull l'aigua, Ruyra Par. 68. (DCVB-II-138)

AVELLANER (*Corylus avellana*)

Es altre fruyt qui ha lo clovell de fores, qui no ha pinyol de dins com en la castanya e la avellana, Sc. I, 108. Axí con en lo clovel de la avellana, qui és fret e sech, Astr. I, 1^a 2^a. E lo cardenal donà-li tots jorns .v. sous de renda de què vivís e de què compràs avellanes e fruyta, Bl. 317.

AVENA (*Avena sativa*)

Dix lo forment que l'ordi tornava avena, Sc. II, 359. E aysò matex del forment, que en tal lunió porà éser sembrat que.s pervertirà en sisània qui és juy, e l'ordi en avena, Astr. I, 1^a I, 2^a.

BLAT (*Triticum sativum*)

En axí con los lauradors exercolen los blats e.ls denejen, per tal que les males herbes no ofeguen ni destruen los blats, Cont. III, 118. En axí con los blats són afogats e perduts per sobre pluja algunes vegades, Cont. VI, 305. E los blats quant han secada ja requer natura que desigen la pluja qui està en los nuus (sic), e la pluja ja requer per natura que venga en los blats qui la han mester, Mar., 161. E lo bisbe ab molts clergues e ab molts religioses faïen professó a honor de Déu, per ço que donàs pluja als blats qui.s perdien, Bl., 276. E per açò en l'estiu se fa la digestió de les plantes e maduren les fruytes... e cull hom los blats, Mer. II, 29. El molí mol lo blat per anar entorn, Cont. II, 12. Si vols haver gran mon (sic) de blat, / no vullés ésser sejoonat, Prov., 380. Mays val ésser ahondós de leyaltat, / d'esperansa e caritat, / que de castells, diners e blat, Rims I, 13. Un dia s'esdevenc que.l moliner donà del blat al porc, Sc. II, 433. Per avaricia estan los diners ociosos en la caixa del home avar, e.l blat en los graners, Sc. I,

277. *Car per la amistat poria ésser que.l gató com seria gran no li feés mal e que li lexàs menjar del blat que gat no menuga, Sc. II, 368. Los lauradors veem que con an segat lo blat, que.l baten, e com l'an batut, venten-lo, per tal que.l vent triu la palla del gra; veem que estojen lo blat en lurs graners e en lurs ciges, e lexen la palla defora, Cont. III, 118.*

BOIX (*Buxus sempervirens*)

E acò mateix se segueix de la ferla, que és pus leugera que boix, Mer. II, 77.

CÀMFORA (*Cinnamomum camphora*)

E dix l'aygua que ella cavalca sobre.l foc en la càmfora, SC. II, 358. Axí com l'aygua qui en càmphora és .iiij. grau de fredor, Sc. III, 256.

CANYA (*Arundo donax*)

No temes parolla vilana / de hom que fer ab la cana, Prov., 384. En aquell stany ha moltes canyes, Mer. II, 112.

CANYELLA (*Cinnamomum zeylanicum*)

La segona planta és axí com la canella en qui lo foc és en terç grau de calor e la terra en lo segon e l'èr en lo primer e l'aygua és en ell engradada, SC. I, 108. Dix la canella que ella estava en la escudella del rey, Sc. II, 359. Les faves, ¿per què desigen haver la natura de la canella?, Sc. III, 50. Fetes .iiij. parts de un grau, l'aygua en la canella no n'à mas tres, Ib., 256. La canyella qui és en terç grau de calor, Sc. II, 14. E altre letovari en terç grau de calor segons que la canyella és gradada, Sc. III, 256.

CANYEM (*Cannabis sativa*)

La raó per la qual hom apella los fusts e la estopa e.l cànem e.l ferre e la pregunta materia sensual prop, és per so com ans és materia a la nau que no és com la nau no és feta d'estes coses, Cont. V, 50.

CARABASSA (*Lagenaria sp.*)

L'aygua desija uzar de fredor... e conpon la carabassa, Dem., 97. E les veritats individuades són axí com el calor del pebre e del all, e la humiditat e la fredor de la carabaça, Sc. I, 15. Axí com lo pebre qui prepara linya calda e seca, e la carabaça

freda e humida, Ib., 123. La fulla de la carabaça qui ha begut lo ros de la nit, Sc. II, 111. Reconta's que.l pebre e la carabaça se contrastaven, car lo pebre deïa que.l foc valia més que l'aygua, e la carabaça deïa que l'aygua valia més que.l foc, Ib. 338. Al·legava la carabaça e deïa que l'aygua valia més que.l foc, car l'aygua multiplicava les plantes, Ib. 388. Axí con en lo pebre, qui.s convertexen les virtuts dels elements a la fi del foc, en en la carebassa a la fi de la ayguo, Astr. I, 1^a I, 2^a.

CASTANYER (*Castanea sativa*)

E.ls reus diu que ell li pagà tots los .C. besants dejús un castanyer, Sc. III, 278. Es altre fruyt qui ha lo clovell de fores, qui no ha pinyol de dins, axí com en la castanya e la avellana, Sc. I, 108

CEBA (*Allium cepa*)

Un tragner menjava pa e ceba, Bl., 258. Nostra vianda és pa e aygua e un poc de formatge e de ceba, Ib., 25. La una (cosa) era que ell degués menjar .l. cebes crues en una hora del dia, Sc. II, 445. Demanà l'ermità a temprança si esperava haver major esperança com menjava galines que com menjava cebes, SC. III, 93

CIRERER (*Prunus avium*)

E alguns arbres són en qui no ha clovell de fores, axí com en la cirera, Sc. I, 108. La cirera, ¿per què ha lo pinyol de dins e no de fora...?, Sc. III, 480. Dix la cirera a la garroffa que ella era torta e negra, Sc. II, 359. Digueren les cireres a les figues que elles venien primeres, e digueren les figues que elles eren més desijades que les cireres, Sc. II, 358

CITRONER (*Citrus medica*)

Jo pens en ço que significa aquest citroner, Sc. I, 5.

CIURÓ (*Cicer arietinum*)

Con siuràs al foch e veuràs bullir la olla de les faves o dels ciurons..., Doc., 194. Lo ciuró e l'argent viu són jutjats a la C, la qual C és major en l'argent viu que en lo ciuró, Com. Med., 443

CIVADA (*Avena sativa*)

Esdevenç-se un jorn que un traginer menjava pa e ceba dementre que son mul menjava la civada, Bl., 258. Lo traginer dix que.l mul no podia portar lo feix sens compliment de civada, Ib. E l'ase lo aconcellà que lo vespre no menjàs la civada, Mer. II, 148. A la bèstia fermada hom aporta sa civada e sa palla, Cont. III, 287. Un home volc comprar cavall, e ymaginació ymaginà civada, Sc. II, 360. L'abat manà... que a lurs bèsties donàs hom civada, Bl., 181. Aquell malalt hoyí .I. seu ase bremar; e dix que hom li donàs la civada, car per ço bremava, com civada no havia, Mer. III, 156

CLAVELL (*Dianthus caryophyllus*)

Coltel, espasa, clavel, Astr. I, 1^a I, 2^a

CODONYER (*Cydonia vulgaris*, Rosaceae)

Perera e codonyer se poden empeltar en pomer, Cont. IV, 25. Lo codony à virtut de apeubre les fumositats a enjús, Astr. I, 1^a 2^a. Mills porà atrobar e apercebre la natura de la poma en la poma metexa que no faria si la natura de la poma ensercava en la pera ni en lo codony, Cont. IV, 23. E en la espècia del porro en qui el porro femella és pus digestible que.l masculí; e açò meteix en la espècia del codony e de les altres, Sc. I, 79

COGOMBRE (*Cucumis sativus*)

E per açò són en estiu los cogombres, e les carabasses, e les altres medecines qui han gran quantitat de D C a mortificar A B en lo temps d'estiu, Com. Med., 495

COL (*Brassica oleracea*)

Lo foc apercep una influència del sol per la espècia del pebre e altra per la espècia de la col, Prov., 178. Axí con Ferrer, agrícola, e aquel qui fa olles e planta cols, Astr. I, 3^a 1^a. Evast no hac en què reebés les cols que hom li volia donar, Bl., 62

COLRES

Malaltia causada per excés de bilis (còlera). Dementre que.l filosof en axí perlava ab Fèlix de la virtut de les herbes, .I. ca vèrch menjar denant ells .I^a erba, per la qual gità colres que en lo ventre tenia, Mer. II, 58

CONFIT**CONTRAVERÍ**

.I. scolà dix a son maestre, que molt se meravellave per qual natura triaga podia ésser contraverí, Mer. III, 54

CUBEBA (*Piper cubeba*)

Cubebes són de .b. e lo servell és de la .d., Astr. I, 1^a 2^a. E les cobebes valen al servel contra .d., Astr. I, 1^a 2^a

DATILER/PALMERA (*Phoenix dactilyfera*)

El foc dix que la sua longuea era drete en lo datiler, Sc. II, 358. Qui volia empeltar perer o codonyer en olivera o en datiler, adoncs covenria que..., Cont. IV, 25. Com home sia pus noble que.l datiler ni l'aurifany, Dem., 136. La forma del foch e la materia s'enclinaren e engenraren .I. datiler, e con l'agueren engendrat, e.l datiler fo cregut e apparellat de fer fruyt, la forma del foch hac inclinació..., Mer. III, 48-49. E d'aquesta longuea general e real ixen e devallen les longues dels individuats, axí com la longuea del datiler, Sc. I, 60. Una vegada s'esdevenç que fo gran quèstió enfre lo pi e.l datiler e la figuera, Bl., 194. En axí com és possibol cosa que d'ome sia engenrat home... e que sia en datiler engenrat dàtil, en axí és impossibol que d'ome sia engenrat leó ni de galina dàtil ni de datiler home, Cont., IV, 60. Cascuna planta és diffinida segons propietat esencial e accidental sots rahó de vegetació, en axí com lo datiler, qui tan solament ha propietat esencial de enjenrar dàtils e de multiplicar sa espècia; e ha propietat accidental de enjenrar; lo mascle en la femella, dàtils, tocant la semença del datiler mascle la semença del datiler femení, Am., 33. E com hom enserca de qualitat en lo palmer, hom atroba que és lonc e dret; e com hom enserca que.l palmer no és altra cosa, hom atroba que.l palmer no és olivera ni figuera, Cont. IV, 78

ENCENS (*Boswellia sp.*)

Con los .iij. Reys veeren madona Sancta Maria..., adonchs devallaren de lurs cavals e offeriren al Fill de Déu encens e aur e mirra, Doc., 81. E la raó per què cascú dels tres Reys d'orient portaren tres coses, ço és aur, encens e mirra per ésser un do, si és per ço que donàs a entendre al món que..., Mar.,

314. *Axí com l'ome qui ymagina en la poma
douce e en l'ences amargor*, Sc. I, 160

ENGLANTINA (*Rosa rubiginosa*)
*Vós, divina volentat, sóts flor de rosa, de
viola, de englantina*, Int., 329. *Vós sóts rubís
e rosa, maragde e viola, diaman, englantina
qui.ls peccadors atrau e tira a medicina*,
Home, 149

ENGÜENT, II, 267

ERBA, II, 313

ESCORXA, II, 329 (PONCIR, POMER)

ESPECIAYRE, II, 347

ESCAMONEA (*Cynanchum acutum*)
E la escamonea se mou a la còlera, Com.
Med., 418. *Ascamoneya* GGL

ESTEPA, II, 380 (POMER, PERER)

EXEROP, II, 405

FAVA (*Vicia faba*)
*Axí com era en lo gra de mill en qui minoritat
és major que en lo pebre, e en lo pebre que en
la fava*, Sc. II, 262. *Les faves, ¿per què
desigen haver la natura de la canella?*, Sc.
III, 50. *Con siuràs al foch e veuràs bullir la
olla de les faves o dels ciurons, e les unes
faves pujaran a ensús e les altres devallaran a
enjús...*, Doc., 194. *E digueren les faves que
elles estaven en les escudelles dels sants
hòmens religioses*, Sc. II, 359. *Menjar faves,
beure vi mudat e agre, longues, faldes...*,
¿com no ajudats a justícia?, Bl., 199

FEBRE, II, 431

FEL, II, 433

FENOLL (*Foeniculum vulgare*)
La terça planta és axí com lo fenoll, Sc. I,
108. *En lo fenoll és lo foc en segon grau de
calor*, Sc., III, 256. *Ramon, ¿per què lo fenoll
crex més de dia que de nit? SOL. Per ço car
lo fenoll és de la complecció del foc, reeb
major virtut del Sol que de la Luna*, Ibid., 355

FERLA (*Ferula communis*)
*E açò mateis se segueix de la ferla, que és pus
leugera que boix*, Mer. II, 77

FEYCA, II, 453

FIGUERA (*Ficus carica*)

*Una vegetació és aquella del oliver e altra
aquella de la figuera, e cascuna converteix
una matexa aygua e terra en sa espècie*,
Prov., 204. *Axí con a la figuera qui és gran
arbre*, Astr. I, 1^a 3^a. *De aquesta amplea
general són les amplees especials
derivades...*, *axí com l'amplea de la fulla de
figuera*, Sc. I, 60. *E com hom enserca que.l
palmer no és altra cosa, hom atroba que.l
palmer no és olivera ni figuera*, Cont. IV, 78.
*Encara, per la drecera qui és desús, són sajús
los uns corsos en drete linya e los altres en
torta: en drete, axí com lo datiler; en torta,
axí com la figuera*, Sc. I, 79. *La forma del
foch e la materia s'enclinaren e engendraren
.I. datiler, e con l'agueren engendrat, e.l
datiler fo cregut e aparellat de fer fruit, la
forma del foch hac inclinació a engendrar .I.
oliver, e la materia hac enclinament de
engendrar una figuera*, Mer. III, 49. *La figuera
deïa que per ço car tot son fruyt donava
dolçor e tot era bo, valia més que.ls altres*, Bl.
194. *E per açò, après nostra mort, temps
venrà que tot aquest monestir serà semblant
al fruyt de la figuera*, Ib. *Ramon, la figuera,
¿per què no ha flors?*, Sc. III, 326. *La figuera
com hom la planta a envers fa les branques a
avall e a envers*, Cont. VI, 325

FLAÓ, II, 465

FLEUMA, II, 465

FLOR, II, 466

FLORIR, II, 467

FORMENT, II, 478

FREIXA (*Fraxinus excelsior*)

*Alcuns arbres són en qui no.s fa fruyt, axí
com en lo salze e la frexa*, Sc. I, 108

FRUYT, II, 497

FRUYTA, II, 497

FULLA, II, 499

FUMUSTERRA (*Fumaria officinalis*)

*Avicenna ha dit que fumusterre és en 1 de D e
en 2 de B*, Com. Med., 454

GARROFER (*Ceratonia siliqua*)

*E si la natura de la poma vol encercar en la
pera, pus leugerament la porà apercebre en*

lo perer que en la olivera ni en lo garrofer, Cont. IV, 23. *La B pus bellament se mou en la .V^a. figura com... nomena rosa o lliri o poma que no fa com nomena garrova o romaguera,* Cont. VII, 536. *Pus prop és en natura pera o codony ab poma que no és poma ab oliva ni ab garrofa,* Cont. IV, 23. *Dix la cirera a la garroffa que ella era torta e negra, e dix la garrofa a la cirera que ella era tost podrida,* Sc. II, 359

GINGEBRE (*Zingiber officinale*)

Axí com lo foc e l'èr, qui han gran concordança en la unitat del gíngebre, Sc. II, 245. *Axí com el calor del foc qui és comuna a el calor del pebre e del gíngebre,* Sc. I, 116

GRA, III, 39

GUARIR, III, 59

HERBA, III, 79; IV, 158 (!)

LLETUGA (*Lactuca sativa*)

Deia lo foc que ell era pus fort que l'aygua en lo fenoll, e l'èr respòs que l'aygua era pus fort que ell en la letuga, Sc. II, 356. *Dix la letuga que ella guaria los hòmens qui eren malalts,* Ib. 359

LLI (*Linum usitatissimum*)

Axí con los arbres qui són convinents a la art de fusteria e a fer foc, ... e les herbes a sanar, e lo li a vestir, e l'oli a inluminar e a menjar, Dem., 197. *E pus donà-li la camisa qui era de prim drap de li,* Bl., 178. *Humils vestiments haguessen; .iij. jorns de la setmana menjassen carn; no vestissen li ni jaguessen en lançols,* Ib., 52. *Diversament se diu axí: / drap de lana e drap de lli,* Rims I, 11

LICOR, III, 230, 234

LLIRI (*Lilium candidum*)

L'ome luxuriós, ¿per què porta en la sua mà la flor de lir?, Sc. III, 51. *La qual castedat és porpra, pali, cendat, flor de lir, rubís e viola,* Int., 369. *Al liri e la rosa demanà l'amic, ab què poria aver major amor,* Int., 112. *Altra odorabilitat és aquella qui és de fora lo sèn e qui és odorabilitat general, per raó de la qual està odorabilitat especial en la rosa, en lo liri, en lo sofre e en les altres substàncies odorables,* Sc. III, 472. *Tu, rosa e liri*

d'esperança de peccador, ab espeança guarda 'm de desesperança, Mar., 263. *Aquella nafra, Senyor, d'on tan santes violes, liris e roses exiren, que ulls corporals pusquen ver; si és ver belles flors e bells fruits, axí com bella rosa o bella flor de liri o altra flor són belles coses a ver; en axí...,* Ib., 135. *Odorar roses, liris, flors, donen adelitament e plaer al cors,* Bl., 97. *Estan lo membrar, entendre e amar de nostra Dona altes flors, en axí, e molt mills encara, com la flor del liri està alta en blancor e odor,* Sc. II, 201-202. *Vós, divina volentat, sòts flor de rosa, de viola, de englentina e de liry,* Int., 329

LACXATIU, III, 193

LAMBRE, III, 196

LATOVARI, III, 203, 218

LEGUM, III, 212

MAGRANER (*Punica granatum*)

Adonchs lo Gall dix que si ell fos en loch de son senyor, que ell tallaria .V. vergues de .I. magraner que havia en lo ort e que batria tant sa muller, tro totes les hagués trencades, Mer. II, 150. *La magrana douça és de complecció calda e humida, e la agra de complecció freda e secca,* Prov., 171. *En axí com per la vegetable potencia se fa diversitat dintre una espècia d'arbres per la diversitat dels individus, axí com de magrana dousa e magrana agra,* Cont. V, 346. *Com és tractat, Sènyer, de forma entellectual prop, adoncs és predicat de la forma que los gran san dintre lo clovell los quals són absents a la vista sensual, axí com lo gra de la magrana o del présec,* Ib., 57

MALALT, III, 271

MALALTIA, III, 271

MANDRÀGOLA (*Mandragora autumnalis*)

E assò metx és en les espècies dels vegetables, car pus semblant és home en figura ab mandràgola que ab romaguera, Cont. IV, 23

MANNA, III, 287

MEDICINA, III, 308

METGE, III, 342

METGIA, III, 343

METZINA, III, 345
METZINAR, III, 345

MILL (*Panicum miliaceum*)

Menoritat aytant quant és menor és major, axí com lo gra de mill en qui menoritat és major que en lo pebre, Sc. II, 262. En la substància del mill, qui està en molt poca quantitat de granea de bontat, està bonea e raó al agent natural que produga bé d'aquella substància, Ib., 285. E fa's multiplicació qui és gran e bona, en quant del gra del mill és product arbre qui ha les condicions que havem dites del Arbre vegetal, Ib. Al mill és pus pròpia cosa produir menor bé que major, Ib. Axí con lo gran del mill qui cové ésser menor segons sa natura que.l gran del pebre, Déu, 337. Cogita quants grans de mill cabrien en lo spay qui és enfre lo cel e la terra, Doc., 196

MIRRA, III, 358

MOSTASSA (*Sinapis alba*)

¿Per què del gra de la mostalla ix major arbre que del gra del forment qui és major?, Sc. III, 355. En axí com la mostalla ha natura que on hom més la mena pus fort és, Sc. I, 232. La malea dels peccadors és semblant al gra de la mostalla qui és més multiplicat en calor on més és molta, Cont. I, 75. E la mostalla à aquella virtut per .e. del cel, Astr. Gayà, lí. 1119

NAFRA, III, 400

NOGUER (*Juglans regia*)

Sensualment sentim e entel·lectualment entenem que.l fuster de franc voler dola del just del pi o del noguer, Cont. V, 344. En axí com primerament cové trencar lo clovell de la nou e puxes ve hom al gra qui és dous, Cont. VII, 44. La cirera, ¿per què ha lo pinyol de dins e no de fora, en axí com ha la amel·la e la nou?, Sc. III, 480. Oració: en mant hom sòts / qui Déus pregua, per ço de sots / plora, sospira ab senglots / e de Déu no.l cal un nots, Rims II, 283

OLIVERA (*Olea europea*)

E l'os de l'oliva qui és de .c. fa més durar que la scorxa de la oliva d'on ix l'oli qui és de .b., Astr. I, 1^a 2^a. En axí com oli qui està de sobre

aygua, està fe sobre enteniment, Prov., 251. Per defalliment de fort digestió los infants en lo primer any no poden coure ni digerir les viandes altres, com són sopes de pa mullat ab let o oli, que hom los dóna, Bl., 13. Axí com lo llum qui viu del oli en la làntea, Sc. I, 113. En paradís haurà rius d'aygua, e de vi, e de let, e de mantega, e de oli, Gentil, 285. E fóra.n axí com si l'oliver empeltat en l'ullastre devallàs la sua natura a enjús, e la natura del ullastre a ensús, en axí que feés olives en la espècia del oliver, les quals olives fossen de la espècia del ullastre e no del oliver, Sc. II, 101. Axí con en lo seu oliver on és engendrada oliva, Dem., 331. Pus prop és en natura pera o codony ab poma que no és poma ab oliva ni ab garrofa, Cont. IV, 23. Olives e sisània, Astr. I, 3^a 1^a. E l'os de la oliva qui és de .c. fa més durar que la scorxa de la oliva d'on ix l'oli qui és de .b., Astr. I, 1^a 2^a. No és cosa natural que perer ne codonyer se pusquen pendre en oliver ni en datiler, Cont. IV, 25. La forma del foch e la materia s'enclinaren e engenraren .I. datiler, e con l'agueren engendrat, e.l datiler fo cregut e aparellat de fer fruyt, la forma del foch hac inclinació a engendrar .I. oliver, e la materia hac inclinació de engenrar una figuera, Mer. III, 49. ¿Per què l'oliver no pert les fulles en hivern, les quals pert la figuera?, Sc. III, 355. En axí com l'oliver atrau a sa natura la materia del ullastre, Sc. I, 82. En axí és vegetació enpeltada en elementació, com oliver en ullastre, Prov., 204. E si la natura de poma vol encercar en la pera, pus leugerament la porà apercebre en lo perer que en la olivera, Cnt. IV, 23. E puxes tramés la coloma qui aportà un ram d'olivera en sa bocha, Doc., 189. Com viu lo meu fill Jesús ab los dexebles al mont Olivet, Mar., 333. E anquara an aquesta costil·lació deu ésser gran vent per .b., et significa infurtune de planetas, e poque pluge, e gran carestia de blat e de vi, mas no d'ollives, car les ollives són de complació de .b., Astr. Gayà. V

OLMESC, IV, 37

OPIUM (*Papaver somniferum*)

On si D se convengués mills ab vertut que ab materia, fóra major en carabassa que en opi, e açò no és ver, con sia cosa que D sia en la

carabassa en 2 grau e en opi en lo 3, Com. Med., 456. *En la carabassa és de major quantitat la materia de D que en opium, per ço cor opium és sec e fred, e carabassa és freda e humida, Com. Med., 456*

ORDI (*Hordeum vulgare*)

No és natural cosa que en gra de forment se engendre espiga d'ordi, Cont. IV, 25. Axí com sensualment sentim que més és amat aur que plom e forment que ordi, Cont. VI, 148. Axí com l'ordi qui.s concorda mills ab lo cavall que el forment, Sc. I, 92. Dix lo forment que.l pagès menjava l'ordi, e dix l'ordi que.l pagès venia lo forment, Sc. II, 359. Dix lo forment que l'ordi tornava avena, e dix l'ordi que.l forment tornava lull qui faïa mal a aquells qui.l menjaven, Ib. Lo cavall reprès lo rey qui deïa mal del ordi, Ib. 424. Axí con ferrer, agrícola e aquel qui fa olles e planta cols e sembra ordi, Astr. I 3^a 1^a. E aysò matex del forment, que en tal lunió porà éser sembrat que.s pervertirà en sisània qui és juy, e l'ordi en avena, Astr. I, 1^a I, 2^a

ORINA, IV, 57; V, 291

ORT, IV, 59

ORTOLÀ, IV, 59

PEBRER (*Piper nigrum*)

Axí con lo pebrer qui fa lo pebre, Astr. I, 1^a 2^a. Al nostr'ostal lexem pahor / e ardiment / sia nostre pa e piment / e bon talent, Rims, II, 281. E qui sambra forment qui às de .a., à bone fortune, e mallor aquel qui sembra praba o mostalla, Astr. Gayà, lí. 2.398

PERERA (*Pyrus communis*)

E si la natura de la poma vol encerar en la pera, pus leugermanet la porà apercebre en lo perer que en la olivera, Cont. IV, 23. La poma e la pera an desaborida sabor com hom ans que sien madures les gusta, Cont. V, 360. Per lo fruyt entenem los elementats, axí com la pera e la poma, Sc. I, 10. En axí com del Arbre elemental se pot seguir e diriva una pera, una poma, un aucell e les altres unitats per raó de la sua unitat, en axí poden ésser dirivades d'ell moltes peres e moltes pomes e molts aucells, Ib., 47. Perera e codonyer se poden empeltar en pomer, Cont. IV, 25

PI (*Pinus halepensis*)

Fe e Veritat e Blanquerna pervengueren en lo loc on estava Devoció sots un pi molt bell, Bl. 144. Una vegada s'esdevenc que fo gran quèstió enfre lo pi e.l datiler e la figuera... Lo pi allegava que la pinya e.l clovell del pinyó eren en ell per conservar lo pinyó, qui era conservament del linatge de la espècie, Ib., 194. Sensualment sentim e entel-lectualment entenem que.l fuster de franc voler dola del fust del pi o del noguer, Cont. V, 344. Un home presta a un hom altre .C. besants e diu que aquell li'n pagà .l. dejús un pi, Sc. III, 278. Axí com lo sol, la pera, l'aur, la serp, lo corp, lo pi, qui serien pus nobles que l'ome qui no dura tant com eyls, Rims I, 315

PLANTA, IV, 162

POM, IV, 187

POMERA (*Pyrus malus*)

Qui vol apercebre, Sènyer, per obra de natura los empeltaments que hom fa en los vegetables, adoncs porà apercebre que perera e codonyer se poden empeltar en pomer, Cont. IV, 25. Axí com en la diversitat del datiler e de la pomera se diferenciaja lo dàtil de la poma, Cont. V, 346. En axí com la materia reeb diversa forma en lo pomer ab la forma del animal, en axí..., Cont. VII, 466. Axí com la substància del pomer qui és bona e poderosa e gran, Sc. I, 17-18. Reconta's que en lo pomer se atrobaren generació e corrupció, Sc. II, 389. Reconta's que un pomer havia feta una bella poma a la qual havia donada molt bella color e bona sabor e odor. Esdevenc-se que quant la poma fo madura lo pomer lexà caer la poma en terra per ço car ella estar hi volia, Ib., 410. Pus nobla és la humana espècie que no és la espècie del pomer, Dem., 105. Havia .I. pomer que era tan fortment carregat de pomes, que moltes branques havia trencades en aquell pomer, per la gran multitut d'aquelles pomes, Mer. II, 50. Dos pomers havia en una vinya: la .I. pomer levave tots anys moltes fulles e moltes flors, mas no aportava tantes pomes com l'altre pomer, Ib., 52. E ja veus tu que lo pomer / per ço que puscha lo fruyt fer / vol far les fulles, mas no fa / lo fruyt, so say, per la fulla, Rims I, 43.

En la pomera és odor de la odorabilitat de la poma, Art, 475, nota. Bella poma e bell pomcir, Cont. III, 11. Los malvats luxuriosos que porten en lurs mans les pomes e les flors ben olents, en axí com senten..., Ib., 166. Lo cors del vostre servidor e del vostre sotsmès, mal és semblant en odor ab la poma: car la poma és de bona odor dementre que és en flor, e con és esdevenguda en fruit, e puxes con és cullida del arbre, e puxes con hom la menuga: on, tot lo temps és, Sènyer, la poma bona e de bona sabor e de bona odor, Ib., 168. En axí con datiler per còrs natural leva dàtils, e la pomera pomes, en axí..., Cont. V, 346. Per lo fruyt entenem los elementats, axí com la pera e la poma e l'home e.l leó e.l peix e l'aucell e l'aur e l'argent, Sc., I, 10. En axí com del Arbre elemental se pot seguir e diriva una pera, una poma, un aucell e les altres unitats per raó de la sua unitat, en axí poden ésser dirivades d'ell moltes peres e moltes pomes e molts aucells, Ib., 47. Ramon, ¿l'àbit de la poma on està ans que sia engendrada?... L'àbit de la poma està en potència en l'àbit del poner qui és comú l'àbit a engenrar moltes pomes, Sc. III, 230. Pomes d'amors demanaren a l'amor, ab què fahia majors amadors, Int., 113. Les odors de les flors e de les pomes m'an feta membrar e ymagenar luxúria, Int., 168. Lo gustar malalte, ¿per què reprèn la poma qui ha per natura douça sabor?, Prov., 272. En aquella ribera... havia un pomer que era tan fortment carregat de pomes, que moltes branques havia trencades en aquell pomer, Mer. II, 50

PONCEMER (*Citrus medica*)

De les belles coses, Sènyer, que ulls corporals pusquen ver, si és ver belles flors e bells fruits, axí com bella rosa o bella flor de liri o bella poma o bell pomcir, Cont. III, 11. La potència vegetable en los uns locs del cors és pus vertuosament que en los altres, axí com... lo blanc del poncir qui és pus saborós que la escorxa, Cont. VII, 62

PORRO (*Allium porrum*)

E car són de passió, són pus digestibles e consumables que.ls masculins individuats, axí com la gallina qui és pus digestible que.l gall, e en la espècia del porro en qui el porro femella és pus digestible que.l masculí, Sc. I,

79

PRESSEGUER (*Prunus persica*)

Axí com del pomer e del presseguer en ell empeltat, d'on ix poma-préssec, Sc. I, 67. Un presseguer és empeltat en un pomer e en aquell pomer és empeltat un perer qui produu peres, les quals saben a les natures de tots .iij. troncs, Sc. III, 68. E açò meteix de la durea dels osses e del pinyol del préssec, Sc. I, 59. En obra natural, poder de natura fa de pomer e de presseguer empeltat la .j. en l'autre, poma-préssec qui és quax senblant, en sabor e en forma, a poma e a préssec, Dem., 234

PRUNER (*Prunus domestica*)

Axí com forma d'arbre o d'espiga o de flor o de fruit o de fulla qui potencialment està en lo gra del forment o del presseguer o pruner, Cont. V, 57. Es demanat si en lo tronc del pomer e del pruner és lo tronc elemental... Les dues humiditats del pomer e del pruner, són d'una metexa humiditat general, Sc. III, 31. Negun pomer fa flor en lo pruner, Sc. III, 190

RAÏM /VINYA (*Vitis vinifera*)

En una vinya on havia molts raïms... ell anà fer penitència menjant tots jorns dels raïms a tota sa volentat, Bl., 174. Axí com lo raïm que hom menuga qui és en actu, lo qual fo en la potència, Sc. I, 62. En axí com la vegetativa qui en un temps metex no pot complecionar la espècie del raïm en complecció calda e seca, e freda e seca: calda e seca com és d'ell fet vi; freda e seca com lo raïm és en agràs com és vert, Sc. I, 298. Per açò el porc dix que iria fer penitència de aquell peccat en una vinya on havia molts de raïms, Sc. II, 433. Dementre que.l porc menjava los raïms, un corb dix al porc que ell era fruyt del senyor de la vinya, pus que los seus raïms menjava, Ib., 434. Axí con lo fil de la sarment qui no veu e s'estén al arbre per so que ab él se pusqua ligar e pusca pujar sobre l'arbre e lo pes dels rayms sostenir, Astr. I, 1^a 2^a. Axí con lo pebrer qui fa lo pebre qui és menor en quantitat que lo raym e à pus gran calor, Ib. Ço per què lo foc és pus calt en lo vi que en lo raym, és car l'aygua és pus freda en lo raym que en lo vi, Prov., 191. Reconta's que.l vent pujà un gra de raym en una alta montanya

qui era molt freda, Sc. II, 351-352. *Per indigència de carn, menja lo lop dels rayms*, Sc. III, 143. *Los lauradors pòden les vinyes e.ls arbres*, Cont. III, 119. *Anants per lo camí, l'abat e Blanquerna e lo cellerer passaren davant un noble loc, abundós d'aygües, de camps, vinyes, arbres, pastures*, Bl., 198. *E encara veig que han gran abundancia d'aur e d'argent, camps e de vinyes, castells, ciutats*, Mar., 32. *Caritat no he aüda ab mon prisme, cobeejant sos béns que Déu li ha comanats, axí com fills e servents, catius e catives, camps, vinyes*, Doc., 408. *Comprat castells, camps e vinyes*, Mar., 154. *Enveja és peccat qui fa cobejar e desirar fembres, diners, camps, vinyes, cases, castels*, Int., 373. *En podar les vinyes en la lluna vella*, Astr. I, 1^a I, 2^a. *Paor guarda vinya*, Sc. III, 39

RAM, IV, 301

RAMA, IV, 302

REALGAR, IV, 308

RIUBÀRBER (*Rheum sp.*)

Axí com al pebre a qui pròpria cosa és escalfar, e a riubarber atraer la còlera, Sc. I, 66. *Riubarber*, Astr. I 4^a 1^a. *¿Per què riubarber à poder contra còlera*, Art, 510. *¿Per qual virtut lo riubarbre, qui és calt e sech, és bo a el calor e a la sequetat del fetge?*, Mer. II, 57. *Con lo fetge, qui és trop scalfat e desecat, sent lo riubarbre, qui és de sa complecció, adonchs se alegre en la perticipació del riubarbre, e tremet fora si sa inhordinada calor e secor, per haver concordança ab lo riubarbre; e.n aquell punt natura, que avorreix que.l riubarbre entre en digestió, per ço que no montiplich trop la caliditat del fetge, gite lo riubarbre del stómech*, Mer. II, 57-58. *Lo riubarber à vertut contra la còlera qui és de sa complecció per .b.*, Astr. I, 1^a 2^a. *Lo riubarber atrau a si la còlera per ço car una semblança apertex ésser ab altra*, Prov., 169

ROMAGUERA (*Rubus sp.*)

Pus semblant és home en figura ab mandràgola que ab romaguera, Cont. IV, 23. *La B pus bellament se mou en la .v^a. figura com nomena flor que escorxa... e com nomena rosa o liri o poma que no fa com nomena garrova o romaguera*, Cont. VII, 536

ROSER (*Rosa sp.*)

Ben diu veritat que lo roser qui és naturalment espinós, prodoex e engenra rosa, Mar., 299.

De les belles coses, Sènyer, que ulls corporals pusquen ver, si és ver belles flors e bells fruits, axí com bella rosa o bella flor de liri o bella poma o bell poncir, Cont. III, 11. *Les orelles no prenen lo so de la trompa, mas la semblança d'aquell so e odoratus pren aquella matexa odor de la rosa*, Prov., 284. *Odorar roses, liris, flors, donen adelitament e plaer al cos*, Bl. 97. *Roses e violes demanaren a l'amic, si sabia qual és lo major comensament d'amor*, Int., 113. *Ah, rosa e flor de caritat!*, Mar., 264. *A, hort on hom cuyl roses, liris e violes de bona odor*, Int., 344. *Vós sots aygua... qui regua los ulls dels peccadors e.n fa exir làgremes qui són aygües qui reguen lurs consciències, penediments, confessió e satisfacció, qui són d'amor rosetes, liris e violetes*, Home, 149

ROURE (*Quercus robur*)

E açò apar en lo roure qui ha pus grossa escorxa, Sc. I, 102

RUDA (*Ruta graveolens*)

Cubebes són de .b. e lo servell és de .d. e assò matex de la ruda qui és de .b. e los huls són de .d. e les cobebes valen al servel contra .d. e la ruda als uls contra .d., Astr. I, 1^a 2^a

SA, SANA, V, 9

SAFRÀ (*Crocus sativus*)

Lo safrà, ¿quina virtut ha en significar la virtut de Déu?, Mer. II, 54. *Lo burgués havia tanta de tristor... que per la virtut del safrà... lo latovari no li poch ajudar contra la maleutia*, Mer. II, 54-55. *.I. metge qui pençava del burgués, féu .I. latovari de aur, e de perles, e de péres precioses, en lo qual més safrà; car safrà ha virtut a confortar e alegrar lo cor, e fa bona sanch*, Mer. II, 54

SAGNAR, SAGNIA, V, 21

SALUT, V, 27

SALZE (*Salix alba*)

Alcuns arbres són en qui no.s fa fruyt, axí

com en lo salze e la frexa, Sc. I, 108. Ramon, ¿lo salze per què no fa fruyt?, Sc. III, 479

SAN, SANA, SANAMENT, V, 31
SANAR, SANAT, SANC, V, 32-33
SANITAT, V, 36
SCIÈNCIA, V, 48
SEGAR, V, 58
SELVA, V, 65
SEMENT, V, 69
SOPA, V, 139
TRIACLA, V, 263

TURBIT (*Globularia alypum*)

*Turbit porga son contrari; e saps per què?
Per ço cor la A B del turbit tiren a si la A B
qui són composts ab la fleuma, 418. Reté ço
que pot de A B per fortificar ço qe D C
destruïen ans que.l turbit beguesses, Ib*

ULLASTRE (*Olea europaea* var. *sylvestris*)

*En axí és vegetació empeltada en elementació,
com oliver en ullastre, Prov., 204. És doncs
empeltació desús causa primera e general a
les empeltacions sajús, axí com en lo pebre
qui és empeltada una qualitat en altra, e en
l'ullastre l'oliver, Sc. I, 82. Enaxí con ver
oliver empeltat en huylastre à força de vera
oliva, Com. Med., 85-86*

VEGETACIÓ, V, 310
VEGETAL, V, 311
VERGER, V, 331
VERÍ, V, 333

VIOLA (*Viola tricolor*)

*Rosa e viola! Tu est bella flor qui és sobre
totes flors, Mar., 286. Roses e violes
demanaren a l'amic, si sabia qual és lo major
comensament d'amor, Int., 113. Los quals
amors e làgremes me sien roses, violes a
amors, Int., 334. Aquella nafra, Senyor, d'on
tan santes violes, liris e roses exiren, ador,
Int., 335. A, hort hon hom cuyl roses, liris e
violes de bona odor e pomes de dolça sabor,
Int., 344. Color de viola és extensa color del
àer, Prov., 162. A la vostra amor, per nostra
amor, eren les vostres penes amoretes, roses e
violetes; les quals aor, Home, 136*

VÒMIT, V, 382

XIPRER (*Cupressus sempervirens*)

*Car lo fust és cors vegetat / on pomer, siprés
són trobat, Rims I, 54*

ZITZÀNIA (*Lolium temulentum*)

*E aysò matex del forment, que en tal lunió
porà ésser sembrat que.s pervertirà en
sisània qui és juy, Astr. I, 1^a I, 2^a. Olives e
sisània, Astr. I, 3^a 1^a. E aysò matex del
forment, que en tal lunió porà ésser sembrat
que.s pervertirà en sisània qui és juy, Astr. I,
1^a I, 2^a. E dix l'ordi que.l forment tornava lull
qui faia mal a aquells qui.l menjaven, Sc. II,
359*

FLORA DANTE

1. ABATZER	21. LLIRI
2. ABRIÜLLS	22. LLORER
3. AGRAM	
4. ALZINA	23. MORER
5. ARGELAGA	24. MURTA
6. ATZAVARA	
7. AVET	25. NARD
8. BLAT	26. OLIVERA
9. BRUC	27. ORTIGA
10. CANYA	28. PALMERA
	29. PEBRE
11. FIGUERA	30. PI
	31. POMERA
12. GATOSA	32. PRUNERA
13. GESSAMÍ	33. PRUNYONER
14. GIROFLE	
15. GLAUC	34. ROSA
	35. ROURE
16. HELIOTRP	
17. HEURA	36. VÍMET
	37. VINYA
18. JONC	38. VIOLA
19. LIS	39. ZITZÀNIA
20. LLI	

Dante Alighieri: *Divina Comèdia*, 2 toms, Edicions 62, Barcelona, 1986

ABATZER (*Rubus ulmifolius*)
les anirem arrossegant sens treva
fins aquí dins, on cadascú el seu cos
penjarà a l'**esbarzer** de l'ombra seva,
DANTE *Infern* XIII 106-108

ABRIÜLLS (*Tribulus terrestris*)
Ell, per treure'm de pit els **abriülls**,
només de Beatriu parlant anava,
dient:"ja em sembla que li veig els ulls!",
DANTE *Purgatori* XXVII 52-54

AGRAM (*Cynodon dactylon*)
El que restava, com l'**agram** dolent
cobreix la feixa, per la ploma, oferta
potser amb un sa i benigne intent,
DANTE *Purgatori* XXXII 136-138

ALZINA (*Quercus ilex*)

Els homes són tan febles i tan blans,
que un bon començament el temps no dura
del brotar de l'**alzina** al fer les glans,
DANTE *Paradís* XXII 85-87

Entre bruts porcs, més dignes de les **glans**
que d'altres menges per a boca humana,
es mouen els seus passos novençans,
DANTE *Purgatori* XIV 43-45

AMBROSIA
I com, anunciant-nos el matí,
l'aura de maig s'aixeca i va escampant
de flors i herbes el perfum més fi,
així un oreig sentia jo fregant
el meu front i una ploma s'endevina
fent aire d'**ambrosia** al meu voltant,
DANTE *Purgatori* XXIV 145-150

ARGELAGA (*Ononis spinosa*)
Deixa un espai més ample el camperol
si amb forcat d'**argelaga** o prunyонера
salva la vinya en començar el verol,
DANT Purgatori IV 19-21

l'herètica **argelaga** a cops de crotxa
amb ímpetu atacà, més dur en els volts
on la tossuderia era més grossa,
DANT Paradís XII 100-102

ATROPOS
però la Tolomea és cert que dugui
com avantatge, que el damnat hi rau
abans que **Atropos** els seus dits bellugui,
DANTE Infern XXXIII 124-126

ATZAVARA (*Aloe sp.*)
Seguiren a l'ensems norma tan rara,
que de la serp la cua es migpartí
i ell uní els peus com tija d'**atzavara**,
DANTE Infern XXV 103-105

AVET (*Abies alba*)
I si l'**avet** enlaire el gruix degrada,
s'aprima aquella anant vers el terròs,
crec jo, per fer-se esquivar a l'enfilada,
DANT Purgatori XXII 133-135

BLAT (*Triticum aestivum*)
Cau dins la selva en lloc que no ha triat,
i tant si és un grumoll destre o maldestre,
allí germina com un gra de **blat**,
DANTE Infern XIII 97-99

Ai, Pistoia, Pistoia! I doncs, ¿què esperes
perquè la cendra et faci els dies curts,
si tens de **blat** tan pèssim les garberes?,
DANTE Infern XXV 10-12

car juntes, l'una a l'altra no es fan por;
si no em creus, fixa't bé en el **blat** que es sega,
que cada herba es coneix per la llavor,
DANT Purgatori XVI 112-114

Digué: "Si una garba ja és fínida
i de la palla hem recollit el **blat**,
a batre la que resta se'm convida",
DANT Paradís XIII 34-36

El mur que al monestir donà cabuda
s'ha fet cavorca, i l'hàbit monacal
és sac ple de **farina** corrompuda,
DANT Paradís XXII 76-78

i com sol menjar **pa** boca afamada,
queixalava al de sobre el seu company
al lloc que uneix el cap amb l'espínada,
DANTE Infern XXXII 127-129

Quan jo de bon matí em vaig despertar,
plorar entre el somni els meus fills sentia,
que eren amb mi i em demanaven **pa**,
DANTE Infern XXXIII 37-39

Dónan'ns avui de cada dia el **pa**,

sense el qual per aquest aspre desert
qui avançar vol sols endarrera va,
DANT Purgatori XI 13-15

Els cega l'or extern que l'embolcalla;
mes, de dins és de plom, i tan pesant,
que les de Frederic eren de **palla**,
DANTE Infern XXIII 64-66

Ja era, i és amb por que el vers no ho calla,
allà on les ombres, totes dins el glaç,
es veien com dins vidre es veu la **palla**,
DANTE Infern XXIV 10-12

Mes, ¿per què a la **palla**
jeus? ¿És que vols un guia per company,
o el dropejar et fa encara revifalla?,
DANT Purgatori IV 124-126

De ma llavor tal **palla** recollia.
Oh, humana gent, ¿per què duus el voler
allà on el goig de dos no conviuria?,
DANT Purgatori XIV 85-87

BRUC (*Erica arborea*)
I com l'alè li era desmai i pena,
es quedà dins d'un **bruc** reconquillat,
DANTE Infern XIII 122-123

CANYA (*Arundo donax*)
Vaig córrer al llac, i el **canyisser** i el fang
m'entrebancaren, i vaig caure a terra,
i va fer-hi un bassal la meua sang,
DANT Purgatori V 82-84

DIOSCÒRIDES
Demòcrit, que l'atzar fa creador;
Anaxàgoras, Diògenes, i encara
Tales i Heràclit; i l'ordenador
de qualitats, **Dioscòrides**; la clara
faç de Zenon; i Empèdocles i Orfeu,
Linus i Tul·li; i Sèneca...,
DANTE Infern IV 136-141

FIGUERA (*Ficus carica*)
En acabant el lladre de parlar,
mans enlaire, amb els dits féu dues **figues**,
cridant: "Pren-les, oh Déu, per a tu va!",
DANTE Infern XXV 1-3

GATOSA (*Genista scorpius*)
perquè dins de tals fites l'home és fart
de veure-hi punxes, i no crec que tardi
el qui ho netegi de **gatosa** i card,
DANT Purgatori XIV 94-96

GESSAMÍ (*Osyris alba, Jasminum sp.*)
així, en un núvol fresc de **gessamins**,
que de les mans angèliques arriba
a escampar-se abundós per fora i dins,
DANT Purgatori XXX 28-30

GIROFLE (*Cheyanthus cheiri, Syzygium aromaticum*)
I Nicolau, que féu la cuina rica,
i que primer el **girofle** descobrí,
en l'hort on tal llavor perfuma i pica!,

DANTE Infern XXIX 127-129

GLAUC

Guaitant-la vanmudar-se els sentits meus,
tal com a **Glauc** passà menjant de l'herba
que el féu company enmar dels altres déus,
DANT Paradís I 67-69

HELIOTROP (*Heliotropium europaeum*)

Entre aquesta terrible companyia,
corria nua i espantada gent,
sens cau, ni **heliotrop** per a metgia,
DANTE Infern XXIV 91-93

HEURA (*Hedera helix*)

Mai s'haurà vist tan arrapada una **heura**
al tronc d'un arbre, com allí, tots dos,
esperit i serpent, premuts vaig veure,
DANTE Infern XXV 58-60

JONC (*Juncus acutus*)

Vés, i al teu protegit ceneix primer
amb un **jonc** llis, i el rostre fes que sia
rentat de la sutzura que ara té,
DANT Purgatori I 94-96

En aquesta illa i en el punt més pla,
que és allà baix mateix on l'ona es trenca,
a dins el fang humit el **jonc** es fa,
DANT Purgatori I 100-102

LIS (*Iris sp.*)

I perquè tot el mal sembli menys viu,
veig que a Anagni la flor de **lis** ha entrat
i al Crist, en son Vicari, fa captiu,
DANT Purgatori XX 85-87

I sota un cel tan colorit d'encís,
vint-i-quatre ancians, de dos en dos,
venien coronats de flors de **lis**,
DANT Purgatori XXIX 82-84

LLI (*Linum usitatissimum*)

I quan Laquesis ja no té més **lli**,
ella es dessolda de les carns caigudes
i s'enduu el que és humà i el que és diví,
DANT Purgatori XXV 79-81

LLIRI (*Iris sp.*)

I aquell del nas menut, que apar que miri
d'aconsellar-se amb l'altre tan polit,
morí fugint i desflorant el **lliri**,
DANT Purgatori VII 103-105

Tots set de blanc anaven, com l'estol
dels primers, però no com les parelles
duien **lliris**, del cap cenyint el volt,
DANT Purgatori XXIX 145-147

Moltes vegades cal que el fill sospiri
per la culpa del pare; i no és el cas
que Déu mudí les armes pel seu **lliri**!,
DANT Paradís VI 109-111

Amb ella contemplava gloriós
i just el poble seu, i la flor aquella
del **lliri**, mai fou estendard fangós,

DANT Paradís XVI 151-153

L'altre estol d'esperits, que era content
d'haver format un **lliri** al cim de la ema,
a l'ocell s'adaptà amb breu moviment,
DANT Paradís XVIII 112-114

Contempla aquí la Rosa en què el diví
Verb es feu carn, i els **lliris** presència
que amb llur olor van dur pel bon camí,
DANT Paradís XXIII 73-75

LLORE (*Laurus nobilis*)

"D'ara endavant et calen els costers"
em diu el mestre;"que estirat a l'era
no cobraràs ni fama ni **llorers**,
DANTE Infern XXIV 46-48

Eurípides s'hi troba, i Antifont;
també Agató i Simònides, i encara
més grecs que amb el **llorer** van cenyir el front,
DANT Purgatori XXII 106-108

Bon Apol.lo, en el feinejar més fort,
de la teva valor fes-me tal vas,
que em torni digne del dilecte **llor**,
DANT Paradís I 13-15

MANNÀ (*Fraxinus ornus*)

seu al costat, i al costat seu reposa
el cabdill, sota el qual guarí la gana,
el **mannà**, a gent voluble, ingrata i closa,
DANT Paradís XXXII 130-132

MATA - arbust

Com si fos llangardaix dins l'aire sec,
que, les **mates** saltant, ni es pot percebre
quan travessa el camí com un llampec,
DANTE Infern XXV 79-81

Quan ma vista en llur càstig es dilata,
guaito als peus, i en veig dos tan abraçats,
que els cabells feien una sola **mata**,
DANTE Infern XXXII 40-42

MORERA (*Morus alba*)

Com quan al nom de Tisbe els ulls altera,
per esguardar-la, Píram moribund,
llavors que es tornà roja la **morera**,
DANT Purgatori XXVII 37-39

I si com aigua d'Elsa enduridora
no et fos el que et voltava per la ment,
i el seu plaer com Píram per la **móra**,
DANT Purgatori XXXIII 67-69

MURTA (*Myrtus communis*)

Mon cant era tan dolç i reeixit,
que de Tolosa essent, em cridà el Laci,
on amb **murtra** fou-me el cap cenyit,
DANT Purgatori XXI 88-90

NARD (*Nardus indica*)

ni d'herbes ni de grans ell es pot péixer,
sinó tan sols d'encens o bé d'amom,
i **nard** i mirra és el bolquer que deixa,
DANTE Infern XXII 109-111

OLIVERA (*Olea europaea*)

El Vas d'Elecció també hi féu via,
arreplegant més **oli** pel gresol
de la fe que és principi d'alegria,
DANTE Infern II 28-30

I com el missatger que duu l'**oliu**
la gent acobla per oir la nova,
i ningú a trepitjades no és esquiú,
DANT Purgatori II 70-72

coronada amb vels blancs i brots d'**oliva**
dona vaig veure, sota verd mantell
vestida de color de flama viva,
DANT Purgatori XXX 31-33

Encara si miréssim full per full
el nostre llibre, trobaríem carta
on llegíssim: "Sóc **oli** de bon trull",
DANT Paradís XII 121-123

que sols amb menges de licor d'**oliva**
passava calor i fred a la lleugera,
content d'aquella sort contemplativa,
DANT Paradís XXI 115-117

ORTIGA (*Urtica urens*)

Tant del penediment em puny l'**ortiga**,
que la culpa que d'ella m'apartà
encara em va semblar més enemiga,
DANT Purgatori XXXI 85-87

PALMA (*Phoenix dactylifera*)

ja que no escrita, vull que almenys pintada
te l'emportis a dins, com al cancell
duu el pelegrí el bordó amb **palma** lligada,
DANT Purgatori XXXIII 76-78

I com sageta que s'enduu la **palma**,
en clavar-se en el blanc ràpidament,
així arribàrem al segon reialme,
DANT Paradís V 91-93

perquè ell féu amb la **palma** el sant camí
vers Ella, quan Jesús en el temperi
de nostra pròpia carn volgué patir,
DANT Paradís XXXII 112-114

I diu: "A fra Alberic el fred castiga;
jo sóc el de la fruita del mal hort,
que en aquest lloc reprenc **dàtil** per figa",
DANTE Infern XXXIII 118-120

PEBRE (*Piper nigrum*)

els altres dos al ventre varen rebre
d'una serpetta el furient pessic,
lívica i negra com un gra de **pebre**,
DANTE Infern XXV 82-84

PI (*Pinus sp.*)

Així, no amb foc, sinó per art divina,
allà una **pega** espessa arrenca el bull,
i els marges enllefisca i engreixina,
DANTE Infern XXI 16-18

I el que anà a fons, damunt la **pega** encesa,

DANTE Infern XXI 46

no treguis de la **pega** el teu carpó!,
DANTE Infern XXI 51

I ell que em contesta: "No t'espantis gens,
i deixa'ls reganyar, que això els esbrava
contra els colgats en els **peguers** bullents",
DANTE Infern XXI 133-135

Jo guaitava la **pega** sens descans,
per veure la bullida del cubell
i l'estofar-s'hi a dins dels estadants,
DANTE Infern XXII 16-18

allí també treien el cap enfora;
mes, en sentir avançar Barba-rullat,
dins la **pega** es ficaren tots alhora,
DANTE Infern XXII 28-30

I el guia: "Digues: entre els presoners,
¿tu no en coneixes cap sota la **pega**
que sia italià?",
DANTE Infern XXII 64-66

que iré damunt la **pega** batent d'ales.
I ja veurem la sort que tu faràs
i veurem si tu sol ens atabales!",
DANTE Infern XXII 115-117

I avall els quatre volen decidits,
cap als dos hostes de la **pega** bruta
que ja es comencen a sentir rostits,
DANTE Infern XXII 148-150

POMERA (*Pyrus malus*)

Deixo el fel per cercar la dolça **poma**
que el qui em guia les passes m'ha promès,
mes cal abans baixar al fons de la broma,
DANTE Infern XVI 61-63

Però va rompre les suaus raons
una **pomera** a mig camí plantada,
amb fruita d'un perfum que arriba al fons,
DANT Purgatori XXII 130-132

¿Qui, mengera i magror que no té nom,
creuria que prové d'una **pomera**
i d'una aigua, si no li diuen com?,
DANT Purgatori XXIII 34-36

Desig de got i taula, que ens escura,
ve de la **poma** i ve del reguerol
que s'escampa damunt de la verdura,
DANT Purgatori XXIII 67-69

veig una altra **pomera** a mitja via,
no lluny, amb pomes fresques i tibants,
al pas que en el revolt del puig eixia,
DANT Purgatori XXIV 103-105

"La dolça **poma** que cercant sens treva
van per tantes de branques els mortals,
avui farà tranquil la fam teva",
DANT Purgatori XXVII 115-117

Com quan a veure flors de la **pomera**

que els àngels fa amb son fruit enllepolits
i fa en el cel eternes noces, Pere,
DANT Purgatori XXXII 73-75

PRUNERA (*Prunus domestica*)
que a la hivernada la **prunera** arreu
només és negra punxa i eixorquia,
i després és flor rosa fins al peu,
DANT Paradís XIII 133-135

Per les arrels del **prunyoner** retort,
entre la gent que furga i malaveja,
juro que jo vivia net de cor!,
DANTE Infern XIII 73-75

ROSA (*Rosa sp.*)
ans duien **roses** i altres flors vermelles;
i veient-los de lluny, s'hauria dit
que flamejaven per damunt les celles,
DANT Purgatori XXIX 148-150

així en dues garlandes feien via
les **roses** eternals giravoltant,
i l'externa a la interna responia,
DANT Paradís XII 19-21

ma confiança han dilatat talment
com fa a la llum del sol la **rosa** oberta
tant com la força pròpia li consent,
DANT Paradís XXII 55-57

I si el grau ínfim tanta llum reclosa
conté, quina rodada no farà
la fulla exterior d'aquesta **rosa**,
DANT Paradís XXX 115-117

Fins al groc de la **rosa** sempiterna
que per graus es dilata i llença al volt
perfum de lloa al Sol que sempre verna,
DANT Paradís XXX 124-126

Doncs, en la forma d'una blanca **rosa**
se'm presentava la milícia santa
que amb la sang d'Ell va fer-la Crist esposa,
DANT Paradís XXXI 1-3

L'haver-hi entre la **rosa** i l'eminència
tanta festosa plenitud volant,
no impedia la vista i la fulgència,
DANT Paradís XXXI 19-21

pots, avall, de graó en graó, mirar,
tal com l'ull meu, que, al punt d'anomenades,
de fulla en fulla per la **rosa** va,
DANT Paradís XXXII 13-15

Per tant, aquesta adelerada gent,
no sens motiu dins de la blanca **rosa**
tenen més baix o bé més alt seient,
DANT Paradís XXXII 58-60

Damunt d'ella vegí tanta alegria
ploure, dels qui són santa i pura ment
creada per volar en la **rosa** pia,
DANT Paradís XXXII 88-90

els dos més gaudidors de santes mels,

per ésser acostadíssims a l'Augusta,
de la **rosa** són com dues arrels,
DANT Paradís XXXII 118-120

En el teu ventre es revifà l'Amor,
i així, en l'eterna pau, la **rosa** avança,
de la qual és, son foc, germinador,
DANT Paradís XXXIII 7-9

ROURE (*Quercus robur*)
Amb menys de resistència, al camp, desgarba
i desarrela un **roure** el nòrdic vent
o el que ve de la terra del rei Jarba,
DANT Purgatori XXXI 70-72

VÍMET (*Salix alba*)
Eren els peus encesos, i molt fortes
estrebades donaven els garrons,
que haurien trencat **vímets** i ridortes,
DANTE Infern XIX 25-27

VINYA (*Vitis vinifera*)
perquè pobre i dejú tu vas fer via
al camp, i hi vas sembrar la bona planta
que fou **raïm** i avui és eixorquia,
DANT Paradís XXIV 109-111

I ell que l'orella del meu guia atrapa,
i afegeix: "Si vols preguntar més,
cuita, abans no l'espremin com la **rapa**",
DANTE Infern XXII 61-63

Mes el solc de la roda abandonant-se
per un altre, d'aquell tot desviat,
fa vi trencat del que era fina **pansa**,
DANT Paradís XII 112-114

i, jovenet, el pare seu fa guerra
per una dona, a qui, com a la mort,
ningú del **vi** del goig cedeix la gerra,
DANT Paradís XI 58-60

De Cecina a Corneto no és més fort
el tou de brolla onla feram congria's
només per odi de la **vinya** i l'hort,
DANTE Infern XIII 7-9

Llevat d'aquella banda que engolí
a Càccia d'Ascian boscos i **vinya**,
i l'Abbagliato de cervell tan fi,
DANTE Infern XXIX 130-132

en poc de temps un gran doctor es féu,
i a vigilar la **vinya** prompte aspira,
que es torna groga si el vinyaire és reu,
DANT Paradís XII 85-87

Mes tu que sols pel canceleig escrius,
pensa que Pere i Pau, sacrificant-se
per la **vinya** que ajups, encar són vius,
DANT Paradís XVIII 130-132

en l'hora que al mosquit cedeix la mosca,
veu mil cuques de llum allà en el tros,
on dorm el **cep** o bé l'aixada toska,
DANTE Infern XXVI 28-30

"Jo els vaig trobar quan entre aquesta colla
vaig caure" ell em respon, "i com un **cep**
el cos immòbil al rocam se'ls colla",
DANTE *Infern* XXX 94-96

I perquè admiris menys el meu parlar,
mira el calor del sol que es torna vi
ajuntant-se amb el suc que en el **cep** hi ha,
DANT *Purgatori* XXV 76-78

VIOLA (*Viola sp.*)

menys que de rosa i més que de **viola**
agafant la color, brotà la planta
que abans tenia la brancada sola,
DANT *Purgatori* XXXII 58-60

ZITZÀNIA/JULL (*Lolium temulentum*)

I com quant recollint civada o **jull**
hom atrapa els coloms en la pastura,
quiets, sens gala de l'usat orgull,
DANT *Purgatori* II 124-126

FLORA DECAMERÓ

1.ABATZER	20.COMÍ	38.PALMERA
2.ALFÀBREGA	21.COTÓ	39.PASTANAGA
3.ÀLOE	22.ESCALUYA	40.PERERA
4.ALZINA	23.FAVERA	41.PI
5.ALL	24.FIGUERA	42.POMERA
6.AMETLER	25.FREIXE	43.PORRO
7.AVELLANER	26.GESSAMÍ	44.PRESSEGUER
8.AVET	27.GINESTA	45.ROSER
9.BLAT	28.GINGEBRE	46.ROURE
10.BLEDA	29.JONC	47.SALZE
11.CANYA	30.LLI	48.SÀLVIA
12.CARABASSERA	31.LLIRI	49.SÈVER
13.CASTANYER	32.LLORER	50.TARONGER
14.CEBA	33.MAÇANELLA	51.TARONGINA
15.CEDRE	34.NOGUER	52.VESC
16.CIGRÓ	35.OLIVERA	53.VINYA
17.CIRERER	36.OM	54.VINCA
18.CLAVELL	37.ORTIGA	55.ZITZÀNIA
19.COL		

BOCACCIO, Giovanni: *Decameró*, trad. Francesc Vallverdú, Edicions 62, Barcelona

AIGUA

El metge, comprenent que el malalt, sense adormir-lo, no podria suportar el dolor i que no es deixaria tractar, com que havia de fer l'operació cap al vespre, al matí preparà, destil·lant-la, segons una fórmula seva, una **aigua** que, en beure-la, el fes dormir tant com ell pensava que calia per a intervenir-lo; i fent-se-la portar a casa, la desà a la seva cambra, sense dir res a ningú, DEC IV 10 320

I aleshores veié a la finestra la garrafeta d'**aigua** que el metge havia preparat per al malalt, i pensant que era aigua de beure, se la posà a la boca i se la begué tota; i al cap de pocs moments el prengué una gran son i s'adormí, DEC IV 10 321

En tornar el metge d'Amalfi, demanà que li portessin la seva **aigua**, perquè

volia medicar el seu malalt, DEC IV 10 323

I el mestre li digué:

-Dona, tu et penses que era aigua clara; però no és així, sinó que era una **aigua** preparada per a fer dormir, DEC IV 10 323

Recordant que a la vostra habitació hi havia vist una garrafeta d'**aigua**, vaig anar-la a cercar i la hi vaig donar a beure, DEC IV 10 324

I agafant de la panera ampolles d'argent bellíssimes i plenes l'una d'aigua de roses, l'altra d'aigua de tarongina, la de més ençà d'aigua de gessamí i la de més enllà d'**aiguanaf**, DEC VIII 10 175

I essent ja tard i esperant el nigromant de fer la comesa i apressant-lo, vingué un metge amb un **beuratge**, i fent-li

veure que li donava com a reforçant,
l'hi féu prendre, i no passà gaire estona
que s'adormí... havent passat l'efecte
del **beuratge**, mossèn Torello,
despertant-se, llançà un gran sospir,
DEC X 9 298-299

ALFÀBREGA (*Ocimum basilicum*)
Després agafà un test gran i bonic,
d'aquest en què se sol plantar orenga o
alfàbrega, i la posà dins envoltada en
un bell drap, i en acabat, ficant-hi terra,
hi plantà una mata d'**alfàbrega** de
Salern, i no el regava mai amb cap
aigua que no fos la rosada, o de
tarongina o de les seves llàgrimes... i
durant llarga estona plorava fins a
mullar tota l'**alfàbrega**. L'**alfàbrega**,
fos per aquest mirament tan llarg i
continu o per la saó de la terra
procedent del cap descompost que hi
havia dintre, esdevingué molt bella i
olorosa,
DEC IV 5 298

ÀLOE (*Aloe vera*)
Més tard, entrant a la cambra, hi sentí
una meravellosa olor de fusta d'**àloe** i
veié tot el llit ple d'ocellets de Xipre,
DEC VIII 10 176

ALZINA (*Quercus ilex*)
I també veiem que no són pas menys
bells, sinó molt més, els jardins reblerts
de plantes diverses que els boscos on
només hi ha **alzines**, DEC VIII 10 182

Tots anaven angarlandats amb
branquillons d'**alzina**, amb les mans
plenes d'herbes oloroses o de flors,
DEC IX 1 187

Josef, trobant un bastó pelat d'un
alzinall, se n'anà a la cambra, on la
dona, alçant-se enraveixinada de taula,
se n'havia anat rondinant, DEC IX 9
225

ALL (*Allium sativum*)

Adesiara li feia algun present, i a
vegades li trametia un manat d'**alls**
tendres,
DEC VIII 2 113

AMETLER (*Prunus amygdalus*)
Trobà Masetto, el qual de dia amb poca
feina es cansava de tant que cavalcava
de nit, i dormia tot ajaçat a l'ombra d'un
ametller, DEC III 1 189

AVELLANER (*Corylus avellana*)
Però com que li feia vergonya escopir-
lo, mastegant-lo el tingué una estona a
la boca, i tenint-lo comença a amollar
unes llàgrimes que semblaven **avellanes**
de tan grosses, DEC VIII 6 136

En bona hora ho haurien sabut fer
aquests joves de tromba marina, que tot
el dia van amunt i avall, i en mil anys
no sabrien recollir tres grapats
d'**avellanes!**, DEC IX 5 208

AVET (*Abies alba*)
Quant al pla, que no tenia altra entrada
sinó aquella per on les dones havien
vingut, era ple d'**avets**, de xiprers, de
llorers i de pins tan ben compostos i tan
ben arrengrats, que semblaven haver
estat plantats pel millor artífex, DEC VI
10 42

BLAT (*Triticum aestivum*)
Allà se senten cantar els ocells, es veuen
verdejar els pujols i les planes i onejar
els camps plens de **blat** com el mar, i
arbres de mil menes, DEC Introd. 32

I us diré que si als llauradors que
treballen a les vostres possessions els
haguéssiu fet fer tantes festes com a qui
havia de treballar el meu petit tros, no
hauríeu recollit mai ni un gra de **blat**,
DEC II 10 173

Els llauradors, a causa de la calor,
havien partit tos dels camps, puix que
aquell dia ningú no havia anat a
treballar per allà a la vora, pel fet que

tots batien el **blat** al costat de llurs cases, DEC VIII 7 152

Si és així, de què viurem? Com ens guanyarem el **pa**? DEC VII 2 54

Amb tot, m'he espavilat i he trobat la manera de tenir **pa** durant un mes llarg, DEC VII 2 55

Li portà dues llesques de **pa** torrat i un bon got de garnatxa de Corniglia, DEC X 2 243

Malgrat que ho féu amb desdeny, es menjà el **pa** i begué la garnatxa, DEC X 2 243-244

I vosaltres, maleïts de Déu, per un bri de **palla** que se us regira pels peus, blasfemeu contra Déu, la mare i tota la cort del paradís! DEC I 1 48

Trobant sota el sortint una entrada, que era closa, arraulint-se al peu d'aquesta amb una mica de **pallús** que hi havia a la vora, DEC II 2 92

I traient-li els seus vestiments, vestit amb hàbits de monjo l'ajagueren damunt un feix de **palla** i l'hi deixaren fins que tornés en si, DEC III 8 238

I així que fou dintre, tancant la porta, abraçà Calandrino i el llançà a terra sobre la **palla** i li pujà damunt cama ací, cama allà, DEC IX 5 210

Llogant dos rossins i posant-los dues alforges, gairebé plenes de **palla**, sortiren de Florència, DEC IX 6 213

Ell s'ajacés al costat d'aquesta sobre un munt de **palla**, DEC IX 10 228

BLEDA (*Beta vulgaris*)

Madona curta de gambals, que era bastant **bleda**, estava tota contenta de sentir aquestes paraules, DEC IV 2 280

Monsenyor, aquest matí no he pogut fer portar tota la llenya que havia fet fer, i amb la vostra llicència, doncs, voldria anar al **bosc** i fer-la portar, DEC I 4 58

BOSC

Veié venir una cabirola, que entrava en una cova d'allà a la vora i al cap d'una estona en sortia i se n'anava al **bosc**, DEC II 6 121

I passejant un dia per un **bosc** vell i espès d'arbres, DEC II 6 123

S'esdevingué que, en passar els qui m'estiraven per un camí que s'endinsava en un **bosc** espès, en aquell moment passaren per allà quatre homes a cavall, DEC II 7 144

I a més, anava alguna vegada al **bosc** a fer llenya, pouava aigua i feia altres petites feines com aquestes, DEC III 1 186

Si bé Amor sojorna més fàcilment en els alegres palaus i les cambres, no obstant això alguna vegada fa sentir les seves forces dins els **bosc**s espessos, entre tossals abruptes i en esplugues desertes, DEC III 10 251

Potser a una milla lluny del seu castell, en un **bosc**, es posà a l'aguait per on havia de passar mossèn Guardastany, DEC IV 9 316

S'endinsà en un **bosquet** bellíssim que hi havia en aquella contrada, i com que era el mes de maig, era tot frondós; i caminant pel bosc, anà a raure, segons el guià la fortuna, en un pradell voltat d'arbres molt alts, en un cantó del qual hi havia una bella font d'aigua fresca, i al costat veié dormir damunt el verd prat una jove bellíssima, la qual duia un vestit tan prim que gairebé no li amagava gens la seva blanca carn, DEC V 1 336

I com pogué, féu girar el seu rossí cap a un **bosc** molt espès, prement amb els esperons els seus costats... el rossí, sentint que el punyien, corrent, se l'enduia bosc endins, DEC V 3 351-355

Se n'anaren fins en un **bosquet** no gaire lluny del palau, i en entrar-hi, veieren tot d'animals, DEC IX 1 187

Li semblà veure en somnis la seva dona anant per un **bosc** molt bell, que tenien no gaire lluny de casa, DEC IX 7 216-217

Des d'aquí pots veure, potser a mitja milla, un **bosquet**, en el qual Natan gairebé cada matí fa una passejada tot sol durant una bona estona, DEC X 3 248-249

CANYA (*Arundo donax*)

Escriví una lletra, i en aquesta li explicà què havia de fer l'endemà per estar amb ella; i després de ficar-la dins un tros de **canya**... se'n tornà a les seves estances i, mirant la **canya** i veient-la partida, l'obrí, i trobada la seva carta, DEC IV 1 270

Però ella, més buida que una **canya**, DEC VI 8 29

CARABASSERA (*Lagenaria sp.*)

I enraonant totes dues de belleses, per posar la seva damunt de tota altra, com que tenia la **carbassa** buida, digué, DEC IV 2 282

I no voldria, **carbassot** sense sal, que us penséssiu que ens estem allà amb aquest vestit o amb la roba que solem dur, DEC VIII 9 162

-**Carbassó** meu de semença, és una gran dama, DEC VIII 9 168

Després de ficar-se al llit, envià la seva mostra d'orina, per mitjà d'una minyona, al mestre Simone, el qual teni

l'apotecaria a Mercato Vecchio, amb la insígnia del **carbassó**, DEC IX 3 199

CASTANYER (*Castanea sativa*)

Entrant-li por, amb el most i les **castanyes** calentes, s'avinença amb ell, DEC VIII 2 116

A la qual els pastors a vegades s'enfilen al capdamunt per una escala feta de branques de **castanyer**, per guaitar les bèsties esgarriades, DEC VIII 7 145

Aquell qui ha de dir parenostres o fer el pastís de **castanyes** o el tortell per al seu confessor, que les deixi estar, DEC concl. 318

CEBA (*Allium cepa*)

Fra **Ceba** promet a uns pagesos de mostrar-los la ploma de l'àngel Gabriel, DEC VI 10 33-39

El nom del qual era fra **Ceba**, potser veient-s'hi de grat no menys pel nom que per altra devoció, pel fet que aquell terreny produeix **cebes** famoses arreu de la Toscana, DEC VI 10 33

I d'altres un manat de **cebes** primerenques o d'escalunyes, DEC VIII 2 113

CEDRE (*Cedrus atlantica*)

Tot clapejat de mil varietat de flors, clos al voltant per tarongers molt verds i vius i per **cedres**, els quals, com que tenien fruits vells i nous i encara treien flors, no solament feien una ombra agradable, sinó també una bona flaire, DEC III 1 182

CIGRÓ (*Cicer arietinum*)

Posats a taula, primerament menjaren **cigrons** i sorra de tonyina, i després peix d'Arno fregit, DEC IX 8 219

CIRERER (*Prunus avium*)

I els pendissos que miraven a migjorn eren tots plens de vinyes, d'oliveres,

d'ametllers, de **cirerers**, de figueres i de moltes altres menes d'arbres fruiters, DEC VI 10 42

CLAVELL (*Dyanthus caryophyllus*)
Ella mateixa rentà Salabaetto amb sabó almescat i amb aigua de **clavellina**, DEC VIII 10 175

COL (*Brassica oleracea*)
La Bonscolors, baixant de dalt, s'assegué i començà a triar llavors de **cols** novelles que el marit havia batut feia poc, DEC VIII 2 114

COMÍ (*Cuminum cyminum*)
I no són pas menys oloroses que els atuells de les espècies de la vostra botiga, quan esmicoleu **comí**, DEC VIII 9 163

COTÓ (*Gossypium herbaceum*)
L'una duia al cap un matalàs de **cotó** en floca, bell i gran, DEC VIII 10 175

ESBARZER /ABATZER (*Rubus ulmifolius*)
El qual, com que la cova era abandonada, era gairebé recobert d'**esbarzers** i altres herbes... i vestint-se amb cuiró per a protegir-se dels esbarzers, DEC IV 1 270-271

I sobre això, esguardant davant seu, veié venir per un clap prou espès d'arbusts i **esbarzers**, corrent cap a l'indret on ell era, una bellíssima donzella nua, DEC V 8 378

ESCALUNYA (*Allium schoenoprasum*)
I d'altres un manat de cebes primerenques o d'**escalunyes**, DEC VIII 2 113

FARRATGE
Se n'anaven com els plaïa pels camps, on hi havia conreus abandonats de **farratge**, no sols no collits sinó ni segats, DEC Introd. 29

FAVERA (*Vicia faba*)
I així alguna vegada la satisfieia, però tan espaïadament que no era sinó tirar una **fava** a la boca del lleó, DEC III 10 254

A vegades un cistellet de **faves**, DEC VIII 2 113

I així el tingué diversos dies, fins a adonar-se que l'abat havia menjat **faves** seques, que ell amb cura i d'amagat havia portat i deixat allí, DEC X 2 244

FENC (*Trifolium incarnatum*)
Se n'anà cap a un corral que hi havia darrera la caseta, i veient en un cantó un munt de **fenc**, s'hi amagà... un d'ells, no sabent què fer-ne, tirà la llança al **fenc**, i estigué a punt de matar la donzella que hi era amagada, DEC V 3 353

FIGUERA (*Ficus carica*)
Se'm pot criticar d'haver-les escrites que d'anar dient a tota hora els homes i les dones en qualsevol avinentesa vocables com "forat" i "verga" i "morter" i "mà de morter" i "botifarra" i "**figa**" i d'altres de semblants, DEC concl. 316

FLOR
Virtuoses joves, com els estels, en les lluminoses serenes, són ornament del cel, i les **flors**, en primavera, dels verds prats, DEC I 10 75

Diré com una beata, d'aquestes que tan esquives es mostren de l'amor, fou emmenada per l'enginy d'un amant a sentir el fruit de l'amor abans d'haver-ne conegut les **flors**, DEC III 6 214

FREIXE (*Fraxinus excelsior*)
Els que miraven a tramuntana eren tots boscos de roures, de **freixes** i d'altres arbres verdíssims i tan drets com podien ésser, DEC VI 10 42

GESSAMÍ (*Osyris alba*)

Els costats d'aquestes vies eren embardissats amb rosers blancs i vermells i amb **gessamins**, DEC III 1 182

I agafant de la panera ampolles d'argent bellíssimes i plenes l'una d'aigua de roses, l'altra d'aigua de tarongina, la de més ençà d'aigua de **gessamí** i la de més enllà d'aiguanaf, DEC VIII 10 175

GINESTA (*Spartium junceum*)

Hi veieren les taules parades amb tovalles blanquíssimes i amb gots que semblaven d'argent, tot cobert amb flors de **ginesta**, DEC Introd. 36

GINGEBRE (*Zingiber officinale*)

I li fan fer l'experiment de retrobar-lo amb confits de **gingebre** i amb garnatxa, DEC VIII 6 132

I també es poden beneir els confits de **gingebre** com es fa amb el pa i formatge... comprà a un amic seu una lliura de confits de **gingebre**, DEC VIII 6 135

HERBES

Sortien portant a les mans qui flors, qui **herbes** odoríferes, qui diverses menes d'espècies, DEC Introd. 26

I moltes vegades havia desitjat tenir una d'aquelles amanidetes d'**herbes**, com es fan les dones quan van al camp, DEC I 1 44

Veié una fadrina molt bella, filla potser d'un pagès de la contrada, que anava al camp collint algunes **herbes**, DEC I 4 57

La reina, adreçant-se a la Fiammeta, que seia prop d'ell a l'**herba**, li manà que seguís l'ordre, DEC I 5 60

La dona, que al vespre no havia sopat, constreta per la fam, es posà a cercar **herbes**, DEC II 6 120

Llavors, conhortant-se la gentil dona per haver trobat alguna companyia en aquell lloc desert, menjant **herbes** i bevent aigua i plorant tantes vegades com es recordava del marit, DEC II 6 121

S'estiraren en un lloc deliciós i ple d'**herbes** i flors, clos pels arbres, i començaren a prendre amorós plaer l'un de l'altre, DEC II 6 123

Emprengué el camí cap a ponent per un viarany no gaire fressat, i ple d'**herbei** tot verd i de flors, que començaren a descloure's pel sol ixent, DEC III 1 181

Rústic, que viva d'arrels d'**herbes** i d'aigua, mal podia respondre a la juguesca, DEC III 10 254

Sigmunda, que no havia mudat del seu cruel propòsit, fent-se portar **herbes** i arrels verinoses, després de sortir el seu pare, les destil.là i ho dissolgué en aigua, per tenir-ho a punt en el cas que passés el que ella temia, DEC IV 1 275

HORT

Ell, com que no era temps, ni per aquells dies ho havia estat, de caçar ocells, era a l'**hort** i es dedicava a treballar-lo una mica, DEC V 9 384-385

On la dona li preguntà si Anichino havia anat a l'**hort**, DEC VII 7 81

JARDÍ

Amb petits prats al voltant i **jardins** meravellosos, amb pous d'aigua fresca i cellers de bon vins, DEC Introd. 34

Aquí hi ha **jardins**, petits prats i altres llocs molt agradables, DEC Introd. 36

Els joves i les dames es posaren a passejar per un **jardí**, enraonant de coses plaents, DEC Introd. 36

Havent-se llevat tant les dones com els joves, se'n abaixaren als **jardins**, DEC II 1 83

La Costa d'Amalfi, plena de petites ciutats, de **jardins** i de fonts, d'homes rics i actius, en fets de comerç, com cap altra, DEC II 4 103

I manant preparar un magnífic dinar en un **jardí** molt bonic, que hi havia en la possessió on s'estava la dama... i un vespre la trameté prop del **jardí** on vivia la dama... i acompanyada dels seus servidors i dels companys de Constanci, per complaure'l, sortí amb ell al **jardí**, DEC II 7 139

Emprengueren llavors, dones i homes, el camí cap a un **jardinet**... i aquí soparen amb joia i amb plaer, DEC II 10 176

Després d'això, obrint la reixa d'un **jardí** que era al costat del palau... el **jardí** tenia al seu voltant i pel mig, en moltes parts, unes vies molt amples... i al mig del **jardí** i havia un prat d'herba molt menuda... i així a través de reguerols semblants recorria gairebé tot el **jardí**... en veure aquest **jardí**, tan ben traçat, amb les plantes i la font d'on eixien les sequioles, les dones i els tres joves sentiren tant de plaer que tots es posaren a dir que si el paradís fos possible a la terra, segur que no es podria presentar d'altra forma que aquella i que no imaginaven quina bellesa s'hi podia afegir, DEC III 1 181-182

Tenien com a hortolà de llur bellíssim **jardí** un bon homenet... jo treballava un **jardí**, bell i gran... mentre reposava després d'haver treballat molt, dues monges jovenetes, que passaven pel

jardí, s'acostaren allà on era ell, DEC III 1 185-186-187

Finalment, l'abadessa, que encara no s'havia adonat d'això, passejant tota sola pel **jardí** un dia que feia molta calor, trobà Masetto, DEC III 1 189

I aquest matí, a l'hora que us he dit, ell ha estat al meu **jardí** i s'ha enfilat dalt d'un arbre fins a la finestra de la meva cambra... vet aquí l'home honest! Convertit en caminador de nit, obridor de **jardins** i pujador d'arbres!... i en acabat, quan fou la matinada següent, entrant al **jardí**, pujant dalt de l'arbre i trobant la finestra oberta saltà dins la cambra, DEC III 3 201-202-203

I des d'ara et dic que el dia que veuràs dos eixugamans estesos a la finestra de la meva cambra, que dóna al nostre **jardí**, aquell vespre, vigilant ben bé que no et vegin, passa per la porta del **jardí** i em véns a veure, DEC III 5 212

Tanmateix, com que era molt llest, tractà fins a tal punt Ferondo que ell i la seva dona anaven alguna vegada a esbargir-se al **jardí** de l'abadia, DEC III 8 235

El **jardí** era tan bell i delectable que no n'hi hagué cap que escollís de sortir per anar a trobar més plaer en un altre lloc, DEC III 10 257

Quan Filòstrato, llevat-se, féu llevar tota la colla, i anant-se'n al bell **jardí**, començaren a esbargir-se, DEC IV 1 268

Mentre la seva filla, que es deia Sigmunda, s'estava amb totes les seves damiselles en un **jardí**... deixant les seves damiselles al **jardí**... i Tancred, tot i que era vell, baixà per una finestra al **jardí**, DEC IV 1 271

Anà moltes vegades en un bell **jardí** del parc d'ella... li semblà veure's en somni a si mateixa i a Gabriotto al seu **jardí**... es trobà amb ell al peu d'una font molt bella i clara que hi havia al **jardí**... i de tant en tant mirava pel **jardí** si veia venir una cosa negra d'alguna banda... pel que fa a la sepultura, la manera més convenient és aquí al **jardí**, on ningú no ho sabrà mai... prenent la serventa el drap sobre el qual jeia el cos, sortiren del **jardí** i es dirigiren cap a la casa d'ell, DEC IV 6 301-302-303-304

Tal com l'Andreuola perdé l'amant en un **jardí**, així fou en la que vull contar, DEC IV 7 306

Així, doncs, els uns anant pel **jardí**, la bellesa del qual no era propensa al fastig, i els altres anant cap als molins que hi havia a la part de fora, DEC IV 10 327

I s'esplaiaren pel delitós **jardí** fins a l'hora de l'àpat... i d'altres romangueren a solçar-se pel bell **jardí**, DEC V 1 333

-Caterina, dolç amor meu, no se m'acut altra cosa que tu vagis a dormir o puguis anar a la porxada que dóna al **jardí** de ton pare, DEC V 4 357-358

El rei... ordenà que fins que ell es trobés més fort, la tinguessin en unes estances molt belles del seu **jardí**... i aferrant-se en llocs per on no s'hauria enfilat un pica-soques, entrà al **jardí**, i trobant-hi una perxa, la recolzà a la finestra, DEC V 6 367

I vosaltres, escoltant-la, feu-ne allò que soleu fer quan entreu en un **jardí**, DEC V 10 388

I aquí formava un estanyol, com a vegades, a manera de viver, fan en llurs **jardins** els ciutadans que poden fer-ho, DEC VI 10 42

Li pregà que, per distreure-la una mica, l'ajudessin a anar fins al **jardí**, DEC VII 9 95

I després entre les agradoses ombres del **jardí** s'esplaiaren fins a l'hora de dinar, DEC X 1 237

-El que desitjo és això: pel mes de gener vinent, vull prop d'aquesta vila un **jardí** ple de plantes verdes, de flors i d'arbres frondosos, ben bé com si fos el mes de maig; i si ell no ho aconsegueix, que no m'envii mai més ni a tu ni a ningú altre, DEC X 5 259-261

I com que no es preocupava d'altra cosa que de fer cada dia més bell el seu **jardí**, DEC X 6 263

I cercant pretextos, mantenia una estreta relació amb mossèn Neri i visitava ben sovint el seu **jardí** per veure Ginebra, DEC X 6 265

I aquí, demanant que li obrissin un **jardí** bellíssim que tenia l'especier, hi descavalcà... i entrant en el jardí, féu cridar l'especier i la filla, DEC X 7 271

Féu preparar un bon sopar i parar les taules al **jardí**... i després d'això, conduint els gentilhomes al **jardí**, cortesament els preguntà qui eren, DEC X 9 289-290

Ni entre clergues, ni entre filòsofs, sinó als **jardins**, en llocs d'esplai, DEC concl. 317

JONC (*Juncus acutus*)

I un cop escombrat i fets els llits a les cambres, tot adornat amb flors de les que hi havia en aquella estació i **joncs**, la colla de nouvinguts s'hi sentí a plaer, DEC Introd. 34

LLI (*Linum usitatissimum*)

I després una vànova de **lli** de Xipre blanquíssima, amb dos coixins brodats de meravella, DEC VIII 10 175

I duïen un vestit de **lli** molt fi i blanc com la neu, el qual era molt ajustat de la cintura en amunt, DEC X 6 262

I tres jupes de sendals i roba de **lli**, DEC X 9 292

LLIRI (*Iris latifolia*)

La Fiammetta, que tenia els cabells arissats, llargs i com fils d'or, caient-li sobre els muscles blancs i delicats, i la cara amb un color barrejat de **lliris** blancs i de roses vermelles tota esplèndida i arrodonida, DEC IV 10 327

LLORER (*Laurus nobilis*)

I Filomena, corrent de seguida cap a un **llorer** (puix que moltes vegades havia sentit parlar de com eren d'honor dignes els seus fullatges i de com feien digne d'honor el qui n'era merescudament coronat), en collí unes quantes rames i en féu una garlanda honorífica i de bell aspecte, DEC Introd. 35

I dit això, alçant-se i traient-se la garlanda de **llorer**, tota reverent la hi posà, DEC I 10 78

La donzella, que era formosa i d'aspecte molt plaent, coronada amb la seva garlanda de **llorer**, DEC II 1 83

I la reina, adonant-se que havia arribat a la fi del seu regiment, posant-se dreta i traient-se la corona de **llorer**, la col·locà plaentment al cap d'Elissa, DEC V 10 395

I quan arribà l'hora de dinar, parant les taules sota els **llorers** i altres arbres esponerosos, a la vora de la bella llacuna, DEC VII 1 47

MAÇANELLA (*Matricaria recutita*)

I tal com sóc, li obro cadascuna de mes pensades, per tota fortuna; després amb d'altres duc la **maçanella** entre els meus cabells rossos com el blat, DEC IX 10 232

MATA (arbust)

El vespre següent se n'anà a l'obertura, i lligant bé un cap de la corda en una forta **mata** que havia crescut a la boca de l'espíral, per ella davallà a la cova i esperà la dona, DEC IV 1 271

Amagant la roba sota una **mata**, es banyà set vegades amb la imatge, DEC VIII 7 146

Heus aquí que l'estudiant, havent dormit una estona sota la **mata**, desvellant-se la veié, DEC VIII 7 147

Vet aquí que es dirigí cap a ella, des d'unes **mates** espesses, un llop gros i horrible, DEC IX 7 217

MEDICINA

Calgué retornar-lo al món amb garnatxa, pastissos restauradors i altres **remeis**, DEC II 10 170

Ja sé del cert quina és la **medicina** per guarir-lo, DEC III 8 235

-I qui és la damisel·la, mossènyer? I el rei li respongué: -És la que amb les seves **medicines** m'ha retut el guariment, DEC III 9 245

Digué el metge: -No et neguitegis: et faré prendre un beuratge destil·lat (**medicina**), molt bo i molt agradable de beure, que en tres dies ho resoldrà tot, i quedaràs com nou, DEC IX 3 200

METZINA

Cridant una vella grega, gran mestra en la composició de **metzines**, la induí amb promeses i amb dons a preparar una aigua mortífera, que, sense

aconsellar-se amb ningú, un vespre,
trobant-se Restanyó enutjat i sense
témer-s'ho, li donà a beure. El poder de
l'aigua fou tal que abans del matí ja
l'havia occit, DEC IV 3 288

Però no gaires dies després heus aquí
que, per una altra mala obra, fou presa
la vella que havia preparat l'aigua
emmetzinada, DEC IV 3 288

Mossèn Amerigo... decidí, per tal de
treure del món al mateix temps els dos
amants i llur fil, de posar **metzina** en un
anap amb vi, DEC V 7 374

NOGUER (*Juglans regia*)
Gran mercader que vaig trobar allà, el
qual esclafava **nous** i venia closques a
la menuda, DEC VI 10 38

OLIVERA (*Olea europaea*)
No faig altra cosa que filar de dia i de
nit, tant que a les ungles hi tinc carn
viva, perquè puguem tenir almenys prou
oli per a la llàntia, DEC VII 2 54

Comprades unes vint bótes d'**oli** i
omplertes, ho carregà tot i se'n tornà a
Palerm, DEC VIII 10 179

Primerament, revisant les bótes que
creia plenes d'**oli**, comprovà que eren
plenes d'aigua de mar, havent-hi en
cadascuna potser un setrill d'**oli** a la part
de dalt, DEC VIII 10 181

A la mà un trespeus i a l'altra mà un
setrill d'**oli** i una teia encesa, DEC X 6
263-264

Com veieu, el sol és alt i la calda és
força, i no se sent altra cosa que les
cigales entre les **oliveres**, DEC Introd.
37

-Madona, si jo tingués una pandereta,
cantaria "Alceu-vos la roba, Na Lapa" o
"Sota l'**olivera** és l'herba", DEC V 10
396

Comprà una possessió, entre **oliveres**,
avellaners i castanyers, de què la
contrada és prou abundosa, DEC X 6
263

OM (*Ulmus minor*)
Tanmateix amb molt bona i santa
xerrameca els diumenges entretenia els
seus pobletans al voltant de l'**om**, DEC
VIII 2 112

L'endemà, al voltant de l'**om** del davant
l'església, Bruno i Buffalmacco
vingueren amb una capsula de confits i
amb el flascó de vi, DEC VIII 6 135

ORTIGA (*Urtica urens*)
No hi ha hagut mai un camp tan ben
conreat que entre les plantes millors no
s'hi trobin **ortigues**, bardisses o
esbarzers,
DEC concl. 318

PALMERA (*Phoenix dactylifera*)
I en venir la nit, li feu un jaç de **palmes**
en un cantó i li digué que s'hi podia
ajeure, DEC III 10 252

El virtuós home, veient-la jove i tan
bella, tement que, si la retenia, el
dimoni l'enganyaria, lloà la seva bona
disposició; i donant-li unes quantes
arrels d'herbes, pomes silvestres i **dàtils**
per a menjar i aigua per a beure, DEC
III 10 252

I totes feien treballs a mà de diverses
menes, amb seda, amb **palma**, amb cuir,
DEC V 2 346

PASTANAGA (*Daucus carota*)
I fet i fet tant em vaig endinsar que quan
vaig arribar al bell mig de l'Índia
Pastenaga, on us juro per l'hàbit que
duc que vaig veure volar els
emplomallats, DEC VI 10 37

PERERA (*Pyrus communis*)

La portaren al jardí i l'assegueren en un prat sota d'una gran **perera**... tinc un gran desig de menjar algunes peres...
DEC VII 9 95-96-97

PI (*Pinus sp.*)

I, de passa en passa, es traslladà, tot pensant, fins a la **pineda**, DEC V 8 378

Nastagio féu preparar un magnífic convit i manà parar les taules sota els **pins** a la vora d'aquell indret on havia vist destrossar aquella cruel dona, DEC V 8 380

Li he dit que m'hi avenia i que passada la mitjanit aniria al nostre hort i l'esperaria sota el **pi**... i se n'anà a l'hort i sota un pi esperà Anichino, DEC VII 8 80-81

PÓLVORES

I procurant-se unes **pólvores** de virtuts meravelloses, que havia aconseguit per la banda de Llevant d'un gran príncep (el qual afirmava que les solia usar el Vellard de la Muntanya quan volia enviar algú, dormint, al seu paradís o treure-l'en i que, segons el grapat que en donava, feia dormir, sense dany, més o menys estona a qui les prenia, de tal manera que, mentre durava l'efecte, ningú no hauria dit mai que aquest conservava la vida), i prenent-ne tant que n'hi havia prou per a fer dormir tres dies, les posà en un got de vi no gaire clar a la seva cel·la, sense que en Ferondo se n'adonés, i les hi donà a beure, DEC III 8 237

L'abat, fent-li posar al vi que ell li donava prou **pólvores** d'aquelles perquè l'adormissin unes quatre hores, DEC III 8 240

Per tant, com que havia après del pare força coses, fent unes **pólvores** d'herbes apropiades a la malaltia que s'imaginava que era, DEC III 9 244

POMERA (*Pyrus malus*)

En començar la malaltia naixien tant als mascles com a les femelles, sota les aixelles o a l'engonal, unes inflors, algunes de les quals creixien com una **poma** i d'altres com un ou, DEC Introd. 24

La muller, que s'anomenava madona Isabetta, jove encara de vint-i-vuit a trenta anys, fresca, bonica i rodoneta que semblava una **poma** vermella, DEC III 4 204

El virtuós home, veient-la jove i tan bella, tement que, si la retenia, el dimoni l'enganyaria, lloà la seva bona disposició; i donant-li unes quantes arrels d'herbes, **pomes** silvestres i dàtils per a menjar i aigua per a beure, li digué, DEC III 10 252

PORRO (*Allium porrum*)

Moltes vegades m'ha estat avinent de veure com berenen les dones i mengen llobines i **porros**; i malgrat que el porro no hi ha res de bo, el que és menys dolent i més gustós a la boca és el seu cap, DEC I 10 77

I els qui van parlant contra la meva edat demostren mal conèixer que, encara que el **porro** tingui el cap blanc, la cua és verda, DEC IV 1 266

PRESSEGUER (*Prunus persica*)

I afegí que ho deixés tot al peu d'un **presseguer** que hi havia al costat d'un prat, DEC VII 1 50

Vés a l'hort al peu del **presseguer**; t'untaràs els dits i tindràs cent cagallons de la meva gallina... i sota el **presseguer** gros trobà els dos capons, DEC VII 1 52

ROSER (*Rosa sp.*)

Se n'entrà a la cambra amb ell; aquesta feia tota olor de **roses**, de tarongina i d'altres flaires, DEC II 5 110

Pericó tenia un germà de vint-i-cinc anys, galà i fresc com una **rosa**, que es deia Marat, DEC II 7 134

Neífíle s'enrojolà un poc per l'honor rebut, i el seu rostre esdevingué talment una fresca **rosa** d'abril o de maig quan es mostra a trenc d'alba, amb els ulls amorosos i centellejants, com l'estel del matí, DEC II 10 175

Els costats d'aquestes vies eren embardissats amb **rosers** blancs i vermells i amb gessamins, DEC III 1 182

Ell portà de sobte la meva ànima enmig de tantes flors i tantes **roses**, que mai no n'havia vistes tantes, DEC IV 2 282

Havent collit moltes **roses** blanques i vermelles, perquè n'era l'estació, es trobà amb ell al peu d'una font molt bella i clara, DEC IV 6 301

Posant-li el cap sobre un coixí i tancant-li els ulls i la boca amb moltes llàgrimes, ella li féu una garlanda de **roses**, cobrint-lo tot al voltant amb les roses que havien collit, DEC IV 6 303

Llavors, posat el cos al mig del pati sobre el drap d'Andreuola, amb totes les seves **roses**, DEC IV 6 305

La Fiammetta, que tenia els cabells arrissats, llargs i com fils d'or, caient-li sobre els muscles blancs i delicats, i la cara amb un color barrejat de lliris blancs i de **roses** vermelles tota esplèndida i arrodonida, DEC IV 10 327

Que, esteses les delicades mans, colliu les **roses** i deixeu estar les espines, DEC V 10 388

Totes set es despullaren i es ficaren a l'aigua, la qual les cobria no pas

altrament que un vidre prim a una **rosa** vermella, DEC VI 10 43

Encara em sap més greu, perquè la malaltia del meu fred es va haver de guarir amb l'escalfor de fems pudents, mentre que la de la teva cremor es guarirà amb la frescor de l'olorosa aigua de **roses**, DEC VIII 7 153

Ja veus, per damunt de tot, com sóc de ben plantat i com m'aguanten de bé les cames, i tinc una cara fresca com una **rosa**, DEC VIII 9 165

S'averkonyí una miqueta, i la cara es tornà tota com les **roses** novelles a l'aurora, DEC VIII 10 182

Ja et veig mossegar-li amb les teves dents com clavilles la seva boca vermelloso i les seves galtes que semblen dues **roses**, i després te l'empassaràs tota, DEC IX 5 208

Jo vaig pels prats tots verds sempre esguardant les blanques flors, les grogues i les roges, les **roses** entre espines, com de goges, DEC IX 10 232

ROURE (*Quercus robur*)

Aquest és un amic dels nostres enemics; què n'hem de fer sinó prendre-li la roba i el rossí i penjar-lo per despit envers els Orsini en un d'aquests **roures**?, DEC V 3 351

Veient que es feia de nit, no acudint-se-li res de millor, en trobar un gros **roure**, devallà del rossí i el lligà a l'arbre, DEC V 3 352

Pietro, estant dalt del **roure** amb la pena més gran, veié venir al primer son una vintena de llops... i essent ja pròxim el dia, morint-se de fred dalt del **roure**... quan clarejà, baixant no sense por del **roure**, es dirigí cap allà, DEC V 3 354

Els que miraven a tramuntana eren tots boscos de **roures**, de freixes i d'altres arbres verdíssims i tan drets com podien ésser, DEC VI 10 42

-Lusca, ja saps que el **roure** no cau al primer cop, DEC VII 9 91

SALZE (*Salix alba*)

Anichino, llevant-se i anant-se'n a l'hort, amb una verga de **sàlic** a la mà, DEC VII 8 81

L'estudiant, que en fer-se fosc s'havia amagat amb el seu criat entre els **salzes** i altres arbres a la vora de la torrella, DEC VIII 7 146

SÀLVIA (*Salvia officinalis*)

En aquell cantó de l'hort on eren Pasquino i la Simona, hi havia una grossa i bella mata de **sàlvia**... Pasquino, tombant-se cap a la gran mata de **sàlvia**, en collí una fulla i amb ella comença a escurar-se les dents i les genives, dient que la **sàlvia** anava molt bé per netejar tot el que hi restava després de menjar... però no feia gaire que en parlava quan la cara li mudà d'expressió, i en acabat no trigà a perdre la vista i la paraula, i al cap d'un moment es morí, DEC IV 7 307

Ella, acostant-se a la mata de **sàlvia** i havent contat tots els antecedents de la història... es fregà a les dents una fulla de **sàlvia**... tingué el mateix accident que havia tingut Pasquino, no sense gran meravella de tots els presents, DEC IV 7 308

-Això prova que aquesta **sàlvia** és verinosa, cosa que no sol passar amb la **sàlvia**... s'aclarí quin era el motiu de la mort dels dos míssers amants: hi havia sota la mata de **sàlvia** un gripau estranyament gros, el venenifer alè del qual suposaren que havia tornat metzinosa la **sàlvia**... li posaren al voltant un bon grapat de llenya i el

cremaren juntament amb la **sàlvia**, i aquí acabà el procés del senyor jutge sobre la mort del malaurat Pasquino, DEC IV 7 309

SÈVER (*Sorbus domestica*)

I en fé fer dos dels de gos, que va fer confitar en un **sèver** molt amargant, DEC VIII 6 135

Calandrino prestament se'l ficà a la boca i començà a mastegar, però així que la llengua sentí el **sèver**, no podent resistir l'amargor, l'escopí defora, DEC VIII 6 136

TARONGER (*Citrus sinensis*)

Tot clapejat de mil varietat de flors, clos al voltant per **tarongers** molt verds i vius i per cedres, els quals, com que tenien fruits vells i nous i encara treien flors, no solament feien una ombra agradable, sinó també una bona flaire, DEC III 1 182

I com que amb la gran riquesa del fill es pensava fer de la bardissa un **taronger**, DEC IV 8 311

TARONGINA (*Melissa officinalis*)

Se n'entrà a la cambra amb ell; aquesta feia tota olor de roses, de **tarongina** i d'altres flaires, DEC II 5 110

VERÍ

Han conegut, sovint amb llur mort, que en l'or de les taules reials s'hi bevia **verí**, DEC II 7 130

VESC (*Viscum album*)

I sense adonar-se'n, mentre l'esguardava, creient que satisfaria el seu plaer mirant-la, s'**envescà** miserament a si mateix amb l'amorosa metzina que ell s'empassava amb els ulls, DEC II 7 136

I al cap de poc temps, amb les seves prèdiques i les seves llàgrimes, sabé

envescar de tal manera els venecians,
DEC IV 2 278

Pensant, d'altra part, que com més
n'**envesqués** i atragués amb les seves
plasenteries, tant més preuada seria la
seva bellesa, DEC VIII 7 139

I més tard, amb actes falaguers i
amorosos i amb paraules ben dolces,
procuren d'**envescar** aitals mercaders i
d'atreure'ls a llur amor, DEC VIII 10
174

I cada dia **envescant-se** més, succeí que
va vendre els seus draps al comptat i hi
guanyà força, DEC VIII 10 176

Ella, que s'havia adonat de les seves
mirades per **envescar-lo**, l'esguardava
de tant en tant, DEC IX 5 206

Tant s'**envescà** en els paranys
amorosos, que gairebé no podia pensar
en res més, DEC X 6 265

VINYA (*Vitis vinifera*)

Unes vies molt amples, totes rectes com
sagetes i cobertes de parres, que feien
l'efecte que aquell any donarien molt de
raïm, DEC III 1 182

L'ecònom li donà de bon grat menjar, i
després el posà davant uns **ceps** que
Nuto no havia pogut esporgar, DEC III
1 186

Pasem per alt el fet de tenir les capsas
plenes de dolços, d'ampolles i
garrafetes amb aigües oloroses i amb
olis, de flascons a vessar de malvasia, **vi**
grec i altres vins molt apreciats, DEC
VII 3 58

I us prega que sigueu tan amable de
tenyir-li aquest ampolla amb el vostre
millor **vi** rosat, que vol passar-s'ho bé
amb la seva trepa, DEC IX 8 219-220-
221

I mossèn Torrelo acompanyà els tres
gentilhomes a les cambres aparellades
per a ells, on els féu descalçar i refrescar
una mica amb **vins** fresquíssims, i els
tingué en agradable conversa fins l'hora
de sopar, DEC X 9 290

Ella li trameti plena de **vi** la copa en què
beu, DEC X 9 301

¿Qui no sap que el **vi** és una cosa molt
bona per als vivents, mentre que és
nociva per al qui té febre?, DEC concl.
317

Que ell cada dia, quan anés o tornés
d'una possessió seva que hi havia una
mica més enllà, es fixés en una **vinya**
que era al costat de la casa d'ella, DEC
VII 1 50

Però un llaurador, que passava per la
vinya, li havia donat un cop de bastó i
l'havia feta girar fins que havia quedat
devers Florència, DEC VII 1 52

VINCA (*Vinca difformis*)

Entraren al jardí dues donzelles, cada
una potser de quinze anys, rosses com
un fil d'or i amb els cabells tots
rinxolats i al damunt una prima garlanda
de **vinca**, DEC X 6 263

ZITZÀNIA (*Lolium temulentum*)

Avui dia s'enginyen a esmerçar el
temps reportant mal de l'un a l'altre,
semblant **zitzània**, dient dolenteries i
malícies, DEC I 8 71

FLORA DON QUIJOTE

1. ABATZER	31. ESPART	61. NAP
2. ABRIÜLLS	32. FAIG	62. NISPERO
3. ALBERGINERA	33. FARIGOLA	63. NOGUER
4. ALZINA	34. FAVERA	64. OLIVERA
5. ALZINA SURERA	35. FIGUERA	65. OLIVERETA
6. ALL	36. FONOLL	66. OM
7. AMARANT	37. FREIXE	67. ORDI
8. AMETLER	38. GARBALLÓ	68. ORENGA
9. ARÇ INTRICAT	39. GARROVER	69. PALMERA
10. ARGELAGA	40. GESSAMÍ	70. PASTANAGÓ
11. ARRÒS	41. GINESTA	71. PERERA
12. AVELLANER	42. GRAM	72. PI
13. BALADRE	43. GREVOL	73. POLL
14. BLAT	44. GUINDER	74. POMERA
15. BLET	45. HEURA	75. PORRO
16. BOVA	46. HIBISC MOSCAT	76. ROMANÍ
17. GAGAMUJA	47. HISOP	77. ROSA
18. CAMAROJA	48. JACINT	78. ROURE
19. CANYA	49. JONC	79. RUIBARB
20. CANYAFERLA	50. LLAPASSA	80. SALZE
21. CÀNYOM	51. LLENTILLA	81. TARONGER
22. CARABASSA	52. LLI	82. TEIX
23. CARDELINA	53. LLIRI	83. TOMANÍ
24. CASTANYER	54. LLORER	84. VINYA
25. CEBA	55. MAGRANER	85. VIOLER GROC
26. CIURÓ	56. MALVA	86. XIPRÈS
27. CODONYER	57. MARGALIDA	87. XUCLAMEL
28. COL	58. MELONERA	88. XUFLERA
29. COTÓ	59. MOSTASSA	
30. ESPARAGUERA	60. MURTA	

CERVANTES, M.: *El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha*, 3ª edición, Imprenta de la Academia por la viuda de Ibarra, Hijos y Compañía, Madrid, 1787

Ceballos, L.: *La flora del Quijote*, SmithKline Beecham, Madrid, 1996

ABATZER (Zarza, *Rubus sp.*)

Á deshora oyeron un recio estruendo, y un son de esquila, que por entre unas zarzas y espesas matas que allí junto estaban, sonaba, y al mesmo instante viéron salir de entre aquellas malezas una hermosa cabra, I L 425

Conservándome entera, como la salamanquesa en el fuego, ó como la lana entre las zarzas, II XLV 264

ABRIÜLLS (Abrojos, *Tribulus terrestris*)

Menester será que el buen Sancho haga alguna disciplina de abrojos, II XXXVI 163

AIGUA D'OLOR

Bien sea venido la flor y la nata de los caballeros andantes, y todos ó los más derramaban pomos de aguas olorosas sobre Don Quixote y sobre los Duques, II XXXI 86

ALBERGINERA (Berengena, *Solanum melongena*)

Cuéntase en efecto que era de demasiada grandeza, corva en la mitad y toda llena de verrugas, de color amoratado, como de berenjena, II XIV 162

ALZINA (Encina, *Quercus ilex*)

Y á pocos pasos que entró por el bosque, vió atada una yegua á una encina... que también tenía una lanza arrimada á la encina, adonde estaba arrendada la

yegua...Y asiéndole del brazo, le tornó á atar á la encina, I IV, 33, 34, 37

Porque aquel bastardo de Don Roldan me ha molido á palos con el tronco de una encina, I VII 64

Yo me acuerdo haber leído que un caballero español llamado Diego Perez de Várgas, habiéndosele en una batalla roto la espada, desgajó de una encina un pesado ramo ó tronco, y con él hizo tales cosas aquel dia, y machacó tantos Moros, que le quedó por sobrenombre Machuca, y así él como sus descendientes se llamáron desde aquel dia Várgas y Machuca. Hete dicho esto, porque de la primera encina o roble que se me depare, pienso desgajar otro tronco tal y tan bueno como aquel, I VIII 75

Acabado el servicio de carne, tendieron sobre las zaleas gran cantidad de bellotas avellanadas... Después que Don Quixote hubo bien satisfecho su estómago, tomó un puño de bellotas en la mano, I XI 22

A nadie le era necesario para alcanzar su ordinario sustento tomar otro trabajo que alzar la mano, y alcanzarle de las robustas encinas que liberalmente les estaban convidando con su dulce y sazonado fruto, I XI 23

Que me place, respondió el mozo, y sin hacerse más de rogar se sentó en el tronco de una desmochada encina, I XI 27

Qual hay que pasa todas las horas de la noche sentado al pie de alguna encina o peñasco, I XII 40

Pues míreme bien, que yo soy aquel mozo Andres que que quitó Vuestra Merced de la encina donde estaba atado... y hallé atado á una encina á este muchacho... digo que estaba atado á la encina, desnudo del medio cuerpo arriba, y estábale abriendo á azotes con las riendas de una yegua un villano, I XXXI 79 –DIBUIX-

Y en tanto que la hora se llegaba, se quedaron entre unas encinas, que cerca del Toboso estaban, II VIII 97

Así como Don Quixote se emboscó en la floresta, encinar, ó selva junto al gran Toboso, II X 105

Vióle pendiente de la encina y la cabeza abaxo, II XXXIV 139

Dícenme que en ese lugar hay bellotas gordas, II L 7

Y en lo que toca a las bellotas, señor mio, yo le enviaré á Su Señoría un celemín, II L 8

Por una parte veo y toco la fineza destos corales, y por otra leo que una Duquesa envia á pedir dos docenas de bellotas, II L 10

Y en quanto á lo de las bellotas, digo, que mi señora la Duquesa es tan llana y tan humilde, que no decia el enviar á pedir bellotas á una labradora, II L 11

Este año no se han cogido bellotas en este pueblo, II LII 39

Unas bellotas envié á mi señora la Duquesa, yo quisiera que fueran de oro, II LII 42

Dióle las bellotas, y mas un queso, que Teresa le dió por ser muy bueno, II LII 44

Mas quiero recostarme á la sombra de una encina en el verano, y arroparme con un zamarro de dos pelos en el invierno, II LIII 51

Con todo eso me contento de ver que mi Teresa correspondió á ser quien es, enviando las bellotas á la Duquesa, II LVII 90

Ahí nos tendemos en mitad de un prado, y nos hartamos de bellotas, ó de nísperos, II LIX 122

Le tomó la noche entre unas espesas encinas, ó alcornoques, que en esto no guarda la puntualidad, II LX 130

Daránnos con abundantísima mano de su dulcísimo fruto las encinas, II LXVII 224

ALZINA SURERA (Alcornoque, *Quercus suber*)

Los valientes alcornoques despedían de sí, sin otro artificio que el de su cortesía, sus anchas y livianas cortezas con que se comenzaron á cubrir las casas sobre rústicas estacas sustentadas, no mas que para defensa de las inclemencias del cielo, I XI 23

Sancho asimismo callaba, y comia bellotas, y visitaba muy á menudo el segundo zaque que, porque se enfriase el vino, le tenían colgado de un alcornoque, I XI 26

Que mandó en su testamento que le enterrasen en el campo, como si fuera moro, y que sea al pie de la peña donde está la fuente del alcornoque, I XII 31

Y así hicieron noche entre dos peñas y entre muchos alcornoques, I XXIII 210

Que la venga á poner más blanda que un guante, aunque la halle mas dura que un alcornoque, I XXV 261

Y sirviéronle de rosario unas agallas grandes de un alcornoque, que ensartó, de que hizo un diez, y lo que le fatigaba mucho, era no hallar por allí otro ermitaño que le confesase, I XXVI 277

Mi mas comun habitacion es en el hueco de un alcornoque capaz de cubrir este miserable cuerpo, I XXVII 316

Finalmente Sancho se quedó dormido al pie de un alcornoque, y Don Quixote dormitando al de una robusta encina, II XII 136

Suplico a Vuesa Merced, señor mio, que ántes que vuelva á encontrarme, me ayude á subir sobre aquel alcornoque... en lo que se detuvo Don Quixote en que Sancho subiese en el alcornoque, II XIV 166

Apénas le vió caído Sancho, quando se deslizó del alcornoque, y á toda priesa vino donde su señor estaba, II XIV 167-DIBUIX-

Ó malaventurado escudero, alma de cántaro, corazón de alcornoque, de entrañas guijeñas y apedernaladas, II XXV 155

Y yo siempre dura como un alcornoque, conservándome entera, II XLV 264

Daránnos asiento los durísimos alcornoques, II LXVII 224

ALL (Ajo, *Allium sativum*)

Me dio un olor de ajos crudos, que me encalabrinó y atosigó el alma, II X 117

Á Dios daré la cuenta, que no á vos, bellaco, harto de ajos, II XXXI 88

Tomaros he yo, dixo Don Quixote, Don villano, harto de ajos, y amarraros he á un árbol desnudo como vuestra madre os parió, II XXV 153

No comas ajos, ni cebollas, porque no saquen por el olor tu villaneria, II XLIII 231

Mirad la tal por qual, hija del harto de ajos, y como va sentada y tendida en el coche, II L 12

AMARANT (Amaranto, *Amaranthus caudatus*)

Sobres los quales traian guirnaldas de jazmines, rosas, amaranto y madre selva compuestas, II XX 247

Y de roxo amaranto texidas, II LVIII 107

AMETLER (Almendro, *Prunus amygdalus*)

Los dientes, que tal vez los descubria, mostraban ser ralos y no bien puestos, aunque eran blancos como unas peladas almendras, II XXIII 289

ARÇ INTRICAT (Cambronera, *Lycium sp.*)

Y otro dia á las dos de la tarde llegaron á la cueva, cuya boca es espaciosa y ancha, pero llena de cambroneras y cabrahigos, de zarzas y de malezas, tan

espesas y intrincadas, que de todo en todo la ciegan y a encubren, II XXII 275

ARGELAGA (Aliaga, *Calicotome spinosa*, *Genista scorpius*, *Ulex parviflorus*)

Y alzando el uno de la cola del rucio, y el otro la de Rocinante, les pusieron y encaxaron sendos manojos de aliagas, II LXI 156

ARRÒS (Arroz, *Oryza sativa*)

Hay tanto que trasquilar en las dueñas, segun mi barbero, quanto será mejor no menear el arroz, aunque se pegue, II XXXVII 174

AVELLANER (Avellano, *Coryllus avellana*)

Ese corazoncillo, que le debe tener agora no mayor que una avellana, II X 106

Y parecióme que toda ella no era mayor que un grano de mostaza, y los hombres que andaban sobre ella poco mayores que avellanas, porque se vea quan altos debíamos de ir entónces, II XLI 216

Ayer hallé una tendera que vendia avellanas nuevas, y averigüéle que había mezclado con una hanega de avellanas nuevas otra de viejas, II LI 28

BALADRE (Adelfa, *Nerium oleander*)

Vieron venir hacia ellos hasta seis pastores vestidos con pellicos negros, y coronadas las cabezas con guirnaldas de cipres y de amarga adelfa, I XIII 42

Y como si queda lo amargo, respondió la Condesa, y tan amargo, que en su

comparacion son dulces las tueras, y sabrosas las adelfas, II XXXIX 189

BLAT (Trigo, *Triticum aestivum*)

Dixo luego al huésped que le tuviese mucho cuidado de su caballo, porque era la mejor pieza que comia pan en el mundo, I II 17

Y trúxole el huésped una porción del mal remojado y peor cocido bacalao, y un pan tan negro y mugriento como sus armas, I II 20

Que Vuestra Merced sea servido de mostrarnos algún retrato de esa señora, aunque sea tamaño como un grano de trigo, I IV 41

Acertó á pasar por allí un labrador de su mismo lugar, y vecino suyo, que venia de llevar una carga de trigo al molino, I V 45

¿No será mejor estarse pacífico en su casa, y no irse por el mundo á buscar pan de trastrigo, sin considerar que muchos van por lana y vuelven tresquilados?, I VII 67

Con todo eso, respondió Don Quixote, tomara yo ahora mas aina un quartal de pan, ó una hogaza y dos cabezas de sardinas arenques, que quantas yerbas describe Dioscórides, aunque fuera el ilustrado por el Doctor Laguna, I XVIII 129

No la hallé, respondió Sancho, sino ahechando dos anegas de trigo en un corral de su casa. Pues haz cuenta, dixo Don Quixote, que los granos de aquel trigo eran granos de perlas tocados de sus manos: y si miraste, amigo, ¿el trigo era candeal, ó trechel? No era sino rubion, espondió Sancho, I XXXI 68

Y bien, prosiguió Don Quixote, he aquí que acabó de limpiar su trigo y de enviallo al molino, I XXXI 71

Es pues el caso, que en toda la venta no habia ventana que saliese al campo, sino un agujero de un pajar por donde echaban la paja por defuera, I XLIII 318

Maritórnes, que ya habia despertado á las mismas voces, imaginando lo que podia ser, se fue al pajar y desató sin que nadie lo viese el cabestro, I XLIV 329

Y diciendo y hablando, arrebató de un pan que junto á sí tenia, y dio con él al cabrero en todo el rostro, I LII 441

Sin duda se debió de atener al refrán: de paja y de heno &c., II III 38

Debe de pensar el buen hombre sin duda, que nos dormimos aquí en las pajas, II IV 46

Bien creo yo, marido, replicó Teresa, que los escuderos andantes no comen el pan de balde, II V 53

Que como Su Merced estaba ahechando aquel trigo que dixes, el mucho polvo que sacaba, II VIII 87

¿Qué todavía das, Sancho, dixo Don Quixote, en decir, en pensar, en creer y en porfiar, que mi señora Dulcinea ahechaba trigo, siendo eso un menester y exercicio que va desviado de todo lo que hacen..., II VIII 87

En verdad que comemos el pan en el sudor de nuestros rostros, II XIII 142

Y aun ménos mal si comiéramos, pues los duelos con pan son ménos, II XIII 143

Sino dexar á una parte la senda de la poesía algo estrecha, y tomar la estrechísima de la andante caballería, bastante para hacerle Emperador en daca las pajas, II XVIII 225

Así habia rimeros de pan blanquísimo, como los suele haber de montones de trigo en las eras, II XX 243

No se le cocia el pan á Don Quijote, como suele decirse, II XXV 13

Sustentándome con rajadas de queso y mendrugos de pan, y bebiendo aguas ya de arroyos, ya de fuentes, de las que encontramos por esos andurriales donde andamos, II XXVIII 61

¡Ó pan mal conocido! ¡Ó promesas mal colocadas!, II XXVIII 63

¿No echa de ver, que aquellas son aceñas, que están en el rio, donde se muele el trigo?, II XXIX 72

Y como salian enharinados y cubiertos del polvo de la harina, , representaban una mala vista, II XXIX 73

¿Quiéreste llevar por ventura las que vienen á moler trigo á estas aceñas?, II XXIX 75

Quando de parte de Vuesa Merced le llevó una epístola, ahechando un costal de trigo, II XXXII 115

Y ocupada en tan baxo exercicio como es el de ahechar trigo; pero ya tengo yo dicho, que aquel trigo ni era rubion, ni trigo, sino granos de perlas orientales, II XXXII 117

¿Cómo se atrevió á fingir la respuesta, y aquello de que la halló ahechando trigo, siendo todo burla y mentira y tan en

daño de la buena opinión de la par Dulcinea?, II XXXIII 125

Como que vas á buscar alguna cosa necesaria para el camino, y en un daga las pajas te dices á buena cuenta de los tres mil trecientos azotes, II XLI 206

Porque vea que soy pan agradecido, II XLVII 283

Y yo sé poco, ó él es tan bueno como el buen pan, II XLVII 284

No harto de pan, ni de vino, sino de juzgar y dar pareceres, II LIII 45

Entré á gobernar la Ínsula que me dieron, en los quales no me vi harto de pan siquiera un hora, II LV 77

Me paso al servicio de mi señor Don Quixote, que en fin en él, aunque como el pan con sobresalto, II LV 80

Venturoso aquel á quien el Cielo dio un pedazo de pan, sin que le quede obligación de agradecerlo á otro que al mismo Cielo, II LVIII 97

¿Con quien te da tu pan te atreves?, II LX 133

Pues no ando á buscar pan de trastrigo por las casas ajenas, II LXVII 226

¡Ó pan mal empleado!, II LXVIII 231

BLET (Bledo, *Amaranthus blitum*)

Regostóse la vieja á los bledos, II LXIX 243

BOVA (Enea, *Typha latifolia*)

Que la estera de enea sobre quien se habia vuelto á echar, I XVII 106

CAGAMUJA (Tártago, *Euphorbia lathyris*)

Eran para él tártagos y sustos de muerte, II 11 126

CAMA-ROJA (Chicoria, *Cichorium intybus*)

No la pasó así Sancho Panza, que como tenia el estómago lleno, y no de agua de chicoria, de un sueño se la llevó toda, I VIII 77

CANYA (Caña, *Arundo donax*)

Mas al darle de beber no fue posible, ni lo fuera si el ventero no horadara una caña, y puesto el un cabo en la boca, por el otro le iba echando el vino, I II 20

Y vi que por aquellas cerradas ventanillas que he dicho, parecia una caña, y al remate della puesto un lienzo atado, y la caña se estaba blandiendo y moviéndose... pues las muestras de no haber querido soltar la caña sino á mí, claro decían que á mí se hacia la merced... vimos á deshora parecer la caña y otro lienzo en ella con otro nudo mas crecido... per á ninguno se rindió la caña sino á mí... en la caña pondré un hilo, ata allí la respuesta... mostrámosle la ventanilla por donde parecia la caña... inclinóse á mí la caña y el lienzo, I XL 246-256

Que si él lo supiera, ó alguno de nosotros, no tuviera necesidad de aguardar al milagro de la caña para alcanzar su rescate, I XLII 306

Las cañas se vuelven lanzas, y el otro que cantó: de amigo á amigo la chinche, II XII 135

¿Qué escudero hay tan pobre en el mundo, á quien le falte un rocin y un par de galgos y una caña de pescar con que entretenerse en su aldea?, II XIII 144

En esto con unas estopas ligeras de encenderse y apagarse, desde léjos, pendientes de una caña, les calentaban los rostros... á quien llevaron los diablos en volándas por el ayre caballero en una caña, cerrados los ojos, II XLI 212

Que te sirva de anzuelo, y de caña de pescar, y del no quiero de tu capilla, II XLII 226

Quando oia decir, que corrian toros y jugaban cañas y se representaban comedias, II XLIX 319

CANYAFERLA (Cañaheja, *Thapsia villosa*)

Pero en fin se hizo lo que mandó el Gobernador, ante el cual se presentaron dos hombres ancianos, el uno traia una cañaheja por báculo, II XLV 260

¿Pues vale esta cañaheja diez escudos de oro?, II XLV 262

Y mandó que allí delante de todos se rompiese y abriese la caña, II XLV 263

Preguntáronle de donde habia colegido que en aquella cañaheja estaban aquellos diez escudos, II XLV 263

CÀNYOM (Cáñamo, *Cannabis sp.*)

Delante de todos venia un castillo de madera, á quien tiraban quatro salvages, todos vestidos de yedra y de cáñamo teñido de verde tan natural, que por poco espantan á Sancho, II XX 247

CARABASSA (Calabaza, *Cucurbita pepo*)

Aquí llevo una calabaza llena de lo caro, con no sé quantas rajitas de queso de Tronchon,... rióse el lacayo, desenvaynó su calabaza, desalforjó sus rajas, II LXVI 219

CARDELINA (Tagarnina, *Scolymus hispanicus*)

Yo no tengo hecho el estómago á tagarninas, ni á piruétanos, ni á raíces de los montes, II XIII 150

CASTANYER (Castaño, *Castanea sativa*)

Y vio Don Quixote que estaba entre unos árboles altos, que eran castaños, que hacen la sombra muy oscura, I XX 161

CEBA (Cebolla, *Allium cepa*)

Aquí trayo una cebolla y un poco de queso y no sé quantos mendrugos de pan, dixo Sancho, I X 17

Y aun si va á decir verdad, mucho mejor me sabe lo que como en mi rincón sin melindres ni respetos, aunque sea pan y cebolla, I XI 21

Que comiese yo alguna cosa de peso y sustancia, aunque fuese un pedazo de pan, y una cebolla, II XLVII 284

Ora estés, señora mia, transformada en cebolluda labradora, II XLVIII 291

Donde le dieron de cenar un salpicon de vaca con cebolla y unas manos cocidas de ternera, II XLIX 307

CIURÓ (Garbanzo, *Cicer arietinum*)

Sembrad este año cebada, no trigo, en este podeis sembrar garbanzos, y no cebada, el que viene será de guilla de aceyte, los tres siguientes no se cogerá gota, I XII 33

Descubriera cada grano del grandor de un garbanzo de los buenos de Mártos, II XXXVIII 176

Están cocidas con sus garbanzos, cebollas y tocino, II LIX 122

CODONYER (Membrillo, *Cydonia oblonga*)

Mas lo que yo sé que ha de comer el señor Gobernador ahora para conservar su salud y corroborarla, es un ciento de canutillos de suplicaciones y unas tajadicas subtiles de carne de membrillo, que le asienten el estómago y le ayuden á la digestión, II XLVII 279

COL (Berza, *Brassica oleracea*)

Yo apostaré, replicó Sancho, que ha mezclado el hideperro berzas con capachos, II III 37

COTÓ (Algodón, *Gossypium herbaceum*)

No le mana, canalla infame, respondió Don Quixote encendido en cólera, no le mana, digo, eso que dices, sino ámbar y algalia entre algodones, I IV 42

Se contentase, digo, con dárselas en el agua, ó en alguna cosa blanda como algodón, I XXV 260

Mirad ¡cuerpo de mi padre! respondió Sancho, que martas cebollinas, ó que copos de algodón cardado pone en las talegas, II XIV 160

Pues el señor mi amo, que había de traerme la mano por el cerro y halagarme, para que yo me hiciese de lana y de algodón cardado, II XXV 157

Mis carnes tienen mas de algodón, que de esparto, II XXVI 163

Así la rompiera, como si fuera... de hilachas de algodón, II LVIII 106

ESPARAGUERA (Esparraguera, *Asparagus sp.*)

Que trae por empresa en el escudo una esparraguera con una letra en castellano que dice así: *Rastrea mi suerte*, I XVIII 122

ESPART (Esparto, *Stipa tenacissima*)

Mis carnes tienen mas de algodón que de esparto, II XXXVI 163

Ya estaban mas enxutas y secas que un esparto, II LIV 59

Pues las ha habido con un alma de esparto y con un corazón de encina, II LXX 260

FAIG (Haya, *Fagus sylvatica*)

No está muy lejos de aquí un sitio, donde hay casi dos docenas de altas hayas, y no hay ninguna que en su lisa corteza no tenga grabado y escrito el nombre de Marcela, I XII 39

Y Sancho se acomodó al pie de una haya, que estos tales árboles y otros sus semejantes siempre tienen pies y no manos, II XXVIII 65

Apartando Ricote á Sancho, se sentaron al pie de una haya, II LIV 60

Don Quixote arrimado á un tronco de una haya, ó de un alcornoque, al son de

sus mismos suspiros cantó desta suerte,
II LXVIII 235

Se retiró hasta veinte pasos de su amo
entre unas hayas, II LXXI 264

Y alzando una vez la voz, y dando un
desaforado azote en una haya, dixo, II
LXXI 266

Que cumplió su penitencia del mismo
modo que la pasada noche á costa de las
cortezas de las hayas, II LXXII 277

FARIGOLA (Tomillo, *Thymus
vulgaris*)

Sale un tufo y olor harto mas que
torreznos asados, que de juncos y
tomillos, II XX 241

FAVERA (Haba, *Vicia fava*)

De un revés solo partió cinco gigantes
por la cintura como si estuvieran hechos
de habas, como los fraylecitos que
hacen los niños, I XXXII 90

En otras casas cuecen habas, y en la mia
á calderadas, II XIII 148

Oficio que no da de comer á su dueño,
no vale dos habas, II XLVII 280

FENC (Heno, gramínes i poàcies)

El boyero unció sus bueyes y acomodó
á Don Quixote sobre un haz de heno, I
LII 449

FIGUERA (Higuera, *Ficus carica*)

Á un lugar que se llamaba Sargel, que
está á treinta leguas de Argel hácia la
parte de Oran, en el qual hay mucha
contratación de higos pasos, I XLI 262

No se me da un higo que digan de mi
todo lo que quisieren, II VIII 89

Guardad vuestras gracias para donde lo
parezcan y se os paguen, que de mí no
podréis llevar sino una higa, II XXXI 88

Y no se me da por cuantas dueñas hay
un cabrahigo, II XXXVII 175

No siempre hay tocinos donde hay
estacas, dé una higa al médico, pues no
le ha menester para que le cure en esta
enfermedad, II LXV 206

FONOLL (Hinojo, *Foeniculum vulgare*)

Y sin decir mas se fué á poner de
hinojos ante Dorotea, I XLIV 337

Y así con resoluta determinacion, se fué
á poner de hinojos ante Dorotea, I XLVI
360

Y apeándose, puesto ante ella de
hinojos, le dixo, II XXX 79

FORMULACIÓ

En resolución, él tomó sus simples, de
los cuales hizo un compuesto,
mezclándolos todos y cociéndolos un
buen espacio, hasta que le pareció que
estaban en su punto, I XVII 104

FREIXE (Fresno, *Fraxinus angustifolia*)

Y no hubieron andado veinte pasos,
quando detrás de un peñasco viéron
sentado al pie de un fresno á un mozo
vestido como labrador, I XXVIII 2

GARBALLÓ (Palmito, *Chamaerops
humilis*)

Enviad vos dinero, dixo Teresa, que yo
os lo vestiré como un palmito, II V 61

GARROVER (Algarrobo, *Ceratonia
siliqua*)

Que pueden descalabrar con ello á un gigante, á quien hacen compañía quatro docenas de algarrobas, y otras tantas de avellanas y nueces, II XIII 150

GESSAMÍ (Jazmín, *Jasminum sp.*)

Los cabellos, parte trenzados y parte sueltos, pero todos tan rubios, que con los del sol podían tener competencia, sobre los cuales traian guirnaldas de jazmines, rosas, amaranto y madre selva compuestas, II XX 246

GINESTA (Retama, *Sarothamnus (Cytisus) scoparius*, *Retama sphaerocarpa*)

Para que nome yerres y te pierdas, que cortes algunas retamas de las muchas que por aquí hay, I XXV 273

Se puso en camino del llano, esparciendo de trecho á trecho los ramos de la retama como su amo se lo había aconsejado, I XXV 273

GRAM (Grama, *Cynodon dactylon*)

Con la grama bien me avendria yo, dixo Sancho, II III 36

GRÈVOL (Acebo, *Ilex aquifolium*)

Traia cada uno un grueso baston de acebo en la mano, I XIII 42

GUINDER (Guindo, *Cerasus vulgaris*)

Sino un Gobernador, como quien dice, bebe con guindas, II XXV 157

HERBES (Yerbas)

Y asi determiné de ir al jardin y ver si podria hablarla, y con ocasión de coger algunas yerbas, un dia antes de mi partida fui allá, I XLI 264

Que era un grandísimo amigo suyo, y que buscaba de todas yerbas para hacer ensalada, I XLI 265 Quédate en paz, y con tu licencia volveré si fuere menester por yerbas á este jardin, I XLI 271

Ha de ser médico, y principalmente herbolario para conocer en mitad de los despoblados y desiertos las yerbas que tienen virtud de sanar las heridas: que no ha de andar el caballero andante ,a cada triquete buscando quien se las cure; ha de ser astrólogo, para conocer por las estrellas quantas horas son pasadas de la noche, II XVIII 216

HEURA (Hiedra, *Hedera helix*)

Sino de algunas hojas de verdes lampazos y yedra entretextadas, I 11 24

Dexadme llegar al muro de quien yo soy yedra, I XXXVI 186

Pero veis aquí, quando á deshora entraron por el jardin quatro salvages vestidos todos de verde yedra, que sobre sus hombros traian un gran caballo de madera, II XLI 202

HIBISC MOSCAT (Algalia, *Abelmoschus moscatus*)

No le mana, digo, eso que dices, sino ámbar y algalia entre algodones, I IV 42

HISOP (Hisopo, *Hyssopus officinalis*)

Y tornó luego con una escudilla de agua bendita y un hisopo, y dixo: tome Vuestra Merced, señor Licenciado, rocíe este aposento, no esté aquí algún encantador de los muchos que tienen estos libros, I VI 52

JACINT (Jacinto, *Hyacinthus sp.*)

Ó vistoso alcazar, cuyas murallas son de macizo oro, las almenas de diamantes, la puertas de jacintos, I L 421

JONC (Junco, *Juncus maritimus*)

Así la rompiera, como si fuera de juncos marinos, II LVIII 106

LLAPASSA (Lampazo, *Arctium sp.*)

Sino de algunas hojas de verdes lampazos y yedra entretexidas, I 11 24

LLENTILLA (Lenteja, *Lens culinaris*)

Una ola de algo mas vaca que carnero, salpicon las mas noches, duelos y quebrantos los sábados, lentejas los viernes, algún palomino de añadidura los domingos consumían las tres partes de su hacienda, I I 1

LLI (Lino, *Linum usitatissimum*)

Porque podria ser que al tiempo que ellos llegasen, estuviese ella rastrillando lino, o trillando en las eras, I XXV 265

Alégrate que tu buena muger Teresa está buena, y esta es la hora en que ella está rastrillando una libra de lino, II XXV 23

LLIRI (Lirio, *Lilium sp.*)

Te debiste de oler á ti mismo, porque yo sé bien lo que huele aquella rosa entre espinas, aquel lirio del campo, aquel ámbar desleído, I XXXI 70

No soy renca, ni soy coxa, ni tengo nada de manca, los cabellos como lirios, que en pie por el suelo arrastran, II XLIV 254

LLORER (Laurel, *Laurus nobilis*)

La muger hermosa y honrada, cuyo marido es pobre, merece ser coronada con laureles y palmas de vencimiento y triunfo, II XXII 268

Digo á la de los malos médicos, que la de los buenos palmas y lauros merecen, II XLIX 307

Yo prometo de ponerte una corona de laurel en la cabeza, que no parezcas sino un laureado poeta, II LV 71

Los quales se coronaban con dos guirnaldas de laurel, II LVIII 107

MAGRANER (Granado, *Punica granatum*)

Eso juro yo bien, dixo Sancho, cuchillada le hubieran dado, que le abrieran de arriba abajo como una granada, ó como á un melón muy maduro, II XXXII 106

En el tiempo que fue Gobernador aprendió á comer á lo melindroso, tanto que se comia con tenedor las uvas y aun los granos de la granada, II LXII 159

MALVA (Malva, *Malva sp.*)

Eso allá se ha de entender, respondió Sancho, con los que nacióron en las malvas, II IV 49

MARGALIDA (Margarita, *Bellis perennis*)

Y ir á verse con su buen amigo Lotario, congratulándose con él de la margarita preciosa que habia hallado en el desengaño de la bondad de su esposa, I XXXIV 164

MEDICINA

Que Dios que da la llaga, da la medicina,
II XIX 232

Son mas estimadas las medicinas
simples, que las compuestas, porque en
las simples no se puede errar, y en las
compuestas sí, alterando la cantidad de
las cosas que son compuestas, II XLVII
279

Come poco, y cena mas poco, que la
salud de todo el cuerpo se fragua en la
oficina del estómago, II XLIII 231

Señor Roque, el principio de la salud
está en conocer la enfermedad, y en
querer tomar el enfermo las medicinas
que el médico le ordena, II LX 146

MELONERA (Melonera, *Cucumis
melo*)

Eso juro yo bien, dixo Sancho,
cuchillada le hubieran dado, que le
abrieran de arriba abajo como una
granada, ó como á un melón muy
maduro, II XXXII 106

MOSTASSA (Mostaza, *Brassica nigra-
Sinapis alba*)

Que si la tierra os pareció como un
grano de mostaza y cada hombre como
una avellana, un hombre solo había de
cubrir toda la tierra, II XLI 217

¿Qué grandeza es mandar en un grano
de mostaza, ó que dignidad, ó imperio
el gobernar á media docena de hombres
tamaños como avellanas, que á mi
parecer no habia mas en toda la tierra?,
II XLII 220

MURTA (Mirto, *Myrtus communis*)

Cubriéndole con matas de romero y
ramas de mirto le llevaron como en

señal de victoriosos despojos, II
XXXIV 140

NAP (Nabo, *Brassica napus*)

Vive Dios que ha dado una cuchillada al
gigante enemigo de la señora Princesa
Micomicona, que le ha tajado la cabeza
cercen á cercen como si fuera un nabo, I
XXXV 166

Porque será sacar á mi estómago de sus
quicios, el qual está acostiumbrado á
cabra, á vaca, á tocino, á cecina, á nabos
y á cebollas, II XLIX 307

NÍSPERO (Níspero, *Crataegus
monogyna? Mespilus germanica?* No
pot ser *Eriobotrya japonica*)

Ahí nos tendemos en mitad de un prado,
y nos hartamos de bellotas, o de
nísperos, II LIX 1222

NOGUER (Nogal, *Juglans regia*)

Que Dulcinea ha dicho la verdad, que
aquí tengo el alma atravesada en la
garganta, como una nuez de ballesta, II
XXV 156

Tendiéronse en el suelo, y haciendo
manteles de las yerbas, pusieron sobre
ellas pan, sal, cuchillos, nueces, rajas de
queso, huesos mondos de jamón, que si
no se dexaban mascar, no defendían el
ser chupados, II LIV 58

Sabe bien que con un puño de bellotas ó
de nueces nos solemos pasar entrámbos
ocho días, II LXII 158

Pero la hermosa Dido mostraba verter
lágrimas del tamaño de nueces por los
ojos, II LXXI 268

OLIVERA (Olivo, *Olea europaea*)

Del padre tajo oirán los tristes ecos, ni del famoso Betis las olivas, I XIV 60

Y alzando el candil con todo su aceyte dio á Don Quixote con él en la cabeza, de suerte que le dexó muy bien descalabrado, I XVII 103

Hicieron traer aceyte de Aparicio, II XLVII 274 (El Aceite de Aparicio tiene carácter vulnerario y se usaba para curar llagas y heridas, fue inventado por Aparicio de Zubia a mediados del siglo XVI, y usado hasta fechas relativamente recientes. También fue conocido como *Oleum magistrale*. Su alto precio no tenía relación con el coste real ni la dificultad para encontrar los ingredientes, básicamente aceite de oliva, hipérico, romero, lombrices de tierra, trementina, resina de enebro, incienso y almáciga en polvo. Se supone que la fórmula permaneció mucho tiempo en secreto explotada en exclusiva por su inventor Aparicio de Zubia, hasta que, finalmente, se hizo pública y se reprodujo la composición en la “Farmacopea Hispana” (Madrid, 1794), que resulta algo diferente a la que en su día difundió la viuda).

La verdad es la que he dicho, y es la que ha de andar siempre sobre la mentira, como el aceyte sobre el agua, II L 15

Ogaño no hay aceitunas, ni se halla una gota de vinagre en todo este pueblo, II LII 43

No faltaron aceitunas, aunque secas, y sin adobo alguno, II LIV 58

OLIVERETA (Alheña-Aligustre, *Ligustrum ovalifolium*)

Para no quedar molidos los cascós, y hechos alheña los huesos, II XIV 160

OM (Olmo, *Ulmus minor*)

Y es pedir á nosotros eso, como pedir peras al olmo, I XXII 206

Lo primero que se le ofreció á la vista de Sancho, fue espetado en un asador de un olmo entero un entero novillo, II XX 243

Y Don Quixote se acomodó al pie de un olmo, II XXVIII 65

Pensar que el Duque mi señor me ha de hacer justicia, es pedir peras al olmo, II LII 34

ORDI (Cebada, *Hordeum vulgare*)

Advertido y medroso desto el Castellano, truxo luego un libro donde asentaba la paja y cebada que daba a los arrieros, I III 30

He menester que Vuestra Merced me pague el gasto que esta noche ha hecho en la venta, así de la paja y cebada de sus dos bestias, I XVII 108

Mas que les rogaba, que le sacasen allí algo de comer, que fuese cosa caliente, y asimismo cebada para Rocinante, I XXVI 287

La vez pasada se fue con el costo de una noche de cena, cama, paja y cebada, para él y para su escudero, I XXXVI 170

Si sois el ventero, mandad que nos abran, que somos caminantes, que no queremos mas de dar cebada á nuestras cabalgaduras, I XLIII 326

Traia recado bastante, para no obligar á tomar de la venta mas que cebada, I XLVIII 400

Si le trocara por él aunque me diesen quatro fanegas de cebada encima, II XIII 145

No quede por eso, respondió Don Quixote, que yo os ayudare á todo, y así lo hizo, ahechándole la cebada y limpiando el pesebre, II XXV 13

Hallaron al page cribando un poco de cebada para su cabalgadura, II L 10

Sancho dixo, que no quería mas de un poco de cebada para el rucio, y medio queso y medio pan para él, II LIII 54

Pues en verdad que está ya duro el alcazel para zampoñas, II LXXXIII 286

ORENGA (Orégano, *Origanum vulgare*)

Más quiera Dios, torno á decir, que orégano sea, y no batanes, I XXI 171

La otra es, que se muestra en ella muy codicioso, y no querria que orégano fuese, porque la codicia rompe el saó, II XXXVI 167

PALMERA (Palmera, *Phoenix dactylifera*)

Y esa palma de Ingalaterra se guarde y se conserve como á cosa única, I VI 57

Y si ella sale, como creo que saldrá, con la palma de esta batalla, tendré yo por sin igual mi ventura, I XXXIII 103

Solo Vuesa Merced lleva la palma á todos los caballeros andantes, II III 32

No sino ponedla tacha en el brio y en el talle, y no la compareis á una palma que se mueve cargada de racimos de dátiles, II XXI 256

Como aquellos de los desiertos de Egipto, que se vestian de hojas de palma, y comian raices de la tierra, II XXIV 5

Y en resolucion, yo me doy por vencido y os rindo la palma y doy la bandera desta rara habilidad, II XXV 16

Su dama es una tal Dulcinea del Toboso, á quien en toda España la dan la palma de la hermosura, II LVIII 110

Al cabo, quando esperaba palmas, triunfos y coronas grangeadas y merecidas por mis valerosas hazañas, II LIX 118

Vive el Señor, Don bacalao, alma de almirez, cuesco de dátíl, mas terco y duro que villano rogado, II LXX 257

PASTANAGÓ (Zanahoria, *Daucus carota*)

Como yo esté harto, eso me hace que sea de zanahorias, que de perdices, II LV 80

PERERA (Peral, *Pyrus communis*)

Y tantos teólogos, en quien Vuestra Merced pudiera escoger como entre peras, I XXV 266

Yo no tengo hecho el estómago á tagarninas, ni á piruétanos, ni á raices de los montes, II XIII 150

Pero pensar que tengo de subir en él, ni en la silla, ni en las ancas, es pedir peras al olmo, II XL 198

Que venian aquí pintiparados, ó como peras en tabaque, pero no los diré, porque al buen callar llaman Sancho, II XLIII 236

Las pastoras de quien hemos de ser amantes, como entre peras podremos escoger sus nombres, II LXVII 225

PI (Pino, *Pinus sp.*)

Quando me santiguaron los hombros con sus pinos, de manera que me quitaron la vista de los ojos y la fuerza de los pies, I XV 82

Y verian al mensagero, que era un mancebo como un pino de oro, y que le traia otro presente, que valia mas de tanto, II L 10

Vengan alcancías, pez y resina en calderas de aceyte hirviendo, II LIII 49

POLL (Álamo, *Populus alba*)

Sentábase en un poyo que debaxo de un gran álamo está en nuestra plaza, I LI 432

Por sus pasos contados y por contar, dos dias después que salieron de la alameda, llegaron Don Quixote y Sancho al rio Ebro, II XXVIII 65

Hablando Ricote á los demás peregrinos, se apartaron á la alameda que se parecia, II LIV 58

POMERA (Manzano, *Pyrus malus*)

Luego me darás á beber solos dos tragos del bálsmao que he dicho, y verás-me quedar más sano que una manzana, I IX 14

PORRO (Porro, *Allium porrum*)

Que con esta carga nacemos las mujeres de estar obedientes á sus maridos, aunque sean unos porros, II V 62

Sí, dixo el Gobernador, ó si no, yo soy el mayor porro del mundo, II XLV 262

Este pasagero que decis, ó yo soy un porro, ó él tiene la misma razón para morir que para vivir, II LI 20

Porque en este pueblo todos tienen á mi marido por un porro, II LII 38

ROMANÍ (Romero, *Rosmarinus officinalis*)

Hizo Sancho lo que se le mandaba: y viendo uno de los cabreros la herida, le dixo que no tuviese pena, que él pondria remedio con que fácilmente se sanase: y tomando algunas hojas de romero, de mucho que por allí habia, las mascó y las mezcló con un poco de sal, y aplicándoselas á la oreja se la vendó muy bien, asegurándole que no habia menester otra medicina, y así fue la verdad, I XI 30

Y procura que se me dé un poco de aceyte, vino, sal y romero, para hacer el salutífero bálsamo, que en verdad que creo que lo he bien menester ahora, porque se me va mucha sangre de la herida que esta fantasma me ha dado, I XVII 103

Señor, quien quiera que seais, hacednos merced y beneficio de darnos un poco de romero, aceyte, sal y vino que es menester para curar uno de los mejores caballeros andantes que hay en la tierra, I XVII 104

ROSA (Rosa, *Rosa sp.*)

Sus mejillas rosas, sus labios corales, I XIII 52

Porque yo sé bien lo que huele aquella rosa entre espinas, I XXXI 70

Un hermoso jardín lleno de flores y de rosas, I XXXIII 114

Los cuales traian guirnalda de jazmines, rosas, amaranto y madre selva compuestas, II XX 247

Olor a rosas, alfombras de mil colores,
II LXVII 224

ROURE (Roble, *Quercus lusitanica*)

Hete dicho esto, porque de la primera
encina o roble que se me depare, pienso
desgajar otro tronco tal y tan bueno
como aquel, I VIII 75

RUIBARB (Ruibarbo, *Rheum sp.*)

Tienen necesidad de un poco de
ruibarbo para purgar la demasiada
cólera suya, I VI 57

SALZE (Sauce, *Salix sp.*)

Los sauces destilaban maná sabroso,
reíanse las fuentes, II XIV 162

Y mandó á Sancho que lo mesmo
hiciese del rucio, y que á entrámbas
bestias las atase muy bien juntas al
tronco de un álamo, ó un sauce que allí
estaba, II XXIX 68

Daránnos sombra los sauces, II LXVII
224

TARONGER (Naranja, *Citrus
aurantium*)

Y mas cuando cuenta que se está la otra
señora debaxo de unos naranjos
abrazada con un caballero, I XXXII 87

Viéndose tan mal trecho, creyó sin duda
que estaba muerto ó mal ferido, y
acordándose de su licor, sacó su alcuza
y púsosela á la boca, y comenzó á echar
licor en el estómago, I XVIII 125 –
DIBUIX-

TEIX (Texo, *Taxus baccata*)

Baxaban hasta veinte pastores, todos
con pellicos de negra lana vestidos, y
coronados con guirnaldas, que á lo que

después pareció eran qual de texo, y
qual de cipres, I XIII 54

TOMANÍ (Cantueso, *Lavandula
stoechas*)

Y aun todo esto fuera flores de cantueso,
si no tuviéramos que entender con
yangüeses y con moros encantados, II V
53

VINYA (Viña, *Vitis vinifera*)

Por ahora dénme un pedazo de pan y
obra de quatro libras de uvas, que en
ellas no podrá venir veneno, II XLVII
282

Le hicieron desayunar con un poco de
conserva y quatro tragos de agua fria,
cosa que la trocara Sancho, con un
pedazo de pan y un racimo de uvas, II
LI 17

Mejor se me entiende á mí de arar y
cavar, podar y ensarmentar las viñas, II
LIII 51

Caballero andante por la vida, y santo á
pie quedo por la muerte, trabajador
incansable en la viña del Señor, II LVIII
100

Échese la mitad de la apuesta en vino, II
LXVI 217

VIOLER GROC (Alhelí, *Cheiranthus
cheiri*)

Y me entretuve con las cabrillas, que
son como unos alhelies, y como unas
flores, casi tres quartos de hora, II XLI
217

XIPRÈS (Ciprés, *Cupressus
sempervirens*)

Venia coronado (como se vió luego)
con una corona de funesto cipres, en las
manos traia un baston grande, II XXI
257

XUCLAMEL (Madreselva, *Lonicera*
sp.)

Sobres los quales traian guirnaldas de
jazmines, rosas, amaranto y madreselva
compuestas, II XX 247

XUFLERA (Cotufa, *Cyperus*
esculentus)

Si Vuestra Merced se anda á pedir
cotufas en el golfo

FLORA SHAKESPEARE

1.ABSENTA	28.CIRERER	52.INCENS	77.NOGUER	102.SAFRÀ
2.ACÒNIT	29.CIVADA	53.IRIS	78.NOU	103.SALZE
3.ALBERCOQUER	30.CLAVELL		MOSCADA	104.SÀNDAL
4.ALGA	31.CODONYER	54.JONC		105.SAÜQUER
5.ALL	32.COLOQUINTA	55.JULIVERT	79.OLIVERA	106.SÈGOL
6.ALZINA	33.COTÓ		80.ORTIGA	107.SENET
7.AMETLER	34.CUGULA	56.LIS		108.SICÒMOR
8.ARÇ		57.LLIMONERA	81.PALMERA	109.TABAC
9.ARRÒS	35.ENCIAM	58.LLIRI	82.PARADELLA	110.TEIX
10.ASFÒDEL	36.ENGLANTINA	59.LLORER	83.PEBRE	111.TIL·LER
11.AVELLANER	37.ESBARZER		84.PERERA	112.TÒFONA
	38.ESCARDOT	60.MADUIXERA	85.PÈSOL	113.TRÈBOL
12.BALADRE	39.ESPART	61.MAGRANER	86.PI	
13.BLAT		62.MALVA	87.PLANTATGE	114.VEÇA
14.BLEDA	40.FAIG	63.MANDRÀGORA	88.POMERA	115.VESC
15.BOIX	41.FALGUERA	64.MANNÀ	89.PORRO	116.VINYA
16.BOLET	42.FAVERA	65.MARFULL	90.PRESSEGUER	117.VIOLA
17.BRÒQUIL	43.FENC	66.MARGARIDA	91.PRIMAVERA	118.VIOLETA
18.BRUC	44.FIGUERA	67.MENTA	92.PRIMULA	
	45.FONOLL	68.MILL	93.PRUNERA	119.XIPRER
19.CAMAMILLA	46.FONOLL MARÍ	69.MIRRA		120.XUCLAMEL
20.CÀNEM		70.MOLSA	94.RANUNCLE	121.ZITZÀNIA
21.CARABASSA	47.GARROFER	71.MONIATO	95.RAVE	
22.CARD	48.GINESTA	72.MORER	96.ROMAGUERA	
23.CASCALL	49.GINGEBRE	73.MOSTASSA	97.ROMANÍ	
24.CASTANYER	50.GOJATS	74.MURTA	98.ROSA	
25.CEBA		75.NARCÍS	99.ROURE	
26.CEDRE	51.HEURA	76.NESPRER	100.RUDA	
27.CICUTA			101.RUIBARBRE	

Shakespeare, W.: *Obra dramàtica completa*, 37 volums, trad. Salvador Oliva, Editorial Vicens Vives, Barcelona, 1984-1992

Faircloth, N.; Thomas, V.: *Shakespeare's Plants and Gardens: a Dictionary*, Bloomsbury Publishing, London, 2014

Ellacombe, H.N.: *The plant-lore and garden-craft of Shakespeare*, W. Satchell & Co, London, 1884 - The Project Gutenberg EBook, 2009

ABSENTA (*Artemisia absinthum*)

Això és amarg com l'absenta (*Hamlet* III, 2, 154)

ACÒNIT (*Aconitum sp.*)

Que aquest vas que acull la sang de tots ni que es barregi amb el verí de la calúmnia que el temps, sense cap dubte, hi vessarà, no es pugui esquerdar mai, per corrossiu que sigui, com l'acònit, o la terrible pólvora (*Enric IV-2ª*, IV, 4, 107)

ALBERCOQUER (*Prunus armeniaca*)

Vés a lligar aquests albercocs balancejants, que, com els nens dolents, fan que el seu pare s'hagi de doblegar sota el seu pes (*Ricard II*, III, 4, 83)

Jugueu davant del meu esguard; nodriu-lo d'albercocs i de móres, raïms negres, figues blanques i gerds (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 1, 55)

ALGA

Com les algues cedeixen al vaixell, cedien tots els homes davant la seva proa (*Coriolà*, II, 2, 62)

ALGÀLIA

(Líquid espès i aromàtic que cria el gat d'**algàlia** en una bossa prop dels òrgans genitals, del qual es feia un perfum)

Ah, quin fàstic! Dóna'm una unça d'algàlia, bon apotecari per perfumar la meva imaginació (*El rei Lear*, IV, 6, 133)

A més a més es perfuma amb algàlia; ¿no ensumeu res amb aquesta ferum? (*Molt soroll per res*, III, 2, 57)

ALL (*Allium sativum*)

Sí, però no pas sa com qui diu saludable, sinó sa com un gra d'all podrit. Se t'han podrit els ossos (*Mesura per mesura*, I, 2, 28)

Ara ja li ha passat l'edat, però tanmateix –i us ho dic a vós- morrejarà una captaire encara que fes pudor d'all i pa negre (*Mesura per mesura*, III, 2, 79)

Tan satisfets que estàveu dels vots dels vostres menestrals i de l'alè pudent d'aquests que mengen alls! (*Coriolà*, IV, 6, 118)

ALZINA (*Quercus ilex*)

Voleu que aconduexi els porcs i mengi glans amb ells? Quina pròdiga porció m'he malgastat per arribar a tanta misèria? (*Al vostre gust*, I, 1, 20)

Paladeja'l prestant atenció: el vaig veure sota un arbre, igual com un gla caiguda (*Al vostre gust*, II, 2, 70)

Em sembla que no és lladre de bosses ni de cavalls; però pel que fa a la seva fidelitat amorosa el veig tan buit com un veire tapat, o com una nou menjada pels cucs (*Al vostre gust*, III, 4, 80)

Per això m'agradava que cerqués el perill allí on podia trobar fama. El vaig aviar a una guerra cruel, i me'n va tornar amb el front coronat d'alzina (*Coriolà*, I, 3, 29)

AMETLER (*Prunus dulcis*)

Que us vagi bé, senyor, i creieu el que us dic: no hi pot haver ametlla en una closca tan prima (*Tot va bé si acaba bé*, II, 5, 66)

Patrocle em donaria qualsevol cosa per saber de l'existència d'aquesta puta: un

lloro no faria pas tant per tenir una ametlla com ell per una bagassa complaent (*Troilus i Cressida*, V, 2, 131)

ARC (*Crataegus monogyna*)

Hi ha un home que ronda per aquest bosc i que fa malbé els arbres gravant “Rosalina” a cada escorça, penja odes en els arços i elegies en els esbarzers (*Al vostre gust*, III, 2, 74)

El vent gelat bufa a través de les punxes de l’arç (*El rei Lear*, II, 4, 96, 98)

Els teus ulls són estrelles guadores, i les dolces paraules dels teus llavis tenen, per les orelles del pastor, més melodia que el cant de l’alosa, quan l’arç floreix i el blat es va daurant (*El somni d’una nit d’estiu*, I, 1, 25)

Aquesta gespa ens servirà d’escenari; aquelles branques d’arç ens faran de bastidors, i ara farem tota l’obra com si ja fóssim a la casa del Duc (*El somni d’una nit d’estiu*, III, 1, 49)

¿Qué no dóna l’arç blanc una ombra molt més dolça als pastors quan vigilen el ramat que al ric dosser brodat dels reis, que sempre temen ser traïts pels súbdits? (*Enric VI-3ª*, II, 5, 56)

ARRÒS (*Oryza sativa*)

¿Què en deu voler fer de l’arròs aquesta germana meva? (*Cant d’hivern*, IV, 3, 76)

ASFÒDEL (*Asphodelus aestivus*)

Pobres ombres elísies, fugiu a reposar per les vostres margedes de flors que no es mustien (*Cimbelí*, V, 5, 131)

AVELLANER (*Corylus avellana*)

La carrossa és una avellana buida muntada per un esquirol fuster, o un corc, que són els constructors de carrosses de fades (*Romeo i Julieta*, I, 4, 36)

T’esbatusses amb un que trenca avellanes perquè tens els ulls del mateix color de les avellanes. Quins ulls, sinó els teus podrien trobar en això motiu de brega (*Romeo i Julieta*, III, 1, 67)

Et duré on fan raïms les avellanes, i a vegades et podré dur gavines de les roques (*La tempesta*, II, 2, 65)

La Cati va dreta com el brot d’un avellaner, i és bruna com la closca d’una avellana, i dolça com el mateix fruit (*L’amansiment de la fúria*, II, 1, 57)

BALADRE (*Nerium oleander*)

Blanquegen els llençols sobre el baladre (*Conte d’hivern*, IV, 3, 74)

BLAT (*Triticum aestivum*)

Amb el plor de menyspreu farem una tempesta, amb els sospirs agostarem el blat d’estiu i escamparem la fam damunt d’aquesta terra revoltada (*Ricard II*, III, 3, 80)

Hi havia dos enamorats amb un ai, amb un oh, amb un ai noninó, que es passejaven entre els blats, el mes de maig, temps de l’amor (*Al vostre gust*, IV, 3, 108)

Tots els seus enemics tremolaran, com el blat en el vent, i tristos, abaixaran el cap (*Enric IV*, V, 4, 133)

Ara donaria mil estadis de mar per un acre de terra estèril, de bruc, ginesta,

argelaga; és igual! Que es faci la voluntat del cel! (*La tempesta*, I, 1, 26)

Seríem garbellats tan violentament com per confondre's el gra i la palla sense distinció de la maldat i la bondat (*Enric IV-2ª*, IV, 1, 95)

I a més, senyor, ¿hem de sembrar el blat al final del camp? (*Enric IV-2ª*, V, 1, 119)

No sé pas veure com, llevat que em doneu el vostre gipó i me'l farciu de palla (*Enric IV-2ª*, V, 5, 136)

No fiis ningú: els juraments són palla i la fidelitat dels homes és de pasta fullada (*Enric V*, II, 3, 52)

...que amb el cos ple i l'esperit buit es lliura al son, farcit d'un pa difícil de guanyar (*Enric V*, IV, 1, 97)

Després he d'enviar a Roma càrregues de blat (*Antoni i Cleopatra*, II, 6, 62)

Els seus raonaments són com dos grans de blat perduts en dues quarteres de palla (*El mercader de Venècia*, I, 1, 21)

I quant d'honor seria recollit entre la runa i la palla del temps per obtenir esplendor! (*El mercader de Venècia*, II, 9, 58)

Era el seu germà que, per pura amabilitat amb el seu cavall, li untava la palla amb mantega (*El rei Lear*, II, 4, 77)

¿On és la palla, amic? L'art de les nostres necessitats és molt estranya, perquè pot convertir les coses vils en precioses (*El rei Lear*, II, 2, 92)

¿Qui ets tu, que remugues entremig de la palla? Surt a fora! (*El rei Lear*, II, 4, 96)

Neuleix el blat quan ja està quasi madur, i perjudica les pobres criatures de la terra (*El rei Lear*, II, 4, 99)

No fa gaire l'han trobat enfollit com el mar enfurismat, cantant alt, coronat d'espines i d'herbotes, zitzània, cicuta, jull i ortigues, i de totes aquelles males herbes que creixen entre el blat que ens alimenta (*El rei Lear*, IV, 4, 125)

Tapa'l amb un parrac, i una petita palla d'un pigmeu ja el travessa (*El rei Lear*, IV, 6, 134)

I vós, estimat pare, us vareu veure obligat a aixoplugar-vos en una cabana amb porcs i vagabunds, palla escassa i florida? (*El rei Lear*, IV, 7, 141)

Els deixaré secs com la farina (*Macbeth*, I, 3, 24)

I ni que els grans de blat, encara verd, quedessin abatuts, i els arbres esqueixats (*Macbeth*, IV, 1, 85)

Qui vulgui coca, que esperi que molguin el blat (*Troilus i Cressida*, I, 1, 15)

I al cap de poc torna a sorgir i els grecs, de palla, ja madurs pel tall, cauen al seu davant d'un cop de falç del segador (*Troilus i Cressida*, V, 5, 139)

Per això els bous han estirat en va l'arada, els llauradors s'han esmerçat per res, i el blat verd s'ha podrit abans de madurar (*El somni d'una nit d'estiu*, II, 1, 36)

Doncs matem-lo, i així tindrem el blat al preu que nosaltres diguem (*Coriolà*, I, 1, 17)

Ens deixen passar gana, i tenen els magatzems atapeïts de blat (*Coriolà*, I, 1, 19)

No obstantestic a punt per una auditoria i també per mostrar-vos que rebeu la farina, mentre jo només em quedo amb el segó (*Coriolà*, I, 1, 21)

Volen blat al seu preu. Diu que ja saben que la ciutat n'està ben proveïda... Diuen que hi ha prou blat! (*Coriolà*, I, 1, 23)

Ben fet que fan; així tindrem mitjans per treure'ns del damunt el blat que se'ns floreix (*Coriolà*, I, 1, 24)

No, que vinguin també, que els volscos tenen blat per donar i per vendre, i hi haurem d'aviar totes aquestes rates que roseguen tan bé (*Coriolà*, I, 1, 25)

Això serà la flama que encendrà la palla seca, i aquest foc el cremarà per sempre més (*Coriolà*, II, 1, 58)

Una vegada vam protestar per la qüestió del blat, ell mateix no es va pas estar de dir que érem un monstre de molts caps (*Coriolà*, II, 3, 65)

Quan fa ben poc van tenir el blat de franc, va protestar i va injuriar els representants del poble (*Coriolà*, III, 1, 77)

I fos qui fos qui va donar el consell de donar el blat dels magatzems de franc, tal com es feia a Grècia (*Coriolà*, III, 1, 79)

Aquesta mena de servei no es mereixia el blat de franc (*Coriolà*, III, 1, 80)

Es va criar en la guerra d'ençà que va saber desembainar l'espasa, ha tingut mala escola en el llenguatge refinat: deixa anar, indiferent, blat i segó (*Coriolà*, III, 1, 88)

Deixa'ls que em portin a la roca del Tarpei, o a errar per l'exili, o a l'escorxament, o a la presó perquè m'hi consumeixi amb un sol gra de blat al dia (*Coriolà*, III, 3, 98)

La resposta ha estat que no es podia entretenir a destriar-los d'un piló de palla pudent i corrompuda (*Coriolà*, V, 1, 126)

En la naturalesa hi ha farina i segó, menyspreu i gràcia (*Cimbelí*, IV, 2, 99)

Però no puc dir blat, si no el tinc dins el sac (*Ricard III*, I, 1, 19)

Aneu amb compte amb la manera de parlar, feu-ho com els que vénen a mercat a arreplegar els diners de la venda del blat (*Enric VI-1^a*, III, 2, 69)

Espero ofegar-te aviat dintre el teu propi blat, i fer que en maleeixis la collita (*Enric VI-1^a*, III, 2, 70)

La seva barba ben formada s'ha tornat eixuta i aspra, com el blat de l'estiu quan la tempesta l'ha abatut (*Enric VI-2^a*, III, 2, 75)

Jo pagaria mil corones per un ram de palla, per fer que aquesta dona es conegués a si mateixa (*Enric VI-3^a*, II, 2, 50)

Ja seiem un cop més al tron reial anglès, recuperat amb sang dels nostres

enemics. Quins valents adversaris, com el blat d'agost, no hem segat al punt més alt del seu orgull (*Enric VI-3^a*, V, 7, 128)

Vós li heu trobat la palla a l'ull, i el Rei a vós; però jo us veig la biga a cadascun dels tres (*Penes d'amor perdudes*, IV, 3, 69)

Vinga, corre més aigua pel molí de la que sap el moliner, i és molt més fàcil robar una llesca de pans encetats (*Titus Andrònic*, II, 1, 38)

Mare, atureu-vos! Hi ha una cosa millor. Després de batre el blat, s'ha de cremar la palla (*Titus Andrònic*, II, 3, 46)

Ah, deixeu-me mostrar-vos com tornar a relligar aquest blat escampat en una sola garba (*Titus Andrònic*, V, 3, 11)

Escolteu el que us dic amb to profètic: inclús l'alè de les meves paraules s'endurà pols i palla i fins l'obstacle més petit que durà els vostres peus fins al tron d'Anglaterra (*El rei Joan*, III, 4, 69)

Els paladars, que ni tan sols fa dos estius volien coses noves per satisfer el seu gust, avui ja s'accontenten amb un sol tros de pa, i per tenir-lo, el capten (*Pèricles*, I, 4, 30)

Totes són plenes de blat perquè us pugueu fer el pa que tant necessiteu, i pugueu donar vida als que ara estan mig morts de fam (*Pèricles*, I, 4, 32)

Penseu que vostra altesa va nodrir tota la gent del poble amb el seu blat (*Pèricles*, III, 3, 67)

I ara mireu-vos l'altre: el vostre nou marit, l'espiga borda que va contaminar el bon blat (*Hamlet*, III, 4, 181)

L'autèntica grandesa no és quedar-se inactiu si no hi ha una gran causa: és fer una causa gran d'un bri de palla (*Hamlet*, IV, 4, 206)

BLEDA (*Beta vulgaris*)

Dónes consells de bleada. Si els seguís, el perdria (*Antoni i Cleopatra*, I, 3, 30)

BOIX (*Buxus sempervirens*)

Poseu-vos tots tres darrere els boixos (*Nit de reis*, II, 5, 58)

BOLET

Si no hagués estat a l'església, li hauria donat un bolet, o ell me l'hauria donat a mi (*Les alegres casades de Windsor*, V, 5, 121)

Bolet verinós, fes-me conèixer la proclamació (*Troilus i Cressida*, II, 1, 46)

BOSC

Però nosaltres som una altra mena d'esperits, i jo mateix he flirtejat sovint amb la mateixa aurora. I, com un boscatèr, puc passejar pels boscos fins que la porta d'orient s'obre, vermella, cap a Neptú, quan els seus raigs benefactors dauren esplendorosament les seves verdes ones. Però, tot i això, no t'entretenguis. Acabarem aquesta feina abans no vingui el dia (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 2, 70)

BRÒQUIL (*Brassica oleracea*)

I aquí s'ha acabat el bròquil (*Penes d'amor perdudes*, III, 1, 46)

Les gràcies es deixen veure sempre, i s'ha acabat el bròquil (*Molt soroll per res*, II, 1, 30)

BRUC (*Erica arborea*)

¿Quin serà el lloc? El bruguerar. –Allí Macbeth ens trobarà (*Macbeth*, I, 1, 19)

CAMAMILLA (*Matricaria chamomilla*)

La camamilla, com més es trepitja més de pressa creix; però la joventut, com més es gasta més es fa malbé (*Enric IV*, II, 4, 70)

CÀNEM (*Cannabis sativa*)

Poseu en joc la fantasia, contempleu-hi, sobre els ternals de cànem, com puguen els grumets (*Enric V*, III, pròleg, 59)

Són excel·lents: us pengem com el cànem d'una filosa (*Nit de reis*, I, 3, 28)

¿Què hi dieu, botifarra de perol, sac de cànem? (*Les alegres casades de Windsor*, V, 5, 120)

CANYA (*Arundo donax*)

Ferran, el fill del rei amb els cabells de punta, que semblaven canyes i no cabells, s'hi ha llançat primer (*La tempesta*, I, 2, 34)

El qual, esfereït del seu aspecte sangonós, corria esmaperdut entre les canyes tremoloses (*Enric IV*, I, 3, 38)

Prepareu la canya i l'ham, que ja caurà, dic jo (*Enric IV-2ª*, II, 4, 63)

No jugarem, feu-me portar la canya, ens n'anirem al riu (*Antoni i Cleopatra*, II, 5, 55)

Vine aquí, renegat. Vine, noieta, t'escalfaré la pell amb una canya, que seria indecent fer-ho amb l'espasa (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 2, 71)

Regiar-se dels vostres bons oficis és com voler nedar amb un sac de plom i tirar a terra un roure amb una canya (*Coriolà*, I, 1, 23)

CARABASSA (*Cucurbita pepo*)

Ja l'obtindreu... la carabassa! No, si jo ja sé com pensa l'Anna (*Les alegres casades de Windsor*, I, 4, 36)

Mirarem de tractar com es mereix aquest sac d'humitat, aquesta immensa carabassa d'aigua (*Les alegres casades de Windsor*, III, 3, 72)

CARD (*Silybum marianum*)

Monsieur Teranyina, agafeu les vostres armes i mateu-me un abellot de flancs vermells que hi ha sobre un card (*El somni d'una nit d'estiu*, IV, 1, 75)

CARD (*Cardus benedictus*)

Procureu-vos una mica de suc de *Cardus benedictus*, i poseu-vos-el aquí al cor. És l'únic que va bé contra el mareig. –Això és com punxar-la amb un card. –*Benedictus!* ¿Per què *Benedictus?* ¿Hi ha algún sentit ocult en aquest *Benedictus?* –¿Ocult? A fe que no; no hi parlo mai, jo, amb sentits ocults. Volia dir simplement el card beneït (*Molt soroll per res*, III, 4, 66)

CASCALL (*Papaver somniferum*)

Ni cascalls ni mandràgores ni els beuratges narcòtics d'aquest món no et guariran mai més, ni et tornarà la dolça

son que fins ahir tenies (*Otel·lo*, III, 3, 86)

CASTANYER (*Castanea sativa*)

Un home honrat, senyor, és capaç de treure's per si sol les castanyes del foc (*Enric IV-2^a*, V, 1, 120)

És el meu pare, i vós, senyor, us hi assembleu bastant. –Sí, com un ou amb una castanya. No hi ha cap diferència! (*L'amansiment de la fúria*, IV, 2, 89)

A la falda, la dona d'un mariner hi tenia castanyes, i ella rosegava i rosegava (*Macbeth*, I, 3, 23)

CEBA (*Allium cepa*)

La vostra faldilla vella ha produït uns enagos nous, i és evident que a dintre una ceba hi ha llàgrimes que poden negar aquesta pena (*Antoni i Cleopatra*, I, 2, 29)

Els meus ulls flairen cebes. Ja ploraré més tard (*Tot va bé si acaba bé*, V, 3, 129)

Si el meu metge no té el do de les dones i no es pot fer venir un torrent de llàgrimes, amb una ceba ja se'n sortirà; que se l'amagui sota el mocador i, encara que no vulgui, plorarà (*L'amansiment de la fúria*, I, 1, 20)

I, estimats actors, no mengeu cebes ni alls, perquè hem de deixar anar un alè ben dolç (*El somni d'una nit d'estiu*, IV, 2, 84)

CEDRE (*Cedrus atlantica*)

Ell florirà i, com el cedre dalt d'una muntanya, cobrirà amb les branques les planes dels voltants (*Enric VIII*, V, 4, 134)

T'ensenyaré les millors fonts, et colliré baies de cedre, et portaré peixos i llenya (*La tempesta*, II, 2, 65)

He fet estrémer els promontoris més estables i he arrabassat de soca-rel els pins i els cedres (*La tempesta*, V, 1, 96)

Doncs que les pedres de l'àrida platja vagin contra els estels, que els vents amotinats llancin els cedres contra el sol encès, matant així la impossibilitat per fer fàcil allò que no es pot fer (*Coriolà*, V, 3, 134)

Quan d'un cedre majestuós caiguin les branques i, després de ser mortes durant molts anys, revisquin i es tornin a ajuntar al vell tronc i tornin a créixer, aleshores Pòstum acabarà les seves misèries, la Bretanya serà afortunada, i florirà la pau i l'abundància (*Cimbelí*, V, 4, 132)

Quan un cadell de lleó, desconegut per si mateix, trobi sense cercar, i l'abraci un alè tendre d'aire, i quan d'un cedre majestuós caiguin les branques i, després de ser mortes durant molts d'anys... (*Cimbelí*, V, 5, 152)

El cedre majestuós, reial Cimbelí, es refereix a vós, i les branques caigudes als vostres fills, que tothom creia morts, però que només havien estat robats. Ara han tornat a reviure, units al tronc d'aquest cedre majestuós, i la seva descendència promet pau a la Bretanya (*Cimbelí*, V, 5, 152)

Però jo que he nascut tan alt tinc el niu fet a dalt de tot del cedre: juga amb el vent i es riu del sol (*Ricard III*, I, 3, 39)

Portaré ben amunt el casc, igual que el cedre que s'alça al cim de la muntanya

i, malgrat les tempestes, conserva les fulles, per espantar a tothom, quan el vegi tan alt (*Enric VI-2^a*, V, 1, 124)

Així cedeix al tall de la destral el cedre que va donar recer amb els braços a l'àguila real, que a la seva ombra va acollir el lleó rampant, i amb les branques més altes alçava l'esguard per sobre de la copa de l'arbre de Júpiter, i guardava els matolls del poderós vent de l'hivern (*Enric VI-3^a*, V, 2, 115)

Esvelta com un cedre! (*Penes d'amor perdudes*, IV, 3, 66)

Marc, no som sinó plantes de garriga; no som cedres, no som uns homes ben cossats com els cíclops (*Titus Andrònic*, IV, 3, 87)

CICUTA (*Conium maculatum*)

Pell de drac, ullal de llop, carn de bruixa amb eixarop, budells de tauró voraç, cicuta collida al ras, fetge de jueu blasfem (*Macbeth*, IV, 1, 84)

CIRERER (*Prunus avium*)

¿No heu vist pas algun cop un mocador tot brodat de cireres a la mà de Desdèmona? (*Otel·lo*, III, 3, 90)

Que en són de tentadors, aquests llavis madurs, cireres fetes per besar! (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 2, 61)

Així vam créixer: com dues cireres en aparença separades, però unides en un sol brot, compartint un sol cor, per més que fóssim cada una un cos (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 2, 63)

És molt bonica i no té gelosia; que la dona de Shore té els peus bonics, uns

llavis de cirera, els ulls plaents i la llengua agradable (*Ricard III*, I, 1, 16)

Alguns dimonis volen trossos d'ungla, una palla, una agulla, una gota de sang, un pinyol de cirera, o bé una nou (*La comèdia dels errors*, IV, 3, 61)

Sí, nen, sí, fes-ho; vés amb l'àvia; dóna-li el regne a l'àvia, i l'àvia et donarà una pruna, una figa, una cirera. Vet ací una bona àvia! (*El rei Joan*, II, 1, 33)

Amb llana i seda fa germanes bessones de les cireres vermelles (*Pèricles*, V, 1, 93)

CIVADA (*Avena sativa*)

El pobre xicot no va tenir més alegria d'ençà que es va apujar la civada. Va ser la seva mort (*Enric IV*, II, 1, 45)

I l'aigua fermentada, beuratge d'abeurar les mulles esllomades, i aquest brou de civada, ¿els escalfa la sang fins fer-la bullir de valentia? (*Enric V*, III, 5, 72)

¿Els enviem menjar i equipaments i civada als cavalls, mig morts de fam, per després lluitar amb ells? (*Enric V*, IV, 2, 101)

No vull estirar un carro, ni vull menjar civada (*El rei Lear*, V, 2, 151)

M'estimaria més que em parléssiu d'un plat de farro de civada! (*Les alegres casades de Windsor*, III, 1, 65)

De fet, m'agradaria mastegar una mica de civada seca (*El somni d'una nit d'estiu*, IV, 1, 76)

CLAVELL (*Dyanthus caryophyllus*)

Les millors flors són els clavells i les violes jaspiades, anomenats bastards de

la Natura... doncs enriqueix amb clavells
jaspats el jardí, sense dir que són
bastards (*Conte d'hivern*, IV, 4, 82)

CODONYER (*Cydonia oblonga*)

El pastisser demana dàtils i codonys
(*Romeo i Julieta*, IV, 4, 103)

COLOQUINTA (*Citrullus colocynthis*)

Aquest menjar que ara li és tan saborós
com una fruita dolça, aviat li serà més
amarg que la coloquinta (*Otel·lo*, I, 3,
40)

COTÓ (*Gossypium herbaceum*)

Jo cercaré una mica de cotó i clara d'ou
per posar-li a la cara, que li sagna (*El
rei Lear*, III, 7, 113)

Cotó insensible, més feliç que jo!
(*Cimbelí*, I, 3, 26)

CUGULA (*Avena sp.*)

I a les terres, mancades de conreu, hi
arrelen la cugula, la cicuta i la fumària, i
mentrestant la rella que hauria
d'arrancar aquestes crescudes es rovella
(*Enric V*, V, 2, 130)

¿Voleu blat per fer pa?... Està ple de
cugula ¿No us agrada? (*Enric VI-1^a*, III,
2, 70)

Ara que és primavera, la cugula té les
arrels poc fondes; però deixeu-la
créixer, i envairà el jardí, i ofegarà les
bones herbes per falta de cultiu (*Enric
VI-2^a*, III, 1, 58)

Arrenca el blat i deixa créixer la cugula!
(*Penes d'amor perdudes*, I, 1, 20)

Sembrant cugula no recollirem blat, i la
justícia sempre gira amb compàs

equitatiu (*Penes d'amor perdudes*, IV,
3, 76)

DROGA-VERÍ

L'han enganyat. Me l'han robat i
corromput amb drogues i beuratges
comprats als xarlatans (*Otel·lo*, I, 3, 30)

I vull tornar a afirmar que ell se la va
guanyar amb algun beuratge que tenia
poder sobre la sang, o amb algun filtre
màgic, fet per aquest efecte (*Otel·lo*, I,
3, 32)

Ho veig molt clar! La droga que em va
donar, que ell deia que era un bon
reconfortant, ¿no ha estat mortífera pels
meus sentits? (*Cimbelí*, IV, 2, 111)

Les nits són saludables, els planetes no
envien malefics, i les bruixes i fades
donen treva als seus encantaments,
perquè són dies sants i beneïts de Déu
(*Hamlet*, I, 1, 30)

Quan era al meu jardí dormint –un
costum que seguia cada tarda-, se'm va
acostar el teu oncle, aprofitant la calma
d'aquella hora incauta, amb un flascó
que contenia extracte d'un verí mortal, i
em va abocar al lllindar de les orelles
aquell filtre leprós i corrossiu, d'efectes
tan adversos a la sang humana que
travessa, més ràpid que el mercuri, les
portes i camins de tot el cos (*Hamlet*, I,
5, 68)

Tot seguit arriba un altre home, li pren
la corona al rei, besa la corona, aboca
un verí a la orella del rei adormit i se'n
va (*Hamlet*, III, 2, 151)

No, no, tot va de broma... hi ha verí,
però és de broma. No hi ha res ofensiu,
en absolut (*Hamlet*, III, 2, 157)

“Negres idees, braç expert, verí potent: és l’hora més propícia, ningú em veu ni em sent... Filtre d’arrels collides al punt de mitjanit, tres voltes embreixat, tres voltes maleït: que el teu màgic poder, fulminant i homicida, usurpi tot alè de salut i de vida!” (*Hamlet*, III, 2, 159)

Un xarlatà va vendre un unguent tan mortal que, mullant-se un ganivet pel lloc on fa sagnar, ni el remei més subtil, fet amb totes les herbes curatives que hi ha sota la lluna, pot salvar de la mort aquell qui en rebí la més lleu esgarrinxada. Posaré aquest verí a la punta de l’espasa, i el primer frec el matarà (*Hamlet*, IV, 7, 234)

Jo li tindrè a punt una beguda especial, i al primer glop –per molt que hagi esquivat l’espasa enverinada- s’haurà acomplert el nostre pla (*Hamlet*, IV, 7, 235)

La copa del verí! Ja és massa tard (*Hamlet*, V, 2, 284)

No, no! El vi! Oh, estimat Hamlet! El vi, el vi! Estic enverinada! (*Hamlet*, V, 2, 287)

No hi ha en el món cap medicina per salvar-te, i dintre teu no queda ni mitja hora de vida. Tens l’instrument de la traïció a la mà, sense botó i enverinat (*Hamlet*, V, 2, 287)

Ja té el que es mereixia: és ell mateix qui ha enverinat la copa (*Hamlet*, V, 2, 288)

Em moro, Horaci! La força del verí se m’emporta la vida (*Hamlet*, V, 2, 290)

ENCIAM (*Lactuca sativa*)

Per això he saltat la tàpia d’aquest jardí, per veure si puc menjar alguna herba, o una mata d’enciam, perquè va molt bé refrescar l’estómac quan fa tanta calor... I també moltes vegades, quan em sentia sec de tanta set que tenia, mentre marxava amb valentia, l’enciam em va servir per substituir un bon vas de vi. Ara la paraula “enciam” m’ha de servir per curar la gana (*Enric VI-2^a*, IV, 10, 113)

ENGLANTINA (*Rosa rubiginosa*)

I no et faltará mai la flor que és com la teva cara, pàl·lida primavera, ni les blaves campanules, que tenen el color que mostren les teves venes, ni tampoc no et faltaran els pètals de les englantines que, sense fer-los cap ofensa, no fan pas més olor que el teu alè (*Cimbelí*, IV, 2, 107)

ESBARZER (*Rubus ulmifolius*)

Hi ha un home que ronda per aquest bosc i que fa malbé els arbres gravant “Rosalina” a cada escorça, penja odes en els arços i elegies en els esbarzers (*Al vostre gust*, III, 2, 74)

Els he encisat l’oïda d’una manera tal que han seguit, com vedells, el meu mugit per esbarzers, gatoses, argelagues i arços que els punxaven els peus (*La tempesta*, IV, 1, 90)

Ni que en tingués més que les móres d’esbarzer, no us en donaria ni una per força! (*Enric IV*, II, 4, 64)

¿És que potser el benaurat fill del cel ha de ser un rodamón i ha de menjar móres? (*Enric IV*, II, 4, 70)

El paladar aleshores no refusava les
móres més aspres del més aspre
esbarzer (*Antoni i Cleopatra*, I, 3, 37)

¿On vas? –Pels turons i per les valls,
esbarzers i cinc-en-rames, per jardins i
amagatalls, per les ones i les flames (*El
somni d'una nit d'estiu*, II, 1, 33)

Us he de perseguir, i us farà rodolar per
l'esbarzer, el boscatge i el fangar (*El
somni d'una nit d'estiu*, III, 1, 52)

Amb els sentits així debilitats, i distrets
per la por, totes les coses inanimades
han tingut l'atreviment de fer-los mal:
espines i esbarzers els han deixat la roba
emparracada (*El somni d'una nit
d'estiu*, III, 2, 57)

Mai tan cansada, mai tan afligida,
amarada de rou, emparracada pels
esbarzers, no puc ni caminar ni
arrossegat-me (*El somni d'una nit
d'estiu*, III, 2, 73)

Tisbe, que estava rere un esbarzer, es va
clavar l'espasa, ella també, i va morir
(*El somni d'una nit d'estiu*, V, 1, 90)

Hauràs de moure el cap com si
volguessis esmenar l'orgull del cor, amb
l'aparença humil de les móres madures
que, si les toques, no s'aguanten a la
branca (*Coriolà*, III, 2, 91)

Només esgarrapades d'esbarzers,
cicatris que només poden fer riure
(*Coriolà*, III, 3, 96)

¿Quina enganyosa fossa és aquesta, amb
la boca coberta d'esbarzers, i amb les
fulles tacades de sang tot just vessada,
fresca com la rosada matinal sobre les
flors? (*Titus Andrònic*, II, 3, 49)

ESCARDOT (*Silybum marianum*)

Ni que fos un tros de terra plena
d'escardots, la llauraré (*Pèricles*, IV, 6,
91)

ESPART (*Lygeum spartum*)

I escolta, amic: tinc roba d'espart per
tapar-nos els vestits que portem (*Enric
IV*, I, 2, 34)

Doncs tindràs per remei una herbeta
d'espart i l'ajut de la destal (*Enric VI-
2ª*, IV, 7, 107)

FAIG (*Fagus sylvatica*)

Un dia, ai las!, i quin dia, l'amor, que ve
al mes de maig, espiant darrere un faig
veié una flor que s'obria (*Penes d'amor
perdudes*, IV, 3, 67)

FALGUERA (*Pteridium aquilinum*)

-Mai, mai: la justícia els les unta.
Nosaltres robem com si estéssim en un
castell, així anem segurs. Tenim la
recepta de la llavor de falgueres, que
ens fa tornar invisibles, per això no ens
veuen. –A fe que no. Em penso que heu
d'estar més agraïts a la nit que a la
llavor de les falgueres, en això de
tornar-vos invisibles (*Enric IV*, II, 1,
48)

FAVERA (*Vicia fava*)

De nit, jo sóc l'alegre rodamón, el bufó
d'Oberon, perquè el faig riure quan
enganyo un cavall nodrit de bones faves
estrafent el renill d'una euga jove (*El
somni d'una nit d'estiu*, II, 1, 34)

FENC (Gramínies, lleguminoses)

¿Sabeu que tinc unes ganes enormes de
menjar-me un bon grapat de fenc? El
bon fenc, quan és dolcet, no té rival (*El
somni d'una nit d'estiu*, IV, 1, 76)

FIGUERA (*Ficus carica*)

Si el meu amor és cec, no trobarà el fitó.
Ara deu seure sota una figuera desitjant
que la seva estimada en fos la fruita que
fa riure les noies quan, a soles, en parlen
(*Romeo i Julieta*, II, 1, 45)

Quan Pistola menteixi, fes-li així, fes-li
figa (*Enric IV-2ª*, V, 3, 131)

Rebenta't i condemna't. Mira: la figa
per la teva amistat (*Enric V*, III, 6, 75)

¿Ets amic seu? –I compatriota seu
també –Doncs aquí tens una figa (*Enric
V*, IV, 1, 91)

M'agrada més la vida llarga que no pas
les figures (*Antoni i Cleopatra*, I, 2, 23)

Aquí hi ha un camperol que ens
insisteix per presentar-se a vós. Ha dit
que porta figures (*Antoni i Cleopatra*, V,
2, 151)

Un camperol li portava figures. Aquí hi
ha el seu cistell (*Antoni i Cleopatra*, V,
2, 156)

És el senyal d'un àspid, i aquestes fulles
de figuera també tenen un rastre com el
que deixa l'àspid a les coves del Nil
(*Antoni i Cleopatra*, V, 2, 157)

Senyor, em sembla que peseu figures.
¿Qué no us agrada l'obra? –I tant que sí,
per Santa Anna! És molt bona. ¿Encara
en queda una mica més? (*L'amansiment
de la fúria*, I, 1, 36)

FLOR

Aquí teniu més flors: ardent espígol,
menta, marduix i sajolida, i els gojats
que amb el sol se'n van al llit, i amb ells
es lleven, ploraners. Aquestes són les
flors de mig estiu; crec que les

ofereixen als homes de mitjana edat.
Sigueu molt benvinguts (*Conte
d'hivern*, IV, 4, 83)

I escriviu: *Honni soit qui mal y pense*
pels matolls de maragdes i flors blaves i
blanques i vermelles, com safirs i perles
i brodats, lluint sota el genoll dels
cavallers il·lustres (*Les alegres casades
de Windsor*, V, 5, 118)

I la vida dels bons s'acaba abans que no
es marceixen les flors que porten al
barret (*Macbeth*, IV, 3, 100)

O la que faci falta per cobrir de rosada
la flor de la sobirania i per negar les
males herbes (*Macbeth*, V, 2, 109)

Després em vaig fixar en el lloc on
havia caigut la fletxa de Cupido: va ser
damunt d'una floreta d'occident, abans
tan blanca com la llet; però aviat, ferida
per l'amor, es va tornar púrpura, i ara
les verges l'anomenen “pensament
d'amor”. Vés-me'n a cercar una. Un
cop ja te la vaig mostrar. Posat a les
parpelles adormides, el seu suc és capaç
que tant els homes com les dones, quan
es desperten, s'enamoren follament de la
primera criatura que veuen els seus ulls
(*El somni d'una nit d'estiu*, II, 1, 39)

I abans d'alliberar-me d'aquest
encantament, cosa que podré fer amb
una altra planta, l'obligaré a regalar-me
aquell patge (*El somni d'una nit d'estiu*,
II, 1, 39)

Benvingut, rodamón, ¿ja tens la flor? –
Sí, aquí la teniu! Dóna-me-la, si et plau.
Sé d'un marge on el vent va perfumat
de farigola, on creixen primaveres i
fràgils violetes, coberts d'un dossier de
densos xuclamels, englantines i roses,
on sol dormir Titània a certes hores de

la nit, amanyagada pel bres i pel delit d'aquestes flors (*El somni d'una nit d'estiu*, II, 1, 42)

No el podré untar amb el licor de la flor que encén l'amor (*El somni d'una nit d'estiu*, II, 2, 45)

Vine, doncs, amb mi: posaré al teu servei les meves fades; et portaran tresors del fons de la mar, i et cantaran, quan dormis, en un llit de flors (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 1, 54)

¿T'has recordat d'untar els ulls d'aquell jove amb el suc de l'amor, tal com t'he dit? (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 2, 58)

Després, esprem aquesta flor sobre els ulls de Lisandre; el seu licor té la virtut miraculosa d'esborrar tot error de la mirada, i aleshores els ulls tornen a veure com abans. Quan es despertí, tot el que ha passat li semblarà que ha estat un somni desprovist de sentit (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 2, 69)

Ell la fa aixecar, li recolza el cap sobre l'espalla i després s'estira sobre un banc de flors (*Hamlet*, III, 1, 151)

I de flors ornat, per aquell qui va amb amor sincer, no va ser plorat (*Hamlet*, IV, 5, 210)

Se li han permès, en canvi, garlandes virginals, flors de donzella i campanades per acompanyar-la fins a l'últim sojorn (*Hamlet*, V, 1, 256)

Jo esperava que fossis l'esposa del meu Hamlet, i hauria volgut dur-te flors al llit de núvia, verge innocent, i no a la tomba (*Hamlet*, V, 1, 257)

FONOLL (*Foeniculum vulgare*)

Perquè tant l'un com l'altre tenen les cames del mateix gruix i Poinç juga bé al palet, i menja congre amb fonoll, i s'empassa els culs de candela com si fossin raïms flamejants (*Enric IV-2^a*, II, 4, 67)

Això és fonoll per vós, i campanetes (*Hamlet*, IV, 5, 220)

FONOLL MARÍ (*Crithmum maritimum*)

A mig camí, n'hi ha un d'enfilat que cull fonoll marí, ofici perillós! (*El rei Lear*, IV, 6, 129)

GARROFER (*Ceratonía siliqua*)

Desgraciat mentider! Quina garrofa, farsant! (*Mesura per mesura*, II, 1, 44)

He fet el que no havia fet en set anys: tornar-me vermell de sentir les seves garrofes descomunals (*Enric IV*, II, 4, 67)

Ja us haureu adonat que molts criats dels que fan reverències, contents de ser servils, passen el temps igual que l'ase del seu amo: només per les garrofes i, quan ja s'han fet vells, els tiren al carrer (*Otel·lo*, I, 1, 18)

GINESTA (*Spartium junceum*)

Deixa els teus ginestars, on l'amant menysprea i solitari cerca l'ombra (*La tempesta*, IV, 1, 85)

GINGEBRE (*Zingiber officinale*)

L'han tancat aquí per una venda de paper d'embalar i gingebre ranci... El gingebre no va ser gaire apreciat perquè les velles eren totes mortes (*Mesura per mesura*, IV, 3, 94)

Aquí tinc un pernil i dues arrels de gingebre per anar a portar a Charing Cross (*Enric IV*, II, 1, 46)

I deixa aquests “A fe!” i altres protestes de pebre i gingebre per a aquelles que duen ornaments de vellut, per als burguesos de diumenge (*Enric IV*, III, 1, 85)

És tebi com el gingebre. És una bèstia per a Perseu (*Enric V*, III, 7, 80)

Sí, per Santa Anna, i el gingebre ens cremarà la boca (*Nit de reis*, II, 3, 51)

Una arrel o dues de gingebre (*Cant d'hivern*, IV, 6, 76)

Tant de bo la notícia fos la dona més mentidera que mai hagi rosegat gingebre (*El mercader de Venècia*, III, 1, 61)

Encara que en aquest món no tingues res més que un penic, te'l donaria perquè et compressis una coca de gingebre (*Penes d'amor perdudes*, V, 1, 79)

GOJATS/LLEVAMÀ (*Calendula officinalis*)

I els gojats, que amb el sol se'n van al llit (*Cant d'hivern*, IV, 4, 83)

HERBES

En una nit així, Medea va collir les herbes encantades que van reavivar Esó (*El mercader de Venècia*, V, 1, 103)

No fa gaire l'han trobat enfollit com el mar enfurismat, cantant alt, coronat d'espines i d'herbotes, zitzània, cicuta, jull i ortigues, i de totes aquelles males herbes que creixen entre el blat que ens alimenta (*El rei Lear*, IV, 4, 125)

Senyora, hi ha mitjans: la nostra dida natural és el repòs; d'això, no n'ha tingut i, perquè en tingui, hi ha remeis efectius amb el poder de tancar els ulls a la seva ànsia. –Ah, benaurats secrets, tots els remeis desconeguts d'aquesta terra, sorgiu amb el meu plor! Poseu remei i ajuda a totes les misèries d'aquest bon home; sí, cerqueu-lo, no fos cas que la seva desgovernada fúria li dissolgués la vida, que no té cap remei per guiar-se (*El rei Lear*, IV, 4, 126)

Tinc unes herbes a l'armari que per res del món no puc deixar-me aquí (*Les alegres casades de Windsor*, I, 4, 34)

Fan olor de Bucklersberry, el carrer dels perfumistes de Londres, quan ve la fira de les herbes perfumades (*Les alegres casades de Windsor*, III, 3, 73)

Tan forta com l'acer, tan fidel com les plantes a la lluna (*Troilus i Cressida*, III, 2, 78)

Els nostres cossos són els nostres jardins, i és la voluntat que ens fa de jardinera, de manera que, si hi plantem ortigues o hi sembrem enciam, si hi posem hisop o n'arrenquem la farigola, el proveïm d'una sola mena d'herba, o bé de moltes variades. Tant si el deixem estèril amb la peresa com si el femem amb esforç, de totes formes, el poder i l'autoritat de corregir-lo està en les nostres voluntats (*Otel·lo*, I, 3, 39)

Sou com les males herbes, tan bonica i amb una olor tan dolça, que feu mal als sentits (*Otel·lo*, IV, 2, 115)

Quan hagi cobert la seva tomba d'herbes i flors silvestres, i dit un centenar d'oracions, tan bé com pugui, ploraré i sospiraré, i així, deixant el seu

servei, vindré amb vós, si us complau
(*Cimbelí*, IV, 2, 114)

Ah Licòrida, digues a Nèspor que em
porti les herbes aromàtiques, tinta i
paper i el cofre de les meves joies, i
demana a Nicandre la capsa de setí
(*Pèricles*, III, 1, 61)

Amb un sudari d'un teixit de gran
qualitat, embalsamat i amb un tresor de
bosses plenes d'herbes aromàtiques
(*Pèricles*, III, 2, 65)

Sí, però “mentre l'herba creix...”, el
refrany ja s'ha fet vell (*Hamlet*, III, 2,
166)

Confesseu-vos al cel, ploreu les culpes
del passat i eviteu tonar a caure, no
vulgueu adobar les males herbes i fer-
les més podrides (*Hamlet*, III, 4, 187)

Ai, senyora, ja n'és ben mort, sota terra
jeu: herba tindrà damunt el front i una
llosa al peu (*Hamlet*, IV, 5, 209)

HERBES VERINOSSES

Ara, ans que el sol aixequi l'ull ardent,
que alegre el cel i asseca el rou nocturn,
he d'omplir el meu cistell amb herbes
verinoses i els valuosos nèctars de les
flors. La terra és mare i tomba de la
naturalesa, i n'és la sepultura, i també
l'úter que alimenta la gran diversitat de
criatures seves, que hi reposen. Moltes
són excel·lents per nombroses virtuts;
d'altres, per menys, però són totes
diferents. Gran és la poderosa gràcia
que contenen plantes, herbes i pedres
amb tots els seus poders, car no hi ha
res tan vil que visqui de la terra sense
donar-li alguna bondat especial. Ni
tampoc hi ha res tan bo que, desviat del
seu servei, no pugui causar danys. La

virtut és un vici quan no s'aplica bé, i,
pel bon ús, el vici es dignifica. Sota la
pell d'aquesta flor tan tendra, hi ha un
verí i un poder medicinal: el seu aroma
fa reviure el cos; però si algú se'l beu, li
paralitza el cor. Així com dins les
plantes, dins els homes hi han acampat
dos reis, la gràcia i el mal. I quan és el
dolent que predomina, tot ho devora el
seu poder mortífer (*Romeo i Julieta*, II,
3, 52)

I aquesta equitativa mà de la justícia
torna a portar les gotes del nostre calze
emmetzinat als nostres propis llavis
(*Macbeth*, I, 7, 38)

He posat droga als seus beuratges,
perquè la mort i la naturalesa lluitin
dintre el seu cos per obtenir-lo
(*Macbeth*, II, 2, 47)

Ni l'hacer, ni el verí ni la revolta
interna, ni cap exèrcit foraster, ni no-
res, no li poden fer més mal (*Macbeth*,
III, 2, 68)

Remena el perol, remena, tirem-hi
entranyes a dins, totes plenes de verins.
Tu, gripau, dolent de mena, que dorms
de dia i de nit i en menys d'un mes
aglutines les més terribles metzines, fes
el brou espesseït (*Macbeth*, IV, 1, 83)

HEURA (*Hedera helix*)

Va posar tots els cors al to que més li
afalagava les orelles, va convertir-se en
l'heura que amagava el meu tronc de
príncep, i en xuclava la saba (*La
tempesta*, I, 2, 29)

Si alguna cosa et separa de mi, és una
planta vil, una heura usurpadora, o bé
una molsa inútil que creix sense conreu
i, intrusament, contamina la teva saba i

viu de la teva ruïna (*La comèdia dels errors*, II, 2, 35)

INCENS

Li hem tallat els membres, i les seves entranyes alimenten el foc del sacrifici, i el fum, com un incens, perfuma el cel (*Titus Andrònic*, I, 1, 20)

IRIS (*Iris sp.*)

Davant de tot aplaudiment, i li caurà la cresta, que se li aixeca amb més orgull que a un iris blau (*Troilus i Cressida*, I, 3, 43)

JARDÍ

Com el jardí d'Adonis són les vostres promeses: un dia treuen flor i l'altre ja han tret fruit (*Enric VI-1^a*, I, 6, 38)

I pel que fa al valor, ¿no és l'amant com un Hèrcules, enfilant-se pels arbres del jardí de les Hespèrides? (*Penes d'amor perdudes*, IV, 3, 75)

Quin fàstic! Oh, quin fàstic! És un jardí ple d'herbes, deixat en mans del sotabosc més aspre i més vulgar. Haver arribat fins aquest punt! (*Hamlet*, I, 2, 38)

Et veig ben disposat, i fores més mesell que l'herba grassa que es podreix a les ribes del Leteu si això no et remogué la sang. Escolta, Hamlet: diuen que quan dormia al meu jardí, em va picar una serp, i les orelles de tot aquest país han estat víctimes d'un relat fals sobre la meva mort (*Hamlet*, I, 5, 66)

JONC (*Scirpus holoschoenus*)

Ell em va ensenyar a reconèixer un home enamorat dins una gàbia de joncs,

on no us sé pas veure (*Al vostre gust*, III, 2, 74)

Llança't als joncs i veuràs com te'n queden a les mans, per un moment, les marques (*Al vostre gust*, III, 5, 82)

És a ponent, cap a la vall. Segueix aquest joncar al costat del riu i després a l'esquerre i ja hi seràs (*Al vostre gust*, IV, 3, 97)

Vosaltres, nimfes, Nàiades, dels tortuosos rierols, amb corones de joncs i esguards sempre innocents (*La tempesta*, IV, 1, 88)

Les llàgrimes li baixen cara avall, com la pluja d'hivern faria degotar un rostre fet de joncs (*La tempesta*, V, 1, 95)

Vol que t'estiris en els joncs suaus i que reclinis el teu cap sobre la seva falda (*Enric IV*, III, 1, 84)

Al jardí, passejant. Clava puntades de peu, així, als joncs que se li posen al davant (*Antoni i Cleopatra*, III, 5, 82)

Si empunyeu contra el pit d'Otel·lo un petit jonc, ja en tindreu prou per fer-lo recular (*Otel·lo*, V, 3, 145)

Tot això són imaginacions geloses; i mai, des del començament d'aquest estiu, no ens hem trobat, ni al turó, ni a la vall, ni al bosc, ni al prat, ni a la font empedrada, ni al joncós rierol, ni a la platja arenosa (*El somni d'una nit d'estiu*, II, 1, 36)

I els portals, que semblen tan tancats, només s'aguanten amb el lligam d'un jonc, i s'obriran tos sols (*Coriolà*, I, 4, 33)

Així el nostre Tarquini anava trepitjant els joncs abans de despertar la castedat que va ferir (*Cimbelí*, II, 2, 50)

No has de tenir més por del prepotent; ni de la cella arrugada del tirà; ni cap afany pel vestit ni el menjar; per tu el roure serà com el jonc indolent (*Cimbelí*, IV, 2, 109)

Perjur de mi mateix, seré lleial a vós; roures per mi, aquests pensaments, davant de vós es vinclen com els joncs, i l'estudi abandona els seus costums per poder convertir els vostres ulls en llibres on hi ha tots els plaers que l'art pot abraçar (*Penes d'amor perdudes*, IV, 2, 61)

Fa una música dolça amb les pedres lluent, i dona un gentil bes a cada jonc (*El dos cavallers de Verona*, II, 7, 50)

Un jonc ja et pot servir de biga per penjar-te (*El rei Joan*, IV, 3, 92)

Ai, pobre ocellet ferit! Ara s'arrossegerà fins als joncs (*Molt soroll per res*, II, 1, 33)

JULIVERT (*Petroselinum hortensis*)

Conec una noia que es va casar una tarda quan anava a l'hort a cercar julivert per fer el farcit d'un conill (*L'amansiment de la fúria*, IV, 4, 100)

LIS (*Iris sp.*)

¿Què hi dieu, estimada flor de lis? (*Enric V*, V, 2, 134)

LLIMONERA (*Citrus limonum*)

Una nou moscada d'or. –Una llimona. – Farcida de claus. –No, de clavells. – Silenci! (*Penes d'amor perdudes*, V, 2, 107)

LLIRI (*Iris sp.*)

Com el lliri que un cop florit era el senyor dels prats, com ell, vinclant el cap acabaré els meus dies, (*Enric VIII*, III, 1, 80)

Però haurà de morir, l'hauran de rebre els Sants, i, encara verge, igual que un lliri sense taca, arribarà a la terra i tot el món la plorarà (*Enric VIII*, V, 4, 134)

Lliris de tota mena, un dels quals és la flor de lis (*Conte d'hivern*, IV, 4, 84)

Au, vés-te a pessigar les galtes, i pinta de vermell aquesta por. Fetge de lliri! (*Macbeth*, V, 3, 110)

Porta'm dolçament fins aquells camps on podré rebolcar-me sobre tàlems de lliris destinats als que en són mereixedors (*Troilus i Cressida*, III, 2, 73)

Radiantíssim Píram, com el lliri més blanc, vermell com una rosa d'un roser triomfant (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 1, 52)

Lliri fresc, molt més blanc que aquests llençols! Ah, si et pogués tocar només amb un sol bes! (*Cimbelí*, II, 2, 50)

Ah, dolç i tendre lliri! Ets menys esplèndid en els braços del meu germà que quan et mantenies sobre el teu propi tany (*Cimbelí*, IV, 2, 107)

Pel meu honor de verge, que és igual de pur que un lliri immaculat (*Penes d'amor perdudes*, V, 2, 96)

Ah, si aquest monstre hagués pogut veure les teves mans de lliri sobre un llaüt, moure's com fulles tendres, fent

tremolar de joia la seda de les cordes
(*Titus Andrònic*, II, 4, 54)

Quan ha sentit que li parlava dels
germans, li han caigut més llàgrimes al
rostre, com la rosada que s'aplega al
lliri gairebé mustiat (*Titus Andrònic*, III,
1, 61)

Mireu, senyors, aquest bastó és la meva
germana, perquè, és clar -¿sabeu?-, és
més blanca que un lliri i més prima que
un jonc (*El dos cavallers de Verona*, II,
3, 37)

L'aire li ha fet malbé les roses de les
galtes i ha tenyit el color de lliri del seu
rostre, i ara és morena, igual que jo
mateix (*El dos cavallers de Verona*, IV,
4, 83)

Els dons de la Fortuna, en pots presumir
com els lliris i les roses mig obertes,
però, ai, la Fortuna! És tan corrupta! (*El
rei Joan*, III, 1, 50)

LLORER (*Laurus nobilis*)

S'han marcit els llozers del meu país, els
meteors espanten les estrelles i la
pàl·lida lluna té una llueur de sang
(*Ricard II*, II, 4, 65)

Que damunt l'espasa et caiguin els
llozers de la victòria (*Antoni i
Cleopatra*, I, 3, 34)

O Dafne, passejant per un bosc espinós,
esgarrinxant-se tant les cames que fins i
tot juraríeu que sagna, i Apol·lo en
veure-la, plora de pena, de tan bé com la
sang i els plors estan pintats
(*L'amansiment de la fúria*, Pròleg, 2,
22)

Digue'm, Apol·lo, per l'amor de Dafne,
qui és Cressida, qui és Pàndar, i qui som

tots nosaltres (*Troilus i Cressida*, I, 1,
18)

Els privilegis de l'edat madura, les
corones, els ceptres i els llozers?
(*Troilus i Cressida*, I, 3, 33)

El cel, quan vàreu néixer, us va donar
una branca d'olivera i una corona de
llozer, com per ser beneït en la pau i en
la guerra (*Enric VI-3^a*, IV, 6, 98)

Fins ara la fortuna ens ha estat molt
propícia, i ens veiem agraiats amb llozers
de victòria (*Enric VI-3^a*, V, 3, 116)

Així retorna Andrònic, cenyit amb
branques de llozer, per saludar el país
amb llàgrimes (*Titus Andrònic*, I, 1, 18)

¿No vols seguir el camí de les dones?
Redeu, vinga, plat de castedat amb
romaní i llozer! (*Pèricles*, IV, 6, 91)

MADUIXERA (*Fragaria vesca*)

Les maduixes es troben entre ortigues i
les baies prosperen i maduren millor
veïnejant amb fruits de mala mena
(*Enric V*, I, 1, 25)

Milord d'Ely, la darrera vegada que
vaig venir a Holborn, vaig veure unes
maduixes molt bones al vostre hort.
M'agradaria molt que me'n portéssiu
(*Ricard III*, III, 4, 86)

He enviat a buscar-li les maduixes
(*Ricard III*, III, 4, 87)

MAGRANER (*Punica granatum*)

Ha estat el rossinyol i no l'alosa que
t'ha fiblat les tímides orelles. Cada nit
canta a dalt del magraner. Creu-me,
amor meu, ha estat el rossinyol (*Romeo
i Julieta*, III, 5, 86)

De seguida, de seguida, senyor. Mira si falta res a la cambra de La Magrana, Adolf (*Enric IV*, II, 4, 58)

A Itàlia us van apallissar per haver robat un gra de magrana (*Tot va bé si acaba bé*, II, 3, 61)

MALVA (*Malva sp.*)

Senyor, si tinguésses terres en aquesta illa... hi sembraria ortigues... o bardisses i malves (*La tempesta*, II, 1, 52)

MANDRÀGORA (*Mandragora autumnalis*)

Ai, no seria possible, em pregunto, que jo despertant-me aviat (entre pudors infectes i xiscles de mandràgores arrencades de terra que treuen la raó als humans que els senten), ah, no seria possible que enfollís submergida entre fàstics i horrors, i jugués follament amb els ossos dels morts (*Romeo i Julieta*, IV, 4, 103)

Tu, mandràgora i fill de puta, serveixes més perquè et porti dintre del barret que no pas per acompanyar-me trepitjant-me els talons (*Enric IV-2ª*, I, 2, 31)

Era la pura encarnació de la fam, però anava calent com una mona, fins al punt que les putes l'anomenaven "Mandràgora" (*Enric IV-2ª*, III, 2, 86)

Ai, ai, dona'm mandràgora per beure - ¿Per què, senyora? –Perquè pugui dormir tot aquest temps que Antoni és lluny (*Antoni i Cleopatra*, I, 5, 38)

O és que hem menjat aquella arrel malsana que deixa, presonera, la raó? (*Macbeth*, I, 3, 26)

Si així els pogués matar com els gemecs de la mandràgora, m'inventaria insults igual d'amargs i dolorosos (*Enric VI-2ª*, III, 2, 80)

MANNÀ (*Fraxinus ornus*)

Gentils senyores, vesseu el mannà pels camins de la fam (*El mercader de Venècia*, V, 1, 114)

Hortensio, escolta: em sembla que aquest cavaller ha caigut com el mannà, pel nostre bé i pel seu (*L'amansiment de la fúria*, I, 2, 43)

MARFULL (*Viburnum tinus*)

Flor de porpra tenyida, per l'arc de Cupido ferida, entra a la nina dels seus ulls, perquè, quan vingui pels marfulls, la vegi com l'estel de Venus dalt del cel. Si et despertes al seu davant, d'ella seràs l'amant (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 2, 60)

MARGARIDA (Asteraceae: *Matricaria sp.*, *Bellis sp.*, *Senecio sp.*)

Busquem un lloc cobert de margarides, i amb llances i alabardes li farem una tomba (*Cimbelí*, IV, 2, 114)

I això és una margarida (*Hamlet*, IV, 5, 220)

MATA (*Pistacia lentiscus*)

Prop d'allí, sota l'ombra d'una mata, una lleona, seca de braguer, amb el cap reposant a terra (*Al vostre gust*, IV, 3, 98)

MEDICINA

Jo vinc a dir paraules que són de medicina i veritat, i tan honestes com ambdues coses perquè el purguin

d'aquesta malaltia que no el deixa dormir (*Conte d'hivern*, II, 3, 47)

Tingueu calma; d'aquí, no en sortirà fins que hagi usat els mitjans que conec: uns xarops saludables, medicines i pregàries que el converteixin en el que era abans (*La comèdia dels errors*, V, 1, 72)

És prou sabut que he estudiat, tota la vida, medicina, i amb aquesta art secreta, consultant els autors i fent-ne pràctica constant, m'he familiaritzat molt amb les infusions que resideixen en els vegetals, els metalls i les pedres; puc parlar dels destorbs produïts per la natura, així com de la forma de guarir-los, i això em satisfà més, i em dona més felicitat que viure assedegat, perseguint els honors, que mai no són gens fermes, o lligar els meus tresors en sacs de seda, cosa que alegra els ximplers i la mort (*Pèrcles*, III, 2, 63)

Doncs si tinguessis més sentit comú aniries a explicar-ho al metge, perquè, si l'he de purgar jo, la secreció de bilis encara augmentarà (*Hamlet*, III, 2, 163)

MENTA (*Menta sp.*)

I jo sóc eixa flor. –De la menta. –De la colomina. –Bon senyor de Longaville, freneu la llengua (*Penes d'amor perdudes*, V, 2, 107)

MILL (*Panicum miliaceum*)

Fuig d'aquí, diminuta, nana, menuderia, feta amb un gra de mill, nimietat, aglà! (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 2, 68)

MIRRA (*Commiphora myrrha*)

Deixa caure més llàgrimes que no els arbres d'Aràbia la seva saba saludable (*Otel·lo*, V, 2, 149)

MOLSA (Briòfits)

I, ple de fúria, esforçant-se per inflar-se, fa tremolar la vella dama, la terra, i enderroca torres i campanars coberts de molsa (*Enric IV*, III, 1, 78)

MONIATO (*Ipomoea batatas*)

Com el dimoni de la luxúria amb les seves greixoses anques i dits de moniato tempta aquest parell. Escalfa't, luxúria, escalfa't! (*Troilus i Cressida*, V, 2, 125)

MORER (*Morus alba*)

La pobra ànima seia sospirant al peu d'una morera (*Otel·lo*, IV, 3, 123)

MOSTASSA (*Sinapis alba*)

D'un cert cavaller que jurava pel seu honor que els crespells eren bons i tornava a jurar pel seu honor que la mostassa no valia res. Jo ara diria que els crespells eren pèssims, però la mostassa excel·lent, i tot i això, el cavaller no feia cap fals jurament... I si n'hagués tingut mai, l'hauria dissipat jurant abans de veure els crespells i la mostassa (*Al vostre gust*, I, 2, 27)

És una mona: té el cap tan espès com la mostassa de Tewkesbury, i tanta agudesesa com una mà de morter (*Enric IV-2ª*, II, 4, 67)

¿I si us portés un bistec amb mostassa?... –Sí, però la mostassa és molt picant. –Doncs porta'm el bistec i deixa la mostassa (*L'amansiment de la fúria*, IV, 2, 90)

Flor de Pèsol, Teranyina! Falena, Gra de Mostassa! (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 1, 54)

Bon mestre Gra de Mostassa, sé molt bé la paciència que heu hagut de tenir (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 1, 56)

MURTA (*Myrtus communis*)

Oh cel misericordiós, amb el teu llamp agut i sulfurós parteixes el nuós i inatacable roure més que no pas la dolça murtra (*Mesura per mesura*, II, 2, 53)

Fins fa molt poc, jo era tan poca cosa davant dels seus projectes, com una gota de rosada sobre la murtra comparada amb el seu mar immens (*Antoni i Cleopatra*, III, 12, 96)

Pessiga les criades, deixa-les blaves com la murtra! (*Les alegres casades de Windsor*, V, 5, 116)

NARCÍS (*Narcissus sp.*)

Els narcissos comencen a florir (*Conte d'hivern*, IV, 3, 74)

Narcissos que s'avancen al crit de l'oreneta amb la bellesa que captiva els vents de març (*Conte d'hivern*, IV, 4, 83)

NESPRER (*Mespilus germanica*)

Primer te l'empeltaré a tu, i després a un nesprer, i donarà la fruita més primerenca de tot el país perquè et podràs abans de madurar. Aquesta és la gran virtut del nesprer (*Al vostre gust*, III, 2, 66)

Sí que ho vaig fer, redéu; però vaig haver de jurar que no, perquè si no, m'haurien fet casar amb aquella nespra

podrideta (*Mesura per mesura*, IV, 3, 99)

Té, una nespra, menja-te-la. –No menjo mai res que detesti. –¿Detestes les nespres? (*Timó d'Atenes*, IV, 3, 86)

NOGUER (*Juglans regia*)

Una clova de nou! Una fotesa, una joguina, una enganyifa, un barretet de criatura! (*L'amansiment de la fúria*, IV, 2, 92)

Serà com trencar una nou podrida i buida (*Troilus i Cressida*, II, 1, 48)

Tinc un follet agosarat que pot anar a cercar el tresor d'un esquiroi i portar-te nous tendres (*El somni d'una nit d'estiu*, IV, 1, 76)

Podria viure dins la closca d'una nou i considerar-me el rei de l'espai infinit (*Hamlet*, II, 1, 107)

NOU MOSCADA (*Myristica officinalis*)

És de color de nou moscada (*Enric V*, III, 7, 80)

OLIVERA (*Olea europaea*)

Ai, pobre Romeo, ja ha begut oli (*Romeo i Julieta*, II, 4, 55)

El meu llum, privat d'oli, i sense flama, s'extingirà amb el temps i la nit sense fi (*Ricard II*, I, 3, 39)

Si vols saber on m'estic, és allí prop d'aquelles oliveres (*Al vostre gust*, III, 5, 84)

Bon dia, precioses, podeu dir-me on hi ha, prop d'aquest bosc, una cleda voltada d'oliveres? (*Al vostre gust*, IV, 3, 97)

He estat suau com l'oli, fluix com el plomissol (*Enric IV*, I, 3, 36)

No queda cap espasa rebel desembeinada i arreu la pau mostra el blanc d'olivera (*Enric IV-2^a*, IV, 4, 108)

Mireu, ja s'ha acabat l'oli que mantenia aquesta flama (*Enric V*, II, 3, 52)

Porto un ram d'olivera a la mà; les meves paraules són tan plenes de pau com de substància (*Nit de reis*, I, 5, 38)

Porteu-me a la ciutat, i ajuntaré l'espasa amb un broc d'olivera (*Timó d'Atenes*, V, 4, 110)

Si avui hi ha sort, a les tres parts dels món, brostarà l'olivera lliurement (*Antoni i Cleopatra*, IV, 6, 114)

Després que s'hagi acabat l'oli de la meva llàntia, no vull ser el ble cremat dels joves esperits que amb sentits desperts no fan mai cas de res, llevat d'allò que és nou (*Tot va bé si acaba bé*, II, 2, 30)

Em dieu tot això, i és veritat, tan veritat com que cada vegada que us dic que me l'estimo me'n parreu. Però, dient-m'ho, en lloc de bàlsam i olis, a les ferides que m'ha fet l'amor, m'hi poseu el punyal que les ha obert (*Troilus i Cressida*, I, 1, 16)

Mireu: l'han tancat a dins. –Ja ha begut oli (*Coriolà*, I, 4, 34)

Aquests ulls, com uns llums que no tenen oli, es van tornant incerts com per anar a la seva fi (*Enric VI-1^a*, II, 5, 56)

Per mi les llàgrimes de verge tindran l'efecte que té el rou damunt del foc. I la bellesa que commou tan sovint els

tirans serà l'oli i el ble per la meua ira flamejant (*Enric VI-2^a*, V, 2, 127)

Redeu, senyor; que és la cuinera i que està plena d'oli. No sé de què la faré servir, sinó de llàntia per fugir d'ella gràcies a la seva mateixa llum (*La comèdia dels errors*, III, 2, 46)

He comprat l'oli, el bàlsam i l'aiguarent. El vaixell ja està a punt (*La comèdia dels errors*, IV, 1, 54)

Company Hèctor, la vostra xicota ja ha begut oli: està en estat de dos mesos (*Penes d'amor perdudes*, V, 2, 108)

Ja ha begut oli. No afluixeu ara! (*Molt soroll per res*, II, 3, 45)

ORTIGA (*Urtica urens*)

Lliura els meus enemics a les teves ortigues, i, quan t'arrenquin una flor del pit, defensa-la, t'ho prego, amb una vibra (*Ricard II*, III, 2, 69)

Senyor, si tingués terres en aquesta illa... hi sembraria ortigues (*La tempesta*, II, 1, 52)

Mireu, sento fuets, flagells i cops de pal, picades de formigues i d'ortigues quan sento el nom d'aquest maligne polític Bolingbroke (*Enric IV*, I, 3, 43)

És clar, és perillós refredar-se, dormir, beure; però mireu, estúpid lord, de les ortigues d'aquest perill, n'agafarem la flor de la salvació (*Enric IV*, II, 3, 53)

Però embrutatats són ortigues, espines, fiblons, cues de vespa (*Conte d'hivern*, I, 2, 29)

I a mi les seves llàgrimes em faran créixer com una ortiga abans del maig (*Troilus i Cressida*, I, 2, 25)

De les ortigues n'hem dit sempre
ortigues, i de les tares dels beneits,
beneiteries (*Coriolà*, II, 1, 55)

Ja saps què volem dir. Cerca la
recompensa al mig de les ortigues al
peu del saüquer que ombreja la mateixa
boca de la fossa (*Titus Andrònic*, II, 3,
51)

Allí ha trenat Ofèlia capritxoses
garlandes amb botons d'or, ortigues,
margarides i unes flors allargassades
que els pastors vulgars designen amb un
nom més groller, però les noies castes
en diuen "dits de mort". Quan s'enfilava
per penjar les garlandes a l'inclinat
brancatge, la branca més maligna s'ha
trecat i els seus trofeus de flors i ella
mateixa han caigut dins el rierol plorós
(*Hamlet*, IV, 7, 235)

PALMERA (*Phoenix dactylifera*)

Abans d'arribar tu, ja havien passat set
dies dels nou que dura la meravella,
perquè, mira què he trobat sota una
palmera (*Al vostre gust*, II, 2, 68)

El tornareu a veure una altra vegada a
Atenes com una palmera, pròsper com
els més grans (*Timó d'Atenes*, V, 1, 95)

I després s'ha de posar al forn sense
dàtils a dintre, perquè l'home ja els té a
fora (*Troilus i Cressida*, I, 2, 28)

¿Creieu que podeu aturar les venjances
amb fàcils gemecs de vella, o amb la
palma virginal de les vostres filles, o
amb la intercessió tremolosa d'un vell
que repapieja, com sou vós? (*Coriolà*,
V, 2, 129)

O bé trepitjaràs triomfalment les runes
de la pàtria, portant la palma per haver

vessat la sang de la teva família
(*Coriolà*, V, 3, 136)

PARADELLA (*Rumex crispus*)

Els prats que abans feien créixer amb
dolcesa les pigalloses prímules, el trébol
i les pimpinelles, sense falç i lliurats
totalment a la inèrcia, conceben per
ociositat i no engendren res més que
l'odiosa paradella, els cards punxants, la
romaguera, i perden en bellesa i en
utilitat (*Enric V*, V, 2, 130)

PEBRE (*Piper nigrum*)

Si no he oblidat com és l'interior d'una
església, és que sóc un gra de pebre, un
cavall decrepit (*Enric IV*, III, 3, 92)

Aquí teniu el desafiament; llegiu-lo. Us
asseguro que té pebre i vinagre (*Nit de
reis*, III, 4, 82)

No es pot entaforar en una bossa de mig
penic, ni en un pot de pebre (*Les
alegres casades de Windsor*, III, 5, 88)

Sé que algú va comentar que als versos
no hi havia gens de pebre per fer més
picant el contingut (*Hamlet*, II, 1, 119)

PENSAMENT (*Viola sp.*)

I això són pensaments, per pensar
(*Hamlet*, IV, 5, 220)

PERERA (*Pyrus communis*)

Segur que em fuetejarien a bromes fins
a deixar-me arrugat com una pera seca
(*Les alegres casades de Windsor*, IV, 5,
107)

El cérvol, com ja sabeu, estava *in
sanguis*, en sang, madur com una pera
d'aigua que ara penja com una joia a
l'orella del *coelis*, del cel, de la volta

celeste (*Penes d'amor perdudes*, IV, 2, 57)

PÈSOL (*Cicer auretinum*)

I recordo que un dia amanyagava, en comptes d'ella, uns pèsols que li reposaven a les mans (*Al vostre gust*, II, 4, 48)

Aquí els pèsols i les faves són més humits que el mar; no és pas estrany que les pobres bèsties agafin cucs (*Enric IV*, II, 1, 45)

Ara, pel temps dels pèsols, farà vint-i-tres anys que ens vam conèixer (*Enric IV-2^a*, II, 4, 71)

És com una tavella abans de tenir pèsols, o com una poma verda abans de ser madura (*Nit de reis*, I, 5, 37)

Aquell és una tavella de pèsol sense tavella (*El rei Lear*, I, 4, 48)

Flor de Pèsol, Teranyina! Falena, Gra de Mostassa! (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 1, 54)

Us prego que doneu records a la vostra mare, la senyora Beina. I al senyor Pèsol, el vostre pare. Bon mestre Flor de Pèsol, també tinc ganes de ser amic vostre (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 1, 56)

PI (*Pinus sp.*)

Et van tancar –amb l'ajuda dels seus ministres més potents- dins el tronc esquerdat d'un pi (*La tempesta*, I, 2, 36)

Al costat d'aquell pi, ho veuré tot, i després ja et diré què és possible que facin (*Antoni i Cleopatra*, IV, 12, 121)

Han despullat l'escorça d'aquest pi, que torrejava sobre tots els altres (*Antoni i Cleopatra*, IV, 12, 122)

És com si prohibís als pins de la muntanya moure les seves copes, i els diguessis que no fessin soroll quan el vent les sacseja (*El mercader de Venècia*, IV, 1, 87)

Sempre hi ha obstacles i desastres a les venes de les més nobles accions: fan com els nusos –originats per aflluència de saba- que acaben malmenant el pi més vigorós, li desvien les fibres tortuoses, que s'aparten del curs normal del creixement (*Troilus i Cressida*, I, 3, 30)

I també són tan durs –quan se'ls encén la sang reial que tenen- com el més furiós dels vents que, des de dalt de la muntanya, agafa el pi per la capçada i el fa inclinar cap a la vall (*Cimbelí*, IV, 2, 105)

Poseu barrils de pega a la pira fatal, perquè no tingui una agonia llarga (*Enric VI-1^a*, V, 4, 116)

Em sap molt greu d'haver sentit el que he sentit. És noble, sí; però, si s'ha oblidat de la virtut i de l'honor, i ha conversat amb els que, com la pega, embruten la noblesa, l'apartaré del llit i de la meva companyia (*Enric VI-2^a*, II, 1, 45)

Així es vincla aquest pi tan orgullós, deixant caure les branques, i així l'urc d'Eleanor mor en la seva joventut (*Enric VI-2^a*, II, 3, 50)

PLANTATGE (*Plantago lanceolata*)

Ah, senyor, un plantatge, res més que un plantatge. Res de torrada, senyor:

només un plantatge! (*Penes d'amor perdudes*, III, 1, 45)

POMADA

Mare, per l'amor de Déu, no us unteu l'ànima amb pomades enganyoses, pensant que parla el meu deliri i no la vostra culpa (*Hamlet*, III, 4, 187)

POMERA (*Malus domestica*)

Porta'm una dotzena de pals de pomera, però gruixuts; aquests semblen canyes. Ja us picaré el crostó, jo! (*Enric VIII*, V, 4, 128)

Aquests són els mateixos nois que tronen pels teatres i que es barallen per una poma mossegada (*Enric VIII*, V, 4, 130)

Em sembla que s'emportarà aquesta illa a la butxaca fins a casa seva i la regalarà al seu fill com si fos una poma (*La tempesta*, II, 1, 50)

T'ho prego, deixa'm dur-te allà on es fan les pomes (*La tempesta*, II, 2, 65)

Estic marcit com una poma vella i arrugada (*Enric IV*, III, 3, 92)

¿Què dimonis has portat aquí? ¿Pomes arrugades? Ja saps que Sir John Falstaff no pot suportar les pomes arrugades... Una vegada el Príncep li va posar al davant un plat de pome arrugades i li va dir... (*Enric IV-2ª*, II, 4, 58)

Sí, heu de veure el meu hort. Sota una glorieta ens menjarem unes pomes de l'any passat que jo mateix vaig empeltar, i un plat d'alcaravies i altres galindaines (*Enric IV-2ª*, V, 3, 127)

Aquí teniu un plat de pomes de pell gruixuda (*Enric IV-2ª*, V, 3, 128)

Gossos insensats, que es llancen a ulls clucs dintre la boca d'un ós de Rússia perquè els esclafi el cap com si fos una poma podrida! (*Enric V*, III, 7, 84)

Una ànima perversa, posant textos sagrats per testimoni, és com un brètol amb cara riallera, una poma de bon aspecte, però de cor podrit. Ah, quin exterior més bo que té la falsedat! (*El mercader de Venècia*, I, 3, 31)

A fe que això que dius és veritat: poca cosa es pot triar en un cabàs de pomes podrides (*L'amansiment de la fúria*, I, 1, 32)

No estiguis tan crispada. -Hi estic sempre que veig una poma podrida (*L'amansiment de la fúria*, II, 1, 56)

¿Tallat de dalt a baix com un pastís de poma? (*L'amansiment de la fúria*, IV, 3, 93)

Ja veureu com l'altra vostra filla us tractarà bé, perquè encara que se li assembla com una poma agra a una poma, jo puc dir el que puc dir. -¿Què pots dir tu? -Que serà com tastar una poma agra després d'haver-ne tastat una altra (*El rei Lear*, I, 5, 56)

Jo he d'acabar de dinar. Encara falten les pomes i el formatge (*Les alegres casades de Windsor*, I, 2, 26)

De vegades m'amago dins el bol d'una dona i sóc la poma cuïta que serveix per escalfar-li el vi i, quan ella beu, li salto als llavis, i se li vessa tot a la tova papada (*El somni d'una nit d'estiu*, II, 1, 35)

Amb tots vosaltres, Roma s'hauria d'encantar; però us juro que aquí tenim pomeres bordes que no es volen deixar

empeltar amb cap afecte dirigit a tu
(*Coriolà*, II, 1, 55)

Com Hèrcules, que va fer caure la fruita
més madura. Heu fet una bona obra!
(*Coriolà*, IV, 6, 119)

Quan bufa el vent, que mai no vol parar
i la tos trenca el mot del capellà, quan
piquen els ocells els borrallons, i la
poma es rosteix sobre els fogons, i el
nas de la Joana és boterut, canta el
mussol de nit (*Penes d'amor perdudes*,
V, 2, 115)

El comte no està trist ni malalt, ni
content ni bé. Només fa cara de pomes
agres, i una mica esblaimat de gelosia
(*Molt soroll per res*, II, 1, 36)

No doneu una poma podrida a un amic
vostre: no és més que parença i la
semblança de l'honor (*Molt soroll per
res*, IV, 1, 72)

Davant vostre teniu el bell jardí de les
Hespèrides, amb una fruita d'or molt
perillosa de tocar, perquè els seus dracs
mortífers us amenacen fort (*Pèricles*, I,
1, 17)

Però aquesta mena de cortesans acaben
fent-li al rei un servei molt valuós: se'ls
guarda en un racó de la boca, com fan
les mones amb una poma: primer els
assaboreix i al final se'ls empassa
(*Hamlet*, IV, 2, 195)

PONCELLA

Et fa malbé la fama, igual que els
terbolins sacsegen les poncelles més
boniques (*L'amansiment de la fúria*, V,
2, 117)

I, com aquell alè del nord, tirànic, va fer
malbé aquestes dues poncelles abans
d'obrir-se (*Cimbellí*, I, 3, 27)

PORRO (*Allium porrum*)

Digues-li que per Sant David li partiré
el porro pel cap (*Enric V*, IV, 1, 91)

Si la Vostra Majestat se'n recorda bé,
els gal·lesos es van portar molt bé en un
hort on creixien porros; tots es van
posar porros als capells de Monmouth.
La Vostra Majestat ja sap que aquesta
insignia té encara avui una gran fama de
valor i honor. I, segons crec, la Vostra
majestat no refusa pas de portar el porro
com a insígnia el dia de Sant David
(*Enric V*, IV, 7, 115)

Bé, d'acord; però ¿per què porteu el
porro avui? Ja ha passat el dia de Sant
David... Doncs: ahir em va venir a
veure, i em va portar pa i sal, mireu, i
em va dir que em mengés el porro
(*Enric V*, V, 1, 125-127)

PRESSEGUER (*Prunus persica*)

O comptabilitzar les mitges de seda que
tens, per exemple: aquestes que portes i
aquelles que eren de color de préssec
(*Enric IV-2^a*, II, 2, 50)

Senyor, la voluntat del duc és que poseu
en Préssec a un lloc segur, i que no li
doneu cap diversió ni penitència (*Penes
d'amor perdudes*, I, 2, 30)

Un Préssec que s'ha tallat la galta
(*Penes d'amor perdudes*, III, 1, 45)

PRIMAVERA (*Bellis annua*)

Pàl·lides primaveres, que es moren per
casar-se abans de contemplar la força de
la llum de Febus –un mal corrent entre

les noies verges (*Conte d'hivern*, IV, 4, 83)

En el seu pit esquerre hi té un senyal amb cinc taquetes, com les gotes vermelles en el calze d'una primavera, testimoni més fort que un document legal (*Cimbelí*, II, 2, 51)

PRIMULA (*Primula veris*)

Agosarades primules, corones imperials (*Conte d'hivern*, IV, 4, 84)

Als anells que té en els prats, hi deixo anar la rosada; les primules dels costats, porten lliurees daurades, adornades amb robins que són presents de les fades (*El somni d'una nit d'estiu*, II, 1, 33)

Aquests llavis de lliri, aquest nas de cirera, i aquestes galtes de primules grogues, se n'han anat, se n'han anat. Enamorats, ploreu! (*El somni d'una nit d'estiu*, V, 1, 97)

Molt bé, ho heu fet molt bé: primules, primaveres i aquestes violetes; porteu-les a la meua cambra (*Cimbelí*, I, 5, 37)

Em tornaria cega de plorar, malalta de gemecs, pàl·lida com una primula, sense sang per culpa dels sospirs (*Enric VI-2^a*, III, 2, 72)

PRUNERA (*Prunus domestica*)

Senyor, va venir prenyada, i tenia enveges de prunes cuites... i, com que només en teníem dues en el plat... vós estàveu trinxant els pinyols d'aquelles prunes que deia (*Mesura per mesura*, II, 1, 42)

En tu no hi ha més lleialtat que en una pruna cuita (*Enric IV*, III, 3, 96)

Viu de prunes cuites marcides i de pastissos secs (*Enric IV-2^a*, II, 4, 62)

Quatre lliures de prunes i quatre més de panses assecades al sol (*Cant d'hivern*, IV, 3, 76)

L'altre dia em vaig fer mal a la canyella de la cama practicant espasa i daga amb un mestre d'esgrima (tres estocades a canvi d'un plat de prunes cuites) (*Les alegres casades de Windsor*, I, 1, 25)

Doncs vaig caure d'un arbre. –Una prunera, senyor... -Per Déu! Si que et devien agradar les prunes, que t'exposessis tant! (*Enric VI-2^a*, II, 1, 41)

Aquest bergant satíric diu que els vells tenen la barba grisa, la cara plena d'arrugues, uns ulls que regalimen ambre i goma de prunera i una gran escassetat d'enginy (*Hamlet*, II, 1, 102)

RANUNCLE (*Ranunculus sp.*)

Quan les violetes i els acònits blancs, i les margarides amb els argelancs, i els ranuncles de grogues pinzellades adornen l'herba de marjals i prades, a cada branca hi ha un cucut que es burla dels marits (*Penes d'amor perdudes*, V, 2, 115)

RAVE (*Raphanus sativus*)

No sé pas que vols dir amb “tots”; però si no he lluitat amb cinquanta sóc un grapat de raves (*Enric IV*, II, 4, 63)

Quan estava despullat, semblava un rave partit, amb un cap esculpit magníficament a punta de ganivet (*Enric IV-2^a*, III, 2, 86)

Per altra part, la diplomàcia d'aquests desgraciats que saben prometre tant,

d'aquest formatge passat, que és Néstor, i d'aquella guilla d'Ulisses, no val ni un rave (*Troilus i Cressida*, V, 4, 136)

¿Virtut? I un rave! És a dintre de nosaltres mateixos que som així o aixà (*Otel·lo*, II, 3, 39)

¿Celestials? I un rave!. El vi que beu també està fet de raïms. Si tingués qualitats celestials, no s'hauria enamorat mai del Moro (*Otel·lo*, II, 1, 53)

ROMAGUERA (*Rubus caesius*)

Són només romagueres, cosina, que et cauen a sobre per culpa de l'esverament de la festa. Si no anem cap als camins fressats, se'ns hi enganxaran els enagos (*Al vostre gust*, I, 3, 35)

Si és que les converses indecents et molesten, no n'abusarem gaire. Sí, frare, sóc una romaguera, i m'enganxo (*Mesura per mesura*, IV, 3, 99)

Sí, i ens ha obligat a fregar-nos el nas amb romagueres perquè ens sortís sang i després a tacar-nos la roba i ens ha fet jurar que era la sang d'homes sincers (*Enric IV*, II, 4, 67)

ROMANÍ (*Rosmarinus officinalis*)

-No comencen amb la mateixa lletra Romeo i romaní? –Sí, dida, i què? Amb R totes dues. -...Ella ha fet una frase molt bonica amb vós i el romaní. Segur que us agradaria de sentir-la (*Romeo i Julieta*, II, 4, 61)

Eixugueu-vos les llàgrimes, i poseu romaní sobre el seu cos, i tal com és costum, porteu-la amb els millors vestits cap a l'església (*Romeo i Julieta*, IV, 5, 108)

¿No vols seguir el camí de les dones? Redéu, vinga, plat de castedat amb romaní i llorer! (*Pèricles*, IV, 6, 91)

Aquest país me n'ofereix uns bons models i precedents amb els pobres de Bedlam que, bramulant, es claven als braços claus, agulles, estelles i branquells de romaní (*El rei Lear*, II, 3, 72)

Això és romaní, per recordar (*Hamlet*, IV, 5, 220)

ROSA (*Rosa sp.*)

La rosa, si tingués un altre nom, faria olor igualment (*Romeo i Julieta*, II, 2, 47)

Però calleu; mireu. Millor dit: no mireu com s'ha marcit la bella rosa; però no, convertits en rosada de dolor, alceu els ulls i amb llàgrimes d'amor reanimeu-lo (*Ricard II*, IV, 1, 99)

No hi ha rosa sense espina: ai, si et punxa, Rosalina! (*Al vostre gust*, III, 2, 66)

Enderrocant Ricard, aquella dolça rosa, per plantar aquesta espina d'Enric Bolingbroke (*Enric IV*, I, 3, 41)

Tens unes *impulsacions* que baten tan extraordinàriament com el cor desitja, i un coloret que et garanteixo que és tan vermell com una rosa (*Enric IV-2^a*, II, 4, 59)

Perquè les dones són com roses, unes flors que un cop obertes, ja es comencen a marcir (*Nit de reis*, II, 4, 54)

Cesari, per les roses d'aquesta primavera, per la virginitat, l'honor, la

fe, i per tot, us estimo (*Nit de reis*, III, 1, 72)

Davant la rosa oberta volen tapar-se el nas els que s'agenollaven davant de la poncella (*Antoni i Cleopatra*, III, 13, 99)

Guants com roses de Damasc (*Conte d'hivern*, IV, 4, 87)

Tan aviat com obteniu les nostres roses, gairebé no ens deixeu més que les espines per punxar-nos i riure-us de deixar-nos despullades (*Tot va bé si acaba bé*, IV, 2, 93)

Ben aviat el temps ens portarà l'estiu, i els rosers de bardissa tindran fulles i espines, però seran tan olorosos com punxants (*Tot va bé si acaba bé*, IV, 4, 107)

Que algú el serveixi amb un ribell de plata tot ple d'aigua de roses, escampada de flors; que un altre porti el gerro, i un tercer la tovallola, i que li diguin: "¿No voldria la Vostra Senyoria refrescar-se les mans?" (*L'amansiment de la fúria*, I, 1, 17)

Suposem que m'arrufa el nas; li diré que té un rostre com una rosa de matí que ha rentat la rosada (*L'amansiment de la fúria*, II, 1, 53)

Un llit de roses serà el nostre niu amb mil garlandes als brancals (*Les alegres casades de Windsor*, III, 1, 63)

M'imaginava que deixava entrar gent de tota mena d'oficis que, per camins de roses, anaven a parar al foc etern (*Macbeth*, II, 3, 51)

Un cop hagi tallat la teva rosa, ja no podré tornar-li el creixement vital:

s'haurà de mustiar. Vull olorar-te ara que encara ets al roser (*Otel·lo*, V, 2, 134)

Però a la terra és més feliç la rosa que lliura el seu perfum, que no la que es marceix a la branca intocada, i creix i viu i mor en una benaurança solitària (*El somni d'una nit d'estiu*, I, 1, 21)

¿Com és que aquestes roses del teu rostre ja s'hagin mustiat? (*El somni d'una nit d'estiu*, I, 1, 23)

I per culpa d'aquest clima inclement s'alteren totes les estacions de l'any: el gebre de cabells blancs s'estén sobre la falda de la rosa vermella (*El somni d'una nit d'estiu*, II, 1, 37)

Les unes anireu a matar els cucs dels capolls de les roses; d'altres fareu la guerra als rat-penats, per fer amb les seves ales abrics pels meus follets (*El somni d'una nit d'estiu*, II, 1, 43)

Com dues creadores, Hèrnia, juntes vam treballar brodant, al mateix lloc i en un mateix coixí, una mateixa rosa (*El somni d'una nit d'estiu*, III, 2, 63)

Vine i asseu-te en aquest llit de flors, mentre jo acaricio el teu amable rostre i poso al teu cap llis roses de mesc i beso aquestes llargues orelles, amor meu (*El somni d'una nit d'estiu*, IV, 1, 75)

Els seus llavis semblaven quatre roses en un sol branquilló, besant-se en l'esplendor del seu estiu (*Ricard III*, IV, 3, 113)

I després, ja que hem pres el jurament sagrat, ajuntarem les dues roses: la blanca i la vermella (*Ricard III*, V, 5, 154)

Qui sigui un bon cavaller anglès i mantingui l'honor de la seva naixença, si suposa que jo he defensat la veritat, que arrenqui amb mi una rosa blanca d'aquest roser (*Enric VI-1^a*, II, 4, 51-55)

Qui no sigui un covard ni un afalagador, sinó que vulgui defensar la veritat, que arrenqui amb mi, d'aquest roser, una rosa vermella (*Enric VI-1^a*, II, 4, 51-55)

Prou, lords i cavallers! No n'arranqueu cap més fins a deixar ben clar que aquell que hagi tallat menys roses del roser reconegui que l'altre té raó (*Enric VI-1^a*, II, 4, 52-55)

Quan passàvem el mar, des d'Anglaterra a França, aquest home, de llengua mordaç i verinosa, em va retreure que portés una rosa vermella i deia que el color sangonós dels seus pètals representava el rostre envermellit del meu senyor (*Enric VI-1^a*, IV, 1, 84-87)

Després aixecaré la rosa làctia, que perfumarà l'aire amb les seves olors, i estamparé les armes de York a l'estendard per lluitar contra tots els Lancaster (*Enric VI-2^a*, I, 1, 21)

No podré reposar fins que la rosa blanca que portem hagi quedat tenyida de la sang del cor d'Enric (*Enric VI-3^a*, I, 2, 26)

Té la rosa vermella al rostre, i la blanca també; aquests colors fatals de les nostres cases en lluita: l'una s'assembla molt al color porpra de la sang; l'altra, la veig sobre les galtes pàl·lides (*Enric VI-3^a*, II, 5, 57)

¿Per què m'he d'alegrar d'un part que és prematur? Per Nadal no desitjo veure

roses, ni cap nevada al mes esplendorós de maig (*Penes d'amor perdudes*, I, 1, 20)

Un bes tan dolç no dona el sol daurat al rou fresc del matí sobre la rosa, com els raigs dels teus ulls que han arribat al rou nocturn que m'humiteja el rostre (*Penes d'amor perdudes*, IV, 3, 64)

Vot, enemic del joven, a qui plau collir una rosa! Trencar per tu el jurament, dir-ne pecat ningú gosa (*Penes d'amor perdudes*, IV, 3, 67)

Així doncs, canvieu els regals i, quan tornin a aparèixer, floriu com roses a la primavera... les belles dames amb careta són com les poncelles. Quan se la treuen, mostren la seva pell suau, són àngels sobre un núvol, o bé roses florides (*Penes d'amor perdudes*, V, 2, 93)

I el meu rostre tan prim que ni tan sols gosés col·locar-me una rosa a darrere l'orella (*El rei Joan*, I, 1, 20)

De carn i de sang, senyor, blanca i vermella: veureu una rosa, i seria una rosa, certament, si no tingués... (*Pèricles*, IV, 6, 87)

Brodant, reprodueix formes que la naturalesa crea: flors, ocells, branques i baies, de manera que el seu art dona germanes a les roses naturals (*Pèricles*, V, 1, 93)

Però, germà estimat, no facis com aquells pastors indignes que mostren les espines del camí del cel mentre ells, com llibertins inflats i temeraris, van pel camí de roses dels plaers, traint el que prediquen (*Hamlet*, I, 3, 51)

Si la sort em fos adversa, ¿no trobes que amb això, un plomall al cap i roses de Provença a les sabates em prodrien acceptar de soci en una trepa de comedians? (*Hamlet*, III, 2, 160)

Una acció que enterboleix el sant rubor de la decència, que titlla la virtut d'hipòcrita, que treu la rosa que embellia el front d'amor innocent per deixar-hi un estigma (*Hamlet*, III, 4, 180)

Rosa de maig, germana meva, dolça Ofèlia! (*Hamlet*, IV, 5, 219)

ROURE (*Quercus robur*)

Avui, jo i el senyor d'Amiens l'hem vist (sense que ell ens veiés) a sota un roure d'unes arrels tan velles que sortien pel rierol que murmura pel bosc (*Al vostre gust*, II, 1, 42)

Sota un roure de branques revestides per la molsa dels anys i quasi sense fulles per l'àrida vellesa, estirat boca amunt, dormia un miserable, pelut i espellifat (*Al vostre gust*, IV, 3, 98)

Ah, Ciceró, he vist tempestes amb vents furiosos arrancant roures vells, i he vist inflar-se l'orgullós oceà, que escumejava irat i s'aixecava fins als núvols amenaçadors (*Juli Cèsar*, I, 3, 33)

Oh cel misericordiós, amb el teu llamp agut i sulfurós parteixes el nuós i inatacable roure més que no pas la dolça murtra (*Mesura per mesura*, II, 2, 53)

Si tornes a rondinar més, fendiré un roure i et deixaré clavat a les seves entranyes nuoses fins que hakis udolat durant una dotzena d'hiverns (*La tempesta*, I, 2, 37)

Vine, que et lligaré amb cadenes peus i coll, beuràs aigua salada i menjaràs musclos de riu, arrels resseques i clofolles d'aglans (*La tempesta*, I, 2, 44)

He alçat una lluita udolant, i he calat foc al tro, temible i ressonant, i he fes el poderós roure de Júpiter, amb el seu propi llamp (*La tempesta*, V, 1, 96)

I he d'omplir els llocs dels que han comprat la llicència amb una púrria tal que semblen cent-cinquanta fills pròdigs tremolosos, que acaben de venir de guardar porcs i de menjar el rebuig dels aglans (*Enric IV*, IV, 2, 107)

Tots ells se m'enganxaven com les fulles s'enganxen en el roure (*Timó d'Atenes*, IV, 3, 85)

Els roures tenen glans, l'esbarzer móres (*Timó d'Atenes*, IV, 3, 90)

I encara més: no vol eliminar de soca-rel el seu parer, que està podrit com mai no han estat sans un roure o bé una pedra (*Conte d'hivern*, II, 3, 50)

Focs sulfurosos, ràpids com el pensament, heralds dels llamps, que parteixen els roures, cremeu el meu cap blanc! (*El rei Lear*, II, 2, 89)

Aquell que, cada hivern, en el silenci de la mitjanit, torna per donar voltes al voltant d'un roure amb dues banyes grosses sobre el front... per res del món no passaria pel costat d'aquest roure a mitjanit (*Les alegres casades de Windsor*, IV, 4, 101)

Aquesta nit, passades ja les dotze, a prop del roure d'Herne, la meva dolça Anna farà el paper de reina de les fades (*Les alegres casades de Windsor*, IV, 6, 108)

Sigueu al parc pels volts de mitjanit, al costat del roure d'Herne, i veureu meravelles (*Les alegres casades de Windsor*, V, 1, 111)

S'han amagat rera una tanca prop del roure de Herne, amb els llums apagats (*Les alegres casades de Windsor*, V, 3, 113)

I ara us haureu de dispersar; però, fins que no hagin tocat la una, no oblideu la nostra dansa habitual al voltant del roure de Herne (*Les alegres casades de Windsor*, V, 5, 118)

Però, quan l'huracà vincla el genoll d'aquells roures nuosos i les mosques se'n van als seus refugis, és aleshores que el valor, transportat per la ràbia, es mesura amb la ràbia, i amb un registre igual respon als renys de la fortuna (*Troilus i Cressida*, I, 3, 31)

Si ha sacsejat el mar d'aquesta forma, ¿quins flancs de roure es podran sostenir, quan les muntanyes d'aigua s'hi esmicolin? (*Otel·lo*, II, 1, 43)

Ens trobarem al roure del Duc. –Molt bé. A posar-hi el coll perquè no ens el tallin! (*El somni d'una nit d'estiu*, I, 2, 31)

És per això que, quan es troben, al bosc o en algun prat, al costat d'una font, o sota el resplendor de les estrelles, sempre es barallen. I els follets, espantats, s'amaguen a les cloves dels aglans, lluny de la seva vista (*El somni d'una nit d'estiu*, II, 1, 34)

La té al front. Meneni, és la tercera vegada que torna amb una corona de roure (*Coriolà*, II, 1, 52, 54)

Justament pels seus mèrits van cenyir-li el front amb una corona de roure (*Coriolà*, II, 2, 62)

El més noble és el nostre general; és la pedra i el roure que el vent no podrà sacsejar mai (*Coriolà*, V, 2, 132)

Has carregat la teva còlera amb un llamp que només fereix un roure (*Coriolà*, V, 3, 138)

Potser ni va parlar, sinó que com un porc senglar, ben tip d'aglans, un porc senglar alemany, va cridar “va!” i la va muntar (*Cimbelí*, II, 4, 65)

Molts de cops, ni que siguin d'una destrat petita, acaben per fer caure un roure fort (*Enric VI-3^a*, II, 1, 40)

Fins i tot un roure amb una sola fulla verda ja s'hi hauria tornat, i fins i tot la meva careta va agafar vida pròpia i li va arrufar el nas (*Molt soroll per res*, II, 1, 34)

RUDA (*Ruta graveolens*)

En aquest lloc on han caigut llàgrimes seves, hi plantaré una ruda, herba de gràcia amarga. La ruda, símbol de la pietat, ens naixerà aviat com a record d'una Reina plorosa (*Ricard II*, III, 4, 85)

Respectables senyors, aquí hi ha ruda i romaní, que sempre guarden l'aparença i l'olor per tot l'hivern; que us serveixen de gràcia i de record (*Cant d'hivern*, IV, 4, 81)

Era una dama excel·lent. Hauríem de collir més de mil herbes abans de tornar a trobar una herba com ella. –I tant, senyor. Era la dolça majorana de les herbes, o millor dit: l'herba de la gràcia.

—Aquestes no són herbes d'amanida, desgraciat; són herbes oloroses. —Jo no sóc cap Nabucodonosor, senyor. No hi entenc res, en verdures (*Tot va bé si acaba bé*, IV, 5, 108)

I aquesta ruda és per vós, i aquesta per mi. Els diumenges se'n diu herba de gràcia. És perquè l'afegiu a l'escut d'armes (*Hamlet*, IV, 5, 220)

RUIBARBRE (*Rheum sp.*)

¿Quin ruibarbre, senet, o quina droga podria fer marxar d'aquí els anglesos? (*Macbeth*, V, 33, 112)

SAFRÀ (*Crocus sativus*)

He de portar safrà per donar color als pastissos de pera, i nou moscada (*Conte d'hivern*, IV, 3, 76)

El seu safrà canallesc hauria estat capaç de fer canviar el color de tota la joventut pastosa i sense amassar d'aquest país (*Tot va bé si acaba bé*, IV, 5, 108)

¿Era aquest homenet amb cara de safrà, que avui blanquetejava a casa meva, mentre a mi se'm tancaven les portes i els portals, i em negaven l'entrada a casa meva? (*La comèdia dels errors*, IV, 4, 64)

SALZE (*Salix alba*)

En una nit així, Dido s'estava a les desertes dunes de la platja, portant un branquilló de salze a la mà i fent senyals al seu amor perquè tornés cap a Cartago (*El mercader de Venècia*, V, 1, 103)

Ella sabia “La cançó del salze”, una cançó molt vella, però expressava bé el seu destí, i es va morir cantant-la...

Cantem tots al verd salze (*Otel·lo*, IV, 3, 122-123)

Jo, com el cigne, em vull morir cantant-la: Salze, salze, salze! Moro cruel, Desdèmona era casta i t'estimava molt (*Otel·lo*, V, 3, 144)

Digue-li, amb l'esperança que aviat es quedi vidu, que jo, per culpa seva, portaré una branca de salze (*Enric VI-3ª*, III, 3, 83-IV, 1, 88)

Fins al salze més pròxim, per parlar d'un assumpte vostre (*Molt soroll per res*, II, 1, 33)

M'he ofert per acompanyar-lo fins a aquell salze per fer-li una garlanda, com pertoca als abandonats (*Molt soroll per res*, II, 1, 34)

Hi ha un salze que es decanta sobre el rierol, i el seu fullatge gris es mira en l'aigua clara (*Hamlet*, IV, 7, 235)

SÀNDAL (*Santalum album*)

Perfumeu aquest cap llardós amb aigües oloroses i cremeu sàndal perquè el lloc li sigui grat (*L'amansiment de la fúria*, I, 1, 17)

SAÜQUER (*Sambucus nigra*)

¿Què diu el meu Esculapi, el meu Galè, el meu cor de saüc, eh? (*Les alegres casades de Windsor*, II, 3, 58)

Creix, paciència! I fes que el saüquer pudent, el seu dolor, desfaci les arrels moribundes de la fecunda vinya (*Cimbelí*, IV, 2, 101)

Aquí hi ha el saüquer, i aquí la fossa (*Titus Andrònic*, II, 3, 52)

SÈGOL (*Secale cereale*)

Deixa, Ceres, deessa bondadosa els teus camps fèrtils de forment, de sègol, d'ordi, civada i pèsols (*La tempesta*, IV, 1, 85)

SENET (*Cassia sp.*)

¿Quin ruibarbre, senet, o quina droga podria fer marxar d'aquí els anglesos? (*Macbeth*, V, 3, 112)

SICÒMOR (*Ficus sycomorus*)

Un neguit m'ha impulsat a passejar al defora de la ciutat, i allí, sota un bosc de sicòmors, arrelat al ponent, allí, tan de matí, he vist el vostre fill (*Romeo i Julieta*, I,1, 22)

A sota l'ombra tendra d'un sicòmor, volia tancar els ulls una mitja hora (*Penes d'amor perdudes*, V, 2, 85)

SUCRE (*Saccharum officinarum*)

Si el sucre i el vi ranci són defectes, que Déu ajudi els miserables! (*Enric IV*, II, 4, 72)

Però si a les butxaques no hi tenies més que factures de taverna, memoràndums de bordells, i un pobre penic de sucre candi per fer-te respirar millor! (*Enric IV*, III, 3, 97)

TABAC (*Nicotiana tabacum*)

Anava perfumat com un dissenyador de modes, i, entre el seu índex i el seu polze, duia una capseta amb foradets. De tant en tant l'aproximava i l'apartava del seu nas, el qual se li irritava tant que quan hi va tornar el va fer estornudar, i tot això, parlant i somrient (*Enric IV*, I, 3, 37)

TEIX (*Taxus baccata*)

I fins i tot els miserables tensen l'arc, dos cops mortal del teix, contra la vostra autoritat (*Ricard II*, III, 2, 73)

Fel de boc, teix que tallem quan la lluna fa l'eclipsi, nas de turc, llavis d'egipci (*Macbeth*, IV, 1, 84)

Tan aviat com m'han contat aquest conte infernal, m'han dit que em deixarien ben lligada a la soca d'aquest sinistre teix, abandonada així a una mort miserable (*Titus Andrònic*, II, 3, 45)

TIL·LER (*Tilia platyphyllos*)

Vine, penja-ho tot al til·ler (*La tempesta*, IV, 1, 91)

Estan empresonats tal com em vas manar i tal com vas deixar-los: presoners al bosquet dels til·lers que protegeix la cova; no es poden moure fins que els alliberis (*La tempesta*, V, 1, 95)

TÒFONA (*Tuber melanosporum*)

Les meves ungles desenterraran les tòfones (*La tempesta*, II, 2, 65)

TRÈMOL (*Populus tremula*)

Sí, de veres que sí, com la fulla d'un trèmol (*Enric IV-2^a*, II, 4, 61)

VEÇA (*Vicia bifoliolata*)

Aquest xicot picoteja l'enginy com els coloms les veces, i el torna a treure quan a Déu li ve de gust (*Penes d'amor perdudes*, V, 2, 94)

VERÍ

-¿No teniu cap verí, cap Ganivet, cap mitjà per matar-me, ni que sigui dels més mesquins, llevat del de "desterrat"? (*Romeo i Julieta*, III, 3, 81)

Senyora, si trobeu algú que pugui portar el verí, jo mateixa voldria preparar-lo perquè Romeo, en prendre-se'l, es quedés adormit (*Romeo i Julieta*, III, 5, 89)

Agafa aquest flascó, i quan siguis al llit, beu d'un sol glop el licor destil·lat. Immediatament sentiràs a les venes com un fluid fred i abaltidor; el pols no seguirà el seu moviment i tot s'aturarà. Ni tebior ni alè no traïran la vida. Se't marciran les roses dels llavis i del rostre i es tornaran de cendra; se't clouran els ulls com si la mort tanqués el dia de la vida. Totes les parts del cos es quedaran sense govern, rígides, dures, fredes, i semblaran com mortes. I en aquesta semblança manllevada de la mort, t'estaràs vint-i-quatre hores. Llavors despertaràs com d'un son agradable (*Romeo i Julieta*, IV, 1, 98)

I si fos un verí que subtilment el frare hagués elaborat per veure'm morta, per por que aquesta boda em deshonorï perquè ell mateix va casar-me amb Romeo? (*Romeo i Julieta*, IV, 3, 102)

Recordo que no gaire lluny d'aquí viu un apotecari, que fa poc que he vist fet parracs, cellajunt, recollint herbes. Pel seu aspecte macilent, semblava consumit fins als ossos de misèria. En el seu pobre cau, hi penja una tortuga, hi ha, dissecat, un cocodril i altres escates de peixos deformats; sobre els prestatges hi ha un munt miserios de caixes buides, pots de terrissa verda, semences resclosides, veixigues i cordills i pètals secs de roses, tot escampat, com fent d'aparador. Veient tanta misèria, jo mateix vaig pensar: "Si un home realment necessités verins de venda prohibida sota pena de mort, aquí

viu l'infeliç que li'n vendria" (*Romeo i Julieta*, V, 1, 112)

Per això vaig donar-li, instruït pel meu art, un beuratge narcòtic que va fer-li l'efecte que desitjava: va quedar com morta (*Romeo i Julieta*, V, 3, 125)

I vós, doctor, ¿ja m'heu portat les drogues? –Sí, i aquí les teniu, amb el vostre permís. Però suplico a Vostra Majestat, sense ganes d'ofendre... La meva consciència m'ho demana: ¿perquè els voleu aquests beuratges verinosos, que provoquen la mort per debilitament, però la mort segura, per més lenta que sigui? –Em sorprèn molt, doctor, que em feu una pregunta així. ¿No he estat durant molt de temps deixebla vostra? (*Cimbelí*, I, 5, 34)

Aquesta no m'agrada gens; es pensa que té uns verins estranys i poderosos (*Cimbelí*, I, 5, 35)

Amb un material bullit capaç d'enverinar el mateix verí (*Cimbelí*, I, 6, 42)

Per sort, no haurem de témer cap dels verins, sovint presents als llocs més alts (*Cimbelí*, III, 3, 76)

Em sembla que he begut de la copa de Circe (*La comèdia dels errors*, V, 1, 78)

Senyor, la Reina molt sovint m'importunava perquè li preparés verins sota l'excusa de satisfer només els seus coneixements, per matar criatures sense preu (*Cimbelí*, V, 5, 145)

VESC (*Viscum album*)

Pobre ocellet! ¿No tens por de les xarxes, del vesc de les ballestes, de les trampes? (*Macbeth*, IV, 2, 91)

Ho estic pensant; però el que penso se m'enganxa als cabells com si fos vesc. Si ho estiro se m'endú el cervell i tot (*Otel·lo*, II, 1, 49)

Així convertiré les virtuts de Desdèmona en un vesc i la seva bondat serà la xarxa que els caçarà a tots dos (*Otel·lo*, II, 3, 68)

I l'impíu Beaufort, aquell fals cardenal, ja han posat vesc als arbres per enganxar les vostres ales (*Enric VI-2^a*, II, 4, 54)

Mireu, mireu, com se li aixequen sobre el cap, com branques envescades per caçar la meva ànima! (*Enric VI-2^a*, III, 3, 84)

Davant dels ulls tinc l'objecte fatal que va capturar amb vesc i va matar el meu pobre fill (*Enric VI-3^a*, V, 6, 125)

El Rei se'n va a caçar cérvols, i jo em caço a mi mateix. Ells han parat una xarxa, i jo m'atrapo amb vesc, en un vesc enganxifós (*Penes d'amor perdudes*, IV, 3, 63)

Una vall erma i detestable, ja ho veieu: som a l'estiu, i els arbres són secs i sense vida, inundats per la molsa i el deplorable vesc (*Titus Andrònic*, II, 3, 45)

Ja està envescada, us ho asseguro. L'hem atrapat, senyora! (*Molt soroll per res*, III, 1, 54)

VINYA (*Vitis vinifera*)

Quan el filòsof pagà tenia ganes de menjar-se un raïm, obria els llavis per posar-se'l a la boca, i amb això volia dir que els raïms eren fets per menjar i els

llavis per obrir-se (*Al vostre gust*, IV, 1, 102)

Al seu jardí, voltat d'un mur enrajolat, hi ha un camp de vinyes a la banda de ponent (*Mesura per mesura*, IV, 1, 84)

Tothom, quan ella regni, menjarà sense angúnies tot el que es planti sota la seva vinya, i cantarà cançons de pau alegres a tots els seus veïns (*Enric VIII*, V, 4, 133)

Pau, amor, abundància, veritat i temença que hauran estat servents d'aquest infant, seran després els servents d'ell, com una vinya que hagi crescut al seu devora (*Enric VIII*, V, 4, 134)

Deixa les teves vinyes, lligades a les tanques, els litorals deserts, amb espadats on et passeges (*La tempesta*, IV, 1, 85)

Terra fétil, collites abundants, i que mai els graners no quedin buits, vinyes farcides de raïms, branques que la fruita vincla (*La tempesta*, IV, 1, 87)

Aquí el tenim, amb el brètol de Bardolf, el del nas de color de malvasia (*Enric IV-2^a*, II, 1, 44)

I si no li barrem el pas, Senyor, més val que no visquem a França; abandonem-la, lliurem les nostres vinyes a aquest poble bàrbar (*Enric V*, III, 5, 71)

Les seves vinyes, l'aconentament dels cors, moren sense haver estat podades... Totes les nostres vinyes, prats, guarets i tanques, defectuosos per naturalesa, esdevenen silvestres (*Enric V*, V, 2, 129-130)

Au, aneu a xuclar la sang sedosa dels raïms, i que la febre us faci fermentar la vostra, lliurant-vos de la força (*Timó d'Atenes*, IV, 3, 91)

Vine, monarca del vi, Bacus grassó, d'ull diví. Ofeguem les nostres penes a les teves bótes plenes, i ens fem corones sublimes amb els teus millors raïms. Vessan's vi i que rodi el món; vessa'ns vi i que rodi el món (*Antoni i Cleopatra*, II, 7, 70)

Ja només queda un raïm. Estic segur que el teu pare bevia vi (*Tot va bé si acaba bé*, II, 3, 56)

S'ha passat tota la nit amb els ceps, el pobre canalla empolainat... Ja li ho he dit a la vostra senyoria que són els ceps, que li fan de suport... des del temps dels seus primers records fins al moment del desastre que l'ha portat als ceps (*Tot va bé si acaba bé*, IV, 3, 99)

És pel teu tendre amor que estan interessats els pasturatges de Borgonya i les vinyes de França (*El rei Lear*, I, 1, 24)

Pega-li fort a la closca amb el puny de l'espasa, i després el tirarem a la bóta de malvasia que hi ha a l'habitació del costat (*Ricard III*, I, 4, 48)

I si no n'hi ha prou, us negaré el barral de malvasia que hi ha aquí dins (*Ricard III*, I, 4, 51)

Els muscles, febles, carregats de penes, i els braços sense força són com un cep marcit que deixa caure a terra les branques sense saba (*Enric VI-1ª*, II, 5, 56)

Tu ets el meu elm, i jo la teva vinya (*La comèdia dels errors*, II, 2, 35)

Sobirà meu, jo sé molt bé el que em dic; no estic pas emboirat pels efectes del vi, no tinc el cap torbat per cap atac de còlera; tot i així, el que m'han fet faria tornar boig l'home més assenyat (*La comèdia dels errors*, V, 1, 76)

I ets més fàcil d'engolir que una pansa (*Penes d'amor perdudes*, V, 1, 78)

Si us torneu tan melosa, hidromel, hipocràs i malvasia. Molt bé, daus: una mitja dotzena de dolçors (*Penes d'amor perdudes*, V, 2, 90)

Beu sense treva i balla desenfrenadament, i, a cada got de vi del Rin que buida, els brams de les trompetes i els timbals commemoren els fets (*Hamlet*, I, 4, 58)

Era un bergant tocat d'ala que un dia em va abocar tot un flascó de vi del Rin per sobre el cap (*Hamlet*, V, 1, 253)

Poseu el vi damunt aquella taula (*Hamlet*, V, 2, 281)

VIOLA (*Viola sp.*)

Pintar de blanc el lliri, vessar perfum a les violes, allisar el gel, afegir un matís més a l'arc iris (*El rei Joan*, IV, 2, 78)

VIOLETA (*Viola sp.*)

Benvingut, fill. Qui són les violetes que hi ha en els prats d'aquesta nova primavera? (*Ricard II*, IV, 2, 104)

Ella no, ella no em tempta; sóc jo que jaient a ple sol, prop de la violeta, no faig pas com la flor, sinó com la carronya que corromp la virtut de l'estació (*Mesura per mesura*, II, 2, 54)

Per a ell la violeta fa el mateix olor que per a mi (*Enric V*, IV, 1, 93)

Venia a l'oïda com el so melós respirant
a un voral de violetes, robant i regalant
olor (*Nit de reis*, I, 1, 21)

Violetes esblaimades, però tan oloroses
com les celles de Juno, o com l'alè de
Venus (*Conte d'hivern*, IV, 4, 83)

Són gentils com el zèfir, que acaricia la
corol·la de les dolces violetes sense mai
sacsejar-les (*Cimbeli*, IV, 2, 105)

No, robaré a tel·lus els vestits i
escamparé les flors sobre la gespa que
et cobreix: flors grogues i flors blaves,
violetes de porpra i pensaments, igual
que una catifa, s'estendran sobre la
meva tomba (*Pèricles*, IV, 1, 73)

I, a propòsit de Hamlet i del seu festeig,
pren-t'ho com un caprici de la sang,
com una violeta jove i primerenca, tan
precoç com efímera, tan dolça com
fugaç, perfum i distracció d'un sol
moment: res més (*Hamlet*, I, 3, 49)

Us donaria violetes, però es van pansir
totes quan va morir el meu pare. Diuen
que va fer una bona fi (*Hamlet*, IV, 5,
220)

Doneu-li sepultura, doncs, i que
d'aquesta carn immaculada i tendra en
neixin violetes! (*Hamlet*, V, 1, 257)

XIPRER (*Cupressus sempervirens*)

Ajeu-te sota aquells xiprers, l'orella
atenta, que cap peu no trepitgi el
cementiri, completament balmat de
tantes tombes com hi han cavat, sense
que tu no el sentis (*Romeo i Julieta*, V,
3, 115)

Mentre dormia sota aquell xiprer he
somniait que el meu amo lluitava amb

un altre i, després, que el matava
(*Romeo i Julieta*, V, 3, 120)

Les tanques de xiprers, abans tan ben
tallades, fan brots desordenats, igual
que els presoners amb els cabells
despentinats (*Enric V*, V, 2, 130)

Afanya't, mort, afanya't a venir, dins un
taüt de trist xiprer vull reposar (*Nit de
reis*, II, 4, 55)

A les caixes de xiprer guardo les randes
i els teixits d'Arràs, valuosos vestits,
dossers, roba de fil (*L'amansiment de la
fúria*, II, 1, 60)

A mi m'esperen al bosc dels xiprers, al
costat dels molins. T'hi esperaré
(*Coriolà*, I, 10, 47)

L'ombra més agradable, la d'una fila de
xiprers (*Enric VI-2^a*, III, 2, 80)

Ell va néixer sota una tanca de xiprers,
perquè el seu pare no va tenir mai cap
més casa que la presó (*Enric VI-2^a*, IV,
2, 94)

M'estimo més ser un cuc en una tanca
de xiprers que no pas una rosa en el seu
afecte (*Molt soroll per res*, I, 3, 24)

XUCLAMEL (*Lonicera implexa*)

Així el dolç xuclamel s'abraça al
lligabosc, ben gentilment, i l'heura
femenina a l'escorça de l'om
s'entortolliga. Com t'estimo! Que boja
estic per tu! (*El somni d'una nit d'estiu*,
IV, 1, 76)

Digues que ens has sentit, i que es vagi
a amagar darrere aquelles branques on
la profusió de xuclamels, que el sol ha
fet madurar tant, priva l'entrada dels

seus raigs (*Molt soroll per res*, III, 1, 51)

Així pesquem nosaltres Beatrice, que ara s'amaga sota l'enramat del xuclamel (*Molt soroll per res*, III, 1, 52)

ZITZÀNIA (*Lolium temulentum*)

No fa gaire l'han trobat enfollit com el mar enfurismat, cantant alt, coronat d'espines i d'herbotes, zitzània, cicuta, jull i ortigues, i de totes aquelles males herbes que creixen entre el blat que ens alimenta (*El rei Lear*, IV, 4, 125)

LLISTAT DE PLANTES PROHIBIDES

OM SCO/190/2004 de 28 de gener

Orden ministerial por la que se regula la restricción de venta y uso de especies peligrosas. Orden SCO/190/2004, de 28 de enero, por la que se establece la lista de **plantas cuya venta al público queda prohibida o restringida por razón de su toxicidad.**

El artículo 42 de la Ley 25/1990, de 20 de diciembre, del Medicamento, establece las condiciones generales de utilización y comercialización de los medicamentos de plantas medicinales. Concretamente su apartado 2 prevé que por el Ministerio de Sanidad y Consumo se elabore una lista de plantas cuya venta al público esté restringida o prohibida por razón de su toxicidad. El auge del comercio y uso de las plantas con fines medicinales que se está produciendo en los últimos años, aconseja el desarrollo de dicha previsión legal con el fin de garantizar un elevado nivel de protección para la salud de los consumidores.

En cuanto a la vigilancia y control de estas plantas medicinales y su adecuación a las previsiones contenidas en esta Orden, se rigen por las normas vigentes en materia de inspección y control de medicamentos, correspondiendo su ejercicio a la Agencia Española de Medicamentos y Productos Sanitarios y a las Autoridades Sanitarias de las Comunidades Autónomas en el ámbito de sus respectivas competencias.

En la elaboración de la presente Orden han sido consultadas las Comunidades Autónomas, las entidades y asociaciones profesionales y empresariales representativas del sector ; asimismo, ha sido sometida al procedimiento de información en materia de normas y reglamentaciones técnicas y de reglamentos relativos a los servicios de la sociedad de información, previsto en la Directiva 98/34/CE del Parlamento Europeo y del Consejo de 22 de junio, modificada por la Directiva 98/48/CE de 20 de julio, así como en el Real Decreto 1337/1999, de 31 de julio que incorpora estas Directivas al ordenamiento jurídico español.

La presente Orden que tiene la condición de legislación sobre productos farmacéuticos de acuerdo con lo establecido en el artículo 149.1.16ª de la Constitución y en el artículo 2.1 de la Ley 25/1990, de 20 de diciembre, del Medicamento, desarrolla el artículo 42.2 de la citada Ley, donde asimismo encuentra su habilitación normativa.

Ámbito de aplicación.

Conforme con lo que establece el artículo 42.2 de la Ley 25/1990, de 20 de diciembre, del Medicamento, se hace pública como Anexo de la presente Orden la lista de plantas, cuya venta al público, así como la de sus preparados, queda prohibida por razón de su toxicidad y su uso y comercialización se restringe a la elaboración de especialidades farmacéuticas, fórmulas magistrales, preparados oficinales, cepas homeopáticas y a la investigación.

A efectos de lo previsto en esta disposición, se entiende por preparados a base de plantas a los obtenidos mediante un proceso de fraccionamiento, extracción, destilación, purificación o cualquier otro procedimiento galénico, tanto de las plantas que figuran en el Anexo como de sus mezclas.

Catálogo de plantas prohibidas

Lista de plantas cuya venta al público queda prohibida o restringida por razón de su toxicidad

(Nº. Nombre científico Familia botánica Nombre común Toxicidad)

- 1 Abrus precatorius L. Fabaceae. Jequirití.Regalíz americano. Planta entera.
- 2 Aconitum sp. Ranunculaceae. Acónito, napelo. Planta entera.
- 3 Acorus calamus L. Araceae. Cálamo aromático. Raíz.
- 4 Actaea spicata L. Ranunculaceae. Cristobalina. Planta entera.
- 5 Adonis vernalis L, A.autumnalis. Ranunculaceae. Adonis, Adonis vernal. Planta entera.
- 6 Akebia sp. Lardizabalaceae. Akebia. Planta entera.
- 7 Amanita muscaria. Amanitaceae. Falsa oronja, matamoscas. Hongo.
- 8 Amanita pantherina. Amanitaceae. Amanita pantera. Hongo.

- 9 *Amanita phalloides*. Amanitaceae. Oronja verde. Hongo.
- 10 *Anadenanthera collubrina* (Vell.) Brenan. Mimosaceae. Vilca, Anguo blanco. Leño ; semillas.
- 11 *Anagallis arvensis* L. Primulaceae. Anagallis, anagálida. Murajes. Planta entera.
- 12 *Anemona nemorosa*, *A. pulsatilla*. (= *Pulsatilla vulgaris* Miller). Ranunculaceae. Anémona de los bosques, Pulsatilla y Nemorosa. Planta entera.
- 13 *Argyrea* sp. Convolvulaceae. Rosa lisérgica. Semillas.
- 14 *Aristolochia* sp. Aristolochiaceae. Serpentaria, clematítide. Planta entera.
- 15 *Artemisia cina* (Berg.) Willkomm. Asteraceae. Capítulos florales.
- 16 *Arum maculatum* L, *A. italicum*, *A. vulgare*, *A. triphyllum*, *A. montanum*. Araceae. Aro, aro manchado. Raíz, fruto.
- 17 *Asarum* sp. Aristolochiaceae. Ásaro. Raíz.
- 18 *Asclepias vincetoxicum* L = *Vincetoxicum officinale*. Pers. Asclepidaceae. Vencetósigo, hirundinaria. Raíz.
- 19 *Atractylis gummifera* L. Asteraceae. Cardo de liga, Camaleón blanco. Raíz.
- 20 *Atropa belladonna* L. Solanaceae. Belladona. Planta entera.
- 21 *Banisteriopsis caapi*. Malpigiaceae. Ayahuasca ; liana de la muerte. Raíz.
- 22 *Berberis vulgaris* L. Berberidaceae. Agrecillo. Corteza, Corteza raíz.
- 23 *Boletus satanas*. Poliporaceae. Boletó tóxico, Boletó de Satanás. Hongo.
- 24 *Bragantia* sp. Aristolochiaceae. Bragantia. Raíz.
- 25 *Brunfelsia bonodora*, *B. chiricaspi*. *B. eximia*, *B. grandiflora*, *B. hopeana*. Solanaceae. Jazmín del Paraguay, "Ayer, hoy y mañana". Raíz, vástagos.
- 26 *Bryonia dioica*. Cucurbitaceae. Nueza. Planta entera.
- 27 *Buxus sempervirens* L. Buxaceae. Boj. Parte aérea.
- 28 *Cannabis* sp. Moraceae. Cáñamo, canabis. Planta entera.
- 29 *Catha edulis*. Celastraceae. Cata, kat. Hoja.
- 30 *Catha europaea*. Celastraceae. Cata, kat. Hoja.
- 31 *Cephaelis ipecacuanha*. Rubiaceae. Ipecacuana. Raíz.
- 32 *Cerbera thevetia* = *Thevetia neriifolia*, *T. peruviana* (Pers.) K Schum, *Cerbera peruviana*. Apocinaceae. Laurel amarillo. Planta entera.
- 33 *Cheiranthus cheiri* L. Brassicaceae. Alhelí amarillo. Planta entera.
- 34 *Chelidonium majus* L. Papaveraceae. Celidonia ; Celandine; Bai qu cai. Planta entera.
- 35 *Chenopodium ambrosioides* L. Quenopodiaceae. Quenopodio. Parte aérea, Aceite esencial.
- 36 *Chrysanthemum cinerariifolium* (Trevir.) Vis. Asteraceae. Piretro. Sumidad florida.
- 37 *Chrysanthemum Leucanthemum*. = *Leucanthemum vulgare*. Asteraceae. Crisantemo. Sumidad florida.
- 38 *Cicuta maculata*. Apiaceae. Cicuta. Planta entera.
- 39 *Cicuta virosa* L. Apiaceae. Cicuta acuática. Planta entera.
- 40 *Citrullus colocynthis* (L) Schrad. Cucurbitaceae. Coloquintida. Fruto.
- 41 *Claviceps paspali*. Clavicipitaceae. Hongos/ascomicetos. Hongo.
- 42 *Claviceps purpurea* (Fr) Tulane. Clavicipitae Hongos/ascomicetos. Cornezuelo del centeno. Esclerocio.
- 43 *Clematis* sp. Ranunculaceae. Clemátide, Hierba de pordioseros. Planta entera.
- 44 *Clitocybe* sp. Tricholomataceae. Corneta, Señorita. Hongo.
- 45 *Cocculus* sp. Menispermaceae. Colombo (y otras especies). Fruto.
- 46 *Colchicum autumnale* L. Liliaceae. Cólchico, azafrán silvestre. Semillas.
- 47 *Coleus forskholii* = *Plectranthus barbatus*. Lamiaceae. Cóleo. Parte aérea.
- 48 *Conium maculatum* L. Apiaceae. Cicuta mayor, Cicuta. Planta entera.
- 49 *Conocybe* sp. Tricholometaceae. Conocybe, Teonanácatl, Hongo San Isidro, She-To. Hongo.
- 50 *Convallaria majalis* L. Liliaceae. Convalaria, lirio de los valles, muguete. Planta entera.
- 51 *Convolvulus purga* = *Ipomoea purga*. Convolvulaceae. Jalapa, Jalapa tuberosa, Jalapa de Méjico, Jalapa de Orizaba. Raíz.
- 52 *Convolvulus scammonia*. Convolvulaceae. Escamonea. Raíz, Resina.
- 53 *Copelandia* sp. Coprinaceae. Copelandia. Hongo.
- 54 *Coronilla varia* L. Fabaceae. Papilionaceae. Carolina. Planta entera.
- 55 *Cortinarius orellanus*, *C. speciosissimus*. Cortinariaceae. Hongo.
- 56 *Corydalis ambigua*. Fumariaceae. Corydalis. Raíz.
- 57 *Corydalis cava*, *Corydalis yanhusuo* W.T. Wang. Fumariaceae. Violeta bulbosa. Raíz.
- 58 *Crotalaria spectabilis*. Fabaceae. Crotalarias. Partes aéreas.
- 59 *Croton tiglium* L. Flacourtiaceae (Crotoneaceae). Croton. Semillas.
- 60 *Cynanchum vincetóxicum* Pers. Asclepidaceae. Vincetósigo. Raíz.

- 61 Cynoglossum officinale L. Boraginaceae. Cinoglosa, lengua de perro. Planta entera.
- 62 Cytisus laburnum (=Laburnum vulgare). Fabaceae. Lluvia de oro, Ébano de europa ; laburno. Planta entera.
- 63 Cytisus scoparius (L.) Link (= Spartium scoparium L.). Fabaceae. Retama negra. Partes aéreas.
- 64 Daphne mezereum. Daphne gnídium. Timelaceae. Dafne, Mezereón, Torvisco. Planta entera.
- 65 Datura stramonium L.D. tátula. D. innoxia Mill. ; D. metel L; Solanaceae. Estramonio. Floripondio. Túnica de Cristo. Hoja, semillas.
- 66 Delphinium sp. Ranunculaceae. Pie de golondrina (D. Staphisagria), Hierba piojera, Albarraz (D. Consolida) Estafisagria, Consuelda real. Planta entera.
- 67 Dieffenbachia sp. Araceae. Planta entera.
- 68 Digitalis sp. Scrophulariaceae. Digitales. Partes aéreas.
- 69 Diploclisia sp. Menispermaceae. Xiang fangchi. Planta entera.
- 70 Dryopteris filix-mas L. Polypodiaceae. Helecho macho. Planta entera.
- 71 Duboisia myoporoides R. Br. Solanaceae. Pituri. Hoja.
- 72 Ecballium elaterium. Cucurbitaceae. Pepino amargo, pepino del diablo, cohombro amargo. Fruto.
- 73 Ephedra sp. Ephedraceae. Efedra, Ma Huang. Partes aéreas.
- 74 Erythroxylon sp. Erythroxylaceae. Coca ; Catuaba. Planta entera.
- 75 Eupatorium purpureum, E. rugosum Houttuyn. Asteraceae. Eupatorio. Planta entera.
- 76 Euphorbia sp. Euphorbiaceae. Euforbia ; tártago; lechetrena ; Fitimalo; cagamujo. Planta entera.
- 77 Evonymus europaeus L, E. atropurpureus Jacquin. Celastraceae. Evónimo, bonetero. Planta entera.
- 78 Exogonium purga (Wenderot) Benth. Convolvulaceae. Jalapa. Raíz, Semillas.
- 79 Galerina marginata ; G. autumnalis; G. unicolor. Cortinariaceae. Hongo.
- 80 Gelsemium sempervirens L. Loganiaceae. Gelsemio. Raíz.
- 81 Genista tinctoria L. Fabaceae. Papilionaceae. Retama de tintoreros. Partes aéreas.
- 82 Gloriosa superba L. Liliaceae. Gloriosa, pipa de turco. Planta entera.
- 83 Gratiola officinalis. Scrophulariaceae. Graciola, hierba del pobre. Planta entera.
- 84 Grewia sp.
- 85 Gyromitra esculenta ; G. Gigas. Helvellaceae. Hongo.
- 86 Hedera helix L. Araliaceae. Hiedra. Hoja, fruto, resina.
- 87 Heliotropium sp. Boraginaceae. Heliotropo. Planta entera.
- 88 Helleborus niger, H. foetidus L. H. viridis L. Ranunculaceae. Eléboro negro, Eléboro fétido, Vedegambre. Planta entera.
- 89 Helvella sp. Helvelaceae. Hongo.
- 90 Hydrastis canadensis L. Ranunculaceae. Curcuma canadiense. Raíz.
- 91 Hyosciamus niger L. Solanaceae. Saceae. Beleño, beleño negro. Hoja, inflorescencias.
- 92 Ilex aquifolium L. Aquifoliaceae. Acebo. Partes aéreas.
- 93 Illicium anisatum L. (= I. religiosum Sieb. & Zucc. ; I. japonicum). Magnoliaceae. Badiana del Japón, Shikimi. Fruto.
- 94 Inocybe sp. "Brujas" y otras especies. Hongo.
- 95 Ipomoea purga = Convolvulus purga. Convolvulaceae. Jalapa, Jalapa tuberosa, Jalapa de Méjico, Jalapa de Orizaba. Raíz.
- 96 Ipomoea turpethum R. Brown. Convolvulaceae. Turbit. Raíz.
- 97 Ipomoea violacea L (= I. purpurea). Convolvulaceae. Ololiuqui ; bodo negro. Raíz.
- 98 Juniperus sabina L. Cupressaceae. Sabina ; Sabina común. Planta entera.
- 99 Lactarius torminosus (Fr.) Gray. Agaricaceae. Níscalo falso. Hongo.
- 100 Lactuca virosa L. Asteraceae. Lechuga salvaje, lechuga venenosa. Planta entera.
- 101 Lathyrus sativus L. Fabaceae. Almortas. Semillas.
- 102 Ledum palustre L. Ericaceae. Romero silvestre. Planta entera.
- 103 Lepiota elveola, L. Joserandii, L. Fuscovinacea, L. Lilacea, L. Pseudoelveola, L. Subincarnata. Agaricaceae. Hongo.
- 104 Leucanthemum vulgare. Asteraceae. Crisantemo. Sumidad florida.
- 105 Lobelia inflata L. Campanulaceae. Lobelia. Planta entera.
- 106 Lophophora williamsii=Echinocactus williamsii. Cactaceae. Peyote. Planta entera.
- 107 Lupinus reflexus L. Fabaceae. Lupinos. Semillas.
- 108 Magnolia officinalis Rehd et Wils. Magnoliaceae. Magnolia china. Planta entera.
- 109 Mallotus philippensis (Lam.) Müller-Arg. Flacourtiaceae (Crotoneaceae). Kamala. Fruto, glándulas, tricomas, raíz.
- 110 Mandragora officinarum L. M. autumnalis. Solanaceae. Mandrágora. Planta entera.
- 111 Melaleuca alternifolia L. Myrtaceae. Árbol del té australiano. Hoja.
- 112 Melia azedarach L. Meliaceae. Fruto, hoja.

- 113 *Menispermum canadense*. Menispermaceae. Raíz.
- 114 *Nerium oleander* L (relacionada con thevetia). Apocynaceae. Adelfa. Planta entera.
- 115 *Nierembergia veitchii*, *N. aristata*). Solanaceae. Planta entera.
- 116 *Nigella damascena* L. Ranunculaceae. Arañuela. Planta entera.
- 117 *Oenanthe crocata*. Apiaceae. Nabo del diablo. Planta entera.
- 118 *Oenanthe phellandrium* Lam. Apiaceae. Oenante azafranado. Fruto.
- 119 *Paeonia officinalis* L. Ranunculaceae. Peonia. Flores.
- 120 *Papaver somniferum* L. Papaveraceae. Adormidera. Planta entera.
- 121 *Paris quadrifolia* L. Liliaceae. Uva de raposa. Planta entera.
- 122 *Pausinystalia johimbe* (k. Schum.) Pierre ex. Beille. Rubiaceae. Yohimbo. Planta entera.
- 123 *Peganum harmala* Zigofilaceae. Peganina. Planta entera.
- 124 *Petasites* sp. Asteraceae. Sombrerera, petasites. Hoja, rizoma.
- 125 *Petroselinum crispum* (Mill.) Nym. Ex A. W. Hill. Apiaceae. Perejil salvaje. Fruto.
- 126 *Philodendron* sp. Araceae. Planta entera.
- 127 *Physalis alkekengi* L. Solanaceae. Linterna china. Fruto, raíz.
- 128 *Physostigma venenosum* Balfour. Fabaceae ; Papilionaceae. Haba del Calabar. Semillas.
- 129 *Phytolacca* sp. Phytolaccaceae. Hierbas carmín, carmesí, grana encarnada, uvas de América. Raíz, semillas.
- 130 *Pilocarpus jaborandi* Holmes. Rutaceae. Jaborandi. Hoja.
- 131 *Piper betel* L. Piperaceae. Betel. Planta entera.
- 132 *Piper methysticum* G. Foster. Piperaceae. Kava-Kava. Planta entera.
- 133 *Piptadenia peregrina*. Fabaceae. Yopo. Semillas.
- 134 *Pluteus* sp. Amanitaceae. Hongo.
- 135 *Podophyllum peltatum* L. *P. emodi*. Berberidaceae. Podofilo de América del Norte (Mayapple), Podofilo de la India. Raíz.
- 136 *Polypodium filix-mas* L. Polypodiaceae/filicineae. Helecho macho. Raíz.
- 137 *Prunus laurus cerasus* L. Rosaceae. Laurel-cerezo. Fruto.
- 138 *Psilocybe* sp. Tricholometaceae. Hongo.
- 139 *Pulsatilla vulgaris* Miller =*Anemona pulsatilla*, *A. Nemorosa*. Ranunculaceae. Pulsatila. Planta entera.
- 140 *Ranunculus acris* L, *R. arvensis*, *R. bulbosus*. Ranunculaceae. Botón de oro. Planta entera.
- 141 *Rauvolfia serpentina* Benth. Apocinaceae. Rauvolfia, leño serpentino. Planta entera.
- 142 *Rauvolfia tetraphylla* L. Apocinaceae. Pinque-pinque. Planta entera.
- 143 *Rhamnus catharticus* L. Rhamnaceae. Planta entera.
- 144 *Rhamnus purshianus* DC. Rhamnaceae. Cascara sagrada, cascara. Planta entera.
- 145 *Rhododendron ferrugineum* L. Ericaceae. Rododendro, bujo, gabet. Planta entera.
- 146 *Rhus toxicodendron* L = *Toxicodendron quercifolium*. Anacardiaceae. Zumaque venenoso. Hoja, fruto, semillas.
- 147 *Ricinus communis* L. Euphorbiaceae. Ricino ; Aceite de castor. Semillas.
- 148 *Rubia tinctorum* L. Rubiaceae. Rubia, granza. Raíz.
- 149 *Ruta graveolens* L. Rutaceae. Ruda. Partes aéreas.
- 150 *Ryvea corimbosa*. Convolvulaceae. Ololiuqui. Partes aéreas.
- 151 *Salvia divinorum* Epl. et Jativa. Lamiaceae. Salvia de los adivinos. Planta entera.
- 152 *Sambucus ebulus* L. Caprifoliaceae. Yezgo. Planta entera.
- 153 *Saponaria officinalis* L. Cariofilaceae. Saponaria, hierba jabonera. Planta entera.
- 154 *Sassafras* sp. Lauraceae. Sasafrás. Planta entera.
- 155 *Saussurea lappa* Clarke (Decne.)Sch. Bip. Cardueaceae. Asteraceae. Costo de los Huertos. Mu xiang. Raíz.
- 156 *Schoenocaulon officinale* A. Gray. Liliaceae. Cebadilla. Semillas.
- 157 *Scilla maritima* L. =*Urgínea maritima* Bac). Liliaceaeáceas. Escila. Bulbo.
- 158 *Scopolia carniolica* Jacq. Solanaceae. Scopolia. Planta entera.
- 159 *Selenicereus grandiflorus* Britt. et Rose. Cactaceae. Reina de la Noche. Partes aéreas.
- 160 *Senecio vulgare*. *S. jacobaeae*. Asteraceae. Hierba cana. Hierba de santiago. Planta entera.
- 161 *Sida acuta*, *S. cordifolia*. Malvaceae. Escobilla, escobillo, escoba negra. Planta entera.
- 162 *Sinomenium acutum*. Menispermaceae. Planta entera.
- 163 *Solanum dulcamara* L. Solanaceae. Dulcamara. Planta entera.
- 164 *Solanum nigrum* L., *S. Laciniatum*, *S. Pseudo-quina*, *S. Sessiflorum*, *S. Toxicarium*. Solanaceae. Hierba Mora. Planta entera.
- 165 *Sophora secundiflora* (Ortega) Lag ; *S tonkinensis*. Fabaceae. Mescal. Planta entera.
- 166 *Spartium junceum* L. Fabaceae. Retama de olor, gayomba, retama de España. Planta entera.

- 167 *Spartium scoparium* L. = *Cytisus scoparius* (L.) Link. Fabaceae. Retama negra. Partes aéreas.
- 168 *Spigelia marilandica* L. Loganiaceae. Planta entera.
- 169 *Stellaria media* (L) Villars ; *S. dichotomae*. Caryophyllaceae (Alsineae). Alsine, Pamplina, hierba gallinera, Parietaria, hierba de los canarios. Planta entera.
- 170 *Stephania* sp. Menispermaceae. Han fang ji ; Fang ji. Raíz.
- 171 *Stillingia sylvatica* L (Mull.). Euphorbiaceae. Raíz de la reina. Raíz.
- 172 *Strophantus* sp. Apocinaceae. Estrofanto. Semillas.
- 173 *Stropharia* sp. Tricholometaceae. Hongo.
- 174 *Strychnos nux-vomica* L. Loganiaceae. Nuez vómica. Semillas.
- 175 *Symphytum officinale* L. Boraginaceae. Consuelda. Planta entera.
- 176 *Tabernanthe iboga* Baill. Apocinaceae. Iboga. Raíz.
- 177 *Tamus communis* L. Dioscoriaceae. Brionia. Planta entera.
- 178 *Tanacetum vulgare* L. Asteraceae. Tanaceto. S umidad florida.
- 179 *Taxus baccata* L. Taxaceae. Tejo común, tajo. Planta entera.
- 180 *Teucrium* sp. Lamiaceae. Camedrio, camaedrio germander. Partes aéreas.
- 181 *Thevetia neriifolia* = *T. peruviana* (Pers.) K Schum, *Cerbera thevetia*, *Cerbera peruviana*). Apocinaceae. Laurel amarillo. Planta entera.
- 182 *Toxicodendron quercifolium* = *Rhus toxicodendron* L. Anacardiaceae. Zumaque venenoso. Hoja, fruto, semillas.
- 183 *Trichocereus pachanoi*. Cactaceae. Cactus de San Pedro. San Pedro. Planta entera.
- 184 *Tujha occidentalis* L. Cupressaceae. Tuya. Partes aéreas.
- 185 *Tussilago farfara* L. Asteraceae. Tusílagó, farfara. Planta entera.
- 186 *Urginea marítima* (L.) Baker = *U. scilla* Steinh, *Scilla marítima* L. Liliaceae. Escila blanca, escila del Mediterráneo. Bulbo.
- 187 *Veratrum album* L. Liliaceae. Verdegambre, Eléboro blanco. Planta entera.
- 188 *Veratrum californicum*. Liliaceae. Falso eléboro. Planta entera.
- 189 *Veratrum sabadilla* Retz. Liliaceae. Sabadilla. Planta entera.
- 190 *Veratrum viride* Aiton. Liliaceae. Eléboro verde, eleboro americano. Planta entera.
- 191 *Vinca minor* L. Apocinaceae. Vinca. Partes aéreas.
- 192 *Vincetoxicum officinale*. Pers. Asclepidaceae. Vencetósigo, hirundinria. Raíz.
- 193 *Viscum album*. Loranthaceae. Muérdago. Fruto ; hoja.
- 194 *Vladimira souliei*. Liliaceae. Planta entera.
- 195 *Volvaria* sp. Volvariaceae. Hongo.
- 196 *Withania somnifera* (L) Dunal. Solanaceae. Orovale, beleño macho. Planta entera.
- 197 *Xanthium* sp. Asteraceae. Cadillo; Cachurera menor, cadillo menor. Sumidad florida.